חלק עשירי
יחזקאל תרי עשר

מקראות גדולות

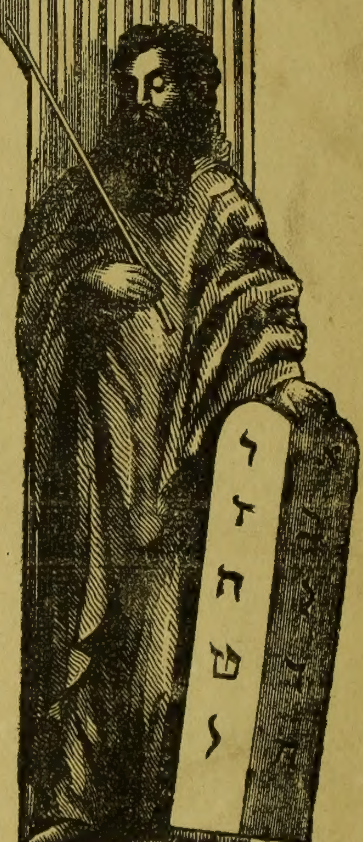
עם
ל"ב פירושים

אלה הםה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א, אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי , תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לנבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

אהרן

משה

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מה' נתן שריפטגיססער נ"י.

בשנת וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т: е. Писаніе съ Коментаріями Част ь?
ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера
наулице Налевки № 2242
1874.

Дозволено Цензурою.
Вар шава, 26 Мая (6 Іюля) 1885 года

תר מן ס״ח מלין דכתיב א׳ במצעות תיבותא ולא קרי׳ וסי׳ תאספון לא תוספון לתת תבן · האספסוף אשר בקרבו · ויאצל וירד ה׳ בענן וידבר · משואת מי תבאר ובניהו בן יהוידע בן · רפאה׳ ויצא אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי המים האלה · ויהי בהכותם ונאשאר אני · וששאתיך ושובבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת ׃ ואעשיר אשר קניתי יהרגון ·

ורחה לכם יראי שמי

חד מן י״ב מלין דכתיב א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסי׳ רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · ההלכוא אחריה . נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחטם · ננוא וסני

ויראו המראים אל עבדיך · המראים ב׳ בפסוק · מבאר ויתאוה דוד ויאמר דשמואל · מבאר ויבקעו שלשת הגבורים · כי כה אמר ה׳ אלהים יען · השאטים ולא יהיה עוד לבית ישראל סלון · השאטים וישבו עליה לבטח ובנו דבתריה · ונאשאר בוראם ואשלחה אליו לאמר ׃ נאשים השיבו נא להם כתיום ׃ למואל והתורה תשנית ההולכת · ראג והצרים ישבו בה ׃

כעגלי מרבק ׃

ושוב כסראה הבזק · ואתוקיהא ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אל ים דעורא · ארעא ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא סנך .

ויהי

ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם

לדוד בנו קח נא לאחיך איפת הקליא · אבוא אשר אמר אליהם זאת ׃ רצוא והחיות רצוא לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה ושמן לצדונים ולצרים להביא עצי ארזים מן הלבנון

לשמי · חטאים ויגידו לשאול לאמור · ויאסף לרא מפני · חלאמה ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל דשמואל · המלאכים והיה לתשובת השנה דשמואל · על עם · ויאת העירתי מצפון ויאת · בארת כי שתים רעות עשה עמי ב׳ בפסוק · שאסף לכן כל אכליך יאכלו · השאטו׳ בטרם תגלה רעתך · שאטך פארור בוקה ומבוקה ומבלקה · דכאת אתה דכאת כחלל רהב ׃ ותרכאנני עד אנה תוגיון · מאום אם תטה אשורי מני · מאום ילדים אשר אין בהם ·

א ויהי בשלשים שנה · כתב הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכך הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראות הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שנאמר בחמשה לחודש היא השנה החמישית וגומר אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד · ועוד שמתחלה אמר נבואתו בל׳ עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף ואראה והנה רוח סערה וגומר ואלו שני מקראות מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה

(א) ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש · המחבון הזה כתב אדוני אבי ז״ל כי לפי פשוטו פירושו שלשים שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל הנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמש לגלות יהויכין · הנה כי גלה יהויכין בעשרים לחדש וחמש ליובל · וזאת המראה שהיתה בשנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והלך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שנאמר בראש השנה בעשור לחדש איזהו שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא עולה לחשבון אחר למה שפי׳ אדוני אבי ז״ל כי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיהו הכהן הספר בבית ה׳ כמה נשארו ממלכותו י״ג

בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש · א והוה בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא בבית מקדשא בעזרתא תחות אולמא בפלגות ליליא בתר מעלני סיהרא ביומי יאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה בתמוז בחמשא

בנה כי ל״א שנה מלך י״ג של יאשיהו וי״א של יהויקים הרי כ״ה ובעשרים וחמש מלך יהויכין ואף על פי שלא עלתה לו מלכותו שנה כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין והמראה הזאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשים שנה ליובל והראה שלא יתברך ליחזקאל המראה הזאת שיש בה רמז לנסיעת הכבוד מהבית בשלשים שנה למציאת הספר שקרע המלך את בגדיו כששמעו דברי הספר כי הרעה והגלות תבא לישראל בעברם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה לבא בימי יאשיהו לפיכך הראה שלא יתברך לנביא סימן נסיעת הכבוד מן הבית כי כמו שהתחלה הרעה בימי יאשיהו כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשים ליובל שהיתה שנה החמשית לגלות יהויכין לפי שצדקיהו בא אל בבל בשנה הרביעית למלכו שהיא שנה חמישית לגלות יהויכין וכן הראה לו ברביעי שהוא חדש תמוז מפני שבחדש הזה היה בשנת החרבן תחלת החרבן כי בו נבקעה העיר וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות בימי משיח ובנין העיר ובנין הבית הראה אותה לו בשנת היובל וביום הכפורים שהוא סימן לצאת העבדים מעבדות לחרות ולחרות כי האל יתברך יסלח לעון ישראל והטאתם לא יזכור עוד והראה לו המראה הזאת בבבל כמו שהיה הנביא שם לסימן שגלות ההוא בבבל וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות הראה אותה לו בענין שראה עצמו בארץ ישראל סימן לשיבת הגלות ׃ ואני בתוך הגולה · בא הכנוי טרם שידעם כי אחר כך אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד ודומים להם והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הראשון ממנו נראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגולה על נהר כבר כלומר שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם

מצודת דוד

א (א) ויהי בשלשים שנה · בשנת השלשים ליובל האחרון שגלו בו שהרי כאן אמר היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין וכשראה בנבואה בית העתיד נאמר בעשרים וחמש שנים לגלותינו (לקמן מ) והוא היה לגלות יהויכין והנבואה היא ראה בשנת היובל שנאמר שם בראש השנה בעשור וכו׳ ולא היה הוא שנה שראש השנה שלה הוא בעשור לחדש זהו שנת היובל שבתחלתה ביום הכפורים בעשור לחדש השביעי אם כן הנבואה היא שקדמה עשרים שנה היתה בשנת שלשים ליובל העבר (ותלה הנבואה היא ביובל לפי שבשנת היובל ההוא מצא חלקיהו הכהן הגדול ספר התורה בבית ה׳ בימי יאשיהו כי בי״ח למלכותו מצאו והוא מלך

לַחֹ֔דֶשׁ וַאֲנִ֥י בְתוֹךְ־הַגּוֹלָ֖ה עַל־נְהַר־
כְּבָ֑ר נִפְתְּחוּ֙ הַשָּׁמַ֔יִם וָאֶרְאֶ֖ה מַרְא֥וֹת
אֱלֹהִֽים׃ ב בַּחֲמִשָּׁ֖ה לַחֹ֑דֶשׁ הִ֚יא
הַשָּׁנָ֣ה הַחֲמִישִׁ֔ית לְגָל֖וּת הַמֶּ֥לֶךְ
יוֹיָכִֽין׃ ג הָיֹ֣ה הָיָ֣ה דְבַר־יְ֠הוָה אֶל־
יְחֶזְקֵ֨אל בֶּן־בּוּזִ֧י הַכֹּהֵ֛ן בְּאֶ֥רֶץ
כַּשְׂדִּ֖ים עַל־נְהַר־כְּבָ֑ר וַתְּהִ֥י עָלָ֛יו שָׁ֖ם
יַד־יְהוָֽה׃ ד וָאֵ֡רֶא וְהִנֵּה֩ ר֨וּחַ סְעָרָ֜ה
בָּאָ֣ה מִן־הַצָּפ֗וֹן עָנָ֤ן גָּדוֹל֙ וְאֵ֣שׁ
מִתְלַקַּ֔חַת וְנֹ֥גַהּ ל֖וֹ סָבִ֑יב וּמִ֨תּוֹכָ֔הּ
כְּעֵ֥ין הַחַשְׁמַ֖ל מִתּ֥וֹךְ הָאֵֽשׁ׃
ה וּמִ֨תּוֹכָ֔הּ דְּמ֖וּת אַרְבַּ֣ע חַיּ֑וֹת וְזֶה֙
מַרְאֵיהֶ֔ן דְּמ֥וּת אָדָ֖ם לָהֵֽנָּה׃

ב׳ • ל׳ / ס׳ / מ״ל / ב׳ כתיב ה׳ ו / ב׳ ות׳ ליחזקאל / ה׳ בסיפרא / ב׳ / ט׳ • ל׳ / ד׳ • ד׳

לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָא וַאֲנָא בְגוֹ
בְּנֵי גָלוּתָא עַל נְהַר כְּבָר
אִתְפְּתַחוּ שְׁמַיָא וַחֲזֵית
בְּחֵיזוּ נְבוּאָה דִי שְׁרַת עֲלַי
חֵיזוּ יְקַר שְׁכִנְתָּא דַיָי׃
ב בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא הִיא
שַׁתָּא חֲמִשֵׁתָא לְגָלוּת מַלְכָּא
יוֹיָכִין׃ ג מֶהֱוֵי הֲוָה פִתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְחֶזְקֵאל
בַּר בּוּזִי כַהֲנָא בְּאַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל תָּב תִּנְיָנוּת
וְאִתְמַלַל עִמֵיהּ בִּמְדִינַת
אֲרַע כַּסְדָאֵי עַל נְהַר כְּבָר
וּשְׁרַת עֲלוֹהִי תַּמָן רוּחַ
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ ד וַחֲזֵית
וְהָא רוּחַ עַלְעוֹלָא אָתֵי מִן
צִפּוּנָא עֲנָן רַב וְאֶשָׁתָא
מִשְׁתַּלְהֲבָא וְזֵיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר וּמִגוֹ עֲנָנָא וּמִגוֹ עַלְעוֹלָא כְּעֵין חַשְׁמְלָא מִגוֹ
אֶשָׁתָא׃ ה וּמִגַוָהּ דְמוּת אַרְבַּע בְּרִיָן וְדֵין חֶזְוֵהוֹן דְמוּת

נפתחו ב׳ וסימ׳ נפתחו שערי ארצך • נפתחו השמים ואראה : החמישית ה׳ וסי׳ נמסר בסדר קדשים ובירמיה סימן לו : יחזקאל ב׳ בקריאה וסי׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר • והיה יחזקאל לכם למופת • וא׳ ליחזקאל העשרים דר״ה : וארא ה׳ ג׳ בסיפרא וסי׳ וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון • וארא החיות והנה אופן ׃ וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב • וארא כי נטמאה • ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית : מראיהן ד׳ כתיב נו״ן בקריאה וסי׳ מראיהן רע כאשר בתחילה ואיקץ • מראיהן שפל מן הקיר • וזה מראיהן דמות אדם להנה • מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו :

תולדות אהרן בן בוזי • מ״ק כה זוכר לך לך ויצא שמות : מתלקחת • חגיגה יג זוהר ויקהל :

רשי

היה היה דבר ה׳ אל יחזקאל ותהי עליו שם יד ה׳ : ואני בתוך הגולה : כלומר חוץ לארץ ישראל : על נהר כבר • שם הנהר : מראות אלהים • על שם שלא היה רואה באספקלריא מאירה קורא אותה מראות אלהים כעין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאים אדמ׳ (הושע י״ב) : (ב) היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין • נמצינו למדין שלשים שנה שמנה לתחלת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל בתחלת י״ח ליאשיהו היא השנ׳ שמצ׳ חלקיהו את הספר (מלכים ב׳ כ״ב) וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחלת היובל יאשיהו מלך ל״א שנה לא מהן י״ז שעברו כבר נשתיירו י״ד שנה יהויקים מלך י״א שנה הרי עשרים וחמש ויכניה בנו לא מלך אלא ג׳ חדשי׳ וגלה ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשים ביובל וכן מצינו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר ויהי בכ״ה שנה לגלותנו בראש השנ׳ בעשור לחדש (לקמן מ׳) ואמרו רבותינו איזהו שנה שראש השנה שלה בעשור לחודש הוי אומר זו שנת היובל : (ג) היה היה דבר ה׳ • אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שור׳ על נביא בחוצה לארץ אלא על ידי שפרשה עלין תחלה בארץ ושנינו בברייתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגלך (לקמן י״ב) הוא היה תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה (לקמן י״ז) הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמר׳ לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש

רדק

בתוכם ובאה לו הנבואה בזה הדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראו׳ שמספר והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כי דרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפל יה שלהבת יה וי״ת הפסוק כן והוא כתלתין שנין וגו׳ ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פרת וכן אומרים המגידי׳ כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל ר׳ יודן ורב הונא ר׳ יודן אומר הוא פרת הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר שפירותיו גסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרת בפני עצמו כבר בפני עצמו : (ב) בחמשה לחדש• כבר כתבנו טעם השנה החמישי׳ : יויכין • כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן : (ג) היה היה דבר ה׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים • אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר׳ אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה בשדה תדע שאין השכינה נגלת בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני ה׳ ויש אומרים כי פעם ראשונה אינו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שניה מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם ה׳ עם יחזקאל וגו׳ כשעמוד ומה שאמר אל יחזקאל בן בוזי היה לו לומר אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה׳ את יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו : (ד) וארא • ואש מתלקחת • פי׳ מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתו׳ הברד : ומתוכה כעין החשמל • ת״י ומגו עננא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז״ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצא אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות : (ה) ומתוכה • תירגם יונתן

בה גולה והיא נכרת תחלת שליחתו אליהם ויונתן אף הוא כך תירגם מהוי הוה פתגם נבואה מן קדם ה׳ עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות אתמלל עמיה במדינת ארעא כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין : יד ה׳ • כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה אינה אלא לשון תוקף שהנבואה תוקפת על כרחו כאדם משתגע דיספרי״נא בלע״ז : (ד) והנה רוח סערה באה מן הצפון • היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך נדמית לרוח סערה וענן : באה מן הצפון . חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א) ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נ״נ שלא יאמרו הבבליים ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היו שנאמר זה העם לא היה (ישעיה כ״ג) כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה : ונגה לו . לענן סביבו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם : כעין החשמל • חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק אחד שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל א״ר יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקב״ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ולמטה ואמר במראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמל : (ה) ומתוכה . של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות אינו מיושב על הענין : דמות אדם להנה . יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכולם קילס הנביא את המרכבה בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו : וארבעה

מצודת ציון

א (א) כבר • כן שם הנהר : (ד) מתלקחת • מתלהב ובוער כמו ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט) והוא מלשון לקיחה כי הלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף : ונוגה . ענין האור וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : כעין • כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) : החשמל • הוא הזך אשר באש המנוקה מן העשן • אף היא מלה מורכבת חש מל ותש הוא ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג) ומל הוא מלשון מלה ודבור : (ה) חיות . ר״ל ממין החי וכח״י

מצודת דוד

מלך ל״א שנים אם כן נשארו עוד י״ד שנים אחריו מלך יהויקים י״א שנה הרי כ״ה כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כי אם ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) אם כן בשנה החמישית לגלות יהויכין נשלמו שלשים שנה (ולפי כשמצאו ספר תורה היתה הרעשה רבה והשנה ההיא היתה רשומה ומפורסמת ונודעת בין האנשים כי אז נגלה להם אשר החורבן מיועד לבוא לכן תלה בה הנבואה ההיא שראה בה נסיעת השכינה מבית ה׳ כמלך הרוכב על המרכבה) : ברביעי • בחדש הרביעי : ואני . אז הייתי אני בין אנשי הגולה על נהר כבר : מראות אלהים . מראות השכינה : (ב) בחמשה לחדש וגו׳ : ר״ל בחמשה לחדש האמור היא היתה בשנה החמישית לגלות וגומר : (ג) דבר ה׳ • הוא הדבור האמור אחר ספור המראה : יד ה׳ • כח חוזק הנבואה : (ד) רוח סערה באה מן הצפון • הוא רמז על מלך בבל והכשדים שהמה מצפון א״י והמה יבואו על א״י בשטף אף : ענן גדול • גם ראה ענן גדול והוא רמז על חשכת הצרות הבאות עליה : ואש מתלקחת • והוא רמז על שריפת בית ה׳ : ונוגה לו סביב . סביבות הדברים האלה ראה נוגה והארה והוא רמז שאחר כל הצרות יהיו מסובבים באור ישועה : ומתוכה • הדבר שבתוך כל אחת והוא הדבר המסבב ומביא את כל אלה הוא כגוון החשמל הנראה מתוך האש והוא הזך אשר באש המנוקה מן העשן עד שכמעט לא יוכל העין להשיגו כמו שהיא והוא לרמז שבין הסרעה ובין ההסבה לא יבוא במקרה כ״א הכל בגזירת המקום וכנהו בשם חשמל על כי אין להשיגו וגם חשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי לחשות ולשתוק מן המלול והדבור בו כי אין לתארו בשום דמיון : (ה) ומתוכה • מתוך הנוגה שזכר למעלה ראה דמות ארבע חיות : וזה מראיהן ׃ ר״ל זה תואר מראה גופן שהיה להן דמות גוף אדם : וארבעה

רשי

(ו) וארבעה פנים לאחת · לאחת זו לפרצוף האדם לבדו היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין : (ז) רגל ישרה · רגלין כיון מכוונין זה כנגד זה . דבר אחר ישרה שאין להם קפילים ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיות להם קפילין כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב : רגל עגל · רגל עגול וכן תרגם יונתן רגלין סגלגלין : ונוצצי' · מתוך זהרוריהם דומה כאלו יוצאות מהם נצוצות כדאמרינן במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב וכו' בשע' שהחמ' זורחת נצוצות יוצאין הימנה וכו' : כעין · כמו כמראה : נחושת קלל · מזוקק ומאיר ומנחם חברו עם קלוי באש (ויקרא ב') : (ח) וידי אדם מתחת כנפיה' · כתרגומו למחתי בהון גומרין דאשא וגומר וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו וירא לכרובים תבנית יד אדם וגומר (לקמן י) ידי אדם חותות את האש ונותנות לכרוב והכרוב לשליח כדי שילמנו הגחלים מיד אל יד להקל הפורעניות מעל ישראל : על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח : ופניהם וכנפיהם לארבעתם · כתרגומו שוה לארבעתן : (ט) חוברת אשה אל אחותה כנפיהם : כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שחוברות ומגיעות זו לזו ובכך הם מכסות פניהם שהכנפים פרושות למעלה מן הפנים : לא יסבו בלכתן · אם רוצות ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכות להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה רוח שהם רוצים ללכת ילכו : (יא) ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה · אלמלא שראיתי פעם זקף גדול נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים כנפיהם חוברות לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שבינתים מכוסים בהם ודוגמת לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה : ושתים מכסות · וב' כנפים הנותרות מכסות את גויותיהנה : (יב) אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת : (יג) היא מתהלכת בין החיות · המראה הזאת מתהלכת בכל החיות : ונגה לאש . יותר מאש שלנו : ברק

יחזקאל א

ו וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם : ז ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת קלל : ח וידו אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם : ט חברת אשה אל אחותה כנפיהם לא יסבו בלכתן איש אל עבר פניו ילכו : י ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן ופני נשר לארבעתן : יא ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתים חוברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה : יב ואיש אל עבר פניו ילכו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן : יג ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש

תרגום

אנשא להין : ו וארבעא אפין לחדא וארבע אפין לכל חד וחד שתת עסר אפין לבריתא חדא מנין אפיא דארבע ברין שתין וארבעא אפין וארבעה גפין לחדא וארבעא גפין לכל חד וחד שתת עסר גפין לכל אפא ואפא שתין וארבעא גפין לבריתא חדא והוו מנין גפיא דארבע ברין מאתן וחמשין ושתא גפין : ז ורגליהון רגלין כיונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלן ומזיען עלמא במהכהן ומנצנצן כעין נחש מצלהב : ח וידין כידי אנשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למחתי בהן גומרין דאשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למתן על חופני סרפיא למזרק על אתר רשיעיא לאבדא חיביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוי לארבעתהן : ט מכונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מתחזרין במיזלהן בריא לקביל אפהא אזלן : י ודמות אפיהון אפי אנשא ואפי אריא עביד מימינא לארבעתהן ואפי תורא עביד מסמלא לארבעתהן ואפי נשרא לארבעתהן : יא ואפיהן וגפיהן פרישין מלעלא לחדא תרתין מכונן חדא ותרתין מכסן ית גויתהין : יב ובריא לקבל אפהא אזלא לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל אזלן לא מתחזרן במיזלהן : יג ודמות בריתא חזויהן כגומרין דאשא בערן כחזו בעוריא אשתא משתלהבא בין בריתא וזיהוריא לאשתא ומן אשתא נפיק ברקא:

רדק

יונתן חיות בריין : (ז) ורגליהם · ונוצצים . מענין נצוץ : קלל · ממורט חד ות"י ומגלגן כעין נחשת מולהב : (ח) וידו אדם · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו אמר וידיו ידי אדם כמו עיניך יונים ר"ל כעיני יונים : (ט) חוברות אשה · כמו יריעות אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וכנה החיות באשה ואיש כמו שכנה אותם בחיות וכרובים ותירגם יונתן מכוונן חדא לקבל חדא גפיהון לא מיתחזרין בתיזלהון ביריתא לקבל אפהא אזלן : (יא) ופניהם · מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאינה דבקה עם שאחריה ר"ל ופניהם היו כמו שזכר וכנפיהם היו פרודות מהגוף ופרושות למעלה לעופף : (יב) ואיש . הרוח · הרצון וכן תירגם יונתן רעוא : (יג) ודמות ה'. פירוש דמות עינים כי דמות גופותם כבר אמר : היא מתהלכת · היא האש וכן תירגם יונתן אשתא משתלהבא בין בריתא : והחיות

וידי ד' וסי' וידי משה כבדים·וידי עם הארץ·תבהלנה·וידי אד'מתחת· מעשת חרש וידי צורף : ודמות פניהם פני אדם חד מן כ' פסוקים דאית בכל חד ד' מלי' דמי' קדמא קרחי וג' בתראי נסבי' ו' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך ו' : אל אשר ה' בקריאה וסי' ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא · בבאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך

תולדות אהרן וארבע כנפים · ברכות יא : רגל ישרה . יומא יט חגיגה יג (ברכות ב) : וידי אדם . פסחים קיט ; ודמות פניהם · חגיגה יג (סוכה נד) :

מצודת ציון

וכת"י בריין : דמות . צורות : לפנה · לכן : (ז) ישרה · שוה מבלי עקום פרקים : וכף . הוא תחתיות הרגל : ונוצצים · מל' ניצוץ אש : וקלל . מזוקק ומזהיר וכן ומרגלותיו כעין נחושת קלל (דניאל י) : (ח) רבעיהם · ת"י סטריהון והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: (ט) חוברות. ר"ל נוגעות : אשה אל אחותה · כן יאמר בדברים השווים וכן ופניהם איש אל אחיו (שמות כה) : יסבו . מלשון סבוב והסבה: עבר צד : (יא) וכנפיהם. באה הוי"ו במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שם א) ור"ל עם יוסף שהיה במצרים : פרודות · ענין פרישה כמו מפוזר ומפורד (אסתר ג) : גויתיכנה . גופיהן כמו גוית שאול (ש"א ל"א) : (יב) הרוח . ענין רצון כמו הנני נתתי רוחי עליו (ישעיה מב) : (יג) בוערות · דולקות · הלפידים . כן

מצודת דוד

(ו) וארבעה פנים לאחת · כי לכל חיה היה לה ד' פרצופים והם אדם ואריה ושור ונשר א' לכל רוח וכמ"ש בענין ואמר בזה שכ"א היה כלול מארבע וא"כ לכל החיות בכללה היו ס"ד פנים ולכל אחת מהפנים היו ארבע כנפים נמצא היה בין כולם רנ"ו כנפים כן ת"י : (ז) רגל ישרה · ר"ל אין בהם פרקים לכוף את שוקיהם לפי שאין להם לא שכיבה ולא ישיבה ואין להם צורך בפרקים : וכף רגליהם . תחתיות רגליהם המה כדמות כף רגל עגל : ונוצצים . הרגלים היו מזהירים וכאלו משליכים ניצוצות כגון נחושת מזוקק המזהיר ביותר וכאלו משליך ניצוצות : (ח) וידי אדם · ידים כידי אדם היה להם מתחת כנפיהם כן היה בכל ארבעת צדדיהם : ופניהם · הפנים והכנפים שהיה להן היו שוים לארבעת החיות זה כזה : (ט) חוברות וגומר · כנפיהם היו מחוברות ונוגעות אחת אל אחת לכסות בהם הפנים וכאשר יאמר למטה בענין : ולא יסבו בלכתן · כשירצו לשנות דרכם מעבר אל עבר לא יסבו מצד אל צד לפי שכ"א מהם ילכו אל עבר מול פניו כי יש להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה ילכו מול פניהם : (י) ודמות פניהם · מראה פני החיות אחת היה פני אדם והיה כלול מארבע וכן כולם (ובפני אדם ראה מול עבר פניו) : אל הימין · בעבר הימין של פני האדם : לארבעתן · כן היה בכל ארבעת החיות : מהשמאל · בעבר השמאלי של פני האדם : לארבעתן · כן היה בכל ארבעת החיות : ופני נשר לארבעתן . בכל ארבעת החיות היה פני נשר והוא היה מאחורי פני האדם : (יא) ופניהם · ר"ל ופני החיות הנה היו עם כנפיהם פרושות ממעל להם להיות מכוסות בהם : לאיש . לכל פנים היה ב' כנפים חוברות ונוגעות איש אל אחיו לכסות בהם הפנים : ושתים . ושתי כנפים היו מכסות את גופתן : (יב) ואיש . כל חיה מהחיות ילכו אל מול עבר פניו רצה לומר בכל רוח שהלכו היה מול עבר הפנים כי היה להם פנים בכל רוח : אל אשר יהיה וגומר · אל המקום אשר יהיה הרצון ללכת הלכו כן ולא יסבו להפנות מצד אל צד בעת לכתן : (יג) ודמות החיות . צורת גוון החיות היה מראיהן כגחלי אש הבוערות ולתוספת ביאור

רשי

ברק · פלגדור"ש בלע"ז : (יד) רצוא ושוב כמראה הבזק · פירשו רבותינו רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרות לחזור וליכנס כך כשמוליאות ראשן מתחת הרקיע הנטוים למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן : כמראה הבזק · דלאמנגי"לא בלע"ז וגוון אש להם כגוון אש היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש יוצא' משם לבועה בגוונים (תו' וי"מ הבזק לשון פיזור כפי שפרשוהו רבותינו כמראה הבזק ר"י אומר בשם ר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר שמפזר גפת שהוא פסולת הזתי' בכירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ועוד יש בדבריהם בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוו חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח ע"ג הכבש בשביל שלא יחליקו ויש משמע בזק כמו ברק והוא לשון חפוש) ע"כ תוס' סא"א : (טו) אופן אחד בארץ · ברצפת הרקיע : לארבעת פניו · של כל חיה או האופן יש לו ד' פנים · רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ד' הם : (טז) כעין תרשיש · כמו אבן טובה ששמה תרשיש קריספא"ל בלע"ז : כאשר יהיה האופן קבוע בתוך האופן שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לד' רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לד' רוחות : (יז) על ארבעת רבעיהן וגומר · בשביל מעשה האופנים הוצרך לשנות לומר שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך : (יח) וגביהן · וגב יש להם : וגובה להם ויראה להם : מאוימים הם לרואה אותם ויש פותרין ויראה להם במורא עומדי' : וגבותם · אילויטרליי"ש בלע"ז : מלאות עינים סביב · לראות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם : (יט) מעל הארץ . מעל רצפת הרקיע ות"י מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה : (כ) הרוח . הרצון של הקב"ה : שמה הרוח ללכת · א"צ להם לנד זה לכו הקרח שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים : (כא) בלכתם · החיות : ילכו . האופנים :

יחזקאל א

ומן־האש יוצא ברק׃ יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ טו וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ טז מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ יז עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ יח וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן׃ יט וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ כ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ כא בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ כב וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי

(מסורה: ט' מ"ל · ל' · ג' · ס' בפיפרא · ל' ר"פ · ט' · ד' · ל' · כ' ל' · ג' · ל' · ב' · ל' · ל' · ד' · ל' · ל' · ז' פסוקים שם שמה · ל' · ל' · ל')

תרגום

יד וּבְרִיָתָא בְּאִשְׁתַּלְחוּתְהֵין לְמֶעְבַּד רְעוּת רִבּוֹנְהֵין דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בִּמְרוֹמָא עֵלָא מִנְּהֵין בְּאַנְפָּא עֵינָא לְמֶחֱזֵי חָזְרָן וּמַקְפַּן וּמְכַסָּן יַת עַלְמָא וְתָיְבִין בְּרִיָתָא כַּחֲדָא וְקַלִּילָן כְּחֵיזוּ בִרְקָא׃ טו וַחֲזֵית בְּרִיָתָא וְהָא גַלְגַל חַד מִשְׁתְּוֵי כְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָא בִּסְטַר בְּרִיָתָא לְאַרְבַּע אַפּוֹהִי׃ טז חֵיזוּ גַלְגַלַיָא וְעוֹבָדֵיהוֹן כְּעֵין אֶבֶן טָבָא וּדְמוּת חַד לְאַרְבַּעְתְּהֵין וְחֶזְוֵהֵן וְעוֹבָדֵיהֶן כְּמָא דְהָוֵי גַלְגַל בְּגוֹ גַלְגַל׃ יז עַל אַרְבְּעָא סִטְרֵיהֶן בְּמֵיזַלְהֵן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהֵן׃ יח וְגַבֵּיהֶן שָׁוְן לְקִיבְלָא רְקִיעָא וְרוּמָא לְהֵן וּדְחִילִין אִנּוּן וְגַבֵּיהֶן מְלָן עַיְנִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהֵן׃ יט וּבְמֵיזַל בְּרִיָתָא אָזְלִין גַלְגַלַיָא לְקִבְלֵיהֶן וּבְאִתְרָמָא בְרִיָתָא בְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָא מִתְרַמִּין גַלְגַלַיָא׃ כ עַל אֲתַר דַּהֲוֵי תַמָּן רַעֲוָא לְמֵיזַל אָזְלִין לְתַמָּן רַעֲוָא לְמֵיזַל וְגַלְגַלַיָא מִתְרַמִּין לְקִבְלְהֶן אֲרֵי כְּרוּחַ בְּרִיָתָא בְּגַלְגַלַיָא׃ כא בְּמֵיזַלְהוֹן אָזְלִין וּבְמְקָמְהוֹן קָיְמִין וּבְאִתְרָמוּתְהוֹן כְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָא מִתְרַמִּין גַלְגַלַיָא לְקִבְלֵיהוֹן אֲרֵי כְּרוּחַ בְּרִיָתָא בְּגַלְגַלַיָא׃ כב וּדְמוּת

רדק

(יד) והחיות רצוא ושוב . מקור שרשו רצה והאל"ף במקום ה"א ויהיה רצה ורוץ כענין אחד וכן והרץ עמו משרש רצה ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכן תירגם יונתן ברקא ובדברי רבותינו ז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים ורבי יהודה אומר בשם רבי סימון בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר כמי שמפזר גפת שהיא פסולת הזתים בכירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירושו רצוא ושוב ולפי שהוא כברק ענינו כי הברק רץ מהרה ושב ומתכהה מהרה עד שכמעט שהיגנו הראות ברוצו ושובו והתכהתו קל מהרה ויונתן תירגם הפסוק כן וברייתא באשתלותיהון למעבד רעות רבונהון דאשרי שכנתיה במרומא וגו' וקלת נוסחאות באגפא בגימל : (טו) וארא החיות · והנה אופן אחד בארץ . פירושו למטה במקום השפל כמו רקמתי בתחתיות ארץ וכת"י : (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש · תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינ' כעין תכלת ופי' ומעשיהם בדמיון אבן תרשיש כי הוא אמר שתי מלות מראיהם ומעשיהם ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כתרשיש שהם מקבלים מעשה ופעלה כמוהו : (יח) וגביהן · מלת וגביהן נפרדת בטעם ופירושם כמו שפי' במלת ופניהם שאינה דבקה עם הבאה אחריה אמר וגביהן כמו שהיו בגב כל אופן אלא שגבה היה להם עד שמרוב גבהם היתה יראה להם כי הדבר שיהיה מופלג בכמותו יקרא נפלא ונורא וכן מעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה בלשון נקבות ומפני כפלו שנה המלה : (יט) ובלכת · ת"י ובמיזל ברייתא אזלי' וגו' : על אשר יהיה שם הרוח · הרצון כמו שפירשנו והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים : (כ) ללכת · בסגול באתנחתא וכן ויסוב שמואל ללכת : (כב) ודמות · הנורא · פירוש

מסורה

לשוב : ושוב ג' בקריאה וסימ' וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב · וישלח את הערב ויצא יצוא · והחיות רצוא ושוב : סימן חברות אשה אל אחותה · ואיש אל עבר : ובתראה דרבעיהם בלכתן · ושארא בלכתם:לארבעתן ר' וסי' פני שור ופני נשר · מראה האופנים ומעשיהם וגביהן וגבה להם : ו' פסוקים שם שמה וסי'

תולדות אהרן בלכתם ילכו . זוכר פקודי : ראשי החיות . זוכר ויגש ויקהל :

מצודת ציון

כן יקרא הענן שבשלהבת הקורה בו וכן כלפיד יבער (שם סב) : (יד) הבזק . כמו הברק כי זספר"ן מתחלף : (טו) אופן · גלגל כעין של עגלה : (טז) תרשיש · שם אבן יקר : (יח) וגביהן · מל' גבוהות וכן וגבותם : עינים · גוונים הרבה והוא מלשון כעין תרשיש : (כ) לעומתם · ר"ל שוה להם וכן לעומת קלעי החצר : (שמות לח) : החיה · ר"ל כל חיה או שאמר שם הכלל : רקיע

מצודת דוד

ביאור אמרו כמראה הלפידים : הוא · המראה ההיא היתה מהלכת בין כל החיות ר"ל בכולן היה המראה ההיא : ונוגה לאש · ר"ל מראה האש שהיה לבן היה בו הארה יתירה ומרובה : ומן האש · ומן מראה האש שהיה בהן היה יוצא כעין ברק : (יד) רצוא ושוב . לא עמדו במקום אחד כ"א היו רצים ממקום למקום וחזרו למקומם במהירות רב כברק הזה המבהיק ומתכסה מהר ומעט תשיגנו הראות : (טו) וארא החיות . הסתכלתי אל החיות וראיתי והנה דמות אופן אחד בארץ ר"ל למטה מן החיות : אצל החיות · אצל כל חיה מהחיות עמד אופן אחד : לארבעת פניו · ר"ל לכל ארבעת פני החיה לא היה אלא אופן אחד לא לכל פנים אופן : (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש · כי אבן תרשיש הוא בעל גוון יפה כעין התכלת וגם הוא זך בהיר עד שיראה בו מעבר אל עבר ולכן אמר מראה האופנים היה כגוון התרשיש וגם מעשיהם היה כמו מעשה התרשיש כי היו זכים ובהירים לראות דרך בהם כמו שרואים דרך אבן תרשיש : לארבעתן · לארבעת האופנים : ומראיהם ומעשיהם . מראות תואר פניהם ופעולתם היה כאשר יהיה האופן וגומר ר"ל כמראות ופעולת האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה כן היה מראות האופנים ופעולתם : (יז) על ארבעת רבעיהן · בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה פעולתם היה אשר על ד' צדדיהן בחפץ לכתם ילכו ולא יסבו בלכתן הואיל והיו מתגלגלים לכל צד : (יח) וגביהן . ר"ל היה להן גב הראויה להן לפי מראיהן שהיו בדמות אופני העגלות ויאמר על המחיצות הגבוהות העולות ממעל להאופנים אשר הרוכב בה יושב שם בין המחיצות האלה : וגובה להם · המחיצות היו גבוהים הרבה ומתוך גובהם היה יראה להם כי הדבר הגבוה מאוד מפיל אימה בעיני רואיו בעבור הפלגת הגובה וכן אמר בענין כעין הקרח הנורא על שמפיל אימה בעבור הפלגת הזוהר והלבנינות : וגבותם · המחיצות ההם היו מלאות הרבה גוונים מחולפים : סביב לארבעתן · המחיצות ההם היו מקיפות סביבות ארבעה האופנים וכדרך העגלות : (יט) ובלכת החיות . בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים אצלם ובעת ינשאו החיות עצמן מעל הארץ לעלות לעעלה ינשאו גם האופנים עמהם : (כ) על אשר וגומר · אל המקום אשר יהיה שם הרצון מהאל יתברך הרוכב בה ללכת ילכו החיות כי שמה גם הרצון מהחיות ללכת : והאופנים · כאשר ינשאו החיות למעלה אז גם האופנים ינשאו לעומת החיות ובשוה להם : כי רוח החיה . רצון כל חיה תקועה היא באופנים ולכן ילכו במקום ששמה הולכים : (כא) בלכתם . בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים וכו' וכפל הדבר לחזק לומר שלא תשתנה לעולם : (כב) ודמות וגו' · ר"ל ודמות השמים ופרוש על ראשי

החיה רקיע כעין הקרח הנורא
נטוי על־ראשיהם מלמעלה:
כג ותחת הרקיע כנפיהם ישרות
אשה אל־אחותה לאיש שתים
מכסות להנה ולאיש שתים מכסות
להנה את גויתיהם: כד ואשמע את־
קול כנפיהם כקול מים רבים
כקול־שדי בלכתם קול המלה
כקול מחנה בעמדם תרפינה
כנפיהן: כה ויהי־קול מעל לרקיע
אשר על־ראשם בעמדם תרפינה
כנפיהן: כו וממעל לרקיע אשר על־
ראשם כמראה אבן־ספיר דמות
כסא ועל דמות הכסא דמות
כמראה אדם עליו מלמעלה:
כז וארא ׀ כעין חשמל כמראה־אש
בית־לה סביב ממראה מתניו
ולמעלה וממראה מתניו ולמטה
ראיתי כמראה־אש ונגה לו סביב:
כח כמראה הקשת אשר יהיה בענן
ביום הגשם כן מראה הנגה סביב
הוא מראה דמות כבוד־יהוה
ואראה ואפל על־פני ואשמע קול
מדבר:
ב א ויאמר אלי בן־אדם

על רישי בריתא רקיעא כעין גליד חסין מרכן על רישיהון מלעלא: כג ותחות רקיעא גפיהון מכונן חדא לקביל חדא לחדא תרתין מכסין להן ולחדא תרתין מכסין להן ית גויתהן: כד ושמעית ית קל גפיהן כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהן קל מלוליהן כד מודן ומברכין ית רבונהון קימא מלך עלמיא כקל משרית מלאכי מרומא במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כה ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא די דבורא לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא ומשתמע מעלוי רקיעא מבין כרוביא מתחות רקיעא די על רישיהון במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כו ומעלוי רקיעא די על רישיהון כחיזו אבן טבא דמות כורסיא ועל דמות כורסיא דמות כחיזו אנשא עלוהי מלעלא: כז וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולעלא חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהורא ליה סחור סחור: כח כחיזו קשתא דהוי בעננא ביומא דמטרא כן חיזו זיהורא סחור סחור הוא חיזו דמות יקרא דיי וחזית ואשתטחית על אפי ושמעית קל דמתמלל: א ואמר לי בר

רשי

הקרח הנורא. ת"י גליד חסין גליא"ה פור"ש בלע"ז: (כג) ישרות. מכוונות: (כד) כקול מים רבים · יכול קול נמוך ת"ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים (תהלים כ"ט): קול המולה כקול מחנה. קל מלוליהן כד מודן ומברכין קדם רבוניהון כקל משריית מלאכי מרומא: בעמדם תרפינה כנפיהם · מלהשמיע קול וי"ת במקומיהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא דיבורו של מקום היוצא ממעל לראשן להשמיע לנביאים שליחותו כמו שמסיים והולך ויהי קול וגומר ומ"א בעמדם מקלסם בשביל צדיקים שיקלסו תחילה: (כה) ויהי קול מעל לרקיע · ת"י לזמן דהוה רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא לעבדוהי נביאי היה קלא משתמע מעילוי רקיע מבין כרוביא מתחות רקיעא דעל ראשיהן: תרפינ' כנפיהם · מאימת הדבור: (כז) וארא כעין חשמל · לא נתן רשות להתבונן במקרא זה: בית לה · מלפנים לה כמראה אש: (כח) ואפול על פני · ואישתטחית: ואשמע קול מדבר · ומה דבר: (א) ויאמר אלי בן אדם וגומר · בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה הולך בין עלייה ומשתמש בה כמלאכים לומר אין כאן ילוד אשה אלא זה (וכ"ז הפעים אי"ש אח"ד לר' והכ"אהו) ול"נ שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה נם

רדק

פירוש נורא בלבנותו ובזהרו: (כג) ותחת. נאים · לכל אחד ואחד: (כד) ואשמע · כקול שדי · פירוש חזק ותקיף וכן כמו' משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל יתברך שנקרא שדי וכן אמר במראה השלישית כקול אל שדי בדברו ורוצה לומר בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ושם אמר נשמע עד החצר החיצונה שהוא גבול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה הקול גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול כן נבואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול: קול המולה. פי' כמו מלה אלא שהוא מורה על מלה חזקה נשמעת ממדברים רבים כקול מחנה: (כה) ויהי קול מעל לרקיע · תרגם יונתן הפסוק כן ובזמן דהוו רעוא וגו': (כו) וממעל · דמות כמראה אדם לא תרגמו יונתן: (כז) וארא. בית לה · מבפנים לה ותרגם יונתן הפסוק כן וחזי' כעין חשמלא כחיזו אשתא וגו' כבעמוד ובנוסחא אחרת מצאתי דלא אפשר לאסתכלא ביה ולרע: (כח) כמראה הקשת. ואפול על פני. וראה כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה: ואפול על פני · שהשתומם לבי על המראה: ואשמע קול מדבר · ובעודי נופל על פני שמעתי קול מדבר אלי זה היה מלאך שדבר עמו ואמרו רבותינו ז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותה יחזקאל עד שאמרו כי קטנה שבנשיהם גדולה היה כיחזקאל בן בוזי ואמרו כי פני שור ראו כנגד מתניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלים בדגל יהודה פני אריה דכתיב גור אריה יהודה ובדגל ראובן פני אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים פני שור שנאמר עליו בכור שורו הדר לו ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר הפעם ושרף מעופף: (א) ויאמר אלי בן אדם. פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי ישר וטוב הוא בעיניו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם לא בר אנשא ואע"פ שתרגם פני

תולדות אהרן

וממעל לרקיע. זוהר פט ויקהל: אבן ספיר · סוטה יז מנחות מג חולין פט: דמות הכסא · עקידה שער עו: חשמל. חגיגה יג: כמראה הקשת · ברכות נט חגיגה טז עקרים מ"ג פכ"ט:

נמסר בריש סדר ראה: כקול י' בקריאה וסי' ואשמע את קול כנפיהם ג' בפסוק · וקול כנפי הכרובים משיקות · והנה כבוד אלהי ישראל · כקול מרכבות על ראשי ההרים ב' בפסוק · והצב גלתה העלתה · וגויתו כתרשיש ופניו כמראה · כי כקול הסירים תחת הסיר: כעין ט' וסי' המן כזרע גד · וארא והנה רוח סערה · ורגליהם רגל ישרה · מראה האופנים ומעשיהם כעין · ודמות על ראשי החיה רקיע · וארא כעין חשמל כמראה אש. כעין החשמלה · כעין אבן תרשיש · כעין נחשת קלל וקול דבריו ודניאל: סימן קדמא חשמל · תניינא החשמל ·

מצודת דוד

החיות היה כגוון הקרח הנורא ר"ל המפיל אימה על רואיו בעבור הפלגת זהרו ולבנונותו: נטוי · והיה נטוי ופרוש על ראשיהם מלמעלה: (כג) ותחת הרקיע וגו' ר"ל כנפיהם שהיו ישרות ומכוונות להיות חוברות אשה אל אחותה הם היו מתחת הרקיע לאיש וגומר: ולאיש וגומר. ר"ל לפנים הזה היה שתי כנפים מכסים להם ולפנים זה היו וגומר זה כזה דמות אחד להן וחזר ומפרש שהכנפים ההם היו מכסות את גופתם: (כד) את קול כנפיהם · קול הרעשת כנפיהם: כקול מים רבים. שהיה כמו קול מים רבים השוטפים וכקול שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וגומר קול גדול (דברים ה): בלכתם · ר"ל הקול ההוא שמעתי בעת הלכם: קול המולה. קול שאון המייחס היה כקול מחנה מהמון עם: בעמדם · בעת עמדו במקומם היו מרפים כנפיהם ר"ל לא הרעישו אז בכנפיהם להשמיע קול: (כה) ויהי קול וגומר. חוזר על מה שאמר בעמדם וגומר. לפרש מתי עמדו ולא הרעישו ואמר כשהיה הקול יוצא מעל הרקיע אשר על ראשם ר"ל כשהיה המקום ב"ה מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא אז תרפינה כנפיהן: (כו) כמראה · ר"ל ראיתי דבר מזהיר כאבן הספיר והוא כדמות כסא ועל דמות הכסא ראיתי דמות כמראה אדם על הכסא ממעל והוא רמז על האל יתברך ואמר דמות כמראה לומר שאין לו דמות כלל אבל אמרו בלשון דמות להסביר את האוזן שראה את השכינה נוסעת מכה"מ כמלך היושב בכסא על המרכבה: (כז) וארא כעין חשמל. ר"ל כאשר הסתכלתי לראות מראה האדם היושב על הכסא ראיתי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן האש אשר מעט השיגנו הראות וכן אין להשיג את האל יתברך והשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי לחשות מן המלול בו: בית לה סביב. ר"ל אל החשמל היה לה כעין בית מסביב ומראה הבית היה כמראה אש: ממראה וגו'. כן הוא ממראה מתניו ולמעלה שם הוא כעין חשמל ובית לה מסביב כמראה אש: וממראה וגומר. אבל ממראה מתניו ולמטה ראיתי מראהו כמראה אש וסביב לו היה הארה וזריחה: (כח) כמראה. כמו מראה הקשת וכו' כן היה מראה הנוגה אשר מסביב: הוא מראה. המראה הזה שראיתי הוא מראה דמות כבוד ה' כי ראהו נוסע מכה"מ כדמות מלך יושב על המרכבה ונוסע: וארא. וכאשר ראיתי את כל זה אז נפלתי על פני להשתחוות מול ה' ואז שמעתי קול מדבר והוא האמור במקרא שלאחריו ויאמר אלי בן אדם וכו': ב (א) בן אדם. קראו בן אדם כדי שלא יתגאה

מצודת ציון

(כב) רקיע · ענין שטיחה ופרישה כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו): הקרח · הוא הגליד שנקפא ונקרש ע"פ המים בימי הקור וכן משליך קרחו (שם קמז): (כג) ישרות · מלשון יושר ושוה: (כד) המולה · ענין המיה ושאון וכן לקול המולה (ירמיה יא): תרפינה. מל' רפיון והשקטה:

אותך

רד"ק

פני אדם אשי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך . כמו אתך בדגש : (ב) ותבא בי רוח כאשר דבר אלי . בשעה שדבר אלי באה בי רוח שחזקה אותי והעמדתני על רגלי : מדבר . מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : (ג) ויאמר . אל בני ישראל . אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יהויכין ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלים על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים אע"פ שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם הרעים אלה עובדים לעכו"ם של בני עמון ואלה של מואב או גוי אחר או אמר גוי לחלוק השבטים והמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך בנימין בעממיך : (ד) והבנים קשי פנים . ת"י חציפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פנים עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויתאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר ה' . כלומר תאמר להם הנבואה בשמי : (ה) והמה אם ישמעו ואם יחדלו . אע"פ שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח אם ישמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחטי : (ו) ואתה . כי סרבים . ממאני' וממרים תרגום וימאן וסריב ותרגם ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חדשים גנבים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ קוצים ונינים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך . כמו אתך : ואל עקרבים . כמו ועם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם ובגו עממיא דעובדיהון דמין לעקרבים פירוש כמו נחש שרף ועקרב : (ז) ודברת . כי בית מרי המה פי' בית מרי המה כמו ואני תפלה שפי' איש תפלה : (ח) ואתה . אל תהי מרי כבית המרי . הראשון תואר ובא בסגול בטרחא כמו בהפסק כי כן מנהג שטרחא במקומות : פצה פיך . וכן פציתי פי ואכלתי שמגלה במראה הנבואה והוא משל ללמוד דברי הנבואה ולזכרם וי"ת ארכין נפשך וקביל ית דאנא יהיב לך : (ט) ואראה והנה יד שלוחה אלי . והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וכתוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר יכתוב ידו לה' : (י) ויפרש . והיא כתובה פנים ואחור . פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד

רש"י

גם לבו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים סה"א : (ב) את מדבר אלי . את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר בסו"א נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדבר (בחיר"ק) משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו ושלוחיו ישמעו בורפאלי"ץ בלע"ז : (ג) אל גוים המורדים . שני שבטים קרויין שני גוים : (ד) והבנים . לפי שאמר אבותם פשעו בי ואלו בניהם קשי פנים : (ה) והמה . שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע : כי ידעתי כי בית מרי . הם אני קאומרין אלא שאני חפץ שידעו לעת פורענותם כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : (ו) סרבי' . לשון מרדות אומר סרבנים ודוגמ' פתר אותו לשון קוצים ועשרים שמות להם : וסלונים . לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב (לקמן כח) : ואל עקרבים אתה יושב . הפעם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאלו אתה יושב על עקרבים העוקצין אותך מכל לדדיך : עקרבים . אגלינטייר"ש בלע"ז ל"א עקרבים ממש וכן תרגם יונתן ובגו עממא דעובדיהון דמין לעקרבין את יתיב : (ח) אל תהי מרי . מלילך בשליחותי : פצה . פתח וכן פצו עלינו פיהם (איכה ג) : פצה פיך ואכול . משל הוא השם אזניך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך . מה היא הנתינה היא מגילת הספר : (ט) והנה וגומר . יש דברים משמשין ל' זכר ולשון נקיבה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) וזרחה לכם יראי שמי שמש וגומר (מלאכי ג) אל

מקרא

עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אֹתָךְ : ב וַתָּבֹא בִי רוּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי : ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שׁוֹלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גּוֹיִם הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה : ד וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב אֲנִי שׁוֹלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה : ה וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם : ו וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה : ז וְדִבַּרְתָּ אֶת־דְּבָרַי אֲלֵיהֶם אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה : ח וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־תְּהִי־מֶרִי כְּבֵית הַמֶּרִי פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ : ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ מְגִלַּת־סֵפֶר : י וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא

תרגום

אָדָם קוּם עַל רִיגְלָךְ וַאֲמַלֵל עִמָךְ : ב וְעַלַת בִּי רוּחָא כַּד מַלֵיל עִמִי וַאֲקַמְתַּנִי עַל רַגְלָי וּשְׁמַעִית יַת דְמִתְמַלֵל עִמִי : ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם שָׁלַח אֲנָא יָתָךְ לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוַת עַמְמַיָא סַרְבָנַיָא דְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי אִינוּן וַאֲבָהָתְהוֹן מְרָדוּ בְמֵימְרִי עַד כְּעַן יוֹמָא הָדֵין : ד וּמִתְקְרַן בְּנַיָא אִינוּן חֲצִיפֵי אַפַּיָא וְתַקִיפֵי לִבָּא אֲנָא שָׁלַח יָתָךְ לְוָתְהוֹן וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : ה וְאִינוּן אִם יְקַבְּלוּן אוּלְפַן וְאִם יִתְמַנְעוּן מִלְמֶחְטֵי אֲרֵי עַם סַרְבָן אִינוּן וְיֵדְעוּן דִי נְבִיָא הֲוָה בֵינֵיהוֹן : ו וְאַתְּ בַּר אָדָם לָא תִדְחַל מִנְהוֹן וּמִפִּתְגָמֵיהוֹן לָא תִדְחַל אֲרֵי מְסָרְבִין וּמַקְשִׁין לְקִבְלָךְ וּבְגוֹ עַמָא דְעוֹבָדֵיהוֹן דָמַן לְעַקְרַבִּין אַתְּ יָתֵיב מִפִּתְגָמֵיהוֹן לָא תִדְחַל וּמִן קֳדָמֵיהוֹן לָא תִתְּבַר אֲרֵי עַם סַרְבָן אִינוּן : ז וְתִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמֵי נְבוּאֲתִי לְהוֹן אִם יְקַבְּלוּן אוּלְפָן וְאִם יִתְמַנְעוּן מִלְמֶחְטֵי אֲרֵי עַם סַרְבָן אִינוּן : ח וְאַתְּ בַּר אָדָם קַבֵּל יַת דִי אֲנָא מְמַלֵיל עִמָךְ לָא תְהֵי סַרְבָן כְּעַמָא סַרְבָנָא אַרְכֵין נַפְשָׁךְ וְקַבֵּיל יַת דִי אֲנָא יָהֵיב לָךְ : ט וַחֲזֵית וְהָא דְמוּת יַד מִתוֹשְׁטָא לְצַד לְוָתִי וְהָא בֵיהּ מְגִלַּת סִפְרָא : י וּפְרַס יָתַהּ קֳדָמַי וְהָא כְתִיבָא מֵאַפָּהָא

תולדות אהרן אל גוים . (סנה' כט) :

תליתא החשמלת : מדבר ה' בקריאה וסי' יש לאל ידי לעשות עמכם ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו : ויכל משה מדבר אתם ויתן על י ועתה רעי וראי מה תעשי : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי : ואשמע מדבר אלי . אהבת רע מטוב . נצור לשונך מרע : מרי ד' וסי' לבני מרי ותכל תלנותם מעלי : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים . אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך . ואמרת

מצודת ציון

(א) אותך . כמו אתך והתי"ו בדג"ש ור"ל עמך : (ג) עצם היום . גוף היום וכן בעצם היום הזה (בראשית ז) : (ד) קשי פנים . הוא הפוך מן בושת הפנים כי זהו פניו רכות וממהר להלבין בשביל בושה קטנה ולא כן קשה הפנים : (ה) מרי . ענין מרד כמו ממרים הייתם (דברים ט) : (ו) סרבים . מל' סרוב ומיאון : וסלונים . מין קוצים כמו סלון ממאיר (לקמן כח) : עקרבים . הם מין קוצים כמו ואני בעקרבים (דה"ב י) : תחת . ענין שבר ופחד כמו אל תחת (ירמיה א) : (ח) פצה . פתח כמו פציתי פי (שופטים יא) : (ט) שלוחה . ענין פשוטה כמו ידה ליתד תשלחנה (שם ה) : מגלת . מל' גליון ואגרת ויקרא כן ע"ש שגוללין אותו : ספר . ענין כתיבה ע"ש שיש בו

מצודת דוד

יתגאה ויחשוב עצמו כאחד מן המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת : עמוד . לפי שנפל על פניו אמר לו עמוד על רגליך : (ב) רוח . ר"ל רוח התעוררות ומחזק מן החולשה אשר באתה בעבור המראה שראה : כאשר . בעת אשר דבר אלי : ותעמידני . הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : את מדבר אלי . רצה לומר את הדבר שהיה מדבר אלי : (ג) שולח . עתה אני שולח אותך : אל גוים . הם יהודה ובנימין שהם שני שבטים וכ"א קרוי עם לעצמו : המה ואבותם . ר"ל המה עם אבותם כמו שאבותם פשעו בי כן פשעו בי גם המה עד עצם היום הזה : (ד) והבנים . ואלה הבנים אשר הם קשי פנים וחזקי לב מה שלא כן היו אבותיהם אליהם אני שולח אותך : ואמרת וגומר . כאומר ולכן לא תאמר להם דבר מה בשמך כי בודאי לא ישמעו אליך רק בכל פעם תאמר להם בשמי כה אמר ה' : (ה) והמה . כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו המה את הדבר בין שיחדלו לשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שלא ישמעו גם אם תאמר בשמי : וידעו . ר"ל ועכ"ז יצא תועלת כי בבוא הפורענות ידעו כי נביא היה בתוכם והזהירם ולא שמעו ולא יתלהרו אחר מדת הדין : (ו) ומדבריהם . מה שיגזמו לעשות עמך רעה : כי סרבים וגומר . ר"ל אשר נמצאו עמך אנשים סרבנים מכאיבים בדברי קנטור כקוצים : ואל עקרבים . עם בני אדם מכאיבים כקוצים אתה יושב והוא כפל ענין במ"ש : מדבריהם . ועכ"ז אל תירא מדבריהם : כי בית מרי המה . ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (ז) אם ישמעו . בין שישמעו בין שיחדלו מלשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שיחדלו מלשמוע : (ח) אל תהי מרי . אל תהי מורד בדבר השליחות למאן ללכת להיות דומה כבית המרי : פצה פיך . פתח פיך ואכול וכו' היא המגלה הנתונה לו ר"ל למוד הדברים וזכור אותם למען יהיו שגורים בפיך : (ט) והנה וגומר . בהיד השלוחה היה מגלה כתובה : (י) ויפרש . היד הזאת פרשה המגלה לפני והיתה כתובה משני עבריה מה שהוא נגד פני האדם הקורא ומה שהוא אחורי המגלה מעבר השני : וכתוב אליה . והיה כתוב עליה קינים והגה והי והם ענין נהי ומספד הסמוכים

כתובה פנים ואחור וכתוב אליה קינים והגה והי:

ג א ויאמר אלי בן־אדם את אשר־תמצא אכול אכול את־המגלה הזאת ולך דבר אל־בית ישראל: ב ואפתח את־פי ויאכלני את המגלה הזאת: ג ויאמר אלי בן־אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נתן אליך ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק: ד ויאמר אלי בן־אדם לך־בא אל־בית ישראל ודברת בדברי אליהם: ה כי לא אל־עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל־בית ישראל: ו לא ׀ אל־עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא־תשמע דבריהם אם־לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך: ז ובית ישראל לא יאבו לשמע אליך כי־אינם אבים לשמע אלי כי כל־בית ישראל חזקי־מצח וקשי־לב המה: ח הנה נתתי את־פניך חזקים לעמת פניהם ואת־מצחך חזק לעמת מצחם: ט כשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא־תירא אותם ולא־תחת מפניהם כי בית־מרי המה: י ויאמר אלי בן־אדם את־כל־דברי

ומאחורהא מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא וכתיב בה דאם יעברון בית ישראל על אוריתא ישלטון בהון עממיא ואם יעבדון ית אוריתא יסוף מנהון אליא ודונא ותינחתא: א ואמר לי בר אדם ית דמתיהיב לך קביל קביל מה דכתיב במגלתא הדא ואזיל ואתנבי על בית ישראל: ב וארכינית ית נפשי ואחכימני מה דכתיב במגלתא הדא: ג ואמר לי בר אדם נפשך תסבע ומעך תמלי אם תקביל מה דכתיב במגלתא הדא די אנא יהיב לך וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי: ד ואמר לי בר אדם אתא אזיל לות בני ישראל ותתנבי בפתגמי נבואתי להון: ה ארי לא לות עם עמקי ממלל ויקירי לישן את שליח לאתנבאה אלהין לות בית ישראל: ו לא לות עממיא סגיאין תקיפי ממלל ויקירי לישן דלא תשמע פתגמיהון אלו לותהון שלחתך אינון יקבלון מנך: ז ובית ישראל לא ייבון לקבלא מנך ארי לית אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל בית ישראל חציפי אפין ותקיפי לבא אינון: ח הא יהבית ית אפך תקיף כקביל בית אפיהון וית בית עינך חסין כקביל בית עיניהון: ט כמא דשמירא תקיף מטינרא כן יהבית ית בית עינך חסין כקביל בית אפיהון ולא תדחל מנהון ולא תתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן אינון: י ואמר לי בר אדם ית כל פתגמי

רשי

אל המתנה האחת והכהו (בראשית לב): (י) פנים ואחור. מה דהוה שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא: קינים. פורענות של צדיקים בעולם הזה: והגה. מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא: והי. נהי של רשעים לעולם הבא: (ג) ואוכלה ותהי בפי וגו'. וקבילתה והוו פתגמה' בפומי כדבש חלי: (ה) עמקי שפה. שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו: אל בית ישראל. ב אל בית ישראל אני שולחך אשר לשונם כלשונך: (ו) אם לא אליהם שלחתיך וגו'. ל' שבועה היא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא: (ט) כשמיר. מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו (הג"ה ל"א שמיר ל' סלע חזק ובתרגום ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש (דברים ח) שמיר טנרא ויש משמע שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו שנקרא הברזל שמיר בשביל חזקו סא"א):

כה

אל מרי אל בית ישראל: אכול ה' מ"ל וסי' ואשימה לפיך פת לחם. ויאמר לו קום אכול. בן אדם את אשר תמצא אכול ב' בו. אכול ושתה יאמר לך: עמקי ג' וסי' את עם נועז. כי לא אל עם עמקי שפה. ודבתריה לא אל עמים. וא' בעמקי בעמקי שאול קראיה: חזקים ג' וסי' וילכו בני דן לדרכם. הנה נתתי את פניך חזקים לעמת. חזקים כראי מוצק: לא תירא ה' וסי' לא תירא מהם זכור תזכור את. וראית סוס ורכב עם רב ממך. וה' הוא ההולך לפניך הוא ישמיד. לא תירא מפניהם דירמיה. לא תירא אתם ולא תחת מפניהם דסיפרא. לא תירא מפחד לילה. לביתה משלג: והיית מוצק לא

רדק

נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור: וכתוב אליה. כמו עליה: קינים והגה והי. כולם לשון נהי ומספד ואלה הקינים היו על ישראל: (א) ויאמר אלי: את אשר תמצא אכול. פי' אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול: (ב) ואפתח את פי. הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא: (ג) ויאמר אלי. בטנך תאכל. דרך משל שלא יקיא מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תשבע: את המגלה. פי' מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר: ואוכלה. אכלתי את המגילה ותהי בפי כדבש למתוק והאכלתי את בטני שלא הקאתיה: למתוק. כמו מתוק והלמ"ד מורה על הענין ויספיק אלתה וכן לאמות תתם והדומים להם שכתבנו בספר מכלול: רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב: (ד) ויאמר אלי. ודברת בדברי. בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לועזות שלא יבינו לשונך: (ה) כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון. כפל ענין במלות שונות אמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריהם כי בני לשון אחת אתה עמהם הם יבינוך ואתה תבינם: (ו) לא על עמים רבים. ר"ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם: אם לא אליהם. אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה כאילו אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יבקשו מי שיפרש להם נבואתך: (ז) ובית ישראל לא יאבו לשמוע אליך. ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים המה בדברי ובתוכחתי: (ח) הנה נתתי את פניך חזקים. שלא תירא מהם ולא תכנע מפניהם: (ט) כשמיר חזק מצר. בחולם כמו והקח לצורה צור הברזל: חזק. יקרא שמיר אמר כמו שהברזל חזק מן הצור ותותך אותו כן תשברם אתה ותכלם: כי בית מרי המה. וידעתי שיעמדו כנגדך בתוכחתך אותם

תולדות אהרן

פנים ואחור: עירובין כא:

מצודת ציון

בו ספורי דברים: (י) קינים. מלשון קינה: והגה. ענין המיה כענין יללה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח): והי. הוא ענין מספד ונהי: (ה) עמקי. ר"ל קשה: שפה. כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא): (ו) תשמע. ענין הבנה: אם לא. הוא ענין שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגוזם ולא אמר וכן אם לא בתים (ישעיה ה): (ז) לא יאבו. לא ירצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (ח) לעומת. נוכח: (ט) כשמיר. הוא ברזל החזק וכן כצפורן שמיר (ירמיה

מצודת דוד

האמורים על רעות ישראל וצרותיו בעת החורבן: ג (א) את אשר תמצא. ר"ל כל הכתוב במגלה בין בפנים בין באחור: אכול. ר"ל למוד וקבל האמרים: אכול וגומר: וכאשר תלמוד ותקבל את דברי המגלה אז לך דבר וכו' את הדברים אשר אצוך: (ב) ויאכילני. ר"ל שם בפי ולמדני את דברי המגלה: (ג) בטנך תאכל וגומר. ואל תקיאם ר"ל קשוב הדבר ואל תסיחם מדעתך לשכחם: ואוכלה. קשבתי דברי המגלה והיתה בפי כדבש לענין המתיקות ר"ל שמעתם בלב רצון ובחשק נפלא על כי היו דבר ה' עם כי היו יעודים רעים ומרים: (ד) בדברי. באופן הדברים שאדבר אני ולא תשנה דבר כי יותר מקובל על הלב סדור הדברים עצמם האמורים מפי ה': (ה) כי לא וגו'. איך צריך לשנות אופן הדברים לפי ענין ההרגל שלך במליצת הלשון שתאמר אליהם לפי שלא אל עם שלשונם עמוק וכבד ממך שלא הורגלת בו אתה שלוח ממני כי הלא אל בית ישראל אתה שלוח ושפה אחת לכם ולכן דבר בזה הלשון ובזה הסדור שאומר לך: (ו) לא אל עמים רבים. אין אתה שלוח אל עמים רבים מתחלפי לשונות אשר עמקו וכבדו ממך אשר לא תשמע דבריהם בטוב לשיהא סיבה לשנות הסדר ולהרחיב הדבור בלשון המובן לכולם למען לא ימצאו מה להשיב ר"ל אין לך צורך לשנות הסדר לא בעבור מאמרך בלשון שלא הורגלת בו ולא בעבור שלא תבין בטוב תשובת השומעים: אם לא. הריני נשבע אילו שלחתיך אל העמים עם כי הייתי מוכרח לשנות סדר הדברים ואינם מקובלים כ"כ על הלב כסדרי הדברים היוצאים מפי עכ"ז היו שומעים אלך: (ז) ובית ישראל. אבל בית ישראל לא יאבו לשמוע אליך כי אם תאמר להם כסדור מאמרי כי אינם רוצים לשמוע גם אלי ר"ל אף סדור הדברים אשר יצא מפי אינם מקובלים על לבבם: חזקי מצח. כן יאמר על מי שהוא מעיז ביותר שהוא מרים מצחו וממחזקו וכן ומצחך נחושה (ישעיה מח): (ח) את פניך חזקים. להעיז למולם ביותר בלי הראות להם הכנעה מה: ואת מצחך וגומר. כפל הדבר במ"ש: (ט) כשמיר. כמו השמיר שהוא חזק מן הצור כן נתתי את מצחך חזק ממצחם: כי בית מרי המה. ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה: (י) קח בלבבך. שמור בלבבך

רד"ק

אותם : (י) ויאמר • קח בלבבך ובאזניך שמע • הוי״ו כוי״ו כן אתה קלפת ונחטא והדומים לו אחר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה ששמעת : (יא) ולך בא אל הגולה • הוא היה במקום אחד ומקצת בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר : הגולה • רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה : ודברת אליהם ואמרת אליהם • כפל ענין במלות שונות לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון : (יב) ותשאני רוח • במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה : ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו • כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקום הנבואה שהייתי שם והקול היה או' ברוך כבוד ה' ממקומו ר״ל כשסר ממקומו מעל הכפורת ומבין שני הכרובים כי ישראל היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בסמל הקנאה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו מהם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והחכם הגדול רבי' משה ז״ל פירש ממקומו כפי מעלתו ועלם חלקו במציאות : (יג) וקול כנפי החיות • כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן : וקול רעש גדול • והיה הקול רעש גדול ושמעתו זה הקול פעם אחרת מורה על מהירות הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי' למעלה : (יד) ורוח נשאתני • במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמרו רוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב וישבו שם שבעת ימים משמים מקץ ז' ימים שב אליו הדבר וצאתו אל הבקעה וכן קח לך לבינה שכב על צדך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בשנה הששית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו' ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיחם עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו' : ואלך מר בחמת רוחי • רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי : ויד ה' עלי חזקה • יד הנבואה: (טו) ואבא • תל אביב . שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם : אל נהר כבר • כמו על נהר כבר : ואשר • כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה ונחית ביניהון והשני ויתיבת כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים ר״ל ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשר ענין חיזוק ואמר אחר כן ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם תמה ונבהל ויונתן תרגם שתיק : (טז) ויהי מקצה שבעת ימים • סוף השבעה ימים מבואר הוא : (יז) בן אדם צופה • כמו הצופה שמזהיר את העם בבא עליהם האויב : והזהרת אותם ממני • כלומר בשמי בדברים ששמעת ממני : (יח) באמרי • מדרכו הרשעה . הרשע דרכו רעה כמו שהטוב דרכו טובה : בעונו ימות • מיתה מופלגת בעולם הזה או הכריתות לעולם הבא וכן פירוש לחיותו כי יש עון שענשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא נזהר לפי שהוא יודע בעצמו שהוא חוטא אעפ״כ אם יזהירנו אפשר שישוב בתשובה: ודמו מידך אבקש • כיון שצויתיך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאילו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו אתה פשעת בנפשו כי היה שב באזהרתך

רש"י

(יא) כה אמר אדני אלהים . הנבואה הזאת לאומרה אליהם : אם ישמעו : אם ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה אליהם : (יב) ותשאני רוח • לאחר שגמר דבריו צוה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם : (יג) משיקות . לשון נשיקה מקישות זו אל זו ושיר נשמע בהקשתן כמו שאומר למעלה ואשמע את קול כנפיהם : (יד) ואלך מר • שהיה קשה בעיני לקטר את בני עמי : ויד ה' עלי חזקה • אכפו וכחו להוליכני על כרחי : (טו) תל אביב • לתל אביב שם מקום : משמים • משתומם אדם משותק מלדבר : (יז) צופה נתתיך • למה אתה שותק הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיתכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא

מקרא

אשר אדבר אליך קח בלבבך
ובאזניך שמע׃ יא ולך בא אל־ — ג׳ • י״א
הגולה אל־בני עמך ודברת אליהם — ל׳
ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה
אם־ישמעו ואם־יחדלו׃
יב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול — כ׳
רעש גדול ברוך כבוד־יהוה
ממקומו׃ יג וקול כנפי החיות
משיקות אשה אל־אחותה וקול — ג׳ ומ״ל
האופנים לעמתם וקול רעש גדול׃
יד ורוח נשאתני ותקחני ואלך מר — ב׳ נשאתני ותביאני
בחמת רוחי ויד־יהוה עלי חזקה׃
טו ואבוא אל־הגולה תל אביב
הישבים אל־נהר־כבר ואשר המה — ג׳
ישבים שם ואשב שם שבעת — ואשב ק׳ י׳ מ״ל ל׳
ימים משמים בתוכם׃ טז ויהי — ס״ • פ׳
מקצה שבעת ימים ויהי דבר־יהוה — פסקא באמצע פסוק
אלי לאמר׃ יז בן־אדם צפה נתתיך — נ״א בטעם
לבית ישראל ושמעת מפי דבר
והזהרת אותם ממני׃ יח באמרי — ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא י׳ כ״ו
לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא — ל׳
דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה — כ׳
לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו — ל׳
מידך אבקש׃ יט ואתה כי־הזהרת

תרגום

דאמליל עמך קביל בלבך
ובאודנך שמע׃ יא ואת
איזיל לות בני גלותא לות
בני עמך ותתנבי להון ותימר
להון כדנן אמר יי אלהים אם
יקבלון אולפן ואם יתמנעון
מלמחטי׃ יב ונטלתני רוחא
ושמעית בתרי קל זיע סגי
דמשבחין ואמרין בריך יקרא
דיי מאתר בית שכינתיה׃
יג וקל גפי בריתא נקשן חדא
לקבל חדא וקל גלגליא לקבליהון
וקל זיע סגי׃ יד ורוחא נטלתני
ונסיבתני ואזלית במריר
בתקוף רוחי ונבואה מן קדם
יי עלי תקיפת׃ טו ואתית לות
בני גלותא לתל אביב דיתבין
על נהר כבר ונחית ביניהון
ואינון יתבין תמן ויתיבית
תמן שבעא יומין שתיק
ביניהון׃ טז והוה מסוף שבעא
יומין והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עמי למימר׃ יז בר
אדם מליף מניתך לבית
ישראל ותקביל ממימרי פתגם
ותזהיר יתהון מלמחטי קדמי׃
יח כד אמרית לרשיעא מימת
תמות ולא אזהרתיה ולא
מלילתא לאזהרא רשיעא
מאורחיה דרשעא לקימותיה
הוא רשיעא בחוביה ימות
ודמיה מן ידך אתבע׃ יט ואת ארי אזהרתא רשיעא ולא תב

תירא : וקול כנפי חד מן י' ר״פ מן ג' ג' מלין דנסבין ו' בקריאה וסי' ולכל חית הארץ ולכל לכל • והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה : וכן תעשה לחמרו וכן וכן : וכל הארץ בוכים וכל וכל : ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי • וקול כנפי החיות וקול וקול : ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש : ואל תרא ביום אחיך ואל ואל • ופני אפים ישעי ובני ובני ושם האיש

תולדות אהרן כבוד ה' • עקידה שער מד : לשם נתתיך • שם שער ק :

מצודת ציון

(ירמיה יז) : מגור • מסלע : (יג) משיקות . מל' נשיקה כי בהגעתן זו לזו נושקות זו לזו : (יד) בחמת • מל' חמה וכעס : (טו) משמים : ענין תמהון ושתיקה כמו אשתומם כשעה חדא (דניאל ד) : (טז) מקצה . מסוף : (יז) צופה . הוא העומד על מגדל העיר ומביט מי ומי הבאים אל העיר : והזהרת . מל' אזהרה : (יח) אבקש . ר״ל אדרוש לשלם גמול עליה :

מצודת דוד

בלבבך והשמירה בלבב תהיה על כי תאזין האמרים באזניך ודוגמתו הקיצותי ואראה (ירמיה לא) ור״ל השקלה היתה על כי ראיתי : (יא) אל הגולה . אל אנשי הגולה אשר ישבו במקום אחר על נהר כבר : ודברת אליהם ואמרת אליהם • ר״ל פעם אחר פעם תדבר אליהם ותוכיחם בדבר ה' לומר בכל פעם כה אמר ה' : אם ישמעו • כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו לך בין יחדלו משמוע : (יב) ותשאני רוח • הרוח נשא אותי ממקום מעמדי ושמעתי מאחורי קול ברעש גדול אומר ברוך כבוד ה' ממקומו כאומר אל הנביא אל תחשוב שבעבור הסרת השכינה ממקומו מבית קה״ק לא יהיה ברוך ומהולל כבוד ה' כמו שהיה בהיותו במקומו בבית קה״ק כי אע״פ שסר ממקומו הוא ברוך ומהולל אבל ישראל הם הם המחסרים בהסרת השכינה מביניהם אבל כבוד ה' הוא תמיד ברוך ומהולל : (יג) וקול כנפי החיות . ר״ל ואז שמעתי קול כנפי החיות שהן נוגעות זו בזו כאלו מנשקות זא״ז וזה היה סלוק השכינה כאלו החיות מוליכי המרכבה עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : וקול האופנים לעומתם : גם שמעתי קול האופנים כשהם מתגלגלים והיה קולם לעומת קול כנפי החיות ושוה להם : וקול • והיה קול רעש גדול : (יד) ורוח נשאתני • חזר לדבריו לומר הרוח שנשא אותי ממקומי לקח אותי משם אל מקום אחר : ואלך • שם הלכתי במר נפש בחמת רוחי כדרך המילר ודואג שהוא מלא חימה וכעס ודאגתו היה על כי ראה סלוק השכינה מבית קה״ק ויד ה' • כח חוזק הנבואה היתה עלי חזקה ללכת אל בני הגולה לנבאות להם : (טו) אל הגולה תל אביב • אל בני הגולה אשר בתל אביב והוא שם מקום : היושבים • אשר היו יושבים על נהר כבר : ואשב • ישבתי במקום אשר המה יושבים שם והנה ישבתי שם שבעת ימים בתוכם תמה ונבהל ומושתק : (יז) צופה • כמו שהצופה העומד לראות אם גייסות באים להזהיר בני העיר להיות נשמרים מהם כן העמדתיך להזהיר את העם על התשובה להיות נשמרים מן הפורעניות המעותדה לבוא • ושמעת . וכאשר תשמע מפי דבר פורעניות תזהיר אותם בשליחותי לעשות תשובה : (יח) באמרי לרשע • ר״ל באמרי לך על הרשע שימות ואתה לא הזהרתו ולא דברת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו הרשעה למען ישאר חי : הוא רשע . הנה הרשע

בהזהרתך לפיכך אבקש דמו מידך ואפנישך עליו: (יט) אתה · מבואר הוא: (כ) ובשוב צדיק. ונתתי מכשול לפניו. המכשול הוא שימות בחטאו ואדוני אבי ז"ל פירש המכשול שיגלה בכל מעשיו בעולם הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה וזהו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו רוצה לומר לעולם הבא אבל לעולם הזה תזכרנה: צדקתו · כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת חובי' קדמוהי נראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה עול בסתר אמר הקדוש ברוך הוא אני אתן מכשול לפניו כלומר אני ממציא לידי חטא גלוי לכל כדי שידעו הכל כי הוא רשע: (כא) ואתה כי הזהרתו צדיק. הכנוי קודם הידיעה וכן וישנו את טעמו והמתו חיתו להם והדומים להם; צדיק. מי שהיה כבר צדיק: לבלתי חטא. צדיק שלא ישוב מצדקו: חיו יחיה · בוי"ו במקום ה"א למ"ד הפעל חסר · בקמץ והוא נפעל עומד: (כב) ותהי עלי שם · כמו שאמר למעלה ונשאתי ואביאה אל הבקעה וראהו שם הכבוד כמו שראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום שהוא יותר מתאים שהיו יושבים שם בני אדם ושנה לו פעם אחר פעם להשכילו ההשגחה וההנהגה ועוד כי באותה הבקעה שהם נכנסים בכל המל וראהו שם השגחתו בברואים שבכלל שם שפתם ובעלה שם מחשבתם ובאמרו ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוש דברי המרכבה: (כג) ואקום · מבואר הוא: (כד) ותבא בי. מתחילה צוהו להיות בתוכ' שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך צוהו להיות נסגר בתוך ביתו ולא יצא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותי לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה: (כה) ואתה · הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם · כאילו אסרוהו בעבותים שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכ': (כו) ולשונך. כאילו דבוקה לשונך אל חכך והיית נאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם: (כז) ובדברי אותך. ככלותי לדבר אתך: אפתח את פי · כלומר אתן לך רשות לדבר להם: השומע ישמע והחדל יחדל · וכלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל מעלי המראה אשר ראיתי ואחז"ל פירוש זה על מה שאמר בבא אליו הפליט ויד ה' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו': (א) ואתה בן אדם קח לך לבנה. למה צוה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבוני' בלבני' העפרים או באבנים והיה הלבנה משל בזה והלבנה נוחה לחקק בה יותר מהאבן ויונתן

שלא הביאנו עליהם: (כ) ונתתי מכשול לפניו · כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת לפניו כדי לגלות מעשיו וכשאני' רעה עליו לא יהרהרו אחרי: ולא תזכרנה צדקותיו · פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות שמתחרט על הצדקו' הראשונות שעשה: (כג) והנה שם כבוד ה' עומד. הקדים על ידי לילך שם מדת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמיד שממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמי': (כד) הסגר בתוך ביתך · להראותם שאינם ראויין לתוכח': (כה) הנה נתנו עליך עבותים · הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן ת"י הא גזירת פתגמי עליך כאסור גדילן וגו': (כז) ובדברי אותך כשאחפוץ לדבר אתך אשלחך אליהם: ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים · את כל דברי שליחותי: השומע ישמע. אין זה מן השליחו' אלא הרוח הקודש אמר לנבי' אתה אמור אליה' שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כולם ישמעו כי בית מרי המה: (א) לבנה. טוויל"ה בלע"ז ויש מהם שהם גדולות

רשע ולא־שב מרשעו ומדרכו פ׳
הרשעה הוא בעונו ימות ואתה כ׳ ובענין
את־נפשך הצלת: כ ובשוב צדיק ד׳
מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול ל׳
לפניו הוא ימות כי לא הזהרתו
בחטאתו ימות ולא תזכרן צדקתו כ׳ צדקתיו ק׳
אשר עשה ודמו מידך אבקש:
כא ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי
חטא צדיק והוא לא־חטא חיו יחיה ד׳ כתיב וי״ו
כי נזהר ואתה את־נפשך הצלת:
כב ותהי עלי שם יד־יהוה ויאמר אלי
קום צא אל־הבקעה ושם אדבר
אותך: כג ואקום ואצא אל־הבקעה ל׳
והנה־שם כבוד־יהוה עמד ככבוד ל׳ וחד ככבוד
אשר ראיתי על־נהר־כבר ואפל
על־פני: כד ותבא־בי רוח ותעמדני
על־רגלי וידבר אתי ויאמר אלי בא
הסגר בתוך ביתך: כה ואתה בן־
אדם הנה נתנו עליך עבותים ל׳. ג׳ מ״ל
ואסרוך בהם ולא תצא בתוכם: ו׳
כו ולשונך אדביק אל־חכך ונאלמת ל׳ וחד ט׳
ולא־תהיה להם לאיש מוכיח כי מ׳
בית מרי המה: כז ובדברי אותך ל׳
אפתח את־פיך ואמרת אליהם
כה אמר אדני יהוה השמע ישמע
והחדל יחדל כי בית מרי המה: ל׳. ל׳
ד א ואתה בן־אדם קח־לך כ״ד
לבנה ונתתה אותה לפניך וחקות ל׳ וכ״כ

מחוביה ומאורחיה דרשעא הוא בחוביה ימות ואת ית נפשך שיזבתא: כ וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר ואתן תקלת חובין קדמוהי הוא ימות ארי לא אזהרתיה בחוביה ימות ולא אדכרן זכותיה דעבד ודמיה מן ידך אתבע: כא ואת ארי אזהרת לצדיקא בדיל דלא למחטי צדיקא והוא לא חטי מחי יחי ארי אזדהר ואת ית נפשך שיזבתא: כב ושרת עלי תמן רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי קום פוק לבקעתא ותמן אמליל עמך: כג וקמית ונפקית לבקעתא והא תמן יקרא דיי שריא כיקרא דחזיתי על נהר כבר ואשתטחית על אפי: כד ועלת בי רוחא ואקימתני על רגלי ומליל עמי ואמר עול אטמר בגו ביתך: כה ואת בר אדם הא גזירת פתגמי פומי עלך כאסור גדילן דאסרין בהן ולא תפוק ביניהון: כו ולישנך אדביק לחכך ותשתוק ולא תהי להון לגבר מוכח ארי עם סרבן אינון: כז ובמללותי עמך ארכין ית נפשך ותימר להון כדנן אמר יי אלהים דמקביל יקביל אולפן ודי יתמנע יתמנע מלמחטי ארי עם סרבן אינון: א ואת בר אדם סב לך אבנא ותתן יתה קדמך

אלימלך ושם ושם: ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · בשוב צדיק דבכל התועבות · ובשוב רשע מרשעתו וחברו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי: חיו ד' כתוב ו' בקריאה וסי' ואתה כי הזהרתו צדיק · ויפב · חבול ישיב רשע · ושל אחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה: עבותים ג' מלאים בקריאה וסימ' הנה נתנו עליך עבותים. והנה נתתי עליך עבותים. ויתן את צמרתו: ישמע ב'קמצין וסי' פן יראה בעיניו ובאזניו · השמע ישמע והחדל:

תולדות אהרן ובשוב צדיק. יומא פו: קום לא אל הבקעה. נדרים ח:

מצודת ציון

(כה) עבותים · חבלים עבות בם ג' יתרים: ואסרוך. ענין קשור: (כו) חכך. כתוך מה שמעל הלשון: (א) לבנה · עשוי מן הטיט ומייבשים בחמה או שורפים אותו באש וכן כלבנה לבנים (בראשית יא): וחקות · מל' חקיקה: מלור

מצודת דוד

הרשע ההוא ימות בעבור עונו ואדרוש דמו מידך ר"ל תקבל עונש על מיתתו כי אם היית מזהירו אולי היה שב מדרכו ולא היה מת: (יט) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הרשע והוא לא שב מרשעתו: את נפשך הצלת. ר"ל לא תקבל עונש על מיתתו הואיל והזהרתו: (כ) ובשוב צדיק · כאשר הצדיק יחזור מצדקו ויעשה עול כי יפשה לחשוב שבעבור שהיה צדיק מימים רבים יכפר לו האלהים על העול שעושה עתה: ונתת מכשול · אזמין לפניו מכשול צרה והוא ימות בה: כי לא הזהרתו · אם לא הזהרתו הנה הוא ימות בעבור חטאתו והצדקות אשר עשה מאז לא תזכרנה לא להגן עליו מן המיתה ואת דמו אדרוש מידך כי אם הזהרתו אולי עמד בצדקו: (כא) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הצדיק לבל יחטא בבטחון היותו צדיק עד הנה והוא שמע לך ולא חטא כפי מה שחשב: חיו יחיה. אף שחשב לחטוא הואיל ולא חטא חיה יחיה כי קבל את האזהרה: ואתה את נפשך הצלת. כי אם לא הזהרתו היה עושה כמחשבתו והיה מת בחטאו והיה דמו נדרש ממך: (כב) יד ה'. כח חוזק הנבואה: (כג) ככבוד. כדמות מראה המרכבה אשר ראיתי וכו': ואפול וגו'. להשתחוות לה': (כד) רוח · ר"ל רוח התשוררות ומתחזק ותעמידני. הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי: בוא הסגר וגו'. לשבת מבלי חברת אנשים: (כה) הנה נתנו וגו'. ר"ל תהא כלוא בביתך כאלו נתנו עליך חבלים עבות ואסרו אותך בהם לבל תוכל לזוז משם: בתוכם. בין אנשי הגולה: (כו) ולשונך אדביק · ר"ל לא תדבר עמהם כאלו הדבקתי לשונך אל חכך לבל תוכל לדבר: ונאלמת תהיה כאלם ולא תהיה למולם לאיש מוכיח שדרכו למחות ולהוכיח מלבו בעת יראה מי עושה הרע: כי בית מרי המה. לכן לא תוכיחם מלבך כי ימרו בך: (כז) ובדברי אותך · וכשאדבר אני בך לשלחך להתנבאות להם אז אפתח את פיך לאמר לדבר נחות עם כי לא תהיה רגיל כ"כ לדבר עם אנשים לישר דרכם: ואמרת. כאשר אשלחך תאמר להם כה אמר ה' ר"ל לא מלבי אני אומר כ"א דבר ה' המה: השומע · אתה אמור בשמי מי שירצה לשמוע ישמע ומי שיחדל לשמוע יחדל ואין עליך לכופם על השמועה כי בית מרי המה וימרו בך ולא ישמעו אליך אם תרצה לכופם ולכן הנח להם: ד (א) ואתה. בעמידה מול פניך והקוף עליה

עליה עיר את־ירושלם : ב ונתתה
עליה מצור ובנית עליה דיק
ושפכת עליה סללה ונתתה עליה
מחנות ושים־עליה כרים סביב : ס'
ג ואתה קח־לך מחבת ברזל ונתתה ג'
אותה קיר ברזל בינך ובין העיר
והכינתה את־פניך אליה והיתה ל' כ"כ מלא י'
במצור וצרת עליה אות היא לבית
ישראל : ד ואתה שכב על־צדך פלוגתא דכן אסר
השמאלי ושמת את־עון בית־ ל'
ישראל עליו מספר הימים אשר
תשכב עליו תשא את־עונם : ה ואני כ'
נתתי לך את־שני עונם למספר ל'
ימים שלש־מאות ותשעים יום
ונשאת עון בית־ישראל : ו וכלית ל'
את־אלה ושכבת על־צדך הימיני הימני ק'
שנית ונשאת את־עון בית־יהודה ס'

ותצור עלה קרתא ית
ירושלם : ב ותתן עלה ציר
ותבני עלה כרקום ותצבור
עלה מליתא ותשרי עלה
משרין ומני עלה אפרורין
סחור סחור : ג ואת סב לך
מסרית ברזל ותתן יתה כותל
ברזל בינך ובין קרתא
ותתקן ית אפך לה ותהי
בצירא ותצור עלה את היא
לבית ישראל : ד ואת שכוב
על סטרך דסמלא ותשוי ית
חובי בית ישראל עלוהי מנין
יומיא דתשכוב עלוהי תקבל
ית חוביהון : ה ואנא יהבית
לך על חד תרין כחוביהון
למנין יומיא תלת מאה
ותשעין יומין ותקביל חובי
בית ישראל : ו ותשלים ית
אלין ותשכוב על סטרך
דימינא תנינות ותקביל ית
חובי בית יהודה ארבעין יומין

ושים ט' וסי' בסדר בשלח : מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה . וכל נעשה במרחשת • מחבת ברזל ונתת אתה ; ואני נתתי לך ב' וסי' ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך . ואני נתתי לך את שני עונם :

תולדות אהרן מחבת • ברכות לב : לדך השמאלי • סנהדרין טו :

רש"י

גדולות : (ב) דיק • מגוניי"ל בלע"ז שמשליכין בו אבנים לעיר סוללה • שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר וליכות בחצי' : סוללה • פורייר"א בלע"ז : ושים עליה כרים • ת"י איפרורין והם כרים שמושב חיילותיו ויושבי' באהלי' לרוחות העיר שלא יהא אדם יוצא ובא ופירוש כרים שרים ממונים על הצב' זה שומר לרוח זה וזה לרוח זה:(ג) קיר ברזל • דוגמא לחומת העי' המפסקת בין הצבא ובין העיר•אות היא.שכך תבא ירושלים במצור : (ד) על צדך השמאלי • לסבול צער וייסורין מניין ימים כמנין שנים אשר הניקתני רוחי כביכול על שהכעיסו לפני והכס' על עונם אחרי אשר קשה בעיניך הפורענות שאני אומר להביא עליהם : (ה) נתתי לך את שני עונם וגו' • הקילותי עליך לקבל את צער שסבלתי אני למנין שנים שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים (לישנא אחרינ' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהון סא"א) : שלש מאות ותשעים יום . שנינו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנו עשרת השבטים ואתה מוצא מהם מפורשים מאתים וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים ק"א שנים והשאר סתומים אלו הש"ן שנים שמצאתי בתשובות רבי יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' שבטים מימות יהושע עד שהגלה סנחרב משומרון חשוב בימי השופטים ח' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון ך' ביד סיסר' ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' ביד פלשתים הרי ק"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קמ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיהו בנו ב' ויהור' אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ז יהואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי ש"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שצ"א ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שומרון ולא היה חשבון המלכות להושע אלא ח' שנים הרי ש"צ שני' ומ' שנים שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחרב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקא' מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשם (סא"א) : (ו) עון בית יהודה ארבעים יום • מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים מ' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב (מלכי' ב כא) ואחאב מלך עשרי' ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמר' ליחזקאל בשנ' החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך טלם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהו שם שנים הרי שמונה יובלות ושלשי' ושם שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי' שמיטות הרי חמשים ושם שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים

רד"ק

יונתן תרגם לבנה אבנא : (ב) ונתת . ובנית עליה דיק • מגדל עץ שבונין נגד העי' לכבשה : ושפכת עליה סוללה . כתרגומו ותצבר עלה מליתא והוא ששופכים עפר בחפירות שסביב העיר למלאתם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או להלחם : ושים עליה כרים סביב . נגידים ושרי חיילות ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים והדומים לו והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה : (ג) ואתה . מחבת ברזל . מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא פשוטה יותר מסרוד ושאר כלי ברזל לדמותה לקיר וענין קיר ברזל לשני דברים האחד לחוק הברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורים וכעורים כמו שדמם אותם לתאנים השחורים והם רחוקים מלהבין והם מבדילים בינם לבין אלהים כקיר המבדיל בין בית לבית וענין והכינות את פניך אליה כי פני ה' אליהם אם ישובו אליו או ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני באיש ההוא ומה שאמר וצרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וצרת עליה עד רדת חומותיה : אות היא . כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד בקעם אותה : (ד) ואתה שכב • עוד צוה שיעשה אות אחר להם : שכב על צדך השמאלי • לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם הרוב וצוה לו שישכב עליו שלש מאות ותשעים יום כי כן היו שני עונם ורש"י ז"ל פירש לפי ששמרון היתה לשמאל ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אחר הוא קשה מאד והנה זה היה למופת להם כי השני' שלא עבדו האל עבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואע"פ שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה : (ה) ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום • רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מצאנו בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני ה' היו משועבדים לגוים מיהושע ועד שמשון תמצא כחשבון קי"א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני ה' והיו בשיעבוד מלכי העכו"ם תמצא כחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה הוסף בהם עשרים של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני ה' כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה תשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם ה' הסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמנה עשרה שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרשו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שת"י את שני עונם על חד תרין בחוביהון : (ו) וכלית את אלה • רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים החלו מלכי יהודה לעשות הרע בעיני ה' כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו החלו לעשות הרע בעיני ה' ואף על פי שאחז היה רשע לא נגזרה

מצודת ציון

(ב) מצור • האויבים המקיפים העיר ללכדה יקרא מצור כי מצירים להם : דיק • הוא מגדל הנבנה לנכוד העיר וכן ויבנו עליה דיק (ירמיה נב) : סוללה • הוא תל העפר ששופכים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא) : מחנות • צבאות עם : כרים • הם אילי ברזל עשויים לנגח בהם בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון : (ג) מחבת . שם כלי מה : קיר . כותל : והכינותה • מל' הכנה : אות • סימן : לבית ישראל . על בני יהודה יאמר : (ד) תשא . ענין כפרה וסליחה כמו כל תשא עון (הושע יד) : (ה) שני • מל' שנה : ונשאת . תכפר

מצודת דוד

עליה צורת עיר וחזר ופירש את ירושלים : (ב) ונתתה עליה מצור . ר"ל תצייר על העיר ההיא החקוקה צורת מצור כאלו האויבים צרים עליה : ובנית וגו' • ר"ל תצייר עליה כעין דיק וכו' וכולם המה ענייני המצור : (ג) ונתתה אותה . העמיד אותה להיות כקיר ברזל מפסקת בינך ובין העיר החקוקה והיא דוגמת חומת העיר המפסקת בינה ובין הצרים עליה : והכינותה • תכין אליה פניך כאלו אתה נלחם עליה : והיתה במצור . ר"ל אף כי תהיה במצור אשר ציירת עליה צורת מצור עכ"ז גם אתה תצור עליה ותלחם בה והיא לאות לבני ישראל אשר מלבד האויב הנלחם בם אלחם בה גם אני : (ד) שכב על צדך השמאלי . כנגד שומרון ראש מלכות אפרים שהיתה משמאלה של ארץ יהודה וכמ"ש ואחותך הגדולה שומרון וכו' היושבת על שמאלך (לקמן טז) : ושמת וגו' עליו • על הצער הזה תשים עון ישראל ר"ל בזה הצער יכופר עון ישראל לבל יהיו כלים בעוונותיהם מבלי תקומה : מספר הימים . כחשבון מספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי כחשבון הזה תכפר על עוונם אם הרבה הרבה ואם מעט מעט : (ה) ואני נתתי לך . למולך הקלתי לחשוב את שנות העון למספר ימים ר"ל כל שנה יחשב ליום ובשכבת יום תכפר על עון שנה : שלש וגו' • ר"ל והרי הם שלש מאות ותשעים יום כי כן מספר שנות עוונם משנכנסו לארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל ימיהם חטאו כ"א במספר שנים אלו כן הוא בס"ע (ואף שעד ימי ירבעם היו בני יהודה במלכות אחת עם אפרים מ"מ יחשב ע"ש מלכות אפרים כי הם הרבים מול יהודה) : ונשאת וגו' • כאומר הואיל וכן תוכל לכפר עם צער השכיבה על כל שנות עוונם לבל יכלו בעוונם כי תוכל לשכוב כל מספר הימים משא"כ אם היה יום ליום ושנה לשנה כי אז לא היית יוכל לשכוב נגד כל שני עוונם לכפר על כולם כי אם לפי המספר שתוכל לשכוב על צדך : (ו) וכלית את אלה • אחר שתכלה לשכוב על צדך השמאלי כל הימים האלה ; ושכבת . תשכב על צדך הימני שנית ר"ל אחריו והוא כנגד יהודה שהוא מימין שומרון : ונשאת • בצער השכיבה שהיא תכפר את כל

כל

רש"י

ושלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס"ה שמיטות ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשי' של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו ע' שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו) והוא שכתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: לצדך השמאלי. לשומרון: לצדך הימני. ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנא' ואחותך הגדולה שומרון היושבת על שמאלך (לקמן טז מו) ואף בספר יהושע תחם נגב שבט יהודה כל נגב הדרומי: (ז) ואל מצור ירושלים. אשר חקות על הלבנה תכין פניך כשתשכב על צדך השמאלי אהי הלבנה לנגדך וכן כשתשכב על הימני: וזרועך תהא חשופה. לנגדך כאדם הנלחם הוא אות לנבוכדנצר הנלחם בה: חשופה. כמו גלוי': (ח) נתתי עליך עבותים. גזירת מעמי תהא חמורה עליך כאילו נאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך. מנין הימים האלה שגזרתי עליך: (ט) חטים ושעורים וגומר ודוחן וכוסמים. פאני"ץ אישפיילט"א בלע"ז סי' הרעב שיהא עליהם בימי המצור ויאכלו לחם מערובות ובמיאוס: (י) במשקול. סימן לאנשי מצור היראים מן הרעב ואוכלי' במשקל ושותין במשור': (יא) מעת עד עת. מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה. עריכת' מגוללה כעריכת שעורי' ולא נאה כעריכת עוגת חטים: בגללי צאת האדם תעגינה. תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן:

רד"ק

הגזרה נגזרה בחרבן ירושלם עד מנשה שנאמר עליו אשר עשה האמורי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו' ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת והנה מנשה מלך חמשים וחמשה שנה ועמד ברשעו עשרים ושתים שנה ועשה תשובה כדברי בעל סדרש וסמך זה לפסוק ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב עשרים ושתים שנה וזה סדרש רחוק כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים ולפי זה הפי' נחשב עשרי' ושתים למנשה ושמנה עשרה ממלכות יהויקים וצדקיהו ואע"פ שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפי דעתי כי הארבעים שנה נחשבים כולם למנשה כי בעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל סולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים הנה בחטאו' מנשה כמו שאמר ביהויקים אך ע"פ ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה ה' לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו והארבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה חמש עשרה שנה: הימיני. כתוב הימני קרי: (ז) ואל מצור ירושלם תכין פניך. אמר לו כי בשכבו על הצד יהיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור: וזרועך חשופה. מגולה כי הרוצה להכות ולהלחם בחזקה חושף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף ה' את זרוע קדשו ויונתן תרגם ודרעך תתקף: ונבאת עליה. בעוד שתצור עליה תנבא עליה ותאמ' לה דברי מוס' ושתהיה נכבשת אם לא תשוב: (ח) והנה נתתי' כאילו נתתי לך עבותי' שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ומלת מצורך כתיב ביוד הרבוי שהם' מצור שמרון והאחד מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו ברשעם בטלו השמטות והיובלות ותמצ' בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע' שמטות בשלש מאות ותשעים שנה יש חמשים שמטות נשארו לך מן הארבע מאות ושלשים שמנים שנה בחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות נשארו שלשים שנה שבהם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות ובארבע מאות שנה שמנה יובלים הם ששים ותשעה שמטות שבטלו והשמטה האחת למלאת שבעים תחשוב ב' שנים שנשארו לנו משלשים וארבע שנים שלא השכנו לצדקיהו הרי שש שנים ובשביעית גלו ולא הספיק להם לשמוט אפי' אם רצו: (ט) ואתה קח לך חטין. בנו"ן כמו במ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים את קול הרצין כמו הרצים והדומים לו וזה לו גם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור אלה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים לאכלו אלא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא יעשה אדם מהם לחם אלא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע"ז מיליי"ו וכסמי' בדגש בסמך והוא שקורין בלע"ז ספי"גלא: בכלי אחד. כלומר שתערבם כולם וככל במראה הנבואה: אשר אתה שוכב על צדך. ולא אמר השמאלי כי למספר הימים שזוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על דרך סתם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימינו גם כן ארבעים יום זה שיאכלנו כי גם כן היו בני יהודה במצור וברעב: (י) ומאכלך. במשקול. בתולם בשקול מזמור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחם מפני הרעב ולא יאכלו פעמים ביום אלא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מחסרון הלחם: (יא) ומים במשורה תשתה. אמרו רבותינו ז"ל כי משורה מדה קטנה אחד משלשים בלוג ומה שאמר ששית ההין לא אמר שמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומאותו ששית ההין ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים באחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אותה לבני ישראל שלא יהיה להם מים ומה שישתו מהם יהיו מעט במדה מחסרון מים בירושלם כל ימי המצור שהיה משנת תשע לצדקיהו עד שנת אחד עשר: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה. חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וזולתם רוצה לומר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לבדם בלא ערוב כי המעורב מכל אלו המינים קשה לאוכלם ולא אמר כעוגת חטים

מי

יחזקאל ד

ארבעים יום יום לשנה יום לשנה
נתתיו לך: ז ואל־מצור ירושלם תכין
פניך וזרעך חשופה ונבאת עליה: ל'
ח והנה נתתי עליך עבותים ולא־
תהפך מצדך אל־צדך עד־כלותך כ'
ימי מצורך: ט ואתה קח־לך חטין ל' • ל'
ושערים ופול ועדשים ודחן וכסמים ל'
ונתתה אותם בכלי אחד ועשית
אותם לך ללחם מספר הימים אשר־
אתה | שוכב על־צדך שלש־מאות ל' מ"ל
ותשעים יום תאכלנו:
י ומאכלך אשר תאכלנו במשקול ל'
עשרים שקל ליום מעת עד־עת כ' דגשי' • כ'
תאכלנו: יא ומים במשורה תשתה
ששית ההין מעת עד־עת תשתה: כ' ובענין
יב ועגת שערים תאכלנה והיא כ' בעלכון •
בגללי צאת האדם תעגנה ל' ל' וחס'

תרגום

יומא לשתא יומא לשתא
יהבתינון לך: ז ולציר ירושלם
תתקין אפך ודרעך תתקיף
ותתנבי עלה: ח והא גזרית
פתגמי עלך כאסור גדילן
ולא תתהפיך מסטרך לסטרך
עד אשלמותך יומי צירך:
ט ואת סב לך חטין וסעורין
ופולא וטלופחין ודוחן וכונתין
ותתן יתהון במנא חד
ותעביד יתהון לך למיכל מנין
יומיא דאת שכיב על סטרך
תלת מאה ותשעין יומין
תיכליניה: י ומיכלך
דתיכליניה במתקל עסרין
פיסם ליום מעדן עד עדן
תיכליניה: יא ומיא במכילא
תשתי חד מן שתא בהינא
מעדן עד עדן תשתי:
יב וחררא דלחם שעורין
תיכלינה והיא על גלי מפקת
אנשא תחררינה לעיניהון

זרעך ד' חס' בלישנא בנביאים ובכתובים וסי' וגדעתי את זרעך ואת זרע • הכל היום יחרוש החורש לזרוע • וזרעך חשופה • ולא בזרוע גדולה ובעם רב • וכל אורי' דכוו' חסר במ"ג בליש' בקריאה וסים' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים • במסות באתות ובמופתים ובמלחמה • וט"ף זרוע אף קדקד • לישנא אחרינא וזרעך ח' חס' בקריאה וסים' בסדר עקב: במשקול ה' מ"ל בליש' וסימן או ככר כסף תשקול • במשקול עשרים שקל • לו שקול ישקל כעסי • ואשקולה להם את הכסף • אשקול על ידי עשי המלאכה • על גנזי המלך • תרין תרין בתראין אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי אי"ת דלא

תולדות אהרן קח לך חטין • עירובין פא: ככה יאכלו - סוטה ד וזכר תרומה:

מצודת דוד

כל עון בית יהודה לבל יכלו בעונם: ארבעים יום. ר"ל תשכב ארבעים יום כי למולם הקלותי לחשוב לער שכיבת יום לכפרה על שנה מפני עוונם כי בני יהודה חטאו ארבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום ההוא כי בימי מנשה חטאו כ"ב שנה כי בו נאמר כאשר עשה אחאב (מ"ב כא) ור"ל כמספר השנים שעשה אחאב את האשרה ואחאב מלך כ"ב שנים ובכל ימיו עשה את האשרה ושתים של אמון וי"א של יהויקים (כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א שנה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) והנבואה הזאת נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין הרי ארבעים שנה: (ז) ואל מצור ירושלים. אל צורת ירושלים החקוקה על הלבנה כאלו נתונה במצור אליה תכין פניך בין בשכבך על השמאל בין בשכבך על הימין: וזרועך חשופה. תגלה זרועך כאלו תלחם בה כדרך הנלחמים בזרוע מגולה: ונבאת עליה. ר"ל ובזה כאלו תנבא עליה על חורבנה כי בזה ירמוז אשר מלבד האויב הנלחם בה תלחם בה גם אני: (ח) והנה נתתי וגו'. ר"ל לא תהפך מצד אל צד כאלו נתתי עליך חבלים עבות לאסרך בהם לבל תוכל להתהפך: עד כלותך. עד אשר תשלים לשכוב כל הימים אשר אמרתי שאתה תצור עליה בעת שכבך והם ש"ץ יום על צד שמאל ומ' יום על צד ימין: (ט) ונתתה אותם. את כולם יחד תתן בכלי אחד את הקמח מהם לעשות לחם: ועשית אותם. מכל המינים יחד תעשה אותם לך ללחם מאכלך והוא לאות לבני יהודה שבימי המצור יאכלו אלו המינים מעורבבים מפני הרעב ולא יבררו החטין למאכלם אבל יאכלו בתערובות המינים הפחותים ההם: מספר. במספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי שהם ש"ץ יום תאכל לחם זה (וה"ה במספר הימים שישכב על צדו הימני שהם מ' יום ולקצר סמך על המבין כי דרך אחד להם): (י) ומאכלך. שעור המאכל אשר תאכלנו יהיה במשקול וכו': מעת. ר"ל לא ליום מלבד הלילה כ"א מעת היום ההוא עד למחרתו בעת ההיא עצמה וגם זה לאות שיאכלו בעת המצור במשקל ולא כדי שביעה כי יחושו פן יתום הלחם: (יא) ששית ההין. המדה תהיה ששית ההין וזה תשתה מעת עד עת וגם זה לאות שבימי המצור ישתו במדה ולא כל הצורך: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה. החררה אשר תאכלנה תהיה משעורים וגם זה לאות שמעוקת הרעבון יאכלו עוגת שעורים שהוא מאכל בהמות: והיא. החררה ההיא תאפינה לעשותה עוגה על גחלים הנעשים מגללי צאת האדם שהדליקו באש אחר שנתייבשו: לעיניהם. בני הגולה יראו בעיניהם כאשר תאפנה על גחלי גללי

מצודת ציון

תכפר: (ו) וכלית. ענין השלמה: (ז) תכין. מל' הכנה: חשופה. גלויה כמו חשפי שובל (ישעיה מז): (ט) חטין וגו'. שמות מיני תבואה וקטניות: (יא) במשורה. כן נקראת מדת הלח כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט): ההין. שם מדה: (יב) ועוגת. היא חררה הנאפית ע"ג גחלים וכן עוגה בלי הפוכה (הושע ז): בגללי. כן יקרא הצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) ולתוספת ביאור אמר צאת האדם: תעגינה. מל' עוגה ר"ל תאפינה לעשותה עוגה:

טמא

כ"ד לְעֵינֵיהֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם׃ יד וָאֹמַר אֲהָהּ
ל' אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה
ל' וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי
ג' וְעַד־עַתָּה וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלַי רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־
צפיעי ק' צְפוּעֵי הַבָּקָר תַּחַת גֶּלְלֵי הָאָדָם
וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלַי בֶּן־אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם
בִּירוּשָׁלִַם וְאָכְלוּ־לֶחֶם בְּמִשְׁקָל
ל' בטעם וּבִדְאָגָה וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן
ל' בסיפרא וכל ישתו יִשְׁתּוּ׃ יז לְמַעַן יַחְסְרוּ לֶחֶם וָמָיִם
מלכים דכו' כמ"א וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֹנָם׃

ה א וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ׀
חֶרֶב חַדָּה תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה
לָּךְ וְהַעֲבַרְתָּ עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ
ל' וְלָקַחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל וְחִלַּקְתָּם׃
ב שְׁלִשִׁית בָּאוּר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ
ג' ב' חס' וא' מלא הָעִיר כִּמְלֹאת יְמֵי הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ
אֶת־הַשְּׁלִשִׁית תַּכֶּה בַחֶרֶב
ג' סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ
ד' וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃

כ"ד יג וַאֲמַר יְיָ כְּדֵין יֵיכְלוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת מֵיכַלְהוֹן מְסָאַב
בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאַגְלֵינוּן לְתַמָּן׃
יד וַאֲמָרֵית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ
ל' אֱלֹהִים הָא נַפְשִׁי לָא מְסָאֲבָא
ל' וּנְבֵילָא וּתְבִירָא לָא אֲכָלֵית
ג' מִזְּעוּרַי וְעַד כְּעַן וְלָא אֲכָלֵית
בְּסַר מְרָחָק׃ טו וַאֲמַר לִי חֲזֵי
דִּיהָבֵית לָךְ יָת גְּלֵי תוֹרַיָּא חֲלַף
צפיעי ק' גְּלֵי אֱנָשָׁא וְתַעְבֵּיד יָת מֵיכְלָךְ
עֲלֵיהוֹן׃ טז וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם הָא אֲנָא תָּבַר סְעִיד
מֵיכְלָא בִּירוּשְׁלֵם וְיֵיכְלוּן
לַחְמָא בְּמַתְקַל וּבְיִצְפָּא וּמַיָּא
ל' בטעם בְּצָדוּ וּבְאִשְׁתְּמָמוּ יִשְׁתּוּן׃
ל' בסיפרא וכל מלכים דכו' כמ"א יז בְּדִיל דְּיִחְסַר לְהוֹן מֵיכַל
וּמִשְׁתֵּי וְיִצְדּוֹן גְּבַר וַאֲחוּהִי
וְיִתְמְסוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן׃ א וְאַתְּ
בַּר אָדָם סַב לָךְ חַרְבָּא חֲרִיפָא
מִסְפַּר גַּלָּבַיָּא תִּסַּב לָךְ וְתַעְבַּר
עַל רֵישָׁךְ וְעַל דִּקְנָךְ וְתִסַּב
לָךְ מוֹזְנָוָן דְּמַתְקַל וְתַפְלְגִינוּן׃
ל' ב תִּלְתָּא בְּנוּרָא תַּדְלֵיק בְּגוֹ
קַרְתָּא כְּמִשְׁלַם יוֹמֵי צֵירָא
ג' ב' חס' וא' מלא וְתִסַּב יָת תִּלְתָּא תִּקְטֵיל
בְּחַרְבָּא סַחְרָנָהָא וְתִלְתָּא
תְּבַדַּר לְכָל רוּחַ דְּהֵן יִתְבַּדְּרוּן
ג' וְדִקְטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי
ד'

רשי

ושורפן : (יג) טמא . ל' מאוס : (יד) אהה . לשון אנחה : נפשי לא מטומאה . לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה : נבילה וטריפה לא אכלתי . בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה : בשר פיגול . בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומר נבילה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה : (טו) צפיעי . גללי : (טז) מטה לחם . משען לחם פיל"א דיאפ"ן בלע"ז : ובדאגה . דואגים שמא יכלה הלחם מהם : דאגה . איינש"א בלע"ז ובלשונינו פרויא"ל בלע"ז : (יז) למען יחסרו . דאגתם ושממונם בשביל שיהיו חסורי לחם ומים בימי המצור וידאגו פן יכלה : (א) חרב חדה . סימן לחרב נבוכדנצר : תער הגלבים . הרלענים ולשון יווני הוא וי"א פרקעליר בלע"ז ומנחם חבר תער הגלבים תער הגולחים ואין לו דמיון בתורה : (ב) בתוך העיר . אשר חקותה על הלבנה ככלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישית בזלעפו' רעב בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה) : תכה . אותה בחרב : סביבותי' . סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שהשיגום כשדים והרגום סביב ירושלים : והשלישית תזרה לרוח . סימן לגולים שילכו למצרים ויוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריה' שהלך נבוכדנצר והחריב את מצרים ושם נהרגו : ונרת

מסרי' יתהו"ן : לרוח ג' קמץ בקריאה וסמן והשלישית תזרה לרוח לעשות לרוח משקל . ומה יתרון לו שיעמול לרוח : אריק ד' בקריאה וסימן נסמ' בסדר בשלח

תולדות אהרן ונבלה וטריפה . חולין לו מד עקידה שער קו :

רדק

כי זה רחוק שיאכל מאכל העוגה שמעורב כעוגת חטים לבדם : והיא בגללי צואת האדם . אלא והיא מורה על פירושינו כי עוגת שעורים היא דמות כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת והסמכה לשעורים לומר שרובה שעורים היה אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי' עוגת שעורים שתהא עריכת' כעריכת עוגת שעורים שאינה נאה לא היה לו לומר תאכלנה ולא תעשנה : תעוגנה לעיניהם . תעוגנה הנשים ויש אומרים כי הנו"ן וה"א לנקבה והיתה הנו"ן ראויה להדגש פירוש אתה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה רוצה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכך נקראת העוגה חררה וענין תעגנה תעשה כחררה והמעשה לעוגה היא אפית' ואמר לו שיאפה אותה בגללי צואת האדם ונקראת הצואה היבשה גלל לפי שהיא מתגלגלת ואמ' לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם : (יג) ויאמר ה' כן את לחמם טמא . כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות : (יד) ואומר . הנה נפשי לא מטמאה . לא נפשי ולא גופי אינם מטמאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני טומאה וכן כתיב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה: מנעורי . אפילו מנעורי נזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאעשה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז"ל פי' הנה נפשי לא מטומאה' שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי' בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כמו נכוס תרגום שחוט כי אם רוצה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל : ולא בא בפי בשר פגול . שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום דרבי נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה : (טו) ויאמר אלי . צפועי . כתיב בוי"ו וקרי צפיעי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות וצפיעי הבקר פיר' גללי הבקר וצפיעי כמו צואות ענין יציאה היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם : (טז) ויאמר . מטה לחם . משען כמו שהמטה משען האדם ההלוך וכן אמר בתורה בקללות בשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל וישתה מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל : ובדאגה . שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים : ובשממון . בתמהון לבב : (יז) למען . עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים : ונשמו איש באחיו . כלומר איש את אחיו שלא יהיה לאחד יתרון על חברו : ונמקו . ימק לבבם מרוב אנחת וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה : (א) ואתה בן אדם . אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבי' שהיא חריפה מאד וכורתה מהרה גלבי הספרים והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובבראשית רבה היה המלאך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גדועה מגליב' : (ב) שלישית . השערת השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחתת הארץ מחנה אשור יגלח ה' בתער השכירה וגו' ולזהו לחלוק השער שמגלח לג' חלקים משל לישראל המגולחים ומוסרים מארצם ומהשלום מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלות : באור תבעיר בתוך העיר . העיר שחקק בלבנה : כמלאת ימי המצור . ימי מצורו שהיו ת"ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלים בתוך העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה : תכה בחרב סביבותיה . זה משל על צדקיהו וסיעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב

מצודת דוד

לאת האדם : (יג) ככה . ר"ל זה לסימן שכן יאכלו בני ישראל את לחמם מאוס במקומות אשר אדיחם שם בגולה כי לא יוכלו לשמרם בנקיות בהיותם גולים וכמו תאכל אותה חררה אפויה על גחלי גללי צאת האדם שהוא דבר נמאס : (יד) לא מטומאה . לא נמאסה במאכל נמאס : מנעורי . עם כי עוד לא הייתי אז שלם בשכלי להשמר ביותר מנדנוד מאכל איסור מ"מ מאלה הייתי נזהר : ולא בא . מעולם לא בא בפי בשר מתועב ונאסר והוא כפל ענין במ"ש וכאומר ואיך עתה אוכל דבר נמאס כזה אשר לא אכלתי מעולם ואף לא אכלתי מעולם דבר הנאסר לשיהא זה גמול העונש : (טו) נתתי לך . הרשיתי לך לקחת גחלי גללי הבקר במקום גחלי גללי האדם ועליהם תעשה לחמך שאינו מאוס כמו גללי האדם : (טז) הנני שובר . עתה פי' ואמר לו זהו לרמז ואות שאשבור משען לחם בירושלים ר"ל שיהיה הרעב בעבור זה יאכלו במשקל ובדאגה שידאגו פן יכלה הלחם ומים ישתו במדה ובתמהון לבב : (יז) למען יחסרו . זה יהיה בעבור כי יחסרו לחם ומים בימי המצור : ונשמו . יהיו תמהים ונבהלים איש ואחיו ר"ל כל איש ואיש ויהיו נמסים בעונם : ה (א) חרב חדה . ומזו ופירש שתער הגלבים יקח שהיא חריפה מאד ואותה תעביר על ראשך וכו' לגלח שער הראש והזקן : מאזני משקל . מאזנים העשוי לשקול בהם : וחלקתם . בהם תחלק את השער לחלקים שוים : (ב) שלישית . חלק שלים תדליק באור בתוך העיר החקוקה על הלבנה בעת ישלמו ימי המצור שהם ת"ל יום והוא לסימן שלישית העם ימותו במצור בתוך העיר ברעב ובדבר : את השלישית . החלק השלים השני תקח ותכה אותה בחרב סביבות העיר החקוקה והוא לסימן שלישית העם ימותו בחרב בעת המלחמה : תזרה לרוח . תפזר לפני הרוח לשיהא הרוח מפזרם במקומות רבות והוא לסימן על ההולכים

מצודת ציון

(יג) טמא . ר"ל נתעב ומאוס : אדיחם . מל' דחיה : (יד) אהה . ענין לשון צעקת יללה : מטומאה . מתועבת ומאוס : פגול . מתועב כמו ומרק פגולים (ישעיה סו) : (טו) צפיעי . הוא הגלל כי כל דבר היוצא מהגוף קרוי צפיעי כמ"ש הצאצאים והצפיעות (שם כב) : תחת . במקום : (טז) מטה לחם . על שנשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בל' משאל וכן כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : ובשממון . בתמהון לבב והוא ענין בהלה ופחד : (יז) ונשמו . ענין תמהון : ונמקו . ענין המסה והמגה . (א) תער . הוא הכלי העשוי לגלח בו וכן והעבירו תער (במדבר ח) : הגלבים . הם הספרים ודוגמתו בתרגום ירושלמי כי כל זקן גרועה (ישעיה טו) תרגמו ירושלמי גליבא : והעברת . מל' העברה ועל הגלות יאמר : (ב) באור . להב אש : תבעיר . מל' הבערה ושריפה : כמלאות . ענין השלמה כמו ובמלאת ימי טהרה (ויקרא יב) : תזרה . ענין פזור כמו וזרתי פרש (מלאכי ב) : אריק . מל' ריק ור"ל ארוקן אותה מתערה וכן שמן תורק

ג ולקחת משם מעט במספר וצרת
אותם בכנפיך: ד ומהם עוד תקח
והשלכת אותם אל־תוך האש
ושרפת אתם באש ממנו תצא־אש
אל־כל־בית ישראל:
ה כה אמר אדני יהוה זאת ירושלם
בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה
ארצות: ו ותמר את־משפטי לרשעה
מן־הגוים ואת־חקותי מן־הארצות
אשר סביבותיה כי במשפטי מאסו
וחקותי לא־הלכו בהם:
ז לכן כה־אמר | אדני יהוה יען
המנכם מן־הגוים אשר סביבותיכם
בחקותי לא הלכתם ואת־משפטי
לא עשיתם וכמשפטי הגוים אשר
סביבותיכם לא עשיתם:
ח לכן כה אמר אדני יהוה הנני
עליך גם־אני ועשיתי בתוכך
משפטים לעיני הגוים: ט ועשיתי
בך את אשר לא־עשיתי ואת אשר־
לא־אעשה כמהו עוד יען כל־
תועבתיך:
י לכן אבות יאכלו בנים בתוכך
ובנים יאכלו אבותם ועשיתי בך
שפטים וזריתי את־כל־שאריתך
לכל־רוח: יא לכן חי־אני
נאם אדני יהוה אם־לא יען את־
מקדשי טמאת בכל־שקוציך ובכל־
תועבתיך וגם־אני אגרע ולא־

(masoretic notes: ל׳ • ו׳ • ב׳ | זקף קמן וכל אס"ף דכו׳ | כ"כ תס׳ כסיפ׳ | ל׳ • ג׳ | ס׳ | י"א בטעם בסיפרא ג׳ | ד׳ זוגין מתחלפין | ג׳ | ל׳ | ג׳ בטעם כסיפ׳ | ל׳ | ס׳ כ"ב חסר ו׳ בתרא • ס׳)

בתריהון: ג ותסב מתמן זעיר
במנין ותצור יתהון בכנפך:
ד ומנהון עוד תסב ותרמי
יתהון לגו נורא ותוקיד יתהון
בנורא בכן תפוק אשתא על
כל בית ישראל: ה כדנן אמר
יי אלהים דא ירושלם בגו
עממיא שויתהא וסחור סחור
לה מדינתא: ו ואשניאת ית
דיני למחבביהון מן עממיא
וית קימי מן מדינתא די
בסחרנהא ארי בדיני קצו
וקימי לא הליכו בהון: ז בכן
כדנן אמר יי אלהים חלף
דחבתון מן עממיא די
בסחרניכון בקימי לא הלכתון
וית דיני לא עבדתון וכנימוסי
עממיא די בסחרניכון לא
עבדתון: ח בכן כדנן אמר
יי אלהים הא אנא שלח רוגזי
עלך אף אנא ואעביד בגויך
פורענות דינין לעיני עממיא:
ט ואעביד ביך ית דלא עבדית
וית דלא אעביד דכותיה עוד
חלף כל תועבתיך: י בכן
אבהן ייכלון בסר בניהון
בגויך ובניא ייכלון בסר
אבהתהון ואעביד ביך
פורענות דינין ואבדר ית כל
שאר עמיך לכל רוח: יא בכן
קיים אנא אמר יי אלהים אם
לא חלף דמקדשי סאבת
בכל שקוציך ובכל תועבתיך
ואף אנא אקטוף תקוף
דרעיך ולא יחוס מימרי ואף

רש"י

(ג) ולקחת אותם בכנפיך. אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו: (ד) ומהם עוד תקח. מאותם מתי מעט: ושרפת אות' באש. סימן לאחאב בן קוליה ולצדקיה בן מעשיה אשר קלם מלך בבל: ממנו תצא אש. מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצא הפרענות לכל בית ישראל: (ה) בתוך הגוים שמתיה. באמצע העולם: (ו) ותמר את משפטי. ותחלף את משפטי: מן הגוים. שכך כתוב במנשה ויתעו מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל (ד"ה ב לג) ויש פותרי' שהגוים לא קבלו תורתו והם קבלוה עליה' ועברו עליה: (ז) יען המנכם. יען הזמינכם את עצמכם להפקר מן הגוים: המנכם. לשון וימן להם המלך (דניאל א) ומנחם פתרו לשון הומה כמו המו גוים (תהלים מו): וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם. שהם לא המירו את אלהיהם והמה לא אלהים ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותינו פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: (ח) גם אני. את בגדת עלי וגם אני

את משפטי ג' בקריאת וסימ' את משפטי תעשו ואת חקתי. ואם בחקתי תמאסו • ואם את משפטי • ותמר את משפטי לרשעה: משפטי דקדים לחקתי מ' בקריאת וסימ' את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו • והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה ? ותמר את משפטי לרשעה ב' בפסוק מעני השיב ידו • יען במשפטי מאסו • יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו • ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד• על ריב המה יעמדו למשפט: תועבתיך ה' כתו' כן חס' ו' בתר' וסי' ועשיתי בך את אשר לא עשיתי• יען את מקדשי טמאת. ואת כל תועבתיך. את כל תועבתיך. ותרבי את תועבתיך • ושארא תועבותיך: אם ג' בטעם זרק' בסיפ' וסימ' יען את מקדשי טמאת במקום:

תולדות אהרן • וכמשפטי הגוים סנהדרין נט:

רדק

נהרג וזה היה סביבות ירושלם כי בערבות ירחו השיגום והכום: והשלישית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם. וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאותם שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו בשאר ארצות קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה: (ג) ולקחת. זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם לארצם כדב' הצרור והקשור בכנף הבגד ומה שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר עשרת אלפים גולה: (ד) ומהם. מן הגולים מבבל שהלכו בבבל הרשעים שבהם גם צדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש: ממנו תצא אש. מן האש שצויתיך לשרוף תצא אש אל כל בית ישראל בין לאותם שהיו בירושל' בין לאותם אשר בגולה כי זה שצויתיך רמז לכליון ישראל כמו שפי': (ה) כה אמר אדני ה'. בתוך הגוים שמתיה. יושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצות יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך אוירה טוב וממוזג מכל הארצות ויושביה היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטי הטובים והם המירו אותם לרשעה מן הגוים אשר סביבותיה כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל והגוי' ההם אשר סביבותיה לא המירו משפטיה' והם המירו משפטי בלא יועיל: (ו) ותמר. מן כי המרו את רוחו ממרים הייתם עם ה' והתי"ו בסגול והוא מבנין הפעול: לרשעה. שם וסמוך כמו וברשעת הגוים ההם: כי במשפטי מאסו. והגוים לא מאסו במשפטיהם: (ז) לכן כה אמר אדני ה' יען המנכם מן הגוים. המנכם מקור ושרשו המן ענינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרביתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם הטוב הזה בחקתי לא הלכתם על דרך וישמן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהיה' ואתה המירות' אותי בלא יועיל ורבותינו ז"ל פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חלף דחבתון מן עממיא: (ח) לכן כה אמר אדני ה' הנני עליך גם אני. כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בהם ולא אעשה עוד בהם ואעשה זה לעיני הגוים למען שבשו ותכלמו ממעשיכם הרעים: (ט) ועשיתי. את אשר לא עשיתי שי' בגוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא ה' את מכותך: (י) לכן אבות יאכלו בנים. וזה השעבוד גדול שאין כמוהו: לכל רוח. מהם הלכו למצרים ומהם הלכו לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: (יא) לכן. את מקדשי טמאת. כי מנשה שם פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע. כמו תגרעם

מצודת דוד

ההולכים בגולה הפזורים בכנפות הארץ: וחרב אריק אחריהם. אשלוף חרבי מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום אשר ינוחו והוא לסימן שהמקום יגרה בהם האויב במקום גלותם לשפוך דמם כמים: (ג) ולקחת משם. מאלה הפזורים לרוח תקח מעט אשר יהיה מהאפשר לספרם ותקשור אותם בכנפי בגדיך והוא לסימן שאותם שגלו לבבל שהמה מתי מספר בערך הגולים לשאר הארצות שהם יהיו שמורים לבוא לירושלים בבנין בית השני: (ד) ומהם. מהקשורים בכנפיך תקח עוד ותשליכם אל תוך האש אשר בתוך העיר המחוקה ושם תשרפם והוא לסימן שרבים מיושבי ירושלים ימותו ברעב ובדבר בעת יצור עליה סימום והרוממיים הקדמונים: ממני תצא אש. מלהבת האש הזה תלהט את כל בית ישראל ר"ל מגלות בית שני יתפזרו בכל הארצות במקום יושבי אנשי הגולה הראשונה ובעון אנשי גולה השניה ילקו גם המה בחרב וברעב ובדבר: (ה) בתוך הגוים. שמתי אותה באמצע היישוב במקום המובחר וארצות הגוים המה סביבותיה: (ו) ותמר. והיא לא שלמה בגמולי כי החליפה את משפטי לרשעה ר"ל אני נתתי לה משפטים ישרים והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמים ואת חוקותי החליפה ברשעה יותר מן הארצות וכו' והוא כפל ענין במ"ש: בהם. בדרך חוקותי: (ז) יען המנכם. בעבור היותכם המון רב יותר מן העמים וכו' לכן מרוב הטובה בעטתם בי ולא הלכתם בחוקותי וגו' וכענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): וכמשפטי הגוים וגו'. כי הם לא המירו אלהיהם וישראל המירו כבודו בלא יועיל: (ח) הנני עליך. הנה אני אלחם בך: גם אני. ר"ל כמו שבגדתם בי כן גם אני אבגוד בכם: משפטים. משפט פורעניות: (ט) את אשר לא עשיתי. דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא אעשה עוד כמוהו כל ימי הארץ: יען. בעבור כל תועבותיך אשר מאד גדלו: (י) לכן. בעבור תועבותיך האבות יאכלו את הבנים בתוך ירושלים כי יהיה בך עקת רעבון: ועשיתי. אח"ז אעשה עוד בך משפט פורעניות כי השארית ממך אשר לכל רוח מארבע רוחות העולם: (יא) לכן. בעבור תועבותיך טריני נשבע חי אני וגו' וכפל השבוע' לומר אם לא בעבור שטמאת את מקדשי בכל שקוציך כי מנשה שם בבית פסל האשרה

מצודת ציון

תורק (ש"ה א): (ג) וצרת. ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל): בכנפיך. שולי הבגד כמו על כנפי בגדיהם (במדבר טו): (ו) ותמר. מל' תמורה וחלוף: (ז) יען. בעבור: המנכם. מל' המון עם רב: (י) וזריתי. אפזר: רוח. פאה ועבר: (יא) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה): שקוציך. מל' שקץ ותעוב ועל העכו"ם יאמר: אגרע. מל' גרעון וחסרון.

שגרעת את כבודי בשומך השקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה נקלה בעיני אנשים זרים ויעשו בך שפטים : ולא תחוס עיני • בהולם : וגם אני לא אחמול • כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו : (יב) שלשתיך . עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השער לג' חלקים : אזרה . מבנין הדגוש והאל"ף נקודה בשו"א וסגול שלא כמנהג גרוב : (יג) וכלה אפי . ע"ד אני אכלה בם אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי בם אנחם מנקמתי בהם כי רבה הטיה : והנחמתי • מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו וימאן להתנחם והגול הנו"ן במקום פתח ודגש הנו"ן לחסרון התי"ו : בכליתי • בבי"ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואסיף : (יד) ואתנך לחרבה • שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפה בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה : לעיני כל עובר • וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישים וישרוק עליך בזה הפסוק בגוים ובפסוק שאחריו לגוים והסי' בל : (טו) והיתה חרפה . כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וג דומה שם בשקל מלוכה ועניינו כמו חרפה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין כמנהג : מוסר ומשמה • מוסר שייסרו הגוים בך כמו שאמר ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון לבב כמו ישום וישרוק כלומר שיתמהו ברוב הרעה שבאה עליך וי"ת ותהא לחסודין ולאתרברב' עלך צדו ואשתממו לעממיא:בתו׳ ובחמה ובתוכחות חמה • הכפל לחזק הענין : (טז) בשלחי את חצי הרעב • חצי הרעב הם השדפון והירקון והארבה שמכלים את התבואה קלתה או רובה ומה שאמר ורעב אוסיף עליכם עצירת גשמים שלא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כלל הנה לא יהיה להם מה שיאכלו וזהו ושברתי לכם מטה לחם ומעט מה שיאכלו מי שיהיה להם כסף להביא מארצות הגוים וזה לא יהיה אפשר להם כי אם בקושי גדול מפני האויבים הצרים עליהם : אוסף • בצר"י ורש"י ז"ל פירש ורעב אוסף עליכם חסרון מעות שלא יהיה להם במה לקנות תבואה אע"פ שימצאו לקנות וזהו קשה משיהיו פירות ביוקר ומעות בזול : (יז) ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה ושכלך . רעב והחיה רעה ישכלו אתכם שימותו בניכם ובנותיכם כי הקטנים לא יוכלו לסבול הרעב כמו הגדולים וכן החיה הרעה תשלוט בקטנים בכם יותר מן הגדולים כי הגדולים יעמדו כנגד החיה בכלי זיינם ונאמרה קללה זו בתורה בתוכחות והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם וגם בגדולים תשלוט החיה והרעב אלא שבקטנים יותר לפיכך אמר ושכלוך : ודבר ודם • דם זה הוא בחרב ומה שאמר אחר כך וחרב אביא עליך הטעם כי מה שזכר תחילה ודם הוא חרב אויב שלא תהיה כונתו הראשונה לישראל כחרב פרעה נכה וזהו שאמר יעבור בך ומה שאמר חרב אביא עליך חרב אויב שתהיה כונתו ראשונה לישראל ובעבורם נסעו מארצם כחרב סנחריב ונבוכדנאצר וזהו שאמר אביא עליך כי הוא העיר את רוחם לבא עליהם : אני ה' דברתי . וכיון שאני דברתי עלי לקיים ובידי יכולת לקיים : (ב) בן אדם • לפי שהיו עובדים על ההרים הרמים ועל הגבעות לאלהים שהיו נותנים שם ותחת כל עץ רענן שהיא באפיקים ובגאיות אמר שיתנבא עליהם כלומר כאילו מדבר כנגדם והבמות והמזבחות והחמנים שבנוים עליהם יאבדו וישברו ושמך הנעבדים והעובדים להם מפני המעשה הנעשה בהם ואמר בהותיכ' מזבחותיכ' חמניכם חלליכם גלוליכם וחרב כולל החרב ההורג העובדים והחרב הנותצת את המזבחות והבמות כי גם יקרא חרב והוא הפטיש כמו כי חרבך הנפת עליה יתן בחרבותיו פירוש חמניכם גלוליכם שהיו עושים עובדי החמה : (ג) ולגיאות • כתיב וקרי לגאיות ואחד הוא אלא שבקרי סימן יה"א הנקבה נספכת ליו"ד נראת ונפתי

אנא לא ארחם : יב תלתיך במותא ימותון ובכפנא ישתיצון בגויך ותלתא בחרבא יתקטלון סחרניך ותלתא לכל רוח אבדר ודקטלין בחרבא אגרי בתריהון : יג ויחול רוגזי ואניח חימתי בהון ואסיף וידעון ארי אנא יי גזרית במימרי ואקיים כד יחול רוגזי בהון : יד ואתננך לחרבא ולחסודין ביני עממיא די בסחרנך לעיני כל דעדי : טו ותהי לחסודין ולאתרברבא עלך צדו ואשתממו לעממיא דבסחרניך כד אעביד ביך פורענות דינין ברגז ובחמה ובתקוף רגז אנא יי גזרית במימרי : טז בגריותי ית מחת כפנא מכתשין בישין דמתקנין לחבלא דאשלח יתהון לחבלותכון וכפנא אוסיף עליכון ואתבר לכון סעד מיכלא : יז ואשלח עליכון כפנא וחיתא בישתא ויתכלונך ומותא וקטלא יעדון ביך ודקטלין בחרבא איתי עלך אנא יי גזרית במימרי : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב בר אדם קבל נבואה על טורי ישראל ואתנבי עליהון : ג ותימר טורי ישראל קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא ולפצידיא ולחיליא הא אנא מיתי עליכון דקטלין בחרבא

תָחוֹס עֵינִי וְגַם־אֲנִי לֹא אֶחְמוֹל׃
יב שְׁלִשִׁתַיִךְ בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ וּבָרָעָב
יִכְלוּ בְתוֹכֵךְ וְהַשְּׁלִשִׁית בַּחֶרֶב יִפְּלוּ
סְבִיבוֹתָיִךְ וְהַשְּׁלִישִׁית לְכָל־רוּחַ
אֱזָרֶה וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃
יג וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּם
וְהִנֶּחָמְתִּי וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
בְּקִנְאָתִי בְּכַלּוֹתִי חֲמָתִי בָּם׃
יד וְאֶתְּנֵךְ לְחָרְבָּה וּלְחֶרְפָּה בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃
טו וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה מוּסָר
וּמְשַׁמָּה לַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ
בַּעֲשׂוֹתִי בָךְ שְׁפָטִים בְּאַף וּבְחֵמָה
וּבְתֹכְחוֹת חֵמָה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃
טז בְּשַׁלְּחִי אֶת־חִצֵּי הָרָעָב הָרָעִים
בָּהֶם אֲשֶׁר הָיוּ לְמַשְׁחִית אֲשֶׁר־
אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְשַׁחֶתְכֶם וְרָעָב אֹסֵף
עֲלֵיכֶם וְשָׁבַרְתִּי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם׃
יז וְשִׁלַּחְתִּי עֲלֵיכֶם רָעָב וְחַיָּה רָעָה
וְשִׁכְּלֻךְ וְדֶבֶר וָדָם יַעֲבָר־בָּךְ וְחֶרֶב
אָבִיא עָלַיִךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃
ו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל
וְהִנָּבֵא אֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ הָרֵי
יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֶהָרִים
וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת הִנְנִי
אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְאִבַּדְתִּי

אני הנני עליך : (יג) והניחותי חמתי . כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תליקני רוחי : והנחמתי . ואתנחם על הצער שצערתם אותי : (יד) ולחרפה : דיספרוי"ר בלע"ז : (טו) וגדופה . בזיון : מוסר . יסורין : ומשמה • תמהון : (טז) ורעב אוסיף עליכם • הוא רעב הפרוטה הכלה מן הכיס כך שמעתי : מטה לחם . משען לחם : (ג) ולגבעות • לשון רמה : ולגאיות • לשון גיא : חמניכם

ועשיתי : אזרת ג' בקרי' וסי' ואתכ' אזרה בגוי' . והרקתי אחריכ'. וכל אגפיו אזרת לכל רוח . והשלישית לכל רוח אזרה : אשלח ט' וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : אוסף ג' מלרע ב' חס' וא' מלא וסימ' ככל אשר שאלת מעם אלהיך בחרב • לא אוסף אהבתם • בשלחי את חצי הרעב הרעים . אהבת מל' • וסימן בלשון ארמי שמעית דרחימו כפנא : אל תרו ה' וסי' והוצאתים מן העמים: במרעה טוב וארעה אתם • בן אדם שים פניך אל הרי ישראל . ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל .

תולדות אהרן וסנחותי.כרכו' נט :

מצודת ציון

תחוס • מל' חס ותמלה : (יב) אזרה . אפזר : אריק • מל' ריק : (יג) וכלה. ענין השלמה : והניחותי • מל' הנחה : והנחמתי • מל' תנחומין : בקנאתי • ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יד) לחרבה . מלשון חורבן : (טו) וגדופה • ענין בזיון כמו את מי חרפת וגדפת (ישעיה לז) : מוסר • ענין תוכחה : ומשמה • ענין תמהון : ובתוכחות • ענין גמול עונש כמו והוכח במכאוב (איוב לג) : (טז) חצי • ר"ל מכאובי ואמר בל' שאלה על השדפון והירקון והארבה : מטה לחם • משען לחם ועל כי נשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בלשון שאלה : (יז) ושכלוך • ענין מיתה והריגה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו) : (ג) לאפיקים. הוא מקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : ולגאיות . מל' גיא ועמק : בנותיכם . מל'

מצודת דוד

האשרה וגם סמלת ביתר תועבותיך שעשית שם : וגם אני אגרע . כמו שגרעת את כבודי בשומך פסל האשרה בפני כן גם אני אגרע לחסר אותך ולא תחוס עיני עליך : וגם אני לא אחמול • כמו שלא חמלת על בניך ושחטתם לעבודת כוכבים כן גם אני לא אחמול עליך : (יב) שלישיתיך • שליש עמך ימותו בדבר וברעב בתוך ירושלים : יפלו סביבותיך • בעת המלחמה : לכל רוח אזרה • אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם ואשלוף החרב מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום גלותם : (יג) וכלה אפי . אשלים חרון אפי עליהם ואניח חמתי בם ואז אתנחם על הכעס שהכעיסו אותי : וידעו וגו' • ר"ל בעת אשלים בם חמתי אז ידעו באני ה' דברתי בקנאתי ברעה הבאה עליהם ולא הנביא בדה הדבר מלבו : (יד) לחרבה • להיות חרבה ולהיות לחרפה בגוים כי כולם יחרפו אותך בפני כל העובר דרך עליהם : (טו) והיתה . ירושלים תהיה לחרפה ובזיון : מוסר . ייסרו זה את זה עם ירושלים כי יאמרו בזוכרם אל תעשו את הרע שלא יבוא עליכם כדרך שבא על ירושלים : ומשמה . תהיה לתמהון כולם יתמהו על חורבנה לגוים וגו' • מוסב על כולם חרפה וגדופה וכו' : בעשותי . בעת אעשה בך משפט פורעניות אז תהיה חרפה גדופה וכו' ובתוכחות חמה . בגמול עונש אביא חמה ולא על חנם : אני ה' דברתי . בידי לקיים : (טז) בשלחי • מוסב למעלה לומר שיהיה חרפה וגדופה וכו' לגוים בעת אשלח בהם את חצי ר"ל מכאובי הרעב הרעים אשר היו פעם למשחית לגוים שפעמים בא חצי הרעב בהם והשחיתם וכעין חצי הרעב האלה בעצמם יהיו הרעב אשר אשלח אותם לשחת את ישראל ועוד אוסף עליכם רעב במדה מרובה יותר מהבא על העכו"ם ואשבור לכם משען לחם מכל וכל בעבור זה ירבו להרף ולגדף בראותם שבא עליהם חצי הרעב כמו שבא על העכו"ם ועוד יותר : (יז) ושכלוך . החיות ישכלו וימיתו אותך : ודם • הנשפך מן ההרוגים : וחרב וגו' . הוא כפל ענין במ"ש : אני ה' דברתי • ובידי לקיים : ו (ב) שים פניך • החזר פניך מול ההרים : (ג) חרב • אחוזי חרב תלומדי מלחמה : במותיכם . הבמות העשוים לעבודה .

יחזקאל ו

במותיכם: ד ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם והפלתי חלליכם לפני גלוליכם: ה ונתתי את־פגרי בני ישראל לפני גלוליהם וזריתי את־עצמותיכם סביבות מזבחותיכם: ו בכל מושבותיכם הערים תחרבנה והבמות תישמנה למען יחרבו ויאשמו מזבחותיכם ונשברו ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם ונמחו מעשיכם: ז ונפל חלל בתוככם וידעתם כי־אני יהוה: ח והותרתי בהיות לכם פליטי חרב בגוים בהזרותיכם בארצות: ט וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו־שם אשר נשברתי את־לבם הזונה אשר־סר מעלי ואת עיניהם הזנות אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם אל־הרעות אשר עשו לכל תועבתיהם: י וידעו כי־אני יהוה לא אל־חנם דברתי לעשות להם הרעה הזאת:
יא כה־אמר אדני יהוה הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר־אח אל כל־תועבות רעות בית ישראל אשר בחרב ברעב ובדבר יפלו:
יב הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול והנשאר והנצור ברעב ימות וכליתי חמתי בם: יג וידעתם כי־אני יהוה בהיות חלליהם בתוך גלוליהם

תרגום

ואוביד במתיכון: ד ויצדון אגוריכון ויתברון חניסניכון וארמי קטיליכון קדם פגור טעותכון: ה ואתין ית פגרי בני ישראל קדם פגור טעותהון ואבדר ית גרמיכון סחרנות אגוריכון: ו בכל מותבניכון קרויא יחרבן ובמתא יצדין בדיל דיחרבון ויצדון אגוריכון ויתברן ויבטלן טעותכון ויתקטפון חנסניכון ויתמחון עובדיכון: ז ויתרמון קטילין ביניכון ותדעון ארי אנא יי: ח ואשאר במהוי לכון משיזבי חרבא בין עממיא באתבדרותיכון במדינתא: ט וידכרון משיזביכון דחלתי בין עממיא דאשתביאו לתמן דתברית ית לבהון טפשא דסטא מבתר פולחני וית חיזו עיניהון דטעא בתר טעותהון וידנקון ויהון חזן על בישתא דעבדו לכל תועבתהון: י וידעון ארי אנא יי לא למגן גזרית במימרי למעבד להון בישתא הדא: יא כדנן אמר יי אלהים טפח בידך ורפוס ברגלך ואמר ווי על כל תועבתא בישתא בית ישראל די בחרבא בכפנא ובמותא יתרמון: יב דרחיק במותא ימות ודקריב בחרבא יתקטיל ודישתאר ודיעול לכרכי צירא בכפנא ימות ויחול רוגזי בהון: יג ותדעון ארי אנא יי במהוי קטיליהון בגו פגור טעותהון סחרנות

רש"י

(ד) חמניכם. מין תבנית צלמי עכו"ם העשויין על הגגות לחמה: (ו) ויאשמו. יהיו נכרים באשמתם: (ט) וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצם: אשר נשברתי את לבם הזונה. אשר נכנעתי אצלם אע"פ שזונה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם ע"י נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם. מנחם חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה (שם קי"ט) יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי וי"ת וידנקון ואינון יהון חזן וכן תרגם הנאנקים דמזנקים ובכי ואנק' דמדנקן דמוניי"ר בלע"ז: (יא) ורקע. ענינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הטיט והוא דרך אבל: ואמר אח. לצעקת יגון ואוי: (יב) והנצור. הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. אשלי' כל חרוני ואפי ברעתם: (יג) אלה. פלינו"ן בלע"ז: עבתה. לשון עץ עבות (לקמן כ)

ויתנהו בסוגר בחחים: נשוב ה' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סים' ל'. הזונה חד מן ה' זוגין דפשטין ציבחר וסימ' במחזה לאמר אל תירא אברם. ירפה לכן כאכול קש לשון אש. מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה וזכרו פליטיכם אותי. יונה ואיש לא יונה חבולתו. לעולה ואל הכתף מחוצה. המנה והשקל עשרים גרה. החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם. ומוצא אני מר ממות את. רוח לבינו על אלה

רד"ק

(ה) ונתתי. וזריתי. מגזרת בפעלת אחד: (ו) בכל. תישמנה. שרשם ישם ענין שממ' ישם ושמם בענין אחד: יחרבו. בסגול היו"ד ובחי"ת ענין חרבן: ויאשמו. בשו"א האל"ף ענין שממה וטעם למען בעבור כי תהא השמות הם המזבחות והגלולים: (ז) ונפל חלל. על דרך כלל: (ח) והותרתי. בכם שלא תפלו כלכם בחרב: בהזרותיכם. בא המקור ביו"ד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בבנותיך גבך: (ט) וזכרו. אשר נשברתי לבם הזונ' אמרו קצת המפרשי' שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית ואיננו נכון שיהיה בנין נפעל יוצא ופירושו כמשמעו עומד ויהיה את כענין מן כמו כצאתי את העיר אמר האל על דרך משל שאני נשברתי מלבם הזונה ובא על דרך ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם. בדגש הטי"ת ושרשו קטט ענינו ענין כריתה וכן מגזרת קוט ענין זה ונקוטות' בפניכ' פי' בפניכ' כתרגומו ויהון חזן על דרך יראו עיניו כידו: אל הרעות. כמו על וכן אל הספרים לא אכל: (י) וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו בחנם כלומר שיתקיים מה שדברתי וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: (יא) כה אמר ה'. הכה בכפך־בכפך בכפך כמו ויספוק את כפיו או הכה בכפך על ירכך כמו ספקתי על ירך: ורקע ברגלך. כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ושוטח הארץ תחתיו: ואמר אח. ענינו אוי ואבוי וכן ת"י ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל. סמוך על סמיך וכמוהו מספר מפקד העם נערי נחלי דגם וחמאה והדומים להם: אשר בחרב. אשר בעונם התועבות בחרב ברעב ובדבר יפולו: (יב) הרחוק. מי שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות בדבר ימות שם והקרוב שישיגוהו האויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור. הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור פעול מן נוצר תאנה ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ומשרשו והוא נפעל ובא בשורק כמו נבוכים הם בארץ וכן כעיר נצורה וכן תרגם יונתן ודיעול לכרכי צירא: (יג) וידעתם. אל כל גבעה. כמו על וכמוהו רבים: בכל ראשי ההרים. חסר וי"ו כתבו' והוא כמו

מצודת דוד

לעבודת כוכבים העומדים בכל המקומות ההם: (ד) ונשמו. יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקטיר בה: חמניכם. צורת חמה היו עושים להם לפסל כי עבדו לחמה וכן נאמר וישבת וכו' אשר נתנו מלכי יהודה לשמש (מ"ב כג): לפני גלוליכם. במקום הרשע שם העונש: (ה) ונתתי וגו'. ר"ל שמה יהיו ולא יקברו: (ו) למען יחרבו. ר"ל החורבן יהיה גדול באופן שיחרבו וישמו מזבחותיכם וכו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ונשחתים: (ז) ונפל חלל. רב חלל יפול בתוככם: וידעתם. אז תדעו שאני ה' והכל בידי: (ח) והותרתי. אבל אשאיר מהם במה שיהיה לכם בין הגוים אנשים פליטי חרב כשתהיו פזורים בארצות הגוים: (ט) וזכרו פליטיכם. הפליטים מהם יזכרו בי בהיותכם בין הגוים אשר נשבו שם וחוזר ומפרש שיזכרו את אשר נשברתי ונעצבתי מלבם הזונה ולתוספת ביאור אמר אשר סר מעלי: ואת עיניהם. ר"ל ומעיניהם הזונות אחרי העבודת כוכבים ר"ל אז יזכרו העצבון שהיו לפני מלבם הזונה ומעיניהם הזונות: ונקוטו בפניהם. יכרתו בעיני עצמם ר"ל הם ישפטו הכריתה על עצמם על הרעות אשר עשו להוסיף על כל תועבותיהם שעשו מאז: (י) וידעו. אז יתנו לב לדעת אשר אני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה: לא על חנם וגו'. ר"ל בגמול המעשה: (יא) הכה בכפך. כף אל כף כאשר יעשו המקוננות: ורקע ברגלך. בעט רגלך בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ והוא ענין צער ואבלות: ואמר אח. אמור כמתאונן אח על כל תועבות הרעות שעשו בית ישראל אשר בעבורם יפלו בחרב וברעב ובדבר: (יב) הרחוק. המרחיק עצמו מן המלחמה ויברח לארצות הגוים להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר וימות בה: והקרוב. המקריב עצמו למלחמה יפול בחרב האויב: והנשאר והנצור. הנשאר בהעיר והוא בתוך המצור כי האויבים צרים עליה הנה הוא ימות ברעב ותחרון כלתה: וכליתי. אשלים בם כל חמתי: (יג) וידעתם וגו'. כשיהיו חלליהם בין גלוליהם במקום הרשע שם המשפט אז תדעו שאני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה

מצודת ציון

מל' במה והיא מזבח אבנים: (ד) ונשמו. מל' שממון: חמניכם. מל' חמה: גלוליכם. דמות עו"ג שמאוס כגלל של רעי: (ה) פגרי. כן נקרא גוף ההרוג: וזריתי. אפזר: (ו) תחרבנה. מל' חורבן: תישמנה. מל' שממון: למען. ענינו כמו באופן ודוגמתו למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג) ופירושו באופן שינוח: יחרבו. מל' חורבן: ויאשמו. מל' שממון: ונשבתו. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): ונגדעו. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (שם ט): ונמחו. ענין המחק והשחתה כמו וימח את כל היקום (בראשית ז): (ח) והותרתי. מל' נותר: פליטי. ענין המלטה כמו ויבא הפליט (שם יד): בהזרותיכם. ענין פזור: (ט) נשבו. מל' שבי: נשברתי. ענינו שברון רוח ועצבון: את לבם. מלבם וכן ואת עיניהם כמו כצאתי את העיר (שמות ט) ופירושו מהעיר: הזונה. הוא ענין הסרה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי סרה מדרכי הצניעות: ונקוטו. ענין כריתה כמו ונקוטתם בפניכם (לקמן כ): אל הרעות. על הרעות ר"ל בעבור הרעות: (י) אל חנם. בחנם כמו ואל הארון (שמות כה): (יא) ורקע. ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י): אח. כמו האח ויאמר על שמחה ועל צער: (יב) והנצור. מלשון מצור

(ג') סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם אֶל כָּל־גִּבְעָה
(ל') רָמָה בְּכֹל ׀ רָאשֵׁי הֶהָרִים וְתַחַת כָּל־
(ל') עֵץ רַעֲנָן וְתַחַת כָּל־אֵלָה עֲבֻתָּה
(ו' כלים') מְקוֹם אֲשֶׁר נָתְנוּ־שָׁם רֵיחַ נִיחֹחַ לְכֹל
גִּלּוּלֵיהֶם׃ יד וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם
וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה
(ל' · ג' מ"ל) מִמִּדְבַּר דִּבְלָתָה בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
(כ"ד בסיפרא) ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל קֵץ בָּא הַקֵּץ
(ארבע ק' כ"ס ר"פ) עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ ג עַתָּה
הַקֵּץ עָלַיִךְ וְשִׁלַּחְתִּי אַפִּי בָךְ
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת
(ס') כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃ ד וְלֹא־תָחוֹס
(ס' מ"ל) עֵינִי עָלַיִךְ וְלֹא אֶחְמוֹל כִּי דְרָכַיִךְ
עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ
(ס' כפי' כן) תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
(ס'בטע' בסיפ') ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה רָעָה אַחַת
(ב' קרן) רָעָה הִנֵּה בָאָה׃ ו קֵץ בָּא בָּא הַקֵּץ
הֵקִיץ אֵלָיִךְ הִנֵּה בָּאָה׃
(ל' בטעם · ב' חד מ"ל · ל') ז בָּאָה הַצְּפִירָה אֵלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
בָּא הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא־
(ד' מ"ל) הֵד הָרִים׃ ח עַתָּה מִקָּרוֹב אֶשְׁפּוֹךְ
חֲמָתִי עָלַיִךְ וְכִלֵּיתִי אַפִּי בָּךְ
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת
(כ'. ל"ט) כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃ ט וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי
(ס' מ"ל) וְלֹא אֶחְמוֹל כִּדְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן
(ס' כתיב כן) וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה׃

אגוריהון על כל רמא מנטלא בכל רישי טוריא תחות כל אילן עבוף ותחות כל בוטמא מעפיא אתר דיהבו תמן קורבנין לפולחן לכל טעותהון׃ יד וארים ית מחת גבורתי עליהון ואתן ית ארעא לצדו ואשתממו ממדבר דבלת בכל מותבניהון וידעון ארי אנא יי׃ א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב ואת בר אדם כדנן אמר יי אלהים לארעא דישראל קצא מטא מטת פורענות קצא למיתי על ארבע רוחי ארעא׃ ג כען מטת פורענות קצא למיתי עלך ואשלח רוגזי ביך ואתפרע מניך כאורחתיך ואתן עלך ית כל תועבתיך׃ ד ולא יחוס מימרי עלך ולא ארחם ארי חוב אורחתיך עלך אתן ופורענות תועבתיך בגויך יהוין ותידעון ארי אנא יי׃ ה כדנן אמר יי אלהים בישתא בתר בישתא הא אתיא׃ ו קצא מטא מטת פורענות קצא למיתי עלך הא אתיא׃ ז אתגליאת מלכותא עלך יתיב ארעא מטא עדן תבירת קריב יום אתרגושא ולית לאשתיזבא במצדי טוריא׃ ח כען מקריב אשפוך חימתי עלך ויחול רוגזי ביך ואתפרע מניך כאורחתיך ואתן עלך ית כל תועבתיך׃ ט ולא תחוס מימרי ולא ארחים כחובי אורחתיך עלך אתן ופורענות תועבתיך בגויך יהוין ותדעון ארי אנא יי מחיתי עליכון

רש"י

כ) שענפיו מרובין : (יד) שממה . מאין יושב : משמה · תמהון שיתמהו עליה רואיה : (ב) בא הקץ . שאמרתי ונושנתם בארץ והשחתם וגו' העידותי בכם היום כי אבוד תאבדון (דברים ד) ונושנתם בגי' תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ד' מאות ומ' משנכנסו לה עד שנבנה הבית ות"י שנים עמד הבית : (ה) רעה אחת רעה . רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות והוא חורבן הבית : הנה באה . טעמו באל"ף הוא לשון פועלת : (ז) באה הצפירה · טעמו למעלה בבי"ת והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ושקע מאור השחר והתפארת בא : ולא הד הרים . ולא לאישתיזבא במצדי טוריא והד לשון צעקת הכרוז לקום לברוח אל ראשי ההרים כמו הידד השבתי (ישעיה יז) וענו עליו הידד (ירמיה כח) השמעת קול נושא משא ענבים אל הגת ושוני הקורה : (ח) מקרוב . במהרה : (י) הנה היום · הנה בא היום : הנה באה . הרעה : יצאה הצפירה . עלה השחר של יום הרעה : צץ המטה . להכות אתכם : פרח הזדון

רד"ק

כמו וכבל וכן שמש ירח רחוקן שמעון והדומים להם : עבתה . מין עץ עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה בדגש הפ"א כמו מן אדום אדמה : מקום אשר נתנו · מקום סמוך למלת טעם וכן במקום לא ידע אל : (יד) ונטיתי שממה ומשמה . הכפל לחזק : ממדבר דבלתה · בדל"ת כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל וזכר המקום הזה לפי ששם היה נבוכדנצר כשה' גרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה : (ב) ואתה בן אדם כה אמר אדני ה' לאדמת ישראל · ליסוד' : קץ בא הקץ · אמר האל כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ : על ארבעת · כתיב על ארבע קרי והכתיב לזכר והקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה : (ג) עתה הקץ עליך . פירושו כנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר : כדרכיך · בכ"ף : (ד) ולא תחוס . בחולם : (ה) כה אמר אדני' רעה אחת רעה · ר"ל זאת הרעה אחת היא שאין כמוה כמו שאמר למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה עוד וידמה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא : (ו) קץ בא בא הקץ · הכפל לחזק ולמהר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין הפעיל מענין קץ והקיץ שרשו קיץ מנחי העי"ן וקץ שרשו קצץ מפעלי הכפל : הנה באה · הרעה שזכר : (ז) באה הצפירה . הגזרה באה לך כבקר מתרגם בקר צפרא או הוא ענין סבוב כלומר סבה היא מאת האל יתברך לבא אליך כאויב ויונתן שתרגם אתגליאת מלכותא פירש הצפירה כמו ולצפירת תפארה שהיא עטרה והיא סימן מלכות : קרוב היום מהומה · חסר הסמך כאילו אמר שהוא יום מהומה וכן הארך שנים והדומים להם : ולא הד הרים · הד הוא לשון קריאה כמו הידד אמר שהמהומה הזאת וקריאת הד זאת לא תהיה כמו קריאת הד הרים כשאדם נותן קולו בין ההרים ידמה שיוצא קול מבין ההרים ואינו קול אחר רק שידמה אבל זה קול הצעקה והמהומה יהיה קול אמתי לא דמיון קול ויונתן תרגם ולית לאישתיזבא במצדי טוריא : (ח) עתה מקרוב . כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו שהוא כמו שאר השמו"ת הבאים בזה הדרך שידמה ענינ' כשמ"ש בי"ת כאשר כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בשרש מן ונפרש מקרוב כן לפי שמלת עתה הורה על זמן העומד שהוא בין העבר והעתיד ופעמים יאמר עתה בהרחבת הלשון לזמן שהוא קרוב לזמן העומד מלפניו או מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב הזמן אמר עתה מקרוב כלומר זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה הזמן העומד ומה יהיה עתה שאשפוך חמתי עליך וענין זה הפסוק כבר אמרו למעלה ושנה אותו הנה לחזק הענין : (ט) ולא תחוס עיני · זה הפסוק
אמר

חשבו : מזבחותיהם ג' א' חסר וב' מ"ל וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם . ואתם לא תכרתו ברית דספר שפטים · בהיות חלליהם · קדמא חסר : ולא תחוס ה' בקריאת וסי' לא תאבה לו ולא תשמע אליו · ולא תחוס עינך : נפש בנפש עין . לכן חי אני נאם ה' . ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך . ולא אחמול כדרכיך עליך : מכה ת' קמצין בקריאת וסי' מכה איש עברי מאחיו . מכה במטה אשר בידי · האשר שבית בחרבך אתה מכה . מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה · ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול · וסי' עבראה בחוטרא

תולדות אהרן קץ בא . זוטי וינש

מצודת דוד

המעשה : אל כל · החללים יהיו על כל גבעה רמה ובכל ראשי וכו' : אלה עבתה . אילן אלה המרובה בענפים וקלועים זה בזה : ריח ניחוח . הקטרת שמעלה ריח להיות לה לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדיה : (יד) ונטיתי וגו' · להכות בם : ומשמה . הכל יתמהו מגודל חורבנה : ממדבר דבלתה . משם תתחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם : וידעו · אז ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול : ז (ב) לאדמת · על אדמת ישראל בא קץ וסוף : על ארבע . ר"ל לא תשאר אף עיר אחת מא"י : (ג) עתה . ר"ל בזמן קרוב יבוא הקץ עליך : כדרכיך · כפי דרכיך : ונתתי עליך . ר"ל אשלם לך : (ד) כי דרכיך . גמול דרכיך : ותועבותיך · תשלומי תועבותך · יבואו בתוכך : וידעתם . אז תדעו שאני ה' נאמן לשלם גמול : (ה) רעה אחת רעה . ר"ל רעה שהיא אחת ומיוחדת שברעות הנה באה והוא חורבן בה"מ : (ו) קץ בא בא הקץ . כפל הדבר לחזק הענין : הקץ עליך . כאלו התעורר מן השינה לבוא עליך והנה באה : (ז) באה הצפירה וגו' : אתה יושב הארץ באה עליך הבוקר של יום הרעה : קרוב היום מהומה · קרוב היום של מהומה : ולא הד הרים · לא יהיה עוד הוד והדר על ההרים כ"א געול ומגוף מדמי החללים : (ח) עתה מקרוב . ר"ל מיד בזמן קרוב : ונתתי עליך · ר"ל אשלם לך : (ט) כדרכיך . כגמול דרכיך : ותועבותיך · תשלומי תועבותיך יבואו בתוכך : וידעתם · אז תדעו ותבינו אשר אני ה' המכה כגמול העון ולא בא במקרה :
סער

מצודת ציון

מצור : (יג) רמה · גבוהה : רענן · ענין לחות ורטיבות כמו כשמן רענן (תהלים נב) : אלה · שם אילן סרק : עבותה · קלועה כעין גדיל כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג) : ניחוח · מלשון נחת רוח : (יד) ומשמה . ענין תמהון : דבלתה · כמו רבלתה בריש וכן דעואל רעואל (במדבר א ב) והוא המקום שישב בה נ"נ בעת שהביאו לו את צדקיהו כמ"ש ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת (ירמיה נב) ויתכן שהיא חמת רבה והיא בצפון א"י ונזכר בסוף הספר בגבולי א"י לעתיד : (ב) כנפות · קצות : (ד) תחוס · מל' חס וחמלה : (ו) הקיץ · מל' הקצה והערה מן השינה : (ז) הצפירה · ענין שחר ובוקר כמו ישוב ויצפור (שופטים ז) : מהומה · ענין רעש

הזדון . מגלה נבוכדנאצר הרשע : (יא) החמס קם וגו' . החמס אשר בידכם הוא קם עליכם למטה רשע לשחתכם : לא מהם . כך אמר הקב"ה למשחית איך זקוק להשאיר נפש [מרשעי ישראל] כי אין טובה יוצאת לא מהם ולא מבניהם ולא מהמונם : ולא נה בהם . אין בהם נוהה אחרי מנהגע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א ז) ולשון ארמי הוא תחינהון לפולחנא לי' תאוה ונעגועין, ומנח' חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירש לשון יללה ואין בתיבה רק ה"א יסוד : (יב) והמוכר אל יתאבל . אע"פ שדרך המוכר שדהו להיות עצב אל יתעצב כי סופכם לגלות : (יג) כי המוכר אל הממכר לא ישוב . כשיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל ועוד בחיים חיתם . כל ימי חייהם לא ישיבו אל מקומם : כי חזון אל כל המונה וגו' . ארי נבייא מתנבן על כל אתרגישהון למיתב בתיובתא ולא תייבין : ואיש בעונו חיתו . כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו : לא יתחזקו . לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לבוראם : (יד) תקעו בתקוע . כשיבוא עליכם הכל הכינו עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם : (טז) כיוני הגאיות . דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ההרים אשר ינוסו שם איש בעונו כיוני הגאיות אשר כולם הומות : (יז) תלכנה מים . מזיעת

י הִנֵּה הַיּוֹם הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן׃ יא הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה־רֶשַׁע לֹא־מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֶהֱמֵהֶם וְלֹא־נֹהַּ בָּהֶם׃ יב בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם הַקּוֹנֶה אַל־יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל כִּי חָרוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ יג כִּי הַמּוֹכֵר אֶל־הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים חַיָּתָם כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב וְאִישׁ בַּעֲוֺנוֹ חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ׃ יד תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ וְהָכִין הַכֹּל וְאֵין הֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה כִּי חֲרוֹנִי אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ טו הַחֶרֶב בַּחוּץ וְהַדֶּבֶר וְהָרָעָב מִבָּיִת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יָמוּת וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר יֹאכְלֶנּוּ׃ טז וּפָלְטוּ פְּלִיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת אִישׁ בַּעֲוֺנוֹ׃ יז כָּל־הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָּיִם׃ יח וְחָגְרוּ שַׂקִּים וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם קָרְחָה׃

י הא יום פורענותא מטא הא אתיא אתגליאת מלכותא צמח שולטנא הופע רשיעא : יא חטופין קמו למסעד רשיעין לא מנהון ולא מאתרגושתהון ולא מבניהון ולא מבני בניהון : יב מטא עדן תושלמת חובין קריב יום פורענות חטאין זבנא לא יחדי ומזובננא לא ירוי ארי רגז מן קדמי על כל אתרגושתהון : יג ארי מזובננא לזבינא לא יתוב ועד דאינון חיין ירדינון בגויתהון ארי נביא מתנבן על כל אתרגושתהון למיתב בתיובתא ולא תיבין גבר בחובי נפשיה מתרען ועד דאינון קימין בתיובתא לא מתקפין : יד נפקין באצוחת קרנא מתקנין במני זינא ולית דאזיל לקרבא ארי רגז מן קדמי על כל אתרגושתהון : טו חרבא מלברא ומותא וכפנא מלגיו דבחקלא בחרבא יתקטיל ודי בקרתא כפנא ומותא ישיציניה : טז ומשיזביא ישתיזבון מנהון ויהון על טוריא כיוני חיליא כולהון מנהמין גבר בחובי נפשיה : יז כל ידיא יתרשלן וכל רכוביא יתאשדן מיא : יח ויסרון סקין ותחפי יתהון אתכנעותא ועל כל אפיהון בהתא ובכל רישיהון מרט :

אמר למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי מעט למעלה אמר כי דרכיך ובזה אמר כדרכיך בכ"ף השמוש והענין אחד ולמעלה כי אני ה' והוסיף בזה ואמר כי אני ה' מכה : (י) הנה היום . לך המטה . יש מפרשים המטה ענין הטית הדין והוא שם ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישראל עשה יפרחו ויצילו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ונבוכדנאצר קורא מטה כמו הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי והו שאמר מענין יוצא הצפירה ונבוכדנאצר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ופל הדרך הזה תרגם יונתן למח שולטנא הופע רשעא : (יא) החמס קם למטה רשע . החמס שעשו קם להם למטה רשע שמכה אות' ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא : לא מהם . לא ישאר אחד מהם שלא יגלה או ימות : ולא מהמונם . ולא מרבוי ממון שלהם כמו מהמון רשעים ומי אוהב בהמון שפירושם רוב ממון : ולא מהמהם . כמו מהם וכפל בו המ"ם והה"א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר משו' דבר מהם לא ישאר ר"ל בניהם ובני בניהם או יהיה משמהם מן המה רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים : ולא נה בהם . לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם ולא מבניהון ולא מבני בניהון : (יב) בא העת . הקונה אל ישמח . דרך העולם שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז"ל הדבר אשר בפי האנשים זבנת קנית זבינת אובדת ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי במהרה יגלה ויניחנו וכן הקונה אין לו במה ישמח כי המקנה לא תעמוד בידו כי אם מעט : כי חרון . יבא מאתי אל כל ההמונה להמיתם ולהגלותם : (יג) כי המוכר . טעם כי אל החרון שזכר כי חרוני יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהוא המספר במודם בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו אבל הם הרה אפי בם ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו : ועוד בחיים חיתם . ואע"פ שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי בארץ אחרת יהיו גולים : חית' . נפש' כמו וחיתו בקדשים וחיתו כאור תהיה : כי חזון אל כל המונה . כי כשנאמר החזון אל כל המונה : לא ישוב . לא היו שבים מרשעם כשהיו מזכירים אותם הנביאים השכם והערב : ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו . וכל אחד היתה שקועה נפשו בעונו לא יתחזקו לשוב אל הנכונה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מזבינא לזבינא לא יתוב וגו' כנעמוד בפסוק של מעלה כי חרון ברי"ש וזה הפסוק כי חזון בזי"ן וסימן רז : (יד) תקעו בתקוע . השופר נקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר להנים אשר בחוץ אל העיר זהו והיכן הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר : [ואין הולך למלחמה . ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה : (טו) החרב בחוץ . רעב ודבר יאכלנו . כתרגומו ישיציניה : (טז) ופלטו . כיוני הגיאיות . דרך היונים להקבץ בגיא : הומות . משמיעות קול כקול נהי כן יעשו הפלטים בנוסם : והיו על ההרים . להסתגב בהם עד יעבור חיל האויבים ובהיותם על ההרים יהמו ויבכו ויתודו כל איש מהם כי בעונו בא לו כל זה : אל ההרים . כמו על ההרים : (יז) כל הידים תרפינה . כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים : וכל ברכים תלכנה מים . הלכנה כמים על דרך משל כאילו נמסו שלא יהיה בהם כח מרוב הבהלה : (יח) וחגרו : מבואר הוא : כפסם

ובחרבא עממיא תמחי : קונה קונה ד' מ"ל בקריאה וסי' והיה כעם ככהן כעבד כאדניו . בא העת הגיע היום . פורע מוסר . רע רע יאמר הקונה : חרון ג' קמצין בקריאה וסי' כי חרון אל כל המונה . כמו חי כמו חרון ישערנו . ואתם מוסיפים חרון : פלצות ד' וסי' נמסר בישעיה סי'

תולדות אהרן החמס . סנהדרין קח : כי המוכר . מגלה יד ערכין לג : הגאיות . (סנהדרין כט) :

מצודת דוד

(י) הנה היום . הנה קרבה היום והנה באה : יצאה הצפירה . יצאה השחר מיום הרעה : צץ המטה . המטה המוכן להכות בהם הוציא ציץ והוא קרוב לעשות פרי ופרי המטה הוא ההכאה בו ועל הכשדים יאמר וכן נאמר באשור ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י) : פרח הזדון . ר"ל איש זדון כבר פרח ומהר יעשה פרי הזדון והוא הכליון והאבדון : (יא) החמס . ר"ל איש חמס קם להיות מטה המכה ברשע באכזריות רב : לא מהם . ר"ל אין הכליון בר מגלחון הכשדים ולא מהמון עם הרב אשר עמהם ולא מהמיית' בקול שאון המבהיל ומפחיד כי לא בכח זרועם עשו מה שעשו כ"א יד ה' עשתה כל זאת : ולא נה בהם . ר"ל אין ראוי שיהיה הנהי והיללה בעבורם כי לא עשו ברוע בחירתם ובעולם ידם : (יב) בא העת : ר"ל הנה באה בגמול כי נתמלאה הסאה ובא העת אשר הקונה לא ישמח בקניית השדה וכדרך הקונה כי יגלה ממנה ולא תשאר בידו והמוכר לא יתאבל על מה שמכר שדהו כי אף בזולת המכירה לא תשאר בידו : כי חרון . כי חרון אף ה' יהיה על כל המון העם ולא ישאר מי בארצו : (יג) כי המוכר . אף כי אם לא מכר שדהו לא היה שב אל השדה הזה שמכר להחזיק בה : ועוד בחיים חייתם . ר"ל ואע"פ שיהיו נפשם עוד בחיים לא ישוב אליו אף בזולת המכירה : כי חזון . כי כשנאמר החזון ההיא אל כל המון עמה לא היה מי ששב לה' וכל איש היתה נפשו קשורה בעונו ולא תתפרד ממנו לכן לא יתחזקו לשוב לארצם להחזיק בנחלתם : (יד) תקעו בתקוע . הנה בבוא האויב יתקעו הם בשופר להשמיע את העם לרדת אל המלחמה מול האויב וגם יכינו כל דבר המצטרך אל המלחמה אבל אין מי הילך למלחמה כי חרוני על כל המון עמה והבאתי מורך בלבבם ויראו לגשת אל המלחמה : (טו) החרב . חרב האויב תהיה בחוץ לעיר והדבר והרעב יהיו בפנים בתוך העיר : אשר בשדה וכו' : אשר יהיה בשדה וכו' : (טז) ופלטו פליטיהם . הפלטים מהם ימלטו ויהיו פזורים בהרים ויהמו בקול נהי כיונים המתקבלים בעמקים וכולם יהמו : איש בעונו . כ"א יהמה בעונו כ"ל יתודה לומר עונו הסה אלה : (יז) תרפינה . יחלשו מלהלחם : תלכנה מים . מזיעת אימה כאלו תמסינה והיה למים : (יח) וחגרו שקים . דרך אבל וצער : ואל כל פנים . בכל פנים

מצודת ציון

רעש ובלבול : הד . הוא מלשון הוד והדר : (י) צץ . מל' ציץ והוא גלוי הפרח כמו ויצץ ציץ (במדבר יז) : (יא) מהמונם . המון עם רב . מהמהם . הוא מלשון הומיה : נה . מל' נהי ויללה וכן וינהו וכו' אחרי ה' (ש"א ז) : (יג) חייתם . נפשם כמו וחיתו באור תראה (איוב לג) : חזון . נבואה : (יד) בתקוע . כן יקרא השופר על כי יתקעו בו : חרוני : חרון אפי : (טו) מבית . מבפנים : יאכלנו . ישחיתנו : (טז) ופלטו . ענין המלטה : אל ההרים . בהרים : הגאיות . מל' גיא ועמק : (יז) תרפינה . מל' רפיון : (יח) פלצות . רעדה ותרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט) : קרחה . ענין מריטת השער וכן באה קרחה (ירמיה מז) : לגדם

(יט) כספם בחוצות ישליכו · נוכל לפרש אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמר בישעיה ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שיראו שאין בהם תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא יועילו להם לא להנצל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אותם בשוקים וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו למלא למעיהם כמו שיעשו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב : לנדה יהיה . לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם : כי מכשול עונם היה · כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה : (כ) וצבי עדיו · זהו בית המקדש שהוא פאר יופי כבוד האל שנקדש בתוכו שהיו מחיים כעדי והקדוש ברוך הוא שמהו לגאון בישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד האל נראה בו בענן ובאש העליונה והם שמוהו לשקוץ כי עשו בו צלמי תועבותם על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקוהו ממנו שיגלו מארצם : (כא) ונתתיו . וחללוה כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית : (כב) והסבותי . כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם : וחללו · הזרים במקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשים ששם הארון : ובאו בה פריצים. וחללוה · לשון נקבה על שכינת הכבוד השוכנה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארע בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ויחלונה : (כג) עשה הרתוק · עשה שלשלת של ברזל סימן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות בשלשלאות כמו שעושין לשבוי' : משפט דמים . כלומר כולה חי' בים משפט דמים לפי ששפכו דם נקי ועברו עבירו' שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים : והעיר מלאה חמס . ועוד שעושים בה חמס ועל כן ראוי' לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב בארץ עם החמס : (כד) והבאתי רעי גוים . הם הכשדים שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : ונחלו מקדשיהם . ונחלו ענין חלול שרשו חלל והוא מבנין נפעל ובא מקבל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו ההרים : מקדשיהם . כמו מקדשיהם אלא שהוא משקל אחר מקדש בשקל למתעב גוי שהוא שם תאר : (כה) קפדה בא . מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירא והוא בא או שה"א נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי : ובקשו שלום ואין · יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם : (כו) הוה על הוה . שבר על שבר וכן ת"י תבר על תבר וכן במשקל אחר יעוז כמו והות רשעים יהדוף ענין רעה ושבר : אל שמועה · כמו על שמועה והשמועות הם בא האויב על הארץ : ובקשו חזון מנביא . רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מה' וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר הן שימותו הן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל ובנבואה ראינו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' : ותורה תאבד מכהן . כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם ונביא מספר רוצה לומר סופר ומזכיר העם : (כז) המלך . ונשיא · הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : מדרכם אעשה אותם . הם מאסו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגומר : ובמשפטיהם · בבי"ת

יט כַּסְפְּהוֹן בְּשׁוּקִין יִרְמוֹן
וְדַהֲבְהוֹן לְבוּסְרָן יְהֵי כַּסְפֵּיהוֹן
וְדַהֲבְהוֹן לָא יִכּוּל לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן
בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ נַפְשֵׁיהוֹן לָא
יִסְבְּעוּן וּמְעֵיהוֹן לָא יִמְלוּן אֲרֵי
לְתַקָּלַת חוֹבִין יְהֵי : כ וְחֶדְוַת
תִּקוֹנֵיהּ לִיקָר יְהַבְתֵּיהּ וְאִינוּן
צַלְמֵי תוֹעֲבָתְהוֹן שִׁקוּצֵיהוֹן
עֲבַרוּ בֵיהּ עַל כֵּן יְהַבְתֵּיהּ לְהוֹן
לְבוּסְרָן : כא וְאֶמְסְרְנֵיהּ בְּיַד
רַשִׁיעִין לְמִבַּז וּלְחַיָּבֵי אַרְעָא
לַעֲדֵי וְיַחֲלוּנֵיהּ : כב וְאַסֵּלֵיק
שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן עַל דְּאָחִילוּ יַת
אַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וְיֵעֲלוּן בָּהּ
רַשִׁיעִין וְיַחֲלוּנַהּ : כג עֲבֵיד
שַׁלְשְׁלָן אֲרֵי אַרְעָא אִתְמְלִיאַת
חַיָּבֵי קְטוֹל וְקַרְתָּא אִתְמְלִיאַת
חֲטוּפִין : כד וְאַיְתֵי מַבְאִשֵׁי
עַמְמַיָּא וְיַחְסְנוּן יַת בָּתֵּיהוֹן
וְאֲבַטֵּיל רְבוּת רַשִׁיעִין וְיִתְחֲלוּן
מִקְדְשֵׁיהוֹן : כה אִתְקְפָדַת מְטַת
וְיִבְעוּן שְׁלָמָא וְלֵית : כו תְּבַר
עַל תְּבַר יֵיתֵי וּבְסוּרְתָא עַל
בְּסוּרְתָא תְהֵי וְיִבְעוּן אוּלְפַן
מִסָּפֵר וְאוֹרָאָה תִּפְסוּק מִכָּהֵן
וּמְלַךְ מְחַכִּים : כז מַלְכָּא יִתְאַבַּל
וְרַבָּא יִלְבַּשׁ צְדוּ וִידֵי עַמָּא
דְאַרְעָא יִתְבַּהֲלָן מֵאָרְחֵיהוֹן
אַעְבֵּיד עִמְּהוֹן וּבְנִימוּסֵיהוֹן
אִתְפְּרַעמִנְּהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא

קָרְחָה : יט כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ
וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה כַּסְפָּם וּזְהָבָם לֹא־
יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה
ל׳ · ל׳ נַפְשָׁם לֹא יְשַׂבֵּעוּ וּמֵעֵיהֶם לֹא יְמַלֵּאוּ
ג׳ · ג׳ כִּי־מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה : כ וּצְבִי עֶדְיוֹ
ל׳ · ג׳ · ל׳ לְגָאוֹן שָׂמָהוּ וְצַלְמֵי תוֹעֲבֹתָם
שִׁקּוּצֵיהֶם עָשׂוּ בוֹ עַל־כֵּן נְתַתִּיו
לָהֶם לְנִדָּה : כא וּנְתַתִּיו בְּיַד־הַזָּרִים
ל׳ לָבַז וּלְרִשְׁעֵי הָאָרֶץ לְשָׁלָל וְחִלְּלוּהָ : וחללוהו ק׳
ל׳ כב וַהֲסִבּוֹתִי פָנַי מֵהֶם וְחִלְּלוּ אֶת־צְפוּנִי
כ׳ תד חסר׳ וּבָאוּ־בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְּלוּהָ : כג עֲשֵׂה
ל׳ : ל׳ הָרַתּוֹק כִּי הָאָרֶץ מָלְאָה מִשְׁפַּט
דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה חָמָס :
כד וְהֵבֵאתִי רָעֵי גוֹיִם וְיָרְשׁוּ אֶת־
י״ג · ל׳ בָּתֵּיהֶם וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן עַזִּים וְנִחֲלוּ
מְקַדְשֵׁיהֶם : כה קְפָדָה בָא וּבִקְשׁוּ
שָׁלוֹם וָאָיִן : כו הֹוָה עַל־הֹוָה תָּבוֹא
ה׳ חסר וּשְׁמֻעָה אֶל־שְׁמוּעָה תִּהְיֶה וּבִקְשׁוּ
ה׳ חָזוֹן מִנָּבִיא וְתוֹרָה תֹּאבַד מִכֹּהֵן
ל׳ ר״פ וְעֵצָה מִזְּקֵנִים : כז הַמֶּלֶךְ יִתְאַבָּל
ד׳ וְנָשִׂיא יִלְבַּשׁ שְׁמָמָה וִידֵי עַם־הָאָרֶץ
כ״ס חסר בסיפרא תִּבָּהַלְנָה מִדַּרְכָּם אֶעֱשֶׂה אוֹתָם
ל׳ : ל׳ וּבְמִשְׁפְּטֵיהֶם אֶשְׁפְּטֵם וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה :

מזועת אימה : (יט) לנדה יהיה . לשקוץ יהיה להם : (כ) וצבי עדיו . של הקב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש שנקרא גאון עוזם כמה שנאמ' (לקמן כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם הם גלולי תועבות עשו בו ע"כ וגו' : (כב) את צפוני · את המקום שהייתי צפון שם ביניהם : (כג) עשה הרתוק . שלשלת אות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקים : משפט דמים · חייבי קטול : (כד) רעי גוים · רעים שבעכו"ם ואכזרים : ונחלו · ויתנחלו לאחרים : מקדשיהם · בתי היכל הבמות שהיו נועדים שם ל' בית זמונם : (כה) קפדה בא . כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי לשון כריתה : (כו) הוה על הוה . מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומנחם חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן . הכנילים בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי)

כ"א : עדיו ג' בקריאה וסי' ולא שתו איש עדיו עליו · וצבי עדיו לגאון שמהו · במתג ורסן עדיו לבלום · אנ"ך : והשבתי י"ג בקריאה וסי' ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין · והשבתי מערי יהודה · והשבתי למואב נאם ה' והבאתי רעי גוים וירשו · והשבתי זמתך ממך · והשבתי זמה מן הארץ : וכרתי להם ברית שלום · ופקדתי על תבל רעה · והשבתי את המון מצרים · והאבדתי גילולים והשבתי אלילים · והשבתי המון שיריך · ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל·והשבתי

תולדות אהרן כספם · גטין ט : פריגים · נדרים סב
עכו"ם נג נד ברכות נ : הוה על הוה ·
עירובין מא :

ויהי

מצודת ציון

(יט) לנדה . לרחוק ולתעוב כנדה והוא מלשון נדידה והרחקה : עברת . מלשון עברה וזעם : (כ) וצבי . ענין הדר ויופי וכן לצבי ולכבוד (ישעיה ד) : עדיו · מל' עדי וקשוט וכן ועדית עדי (לקמן כג) : לגאון . ענין רוממות : (כא) הזרים . העכו"ם : וחללוהו . מלשון חולין ובזיון : (כב) והסבותי · מלשון סבוב והפנה : צפוני · מל' הסתר וכן תצפון אתך (משלי ב) : פריצים · רשעים הפורצים גדר האמת והנכוחה : (כג) הרתוק · שלשלאות כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ) : (כד) והשבתי . אבטל כמו שבת נוגש (שם יד) : ונחלו . מל' חלול : (כה) קפדה · ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי (שם לח) : ואין . ואיננו : (כו) הוה · ענין שבר כמו עד יעבור הוות

מצודת דוד

פנים : קרחה . כי ימרטו שער הראש דרך צער ואבל : (יט) לנדה · לרחוק ולתעוב : כספם וגו' . ר"ל למה ישליכו כספם ויתעבו זהבם לפי שלא יוכלו להציל את נפשם ביום בוא עברת ה' כי האויב לא יקח כסף וזהב לפדיון נפש : נפשם לא ישבעו . רצה לומר לא ימצאו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולמלאות המעים : כי מכשול . כי המכשול הרע הזה היה בעוונם ולא על חנם : (כ) וצבי עדיו . הדר קשוטו אשר שמהו האל בינותם להיות להם לגאון ולתפארת והוא בה"מ : וצלמי . ר"ל והם העמידו בה גלולי תועבותם המשוקצים : נתתיו להם . ר"ל לפניהם נתתיו לנדה כי בעיניהם ירחו שתעבתי בו להרחיקו ממני למסרו ביד האויב : (כא) לבז . לקחת כל הנמצא בה : וחללוהו . עשאוהו חולין ומבוזה : (כב) והסבותי · סלקתי שכינתי משם ואח"ז חללו מקום הצפון שלי זה ההיכל וקה"ק : וחללוהו · כפל הדבר וכדרך המתאונן המכפיל אמריו : (כג) עשה הרתוק · הכן שלשלאות לאסור הגולים : משפט דמים . כולם חייבים מיתה : חמס . כולם ראוים לחמס ושד : (כד) רעי גוים . ר"ל רעים ואכזרים הם הכשדים : והשבתי גאון עזים . אבטל גאות עזי הפנים הם ישראל : ונחלו . יחללו ויבזו בתי מקדשיהם הם הבית וההיכל ובית קה"ק : (כה) קפדה בא . כריתה בא להם וכאשר יבקשו שלום לא ימצאו אותו : (כו) הוה על הוה תבוא . זה אחר זה וסמוכה לה : ושמועה : ר"ל שמועה רעה : ובקשו . כאומר הם יבקשו אבל לא ימצאו : תאבד · כי מגודל הצרות ישתמו מהם מעיינות החכמה : מכהן . כי על הכהן להורות וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : מזקנים · תאבד מזקנים : (כז) ונשיא . הוא המלך וכפל הענין במ"ש לחזוק : שממה . תמהון לבב : מדרכם · כמו דרכם כן אעשה עמהם וכמשפט הראוי להם אשפטם ואז ידעו כי אני ה' הנאמן לשלם גמול :

בשנה

(א) ויהי בשנה הששית • פירוש לגלות המלך יהויכין : בששי . באחד חדש אלול וכתב בעל סדר עולם כי שנה ע מעוברת היתה כי שנה זו התחיל להנבא בשנה החמשית בחמשה לחמש ועוד שבעה
ימים שהיה משמים בתוכם הרי חצי תמוז ובאותה שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל ימים ומחצי תמוז של שנה חמשית עד ח' באלול של שנה ששית אפילו לעודף אינם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני
יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה : וזקני יהודה • שגלו עם
יכניה : יד ה' • רוח נבואה כשתבא בחוזקה נקראת יד ה' ובשלש המראות האלה שראה בהם מעשה מרכבה נאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין
וגלות צדקיהו וזו האחרונה כנגד גלות צדקיהו שראה הכבוד נוסע מבית המקדש וראה חרבן העיר והביא לפיכך הביאו אותו במראות אלהים ירושלם שיראה השקוצים והגלולים בבית שבעבורם נסע הכבוד

ח א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי
בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי ל'
וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי מ"ל בליש'
שָׁם יַד אֲדֹנָי יְהוִה : ב וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה
דְמוּת כְּמַרְאֵה־אֵשׁ מִמַּרְאֵה מָתְנָיו
וּלְמַטָּה אֵשׁ וּמִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה
כְּמַרְאֵה־זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָה : ס' • ל' ט' • ל'
ג וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת ד'
רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ ׀ בֵּין־הָאָרֶץ
וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלְַמָה ס'
בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל־פֶּתַח שַׁעַר ד' ב' מ"ל
הַפְּנִימִית הַפּוֹנֶה צָפוֹנָה אֲשֶׁר־שָׁם ד' מ"ל
מוֹשַׁב סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה : ד וְהִנֵּה־ ב' • ל'
שָׁם כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה ס' דגש'
אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה : ה וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם שָׂא־נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה
וָאֶשָּׂא עֵינַי דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וְהִנֵּה מִצָּפוֹן ב' ובפסוק
לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֵמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה
בַּבִּאָה : ל'
ו וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה ב' מ"ל וחד חסר
מֵהֶם עֹשִׂים תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר מח הם ק'
בֵּית־יִשְׂרָאֵל ׀ עֹשִׂים פֹּה לְרָחֳקָה ל'
מֵעַל מִקְדָּשִׁי וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה כ"ג
תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת : ז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־ כ"א
פֶּתַח הֶחָצֵר וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה חֹר־ ל' חס'

יְיָ : א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵי
בְּשְׁתִיתָאָה בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא
אֲמַר נְבִיָא אֲנָא יָתֵיב בְּבֵיתִי
וְסָבֵי בֵית יְהוּדָה יָתְבִין קֳדָמַי
וּשְׁרַת עֲלַי תַּמָן רוּחַ נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים : ב וַחֲזֵית
וְהָא דְמוּת כְּחֵיזוּ אֶשָּׁתָא חֵיזוּ
יְקַר דְלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי
וְלֵית אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ
וּלְרַע חֵיזוּ אֶשָּׁתָא וְחֵיזוּ יְקָר
דְלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא
אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּלְעֵלָּא
כְּחֵיזוּ זָהֳרָא כְּעֵין חַשְׁמַל :
ג וְאוֹשִׁיט דְמוּת יַד וְאַחֲדַנִי
בְּסְעַר רֵישִׁי וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא
בֵּין אַרְעָא וּבֵין שְׁמַיָא וְאַעֲלַת
יָתִי לִירוּשְׁלֵם בְּחֵיזוּ נְבוּאָה
דִשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ בְּמַעֲלָנָא
דְתַרְעָא גַוָאָה דִפְתִיחַ לְצִפּוּנָא
דְתַמָן מוֹתַב צְלַם קִנְאָתָא
דְמַרְגְזִין : ד וְהָא תַמָן יְקָר
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל כְּחֵיזוָא דַחֲזֵיתִי
בְּבִקְעֲתָא : ה וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ לְאוֹרַח
צִפּוּנָא וּזְקָפִית עֵינַי לְאוֹרַח
צִפּוּנָא וְהָא מִצִפּוּנָא לְתְרַע
מַדְבְּחָא צְלַם קִנְאֲתָא הָדֵין
בְּמַעֲלָנָא : ו וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם
חֲזֵי אַתְּ מַה דְאִינוּן עָבְדִין
תּוֹעֵיבַן רַבְרְבָן דְבֵית יִשְׂרָאֵל
עָבְדִין כָּא לְאִתְרַחֲקָא מֵעַל
מַקְדְשִׁי וְעוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי
תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן : ז וְאָעֵיל יָתִי לִתְרַע דָרְתָא וַחֲזֵית וְהָא חוֹרָא

(מלאכי ב) : (א) בשנה הששית . לגלות יכניה : (ב) ממראה מתניו וגומר . אסור להתבונן בפסוק זה : (ג) בציצית ראשי . לשערי ראשי פלוייי"ל בלע"ז : במראות אלהים . הראני כאלו נושא אותי ומביאני לירושלי' : שער הפנימית הפונה צפונה • שער העזרה שהיא פנימות להר הבית והיו לה שערים לכל רוחותיה : סמל הקנאה . צורת קנאה מקנא ומקנים להקב"ה שנכנסים שם להקנאות להקב"ה להרגיזו וכן ת"י צלם דקנאתא דמרגזין : (ה) שא נא עיניך דרך צפונה • להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונה לשער חוץ לעזרה הוא : מצפון לשער המזבח . בהר הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח : בבאה . כשאדם בא ליכנס לעזרה מוצאו שם . בביאה מאלאנטריא"ה בלע"ז : (ו) לרחקה מעל מקדשי . כדי שאתרחק מעל מקדשי : (ז) אל פתח החצר • הקריבני עד פתח אותו שער עצמו : חור אחד בקיר

כל משופה חנה חדשה : ציצת ד' בליש' וכתיב בן ג' בפרשת ציצת • ויקחני בציצת ראשי : כמראה ה' רגשים בקריאה וסי' • מעשה המנורה מקשה זהב • והנה שם כבוד אלהי ישראל • ופני הקדש המראה כמראה • וכמראות המראה אשר ראיתי • ב' בפסוק : ועוד כ"ג וסי' נמסר בירמיה סוף סי' ל"ו : והנה כל ה' רפסו' וסי' נמסר במלכים א'

תולדות אהרן בציצת • יומא עו מנחות מב :

ממקומו ונכנסו חרב הבית כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם וגומר ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעו' האל':(ב) והראי' מבואר הוא למעלה בראש הספר : החשמלה • הה"א נוספת לפיכך המלה מלעיל כמו השער החתונה מבא המלך החיצונ' והדומי' להם:(ג) וישלח. השולח הוא הכבוד הנראה כעין החשמל : בציצת ראשי • היא מחלפות הראש פלוט"א בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף תלוי כנגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלימ' : במראות אלהים • הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה ההוא השכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במרא' ברוח אלהים וכל זה היה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו לומר כאדם הקופץ על עבדו ולוקחו בציצית ראשו להוליכו לבית הסהר אבל במראה שהיתה סימן לשיבת הגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציצית ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן המעלה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא : אל פתח שער הפנימית • פירוש שער החצר הפנימי' והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקרא פנימית לפי שהיא פנימית להר הבית הקרואה חיצונה ובאמרו הפנימי' וזכר החצר בחסרון המתא'הנה כמוהו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח : הפונה צפונה . שהיה הפתח פונה לנגד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים : מושב סמל הקנאה המקנה • בא בדרך בעלי הכ"א ומשפטו המקניא בשקל משגיא לגוים ופירושו שהסמל מקניא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל : (ד) והנה שם . כמראה אשר ראיתי בבקעה סמך אותו אל הסמוך כי בבקעה אמר הכבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה : (ה) ויאמר אלי • והנה מצפון לשער המזבח • זה שער הצפוני שבו מזבח שבנו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל : בביאה . רוצה לומר בכניסת השער מבחוץ בהר הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח העולה שהיה חוץ לפתח האולם ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מצפון ואילו היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי

היה כן דעתו כמו שפירשנו כי פעמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא : (ו) ויאמר אלי • מהם • כן כתיב מלה חדא וקרי מה הם תרין מלין והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין :
לרחקה • המ"ם בקמץ חטף לפאר הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בשקל וכנו נחשת לרתצה ופי' כדי שארחק מעל מקדשיהם עושים התועבות במקדשי על פני : (ז) ויבא אותי אל פתח החצר . הוא הפתח

מצודת דוד

ח (א) בשנה הששית : לגלות יהויכין : בששי . בחודש הששי : וזקני יהודה . אותם שגלו לבבל : ותפול . חנתה עלי שם כח חוזק הנבואה : (ב) והנה דמות • והנה בפני נורה כמראה אש וחוזר ומפרש ממראה מתניו ולמטה כעין אש : כעין החשמלה . הוא הזך והנקי מן האש אשר מעט ישיגנו הראות וירמז על הסבה הראשונה שאין להשיגו וגם חשמלה היא מלה מורכבת חש מלה ר"ל שתוק ובלום פיך מן המלול בו : (ג) וישלח . הדמות שראה הושיט תבנית יד ולקח אותי בשער הראש . וקשר . הרוח הרימו באויר והביאו לירושלים : במראות אלהים • ר"ל לא הביאו באמת רק נראה לו במראה הנבואה כאלו הביאו : שער הפנימית . הוא שער העזרה שהיא פנימית להר הבית : הפונה צפונה . כי ד' שערים היו לעזרה אחד לכל רוח : סמל הקנאה המקנה . פסל הקנאה ולתוספת ביאור אמר המקנה ר"ל המקניא ומכעיס למקום להיותו במשכן ביתו : (ד) והנה שם • בבואי אל הפתח ההוא ראיתי שם כבוד ה' כמו המראה שראיתי בבקעה ושם נאמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר (לעיל ג) : (ה) דרך צפונה . לרוח צפון : מצפון לשער המזבח . שער הצפוני קרוי שער המזבח לפי שהיה מכוון מול המזבח ומצפון השער הוא לו בחלל הר הבית היה מושב סמל הקנאה הזה : בבאה . בבוא אדם ליכנס בעזרה מצאו בדרך כניסתו : (ו) הרואה . הוא בה"א השאלה כי שאל אותו אם הוא רואה מה הם עושים : תועבות גדולות וגו' . ר"ל התועבות הגדולות אשר המה עושים פה מעמידת הסמל תוכן כוונתם הוא למען הרחיק אותי מעל מקדשי כי לא אשרה שכינתי במקום הסמל : ועוד וגו' . ומלבד זה תשוב לראות תועבות גדולות מזה : (ז) אל פתח . בחלל הפתח כי מתחלה הביאו אל הפתח מבחוץ ועתה הביאו בחלל הפתח

מצודת ציון

סוות (תהלים נז) : תבהלנה . תל' בהלה ופחד : (א) ותפול • ענין חניה : (ב) זהר • בהרת זריחה : כעין • כגוון : (ג) תבנית • דמות כמו תבנית המשכן (שמות כה) : בציצית ראשי . ר"ל שער ראשי כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי ציץ וכן תנו ציץ למואב (ירמיה מח) : סמל . ענין צורה וכן תמונת כל סמל (דברים ד) : הקנאה המקנה • ענין כעס והקנטה כמו הם קנאוני בלא אל

הפתח שזכר אלא שמתחלה ראהו סמוך לשער מבחוץ ועתה ראהו תוך הפתח וראה בקיר שלשכה הסמוכה לפתח השער מבפנים חור אחד בקיר ואחר בקיר עכו"ם שנעשה החור פתח שיכול אדם ליכנס בו וראה הצלמים מצויירים על הקיר שהיו עובדים להם וזו המראה משל חתירת הקיר לראותו בקיעת העיר ובעון העכו"ם שעובדים בה יחתרו האויבים בקיר חומות ירושלם ויבקעוה עד שיכנסו בה וענין החור שהיה בו לפני החתירה רמז למצור ולדיק שבנו עליה קודם : (י) ואבוא . מחקה על הקיר . כמו מחוקק כי חקק וחקה בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל וכלל כל גלולי בית ישראל הם אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדים שזכר למטה בפרשת שתי נשים : (יא) ושבעים איש · ע' סנהדרין להראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר ישעיהו עמי מאשריך מתעים : ויאזניהו בן שפן · גדול שבכולם היה : מקטרתו · המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטרין בה : ועתר ענן הקטורת · עובי הענן כי היו מחתות רבות מהעובדי' שהיו רבי' ומהנעבדים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן העשן היה' עבה מרבוי וכן העתרתם עלי דבריכם עובי הדברים ורבויים : (יב) ויאמר · בחשך כי חושבים שלא יראה האל מה שעושים בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרים עזב ה' את הארץ כלומ' אינו משגיח כלל בתחתוני' אלא בעליוני' שהם הגלגלים והמלאכים אבל בעניני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך : (יג) ויאמר · מבואר הוא : (יד) ויבא אותי אל פת שער בית ה' אשר אל הצפונה . זה שער הוא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שבארנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים לצפון העזרה שהוא חצר הפנימ' : מבכות את התמוז · יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר מחממות את התמוז בירח תמוז היו עושים חג לעכו"ם והיו הנשים באות לשמחו וי"מ שהיו עושים בתבונות שיבאו המים לעיני עכו"ם הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן למזא לאתונא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשים היו בוכות אותם : מבכות · מן הדגוש כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל כתב כי נמצא כתוב בספר מספרי העבודות הקדמונים כי היה איש מנביאי עכו"ם ושמו תמוז וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד ז' כוכבי לכת וי"ב מזלו' והמיתו המלך ההוא מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכל הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבק' עופפו כל הצלמים להיכליה' בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד' תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז . ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים צלם שלהם ותרגום ופגשו ציים את איים ויערעון תמוזין בתמולין ובדרוב הנסחאות כתוב תמוז בשני ווי"ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה אליהם : (טו) ויאמר · גדולות מאלה · בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן ושיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שתמחה האמונה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המנו' והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחות לו ובדברי רבותינו ז"ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' אלא מלמד שהיו פורעים אחוריהם כלפי מעטה : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית . היא אותה חצר שזכר אלא שהפסיק

אֶחָד בַּקִּיר׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
חֲתָר־נָא בַקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה
פֶּתַח אֶחָד׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא
וּרְאֵה אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר
הֵם עֹשִׂים פֹּה׃ י וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה
שֶׁקֶץ וְכָל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה
עַל־הַקִּיר סָבִיב ׀ סָבִיב׃
יא וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם
עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ
בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה׃
יב וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם אֲשֶׁר
זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ
אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים
אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־
הָאָרֶץ׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלַי עוֹד תָּשׁוּב
תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה
עֹשִׂים׃ יד וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח
שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה
וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת
אֶת־הַתַּמּוּז׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם עוֹד
תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת
מֵאֵלֶּה׃ טז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר בֵּית־

חַד בְּכוֹתְלָא׃ ח וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם חֲתוֹר כְּעַן בְּכוֹתְלָא
וַחֲתָרִית בְּכוֹתְלָא וְהָא תַרְעָא
חַד׃ ט וַאֲמַר לִי עוֹל וַחֲזֵי יָת
תּוֹעֲבָתָא בִּישָׁתָא דְאִינוּן
עָבְדִין כָּא׃ י וַעֲלֵית וַחֲזֵית
וְהָא כָל דְמוּת רְחִישׁ וּבְעִירָא
שִׁקּוּצִין וְכָל טַעֲוָתָא דִפְלְחִין
לְהֵן בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצַיְּרִין עַל
כָּתְלָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יא וְשַׁבְעִין
גַּבְרָא מִסָּבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָה בַר שָׁפָן קָאֵם בֵּינֵיהוֹן
קָיְמִין קֳדָמֵיהוֹן וּגְבַר
מַחְתִּיתֵיהּ דִּקְטָרְתָּא בִּידֵיהּ
וִיטוּר עֲנַן קְטָרְתָּא סָלִיק׃
יב וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם
דְּסָבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין
בְּקִבְלָא גְּבַר בְּאִידְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבֵיהּ אֲרֵי אָמְרִין לָא גְלַן
עוֹבָדָנָא קֳדָם יְיָ רַחִיק יְיָ יָת
אַרְעָא׃ יג וַאֲמַר לִי עוֹד תְּתוּב
תֶּחֱזֵי תּוֹעֵיבָן רַבְרְבָן דְּאִינוּן
עָבְדִין׃ יד וְאָעֵיל יָתִי בְּמַעֲלָנָא
דִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ
דְפָתִיחַ לְצִפּוּנָא וְהָא תַמָּן
נְשַׁיָּא יָתְבָן מְבַכְּיָן יָת תַּמּוּזָא׃
טו וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם
עוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֵיבָן
רַבְרְבָן מֵאִלֵּין׃ טז וְאָעֵיל יָתִי
לְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ גַּוָּיְתָא

בקיר · חומת העזרה : (ח) חתר נא בקיר . והרחב את החור : והנה פתח אחד . דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת : (י) שקץ עשוי בשקץ עכו"ם : מחוקה . חקוקין על הקיר : (יא) ויאזניהו בן שפן · חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת . אמור קטור ענן הקטורת ולשון עתר מרבית וכן העתרתם עלי דבריכ' (לקמן ל"ה) וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז) וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירוש ענין מרובה הם אך כל אחד לשון בני אדם : (יב) בחדרי משכיתו · מסוכה ברצפת אבני שיש לשון ושכותי כפי (שמות ל"ג) : (יד) אל פתח שער בית ה' . תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום : מבכות את התמוז . דמות א' שמחממו' אותו מבפני' והיו עיניו של עופר' והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאלו בוכה ואומרת תקרובת הוא שואל : תמוז · לשון היסק כמו על די חזה למזיה (דניאל ג') ואתונא אזה יתירה (שם) : מבכות את התמוז · פיישנ"ק פלורי"ר לא"ל קאלפ"ן בלע"ז : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימי' הוא

סי' ז' : ענן ד' חספין פתחין בקריאה וסי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש · וכסה ענן הקטרת · ועתר ענן הקטרת עלה · יפיץ ענן אורו · וחד וענן ה' עליהם יומם : המה עשים ה' בקריאה וסים' איש איש במלאכתו אשר המה · כן המה עשים גם לך דשמואל · האינך ראה מה המה עשים· עוד תשוב תראה תועבות·

תולדות אהרן תבנית רמש · סנהדרין נג : מקטרתו . יומא עו : בן אדם . פקידה שער קג : הפנימית · יומא עו קידושין עג :

מצודת ציון

אל (שם נג) : (ז) חור · נקב כמו חור פתן (ישעיה יא) : בקיר · בכותל : (ח) חתר · ענין חפירה כמו חתר בחושך בתים (איוב כד) : נא · עתה : (י) תבנית . דמות : רמש · כן יקראו בריות קטנות קצרי רגל שאין הגופה ניכר וכן כל רמש אשר הוא חי (בראשית ט) : שקץ · הוא כמו שרץ : מחוקה . מל' חקיקה : (יא) מקטרתו · המחתה שמקטירין בו : ועתר · ענין רבוי כמו עתרת שלום (ירמיה לג) : ענן · עשן : (יב) משכיתו · מל' סכך ור"ל רצוף ברצפת אבנים וכן וכחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח) כי הדרך לעשות רצפת אבנים בחדר נסתר כי שמה יצפון האוצר : (יד) מבכות · מל' בכיה : התמוז . כן שמו ע"ש ההיסק שעושים בו כמו למוזא לאתונא דניאל

מצודת דוד

הפתח : בקיר · באחד מכותלי העזרה היה בו חור : חתר נא בקיר . עשה חפור בקיר במקום החור להרחיב את החור : והנה פתח אחד · ר"ל מצאתי שם פתח אחד פתוחה ללשכה אחת : (ט) בא . דרך הפתח וראה וכו' . (י) כל תבנית . ר"ל כל מין תבנית רמש וכו' : וכל גלולי · וכל שאר הגלולים של בית ישראל אשר יעבדו להם : מחוקה · כל אחת מהן היתה חקוקה על הקיר מהלשכה ההיא בכל סביבה : (יא) ויאזניהו . הוא היה הראש על כולם : עומדים . היו עומדים לפני הצורות ההם וכל איש היה בידו המחתה שמקטיר בה ומרבית עשן הקטורת עולה למעלה : (יב) הראית · אם ראית כאומר עוד יותר היית מתפלא אם היית רואה מה שהמה עושים בחשך ר"ל בהסתר במקום מוצנע כ"א בחדרי משכיתו כי על שהמה מעשים מגונים מאד מאד יסתירו עצמם מבני אדם בעת עשותם ומה' לא יראו כי אומרים אין ה' רואה מעשה הבריות כי עזב את הארץ ביד מערכת השמים ולא ישגיח בה : (יג) תועבות גדולות . ממה שראית : (יד) שער בית ה' . זה שער ההיכל וחוזר ומפרש אשר אל הצפונה ר"ל אל הפשפש הצפוני כי שני פשפשים היה לו להשער הגדול אחד בצפונו ואחד בדרומו : מבכות את התמוז · שם עכו"ם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו נתוכין מחום ההיסק והיה נראה להרואים כאלו בוכה ומוריד דמעות והיו אומרים שהוא שואל הקרבות : (טו) הראית . בה"א השאלה כי שאלו אם השגיח לראות : מאלה . אשר כבר ראית : (טז) אל חצר בית ה' הפנימית . ר"ל חצר הפנימית של

רש"י

בית העזרה כי כל הבית נקרא החצר החיצונה ועד עכשיו בחוצה היה עומד אלא שהוא נכנס בשע' הצפוני והראהו בבית החליפות את נשות התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח : ופניהם קדמה וגו' . ממשמע שנאמר ופניהם קדמה יודע אני שאחוריה' אל ההיכל אלא מגיד שהיה אחוריהם מגולה שהיו פוערין עצמם ומתריזין כלפי מטה : משתחויתם. בשתי תיבות הוא משמש לשון השחתה ולשון השתחויה כן הוא בירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוי' לחמה וכן ת"י ואינון מתחבלין וסגדין . ומנחם חברו לשון שחות כמו שחי ונעבור' (ישעי' נ"א) : (יז) הנקל לבית יהודה · המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות . אם היו חדלים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתי פה : כי מלאו את הארץ חמס . ונקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות הא' ה' : והנם שולחים את הזמורה אל אפם . והנם שולחי' אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי שבעת כלומר בושתם זה אל פניהם ישוב . ומנחם פי' והנם שולחים את הזמורה אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפירושו השוה ריח מקטרתם וכעס קרבנם וניחוחים למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה' יורה על הענין : (א) קרבו פקדות העיר · הקריבו את הפקודים אשר הפקדתי לשחת את העיר : (ב) ששה אנשים · רבותינו פרשוה במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה : מפצו · שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך (תהלים קל"ז) : וקסת הסופר · פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה והורתין בה בעט : אצל מזבח הנחשת · הוא מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) מעל הכרוב · מעל הכפרת שהשכינה היתה

יחזקאל

יהוה הפנימית והנה־פתח היכל
יהוה בין האולם ובין המזבח
כעשרים וחמשה איש אחריהם
אל־היכל יהוה ופניהם קדמה
והמה משתחויתם קדמה לשמש :
יז ויאמר אלי הראית בן־אדם
הנקל לבית יהודה מעשות את־
התועבות אשר עשו־פה כי־מלאו
את הארץ חמס וישבו להכעיסני
והנם שלחים את־הזמורה אל־אפם :
יח וגם־אני אעשה בחמה לא־תחוס
עיני ולא אחמול וקראו באזני קול
גדול ולא אשמע אותם :
ט א ויקרא באזני קול גדול
לאמר קרבו פקדות העיר ואיש
כלי משחתו בידו : ב והנה ששה
אנשים באים מדרך־שער העליון
אשר מפנה צפונה ואיש כלי
מפצו בידו ואיש־אחד בתוכם
לבוש בדים וקסת הספר במתניו
ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת :
ג וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל
הכרוב אשר היה עליו אל מפתן

תרגום

והא תרע היכלא דיי בין
אולמא ובין מדבחא כעשרין
וחמשא גברא אחוריהון
להיכלא דיי ואפיהון למדינחא (ג' תס')
והא אינון מתחבלין וסגדין (ט')
למדינחא לשמשא : יז ואמר (ל')
לי הא חזיתא בר אדם הזעיר (ל' בטע' בסיפ')
לבית יהודה מלמעבד ית
תועבתא דעבדו כא ארי מלו (ב')
ית ארעא חטופין ותבו
לארגזא קדמי והא אינון מיתן
בהתא לאפיהון : יח ואף אנא (חד מן י"ח מלין תיקון סופרים)
אעביד ברגז לא יחוס מימרי
ולא ארחם ויצלון קדמי בקל
רב ולא אקביל צלותהון :
א ואכלי ואנא שמע קל רב
למימר אתקרבו דממנן על
קרתא וגבר מן חבוליה
בידיה : ב והא שתא גברין
אתן מאורח תרעא עלאה (י"מ · ל')
דפתיח לצפונא וגבר מן
כידוריה בידיה וגברא חד
ביניהון לביש לבושין ופנקס (ל' וחד מפנה)
ספרא בחרציה ועלו וקמו (ל')
בסטר מדבחא דנחשא : (ב' · ל')
ג ויקר אלהא דישראל אסתלק
בכרובא דהוה שרי עלוהי
בית קודש קודשיא ושרא (כ"ס מיתדין)
(ל')

רד"ק

שהסיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה לצד צפון בפתח החצר כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל ורחוק חוץ לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזרה : משתחויתם . מלה מורכבת מן משתחוים ומשתחויתם וטעם ההרכבה אמר הגאון כי מלא אותם האנשי' משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסי' משתחויתם דרך שאלה ויונתן פירש המלה מורכבת מן משחיתים ומשתחוים שתרגם מתחבלין וסגדין וכן בדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה : (יז) ויאמר · הנקל · בצירי נפעל עבר או תואר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה : כי מלאו את הארץ חמס . עד ששבו עוד להכעיסני בביתי : והנם שולחים את הזמורה אל אפם · והנה הם מקטירים בביתי ושולחים ריח הקטורת אל אפי מלבד הבזיון שעושים לי שמחזירין אחוריהם אל היכלי : הזמורה · פירוש ריח רע והיא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא עטור מלמעלה לפיכך ת"י מייתן בהתא לאפיהון ותרגו' בשת בהתא והוא מקום הבשת : אפם · רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד משמונה עשרה מלין שהם תקון סופרים : (יח) וגם אני . מבואר הוא : (א) ויקרא · פקדות העיר · האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן וישם הכהן פקודות על בית ה' וסמכת אל העיר ואמר פקדות העיר שבאו אל העיר תחלה והחיל אחריהם ואלה פקדות העיר שמבאר שהיו ששה אנשי' והשביעי בתוכם שהי' סופר המלך אלה הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאשר הובקעה העיר כמו שנאמר בספר ירמיהו והם נרגל שמגר נבו שר סכים רב סריס נרגל שראצר רב מג ואע"פ שהם שמנה הראשון פקיד על השבעה ולא נמנה עמהם והראה לו השם יתברך במראה הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלם : ואיש כלי משחיתו · כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי מפצו : משחתו · בצרי והוא שם וכמוהו שם אבל הוא בחירק תרגמו למשחית תרגמו משחית : (ב) והנה ששה אנשים . פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה מסכי' והשביעי ביניהם שהוא לבוש בדים וידוע כי בדים הם בגדי פשתן המגוהצין והוא הסוס' הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה הם פקד' העיר ובדברי רז"ל מאי ניהו ששה אנשים משבר משחית מכלה קצף אף וחמה : שער העליון · פירשו רבותינו ז"ל שהוא שער מזרחי ונקרא עליון שהוא מלמעלה מעזרת ישראל : ואשר מפנה צפונה · מזרחי צפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראה המראה בצפון ובכל היה מזרחית צפונית לארץ ישראל : מפנה · פעול בשקל אשר אתה מראה בהר : מפצו · כמו משחיתו שוכר כי מפץ שם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בצרי וזה בקמץ : ואיש אחד בתוכם לבוש הבדי' · כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז"ל פירשו כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך של אש לפי שהוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש : וקסת הסופר במתניו · קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו הסופר והוא נייר או לוח ואעפ"כ ענין הפסוק הוא על צורך הדיו לא על הלוח שנאמר והתוית תיו ואולי לפי שתלוי' במתני הסופר הנייר או הלוח עם כלי הדיו כלל הכל בפנקס : לבוש בדים · בקמץ בסמיכות וכן חגור כלי מלחמה ופי' לבוש בבדים : ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת · זהו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שהראהו לו עמדם אצל מזבח הנחשת ראה כי אצל מזבח הנחשת המשתחוים קדמה לשמש וכיון שבזו כבוד האל יתברך בזה הראהו שבעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב : (ג) אל מפתן הבית · מורה הסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו אמרו ז"ל כי

מסורה

כי ענבים בפיהם : אחוריהם ג' וחסר בקריאה וסי' וכל אחריהם ביתה דמלכים · וחברו דר"ה · אתוריהם אל היכל ח' : אל אפם חד מן י"ח מלין תקון סופרים וסי' נמסר בריש ספר במדבר סיני : כל לשון אף על במ"א הזמורה אל אפם : כלי י"ח בליש' וסי' נמסר בסדר ויקהל : לבוש כל ליש' חסר בנביאים במ"ב וסי' ושריון קשקשים : הוצא לבוש לכל עבדי · וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"א חסר כי כל ביתה לבש שנים :

תולדות אהרן ופניהם קדמה · סוכה נא נג (ברכות ח סוכה נה) : פקודת העיר · סנהדרין קב : ששה אנשים . שבת נה : מעל הכרוב · ר"ס לא :

מצודת דוד

על בית ה' והוא עזרת כהנים : פתח היכל ה' . ר"ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח : כעשרים · ר"ל עמדו כעשרים וחמשה איש : משתחויתם . היא מלה מורכבת מהשחתה ומהשתחויה ור"ל היו משחיתים ההיכל לבזותו כי פרעו אחוריהם למולו והתריזו והיו משתחוים לשמש : (יז) הראית . בה"א השאלה : הנקל . ר"ל אשר נקל לבית יהודה המעשים שעשו מאז מבלי עשות את התועבות האלה אשר עשו פה כאומר וכי לא די להם במה שעשו מאז : וישובו להכעיסני . בתועבות האלה : והנה שולחים . והנה עתה הם שולחים אל אפם ריח הרע בזמר הרוח היוצא מפי הטבעת בעת יתריזו והוא תקון סופרים והראוי אל אפי : (יח) וגם אני וגו' · ר"ל כמו שהם עושים שלא כהוגן כן גם אני אעשה בחמה שלא כהוגן כי לא תחוס וכו' : וקראו באזני · בעת בוא עליהם משפט הגמול : ט (א) ויקרא · קול גדול קרא באזני : קרבו פקודות העיר . אתם הממונים על העיר להשחיתה קרבו ובואו וכ"א יביא בידו כלי המיוחד לו להשחית בה : (ב) והנה . כאשר קרא הנה היו באים דמות ששה אנשים ואמרו ז"ל שהם אף וחמה קצף משחית משבר ומכלה : שער העליון · כן שם השער וכן נאמר הוא בנה את שער בית ה' העליון (מ"ב טו) : מפנה צפונה . הפונה לצפון : ואיש . כ"א היה בידו כלי המשבר ומשחית המיוחד לו : ואיש אחד בתוכם . בתוך ששת האנשים היה עוד איש אחד מלובש בגדי בד ובאזור אשר במתניו היה תלוי קסת המיוחד לסופר והוא מכלי כתיבה : ויבאו . אלה הששה עם האיש לבוש הבדים : מזבח הנחושת · הוא המזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) וכבוד וגו' . השכינה

מצודת ציון

(דניאל ג) : (יז) הנקל . הה"א במקום אשר וכן ההלכוא אתו (יהושע י) : מעשות . במ"ם השלילה ור"ל מבלי עשות וכן ממטיר עליו מטר (ישעיה ה) : הזמורה · מל' זמר : אפם · חוטמם : (א) פקודות · מל' פקיד וממונה : (ב) מפנה · מל' פנים : מפצו . משבר ומפוצץ וכן מפץ אתה לי (ירמיה נא) : בדים · פשתים כמו מדו בד (ויקרא ו) : וקסת · הוא מכלי הכתיבה : (ג) נעלה . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : הכרוב . שם הכרובים שעל הכפורת וקרא בשם כולל כרוב וכן כי רוח החיה (לעיל א) : מפתן · אסקופה כמו הדולג על המפתן (צפניה א') : והתוית

ל' הַבַּיִת וַיִּקְרָא אֶל־הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ
הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו׃
אליו ק' ד' חסר ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר
ל' • ל' בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָ͏ִם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־
ל' מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים
ל' וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת
ג' הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ׃ ה וּלְאֵלֶּה אָמַר
אל ק' בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ עַל־
עיניכם ק' תָּחֹס עֵינֵיכֶם וְאַל־תַּחְמֹלוּ׃ ו זָקֵן
בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ
ל' לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו
ל' ל' הַתָּו אַל־תִּגַּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ
ד' . ג' ב' וא' וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי
ל' הַבָּיִת׃ ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־
ל' וא' מלאו הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים
ג' צֵאוּ וְיָצְאוּ וְהִכּוּ בָעִיר׃ ח וַיְהִי
ל' כְּהַכּוֹתָם וְנֵאשֲׁאַר אָנִי וָאֶפְּלָה עַל־
ל' וכ"כ . ג' סימן : פָּנַי וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה
ג' הֲמַשְׁחִית אַתָּה אֵת כָּל־שְׁאֵרִית
ל' יִשְׂרָאֵל בְּשָׁפְכְּךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־
ל' יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֺן בֵּית־
ו' י' ו' יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד
ו' וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה
ל' מֻטֶּה כִּי אָמְרוּ עָזַב יְהוָה אֶת־
ל' הָאָרֶץ וְאֵין יְהוָה רֹאֶה׃ י וְגַם־אֲנִי
כ"ט לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם

מֵעִיל לְקֳבֵיל סְקוּפַת בֵּיתָא
וּקְרָא לְגַבְרָא דְּלָבֵישׁ לְבוּשַׁיָא
דְּפִנְקַס סִפְרָא בְּחַרְצֵיהּ׃
ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עֲבַר בְּגוֹ קַרְתָּא
בְּגוֹ יְרוּשְׁלֵם וְתִרְשׁוֹם תְּוָא עַל
בֵּית עֵינֵי גַּבְרַיָא דְּמִתְאַנְחִין
וְדִמְאַנְקִין עַל כָּל תּוֹעֲבָתָא
דְּאִתְעֲבִידָא בְּגַוָהּ׃ ה וּלְאִילֵין
אֲמַר וַאֲנָא שָׁמַע עֲבָרוּ
בְּקַרְתָּא בָּתְרוֹהִי וּקְטוּלוּ לָא
תְחוּס עֵינֵיכוֹן וְלָא תְרַחֲמוּן׃
ו סָב עוּלֵם וּבְתוּלָה טַפְלָא
וּנְשַׁיָא תִּקְטְלוּן לְחַבָּלָא וְעַל
כָּל גַּבְרָא דַּעֲלוֹהִי רוּשָׁם תְּוָא
לָא תִקְרְבוּן וּמִבֵּית מַקְדְּשִׁי
תִּשְׁרוּן וּשְׁרִיאוּ בְּגַבְרַיָא סָבַיָא
דִּקְדָם בֵּיתָא׃ ז וַאֲמַר לְהוֹן
סָאִיבוּ יַת בֵּיתָא וּמְלוֹ יַת
דָּרָתָא קְטִילִין פּוּקוּ וּנְפַקוּ
וּקְטַלוּ בְּקַרְתָּא׃ ח וַהֲוָה
כְּקַטָּלוּתְהוֹן וְאִשְׁתְּאַרִית אֲנָא
וְאִשְׁתַּטְחִית עַל אַפַּי וּצְוָחִית
וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים
הַמְחַבֵּל אַתְּ יַת כָּל שְׁאָרָא
דְּיִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁפְּכָךְ יַת חֵימְתָךְ
עַל יְרוּשְׁלֵם׃ ט וַאֲמַר לִי חוֹבֵי
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה תַּקִּיפוּ בָהּ
לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא
חַיָּבֵי קְטוֹל וְקַרְתָּא אִתְמְלִיאַת
אַסְטְיוּת דִּי אֲרֵי אֲמַרוּ רָחִיק
יְיָ יַת יָתְבֵי אַרְעָא וְלֵית
דְּאִיגַלְיָא קֳדָם יְיָ׃ י וְאַף אֲנָא
לָא אָחוּס מֵימְרִי וְלָא אֲרַחֵים
פּוּרְעָנוּת אוֹרְחַתְהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן

רשי

היתה שורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו' וזה מסע הראשון (עיין עמוס ס פ' א ברש"י ול"ע יוש"ה) מכרוב למפתן בית קדשי הקדשים : (ד) והתוית תו . ונשמת רושם : על מצחות האנשים . הצדיקים כדי להיות לאות שלא יפגעו בם המשחיתים : (ה) ולאלה אמר באזני . לששת המחבלים : (ו) וממקדשי תחלו . מן העומדי' לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התיו שהתרה בהם מנהזיקם חזר וצוה לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאיתא במסכת שבת : (ח) ונאשאר אני . ונשארתי אני : (ט) מלאה מטה . דין מעוקל : על

רדק

כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו י' מסעות נסעה שכינה ואפשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל וי"ם אסתלק ככרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ובאמרו ככרובא ולא אמר מכרוב ר"ל כי עם כרוב נעלה רוצה לומר מי שנעשה לו הכרוב דמיון הוא והוא הסרף שעף אל האדם רמז בהסתלק השכינה מישראל לא נשארו אלא חגי זכריה ומלאכי שנתנבאו בבנין בית שני ובהם פסקה הנבואה : וכבוד אלהי ישראל . מבואר הוא : הלבוש הבדים . אותו הנזכר שהיה לו בדים ובא בידיעת סתאר והמת ': (ד) ויאמר ה' אלו . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ובוי"ו והוא כמו ועליו בשמים ירעם והדומים לו ואחר שאמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית ה' והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם השיעוני ממנה ברוב עונותם : והתוית תו . ענין סימן וכתיבה אמר שיתוה בדיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז"ל פי' תיו האות הנקראת תי"ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי"ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי"ו של דם ואמר מאי שנא תי"ו רב אמר תי"ו תחיה תי"ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה : והנאנקים . ענין צעקה וצוחה כמו האנק דום ושב הפועל כפעל לרוב הפעולה וכן הנדברים כך : (ה) ולאלה אמר באזני . ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו : על תחום . כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחום עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו הזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו : עיניכם . כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחום עינך והיחיד היא דרך כלל : (ו) זקן בחור . תהרגו למשחית הם רוצה לומר להשחתה שתשחיתו הכל : וממקדשי תחלו . מאשר במקדש כי אותם חייבים יותר שעובדים עכו"ם במקדשי על פני להכעיסני : באנשים הזקנים . הם שבעים איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עכו"ם בלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז"ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחיל' והתוית תיו ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו : (ז) ויאמר אליהם טמאו את הבית . אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים : ומלאו . לווי מבנין הדגוש אף על פי שהלמ"ד איננה דגושה כי ימלא כמוהו קלים מבנין הדגוש כמו ובקשו ברחובותיה כי לא מלאו אחרי ויקנאו בו והדומי' להם : את החצרות . חצרות בית המקדש עזרת אנשים ועזרת נשים וחצר הבית כי כולם היו חצרות : (ח) ויהי כהכותם . בכף כהכותם בחצרות כי שם היה הנביא במראה : ונאשאר אני . נשארתי אני ביניהם שלא הכוני ומלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא נפעל עבר ומן אשאר שהוא אתן מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים נתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר כי טעמים במלה א' לקצר והיא ע"ד צחות כמו שפירשנו במלת משתחויתם וכא להודיע כי לא היה בחצרות בית השם מי שהיה עליו התי"ו אלא הוא לבדו : ואזעק ואומר . על ירושלים כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלים וכבר מתו ברעב או בחרב או בגלות : (ט) ויאמר אלי . ותמלא הארץ דמים . ארץ ישראל ויסודה לפיכך חרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם שאר עברות העונש הגדול הוא בעבור החמס כי לא יעמוד שום ישוב בחמס והמבול בא בעבור החמס ובקצת ספרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים : והעיר מלאה מטה . וגם העיר הזאת ירושלים שהיתה מלאתי משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה : כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה . ולא יענוש על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה : (י) וגם אני . כמו

ולאלה ג' ר"פ בקריא' וסי' ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם • ולאלה אמר באזני עברו • ולאלה תהיו תרומת הקדש כופא דספרא: צאו ג' וסימ' לאמר לאסרים צאו • נודו מתוך בבל • ויאמר אליהם טמאו את הבית : במאד מאד ו'

תולדות אהרן וממקדשי. עכו"ס ד : עזבס'. כ"ח ע"ס :

מצודת ציון

(ד) והתוית תו . ענין רושם וסימן כמו ויתו על דלתות השער (ש"א כא) : מצחות . מל' מצח : והנאנקים . גם הוא ענין אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : (ו) תחלו . ויחלו . מלשון התחלה : (ח) ונאשאר . כמו ונשאר : אהה . ענין ל' צעקת יללה: (ט) מטה : מל' הטיה :

מצודת דוד

השכינה נסתלקה מן הכרוב שעל הכפורת אשר היה עליו וירד אל מפתן בית קה"ק ומשם קרא אל האיש וכו' : (ד) בתוך העיר . ולתוספת ביאור אמר בתוך ירושלים : והתוית תו . תרשום סימן על מצחות הצדיקים הנאנחים ומצטערי' בעבור כל התועבות הנעשות בתוכה : (ה) ולאלה . הם ששת האנשים הבאים בכלי מפצם : אמר באזני . ר"ל שמעתי כשהיה מדבר להם : אחריו . אחרי לבוש הבדים : והכו . באנשי העיר : (ו) למשחית . להשחי' מן העולם : ועל כל איש . אבל על כל מי שיהיה עליו הסימן אל תגשו אליו להכות : וממקדשי תחלו . תתחילו להכות מהאנשים העומדים לפני מקדשי : ויחלו . התחילו להכות מהזקני' שעמדו לפני הבית אשר קטרו לגלולים כמ"ש ושבעים איש מזקני וגו' ואיש מקטרתו בידו (לעיל ח) : (ז) טמאו את הבית . כאומר אל תחושו לטומאת בה"מ ומלאו חצרות בה"מ מן החללים ואח"ז צאו והכו בעיר : ויצאו . אחר שהכו בהחצרות יצאו והכו בעיר : (ח) ונאשאר אני . לא נשאר כ"א אני כי לא רשם סימן אף על אחד כי לא מצא צדיק . ורז"ל אמרו שנענשו על שלא מיחו בהם : המשחית . כי תשחית את כולם בעת תשפוך חמתך על ירושלים : (ט) בית ישראל . הם הנשארים בארצם אחר גלות מלכות אפרים ונספחו למלכות יהודה : דמים . אנשי שופכי דמים : מטה . הטיית משפט : עזב ה' . ביד מערכת השמים : ראה . מה הנעשה בארץ : (י) וגם אני . כמו שהם אומרים שאין אני רואה כן לא תראה עיני לחוס עליהם : דרכם . גמול דרכם אשים על ראשם

כמו שהם לא חסו ולא חמלו על העניים גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה : (יא) והנה האיש • האל גמר תשובתו אלי : והנה האיש לבוש הבדים • משיב דבר אליו שעשה כמצותיו לעבור בעיר ולהשחית אותו : לבוש הבדים. בשו"א כמשפט הסמוכים : כאשר צויתני . כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו : (א) ואראה והנה אל הרקיע • כמו על הרקיע וכן אל ההרים לא אכל והדומים להם רבים : אשר על ראש הכרובים • הוא מה שאמר במראה הנבואה הראשונה וממעל לרקיע אשר על ראשם כי החיות שזכר במראה ההיא הם הכרובים שזכר במראה הזאת כמו שאומר למטה ואדע כי כרובים המה : (ב) ויאמר אל האיש לבוש הבדים • גם זה בשוא כמשפט הסמוכים : אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב • למ"ד לגלגל במקום ה"א הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים וכמוהם אשר למלך נשען על ידו עד לשמים שהגיע שיר למעלות : לגלגל • על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים : אל תחת • כמו בינות ובאמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה : גחלי אש מבינות לכרובים • כמו מתחת לכרובים וזה שאמר למעלה במרכבה הראשונה היא מתהלכת בין החיות ושם באדנו הענין: ויבא לעיני • בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו ואני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובים ואמר : (ג) והכרובי' עומדי' מימין לבית בבאו האיש . הראה האל לנביא הכרובים מימין הבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושי' לצפון הבית למע' שהבינו הראהו הכרובי' בהפכם : בבאו האיש • כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי' בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל : והענן מלא את החצר הפנימי • היא העזרה והחצר החיצונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכב' הראשונה בנסתר והיות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובצאת הכבוד מן הבית לחצר נתמלא הבית מן הענן : והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' • כי דרך החצר יצא הכבוד : (ד) וירם • מבואר הוא : (ה) וקול כנפי הכרובי' • מבואר הוא במרכבה הראשונה : (ו) ויהי בצותו • חזר לתשלו' ענין ויבא לעיני שאמר : ויעמוד אצל האופן • הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר או נאמר כי אצל אינו כמו בינות והנה המצוה בזה כמו שהנה בלקיחת האש מבינות הכרובים שלא לקחה הוא אלא הכרוב וטעם זה לא לשנות המצוה אלא כאדם הירא להכנס למקום יותר גבוה ונקדם ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יהיה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרו' הזה הוא אחד מן הכרובי' אשר האופנים אצלם לפיכך אמר מבינות לכרובים : (ז) וישלח • ויקח ויצא • יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר : ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדים בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שילטננו הגחלים מיד אל יד ותקל הגזרה ועוד שהיו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו להקל עוד הגזרה שהרי נבואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר

בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי׃ יא וְהִנֵּה הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר (ככל אשר ק') צִוִּיתָנִי׃

י א וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים כְּאֶבֶן סַפִּיר כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא נִרְאָה עֲלֵיהֶם׃ ב וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל־בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל־תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַחֲלֵי־אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וּזְרֹק עַל־הָעִיר וַיָּבֹא לְעֵינָי׃ ג וְהַכְּרֻבִים עֹמְדִים מִימִין לַבַּיִת בְּבֹאוֹ הָאִישׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ ד וַיָּרָם כְּבוֹד־יְהוָה מֵעַל הַכְּרוּב עַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה׃ ה וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ׃ ו וַיְהִי בְּצַוֹּתוֹ אֶת־הָאִישׁ לְבֻשׁ־הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַגַּלְגַּל מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד אֵצֶל הָאוֹפָן׃ ז וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת־יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן

יְהֵבִית׃ יא וְהָא גַבְרָא דְלָבֵישׁ לְבוּשָׁא דְפִנְקְסָא בְּחַרְצֵיהּ מְתִיב פִּתְגָמָא לְמֵימַר עֲבָדִית כְּמָא דְפַקֶדְתָּנִי׃ א וַחֲזֵית וְהָא בִּרְקִיעָא דִי עַל רֵישׁ כְּרוּבַיָא כְּאֶבֶן טָבָא כְּחֵיזוּ דְמוּת כּוּרְסְיָא אִתַּחֲזֵי עֲלֵיהוֹן׃ ב וַאֲמַר לְגַבְרָא דְלָבֵישׁ לְבוּשַׁיָא וַאֲמַר עוּל לְבֵינֵי גִלְגְלַיָא לִתְחוֹת כְּרוּבָא וּמַלֵי חוּפְנָךְ גּוּמְרִין דְאֶשָׁא מִבֵּינֵי כְרוּבַיָא וּזְרוֹק עַל קַרְתָּא וְעַל וַאֲנָא חָזֵי׃ ג וּכְרוּבַיָא קָיְמִין מִדָרוֹם לְבֵיתָא בְּמֵיעַל גַבְרָא וַעֲנַן אֲמִיטְתָא אִתְמְלִיאַת יַת דַרְתָּא גַוַיְתָא׃ ד וְאִסְתַּלֵק יְקָרָא דַיְיָ בִּכְרוּבָא דַהֲוָה שָׁרֵי עֲלוֹהִי וּשְׁרָא מֵעֵיל לְקֳבֵיל סְקוֹפַת בֵּיתָא וְאִתְמְלִיאַת בֵּיתָא יַת עֲנַן אֲמִיטְתָא וְדַרְתָּא אִתְמְלִיאַת יַת זִהוֹר יְקָרָא דַיְיָ׃ ה וְקָל כַּנְפֵי כְרוּבַיָא אִשְׁתְּמַע עַד דַרְתָּא בָרַיְתָא כְּקָלָא מִן קֳדָם שַׁדַי בְּמַלוּלָא׃ ו וַהֲוָה בְּפַקָדוּתֵיהּ יַת גַבְרָא דְלָבֵישׁ לְבוּשַׁיָא לְמֵימַר סַב אֶשָׁתָא מִבֵּינֵי גַלְגְלַיָא מִבֵּינֵי כְרוּבַיָא וְעַל וְקָם בִּסְטַר גַלְגְלָא׃ ז וְאוֹשֵׁיט כְּרוּבָא יַת יְדֵיהּ מִבֵּינֵי כְרוּבַיָא לְאֶשָׁתָא דִי בֵּינֵי כְרוּבַיָא וּנְסִיב וִיהַב לְחָפְנֵי דְלָבֵישׁ

(א) על ראש הכרובים . על ראש ארבעה חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובי' לפי שנהפכו פני השור לפני כרוב כמו שכתוב בפרשה זו • ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמי' והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור : (ב) בינות לגלגל • בין האופנים כל מקום שנאמ' ויאמר ויאמר אינו אלא לדרוש הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שילטננו הגחלים ותקל הגזירה וכן הוא מפורש בענין וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים : וזרוק על העיר·לא זרקם מיד ואע"פ שקבלם לבוש הבדי' לא השליכם עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שנים ותדע שהרי נבואה זו בשנה הששית נאמרה והעיר חרבה בשנת אחת עשרה : (ג) מימין לבית . בדרום : החצר הפנימית . היא העזרה : (ד) על מפתן הבית . הוא הסילוק עצמו האמור למעלה : (ה) עד החצר החיצונה . הר הבית יכול מפני שהקול נמוך ת"ל כקול אל שדי בדברו אלא משהוא מגיע לחצר החיצונה הוא נפסק ;

והנה

וסימ' נמסר בסדר לך לך : נתתי ג' קמץ וסימ' וגם אני לא תחוס עיני • מצמרת הארז • הכל נתתי: ד' פסוקי' אל אל אל על וסי' ויבא יואב אל המלך דוד • ומשפט בא אל ארץ המישור • ויאמר אל האיש לבוש הבדים • וארא ואקום ואמר אל החרים ואל הסגנים : וימלא ו' בקריאה וסי' אחרי הכות ה' את היאר • ואמלא את החכמה. וימלא בית הבעל . וימלא הבית את הענן·וימלא המן חמה • וימלא המן על מרדכי חמה • הכרבים י"ג חס' וסי' נמסר בסדר תרומה ;

תולדות אהרן לבוש הבדים • יומא עז : אל הרקיע • (ברכות ג) : וימלא הבית • ר"ה לא :

מצודת דוד

ראשם : (יא) משיב דבר • היה משיב תשובה אל ה' המשלחו : עשיתי וגו' • כאומר הנה לא צוית לרשום כ"א על מצחות הצדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא רשמתי על מצחות זולתם ומן הצדיקים הנה לא מצאתי :
י (א) על ראש הכרובים . הם ארבע חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על ראשי החיה רקיע (לעיל א) וקראם כרובים כי תינוק הוא בל' ארמי רביא ותואר מראה גוף כל החיות היו בדמות בן אדם כמ"ש וזה מראיהן דמות אדם להנה (שם) : כאבן ספיר . הרקיע היה על דבר מזהיר כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה אליהם • על הכרובים ברקיע אשר ממעל להם וכפל הדבר לתוספת ביאור : (ב) ויאמר • היושב על הכסא ולקצר סמך על המבין וכפל מלת ויאמר יורה על הזרוז : אל בינות לגלגל • אל בין האופנים : אל תחת לכרוב . ר"ל אל חלק המקום מהם שהוא מתחת לכרוב והוא בשפולי האופנים : ומלא • ר"ל בהיותך שם תוסיף ידך למלא חפניך גחלי אש מבין הכרובים וזרוק אותם על העיר והוא סימן השחתה כאכולה באש : ויבוא לעיני . לבוש הבדים בא שמה ואני ראיתיו בא : (ג) מימין לבית וגו' כשבא שמה לבוש הבדים עמדו הכרובים ברוח דרומי מהבית : והענן מלא . הענן היה ממלא את החצר הפנימית והיא עזרת כהנים : (ד) וירם כבוד ה' . השכינה נסתלקה מעל הכרוב שעל הכפורת וירדה על מפתן בית קה"ק . (ואולי זהו הסילוק האמור למעלה או שחזרה על הכרובים וחזרה ונסתלקה) : והחצר • הוא החצר הפנימי : את נוגה . האורה וזריחה מכבוד ה' : (ה) וקול כנפי הכרובים • ואז היה נשמע קול כנפי הכרובים מוליכי המרכבה כשהן עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : עד החצר החיצונה . הקול לא היה נשמע אלא עד החצר החיצונה והוא עזרת הנשים ובהגיע שמה היה נפסק הקול : כקול אל שדי בדברו . במקום שהיה הקול נשמע היה חזק מאד כקול אל שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וכו' קול גדול (דברים ה) : (ו) ויהי בצותו . מיד כשצוה המקום ב"ה את האיש לבוש הבדים שממקום עמדו בין האופנים יוסיף יד לקחת האש מבין הכרובים מיד בא ועמד אצל האופן ר"ל בין האופנים : (ז) וישלח הכרוב • אחד מן הכרובים הושיט ידו בין הכרובים אל האש אשר ביניהם : וישא . לקח משם אש ונתן אל חפני לבוש הבדים : ויקח לבוש הבדים . לקח האש מיד הכרוב ויצא משם ;

ויצא

מצודת ציון

אל הרקיע • על הרקיע : הכרובים . תרגום של תנוק הוא רביא : (ב) בינות . מלשון בין : לגלגל . למ"ד במקום ה"א הידיעה והם האופנים וקראם בשם הכללי : לכרוב • כמו הכרוב : חפניך • כן יקרא פיסת היד כמו מלא חפניכם (שמות ט) : לכרובים • כמו הכרובים : (ד) וירם • מל' הרמה וסלוק : הכרוב • קראם בשם הכללי : מפתן • אסקופה : נוגה • ענין האורה וזריחה : (ז) וישלח . ענין הושטה : וישא • ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד) :

כעין

אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא׃
ח וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־אָדָם
תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃ ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה
אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל הַכְּרוּבִים
אוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן
אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וּמַרְאֵה
הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ׃
י וּמַרְאֵיהֶם דְּמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם
כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃
יא בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם
יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם כִּי הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא
יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם׃ יב וְכָל־בְּשָׂרָם וְגַבֵּהֶם
וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים מְלֵאִים
עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם אוֹפַנֵּיהֶם׃
יג לָאוֹפַנִּים לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי׃
יד וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד
פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם
וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־
נָשֶׁר׃ טו וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא הַחַיָּה
אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר׃ טז וּבְלֶכֶת
הַכְּרוּבִים יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם
וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים
גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם׃ יז בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ
וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה
בָהֶם׃ יח וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל
מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד עַל־הַכְּרוּבִים׃
יט וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
וַיֵּרוֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם

ג'. ל' | ל' | ג'. ל' הס' | ל' | ל' | ו' וכל לשון עין דט' | י"ו | ב' חד מ"ל ומד חסר | ב' | ב' | ג' בכנויים | ג' ומ"ג | ל' מ"ג וא' חסר

לבושיא ונסיב ונפק: ח ואתחזי
לכרוביא דמות ית אנשא
תחות גפיהון: ט וחזית והא
ארבעא גלגליא בסטר כרוביא
גלגל חד בסטר כרובא חד
וגלגל חד בסטר כרובא חד
וחיזו גלגליא כעין אבן טבא:
י וחזויהון דמות חד
לארבעתהון כמא דהוי גלגל
בגו גלגל: יא במיזלהון על
ארבעת סטריהון אזלין לא
מתחזרין במיזלהון ארי
לאתרא דמתפני קדמאה
בתרוהי אזלין ולא מתחזרין
במיזלהון: יב וכל בסריהון
וגביהון ואשדתהון וכנפיהון
וגלגליא מלן עינין סחור סחור
לארבעתהון דגלגליא:
יג לאופניא להון אתקרי גלגלא
ואנא שמע: יד וארבעא אפין
לחד אפי חד אפי כרובא ואפי
תנינא אפי אנשא ותליתאה
אפי אריא ורביעאה אפי נשרא:
טו ואתרמו כרוביא אינון
בריתא די חזיתי בנהר כבר:
טז ובמיזל כרוביא אזלין גלגליא
לקבליהון ובמטל כרוביא ית
גפיהון לאתרמא כמרע לרום
שמיא לא מתחזרין גלגליא
אף אינון מקבליהון: יז במקמהון
קימין ובאתרמותהון מתרמין
עמהון ארי כרוח בריתא בהון:
יח ואסתלק יקרא דיי דהוה
שרי עלוהי מעיל לקביל
סקופת ביתא ושרא על
כרוביא: יט ונטלו כרוביא ית
גפיהון ואתרמו כמרע לרום
שמיא ואנא חזי במפקהון

רדק

בעיר עד שנת אחת עשר': (ח) וירא. מה שאמר וירא ואמר תבנית לראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלים וכנפים כמשמעם ואמר באחד מהם לשורות על האחרים: (ט) וארא. מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר: (י) ומראיהם. גם זה מבואר: (יא) בלכתם. כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אחר הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה: (יב) וכל בשרם. יש להתבונן למה זכרו לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר: וגבהם. חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: וידיהם. תרגם יונתן ואשדתהון ענין אשדו' הפסג' שהוא מקום מדרון: לארבעתם אופניהם. זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותון חצוצרות והדומים להם ובקצתם היה מספיק באחד שהרי זכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שנהגו תוספת באור במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שנהגו בכנוי המספר כמו נאו שלשתיכ' ויפלו שבעת': לארבעת': תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא: (יג) לאופנים להם קורא הגלגל באזני. לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והמם גלגל עגלתו והענין אחד ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם קול הגלגל והוא ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר ה' כי כל המעש' שזכר לאופני' במצותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה עשה כך ועשה כך ומצות האופן הוא הכרוב: קורא. מש"א נזכר שם פעלו מהדגוש והפועל ה"א הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול ובכלי הדבור אלא שהשמיע האל את הנביא בנבואה קול להבינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמר: (יד) וארבעה פנים לאחד. לכל אחד מהכרובים: פני האחד פני הכרוב. פי' פני אחד מהפנים וכן השני והשלישי והרביעי על הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונה פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי' כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא והקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם אדם וכרוב חד הוא ותרצו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר: (טו) וירמו הכרובים. לשון הרמה שנאמר בזו המראה היא לשון התנשאות שנאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וגם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל: (יז) בעמד'. מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר: וברומם. בחולם: (יח) ויצא. מבואר הוא: (יט) וישאו הכרובים. בצאתם.
מן

רשי

(ט) והנה ארבעה אופנים. לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות כבראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא: (יב) וידיהם. של אופנים הם החור שהמרכב' מתגלגל' בתוכן שקורין בוויי"ל בלע"ז וי"ת ואשדתהון ושפיכיה': לארבעת' אופניה' לארבעת אופני החיות: (יג) להם קורא הגלגל באזני. אני שמעתי שהמלאך היה קורא את האופן גלגל: קורא הגלגל להם נקרא שם גלגל: (יד) פני האחד פני הכרוב. הם היו פני השור שנהפכו לכרוב: (יח) פתח שער בית ה'. פתח ההיכל: הקדמוני. שבמזרח וזה היה

ומראה ז' קמצים וסימ' ומראה כבוד ה' כאש • ומראה הנגע עמק • ומראה הנתק • ומראה אש לילה. ומראה האפנים כעין אבן תרשיש • ומראה הילדים האכלים • ומראה הערב והבקר • וא' פתח ומראה ולא בחידת: קורא ו' וסי' נמסר בישעיה סוף סימ' נ"ח: וירומו ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' וירמו הכרובים היא החיה • וירומו מן הא"ץ לעיני • קרמא חסר: לרום ב' וסימ' שמים לרום • לרום

תולדות אהרן פני האחד • סוכה ס':

מצודת ציון

(ט) כעין • כגוון: (יא) רבעיהם. ת"י סטריהון והוא מלשון רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: יסבו. מלשון סבוב והסבה: (יב) בשרם. על גופם יאמר בלשון שאלה: וגביהם. כן נקרא אחורי הגוף כמו על גבי חרשו חורשים (תה' קכט): עינים. מלשון עין: (יד) הכרוב. תרגום של תינוק ה"א רביא: (טו) וירמו. ענין סלוק והפרשה: החיה. קרא בשם כללי: ובשאת. מלשון נשיאה והרמה: (יז) אותם. עמהם: רוח. ענין רצון: (יט) לעומתם. ר"ל בשוה להם: הקדמוני.

מצודת דוד

(ח) וירא • היה נראה שיש אל הכרובים תבנית יד אדם יוצא תחת כנפיהם אשר בו לקח אחד מהם את האש: (ט) אופן אחד • אצל כל כרוב היה אופן אחד: כעין. כגוון אבן תרשיש הוא מראה התכלת: (י) ומראיהם. מראה ליורם של ארבעת האופני' היה אחד זה כזה והיו כמראית האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה: (יא) בלכתם. בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה בעבור זה על ארבעת צדדיהם בחפץ לכתם ילכו ולא יסבו בלכתם הואיל והיו מתגלגלים לכל צד: אשר יפנה הראש • הוא הכרוב שהוא המניע וראש התנועה: אחריו ילכו • אחר הראש ילכו האופנים ולא היו מסבבים עצמם בלכתם כי יכולים היו ללכת לכל צד מבלי סבוב: (יב) וכל בשרם. של גופי החיות: וגבהם • הוא הגובה מאחורי הגוף: מלאים עינים סביב • היו מלאים הרבה גוונים מחולפים בכל סביבם אבל מראיהם העיקרי המיוחד אל האופנים היה כעין אבן תרשיש כמ"ש למעלה ומראה העיקרי המיוחד אל החיות היה כגחלי אש כמ"ש ודמות החיות מראיהם כגחלי אש (לעיל א): לארבעתם אופניהם. ר"ל כן היה לכל ארבעת החיות ולאופניהם שמלבד המראה המיוחד להם היו מלאים מהרבה גוונים מחולפים: (יג) לאופנים להם • ר"ל להאופנים ההם שמעתי באזני קול קורא אותם בשם גלגל: (יד) לאחד. לכל חיה היו ארבעה פנים: פני הכרוב. הוא הנהפך מפני השור כי אחז"ל יחזקאל בקש רחמים ואמר אין קטגור נעשה סנגור כי פני השור יזכיר מעשה העגל שחטאו בו ישראל ונהפך פני השור לפני כרוב והוא אפי זוטרי מבן אדם: פני אדם. הוא אפי רברבי מבן אדם: (טו) וירומו הכרובים. ראה שהכרובים נסתלקו ממקומם: היא החיה. ר"ל אין זה ענין אחר אלא היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר עם כי אז ראה פני שור ועתה ראה במקומו פני כרוב: (טז) ובלכת ר"ל לא נשתנה התנועה ממה שהיתה ובעת ילכו הכרובים ילכו גם האופנים אצלם ובעת ישאו הכרובים את כנפיהם להתרומם מעל הארץ לעלות למעלה לא יסבו גם האופנים מאצלם: (יז) בעמדם • בעת יעמדו הכרובים יעמדו גם האופנים ובעת ירומו למעלה ירומו עמהם כי רצון החיה הוא בהאופנים וכאשר יעשו החיות יעשו גם האופנים: (יח) מעל מפתן הבית. כי שם היה כמ"ש למעלה: (יט) וישאו
נשאו

וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַקַּדְמוֹנִי וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה׃
כ הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וָאֵדַע כִּי כְרוּבִים הֵמָּה׃
כא אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאֶחָד וּדְמוּת יְדֵי אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃
כב וּדְמוּת פְּנֵיהֶם הֵמָּה הַפָּנִים אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־נְהַר כְּבָר מַרְאֵיהֶם וְאוֹתָם אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃

יא א וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ וַתָּבֵא אֹתִי אֶל־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַקַּדְמוֹנִי הַפּוֹנֶה קָדִימָה וְהִנֵּה בְּפֶתַח הַשַּׁעַר עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ וָאֶרְאֶה בְתוֹכָם אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־עַזֻּר וְאֶת־פְּלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָהוּ שָׂרֵי הָעָם׃
ב וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אָוֶן וְהַיֹּעֲצִים עֲצַת־רָע בָּעִיר הַזֹּאת׃
ג הָאֹמְרִים לֹא בְקָרוֹב בְּנוֹת בָּתִּים הִיא הַסִּיר וַאֲנַחְנוּ הַבָּשָׂר׃
ד לָכֵן הִנָּבֵא עֲלֵיהֶם הִנָּבֵא בֶּן־אָדָם׃
ה וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֱמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה כֵּן אֲמַרְתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲלוֹת רוּחֲכֶם אֲנִי יְדַעְתִּיהָ׃
ו הִרְבֵּיתֶם חַלְלֵיכֶם בָּעִיר הַזֹּאת וּמִלֵּאתֶם חוּצוֹתֶיהָ חָלָל׃
ז לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה חַלְלֵיכֶם

כ"ס מיחדין · ג' ר"פ בקריא · ג' · ל' · ג' ב' מ"ל וא' חסר · ד' מ"ל : ח' · ל' חסר · ל' · ז' בטעם ל"א בטעם ל' וחסר וד' חס' בליש' · ל' . ב' · ל' · ג' · ל' ומ"ל וג' כ"כ בליש' · י"ב בטעם

וְגַלְגַּלַיָא לָקֳבְלֵיהוֹן וְקָם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מַדִינְחָאָה וִיקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא׃ כ אִינוּן בְּרִיָתָא דַחֲזֵיתִי תְּחוֹת יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וִידַעִית אֲרֵי כְרוּבַיָא אִינוּן׃ כא אַרְבַּע אַרְבַּע אַפִּין לְחַד וְאַרְבַּע גַּפִּין לְחַד וּדְמוּת יַד אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַּפֵּיהוֹן׃ כב וּדְמוּת אַפֵּיהוֹן אִינוּן אַפַּיָא דִי חֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר חֶזְוֵיהוֹן וְאִינוּן בְּרִיָא לָקֳבֵיל אַפָּהָא אָזְלָא׃ א וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא וְאָעֲלַת יָתִי לִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מַדִינְחָאָה דִפְתִיחַ לְמַדִינְחָא וְהָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע עַסְרִין וְחַמְשָׁא גַבְרִין וַחֲזֵית בֵּינֵיהוֹן יַת יַאֲזַנְיָה בַּר עַזֻּר וְיַת פְּלַטְיָא בַּר בְּנָיָא רַבְרְבֵי עַמָּא׃ ב וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם אִלֵּין גַּבְרַיָא דִמְחַשְּׁבִין לְמִינַס וּדְמַלְּכִין מְלַךְ בִּישׁ בְּקַרְתָּא הָדָא׃ ג דְאָמְרִין לָא בְקָרִיב לְמִבְנֵי בָתִּין הִיא חֲשִׁיבָא לָנָא כְּדוּדָא וַאֲנַחְנָא חֲשִׁיבִין בְּגַוַּהּ כְּבִסְרָא דְבָשֵׁיל בְּגוֹ דוּדָא׃ ד בְּכֵן אִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם׃ ה וּשְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי אֱמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כֵּן אֲמַרְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִי אַתּוּן מְהַרְהֲרִין וּדְסָלְקַת עַל לִבְּכוֹן קֳדָמַי גְּלֵי׃ ו אַסְגֵּיתוּן קְטִילֵיכוֹן בְּקַרְתָּא הָדָא וּמְלֵיתוּן שׁוּקָהָא קְטִילִין׃ ז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קְטִילֵיכוֹן דְשַׁוִיתוּן

רשי

(יט) מפתח. סילוק השני ממפתן בית קדשי הקדשים לעזרה: (כ) היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: (א) והנה בפתח השער וגו'. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה' אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: (ג) האומרים לא בקרוב יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותנו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: (ה) כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם שירושלים הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי לחללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהיה לסיר לקלוט אתכם עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלות רוחכם. העולה על דעתכם בוסר"א סלנ"ס

מעל הארץ לא יסבו: היא ג' ר"פ בקריאה וסימ' היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה · היא החיה אשר ראיתי · היא לא תהיה לכם לסיר: ואותם ג' ב' מ"ל וא' חסר וסימ' והעמיד הכהן המטהר · אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם · ויבאו אליך כמבוא עם · קרמא הס': והיעצים ד' חסרים בליש' וסימ' והיעצים עצת רע בעיר · ויעציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויעציו ושריו · וכל יועצי דכוו': חוצתיה ג' כתיב כן בליש' וסימ' אל תגידו בגת · ומלאתם חוצתיה · חגרו שק · וכל ירמיה דכוו' חצות כתיב:

רדק

מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית: ויעמוד. על דרך הכלל: הכרובים. כאילו אמר ויעמדו אלא אמר דרך כלל כי כאחד עמדו: פתח שער בית ה' הקדמוני. כשיצאה ממפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ אלא בהרוממו מעל הארץ בעמדם והעמידם שם מפני שהאנשים שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דחקו הכבוד לצאת ולהרום מעל הארץ: עליהם. על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראים כרובים: (כ) היא החיה. מבואר הוא: (כא) ארבעה ארבעה פנים לאחד: לכל אחד כרוב מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים: ודמות ידי אדם. ולכל אחד ידי אדם מתחת כנפיהם ומבואר הוא: (כב) ודמות פניהם. מראיהם ואותם ועצמם כמו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה כפני' אשר ראיתי בנה' כבר: (א) ותשא אותי. וכבר נשאה אותי והביאה אותי אל שער בית ה' הקדמוני למעלה וכבר זה ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית ושנה אותו הנה להודיע כי באותה כ"ה אלה היו משרי העם: (ב) ויאמר. והיועצים. לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמר זה בהם כי בהם תלויים עצת העיר עצת דבר רע: (ג) האומרי' לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבא הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלם היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירושלם ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמנינו למות ונמות בה: בנות. מקור כמו ביום עשות אלהים: (ה) ותפול. כן אמרתם. אמת אמרתם במשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכם ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבים באמרכם המשל הזה שלא תגלו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומר כי חלליכם שהרביתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם: ומעלות רוחכם אני ידעתיה. המחשבה העולה על רוחכם ונקראת מעלה ולרבות מעלות ופי' ידעתיה כל אחת ואחת מהמעלות: (ו) הרביתם. והנה הולך ומפרש המשל: (ז) לכן. הוציא מתוכם. מהיר במקום

תולדות אהרן הקדמוני. קדושין עב:

מצודת ציון

הקדמוני. המזרחי: (כב) ואותם. ועצמם וכן והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כב): עבר. פאה וצד: (ג) הסיר. הקדרה כמו סיר נפוח (ירמיה א): (ה) ותפול. ענין חניה: ומעלות. פל'

מצודת דוד

נשאו כנפיהם למעלה: לעיני בצאתם. בעיני ראיתי בעת יצאו מבית קה"ק מעל המפתן: והאופנים לעומתם. גם האופנים היו מתרוממים לעומת הכרובים ובשוה להם: ויעמוד. דמות המרכבה עמד בפתח שער בית ה' המזרחית ר"ל בפתח ההיכל הפונה למזרח לא הפתח הפונה למערב לבית קה"ק: עליה'. על הכרובי': (כ) היא החיה. ר"ל היא עצמה החיה אשר ראיתי וכו' עם כי עתה היה פני כרוב במקום פני שור: ואדע. ידעתי אז אשר הכרובים שראיתי המה החיה עצמה: (כא) ארבעה וגו'. ר"ל כי כ"א מארבעה הפנים אשר בכל צד היה כלול מארבעה ולכ"א מהפנים היה ארבעה כנפים ודמות ידי אדם היו תחת כנפיה': (כב) ודמות פניהם. צורת פניהם המה דמיון הפנים אשר ראיתי על נהר כבר: מראיהם. ר"ל זהו מראיהם שראיתי על נהר כבר: ואותם. והם עצמם אשר ראיתים אז: איש. כל אחד מהם הלכו אל עבר מול פניו כי היו להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה הלכו מול פניהם וכאומר בעבור כל זה שפטתי לדעת שזו היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר: יא (א) ותשא. רוח אלהים נשא אותי במראה הנבואה אל שער בית ה' הקדמוני. ר"ל אל שער ההיכל המזרחי ולתוספת ביאור אמר הפונה קדימה לא השער הפונה למערב לבית קה"ק: עשרים וגו'. ר"ל שם עמדו כ"ה איש ובין האנשים ההם ראיתי את יאזניה וכו': (ב) החושבים. אשר חושבים און ויועצים בעיר הזאת עצת רע: (ג) האומרים. אשר יאמרו בעצתם לא בזמן קרוב יהיה היעוד הרע שהנביא מייעד על העיר הזאת ולכן בנות בתים ר"ל א"כ אין לנו עסק כ"א לבנות בתים כי בהם נשב ימים רבים: היא הסיר. ירושלים היא הסיר שמבשלין בו ואנחנו הבשר ההונח בסיר ר"ל כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כן אנחנו לא נצא מן העיר הזאת עד גמר הבישול והוא ביום המיתה: (ד) לכן. הוא"ל וכן יאמרו הנבא עליהם הפוך אמריהם: הנבא וגו'. כפל הדבר לזרזו: (ה) ותפול. חנתה עלי רוח הנבואה: אמור. אל אנשי ירושלים: כן אמרתם. כדבר הזה לא בקרוב וגו' אמרתם אתם בית ישראל ועל בני יהודה יאמר: ומעלות רוחכם. ר"ל לא בלבד ידעתי אמריכם כי אף המחשבות העולות על רוחכם ידעתי אני בכל פרט ופרט: (ו) הרביתם. ר"ל ובעבור הדברים והמחשבו' האלו

יחזקאל יא

אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃
ח חֶרֶב יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ט וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים וְעָשִׂיתִי בָכֶם שְׁפָטִים׃
י בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יא הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃ יב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃
יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃
יד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃
טז לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים

תרגום

בגוה אינון כבסרא והיא כדודא ויתכון אגלי מגוה׃ ח מן קדם דקטלין בחרבא דחילתון ודקטלין בחרבא איתי עליכון אמר יי אלהים׃ ט ואגלי יתכון מגוה ואמסר יתכון ביד נוכראין ואעביד בכון פורענות דינין׃ י בחרבא תתקטלון על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון ותידעון ארי אנא יי׃ יא היא לא תהי לכון כדודא ברם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא על תחום ארעא דישראל אתפרע מנכון׃ יב ותידעון ארי אנא יי די בקימי לא הליכתון ודיני לא עבדתון וכנימוסי עממיא די בסחרניכון עבדתון׃ יג והות כאתנביותי ופלטיה בר בניה מית ואשתטחית על אפי וצוחית בקל רב ואמרית קביל בעותי יי אלהים גמירא את עביד עם שארא דישראל׃ יד והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ טו בר אדם אחך אחך אנש קריבך וכל בית ישראל כולהון דאמרין להון יתבי ירושלם אתרחקו מדחלתא דיי דילנא היא אתיהיבת ארעא למירתה׃ טז בכן כדנן אמר יי אלהים ארי ארחיקתינון לביני עממיא

רד"ק

במקום אוציא כלומר גזרתי להוציא אתכם מתוכ' לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מותכם ולא תגלו ממנה: (ח) חרב יראתם. כלומר מן ולא יראו אלהים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו ומרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב: וחרב אביא עליכם. אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מצרים: (ט) והוצאתי אתכם מתוכה. לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד יום מותכם: (י) בחרב תפולו. על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמר מלבוא חמת ועד נחל מצרים: (יא) היא לא תהיה לכם לסיר. כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכה: ואתם תהיו בתוכה לבשר. אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישראל אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא נמק בתוכו כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת והם בגבול ישראל יגיע זמן בשולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא ברם אתון תהון בגוה כבשרא דבשיל בגו דודא: (יב) וידעתם. אז כהגיע משפטכם תדעו כי אני ה' כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם: וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם. לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים: (יג) ויהי כהנבאי. בכ"ף כאשר הייתי מתנבא' ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו: כלה אתה עושה. דרך שאלה ואעפ"י שאין בו ה"א השאלה כמו ארדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עשו והדומים להם ומה שצעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעשה תשוב' והאל לא ענה לצעקתו דבר: ויהי. (טו) בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך. אמר שלשה פעמים לגלות בני גד ובני ראובן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין ותזר וכללם וכל בית ישראל כלה. וסמך ענין זה למה שהיה אומר בנות בתים הוא הסיר ואנחנו הבשר שהיו חושבים שיהיו לעולם בתוכה והיו חושבים ואומר לנגד אותם שגלו: רחקו מעל ה'. אותם שגליתם רחקו מעל ה' כלו' מעל אדמת ה' שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה: רחקו לווי פ"א הפעל פתוח' כמו ושחטו הפסח ואמר היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (טז) לכן. כי הרחקתים בגוים. ואעפ"כ לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיות שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ומצילם מיד אויבים' שלא יעשה בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך

רש"י

שלכ"ם בלע"ז: (ז) הוציאו. כמו להוצי' ולשוא בניתם הבתי' כי בגלות תלכו האבות והבנים ואין יורש את הבתים: (ח) חרב יראתם. כשפניתם לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרי' (לקמן יז): (י) על גבול ישראל. בסוף הגבול והיא רבלה ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכדנצר כמו שנא' בספר (מלכים ב כה) שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא' במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת (במדבר יג): (יא) לא תהיה לכם לסיר. שמשמרת נתחיה עד גמר בישולם: ואתם תהיו בתוכה לבשר שמותכו בתוכה ותשכנו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם. ולא בתוכה תמותו: (טו) אחיך אחיך. גלות שומרון וגלות יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה: אשר אמרו להם. אשר אמרו עליהם יושבי ירושלי' שלא גלו עם יכני' שהמליך עליהם נבוכדנצר את צדקיהו ועתה גם הם משחקים על אחיהם שגלו ואומרי' עליהם רחקו

מסורה

ג' וסי' חרבא דמשה נורא • ה' • ב' מ"ל • ג' ר"פ • ל' • ג' • ל' • ל' • ז' • ו' זוגין דמיין ומתחלפין סימן • י"ג • ל' • י"ב כנע' בסיפ'

יראתם ג' וסימ' חרבא דמשה נורי' וסי' בסדר בהעלותך: ואפל חד מן ז' זוגין מן ב"ב בסימ' קדמא נסיב אות וחס' מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ' ואתו את ה' אלהיך תירא • ואתו תעבד ובשמו תשבע • אתו את ה' אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע • שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים • שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים • ולא אבו אשר אמר זאת המנוחה • לא אבו כי עם מרי הוא • בנים לא אבו שמוע תורת ה' • ואפלה ויהי בהכותם ואזעק ואמ' • ואפל ויהי בהנבאי ופלטיהו בן בניה ואזעק קול גדול ואמר • וירפאו את שבר עמי • וירפו את שבר בת עמי • והנשאו מי זה מלך הכבוד • ושאו מי הוא מלך הכבוד • וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה ותניין יתיר אות וחס' מלה וסי' בך בחר ה' אלהיך ובך בחר ה'

תולדות אהרן וכמשפטי הגוים • סנהדרין נט: ה' אלהים • זוכר אחרי:

מצודת ציון

מל' עליה: רוחכם. ענין מחשבה ורצון: (ז) הוציא. כמו להוציא או כמו אוציא: (ט) זרים. עמים עכו"ם: שפטים. משפט גמול: (י) על גבול. סמוך לגבול: (יא) אל גבול. כמו על גבול: (יג) אהה. הוא ענין לשון יללה: כלה. כמו הכלה בה"א התימה: (טו) גאולתך. כן יקרא הקרוב על כי הוא ראוי לגאול נחלתו מיד הלוקח וכן כי גואל אתה (רות ג): למורשה

מצודת דוד

שאלו אשר תחשבו שלא תגלו מן העיר הוסיפו לעשות הרע והרבו חללים בעיר הזאת ומלאו חוצות חללים: (ז) לכן. הואיל וכן עשיתם לכן כה אמר ה' חלליכם וגו' ר"ל הנה עתה נתקיים אמריכם שאמרתם היא הסיר וגו' כי חלליכם אשר הרגתם בתוכה המה הבשר ולעומת פגרי החללים דימה העיר אל הסיר שמשימים בה את הבשר כי כן שמתם בה פגרי חללים: ואתכם. אבל עליכם גזרתי להוציא מתוכה או אתכם אוציא מתוכה ללכת גולה ולא יתקיים אמריכם בעצמכם: (ח) חרב יראתם. מחרב מלך בבל יראתם וחרב אביא עליכם ממנו: (י) על גבול ישראל. סמוך לגבול ישראל. אשפוט אתכם והוא ברבלה בארץ חמת כמ"ש ויעלהו וגו' רבלתה וגו' וישחט מלך בבל את בני צדקיהו וגו' ואת כל חורי יהודה שחט מלך בבל ואת עיני צדקיה עור (ירמיה לט): וידעתם. אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יא) היא. ירושלים לא תהיה לעומתכם כסיר המשמרת הבשר ההושם בתוכה עד גמר הבישול כי לא תהיו בה עד יום המיתה: ואתם. אבל אתם תהיו בתוכה דומה לבשר המצטמק בתוך הסיר כי שמה תהיו נמקים ונמסים אבל לא תמותו בה כי על גבול ישראל ברבל' בארץ חמת שם אשפוט אתכם משפט מות: (יב) וידעתם. אז תדעו אשר אני ה' הנאמן לשלם גמול על אשר לא הלכתם בחוקי: וכמשפטי הגוים וגו'. לעבוד עבודת כוכבים כמותם: (יג) כהנבאי. כאשר נבאתי הנבואה ההיא כי במראה הנבואה היה נראה לו כאלו מתנבא הדבר הזה וכאשר צוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנבא עליהם וכו': ופלטיהו. אחד מן השרים שעמדו בפתח השער: מת. מיתה פתאומית: ואפול וגו'. להשתחוות ולבקש רחמים: כלה אתה עושה. וכי אתה עושה כלה את השארית לבל יותר מי ועל שראהו מת פתאום והיה מראשי העם חשב שמא כן ימותו כולם: (טו) אחיך אחיך אנשי גאולתך. אמר שלש פעמים אחד נגד גלות ארץ זבולון וארץ נפתלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש (במ"ב) ואחד נגד גלות אנשי עבר הירדן כמ"ש בדה"א ואחד נגד גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין: וכל בית ישראל כלה. הוא הגלות הכללי בימי הושע בן אלה כמ"ש במ"ב: אשר אמרו להם. אשר יושבי ירושלים אמרו על כל אנשי הגליות האלה הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם לארצות רחוקות ולא ישגיח בהם מעתה וכל א"י בכללה נתנה לנו למורשה ואנחנו נשב בכולה עד עולם וא"כ שמחים הם בצרתם וחושבים לרשת ארצם וכאומר איך א"כ תצעק על מות האנשים הרשעים ההמה: (טז) לכן. הואיל ואומרים שלא אשגיח בהם מעתה אמור להם כה אמר ה' עם כי הרחקתים ממקדשי ומארצם להיות גולים

רש״י

רחקו מעל ה׳: (טז) למקדש מעט. לבתי כנישתא דאינון תניין לבית מקדשא: (יט) לב בשר. לב רך ונוח לכנע: (כא) ואל לב שקוציהם וגו׳. ואותם אשר אל לב שקוץ ותועבות לבם הולך שנשארו בירושלים שלא גלו ופושעים בעכו״ם ושקולי׳: דרכם בראשם נתתי. שאביא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה: (כב) וישאו הכרובים. לאחר שגמר דבריו אלי נסתלק: (כג) על ההר אשר מקדם לעיר. הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישית: (כד) במראה ברוח אלהים. נדמה לי כאלו עכשיו הוא מחזירני מירושלים לבבל

רכי עם קדש אתה: ולא ראו ב׳ חסי׳ ושמתי בהם אות. בן

יחזקאל

בָּאֲרָצוֹת וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט
בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם׃
יז לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי
אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם (ג׳ וכסיפרא)
בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃
יח וּבָאוּ־שָׁמָּה וְהֵסִירוּ אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ
וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה׃ יט וְנָתַתִּי (ג׳)
לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם (ל׳ דסמיך)
וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר׃ כ לְמַעַן
בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ (ט׳ חס׳ וכל אוריתא דכוות׳ במ״א)
וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה
לָהֶם לֵאלֹהִים׃ כא וְאֶל־לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם (ל׳)
וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם (ג׳ פ״ל)
בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
כב וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־ (ג׳ כ״ס מיחדין)
יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה׃ כג וַיַּעַל
כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד
עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר׃ כד וְרוּחַ (ד׳)
נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִיאֵנִי כַשְׂדִּימָה אֶל־ (ג׳. ג׳ חס׳. ג)
הַגּוֹלָה בַּמַּרְאֶה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל
מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי׃
כה וָאֲדַבֵּר אֶל־הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶרְאָנִי׃ (ל׳)
יב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם (נ״א בטעם)
בְּתוֹךְ בֵּית־הַמֶּרִי אַתָּה יֹשֵׁב אֲשֶׁר עֵינַיִם לָהֶם לִרְאוֹת וְלֹא (ל׳ חס׳ בסיפ׳ ב׳ את כבודי)
רָאוּ אָזְנַיִם לָהֶם לִשְׁמֹעַ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי בֵּית מְרִי הֵם׃ (ל׳. י״ב ס״פ)

תרגום

אֲרֵי בַדַּרְתִּינוּן בִּמְדִינָתָא וִיהָבִית לְהוֹן בָּתֵּי כְנִשְׁתָּא תִּנְיָן לְבֵית מַקְדְּשִׁי וְאִינוּן כִּזְעֵיר בִּמְדִינָתָא דְאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן׃ יז בְּכֵן אֱמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲקָרֵיב יַתְכוֹן מִן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֲכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהֵן וְאֶתֵּן לְכוֹן יַת אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יח וְיֶעֱלוּן לְתַמָּן וְיַעְדּוּן יַת כָּל שִׁקּוּצָהָא וְיַת כָּל תּוֹעֲבָתָא מִנַּהּ׃ יט וְאֶתֵּן לְהוֹן לֵב דְּחִיל וְרוּחַ דְּחִילָא אֶתֵּן בִּמְעֵיהוֹן וְאֶתְבַּר לִבָּא דְרִשְׁעָא דְּהוּא תַּקִּיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרֵיהוֹן וְאֶתֵּין לְהוֹן לֵב דָּחִיל קֳדָמַי לְמֶעֱבַד רְעוּתִי׃ כ בְּדִיל דִּבְקְיָמַי יְהָכוּן וְיַת דִּינַי יִטְּרוּן וְיַעְבְּדוּן יַתְהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ׃ כא בָּתַר פּוּלְחַן שִׁקּוּצֵיהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן לִבְּהוֹן טָעֵי פּוּרְעֲנוּת אוֹרְחָתְהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן יְהָבִית אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כב וּנְטָלוּ כְרוּבַיָּא יַת גַּפֵּיהוֹן וְגַלְגַלַיָּא לָקֳבְלֵיהוֹן וִיקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא׃ כג וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ מִן גּוֹ קַרְתָּא וּשְׁרָא עַל טוּר זֵיתָא דְּמִמַּדְנַח לְקַרְתָּא׃ כד וְרוּחַ נְטַלְתַּנִי וְאוֹבִילַתְנִי לִמְדִינַת אַרְעָא כַּסְדָּאֵי לְוָת בְּנֵי גָלוּתָא בְּחֶזְוָא בְּרוּחַ נְבוּאָה דִּישְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְאִסְתַּלַּק מִנִּי חֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי׃ כה וְאִתְנַבֵּיתִי לִבְנֵי גָלוּתָא יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ דְּאַחְזְיָנִי׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם בְּגוֹ עַמָּא סָרְבָנָא אַתְּ יָתֵיב דִּי עַיְנִין לְהוֹן לְמֶחֱזֵי וְלָא חָזָן וְאוּדְנִין לְהוֹן לְמִשְׁמַע וְלָא שָׁמְעִין אֲרֵי עַם סָרְבָן אִינוּן׃

רד״ק

בסמוך וקבצתי אתכם: למקדש מעט. ג׳ פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט איננו תאר אלא שם כן מצאתיו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתי קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להון בתי כנישתא וגו׳ כבעמוד: (יז) לכן. אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחילה: וקבצתי אתכם. על גלות השבטים אמר זאת הנבואה לא על גלות בבל כי לאותן שהיו מבוים יושבי ירושלם בשר קרוב גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל: (יח) ובאו שמה. נקודה המלה בטרחא וכן ויבא נח והיון עצרה בטעמא: את כל שקוציה. השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי עכו״ם כי בידם תהיה בבא הגאולה וימצאו השקוצים בה והיא נשמת׳ כי עליו נאמר גם כן ולתת שקוץ משומם: (יט) ונתתי להם לב אחד. שיהיה להם לב אחד ליראה את ה׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד לאל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל: לב האבן. חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר: לב בשר. כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ותרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא וגו׳ כבעמוד: (כ) למען. מבואר הוא: (כא) ואל לב שקוציהם. ואל אשר הם בירושלם עתה שהולך לבם ללב שקוציהם ותועבותיהם: דרכם בראשם נתתי׳ כלו׳ אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציהם כאילו לבם חלוק לשני לבבות כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים והנה לבם חלוק והולך ברצון אחר שקוציהם יותר: (כב) וישאו. כבר פירשנו הענין: (כג) ויעל. כי משער בית ה׳ נסע אל תוך העיר ואם לא נזכרו מעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר ושב לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמ׳ וירומו מן הארץ לעיני וההר הזה הוא הר הזתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתא: (כד) ורוח נשאתני. במראה ברוח אלהים, להודיע כי ההליכה לירושלם והשיב׳ לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים נראה לו כן: ויעל מעלי המראה אשר ראיתי. אז עלתה מעלי רוח הנבואה ונתן לי רשות לדבר וזו שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך ואומר: (כה) ואדבר. אשר הראני. בסגול הה״א ולית׳ כותים. ומה שאמר את כל דבר ה׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה תל אביב ושבתו שם משמים ולאתו אל הבקעה וקחתו לבנה והשכיבתו על צדו ודבר העגות ודבר חטין ושעורים וחרב חדה ודברי התוכחה ובואו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם וזהו את כל דברי ה׳ אשר הראני: ויהי דבר. (ב) בן אדם. עינים להם לראות ולא ראו. שהרי ראו

תולדות אהרן

למקדש מעט. מגלה כט: כבוד ה׳. ר״ה לא:

מצודת ציון

למורשה. מל׳ ירושה: (טז) הפיצותים. ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש״א יג): (יח) שקוציה. ענין תעוב ומאוס: (כ) למען. ענינו כמו בעבור וכן למען יחרבו (לעיל ו): (כא) לב. תוכיות הדבר ועיקרו יקרא לב וכן בלב ים (שמות טו): נתתי. כמו אתן כי דברי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשה: (כג) ויעל. נסתלק: (כד) נשאתני. ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד): (ב) המרי. ענין

מצודת דוד

גולים ועם כי פזרתים בארצות העמים אבל הנה מהשגחתי לא רחקו כי בהארצות אשר באו שמה אהיה להם למקדש מעט ר״ל אשרה שכינתי בבתי הכנסיות שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט: (יז) לכן אמור. הואיל ואומרים שאנשי הגליות האלה לא ישובו לעולם לארצם והם יירשוה לכן אמור אליהם כה אמר ה׳ וקבצתי וגו׳ ר״ל כן אמר ה׳ וכן יעשה ואקבץ אתכם וגו׳ ואז אחזיר לכם את אדמת ישראל ועל ימי המשיח יאמר: (יח) והסירו וכו׳ ר״ל השקוצים והתועבות הנעשים בה עתה יסירו מתוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד: (יט) לב אחד. ר״ל לא יהיה עוד לבם חלוק ומסופק להאמין בה׳ כי בכל לב יאמינו בה׳: ורוח חדשה. רצון חדש ללכת בחוקי: לב האבן. לב קשה כאבן מבשרם ר״ל מגופם: לב בשר. רך כבשר ר״ל מוכנע ונוח: (כ) למען. בעבור שילכו בחוקותי וישמרו משפטי בלבם ויעשו אותם: והיו לי לעם. להאמין בה׳ ולשמור מצותי: ואני אהיה להם לאלהים. להציל ולהושיע אותם: (כא) ואל לב וגו׳. ר״ל אבל האנשים הרשעים הנשארים בירושלים אשר לבם הולך אל תוכיות השקוצים והתועבות לא ישארו בם לעולם לרשת חלקם כי גמול דרכם אתן בראשם ויגלו ממנה למרק עוונם: (כב) וישאו הכרובים. הרימו כנפיהם להסתלק מן המקום ההוא: לעומתם. לעומת הכרובים בשוה להם: עליהם. על הכרובים: (כג) ויעל. נסתלק מעל תוך העיר: על ההר. הוא הר הזיתים העומד במזרח העיר: (כד) ורוח. רוח הנבואה לקחני משם והביאני אל ארץ כשדים: במראה ברוח אלהים. במראה הנבואה נראה לי כאלו הביאני אל ארץ כשדים כי באמת שם היה אבל מתחלה נראה לי במראה הנבואה כאלו בא לירושלים כמ״ש ותבא אותי ירושלמה במראות אלהים (לעיל ח) ועתה נראה לו במראה הנבואה כאלו חזר למקומו: ויעל מעלי. ואז נסתלק מעלי המראה אשר ראיתי: (כה) אל הגולה. אל אנשי הגולה למען ישלחו הדברים לקרוביהם לירושלים: את כל דברי ה׳ וגו׳. כל הדברים אשר הראוהו בשנה הששית שאז הובא לירושלים במראה הנבואה: יב (ב) בתוך בית המרי. על אנשי הגולה יאמר: אשר עינים להם. אשר יש להם עינים לראות בהם ואינם רואים ר״ל שלא בעיניהם ראו גלותם מן הארץ ולא לקחו מוסר: ולא שמעו. אל

דברי

ג וְאַתָּה בֶן־אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה
וּגְלֵה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְגָלִיתָ מִמְּקוֹמְךָ
אֶל־מָקוֹם אַחֵר לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ
כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה׃ ד וְהוֹצֵאתָ
כֵלֶיךָ כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם
וְאַתָּה תֵּצֵא בָעֶרֶב לְעֵינֵיהֶם כְּמוֹצָאֵי
גּוֹלָה׃ ה לְעֵינֵיהֶם חֲתָר־לְךָ בַקִּיר
וְהוֹצֵאתָ בּוֹ׃ ו לְעֵינֵיהֶם עַל־כָּתֵף
תִּשָּׂא בָּעֲלָטָה תוֹצִיא פָּנֶיךָ תְכַסֶּה
וְלֹא תִרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ כִּי־מוֹפֵת
נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ז וָאַעַשׂ כֵּן
כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי כֵּלַי הוֹצֵאתִי כִּכְלֵי
גוֹלָה יוֹמָם וּבָעֶרֶב חָתַרְתִּי־לִי בַקִּיר
בְּיָד בָּעֲלָטָה הוֹצֵאתִי עַל־כָּתֵף
נָשָׂאתִי לְעֵינֵיהֶם׃
ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי בַּבֹּקֶר לֵאמֹר׃
ט בֶּן־אָדָם הֲלֹא אָמְרוּ אֵלֶיךָ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בֵּית הַמֶּרִי מָה אַתָּה עֹשֶׂה׃
י אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הַנָּשִׂיא הַמַּשָּׂא הַזֶּה בִּירוּשָׁלִַם וְכָל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם׃
יא אֱמֹר אֲנִי מוֹפֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי כֵּן יֵעָשֶׂה לָהֶם בַּגּוֹלָה בַשְּׁבִי
יֵלֵכוּ׃ יב וְהַנָּשִׂיא אֲשֶׁר־בְּתוֹכָם אֶל־
כָּתֵף יִשָּׂא בָּעֲלָטָה וְיֵצֵא בַּקִּיר
יַחְתְּרוּ לְהוֹצִיא בוֹ פָּנָיו יְכַסֶּה יַעַן
אֲשֶׁר לֹא־יִרְאֶה לַעַיִן הוּא אֶת־

ג ואת בר אדם אתקין לך מני
גלותא וגלי ביממא לעיניהון
ותגלי מאתרך לאתר אוחרן
לעיניהון מאים יתחלון ארי עם
סרבן אינון: ד ותפיק מנך
כמני גלותא ביממא לעיניהון
ואת תפוק ברמשא לעיניהון
כמפקני גלותא: ה לעיניהון
חתר לך בכותלא ותפוק ביה:
ו לעיניהון על כתפא תטול
בקבלא תפוק אפך תכסי ולא
תחזי ית ארעא ארי את
יהבתך לבית ישראל:
ז ועבדית כן כמא דאתפקדית
מני אפקית כמני גלותא ביממא
וברמשא אתחתרית לי
בכתלא ביד בקבלא נפקית
על כתפא נטלית לעיניהון:
ח והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי בצפרא למימר: ט בר
אדם הלא אם יימרון לך בית
ישראל עמא סרבנא מא את
עביד: י אמר להון כדנן אמר
יי אלהים על רבא מטל
נבואתא הדא בירושלם וכל
בית ישראל דאינון ביניהון:
יא אמר אנא אתכון כמא
דעבדית כן יתעביד להון
בגלותא בשביא יהכון:
יב ורבא דביניהון על כתפא
יטול בקבלא יפוק בכותלא
יחתרון לאפקותיה ביה אפוהי
יכסי חלף דחב הוא ולא יחזי

רדק

ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדי' מחזיקים ידי הנשארים בירושלם שהיו שולחים להם נביאיהם. וקסמים כי לא יגלו הנשארים ושמעיהו הנחלמי ששלח ספרים אל כל העם אשר בירושלם להבטיחם על שקר: (ג) ואתה בן אדם עשה לך · תקן לך כלי גולה וכם מקל ותרמול וכוס וכד וקערה ותעשה זה לאות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה זאת לעיני בני הגולה שמבטיחים על שקר יושבי ירושלם לאמר שלא יגלו: וגלה יומם · מן היות השמש על הארץ יקרא יומם אבל יום כולל שעמיה היום והלילה ולזהו שני דברים האחד לגלות ממקום למקום כאותה העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה ויגלה לבית רחוק מביתו במקום שיהיו עיני הגולים רואים וזה יהיה סימן ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממנה ביומם בעוד יומם יקדר שמש והאות האחר שיחתר בקיר העיר לילה כאדם שיוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו ויצא לו דרך החור ויכסה פניו בצאתו שלא יראהו אדם כאדם שיש לו בשת וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה מן העיר: (ד) והוצאת כליך ככלי גולה · כמו שמוציא אדם כלי גולה שקו בכתפו ומקלו בידו: כמוצאי גולה · כמו שיצא אדם בגול' סר וזעף: מוצאי שם כמו מוצאי בקר וערב והאחד כמוצא מים: (ה) לעיניהם. והוצאת בו במקום חתירת הקיר תוליך ילך רוצה לומר שיהיה החור מקום עד ויוציא בכליו ואחר כך יצא הוא: (ו) לעיניהם · בעלטה בחשך בלא אור כאדם שיש לו בשת בצאתו ולא ירצה שיראוהו בני אדם: ולא תראה את הארץ. על דרך בושנו מאד כי עזבנו ארץ: (ז) ואעש. ביד: לא בכלי ברזל שחותרים בו כדי שלא ישמעו קולו וכמו כן כאדם היוצא פתאם בחפזון שאין לו פנאי לקחת כליו כן צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל ברחו מיד ויצאו בחפזון ואע"פ שאינו כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן המלך שנכנסו דרך פתח הגן וחתרו בקיר הגן שכנגדה לצאת בו וביד חתרו בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתור בו כי בחפזון יצאו וברחו: ויהי. בן אדם. (י) הנשיא המשא הזה בירושלם. פירושו כתרגומו על רבא מטל נבואתא הדא בירושלם והנשיא הוא צדקיהו: (יא) אמור אני. כן יעשה להם · ולא אמר כן יעשו להם לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כי יש גולה שאינה שבי כמו וגם גולה אתה למקומך ויגלום אל מנחת: (יב) והנשיא. אל כתף ישא. בגדיו כאדם בורח שמרים בגדיו על כתפו ללכת קל מהרה: בעלטה. כי בלילה יצא

רשי

לבבל: (ג) כלי גולה: כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה חררה אות לבית ישראל שבירושלים שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בלק בגומא של גבי קרקע והחללים נכנסים בתוכו והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא שכתוב בספר קינות ויגרס בחצץ שני (איכה ג) במדרש קינות: וגלה יומם. מיום אל יום שנים שלשה ימים נהוג בעצמך כאדם המכין צידיו לגלות שיראו בני הגולה וישאלו מה מעשיך ואתה תגיד להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביהם אשר שם ככל אשר ישמעו מפיך וכן כל יומם שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו · שמא יבינו אפרצבו"ס בלע"ז: כי בית מרי המה · לפיכך עדיין הוא שמא: (ד) כמוצאי · קומ"א איסוא"ש בלע"ז: (ה) חתר לך בקיר. סימן לצדקיהו שיצא דרך מחתרת מערה ש יצא לצאת דרך בפרהסיא מפני הכשדים: (ו) בעלטה תוציא: לכשתחשך תוציא את כליך: (ז) כלי הוצאתי ככלי גולה יומם · יום יום הייתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: (י) הנשי' המשא הזה. על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון נבואה: (יב) פניו יכסה. מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר

מצודת ציון

ענין מרד וסרוב: (ה) חתר. ענין חתירה וכן חתר נא בקיר (לעיל ח): בקיר. בכותל: (ו) בעלטה. ענין חושך אפלה כמו ועלטה היה (בראשית טו): מופת. סימן ואות: (יב) לעין. כמו בעין למ"ד במקום בית וכן ישבם לכסא (תהלים ט): ונפשם

אדם בתוך בית המרי: עשה לך ז' וסימ' בסדר בהעלתך: בעלטה ג' ובענין וסימ' לעיניהם על כתף תשא · ובערב חתרתי לי בקיר בידי והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא: ובערב ד' בקריאה וסימ' ובערב יהיה על המשכן כמראה אש · ובערב תאמר מי יתן בקר · ובערב חתרתי לי בקיר' ומקטירים לה' עולות בבקר ובערב: הלא ח' חסר בספרא וסימ' הלא אמרו אליך' הלא כגעת בת רוח תקרים' הלא ידעתם מה אלה · הלא דרכיכם לא יתכנו · וחברו · הלא ממשל משלים הוא · הלא תגיד לנו מה אלה קרמה·סקול מפלתך: ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם אל כתף · לפניו ילך דבר ויצא ·

תולדות אהרן כלי גולה · נדרים מ:

מצודת דוד

דברי הנביא המזהירם: (ג) כלי גולה · כלים המיוחדים לאנשי גולה והם תורמל וכד וקערה וכדומה: וגלה יומם. בעצם היום תהיה גולה לעיניהם ותוזר ומפרש איך יהיה הגלות ואמר שתהיה גולה ומועתק ממקומך: אל מקום אחר. ר"ל מביתו אל בית אחר העומד ממרחק והוא לרמז על גלות ירושלים כאשר יפרש בענין: אולי יראו. ר"ל אולי יתנו לב על מה שיראו הרמז בפועל כי בית מרי המה ואינם מקבלים תוכחת הנביא בפה וכאומר לכן עשה הרמז הזה אולי תועיל בזה ואף שכל הנבואה הזאת והרמזים האלה נאמרו על יושבי ירושלים עכ"ז אולי מהם יקחו מוסר ויכנע לבבם: (ד) והוצאת כליך · כלי הגולה שתעשה תוציא בעצם היום לעיניהם כמו שמוציאים כלי גולה ר"ל בענין דרך הוצאת כלי גולה: ואתה תצא · ר"ל תצא שוב בערב ממקומך אל מקום האחר: כמוצאי גולה. כדרך המוציאים לגולה שיוצאים אף בלילה ולא ימתינו עד יאיר היום: (ה) חתר לך. עשה לך חתירה בקיר הבית ודרך בו תוציא את עצמו והוא לרמז על צדקיה שיצא מן העיר דרך מערה: (ו) על כתף תשא. את כלי הגולה ומטלטליו: בעלטה תוציא. הכלים והמטלטלים תוציא באופל החושך מבלי קחת ביד דבר המאיר כדרך הולכי גולה: פניך תכסה. כאדם הבוש להראות פניו: ולא תראה. כי בכלל הפנים יכוסה העינים ולא יראה דבר: כי מופת · ר"ל עשה כן כי אותך נתתי למופת לבית ישראל כמו שתעשה אתה מנהג גולים כן יגלו הם ויעשו כמו שעשית: (ז) ככלי גולה · בענין דרך הוצאת כלי גולה: יומם. בעצם היום: ביד · עם ידי חתרתי בקיר לצרכי לצאת דרך בו: (ט) הלא אמרו · הלא שאלו אותך על מה אתה עושה כדברים האלה וכאומר הם שאלו ואתה לא השיבות להם: (י) אמור. תשובה על שאלתם: הנשיא המשא וגו'. ר"ל על הנשיא הוא המלך עליו מרמז משא הנבואה ההוא מה שיקרהו בירושלים אותו ואת כל בית ישראל וגו': בתוכם. ר"ל בתוכות העיר: (יא) אני מופתכם. אני לכם למופת: כאשר עשיתי. ללכת כדרך הגולים: כן יעשה להם. וחוזר ומפרש שילכו גולה בשבי: (יב) והנשיא · זה המלך צדקיה: אל כתף · על הכתף ישא כלי הגולה מטלטליו באופל החושך וכן יצא מן העיר: בקיר · יעשו לו חתירה בקיר להוציא בו את עצמו ועל המערה יאמר

אלא כמו שכתוב בקיר יחתרו להוציאו בו בקיר כגן יחתרו לו עבדיו להוציאו בו : יען אשר לא יראה לעין הארץ • בעבור שלא יראה את הארץ בלאתו : יכסה פניו . כי בגת הוא לו שיברח מן העיר ובים מולך עליה ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא ביה אפוהי יכסי חלף דחב ינקרון ית עינוהי ולא יחזי ית ארעא : (יג) ופרשתי • שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו . וכדרש מערה ויתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וכרת לו לצדקיהו דרך המערה והקדוש ברוך הוא זמן צבי והלך על גג המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי וכשהגיע על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו וזהו שאמר יחזקאל ופרשתי : ואותו לא יראה . כי מלך בבל עור עיניו ברבלת׳ : (יד) וכל אשר סביבותיו עוזרה • הה״א כמו אהלה ופי׳ סביבותיו אותה שהיו עומדים סביבות לצדקיהו שהיו לעזור לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים ללכת כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל ותחיה נפשך ואמר והביאו את צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו : וכל אגפיו . בני חילו וכן אתה וכל אגפיך ות״י משיריתיה ואדוני אבי ז״ל פירש אגפיו אגפיך כאל״ף נוספת והוא מתרגום כנפים גפין והחיילות יקראו כנפים כמו שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך : אזרה לכל רוח • שהרי הלכו מהם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מהם בשאר ארצות וחרב אריק אחריהם כמו שאמר להם ירמיהו הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם : (טו) וידעו • אז כשתתקיים הנבוא׳ להם ידעו כי אני ה׳ ויספרו זה לזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בעונם בא להם כל זה כמו שדבר ה׳ על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני ה׳ : (טז) והותרתי • מבואר הוא : ויהי • (יח) בן אדם לחמך ברעש תאכל • ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תנועת הרתת כמו וירגז המלך : (יט) ואמרת אל עם הארץ • הם בני הגולה : אל אדמת ישראל • כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבים על אדמת ישראל : למען תשם ארצה • שרשו ישם וכן והשמות תשמנה וכנוי ארצה לירושלם : ממלואה . מהמלוי שהיה בה מעם ומנכסים : (כ) והערים • מבואר הוא רוצה לומר הערים הממלאים את ירושלם והם כרכים ועיירים אחרים הסמוכים לה הבאים לשם לדין ולמלך : ויהי . (כב) בן אדם • לכם • על דרך שאמר למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמור מצותי או אמר לנביא שיאמר לישראל מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל שאתם אומרים שלא תחרב ועוד שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם ה׳ אלהי אמת כי תחרב הארץ ונגלה ממנה יארכו ימי החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים : ואבד כל חזון . פירושו יאבד הדבר הבא בפי הנביאים האומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים ובין כך שיארכו הימים יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכו׳ דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו נעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל לשכעים שהם ישכחו כי הם היו יודעים באמת שסופם לגלות מן הארץ כשיעשו עכו״ם וגזל ושפיכות דמים רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר האומרים להם שלא יהיה לכם וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הנשא בפי האדם תמיד : יארכו . מן הקל בפלס יעמדו למשפט : (כ) לכן אמר • מבואר הוא :

כי

הָאָֽרֶץ׃ יג וּפָרַשְׂתִּי אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו
וְנִתְפַּשׂ בִּמְצוּדָתִי וְהֵבֵאתִי אֹתוֹ
בָבֶלָה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְאוֹתָהּ לֹא־
יִרְאֶה וְשָׁם יָמוּת׃ יד וְכֹל אֲשֶׁר
סְבִיבֹתָיו עֶזְרֹה וְכָל־אֲגַפָּיו אֱזָרֶה
לְכָל־רוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃
טו וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲפִיצִי
אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃
טז וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר
מֵחֶרֶב מֵרָעָב וּמִדָּבֶר לְמַעַן יְסַפְּרוּ
אֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־
בָּאוּ שָׁם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
יח בֶּן־אָדָם לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל
וּמֵימֶיךָ בְּרָגְזָה וּבִדְאָגָה תִּשְׁתֶּה׃
יט וְאָמַרְתָּ אֶל־עַם הָאָרֶץ כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לַחְמָם בִּדְאָגָה יֹאכֵלוּ
וּמֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ לְמַעַן תֵּשַׁם
אַרְצָהּ מִמְּלֹאָהּ מֵחֲמַס כָּל־הַיֹּשְׁבִים
בָּהּ׃ כ וְהֶעָרִים הַנּוֹשָׁבוֹת תֶּחֱרַבְנָה
וְהָאָרֶץ שְׁמָמָה תִהְיֶה וִידַעְתֶּם כִּי־
אֲנִי יְהוָה׃
כא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
כב בֶּן־אָדָם מָה־הַמָּשָׁל הַזֶּה לָכֶם עַל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַאַרְכוּ הַיָּמִים
וְאָבַד כָּל־חָזוֹן׃ כג לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם

יַת אַרְעָא׃ יג וְאֶפְרוֹס יַת
מְצָדְתִּי עֲלוֹהִי וְיִתָּאֲחַד
בְּסְרִגְתִּי וְאַגְלֵי יָתֵיהּ לְבָבֶל
לִמְדִינַת אַרְעָא כַסְדָּאֵי וְיָתַהּ
לָא יֶחֱזֵי וְתַמָּן יְמוּת׃ יד וְכֹל
דִּי בִסְחָרָנוּהִי סַעֲדוֹהִי וְכָל
מַשִּׁרְיָתֵיהּ אֲבַדַּר לְכָל רוּחָא
וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי
בַּתְרֵיהוֹן׃ טו וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ כַּד אַגְלֵי יַתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא
וַאֲבַדַּר יַתְהוֹן בִּמְדִינָתָא׃
טז וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן גַּבְרִין דְּמִנְיָן
מֵחַרְבָּא מִכַּפְנָא וּמִמּוֹתָנָא
בְּדִיל דִּישְׁתָּעוּן יַת כָּל
תּוֹעֲבָתְהוֹן בְּעַמְמַיָּא דְּאִתְגְּלִיאוּ
לְתַמָּן וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃
יז וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יח בַּר אָדָם
מֵיכְלָךְ בִּזִיעַ תֵּיכוֹל וּמִשְׁתָּךְ
בִּצְדוּ וּבְאִשְׁתְּמָמוּ תִּשְׁתֵּי׃
יט וְתֵימַר לְעַמָּא דְאַרְעָא כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם
עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מֵיכַלְהוֹן
בִּזִיעַ יֵיכְלוּן וּמִשְׁתְּהוֹן
בְּאִשְׁתְּמָמוּ יִשְׁתּוּן בְּדִיל דְּתִצְדֵי
אַרְעָא מִמְּלוֹאָהּ מֵחֲטוֹף כָּל
דְּיָתְבִין בַּהּ׃ כ וְקִרְוַיָּא דַהֲוָאָה
יָתְבָן יֶחֶרְבָן וְאַרְעָא לְצָדוּ תְּהֵי
וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ כא וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ כב בַּר אָדָם מָא מַתְלָא
הָדֵין לְכוֹן עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר יוֹרְכוּן יוֹמַיָּא וּתְבַטֵּיל
כָּל נְבוּאָה׃ כג בְּכֵן אֱמַר לְהוֹן

העיר לילה : (יג) ופרשתי את רשתי עליו . מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב״ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי׳ והולך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו . ואותה לא יראה . כי ברבלה בארץ חמת דבר אתו משפטים ועיור את עיניו ואח״כ הביאו לבבל כמה שנא׳ בספר (מלכי׳ ב כה וירמיה לט) : (יד) וכל אגפיו . שריו ומנחם פתר בו לשון כנפים : אזרה לכל רוח • הפנדרי״ש בלע״ז הם יוחנן בן קרח ושרי החילי׳ שגלו למצרים ושם השיגתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרי׳ : (טז) למען יספרו את כל תועבותיהם . ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו והודיע כי לא על חנם כליתים : (יט) ממלואה . מעושרה : מחמס כל היושבים בה • בעון חמס יושביה : (כ) הנושבות . לי״ש אבייא״ש בלע״ז : (כב) מה המשל הזה . למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם למשול דבר זה : יארכו הימים ולא תבוא הפורעניות ובתוך כך יאבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו וישתכח וישתקע : (כג) ימשלו . ל׳ משל :

כי

גרש לץ ויצא מדון : אריק ד׳ וסי׳ גמ׳ בסר׳ בשלח : תועבותיה׳ ג׳ מ״ל וסימ׳ ושלמתי ראשונה משנה עונם • ואל לב שקוציהם • והותרתי מהם אנשי מספר : אל ארמת ואל אדמת ח׳ בסיפרא וסי׳ ואמרת אל עם הארץ • וברותי מכם המורדים והפושעים • והיתה ידי אל הנביאים • בהביאי אתכם אל אדמת ישראל • והסף אל מקדשים • יען אמרך האח׳ ותשמח בכל שאטך בנפש׳ הנה אני פותח

מצודת דוד

יאמר כי דרך בו ברח : יען אשר וגו׳ . ר״ל למען לא יראה הוא בעיניו את עם הארץ כשהוא בורח שהוא לו לבושת ולכלימה לכן יכסה פניו : (יג) ופרשתי וגו׳ . אבז״ל מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וברח דרך בו ונזדמן צבי ה״ה ממעל על המערה ורדפו כשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו : בבלה ארץ כשדים . לבבל שהיא מארץ כשדים : ואותה לא יראה . כי ר״ל עיור את עיניו עד לא הביאו לבבל וא״כ לא ראה את בבל : (יד) אשר סביבותיו . המסבבים אותו להיות לו עוזר : וכל אגפיו . צבאות חיילותיו אפזר לכל רוח והחרב האויב אשלוף מתערה לרדף אחריהם : (טו) כי אני ה׳ . הנאמן לשלם גמול : בהפיצי . בעת אפזרם בגוים בארצות העמים אז ידעו שאני ה׳ : (טז) והותרתי . אשאיר מהם אנשים מעטים אשר יקל לספרם : למען יספרו . הנשארים ההם : אשר באו שם . בשבי הגולה : וידעו . האומות ידעו שאני ה׳ נאמן לשלם גמול : (יח) ברעש תאכל . הראה עצמך לפניהם כאלו תאכל ברעש : (יט) אל עם הארץ . הם אנשי הגולה : ליושבי ירושלים • על יושבי ירושלי׳ • אל אדמה . על אדמה ר״ל אותם היושבים עדיין על אדמת ישראל ולא גלו ממנה : בשממון • לבב ובעלב : למען תשם . ר״ל דאגתם תהיה על כי תהיה ארצם שממה מן האנשים הממלאים אותה בעון החמס של היושבים בה : (כ) הנושבות . המיושבות מאנשים : תחרבנה . תהיינה חרבות : כי אני ה׳ • הנאמן לשלם גמול : (כב) מה המשל הזה . ר״ל למה אתם מושלים המשל הזה על ענין אדמת ישראל : יארכו הימים . על כי ייעודי הנביאים לזמן רחוק היו אומרים הנה בארוכות הימים יהיה נאבד כל הנבואה כי לא יזכר בה ובדרך לעג אמרו בל׳ הנוהג בפי

אדם

מצודת ציון

(יג) ונתפש • ענין לכידה : במצודה . שם כלי מכלי הצידה וכן מצודים וחרמים (קהלת ז) : (יד) אגפיו • כנפי וכן אתה וכל אגפיך (לקמן לח) ועל התפשטות החיילות יאמר וכמ״ש מוטות כנפיו (ישעיה ח) : אזרה • ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : רוח . פאה ועבר : אריק • מל׳ ריק ור״ל אוציא ואריקן חרב מתיקה וכן שמן תורק (ש״ה א) : (יח) לחמך . מאכלך : ברעש . ענין תנועת כרעדה : ברגזה • ענין חרדה ופחד : (יט) בשממון • תמהון לבב : תשם . לשון שממה : מחמס • ענין גזל ועושק : (כ) הנושבות • מיושבות באנשים : תחרבנה . מל׳ חורבן : (כב) מה • כמו למה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג) : חזון . נבואה : (כג) השבתי • ענין בטול

רש״י

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכם שלום על שקר כי מהרה אקדים את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק. דבניל״א בלע״ז קסם של חלקלקות: (כה) תמשך. פר״א אלונג״א בלע״ז: (כז) לימים רבים. הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה: (ג) הנבלי׳. השוטים: רוחם. כמו רצונם: (ד) כשועלים בחרבות. כשיבא אדם על פרץ החורבה בורח השועל על דרך פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ להלחם: (ה) לא עליתם בפרצות. לא עשיתם מעשים טובים שתוכלו לעכב את הרעה מלבא: (ו) חזו. לשון נבואה: ויחלו לקיים דבר. ואיך סבורים לקיים דבריהם: לשון תוחלת וי״א איקיירירא״ש בלע״ז. ל׳ אחר ל׳ המתנה והוא

את קברותיכם: הלק ג׳ קמצים בקריאה וסימ׳ הן עשו אחי איש שעיר. כי לא יהיה כל חזון שוא. ופת חלק יעשה מרחת ותר וחלק משמן חכה: תמשך ב׳ וסימ׳ לא תמשך עוד כי בימיכ׳ בית המרי. כה אמר אדני ה׳ לא תמשך: ויעשה ב׳ וסימ׳ לא תמשך עוד כי בימיהם. כה אמר אדני ה׳ לא תמשך: ולבלתי ד׳ שאין להם זוג בפסוק וסימ׳ לבלתי שאת משא ולבלתי בנות בתי לשבתנו. אם תפרו את בריתי ההלכים אחר רוחם. וכל חיבא ראית לבלתי ולבלתי רכו׳ בפסו׳ במ״א לבלתי וסי׳ לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת:

תולדות אהרן הנבלים. שקרים מ״ג פ״י:

מצודת ציון

בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד): (כד) ומקסם. מל׳ קסם והוא ענין כשוף: חלק. חלקלקות ודברי חנף: (כה) תמשך. ענין אריכת זמן: (כז) ולעתים. מל׳ עת וזמן: (ג) הוי. הוא ענין לשון יללה: הנבלים. השפתים והבזוים כמו ונבל נבלה ידבר (שם לב): רוחם. ענין רצון: (ד) כשועלים. שם חיה הם: בחרבות. מל׳ חורבה: (ה) בפרצות. מל׳ פרצה ושבר: ותגדרו גדר. ענין בנין כותל: (ו) ויחלו. מלשון תוחלת

יחזקאל יב יג

כה־אָמַר֮ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִה֒ הִשְׁבַּ֙תִּי֙ אֶת־
הַמָּשָׁ֣ל הַזֶּ֔ה וְלֹא־יִמְשְׁל֥וּ אֹת֛וֹ ע֖וֹד
בְּיִשְׂרָאֵ֑ל כִּ֚י אִם־דַּבֵּ֣ר אֲלֵיהֶ֔ם קָֽרְבוּ֙
הַיָּמִ֔ים וּדְבַ֖ר כָּל־חָזֽוֹן׃ כד כִּ֠י לֹ֣א
יִהְיֶ֥ה ע֛וֹד כָּל־חֲז֥וֹן שָׁ֖וְא וּמִקְסַ֣ם חָלָ֑ק
בְּת֖וֹךְ בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃ כה כִּ֣י ׀ אֲנִ֣י
יְהֹוָ֗ה אֲדַבֵּ֞ר אֵת֩ אֲשֶׁ֨ר אֲדַבֵּ֤ר דָּבָר֙
וְיֵֽעָשֶׂ֔ה לֹ֥א תִמָּשֵׁ֖ךְ ע֑וֹד כִּ֣י בִֽימֵיכֶ֞ם
בֵּ֣ית הַמֶּ֗רִי אֲדַבֵּ֤ר דָּבָר֙ וַעֲשִׂיתִ֔יו נְאֻ֖ם
אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃
כו וַיְהִ֥י דְבַר־יְהֹוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃
כז בֶּן־אָדָ֗ם הִנֵּ֤ה בֵית־יִשְׂרָאֵל֙
אֹֽמְרִ֔ים הֶחָז֛וֹן אֲשֶׁר־ה֥וּא חֹזֶ֖ה לְיָמִ֣ים
רַבִּ֑ים וּלְעִתִּ֥ים רְחוֹק֖וֹת ה֥וּא נִבָּֽא׃
כח לָכֵ֞ן אֱמֹ֣ר אֲלֵיהֶ֗ם כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י
יֱהֹוִ֔ה לֹֽא־תִמָּשֵׁ֥ךְ ע֖וֹד כָּל־דְּבָרָ֑י אֲשֶׁ֨ר
אֲדַבֵּ֤ר דָּבָר֙ וְיֵעָשֶׂ֔ה נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃
יג א וַיְהִ֥י דְבַר־יְהֹוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃
ב בֶּן־אָדָ֕ם הִנָּבֵ֛א אֶל־נְבִיאֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל
הַנִּבָּאִ֑ים וְאָמַרְתָּ֙ לִנְבִיאֵ֣י מִלִּבָּ֔ם
שִׁמְע֖וּ דְּבַר־יְהֹוָֽה׃ ג כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י
יֱהֹוִ֔ה ה֖וֹי עַל־הַנְּבִיאִ֣ים הַנְּבָלִ֑ים
אֲשֶׁ֥ר הֹלְכִ֛ים אַחַ֥ר רוּחָ֖ם וּלְבִלְתִּ֥י
רָאֽוּ׃ ד כְּשֻׁעָלִ֖ים בָּחֳרָב֑וֹת נְבִיאֶ֖יךָ
יִשְׂרָאֵ֥ל הָיֽוּ׃ ה לֹ֤א עֲלִיתֶם֙ בַּפְּרָצ֔וֹת
וַתִּגְדְּר֥וּ גָדֵ֖ר עַל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל לַעֲמֹ֥ד
בַּמִּלְחָמָ֖ה בְּי֥וֹם יְהֹוָֽה׃ ו חָז֥וּ שָׁ֙וְא֙
וְקֶ֣סֶם כָּזָ֔ב הָאֹמְרִים֙ נְאֻם־יְהֹוָ֔ה

תרגום

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲבַטֵּיל יַת מַתְלָא הָדֵין וְלָא יִמְתְּלוּן יָתֵיהּ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין אִתְנַבֵּי לְהוֹן אִתְקְרָבוּ יוֹמַיָא וּפִתְגַם כָּל נְבוּאָה: כד אֲרֵי לָא תְהֵי עוֹד כָּל נְבוּאָה שְׁקַר וּכְזַב כַּדְבִין בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כה אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַלֵיל יַת דַּאֲמַלֵיל פִּתְגָמָא וְיִתְקַיֵים וְלָא יִבָּטֵיל עוֹד אֲרֵי בְּיוֹמֵיכוֹן עַמָא סַרְבָנָא אֲמַלֵיל פִּתְגָמָא וַאֲקִימִנֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: כו וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי לְמֵימָר: כז בַּר אָדָם הָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אָמְרִין אוּלְפַן דְּהוּא מַלִיף לְיוֹמִין סַגִיאִין וּלְעִדַן רָחִיק הוּא מִתְנַבֵּי: כח בְּכֵן אֲמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא יִבָּטֵל עוֹד כָּל פִּתְגָמַי דַּאֲמַלֵיל פִּתְגָמָא וְיִתְקַיֵם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי לְמֵימָר. ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן וְתֵימַר לְדְמִתְנַבַּן בִּרְעוּת לִבְּהוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ: ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל נְבִיֵי שִׁקְרָא דְּמִשְׁתַּטַן דְּאָזְלִין בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן וּמִדַעַם לָא חֲזַן: ד כְּתַעֲלִין בְּחָרְבָתָא נְבִיֵי שִׁקְרָךְ יִשְׂרָאֵל הֲווֹ: ה לָא קְמִתּוּן בְּתַרְעֲתָא וְלָא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵיקַם לְמִבְעֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין בְּעִדַן דַּאֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עָבְדֵי קְרָבָא בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ: ו מִתְנַבַּן שְׁקַר וּמְלַפַן כַּדְבִין אָמְרִין אֲמַר יְיָ וַיְיָ לָא שַׁלְחִינוּן וּמְחַצְפִין דְּתִתְקַיַם

רד״ק

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא נבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיי׳ ובהתקיי׳ דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יוספו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא: ומקסם חלק. ומקסם פתה ואף על פי שאיננו סמוך כי חלק הם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מאלו כמוהו משפט אחד יהיה לכם ולשונו מרמה ויהי המלגר ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר לאיש הדובר חלקות הוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין נולל מלאכה שיעשו אותה לדעת העתידות: בתוך בית ישראל. כן הוא. ובספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל: (כה) כי אני. אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד: אדבר דבר. איזה דבר שאדבר יעשה: תמשך. לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה נגזרת מהאל: ועשיתיו. תחילה אמר ויעשה ואחר כן ועשיתי שלא תאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרם באו: ויהי. (כח) עוד. הנה הענין הזה לחזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא: ויהי בן אדם. (ב) הנבאים. בקמץ הבי״ת ולית כוותיה: לנביאי מלבם. הסמיכות בא על אות השמוש כמו גמולי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואה לא ראו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו: (ג) כה אמר. הנבלים אנשים פחותים ונבזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחד מן שטיא ותרגם זה גם כן דמשתטן: אחר רוחם. אחר רצונם: (ד) כשועלי׳ בחרבות. כמו השועלים הנכנסים במקום הפרץ בגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלים קטנים מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ באמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסים דרך הפרץ להשחית הכרם והפרץ הוא משל לקטני אמנה שבהם שמיפי׳ להם נביאי השקר דבריהם ונפתים להם והם סומכים ידיהם שישמעו להם גם כן האחרים ומשחיתי׳ כרם ה׳ צבאות. ואמר נביאיך כלומר נביאיך הם ולא נביאי ה׳: (ה) לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר. אמר כנגד שרי ישראל וגדוליו שהיה כח בידם למחות בהם אמר לא עליתם באותם פרצות לעמוד כנגד השועלים שלא יכנסו לגדם ולהכות בהם ולכלותם וכן לא גדרתם גדר ולא בניתם אותם הפרצות בתשוב׳ ומעשי׳ טובים לשמור על בית ישראל: לעמוד במלחמה ביום ה׳. כלומר ביום אף ה׳ וגזרתו וכן תרגם יונתן ביום רוגזא דה׳ כי אם עשיתם כן מעשיכם היו עומדים לכם במלחמה ולא היתה שולטת בכם יד אויביכם: (ו) חזו שוא וקסם כזב. פי׳ וקסם כזב קסמו או אמרו כי נביאי השקר היו דבריהם על שני פנים היו יודעים דברי קסמים להגיד העתידות שלפעמים היו באים דבריהם כמו שאמר מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר להיכך היו נפתים לדבריהם והיו אומרים גם כן דבר ה׳ היה לכם כחזון וזהו חזון שוא שאומר שחזו והחזון היה שוא וקסמם כזב: ויחלו לקיים דבר. מיחלים

מצודת דוד

אדם המרחיק דבר מה שלא יזכר בה בזמן שקבע ולא יעשה: (כג) קרבו הימים. ר״ל טיעוד לעשות הרע יהיה בזמן קרוב ויהיה א״כ דבר כל הנבואה ולא תפכה: (כד) כל חזון שוא. ר״ל מעתה לא יוכלו נביאי השקר לנבאות על השלום בשוא ולא יקסמו עוד חלקלקות אמרים להבטיח את השלום כמאז בהיות עוד הנבואה על זמן רחוק: (כה) כי אני ה׳ אדבר. ר״ל עתה אני מדבר לומר דעו את אשר אדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא תמשך עוד להאריך הזמן כמאז: אדבר דבר. אדבר אל הנביאים ועשיתיו בזמן קרוב: (כז) אשר הוא חזה. אשר הנביא מתנבא: לימים רבים. ר״ל הוא אומר שתהיה הדבר אחר ימים רבים וכאלו יאמרו א״כ יארכו הימים ואבד כל חזון כמ״ש למעלה: ולעתים וגו׳. כפל הדבר במ״ש: (כח) כל דברי. ר״ל אף אחד מדברי וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ): ויעשה. מהרה: יג (ב) אל נביאי ישראל. על נביאי השקר יאמר לנביאי מלבם. לאלו המתנבאים לבדות מלבם לאמור שמעו דבר ה׳ כאלו ה׳ שלחם: (ג) הוי. יש להתאונן על הנביאים האלה הנבלים אשר הולכים אחר רצונם לומר מה שיש עם רצונם ומה שלא ראו בנבואה: (ד) כשועלים בחרבות. כמו השועלים כשהם בחרבות כשאדם בא בפרצת החורבה אין מי עומד למולו לעכבו מליכנס שמה אבל כלם יברחו דרך פרצה אחרת וכמו השועלים ההם כן היו נביאיך אתה ישראל וכאשר יפרץ במקרא שלאחריו. (ה) לא עליתם בפרצות. אתם הנביאים הנבלים לא עמדת׳ בפרצות לעכב על האויב לבל יבוא ר״ל לא עמדתם בתפלה לעכב הפורעניות: ותגדרו. מלת לא משמשת בשתים לומר לא גדרתם גדר במקום הפרצה ר״ל לא החזרתם את ישראל למוטב לעשות תשובה: לעמוד. למען יכלו עמוד במלחמה מול האויב בעת בוא יום ה׳ תשלום גמול הגוי: שוא, בשוא נבאו ובכזב קסמו

פיתלים ישראל לקיים דבריהם והיא תוחלת נכזבת : (ז) הלא · אמר כנגד הנביאים : ואומרים · ואתם אומרים : (ח) לכן הנני אליכם, כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא ויונתן תרגם הא אנא שלח רוגזי עליכון : (ט) והיתה ידי אל הנביאים · כמו על : בסוד עמי לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא יכתבו · פירושו כתרגומו ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון : ואל אדמת ישראל לא יבאו · בשוב גלות בבל : (י) יען וביען · הכפל לחזק הטועה וכן יען וביען במשפטי מאסו ותרגם יונתן חלף דאתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי : והטעו את עמי · זה לבדו בטי"ת במקרא כי במקרא ישתמשו בענין זה בתי"ו תעה לבבי כי רוח זנונים התעה וכן כלם בתי"ו אבל במשנה וגמרא נשתמשו בענין הזה בטי"ת העובר לפני התיבה וטעה והטעו את בעל הבית וזולתם רבים וכן שמושי' בענין הזה בטי"ת ובטי"ם ובתי"ו ממונא אחד הם ויבא זה במקום זה : והוא בונה חיץ והנה טחים אותו תפל . נביא השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא

(י) והוא בונה חיץ . והנה עמי בונים בנין מחיצה והנביאים טחים אותו תפל קרקע הדומה לסיד ואינו מתקיים לפני הגשמים : תפל . אישומנ"ץ בלע"ז וי"א בלאשפיי"א בלע"ז : (יא) ואתנה · כמו ואתן : אבני אלגביש . אבני ברד גדולות ואומר אני לפי שהם מזהירות ככל אבני גביש (ברד) הוא מדמה אותם אל גבים שהיא אבן טובה כענין שנאמר ראמות וגביש (איוב כח) ורבותינו אמרו אל גבים שעמדו באויר על גב איש וזהו משה רבינו שנאמר ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) אותם שהתחילו לירד לא הגיעו לארץ : תפולנה . על הקיר : (יב) איה הטיח . כך כשתבא הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם : (יד) הקיר . היא ירושלים

ומקסם ב' וסימ' כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · הלא מחזה שוא חזיתם : יכתבו ד' בקריאה וסימ' וסורי בארץ יכתבו: ובכתב בית ישראל לא יכתבו · ימחו מספר חיים ועם צדיקים· ועל ספרך כלם יכתבו : ואתנה ג' וסימ' ואתנה ידעתם כי בכל כחי עבדתי · אמור אל טחי תפל ויפל · ואתנה צאני · וחד אתנה וסי' הנני אל כסתותיכנה :

וַיהוָה לֹא שְׁלָחָם וְיִחֲלוּ לְקַיֵּם דָּבָר׃
ז הֲלוֹא מַחֲזֵה־שָׁוְא חֲזִיתֶם וּמִקְסַם
כָּזָב אֲמַרְתֶּם וְאֹמְרִים נְאֻם־יְהוָה
וַאֲנִי לֹא דִבַּרְתִּי׃
ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן
דַּבֶּרְכֶם שָׁוְא וַחֲזִיתֶם כָּזָב לָכֵן הִנְנִי
אֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
ט וְהָיְתָה יָדִי אֶל־הַנְּבִאִים הַחֹזִים
שָׁוְא וְהַקֹּסְמִים כָּזָב בְּסוֹד עַמִּי לֹא־
יִהְיוּ וּבִכְתָב בֵּית־יִשְׂרָאֵל לֹא יִכָּתֵבוּ
וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה׃ י יַעַן
וּבְיַעַן הִטְעוּ אֶת־עַמִּי לֵאמֹר שָׁלוֹם
וְאֵין שָׁלוֹם וְהוּא בֹּנֶה חַיִץ וְהִנָּם
טָחִים אֹתוֹ תָּפֵל׃
יא אֱמֹר אֶל־טָחֵי תָפֵל וְיִפֹּל הָיָה ׀
גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַתֵּנָה אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ
תִּפֹּלְנָה וְרוּחַ סְעָרוֹת תְּבַקֵּעַ׃
יב וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא יֵאָמֵר
אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם׃
יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וּבִקַּעְתִּי
רוּחַ־סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי וְגֶשֶׁם שֹׁטֵף
בְּאַפִּי יִהְיֶה וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ
בְּחֵמָה לְכָלָה׃
יד וְהָרַסְתִּי אֶת־הַקִּיר אֲשֶׁר־טַחְתֶּם
תָּפֵל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִגְלָה
יְסֹדוֹ וְנָפְלָה וְכַלִּיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם

מַלַּתְהוֹן : ז הֲלָא נְבוּאַן דִּשְׁקַר
אִתְנַבֵּיתוּן וְקָסַם כַּדְבִין
אֲמַרְתּוּן וְאָמְרִין אֲמַר יְיָ וּמִן
קֳדָם יְיָ לָא אִתְמַלַּל : ח בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף
דְּאִתְנַבֵּיתוּן שְׁקַר וְאַלֵּפְתּוּן
כַּדְבִין בְּכֵן הָא אֲנָא שְׁלַח
רוּגְזִי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים :
ט וּתְהֵי מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל נְבִיֵּי
שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמַלְפִין
כַּדְבִין בְּרָז טָב דִּגְנִיז לְעַמִּי לָא
יְהוֹן וּבִכְתַב חַיֵּי עָלְמָא דִּכְתִיב
לְצַדִּיקֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא
יִתְכַּתְּבוּן וּלְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל
לָא יֵעֲלוּן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלֹהִים : י חֲלַף דְּאִתְנַבִּיאוּ שְׁקַר
וַחֲלַף דְּאַטְעִיאוּ יַת עַמִּי לְמֵימַר
שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם וְאִנּוּן דָּמָן
לְדָבְנֵי מְחִיצָא וְשָׁיְעִין לֵיהּ טִין
פַּטִּיר דְּלָא תְבֶן : יא אֱמַר לְדָבְנֵי
מְחִיצָא וְשָׁיְעִין לֵיהּ טִין פַּטִּיר
דְּלָא תְבֶן נָפִיל הוּא כְּעַן יְהֵי
מְטַר מַגְבַּר וְיַת אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ
יַחֲתָן וְרוּחַ עַלְעוֹלִין תִּבְזַע :
יב וְהָא נְפַל כָּתְלָא הֲלָא יִתְאֲמַר
לְכוֹן אָן שִׁיעָא דִּשְׁעֵיתוּן : יג בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַיְתֵי
מֶלֶךְ דְּתַקִּיף כְּרוּחַ עַלְעוֹלִין
בַּחֲמָתִי וְעַמְמִין קְטוֹלִין כִּמְטַר
מַגְבַּר בְּרוּגְזִי יֵיתוּן וּמַלְכְּוָן
דַּחֲסִינִין כְּאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בִּרְגַז
לְשֵׁיצָאָה : יד וְאַפַּגַּר יַת קַרְתָּא
דְּאִתְנַבֵּיתוּן בָּהּ נְבוּאַן דִּשְׁקַר
וְאַרְמִינַהּ לְאַרְעָא וְיִתְגְּלוֹן
אוּשָׁהָא וְתִפֵּל וְתִשְׁתֵּיצוּן בְּגַוַּהּ

עתידה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בנין קיים לאמר שלום ואין שלום כגם הבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים לטחי החיץ בחומר תפל וגרוע שאין לו קיימה כמו היאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז"ל פי' תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שעושין מהם כבא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם ושפע ליה טין פטיר דלא תבן ויש לפרש והנה טחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם שבונים החיץ ואחר כן טחין אותו כלומר שמיפים דבריהם בדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר למטה בפרשה את ארץ לא מטוהרה היא ונביאיה טחו להם תפל : (יא) אמור אל טחי טפל ויפל · הבונים בכלל ויונתן תרגם אומר לדבני מחיצ' ושפיע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא : ויפול . הוי"ו כפ"א רפה כלבון ישמעאל כוי"ו וישא אברהם את עיניו והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יהיה חזק כמחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפילנו : היה · עבר במקום עתיד . ואתנה אבני אלגביש תפלנה · כנגד אבני הברד ידבר ואומר להם תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאבנים והרוח משל לאויבים החזקי' : ואתנה · כמו ואתן וה"א נוספת כמו ואתנה וי"ת ואתנה כמו ואתן אבני אלגבים יתתן ובמקצת נוסחאות כתיב ואת אבני אלגבים ואבני אלגבים הם אבני ברד גדולו' ויקר' אלגבים ואלגבים מלה אחת בקצת הספרים ובקצתם שתי מלות ויש מפרשים במלה אחת ענין שתי מלות דומות אל גבים מן ראמות וגבים : (יב) והנה . הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם וכן איה הבנין אשר בניתם אלא לקח הענין האחרון לקצר או לפי שבוני החיץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי יכלו ויסופו נביאי השקר וישארו קצת מן הטחים והם ישראל ולנשארים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החיץ קיר ואמר והנ' נפל הקי' ר"ל כי בנפול הקיר והיא חומ' ירושל' שנבקעה יודע כי נפל החיץ כנאמר על דרך משל:(יג) לכן·ובקעתי. פעל יוצא לשלישי כי הרוח תבקע : (יד) והרסתי · ונפלה · ירושלם : בתוכה . בתוך ירושלם כי נביאי השקר נהרגו בה בנפול הקיר לא נמלט אחד

תולדות אהרן מחוזים שוא : כתובות דף קי"ב : (ר"פ נח סנהדרין יח) :

מצודת ציון

תוחלת ותקוה : (ט) בסוד · ענין קבוץ ואסיפה כמו בסוד משחקים (ירמי' טו): (י) הטעו·מל' הטעאה ומתעה:חיץ.הוא מל' מחיצה המוזכר בדרז"ל : טחים · ענין מריחה לסתום הנקב וכן וטח את הבית (ויקרא יד) : תפל · כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל כן היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו) : (יא) היה· כמו יהיה : שוטף · יורד בחוזק : ואתנה . כמו ואתן : אלגביש . הוא כמו שתי מלות אל גביש ור"ל אבני ברד דומות אל גביש והוא אבן יקר כמו ראמות וגביש (שם כח) : (יב) הקיר · הכותל והוא החיץ שזכר : (יד) והרסתי . מל' הריסה ונתיצה : ונגלה . מל' גלוי

מצודת דוד

כי גם הקסם לא אמרו באמת : האומרים . בדבריהם אמרו נאום ה' ולא כן הוא כי ה' לא שלחם : ויחלו . ר"ל ואיך א"כ מבטיחים תוחלתם אל העם שיתקיים הדבר שאומרים : (ז) מחזה · נבואת שוא נביאתם כי לא היתה נבואה : ומקסם כזב · ר"ל אף הקסם אמרתם בשקר : (ח) הנני . הנה אני אלחם עמכם : (ט) ידי · מכת ידי : בסוד . לא יהיו בקבוצת עמי להכנס יחד עמהם להחשב עם ה' כמותם : ובכתב וגו' . להיות נכתב עמהם להחיות בעולם הנצחי כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד) : לא יבאו · בתוך הבאים בזמן הגאולה : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (י) יען וביען · הכפל לחזק ולומר בעבור זה העון לבד ראוים הם לגמול העונש הזה : הטעו את עמי . היו מטעים אותם לאמר שלום יהיה לכם ובעבור זה אחזו בדרכם ולא עשו תשובה : ואין שלום · ר"ל ובשקר הבטיחו השלום כי אין שלום מיועד להם : והוא בונה חיץ . ר"ל מהנביאים ההם היה בונה חיץ שהוא כותל לבנים גרועה וקלושה והיא הנבואה שהיו אומרים : והנם . והנה הם טחים על הכותל טיח הטפל שאינו מתוקן כהלכתו לייפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים הנבואה במליצה נאותה ומזויפת לשוות מקובל על הלב : (יא) אמור וגו' ויפול · ר"ל אמור על טחי התפל למה אתם טחים הבנין הלא תדעו שיפול ולא יתקיים כלומר מה תועלת מיופי המליצה הלא אין ממש בנבואה : היה גשם שוטף : הנה אם יהיה גשם שוטף וכן אם אתן אני אבני אלגבים שתפולנה עליו וגם רוח סערה שתבקע את הקיר ר"ל אם יבוא אויב חזק יהיה א"כ נראה לכל בטול הנבואה : (יב) והנה נפל הקיר · כשיפול הקיר הלא יאמר מה תועלת היה בטיח ר"ל כשיבטל הנבואה הלא יאמר מה תועלת ביופי המליצה מיטב הדבור : (יג) ובקעתי . ר"ל כן אעשה ואבקע את הקיר בחמתי ע"י רוח סערה ובאפי יהיה עליו גשם שוטף ואבני אלגבים אוריד עליו בחמה לכלותם ר"ל אביא אויב חזק ויבוטל הנבואה : (יד) והגעתיהו · אם הקיר אגיע עד הארץ כי תפול למטה : ונגלה יסודו . על כי תפול הכותל ממעל שעל היסוד יהיה א"כ נראה היסוד : ונפלה כאשר תפול הקיר אז גם אתם טחי התפל תכלו בתוכה רצה לומר כשיבוא האויב ותבוטל הנבואה

כי־אני יהוה:
טו וכליתי את־חמתי בקיר ובטחים אתו תפל ואמר לכם אין הקיר ואין הטחים אתו:
טז נביאי ישראל הנבאים אל־ירושלם והחזים לה חזון שלם ואין שלם נאם אדני יהוה:
יז ואתה בן־אדם שים פניך אל־בנות עמך המתנבאות מלבהן והנבא עליהן:
יח ואמרת כה־אמר ׀ אדני יהוה הוי למתפרות כסתות על ׀ כל־אצילי ידי ועשות המספחות על־ראש כל־קומה לצודד נפשות הנפשות תצודדנה לעמי ונפשות לכנה תחיינה:
יט ותחללנה אתי אל־עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם להמית נפשות אשר לא־תמותנה ולחיות נפשות אשר לא־תחיינה בכזבכם לעמי שמעי כזב:
כ לכן כה־אמר ׀ אדני יהוה הנני אל־כסתותיכנה אשר אתנה מצדדות שם את־הנפשות לפרחות וקרעתי אתם מעל זרועתיכם ושלחתי את־הנפשות אשר אתם

תולדות אהרן ותחללנה · עירובין סד:

תרגום

ותידעון ארי אנא יי: טו ויחול רוגזי בקרתא ובנביי שקרא דאתנביאו בה נבואן דשקר ויתאמר לכון לית קרתא ולית נביי שקרא: טז נביי שקרא דישראל דמתנבין על ירושלם ומטעין לה באולפן שלם ולית שלם אמר יי אלהים: יז ואת בר אדם קביל נבואה על בנת עמך דמתנבין כרעות לבהון ואתנבי עליהן: יח ותימר כדנן אמר יי אלהים וי עליהון על דמחטטן רקיעי חשוך על כל מרפקי ידין ועבדין פת כומרין על ריש כל קומה לאבדא נפשן הנפשות עמי אתין יכלן לאבדא ולקימא הלא נפשתכן דילכן הלא יכלתין לקימא: יט ואחלתין רעותי בעמי בשעלי סערין ובמנוסי דלחים לאמתא נפשן דלא חזי להין דימותון לא אתן ממיתן ולקימא נפשן דלא חזי להין דתתקימן לא אתין מקימן בכדבותכון לעמי שמעי כדבין: כ בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על רקיעי חשיכין דאתין מטען לכימר בהון אנחנא מחרשן ית נפשן לאבדא ואפסיק יתהין מעל דרעיכון ואשיזיב ית נפשתא דאתון

רש"י

ירושלים: (יח) הוי למתפרות כסתות. קופרא"ש בלע"ז כמין כסתות קטנות היו תופרות ותולות לנשאלים אליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרי ולמי שהם חפצות אומרות קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע: אצילי. איישיל"ש בלע"ז: אצילי ידי. כמו אצילי ידים וכמו תלמי שדי (הושע יב): ועושות המספחות. על ראשי האנשים אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרים וכן תרגם במות טלואות מחפין פת כומרים: המספחת. כמו ספחני נא (שמואל א ב) ליסאגמנ"ץ בלע"ז ויש לועזים פלפראי"ש בלע"ז: לצודד נפשו' בהן. הן צדות הנפשות לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה: הנפשות תצודדנה וגו'. תמיה היא: ונפשות לכנה תחיינה. לכנה כמו לכם שאתנה נוטלת שכר על כך ומתפרנסות בכך: (יט) בשעלי שעורים. כמו מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ) הונגיאלוניא"ש בלע"ז. לשון אחר לשון מדה: ובפתותי לחם. איאנפלא"ש בלע"ז שאתן נוטלות בשכרכן: להמית נפשות אשר לא תמותנה. כלומר לאמר על נפשות אשר לא תמותנה כלו ימותו ולאמר' אל אשר לא תחיינ' יחיו כי קסמיכם שקר ועמי מקבלים את קסמי' כזב שלכם: (כ) לפורחות. להיות פורחות על ידיכן לגיהנם: ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרשן ית נפשיהן לאבדותה': את נפשים את

מסורה

יט פסוקים אין ואין במצעות פסוק וסימ' נמסר בסדר כי תשא: שלום ח' חסר בליש' בקריאה וסי' ולא יכלו דברו לשלם. ויעש שמואל את אשר דבר יי' · וישם דמי מלחמה בשלם · ולא תורד שיבתו בשלם שאול · ויהי שלם בין חירם ובין שלמה · ומי יסור לשאל לשלם לך. נביאי ישראל הנבאים דיחזקאל ב' בפסוק: אל עמי ד' וסימ' אני נאסף אל עמי: ותחללנה אתי אל עמי · ויקחני יי' מאחרי הצאן · בא הקץ אל ישראל אל · וחד ואל עמי

רד"ק

אחד: (טו) וכליתי ואומר לכם. ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנבאים מלבם שנאמר משל זה עליהם וגם ישראל המחזיקים בידיהם והמקבלים דבריהם כלו בתוכה או בחרב או ברעב או בדבר: (טז) נביאי ישראל הנבאים. בפו"א הכי"ת וי"ת הקיר הראשון כותלא והשאר קרתא. ותרגם את הקיר אשר טחתם ית קרתא דאתנביתון בה נבואן דשקר וכן ובטחים אותו ואין לו הטחים: (יז) ואתה. אחר שאמר לו להנבא על נביאי השקר אמר לו להנבא על נביאות השקר: המתנבאות מלבהן. ואומרות כי רוח ה' דבר בהן ומגידות עתידות ואומרו' זה יחי' וזה ימות וזה יבא לו כך וכך לטוב או לרע ועושות מעשה כשפים ואומרות כי נבואה בא להן זה: (יח) ואמרת. הוי למתפרות כסתות. כסת היא כר שמשימים תחת הראש כששוכב אדם ופעמים אדם יושב עליו והנשים האלה היו עושות זה הענין בדרך כשפים והיו מתפרות כסתות על כל אצילי ידי מן השואלים בהן ומתקנות מספחות על ראש כל קומה מן השואלים בהם והיו אומרות להם כי על ידי אותם מעשים ודברים שהיו בהן אומרות מודיעות להם את העתידות ומה שאמר קומה לפי שהיו מעמידות אותם על רגליהם בעוד שהיו עושות המעשה: אצילי ידי. כמו ידים וכן ואורגים חורי כמו חורים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואצילי הם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו והמרפיק הוא בית השחי כמו שאמרו רבותינו ז"ל במשנה בפיו ובמרפק: המספחות כמו המטפחות והם הצעיפים שמכסות בהם הנשים את פניהן: לצודד נפשות. כי נפשות הצדיקים התמימים הם כאילו נתפשות במצודותיכן שאתן אומרות עליהן שתמותינה לפי שאינם שואלים בכן שידעו כי עון הוא ואף על פי כן הם מתפחדים מדבריכן וסבורים כי הן יודעו' העתידו' אבל לרשעי' המחזיקי' בידיכן ושואלין בכן ונותנין לכן שכריכן אומרות להם שתחיינ' נפשות' ותבא להם טובה: הנפשות תצודדנה לעמי. הה"א לשאלה כמו הדרכי לא יתכנו וכי תחשבו שתצודדנה נפשות עמי והם התמימים: ונפשות לכנה תחיינה. ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים תחיינה אותם כאילו בדבריכן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשות עמי אתון יכלן לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן לא יכולתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות במעשיהן: (יט) ותחללנה אותי אל עמי. כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול שמשירין בעתונם ממני ובוטחים בדבריכן שהם כזב: בשעלי שעורים ובפתותי לחם. שכר מעשיכן בשואלים בהם נותנים להם מלא אגרוף שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות תוך הכסתות ובהם היו עושות המעשה: להמית נפשות אשר לא תמותנה. אלו הן נפשות הצדיקים: ולחיות נפשות אשר לא תחיינה. אלו נפשות הרשעים כי בעבור דברים לא תחיינה ולא תמותנה אבל אתן מכזבות להם למי שהם בעמי שומעי כזב: בכזבכם. הזי"ן בסגו"ל: (כ) לכן הנני אל כסתותיכנה. כמו הנני אליכם שפי'

מצודת ציון

גלוי: (טו) וכליתי. ענין השלמה: (יח) למתפרות. מלשון תפירה: כסתות. כעין כרים העשוים למלאת המטה ובדרז"ל ובא למעטה בכרים ובכסתות (סוכה ג): אצילי. הם בתי השחי תחת הזרועות וכן תחת אצילות ידיך (ירמיה לח): ידי. כמו ידים ונפלה המ"ם וכן וקרע לו חלוני (שם כב): המספחות. היא כמו מטפחות והוא כעין צעיף כמו והמטפחות והחריטים (ישעיה ג) ולפי שהן נדבקות ונצמדות על הראש אמר מספחות מלשון ספחני נא (ש"א ב): לצודד. מל' צידה ולכידה: לכנה. שלכן: (יט) ותחללנה. מל' חלול ובזיון: בשעלי. כן יקרא האגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): ובפתותי. ענין חתיכות ופריסות כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): (כ) שם. ר"ל בהם: לפורחות. מל' הפרחה ועפיפה: ושלחתי. כן יאמר על

מצודת דוד

הנבואה אז יכלו הנביאים ההם: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (טו) וכליתי. אשלים את חמתי בקיר ר"ל אבטל את כל דברי הנבואה: ובטחים ר"ל בהנביאים המייפים נבואת השקר במליצ' נאותה ומזויפת: ואומר לכם. אז אומר לכם אין הקיר ר"ל הנה לא נתקיימה הנבואה ואין תקומה אל הטחים אותו הם הנביאים ההם כי אז יכלו גם המה: (טז) נביאי ישראל. יפרש אמריו לומר הבונים והטחים הם נביאי ישראל וכו': חזון שלום. נבואה מהבטחת שלום: ואין שלום. ר"ל ובשקר יבטיחו כי אין שלום מיועד להם: (יז) המתנבאות מלבהן. אשר בודות מלבהן ואומרות בנבואה: (יח) הוי למתפרות כסתות. יש להאונן על המתפרות כסתות וכו' כן היה דרכם לתפור כסתות קטנות והיו תולות להנשאלין על אצילי ידיהם ובאותן כסתות היו קוסמות ולמי שחפצות אומרות קסם טוב ולמי שחפצות אומרות קסם רע: על כל וגו'. על הנשאלין: ועושות המספחות. כעין מספחות היו עושות לקסום קסמים להשימם על ראש כל קומה ר"ל על ראש כל אדם הבאים לשאול קסמים (ויקרא האדם קומה על כי הוא לבד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות): לצודד נפשות. ר"ל לרמות אותם להביא עליה' עון אשמה במה שמאמינים בקסמים: הנפשות. וכי מהראוי לצוד נפשות של עמי להחטיאם בעון הקסם ולהחיות בזה נפש עצמיכן לקחת על זה שכר להתפרנס בה וכי הגון הדבר שבעבור השכר תחטיאו אנשים: (יט) ותחללנה. אתן מחללים אותי בפני עמי להסיר מלבם בטחון ה' ולפנות אל הקסם ואת זה תעשו בשכר מלא אגרוף שעורים ובחתיכות לחם: להמית נפשות. לקסום שהוא לנפש מיתה על נפשות אשר באמת לא תמותנה ולנפש החיים על נפשות אשר באמת לא תחיינה ולא יהיה א"כ כדבריכן: בכזבכם. ר"ל הדברים האלה תאמרו בקסמו בעת תכזבו אל עמי השומעים כזב ומאמינים לה: (כ) הנני. הנה אני אפנה אל הכסתות שלכן אשר אתן מצודדות שמה את

שפי' ודגש סמ"ך פסחותיכנה לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש ה' : לפורחות · לסיות פורחות בדבריכם שאמרו שימותו : וקרעתי אותם מעל זרועותיכם · הם אותי ידים בזכר ואמר זרועותיכם ואם היו על זרועות השואלים אותם בכסם הם כאילו זרועותיהם כי הן היו עושות בכסם המעשה ויש אומרים כי בזרועות המכשפות היו תלויות אלה הכסתות : ושלחתי את הנפשות · אשלח אותן חפשי מידכן אשר אתן מצודות אותן : את נפשים · בא מקובץ בלשון זכרים כמו פלגשים : (כא) וקרעתי את מספחותיכם וכן אקרע מספחותיכם שהייתן משימות על ראש כל קומה וקריעת הכסתות והמספחות' הוא כליון הנשים המכשפות ומיתתן וכיון שיבטלו הן יבטלו מעשיהן : למצדה · חסר וי"ו : (כב) יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו · שהיה הצדיק מתפחד מדבריהם כמו שפירשנו וכן היו מכאיבות אותו בשמי שקר כי אני לא דברתי לכן : ולחזק ידי רשע · כמו כן שהיו אומרות לו שיחיה : הכאות · ענין כאב כמו ונכאה לבב : מדרכו הרע · כן ימצא פעמים דרך לשון זכר כמו זה הדרך לכו בו : (כג) לכן שוא · מבואר הוא ויש מפרשים הענין הזה בדרישת המתים שהיו הנשים בעלות אוב מעלות נפשות המתים בדבריהן ומפרשי' לפורחות בעבור אותן נפשות שאומר שהיו מעלות מקבריהן ופורחות באויר : (א) ויבא אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני · אמר הנביא הכלות נבואה זו באו אלי אנשים מזקני הגולה וישבו לפני בהע מראים עצמם שבאים לדרוש את ה' והאל גלה אלי את לבבם ואמר ויבא לשון יחיד על רבים להודיע כי בהסכמה אחת ובלב אחד באו כלם על זה : ויהי · (ג) בן אדם · האדרש אדרש להם · האלפין בחירק הראשון מקור בחולם והאל"ף במקום ה"א כי כבד על הלשון לקרא שני ההי"ן כאחד והוא בחולם בשקל הגתון תנתן ואמר וכי אדרש להם אחר שלבם אל גלוליהם לא אדרש וקבול הדרישה היא לתת שאלתם : (ד) לכן דבר אותם · עמם כמו אתם : נעניתי לו בה ברוב גלוליו · ונעניתי לו אבל לא כדרשתי לו אבל אענה לו ואשיבנו על דבריו כדי לגלות צפון לבו אבל לא אדרש לו לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו ונעניתי לו ונענה לו צריכים פירו' לפי בנינם ולפי ענינם כי נעניתי ונענה הם מבנין נפעל והאל הוא הפועל בענותו הצועק אליו כמו שאומ' עני ה' ענני אשר יענה באש הוא האלהים והאדם הצועק הוא נענה כמו שאמר הן אצק חמס לא אענה הנה כי האל הוא העונה והאדם הוא הנענה ואיך אמר הנה על האל יתברך נעניתי ונענה נאמר כי הטעם לפי שהלשון מענה הוא על שני פנים והאחד הוא תחילת הדבור כמו ויען איוב הראשון ועניה ואמרת והשני הוא לשון השבת הדבור והוא הנמצא ברוב כשאמר כי הקדוש ברוך הוא הוא העונה כן הוא לקורא ולצועק וכשאמר עליו נעניתי ונענה הוא נענה לעונה אליו והוא הקורא והצועק : בה · כתי' בה"א וקרי בא"לף כי אותיות אהו"י מתחלפו' ופי' בעבור שבא ברוב גלוליו אענה לו כדי לגלות צפון לבו והוא שאמר אחריו : (ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם · שהם מכסים את לבם ממנו ואני אתפשם בלבם שאגלה להם גלולי לבם ומחשבות' הרעה ויונתן תרגם אני ה' נעניתי לו בה ברוב גלוליו אנא ה' משתאיל ליה במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אע"ג דמערב בסגי פולחן טעוותה ותרגם למען תפוש בדיל לקרב' ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון דסטו מבת' פולחני ואיסתאבו בפולחן טעוותהון כולהון ורבותינו ז"ל פירשו למען תפוש את בית ישראל בלבם כי בעכו"ם מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כי הם לא היו עובדים עכו"ם אחר שגלו אלא לפי שהיו חושבים עליה עדיין חשבה עליהם כאילו עבדום : נזורו · אמר שהוא"ו שרש ויסי מן הסל

מְצֹדְדוֹת אֶת־נְפָשִׁים לְפֹרְחוֹת׃
כא וְקָרַעְתִּי אֶת מִסְפְּחֹתֵיכֶם וְהִצַּלְתִּי
אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד
בְּיֶדְכֶן לִמְצוּדָה וִידַעְתֶּן כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ כב יַעַן הַכְאוֹת לֵב־צַדִּיק
שֶׁקֶר וַאֲנִי לֹא הִכְאַבְתִּיו וּלְחַזֵּק יְדֵי
רָשָׁע לְבִלְתִּי־שׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָע
לְהַחֲיֹתוֹ׃ כג לָכֵן שָׁוְא לֹא תֶחֱזֶינָה
וְקֶסֶם לֹא־תִקְסַמְנָה עוֹד וְהִצַּלְתִּי
אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וִידַעְתֶּן כִּי־
אֲנִי יְהוָה׃
יד א וַיָּבוֹא אֵלַי אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃
ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ג בֶּן־
אָדָם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הֶעֱלוּ גִלּוּלֵיהֶם
עַל־לִבָּם וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנָם נָתְנוּ נֹכַח
פְּנֵיהֶם הַאִדָּרֹשׁ אִדָּרֵשׁ לָהֶם׃
ד לָכֵן דַּבֵּר־אוֹתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה אִישׁ אִישׁ
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַעֲלֶה אֶת־
גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים
נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא אֲנִי יְהוָה
נַעֲנֵיתִי לוֹ בָה בְּרֹב גִּלּוּלָיו׃ ה לְמַעַן
תְּפֹשׂ אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם אֲשֶׁר
נָזֹרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם כֻּלָּם׃

מְחַרְשָׁן יַת נַפְשֵׁיהֶן
לְאַבָדוּתְהָא׃ כא וְאַפְסֵיק יַת
פַּת כּוּמָרֵיכוֹן וְאֵשֵׁיזֵיב יַת
עַמִּי מִיֶּדְכוֹן וְלָא יִתְמַסְרוּן
עוֹד בְּיֶדְכוֹן לְאִשְׁתֵּיצָאָה
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ כב חֲלָף
דְּאַכְהֵיתִין לֵב זַכָּאֵי לְמֶהֱוֵי
שְׁקַר וּמִן קֳדָם מֵימְרִי לָא
אִתְכְּהִי וּלְתַקָּפָא יְדֵי רַשִׁיעָא
בְּדִיל דְּלָא לְמֵיתָב מֵאוֹרְחֵיהּ
בִּישְׁתָּא לְקַיָּמוּתֵיהּ׃ כג בְּכֵן
שְׁקַר לָא תִתְנַבְּאוּן וְאוּלְפַן לָא
תֵילְפוּן עוֹד וְאֵשֵׁיזֵיב יַת עַמִּי
מִיֶּדְכוֹן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃
א אֲתַא נְבִיָּא אֲתוֹ לְוָתִי גַבְרִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וִיתִיבוּ קֳדָמַי׃
ב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ג בַּר אָדָם
גַבְרַיָּא הָאִלֵּין אַסִּיקוּ פּוּלְחַן
טַעֲוַתְהוֹן עַל לִבְּהוֹן וְתַקָּלַת
חוֹבֵיהוֹן יְהָבוּ לְקָבֵיל אַפֵּיהוֹן
הַאִשְׁתְּאָלָא יִשְׁתְּאַל בְּמֵימְרִי
לְהוֹן׃ ד בְּכֵן אִתְנַבֵּי לְהוֹן
וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים גְּבַר גְּבַר מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל דִּי יַסֵּיק פּוּלְחַן
טַעֲוָתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקָּלַת
חוֹבֵיהּ יְשַׁוֵּי לְקָבֵיל אַפּוֹהִי
וְיֵיתֵי לְוַת נְבִיָּא אֲנָא יְיָ
מִשְׁתְּאִיל לֵיהּ בְּמֵימְרִי דַּאֲתֵי
לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָמַי אַף
עַל גַּב דְּמִתְעָרֵיב בְּסַגִּי פוּלְחַן
טַעֲוָתֵיהּ׃ ה בְּדִיל לְקָרָבָא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִתַּן תְּיוּבְתָּא בְּלִבְּהוֹן דִּסְטוֹ מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְאִסְתָּאָבוּ בְּפוּלְחַן

את אנשים להיות תפשות פורחות : (כב) יען הכאות לב צדיק שקר · כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה : (א) ויבא אלי אנשים · כולם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבוא · ומדרש אגדה אומר על שם שהקב"ה גלה אוזן הנביא תחלה שהם יבואו אליך פלוני ופלוני : (ג) העלו גלוליהם על לבם על גלוליהם לעבוד : נתנו נכח פניהם · להיות להם עכו"ם תמיד למורא ולאלוה : האדרש אדרש · בתמיה כי אני אדרוש להם ואשיב את דבריהם הרבה תמיהות מתקיימות : (ד) נעניתי לו · פויי"ס רפונדו"ן בלע"ז אע"פ שהוא בא לפני ברוב גלוליו כן ת"י : (ה) למען תפוש את בית ישראל וגו' · בדיל לקרבא ית בית ישראל למתן תיובתא בלבהון : נזורו · כמו נזיר אחיו (בראשית מט) שוריי"ש אשיברי"ן בלע"ז : סובו

ג' · ל' · ג' · ל' · ב' · ג' · ב' · ג' · ג' ותס' · ב' · ב' · יט"ו מ"ל וכל' אסתר דכוו' כמ"ב · נ"א כסיפרא · ל' · ל' · ב' · בא ק' · ב'

ירו גורל : וידעתן ב' בגו"ן וסי' וקרעתי את מספחתיכם · לכן שוא לא תחזנה וקסם · וא' ידעתן ואתנה ידעתן : ויבא ח' דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי' נמסר בסדר שלח לך : נענתי ב' וסי' אני ה' נעניתי לו בה ברב · נעניתי עד מאד : בלבם ט' בקריא' וסימ' החיל אשר נגע אלהים בלבם · עם תורתי בלבם · למען תפוש את בית ישראל · ולא זעקו אלי בלבם · ואמרו אלפי יהודה בלבם · אל יאמרו בלבם האח · חרבם תבוא בלבם וקשתותם · אמרו בלבם נינם יחד · גם את

תולדות אהרן תפוש קדושין לט מ חולין קמב :

מצודת דוד

את הנפשות להמית אנשים להוציא ולהפרית מהם נפשותם : וקרעתי · כי אקרע אותם מעל הזרועות אשר שמתן עליהם אותם הכסתות ר"ל שתחרב ירושלים ותתבטל כל התחבולות והכזבים כאלו יקרעו מעל הזרועות והיו כלא היו : ושלחתי · אז אשלח חפשי את הנפשות אשר אתם מצודדות ר"ל אז לא תוכלו עוד לרמות ולהמית : את נפשים לפורחות · אמר לתוספת ביאור את הנפשות הנצודות בידכן להוציאן ולהפריחן מן הגוף להיות אבודות בעוונם אותם אשלח חפשי : (כא) וקרעתי וגו' · ר"ל גם התחבולה של המספחות תתבטל כאלו אקרעם והיו כלא היו : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן להכשילם בעון הקסם ולתוספת ביאור אמר ולא יהיו עוד בידכן להיות נצודים : כי אני ה' · שהכל בידי : יען · בעבור שהיו משברות לב צדיק לצערו באמרי שקר שאמרו לו מות תמות : ואני · אבל אני לא הכאבתי לבו כי לא גזרתי עליו המיתה : ולחזק · והיו עוסקות לחזק ידי רשע להבטיחו על השלום והיה זה סבה לבלתי ישוב מדרכו הרע להשיג החיים ע"י התשובה וא"כ עשו רעה גם לצדיק גם לרשע : (כג) לא תחזינה · לא תנבאו עוד שוא : וקסם וגו' · מוסב על שוא לומר וקסם שוא לא תקסמנה : והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן : כי אני ה' · שהכל בידי : יד (א) ויבא אלי · באו אלי קבוצות אנשים מזקני ישראל : וישבו לפני · התעכבו לפני : (ג) העלו וגו' · ר"ל מחשבות לבם לעבודת כוכבים ונגד פניהם נתנו מכשול עון העבודת כוכבים כאומר לא במחשבה לבד כי עושים גם בפועל : האדרש · וכי מהראוי שאהיה נדרש להם למלא משאלותם בתמים : (ד) דבר אותם דבר עמהם : ובא אל הנביא לשאול ממנו דבר ה': נעניתי לו·אקבל מענהו אשר לו להשיב עליו עם כי בא לשאול במחשבות רוב גלוליו: (ה) למען תפוש·ר"ל לא אשיב למלאות שאלתו רק למען לאחוז אותם בלבותם להשיב

אלי

מצודת ציון

על דבר הנעזב לרצון עצמו וכן קן משולח (ישעיה טז) : (כא) למצדה · מל' צדיה ולכידה : (כב) הכאות · ענין שבירה כמו ונכאה לבב (תהלים קט) : הכאבתיו · מל' מכאוב ותלי : (ג) נוכח · נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כה) : (ד) נעניתי · ענין אמירה כמו ומע' מענה לשון (משלי טז) ור"ל אקבל מענהו ודוגמתו ונעתר להם (ישעיה יט) ופי' יקבל עתר תפלתם : (ה) תפוש · ענין אחיזה : נזורו · ענין הפרשה כמו נזורו אחור (שם א) : (ו) נענה · אקבל המענה

רדק

סקל מגזר' פעול בשקל ולא יכלו מענין ויכלו מקדשי בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר: (ו) לכן שובו והשיבו. לזקני ישראל אומר שובו והושיבו נשיכם ובחוריכם: השיבו פניכם. שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו: (ז) כי איש. ומהגר אשר יגור בישראל. זכר הגרים נראה כי מן הכשדים שבו לדעת ישראל מסגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הביא אליהם כל אשר דבר בעזב' את תורתו: ובא אל הנביא לדרוש לו בי. לדרוש לנביא בעבורי שאתן שאלתו: אני ה' נענה לו בי. אני ה' אענהו בעבור עמי כדי שאגלה לו לפון לבו הרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל הפך שאלתו אתן לו שאתן פני בו: (ח) ונתתי פני. כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי ולעסוק בזה או יהיה כתרגומו ואתן רוגזי כמו ופניה לא היו לה עוד אכפרה פניו: והשימותיהו לאות ולמשלים. מהרעה הגדולה שאביא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך הייתו משל בגוים: (ט) והנביא כי יפתה. אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין כזה כענין מי יפתה את אחאב והוא הערת רוח החפץ כי נביא השקר ההוא חייב מיתה בדברים יעשה אותם בסתר כמו שראינו באחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפים את נשי רעיהם וכן דברים רעים אחרים בסתר היו עושים אלה הנביאים וכדי לגלותם לבני אדם מביא האל יתברך על ידם השלון ועל ידי עוברי עבירה בסתר בענינים רבים ואחד מהם זה הענין נביאי השקר שהיו מתפארים בנבואה והאל העיר תפלם בזה כדי להודיע שקריהם ופחזותם ובבא להם העונש מאת האל יתברך יצדיקו בני אדם עליהם את הדין וזהו שאמר אני השם פתיתי את הנביא ההוא וזהו טעם והאלהים אנה לידו וכן פירש אדוני אבי ז"ל ודומה לזה וחזקתי את לב פרעה ור' סעדיה ז"ל פיר' פתיתי באהרתי וגליתי עליו שהוא מפתה: פתיתי. בצרי התי"ו עי"ן הפעל: (י) ונשאו. כעון הדורש כעון הנביא. כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו והדורש הוא שזכר למעל' שדורש בנביאי השמת ולבו רע ותרגם יונתן כעון הדורש כתו' דאתי למילף ולא אליף: (יא) למען. מבואר הוא: והיו. (יג) בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל. לא בעבור כל חטא אשלח להם העונש הגדול אלא כשיהיה החטא למעל מעל לכחש בי וביכולתי שיאמרו לית דין ולית דיין כאנשי סדום ועמורה: ונטיתי ידי עליה. בשדפון וירקון או וארבה על העבים ואמנע מהמטיר עליהם מטר: אדם ובהמה. הבהמה לעונש האדם: (יד) והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב. דנאל חסר היו"ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל והיו"ד נקראת אע"פ שאינה כתובה ביו"ד ירושלם והאל"ף נחה כי הצרי תחת היו"ד והיו"ד דגושה וזכר אלה השלשה צדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה עולמו' בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל ראה

בית

תרגום

טַעֲוָתְהוֹן כּוּלְהוֹן: ו בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדוּ מִנְכוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן וְיַת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחַן טַעֲוַת תּוֹעֲבָתְכוֹן אַרְחִיקוּ מִקְבֵיל אַפֵּיכוֹן: ז אֲרֵי גְבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָא דְיִתְגַּיְרוּן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִסְטֵי מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְיַסִּיק פּוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקָּלַת חוֹבוֹהִי יְשַׁוֵּי לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי וְיֵיתֵי לְוַת נְבִיָא לְמִשְׁאַל לֵיהּ בְּמֵימְרִי אֲנָא יְיָ מִשְׁתְּאֵיל לֵיהּ בְּמֵימְרִי: ח וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ לְאָת וּלְמַתְלִין וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ט וּנְבִיָא אֲרֵי יִטְעֵי וִימַלֵּיל פִּתְגָּמָא אֲנָא יְיָ אַטְעֵיתִי יַת נְבִיָא הַהוּא וַאֲרֵים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל: י וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹב דְאָתֵי לְמֵילַף וְלָא אֲלֵיף כְּחוֹב נְבִיֵי שִׁקְרָא יְהֵי: יא בְּדִיל דְלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא יִסְתַּאֲבוּן עוֹד בְּכָל מֵירְדֵיהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: יב וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יג בַּר אָדָם אַרְעָא אֲרֵי תֵיחוּב קֳדָמַי לְשַׁקָּרָא שְׁקַר וַאֲרֵים מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר בַּהּ סְעִיד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וְאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: יד וִיהוֹן תְּלָתָא גֻבְרַיָא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ נֹחַ דָּנִיֵאל וְאִיּוֹב אִינוּן בִּזְכוּתְהוֹן

יחזקאל יד

ו לָכֵן אֱמֹר | אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה (י"א נטעם בסיפרא)
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מֵעַל
גִּלּוּלֵיכֶם וּמֵעַל כָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם (ג' כ"כ)
הָשִׁיבוּ פְנֵיכֶם: ז כִּי אִישׁ אִישׁ
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמֵהַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר (ל')
בְּיִשְׂרָאֵל וְיִנָּזֵר מֵאַחֲרַי וְיַעַל גִּלּוּלָיו (ל׳ : ז׳)
אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים נֹכַח
פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא לִדְרָשׁ־לוֹ בִי
אֲנִי יְהֹוָה נַעֲנֶה־לּוֹ בִּי: ח וְנָתַתִּי (כ' נגש והוא)
פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׁמֹתִיהוּ לְאוֹת (ל' וכתיב כן)
וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה: ט וְהַנָּבִיא (ג' ר"פ)
כִי־יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהֹוָה (ג'. ג')
פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי (ל')
אֶת־יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי (ל')
יִשְׂרָאֵל: י וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם כַּעֲוֺן
הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה: יא לְמַעַן
לֹא־יִתְעוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי
וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם (כ')
וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה:
יב וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר:
יג בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־ (נ"א בסיפרא)
מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי (י"ו חסר את ל' בטעם)
לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב (ג')
וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: יד וְהָיוּ
שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ
דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ (ג' חסר. ד')

רשי

(ו) שובו. מדרכיכם: והשיבו. את לבבכם: מעל גלוליכם. אשר העליתם אל לבבכם השיבו פניכם. אשר שמתם מכשול עונותיכם לנכחם: (ז) נענה לו בי. משתאל ליה במימרי אדרש לו: (ח) ונתתי פני באיש ההוא. אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא: פני. מישאירא"ם בלע"ז: והשימותיהו. תרגום יונתן ואשיציניה: (ט) והנביא כי יפותה ודבר דבר שאינו אמת: פתיתי. פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא' פותחין לו: (י) כעון הדורש כעון הנביא כתוב דאתי למילף ולא אליף כתיב נביי שקרא יהי: מטה לחם. משען לחם: (יד) נח דניאל ואיוב. לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש או את עצמו תחלה שר על כל השרים סוף הושלך לגוב אריות וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבנייתו וחורבנו ובנין שני וכן אמר להם הקב"ה חיבה יתירה אני מראה לכם אתם יכניה וגלותו אילו תמצא לי אחת מארצות העכו"ם וגזרתי עליהם אחת מארבעה שפטים אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסודרין בפרשה זו זה אחר זה ושלשה הצדיקים אלו בתוכם לא יצילו לא בן ולא בת ואני אביא ארבעתן על ירושלים ואשאיר לכם מבניכם אשר שם ואע"פ שאינכ' בתוכם ולא השם ראוים להצלה אלא לנחם אתכם כשיגלו אליכם ותראו מעשיהם הרעים ותתנחמו על הרעה אשר הבאתי עליהם כי תראו שלא היו כדי להוצלה עוד. (הרי זה מסלק סדר פרשה זו כולה לשון זה אין לייסבו ונראה שאינו לשון הרב ועוד נראה שבספר זה חסר

העלם נתן בלבם: והנביא ג' ר"פ בקריאת וסימ' והנביא ההוא או חולם חלום. והנביא והכהן והעם. והנביא כי יפתה ודבר דבר: יטמאו ב' בחירק תחת יו"ד וסי' למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי ולא יטמאו עוד בגלולהם. ואינון מנא"ב מן כ"ב י' ברישהון: והשלחתי ג' וסימ' נמסר בסדר בחקתי: דנאל ג' חסר יו"ד וסימ' חכם אתה מדנאל. והיו שלשת האנשים האלה בתוכה. ונח דנאל

מצודת ציון

מעונה: (ח) פני. ענין כעס כמו אכפרה פניו (בראשית לב) ע"ש שהכעס ניכר בפני האדם: והשמתיהו. מל' שממון: (ט) יפותה. מל' פתוי והסתה: והשמדתי. ענין אבדון וכליון: (י) ונשאו. מל' משא וסבל: כעון הדורש כעון הנביא. בא בשני כפ"י הדמיון להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה (שם מד): (יא) יתעו. מל' תועה ועניינו ההולך בדרך שאינו ישר: (יג) למעל מעל. ת"א ישקר שקר. מטה לחם. על כי הלחם ישען ויסעד לבב אנוש

מצודת דוד

אלי אשר כולם פרשו מעלי במחשבות גלוליהם כי בראותם שאקבל מענם ואשיבם ידעו שיש אלהים בישראל: (ו) שובו. אתם עצמיכם: והשיבו. את נשיכם ובניכם: השיבו פניכם. לבל תסתכלו בהם וכאומר אם כן יעשו אז אשיב על מענם למלאותם: (ז) לדרש לו בי. לדרוש את הנביא בדברי: נענה לו בי. אקבל המענה אשר לו להשיב עליו בעבור כבוד שמי: (ח) ונתתי פני. רצה לומר אולם לא למלאות שאלתו כי אדרבה עוד אתן פני באיש ההוא ואתן אותו לשממה להיות למופת לבני מרי שלא יהיו כמותו לדרש בדבר ה' במחשבת עבודת כוכבים: ולמשלים. מן השממון תהיה עליו יקחו משל לסדמות אלים שוממות אחרות: כי אני ה'. נאמן לשלם גמול: (ט) והנביא כי יפתה. הנדרש יהיה נפתה מלבו וידבר דברו מנפשו להשיב אל השואל כמלאת שאלתו: אני. כמו שאני ותחסר ה"א הידיעה וכמוהו רבים ור"ל השם אני ה' פתתי את הנביא לדבר שקר באמיה הלא הבחירה חפשית ולכן אטה ידי עליו להכותו ואשמידו מתוך עמי ישראל: (י) ונשאו עונם. הם יסבלו גמול עוונם זה כזה: כעון הדורש. כגמול עון הדורש בדבר ה' במחשבת עבודת כוכבים כן יהיה גמול עון הנביא המשקר: (יא) למען לא יתעו וגו'. כשיראו שאני משלם גמול: והיו לי לעם. אז יהיו נקראים עמי: לאלהים. להצילם ולהושיעם: (יג) למעל מעל. ר"ל אם החטא יהיה לכחש בי ולשקר בי: ונטיתי. אז אטה ידי עליה להכותה ואשבור לה משען לחם ולתוספת ביאור אמר והשלחתי בה רעב והכרתי כי ימותו ברעב: (יד) והיו. ואף אם יהיו בארץ ההיא שלשת האנשים הצדיקים האלה והם נח דניאל ואיוב: המה בצדקתם. ר"ל תורת הדין

הרה

רש"י

אחת מארבע שפטים אלו ועד או · (ס"א אלו ועד או) לא ארץ כי תחטא לי והיו שלשת האנשים האלה בתוכ' נח דניאל ואיוב לפי ששלשת האנשים האלה הצילן הקב"ה משלשה (מארבעה) שפטים האלה הזכיר הכתוב את אלו נח נמלט משטפון מחיה רעה מניין אתה אומר בשעה שנכנס לתיבה בקשו כל החיות ליכנס ולא הניחן הקב"ה דכתיב ויסגור ה' בעדו (שם ז) אין ויסגור אלא מחיות כד"א וסגר פום אריותא ולא חבלוני (דניאל ו) ארי בא ליכנס והיו שיניו כהות דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות כו' כב"ר מן הרעב מניין שנא' מן האדמה אשר אררה (בראשית ה) לא ולמד בב"ר במקום שחוסב עפרה רעבון שיכדו לעולם ותמצא שבימי נח היה אחד מהם ותביא ראיה מן האדמה אשר אררה · מן החרב זה המבול ועוד שהיו דורו מבקשין ליזדווג לו והיו אומרים אין אנו מניחין אותו ליכנס אלא שהצילו הקב"ה אמר הקב"ה אין אני מניחו ליכנס אלא בחצי היום ודרגים לי' ימלל הס"ד בעצם היום הזה בא נח (שם ז) בעצומו של יום דניאל בשעה שנכנס נבוכדנצר להיכל בימי יהויקים והרג יהויקים והניח לדניאל והגלה לדניאל הגלה שלומי' לפי שמצאו מלא רוח חכמה · מן הרעב שהיה עד שלא נכבשה ירושלים בימי יהויקים צר עליה נבוכדנצר ג' שנים שנאמר ויהי הרעב גדול בעיר (מלכים ב ה) וגם (בירמיה נב) ויחזק הרעב · מן החיות מניין וסגר פום אריותא (דניאל ו) ולא חבלוני וכן אתה מוצא איוב שנמלט משטפון מן הרעב מניין לדברי האומר איוב בימי יעקב ה"ה מלינו שהיה רעב בימיו · מן החיה מניין דכתיב ומקנהו פרץ בארץ פרץ גדרו של עולם · מן החרב מניין יפלח כליותי ולא יחמול : (יד) והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם · מפני מה לא הוזכרו במיתת הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני פסקים האחרוני' דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא נולדו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה (נו) כה אמר ה' לסריסי' אשר ישמרו את שבתותי : (טו) לו חיה · אם חיה : חרב · גייסות למלחמה : (כא) שפטי · מוטגוטפסי"ם

יחזקאל יד

נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו לוּ־חַיָּה
רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה וְהָיְתָה ג' ומ"ל
שְׁמָמָה מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחַיָּה׃ ס' מ"ל
טז שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ
חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־בָּנִים
וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ
וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה שְׁמָמָה׃ יז אוֹ חֶרֶב
אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא וְאָמַרְתִּי ל'
חֶרֶב תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה
אָדָם וּבְהֵמָה׃ יח וּשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים ל' ר"פ
הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה לֹא יַצִּילוּ בָּנִים וּבָנוֹת כִּי הֵם
לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ׃ יט אוֹ דֶּבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־ מ' וא' ואשלח
הָאָרֶץ הַהִיא וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עָלֶיהָ
בְּדָם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃
כ וְנֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי ג' ר"פ ג' חס'
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־בֵּן אִם־בַּת ל' וחד ואם בת סוף ואיב
יַצִּילוּ הֵמָּה בְצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם׃
כא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַף כִּי־ י"ג דסמי'
אַרְבַּעַת שְׁפָטַי ׀ הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב
וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר שִׁלַּחְתִּי אֶל־ י"ג וכל עזרא דכו' כמ"א

תרגום

כ"ג יְשֵׁיזְבוּן נַפְשְׁהוֹן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים׃ טו אִלּוּ חֵיוָתָא בִישְׁתָא
אַעְבַּר בְּאַרְעָא וְתִתְכְּלִינַהּ
וּתְהֵי לְצָדוּ מִבְּלִי עָדֵי מִן קֳדָם
חֵיוָתָא׃ טז תְּלָתָא גַבְרַיָא הָאִילֵין
בְּגַוַהּ קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
אִם בְּנִין וְאִם בְּנָן יְשֵׁיזְבוּן אִינוּן
בִּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן וְאַרְעָא
תְּהֵא לְצָדוּ׃ יז אוֹ דִקְטְלִין
בְּחַרְבָּא אַיְתֵי עַל אַרְעָא
הַהִיא וְאֵימַר דִקְטְלִין בְּחַרְבָּא
יֶעְדוּן בְּאַרְעָא וַאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ
אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ יח וּתְלָתָא
גַבְרַיָא הָאִילֵין בְּגַוַהּ קַיָּם אֲנָא
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא יְשֵׁיזְבוּן
בְּנִין וּבְנָן אֲרֵי אִינוּן
בִּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן׃ יט אוֹ
מוֹתָא אֲשַׁלַּח עַל אַרְעָא הַהִיא
וְאֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עֲלַהּ בִּקְטוֹל
לְשֵׁיצָאָה מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃
כ וְנֹחַ דָנִיאֵל וְאִיוֹב בְּגַוַהּ קַיָּם
אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם בַּר
אִם בְּרַתָּא יְשֵׁיזְבוּן אִינוּן
בִּזְכוּתְהוֹן יְשֵׁיזְבוּן נַפְשְׁהוֹן׃
כא אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
אַף אֲרֵי אַרְבַּע פּוּרְעָנִין בִּישָׁן
חַרְבָּא וְכַפְנָא וְחֵיוְתָא בִישְׁתָא
וּמוֹתָא שַׁלָּחִית עַל יְרוּשְׁלֵם

ואיוב בתוכה · אעביר ג' וסי' אני אעביר כל טובי · לו חיה רעה · ואת רוח הטומאה : על הארץ סי' מן ריש ספרא עד והטף אל מקדשים כולהון אל הארץ במ"א או חרב אביא על הארץ · ומן והטף עד סופא דספרא וכל שאר קריי' דכו' על הארץ במ"ג אל הארץ וסי' וירדו מעל כסאותם · יקרא אל השמים מעל · ובניהם הרבית ככוכבי השמים : אשלח ט' וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : ונח ג' ר"פ וסי' ונח מצא חן בעיני ה' . ונח בן שש מאות שנה · ונח דניאל ואיוב בתוכה :

רד"ק

בית המקדש בנוי וראהו חרב וראהו בנוי אעפ"כ שלא ראהו חרב בעיניו כי בגלות היה שגלה עם יהויקים אף על פי כן בימיו חרב ואחר כן ראהו בנוי כשלוה כורש נבנית איוב ראה עצמו בנוי בבנים ובבנות בעושר ובנכסי' וראה עצמו חרב מבנים ומבנות ומכל נכסיו ומדוכה ביסורין וחכרס בענין זה כי חרבן הארץ יהיה בעון היושבים בה והם בצדקתם לא הצילו את עצמם כי נח לבדו היה צדיק בדורו עם בניו כמו שאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא הציל מכל בני דורו אלא הוא ובניו לבדם שהיו צדיקים ודניאל גם כן לא הציל בצדקתו אלא עצמו ומן הגלות לא היה יכול להציל עצמו כי איך ישאר בארץ יחידי או הוא וחביריו הצדיקים כיחזקאל וחנניה מישאל ועזריה איך יתכן שישארו יחידי' בארץ החרבה ולטובתם גלו ראשונים כדי שלא יראו בחרבן העיר ובית המקדש ואעפ"כ שבחרבן העיר נהרגו חסידים ולא הצילו עצמם כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך וגו' אפשר שהיה החסיד ההוא יחידי בין רבים בעת ההרג ונאמר כי עד צדק ישוב משפט אבל כשהם שלשה או יותר יצטרפו זכיותיה' ויצילו עצמם ואיוב ג"כ הציל עצמו לבד ממיתה ולא הציל בניו ובנותיו כי לא היו צדיקים כמו שאמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם' וכן אמרו רבותינו ז"ל ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ואין יצחק מציל את עשו ואיוב לא הציל עצמו מיסורין כי לטובתו היה למרק קצת עונות שהיו בו אעפ"י שהוא לא היה יודעם בעצמו ועוד זכר אלה השלשה כי שלשתם עמדו בצדקתם בנסיון ונצלו כי דבר נח אין לך נסיון גדול מזה שהיה שאמר לו האל יתברך עשה לך תיבת עצי גפר עשה אותה לעיני כל בני דורו והיה המעשה ההוא כנגד דעתם ומורה על המחות זכרם ובעת באל יתברך ולא פחד שיהרגוהו וכן דניאל עמד בנסיון גדול שהשליכוהו לגוב האריות ובטח באל יתברך שיצילנו ולא כפר בו מיראת מיתתו ונצל וכן איוב עמד בנסיון שהכהו השטן בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו ועמד בנסיון ולא חטא בשפתיו לדבר דברים אשר לא כן כנגד האל יתברך ונצל לפיכך זכר צדקת אלה השלשה צדיקים אעפ"כ כן המה בצדקתם הצילו את עצמם ולא אחרים עמם : ינצלו נפשם · זה לבדו מהדגוש בזה הענין : (טו) לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה · לו כמו אם כמו לו החייתם אותם : ושכלתה · פעל יוצא כי אין הארץ משכלת אותם כי היא כאם ליושבים בה והחיה משכלת את הארץ : אעביר בארץ · כמו הנני מעלית בך : והיתה שממה מבלי עובר מפני החיה : לא אמר זה ברעב בחרב ובדבר כי אף על פי שתהיה הארץ שממה מיושבי' יעברו דרך עליה אנשים מארצות אחרות ולא תרבה שם החיה אבל כשהארץ שממה מפני חיה משולחת שהאל יתברך שלחה בה כמו שאמר והשלחתי בכם את חית השדה יראו לעבור בה אפילו אנשים אחרים מפני החיה כי תרבותה שם : (טז) שלשת · אם בנים ואם בנות יצילו · קטנים וקטנות כמו או בן או בת יגח כלומר אפילו הקטנים שהם בלא חטא לא יצילו כי הם ילקו בעון אבותם ואפי' בני הצדיקי' הקטני' ימותו כמו שאמר הם לבדם ינצלו כי די להם שיצילו עצמם כי היה להם עון שהיו דרים בין רשעים : (יז) או חרב אביא על הארץ · זה לבדו על הארץ בענין זה וכן היא המסרה מן ריש ספרא עד והטף כולהון על הארץ בר מן חד על הארץ או חרב אביא על הארץ : ואמרתי חרב תעבור בארץ · לא אמר בחיה ובדבר ואמרתי כי אין פירוש ואמרתי להם ע"י נביאי להתרות' כי לא שולח נביא לסדום ועמורה להתרותם כי השכל הוא המתרה בעבירות כאלה שהשכל מורה עליהם אלא פירוש ואמרתי כי לחרב יש אומרים ומגידים טרם בואה שמגידים עוברים ארחות מלך פלו' יבא על הארץ בואת והאומרים ההם כאילו אמר האל יתברך כמו והכרתי שהאויבים הבאים עליהם הם המכריתים אלא שהאל העיר את רוחם לבא עליהם אבל חיה משלח' בארץ אין אומר ואין מגיד עד בואה וכן הדבר אין מגיד עד באו : (יח) ושלשת · מבואר הוא : (יט) או דבר · ושפכתי חמתי עליה בדם הטעם כי הדבר יבא ברצון האל בהפסד האויר בחום או בקור משונה מהמנהג והאוי' והדם מתדמים בשתי איכיותיהם שהם החום והלחות והדם הוא הנפש ורוח החיים שהיא בלב תלויה באויר ואם האויר מופסד הנה גם הדם מופסד וימותו ברגע אחד רבי' לפיכך אמר ושפכתי חמתי בדם : (כ) ונח · אם בן ואם בת · לא רבי' ולא אחד כי הראשון אם בנים ואם בנות ובשני בנים ובנות וזה אם בן ואם בת אלא שנה כל אחד מהשלשה כמנהג המקרא לשנות מלות בענין כפול : (כא) כי כה אמר · אף כי ארבעת שפטי הרעים רוצה לומר כל

מצודת דוד

הוא שהם יצילו את עצמם בצדקת' לבל יכרתו ברעב אבל אין שורת הדין מחייבת להגן על כולם : (וזכר אלו השלשה לפי שנח לבד נשאר מן המבול ולא הגין על כל בני דורו ודניאל לא הגין על כל בני עמו כי הוא לבד היה בגדולה בבבל ואיוב לא הגין אף על בני ביתו כי כולם נאבדו ונשאר הוא לבדו ולכן אמר אף אם יהיו שלשתם יחד אין שורת דין מחייבת להגן על אחרים) : (טו) לו חיה רעה · ר"ל אם גמול העון יהיה אשר אעביר בארץ קבוצות חיות פורעות לשכל עמה ותהיה שממה מבלי עובר בה מפחד החיות : (טז) שלשת · רצה לומר אף אם בתוכה ימצאו שלשת האנשים האלה האמורים למעלה : חי אני · הריני נשבע חי אני אם שורת הדין מחייבת שיצילו בזכותם בין בנים בין בנות רק המה לבדם ינצלו : (יז) או חרב · אם גמול העון יהיה אשר אביא על הארץ אחוזי חרב ואמרתי וגו' · כפל הדבר לחזק : (יח) לא יצילו · ר"ל אין שורת הדין מחייבת להציל בזכותם בנים ובנות : (יט) או דבר · אם גמול העון יהיה אשר אשלח דבר על הארץ : בדם · לשפוך אותו כי עשות הדבר הוא שנעכר הדם מהאויר המופסד : (כ) אם בן וגו' · ר"ל אם שורת הדין מחייבם להציל בזכותם בין בן בין בת : (כא) כי כה אמר ה' · אשר כן אמר

מצודת ציון

אנוש אמר בו לשון מטה כדרך שאלה : (טו) לו · ענינו כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח) : ושכלתה · ענין מיתה ואבדון : (כא) אף כי · ענינו כמו כל שכן וק"ו וכן אף כי הבית הזה

רד"ק

כל שכן כאן אף כי אנכי אעננו והדומים לו אמר בארץ מארצות הגוים באחד מארבעת שפטי' אני אעשה אותם כלם כל שכן במקום שאביא כל הארבעה שראוים שתהיה כלה ואל ירושלם שלחתי הארבעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שסבבתי' האל יתברך ואותך לא אעשה כלה : להכרית ממנה אדם ובהמה · כדי היתה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליט' : (כב) והנה · המוצאים בנים ובנות · המוצאים מירושלם להגלותם בבלה ואמר בנים ובנות כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי ג"כ מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נצלו מן המיתה וגלו : הנם יוצאים אליכם · אמר כנגד בני הגולה הנה הנצלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבל שתראו אותם ותכירו כי בדין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אשר כי כי עדין תראו אותם ברשעם שלא נכנעו מכל אשר עשו וכם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח וסיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי ה' והלכו למצרים : ונחמתם על הרעה · הסי' ראותכם אותם ברשעם נחמ' לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלים : ונחמתם · מבנין נפעל : (כג) ונחמו אתכ' · מבנין פעל הדגוש : (א) ויהי · בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ מה גריעתו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעשה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו כעצי היער אינה כי עצי היער אע"פ שאינם עושים פרי הם ראויים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלי' ולקרות מהם בתי' אבל עץ הגפן הזה אינו כן : (ג) היקח · אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכ' אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו : כל כלי · שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם : (ד) הנה לאש נתן לאכלה · אין בו צורך אלא להדליק בו האש : את שני קצותיו אכלה האש · עוד אתננו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עד הקצה האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך אלא שיחזור אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כ"ש כשאכלתו האש סביביו :

וְתוכו נחר · שרשו חרר מפעלי הכפל והוא נפעל בשקל ונקל זאת בעיני ה' ונסב גוערה ונקמלה חי"ת נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני' לפיכך היא קמוצה כמו עם נכר תשב' אבל נחר מפות שהוא נפעל עבר החי"ת פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בשקל לא ימד אלא מפני שלא תדגש החי"ת והיו"ד בצר"י והתי"ת קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגש מהאש לא שנשרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ דק ורפה מכל העצים וכישראל נאמר כי אתם המעט מכל העמים וכשיול' פרי טוב יצא ממנו היין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים והנה הוא זמורות היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעשו מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו למשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה אמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ותוכו נחר זה ירושלם שהיא באמצע ארץ ישראל וככל הרעה שראו שבאה לעשרת השבטים ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו להם ארבעת השפטים לא לקחו מוסר ומה תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכל' לגמרי הנה לא יצליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם תקנה אלא להחזירם לאש לאכלם ולהחרימם גם ירושלים שתהיה שממה וזה שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי שירושלם נמלטה מן האש ששלחתי אליהם השבט וסערב שישובו בתשובה ועיר לא תשרף באש ולא שמעו אם כן האש תאכלם : (ה) הנה בהיותו תמים · כשהיו כל ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשובה אע"פ שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי מושיע בהם אויביהם לשלול שלל ולבוז בז כדי שיוסרו ולא עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם ותרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם והקשו את לבם עד שנעשה להם האסור כהתר והורגלו במעשי

רש"י

מושגושפיש"ש בלע"ז : אף כי · לשון קל וחומר וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים (שמואל א כג) ואף כי נלך קעילה וכן בפרשה זו (פ"ו) הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אם אכלתהו וכו' : (כב) נותר' · איורפרמאי"ש בלע"ז : המוצאו' · בשבים וביאום כאן : עלילותם · מעשיהם : (ב) מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים : הזמורה אשר היה בעצי היער לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורות גפן הגדילה ביערים : (ג) היוקח ממנו וגו' · אינו ראוי לכך : כל כלי · שום כלי : (ד) הנה לאש נתן לאכל' · ארביירי"ר בלע"ז הנה שאליך על הסמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני תוסיף על השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנו באש ואכלה האש בשני קצות הקיפה עד כי נחר תוכו : נחר · נשחר מן האש ברואי"ר בלע"ז · נחר לשון ועצמי חרה (איוב ל) ויש לועזין אשאר"ש בלע"ז וכן ויחר עלי אפו (שם יפ) חברו מנחם עם עצמו חרה · היצלח עוד למלאכה : (ה) אף כי · לשון ק"ו וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי נלך קעילה (שמואל)

יוצאים ד' מ"ל וסי' והנה נותרה בה פלטה . יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש . אל ארץ צפון הניחו דזכרית : הזמורה ב' ומ"ל וסי' ויאמר אלי הראית בן אדם הנקל . בן אדם מה יהיה עץ הגפן : אכלתהו ד' וסימני' ואמרנו חיה רעה אכלתהו . ויכירה ויאמר · הנה בהיותו תמים לא יעשה· מטה עוה אש אכלתהו:

תולדות אהרן עץ הגפן . עקידה שער סד : קצותיו· שבת כ' :

יחזקאל יד–טו

יְרוּשָׁלִַם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ כב וְהִנֵּה נוֹתְרָה־בָּהּ
ג' חס' ב' מ"ל ד' מ"ל פְּלֵטָה הַמּוּצָאִים בָּנִים וּבָנוֹת הִנָּם
יוֹצְאִים אֲלֵיכֶם וּרְאִיתֶם אֶת־דַּרְכָּם
וְאֶת־עֲלִילוֹתָם וְנִחַמְתֶּם עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עַל־יְרוּשָׁלִַם אֵת כָּל־
ל' אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עָלֶיהָ׃ כג וְנִחֲמוּ
אֶתְכֶם כִּי־תִרְאוּ אֶת־דַּרְכָּם וְאֶת־
ל' דסמי' עֲלִילוֹתָם וִידַעְתֶּם כִּי לֹא חִנָּם
בספר מוגה לס עָשִׂיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בָהּ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

טו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ל"ח בטעם ב בֶּן־אָדָם מַה־יִּהְיֶה עֵץ־הַגֶּפֶן מִכָּל־
ב' ומ"ל עֵץ הַזְּמוֹרָה אֲשֶׁר הָיָה בַּעֲצֵי הַיָּעַר׃
ב מגבור ג הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת לִמְלָאכָה
ב' את מרדכי אִם־יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לִתְלוֹת עָלָיו
י"ז כָּל־כֶּלִי׃ ד הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה
אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ
ל' ו' ר"פ בסיפרא נָחָר הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה׃ ה הִנֵּה
ל"ו בִּהְיוֹתוֹ תָמִים לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה
ד' · ל' פל סיפרא דכו' אַף כִּי־אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֵּחָר וְנַעֲשָׂה
עוֹד לִמְלָאכָה׃

תרגום

לְשֵׁיצָאָה מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ כב וְהָא אִשְׁתְּאֶרַת בַּהּ שֵׁיזֵבְתָא דְמִתַּפְקִין בְּנִין וּבְנָן אִנּוּן נָפְקִין לְוָתְכוֹן וְתֶחֱזוֹן יַת אוֹרְחָתְהוֹן וְיַת עוֹבָדֵיהוֹן וְתִתְנַחֲמוּן עַל בִּישְׁתָא דְּאַיְתֵיתִי עַל יְרוּשְׁלֶם יַת כָּל דְּאַיְתֵיתִי עֲלַהּ׃ כג וִינַחֲמוּן יַתְהוֹן אֲרֵי תֶחֱזוֹן יַת אוֹרְחָתְהוֹן וְיַת עוֹבָדֵיהוֹן וְתִידְעוּן אֲרֵי לָא לְמַגָּן עֲבָדִית יַת כָּל דַּעֲבָדִית בַּהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ ב בַּר אָדָם מַה שְּׁנָא אִילָן גּוּפְנָא מִכָּל אִילָנָא שַׁבְשְׁתָּא דַּהֲוַת בְּאָעֵי חוּרְשָׁא׃ ג הֲיִסְּבוּן מִנֵּיהּ אָעָא לְמֶעְבַּד עֲבִידָא אִם יִסְּבוּן מִנֵּיהּ סִיכְתָּא לְמִתְלֵי בַּהּ כָּל מָאן׃ ד הָא לְאֶשָּׁתָא אִתְמְסַר לְאִשְׁתֵּיצָאָה יַת תְּרֵין סִטְרוֹהִי אֲכָלָא אֶשָּׁתָא וְגַוֵּיהּ חַד הֲיִכְשַׁר לַעֲבִידָא׃ ה הָא כַּד הֲוָה שְׁלִים לָא כָשַׁר לַעֲבִידָא אַף אֱלָהֵין דְּאֶשָּׁתָא אֲכַלְתֵּיהּ וְחַר הֲיִכְשַׁר עוֹד

מצודת ציון

הזה (מ"א ח) : (כב) פליטה · שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : בנים ובנות · ר"ל קטנים וקטנות וכן או בן יגח או בת יגח (שמות כא) ור"ל עם שאינם מורגלים בעבירה כגדולים : עלילותם · מעשיהם כמו ועולל למו (איכה א) (ב) הזמורה · כן יקרא ענף מעץ הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ג) יתד · הוא כעין מסמר : לתלות · מל' תליה : כל כלי · שום כלי וכן כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ד) : (ד) לאכלה · על השרפה יאמר בל' אכלה : נחר · ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמי' ו) : היצלח · ר"ל הראוי ואמר בלשון שאלה : (ה) תמים · שלם : אף כי · ענין כ"ש וק"ו : אכלתהו · שרפתהו : ויחר · נתייבש : (ז) פני · ענין

מצודת דוד

אמר ה' אשר כל שכן הדבר שהנה אשלח על ירושלים בגמול עוונם את ארבעת שפטי הרעים להכריתם שכ"ש הוא שאין שורת הדין מחייבת שיהיה מהם ניצל בזכות הצדיקים : (כב) והנה נותרה בה · ר"ל עכ"ז בחסדי תשאר בה פליטה והם הבנים והבנות המוצאים מירושלים ללכת בגולה : הנם יוצאים אליכם · אל תוך בני הגולה יאמר הנה יוצאים מירושלים לבוא אליכם בבלה : את דרכם · אשר לא טובים : ונחמתם · יהיה לכם תנחומין על גם שהשאלתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים כי בהבאים תראו שהיו ראויים לאבדן : את כל · ר"ל על כל מיני הרעות שהבאתי עליהם על כולם יהיה לכם תנחומין : (כג) ונחמו אתכם · הבאים הנה ינחמו אתכם על הרע כי תראו את דרכם הרעים וכפל הדבר לתוספת ביאור : וידעתם · אז תדעו אשר לא בחנם עשיתי את כל הרעה שעשיתי בה כ"א בגמול העון : טו (ב) מה יהיה וכו' · ר"ל מה הוא הגרעון של עץ הגפן מכל שאר העצים : הזמורה וגו' · ר"ל לא על גפן הכרמים בעלת פרי אני אומר אלא על הזמורה הגדילה ביער שהוא עץ גפן מדברי שאינו עושה פירות : (ג) היוקח · וכי יוקח ממנו עץ לעשות למלאכה וכי יקחו ממנה עץ לעשות יתד לתלות עליו שום כלי בתמיה וזהו על כי העץ הזה הוא חלוש ורך ואינו ראוי לכלום : (ד) הנה לאש · ר"ל ועתה אוסיף לומר הנה אם העץ ההוא ניתן אל האש לשריפה והאש שרפה בה בשתי הקצוות ונתייבש בתוכו וכי אפשר שיצלח למלאכה : (ה) בהיותו תמים · שלא בהיותו עוד שלם עד לא מעלה בו האש לא היה ראוי

רש״י

(שמואל א כ״ג) : (ו) כן נתתי • את ירושלים שתי קצותיו אכל׳ האש שתי גליות השגלה יהויקים גלו שתו מזרע המלוכה ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל אחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר לצדקיהו שהוא בה בבר גזרתי עליו שלא תפנין נתלי אש וזרוק על הקיר (לעיל י) : (ז) מהאש יצאו • על פתגמי אורייתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון : (ב) הודע • פייסבויי״ל בלע״ז : (ג) מכורותיך • כמו מגורותיך ומנחם חברו לשון תולדה וכן פי׳ כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ״ט) איש מאת מכרו (מלכים ב׳ י״ב) לבד ממכריו (דברים יח) כולם לשון תולדות : אביך ואמך • אברהם ושרה משם נפלו בגולה׳ ובני חת נתנו לה קבר : (ד) ביום הולדת אותך • פושמי״ש בלע״ז כשהכרתי בך במצרים היית בלי שום תיקון אלפי מדימה הדבר לנולד הזכיר כאן תיקוני הולד : שרך • כמו שרכך : למשעי • להתות נראה ההגע תרגומו שעיעות כיפא פליישמ״ט בלע״ז ומנחם חבר למשעי לשון שעשועים : לא המלחת • מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו : והחתל לשון כריכה בבגדים וכן (איוב ל״ח) וערפל חתולתו הוא שמלפפין

תרגום יונתן

לעבידא : ו בכן כדנן אמר יי אלהים כמא דאיכן גופנא באעי חורשא דמסרתיה לאשתא לאשתיצאה כן מסרית ית יתבי ירושלם : ז ואתן ית פורענותי בהון על פתגמי אוריתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאשתא ישיצינון ותידעון ארי אנא יי כד יחול רוגזי בהון : ח ואתן ית ארעא לצדו חלף דשקרו שקר אמר יי אלהים : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב בר אדם הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית תועבתהון : ג ותימר כדנן אמר יי אלהים ליתבי ירושלם תותבתכון וילדותכון מארעא כנענאי תמן אתגליאי על אברהם אבוכון בין בתריא ואודעתיה דאתון נחתין למצרים בדרע מרומם אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מתריך מן קדמיכון ית אמוראי ומשיצי ית חתאי : ד ואף כד נחתו אבהתכון למצרים תותבין בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנשתא דישראל דמיא לולדא די רמיש על אפי ברא דלא אתפסק שוריה ובמיא לא אשתטיף לאתנקאה ובמלח

יחזקאל טו–טז

לכן כה אמר אדני יהוה כאשר
עץ־הגפן בעץ היער אשר־נתתיו
לאש לאכלה כן נתתי את־ישבי
ירושלם : ז ונתתי את־פני בהם
מהאש יצאו והאש תאכלם וידעתם
כי־אני יהוה בשומי את־פני בהם :
ח ונתתי את־הארץ שממה יען
מעלו מעל נאם אדני יהוה :
טז א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר : ב בן־אדם הודע את־
ירושלם את־תועבתיה : ג ואמרת
כה־אמר אדני יהוה לירושלם
מכרתיך ומלדתיך מארץ הכנעני
אביך האמרי ואמך חתית :
ד ומולדותיך ביום הולדת אותך
לא־כרת שרך ובמים לא־רחצת
למשעי והמלח לא המלחת והחתל

מסורה

כ״ג בטעם • ל׳ • ח׳ • ג׳ • ב׳ ענן לבושו • ב׳ • ל״א בטעם • ה׳ בטעם • ב׳ אחד מלא ואחד דמלא • ל׳ מ״ל דמ״ל ג׳ ב׳ חס׳ • וא׳ מלא • ג׳ • ל׳ • ל׳ • ל׳

בשומי ב׳ וסי׳ מהאש יצאו והאש • בשומי ענן לבושו : ומלדתך ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ ומלדתך מארץ הכנעני • דכנעני חסר ודבתריה ומולדותיך ביום הולדת מ״ל דמ״ל : ובמים ג׳ בקריאה וסי׳ ובמים רבים זרע שיחור • ובמים לא רחצת למשעי. ובמים עזים נתיבה :

רד״ק

במעשי הגוים הרעים והחזו ברשע אחר רשע והאמ׳ כי הגוים מלילותי׳ במעשיהם והעשה כן גם אמי כשו שאמר אחז כשנלחם עליו מלך ארם כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותה להם אזבח ויעזרוני לפיכך אין בהם תקוה כי נחרו מן האש ולא הרגישו אם כן האש תאכלם : (ו) לכן כה אמר ה׳ • בעץ היער • דרך כלל כמו לא תשחית את עצה : אשר נתתיו לאש לאכלה • אמר נתתיו שהוא יער עץ הגפן בזאת התכונה : (ז) ונתתי • מהאש יצאו והאש תאכלם • מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם על פתגמי אוריתא דיהבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון : (א) ויהי • בן אדם הודע את ירושלים את תועבותי׳ • כתרגומו הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית תועבתהון : (ג) ואמרת • אמר לו שיאמר להם תוכחה זו דרך משל ואף על פי שהוא היה יושב בבבל צוה לו שיודיעם זה ע״י ספר אולי ישמעו וישובו : מכורותי׳ • בחולם וענינו כמו מגורותי׳ : ומולדותיך מארץ הכנעני • קשר מ״ם מארץ למולדותיך הסמוך למכורותיך אמר במעשיך את דומה לתרבות ארץ כנען כאילו נולדת ושכנת שם וכאילו אביך האמרי ואמך חתית שעשית כמעשיהם ויונתן תרגם ותימר כדנן אמר ה׳ אלהים ליתבי ירושלם תותבותכון וגו׳ : (ד) ומולדותיך • עתה החל המשל והמשיל כנסת ישראל לנערה שהיתה בעת לדתה במקום שלא מצאה חומל ומשגיח עליה לעשות לה כדת הילוד אלא כמו שנולדה עם הגיעול והדם השליכוה אל פני השדה כמו שמשליכים חוץ לעיר את הנבלה ודבר המגועל עד שעבר עליה חומל וראה אותה מתבוססת בדמיה ובשדה וחמל עליה שלא תמות מתוך הגעול ההוא אלא שתחיה ותהיה עדיין כצמח השדה נרבבה והניחה החומל כמו שהיתה לא רחצה ולא שטף הדמים מעליה והניחה כמו שהיתה עד שגדלה הילדה הזאת והיא בעדי עדים כלומר הגיעה לפרקה בימי הנערות שראוי לעדותה בעדי עדים כמשפט הבנות הראויות להנשא לבעל וכשראה החומל כי הגיע עת דודים וראויה היא להיות לאיש פירש כנפיו עליה כלומר הכניסה שיקחנה לאשה ונשבע לה על זה ובא בברית אתה וכל הענין כאשר הוא הולך ואומר הנה פירשנו ענין המליצה ועתה נפרש ענין המשל : ומולדותיך • אמר לך מולדותיך איך היו ועת הלידה הוא עת וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו שהיתה בעת ההיא כנסת ישראל בלי חומל ומשגיח בלתי האל יתברך : ביום הולדת אותך • זה הראשון נכתב בוי״ו עם הדגש והוא מקור מבנין הפעל ואותך כמו עמך כאילו אמר ביום שנולדת : לא כרת שרך • כי זה מדרכי הילוד בעת לדתו וכן שאר הדברים הרחיצה והמליחה והחתול ואם לא יעשו דברים אלו לילוד הוא בסכנה שימות לפיכך התירו לעשות לו בשבת כמו שאמר כל האמור בפרשה תוכחה עושין לחיה בשבת כי הם דברים שהם סכנה אם לא יעשו אותם ואמר ביום הולדת אותך מכאן שמילדים את האשה בשבת : לא כרת שרך • מכאן שחותכין את הטיבור בשבת : ובמים לא רחצת • מכאן שמרחיצין את הולד בשבת וכרת שלא נזכר פעלו מן הדגוש וכן והאשרה אשר עליו כרתה : שרך • דגוש הרי״ש לחסרון הרי״ש האחר׳ והשרר הוא הטבור וידוע הוא : ובמים לא רחצת • שהם רחיצה במים חמין : והמלח לא המלחת. מכאן שמולחין את הולד בשבת : והחתל לא חתלת • מכאן שמלפפין את הולד בשבת : למשעי • פירושו להחליק הבשר כי הרחיצה במי׳ חמין מחליקה הבשר ומעדנה אותו ותרגום חלקת צואריו שעיעות צואריה ויהיה היו״ד למשעי במקו׳ אות הכפל : והמלח לא המלחת • והמלח בקמץ חט״ף הה״א : הומלחת • בשורק הה״א כי המלח מחזק עור הבשר

מצודת ציון

ענין כעס כמו ונתתי פני (לעיל יד) : (ג) מכורותיך • מגורותיך כי גיכ״ק מתחלף וכן כלי חמס מכרותיהם (בראשית מט) : (ד) שרך • הוא הטבור כמו שררך אגן הסהר (ש״ה ז) : למשעי • ענין החלקה כי חלקת צואריו (בראשית כז) תרגום אונקלוס שעיעות צוארוהי : והחתל • ענין כריכה :

תולדות אהרן ונתתי את פני • ב״ב עט : הודע מגלה כה (מגלה עה) : אביך האמרי • סנהדרין מד : ומלדתיך • שבת קכט סוטה יא :

מצודת דוד

ראוי לעשותו למלאכה וכ״ש עתה שהאש שרפתהו ונתייבש איך אם כן יהיה נעשה עוד למלאכה : (ו) לכן • ר״ל הואיל ואמרתי שכ״ש הוא שאין עץ כזה ראוי למלאכה לכן כה אמר ה׳ כמו עץ הגפן הזה האכולה באש כן אתן את יושבי ירושלים שלא יצלחו עוד לשום דבר כי כן דומים הם להעץ הזה כי גם שני קצותיו אכלה האש כי כבר גלו אותם שבעבר הירדן ומלכות אפרים שבארץ ישראל וגם הם נחרו מהאש כי הרבה מהם גלו עם יהויקים ויכניה ואם כשהיו עדיין בתוקפם שלא גלה מי מהם החזקתי עליהם האויב וגלו מכ״ש עתה שנשארו מעט מהרבה : (ז) מהאש יצאו • ר״ל עם כי בעת שבאו עליהם מלך אשור אחר שכבש את שומרון היו אז נצולים מיד המכלה כל העובדי כוכבים כדבר הנאכל באש אולם עתה בבוא נ״נ המכלה גם הוא את העובדי כוכבים באש הוא יאכל וישחית גם אותם : בשומי • כשאשים כעסי בהם אז ידעו שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול : (ח) יען • בעבור שמעלו וכחשו בה׳ : טז (ב) הודע • ר״ל אמור להם תועבותיהם להתווכח עמהם : (ג) מכורותיך ומולדותיך • ארץ מגורך ומקום תולדתך שמה מארץ הכנעני ר״ל ברוע מעשיך אתם ניכרת שארץ מגוריך ומקום תולדתך שמה מארץ הכנעני כי מעשיך דומים למעשיהם כאלו מהם למדת : אביך האמורי • וכאלו אביך היה מאנשי האמורי וכאלו אמך היתה מבנות חת כי מעשיך מורים כאלו כן הוא : (ד) ומולדתיך וגו׳ • כאומר הלא אין מהראוי לבגוד בי כי אני הסבתי עמך כי מולדותיך ר״ל התולדה שלך ולתוספת ביאור אמר ביום הולדת אותך הנה אז לא נכרת שרך כדרך הנהוג לכרות המעי היוצא מן הטבור ולא רחצו אותך במים להחליק את הבשר ולא מלחו את בשרך כי הדרך הוא למלוח את בשר הגוף להקשותו ולאמצו : והחתל לא חתלה • לא כרכו אותך בבגדים ליישר האיברים וכדרך שעושים בתקון הולד (המשיל את ישראל בהיותם במצרים והצאולה מהם לילדה שנולדה בשדה מקום שלא מצאה מי יחמול עליה לעשות לה תקון דת הילדים בעת הוולדם וכמו שילדה מבין המלאה מוגעלת בדם הלידה כן הושלכה ע״פ השדה ועבר עליה אדם נכבד וראה אותה בענין רע וחמל עליה לבלה תמות ואמר לה בהבטחה שתחיי עם שאתה מוגעל בדם ותהיה עוד לרבבה כי תוליד בנים ובנות ובהיותה ע״פ השדה גדלה עד שהגיע לפרקה להיות ראויה לנשואין ועבר עליה שוב האדם הנכבד הזה וראה כי כן הוא לקחה לו לאשה ושפך ממונו לכלוך הדם ולבישה וקשטה א״כ שחומל הוא עשה עמה תכלית ההטבה והחסד וכן עשה המקום עם ישראל כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצאו חונן וחומל והושלכו ע״פ השדה לעבוד עבודתם ובא הקב״ה וחמל עליהם והבטיחם על הגאולה והפרה והרבה ובבוא הזמן הוציאם ממצרים וקרבם לפני הר סיני ונתן להם התורה כאלו לקחה לו לאשה בכתובה וקדושין והביאום לארץ הקדושה ועשה א״כ עמהם חסד הרבה) :

רשי

שמלפפין את הוולד : (ה) לחמלה · לחוס : בגועל · אנבוריסמנ"ט בלע"ז
(ו) מתבוססת · נרפסת כמו יבוסו קמינו : בדמיך חיי · אף במוליך זה לא תמות ושנים לומר שני פעמים לפי שבדם פסח ודם מילה נגאלו ל' אחר מתבוססת שוייל"ש בלע"ז : (ז) רבבה כצמח · כמו שנא' ובני ישראל פרו וישרצו וירבו (שמות א') · בעדי · לשון מכלול ומנחם פי' בעדי עדיים לשון עד כמו בשחו בשי' עדי עד אנוק"א אשיג"א בלע"ז אבל דונש פתר אותו לשון עדי ומשקל עדי עדיים הוא מן ו' שמות אבי אריים לבי לביים גדי גדיים : נכונו · פורינ"ם אפיישיאם בלע"ז : ושערך צמח · סימני נערות : ואת ערום ועריה · מן המצות : (ח) דודים · אמיסיא"ם בלע"ז : ואפרוש כנפי · כנף בגדי : ואשבע לך · לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם (שם ו) ואין לכן אלא שבועה כמו שנאמר (שמואל א ג) לכן נשבעתי לבית עלי : ואבא בברית אותך · הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם : (ט) ואסוכך · לשון משיח' וכל הענין אינו אלא לשון משל ויונתן פי' את כולם ואין להוסיף על התרגום וכן פירשם מכורותיך ומולדותיך וגומר תותבותכון וילדותכון מארעא כנענאי תמן איתגליתי א' אברהם אבוכון בין בתריא ואודעתיה דאתון נחתין למצרים ובדרע מרומם אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מתריך ים

רדק

בשר הילד ותקשה אותו : והחתל לא חתלת · כמו שמלפפין את הולד ומחתלין אותו בחתלת בגדים וקושרין אותו לתקן איבריו וליישרם לפי שהיה במעי אמו כרוך בשליתו ראשו בין ברכיו · וענין המשל שהיו ישראל במצרים מעט מת יוסף וקם מלך חדש על מצרים כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצא חומל שיחמול עליו ולא עוד אלא שהשליכוהו חוץ לעיר על פני השדה מרוב מאסם בו וזהו שאמר בגעל נפשך ביום הולדת אותך וזהו געל דמי הלידה כן ישראל העבידום מצרים בפרך וענו אותם בכל מיני ענוי' עד שהיו קרובי' למות מרוב השעבוד ולא עוד אלא שהשליכום חוץ לעיר בשדה כמו שכתוב בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה תמאס בהם שלא ירחום זה משל ותשליכי על פני השדה ויונתן תרגם הפסוק כן ואף כד נחתו אבהתכון למצרים וגו' : (ה) לא חסה עליך עין · אחת מאלה · אפילו אחת מאלה כל שכן כלם שהיית צריכה להן : לחמלה · בשורק החי"ת : אל פני · כמו על פני · וכמוהו רבים : בגועל נפשך · גופך וכן ברזל באה נפשו גופו והגעל הוא דמי הלידה וזהו שאמר ביום הולדת אותך הגעול שהיה לך ביום שנולדת וענין זה המשל מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם לא חסת עליכון עינא דפרעה וגו' : (ו) ואעבור עליך · כבר פירש' ענין המליצה וענין המשל זהו שאמר ואודע לכם בארץ מצרים על ידי אהרן ומרים ומשה נודע להם בנבוא' שהזהירו אותם לאמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : ואראך מתבוססת בדמיך · מתגוללת בדמי הלידה והמשל שהיו מתבוססים בטיט והוא החמר שהיו עושים ממנו הלבנים ולא היה להם פנאי לנקות עצמן ממנו כי תמיד היו מכריחי' אותם לעשות הלבנים יום יום לא ישבותו : בדמיך חיי · לא תראו שתמותו מתוך כובד העבודה הזאת אלא עם כל זה השנוף והלכלוך וכובד העבוד' תחיו ותרבו כצמח השדה: חיי · כמו תחיי לווי במקום אית"ן כמו עלה ומות בהר כמו תמות היה קיץ כמו תהיה ומה שכפל פעמים בדמיך חיי לחזק את לבה שלא תירא כי כן מנהג המקרא לכפול הדברים לחזק הענין · ורבותינו ז"ל דרשו הכפל לדם פסח ודם מילה בשרם כי בזכות שתי המצות האלה יצאו מהגלות ויונתן תרגום על דוכרן קיים אבהתכון קדמי אתגליתי למפרקכון וגומר : (ז) רבבה · מבואר הוא למעלה : ותרבי ותגדלי · כמו שאמר וירבו ויעצמו במאד מאד אחד מהם ברבוי המספר ואחד מהם ברבוי הגוף : ותבואי בעדי עדים · באת לעת שאת ראויה לעדי עדים כנערה שהגיע זמנה להיות לאיש ראוי לעדותה בתכשיטין נאים ופי' בעדי עדים בטוב וביפה שבעדים כמו מלך מלכים כלומר זמן ישראל הגיע לצאת מן הגלות כמו שאמר פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואומר אעלה אתכם מעוני מצרים והעדי הוא כלי כסף וכלי זהב ושמלות שנצלו את מצרים ואדוני אבי ז"ל פירש עדי עדים עדי הגוף כמו שפירש אחריו שדים נכונו ושערך צמח ואלו הן סימני נערות תכונת השדים והשער הצומח במקום הערוה ויתכן בעדי עדים על דרך משל על חקי התורה והמשפטים הטובים שהם כעדי כמו שנאמר כדרך משל כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך : צמח · פעל עומד מן הדגש ובא להורות על רוב הצמיחה ועל מהירותה : ואת ערום ועריה · ערומה וגלויה כיום הלידה · ואת ערום ועריה הם יתפרש בחסרון בי"ת בערום ובעריה ואמר שהם תאר ואמר ערום לשון זכר שהיון שהוא משל לכנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ולשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה על כנסת ישראל וזהו בכמה מקומות בדברי הנבואה שמדבר על כנסת ישראל זכר ונקבה ופירוש ערום ועריה על דרך המשל יתכן כמשמעו שהיו לבושים בגדים פחותים כשבויים ועבדים והרי הם כאלו הם ערומים או יהיה דרך משל שהיו ערומים ממצות האבות לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וכן שדים נכונו משל על התורה שבכתב ותורה שבעל פה שהיו נכונות לתתה להם כצאתם ממצרים וכן יתפרש במשל שיר השירים שני שדיך תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי כמו שהשדים מגדילי' התינו' ומעמידים אותו בחיים כן התורה מורה דרך החיים בזה ובבא וכן ושערך צמח משל ליחידי' שבישראל שפירשו מדרך הרעה מעט שהתנבאו להם הנביאים במצרים כי כמו שהשער סימן לנערה שיוצאה מקטנות לנערות כן בדרך המשל סימן לאותם שהיו קטני אמנה שיצאו מאמונתם הרעה לאמונה טובה על ידי תוכחת הנביאים ועליהם נאמר לך ואספת את זקני ישראל והנזירים והפרושים מגדלים שערם לפיכך השער משל להם וכן במשל שיר השירים שערך כעדר העזים משל על הנזירים והפרושים בישראל ואמר ואת ערום ועריה על רוב ישראל שהיו במצרים שנאמר עליהם וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו והיו ערומים מן המצות לעשות צדקה ומשפט ויונתן תרגם ריבבת כצמחי חקלא יהבתיכון וגו' : (ח) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים שנגלתי למשה בסנה ועשה במצותי אותות ומופתים וראיתי כי עת דודים הגיע שנלחמתי בעבורך במצרים עד שהוצאתיך משם ביד חזקה : ואפרש כנפי עליך : כמו שאמר ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה כלומר אמרתי שתהיו לי לעם כמו שאמר ולקחתי אתכם לי לעם : ואכסה

יחזקאל טז

ל' לא־חתלת : ה לא־חסה עליך עין
ל' לעשות לך אחת מאלה לחמלה
ל' · ס' · ל' עליך ותשלכי אל־פני השדה בגעל
ג' נפשך ביום הלדת אתך : ו ואעבר
ב' · ב' עליך ואראך מתבוססת בדמיך
ב' בפסוק ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך
ל' בדמיך חיי : ז רבבה כצמח השדה
ד' · ל' נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי
ל' מ"ל ל' ומ"ל ב' אחד מ"ל עדיים שדים נכנו ושערך צמח ואת
ערם ועריה : ח ואעבר עליך ואראך
ד' והנה עתך עת דדים ואפרש כנפי
עליך ואכסה ערותך ואשבע לך
ג' רפי' ואבוא בברית אתך נאם אדני יהוה
ל' · ל' · ל' ותהיי־לי : ט וארחצך במים ואשטף

תרגום

ל' לא אתמלח ובאיסורין לא
ל' אתאסר : ה לא חסת עליכון
ל' · ס' עינא דפרעה למעבד לכון
טבא חדא לאנחא לכון
ג' משעבודכון לרחמא עליכון
ב' · וגזר עליכון גזרת גמירא
ב' בפסוק למרמי דכוריכון בנהרא
לאבדא יתכון בעדן דהויתון
ל' במצרים : ו ועל דכרן קים
ד' · אבהתכון קדמי אתגליתי
ל' מ"ל למפרקכון ארי גלי קדמי ארי
ל' ומ"ל אתון מענן בשעבודכון
ב' אחד מ"ל ואמרית לכון בדמא
דמהולתא אחוס עליכון
ואמרית לכון בדם פסחא
אפרוק יתכון : ז רבבת כצמחי
חקלא יהבתיכון וסגיתון
ותקיפתון והויתון לזרעין
ולשבטין וכעובדי אבהתכון תקניא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משעבדין
ומענן : ח ואתגליתי על משה באסנא ארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקניכון
ואגנית במימרי עליכון ואעדיתי חוביכון וקימית במימרי למפרק יתכון
כמה דקימית לאבהתכון אמר יי אלהים למהויכון עם משמש קדמי : ט ופריקית

אל פני ט' בקריאה וסי' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך קרמאה . וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן · ויקחו את אשר צוה משה אל פני · את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ תנינא · ואל יבא בכל עת אל הקדש אל מבית . ויבא משה ואהרן אל פני אהל . ויקהילו משה ואהרן את הקהל · לא חסה עליך עין · ואצאה בשער הגיא לילה · ומן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף

תולדות אהרן

מתבוססת · כריתות ט זוהר אמור : רבבה . סוטה יא : שדים נכונו · ברכות כד קדושין סו נדה מח:

מצודת ציון

כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו (איוב לח) : (ה) חמלה · מל' חס וחמלה : בגועל · ענין מאוס ותיעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו) : נפשך · ר"ל גופך וכן וריקה נפשו (ישעיה כט) : (ו) מתבוססת · ענין גלגול ורמיסה כמו כפגר מובס (שם יד) : חיי · כמו תחיי : (ז) רבבה · ר"ל הרבה רבבות ורבוא הוא עשרת אלפים : ותרבי · ענין גדול ואמון כמו רבתה גוריה (לקמן יט) : בעדי עדיים · ענין קשוט כמו ותעד נזמה (הושע ב) ור"ל בקשוט היפה שבעדיים ודוגמתו מלך מלכים (לקמן כו) : נכונו · מל' הכנה ר"ל מתוקן כל צרכן בענין גדול : ערום · הוא המחוסר המלבוש : ועריה · מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (ח) דודים · ענין אהבה וחיבה : כנפי · הוא שולי הבגד : (ט) ואשטוף · ענין הדחה ורחיצת הטנוף : ואסוכך · מלשון סיכה

מצודת דוד

(ה) לא חסה עליך עין · שום עין אדם לא חסה עליך לעשות לך אחת מאלה שהקונים שעושים לוולד ביום הולדו : לחמלה עליך · להיות חומל עליך להתעסק עמך וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור : בגועל נפשך וגו' · ר"ל ביום שנולדת הושלכת ע"פ השדה כמו שהיה גופך מוגעל ומלוכלך בדם הלידה : (ו) מתבוססת בדמיך · מתגלגלת ורמוסה במנוף דם שלא עמך בעת הלידה : בדמיך חיי · ר"ל אף שאתה מוגעל בדם לידה עכ"ז תחיי ולא תמות בעבור הגעול והלכלוך וכפל הדבר לחזק הענין ור"ל בעוד עבדו ישראל במצרים את כל עבודתם בשדה מעונים בפרך היה משפיע נבואתו על אהרן והבטיחם הגאולה כמ"ש ואודע להם בארץ מצרים וכו' (לקמן כ') : (ז) רבבה · התחיל הזה הבטיחם שאחיה לרבבה להרבות בנים ובנות כצמח השדה ר"ל המקום הפרה ורבה במצרים כמ"ש ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א') : ותרבי · בהיותך ע"פ השדה היית מגודלת ומתאומנת ותגדלי בקומה ובאת לזמן הראוי להתקשט בקשוטים יפים הם ימי הנערות : שדים נכונו · השדים שלך היו גדולים כל צרכן ושער במקום בית הערוה היה מצמיח והם סימני נערות : ואת ערום ועריה · ועוד היית ערומה מבלי כסות כמת שנולדה ר"ל שהיו מרובים באוכלוסין וגדולים בכח יבא זמן הגאולה אבל היו ערומים מבלי זכות ומע"ש : (ח) ואעבור · ואז עברתי עליך וראיתי שכבר את בעת הראוי להראות לך אהבה וידידות ר"ל לקחתי אותך לאשה : ואפרוש · ופרשתי עליך כנף בגדי לחסות בצלי והוא ענין נשואין וכן ופרשת כנפיך (רות ג') : ואכסה ערותך · לבל תהיה ערומה בגלוי ערוה : ואשבע לך · שלא אבגוד בך : ואבוא . כרתי עמך ברית על זאת : ותהיי לי · ר"ל והנה כן היה כי היית לי לאשה ר"ל בעת בוא זמן הגאולה לקחתיך ממצרים לחסות בצלי ועשיתי עמך נפלאות כאלו היית ראוי לכך ונתתי לך התורה ונשבעתי לך וכרתי עמך ברית להיות לי לעם וכן היית עמי : (ט) וארחצך · עד לא לקחתיך לאשה רחצתי אותך במים להסיר ממך הגעול והלכלוך ושטפתי

רשי

אמותי ואשרי ית עמאי: ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו׳ · ואף כד נחתו אבהתכון למצרים הויתון בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנשתא דישראל דמיא לולדא דרפים אל אפי ברא דלא איתפסק טוריה ובמיא לא איתסחיף לאיתנקאה ובמלח לא איתמלח ובאיסורין לא איתלף: לא חסה עליך עין וגו׳ · לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזרת גמירא למרמי ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דהויתון במצרים: ואעבר עליך וגו׳ · ועל דוכר ן קים אבהתכון קדמי איתגליתי לפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מענן בשיעבודיכון ואמרית לכון בדמא דמהולתא אחוס עליכון ואמרית לכון בדם פסחא אפרוק יתכון: רבבה כצמח השדה נתתיך · ריבבת כצמחי חקלא שיתיכון וסגיתון וחקופתון והויתון אפין ולשבטין ובעובדי אבהתכון תקיפא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משעבדין ומענן: ואעבור עליך ואראך · ואיתגליתי על משה בסנא וארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקנכון ואגנית במימרי עליכון אעדיתי חוביכון וקיימות במימרי למפרק יתכון כמה דקיימית לאבהתכון אמר ה׳ אלהים לאיסיכון עם משמש קדמי: וארחצך במים · ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקיף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא: (י) ואלבישך רקמה · ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת סנאיכון: ואנעלך תחש · איקלצוימסוי״י קיס״ן בלע״ז ויהבית מסן דיקר ברגליכון: ואחבשך בשש · איפולינישסוי״י בלע״ז וקדשת מנכון כהניא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ: ואכסך משי · שויי״ה בלע״ז וית כהנא רבא בלבושי צבעונים ומ״א ואכסך משי אלו שבעה ענני כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם (שמות יג):(יא) ואעדך עדי · אופארישו״י בלע״ז ותקני׳ יתכון תיקון פתגמי אורייתא כתיבין על תרין לוחי אבניא:ואתנה· ע״י משה: צמידים· חברתי׳ דבור כנגד חברו חמשה כנגד חמשה: (יב) ואתן נזם על אפיך · ויהבית ארון קיימי ביניכון: ועגילים על אזניך · לשון נזם וענן יקרי מטל עלויכון על שם שהיו מוקפין בעגול: ועטרת תפארת בראשך · ומלאך שליח מן קדמי מדבר ברישיכון שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם: (מיכה ב): (יג) ותעדי זהב וכסף · ויהבי׳ משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעת בוץ ולבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אוכלית יתכון ועטרתון ותקפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכוות׳: סלת ודבש ושמן אכלת · שמן ששים משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומ״א י״ב דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הב״ה להביא י״ג דברים המנויין בתרומת המשכן ואף על פי כן הוא פורע להם כנגדן לע״ל י״ג דברים וברא ה׳ על מכון הר ציון וגו׳ וסוכה תהיה לצל יומם מחורב מזרם וממטר וגו׳ (ישעיה ד): ותיפי: לשון יופי: (יד) כי כליל הוא · לשון מכלול ד״א כי כליל הוא כי שלם היה ד״א כי כליל קרונ״א בלע״ז כמו נזר דמתרגמינן כלילא: (טו) ותזני על שמך · בטחת על שם היופי שיצא לך: ותשפכו את תזנותיך · הראית יופיך לכל עובר עד נמשכו עליהם תאוות זנותך לפתוח אותך לזנות עמם: לו יהי . ומשנתאוו לך אתה הפקרת להם עצמך

רדק

ואכסה ערותך · שהיית ערום ועריה וכסיתיך הם כמשמעו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שהוריתי אתכם והניסים והנפלאות שהראיתי לכם עד שבטחם כולכם לאמונה טובה ואין ערוה ודבר רע ביניכם: ואשבע לך . זהו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים אני ה׳ שקיימתי שבועתי: ואבוא בברית אתך . בהר סיני הנה דם הברית אשר כרת ה׳ עמכם על כל הדברים האלה: ותהיי לי לעם · כמו שאמר היום הזה נהיית לעם לה׳ אלהיך ותרגם יונתן ואתגלתי למשה בסנא וגו׳: (ט) וארחצך . הוא מה שאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כמי שיצא מעבדות לחרות שרוחץ ומחליף שמלותיו גם לטהר מן הטומאה שיצאו ממנה שהכנו בתוך עם טמא וזהו שאמר אשטוף דמיך מעליך שטף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו ואסכך בשמן לעדן הבשר שנתקשה בעבודה בחמר ובלבנים וזה משל למנוחה שהיתה להם ושפוק צרכם במדבר כמו שאמר ויתעדנו בטובך הגדול וזהו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבת המליצה לרוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל תענוג ובכסות ובנעילה כמו שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: (י) ואלבשך רקמה · ת״י ואלבישית יתכון לבושי ציורין וגו׳ אמר ר׳ יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאתם גומלים שלש עשרה דבר שהפרשתם לי כנגד שלש עשרה דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו׳ ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמר דוד אשירה לה׳ כי גמל עלי לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו וברא ה׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר הוי אומר אשירה לה׳ כי גמל עלי: ואנעלך . הפי״ן בשו״א ופתח: ואכסך משי · הוי״ו פתוחה ואף על פי שהענין מורה לעבר וכמוהו ואעמוד עליו ואמותתהו: (יא) ואעדך עדי־תרגם יונתן ותקונית יתכון וגו׳: (יב) ואתן נזם · תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו׳: (יג) ששי · כן כתיב בי״ד וקרי שש והיוד בכתוב נוספת: ותיפי · מלעיל בשני פתחים לבן אשר ופרשו יפה והוא מנחי הקליו׳: ותצלחי למלוכה · שתמלכי על גוים אחרים וזה כשהגיע זמן מלכות בית דוד: (יד) ויצא לך שם בגוים ביפיך · זה היה במלכות דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל ענייני היופי והסד׳: בהדרי אשר שמתי עליך · כלומר כל זאת הגדלת׳ הגדולה שהיתה לך בהלה הימים בעזרת היתה שהיית את עושה רצוני ואני גם כן הייתי מצליח אותך על הגוים לא בכחך ועוצם ידיך: (טו) ותבטחי ביפיך ותזני על שמך · בטחת בהצלחה הגדולה ועל שמך שיצא לך שם בגוים וזנית אחרי אלהים אחרים מ״אלהי העמים כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכל ענין הזנות הבא בכנסת ישראל היא עכו״ם ואף על פי שהמליצה היא כמשפטי הזנות וכדרך התשמיש הכל היא ענין המליצה לפי שדמ׳ אותם לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עכו״ם

יחזקאל טז

דָּמַ֖יִךְ מֵעָלָ֑יִךְ וָאֲסֻכֵ֖ךְ בַּשָּֽׁמֶן׃

י וָאַלְבִּישֵׁ֣ךְ רִקְמָ֔ה וָאֶנְעֲלֵ֖ךְ תָּ֑חַשׁ

וָאֶחְבְּשֵׁ֣ךְ בַּשֵּׁ֔שׁ וַאֲכַסֵּ֖ךְ מֶֽשִׁי׃

יא וָאֶעְדֵּ֖ךְ עֶ֑דִי וָאֶתְּנָ֤ה צְמִידִים֙ עַל־

יָדַ֔יִךְ וְרָבִ֖יד עַל־גְּרוֹנֵֽךְ׃ יב וָאֶתֵּ֥ן נֶ֙זֶם֙

עַל־אַפֵּ֔ךְ וַעֲגִילִ֖ים עַל־אָזְנָ֑יִךְ וַעֲטֶ֥רֶת

תִּפְאֶ֖רֶת בְּרֹאשֵֽׁךְ׃ יג וַתַּעְדִּ֞י זָהָ֣ב

וָכֶ֗סֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ֙ שֵׁ֤שִׁי וָמֶ֙שִׁי֙ וְרִקְמָ֔ה

סֹ֠לֶת וּדְבַ֥שׁ וָשֶׁ֖מֶן אָכָ֑לְתִּי וַתִּ֙יפִי֙

בִּמְאֹ֣ד מְאֹ֔ד וַֽתִּצְלְחִ֖י לִמְלוּכָֽה׃

יד וַיֵּ֨צֵא לָ֥ךְ שֵׁ֛ם בַּגּוֹיִ֖ם בְּיָפְיֵ֑ךְ כִּ֣י ׀

כָּלִ֣יל ה֗וּא בַּהֲדָרִי֙ אֲשֶׁר־שַׂ֣מְתִּי עָלַ֔יִךְ

נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃ טו וַתִּבְטְחִ֣י בְיָפְיֵ֔ךְ

וַתִּזְנִ֖י עַל־שְׁמֵ֑ךְ וַתִּשְׁפְּכִ֧י אֶת־

תרגום

יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי

וְאַעְדֵיתִי תְּקוֹף מַרְוָתָא מִנְכוֹן

וְדַבְרִית יַתְכוֹן בְּחֵירוּתָא׃

י וְאַלְבֵּישִׁית יַתְכוֹן לְבוּשֵׁי

צִיוּרִין מֵחֶמְדַּת סָנְאֵיכוֹן

וִיהָבִית מְסָן דִּיקַר בְּרַגְלֵיכוֹן

וְקַדֵּישִׁית מִנְכוֹן כַּהֲנַיָּא לְמֶהֱוֵי

מְשַׁמְשִׁין קֳדָמַי בְּמִצְנְפָן דְּבוּץ

וְיַת כַּהֲנָא רַבָּא בִּלְבוּשֵׁי

צִבְעוֹנִין׃ יא וְתַקְּנִית יַתְכוֹן

תִּקּוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא כְּתִיבִין

עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהִיבִין

עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּבִקְדוּשַּׁת שְׁמִי

רַבָּא קַדֵּישִׁית יַתְכוֹן׃ יב וִיהָבִית

אֲרוֹן קְיָמִי בֵּינֵיכוֹן וַעֲנַן יְקָרִי

מַטֵּל עֲלֵיכוֹן וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ

מִן קֳדָמַי מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיכוֹן׃

יג וִיהָבִית מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן

מְתַקַּן בִּדְהַב וּכְסַף וִירִיעַת בּוּץ וְצִבְעוֹנִין וְצִיּוּרִין וּמָנָא דְּטַב כְּסוּלְתָּא וּכְדִבְשׁ וּכְמִשַּׁח

אוֹכֵלִית יַתְכוֹן וַעֲתַרְתּוּן וּתְקֵיפְתּוּן לַחֲדָא וְאַצְלַחְתּוּן וּשְׁלֵיטְתּוּן בְּכָל מַלְכְּוָתָא׃

יד וּנְפַק לָךְ שׁוּם כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָּא בְּשׁוּפְרֵיךְ אֲרֵי גְּמִיר הוּא יְקָרִי

דְּשַׁוֵּיתִי עֲלַיִךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּשׁוּפְרֵיךְ וּטְעֵית עַל שְׁמִיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ

מסורה

ל׳ · ל׳ . ל׳ · ל׳ · ל׳ בענין · ל׳ · ל׳ ומ״ל · שש ק׳ · אכלת ק׳ ל׳ · ו׳ · ל׳ · ל׳ · י״ח פסוקים על על · ל׳ יג

דסיפרא דכוו׳ אל פני ואל פני במ״ד על פני וסי׳ בסדר משפטים: מעליך ד׳ בקריאה וסי׳ הסירי את ייינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · וארחצך במים · ועתה אשבור מוטות מעליך: ושמן ו׳ בקריאה וסי׳ סלת ודבש ושמן אכלתי · ולחמי אשר נתתי לך סלת . בחטי מנית ופנג ורבש . אהב יין ושמן · אוצר נחמד · ומאכל ומשתה · בקצת ספרי מסרה סונה גם בכלל אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן ושעות

תולדות אהרן שם בגוים · סנהדרין כא:

מצודת דוד

ושטפתי ממך דם הלידה והכתי אותך בשמן ר״ל עד לא קבלת התורה צויתי אותך להתקדש ולכבס השמלות כמ״ש וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם (שמות י״ט): (י) ואלבישך · לבשתי אותך בגדי רקמה ושמתי ברגליך נעלים מעור תחש והגרתי אותך באזור משש וכסיתי אותך במלבושי משי: (יא) ואעדך עדי · קשטתי אותך בקשוטים ונתתי על ידיך צמידי הזרוע ורביד נתתי על גרונך: (יב) ועגילים · הם נזמי האוזן: בראשך · נתתי על ראשך ר״ל אז נתתי לך מצות וחוקים טובים ומשפטים ישרים: (יג) ותעדי · קשטת עצמך עם העדי שנתתי לך ומלבושך היה שש ומשי ורקמה ואכלת סולת ודבש ושמן ונעשית יפה עד מאד והיית מצלחת עד הגעת למלכות ר״ל מתחלה קיימת המצות והמשפטים ואני נתתי לך ארץ זבת חלב ודבש ומאד נתגדלת והצלחת להעמיד מלכים אדירים: (יד) ויצא לך · בין העכו״ם נתפרסם שמך במרבית יפיך: כי כליל הוא · ר״ל היופי שבך היה כלול במרבית העדי ורוב התכשיטים ר״ל נתפרסם שמך במרבית הצלחתך שהיה בך בשעור מרובה בסבת הסדר ששמתי עליך לתת בך כח לעשות חיל: בהדרי · בסבת ההוד וההדר אשר שמתי עליך: (טו) ותבטחי ביפיך · ר״ל חשבת שלא תחסר כי בטחת ברוב יפיך ובעבור זה זנית על בטחון שם היופי שיצא לך שאין מסדרך להיות נמאס יופי זה: ותשפכי · גלית תאות זנותיך כדבר הנשפך הנגלוי לעין כל: על כל עובר · על כל מי שעבר עליך היה לו תאות זנותיך כי לכולם השקת ר״ל בטחת במרבית הצלחתך והרסום שמך וחשבת שלא תחסר ממך ולכן עבדת עכו״ם בגלוי ולכל מיני עכו״ם

מצודת ציון

הלכה ומשיחה: (י) רקמה . מעשה רוקם בחלוף הגוונים: ואנעלך . מל׳ נעל: תחש . שם בריה כמו ועורות תחשים (שמות כה): ואחבשך · ענין חגירת האזור כמו ויחבש את חמורו (בראשית כב) ור״ל קשר אזורו: בשש . הוא פשתים: (יא) צמידים · הם הנתונים על הזרוע וכן ושני צמידים על ידיה (שם כד): ורביד . ענק לתכשיט וכן וישם רביד הזהב (שם מא): גרונך . צוארך וכן קרא בגרון (ישעיה נח): (יב) נזם · שם העדי הנתון על החוטם: ועגילים · כן יקראו נזמי האוזן על שהם עגולים במראיהם: (יד) כליל · מל׳ כל וכן כליל תקטר (ויקרא ו): כמות

רדק

עכו"ם: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר • כמו הכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך אמר רבת הזנונים היית עד ששפכת אותם: על כל עובר • על כל מי שיעבור עליך: לו יהי • לו יהיה חשקך ורצונך כמו הזונה המפקרת לכל שלא תספיק באנשי עירה עד שמפקרת עצמה על הנכרים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעכו"ם אחת ובשתים ובשלש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה אם יעבור עכו"ם מן הגוים הרחוקים והעכו"ם בידו לו יהי חשקך עד שתעשי אותה כארנך:

רשי

עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה • וי"ת ולא כשר ליך למעבד כן כאלו היה כתיב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר עכו"ם שעבדו שכמו של דן במדבר כמו שכתוב כל הנחשלים אחריך (דברים כה) ומצינו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי עכו"ם: (טז) במות טלואות • מכוסות בבגדים מגומרין של מיני צבעונין פלמריא"ש בלע"ז: לא באות • לא היתה ראוים זאת לבא • ע"ן אבניר"א ונו"ן אייסר"א בלע"ז: (יז) צלמי זכר • לפי שדימה אותם לנקבה זונה דימה את הגלולים לזכר הנואף עמה: (יט) ולחמי אשר נתתי לך וגו׳ • יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואעפ"כ ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה וגו׳ ואתה ברחמיך הרבים לא עזבת וגו׳ ומנך לא מנעת מפיהם כדי הוא למנוע מהם ולא מנעת אף כאן ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: (כ) אשר ילדת לי • היולו חמשה בנים ד׳ מהם לעבוד עכו"ם ואחד מוקדש לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהקדש ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא • ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ׳) ואטמא אותם במתנותם בהעבי׳ כל פטר רחם: (כב) את ימי נעוריך • את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים: (כג) אוי אוי ליך • וי ליך על דתבת ווי לך:

מ׳ מ״ל תזנותיך על כל עובר לו יהי:
טז ותקחי מבגדיך ותעשי לך במות
ל׳ טלאות ותזני עליהם לא באות
מטעי׳ ולא יהיה: יז ותקחי כלי תפארתך
ל׳ : ל׳ מזהבי ומכספי אשר נתתי לך
ותעשי לך צלמי זכר ותזני בם:
ל׳ יח ותקחי את בגדי רקמתך ותכסים
נתת ק׳ כ׳ כתי׳ כן ושמני וקטרתי נתתי לפניהם:
ו׳ יט ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן
ל׳ : כ׳ ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם
י״ו לריח ניחח ויהי נאם אדני יהוה:
כ ותקחי את בניך ואת בנותיך
ילדת ק׳ ל׳ : י״ג מ״ל אשר ילדתי לי ותזבחים להם לאכול
תיך ק׳ המעט מתזנותך: כא ותשחטי את
ל׳ בני ותתנים בהעביר אותם להם:
ס׳ כ״ל כב ואת כל תועבתיך ותזנתיך לא
זכרת ק׳ זכרתי את ימי נעוריך בהיותך
כ׳ עירם ועריה מתבוססת בדמך
היית: כג ויהי אחרי כל רעתך אוי

ליך למפלח לטעותא עם כל דעדי ולא כשר ליך למעבד כן: טז ונסיבת מלבושיך ועבידת ליך במן מחפין פת כומרין וטעית עליהון לא כדכשר ולא כדחזי: יז ונסיבת מני תושבחתיך מדהבי ומכספי די יהבית ליך ועבידת ליך צלמי דכורא וטעית בהון: יח ונסיבת ית לבושי ציוריך וכסיתינון ומשחי וקטורת בוסמי שוית קדמיהון: יט וטובי דיהבית ליך סולתא ומשח ודבש אוכילתיך יהבתינון קדמיהון קורבנין לפולחן הלא הואה כל אילין אמר יי אלהים: כ איבא אסגית לארגזא קדמי כנשתא דישראל די דברת ית בנך וית בנתך דעתידין למפק מנהון תולדת קודשא קדמי ונכיסתינון להין קורבנין לפולחן הזעירא הות בעינך טעותיך: כא ונכיסת ית בניא ויהבתינון באעברא יתהון להין: כב וית כל חובי תועבותיך וטעותיך לא אדכרת ית יומין דמלקדמין כד הוית מטלטלא ושביקא מתעניא בשעבודיך הוית: כג מה יהא בסופיך על כל בישתיך נביא אמר להוי ליך:

רדק

תזנותיך. לשון רבים תזנות בשקל תרבות והרבים תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא באל"ף לא כשר לך למעבד כן: (טז) ותקחי • דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי צבעוני׳ למשוך לב הזונים להכנס בביתה. ופי׳ במות טלואות עשית טלאים מבגדים רקומים ומרוקמים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מצבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים קנאתם עם קנאתם יתחדש עמהם ערבות לכסות הנפש וזהו פירו׳ טלאות כמו העקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים ובנמר הכבשים שחור ולבן או נקוד וכיוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעכו"ם או שונה מזו בתבניתה ובעבודתה: לא באות ולא יהיה. לא באות כמוה כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם או אם שיעשה כמוכן לרוב ויונתן תרגם לא כך כשר ולא כדחזי: (יז) ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי • לחבוב עכו"ם עושים מכלי כסף ומכלי זהב המפוארים שיש להם ועושים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם: אשר נתתי • לך כמו שאמר וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושים צלמי זכרות לדבר התשמיש: (יח) ותקחי • לענין המליצה רוצה לומר ותכסים על הזונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותה בעיניה ולמשוך לבבם אליה ולענין המשל פירש ותכסים על הצלמים וצוי שמני וקטרתי כענין שאמר אשר נתתי לך: וקטרתי הטי"ת נקראת בקמץ חטף לבן אשר: נתתי לפניהם • כתוב ביו"ד וקרי בלא יו"ד והכתוב כאילו נתתי לפניהם אני גרמתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתבעיטי בי כרשינין שהאכלתיך: (יט) ולחמי. ונתתיהו לפניהם • אני נתתים לך לאכלה זהו פי׳ אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן ותי"ו הנקב׳ הנמצאת תקר׳ בחיר׳ ובהתחברה עם הכנוים לפיכך תי"ו ונתתיהו בחירק והיו"ד לנסך וכן לא במחתרת מצאתים ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פירש סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי: ויהי. נאם ה׳. כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני היודע ועד זהו שאמר אני ה׳ ויונתן תרגם ויהי בתמיה הלא הואה כל אלין אמר ה׳ אלהים. ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו׳ ומנך לא מנע׳ מפיהם כדי היה למנוע מפיהם ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד: (כ) ותקחי • אשר ילדת לי • שנכנסו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ומתורתי וזבחת אותה להם לאכול האש אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש • ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעכו"ם ואחד מקדש לבית הספר בא להקריב אחד מבניו למולך מקרי׳ לו את זה שהקדש ללמוד תורה ויונתן יתרגם הפסוק כן איכא אסגי׳ לארגזא קדמי כנישתא וגומר כבעמוד: המעט מתזנותך • כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד אמר המעט לך מה שהכעסתני בבניך ובבנותי׳ שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי: (כב) ואת כל תועבותיך ותזנותיך. ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמה חסדים עשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה • לא זכרתי כתוב ביו"ד רוצה לומר אני לא זכרתי לך בימי נעוריך מה שאת עתיד׳ לחטא ורחמתי עליך בימי

הוא כי הוא ושמן בשו"א תחת הוי"ו : עובר כל סיפרא מ"ל במ"א ונתתי את הר שעיר • וכל שאר קריאה חסרים במ"ח מ"ל וסי׳ ויאמר יהואש אל • תחת חיותך עזובה ושנואה • ואפיצם כקש • לשום ארצם לשמה • גוים נשמו פנותם • אדם להבל דמה זאת העיר העליזה • מרוע אתה עובר את מצות המלך : לריח י"ו וסי׳ נמסר בסדר ויקרא : לאכול י"ג מ"ל וסי׳ חדש מחר • ויסתר דוד בשדה ויהי היום. ותקח את המשרת דאמנון ותמר • והלחם והקיץ לאכול הנערים. ודבש וחמאה וצאן ושפות. ויצקו לאנשים לאכול. ותזבחים להם לאכול • את הנשיא נשיא הוא • והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ • כנשר חש לאכול. הן אעצור השמים ולא יהיה מטר • טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת. אין אשכול לאכול:

תולדות אהרן במות טלאות • עקידה שער נג:

מצודת ציון

(טז) במות • מקומות גבוהות כמו במתי ארץ (דברים לב): טלואות. ענין חלוף הגוונים כמו ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט): (יח) וקטרתי. הוא מיני בושם מעורבבים ונותנים על האש להריח: (יט) ניחוח. מל׳ נחת רוח: (כא) בהעביר. מל׳ העברה והולכה: (כד) גב. מל׳

מצודת דוד

עכו"ם הראית: (טז) ותקחי מבגדיך • מן הבגדים שעשיתי לך מהם לקחת ועשית לך מקומות גבוהות במקום פרסום ומהבגדים ההם עשית עליהם מכסאות ממחרות חלופי הגוונים ועליהם זנית ר"ל העמידו העכו"ם במקום פרסום וליפום בכסף וזהב אשר נתתי להם ושם עבדו לו: לא באות ולא יהיה • מעשים כאלה לא באו עדיין בעולם ולא יבא נעשים עוד דוגמתן: (יז) כלי תפארתך • כלי הקשוט: ותעשי לך • מהם עשית דמות צלמי זכר וזנית עמהם כדרך זונה מופלגת בתכלית הזנות והמשל ר"ל מהכסף והזהב אשר הרביתי להם עשו צלמי עכו"ם להשתחוות להם: (יח) ותכסים. בהם כסות הזונים מתך: ושמני וקטרתי • השמן והקטרת שנתתי לך נתת לפני הזונים: (יט) שהאכלתיך • אשר נתתי לך למאכל: ונתתיהו • אתה נתת את כל אחד מהם לפני הזונים להיות להם לריח טוב ולנחת רוח ר"ל מה שנתתי לך הבאת לקרבן לפני העכו"ם: ויהי • ר"ל כן היה באמת לא תוכלי להכחישו כי אני היודע ועד: (כ) ילדת לי • ילדת ממני: לאכול • להזונים להיות להם למאכל: המעט • וכי מעט בעיניך ממה שהלכת אחר הזנות עד שגם עשית את זאת: (כא) ותתנים • נתת אותם להם במה שהיית מוליך אותם להם למאכל רצה לומר בניך המיוחדים לי ללמוד בבית הספר אותם שחטת לעכו"ם: (כב) ואת כל וגו׳ • עם כל התועבות והזנות שעשית לא זכרת בעת ההיא הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך כשהיית ערומה מבלי לבוש והיית מתגוללת ומבוססת בטנוף הדם שיצא עמך בעת הלידה ר"ל לא זכרת הטובה שעשיתי עמך בהוציאך ממצרים מעבודת פרך: (כג) ויהי • ר"ל ומה א"כ יהיה אחר כל רעתך מהו הגמול שתקבל הנה או או יהיה

אוי לך נאם אדני יהוה : כד ותבני לך גב ותעשי לך רמה בכל רחוב : כה אל כל ראש דרך בנית רמתך ותתעבי את יפיך ותפשקי את רגליך לכל עובר ותרבי את תזנותיך : כו ותזני אל בני מצרים שכניך גדלי בשר ותרבי את תזנתך להכעיסני : כז והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך ואתנך בנפש שנאותיך בנות פלשתים הנכלמות מדרכך זמה : כח ותזני אל בני אשור מבלתי שבעתך ותזנים וגם לא שבעת : כט ותרבי את תזנותך אל ארץ כנען כשדימה וגם בזאת לא שבעת : ל מה אמלה לבתך נאם אדני יהוה בעשותך את כל אלה מעשה אשה זונה שלטת : לא בבנותיך גבך בראש כל דרך

על דחבת וי ליך על דלא תבת אמר יי אלהים : כד ובנית ליך אגורין ועבדת ליך רמן בכל רחוב : כה בריש כל פרשות אורח בנית רמתיך ואחילת ית קדושתיך ואתחברת ליך למפלח לטעותא ואסגית ית טעותיך עם כל דעדי ואסגית ית טעותיך : כו וטעית בתר בני מצרים קריביך מסרבלי בסר ואסגית ית טעותיך לארגזא קדמי : כז והא ארימית ית מחת גבורתי עלך ומנעות טוביך ואמסרינך ביד בעלי דבביך כפרני פלשתאי דאלו שלחית לותהון נביי אתכנעו ואת לא תבת מאורחיך דעיצת חטאיו : כח וטעית בתר בני אתור מדלא ידעת אוריתא וטעית בהון ואף לא ידעת תיובתא : כט ואסגית ית טעותיך לאתחברא לעמא דכנען למהך בנימוסי כסדאי ואף בדא לא ידעת אוריתא : ל מה תקיף הוה רשע לבך אמר יי אלהים במעבדיך ית כל אילן כעובדי איתתא נפקת ברא דשליט לה בנפשה : לא במבנך אגורך בריש כל

ב' א' וא' · ג' · ג' י ג' · ב' עליו ח' מ"ל · תזנותיך ק' · ג' · ב' · י"ו חסר את · ג'. ג' · ב' יכלת ס' · ג' י ג' · ב' · ג'.י"ב פסוקים וגם · ג' י ג' · ל · ג' · ג' י ג'

י"ב מלין וגם וב' מלין סוף פסוק וסי' וגם בעליו יומת' וגם הגמלים השקתה · וגם שמו בכליהם. וגם לא שבעת . וגם אני אליך . וגם במכתב לאמר דעזרא . וחברו דד"ה . וגם משרי ישראל דד"ה · וגם נגיד ברית . וגם ילדתי בנים . וגם בחמות שדי . וגם זה חבל

רשי

לך על דלא תבת : (כד) ותבני לך גב . גובה כמין בימוס ומזבח · ותבני לשון בנין : (כה) ותפשקי את רגליך : לפי שדימה אותה לזונה דבר בלשון תשמיש שיש פיסוק הרגלים איאקייסמ"ש בלע"ז : (כו) גדלי בשר . בעלי אבר תשמיש : (כז) חוקך . מזונותיך בימי שפוט השופטי' : ואתנך בנפש שאותיך בימי שמשון : הנכלמות מדרכך זמה . תרגם יונתן דאילו שלחית לוותהון נביי איתכנעו . ולא היו הולכים בדרכך זמתך : (כח) מבלתי שבעתך · מתוך שלא שבעת בתועבות מצרים : ותזנים · לשון זנות אאקונשאר"ה אאל"ש בלע"ז : (כט) אל ארץ כנען כשדימה כשדים לא מארץ כנען הם וכך פירושו הוספת צלמי כשדים על של כנענים שהיו סמוכים ליך וזנית להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימ' ודמתי' לכנעני' השטופים בעכו"ם ואסגית ית טעותך לאתחבר' לעמא דכנען למהך בנימוסי כשדאי · ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) שכן קורא ארץ כשדים ארץ סוחרי' כמו שנאמר (לקמן יז) ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו : (ל) מה אמולה · מקולקלת וכן היהודי' האומללי' (נחמיה ג) וכן כי אומלל אני (תהלים ו) : לבתך · כמו לבך : שלטת · שיצרה שליט עליה : (לא) בבנותיך גבך . כמו בבנותך לשון

תולדות אהרן ותפשקי · כתובות נט :

רדק

בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא : מתבוססת בדמיך היית · ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן טהרו דמי הלידה בלשון רבים תשב בדמי טהרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שיש מקומות חלוקים בהשה שיוצא הדם מהם והם החדר והעליה והפרוזדור גם יש מראה דם שונים זה מזה וקרא אותם דרך כלל דם לשון יחיד . עירום נכתב ביו"ד השמע : (כג) ויהי אחרי כל רעתך . ויהי כן כמו שהיתה מתחלה ערום ועריה כן היתה אחר שעשית כל הרעה שעשית נשארת בערום ובחוסר כל : אוי אוי לך. כמה פעמים יש עליך לומר אוי שהספדת כמה טובות בשימתך : (כד) ותבני. הפסוק כפול בענין כמ"ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות : (כה) אל כל ראש דרך אל במקום בי"ת כמו ואל הארון תתן את העדות כמו בארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצא לכל עובר : ותתעבי את יפיך · ההדרך שהיה לך שיצא לך שם בגוים ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבי אותו ולא רצית בו במעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלי' ית קדושתיך ואפשר לפרש ותתעבי שעל יוצא לשלישי כלומר שיתעבו אות' לאחרים מרוב שהפקרת עצמך לכל : ותפשקי את רגליך לכל עובר · פשוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המליצה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל עכו"ם שיספר לך כל עובר עליך : תזנותך . כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד : (כו) ותזני אל בני מצרים · כמו עם : גדלי בשר . אבר התשמיש יקרא בשר רר בשרו או החתים בשרו וכן אמר על מצרים אשר בשר חמורים בשרם ובדרך התשמיש תאות האנשים לגדלי בשר וי"ת מסרבלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרים תזנותך לשון יחיד : (כז) והנה נטיתי יד עליך · לשפטך כמעשיך : ואגרע חקך . חק טרפך שנתתי לך סלת ושמן ודבש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך : בנפש שונאותיך · ברצון כמו אל תתנני בנפש צרי רוצה לומר שראה בך נקמה מה שרצו לראות וכן היו שונאות ישראל מקדם שהרי כל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם ; בנות · כתרגומו כפרני פלשתאי : הנכלמות מדרכך זמה · אפילו הן שהם שונאותיך נכלמו מדרכך שהיא דרך זמה : (כח) ותזני אל בני אשור · עם בני אשור : מבלתי שבעתך · שנ בפלס חכמתך אמר לא שבעת בתועבו' מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים ממך התאוית גם לתועבותם : ותזנים . ותזני עמם וי"ת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אורייתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת' תיובתא : (כט) ותרבי את תזנותך . גם זה לשון יחיד : אל ארץ כנען כשדימה . יש מפרשים כמו מארץ כנען ואיננו נכון כי מ"ם השמוש הוא חסר מלת אל ולמ"ד השמוש ועוד מה צריך לזכור כנען היה לו לומר מארצך אלא פי' כמשמעו אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו עושים הכנעניים אשר הוריש ה' מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותיך כמו שכתוב במנשה מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה לארץ כנען וכשדימה רוצה לומר כשדים כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ כשדים בתזנותיך לא שבעת באחד מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שהיכן : (ל) מה אמולה לבתך · זכר לב בלשון נקבה לגריעות אמולה גזורה כלומר אין לה מחשבה ישרה כאילו היא גזורה ואינה כי לא חשבה כל אשר עשית כי הם מעשים רבים ורעים ; מעשה אשה זונה שלטת · פירוש מעשים שעשים הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה : שלטת · שם תאר בפלס אדרת עורת אמר לזכר שליט ולנקבה שליטה או שולטת בלע"ז גלייררא ויונתן תרגם דשליט לה בנפשה : (לא) בבנותיך . לפי שהמקור דומה לשם בא פעמים בלשון רבוי וכן בהזרותיכם באהרצות וענין הרבוי רוצה לומר בנינים רבים במזבחות אלהים רבים : גבך . כמו שאמר למעלה ותבני גב : עשיתי . ביו"ד

מצודת דוד

יהיה לך רבות פעמים לפי מרבית הרעה : (כד) ותבני . כי הנה בנית לך מקום גבוה להיות נראה לכל הזונים לבוא שמה : רמה · בנין רם עשית בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום : (כה) אל כל ראש דרך · בכל ראש דרך מהדרכים בנית בנין רמה ובשאה לזנות למען יהיה נמצא לכל עובר ושב : ותתעבי . את היית מתעב וממאס יפייך להראות לכל מי שירצה ולא היית מסתיר אותה כדרך שמסתירים דבר נחמד ויקר : ותפשקי · הרחבת רגליך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ומאד הרבית בזנות ר"ל עשית מזבחות לעכו"ם בכל מקום ובפרסום רב ואתה בעצמך תעבת הצלחתך כי ע"י מעשיך תהיה נלקחת ממך כי כל העכו"ם שראית עבדת : (כו) ותזני . איה עם בני מצרים הקרובים לארצך על כי המה גדלי בשר גדלי בשר וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כג) כי כן דרך אשה זונה להתאוות להבעל לגדלי בשר ר"ל עבדתם פסילי מצרים : להכעיסני . ר"ל מרבה היית בזנות עד שא"א שתהיה הכל לתאבון כ"א כוונה היתה להכעיסני ואמר כן על כל העכו"ם : (כז) נטיתי ידי · להכות בך : ואגרע · חסרתי ממך חוק המזון שקצבתי לך ומסרתי אותך ברצון שונאיך לעשות בך רצונם והשונאים היו בנות פלשתים אשר המה נכלמות ומתביישו' מדרכך דרך זמה כי כן דרך נשים לצנועות שהנה מתביישות מהזונות המפורסמות בזנותם . הפסקה גוזמת וכאומר והנה בנות פלשתים הנה טובות והכשרות ממך ר"ל חסרתי מישראל רוב הטובה שהשפעתי לכם מאז ומסרתיך ביד פלשתים טובים ממך במעשיהם : (כח) ותזני · עכ"ז לא לקחת מוסר וזנית את בני אשור על כי לא היית שבעה מזנות בני מצרים : ותזנים · ועמהם זנית וגם בהם לא שבעת : (כט) ותרבי · והרבית לזנות גם עם אנשי ארץ סוחרים והוא ומפרש שהמה הכשדים שהיו אנשיה סוחרים וכן נאמר בהם ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו (לקמן יז) : וגם בזאת · אף בזנות הזאת לא שבעת ותשקת עוד לזנות אחרים ר"ל אף שמסרתיך ביד פלשתים לא עזבת דרכך ועבדת לפסילי אשור וכשדים ותשקת עוד לפסילי יתר העמים : (ל) מה אמולה לבתך · מה מאד גזורה לבתך ומסרה מעני במה שעשית את כל אלה שהמה מעשה אשה זונה המושלת בעצמה שאין עושה זונות בפרסום רב על כי לא ימצא מי ימחה בידה : (לא) בבנותיך במה שבנית

מצודת ציון

מלשון גובה : רמה . מלשון רם וגובה : (כה) אל כל · בכל ובא מלת אל במקום בי"ת וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון : ותתעבי · מלשון תעוב ומיאום : ותפשקי · ענין פתיחה והרחבה כמו פושק שפתיו (משלי יג) : (כו) אל בני מצרים · את בני מצרים : שכניך · מלשון שכן : בשר · כן יקרא אבר התשמיש וכן רר בשרו (ויקרא טו) : (כז) ואגרע · מל' גרעון וחסרון : חקיך · ר"ל מזון קבוע וכן ואכלו את חוקם (בראשית מז) : בנפש · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : הנכלמות · מלשון כלימה ובושה : זמה · ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עמו (הושע י) : (כט) כנען · ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (שם יב) : (ל) מה · המלה הזאת באה להפלגת הדבר וכן מה רב טובך (תהלים לא) : אמולה · גזורה וכרותה כמו כי אומלל אני (שם ו) : לבתך · מלשון לב : שלטת · מושלת ובגברתית : (לא) לקלס · ענין לעג כמו

ביו"ד נוספת בסוף וכן לא הייתי והקרי בלא יו"ד כמנהג כי אין יו"ד לנקבה אחר תי"ו הנמצאת אף על פי שנהגו כן במקומות אחר כ"ף הנמצאת כמו עוניכי נעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר תי"ו הנמצאת: לקלס אתנן. בזה לא היית כזונה כי הזונה נוענת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות תאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה ואפילו הפחות שבהם ולא עוד אלא שמרוב תאותה היא תתן אתנן כמו שאמרו ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודות בכל מקום והוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב לאלהי העמים ומיקרים עכו"ם שלהם בעיניהם וזהו בכסף כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים: (לב) האשה המנאפת. כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק לבאר כל המשל כי כל מה שאמר בענין התשמים הוא משל לעכו"ם: (לג) לכל זונות יתנו נדה. מתן הזונה יקרא נדה וכנו"ן תמורת ה"א ו ת נסת את נדך ורז"ל הרגילו זה הלשון במסר שבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא וי"ת אגרו כמו אתנן: ותשחדי. בקמץ חטף פתי"ח וענין הפסוקי' האלה כבר פירשנוהו: (לד) ויהי בך. ואחריך לא זונה. בוי"ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן אחריך לא יהיה כזנותיך ופי' ולא זונה לא נעשה ולא יעשה במעשה הזנו' כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגוש: ותהי להפך. אמר ותהי לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנס' פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה: (לה) לכן. מבואר הוא: (לו) כה אמר ה' אלהים יען השפך נחשתך. פי' תחתיתך וכאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל ענין במלות שונות כי ענין השפך כענין ותגלה כי הדבר הנשפך נגלה ונראה וענין נחשתך כענין ערותך כי תחתי' האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו והרס נחשתה וכן בדברי רבותינו ז"ל נחשתו של תנור פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך וענין זה המשל כי נגלו מעשיה הרעים לעיני כל העמים בקבלה עונש על מעשיה הרעי' וכענין זה אמר הושע אגלה את נבלות' לעיני מאהביה: מאהביך. הם שהיית מחבבת ומתחברת להם לעבוד עכו"ם שלהם: וכדמי בניך. הכ"ף פירוש כאותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעכו"ם גם אני לא חמלתי על דמך והבאתי עליך חרב נוקמת נקם ברית: אשר נתתי. מהם לגלולים שזכר: (לז) לכן. אשר ערבת עליהם. כמו יערב עליו שיחי ענין ההנאה וההכשר: על כל אשר שנאת. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים כלומ' הנני מקבץ אותם הגוים שאהבת עם אותם ששנאת' וכולם יבאו עליך מסביב להחריב ארצך וזהו גלוי הערוה: וראו את כל ערותך. על דרך משל: (לח) ושפטתיך משפטי נואפות ושופכו' דם. כי יש עליהם שני משפטים משפט הנאוף ומשפט שפיכות דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה שתאוס בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא האל יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך ובנותיך לעכו"ם: ונתתיך דם חמה וקנאה: כתרגמו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחמ' כי אני יש לי חמה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי בלא אל וכן אמר במשלי שלמה כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: (לט) ונתתי אותך בידם. ביד האהובים והשנואים שנזכרים

(עשית ק') ורמתך עשיתי בכל־רחוב ולא־
(חיית ק') הייתי כזונה לקלס אתנן: לב האשה
המנאפת תחת אישה תקח את־
זרים: לג לכל־זנות יתנו־נדה ואת
נתת את־נדניך לכל־מאהביך
ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב
בתזנותיך: לד ויהי־בך הפך מן־
הנשים בתזנותיך ואחריך לא זונה
ובתתך אתנן ואתנן לא נתן־לך
ותהי להפך: לה לכן זונה שמעי
דבר־יהוה:
לו כה־אמר אדני יהוה יען השפך
נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך
על־מאהביך ועל כל־גלולי
תועבותיך וכדמי בניך אשר נתתי
(נתת ק') להם: לז לכן הנני מקבץ את־כל־
מאהביך אשר ערבת עליהם ואת
כל־אשר אהבת על כל־אשר
שנאת וקבצתי אתם עליך מסביב
וגליתי ערותך אלהם וראו את־
כל־ערותך: לח ושפטתיך משפטי
נאפות ושפכת דם ונתתיך דם
חמה וקנאה: לט ונתתי אותך בידם

פרשות אורח ורמתך עבדת
בכל רחוב ולא הוית כנפקת
ברא דמתהניא באגרא:
לב כנשתא דישראל דמיא
לאתתא דרחימא על בעלה
ומזניא עלוהי שבקת ית בעלה
וטעת בתר נוכראין: לג לכל
נפקת ברא יהבין אגר ואת
אהבית ית אגריך לכל רחימך
ושחידת יתהון למיתי עלך
מסחור סחור בטעותיך: לד והוה
ביך שנו כנשתא דישראל מן
מדינתא בטעותיך ובתריך לא
הות דטעית כותיך ובמתניך
אגר ואגר לא אתיהב ליך
והוית לשנו: לה בכן דעובדהא
כנפקת ברא כנשתא דישראל
קבילו פתגמא דיי: לו כדנן
אמר יי אלהים חלף דאגליאת
בהתתיך ואתחזית קלוניך
בדטעית בתר רחימיך וית
כל חובי פולחן טעות תועבתיך
ובחובת דם בניך דנכיסת
להין: לז בכן הא אנא מכניש
ית כל רחימיך דאתרעית
למטעי בתריהון וית כל
דרחימת עם כל דשנית
ואכניש יתהון עלך מסחור
סחור ואגלי בהתתיך להון
ויחזון ית כל קלוניך:
לח ואתפרע מניך פורענות גיפן ואשדת דם ואמסרינך לקטול ברגז ובחימה: לט ואמסר יתיך בידיהון

לשון בנין: לקלס אתנן. לדבר ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלס לשון דבור פורלי"ר בלע"ז: אתנן. הוא לשון שכירות לווי"ר בלע"ז: (לב) האשה המנאפ'. את האשה המנאפת: תחת אשה וגו'. בהיות' תחת בעלה נותנת עיניה באחרים: (לג) נדה. מוהר: בתזנותיך. מרוב זנות שהיה ביך עשית כן: (לד) לא זונה. לא נזנה לכל זונה כזנותך: (לו) השפך נחושתך. הוא לשון שולים שקורין פונ"ץ בלע"ז וכן הרבה בסדר טהרות נחושתו של תנור. השפך נחושתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב: ועל כל גלולי תועבותיך. ויען כל גלולי תועבותיך: וכדמי בניך. ובעון דמי בניך אעשה לך הרעה הזאת המפורשת בענין הנני מקבץ וגו': (לז) ערבת. מאלא"ש בלע"ז: (לח) ונתתיך דם חמה וקנאה. ואסגירך להורגי בחימה וקנאה וכעס

אתנן ה' פותחין בליש' בקריאה וסי' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב. ויהי בך הפך מן הנשים תניינא דפסוק. ושרפו בתוך באש. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב' בפסוק: אלהם ז' חס' בסיפרא וסי' לכן הנני אקבץ. בן אדם דבר אל זקני. איש שקוצי עיניו השליכו. ואמר אליהם מה הבמה. על הרם תאכלו. כה תאמר אלהם. ודבר אלהם ר"פ:

תולדות אהרן ויהי בך. עקידה שער מב: ובתתך. עכו"ם ז תמורה כט: לכן זונה. עקידה שם: נחושתך. נדה מא:

מצודת ציון

כמו וקלסה לכל הארצות (לקמן כב): אתנן. כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג): (לג) נדה. על מתן הזונה יאמר וקרוב הוא ללשון נדוניא המוזכר בדרז"ל: ותשחדי. מל' שוחד: (לו) נחושתך. ענינו תחתית הדבר וכן ותרה נחושתה (לקמן כד) וכמשנה למטה מנחושתו של תנור (כלים פ"ח): גלולי. המאוסים כגלל של רעי: (לז) ערבת. ענין נעימות ומתיקות כמו ושנתי ערבה לי (ירמיה לא): על כל. עם כל וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): (לח) וקנאה. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (לט) ונתצו. ענין שבירה

מצודת דוד

לך מקום גבוה בראש כל דרך מהדרכים למען יהיה נמצא לכל עובר ושב מקום ניכר לזנות עמך ובנין רם עשית לך בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: ולא היית כזונה. ר"ל לא היית כשאר הזונות המלעגת על מיעוט האתנן למען ירבו לה וכאלו אין תמדחה על הזנות כ"א על שכר האתנן כי אתה לא שאלת אתנן כי תמדתך על הזנות לבד ר"ל הנה מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה הנה על חנם עבדת להם: (לב) האשה המנאפת. ר"ל אתה היא המנאפה בעלם אשר הנאף מאהבת הניאוף ויותר מזה שגם בהיותך יושבת תחת הבעל ואיך חם רה מתחממים עכ"ז תקח את זרים לזנות עמהם: (לג) לכל זונות. הדרך הוא אשר נותנין אתנן לזונות ואתה נתת אתנן משלך לכל המאהבים אותך: ותשחדי. נתת להם שוחד לבוא אליך מסביב לזנות עמך: בתזנותיך. בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: (לד) ויהי בך. הדרך שבך הוא בהפך משאר נשים זונות וזהו בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: ואחריך. בזמן שיבוא אחריך לא יהיה זנות בזה האופן: ובתתך. עתה יפרש במה הוא ההפך ואמר במה שתתן אתנן להנאים ולא נתן לך אתנן מהם ובזה תהיה בהפך משאר הזונות ר"ל מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה היית בהפך כי אתה מקריב להם קרבנות ומייפה בכסף וזהב משלך: (לה) לכן. הואיל וכן עשית מאהבת הזנות לכן אתה הקרויה זונה שמעי דבר ה': (לו) יען השפך נחשתך. בעבור שהשפכת תחתיתך היא ערוה אשה שהיא בהתחית הנה אותה גלית לכל כדבר הנשפך שהוא המגולה ונראה: ותגלה ערותך. כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: בתזנותיך. בעבור תשוקת הזנות שהיה בך על מאהביך. ובעבור כל התועבות המאוסים שעשית: וכדמי. ר"ל בעבור הגמול הראוי להיות כשעור עון דמי בניך אשר נתת להם למאכל: (לז) אשר ערבת עליהם. אשר נערבת עליהם וקבלו הנאה ממך על כל: עם כל אשר שנאת. וגליתי ערותך. זהו הבזיון שעושים להעמידם ערומה בגלוי ערוה לפני כל ור"ל אקבץ עליך כל העובדי כוכבים המתחברים והשונאים והם יחריבו ארצך: (לח) ושפטתיך משפטי וגו'. תקבל גמול עון הנאוף ועון הדם של הבנים ששחטת להם למאכל: ונתתיך. אתן בך שפיכת דם בחמה וקנאה: (לט) בידם

ביד

הנזכרים: ערום ועריה . כמו שמלאתי' בעת שמלאתי עליך והרסו גבך כמו שפירש כי על המזבחות אמר ויונתן תרגם ויפגרון שוריך ויתרעון רמתך ושלמעלה גב וגבך תרגם יונתן אגורא אגורך : (מ) והעלו . אלה הנזכרים יקבצו עמהם קהל משאר העמים ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות : ורגמו אותך באבן . כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים לא שימיתום וכן וירגמו אותו אבן הנאמר בעכן ופירש אדוני אבי ז"ל כי אחר שאמר מלילת המשל והשבתי' מזונה נראה שדבר בזונה שהכוה באבנים ועשו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל הפשטים האלה לבזותה ולהכלימה עד שתהיה נבזת ושפלה בעיני כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרחה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם תתן היא אתנן לא יהיו עמה כי תאמר נמבזה ושפלה בעיני כל וענין המשל הזה הוא הריסת החומות שמשליכים בקלע ובדיק אבנים גדולות אל החומה להפילה כמו שנאמר בקיר חרשת ויסבו הקלעים ויכוה : ובתקוך בחרבותם . כתרגומו ויבזעונך בסיפיהון : (מא) ושרפו . כי כן עושים לנשים המנאפות ולענין המשל כמו שכתוב וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת בתי ירושלם : שפטים . סקילה שריפה והרג : לעיני נשים רבות . כדי שיוסרו הנשים הנשארות ולענין המשל כתרגומו לעיני מדינן סגיאן רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשים בדרך משל : והשבתיך מזונה . מהיות זונה וכן ויסירה מגבירה מהיות גבירה ונכחידם מגוי מהיות גוי . וענין המלילה פירשנו וענין המשל כי מיום שחרבה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים : (מב) והנחתי . אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי והשבתי ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבתה ממך עבודת אלהים אחרים : (מג) יען . וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדים שעשיתי עמך בימי נעוריך כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים : ותרגזי . זה לבדו פעל יוצא מן הקל : זכרתי . כתיב ביוד יתירה בסוף : וגם אני הא דרכך בראש נתתי . אתה עשית את כל התועבו' האלה וגם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכך בראש ולקחתי נקמתי ממך : הא . כמו הנה וכן הא לכם זרע : ולא עשיתי . היו"ד יתירה בכתוב וכבר פירשתי זה וסי' ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך בעוד שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שתשוב מדרכך הרעה ולא עשית המחשבה שהיה עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך תעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוציאני מבית עבדים ונתן לי ארץ נחלה ועשה לי כמה טובו' וכמ' חסדי' כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה ת"י ולא עבדת לך עצה למתב מכל תועבותך : הנה כל המשל . ענין משל ומליצה משל שאומרים בני אדם : כאמה בתה . כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישראל והכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירושלם בת אדום והנה את עשית כמעשה ארץ כנען והנה ימשול עליך כל מושל כאמה בתה : כאמה . הה"א רפה בתה הה"א מפיק ומלינו ה"א רפה שדינה במפיק כמו ותחמרה בחמר ובזפת למען היום הוסדה כל אנחתה השבתי והדומים להם וכזה בלה ה"א הידוע עם הכנוי לענין הדמיון : (מה) בת אמך . את שאת דומה לה במעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה היא אשה ובנים כמו שכתוב כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם והגעול והקיא ענין אחד ואשה ובניה משל על המלך והעם דרך פרש כי על דרך כלל העם היא הכנסה והיא הבת כן בת ירושלם געלה מלכה ועמה ואחות אחותך וכן את אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי סדום ותועבות אחרות וכן את כמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו לשון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כלל גם סדום היה עיקר המגוכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אשר בם כי נהפכה הארץ : אמכן חתית ואביכן אמרי . ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שעשיתם כמעשיהם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן מעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמורי' וחתית ושאר האומות הםם יושבי הארץ : (מו) ואחותך הגדולה . רוצה לומר הגדולם

לט וְהָרְסוּ גַבֵּךְ וְנִתְּצוּ רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁיטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה : מ וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל וְרָגְמוּ אוֹתָךְ בָּאָבֶן וּבִתְּקוּךְ בְּחַרְבוֹתָם : מא וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ־בָךְ שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ מִזּוֹנָה וְגַם־אֶתְנַן לֹא תִתְּנִי־עוֹד : מב וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא אֶכְעַס עוֹד : מג יַעַן אֲשֶׁר לֹא־זָכַרְתְּי אֶת־יְמֵי נְעוּרַיִךְ וַתִּרְגְּזִי־לִי בְּכָל־אֵלֶּה וְגַם־אֲנִי הֵא דַּרְכֵּךְ ׀ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְלֹא עָשִׂיתִי אֶת־הַזִּמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ : מד הִנֵּה כָּל־הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִּתָּהּ : מה בַּת־אִמֵּךְ אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ וּבָנֶיהָ וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית וַאֲבִיכֶן אֱמֹרִי : מו וַאֲחוֹתֵךְ הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן הִיא וּבְנוֹתֶיהָ

ל"ט ל' . ל' וּבִתְּקוּךְ . כ' . ב' חסר וי"ו . זכרת ק' . ה' במלעות פסוק . ג' . ל"ב עשית ק' . ה' כ"כ . ר"פ בסיפר' . ל' וחסר . ג' . ב' י' ב'

לט וְיִפַגְּרוּן שׁוּרַיִךְ וְיִתַרְעוּן רָמָתִיךְ וְיִשְׁלְחוּן יָתִיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבוּן מָנֵי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא : מ וְיִסְקוּן עֲלָךְ מַשְׁרְיָן וְיִרְגְּמוּן יָתִיךְ בְּאַבְנֵי קְלַע וְיִבְזְעוּנִיךְ בְּסַיְפֵיהוֹן : מא וְיוֹקְדוּן בָּתַּיִךְ בְּנוּרָא וְיַעְבְּדוּן בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין לְעֵינֵי מְדִינָן סַגִּיאָן וְאֲבַטְּלִינִיךְ מִלְמֶהֱוֵי כְּנַפְּקַת בָּרָא וְאַף אַגַר לָא תִתְּנִין עוֹד : מב וַאֲנִיחַ חֲמָתִי בִיךְ וְתַעְדֵּי קִנְאָתִי מִנִּיךְ וְאָסִיף וְלָא יְהֵא רוּגְזִי עוֹד : מג חֲלַף דְּלָא אִידְּכַרְתְּ יַת יוֹמֵי דְמִלְקַדְמִין וַהֲוֵית מַרְגְּזָא קֳדָמַי בְּכָל אִלֵּין וְאַף אֲנָא פּוּרְעָנוּת אוֹרְחָתִיךְ בְּרֵישׁ יְהָבִית אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא עֲבַדְתְּ לִיךְ עֵיצָה לְמֵיתַב מִן כָּל תּוֹעֲבָתַיִךְ : מד הָא כָּל דְּמַתִּיל עֲלָךְ יִמְתּוֹל לְמֵימַר כְּעוֹבָדֵי אִמָּא כֵּן בְּרַתָּא : מה לְמָה הֲוֵית בְּרַתָּא לְאַרְעָא דִכְנַעַן לְמֶעְבַּד כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאִיתְרַחַקוּ אֲבָהָן עִם בְּנִין וְאַחֲתָא לִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה דְאִשְׁתֵּיצִי עִמְהוֹן אֲבָהָן עִם בְּנִין הֲלָא אִמְּכוֹן שָׂרָה בֵּינֵי חִתָּאֵי הֲוָת וְלָא עֲבַדַת כְּעוֹבָדֵיהוֹן וַאֲבוּכוֹן אַבְרָהָם בֵּינֵי אֱמוֹרָאֵי וְלָא הֲלִיךְ בְּעֵיצַתְהוֹן : מו וַאֲחָתִיךְ רַבְּתָא שׁוֹמְרוֹן הִיא וְכַפְרְנָהָא דְיָתְבָא

וכעס : (לט) והרסו גבך בנייני גובהי נימוסים : רמותיך : לשון במות : (מ) ובתקוך . אין לו דמיון וי"ת ויבזעונך אישרוש"ר לרניסו"ן בלע"ז : (מא) והשבתיך מזונה . מהיות עוד זונה : (מג) הא . כמו הנה : ולא עשית את הזימה . אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עצה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם . כל זימה שבמקרא לשון עצה הוא יש לטובה ויש לרעה : (מד) כל המושל . לשון מושל וחידה הוא : כאמה בתה . ה"א של כאמה אינה מפיק ה"א לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן בת : (מה) בת אמך . אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם : גועלת אישה ובניה . אשר הרכו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה האבות והבנים יחד : ואחות אחותך . סדום הסמוכה לארץ ישראל : אמכן חתית וגו' . ת"י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון : (מו) על שמאולך . לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של

הא ג' וסי' הא לכם זרע וזרעתם. וגם אני הא דרכך בראש נתתי . הא כדי פ־זלא מתערב : ואביכן ב' וסי' ואביכן ההל בי והחליף . אמכן חתית ואביכן אמרי :

תולדות אהרן כאמה בתה (סנהדרין כ)

מצודת דוד

ביד הבאים עליך : והרסו . הם יהרסו הבניינים הגבוהים שעשית להיות מוכן לזנות : ונתצו . כפל הדבר במ"ש : עירום ועריה . ערומה ובגלוי ערוה כאשר היתה מאז כשלקחה ר"ל האויב יהרוס בתי הבמות ויקח ממך כל חמדת העושר : (מ) והעלו . הבאים יעלו עליך קהל רב וירגמו אותך באבן ויבקעו גופך עם החרב : (מא) שפטים . משפט פורעניות : לעיני נשים רבות . למען יהיה לך לכלימה : והשבתיך . אסיר אותך מהיות עוד זונה כי לא יפנה עוד מי אליך : לא תתני . כלומר אם תהיה מאוסה בעיני הכל תחדל מלתת אתנן הואיל ולא יועיל ר"ל בהיותך גולה ומטולטל לא תלך עוד אחר עכו"ם ולא תקריב להם קרבנות : (מב) והניחותי . ופאשר אשלם הגמול תנוח חמתי אשר היתה בך ותסור כעסי ממך ואשקוט מן הכעס : (מג) ימי נעוריך : הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך . יתרגזו לי : הכעסת אותי בכל אלה הדברים ; וגם אני . כמו שעשית אתה אעשה כן גם אני והנה גמול דרכך אתי בראשך : ולא עשית . אמר דרך תימה וכי לא עשית את הזמה הנוסף על כל שאר התועבות שעשית : (מד) כל המושל . כל המתמשל משלים יאמר עליך בדרך משל כמעשה האם כן הבת מעשה בתה ר"ל כמעשה אנשי כנען שנגרשו מן הארץ כן מעשה ישראל שנאחזו במקומה : (מה) בת אמך את . במעשיך את ניכרת שאתה בת אמך אשר הקיאה את אישה ובניה ר"ל מלכם ויתר העם ר"ל דומה אתה במעשיך לאנשי הכנעני אשר בעונם גלו מן הארץ כמ"ש ותקיא הארץ את יושביה (ויקרא יח) : ואחות אחותך את . במעשיך את נכרת שהיא אחות אחותיך והוא סדום ובנותיה אשר בעונם הקיאו אנשיהן ובניהן כי ספו תמו : אמכן חתית . בתועבותיך נראה כאלו אמכן היתה חתית וכאלו אביכן היה מאנשי האמורי : (מו) ואחותך . והנה אחותך שומרון הגדולה ממך ברבוי עכו"ם והכלוסין היא יושבת בשמאלך בפאת הצפון ואחותך סדום הקטנה ממך במספר האוכלוסין היא יושבת בימינך בפאת הדרום

מצודת ציון

שבירה וכתיתה : והפשיטו . ענין הסרת המלבוש : ועריה . מגולה ערוה : (מ) קהל . קבוץ עם : ורגמו . ענין השלכת אבנים : ובתקוך . ענין בקיעה כי תרגומו הוא ויבזעינך וכן ויבקעו המים (שמות יד) ת"א ואתבזעו מיא : בחרבותם . מלשון חרב : (מא) והשבתיך . ענין בטול והסרה כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : (מב) והניחותי . מלשון מנוחה ויאמר כן על השקטת הכעס וכן והנחותי חמתי (לקמן כא) : קנאתי . כעסי : ושקטתי . ענין מנוחה : (מג) ותרגזי . ענין כעס : הא . הוא כמו הנה וכן הא לכם זרע (בראשית מז) : הזמה . ענין גנות ורשע : (מד) המושל . מל' משל ומליצה : (מה) גועלת . ענין הקאה והשלכה אל החוץ וכן שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא)

הַיֹּשֶׁבֶת עַל־שְׂמֹאולֵךְ וַאֲחוֹתֵךְ
הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם
וּבְנוֹתֶיהָ׃ מז וְלֹא בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ
וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן עָשִׂיתי כִּמְעַט קָט (עשית ק')
וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ׃ מח חַי־
אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־עָשְׂתָה
סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ׃ מט הִנֵּה־זֶה
הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת־
לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ
וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא
הֶחֱזִיקָה׃ נ וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשֶׂינָה
תוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר
רָאִיתִי׃ נא וְשֹׁמְרוֹן כַּחֲצִי חַטֹּאתַיִךְ
לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ
מֵהֵנָּה וַתְּצַדְּקִי אֶת־אֲחוֹתַיִךְ בְּכָל־ (אחותיך ק')
תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתי׃ נב גַּם־אַתְּ (עשית ק')
שְׂאִי כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ
בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֵן
תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וּשְׂאִי
כְלִמָּתֵךְ בְּצַדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ׃
נג וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְהֶן אֶת־שְׁבִית (שביתהן ק' / שבות ק')
סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־שְׁבִית שֹׁמְרוֹן (שבות ק')
וּבְנוֹתֶיהָ וּשְׁבִית שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכֵהְנָה׃ (ושבות ק')
נד לְמַעַן תִּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ וְנִכְלַמְתְּ
מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן׃

עַל שְׂמָאלִיךְ וַאֲחָתִיךְ דִזְעֵירָא
מִנִיךְ דְיָתְבָא מִימִינִיךְ סְדוֹם
וְכַפְרָנָהָא׃ מז וְאִלוּ בְּאוֹרְחָתְהוֹן
הֲלֵיכְתְּ וּכְתוֹעֲבָתְהוֹן עֲבַדְתְּ
חֲסוֹף הֲוָה חוֹבִיךְ אֱלָהֵין
דְאַסְגֵית לְחַבָּלָא מִנְהוֹן בְּכָל
אוֹרְחָתִיךְ׃ מח קַיָם אֲנָא אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים אִם עֲבַדַת סְדוֹם
אֲחָתִיךְ הִיא וְכַפְרָנָהָא כְּמָא
דַעֲבַדְתְּ אַתְּ וְכַפְרָנָיִךְ׃ מט הָא
דֵין הֲוָה חוֹב סְדוֹם אֲחָתִיךְ
גֵאוּתָנִין סָבְעִין לַחְמָא וּשְׁלֵיוָא
וּשְׁדוֹכָיָא הֲוָה לָהּ וּלְכַפְרָנָהָא
וְיַד מִסְכֵּן וְחָשׁוֹךְ לָא אַתְקִיפַת׃
נ וְאִתְרַבְרְבָא וַעֲבְדָא תוֹעֵיבָא
קֳדָמַי וְאַגְלֵיתִי יַתְהֵין כְּמָא
דִגְלֵי קֳדָמַי׃ נא וְשׁוֹמְרוֹן כְּפַלְגוּת
חוֹבִיךְ לָא חָבַת וְאַסְגֵית יַת
תוֹעֲבָתִיךְ מִנְהוֹן וְחַכֵּית יַת
אֲחָתִיךְ בְּכָל תוֹעֲבָתִיךְ
דַעֲבַדְתְּ׃ נב אַף אַתְּ קַבִּילִי
אִתְכַּנְעוּתִיךְ דִי בְעֵית לַאֲחָתִיךְ
בְּחוֹבִיךְ דְאַתְעֵיבְתְּ מִנְהֵין
וְחַכְּיָן מִנִיךְ וְאַף אַתְּ בַּהֲתִי
וְקַבִּילִי אִתְכַּנְעוּתִיךְ בְּחַזָכֵּית
אֲחָוָתִיךְ׃ נג וְאָתִיב יַת עַמְהֵן
לְהֵן יַת עַמָא דִסְדוֹם
וְכַפְרָנָהָא וְיַת עַמָא דְשָׁמְרוֹן
וְכַפְרָנָהָא וְאָתִיב גָלוּת עַמִיךְ
בֵּינֵיהוֹן׃ נד בְּדִיל
דְתִתְקַבְּלִין אִתְכַּנְעוּתִיךְ
וְתִתְכַּנְעִין מִכֹּל דַעֲבַדְתְּ

רש"י: של ארץ ישראל היה נמלאו כל שאר השכנים על שמאלם: (מז) ולא בדרכיהן הלכת. והלואי בדרכיהן הלכת ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעבדיך (מלכים ב ה) וכן ולא אם עודני חי דיונתן (שמואל א' כ"א) אפילו"ס בלע"ז: כמעט קט. היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת"י ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמשמעו כמעט קט היו תועבותיהם בעיניך ותשחיתי מהן. קט שוקו"ש בלע"ז: (נ) ותגבהינה. היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין עד שאמרו נשכח תורת רגל מארצנו שאין באים אלא לחסר: ואסיר אתהן כאשר ראיתי. דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו' (בראשית י"ח): (נא) ותצדקי את אחותך. קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונים לחובה וכיון שהרשעת יותר מהן עשית אותן כצדקניות ונתת להן פתחון פה לומר יש שהכעיסוך יותר ממני: (נב) אשר פללת. אשר שפטת להם קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות: (נג) את שבות סדום. ארפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב בה יושבים: בתוכהנה. כמו בתוכן: (נד) בנחמך אותן. כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינוחמו הנה לומר לא לבדנו לקינו: ולא

ותשחתי ו' חסר בלישנא וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן י"א: גאון ג' וסימן עדה גא גאון וגבת גאון שבעת לחם. לפני שבר גאון. וא' הגאון וסי' יראת ה' שנאת רע: גם ג' ר"פ בסיפ"א וסי' גם את שאי כלמתך. גם אני נשאתי את ירי תציינא דסיפרא. גם הם אתו ירדו: אחיות ח' בליש' בקריאה וסימ' והחייתם את אבי ואת אמי. בצרקתך אחיותך. ואחיותיהם צרויה ואביגיל. וקראו לשלשת אחיותיהם דאיוב. ויבוא אליו כל אחיו וכל אחיותיו:

רד"ק: הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים: על שמאלך. כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון: (מז) ולא בדרכיהן הלכת. אלא רע מהן: וכתועבותיהן עשית. ולא כתועבותיהן אלא רע מהן: כמעט קט ותשחיתי מהם. מעט קט וזמן עמדה אחרי גלות שמרון: ותשחיתי מהם. מסדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו מלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה: קט. כמו מעט ונכפל במלות שונות למעט יותר: (מח) חי אני. אם עשתה. כי הם לא המירו אלהיהם ואת המירות כבודך בלא יועיל ואפשר כי גם כמעשים רעים השחיתה ממנו: (מט) הנה זה היה. סדום אחותך. גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט וסמיכות שלות אל השקט לרוב השלום: שבעת. שם או תאר בפלס שפלת קומה וטעם היה לה אל ושלות השקט: (נ) ותגבהינה. כמו ותגבהנה אלא כא כן לזווג המלות מפני מלת תעשינה או יאמר כן בלא זווג כמו תבאנה ותבאינה ואמר ותגבהינה לשון רבו' על סדום ובנותיה שזכר ויהיה פירוש ואסיר אתהן שהשחתי את העם והערים כלם לפי שהפכתי אותה שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי' ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי' ואסי' זאת בגלותו זאת בהשחתה ופי' כאשר ראיתי כמו שנראה לי כי משפטם כן או פי' כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי' ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר אותה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר: (נא) ושמרון. משנה. משמרון ובנותיה: ותצדקי את אחותך. כשאדם רואה תועבותיך חושב אחותך צדיקה כנגד מעשי' הרעי' כאילו את שמת אחותך צדיקת כנגד מעשיך: אחותך. כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות הכתיב על שמרון והקרי על שומרון וסדום: עשיתי. כתוב ביו"ד יתירה: (נב) גם את. אשר פללת לאחותך. פירוש שמרון אמ' קודם שחטאת היית שופטת אותם ומחייבת אותה על רשעם כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת ה' אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהודה היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו היטב מה שהרע אחז אבל ממנשה ואילך היו רעים ועובדי עכו"ם לכך מיחסינו אם כן ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן: תצדקנה ממך. כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחיד על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנה ואמר אחיותך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם שמרון: אחיותך. בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן והפלה ה' את מכותך והדומים להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ות"י קבילי את כנעותיך: בצדקתך. מקור בתוספת תי"ו: (נג) ושבתי את שביתהן. כולם בזה הפסוק שבי' כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ובשורק שבותכן: שביתי'. כתיב וקרי בחירק וביו"ד: בתוכהנה. מלה מורכבת מן יחידה ורבו' כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה"א בתוכהנה וטעם הארכנה כי בתוכ' רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד וכיון שסדום שכנה להן אמר בתוכהנה וטעם זה תשובה שאומרים שכנתנות ככר עברו והנה סדום היום עדיין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב: (נד) למען. בנחמך אותן. לפי שאת הרשעת מהן ימצאו נחמה כן

מצודת ציון

כה): (מו) ובנותיה. הם הכפרים הסמוכים לה: (מז) קט. הוא מלשון קוטן ונפלה הנו"ן והם שאמר כמעט אמר קט למעט יותר: (מט). מלשון גאוה: ושלות השקט. כפל הדבר במ"ש לרוב השלום: החזיקה. ענין אחיזה ועל הצדקה יאמר: (נ) ותגבהינה. מלשון גבהות וגאוה: (נב) שאי. מלשון משא וסבל: פללת. ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב): התעבת. מל' תעוב: (נג) ושבתי. מל' השבה. שביתהן. מל' שביה: בתוכהנה. כתוכן: (נה) לקדמתן. מל'

מצודת דוד

סדרום ואם"כ אתה בהמצעיתן סדום לימין ושומרון לשמאל: (מז) ולא וגו'. רצה לומר לא למדת מהן ולא הלכת בדרכיהן ולא עשית רק כשיעור תועבותיהן אשר היו בשיעור מעט וקטן למולך אבל השחת יותר מהן בכל הדרכים והעניינים: (מח) אם עשתה וגו'. כ"כ מהתועבות: (מט) הנה זה וגו'. ר"ל זה לבד היה עון סדום ולא השחיתו יותר: גאון וגו'. ר"ל התגאית בעבור השובע והשלוה שהיה לה ולא החזיקה יד עני לתת מחסורו: (נ) ותגבהינה. בעבור רוב הגאוה לא חששה במלוהי ועשתה הדברים התעובים לפני והוא היאוף המגונה: ואסיר. ובעבור אלה לבד הסרתי אותן מן העולם כמו שהיה נראה לי מה הוא הגמול הראוי להן: (נא) מהנה. משומרון: והצדקי. במרבית התועבות שעשית הצדקת את שומרון כי למול מעשיך נחשבה היא לצדקה: (נב) גם את שאי. כמו שסבלה שומרון כלימת השבי והגלות כן סבלי גם אתה הכלימה אשר שפטת על שומרון כי בהיות שומרון בשלוותה שפטה ירושלים אותה לגמול כלימה מרובה לכן אמר שהכלימה ההיא בעצמה סבלי אתה על כי בחטאתיך אשר התעבת יותר משומרון היה היא נחשבת לצדקת יותר ממך וכאומר ואם להן שפטת כלימה מרובה א"כ כ"ש שראוי לך כלימה מרובה: וגם את בושי. ר"ל הלא תבושי ותכלמי בכל מה שראוי לך גם בעבור אשר הצדקת במעשיך את אחיותך כי הלא באמת הרשיעו גם הנה ועכ"ז נחשבה למולך לצדקה: (נג) ושבתי. אולם אשוב להרגם את השבויים מאלפיהן: את שבית. את בני השבי: ושבות שביתיך. בני השבי של השבויים עמך: בתוכהנה. אחר שתגלה ותלקה כמותן תשיב בתוכן ר"ל בעת בישובו כן וזה יהיה בימי המשיח אבל לא תקדם להן כי לא טובה אתה מהן: (נד) למען. ר"ל כל הימים הללו תשבי בגולה למען תשאי הכלימה הראויה לך ותכלמי מכל אשר עשית

רש"י

(נו) ולא היתה סדום אחותך וגו' · בתמיה : לשמועה בפיך · להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאלו היתה ליך שמועה חדשה : ביום גאוניך · כשהיית בגדולתך : (נז) כמו עת חרפת בנות ארם · כמו שנגלית בעת מסרתי אתכם ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההיא החל ה' להשליח ביהודה את גדודי ארם וגו' (מלכים ב' ט"ו) ובדברי הימים (ב' יח) ויתנהו ה' ביד מלכי ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב והשפלה וגו' : השאטות · לשון בזיון ולא קרי' אל"ף ויבז מתרגמי' ושט : (נח) נשאתים . נשאת אותם ולשון נקבה היא בכמה מקומות בספר זה : (נט) ועשיתי אותך וגו' . עשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית : אשר בזית אלה וגו' · אותה שקבלת עליך בחורב לעברך בברית ה' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא אפיר אני את הברית מלזוכרו כי אין אני כמותך : (ס) וזכרתי אני את בריתי · אשר היה עמך בימי נעוריך : (סא) וזכרת · בהטיבי לך את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה : בקחתך את אחותיך · כשתכבשי לירש את מקומות אשר סביבותיך א"י הקטנות והגדולות : לבנות · לסרוורים לך משועבדים לך כמו סדום ובנותיה וכפרנהא : ולא מבריתך . ולא משמרך את הברית אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומר את בריתי · ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מבריתך לא מספרמוני"א שליך לא נתתיה לאברהם אביך בין הבתרים וזה הלשון קרוב ללע"ז שכן קורין עתה לקרבת פספר"מונית בלע"ז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו : (סג) למען תזכרי · דרכך בהטיבי לך : ובושת · להרים פניך אלי : בכפרי לך . בסלחי לך

יחזקאל טז

נה וַאֲחוֹתַיִךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ לְקַדְמָתָן וְשֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ תָּשֹׁבְןָ לְקַדְמָתָן וְאַתְּ וּבְנוֹתַיִךְ תְּשֻׁבֶינָה לְקַדְמַתְכֶן׃ נו וְלוֹא הָיְתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ לִשְׁמוּעָה בְּפִיךְ בְּיוֹם גְּאוֹנָיִךְ׃ נז בְּטֶרֶם תִּגָּלֶה רָעָתֵךְ כְּמוֹ עֵת חֶרְפַּת בְּנוֹת־אֲרָם וְכָל־סְבִיבוֹתֶיהָ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַשָּׁאטוֹת אוֹתָךְ מִסָּבִיב׃ נח אֶת־זִמָּתֵךְ וְאֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ אַתְּ נְשָׂאתִים נְאֻם יְהוָה׃ נט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְעָשִׂית אוֹתָךְ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אֲשֶׁר־בָּזִית אָלָה לְהָפֵר בְּרִית׃ ס וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִמוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃ סא וְזָכַרְתְּ אֶת־דְּרָכַיִךְ וְנִכְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לְבָנוֹת וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ׃ סב וַהֲקִימוֹתִי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ סג לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְּלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

תרגום

בְּנַחֲמוּתִיךְ יָתְהֶן׃ נה וְאַחָתִיךְ סְדוֹם וְכַפְרָנָהָא יְתוּבָן לְאוּלְהֶן וְשֹׁמְרוֹן וְכַפְרָנָהָא יְתוּבוּן לְאוּלְהֶן וְאַתְּ וְכַפְרָנַיִךְ תְּתוּבוּן לְאוּלְכֶן׃ נו וְלָא הֲוַת סְדוֹם אֲחָתִיךְ לְאוּלְפַן בְּפוּמִיךְ בְּיוֹם אִתְרַבְרְבוּתִיךְ׃ נז עַד לָא תִתְגְּלֵי בִישְׁתִיךְ כְּעִדָּן דַּחֲסִידוּ כַּפְרָנֵי אֲרָם וְכָל סַחֲרָנָהָא כַּפְרָנֵי פְלִשְׁתָּאֵי דְּבָזוּ יָתִיךְ מִסְחוֹר סְחוֹר׃ נח יַת חוֹבֵי עֵיצַת חֶטְאִךְ וְיַת פּוּלְחַן תּוֹעֲבָתִיךְ אַתְּ קַבֵּילְתִּנּוּן אֲמַר יְיָ׃ נט אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאִתְפְּרַע מִנִיךְ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ דְּבַסַּרְתְּ עַל מוּמֵי לְאַשְׁנָאָה קְיָם׃ ס וּדְכִירְנָא אֲנָא יַת קְיָמֵי דְעִמִּךְ בְּיוֹמֵי קֳדָם וַאֲקִים לִךְ קְיַם עֲלָם׃ סא וְתִדְכְּרִין יַת אוֹרְחָתִיךְ וְתִתְכַּנְעוּן בְּקָרְבוּתִיךְ יַת מְדִינָן דְּרַבְרְבָן מִנִּיךְ עִם דְּעַדְקָן מִנִּיךְ וּמְסָרֵית יַתְהוֹן לִיךְ לְאִשְׁתַּמָּעָא וְאַתְּ לָא עֲבַדְתְּ יַת אוֹרַיְתָא׃ סב וַאֲקִים אֲנָא יַת קְיָמִי עִמִּךְ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ סג בְּדִיל דְּתִדְכְּרִין וְתִבְהֲתִין וְלָא יְהֵי לִיךְ עוֹד לְאִתְרַבְרְבָא בְּמִלֵּי פוּמִיךְ מִן קֳדָם אִתְכְּנָעוּתִיךְ כַּד אֶשְׁבּוֹק לִיךְ לְכָל דַּעֲבַדְתְּ׃

רדק

כן כאשר עשו כאילו את תמחמי אותם ברעתך שגדולי' מרעת' : (נה) ואחותיך · בסימן רבוי הזכרים נגד כלא רבוי הנקבות וכן נלאת ברוב פניך שנים הראשונים תשובן והשלישי תשובינה ואחד הוא כמו שכתוב תגבהינה ותגבהנה כמו תבאנה ותבאינה : (נו) ולא היתה · לשמועה בפיך ביום גאוניך · לא זכרת בפיך השמועה ששמעת מהפיכת סדום מפני שהתגאו ואת ביום גאוניך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא אמרתם אחד לחבירו סוף הגאון שבר ולא נתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה : גאוניך לשון רבים כי בדברים רבים נתגאו בני יהודה בעת שלותם : (נז) בטרם תגלה רעתך · לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז וזהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם וזהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דמשק : וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב · וכן פלשתים בזזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת [גמזו ואת] בנותיה וישבו שם : השאטות · ענין בוז וכן השאטים אותם והאל"ף נחה כאל"ף וקאם שאון : (נח) את זמתך · את נשאתים : סבלת אשם וקבלת עונשם : כי כה אמר ה' : (נט) ועשית אותך : כתיב ועשיתי קרי הכתו' אומ' את גרמת מה שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו והבר סיני הוא שכריתי ברית עמך ואמר לא את אבותינו כרת ה' את הברי' הזאת כי אתנו ונאמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת : (ס) וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך · את הפרת את בריתי אבל אני אזכרנו עוד ולא אפרנו הוא הברי' שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים : והקימותי לך ברית עולם · כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונשך ותזכרי את דרכיך ותכלמי מהם : (סא) וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך : וזה יהיה בצאת ישראל מהגלות הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמר ועשיתי' לגוי אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנות בנימין ושמעון שהיה חלקם בתוך נחלת בני יהודה : ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך · אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות נחשבות כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו וי"ת ואת לא עבדת ית אורי' לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שאעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התור' ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מספרמוני"א שלך לא נתתים לאברהם אביך בברית בין הבתרים : (סב) והקימותי אני את בריתי אתך · זה אתך בדגש ושלמעלה אותך : (סג) למען תזכרי ובושת · כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא

ואחותיך ג' וסימ' ושמרון כחצי חטאתיך . סדם ובנותיה תשבן : וזכרת את דרכיך ונכלמת : בקצת ספרי ראיתי אחותיך דש"מרון אתות"ך כתוב חס' ובקצת ספרי' מסור עליו חס' : ותגלה ג' בקריא' וסי' לא תגלה ערותך עליו . בטרם תגלה רעתך . תגלה רעתו בקהל . וחד ותגלה ערותך : והקימותי ג' מ"ל בקריא' וסימ' והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל · והקמותי את זרעך דד"ה והיה כי ימלאו ימיך . ויש שחס' וי"ו וסי' נמסר בסדר בחקתי · ושארא הקמתי כתיב : לבנות ד' בקריאה ב' מל' וב' חס' וסימ' ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף·בחרות בהרות· בהרות כהות לבנת:ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך . קדמא ובתרא

תולדות אהרן עון סדום . סנהדרין קד עקידה שער כ : בריתי אותך . שם שער יד : תזכרי ובשת · ברכות יב :

מצודת ציון

מל' קודם : (נו) גאוניך . ענין גבהות וממשל רב וכן גאון יעקב (תהלים מז): (נז) בנות ארם·ערי ארם : השאטות : ענין בזיון כמו בשאט בנפש (לקמן כה) והוא מל' ארמי כי ויבז עשו (בראשית כה) ת"א ושט עשו : (נט) אלה · ענין שבועה כמו אלה וכחש (הושע ד) : (סא) לבנות · ר"ל

מצודת דוד

עשית במה שהיית מנחמת אותן להיות להן פתחון פה לומר הלא למולה אני צדיקת : (נה) ואחותיך · ר"ל ובזמן שתשוב סדום ושומרון לקדמתן להיות מיושבות באנשים כשהיו אז תשוב גם אתה ולא קודם לכן הואיל ולא טובה אתה מהן : (נו) ולא היתה וגו' . ר"ל וכי לא זכרת בפיך בעת ממשלתך את השמועה ששמעת מהפיכת סדום וכאומר ומדוע א"כ התעבת מהן : (נז) בטרם וגו' · מוסב למעלה לומר יום גאוניך היה עד לא נתגלה רעתך לעשות בפרהסיא עוד היית מחזיק בדבר ה' לענין הרואים והיית מייסר אנשים בגמול עונש סדום : כמו עת · ר"ל עד לא נתגלה כמו שנגלה בעת שהרפוך ארם ופלשתים בקחת אותך בגולה בימי אחז כמ"ש ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו' (שם) כי אז הרעו לעשות בגלוי יותר מבראשונה כמ"ש (במ"ב וכד"ה ב):השאטות · המבזות אותך מסביב לקחת הערים ולהגלות האנשים : (נח) את זמתך · את גמול הזמה שעשית וגמול התועבות הנה אתה הסבול : (נט) ועשיתי אותך · אעשה עמך גמול רעה כפי העון אשר עשית אשר בזית האלה שנשבעת בחורב על קבלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך : (ס) וזכרתי · ר"ל אבל לא לעולם אקצוף כי אזכור את הברית אשר כרתי עמך בימי נעוריך במעמד הר סיני להיות לך לאלהים לעזור ולהושיע : והקימותי · אקיים לך את הברית להיות לנצח : (סא) וזכרת · וכאשר תזכור את דרכיך תכלמי וזה יהיה בעת שתקח תחת ממשלתך העכו"ם הגדולות ממך לערך אל הקטנות ממך להיות לך כאלו משועבדים אז תכלמי כראותך שאתה גמלתי הרע ואני גמלתיך הטוב : ונתתי · אני אתן אותהן לך לבנות להיות נטפלות אליך להיות נקראות בנות ירושלים אבל אין זה בגמול משמרך את בריתי כי באמת לא שמרת בריתי אבל בחסד אעשה מה שאעשה : (סב) והקימותי · אקים בריתי אשר אתך ואז תדע שאני ה' הנאמן בהבטחה : (סג) למען תזכרי · כשאקים בריתי אתך תזכרי שאתה לא קיימת הברית ויהיה לך

לא קיימת אותו ויבוש ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה כאורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים והיה לך פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו ענשינו מאד עד שאבדנו תקותינו מאורך הגלות ובהקימי לך בריתי ובכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי וי"ת ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך: ויהי (ב) בן אדם חוד חידה. החידה הוא הדבר הסתום יבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלאך לנשר והוא חידה שלא יבינוהו כל אדם אלא המשכילים: (ג) ואמרת הנשר הגדול גדול הכנפים. פי' כמה הוא גודלו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר ארך האבר מלא הנוצה. אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גודלו וחוזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי. ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מגוונים שונים זה מזה שהוא יפה מראה בזה וזה כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בבגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים וזהו מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה: בא אל הלבנון. לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבעץ ויו"ת בלע"ז הנשר הוא משל לנבוכד נצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכד נצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגובה האויר על כל העופות: בא אל הלבנון. הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצו': וצמרת הארז. הוא משל לציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טרפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכד נצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפי' סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך והקים מלך: (ד) את ראש יניקותיו קטף. הענפים הרכים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת היא משל לבית המלוכה והצמר' שהוא הענף הגבוה יצאו בו ענפים רבים נקראו יניקות כן בבית המלוכה בנים רבים וגדול הבנים הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן שמונה עשרה שנה היה במלכו ונבוכד נצר קטף אותו ממלכותו: ויביאהו אל ארץ כנען. ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה סוחר כנעניה נכבדי ארץ סוחריה ובבל היתה העיר גדולה סוחרים בה מכל הארצות ונקראת לכי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכדנאצר הגלה את יהויכין בבבל עם עמו ונשיו ושריו ויונתן תירגם כן ית ראש שבשתיה נסיב ואובליה לארעא דבטלא מפולחנא בארעא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שוייה רוצה לומר דבטלא מן פולחנא שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם בא ישראל אליה כי היתה ארץ שוקטת ולא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אבל אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחרים בסורם מאחרי ה': (ה) ויקח מזרע הארץ. זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע נכרי בארץ שלא יצליח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכד נצר מזרע הארץ המליך בה מלך והיה ראוי שיצליח ויעשה פרי תבואה אם היה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראוי להיות בה אנשים טובים אנשי אמת עובדי האל ית' והטבה הוא נכרי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: קח על מים רבים. קח פעל עבר כמו לקח והוא קמוץ כמו אריה שאג מי לא יירא ותבריו או בא להפריש בינו ובין קח את הלוים וזולתו שהוא צווי וסי' יקחו על מים רבים כלומר כשלקח מזרע הארץ לקח שדה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה לצדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטע הנטוע על מים רבים ויונתן תירגם נציביה נטעו מתרגום ויטע ונציב: צפצפה שמו. פי' רז"ל שהוא מין ממיני הערבה הפתוחה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי אותם כערבה הגדלה על מי רבים והם שמו עצמם כצפצפה הגדלה בין ההרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם גפן נסבה שוייה ר"ל אע"פ שלקח זרע וזרעו שם אותו כגפן נטועה כלומר כי במהרה גדלה כי התרגן הנזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה: (ו) ויצמח. כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו ויגדל במהרה ומרדו היה מן הדומה בשנה התשיעית למלכו כי בשנה הד' למלכו הלך אל בבל כמ"ש בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו על כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי אלה המלכים שלחו מלאכים אל צדקיהו מלך יהודה ושם פירשנו הענין ופירוש ויצמח הזרע שזרע צמח: ויהי לגפן סורחת. כמו וסרח העודף היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שנדלדלה המלוכה מעט שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל העצים שפלת קומה אע"פ שנתן מלך בבל גדולה לצדקיהו רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכ' שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבה ויעלו דליותיו שהם הענפים אלא פונות אל הגפן כן רצה נבוכד נצר שיעבדו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון: ושרשיו תחתיו יהיו. שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לשחד ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה וכתוב הוא לשון נקבה ובלשון זכר נמצא גם כן גפן בוקק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה: ותהי לגפן. כמו והיית לאיש: ותעש בדים ותשלח פארות. פארות כתיב רי"ש קודם לאל"ף ובדים הם הגפנים והפארות

אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר:
ב בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתַל
מַתְלָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל:
ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
נִשְׁרָא רַבָּא רַב גַּדְפִּין אֲרִיךְ
אֵיבְרִין חֲפֵי כַנְפִּין דִילֵיהּ צִיוּרִין
אֲתָא לְלִבְנָן וּנְסֵיב יַת עוּבַרְתָּא
דְאַרְזָא רָמָא: ד יַת רֵישׁ
שַׁבְשְׁתֵּיהּ נְסִיב וְאוֹבְלֵיהּ
לְאַרְעָא דְבַטְלָא מִפּוּלְחָנָא
בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וְעַד לָא יַעְלוּן
לַהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּקִרְיַת תַּגָּרִין
שַׁוְיֵיהּ: ה וּנְסִיב מִזַּרְעָא דְאַרְעָא
וִיהֲבֵיהּ בַּחֲקַל טַב לְמִזְרַע
נִצְבֵיהּ עַל מַיִין סַגִּיאִין גְּפַן
נִצְבָא שַׁוְיֵיהּ: ו וּצְמַח וַהֲוָה
לְגֶפֶן תַּקִּיף מַכִּיךְ בְּקוֹמָא
לְכַפָּפָא עוּבַרְתֵּיהּ לֵיהּ וְשָׁרְשׁוֹהִי תְּחוֹתוֹהִי יְהוֹן וַהֲוָה

יז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
ל' לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם חוּד חִידָה וּמְשֹׁל
ס"בטע' בסיפ מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: ג וְאָמַרְתָּ
כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל
ג' גְּדוֹל הַכְּנָפַיִם אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא
הַנּוֹצָה אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה בָּא אֶל־
הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז:
ל' • ס' מ"ל ד אֵת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו קָטָף וַיְבִיאֵהוּ
כ' אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעִיר רֹכְלִים שָׂמוֹ:
ה וַיִּקַּח מִזֶּרַע הָאָרֶץ וַיִּתְּנֵהוּ בִּשְׂדֵה־
כ' וסי' ולקח זרעו • ז' • ל'דג' זָרַע קָח עַל־מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה
ד' • ל' שָׂמוֹ: ו וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגֶפֶן סֹרַחַת
שִׁפְלַת קוֹמָה לִפְנוֹת דָּלִיּוֹתָיו אֵלָיו
וְשָׁרָשָׁיו תַּחְתָּיו יִהְיוּ וַתְּהִי לְגֶפֶן

לך • את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב הטיבותי לך: (ב) חוד חידה • הנבואה שבענין בלשון חידה הוא שהוא מדמה את נ"נ לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים: (ג) ארך האבר • כמו כנף אל"א בלע"ז. לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש: הרקמה • נוצתו נאה ומגוונת: את צמרת הארז • כל נוף האילן בלע"ז צימא הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו: (ד) את ראש יניקותיו קטף גדולתו ומלכותו השפיל • יניקותיו כמו ענפיו • ויביאהו אל ארץ כנען • אל ארץ תגרים הוא בבל: (ה) ויקח מזרע הארץ. את צדקיהו בנו: בשדה זרע בירושלים בעיר מלוכה: קח על מים רבים. נשרש על מים רבים • כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו: צפצפה • מין אילן ערבה שענפיו מרובים שאלק"א בלע"ז: (ו) סורחת. כמו (שמות כו) וסרח העודף גדולה: שפלת קומה • לעבוד למלך בבל: דליותיו • זמורותיו: אליו • אל מלך בבל: תחתיו. תחת מלך בבל: בדים. מוטות: ותשלח

מ"ל. ואמרת ה' בסיפרא וסי' מכרותיך • הנשר הגדול • ישראל • אצולי דבר: על מים ז' וסימ' צוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר האחת ר"פ • והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים רבים • ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן נדמך על מים שתולה • ה' על מים רבים:

תולדות אהרן צפצפה. סוכה לד:

מצודת ציון

ר"ל לכפרים הנכנעות אל העיירות: (ב) חוד חידה. ענינו דבר סתום קשה ההבנה: (ג) האבר. הוא גוף הכנף וכן אבר כיונה (תהלים נה): הרקמה. כמעשה רוקם בחלוף הגוונים: הלבנון. שם יער: צמרת. כן יקרא סעיף העליון העולה למעלה מכולם וכן ובין עבותים היתה צמרתו (לקמן לא): (ד) יניקותיו. ענפיו הרכות והקטנות כמו ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג): קטף. ענין כריתה כמו עודנו באבו לא יקטף (איוב ח): כנען. ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): רוכלים. סוחרים כמו רוכלת העמים (לקמן כז): (ה) קח. מלשון לקיחה: צפצפה. הוא מין ערבה ובדרז"ל והצפצפה פסולה (סוכה לג): (ו) סורחת. ענין יתרון ורב כמו וסרח העודף (שמות כו): דליותיו. כן יקראו הענפים שדרכם לעלות למעלה והוא

מצודת דוד

לך מזה בושת וכלימה ומפני הכלימה ההיא לא יהיה לך עוד פתחון פה להתרעם על הצרו' שעברו עליך כי תכלמי להתרע' הואיל ואקיים הברית עם שאתה לא קיימת: בכפרי לך. בעת אכפר לך על כל אשר עשית מן הרעות אז תראה שאני מקיים הברית ואז תבושי ותכלמי: יז (ב) חוד חידה. אמור הנבואה בלשון חידה ודבר אותה במשל: (ג) הנשר הגדול. וחזר ופי' שקראו גדול לפי שהיה גדול הכנפים ר"ל כנפי נוצתו היו גדולים במדה: ארך האבר. גוף הכנף היה ארוך: מלא הנוצה. גוף הכנף היה מלא נוצות: אשר לו הרקמה. אשר מראה הנוצות היו כגוון הרקמה בחלוף הגוונים כמו נוצת הטווס ועל נ"נ יאמר: אל הלבנון. אל יער הלבנון ומשם לקח הסעיף הגבוה מהאילן הארז שהוא הגבוה שבעצים ר"ל נ"נ בא לירושלים ולקח את מלכה: (ד) את ראש וגו'. כרת ראש ענפיו הרכים העליונים הם השרים: אל ארץ כנען. אל ארץ סוחרים כמ"ש שהיא ארץ כשדים יאמר על ארץ כנען כשדימה (לעיל טז): בעיר רוכלים. על בבל יאמר: (ה) מזרע הארץ. מהארץ ההיא עצמה אשר זרע בה: בשדה זרע. בשדה טובה לזריעה: קח. לקחה וזרעה סמוך למים רבים לבוא בה מרבית הרטיבות: צפצפה שמו. הנשר שם את הזרע באופן שתצמח להיות בעלת ענף כאילן צפצ' ר"ל המליך בה מזרע המלוכה: (ו) ויצמח. הזרע ההוא צמח והיה לאילן גפן המתפשטת הרבה ושפלה בקומה: לפנות. להיות דליותיו פונות אליו לא כדרך שאר האילנות שהדליות עולות למעלה בגובה כ"א כדרך דליות הגפן שהמה יורדות למטה לפנות מול גוף האילן: ושרשיו. שרשי האילן ההוא השריש תחת האילן וכדרך עץ הגפן ולא התפשטו למרחוק כדרך שאר האילנות ר"ל המשילו רק במקומו אבל למולו יכנע: ותהי לגפן. ר"ל גם שבחי הגפן היה לו כי עשתה והגדילה הרבה בדים וענפיה הרכים התפשטו

והפארות הם הענפים היונקים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על סביבותיו והמלכים נשמעים אליו כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לה פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו : (ז) ויהי נשר אחד . זה משל למלך מצרים ואע"פ שהיה תקיף לשעתו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף וכהדר כמו הראשון : והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו . כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי רז"ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שאלה לו שחד ועבדו : להשקות אותה מערוגות מטעה . עזרו בעמו ובחילו הגדול ממלך בבל וזהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגות להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו : (ח) אל שדה טוב אל מים רבים . כמו על אמר למה הוצרך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצליח עמו לסיום מלך אדיר ושליט למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה עושה ענף ונושא פרי שיתקיימו לו בנים : (ט) אמר כה אמר ה' תצלח. בתמיה : הלא את שרשיה ינתק הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מבבל : ואת פריה יקוסס . וזהו ששחט בני צדקיהו לעיניו: יקוסס . יכרת כמו יקוצץ בצדי : ויבש . כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו להם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו : כל טרפי צמחה תיבש . תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שיבשו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל ובמותו יבש ופסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחטם מלך בבל : ולא בזרוע גדולה ובעם רב. ולא יציל מידו בזרוע גדולה של פרעה שחשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו : למשאות אותה משרשי' כשיבא מלך בבל להשיא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יועיל פרעה ולא יציל : למשאו' . שם במקום מקור בפלס להשאו' כמו להשיא וכן למסע את המחנו' כמו להסיע וי"ת ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה' ר"ל לא יצטרך מלך בבל לבא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה כי נבוכד נצר אע"פ שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י"א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת והניח מקצת חילו ונבוזראדן בראשם וכבשו ירושלם החיל הנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה : (י) והנה שתולה התצלח והנה חשבה שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיה הנביא כי חשב שלא תנתן העיר ביד הכשדים : [illegible] . ואיך תחשב כי תצלח איך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא בזה אלה והפר ברית : הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש . המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי בבל מזרחית לצפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח הקדים היא חמה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הוביש פריה ואמר יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבש מקורו ויחרב מעינו : תיבש יבש . האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם : על ערוגת צמחה תיבש . במקום שהיה מקום שישקה אותה מלך מצרים : ויהי . (יב) אמר נא . אמור לו שיאמר להם פי' המשל : את מלכה . זה יהויכין כמו שפירשנו : (יג) ויקח מזרע המלוכה . זה

וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתְּשַׁלַּח פֹּארוֹת׃ ז וַיְהִי פארות ק׳
נֶשֶׁר־אֶחָד גָּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפַיִם וְרַב
נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה
שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְחָה־לּוֹ
לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׃
ח אֶל־שָׂדֶה טּוֹב אֶל־מַיִם רַבִּים הִיא
שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת פֶּרִי
לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדָּרֶת׃ ט אֱמֹר כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת־
שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ ׀ יְקוֹסֵס
וְיָבֵשׁ כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ וְלֹא־
בִזְרוֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם רָב לְמַשְׂאוֹת
אוֹתָהּ מִשָּׁרָשֶׁיהָ׃ י וְהִנֵּה שְׁתוּלָה
הֲתִצְלָח הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ רוּחַ הַקָּדִים
תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל־עֲרֻגֹת צִמְחָהּ תִּיבָשׁ׃
יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
יב אֱמָר־נָא לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם
מָה־אֵלֶּה אֱמֹר הִנֵּה־בָא מֶלֶךְ־בָּבֶל
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־
שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא אוֹתָם אֵלָיו בָּבֶלָה׃
יג וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ

לְגֶפֶן וַעֲבַד שַׁבְקִין וּשְׁלַחַת עוֹבָרָן : ז וַהֲוָה נִשְׁרָא חַד רַבָּא רַב נַפִּין וַחֲפֵי כַנְפִּין וְהָא גוּפְנָא הָדָא כַּפַּת שָׁרְשׁוֹהִי עֲלוֹהִי וְעוּבַרְתֵּיהּ שְׁלַחַת לֵיהּ לְאַשְׁקָאָה יָתַהּ מֵעוּגִיַת נִצְבְתַהּ : ח בַּחֲקַל טַב עֲלֵי מַיִין סַגִיאִין הִיא שְׁתִילָה לְמֶעְבַּד עֲנַף וּלְמִטְעַן פֵּירִין לְמֶהֱוֵי לְגֶפֶן תַּקִיף : ט אֱמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תִּצְלַח הֲלָא יַת שׁוּרְשָׁהָא יַפְסֵיק וְיַת אִבַּהּ יַקְטֵיף וְיִבְשׁוּן כָּל טַרְפֵּי צִמְחָהּ יִתְרוּן וְלָא בְמַשְׁרְיָן סַגִיאִין וּבְעַם סַגִי יֵיתוּן לְמֶעֱקַר יָתַהּ מִשּׁוּרְשָׁהָא: וְהָא שְׁתִילָא הֲתִצְלַח הֲלָא כְּמִקְרַב בַּהּ רוּחַ קִידוּמָא תִּיבַשׁ מֵיבַשׁ עַל עוּגִיַת נִצְבְתַהּ תִּיבָשׁ: יא וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : יב אֱמַר כְּעַן לְעַמָּא סָרְבָנָא הֲלָא יְדַעְתּוּן מָה אִלֵּין אֱמַר הָא אֲתָא מַלְכָּא דְבָבֶל לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר יַת מַלְכַּהּ וְיַת רַבְרְבָהָא וְאוֹבֵיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבָבֶל : יג וּדְבַר מִזַּרְעָא דְמַלְכוּתָא וּגְזַר עִמֵּיהּ קְיָם

ותשלח ותגדל : פראות . ענפים רבים : (ז) ויהי נשר אחד . מלך מצרים : כפנה שרשיה . לשון רעבון כמו לשוד ולכפן (איוב ה) רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר . תוספות ויש משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך ובדברי רבותינו יש מן הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנא הוא כמו כנפה אמאש"א בלע"ז : ודליותיו שלחה לו . ושלוחיה שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה : מערגות מטעה . מהעוגיות מים שעשה לו הנשר הראשון : (ח) אל שדה טוב וגו' . כלומר ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה : לגפן אדרת . לגפן תקיף : (ט) אמור . כל האלפא ביתא במקרא זה ותמיה אני כי אינו מנה במסורת : ינתק . הנשר הראשון : ואת פריה יקוסס . כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ששחטן לעיניו : טרפי . עלי פויליי"א בלע"ז : ולא בזרוע גדולה ובעם רב . יבא הנשר השני לעזרתה : למשאות אותה משרשיה . לנוכח העוקרות ומסיעות אותה משרשיה : (י) והנה . עתה שתולה כרצונה : התצלח . איפשר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשון : (יב) מה אלה . מה החידה הזאת ופירשה להם : ויקח את מלכה ושריה . הם למרת הארץ יהויקים ושריו : בבלה . היא עיר הרוכלים : (יג) מזרע המלוכה . צדקיהו : אילי

שלחה ו' רפין וסימ' נמ' בשמואל א' סימ' י"ו : ולשאת ב' וסימ' ולשאת את חלקו לעשות ענף ולשאת פרי : צמחה ד' וסי' כי כארץ תוציא. כל טרפי צמחה תיבש. על ערגת צמחה תיבש. ברביבים תמגגנה צמחה
חברך : מזרע המלוכה ד' דסמיכי בקריאה וסי' ובא ישמעאל בן נתניה דמלכים . וחברו דיו מיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית . ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דרוש דניאל

מצודת דוד

התפשטו למרחוק וכדרך עץ הגפן ר"ל במקומו היה לו ממשל רב : (ז) גדול כנפים . הוא פי' על מה שקראו גדול : ורב נוצה . הרבה נוצה היה בו אבל לא היה מלא נוצה ולא היה לו ארך האבר ולא הרקמה כמו הנשר הראשון ועל פרעה יאמר : כפנה שרשיה עליו . אספה כל שרשיה על הנשר ההוא לבטוח עליו : ודליותיו שלחה לו . הוסיפה דליותיו אל הנשר ההוא שהוא ישקה אותה מן המים המכונסים בין הערוגות העשויות לצורך נטיעתה שעשה לה הנשר הראשון (כי כן הדרך לעשות סביב הנטיעה כעין ערוגות) ר"ל שלח מלאכיו אל פרעה להחזיק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ : (ח) אל שדה טוב . כאומר והנה הגפן הזה טעה מאד כי הלא נטועה היא ע"י הנשר הראשון בשדה טוב וסמוך אל מים רבים למען עשות ענפים ולגדל פרי להיות מעולה גפן גדולה וחזקה מבלי בטחון הנשר השני ומבלי השקאתו מן המים הבאים בפועל מעשה הנשר הראשון ר"ל הלא מבלי פרעה יוכל לעמוד במלוכה: (ט) אמור . על הגפן ההיא : תצלח . כמו התצלח וחסר ה"א התימה ר"ל וכי תצלח בבטחון הנשר השני הלא הנשר הראשון ינתק ויעקור את שרשיה ויכרת פריה וממילא יתייבשו העלים ונכרתו מן האילן אין להם יניקה לבוא בהם הרטיבות ר"ל נ"נ יעקור המלוכה וישחט בני צדקיהו : כל טרפי צמחה . כל העלים שצמחו בה יתייבשו הואיל ונעקרו שרשיה ר"ל העם יהיו גולים : ולא בזרוע גדולה וגו' . ר"ל הנשר השני לא יבוא בעזרתה בזרוע גדולה ובעם רב לעמוד במלחמה מול הנשר הראשון הבא לעקור ולהסיע אותם ממקום אשר נשרשו שרשיה ר"ל לא יעזור לו פרעה מול נ"נ : (י) והנה שתולה . ר"ל אף אם תאמר שתולה ולא יעקור שרשיה וכי תצמח בהשקאת הנשר השני הלא כאשר יגע בה רוח הקדים הלא תתייבש : על ערוגות צמחה תיבש . ר"ל אף שהיא עומדת סמוך להערוגות הנעשות לצורך צמחה מקום ימלא שם מים מכונסים עם כל זה תתייבש כי אין דבר עומד בפני רוח הקדים כי הוא יחריב גם המים המכונסים בין הערוגות וכאומר הלא אין להנשר השני מקום להשקותה כ"א מהמים שבין הערוגות ואם רוח הקדים תייבש גם אותו מאין לו מים להשקותה למה הוא א"כ הבטחון ר"ל אף אם נ"נ לא יעשה עמו רעה רק ימנע ממנו הטובה לא יתקיים ע"י פרעה: (יב) לבית המרי . לבית ישראל הממרים בי: הלא ידעתם . הלא תוכלו לדעת ולהבין מה הם אלה הדברים על מה רמזו: אמור וגו' . ר"ל אמור פתרון הדברים: מלך בבל

מצודת ציון

והוא מל' דלו עיני למרום (ישעיה לח) וכן בארך דליותיו (לקמן לא) : בדים . הם הענפים הגסים וכן ממטה בדיה (לקמן יט) : ותשלח . ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ) : פראות . היא הפוך מן פארות והם הענפים הדקים וכן מסעף פארה (ישעיה י) : (ז) כפנה . ענין אסיפה ובדרז"ל יש כנופיא (שבת ס) ועם שהוא הפוך : שלחה . ענין הושטה : מערוגת . הם תלמי המחרישה כמו כערוגות הבשם (ש"ה ה) : מטעה . מל' נטיעה : (ח) אל שדה . כמו בשדה ובא מלת אל במקום הבי"ת כמו ואל הארון (שמות כה) : שתולה . נטועה כמו והיה כעץ שתול (תהלים א) : ולשאת . ר"ל לגדל והיא מלשון משא וסבל : אדרת . גדולה וחזקה כמו אשר אדירים שודדו (זכריה יא) : (ט) ינתק . ענין עקירה והעתק : יקוסס . ענין כריתה והוא כמו יקוצץ כי זסשר"ץ מתחלפים : טרפי . עלים כי עלי תאנה (בראשית ג) ת"א טרפי תאנה : בזרוע . ר"ל בחוזק כי הוא נתון בזרוע : למשאות . ענין לקיחה והסעה כמו ובתים ונשאו (מיכה ב) : (י) כגעת . מל' נגיעה : (יג) באלה . בשבועה : אילי . ענין חוזק כמו ביד אל גוים (לקמן לא)

יחזקאל יז

ברית ויבא אתו באלה ואת־אילי
הארץ לקח : יד להיות ממלכה
שפלה לבלתי התנשא לשמר את־
בריתו לעמדה : טו וימרד־בו לשלח
מלאכיו מצרים לתת־לו סוסים
ועם־רב היצלח הימלט העשה אלה
והפר ברית ונמלט : טז חי־אני נאם
אדני יהוה אם־לא במקום המלך
הממליך אתו אשר בזה את־אלתו
ואשר הפר את־בריתו אתו בתוך־
בבל ימות : יז ולא בחיל גדול
ובקהל רב יעשה אותו פרעה
במלחמה בשפך סללה ובבנות
דיק להכרית נפשות רבות : יח ובזה
אלה להפר ברית והנה נתן ידו
וכל־אלה עשה לא ימלט : יט לכן
כה־אמר אדני יהוה חי־אני אם־
לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר
הפיר ונתתיו בראשו : כ ופרשתי
עליו רשתי ונתפש במצודתי
והביאותיהו בבלה ונשפטתי אתו
שם מעלו אשר מעל־בי : כא ואת
כל־מברחו בכל־אגפיו בחרב יפלו
והנשארים לכל־רוח יפרשו וידעתם
כי אני יהוה דברתי : כב כה אמר
אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת

(מסורה: כ"א · ל' · ל' · ל' · ל' · ג' בטע' בסיפ' · ל' · ח' · ל' · ל"ג · ב' מ"ל דבסיפ' · ל' · כ' · ל' · י"ג · ח' · ב' ומ"ל כ' הפיר עלת. י"ד · ל' ומ"ל. כ"ט · מברחיו ק' · ל')

תרגום

ואעיל יתיה במומי ויתרברבי
ארעא דבר : יד למהוי מלכו
חלשא בדיל דלא לאתרברבא
למטר ית קימיה למפלחיה :
טו ומרד ביה לשלחא אזגדוהי
למצרים למתן ליה סוסון ועם
סגי היצלח הישתיזיב דעביד
אלין ומשני קים הישתיזיב :
טז קים אנא אמר יי אלהים
אם לא באתרא דמלכא
דאמליך יתיה דבסר על
מומתיה ודאשני ית קימיה
עמיה בגו בבל ימות : יז ולא
במשרין סגיאין ובעם סגי
יעבד עמיה פרעה קרבא
במצבר מליתא ובמבני
כרקום לשיצאה מדינן סגיאין:
יח ובסר על מומי לאשנאה
קים והא אמטי ידיה לפרעה
וכל אלין עבד לא ישתיזיב :
יט בכן כדנן אמר יי אלהים
קים אנא אם לא מומתי
דבסר וקימי דשני ואתן
פורענות אורחיה ברישיה :
כ ואפרוס עלוהי מצדתי
ויתאחד בסרגתי ואגליניה
לבבל ואתפרע מניה תמן
שקריה דשקר קדמי : כא וית
כל גברוהי בכל משריתיה
בחרבא יתקטלון ודישתארון
לכל רוח יתבדרון ותידעון
ארי אנא יי גזרית במימרי :
כב כדנן אמר יי אלהים
ואקריב אנא ממלכותא דבית

רדק

זה לדקיהו כמו שפירשנו : ואת אילי הארץ לקח · מלבד אלה והבריא לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו הערובו' שלא ימרד בו ושיהיה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגא' עליו : (יד) להיות · לשמור את בריתו לעמדה · לעמוד בה בברית : (טו) וימרד בו · ונמלט . בתמיה : (טז) חי אני · אם לא · לשון שבוע כמו אם לא בתים רבים אם לא כאשר דמיתי : (יז) ולא בחיל גדול · יעשה אותו · יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהתנה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם. בשפוך סוללה ובבנות דיק כששפכו סוללה ויבנו דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג בעיר כשלכדה בכל זה לא עזרו פרעה · סללה ודיק כבר פירשנו בתחלת הספר · וטעם אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה : (יח) ובזה . והנה נתן ידו · כי נתינת היד הוא קיום אהבה ושלום כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך : (יט) לכן · אם לא . לשון שבועה כמו שכתבנו : אלתי · באלהים השביעו : ובריתי · כי בשמו כרת אותו ברית : ונתתיו בראשו : אותו העון אתננו בראשו כמו השיב לו גמולו בראשו או אמר בראשו על עורון עיניו : (כ) ופרשתי · שאחז בלב הכשדים לרדוף אחריו והשיגו ובדרש מערה היתה מבית לדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפ' עשה לך כלי גולה : ונשפטתי אתו שם . כי בבלא יהיה שם בבבל וכאילו אני נשפט ומתוכח עמו כי במעלו אשר מעל כי באה לו הרעה הזאת והוא יתודה בזה וי"ת ואתפרע מני' תמן : מעלו · חסר בי"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' והדומים לו : (כא) ואת כל מברחו · כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והיא תאר ועניינו הבורחים שברחו עמו או בלעדיו : בכל אגפיו : בכל חייליו כמו שפיר' למעל' : בחרב יפלו · אות' שישיגו הכשדי' והנשארי' שלא ישיגים : לכל רוח יפרשו · יהיו מפוזרים בכל פאה . יפרשו מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הכבד כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כי אני ה' דברתי . תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא ה' האומר ועושה גוזר ומקיים : (כב) כה אמר ה' . ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי · מאותה צמרת הארז בנקטפה והוסרה ממקומה

עוד

רשי

אילו הארץ שרי הארץ : (יד) לעמדה · למען יתקיים : (יז) בשפוך סוללה · כשיבא נבוכדנצ' וישפוך סוללה על ירושלי': להכרי' נפשות רבות . להרוג את בני העיר : (יח) נתן ידו · הבטיח באמונה ונשא ידו בברית : (יט) ונתתיו בראשו · הוא סמוי עיניו : (כ) ופרשתי עליו רשתי . כמו שפירשתי למעלה בתחילת הספר (לעיל יב) שזימן צבי להלוך על גג המערה : ונשפטתי . ואתווכח עמו : (כא) ואת כל מברחיו · כתרגומו וית כל גיברוהי ומנחם חברו עם ברח דודי (סוף ש"ה) וכה פתרונו ואת כל הבורחים : בכל אגפיו · בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו : יפרשו. שרואספנדי"ן בלע"ז : (כב) ונתתי · כתרגומו ואקיימיניה : ולקחתי אני : את מלך

נאם ג' בטעם בסיפרא וסי' בריש ספרי' סימן ת' : בזה ח' בקריאת וסי' כי דבר ה' בזה ואת מצותו · ובזה לך לעגה לך בתולת · וחברו דישעיה · אשר בזה אתו ואשר הפר · אם לא אלתו אשר בזה · ואת אסיריו לא בזה · כי לא בזה ולא שקץ ענות עני · ולא בזה את תפלתם · וחד ובזה אלה להפר ברית : בראשו ט"ז וסי' ושלמאתו בראשו · בראשו נגעו. והשיב את אשמו · דמו בראשו ואנחנו נקיים . ואת רעת נבל · כובע ישועה בראשו . ישם ויגיד בראשו · ובריתי אשר הפיר דסיפרא . ותבא חרב ותקחהו · ואתה תשמע השמי' דמלכים קדמא . וחברו דדברי הימים ואתה תשמע מן השמים קדמא . ישוב עמלו בראשו · דמו בראשו יהיה דסיפרא . החכם עיניו בראשו · נאשר נתן כתר :

מצודת ציון

לא) : (יז) סוללה : היא תל' עפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם בה : דיק · הוא המגדל הבנוה מול העיר ללכדה כמו ויבנו עליה דיק (ירמיה נב) : (כ) במצודתי . הוא רשת שלדין בה : ונשפטתי . ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו) : מעלו · ענין חטא ופשע : (כא) מברחיו . מל' בריחה : אגפיו ·

כנפיו

תולדות אהרן באלה. נדרים סה שבועות לו הוריות יב : אילי הארץ . יומא סו יבמות כא ב"ב סח :

מצודת דוד

בבל · והוא פתרון הנשר הגדול הראשון : ירושלים . הוא פתרון הלבנון : את מלכה ואת שריה · הוא פתרון צמרת הארז וקטיפת היונקות ועל יהויכין ושריו יאמר שלקחום נ"נ בגולה : (יג) מזרע המלוכה · הוא פתרון מזרע הארץ ועל צדקיהו יאמר שהיה בן יאשיה כי נ"נ המליכו תחת יהויכין : ויכרות אתו ברית · לבל ימרוד בו : ויבא אותו באלה · השביע אותו על זאת : ואת אילי הארץ לקח · את שרי ירושלים לקח להיות בידו ערבון שלא ימרוד בו צדקיהו : (יד) להיות · את הערבון לקח למען תהיה רק ממלכה שפלה להיות נכנעת לו לבל יתנשא למרוד בו רק לשמור את הברית שכרת עמו להיות לה עמידה וקיום וזהו פתרון גפן סורחת שפלת קומה וכו' ור"ל שנתן לה ממשלה מה אבל רק בארצה ובמקומה ותהיה נכנעת לבבל : (טו) וימרד בו . אח"ז מרד בו צדקיהו ושלח מלאכיו למצרים לתת לו סוסים ועם רב להיות בעזרתו מול בבל וזהו פתרון הנשר השני והשלחת הדליות להשקותה מן המים שבין הערוגות ר"ל לחזק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ : היצלח הימלט · וכי יצלח בבטחון מלך מצרים וכי יהיה נמלט מיד נ"נ האיש העושה הדברים האלה : והפר . וכי המפר ברית ראוי הוא להמלט : (טז) אם לא . הוא ענין לשון שבועה : אשר בזה את אלתו · בזה את השבועה שהשביעו ועבר עליה : אתו . עם המלך הממליכו בתוך בבל ימות (ועם שכבר אמר במקום המלך חזר לומר שוב אתו בתוך בבל לפי שארכו הדברים באמרו אשר בזה וכו' וכן דרך המקרא) וזה פתרון גאוק השרשים וכו' ור"ל שנ"נ יעקור מצדקיהו שרשי המלוכה כי לא ימלוך עוד מי מזרעו ויקוצץ פרי בפטו כי שחט את בניו והגלה את העם : (יז) ולא בחיל גדול וגו' · ר"ל לא יעשה עמו פרעה לבוא בחיל גדול ובקהל רב כי לא יקיים הבטחתו לישראל לעשות עמו מה שאמר והוא פתרון ולא בזרוע גדולה וכו' : במלחמה . בעת בוא עליו מלחמת בבל כשישפוך סוללה מול העיר לכבשה וכשיבנה דיק ללכדה למען הכרית בה נפשות רבות הנה אז לא יקיים פרעה הבטחתו לבוא בעזרת ישראל : (יח) ובזה אלה . והנה צדקיהו שבזה את השבועה למען הפר הברית שכרת עם נ"נ : והנה נתן ידו · מתחילה נתן ידו והוא תקיעת הכף לקיים הדבר ואח"ז עשה כל המרידות האלה לזאת לא ימלט מיד נ"נ : (יט) לכן . הואיל וכן עשה לכן כה אמר ה' : אם לא · הוא ענין שבועה : אלתי אשר בזה · ר"ל השבועה אשר בזה דומה אלי כאלו נשבע לי ובזה אותה וזהו על כי נשבע בשם ה' : ובריתי . הברית אשר הפר הוא כאלו הפר בריתי אשר כרת עמי : ונתתיו בראשו . לכן אתן גמול העון הזה על ראשו : (כ) ופרשתי עליו רשתי . ארז"ל כשברח צדקיהו דרך מערה הזמין הקב"ה צבי הולך על המערה ממעל ורדפו הכשדים אחר הצבי לתפשו וכשהגיעו לפתח המערה מצאו את צדקיהו יוצא מן המערה ותפשוהו : ונשפטתי אתו שם . בבבל אתווכח עמו על המעל שמעל בי לעבור השבועה כי שם ישב במאסר וזה יחשב לו ויכוח כי בזה יודיע לו שפשע בו : (כא) ואת כל מברחיו . כל הבורחים מעליו בכל חיילותיו יפלו בחרב האויב אשר ישיגם

עוד אקח ממנה ולא כאותה לקיחה שלקחה מלך בבל כמו שאמר ויקח את צמרת הארז כי הוא לקחה להסירה ולבטלה אבל אני אקחנה ממקום הגלות ונתתי אותה במקומה זהו שאמר ונתתי : מראש יונקותיו רך אקטף · ראש יונקותיו הוא יהויכין כמו שפירשנו למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו והו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לטובתו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין : על הר גבוה ותלול . פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר ציון תל ובלע"ז אמונ"ט : (כג) בהר מרום ישראל . מרום א"י כי ירושלם גבוהה מכל א"י וא"י גבוהה מכל הארצות וי"ת בטור קודשא דישראל : אשתלנו · כתי"ו בקמץ חטף לתפארת הקריאה : ועשה פרי . ובצדקיהו לא זכר פרי כי מתו בניו כמו שזכרנו : והיה לארז אדיר · כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמר לצמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו : ושכנו תחתיו · ישראל ישכנו בצלו : תשכנה . דגש הנ"ון לנ"ון השרש שנפלה ופי' תשכנה הצפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל : (כד) וידעו כל עצי השדה · לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל העו"ג לשאר עצי השד': וידעו כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל · השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהוד' והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן עליהם ויש מפרשי' עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו עץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלו' שפל והגביהו האל יתעלה שהוציאו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו ממעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל הנה שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכות' דבית דוד דמתיל כארזא וגו': (א) ויהי לאמר · שיאמר להם לישראל : (ב) מה לכם . על אדמת ישראל · על חורבן א"י יאמרו הדור שחרבה בימיהם זה המשל : אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה . ופירוש המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לשבט יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה יתכן לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה והם לא הבינו ולא השכילו בזה כי בגלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקצף הגדול כי הם החטיאו הבאים אחריהם ואילו לא אחזו ישראל בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא חרבה ארץ ישראל ועל זה הענין השיבם האל יתעלה והוא ענין כל הפרשה שבאה אחר זה : (ג) חי אני · אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה · כי אני אודיע בם משפטי ודרכי ולא תטעו עוד בו ותתנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני נתתי אותם בבשר להנהיג הגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייהן ולא במיתתן כי לי הנה ומכבודי נגזרו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תעלו בדעתכם שאעניש הנפש אם לא חטאה לי חלילה לי : (ד) הן כל הנפשות לי הנה . מבואר הוא : (ה) ואיש כי יהיה צדיק · עתה יפרש המשפט כאשר הוא מלפניו כדי שלא יטעו שהם גם אין להם לטעות במה שכתוב בתורה פוק' עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי : כי יהיה צדיק . בשמעו ממצות לא תעשה : ועשה משפט וצדקה . שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיות ואמר : (ו) אל ההרים לא אכל . קמץ בזקף לפי שהיו עובדים עכו"ם אל ההרים הרמים כמ"ש לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו

הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃ כג בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ כד וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀ עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

יח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב מַה־לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ ג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ ד הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ ה וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ ו אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־

דוד דמתיל כארזא רמא ואקימיניה מבני בנוהי יניק וארבי ואקימיניה במימרי בטור רם ומנטל : כג בטור קודשא דישראל אקימיניה ויכניש משרין ויעביד סומכן ויהי למלך תקיף ויסתמכון עלוהי כל צדיקיא וכל ענותניא בטלל מלכותיה ישרון : כד וידעון כל מלכי עממיא ארי אנא יי אמאיכית מלכות דהות תקיפא ותקיפית מלכות דהות חלשא אמאיכית מלכות עממיא דהות תקיפא כאעא רטיב ותקיפית מלכות בית ישראל דהות חלשא כאעא יביש אנא יי גזרית במימרי ואקים : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב מא לכון דאתון מתלין ית מתלא הדין על ארעא דישראל למימר אבהתא חטן ובניא לקן : ג קים אנא אמר יי אלהים אם יהי לכון עוד מתיל מתלא הדין בישראל : ד הא כל נפשתא דילי אינון כנפש אבא וכנפש ברא קדמי אינון אנש דיחטי הוא ימות : ה וגבר ארי יהי זכאי ויעביד דין דקשוט וזכו : ו בטוריא לא פלח לטעותא ועינוהי

מלך המשיח : רך אקטוף . אין דרך להרכיב אלא מן הרך שגדל אשתקד שקורין גריפי"א בלע"ז : ותלול . לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומגלי"ה בלע"ז : (כג) תשכונה . דגשות הנו"ן משמש תחת נו"ן שנייה כאלו כתוב תשכוננה : (כד) השפלתי עץ גבוה . את הכשדים שהיו מושלים בישראל : הובשתי עץ לח . צדקיהו וזרעו : והפרחתי עץ יבש . יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהיה פחת יהודה למשול : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר . (ב) מה לכם אתם מושלים את המשל · אשפלא"ן בלע"ז : אבות יאכלו בוסר · פרי עד שלא נתבשל בייגרו"ן בלע"ז : ושני הבנים תקהינה . אגאצרוצ"ש בלע"ז . כך דרכו של הקב"ה האבות חוטאים והבנים לוקים שהרי כמה שנים חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא נדאג ללקות בעונינו : (ג) משול . כמו למשול : (ד) כל הנפשות לי הנה · ולמה ילקה הבן שלא חטא לי הלא שלי הוא : (ו) אל ההרים לא אכל . בטוריא לא פלח לטעותא לאכול זבחי מתים : אל גלולי .

סכום

דברתי ועשיתי ד' דסמיכי וסימ' וידעו כל עצי השדה . היעמד לבך אם תחזקנה · וידעו כל הגוים אשר ישארו · ונתתי רוחי בכם : אל ההרים לא אכל חד מן ה' פסו' אית בהון לא לא לא וסי' והיא שפחה נחרפת ! לאמר לא כי אל ארץ מצרים נבא' ומלדתיך ביום הלדת. אל ההרים לא אכל קדמא דסיפרא' ארזים לא עממהו · בחרות כי הנה אנכי מקיים · א שמעה בקול . לא תרצח לא תנאף דאלה שמות :

תולדות אהרן ונשא ענף.שבת ל: כל צפור.חולין קלט: כל הנפשות.עקידה שער נט: אל ההרים.שבת יג סנהדרין פא :

מצודת דוד

ישיגם והנשארים מהם יתפזרו בעולם בכל רוחות העולם: וידעתם · אז בבוא הדבר תדעו שאני ה' דברתי הדברים האלה ולא בדאם הנביא מלבו : (כב) ולקחתי אני · אני אקח ענף מסעיף העליון מאילן הארז הרמה ואני אתן אותה במקומו ר"ל בימי המשיח אקח מזרע דוד ואמליכו בירושלים : מראש יונקותיו . מן הענפים הרכים שהמה בראש הסעיף העליון מהם אכרות ענף רך אשר תאות לנטיעה : ושתלתי אני . אטע אותו על הר גבוה ותלול למען יהיה נראה למרחוק ועל המשיח יאמר וכפל הדבר במ"ש : (כג) בהר מרום ישראל · בהר הגבוה שבכל א"י הוא ירושלים שם אשתלנו : ונשא ענף · יגדל ענפים ויעשה פרי ויהיה דומה לארז חזק ר"ל יהיה לו הרבה טובה וגדולה : ושכנו תחתיו · תחת האילן הזה ישכנו כל צפור וכל בעל כנף תשכונה בצל ענפיה הגדולים ר"ל כל האומות יהיו נשמעים לו וסרים לעבודתו : (כד) כל עצי השדה · הם העו"ג : השפלתי עץ גבוה · הם שרי הבבליים : הגבהתי עץ שפל · הם מלכי בית דוד : הובשתי וגו' · כפל הדבר במ"ש : אני ה' · הנאמן במאמרו : יח (ב) מה לכם . ר"ל מה ראיתם לעשות זה שאתם מושלים את המשל הזה על חורבן אדמת ישראל : אבות · וזהו המשל שאמרו הנה האבות אכלו בוסר התמולה המקהה את השנים ועכ"ז לא קהו שניהם ושני הבנים תקהינה עם כי לא אכלו הבוסר ר"ל היתכן אשר אבותינו חטאו והיו כל ימיהם בשלוה ולא קבלו גמול ואנחנו בניהם שאין אנו מרבים בחטאים כמוהם נהיו נלקים בעוונם : (ג) אם יהיה וגו' . ר"ל אם יהיה עוד מי מכם להמשיל המשל הזה וכאומר הן אודיע לכם אופן משפטי ותראו שהדין עמדי : (ד) לי הנה . המה שלי וכאומר והנה מהדרך הוא שכ"א מחבב את שלו ורוצה בקיומו : כנפש האב וגו' . כמו נפש האב כן נפש הבן הנה שלי באין הפרש (וכפל הכפי"ן כנפש האב וכנפש הבן להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה) (בראשית מד) : היא תמות . כי אז אין לחבבה מעתה אבל בזולת החטא מדוע תסיר החבוב : (ה) ואיש . ר"ל הואיל והנפשות חביבות עלי לכן איש כי יהיה צדיק לבל יעשה מה מן הרעות ועוד יעשה הטוב בעשות משפט וצדקה : (ו) אל ההרים וגו' . עתה מפרש מה הם הרעות שהיה נזהר מהם ואמר שלא אכל בההרים מזבחי תקרובת עכו"ם שעל ההרים ואף לא נשא עיניו להסתכל בגלולי

מצודת ציון

כנפיו ובדרז"ל עד בין אגפים (חולין מ"ו) ועל התפשטות החיילו' יאמר וכן וכל אגפיו (לעיל יב) : (כב) ותלול . ענין גבהות והוא מל' תל : (כד) הובשתי · מל' יבשות : לח . מל' לחות ורטיבות : והפרחתי . ענין הצמחת הפרח : (ב) מושלים · מלשון משל : בוסר · כן יקרא פרי שלא נגמר בשולו וכן ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה · ענין חלישת השנים לחתך

וכמוהו רבים ואמר אכל לפני שהיו אוכלים שם וזבחיהם אחרי הקרבתם לעכו"ם וכן ת"י בטורי' לא פלח לטעוותא : ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל . אין צריך לומר שלא עבד עכו"ם אלא אפילו עיניו לא נשא אליה כענין שנאמר אל תפנו אל האלילים ואחר שזכר עכו"ם והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העבירות זכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילים במשא ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר ממצות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום הישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו עונות עצמו לא ישאר אם ישוב מהם ובכלל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אעפ"י כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין הנזכר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הזה תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב בראותם הגלות רבות לבנים באותו הדור ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה היה אלא על מה שהיו רואים בעיניהם וצריך שתהיה התשובה מענין השאלה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים וכמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה נאמר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שאמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאנקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שנרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המית' הזאת כוללת כל הקללו' שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגומר וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה היא דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים ועם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ובאמרו הנפש החוטאת היא תמות אמר על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שחייו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים בחייהם שאלו מיתה' כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשנאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו שאמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום לא נתנו אוהביו ושומרי מצותיו ואע"פ שיש בינינו רשעים כל ישראל נקיים היום מעון עכו"ם ומשאר עונות הנזכרים נקיים רוב ישראל וכ"ש שהבטיח אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני האל יתעלה ואשר יצאו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם ברעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המוליד מבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו וזכר עליו שאמר לו האל שישמור לו ולבניו העון עד עולם ההוא היה גדול והיה בו חלול השם וקורא הדורות מראש ידע שלא היו בבנים מי שראוי לכפר עון אבותיו ההוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו העונש ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמ"ח מתכפר וזכר בפ' זאת ג' דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקתו של חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונספד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא מת בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד ת"ב הארץ כמו שאמר בתפלת מנשה נאמר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ונשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו נזכרים מעשיו אבל לו לא נזכרו כי לא נענש בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו וישמע תפלתו ויעתר לו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאותו מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה ובגלה בו הכל מבואר : (ז) ואיש · חבולתו חוב ישיב . החבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעני כמו שצותה התורה להשיב את העבוט והחבולה הוא המשכון חוב ידוע שהוא המלוה : ועירום · נכתב ביו"ד המשך : (ח) בנשך לא יתן · הבי"ת פתוחה לחסרון ה"א הידיעה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותו התורה : ותרבית לא יקח · אמרו רז"ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח : מעול ישיב ידו · כמו שאסרה תורה לא תעשו עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם : (ט) בחקותי יהלך . מן הדגוש והוא עומד וזכר החקים והמשפטים בכלל מלבד מה שזכר בפרט : (י) והוליד בן פריץ . שפורץ גדר האמת : ועשה אח מאחד מאלה . אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי גם הוא בלא דלת ויאמר בשתי לשונות כמו אני ואנכי ויונתן תרגם כמשמעו ויעביד לאחוהי מחדא מאילין ופירוש ועשה את עשה עון אחד ואי זה עון מאלה הנזכרים ופירוש מאחד מאלה הנזכרים כמו מכל אשר יעשה מאחת מאלה : (יא) והוא את כל אלה לא עשה · כל אלה הזכיות שזכר לא עשה אותם אלא עשה ההפך : כי גם אל ההרים אכל · אכל פתח בזקף ולמעלה לא אכל קמץ בזקף כמו שכתבנו והסימן לא אכל פתח פומיה אכל קמץ פומיה : (יב) עני ואביון הונה · זכר עני לפי שהוא אנוס והוא נקל להונותו והוא גם אחרים הונה כאשר יכול אלא זכר עני ואביון על הוה כי לא יירא לבושתם מתלונותם וההונאה היא קיחת ממון אחרים במשא ומתן שלא מדעתם

גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
ב' לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃
ל' והוא חד מן ז מלין דפסקא לבתר ז וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב
גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם
יְכַסֶּה־בָּגֶד׃
ג' קמצים וכל אס"ף דכוו' ח בְּנֶשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח
מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה
ג' בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ ט בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ
וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק
הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
ב' י וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה
ל' דסמיך אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃ יא וְהוּא אֶת־כָּל־
אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים
אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ יב עָנִי
וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא
כ"ד יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו

לָא זְקַף לְפוּלְחַן טַעֲוַת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ לָא
סָאֵיב וּלְוַת אִתְּתָא מְסָאֲבָא לָא
עָל׃ ז וֶאֱנַשׁ לָא אוֹנֵי מַשְׁכּוֹן
דְחוֹבְתָא אָתֵיב גְּזֵילָא לָא גְזַל
מִלַּחְמֵיהּ לְכַפְנָא יְהַב
וְעַרְטִילָאָה כַּסֵּי מִכְּסוּתֵיהּ׃
ח בְּחִבּוּלְיָא לָא יְהַב וְרִבִּיתָא
לָא נְסִיב מִשְּׁקְרָא אָתֵיב יְדֵיהּ
דִּין דִּקְשׁוֹט עָבֵיד בֵּין גְּבַר
לִגְבָר׃ ט בִּקְיָמֵי הַלֵּיךְ וְדִינַי
נְטַר לְמֶעְבַּד קְשׁוֹט צַדִּיקָא
הוּא מֵיחָא יְחֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
י וְאוֹלִיד בַּר רַשִׁיעָא אָשֵׁיד
דַּם וְיַעְבֵּיד לַאֲחוּהִי מֵחֲדָא
מֵאִלֵּין׃ יא וְהוּא יַת כָּל אִלֵּין
לָא עֲבַד אֱלָהִין בְּטוּרַיָא פְּלַח
לְטַעֲוָתָא וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ
סָאֵיב׃ יב מִסְכֵּן וְחַשִּׁיךְ אוֹנֵי
גְּזֵילָא גְּזַל מַשְׁכּוֹנָא לָא אָתֵיב
וּלְפוּלְחַן טַעֲוָתָא זְקַף עֵינוֹהִי

שאר עבודת כוכבים כגון הכבש שבשומרון והעגלים שבבית אל ושבדן : (ז) יונה . לשון אונאה כלומר שום איש לא הונה : חבולתו חוב ישיב · אם חובל שלמת רעהו בחובו ישיב אותו כבוא השמש : (י) ועשה אח מאחד מאלה . ת"י ויעבד לאחוהי מחדא מאילן : (יא) והוא את כל אלה . את כל הטובות האלה שעשה אביו : (יב) תועבה עשה · משכב זכור וירבה

מצודת ציון

לחתך כמאכל וכן אם קהה הברזל (קהלת י) ור"ל שנתלש הברזל לכרות העץ : (ז) יונה . מלשון אונאה ועניינו קחת ההון כמו העיר היונה (צפניה ג): חבולתו . ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמת רעך (שמו' כב): (ח) בנשך. ותרבית · שניהם ענין רבית אבל לשון נשך נאמר בכסף ותרבית באוכל כמ"ש את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה) : (י) פריץ . ר"ל רשע הפורץ גדר האמת והנכונה : (יב) הונה . מל' אונאה : נשא

מצודת דוד

בגלולי בית ישראל הם הפסילי': לא טמא.לזנות עמה: לא יקרב ·לבא עלי':(ז)לא יונה·לעשוק ולקחת מה משלו:חבולתו חוב . כאשר חבל שלמת רעהו בחובו השיב לו כבוא השמש ולא עבר על מצות התורה : לחמו לרעב יתן·ולא עבר על מה שאמרה התורה ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו) : ועירום· מי שהלך ערום מבלי לבוש כסהו בבגד משלו: (ח) לא יתן · לא הלוה למי על נשך : לא יקח · בעת התשלומין לא לקח תרבית ואף אם הלוה נתן מעצמו (ואף שזהו אבק רבית ומדרבנן רמוזה היא במקרא) : מעול ישיב ידו . עתה אמר דרך כלל שלא עשה עול והם הדברים שאסרה התורה : משפט אמת . עתה מפרש הטובה שעשה ואמר שעשה משפט אמת בין איש לאיש ולא הטה המשפט : (ט) בחוקותי יהלך . אף המצות שהם כחק שאין הטעם ידוע והשטן משיב עליהם עכו"ז הלך בהם ועשאם : ומשפטי שמר לעשות אמת . ר"ל לא עשה משפט במי עם הכוונה להתנקם בו כ"א שמר את המשפט לעשות בו לבד האמת והראוי מבלי כוונה אחרת : צדיק הוא · האיש אשר כזה לצדיק יחשב ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות : (י) והוליד . ואם צדיק הזה יוליד בן פריץ השופך דם : ועשה אח · ועשה לאחיו מאחד מאלה המזכרים כגזל וכדומה : (יא) והוא את כל אלה · כל אלה הטובות הנזכרים לא עשה : כי גם · ר"ל לא היה די לו שלא עשה הטובות אלא שגם עשה את הרע כי גם אכל בההרים מזבחי הקרובות עכו"ם : (יב) הונה · עשק מהם הון : חבול · מה שמשכן בחובו לא השיב כבוא השמש ועבר על מצות התורה : נשא עיניו · להסתכל בהם להפנות לבו אליהם : תועבה עשה · עשה הדברים המתועבים בעיני ה' : (יג) בנשך וגו' · ר"ל לקח בין רבית קצוצה בין אבק רבית : וחי · וכי איש כזה ראוי להחיות בזכות אביו באמת לא יחיה הואיל ועשה התועבות האלה הנזכרות ואין בידו זכות מה להצטרף עמה' זכות אביו : מות יומת · ר"ל אם כי ימות בחטאו יהיה עוד עון מיתתו על עצמו ויעונש בעולם הנשמות על כי חטא לנפשו לגרום מיתה לעצמו א"כ החוטא עצמו יקבל כל גמולו משלם: (יד) והנה הוליד בן · והנה אם רשע כזה יוליד בן וראה בעיניו כשעשה אביו חטאות : ויראה.ועם כי ראה אותן לא חמד בהן ולא עשה כמוהן : (טז) לא חבל. ר"ל לא נשאר החבלה בידו

תּוֹעֵבָה עָשָׂה: יג בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית
לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת
הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ
יִהְיֶה: יד וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־
כָּל־חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶ*
וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן: טו עַל־הֶהָרִים לֹא
אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא:
טז וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל
וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן
וְעֵרוֹם כִּסָּה־בָגֶד: יז מֵעָנִי הֵשִׁיב
יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי
עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת
בַּעֲוֹן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה: יח אָבִיו כִּי־
עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־
טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנֵּה־מֵת
בַּעֲוֹנוֹ: יט וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־נָשָׂא
הַבֵּן בַּעֲוֹן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
עָשָׂה אֵת כָּל־חֻקּוֹתַי שָׁמַר וַיַּעֲשֶׂה
אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה: כ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת
הִיא תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא ׀ בַּעֲוֹן הָאָב
וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן צִדְקַת
הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת *רָשָׁע
עָלָיו תִּהְיֶה: כא וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב
מִכָּל־חַטֹּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־
כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת: כב כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ
לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה: כג הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת
רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכוֹ וְחָיָה:
כד וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת
אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא

י"ח · ד' · ו' חס' · ויראה ק' · ל' · ל' בסיפרא · ב' זקף קמץ · ב' · ל' וכל שום אנש דכו' · ב' זקף קמץ וכל אסף דכו' · ל'. ח' דסמיך · ל' חס' · ד' · ל' ר"פ. ב · ל"ו · ס' · הרשע ק' · חטאתיו ק' · ח' פסוקי' אית כהון חטייה ועשייה · י"ת · ל' וחס' · מדרכיו ק' · ד' · צדקתיו ק'

תועבא עבד: יג בחבוליא
יהב ורביתא נסיב האתקים
לא יתקים ית כל תועבתא
האלין עבד מימת ימות חובת
קטוליה ביה תהי: יד והא
אוליד בר וחזא ית כל חובי
אבוהי דעבד וחזא ולא עבד
כותהון: טו על טוריא לא
פלח לטעותא ועינוהי לא זקיף
לפולחן טעות בית ישראל וית
אתת חבריה לא סאיב:
טז ואנש לא אוני משכונא
לא נסיב וגזלה לא גזל
מלחמיה לכפנא יהב
ועורטילאה כסי מכסותיה:
יז ממסכנא לא אתיב ידיה
חבוליא ורביתא לא נסיב
דיני עביד בקימי הליך הוא
לא ימות בחובי אבוהי מיחא
יחי: יח אבוהי ארי עשק
עשקא גזל גזלא לחד מאחוהי
ודלא תקין עבד בגו עמיה
והא מית בחוביה: יט ותימרון
מא דין לא לקי ברא בחובי
אבא וברא דין וקשוט וזכו
עבד ית כל קימי נטר ועבד
יתהון מיחא יחי: כ אנש
דיחוב הוא ימות ברא לא לקי
בחובי אבא ואבא לא לקי
בחובי ברא זכות זכאה ביה
יתקים וחובת חיבא עלוהי
תהא: כא ורשיעא ארי יתוב
מכל חובוהי דעבד ויטר ית
כל קימי ויעביד דין דקשוט
וזכו מיחא יחי לא ימות:
כב כל חובוהי דעבדלא ידכרון
ליה בזכותיה דעבד יתקים:
כג המרעא רעינא במותיה דרשיעא אמר יי אלהים הלא
כד יתוב מאורחיה ויתקים: כד וכד יתוב זכאה מזכותיה
ויעביד שקר ככל תועבתא די עבד רשיעא יעביד

רש"י

(יד) ויראה ולא יעשה כהן: ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אויסלצ"ו בלע"ז: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו רעה: (כד) כל צדקותיו לא תזכרנה. פירשו רבותינו במתחרט עליהם

ח' פסוקי' אית בהון חטאה ועשייה וסימ' והתורה את חטאת' אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל. ככל חטאת אביו אשר דאביה. על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע. דזמרי. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם. כי על אף יי'. והנה הוליד בן פריץ. והרשע כי ישוב: חטאת ו' חס' בליש' בקריא' וסימן נמסר בסדר נשא: גזל ב' קמצין וסימ' גזל אח ואשר לא טוב עשה, וגזל משפט וצדק תראה: ויעשה ד' בקריאה וסימ' נמס' במלכים א' סימ' י"ו: צדקת ה' בקריאה וסימ' כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא. צדקת הצדיק עליו תהיה. צדקת הצדיק לא תצילנו. צדקת ישרים תצילם. צדקת תמים תישר דרכו וחד. וצדקת צדיקים יסירו ממנו: ובשוב ד' וסי' ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול. בכל התועבות אשר עשה. ובשוב רשע מרשעתו. וחברו, וחד ובשוב

תולדות אהרן מות יומת. תמור' ו: בתוספתא. שבת נה מכות כד: בן פריץ. ב"מ קה תמורה ו: מנסך. ב"מ סא: בתוך עמיו. שבועות לט. ובשוב צדיק. ברכות כט:

מצודת ציון

(יט) נשא. מלשון משא וסבל: (כד) במעלו. ענין חטא ופשע: (כה) יתכן. מלשון תכונה ומתוקן וכן תוכן:

רד"ק

מדעתם או מדעתם כמו ולא יוסף בושי עוד את עמי והאכלתי את מוניך: תועבה עשה. שקרב אל נדה: (יג) כהן. וחי. בתמיה: דמיו בו יהיה. זכר דמיו לשון רבים ואמר יהיה לשון יחיד כמו שפירשנו למעלה בפרש' הודע כי דם נזכר בכלל ובפרט גם כי הויה נפל על שניהם כמו כי יהיה נערה: (יד) וראה. מבואר הוא: (טו) על ההרים. זהו שאמר על ההרים אל: (טז) ואיש. חבול לא חבל. לא חבל אותו בעת שראוי להשיבו: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו שום רע ואף מאחרים אלא שזכר מי שהוא נקל להרע לו שהוא חלוש: (יח) אביו. גזל אח. כל ישראל אחים כמו שאמר עד דרוש אחיך אותו וגזלתו ותירגם יונתן גזל גזילה לחד מאחוהי: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו. כאילו אמר ורע עשה בתוך עמיו ואמר דרך כלל על הרעות וכן מנהג הלשון לומר לא טוב במקום רע כמו ויתיצב על דרך לא טוב ומאזני מרמה לא טוב וכן על הדרך הזה אשר איננה טהורה אשר לא יהיה טהור: בתוך עמיו. כי לא יבוש לעשות רע בתוך קהלות אנשים: (יט) מדע. חסר וי"ו ולית כוותיה. וטעם ואמרתם כי אתם תאמרו אלי כשאומר לכם מדתי זאת מדוע לא נשא הבן בעון האב כמו שאנו רואי' אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה לא יתכן כי הבן משפט וצדקה עשה מדוע ישא עון האב אבל אתם רשעים ואתם נושאים עונותיכם ועון אבותיכם כמו שהיא מדתי פוקד עון אבות על בנים לשונאי: שמר ויעשה אותם. שמר מצות לא תעשה ויעשה מצות עשה: (כ) הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא ה"א הידיעה: (כא) והרשע. עד הנה דבר באב ובבן ועתה מדבר באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמר כי אם היה רשע ושב מרשעתו ועש' משפט וצדקה חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה וקשו רז"ל ולהוי כמחצה זכאי ומחצה חייב ותרצו בתוהא על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינה נחשבים לו לכלום: חיה יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: (כב) כל פשעיו. מבואר הוא: (כג) החפץ אחפוץ מות רשע. אינני חפץ במות רשע אלא אני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שעשיתי למנשה: (כד) ובשוב צדיק. וחי. בתמיה: צדקתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: ואמרתם

מצודת דוד

בידו כאשר שמש: (יז) מעני השיב ידו. מלעשות רעה ולפי שהקל לעשות רעה לעני על כי אין בו כח להציל נפשו לכן אמר מעני: הוא. הבן ההוא לא ימות בעון אביו אלא חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות ור"ל לא כשאמרו אתם שהבנים נלקים בעון אבותם: (יח) אביו כי עשק. ר"ל אביו הוא הוא אשר עשק וגזל אחיו ועשה את אשר לא טוב ר"ל עשה את הרע בתוך עמיו בפרהסיא והנה באמת מת הוא בעונו אבל הבן למה יומת מה עשה: (יט) ואמרת' מדוע וגו' ר"ל ואם תשאלו לומר מדוע תאמרו אשר הבן לא ישא עונש בעון האב וכאלו יאמרו הלא אנחנו הלוקי' בעון אבותינו: והבן משפט וצדקה עשה. כאומ' אבל אמרי המה כאשר עשה הבן משפט וצדקה ושמר בלבו את כל חוקותי ועשה אותם ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות ולא ישא עון האב וכאומר אבל אתם הלא פשעתם בי ולכן נרפתי [illegible] גם עונות אבותיכם וכמ"ש פוקד עון אבות על בנים וגו' לשונאי (דברים ה') (ומה שלא נענשו אבותיכם הוא בעבור שעדיין לא נתמלאה אז הסאה ועתה נתמלאה ע"י הצירוף): (כ) היא תמות. ולא מי שלא חטא: לא ישא. לא יסבול עונש בעון האב וגו': צדקת הצדיק. מעשה הצדק מן הצדיק תהיה עליו לבד לקבל הגמול בעצמו: (כא) והרשע כי ישוב וגו'. בא להביא ראיה לאמת המשפט הזה ואמר הלא אם הרשע ישוב מכל חטאותיו ולא יעשה עוד וישמור עוד את כל חוקותי וגו' הנה יחיה ולא ימות בעונש החטאות שעשה מאז: (כב) אשר עשה. מאז עד לא ישוב: לא יזכרו לו. לקבל עליהם גמול עונש: בצדקתו אשר עשה. אחרי שובו על ידם יחיה וכאומר אם האדם עצמו ישוב ויעשה צדקה לא יזכרו לו פשעיו כ"ש הוא שלא יזכרו לבן העושה צדקה: (כג) החפץ. וכי חפצי במיתת הרשע בחטאו הלא חפצי הוא שישוב מדרכיו ויחיה ואם יזכרו הראשונות מה תועלת בתשובה והיישרת דרכו: (כד) ובשוב צדיק מצדקתו. וכאשר הצדיק יחזור מצדקתו ויעשה עול כדרך התועבות אשר עשה הרשע מעיקרו יעשה גם הוא: וחי. בתמיה האם ראוי שיחיה בעבור הצדק שעשה בראשונה הנה באמת לא כן הוא כי כל צדקותיו אשר עשה בראשונה לא תזכרנה כדי שיחיה בעבורם אלא בעבור מעלו אשר מעל ובעבור חטאתו אשר חטא בעבורם ימות ואחז"ל שזה בתוהה

תזכרנה במעלו אשר מעל
ובחטאתו אשר חטא בם ימות׃
כה ואמרתם לא יתכן דרך אדני
שמעו נא בית ישראל הדרכי לא
יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו׃
כו בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול
ומת עליהם בעולו אשר עשה
ימות׃ כז ובשוב רשע מרשעתו
אשר עשה ויעש משפט וצדקה
הוא את נפשו יחיה׃ כח ויראה
וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו
יחיה לא ימות׃ כט ואמרו בית
ישראל לא יתכן דרך אדני הדרכי
לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם
לא יתכן׃ ל לכן איש כדרכיו אשפט
אתכם בית ישראל נאם אדני יהוה
שובו והשיבו מכל פשעיכם ולא
יהיה לכם למכשול עון׃
לא השליכו מעליכם את כל
פשעיכם אשר פשעתם בם ועשו
לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה
תמתו בית ישראל׃ לב כי לא
אחפץ במות המת נאם אדני יהוה
והשיבו וחיו׃
יט א ואתה שא קינה אל
נשיאי ישראל׃ ב ואמרת מה אמך
לביא בין אריות רבצה בתוך
כפרים רבתה גוריה׃ ג ותעל אחד
מגריה כפיר היה וילמד לטרף טרף

ס״פ כ״כ בסיפרא · ל׳ · ח׳ חס׳ בסיפרא · ל׳ י ל׳ · ד׳ · ז׳ י ס׳ · וישב ק׳ ד׳ כתיב וי״ו · י״ח · קל״ד · ח׳ חס׳ בסיפרא · מ״ל · ח׳ · כל לשון על במ״ג אל · ל׳ י ל׳ · ד׳ י ל׳ · ג׳ וחסר

דאתקים כל זכותיה דעבד
לא ידכרון בשקריה דשקר
ובחובוהי די חב בהון ימות׃
כה ואמרתון לא מפרשן לנא
אורחת טובא דיי שמעו
כען בית ישראל האורחת
טובי לא מפרשן לכון הלא
אורחתכון דילכון לא תקנן׃
כו וכד יתוב זכאה מזכותיה
ויעביד שקר וימות עליהון
בשקריה די עבד ימות׃ כז וכד
יתיב רשיעא מחובוהי די עבד
ויעביד דין דקשוט וזכו הוא
ית נפשיה יקים׃ כח וחזא ותב
מכל חובוהי די עבד מיחא
יחי לא ימות׃ כט ואמרו בית
ישראל לא מפרשן לנא
אורחת טובא דיי האורחת
טובי לא מפרשן לכון בית
ישראל הלא אורחתכון דילכון
לא תקנן׃ ל בכן אנש
כאורחתיה אתפרע מנכון
בית ישראל אמר יי אלהים
תובו לפולחני ואעדו מנכון
פולחן טעותא ולא יהי לכון
לתקלת חובין׃ לא ארחיקו
מנכון ית כל חוביכון דחבתון
בהון ועבידו לכון לב דחיל
ורוח דחלא ולמה תמותון
בית ישראל׃ לב ארי לא
רעינא במותא דחיב לממת
אמר יי אלהים תובו לפולחני
ואתקימו׃ א ואת טול אליא
על רברבי ישראל׃ ב ותימר
מה כנשתא דישראל דהות
דמיא ללייתא ביני מלכיא
רבא ביני שלטוניא רביאת
בנהא׃ ג ורביאת חד מבנהא
מלכא הוה ואליף למקטל קטול אנשא קטל׃

רדק

(כה) ואמרתם לא יתכן דרך ה׳. שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים אינו נכון זה שתאמרו אתם׃ הדרכי לא יתכן. איך תוכלו לומר זה אלא דרכיהם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם ויונתן תירגם לא יתכן דרך ה׳ לא מפרשן לנא ארח׳ טובא דה׳׳׃ (כו) בשוב׳ מבואר הוא׃ ומת עליהם׳ על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע זה השי׳ הענין כי כבר אלו וכן אמ׳ עוד׃ (כז) ובשוב רשע. וחדש בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישיב כלומר ראה מעשיו הרעי׳ והתבונן בהם כי רעים הם והתחרט עליהם ושב מכל פשעיו ויעש משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר׃ יחיה׳ הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיים והמות לפי מעשיו׃ (כח) ויראה. מבואר הוא׃ וישוב. כתיב בוי״ו וקרי בלא וי״ו והשי״ן קמוצה׃ חיו יחיה. בוי״ו וכל הנזכרים למעלה חיה יחי׳ בה״א ואחד הוא כי המקור מנחי הלמ״ד מן הקל יבא בוי״ו או בה״א׃ (כט) ואמרו׳ הדרכי. לשון רבים ושלמעלה הדרכי לשון יחיד׃ דרכיכם לא יתכנו׳ כל אחד מדרכיכם׃ (ל) לכן. שובו והשיבו. איש את אחיו ויונתן תירגם תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא׃ ולא יהיה לכם׳ מניעת התשובה למכשול עון׃ (לא) השליכו מעליכם. התחרטו עליכם ובזה תשליכו ענשיכם מעליכם׃ (לב) כי לא אחפוץ במות המת׳ על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן תרגם יונתן דחייב למימת כמו שתרגם אונקלוס דחייב קטול׃ (א) ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל. אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים וצדקיהו׃ (ב) ואמרת מה אמך לביא. תבא מלת מה כענין נסי כמו זה וכמו מה אמולה לבתך הכנסה תקרא אם וכן ת״י מה כנישתא דישראל דהות דמיא לליתא והמשילה ללביא ושיא אם האריות ואריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה אלא שבאה היו״ד תמורת האל״ף והאל״ף במקום ה״א הנקבה כאל״ף גבהא קומתו ויו״ד המשך נבלעת בדגש היו״ד המונעת תמורת האל״ף׃ בין אריות רבצה׳ בעוד שהיו עושים רצונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד׃ בין אריות׳ בין בכלאים׃ רבתה׳ ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהארי וגדול מגור והאריו׳ משל למלכים וכפירים משל לשלטוני׳ וכן ת״י אריות מלכיא וכפירי׳ שלטוניא׃ (ג) ותעל. מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר״ל אחד מבני המלוכה והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר״ל ותעל גדלתה אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר

רשי

עליהם׃ (כט) לא יתכן. כמו לא יתקן אפייאש״ט בלע״ז׃ (ל) שובו והשיבו. שובו אתם והשיבו את אחרים דסורני״ר בלע״ז׃ (ב) מה אמך לביא. כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביאה׃ בין אריות. שרי יהודה׃ (ג) ותעל אחד מגוריה׳ על בני יאשיהו נאמרה קינה זו שהראשון הוא יהואחז׃ אדם אכל. גוזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר (לקמן ל״ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה ששעמה טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם

דוד מהכות את הפלשתי׃ תלוא כל סיפרא מ״ל במ״ה וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳ י״ב׃ יחיה ז׳ בקריאה וסי׳ ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכת דוד את הארץ. ויואב יחיה את שאר העיר דד״ה. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. נשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה׃ ואתה שא קינה אל כל לשון קינה על בר מן ג׳ אל וסי׳ ויקונן המלך אל אבנר. ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל. ונשאו אליך בניהם׃

תולדות אהרן סדרכי. עקידס. שער מו׃ לא אחפוץ. נדס ע עקרים מ״ד פכ״ת (ברכות ד)׃ מה אמך. סוטס יא׃

מצודת ציון

חותם תכנית (לקמן כח)׃ (לא) ורוח. ענין רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (לעיל א)׃ (לב) במות המת. קראו מת ע״ש סופו׃ (א) שא. ענין הרמת קול׃ (ב) מה. המלה הזאת יורה על ההפלגה וכן מה אדיר שמך (תהלים ח)׃ לביא. כן תקרא אם האריות וכן ובני לביא יתפרדו (איוב ד)׃ רבצה. ענין השכיבה לנוח׃ הכפירים. כן יקרא ארי בחור׃ רבתה. ענין גדול ואימון כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב)׃ גוריה. כן יקראו ילדי האריות הקטנים וכן בדי גורותיו (נחום ב)׃ (ג) וילמד. ענין הרגל כמו למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט)׃ וישמעו

מצודת דוד

בתוהה על הראשונות ומתחרט עליהם׃ (כה) ואמרתם. ואם תאמרו לא יתכן דרך ה׳ במה ששופט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי תחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט׃ הדרכי׃ וכי דרך משפטי לא יתכן באמת דרכיכם לא יתכנו׃ (כו) בשוב צדיק. כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בעבורם הלא בעת עשותו את העולם ימות ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא׃ (כז) ובשוב רשע. וכאשר ישיב רשע מרשעתו וגו׳ הלא בהשבה במשפט וצדקה מחיה הוא את נפשו המשכלת שיהיה לה התגברות על כח החומרי׃ (כח) ויראה. ובודאי יראה בשכלו שלא טוב עשה בראשונה וישוב מכל הפשעים שעשה וא״כ מהראוי שיחיה ולא ימות כי אז יוסיף בתשובה ומע״ט׃ (כט) ואמרו. ואיך יאמרו וגו׳׃ הדרכי. האם דרכי לא יתכן וגו׳ כאומר הלא השכל מחייב דרך משפטי׃ (ל) לכן. הואיל והשכל מחייב כן לכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו לזאת שובו אתם בעצמיכם והשיבו את נשיכם ובניכם׃ ולא יהיה וגו׳. ר״ל העון אשר בידיכם לא יהיה לכם למכשול כי לא יזכר עוד ותהיו נשפטים לזכות וכפי המעשים האחרונים׃ (לא) השליכו וגו׳׃ ר״ל התחרטו עליהם ויושלכו בזה׃ לב חדש. להתקרב לעבודתו׃ ולמה תמותו. כי אם לא תשובו הנה תמותו וא״כ למה תגרמו לכם המיתה והאבדון׃ (לב) כי לא אחפוץ׳ ר״ל מה שאני שואל על התשובה הוא על כי אין חפצי במיתת המת אשר ימות בעונו׃ והשיבו. לכן השיבו עצמיכם מן הפשע ותחיו׃ יט (א) אל נשיאי ישראל. על נשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים יואלי יכך יאשיהו המלך׃ (ב) מה אמך לביא׳ על בית יאשיהו המלך יאמר מה מאד היא חשובה להקרא לביא אם האריות׃ בין אריות רבצה. הוא משל על מלכי האומות ור״ל בית המלך ההוא היו רובצים בין מלכי האדמה לבטח מבלי פחד׃ (ג) ותעל. העלה אחד מבני המלוכה למעלה ונעשה מלך ועל יהואחז יאמר׃ וילמד. הרגיל עצמו לטרוף טרף עד שאכל גם בני אדם ר״ל כמו החיה המורגלת לטרוף ביותר סופה

לעולם : (ד) וישמעו אליו גוים פרעה מלך מצרים : בשחתם נתפש • גומין חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה : בחחים . כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן : (ה) ותרא . אמו כנסת ישראל : כי נוחלה . לשון חולי : ותקח אחד מגוריה • יהויקים : כפיר שמתהו • מלך כל כפיר שבמקרא ארי בחור וגבור : (ז) וידע אלמנותיו . מענה את הנשים והורג את בעליהן . ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון פגור והרס כמו וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח) : ועריהם החריב . שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שנאמר (מ"ב ג) : (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות • וישלח ה' בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון (שם כ) : ויתנו עליו גוים . ואיתכנשו : (ט) בסוגר • ת"י בקולרין : במצודות . להיות כלוא שם : (י) אמך כגפן . עוד זה מן הקינה . בדמך . לשון דמיון ומשל כלומר דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים : פוריה • כמו פורה ראש לשון עושה פרי : ממים רבים . על ידי מים רבים : (יא) מטות עוז אל שבטי מושלים • שלטונין תקיפין ומלכין

אָדָם אָכָל׃ ד וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו גּוֹיִם
בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ וַיְבִאֻהוּ בַחַחִים אֶל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ה וַתֵּרֶא כִּי נוֹחֲלָה
אָבְדָה תִּקְוָתָהּ וַתִּקַּח אֶחָד מִגֻּרֶיהָ ג'
כְּפִיר שָׂמָתְהוּ׃ ו וַיִּתְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ־ ג'. ג' ר"פ
אֲרָיוֹת כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף
אָדָם אָכָל׃ ז וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו
וְעָרֵיהֶם הֶחֱרִיב וַתֵּשַׁם אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ ג'
מִקּוֹל שַׁאֲגָתוֹ׃ ח וַיִּתְּנוּ עָלָיו גּוֹיִם
סָבִיב מִמְּדִינוֹת וַיִּפְרְשׂוּ עָלָיו רִשְׁתָּם
בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ׃
ט וַיִּתְּנֻהוּ בַסּוּגַר בַּחַחִים וַיְבִאֻהוּ אֶל־ ד' ג' חס' וא' מ"ל. ל'.ז'
מֶלֶךְ בָּבֶל יְבִאֻהוּ בַּמְּצֹדוֹת לְמַעַן ח'
לֹא־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ עוֹד אֶל־הָרֵי ס'
יִשְׂרָאֵל׃ י אִמְּךָ כַגֶּפֶן
בְּדָמְךָ עַל־מַיִם שְׁתוּלָה פֹּרִיָּה ז'
וַעֲנֵפָה הָיְתָה מִמַּיִם רַבִּים׃ יא וַיִּהְיוּ־
לָהּ מַטּוֹת עֹז אֶל־שִׁבְטֵי מֹשְׁלִים ל'

ד וּשְׁמָעוּ עֲלוֹהִי עַמְמַיָא
בִּסְרִיגַתְהוֹן אִתְּאֲחַד וְאַיְתִיאוּהִי ו'
בְּשַׁלְשְׁלָן לְאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ל'
ה וַחֲזַת אֲרֵי פְסַק אֲבַד סִבּוּרָהּ
וְרַבִּיאַת חַד מִבְּנָהָא מַלְכָּא ג' וחסר
שַׁוְיָתֵיהּ׃ ו וַהֲלִיךְ בְּגוֹ מַלְכַיָא
מַלְכָּא הֲוָה וַאֲלִיף לְמִקְטַל
קְטוֹל אֱנָשָׁא קְטַל׃ ז וְאַצְדֵי
בִּרְנְיָתֵיהּ וְקִרְוֵיהוֹן אַחְרִיב
וּצְדִיאַת אַרְעָא וּמְלוֹאָהּ מִקָּל
אִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ׃ ח וְאִתְכְּנִישׁוּ
עֲלוֹהִי עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר
מִמְּדִינָתָא וּפְרַסוּ עֲלוֹהִי
מְצָדַתְהוֹן בִּסְרִיגַתְהוֹן אִתְּאֲחַד׃
ט וְיַהֲבוּהִי בְּקוֹלָרִין בְּשַׁלְשְׁלָן
וְאַיְתִיאוּהִי לְוָת מַלְכָּא דְבָבֶל
אַיְתִיאוּהִי בִּמְצַדְיָא בְּדִיל דְּלָא
יִשְׁתְּמַע קָלֵיהּ עוֹד עַל טוּרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ י כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
בְּמַעְבְּדָהּ אוֹרַיְתָא דַּמְיָא כְגוּפְנָא
דִּשְׁתִילָא עַל מַבּוּעַ דְּמַיִין
דְּנוֹפָהּ שַׁפִּיר וְסוֹכָהּ מַטְלָן
הִיא שְׁתִילָה עַל מַיִין סַגִּיאִין׃
יא וַהֲווֹ בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִּיפִין מַלְכִין דְּגַבָּרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ

ויתהלך ג' ר"פ וסי' ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו • וחברו ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו. ויתהלך בתוך אריות כפיר היה : ויתנהו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסי' ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים ר"פ כן כתיב : התיכו עבדיך . ויתנהו בסוגר בחחים • ויאמר המלך ויתנו את הכסף דדברי הימים • בתרא מ"ל :

כפיר ר"ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה גדולה כי רוב הארץ היתה אז חרבה : וילמד לטרף טרף אדם אכל • למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב טרפו בחיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז נלחם בגדול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה : (ד) וישמעו אליו גוים • חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי פשט בארץ מצרים ותפשוהו בשובו משם וזהו שאמר. בשחתם נתפש בשחתם מן כורה שחת וי"ת כמו במצודתם שתרגם בסריגתהון אתאחד : בחחים • בשלשלאות של ברזל וכן תירגם יונתן בשלשלן : (ה) ותרא כי נוחלה . שפך שתוחלת ופירוש אבדה תקותה ועל הדרך הזה תירגם יונתן והוא ארי פסק אבד סבר' ויש לפרש כמשמעו ענין תוחלת כלומר ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב ענינה והנה אבדה תקותה : ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו • אמרה אולי יצליח זה למלוכה ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו וכאילו הם שמוהו מלך : (ו) ויתהלך בתוך אריות • זה היה יהויקים שהמליכו פרעה נכה ויתהלך בתוך אריות כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכדנצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה נעזר במלך מצרים : כפיר היה • שלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו : וילמד לטרף טרף אדם אכל • אפשר שנלחם באדום ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי : (ז) וידע אלמנותיו שכנוי כנגד אדם שזכר ושניהם דרך כלל אמר כי היה הורג האנשים והיה שוכב עם אלמנותיהם וזהו שפירש וידע כמו וידע אדם עוד את חוה אשתו וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך וי"ת וידע ואצדי בירנייתיה תרגו' וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם אנשי סכות ותרגום אלמנותיו כמו ארמנותיו שתרגם ואצדית בירנייתיה : ועריהם החריב • ממעשיו הרעים היה חרבן השערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף באש שאמר הנביא לצדקיהו : ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו • שממה ארץ יהודה מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר אמר קול שאגתו : (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות • נתנו עליו בקולם כלומר שנאספו גוים רבים כמו שאמר את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון : (ט) ויתנוהו בסוגר • הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג' חדשים לפיכך לא זכרו וצדקיהו גם כן כי כיון שהיה מלכות יהויקים וצדקיהו במספר אחד ושניהם נתנו ביד מלך בבל ומתו ברשותו אמר הענין על שניהם כאחד ועיקר החרבן החל מיהויקים שהרי מלך בבל הוליך עמו בבלה מקצת כלי בית אלהים ומשרי הארץ : בסוגר בחחים . ת"י בקולרין בשלשלן : יביאהו במצודות • ואחר שהביאהו לבבל הביאהו במצודות פי' מגדלים חזקים להיות שם כלוא וכן מצודות סלעים משגבו במצודות עין גדי : למען לא ישמע קולו • לפי שאמר מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קולו : אל הרי ישראל . אל כמו על ואם על צדקיהו אמר הוא הנכון כי לא שב עוד לארץ ישראל מיום גלותו ואם על יהויקים גם כן נכון כי בגלות ראשונה שגלה הביאו גם כן מלך בבל במצודה למען לא ישוב עוד לארץ ישראל ואף על פי כן השיבו אחר כן שם כי חשב שלא ימרוד בו והאמין בו ואחר כן בגלות שני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ולדעת קצת המפרשים מת בבבל : (י) אמך כגפן בדמך על מים שתולה • עוד הוסיף למשול משל על כנסת ישראל בענין אחר דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה ענינה בתחילה עם המלכים הראשונים דוד ושלמה והמלכים הטובים הבאים אחריהם וכ"ף אמך כנגד ישראל והאם היא הכנסה ופירוש בדמך כמו בדמותך וכן ת"י כנישתא דישראל במעבדא אוריתא דמי' לגפן דשתילא על מבוע דמיין ויהיה בדמך כמו בדמותיך כמו ונורם נבלות שאול שהוא כמו ונורת' אבל שנה כמו שנתם או הוא משקל אחד דם כשקל נו קו ורב האי ז"ל פירש דדמך כמשמעו שהדם הוא רטיבות הטבע לפי שכל דבר שיוצא מדבר אחר יש בו מרטיבות טבעו : על מים שתולה • לפיכך היתה פורי' וענפה שלא פסקו המים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמנהיגיה היו טובים היתה מצלחת במעשיה והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים : פוריה • גדלה מן פרו ורבו והוא בשקל בוכיה או יהיה פוריה עושה פרי לרוב וענפה שם התואר ענינה בעלת ענפים ארוכים : (יא) ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים • ענפיה היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלים והם המלכים אשר בידם שבטי

מצודת דוד

טופה טורפת גם בני אדם כן יהואחז הרגיל עצמו מאד לעשוק העכו"ם עד שעשק גם את ישראל שהיו קרויים אדם כמ"ש ואתן צאני וכו' אדם אתם (לקמן לד) : (ד) וישמעו • האומות התאספו אליו למלחמה ונלכד בהשחת אשר עשו עליו והם הביאוהו בשלשלאות למצרים כמ"ש ויאסרהו פרעה וכו' (מ"ב כג) ועל שהמשילו לאריה אמר לשון הנופל בלכידת החיה הנופל בשחת ונמשך בחחים : (ה) ותרא • בית מלכות יאשיהו ראתה כי עמדה זמן מה בתוחלתה שישוב למלכותו והנה אבדה תקותה כי לא שב : ותקח . לקחה אחד מבני המלוכה ושמה אותו למלך ועל יהויקים יאמר : (ו) ויתהלך • הנהיג המלוכה בתוך מלכי המצרים ודומה להם : כפיר היה . מלך מושל וגבור : וילמד • הרגיל עצמו לטרוף טרף לעשוק העכו"ם עד שאכל גם בני אדם ר"ל שעשק גם את ישראל : וידע אלמנותיו . שבר והסר ארמנות בני עמו והחריב עריהם : ותשם . א"י והאנשים הממלאים אותה נעשו שממה מפחד קול שאגתו ולפי שהמשילו לכפיר אמר לשון הנופל בכפיר אריות המחריד בקול שאגתו : ויתנו עליו גוים • האומות מסביב ממדינות רבות נתנו עליו מוקש ופרשו עליו רשתם ונתפש בהשחת אשר עשו עליו ר"ל נלחמו בו ולכדו אותו כמ"ש וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם וכו' (מ"ב כ"ד) : (ט) ויתנהו בסוגר . הלוכדים אותו נתנוהו בכבלים סגורים בשלשלאות והביאוהו אל מלך בבל לשם יביאהו במצודות להיות כלוא שם למען לא ישמיע עוד קולו על הרי ישראל ר"ל דעתם היה להיות אסור במאסר לעולם למען לא ימשול עוד בישראל ולא יפחידם בקול שאגתו (אבל באמת לא בא לבבל ולא ישב במצודות כי מת בדרך כמ"ש בירמיה) : (י) אמך • בית מלכות דוד בכללה היתה כגפן בדמותה וכללו יאמר אל מול כל אחד מהמלכים הנה בעבור דמות כ"א מכם חדמה בית המלכות לגפן הנטועה סמוך למים לבוא בה מרבית הרטיבות : פריה וענפה . פריה של הגפן וכן ענפה היתה גדילה מן המים הרבים אשר השקתה ר"ל הטובה והממשלה באה לה על כי היתה מזרע דוד : (יא) מטות עוז . ענפיה היו מטות עוז ומחוזק להיות מהן שבטי מושלים לרדות וללקות בהן את המורדים בהם ר"ל הממשלה היתה חזקה להכניע ולכבוש את כל הקמים למולה : ותגבה קומתו • גבהה בקומה

מצודת ציון

(ד) וישמעו • ענין אסיפה כמו וישמע שאול את העם (ש"א טו) וזהו לפי שאסיפת העם באה ע"י השמעת קול שמאסף : בשחתם • בור וגומא כמו בשחת עשו (תהלים ט) : נתפש • ענין לכידה : בחחים . הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכה ע"י וכן ונתתי חחים בלחייך (לקמן לח) : (ה) נוחלה . מלשון תוחלת ותקוה : שמתהו . מל' שימה : (ז) וידע • ענין שבירה כמו ויודע בהם את אנשי סכות (שופטים ח) : אלמנותיו . כמו ארמנותיו ובאה הלמ"ד במקום הרי"ש וכן הבתולה מזרות (איוב לח) והוא כמו מזלות ובאה הרי"ש במקום הלמ"ד או יתכן שהוא מלשון אולם : החריב • מל' חורבן : ותשם . מל' שממון : (ט) בסוגר • בכלים סגורים : במצודות • ענין מגדל גבוה וחזק כמו מצודות סלעים (ישעיה לג) : (י) בדמך • כמו בדמותך והוא מל' דמות וצורה : שתולה . נטועה : (יא) מטות • מל' מטה ומקל : עוז . ענין חוזק : שבטי • מל'

רדק

שבטי המושל : ותגבה קומתו . זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה ברוב ובלשון זכר כמו שאמר הנה קומתו ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל וכן וימצא גפן בשדה וילקט ממנו : על בין עבותים . הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפים והוא כאמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העצים והמשל כי מלכות דוד ושלמה כנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו נשמעי' למלכו' בית דוד ומשועבדי' תחתיהם עד שהיתה נראית בגובהה ומעלה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה זהו משל ברוב דליותיו וכן תירגם יונתן הפסוק והוו בה שלטונין וגו' : דליותיו • בשקל בריותיו : (יב) ותתש בחימה • הנתיש' הגדולה הזאת לא היתה אלא בחמה ובקצף גדול כי היתה גבוה מהכל ושבה שפלה מהכל כי לארץ השלכה וכן אמר ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה : ורוח הקדים הוביש פריה • כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא כגעת בה רוח הקדים כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי היא חמה ויבשה ועוד כי בבל מזרחית לפונית לארץ ישראל : התפרקו ויבשו • דליותיו שזכר מטה עוזה אש אכלתהו : מטה עוזה • הוא המלך כמו שפירשנו והוא צדקיהו : (יג) ועתה שתולה במדבר • בגלות שהוא דומה לכם למדבר וארץ ציה : (יד) ותצא אש ממטה בדיה . הוא צדקיהו כי הוא היה האחרון ואחריו לא היה בה מטה עז שבט למשול : קינה היא ותהי לקינה : קינה היא בדבר הנבואה וכן היתה לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נבייא אילא היא נבואתא ותהי לאיליא : (א) ויהי בשנה השביעית • לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו האל יתעלה נבואה אחת לתוכיחם ואף על פי שהיו ביניהם נבואות אחרות בכל שנה היתה תחלת הנבוא' זאת שאמר עליה בשנת פלונית ובכל אחת מהם היה עם בני הגולה או עם זקניהם תחלה בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין וכן ויהי בשנה הששי' וזקני יהודה יושבים לפני ועתה בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני ספור החדש וימי החדש רמז כי בזה הזמן תחרב ירושלם והיה מאת ה' לבא בזה היום הזקנים לפני הנביא כדי שישמעו התוכחת ביום ההוא כי בעונם ובעון אבותם תחרב הבית ואלה הזקנים באו לדרוש את ה' ולדיקים היו מאותם שגלו עם יהויכין ומה שאמר להם אם אדרש לכם בעבור עון דורם אמר אולי הם באו לדרוש על הגולה אם תשוב לארץ ומה שאמר להם הכדרך אבותיכם אתם נטמאים כנגד הדור הרע אמר כמו שאמר למשה רבינו עליו השלום עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי וכסדר עולם מי היו אלה זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה היו ויתכן שבאו לדרוש את השם בעבור הנותרים בארץ מה יהיה אחריתם אם יגלו אם לא לפיכך אמר להם הכדרך אבותיכם אתם נטמאים כי אותם שגלו לבבל לא עבדו עכו"ם אחר שגלו : ויהי • (ג) בן אדם . את זקני ישראל • כמו עם או אל : אדרש • האל"ף בחירק : (ד) התשפט. תירגם יונתן התוכח יתהון התוכח בר אדם כלומר תרצה לשפוט אותם ברשעתם הוכח אותם על מעשיהם הרעים והודיעם גם כן את תועבות אבותם כי מקדם הכעיסוני במעשי ידיהם : (ה) ואמרת • ביום בחרי בישראל • הבי"ת בקמץ חטף לתפארת

רשי

ומלכין גברין : עבותים . אילנות שענפיהן מרובין : (יב) ותתש . כל נתישה ונסישה היא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ : ורוח הקדים . ל"ג : הוביש פריה . שחט את בני צדקיהו : (יד) ותצא אש ממטה בדיה . מעון מלכיה ושריה באת לה הרעה : קינה היא ותהי לקינה . אילית היא נבואתא ותהא לאיליא : (א) לדרוש את ה' • על צרכיהם ואם אינו שומע לנו גם אנו לא נענש על עבירות שבידנו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף הענין אתה למד מתשובה שהשיבם והעולה על רוחכם וגו' (לקמן ל"ב) : (ג) אם אדרש לכם . בבקשתכם ובסוף הספר הזה הוא אמר אדרש לבית ישראל זו אחת מן המקומות המלמדים אותנו שהקב"ה חוזר בו על הרעה ועל כיוצא בזה ההוא אמר ולא יעשה (במדבר כג) מדרש תנחומא : (ד) התשפוט אותם . לשון ויכוח : (ה) ביום בחרי בישראל. הרי שהיתה שנאה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפ' עליהם ועל ידי שהיו עתה מרגיזים לפסוע נתעוררה ועל זהו נאמר שנאה תעורר מדנים וגו'

יחזקאל יט–כ

כ' • כ' וַתִּגְבַּהּ קוֹמָתוֹ עַל־בֵּין עֲבֹתִים וַיֵּרָא
נ' חס' . בנ' בְגָבְהוֹ בְּרֹב דָּלִיֹּתָיו׃ יב וַתֻּתַּשׁ בְּחֵמָה
כ' לָאָרֶץ הֻשְׁלָכָה וְרוּחַ הַקָּדִים הוֹבִישׁ
נ' פִּרְיָהּ הִתְפָּרְקוּ וְיָבֵשׁוּ מַטֵּה עֻזָּהּ
ד' ח' אֵשׁ אֲכָלָתְהוּ׃ יג וְעַתָּה שְׁתוּלָה
בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא׃
יד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ
כ"ה אָכָלָה וְלֹא־הָיָה בָהּ מַטֵּה־עֹז שֵׁבֶט
נ' מ"נ נ' מלעיל לִמְשׁוֹל קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה׃
כ א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית
ג' חס' • נ' בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה
וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי
ז' חס' יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר
נ' אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם
ג' מ"נ אֲדֹנָי יְהוִה׃ ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם
הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת
נ' מ"נ אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃ ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
י"ב בטעם נ' כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי
מ' חסר את בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית
יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה

תרגום

וְרָאֵים בְּתוּקְפֵיהּ עַל מַלְכְוָתֵיהּ וְאִתְנַצַּח בְּסוּמְכְוָתֵיהּ בְּסַגֵּי גִּבָּרוֹהִי׃ יב וְאִתְעַקְרַת בְּתִקּוֹף מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתָּא לְאַרְעָא אוֹחֲרֵי אִתְגְלִיאַת וּמַלַךְ דְתַקִּיף כְּרוּחַ קִידוּמָא קְטִיל עַמָּהּ אִטַּלְטָלוּ וּגְלוֹ שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָּא וְעַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא שֵׁיצִיאוּנוּן׃ יג וּכְעַן דָמְיָא לְגוּפַן דִשְׁתִילָא בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא צַדְיָא וַחֲרִיבָא׃ יד וַאֲתוֹ עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא מֵחוֹבֵי זְדוֹנָהּ עַמָּהּ קְטִילוּ וְלָא הֲוֹו בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִּיפִין מַלְכִין דְגִבָּרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ אֲמַר נְבִיָא אִלְיָא הִיא נְבוּאֲתָא וּתְהֵי לְאִלְיָא׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא בַּחֲמִשָּׁא בְּעַסְרָא לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָא אֲתוֹ גַבְרִין מִסָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמָי׃ ב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ג בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָמַי אַתּוּן אָתָן קַיָּם אֲנָא אִם אִשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ד הֲתוֹכַח יַתְהוֹן הֲתוֹכַח בַּר אָדָם יַת תּוֹעֲבַת אֲבָהַתְהוֹן הוֹדְעִינוּן׃ ה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרְעֵיתִי בְּיִשְׂרָאֵל וְקַיְמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרַקְהוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקַיְמִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא

וירא כ' בקריאה וסימ' וירא ה' אל אבר' ויאמר לזרעך אתן. ויהי אבר' בן תשעים שנה ותשע שנים וירא אליו ה' באלוני ממרא • ויאמר אל תירד מצרימה. וירא אליו ה' בלילה ההוא ; וירא אלהים אל יעקב עוד • ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך הסנה. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד • ויקהל עליהם קרח • ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן • ויבא משה ואהרן מפני הקהל. באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן. וירא אליו מלאך ה' . וירא מלאך ה' אל האשה • וירכב על כרוב ויעף דשמואל . וירא ה' אל שלמה • וחברו אל שלמה שנית • וירא לכרובים תבנית יד • וירא בגבהו

מצודת ציון

מל' שבט ושרביט : עבותים . ענין קליעה וכן ענף עץ עבות (ויקרא כג) : דליותיו • ענפיו הגדולים כמו לפנות דליותיו (לעיל יז) : (יב) ותתש • ענין עקירה כמו ונא אתוש (ירמיה מב) : הוביש • מל' יבש : התפרקו . ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא) : (יג) ציה • ענין שממון : (יד) בדיה • הם הענפים הגסים וכן ותעש בדים (לעיל יז) : (ג) הלדרש • הוא ענין תפלה וכן אני אדרוש אל אל

מצודת דוד

בקומה : על בין עבותים . על הסעיף העליון והוא האמצעי העומד בין העבותים הם הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה ור"ל קומת הגפן עלה למעלה על כל הסעיפים העליונים מכל האילנות : וירא בגבהו • בעבור רוב גבהו היה נראה למרחוק עם רוב דליותיו הגבוהים והגסים ר"ל גדלה ממשלתה על ממשלת כל המלכים והיתה מפורסמת בעולם ברוב הגבורה והכח : (יב) ותתש בחמה . והנה הגפן הזאת נעקרה ממקומה בחמה רבה והושלכה לארץ : התפרקו • נשברו ויבשו . ענפיה שהיו כמטות חזקות : אכלתהו . שרף כ"א מן הענפים ור"ל הנה המלוכה נעקרה והושפלה לארץ והאויר עשק כל טובתה והשפיל ממשלתה : (יג) שתולה במדבר . הגפן הזאת נטועה היא במדבר בארץ ציה ולמאון לא ימצא שם מים להשקותה ר"ל עתה נפסק כל הטובה : (יד) ותצא אש . מן הבדים שהיו כמוטות יצאה אש ושרף את פריה ולא נשאר בה מטה חזק ושבט למשול ע"י לרדות וללקות בו את המורדים ר"ל בעבור גודל הממשלה פשעו בה' ונלקח ממנה טובתה וגם מן הממשלה לא נשאר בה ואין בה עוד כח לעמוד מול הקמים עליה : קינה היא • אמורה היא לקינה וכן תהיה לקינה לקונן בה על הממלכה ההיא : כ (א) בשנה השביעית . לגלות המלך יהויכין : בחמישי . בחדש החמישי : לדרוש את ה' • ר"ל להתפלל לפניו ולהתחנן לו על ירושלים שלא תחרב : וישבו לפני • התעכבו לפני : (ג) הלדרש . הוא בה"א השאלה שאמר האם באתם לדרוש אותי בתפלה הנה דעו הריני נשבע חי אני אם אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם : (ד) התשפוט . האם תתווכח עמהם להודיעם שהדין עמדי זאת עשה הודיעם גם תועבות אבותם עם מה שהוסיפו המה : (ה) ביום בחרי בישראל . כאשר בחרתי בישראל בהיותם במצרים

לתפארת הקריאה כאל התוכחה מעט שהיו לעם בגלות מצרים ויום שבחר בהם הוא יום שבאת להם תחלה נביאיו ומי הם משה ואהרן מרים וזה הענין והתוכחה שהוכיחם במצרים על ידי נביאיו לא
ראינו אלא מדברי יחזקאל במדרש הרי שאלה זו היתה כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה השאלה
ועל זה נאמר שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה : ואשא ידי . כמו שנאמר אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב וכאן פירש לזרע יעקב כי מה שנתן לאברהם וליצחק
בעבור זה יעקב אמר וכן אמר שם ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' : ואודע להם . נודעתי להם על ידי נביאי שמשלחתי להם ואשא ידי להם כמו שאמר אני ה' : אני ה' . שבועה וכן נשאתי את ידי ותשא
את ידי וי"ת קיימית במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם : (ו) ביום ההוא . כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם : צבי היא לכל הארצות תפארת וחמדה
לכל הארצות היא כי היא הגוף האמצעי והוא ממוצעת מאור הגופות והאויר ממוזג וטוב מכל הארצות . וכן אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן צבי היא תושבחא היא לכל מדינתא : (ז) ואומר אליהם . קודם לכן אמרתי להם על ידי הנביאים הראשונים שנבאו להם משה רבינו עליו השלום : איש שקוצי עיניו השליכו . כי העינים מביאות האדם לחטא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר בפרשה זו כי אחרי גילוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו רז"ל עינא וליבא תרסורי דחטאי נינהו : ובגלולי מצרים . כתרגומו ובפולחן טעות מצראי לא תסתאבון : (ח) וימרו בי . לשפוך חמתי לכלות אפי בהם הענין כפל במלות שונות כי בהשפך אדם מה שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו : (ט) ואעש . לבלתי החל מבנין נפע"ל וצרי התי"ו מקום פתח וכן כי תחל לזנות והם ענין חלול : אשר נודעתי . על ידי הנביאים : לעיניהם . כי המצרים היו שומעים כדבר אליהם הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו ע"ה כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במעשיהם הרעים שהרי אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאי' הראשוני' ובדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם : (י) ואוציאם ואבאם . חסר יו"ד : (יא) ואתן . וחי בהם . כתרגומו ויחי בהון לחיי עלמא וכן תרגם אונקלוס וחי בהם אני ה' : (יב) וגם את שבתותי . אמר וגם כי היא מתנה טובה נתנה אלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שהניח להם והוציא אותם מעבדות לחירות והוא האות שהוא בין האל ובין ישראל שהוא קדשם והבדילם מן האומו' והפרים' מגלולי מצרים ונתן להם תור' קדושה חקי' ומשפטים צדיקי' ואמר שבתותי ל' רבים כלל בו שביתת המועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים בפרשה תוכחות חלול שבת : (יג) וימרו בי . בחקותי לא הלכו . שצוה אותם במרה כמ"ש שם שם לו חק ומשפט : חללו מאד . כי שבת ראשונה חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקי' והמשפטים אשר צוה עברו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי : ואומר : מבואר הוא

אֱלֹהֵיכֶם׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי
לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־
אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
ז וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו
הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ח וַיַּמְרוּ־בִי
וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־
שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־
גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ
חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם
בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וָאַעַשׂ לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי
אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ י וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ יא וָאֶתֵּן לָהֶם
אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי
אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם׃ יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי
נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי
וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשָׁם׃ יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם
הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ
מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן

כ' כתרי ליש' גלגי · ג' · ז' פסוקים ולאוי לא לא · כ' · ל' דסמיך · כ"ד · ל' חסר · סימן . כ' · ד' · ז' · כ"ס חס' בסיפרא · ב' חס בסיפרא וכל אורי' דכו' · כ'

יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ו בְּיוֹמָא הַהוּא
קַיְמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי
לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
לְאַרְעָא דִיהָבֵית לְהוֹן עָבְדָא
חֲלַב וּדְבָשׁ תּוּשְׁבַּחְתָּא הִיא
לְכָל מְדִינָתָא׃ ז וַאֲמָרֵית לְהוֹן
גְּבַר יַת שִׁקּוּצוֹהִי אַרְחִיקוּ
מְהַבֵּיל עֵינוֹהִי וּבְפוּלְחַן טַעֲוַת
מִצְרָאֵי לָא תִסְתַּאֲבוּן אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ח וְסָרִיבוּ עַל
מֵימְרִי וְלָא אָבוּ לְקַבָּלָא לִנְבִיַּי
גְּבַר יַת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהוֹן לָא
אַרְחִיקוּ וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוַת
מִצְרָאֵי לָא שְׁבָקוּ וַאֲמָרֵית
לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן דִּיחוּל
רוּגְזִי בְּהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
ט וַעֲבָדֵית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל
דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי
אִינוּן בֵּינֵיהוֹן דְּאִתְגְּלֵיתִי
לְמִפְרַקְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן
לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
י וְאַפֵּיקְתִּינוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְאַעֲלְתִּינוּן לְמַדְבְּרָא׃ יא וִיהָבֵית
לְהוֹן יַת קְיָמַי וְיַת דִּינַי הוֹדְעֵית
יַתְהוֹן דְּאִם יַעְבֵּיד יַתְהוֹן אֱנָשָׁא
וִיחֵי בְהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא׃ יב וְאַף
יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי יְהָבֵית
לְהוֹן לְמֶהֱוֵי לְאָת בֵּין מֵימְרִי
וּבֵינֵיהוֹן לְמִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ
מְקַדֵּישְׁהוֹן׃ יג וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בִּקְיָמַי
לָא הֲלִיכוּ וְיַת דִּינַי קָצוּ דְּאִם
יַעְבֵּיד יַתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֵיחֵי בְהוֹן
חַיֵּי עָלְמָא וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי
אַחִילוּ לַחֲדָא וַאֲמָרֵית לְמִשְׁפַּךְ
חֵמְתִי עֲלֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ יד וַעֲבָדֵית בְּדִיל

וגו' (משלי י): (ז) ואומר אליהם . אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה על משה בסנה וזהו שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' : (ח) וימרו בי . הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו' (שמות יד) אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות : (ט) לבלתי החל . שלא יתחלל שמי מאחר שנודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי משחיתם היו אומרים אויביהם מבלתי יכולת בידו להוציאם : (יב) להיות לאות . אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי : (יג) בחוקותי לא הלכו . נסו אותי בעגל וברפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן : ואת שבתותי חללו . יצאו מן העם ללקוט מן : וימרו

ברב הליותיו : נשאתי ידי נשיאת יד ז' חסר את בקריאה בלישנא וסימ' נשא ידו במלך בדור' ביום בחרי בישראל ב' בפסוק . ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם . וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קדמא . על כן נשאתי ידי . בנשאי ידי אל דביר . וישא ידו להם להפיל . וחד כי אשא אל שמים ידי . ובקצת מקומות טעות במ"ק : אני ה' מקדשם ד' בקריאה וסי' אך אל הפרכת לא יבא ואל . ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא . והשיאו אתם עון אשמה . וגם את שבתותי נתתי להם להיות

מצודת ציון

אל (איוב ב) : (ד) התשפוט . ענין ויכוח . (ו) תרתי . ענין חפוש כמו תרתי בלבי (קהלת ב) : זבת . מל' זיבה ונטיפה . צבי . ענין הדר ויופי : (ז) שקוצי . מלשון שקוץ והתועב : (ח) וימרו . מלשון מרי ומרד : ולא אבו . ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברי' כה) : לכלות . ענין השלמה : (ט) החל . מל' חלול : ותחס

מצודת דוד

במצרים : ואשא ידי . אז נשאתי ידי בשבועה להוציאם משם : ואודע להם . נודעתי להם שמה בהשראת שכינתי על אהרן ונשאתי ידי בשבועה לאמר להם אני ה' אלהיכם ר"ל אני אהיה למנהיג ומשגיח עליכם לא כגוי' הקדמונים שהיו מושגחים באמצעית מערכת השמים ושריהם של מעלה : (ו) ביום ההוא . ר"ל בו ביום שנשבעתי להם שאהיה להם למנהיג ומשגיח אז נשבעתי להוציאם ממצרים אל ארץ אשר חפשתי אותה להם שהיא זבת חלב ודבש והיא המפוארה לכל הארצות : (ז) ואומר אליהם . ע"י אהרן אמרתי אליהם כל איש ואיש השליכו השקץ והתעוב שעיניו מראות בו כי העין הוא הסרסור לעבירה : ובגלולי . בעכו"ם של מצרים אל תטמאו ללכת אחריהם : אני ה' אלהיכם . כאומר ואיך א"כ תחליפו אותי בעכו"ם : (ח) וימרו בי . בעודם במצרים מרו בה' : ואומר . בעבור זה חשבתי לשפוך עליהם חמתי ולהשליך בהם חרון אפי : (ט) ואעש . אבל עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני המצרים : אשר נודעתי . אשר הייתי נודע לישראל ע"י אהרן שהיה מודיעם בנבואה לעיני מצרים שאגאלם משם ואם היו כלים במצרים היה חלול ה' באמרם מבלי יכולת ה' להוציאם אבדם וכלם : (יא) אשר יעשה וגו' . ר"ל החוקים והמשפטים ההם מסוגלים להחיות את האדם העושה בחיי עוה"ז ועוה"ב : (יב) להיות לאות וגו' . במה שהנחלתי להם יום מנוחתי למנוחה היה לאות בינינו לדעת בזה אשר אני ה' מקדשם להיות עמי : (יג) אשר יעשה אותם . כאומר עם כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם העושה לא חפצו בהם : חללו מאד . לפי שבשבת ראשונה חללו אותו כמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמות טז) ובשבת שניה חלל המקושש באשם בנפשו : (יד) לבלתי החל . לבל יחולל לעיני הגוים שהוצאתי

רדק

הוא : (טו) וגם אני נשאתי את ידי להם . בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ : (טז) יען . מבואר הוא : (יז) ותחס עיני . ולא עשיתי אותם כלה . כי השארתי בניהם אחריהם להביאם אל הארץ : (יח) ואומר . בחוקי . בוי"ו עם הדגש וכל הענין הוא מבואר : (כג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות . וכן אמר דוד ע"ה וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיץ זרעם בגוים ולזרותם בארצות וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ויכו' ויכתום עד החרמה וכן מה שאמרו וישמ' הכנעני מלך ערד וגו' וישב ממנו שבי זהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי הרחיקום שוביהם ומכרום לשאר גויי הארצות ובמדרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיו' גולים מארצ' ולזרותם בארצות והו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והפיץ יי' אתכם בעמים וגו' ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות כי בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה : (כד) יען . מבואר הוא : (כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים . כיון שהם מאסו בחקותי מסרתים אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי שהיו טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים שהיו משימים עליהם האויבים הם המסים שהיו משימים עליהם לחק בכל שנה ושנה ועבודות אחרות: ומשפטים לא יחיו בהם. שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטים היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם : (כו) ואטמא. אולי יאמר זה על שנצמדו לבעל פעור שנתחברו לו חבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שצויתי לקחתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני ונתנום לעכו"ם וזהו טומאתם הפך הקדושה ופירוש ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתים והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני וזהו שלא נזכר השבט הנצמד לבעל פעור בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשמם . הם

תרגום:

שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָא דְּאַפֵּיקְתִּינוּן לְעֵינֵיהוֹן: טו וְאַף אֲנָא קַיְמֵית בְּמֵימְרִי לְהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּדִיל דְּלָא לְאָעָלָא יַתְהוֹן לְאַרְעָא דִי יְהָבֵית עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ תּוּשְׁבַּחְתָּא הִיא לְכָל מְדִינָתָא: טז חֲלַף דִּי בְּדִינַי קָצוּ וְיָת קְיָמַי לָא הַלִיכוּ בְהוֹן וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי אֲחִילוּ אֲרֵי בָתַר פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן לִבְּהוֹן טָעֵי: יז וְחָס מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן מִלְחַבָּלוּתְהוֹן וְלָא עֲבָדִית עִמְּהוֹן גְּמִירָא בְּמַדְבְּרָא: יח וַאֲמָרֵית לִבְנֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא בִּגְזֵירַת אֲבָהַתְכוֹן לָא תְהָכוּן וְיָת נִימוּסֵיהוֹן לָא תִטְרוּן וּבְפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן לָא תִסְתָּאֲבוּן: יט אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן בִּקְיָמַי הַלִיכוּ וְיָת דִּינַי טְרוּ וַעֲבִידוּ יַתְהוֹן: כ וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי קַדִּישׁוּ וִיהוֹן לְאָת בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְמִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כא וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי בְּנַיָא בִּקְיָמַי לָא הַלִיכוּ וְיָת דִּינַי לָא נְטָרוּ לְמֶעְבַּד יַתְהוֹן דְּאִם יַעְבֵּיד יַתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֵחֵי בְהוֹן בְּחַיֵי עָלְמָא יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי אֲחִילוּ וַאֲמָרֵית לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן דְּיָחוּל רוּגְזִי בְהוֹן בְּמַדְבְּרָא: כב וַאֲתֵיב יַת מְחַת גְבוּרְתִּי וַעֲבָדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָא דְּאַפֵּקִית יַתְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן: כג אַף אֲנָא קַיְמֵית בְּמֵימְרִי לְהוֹן בְּמַדְבְּרָא לְאַגְלָאָה יַתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָא וּלְבַדָּרָא יַתְהוֹן בִּמְדִינָתָא: כד חֲלַף דְּדִינַי לָא עֲבָדוּ וּבִקְיָמַי קָצוּ וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי אֲחִילוּ וּבָתַר טָעֲוַת אֲבָהַתְהוֹן הֲוָאָה עֵינֵיהוֹן: כה וְאַף אֲנָא מִדְּמָרְדוּ בְמֵימְרִי וְלָא אֲבוֹ לְקַבָּלָא לִנְבִיאַי אַרְחֵיקְתִּינוּן וּמְסַרְתִּינוּן בְּיַד שָׂנְאֵיהוֹן וּבָתַר יִצְרֵיהוֹן טִפְּשָׁא אֲזָלוּ וַעֲבַדוּ גְּזֵירָן דְּלָא תַקְנָן וְנִימוּסִין דְּלָא אִתְקַיְמְתּוּן בְּהוֹן: כו וְסָאֵיבִית יַתְהוֹן בְּמַתְּנָתְהוֹן בְּאַעְבָּרָא

יחזקאל כ

שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם: טו וְגַם־אֲנִי
נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי
הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי
זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־
הָאֲרָצוֹת: טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ
וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־
שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם
לִבָּם הֹלֵךְ: יז וַתָּחָס עֵינִי עֲלֵיהֶם
מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה
בַּמִּדְבָּר: יח וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם
בַּמִּדְבָּר בְּחוּקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ
וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ
וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ: יט אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: כ וְאֶת־
שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי
וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
כא וַיַּמְרוּ־בִי הַבָּנִים בְּחֻקּוֹתַי לֹא־
הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא־שָׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם
הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי
חִלֵּלוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
לְכַלּוֹת אַפִּי בָּם בַּמִּדְבָּר: כב וַהֲשִׁבֹתִי
אֶת־יָדִי וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי
הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי
אוֹתָם לְעֵינֵיהֶם: כג גַּם־אֲנִי נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְהָפִיץ אוֹתָם
בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹת אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת:
כד יַעַן מִשְׁפָּטַי לֹא־עָשׂוּ וְחֻקּוֹתַי מָאָסוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי
חִלֵּלוּ וְאַחֲרֵי גִּלּוּלֵי אֲבוֹתָם הָיוּ עֵינֵיהֶם: כה וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי
לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם: כו וָאֲטַמֵּא
אוֹתָם בְּמַתְּנוֹתָם בְּהַעֲבִיר כָּל־פֶּטֶר רָחַם לְמַעַן אֲשִׁמֵּם

מסורה: ב'. כ"ד; ח' חסר א'; ח'; ס'; ב'; ל'; ל'; ל' מ"ל; ג'; ג'; ב' בסיפרא; י' דסמיך; ב' בסיפרא; כ'בטע' בכי"ת; ג'ר"פ בסיפרא; כ"ס חס'בסיפ'; ו' ר"פ; ל'; ס'. ל'

רשי

(כא) וימרו בי הבנים . שבמו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור (מדבר כה) לאחר שמתו דור המדבר : (כג) להפיץ אותם . מאז הבטחתים להפילם כי תוליד בנים ובני בנים וגו' (דברים ד) : (כה) נתתי להם חוקים לא טובים . מסרתים ביד יצרם להכשל בעוונם וכן ת"י ומסרתינון ביד יצרהון טפשא ואזלו ועבדו גזרן דלא תקנן ונמוסין דלא יתקיימו בהון : (כו) ואטמא אותם במתנותם . אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם בכורות למולך הרי חוקים לא טובים : למען אשמם. אשימם ואחריב אותם . אשמם לשון שממה והמפרשו לשון אשמה טועה הוא שהאל"ף אינה

לאות : הביא ח' קמצי' בקריאת וסי' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר . ואותנו הוציא משם למען הביא. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל • לא תוסיפו הביא מנחת שוא • יבושו רדפי ואל אבושה אני . והיה אם שמוע תשמעון דירמיה • וגם אני נשאתי ידי • הבי המטפחת אשר עליך • בתרא חסר א' • ותטמאו ג' קמץ וסימ' ולאלה תטמאו • אל תשמרו ובגלליהם אל תטמאו • ובגלולי מצרים אל תטמאו . את שבתותי ב' וסי' וגם שבתותי נתתי להם לחיות • את שבתותי חללו ואמר לשפוך: גם ג' ר"פ בסיפרא וסי' גם את שאי כלמתך • גם אני נשאתי את ידי תניינא דספרא • גם הם אתן ירדו : יחיו ז' בקריאה וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו • מתים בל יחיו רפאים • יחיו מתיך נבלתי • ה' עליהם יחיו • וגם אני נתתי להם חקים לא טובים : אבותיכם איה הם ? מרוע רשעים

תולדות אהרן וימרו בי . (נדרים לח) : אני נתתי . ברכות כד מגלה לב (עירובין כא) :

מצודת ציון

(יז) ותחס . מלשון חס וחמלה : (כג) ולזרות . ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב) : (כו) פטר . ענין פתיחה כמו פוטר מים (משלי י"ז) :

מצודת דוד

שהוצאתי את ישראל לעיניהם והם מצרים כי כן יאמרו מבלי יכולת ה' להביאם לארץ כנען אבדם וכלם במדבר : (טו) נשאתי ידי • בשבועה עליהם : לבלתי הביא וגו' • זה היה בעבור עון המרגלים כי אז נגזר עליהם שלא יבואו אל הארץ : (טז) אחרי גלוליהם . אחרי העכו"ם שעבדו במצרים : (יז) ותחס עיני . ר"ל אף כליה היו חייבים אבל עיני חסה עליהם מהיות משחית אותם ולכן לא כליתים במדבר : (יח) אל בניהם. הבנים של הדור שיצאו ממצרים הם הבאים אל הארץ : בחוקי אבותיכם • שבדאו מלבם אשר לא צוה ה' : (יט) אני ה' אלהיכם • ולכן ישמעו אלי לכו בחוקותי ומשפטי שמרו בלבבכם ועשו אותם : (כ) והיו לאות • למען שיו לאות : (כא) וימרו וגו' • הם הנצמדים לבעל פעור וקרח ועדתו : (כב) והשיבותי את ידי . השבתי ידי מלהכות בם : (כג) גם אני . ר"ל כמו שהם בגדו בי כן שלמתי גמול ונשבעתי להם במדבר להפיץ אותם בגולה כי בליל בכיית המרגלים שהיתה בט' באב הוקבעה הלילה ההיא בכיה לדורות בחרבן בית ראשון ובית שני כן אחז"ל : (כד) יען וגו' . ר"ל אולם לא בעון זה בלבד היו החורבנות כ"א גם בעבור שלא עשו את משפטי וכו' : גלולי אבותם • הדברים התעובים ומאוסים בגלל של רעי : (כה) נתתי להם • מסרתים ביד העכו"ם לעשות עמהם חוקים לא טובים ומשפטים אשר לא ישיגו בעבורם את החיים כ"א הכליון והאבדון ועל הגזירות והשמדות שהיו בשעת חורבן הבית יאמר : (כו) ואטמא אותם . הרחקתים ממני כדבר טמא בעבור מתנותם וחוזר ומפרש במה שהיו

לְמַעַן אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֲשֶׁר אֲנִי יְהוָה׃
כז לָכֵן דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בֶּן־
אָדָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה עוֹד זֹאת גִּדְּפוּ אוֹתִי אֲבוֹתֵיכֶם
בְּמַעֲלָם בִּי מָעַל׃ כח וָאֲבִיאֵם אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת
אוֹתָהּ לָהֶם וַיִּרְאוּ כָל־גִּבְעָה רָמָה
וְכָל־עֵץ עָבֹת וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם אֶת־
זִבְחֵיהֶם וַיִּתְּנוּ־שָׁם כַּעַס קָרְבָּנָם
וַיָּשִׂימוּ שָׁם רֵיחַ נִיחוֹחֵיהֶם וַיַּסִּיכוּ
שָׁם אֶת־נִסְכֵּיהֶם׃ כט וָאֹמַר אֲלֵהֶם
מָה הַבָּמָה אֲשֶׁר־אַתֶּם הַבָּאִים שָׁם
וַיִּקָּרֵא שְׁמָהּ בָּמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ל לָכֵן אֱמֹר ׀ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַבְּדֶרֶךְ אֲבוֹתֵיכֶם
אַתֶּם נִטְמְאִים וְאַחֲרֵי שִׁקּוּצֵיהֶם
אַתֶּם זֹנִים׃ לא וּבִשְׂאֵת מַתְּנֹתֵיכֶם
בְּהַעֲבִיר בְּנֵיכֶם בָּאֵשׁ אַתֶּם נִטְמְאִים
לְכָל־גִּלּוּלֵיכֶם עַד־הַיּוֹם וַאֲנִי אִדָּרֵשׁ
לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם׃ לב וְהָעֹלָה
עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר
אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת
הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן׃ לג חַי־
אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא בְּיָד
חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה
אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם׃ לד וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצוֹתֶם בָּם בְּיָד

כָּל פְּתַח וַלְדָּא בְּדִיל
דְּאַצְדִּנּוּן בְּדִיל דְּיֵדְעוּן
דִּי אֲנָא יְיָ׃ כז בְּכֵן אִתְנַבֵּי
לְבֵית יִשְׂרָאֵל בַּר אָדָם וְתֵימַר
לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
עוֹד דָּא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי אֲבָהָתְכוֹן
בְּדְשַׁקָּרוּ בְּמֵימְרִי שְׁקַר׃
כח וְאָעֵילְתִּינוּן לְאַרְעָא דְּקַיֵּימִית
בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְהוֹן וַחֲזוֹ
כָּל רָמָא מְנַטְּלָא וְכָל אִילַן
עֲבוֹף וּנְכִיסוּ תַּמָּן יַת נִכְסֵיהוֹן
וִיהָבוּ תַּמָּן אַרְגָּזָא קוּרְבָּנֵיהוֹן
וְשַׁוִּיאוּ תַּמָּן פּוּלְחַן דִּבְחֵיהוֹן
וּנְסִיכוּ תַּמָּן יַת נִסְכֵּיהוֹן׃
כט וַאֲמָרֵית לְהוֹן מָא בָּמָתָא
דְּאַתּוּן אָתָן לְאִשְׁתַּטָּאָה תַּמָּן
וְאִתְקְרֵי שְׁמַהּ בָּמָתָא עַד
יוֹמָא הָדֵין׃ ל בְּכֵן אֱמַר
לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הַבְּאוֹרַח אֲבָהָתְכוֹן
אַתּוּן מִסְתַּאֲבִין וּבָתַר
שִׁקּוּצֵיהוֹן אַתּוּן טָעַן׃ לא וּבְמִטַּל
מַתְּנָתֵיכוֹן בְּאַעֲבָרָא בְּנֵיכוֹן
בְּנוּרָא אַתּוּן מִסְתַּאֲבִין לְכָל
פּוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן עַד יוֹמָא דֵין
וַאֲנָא אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים אִם אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן
בְּמֵימְרִי׃ לב וּדְאַתּוּן
מְהַרְהֲרִין וְדִסְלֵיקַת עַל לִבְּכוֹן
קֳדָמַי גְּלֵין דְּאַתּוּן אָמְרִין נֶהֱוֵי
כְּעַמְמַיָּא כְּזַרְעֲיַת מְדִינָתָא
לְשַׁמָּשָׁא אָעָא וְאַבְנָא׃ לג קַיָּם
אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא
בְּיַד תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרוֹמָם
וּבִרְגַז שְׁפִיךְ אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃
לד וְאַפֵּיק יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא
וְאַכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְּאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן בְּיַד תַּקִּיפָא

ז' פסוקי' למען. י"ב לבעע'בסים ו' בליש' ל' תס' בסיפר' ד' ב' מ"ל וב' חסר ט' חס' הזה ס' חס' י"א בליש' מ"ל וה' מ"ל בליש'

רש"י

אינה משרשי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליהם הרעה: (כז) עוד זאת הוסיפו לעשות כשהביאותי' אל הארץ: (כט) ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא נחשבת: (ל) הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תימה וכי כך הגון שבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על שאלתכם: (לא) ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בכורותיכם לעבודת כוכבים: (לב) והעולה על רוחכם. שעולה על דעתכם: נהיה כגוים. נפרוק עולו מעל צוארנו מאחר שגלה מעליו: היו לא תהיה. כי כבר קבלתם עליכם מדעתכ' בימי יהושע כמו שנאמר (יהושע כד) ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל

חיו עתקו: וכל עץ ה' בקריאה וסימ' והערים יהרסו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה ה'. ואביאם אל הארץ. ואמרת ליער הנגב: מתנותיכם ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' מלבד שבתות ה' ומלבד ואתם בית ישראל ענפיכם. ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. ב' קדמה מלאים: בגוים ג' בקריאה וסי' כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם.

תולדות אהרן על רוחכם. סנהד' קה (יומא מח): ביד חזקה. ראש השנה לב סנהדרין קה (ר"ה ל"ע):

רד"ק

הם עשו הפך רצונו למען שאשימ' שממ' כי כבר הזהרתי' שאם יעברו על מצותי יהיו שממה והשממה היתה להם מיד סמוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתים על עונם ונפל מן העם ארבעה ועשרים אלף איש מבנין השפיל מפעלי הכפל דינו בתשלומו אשימם: (כז) לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: (כח) ואביא' אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם. שהיו מכעיסים אותי בקרבנ' שהיו מקריבי' לעכו"ם כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: (כט) ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבים לעכו"ם בכל מקום ואני יחדתי להם מקום מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה מי צוה אתכם לעשות במה גבוה הלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים ממעשי הגוים לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהותו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גובה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלימדתם מהגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשות' בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקום המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי להרגל הלשון בהם נקרא אף הנעשה לשמי במה עד היום הזה כי נאמר בדברי שמואל הרמתה ונאמר בדבר שלמ' הבמה אשר בגבעון ונאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם עכו"ם לא הניחו לעשותן אפילו בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני ה' היו עושים אותם לשמי: (ל) לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: ונטמאים. בשוא המ"ם כמו הנמצאים בשושן: (לא) ובשאת מתנותיכם. ענין הנטילה והתרומה: (לב) והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתרגם יונתן כי הרוח שוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבי' לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואי' העכו"ם מצליחים בעבודת כו"ם כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי' אות' להם אזבח ויעזרוני ולא כן הדבר כי העכו"ם איננו משגיח עליהם מפחי' אות' אלא כמו הבהמו' אלא כשיש להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל עושי' רצוני אבל כשעוברי' על מצותי אגביר העכו"ם עליהם להצלחתם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגי.. עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז"ל שאני עכו"ם דלא מקפיד דינא עלייהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה וגו' ואני אהיה לכם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העכו"ם לא תשבתו מהיות גוי כי אפילו יצאו מועטים מהם מן הכלל כללכם יהיה גוי לפני כל הימים ובחזקה אמלוך עליכם ואגרוף אתכם בהוציאי אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: (לג) חי אני. ובחמה שפוכה. לכלות הפושעים והמורדים: (לד) והוצאתי. אשר נפוצותם בם. בחולם הפ"א ויבא בשורק כמו ובהכמם כי

מצודת ציון

אשמם. מל' שממון: (כז) גדפו. ענין חרוף כמו אשר גדפו נערי המלך (מלכים ב יט): במעלם. ענין פשע: (כח) עבות. מרוב' בענפים וקלועים אלה באלה: ניחוחיהם. מלשון נחת רוח: ויסיכו. ענין שפיכת היין להקרבה: (לא) ובשאת. ענין תשורה ודורון כמו משאת בנימין (בראשית מג): (לב) רוחכם. ענין רצון ומחשבה

מצודת דוד

שהיו מעבירים למולך כל פטר רחם הם הבכורות שפתחו רחם אמם: למען אשמם. ר"ל הריחוק ממני היה למען יהיו שממה ויהיה תועלת שוממותם למען אשר ידעו ויכירו אשר אני ה' השמיתי: (כז) עוד זאת. ר"ל גם בזאת במה שאתם הרפתם אותי חרפו אותי גם אבותיכם בעת מעלם בי: (כח) ואביאם. ר"ל והוא כשהבאתי אותם אל הארץ אשר נשבעתי לתת להם וכשראו כל גבעה רמה וכל עץ עבות וכו' היו זובחים שם לעכו"ם ושם נתנו קרבנם המכעיסים אותי ושם שמו ריח קטורת הבאה לנחת רוח ושם נסכו היין: (כט) ואומר אליהם. ר"ל כשהיו נועדים ללכת להקריב לעכו"ם והיו אומרים נבוא אל הבמה אמרתי להם מה מעלת הבמה הזאת להקרא שם במה הלא בעבור שאתם הבאים שם כאומר הלא אין לקרוא למזבח בשם במה שהוא מל' רוממות וגבהות כ"א גם בעבור שבא שמה אף האלהי מן השמים ולא בעבור שתבואו אתם שם כי מה מעלה ורוממות יש בזה: ויקרא. ועכ"ז לא שמעו אלי והיה נקרא בפיהם בשם במה עד היום הזה ולא חזרו בהם: (ל) הבדרך. וכי בעבור שאתם נטמאים ללכת בדרך אבותיכם ואחרי פסיליהם אתם זונים לעבדם כדרך אשה הזונה תחת בעלה: (לא) ובשאת. ובעבור תשורת מתנותיכם ותחת ומשרת במה שאתם מעבירים בניכם באש לכל גלוליכם בזה אתם נטמאים עד היום: ואני. וכי בעבור זה אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם: חי אני. הריני נשבע חי אני אם אהיה נדרש לכם: (לב) והעולה. ועכ"ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תתקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח אותנו מעל פניו נהיה א"כ כעובדי גלולים לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא נהיה עוד באומה מושגחים ממנו אבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמערכות השמים כמו העכו"ם: (לג) אם לא. הוא

ענין

חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה:
לה והבאתי אתכם אל מדבר העמים
ונשפטתי אתכם שם פנים אל
פנים: לו כאשר נשפטתי את
אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן
אשפט אתכם נאם אדני יהוה:
לז והעברתי אתכם תחת השבט
והבאתי אתכם במסרת הברית:
לח וברותי מכם המרדים והפושעים
בי מארץ מגוריהם אוציא אותם
ואל אדמת ישראל לא יבוא
וידעתם כי אני יהוה: לט ואתם
בית ישראל כה אמר אדני יהוה
איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם
אינכם שמעים אלי ואת שם קדשי
לא תחללו עוד במתנותיכם
ובגלוליכם: מ כי בהר קדשי בהר
מרום ישראל נאם אדני יהוה שם
יעבדני כל בית ישראל כלה בארץ
שם ארצם ושם אדרוש את
תרומתיכם ואת ראשית
משאותיכם בכל קדשיכם:
מא בריח ניחח ארצה אתכם
בהוציאי אתכם מן העמים וקבצתי
אתכם מן הארצות אשר נפצתם
בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים:
מב וידעתם כי אני יהוה בהביאי

ובדרעא מרמם וברגז שפיך:
לה ואעיל יתכון למדבר
עממיא ואתפרע מנכון תמן
אפין באפין: לו כמא
דאתפרעית מן אבהתכון
במדברא ארעא דמצרים כן
אתפרע מנכון אמר יי אלהים:
לז ואניח עליכון גזירת דיני
ואעיל יתכון במסורת קימא:
לח ואפריש מנכון די מרדו
ודי שקרו במימרי מארעא
תותבותהון אפיק יתהון
ולארעא דישראל לא יעלון
ותידעון ארי אנא יי: לט ואתון
בית ישראל כדנן אמר יי
אלהים גבר פולחן טעותיה
אזילו פלחו ובתר דתתבון
ליתיכון צבן לקבלא למימרי
וית שמא דקודשי לא תחלון
עוד במתנתכון ובטעותכון:
מ ארי בטור קודשי בטור
קודשא דישראל אמר יי
אלהים תמן יפלחון קדמי כל
בית ישראל כולהון בארעא
חייא תמן יתקביל קורבניהון
בפריע ותמן אתבע ית
אפרשותכון וית ריש אצותכון
בכל קודשיכון: מא קורבן
לרעוא יתקבל קורבנכון
בפריע כד אפיק יתכון מבני
עממיא ואכניש יתכון מן
מדינתא דאתבדרתון בהן
ואתקדש בכון לעיני עממיא:
מב ותידעון ארי אנא יי כד

תולדות אהרן

וברותי מכם . נדרים כ : איש גילוליו · קידושין מ :

רדק

כי נכונותי : (לה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים · כשאוציאכם מן העמי' לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו העמים ברעתכם וישמחו לכם וזהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומר ביני וביניכ' בייחוד בלא אמצעי וכן ודבר יי' אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי וענין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר : (לו) כאשר · מבואר הוא : (לז) והעברתי אתכם תחת השבט . על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומר כמו הצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אות' אחד אחד והעשירי מוציא למעשר כן אמנ' אתכ' והוצ' יאבד וזה המנין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי' ותירגם יונתן ואניח עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא : במסרת הברית · חסר האל"ף פ"א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם בשקל מחגורת שק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנה לעולם : (לח) וברותי · פרשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעי' לכלות' במדבר : מארץ מגוריה' אוציא אות' : מארץ גלותם שלא אכלם בין אויביהם שלא ישמחו להם : לא יבוא · דרך כלל כמו לא יבואו ובמסרה י"ד סבורין לשון רבים : (לט) ואתם · לפי שדבר עד הנה על בניהם העתידים לצאת מהגלות שב להוכיח בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלי' לפיכך אמר ואת':איש גלוליו לכו עבדו' הצווי הזה אינו דרך מצוה רצוני' כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך רוצה לומר שמח וראה מה יקרך באחריתך או פירוש טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד אלא שתביאו לי מתנותיכם ותעבדו גלוליכם כי זה חלול ה' · ופירוש ואחר אם אינכ' שומעי' אלי וי"ו ואחר כוי"ו ויסא אברהם את עיניו . ואם כענין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תרגם ובתר דתתבון ליתיכון צבן לקבלא למימרי : (מ) כי בהר קדשי · עתה אינני רוצה במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם : שם ארצה · שם ארצה אותם על ידי קרבנותיכם ומעשיה' הטובים · ומה שאמר בהר מרו' ישראל לפי שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות:שם יעבדנו כל בית ישראל כלה בארץ · לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי' והפושעי' בי אמר הנה כל בית ישראל כלה לפיכך אמר בארץ אותם שיזכו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישראל ואמר כלה כפל הענין לחזק וכן וכל שעריך כלם בשבי ילכו כל מלכי גוים כלם והדומים להם וחזוק הענין בזה הדבר לומר כי אע"פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד ואף על פי שיהיו בצרה וי"ת בארץ בארעא חייא : ושם אדרוש . ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיהם כי בהיות מעשיהם טובים יערבו לי זבחיהם ותרומותיהם : ואת ראשית מעשרותיכם : מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וי"ת וית ריש אצותכון : (מא) בריח ניחח · ונקדשתי בכם לעיני הגוים . זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל : (מב) וידעת' . מבואר הוא

רש"י

ישראל וכל הענין : (לה) מדבר העמים . הוא המדבר שהלכו בו ארבעים שנה וכן ניבא (הושע ב) והולכתיה המדבר : (לז) תחת השבט . שתהיו כפופי' לי ולמוסרי : במסורת הברית · בברי' שמסרתי לכם:(לח) וברותי לשון ברירה : מארץ מגוריהם . מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר : (לט) לכו עבודו · ואל תראו לאומות שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ומאחר שהוא אומר לכם דברי אינכם שומעים אלי כענין שנאמר (לקמן לג) והנך להם כשיר עגבים וגו' שומעים את דבריך ואינם עושים אותם : במתנותיכם ובגלוליכם · שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומשנקרא שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודת כוכבים : (מ) משאותיכם . כמו משארותיכ' לשון

ויקטרו שם בכל במות פנים אל פנים ה' וסימ' כי ראיתי אלהים פנים ודבר ה' אל משה פנים אל . ולא קם נביא עוד בישראל כמשה · וירא גדעון כי מלאך ה' ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים : ובא י"ד סבירין יבאו לשון רבים וסימ' בסדר שמיני : ואת שם ד' בקריאה וסימ' ואת שם השני קרא אפרים . ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי · ואת שם קדשי לא תחללו · ואת שם קדשי אודיע בתוך : אדרוש ג' מ"ל בקריאה בליש' וסי' ושם אדרוש את תרומתיכם · ואתר כל ירוק ידרוש · כי בכם נדרוש לאלהיכם :

מצודת ציון

ומחשבה : (לה) ונשפטתי . ענין ויכוח : (לז) השבט · השרביט : במסורת · כמו במאסרת והוא מלשון מאסר וקשור : הברית · כריתות הברית : (לח) וברותי · מלשון ברור ונקיות כמו כבור ידי ישיב לי (ש"ב כב) : (לט) ואחר : ענינו כמו סוף וכן אחרי הודיע אלהי' (בראשי' מא): (מ) ארצם . מלשון רצון : ראשית · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : משאותיכם · ענין תשורה ודורון כמו ארוחה ומשא' (שם מ) : (מא) נפוצותם · ענין פזור : עלילותיכם

מצודת דוד

ענין שבועה שנשבע לומר שבע"כ ימלוך עליהם : ביד חזקה . ר"ל שישפוך אותם בחמה שפוכה לעבוד את ה' : (לד) והוצאתי · כי אוציא אתכם מן העמים אשר נשמעו שם במחשבה הזאת : ביד חזקה · אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי בחת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם : (לה) אל מדבר העמים . ר"ל אל מקום שיהיה שממ' מבלי מצוא שם מי מן האומות שלא יראו במפלת הפושעים והמורדים : ונשפטתי . שם אתווכח עמכם פנים אל פנים להודיע סרחונכם : (לו) כאשר . כמו שהתווכחתי עם אבותיכם במדבר הסמוך לארץ מצרים כן אתווכח עמכם:(לז) והעברתי · אעביר אתכם אחד אחד כדרך מונה הצאן שמעבירים זה אחר זה תחת השבט כמ"ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ"ז) והוא על דרך משל : במסורת הברית . באסורי קשר הברית שלא תצאו עוד ממנה : (לח) וברותי · אברר מכם את המורדים בי לבלותם במדבר : מארץ מגוריהם · ממקום שהיו דרים בין העכו"ם : כי אני ה' . הנאמן במאמרו : (לט) לכו עבודו . ר"ל עבדו העכו"ם לבד בזבח ומנחה ולא תוסיפו לעבוד אותי : ואחר ? ר"ל והנה אחר אם אינכם שומעים אלי מוסב לעבוד לעבודת עכו"ם לבד : במתנותיכם ובגלוליכם · ר"ל במה שאתם מתנדבים מתנות לבית ה' ובמה שאתם עובדים עבודת עכו"ם הנה עי"ז באה חלול ה' כי בע"כ תבוא הפורעניות בעבור עבודת הגילולים ויאמרו הבריות על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי הלא המה מתנדבים מתנות לבית ה' ולכן מוסב לעבוד לעבודת כוכבים לבד שלא יהיה עוד חלול ה' בהבאת הפורעניות : (מ) כי בהר וגו' · אלא בהר קדשי ומוזר ומפרש בהר הרמה של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כולה הבאים בארץ ר"ל הצדיקים המחזיקים בדת אלהים הבאים בארץ בימי המשיח : שם ארצם . שם אקבל קרבנותיהם ברצון ושם אדרוש לשאול את תרומותיהם ואת מיטב מתנותיכם הראוי לי בכל קדשיהם ושם קדשי המזבח הנתון לאישים : (מא) בריח ניחוח · בעבור הבאת ריח הקטורת הבאה לנחת רוח אהיה מרוצה לכם וזה יהיה בזמן שאוציא אתכם מן העמים וכו' : ונקדשתי בכם · על ידכם אהיה מקודש לעיני העמים כי יראו פלאי מעשה ידי מפלה לי : (מב) אני ה' · הנאמן במאמרו

הוא : (מג) וזכרת׳ . ונקטתם בפניכם . ענין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירוש תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תחשבו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם ויונתן תרגם ותידנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון : (מד) וידעתם . מבואר הוא : ויהי דבר ה׳ . (ב) בן אדם שים פניך דרך תימנה . הנבואה היה בבבל ואמר לו הנביא שיפנה דרך דרום והוא ירושלם שהיא דרומה של בבל כי בבל היא צפונית לירושלם כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלם היא דרומה של בבל : והטף אל דרום . ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון : והנבא אל יער השדה נגב . קרא ירושלם יער השדה דרך משל כמו היער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלם צדיקים ורשעים ונספו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נספו בכללם כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר: ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום :

אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת
אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם׃ מג וּזְכַרְתֶּם־שָׁם
אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם
בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃
מד וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי
אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם
הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת
בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
כא א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ
תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־
יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב׃ ג וְאָמַרְתָּ לְיַעַר
הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מַצִּית־בְּךָ ׀ אֵשׁ
וְאָכְלָה בְךָ כָל־עֵץ־לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ
לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־
בָהּ כָּל־פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה׃ ד וְרָאוּ
כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה בִּעַרְתִּיהָ לֹא
תִּכְבֶּה׃ ה וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה
הֵמָּה אֹמְרִים לִי הֲלֹא מְמַשֵּׁל
מְשָׁלִים הוּא׃
ו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ז בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלִַם
וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים וְהִנָּבֵא אֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ח וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת
יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ

ח׳ אָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
לְאַרְעָא דִי קַיֵמִית בְּמֵימְרִי
לְמִתַּן יָתַהּ לַאֲבָהָתְכוֹן׃
מג וְתִדְכְּרוּן תַּמָן יַת אוֹרְחָתְכוֹן
וְיַת כָּל עוֹבָדֵיכוֹן דְאִסְתְּאַבְתּוּן
ל׳ וחס׳ בְּהוֹן וְתִידַנְקוּן וּתְהוֹן חָזַן בְּכָל
בִּישַׁתְכוֹן דַעֲבַדְתּוּן׃
מד וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד
אַעְבֵּיד עִמְכוֹן בְּדִיל שְׁמִי לָא
כְאוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא
ל׳ וּכְעוֹבָדֵיכוֹן מְחַבְּלַיָא בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם
קַבֵּיל נְבוּאָה לְאוֹרַח דָרוֹמָא
ב׳. ג׳. ד׳ וְאַלֵיף עַל דָרוֹמָא וְאִתְנַבֵּי עַל
חוּרְשָׁא דַחֲקַל דָרוֹמָא׃ ג וְתֵימַר
ס׳ פסוקים כל וכל כל לְחוּרְשָׁא דְדָרוֹמָא קַבֵּיל
פִּתְגָמָא דַייָ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
ל׳ הָא אֲנָא מַדְלִיק בָּךְ אִישָׁתָא
ס׳ וְתִקְטֵיל בָּךְ כָּל אִילַן רָטִיב
וְכָל אִילַן יַבִּישׁ לָא תִטְפֵי
ו׳ : ל׳ לְשַׁלְהוֹבִיתָא דְמִשֵׁיצְיָא
וְיִתְרַשְׁמוּן בַּהּ כָּל אַפַּיָא
ל׳ מִדָרוֹם לְצִפּוּנָא׃ ד וְיֶחֱזוּן כָּל
בְּנֵי בִסְרָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אַדְלִיקְתַּהּ לָא תִטְפֵי׃ ה וַאֲמָרֵית
ג׳ בליש׳ ל׳ קֳבֵיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא
אִינוּן אָמְרִין לִי הֲלָא מַמְתֵּיל
מַתְלִין הוּא׃ ו וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי לְמֵימָר׃
י״ג ז בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל
ב׳. ל׳. ח׳ יְרוּשְׁלֵם וְאַלֵיף עַל מַקְדְשִׁין
וְאִתְנַבֵּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃
ח וְתֵימַר לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא שָׁלַח

לשון מזון כמו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא) וכן תכרו מנחם : (מג) ונקוטותם. לשון קטטה לשון אחר כתרגומו ותידנקון וכן תרגם יונתן הנאנחים דמוני״ר בלע״ז : (ב) דרך תימנה . ארץ ישראל בדרומה של בבל : אל יער השדה . אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו שועלים : (ג) ונצרבו . לשון צרבת השחין (ויקרא יג) על שפתיו כאש צרבת (משלי טז) לשון כויה : כל פנים מנגב צפונה . כל האנשים שבדרומה של בבל שהוא בצפון א״י צרב בפרי״ר בלע״ז : (ה) ממשל משלים הוא . כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש : (ו) ויהי דבר ה׳ אלי לאמר . הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנה אני מפרש לך שים פניך אל ירושלים : (ז) והטף • והנבא וכן אל תטיפו (מיכה ב) ולא תטיף על בית ישחק (עמוס ז) : אל מקדשים . הוא יער השדה : מקדשים . שני חורבנים : (ח) צדיק ורשע . הוא

אל אדמת ה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בשופ״א סימ׳ י״ב : ג׳ מלין מן י״א אתין וסי׳ וכעלילותיכ׳ הנשחתות׳ וכתועבותיהן עשים. והאחשדרפני׳ והפחות : לא תכבה ו׳ וסי׳ בריש סדר צו ובישעיה סימ׳ ל״ד : אמרי׳ לי ג׳ בליש׳ וסימ׳ הלא ממשל משלים • ישמו על עקב בשתם • שמחתי באמרים לי בית ה׳ נלך :

(ג) ואמרת • הנני מצית בך אש׳ ענין הדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון : כל עץ לח וכל עץ יבש • משל כמו שפירשנו לצדיקים ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עתיר וכל גבר מסכנא ימנע בשלהוביתא דמשלי׳ ובמקצת נוסחאו׳ הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יביש לא תטפי שלהוביתא דמשיציא : לא תכבה להבת שלהבת • כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומר האש לא תכבה כי בכל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין בגלות ובין בחרב : ונצרבו בה כל פנים . מן צרבת השחין היא ועל שפתיו כאש צרב׳ ענין שריפ׳ ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניה׳ מבשת וכלימה בגלותם : מנגב צפונ׳ • מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות והוא כמו שאמר למטה שלא חרבי מתערה אל כל בשר ופירוש מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שלקו ישראל מנגב לצפונה כן ילקו שאר האומות ויגלו כמותם : (ד) וראו כל בשר • בערתיה לא תכבה • תירגם יונתן נוסחא אחת ארי אנא ה׳ אתייתנון ולא אתמנעון ובנוסח׳ אחרת ארי אנא ה׳ אדליקת׳ לא תטפי ופירושו וראו כל הבל יכירו כי מאתי הרעה הבאה לירושלם וכן אמר רב טבחים לירמיהו ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה׳ כאשר דבר כי חטאתם לה׳ ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה : (ה) ואמר אהה ה׳ אלהים • איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה המה אומרים לי כשאני אומר להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת אמך כגפן בדמך וכן השאר אומרים בעבורי : הלא ממשל משלים הוא • מדבר משלים הוא ואינו אומר על פי הנבואה אלא להראות עצמו כי הוא יודע למשול משל לפיכך שונה אליו הדבר בענין זה מבואר בלא משל : (ז) ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה. והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום • והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב • ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב • והוצאתי חרבי מתערה במקום הנני מצית בך אש • והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש : ויהי דבר ה׳ • בן אדם • והטף אל מקדשים • אמר לשון רבים כי בית המקדש ג׳ בתים אולם היכל ודביר לבד העזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני : (ח) ואמרת׳ מתערה. הוא תיק החרב ותירגם יונתן מלדנא והוא כמו בעברי

ויסב

מצודת ציון

(מג) עלילותיכ׳. מעשיכם: ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניכ׳ (לעיל ו) : (ב) והטף • הוא מל׳ נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור כמו אל תטיפו יטיפון (מיכה ב) : (ג) מצית • ענין הבערה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט) : ואכלה . ושרפה : לח . מל׳ לחות ורטיבות: תכבה• מל׳ כבוי: להבת שלהבת: ענייהם אחד ובא הכפל לחזק : ונצרבו • ענין שריפ׳ כמו כאש צרבת (משלי טז) : (ד) כל בשר . כל אדם : (ה) אהה • ענין לשון צעקת יללה: (ח) מתערה. הוא תיק החרב וכן וישלפו מתערה (ש״א י״ז):

וכשו

מצודת דוד

כמאמרו : בהביאי וגו׳ • ר״ל אז תדעו שאני ה׳ : אשר נשאתי וגו׳ . להשבע על הדבר : (מג) וזכרתם שם . בארץ ההיא : ונקוטותם בפניכם • תכרתו בעיני עצמכם ר״ל אתם תשפטו הכריתה על עצמיכם בעבור הרעות אשר עשיתם : (מד) כי אני ה׳ : הנאמן במאמרו : למען שמי . למען כבוד שמי : לא כדרכיכם • לא כגמול דרכיכם אשר המה רעים ונשחתים : כא (ב) שים פניך • החזר פניך בדרך דרום כי הנביא היה בבבל מצפון ירושלים ואמר לו להחזיר פניו מול ירושלים שהיא מדרומה : והטף . דבר נגד ירושלים שהיא בדרומה : אל יער השדה נגב • על ירושלים יאמר והמשילה ליער השדה על כי יש בה אנשים רבים מתחלפים במעלה כדרך היער שיש בו עצים רבים מתחלפים בקומה ובחשיבות וכפל הדבר במ״ש כדרך הנבואה : (ג) הנני מצית • הנה אני הוא המבעיר בך האש והיא תשרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולא תכבה להבת האש וכל פני הבריות היושבים בפאת הנגב מול צפון יהיו נשרפים בלהבת האש ר״ל גם הצדיקים יכלו עם הרשעים כמו שעץ הלח נשרף בצירוף עץ היבש והאויב יאבד כל העובדי כוכבים היושבים מנגב לבבל העומדת בצפון העולם : (ד) וראו כל בשר : בעבור חוזק התבערה ידעו כולם שמה׳ נעשה ולא במקרה ולכן לא תכבה עד תשרוף הכל : (ה) המה • בני עמי אומרים עלי הלא הוא מדבר במשל ונוכל א״כ להפך המשל • לפי דעתינו ולטובה : (ז) אל ירושלים . כאומר ע״כ אדבר עמך נבואה ברורה כמות שהיא : אל מקדשים • יאמר על האולם וההיכל

וישב חרבו אל נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה בחלוף נו"ן בלמ"ד כמו נשכה ולשכה : והכרתי ממך צדיק ורשע · כמו שכתבנו למעל' כי הצדיקי' נספים בעון הרשעי' וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורב סעדיה פירש צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע ושניהם רשעים אצל הב"ה וכמדבר עם יעקב מטוב ועד רע טוב היה אצל לבנאם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו ושניה' רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : (ט) יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע · בעבור שעשיתי נקמה גדולה בך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילקו כולם כמו שלקיתם אתם וזהו שאמר לכן תצא חרבי מתערה : אל כל בשר · אל כמו על וכמוהו רבים ואמרו כל בשר רוצה לומר האומות שהתנבאו עליהם הנביאים : מנגב צפון · כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרו' חרבי אתכ' מנגב לצפון שתגלו אתם שמה ונכרתם בחרב מלך צפון כן ילקו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס:(י) וידעו. לא תשוב עוד · לא תשוב אל תערה עד אשר תכרות האומות הנזכרות בדברי הנביאים . (יא) ואתה האנח בשברון מתנים · כי כל הנאנח על צרה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה : ובמרירות · רוצה לומר ובמרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח : (יב) והיה . אל שמועה · כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם : וכהתה כל רוח· תקצר וכן רוח כהה כי כהה לשון קצור ועצור וקמוץ : תלכנה מים · תלכנה כמו מים שינועו ויזועו מרוב בהלה : הנה באה ונהיית' · הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו: ויהי·(יד) בן אדם·אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה · אמור להם כי זאת החרב הנזכר' שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעבר' החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבוח טבח וכפל חרב חרב כדרך הנוהים והכואבים שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תרג' חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תיתני ותשיצי פירוש חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו : מרוטה · ענין המריטה העברת החלודה יפה עד שתבריק כמו נחשת ממורט: (טו)למען טבוח טבח · בא שם הפעול עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בלע קצף ה' על אבותיכם קצף ומעלה מעל בה' וינס דוד נוס והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : למען היה לה ברק · היה מקור כמו היות וכן הבט ימין וראה : מרטה . מלא נזכר שם פועלו ודגש הטי"ת לתפארת הקריאה לחזק קריאת הטי"ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים נמצא כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : או נשיש שבט בני מואסת כל עץ · או שמא תאמרו ששים ונשמח לזאת החרב כי לא יצאה לנו אלא לאויבינו לא . נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יצאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זהו ישראל וי"ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול אשתליפת וגו' : (טז) ויתן אותה למרטה · מקור בתוספת ה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה ר"ל האל יתברך שהוציאה מתערה נתנה למורט : לתפוש בכף · שיתפוש אותה ההורג בכף אחר שימרטו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג · מרטה גם זה בדגש הטי"ת : היא הוחדה חרב . כמו הפוך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים כמו כל עמים רבים רבות עתים כמו עתים רבות והדומים להם : (יז) זעק והילל בן אדם . כי היא היתה בעמי החרב הזאת

רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה ואגלי מניך זכאך בדיל לשיצאה חיבך : ט חלף דאגלי מניך זכאך בדיל לשיצאה חיבך בכן תפוק חרבי מלדנה על כל בסרא מדרום לצפונא: י וידעון כל בני בסרא ארי אנא יי אפקית חרבי מלדנה לא תתוב עוד : יא ואת בר אדם אתאנח בזיע חרצין ובמרר תתאנח לעיניהון : יב ויהי ארי ימרון לך על מה את מתאנח ותימר על בסורתא ארי אתיא ויתמסי כל לב ויתרשלן כל ידין ותעמי כל רוח וכל רכוביא יתאשדן מיא הא אתיא ותתקים אמר יי אלהים : יג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : יד בר אדם אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אמר חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תתני ותשיצי : טו בדיל למקטל קטול אשתליפת בדיל למעבד פורענות אשתנינת על דחדיאו שבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי ישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו אינון למטעי בתר צלמי אעיא : טז ויהב פורענותהון לאתמסרא ביד מלכא דבבל היא מחת חרבא תהי פורענותהון לממסר יתהון ביד קטולין : יז צוח ואיליל בר אדם ארי היא הות בעמי היא וכל רברבי ישראל

ח והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע : ט יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מתערה אל כל בשר מנגב צפון : י וידעו כל בשר כי אני יהוה הוצאתי חרבי מתערה לא תשוב עוד : יא ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם : יב והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה :

יג ויהי דבר יהוה אלי לאמר : יד בן אדם הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה : טו למען טבח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרטה או נשיש שבט בני מאסת כל עץ : טז ויתן אתה למרטה לתפש בכף היא הוחדה חרב והיא מרטה לתת אותה ביד הורג : יז זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי היא בכל נשיאי

הוא הלח והיבש : (ט) יען אשר הכרתי ממך . וידעתי כי ישמחו העובדי כוכבים לאידכם אקצוף עליהם ואגרה את נבוכדנצר בכולם והוא שכתבתי ונגלנו בה כל פנים הדרומים : (יד) חרב חרב · שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואח"כ חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו משארית החרב כמו שמפורש (בירמיה מא) : מרוטה . פירפיא"ה בלע"ז מנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כולה : (טו) היה לה ברק : להיות לה ברק זהרורים פלנדור"ש בלע"ז : או נשיש . לשון תמיה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד : שבט בני מואסת כל עץ · שבט שאני מכה בה את בני ליסרו קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינם אלא לכלום : (טז) ויתן אותה · את השבט למרטה לתפש בכף · לנאחזה שתהא נוחה והגונה לתופשה בכף : היא הוחדה חרב · היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בה : (יז) והילל . לשון יללה : כי היא . החרב תהיה בעמי ובכל נשיאהם ושריהם : מגורי אל חרב . קבוצות עמיה באים לחרב היו סביבות עמי כן

מתערת ד' בקריאת וסימן וישלפה מתערה הנני אליך · והוצאתי חרבי מתערת· ודבתרית ותצא חרבי מתערה · ודבתריה והוצאתי חרבי מתערת : ונמס ב' וסימ' וכל המלאכה נמבזה ונמס · אל שמועה כי באת ונמס : הוחדה ג' וסימ' חרב חרב הוחדה וגם מרוטה· ודבתריה למען טבוח טבח הוחדה . ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה · תלתיהון בחד

תולדות אהרן והכרתי ממך · ב"ק ס ע"ג ד : כאנח · ברכות נח כתובות סב : זעק והילל · יומא ט :

מצודת ציון

(יב) ורפו · מלשון רפיון ויאמר אל הנבהל ומתיאש : וכהתה . ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : ונהיתה . מל' היה : (יד) הוחדה · מל' חדידה ושנון : מרוטה · ענין לטוש ולחלות כמו נחושת ממורט (מלכים א ז) : (טו) ברק · להט וזוהר כמו וברק חנית (נחום ג) : שבט · שרביט : (טז) לתפוש · ענין אחיזה : בכף · בכף היד : היא הוחדה חרב · כמו הפך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים (תהלים פט) : (יז) והילל · מל' יללה : מגורי · ענין קבוץ ואסיפה כמו אוגר בקיץ (משלי י)

מצודת דוד

והיכל ובית קדש הקדשים : (ח) הנני אליך · הנה אני אלחם עמך : (ט) יען · בעבור שאכרות ממך צדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לרעה לכן ילקו גם כל העובדי כוכבים היושבים מנגב בבל שעומדת בצפון : (י) כי אני ה' הוצאתי . ולא באה במקרה : לא תשוב עוד. עד הכרית כל בשר היושבים מנגב בבל וכאומר מאח"כ אם היתה באה במקרה כי המקרה לא תתמיד כ"כ :

(יא) האנח · עשה אנחה כאדם המצטער : בשברון מתנים . ר"ל אנחה גדולה וכאלו נשברו המתנים ונפלו מכובד האנחה : ובמרירות · ר"ל במרירות לב תאנח לעיני ישראל : (יב) אל שמועה · בעבור השמועה הבאה אלינו מירושלי' מחורבנה ולכן נמס כל הלבבו' ורפו ידי האנשי' ורוח כל אדם כהתה והושפל' ברכי כל האנשי' ינועו מרחת הבהלה כמו המים שנעים ואינם נחים : הנה באה · ר"ל הנה היא קרובה כאלו כבר באה ונהיתה : (יד) חרב חרב · על חרב נ"ב יאמר וכפל המלה כדרך המקונן וכן מעי מעי (ירמיה ד) : גם מרוטה . לשם אותה להסיר החלודה : (טו) למען טבוח וכו' · החדוד היה למען תהי' חריפ' לטבוח בה והמריט' היתה למען יהיה לה ברק להבהיל האנשים : או נשיש · או שמא תאמרו נשיש על החרב ההיא כי לא עלינו תבוא כ"א על אויבינו : שבט בני · כאומר לא כן הוא אך דעו שהחרב תבוא לכרות שבט בני ר"ל אוכלסי ישראל והוא מקרא קצר : מואסת כל עץ · עתה תמאס כל עץ ולא תכרות אותם ר"ל לא תלך עתה על העובדי כוכבים להכריתם ולפי שהמשיל את ירושלים ליער אמר לשון שבט וכינה גם העובדי כוכבים בשם עץ : (טז) ויתן אותה למרטה · האויב נתן את החרב לנאמנים אותה למען תהיה ראויה לאוחזה ביד : היא הוחדה

בן ח"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י) אוגרה בקציר (משלי ו) נכרתו ממגורות (יואל א) העוד הזרע במגורה (חגי ב) ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב (במדבר כב) : לכן ספוק אל ירך · לנהי ולקינה : (יח) כי בוחן. כי בוחן רב בגלות שאר פורעניות הרבה נכתבו בכן שפוט ודבר ורעב וחיה : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן : לא יהיה . עוד בני בעולם וכן ת"י לא יתקיימון אבל שאר המקרא לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בספרי פתרונו' ולא נתיישבו לי והפיים ביסד במנוכה (בפשת ראשונה ביולר) המואסת כל עץ הדקיק המזגה מסייעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן כן תרגם או נשיש וגו' על דחזיאו שבטיא דבית יהודה ובנימין לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעוותא ותבו איגון למעבד בתר גלמי טעיא אף הוא מפרש או נשיש לשון שמיחה : כי בוחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר ככר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אמר ואף שבטיא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ומלעגת עליהם ועל הרעה הבאה עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום . עוד אפרשנו לשון אחר או נשיש וגומר או שמא נשיש כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי עבודת כוכבים הם כמו שמצינו באביה שאמר (דברי הימים ב יג) ועמכם עגלי הזהב ואסא ויהושפט וחזקיה ויאשיהו שבערו כל עבודת כוכבים שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה : זעק והילל · ואל תשים על זאת כי היא היתה בעמי ולמה כי בוחן ככר בוחן הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמאוס בעבודת כוכבים לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב : (יט) הנבא והך כף אל כף : כדרך המספידים ומה היא הנבואה : ותכפל חרב שלישתה · אני אמרתי חרב חרב חרבו של נבוכדנצר להחריב ירושלים וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה כי שתיהן הללו חרב חללים היה והיא חרב החלל הגדול המפלה חללי' רבים : החודרת להם. בכל אשר תלאו תרדוף אתכם בחדרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל ערים בצורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב : (כ) למוג · לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס : והרבה המכשולים · והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקרא לשון הרבות הוא לשון פעול : אבחת חרב : יש פותרין סבחת סי"ת תחת אל"ף בא"ם ב"ח ויש פותרין כמו אבעת לשון בעתה ולא יתכן כי המ"ם באבחת אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה והת"ו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הרוגי חרב לשון נביחה גלאפ"י שמיל"ם בלע"ז כי נו"ן בנבחה יסוד נופל הוא כמו נו"ן בנשיכה ובא אל"ף במקומה כמו (איוב יג) ואחוותי באזניכם אסוך שמן (מלכים ב יד) ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי ענייננו : אח עשויה לברק · אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומוברקת : מעטה לטבח . ועטויה בשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמ' ויש פותרין מעטה על ל' מיעוט שמתמעטת כשמשננין אותה ומעוט הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשות הטי"ת יורה עליה כי אין המ"ם שורש בתיבה כמ"ש של מעוטה ומשוגה ומעוט' ומעולפת ספירי' (שיר ה) ומנחם חבר מעטה לשון מחשבה כמו (דניאל ב) התיב עיטה וטעם אבל דומה פתר אותו כמו עוטה אור כשלמ' (תהלים קד) : (כא) התאחדי · אל מקום אחד או לימין או לשמאל : מועדות . מזומנות :

וגם

ישראל מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספק אל ירך: יח כי בחן ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה נאם אדני יהוה: יט ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישתה חרב חללים היא חרב חלל הגדול החדרת להם: כ למען למוג לב והרבה המכשלים על כל שעריהם נתתי אבחת חרב אח עשויה לברק מעטה לטבח: כא התאחדי הימני השימי השמילי

ב' בתרי לישנ' · ל' · ל' וכ"כ · ל' ז' ל' · ל' · ב' עמו פדות · ל' · ל' ל' ל' · וכ' חס' בליש'

קטולי חרבא אתכנשו ואתו על עמי מסחור סחור בכן טפח על ירכא : יח ארי אתנביאו עליהון נבייא ולא תבו ומה יהי בסופיהון אמר ואף שבטא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקימון אמר יי אלהים: יט ואת בר אדם אתנבי וטפח יד על יד ותתכפיל חרבא תליתא חרב קטולין היא חרב פורענות קטולא רבא דמזיעא להון: כ בדיל למתבר לבהון ולאסגאה מתקלהון על כל קרויהון מניתי קטלי חרבא ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיצאה: כא אשתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן צפונא לאן אפך:

עינינא דא בתר דא : מגורי ב' בתרי ליש' וסימ' בארץ מגורי אביו · מגורי אל חרב היו : שלישת' ג' כתיב בן בלישנא וסי' ונסכיהם חצי ההין . ויוסף ה' קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה : ותרבה ב' וסי' למוג לב והרבה המכשלים . והרבת עמו פדות והוא יפדה · ואינון מן זוגין מן ב"ב דמשמשין ו"ה בריש תיבותא וסי' נמסר במסרה רבתא בערך ח' :

הואת תהיה בעמי לכן זעק והילל בן אדם לא שתשים כמו שאמר או נשיש : היא בכל נשיאי ישראל · כי יאמינו את החרב וכן יהויקים ובני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו : מגורי אל חרב היו את עמי · מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת אל במקום על מלת את כמו שבא הסמיכות על מלת את עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיתו ומבוש את רצין וי"ת כן לוה והילל וגו' : לכן . שהחרב הואת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל : ספוק אל ירך . אל כמו על : (יח) כי בחן ומה · כי החרב הואת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהשחיז בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה ומודה לכרות בה אם לא ישובו : ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה . ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני תמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה הנה לשוא תורטה והבריקה והבהקת החרב היא משל לאומרת הנביאים ויונתן תירגם הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו' : (יט) ואתה בן אדם · ותכפל החרב שלישיתה · מלעיל וכס"א נוסח' והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמי' לכך נקרא' החרב שלישית רוצה לומר שיהיו שלשה מוות ומשלשות עליהם יש מפרשים שלישיתה גדולה כמו השליש אשר למלך והשלישים על כולו : חלל הגדול · דרך כלל כלומר חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים : החודרת להם · המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיא נפונה בחדר עד עתה שיצאת בעבורם ויונתן תירגם שלישיתה תליתא ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגומו כמו שפוך החודרת ענין חרדה : (כ) למען למוג לב · אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי' בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם : והרבה · מקור בשקל והחיה אותם היום הזה : על כל שעריהם נתתי אבחת חרב · פי' ענין בעתה כמו אבעת כך כך פרשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומה לו ויש מפרשים אבחת טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת באלפא בית' דא"ט ב"ח ויונתן תירגם קטלי חרבא : אח עשויה לברק · אוי וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואחי רבי משה ז"ל פירש ענין אנחה ונפלה הנו"ן כנו"ן אמן מאמת אמר כי זאת החרב עשויה לברק שמעשה שנפל בה והיא המריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם : מעטה לטבח · לפי ענינו כמו הוחדה כמו שאמר למען טבוח טבח הוחדה ואין למלה הואת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלטון והוא עוטה מעיל אך מעטה מבנין פועל סדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה וענינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה שגלתה לטבח ויונתן תירגם מי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיצאה : (כא) התאחדי הימיני השימי השמילי · השמילי בחסרון אל"ף שמאל כי איננה עקרית כי אם למשך אמר כנגד החרב התאחד באחת הפאות כי לא נכר בך אנה פניך מועדות או לצד ימין שהוא ירושלים או לצד שמאל שהוא בבל ופי' השימי שימי פניך ללשון השמילי שם או פירוש השמילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה

מצודת דוד

הוחדה חרב · ר"ל החרב ההוא חדדו אותה ומרטו אותה למען תת אותה ביד ר"ל ההורג לשיוכל להרבות הרוגיה ולהבהיל אנשים : (יז) זעק והילל . זעק בקול ועשה יללה כי החרב ההיא תהיה בעמי ואף היא תהיה בכל נשיאי ישראל הם השרים והמושלי': מגורי אל חרב·אנשי' מאוספי' בחרב היו עם עמי להכו' בהם ולכן הכה בכף על הירך דרך צער ואבל: (יח) כי בוחן.כי החרב ההיא נתחזקה בדבר המחודד והמורט ולמה נתחזקה כ"כ אם גם תמאס לכרות שבט בני הם אוכלסי ישראל וכמו שמואסת כל עץ הם אוכלסי העובדי כוכבים א"כ לא יהיה צורך כלל אל החרב ולמה א"כ נתחזקה : (יט) והך כף אל כף · דרך צער ואבל : ותכפל · אמור בנבואה אשר חרב השלישית תהיה כפולה ומרובה משתי החרבות שעברו ר"ל גלות צדקיהו תהיה קשה מגלות יהויקים ויהויכין : חרב חללים הוא · החרב ההיא תפיל חללים רבים וגם תפיל חלל הגדול ועל המלך צדקיהו יאמר כי גם הוא נלקח בשבי וישב במאסר אבל בשתי הגליות הראשונות עם כי נשבו המלכים לא הרבו להכות בעם : החודרת להם · ר"ל החרב ההיא שמורה בחדר מיוחד לבוא עליהם : (כ) למען למוג לב · הביאה תהיה למען המס לב האנשים ולהרבות המכשולים ועל כל שערי עריהם אתן שבחת חרב כי בכל עריהם יהרגו בחרב : עשויה לברק · החרב עשויה למורטה למען היות לה זוהר להבהיל אנשים והיא מעוטפת בבגד לבל יסור החדוד להיות מוכנה להכות בה : (כא) התאחדי · כאלו אל החרב יאמר אתה החרב היוצאת מבבל לך באחד מן הדרכים או פנה עצמך אל הימין ר"ל ליהודה היושב בימין או תשימי עצמך אל השמאל ר"ל לרבת בני עמון היושב בשמאל : אנה פניך

מצודת ציון

י) : אל חרבי כמו בחרב וכן ואל האהרון (שמות כח) : ור"ל ובהאהרון: את עמי · עם עמי : ספק.ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד) : ירך · סוף גוף האדם: (יח) בוחן · ענין חזוק כמו אבן בוחן (ישעיה כח) : ומה · עניינו כמו ולמה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג):(יט) וכך·מל' הכאה: ותכפל·מל' כפל: שלישתה·מל' שלשה : החודרת · מל' חדר: (כ) למוג · ענין המסה : המכשולים · ענין התשות ונפילת הכח: אבחת· עניינו כמו טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת באטב"ח : אח · כמו אהה והוא ענין לשון יללה: מעוטה · ענין עטיפה וכריכה כמו מעטה תהלה (ישעיה סא): (כא) התאחדי · מל' אחד : הימיני · מל' ימין: השמילי·מל' שמאל : אנה· להיכן : מועדות מזומנות כמו מועדים לשני

מועדות

רדק

יהודה ויונתן תירגם אתחלפי וקטילי מדרומא וצפוני מן ציפונא: (כב) וגם אני אכה כפי אל כפי: אמר לפי שאמר הנביא וכך כף אל כף אמר לו האל יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלים ועל ישראל כי עליהם מועדות פני החרב הזאת והם בהבריקי אותה על פניהם לפיכך ילקו בה: והניחותי חמתי. ובזה תנוח חמתי אחר שאנקם מהם על דרך וחמת המלך שככה: אני ה' דברתי. ובידי לקיים מה שדברתי ויונתן תירגם ואף אנא אייתי פורענו' וכו': ויהי דבר יי. (כד) ואתה בן אדם שים לך. תחשב בלבך שיהיו שנים דרכים או תקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה והכל במראה הנבואה: לבא חרב מלך בבל. שחרב מלך בבל יבא על אחד משני הדרכים והוא החרב שהזכרתי מתערה ומוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג וההורג הוא מלך בבל: מארץ אחד יצאו שניהם. שני הדרכים יצאו מארץ אחת והיא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד: ויד ברא בראש דרך עיר ברא. ויד פי' מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה: ברא צווי. מענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה אלא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה"א וברא מן הדגש ומבעלי האל"ף וכמוהו וברא' לך שם אמר בחר לך מקום שיפנו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמר עוד זה המקו' ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירגם יונתן ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין פרשות כמו שאמרו בדברי רבותינו ז"ל בפרשת דרכים: (כה) דרך תשים. את רבת בני עמון. כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן וכרתה את הכהן כמו אל: בירושלים בצורה. יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה וחושבים להשגב בה אמר החרב שתבא תבא לאחת משתי הערים האלה וזכר רבת וירושלים שהם ערי הממלכה ויונתן תירגם ארחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו': (כו) כי עמד מלך בבל אל אם הדרך. כמו אל וכמוהו רבי' ונקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם והם לה כבנות: לקסם קסם. לראות בקסמיו לאיזה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלים או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה כמו למען טבוח טבח הדומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסום דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר: קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד. וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בבוהן היד בצפורן לבהירות הציפורן וכן רואים בכיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים ורואים בהם העתידות ובשלשת מיני קסם אלה ראה נבוכדנצר אם ילך לירושלים שהיתה לצד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לצד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלים ואדוני אבי ז"ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ירה בחצים והפריחם באויר לראות לאי זה צד יפלו וכן תירגם יונתן קשת בגירריא: (כז) בימיני. מבואר הוא בפסוק של מעלה מזה: לשים כרים. נגידים שרי חיילות וכן ושים עליה כרים ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים ואילים והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה: לפתוח פה ברצח. שיפתח בו נבוכדנצר פיו וכן שרי החיל ברצח לעם כלומר שירצחו כל הנמצא בעיר: להרים קול בתרועה. פירושו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר: לשום כרים על שערים. כשיסגרו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולהכנס בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו: לשפוך סוללה. כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר נגד החומה ועושים תל גבוה מן החומה

יחזקאל כא

אנה פניך מעדות: כב וגם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי אני יהוה דברתי:

כג ויהי דבר יהוה אלי לאמר:

כד ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים לבוא חרב מלך בבל מארץ אחד יצאו שניהם ויד ברא בראש דרך עיר ברא: כה דרך תשים לבוא חרב את רבת בני עמון ואת יהודה בירושלם בצורה: כו כי עמד מלך בבל אל אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד: כז בימינו היה הקסם ירושלם לשום כרים לפתח פה ברצח להרים קול בתרועה לשום כרים על שערים

מזמנין: כב ואף אנא איתי פורענות על פורענות ואניח הימתי אנא יי גזרית במימרי: כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כד ואת בר אדם אתקין לך תרתין אורחן דייתון בהון קטולי חרבא דמלכא דבבל ממדינתא חדא יפקון תרויהון ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין: כה אורחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא מרבת בני עמון ועל דבית יהודה די נפקו מירושלם למיתב בקרוין כריכן: כו ארי קם מלכא דבבל על אם פרשות אורח בריש תרתין אורח למקסם קסם קשת בגירריא שאל בצלמניא חזא בכבדא: כז בימיניה הוה קסמא נפיל למהך לירושלם למנאה אפרורין לפתחא תרעין דיעלון בהון קטולין לארמא קל באצוחת קרנא למנאה אפרורין על תרעין למצבר מליתא ולמבני כרקום:

יצאו ט"ו בקרי' וסי' נמסר בירמיה סימ' י"ז • ויד ג' קמצי' בקריאה וסי' ויד אל תשלחו בו למען הציל • ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת • ויד ברא בראש דרך • וסי' תיפוק בידא למדבר': ואת יהודה ג' דסמיכי וסי' שלח לפניו אל יוסף להורו' • ויוסף ה' לחרו' בישראל • ואת יהודה בירושל' בצור' • שבעות ד' וסימ' נמסר בירמיה סי' ח':

רשי

(כב) וגם אני אכה כפי אל כפי: אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני אתן מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אך חמתי בוערת בי והניחותי אותה: (כד) שים לך שנים דרכים. כמו שהיא מסיים המקרא: ויד ברא בראש דרך עיר: הנה לך מקום בראש דרך שאתה בה עשה לך כמין דרך מפולגות לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פונה לשמאל: יצאו שניהם. שני הדרכים: ויד ברא. מקום פנוי מן הקוצים והברקני' איסרטי"ר בלע"ז ודוגמתו בספר יהושע (יז) עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו (שם) ומנחם חברם כולם לשון ברירה כמו ברו לכם איש (שמואל א יז) ברא ליסכ"ם בלע"ז: (כה) דרך תשים לבוא וגו'. הי' שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלם או לרבת בני עמון לאיזה מהיכן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו': (כו) אם הדרך. קרפו"ר בלע"ז: קלקל בחצים. ליהט בלהט חצים זרק חץ כלפי מעלה והיא פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיא פונה הוא הגורל: קלקל בחצים. חברו מנחם עם נחשת קלל (לעיל א) והוא לא פנים קלקל (קהלת י) ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו (ירמיה ד) וכל הגבעות התקלקלו ויש לועזים קלקל טרא"ש בלע"ז וכן ת"י קלקל קשת בחצים בגירריא: שאל בתרפים. דמות שמדבר במכשפות ויש שעה שמכוונת שאם עושהו באותו שעה יש בו דבור לעולם: ראה בכבד. יש בקיאים קוסמים בכבד: (כז) בימינו היה הקסם ירושלי'. כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלים: לשום כרים. שלטונים ממונים ראשי גייסות: לשום כרים על שערים. אתה וגייס שלך שב על שער פלוני: לשפוך סוללה. שופכין עפר וסוללין וצוברין תל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשים אלי המגלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר

מצודת ציון

אני היכל ה' (ירמיה כד): (כב) והניחותי. מל' מנוחה ויאמר על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי בך (לעיל טז): (כד) ויד. מקום כמו יד אבשלום (ש"ב יח): ברא. מל' ברירה כמו ברו לכם איש (ש"א יז): (כה) את רבת. אל רבה לבני ואת יהודה כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז): בצורה. מל' מבצר: (כו) לקסם קסם. ענ' כשוף: קלקל. ענין לטישה וזכוך כמו והוא לא פנים קלקל (קהלת י) והוא מל' נחושת קלל (לעיל א): בתרפים. צלמים מגידים עתידות ע"י כישוף כמו והגנוב רחל את התרפים (בראשית לא): (כז) כרים. כעין אילים עשויים מברזל ובהם מנגחים בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון וכן ושים עליה כרים (לעיל ד): סוללה. הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: דיק. כעין מגדל מעץ מול העיר

מצודת דוד

מועדות. ומזומנות ללכת: (כב) וגם אני וגו'. כאומר אבל כמו שצויתי לך הכאה והך כף אל כף כן גם אני אכה כפי על כפי כי ידעתי שעל יהודה תלך החרב ובזה תנוח חמתי מאשר קצפתי עליהם: אני ה' דברתי. וכן יהיה: שים לך. עשה לך שני דרכים לבוא באחד מהם חרב מלך בבל: מארץ אחד. הוא בבל: ויד ברא. ברור מקום מיוחד על הדרכים ההם ובהתחלת דרך היוצא מן העיר שם ברור ר"ל את המקום הזה ברור: (כה) דרך תשים. דרך אחד תהיה לבוא בה החרב אל רבת בני עמון: ואת יהודה. ר"ל וגם תשים דרך אל יהודה היושב בירושלים הבצורה וחושב להשגב בה: (כו) כי עמד וגו'. ר"ל הדבר הזה בא לרמז אשר מלך בבל עמד בצאתו מארצו על אם הדרך והוא המקום אשר יתפרדו משם הדרכים אילך ואילך הנחשבות לפנות אל מול המקום ההיא: בראש. בהתחלת שני הדרכים המתפרשים: לקסם קסם. העמידה שם היתה למען לקסם קסם לדעת אנה ילך ויצליח: קלקל בחצים. לטש וזכך ברזל החצים עד שהיה מזהיר ביותר והרואה יוכל לראות בו כמו במראה ודרך בעלי הקוסמים היה לראות בו ולקסום: שאל בתרפים. עשויים שמה בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף: ראה בכבד. כי יש בו בהירות בעת שמוציאים אותו מגוף בעל חי והרואה יוכל לראות בו ודרך בעלי הקסם היה לקסום בו: (כז) בימינו היה הקסם ירושלים. הקסם היה מגיד ללכת בימינו אל ירושלים: לשום כרים. להעמיד אילים מנגחים מול החומות לשברם ולהכנס: לפתוח פה ברצח. לזרז את העם שירצחו את בני העיר: להרים קול בתרועה. להבהיל את העם: על שערים. לשבר השערים: לשפוך וגו'. הם עניני מלחמה: (כח) והיה להם לישראל בעיניהם כקסם שוא ר"ל מה שעלה בקסמיו לעלות לירושלים היה בעיניהם שוא כי חשבו שלא יוכל לכבשה כאלו הכשדים נשבעו להם שבועות רבות שלא יכבשו אותה: והוא מזכיר עון. אבל כ"א מאנשי ירושלים היה מזכיר את העון לפני

רש"י

העי' : (כח) והיה להם · לישראל מה שעשה נבוכדנצר : כקסם שוא . ולא יאמינו שיל"ית אך באמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכדנצר וכל הקסמים כוונו זה כזה : והוא מזכיר עון להתפש · נבוכדנצר בקסמו את קסמיו היה מזכיר עוונות שביד ישראל שהיו מודיעים לו עמון ומואב שכניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים : להתפש . שיהיו ישראל נתפשים בידו : (כט) יען הזכרכם עונכם . שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם : בהגלות פשעיכם . החדשים : להראות חטאתיכם . הישנים : יען הזכרכם · לפני לרעה לפיכך : בכף תתפשו . ביד מלכא דבבל תתמסרון : (ל) חלל רשע . חייב להיות חלל ברשעך : נשיא ישראל . צדקיהו : בעת עון קץ . בעת נתמלאת הסאה והגיע העון האחרון הממלא את הסאה : (לא) הסיר המצנפת וגו' · כתרגומו אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין באתריה לא יתקיים : הגבה וגו' · גדליה בר אחיקם דלאו הוה דיליה יסבונה וצדקיהו דדיליה היא תעדי מיניה : (לב) עוה עוה . לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר נישלה מיכניה וניתנה לצדקיה ומצדקיה תנתן לגדליה הרי שתי' ומנחם חבר עוה עם עותה ושתי המלכה (אסתר א') העוינו והרשענו (תהלים קו) : גם זאת לא היה. גם לגדליה לא תתקיים עד בא ישמעאל בן נתניה : אשר לו המשפט · אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי : ונתתיו . בידו : (לג) אל בני עמון ואל חרפתם . אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבא על ירושלים וחרפו אותי ואת עמי לאמר יד עכו"ם שלהם כמה להפיל חללים רבים

רד"ק

שתומה לשלוח משם ולהכנס בעיר · ולבנות דיק · הוא מגדל עץ שעושים נגד העיר לכבשה : (כח) והיה להם כקסום שוא בעיניהם · כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נבוכדנאצר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל : שבועי שבועות · כאילו היו הכשדים שבועים שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות : והוא מזכיר עון להתפש . זה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו בו כי הנה צדקיהו מלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יחשבו שישמרו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כי הם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אלה אכלה הארץ וכן אמ' רצות ונאוף השבע לשקר . שבועי שם תאר בשקל השכוני באהלים ואדוני אבי ז"ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים חשבו להם כי הקסם היה כזב כי דעתם היה לבני עמון והאל יתברך משכם לירושלים בעבור שלא שמרין על האלה וי' שאלה לצדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיהם האחרים ויונתן תירגם והוה להון קיסומיהון וגו' תירגם שבועי שבועות כמו שבעה שבועות : (כט) לכן כה אמר . יען הזכרכם עונכם. כמו שאמר מזכיר עון : הזכרכם . מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואון ותרפים הפצר אמר בעבור שאתם מזכירים לפני עונכם והוא עון שבועת שקר וכמה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכם בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים ונגלים לכל כל שכן לי ובזה אתם מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחמורים עם הקלים יען הזכרכם בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיכך: בכף תתפשו. ופירש בכף בפת"ח הכ"ף מור' על ה"א הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירגם יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון : (ל) חלל רשע . חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשה זונה וחללה : נשיא ישראל · הוא צדקיהו . אשר בא יומו . הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכה: בעת עון קץ · בעת שעונו גרם לו הקץ שהוא קצו וסופו במלוכה ומה שאמר עון קץ בסמך עון אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכד נצר באלהים והוא מרד בו ובזה עלה לספר ברית לפיכך עלה עליו נבוכדנצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלמ' חובוהי פירשו כמו הסוף : (לא) כה אמר אדני ה' · הסיר המצנפת והרים העטרה · הסיר והרים ענין מקור וכן הגבה והשפל כאילו אמר אסיר המצנפת וארים העטרה מעל ראש המלך ר"ל שיסיר מעל ראש המלך מלכות יהודה שיגלה המלך צדקיהו לארץ אויביו וי"ת אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיהו מלכא ואני תמיה למה זכר שריה כי יהוצדק בנו הוא שגלה עם צדקיהו : זאת לא זאת . העטרה שהיא היום לא תהיה זאת כמו שחושב צדקיהו שתתקיים מלכותו לא תהיה זאת העטרה לו אלא למי תהיה : השפלה הגבה . יהויכין שגלה כבר והיה שפל אגביה אותו כי זרובבל בנו היה מלך בבואו מגלות בבל וגם הוא בגלותו נשא אותו אויל מרודך וישם כסאו גבוה וגו' : והגבוה השפל . צדקיהו שהיה גבוה ונתגאה ומרד במלך בבל אשר השביעו באלהים אשפיל אותו שלא יהיה עוד מלך מזרעו שהרי בני צדקיהו שחט מלך בבל לעיניו והמלכות עמדה מיהויכין : השפלה . הה"א בו נוספת כי המלה מלעיל והוא כמו השפל כמו שאמר והגבוה השפל ועוד כי אלו היתה לנקבה היה אומר השפלה השי"ן בשוא : (לב) עוה עוה אשימנה · ענין עוה כמו ועות פני ה' אמר זאת העטרה אשימנה עוה שלא תשוב ליושרה ולמתכונתה עד זמן רב ואמר שלשה פעמים עוה כי ג' דורות היתה בטלה העטרה אחר הגלות והם אסיר שאלתיאל פדיה ובדור הרביעי שהוא זרובבל הושבה העטרה ליושנה : גם זאת לא היה · גם זאת השפלות שהיתה לא היתה לעטרה כי אף על פי שהיו חייבים בני יאשיהו יהואחז ויהויקים ויהויכין ואף על פי שלקו כל אחד בעצמו לא הוסרה העטרה עד צדקיהו שבא נבוכדנצר : אשר לו המשפט ונתתיו · בידו כי הוא לקח משפט מצדקיהו שהיה חייב זהו שאמר עד בא אשר לו המשפט ונתתיו : (לג) ואתה בן אדם · ואל חרפתם . שחרפו וגדפו את ישראל ושמחו להם בגלותם ואתם מארצם לכן הנבא אליהם ואל חרפתם כי החרב שהוחדה לישראל

יחזקאל כא

לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה לִבְנוֹת דָּיֵק :
כח וְהָיָה לָהֶם כִּקְסָום־שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם וְהוּא־מַזְכִּיר עָוֺן לְהִתָּפֵשׂ :
כט לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן הַזְכַּרְכֶם עֲוֺנְכֶם בְּהִגָּלוֹת פִּשְׁעֵיכֶם לְהֵרָאוֹת חַטֹּאותֵיכֶם בְּכֹל עֲלִילוֹתֵיכֶם יַעַן הִזָּכֶרְכֶם בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ :
ל וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עֲוֺן קֵץ :
לא כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֲטָרָה זֹאת לֹא־זֹאת הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַּ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפִּיל :
לב עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו :
לג וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח מְרוּטָה

תרגום

כח וְהָוָה לְהוֹן קְסוּמֵיהוֹן כְּדִיבִין בְּעֵינֵיהוֹן נַחֲשִׁין דַּהֲוָה מְנַחֵשׁ לְהוֹן וְאִינוּן לָא יָדְעִין דְּאַרְבְּעִין וּתְשַׁע זִמְנִין הֲוָה כָּמֵן וּמִתְתִּיב עַל פִּתְגָּמָא עַד דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעְתָּא דְּיִתְמַסְרוּן בִּידֵיהּ :
כט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דְּאַדְכַּרְתּוּן חוֹבֵיכוֹן בְּאִתְגְּלָאָה מְרָדֵיכוֹן לְאִתְחֲזָאָה חֶטְאֵיכוֹן בְּכֹל עוֹבָדֵיכוֹן חֲלָף דְּאַדְכַּרְתּוּן בְּיַד מַלְכָּא דְבָבֶל תִּתְמַסְרוּן :
ל וְאַתְּ חַיָּב קְטָלָא רַשִׁיעָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְטָא יוֹם תַּבְרֵיהּ עִדָּן תּוֹשְׁלָמַת חוֹבוֹהִי :
לא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אַעְדֵי מִצְנֶפְתָּא מִשְּׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְאֲבַטֵּיל כִּתְרָא מִצִּדְקִיָּה מַלְכָּא אֲמַר דֵּין וְדֵין בְּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיַּם מִגְלָא יִגְלוֹן גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְּלָא הֲוָה דִילֵיהּ יִסְבִּנַהּ וְצִדְקִיָּה דְּדִילֵיהּ הִיא תַּעֲדֵי מִנֵּיהּ :
לב חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ כְּחוֹבֵיהוֹן אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן אַף לְדֵין לָא יִתְקַיַּם לֵיהּ עַד דְּאַיְתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעָנוּת יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאֶמְסְרִינֵּיהּ בִּידֵיהּ :
לג וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל חִסּוּדֵיהוֹן וְתֵימַר חַרְבָּא חַרְבָּא

מסורה

ג' ויתיר וי"ו · ג' ותס' · ד' · ג' · ג' ו' ה' הראות · ד' מ"ל · ג' · ג' · כ' · ג' . ג' · ב' או' סגה למעלה ל' · ב' מן תלת מלין תתאמון · ג' · כ"ד · ג' . ג'

להראות ג' ומ"ל וסימ' כי לא יוכלו להראות : וילך אליהו להראות אל אחאב . להראות חטאתיכם : וחד וביום הראות בו : הגבה ב' וסי' העמק שאלה או הגבה · השפלה הגבה והגבה : פתוחה ג' וסימ' ויעזבו את העיר · חרב חרב פתוחה ואגרת פתוחה בידו :

תולדות אהרן הסיר המצנפת . סוטה כד :

מצודת דוד

לפני המקום לעשותו פעם בפעם להיות סבה שיהיה נתפש ביד האויב : (כט) יען הזכרכם עונכם . בעבור שאתם מזכירים עונותיכם הראשונות במה שאתם מגלים פשעיכם החדשות לעשותם בפרסום : להראות · למען יהיו נראים חטאתיכם אשר מאז בסבת כל עונותיכם החדשות וכפל הדבר במ"ש : יען הזכרתם · בעבור שאתם מזכירים עונותיכם לכן תתפשו בכף מלך בבל : (ל) ואתה חלל רשע · אתה רשע המחולל מן הקדושה ועל צדקיהו יאמר : בא יומו · שקעה שמשו והצלחתו בעת עשותו העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה : (לא) הסיר המצנפת · אתה צדקיהו הסר המצנפת והרם את העטרה מעל ראשך כי לא תמלוך עוד ולא תמשול בישראל : זאת לא זאת . ר"ל הרעה הזאת אשר בא ליהויקים וליהויכין לא היה כזאת הרעה הבאה עליך כי כשגלה יהויקים מלך בנו יהויכין וכשגלה יהויכין מלך צדקיהו אחי אביו ממשפחתו אבל אחר שגלה צדקיהו לא נשאר מי מולך ומושל ממשפחתו : השפלה · יהויכין שכבר גלה והושפל אותו אגביה כי מזרעו יצא זרובבל מלך המשיח : והגבוה · צדקיהו שהוא מולך עתה במעלה ורוממות אותו אשפיל כי יגלה מארצו ולא ימלוך מי מזרעו : (לב) עוה עוה אשימנה · את המלכות ההיא אעשה מעוות ומעוקם ועל צדקיהו יאמר וכפל המלה שלש פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזרעו : גם זאת לא היה · ר"ל גם ההגבהה הזאת שיהיה ליהויכין שיצא מזרעו זרובבל לא יהיה הגבהה שלימה עד בוא מזרעו מלך המשיח ולו אתן הגבהה שלימה : (לג) ואל חרפתם · על חרפתם · אשר חרפו את ישראל במה שהלך נבוכדנאצר על ירושלים מפני הקסם : חרב חרב · כפל המלה לחוזק : פתוחה :

מצודת ציון

העיר והיא מתחבולות המלחמה: (כח) שבועי שבועות · מל' שבועה : (כט) עלילותיכם · מעשיכם : (ל) חלל · מחולל והוא הפך הקדושה : בא · ענין שקיעה כי בא השמש (בראשית כח) : יומו · השמש תקרא יום כמו לרוח היום (בראשית ג) ור"ל הצלחתו המאיר' כשמש: קץ · סוף: (לא) המצנפת · כובע המיוחדת להשרים ומושלים:(לב) עוה · מל' עות ועקם : אשימנה · מלשון שימה:(לג) פתוחה · שלופה מתערה כי בהיותה בתערה כאלו היא סגורה : להכיל · ענין החוזק וסכל כמו כי מזכה וכו' קטן

להכיל למען ברק׃ לד בחזות לך שוא בקסם־לך כזב לתת אותך אל־צוארי חללי רשעים אשר־בא יומם בעת עון קץ׃ לה השב אל־תערה במקום אשר־נבראת בארץ מכרותיך אשפט אתך׃ לו ושפכתי עליך זעמי באש עברתי אפיח עליך ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית׃ לז לאש תהיה לאכלה דמך יהיה בתוך הארץ לא תזכרי כי אני יהוה דברתי׃

כב א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ ב ואתה בן־אדם התשפט התשפט את־עיר הדמים והודעתה את כל־תועבתיה׃ ג ואמרת כה אמר אדני יהוה עיר שפכת דם בתוכה לבוא עתה ועשתה גלולים

אשתלפת למקטל אשתנינת לשיצאה בדיל למהוי לה צחצוחין׃ לד באתנבאה לך שקר באלפא לך כדבן לממסר ית צורך כצורי קטילי רשיעיא דמטא יום תבירהון עדן סעורן בישתהון׃ לה אתיב חרבא לנדנה באתרא דאתבריתון בארע תותבותכון אתפרע מנכון׃ לו ואשפוך עלך חימתי באשת פורענותי אתקיף עלך ואמסרינך ביד גברין רשיעין דאומנין לחבלא׃ לז לעממיא דתקיפין כאשתא תתמסרון לאשתיצאה חובת קטולך תהי בגו ארעא לא יעול דכרניך ארי אנא יי גזרית במימרי׃ א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב ואת בר אדם התוכח התוכח ית קרתא דאשדי דם זכאי בגוה וחוי לה ית כל תועבתהא׃ ג ותימר כדנן אמר יי אלהים קרתא דאשדי דם זכאי בגוה מטא עדן תברה ודפלחין לטעותא בגוה

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית . בינו בערים בעם :

תולדות אהרן חללי רשעים : סם מה (סוטה כג׳)

רד"ק

לישראל פתוחה גב כן להם ואם לא תהיה עתה על ידי נבוכדנצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחלה כשהם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כך מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלים ונפל גורלו על ירושלים והחריבה ושב לו לארצו ולא הלך אל בני עמון לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואה לפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון: פתוחה • החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואומר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך התערה היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו לטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין זתחו וכן תירגם יונתן אשתלפת : טבח מרוטה • מבואר הוא : להכיל למען ברק . פירוש החרב חודה ומורטה לסבול ולהחזיק הרג רב ולמען הראות ברקה להפחיד העמים : להכיל . כמו ונורא מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז"ל פירש , להכיל כמו להאכיל וכן אזון עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם כאוחז החרב הוא כמאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולי' להאכיל חודה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן איתגנינת לשיצאה בדיל למיהוי לה לצחוחין תירגם להכיל לשיצאה : (לד) בחזות לך שוא • אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסה אמר בעת שיהיו הוזיך וקוסמיך חוזים וקוסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים . כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צוארך בצוארי קטילי רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירשתי למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון : (לה) השב אל תערה . השב מקור הש"ן בפתח מקום צרי ופירושו בתמיה כלומר סבורה את שאשיב החרב אל תערה אחר שתכרות ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך בה : במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך . ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יגלו ממנה לארצות אחרות , מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב . מכורותיך . כמו מגורותיך : (לו) ושפכתי עליך זעמי אפית עליך • מענין נופח באש פחם ואף על פי ששם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכ' באש עברתי ר"ל אבעיר אש עברתי עליך כמו שנופחים באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשתא פורענותי אתקיף עלך : בוערים • כסילים וממהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערי' מענין באש תבעיר יער כלומר מכלים ושורפים וכן אמר המסרה על בינו בוערים בתרי לישני וי"ת בוערים רשיען : חרשי משחית : שהם אומנים להשחית : משחית • שם כמו השחתה וכן תהרגו למשחית : (לז) לאש תהיה • אמר תהיה לשון זכר כנמצא ואמר דמך ואמר תזכרי לשון נקבה הנמצאת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסה והעדה שהוא לשון נקבה ושניהם ענין אחד : דמך יהיה בתוך הארץ . הפך ארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא ינקם דמך זהו שאמר לא תזכרי : ויהי דבר ה'. (ב) ואתה בן אדם התשפוט התשפוט • הכפל לחזק הענין כמו הלכה הלכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה : את עיר הדמים . אף על פי שהיתה עיר גילולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכות דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה : והודעת . תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברים שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשיה כל הרע הבא עליה ויותר ויונתן תרגם התוכח ית קרתא דאשדי דם זכאי : (ג) ואמרת - עיר שופכת דם • עיר שאנשיה שופכים דם וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו העיר היוצאת אלף עיר הומיה קריה עליזה והדומה להם : בתוכה . אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכות דמים לעיני כל היא רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכים ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלים פה לפה : לבא עתה . שפיכות דמים

רש"י

רבים : למען ברק . למען לא יחסך מראה להם שלא בחללי' : (לד) בחזות לך שוא . קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עלינו : לתת אותך אל צוארי חללי רשעים • להשיאך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעי' של ישראל : אשר בא יומם וגו'. יום שלהם : (לה) השב . כמו השב שהרי הש"ן רפה המתיני עד שוב חרב שעל ישראל אל תערה ואחר כך כשיגמור נקמתו בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגומר : (לו) אפיח עליך . לשון נפיחת אש במפוח : אנשי' בוערים : מנהיגין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית : חרשי משחית . אומנין לקלקל • (זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בשינוי לשונות שבה שאין הנביא מדבר אלא על החרב) • לתת אותך אל צוארי חללי רשעים וגו' . השב אל תערה וגו' . אפיח עליך וגו' . אינו נופל ל' זה אלא על מחכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכדנצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר ה' אלהים על בני עמון על חרפתם כלומר (שחרפתי שמחרפים היו) על נבוכדנצר ובשביל נבוכדנצר שבני עמון מחרפי' את ישראל על שהחריב' נבוכדנצר : (לג) חרב חרב פתוחה . חרב נבוכדנצר הכפול' לנאת בשני הדרכים על ירושלם ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון : (לד) בחזות לך שוא בקסם לך כזב • אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצלי שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזרה מלפני בעת תשלום את קיצם : (לה) השב אל תערה . כלומר העת יבא שתשוב אל תערה ותקבל החרב פורענותה מיד מלכי מדי ואז אפיח אליך באש עברתי ותהיה נתונה ביד נפחי' שוטים שהם חרשי משחית שיבואו להדדך ולמורסך כאשר מאז וישמיתון : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר • (ב) התשפוט את עיר הדמים . ירושלים : והודעתה . מפיק ה"א והודעתה אותה : (ג) עיר שופכת דם בתוכה לבוא עתה . הרי זה מקרא מסורס וזהו פיר' עיר שופכת דם בתוכה אמר ה' אלהים לבוא עתה : ועשתה גילולים • כמו

מצודת ציון

קטן מהכיל (מא ח) : (לד) בחזות • ענין ראיית הכוכבים כמו החוזים בכוכבים (ישעי' מז) : אל צוארי • עם צוארי ר"ל דומה להם : בא • ענין שקיעה : יומם • כן תקרא השמש ור"ל שמש הצלחתם : (לה) תערה • הוא תיק החרב : מכורותיך • מגורותיך כמו מכורותיך ומולדותיך (לעיל טו) : (לו) זעמי • ענין כעס : עברתי • מלשון עברה וקצף : אפיח • ענין נשיבת האויר להבעיר האש : בוערים • מבעירים את חרשי משחית • אומני השחתה : (ב) התשפוט • ענין ויכוח : (ג) עתה • מל' עת וזמן : (ד) אשמת • מל'

ומצודת דוד

שלופה היא מתערה לטבח כאומר הנה גם עליך תעבור : מרוטה להכיל . עוד היא מלוטשת להחזיק ולסבול הרג רב ולמען הרבות בריקה וזוהרה להבהיל אנשים : (לד) בחזות . בעבור כי חוזי הכוכבים חזו לך שוא ובעבור כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא תשיגם חרב מלך בבל לכן צוה ה' לתת אותך עם צוארי של חללי רשעי ישראל להיות דומה להם אשר שקעה שמשם והגלחם בעת עשותם את העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה : (לה) השב אל תערה • וכי אשיב החרב אל תערה לבל תהרוג עוד באמת לא יהיה כן כ"א במקום אשר נבראת בארץ מגוריך שם אשפוט אותך בחרב מלך בבל : (לו) ושפכתי • שם אשפוך עלי זעמי : באש עברתי . באש הבערה שאביא עליך אפיח בה להבעירה ולהלהיבה ר"ל בכל פעם תגבר העברה והזעם : אנשים בוערים . יודעים להבעיר את האש : חרשי משחית . אומנים בקיאים במלאכת ההשחתה : (לז) לאש • שיבעירו הכשדים : בתוך הארץ . יהיה נבלע בארץ לבל יהיה נראה לעינים ולכן לא תהיה מוזכרת ממי לקחתי נקמתך : כי אני ה' דברתי • לכן כן יהיה : **כב** (ב) התשפוט • בה"א השאלה ר"ל האם רוצה אתה להתוכח עם אנשי עיר הדמים השופכת דם אנשים נקיים : והודעתה • אז הודע להם בהויכוח את כל תועבותיה : (ג) עיר שופכת דם • ר"ל זאת העיר שבעבור שהיו אנשיה שופכים דם בתוכה סבבה לבוא עתה וזמן תשלום גמולה : ועשתה . ועוד עשתה עליה דבר יש תועבים ומאוסים כגלל של רעי למען טמא אם

דמים גרס לה לבא עת תרבה : ועשתה גילולים עליה לטמאה . אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות וי"ת עליה בגוה : לטמאה ; הטמאות שהאדם מוזהר עליהם הם מדרגות יש טומאה במגע ויש טומאה חמורה ממנה לבעול בעילות האסורות ויש עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונות קאה ארץ כנען הגוי אשר בה לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגילולי' לטמאה וכן בתורה אמר בהפך קדושים תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגילולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגילוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה : (ד) בדמך . ותקריבי ימיך . את ברעותיך הקרבת ימי גלותיך וחרבנך : ותבא עד שנותיך . שנת הגלות והחרבן והוא כפל הענין במלות שונות ואמר ותבא שהוא לשון זכר הנמצא ולשון הפרשה לנקבה הנמצאת כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשדבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה

כמו ואשר עשתה גלולים וגו' : (ד) עד שנותיך . גזירת ונושנתם (דברים ד) בני' שאמר משה : וקלסה . דבה שהכל מדברים ביך פלגרי"ן בלע"ז : (ה) יתקלסו בך . ומה היא הקלסות טמאת השם זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקרא' עם טמא שפתים (ישעיה ו) : (ו) איש לזרועו . כל דאלים גבר : (ז) אב ואם הקלו בך . כל התועבות שבפ' קדושים שהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן : (ח) קדשי בזית . ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו (ויקרא י"ט) : (ט) ואל ההרים אכלו בך . ובמוריה פלחו ביך לטעותא : זמה עשו . עצות של רשעה : (יב) ותבצעי רעיך בעושק . העשרת את אוהביך בעושק שעשקת מן העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י') וכה פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק : (יג) הכיתי כפי . לצעקתי ווי וקינה : אל בצעך . כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נחתם

ותבוא י' מ"ל בנביאים וסימ' ותבוא אליו בלט ותתקע ; אשה בעלת אוב • והיא מתקרשת מטמאת'• ותבוא האשה אל כל העם • ותבוא דרך מבוא הסוסים • ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך• ותבוא חרב ותקחהו • ותבא חרב ותקח מהם נפש • ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו • תבוא אליך תפלתי • וכל כתובים דכות' מ"ל במ"ב חס' וסי' ותבא כמים בקרבו ; ותבא בלט ותגל

עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ ד בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־
שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־
עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא
עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה
לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
ה הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־
בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃
ו הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ
הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ ז אָב וָאֵם
הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ
יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ ח קָדָשַׁי
בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ ט אַנְשֵׁי
רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־
הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃
י עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה
עִנּוּ־בָךְ׃ יא וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת
רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־
כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ
בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ יב שֹׁחַד לָקְחוּ־
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית
לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי
שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ יג וְהִנֵּה
הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית
וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃

בְּדִיל לְסָאֲבוּתַהּ׃ ד בְּחוֹבַת דַם
זַכַּאי דְאַשַׁדְתְּ חַבְתְּ וּבְפוּלְחַן
טַעֲוָתִיךְ דִפְלַחְתְּ אִסְתָּאַבְתְּ
וְקָרֵיב יוֹם תַּבְרִיךְ וּמְטָא עִדָּן
בִּישְׁתִיךְ עַל כֵּן יְהַבְתִּיךְ
חִסוּדִין לְעַמְמַיָא וּלְעֵיב לְכָל
מְדִינָתָא׃ ה דְקָרִיבִין וּדְרְחִיקִין
מִנִיךְ יִתְלַעֲבוּן בִּיךְ סוֹאֲבַת
שְׁמָא דְסַגִיאִין אִתְרְגוּשְׁתָּהָא׃
ו הָא רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל גְבַר
לְתוּקְפֵיהּ הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל
לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי׃ ז אַבָּא
וְאִמָּא אָקִילוּ בָךְ לְגִיוֹרָא אֲנִיסוּ
אוֹנְסָא בְגַוִיךְ יַתְמִין וְאַרְמְלָן
אוֹנִיאוּ בִיךְ׃ ח עַל קוּדְשַׁי
בְּסַרְתְּ וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי
אַחֵילְתְּ׃ ט גַבְרֵי אָכְלֵי קוּרְצָא
הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַם
זַכַּאי וּבְטוּרַיָא פְּלָחוּ בִיךְ
לְטַעֲוָתָא אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין
עֲבָדוּ בְגַוִיךְ׃ י עֶרְיַת אַבָּא
גַלִיאוּ בִיךְ אִתָּא טוּמְאָה עַנִיאוּ
בִיךְ׃ יא וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ
עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלָתֵיהּ
סָאֵיב בְּעֵיצַת חֶטְאִין וּגְבַר יַת
אַחְתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי עַנֵי בִיךְ׃
יב שׁוּחֲדָא קַבִּילוּ בִיךְ בְּדִיל
לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי חִבּוּלְיָא
וְרִבִּיתָ נְסֵיבְתְּ וְאַהֲנֵית
רְחִימָךְ בְּאוֹנְסָא וּפוּלְחָנִי
שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יג וְהָא
אַיְיתֵיתִי פוּרְעֲנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַאֲנַסְתְּ וְעַל דַם זַכַּאי דְאִשְׁתְּפִיךְ׃

כי יכוס בעם שהוא לשון זכר ובעדה שהוא לשון נקבה . על כן נתתיך חרפה לגוים • שהגוים מחרפים ומבזים אותך על עזבך תורת אלהיך והם לא עזבו תורת אלהיהם : על כן נתתיך . זאת חרפה וקלסה להם כלומר בהיותך וטעם נתתיך כי כולם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדפך הפך ההבטחה שהיה לך והיראה ממך אם היית עושה רצוני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו : (ה) הקרובות . טמאת השם • שיש לך שם טומאה בגוים כי מלבד שאת טמאה בגופך את טמאה בשמך : רבת המהומה • שמהומותיך רבות רעב וחרב ודבר : (ו) הנה נשיאי ישראל ; המלכים והשרים : איש לזרועו היו בך . כלומ' כל איש ואיש לפי חוזקו היו לשרב ולשפוך דם זהו שאמר לזרועו לפי זרועו והתגברותו מפני עשרו או קרוביו וכ איש זרוע לו הארץ : (ז) אב ואם הקלו בך . ספר להם מן העבירות החמורות שהיו בהם ושראוי לכל אדם להרחיקם ואפילו לא הזהירה עליהם התורה : עשו בעשק בתוכך • כל מה שהיו עושים ומתעסקים עם הגר היה בעשק לפי שאין לו קרובים ועוזרים וכן הוא היתום והאלמנה לפי שהם חלושים שמת בעלה ואביו : (ח) קדשי בזית . כמו שאמר והבאתם גזול את הפסח ואת החולה וכל זה דרך בזיון : ואת שבתותי חללת . כמו שראינו שהזהירם ירמיה על חלול השבת : (ט) אנשי רכיל , שהיו הולכים רכיל מהחלושים לחזקים כדי לשפוך דם נקי חנם : ואל ההרים אכלו • כמו שפירש' למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל : זמה עשו בתוכך . אמר זמה דרך כלל לכל העריות ואחר כך פרט קצתם : (י) ערות אב • זכר תמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך והיא אמו שהוא אשת אביו ובאמרו גלה לשון יחיד והאחרים לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כי אמון הרבה אמה שבא על אמו : טמאת הנדה . שם רולה לומר אשה שהוא מדם נדות וכמהו שם והוליאו את הנדה מן הקדש כימי נדת דותה והתאר כמו כן בזה המשקל נדה היא וזכר בבעילת העני שאמר ענו בך כי יש לה עינוי אם יבעלום בנדתה כמו שיש לבתולה : (יא) ואיש את אשת רעהו . אינו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש בא מבעל שליהם והדומים לו אלא אמ' איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם

ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה בך כי ברוב אם ישכב עם אחותו ישכב עמה בבית אביו והיא עודנה בתולה : (יב) שחד • מלכך שצריך לקחו שחד מבעל הריב לשפוך דם נקי : נשך ותרבית לקחת . כפל הענין במלות שונות וארז"ל זהו נשך זהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין : ותבצעי רעיך בעושק . פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך באונסיא כלומר ההנית רעיך ונתת להם בלע כסף מן העושק שעשקת בני עמך התלושים ורעיך הם אשור ומצרים שהיו נותנים להם שוחד להיות להם לעזרה : ואותי שכחת . כי לא בטחת בי ולא בקשת ממני עזר אלא מן האומות המכלות אותך וכן אמר לטעם אחר ואותי שכחת אמר אותי שכחת שהזכרתי אותך על כל אלה העבירות והלכת אחרי תאותך ולא זכרת אותי שצויתיך עליהן : (יג) והנה הכתי כפי . דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי : אל בצעך . כמו על ובדברי רבותינו ז"ל כ"ד תעאות סדר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכתי כפי אל בצעך : אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך . אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבים שפכו ויונתן תרגם כך הא איתיתי פורענות עלך כחובי ממון אונסך די אנסת רולה לומר מה שלקחו באונס

מצודת דוד

העיר הזאת להרחיקה מעל פניו : (ד) אשמת • נעשית בעלת אשמה : טמאת . את העיר : ותקריבי ימיך . בעצמך הקרבת ימי הגמול והתשלומין : ותבא וגו' • כפל הדבר במ"ש : על כן . בעבור שנך מסרתיך אל העמים שיחרפו אותך וילעגו בך : (ה) יתקלסו בך . ילעגו עליך : טמאת השם • אתה ישראל שטמאת שמך בעשות מעשים כאלה ואתה בעלת רבת המהומה הנשמע מצעקת יללת הנעשקים בך : (ו) איש לזרועו • הנשיאים היו בך כ"א לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר : למען שפך דם • עם כח הזרוע : (ז) לגר עשו בעושק • ר"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק ובגזל : (ט) למען שפך דם • כוונת הרכילות היה למען ימית את הנאמר עליו : ואל ההרים • בהרים אכלו מתקרובות העבודת גלולים הנזבחים שמה : (י) ערות אב וגו' • ר"ל נאפו עם אשת אביהם : טמאת הנדה • ר"ל הנד' בטומאתה אנסו למשכב הזנות : (יא) את אשת רעהו • עם אשת רעהו עשו תועבה לזנות עמה : בזמה • במחשבת זנות ורשע : ענה בך • אנסה לזנות : (יב) למען שפך דם • כי מפני השוחד הרגו נפשות נקיים : נשך ותרבית • לשון נשך אמור בכסף ותרבית באוכל : ותבצעי רעיך ; עם העושק שעשקת העשרת את רעיך העובדי כוכבים להיות בעזרתך מול האויב ואותי שכחת ולא בטחת בי : (יג) הכיתי כפי ; זה בזה דרך צער על

מצודת ציון

מל' אשמה ורשע : וקלסה . ענין לעג כמו לחרפה ולקלס (ירמי' כ) : (ה) רבת . מל' רבוי : המהומה ענין הרעשת קול : (ז) הקלו • מלשון קלות ובזיון : הונו • מל' אונאה ועושק הממון : (ח) חללת • מל' חול והוא הפך הקדש : (ט) רכיל . ענין לה"ר : ואל ההרים . בההרים אל במקום בי"ת : זמה . ענינו גנות ורשע כמו כי זמה היא (ויקרא יח) : (י) ענו • רלה לומר אנסו ולכן תחשב לה לענוי : (יב) ותבצעי . כן נקרא חמדת העושר כמו ויטו אחרי הבצע (ש"א ח) : (יג) בצעך • כן נקרא גם העושק

דאונם עם בעאוסים שאין כח בידם להמלט מן האנשים ההם : (יד) היעמד לבך . היוכל לעמוד לבך לרוב הצרות שאני מביא עליך וזהו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומר ימי הצרות : דברתי ועשיתי . כמו שדברתי כן אקיים כי אני ה' ויכולת בידי : (טו) והפיצותי . והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים אחר שתמה הגדולה בגלות : (טז) ונחלת בך . עיקרו ונחלת ובהפרד הנו"ן פ"א הפעל היתה ראויה פי', הפעל להדגש לוני שהתי"ו אינה מקבלת דגש ופירושו תהי נחלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ומעתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול : לעיני גוים . שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות ביניהם : וידעתם כי אני ה'. אז תדעי ותכירי כי אני ה' כי עתה שכחת אותי ואז כשבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדע כי אני ה' אומר ועושה גוזר ומקיים : (יז) ויהי דבר ה'. (יח) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג . לסוג כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישראל כמו הסיג שהיא פסולת הכסף : וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועופרת כלומר אם היו כלם תוך כור לבחינם כן היו לי סיגים לא כסף וכן אתוך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה ונקראו גסתרון בגמרא בלע"ז מיט"אל והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו ויתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו ופירשו המפרשים כי חסר הנסמך כמו אומרים אמת והנכון בהם סיגים סיגי כסף אומרים אמרי אמת ויש לפרש סיגים בכסף היו בחסרון בי"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם וישראל היו בהם חסידים מועטים וכן אמר אחר כך קבוצת כסף ונחשת וברזל ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים וכבר היו כסף וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמר בחנני כזהב אצא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו : (יט) לכן . יען היות כלכם לסיגים . תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכם ואתיך אתכם באש עברתי כי כמו שהדבר המותך תאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שתאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר ואף הנשארים מהם יאבדו ממה שהיו בארצם בטובה יגלו ממנה לרעה : אל תוך ירושלם . היא תהיה לכם כמו הכור למתכות : (כ) קבצת כסף . מבואר הוא ענין קבוצה שם בפלס מלוכה : לפחת . שרשו נפח מענין נופח באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו"ן כמו הנו"ן נגש מן לגשת ומפני התי"ו נפתח לפחת ופירוש עליו על הכור שצריך נפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור ואמר עליו כי הגחלת משימים עליו ובא להתיך שלם עם הנו"ן שהוא פ"א הפעל והנחתי והתכתי אתכ' והנחתי אתכ' בתוך הכור להתיך אתכם או פי' אניח ואעזוב אתכם ביד החרב והרעב והדבר : (כא) וכנסתי . כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכ' באש עברתי : (כב) כהתוך כסף . שם ויבא שלם בהנתוך בשקל כהגדוף עבן אלא שזה בשורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירושלם ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר ההתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה : (כד) בן אדם אמר לה . לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה היא . כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אשר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם . הה"א במפיק ויתכן לומר כי הוא שם גשם

יד הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ
לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי
יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ טו וַהֲפִיצוֹתִי
אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת
וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ טז וְנִחַלְתְּ
בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־
אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסוּג
כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת
בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃
יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן
הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ
אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃ כ קְבֻצַת
כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל
אֶל־תּוֹךְ כּוּר לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ
לְהַנְתִּיךְ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי
וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ כא וְכִנַּסְתִּי
אֶתְכֶם וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי
וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כב כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף
בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עֲלֵיכֶם׃
כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
כד בֶּן־אָדָם אֱמָר־לָהּ אַתְּ אֶרֶץ לֹא
מְטֹהָרָה הִיא לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם׃
כה קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ כַּאֲרִי

בְּגַוִיךְ׃ יד הֲיִתְקַף לִבִּיךְ אִם
יִתְחַסְנָן יְדַיִךְ לְיוֹמַיָא דַאֲנָא
עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמָּךְ אֲנָא יְיָ
גְזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקֵים׃
טו וְאַגְלֵי יָתִיךְ לְבֵינֵי
עַמְמַיָא וַאֲבַדְרִינָךְ בִּמְדִינָתָא
וְאֵסִיף סְאוֹבְתִיךְ מִנִּיךְ׃
טז וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּיךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָא
וְתֵידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יז וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ יח בַּר אָדָם הֲווֹ קֳדָמַי
בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְסוֹלָא כּוּלְהוֹן
כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעֵיץ
וּבַרְזֶל וַאֲבַר בְּגוֹ כוּרָא
לִפְסוֹלַת כַּסְפָּא הֲווֹ׃ יט בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף
דַהֲוֵיתוּן כּוּלְכוֹן לִפְסוֹלָא בְּכֵן
הָא אֲנָא כָנֵישׁ יָתְכוֹן לְגוֹ
יְרוּשְׁלֵם׃ כ כְּמִכְנַשׁ כְּסַף
וּנְחָשׁ וּבַרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעֵיץ
לְגוֹ כוּרָא לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי
נוּרָא לְאַמְסָיוּתֵיהּ כֵּן אַכְנֵשׁ
בְּרוּגְזִי וּבְחֵימְתִי וְאֶסֵיף וְאֶשֵׁיצֵי
יָתְכוֹן׃ כא וְאַכְנֵישׁ יָתְכוֹן
וְאַתְקֵיף עֲלֵיכוֹן בְּאֶשָׁתָא
פוּרְעָנוּתִי וְתִתְמְסוּן בְּגַוָהּ׃
כב כְּאִתְמְסָאָה כְּסַף בְּגוֹ
כוּרָא כֵּן תִּתְמְסוּן בְּגַוָהּ
וְתֵידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁפִיכִית
חֵימְתִי עֲלֵיכוֹן׃ כג וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ כד בַּר אָדָם אֲמַר
לַהּ אַתְּ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְעָא לָא מְדַכְיָא הִיא וְלָא אִתְעֲבִידוּ בָהּ עוֹבָדִין טָבִין
דִיגְנוּן עֲלַהּ בְּיוֹם לְוָט׃ כה סִיעַת סַפְרָהָא בְגַוָהּ כְּאַרְיָון נָהֲמִין לְמִקְטַל

תולדות אהרן לא מטוהרה • וגמיס קיג :

נתחתם גזר דין : (יד) אשר אני עושה אותך . פועל לך כפעלך : (טו) והתימותי . וכליתי : (טז) ונחלת בך . תתחללי בעצמך על מה שעשית : (יח) לסיג . תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו : כור . שצורפין בו זהב : (כ) קבוצת כסף . כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור : לפחת . לנפח : להנתיך . ויוצק מתרגם ותתיך : (כד) לא גושמה ביום זעם . לא נתן גשם הראוי לה לטהר ביום זעם ופירוש הדבר כתרגומו לא איתעבידו בו עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : (כה) קשר נביאים . נקשרים יחד

מרגלתיו ותשכב: לימים ה' דגשי' בקריאה וסי' עשרה כסף לימים • ובגלחו את ראשו • היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים • ובאתי להבינך • על כן קראו לימים האלה פורים : וידעת ז' בקריאה וסי' והיו מלכים אמניך ושרותיה' • וינקת חלב גוי' ושד מלכים • והקימותי אני • ונחלת בך לעיני הגוים • וארשתיך לי לעולם • ונלוו גוי' רבים אל ה' ביום ההוא • ויהי בשכבו וידעת את המקום : והנחתי ג' וסי' אל נא תמש מזה' והנחתי והתכתי אתכם • ונתתי

מצודת ציון

שעושק כמו בוצע בצע רע לביתו (חבקוק ב) : (טו) וזריתיך . מגזרת מזורה: והתימותי . מלשון תם והשלמה וכליון: (טז) ונחלת . מל' חלול : (יח) לסיג . כן נקרא פסולת הכסף כמו הגו סיגים מכסף (משלי כה) : נחושת ובדיל וגו' . שמות מיני מתכות מחולפות : כור . כן שם הכלי שמזקקין בו הכסף והזהב כמו וכור לזהב (שם יז) : (כ) לפחת . מל' נפחה ונשיבה : להנתיך . מל' התכה ויציקה : (כא) וכנסתי . מל' הכנסה : ונפחתי . מל' נפחה : עברתי . מלשון עברה וזעם : ונתכתם . מל' התכה : (כד) גושמה . מלשון גשם ומטר : (כה) קשר . ענין אגודה והסכמה

מצודת דוד

על הגזל אשר עשית ועל הדם הנקי הנשפך בתוכך : (יד) היעמוד לבך . על עמדה להתחזק : אם תחזקנה ידיך . לעשות גבורות במלחמה בעת בוא הימים ימי הגמול אשר אני עושה עמך : ועשיתי . נכון הדבר בידי כאלו כבר עשיתי : (טו) והתימותי . בזה אמרק ואכלה טומאתך ממך : (טז) ונחלת בך . תהי מחוללת בעונך בפני העובדי כוכבים ואז תדע שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (יח) לסיג . מתחלה כשהוצאתים ממצרים היו מזוקקים ככסף וכאשר נתתיה בכור ר"ל כאשר הבאתים אל הארץ נהפכו להיות סיג כי קלקלו מעשיהם : כולם . כל בית ישראל נעשו בתוך הכור נחושת או בדיל וכו' ר"ל כולם קלקלו בארצם עם כי יש התחלפות מה ברשעם בפחות ויתר מ"מ כולם היו כסיגים אל מול הכסף אין אחד בהם מיישר דרכו כאשר מתחלה : (יט) אל תוך ירושלים . להנתיך אתכם שמה כאלו הוא הכור : (כ) קבוצת כסף . כמו שמקבצים כסף ונחשת וכו' המעורבים זה בזה אשר יקבצו אותם לאספם אל תוך הכור לנשב עליו אש להבעירו למען יותך הכל ויצרף וישאר הכסף מזוקק ונקי, כן אקבוץ אתכם באפי ואניח אתכם בתוך העיר ואתיך אתכם להיו' נמסים ונמקי' בצרות המצור : (כא) וכנסתי . אל תוך העיר וכפל הדבר במ"ש : ונפחתי . אנשב עליכם באש עברתי ר"ל בכל פעם אגדיל הצרה ותהיו נמסים בתוכה : (כב) כהתוך כסף . כמו התכת הכסף בתוך הכור כן תותכו בתוך העיר בצרות המצור : וידעתם . אז תדעו שאני ה' שפכתי חמתי עליכם ובגמול בא ולא במקרה : (כד) אמר לה . על ירושלים : לא מטוהרה היא . לא עשית תשובה לטהר עצמך מן עונך לכן לא ירד בה הגשם ביום זעם ה' ותכון אפו וכמ"ש וחרה אף ה' וכו' ולא יהיה מטר (דברים יא) : (כה) קשר נביאיה . בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים

על

נשם בשקל גדל ובהתחברו עם הכנוי בא פ"א הפעל בשורק כמו הלאוהו כרוב גדלו ופירושו שלא ירדה גשמה ביום זעם כלומר ביום אף ה' שחרה בהם עצר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מבנין שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבים מהדגוש ומפיק הה"א לתפארת הקריאה וכמוהו ותעלומה יוציא אור כביכורה בטרם קיץ וגולה על ראשה : (כה) קשר נביאיה . נביאי השקר קשרו קשר ביניהם שיתנבאו בענין אחד לאמר שלום שלום ויונתן תרגם סיעת ספרהא בגוה : כארי שואג טורף טרף . כארי הכ"ף פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריהם וצועקים בקול ומדברים בחזקה ומראים ענותיהם להבהיל העם לשמוע אליהם ובזה טורפים והורגים אותם וזהו נפש אכלו כאילו הם נוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה הבאה עליהם :

שׁוֹאֵג טֹרֵף טָרֶף נֶפֶשׁ אָכָלוּ חֹסֶן
וִיקָר יִקָּחוּ אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ׃
כו כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ
קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ
וּבֵין־הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ
וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל
בְּתוֹכָם׃ כז שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים
טֹרְפֵי טָרֶף לִשְׁפָּךְ־דָּם לְאַבֵּד
נְפָשׁוֹת לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע׃
כח וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל חֹזִים
שָׁוְא וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב אֹמְרִים כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה וַיהוָה לֹא דִבֵּר׃
כט עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק וְגָזְלוּ גָּזֵל
וְעָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנוּ וְאֶת־הַגֵּר עָשְׁקוּ
בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ ל וָאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ
גֹּדֵר־גָּדֵר וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי בְּעַד
הָאָרֶץ לְבִלְתִּי שַׁחֲתָהּ וְלֹא מָצָאתִי׃
לא וָאֶשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי בְּאֵשׁ
עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם
נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃

כג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים
בְּנוֹת אֵם־אַחַת הָיוּ׃ ג וַתִּזְנֶינָה
בְמִצְרַיִם בִּנְעוּרֵיהֶן זָנוּ שָׁמָּה מֹעֲכוּ

קְטוֹל אֱנָשָׁא קְטָלוּ עוּתַר וִיקַר
נְסִיבוּ אַרְמְלָתְהָא אַסְגִיאוּ
בְגַוַהּ׃ כו כַּהֲנַהָא חַטְפִין
בְּאוֹרָיְתִי וּמַפְסִין קֻדְשַׁי בֵּין
קוּדְשָׁא לְחוּלָא לָא אַפְרִישׁוּ
וּבֵין מְסָאֲבָא לְדַכְיָא לָא
הוֹדִיעוּ וּמִיוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי
כְּבַשׁוּ עֵינֵיהוֹן וְחַלַּת רְעוּתִי
בֵּינֵיהוֹן׃ כז רַבְרְבָהָא בְגַוַהּ
כְּדִיבִין חָטְפֵי חֲטוֹף לְמִשְׁפַּךְ
דַּם זַכַּאי לְאַבָדָא נַפְשָׁן בְּדִיל
לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר׃ כח וּנְבִיֵּי
שִׁקְרָא דִי בְגַוַהּ דָּמָן לִדְבָנֵי
מְחִיצָא וְשָׁעֵיעַ לֵיהּ טִין פְּטִיר
דְּלָא תְּבָן מִתְנַבַּן שְׁקַר וּמַלְפִין
לְהוֹן כַּדְבִין אָמְרִין כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים וּמִן קֳדָם יְיָ לָא
אִתְמַלַּל׃ כט עַמָּא דְאַרְעָא
עֲשָׁקוּ עוּשְׁקָא וּגְזָלוּ גְזֵלָה
וּמִסְכֵּן וַחֲשִׁיךְ אוֹנִיאוּ וּלְגִיוֹרָא
אֲנַסוּ בְּלָא כְדַחֲזֵי׃ ל וְאִתְבְּעַ
מִנְהוֹן קֳדָמַי גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין
טָבִין דִיקוּם בְּתַרְעֲתָא קֳדָמַי
וְיִבְעֵי רַחֲמִין עַל עַמָּא דְאַרְעָא
בְּדִיל דְּלָא לְחַבָּלוּתָא וְלָא
אַשְׁכְּחֵית׃ לא וּשְׁפִיכֵית עֲלֵיהוֹן
חֵימְתִי בְּאֶשָּׁת פּוּרְעָנוּתִי
שֵׁיצִיתִינוּן פּוּרְעָנוּת אוֹרְחֵיהוֹן
בְּרֵישֵׁיהוֹן יְהָבֵית אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃
ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל תַּרְתֵּין מְדִינָן דְּאִינוּן כְּתַרְתֵּין נְשִׁין דִי בְנַת אִמָּא חֲדָא הֲוָאָה׃ ג וְטָעָאָה בְמִצְרַיִם כְּבָתַר

אחד בעלה רעה : נפש אכלו • שהיו נוטלין שוחד ומחזיקין ידי מרעים להרוג ולשלול ולבוז ונבאין להם שלום : חוסן • ממון : (כו) חמסו תורתי . עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד : ואחל . ונתחללתי : (כז) למען בצוע בצע . לחסוף ממון : (כח) טחו להם תפל . דומין לטוחי בנין בטיט שאינו מעובד כל צרכו שאין בו תבן והוא נסתר מאליו בבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון : (ב) שתים נשים • תרתי מדינן דאינון כתרתין נשין בנת אם אחת . שאיכן מכנסיה אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם : (ג) שמה מועכו . בני מצרים את שדיהם ל' ומעוך (ויקרא כב) ושם עשו

רוחי בכם וחיתם : טרף ד' חס' וסי' קשר נביאיה • אריה טרף בדי • פצו עלי • טרף נפשו : כ"ל חילופ"י דספר"א ורכ"ל סיפר"א וסיפר"א תמצ"א במס"רה רב"תא דמסדרנא לפו"ם עני"ת דעתי"ן כ"ל אח"ר ע"ל דגל"ו באותו"ת וחילופ"י דסג"רא ודשאר"א ספר"י תמצ"א בער"ך ח'בא"ר היט"ב כ"י פ"ה קצ"ר המצ"ע מהשתר"ע: ולא מצאתי ח' וסימ' לה בתולים • ואבקש מהם גדר גדר • ולמנחמים ולא מצאתי • אשר עוד בקשה נפשי • ויאמרו שרי פלשתים :

תולדות אהרן ומשבתותי . שבת קיט :

חוסן ויקר יקחו . חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותו כי הם מחזקים בידם מעשיהם הרעים ובעונם זה יבא עליהם האויב ויקח כל מחמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן שנופלים בהרב הם גרמו להם וזהו הם הרבו אלמנותיה בתוכה . חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן : (כו) כהניה . זכר הראשונים והם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כולם דרכו דרך רעה כל אחד במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מעשות כיון שהם עוברים עליה איך יורו העם עליה : ויחללו קדשי • שאכלום בטומאה : בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו . כמו שהוזהרו בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל : ומשבתותי העלימו עיניהם • שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמיה והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו אינם רואים : ואחל בתוכם . מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן ותלת רעותי ביניהון : (כז) שריה . למען בצע בצע . כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחוק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו : (כח) ונביאיה . שב עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה : טחו להם תפל . כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לדבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כדבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא בוגה חין : (כט) עם הארץ . מי שחוק מחבירו עושקו וגוזלו כי אין משפט בעיר : (ל) ואבקש מהם . איש גודר גדר . אמרתי אולי ימצא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרשעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע פורצי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ויעמוד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית • גודר גדר גודר בשני טעמים במאריך הגימ"ל מפני המקף ותעמיד בדל"ת לשעמיד מפני הצרי שבדל"ת כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בצרי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : (לא) ואשפך . מבואר הוא : ויהי דבר ה' . (ב) בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו • המשיל הכנסה המיוחדת לאם ובהתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : (ג) ותזנינה • כבר פירשנו כי כל לשון זנות שבא בכנסת ישראל הוא עכו"ם ואף על פי שהמליצה היא במשפטי הזנות כדרך התשמיש הכל הוא לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל

מצודת דוד

על העם : כארי שואג . כמו הארי השואג בקול להפיל אימה ואח"ז טורף הטרף כן המה מבהילי האנשים בקולם ודבריהם ובזה הם מסיתים וטורפים אותה מן העולם : נפש אכלו • אוכלים הנפשות ולוקחים מהם החוזק והיקר ומרבים האלמנות כי יהרגו אנשיהם ר"ל הם מסבבים כל אלה כי בהשענם על דבריהם ימאנו לעשות תשובה ובאה הפורעניו' בעונם : (כו) חמסו תורתי . הסירו תורתי מהם כי לא למדו עמהם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : ויחללו • בזו קדשי ולא עשו הבדל והפרש בין דבר קדש לדבר חולין : לא הודיעו • ההבדל שביניהם : ומשבתותי • ומחלול השבתות העלימו עין ולא מיחו בהמחללים אותם : ואחל בתוכם • נעשיתי ביניהם מחולל ולא מקודש : (כז) שריה • השרים אשר בקרבה המה כזאבים כי יטרפו טרף לשפך דם לאבד נפשות למען יגזלו מהם את העושר : (כח) ונביאיה • נביאי השקר : טחו להם תפל • על הכותל שעשו טחים טיט תפל שאינו מתוקן כהלכתו ר"ל החליקו לייפות הכותל ר"ל מייפים נבואת שקריהם במליצה נאותה ומזויפת להיות מקובל על הלב : חוזים שוא • מתנבאים בשוא ומגידים להם קסמים בכזב : אומרים • בדבריהם אומרים בשם ה' כה אמר ה' אבל ה' לא דבר בם והמה מכחשים : (כט) עשקו עושק • זה עושק הגוף במכות וכדומה : הונו • עם כי מהראוי לתת להם צדקה הם לא נתנו ועוד לקחו משלהם : ואת הגר עשקו • עם כי ראוי לאהבו : בלא משפט • כל אלה נעשה בסבת העדר המשפט ואיש כל הישר בעיניו יעשה : (ל) ואבקש מהם • בקשתי ביניהם איש גודר גדר הפרצה לבל יבוא האויב העירה או מי לעמוד בפרץ לבלי תת לבוא ר"ל בקשתי מי מחזיר את ישראל בתשובה או מי עומד בתפלה לפני עליהם לבל אשחיתם והנה לא מצאתי : (לא) ואשפוך • לכן אשפוך עליהם זעמי והכלם באש עברתי וגמול דרכם אתן בראשם : כג (ב) שתים נשים • ר"ל שתי מלכיות באו מכנסיה אחת והם מלכות יהודה ומלכות אפרים : (ג) ותזנינה • בעת נעוריהן בהיו במצרים

מצודת ציון

בהסכמה אחת : חוסן • ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוס ב) : ויקר • ענין כבוד : (כו) חמסו • ענין הסרה כמו נחמסו עקביך (ירמיה יג) : ויחללו • ענין בזיון : ואחל • מלשון חלול : (כח) טחו • ענין מריחה לסתום הנקב : תפל • כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן והנם טחים אותו תפל (לעיל יג) : חוזים • מתנבאים : (כט) הונו • מלשון אונאה ועושק ממון : (ל) גודר גדר • הכותל תקרא גדר : בפרץ • שבר הכותל : (לא) עברתי • מלשון עברה וזעם : כליתים • מלשון כליון : (ג) מעכו • ענין סחיטה וכתישה במשמוש היד ודוגמתו ומעוך

שְׁדֵיהֶן וְשָׁם עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן׃ ד וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה וְאָהֳלִיבָה אֲחוֹתָהּ וַתִּהְיֶינָה לִי וַתֵּלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשָׁלַםִ אָהֳלִיבָה׃ ה וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעְגַּב עַל־מְאַהֲבֶיהָ אֶל־אַשּׁוּר קְרוֹבִים׃ ו לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת פַּחוֹת וּסְגָנִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים׃ ז וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם מִבְחַר בְּנֵי־אַשּׁוּר כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר־עָגְבָה בְּכָל־גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה׃ ח וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עִשּׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֶיהָ וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ׃ ט לָכֵן נְתַתִּיהָ בְּיַד־מְאַהֲבֶיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם׃ י הֵמָּה גִּלּוּ עֶרְוָתָהּ בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ לָקָחוּ וְאוֹתָהּ בַּחֶרֶב הָרָגוּ וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ׃ יא וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה וַתַּשְׁחֵת

פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן טַעֲאָה תַּמָּן פַּלְחָא לְטַעֲוָתָא וְתַמָּן קַלְקָלָא עוּבָדֵיהֶן׃ ד וּשְׁמָהָתְהֶן אָהֳלָה רַבְּתָא וְאָהֳלִיבָה אֲחָתַהּ וַהֲוָאָה מְשַׁמְּשָׁן קֳדָמַי וְאַצְלַחָא בִּבְנִין וּבְנָן וּשְׁמָהָתְהֶן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשְׁלֵם אָהֳלִיבָה׃ ה וּטְעַת אָהֳלָה מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רְחִימָהָא בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר קָרִיבָהָא׃ ו לְבוּשֵׁי גְּמִיר שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין עוּלֵימֵי חֶמְדְּתָא כּוּלְהוֹן פָּרָשִׁין רָכְבֵי סוּסָן׃ ז וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן עוּלֵימֵי בְּנֵי אַתּוּר כּוּלְהוֹן וּבְכָל דְּאִתְרְעִיאַת בְּכָל פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן אִסְתְּאָבַת׃ ח וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוָתָא דַּהֲוָה עִמַּהּ מִמִּצְרַיִם לָא שַׁבְקַת אֲרֵי יָתַהּ אַפְלָחוּ לְטַעֲוָתָא וְאִינוּן אַלְפוּהָא עוּבָדִין בִּישִׁין וּשְׁפַכוּ טַעֲוָתְהוֹן עֲלַהּ׃ ט בְּכֵן מְסַרְתִּיהָא בְּיַד רְחִימָהָא בְּיַד בְּנֵי אַתּוּר דְּאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ י אִינוּן גַּלִּיאוּ קְלָנַהּ בְּנָהָא וּבְנָתָהָא שְׁבוֹ וְעַמַּהּ בְּחַרְבָּא קְטִילוּ וַהֲוַת שׁוּם לִמְדִינָתָא וּפֻרְעֲנוּת דִּינִין עֲבַדוּ בְּגַוַּהּ׃ יא וַחֲזַת אֲחָתַהּ אָהֳלִיבָה וְחַבִּילַת רְחִימְתָא

קרובים ה' מ"ל בליש' וסימ' וידעו קרובים את גבורתי. מאהביה אל אשור קרובים, הכהנים אשר קרובים לה'. ומלך ששך ישתה. ויכתב מרדכי את : ואותה ד' בקריאה ג' חסר וא' מ"ל וסי' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואתה החייתי. ואתה בחרב הרגו. ואותה לא יראה. בתרא מ"ל :

רד"ק

אבל המשל הוא על כל מיני עכו"ם וכן תרגם יונתן ומעתה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהון וכן כל הענין תרגם על זה הדרך : שמה מעכו שדיהן. מעכו מגזרת נזכר פועלו מהדגוש בשקל דועכו כמו קולים וענינו מענין ומעוך וכתות ותניתו מעוכה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן כדברי רבותינו ז"ל מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה לכהונה וכפל הענין במלות שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן בעודן בתולות עשו דדיהן ועשו מבנין הפעל הדגוש בשקל כאשר כלו ופירוש עשו עשו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות שורשו מהאבות דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים ובטלו במצרים וזהו עשוי השדים : (ד) ושמותן. זה המשל הוא על שתי הבנות שהם עשרת שמותן כן אהלה הגדולה ומפרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלם אהליבה וזכר שמרון לפי שהיתה ראש ממלכת ישראל מעת שבנה אותה עמרי וירושלם ראש ממלכת יהודה ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לו חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם : ואהליבה ירושלים. רוצה לומר כי אהלי בה והם אני שוכן כי בה בית המקדש שהוא משכן כבודי ופירוש ותהיינה לי מתחילה היו לי לנשים על דרך משל כלומר היו נשמעים אלי ועושים מצותי : ותלדנה בנים ובנות. כלומר הגליות במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן : (ה) ותזן אהלה תחתי. אחר שהיתה אהלה ועשתה העגלים היתה עדיין תחתי כי לשם האל עשה ירבעם העגלים מתחלה ואחר כך בא אחאב ועשה הבעל ועבדו וזהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה לאלהים אחרים : ותעגב על מאהביה. ענין חשק כמו מאסו בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות על כן טעו הפייטים ששמו המלה הזאת בענין חשק האל ית' : אל אשור קרובים. עגבה אל אשור ועשתה אותם קרובים או פירוש קרובים כאילו הם לה קרובים כמו שאלת אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה אלי והושיעני ואז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישראל שהם אהלה ואם לא נכתב : (ו) לבושי תכלת. השרים שבאו עם מלך אשור וכראותה בחורי חמד במלבושים נאים רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ולמדה ממעשיהם וזהו שאמר : (ז) ותתן תזנותיה עליהם. מבואר הוא : (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. אף על פי שלמדה מעשה עכו"ם מאשור לא עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגילולים ובכשפים כי הם למדום ראשונה וזהו כי אותה שכבו בנעוריה : וישפכו. שלמדום לרוב כמו הדבר הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים : (ט) לכן נתתיה. לפי שהלכה בטחונה ממני ועזבה עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותה בידם : (י) המה. תחלה גלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך הגלו שאר השבטים שהוא מלכות אפרים : לקחו. הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגום הבחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו : ותהי שם לנשים. היתה שם רע לשאר נשים שעוגבו' כי את אשר עגבה אהלה הקל אותם ובזה אותה והרגם והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו והוא שום למדינתא : ושפוטים עשו בה. משפטי נקמות עשו בה. שפוטים הם שפוט בשקל זבול ובא בחולם דבר שפוט ותרב : (יא) ותרא אחותה אהליבה. עגבתה. שם עגבה בשלם על זה אהבה אמר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בתאותה

רש"י

עשו. המצרים את דדי בתוליהן כלומר למדום את דרכי תועבותם : מעך' אישיינייר"ש בלע"ז : (ד) ושמותן. בכינוי אהלה ואהליב' : ושמותן. הראשונים שומרון היא שאני מכנה אהלה שנעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ודית הבעל לאחאב ולפי ששומרון לא נכנסה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישראל על שהם שמשכנים נעשית כאהל : אהליבה. על שם שאהלי היה בה ומקדש : (ה) ותעגב. ותתאוה אישוירי"א בלע"ז ל"א דישפר"א : אל אשור קרובים. שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי (מלכים ב ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפת שאם היו עובדים להקב"ה לא נצרכו למלכי אשור : (ו) ותתן תזנותיה עליהם. לב ניאופים ורוח זנונים נתנה עליה שהית' מתאוה להם : ובכל אשר עגבה וגומר. בכל העכו"ם אשר נשתתפה עמהם למדה דרכיהם ונסמה בגילוליהם : (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. גם על מלכי מצרים סמכו שמצינו (שם יז) בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים : כי אותה שכבו וגו'. ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנונים נכנס בה מימי נעוריה : (ט) לכן נתתיה וגו'. שבא סנחרב והגלה אותם : (י) ותהי שם לנשים. לוקח מכן קללה לכל הנשים להוסר ממנה לאו מה עלתה לפלונית על זימתה : ושפוטים. כמו שפטים יושפיצא"ש בלע"ז : (יא) ותרא אחותה אהליבה את

מצודת ציון

ומעוך וכתות (ויקרא כב) : שדיהן. הם דדי האשה : עשו. גם הוא ענין מעיכה וכתישה במשמוש היד וכן כמו עוש' את כל מעניך (נחמיה ג) : (ה) ותעגב. כן יקרא חשק הזנות כמו מאסו בך עוגבים (ירמיה ד) : (ו) תכלת. הם צבע תכלת : פחות וסגנים. ענין שררה : מכלול

מצודת דוד

זנו עמהם : שמה. בהיותן במצרים מעכו הנואפים את שדיהן והוא ענין התחלת הזנות ובדרז"ל וכי מה עשה לה ערבי הלז וכי מפני שמיעך לה בין דדיה וכו' (כתובות לו) : עשו. המצרים משמשו וכתשו הדדים בעודן בתולות והוא כפל ענין במ"ש ור"ל עוד היו במצרים התחילו לעבוד עבודת כוכבים של מצרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן אמר מעכו ועשו שאין בה זנות ממש : (ד) ושמותן. בשם הכנוי : אהלה הגדולה. הגדולה שבהן נקראת אהלה ואהליבה היה שם אחותה הנופלת עליה הקטנה ממנה : ותהיינה לי. לקחתי אותן לי לנשים : ושמותן. העצמי : שומרון אהלה. זו שהיה שם הכנוי שלה אהלה שם העצמי היא שומרון ונקראת אהלה ע"ש שהיה בה אוהל לעגלי הזהב וכאומר אהל שלה ואין לי חלק בה : אהליבה. ע"ש שהיה אהלי בה והוא בה"מ ור"ל לקחתים לי לעם והם פרו ורבו וגדלו והגליתו : (ה) ותעגב. תשקה חשק הזנות על אות מאהביה והוא ומפרש תשקה היה אל בני אשור כאלו היו קרובים אליה : (ו) לבושי תכלת. לפי שהיו מלובשים בצבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחורים חמודים ופרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים ולא הולכי רגל : (ז) ותתן תזנותיה עליהם. ר"ל לכן נתנה רוח זנוניה עליהם וחשקה להם לכל הנבחרים מבני אשור : ובכל אשר עגבה. ולכל אשר חשקה נטמאים בכל תועבותיהם המאוסים בגלל של רעי כי כן זנתה ונאפה עמהם ר"ל פרחה מעלי וחשקה לפסילי אשור כראותה מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עשתה ועבדה לפסיליהם : (ח) ואת תזנותיה ממצרים. חשק הזנות שהיה לה ממצרים לא עזבה כי בני מצרים שכבו עמה בנעוריה בדרך חיבה והמה משמשו וכתשו דדיה בעודה בתולה ולכן נתקע אהבתם בלבה וגם הם שפכו תאות זנותם עליה מאז ולכן לא עזבה אותם ר"ל שלא עזבה פסילי מצרים על כי הורגלה בהם מאז : (ט) נתתיה. מסרתי אותם ביד מאהביה ולתוספת ביאור אמר ביד בני אשור אשר חשקה להם : (י) המה. עם כי היו אהובים עכ"ז עשו בה משפט וגלו ערותה וזהו הקלון שעושים לאשה זונה שמפשיטים בגדים ומוליכים אותה ערומה בפני הבריות : לקחו. בשבי : ותהי שם לנשים. הדבר הזה היה תועלת להיות שם ופרסום לנשים לבל יעשו כמעשיה וגם היה תועלת לעשות בה משפט הגמול הראוי ור"ל המקום מסרם ביד אשור ובזזה וחללה את כבודה ומתחלה לקחו בניה ובנותיה והם בני גד ובני ראובן שגלו תחלה ואח"כ זבולון ונפתלי שגלו אחריהם ואחר זה גלו את שומרון ראש המלוכה הנקראת בשם אהלה ונעשה לה כזאת למען יוסר יהודה ולמען תשלום שכר גמול עון : (יא) ותרא. ראתה את כל הרעה שבאה על אחותה אהלה ולא לקחה מוסר

בתעותיה לא נמנעה במבור זה מלבטות במלכי אומות העולם וללמוד מעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה כמו שאמר ירמיהו צדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה : מזנוני אחותה . נכפל בו עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה כן זנוני מן זנה : (יב) אל בני אשור עגבה . ככר פירשנו הענין למעלה מה שעשה אחז : קרובים . פירשנוהו : לבוש מכלול . בכל מיני לבושים נאים והוא כולל מה שפרט למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל :

עָגְבָתָהּ מִמֶּנָּה וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִזְּנוּנֵי
אֲחוֹתָהּ׃ יב אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר עָגָבָה
פַּחוֹת וּסְגָנִים קְרֹבִים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל
פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים בַּחוּרֵי חֶמֶד
כֻּלָּם׃ יג וָאֵרֶא כִּי נִטְמָאָה דֶּרֶךְ אֶחָד
לִשְׁתֵּיהֶן׃ יד וַתּוֹסֶף אֶל־תַּזְנוּתֶיהָ
וַתֵּרֶא אַנְשֵׁי מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר צַלְמֵי
כַשְׂדִּיים חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר׃ טו חֲגוֹרֵי
אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם סְרוּחֵי טְבוּלִים
בְּרָאשֵׁיהֶם מַרְאֵה שָׁלִשִׁים כֻּלָּם
דְּמוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ
מוֹלַדְתָּם׃ טז וַתַּעְגַּב עֲלֵיהֶם לְמַרְאֵה
עֵינֶיהָ וַתִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם
כַּשְׂדִּימָה׃ יז וַיָּבֹאוּ אֵלֶיהָ בְנֵי־בָבֶל
לְמִשְׁכַּב דֹּדִים וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ
בְּתַזְנוּתָם וַתִּטְמָא־בָם וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ
מֵהֶם׃ יח וַתְּגַל תַּזְנוּתֶיהָ וַתְּגַל אֶת־
עֶרְוָתָהּ וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר
נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲחוֹתָהּ׃ יט וַתַּרְבֶּה

מִנַּהּ וְיָת טַעֲוָתָהָא מִטַּעֲוַת
אֲחָתַהּ׃ יב בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר
אִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי שִׁלְטוֹנִין
וְטוּרְנִין קָרִיבִין לְבוּשֵׁי גְמַר
וּפָרְשִׁין רָכְבֵי סוּסָוָן עוּלֵימֵי
חֶמְדְּתָא כּוּלְּהוֹן׃ יג וּגְלֵי קֳדָמַי
אֲרֵי אִסְתָּאָבַת אוֹרְחָא חֲדָא
שְׁוֵי לְתַרְתֵּיהֶן׃ יד וְאוֹסִיפַת
עַל טַעֲוָתַהּ וַחֲזָת גֻּבְרִין מְצַיְּרִין
עַל כָּתְלָא צַלְמֵי כַסְדָּאֵי
מְצַיְּרִין בְּסַמְמָנַיָּא׃ טו אֲסִירִין
זְרָזִין בְּחַרְצֵיהוֹן מַחֲתִין קוּלְסִין
בְּרֵישֵׁיהוֹן חֵיזוּ גִּבָּרִין כּוּלְּהוֹן
דְּמוּת בְּנֵי בָבֶל מְדִינַת כַּסְדָּאֵי
אֲרַע יַלְדוּתְהוֹן׃ טז וְאִתְרְעִיאַת
לְמִטְעֵי בַתְרֵיהוֹן בָּתַר חֵיזוּ
עֵינָהָא וּשְׁלַחַת אִזְגַּדִּין לְוָתְהוֹן
לִמְדִינַת אֲרַע כַּסְדָּאֵי׃ יז וַאֲתוֹ
לְוָתַהּ בְּנֵי בָבֶל לְמֶעְבַּד רְחֵמוּ
וְסָאִיבוּ יָתַהּ בְּטַעֲוָתְהוֹן
וְאִסְתְּאָבַת בְּהוֹן עַד דְּקָצַת
נַפְשָׁהּ בְּהוֹן׃ יח וְאִתְגְּלִיאַת
בַּהֲתָתַהּ וְאִתַּחֲזֵי קְלָנַהּ וְרַחֵיק
מֵימְרִי יָתַהּ כְּמָא דְרַחֵיק
מֵימְרִי יַת אֲחָתַהּ׃ יט וְאַסְגִיאַת

את כל הרעה אשר באה לאחות' על זנותיה ולא יראה : ותשחת עגבתה . מאותה ומ"ל בלע"ז : (יב) אל בני אשור עגבה . זה אחז ששלח אל מלך אשור לעזרה (שם) : (יד) ותוסף אל תזנותיה . להשתחוות לצורות שלא ראתה אותם אלא דמותם : מחוקה על הקיר בששר . כזאת לא עשתה אחותה : צלמי כשדים . דמות אנשי כשדים משוחין בלבושיהון : בששר . מיני ציור : (טו) חגורי אזור . כן דרך לבושי כשדים : סרוחי טבולים . יתירי כובעים גדולי' ומנה' פריס כמו ויטבלו הכתונ' בדם (בראשית לז) ופתרון סרוחי טבולי' כן הוא סרח העודף (שמות כו):מן המצנפת לצבעה . טבולים אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן ת"י מחתין קולסין : שלישים . גבורים : (טז) למראה עיניה . בשביל שראתה דמות צורתן : (יז) ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים . כרתו יחד ברית ואומר אני שזה נאמר על חזקיה ששמח על מלאכי מרודך בלאדן (ישעיה לט) והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודוגמא שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים רגילים אצלם כמו שנאמר שם מארץ רחוקה באה אלי ובשביל ראות פניהם פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הקב"ה על הדבר כמה שנאמר הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' (שם) (ובדברי הימים ב לב) ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגומר : ותקע נפשה מהם . שמרד בהם יהויקים וצדקיהו . ותקע
אשלוקי"ל

(יג) וארא . טעם וארא נמשך ובא עד ותקע נפשי מעליה : (יד) ותוסף אל תזנותיה . כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה : ותרא אנשי מחקה . כלומר ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדים ומרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה לה אותם על הקיר לראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל משפטיהם ומעשיהם ישרו בעיניה וזהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אנשי . כמו אנשים ובא בסימן רבוי אחד וכן מאנשי כתרים חלוני שקופים והדומים להם וזה הענין הוא מה שאמר למעלה בנבואת הבנה הששית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירשתי שם : כשדיים . כתוב בשני יודי"ן כמו אלה העבריים וקרי כשדים ביו"ד אחד על הרוב : חקקים בששר . דמותם חקוק על הקיר בסמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל הסמנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בסממניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן הסמנים שקורין מיני"י בלע"ז: (טו) חגורי אזור במתניהם . חגורי בחולם והוא תאר ספר תכונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושכחו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות השבת שאיפשי שתחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ועוד אמרו הני חבראין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם : סרוחי טבולים בראשיהם . טבולים אומר על הצניפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם ובא בחסרון המתואר כמו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל משימים בראשיהם צניפים צבועים ואותם הצניפים הם עודפים ותלוים להם מאחוריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפים ויתרים כמו וסרח העודף אלי היריעה העודפת תסרח ומלת סרוחי נופלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הצניפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נובלת עליה שהיא נקראת נובלת מצד עליה שהם נובלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם : מראה שלישים כלם . כמו ושלישים על כלו גדולים ונכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים ונכבדים בהתגאותם בלבושיהם ובדרכיהם : דמות בני בבל . כן הוא דמות בני בבל שהם כשדים : ארץ מולדתם . והמנהג הזה שהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שהומודים ישר' ונאה בעיניהם מנהגם ממנהג עצמם : (טז) ותעגב . כתיב ותעגבה קרי בתוספת ה"א כיון שראתה אותם עגבה עליהם וזהו שאמר למראה עיניה : ותשלח מלאכים אליהם כשדימה . שלחה אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו : (יז) ויבאו אליה . למשכב דודים להתערב עמהם בעבודת אלהיהם ובמעשיהם שיהיו שוים במנהג אחד : ויטמאו אותה . למדים דרכי עכו"ם שלהם : ותקע נפשה מהם . כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ופרשו קעם וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו : (יח) ותגל תזנותיה . כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים : ותגל את ערותה . וזהו שבזה צדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים : ותקע נפשי מעליה . כלומר סלקתי שכינתי ממנה שהביא הספק למלך בבל אויביה ויחריב העיר ויגלה העם כמו שעשה לשמרון : (יט) ותרב' . לזכר את ימי נעוריה . כל כך הרבת' תזנותיה עד שזכר לה האל יתברך את
פרעום

ותסף ה' ר"פ בקריאה וסי' ותסף ללדת את אחיו את הבל • ותסף עוד ותלד בן • הלין ב' קדמא חסר • ותוסף המלחמה • ותוסף אל תזנותיה • ותוסף אסתר ותדבר לפני • ג' בתראי מ"ל ; למראה ד' בקריא' ב' צרי וב' סגול וסימ' ויצמח ה' אלהים מן האדמה • ויבאו אל גלילות הירדן אילין ב' קדמאי סגול • והריחו ביראת ה' • ותעגבה עליהם למראה עיניה • צרי :

מצודת דוד

מוסר והשחיתה בדבר עון וחשקה יותר ממנה ואת דבר הזנות השחיתה יותר מזנוני אחותה : (יב) אל בני אשור . חשקה אל בני אשור על כי היו פחות וסגנים וכאלו היו קרובים אליה : לבושי מכלול . ועל כי היו מלובשים במלבושים הכלולים בכל מיני יופי והיו פרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים וכולם היו בחורי חמד לזה חשקה להם : (יג) וארא . ראיתי כמו שחשקה להם כן זינתה בפועל ונטמאה ודרך אחד לשתיהן כמו שעשתה אהלה כן עשתה אהליבה ר"ל גם היא חשקה לפסילי אשור בעבור מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עבדה להם : (יד) ותוסף . עוד הוסיפה על תזנותיה לחשוק למי שלא ראתה בעיניה ורק כשראתה אנשים חקוקים על הקיר צלמי אנשי כשדים מצויירים בצבע הששר : (טו) חגורי אזור . כאלו חגורים על מתניהם באזור וכאלו בראשיהם מצנפות גדולות עודפות ותלות מאחוריהם והמה היו טבולים וצבועים במיני צבעונים : מראה שלישים כולם . כל צלמי הכשדים היה במראה שרים ומושלים : דמות . זה היה דמות בני בבל היושבים בכשדים ארץ מולדתם : (טז) ותעגבה . חשקה להם בעבור מראה עיניה שראתה יופי צלמי צורתם ומלבושיהם : ותשלח וגו' . שיבואו לזנות עמה : (יז) למשכב דודים . לשכוב עמה בדרך אהבה וחיבה וטמאו אותה במשכב הזנות : ותטמא בם . וכאשר נטמאה בם נמשכה אחריהם וסרתה מעצמה ורצונה מסבת האהבה להם רצה לומר מגודל האהבה לא נשאר בה רצון כי הכל עשתה כפי רצונם : (יח) ותגל תזנותיה . וכאשר גלתה זנותה לעשות בפרסום וגלתה את בשר ערותה להלהיב חשק מנאפיה : ותקע . אז סרה נפשי ורצוני מעליה והיתה שנואה בעיני כמו שסרתה נפשי מעל אחותה אהלה ושנאתיה ור"ל כששמעה הצלחת הכשדים ומרבית טובתם שלחה אליהם מלאכים לקבל פסיליהם לאלוה ומאוד נמשכה אחריהם ובעבור זה הרס כבודי ממנה כמו שסרה מאהלה : (יט) ותרבה . והיא הרבתה עוד תזנותיה
לאשר

מצודת ציון

(יב) מכלול . מל' כל ור"ל כלול בכל היופי וכן מכלל יופי (תהלים נ): (יד) אנשי . כמו אנשים : מחוקה . מל' חקיקה וציור : הקיר . הכותל : צלמי . דמות וצורה : בששר . שם מין צבע השוב וכן ומשוח בששר (ירמיה כב) : (טו) אזור . חגורה : סרוחי . ענין עודף ויתרון כמו וסרח העודף (שמות כו) : טבולים . מל' טבילה ר"ל צבועים : שלישים . שרים כמו ומבחר שלישיו (שם טו) : (יז) דודים . ענין אהבה וחבה : ותקע . ענין הסרה כמו ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב) : נפשה . ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : (יח) ותגל . מל' גלוי : (כ) על פלגשיהם . כמו אל פלגשיהם : בשר . כן נקרא אבר התשמיש וכן כי יהיה זב מבשרו (ויקרא טו) : וזרמם . מרוצת המים יקרא זרם
כמו

רש"י

אשלוקי"ר בלע"ז . ותקע כמו (בראשית לב) ותקע כף ירך יעקב : אוקמש · לשון חבור ותקועת עץ בארץ הוא וכן בהשתלפו מן הארץ יפול בו לשון קעיה כאשר תאמר ותקרע שרשיה (תהלים ב) לשון קליפה ובכל תבואתי תשרש לשון עקור וכן בסעיפים פוריה (ישעיה י) לשון ענפים ומסעף פארה (שם י) לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו :

(יט) לזכור את ימי נעוריה . עלתה על לבה תאות בני מצרים ששלח צדקיהו אליהם שנאמר (לעיל יז) וימרד בו לשלוח מלאכיו מצרים : (כ) ותעגבה על פלגשיהם · על פלגשות' להיות להם לפלגש : אשר בשר חמורים · אבר תשמיש : וזרמת סוסים · לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה : זרמה . קלוח הזרע כמו זרם מים עבר (חבקוק ג) ; (כא) ותפקדי . ותזכרי : בעשות . לשון כבישה : (כב) את מאהביך · את כשדים אשר ערבו על חזקיהו : את אשר נקעה נפשך מהם · אשר מרד צדקיהו ונשאם ומרד בהם : (כג) פקוד ושוע וקוע · ת"י שם מדינות ומקרא מסייעו (בספר ירמיה נ) על הארץ מרתים עלה עליה ועל יושבי פקוד . והפותרים אומרים ל' פקודים ושרים ושלטונים : וקרואים . שמונ"ץ בלע"ז : (כד) הצן . פירוש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפות מחנות כמו ולצנינים בצדיכם (במדבר לג) ולמשיר"ן תקסנטן · הצן מגנים פירשו כמו צנה וסוחרה אמתו (תהלים צא) ואין דונש מודה לו והתרגום שתרגם וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש . הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט) שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן (כאן) ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל י"א) שפירושו וחיילות הנגב : ונתתי לפניהם משפט · מה שאני לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם · משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם ואיזה זה זה סימוי עינים שעשו את עיני צדקיהו : (כה) אפך ואזניך . זה הפארת הפרצוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך שאר העם : ואחריתך תאכל באש . ושפר ארעיך שהן אחריות לישען עליהם לפרנסה :

יחזקאל כג

אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ
אֲשֶׁר זָנְתָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ וַתַּעְגְּבָה
עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר־חֲמוֹרִים
בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם׃
כא וַתִּפְקְדִי אֵת זִמַּת נְעוּרָיִךְ בַּעְשׂוֹת
מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ׃
כב לָכֵן אָהֳלִיבָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ
עָלַיִךְ אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם
וַהֲבֵאתִים עָלַיִךְ מִסָּבִיב׃ כג בְּנֵי
בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ
כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר אוֹתָם בַּחוּרֵי חֶמֶד
פַּחוֹת וּסְגָנִים כֻּלָּם שָׁלִשִׁים וּקְרוּאִים
רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם׃ כד וּבָאוּ עָלַיִךְ הֹצֶן
רֶכֶב וְגַלְגַּל וּבִקְהַל עַמִּים צִנָּה וּמָגֵן
וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב וְנָתַתִּי
לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט וּשְׁפָטוּךְ
בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם׃ כה וְנָתַתִּי קִנְאָתִי
בָּךְ וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ
יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל הֵמָּה
בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל

ל' חסר · ו' מ"ל · ל' · ל' · ל' · י"כבעש'כסיפ' · ל' · כ' מ"ל : כ' ל' ומ"ל · כ' מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · כ' ח' מ"ל · ס'

תרגום

יַת טַעֲוָתַהּ לְאַדְכָּרָא יַת יוֹמִין
דְּמִלְקַדְמִין דְּטַעַת בְּהוֹן כַּד
הֲוַת בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם :
כ וְאִתְרְעִיאַת לְמֶהֱוֵי שְׁמוּטָא
לְהוֹן דִּבְסַר חֲמָרִין בִּסְרֵיהוֹן
וְצַחֲנַת סוּסְוָן צַחֲנַתְהוֹן :
כא וְאַדְכַּרְתְּ יַת חוֹבֵי עֲצַת
חֶטְאִיךְ דְּמִלְקַדְמִין בְּמַעְבְּדִיךְ
מִמִּצְרַיִם רְחִימוּ בְּדִיל חֶטְאֵי
יַנְקוּתִיךְ : כב בְּכֵן אָהֳלִיבָה
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא
מַיְתֵי בְּגָלֵי יַת רְחִימַךְ עֲלָךְ
יַת דְּקָצַת נַפְשִׁיךְ בְּהוֹן
וְאַיְתִינוּן עֲלָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר :
כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל כַּסְדָּאֵי פְּקוֹדָאֵי
וְשׁוֹעָאֵי וְקוֹעָאֵי כָּל בְּנֵי אַתּוּר
עִמְּהוֹן עוּלֵימֵי חֶמְדְּתָא
שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין כּוּלְהוֹן גִּבָּרִין
מְזַמְּנִין רָכְבֵי סוּסְוָן כּוּלְהוֹן :
כד וְיֵיתוּן עֲלָךְ בְּמָאנֵי זֵינָא
בִּרְתִיכִין וְגַלְגְּלִין וּמַשְׁרִיַת
עַמְמִין דִּמְזַיְּנִין בַּעֲגִילִין וְקוּלְסִין
יְמַנּוּן עֲלָךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאֶתֵּן
קֳדָמֵיהוֹן פּוּרְעֲנוּת דִּינִין
וְיִתְפָּרְעוּן מִנִּיךְ בְּנִימוּסֵיהוֹן :
כה וְאֶתֵּן פּוּרְעֲנוּתִי בִּיךְ
וְיִתְפַּרְעוּן מִנִּיךְ בִּרְגַז רַבְרְבַיִךְ
וְיַקִּירַיִךְ יִגְלוֹן וְעַמִּיךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְאִינוּן בְּנַיִךְ וּבְנָתִיךְ יִשְׁבּוּן וּשְׁפַר אַרְעִיךְ יִתּוֹקַד

חמורים ו' מ"ל וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ם : פקיד ה' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ועל יושבי פקיד . בני בבל וכל כשדים · לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה . יזכור עונם יפקוד חטאתם ; על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד : תפול ח' מ"ל בקריאה וסימן ואחריתך בחרב תפול . ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך · על פני השדה תפול . וכל חומה לארץ תפול . כתפי משכמה תפול · כשתפול עליהם פתאום · כי נפול תפול לפניו · וכל קהלת ומשלי דכוו' מ"ל בס"ג חסר וסימן וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · מלאך רשע יפל ברע :

תולדות אהרן בשר חמורים . ברכות כה נח שבת קנ יבמות נח ערכין יט נדה מה · בעשות מצרים · נדה מה :

רד"ק

פרעות שעשתה בימי נעוריה במצרים : (כ) ותעגבה על פלגשיהם ; פירשו המפרשים פלגשים עבדיהם כי פילגשים במקום הזה אנשים לא נשים ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשים על הנשים והדומים לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשיהם לא כנשותיהם ולענין זה נוטה דעת המתרג' שתרגם ואתרעיאת למהוי שמיטא להון ; בטי"ת בקמץ נוסחאות פי' שמוטה להם ובקמץ נוסחאות שמשא כמו שפחה : אשר בשר חמורים בשרם ; טעמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דם יהיה זובה בבשרה או טעמו על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כנוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בכח ודמה ערותם לחמורים שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופים בזמה יותר משאר הבהמות וזכר הספור הזה לגנאי שהמצריים מכוערים במעשיהם ואף על פי כן חשקה בהם ולמדה את מעשיהם המעשי' המכוערים והפחותי' שבמעשיהם וזהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרים בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל הזמנים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים ואהבת אותם ג"כ בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים : (כא) בעשו' ממצרים · זה לבדו מן הקל בענין עשוי והענין הזה מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך או זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה : (כב) לכן . הנני . מעיר את מאהביך עליך · שהיו מאהביך מתחילה : את אשר נקעה נפשך מהם . שמרדת בהם ונקעה שרשו קעע והוא כפלם ורתכה ונסבה או שרשו נקע : (כג) בני בבל וכל כשדים . משאר מדינות בבל : פקוד ושוע וקוע . שמות תאר לשרים הנזכרים בשם בספר ירמיה נבוזראדן נבושזבן שראצר רב מגו שאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם לנדיב גדול וכן קוע שם תאר לשר גדול אף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם בענין אחר אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי : כל בני אשור אותם . פי' כאלו אותם אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם הישב אין אותם אולי ה' אותי והדומים להם : וקרואים . כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמנין : (כד) ובאו עליך הצן . שם לאחד ממיני המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עלך במאני זיינא ברתיכין וגלגלין ואדוני אבי ז"ל פירש כמו חוצן בחי"ת מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותא : צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב . כתרגומו מזויינין בעגילין וקולסין ימנון עלך וקובע בקו"ף ומלרע ועניינו ידוע שהוא כלי מגן על הראש : ונתתי לפניהם משפט · אתן המשפט לפניהם שישפטו כלומר תהיה ידי עמהם להחריבך : ושפטוך במשפטיהם . את אשר הם מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא ששחט בני צדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחטו ואת עיני צדקיהו עור : (כה) ונתתי קנאתי בך . על ידיהם אתן קנאתי ונקמתי בך : ועשו אותך בחימה . יעשו עמך נקמה

מצודת ציון

כמו כזרם מים (ישעיה כח) : (כא) ותפקדי . ענין זכרון כמו מימים רבים תפקד (לקמן לח) : בעשות · ענין מעיכה וכתישה במשמוש היד : (כב) מעיר . מלשון התעוררות : נקעה . סרתה נפשך · רצונך : (כג) פקוד וגו' · שמות עיירות בבבל : אותם . עמהם : פחות וסגנים . מין שררה שליטים . שרים ומושלים : וקרואים . ר"ל גדולים נקראים לכל דבר חשיבות וכן נשיאי עדה קריאי מועד (במדבר טז) : (כד) הוצן . ת"י במאני זיינא : צנה ומגן · שם כלי מלחמה עשוים להציל ולהגן ממכת חרב וחנית : וקובע · היא כלי מגן על הראש כמו ונתן קובע נחשת על ראשו (ש"א יז) : (כה) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : אפך . הוא החוטם : (כו) והפשיטוך · ענין

מצודת דוד

לזכור את הנעשה בימי נעוריה אשר זנתה בארץ מצרים : (כ) ותעגבה · חשקה אל פלגשותם להיות להם לפלגש המוכנת למשכב המשגל : אשר וגו' . על אשר אבר התשמיש שלהם גדול כשל חמור וזרמת הזרע שלהם מרובה כזרם שפיכת זרע הסוסים ולכך זונה מופלגת בתכלית ההפקר להתאוות באלה : (כא) ותפקדי . זכרת את הזמה שעשית בנעוריך בעת שהיו דדיך מעוכים וכתושים במשמוש היד מבני מצרים : למען שדי נעוריך . למען השדיים שהיו מעוכים בידם בימי נעוריך לכן חשקת עוד מהם וכפל הדבר במ"ש ור"ל שעבדה גם אלהי מצרים וזכרה מה שהורגלה בהם מאז : [כב] הנני מעיר וגו' · אעיר עליך לבוא מאהביך את אשר נמשכת אחריהם וסרתה רצונך מעלמך מסבת האהבה להם ולא נשאר בך רצון כי הכל עשית כפי רצונם : והבאתים · אותם אביא עליך להלחם בך בכל סביבך : [כג] בני בבל וגו' · עכשיו יפרש מי הם הבאים : אותם · יבואו עמהם : [כד] הוצן · בהוצן והוא שם כללי לכל כלי המלחמה : רכב וגלגל · ברכב ובגלגל הם אופני הרכב : ישימו עליך · ר"ל את אלה ישימו על עצמם לבוא עליך מסביב : ונתתי · אמסור בידם המשפט והם ישפטו אותך כמשפטיהם שיעשו בך כאלו הם שלוחים לעשות משפט : [כה] ונתתי קנאתי בך · אתן בך כעסי ויעשו עמך משפט בחמה

נקמה בחימה : אפך ואזניך יסירו • זה המשפט יעשו אותו לאשה מזה תחת בעלה שיסירו ממנה האזנים והאפים שהם הנזירים והם הדרת פנים וכן למי שרוצים לשפוט בחימה יסירו ממנו הנזירים והאזנים והעינים וזה משל למלכות ולכהונה שהוסר ממנה • אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבה ורם על כל העם וכן האף אוא גבוה על הפנים ואזניך הוא הכהן המשמיע קול לאזנים כבואו אל הקדש בפעמוני הזהב ותרגם יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון : ואחריתך בחרב תפול . תרגם יונתן ועמיך בחרבא יתקטלון נראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שזכר ואם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחלה לעם יוצא ובא לפניהם : המה בניך ובנותיך יקחו . יקחו אותם לעבדים וישבו אותם על דרך שנאמר נתן בניו פלטים ובנותיו בשבית ופי' פלטים מחרב כי ברוב לא יהרג האויב הקטנים והקטנות אלא ישבה אותם לגדלם עמו לעבדים ולשפחות : ואחריתך תאכל באש . אמר אחריתך על הבתים שנשארו' אחרי האד' כמותו וכן כתו' ואת כל בתי ירושל' ואת כל בית גדול שרף באש ופ"י ואחריתך ובפר תרעין:(כו) והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך . אפשר שזה נאמר על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או נא' על כל שלל העיר בין בבית המקדש בין בשאר הבתים : (כז) והשבתי זמתך ממך . כי מיום שגלו לא עבדו עכו"ם : (כח) כי כה אמר ה' הנני נותנך . הנו"ן בקמץ לנקבה ומשפטה בצרי אלא הוא כמו שכתבנו כי המדבר כנגד הכנסה מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ושנה הענין הזה עוד לחזק : (כט) ועשו.ערום ועריה.בערום ובעריה בפר' הודע את ירושלם כתבנו פירושו : זנוניך . ואמר זנון מן זנה בהכפל עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה : (ל) עשה אלה לך . מקור כלומר אלה שיעשה לך בעונש עונותך הוא בזנותיך . עשה בחול' ומקור בשקל בבנותיך:(לא) בדרך. מבואר הוא : (לב) כה אמר.תהיה.פי' הכוס תהי' לצחוק וללעג פי' שהעכו"ם ישחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך : מרבה להכיל . אמר לכוס שהיה רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב : (לג) שכרון ויגון תמלאי. אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות: (לד) ושתית אותה ומצית . תשתי אותה הכוס כלה עד התמצית שתמציא : ואת חרשיה תגרמי. ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמצית אות' תשברי הכוס בשיניך למצות חרסיה ומשיל הענין לכוס חרש לפי שנבלע היין בתוך החרס ואמר חרשיה ל' רבים כי בהשברם יהיו חלקיה רבים : תגרמי . מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרם שפירושו שבירת העצמים ר"ל ולעוס אותם כמו תגרם שהוא עקירת הגרם כן תגרמי יגרם שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמ"ש תשבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת החרשים בלעיסה תגרמי : ושדיך תנתקי . תעקרי שדיך בשתיית יין התרעלה ות"י ובשעריך תתלשי והמשל הזה הוא שיערבו עליהם צרות עד כלותם כליון חרוץ משל ושדיך תנתקי היא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו שכחו התורה ובטלו אותה כמו שראינו שנשאו נשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא נכתבו ואף הל' שכחו: (לה) לכן כה אמר ה' • אחרי גוך.כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראהו ולא יזכרנו:וגשאת שאי זמתך עונם

(כו) את בגדיך • בגדי כהונה : (כח) אשר שנאתי . כשדים שמרדת בהם : (ל) עשה אלה . לשון פעול פייסנ"ט בלע"ז : (לב) מרבה להכיל . יתירה מלהכיל כמו מלסבול : (לג) ושממה. תמהון : (לד) ומצית. לשון מוצץ עד התמצית אישולרא"ש בלע"ז : ואת חרשיה • דומה כוס המשקה פורענו' לישראל לכלי חרס שמשנשתבר אין לו תקנה כך משחבא תשועתם ושבר הכוס לא ישוב להשקותה עוד וכשהוא מדבר בהשקאות העכו"ם קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד ה' המשכרת כל הארץ (ירמיה נ) : ואת חרשיה תגרמי' כמו ועצמותיהם יגרם (מדבר כד) לא גרמו לבקר (צפניה ג) . רונגייר בלע"ז גורר בשיניו את שבירות העצם או החרס לרדות מעליו בשר הדבוק בו ומנחם חברו לשון שבירה וגם כן פתר עצמותיהם יגרם וכן לא גרמו לבקר : (לה) שאי זמתך . קבילי חובי

באש : כו והפשיטוך את־בגדיך
ולקחו כלי תפארתך : כז והשבתי
זמתך ממך ואת־זנותך מארץ
מצרים ולא־תשאי עיניך אליהם
ומצרים לא תזכרי־עוד : כח כי
כה אמר אדני יהוה הנני נתנך ביד
אשר שנאת ביד אשר־נקעה נפשך
מהם : כט ועשו אותך בשנאה ולקחו
כל־יגיעך ועזבוך עירם ועריה ונגלה
ערות זנוניך וזמתך ותזנותיך :
ל עשה אלה לך בזנותך אחרי גוים
על אשר־נטמאת בגלוליהם :
לא בדרך אחותך הלכת ונתתי
כוסה בידך : לב כה אמר אדני יהוה
כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה
תהיה לצחק וללעג מרבה להכיל :
לג שכרון ויגון תמלאי כוס שמה
ושממה כוס אחותך שמרון :
לד ושתית אותה ומצית ואת־חרשיה
תגרמי ושדיך תנתקי כי אני
דברתי נאם אדני יהוה :
לה לכן כה אמר אדני יהוה יען
שכחת אותי ותשליכי אותי אחרי
גוך וגם־את שאי זמתך ואת־
תזנותיך :

בנורא : כו וישלחונך לבושי
יקריך ויסבון מאני
תושבחתיך : כז ואבטל חובי
עצת חטאך מניך וית פולחן
טעותיך דהות עמיך כד הוית
בארעא דמצרים ולא תזקפין
עינך להון וטעות מצראי לא
תדכרין עוד : כח ארי כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מסר
ליך ביד דסנית ביד דקצת
נפשיך בהון : כט ויתפרעון
מניך בדבבו ויסבון ית כל
ליאותיך וישבקוניך מטלטלא
ושביקא ותתגלי בהתת
טעותיך וחובי עיצת חטאך
וזדוניך : ל חוביך גרמו אלין
ליך בדטעית בתר עממיא
ואסתאבת בפולחן טעותהון :
לא באורח אחתיך הליכת
ואתן כס פורענותה בידיך :
לב כדנן אמר יי אלהים כס
פורענות אחתיך תשתין
תקיפא וחסינתא תהין לחוך
וללעיב מסגי עקא דתיתי
עלך : לג הא כרויא ודוון
תתמלין כס צדו ואשתממו
כס פורענות אחתיך שמרון :
לד ותשתין יתה ותגמרין וית
פורענותהא תקבלין ובסריך
תתלשין ארי אנא גזרית
במימרי אמר יי אלהים :
לה בכן כדנן אמר יי אלהים
חלף דשבקת פולחני וארחיקת דחלתי מקבל עינך ואף את קבילי חובי עיצת חטאיך

והשבתי י"ג וסימניהון נמסר בריש סיפרא סוף סימן ז' : עשו ד' כתיב וי"ו וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ"ב : וללעג ל' כה אמר ארני ה' כוס אחותך • וללאה ל' השדה אל צאנו • וללבן ל' שתי בנות • וללחם ל' המערכת ולעלת • וללוי ל' אמר תומך ואוריך • וללמר ל' כי עזרא הכין לבבו : להן י"ד וסימ' הנה נא לי שתי בנות • וישב יצחק ויחפר ב' בו • ויאמר להן ראה אני את פני אביכן • ויקרא מלך מצרים למילדות • כן בנות צלפחד תניינא דפסוק • המה עולים במעלה העיר • והוא הפיל להן גרל' ויאמר אלי בן אדם התשפוט' והקמתי עליהם רעה אחר • כי משלשות הנה • ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים דר"ה • אך לא בעי ישלח ידייתן ה' לכם ומצאן

מצודת דוד

בחמה ויסירו ממך אפך ואזניך כדרך משפט הזונות בכדי לנוולה : ואחריתך . סוף הסרלוף ושאריתו תפול בחרב : יקחו . בשבי : ואחריתך . על הבתים והשדות יאמר הנשארים אחרי מות האדם : (כו) והפשיטוך וגו' . כדרך שעושין לזונה להעמידה ערומה להכלימה : (כז) והשבתי . בעבור מרבית הצרות הבאות לא תהיה עוד רדופה אחר הזמה ואחר הזנות שנתקעה בלבך מארץ מצרים ולא תשאי וגו' • כפל הדבר במ"ש ר"ל בני בבל יבואו עליה למלחמה והם יהיו שלוחי המשפט ויהרגו השרים והמושלים ויתר העם ומהם יקחו בשבי וישרפו בה"מ ובתי הגדולים וישללו חמדת עשרם ומגודל הצרות לא תפנה עוד אל הגלולים ולא תזכור באלהי מצרי' : (כח) ביד אשר שנאת . הם הכשדים שמרדת בהם . אשר נקעה • אשר סרתה נפשך מהם לשנאותם וכפל הדבר במ"ש : (כט) ועשו אותך • יעשו עמך דברים בשנאה ויקחו כל עשרך אשר יגעת לאספה ויעזבו אותך ערום ועריה מבלי לבוש ונגלה • אז יהיה נגלה חרפת זנותך כי מגמול המעשה יגולה ויוודע מעשה העון : וזמתך ותזנותיך . כפל הדבר במ"ש לפי מרבית הזנות ויאמר על העכו"ם המחולפים : (ל) עשה אלה לך . אלה הדברים נעשו לך בגמול שזנית אחרי עבודת כוכבים ויפרש אמריו לומר על אשר נטמאת בגלוליהם לקבלם לאלוה : (לא) בדרך . לפי שהלכת בדרך אחותך לכן אתן בידך את כוס החמה לשתותה כמו ששתתה היא (המשיל חמת ה' לכוס מלא יין המשכר ומבלבל דעת האדם) : (לב) כוס אחותך • הכוס ששתתה אחותך תשתי גם אתה : העמוקה . אשר היא עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה : תהיה לצחוק ׳ הבריות ישחקו בך וילעגו עליך בשיעור גדול עד שתהיה מרובה להכיל ולסבול כל הצחוק והלעג : (לג) שכרון ויגון . לא כדרך שותי כוס יין שהם שכורים ומבולבלים אבל הם שמחים כי היין משמח אבל מכוס החמה תהיה מלאה שכרון ויגון : כוס שמה ושממה . הכוס הזה יהיה משמם לבב ושממון דוגמת כוס אחותך שומרון : (לד) ומצית . תמצוץ הבלועים : ואת חרשיה . חרסי הכוס תשברי

מצודת ציון

ענין הסרת המלבוש : (כז) והשבתי . ענין בטול ומניעה : (כט) ועריה . מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (לב) להכיל • לסבול כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג) : (לג) שמה • ענין תמהון כמו שמו אלי והשמו (איוב כא) : (לד) ומצית . מל' מיצוי : חרשיה • כמו חרסיה בסמ"ך : תגרמי . העצם יקרא גרם כמו גרמיו כמטיל ברזל (שם מ) ובדרך המליצה אמר על החרסים ר"ל תשבר החרסים כמו ובכל תבואתי תשרש (שם לא) ור"ל תעקר השורש : תנתקי • ענין עקירה והעתקה

רד"ק

עונש זמך שאי וסבלי: (לו) ויאמר. התשפט את אהלה ואת אהליבה. אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגד להן את תועבותיהן: (לז) כי נאפו. זה איננו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם: ודם בידיהן. כמו שאמר ישעיהו הנביא ידיכם דמים מלאו וכן נקראת ירושלם עיר הדמים כמו שכתוב למעלה: (לז) ואת גלוליהן נאפו. זהו דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישראל זנו תחת האל יתברך שהיה אישה לקחה אלהים אחרים לעבדם:

וגם את בניהן אשר ילדו לי. כלומר לעבודתי כי בשמנה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלה העבירום לגלוליהם באש זהו לאכילת האש: (לח) עוד. ביום ההוא. זה ענין כפל עבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאילו איני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי: (לט) ובשחטם. מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגוש וכפל הענין בזה הפסוק במילות שונות: והנה כה עשו בתוך ביתי. והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי' גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ומקטרים להם כמו שכתבנו בפרשת שנה הששית: (מ) ואף כי תשלחנה. כל שכן שעשו יותר תועבה שיש עלי לתתם ביד אויביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע"י שליחותיה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה עליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיהם ובמעשיהם: לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי. אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שבעבור' נתיפית כדרך הזונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עינים ולובשת מלבושים נאים כדי שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויתפקו בה והמשל כי שלחה אליה אגרות מדברות נכבדות ומנחות להביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות"י לאתר דזמנית אתקינת שוקין ומנית פלטורין: (מא) וישבת על מטה כבודה. בוי"ו עם הדגש וכן כבודה בת מלך פנימה ואת הכבודה לפניהם והדומים להם: ושולחן ערוך לפניהם. לפני המטה כי כן היה מנהגם להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי רז"ל ופי' ערוך ערוך בכל מיני מאכלים טובים: וקטרתי ושמני שמת עליה. בקמץ חטף בטי"ת לקריאת בן אשר ולקריאת בן נפתלי וקטרתי בפתח הטי"ת: עליה. על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו משוחים בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמר וקטרתי ושמני ביו"ד כנוי המדבר רוצה לומר כי אני נתתיה לה והיא עבדה בהם לעבודה זרה כמו שאמר בפרשת הודע את ירושלם. דרגשין ידוע בדברי רבותינו ז"ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא והיא מטה עשויה לכבוד המזל. מכבין פי' מצעות תרגום רפדתי ערשי מרבדית שווי משכב וכסות תרגומו מכבין: (מב) וקול המון שלו בה. בי"ת בה רפי' ואף על פי שוי"ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו ה' בה אמר קול המון נשמע בה באהליבה וההמון שלו כלומר לשלום בא כמו אליה לא למלחמה כי היא שלחה אליהם לבא אליה לסיועם שלמים עמה כי ישרו מעשיהם בעיניהם: ואל אנשים מרוב אדם. ואל כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קרבו אותי אל אכותי והדומים להם אמר אלה שלחה אליהם באו עם

לו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בֶּן־אָדָם
הֲתִשְׁפּוֹט אֶת־אָהֳלָה וְאֶת־אָהֳלִיבָה
וְהַגֵּד לָהֶן אֵת תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן׃ לז כִּי
נִאֵפוּ וְדָם בִּידֵיהֶן וְאֶת־גִּלּוּלֵיהֶן
נִאֵפוּ וְגַם אֶת־בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ־
לִי הֶעֱבִירוּ לָהֶם לְאָכְלָה׃ לח עוֹד
זֹאת עָשׂוּ לִי טִמְּאוּ אֶת־מִקְדָּשִׁי
בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ׃
לט וּבְשַׁחֲטָם אֶת־בְּנֵיהֶם לְגִלּוּלֵיהֶם
וַיָּבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא
לְחַלְּלוֹ וְהִנֵּה־כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי׃
מ וְאַף כִּי תִשְׁלַחְנָה לַאֲנָשִׁים בָּאִים
מִמֶּרְחָק אֲשֶׁר מַלְאָךְ שָׁלוּחַ אֲלֵיהֶם
וְהִנֵּה־בָאוּ לַאֲשֶׁר רָחַצְתְּ כָּחַלְתְּ
עֵינַיִךְ וְעָדִית עֶדִי׃ מא וְיָשַׁבְתְּ עַל־
מִטָּה כְבוּדָּה וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ
וּקְטָרְתִּי וְשַׁמְנִי שַׂמְתְּ עָלֶיהָ׃ מב וְקוֹל
הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ וְאֶל־אֲנָשִׁים מֵרֹב
אָדָם מוּבָאִים סובאים מִמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ
צְמִידִים אֶל־יְדֵיהֶן וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת

תרגום

וְטַעֲוָתִיךְ׃ לו וַאֲמַר יְיָ לִי
בַּר אָדָם הֲתוֹכַח יָת אָהֳלָה וְיָת
אָהֳלִיבָה וְחַוִּי לְהֶן יָת
תּוֹעֲבָתְהֶן׃ לז אֲרֵי זַנְאָן בְּהֶן
וְדַם זַכַּאי אֲשַׁדוּ בִידֵיהֶן וּבָתַר
פּוּלְחַן טַעֲוָתְהֶן טְעוֹ וְאַף יָת
בְּנֵיהֶן דַּעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְהֶן
תּוֹלְדַת קוּדְשָׁא קֳדָמַי אַעֲבִירוּ
לְהֶן לְפוּלְחָן׃ לח עוֹד אַרְגִּיזוּ
קֳדָמַי סָאִיבוּ יָת בֵּית מַקְדְּשִׁי
בְּיוֹמָא הַהוּא וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא
דִּילִי אַחִילוּ׃ לט וּבְמִכְסוּתְהֶן
יָת בְּנֵיהוֹן לְפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן
וְעָלוּ לְבֵית מַקְדְּשִׁי בְּיוֹמָא
הַהוּא לְאַחָלוּתֵיהּ וְהָא כְדֵין
עֲבַדוּ בְּגוֹ בֵּית מַקְדְּשִׁי׃ מ וְאַף
אֲרֵי שְׁלַחְתְּ לְגֻבְרַיָּא דְּאָתָן
מֵרְחִיק דְּאִזְגַּד שְׁלִיחַ לְוָתְהוֹן
וְהָא אָתוֹ לַאֲתַר דְּזַמִּינַת
אַתְקֵינַת שׁוּקִין וּמְנִית פַּלְטוֹרִין׃
מא וּרְמֵית דַּרְגְּשִׁין מְכַבְּנִין דִּיקָר
וּפָתוֹרִין מְלַן כָּל טוּב סִדְרַת
קֳדָמֵיהוֹן וּקְטוֹרֶת בּוּסְמֵי
וּמִשְׁחֵי שַׁוֵּית עֲלֵיהוֹן׃ מב וְקָל
אִתְרְגוֹשְׁתְּהוֹן דִּי שְׁלַן שְׁלֵיוָא
בְּהוֹן וּלְתְקוֹף גֻּבְרִין מִסְּגֵי אֱנָשָׁא
אָתָן מִסְחוֹר סְחוֹר מִמַּדְבְּרָא וִיהָבוּ שֵׁירִין עַל יְדֵיהוֹן וּכְתַר דְּתוּשְׁבַּחְתָּא

מנוחה: ערוך ד' בקריאה וסימ' קשת וכידון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה. כי ערוך מאתמול תפתה. ושלחן ערוך לפניהם וקטרתי:

תולדות אהרן כי נאפו: (תרומות מז):

רש"י

תובי עלת חטאיך: (לו) התשפוט. לשון ויכוח: (לז) ודם בידיהן. בנאופיהם שפכו דם: ואת גילוליהם נאפו. נאוף שלהם עם גלוליהם היה: וגם את בניהם וגו'. וזהו שפיכות הדם שבידיהם (כלומר שהוציאו זרע לבטלה בידיהם ולא עשו תשובה): (לח) טמאו את מקדשי ביום ההוא: ביום ששחטו את בניהם לעכו"ם באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני: ואת שבתותי חללו. שהיו שוחטין את בניהם בשבת: (מ) ואף כי תשלחנה. וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליהן משרי העכו"ם אויביהן ורואין החלול שמחללות מקדשי: שלוח אליהם וגו'. מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם: והנה באו לאשר רחצת כחלת וגומר. לאשר תרגם יונתן לאתר אללו"א בלע"ז אל מקום אשר יעדת להם לאמר במקום פלוני נצא לקראתכם מקושטות במרחץ וכחול: כחלת. מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם אוקליר"א בלע"ז: (מא) מטה כבודה. מכוללת במצעות נאות פריד"י בלע"ז: (מב) וקול המון. של עכו"ם רבות היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו: ואל אנשים. בשביל אנשים ושל אנשים היו אותו המון ולא של בהמה: מרוב אדם. שהיו בתוכה המובאים לנאוף מן המדבר: סבאים. שהיו דרין סביב לה משכיניה עמון ומואב וכן תרגום סבאים מסחור סחור: ויתנו. אהלה ואהליבה צמידי' אל ידיהן. להתקשט לנאוף כלומר עמון ומואב מתוך שהן רבים היא מתקשטת ומתפארת להם ומתוך שהם שכיניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים וי"ו של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות יד) וכמו אותך של ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב

מצודת דוד

מצודת ציון

והעתקה: (לה) גוף. גופך כמו גוית שאול (ש"א לא): שאי. סבלי: (מ) ואף כי. ענינו כמו כ"ש וק"ו כמו אף כי אש אכלתהו (לעיל טו): מלאך. שליח: כחלת. שם הצבע כחל ובדרז"ל לא כחל ולא שרק (כתובות י"ז): ועדית עדי. ענין קשוט ותכשיט כמו ותעד נזמה (הושע ב'): (מא) ערוך. מסודר: וקטרתי. עשן בשמים: (מב) המון. מל' המייה: שלו. מל' שלוה: ואל. כמו ועם וכן ואשה אל אחותה (ויקרא יח): סבאים. שם אומה סבא: צמידים. שם תכשיט של זרוע כמו

השברי בשנייך ללעוס החרסים למצוץ כל הבלוע: ושדיך תנתקי. מרוב הצרות בלבול הדעת תחבלי בעצמך לנתק ולעקור שדיך: כי אני דברתי. ובודאי כן יהיה: (לה) ותשליכי. כאדם המשליך דבר אחורי גופו לבל יראהו ולא יזכר בו: וגם את. כמו שעשית למולי כן גם את סבל גמול זמתך ואת תשלום תזנותיך: (לו) התשפוט. האם רוצה אתה להתווכח עם אהלה ועם אהליבה: והגד. אז הגד להן בתוכחות את כל תועבותיהן: (לז) כי נאפו. בגלוי עריות: ודם בידיהן. ששפכו דם נקי: ואת גלוליהן נאפו: זהו עבודת גלולים: אשר ילדו לי. ר"ל המיוחדים לי ללמוד בבית הספר: העבירו. היו מעבירים ומוליכים לפסילים להיות להם למאכל: (לח) טמאו וגו'. בו ביום שהעבירו בניהן לפסילים באו אל המקדש להקריב בה קרבנות וטמאו את המקדש עם הקרבנות הואיל ואינם לי לרצון: ואת שבתותי חללו. כי גם בשבת העבירו את בניהן להם לאכלה: (לט) ובשחטם. ר"ל הוסיפו עוד לעשות כי בעת ששחטו את בניהם לפסילים אז באו אל מקדשי ביום ההוא למען חללו וכאומר שביאה היתה בכוונה מיוחדת לחלל המקדש ולבזותו: והנה כה עשו. ר"ל הדבר שספרתי עשו בתוך ביתי: (מ) ואף כי תשלחנה וגו'. ר"ל כ"ש שעשתה עוד יותר תועבה אשר תשלחנה לאנשים שיהיו באים אליה מארץ מרחוק ממקום שהם שם: אשר מלאך וגו'. ר"ל השליחות היה על ידי מלאך השלוח אליהם בכוונה מיוחדת: והנה באו. והנה כן עשו ובאו אל המקום אשר רחצת שמה ומלאת עיניך עם הכחל והוא מין צבע וקשטת עצמך בקשוטים ורצו בעיניהם מה שאת מייפה עצמך למצוא חן בעיני הנואפים הבאים: (מא) וישבת. ואת"ז ישבת על מטה מכובדת ויקרה ולפניך היה שולחן מסודר במיני מאכל (כי כן היה מנהגם להסב על המטה בעת האכילה) והקטרת והשמן שנתתי לך שמת על השולחן להאכיל את הנואפים ולסוכם בשמן ולהעלות ריח הקטורת אחר האכילה (כי כן היה מנהגם למשוח בשמן הטוב אחר האכילה ולהשים בשמים על הגחלים להעלות העשן לריח טוב) ר"ל שלחת אל העכו"ם לבוא ללמדך דרך תועבותם ועשית להם כבוד והראית חיבה יתירה ונתת להם דורונות ממה שהשפעתי לך: (מב) וקול המון. קול המיית שלוה היה נשמע בה לא קול המיית מלחמה: ואל אנשים. ר"ל עם האנשים הבאים על כי היו בני אדם מרובים היה מובא עמהם גם אנשי סבא מן היושבים במדבר וכאומר עכ"ז היה לה רב שלום עם כי אנשי סבא המה אכזרים אנשי רשע: ויתנו צמידים. כי נתנו צמידים על ידיהן וכו' להתקשט ביותר ומצאה חן בעיני כולם ולא עשו עמה כרעם

רשי

ניעוז (שם ס) : (מג) ואומר לבלה נאופים אתה יזנו וגו' · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופים מעתה שהזקינה יזנו תזנותיה ממנה ותלא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנותה כאשר בתחלה : יזנו . יצאו כל זונה תרגום נפקת ברא כך שמעתי וכן ת"י : לבלה נאופים . כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר ותשב בית אביה (ראשית לח) כמו בבית אביה ירחצו מים (שמות ל) כמו ירחצו במים וילאה חנם (שם כא) ואם בית אישה נדרה (מדבר ל) וכן פירש דונש ומנחם חברו עם תבל עשו (ויקרא כ) ולא יתכנו דבריו : (מד) ויבוא אליה · כל אשר מלאו לבו : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . אנשים דיינים שרי מלך בבל ומלך אשור וי"ת זכאין בקבליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים העכו"ם מהנה : משפט נאפות ומשפט שופכות דם . כמו שמפורש אחריו :(מו) העלה. ונתון . וברא · כולן לשון עשה ופעול הם : (מז) ורגמו עליהן אבן . הריגת בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט נואפות וברא אתהן בחרבותם הוא משפט שופכות דם וברא לשון קיצה וכן ובראתו דיער יהיה לך בספר (יהושע יז) : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן . שופטיכן יתנו את משפט זמתכן כראשיכ':(א)התשיעי'. לצדקיהו : (ב) סמך מלך בבל · היום נר עליה

ואנשים י'וסי' בם' שפטים סי' ט': ונתון ז' וסימ' נמסר בירמיה סימ' ל"ג: ולא תעשינה ב' וסי' ולא תעשינה כזמתכנה' ספר מחשבות ערומים : כתוב ה' מ"ל בליש' בקריאה וסימ' וכתוב בספר וחתום והעד ערים · כתוב לך את שם היום · וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים . אכתוב לו רבי תורתי ·

תולדות אהרן ואומר לבלה . יומא עג : נואפות כנה . נדרים נא : תעשינה כזמהכנה . סוטה ז סנהדרין מה : בחדש העשירי . ר"ה יח : שם היום . (תענית כח) :

כג

עַל־רָאשֵׁיהֶן : מג וָאֹמַר לַבָּלָה
נִאוּפִים עַתָּ יִזְנֶה תַזְנוּתֶיהָ וָהִיא :
מד וַיָּבוֹא אֵלֶיהָ כְּבוֹא אֶל־אִשָּׁה
זוֹנָה כֵּן בָּאוּ אֶל־אָהֳלָה וְאֶל־
אָהֳלִיבָה אִשֹּׁת הַזִּמָּה : מה וַאֲנָשִׁים
צַדִּיקִם הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ אוֹתְהֶם מִשְׁפַּט
נֹאֲפוֹת וּמִשְׁפַּט שֹׁפְכוֹת דָּם כִּי
נֹאֲפֹת הֵנָּה וְדָם בִּידֵיהֶן : מו כִּי כֹה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַעֲלֵה עֲלֵיהֶם קָהָל
וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וְלָבַז : מז וְרָגְמוּ
עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל וּבָרֵא אוֹתְהֶן
בְּחַרְבוֹתָם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יַהֲרֹגוּ
וּבָתֵּיהֶן בָּאֵשׁ יִשְׂרֹפוּ : מח וְהִשְׁבַּתִּי
זִמָּה מִן־הָאָרֶץ וְנִוַּסְּרוּ כָּל־הַנָּשִׁים
וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה :
מט וְנָתְנוּ זִמַּתְכֶנָה עֲלֵיכֶן וַחֲטָאֵי
גִלּוּלֵיכֶן תִּשֶּׂאינָה וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יֱהוִה :

כד

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר : ב בֶּן־אָדָם
כְּתָוב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־

תרגום

עַל רֵישֵׁיהוֹן : מג וַאֲמָרִית
לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּבְלִיעַת (עתה ק' יזנו ק' ח')
עַמָּה בְּחוֹבִין כְּעַן תִּשְׁבּוֹק
מִטַּעֲוָתָהּ וּתְתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא
תָבַת : מד וְעָלוּ לְוָתַהּ כְּמָא
דְעָלִין לְוַת אִתְּתָא פוּנְדְקִיתָא (ל' וחסר · י')
כֵּן עָלוּ לְאָהֳלָה וּלְאָהֳלִיבָה (כ"כ · ל')
מְזַנְיָתָא דַעֲיָצַתְהוֹן חֶטְאִין :
מה וְגַבְרִין זַכָּאִין בִּקְבְלֵיהוֹן
יִתְפָּרְעוּן מִנְהֶן פּוּרְעָנוּת גַּיְפִין (ג' ד'כנטע'בסיפ')
וּפוּרְעָנוּת אַשְׁדַת דַּם אֲרֵי
זַנְיָאן בְּהֶן וְדַם זַכַּאי אֲשָׁדוּ (ז')
בִּידֵיהוֹן : מו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דְיִסְקוּן (וכל סכליות דכו' . ל' · ל')
עֲלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָן וְאֶמְסַר יַתְהוֹן
לְתַבִּיר וּלְבִזָּא : מז וְיִרְגְּמוּ
יַתְהֶן בְּאַבְנֵי קְלַע מַשִּׁרְיָן (ל')
וִיבַזְעוּן יַתְהֶן בְּסַיְפֵיהוֹן בְּנֵיהוֹן (כ')
וּבְנָתְהוֹן יִקְטְלוּן וּבָתֵּיהוֹן
יוֹקְדוּן בְּנוּרָא : מח וְאֲבַטֵּיל
חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאִין מִן אַרְעָא
וְיִתְרַדְיָן כָּל מְדִינָתָא וְלָא
יַעְבְּדָן כַּעֲצַת חֶטְאֵיכוֹן :
מט וְיִתְיַהֲבוּן חוֹבֵי עֲצַת
חֶטְאֵיכוֹן עֲלֵיכוֹן וְחֶטְאֵי פוּלְחַן
טַעֲוָתְכוֹן תְּקַבְּלָן וְתִידְעוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים : א וַהֲוָה פִּתְגַם (ל' מ"ל)
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּשַׁתָּא
תְשִׁיעֵיתָא בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה (י"ג וכל עזרא דכו' במ"א)
בְּעַסְרָא לְיַרְחָא לְמֵימַר : ב בַּר
אָדָם כְּתַב לָךְ יַת שׁוּם יוֹמָא יַת כְּרַן יוֹמָא הָדֵין סְמַךְ מַלְכָּא

רדק

עם אנשים אחרים: מרוב אדם · מרוב אדם שרצו לבניה עמהם להיות כהמון רב כביאו אנשים שבאים ממדבר וזו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים : סבאים · גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו והבאים אנשי מדה אלא שבא השמ"ך בשוא וזה בקמ"ץ : ויתנו צמידים אל ידיהן · כמו על התמוכו רבים ואמר ידיכן וראשיכן על שתיהן אהלה ואהליבה וכשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנבואה : (מג) ואומר לבלה נאופים · רוצה לומר אמר השם יתעלה כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה נאף . בלה זקנה כמו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר נזדקנה בעכו"ם כמה שנים ועדיין לא נתנה אל לבה ולא שבה אלי : עתה יזנה תזנותיה והיא עתה יאבדו עכו"ם תזנותיה והיא עמהם כי בגלותה יאבד הכל האלילים והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו מרשותם ומארצם כי הזונה יוצאה מרשות הבעל וכן ותזנה עליו פלגשו · יזנה כתיב בה"א כמו ידינו לא שפכה וקרי בוי"ו יזנו : (מד) ויבא . לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחד משמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים והויין לשון יחיד : אשת הזימה · זה לבדו בא מן אשה אשות כי יאמר נשים ובא לנגאי בא כן : (מה) ואנשים צדיקים . כתב אדוני אבי ז"ל אינו אומר צדיקים ממש אך בעלי טענות ומתודדין בדין ישפטו אתכם כשני דינין משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים : אותהם . כתולם האל"ף : (מו) כי כה אמר ה' . העלה עליהם קהל · העלה מקור וכן ונתן אותם לזעוה כאילו אמר אעלה ואתן : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · קהל העמים ירגמו עליהם באבנים כמשפט הנואפות והמשל הוא הדיק שבנו על העיר : וברא אותהן בחרבותם . וברא פעל עבר מן הקל לגזרת פעל בגזרי בשקל ירא והוא ענין כריתה כמו וברא לך שם והוא מן הדגוש כלומר יכרתו אותם הגוים בחרבותם וכן תרגם יונתן ויבזעון יתהון בסיפיהון ואמר וברא לשון יחיד על דרך כלל : (מח) והשבתי זמה . כיון שיגלו מיד תשבות הזמה והגלולים : ונוסרו . דגש הוי"ו לחסרון תי"ו התפעל ודגש השמ"ך לאות הבנין והראוי ונתוסרו והמלה מורכבת מן נפעל והתפעל וכן ונכפר להם הדם הראוי ונתכפר אמר הגוים שאחרים יקחו מוסר מכם שראו שלקחתם העונש בעונכם ובזמתכם שעשיתם : ולא תעשינה כזמתכנה . ואף על פי שיעשו לא יעשו כזמתכן שלא יחליפו עבודות אלהיהם בעבודות אלהים אחרים ולא יעבדו אלהים רבים כאשר עשיתם אתם : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן · יתנו בדבריהם עונש זמתכן עליכן כי יאמרו כי משפט הוא שיבא עליכם עונש זמתכן : וחטאי גלוליכן תשאינה · כמו עונש ישאו תשאו את עונש והדומים להם ענין הסבל והמשא ומלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול והיו"ד למשך : (א) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית · למלכות צדקיהו וכן כתיב במלכים ובירמיה בשנה התשיעית למלכו : (ב) בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה . הנבואה באה לו בעשרה בטבת שבאותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתוב אותו היום ויראה לפני הגולה כי באותו היום סמך מלך בבל וכשישמעו אחר כן מפי המגידים כי כן היה באותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכם ואמת הם דבריו שאומר להם בשם ה' ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר : ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או איזה יום שהיה כי אין שמות לימים

מצודת דוד

רעה ר"ל שהיתה מתאהבת לכולן לעבוד לכל אלהי העכו"ם : (מג) ואמר לבלה נאופים . אמרתי על הזקנה שנזדקנה בנאוף עתה יסורו ממנה תזנותי' הואיל וכבר שבעה בזנות ר"ל חשבתי שאחר שעבדו זמן רב לאלהי העכו"ם וראו שאין בהם ממש יפרשו מהם : והיא · אבל עדיין היא בהוייתה כמו מאז ודוגמתו איה ה' אלהי אליהו אף הוא(מ"ב ב)ור"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא ישתנה: (מד) ויבוא אליה . כל הרוצה בא אליה כדרך שבאים אל אשה זונה מפורסמת כן באו וגו' ר"ל עבדה לכל עכו"ם שבעולם : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . הם שרי מלך בבל שהמה נחשבים לצדיקים לגמולן : משפט נואפות · משפט הראוי בגמול הנאוף ומשפט הראוי בגמול שפיכת דם נקי : ודם בידיהן . מה ששחטו בניהן לעכו"ם : (מו) העלה וגו' . ר"ל אמור בנבואה שאני אעלה עליהן קהל רב ואתן אותהן לרעדה ולבזה : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · בני הקהל ההוא ירגמו עליהן אבנים : וברא · הוא יבריא אותן עם חרבותם : (מח) והשבתי זמה · עם המשפט הזה אבטל זמה מן הארץ כי כולם יפחדו מפחד המשפט : ונוסרו · יקבלו מוסר ולא תעשינה כמו הזמה שעשיתן ר"ל לא יעבוד עוד מי לעכו"ם : (מט) ונתנו · הקהל העולה יתנו עליכן גמול זמתכן וחטאי תועבותיכן המאוסים בגלל של רעי הנה אתן תסבלו הגמול : וידעתם · אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : כד (א) בשנה התשיעית · לגלות המלך יהויכין ולמלכות צדקיהו : (ב) את שם היום . ר"ל כמה הוא בשבת ראשון או שני וכו' ולתוספות ביאור אמר את עצם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע אשר מלך בבל סמך על ירושלים לצור עליה בעצם היום הזה ותכלית הכוונה היה בזה הכתיבה כי הנביא היה בבבל וכתב מה שנעשה בירושלים וכשישמעו מפי המגידים כי כן היה יאמינו בו ולא ישנו עוד אל מול דברי נביאי השקר ומשול

מצודת ציון

כמו ושני צמידים על ידיה (בראשית כד) : (מג) לבלה · ענין זקנה כמו אחרי בלותי (שם יח): יזנו · ר"ל יסורו ועש"ז תקרא המנאפת זונה על כי סרתה מבעלה לתבעל לאחר : והיא · ר"ל כשהיתה כן היא : (מד) אשות מלשון אשה : (מו) קהל. אסיפת העם : לזעוה · ענין חרדה ורעדה כמו והייתם לזעוה (דברים כח) : ולבז · מלשון בזה ושלל : (מז) ורגמו · ענין השלכת אבנים כמו באבן ירגמו אותם (ויקרא כ) : וברא · ענין כריתה כמו כי יער הוא ובראתו (יהושע י"ז) : בחרבותם . מל' חרב : (מח) והשבתי · ענין בטול : ונוסרו · מל' מוסר : (מט) תשאינה · מל' משא וסבל : (ב) עצם · גוף הדבר יקרא עצם וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : סמך · ענין הקרוב

ירושלם בעצם היום הזה : ג ומשל
אל־בית־המרי משל ואמרת אליהם
כה אמר אדני יהוה שפת הסיר
שפת וגם־יצק בו מים : ד אסף
נתחיה אליה כל־נתח טוב ירך
וכתף מבחר עצמים מלא : ה מבחר
הצאן לקוח וגם דור העצמים
תחתיה רתח רתחיה גם־בשלו
עצמיה בתוכה : ו לכן כה־אמר
אדני יהוה אוי עיר הדמים סיר
אשר חלאתה בה וחלאתה לא
יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה
הוציאה לא־נפל עליה גורל : ז כי
דמה בתוכה היה על־צחיח סלע
שמתהו לא שפכתהו על־הארץ
לכסות עליו עפר : ח להעלות חמה
לנקם נקם נתתי את־דמה על־

דבבל על ירושלם בכרן יומא
הדין: ג ואתנבי לעמא סרבנא
נבואה ותימר להון כדנן אמר
יי אלהים אתנבי דיסקון
משרין על קרתא הדא ואף
יתיהיב לה ארכא לקבלא
מצירא : ד כנוש רברבהא
לגוה כל גבר גבר אימתן
וגבר עביד קרב משרית
עממין מלי יתה : ה מלכיד
עממין קריב ואף טקיסי
סומכותהא עמהון אבע זמנה
אף יתרמון קטילהא בגוה :
ו בכן כדנן אמר יי אלהים וי
על קרתא דאשדי דם זכאי
בגוה דהיא כדודא דזיהומתיה
ביה וזיהומתיה לא נפקת
מניה גלו על גלו אתפק עמה
מדלא יתעביד בה תיובא :
ז ארי דם זכאי דאתאשד בגוה
בזידו ובדרע מרומם שפכתיה
לא שפכתיה בשלו למעבד
עלוהי תיובא : ח למעבד פורענות לאתפרעא בתקוף גליתי חוביהון על דאשידו

ג' וחס' · ל' וחס' · ה' וחסר ל' · ה' וחד ומלא · ד' ז ל' · מלכיד' פסוקי' וגס · בבטצ' כסיס' · ג'. ל' · ל' · ל' · ב' ז ל'

ה' יספור בכתוב עמים : שפות ג' בקריאה וסימ' הסיר הגדולה ובשל נזיד · שפות הסיר שפות וגם יצק בו · וחד ושפות בקר : לקוח ד' בקריאה וסי' ספרא וספריא ענא וגלותא ופי' בירמיה סימן ל"ב : שמתהו ב' וסימ' אחד מגוריה כפיר שמתהו · כי דמה בתוכה היה על צחיח :

תולדות אהרן שפת הסיר · ברכות נו עקידה שער סה : נתח טוב · יומא כה : דמה בתוכה · (תענית סט · צחית סלע · גטין נז :

רש"י

עליה : (ג) שפות הסיר · ע"פ הכירה במקום מושבה היא קרויה שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שנינו אחד שופת את הקדירה ואחד נותן לתוכה מים ואחד נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפיתה היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום והדוגמא או על ירושלים שאמרתם (לעיל) עליה היא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכה לבשר יבא נבוכדנצר ויתנה על האור . ומנחם פירש לשון שימה : וגם יצוק בו מים · הם צרכי המצור . יצוק כמו שפוך: (ד) אסוף נתחיה אליה : מיראת המצור אספו לתוכה כל ראשיה ושריה : כל נתח טוב · כל גבר גיבר אימתן וגבר עביד קרב כן ת"י : (ה) מבחר הצאן לקוח . קח אתה נבוכדנצר את מבחר חיילך סביבותיה כן ת"י ואינו מיושב על ענין הסיר וכן צריך לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו בתוכה : וגם דור העצמי' תחתיה · סדר וערך העצמים תחת שאר האיברים כלומר ילחמו הגבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו עליהן · דור · לשון עריכה וכן יצנפך צנפה כדור (ישעיה כ"ב) שורות היקף גייסות וכן שורה תרגום דרא מנחם פירש כמו אני אגדיל המדורה : רתח רתחיה · ואחר שיהו כולם לתוכה יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר : (ו) חלאתה · זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתחה שקורין אשקומ"א בלע"ז כלומר לא יצאו ממנה רשעים שבה : לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות היוצא ונפל אל הכשדים איש איש לבדו : לא נפל עליה גורל . לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתה לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו · ויונתן תרגם מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל עליה גורלו של מקום: (ז) צחיח . שפיעות : לא שפכתהו על הארץ וגו' · ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכתיה לא שפכתיה בשלו למיעבד עלוהי תיובא . ורבותינו פירשוהו בדמו של זכריה בן יהוידע לא נהגו בו לא כדם הצבי ולא כדם האיל: (ח) להעלות חמה . לפני צויתי לאותו דם שלא יבלה בקרקע כדי שיזכר לנקום

רד"ק

לימים בלשון הקודש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי ועצם היום רוצה לומר בעשור לחדש העשירי · ופירוש סמך סמך עם חילו אל העיר ובנו עליה דיק : (ג) ומשל אל בית המרי · משל הסיר היא ירושלם וזהו המשל אתה תמשול אותו ולא כמו שהם היו מושלים ואומרים היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שכתבנו במראה השנית בשנה השנית : שפות הסיר שפות · זה יעשה האדם בסיר בתחילה שופת אותה וזהו שישים אותה על השפתים ואחר כך יוצק בו מים ואחר כך ישים הבשר בתוכה ויבעית האש תחתיה עד שיבשל הבשר ושפיתת הסיר על השפתים הוא משל לסמיכת מלך בבל אל ירושלם כי זה היה תחילת מעשהו בה ויציקת המים בה הוא משל שלא תאחוז בה האור מהרה כי השמים מאחרים הבשר מלהתבשל מהרה כי כשהיא בלא מים יאחוז בו האור והבשר נצלה מהרה אבל כשיהיה בה מים יתבשל הבשר מעט מעט כן ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד שנת י"א כדי שיכלו מעט מעט בירושלם ברעב בדבר ובחרב : וגם יצוק בו מים . אמר בו לשון זכר לסיר וזכרו גם כן לשון נקבה בכל הפרשה לדרך הנמשל שהיא ירושלם או זכרה בלשון נקבה שהיא נקראת גם כן קלחת שהיא לשון נקבה : (ד) אסוף נתחיה אליה · הנתחים שראויים לתת בתוכה אסוף אותם אליה וזה משל לאשר נאספו אל ירושלם מן הערים שנחרבו והיו שם במצור : כל נתח טוב · משל לשרי יהודה : ירך וכתף . אלו נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא · וכן משאר מבחר האברים מלא הסיר ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמים יקראו האברים עצמים : (ה) מבחר הצאן לקוח . מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם הבשר שתתן יהיה ממבחר הצאן מן השמנים והטובים וזה משל לשרים ולגדולים : וגם דור העצמים תחתיה · דור ציווי בשקל קום מלשון מדורה אמר תבעיר העצמים תחתיה כלומר במקום עצים תשים עצמים תחת הסיר והדליק בהם האור וזה המשל כאילו עצמות חללים שעשו בה ששפכו דם נקי בתוכה הם מבעירים האש ומביאים הפורענות : רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה . כל כך תבעיר האש ותרתיח הסיר עד שאפילו העצמים שהם קשים להתבשל יתבשלו וזה משל לגבורים שהם חזקים כעצמים שיכלו ויפלו בחרב בתוכה : (ו) לכן . עתה פי' המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר : סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה . חלאתה הראשון רפה הה"א : חלאתה · פי' זוהמא כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת חלאתה נשאר בה לא יצאה ממנה וחלאתם משל לעונות הנראים בתוכה עד שנמאסה בעיני כל רואיה כזוהמת הנמאסת : לנתחיה לנתחיה הוציאה · לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתחים אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספים בה כאחד אלא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמה ונהרגים ולזמן יוצאים גם כן ונהרגים וכן גלו ממנו גלות אחר גלות גלות יהויכין תחילה ואחר כן גלות החורבן עם צדקיהו : לא נפל עליה גורל · לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחילה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אשר לשבי לשבי אשר לדבר לדבר ואשר לרעב לרעב : (ז) כי דמה · למה היה כל זה העונש כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה נתנם מגולים שם והם מעוררים העונש והמשפט ובדרש כי על דם זכריה נאמר שראהו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות וזהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם : על צחיח סלע שמתהו . כאילו על שן סלע שמתוהו במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לסלות ולהיות כנעלם אותו העון מלפני האל יתברך אלא גלוי ועומד הוא לפניו לנקום נקם מהם : צחיח סלע · הוא המקום הגבוה שבסלע והוא שן הסלע וכן מאחרי לחומה בצחיחים : (ח) להעלות חמה . שפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם : נתתי את דמה . אמר שמתהו ואמר נתתי היא הרבתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתהו על

מצודת דוד

(ג) ומשול · אמור משל אל בית ישראל הממרים בי : שפות הסיר שפות . ערוך והעמד הקדרה על מקום מעמדה על הכירה וגם שפוך בו מים להתבשל ולפי שהם אמרו בהמשל היא הסיר ואנחנו הבשר (לעיל יא) לכן אמר גם הוא בזה המשל לומר היום הוא תחלת המצור שהיא הכנה אל הכבוש כמו שהעמדת הקדרה על הכירה ויציקת המים בו הוא הכנה אל הבישול : (ד) אסוף נתחיה אליה · הכנס בה הנתחים הראוים לה : כל נתח טוב . וחוזר ומפרש ירך וכתף שהם נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא . את הסיר מלא משאר מבחר האיברים (ולפי שהאיברים מנותחים לפי העצמות יקראו האיברים בשם עצמים) : (ה) מבחר הצאן לקוח . ר"ל הבשר שתשים בסיר יהיה ממבחר מהשמנים והנבחרים שבצאן : וגם דור · שים תחת הסיר מדורת העצמים שבמקום עצים יבער עצמים : רתח רתחיה . ר"ל כ"כ תבעיר האש ותרתיח הסיר עד שגם העצמים יתבשלו בה עם שהם קשים להתבשל ור"ל בעת יתחיל המצור יתאספו בה כל בני הערים שנחרבו וגם שרי העם והמושלים ואמר לעשות מדורה מעצמים לרמז על עצמות והחללים הנהרגים חנם בקרבה ע"י המלך והשרים שהם מבעירים האש ומביאים הפורעניות וגרות המצור ואמר רתח וכו' לרמז שכ"כ יקשה גרות המצור עד שגם הגבורים החזקים כעצמים יכלו ויפלו בה בחרב וברעב ובדבר : (ו) לכן : ר"ל הואיל ואמר לי במשל לכן אפרש הדבר כה אמר ה' וגו' : אוי וגו' . אוי לך ירושלים אשר נשפך בך דמי נקיים : סיר · אתה הסיר אשר נשאר בה זוהמתה ולא יצאה ממנה זוהמתה כי לא העבירו ממנה כדרך שמעבירים זוהמת הסיר ר"ל עדיין פומאות העון אצלך ולא עשית תשובה שילך לה העון : לנתחיה לנתחיה הוציאה . ר"ל כמו שאין דרך לשפוך מסיר כזאת כל הנתחים בבת אחת כי ישפך עמהם גם הזוהמה הנשארת בשולי הסיר אולם יוציאם נתחים נתחים מה שפגע ראשון נוטל תחלה מבלי הפלת גורל לדעת מי ראשון כו' כן לא גלו אנשי ירושלים בבת אחת כי מהם גלו עם יהויקים ומהם עם יהויכין ומהם עם צדקיהו ולא גלו על פי גורל כי אם מי שבא בידו ראשו גלם תחלה וכאומר לא היה כן בעבור שאלו פשעו יותר מאלו והגורל נפל על אלו שפשעו ביותר כי באמת דרך אחד להם : (ז) כי דמה · דם הנקי

מצודת ציון

הקרוב : (ג) שפות · ענין העמדת הסיר על הכירה כמו שפות הסיר הגדולה (מ"ב ד) : הסיר · הקדרה : יצוק · שפוך : (ד) אסוף · הכנס כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : נתחיה · איבריה כמו ונתח אותו לנתחיו (ויקרא א) : ירך · הוא הרגל : כתף · הוא רוחב היד ממעל : עצמים · ר"ל איברים : (ה) דור · מל' מדורה והבערה כמו מדורות אש (ישעיה ל) : רתח רתחיה · ענין הבשול בחוזק שמעלה כעין אבעבעות וכן ירתיח כסיר מצולה (איוב מא) : (ו) חלאתה · ענין זוהמא ודומה לו במקראות שלאחריו : (ז) צחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח) : התם

לנקום נקמתו : (ט) המדורה . הסק גדול פואי"ה בלע"ז : (י) הרבה העצים הדלק האש . להרבות העצים ולהדליק האש : התם הבשר . והרקח המרקחת . כשהבשר תם מעל העצמות והוא מלפמק ומעורב ברוטב ומגיס בכף דומה למרקחת פסוס שממנין שמערבין אותה יפה יפה ומתוך לימוק הבשר פסנה נהפך לחוכה שקורין אורעש"ור בלע"ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יכשו ויעשו לשון חרה מני חורב (איוב ל"ם) וכן למען תחם וחרה נחשתה כדרך קדירה שתמו מימיה ברתיחתה מתחממת ונשרפין חרסיה והתבשיל מתקלקל : (יא) התום חלאתה . תכלה זוהמתה ותבלע בנחשתה סיר של נחשת היא : (יב) תאונים הלאת . בתואנה ותרמית הלאת את העניים לכן לא יצאו ממנה רשעי' שבתוכה אלא באש פורענותה יכלו : (יג) בטומאתך . בטומאה של זמה תכלה : יען טהרתיך . להוכיח ע"פ הנביאים ולא טהרת וגו' : (יד) לא אפרע . לא אבטל גזירתי : ולא אנחם . לשוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך : (טז) מחמד עיניך . אשתך כמו שהענין

צחיה סלע לבלתי הכסות :
ט לכן כה אמר אדני יהוה אוי עיר
הדמים גם־אני אגדיל המדורה :
י הרבה העצים הדלק האש התם
הבשר והרקח המרקחה והעצמות
יחרו : יא והעמידה על־גחליה רקה
למען תחם וחרה נחשתה ונתכה
בתוכה טמאתה תתם חלאתה :
יב תאנים הלאת ולא־תצא ממנה
רבת חלאתה באש חלאתה :
יג בטמאתך זמה יען טהרתיך ולא
טהרת מטמאתך לא תטהרי־עוד
עד־הניחי את־חמתי בך : יד אני
יהוה דברתי באה ועשיתי לא־
אפרע ולא־אחוס ולא אנחם
כדרכיך וכעלילותיך שפטוך נאם
אדני יהוה :
טו ויהי דבר־יהוה אלי לאמר :
טז בן־אדם הנני לקח ממך את־
מחמד עיניך במגפה ולא תספד

דם זכאי בגלי בדיל דלא
לאשתבקא : ט בכן כדנן
אמר יי אלהים וי על קרתא
דאשדי דם זכאי בגוה אף
אנא אסגי תבירה : י אסגי
מלכיא כניש משריתא תקים
סומכותא וזמין עלה עבדי
קרבא וגברהא ישתבשון :
יא ואשאר ארעא צדיא בדיל
דיצדון ויסופון תרעי קרוהא
ויתמסון בגוה עבדי סאובתה
ויסופון חובהא : יב תתקופין
אתמליאת ולא יפקון מנה
עבדי בישתא בנורא תתוקד
מסגיות חובהא :
יג בדאסתאבת בעצת חטאין
חלף דדכיתיך ולא דכית
מסואבתיך לא תדכין עוד עד
דאניח חמתי ביך : יד אנא
יי גזרית במימרי אתיא
ותתקים לא אמנע ולא אחוס
ולא ארחם כאורחתיך בישתא
וכעובדיך מקלקליא אתפרע
מניך אמר יי אלהים : טו והוה
פתגם נבואה מן קדם יי עמי
למימר : טז בר אדם הא אנא
נסיב מנך ית רגגא דעינך במותא ולא תספד ולא תבכי

סימן והרקח במרקחת ירקח פתחין מרקחה מרקחי' קמצין וסימ' טעם בקו"ף פתחין טעם בחי"ת קמצין: ולא תצאו ו' דסמיכי וסי' ולא תצא משם אנה . הנה נתנו עליך עבותים . תאנים הלאת ולא תצא: ולא תצא בצבאתינו . ותרין חברוהי . ולא תצא אלהים : אני ה' דברתי ב' ר"פ וסי' אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה . באה ועשיתי לא אפרע : ולא תבוא ג' בקרי' וסימ' ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו . כחשו בה' ויאמרו לא הוא : הנני לוקח ממך את מחמד עיניך : לקח ה' וחס' וסימ' אם לקח יעקב אשה . ארור לקח שחד . לקח את אדניך . יחברו . את מחמד עיניך . את עץ יוסף . הנני לקח את בני ישראל . יסר לץ לקח לו קלון :

על נתינת סלע ואני גם כן נתתיו לסיותו מגולה לפני לבלתי הכסות שלא אביתי לסלוח לה כי גדול עונם מנשה וכן אמר בספר מלכים וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלוח : (ט) לכן כה אמר ה' . גם אני אגדיל המדורה . לפי שאמר דור העצמים תחתיה אמר האל יתברך גם אני רוצה לומר הם הגדילו לעשות הרע גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול ואמרתי לך דור העצמים גם אני אגדיל המדורה והרבה עצים על העצמים כי האור יאחז במערה יותר בעצים מן העצמים שהם קשים ואדליק האש הרבה כדי שיתם הבשר ויסיר מאוכל וגם העצמות שהם קשים יחרו וישרפו מחוזק האש הגדולה : (י) הרבה . מקור וכן הדלק התם והרקח ופירושו והרקח המרקחת כי כשהבשר מבושל משימים בקדרה בשמים להטעים הבשר לאכילה ועירוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שיתמו בעיר מרוב הצרות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומרוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי' : יחרו . מבנין נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים במדבר שהוא מקום הנשרף מרוב החמימות : (יא) והעמידה על גחליה ריקה . מקור כאילו אמר והעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תעמוד הקדרה ריקה על האש ותה' וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרסיה : למען תחם . מבנין נפעל שרשו חמם והמשל אמר שתשאר העיר ריקה מאנשים תהיה שממה גפרית ומלח שרפה כל ארצה : וחרה . מבנין הקל שרשו חרר כמו שפירש' יחרו : נחשתה . תחתיה וכן יען השפך נחשתך תחתיתך וכמשנה הבית שהיא מלאה מבקין עפורין ונתנן למטה מנחושתו של תנור פירוש תחתיתו : ונתכה בתוכה . בתוך חרסיה תבלע טומאתה וכפל הענין במלות שונות ואמר תתם חלאתה תתם בשורק כמו בחולם כמו ושפתי חכמים תשמורם והוא מבנין נפעל : (יב) תאונים הלאת . תאנים מגזרת און ומענינו פי' הוגיעה עצמה עשות השקרים ובא על דרך הפוך נלאו : ולא תצא ממנה . רבת חלאתה . לא תוכל לצאת ממנה כי הוא רבת חלאת' : באש חלאתה . כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא שתשם באש כמו שאמר תתם חלאתה : (יג) בטמאתך זמה . עדין את בטומאתך שהיא זמה : יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך . בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתטהרי מטומאתך ולא שמעת אלי : לא תטהרי עוד . עד שתקבלי העונש וזהו על דרך המשל לב הטעם הזה כמו שפירשנו במקומו : (יד) אני ה' דברתי באה ועשיתי הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תחשבו שתבא דרך מקרה : לא אפרע . לא אשוב אחור ממה בגזרתי וכן בדברי רז"ל הקורא למפרע : שפטוך . השופטים כמו שאמר למעלה ואנשים צדיקים ישפטו אתהם או פי' שפטוך הגוים הבאים עליך : ויהי . (טז) בן אדם . מחמד עיניך זה אשתו כמו שמפרש ותמת אשתי בערב : במגפה . שלא יקדם לה חולי וזה למופת כי פתאום יבא שברה במחמד עיניהם שהוא בית המקדש : ולא תספוד ולא תבכה . להיות למופת

תולדות אהרן יען טהרתיך . ב"ק לב : מחמד עיניך . מ"ק כח סנהדרין כב :

מצודת דוד

הנקי הנשפך שהיה בתוכה הנה שמה אותו על יבשות הסלע להיות מתקיים לא שפכה אותו על עפר הארץ להיות נבלע ונכסה בעפר הארץ ר"ל שפכו דם בגלוי ובפרסום ולא חששו לעשות בסתר לבל יוודע : (ח) להעלות חמה . לכן בכדי להעלות חמתי ולנקום בהם נקם קיימתי את הדם הנשפך בה להיות מתקיים כאלו הוא על יבשות הסלע לבל יהיה נכסה מעיני ר"ל כמו שהם עשו בגלוי כן השארתי את הדם מגולה להיות זכור לפני להעלות חמתי לנקום בהם נקמת הדם ואחז במשל מבן אדם המשאיל דבר מגולה למען יזכור בו : (ט) לכן . הואיל והדם הנקי זכור לפני לכן כה אמר ה' אוי לך עיר הדמים : גם אני . כמו שהם הגדילו רשע כן גם אני אגדיל המדורה שתחת הסיר : (י) הרבה העצים . ר"ל אמור בנבואה שאני ארבה העצים ואדליק האש למען התם את הבשר לכלותה : והרקח . אשים בה מרקחת בשמים כי כן הדרך להשים הבשמים בתבשיל לאחר שנלפמק הרבה : והעצמות . גם העצמות יתייבשו מאד מחום האש : (יא) והעמידה . אעמיד את הסיר על גחלים שמתחת לה כשהיא רקה מן התבשיל ההושם בה כי הכל נשרף מחום האש הרב : למען תחם . למען תתחמם הסיר ותתייבש שוליה להיות נחר מחום האש : ונתכה בתוכה טומאתה . הזוהמא הטמאה והמאוסה המתדבק בסיר תהיה נמסת בתוך הסיר ואז תתום ותכלה זוהמתה כי תשרף גם היא אחר שהיא נמסת בה ר"ל אגדיל החמה עד אשר יתמו אנשי העיר ואף הגבורים יכלו עמהם ואז תשאר העיר רקנית מיושביה ותשאר שממה ובזה ימורק עון עמה : (יב) תאונים הלאה . נתייגעת בעשות הרבה עלילות ושקרים ולא תצא ממנה מרבית הזוהמא ר"ל איננה עושה תשובה על מרבית עוונה ולכן לא תצא ממנה הזוהמא כ"א ע"י האש שהוא ישרוף אותם ר"ל לא תלך ממנה עוונה כ"א ע"י מירוק אש הפורעניות : (יג) בטומאתך זמה . עדיין אתה בטומאתך שהיא זמה שעשית : יען טהרתיך . בעבור שאני הייתי מחזר לטהר אותך כי שלחתי הנביאים להחזירך למוטב ועכ"ז לא טהרת מטומאתך ולא שבת אלי א"כ בודאי לא תטהרי עוד עד אשר אניח את חמתי בך לפרוע ממך ובזה תהיה מוטהר וממורק מן העון : (יד) אני ה' דברתי . זה ימים רבים דברתי שיבוא הפורעניות והנה כבר באה וכבר עשיתי כי כבר שמך מלך בבל על ירושלים : לא אפרע . לא אבטל דברי ולא אחוס עליכם ולא אנחם לחשוב מחשבה אחרת לטובה : כדרכיך . כפי דרכיך ומעשיך ישפטו אותך הכשדים כי הם יהיו שלוחי המקום לעשות המשפט : (טז) את מחמד עיניך . אמר זה על אשתו שהיה הנביא אוהב אותה מאד : במגפה . ר"ל במיתה פתאומית כדרך המגפה :

מצודת ציון

(י) התם . ענין השלמה וכליון כמו עד תומי אותה בידו (ירמיה כו) : והרקח המרקחה . כן נקרא תערובות הבשמים וכן רוקח מרקחת (שמות ל) : יחרו . ענין יובש מחום האש כמו ותוכו נחר (לעיל טו) : (יא) רקה . ריקנית : תחם . תתחמם . וחרה . ענין יובש : נחושתה . ענינו תחתית הדבר ושוליו כמו השפך נחושתך (לעיל טז) : ונתכה . מל' התכה והמסה כמו והתכתי אתכם (לעיל כב) : טומאתה . ר"ל הטינוף : תתום . ענין כליון : (יב) תאונים . ענין עלילה ושקר כמו כי תואנה היא מבקש (שופטים יד) : הלאת . ענין יגיעה כמו מה הלאתיך (מיכה ו) : רבת . מלשון רבוי : (יד) אפרע . ענין בטול והשבתה כמו ותפרעו כל עצתי (משלי א) : אחוס . מל' חס וחמלה : אנחם . ענין ספוק מחשבה : ועלילותיך . כמעשיך : (טז) מחמד . מל' חמדה ואהבה : (יז) האנק . ענין אנחה

למופת לישראל כי כן יעשו מרוב הצרות : ולא תבא דמעתך • לא תבא על לחייך וי"ת ולא תשגר דמעין : (יז) האנק דם . מהאנק דם כלומר מזעק כשאר אבלים שתוק אתה שלא תזעק ותרגם יונתן אידנק שתוק ובדברי רז"ל האנק מכאן שמנוחין על המתים ולמדו ממלת דום שאבל אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר באלה השנים תעשה מנהג אבל לנוח ולידום אבל כשאר דבורים לא : מתים אבל לא תעשה . כמו הסוף אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם ויונתן תרגם על מיתיך אבלא לא תעביד : פארך חבוש עליך . פארך היא מגבעת הראש שהוא פאר האדם כמו פארי פשתים יהיו על ראשם הפארים והצעדים ואבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו וישב בגלוי הראש ממגבעתו ויעטוף בסודרו בעטיפת השפם עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר האל יתברך ליחזקאל שלא לנהוג מנהגי אבל במות אשתו להיות למופת

וְלֹא תִבְכֶּה וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ׃
הֵאָנֵק ׀ דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה
פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים
בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל־שָׂפָם וְלֶחֶם
אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃ יח וָאֲדַבֵּר אֶל־
הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב
וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי׃ יט וַיֹּאמְרוּ
אֵלַי הָעָם הֲלֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה
לָּנוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂה׃ כ וָאֹמַר אֲלֵיהֶם
דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כא אֱמֹר ׀
לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם
מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם
וּבְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ כב וַעֲשִׂיתֶם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי עַל־שָׂפָם לֹא תַעְטוּ וְלֶחֶם
אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵלוּ׃ כג וּפְאֵרֵכֶם עַל־
רָאשֵׁיכֶם וְנַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם לֹא
תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ וּנְמַקֹּתֶם
בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם וּנְהַמְתֶּם אִישׁ אֶל־אָחִיו׃
כד וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה תַּעֲשׂוּ בְּבֹאָהּ וִידַעְתֶּם
כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כה וְאַתָּה בֶן־
אָדָם הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם אֶת־
מָעוּזָּם מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם אֶת־מַחְמַד
עֵינֵיהֶם וְאֶת־מַשָּׂא נַפְשָׁם בְּנֵיהֶם
וּבְנוֹתֵיהֶם׃ כו בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא

מ"ל בסיפר׳ · ג' ול' חסרין · ג' ב' חס' · וא' מ"ל · י"ו · כ' · ח' חס' בסיפ' · ל' בטעם בסיפרא · ל' · ב' · ל' · ו' · ל' ותכר · ל' · כ' · ל' · ל' וחד לבוס את מבח

וְלָא תְשַׁגַּר דִּמְעִין׃ יז אִידְנַק
שְׁתוֹק עַל מוֹתָךְ אֶבְלָא לָא
תַעְבֵּיד טוֹטְפָתָךְ יְהוֹיָן עֲלָךְ
וּמְסָנָךְ תְּשַׁוֵּי בְּרַגְלָךְ וְלָא
תִתְעַטֵּיף עַל שָׂפָם וּלְחֵים
אֶבְלִין לָא תֵיכוֹל׃ יח וְאִתְנַבֵּיתִי
לְעַמָּא בְּצַפְרָא וּמִיתַת אִתְּתִי
בְּרַמְשָׁא וַעֲבָדִית בְּצַפְרָא
כְּמָא דְאִתְפַּקְּדִית׃ יט וַאֲמָרוּ
לִי עַמָּא הֲלָא תְחַוֵּי לָנָא מָא
אִילֵין לָנָא אֲרֵי אַתְּ עָבֵיד׃
כ וַאֲמָרִית לְהוֹן פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִמִּי לְמֵימָר׃
כא אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא
מְפִים יַת בֵּית מַקְדְּשִׁי יְקַר
תּוּקְפְּכוֹן רִגְנָא דְעֵינֵיכוֹן וְחַבּוּב
נַפְשְׁכוֹן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן
דְשַׁבַקְתּוּן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן׃
כב וְתַעְבְּדוּן כְּמָא דַעֲבָדִית
עַל שָׂפָם לָא תִתְעַטְּפוּן וּלְחֵים
אֶבְלִין לָא תֵיכְלוּן׃
כג וְטוֹטְפָתְכוֹן בְּרֵישֵׁיכוֹן
וּמְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן לָא תִסְפְּדוּן
וְלָא תִבְכּוּן וְתִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיכוֹן
וְתִתְנַהֲמוּן גְּבַר לַאֲחוּהִי׃
כד וִיהֵי יְחֶזְקֵאל לְכוֹן לְאָת
כְּכֹל דִּי עֲבַד תַּעְבְּדוּן בְּמֵיתָהּ
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃
כה וְאַתְּ בַּר אָדָם הֲלָא בְּיוֹמָא
דַאֲעְדֵּי מִנְּהוֹן יַת בֵּית
מַקְדְּשֵׁיהוֹן יְקַר תּוּקְפֵּיהוֹן
חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן יִתְנְסִיב
מִנְּהוֹן רִגְנָא דְעֵינֵיהוֹן וְחַבּוּב
נַפְשְׁהוֹן דְּטַב לְהוֹן מִבְּנֵיהוֹן
וּמִבְּנָתֵיהוֹן׃ כו בְּיוֹמָא הַהוּא

לישראל ורבותינו ז"ל פירשו פארך אלו תפילין שנראה וכן ת"י טוטפתך יהוין עלך : ולחם אנשים לא תאכל . כשאר אבלים שסועדים להם שכניהם מאכל. ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול : (יח) ואדבר אל העם • דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי : ואעש בבקר • שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים : (יט) ויאמרו . מה אלה לנו . מה מופת הם הדברים האלה לנו : כי אתה עושה • כי ידענו שאתה עושה אותם למופת לנו : (כ) ואמר אליהם דבר ה' • אינני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם הנבואה שבאה אלי שתמות אשתי וצונו האל יתברך שלא אתאבל עליה ומה ששאלו מה המופת הוא לכם : דבר ה' היה אלי לאמר . לכם . מה מופת הוא לכם : (כא) אמור . הנני מחלל . שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצים וחללוה : גאון עוזכם . כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד האל יתברך בענן ובאש העליונה : מחמד עיניכם • שהיה יפה בבנינו ובתקונו : ומחמל נפשכם . כאשר יחמול איש על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי' אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל : בניכם ובנותיכם אשר עזבתם • כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם יבא להם מבש' שיאמ' להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם כי מרוב צרותם יהיו נדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכו' : (כב) ועשיתם . מבואר הוא : (כג) ופארכם . חסר יו"ד הרבים מסמכת' : ונמקותם • כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ימקו בעונם : ונהמתם . כאדם שסוגג בפיו ונוהם על הרע' אשר עש' כענין ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך ואמרת איך שנאתי מוסר וגו' : (כד) והיה יחזקאל . הנביא היה מדבר בל' האל ית' לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני ה' אלהים : בבאה . בבא השמועה הרעה שחרב בהמ"ק : (כה) ואתה . הלא ביום קחתי על דרך שאמ' הנני לוקח ממך : ואת משא נפשם . מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא יבא הפליט אליך . נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי שהחרבן היה בעשרה באב והפליט בא

שהענין מוכיח בסופו : (יז) האנק • התאנקמק בשתיקה שוא"ש דמיני"ן בלע"ז : פארך • תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה הילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפת הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים : (יח) כאשר צויתי • שלא לנהוג אבילות : (יט) מה אלה לנו . מה הרמזים הללו עלינו : (כא) אשר עזבתם . בירושלים כשגליתם בגולה : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי • לא תנהגו אבילות כי אין מנחמין לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים • ד"א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם : שפם • גרינו"ן בלע"ז : (כג) ונמקותם • אישרוויי"ן דמוני"ן בלע"ז : (כד) בבואה • בבא הרעה הזאת : (כה) משא נפשם • שנפשם מתנשאה בהם : (כו) ביום ההוא • א"א לבא הפלים ביום החורבן וכן פתרונו ביום

וא' ולקח נפשות חכם : עזכם ב' וסימ' ושברתי את גאון עזכם. את מקדשי גאון עזכם : יחזקאל ב' וסימ' היה היה דבר ה' דריש סיפרא׳ והיה יחזקאל לכם למופת :

מצודת ציון

אנקה כמו. אנקת אסיר (תהלים קב) : דום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : חבוש . כן יקרא תקון הראש והקשירה וכן וחבשת להם מגבעות (שמות כט) : תעטה . ענין עטיפה כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : שפם . שוא שער השפתים : (כא) גאון . ענין רוממות : עוזכם . ענין חוזק : ומחמל . מלשון חמלה ורחמנות : (כג) ונמקותם • מל' המקה והמסה : ונהמתם • מל' המייה : (כד) למופת לאות וסימן : (כה) משא . מלשון נשיאה והרמה : (כו) הפליט - הנמלט מהמלחמה כמו ויבא

תולדות אהרן האנק דום . מ"ק טו : פארך חבוש • ברכות יא יז סוכה כה מ"ק טו (מ"ק סב) : ונעלך . מ"ק טו : ולחם אנשים . מ"ק כז : ותמת אשתי • שם סנהדרין כב : גאון עוזכם . ב"ב ד :

מצודת דוד

ולא תספוד • לא תעשה הספד עליה כדרך שעושים למתים : ולא תבוא דמעתך • לא תבוא על לחייך דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש : (יז) האנק דום . מהאנק דום ר"ל שתוק מן האנקה ולא תאנק : מתים אבל • הוא הפוך אבל מתים ר"ל מנהג האבל שעושים על המתים לא תעשה : פארך • התקן עליך מגבעות הראש שהוא לפאר ולהדר וכן נאמר פארי המגבעות (שמות לט) ודרך האבל היה להסיר המגבעות מהראש . ורז"ל אמרו שעל התפילין יאמר שהאבל אסור בהן : ונעליך • לא כדרך האבל שחולץ המנעל : ולא תעטה • לא כדרך האבל שמעטף ראשו עד שער השפתים : ולחם אנשים . לא כדרך האבל שמברין אותו סעודה הראשונה משל אחרים : (יח) ואדבר • את דברי הנבואה הזאת : ואעש בבוקר . בבוקר השני עשיתי כאשר צויתי מפי ה' שלא לנהוג מנהג אבלות : (יט) הלא תגיד . הלא מהראוי שתגיד לנו מה הדברים האלה מרמזים עלינו אשר אתה עושה : (כא) הנני מחלל . למסור ביד האויב את מקדשי שהוא גאון עוזכם ומחמד עיניכם ומחמל נפשכם ר"ל אהוב לכם ותחמולו עליו . אשר עזבתם . כשגליתם בגולה עזבתם בירושלים : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי וגו' • וחוזר ומפרש על שפם וכו' וזהו לפי שאין לנהוג מנהג אבלים אלא במקום שיש מנחמים אבל אז יהיו כולם אבלים וא"כ מי ינחם את מי : (כג) ונמקותם . תהיו נמסים בצרות בגמול עוונותיכם ומכאב לב תהמו איש עם אחיו ר"ל כולכם זה כזה : (כד) והיה יחזקאל . כאומר ולכן עשיתי כזאת למען אהיה לכם למופת שתעשו כמו שעשיתי אני שלא נהגתי מנהג אבלים : בבואה • בעת בא הפורענות אז תעשו כמוני : כי אני ה' • הנאמן ליפרע גמול : (כה) ביום קחתי . בעת אקח מהם בה"מ שהוא מעוזם וחזקם ושמחת תפארתם אשר בו יתפארו : את מחמד . מוסב על ביום קחתי לומר בעת אקח את מחמד עיניהם ואת מה שנפשם מתנשאה ומתפאר בהם וחוזר ומפרש לומר שהם בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא . בעת ההיא יבוא אליך הפליט מן המלחמה להשמיע אל

רש"י

גם נהמשם לטבת כמו שכתוב לפנים ויהי בשנת שתים עשרה שנה וגומר אלא פירוש ביום קחתי ביום ההוא כעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא שרש ישי ואחרי אשר בו ביום ההוא והדומים להם שפירושם עת וזמן : להשמעות אזנים • להשמיע לאזנים דבר החרבן : להשמעות . שם ויונתן תרגם לאשמעותך בשורא ויש לפרש להשמעות אזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החרבן להשמעות אזנים לא למראה עינים כי אפשר שהיה הפליט באחד המקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם מכל מקום יש לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד תשעה חדשים מן החרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל : (כז) ביום ההוא יפתח פיך את הפליט . עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר נבאתי לכם ולא שמעתם ולא הייתם מאמינים לדברי וי"א ביום ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא : ותדבר ולא תאלם עוד . כיון שיגיעו אליכם כל נבואותיך תוכל לדבר להם ולהוכיחם כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמר ולא תאלם

ביום ההוא שיבא הפלים אליך להשמיע אזנך ביום ההוא יפתח פיך : להשמעות אזנים . לבשר בשורה שהוכתה העיר : (כז) את הפלים · עם הפלים : ותדבר ולא תאלם · לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו' מעתה יראו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהתנבאות להם : (ג) האח · לשון שמחה : כי נחל . כי נגחל והיה מורשה לאחרים : (ד) לבני קדם • כשדים וארם לצד מזרח הם : (ו) יען מחאך יד ורקעך ברגל . לשם שמחה ואע"פ שבראש הספר (לעיל ג) אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגליך ואמור האח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמחה אבל אין עניינם שוה וכן חלולים לכלה ולמת : ורקעך . לשון מרפס : בכל שאטך · לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו (בראשית כה) שתרגום אונקלוס ושאט עשו ואני

הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם׃
כז בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח פִּיךָ אֶת־הַפָּלִיט
וּתְדַבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם
לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

כה

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־
בְּנֵי עַמּוֹן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ
לִבְנֵי עַמּוֹן שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יְהוִה
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אָמְרֵךְ
הֶאָח אֶל־מִקְדָּשִׁי כִי־נִחָל וְאֶל־אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל כִּי נָשַׁמָּה וְאֶל־בֵּית יְהוּדָה
כִּי הָלְכוּ בַּגּוֹלָה׃ ד לָכֵן הִנְנִי נֹתְנָךְ
לִבְנֵי־קֶדֶם לְמוֹרָשָׁה וְיִשְּׁבוּ
טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ וְנָתְנוּ בָךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם
הֵמָּה יֹאכְלוּ פִרְיֵךְ וְהֵמָּה יִשְׁתּוּ
חֲלָבֵךְ׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־רַבָּה לִנְוֵה
גְמַלִּים וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן לְמִרְבַּץ־צֹאן
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ו כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן מַחְאֲךָ
יָד וְרַקְעֲךָ בְּרָגֶל וַתִּשְׂמַח בְּכָל־
שָׁאטְךָ בְּנֶפֶשׁ אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃
ז לָכֵן הִנְנִי נָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ
וּנְתַתִּיךָ לְבַג לַגּוֹיִם וְהִכְרַתִּיךָ מִן־
הָעַמִּים וְהַאֲבַדְתִּיךָ מִן־הָאֲרָצוֹת אַשְׁמִידְךָ וְיָדַעְתָּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה׃

תרגום

יֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא לְוָתָךְ לְאַשְׁמָעוּתָךְ בְּסוֹרָא׃ כז בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְפְּתַח פּוּמָךְ בְּמֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא וְתִתְנַבֵּי וְלָא תִשְׁתּוֹק עוֹד וּתְהֵי לְהוֹן לְאָת וְתֵידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְתִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן׃ ג וְתֵימַר לִבְנֵי עַמּוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ אֱלֹהִים כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דַּאֲמַרְתָּא חֶדְוָא עַל מַקְדְּשִׁי אֲרֵי אִתַּחַל וְעַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי צְדִיאַת וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲרֵי הֲלִיכוּ בְּגָלוּתָא׃ ד בְּכֵן הָא אֲנָא מָסַר לִיךְ לִבְנֵי מַדִּנְחָא לִירוּתָא וְיִתְבוּן בִּרְנְיָתֵיהוֹן בִּיךְ וְיִגְרוּן בִּיךְ מַשְׁכְּנֵיהוֹן אִינוּן יֵיכְלוּן טוּב אַרְעִיךְ וְאִינוּן יְבוּזוּן נִכְסָךְ׃ ה וְאֶתֵּן יָת רַבָּה לִמְדוֹר גַּמְלִין וְיָת בְּנֵי עַמּוֹן לְבֵית מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלָף דְּטַפַּחְתָּא בִּידָךְ וּרְפַסְתָּא בְּרִגְלָךְ וַחֲדִיתָא בְּכָל צִפּוּחַ נְפַשׁ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ז בְּכֵן הָא אֲנָא מָרִים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאֶתְּנִנָךְ לְבִיז לְעַמְמַיָּא וְאֶשֵׁיצְנָךְ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאוֹבְדִנָךְ מִן מְדִינָתָא

רד"ק

עוד לפי שאמר לו בנבואת הנקמה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח : ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם . עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישראל ששמחו לחרבנה ובגלותו לדבר בחרבן ארץ ישראל בפרשה הזאת פתח בחרבן האומות : (ג) ואמרת לבני עמון . יען אמרך · אמר לשון נקבה כנגד הכנסה : האח · ענין שמחה וגילה וכן האח ראתה עינינו והדומים להם וכן ת"י חדוה : כי נחל . בפעל מבעלי הכפל שעקרו נחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שידמו הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה בשוא הנו"ן כן נחל נאמר שהוא עבר ואף על פי שהוא קמוץ מלאנו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר הנני מחלל את מקדשי : ואל אדמת ישראל כי נשמה . והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה משנת שם לחזקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה : (ד) לכן הנני נותנך . בקמץ הנו"ן וטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם : לבני קדם . אמר אעפ"י שנמלטו מיד נבוכדנצר שנפל לו גורלו על ירושלם לא ישמחו בעבור זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את הארץ : וישבו טירותיהם בך . לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מישבים אותה בטירות והיכלות שיבנו בה : המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך . דרך משל כמו שת"י אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבוזון נכסך : (ה) ונתתי את רבה . היא עיר המלוכה : לנוה גמלים . כי אחר זמן שיניחו אותה מדי ופרס מעצמם הו מפני עם אחר שיבא עליהם תהיה חריבה ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן : וידעתם כי אני ה'. תדעו כי אני ה' היכול על הכל ומשגיח בכל ומה שבא על ישראל בעונם היה ומה שיבא לכם גם כן לפי שמחתם לארץ ישראל : (ו) כי כה אמר ה'. יען מחאך יד . לשמחון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עצי השדה ימחאו כף ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמחה והוא הרקוד : מחאך . מקור ובא פ"א הפעל בפתח מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בפתחי את קברותיכם והדומי' לו ומפני אות הגרון יפתח פ"א הפעל כמו ובשחטם את בניהם לפעמו במחנה דן ואמר רקעך בפתח פ"א הפעל ג"כ ואע"פ שאין שאטך . מקור והשי"ן בקמ"ץ והיה משל על הבזה והגימ"ל והזי"ן מתחלפין באלפא

מסורה

הפליט ה' וסי' ויבא הפליט ויגד • ביום ההוא יבא הפליט אליך • ודברתיה יפתח פיך את הפליט • בא אלי הפליט מירושלם . לפני בא הפליט ויפתח : נחל ב' א' קמץ וא' פתח ובתרי לישני וסימ' אשר נחל משה : אל מקדשי כי נחל · בתרא קמץ : טירותיהם ג' מ"ל בליש' בקריאה וסימ' וישבו טירותיהם בך • מתחת הטירות; ואלה מושבותם לטירותם דר"ה : עליך ג' מטעי' וסימן לכן הנני נטיתי את ידי · כל ידעיך בעמים • דבר ואמרת :

סקוף גרונית ובא כן לזיוג המלות : בכל שאטך בנפש · תרגם ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך :
משפטו להקבת ... כמו בשכבך ושב רתב להנית מאל"ף : (ז) לכן . ונתתיך לבג לגוים . לבג כתיב ועניינו כמו מאכל פת בג וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה

מצודת דוד

אל האזנים דבר החורבן : (כז) את הפלים . עם ביאת הפלים יפתח פיך ולתוספות ביאור אמר ותדבר ולא תאלם עוד כי עד העת ההיא היה כאיש אלם לבל יוכיחם מלבו כי לא שמעו אליו וכמ"ש ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג) לכן אמר בבוא הפלים ויראו שאמת דברת אז יהיה לך פתחון פה להוכיחם מלבך כי מאז ישמעו לך : והיית להם למופת . ר"ל אז יאמינו בדבריך כדרך שמאמינים במופת : וידעו כי אני ה' • ואז ידעו שאני ה' הנאמן במאמרו ומקיים דברו : **כה** (ב) שים פניך . סבב פניך אל מול בני עמון : (ג) יען אמרך האח · ר"ל בעבור ששמחת על מקדשי אשר נתחלל להמסר ביד העכו"ם : (ד) לבני קדם · הם פרס ומדי היושבים במזרחה של בני עמון במקצוע מזרחית צפונית : וישבו . ר"ל לא יבואו רק לשלול שלל וללכת וכדרך שעשה נ"נ אלא יתעכבו שמה ויעמידו בך ארמנות ומשכנות ויאכלו פרי ארצך וישתו חלב נאנך : (ה) את רבה . היא עיר המלוכה : לנוה גמלים . כי יחרבו אותה ויעמדו שם גמלים : ואת בני עמון . ר"ל אשר ערי בני עמון : כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול : (ו) מחאך יד · בעבור שהכית כפך זה לזה כדרך שמחה : ורקעך ברגל . בעטת ברגל בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ וגם הוא ענין שמחה ועם כי אמר למעלה הכה בכפך ורקע ברגלך (לעיל ו) על ענין צער ואבל הנה יש דברים שעושים לאבלות ולשמחה ואין עניינם שוה וכמו שמביאים חלילים למת ולכלה : ותשמח בכל שאטך בנפש . שמחת בכל בזיון שלך שבזית בנפשך את אדמת ישראל : (ז) נטיתי את ידי · להכות בך : מן העמים . ר"ל לא תהיה נחשבת עוד לעם בין העובדי כוכבים : והאבדתיך מן הארצות.
כפל

מצודת ציון

ויבא הפליט ויגד לאברם (בראשית יד) : (כז) תאלם • מלשון אלם : (ג) האח • ענין ל' שמחה : נחל · מל' חלול : נשמה:ל' שממה: (ד) למורשה • מל' ירושה: טירותיהם : ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים סט) : משכניהם · מל' משכן אוהל : (ה) לנוה • עיר מדור : למרבץ • ענין הרביצה לנוח : (ו) מחאך • ענין הכאת כף אל כף דרך שמחה וכן ימחאו כף (ישעיה נה) : ורקעך • ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י) : שאטך • ענין בזיון כמו השאטים אותם (לקמן כח) : (ז) לבג • מל' בזה ושלל והכ' זיב לבג והוא ענין מאכל כמו מפת בג המלך (דניאל א) או לבג הוא כמו לבז והגימ"ל הוא במקום הזי"ן באטב"ח וכן גם גבול (לקמן מז) ור"ל זה גבול

נאלפה ביותר דא"ע כ"ח : (ח) כה אמר ה' . יען אמור מואב ושעיר : אמור . מקור : מואב . הוא עיקר האמירה לפיכך הוא ל' יחיד כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אמר בהם לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיהו : הנה ככל הגוים בית יהודה . לפי שנבחר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקו בית יהודה כי כל הגוים ע"י סנחריב ונבוכדנצר והנה הם ג"כ כהם ולא הועילה להם שכינתו האל יתברך אשר היה בתוכם : (ט) לכן הנני פותח את כתף מואב . עבר מואב כמו ולכתף הבית ובסמוך יאמר כתף בסגול אמר אפתח עבר מואב מהערים מצד הערים הבצורות שלו שהיה בוטח בהם מעם אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר משאר הערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות : בעל מעון וקריתימה. כתיב וקריתמה בלא יו"ד אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא : (י) לבני קדם על בני עמון . לבני קדם אקרא שיבאו על בני עמון והנה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הרעו יותר לישראל וגדפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמ' וגו' לפי' הרבה בפורענו' והנה בה בפ' מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו: ונתתיה למורשה. אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה : (יא) ובמואב . מבואר הוא : (יב) כה אמר . עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום : יען עשות אדום בנקום נקם לבית יהודה . הראו בהם מעשה נקם ואע"פ שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיהו ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר שם : ויאשמו אשום . אשמו וחטאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו המקור בשו"א : ונקמו בהם . נמצא בו אחרים בקשר הבי"ת מבנין נפעל כמו אני נקמתי בכט הנקמו בה : (יג) לכן כה אמר ה'. ונתתיה חרבה מתימן . אתן אדו' חרבה מצד תימן כלומר בתימן תחרב כי תימן בכור אליפז בן עשו וארצו נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרגם מדרומא : ודדנה . הה"א נוספת כי הוא מבטל הטעם כדל"ת רוצה לומ' יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה בארץ אדום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן : (יד) ונתתי . ביד עמי ישראל . מזה נראה כי נבואה זו עתידה ואפשר גם כן שהיתה בבית שני שגברה יד ישראל עליהם והחריבום וזה לא ידענו כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות : כאפי וכחמתי . כפ"ף רוצה לומר כמו שהוא אפי וחמתי גדולה עליהם כן יעשו בהם נקמה גדולה : (טו) כה אמר ה' . בנקמה . הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלו' בענין רעת הנקמה שהיא גדולה נרעה אחרת כאלו ישראל הרעו להם תחלה והם לקחו נקמתם מהם ויונתן תרגם בדבבו : בשאט בנפש . בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשותם להרע להם דרך בזיון וקלון : למשחית איבת עולם . שם כתו וודאי נסמך אלי למשחית כלומר כדעו להם להשחיתם להיות איבת עולם ביניהם : (טז) לכן . והכרתי את כרתים . משפחה גדולה מפלשתים

ח כה אמר אדני יהוה יען אמר
מואב ושעיר הנה ככל־הגוים בית
יהודה : ט לכן הנני פתח את־כתף
מואב מהערים מעריו מקצהו צבי
ארץ בית הישימות בעל מעון
וקריתמה : י לבני־קדם על־בני
עמון ונתתיה למורשה למען לא־
תזכר בני־עמון בגוים : יא ובמואב
אעשה שפטים וידעו כי־אני יהוה :
יב כה אמר אדני יהוה יען עשות
אדום בנקם נקם לבית יהודה
ויאשמו אשום ונקמו בהם : יג לכן
כה אמר אדני יהוה ונטתי ידי על־
אדום והכרתי ממנה אדם ובהמה
ונתתיה חרבה מתימן ודדנה בחרב
יפלו : יד ונתתי את־נקמתי באדום ביד
עמי ישראל ועשו באדום כאפי
וכחמתי וידעו את־נקמתי נאם
אדני יהוה :
טו כה אמר אדני יהוה יען עשות
פלשתים בנקמה וינקמו נקם
בשאט בנפש למשחית איבת
עולם : טז לכן כה אמר אדני יהוה
הנני נוטה ידי על־פלשתים והכרתי
את־כרתים והאבדתי את־שארית

ס'כטע' כסיפ'ח ל' · ד' · ד' · כ' · קריתימה ק' · ל' · כ' חד מ"ל והד חסר · י"ו חס' את בליסנא · ל' וטעם לעיל · ל' · ל' · כ' · כ' · ד' מ"ל י"ו חסר את בליסנא כ'

אצדנך ותידע ארי אנא יי :
ח כדנן אמר יי אלהים חלף
דאמרו מואבאי ושעיר מה
שנו מכל עממיא דבית
יהודה : ט בכן הא אנא
תבר ית תקוף מואב
מקרויהון מכרכיהון עד
פציחיהון חדות ארעהון בית
ישימות בעל מעון וקריתים :
י לבני קדם על בני עמון
ואמסרינה לירותא בדיל דלא
יהי דכרן בני עמון בעממיא :
יא ובמואב אעביד פורענות
דינין וידעון ארי אנא יי :
יב כדנן אמר יי אלהים חלף
דעבדו אדומאי בתקוף
פורענות לבית יהודה וחבו
חובא ואתפרעו מנהון : יג בכן
כדנן אמר יי אלהים וארים
מחת גבורתי על אדום ואשיצי
מנה אנשא ובעירא ואתנינה
חורבא מדרומא ויתבי דדן
בחרבא יתקטלון : יד ואתן ית
פורענותי באדום ביד עמי
ישראל ויתמסרון ויתפרעון
מן אדום כרוגזי וכחימתי
וידעון ית פורענותי אמר יי
אלהים : טו כדנן אמר יי
אלהים חלף דעבדו פלשתאי
בדבבו ויתפרעון פורענות
בצפות נפש בדיל לחבלא
דבבות עלם : טז בכן כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מרים
ית מחת גבורתי על פלשתאי ואשיצי ית עמא דחיבין לאשתיצאה ואוביד ית שאר

ואני אומר שאם לשון שסף גולוזמנ"ש בלע"ז : (ח) הנה ככל הגוים בית יהודה . בשלא אהבת הקב"ה מהם ומאסו לתת ביד נבוכדנצר כשאמר העכו"ם ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו צורות הכרובים שאר שלמה על קיר ההיכל כמער איש ולויות (מלכים א ז) והוציאום לחוץ אמרו כאו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עוסקין : (ט) הנני פותח . את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצם כמו (שמות כו) ולכתף השנית אל הכתף דמתרגם לעיברא : (י) לבני קדם . אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך ארץ מואב : (יג) ודדנה . ויתבי דדן : (יד) ביד עמי ישראל . הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי : (טו) יען עשות פלשתי' בנקמה . בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו : (טז) את כרתים

מהערים ד' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' ב' : הישימות ד' וסימן ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד ים • ובית פעור ואשדוד • לכן הנני פתח את כתף מואב • ומשתנין באתיהון אוריתא הישמת ד' כתיב כן יהושע הישמו' כתיב • יחזקאל הישימות : ונטיתי ידי על אדום חד מן י"ו דחס' את וסימ' דם : ארבה • חשך : והארב קם מהרה' ארץ כי תחטא • והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך • ונטיתי ידי על אדום • הנני נטה ידי על פלשתים • הנני עליך הר שעיר • על כן חרה אף ה' בעמו : וה' הטה ידו • ויך ידו על צפון • ידו נטה על הים • ונטיתי ידי על יהודה • יען קראתי ותמאנו • כי

מצודת ציון

גבול : (ט) כתף . ענין עבר וצד וכן ולכתף השנית (שמות כו) : צבי . ענין חמדה והדר : (יב) ויאשמו אשום . מל' אשמה ורשע : (טו) בשאט . ענין בזיון : איבת . מל' איבה ושנאה כמו ואיבה

תולדות אהרן נקמתי באדום . גיטין נז :

מצודת דוד

כפל הדבר במ"ש : אשמידך . מכל וכל לבל תשוב לקדמותך : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (ח) ככל הגוים . כמו שכל העובדי כוכבים היו נעזבים להנהגת מערכות השמים כן גם בית יהודה ואין דבקה בהם השגחת ה' יותר מבכל העובדי כוכבים כאומר ולכן נמסרו ביד נ"נ כיתר העובדי כוכבים ולא האמינו שבגמול עוונם נמסרו : (ט) את כתף מואב מהערים : את עבר מואב מן הערים ולתוספת ביאור אמר מעריו מקצהו ר"ל אפתח ערי מבצרי מואב העומדים בקצה גבולו המונעים את האויב לבוא בארצו וכאשר יפתחו שערי הערים ההם יבוא האויב בארצו לכל אשר יתאוה : צבי ארץ . ר"ל הערים שהם חמדת והדר ארצו ושמותם בית הישימות וכו' כי הם ערי המבצר שבקצה גבול מואב : (י) לבני קדם . ר"ל את הערים ההם אפתח לבני קדם הם פרס ומדי בעת ילכו על בני עמון ואתן אז את בני עמון לה למורשה באופן שלא תזכר עוד בני עמון בין העובדי כוכבים כי ישמדו מכל וכל : (יא) ובמואב . רצה לומר ואז גם במואב אעשה שפטים כי יהיו נמסרים גם המה ביד בני קדם ואז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול :

(יב) יען עשות אדם . בעבור עשות מה שעשה בעת נקמתי נקם אל בית יהודה בעת שגלו מארצם ודבר המעשה הוא מה שנאמר ביום עמדך מנגד וכו' (עובדיה א) וכל הענין : ויאשמו אשום . בהם ועשו נקמה למסרם ביד האויב כמ"ש שם : (יג) ונטיתי ידי . להכות בה : והכרתי וגו' . כי תהיה שממה : מתימן . מפאת הדרום תתחיל החורבן וכאלו אמר שהכל תחרב מפאת הדרום עד א"י העומדת בצפונה : ודדנה . אנשי עיר דן והוא עיר גדולה בארץ : (יד) ונתתי וגו' . ר"ל עוד יבא זמן שאנקם בעמלק ביד עמי ישראל ועל הר שעיר וזה יהיה לעתיד וכמ"ש ועלו מושיעים וכו' (שם) : ועשו . ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה : וידעו . אז ידעו שהיא נקמתי ולא בא במקרה : (טו) יען עשות . בעבור שעשו פלשתים עם ישראל כאדם הנוקם מן האויב וזהו מה שנאמר וגם וכו' וכל גלילות פלשת וכו' אשר את כספי וזהבי לקחתם וכו' (יואל ד) וכל הענין : וינקמו נקם .. עשו נקמה בבזות אותם בנפשם להיות הם למשחית לישראל כאלו היה איבת עולם ביניהם כאלו הרעו להם מעולם : (טז) נוטה ידי : להכות בם : את כרתים . שם משפחה גדולה מפלשתים

רשי

כרתים. שמא דחייבין לאישתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שיש גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני מוצא בספר (שמואל א' ל') בגדוד שטרף את צקלג אמרו פשטנו על נגב הכרתי: חוף הים. מארק"א בלע"ז הם פלשתים שיושבים במקצוע דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון: (א) בעשתי עשרה. לצדקיהו: (ב) על ירושלים. שהיתה במצור: האח. לשון קול שמחה: נשברה דלתות העמים. עיר שכל העכו"ם היו נכנסים לה לסחורה מעתה תשבר כי לא ילך המצור מעליה עד תלכד: נסבה אלי. מעתה הוסבה סחורות העמים אלי: אמלאה החרבה. אתמלא אני מן העיר ירושלים החרבה: (ד) וסחיתי. ועקרתי כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו) ונסחתם מעל (דברים כח): לצחיח סלע. לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי: (ה) משטח חרמים. על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי מכמרותם לנגבם: (ו) ובנותיה אשר בשדה. הכפרים המשועבדות לה סביבותיה: (ח) והקים עליך צנה. ייקים עליך די מזיינין בתרסין: (ט) ומחי קבלו. הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק

יחזקאל

חוף הים: יז ועשיתי בם נקמות
גדלות בתוכחות חמה וידעו כי־ ל' וחד וכתוכחות
אני יהוה בתתי את־נקמתי בם:
כו א ויהי בעשתי־עשרה חצי הספר
שנה באחד לחדש היה דבר־יהוה
אלי לאמר: ב בן־אדם יען אשר־
אמרה צר על־ירושלם האח נשברה
דלתות העמים נסבה אלי אמלאה
החרבה: ג לכן כה אמר אדני
יהוה הנני עליך צר והעליתי עליך
גוים רבים כהעלות הים לגליו:
ד ושחתו חמות צר והרסו מגדליה
וסחיתי עפרה ממנה ונתתי אותה
לצחיח סלע: ה משטח חרמים תהיה
בתוך הים כי אני דברתי נאם אדני
יהוה והיתה לבז לגוים: ו ובנותיה
אשר בשדה בחרב תהרגנה וידעו
כי־אני יהוה:
ז כי כה אמר אדני יהוה הנני
מביא אל־צר נבוכדראצר מלך־
בבל מצפון מלך מלכים בסוס
וברכב ובפרשים וקהל ועם־רב:
ח בנותיך בשדה בחרב יהרג ונתן
עליך דיק ושפך עליך סללה והקים
עליך צנה: ט ומחי קבלו יתן

תרגום

ספר ימא: יז ואעביד בהון פורענון רברבן בתקוף רגז וידעון ארי אנא יי בדאיתן ית פורענותי בהון: א והוה בחדא עסרי שנין בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם חלף דאמרית צור על ירושלם חדוא אתברת דהוה מספקא סחורא לכל עממיא אסתחרת למיתי לותי דהות מליא חרובת: ג בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך צור ואסק עלך משרית עממין סגיאין כמיסק ימא באתרגושת גלוהי: ד ויחבלון שורי צור ויפגרון מגדלהא ואעקר עפרה מנה ואתן יתה לשעיעות כיף גלי: ה משטח צידין תהי בגו ימא ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים ותהי לבזא לעממיא: ו ויתבי כפרנהא די בחקלא בחרבא יתקטלון וידעון ארי אנא יי: ז ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי על צור נבוכדראצר מלכא דבבל מצפונא מלך מלכיא בסוסון וברתיכין ובפרשין ומשרין ועם סגי: ח יתבי כפרנך די בחקלא בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום ויצבור עלך מליתא ויקים עלך די מזינין בתרסין: ט ומחת פגוזוהי

רדק

הפלשתים וכן נאמר עליהם פשטנו נגב הכרתי וכן גוי כרתים: את שארית חוף הים. כי ערי עבר כחרבן ארץ ישראל כי הים האחרון הוא גבולם וארץ פלשתים יש ממנה גם כן על חוף הים ואותו נשאר אחר חרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאבדתי: (יז) ועשיתי: מבואר הוא: (א) ויהי בעשתי עשרה שנה. י"א שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי אז אמרה צור על ירושלים האח: באחד לחדש. לא גלה באיזה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב: (ב) בן אדם. האח. ענין שמחה כמו שפירשנו: נשברה דלתות העמים. העיר שהיתה דלתות העמים שהיו נכנסים ויוצאי' בה הסוחרי' בסחורתם מכל העמים: נסבה אלי. אותה הסחורה שהיו מביאים הסוחרים בה נסבה ונתגלגלה אלי כי כיון שתחרב היא יבאו אלי. נסבה בבנין נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר לגזרת פעל כפולי: אמלאה החרבה. אני אמלא מסחורות אחר שהיא חרבה כי כיון שהיתה במצור בי"א שנה לצדקיהו ידעו כי לא תמלט ותחרב וחשבו אותה לחרבה טרם יום החרבן. אמלאה האל"ף מבנין נפעל בתוספת ה"א. החרבה מבנין הפעל ולתקן קריאת החי"ת שהיא גרונית נקדו הה"א בקמץ רחב והחי"ת בחטף קמץ: (ג) לכן. כהעלות הים לגליו. כי כשתסער הים מפני סרות מעלה גליו למעלה ותרגם יונתן כמיסק ימא באתרגישת גלוהי: (ד) ושחתו. וסחיתי עפרה ממנה. כי צור נבנית על סלע בתוך הים וכסו הסלע עפר לצורך הישוב ואחר כשוטו מי הים בעת חורבנה סחבו והשליכו ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה: לצחיח סלע. המקום הגבוה בסלע יקרא צחיח והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו צחיחה מקום יבש וצמא כמו ושבע' בצחצחות נפשך וי"ת לשעיעות כיף גלי כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר: (ה) משטח חרמים תהיה. שהציידים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהי' יבש ונגוב כי מה שאומר אחר זה וכסוך המים הרבים זה יהיה לשעה כשיעלה הים עליה וישטפנה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש ונגוב: והיתה לבז לגוים. כי הגוים כשיבואו עליה יבוזוה וישללוה: (ו) ובנותיה. הם הכפרים: תהרגנה. יהרגו אנשיהן: (ז) כי כה אמר. מלך מלכים. כי כל מלכי הארץ תחתיו ואמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכי האומות כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה: (ח) בנותיך. דיק וסוללה. פירשתי למעלה בפרשת לבנה: צנה. כלי מגן הנקרא טרג"א בלע"ז ובערבי [illegible] תרגם ויקים עלך די מזיינין בתריסין: (ט) ומחי קבלו. פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה: מחי. מכה תרגום מכה מחי. קבלו. נגדו תרגם נגד קבל וכן ויכהו קבל עם

תולדות אהרן אמרה צר. (תענית סח): אמלאה החרבה. פסחים מב מגלה ו:

מסורה

נטת אל אל ידו: דלתות ב' וסימ' בן אדם יען אשר אמרה. ועשויה עליהם אל: חומות ח' בקריאה וסימ' ביום יושר השיר. ואת כל חומות ירושלם סביב נתצו דמלכים. ושחתו חומות צר. ויבן את בית חורון העליון. הטיבה ברצונך את ציון: ויהי כאשר שמע סנבלט. ואצאה בשער הגיא לילה: זנח ה' מזבחו נאר מקדשו. וסי' תקפו דמלכא חבלו ובנה ואייטב סנבלט נפק דמדבחא. וכל ירמיה דכוו' חומות במ"ג חומת וסי' ונתתיך לעם הזה. והצתי אש בחומות דמשק. ופקדתי על בל בבבל וסי' טורא דדמשק נפל: צור י' מ"ל בליש' בקריא' וסי' וישלח חירם מלך צור דמלכים. ואמרת לצור הישבת ב' בפסוק. באנק חלל. חכמיך צור. כי כצור נדמה. שא קינה על מלך צור. כאשר ראיתי לצור: צור תעודה חתום תורה. גבל ועמון ועמלק פלשת:

מצודת דוד

מפלשתים וכן גוי כרתים (צפניה ב) ועל שאמר והכרתי אמר כרתים והוא לשון נופל על לשון: שארית וגו'. ר"ל אף שארית לא ישאר מפלשתים היושב על שפת הים: (יז) בתוכחות חמה. בעונש יסורים הבאים בחמה גדולה: בתתי. בעת אתן בם נקמתי אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: כו (א) בעשתי עשרה שנה. לגלות יהויכין ולמלכות צדקיה: באחד לחודש. יתכן שהוא חדש החמישי וכמו שהיתה בשנת החורבן כן היתה בחדש החורבן: (ב) נשברה דלתות העמים. הדלתות שהיו כל העובדי כוכבים נכנסים בהן לסחורה הנה עתה נשברה כ"א מהדלתות כי לא הלך המצור מעליה עד נלכדה: נסבה אלי כל המסחור שהיה בה. הנה עתה תסוב אלי ואלי יבואו כל סוחרי העכו"ם: אמלאה החרבה. ר"ל אהיה ממולא במסחר רב מסבת החרבה כי כל הסחורה שהביאו לה הנה בחורבנה יביאו אלי: (ג) הנני עליך צור. הנה אני אלחם בך אתה צור: גוים רבים. הם אנשי בבל: כהעלות. כמו שהים מעלה את גליו ברבוי עלוס בעת הסערה: (ד) וסחיתי. אעקור עפר מיח בנין המגדלים ואתן את העיר להיות בה יבשות הסלע ר"ל תהיה מגלה גלוי אבנים ומלוטשים מהפלת המגדלים: (ה) משטח חרמים. ר"ל לא תהיה עוד מלאה מסוחרים כשהיתה כי מאז לא ידורו בה כ"א ציידי דגים ויפרשו שמה הרשתות לנגבם: בתוך הים. כי צור יושבה בים: כי אני דברתי. ובידי לקיים דברי: והיתה. תהיה לשלל לגוים הם הכשדים: (ו) ובנותיה. הכפרים הסמוכים לה אשר בשדה יהרוג האויב את אנשיה: כי אני ה' הנאמן לשלם גמול: (ז) מלך מלכים. ר"ל מלך מושל על מלכים: וקהל ועם רב. כפל הדבר במ"ש: (ח) בנותיך. אנשי הכפרים העומדים בשדה יהרוג בחרב: צנה. ר"ל אנשים לבושי מגן: (ט) ומחי קבלו. כלי המלחמה ההוא יתן מול

מצודת ציון

ואיבה אשית (בראשית ג): (טו) חוף הים. שפת הים וגבולו: (יז) בתוכחות. ענין עונש יסורים וכן והוכח במכאוב (איוב לג): (ב) האח. הוא ענין לשון שמחה: (ד) וסחיתי. ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו): לצחיח. ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח): (ה) משטח. ענין פריסה כמו ושטחום לשמש (ירמיה ח): חרמים. רשתות כמו יגרהו בחרמו (חבקוק א): (ו) ובנותיה. ר"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע טו): (ח) דיק. הוא מגדל הנבנה מול העיר לכבשה: סוללה. הוא תל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: צנה. הוא כעין מגן עשוים להציל ממכת חרב וחנית: (ט) ומחי קבלו. שם כלי מלחמה עשוים לזרוק בה אבנים

יחזקאל כו

בחומותיך ומגדלתיך יתץ
בחרבותיו: י משפעת סוסיו יכסך
אבקם מקול פרש וגלגל ורכב
תרעשנה חומותיך בבאו בשעריך
כמבואי עיר מבקעה: יא בפרסות
סוסיו ירמס את־כל־חוצותיך עמך
בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ
תרד: יב ושללו חילך ובזזו רכלתך
והרסו חומותיך ובתי חמדתך יתצו
ואבניך ועציך ועפרך בתוך מים
ישימו: יג והשבתי המון שיריך
וקול כנוריך לא ישמע עוד:
יד ונתתיך לצחיח סלע משטח
חרמים תהיה לא תבנה עוד כי
אני יהוה דברתי נאם אדני יהוה:
טו כה אמר אדני יהוה לצור הלא
מקול מפלתך באנק חלל בהרג
הרג בתוכך ירעשו האיים: טז וירדו
מעל כסאותם כל נשיאי הים והסירו
את־מעיליהם ואת־בגדי רקמתם
יפשטו חרדות ילבשו על־הארץ
ישבו וחרדו לרגעים ושממו עליך:
יז ונשאו עליך קינה ואמרו לך איך אבדת נושבת
מימים העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא
וישביה אשר־נתנו חתיתם לכל־יושביה: יח עתה
יחרדו האין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר־בים מצאתך:

תרגום

יהב בשורך ומגדלך יתרע
באבני ברזליה: י מרפסת
סוסותיה יחפינך אבקיהון
מקל פרשין וגלגלין ורתיכין
יזועון שורך במיעלוהי בתרעך
כמא דעלין בקרתא דמתרעא
משור: יא בפרסת סוסותיה
ידוש ית כל שוקך עמיך
בחרבא יקטיל וקמת תוקפיך
לארעא ימגר: יב ויבזון נכסך
וישבון סחורתיך ויפגרון שורך
ובתי חמדתיך יתרעון ואבניך
ואעך ועפרך בגו ימא ישוון:
יג ואבטיל אתרגושת זמריך
וקל נגון כנריך לא ישתמע
עוד: יד ואתנינך לשעיעות
כיף גרי משטח צידין תהי לא
תתבני עוד ארי אנא יי גזרית
במימרי אמר יי אלהים:
טו כדנן אמר יי אלהים לצור
הלא מקל מפלת קטילך
בניתום מטעני חרב כד
יתרמון קטילין בגויך יזועון
פרוריא: טז ויחתון מעל
כורסותיהון כל רברבי ימא
ויעדון ית מעיליהון וית לבושי
ציוריהון ישלחון זיע ילבשון
על ארעא יתבון ויזועון מן
קדם תביריהון ויצדון עלך:
יז ויטלון עלך אליא ויימרון
לך איכדין אבדת דהוית יתבא
בגו ימא קרתא משבחתא
דהוית יתבא בתקוף ימא
היא ויתבהא איכדין אתמסרו
לתבר כל יתבהא: יח כען יזועון פרוריא ביום מפלת קטילך ויתבהלון נגותא די בימא במפק גלותיך:

רדק

עם נגד הפעם ויש לפר' כי המ"ם נוספת והוא מדברי רז"ל שאמרו מתלקטין בתי קבל והוא הקנה שקורין ארק"א בלי"סטרא ומורים בו חצים לעומדים בחומה שלא יראו בחומה מפחד החצים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגוזוהי: בחרבותיו. הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם האבנים: (י) משפעת סוסיו. הרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך הפלגה: אבקם. האבק שיעלו ברגליהם: תרעשנה חומותיך. על דרך הפלגה: כמבואי עיר מבקעה. כמו שבאין בעיר מבוקעת בלא יגיעה ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך. מבואי קבוץ מן מבוא: (יא) בפרסות סוסיו. ומצבת עזך לארץ תרד. הם המגדלים הגבוהים שהם נצבים למעל' והם מצבות העוז כי בה יעז ונשגב האדם ובאמרו תרד ר"ל כל א' מן המצבות: (יב) ושללו חילך. כתרגומו נכסך: רכלתך. סחורתך: ועפרך. עפר הבנין: (יג) והשבתי המון שיריך. רבוי שיריך שהיית שמחה ומנגנ' ושרה מרוב טובה: (יד) ונתתיך. תי"ו תהיה תי"ו הנקבה שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא ביבש' על שפת הים כי צור הקדומ' היא בתוך הים והיא לצחיח סלע: (טו) כה אמר ה'. מפלתך. מפלת ההרוגים: באנק חלל. כמו יאנק חלל ואנק החלל היא יציאת נשמתו מהקנה בקול בעת מותו. וי"ת בניתום מטעני חרב: בהרג. כמו בהרג ובנפול ה"א הבנין הוטלה התנועה על בי"ת השימוש: הרג. שם הפועל ואמר שם הפעל אחר הפעול' לחזק הענין כמו וילם דוד צום למען טבות טבח בלוע בלע בגדי' בגדו והדומי' להם: (טז) וירדו. הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה וסוחרת כזאת חרבה ואיך נעמוד אנחנו: וחרדו לרגעים. לשעות ולרגעי' כלו' תמיד וי"ת ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעי' מן רגע הים עורי רגע: (יז) ונשאו. נושבת מימים. כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך ים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר הימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרים וי"ת דהות יתבא בגו ימיא: העיר ההללה. הה"א במקום אשר כי לא תבא ה"א הידיעה בעברי' וכן וכל ההקדים שמואל כמו אשר הקדיש: אשר היתה חזקה בים. רוצה לומר באיי הים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושביה חזקים וי"ת דהוי' יתבא בתקוף ימא: אשר נתנו חתיתם לכל יושביה. מרוב חזקם נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים וזכר הים בל' נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין אתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כנוי יושביה לצור על דרך רחוקה: (יח) עתה יחרדו. כמות ההי"ת: האין. ביו"ד אחת לבד והנו"ן במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ות"י פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים למעלה אבל ונבהלו האיים אשר בים תרגם נגוותא דבימא וזה עשה מפני שנכפל בפסוק ופרוריא פי' מגרשי יערים וכפרים וכן תרגם ירעשו מגרשות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרוורא: מצאתך. כתרגומו במיפק

רשי

לזרוק אבנים גדולות ומכה כנגדו אילק"ויאה דשאפורי"וכרא בלע"ז ויש לועזים קבלו דשארבלי"פא בלע"ז ויש לועזין פוריירא בלע"ז: בחרבותיו. באומנות חרבן שיביא עמו: (י) משפעת סוסיו. כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (איוב כב) דלאפו"שין בלע"ז: כמבוא עיר מבוקעה. כמה דעלין לקרתי דמתרעא משור שנפרצה חומתה: (יב) רכולתך. סחורתך: (טז) וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך: לרגעים. לשון שבר כמו (ישעיה נא) רוגע הים עורי רגע (איוב כו) על רגעי ארץ (תהלים לה) על דכאי ארץ ומנחם פירשו לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל): ושממו. לשון תמהון: (יז) נושבת מימים. יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחזקה על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. סביבות לכל היושבים: חתיתם. לורד פריים"נט בלע"ז: (יח) האין. כמו האיים: מצאתך. מיציאתך בגולה

מצודת ציון

אבנים להכות בחומה כנגדה כי מחי הוא תרגומו של הכאה וקבלו הוא תרגומו של נגד: יתוץ. מלשון נתיצה ושבירה: בחרבותיו. שם כלי עשוי לשבר בו וכן ואל החרב (ירמיה לג): (י) משפעת. ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס): אבקם. הוא עפר הדק כמו כאבק דק (שם כט): פרש. כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה: וגלגל. הוא אופן המרכבה: תרעשנה. מל' רעש ונדנוד: מבוקעה. מל' בקיעה ופתוח: (יא) בפרסות. הם המנעלים שברגלי הסוסים וכן מפרסת פרסה (ויקרא יא): ירמוס. מל' רמיסה ודריכה: חוצותיך. הם השווקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): ומצבות. ר"ל מקומות גבוהות והוא מלשון מצבה: עוזך. ענין חוזק: (יב) חילך. עשרך: רכולתך. ענין סחורה וכן רוכלת העמים (לקמן כ"ז): (יג) והשבתי. אבטל: המון. מלשון המייה: שיריך. מלשון שיר: כנוריך. שם כלי נגון: (יד) לצחיח. ענין יובש: משטח. ענין פרישה: חרמים. רשתות: (טו) באנוק. ענין אנחה וגניחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן יאנק חלל (ירמיה נ"א): ירעשו. ענין חרדה: (טז) מעיליהם. מלשון מעיל והוא שם מלבוש חשוב: רקמתם. מעשה רוקם בפתילי זהב וכסף: יפשוטו. ענין הסרת המלבוש: ושממו. ענין תמהון: (יז) ההללה. מלשון הלול ושבח: חתיתם. ענין פחד כמו אל תחת (שם א'): (יח) האין. בא הנו"ן במקום המ"ם וכן לקץ הימין (דניאל י"ב): (יט) נחרבת. מלשון חורבה ההוס

מצודת דוד

מול חומותיך לזרוק עמה אבנים לשבר החומות: בחרבותיו. בכלי העשוי לנתץ בו: (י) משפעת. ממרבית סוסיו יכסה אותך האבק המתאבק ברילת רגלי הסוסים: כבואו. בעת יבוא בשעריך מבלי מונע כמו שבאים כל הרוצים אל עיר שנבקעה חומתה ר"ל לא יוכל מי לעכב על ידו לבל יבוא העירה: (יא) ומצבות עוזך. המקומות הגבוהות והחזקות תרד כל אחת ותפול לארץ ולא תתחזק בכן: (יב) ואבניך וגו'. מבנין הבתים והחומות: בתוך מים ישומו. יפילו אל הים שאצל העיר: (יג) והשבתי. אבטל ממך קול המיית השיר ועוד לא ישמע שם קול כנוריך: (יד) לצחיח סלע. תהיה מגולה מגלי אבני המפולת: משטח חרמים. הציידים יפרשו שמה רשתותם לייבשם וכאומר לא ידורו בה עוד סוחרים ושרים להתענג בשיר וקול כנור כי מעתה ידורו שם ציידי דגים בזוים ושפלים: לא תבנה עוד להיות כשהיתה: כי אני ה' דברתי. ובידי לקיים: (טו) מקול מפלתך. מקול היוצאת בעולם על מפלתך בעת יאנקו בך חללי חרב בעת יהרגו בך הרג רב אז ירעשו ויחרדו כל יושבי איי הים כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרך: (טז) וירדו וגו'. בעבור צער ואבלות: חרדות ילבשו. יהיו מסובבים בחרדה כמלבוש המסבב את הגוף: וחרדו לרגעים. בכל רגע יוסיפו בחרדה: ושממו עליך. יתמהו בתמהון לבב על מפלתך: (יז) ונשאו. ירימו עליך קול קינה ויאמרו אליך איך נאבדת עיר המיושבת בחוזק רב מן המים אשר סביבה: חזקה בים. החזקה מכל העמים היושבים בים: היא ויושביה. ר"ל היא חזקה בעבור הים הסביב לה ויושביה היו חזקים וגבורים: אשר נתנו חתיתם. פחדם היתה מוטלת על כל יושבי הים אל האיים: (יח) יחרדו האין. יושבי האיים יחרדו ביום מפלתך: מצאתך. [illegible]

רש"י

בגולה: (יט) בהעלות עליך את תהום. באסקותי עליך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויתפנוך עממין סגיאין כן ת"י וכמשמעו בתחלה נתנה ביד נבוכדנצר וסוף עלה הים ושטפה: (כ) את יורדי בור. עם יורדי גיהנם: אל עם עולם. עם שאר העכו"ם אשר שם מעולם: בחרבות מעולם. כערים אשר חרבו מאז כסדום וחברותיה: ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן שתפארת בירושלי': (כא) בלהות. פרשו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרים אומרים ל' מקום מרקד שעירי' ומזיקי': (ג) על מבואות ים. על הנמל שהספינות באות עד החומה והשערים והרבה כרכין יושבין על הים ואינה מקום נמל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם: מבואות ים. פור"ם בלע"ז: רוכלת העמים. כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה: את אמרת אני כלילת יופי. עד עכשיו הכל אומרי' על ירושלים כלילת יופי (איכה ב) משוש כל הארץ (תלים מח) עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי: (ד) בוניך. ארדכלייך. ל' בנין: (ה) ברושים משניר. לפי שהיתה בנויה בים וכים אגדה המשילה הנביא לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים: משניר. טור תלגא: את כל לוחתים. הלוחים שנעשית האניה מהם: ארז מלבנון. שם יער שהארזים מצויין בו: תורן. הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין בוייל"א בלע"ז ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו מש"ם בלע"ז: (ו) אלונים. מין עץ הרק שקורין קייסנ"א בלע"ז: משוטיך. הם שרחבים בראשה שמנהיגין בהם האניה רויימ"ש בלע"ז: קרשך. הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אשר בו

יחזקאל

יט כי כה אמר אדני יהוה בתתי
אתך עיר נחרבת כערים אשר לא־
נושבו בהעלות עליך את־תהום
וכסוך המים הרבים: כ והורדתיך
את־יורדי בור אל־עם עולם
והושבתיך בארץ תחתיות בחרבות
מעולם את־יורדי בור למען לא
תשבי ונתתי צבי בארץ חיים:
כא בלהות אתנך ואינך ותבקשי
ולא־תמצאי עוד לעולם נאם
אדני יהוה:

כז א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: ב ואתה בן־אדם שא על־
צר קינה: ג ואמרת לצור הישבתי
על־מבואת ים רכלת העמים אל־
איים רבים כה אמר אדני יהוה צור
את אמרת אני כלילת יפי: ד בלב
ימים גבוליך בניך כללו יפיך:
ה ברושים משניר בנו לך את כל־
לחתים ארז מלבנון לקחו לעשות
תרן עליך: ו אלונים מבשן עשו
משוטיך קרשך עשו־שן בת־

(מסורה: ב' · ג' · ב' · ב' · ז' · ל' · ל' · ל' · ל' · כ"ד בסיפרא · י' מ"ל היושבת ק' · ל' · ו' · ל' · ל' · ל' וחסר · ל' . ל' ומ"ל · ל')

תרגום

יט ארי כדנן אמר יי אלהים
כד אתן יתיך קריא חרבא
כקרוין דלא אתותבא
באסקותי עלך משרית
עממין דסגיאין כמי תהומא
ויתפונך עממין סגיאין:
כ ואחתניך עם נחתי גוב בית
אבדנא לות עמא דמעלמא
ואצדניך בארעא ארעיתא
בחרבתא דמעלמא עם נחתי
גוב בית אבדנא בדיל דלא
תתיתבין ואתן חדוא בארעא
דישראל: כא כדלא הוית
אתננך וכן תהי ותתבעין ולא
תשכחין עוד לעלם אמר יי
אלהים: א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר: ב ואת
בר אדם טול על צור אליא:
ג ותימר לצור דיתבא על
מגרש מחוזי ימא מספקא
סחורא לעממיא לנגון סגיאן
כדנן אמר יי אלהים צור
את אמרת אנא משכללא
בשופרי: ד בגו ימיא תחומיך
ארדיכליך שכלילו בניניך:
ה בירון משניר בנו ליך ית
כל גשריך ארזין מלבנן
נסיבו למעבד תורנין עלך:
ו בלוטין ממתנן עבדו משוטי
ספינך תרומי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשנדפיל בית חופאה לא תיטרון

רדק

במיפק גלוותך: (יט) כי כה אמר ה'. כערים אשר לא נושבו. כי כשנראה הסלע הלך נראה שלא היה שם עיר מעולם: בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים. כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כמו המים היה לשעה כשעלו המים על העיר ועלה הים עליה ושטפ' ואחר כך חזרו גלי הים לאחו' ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה דרך משל באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויתפונך עממין סגיאין: (כ) והורדתיך את יורדי בור. כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור וכו' הקבר ותרגם יונתן ואחתיני' עם נחתי גוב בית אבדנא: אל עם עולם. כלומר עם שמתו מעולם כיום זמן רב שנשחת גופם ואבד ושב עפר: והושבתיך בארץ תחתיות. כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק: למען לא תשבי. שלא תשבו עוד: ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן חפץ ופאר בא"י שהיא ארץ חיים שהיית שמחה עליה על שנחרבה היא תשוב עוד לקדמותה שהיא ארץ החיים ולפי שאמר על צור בארץ תחתיות שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר בהפך על ארץ ישראל שהיא ארץ חיים ורבותינו ז"ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלומר שהמתי' בה מישראל יחיו לזמן תחיית המתים ותרגם יונתן ואתן חדות בארעא דישראל: (כא) בלהות אתנך. הפוך כמו בהלות ענין בעתה וכליון: ותבקשי. ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי"ו נמשכת בגעיא והתי"ו בשוא ופתח ויונתן תרג' בלהות שתי מלות כדלא הוי כל הות: ויהי. (ב) ואתה בן אדם. (ג) ואמרת. על מבואות ים. על מקומות שנכנסים אליהם דרך ים והוא הנמל שנכנסים שם הספינות: רוכלת העמים. סוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמך והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב והולך ומספר טובה ויופיה: (ד) בלב ימים גבוליך. כי מכל צד היה לה ים: בוניך. האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ובתיך: כללו יפיך. הם השלימו יפיך כי בנו אותה בטוב שבבנינים ויפה שבהם: (ה) ברושים משניר. כי בהר שניר היו גדלים הברושים היפים: את כל לחתים. לפי שכל טוב צור היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבח ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לחות הספינות היו עושים מברושים וזה לגדולה וליופי ואמר לחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתכונת שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדים כי שני ראשיה חדים והחכם ר' אברהם אב"ע פירש כי הטעם שם ספינות שעושים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל גשרך רוצה לומר גשר שיעברו עליו מספינה לספינה: לעשות תורן עליך. התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה שמשימין בראשו הנס: עליך. רוצה לומר על ספינותיך: (ו) אלונים. הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין: משוטיך. מן כל תופשי משוט אלא שהוא משקל אחר כי

בהעלות ג' בקריא' וסימן בהעלות ה' את אליהו: בתתי אותך עיר נחרבת · ואחר הכינו להם ולכתנים: תחתיות ז' בקריאה וסימן ואת גלות תחתיות דיהושע · הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים · והורדתיך את יורדי בור · נחה על המון מצרים · שם עילם וכל המונה · שתני בבור תחתיות · קראתי שמך ה' מבור תחתיות:

תולדות אהרן בארץ חיים. כתובות קיא: ארז מלבנון. ע"ב עד:

מצודת דוד

ממה שיאמרו ונאבדת מן העולם: (יט) בתתי. בעת אתן אותך להיותך עיר נחרבת דומה כערים אשר לא נתיישבו בחוזק מעולם בעת יעלה עליך את התהום ומים רבים יכסוך ור"ל כשיבואו עליך עמים רבים לאבד אותך: (כ) והורדתיך. אז אוריד אותך עם שאר יורדי בור אל העם השוכנים שם מעולם להיות כמותם: והושבתיך. אושיב אותך בארץ תחתית הוא הקבר: בחרבות מעולם. במקום שהוא חרבה מימות עולם והוא הקבר וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה: את יורדי בור. עם שאר יורדי בור ושוה להם: למען לא תשבי. ר"ל ההורדה תהיה באופן שלא תהיה עוד מיושבת לעולם כמתים אשר לא ישובו ע"פ האדמה: ונתתי צבי. החמדה וההדר אתן בארץ חיים והיא א"י הקרויה כן ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה ר"ל לא כשתחשב צור שהיא תמלא מחרבות ירושלים כי נהפוך הוא שהיא תאבד וכל ההדר יהיה בה: בלהות. לך אתן בהלה ופחד ולא תהיה עוד בעולם: ותבקשי. אם מי יבקש אותך לא תהיה נמצא למי עוד בעולם כי לא תשוב לקדמותך:

כז (ב) שא. הרם קול קינה על צור: (ג) לצור. על צור: על מבואות ים. על הנמל מקום שהספינות באים: רוכלת העמים. המספקת סחורה אל העמים להביאהו אל איים רבים: צור את אמרת. ר"ל אתה צור אמרת אני כלול בכל מיני יופי: (ד) בלב ימים. ר"ל וזהו על כי גבוליך היא בלב הים ר"ל במקום עומק הים וחזקו ואמר ימים לפי שמשם היו יכולים לפרוש לכמה ימים: בוניך. הבונים אותך שמו בך כל היופי הראוי לך: (ה) ברושים משניר. לפי שצור ישבה בים ונאבדה במקומה המשילה לספינה משובחת שהכבידו משאה ונטבעה ע"י רוח קדים ובעבור כבדותה לא יוכלו מנהיגי הספינה להצילה ולכן אמר הנה ברושים הבאים משניר המובחרים במינם מהם בנו אותך כל לוחות ונסרי הספינה: מלבנון. מיער הלבנון מקום הארזים החשובים משם לקחו ארז לעשות תורן עליך: (ו) מבשן. מקום אלונים טובים

מצודת ציון

תהום. עומק המים: (כא) בלהות. הוא הפוך מן בהלות וכן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז): ואינך. ואין לך: מבואות. מלשון ביאה: רוכלת. סוחרת כמו בעיר רוכלים שמו (לעיל י"ז): כלילת. מלשון כל וכן מכלל יופי (תהלים נ'): (ד) בלב. חוזק הדבר יקרא לב ע"ש לב בעל חי שהוא חזקו ועקרו וכן דרך אניה בלב ים (משלי ל'). כללו. מלשון כל: (ה) ברושים. שם אילן סרק החשוב: משניר. שם מקום: לחתים. מלשון לוח ונסר: תרן. הוא עץ הזקוף שעל הספינה ובו משימים הוילון כמו בל יחזקו כן תרנם (ישעיה ל"ג): (ו) אלונים. שם אילן סרק: משוטיך. מלשון השטה ושחיה במים כמו אני שיט (שם) ויאמר על העצים הארוכים שמנהיגים בהם הספינה להשיטה אל המקום הנרצה: קרשך. ענין לוח ונסר כמו ועשית את הקרשים (שמות כ"ו): שן. הוא שן הפיל: בת אשורים. עדת אשורים וכן בת בבל

אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִּתִּים׃ ז שֵׁשׁ בְּרִקְמָה
מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ
לְנֵס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה
הָיָה מְכַסֵּךְ׃ ח יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד
הָיוּ שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ
הֵמָּה חֹבְלָיִךְ׃ ט זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ
הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל־אֳנִיּוֹת
הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב
מַעֲרָבֵךְ׃ י פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ
בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבַע
תִּלּוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ׃ יא בְּנֵי
אַרְוַד וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב
וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם
תָּלוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ
יָפְיֵךְ׃ יב תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־
הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ

ל' וחסר כתיים ק' · ל' · ג' · ב' א' חסר · י' מ"ל · ל' וא' · ל' · ל' · ב' בתרי לישנ' · ב' · ד' מ"ל · ל'. ב' · ט"ו רפין

מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא׃ ז בּוּץ
וְצִיּוּרִין מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ
לְמֶהֱוֵי לִיךְ לְאָת תִּכְלָא
וְאַרְגְּוָנָא מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא הֲוַת
כְּסוּתִיךְ׃ ח יָתְבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד
הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא
לְגַוִיךְ חַכִּימַיִךְ צוֹר
הֲווֹ בִיךְ אִינוּן פַּרְנָסַיִךְ׃ ט סָבֵי
גְבַל וְחַכִּימָהָא הֲווֹ בִיךְ מַתְקְפֵי
צוֹרְכִיךְ כָּל נַחְתֵי יַמָּא וְסַפָּנֵיהוֹן
הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא
לְגַוִיךְ׃ י פָּרְסָאֵי וְלוּדָאֵי
וּפוּטָאֵי הֲווֹ בְּמַשְׁרִיתִיךְ גַּבְרֵי
עָבְדֵי קְרָבִיךְ עֲגִילִין וְקוּלְסִין
תְּלוֹ בִיךְ אִינוּן אַסְגִיאוּ זִיוִיךְ׃
יא בְּנֵי אַרְוַד וְכָל מַשְׁרְיָתִיךְ
עַל שׁוּרִיךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאַף
קַפּוּטְקָאֵי בְּמִגְדְּלַיִךְ הֲווֹ
שִׁלְטֵיהוֹן תְּלוֹ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר
סְחוֹר אִינוּן שַׁכְלִילוּ שׁוּפְרִיךְ׃
יב מִן יַמָּא מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִיךְ
מִסְּגֵי כָּל עוֹתַר בִּכְסַף בַּרְזֶל בְּעֵץ וַאֲבַר יָהֲבוּ בְּבֵית גִּנְזַיִךְ׃

אלישה ג' בקריאה וסי' ובני יון אלישה ותרשיש • וחברו דד"ה • מאיי אלישא היה מכסך : לערוב ב' ומב' לישנא וסי' רפא היום לערוב • לערב מערבך • קדמא ט"ל : בכסף ט"ו ורפין וסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב :

רדק

כי מן משוט יאמר משוטיך בשוא המ"ם ובלא דגש השי"ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ"ם ודגש השי"ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני שיט : משוטיך • רוצה לומר משוטי ספינותיך : קרשך עשו שן • קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אומר על קרשי המגדל שעושין בראש הספינה ועושין אותו שתגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינות צור היו עושי' מקרשי שן לגדולה ולפאר : בת אשורים • עדת אשורית עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתים כי שם הפילים מצוין שעושין מעצם שלהם קרשים וכלים ולכך נקרא העצם ההוא בכלל שן כי משיני הפיל עושים המלאכה היפה וי"ת בת אשורים מלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרעין וכן תרגם תרומי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופא' לא תיטרון ממדינת אפולי' ולא הבנתי מלת לא תיטרון ובקצת נוסחאות לאחר נטרון ואשכרוע הוא הנקרא בוסו"ש בלע"ז : כתים . ביו"ד אחד כתיב וקרי בשני יודי"ן ביו"ד היחס וביו"ד הרבוי כחיים כמו אלהי העבריים : (ז) שש ברקמה ממצרים . יריעות פשתים עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השש היה מפרשך : להיות לך לנס • והוא הוילון שפורשין על התורן כמו שאומר בל יחזק כן תרנם בל פרשו נס ואומר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מיריעות שש נאות עשויות מעשה רוקם : תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך . בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה • היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה כאהל או המכסה ההוא עשוי מיריעות צבועות בתכלת וארגמן לנוי : מאיי אלישה . תרגם יונתן ממדינת איטליאה : (ח) יושבי צידון וארוד היו שטים לך . הם היו מלחים לצורכיהם • שטים אוחזי המשוטים מנהיגי הספינה ויונתן פי' היו שטים בעבורך להביא סחורה אליך הוו שייטין ומייתין סחורה לגווך : חכמיך צור היו בך . צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו : המה חובליך . חובל יקרא מושך חבלי הוילון במשפט וצריך להשכים בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחד הוא הרב פרנס הספינה המלמד שאר החובלים למשוך כפי מה שיראה והוא האוחז הקברניט הנקרא טימו"ן בלעז וכן מנהיג הספינה להדריכה בדרך אשר יראה וכל זה בחכמה : (ט) זקני גבל וחכמיה • בנאים היו וכן אמר בבנין שלמה והגבלים והם היו באים לצור להחזיק בדק העיר בחומותיה ובניניה : כל אניות הים ומלחיהם : כתרגומו כל נחתי ימא וספניהון הוו שייטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוטות נקראים מלחים : לערב מערבך . ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש ונקראת הסחורה מערב והסוחרים עורכין לפי שהסוחרין עורכים זה לזה בסחורתם במקחם וממכרם : (י) פרס ולוד ופוט • היו יודעי מלחמה והיו באים לצור כשהיתה צריכה לעשות מלחמה עם אחרים : מגן וכובע תלו בך . נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובים ויפים ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעים בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו : תלו • מבנין פועל הדגוש : (יא) בני ארוד וחילך . בני ארוד הם ג"כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ויחדיו היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלחם עליך : וגמדים במגדלותיך . היו אנשים ננסים אנשי מדה קטנה מן גמד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי : שלטיהם . מגיניהם כמו כל שלטי הגבורים : תלו על חומותיך . גם זה מן הדגוש : (יב) תרשיש סחרתך . מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרגם תרשיש מן ימא : מרוב כל הון : מרוב כל

רש"י

בו מהפכין את הספינה לכל צדדים ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברנוט ובלשון לע"ז גוברייגא"ל עשו שן בת אשורים • א"א לו להיות אלא של עץ וזהו בת אשורים כאלו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור (ישעיה מא) שניהם ת"י אשכרועין ואת קברניטה של צור המשל לקרש של אשכרוע מצופה בשן ע"י מסמרים לנוי ולחוזק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופאה לא תיטרון כסויה לא יפול אבל יונתן פירש הקברנט הזה לפי ענין העיר על קרשי שעריה : (ז) שש ברקמה . בגד שש עשוי בציורי רקמות : מפרשך • הוא שקורין בל"א סיג"ל ובלשונינו בוויל"א בלע"ז : להיות לך לנס . לפורשו על כלונס האורן ולהגביהו על התורן • נס בלשון משנה כלונס ובלע"ז פורקא : היה מכסך • לאהל ולגג על פני כל האניה : (ח) היו שטים לך • תופשי משוטין להנהיגך : חובליך • אוחזי הקברנים לכוין וליישר האניה : (ט) זקני גבל . אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירם והגבלים (מלכים א ה) : מחזיקי בדקך . מתקני בדקך שלא יכנסו בהם המים אפייסונ"ש שאקרמו"א בלע"ז : כל אניות הים ומלחיהם . הספנים שלהם : היו בך . היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחור' לתוכך : לערוב מערבך . ל' ערובה הם כל צורכי האדם שהוא חי בהם וממונו הוא ערובתו והצלתו לחייו גרנסיא"ה בלע"ז : (יא) בני ארוד וחילך • ואשר חיל בני אדם היושבים בתוכך : וגמדים . ת"י ואף קפוטקאי שמעתי משמו של רבי מנחם על שם שיורדין בים עד התהום משערי גומדי אמות עומקה נקראו גמדים אגדים בלע"ז ויש פותרים שהם ננסים ונכנסין במדת אמה : שלטיהם . הם אשפות שנותנין בהם חצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים קייבריצ"ש בלע"ז : תלו . הרבה תלי תלים : (יב) תרשיש . ים שמה תרשיש : מרוב כל הון : שהיה בתוכך ובשוקים הסוחרים שימצאו בך סחורה הראויה להם : בדיל • אשטיי"ן בלע"ז : עזבוניך • חוזקיך ועוזרך כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה וממונו של אדם הוא חזקו המעמידו על

מצודת ציון

בכל (תהלים קל"ז) : (ז) שש • הוא הפשתן העב : לנס • הוא הוילון שעל תורן הספינה כמו בל פרשו נס (ישעיה ל"ג) : תכלת וארגמן • מיני צבעונים חשובים : (ח) וארוד • שם מקום : שטים • מלשון שטים ושחים : חובליך • מלשון חבל וקו ויקראו כן מנהיגי הספינה על כי מושכים בחבלי הוילון וכן רב החובל (יונה א') : (ט) גבל • שם אומה והיו בנאים כמ"ש ובוני חירם והגבלים (מ"א ה') : מחזיקי • מלשון חיזוק ותקון : בדקך • מקום השבר והרעוע כמו בדק הבית (מ"ב ג') וקרא בלשון בדק על כי צריך בדיקה וחיפוש אחר השבר ומקום הרעוע למלאה : ומלחיהם • כן יקראו מוליכי הספינה כמו וייראו המלחים (יונה א') והוא ענין ערבוב כמו ממולח טהור קדש (שמות ל') ע"ש שמוליכי הספינה מערבבים המים עם המשוטות : לערוב מערבך • הסחורה תקרא מערב והסוחרים עורבים כי הסוחרים מתחייבים זה לזה בהקפותיהם את הסחורה זה לזה וערב הוא ענין התחייבות כמו התערב נא את אדוני וכו' (ישעיה לו) וכן מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל') : (י) בחילך • מלשון חיל ועושר : וכובע • הוא כלי מגן על הראש : תלו • מלשון תלייה : (יא) וחילך • ענין לבאות עם : וגמדים • כן יקראו אנשי מדה קצרה והוא מלשון גמד ארכה (שופטים ג) שר"ל אמת הזרוע : שלטיהם • הם כעין מגינים : (יב) עזבוניך • היא הסחורה ויתכן שהוא מלשון ויעזבו את ירושלים (נחמיה ג') שהוא ענין חיזוק

מצודת דוד

טובים מהם עשו לך משוטים להנהיג בהם את הספינה : קרשך • הוא הקרש הרחב שמשימין באחורי הספינה וע"י מנהיגים הספינה אל מקום הנרצה הקרש הזה עשו משן מה שהביאו עדת אשורים מן האיים של כתיים כי מנהג בני אשור היה להביא מאיי כתיים שן הפיל היותר מובחר : (ז) שש ברקמה . יריעה של שש עשויה במעשה רוקם הבאה ממצרים מקום השש היפה היריעה ההיא פרשו עליך להיות לך לנס הוא הוילון שעל התורן המקבל הרוח להוליך הספינה : תכלת וארגמן • יריעות צבועות בצבע תכלת וארגמן המובאים מאיי אלישה המובחרים מאוד מהם היה למכסה על הספינה לכסות אנשיה לבל יכם שמש ושרב ומסתור מזרם המטר : (ח) יושבי צידון וארוד . שהיו בקיאים בהנהגת ספינה הם היו משיטים ומוליכים את הספינה : חכמיך צור • על כי באלו אל צור ידבר לכן אמר חכמיך צור וכו' ר"ל חובלי הספינה מושכי חבלי הוילון לנכוחה מול הרוח שהיא חכמה מרובה היו מחכמיך צור כי שם נמצאו חכמים מופלאים : (ט) זקני גבל וחכמיה . הם היו בקיאים במלאכת הבנין ולכן הם היו בך לחזק ולתקן בדקי הספינה ומקומות הרעועים : כל אניות הים . כל הספינות ההולכות בים ומלחיהם הם מנהיגי הספינה כולם באו אליך לסחור סחורתך כי הרבה סחורה נמצא בך : (י) היו בחילך אנשי מלחמתך • ר"ל האומות ההם נלחמו בעבורך במחיר העושר שנתת להם בשכרם : תלוי בך . כן היה מנהגם לתלות כלי מלחמה על המגדלים כמ"ש אלף המגן תלוי עליו (ש"ה ד) : המה . כלי המלחמה האלה נתנו הדר ופאר על עירך : (יא) וחילך • וגם אנשי חילך מאנשיך : על חומותיך . עמדו על החומות מסביב לשמור העיר מן האויב : וגמדים • אנשים קצרי המדה היו על המגדלים לראות משם מה הנעשה במחנה האויב ובעבור קטנותם לא ראום האויב לזרוק בהם חצים : המה • השלטים התלויים על החומה נתנו בך כל היופי הראוי לך : (יב) תרשיש : אנשי תרשיש

סביא

עזבוניך : יג יון תבל ומשך המה רכליך בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערבך :
יד מבית תוגרמה סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבוניך :
טו בני דדן רכליך איים רבים סחרת ידך קרנות שן והובנים השיבו אשכרך :
טז ארם סחרתך מרב מעשיך בנפך ארגמן ורקמה ובוץ וראמות וכדכד נתנו בעזבוניך :
יז יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך :
יח דמשק סחרתך ברב מעשיך מרב כל הון ביין חלבון וצמר צחר :
יט ודן ויון מאוזל בעזבוניך נתנו ברזל עשות קדה וקנה במערבך היה :
כ דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה :
כא ערב וכל נשיאי קדר המה סחרי ידך בכרים ואילים ועתודים בם סחריך :
כב רכלי שבא ורעמה המה

יג יון תובל ומשך אינון תגריך בנפשא דאנשא ומני נחשא מיתן סחורא לגויך :
יד ממדינת גרממיא סוסון ופרשין וכודנון מיתן סחורא לגויך :
טו בני דדן תגריך יתבי נגון סגיאן מיתן סחורא לגויך בקרנין דיעלין ושן דפיל וטוסין אתיבו קורבניך :
טז מן ארם מיתן סחורא לגויך מסגי עותריך בתכריכין דארגון ורקם ובוץ צוירין ואבנין טבין ומרגלין יהבו בבית גנזיך :
יז יהודה וארעא דישראל אינון תגריך בחטי ריחוש וקוליא ודבש ומשח ושעיף יהבו בחנותיך :
יח מן דמשק מיתן סחורא לגויך בסגי עותריך מסגי כל עותר בחמר חילת מבשל ועמר מילת כבינא :
יט ודן ויון בשירין סחורתיך מיתן בערקין דברזל קדה וקנה בחנותיך יהבו :
כ מן דדן מיתן סחורא לגויך בלבוש דיקר לרתיכין :
כא ערב וכל רברבי נבט אינון תגריך בתורין ודכרין וגדין בהון הות סחורתיך :
כב תגרי שבא ורעמה אינון תגריך

עזבוניך ד' ובענין וסימן תרשיש סוחרתה • מבית תוגרמה • רכלי שבא ורעמה • בזאת עזבוניך מימים : ראמות ג' כתיב כן וסימ' את בצר במדבר • ומעבר לירדן נתנו • ארם סחרתך ; ודן ב' בתרי לישני וסימ' למה יגור אניות • ודן ויון מאוזל : נתנו ונתנו ד' רגשים וסימ' ונתנו את בנותינו להם • בעזבוניך נתנו כי : ממך הכל ומידך נתנו לך : מצרים נתנו יד אשור :

רש"י

על רגליו : (יג) בנפש אדם . עבדים ושפחות למכור : (טו) ידך • מקומך : קרנות שן והבנים . קרני יעלים ועצמות פיל ופווסים עופות שסמן פאו"ו בלע"ז : השיבו אשכרך . הביאו לך תשורה : (טז) ארם סוחרתך • באבנים טובות האמורות במקרא ולארגמן ורקמה ובוץ : מרוב מעשיך • מתוך שהיו יודעים בנשיאיך וצריך שמראין להם מעשה נוי ותפארת לתכשים : בנופך • איקרב' נקל"א בלעז : (יז) בחטי מנית . שם מקום שחטיה יפות כמו עד בואך מנית (שופטים יא) ומדרש אגדה חטין יפין ונאין הנמכרים במניין ויונתן תרגם בחטי ריחוש לשון קבולת מיינים הרבה פרוקא"ם בלע"ז והבינו בפסיקתא מה הדס רחוש בעלין אף לאה כתושה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגום ירושלמי בחיטי מנית ופנג דחושלא וקלמא שערי דחושלא שבגמרא אנו שונים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי נקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המונה אנו מקדים שם והמונה לא מפיק ה"א ותרגם אף לתמן יתרמון קטולי קרתא דסגיאין איתרגושתהא : ופנג . ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מלוין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלסמ"א בלע"ז : (יח) ביין חלבון • יין לבן מבושל ומנחם חברו עם חלב חטים (תהלים קמז) לי' טוב : ולמר לחר • ועמר מלת כבינא ביום שנולד הטלה ושוחטו אמו בלחיכתה עושין כסות ומכבנין אותו סביבו בקרסים כדי שיהא צמרו נקי : לחר • לבן כמו אתונות לחורות (שופטים ה) : (יט) ודן ויון . מדינות הם : מאוזל . ממקום של שירא"ן : ברזל עשות . עשוי כעששיות ממ"ש בלע"ז והוא פרזלא הנדוחה : (כ) בבגדי חופש לרכבה . בלבוש דיקר לרתיכין : (כא) בכרים . כבשים . ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמישע מלך מואב (מלכים ב ג) : (כג) אשור כלמד • י"ת

רד"ק

כל הון שמביאים אליך נקראת סוחרתך וכמה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי"ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון : עזבוניך • סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך : (יג) יון תובל • בנפש אדם • שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאים משם כמו כן וכל המקומות שזוכר כל אחד לפי הכרין שנמצאים שם שמביאים אותם למקום אחד למכור ואמר כי מכל המקומות היו מביאים לצור מרוב סחורתם : (יד) מבית תוגרמה סוסים ופרשים • תרגם יונתן ממדינת גרממיא ויש מפרשים ופרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשים כנגד הסוסים האחרים כמו שאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אדם במלחמה ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרין היו' הכושים לעבדי' יש מהם שראויים להיו' עבדים ויש מהם ראויים לפרשים רוכבי סוסים ומיון תובל ומשך יביאו אותם שהם ראויים לעבדים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראויים להיות פרשים : נתנו עזבוניך • זה תרגם יונתן מייתן סחורה לגויך : (טו) בני דדן • סחורת ידך • איים רבים מפאת בני דדן היו סוחרים על ידך : קרנות שן והבנים • דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם ומהם עושים מלאכה מדעת יונתן קרנות שן הם שני דברים ור"ל קרנות ושן וחסר וי"ו החבור כמו שמש ירח והדומים להם והנסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל • והבנים פירש בו בעץ הנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם טווסין הוא העוף שקורין בלע"ז פ"אוון : השיבו אשכרך . השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא הבאת המנחה פעם אחר פעם : אשכרך • מנחתך כמו אשכר יקריבו : (טז) ארם • מרוב מעשיך . מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה וי"ת בנפך ארגמן בתכריכין דארגון והמפרשי מתרגומו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה : בעזבוני' . תרגם יונתן בבית גנזך : (יז) יהודה . בחיטי מנית . שם מקום בארץ ישראל שהחיטי' שם יפות ומצאנו עד בואך מינית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחיטי ריחוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריחוש מה הוא וקוליא מצאנו בדברי רז"ל מערבין בקוליא והוא מירקות השדה הנאכלים ופי' בעל הערוך שהוא עשב שורפין אותו ומשימין אפרו בכורים ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון הנקרא בלס"מו והיה נמצא ביריחו כי לכך נקראת יריחו מענין ריח שריחו טוב והנה אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון : נתנו מערבך . תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש מערבך שהוא ענין סחורה : (יח) דמשק • ביין חלבון • שם מקום בדמשק שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבושל : וצמר צחר • לבן וכן אתונות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מלת כבינה : (יט) ודן ויון מאוזל • בוי"ו עם הדגש ופירושו הולך כמו אזלת יד אזלו מים מני ים ואזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל בלשון פעול להתמדת ההליכה בשיירות וכן תירגם יונתן ודן ויון בשירא נתנו בדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני הפסק : ברזל עשות • זך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אלסינדי ויונתן תרגם בעדקין דברזל : במערבך • תרגם יונתן בחנותך : (כ) דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה • בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן חורין • לרכבה לתקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין : (כא) ערב וכל נשיאי קדר . תרגם יונתן וכל רברבי נבט : בכרים . בכבשים ויונתן תרגם בתורין נראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים : (כב) רכלי . נתנו עזבוניך . תרגם יונתן

מצודת דוד

הביאו לך סחורה עשירה ממרבית הון וחוזר ומפרש שעם כסף וברזל וכו' נתנו סחורתך : בהרבה נמצאו מחצבים המוצאים כל אלה המתכות : (יג) המה . האומות ההם היו סוחריך וחוזר ומפרש שעם נפשות אדם לעבדים ולשפחות וכלי נחושת נתנו סוחרתך כי דרכם היה להסתחר באלה : (יד) מבית תוגרמה . שם מקום מוצא הסוסים וימצא שם אנשים רוכבים בגבורה רבה וגם פרדים ימצא שם וכל אלה הביאו ונתנו לך בסחורה : (טו) רוכליך . סחרו עמך : סחורת ידך . סחורת מקומך הובא מאיים רבים : השיבו אשכרך ר"ל הביאו וחזרו והביאו לך לתשורה : (טז) ארם . אנשי ארם סחרו מעמך מרוב המלאכות היקרות הנעשים שמה : בנופך גו' . ר"ל במחיר נופך וארגמן וכו' אשר נתנו בסחורתיך כי בתמורת מעשה המלאכות היקרות הנעשים בך נתנו כל אלה : (יז) המה רוכליך . המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שעם חטים הבאים ממנית שהחטים יפות ועם פנג וכו' נתנו סחורתך : (יח) ברוב מעשיך • ברוב המלאכות היקרות הנעשים בצור ממלאכה עשירה ממרבית הון : ביין חלבון • ר"ל במחיר יין הבא מחלבון והוא שם מקום בדמשק שיינה חשוב ובמחיר צמר לבן כי אלה נתנו בתמורת מעשה המלאכות אשר סחרו ממך : (יט) מאוזל . ר"ל ההולך בתמידות ממקום למקום להסתחר : בעזבוניך נתנו . ר"ל גם הם היו בין סוחריך והביאו לך סחורה : ברזל עשות • ברזל טוב המזהיר וקדה וקנה כ"א מהם היו בסחורתך

מצודת ציון

חיזוק וכן הסחורה הוא לחוזק אל העוסקים בו : (יד) ופרשים • הם רוכבי הסוסים בגבורה ובזריזות : ופרדים • הם הנולדים מן החמור ומן הסוס : (טו) ידך • מקומך כמו יד חוית (ישעיה נז) : קרנות שן • שן הפיל גדול כקרן : והבנים . הם עוף הנקרא טווס ונוצותיו יפות למראה וכן ת"י : השיבו • לפי שהביאו רבת פעמים לכן אמר השיבו : אשכרך • ענין מתנה ומנחה כמו אשכר יקריבו (תהלים עב) : (טז) בנופך • שם אבן יקר : ארגמן . בגדים צבועים ארגמן והוא שם לצבע חשוב : ורקמה • בגדים מעשה רוקם בחלוף הגוונים : ובוץ • הוא הפשתן הטוב : וראמות וכדכוד • שמות אבני יקר : (יז) מנית • שם מקום וכן עד בואך מנית (שופטים יא) : ופנג • הוא אפרסמון : וצרי • הוא נטף הנזכר בסממני הקטורת והוא שרף אילן וכן הצרי אין בגלעד (ירמיה ח) : (יח) חלבון • שם מקום : צחר • ענין לובן כמו אתונות צחורות (שופטים ה) : (יט) מאוזל • ענין הליכה כמו ואוזל לו (משלי כ) : עשות • מאיר ומזהיר כמו שמנו עשתו (ירמי' ה) : קדה וקנה • שמות מיני בושם : (כ) חופש : בן חורין כמו לחפשי ישלחנו (שמות כא) : לרכבה • למרכבה : (כא) ערב : הם הערבים השוכנים במדבר : ידך • מקומך : בכרים • כבשים שמנים

רדק

יונתן יהבו בבית גנזך : (כג) חרן וכנה ועדן • תרגם יונתן חרוון ונציבין וחדיב : אשור כלמד רכלתך • פי' אדוני אבי ז"ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר שתוך והמוכרת למד בשקל כבד וסמוך כבד הם ותרגם יונתן מדינן אתור ומדי אנון תגרך : המה רכליך במכלולים • כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא : בגלומי' תכלת ורקמה • בגלימו' תכלת וגלימא ידוע בדברי רז"ל ויש מפרשים כרכי בגדים ערוסי"לש בלע"ז • ובגנזי ברומים • ארגזים עשויים מעור וגונזים בתוכם הבגדים החמודים שנקראים ברומים והביא לי ראיה אדוני אבי ז"ל מן הערבי שאומר לבגדים הנאים והנכבדים אלב מברומא : בחבלים חבושים • הבגדים הזכר שהם מונחים בארגזים הם חבושים בחבלים : וארוזי' במרכלתך . כמו חרוזים מן נואך בחרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזין דתכלא וכושפין וגו' פי' אוזרו' כמו בי גזי דמלכא בדברי רז"ל וכושפין אפשר שהוא כמו גושפן ובדברי רז"ל ותותמין בתרין גושפנקי פי' חותמות באימלין הוא תרגם בגזי ולא מצאתי לו חבר קומטרין הוא כמו קומטרי דספרי והם התיבות שמניחים בהן הספרים ותרג' יונתן לאשר על המלתח' קמטר' : (כה) אניות תרשיש שרותיך • שיירות הולכות בסחורתך כלומר רבות באחד כמו שיירא: ותמלאי ותכבדי. כמו ותרבי וכן עם כבד : בלב ימים . כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים או אמר בלב ימים לפי שהיתה בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה ובאמרו ימים ל' רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקוה המים קרא ימים : (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך. השטים בלא אל"ף וענינו ענין בזה והלך בלשון אחד ובמים רבים הוא משל נגרו' כאילו אמר בגרות רבות הביאוך וי"ת כמיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך: רוח הקדים שברך. את שהיית בלב ימי' רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים תשבר אניות תרשיש לפיכך דמה החזק והוא נבוכדנצר לרוח הקדים וכן ת"י מלך דתקיף ברוח קדומא תבריך בגו ימא : (כז) הונך. יפלו בלב ימים ביום מפלתך . כי אחר שכבש נבוכדנצר את צור והפסו שללה תוך העיר לשאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במתכנסים חוץ לעיר עלה הים על העי' ושטף כל השלל וההרוגים עם עפר העיר הכל שטף ושב הים למקומו ונשאר הבלע שהיתה העיר בנויה עליו: (כח) לקול זעקת.מגרשות. בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך הפלגה רוצה לומר כי מגרשי צור שהיו ביבשה ירעשו לקול זעקת חבליך שיזעקו בבא להם השבר : (כט) וירדו מאניותיהם • אל הארץ יעמודו • כמו על

פסוקים

רכליך בראש כל בשם ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך : כג חרן וכנה ועדן רכלי שבא אשור כלמד רכלתך : כד המה רכליך במכללים בגלומי תכלת ורקמה ובגנזי ברמים בחבלים חבשים וארזים במרכלתך : כה אניות תרשיש שרותיך מערבך ותמלאי ותכבדי מאד בלב ימים : כו במים רבים הביאוך השטים אתך רוח הקדים שברך בלב ימים : כז הונך ועזבוניך מערבך מלחיך וחבליך מחזיקי בדקך וערבי מערבך וכל אנשי מלחמתך אשר בך ובכל קהלך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך : כח לקול זעקת חבליך ירעשו מגרשות : כט וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט מלחים כל חבלי הים אל הארץ יעמדו :

תרגום

בריש כל בוסמין ובכל אבנין טבן ודהבא יהבו בבית גנזיך : כג חרון ונציבין והדיב תגרי שבא מדינן אתור ומדי אינון תגריך : כד אינון תגריך בגמר מיני כל תושבחתא בגוזין דתכלא וכושפין דארזא באימלין די זהריתא דמחתין בקומטרין חפן גלדין מאסרין באטונין די בוצא חתימין בעזקת גלף עבידת ימא מחתין במגדלי אעי הדסין בהון הות סחורתיך : כה בספיני ימא הוו שיטין ומיתן סחורא לגויך ועתרת ותקיפת לחדא בגו ימא : כו במיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך מלך דתקיף כרוח קדומא תבריך בגו ימא : כז עותריך ונכסיך סחורתיך ספניך ופרנסיך מתקפי צורכיך ומיתן סחורת חנותיך וכל גברי עבדי קרביך די ביך וכל משריתיך די בגויך יתרמון בגו ימא ביום מפלת קטיליך : כח לקל צוחת פרנסיך יזועון פרוריא : כט ויחתון מספיניהון כל אחדי משוט ספנין כל פרנסי ימא

ערן ועדן ד' בסגול וסימ' ההצילו דמלכים • ההצילו דישעי' ושברתי בריח דמשק ? חרן וכנה וערן : השטים ב' חסר אל"ף וסימן ישבי צידון וארוד • במים רבים הביאוך • בכל ח' דמטעים בהון דסבירין בכל וסי' ובכל ארץ מצרים תשחת • ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו • ובכל ארצה יאנק חלל • ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך • מחזיקי בדקך וערבי מערבך :

תולדות אהרן מאניותיהם . יבמות סג :

מצודת ציון

שמנים : חמודים • הם הזכרים מן העזים : (כב) בראש • ענין מיטב כמו ראשים גבורתם (ירמיה מט) : (כג) כלמד • זה מדי כת"י : (כד) במכלולים . מלשון כל ור"ל כלול בכל היופי : בגלומי • ענין כריכה וכן ויקח אליהו את אדרתו ויגלם (מ"ב ב) ופי' שעשא' כריכה אחת : ובגנזי • מל' גניזה והטמנה : ברומים • תיבות עשויות מעור קשה לגנוז בהם דברים חמודים : חבושים • ענין קשור ותקון וכן פארך חבוש עליך (לעיל כד) : וארוזים • כמו וחרוזים כי אחה"ע מתחלף וענינו דברים תוחבים על החוט כמו צוארך בחרוזים (ש"ה א') : (כה) שרותיך • מל' שיירה והם הרבה אנשים הולכי אורח ביחד וזה הלשון ידוע בדרז"ל : בלב ימים • בעומק הים : (כו) השטים • מלשון שטיה ושחיה : (כז) הונך • מלשון הון ועושר : ועזבוניך • סחורתך : מערבך • כפל הדבר במ"ש לומר שהכל נאבד : מלחיך • אוחזי המשוטות : וחובליך • מושכי חבלי הוילון . מחזיקי בדקך • סותמי בדקי הספינה : וערבי מערבך • סוחרי סחורתך : (כח) ירעשו • מלשון רעש וחרדה : מגרשות • הם הבתים שמחוץ לחומות העיר וקרובים הם אל הים ונקראו כן על כי נראים כאלו הם שנגרשו מן העיר וכן ומגרש לערים (במדבר לה) : (כט) תופשי : אוחזי

מצודת דוד

בסחורתך כי גם באלה סחרת : (כ) בבגדי חופש . ר"ל בבגדים יקרים הראוים לבני אדם חפשים ובני חורין להציע בהם את המרכבה : (כא) סוחרי ידך . הם סוחרי מקומך וחוזר ומפרש שעם כרים וכו' בהם סחרו עמך כי במקומם היו מובחרים ושמנים : (כב) המה רוכליך . המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שבראש כל בושם ר"ל בשמים הראשים והחשובים שבכולם ובכל אבן יקרה ועפרות זהב בהם נתנו סוחרתך : (כג) רוכלי שבא . שהם רגילים ללכת לשבא לקחת סחורה : רוכלתך • כל אלה סחרו עמך : (כד) המה רוכליך . הם סחרו עמך בדברים הכלולים בכל מיני יופי וחוזר ומפרש שהם בכריכות בגדי תכלת ומעשה רקמה ובגנזי ברומים והם תיבות עשויות מעור לגנוז בהם דברים חמודים : מחבלים חבושים . התיבות ההם היו קשורים ומתוקנים בחבלים יפים ונאים : וארוזים . עדי זהב ומרגליות חרוזים בחוט לעדי הצואר : במרכולתך . ר"ל כל אלה היו בסחורתך עם כולם סחרת : (כה) אניות תרשיש • הספינות ההולכות על ים תרשיש היו השיירות שלך להביא סחורתך ר"ל רבות ספינות באו לך עם סחורה כשיירא של אנשים : ותמלא • חזר לראשית הדברים שהמשילה לספינה חשובה ולכן אמר הנה מרוב הסחורה נעשית מלאה וכבדה מאד כשהיית בלב ימים : (כו) השטים אותך • מנהיגי הספינה המשיטים אותך ע"פ המים הם הביאו אותך במקום מים רבים מקום סכנה ורוח הקדים העזה שברוחות שבר אותך בלב ימים ומחמת מרבית המים וכובד משאה היה קשה להצילה : (כז) הונך . ערכך וסחורתך ומנהיגי הספינה ומחזיקי הבדק וסוחרי סוחרתך ואנשי המלחמה שבך ועם כל קהלך אשר בתוכך מעם הארץ כולם יפלו בלב ימים ביום מפלתך שישבור אותך רוח הקדים ר"ל ביום שיכבשה האויב ישלול כל שללה ויאבד כל זכר למו מבלי שארית : (כח) לקול • לשמיעת קול זעקת מנהיגי הספינה ירעשו מגרשי הערים הסמוכות אל מקום הספינה הנשברה : (כט) כל תופשי משוט . כל הרגילים לאחוז המשוטות והמלחים והחובלים ירדו מן האניות ויעמדו על הארץ כי יפחדו עוד ללכת בספינה שלא יקרה להם כמקרה הספינה ההיא והוא ענין מליצה

רשי

י"ת מדינן אתור ומדי : (כד) במכלולים . בדברים שהם למכלול פרמונ"ט בלע"ז ומה הם המכלולים גלמי תכלת ורקמה פליות של תכלת מרוקמות : ובגנזי ברומים . בתכשיטי פאה שגונזין אותן בארגזין שקורין אשקרין בלע"ז והם מחופין עור ומצויירין לנוי במיני מסמרין שורות שורות וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים • והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לנוי : וארוזים • ת"י אעי הדסין אותן ארגזים היו נתונין במגדל עץ הדס ומביאין אותן לתוך המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קל"ה ובגנזי ברומים החבושים בחבלים וארוזים בתוך עץ ארז שהברומים הם הקמטראות והיו אסורים בחבלים ונתונים במגדלי הדס שהיא ממיני ארז ומכלולים שבתוך הברומים קרא יונתן וכושפין דארזא באימלין די זהריתא תכשיטין הצריכין שמירה נאה דמחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגום כמו שאנו שונין תיבה ומגדל שיפרוי"ש בלע"ז : (כה) אניות תרשיש • שרותיך הם היו לך לערבה ומישור כמו שהמישור הוא דרך כבושה להביא בו סחורה לעיר היושבת ביבשה היו לך תחתם אניות תרשיש מסילה להביא מערבך לתוך שרותיך . לשון שרון ומישור ודגמתו עלו בשרותיה (ירמיה ה) : ותמלאי • ותכבדי מאד • הביאו לתוכך משא רב והכבידו משאך יותר מדאי : (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך : כדרך האניות הגדולו' שמפליגין אותך לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת ונכבדת בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות : (כח) מגרשות • כמו מגרשי העיר : (כט) אל הארץ יעמודו • אם לנו עוד באניות

ל והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה
ויעלו עפר על־ראשיהם באפר
יתפלשו: לא והקריחו אליך קרחה
וחגרו שקים ובכו אליך במר־נפש
מספד מר: לב ונשאו אליך בניהם
קינה וקוננו עליך מי כצור כדמה
בתוך הים: לג בצאת עזבוניך
מימים השבעת עמים רבים ברב
הוניך ומערביך העשרת מלכי־
ארץ: לד עת נשברת מימים
במעמקי־מים מערבך וכל־קהלך
בתוכך נפלו: לה כל ישבי האיים
שממו עליך ומלכיהם שערו שער
רעמו פנים: לו סחרים בעמים
שרקו עליך בלהות היית ואינך
עד־עולם:

כח א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: ב בן־אדם אמר לנגיד צר
כה־אמר אדני יהוה יען גבה לבך
ותאמר אל אני מושב אלהים
ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא־
אל ותתן לבך כלב אלהים: ג הנה
חכם אתה מדנאל כל־סתום לא
עממוך: ד בחכמתך ובתבונתך
עשית לך חיל ותעש זהב וכסף
באוצרותיך: ה ברב חכמתך
ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך

על ארעא יקומון : ל וישמעון
עלך בקליהון ויצוחון במרר
ויסקון עפרא על רישיהון
בקיטמא יהון חפיפין :
לא וימרטון עלך מרט וייסרון
סקין ויבכון עלך במריר נפש
ויעבדון מספד מריר :
לב ויטלון עלך בעינויהון
אליא ויילילון עלך מן כצור
לית דדמי לה בגו ימא :
לג במפק סחורתיך מביני
עממיא שבעת עממין סגיאין
בסגי עותריך ונכסיך אעתרת
מלכי ארעא : לד כען אתברת
דהות מספקא סחורא
לעממיא בעומקי ימא
סחורתיך וכל משריתיך בגויך
נפלו : לה כל יתבי נגותא
צדיאו עלך ומלכיהון זעו זיע
אתרשימו אפיהון : לו תגרין
בעממיא צדיאו עליך כדלא
הוית אתניניך וכן תהין עד
עלמא : א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר :
ב בר אדם אמר למלכא דצור
כדנן אמר יי אלהים חלף
דראים לבך ואמרת דחלא
אנא מותב תקיפין יתיבית
בגו ימיא ואת אנשא ולית בך
צרוך וחשבתא בליבך דאת
דחלא : ג הא חכים את
מדניאל וכל רז לא יתכסא
מנך : ד בחוכמתך
ובסכלתנותך קניתא לך
נכסין וכנשתא דהבא וכספא
באוצרך : ה בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה משריתך וראים לבך במשריתך :

רש"י

באניות להיכן נוליך סחורה עוד : (ל) יתפלשו · יתגלגלו : (לב) ונשאו אליך בניהם . בנהי שלהם : כדומה · כך היה שם ראשי אדום כענין שנאמר משא דומה (ישעיה כא) וי"ת לית דדמי לה : כדומה · כדוגמתה : (לג) בצאת עזבוניך וגו' · כל זה יקוננו עליך בקינתם : (לה) רעמו פנים . זעומי פנים וכן בעבור הרעימה (ש"א א) וכן כל אלונה תורעמתא : (לו) שרקו . שיבלו"ר בלע"ז כך שורקין על דבר שחלף והלך לו : (ב) מושב אלהים . עשה לו באויר על הים במגנון כמין שבעה רקיעים וישב לו על העליון : (ג) הנה חכם אתה מדניאל . דניאל בא נבוכדנצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עשה עצמך אלוה : כל סתום לא עממוך · לא עמום ממך קנתורין הם שמקנתרין כלומר שמא חכם אתה כדניאל שנא' בו כל רז לא אנס לך (דניאל ו') : (ד) עשית לך חיל . קנית לך נכסין : ותעש זהב וכסף · וכנשתא

כל לשון שמיעה אל ב"ם י"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום · וישמע אליה' חזקי' דמלכי' · וישמע על תרהקה לאמר דישעי': דרשו מעל ספר ה' הזכירו לגוים בירמיה · אל תשמעו על דברי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאים · ולבית הרכבים אמר ירמיהו · כה אמר ה' שאו נס בארץ' והשמיעו עליך בקולם · השמיעו על ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף: במעמקי מים ב' וסימ' עת נשברה מימים · באתי במעמקי מים : קהלך ב' וסי' הונך ועזבוניך · עת נשברת מימי' : גבה ה' בקריאה וסימ' אמר לנגיד צורי גבה לבך ביפיך · ובחזקתו גבה לבו דדברי הימים · ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו דדברי הימים · ולא גבה לבי ולא רמו עיני . וחד וגבה ירו' ונשא וגבה : הנה י' ר"פ בסיפרא וסימ' הנה נתתי את פניך · באה הצפירה · הנה לאש נתן לאכלה · הנה בהיותו תמים · הנה כל המשל . הנה זה היה עון סדום . הנה נשיאי ישראל · הנה אשור ארז · הנה חכם אתה · הנה באה ונהית'

רד"ק

על וכן אל הברים לא אבל כמו על : (ל) והשמיעו . יתפלשו . כמו התפלשי באפר ענין התגלגל להתכסות באפר : (לא) והקריחו אליך קרחא . באל"ף במקום ה"א : (לב) ונשאו אליך בניהם . ענין נהי אבל הוא שרש אחר על דעת המדקדקי' ועל דעתי שהיו"ד עי"ן הפעל מומרת בה"א וכבר הארכתי בזה בספר מכלל בחלק השרשים : מי כצור כדמה בתוך הים · יאמרו בקינת' מי היתה כצור במעלה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ודומה נכרתת וכן שכנה דומה נפשי וי"ת מי כצור לית דדמי לה בגו ימיא : (לג) . בצאת . כשהיו יוצאים עזבוניך מימי' השבעת עמים רבים מרוב סחורותי' שהיו יוצאות מן הים כלומר ממך שהיית שוכנת בתוך הים השבעת והעשרת רבים : (לד) עת נשברת מימים . עת שאתה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אמר מימים היה עושרך והונך ומימים שטפו הכל : (לה) כל יושבי האיים · לפי שהיים יושבת אי אמר כל יושבי שאר האיים שממו : ומלכיהם שערו שער . שיפחדו על עצמם שלא יקרם כמקרך ענין שער ידוע שהוא כס"מך ושי"ן : רעמו פנים . ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה : (לו) סוחרים . מבואר הוא : (א) ויהי דבר ה' · (ב) בן אדם . אף הנה דבר על העיר עתה הוא מדבר על המלך : אל אני . כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי : מושב אלהים ישבתי בלב ימים . כי אני ישבתי במקום חזק כי אני בלב ימים שהימים מקיפים אותי ומי יוכל לגעת בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמים עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מושב תקיפין יתיבית בגו ימיא : (ג) הנה חכם אתה מדנאל · זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל מדנאל חסר יו"ד והוא נקראת דגושה בתנועת הנל"ד ואע"פ שאינה כמו יו"ד ירושלם שנקרא בתנועת החירק ואיננה בתוכה יאמר הנה חכם אתה בעיניך מדניאל : כל סתום לא עממוך . הדברי' הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהיא עובר וזה בודד וכן איכה יועם זהב נסתר זהרו ונכסה וכן תרגם יונתן וכל רז לא יתכסי מנך : (ד) בחכמתך · ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי : עשית . ותעש . ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש הארץ עשה לי את החיל הזה חיל נכסים כמו את החיל הזה : (ה) ברוב . מבואר הוא : חילך . בחילך נכסיך או נבאיך וכן תרגם יונתן

תולדות אהרן מושב אלהים . חולין פט :

מצודת דוד

מלילה : (ל) והשמיעו : ר"ל ישמיעו קינה עליך בקולם ויזעקו זעקת מרה : ויעלו עפר · כן היה מנהגם לעשות דרך צער ואבל : יתפלשו · יתגלגלו באפר וגם היא מדרך צער ואבל : (לא) והקריחו . ימרטו עליך שערות ראשם וישאר המקום קרח : ובכו אליך · יבכו עליך במר נפש בעת יעשו מספד מר : (לב) ונשאו אליך · ירימו עליך קינה בקול נהי הנהוג אבלים ויקוננו עליך וכן יאמרו מי כצור וכו' ר"ל מי הוא העיר להיות חשובה כצור ומי כמוה שהיא דומה ונכרתת בתוך הים ואין מי להמשיל אליה לא לעת שלום' ולא לעת מפלתה : (לג) בצאת · עתה יספרו דבריו לומר הנה עודך בשלוך בצאת סחורתך מדרך הימים היית משבעת עמים רבים במרבית הסחורות : ברוב . עם רוב עבדך ומסחרך העשרת מלכי ארץ : (לד) עת נשברת . ועתה עת שהיית נשברת מסבת המים בעומק הים הנה סחורתך וכל קהלך אשר היו נעדר כולם נפלו בתוכך : (לה) שממו עליך . יתמהו על מפלתך : שערו שער · יאחזם חיל ורעדה כמרוח סערה כי יפחדו פן יקרה להם כמקרך ויהיו זעומי פנים כדרך המיצר שכועס בעצמו : (לו) סוחרים בעמים . הסוחרים שבין האומות השמיעו עליך קול שריקה הנעשה בקבוץ השפתים ודרך לעשותה כשרואין באבדן דבר חשוב : בלהות היית . תהיה מלא מבהלה : ואינך . לא תהיה עוד עד עולם לחזור לקדמותך : כח (ב) לנגיד צור . על מושל צור : אל אני . ר"ל בעל יכולת רב כאל : מושב אלהים ישבתי · ר"ל לפי שיש לי מקום מושב גדול ומשומר ממעל כן אני כמוהו ישבתי בלב ים ואין מי יוכל לבוא אלי : ואתה · אבל אתה אדם ואין לך יכולת כמו לאל ואיך נתת לבך להשוות כלב אלהים וכאומר מה ראית לעשות זה : (ג) הנה חכם וגו' חסר ה"א התימה וכאומר המחכם אתה מדניאל וכי כל דבר סתום ונסתר לא נכסה ממך כענין מ"ש בדניאל כל רז לא אנס לך (דניאל ז) : (ד) בחכמתך · וכי בחכמתך עשית לך כח ואומץ ואספת זהב וכסף באוצרותיך : (ה) ברוב . וכי ברוב חכמתך במרבית הסחורות הרבית עושר וכי בזה הרבית

מצודת ציון

אוחזי: משוט · הם העצים הארוכים אשר משיטין בהם את הספינה : (ל) יתפלשו · ענין הגלגול באפר והכסוי בה כמו בעפר התפלשי (מיכה א) : (לא) והקריחו · ענין תלישת השער להשאר חלק מבלי שער וכן קרח הוא (ויקרא יג) : קרחא · כמו קרחה בה"א : (לב) בניהם · מלשון נהי ויללה : כדומה · ענין כריתה וחורבן כמו גם מדמן תדמי (ירמיה מח) : (לה) שממו · ענין תמהון : שערו שער · מלשון סערה בשמ"ך : רעמו · ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה (ש"א א) : (לו) שרקו · ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן ויושבים לשרקה (מיכה ו') : בלהות · סוף מן בהלות : (ג) עממוך · ענין הסתר והכסוי כמו ארזים לא עממוהו (לקמן לא) : (ד) חיל · ענין כח ואומץ כמו המאזרני חיל (תהלים יח) : ותעש · ענין קבוץ ואסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב) : (ה) חילך : ענין עושר כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח)

יונתן משרייתך : (ז) לכן • על יפי חכמתך . כמו' סיו"ד וס"ו והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחת חכמתך בחרבך או כמשמעו על סגלה שהרבה ברוב חכמתו : יפעת' . זכרון מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה : (ח) לשחת . ומתה • אין בו מן השרש כי אם המ"ם ועיקרו מתת בשק' שבת קמת ותי"ו למד הפעל נבלעת בדגש תי"ו הנמלא ונכת' בו הנה שאחר התי"ו : ממותי • שם כפלם כמבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בדקירות רבות כמו ממותי החלל שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בפעם אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי' ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמו' ביד עריצי גוים מיתה משונ' בדקירות רבות : (ט) האמור תאמר . מחללך • כמו מהרגיך והוא מבנין הדגש ונפל ממנו הדגש ויבאה מן החלל חללים : (י) מותי ערלים תמות • שם אמר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו : ערלים . כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב : ויסי . (יב) בן אדם. אתה חותם תכנית . משלים התכנית כי כלו שלם בך ותכנית הם בשקל גפרית כי התי"ו שרשית וכן ומדדו את תכנית פירוש תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש מלא חכמה כלי ליופי וי"ת את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה : בעדן גן אלהים . כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ותירג' יונתן בסגי טבוון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דה' את שרי כל אתרא וגיותא ויקרא מתיה' לך בעדן גן כמו בעדן בגן ובי"ת בעדן עומדת במקו' שנים או יהיה סמוך עדן אל גן ואע"פ שברו' נסמך גן אל עדן וב' מקומות היו כמ"ש ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן : (יג) מסוכתך • גזרך והוא כתוב בסמ"ך כמו הסר מסוכתו והוא על דרך הסגה כאילו גזר ביתו או גנו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : וברקת • כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשני משקלים : וזהב • כלל הזהב עם האבנים היקרות כי הוא המשובח שבמיני מתכות ומשימין אותו עם האבנים במלאכות הנאות והיקרות וי"ת משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משבצות בזהב על לבושך : מלאכת תפיך ונקביך . תפיך כמו בתפים ובמחולות נקביך הם כלי הנגון העשוים נקבים נקבים : בך . כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם : ביום הבראך כוננו . כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מבנין פלא נזכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו' : (יד) את כרוב ממשח הסוכך • דמה אותו לכרו' גרוב מעלתו : ממשח . ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי : הסוכך . לפי שהא' בכרובים סוככים בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח שם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולפומו מרמס ויסי המלגר ורבי יונה פירש כי סוכך שם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן וסוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר סמוך : ונתתיך . אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני והתגאית על עמי : בהר קדש אלהים היית • אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה ביום מלך כאילו אמר מלך צור בהר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ושלח לשלמה המלך עצים לבנות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכים : בתוך אבני אש התהלכת . לישראל קרא אבני אש שהיו עם

בְּחֵילֶךָ׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה ג' בטע' כסיפ'
ס' יַעַן תִּתְּךָ אֶת־לְבָבְךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃
ז לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ זָרִים עָרִיצֵי
ל' גּוֹיִם וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־יְפִי
ב' ובענין חָכְמָתֶךָ וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ׃ ח לַשַּׁחַת
ב' . ב' יוֹרִדוּךָ וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל בְּלֵב
ל' יַמִּים׃ ט הֶאָמֹר תֹּאמַר אֱלֹהִים אָנִי
לִפְנֵי הֹרְגֶךָ וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד
ל' מְחַלְלֶיךָ׃ י מוֹתֵי עֲרֵלִים תָּמוּת בְּיַד
זָרִים כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יב בֶּן־
ט' אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צוֹר וְאָמַרְתָּ
בן כס' חותם לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה חוֹתֵם
ב' תָּכְנִית מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי׃
יג בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן
ל' וחסר : ג' יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם
ג' תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ
ל' . ל' . ל' וּבָרְקַת וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ
י' . ג' כליסנ' זכר בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ׃ יד אַתְּ־
ג' חד חסר ל' כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר
קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
חֲלַף דַּחֲשַׁבְתָּא בְּלִבָּךְ דְּאַתְּ
דַּחֲלָא׃ ז בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי
עֲלָךְ נוּכְרָאִין תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא
וְיִשְׁלְפוּן סַיְפֵיהוֹן עַל תִּקּוּן
חוּכְמְתָךְ וְיַחְבְּלוּן זִיו אֵימְתָךְ׃
ח לְחַבָּלָא יַחֲתוּנָךְ וּתְמוּת
מְמַת מִטַּעֲנֵי חַרְבָּא בְּגוֹ יַמַּיָּא׃
ט הֲמֵימַר תֵּימַר דַּחֲלָא אֲנָא
קֳדָם דְּקָטְלָךְ וְאַתְּ אֱנָשָׁא וְלֵית
בָּךְ צְרוֹךְ בְּיַד מְחַבְּלָךְ׃
י מְמַת רַשִּׁיעִין תְּמוּת בְּיַד
נוּכְרָאִין אֲרֵי אֲנָא גְּזָרֵית
בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יב בַּר אָדָם
טוֹל אִילְיָא עַל מַלְכָּא דְּצוֹר
וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים אַתְּ דָּמֵי לְמָנָא דְּצוּרְתָא
דִּי מְתַקַּן בְּחוּכְמְתָא וּמְשַׁכְלַל
בְּשׁוּפְרֵיהּ׃ יג בְּסַגִּי טָבְוָן
וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנַּק כְּאִילוּ
בְּעֵדֶן גִּנְתָּא דַּיְיָ אַתְּ שָׁרֵי כָּל
עוּתְרָא גְּיוּתָא וִיקָרָא מִתְיְהַב
לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן
עַל לְבוּשָׁךְ סַמְקָן יַרְקָן
וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא
וּפַנְתֵּירִין שְׁבִזְיז אִזְמַרְגְּדִין וּבַרְקָן מְשַׁקְּעָן בְּדַהֲבָא כָּל אִלֵּין עֲבִידַת תִּקּוּנָךְ בְּכוּרָאִים
לִבָּךְ בְּרַם לָא אִסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ דְּאִתְעֲבִיד חֲלָלִין וְנִקְבִין דְּאִינוּן צוֹרְכָךְ דְּלָא
אֶפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיֵּם בְּלָא בְּהוֹן מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרֵיתָא עִמָּךְ מְתַקְּנִין׃ יד אַתְּ מַלְכָּא מְרַבָּא
לְמַלְכוּ וִיהָבֵית לָךְ רְבוּתָא וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַּיְיָ בְּסַרְתָּא וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא

וכנסתא : (ז) והריקו חרבותם . כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנסים שלשה עשו עצמם אלוה ונבעלו כנשים יואש בן אחזיה שנאמר (ד"ה ב' כ"ד) ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכדנצר : יפעתך . הופעתך לשון תואר פנים • והמדרש הורשו יופי עמך : (ט) מחללך • כמו הורגך : (יב) אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולמבוע כל תכנית וגורה : תכנית • פיינסור"א בלע"ז : (יג) בעדן גן אלהים וגומר . בסגי סבון ותפנוקין את מתפניק כאלו בעדן גינתא דה' את שרי כל עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין סבן מסדרן על לבושך : מסוכתך . חיפתך . ל"א לבוש כיסויך : מלאכת תופיך ונקביך בך • אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבים המוצאין רוח בקול זמר כחוף וכה היה לך להתבונן : (יד) את כרוב ממשח הסוכך . את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו סכך רב כלומר מושל ממשל רב • ממשח לשון גודל כמו אנשי מדות (במדבר י"ד) דמתרגמינן גברי דמשחן : ונתתיך בהר קודש אלהים היית . ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים : בתוך אבני

נאם ה' : בלב ח' וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן מ"ח : על מלך ס' בקריאה וסימ' בימיו עלה פרעה נכה' ויקח אתכם נבוזראדן דמלכים' ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים • ונשאת המשל הזה • יעמדו על מלך הנגבאת ג'לוכר

בן אדם שא קינה על • והיה כמלאת שבעים שנה • בעת ההיא בא חנני והעיר כחו ולבבו • ובעתי' ההם רבים וסימ' ואם ככה את עושה לי • ואת תדבר אלינו • את כרוב ממשח :

תולדות אהרן בעדן גן . כ"ב עס :

מצודת ציון

ח) : (ז) זרים • נכרים : עריצי • ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : והריקו • מלשון ריק ר"ל ישלפו וירוקנו מתערה וכן והרב אריק (לעיל ה) : יפעתך • ענין זוהר וזריחה וכן הופיע מהר פארן (דברים לג) : (ח) לשחת • בור הקבר : (ט) מחללך • מלשון חלל והרג : (י) ערלים • ערלי לב וכן ת' רשיעיא : (יב) חותם • ר"ל צורה כמו תתהפך כחומר חותם (איוב לח) : תכנית • מל' הכנה . מתוקן וכן הדרכי לא יתכנו (לעיל יח) : וכליל • מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי שאפשר להיות : (יג) בעדן גן • בעדן שנטע בו המקום את הגן כמ"ש ויטע ה' אלהים גן בעדן (בראשית ב) והוא מקום עדון ותפנוק רב : מסוכתך • מלשון סכך וכסוי : תופיך • הם כלי נגון כמו בתופים ובמחולות (שמות טו) : ונקביך • כלי נגון בעלי נקבים רבים : כוננו • מלשון הכנה : (יד) את • כמו אתה : כרוב • כן יקרא פני אדם כי תינוק ת"א רביא ולפי גודל מעלתו קראו בלשון כרוב המוזכר בכרובים שעל הארון : ממשח • הוא ענין גדולה

מצודת דוד

עשרך עד שגבה לבך בעשרך וכאומר הלא הכל בא מיד ה' ומה לך להתגאה : (ו) תתך את לבבך • נתת את לבבך להשוותה כלב אלהים : (ז) זרים . עמים נכרים אומות חזקים הם הכשדים : והריקו . ישלפו חרבם מתערה על יופי חכמתך ר"ל לא תהיה נעזר להמלט ביופי חכמתך : וחללו . יבזו זוהר בינתך ולא ימנעו חרבם מדם בעבור הבינה הנמצא בך : (ח) לשחת • אל בור הקבר יוריד אותך האויב ותמות גם אתה מצין מיתת שאר חללים עם כי אתה בלב ימים במקום משומר : (ט) האמור . וכי לפני הבאים להרגך תאמר אלהים אני ולמה תהרגני וכאומר אם אלהים אתה לא יוכלו להרגך : ואתה . אבל באמת אתה אדם ולא אל ביד העושים אותך לחלל והרוג : (י) מותי ערלים . כמיתת רשעים ערלי לב כן תמות גם אתה ביד זרים ולא מיתת עלמך : כי אני דברתי . ובידי לקיים דברי : (יב) חותם תכנית • צורה מוכן ומתוקן בכל דבר וחוזר ומפרש מלא חכמה וכו' : (יג) בעדן גן וגו' . לא חסרת דבר כאלו היית בעדן גן וכו' : מסוכתך • על הלבוש המכסה אותך היה קבוע כל אבן יקרה והם אדם וכו' והם שמות אבני יקר : וזהב • אף הזהב היה קבוע בו : מלאכת תופיך • מעשה התופים ושאר כלי נגון המלאים נקבים שהיו בך כאלו הוכנו לך ביום שנבראת ר"ל אין דוגמתם ולא היה מראוי להתענג בהם אלא אתה : (יד) כרוב ממשח . אדם רב המעלה גדול בחשיבות המגין בסכך [כנפיו על עמו ולפי שקראו כרוב לרוב מעלתו ובכרובים נאמר סוככים בכנפיהם (שמות כה) לכן אמר לשון סוכך : ונתתיך • ר"ל ואני נתתי לך כל המעלה והגדולה על כי היית פעם בהר קדש של אלהים ר"ל על כי מלך צור שהיה בימי שלמה היה מסייע בבנין

אבני אש התהלכת. קנית לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת: (טז) נמלא עולתה בך. באמרך אל אני: (טז) מלו. כמו מלאו: ואחללך מהר אלהים. גרמת שאמחה אותך שלא תלדק עוד בבנין ביתי: ואבדך כמו ואאבדך: מתוך אבני אש. שלא תסול חלק עם הלדיקי'. ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמר הנביא לחירם מה נתגאית ברקיעך שמא בגן עדן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופתוחה שבולן זהב שהיא מנויה אחרון: מלאכת תופיך וגו' בזאת השויתך לו ולא באחה"ת ובך נסתכלתי וברואתי תופים ונקבים באדם הראשון: את כרוב ממשח. שמא אתה כאותו כרוב שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקלה השמים ועד קלה השמים ושמא נתתיך להיות בהררי קדש כאשר נתתי לו: (יז) שחת חכמתך על יפעתך. שנתגאית ביפעתך: לראוה בך. להסתכל בבושתך לראוה כמו לראיה: (יח) חללת מקדשיך. קדושתך: אש מתוכך. דברי גאוה שילאו מפיך לאמר אל אני ל"א כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחובי זדונך: (יט) שממו. תמהו: (כג) ונפלל חלל בתוכ' בחרב עליה מסבי'. על אשר יראו החרב מסביב בחוץ יפלו יושבי העיר ויהיו בטוחים להיות חללים בתוכה: ונפלל. כמו לא פללתי (בראשית מ"ח) לא סברית וכמו ואויבינו פלילים (דברים לב) ידונו עלמם

עם קדוש. והדוני אבי ז"ל פי' הפסוק כלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש ונפרית רוחניים של אש עליונים ופי' בו עוד פי' אחר עוד חשבת בלבך שאתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבנים יקרות אבני הקדת מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך במקום נרות להאיר בגילם: (טו) תמים אתה מיום הבראך מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עלי מעודך מעוד הרכבת: עד נמלא עולת' בך שהתגאית' על עם ה' ושמחת בחורבנם: (טז) ברוב רכלתך מלו תוכך חמס ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרים ואמרת כי מרוב שנידעת העיר בסחורה לא ימנעו בעבור זה נבא: מלו. כמו מלאו. ובא כדרך בעלי הה"א: תוכך. תוך עירך: ותחטא. את החטא במה שסמכת על חורבן א"י ותטאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה כח בידך למנוע ולא מנעת: ואחללך מהר אלהים ואבדך. הווי"ו קמולין כי הענין לעבר והוא במקום עתיד כדרך הנבואות: ואבדך. מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ונפול הא' פ"א הפעל להקל הקריאה מפני פגים שני האלפי"ן סוטלה תנועת' על הא' הא'; אמר ואחללך מהר אלהים ואבדך הזכרה זו הטובה שהיה למלך צור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית אחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר שם אלא לאלה ולקללה וכפל הענין במלות שונות ואמר ואבדך כרוב הסוכך מתוך אבני אש ר"ל אתה כרוב הסוכך אאבד אותך כלומר שמך וזכרך אאבד מתוך אבני קדש שהם ישראל הנמשלים לאבני אש: (יז) גבה לבך. שחת. ידינו שחת: על יפעתך. שגבה לבך בה ובזה שחת חכמתך כי החכם לא יגבה לבו בטוב העולם הזה: יפעתך. פירשנוהו: לראוה בך. כמו לראות בך כלומר לראות בך הפך מה שהיית' וחשבת ברוב גאות לבך ולתמוה עליך וכת"י לאסתכלא בך ויש מפרשים לראוה ענין בזיון וכן והמה יביטו יראו בי את כל גבוה יראה ואין לריך להוליאם מעניינם ומלת לראוה מקור שלם מן הקל בתמורת למ"ד הפעל בוי"ו נראה ומשקלו לאהבה את ה' אלהיך: (יח) מרוב עונך בעול רכלתך. בעול סמוך מן עול ולא בא כדרך חברו במשקלו: חללת מקדשך. ארמונך כמו מקדש מלך הוא אמר החמס והעול שעשית גרמו לך לחלל ולהחריב את מקדשך: ואוליא אש מתוכך היא אכלתך. האש היא משל לעון ולפי שאמר אכלתך אמר ואתנך לאפר על דרך משל כי הנאכל באש שב לאפר ובאמרו כל הענין בל' עבר כמו השלכתיך נתתיך ואוליא ואתנך כלם עבר במקו' עתיד כמו שהוא מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב: (יט) כל יודעיך. שממו. כמו תמהו: בלהות. פירשנוהו: ויהי. (כא) בן אדם. מבואר הוא: (כב) ואמרת. אמר הנני עליך ואמר בה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד: (כג) ושלחתי. ונפלל חלל. כמו ונפל אלא שנכפלה בו למד הפעל: בחרב עליה מסביב. בחרב

אש התהלכת: טו תמים אתה
בדרכיך מיום הבראך עד נמצא
עולתה בך: טז ברב רכלתך מלו
תוכך חמס ותחטא ואחללך מהר
אלהים ואבדך כרוב הסוכך מתוך
אבני אש: יז גבה לבך ביפיך שחת
חכמתך על יפעתך על ארץ
השלכתיך לפני מלכים נתתיך
לראוה בך: יח מרב עוניך בעול
רכלתך חללת מקדשיך ואוצא
אש מתוכך היא אכלתך ואתנך
לאפר על הארץ לעיני כל ראיך:
יט כל יודעיך בעמים שממו עליך
בלהות היית ואינך עד עולם:
כ ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
כא בן אדם שים פניך אל צידון
והנבא עליה: כב ואמרת כה אמר
אדני יהוה הנני עליך צידון
ונכבדתי בתוכך וידעו כי אני יהוה
בעשותי בה שפטים ונקדשתי בה:
כג ושלחתי בה דבר ודם בחוצותיה
ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה

סברתא למשלט: טו שלים
את באורחך מיומא
דאתבריתא עד דאשתכח
שקר ביך: טז בסגיאות
סחורתך אתמליאו אוצרך
חטוף וחבתא ואפסינך על
דבסרת על טור קודשא דיי
ואבדינך מלכא דרבתנא על
די סברתא למשלט בעמא
קדישא: יז ראים לבך בתוקפך
אתחבלת בחוכמתך על זיו
אימתך על ארעא רטשתך
אזהרא למלכיא יהבתיך
לאסתכלא בך: יח מסגי חובך
בשקר סחורתך אפיסתא
מקדשך ואיתי עממיא דתקיפין
כאשתא מחובי זדונך אינון
ישיצונך ואתנינך כקטם על
ארעא לעיני כל חזך: יט כל
דידעך בעממיא צדיאו עלך
כדלא הוית אתנינך וכן תהי
עד עלמא: כ והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי
למימר: כא בר אדם קביל
נבואה על צידון ואתנבי עלה:
כב ותימר כדנן אמר יי
אלהים הא אנא שלח רוגזי
עלך צידון ואתיקר בגויך
וידעון ארי אנא יי כד אעביד
ביך פורענות דינין ואתקדש בה: כג ואשלח בה מותא וקטלא בשוקהא כד
יתרמון קטילין בגוה באיתיותי עלה דקטלין בחרבא מסחור סחור

יפעתך ב' הסי' וחללו את יפעתך; חכמתך על יפעתך: ואוצא אש מתוכך חד מן י"א מלין מיחדי' דחסרים יוד בליש' יציאה וסימן מוצאי דבת הארץ. והוצא עליה שם רע. ותעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו את מצבות' ביום הוצאי אתכם. ביום הוצאי דלקרוא דרור. להוצאתו אל הבית דירמיה. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלבם יוצאו מלין. ומוצא

מצודת דוד

בבנין ב"ה הנבנה בהר קדש של אלהים הוא הר המוריה וכמ"ש ויהי חירום נתן לשלמה עלי ארזים וכו' (מ"א ה): בתוך אבני אש התהלכת. ר"ל שהיה מתהלך בחברה אחת ובאהבה רבה עם מלכי ישראל והם דוד ושלמה שהיו מחוזקים ומזהירים כאבני אש: (טו) תמים. גם אתה היית תמים בדרכיך מיום הבראך ר"ל מיום עמדך על דעתך ואמר בל' הפלגה וכן מבטן אמי אנחנה (איוב לא): עד נמצא. עד העת ההיא שנמצא בך עוולתה שנתגאית מאד: (טז) ברוב. בעבור מרבית הסוחרי' אשר נתמלאו תוך מקומות ארצך חמס ועושק כי עשקו לכל הבאים בבטחון שעכ"ז לא ימנעו לבוא עד כי ימלאו בה סוחרים מרובים ויש עם מי להסתחר: ותחטא. ובזה חטאת גם אתה על שלא מחית בידם: ואחללך מהר אלהים. ולכן אחלל ואבזה אותך להרחיק מהר אלהים ר"ל עוד לא יזכר לך הזכות מה שהיה המלך ההוא מסייע בבנין בה"מ: ואבדך. אאבד אותך אתה כרוב הסוכך מתוך חברת מלכי ישראל הנמשלים לאבני אש ר"ל מה שהיית במעלה גדולה ומגין על עמך הכל היה בזכות שהיית מאז בחברת ואהבת מלכי ישראל אבל עתה אאבדך ואסירך מן הזכות ההוא ולא תגן עוד: (יז) ביפיך. בעבור יפיך גאה לבך ובזה שחת חכמתך עם זוהר בינתך כי הגאוה היא מנגדת אל החכמה והבינה: על ארץ השלכתיך. לכן אשליך אותך מכסא המלוכה לשבת על הארץ ואתן אותך לפני מלכים להסתכל בך בבזיונך כי דרך האויבים להסתכל בפני האדם בעת בזיונו למען הכלימו: (יח) מרוב עוניך. שהתגאית ביותר: בעול רכלתך. שעשקו כל הבאים ולא מחית בידם ובעבור זה חללת ובזית ארמוניך כי תחרב מעתה: ואוציא אש. ר"ל דברי הגאוה הבוער כאש אוציא אז מתוכך כי לא תוכל להתגאות עוד והאש ההיא תאכל אותך כי בזה העון תהיה נאבד מן העולם: ואתנך לאפר. לפי שהמשיל האבדון לשרפת אש לכן אמר ואתנך לאפר ור"ל תהיה מושפל לעפר: לעיני וגו'. כולם יראו בבשתך: (יט) כל יודעיך. כל היודעים ומכירים אותך בין העמים יתמהו על מפלתך: בלהות היית. תהיה מלא מבהלה ולא תמלא עוד עד עולם לשוב לקדמותך: (כא) שים פניך. הסב פניך אל מול צידון: (כב) הנני עליך. הנה אני אלחם עליך: ונכבדתי בתוכך. על ידי הדין שאעשה בתוכך אהיה מכובד: כי אני ה'. הנאמן ליפרע: בעשותי. בעת אעשה בה משפט אז ידעו שאני ה' ואז אהיה מקודש בעיני הבריות בראותם שאני משלם גמול: (כג) ודם. הוא מן ההרוגים: ונפלל. הרבה חללים יפלו בתוכה בחרב האויב

מצודת ציון

גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מה): הסוכך. מל' סכך והגנה: (טו) תמים. מל' תם וישר: (טז) מלו. נתמלאו: ואחללך. מל' חלול ובזיון: ואבדך. כמו ואאבדך: (יז) על. ענייננו כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה): יפעתך. זוהר בינתך: לראוה. מלשון ראיה והסתכלות: (יח) מקדשיך. ארמון המלך נקרא כן וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז): (יט) שממו. ענין תמהון: בלהות. הוא הפוך מן בהלות: ואינך. ואין לך: (כג) בחוצותיה. כן יקרא השוקים

מסביב וידעו כי אני יהוה: כד ולא יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר וקוץ מכאב מכל סביבתם השאטים אותם וידעו כי אני אדני יהוה:
כה כה אמר אדני יהוה בקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים וישבו על אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב: כו וישבו עליה לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל השאטים אתם מסביבתם וידעו כי אני יהוה אלהיהם:

כט א בשנה העשרית בעשרי בשנים עשר לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: ב בן אדם שים פניך על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים כלה: ג דבר ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני: ד ונתתי חחים בלחייך והדבקתי דגת יאריך בקשקשתיך והעליתיך מתוך יאריך ואת כל דגת יאריך בקשקשתיך תדבק: ה ונטשתיך המדברה אותך ואת כל דגת יאריך על פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה:

ג' י' ג' ; ג' . ג' וחסר ; ה' בטעם בסיפרא ; ל"י ו' פסוקים כס כס ; ד' בסיפרא ; כ"ד חס' בסיפרא ח' ; ב' חס' ; ל"ח בטעם בסיפרא ; ה' י' ג' ; חחים ק' ; ב' ובפסוק ; י"ב ; ו'מ"ל בסיפרא ; ה' מ"ל ; ו' בניסחא

וידעון ארי אנא יי: כד ולא יהי עוד לבית ישראל מלך מבאיש ושלטון מעיק מכל סחרניהון דבזזין יתהון וידעון ארי אנא יי אלהים: כה כדנן אמר יי אלהים כד אכנש ית בית ישראל מביני עממיא דאתבדרו לתמן ואתקדש בהון לעיני עממיא ויתובון על ארעהון דיהבית לעבדי ליעקב: כו ויתובון עלה לרוחצן ויבנון בתין ויצבון כרמין ויתבון לרוחצן כד אעביד פורענות דינין מכל דבזזין יתהון מסחרניהון וידעון ארי אנא יי אלההון: א בשתא עשיריתא בעשיראה בתרי עסר לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם קביל נבואה על פרעה מלכא דמצרים ואתנבי עלוהי ועל מצראי כולהון: ג אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא די שרי בגו נהרותיה די אמר דילי מלכותא ואנא כבישית: ד ואתן שירין בליסתך ואקטול שלטוני תוקפך עם גברך ואבטלינך ממלכותך וית כל שלטוני תוקפך עם גברך יתקטלון: ה ואטלטלינך למדברא יתך וית כל שלטוני תוקפך על אפי חקלא תתרמי נבילתך לא תתכניש ולא תתקבר לחית ארעא ולעופא דשמיא מסרתך לאשתיצאה:

רדק

בחרב יבא עליה: (כד) ולא יהיה. סלון ממאיר. כמו קוץ והענין כפל במלות שונות: ממאיר. כמו לרעת ממארת פוניי"נט בלע"ז: מכאיב. ידוע מן כאב והוא דרך משל ותירגם יונתן מלך מבאיש ושולטונין מעיקין: השאטים אותם. ענין בזה ושלל וכן תירגם יונתן דבזזין כי אלה האומות שזכר הם שהיו שכנים לא"י והיו מריעים לישראל: (כה) כה אמר ה'. מבוארת ם זאת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם מהש"י המריעים להם והאל ית' יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד: (כו) וישבו. מבואר הוא: (א) בשנה העשירית בעשירי. עבירות למלכות צדקיהו וזכר תחלה פורענות צור לפי שהיתה פורענות' תחילה לפורענות מצרים אבל נבואת מצרים באה לו תחיל' בשנה העשירית ואחר כך בשנה החרבן בי"א שנה לצדקיהו באה לו הנבואה על מצרים ב' פעמים ואחר החרבן ג"כ ב' פעמים בי"ב שנה: (ב) בן אדם. ועל מצרים כלה. אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרים: (ג) וזכר התנים הגדול כמ"ם במקום נון וכמוהו כמהם יכמכן מוף ונוף ומפני שטוב מצרי' הוא היאור כי הוא המשקה אותם ואינם צריכים למטר ועל כן מתגאים בו המשיל מצרי' ליאור ופרע' המלך לתנים שגדול בתוכו והתנים הוא הדג הגדול כמו שאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והמשיל עם מצרים לשאר הדגים כמו שאמר דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין מחריד אותו: לי יאורי. המשקה אותו וארצי השובע נמצא בה ברוב השנים ואינני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרות בעבור תבואה: ואני עשיתני. אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פי' עשיתיני עשיתי ותקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילם ויונתן תירגם הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית: (ד) ונתתי חחיים. כתוב בשתי יודי"ן תקרא ביו"ד אחת חחים ואם היה נקרא ככתיבתו היה נקרא חחים בתנועת יו"ד הראשונה בחירק והשנייה רפה כמשפט יו"ד הרבוי והיה שרשו או מנחי הלמ"ד ועתה הוא בקריאתו מנחי העי"ן ויאמר מן חח חחים כמו פח פחים ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל חחים שתופשים בהם הדג שנוקבים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר ובחח תקוב לחיו: דגת. שם כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה אשר ביאור תמות ובסמוך דגת: והדבקתי. שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשי' וגבורים ודלת העם כלם יסופו: (ה) ונטשתיך המדברה. אמר המדברה לענין משל כי הדגים לא יחיו במדבר כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה

רשי

עלמם להיות חללים בתוכה: (כד) ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו'. לפי שמיבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון שהם שכיני ארץ ישראל שיחרבו ומאחר שיאבדו כולן לא יהיה סילון וקוץ לישראל בכל סביבות' שיכאבם ושירע להם: סילון. מין קשוצים וחוחים הוא: ממאיר. ענין הכאבה כמו לרעת ממארת (ויקרא יג) פוניי"ם בלע"ז: השאטים אותם. הבוזים אותם: (כה) לעבדי ליעקב כמו שנתנה ליעקב נחלה בלא מצרי' ופרצת ימה וקדמה לפונה ונגבה (בראשית כח): (א) בשנה העשירית בעשירי בשנים עשר לחדש היה דבר ד' אלי לאמר: (ג) התנים הגדול. לפי שכל גדולתה של מצרים וכל שובע שנה על ידי יאורי נילוס הוא לפיכך הנביא ממשל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור: לי יאורי. איני צריך לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי: ואני עשיתני. בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי: (ד) חחים. כמין קבעות ברזל אייג"ש בלע"ז: דגת יאוריך בקשקשתיך אינשישאיקרשי"ש בלע"ז כלומר אתן בלב כל גבוריך לצאת עמך למלחמה ויפלו כולם: (ה) ונטשתיך המדברה. זו היא אובדן של דגים כיון שנטשו על פני היבשה מתים אונאושרפו"ץ בלע"ז משענת

רבה הוא כסיל: וקוץ ג' וסימן וקוץ ודרדר תצמיח· סלון ממאיר וקוץ מכאיב· וקוץ הוליד את ענוב: כה אמר ה' בטעם בספרא וסימן בקבצי את בית ישראל· כל בן נכר· בראשון באחרי שער החצר הפנימית: בעשרי ד' חסר בליש' וסימן בשנה התשיעית לצדקיהו· לכניתו העשרי· בשנת העשירית בעשרי דפרעה דסי'· בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט· וכל רבוי מניין מלאים במ"א וחמת כשלשים איש: אמר לי ה' דסמיכי בקריא' וסימ' נמסר בסדר וירא אליו ה': המדברה י"ב וסימן נמסר בסדר אחרי מות: אותך י"ו מ"ל וסימ'

מצודת ציון

השוקים: ונפלל. מל' נפל והכפלה הלמ"ד: (כד) סילון. מין קוץ כמו וסלונים אותך (לעיל ב'): ממאיר. ענין הכאבה כמו לרעת ממארת (ויקרא יג): השאטים. ענין בזיון: (כה) נפוצו. ענין פזור: (ג) התנים. כמו התנין בנו"ן וכן נקרא מין דג הדומה לנחש במראיתו וכן את התנינים הגדולים (בראשית א): הרובץ. ענין השכיבה לנוח: יאוריו. נחל מצרים נקרא יאור לפי שהמשיכו ממנו בריכות הרבה להשקות הארץ לכן אמר יאוריו בלשון רבים: עשיתני. ענין גדולה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט): (ד) חחים. הוא מכלי צידה ובו נוקבים לחיי הדג להעלותו מן המים וכן ובחית תקוב לחיו (איוב מ): בלחייך. הוא החלק שאצלו הפה: והדבקתי. מל' דבוק וחבור: בקשקשתיך. הם הדבוקים בדג על בשרו כעין לבוש כמו סנפיר וקשקשת (ויקרא יא): (ה) ונטשתיך. ענין פזור כמו ויטשו בלחי (שופטים טו): תאסף

מצודת דוד

הבא עליה מסביב וידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (כד) ולא יהיה עוד לבית וגו'. כשיפלו העובדי כוכבים ההם לא יהיה נמצא עוד לבית ישראל סילון וגו' מכל סביבותם אשר בזו אותם כי כלם יכלו ואז ידעו שאני ה' והכל בידי: (כה) ונקדשתי בם. אהיה מקודש על ידיהם בהאותות ומופתים שאעשה אז עמהם: (כו) בעשותי. בסבת עשותי שפטים בכל המבזים אותם מסביבותם ישבו לבטח כי לא ימצא עוד מי ירע להם ואז ידעו שאני ה' אלהיכם העושה משפטם מיד הבבלים: כט (א) בשנה העשירית. לגלות יהויכין ומלכות צדקיה: בעשירי בחדש העשירי: (ג) הנני עליך. הנה אני אלחם עמך: התנים הגדול. לפי שכל שבח מצרים היה במה שהיאור השקה שדותיהם מבלי מטר השמים לכן המשיל מלכה לתנין ועמה לשאר דגים: לי יאורי. היאור הוא לי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים: ואני עשיתני. אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי: (ד) ונתתי חחים. לפי שהמשילו לתנין שהוא דג אמר בו לשון הנופל בצדיית הדג שמשימין חחים בלחייו להעלותו מן המים: והדבקתי. אדבק בקשקשתיך את דגת היאור: והעליתיך. אעלה אותך מתוך היאור ועם כל דגת יאוריך אשר תדבק בקשקשתיך כי כולם יהיו נמשכים אחריך ור"ל בנפול השר תפול כל העם: (ה) ונטשתיך. אפזר אותך במדבר ואמר לשון הנופל באבדן הדגים שמתה כשבאים אל היבשה ור"ל שיכלה אותו ואת עמו מן העולם: על פני השדה

(ו) משענת קנה . כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכדנצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו : (ז) בתפשם בך בכפך • בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו : תרוץ • תירצץ : ובקעת להם כל כתף • כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתיפיו : והעמדת להם כל מתנים • מאחר שהשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו שהחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן ת"י ולא תהא להון לבי' סומכון ויש מתליסין והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את דבריהן • ומנחם חברו עם מעמד רגלים כמוני : (יא) ולא תשב ארבעים שנה • ארבעים ושתים שני רעבון עזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות (בראשית מא) ראה וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות וז' השבלים הרקות (שם) הרי ארבעים ושתים לרעב ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתי' הרעב (שם מ"ה) ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי בשנה השלישית זרעו שנאמר והן זרע ונחיה וגו' (שם מז) והארבעים נפרעו להם עכשיו : תשב ארבעים שנה . תשב פר"א אשיגייא"ה בלע"ז : (יד) מכורתם • מגורתם • ל"א כמו תולדות' וכן חברו מנחם לגלתי

במסרה רבתא : ועד גבול ד' בליש' בקריאה וסים' מן השיחור אשר על פני מצרים • ושלמה היה מושל • ממגדל סנה ועד גבול כוש . ויהי מושל בכל הממלכות: ולא תשב ד' בקריאה וסי' בירמי' סי' י"ז: תהיין ה' כתיב כן בלישנא בנביאים וסי' ותהיין שתיהן לך לנשים • ולא תחום עיני עליך תניינא דסיפרא . וחברו תליתא כי אני ה' מכה . ונתתי את ארץ מצרים שממה . ולא תהיין לתם

ו וידעו כל־ישבי מצרים כי אני
יהוה יען היותם משענת קנה לבית
ישראל: ז בתפשם בך בכפך
תרוץ ובקעת להם כל־כתף
ובהשענם עליך תשבר והעמדת
להם כל־מתנים: ח לכן כה אמר
אדני יהוה הנני מביא עליך חרב
והכרתי ממך אדם ובהמה: ט והיתה
ארץ־מצרים לשממה וחרבה וידעו
כי־אני יהוה יען אמר יאר לי ואני
עשיתי: י לכן הנני אליך ואל־
יאריך ונתתי את־ארץ מצרים
לחרבות חרב שממה ממגדל סונה
ועד־גבול כוש: יא לא תעבר־בה
רגל אדם ורגל בהמה לא תעבר־בה
ולא תשב ארבעים שנה: יב ונתתי
את־ארץ מצרים שממה בתוך
ארצות נשמות ועריה בתוך ערים
מחרבות תהיין שממה ארבעים
שנה והפצתי את־מצרים בגוים
וזריתים בארצות:
יג כי כה אמר אדני יהוה מקץ
ארבעים שנה אקבץ את־מצרים
מן־העמים אשר־נפצו שמה:
יד ושבתי את־שבות מצרים
והשבתי אתם ארץ פתרוס על־ארץ
מכורתם והיו שם ממלכה שפלה:

וידעון כל יתבי מצרים ארי
אנא יי חלף דהוו סמך קניא
רעיעא לבית ישראל:
ז באתכנויתהון בך כיד מלך
תקיף תתמסר וייבד בית
רוחצניהון ובאיסתמכותהון
עלך תתבר ולא תהי להון
לבית סומכון: ח בכן כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מיתי
עלך ד־קטלין בחרבא ואשיצי
מנך אנשא ובעירא: ט ותהי
ארעא דמצרים לאישתממו
וחורבא וידעון ארי אנא יי
חלף דאמר מלכותא דילי
ואנא כבשית: י בכן הא
אנא שלח רוגזי עלך ועל
מלכותך ואתן ית ארעא
דמצרים לחורב צדו ושממו
ממגדל סונה ועד תחום כוש:
יא לא תעבר בה רגלא די
אנשא ורגלא די בעירא לא
תעבר בה ולא תתיתב
ארבעין שנין: יב ואתן ית
ארעא דמצרים לצדו בגו
מדינן צדין וקרוהא בגו
קרוין דהואה חרבן יהוין
לצדו ארבעין שנין ואגלי
ית מצראי לביני עממיא
ואבדרינון במדינתא: יג ארי
כדנן אמר יי אלהים מסוף
ארבעין שנין אכניש ית
מצראי מביני עממיא
דאתבדרו לתמן: יד ואתיב
ית גלות מצרים ואתיב יתהון
לארעא פתרוס על ארעא
תותבותהון ויהון תמן מלכו

בכף ק' · ג' · ל' · ל' · כ' בטעם · י"ו בלישנא · ד' ס' ר"פ · ג' ס' כ"ב · ל' חסר · ל' פ"ג · י"ג · ד' ס"פ בסיפרא · כ"ס

השדה בגלותם להלחם עם הכשדים ולא יאספו לקבורה ויהיו לאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תקבן ולא תתקבר רוצה לומר ולא תקבן לקבורה : (ו) וידעו כל יושבי מצרים • יען היותם משענת קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישראל להצילם מיד הכשדים ולא יכלו והנה היו להם משענת קנה כי אינו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא להשבר כל שכן כשהוא רצוץ וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיעי וכן בתכרון כתואר כלומר יהיו ר"ל כלמר לכן וכן ויש בעזרו וכר ר"ל זכר תמיד כן מצרי לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם הנביא הנה חיל פרעה היוצא להם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא שמכוה אלא הרעו להם כי מפני בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה וזהו ובקעת להם כל כתף וכן אמר רבשקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמוך איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא סמכו אלא שנקבה כפו שהיתה תוספת בו : (ז) בתפשם בך בכפך תרוץ • תרוץ מבנין נפעל שרשו רצץ מן קנה רצוץ : והעמדת להם כל מתנים • יש מפרשים והעמדת בהפוך האותיות והמעדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי כשנשען האדם יכפף וכהשבר המשענת יעמיד עצמו ות"י ולא הוי להון לבית סומכון כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ופי' יונתן משל כן באתכנויתהון ויש נוסחאות באתכנעיתהון ביך כיד מלך בבל תקיף תתמסר וייבד בית רוחצניהון ובאסתמכותהון עלך תתבר : בכפך . כתיב ר"ל שתסמוך אותם בידך וקרי בכ"ף ר"ל בכפם כאדם שתופס הקנה בכפו לסמוך בו : (ח) לכן . מבואר הוא : (ט) והיתה . יאור לי ואני עשיתי . כמו שפירשתי ואני עשיתני לשני הפירושים ויונתן תירגם גם כן כתרגומו מלכותא דילי ואנא כבישית : (י) לכן . לחרבות . חורב שממה לאיזה חרבות אתננה שתהיה חרב ושממה וי"ת לחרב צדו ושממו : (יא) לא תעבור בה . (ב) ארבעים שנה . יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון נגזרו למצרים בחלום פרעה כנגד ג' פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי ב' פעמים י"ד שהם עשרים ושמונה ויוסף אמר שבע פרות הדקות והרעות ושבע השבלים הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמ"ש כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה עכשיו לסיום' חרבה אותה מ' שנה: ונתתי . מבואר הוא : מחרבות . מופעלות ומפני שהחי"ת בוסב הקמץ חטף בחי"ת : (יג) כי כה אמר ה' . מבואר הוא : (יד) ושבתי • מכורתם • כמו מגורתם הארץ אשר גרו בה : (טו)

תותבותהון ויהון תמן מלכו

מצודת דוד

השדה חפול . בעת המלחמה ולא תאסף אל הקבר : (ו) כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : יען . על כי היו לבית ישראל כמו המשענה שעל הקנה שאין בו די להשעין את הנשען כי בקל ישבר ויתרוצץ : (ז) בתפשם בך • בעת אחזו בך בכף נשברת ומדודי השברים נכנסו בכתף ובקעו אותו : והעמדת להם • כי בהשען האדם על המשענת הוא כפוף מעט ולכן אמר כאשר נשברה העמדת כל המתנים להיות עומדים זקופים כדרך עמידה בלי משענת ולפי שהמשילו למשענת אמר לשון הנופל בו ור"ל הנה הבטחת להם עזרה מול האויב ולא עזרת להם והיה א"כ הבטחתך להם לרעה כי עי"ז הוסיף האויב לחרות בהם : (ט) כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : יאור לי . היאור הוא לצרכי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים : ואני עשיתי . אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי : (י) הנני אליך . הנה אני אלחם עמך ועם יאוריך ר"ל אחריב מימיה ותסור סובחך : לחרבות . לסיום חרבה ולתוספ' שאור אמר שתהיה חרבן של שממון : ממגדל סונה . הוא התחלת גבול מצרים : (יא) לא תעבר בה • מגודל השממון : ולא תשב . לא תהיה מיושבת באנשים : (יב) בתוך ארצות . ר"ל דומה לשאר ארצות נשמות : (יג) מקץ וגו' . ר"ל מסוף מ' שנה אקבצם ולא בתוך הזמן : (יד) ושבתי . אשיב בני השבי של מצרים ואשיב אותם לארץ פתרוס

מצודת ציון

תאסף • ענין הכנסה : (ו) משענת • ענין סעד : קנה • מטה חלול וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט) : (ז) בתפשם • ענין אחיזה : תרוץ • מל' רצוצים ושבירה : (י) לחרבות • מלשון חורבן : (יב) נשמות • שוממות : מחרבות • מלשון חורבה : והפיצותי וזריתים • ענינם ענין פזור : (יד) ושבתי • מלשון השבה : שבות • מלשון שבי : פתרוס • הוא מארץ מצרים : מכורתם • כמו מגורתם

(טו) מן הממלכות · והמעטתים · הפך ענני מספרך והרביתיך : רדות · מקור מן לא תרדם בו בפרך : (טז) ולא יהיה עוד · דקך כלל על עם מצרים : למבטח מזכיר עון · שסלקו בטחונם ממני ובטחו עליהם : (יז) ויהי בעשרי' ושבע שנה · למלכי' נבוכדנצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרים ושבע לנבוכדנצר נתנה מצרי' בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו והגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכדנצר שהגלה נבוזראדן נפש תשמ"ה כמו שכתוב בירמיהו כי אז נתנה צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל נפש תשמ"ה : (יח) בן אדם . אל צור . כמו על צור : כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה . כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם : מקרח . שנשר שער הראש מרוב העבודה : מרוטה . שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים : ושכר לא הי' לו ולחילו מצור על העבוד' אשר עבד עליה . כי כשכבש נבוכדנצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אנשיה וחילה והנה חיל נבוכדנצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים חלף עבודתם אשר עברו בצור : (יט) לכן . מבואר הוא : (כ) פעולתו . אשר עשה לי . תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה רצוץ לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון : (כא) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם . פירושו בזמן ההוא כמו ותרד אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה בכ"ז לנבוכדנצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה פירש אדוני אבי ז"ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן שלל יתברך מצרים בידו אמר כי בזמן מלכותו ר"ל מלכות בנו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים ושבעה ושהם מ"ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שנאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישראל שלח' מן הגולה והושיבם לארצם והיה אז בן כ' שנה ודריוש חתנו בן ס"ב : ולך אתן פתחון פה בתוכם . שיראו שיתקיימו נבואותיך ורבינו שלמה ז"ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר כילד בשנת כ"ז לנבוכדנצר נתנה מצרים בידו נשארו ממלכותו י"ח שנה וכ"ב דאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה ראשונה לבלשאצר נאמרה נבואת פרס לדניאל כמו שנאמר בשנת חדא לבלשאצר וגומר ביאת כורש מלך פרס לבבל שיהיה צמיחת קרן לבית ישראל ותירגם יונתן ביומא ההוא אקים פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואתך בניהון וידעון ארי אנא

חֲלָשָׁא : טו מִן מַלְכְּוָתָא תְּהֵי חֲלָשָׁא וְלָא תִתְרַבְרַב עוֹד עַל עַמְמַיָּא וַאֲזְעֵירִנּוּן בְּדִיל דְּלָא יִפְלְחוּן בְּעַמְמַיָּא : טז וְלָא יְהוֹן עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְאִתְרַחֲצָא עֲלֵיהוֹן לְאַדְכָּרָא חוֹבִין בְּאַפְנָיוּתְהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים : יז וַהֲוָה בְּעֶסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : יח בַּר אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אַפְלַח יַת מַשִּׁרְיָתֵיהּ פּוּלְחַן רַב עַל צוֹר כָּל סְעַר רֵישׁ נַתַּר וְכָל כְּתַף אִתְמְרַט וַאֲגַר לָא הֲוָה לֵיהּ וּלְמַשִּׁרְיָתֵיהּ מִצּוֹר עַל פּוּלְחָנָא דְּאַפְלַח עֲלַהּ : יט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא יָהֵיב לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִבּוֹז בִּזָּהּ וְיַעְדֵּי עֲדָאָהּ וּתְהֵי אֲגַר לְמַשִּׁרְיָתֵיהּ : כ אַגְרֵיהּ דְּאַפְלַח בֵּיהּ יְהָבֵית לֵיהּ יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : כא בְּיוֹמָא הַהוּא אַיְתֵי פּוּרְקַן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מִפְתַּח פּוּמָא בִּנְבוּאָה בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ :

טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־
נ'. פ' תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים
נ' לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם : טז וְלֹא יִהְיֶה־
נ' עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר
עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יְהוִה :
ת' יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר : יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה
נ' גְדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־
נ' בתרי ליּשני ושכר הרביעי כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ
נ' וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד
עָלֶיהָ : יט לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא
נ' חסר . נ' הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה
נ' מפיק ה"א שָׂכָר לְחֵילוֹ : כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד
בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר
עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה : כא בַּיּוֹם
הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל
כ' וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה :

(טו) לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו ורדו בדגת הים (שם א) : (טז) ולא יהיה . מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון כמו שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראות' עוד (שמות יד) : (יז) ויהי בעשרים ושבע שנה למלכות נבוכדנצר אותה שנה נתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואו' כאוצר' מוקדם ומאוחר : (יח) העביד את חילו · על צור עבודה גדולה : כל ראש . אנשי חיילותיו : מוקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים וטורחים ויגיעים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לכד בת צור בעשרים ושלש למלכותו כמו שמצינו בסדר עולם . מוקרח קאלב"ו בלע"ז : מרוט' . פילאל"א בלע"ז : ושכר לא היה לו · לאחר שבזזו שללה עלה הים ושטף מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים : (כ) פעולתו אשר עבד בה · שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי · מצרים רעה במשענתם שהכשילו את עמי בעזרתם הבל : (כא) ביום ההוא אצמיח קרן · לא שמעתי ולא מצאתי פי' מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישראל במפלת מצרי' שהרי ישראל גלו שמונה שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ונגזרה מפלה על בבל שנאמר (דניאל ז) בשנת חדא לבלשאצר דניאל חלם חזה וגו' קדמיתא כאריה היא בבל (שם) וכתיב (שם) חזה הוית עד די מריטו גפה וגומר וארו חיוה אוחרי תנינה דמיה לדוב היא פרס וכתיב וכן אמרין לה קומי אכולי בשר . שגיא · כלומר חפשי המלוכה ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מ"ה) ומנין שארבעים שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכדנצר בכ"ז לנבוכדנצר בשנה שנאמר' נבוא' זו ליחזקאל הוסיף

לאכלה : על הגוים ה' וסימן ראה הפקדתיך היום הזה : שפוך חמתך על הגוים דירמיה . אשר היה דבר ה' : מן הממלכות תהיה · וקצת גדול אני : ושכר ב' בתרי לישני וסים' וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו . ושכר הרביעי : ונשא י"ו בקריאה וסימן על כתפות האפוד · ונשא אהרן את שמות בני ישראל . את האורים ואת התומים והיה על לב אהרן : והיה על מצח אהרן.והוא עד או ראה או ידע · ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם . ואם לא יכבס · איש איש כי יקלל אלהיו · ואם הפר יפר אתם אחרי ! ונשא שה מהעדר · ונשא בו אלה לאלתו . ויצו המלך את חלקיה תנייגא · ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל · וחברו בהר מרום ישראל · ונשא הטונה · הנני גוער לכם את הזרע :

תולדות אהרן אצמיח קרן . סנהדרין לח :

מצודת ציון

מגורתם וכן מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז) : (טו) רדות · ענין ממשלה כמו ורדו בכם (ויקרא כו) : (טז) במבטח · מלשון בטחה ובטוח : (יח) אל צור · על צור : מוקרח · ענין חלק מבלי שער כמו קרח הוא (שם יג) : מרוטה · ענין תלישת העור מן הבשר ודומה לו כי ימרט ראשו (שם) כאמור על תליבת השער : (יט) ונשא · ענין לקיחה : המונה . מרבית עמה : (כא) קרן · כינה את

מצודת דוד

פתרוס לארץ מגורתם : (טו) מן הממלכות . משאר הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים למשול בהם : והמעטתים · אמעיט אנשיה לבל תמשול בגוים ביד חזקה בכח מרבית אנשי מלחמה : (טז) ולא יהיה עוד · מעתה לא יבטחו בו ישראל כי לא יהיה לאל ידו להיו' לעזר : למבטח וגו' . לבטחון המזכיר עון ישראל במה שהם פונים אחריהם ואינם בוטחים בה' : וידעו · אז ידעו הכל שאני ה' והכל בידי : (יז) בעשרים ושבע שנה . למלכות נ"נ כ"כ בס"ע : בראשון . בחדש הראשון : (יח) העביד את חילו · הכריח את חילו לעבוד עבודה גדולה על צור לצור עליה ימים רבים וכל ראש מהם היה מוקרח וכו' מסורת משא האבנים שנשאו על הראש ועל הכתף לבנות דיק וכדומה : ושכר · לא היה להם שכר משל צור על העבודה וכו' ר"ל לא מצאו בה בערך שווי העבודה : (יט) ונשא המונה . יקח סמון עמה בשבי וכו' וזה יהיה לשכר על עבודת צור : (כ) פעולתו · שכר פעולתו אשר עבד בצור אתן לו את ארץ מצרים : אשר עשו לי . כאומר אולם לא על חנם הפול מצרים כ"א בגמול אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל כמ"ש למעלה : (כא) ביום ההוא . מוסב על מה שאמר למעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואמר ביום ההוא אצמיח קרן ממשלה לבית ישראל כי מ' שנה נשלמו בשנת מלוך בלשאצר כי נ"נ מלך מ"ה שנה ובכ"ז למלכו כבש את מצרים א"כ נשארו משעבוד ח"י שנים אויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים הלא אבלשצר שנה אחת במלכות אביו כי השנה הראשונה עלתה לזה ולזה הרי נשלמו מ' שנה ביום שמת אויל מרודך ומלך בלשאצר ואז נאמרה לדניאל נבואת גלמון פרס כמ"ש בשנת חדא לבלשאצר וכו' וארו וגו' דמיא לדוב (דניאל ז) ועל פרס יאמר ונבואת ביאת פרס על ביום

ל א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ ג כִּי־
קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן
עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ ד וּבָאָה חֶרֶב
בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל
חָלָל בְּמִצְרָיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ
יְסוֹדוֹתֶיהָ׃ ה כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל־הָעֶרֶב
וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב
יִפֹּלוּ׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי
מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
ז וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו
בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃
ח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־אֵשׁ
בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ׃ ט בַּיּוֹם
הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים
לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה
חַלְחָלָה בָהֶם כְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה
בָאָה׃ י כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וְהִשְׁבַּתִּי אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל׃ יא הוּא
וְעַמּוֹ אִתּוֹ עָרִיצֵי גוֹיִם מוּבָאִים
לְשַׁחֵת הָאָרֶץ וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־
מִצְרַיִם וּמָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָלָל׃
יב וְנָתַתִּי יְאֹרִים חָרָבָה וּמָכַרְתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיַד־רָעִים
וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּיַד־זָרִים אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֵילִילוּ וְאָמְרוּ וַי מִן קֳדָם יוֹמָא : ג אֲרֵי קְרִיב יוֹמָא וּקְרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ יוֹם עֲנַן זִיעַ עִדָּן תְּבַר עַמְמַיָא יְהֵי : ד וְתֵיתוֹל חַרְבָּא בְּמִצְרַיִם וִיהֵי זִיעַ בְּכוּשׁ כַּד יִתְרְמוּן קְטִילִין בְּמִצְרַיִם וְיִשְׁבּוּן אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִתְפַּגְרוּן אוּשְׁוָתְהָא : ה כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי וְלוּדָאֵי וְכָל סוּמְכְוָתָא וְכוּב וּבְנֵי אַרְעָא קְיָמָא עִמְהוֹן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן : ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ וְיִתְקַטְלוּן סַעֲדֵי מִצְרַיִם וְיִבְטֵל יְקַר תּוּקְפַהּ מִמִּגְדוֹל סְוֵנֵה בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן בַּהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים : ז וְיִצְדוּן בְּגוֹ מְדִינָן דְּצַדְיָן וְקִרְווֹהִי בְּגוֹ קִרְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן יְהוֹיָן : ח וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדְאֵיתֵן עַמְמַיָא דְּתַקִיפִין כְּאֶשָׁתָא עַל מִצְרַיִם וְיִתְבְּרוּן כָּל סְעִידָהָא : ט בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְקוּן אִזְגַּדִּין מִן קֳדָמַי בְּלִגְיוֹנִין לַאֲזָעָא יָת כּוּשׁ דְּשַׁרְיָא לְרוּחְצָן וִיהֵי זִיעָא בְּהוֹן כְּיוֹם מִצְרַיִם אֲרֵי הָא אַתְיָא : י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲבַטֵּיל יָת אִתְרְגוּשַׁת מִצְרַיִם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל : יא הוּא וַעֲמֵיהּ עַמֵיהּ תְּקִיפֵי עַמְמַיָא אֵתֵן לְחַבָּלָא אַרְעָא וְיִשְׁלְפוּן סַיְפֵיהוֹן עַל מִצְרַיִם וְיִמְלוּן יָת אַרְעָא קְטִילִין : יב וְאֵתֵּן נַהֲרֵיהוֹן יַבֶּשְׁתָּא וְאֶמְסַר יָת אַרְעָא בְּיַד מַבְאֲשִׁין וְאַצְדֵּי אַרְעָא וּמְלָהָא בְּיַד רַשִׁיעִין אֲנָא יְיָ גְּזָרִית

רשי

הוסיף הארבעים שנה הרי ששים ושבע לא משם הארבעים והתם לנבוכדנצר ושמנה ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגלה ושנה אחת מהם עולה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעו' הוו : ולך אתן פתחון פה בתוכם . לך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת : (ג) הה · כמו אהה הה ליום העתיד לבא על אותן העכו"ם : (ג) עת גוים · עידן תבר עממי כוכבים : (ד) והיתה חלחלה בכוש . ל' רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם : (ה) וכל הערב . ת"י וכל סומכוותא כל העורבים ערובת מצרים גרנפי"אש בלע"ז : ארץ הברית · כותי ברית למצרים לעזור לה : (ח) בתתי אש · חמתי כאש : (ט) מלאכים מלפני · גדודי גייסות הולכים בשליחותי בצירות רבות להחריד את כוש היושבת בטח : בצים · כמו וצים מיד כתים (במדבר כד) וכן תרגמו יונתן בלגיונין : (יב) ונתתי יאורים . ארץ היאורים היא מצרים : ומכרתי . כתרגומו ואימסר

ליום ב' רגשים וסי' מצוין בפס' רבתא בערך יום: וקרוב ד' בקריא' וסימן וקרוב לבוא עתה ועשתה גלולים · כי קרוב יום וקרוב יום לה' · הודינו וקרוב שמך · וקרוב לשמוע מתת הכסילים : יצאו י"ד וסי' נמסר בירמיה סי' י"ז : מלפני י"ב וסי' נמסר בסד' אמור : והשבתי י"ג וסי' נמסר בריש ספרא ד . כוש עים"ז : מובאים ג' בקרי' וסימ' אנחנו מובאים להתגולל עלינו . מובאים סבאים . לשחת הארץ :

רדק

אנא ה' : ויהי . (ב) בן אדם · הילילו אמר כנגד מצרים : (ג) כי קרוב יום . כי באותה שנה שנאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום לה' ר"ל כי היום הזה בא לנקם מה' ואליו הוא למסר יום אידם כי הוא ינוה לאויב לבא עליהם : יום ענן · ענן וערפל יהיה להם היום ההוא : עת גוים יהיה . עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא : (ד) ובאה . מצרע : והיתה חלחלה בכוש . כשיראו בני כוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ותם אחד הם כלם בני חם : חלל . דרך כלל רוצה לומר חללים רבים : (ה) כוש ופוט ולוד וכל הערב . עם מקובץ מעמים נתערבו יחד וי"ת סומכותא לשון ערבות : ובני ארץ הברית . שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם וממשפחותם ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם : (ו) כה אמר ה' . סומכי מצרים . הם בני ארץ הברית ושאר העמים שיהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם : ממגדל סונה . סוף גבול מצרים מפאה אחת ואמר כי משם תחל החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני סמך על הבנין ולא זכרו וכנוי מלת בה לארץ מצרים : (ז) ונשמו בתוך ארצות נשמות · בתוך ר"ל בכלל ופירוש ונשמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן כפל הענין במלות שונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות : (ח) וידעו · בתתי אש במצרים . על דרך משל כתרגומו כד אייתי עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים : (ט) ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש · בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו ושם משפטו ציים בשני יודי"ן כמו מן פי פיים אלא שהוקל כמו עברים יהודים אמר בעת ההיא אחרי חרבן מצרים אביא על כוש צבא גוים בספינות וקראם מלאכים כאילו בשליחות האל יתברך באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו להכנס לה אלא בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן יש נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים : להחריד את כוש בטח . כוש שהיה יושב לבטח יחריד אותה הפעם שיבואו עליהם פתאום : כיום מצרים . כמו שהיתה חלחלה בהם בחרבן מצרי' כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עתה חלחלה בהם בעבור עצמם : כי הנה באה . רוצה לומר עת חורבנה : הם אמר . מבואר : (יא) הוא ועמו · מובאים · כי אני ה' מביא אותם : (יב) ונתתי יאורים חרבה · יבשה כמו אשר בחרב ולפי שארץ מצרים כל טובה ושבחה היא היאור

מצודת דוד

היתה צמיחת קרן לבית ישראל כי ע"י נצחון פרס יצאו חפשי מתחת יד בבל : ולך אתן · ר"ל אז תוכל לפתוח פיך להוכיחם גם מלבך כי אז ישמעו לך בראותם שנבואתך מתקיימת : וידעו · ואז ידעו שאני ה' נאמן במאמרי : ל (ב) הלילו · עשו יללה ואמרו אהה על היום ההוא הוא יום הפורעניות : (ג) וקרוב יום לה' · ר"ל היום הקרוב הוא לה' מעמו תבא הפורעניות ולא במקרה : יום ענן · ר"ל יום חושך כאלו נתקדרו השמים בעבים : (ד) ובאה חרב · של מלך בבל : והיתה וגו' · ר"ל בעת יפול חלל במצרים תהיה חלחלה בכוש על כי יראו כי נכון הוא גם לבוא עליהם : ולקחו המונה . מוסב למעלה לומר בכוש תהיה חלחלה בעת יפול חלל במצרים ויקחו את המון עמה בשבי ויסודות חומותיה יהיו נהרסים : (ה) וכל הערב . הערובות העובדי כוכבים אשר בתוכן : ובני וגו' · בני הארצות שהיה להם כריתת ברית עמהם : אתם . כלם יפלו בחרב עם מצרים ודומה להם : (ו) סומכי מצרים . העובדי כוכבים שהיו למצרים לעזרה מול האויב : וירד וגו' . ממשלה חזקה תרד לארץ בשפל המצב : ממגדל סונה . הוא התחלת גבול מצרים : (ז) ונשמו . יהיו שממה בתוך שאר ארצות נשמות ודומה לכן : (ח) וידעו · אז ידעו כולם שאני ה' נאמן לשלם גמול בעת אתן אש חמתי במצרים וכל עוזריה ישברו : (ט) יצאו וגו' . גדודי גייסות יצאו בצים בשליחותי להחריד את כוש היושבת בטח ותהיה אז חלחלה בהם ביום שנלכדה מצרים שהיתה אז חלחלה בכוש כמ"ש למעלה : כי הנה באה . כאומר אם היתה בהם חלחלה כשמעה מפלת מצרים איך לא ימלאו עתה חלחלה כי הנה עתה באה הפורעניות אל עצמם : (י) והשבתי . אבטל המון עם מצרים ביד נ"נ כי הוא יאבדם בחרב : (יא) הוא ועמו אתו . ר"ל פרעה ועמו אשר אתו ישבתי ביד נ"נ : עריצי גוים · עמים חזקים יהיו מובאים ביד נבוכדנאצר לשחת ארץ מצרים ועל הכשדים יאמר : והריקו · ישלפו חרבותם מתערה על מצרים : (יב) יאורים . מרבים היאורים המיבשם ר"ל אנשיה יגלו מתוכה ולא יבוא לכם עוד

מצודת ציון

את הממשלה בשם קרן על כי בעלי הקרנים יתחזקו בהן בהלחמם עם מי : (ב) הילילו · מלשון יללה : הה · הוא כמו אהה והוא לשון צעקת יללה : (ד) חלחלה · רתת ורעדה : (ה) הערבי מל' תערובות : (ו) גאון · ענין רוממות וממשלה : עוזה · ענין חוזק : (ז) נחרבות · מלשון חרבה : (ט) מלאכים · שלוחים : בצים · בספינות כמו וצי אדיר (ישעיה לג) : להחריד · מל' חרדה : (י) והשבתי · ענין בטול : (יא) עריצי · ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : והריקו · מל' ריק ר"ל ישלפו וירוקו מתערה : חרבותם · מל' חרב : (יב) חרבה · מל' חורב ויבש : ומכרתי · ענין

רד"ק

היאור אמר דרך משל שיחריבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה: (יג) כה אמר ה'. והאבדתי גלולים. כמשמעו ולפי שהיה בטחונם בהם שיצילו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובישו בל חת מרודך חתו גלוליה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וי"ת ואביד דפלחין לטעוותא: ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ומלך גם כן אשבית מארץ מצרים שלא יהיה שם עוד ר"ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שהרי אמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים או יהי' עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים וזהו שאמר ונתתי יראה בארץ מצרים שיהיו לעולם יריאים משאר העמים: (יד) והשמתי. בנא. נא היא אלכסנדריא וכן תירגם יונתן: (טו) ושפכתי. מבואר הוא: (טז) ונתתי. חול תחיל סין. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו הכתיב מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה: להבקע. שיבקעו חומותיה: ונוף צרי יומם. ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לה האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירגם בעיל דבביא יקפונה יום יום: (יז) בחורי און. שם עיר בארץ מצרים ואפשר שהיא און הכתוב בתורה כהן און ופיבסת תרין מלין כתיבין ונקרין מלה חדא והוא שם עיר: והנה בשבי תלכנ'. כמו הן הנה היו לבני ישראל. יאמר המה לזכרים והנה לנקבות פירש אדוני אבי ז"ל כי על הנשים אמר והע"פ שלא זכרם הנה זכר הבחורים שיפלו בחרב ואמר כי נשיהם תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרב' יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון: (יח) ובתחפנחס. הוא תחפנחס הנזכר במלכים ונשתנו התנועות כי זה נקוד ההי"ת בחיר"ק והתי"ו בשוא והחי"ת בפתח והפ"א והנו"ן בשוא: חשך היום. בשי"ן ונקרא בשמאל כמו ולא חשך ממני מאומה פירוש מנע היום מאורו להם ואמר זה מרוב הצרה כאילו מנע היום מאורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס אייתי חשך בימם תרגם אותו כמו חשך בימין: את מטות מצרים. מוטות עולם שהיו על צוארי הגוי' ויונתן תירג' כדאתבר תמן ית תקוף מצרים: היא ענן יכסנה. כתרגומו מלך במשרייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא: ובנותיה בשבי תלכנה. רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי הם אין להם כח להלחם כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי': (כ) ויהי באחת עשרה שנה. לגלות צדקיהו: בראשון בשבעה לחדש. בחדש הראשון שהוא ניסן: (כא) בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי. זהו שנאמר בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' וזהו שנשברה זרועו האחת: והנה לא חובשה. אחר שנשברה לא חובשה שתוכל לתפוש חרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד: לשום חתול. כריכה שכורכין העלם השבר וחובשין אותו וזה השבור לא היה לו רפואה עוד: לחבשה. במפיק הה"א לחבש אותה וכן לחזקה ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויצר לו ולא חזקו פעל יוצא מן הקל ופיר' יונתן המשל בן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית ולא מיתקפא לאתסאה וגו': (כב) לכן. את החזקה ואת הנשברה. החזקה אשר השברה היא שבורה

יחזקאל ל

(ט"א) במימרי: יג כדנן אמר יי אלהים ואביד דפלחין לטעותא ואשיצי דפלחין לצלמניא ממפס ומלכא מארעא דמצרים לא יהי עוד ואתן דחלא במצרים: יד ואצדי ית פתרוס ואיתי עמא דתקיפין כאשתא על טאנים ואעביד פורענות דינין באלכסנדריא: טו ואשפוך חימתי על סין תקוף מצרים ואשיצי ית אתרגושת אלכסנדריא: טז ואיתי עממיא דתקיפין כאשתא במצרים מזע תזוע סין ואלכסנדריא תהי מתרעא משור ומפים בעלי דבבו יקפונה יום יום: יז עולימי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון: יח ובתחפנחס איתי חשוך ביומם כד אתבר תמן ית תקוף מצרים ויבטל בה יקר תוקפה מלך במשריתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ויתבי כפרנהא בשביא יהכון: יט ואעבד פורענות דינין במצרים וידעון ארי אנא יי: כ והוה בחדא עשרי שנין בקדמאה בשבעא לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כא בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מתקפא לאתסאה למתן עיצה למחבש לאתקפא למיחד מלכו: כב בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרעה מלכא דמצרים ואתבר ית סעדוהי וית שלטונוהי תקיפיא דבהון הוא תבר ית מלכותא

יג כה אמר אדני יהוה והאבדתי גלולים והשבתי אלילים מנף ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ונתתי יראה בארץ מצרים: יד והשמתי את פתרוס ונתתי אש בצען ועשיתי שפטים בנא: טו ושפכתי חמתי על סין מעוז מצרים והכרתי את המון נא: טז ונתתי אש במצרים חול תחיל סין ונא תהיה להבקע ונף צרי יומם: יז בחורי און ופי בסת בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה: יח ובתחפנחס חשך היום בשברי שם את מטות מצרים ונשבת בה גאון עזה היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי תלכנה: יט ועשיתי שפטים במצרים וידעו כי אני יהוה: כ ויהי באחת עשרה שנה בראשון בשבעה לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: כא בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי והנה לא חבשה לתת רפאות לשום חתול לחבשה לחזקה לתפש בחרב: כב לכן כה אמר אדני יהוה הנני אל פרעה מלך מצרים ושברתי את זרעתיו את החזקה ואת הנשברה

רש"י

ואימסר: (יד) ועשיתי שפטים בנא. אלכסנדריא: (טז) להבקע. חומתה תבקע: צרי יומם. צרים יבאו עליה יום יום: (יז) והנה בשבי תלכנה. שאר המדינות און ופיבסת: (יח) חשך היום. ימנע האור: ענן יכסנה. צרה תבוא עליה ותכסנה ותחשך כיום כסוי הענן: ובנותיה. וכפרניה: (כא) את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי. כבר פעם אחרת שנתתי חילו ביד נבוכדנצר בשנה הרביעית ליהויקים כמה שנאמר בספר (ירמיה מו) למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכדנצר וגומר והנה לא חובשה. מאותו היום והלאה כמה שנאמ' בספר (מ"ב כד) בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת ובהגון זה נתנבא ירמי' גם הוא על אותה המכה בלשון רפואה אין לה שנאמר (ירמיה מו) עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך: לא חובשה. ל' קשירה שקושרין עלם הנשבר: לשום חתול. מעטפת בגדים ורטייה כמו (לעיל טז) והחתל לא חתלת: לתפוש בחרב. שיהא לו עוד כח להלחם: (כב) ושברתי את זרועותיו. אשבור את השנית ותהיינה שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מלך הא' עוד אמסור ט

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימן הכה כף אל כף. השפך נחשתך. והאבדתי גלולים. כסיתי עליו את תהום. הנני אל הרועים. האתת הוא אשר. רב לכם נשיאי. כי יתן הנשיא: והנה ג' בקריאה וסימ' בשמואל ב' סימן ד': חשך ז' בקריאת וסימ' בלשון תרגום ירדף סני רבוני יומא בישא ועמא דמותא: ופי' נמסר כשמואל א' סוף סימן כ"ד: רפאות ג' בקריאת וחס' וסימ' לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך. אין דן דינך למזור. והנה לא חבשה לתת רפאות. את החזקה ל' וחד זאת החזקה את האבדת אבקש ואינון שמת חדא חד את וחד ואת וכל חד וחד לית דכוו' וסי' נמ' בספרא דבתא בערך

מצודת ציון

ענין מסירה וכן וימכרם ביד אויביהם (שופטים ב): והשימותי. מלשון שממון: (יד"א) בנא. הוא אלכסנדריא כת"י: (טו) מעוז. ענין חוזק: (טז) חול תחיל. מלשון חלחלה ורעד: להבקע. מל' בקיעה ופתיחה: (יח) חשך. ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב): מוטות. ר"ל בדי העול: (כא) חובשה. ענין קשירת מטלית על השבר וכן ולנשברת לא חבשה (לקמן לד): חתול. ענין כריכת

מצודת דוד

טובה מן היאורים ובאלו נתייבשו: ומכרתי. אמסור הארץ ביד הכשדים שהמה אנשים רעים ואכזרים: והשימותי וגו'. את הארץ ואנשים הממלאים אותם אעשה שממה ע"י אנשים זרים ונכרים: אני ה' דברתי. ובידי לקיים דברי: (יג) והאבדתי וגו'. לא יתעסקו שמה באלילים: ונשיא וכו'. ר"ל ונשיא אשבות מארץ מצרים: לא יהיה עוד. ר"ל עד זמן מרובה לא יהיה עד תשלום ארבעים שנה כמ"ש למעלה: ונתתי יראה. תמיד יהיה שם פחד ורעדה משאר העמים: (טו) מעוז מצרים. שהוא חזק מצרים שהיא עיר בצורה וחזקה: את המון נא. את המון עם נא כי היתה בת רבת עם: (טז) חול תחול סין. עיר סין תרעד ברעדה: תהיה להבקע. ר"ל תהיה נוחה ומוכנת להבקע חומתה עם כי היא עיר בצורה: צרי יומם. הצרים יבואו עליה באור היום לכבשה ולא בלילה כגנבים: (יז) והנה. נשי החללים תלכנה בשבי: (יח) חשך היום. מי שבא עליו צרה נדמה לו כאלו נמנע ממנו מאור היום וכן יום חושך ואפלה (יואל ב): בשברי שם. בעת אשבור שם מוטות מצרים ר"ל מוטות העול שהכבידו על העובדי כוכבים: ונשבת בה. בתחפנחס יבוטל ממשלת חזקה: היא. העיר תחפנחס הענן יכסה אותה כי מאד יחשך לה: ובנותיה. בנות העיר בשבי תלכנה: (יט) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (כ) באחת עשרה שנה. לגלות יהויכין ומלכות צדקיה והיא שנת:

רשי

לו יתר המלכות כולו : (כד) וחזקתי . לשון חוזק : (כה) והחזקתי · ל' אחיזה שאוחז בידו להמיכה שלא תפול וסופו יוכיח וזרועות פרעה תפולנה שאינו אוחז בהן : (ב) אל מי דמית בגדלך · בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות : (ג) הנה אשור · שהפלתי ככר : ארז בלבנון · היה : וחורש מצל יער·מסכך לו גדול : ובין עבותים.עלי רענן : צמרתו · נוס"א בלע"ז : (ד) תעלותיה · פושין בלע"ז : אל כל עצי השדה · להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמיא לארזא בלבנון וגומר כבעמוד : מים גדלוהו תהום רוממתהו· בעממיא סגי בסומכוותא תקוף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינת ארעא · ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל באי העולם קליעה אחת לבוא בעצה למרוד בו אז היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם : מים גדלוהו תהום רוממתהו · ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם : (ה) סרעפותיו · ענפיו : פארותיו · זמורותיו : ממים רבים בשלחו · פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ול' שילוח נופל בהן כמו תשלח פארות (לעיל יז) : בסעפותיו

רדק

כמו שהיתה והחוקה משל על ארצו שאחרה לו אחר שהכה אותו נבוכדנאצר על נהר פרת : (כג) והפיצותי · מבואר הוא : (כד) וחזקתי · ונאק נאקות חלל לפניו · ככר פירשנו לעיל מהו נאקת חלל והוא הואאת הנשמה משקנה בקול בעת מותו : (כה) והחזקתי · תפלנה · כאילו משנו שלא יסא בהם כח : ונטה אותה · על דרך נטה את מטך : אל ארץ מצרי' · כמו על וכמוהו רבים : וידעו : (ב) בן אדם · אל מי דמית בגדלך · למי את דומה בגדלך התפאר בהמוק ובגדלך ותגבה שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול והמשל בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון : (ג) הנה אשור . יפה ענף . שענפיו יפים : וחורש מצל . ענף שהיא מסתבך הרבה ועושה צל תחתיו מצל מן צלל והוא משקל מכנין הפעיל והא כפת' כמו מסב קלע ויבא בגדי השני מסב את כלי המלחמה : ובין עבותים היתה צמרתו · הסעיף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין עבותים בין אנפים מסתבכים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי הענפים בענפיו כמו שפירשו רז"ל וענף עץ עבו' והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל ריגדין שלח שרשופי ובדרש מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנא' מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל בעלי עולם קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו אז היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם : (ד) מים גדלוהו . היה לו שפע מים לפיכך גדל כל כך כלומר היתה לו מלוכה גדולה : תהום רוממתהו · וזכר תהום בל' נקבה ובל' זכר תהום אמר לא כי היא ואמר תהום שהוא לשון עומק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבים עד בא עתו : את נהרותיה הולך סביבות מטעה · נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והטעם הוא משל לטובה ולמלכות גדולה : ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה . אמר כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהיא מטעה כלומר רבוי תמימה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות כן עצי השדה והמשל כי רוב הטובה והמלוכה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סגי בסומכוותיה תקיף ית מלכי' שעביד לתחות מלכותיה וית שלטנוהי מני על כל מדינת ארעא : שלחה · קמץ השי"ן ורפויה להדגש ובדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם : (ה) על כן גבהא קומתו . האל"ף במקום ה"א : ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו · הענין כפול

הַנִּשְׁבָּרֶת וְהִפַּלְתִּי אֶת־הַחֶרֶב מִיָּדוֹ׃
כג וַהֲפִצוֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם
וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ כד וְחִזַּקְתִּי אֶת־
זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וְנָתַתִּי אֶת־חַרְבִּי
בְּיָדוֹ וְשָׁבַרְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת פַּרְעֹה
וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל לְפָנָיו׃ כה וְהַחֲזַקְתִּי
אֶת־זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וּזְרֹעוֹת פַּרְעֹה
תִּפֹּלְנָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי
חַרְבִּי בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְנָטָה אוֹתָהּ
אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כו וַהֲפִצוֹתִי אֶת־
מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לא א וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בַּשְּׁלִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם
אֱמֹר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶל־
הֲמוֹנוֹ אֶל־מִי דָּמִיתָ בְגָדְלֶךָ׃ ג הִנֵּה
אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ
מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה
צַמַּרְתּוֹ׃ ד מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם
רֹמְמָתְהוּ אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבוֹת
מַטָּעָהּ וְאֶת־תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה אֶל
כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ ה עַל־כֵּן גָּבְהָא
קֹמָתוֹ מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה וַתִּרְבֶּינָה
סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָיו מִמַּיִם

ל' כ"כ . ל' · ל' . ל' . ל' · כ' : ל' · ל' מ"ל , ג' · ל' · ל' . ל' · ל' · ל' · ו' רפין · ל' כתיב א' · ל' חס' כנביאי' · סרעפותיו ק'

וְאַרְמֵי יָת תּוּקְפָּא מִנֵּיהּ׃
כג וְאַגְלֵי יָת מִצְרָאֵי בֵּינֵי
עַמְמַיָּא וַאֲבַדְּרִינוּן בִּמְדִינָתָא׃
כד וְאַתְקֵיף יָת מַלְכוּת מַלְכָּא
דְּבָבֶל וְאֶתֵּן יָת תּוּקְפִּי בִּידֵיהּ
וְאֶתְבַּר יָת תְּקוֹף פַּרְעֹה
וִינְהֵם נְהוֹם מְטַעֲנֵי חֶרֶב
קֳדָמוֹהִי׃ כה וְאַתְקֵיף יָת
מַלְכוּת מַלְכָּא דְּבָבֶל וּמַלְכוּת
פַּרְעֹה תִּבְטַל וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ כַּד אֶתֵּן תּוּקְפִּי בְּיַד מַלְכָּא
דְּבָבֶל וְיִתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת מִן
אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ כו וְאַגְלֵי
יָת מִצְרָאֵי לְבֵינֵי עַמְמַיָּא
וְאֶבַדַּר יַתְהוֹן בִּמְדִינָתָא וְיִדְּעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ א וַהֲוָה בְּחַדָא
עַסְרָא שְׁנִין בִּתְלִיתָאָה בְּחַד
לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ ב בַּר
אָדָם אֱמַר לְפַרְעֹה מַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם וּלְאִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ לְמָן
דְּמִיתָא בְּתוּקְפָךְ׃ ג הָא אַתּוּרָאָה
דְּמֵי לְאַרְזָא בְּלִבְנָן דְּנוֹפֵיהּ
שַׁפִּיר וְסוֹכֵיהּ מַטְלָן וְרָם
בְּקוֹמְתֵיהּ וְעַל נַגְדִּין שְׁלַח
שָׁרְשׁוֹהִי׃ ד בְּעַמְמַיָּא סַגִּי
בְּסוֹמְכְוָתָא תַּקִּיף יָת מַלְכַיָּא
שַׁעְבֵּיד לִתְחוֹת מַלְכוּתֵיהּ וְיָת
שִׁלְטוֹנוֹהִי מַנֵּי עַל כָּל מְדִינַת
אַרְעָא׃ ה עַל כֵּן רָאֵים
בְּתוּקְפֵיהּ מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא
וּסְגִיאַת מַשִּׁרְיָתֵיהּ וְאִתְנַצְּתוּ

את : והזקתי ב' וסימ' וחזקתי את לב פרעה ורדף· וחזקתי את זרעות מלך בבל : תפלנה ב' וסימ' אבני אלגביש תפלנה . וזרעות פרעה תפלנה: המונו ג' מ"ל וסימ' בספר שפטים סימן ד' : אל מי ג' וסימ' אל מי מכולנו דיהוא · בן ארם אמור אל פרעה·אל מי דמית ככה: שלוחה ו' וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ו : גבהא חד מן מלין דלית דכוו' כתיבין א' בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך

מצודת דוד

המורכן : כראשון · בחדש הראשון : (כא) את זרוע וגו' . הנה כבר שברתי את אחת מהזרועות של פרעה ר"ל כבר מסרתיו פעם ביד נ"נ בשנת ד' ליהויקים כמ"ש בירמיהו וכמ"ב ולקח אז חלק גדול מארצו : והנה לא חובשה · עדיין לא קשר תחבושת על השבר לשום רטיה ולקשרה היטב לחזק אותה למען תוכל לאחוז בחרב להלחם עוד ר"ל לא חזרו מצרים אל כבודם ולא לקחו מהם נקם ועדיין ארצם ביידם : (כב) הנני · הנה אני אלחם עם פרעה : ושברתי · אני אשבור את שתי זרועותיו את החזקה שלא נשברה מאז וגם את הנשברת אשבר עוד לבל יהיה לה רפואה כלל ובזה אפיל את החרב מידו כי לא יוכל מעתה להחזיקה באחת מן הזרועות ר"ל נ"נ יקח גם הארץ הנשארת לו ומה שכבר לקח יחזיק בו לעצמו ולא תלא מתחת ידו ולא יוכל עוד לעמוד נגדו במלחמה : (כד) ונתתי וגו' ר"ל אני אתן בידו הכח לאבד את מצרים : ונאק . פרעה יאנח לפני נ"נ נאקות חלל כדרך שהחללים נואקים בצאת נפשם : (כה) תפולנה . בחוזק השבירה : כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : בתתי . בעת אתן חרבי וכו' וינפה אותה אל ארץ מצרים להכות בה : (כו) כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : **לא** (א) באחת עשרה שנה · היא שנת החורבן שהיא שנת י"א לגלות יהוכין ולמלכו' צדקיה : בחדש השלישי : בשלישי : (ב) ואל המונו . אל המון עמו : אל וגו' . ר"ל אל מי מהמלכי' דמית בנפשך ברוב הגודל שיש לך : (ג) הנה אשור . כאומר הלא גדול ממך היה אשור כי היה ארז בלבנון ר"ל מובחר במלכים כארז הגבוה מכל עצי הלבנון : יפה ענף . היה בעל יפה ענף ובעל סעיף מסתבך כעושה צל הרבה : ובין עבותים . הסעיף העליון היתה בין עבותים הם הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה וזהו דבר הנותן פאר : (ד) מים גדלוהו · המים השקו אותו וגדלו והתהום הרימו למעלה ברוב הגודל : את נהרותיה . ר"ל כ"א מנהרות התהום היה הולך סביבות מטעה של הארז להשקותם : ואת תעלותיה . אמת המים שהם פלגי מים קטנים שלחה התהום אל כל עצי השדה להשקותם וענין המשל הוא שהיה סנחריב מלך גדול מכל מלכי האדמה והיה מושפע בטובה פרובה והשפעות כל העובדי כוכבים היו נחשבים כמעט קט למול השפעתו : (ה) על כן . הואיל ורוב המים השקה אותו לכן גבהה קומתו וכו' ורבו ענפיו ונתארכו לבספם

מצודת ציון

כריכת המטלית וכן והחתל לא התלת (לעיל טו) : לתבשה · לקשרה : (כד) ונאק · ענין אנחה כמו יאנק חלל (ירמיה נא) : (ב) דמית · מלשון דמיון והשואה : (ג) וחורש · ענין סעיף וכן כעזובת החורש והאמיר (ישעיה יז) ור"ל יער בעל סעיפים : מצל · מל' צל : עבותים · ענין קליעה כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג) : צמרתו · כן יקרא הסעיף העליון שבאילן העולה למעלה וכן צמרת הארז (לעיל יז) : (ד) רוממתהו · מל' הרמה : מטעה · מלשון נטיעה : תעלותיה · אמת המים כמו תעלת הברכה (ישעיה ז) : (ה) גבהא · אל"ף במקום ה"א : ותרבינה · מל' רבוי : סרעפותיו · סעפותיו ור"ל ענפיו ויתכן שהוא מלשון ברוב שרעפי (תהלים צד) שהוא ענין מחשבה וכמו שמלת סעיף משותף לשניהם כמ"ש סעפים שנאתי (שם קיט) : פארותיו · גם הוא ענין ענף וכן מסעף פארה

רַבִּים בְּשַׁלְּחוֹ: ו בִּסְעַפֹּתָיו קִנְנוּ כָּל־
עוֹף הַשָּׁמַיִם וְתַחַת פֹּארֹתָיו יָלְדוּ
כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְצִלּוֹ יֵשְׁבוּ כֹּל
גּוֹיִם רַבִּים: ז וַיְּיִף בְּגָדְלוֹ בְּאֹרֶךְ
דָּלִיּוֹתָיו כִּי־הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל־מַיִם
רַבִּים: ח אֲרָזִים לֹא־עֲמָמֻהוּ בְּגַן־
אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל־
סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא־הָיוּ כְּפֹארֹתָיו
כָּל־עֵץ בְּגַן־אֱלֹהִים לֹא־דָמָה אֵלָיו
בְּיָפְיוֹ: ט יָפֶה עֲשִׂיתִיו בְּרֹב דָּלִיּוֹתָיו
וַיְקַנְאֻהוּ כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן אֲשֶׁר בְּגַן
הָאֱלֹהִים: י לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה יַעַן אֲשֶׁר גָּבַהְתָּ בְּקוֹמָה וַיִּתֵּן
צַמַּרְתּוֹ אֶל־בֵּין עֲבוֹתִים וְרָם לְבָבוֹ
בְּגָבְהוֹ: יא וְאֶתְּנֵהוּ בְּיַד אֵל גּוֹיִם
עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ כְּרִשְׁעוֹ גֵּרַשְׁתִּיהוּ:
יב וַיִּכְרְתֻהוּ זָרִים עָרִיצֵי גוֹיִם וַיִּטְּשֻׁהוּ
אֶל־הֶהָרִים וּבְכָל־גֵּאָיוֹת נָפְלוּ
דָלִיּוֹתָיו וַתִּשָּׁבַרְנָה פֹארֹתָיו בְּכָל־
אֲפִיקֵי הָאָרֶץ וַיֵּרְדוּ מִצִּלּוֹ כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ וַיִּטְּשֻׁהוּ: יג עַל־מַפַּלְתּוֹ יִשְׁכְּנוּ
כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם וְאֶל־פֹּארֹתָיו הָיוּ
כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה: יד לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־
יִגְבְּהוּ בְקוֹמָתָם כָּל־עֲצֵי־מַיִם וְלֹא־
יִתְּנוּ אֶת־צַמַּרְתָּם אֶל־בֵּין עֲבֹתִים
וְלֹא־יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּגָבְהָם כָּל־
שֹׁתֵי מָיִם כִּי כֻלָּם נִתְּנוּ לַמָּוֶת אֶל־

סוּמְכְוָתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאִתְנַצָּחוּתֵיהּ: ו בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ כְּבֵישׁ כָּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין וּתְחוֹת שִׁלְטוֹנוֹהִי שַׁעְבֵּיד כָּל מְדִינַת אַרְעָא וּבִטְלַל מַלְכוּתֵיהּ יְתִיבוּ כָּל עַמְמִין סַגִּיאִין: ז וְאִתְנְצַח בְּסוּמְכְוָתֵיהּ בִּסְגֵי גִבָּרוֹהִי אֲרֵי הֲוַת אֵימְתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין: ח מַלְכִין תַּקִּיפִין לָא אִתְנַצָּחוּ לְקִבְלֵיהּ בִּתְקוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוַת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ שִׁלְטוֹנִין לָא קָמוּ קֳדָם מַשִׁרְיָתֵיהּ וְגִבָּרִין לָא יְכִילוּ בְּסוּמְכְוָתֵיהּ בִּתְקוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוַת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ לָא דָמֵי לֵיהּ בְּתוּקְפֵיהּ: ט שַׁפִּיר עֲבִידְתֵּיהּ בִּסְגֵי גִבָּרוֹהִי וְזָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי כָּל מַלְכֵי קֶדֶם בִּתְקוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוַת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ: י בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּרָמְתָּא בְּקוֹמָה וִיהַב מַרְוָתֵיהּ עַל מַלְכְוָתָא וְרָאֵים לִבֵּיהּ בְּתוּקְפֵיהּ: יא וְאֶמְסְרִינֵיהּ בְּיַד תַּקִּיף עַמְמַיָּא אִתְפְּרַע מִנֵּיהּ בְּחוֹבֵיהּ תָּרֵיכְתֵּיהּ: יב וְשֵׁיצִיוּהִי נוּכְרָאִין תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא וְרַטְשׁוּהִי עַל טוּרַיָּא וּבְכָל חֵילַיָּא נְפַלָא מַשִׁרְיָתֵיהּ וְאִתְבַּדָּרוּ סוּמְכְוָתֵיהּ בְּכָל פַּצִּידֵי אַרְעָא וּנְחָתוּ מִטְּלַל מַלְכוּתֵיהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא וְרַטְשׁוּהִי: יג עַל מַפַּלַת קְטִילוֹהִי שְׁרוֹ כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְעַל פִּגְרֵי מַשִׁרְיָתֵיהּ נָחָא כָּל חַיַּת בָּרָא: יד בְּדִיל דְּלָא יְרָאמוּן בְּתוּקְפֵיהוֹן כָּל מַלְכֵי קֶדֶם וְלָא יִתְּנוּן יַת מַרְוָתְהוֹן עַל מַלְכְוָתָא וְלָא יִתְרַבְרְבוּן לְהוֹן בְּתוּקְפֵיהוֹן כָּל עַבְדֵי מַלְכוּ אֲרֵי כוּלְהוֹן אִתְמְסַרוּ לְמוֹתָא לְאַרְעָא

רשי

(ו) בסעפותיו · בענפיו: קננו · ל' קן: (ז) ויף · ל' יופי: דליותיו · אף הם ל' ענפים הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם שישכרוי"לא"ש בלע"ז: (ח) לא עממוהו · לא כהו אחרו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו: בגן אלהים · כלומר בכל העולם: וערמונים · קאשטיני"ש בלע"ז: (ט) כל עצי עדן · כלומר כל המלכים המשובחים: (י) יען אשר גבהת בקומה · כך אמרתי לאשור: (יא) ביד אל גוים · ביד קשה שבגוים ביד נבוכדנצר נתתיו דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה: עשה יעשה לו · נבוכדנצר ככל רעתו: (יב) ויטשוהו · ויפלוהו לארץ כמו ויטש על המחנה (במדבר י"א): (יג) על מפלתו ישכנו וגו'. כתרגומו על מפלת קטילוהי: (יד) שתי מים · שהם רבים ואלמים אלא שענפיהם רבים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישראל ולא יעמדו עליהם אל בין עבותים. לא יתגאו לבטוח גבורתם שותה מים אל עלי

א': בארך ג' בקריאה וסימן בארץ יריעת האהל יהיה סרוח ; ויף בגדלו בארך דליותיו · בארך אפים יפתה קצין. אנ"ך: ביפיו ב' וסימן לא דמה אליו. מלך ביופיו: יפה ה' בקריאה וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתות. הנך יפה דודי אף נעים: למען אשר לא יגבהו חד מן ל"ד פסוקי' דאית בה"ן לא ולא ולא קדמא קרחי ותרין אחרנין נסבין וי"ו וסי' נמסר

תולדות אהרן ארזים לא עממוהו: ברכות נג שבת פו:

רדק

בפול במלות שונות כי סרעפותיו והשעיף והפארה אחת בשמות שונים ובעד מסעף פארה: סרעפותו · כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכמוהו רבים: פארותיו. האל"ף קודם לרי"ש: ממים רבים בשלחו. בשלא התהום מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים מאותם מים רבי' ארכו פארותיו: (ו) בסעפותיו. פארותיו. האל"ף קוד' הרי"ש וי"ת המשל כן במשרייתיה כביש כל כרכין תקיפין וגו': (ז) וייף · טו"ד הראשונה מאיתן והשנית פ"א השעל שרשו יפה ויאמר האיתן איפה וייפה ובחסרון למ"ד הפעל איף ייף וזה וייף הוא לקריאת בן נפתלי, בחירק היו"ד הראשונה ונות השנייה לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשונה וחיריק השנייה וקצת הספרים מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השנייה לבן אשר וזו היא קריאה נכונה על משקל וישב: בארך דליותיו · הם הענפים הרמים מעיין ארומתך פ' כי דליתני: (ח) ארזים לא עממוהו · כמו כל סתום לא עממוך ענין נסתר וכסוי ר"ל הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי הוא על כולם ואמרו בגן אלהים הוא על דרך ההפלגה והוא הגן שנאמר עליו ויטע ה' אלהים גן בעדן: וערמונים. כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קשטינ"ר בלע"ז: כפארתיו. כאן הרי"ש קודם לאל"ף: (ט) יפה עשיתיו. אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל יתב' היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי: (י) לכן. אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו: (יא) ואתנהו ביד אל גוי'. ואתנהו בשוא הוי"ו והיא עתיד במקום עבר: אל. למדינחאי מלא ביו"ד ולמערבאי חסר יו"ד ופירוש ביו"ד תקיף הגוים וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר אל גוים על נבוכדנצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אחז"ל בשנה ראשונה כבש נינוה: כרשעו גרשתיהו. כרשעו טעמו לפניו ולאחריו: (יב) ויכרתהו זרים. לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שנאמר עליהם גם כן סגוי המר והנמהר וענין המשל מפורש: (יג) על מפלתו · ת"י על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משרייתיה נחא כל חיות ברא: ואל פרתיו. הרי"ש קודם לאל"ף: (יד) למען · זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים: כל שותי מים · כל ארזים ר"ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור"ל במשל על הצלחתם במלוכה כמו שפירשנו: ולא יעמדו אליהם בגבהם · אליהם בגירי מן

מצודת ציון

פארה (ישעיה י): (ו) קננו · מל' קן והוא מדור העופות: (ז) וייף · מל' יופי: באורך · עם אורך ובא הבי"ת במקום עם וכן הרק אך במטה (במדבר יב): דליותיו · הענפים הרמים וכן לשנות דליותיו (לעיל יז): (ח) עממוהו · ענין הסתר וכסוי וכן כל סתום לא עממוך (לעיל כח): בגן אלהים · על גן שעדן יאמר: דמו · מל' דמיון: (ט) ויקנאוהו · מל' קנאה: (יא) אל · ענין חוזק כמו אלי גבורים (לקמן לב): (יב) ויטשוהו · ענין פזור כמו ויטשו בלחי (שופטים טו): גאיות · מלשון גיא ועומק: אפיקי · כן יקראו המקומות הנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): ויטשוהו · ענין עזיבה כמו והנה נטש אביך (ש"א י): (יד) אליהם · ענין חוזק כמו ואת אילי הארץ

מצודת דוד

להתפשט למרחוק: ממים רבים בשלחו · ר"ל כל זה היה מסבת המים הרבים שההתהום היה משלח בו: (ו) בסעפותיו וגו' · כל העופות עשו לעצמן קן ומקום מדור בין ענפיו: ותחת פארותיו. הם הענפים הסמוכים לארץ ותחתיהם ילדו כל חית השדה להיותו מקום מכוסה: ובצלו · תחת צלו ישבו כל הגוים ור"ל בעבור מרבית ההשפעה גדלה ממשלתו מכל מלכי האדמה ונתפשטה בארצות רחוקות וכל העובדי כוכבים היו נכנעים לו: (ז) וייף בגדלו · יפה היה בגדלו עם אורך דליותיו כי אילן גדול נחשב לו ליופי אורך הדליות ולא זה בזולת זה: כי היה שרשו · ר"ל וכל זה באה בעבור שהיה שרשו סמוך אל מים רבים ר"ל רמה ממשלתו וממשלת שריו בעבור מרבית השפע: (ח) ארזים לא עממוהו. לא היו ארזים בגן אלהי' שיסתירו ויכסו את הארז הזה כי הוא העולה על כולם ויותר נגלה ונראה מהם: ברושים. אילני ברוש לא היו דומים אל סעיפי הארז ההוא: וערמונים · אילני ערמון לא היו כענפי הארז ההוא: כל עץ. משאר מיני העצים לא דמה וכו' רצה לומר לא היה מלך בעולם גדול ממנו ושריו משלו יותר ממלכי העובדי כוכבים: (ט) יפה עשיתיו. את הארז הזה עשיתיו יפה בעבור מרבית הדליות אשר בו ולכן קנאו בו כל עצי עדן אשר הם בגן אלהים הנטוע בתוך העדן ר"ל היה מושל הרבה בעבור מרבית שריו שהיו ידם חזקה וכל מלכי האדמה נתקנאו בו: (י) כה אמר ה'. אל מלך אשור: ויתן צמרתו · הסעיף העליון ניתן אל בין הענפים הקלועים שהוא דבר פאר: ורם לבבו. מאד נתגאה בעבור גבהו: (יא) ואתנהו. לכן נתתי אותו ביד התקיף שבגוים הוא נ"נ והוא עשה לו מה שבלבבו ובעבור רשעו גרשתי אותו מן העולם ע"י נ"נ: (יב) ויכרתהו · עמים נכרים חזקים שבעובדי כוכבים הם כרתו אותו ופזרו ענפיו: אל ההרים. על ההרים ובכל העמקים נפלו ענפיו ותשיינה שבורות בכל אפיקי הארץ במקום נפלם כי היו דרוסות ברגלי אדם: וירדו · לא ישבו עוד בצלו ועזבו אותו: (יג) על מפלתו, על הענפים שנפלו בארץ ישכנו העופות וחיות

רשי

עלי עבותים : (טו) ביום רדתו שאולה . כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו : האבלתי כסתי עליו . אבלים רבים שהיו סמוכין עליו : כסיתי עליו את תהום · כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמר למעלה תהום רוממתהו אותו הים כסיתיו שלא יעלה ויכבה את חבערתו כלומר כתלשתי את עוזריו : ואמנע נהרותיה . שהיו הולכין סביבות מטעה : ויכלאו מים רבים . שהיו מאריכין פארות כמו שאמר למעלה ותארכנה פארות ממים רבים : ואקדיר . בשבילו לבנון : ואקדיר · לשון שחרות : וכל עצי השדה · שהיו מתלוצצין אליהם כמו שאמר למעלה : עליו עולפה . בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלף ורוחו פורחת ממני"ל בלע"ז : (טז) וינחמו בארץ תחתית · שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמונו : (יז) זרועו ישבו בצלו . ועוזריו אשר ישבו בצלו : (יח) אל מי דמית ככה · אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים : אל ארץ תחתית · גיהנם : (ב) כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים · היה לך לרבוץ תוך

יחזקאל לא

אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם אֶל־ ל׳ ט׳
יוֹרְדֵי בוֹר : טו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי
עָלָיו אֶת־תְּהוֹם וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ
וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים וָאַקְדִּר עָלָיו
לְבָנוֹן וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו עֻלְפֶּה :
טז מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם
בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ שְׁאֹלָה אֶת־יוֹרְדֵי
בוֹר וַיִּנָּחֲמוּ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית כָּל־עֲצֵי־
עֵדֶן מִבְחַר וְטוֹב־לְבָנוֹן כָּל־שֹׁתֵי
מָיִם : יז גַּם־הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ שְׁאֹלָה
אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב וּזְרֹעוֹ יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ
בְּתוֹךְ גּוֹיִם : יח אֶל־מִי דָמִיתָ כָּכָה
בְּכָבוֹד וּבְגֹדֶל בַּעֲצֵי־עֵדֶן וְהוּרַדְתָּ
אֶת־עֲצֵי־עֵדֶן אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית
בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־
חֶרֶב הוּא פַרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה :

לב א וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה
בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : ב בֶּן־
אָדָם שָׂא קִינָה עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כְּפִיר גּוֹיִם

ל׳ . ט׳ — ל׳ וחד וכסתי — ל׳ — ל׳ וחסר — ל׳ — ל׳ וכ״כ . ס׳ טז — כ׳ — י״ו — פ׳ — ל׳ — כ׳ . ל׳ — ד׳ כתיב ס״א — ו׳ כלישנא — ל׳

תרגום

אַרְעִיתָא בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא עִם
נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא : טו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹם
אַחֲתוּתֵי יָתֵיהּ לִשְׁאוֹל
אִתְאַבָּלוּ עֲלוֹהִי חֲפַת עָקָא
יַת עָלְמָא וְחָרוּבָא מְדִינָתָא
וְזָעוּ עַמְמִין סַגִּיאִין וַחֲשׁוֹכוּ
עֲלוֹהִי אַפֵּי מַלְכַיָא וְכָל מַלְכֵי
עַמְמַיָא עֲלוֹהִי טְפָחוּ כַתְפָא : טז מִקָּל מַפַּלְתֵּיהּ אַזֵעִית
עַמְמַיָא בְּאַחֲתוּתִי יָתֵיהּ
לִשְׁאוֹל עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית
אַבְדָנָא וְאִתְנַחֲמוּ בְּאַרְעָא
אַרְעִיתָא כָּל מַלְכֵי קֶדֶם
שִׁלְטוֹנִין וַעֲתִירֵי נִכְסַיָא כָּל
עָבְדֵי מַלְכוּ : יז אַף אִינוּן
עִמֵיהּ אִתְחֲתוּ לִשְׁאוֹל עִם
קְטִילֵי חַרְבָּא וְשִׁלְטוֹנוֹהִי
אִתְבָּרוּ מַתְקִיפֵיהוֹן בְּגוֹ
מַלְכוּתָא : יח לְמַן דְמֵית
כְּדֵין בִּיקַר וּבִרְבוּ בְּמַלְכֵי
קֶדֶם וְתִתְחַת עִם מַלְכֵי קֶדֶם
לְאַרְעָא אַרְעִיתָא בְּגוֹ חַיָבַיָא
תִּשְׁכַּב עִם קְטִילֵי חַרְבָּא הוּא
פַרְעֹה וְכָל אִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים : א וַהֲוָה בְּתַרְתָּא
עַסְרֵי שְׁנִין בִּתְרֵי עֲסַר יַרְחִין
בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : ב בַּר אָדָם טוֹל אִלְיָא עַל
פַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְתֵימַר לֵיהּ תַּקִּיף בְּעַמְמַיָא הֲוֵיתָא

רד"ק

מן כאלה וכאלון מאלים אשר תמדתם ויהיו שם כלל לכל עצים או יהיו שם לאילן בעיקרא בלעז אולמ"ו וי"ת כמו אניכם בשוא ופתח באל"ף ולא יתרברבון בתוקפיהון כל עבדי מלכו : בתוך בני אדם · בכלל בני אדם כן ימותו המלכים כמו שאר בני אדם : אל יורדי בור · כמו עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תירגם עם נחתי גוב בית אבדנא : (טו) כה אמר · האבלתי כסיתי עליו את תהום · כאילו התהום שהיה מגדל אותו מתאבל עליו בהיותו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק עד"מ : האבלתי . פעל יוצא לשני : כסיתי : פעל יוצא לשלישי כסיתי בצרי הסמ"ך : ואמנע נהרותיה . נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הולכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלה וכבר פירשנו המשל למעלה : ואקדיר עליו לבנון . לפי שהמשילו לארז בלבנון אמר כי כנפלו קדרו פניו עצי הלבנון והאמרו האבלתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה : עלפה . שם תאר מן ויתעלף התעלפנה הבתולות ועניינה רב היגיעה והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז"ל שמא יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו בתוספת הא ויאמר עלה בלי תוספת בשקל אכל לקח ותוספ' הה"א בו כתוספת הה"א במלת אהה לב' אחה למה ובאמרו בל' יחיד עלפה ר"ל כל אחד מן עצי השדה : (טז) מקול . וינחמו בארץ תחתית . היתה להם נחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו : מבחר וטוב לבנון . סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו : (יז) גם הם . המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כל אשר ירדו לפניו נחמו בו ובמותו גם כן מתו עמו : וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים . אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב וי"ת וזרועו ושלטונוי אתברו מתוקפיהון בגו מלכותא : (יח) אל מי דמית ככה . אמר כנגד פרעה אל מי מכל עצי עדן דמית אם אתה סבר שדמית למלך אשור בגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה תפול : והורדת את עצי עדן . כמו שנפלו וירדו שאר המלכים כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה : בתוך ערלים . הם ערלי לב ועל דרך הוא ת"י חייביא : הוא פרעה · כאילו אמר אתה פרעה אלא שדרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים להם : (א) ויהי בשתי עשרה שנה . למלכות לדקיהו שנה אחת אחר החרבן : (ב) בן אדם שא קינה . כי כן יקוננו עליו המקוננים : כפיר גוים נדמית . כתו

מסורה

במסר' רבתא בערך לא : שאלה ס' בקריאה ח' חסר וא' מלא וסי' ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן . לא ירד בני עמכם כי אחיו מת · ולקחתם גם את זה מעם פני וקראהו אסון · והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו. ואם בריאה יברא ה׳ . וירדו הם וכל אשר להם חיים · ביום רדתו שאלה · מקול מפלתו הרעשתי · גם הם אתו ירדו . וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים · וכלהון חס׳ במ"ב לא ירד·ישובו רשעים : אל מי ג׳ בקריאה וסימ׳ ויאמר יהוא אל מי מכלנו · אל מי דמית בגדלך · אל מי דמית ככה : בשני עשר ו׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר

מצודת דוד

ומית השדה ר"ל בעבור שנתגאה ברוב ממשלתו נתתיו ביד נ"נ ואבד אותו ואת עמו מהם הלכו שבי ומהם נפלו בחרב ע"פ השדה והיו למאכל לעוף השמים ולחית הארץ ולא ימשול עוד בגוים ולא יהיו עוד נכנעים לו : (יד) למען וכו׳ . ר"ל המשפט הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העצים שותי המים לא יגבהו להרים לבבם בעבור גודל קומתם : ולא יתנו · ר"ל לא יתגאו בעבור שלמרתם נתון אל בין עבותים : ולא יעמדו אליהם . ר"ל לא יהיה עמידה וקיום אל החוזק אשר בהם בעבור גבהות העצים שותי המים וכאומר בזה יראו כי יסור החוזק בעבור מרבית הגאוה ר"ל כל המושלים רבי השפע יקחו מוסר ולא יתגאו עוד כי יראו שהגאוה מסיר החוזק : כי כולם . לפי שכולם מעותדים למות לרדת אל ארץ תחתית והוא הקבר ולהיות בתוך שאר בני אדם ודומה להם ולתוספת ביאור אמר אל יורדי בור וכאלו יאמר והואיל וכולם עומדין למיתה מה ענין להתגאות במרבית הממשלה והשפע : (טו) ביום רדתו . ביום שהורדתי את אשור אל בור הקבר האבלתי עליו האגמים והתהום שהיה רגיל להשקותו כסתי עליו שק להתאבל עליו והוא על דרך משל : ואמנע · נהרות התהום שהיו משקות אותו מנעתי אותם לבל ימשכו הואיל ואין עוד צורך להם : ויכלאו וגו׳ . מי התהום נכלאו במקומם ולא יצאו עוד : ואקדיר · עצי הלבנון נשחרו על מפלתו . עליו עולפה . בעבור מפלתו נתעלפה כל אחת מהעצים לגודל החרדה ולפי שהמשילו לארז אמר שעצי הלבנון התאבלו עליו ורצה לומר כל שריו וגבוריו התאבלו על מפלתו : (טז) מקול מפלתו · משמיעת קול מפלתו הרעשתי גוים כי חרדו שלא יקרה להם כמקרהו : בהורידי . בזה יפרש מה היא המפלה ואמר בעת הורידי אותו אל השאול עם שאר יורדי בור ודומה לכם : וינחמו · בקבר קבלו תנחומין כל עצי עדן וכו׳ ר"ל השרים שהן מרובים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בראותם שגם אשור נלקה כמותם (כי כן הדרך כשאדם רואה שהצרה הבאה עליו באה גם על גדולים ממנו תחשב לו לתנחומין) : (יז) גם הם אתו . ר"ל התנחומין תהיה הואיל וגם הם אתו ירדו שאולה אל שאר חללי חרב ולא רק הם לבדם כי כמוהו כמותם : וזרועו . גם אנשי זרועו ועוזריו ואשר ישבו בצלו וחסו בו תכין העובדי כוכבים כולם ירדו שאולה : (יח) אל מי דמית . מוסב לתחלת הענין שאמר אל מול פרעה אל מי דמית בגדלך וכאומר הלא אשור היה גדול ממך ומה עלתה בו והאמר עתה אל מול פרעה אל מי דמית להיות ככה כמוהו בכבוד יתירה ובגודל רב בתוך עצי עדן וכאומר אף אם דמית לאשור שהיה הגדול מכולם הלא גם הוא נפל : והורדת . לכן גם אתה תורד אל הקבר עם עצי עדן הם שאר המלכים : בתוך ערלים · בתוך רשעים ודומה להם : תשכב . בקבר תשכב עם שאר חללי חרב ודומה להם : הוא פרעה . השוכב ההוא הוא פרעה וכל המון עמו : (א) בשתי עשרה שנה : למלכות לדקיהו והיא שנה

מצודת ציון

הארץ נקת (לעיל יז) : שותי מים · שהמים משקה אותם : (טו) שאולה · בור הקבר : האבלתי · מל׳ אבלות : ויכלאו · ענין מאסר וכן כלוא ולא אלא (תהלים פח) : ואקדיר · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : עולפה · ענין כעדר הרגשה ו. לשון כמו בניך עלפו (ישעיה נא) : (טז) הרעשתי · מל׳ רעש וחרדה : שותי מים · ר"ל שהמים משקים אותם : (יז) וזרועו · ענין חוזק ר"ל עוזריו : (יח) ככה · כמו כן : (ב) אליו · כמו עליו בעי"ן : כפיר · הוא ארי בחור : נדמים

רדק

כמו כפיר אריות בתוך חית השדה כן נדמית אתה בתוך הגוים : ואתה כתנים בימים • וכן היית כמו התנים הגדול בימים כמו שאמר עליו גם התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ומ"ם כתנים במקום נו"ן כמו שכתבנו : ותגח בנהרותיך • ותוציא כמו כי יגיח ירדן אל פיהו ופירוש ותוציא מים בנהרותיך אל היבשה ובית בנהרותיך כבי"ת בך נגחנו ננגח והדומים לו או יהיה ותגח מבנין קל ופי' ותצא עם נהרותיך לשטף את הארץ והנהרות הם משל לחיילותיו : ותדלח מים ברגליך . שאר מים של שאר ארצות : נהרותם . נהרות מים זוכר : ותדלח • ותרפוש ; ענין אחד במלות שונות ענין הדריסה במים עם עכירות המים כי כשדורס אדם במים שאינם עמוקים שיוכל לגעת ברגלו בארץ מעלה הטיט מעכיר המים וזה משל שהיה נלחם בגוים רבים ומשחית ארצותם : ותירגם יונתן ותגח ענין מלחמה שתרגם ואגחת במשריתך וגו' : (ג) כה אמר • רשתי . ואמר בחרמי לומר כי האל יתברך יהיה עמהם לשחית מצרים וחרמי כמו רשתי וכן יגודו חרם ותרגם יונתן רשתי מצדתי וחרמי סריגתי כי הרשת עשוי מעשה סירוג : (ד) ונטשתיך . מבואר הוא : אטילך • כמו אשליך וכן ויטילו את הכלים : (ה) ונתתי את בשרך . כתרגומו ית בשר קטילך כי לא אמר על פרעה לבדו אלא עליו ועל עמו . ואמר על ההרים שיתשבו לשגב בהרים ושם יהרגו או העופות ישאו אותם על ההרים : רמותיך . שיהיו הגאיות והעמקים מלאים מן הפגרים ועוד ירומו ויגבהו עליהם מרוב ההרוגים ותרגם יונתן ויתמליין חלייא פגרי משירייך' ויש מפרשים רמותך הגבהתך שהיית גבה לבב ומתגאה ברוב חיילותיך אני אמלא הגאיות מהם : (ו) והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל ההרים • צפתך מן צפו מים על ראשי. ומלת צפתך בינוני לנקבה מנחי העי"ן אמר ארצך הצפה המים עליה רוצה לומר ארץ המיצור עתה אשקה אותך מדמך רוצה לומר מדם חלליך ויהיה הדם צף עליה כמו המים ועוד אל ההרים כלומר עד שיגעו על ההרים וזה דרך הפלגה וכתב אדוני אבי ז"ל כי אמר זה בעבור יאור מצרים שיצא להשקות השדות וקרא הארץ צפה לפי שצפים המים עליה כמו שקרא הארץ זבת חלב ודבש לפי שהחלב זב עליה : ואפיקים יתמלאון ממך • מדם חלליך או מפגריהם ויונתן תירגם ארץ צפתך ארעא דהגייתא רוצה לומר ארץ דגה : (ז) וכסיתי . כגרי הסמך : בכבותך . כשאכבה אותך ר"ל כאילו היה נר מאיר מרוב גדולתו ובכבותו יעלה עשן גדול עד שיכסה השמים שלא יראו וכן כל הענין הפסוק משל על דרך הפלגה מרוב הצרה שתהיה לו : (ח) כל מאורי אור • חמשת הכוכבים המאירים על הארץ וכל זה דרך משל כי כל מי שתבא עליו הצרה ידמה לו כל העולם חשך : (ט) והכעסתי לב עמים . שיהיה לבבם סר וזעף עליך מפחד' שיפחדו על עצמם ותרגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין : בהביאי שברך בגוים • כאנשים השברים והנאספים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באתיותי תבירי קרבך לביני עממיא או פירושו בהביאי באזניהם קול השבר וישמעו : (י) והשמותי . ענין תמהון שמו כאשר שממו עליך רבים והדומים לו : ישערו עליך שער . זכר השם אחר הפעל הנגזר משם לחזק הענין כמו ויגס דוד גוס והדומים להם : בעופפי חרבי על פניהם • כשהריקי ולהכי אותם על פניהם להפחידם ולהודיעם כי כה יהרגום

רשי

תוך יאורך' כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ומתגאות גלגך ולדמיםבעצמך לכפיר השלים ביבשה ויצא לטרוף טרף : ותגח בנהרותיך . ותצא תוך עם נהרותיך לשון גוחי מבטן (תהלים כ"ב) כי יגיח ירדן (איוב מא) ואורב ישראל מגיח ממקומו (שופטים ך) לשון דבר טובע ויוצא מבית מסתרים : ותדלח . לשון עכירה : ברגליך . רגלים לא הוו לך ועשית לך רגלים כחית הארץ לעבור מימי ארצות ולרפוש נהרות' והדוגמא בתרגום יונתן ואגחתא במשרייתך ואזעתא עממיא בסומכותך' ואחריבת' מדינתהון: (ג) בחרמי' ל' מצודה והרבה יש במקרא יגורהו בחרמו (חבקוק א) מצודים וחרמים (קהלת ז) : (ה) ומלאתי הגאיות רמותיך : השלכתיך כמו רמה בים (שמות טו) . ויש אומרים רמותיך לשון רמה כמו וירם תולעים ויבאש (שם ט"ז) : (ו) והשקיתי ארץ צפתך . ארץ אשר אתה צף בה על פני מימי יאורך כמו (איכה ג) צפו מים על ראשי (מלכים ב' ו') ויצף הברזל אותה הארץ אשקה מדמך : צפתך • פונטרוק"מנט בלע"ז : על ההרים • הנטוסין שבה : ואפיקים' ראוי"ש בלע"ז : (ז) וכסיתי בכבותך שמים • כשתכבה תבערתך יעלה העשן ויכסה השמים ויחשך המאורות כלומר כל שומעי שמעך יתאבלו וישתוממו כי ידאג איש לנפשו לאמר גם עלינו יעמוד המשחית : (ח) כל מאורי אור בשמים • שרים של מעלה מליציך : (ט) והכעסתי לב . כלומר ירגזו ויחרדו לבם בהביאי שברך . באתיותי תבירי קרבך לביני עממיא • (י) והשמותי • לשון תמהון : בעופפי חרבי על פניהם

בסדר תצות : כתנים ג' בקריאת וסימן בירמיה סימן י"ד : בימים ת' רגשים בקריאה וסי' פרו ורבו ומלאו • כל אשר לו סנפיר. וכל אשר אין לו : ואתה כתנים בימים• בימים וכל תחומות : ומלאתי ד' בק"י' וסי' את דבריך • את תריו חלליו ; את הבית חזת כבוד • ומלאתי הגאיות : וירח ט' בקריא' וסימ' וירם השמש וירח עשר • שמש בגבעון דם וירח בעמק ; חשך השמש בצאתו : שמש וירח קדרו • וחברו תרויהון ביואל • וכסיתי בכבותך שמים : יומם

מקרא

כ'. ס'. ל' נִדְמֵיתָ וְאַתָּה כַּתַּנִּים בַּיַּמִּים וַתָּגַח
ל' בְּנַהֲרוֹתֶיךָ וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ
ל' וחסר וַתִּרְפֹּס נַהֲרוֹתָם׃
3 כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וּפָרַשְׂתִּי
עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי בִּקְהַל עַמִּים רַבִּים
ל'. כ' וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי׃ 4 וּנְטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ
ל' עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה אֲטִילֶךָ וְהִשְׁכַּנְתִּי
עָלֶיךָ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְהִשְׂבַּעְתִּי
כ' כסיפרא מִמְּךָ חַיַּת כָּל־הָאָרֶץ׃ 5 וְנָתַתִּי אֶת־
כ' כסיפרא ד' בְּשָׂרְךָ עַל־הֶהָרִים וּמִלֵּאתִי הַגֵּאָיוֹת
ל' י ל'. ל' רָמוּתֶךָ׃ 6 וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ
ל' וכ"כ. ל' מִדָּמְךָ אֶל־הֶהָרִים וַאֲפִקִים יִמָּלְאוּן
כ'. ל' מִמֶּךָּ׃ 7 וְכִסֵּיתִי בְכַבּוֹתְךָ שָׁמַיִם
ל'. ל' חסר וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם שֶׁמֶשׁ
ס' בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ׃
ל' 8 כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר בַּשָּׁמַיִם אַקְדִּירֵם
עָלֶיךָ וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ עַל־אַרְצְךָ נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ 9 וְהִכְעַסְתִּי לֵב עַמִּים
ל' רַבִּים בַּהֲבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם עַל־
כ' פ"ל אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם׃ 10 וַהֲשִׁמּוֹתִי
כ' חד כתוב ש"ן ומד ס' ל' עָלֶיךָ עַמִּים רַבִּים וּמַלְכֵיהֶם יִשְׂעֲרוּ
עָלֶיךָ שַׂעַר בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי עַל־

תרגום

וְאַתְּ כְּתַנִּינָא בְיַמָּא וְאַגַּחְתָּא בְּמַשְׁרְיָתָךְ וַאֲזַעְתָּא עַמְמַיָּא בְסוּמְכוּתָךְ וְאַחֲרֵיבְתָּא מְדִינָתְהוֹן׃ 3 כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאֶפְרוֹס עֲלָךְ יַת מְצַדְתִּי בִּקְהַל עַמְמִין סַגִּיאִין וְתִתְאֲחַד בְּסְרִיגְתִּי׃ 4 וְאַרְטְשִׁינָךְ בְּאַרְעָא עַל אַפֵּי בָרָא אַרְמֵי נְבֵילְתָּךְ וְאַשְׁרֵי עֲלָךְ כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַסְבַּע מִנָּךְ חֵיוַת כָּל אַרְעָא׃ 5 וְאֶתֵּן יַת בְּסַר קְטִילָךְ עַל טוּרַיָּא וְיִתְמְלוֹן חֵילַיָּא פִּגְרֵי מַשְׁרְיָתָךְ׃ 6 וְאַרְוֵי אַרְעָא דַהֲגִיתָא מִדְּמָךְ עַל טוּרַיָּא וּפְצִידַיָּא יִתְמְלוֹן מִנָּךְ׃ 7 וְתַחְפִינָךְ עָקָא בְּאַכְהָיוּתִי יַת זִיו יְקַר מַלְכוּתָךְ מִן שְׁמַיָּא יְזַעֲרוּן עִם מַשְׁרְיָתָךְ דַּהֲווֹ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבַיָּא מְלָךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפִינָךְ בַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא בִּימָמָא לָא מַזְהַר נְהוֹרֵיהּ׃ 8 כָּל שְׁבִילֵי אוֹרְחָתָךְ דְמִתַּקְנִין וּנְטִירָן בְּגַוָּךְ הָא כִּמְנַהֲרֵי זַהֲרַיָּא בִּשְׁמַיָּא אֲקַלְקְלִינוּן עֲלָךְ וְתַחְפֵי עָקָא בְּקִבְלָא יַת אַרְעָךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ 9 וַאֲזִיעַ לֵב עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאַיְתָיוּתִי תְּבִירֵי קְרָבָךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא לִמְדִינָן דְּלָא יְדַעְתִּינוּן׃ 10 וְאַצְדֵּי עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכֵיהוֹן יִתְמְהוֹן עֲלָךְ תֵּימָה בְּאַיְתָיוּתִי עֲלָךְ דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְאִינוּן

מצודת ציון

נדמית • מלשון דמיון : כתנים • כמו כתנין והוא דג גדול כדמות נחש : ותגח • מלשון נגיחה והדפה בקרן או הוא ענין משיכה והוצאה כמו כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) : ותדלח • ענין דריסה עם עכירת המים ודומה לו במקרא שלאחריו : ותרפוס • ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) : (ג) בחרמי • ענין רשת כמו משטח חרמים (לעיל כ"ו) : (ד) ונטשתיך • ענין עזיבה כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : אטילך • ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א) : והשכנתי • ענין חניה : והשבעתי • מל' שביעה : (ה) הגאיות • מל' גיא ועומק : רמותך • מלשון רוממות וגאוה : (ו) צפתך • ענין צפיית המים במעל כמו צפו מים (איכה ג) : ואפיקים • הם המקומות שהמים נגרים ושוטפים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : (ז) בכבותך • מל' כבוי : והקדרתי • ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : (י) והשמותי • ענין תמהון : ישערו • מלשון רוח

מצודת דוד

אחת אחר החורבן : (ב) כפיר גוים נדמית . מדמה היית בעצמך שאתה למול הגוים ככפיר בעדרי צאן אבל לא כן הדבר כי אתה כתנים אשר בימים שאין כחו אלא במקומו בתוך המים ומיד כשעולה ליבשה הוא מת כן אין לך כח אלא בארצך : ותגח בנהרותיך • לפי שהמשילו לתנין אמר בנהרותיך רצה לומר בארצך חרים לנגוח ולהתחזק . או במקומך תוכל למשוך ולנגח ולא במקום זולת : ותדלח מים ברגליך • תוכל לדרוך במים ולעכור אותם ותוכל לרמוס הנהרות הנמשכים מן המים אבל אין לך כח ביבשה וכפל הדבר במ"ש : (ג) ופרשתי וגו' • כאומר מעתה לא תמשול גם שם כי אפרוש עליך רשת עם קהל עמים רבים שהם יעלו אותך מן המים בתוך הרשת אשר פרשתי עליך ר"ל ר"ל יביא את הכשדים והם יאבדו אותך בתוך ארצך : (ד) ונטשתיך . אעזוב אותך בארץ ואשליך אותך ע"פ השדה כי תפול במלחמה ותהיה למאכל לעוף השמים ולחית הארץ : (ה) על ההרים . כי העופות והחיות ישאום שמה לאכלם : רמותך . הרוממות שהיה לך יהיה מושלך בעמקים ר"ל עוד לא תתגאה בהיותך מושלך כפגר מובס בתוך העמקים : (ו) ארץ צפתך . ארצך שמי היאור צפים עליה להשקותה הנה אז אשקה אותה מדמך וכ"כ יתרבה הדם עד שהלך גם על ההרים : ואפיקים • מקומות המים יתמלאו מדמי ההרוגים שבך והמים תהפך לדם : (ז) וכסיתי וגו' . כי כשמכבים נר המאיר הוא מעלה עשן ולפי גודל הנר כן הוא מרבית העשן והמשיל את פרעה בגודל הצלחתו לנר גדול ולכן אמר כשאכבה אותך יהיה עשן רב ויכוסה השמים בהעשן : והקדרתי וגו' . הוא על דרך הספלגה מרוב הצרה הבאה עליו כי העומד בצרה דומה לו כל העולם כחושך : (ח) כל מאורי אור . כל הכוכבים המאירים אשר בשמים אעשה חושך למולך : (ט) והכעסתי • דרך האדם לפעום בעצמו כשבא לו צער : בהביאי . הכעס הזה יהיה כשיהיה נשמע שבר עמך בארצות הגוים הרחוקים אשר לא ידעתם : (י) והשמותי . אשים על מפלתך עמים רבים : ישערו

רד"ק

יהרגום בעופפי ענין בהירות והבהקה כמו תעופה כבקר תהיה ויש לפרש גם כן ענין תנועה כלומר בהניפי ועופפי אותה על פניהם וענין התנועה קרוב לענין העיפה ובדברי רז"ל אין מדליקין בגרי מפני שהוא עף כלומר שהוא פורח ונע מן הנר הנה והנה ויונתן תירגם באיתיותי עלך דקטלין בחרבא ואיכון חזן : וחרדו לרגעים . מרגע לרגע יחרדו ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזעון מן קדם תבריהון : איש לנפשו . כל אחד ואחד יחרד על עצמו ויפחד בראותם מפלתך : (יא) כי כה אמר . תבואך . תבא לך : (יב) בחרבות . מבואר הוא : (יג) והאבדתי . מעל מים רבים . בהיותה נדונה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים ביאורים ואגמים לבד היאור הגדול ולא תשאר בה בהמה שתעבור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ותדלחם כמו תרפשם ובאמרו עוד רוצה לומר זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם : (יד) אז אשקיע מימיהם . כשהמים רבים במקום אחד יש בהם עומק ונקראו שוקעים לפי שהגוף בהם שוקע למטה וכן אמר ושקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקו מהם השדות והגנים שהארץ תהיה שאין אדם ובהמה שנה בם שוקעים : ונהרותם כשמן אוליך . זכים כשמן כי המים שתעבור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם וכן אשקיט לעממיא ומלכיהון כנית אדבר ובמקצת נוסחאות בכן אגדיעי למכיותהכון ומלכיהון כנית אדבר : (טו) בתתי . ונשמה : ותהיה נשמה הארץ ממלואה ואע"פ שעמד הטעם במלת ונשמה טעמה דבק עם ארץ נשמה בינוני לנקבה מבנין נפעל מן שמם : (טז) קינה היא . כמו שאמר בתחלת הענין אמר בסוף גם כן : קינה הוא וקוננוה . אמרו אותה בקול קינה וי"ם אליתא היא נבואתה ותהי לאליא : בנות הגוים תקוננה אותה . בני הכפרים אשר בגוים יקוננו אותה וכן תירגם יונתן כפרני עממיא יילילון יתה ויש לפרש בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היא מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננות ותבאנה תקוננו דגש נו"ן הנקבות לחסרון נו"ן הכפל לבנין המרובע או פירוש בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום שפי׳ עדה : (יז) ויהי בשתי עשרה שנה · מבואר הוא למעלה : בחמשה עשר לחדש · ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשנים עשר חדש : (יח) בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו : אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנביא יקונן וינהה עליהם אבל ישמח על הרגתם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם והורידהו פירוש לפניו : אל ארץ תחתיות · רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין אריד בשיחי ואם הם שנים שרשים : אותה ובנות גוים אדירים . לא מצרים לבדה אלא הוריד אותה ובנות גוים אדירים הגוים אדירים כולם ירדו מגדולתם ויסופו וירדו אל ארץ תחתיות ויאבד שמם ובנות קהלות כמו בת אדום בת בבל : תחתיות · הם קבוץ תחתיה : (יט) ממי נעמת . אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שיחשבו להתגבר ולעמוד ביפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד : רדה והשכבה את ערלים · רד כמו שהם ירדו ותשכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקור בתוספת ה"א מבנין הפעל שלא נזכר פעלו כי לא יבא ממנו צווי כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : (כ) בתוך חללי חרב יפולו · שגם הם יהיו חללי חרב :

חרב

מקרא

פניהם וחרדו לרגעים איש לנפשו
ביום מפלתך : יא כי כה אמר אדני
יהוה חרב מלך־בבל תבואך :
יב בחרבות גבורים אפיל המונך
עריצי גוים כלם ושדדו את־גאון
מצרים ונשמד כל־המונה :
יג והאבדתי את־כל־בהמתה מעל
מים רבים ולא תדלחם רגל־אדם
עוד ופרסות בהמה לא תדלחם :
יד אז אשקיע מימיהם ונהרותם
כשמן אוליך נאם אדני יהוה :
טו בתתי את־ארץ מצרים שממה
ונשמה ארץ ממלאה בהכותי את־
כל־יושבי בה וידעו כי־אני יהוה :
טז קינה היא וקוננוה בנות הגוים
תקוננה אותה על־מצרים ועל־כל־
המונה תקוננה אותה נאם אדני
יהוה : יז ויהי בשתי עשרה
שנה בחמשה עשר לחדש היה
דבר־יהוה אלי לאמר : יח בן־אדם
נהה על־המון מצרים והורדהו
אותה ובנות גוים אדרם אל־ארץ
תחתיות את־יורדי בור : יט ממי
נעמת רדה והשכבה את־ערלים :
כ בתוך חללי־חרב יפלו חרב נתנה

תרגום

חזן ויזועון מן קדם תברהון
גבר לנפשיה ביום מפלת
קטילך : יא ארי כדנן אמר
יי אלהים קטולי חרבא מלכא
דבבל ייתון עלך : יב בחרבא
דגבריא אמגיר משריתך
תקיפי עממיא כולהון ויבזון
ית תקוף מצרים ותשתיצי
כל אתרגושתהא : יג ואוביד
ית כל בעירה מעל מיין סגיאין
ולא תזועונון רגלי דאנשא
עוד ופרסת בעירא לא
תזועונון : יד בכן אשקיט
לעממיא ומלכיהון כנית אדבר
אמר יי אלהים : טו כד אתן
ית ארעא דמצרים צדו ותצדי
ארעא ומלאה באיתיותי מחא
על כל דיתבין בה וידעון
ארי אנא יי : טז אמר נביא
אליא היא נבואתא ותהי
לאיליא כפרני עממיא ילילון
יתה על מצרים ועל כל
אתרגושתה ילילון יתה אמר
יי אלהים : יז והוה בתרתא
עסרי שנין בחמשא עסר
לירחא הות פתגם נבואה מן
קדם יי עמי למימר : יח בר
אדם אתנבי על אתרגושת
מצרים ותחתה לה ולכפרני
עממיא תקיפיא אתנבי
דיתמסרון לארעא ארעיתא
עם נחתי גוב בית אבדנא :
יט ממן את גבר חות ושכיב עם חיביא : כ בגו קטילי חרבא יתרמון לה לחרבא

רש"י

פניהם • לשון עוף פורח בשלחי עליך חיל שלוחי דרך ארצם : וחרדו לרגעים • לשברים פן גם עלבן יבא השבר ל"א לשון רגע ממש כן חברו מנחם : איש לנפשו • כל אחד על עצמו שויי"מימאש בלע"ז : (יג) מעל מים • של שאר מדינות שהיית שוכרם : (יד) אשקיע מימיהם • שלא תעכרם רגל בהמה וישקע הטיט ויהו המים צלולין ונקיים כשמן המזוקק : (טו) ארץ ממלואה • ארץ שהיא עתה ממלואה מכל טוב : (יח) נהה • בכה וקונן : והורידהו אותה ובנות וגו׳ • התנבא עליו ועל כל מכחישי הנבואה שירדו לבאר שחת כאן הראהו הקב"ה ליחזקאל שכל מכחישי הנבואה יורדין לגיהנ׳ : (יט) ממי נעמת . כלום נעמת משאר העכו"ם אף אתה רדה לבור והשכבה אותם : (כ) חרב נתנה • לחרב נתנה

השמש לא יכבה • הללוהו שמש וירח • וירח יקר הולך : לרגעים ד׳ וסימ׳ אני ה׳ נצרה • חרדות ולבשו על הארץ ישבו • וחרדו לרגעים איש לנפשו • לרגעים תבחננו כשמן ב׳ וסימ׳ ונהרותם כשמן אוליך • כשמן הטוב : בהכותי ב׳ א׳ מ"ל וא׳ חסר וסימ׳ בהכתי בארץ מצרים • בהכותי את כל יושבי בה : תקוננה חד מן ג׳ מלין ת׳ בריש תיבותא ומן ב׳ ב׳ בפסוק וסימ׳ תדלחם והאבדתי את בהמתה • תקוננה קינה היא וקוננות • תכול ואנת

תולדות אהרן קינה היא • עירובין כה : ממי נעמת • שבת קמט כתובות סד :

מצודת דוד

ישערו וגו׳ . ר"ל בעבורך יחרדו כמו מרוח סערה : בעופפי . בעת תעופף חרבי על פניהם ר"ל בעת יחלוף ר"ל דרך ארצם כי הוא יקרא חרב ה׳ : וחרדו לרגעים : בכל רגע יוסיפו בחרדה : איש לנפשו . כ"א יחרד בעבור נפשו ביום מפלתך כי יפחד שלא תעבור החרב גם עליו : (יא) תבואך . תבוא עליך ואל מול מצרים יאמר : (יב) בחרבות גבורים . הם הכשדים : כולם . כל הבאים עליך יהיו החזקים שבגוים : את גאון מצרים · את ממשלת מצרים : (יג) והאבדתי וכו׳ : כי האויב יקחם ולא ילכו עוד על המים הרבים לשתות מימיו בהיותם רועים על העשבים הגדלים בשפת המים : ולא תדלחם · עוד לא ידרכו במים לעשות אותם עכורים לא רגל אדם לא פרסות בהמה כי אכרית הכל : (יד) אז אשקיע . כשלא ימצא שם מי לעבור את המים אז אשקיע מימיהם כי הרפש והטיט יפלו לקרקעית המים ואז אמשוך נהרותם להיות צלולים מבלי עכירות כמו שמן הצלול : (טו) בתתי . זה יהיה בעת אתן את ארץ מצרים להיות שממה וחוזר ומפרש הארץ תהיה שממה וריקנית מהבריות הממלאין אותה בעת אכה כל היושבים בה : וידעו . אז ידעו שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול : (טז) קינה היא · הנבואה הזאת היא קינה ולכן קוננו שקינה היתה ואתן בנות הגוים תקוננה אותה : על מצרים · כאומר אל תקוננו הקינה ההיא על חורבן ארצות אחרות כ"א על מצרים לבדה כי היא מיוחדת לה לפי יאוריה : (יז) בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו והוא שנה אחת אחר החורבן : בחמשה עשר לחדש · הוא הנזכר למעלה בשני עשר חדש : (יח) נהה . אמור נהי וקינה על המון מצרים : והורידהו · ר"ל אמור בספורי הקינה שירד והורדה תהיה אל ארץ תחתית האמור בסוף המקרא : אותה · ר"ל היא תרד ראשונה ואח"ז ירדו עכו"ם אדירים והורדה תהיה אל ארץ תחתית הוא הקבר להיות שם עם יורדי בור אשר מעולם ויאמר על המלחמה הגדולה אשר תהיה לעתיד בימי המשיח : (יט) ממי נעמת . על פרעה יאמר שבו תתחלה ההורדה ממי נעמת ר"ל וכי אתה נעים והטיב מן כל הנופלים בחרב מלחמה וכן גם אתה רדה אל הקבר ושכב עם הרשעים ערלי לב כמותך : (כ) בתוך חללי מצרים

מצודת ציון

רוח סערה : בעופפי . מלשון עפיפה ופריחה ובלשון מליצה יאמר על התנופה : (יב) בחרבות : לשון חרב : המונך . המון עמך : עריצי . ענין חוזק : ושדדו · ענין עושק : (יג) תדלחם · ענין רמיסה עם העכירה : ופרסות . כן יקראו הנעלים שברגלי הבהמות : (יד) אשקיע . ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרים (עמוס ט) : (טו) ונשמה . מל׳ שממון וכפל הדבר פעמים להפלגת השממון : (טז) בנות . ענין עדה כמו בת בבל (תהלים קלז) : (יח) נהה · מל׳ נהי ויללה : אדירים . חזקים : (יט) נעמת . מלשון נעים ונחמד : (כא) אלי · ענין חוזק כמו ביד אל

ל' משכו | משכו אותה וכל המוניה:
ל' | כא ידברו לו אלי גבורים מתוך
שאול את עזריו ירדו שכבו
הערלים חללי חרב: כב שם אשור
ד' מ"ג | וכל קהלה סביבותיו קברתיו כלם
חללים הנפלים בחרב: כג אשר
ו' י' ג' | נתנו קברתיה בירכתי בור ויהי
ג' וחס' | קהלה סביבות קברתה כלם
חללים נפלים בחרב אשר נתנו
חתית בארץ חיים: כד שם עילם
ג'. וחס' | וכל המונה סביבות קברתה כלם
חללים הנפלים בחרב אשר ירדו
י' | ערלים אל ארץ תחתיות אשר
נתנו חתיתם בארץ חיים וישאו
כלמתם את יורדי בור: כה בתוך
חללים נתנו משכב לה בכל המונה
ד' מ"ג | סביבותיו קברתה כלם ערלים
ל' חסר דחסר י"ו פתח | חללי חרב כי נתן חתיתם בארץ
חיים וישאו כלמתם את יורדי בור
ד' | בתוך חללים נתן: כו שם משך
ו'. ד' מ"ג | תבל וכל המונה סביבותיו
ל' מ"ג ל' וחס' | קברותיה כלם ערלים מחללי חרב
כי נתנו חתיתם בארץ חיים: כז ולא
ל' | ישכבו את גבורים נפלים מערלים
אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם

יתמסרון לשיצאה יתהון וית
כל אתרגושתהון: כא ימללון
עמיה תקיפי גבריא מגו שאול
עם סעדוהי נחיתו שכיבו
חיביא קטילי חרבא: כב תמן
אתור וכל משריתיה
סחרנותהון קבריהון כולהון
קטילין דאתקטלו בחרבא:
כג דאתמסרו לקבורא בסיפי
גוב בית אבדנא והות
משריתהון סחרנותהון
קבורתהון כולהון קטיליא
דאתקטילו בחרבא
דאתמסירו לתבר על דשליטו
בארעא דישראל: כד תמן
עילם וכל אתרגושתה
סחרנותהון קבריהון כולהון
קטיליא דאתקטלו בחרבא
דאתחתו חיביא לארעא
ארעיתא דאתמסירו לתבר
על דשליטא בארעא דישראל
וקבילו אתכנעותהון עם נחתי
גוב בית אבדנא: כה בגו קטיליא
אתמנא בית משכבהון להון
בכל אתרגושתהון סחרנותהון
קבריהון כולהון חיביא קטילי
חרבא דאתמסרו לתבר על
דשליטו בארעא דישראל
וקבילו אתכנעותהון עם נחתי
גוב בית אבדנא בגו קטיליא
אתמסירו: כו תמן משך
תובל וכל משריתהון
סחרניהון קבורתהון כולהון חיביא קטילי חרבא דאתמסרו לתבר על דשליטו
בארעא דישראל: כז ולא ישכבון עם גבריא דאתקטלו מחיביא דאתחתו לשאול במני

רדק

חרב נתנה. כמו לחרב נתנה: משכו אותה וכל המוניה. משכו גזרת פעול הה"א נקראת בקמץ חטף וכן אמר המסרה עליו לית וחטף אמר שימשכו אותה לארץ תחתית: (כא) ידברו לו אלי גבורים. אמר דרך משל כי כרדת פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורים שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם ותוקם ולא ספר מה ידבר לו כי סמך על המבין והדבר כמאמר ישעיהו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו: את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו: ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב: (כב) שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור: סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו: (כג) אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר ואנה נתנו קברותיה של עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגה שירדו לשאול תחתים והעמק שאמר בקבורתה כאמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור לגדיל אבדם בעמק במקום שלא תשיג יד וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם ונפשותם: ויהי קהלה סביבות קברתה. קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור וכאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שנקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ומשפט אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אשר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל: (כד) שם עילם. סביבות קברתה המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת השרים והגבורים: אשר ירדו ערלים. שמתו ברשעם: וישאו כלימתם. כי יהיו נכלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תרגם וקבילו אתכנעותהון: (כה) בתוך חללים נתנו משכב לה. משכבה בקבר עם שאר החללים: בכל המונה סביבותיו קברותיה. סביבות המונה וכל הענין מבואר הוא: חללי חרב. כולם אשר בפרשה חטופים אין מאריך בחי"ת: (כו) שם משך. מחללי חרב. מענין חללי חרב והוא פעול מבנין הדגוש והוקל הלמ"ד בשוא ופתח והפועל ביד מחלליך: (כז) ולא ישכבו את גבורים נופלים מערלים. אמר כי עם חללי חרב

רשי

ינה מצרים: (כא) ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול. הרם המקרא ודרשהו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו כלומר גם על עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו הערלים וגו' כל לו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על: (כב) שם אשור וכל קהלה: סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנין כי משם לא יצא לנוח בקברו: (כג) בירכתי בור. במעמקי בור בתוך עמקו: ויהי קהלה. בתוך שאול סביבות קבורתה: אשר נתנו חתית. אשר נתנו שבר בארץ ישראל: (כה) נתנו משכב לה. לגוי: (כו) מחוללי. כמו הרוגי: (כז) ולא ישכבו. אלה הנזכרים עם גבורים שמתו מיתת עצמם כי נופלין וגרועים יהיו מהעכו"ם אשר פסו

שמעית עלך קברותיה ג' בקריא' וסימ' אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר"פ שם משך תובל. ומשתנין באיתהון קדמא קברתיה כתיב. תנינא קברתה כתיב חס' דחס'. תליתאה קברותיה כתיב מ"ל דמ"ל: קבורתה ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' גמ' בסדר וישלח: תחתיות ו' וסימ' ביהושע סימ' מ"ז: סביבות ד' מ"ל וסימ' שם אשור וכל קהלה. בתוך חללים נתנו. שם משך תובל. ישת חשך סתרו רתהלות:

מצודת ציון

אל גוים (לעיל לא): (כג) בירכתי. ענין סוף ואחרית כמו ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו): חתית. ענין שבר כמו תחתה קשתותם (ירמיה נא): (כד) וישאו. מלשון משא וסבל: (כו) מחוללי. מלשון חלל והרג: (כז) נופלים. על המיתה יאמר תרבותם

מצודת דוד

מצרים יפלו בתוך שאר חללי חרב ודומה להם וכפל הדבר רבא פעמים כדרך מליצת הנבואה: חרב נתנה. עדת מצרים תהיה נתנה לחרב ואתם ההורגים משכו אותה וכל המון עמה על החרב: (כא) ידברו לו. ר"ל החזקים שבגבורי פרעה כשהיו בשאול ידברו משם אל פרעה עם עוזריו הנה כבר ירדו אל הבור ושכבו שמה הרשעים ערלי לב שהיו חללי חרב וכאלו הם יספרו שראו את כולם בשאול והוא ענין מליצה: (כב) שם אשור. במקום המלחמה ההיא יפול גם אשור וכל קהלה: סביבותיו קברותיו. סביבות קברות המון מצרים יהיו קברות קהל אשור ר"ל סמוך להם: כולם חללים. כל הנקברים שמה יהיו החללי' הנופלי' בחרב ולא מת מי מהם מיתת עצמו: (כג) אשר נתנו וגו'. ר"ל אשר בעבור זה שיהיו חללי חרב לכן נתנו קברותיהם בסוף עמק הבור כי כן הדרך לקבור חללי חרב מלחמה לעשות חפירה גדולה ועמוקה ומשליכים את כולם לתחתית הבור משא"כ איש יחידי המת על מטתו שהדרך הוא לקברו ממעל ולא בעומק רב ובזה יפרש אמריו לומר איך יהיה מהאפשר שיהיו כולם סביבות מצרים הלא רבים ימותו במלחמה ואיך יהיו כולם סמוכים למצרים ואמר לפי שיהיו כולם מתי חרב ולא ירבו קברים: ויהי קהלה. ר"ל לכן יהיה כל קהלה סביבות קבורתה של מצרים כי כולם יהיו חללים הנופלים בחרב ולא מת מי על מטתו ולכן לא ירבו קברים: אשר נתנו חתית. ר"ל וזה יבוא להם בגמול שנתנו שבר ומחיתה רבה בא"י הקרויה ארץ חיים (ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה) וזהו כי אשור גלה עשרת השבטים ולכן יקבלו גמולם משלם: (כד) שם עילם. במקום המלחמה ההיא יפול גם עילם וכל המון עמה: סביבות קבורתה. סביבות קברות מצרים יהיה קברות עילם: כולם חללים. כל מתיהם יהיו חללים הנופלים בחרב וא"כ יקברו רבים בקבר אחד ויהיו סמוכים לקברות מצרים: אשר ירדו. ר"ל על כי ירדו אל ארץ תחתית כשהם ערלי לב ולא שבו קודם שנהרגו: אשר נתנו. בזה יפרש במה היו ערלי לב ומה הרשיעו ואמר העל אשר נתנו שבר ומחיתה בארץ חיים כי גם עילם בא לעזרה נבוכ"נ לצור על ירושלים כמ"ש ועילם נשא אשפה (ישעיה כב): וישאו. ולכן ישאו גם המה את הכלימה הראויה להם להיות נאבדים בחרב עם שאר יורדי בור שנפלו בחרב: (כה) בתוך חללים. בתוך שאר חללי חרב יתנו לה משכב להיות דומה להם כמה שהיה כל המונה סביבותיו של מצרים בקברותיה כי כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ורבים יקברו בקבר אחד ויהי כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתן. על כי נתן שברם בארץ חיים לכן ישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור אשר כ"א מהם היה נתון בתוך חללי חרב בחפירה עמוקה ורחבה וכפל הדבר וכדרך המליצה: (כו) שם משך תובל. במקום המלחמה ההיא יפלו גם משך ותובל: וכל המונה. המון כל אחת מהן: סביבותיו. סביבות קברות מצרים יהיה קברות כל אחת מהן: כולם ערלים. כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ולכן יקברו רבים בחפירה אחת ויהיו כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתנו. בזה יפרש במה הרשיעו ואמר על אשר נתנו שברם בארץ חיים (כי גם הם יתכן שעזרו לאויב הבא על ישראל או בימי אשור או בחורבן הבית הראשון או בשני): (כז) ולא ישכבו. חללי העובדי כוכבים ההם לא ישכבו בקבר עם ערלי הלב הנופלים במיתת עצמם אשר

יחזקאל לב לג

ויתנו את־חרבותם תחת ראשיהם ותהי עונותם על־עצמותם כי־חתית גבורים בארץ חיים: כח ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב את־חללי־חרב: כט שמה אדום מלכיה וכל־נשיאיה אשר־נתנו בגבורתם את־חללי־חרב המה את־ערלים ישכבו ואת־ירדי בור: ל שמה נסיכי צפון כלם וכל־צדני אשר־ירדו את־חללים בחתיתם מגבורתם בושים וישכבו ערלים את־חללי־חרב וישאו כלמתם את־יורדי בור: לא אותם יראה פרעה ונחם על־כל־המונה חללי־חרב פרעה וכל־חילו נאם אדני יהוה: לב כי־נתתי את־חתיתו בארץ חיים והשכב בתוך ערלים את־חללי־חרב פרעה וכל־המונה נאם אדני יהוה:

לג א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ב בן־אדם דבר אל־בני־עמך ואמרת אליהם ארץ כי־אביא עליה חרב ולקחו עם־הארץ איש אחד מקציהם ונתנו אתו להם לצפה: ג וראה את־החרב באה על־הארץ ותקע בשופר והזהיר את־העם:

(מסורה: ס' ר"פ · ג' . ו' דגש · ג' . ג' חסר ס' ר"פ · ג' וחסר · ג' · ג' וחד בוסים · ו' . סימן · ד' כתיב ס' · חתיתי ק' · ד' כתיב ס' · ג')

תרגום

קרביהון ויהבו ית סיפיהון תחות רישיהון והוו חוביהון על גרמיהון ארי אתמסירו לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל: כח ואת בגו חיביא תתבר ותשכוב עם קטילי חרבא: כט תמן אדום מלכהא וכל רברבהא דאתמסירו בגבורתהון עם קטילי חרבא אינון עם חיביא ישכבון ועם נחתי גוב בית אבדנא: ל תמן רברבי צפונא כולהון וכל צידונאי דאיתחתו עם קטיליא באתברותהון מגבורתהון בהתין ושכיבו חיביא עם קטילי חרבא וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: לא יתהון יחזי פרעה ויתנחם על כל אתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים: לב ארי אתמסירו לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חיביא עם קטילי חרבא דפרעה וכל אתרגושתיה אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי לבני עמך ותימר להון ארעא ארי איתי עלה דקטלין בחרבא וידברון עמא דארעא גברא חד מביניהון וימנון יתיה להון לאזהרא: ג ויחזי ית דקטלין בחרבא אתין על ארעא ויתקע בשופרא ויזהר ית

תולדות אהרן ותהי עונותם. תענית ג: שמה אדום. ע"ג י:

רש"י

מתו מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול: ויתנו. קובריהם את חרבותם תחת ראשיהם לסימן להודיע כי לא שלטה בהם חרב: ותהי עונותם על עצמותם. לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה עליהם חרב כרינה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורים שהם היתה בארץ חיים: (כח) ואתה בתוך. לפרעה הוא אומר: את חללי חרב. ולא עם המתים מיתת עצמם: (ל) בחתיתם מגבורתם בושים. באתברותהון מגבורתהון בהתין: (לב) כי נתתי את חתיתי בארץ חיים. כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תתן עוד חתית אדם בה: (ב) לצופ' בלעז"א בלע"ז: (ג) וראה את החרב. הבה

ראשיהם י"ג בקריאה וסימ' ואת עמודיו חמשה ואת וויהם. והאדנים לעמודים נחשת. ועמדיהם ארבעה ואדניה' ארבעה נחשת. ואת האלף ושבע המאות וחמשה. וישימו את ראשיהם בדודי'. נשוי על ראשיהם למעלה. ויעלו עפר על ראשיהם. וכל ראשיהם קרחה. ויתנו את חרבות' תחת ראשיהם. בסוס יכסמו את ראשיהם מאתים דד"ה. מה עצמו ראשיהם. ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה: סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש לגלותנו על כל ועל כל במ"ג אל כל ואל כל וסימ' אל כל ראש דרך בבית־יען אשר הכרתי ממך מים גדלוהו: ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף דספרא אל כל ואל כל במ"א על כל וסימ' ולא יגשו

מצודת ציון

חרבותם. מל' חרב: (ל) נסיכי. ענין שרים כמו נסיכי סיחון (יהושע יג): צדוני. כמו צדונים ונפלה הס"ם: (לא) ונחם. מל' תנחומין: חילו. לבאות עמו: (ב) מקציהם. ת"י ביניהון: לצופה. ענין הבטה וראיה: נמקים

רד"ק

חרב ישכבו ולא עם הגבורים שמתו כלומר שמתו מיתת עצמם שאם נפלו בחרב והיתה עוד ואמר מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם רוצה לומר מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם כלומר שעד אותם אחוז בכלי מלחמתם וכאילו נתנו חרבותם תחת ראשיהם בשכבם בקבר כלומר שעד הקבר נגרה ידם במלחמה הם הנזכרים ולא ישכבו עם אותם הגבורים אלא עם אותם שהם חללי חרב: ותהי עונתם על עצמותם. חטאת עונותם וענשם היתה על עצמותם כלומר שדקרו אותם בחרב ושברו עצמותיהם: כי חתית גבורים בארץ חיים. לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם בארץ חיים לפיכך לא ימותו מיתת עצמם אלא חללי חרב יהיו ויש לפרש טפלים מערלים כמו לא טפל אנכי מכם כלומר פחותים יהיו מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו את חרבות' תחת ראשיהם כשמתו כי כן עושים אותם הגבורים שמתו מיתת עצמם לאות ולסימן להם קוברין עמהם כלי מלחמתם והסיף שלהם משימים אותו הקוברים תחת ראשיהם שימצאו כמונחים בתשיעת הקברים כלי מלחמתם בקבר כדי שידעו כי אותם היו גבורים ולא נפלו בחרב במותם ויהיה להם לשם וי"ת נופלי' דאתקטילו: (כח) ואתה. אמר כנגד פרעה: תשבר. בפתח הבי"ת כמו תשבר בלרי וכמוהו וכל מקנך תזכר ותעצר המגפ': (כט) שמה אדום. וכל אלה שזוכר הם שהרעו לישראל וכולם נפלו בחרב: (ל) שמה נסיכי צפון. הם מלכי בבל: וכל צדוני. כמו צדונים וכן נכרי ונכרים כמו נכרים: מגבורתם. הגימ"ל רפה ומשפטה להדגש וכמוהו מגביר אביעזר: וישכבו ערלים. שמתו ברשעתם: (לא) אותם. ונחם. פתח והוא נפעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו: (לב) כי נתתי את חתיתו. כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד הוא מאמר האל יתברך והכתוב רוצה לומר כי חתית פרעה אני נתתי אותו לא בכח ידו ובגבורתו והקרי פירוש כי אני נתתי חתיתי בארץ חיים באותם שנתנו חתים: והשכב. הה"א בקבוץ שפתים והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו: וכל המונה. הה"א כמו בוי"ו וכן ויט אהלה והדומים לו: ויהי. (ב) בן אדם. אל בני עמך. הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי בעונותם שלטה בהם יד הגוים: ואמרת אליהם. אמור להם זה המשל: ארץ כי אביא עליה. אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם: מקציהם. רפוים הקו"ף וענינו כמו מקצה אחיו לקח ומ"ם מקציהם מ"ם השמוש ומ"ם מקצה מ"ם התוספות: (ג) וראה את החרב באה על הארץ. כתרגומו דקטלין בחרבא אתיין על ארעא

מצודת דוד

ירדו אל שאול עם כלי מלחמתם ר"ל שקברו אותם עם כלי מלחמתם והמקברים נתנו את חרבותם תחת ראשיהם לכבוד ולתפארת (כי כן היה דרכם לעשות כזאת להודיע שרגיל היה ללכת במלחמה ומת מיתת עצמו ולא נהרג) ור"ל החללים ההם לא ישכבו עמהם ולא ידמו להם בדבר הכבוד הזה: ותהי עונותם. כאומר אבל בדבר אחד המה גרועים מחללי חרב כי הם כבר קבלו עונש מה על עונם הואיל ונהרגו בחרב אבל אלו לא קבלו עדיין עונש כלל וכל עונותם המה על עצמותם ונכונים הם לקבל עונש שהעונות ישברו העצמות: כי חתית. כאומר ומה הם העונות אשר הגבורים ההם נתנו שבר בארץ החיים: (כח) ואתה. אל מול פרעה יאמר אבל אתה תשבר בתוך ערלי הלבב האלו אשר העונות ישברו עצמותם וגם תשכב עם חללי חרב ולא תקבל הכבוד שקבלו הם כי תענש בשני משפטים כי אתה הרעת לעשות יותר מכולם: (כט) שמה אדום. במקום מלחמה ההיא יפלו גם המה מחריבי בהמ"ק: אשר נתנו בגבורתם. ר"ל עם כל גבורתם נתנו עם שאר חללי חרב ודומה להם ולא הועיל להם הגבורה: המה. ר"ל גם המה ישכבו עם ערלי לב האלו ועם שאר יורדי בור שמתו מיתת עצמם אשר העונות המם עדיין על עצמותם ומעותדים לקבל גמול כי גם הם הרעו לעשות: (ל) שמה נסיכי צפון. במקום המלחמה ההיא יפלו גם נסיכי צפון כולן איש לא נעדר וגם כל אנשי צידון אשר ירדו לקבר עם שאר החללים ודומה להם: בחתיתם. בעת שישברו יתביישו מגבורתם אשר לא הועיל להם להנצל מיד החרב ולפי שהיו מפורסמים בגבורה אמר כן: וישכבו ערלים. ערלי הלבב האלו ישכבו עם שאר חללי חרב ודומה להם וישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור מחללי החרב אשר יקברו בבזיון בחפירה אחת רבים מהם: (לא) אותם. כל החללים האלה יראה פרעה ויהיה לו תנחומין על כל המון עמו (כי כן הדרך כשרואה אדם אשר הצרה הבאה עליו באה גם על אחרים תחשב לו לתנחומין): חללי חרב. בזה יפרש על מה יהיה התנחומין ואמר על כי יהיה חללי חרב פרעה וכל חילו: (לב) כי נתתי. כי אני אתן את שברי בארץ חיים ר"ל בגזירתי תהיה השבירה בארץ חיים כי בא"י תהיה המלחמה ההיא לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט: והושכב. וגם הוא יהיה מושכב בתוך שאר ערלי הלבב עם שאר חללי החרב ומי הוא המושכב פרעה וכל המון עמו: לג (ב) כי אביא. אמר אביא לפי שהכל בא בגזירת המקום: חרב. ר"ל אנשי חרב: ונתנו אותו ימנו אותו להיות צופה לראות את הקרבה לבוא העירה: (ג) וראה. וכאשר ראה שהחרב באה ותקע אז בשופר לסיום

ד וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה׃
ה אֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט׃
ו וְהַצֹּפֶה כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נָפֶשׁ הוּא בַּעֲוֺנוֹ נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ׃
ז וְאַתָּה בֶן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי׃
ח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ׃
ט וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב מִמֶּנָּה וְלֹא־שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ׃
י וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתֶּם לֵאמֹר כִּי־פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ וּבָם אֲנַחְנוּ נְמַקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה׃
יא אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
יב וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֶׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת

עמא: ד וישמע די שמע ית קל שופרא ולא אזדהר ואתו קטולי חרבא ודברוהי חובת קטוליה ברישיה יהי: ה ית קל שופריה שמע ולא אזדהר חובת קטולי ביה תהי והוא אזדהר נפשיה שיזיב: ו ומזהרנא ארי יחזי ית דקטלין בחרבא אתן ולא תקע בשופרא ועמא לא אזדהר ואתו קטולי חרבא ודברו מנהון נפשא הוא בחוביה אידבר ודמיה מיד אזהרנא אתבע: ז ואת בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהר יתהון מלמחטי קדמי: ח בדאמרית לרשיעא רשיעא ממת תמות ולא מלילתא לאזהרא רשיעא מאורחיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע: ט ואת ארי אזהרתא רשיעא מאורחיה למיתב מנה ולא תב מאורחיה הוא בחוביה ימות ואת נפשך שיזיבתא: י ואת בר אדם אמר לבית ישראל כן אמרתון למימר ארי חובנא וחטאנא עלנא מתיהבין ובהון אנחנא מתמסין ואיכדין נחי: יא אמר להון קים אנא אמר יי אלהים אם רעוא במית רשיעא אלהין כד יתוב רשיעא מאורחיה ויחי תובו תובו מאורחתכון בישתא ולמה תמותון בית ישראל: יב ואת בר אדם אמר לבני עמך זכות זכאה לא תשיזביניה ביומא דחובתיה וחובת חיבא לא יתקל בה ביומא דיתוב מחוביה וצדיקא לא ייכול לאתקימא ביה ביומא

רדק

הרעה: (ד) ושמע. ולא נזהר. כל נזהר דפרשה זו קמצין: (ה) את קול. מלט. בצרי: (ו) והצופה. נלקח. קמץ בזקף: אדרש. ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע אם יסיה נלקח ומי הוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר העם בכלל כיון ששמוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואעפ"כ חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז"ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב: (ז) ואתה בן אדם. הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר: וקול השופר. הוא דבר הנבי' כמו שאמר הרם כשופר קולך והגד לעמי פשעם: (ט) ואתה נפשך הצלת. בלא מלת את והארא את נפשך הצלת: (י) ואתה בן אדם. כן אמרתם לאמר. כמו כן בנות צלפחד דוברות אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלומר אם תודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה: נמקים. מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם: (יא) אמר אליהם. כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה: (יב) ואתה בן אדם. ביום חטאתו. מקור בשקל לבלתי קרא לגו עד יום מלאת:
באמרי

רשי

המה הבייאות: (ד) דמו בראשו יהיה. עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו: (ה) והוא נזהר נפשו מלט. אם נזהר היה נמלט: (ז) צופה נתתיך. כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהי' את ישראל: (י) כן אמרתם. לפיכך אין אתם חפצים לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה: (יב) לחיות בה' בצדקתו: (יג) לא תזכרנה. נהנינו מליענה על

לכהן לי: ותבא י' מ"ל בנביאים וסימ' נמסר בסיפרא רא סימן כ"ב: בראשו י"ד וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפרא סימן י"ז: והזהרת ג' ב' חסר וא' מלא וסימ' אתהם את החקים. צפה נתתיך לבית ישראל. וחברו. קדמא מ"ל: ולא שב ה' בקריאת וסימ' וילך בדרך אחר דמלכים. בא המלאך עד הם. וחברו. ואתה כי הזהרת רשע. וחברו: תמותו ז' מ"ל וסימ' נמסר בסדר מקץ: וצדיק י' וסימ' מדבר שקר תרחק. ואתה בן אדם אמור אל בני עמך. הנה עפלה לא ישרה. זרח בחשך אור. חנון ה' וצדיק ואלהינו. יכין וצדיק ילבש. בפשע איש רע מוקש. כל היום התאוה תאוה. לוה רשע ולא ישלם. בעבור

תולדות אהרן לדקת הלדיק קידושין מ:

מצודת ציון

(י) נמקים. מל' המקה והמסה: תבול

מצודת דוד

להיות לסימן והזהיר בזה את העם להיות נשמרים מן החרב: (ד) ולא נזהר. לא קבל האזהרה להיות נשמר ובעבור זה לקחו החרב והרגו: דמו בראשו. ר"ל עון מיתתו על עצמו אבל אין להאשים את הצופה כי הוא עשה את שלו: (ה) את קול השופר שמע. כי הלא שמע קול השופר המזהיר והוא לא קבל האזהרה ולא נשמר לכן עון מיתתו עליו: והוא. אבל אם היה הוא נזהר באזהרת השופר והיה נשמר הנה מלט נפשו וכאומר הואיל והיה בידו למלט נפשו ולא מלט לכן מקבל עונש על מה שהפקיר נפשו: (ו) והצופה. אבל הצופה אשר יראה את החרב באה ולא תקע בשופר להזהיר את העם וא"כ לא היה העם נזהר להיות נשמר: הוא בעונו נלקח. ר"ל עם כי בודאי הומת בגמול עונו כ"א לא היה בו עון לא היה כח ביד החרב ללקותו עכ"ז אדרוש דמו מיד הצופה לענוש אותו על אשר לא הזהיר ובאה הסקלה על ידו הואיל ובטחו עליו והוא מנע האזהרה: (ז) צופה נתתיך. נתתי אותך להיות כצופה לישראל וכאשר תשמע מפי הפורעניות המיועדת לבא תזהיר אותם בשמי: (ח) באמרי. ר"ל לכן באמרי על הרשע אתה רשע הנה מות תמות ואתה לא דברת את זאת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו עם כי הרשע ההוא ימות בעונו מ"מ אבקש דמו מידך כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: (ט) ואתה. אבל אם אתה הזהרת את הרשע להיות נזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא שב מדרכו: הוא בעונו ימות. כאומר וכי מפני אזהרתך מת הלא בעונו ימות ואם כן אין דבר רע בא מן האזהרה אבל בא ממנה דבר טוב כי אתה הצלת נפשך על ידה כי אם לא הזהרתו היה עליך עונש על ההמנעה כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: (י) כן אמרתם. זאת אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו הם עלינו ר"ל באמת עשינו פשעים וחטאות: ובם. ובגמולם אנו נמקים בצרות ולא על חנם ואיך אפשר שנחיה ר"ל להיות נגאלים מן הסמקה כי לא האמינו שהתשובה מועלת וכאלו אמרו בזה הואיל וכן הוא נתמיד בפשעים וכאשר אבדנו אבדנו: (יא) חי אני. הריני נשבע אם חפצי במיתת הרשע כי חפצי שישוב מדרכו הרעה למען יחיה ר"ל אין כוונתי בהבאת העונש להתנקם בו כאלו הייתי חפץ במיתתו אלא הכוונה היא לעוררו לשוב מדרכו הרעה למען יחיה ולכן שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בהמנעכם מן התשובה: (יב) צדקת הצדיק. הצדקה שעשה הצדיק מאז לא תציל אותו מן העונש הראוי לבוא עליו ביום פשעו כ"א ענוש יענש: ורשעת הרשע. וכן רשעת הרשע שעשה מאז לא יהיה לו למכשול להמנע ממנו הטובה הראוי לבוא עליו ביום שובו מרשעו: וצדיק. אבל הצדיק לא יוכל לחיות בעבור דבר הרשע ביום שיחטא ר"ל דבר הרשע מאבד ממנו החיים ביום החטאו עם שאין מאבד חיי הרשע ביום שובו וכאומר עם כי שניהן עשו רשע ופשע עכ"ז מזה מאבד החיים ומזה אין מאבד

בָּהּ בְּיוֹם חַטֹּאתוֹ׃ יג בְּאָמְרִי ל'
לַצַּדִּיק חָיֹה יִחְיֶה וְהוּא־בָטַח עַל־
צִדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כָּל־צִדְקֹתָו לֹא צדקתיו ק'
תִזָּכַרְנָה וּבְעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה בּוֹ
יָמוּת׃ יד וּבְאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת ל'
וְשָׁב מֵחַטָּאתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה׃ טו חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה כ"ד
יְשַׁלֵּם בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הָלַךְ לְבִלְתִּי
עֲשׂוֹת עָוֶל חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ ד' כ"כ . י"ח
טז כָּל־חַטֹּאתָו אֲשֶׁר חָטָא לֹא חטאתיו ק'
תִזָּכַרְנָה לוֹ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה
חָיוֹ יִחְיֶה׃ יז וְאָמְרוּ בְּנֵי עַמְּךָ לֹא ד' כ"כ . י"ח
יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי וְהֵמָּה דַּרְכָּם לֹא־ קל"ד
יִתָּכֵן׃ יח בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ ל'
וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת בָּהֶם׃ יט וּבְשׁוּב רָשָׁע ל'
מֵרִשְׁעָתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
עֲלֵיהֶם הוּא יִחְיֶה׃ כ וַאֲמַרְתֶּם לֹא י"ח
יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי אִישׁ כִּדְרָכָיו קל"ד
אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב' מ"ל
כא וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּעֲשִׂרִי ב' חסם
בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא־אֵלַי ב'
הַפָּלִיט מִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר הֻכְּתָה ה' . ב'
הָעִיר׃ כב וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֵלַי ג'
בָּעֶרֶב לִפְנֵי בּוֹא הַפָּלִיט וַיִּפְתַּח אֶת־ י"ג מ"ל
פִּי עַד־בּוֹא אֵלַי בַּבֹּקֶר וַיִּפָּתַח פִּי ב' . ל'
וְלֹא נֶאֱלַמְתִּי עוֹד׃

כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כד בֶּן־אָדָם יֹשְׁבֵי
הֶחֳרָבוֹת הָאֵלֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים לֵאמֹר
אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירַשׁ אֶת־הָאָרֶץ

דְחוֹבְתֵיהּ׃ יג בִּדְאָמְרֵית
לְזַכָּאָה מֵיחָא יְחֵי וְהוּא
יִתְרְחִיץ עַל זָכְוָתֵיהּ וְיַעֲבֵד
שְׁקַר כָּל זָכְוָתֵיהּ לָא יִדְכְּרָן
וּבְשִׁקְרֵיהּ דַעֲבַד בֵּיהּ יְמוּת׃
יד וּבִדְאָמְרֵית לְרַשִׁיעָא מֵמַת
תְּמוּת וִיתוּב מֵחוֹבוֹהִי וְיַעֲבֵיד
דִין דִקְשׁוֹט וּזְכוּ׃ טו מַשְׁכּוֹנָא
יְתִיב רַשִׁיעָא גְזֵילָא יְשַׁלֵם
בִּגְזֵירַת חַיַיא יְהַלֵיךְ בְּדִיל
דְלָא לְמֶעְבַּד שְׁקַר מֵיחָא יְחֵי
וְלָא יְמוּת׃ טז כָּל חוֹבוֹהִי
דְחַב לָא יִדְכְּרָן לֵיהּ דִין
דִקְשׁוֹט עֲבַד וּזְכוּ מֵיחָא יְחֵי׃
יז וְיֵימְרוּן בְּנֵי עַמָךְ לָא
מְפָרְשָׁן לָנָא אוֹרְחַת טוּבָא
דַיְיָ וְאִינוּן אוֹרְחָתְהוֹן דִילְהוֹן
לָא תַקְנָן׃ יח כַּד יְתוּב זַכָּאָה
מִזָכְוָתֵיהּ וְיַעְבֵּיד שְׁקַר וִימוּת
בְּהוֹן׃ יט וְכַד יְתוּב רַשִׁיעָא
מֵחוֹבוֹהִי וְיַעְבֵּיד דִין דִקְשׁוֹט
וּזְכוּ עֲלֵיהוֹן הוּא יִתְקַיַם׃
כ וַאֲמַרְתּוּן לָא מְפָרְשָׁן לָנָא
אוֹרְחַת טוּבָא דַיְיָ אֱנַשׁ
כְּאוֹרְחֵיהּ אִתְפְּרַע מִנְכוֹן בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ כא וַהֲוָה בִּתַרְתֵּי
עַסְרֵי שְׁנִין בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַמְשָׁא
לְיַרְחָא לְגָלוּתָנָא אֲתָא לְוָתִי
מְשֵׁיזְבָא מִירוּשְׁלֵם לְמֵימַר
אִתְרַעַת קַרְתָּא׃ כב וּנְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת עִמִי בְּרַמְשָׁא
קֳדָם מֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא וּפְתַח יַת
פּוּמִי עַד מֵיתֵי לְוָתִי בְּצַפְרָא
וְאֶפְתַּח פּוּמִי וְלָא שְׁתַקִית
עוֹד׃ כג וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי לְמֵימַר׃
כד בַּר אָדָם יָתְבֵי חוּרְבָתָא הָאִילֵין עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
אָמְרִין לְמֵימַר חַד הֲוָה אַבְרָהָם בְּעָלְמָא וִירֵית יַת אַרְעָא

רש"י

על צדקתו ז : (טו) חבול . עבוט שלויתי להשיבו כבא השמש (יח) ומת בהם . בשבילם יענש : (כב) ויפתח את פי . כמו שאמר בראש הספר (לעיל ג) ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואח"כ אמר לו (לעיל כד) ביום קחתי מהם את מעוז' יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ולא תאלם עוד : עד בוא אלי בבקר . כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר : (כד) אחד היה אברהם . זה אחד מד' דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון בן יוחאי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטוינו על מצות הרבה כל שכן

סופה ואין רשע : היו ד' כתיב בן וסי' נמסר בריש סיפרא דא סימן ב' : ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול . בכל תתועבות : ובשוב רשע . וחברו . וחד וכשוב דוד מהכות את הפלשתי : בעשירי ד' חסר בליש' וסימ' בסדר נשא ולעיל בסיפרא סימן כ"ט : בוא י"ד מ"ל בקריאה וסימ' ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמוד . ויכינו את המנחה עד בוא יוסף . ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו . עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה . אם חבול תחבל שלמת רעיך . וידי משה כבדים ויקחו אבן פלי"גא ע"ל ר"ין . לבלתי בוא בגוים . עד בוא המלך אתו מדמשק . כל אשר ידבר בוא יבוא . בוא בצור והטמן בעפר . בוא כתבה על לוח . ביום בוא גוג על אדמת ישרא"ל . לפני בוא הפליט ב' בפסוק . את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' . וכל שמואל דכוו' מ"ל במ"ח חסר:

רדק

(יג) באמרי . והוא בטח על צדקתו . אע"פ שפירשנו זה הענין בתוספת על הראשונות כמו שפירשו רז"ל אמר בטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אע"פ שתוהא עליהן כי ענין פעולתו הוא להכבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוהא על הזמן שעבר שלא עשה כהאות לבו : (כא) ויהי . לגלותינו . לגלות' יהויכין כי אז גלה יחזקאל הנביא: (כב) ויד ה'. בא אלי . הפליט כמו שאמר למעל' ביו' יבא אליך הפליט ושם פירשנו הענין וכן בפסוק ובדברי אותו: ויפתח . (כד) בן אדם יושבי החרבות האלה . כי במלכות צדקיהו רוב א"י היתה חרבה : אחד היה אברהם ויירש את הארץ . אמר הנה אברהם אבינו לא היה אלא אחד וירש את הארץ כי הנה לו האל יתברך בירושה כמו שאמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא שהיה אחד ירש את הארץ ואע"פ שהיה די לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כ"ש שראויה לנו הארץ לירושה ובדברי רז"ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטוינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ושם הנביא משיבן על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו

תולדות אהרן חבול ישיב . ב"ק ס : ובשוב רשע . יומא פו : בשתי עשרה . ר"ה יח : בא אלי . (תענית כח) :

מצודת ציון

(טו) חבול . ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמ' רעך (שמות כב) : (יז) יתכן . מל' הכנה ומתוקן וכן תוכן תכנית (לעיל כח) : (כא) הפליט . ענין הנמלט כמו ויבא הפליט (בראשית יד) : (כב) ויד . כח חוזק הנבואה : (כד) החרבות . מל' חורבה : למורשה . מל'

מצודת דוד

מאבד כי הכל תלוי בזמן ההוה : (יג) באמרי לצדיק . ר"ל לכן באמרי על הצדיק שיחיה והוא בטח על הצדקה שעשה וישוב לעשות עול בחשבו שהמקום יכפר לו על העול בעבור שעשה הצדקה מימים רבים : כל צדקותיו . הנה כל הצדקות שעשה מאז לא תזכרנה לו להגן עליו מן המיתה אבל ימות בגמול העול אשר עשה : (יד) ובאמרי לרשע . ובאמרי על הרשע מות תמות והוא שב מחטאתו ולא עשהו מעתה ועוד עשה את הטוב : (טו) חבול ישיב רשע . הרשע הזה כשהבל בחובו שלמת רעהו השיב לו כבוא השמש ושלם את הגזלה אשר גזל מאת רעהו ומעתה הלך בחוקות התורה המביאים החיים לבל עשות עוד את העול : חיו יחיה . הנה הרשע הזה יחיה ולא ימות כפי הגזירה : (טז) אשר חטא . מאז עד לא שב : לא תזכרנה לו . להיות מת על ידם : משפט . הואיל ועתה עשה משפט וצדקה לכן יחיה: (יז) ואמרו בני עמך . ואם יאמרו לא יתכן דרך משפט ה' במה שופט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי יחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט : והמה . באמת המושבים כן דרכם לא יתכן : (יח) בשוב צדיק . כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול הלא הוא מת בעת עשותו אותם ולמוטב תחשב לו שלא יוסיף לחטוא : (יט) עליהם . הלא הוא יחיה בעטרם להוסיף משפט וצדקה כאשר החל : (כ) ואמרתם . איך תאמרו לא יתכן דרך ה' ופאומר הלא השכל מחייב דרך משפטי ולכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עשה בו וכאומר לזאת שובו מדרכיכם הרעים ומוסב הוא לתחילת הענין שאמרו ישראל כי פשעינו וגו' ואיך נחיה : (כא) בשתי עשרה שנה . מוסב על לגלותינו ר"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם : בעשירי . בחדש העשירי ובחדש החמישי שלפניו היה החורבן ונתחדשה השנה בחדש השביעי כי חשבון שנות העולם הוא מתשרי ומנין החדשים המה מניסן : הפליט מירושלים . הנמלט מן ההרוגים בא אלי לאמר לי שהוכתה העיר ר"ל שכבשוה והכו אנשיה : (כב) ויד ה' . רוח הנבואה באה אלי בהערב שלפני היום ההוא ויפתח את פי וכו' . ר"ל עד הזמן שבא אלי הפליט בבוקר דבר בי הנבואה לומר שמעתה אוכל לפתוח פי להוכיחם אף מלבי על כי מעתה ישמעו לי ר"ל עד הבוקר דבר בי הנבואה שיפתח פי : ויפתח פי . ר"ל וכן היה כי מאז נפתח פי ולא נאלמתי עוד כי בבוא הפליט ראו שהאמת עמדי ונפתח פי וכמ"ש ביום ההוא יפתח פיך את הפליט וכו' (לעיל כד) : (כד) יושבי החרבות האלה . וחוזר ומפרש על אדמת ישראל ויאמר על מתי מעט הנשארים בארץ אחר החורבן : אחד היה אברהם .

סלא —

וַאֲנַחְנוּ רַבִּים לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃
כה לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה עַל־הַדָּם ׀ תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃
כו עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃
כז כֹּה־תֹאמַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חַי־אָנִי אִם־לֹא אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת וּבַמְּעָרוֹת בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ׃
כח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּהּ וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עוֹבֵר׃
כט וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃
ל וְאַתָּה בֶן־אָדָם בְּנֵי עַמְּךָ הַנִּדְבָּרִים בְּךָ אֵצֶל הַקִּירוֹת וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים וְדִבֶּר־חַד אֶת־אַחַד אִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ מָה הַדָּבָר הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהוָה׃
לא וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ כִּמְבוֹא־עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ׃
לב וְהִנְּךָ לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה קוֹל וּמֵטִב נַגֵּן וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְעֹשִׂים אֵינָם

וַאֲנַחְנָא סַגִּיאִין לָנָא יְהִיבָא אַרְעָא לְמֵירְתַהּ׃
כה בְּכֵן אֱמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל דַּם זַכַּאי אַתּוּן אָכְלִין וְעֵינֵיכוֹן אַתּוּן זָקְפִין לְפוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן וְדַם זַכַּאי אַתּוּן אָשְׁדִין וְאַרְעָא אַתּוּן מִדְמַן לְמֵירְתַהּ׃
כו אִתְעַתַּדְתּוּן עַל תּוּקְפֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ סָאֵיבְתּוּן וְאַרְעָא אַתּוּן מִדְמַן לְמֵירְתַהּ׃
כז כִּדְנַן תֵּימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַיָּם אֲנָא אִם לָא דִּי בְּחָרְבָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְדִי עַל אַפֵּי בָרָא לְחַיְתָא מְסַרְתֵּיהּ לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן וְדִי בִּמְצָדָתָא וּבִמְעָרָתָא בְּמוֹתָא יְמוּתוּן׃
כח וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ וְיִבְטַל יְקַר תּוּקְפַהּ וְיִצְדּוֹן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּלִי עָדֵי׃
כט וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדֶאֱתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ עַל כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ׃
ל וְאַתְּ בַּר אָדָם בְּנֵי עַמָּךְ דְּדָנַן בָּךְ בִּסְטַר כֻּתְלַיָּא וּבִתְרְעֵי בָתַּיָּא וִימַלֵּיל חַד עִם חַד גְּבַר יַת אֲחוּהִי לְמֵימַר אֱתוֹ כְעַן וּשְׁמָעוּ מָה פִּתְגָמָא דְּנָפֵק מִן קֳדָם יְיָ׃
לא וְיֵיתוּן לְוָתָךְ כְּמֵיתֵי גִּבְרִין תַּלְמִידִין וְיִתִּיבוּן קֳדָמָךְ עַמִּי וְיִשְׁמְעוּן יַת פִּתְגָמָךְ וְיָתְהוֹן לָא יַעַבְדּוּן אֲרֵי תוֹלְעָבָא בְּפוּמְהוֹן אִנּוּן עָבְדִין בָּתַר מָמוֹן אוֹנְסֵיהוֹן לִבְּהוֹן מָעֵי׃
לב וְהָא אַתְּ לְהוֹן כִּזְמַר אַבּוּבִין דִּבְסִים קָלֵיהּ וּמוּטַב לְנַגָּנָא וְשָׁמְעִין יַת פִּתְגָמָךְ וּלְמֶעְבְּדְהוֹן לֵית

רדק

תירשו: למורשה. להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לו למורשה: (כה) לכן. על הדם תאכלו. ראוי לומר לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עכו"ם שהיתה חק מן הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר הלמד מענינו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: ועיניכם תשאו אל גלוליכם. שאתם פונים אליהם תמיד לעובדם ולהשתחות להם ואפי' להביט בהם אסרתי לכ' כמו שנאמר אל תפנו אל האלילים: ודם תשפכו: ר"ל דם נקי: והארץ תירשו. בתמיהה ואיך תרשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינה טבע הארץ כמ"ש אלהי נכר הארץ והכנענים יצאו ממנה מפניהם מפני עבודת עכו"ם ושפיכות דם נקי ועשית התועבות כמ"ש ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושי' התועבו' שעשו אנשי הארצות האלה שהיו לפניכ': (כו) עמדתם על חרבכם. לשפוך דם נקי וי"ת אתעתדתון על תוקפיכון: עשיתן תועבה. בנו"ן במקום מ"ם או אמר עשיתן כנגד הנקבות: (כז) כה תאמר. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו: במצדו'. מגדלים חזקים: (כח) ונתתי. מבואר הוא: (כט) וידעו. מבואר הוא: (ל) ואתה. הנדברים בך מרוב השתדלות הדבור שם הפיעל נפעל וכן מה נדברנו עליך אז נדברו יראי ה' ולשון דבור שהוא קבור עם בית הוא לענין גנאי. כמו ותדבר מרים ואהרן במשה תשב באחיך תדבר ואל יקשה עליך נכבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר נכבדות אבל פירוש הנבואה יבא פעמים בקשר הבי"ת כמו רוח ה' דבר בי והדומים לו: אצל הקירות. כי כן מנהג בני אדם בפגוש זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחד עם אחד דבר סתום נסמכים אל הקיר ומדברי' שלא ישמעם אדם מאחוריהם וכן בפתח הבתים כשעומד אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר שם שהוא גם כן מקום סתר בדבור וכן נאמר באבנר ויטהו אבנר אל תוך השער לדבר אתו בשלי: ודבר חד. כמו אחד ונפל האל"ף לקצר וכן בל' ארמי הוא בחסרון האל"ף: את אחד. פתח הלו שלא בסמיכות וכן שכם אחד והדומים לו וי"ת הנדברים בך דדנין בך בסטר כותליא: (לא) ויבאו אליך כמבוא עם. ר"ל כמבוא עם החפצים לשמוע וחרדים על דבר ה' ות"י כמיתי גיברין תלמידים וגלה האל לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו: כי עגבים בפיהם המה עושים. לעג הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין: (לב) והנך להם כשיר עגבים. כשיר חשק ודברי

רשי

שמן שלש נתנה הארץ למורשה הוא שהנביא משיבם: (כה) על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו. בתמיה אם נלמותם אין אתם שומרים על הדם תאכלו את מאכלי חסנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: (כו) עמדתם על חרבכם. כלומר כל בטחונכם נתחזקתם על חרבכם: עשיתן תועבה. משכב זכור: (כז) אשר בחרבות. בערים החרבות שסופן להיות חריבים: ואשר במצדות. במחבא להטמן מן החרב אשלח בם את הדבר: (ל) הנדברים בך. מתלוצצים בך: (לא) וישבו לפניך. כאילו הם עמי: עגבים. שחוק כמו עוגב: בצעם. גזילתם: (לב) והנך להם כשיר עגבים. והא את להון כזמר אבובין

עשיתן ב' וסימ' ותחיין את הילדים: עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה: במצדות ח' וסי' בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא מטמר מרום בבל אקש לה מותא. וסימ' נמסר בישעיה סימן ל"ג אחר כ"ת פתחין וסימ' נמסר בספר מלכים חלק ב' סימן ו': וישבו ד' בקריאה וסימ' האנשים האלה שלמים הם אתנו: מקניהם וקנינם וכל. ויבואו אליך כמבוא עם. ויצו מלך אשור לאמר: ומטיב נגן חד מן ס' מלין חסר יו"ד בליש' השבת וסימ' להטיבך באחריתך. והיטבך והרבך מאבותיך. כי ייטב אל אבי. והטיב לאדני. מה תיטבי דרכך. יפה קול ומיטב נגן. והיטבתי מראשותיכם. לב שמח ייטב גהה. ארבע' מיטבי לכת תגיינא דפסוק.

מצודת ציון

מל' ירושה: (כו) על חרבכם. כמו בחרבכם ובא על במקום הבי"ת כמו וסגרו על מסגר (ישעיה כד): (כז) במצדות. ענין מגדל חזק ומבצר כמו מצודת סלעים (שם לג): ובמערות. חפירה בקרקע כנודע: (כח) ומשמה. מל' שממון וכפל הדבר לרוב השממון: ונשבת. ענין בטול ומניעה: גאון. מלשון גאוה: עוזה. ענין חוזק: (ל) הקירות. מל' קיר וכותל: חד. אחד ונפלה האל"ף לקצר וכן הוא בלשון ארמי: נא. עתה: (לא) עגבים. ענייני לעג והתול כן ת"י: בצעם. ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים)

תולדות אהרן בלעם. סוטה מו:

מצודת דוד

הלא אברהם היה יחידי עכ"ז נתנה לו א"י למורשה ואנחנו הנשארים פה הלא רבים נחשב למולו וכל הארץ נתנה לנו למורשה כי חשבו הואיל ונשארו בה יירשו את הארץ למשול בה כמאז וכאלו יאמרו אף אם אנו מתי מספר הלא אברהם היה אחד וירש את הכל: (כה) על הדם תאכלו. זהו מין עכו"ם שהיו זובחים לשדים ואכלו סביבות הדם בסמוך לה ואמרו שהשדים אוכלים את הדם והם הבשר וכאלו מסובי' בשולחן אחד בהתחברות ואהב' רבה והתורה הזהירה עליו כמ"ש לא תאכלו על הדם (ויקרא יט): ועיניכם תשאו. פונים אתם אל גלוליכם לעבדם עבודת אלהות: ודם תשפוכו. שפכתם דם נקי: והארץ תירשו. בתמיה וכי בעשות מעשים כאלה תירשו את הארץ וכאומר וכי טובים אתם מאותם שמתו ונשבו ומה לכם להדמות אל אברה': (כו) עמדתם על חרבכם. בכל עת עמדתם חגורים בחרבכם להיות נכונים להרוג נפשות: עשיתן תועבה. משכב איסור: טמאתם. במשכב הזנות: (כז) אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא כאשר דברתם (במדבר יד): אשר בחרבות. היושבים בערים הנחרבות עוד יפלו בחרב והשוכנים על פני השדה יפלו שמה וחית השדה תאכלם והנסתרים במצדות ובמערות ימותו בדבר: (כח) שממה. כי לא ישאר פה מהם: ונשבת. יבוטל הגאון והגאוה שהיה לה מאיתן תקפה: מאין עובר. מבלי ימצא שם מי עובר: (כט) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: על כל תועבות'. בעבור כל תועבות': (ל) הנדברים בך. ר"ל דברי ליצנות ולעג: אצל הקירות. כן דרך המספרים דבר סתר לעמוד סמוך אל הקירות מקום שאין אנשים עוברים בו ולעמוד בפתחי הבתים כי יבוא האחד בפתח חבירו והוא יוצא אליו אל הפתח ושמה מספרים דברים נסתרים: איש את אחיו. ר"ל מגלים מסתורים זה לזה כאחים אהובים: בואו נא. דרך לעג יאמרו בואו עתה ושמעו מפי הנביא מהו הדבר היוצא מאת ה': (לא) ויבואו אליך. והמה באים אליך כמבוא עם ר"ל באסיפה אחת והמה מעכבים לפניך כאלו הם עמי וחרדים על דברי והמה שומעים את דבריך אבל לא יעשו אותה: כי עגבים וגו'. רק המה עושים בפיהם את דבריך לדברי לעג והתול ולבם הולך אחר חמדתם הוא הגזל אשר חמדו ואין מחשבתם לקבל דבריך ולעשותם: (לב) והנך להם. הנה דברי נחשבו בעיניהם כשיר הלעג בנאות המליצה כשבעל השיר

רש"י

אגובין: (לג) ובבאה · הרעה אליהם: הנה באה. כי אמת מוכנה היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכם: (ב) על רועי ישראל · על פרנסי ישראל: אשר רועים אותם · את עצמם היו מעננין מממון חבריהם אשר תחתיהם: הלא הצאן ירעו הרועים · הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמן: (ד) את הנחלות · את הכחושות מאין כח דולרוש"א בלע"ז שצריכות חיזוק לתמוך בהן ביד: לא חבשתם. לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי': ואת הנדחת. שנדחת מתוך העדר אל המון: רדיתם. ישרתם: (ו) ישגו צאני · הולכות טועות על פני כל ההרים כלו' נעשו הפקר לעשות איש איש כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטת' בין איש לרעהו: (ח) וירעו הרועים אותם · את עצמם: (י) ולא ירעו עוד הרועים אותם

הבריאה ב' וסימ' את החלב תאכלו ואת הצמר · ובשר הבריא' יאכל: י"ג פסוקים בקריא אית בהון ואין ואין וסי' במסר' רבת':

אותם: לג ובבאה הנה באה
וידעו כי נביא היה בתוכם:

לד א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: ב בן־אדם הנבא על־רועי
ישראל הנבא ואמרת אליהם
לרעים כה־אמר | אדני יהוה הוי
רעי־ישראל אשר היו רעים אותם
הלוא הצאן ירעו הרעים: ג את־
החלב תאכלו ואת־הצמר תלבשו
הבריאה תזבחו הצאן לא תרעו:
ד את־הנחלות לא חזקתם ואת־
החולה לא־רפאתם ולנשברת לא
חבשתם ואת־הנדחת לא השבתם
ואת־האבדת לא בקשתם ובחזקה
רדיתם אתם ובפרך: ה ותפוצינה
מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכל־
חית השדה ותפוצינה: ו ישגו
צאני בכל־ההרים ועל כל־גבעה
רמה ועל כל־פני הארץ נפצו
צאני ואין דורש ואין מבקש:
ז לכן רעים שמעו את־דבר יהוה:
ח חי־אני נאם | אדני יהוה אם־לא
יען היות־צאני | לבז ותהיינה צאני
לאכלה לכל־חית השדה מאין רעה
ולא־דרשו רעי את־צאני וירעו
הרעים אותם ואת־צאני לא רעו:
ט לכן הרעים שמעו דבר־יהוה:
י כה־אמר אדני יהוה הנני אל־

תרגום

אינון צבן: לג ובמיתיה
הא אתיא וידעון ארי נביא
הוה ביניהון: א והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ב בר אדם אתנבי על פרנסי
ישראל אתנבי ותימר להון
לפרנסיא כדנן אמר יי אלהים
ווי על פרנסיא דישראל דהוו
מפרנסין נפשיהון הלא
לפרנסא עמא אתמניאו
פרנסיא · ג ית טובא אתון
אכלין ועמר נקי אתון לבשין
פטימיא אתון נכסין לעמא
ליתיכון מפרנסין: ד ית
כאיביא לא תקיפתון
ולמריעיא לא אסיתון
ולתביריא לא צמדתון וית
דאיטלטלו לא אתיבתון וית
דאבדו לא בעיתון ובתוקפא
פלחתון בהון ובקשיו:
ה ואתבדרו מבלי פרנס
ואתמסרו לאשתיצאה לכל
מלכות עממיא ואיטלטלו:
ו טעו עמי בכל טוריא ועל
כל רמא מנטלא ועל כל אפי
ארעא אתבדרו עמי ולית
דתבע ולית דבעי: ז בכן
פרנסין קבילו ית פתגמא
דיי: ח קים אנא אמר יי
אלהים אם לא חלף דהוו
עמי לבזא ואתמסרו עמי
לאשתיצאה לכל מלכות
עממיא מבלי פרנס ולא תבעו
פרנסיא ית עמי ופרניסו
פרנסיא ית נפשיהון וית עמי
לא פרניסו: ט בכן פרנסיא
רשיעיא תובו לאוריתא ואנא עתיד לרחמא עליכון אציתו לאולפן אוריתא וקבילו פתגמא דיי: י כדנן אמר יי

רד"ק

ודברי שחוק: יפה קול ומטיב נגן · כמו שישמע אותו האדם מאדם שהוא יפה קולו ומטיב נגן כן הם מדמים שישמעו דבריך בלב טוב וי"ת וכא את לבון כזמר אבובין דבסים קליה ומיטב לנגנא תירגם עגבים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא · (לג) ובבאה הנה באה. הם חושבים דברי נבואותיך לדברי לעג ושחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכם ונבואתך איננה דברי לעג: ויהי · (ב) בן אדם הנבא . ואמרת אליהם לרועי'. תוספות ביאור: רועי ישראל . הם המלכים · כי אמר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים: אשר היו רועים אותם. עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבור אותו בגיא קבר את עצמו וכן תירגם יונתן ווי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא אמר כי המלכי' היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חושבין על העם להנהיג' כמשפט: הלא הצאן ירעו הרועי'. הלא היה להם לרעות הצאן להם נתמנו רועים אלא לרעות אותם דעה ובינה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה הצאן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמר באסא ויאמר ליהודה לדרוש את ה' ולעשות התורה והמצות ונאמר ביהושפט שלח לשריו וגו' ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת ה' ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד שפטי' בארץ ונאמר ויהי עליהם לאמר כה תעשון ביראת ה' באמונה ובלבב שלם וגו': (ג) את החלב · אמר כי עיקר הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין ופטימיא אתון נכסין לעמא ליתיכון מפרנסין · הבריאה . השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד להבריאכם מראשית מנחת ישראל: (ד) את הנחלות . שרשו חלה מבנין נפעל ופי' נחלות שהם החלות באחת מאיבריהן וצריכות חזוק: ואת החולה . שיש לה חולי שצריכה רפוא': ולנשברת · שנשבר א' מעצמים: ואת הנדחת · שנפרדה מהאחרות וידע אדם מקומה ולא חשו להשיבה עם שאר רעותיה: ואת האבדת. שנדחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל הבריאים והחולים שלא השגיחו עליה' וכן השבויי' והגולי' לא חשו בהם לפדותם ולהשיבם: (ה) ותפוצינה. לכל חית השדה. פי' המשל כתרגומו ואתמסרו לשיצאה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ובגותהא אחריה' יש לאשתיצא' לכל מלכותם וגו': (ו) ישגו · מבואר הוא: (ז) לכן . מבואר הוא: (ח) חי אני . מבואר הוא: (ט) לכן . שנה הפסוק לחזק הענין

מצודת ציון

(תהלים ל): (ב) הוי · ענין קריאה לצער: (ג) הבריאה · השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג): (ד) הנחלות . ר"ל החלוי כאבר מן האברים: חבשתם · ענין קישור כריכת המטלית על השבר כמו והנה לא חבשה (לעיל ל): הנדחת · מלשון דחייה: רדיתם. ענין שולטנות וממשלה: ובפרך. ענין עבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף כמו לא תרדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה): (ה) ותפוצינה. ענין פזור: (ו) ישגו . ענין תעייה בדרך כמו משגה עור בדרך (דברים כז): (ח) לבז . מלשון בזה ושלל: (י) ודרשתי , זה הלשון יאמר על תשלומי הגמול וכן אנכי אדרש מעמו (שם)

מצודת דוד

השיר יש לו קול יפה ומנגן בטוב בהכרעת הנעימה שהרבה החשק לשמוע אבל אין מה לעשו' כי אין בו לא גוואה ולא אזהרה: ושמעו · כן הם שומעים את דבריך שמיעת האוזן לבד: ועושים אינם אותם · הוא כמו הפוך ואינם עושים אותם: (לג) ובבואה · וכאשר תבוא הפורענות שאתה מייעד על המנעת עשות מאמריך: הנה באה · ר"ל אז יתמהו ויאמרו הנה באה נבואת הנביא ואז ידעו שהיה נביא בתוכם ודבר ה' היה בפיו ולא היו דבריו דברי שחוק להלעיג עליהן: לד (ב) על רועי ישראל: הם השרים מנהיגי העם כרועים המנהיגים את הצאן: הוי . יש להתאונן על רועי ישראל אשר היו רועים את עצמן להשמין את בשרם: הלוא · ר"ל הלוא משפט הרועים השוכים לרעות הצאן ולא את עצמן: (ג) את החלב תאכלו · אבל אתם אכלתם חלב הצאן ואת הצמר תלבשו ועשיתם לכם למלבוש: הבריאה · השמנה שבהן זבחתם למאכל: הצאן · אבל הצאן לא רעיתם כראוי ר"ל השרים היו עוסקין לענג נפשם וגזלו עשירי העם ולא חששו בתקנת יתר העם: (ד) את הנחלות . את הטואבות באחד מאיבריהן וצריכין חזוק הנה לא חזקתם אותן: ולנשברות · את השבורה ביד או ברגל הנה לא קשרתם עליה כריכת מטלית: הנדחת · מן העדר לא השבותם . אל העדר: האובדת · אשר לא נודע אנה היא: לא בקשתם. למצוא אותה: ובחזקה · משלתם עליהם בחוזקת היד ובעשות עמהם עבודת פרך ר"ל לא חזקתם העניים והנכשלים לקחת משפטם מיד העושקים ורק משלתם בהם לעשות עמהם מלאכתם ולא חששתם להדריכם בדרך הישר ולהסיר מהם הדעות המשובשות: (ה) ותפוצינה · ונפלו הצאן מסיבת היותם בלי רועה משגיח כראוי: ותהיינה . ובסיבת הנפוץ היו למאכל לכל חיות השדה כי באו למקום החיות המורפסות ובעבור זה נפלו עוד יותר לברוח הנה והנה מיד החיות: (ו) ישגו צאני · ולזה המה תועים בהרים ובגבעות ואינם יודעים אנה הם הולכים: ואין דורש · לאספם יחד: ואין מבקש · את האובדת ר"ל בעבור זה הלכו בגולה והשחיתום העובדי כוכבים והנה הולכים נעים ונדים ואין מי מחזירם למוטב למען יהיו משעים: (ח) אם לא · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא יהיה כן אז יהיה כזאת וכזאת: מאין רועה · מסבת היותם בלי רועה משגיח כראוי: אותם . את עצמם רעו להשמין את בשרם: (ט) לכן וגו' . על כי ארכו הדברים באמרו חי אני וגו' לכן אמר שוב לכן הרועים וגו' וכן הוא דרך המקרא: הגני

הרעים ודרשתי את־צאני מידם
והשבתים מרעות צאן ולא־ירעו
עוד הרעים אותם והצלתי צאני
מפיהם ולא־תהיין להם לאכלה׃
יא כי כה אמר אדני יהוה הנני־
אני ודרשתי את־צאני ובקרתים׃
יב כבקרת רעה עדרו ביום היותו
בתוך־צאנו נפרשות כן אבקר
את־צאני והצלתי אתהם מכל־
המקומת אשר נפצו שם ביום
ענן וערפל׃ יג והוצאתים מן־
העמים וקבצתים מן־הארצות
והביאותים אל־אדמתם ורעיתים
אל־הרי ישראל באפיקים ובכל
מושבי הארץ׃ יד במרעה־טוב
ארעה אתם ובהרי מרום־ישראל
יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב
ומרעה שמן תרעינה אל־הרי
ישראל׃ טו אני ארעה צאני ואני
ארביצם נאם אדני יהוה׃ טז את־
האבדת אבקש ואת־הנדחת אשיב
ולנשברת אחבש ואת־החולה
אחזק ואת־השמנה ואת־החזקה
אשמיד ארענה במשפט׃ יז ואתנה
צאני כה אמר אדני יהוה הנני
שפט בין־שה לשה לאילים
ולעתודים׃ יח המעט מכם המרעה
הטוב תרעו ויתר מרעיכם תרמסו
ברגליכם ומשקע־מים תשתו ואת
הנותרים ברגליכם תרפשון׃
יט וצאני מרמס רגליכם תרעינה

תולדות אהרן ואתנה נאני • יבמות סא ב"מ קיד כריתות ו:

אלהים הא אנא שלח רוגזי
על פרנסיא ואתבע ית עמי
מידיהון ואבטלינון מלפרנסא
עמא ולא יפרנסון עוד
פרנסיא נפשיהון ואשיזיב
עמי מידיהון ולא יתמסרון
בידיהון לאשתיצאה׃ יא ארי
כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מתגלי ואתבע ית עמי
ואבקרינון׃ יב כמא דמבקר
רעיא עדריה ביומא דהוה
בגו עניה ומפרש להון כן
אבקר ית עמי ואשיזיב יתהון
מכל אתריא דאתבדרו לתמן
ביום עננא ואמטתא׃
יג ואפיקינון מביני עממיא
ואכנשינון מן מדינתא
ואעילינון לארעהון ואפרנסינון
על טורי ישראל בפצידיא
ובכל מותבי ארעא׃ יד בפרנוס
טב אפרנים יתהון ובטור
קודשא דישראל יהי בית
מישריהון תמן ישרון באתר
דיאי ופרנוס טב יתפרנסון
על טורי ישראל׃ טו אנא
אפרנס ית עמי ואנא אשרינון
לרוחצן אמר יי אלהים׃
טז ית דאבדו אתבע וית
דאיטלטלו אתיב ולתביריא
אצמוד ולמריעיא אסובר וית
חטאיא וית חיביא אשיצי
ואפרנים עמי בדינא׃ יז ואתון
עמי כדנן אמר יי אלהים הא
אנא דאין בין גבר לגבר
לחטאיא ולחיביא׃ יח הזעיר
לכון דפרנוס טב אתון
מתפרנסין ומותר פרנוסכון
דישין ברגליכון ומשתי מתקן
אתון שתן וית מותרא ברגליכון
אתון דישין׃ יט ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר

רדק

שענין ולא שנה בו מלה אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון אמר דבר ה' והשני דבר ה' ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו בכאן פרנסיא ישיעיא תובו לאורייתא והא עתיד לרתחא עליכון אליתו לאולפן אורייתא וקבילו פתגמא דה' : (י) כה אמר • ודרשתי. שאענש אותם על אשר לא רעו אותם : והשבתים מרעות צאן. שאקח המלוכה מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד וי"ת ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון : (יא) כי כה אמר, הנני אני. כיון שהטעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם : (יב) כבקרת. נפרשות כמו נפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב וי"ת ומפרש להון : ביום ענן וערפל • כי יום חשך היה להם הגלות והאפלה כי הצאן מתפזרות ביום המעונן : (יג) והוצאתים • אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ, כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים : (יד) במרעה טוב • ובהרי מרום ישראל. אמר זה על ירושלים שהיא גבוהה מכל א"י וכן ישראל יהיה להם נוה כירושלים לעתיד לבא כמ"ש בסוף זה הספר : (טו) אני ארעה. ואני ארביצם. כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביצם כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים: (טז) את האבדת. ואת החולה אחזק • אמר חולה הנה במקום נחלות וחולה שאמר למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק הבריאות : ואת השמנה ואת החזקה• אשמיד השמנה והחזק' שדוחפין את החלושות מהמרעה אני אשמיד הזקן : ארענה במשפט. כהוגן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן הראוי להן והמשל על העושקי' והחזקי' שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים וי"ת ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא : (יז) ואתנה • בין שה לשה. בין החזקה לחלושה : לאילים ולעתודים. כי הם החזקים שבצאן וי"ת לענין המשל בין גבר לגבר לחטאיא ולחייביא : (יח) המעט. פי' המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן : ומשקע מים. המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מימיהם : (יט) וצאני. ועמי ויונתן תרגם ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן : תרפשון • ומרפש • כתיב בשי"ן והם ענין הרמיסה במים והעכירם :
נגן

רשי

רועים את עצמם:(יא) ובקרתים • ל' בקור חולים : (יב) נפרשות • כשהן נפוצות והוא הולך ביניהם ומאספן יחד : ביום ענן וערפל • כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן : (טז) ואת השמנה ואת החזקה • ההודפת ודוחפת את חברותיה : (יז) בין שה לשה • בין בעלי אגרופין לחלשים : (יח) המעט מכם • את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו המותר ברגליכם ותאכלנה אותן שאר צאני אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקה מים תשתו אלא שהנותרי' ברגליכם תרפושון : ומשקע מים • המים הצלולים ששקע הטיט ולא נעכרו ברגלי' והדוגמא כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן : (יט) וצאני מרמס רגליכם וגו'

אתה' א' וסימן וישכם לבן בבקר. והזהרת אתהם את • וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני : בבקרת רעה עדרו . ויתנו בגורל ממטה יהודה בד"ה : אל הרי ה' בבריאה וסימ' והוצאתים מן העמים. במרעה טוב ארעה אותם· שים פניך אל הרי ישראל . הנבא על גוג · ויתנהו בסוגר בחחים : השמנה ב' בתרי לישני וסימ' השמנה היא אם רזה ואם החולה אחזק ואת השמנה : ואתנהו ג' וסי' בסדר ויצא ובסיפרא דא סימן י"ג : תרפשון ג' כתיב שי"ן בליש' וסימן ואת הנותרים ברגליכם : ורבתריה וצאני מרפש רגליכם תשתינ'. מעין נרפש ומקור משח' :

מצודת ציון

(שם י"ח) : והשבתים . ענין בטול ומניעה : (יא) ובקרתים . ענין חקירה ודרישה כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג) : (יב) נפרשות : מלשון הפרשה ופירוד : (יג) באפיקים . כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : (יד) נוהם • מדורם : תרבצנה . ענין השכיבה לנוח : (יז) ואתנה • כמו ואתן : (יח) תרמסו . ענין דריכה ברגל : ומשקע • ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרי' (עמוס ט) : תרפשון • ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) :
נריס

מצודת דוד

(י) הנני • הנה אני אפנה אל הרועים לשלם להם כגמולם : ודרשתי וכו' • ר"ל אעניש על אבוד הצאן והשבתים מהיות עוד רועי צאן ולא ישמינו עוד את עצמם בחלב הצאן ר"ל אקח מהם השררה ולא יתענגו עוד בגזל העניים : (יא) הנני אני • כאומר עם כי יוכלו הרועים הנה אני אקיים את דברי ואני אדרוש את צאני ואחקור אחריה': (יב) כבקרת • כמו שהרועה חוקר בעדרו ביום היותו בתוך צאנו והמה נפרשות שאז דרכו לחקור לדעת אם לא נעדר מה מהם כן אבקר אני את צאני ואציל אתהם ממקרי כל המקומות אשר נפוצו שם ביום בוא עליהם היום המר והחשוך ולפי שהמשילם לצאן אמר לשון הנופל בהם שדרכם להתפזר ביום ענן וערפל : (יג) באפיקים . במקום המים ובמקום המיושב והמובחר : (יד) במרעה טוב • ר"ל אשפיע להם טובה מרובה וכפל הדבר רבת פעמים לפי מרבית הטובה והשפעה : (טו) אני ארעה • ר"ל אני בעצמי אשגיח בתקנתם : (טז) אשיב • אל העדר : ואת השמנה ואת החזקה • המתחזקת על חברתה להדפה ולהכותה אותה אשמיד וארענה במשפט הראוי והנכון ר"ל אקח נקם מהעושקים את העניים : (יז) בין שה לשה • בין שה החלוש' ובין שה החזקה : לאילים ולעתודי'. בין מן האילים בין מן העתודי' : (יח) המעט . כאלו אל החזקות ידבר המעט לכם שאתם רועים המרעה הטוב אלא שגם המרעה שהותרתם תרמסו ברגליכם שלא יהנו בהם שאר הצאן : ומשקע מים . מים צלולים ששקעה הטיט אותם תשתו ואת הנותר תדלחו ברגליכם לעכור אותם : (יט) וצאני . ר"ל ושאר הצאן בעל כרחם יאכלו המרעה הדרוסה ברגליכם וישתו המים הרמוסים ברגליכם ר"ל מושלי העם לקחו לעצמם מיטב הארץ והשאירו עוד
בשאר

ומרפש רגליכם תשתינה׃ כ לכן כה אמר אדני יהוה אליהם הנני אני ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה׃ כא יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל הנחלות עד אשר הפיצותם אותנה אל החוצה׃ כב והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה׃
כג והקמתי עליהם רעה אחד ורעה אתהן את עבדי דויד הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרעה׃
כד ואני יהוה אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה דברתי׃ כה וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים׃
כו ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו׃ כז ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה והיו על אדמתם לבטח וידעו כי אני יהוה בשברי את מטות עלם והצלתים מיד העבדים בהם׃
כח ולא יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד׃
כט והקמתי להם מטע לשם ולא יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא ישאו עוד כלמת הגוים׃ ל וידעו כי אני יהוה אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה׃ לא ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה׃

[תרגום] משתי שמשיכון שתן׃ כ בכן כדנן אמר יי אלהים להון הא אנא מתגלי ואידון בין גבר עתיר ובין גבר מסכן׃ כא חלף דברשע ובדרע דתיקתון ובתוקפא תברתון כל באיביא עד דבדרתון יתהון לביני מדינתא׃ כב ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לבזא ואידון בין גבר לגבר׃ כג ואקים עליהון פרנס חד ויפרנים יתהון ית דוד עבדי הוא יפרנים יתהון והוא יהי להון לפרנס׃ כד ואנא יי אהוי להון לאלהא ועבדי דוד מלכא בינהון אנא יי גזרית במימרי׃ כה ואגזר להון קים שלם ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ויתיבון במדברא לרוחצן ויתעתקון בחורשא׃ כו ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מבורכן ואחית להון מטר בכיר בעדניה מטרין דברכן יהון׃ כז וייתן אילן חקלא ית אביה וארעא תתן עללתה ויהון על ארעהון לרוחצן וידעון ארי אנא יי כד אתבר ית ניר תוקפיהון ואשיזבינון מיד דמפלחין בהון׃ כח ולא יהון עוד בזא לעממיא ומלכות ארעא לא ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית דמניד׃ כט ואקים להון נצבא לקימא ולא יהון עוד מטלטלי כפנא בארעא ולא יקבלון עוד אתכנעות עממיא׃ ל וידעון ארי אנא יי אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי בית ישראל אמר יי אלהים׃ לא ואתון עמי עם דאתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי

רש"י

[בה]גר. ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן׃ (כ) שה בריה. חזקה׃ רזה. מייגר"א בלעז׃ (כג) עבדי דוד. מלך מזרעו׃ (כה) וישנו ביערים. ת"י ויתעתקון בחורשא ויש לפותרו בלשון שינה׃ (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי. תהא נתינה בברכה. ונתתי כמו והשכנתי׃ (כט) מטע לשם. קיום שיהא לשם עולם׃ אספי רעב. סמוני רעב מחמת בושת רעבון ועוני׃ (לא) אדם אתם. אינכם כבהמות בעיני׃

רדק

(כ) לכן. בריה. כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן׃ (כא) יען. תרגם יונתן חלף דברשע ובדרע דתקיפתון וגו'. (כב) והושעתי. מבואר הוא׃ (כג) והקימותי. את עבדי דוד. המשיח שיעמוד מזרעו בעת הישועה׃ (כד) ואני. מבואר הוא׃ (כה) וכרתי. וישנו ביערים. כי לא יפחדו מחית היער וישנו ענין שינה׃ (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה. אתן אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אתן אותם ברכה והיא ארץ ישראל כלה שהוא סביבות בית המקדש באמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וי"ת ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מברכין והירגם הגשם מטר בכיר׃ (כז) ונתן. מבואר הוא׃ (כח) ולא יהיו. וחית הארץ לא תאכלם. משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון׃ (כט) והקימותי להם מטע. כמו שאמר ונטעתים על אדמתם׃ לשם. שיהא שמם בגוים וי"ת לקיימא׃ אספי רעב בארץ. ענין כליון כמו אסוף אסיפם וי"ת מטלטלי כפנא כי כשהי' רעב בארץ ישראל היו מטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימות הגוים כמו שנאמר גרות באבות כשהלכו למצרים ולארץ פלשתים ונאמר באלימלך לגור בשדי מואב ונאמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים׃ (ל) וידעו. מבואר הוא׃ (לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. כשתהיו צאן מרעיתי שארעה אתכם דעה ובינה והשכל אז תקראו אדם לא צאן ובהמה כי כשיתפתה האדם לתאות העולם הנה הוא בהמה לא אדם כי בגשמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא וחמורו אוכלין באבוס אחד אבל כשיגיענו הטוב אשר יעדנו האל יתברך ומלאה הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיעודים לאהוב את ה' ולעבדו בלב שלם ונתעסק במושכלות אז נקרא אדם שיהיה נכר בנו חלק האנושי ונהיה נבדלים מן הבהמה ומן האדם הדומים לה וי"ת ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אמרו רבותינו ז"ל אדם אתם אתם קרוין אדם ויכו'

תולדות אהרן על אדמת׃ (בכורים סה)׃

[מסורה] החוצה י"ו בקריאה וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ב׃ דויד ה' מלאים בקריאה וסימ' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט. והקימותי עליה' דיחזקאל. כמגדל דויד צוארך בנוי. וכל תריסר ועזרא וד"ה רכוו' מלאים׃ נתינה יבולה ד' חסר את בלישנ' וסימן ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה את פריו. גם ה' יתן הטוב. ארץ נתנה יבולה׃ יבולה ה' וסימן נמסר בריש סדר בחקותי׃ ולא ישאו ד' וסי' והיו על אהרן ועל בניו בבאם. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עצים מן השדה. ולא ישאו עוד

מצודת ציון

(כ) בריה. שמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג)׃ רזה. כחושה כמו ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז)׃ (כא) ובכתף. הוא רוחב היד ממעל במקום חבורו בגוף׃ תהדופו. ענין דחיפה והכאה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א)׃ הנחלות. החלושות כאחד מן האיברים׃ (כו) גבעתי. היא א"י הגבוה מכל הארצות׃ (כז) יבולה. ענין צמח וכן ארץ נתנה יבולה (שם סז)׃ מוטות. הם בדי העול והוא מל' מטה׃ (כט) מטע. מל' נטיעה׃ אסופי. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח)׃ ישאו. מל' משא וסבל

מצודת דוד

השאר הבא לחלק העניי'׃ (כ) הנני אני. ר"ל הנה אני הוא המושל על כולם ואשפוט בין שה בריה המזק' לרזה׃ (כא) בצד ובכתף. אתם השמני' והחזקי' תהדפו בצד ובכת' ותנגחו בקרן את הנחלו' עד אשר פזרת' אותן לנוס אל החוצ'׃ (כב) והושעתי לצאני. אני אושיע את צאני ולא תהיינה עוד לכם לביזה ואשפוט בין שה חזקה ובין שה חלושה׃ (כג) והקימותי. אעמיד עליהם רועה אחד והוא ירעה אתהן במשפט הראוי ואת עבדי דוד אקים והוא מלך המשיח הבא מזרע דוד׃ הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרועה. כפל הדבר רבת פעמים לומר שהוא לבד יהיה המושל והשליט עליהם׃ (כד) לאלהים. להושיע ולהציל׃ ועבדי דוד. הוא מלך המשיח הבא מזרעו׃ אני ה' דברתי. א"כ בודאי כן יהיה׃ (כה) וכרתי. אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מתמידים לשבת בשלום׃ והשבתי וגו'. ר"ל חית השדה לא יזיקו אותם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא)׃ וישבו במדבר. אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו בשמה ויש' שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מי׃ (כו) ונתתי אותם. אתן אותם במקומם ובכל סביבות גבעתי אתן ברכה׃ בעתו. בזמן שיש צורך בו׃ גשמי ברכה יהיו. כי מאד ירוו אדמת הארץ׃ (כז) כי אני ה'. הנאמן במאמרו׃ מוטות עולם. מה שהכבידו עליהם הבבליים ואחז במשל מן השור שמשימים עליו בדי העול לחרוש האדמה׃ (כח) וחית הארץ. ר"ל עריצי הבבליים האכזרים שבהם או יאמר על החיות המזיקות שלא ירעו עוד ולא ישחיתו׃ (כט) מטע לשם. נטיעה יפה והדורה להיות לשם תפארת בין העמים׃ ולא יהיה וגו'. ר"ל לא ימצאו עוד בארץ אנשים שבא עליהם כליון הרעב׃ ולא ישאו. לא יסבלו עוד כלימה מן הגויים כי' כי לא יצטרכו עוד לבוא בארצו' העכו"ם בעבור הלחם לשאת חרפת' כדרך הבא כמהגור בארץ

לה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־הַר שֵׂעִיר וְהִנָּבֵא עָלָיו: ג וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר־שֵׂעִיר וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה: ד עָרֶיךָ חָרְבָּה אָשִׂים וְאַתָּה שְׁמָמָה תִהְיֶה וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ה יַעַן הֱיוֹת לְךָ אֵיבַת עוֹלָם וַתַּגֵּר אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי־חָרֶב בְּעֵת אֵידָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ: ו לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־לְדָם אֶעֶשְׂךָ וְדָם יִרְדֲּפֶךָ אִם־לֹא דָם שָׂנֵאתָ וְדָם יִרְדֲּפֶךָ: ז וְנָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר לְשִׁמְמָה וּשְׁמָמָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֹבֵר וָשָׁב: ח וּמִלֵּאתִי אֶת־הָרָיו חֲלָלָיו גִּבְעוֹתֶיךָ וְגֵאוֹתֶיךָ וְכָל־אֲפִיקֶיךָ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפְּלוּ בָהֶם: ט שִׁמְמוֹת עוֹלָם אֶתֶּנְךָ וְעָרֶיךָ לֹא תִישַׁבְנָה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: י יַעַן אֲמָרְךָ אֶת־שְׁנֵי הַגּוֹיִם וְאֶת־שְׁתֵּי הָאֲרָצוֹת לִי תִהְיֶינָה וִירַשְׁנוּהָ וַיהוָה שָׁם הָיָה: יא לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְעָשִׂיתִי כְּאַפְּךָ וּכְקִנְאָתְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשִּׂנְאָתֶיךָ בָּם וְנוֹדַעְתִּי בָם כַּאֲשֶׁר אֶשְׁפְּטֶךָ: יב וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁמַעְתִּי ׀ אֶת־כָּל־נָאָצוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר ׀ שָׁמֵמָה לָנוּ נִתְּנוּ

(הערות בשוליים: ל"א כטעם בסיפרא · י"ו חסר את בליבנא · ב' וכסיפרא · ט' כסיפרא · ל' וחד ואעבד · ב' וכפסוק · ל' · ס' · ל' חסר בסיפר · ג' ד' · ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · תשובנה ק' · ו' · ל' · ל' · ל' · ח' מ"ל · ל' · ל' · ל' ומ"ל · שממו ק')

אֱלָהִים: א וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל טוּרָא דְשֵׂעִיר וְתִתְנַבֵּי עֲלוֹהִי: ג וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ טוּרָא דְשֵׂעִיר וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ וְאֶתְּנִינָךְ לְצָדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ: ד קִרְוָךְ חוּרְבָּא אֲשַׁוֵּי וְאַתְּ לְצָדוּ תְּהֵי וְתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ה חֲלַף דַּהֲוָת לָךְ דְּבָבוּת עָלַם וְתַבֵּיבְתָּא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא בְּעִדַּן תְּבִירְהוֹן בְּעִדַּן תּוֹשְׁלְמַת חוֹבֵיהוֹן: ו בְּכֵן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לְקָטוֹל אַעְבְּדִינָךְ וְדִקְטְלִין בְּחַרְבָּא יִרְדְּפוּנָךְ אִם לָא דְמָא סְנֵיתוּן וְאַשְׁדֵּי דְמָא יִרְדְּפוּנָךְ: ז וְאֶתֵּן יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר לְצָדוּ וּלְאִשְׁתְּמָמוּ וַאֲשֵׁיצֵי מִנֵּיהּ דְּעָדֵי וּדְתָאֵיב: ח וַאֲמַלֵּי יָת טוּרוֹהִי קְטִילוֹהִי רָמָתוֹהִי וְחֵילוֹהִי וְכָל פַּצִּידוֹהִי קְטִילֵי חַרְבָּא יִתְרְמוֹן בְּהוֹן: ט צָדוּ עָלַם אֶתְּנִינָךְ וְקִרְוָךְ לָא יִתְיַתְּבָן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: י חֲלַף דַּאֲמַרְתְּ יָת תְּרֵין עַמְמִין וְיָת תַּרְתֵּין מְדִינָן דִּילִי אִנּוּן וְאֵירְתִנּוּן וְקֳדָם יְיָ גְּלֵין מַחְשְׁבַת לִבָּא: יא בְּכֵן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַעְבֵּיד כְּרוּגְזָךְ וּכְחֵימְתָךְ דַּעֲבַדְתָּא מִדְּסָנֵיתָא לְהוֹן וְאִתְגְּלֵי לְאֵיטָבָא לְהוֹן כַּד אִתְפְּרַע מִנָּךְ: יב וְתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁמִיעַ יָת כָּל אַרְגָּזוּתָךְ דַּאֲמַרְתְּ עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר צְדִיאַת לָנָא אִתְמְסִירוּ לְאִשְׁתֵּיצָאָה:

רש"י

(ה) ותגר . ותשפל כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין לדרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א) אל תעמוד על הפרק : בעת אידם • בעת שמסרתים ביד אויב : בעת עון קץ • כשנגמר קץ עוונם ונתמלאה סאתם : (ו) לדם אעשך . יפול בחרב : דם שנאת • בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסורה להם ושנאת להיות מלכך עלמך בדם קרבן עבודתי ולכך ירדפך דם הרוגים וי"א רוצחים אתה ירא כאשר כל אדם ורוצחים ירדפוך וי"א דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך : (ט) ועריך לא תשובנה . לא כמו שאמרתי למצרים (לעיל כט) ושבתי את שבות מצרים ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מט) וזו היא שאמר (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שעתידים לשוממות עולם : (י) שני הגוים . ישראל ויהודה ומדרש אגדה ר' תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרוג ישמעאל את יצחק ואהיה אני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל (בראשית כז) : וה' שם היה . יודע את מחשבותיך : (יא) ועשיתי כאפך • כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך : ונודעתי בם . כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי :

והעתרתם

רד"ק

ויהי • (ב) בן אדם שים פניך על הר שעיר • סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת הישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : (ג) ואמרת • מבואר הוא : (ד) עריך : ואתה שממה תהיה . היכלו עם שעיר בכל מקום שיהיו : (ה) יען היות לך איבת עולם • ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישראל כמו שאמר ותגר את בני ישראל . ופי' ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין ההתכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב : בעת עון קץ • בעת שבא קץ גלותם בעונם וי"ת בעידן תושלמת חוביהון : (ו) לכן חי אני • כי לדם אעשך • כלומר אתקינך ואזמינך לחרב : ודם ירדפך • כלומר שופכי דמים ירדפוך : ירדפך • הניקוד הדל"ת בחטף קמץ לבן אשר ובפתח לבן נפתלי : אם לא דם שנאת ודם ירדפך • שנאת שופכי דמים ונשמרת מהם ועתה ירדפוך וישיגוך וי"ת אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך : (ז) ונתתי • לשממה שם בפלס שמלה שפחה ונמשך פ"א הפעל בטעם : (ח) ומלאתי את הריו חלליו • ואמר גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחד כמו שמעו עמים כולם ואולם כולם תשובו והדומים להם רבים : חללי • חסוף : (ט) שממות עולם • נמשך פ"א הפע"ל בטעם : תישבנה • כתיב ופי' ענין ישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן : (י) יען אמרך את שני הגוים . ישראל ויהודה : ואת שתי הארצות • ארץ יהודה ובנימין וארץ שאר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות • ואמר תהיינה על הדבק יכן גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני הנה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה לשון יחידה כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד : וה' שם היה . שמע דבריהם ויהיב גמולם בראשם : (יא) לכן • ועשיתי כאפך וכקנאתך • כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך : אשר עשית משנאתיך בם • משנאתיך כתיב ביו"ד הרבוי ובא בסימן רבוי. הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם : ונודעתי בם כאשר אשפטך • כי בעבורם אשפטך • ואז אהיה נודע בישראל שנתתי נקם והם לי לעם וי"ת ואתגלי לטובהא להון כד אתפרע מינך : (יב) וידעתי • נאצותיך • בקמץ הנו"ן והאל"ף והוא מן הדגושים בולי האל"ף נאצה בשקל אפרה וכן פרשה ופרשת גדולת מרדכי שלא בדגש מפני הרי"ש : לאמר שממה • כתוב בה"א כמו לא שפכה וקרי בוי"ו :

ותגדילו

כלמות הגוים : ונטיתי ידי י"ו חסר את וסימ' נמסר בהאי סיפרא סימ' כ"ה : איבת ב' ובסיפרא וסימ' בשאט בנפש למשחית . יען היות לך איבת עולם . ושב ג' קמץ וסי' ודוד הולך ושב מעל שאול • ושב ורפא לו . והכרתי ממנו עבר ושב : ואת שתי ו' בקריאה וסימ' ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו • ואת שתי בניך הנמצאות • ואת שתי קצות שתי וחברו • ואת שתי נשיו הציל דוד דצקלג • יען אמרך את שני הגוים : נתנו ו' בקריאה וסי' כי חקך וחק בניך נתנו • למען אשר לא יגבהו • שמעתי את כל נאצותיך . נתנו

אשר נתנו קברתיה • שמה אדום וכל מלכיה • וידעת כי אני ה'

מצודת ציון

והבל : (ג) ומשמה . מלשון שממה וכפל הדבר לרוב השממון : (ד) חרבה • מלשון חורבן : (ה) איבת . ענין שנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג) : ותגר . ענין הולכה ושפיכה כמו וכמים הנגרים ארצה (ש"ב יד) : אידם • ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : (ח) גבעותיך . מל' גבעה והר : וגיאותיך . מל' גיא ועמק : אפיקיך • הם המקומות שהמים מוגרים בם בחוזק : (יא) וכקנאתך . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יב) נאצותיך • ענין

מצודת דוד

בארץ נכריה : (ל) וידעו . אז ידעו שאני עמהם והמה עמי המטיב לי : (לא) ואתן צאני . וחוזר ומפרש צאן מרעיתי הצאן שאני רועה אותם דעו שאדם אתם ר"ל אינכם בעיני כבהמות אלא חשובים וכדרך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקרא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם אם הייתם בעיני כבהמות : לה (ב) על הר שעיר . היא ארץ אדום היושבת בדרומה של א"י אולם הנבואה הזאת נאמרה לפי שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו לכן אמר הר שעיר : (ג) הנני אליך . הנה אני אלחם עמך : ונטיתי ידי • להכות בך : (ד) ואתה • ר"ל כל הארץ בכללה : כי אני ה' • הנאמן לשלם גמול : (ה) יען . בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והזלת דמי ישראל על ידי חרב בעת בוא עליהם אידם בחורבן הבית בעת בוא העון המשלים את הסאה ומשלים את הקץ : (ו) לדם אעשך • אעשה ארצך מלאה דמי הרוגים : ודם • אנשי שופכי דם ירדפוך : אם לא דם שנאת • וכי לא שנאת שופכי דם ומאד נשמרת מהם והנה עתה שופכי דם ירדפוך וישיגוך : (ז) את הר שעיר • ר"ל שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו : לשממה ושממה . כפל המלה יורה על מרבית השממון : (ח) את הריו • כי ינוסו על ההרים ושם ישיגם האויב ויהרגם : (ט) שממות עולם • עד עולם תהיה שממה ועריך לא תשובנה לקדמותן : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (י) יען . בעבור שאמרת את שתי הגוים וכו' הם יהודה וישראל וארצותם הנה מעתה תהיינה לי ואנחנו נירש אותן עד עולם : וה' שם היה • כאומר אבל לא כן יהיה כי ה' היה שם ר"ל מקום מקדש היה שם ואיך אם כן יעזבנו בידך : (יא) ועשיתי • אעשה לך כפי אפך וקנאתך אשר

רש"י

(יג) והעתרתם · הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת (לעיל ח) לשון רבוי : (יד) כשמוח כל הארץ · כשאשול אני את מלכותי אז תשמח הארץ כענין שנא' ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז) אז שממה אעשה לך : (ב) האח . שמחה : ובמות עולם · ארץ ישראל שהוא גובהו ונויו של עולם : (ג) שמות ושאוף אתכם מסביב . שהייתם משתוממים ותומהין לשחוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפי' ותאבים ומצפים להיותכם מורשה לשארית הגוים : ותעלו על שפת לשון . ועכשיו בחורבנכם הכל מדברים ומדובבים בכם לאמר האח הרי שממו : ודבת עם · פרלמנ"ט בלע"ז : (ה) למען מגרשה לבז · לפי שהיא גירושה לבז שהופלה לביזה : לשלל

יחזקאל לה לו

לאכלה : יג ותגדילו עלי בפיכם
והעתרתם עלי דבריכם אני
שמעתי : יד כה אמר אדני יהוה
כשמח כל־הארץ שממה אעשה־
לך : טו כשמחתך לנחלת בית־
ישראל על אשר־שממה כן אעשה־
לך שממה תהיה הר־שעיר וכל־
אדום כלה וידעו כי־אני יהוה :
לו א ואתה בן־אדם הנבא
אל־הרי ישראל ואמרת הרי ישראל
שמעו דבר־יהוה : ב כה אמר
אדני יהוה יען אמר האויב עליכם
האח ובמות עולם למורשה היתה
לנו : ג לכן הנבא ואמרת כה אמר
אדני יהוה יען ו ביען שמות ושאף
אתכם מסביב להיותכם מורשה
לשארית הגוים ותעלו על־שפת
לשון ודבת־עם : ד לכן הרי
ישראל שמעו דבר־אדני יהוה כה־
אמר אדני יהוה להרים ולגבעות
לאפיקים ולגאיות ולחרבות
השממות ולערים הנעזבות אשר
היו לבז וללעג לשארית הגוים
אשר מסביב :
ה לכן כה־אמר אדני יהוה אם־לא
באש קנאתי דברתי על־שארית
הגוים ועל־אדום כלא אשר נתנו־
את־ארצי ו להם למורשה בשמחת
כל־לבב בשאט נפש למען מגרשה
לבז : ו לכן הנבא על־
אדמת ישראל ואמרת להרים

תרגום

יג ואתרברבתון עלי במילי
פומכון ואסגיתון עלי
פתגמיכון קדמי שמיע :
יד כדנן אמר יי אלהים כמחדי
כל ארעא צדו אעביד לך :
טו כמא דחזיתא על אחסנת
בית ישראל דצדיאת ארעהון
כן אעבד לך צדו תהי טורא
דשעיר וכל אדום כולה
וידעון ארי אנא יי : א ואת
בר אדם אתנבי על טורי
ישראל ותימר טורי ישראל
קבילו פתגם יי : ב כדנן
אמר יי אלהים חלף די אמר
סנאה עליכון חדוא ובמת
עלם לירותא הות לנא :
ג בכן אתנבי ותימר כדנן
אמר יי אלהים חלף די
אתרברבו וחלף דחשיבו
לאחרבא ולאצדאה יתכון
מסחור סחור למהויכון ירותא
לשארא דעממיא ואתאמרתון
על שפת לישן ורננת עם :
ד בכן טורי ישראל קבילו
פתגמא דיי אלהים כדנן אמר
יי אלהים לטוריא ולרמתא
לפצידיא ולחיליא ולחרבתא
צדיתא ולקרויא שביקתא
דהואה לחוך וללעב לשארא
דעממיא דמסחור סחור :
ה בכן כדנן אמר יי אלהים
אם לא באשת פורענותי
גזרית במימרי על שארא
דעממיא ועל אדומאי כולהון
דיהבו ית ארעא בית שכנתי
להון לירותא בחדות כל לב
בצפות נפש בדיל לתרכותה
למבזה : ו בכן אתנבי על
ארעא דישראל ותימר לטוריא

רד"ק

והגדילו · שהייתם אומרים שאיני שומע דבריכם הרעים : והעתרתם · ענין רבוי דברים חזקים וכן נעתרות נשיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון : (יד) כה אמר . כשמח כל הארץ . כ"ף כשמח וכ"ף כשמחתך שני כפי הדמיון סמוכים כמו כעם ככהן כמוך כפרעה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמחת כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישראל שוין כלומר כמו ששמחת על נחלת ישראל כששממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך : (טו) כשמחתך · שמיה הר שעיר : בא הר מכונה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן כל אדום כלה ר"ל עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום : (א) ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל . אחר שדבר פורעניות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל : (ב) כה אמר . האח . כתרגומו חדוא : ובמות עולם . קרא הרי ישראל במות עולם לפי שא"י גבוה מכל הארצות ואמר היתה על הארץ הכוללת הבמות : (ג) לכן · יען ביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו : שמות ושאוף אתכם מסביב · שמות מקור בשקל הכנה תנות אל ואמר תנותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח שאפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אתם ושאף פועל יוצא ופירושו הגוים אשר סביבותיכם היתה מחשבתם ועסקם לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות"י חלף דיתרברבו וחולף דחשיבו לאחרבא ולאצדא יתכון מסחור סחור : ותעלו · הע"ן בשוא ופתח שלא כנהג כי משפטו על המנהג הע"ן בקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח : על שפת לשון ודבת עם . כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונותם בגוייהם והיו מדברים רעות על ישראל וכן שהיו ישראל מעליה על שפה והיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואיתאמרתון : (ד) לכן. כמו שאמר למעלה בפורענות בפרט כה אמר ה' להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרט כה אמר ה' להרים ולגבעות : ולחרבות השוממות . בגרי המ"ם במקצת ספרים ובמקצתם בשוא : (ה) לכן ועל אדום כלא · אל"ף במקום ה"א כמו והיה לכם לזרא קראנה לי מרא כן יתן לידידו שינא : את ארצי · ענינו כתרגומו ית ארע בית שכנתי : בשאט נפש . כלא בי"ת ואשר למעלה בפר' פלשתים בשאט בנפש בבי"ת : למען מגרשה לבז . שם במקום מקור כמו ולמשא את המחנות כאילו אמר גרוש אותה להיותה לבז וכן תירגם יונתן בדיל לתרכותה למבזה : (ו) לכן · כלימת גוים · כלא ה"א ולית כותיה וכלמתה בפרשה שאחרת כלימה

מרעה אחד : כשמחתך חד מן ד' זוגין מן ב"ב כ"ם ברישיהון וסי' בספר ל' ונמקו כל צבא השמים · בסיר ל' ירתית בסיר מצולה · בשמח ל' כה אמר אדני ה' כשמח · כשמחתך ל' לנחלת בית ישראל דסיפרא · ואינון מן א"ב כ' ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא : שמות ג' בקריאה וסימ' שמות החרודי · יען ביען שמות ושאוף · אשר שם שמות בארץ : כלא חד מן מלין דמשמשין א' בסוף תיבות' וכל חד וחד לית דכוו' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך האל"ף:

מצודת ציון

ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב) : (יג) והעתרתם · ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטרת (לעיל ח) : (ב) ובמות · ענין גבהות כמו' על במתי ארץ (ישעיה נח) : למורשה · מל' ירושה : (ג) שמות · מל' שממון : ושאף · ענין בליעה והשאבה אל הפה כמו שאפה רוח (ירמיה ב) : ודבת · ענין אמירה וע"פ רוב יאמר על האמירה הרעה וכן כי שמעתי דבת רבים (שם כ) : (ד) לאפיקים · מקומות שהמים נגרים שם בחוזק : ולגאיות · מל' גיא ועמק : לבז · מל' בזיון : (ה) קנאתי . ענין כעס : כלא · כמו כלה בה"א : בשאט · ענין בזיון וכן בשאט בנפש לעיל

מצודת דוד

אשר עשית להם מרוב השנאה שיש לך עליהם ר"ל אעשה עמך כערך שעשית עמו : ונודעתי בם . אהיה נודע וניכר בין בני ישראל למשגיח כאשר אשפוך מה שעשית לו : (יב) וידעת · אז תדע ששמעתי את כל דברי בזיונך שאמרת על הרי ישראל הנה שממו כי אנשיהם נתנו לנו לאכלה ולא נשאר שם מי מהם : (יג) ותגדילו · ואשר הגדלתם עלי בפיכם לדבר גדולות ודברי גאוה ואשר הרביתם עלי דבריכם בדברי חרוף הנה אני שמעתי את הכל ואין דבר נעלם ממני : (יד) כשמוח · בעת שתהיה שמחה בכל הארץ ואז אעשה אותם שממה וזהו בימות המשיח שיגולה מלכות שמים ותתרבה אז השמחה בעולם כמ"ש ה' מלך תגל הארץ וגו' (תהלים צז) : (טו) כשמחתך · כערך השמחה שהיה לך על נחלת בית ישראל על אשר נעשית שממה בערך הזה אעשה שמחה על שממותך : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : לו (ב) עליכם · על שוממותיכם אמר האח והוא ענין לשון שמחה : ובמות עולם · גבהות עולם היא א"י הגבוה מכל הארצות היא היתה לנו למורשה : (ג) יען וביען . הכפל לחזק ולומר בעבור זה לבד ראויים הם הבבליים לשאת כלימה וכאשר יאמר בסוף הענין : שמות ושאוף אתכם מסביב · ר"ל בבליים מסביב השמו אתכם ובלעו אתכם למען תהיו למורשה לשארית הגוים הנשארי' סביבותיכם : ותעלו · הייתם עולים על שפת ולשון ר"ל כולם היו מספרים ומדברים בכם : ודבת עם . כל עם מהעמים דברו בכם דברי גנות : (ד) לכן וגו' . לפי שארכו הדברים לזה אמר שוב לכן וכן דרך המקרא בכל מקום : הנעזבות . מיושביהן : (ה) אם לא . הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר : באש קנאתי · ר"ל בחוזק כעסי : להם · לעצמם : בשאט נפש · בבזות אותם בנפש : למען מגרשה · למען לגרש אותם להיות היא לבזיון ר"ל לא היה עיקר הכוונה לטובת עצמם כ"א לבזות את ישראל :

יחזקאל לו

וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי בְקִנְאָתִי
וּבַחֲמָתִי דִּבַּרְתִּי יַעַן כְּלִמַּת גּוֹיִם ל׳
נְשָׂאתֶם׃ ז לָכֵן כֹּה אָמַר כ"ג בטע׳ בסית׳
אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי אִם־
לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה
כְּלִמָּתָם יִשָּׂאוּ׃ ח וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל
עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפֶרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי ל׳. ל׳
יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא׃ ט כִּי הִנְנִי כ׳ כתנור
אֲלֵיכֶם וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנֶעֱבַדְתֶּם ל׳
וְנִזְרַעְתֶּם׃ י וְהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם ל׳
כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה וְנֹשְׁבוּ הֶעָרִים ל׳. כ׳
וְהֶחֳרָבוֹת תִּבָּנֶינָה׃ יא וְהִרְבֵּיתִי
עֲלֵיכֶם אָדָם וּבְהֵמָה וְרָבוּ וּפָרוּ ל׳
וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם ל׳
וְהֵטִבֹתִי מֵרִאשֹׁתֵיכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־ ג. ל׳
אֲנִי יְהֹוָה׃ יב וְהוֹלַכְתִּי עֲלֵיכֶם כ׳ עורים
אָדָם אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִירֵשׁוּךָ וְהָיִיתָ
לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא־תוֹסִף עוֹד ט"ו. ג׳ כ"ר
לְשַׁכְּלָם׃ יג כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן אֹמְרִים לָכֶם אֹכֶלֶת
אדם אָתְּי וּמְשַׁכֶּלֶת גּוֹיַךְ הָיִית׃ את ק׳ גויך ק׳
יד לָכֵן אָדָם לֹא־תֹאכְלִי עוֹד וְגוֹיַךְ וגוייך ק׳
לֹא תְכַשְּׁלִי־עוֹד נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ תשכלי ק׳
טו וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד כְּלִמַּת ג׳ ר"פ ולא נאטו לא. ב׳
הַגּוֹיִם וְחֶרְפַּת עַמִּים לֹא תִשְׂאִי־
עוֹד וְגוֹיַיִךְ לֹא־תַכְשִׁלִי עוֹד נְאֻם וגוייך ק׳ ל׳ חסר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
טז וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
יז בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־ ד׳ בכיפרא
אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וחד כדרכם
וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה ל׳
דַרְכָּם לְפָנָי׃ יח וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־
הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ יט וָאָפִיץ
אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם כ"ח חס׳ בסיפ׳ ל׳

תרגום

וּלְרָמָתָא לְפַצִּידַיָא וּלְחֵילַיָא
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא
בְּרוּגְזִי וּבְחֵימְתִי גְּזֵרִית
בְּמֵימְרִי חֲלַף דְּאִתְכְּנָעוּת
עַמְמַיָּא קַבֵּילְתּוּן׃ ז בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲנָא
קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי אִם לָא עַמְמַיָּא
דִּי בָזוּ יַתְכוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר
אִינוּן אִתְכְּנָעוּתְהוֹן יְקַבְּלוּן׃
ח וְאַתּוּן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל אִבְּכוֹן
תַּצְלְחוּן וּפֵרֵיכוֹן תְּטַעֲנוּן
לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קָרִיב יוֹם
פּוּרְקָנִי לְמֵיתֵי׃ ט אֲרֵי הָא
אֲנָא מִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן וְאִתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן
וְתִתְפַּלְחוּן וְתִזְדַּרְעוּן׃ י וְאַסְגֵּי
עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן וְיִתְיַתְּבָן קִרְוַיָּא
וְחָרְבָתָא יִתְבַּנְיָן׃ יא וְאַסְגֵּי
עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְיִסְגּוֹן
וְיִפְשׁוּן וְאוֹתֵיב יַתְכוֹן
כִּדְמִלְקַדְמִין וְאוֹטֵיב לְכוֹן
כִּדְמִן אוּלָא וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ׃ יב וְאַסְגֵּי עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא
יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיַחְסְנוּנָךְ וּתְהֵי
לְהוֹן לְאַחְסָנָא וְלָא תוֹסִיף עוֹד
לְתַכְּלוּתְהוֹן׃ יג כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאָמְרִין לְכוֹן
מְקַטֶּלֶת אֱנָשָׁא אַתְּ וּמְתַכֶּלֶת
עַמִּיךְ הֲוֵית׃ יד בְּכֵן אֱנָשָׁא
לָא תִקְטְלִין עוֹד וְעַמִּיךְ לָא
תְתַכְּלִין עוֹד אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
טו וְלָא אַשְׁמַע לִיךְ עוֹד
אִתְכְּנָעוּת עַמְמַיָּא וְחִסוּדֵי
עַמְמַיָּא לָא תְקַבְּלִין עוֹד
וְעַמִּיךְ לָא תְתַכְּלִין עוֹד אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים׃ טז וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃
יז בַּר אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יָתְבִין
עַל אַרְעֲהוֹן וְסָאִיבוּ יָתַהּ
בְּאוֹרְחָתְהוֹן וּבְעוֹבָדֵיהוֹן
כְּסוֹאֲבַת אִתְּתָא טוּמְאָה הֲוַת
אוֹרְחָתְהוֹן קֳדָמָי׃ יח וּשְׁפֵיכִית
חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן עַל דָּם זַכַּאי
דַּאֲשַׁדוּ עַל אַרְעָא וּבְפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן סַאֲבוּהָ׃ יט וְאַגְלֵיתִי
יַתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְאִתְבַּדַּרוּ בִמְדִינָתָא כְּאוֹרְחָתְהוֹן כְּבִישָׁתָא

רד"ק

כלימת הגוים. (ז) לכן. מבואר הוא: (ח) ואתם. ענפכם תתנו: רוצה לומר ענף עצמכם: ופריכם. בסגול הפ"א ויש ספרים בחירק: כי קרבו לבוא. פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבוא מצרימה פעל עומד מן הנוסף או פי׳ קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב יום פורקני למיתי: (ט) כי הנני. מבואר הוא: (י) והרביתי. כל בית ישראל כלה. הכפל לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום: (יא) והרביתי. כקדמותיכם. קבוץ מן קדמת שלף יבש: והטבותי מראשותיכם. אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקדם ויותר איטיב ממה שהיים בראשונה: והטבתי. מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והשלתי אתכם ומן והטיבותי כמו הטיבות כי היה עם לבבך את הניסותי נעל יתום ידי או הוא מורכב מן יער וסוב כי שני השרשים בענין זה: מראשתיכם. הרי"ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן האחד ראשה בנות האל"ף והקבוץ ראשות בפלס אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות בפלס כבשות כלאן אלא שנחה האל"ף וכן בסמיכות הבנוי: (יב) והולכתי. כשאוליאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם. ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר: (יג) כה אמר. לכם. כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו׳ כנגד הארץ: אתי. כתיב ביו"ד כדרך היו"ד הנוספת לנקבה הנמצאת כמו נעוריכי התלואיכי והדומים להם ונקראת כמשפט: גויך. חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכן וגויך ביו"ד אחת לבדה: (יד) לכן. לא תכשלי. כתיב וקרי תשכלי ופירושה קרוב: ולא תכשלי. כן כתיב קרי ויונתן תרגם תכשלי תתכלין: ויהי. (יז) בן אדם. כטומאת הנדה. לפי שעל דרך משל נקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילה בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי טהרתה וכן הרחיק האל יתברך ישראל והגלם לארצות העמים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שישובו אליו ויטהרו מעונותיהם: (יח) ואשפוך. מבואר הוא: (יט) ואפיץ. מבואר

תולדות אהרן ופריכם תשאו. מגלה יז סנהדרין נה (ברכות ה):

מצודת ציון

(לעיל כה): מגרשה. מלשון גרושין: (ח) תשאו. תלמחו ותגדלו: (י) תבנינה. מלשון בנין: (יא) והושבתי. מל׳ ישיבה: (יב) וירשוך. מל׳ ירושה: לשכלם. ענין מיתה ואבדון כמו והארץ משכלת (מ"ב ב) (יז) ובעלילותם. במעשיהם: (יט) ואפיץ. ויזרו. שניהם ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש"א י"ג) וכמו וזריתי

רש"י

(יב) לשכלם. לגרש יושביך מקרבך הוא קרוי שכול: (יג) אוכלת אדם את. למודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה: (טז) ויהי דבר ה׳ אלי לאמר: (יז) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו׳ כטומאת הנדה. המשילם הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותחזור לשוב אליה

ישאו ו׳ קמצין בקריאה וסימ׳ חטאם ישאו ערירים ימתו. כי את שארו הע"ה. ולבני קהת לא נתן כי עבדת. זהב ולבונה ישאו ותהלות ה׳. המה כלמתם ישאו. עליו משל ישאו. ואתם ד׳ ר"פ בקריאה בטעמא וסימ׳ קמון ישראל וכתבן בשבתא. ופי׳ ביהושע סי׳ י"ח: ולא תוסף ד׳ בקריאה וסימ׳ נוע תנוע ארץ כשכו׳. והולכתי עליכם אדם. עין שזפתהו. ואמר עד פה תבא: תוסף ג׳ חסרים יו"ד בקריא׳ וסימ׳ ולא תסף עוד לשכלם. כי אם תציל. ובוגדים באדם תוסף: על אדמתם ד׳ וסימ׳ בקבצי את בית ישראל. ונתן עץ השדה את פריו. בית ישראל יושבים.

מצודת דוד

(ו) יען. בעבור שסבלתם כלימה מן העובדי כוכבים: (ז) אני נשאתי את ידי. כן הוא דרך שבועה וכמ"ש וגם אני נשאתי ידי להם (לעיל כ): אם לא. הוא ענין שבועה: כלימתם. הכלימה הראויה להם יסבלו הם: (ח) ענפכם תתנו. לא תהיו עוד שממה כ"א תגדלו ענפים ותשאו פרי מאכל לעמי ישראל כי קרבו לבוא אל ארצם: (ט) כי הנני. הנה אני אשגיח ואפנה אליכם ותהיו נעבדים כעבודת שדה בהרישה ותהיו נזרעים לא כמו שהייתם לשעבר שממה ומשמה: (י) כל בית ישראל כולה. ר"ל אף בני עשרת השבטים ישובו הנה: ונושבו הערים תהיינה מיושבות באנשים: (יא) ופרו. יעשו פירות ר"ל יולידו בנים ובנות והכפל במלות נרדפות לחוזק: והושבתי. אושיב אתכם בארצכם כמו שישבתם בימי קדם ואטיב עמכם עוד יותר ממה שהיה לכם בראשונה עד שלא גליתם: וידעתם. אז תדעו שאני ה׳ הנאמן במאמרי: (יב) והולכתי עליכם. כאלו יאמר על ההרים מעתה אוליך עליכם אדם ותחזר ומפר׳ את עמי ישראל והם ירשוך: לשכלם. להיות אבודים וגרושים ממך: (יג) יען. בעבור שהעובדי כוכבים אומרים על מקומות א"י אוכלת אדם את ר"ל למודה אתה ומורגלות לכלות ולאבד בני אדם כי מתחלה נאבדו וכלו בה הכנענים יושבי הארץ ולאח"ז כלו בה בני ישראל אשר ישבו תחתם: ומשכלת גוייך היית. דרכך לשכל ולאבד הגוים היושבים בך והו׳ כפל ענין במ"ש: (יד) אדם לא תאכלי עוד. כשישובו ישראל לארצם לא יכלו בך: וגוייך לא תשכלי עוד. כפל הדבר במ"ש: (טו) ולא אשמיע וכו׳. ר"ל לא יכלימו עוד אותך בדבר זה ולא תסבלי עוד חרפה בעבור זאת כי מאז לא תשכילי עוד את גוייך להיות נאבדים בך: (יז) כטומאת הנדה. כמו טומאת הנדה שעי"ז היא מרוחקת מבעלה כן היתה דרכם טמאה לפני עד להרחיקם: (יח) ואשפוך. לכן שפכתי עליהם חמתי בעבור דם הנקי אשר שפכו ובעבור טמאה את הארץ בגלוליהם: (יט) כדרכם. כגמול

וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ כ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ כא וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃
כב לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ כג וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ כד וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ כה וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃
כו וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ כז וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃
כח וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ כט וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ ל וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃
לא וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים

מִקַּלְקְלָא אִתְפְּרָעִית מִנְהוֹן׃ כ וַעֲלוֹ לְבֵינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלִיאוּ לְתַמָן עַל דַאֲחִילוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי בְּדַאֲמְרִין לְהוֹן אִם עַמֵיהּ דַייָ אִלֵין וְאֵיכְדֵין מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ גְלוֹ׃ כא וְחָסִית עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דְאַחִילוּהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלִיאוּ לְתַמָן׃ כב בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא בְּדִילְכוֹן אֲנָא עָבֵיד בֵּית יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דַאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָא דְאִתְגְלֵיתוּן לְתַמָן׃ כג וְאֲקַדֵּישׁ יַת שְׁמִי רַבָּא דְאִתְחַל בֵּינֵי עַמְמַיָא דַאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן עַמְמַיָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּד אִתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵיהוֹן׃ כד וַאֲקָרֵיב יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאֲכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִכָּל מְדִינָתָא וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעֲכוֹן׃ כה וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרָתָא דְחַטָּאתָא וְתִדְכּוֹן מִכָּל סַאֲבָתְכוֹן וּמִכָּל טַעֲוָתְכוֹן אֲדַכֵּי יַתְכוֹן׃ כו וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָּחִיל וְרוּחַ דְּחִילָא אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאֶתְבַּר יַת לִבָּא דְרַשִׁיעָא דְהוּא תַּקִּיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָּחִיל קֳדָמַי לְמֶעְבַּד רְעוּתִי׃ כז וְיַת רוּחַ קוּדְשִׁי אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאַעְבֵּיד יַת דִּי בִקְיָמַי תְּהָכוּן וְדִינַי תִּטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן׃ כח וְתִיתְבוּן בְּאַרְעָא דִיהָבִית לַאֲבָהַתְכוֹן וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא׃ כט וְאֶפְרוֹק יַתְכוֹן מִכָּל סוֹאֲבָתְכוֹן וַאֲבָרֵיךְ יַת עִבּוּרָא וְאַסְגֵּי יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא׃ ל וְאַסְגֵּי יַת פֵּרֵי אִילָנָא וַעֲלָלַת חַקְלָא בְּדִיל דְּלָא תְקַבְּלוּן עוֹד חִסוּדֵי כַּפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָא׃ לא וְתִדְכְּרוּן יַת אוֹרְחָתֵיכוֹן בִּישָׁתָא וְעוֹבָדֵיכוֹן דְּלָא תַקְנִין וּתְדַנְקוּן וּתְהוֹן חָזַן עַל

כ' ח' · ד' ס"פ בסיפ' · ג' בכתוב בסיפ' · ו"ב בליש' · ל' וכל קרי' סמהולל · כ"ד · ב' ומ"ל ב' י' ב' · י' · ל' חסר בסיפר' · ל' בסיפרה · ב' וא"ב · ב'

רש"י

אליו ג (כ) ויבוא · לפי שאמר בית ישראל בראש הפרשה קרא כל הפרשה בלשון יחיד ומדרש אגדה הקב"ה בא עמהם בגולה ושמע אחן מה היו אומרים השבאין הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן במדרש איכה רבתי : ויחללו את שם קדשי · השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו : (כב) לא למענכם אני עושה · התשועה שאושיעכם : (כג) וקדשתי את שמי · ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכם מן הגוים : (כה) מים טהורים · אכפר עליכם ואעביר טומאותיכם כהזית מי חטאת המעבירין טומאת המת : (כו) לב חדש · יצר שנתחדש למובה

תולדות אהרן באמר להם · יומא פו : מים טהורים · מגלה ג קידושין עב (קידושין סד) : לב חדש · יומא מא) לב האבן · ברכות לב סוכה נב : אל הדגן · בכורות נם :

מצודת דוד

כגמול דרכם ומעשיהם כן שפטתים : (כ) ויבוא אל הגוים · וכאשר בא אל הבבליים שגלו ביניהם נתחלל על ידיהם שם קדשי כי העובדי כוכבים ההם אמרו עליהם הנה עם ה' אלה ועכ"ז יצאו מארצו ומבלי יכולת לא השאירם בארצו : (כא) אשר חללוהו · ר"ל אשר נתחלל על ידיהם : (כב) אני עושה · את האמור בענין להוציאם מארץ העמים ולהביאם אל ארצם : אשר חללתם · אשר נתחלל על ידכם : (כג) וקדשתי · מעתה אקדש את שמי הגדול וכו' : בהקדשי · בעת אהיה מקודש על ידיכם לעיני הגוים אז ידעו הגוים שאני ה' המושל בכל : (כד) ולקחתי וגו' · ובזה אקדש שמי כי אקח אתכם מן הגוים וכו' : (כה) וזרקתי וגו' · ר"ל אכפר עוונם ואעביר טומאת חטאתם כהזיית מי אפר פרה המעביר טומאת המת : (כו) לב חדש וגו' · ר"ל לב ישר ומוכנע ורצון טוב : לב האבן · לב החזק והקשה כאבן : לב בשר · לב נכנע ורך כבשר : (כז) ואת רוחי וגו' · ר"ל אחזיר לכם רוח הנבואה מה שהיה נחסר כל ימי הגולה : ועשיתי · ר"ל אעיר לבבכם שתלכו בחוקי ולשמור משפטי בלב ולעשותם . (כח) לעם · להאמין בי ולשמור מצותי : לאלהים · לעזור לכם ולהושיע אתכם : (כט) והושעתי וגו' · ר"ל ארחיק אתכם מכל טומאת העון שהייתם רגילים בו כי יעיר לבבם להיות נזהרים מהם : וקראתי אל הדגן והרביתי אותו · ר"ל אצוה שיפרה וירבה : (ל) למען וגו' · ר"ל באופן שלא תקבלו עוד בגוים חרפת רעב כי מאז לא יקראו לכם חסירי לחם : (לא) וזכרתם · וכאשר תזכרו דרכיכם הרעים אז תכירו בעיני עצמיכם ר"ל אתם תשפטו הכריתה על עצמיכם בעבור הרעה

רד"ק

מבואר הוא : (כ) ויבא . לשון יחיד דרך כלל ובדרש על דרך בכל צרתם לו צר : ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו · זהו חלול הש"י שאומרים העמים על ישראל עם ה' אלה כבר נקראו עם ה' אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה ושנה כאילו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת ה' להוציאם יאמרו איך בחר בהם ואח"כ נאצם והשליכם מעל פניו וי"ת ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי כדאמרין להון עמא דה' אילין ואיכדין מארעא בית שכינתי' גלו: (כא) ואחמול. מבואר הוא : (כב) לכן . מבואר הוא : (כג) וקדשתי. מבואר הוא: (כד) ולקחתי. מבואר הוא : (כה) וזרקתי · דרך משל כמו שהטמא נטהר במים שטובל בהם ובהזאת מי חטאת כן הטמא מעונות נטהר בכפרה וי"ת ואשבוק לחוביכון כמה דמדכן במי אדיות' ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל תועבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון : (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם . החדוש הוא שיהיה הלב שומע ורוח נכונה לקבל דברי האל יתברך באהבה וכן ת"י לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא רשיעא דהוא תקיף כאבנא : לב בשר . לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לב דחיל קדמי למעבד רעותי : (כז) ואת רוחי . וית רוח קדשי : (כח) וישבתם . מבואר הוא: (כט) והושעתי. וקראתי . כאלו אני קורא אליו שירבה בהשפיעי עליו ושמרי אותו מן השדפון והירקון ושאר הפגעים : (ל) והרבתי · לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים . כי א"י צריכה לגשמים יותר מן הארצות האחרות לפיכך הרעב מצוי בה יותר משאר ארצות והעד אברהם יצחק ואלימלך וכשאדם יוצא מארצו לארץ אחרת בעבור הרעב הוא חרפה : וזכרתם

בשבתם על אדמתם : שמה ד' סוף פסוק בסיפרא וס מ' מן העמים אשר נפצו שמה. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו . בעשרים וחמש שנה לגלותינו · סביב שמונה עשר אלף : לעיניהם כ"ד וסי' נמסר בסדר חקת התורה: ומכל גלוליכם חד מן ח' מלין בתרי טעמי פי' הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסי' מושבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור ; התרותיה ואת כל התרותי' בקע דמלכים · מבליגיתי · גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר · מכל תועבותיכם · כי למבראשונה דד"ה ; ונבזבותך לאהרן הב שהם הרהיבוני . וסימ' מהמ"ג תלרש:

מצודת ציון

וזריתי פרש (מלאכי ב): (כא) ואחמול. מל' חמלה וחס : (כה) וזרקתי . ענין הזיה כמו וזרקו בני אהרן (ויקרא א'): מים טהורים . כן יקראו מי אפר פרה כי מטהר טומאת המת . (כו) ורוח . ענין רצון כמו האני. נותן בו רוח (ישעיה לז) : והסירותי . מלשון הסרה : (ל) ותנובת . ענין צמח ופרי

(לא) וזכרתם. ונקטתם בפניכם. תהיו נכרתים בעיני עצמכם כשתזכרו עונותיכם תאמרו בדין הכריתנו האל יתברך והגלנו מארצנו וי"ת ותדנקון ותהון תוהן: (לב) לא למענכם. בושו והכלמו. דין הוא שתבושו ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני אוציא אתכם מן העמים ואביא אתכם אל ארצכם ומה שאמר לא למענכם פירוש שלא יצאו מהגלות אלא על ידי התשובה וכבר פירשנו בזה הענין בספר ישעיהו בפסוק וירא כי אין איש: (לג) כה אמר ה'. ונבנו החרבות. הה"א בסגול והחי"ת בקמץ חטף והרי"ש בקמץ: (לד) והארץ. מבואר הוא: (לה) ואמרו. העוברים שמה היו אומרים העוברים כן וי"ת כי אחר שתשוב ליושבה יאמרו כן ויימרון ארעא דין דישראל דהות צדיא תבת למיהוי כגנתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכן תקיפין יתיבו: והערים החרבות. בצרי הרי"ש: (לו) וידעו. אשר ישארו סביבותיכם. ורואה בחורבנה ורואה בישובה כמעט זמן ידעו כי לא היה יכול להיות דבר זה אלא מהאל יתברך: אני ה' דברתי ועשיתי. דברתי זה על ידי הנביא וכן עשיתי כמו שדברתי:

ומעלליכם אשר לא־טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם: לב לא למענכם אני־עשה נאם אדני יהוה יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל: לג כה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את־הערים ונבנו החרבות: לד והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל־עובר: לה ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו: לו וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי ׀ אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי: לז כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית־ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם: לח כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה:

לז א היתה עלי יד־יהוה ויוצאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: ב והעבירני עליהם סביב ׀ סביב

חוביכון ועל תועבתיכון: לב לא בדילכון אנא עביד אמר יי אלהים יתידע לכון בהיתו ואתכניעו מאורחתכון בית ישראל: לג כדנן אמר יי אלהים ביומא דאדכי יתכון מכל חוביכון ואתיב ית קרויא ויתבנין חורבתא: לד וארעא דהות צדיא תתפלח חלף דהות צדו לעיני כל דעדי: לה ויימרון ארעא דדן ישראל דהות צדיא תבת למהוי כגינתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכין תקיפין יתיבו: לו וידעון עממיא די ישתארון סחרניכון ארי אנא יי בניתי מפגרתא קימית צדיתא אנא יי גזרית במימרי ואקים: לז כדנן אמר יי אלהים עוד דא אשתאיל לכון במימרי לבית ישראל למעבד להון אסגינון באנשא ואצלחינון בבעירא: לח כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהוין קרויא ארעא דישראל דהואה חריבן יהון מליין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי: א שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי ואשרני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אנשא: ב ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי

(לז) כה אמר ה'. עוד זאת אדרש. עוד אהיה נדרש להם בזאת הברכה שארבה אותם: כצאן אדם. אדם הם ישראל שהם אדם כמו שפירשנו למעלה אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמר כצאן עם כ"ף הדמיון ופירש אחר כן כצאן קדשים וי"ת כצאן אדם אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא: (לח) כצאן קדשים. ופירש אח"כ כצאן ירושלם במועדים וזהו הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם ג' פעמים בשנה שהיו רבים: הערים החרבות. בא בצרי הרי"ש וי"ת כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושל' בזמן מועד פסחא כן יהון קרוי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מלוין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא ה'. אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי אז היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאים לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחטו שם ולאוכלו שם כמו שכתוב בתורה: (א) היתה עלי יד ה'. ויניחני. כתרגומו והשריני ענין מנוחה: בתוך הבקעה. אפשר שהיא הבקעה שבאה לו הנבואה בה כבר כמו שאמר בתחילת הספר: והיא מלאה עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא והענין הזה הראה לו הקב"ה למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה ויש בזה מחלוקת בדברי רז"ל תניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר באמת משל היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו' והרגום אנשי גת וגו' ויתאבל אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו' כמו שכתוב בפ' חלק: (ב) והעבירני. וכל זה במראה הנבואה: עליהם סביב סביב. כדי שאראה אותם כולם

תולדות אהרן יד ה'. עקידה שער נ עקרים מד פל"ה: סביב סביב. סנהדרין צב:

לטובה: (לא) ונקוטות' בפניכ'. דמוניי"ר בלע"ז תמהו בעצמיכ' בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה: (לד) והארץ הנשמה תעבד. הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת: (לה) היתה כגן עדן. עכשיו נהפכה להיות כגן עדן: והערים החרבות. זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו: (לז) אדרש לבית ישראל. אתפתה להם בתפלתם כדורשם אותי על זאת: ארבה אותם. אדם כצאן לרוב: (לח) כצאן קדשים. שהיא באה לירושלים במועדי פסחים לשון אחר כתרגומו אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא כלומר שלא יהיו עוונותיהם נזכרים עליהן: (א) היתה עלי יד ה' ויוציאני ברוח ה' וגו'. יד ה' כל יד ה' שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמתמגע אל מקום שהרוח חפץ: והיא מלאה עצמות. רבותינו אמרו שהיו משבט אפרים שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום אנשי גת הנולדי' בארץ כמו שאמור בדברי הימים: (ב) והעבירני עליהם סביב. לבקעה ולא הכניסו לתוכה לפי שהיה כהן:
סתמיינה

בושו ג' מ"ל וסימ' ואם נכלמו מכל אשר עשו. בושו והכלמו מדרכיכם בית. בך בטחו ולא בושו: דברתי ועשיתי ד' וסימ' נמסר בסיפרא דא סי' י"ז: כצא' ז' בקריאת וסימ' התיקם כצאן לטבחה והקדישם. כצאן קדשים כצאן ירושלם ב' בפסוק. יחד אשימנה כצאן בצרה. ביום ההוא כצאן עמו. נחשבנו כצאן טבחה. תתננו כצאן מאכל: היתה ת' ר"פ בקריאה וסימ' היתה עלי יד ה' ויוציאני. היתה לי נחלתי. היתה לי דמעתי להם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר: ג' מ"ל גבי נו"ן בליש' העברה וסימ' והעבירני עליכם סביב סביב. ויאמר המלך לעברי.

מצודת ציון

ופרי וכן ויאכל תנובת שדי (דברים לב): (לא) ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניהם (לעיל ו): (לג) והושבתי. מל' ישיבה: ונבנו. מל' בנין: החרבות. מל' חורבה: (לד) הנשמה. מלשון שממון: תחת. במקום: (לה) הלזו. הזאת וכן ויאמר בלשון זכר האיש הלזה (בראשית כד): והנהרסות. מל' הריסה ונתיצה: בצורות. מל' מבצר וחוזק: (לח) במועדים. מל' מועד וחג: כצאן אדם. ר"ל רבוי בני אדם: (א) ברוח: ענין

מצודת דוד

הרעות שעשיתם ותאמרו שבדין נכרתם בגולה: (לב) אני עושה. את הגאולה הזאת: יודע לכם. יהיה ידוע לכם שאין הגאולה למענכם כי בושו והכלמו מדרכיכם אשר לא טובים ואיככם כדאים להביא הגאולה: (לג) ביום טהרי. ר"ל כשאכפר עליהם: והושבתי. להיות מיושבת באנשים: (לד) הנשמה. אשר היא שוממה תעבד אז בחרישה ובזריעה: (לה) ואמרו. העוברים דרך בה יתמהו ויאמרו הנה הארץ הזאת שהיתה נשמה היתה עתה כגן הנטועה בעדן: בצורות ישבו. נתיישבו באנשים ובמגדלים ובחומות עד שהמה בצורות וחזקות: (לו) וידעו הגוים וכו'. ר"ל הגוים הנשארים יכירו לדעת שאני הוא בניתי את הנהרסות ונטעתי הנשמה ולא נעשה הדבר במקרה: אני ה' דברתי. אני הוא המדבר שכן יהיה ואני הוא העושה הדבר: (לז) עוד זאת אדרש וגו'. ר"ל עוד בדבר זה אהיה נדרש להם למלאות משאלותם בדרשם על זאת: ארבה אותם. ר"ל וזהו הדבר שארבה אותם מבני אדם כרבוי הצאן: (לח) כצאן קדשים. כמספר צאן קדשים והוא ומפרש כצאן ירושלים: במועדיה. ר"ל כצאן המובא לירושלים במועדי ה' להקריב על המזבח: כן תהיינה. כמספר הזה תהיינה הערים וכו': צאן אדם. ר"ל מרבית בני אדם ולפי שדרך הצאן להתרבות מאד אמר פלא צאן בדרך משל על הפלגת הרבוי: כי אני ה'. הנאמן במאמרי: לז (א) יד ה'. כח חוזק הנבואה: ויוציאני. הוציא אותי ממקומי: ברוח ה'. ר"ל הנבואה היה ברגון המקום

וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה
וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה ל"א בטעם בסיפרא · ל'
וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה יָדָעְתָּ׃
ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־הָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת
הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ ל'
ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ ז'
וִחְיִיתֶם׃ ו וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים ג' ובענין
וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי ל' חסר
עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם ב'
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז וְנִבֵּאתִי
כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי פ' ז
וְהִנֵּה־רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם
אֶל־עַצְמוֹ׃ ח וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם ב' · י"ב
גִּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר ח' · ל'
מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם׃ ט וַיֹּאמֶר
אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא בֶן־אָדָם ד'
וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ
וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ׃ ל' · ל' ומ"ל ל' וחד ויחיו
י וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם
הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־רַגְלֵיהֶם חַיִל ל' וחד ויחיו
גָּדוֹל מְאֹד־מְאֹד׃
יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הָעֲצָמוֹת ג' בטעם כסיפ'
הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה
אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה ג'
תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ׃ יב לָכֵן הִנָּבֵא

בְּקַעְתָּא וְהָא יְבִישִׁין לַחֲדָא׃
ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הֲיֵיחוֹן
גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמָרֵית יְיָ
אֱלֹהִים אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ׃
ד וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל גַּרְמַיָּא
הָאִלֵּין וְתֵימַר לְהוֹן גַּרְמַיָּא
יַבִּישַׁיָּא קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ׃
ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְגַרְמַיָּא
הָאִלֵּין הָא אֲנָא מָעֵיל בְּכוֹן
רוּחָא וְתֵיחוֹן׃ ו וְאֶתֵּן עֲלֵיכוֹן
גִּידִין וְאַסֵּיק עֲלֵיכוֹן בִּסְרָא
וְאַקְרוּם עֲלֵיכוֹן מַשְׁכָא וְאֶתֵּן
בְּכוֹן רוּחָא וְתֵיחוֹן וְתֵידְעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ז וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא
דְאִתְפַּקֵּדִית וַהֲוָה קָל
כְּאִתְנַבָּיוּתִי וְהָא זִיעַ וּקְרִיבוּ
גַּרְמַיָּא גַּרְמָא לְוָת חַבְרֵיהּ׃
ח וַחֲזֵית וְהָא עֲלֵיהוֹן גִּידִין
וּבִסְרָא סְלֵיק וּקְרַם עֲלֵיהוֹן
מַשְׁכָא מִלְעֵילָא וְרוּחָא לֵית
בְּהוֹן׃ ט וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל
רוּחָא אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם וְתֵימַר
לְרוּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
מֵאַרְבַּע רוּחַיָּא אַתְיָא רוּחָא
וְעוֹלִי בִּקְטִילַיָּא הָאִלֵּין וְיֵיחוּן׃
י וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא דִי פַּקְדַנִי
וְעָלַת בְּהוֹן רוּחָא וִיחִיוּ וְקָמוּ
עַל רַגְלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָן סַגִּיאָן
לַחֲדָא לַחֲדָא׃ יא וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל אִינוּן הָא אִינוּן אָמְרִין
יְבִישׁוּ גַּרְמָנָא פְּסַק סִבְרָנָא
אֲבַדְנָא לָנָא׃ יב בְּכֵן אִתְנַבֵּי

רש"י

(ג) התחיינה · הנראה בעיניך שיוכלו לחיות : (ו) ונתתי עליכם גידים וגו' · ובספר איוב הוא אומר עור ובשר תלבישני תחיל' ואחר כך ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט ומחזר ולובש שמה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחיל' בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח"כ עצמות וגידים : וקרמתי . לשון קרום איקרוסיי"ר בלע"ז : (ז) ויהי קול · והנה רעש העצמות שהיו שופכין זה לזה : עצם אל עצמו · עצמות כל אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אצל מקו' חבורו : (ט) מארבע רוחות · כל מקום שהלכו נשמותיהן לסוף ד' רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו: ופחי · כמו נופח בפחם (ישעי' נד) : (יא) העצמות האלה כל בית ישראל המה · רמז ודוגמא לכל בית ישראל בצרותם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו באלות אבדה תקותינו ומה נוחיל לתשועה עוד דבר אחר כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחייתם עכשיו הם אומרים אבדה תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשימותו המתים : (יב) לכן הנבא.

שעתיד

העבירוני ג' אשר יעבירוני : הנה אני ז' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על ארני · הנה אני ה' אלהי כל בשר . הנה אני מביא בכם רוח · הנה אני פותח את קברותיכם · הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנה אני לוקח את בני ישראל · בונה בית : ובשר ח' בקריא' וסי' זאת הפע' עצם מעצמי ובשר מבשרי · ואנשי קדש · ובש' כי יהי' בו בערו שחין . והערבי' מביאים לו לחם ובשר ב' בפסוק · וראיתי והיה עליה' גידים ובשר עלה · לחם חמודות לא אכלתי · עור ובשר תלבישני · ועצמות : ויאמר ג' בטעם זרקא בסיפרא וסימ' העצמו' האל' · זקני

תולדות אהרן וחייתם : (כלאים לב שבת ג) : אל הרוח . זוהר ויחי : מארבע רוחות · פס שמות : העצמות האלה . מגלה לא סנהדרין לב :

רדק

כולם ומה שפירש"י זכרונו לברכה סביב סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן איך טמא להעביר התער על ראשו ועל זקנו וכן תרגם יונתן על הכהנים ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש : (ג) ויאמר . בן אדם . מבואר הוא : (ד) ויאמר · הנבא . מבואר הוא : (ה) כה אמר · מביא בכם רוח · אחר הבשר והעור והגידים כמו שאמר בפסוק שאחר על הסדר : (ו) ונתתי עליכם גידים · כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כן העור כי הוא העליון ומה שאמר איוב עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני לא אמ' שהעור והבשר הם תחלה ביצירה לפי שזכרם בתחלה שהרי אמר תלבישני שהם כמו לבוש שהוא עליון : וקרמתי . פעל יוצא ויקרם עליהם עור פעל עומד כמו שאומר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום ובדברי רז"ל אמרו כדי שיקרמו פניה : (ז) ונבאתי . ותקרבו . העצמות שכבר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בסימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בשני סימנין ותקרבנה וכמוהו ואלמנותיך עלי תבטחו וברוב עצם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם אל עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה : (ח) וראיתי . ובשר עלה . פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר וי"מ עלה גדל כמו ופעל אחד מגוריה : (ט) ויאמר · מארבע רוחות בואי הרוח . זו היא רוח החיים לפיכך אמר מארבע רוחות כלומר מאיזה עבר שתהיה תבא כי הוא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח ובעוד שאמר אחר שאמר והעליתי אתכם מקברותיכם: ופחי . פירשו נשב על משקל גשי מן נגש מענין ויפח באפיו נשמת חיים : בהרוגים האלה : אינו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה נאמרת גם כן על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב : (י) והנבאתי חסר תי"ו התפעל ומשפטו והתנבאתי לפיכך נדגשה הנו"ן לחסרון התי"ו : (יא) ויאמר אלי . העצמות האלה כל בית ישראל המה . אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמר יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו וגו' כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו אמר זה שהראיתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות שארך זה כמה והרי הם כאילו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא נראה בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואיך נחיה אלף שנים או יותר נגזרנו לנו לעצמינו : (יב) לכן · אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם

מצודת דוד

המקום לא ברצוני כ"א בע"כ : והיא מלאה עצמות · אחז"ל שהיו מבני אפרים שמהרו את הקץ לצאת ממצרים והרגום אנשי גת : (ב) והעבירני · העביר אותי סמוך להם סביבותם למען יראה איכותם וכמותם ולא העבירו בין העצמות לפי שהיה כהן : והנה רבות . ר"ל ראיתי שהמה רבות מאד ויבשות מאד : (ג) התחיינה . הוא בה"א השאלה כי שאלו אם אפשר שיחיו העצמות האלה : אתה ידעת · כאומר הנה לפי הטבע אין מקום שיחיו אולם אם רצונך שיחיו הנה כן יחיו ומי א"כ יודע רצונך אלא אתה וא"כ ידעת אם יחיו : (ה) מביא בכם רוח · ר"ל בהעצמות יבוא רוח ואויר נושב ומזה יבוא מעט חיות בעצמות להתנועע ולהתקרב זה לזה כמפורש בענין : (ו) ונתתי וכו' . אחר שיתקרבו העצמות כ"א למקום הראוי לו אתן עליכם גידים לחבר ולקשר העצמות זה בזה : וקרמתי · אעשה עליכם קרום של עור ואחר זה אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים : כי אני ה' . והכל בידי : (ז) ויהי קול · מן הרוח והאויר הנושב : והנה רעש · והנה נדנוד ותנועה מן העצמות וקרבו כל אחד אל העצם הדבוק בו כשהיה חי : (ח) והנה עליהם · ר"ל נתן עליהם גידים וכו' : ורוח אין בהם · עדיין לא היה בהם רוח החיוני : (ט) מארבע רוחות . ר"ל מכל מקום שהלכו נשמותיהן לסוף לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבואו ויכנסו בגופי ההרוגים האלו ויחיו : (יא) כל בית ישראל המה · ר"ל המה מרמזים להיות לאות וסימן על כל בית ישראל המתים בגולה : הנה אומרים · מתי הגולה אומרים הנה עד שלא תבוא הגאולה כבר נהיו מתים ויתייבשו עצמותינו ואבדה א"כ תקותינו מה שאנו מקוים אל הגאול' הואיל ואנו נכרתו לעצמנו ולא נהיה בחברת האנשים הרואים את הגאולה ובאלו יאמרו ומה א"כ תועלת לנו עם הגאולה : (יב) הנה אני פותח וגו' . בזמן הגאולה אפתח קברותיכם ואעלה אתכם

משם

מצודת ציון

ענין רצון : ויניחני . מל' הנחה : הבקעה . העמק : (ו) וקרמתי · מל' קרום כענין קליפה ובדרז"ל קרום שעלה מחמת מכה (חולין מ"ג) : (ז) רעש . ענין נדנוד ותנועה : (ח) ויקרם · נעשה קרום : (ט) ופחי · מל' הפחה ונשיבה :

נגזרנו

ואמרת אליהם כה־אמר אדני
יהוה הנה אני פתח את־קברותיכם (ד' ומ"ל)
והעליתי אתכם מקברותיכם עמי
והבאתי אתכם אל־אדמת ישראל׃ (ח')
וידעתם כי־אני יהוה בפתחי את־ (ל' וחד פתחיו)
קברותיכם ובהעלותי אתכם (ל' ומ"ל)
מקברותיכם עמי׃ יד ונתתי רוחי
בכם וחייתם והנחתי אתכם על־ (ג' וכטנין י"ג)
אדמתכם וידעתם כי אני יהוה
דברתי ועשיתי נאם־יהוה׃ (ד')
טו ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃
טז ואתה בן־אדם קח־לך עץ אחד (כ"ד כסיפרא)
וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל (ל' כסיפרא)
חברו ולקח עץ אחד וכתוב עליו (חבריו ק' ל')
ליוסף עץ אפרים וכל־בית ישראל
חברו׃ יז וקרב אתם אחד אל־אחד (חבריו ק' כ"ת חס' ל')
לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך׃
יח וכאשר יאמרו אליך בני עמך (ב' ר"פ יענו אתו)
לאמר הלוא־תגיד לנו מה־אלה לך׃
יט דבר אלהם כה־אמר אדני יהוה (ג' חס' ככיפרא)
הנה אני לקח את־עץ יוסף אשר (ט'. וחס')
ביד־אפרים ושבטי ישראל חברו (חבריו ק')
ונתתי אותם עליו את־עץ יהודה
ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי׃ (ל'. וכ"כ)
כ והיו העצים אשר־תכתב עליהם
בידך לעיניהם׃ כא ודבר אליהם (כ"ד. י"א)
כה־אמר אדני יהוה הנה אני לקח (ז'. ט' וחסר)
את־בני ישראל מבין הגוים אשר (ט' כסיפרא)
הלכו־שם וקבצתי אתם מסביב (כ"ח חס' כסיפ')
והבאתי אותם אל־אדמתם׃
כב ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ

ותימר להון כדנן אמר יי
אלהים הא אנא פתחית ית
קבריכון ואסק יתכון
מקבריכון עמי ואעיל יתכון
לארעא דישראל׃ יג ותידעון
ארי אנא יי כד אפתח ית
קבריכון וכד אסיק יתכון מגו
קבריכון עמי׃ יד ואתן רוחי
בכון ותיחון ואשרי יתכון על
ארעכון ותידעון ארי אנא יי
גזרית במימרי ואקים אמר יי׃
טו והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר׃ טז ואת בר
אדם סב לך לוחא חדא וכתוב
עלוהי לשבטא דיהודה ולבני
ישראל אחיהון וסב לוחא חדא
וכתוב עלוהי לשבטא דיוסף
די הוא שבטא דאפרים וכל
בית ישראל אחיהון׃ יז ותקריב
יתהון חד לות חד לך ללוחא
חד ויהון לחוד בידך׃ יח וכד
יימרון לך בני עמך למימר
הלא תחוי לנא מה אלין לך׃
יט אתנבי להון כדנן אמר יי
אלהים הא אנא מקריב ית
שבטא דיוסף די הוא שבטא
דאפרים ושבטי ישראל
אחיהון ואחביר יתהון עלוהי
ית שבטא דיהודה ואעבדינון
לעמא חד ויהון חד קדמי׃
כ ויהון לוחיא דיתכתוב עליהון
בידך לעיניהון׃ כא ואתנבי
להון כדנן אמר יי אלהים הא
אנא מקריב ית בני ישראל
מביני עממיא דאתגליאו
לתמן ואכנוש יתהון מסחור
סחור ואעיל יתהון לארעהון׃
כב ואעביד יתהון לעמא חד

רשי

שעתיד אני להחיותם שנית: (טו) ויהי דבר ה' אלי לאמר. (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגומר וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לאמר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו: ולקח עץ אחד וכתוב עליו. זה ליוסף עץ אפרי' ושאר תשעה שבטים שהיו אחרי ירבעם' שהיו משבט אפרי': (יז) והיו לאחדים. אני אחבר לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: (יט) הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי ממלכות

יהודה: אל אדמת ח' בסיפרא וסי' נמסר בריש סיפרא סי' י"ב: ותנחתי ג' וסימ' אל נא תמש מזה. והנחתי והתכתי. ונתתי רוחי בכם וחייתם: ליוסף ח' וסימ' ויספר שר המשקים. ויולד ליוסף בארץ. ויקרבו ימי ישראל למות. ויאמר ליוסף הנה אביך. כה תאמרו ליוסף אנא. קח לך עץ אחר וכתוב עליו. כי יהודה גבר באחיו. ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף: לקח ח' וחסר בקריאה וסי' אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה ארור לקח שוחד להכות נפש דם. ויצאו בני הנביאים אשר בית אל. ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו. הנני לקח מסך. אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים. הנני לקח את בני ישראל מבין הגוים. יוסר לץ לקח לו קלון. ותר ולקח

תולדות אהרן כפתחי. שבת קנב תענית כ: עץ אחד. עקידה שער נא:

רדק

ואם כמשמעו מבואר הוא ומחלוקת יש בדברי רז"ל על המתים כחוצה לארץ מהם אמרו כי כחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיהם יעלו לא"י בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח כי בח"ל יחיו כמו מתי א"י שהרי אמר פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: (יג) וידעתם. מבואר הוא: (יד) ונתתי רוחי בכם. זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר ובהעלותי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים א"כ מה שאמר אח"כ ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל ולא יחטאו עוד שיעדם גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: וחייתם. הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שנאמר בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם. הבטיחם שלא יגלו ממנה עוד: ויהי. (טז) ואתה. ולבני ישראל חברו. שבט בנימין שהיה עם שבט יהודה לעול' גם לאחר שנחלק' המלכו': חברו. כן כתיב לפי שהיה בשבט א': ליוסף עץ אפרים. לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטים על שם אפרים: וכל בית ישראל חברו. חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמ' בית יעקב: (יז) וקרב. צווי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו כתר לי פלג לשונם: לך לעץ אחד. אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בשני עצמו שהוא סי' למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד: והיו לאחדים בידך. שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס וי"ת כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרגם לוחיא ובפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרים ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרי' את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתים לעץ אחד לעמא חדא: (יח) וכאשר. כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל: (יט) דבר. חבירו. כתיב וקרי חביריו: ונתתי אותם עליו. אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה: עליו. פירושו עמו: את עץ. פירושו עם עץ: (כ) והיו. מבואר הוא: (כא) ודבר. מבואר הוא: (כב) ועשיתי. ולא יהיה. כתיב על דרך כלל וקרי יהיו: ולא

מצודת ציון

(יא) נגזרנו. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג'): (יד) והנחתי. מלשון מנוחה: (יט) עץ. ר"ל שבט מלוכה ולפי שעשה משל עץ אחז לשון עץ: עליו. ר"ל עמו כסמוך לו: אם

מצודת דוד

מהם חיים וקיימים אתם עמי וכאומר הנה החיה בעצמות הבקעה היא לאות על התחיה העתידה: והבאתי וגו'. וא"כ גם אתם הראו הגאולה: (יג) וידעתם וכו' בפתחי וכו'. ר"ל בעת אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם משם אתם עמי אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי: (יד) ונתתי רוחי בכם. אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם ואז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי אני דברתי ואני עשיתי כאשר דברתי: (טז) עץ אחד. חתיכת עץ אחד: ליהודה ולבני ישראל חבריו. המלות האלה כתוב עליו כאומר העץ ההוא מרמז על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בנימין שהתחברו עליו להיות מלכות אחת: ולקח עץ אחד. ועוד לקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכו' כאומר על יוסף מרמז העץ ההוא והוא אפרים הבא מיוסף שמלכות ישראל נקראת על שמו לפי שמלך הראשון היה עליהם ירבעם הבא מאפרים ומרמז העץ ההוא עליו ועל שאר השבטים שהתחברו עמו להיות תחת ממשלתו: (יז) וקרב אותם. תקרב העצים זה אל זה להיות נראים לך כאלו המה חתיכת עץ אחד: והיו לאחדים בידך. כשיהיו עדיין בידך יתחברו יחד ע"פ נס ויהיו חתיכה אחת באמת: (יח) הלא תגיד' ר"ל הלא מהראוי שתגיד לנו למה אלה לך על מה תרמז בזה: (יט) את עץ יוסף. ר"ל שבט מלכות יוסף אשר היא ביד אפרים: ושבטי ישראל חבריו. ר"ל וגם אקח שבטי ישראל שהתחברו עמו ואתן אותם עליו ר"ל עם אפרים אתנם להיות שבט מלכות יהודה ואעשה אותם לשבט מלכות אחד וכן תקום הדבר בידי החזקה: (כ) והיו העצי' ר"ל העצי' ההם אשר תכתוב עליהם הדברים האלה תאחזם בידך לפניהם: (כא) ודבר אליהם. בעת תאחז העצים ההם בידך תדבר אליהם כה אמר ה' וגו': (כב) לגוי אחד בארץ. כשיהיו בארץ ובהר ומרום בהרי ישראל

הם

רש"י

מתלכות: (כה) לעבדי ליעקב · כעין שנתתיה ליעקב בלי מצרי': (ב) אל גוג . כך שם המלך: המגוג . שם האומה כד"א גומר ומגוג (בראשית י): (ד) ושובבתיך · אעשה אותך שובב אנבו"ייסיר בלע"ז כל ההולך בשרירות לבו נקרא שובב כמו (ישעיה נ"ז) וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך . דרך חיה להוליאה בחחים שבלחייה לפי שאינה רוצה לצאת גם אני אתן בלבך הרהורין ויצר המוסך אותך מארצך לבא על ארץ ישראל

נפשות חכם: ומלך אחד ח' מן י' יחידאין אחד ולית להון זוגא וסי' על אחר ל' תתרים אשר אמר אליך · ואת אח' ל' עשר ילדיו ויעבר · ונשיא אחד ל' נשיא אחד למטה ב' בו · וראש אחד ל' בא מדרך אלון מעוננים דשפטים · ונביא אחד ל' זקן דמלכים · ומלך אחד ל' יהיה לכלם למלך · ודרך אחד ל' ליראה אתי כל הימים · לא אחד ל' מי יתן טהור: משכני ג' בקריאה וסימ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל · בטמאם את משכני אשר · והית משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' בסיפרא וסי' נמסר במסרה רבת' בערך אל: רב ל"ג קמצים וסי' נמסר במסרה רבתא בערך רב:

תולדות אהרן ודוד עבדי · סנהדרין נח: גוג נשיא . ברכות נח: נשיאי ישראל · סנהדרין יז:

יחזקאל לז

בהרי ישראל ומלך אחד יהיה
לכלם למלך ולא יהיה־עוד לשני
גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות
עוד: כג ולא יטמאו עוד בגלוליהם
ובשקוציהם ובכל פשעיהם
והושעתי אתם מכל מושבתיהם
אשר חטאו בהם וטהרתי אותם
והיו־לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים: כד ועבדי דוד מלך עליהם
ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי
ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם:
כה וישבו על־הארץ אשר נתתי
לעבדי ליעקב אשר ישבו־בה
אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם
ובני בניהם עד־עולם ודוד עבדי
נשיא להם לעולם: כו וכרתי להם
ברית שלום ברית עולם יהיה אותם
ונתתים והרביתי אותם ונתתי את־
מקדשי בתוכם לעולם: כז והיה
משכני עליהם והייתי להם לאלהים
והמה יהיו־לי לעם: כח וידעו הגוים
כי אני יהוה מקדש את־ישראל
בהיות מקדשי בתוכם לעולם:
לח א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: ב בן־אדם שים פניך אל־
גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך
ותבל והנבא עליו: ג ואמרת כה
אמר אדני יהוה הנני אליך גוג
נשיא ראש משך ותבל:
ד ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך
והוצאתי אותך ואת־כל־חילך
סוסים ופרשים לבשי מכלול כלם
קהל רב צנה ומגן תפשי חרבות

ג' סבירין כעבר · ל' · ל' · יהיו ק' · ל' מלעיל · ב' · כ"ח חס' כסיפרא · ס' · ל' מ"ל · וג' מ"ל בליש' · ל' ותד בניכם ובני · ד' כסיפרא · ל' · ג' · ל' ותד על גוג · ל' · ב' חד מ"ל · ו' כסיפרא מ"ל · ל"ג

תרגום

בארעא בטור קודשא דישראל ומלכא חד יהי לכולהון למהוי מלכא ולא יהון עוד לתרין עממין ולא יתפלגון עוד לתרתין מלכון עוד: כג ולא יסתאבון עוד בטעותהון ובשקוציהון ובכל מירדיהון ואפרוק יתהון מכל מותבניהון דחבו קדמי בהון ואדכי יתהון ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא: כד ועבדי דוד מלכא עליהון ופרנס חד יהי לכולהון ובדיני יהכון וקימי יטרון ויעבדון יתהון: כה ויתיבון על ארעא דיהבית לעבדי ליעקב דיתיבו בה אבהתכון ויתבון עלה אינון ובניהון ובני בניהון עד עלמא ודוד עבדי מלכא להון לעלם: כו ואגזר להון קים שלם קים עלם יהי עמהון ואברכינון ואסגי יתהון ואתן ית מקדשי ביניהון לעלם: כז ואשרי שכינתי ביניהון ואהוי להון לאלהא ואינון יהון קדמי לעם: כח וידעון עממיא ארי אנא יי מקדש ית ישראל במהוי מקדשי ביניהון לעלם: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם קביל נבואה על גוג ארעא מגוג רב ריש משך ותבל ואתנבי עלוהי: ג ותימר כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך גוג רב ריש משך ותבל: ד ואשדלינך ואתן שירין על ליסתך ואפיק יתך וית כל משריתך סוסון ופרשין לבושי גמיר כולהון משרין סגיאן די מזינין בעגילין ותריסין אחדי סיפין

רד"ק

(כג) ולא יטמאו. מבנין התפעל ושפטו יתטמאו: (כד) ועבדי דוד מלך · שהמלך המשיח יקרא שמו דוד לפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד או רמז לתחיית המתים: (כה) וישבו . לעבדי ליעקב · לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ זכר יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: (כו) וכרתי · יהיה אותם · פי' עמם כי יש מן השרשים שפירושם עם: ונתתים . פי' ונתתים בארצי או בברכתי וי"ת ואברכינון: (כז) והיה משכני עליהם · פ"י ביניהון לפי שבמקומות קשור שכינה אל יתב' עם בתוך ומה שאמר במקום הזה עליה' לומר כי מוראו יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעול': (כח) וידעו · מבואר הוא: ויהי · (ב) בן אדם . אל גוג ארץ המגוג · מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל ואמרו המגוג בה"א הידיעה ואין ה"א הידיעה באה על שם אדם אפשר שהוא שם היה כי הראשון שהיה בן יפת שם היולא ממנו נקראים מגוג שמתיחסים אל מגוג הראשון וכן שבט המנשה ועל שם היחס שבא ה"א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם והל עומד במקום שנים כאילו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל · גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומו' האלה משך ותובל ואמרו נשיא ראש הוא ענין כפול במלות שונות והוא סמוך על סמוך וכן מבחר וטוב לבנון מספר מפקד העם: (ג) ואמרת. מבואר הוא: (ד) ושובבתיך · אשברך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי רז"ל דברים שמשבבים לבו של אדם ואמרו ושובבתיך ר"ל אשבר לבך עד שתתאוה מאד לצאת ממקומך לבא אל א"י ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה האל ית' כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך · על דרך משל למשוך אותך כמו שמושים לדג ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדליך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה אדי ישדל: לבושי מכלול כולם · בכל מיני עדי: קהל רב צנה ומגן · בידם

מצודת ציון

את . עם: (כב) יחלו . ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות (דניאל י"א): (כג) ובשקוליהם . מל' שקץ ותעיב: (כד) ורועה. ר"ל מנהיג: (כז) משכני · ר"ל השראת שכינתי והוא מלשון משכן ותנייה: (ב) גוג . כן שם המלך: המגוג משך ותובל · שמות אומות והיו מבני יפת כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס (בראשית י): (ד) ושובבתיך . ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו משובה ישראל (ירמיה ג): חחים · הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכ' ע"י וכן ויביאוהו בחחים (לעיל יט): בלחייך . כן נקראו חלק הפה ממעל ומתחת: מכלול . מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי: צנה ומגן . שמות כלי מלחמ' עשויות להציל מהכ' חרב וחניתו: תופשי · אוחזי: חרבות מל' חרב וכובע

מצודת דוד

שם אעשה לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ועשרת השבטים עם לבד: ולא יחלו וכו' . כפל הדבר במ"ש: עוד . ר"ל עד עולם: (כג) ולא יטמאו עוד . לא יהיו נטמאים עוד בעבודת כוכבים וביתר הפשעים שנטמאו בהם בהיותם בבבל: והושעתי וכו' · כי רבים מהם נטמאו בין הבבליים במקום מושבותיהם בזמן הגולה והרשיעו כמוהם ולכן אמר אושיע אותם להוציאם משם לחזור לדת ישראל ואטהר אותם מטומאת עונם כי אסלח להם ומאז יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי ואני אהיה להם לאלהים להושיע להם ולעזור אותם:

(כד) ועבדי דוד · מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם: ורועה אחד . כי לא ימליכו עוד עטרת השבטים מלך לעצמם מבלעדי: וחוקותי ישמרו · ישמרו בלב ויעשום בפועל: (כה) לעולם · ר"ל עד עולם לא תפסוק המלוכה מזרע דוד: (כו) ברית שלום · שישבו בארצם בשלום והברית הזה יהיה עמהם עד עולם: ונתתים · ר"ל אתן אותם במקומם ולא יזוזו משם: לעולם · ולא תחרב עוד: (כז) והיה משכני · משכן שכינתי יהיה עליהם ואהיה להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי: (כח) וידעו וכו' בהיות וכו' . ר"ל כשתתמיד מקדשי בתוכם לעולם אז ידעו הגוים שאני ה' הקדשתי את ישראל להיות עמי: לח (ב) אל גוג ארץ המגוג . מלת אל משמש בשתים כאלו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש . כפל המלה בשמות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) ועל גוג יאמר שהוא נשיא גם על משך ותובל: (ג) הנני אליך . הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו': (ד) ושובבתיך · אתן בלבך להיות שובב ומורד ואתן חחים בלחייך למשוך אותך ע"י כדרך שמושכים החיות אל מקום הנרצה ר"ל אעיר לבך אל הדבר ואוציא אותך ממקומך עם אגפיך במרכבות סוסים ופרשים וכולם יהיו מלובשים במלבושי פאר ויהיו עם רב בצנה ובמגן וכולם יתפשו חרבות כדרך אנשי מלחמה:

רד"ק

בלינס ומגן: (ה) פרס. כולם מגן וכובע. במגן וכובע וכובע מלרע: (ו) גמר וכל אגפיה. ר"ל עדת גמר וכל חיילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן ת"י משירייתהא: בית תוגרמה. כמו בית ישראל וי"ת מדינת גרממיא וכן אמרו רז"ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום: ירכתי צפון. כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון: אגפיו. אגפי תוגרמה: (ז) הכון והכן לך. הכון אתה והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך וילכו עמך: (ח) מימים רבים תפקד. אמרו כי מימי אלכסנדרוס מלך יון היו בני מגוג נסגרים שם בסוף צפון כי הסגירם שם אלכסנדרוס אחר ההרים ולא יצאו משם עוד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר בפי בני העולם בצאתך כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית נסגר ולא היית יוצא ביניהם: באחרית השנים. זה יהיה בעת הישועה אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם: משובבת מחרב. כמו ושובבתיך תשובבת מחרב העמים וי"ת מענין שב דתבו עלה מקטולי חרבא: (ט) ועלית. כשואה. כהמון מים רבים שבאים פתאום ומשמיעי' קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם: אותך. כמו אתך בדגש ענינו כמו עמך: (י) כה אמר. מבואר הוא: (יא) ואמרת. על ארץ פרזות. כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פי' ערי השדה שאין להם חומה: אבוא השוקטים. אל השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו אל ירושלם וכן רבים: (יב) לשלל. להשיב ידך על חרבות נושבות. להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשא משירייתך: עשה מקנה וקנין. האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקנינם ותרגם יונתן ואצלחו בנכסין וקנין: יושבי על טבור הארץ. השמים יבא הסמיכות על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך ונקראת א"י טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור באמצע הגוף ויונתן תרגם על תוקפא דארעא לפי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות: (יג) שבא. וכל כפיריה. מלכים ושרים וכן כפיר גוים

כֻּלָּם: ה פָּרַס כּוּשׁ וּפוּט אִתָּם כֻּלָּם
מָגֵן וְכוֹבָע: ו גֹּמֶר וְכָל־אֲגַפֶּיהָ בֵּית
תּוֹגַרְמָה יַרְכְּתֵי צָפוֹן וְאֶת־כָּל־אֲגַפָּיו
עַמִּים רַבִּים אִתָּךְ: ז הִכֹּן וְהָכֵן לְךָ
אַתָּה וְכָל־קְהָלֶךָ הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ
וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר: ח מִיָּמִים רַבִּים
תִּפָּקֵד בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים תָּבוֹא אֶל־
אֶרֶץ מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב מְקֻבֶּצֶת
מֵעַמִּים רַבִּים עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
הָיוּ לְחָרְבָּה תָּמִיד וְהִיא מֵעַמִּים
הוּצָאָה וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח כֻּלָּם: ט וְעָלִיתָ
כַּשֹּׁאָה תָבוֹא כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ
תִּהְיֶה אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים
רַבִּים אוֹתָךְ: י כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ
דְבָרִים עַל־לְבָבֶךָ וְחָשַׁבְתָּ מַחֲשֶׁבֶת
רָעָה: יא וְאָמַרְתָּ אֶעֱלֶה עַל־אֶרֶץ
פְּרָזוֹת אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים יֹשְׁבֵי לָבֶטַח
כֻּלָּם יֹשְׁבִים בְּאֵין חוֹמָה וּבְרִיחַ
וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם: יב לִשְׁלֹל שָׁלָל
וְלָבֹז בַּז לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת
נוֹשָׁבֹת וְאֶל־עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם
עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן יֹשְׁבֵי עַל־טַבּוּר
הָאָרֶץ: יג שְׁבָא וּדְדָן וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ
וְכָל־כְּפִרֶיהָ יֹאמְרוּ לְךָ הֲלִשְׁלֹל

כּוּלְהוֹן: ה פָּרְסָאֵי כּוּשָׁאֵי
וּפוּטָאֵי עִמְּהוֹן כּוּלְהוֹן מְזַיְנִין
בַּעֲגִילִין וְקוּלְסִין: ו גּוֹמֶר וְכָל
מַשִׁרְיָתָהָא מְדִינַת גֶּרְמַמְיָא
סִיפֵי צִפּוּנָא וְיַת כָּל
מַשִׁרְיָתְהוֹן עַמְמִין סַגִיאִין דִי
עִמָּךְ: ז אִזְדָרַז וְאַתְקֵין לָךְ
אַתְּ וְכָל מַשִׁרְיָתָךְ דְאִתְכְּנִישׁוּ
עֲלָךְ וּתְהֵי לְהוֹן לְמַטְרָא:
ח מִיוֹמִין סַגִיאִין תִּמְנֵי מַשִׁרְיָתָךְ
בְּסוֹף שְׁנַיָא תֵּיהַךְ עַל אַרְעָא
דְתָבוּ עֲלַהּ מִקַטְלֵי חַרְבָּא
דְאִתְכְּנָשׁוּ מֵעַמְמִין סַגִיאִין עַל
טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ
לְחָרְבָּא תְּדִירָא וְאִינוּן מִבֵּינֵי
עַמְמַיָא אִתְגְלִיאוּ וְיִתִיבוּ
לְרוּחְצָן כּוּלְהוֹן: ט וְתִסַק
בְּאִתְרְגוּשְׁתָּא תֵּיתֵי כַּעֲנָנָא
דְסָלֵק וְחָפֵי יַת אַרְעָא תְּהֵי
אַתְּ וְכָל מַשִׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין
סַגִיאִין דִי עִמָּךְ: י כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
יִסְקוּן הִרְהוּרִין עַל לִבָּךְ וּתְחַשֵׁב
מַחְשְׁבָן בִּישָׁן: יא וְתֵימַר אֶסַק
עַל אַרְעָא דְיָתְבָא שְׁלֵיוָא
בְּקִרְוֵי פַּצְחַיָא אֵהַךְ עַל עַמָּא
דְשָׁקְטִין וְשָׁרָן לְרוּחֲצָן כּוּלְהוֹן
יָתְבִין בְּלָא שׁוּרָא וְעַבְרִין
וְדָשִׁין לֵית לְהוֹן: יב לְמִבַּז
בִּזָא וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה לְכַנָשָׁא
מַשִׁרְיָתָךְ עַל חָרְבָתָא
דְאִתְיַתְבָא וְעַל עַמָּא דְאִתְכְּנָשׁוּ
מִבֵּינֵי עַמְמַיָא דְאַצְלָחוּ בְּנִכְסִין וְקִנְיָנִין יָתְבִין עַל תּוּקְפָּא דְאַרְעָא: יג שְׁבָא וּדְדָן וְתַגָרֵי יַמָּא וְכָל מַלְכָּהָא יֵימְרוּן לָךְ

רש"י

ישראל: (ו) וכל אגפיה. כל סביביה: (ז) הכון והכן לך. הכון אותך והכן לך חיל אחרי'. הכון הזדמן: והיית להם למשמר. דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך יצאו ולהעמיד משמרות שלא יבא מפחית על חילו בלילה: (ח) מימים רבים תפקד. מימים רבים שחטאת לי תפקד עתה לפני לזכור עונותיך ולהשיב גמולך ואימתי באחרית השנים לבא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב שחזרו יושבים מן הגולה אשר גלו שם ע"י חרב האויב: אשר היו לחרבה תמיד. זה שנים רבות וסמוך לבואך עליה' חזרו: והיא מעמים הוצאה. והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך: (ט) כשואה. כחשך המכסה את הארץ. שואה ברואו"ס בלע"ז: (י) יעלו דברים. יסקון הרהורין מחשבת רעה להלחם בעדי: (יא) על ארץ פרזות. יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במבטח ואינ' יראים להתאסף אל ערי מבצר: פרזות. כמו מערי הפרזי מאין חומה: אבוא. אל השוקטים ואראה מה הוא מבטחם: (יב) להשיב ידך על חרבות נושבות. להשמית שנית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו: ואל עם מאוסף. מעמים העושים עתה מקנה וקניין: על טבור הארץ. על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא אמצעי של אדם ותשופע מכל צדדיו: (יג) וכל כפיריה. סוחרים חריפין שהם רגילין לצאת ולשוט ככפירים בכל המדינו'

תכון ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' הכן והכן לך אתה וכל קהלך. הכון לקראת אלהיך ישראל. קדמא חסר: כשואה ל' וחד כשואה בשוא תחת הכ"ף ואינון מן א"ב מן ב"ב חד מלרע וחד מלעיל כ"ף בריש תיבותא וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך כ': לשלל שלל חד מן כ"ו פסוקים בקריאה ראית בהון כל א"ב וסימ' וזה הדבר אשר צוה לקטו ממנו. או הנסה אלהים לבוא: ירוע תדעו כי לא יוסף ה' דיהושע. ויצא אחד השדה ללקוט אורות. ואלישע ישב בביתו. ויבאו המצרעים האלה בקצה המחנה. על כן חרה אף ה' בעמו. המתקדשים והמטהרים אל הגנות. כה אמר ה' עשו משפט. ובאו הכשדים הנלחמים. הלא כגעת בה רוח הקדים. לשלול שלול ולבוז בז. ונשמדו במות. ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם. ונגש חרש בקוצר. לכן חכו לי נאם ה'. ולקחת כסף וזהב דזכרית. ויהי לעזיהו חיל. יש אחד ואין שני גם בן ואח. ונשלוח ספרים ביד הרצים. די מטור' אתגזרת אבן. דתא מתצפא. ואלו עיר וקריש. ארין צבית. ועלי חטה חסר; תלתיה דגבעוני נידון

מצודת ציון

(ה) וכובע. כן יקרא כלי המגן שעל הראש: (ו) אגפיה. כנפיה וכן וכל אגפיו (לעיל י"ב) ויאמר על התפשטות החיילות: (ז) הכון. מל' הכנה: קהליך. אסיפת עם: (ח) תפקד. ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כא). משובבת. מלשון הושבה: (ט) כשואה. ענין חושך כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל): אותך. עמך: (יא) פרזות. כן יקראו הערים אשר אין חומה להם וכן פרזות תשב ירושלים (זכריה ב): השוקטים. מל' השקט ומנוחה: ובריח. הוא המטה הסוגר הדלתות: (יב) עושה. ענין אסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב): טבור. הוא השרר ובדרז"ל ופיו סתום וטבורו פתוח (נדה ל) וכן מעם טבור הארץ (שופטים ט): (יג) כפיריה. שרים.

מצודת דוד

(ה) אתם. יהיו אתם בעזרתם: כולם מגן וכובע. כולם יבואו במגן וכובע: (ו) ירכתי צפון. היושבים בפאת צפון: עמים רבים אתך. יבואו עמך: (ז) הכון והכן לך. הכין עצמך והכן לך אחרים ור"ל אתה וכל קהליך הנאספים עליך לעזרה: והיית להם למשמר. כי שמירת החיל מן הנזק מוטל על ראש הצבא: (ח) מימים רבים תפקד. תהיה נזכר להפרע ממך על מה שעשית מימים רבים והוא כי המה עזרו אל האויב הבא על ישראל: באחרית השנים. בסוף השנים תבוא אל ארץ אשר שבו יושביה להתיישב בה ממקום שגלו ע"י חרב האויב: מקובצת מעמים רבים. המה נקבצו בה מן העמים הרבים שהיו פזורים שמה בגולה: על הרי ישראל. עתה יפרש מה הוא הארץ ואמר על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד ר"ל זה זמן רב: והיא. העדה היושבת עתה בה הוצאה מן העמים ממקום גלותם ועתה המה כולם יושבים לבטח: (ט) ועלית'. אתה תעלה עליהם למלחמה ותבוא פתאום כחשך הבא פתאום ולפי מרבית העם תהיה כענן המכסה את הארץ וחוזר ומפרש מי הם יהיו כענן ואמר אתה וכל אגפי חילך ועמים רבים אשר עמך ומוסב למעלה שאמר מימים רבים תפקד כי באחרית השנים תבוא וכו' ושם תקבל גמולך משלם: (י) ביום ההוא. בעת שישובו ישראל אל אדמתם: יעלו דברים וכו'. ר"ל תהרהר הרהורים: (יא) על ארץ פרזות. על היושבים בערי הפרזי: אבוא אל השוקטים. אבוא אל השוקטים במנוחה ויושבים לבטח ר"ל אינם נשמרים מן האויבים להתאסף בערי המבצר כי לבם בטוח מן האויב ולכן יושבים מבלי חומה סביב ואין להם בריח ודלתים וכאומר והואיל וכן אכבוש אותם בקלות רב: (יב) לשלול שלל. חשוב לשלול שללם ולהשיב ידך לבוא שנית למלחמה על החרבות שנתיישבו מקרוב ולפי שכבר נא פעם בעזרת האויב כמ"ש למעלה לכן אמר להשיב ידך: מאוסף מגוים. המאוספים מבין העכו"ם ממקום גלותם: עושה מקנה וקנין. מאספים מקנה בקר וצאן ושאר דברים הנקנים

שלל אתה בא הלבז בז הקהלת
קהלך לשאת ׀ כסף וזהב לקחת
מקנה וקנין לשלל שלל גדול:
יד לכן הנבא בן־אדם ואמרת לגוג
כה אמר אדני יהוה הלוא ׀ ביום
ההוא בשבת עמי ישראל לבטח
תדע: טו ובאת ממקומך מירכתי
צפון אתה ועמים רבים אתך רכבי
סוסים כלם קהל גדול וחיל רב:
טז ועלית על־עמי ישראל כענן
לכסות הארץ באחרית הימים תהיה
והביאותיך על־ארצי למען דעת
הגוים אתי בהקדשי בך לעיניהם
גוג: יז כה־אמר אדני יהוה האתה־
הוא אשר־דברתי בימים קדמונים
ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים
בימים ההם שנים להביא אתך
עליהם: יח והיה ׀ ביום ההוא ביום
בוא גוג על־אדמת ישראל נאם
אדני יהוה תעלה חמתי באפי:
יט ובקנאתי באש־עברתי דברתי
אם־לא ׀ ביום ההוא יהיה רעש
גדול על אדמת ישראל: כ ורעשו
מפני דגי הים ועוף השמים וחית
השדה וכל־הרמש הרמש על־
האדמה וכל האדם אשר על־פני
האדמה ונהרסו ההרים ונפלו
המדרגות וכל־חומה לארץ תפול:
כא וקראתי עליו לכל־הרי חרב נאם
אדני יהוה חרב איש באחיו תהיה:
כב ונשפטתי אתו בדבר ובדם
וגשם שוטף ואבני אלגביש אש

ג׳ . ג׳ · כ״ד ורפי · ג׳ כענין דגשים · ב׳ וכענין · ג׳ · ג׳ · כ״ד · ל׳ ומ״ל וחד וקדמונים · י״ג מ״ל · כולהון פתחין · ס׳ פסוקים וכל וכל וכל · כ׳ ויגוע כל בשר · ל׳ ח׳ ומ״ל · ג׳ · ב׳

הלמבז בזא את אתי הלמעדי
עדאה כנישת משריתך
למיסב כסף ודהב למשבי
נכסין וקנינין למעדי עדי סגי:
יד בכן אתנבי בר אדם ותימר
לגוג כדנן אמר יי אלהים
הלא בעדנא ההיא כד יתבון
עמי ישראל לרוחצן תידע
פורענות גבורתי: טו ותיתי
מאתרך מסיפי צפונא את
ועממין סגיאין די עמך רוכבי
סוסון כולהון משרין סגיאין
ועם סגי: טז ותיסק על עמי
ישראל כעננא דסליק וחפי
ית ארעא בסוף יומיא תהי
ואיתינך על ארעא בית
שכנתי בדיל דידעון עממיא
פורענות גבורתי כד אתקדש
בך דיהון חזן בפורענותך גוג:
יז כדנן אמר יי אלהים האת
הוא דמלילית ביומי קדם ביד
עבדי נביי ישראל דאתנביאו
ביומיא האינון מלקדמת דנא
שנין סגיאין לאיתאה יתך
עליהון: יח ויהי בעדנא ההיא
ביום מיתי גוג על ארעא
דישראל אמר יי אלהים
יסליק רוגזי וחימתי:
יט ובאתגראה פורענותי
במדלק אשת רוגזי גזרית
במימרי אם לא ביומא ההוא
יהי זיע סגי על ארעא
דישראל: כ ויזועון מן קדמי
נוני ימא ועופא דשמיא וחית
ברא וכל רחשא דרחיש על
ארעא וכל אנשא די על אפי
ארעא ויתפגרון טוריא
ויתפלשון מגדליא וכל שור רם לארעא יתחמר:
כא ואזמניניה למפל בחרבא על טורי ישראל עמי אמר
יי אלהים חרב גבר באחוהי תהי: כב ואתפרע מניה
במותא ובקטלא ומטר מגבר ואבני אלגביש אשתא

רש"י

המדינות ויודעין איזה מקום העושר: יאמרו לך הלשלול שלל אתה · כלומר מי הגיד לך את מקום העושר שידעת כי לארץ מלאה שלל ובז אתה הולך ושם באמת ימצא הון עתק: (יד) תדע. ת"י תדע פורענות גבורתי כלו׳ תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם: (יז) האתה הוא. בלשון תימה יאמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו׳ (זכריה יד) ורבותינו אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תיקרי שנים אלא שנים (בפס"ח) שני נביאים נתנבאו נבואה א׳ בפרק אחד (אבל לא בסגנון אחד): (יח) והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל וגו׳: (יט) רעש גדול · על ידי קולות ורעמים כמו שהוא אומר: (כ) ונפלו המדרגו׳. אני שמעתי שהם סלעי׳ הזקופי׳ וחלויים ונראים כנופלים ואני אומר הם תלי מגדלי׳ שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות אשקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלים המלבנים מעמידי המדרגה: (כא) וקראתי עליו לכל הרי חרב · לבא חרב בהם עליו · וקראתי וזימנתי ומה היא החרב שאקרא עליו חרבם של עצמם חרב איש באחיו: (כב) ואבני אלגביש · אבני ברד המאירות כאבנים טובות ששמם גביש כענין שנא׳ (איוב כ"ח) ראמות וגביש ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שהתחילו לירד על מצרים ועמדו

המרונתי: בוא י"ג מ"ל וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ב׳ ובסיפרא דא סימן ל"ג: ה׳ פסוקין וכל וכל וכל וסימ׳ והערים יתרסו · אתה הוא ה׳ לבדך · ורעשו מפני דגי · וכל פסיליה יכתו · וכל

תולדות אהרן בוא גוג · שבת קיח מגלה לא:

רד"ק

גוים נדמת וקרא כן עד"מ כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן ס"י וכל מלכהא: (יד) לכן. תדע. כאשר תדע שהם יושבים כארגם לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי: (טו) ובאת · מבואר הוא: (טז) ועלית. לעיניהם גוג. ל׳ קריאה אתה גוג: (יז) כה אמר. ביד עבדי. הנביאים יחזקאל וזכריה ואע"פ שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרשה ההם יום בא על מלחמה זו נאמרה: בימים ההם שנים. כאלו אמר זה שנים רבות וי"ם מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאים במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו׳ אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבואה אחת: (יח) והיה. מבואר הוא:(יט) ובקנאתי. רעש גדול. כמשמעו שתרעש א"י וכן נאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים ונאמר ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה: (כ) ורעשו. כל זה יהיה בא"י ומה שאמר דגי הים וכו׳ על דרך הפלגת הרעש והמהומה שתהיה או לא שירעשו הדגים והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים א"י וכן העופות והחיות שיהיו במקומות הרעש: ונהרסו ההרים. כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים אולי כי ג"כ יקרא לגרים אחרים: ונפלו המדרגות. ת"י ויתפלשון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוים ונראים כנופלים: (כא) וקראתי עליו. על גוג: לכל הרי. כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמניניה למיפל בחרבא על טורי ישראל עמי: חרב איש באחיו תהיה · כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת ה׳ שתהיה בהם: (כב) ונשפטתי · ואבני אלגביש · הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד

מצודת ציון

אריה בחור יקרא כפיר: הקהלת. אספת: לשאת. לקחת: (יט) ובקנאתי. ענין כעס: עברתי. מל׳ עברה וזעם: (כ) ורעשו · ענין נדנוד ותנועה חזקה: הרמש. כן יקראו בריות קטנות קלרי הרגל וכן רמש וצפור כנף (תהלים קמח): המדרגות. ענין מעלות כמו בסתר המדרגה (ש"ה ב): (כב) ונשפטתי. ענין ויכוח כמו כי באש ה׳ נשפט (ישעיה סו): אלגביש. אבני ברד דומות אל אבן יקר שנקרא גביש

מצודת דוד

הנקים: על עבור הארץ · ר"ל על מלוע הארץ וגבהה ולפי שהטבור הוא אמלע הגוף קורא למקום המלוע בל׳ טבור: (יג) וכל כפיריה · ר"ל שריה וגדוליה: הלשלול שלל · בה"א השאלה אם בא אתה לשלול שלל וכאלו יאמרו הנה מוכנים אנחנו לקנות השלל מידך: (יד) לכן · הואיל וכן יהיה הנבא וכו׳: תדע. ר"ל יהיה ידוע ונגלה לך שיושבים לבטח ואינם נשמרים מן האויב: (טז) כענן. ר"ל בריבה עם כענן הבא לכסות הארץ: תהיה · הדבר הזה: והביאותיך · ר"ל אעיר לבך לבוא על ארצי למען ידעו אותי הגוים ויכירו כי בעת אהיה מקודש לעיניהם על ידך אתה גוג כי כשיעשה משפט יקודש שמו הגדול. (יז) האתה הוא · הנה אתה הוא אשר דברתי עליך בימים קדמונים ביד עבדי נביאי וכו׳ ועל ישעיה ויחזקאל וזכריה יאמר: שנים · ר"ל זה שנים רבות כי בבואו יעבור זמן רב מימי הנביאים ההם: (יט) ובקנאתי · בעבור קנאתי דברתי באש עברתי: אם לא. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: (כ) ורעשו וגו׳. הוא ענין מליצה ור"ל חרדה גדולה תהיה בעולם: ונפלו המדרגות · הנעשים לעלות בהן על העליות והכל הוא ענין מליצה ויורה על גודל החרדה: (כא) וקראתי עליו. על גוג אקרא שיבוא החרב אל כל הרי מקום שהוא שם כמ"ש למעלה תביא וגו׳ על הרי ישראל: חרב איש באחיו: החרב הבאה תהיה חרב איש בלב אחיו לגודל המהומה שיבוא בהם: (כב) ונשפטתי אתו · אתווכח עמו בהבאת עליו דבר ושפיכת דם וגשם שוטף וכו׳

רדק

ברד דומות אל גביש מן ראמות תביא שהיא אבן לבנה מאבנים היקרות : (כג) והתגדלתי . מבואר הוא : (ב) ושובבתיך וששאתיך . ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מל' שש כלו' שלא ישאר ממך כי אם ששית ממחנה ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז"ל פי' אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם ואבני אלגביש וגשם שוטף ואש וגפרית והם ששה וי"ת ואשדלינך ואטעינך : (ג) והכיתי קשתך. אכה בו עד שאפילנו מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החצים ביד ימינו וימשוך יתר הקשת בימינו וענין זה ר"ל שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם : (ד) על הרי . לעיט צפור כל כנף . הסמיכות הזה כסמיכות אדמת עפר טיט היון : כל כנף · פי' כל בעלי כנף וכן כל צפור של כנף והשלשו הענין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים טורפין ושאינם טורפין : (ה) על פני השדה · בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם יפלו בחרב ובשאר שפטים : (ו) ושלחתי אש במגוג . אכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמר אש וגפרית אמטיר עליו : (ז) ואת שם . ולא אחל את שם קדשי עוד . כי בהאריכו הגלו' שמו מחולל בגוים כאילו הוא ית' מחלל שמו : (ח) הנה באה ונהיתה . באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי : (ט) ויצאו . ובערו והשיקו . כפל הענין במלות שונות : (י) ולא ישאו . לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין : ולא יחטבו . מן הקל : (יא) והיה . מקום שם קבר · כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש אף אם צריך תאכלם כמו אף צריך אם תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וי"ת אתר כשר לבית קבורה ודרש לפי שכסו שם ויפת ערות אביהם זכה שם לצלית בטלית וזכה יפת לקבורה בא"י ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ : גי העוברים . באותו הגי שעוברים דרך עליו : קדמת הים · למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה

היו

מקרא

וְגׇפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו
וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
כג וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי
לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
לט א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא
עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהֹוִה
הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ
וְתֻבָל׃ ב וְשֹׁבַבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ
וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִךָ
עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ
מִיַּד שְׂמֹאולֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ
אַפִּיל׃ ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל
אַתָּה וְכׇל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ
לְעֵיט צִפּוֹר כׇּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
נְתַתִּיךָ לְאׇכְלָה׃ ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִּבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יְהֹוִה׃ ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי
הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ז וְאֶת־שֵׁם קׇדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קׇדְשִׁי
עוֹד וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ
בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם
אֲדֹנָי יְהֹוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי׃
ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ
וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת
וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ
בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וְלֹא־יִשְׂאוּ
עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־
הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ
אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יְהֹוִה׃
יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג ׀
מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי
הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא

(מסורה בגליון: ספוקים ועל ומלה ביניהון · ג׳ י׳ ג׳ · כ״ד בסיפרא · ג׳ · ב׳ חד מ״ל ודין חסר · ל׳ · כ׳ ובסיפרא · ב׳ חד חסר · ח׳ מ״ל · ג׳ דגשין בעניין · ח׳ מ״ל · ג׳ · ד׳ · ל׳ וב׳ · ב׳ · ז׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ · פסק · ט׳ כתיב יו״ד · ל׳ וחסר)

תרגום

וְגוּפְרִיתָא אַמְטַר עֲלוֹהִי וְעַל
מַשִׁרְיָתֵיהּ וְעַל עַמְמִין סַגִיאִין
דִי עִמֵיהּ: כג וְאִתְרַבֵּי וְאִתְקַדֵשׁ
וַאֲגַלֵי גְבוּרְתִּי לְעֵינֵי עַמְמִין
סַגִיאִין וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:
א וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל גוֹג
וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ גוֹג
רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל:
ב וַאֲשַׁדְלִינָךְ וְאַטְעִינָךְ וְאַסְקִינָךְ
מִסְיָפֵי צִפּוּנָא וְאַיְתִינָךְ עַל
טוּרֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְאֶרְמֵי קַשְׁתָּךְ
מִיַד סְמָאלָךְ וְגִרְרָךְ מִיַד יְמִינָךְ
אֲמַגֵיר: ד עַל טוּרֵי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל תִתְרְמֵי נְבֶלְתָּךְ אַתְּ
וְכָל מַשִׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין דִי עִמָךְ
לְעוֹפָא צִפַּר כָּל דִי פָרַח וּלְחַיַת
בָּרָא מְסַרְתָּךְ לְאִשְׁתֵּיצָאָה: ה עַל
אַפֵּי בָּרָא תִּתְרְמֵי נְבֵילְתָּךְ אֲרֵי
אֲנָא גְזָרֵית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים: ו וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא
בְּמָגוֹג וּבְיָתְבֵי נַגְוָתָא דְשָׁרָן
לְרוּחֲצָן וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:
ז וְיַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי אֲגַלֵי בְּגוֹ
עַמִי יִשְׂרָאֵל וְלָא אֲחֵיל יַת
שְׁמָא דְקוּדְשִׁי עוֹד וְיֵדְעוּן
עַמְמַיָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ קַדִישָׁא
אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּיִשְׂרָאֵל:
ח הָא אַתְיָא וְתִתְקַיַם אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הוּא יוֹמָא דִי גְזָרֵית
בְּמֵימְרִי: ט וְיִפְקוּן יָתְבֵי קִרְוֵי
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וִיהוֹן שַׁגְרִין
וּמַסְתּוֹבְרִין בְּמָנֵי זֵינֵי בַּעֲגָלִין
וּתְרִיסִין בְּקַשְׁתָּן וּבְגִירְרִין
וּבְעָאֵי מוּרְנִין וְרוּמְחִין וְיַדְלְקוּן
בְּהוֹן נוּרָא שְׁבַע שְׁנִין: י וְלָא
יִסְבוּן אָעִין מִן חַקְלָא וְלָא
יְקַצוּן מִן חוּרְשָׁא אֲרֵי בְּמָנֵי
זֵינָא יַדְלְקוּן נוּרָא וְיִבְזוּן יַת
בָּזָזֵיהוֹן וְיַעְדֵי יַת עֲדֵיהוֹן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים: יא וִיהֵי בְעִדָנָא
הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג אֲתַר כָּשַׁר
לְבֵית קְבוּרָא בְּיִשְׂרָאֵל
בְּחֵילְתָא מְגִיזְרָא מַדְנַח יַם גִינוֹסַר וְסַמְכָא הִיא לִתְרֵין

רשי

ועמדו באויר על גב האיש אשר שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמ' (שמות ט) לא נתך ארצה לא הגיע לארץ : (ב) וששאתיך . כמו והשאתיך על עמי כמו (תהלי' פ"ט) לא ישיא אויב בו : (ז) ולא אחל את שם קדשי . שגלותם של ישראל חלול שמו הוא כאמור להם (לעיל ל) עם ה' אלה ולא יכול להצילם : (ט) והשיקו · כמו תנור שהשיקוהו בלשון משנה : בנשק . אנא"ר מורא"ש בלע"ז : (יא) אתן לגוג מקום שם קבר · מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה : גי העוברים · גי שהם עוברים

אם

מסורה

תארעבכים קול גדול:ועל אגפיו חד מן ו' פסוקים אית בהון ועל ועל ומילה חדא ביניהון וסימ' וכפר את מקדש הקדש · יביא ה' עליך ועל עמך · ונשפטתי אתו בדבר ובדם · עם כל מלכותו וגבורתו והוא ישקיט ומי ירשיע · קימו וקבלו היהודים עליהם : תפול ח' מ"ל וסימ' לעיל בסיפרא סימ' כ"ג : אתך ג' דגשים בענין וסי' גמר וכל אגפיה · ובאת ממקומך · על הרי ישראל : אחל ב' קמץ וא' פתח וסימ' אחל תת פחדך · אחל גדלך בעיני · ואת שם קדשי אודיע · בתרא פתח : ויצאו ז' רפין וסי' נמסר בסדר ויהי בשלח פרעה : ישאו כ' בקריאה וסימ' ולא ישאו עון ומתו חקת · ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו · ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות · ועבד הלוי הוא את עבדת · ושבעה כהנים · וחברו ויקרא יהושע · המה ישאו קולם · משא בהמות נגב · ישאו דבלת תאנים · ישאו מדבר ועריו חצרים תשב · אהליהם וצאנם · והקמתי להם מטע · ולא ישאו עצים · חטאת עמי יאכלו · ושפט בין עמים רבים דמיכה · ישאו נהרות רבים : ישאו הרים שלום לעם · לו שקול ישקל כעשי : ישאו בתוף וכנור . כי בול הרים ישאו לו :

מצודת דוד

וכו' להומם ולאבדם וזה חשב לזיכות כי בזה יודיע משפטו בו : (כג) והתגדלתי . ואז אהיה מגודל ומקודש ונודע ומפורסם לעיני גוים רבים וידעו הכל שאני ה' ואין עוד זולתי : לט (א) הנני אליך . הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו' : (ב) ושובבתיך . אעיר לבך להיות שובב ומורד ואסית אותך ואעל' אותך ממקומך מפאת צפון:(ג)והכיתי·אכה בקשתך למען תפול מיד שמאלך כי בה מחזיקים את הקשת ור"ל לא תגלה עם כלי המלחמה : (ד) לעיט · לעופות הדורסים ולחית השדה אתך למאכל : (ה) על פני השדה תפול · במקום המלחמה : כי אני דברתי . וכן יקום : (ו) וביושבי האיים לבטח . הם הבאים עם גוג שהיו יושבים לבטח בארצותם על האיים : כי אני ה' · הנאמן במאמרי : (ז) אודיע · אפרסם שם קדשי בתוך עמי ישראל : ולא אחל · ר"ל לא אניח עוד את שמי להיות מחולל : כי אני ה' קדוש בישראל · שאני ה' הקדוש שוכן בישראל : (ח) הנה באה · עתה באה הזמן ונהיתה התשועה וזהו היום אשר דברתי ויעדתי בו תשועה : (ט) בנשק וגו' · ר"ל בידות הכלים ההם שהם של עץ : ובמקל יד . הוא כלונס ארוך ובראשו כעין מתכ ברזל וכו הורגים אנשים בזריקה : שבע שנים · כי יהיו רבים מאד : (י) את שולליהם · את העובדי כוכבים אשר שללו אותם בימי הגולה : (יא) אתן לגוג . ר"ל לאנשיו : מקום שם קבר . הוא כמו הפוך מקום קבר שם וכמו כל הרע אויב בקדש (תהלים עד) ומשפטו כל אויב הרע בקדש ור"ל אתן להם מקום קבר שם בישראל בארצם : גי העוברים · בגיא שעוברים בו אל קדמת הים למזרחו של הים : וחוסמת היא את העוברים . מפלת מרבית הפגרים תסתום ותסגור

את

מצודת ציון

גביש וכן ואתנה אבני אלגביש (לעיל יג) : וגפרית · שם המין הבוער : (ב) ושובבתיך . ענין מרד והליכה בדרכי הלב : וששאתיך · ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : (ד) אגפיך · חיל וצבאות עם : לעיט · כן יקרא עוף דורס וכן לעיט הרים (ישעיה יח) ולתוספת ביאור אמר צפור כל כנף ר"ל כל בעל כנף:(ז) אחל. מל'חלול:(ט)ובערו והשיקו.מל' הבערה והיסק וכפל הדבר במ"ש : בנשק . כלי זיין כמו נשק בית היער (שם כב) : וברומח . חנית : (י) ישאו · ענין לקיחה : יחטבו . ענין כריתה והתוך כמו מחוטב עציך (דברים כט) : (יא) גי · עמק : וחוסמת · ענין סתימה

את ים כנרת להביא משם פירות גינוסר תמיד: קדמת ים. ת"י במדנח ים גינוסר: וחוסמת היא את העוברים. וסוגרת היא את העוברים כמו לא תחסום (דברים כה) שרוב פגרים שיפלו שם יחדלו את העוברים מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מלהריח ריח הפגרי':

היו בארץ ישראל ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם במילא מגיחא מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת: וחוסמת היא את העברים. חוסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומר כי באשת ההרוגים תעשה לעוברים דרך שם שיחסמו ויסגרו אפיהם מרוב ריח הרע ותרגם יונתן וסומכא היא לתרין טוריא: המונה. בה"א מקום וי"ו כמו אהלה והדומים לו: גי העברים. היו"ד לבדה: גיא המון גוג. היו"ד וא"לף: (יב) וקברום. הא"ל יתברך טוב לקבור הנפלים בישראל ואמר ולא

את־העברים וקברו שם את־גוג
ואת־כל־המונה וקראו גיא המון ד' כתיב ס'
גוג: יב וקברום בית ישראל למען
טהר את־הארץ שבעה חדשים:
יג וקברו כל־עם הארץ והיה להם
לשם יום הכבדי נאם אדני יהוה:
יד ואנשי תמיד יבדילו עברים ד' ר"פ
בארץ מקברים את־העברים את־ ב'. ל'
הנותרים על־פני הארץ לטהרה ס'. ל'
מקצה שבעה־חדשים יחקרו:
טו ועברו העברים בארץ וראה עצם
אדם ובנה אצלו ציון עד קברו אתו ל' וחד סליון
המקברים אל־גיא המון גוג: טז וגם
שם־עיר המונה וטהרו הארץ: ל' מפיק ה"א
יז ואתה בן־אדם כה־אמר | אדני כ"ד בסיפרא
יהוה אמר לצפור כל־כנף ולכל
חית השדה הקבצו ובאו האספו ד'. ג' : ו'
מסביב על־זבחי אשר אני זבח
לכם זבח גדול על הרי ישראל
ואכלתם בשר ושתיתם דם: יח בשר
גבורים תאכלו ודם־נשיאי הארץ
תשתו אילים כרים ועתודים פרים ס', ומ"ל
מריאי בשן כלם: יט ואכלתם־
חלב לשבעה ושתיתם דם לשכרון נט
מזבחי אשר־זבחתי לכם:

טוריא ויקברון תמן ית גוג
וית כל אתרגושתיה ויקרון
חילת אתרגושת גוג:
יב ויקברונון בית ישראל בדיל
לדכאה ית ארעא שבעא
ירחין: יג ויקברון כל עמא
דארעא ויהי להון לשום יום
אתיקרותי אמר יי אלהים:
יד וגברין ימנון תדירא
למהוי עדן בארעא מקברין
עם דעדן ית די אשתאר על
אפי ארעא לדכיותה מסוף
שבעא ירחין ישרון למבדק •
טו ועדי אורחא דעדן בארעא
די אם יחזי גרמא דאנשא
ויבני לותיה ציונא עד
דיקברון יתיה די מקברין
בחילת אתרגושת גוג
טז ואף לתמן יתרמון קטילי
רומא קרתא דסגיאין
אתרגושתהא גוג וידכון
ארעא: יז ואת בר אדם כדנן
אמר יי אלהים אמר לעופא
צפר כל די פרח ולכל חית
ברא אתכנישו ואתו אתקרבו
מסחור סחור על קטילי די
אנא קטיל לכון קטול סגי על
טורי ישראל ותיכלון בסרא
ותשתון דמא: יח בסר גברין
תיכלון ודם רברבי ארעא
תשתון מלכין שלטונין וטורנין
גברין עתירי נכסיא כולהון:
יט ותיכלון תרבא למסבע ותשתון דמא מבסר קטילין

(יג) וקברו כל עם הארץ. שמתו שם: והיה להם לשם. כל העכו"ם יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: (יד) ואנשי תמיד. אנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים. מקברים עם העוברים את הפגרים החוסמין ומעכבין את המעבר שהעוברין את הים מקברים אותם להנאתם. את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרים על פני הארץ. רחוק מן המעבר שאין העוברי' את הים מתעסקים בהם לקוברם יקברום אלה המותמדי' ומובדלים לכך: מקצה שבעה חדשים. יכלו מרבית הפגרים הנראים לעינים להקבר ומאז והלאה יחקורו בארץ במקום המסתרים בחורים ובין הקוצי' ויקברו מה שימצאו: (טו) ועברו העוברים בארץ. הולכי דרכים שיראו עצם אדם: ובנה אצלו ציון. סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות עד בא אנשי התמיד המובדלים לחקור וקברו אותן: (טז) וגם שם עיר המונה. וגם העיר ששמה עיר הומיה מרוב אדם היא עיר הגדולה גם היא מיל יושביה שם יקברו: וטהרו. את ישראל בארץ את טהרותיה' ותרומותיהם: המונה. לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המונה כמו הומיה: (יח) אלים כרים ועתודים פרים. מלכים ודוכסי' שלטונין ושרים: מריאי בשן. שור של פטם קרוי אלמרי"י בלע"ז

תטמא אדמתך כי המת שלא נקבר הוא טומאת הארץ וכן טוב יהושע לעשות כן להמתים המלכים וכן יקברו ישראל המון גוג למען טהר את הארץ: שבעה חדשים. שבעה חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם: (יג) וקברו. והיה להם לשם. כי אומות העולם יזכרו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובה אומה זו שקברו אויביהם הבאים עליהם ואע"פ שהם אין כונתם לזה אלא למען טהר את הארץ: (יד) ואנשי תמיד יבדילו. ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם: את העוברים. כמו עם העוברים אמר כי האנשים המתמידים יאמרו לעוברים בדרך עליהם באיזה מקום שיהיו שיעזרו אותם לקבר הנותרים בארץ שלא יהרגו בגיא כי שם נהרגו רובם: יחקרו. ישלימו החקירה: (טו) ועברו העוברים. אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפי' עצם אדם יבנו אצלו ציון מאבנים עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו וכשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ מלאה מהם אלא ממיוחדין יהיו ונקברין במקום א' ויהיו זכר לימים הבאים מה שעשה האל ית' בם והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד: אל גיא. כמו בגיא וכן ואל הארון תתן את העדו' כמו ובארון: (טז) וגם שם עיר המונה. כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג ההרוגים סמוך לה המונה לא מפיק ה"א ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין אתרגושתהא וידכון ארעא: (יז) ואתה בן אדם. הפרשה הזאת מבוארת היא: (יח) בשר גבורים. אלים כרים ועתודים פרים מריאי בשן. משל על הגדולים ומה שקורא להם לאכול הוא גין שהריגה לקבורה: (יט) ואכלתם. מבואר

תולדות אהרן וראה עצם. עירובין נד מ"ק ד נדה נז (שקלים טו סוטה יט): כל כנף. חולין קלט:

תמונה ד' כתיב ה' בקריאה וסי' אל מי דמית כהיאותם יראה פרע' ונתם • וחסמת היא את העברים. כי נתתי את תתיתו: שם ו' בסגול וסימ' אברם אברהם נטר קרתא דברית בוכרא • וסי' נמסר בסדר לך לך: חקבצו ד' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב • הקבצו ובאו התנגשו • חקבצו ובאו האספו מסביב • הקבצו כלכם ושמעו: לשבעה ד' בקריאה וסימ' לאכול לשבעה ולמכסה עתיק • ואכלתם חלב • והרעתם הרבה דריש חגי • למה תשקלו כסף בלא לחם:

מצודת דוד

את העוברים שמה כי לא ימלאו שם מקום פנוי לעבור עוד שם והגיא ההוא יהיה נסכר מרגלי בני אדם ולכן יקברו שם את גוג ואת המון עמו: וקראו. שם הגיא יקראו גיא המון גוג ר"ל בזה הגיא נקברים המון גוג: (יב) למען טהר. ר"ל לא יקברום בעבור כבודם כ"א למען טהר את הארץ ושבעה חדשים יתעסקו בקבורתם כי רבים יהיו: (יג) כל עם הארץ. כולם יתעסקו בקבורתם: והיה להם לשם. מה שכולם נתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יתפרסם בעולם ולגדולה תחשב להם שכ"כ המון רב נהרגו בעבורם: יום הכבדי. היום הזה יהיה לי לכבוד מה שאבדתי המון רב לנקום נקמתי: (יד) ואנשי תמיד יבדילו. אחר שכולם יתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יבדילו עוד אנשים להיות תמיד עוברים בארץ לחפש אחר ההרוגים לקבר עם העוברים ובסיועתם את הפגרים הנותרים ע"פ הארץ לטהר אותה כי עוברי דרך סייעו ולייעו מה שמצאו בדרך מהלכם כמ"ש במקרא שלאחריו והאנשים המובדלים היו מחפשים על סימני ההרוגים לקברם: מקצה. מסוף שבעה חדשים יתחילו לחקור ולחפש אחר ההרוגים כי במשך שבעה חדשים יקברו אותם הנראים לעין כל: (טו) ועברו. וכאשר יעברו האנשים העוברים בארץ בדרך מהלכם: וראה. אם מי מהם יראה עצם אדם יבנה אצלו דבר מה להיות לציון ולאות למען ימצאוהו האנשים המובדלים המקברים: עד קברו אותו. הציון יהיה עומד שם עד יקברו אותו המקברים הם האנשים המובדלים: אל גיא. בגיא המון גוג יקברוהו במקום כל הפגרים: (טז) וגם שם עיר המונה. ר"ל כמו שהגיא ההוא יקרא גיא המון גוג לזכרון שהם מקום קבורתם כן העיר הסמוכה לאותו גיא תקרא בשם המונה על שם המון גוג הנקברים בסמוך לה: וטהרו הארץ. ר"ל וע"י זה יהיה כל הארץ טהור מטומאה כי כל הטומאות יביאו אל המקום ההוא הנודע ומפורסם בקריאת שם הגיא והעיר הסמוכה לו ע"ש מרבית ההרוגים הנקברים שמה

מצודת ציון

סתימה וסגירה כמו לא תחסום (שם כה): (יד) יבדילו. ענין הפרשה: את העוברים. עם העוברים: מקצה. מסוף: יחקורו. ענין חיפוש ודרישה: (טו) ציון. סימן ואות כמו מה הציון הלז (מ"ב כג): (יח) כרים. כבשים שמנים: ועתודים. הם הזכרים מן העזים: מריאי בשן. ענין פטום ושמן כמו ושלם מריאיכם (עמוס ה) ובשן הוא מקום מרעה שמן כמ"ש פרות הבשן (שם ד) ור"ל הפטומים

יחזקאל לט מ

כ ושבעתם על־שלחני סוס ורכב
גבור וכל־איש מלחמה נאם אדני
יהוה׃ כא ונתתי את־כבודי בגוים
וראו כל־הגוים את־משפטי אשר
עשיתי ואת־ידי אשר־שמתי בהם׃
כב וידעו בית ישראל כי אני יהוה
אלהיהם מן־היום ההוא והלאה׃
כג וידעו הגוים כי בעונם גלו בית־
ישראל על אשר מעלו־בי ואסתר
פני מהם ואתנם ביד צריהם ויפלו
בחרב כלם׃ כד כטמאתם
וכפשעיהם עשיתי אתם ואסתר פני
מהם׃ כה לכן כה אמר אדני
יהוה עתה אשיב את־שבית יעקב
ורחמתי כל־בית ישראל וקנאתי
לשם קדשי׃ כו ונשו את־כלמתם
ואת־כל־מעלם אשר מעלו־בי
בשבתם על־אדמתם לבטח ואין
מחריד׃ כז בשובבי אותם מן־
העמים וקבצתי אתם מארצות
איביהם ונקדשתי בם לעיני הגוים
רבים׃ כח וידעו כי אני יהוה אלהיהם
בהגלותי אתם אל־הגוים וכנסתים
אל־אדמתם ולא־אותיר עוד מהם
שם׃ כט ולא־אסתיר עוד פני מהם
אשר שפכתי את־רוחי על־בית
ישראל נאם אדני יהוה׃

מ א בעשרים וחמש שנה
לגלותנו בראש השנה בעשור

Masoretic notes (margin): י״ו · י״ו · ג׳ · ח׳ · ג׳ חסר ובטעין · ב׳ · ב׳ חסר · שבות ק׳ · ג׳ חנ׳ ח׳ · ד׳ בסיפרא ב׳ דסמי׳ · כ״ס תם׳ בסים · ג׳ · ג׳ · ח׳ · ג׳ · ס׳ · ג׳ · י״ג · ג׳ וכ״כ · ג״ס

תרגום

די אנא קטיל לכון׃ כ ותסבעון
על טורי ישראל סוסון ורתיכין
גברין וכל גברי עבדי קרבא
אמר יי אלהים׃ כא ואתן ית
יקרי בעממיא ויחזון כל
עממיא ית פורענותי דעבדית
וית גבורתי דשויתי בהון׃
כב וידעון בית ישראל ארי אנא
יי אלההון מן יומא ההוא
ולהלא׃ כג וידעון עממיא ארי
בחוביהון גלו בית ישראל
על דשקרו במימרי וסליקית
שכינתי מנהון ומסרתינון ביד
סנאיהון ואתקטלו בחרבא
כולהון׃ כד כסואבתהון
וכמרדיהון אתפרעית מנהון
וסלקית שכנתי מנהון׃ כה בכן
כדנן אמר יי אלהים כען
אתיב ית גלות יעקב וארחם
כל בית ישראל ואתפרע
פורענות גבורתי מן עממיא
על דאחילו ית שמא דקודשי׃
כו ויקבלון ית אתכנעותהון
וית כל שקריהון דשקרו
במימרי במיתבהון על ארעהון
לרוחצן ולית דמניד׃ כז כד
אתיב יתהון מביני עממיא
ואכניש יתהון מן מדינתא
בעלי דבביהון ואתקדש בהון
לעיני עממין סגיאין׃ כח וידעון
ארי אנא יי אלההון ועל
דחבו קדמי אגליתי יתהון
לביני עממיא וכדו דתבו
כנשתינון לארעהון ולא אשאר
עוד מנהון תמן׃ כט ולא אסלק עוד שכנתי מנהון
דשפיכית ית רוח קודשי על בית ישראל אמר יי אלהים׃
כ בעשרין וחמש שנין לגלותנא ברישא דשתא

רדק

מבואר הוא׃ (כ) ושבעתם. מבואר הוא׃ (כא) ונתתי. מבואר הוא׃ (כב) וידעו. מן היום ההוא והלאה סימן שלא ישעה אדם יחזקאל מן היום שמואל מהיום׃ (כג) וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו׃ (כה) לכן. מבואר הוא׃ ונשו את כלמתם. כמו ונשאו ופירש ישאו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות׃ (כו) ואת כל מעלם אשר מעלו בי. כי בעונם עונם היו סובלים כלימת הגוים. ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח׃ (כז) בשובבי אותם מן העמים. בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה׃ לעיני הגוים רבים. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו סורי הגפן נכריה את העגל' הזהב והדומי' להם׃ (כח) וידעו. מבואר הוא׃ (כט) ולא אסתיר. מבואר הוא׃ (א) בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחודש בי״ד שנה אחר אשר הוכתה העיר. בשלשים שנה ליובל ראה הנבואה הראשונה כמו שכתבנו בתחלת הספר והוא השנה החמשי' לגלות המלך יהויכין כמה נשארו מן היובל כ׳ שנה שם שנים של צדקיהו שהרי עברו לו ג׳ מהם וי״ד שנה אחר אשר הוכתה העיר הרי כ׳ והיא שנת החמשי' שהיא שנת היובל וזהו שאמ' בר״ה בי׳ לחודש איזו היא שנה שר״ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זה שנת היובל ולפי שהעבדי' היו יוצאי' מעבדו' לחירו' בשנת היובל ביום הכפורי' הרא' לו

מצודת ציון

סטומים ומשוממים במרעה כשן׃ (כב) והלאה. ולהלן׃ (כג) מעלו בי. כחשו ושקרו בי כמו ומעלה בו מעל (במדבר ה) ת״א ותשקר ביה שקר׃ כולם. ר״ל רובם כי הרוב ככל׃ (כה) שבות. מל' שבי הגולה׃ וקנאתי. ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (שם כה)׃ (כו) ונשו. כמו ונשאו והיא מל' משא וסבל׃ (כז) בשובבי. מלשון השבה׃ (כח) וכנסתים. מל' הכנסה׃ (א) בעצם. ענין עצמות הדבר וגופו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים)

רשי

בלשון ערבי׃ (כא) את משפטי. את פורענותי יושטיל״א בלע״ז׃ (כג) וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל. כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם וגלו׃ (כה) וקנאתי לשם קדשי. ולבשתי קנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד׃ וקנאתי לשם קדשי. בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי (במדבר יא)׃ (כו) ונשו את כלימתם. בהטיבי להם ולא אגמלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פי' ונשו כמו (תהלים ל״ב) אשרי נשוי פשע לשון כפרה׃ (כח) ולא אותיר. אחד מהם בגולה׃ (א) בראש השנה בעשור לחודש. איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שהרב הבית בשנת ל׳ ושם ביובל שהתחיל בשמנה עשרה שנה ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה רואי היובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכניה שגלה בעשרים ושם ביובל י״ד של יאשיהו מי״ח עד ל״א ויהויקים

משפטי י״ו וסי' למה תאמר יעקב׃ קרוב מצדיקי מי יריב׃ ואני אמרתי לריק יגעתי׃ הקשיבו אלי עמי׃ ונתתי את כבודי בגוים׃ זעף ה' אשא כי חטאתי׃ לכן חכו לי נאם ה'׃ העירה והקיצה למשפטי׃ מלפניך משפטי יצא׃ כי עשית משפטי ודיני. ראית ה' עותתי׃ חי אל הסיר משפטי׃ צדק לבשתי וילבשני׃ כי אמר איוב צדקתי׃ האף תפר משפטי׃ על משפטי אכזב׃ אל הגוים ה' וסי' ושמתי בהם אות. ויבא אל הגוים׃ בהגלותי אתם׃ אל הגוים השוללים אתכם דוברית׃ שפוך

תולדות אהרן בעשרים וחמש. ערכין יב.

מצודת דוד

שמה׃ (יז) לצפור כל כנף. כל בעל כנף׃ על זבחי וגו'. הוא חיל המון גוג׃ (יח) אילים כרים וגו'. ר״ל מפוטמים ושמנים כאילים וככרים וכו' והוא ענין מליצה׃ (יט) לשבעה. להיות שבע ממנו׃ לשכרון. ר״ל יהיה די ויותר מהצורך עד להשתכר ואחז בל' המליצה כאלו הוא יין המשכר׃ (כ) סוס ורכב. ר״ל העופות והחיות ישבעו מהסוסים הנופלים במלחמה ומרוכביהם ומקבוצת הגבורים וכל איש מלחמה וכפל הדבר כדרך המליצה׃ (כא) ונתתי את כבודי. אז אפרסם כבודי בין העכו״ם ויראו משפט הנקם שעשיתי בהם את מכת ידי אשר שמתי בהם׃ (כב) כי אני ה' אלהיהם. המושיע אותם מיד הקמים עליהם׃ מן היום. כי מאז לא אעזבם עוד ביד העכו״ם ולכן ידעו מאז שאני אלהיהם׃ (כג) וידעו הגוים. כשיראו גבורתי ידעו שלא מקוצר יד לא השארתי את ישראל בארצו אלא שגלו בעבור עונם על אשר מעלו וכחשו בי ולכן הסתרתי פני מהם ונתתים ביד אויביהם וכמעט כולם נפלו בחרב׃ (כד) כטומאתם. כגמול טומאתם ופשעיהם כן עשיתי עמהם והסתרתי פני מהם לבל לראות בצרתם כאדם המסתיר פניו מאת המיוסר על פיו למען לא יכמרו רחמיו׃ (כה) לכן. הואיל וכבר קבלו הגמול לכן כה אמר וכו'׃ את שבות. את בני השבי של יעקב׃ וקנאתי. אנקום נקמת שם קדשי אשר חללוהו הכשדים באמרם עם ה' אלה׃ (כו) ונשו וכו' בשבתם וכו'. ר״ל בעת ישבו על אדמתם לבטח מבלי מחריד אז ישאו את הכלימה הראויה להם ולתוספת ביאור אמר ואת כל מעלם ר״ל את כל בושת המעל שמעלו בי כי המקבל טובה מרובה ממי שגמל עמו רעה הנה כשיזכור בהרעה יכלם מאד על קבלת הטובה ולכן אמר כשיקבלו הטובה יכלמו מן המעל שעשו הם׃ (כז) בשובבי. בעת אשיב אותם לארצם מבין הכשדים׃ ונקדשתי בם. בהתשועה שאעשה להם אהיה מקודש לעיני הבבליים כי לא יחללו עוד שמי לומר מבלי יכולת לא הושיעם׃ (כח) וידעו וגו'. אז יבינו שאני ה' הוא המנהיג אותם ומושל בם׃ בהגלותי. ר״ל במה שהגליתי אותם אל העכו״ם ולא מצאו מנוח עם כי היה רב כוחם וכמה שאכנים את כולם על אדמתם ולא אשאיר מי מהם בארץ האויב ולא יוכלו להחזיק בהם מזה יכירו וידעו שאני ה' אלהיהם המנהיג אותם ומושל בם׃ (כט) ולא אסתיר. אחז במשל מבן אדם שאם אינו רוצה למלאות שאלת מי מסתיר פניו ממנו לבל יראהו ולא ישתיר פנים ממי שירצה למלאות שאלתו׃ אשר. ר״ל אשר זאת אעשה להם אשפוך רוח נבואתי עליהם למען ייטיבו דרכם ויהיו מוכשרים לקבל מרבית הטובה אשר ישאו עליה׃
מ (א) לגלותינו. הוא גלות יהויכין כי אז גלה יחזקאל׃ בראש השנה בעשור לחודש

רש"י

ליהויקים י"א: יד ה' • חוזק תוקפו להוליכני על כרחי: ויבא אותי שמה. אל העיר ההוכתה היא ירושלים אותה שנה הראהו בנין הבית לעתיד לבא: (ב) במראות אלהים הביאני • לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאוד • שכן הוא עתיד להיות גבוה שנא' (ישעי' ב) ונשא מגבעות: כמבנה עיר • כבנין עיר: מנגב • בדרומו של הר: (ג) כמראה נחושת • כעין זיו החיות ונוצצים כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו • למדידת קרקע אין (דבר) יפה מחבל פשתים: וקנה המדה • למוד בו את עובי החומה ואורך ורוחב השערים: (ד) לכל אשר אני מראה אותך • ענין הבנין: הובאתה הנה. מבבל: (ה) והנה חומה מחוץ לבית • בנין בית אחד הראני בצפון ההר והחומה מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח שית אמין באמתא דהיא אמתא ופשך כן ת"י זו היא אמה בינונית בת ו' טפחות אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב הבנין • עובי החומה: וקומה קנה אחד • וזהו היא חומה חיצונה שהיא סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו': (ו) ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדימה. נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החיצונה בכל הענין הזה לפי שהוא לפני עזרת ישראל

תולדות אהרן אחר אשר • שם יג: ופתיל פשתים • סדר פקודי (עירובין כב): וביד האיש • עירובין כב:

יחזקאל מ

לַחֹ֡דֶשׁ בְּאַרְבַּ֨ע עֶשְׂרֵ֥ה שָׁנָ֛ה אַחַ֥ר
אֲשֶׁ֖ר הֻכְּתָ֣ה הָעִ֑יר בְּעֶ֩צֶם׀ הַיּ֨וֹם הַזֶּ֜ה
הָיְתָ֤ה עָלַי֙ יַד־יְהוָ֔ה וַיָּבֵ֥א אֹתִ֖י שָֽׁמָּה׃
ב בְּמַרְא֣וֹת אֱלֹהִ֔ים הֱבִיאַ֖נִי אֶל־
אֶ֣רֶץ יִשְׂרָאֵ֑ל וַיְנִיחֵ֗נִי אֶל־הַ֤ר גָּבֹ֙הַּ֙
מְאֹ֔ד וְעָלָ֥יו כְּמִבְנֵה־עִ֖יר מִנֶּֽגֶב׃
ג וַיָּבֵ֨יא אוֹתִ֜י שָׁ֗מָּה וְהִנֵּה־אִ֙ישׁ
מַרְאֵ֙הוּ֙ כְּמַרְאֵ֣ה נְחֹ֔שֶׁת וּפְתִיל־
פִּשְׁתִּ֥ים בְּיָד֖וֹ וּקְנֵ֣ה הַמִּדָּ֑ה וְה֖וּא עֹמֵ֥ד
בַּשָּֽׁעַר׃ ד וַיְדַבֵּ֨ר אֵלַ֜י הָאִ֗ישׁ בֶּן־
אָדָ֡ם רְאֵ֣ה בְעֵינֶיךָ֩ וּבְאָזְנֶ֨יךָ שְּׁמָ֜ע
וְשִׂ֣ים לִבְּךָ֗ לְכֹ֤ל אֲשֶׁר־אֲנִי֙ מַרְאֶ֣ה
אוֹתָ֔ךְ כִּ֛י לְמַ֥עַן הַרְאוֹתְכָ֖ה הֻבָאתָ֣ה
הֵ֑נָּה הַגֵּ֛ד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה
לְבֵ֥ית יִשְׂרָאֵֽל׃ ה וְהִנֵּ֥ה חוֹמָ֛ה מִח֥וּץ
לַבַּ֖יִת סָבִ֣יב׀ סָבִ֑יב וּבְיַ֨ד הָאִ֜ישׁ קְנֵ֣ה
הַמִּדָּ֗ה שֵׁשׁ־אַמּ֤וֹת בָּֽאַמָּה֙ וָטֹ֔פַח
וַיָּ֜מָד אֶת־רֹ֤חַב הַבִּנְיָן֙ קָנֶ֣ה אֶחָ֔ד
וְקוֹמָ֖ה קָנֶ֥ה אֶחָֽד׃
ו וַיָּב֗וֹא אֶל־שַׁ֙עַר֙ אֲשֶׁ֤ר פָּנָיו֙ דֶּ֣רֶךְ

הזה כ' וחסר בא אלי הפליט כ"א · אל ד' ב' מ"ל וב' חס' · ד' · גבה כ' · י"ו · מנגב ז' · איש ג' מ"ל ה'מ"ל בסיפרא · שמע ג' · מראה ט' · הבאתה כ' חד חסר ודין מ"א ל' וכ"כ · ראה וכקלת ספרים חסר ה' בתרא · דרך פ"ו מ"ל

תרגום

בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי
שְׁנִין בָּתַר דְאִתְרָעַת קַרְתָּא
בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין שְׁרַת עֲלַי
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאָעֵיל
יָתִי לְתַמָן: ב בְּרוּחַ נְבוּאָה
דִשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ אַעֲלַנִי
לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁרְיַנִי עַל
טוּר רָם לַחֲדָא וַעֲלוֹהִי כְּבִנְיַן
קַרְתָּא מִדָרוֹמָא: ג וְאָעֵיל
יָתִי לְתַמָן וְהָא גַבְרָא חֶזְוֵיהּ
כְּחֵזוּ נְחָשָׁא וְחוּט דְכִיתָּנָא
בִּידֵיהּ וּקְנֵי מְשַׁחְתָּא וְהָא
קָאֵים בְּתַרְעָא: ד וּמַלֵיל
עִמִי גַבְרָא בַּר אָדָם חֲזֵי
בְעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע וְשַׁוֵי
לִבָּךְ לְכָל דִי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ
אֲרֵי בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ
אִתּוֹתַבְתָּא הָלְכָא חֲוֵי יַת כָּל
דְאַתְּ חָזֵי לְבֵית יִשְׂרָאֵל:
ה וְהָא שׁוּרָא מִבָּרָא לְבֵיתָא
סְחוֹר סְחוֹר וּבְיַד גַבְרָא קְנֵי
מְשַׁחְתָּא דְחַד מִנְהוֹן שִׁית
אַמִין בְּאַמְתָא דְהִיא אַמָה
וּפְשַׁךְ וּמְשַׁח יַת פּוּתְיָא
דְבִנְיָנָא קַנְיָא חַד וְרוּמָא קַנְיָא
חַד: ו וְעַל לְתַרְעָא דְפָתִיחַ

חמתך דתהלות: הכתה כ' וסימ' אחר אשר הכתה העיר • בא אלי הפליט: במראות ד' ב' חס' וב' מ"ל וסימ' ויאמר אלהים לישראל • במראות הצבאות אשר צבאו • ותבא אותי ירושלימה במראות אלהים • במראות הביאני אל ארץ ישראל • ב' קדמא חסר: הביאני ד' בקריאה וסימ' בסדר עקב: ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר ויהי בשלח פרעה: הראותכה ב' חד מ"ל וחד חסר וסי' ואולם בעבור זאת העמדתיך • כי למען הראותכה הבאתה • קדמא חסר: ויבוא ט"ו מ"ל בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי • ויקץ שלמה והנה חלום • בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי • ונביא אחד זקן • ויבוא אל חמלך • ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה • וימת המלך ויבוא שמרון • ויבוא יהוא יזרעאלה • ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיהו: ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל • ויבוא אל הגוים אשר באו שם. ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה: ויבוא אל שער אשר פניו • ויבוא גם השטן בתוכם • וחברו • וכל אסתר דכוו' מ"ל במ"ב חסר וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר • ויבא המלך והמן לשתות:

רד"ק

זו הקדוש ברוך הוא לאת מהגלות ובבנין הבית בשנת היובל וביום הכפורים כי בו יסלח האל לעון ישראל וחטאתם לא יזכר עוד: שמה. העיר שזכר: (ב) במראות • אל הר גבוה מאד: וזהו הר הבית והראהו לו גבוה מאד כי כן יהיה במעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישראל: ועליו כמבנה עיר מנגב • פירוש ועליו בסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר ירושלם סמוכה לו מנגב והראהו בנין הבית העתיד כמו שהראהו תרגנו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא תאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ וישבו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר ממה שהיה בתחלה: כמבנה • שם סמוך בשקל מקנה ועניינו בנין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובנין הבית הראהו איך היו בונים אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו: (ג) ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת • כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו הנביא בדמות איש כמו שנאמ' ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר בתחילת הספר ונוצצים כעין נחשת קלל ונחשת שם משותף נחשתי ויברכני ה' בגללך: ופתיל פשתים בידו • למדוד: וקנה המדה. גם כן בידו למדוד אלא שבחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע ובקנה המדה מודד אדם מדה מועט' כמו מדת הבנין וזולתו: והוא עומד בשער. ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד: (ד) וידבר. מבואר הוא: הראותכה • כתוב בה"א אחר הכ"ף וכן והבאתה: (ה) והנה חומה מחוץ לבית סביב • שהיו מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי ההר בכללו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה ישעו רחבה וקומתה וקנה המדה היה בו שש אמות באמה וטפח באמ' הידוע' שהיא של חמשה טפחים וטפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרינן במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך: וקומה קנה אחד • זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ובאר כותלי העזרה לא היו עומדים לפניו כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן מצינו במסכת מדות כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אמר חוץ מכותל מזרחי אומר כחומת הר הבית שהיא חצונה ועולי גולה עשו הבנין כדמות שראוהו בבנין יחזקאל שעתיד בקצת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומה קנה אחד: (ו) ויבא. מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי מהר הבית: אשר

מצודת ציון

(תהלים קלט): (ב) ויניחני. מל' הנחה: כמבנה • מל' בנין: (ג) ופתיל. חוט כפול ושזור כמו פתיל תכלת (שמות לט) והוא קו המדה: וקנה • מטה ומקל: (ה) וטופח • כן יקרא מדת ד':

מצודת דוד

לחודש • איזו היא שנה שראש השנה שלה היא בעשור לחדש זו היא שנת היובל שהתחלתה ביום הכפורים בעשור לחודש השביעי כי המרכבה ראה בשנת שלשים ליובל כמ"ש שם ואז היה בשנת החמישית לגלות יהויכין והמראה הזאת היתה בשנת כ"ה לגלות יהויכין וא"כ היתה בשנת היובל וכבר עברו י"ד שנה מעת שהוכתה העיר בימי צדקיה כי הוא מלך י"א שנה אחר גלות יהויכין: יד ה'. כח חוזק הנבואה להוליכני בעל כרחי שמה. ר"ל אל העיר ההוכתה האמורה למעלה: (ב) במראות אלהים. ר"ל לא הביאני באמת אלא נדמה לי במראה הנבואה כאלו הביאני אל ארץ ישראל ושם הניח אותי על הר גבוה מאד והוא הר הבית: ועליו. וסמוך אל ההר ההוא היה כבנין עיר והיא ירושלים והיתה מנגד ההר: (ג) ויביא וכו' • ר"ל וכאשר הביא אותי שמה ראיתי והנה איש הוא המלאך הדובר בי שהיה מראהו כמראה נחושת כדבר הזוהר והבהירות וכענין שנאמר בחיות ונוצצים כעין נחושת קלל (לעיל א): ופתיל פשתים בידו • למדוד בו מדידת הבנין: וקנה המדה • גם היה בידו קנה המדה (והוצרך גם לפתיל למדוד על ידו מדה מרובה כי בקנה יש טורח רב למדוד מדה מרובה כי יצטרך בכל פעם לרשום המקום שכלה מדת הקנה למען למדוד משם ולהלן ועם כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הנאות אל המוחש ולכן היה בידו פתיל לאורך ובו תמדד מדה מרובה בפעם אחת ולאח"ז מדד הפתיל בקנה המדה לדעת כמה בו וגם מדה פחותה ממלא הקנה יקשה לשער ולצמצם עם הקנה ולא כן בפתיל כי אפשר לכפלו כרצונו לשער ולצמצם לפי מדת הקנה): והוא. המלאך הזה היה עומד בשער של חומת הר הבית: (ד) ראה בעיניך • שעור המדה: ובאזניך שמע. מהו הדבר הנמדד: ושים לבך • להבין הדברים: למען הראותכה • למען הראות לך בנין בית העתיד הובאתה מבבל אל המקום הזה: הגד וגו'. כדי לנחמם ולחזק תקותם: (ה) והנה חומה • והנה ראיתי חומה מחוץ לבית בכל סביביו והוא חומת הר הבית: שש אמות וגו' • ר"ל שהיה הקנה מחזיק שש אמות גדולות שכל אמה מהם היה במדת אמה של חול שהיא אמה בת חמשה טפחים ועוד טפח יותר וא"כ היה מדת הקנה שלשים וששה טפחים: הבנין • ר"ל בנין החומה ההיא: וקומה קנה אחד. למען יהיה נראה מבחוץ כל בנייני הבית ולא יעלימם החומה ההיא מעין הרואה לכן היתה נמוכה כי זה נוי ויופי: (ו) ויבוא. המלאך נכנס בתוך היקף החומה ההיא ובא לו

לשער

הַקָּדִ֗ימָה וַיַּ֨עַל בְּמַעֲלֹתָ֜ו וַיָּ֣מָד ׀ אֶת־
סַ֣ף הַשַּׁ֗עַר קָנֶ֤ה אֶחָד֙ רֹ֔חַב וְאֵת֙ סַ֣ף
אֶחָ֔ד קָנֶ֥ה אֶחָ֖ד רֹֽחַב׃ ז וְהַתָּ֗א קָנֶ֨ה
אֶחָ֥ד אֹ֙רֶךְ֙ וְקָנֶ֣ה אֶחָ֔ד רֹ֖חַב וּבֵ֣ין
הַתָּאִ֑ים חָמֵ֣שׁ אַמּ֑וֹת וְסַ֣ף הַשַּׁ֗עַר
מֵאֵ֨צֶל אוּלָ֤ם הַשַּׁ֙עַר֙ מֵֽהַבַּ֔יִת קָנֶ֖ה
אֶחָֽד׃ ח וַיָּ֛מָד אֶת־אֻלָ֥ם הַשַּׁ֖עַר
מֵהַבַּ֖יִת קָנֶ֥ה אֶחָֽד׃ ט וַיָּ֜מָד אֶת־
אֻלָ֣ם הַשַּׁ֗עַר שְׁמֹנֶ֣ה אַמּ֔וֹת וְאֵילָ֖ו
שְׁתַּ֣יִם אַמּ֑וֹת וְאֻלָ֥ם הַשַּׁ֖עַר מֵהַבָּֽיִת׃
י וְתָאֵ֨י הַשַּׁ֜עַר דֶּ֣רֶךְ הַקָּדִ֗ים שְׁלֹשָׁ֤ה
מִפֹּה֙ וּשְׁלֹשָׁ֣ה מִפֹּ֔ה מִדָּ֥ה אַחַ֖ת
לִשְׁלָשְׁתָּ֑ם וּמִדָּ֥ה אַחַ֛ת לָאֵלִ֖ם מִפֹּ֥ה
וּמִפּֽוֹ׃ יא וַיָּ֛מָד אֶת־רֹֽחַב־פֶּ֥תַח־
הַשַּׁ֖עַר עֶ֣שֶׂר אַמּ֑וֹת אֹ֥רֶךְ הַשַּׁ֖עַר

במעלתיו ק' · יפס · יפס · ואיליו ק' · י"א כתיב ה' בכנויכה · י' חס' · י"א כתיב ה'

לְאֹרַח מַדִינְחָא וּסְלֵיק בְּדַרְגוֹהִי
וּמְשַׁח יַת סִפָּא דְתַרְעָא קַנְיָא
חַד פּוּתְיָא וְיַת סִפָּא חַד קַנְיָא
חַד פּוּתְיָא׃ ז וְתָוָא קַנְיָא חַד
אוּרְכָּא וְקַנְיָא חַד פּוּתְיָא וּבֵין
תָּוַיָּא כָּתְלָא חֲמֵשׁ אַמִּין
וְסִפָּא דְתַרְעָא מְקָבֵיל אוּלַמָּא
דְתַרְעָא מִלְגָיו קַנְיָא חָד׃
ח וּמְשַׁח יַת אוּלַמָּא דְתַרְעָא
מִלְגָיו קַנְיָא חָד׃ ט וּמְשַׁח
יַת אוּלַמָּא דְתַרְעָא תְּמְנֵי
אַמִּין וְאֵלוֹהִי תַּרְתֵּין אַמִּין
וְאוּלַמָּא דְתַרְעָא מִלְגָיו׃
י וְתָוֵי תַרְעָא בְּאוֹרַח מַדִינְחָא
תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא
מְשַׁחְתָּא חֲדָא לִתְלָתֵיהוֹן
וּמְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאֵילַיָּא מִכָּא
וּמִכָּא׃ יא וּמְשַׁח יַת פּוּתְיָא
דְמַעֲלָנָא דְתַרְעָא עֲסַר אַמִּין
אוּרְכָּא דְתַרְעָא תְּלַת עַסְרֵי

תולדות אהרן וכפא . כ"ג פא :

רד"ק אשר פניו דרך הקדימה . שהיתה פתוחה לדרך המזרח הפתח הוא פני השער וכן תרגם יונתן דפתיח לארח מדינחא ורש"י ז"ל פי' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה נכנס לו לתוך הסיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי : ויעל במעלותיו . לפי' רש"י ז"ל עלה לי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושינו כי הר הבית היה גבוה מהמקום אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו : (ו) וימד את סף השער קנה אחד רחב . ברוחב החומה היה רחבו : ואת סף אחד · וכן היה הסף השני והספים הם מזוזות השער מפה ומפה : (ז) והתא · הוא לשכה ונקרא יציע וצלע אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובע היה : ובין התאים חמש אמות . פירוש מה שהיה בין התאים כלומר הכותל שהמובדל בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה וחמשה מקומות היו מחלקים זה לפנים מזה מחומת הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום שנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים : וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד . לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים התצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה אחד כמו החיצונים וכן הסף השני ואע"פ שלא זכרו : מהבי' · פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו : (ח) וימד את אולם השער מהבית קנה אחד . עובי כותל האולם מבפנים קנה אחד : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות . שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואלו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות משוכים כלפי פנים : ואולם השער מהבית . מבפנים כתרגומו מלגו והוצרך לומר זה כי שאר אולם הוא חוץ לשער והוא שקוראים בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמר כי זה אולם השער מבפנים היה : (י) ותאי השער דרך הקדים . לפי שהיו סמוכים לשער זה המזרחי שהכה לו ואמר תאי השער דרך הקדים השער שדרכו למזרח : שלשה מפה ושלשה מפה . ג' מדרום השער וג' מצפונו : לאילים . אילי האולם שזכר או אילי התא : מפה ומפו . מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתובים בה"א ומפה בסוף הפסוק כתיב בוי"ו : (יא) וימד . פתח השער . המזוזות והאסקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות ואורך השער מסף החצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף חיצונה היה רחבו קנה א' הוא ו' אמות ואוהו שרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי כמד' היתיר' נקרא ארך והנה וכר כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והאורך מסף אל כף י"ג אמות אלא שברותב אין נכלל מדת הספים

רש"י ישראל : ויעל במעלתו · שהפוע הסר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל י' אמות וי"ב מעלות היו שם : סף השער . היא מזוזת השער : קנה אחד רוחב : שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמר למעלה : ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום : (ז) והתא . הוא יציע שקורין אפנדו"ן בלע"ז והיה שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאים סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החיצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנס לתוכו : והתא קנה אחד ארך וגומר · אלו של כל אחד ואחד שש אמות מרובע : ובין התאים חמש אמות . כתלים המפסיקים בין התאים עוביים ה' אמות וכן תרגם יונתן ובין תאוויא כתלא ה' אמין וכן שנינו במסכת מדות כותל התא חמש : וסף השער מאצל אולם השער וגומר · שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות וכראשו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער מהבית . כלומר לצד פנים : קנה אחד . רחבו לכסות עובי חומות האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך : (ח) וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער : קנה אחד · עובי חומות הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם : (ט) וימד את אולם השער ח' אמות . משך בליטתו לתוך עזרת נשים : ואיליו · אשילפיג"ז כל אילים האמורים בענין הם כמין אילנות עגולין עשויין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים במקום מזוזה וכן ת"י (ישעיה ו') וינועו אמות הסיפי' אילנות ספיא וקרוין אילים על שם עגולין כאלה וכאלון : ואיליו שתים אמה · עובי עגולן ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל נמצא בליפת האולם ואילים שלו י' אמות לתוך העזרה לפנים מן השער : ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פי' באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר נוי הוא זה : (י) ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים ג' היו מפה וג' היו מפה ג' לדרום וג' לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם לצד הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה : ומדה אחת לאילים · העשויין לספי האולם מבפנים : מפה ומפה · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות : (יא) רחב פתח השער . רוחב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן י' אמות : אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום : שלש עשרה אמות · י' כנגד חלל הפתח ואמה וחצי לכאן ואמה וחצי לכאן ואל תתמה שאלל הפתח קורהו רוחב ואלל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא ארכו והרחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחות ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר

מצודת ציון

ד' אלבעות אגוד יחד : (ו) במעלותיו . הם המדרגות שעולין דרך בם : סף . כן יקרא מזוזת הפתח וכן וירעשו הספים (עמוס ט) : (ז) והתא . ענין חדר מה וכן אל תא הרלים (מ"א יד) ויקרא כן על כי הוא בגבול גוף הבנין והוא מל' התאו לכם (במדבר לד) שהוא ענין גבול : אולם . ענין בית שער ועשוי כעין כפה ממעל : מהבית . מבפנים : (ט) ואילו . כן יקראו המזוזות על כי היו עגולים כאילן אלה : (י) מפה . מכאן וכן עד פה תבוא (איוב לח) : (יב) וגבול . ר"ל

מצודת דוד

לעזרת נשים אל השער הפונה מזרחה והעזרה ההיא נקראת בענין חצר חיצונה שהיא חיצונה לעזרת ישראל : ויעל במעלותיו · עד שלא בא אל השער הלך במעלות כי ההר הזה היה הולך ועולה כלפי המערב והיה שם מעלות : קנה אחד רוחב . כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית : ואת סף אחד . ר"ל וכן מדד הסף האחד שממולו והיה קנה אחד רוחב : (ז) והתא · כל תא היה קנה אחד אורך וכו' ומספר התאים היו שלשה מימין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נשענים לכותל העזרה ופניו כלפי הר הבית : ובין התאים · כותלים המפסיקים בין תא לתא היו בני חמשה אמות וכן הכתלים החיצונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם אבל מאחריהם היה להם כותל העזרה לכותל : וסף השער מאצל אולם השער . כי לפנים מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פנים מצדי השער מזה ומזה ולהן מזוזות בראשן הפנימי ולכן אמר כ"א ממזוזות השער שאצל האולם לצד פנים היתה בת קנה אחד וכמדת כותלי האולם : (ח) מהבית . ר"ל העומד בפנים בחלל העזרה : קנה אחד . על עובי החומה יאמר : (ט) וימד וגו' . משך בליטתו לפנים : ואיליו . המזוזות שעמדו בראשי הכתלים נמשך בליטתן לפנים שתי אמות הרי בין הכל עשר אמות (אבל רוחב המזוזות היה קנה אחד לכסות עובי הכותל ועם כי היו עגולים כלפי שקראום איליו מ"מ לא היו במרחק טוה) : ואולם השער מהבית · לפי שאולם הוא בית שער ודרכו להיות מחוץ לשער וכמו שהיו אולמי חצר הפנימי לכן אמר הנה האולם הזה היה מבפנים לא כדרך האולמות ונעשה כן למען יהיה האולם הזה מול אולם חצר הפנימי וזהו דבר נוי ופאר (וכתלי האולם היו משוכין מחלל השער אמה וחצי מזה ומזה כמפורש בענין) : (י) ותאי השער . מספר תאי השער העומדים בפאת המזרח היו שלשה מהשער מזה ושלשה מזה : לשלשתם . לשלש התאים שמזה ומזה : לאלים . למזוזות האולם שעמדו בפתחיהם מזה ומזה : (יא) את רוחב . הוא רוחב חלל פתח השער ממזוזה למזוזה : אורך השער . הוא החלל שבין כותלי אולם השער (ואין לתמוה על שקורא לחלל הפתח בלשון רוחב ולחלל האולם קורא בלשון אורך כי כלפי שקורא בענין לגובה השער בל' אורך לאוי א"כ לקרוא מהסף להסף בלשון רוחב אבל האולם הלא משך הכלים' לפנים היה עשרה אמות ובין הכתלים היו י"ג אמות והיתירה במדה

רשי

לדבר במשנה (דמלכים א') והאולם על פני היכל הבית ד' אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדה שהמידה היתירה קרוי אורך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת וגו' התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האול' שלשים אמה לצפון ואמה לדרו' שכבר פי' שהוא מבית משוך מכנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאים שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו משוכין מחלל רחב הפתח ב' אמות ומחצה לכאן וב' אמות ומחצה לכאן וזהו לי' וגבול אשומיי"ל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עובי ה' נמצא עובי כותל הצפוני (נ"ל הדרומי נ"ה) של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנגד זה שכותל אולם עוביו שם וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לסוף כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו . מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער : עשרים וחמש אמות . עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שתהא (כצ"ל נ"ה) משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה וכולן מדת רוחב השער הן כנגד י"ג אמות של חלל האולם מבפנים ושני כתלים קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה : פתח נגד פתח . פתח התא שאצל השער בדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שבצד החוץ אלא שלשני התאים הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים אל שער אויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטה ואל אליהמה לפנימה לשער למדנו שפתחיהם פונים לשער : (יד) ויעש את אילים ששים אמה . גובהן של אילים של ספי האולם גבוהים ששים אמה : ואל איל החצר השער סביב . וכן לכל אילי החצר שבכל אולמי שערים סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין : (טו) ועל פני השער האיתון . גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה : איתון . תרגום של ביאה : על לפני אולם השער הפנימי . עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער נ' אמה . ומגובה שאר השערים שבענין שהם כ' אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה (כלומר משער החיצון גובהו נ' אמה על פני כל האולם שער הפנימי של אולם שאף בסופו של אולם הוא שער כמו שמפורש כבר בפסוק ז' סה"א) : (טז) וחלונות אטומות אל התאים . התאים האלה לא היו להם פתחים אל

שְׁלֹושׁ עֶשְׂרֵה אַמֹּות׃ יב וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת אַמָּה אֶחָת וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה וְהַתָּא שֵׁשׁ־אַמּוֹת מִפּוֹ וְשֵׁשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ יג וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח׃ יד וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב׃ טו וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הָיְאתוֹן עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ טז וְחַלֹּנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל

אַמִּין׃ יב וּתְחוּמָא דִי קֳדָם תָּוַיָא אַמְתָא חֲדָא וְאַמְתָא חֲדָא תְחוּמָא מִכָּא וְתָוָא שִׁית אַמִּין מִכָּא וְשִׁית אַמִּין מִכָּא׃ יג וּמְשַׁח יָת תַּרְעָא מֵאִיגַּר תָּוָא לְאִיגְרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וְחָמֵשׁ אַמִּין תְּרַע לָקֳבֵיל תְּרַע׃ יד וַעֲבַד יָת אֵלַיָא שִׁתִּין אַמִּין רוּמְהוֹן וְעַל אֵילָא דְדָרְתָא דְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר׃ טו וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִי קֳדָם אוּלָמָא דְתַרְעָא גַוָאָה חַמְשִׁין אַמִּין׃ טז וְכַוִּין סְתִימָן לְתָוַיָא

ל' ומ"ל · ו"ס"פ בבניינם · י"א כתיב ה' בבניינה · ל'. ל' · ל' · ד' האיתון ק'

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסי' תצפית אותו זהב טהור : ויצף אותו זהב טהור . ויעש לחם סכות איש על גגו : ועל פני מן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף סיפרא אל פני ואל פני במ"ר על פני ועל פני וסימ' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר . והנותר לנשיא מזה ומזה תניינא דפסוק · ובכל שאר קריאת אית ט' אל פני וסימ' נמסר בסדר משפטים ולעיל בסיפרא רא סימן י"ו :

רדק

הספים שאינו אומר אלא על מה שפתוח בשער והוא הנקרא פתח והאורך נכלל מדת הספים ומדת הספי' בין הפנימי והחיצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן : (יב) וגבול לפני התאות . לפני השלש תאים היה אמה אחת שהיה להם לגבול ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום ורש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא מהם היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמר שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו . פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כ"ה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמצד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה · ואם כפרושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומר אותם בכלל ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגריא הויא לשון רבים לומר כי על כל התאים אמר והתא הוא שם כלל ועוד וי"ו גגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואע"פ שיש לסייעו כי מצאנו כמו זאת הוי"ו עמו הראובני והגדי והאמת כי המדות האלה אשר בבנין זו אינה מבוררת אצלינו כי הם בבנין העתיד' ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליהם ומה שנמצא מהם בקבלה מהם במשנת מדות או בת"י נקבל והשאר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו וכן אמרו רז"ל במקצת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו נראים מלמעלה לפיכך חזר למדוד גבי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתם מלמטה הם יותר וכן נאמר בשאר השערים עם התאים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך חמשים ואולי היו שם אולמים אחרים לבד האולם הנזכר : פתח נגד פתח · פתח שער זה כנגד פתח שער שלפנים ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל ורש"י ז"ל פירש פתח התא שאצל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער שבצפון : (יד) ויעש את אילים ששים אמה . בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אוליא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאו' אוליא שתין אמין רומיהון : ואל איל החצר השער סביב סביב · פירוש וכן לכל אולי החצר שהם אילי השער סביב סביב כן היה להם המדה הזאת ואיל עומד במקום שנים ואמר איל דרך כלל במקום אילית כי חמשה שערים היו בחומות הר הבית בבנין בית שני כמו שאמר במסכת מדות חמש' שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה טורי פי' שם אים מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו צורת שושן הבירה במערב ... שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב : (טו) ועל פני השער היאתון . כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו המלות ההפוכות כבש כשב שמלה שלמה לא ידעתי דעת שהתרגם שתרגם מציעאה ואפשר לפי שלשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני השפפין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער אמצעי ואפשר כי איתון מענין אתא בקר ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מתוך עד לפני אולם השער הפנימי היה נ' אמה אורך כמו שמנה בשאר השערים אורך נ' אמה ורחב כ"ה עם התאים והאילים והאילמים כלומר מסף השער החצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם נ' אמה : על לפני אולם . כמו עד וכן על המעברות כמו עד ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם כ' אמה אני לומד שעל פני האומר כאן היא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גובהו ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין אינו אומר על גובה השערים מדה וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים והנה מצא לשון אורך שענינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי שם בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהיא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מדתן אמר קומה כי כן היה : (טז) וחלונות אטומות · סתומות ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם אינו פתוח אלא פי' אטומות כפי' חלוני שקופים אטומים בבנין שלמה שפירושו שהיו

מצודת דוד

ראוי לקרות בל' אורך): שלש עשרה אמות · עשר מול חלל השער ואמה ומחצה משוכה לכל צד מחלל השער ולהלן : (יב) וגבול . לפני התחלת התאים היה מקום פנוי אמה אחת יתירה ממה שהיה פנוי בצד פנים ממולו כי כתלי האולם היו נמשכות מחלל השער ולהלן אמה ומחצה והתאים נמשכו בצד חוץ ממולו ועוד אמה יתירה א"כ היה הגבול שתי אמות ומחצה : ואמה וגו' · ר"ל וכן אמה אחת גבול בעבר השני : והתא . ר"ל חלל התא היה מרוחק שש אמות מהתחלת גבול האמה היתירה על הגבול הפנימי שממולו כי האמה של הגבול וחמש של עובי כותל התא הרי ששה ויתכן שבא לומר בזה שגם כותלי חיצונים מזה ומזה מהתאות היו בני חמשה אמות כי למעלה לא פירש כ"א בין התאות) : ושש וגו' . ר"ל וכן היה מרוחק שש אמות בהעבר השני : (יג) מגג התא לגגו . ר"ל מגג התא שבעבר הזה לגג התא שממולו בעבר השני : רוחב עשרים וחמש אמות . כי הגג הוא מה שעל החלל בין הכתלים וא"כ לא נחשב הכותל חמשה וגבול אמה ועוד אמה ומחצה ממול גבול הפנימי וכן מעבר השני הרי ט"ו אמה ועשר מחלל פתח השער הרי כ"ה אמות והיה עשוי כעין תקרה מגג לגג והיה נראה כעין שער וכאשר הוא בהציור : פתח נגד פתח · ר"ל פתח השער הזה היה מול פתח שער הפונה לפנים שהיה עשר בתחלה : (יד) את אילים · הם מזוזות השערים והיה גבהן ס' אמה : ואל איל · ר"ל וכמדה הזאת היה אל כל המזוזות החצר בעברי השער מזה ומזה : סביב סביב . כי גם ברוח הצפוני והדרומי היו שערים כמפורש בענין : (טו) ועל פני · ר"ל גבהו של שער האיתון הוא השער המזרחי האמור בענין ויקרא כן לפי שהנכנסים להשתחוות באים דרך בו שהוא מכוון מול פתח ההיכל ובית קה"ק : על לפני . עם גובה אולם השער הנמשך לפנים : חמשים אמה · ר"ל זה כזה היו בגובה חמשים אמה וא"כ בלעו המזוזות עשר אמות למעלה מחלל השער : (טז) וחלונות אטומות · בהפסים היו חלונות סתומות ר"ל לא היו פתוחות מבלי סתימה כלל אלא היו סתומות במחילה בהירה וזהו למצא הטורים דרך בם . ואל אליהמה . כהעטעם

מצודת ציון

ר"ל מקום פנוי מבלי בנין : (טו) ועל פני · הוא ענין גובה ע"ש שפני האדם הוא בגובה הגוף : האיתון · ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כ"א) : על . כמו עם : לפני . ענין גובה : (טז) אטומות . ענין סתימה כמו אוטם אזנו (ש"א לג) : אל התאים · ר"ל בהתאים אל במקום בי"ת

שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים והנה לא אמר אלא אטומות רוצה לומר שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר : אליהמה . כמו אליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבית גויותיהנה כסתותיכנה ולתאים היו אילים ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילים לפנימה לשער סביב סביב וכן לאולמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים ואילמים היו להם חלונות אטומות אילמות כמו אלים שהוא רפה : וחלונות סביב סביב לפנימה . החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לצד פנים היו ולא לצד חוץ החומה : ואל איל תמרים. ואל כל איל ואיל היו תמרים ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דקלין ואפשר שהיו עשויים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן : (יז) ויביאני אל החצר החיצונה . היא עזרת נשים כי עד הנה היה בהר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל : והנה לשכות . ואחר כן אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות ובבנין בית שני לא היו אלה הלשכות : ורצפה . ידוע כמו על בהט ושש שרוצפין הקרקע באבנים ואמר עשוי לשון זכר ורצפה לשון נקבה טעם עשוי על הבנין ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה גם רצפה עליונה ותחתונה והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה בנויה על גבי העמודים גזוזטרא ואפשר שמעין אותה כנו בבנין בית שני גזוזטרא בעזרת נשים הוא שאמר במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין : אל הרצפה . כמו על וכן אל ההרים לא אכל : (יח) והרצפה אל כתף השערים . והרצפה שעליה הלשכות היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הבית : לעומת אורך השערים . כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה ובזה כלל מדת אורך ורוחב השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה אמר שהיתה בנויה על כתף השערים : (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה . כמו התחתון והה"א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל הטעם כתי"ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה הזו שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים כי ההר היה מגופע ועולה והרי אמר הנה כי בשבע מעלות יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצר הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכך אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר : הקדים והצפון . זו המדה היתה למזרח ולצפון : (כ) והשער . אמה שמדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים : (כא) ותאו . כל אלו ותאו וחלונו ואילמו חסרים יו"ד הרבוי בכתוב : שלשה מפו ושלשה מפו . שניהם כתובים בוי"ו : כמדת השער הראשון . הוא שער הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה : (כב) וחלונו . ובמעלות שבע יעלו בו . בשבעה מעלות יעלו מעזרת נשים

16 וּלְאֵילֵיהֶן מִגָּיו לְתַרְעָא סְחוֹר
סְחוֹר וְכֵן לְאוּלַמַיָּא וְכַוִּין
סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו וְעַל אֵילָא
כּוֹתַרְתָּא : יז וְאַעֲלַנִי לְדַרְתָּא
בָּרַיְתָא וְהָא לִשְׁכָּן וְרִצְפְּתָא
עֲבִיד לְדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר
תְּלָתִין לִשְׁכָּן עַל רִצְפְּתָא :
יח וְרִצְפְּתָא לְעִבְרָא דְתַרְעַיָּא
לָקֳבֵיל אוּרְכָּא דְתַרְעַיָּא
רִצְפְּתָא אַרְעִיתָא : יט וּמְשַׁח
פּוּתְיָא מִן קֳדָם תַּרְעָא
מְצִיעָאָה דִּקְדָם דַּרְתָּא גַוַּיְתָא
מִבָּרָא מְאָה אַמִּין לְמַדִּינְחָא
וְלִצְפּוּנָא : כ וְתַרְעָא דִּפְתִיחַ
לְאוֹרַח צִפּוּנָא לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא
מְשַׁח אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיֵהּ :
כא וְתָוְוהִי תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא
מִכָּא וְאֵילוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי הֲוָת
כְּמִשְׁחַת תַּרְעָא קַדְמָאָה
חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיָא
עַסְרִין וְחַמֵשׁ אַמִּין : כב וְכַוּוֹהִי
וְאוּלַמּוֹהִי וְכוֹתַרְתֵּיהּ כְּמִשְׁחַת

אֱלֵיהֵמָּה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב ׀ ד׳
סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב ׀ ל׳
סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים :
יז וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה ג׳
לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב ׀
סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָה : ג׳
יח וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים לְעֻמַּת
אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה :
יט וַיָּמָד רֹחַב מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה ג׳ מלעיל
לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי מִחוּץ מֵאָה
אַמָּה הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן : כ וְהַשַּׁעַר
אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לֶחָצֵר ב׳
הַחִיצוֹנָה מָדַד אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ :
כא וְתָאוֹ שְׁלוֹשָׁה מִפּוֹ וּשְׁלֹשָׁה מִפּוֹ ותאיו ק׳ ד׳ מ״ל בנביאי׳
וְאֵילוֹ וְאֵלַמּוֹ הָיָה כְּמִדַּת הַשַּׁעַר ליו ק׳ מיו ק׳
הָרִאשׁוֹן חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְרֹחַב
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה : כב וְחַלּוֹנוֹ ניו ק׳
וְאֵילַמּוֹ וְתִמֹרוֹ כְּמִדַּת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר סיו ק׳ ריו

אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן מצינו במסכת מדות בתאים שסביבות ההיכל ג׳ פתחים לכל א׳ לתא מן הימין וא׳ לתא מן השמאל וא׳ לתא שעל גביו ולתאים שבשער שלא היו אלא ג׳ תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעי ב׳ פתחים א׳ לתא מן הימין וא׳ לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו ב׳ פתחים א׳ פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן הוא החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעל׳ פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופים אטומים פתוחי׳ לצד החיצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ אל המזרח · ומנחם פתר שקופים לשון השקפה כמו (שיר ו׳) מי זאת הנשקפה (תהלים קב) כי השקיף ממרום קדשו וכן (שמות י״ב) אל המשקוף גם כן פתר לשון השקיפה : ואל אליהמה לפנימה לשער . ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחים שמזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער : וכן לאילמות . וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער : וחלונות סביב סביב לפנימה · בחומה לצד העזרה מבפנים : ואל איל תמורים . ת״י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי במשכנא דשלמה הן מסורגמות צורת דקלין פומיל"ש בלע"ז : (יז) ורצפה · פלנקי"ן בלע"ז · רצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה שנינו חלקה היתה בראשונ׳ והקיפוה גזוזטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קונברא"ש בלע"ז וממה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ותחתיהם כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא : (יח) והרצפה אל כתף השערים · גובה שער החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים : הרצפה התחתונה . נשתנית תיבה זו מכל תחתונה שבמקרא שבכל מקום הטעם בנו"ן וזה בתי"ו למדנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא ותחתיתה של רצפה היה לעומת גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של עזרתה ושל אלאחה שהן יתירות : (יט) וימד רוחב · חלל עזרת נשים : מלפני השער התחתונה · זה השער המפורש למעלה : לפני החצר הפנימי . עד עזרת ישראל : הקדים והצפון · לשתי רוחותיה חללה מאה אמה : (כ) מדד ארכו ורחבו · כמדת שער הקדים כך מפורש בענין : (כא) חמשים אמה ארכו · גובהו : ורוחב חמש ועשרים · מגג השא לגגו : (כב) ואילמיו לפניהם

אל הרצפה ל׳ וחד על הרצפת ואינון מן א״ב מן חד חד חד אל וחד על ול׳ דכוו׳ וסימן כמסרא רבתא בערך אל : דרך הצפון ו׳ בק״יאה וסימ׳ והשער אשר פניו דרך הצפון · פני דרך הצפון · והלשכה אשר פנית · ופתח הצלע למנח · ויוציאני אל החצר החצונת · ודרך לפניהם :

מצודת ציון

בי״ת וכן ואל הארון (שמות כה) : אליהמה . הם המזוזות : לאלמות · מלשון אולם : ואל איל : והאיל הוא המזוזה : (יז) לשכות . חדרים כמו ויביאם לשכתה (ש״א ט) : ורצפה . ענין הלעת אבנים למדרך הרגל וכן על רצפת בהט ושש (אסתר א) : (יח) כתף . צד ועבר : לעומת · נגד :

מצודת דוד

ההם היו במזוזותיה הפונות לפנימה לשער כי את הקילונה שאצל השער מזה ומזה היו פתחיהן זה מול זה ופנו אל חלל השער החיצון שהיה מכ״ה אמות כמפורש למעלה ובמזוזות הפתחים ההם היו החלונות (אולם ביתר התאים יתכן שלא היו חלונות במזוזותיהן כי לא היה שם רב האורה : סביב סביב · ר״ל כן היה לתאי הקילונים של כל שער ושער : וכן לאלמות . גם לכל האולמות . היו חלונות הסומות : וחלונות · עוד היו חלונות בכל התאים אשר מסביב והם יפנו לפנים לחלל ע״כ כי כותל ע״כ היה להם לכותל מאחוריהם ובכותל ההיא היו חלונות כי העזרות לא היה מקורות והיה האור רב בהן : ואל איל . בכל מזוזה היה כותרת ממעל בצורת אילני תמר : (יז) אל החצר . מתחלה עמדו בשער ועתה הביאו בחלל החצר : והנה לשכות . ר״ל ראיתי והנה שם לשכות : ורצפה . עליה מרופפת באבנים עשויה בגובה על עמודים עומדת בחצר סביב בארבעת רוחותיה והיתה נשענת אל הכותל ועל הרצפה ההיא עמדו הלשכות והיו שלשים במספר : (יח) והרצפה אל כתף השערים · הרצפה עמדה בכתף השערים כי ממעל להשערים לא היתה הרצפה וא״כ עמדה בכתף השערים מזה ומזה : לעומת אורך השערים · ר״ל תחתיות הרצפה ההיא היתה מול כלות גובה השערים ובלשם למעלה ממול גובה השערים והלשכות עליה (ועם כי מלת אורך יונח על דבר שממיי ולא על דבר העומד ברום עכ״ז אמר לשון אורך לפי שכשמדד גבהו ע״י הפתיל ובקנה המדה וכמפורש למעלה היה אז הפתיל מושכב בשפחיות הארץ ונופל בו לשון אורך) : (יט) וימד רוחב . מדד רוחב החלל אשר מלפנים להשער התחתונה היא שער ע״כ שהיא בהר מתחת מול שער עזרת אנשים היא החצר הפנימי : לפני חצר הפנימי · ר״ל והוא החלל שלפני החצר הפנימי מחולה לה : מאה אמה · ר״ל מדד אותה מאה אמה והוא חלל ע״כ : הקדים והצפון . ר״ל כן היה מדת חלל ע״כ בפאת המזרח וכן היה מדתו בפאת הצפון וכן בפאת הדרום כמפורש בענין ולקצר לא זכרו (כי ע״כ חהיה אז מסבבת את כל בנייני המקדש עזרת אנשים הלשכות מכל ארבעת הרוחות) : (כ) דרך הצפון · בפאת צפון של חצר החיצונה : מדד ארכו ורחבו · ר״ל מדדו במדת שער המזרחי : (כא) ותאיו . שלשה תאי השער הזה שהיו שלשה מהעבר מזה ושלשה מזה ומזוזות השער והאולם הנמשך לפנים

לפניהם • ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה במעלות : (כג) ושער לחצר הפנימי . לעזרת ישראל : עד השער . שהיה מכוון
ויימד משער . שמתחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים : (כד) ויוליכני דרך הדרום . לחצר הנשים : (כה) כחלונות האלה . דרש רבי תנחומא
ה"א זו יתירה לשון כהה חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות העשויות להבנים אורה קצרות מבחוץ ומרחיבות
מבפני' : (כו) עולותיו . כמו מעלותיו : אל אליו . על ראש האיל היה דקל מצוייר : (כח) וימד את השער הדרום . של חצר הפנימי : (ל) ואילמות .
ארכו"ן בלע"ז : סביב סביב •
הכותל היה עשוי אולמים אולמים נכנסי' בכותליו ואולמות הללו היו בפנים (ס"א למעלה מהתאים כי התאים היו מבפני' בחצר הפנימי שהרי אולם השער היה בולט אל החיצונה כמו שאמור בענין וא"א שהיו התאים והאולם פונים למקום אחד להיות פתחי התאים נפתחים לתוך האולם שהרי השוה הענין כל מדות השערים החיצונים והפנימים ולא סלק בימיסס אלא בליסת האולמות) (כי התאים היו מבחוץ וששה תאים וכותליהם ופ"ו אמות של רוחב השער עולים לשמוני' ואחת (לתשעים ואחת כצ"ל נ"ס) אמה וכל החצר הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפורש בענין סא"א) (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה • אולמו של שער הפנימי לא היה נגד פנים כמו שהיו אולמות של שער

פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּבְמַעֲלוֹת שֶׁבַע
יַעֲלוּ־בוֹ וְאֵילַמּוֹ לִפְנֵיהֶם׃ כג וְשַׁעַר (ואילמיו ק')
לֶחָצֵר הַפְּנִימִי נֶגֶד הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן
וְלַקָּדִים וַיָּמָד מִשַּׁעַר אֶל־שַׁעַר מֵאָה
אַמָּה׃ כד וַיּוֹלִכֵנִי דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם וְהִנֵּה־ (ג' כ"כ חסר יו"ד)
שַׁעַר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם וּמָדַד אֵילָו (ליו ק')
וְאֵילַמָּו כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ כה וְחַלּוֹנִים (מיו ק')
לוֹ וּלְאֵילַמָּו סָבִיב ׀ סָבִיב כְּהַחַלֹּנוֹת (מיו ק' ג')
הָאֵלֶּה חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ כו וּמַעֲלוֹת
שִׁבְעָה עֹלוֹתָו וְאֵילַמָּו לִפְנֵיהֶם (תיו ק' מיו ק')
וְתִמֹּרִים לוֹ אֶחָד מִפּוֹ וְאֶחָד מִפּוֹ אֶל־
אֵילָו׃ כז וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ (איליו ק')
הַדָּרוֹם וַיָּמָד מִשַּׁעַר אֶל־הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ
הַדָּרוֹם מֵאָה אַמּוֹת׃ כח וַיְבִיאֵנִי אֶל־ (ו' ס"פ בבנינה ב')
חָצֵר הַפְּנִימִי בְּשַׁעַר הַדָּרוֹם וַיָּמָד
אֶת־הַשַּׁעַר הַדָּרוֹם כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃
כט וְתָאָו וְאֵילָו וְאֵלַמָּו כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה (איו ק' ליו ק' מיו ק')
וְחַלּוֹנוֹת לוֹ וּלְאֵלַמָּו סָבִיב ׀ סָבִיב (מיו ק')
חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ אַמּוֹת׃ ל וְאֵלַמּוֹת סָבִיב (ו' ס"פ בבנינה ג')
סָבִיב אֹרֶךְ חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה
וְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת׃ לא וְאֵלַמָּו אֶל־ (מיו ק' ג')
חָצֵר הַחִיצֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵלָו (אליו ק')
וּמַעֲלוֹת שְׁמוֹנֶה מַעֲלָו׃ לב וַיְבִיאֵנִי (ג' ומ"ג מעליו ק')
אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ הַקָּדִים

תרעא דפתיח לאורח מדינחא ובדרגין שבעה סלקין ביה ואולמוהי קדמיהון : כג ותרעא לדרתא גויתא לקביל תרעא דפתיח לצפונא ולמדינחא ומשח מתרע לתרע מאה אמין : כד ואוביליני באורח דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח דרומא ומשח אילוהי ואולמוהי כמשחתא האלין : כה וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור כבויא האלין חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין : כו ודרגין שבעא דרגוהי ואולמוהי קדמיהון וכותרן ליה חדא מכא וחדא מכא על אילוהי : כז ותרעא דדרתא גויתא באורח דרומא ומשח מתרע לתרע באורח דרומא מאה אמין : כח ואעילני לדרתא גויתא בתרע דרומא ומשח ית תרע דרומא כמשחתא האילין : כט ותווהי ואילוהי ואולמוהי כמשחתא האלין וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין : ל ואולמיא סחור סחור אורכא עסרין וחמש אמין ופותיא חמש אמין : לא ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אילוהי ודרגן תמניא דרגוהי : לב ואעלני לדרתא גויתא באורח מדינחא

נשים לעזרת ישראל וכנגדו על השער והבנין בית שני שנינו במס' מדות ט"ו מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד ט"ו שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר : ואילמו לפניהם • לפני המעלות היו אילמו כי קוד' שיכנס לאילמים היה עול' במעלו': (כג) ושער לחצר הפנימי . אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער ר"ל השער החיצון של עזרת נשים לצפון ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה רוחב כמו שאמרנו למעלה : (כד) ויולכני . בעזרת נשי' הוליכו דרך הדרום ומבואר הוא: (כה) וחלונים . כהחלונות האלה. עם ה"א הידיעה כמו להגדול אשר בא אליו בהשמים חסרון הכינ' בזה ובדומי' להם ויש בו מדרש כהחלונות כהה חטנות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כלומר לא לאורה אני צריך : (כו) ומעלות שבעה עולותיו • כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרום מעזרת נשים לעזרת ישראל : ותמורים לו • פירשנוהו : אחד מפו וא' מפו . שניהם כתובי' בוי"ו : (כז) ושער לחצר הפנימי . הוא עזרת ישראל כמו שפירשנו : (כח) ויביאני . אל השער הדרום . כמו הדרומי ובא בסמיכות עם ה"א הידיעה כמו הלגן האגנים שממלכות הארץ והדומים להם : (כט) ותאיו. מבואר הוא: (ל) ואלמות סביב סביב . היו אלמות בנויות סביב הקיר או בחלל הקיר : אורך חמש ועשרים אמה . בין כלם היו מחוקות באורך הקיר חמש ועשרי' : ורוחב חמש אמות • כל א' רוחב חללו ה' אמות ואם לא זכר בחצר החיצונה : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה • אמר כי אילמיו של חצר הפנימי היו בולטים אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיא עזרת נשים שאיליו ואילמיו מבפנים : ומעלות שמונה מעלות • בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים והבנין בית שני לא היו אלא ג' מעלות : (לב) ויביאני • דרך הקדים • כן הביאו בשלשה הרוחות וכמו זה

מדד ה' בקריאה וסימ' מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן • והשער אשר פניו • מדד רוח הקדים בקנה המדה • מדד רוח הצפון חמש מאות. את רוח הדרום מדד • סבב אל רוח הים מדד: דרך הדרום ז' בקריאה וגימ' ויולכני דרך הדרום ב' בפסוק • ולשער לחצר הפנימי ב' בפסוק • וידבר אלי זה הלשכה • ופניהם דרך הדרום אחד • ובפתחי הלשכות : אמות ו' ס"פ בבניינה וסי' ארך השער שלש עשרה • ושער לחצר הפנימי דרך הדרום • תאו ואיליו ואילמיו כמדות האלה קדמא דעניינא • ואלמות סביב סביב • ובא לפנימה וימד איל הפתח • אל פני ארך אמות המאה : שמונה ג' מ"ל בנביאים וסימ' ויעברו בני ישרא' את עגלון • בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר תנינא דפסוק דירמיה • ומעלות שמונה מעלות : וכל ר"ת דכוו' מ"ל :

מצודת ציון

(כו) עולותיו • מעלותיו :

מצודת דוד

לפני כותל מהעבר מזה וכותל מהעבר מזה הכל היה כמדת השער המזרחי הנמדד ראשון : ארכו . רוצה לומר גובה השער : חמש ועשרים • כן היה מדת רוחב שער החיצון כמ"ש למעלה : (כב) וחלוניו וגו' . חלוני תאי השער וכותלי האולם והכותרות אשר בהמזוזות ממעל שהיו בצורת אילני תמר הכל היו כמדת של השער המזרחי : ובמעלות וגו' . כי ההר היה הולך ועולה ועלו בו במעלות ועד השער הזה היה שבע מעלות : ואילמיו לפניהם • כותלי האולם היו לפנים מהמעלות ועולין במעלות עד לא יבואו אל האולם : (כג) ושער לחצר הפנימי . השער של חצר הפנימי היה מול השער מחצר החיצונה : לצפון ולקדים . כן היה בפאת צפון וכן של מזרח (והנה שער המזרחי מעא"נ עמד באמצע כותל המזרחי וכן שער ע"נ והיו זה מול זה אבל שער הצפוני של ע"נ ע"כ לא עמד באמצעית כתלו כמות שער הצפוני של עא"נ שאם גם הוא עמד באמצע לא היה א"כ זה מול זה וכן שער הדרומי מע"נ האמור בענין לא עמד גם הוא באמצעית כתלו וכמ"ש בקונטרס בנין הבית) : משער אל שער . משער ע"נ לשער עזרת אנשים מדד מאה אמה : (כד) דרך הדרום . ברוח הדרומי בהעזרה ההיא : כמדות האלה . של שער המזרחי והצפוני : (כה) וחלונים לו . ר"ל השלונות שהיו לכל תא ... ולכותלי האולם מסביב היו כמו החלונות של שער המזרחי והצפוני : אורך • ר"ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (כו) ומעלות . מספר המעלות שעלו בהם אל השער הזה היו שבעה : ואילמיו • כותלי האולם היו לפנים מהמעלות : ותמורים לו • ר"ל היה כותרת בצורות אילן תמר אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה וחזר ומפרש הכותרות היו בהמזוזות ממעל : (כז) דרך הדרום . ברוח הדרום : משער אל השער . ר"ל משער חצר הפנימי אל שער חצר החיצונה ברוח דרום : (כח) כמדות האלה : כמדות השערים הנזכרים : (כט) ותאיו וגו' . גם לשער חצר הפנימי היו תאים ואלים ואולם והיו כמדות של השערים מע"נ : לו • לכ"א מתאי השער : ולאלמיו . לכותלי האולם מסביב : אורך . ר"ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (ל) ואלמות סביב סביב . בחלל ע"נ בכל שלשת הרוחות במזרח בצפון ובדרום היו אולמות נשענות אל הסיב ופתוחות לפנים : אורך . הוא הנמשך עם הקיר : ורוחב • הוא הנמשך כלפי תוך החצר : (לא) ואילמיו • כותלי אולם השער ההוא היו נמשכין כלפי חוץ ולדרך אולם והיה א"כ בולט מול אולם שער ע"נ והוא דבר עוי (ואולמי שערי ע"נ היו בנויות להלן מתאי השער וכמ"ש בקונ' בנין הבית) : אל אליו . בהמזוזות ממעל היו כותרות בצורות אילן תמר : ומעלות שמונה מעליו . בשמונה מעלות עלו מע"נ אל השער

וימד את־השער כמדות האלה׃
לג ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה
והלונות לו ולאלמו סביב ׀ סביב
ארך חמשים אמה ורחב חמש
ועשרים אמה׃ לד ואלמו לחצר
החיצונה ותמרים אל־אילו מפו
ומפו ושמנה מעלות מעלו׃
לה ויביאני אל־שער הצפון ומדד
כמדות האלה׃ לו תאו אלו ואלמו
והלונות לו סביב ׀ סביב ארך
חמשים אמה ורחב חמש ועשרים
אמה׃ לז ואילו לחצר החיצונה
ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה
מעלות מעלו׃ לח ולשכה ופתחה
באילים השערים שם ידיחו את־
העלה׃ לט ובאלם השער שנים
שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה
לשחוט אליהם העלה והחטאת
והאשם׃ מ ואל־הכתף מחוצה
לעולה לפתח השער הצפונה שנים
שלחנות ואל־הכתף האחרת אשר
לאלם השער שנים שלחנות׃
מא ארבעה שלחנות מפה וארבעה
שלחנות מפה לכתף השער שמונה
שלחנות אליהם ישחטו׃ מב וארבעה
שלחנות לעולה אבני גזית ארך
אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת
וחצי וגבה אמה אחת אליהם ויניחו
את־הכלים אשר ישחטו את־
העולה בם והזבח׃ מג והשפתים

ומשח ית תרעא כמשחתא
האלין׃ לג ותווהי ואילוהי
ואולמוהי כמשחתא האילין
וכוין ליה ולאולמוהי סחור
סחור אורכא חמשין אמין
ופותיא עסרין וחמש אמין׃
לד ואולמוהי לדרתא בריתא
וכותרן על אילוהי מכא ומכא
ותמניא דרגין דרגוהי׃
לה ואעלני לתרע צפונא ומשח
כמשחתא האלין׃ לו תווהי
אילוהי ואולמוהי וכוין ליה
סחור סחור אורכא חמשין
אמין ופותיא עסרין וחמש
אמין׃ לז ואילוהי לדרתא
בריתא וכותרין על אילוהי
מכא ומכא ותמניא דרגין
דרגוהי׃ לח ולשכתא ופתחא
באיליא דתרעיא תמן מתקנין
ית עלתא׃ לט ובאולמא
דתרעא תרין פתורין מכא
ותרין פתורין מכא למכס
עליהון עלתא וחטאתא
ואשמא׃ מ ולעברא דמברא
למסקנא במעלנא דתרעא
צפונא תרין פתורין ולעברא
אוחרנא דלאולמא דתרעא
תרין פתורין׃ מא ארבעא
פתורין מכא וארבעא פתורין
מכא לעברא דתרעא תמניא
פתורין ביניהון נכסין׃
מב וארבעה פתורין לעלתא
באבני גזית אורכא אמתא
חדא ופלגא ופותיא אמתא
חדא ופלגא ורומיה אמתא
חדא עליהון ויחתון ית מניא
דיכסון ית עלתא בהון
ונכסת קודשיא׃ מג ועניקלין

רשי

שער החיצונה אלא מבחוץ היה בולט׃ (לו) אורך חמשים אמה. גבהו חמשים אמה׃ (לז) ואיליו לחצר החיצונה. אשיספילד״קאש בלע״ז ואולם השער קרוי אילים כאן׃ (לח) ולשכה. היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל׃ ופתחה. של לשכה אל אילי השער לצד השער׃ באילים השערים. יש בפרשה פסוקים קורין לכתפו׳ השער אילי׳ מיינשלי״ש בלע״ז׃ שם ידיחו את העולה. העולה הנשחטת בצפון׃ ידיחו את העולה. ירחצו את הקרביים׃ (לט) ובאול׳ השער. הצפוני׃ שנים שולחנות. במזרחו ושנים במערבו ואע״פ שהן היו משוכין אל תוך החצר החיצונה קדושתן כלפנים׃ (מ) ואל הכתף מחוצה. ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך חללו של פתח של (שח״א של לד) עזרת ישראל׃ לעולה לפתח השער הצפונה. כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה׃ שנים. שולחנות לכתף הפתח למזרח (וכן) למערב׃ ואל הכתף האחרת. אשר לפתח האולם שנים שולחנות׃ (מב) אליהם ויניחו את הכלים. עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהן את הדם שיהיו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון׃ (מג) והשפתים
סופה

רדק

זה כן זה והכל מבואר׃ (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים. כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם המ״ם כמו אילים למר סיגים כסף והדומים להם ואמר כי ברוח הצפון ראה לשכה והיא פתוחה באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטה ונתוחה כמו שאמר בתורה צפונה לפני ה׳׃ שם ידיחו את העולה, כמ״ש וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם׃ (לט) ובאולם השער. מפו. הראשון בוי״ו והשני בה״א׃ לשחוט אליהם. כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים׃ העולה והחטאת והאשם. כמ״ש בתורה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת וכן אמר במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את החטאת והיה כן שלא לפרסם החוטאים׃ (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה. הסגול כמו מעלה כלומר מחוץ למעלות שזכר׃ השער הצפונה. כמו השער הדרום שפירשנו׃ (מא) ארבעה. אליהם ישחטו. כמו עליהם׃ (מב) וארבעה שלחנות לעולה׃ זכר העולה לפי שהיא תמיד וגם כן היו נותנין עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמר בסוף הפסוק והזבח׃ אליהם ויניחו את הכלים. הוי״ו נוספת כוי״ו וישא אברהם את עיניו וארא והנה והדומים לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחים הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם׃ (מג) והשפתי׳.
ספה

תאיו אליו חד מן ו׳ זוגין מן ב׳ בעני׳ קדמא ותניינא נסיב וי״ו ותליתא קרחי וסימ׳ וסאתים שערים ויאמר • וסאתים שערים ויצא העם • סאתים שערים ויהי בדברם • ושמחת עולם ופדויי ה׳ • ושמחת עולם ששון ושמח׳ ישיגון • ושמחת עולם תחת בשתכ׳ • וסער מתחולל הנה סערת • וסער גדול כה אמר ה׳ • סער מתגורר הנה סערת בתרא • ואתה אל תירא עבדי יעקב • ואתה אל תירא עבדי יעקב • אתה אל תירא עבדי יעקב • ותאיו ואיליו ואילמיו • ותאיו ואיליו ואילמיו • תאיו איליו ואלמיו • והאר פניך אלהים השיבנו • והאר פניך אלהים צבאות השיבנו • האר פניך ה׳ אלהים צבאות השיבנו׃ מפה י״א כתיב ה׳ בצורת הבית וסי׳ ותא השער דרך הקדים ג׳ בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא • וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק • ושנים שלחנות • ארבעה שלחנות מפה ב׳ בפסוק • ויביאני אל אלם הבית ב׳ בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא • ועמודים אל האלים ב׳

מצודת דוד

הפונה׃ (לב) דרך הקדים. ברוח מזרחי׃ כמדות האלה. כמדות השערים הנזכרי׳׃ (לג) לו. לכ״א מתאי השער׃ ולאלמיו. לכותלי האולם מסביב׃ (לד) מפו ומפו׃ בהעבר מזה ובהעבר מזה׃ (לה) אל שער הצפון. של החצר הפנימי׃ (לו) תאיו וגו׳. מוסב אל המקרא שלפניו לומר כמדות האלה הנזכרים מדד את תאיו וכו׳ של השער ההוא׃ (לז) ואיליו. מזוזות האולם פנוי לאויר חצר החיצונה ואל המקום שפנו המזוזות יפנו כותלי האולם וזכר המזוזות ולא האולם והוא הוא׃ (לח) ולשכה. ר״ל בחלל עה״נ מול שער הצפוני עמדה לשכה אחת ופתחה היה מול מזוזות השערים ולפי שהיו שני שערים אחד פנימי ואחד חיצוני וכמ״ש למעלה בע״כ לכן אמר השערים׃ שם. בהלשכה ההיא היו מדיחים קרבי העולה הנשחטות בצפון והיא היתה בית המטבחיים׃ (לט) ובאולם השער. בחלל האולם הנמשך מהשער ההוא עמדו שני שולחנות בהעבר מזה ושנים מהעבר מזה ר״ל שנים במזרחו ושנים במערבו׃ לשחוט אליהם. לשחוט אצלם בסמוך להם העולה וכו׳ שהם ק״ק הטעונין שחיטה בצפון (ועם כי היה משוך לחלל ע״כ מ״מ קדושתו כלפנים כי יהיה מקודש בקדושת העזרה)׃ (מ) ואל הכתף. בהעבר האחת מהאולם חוצה לו כשעולין במעלות לפתח שער הצפוני ר״ל שער הפנימי שהיה רוחב עשר אמות והמעלות ההם היו בין התאים ושם עמדו שנים שולחנות׃ ואל הכתף וגו׳. וכן בהעבר האחרת של אולם השער עמדו שנים שולחנות׃ (מא) מפה. מהעבר הזה ב׳ בחלל האולם וב׳ בחלל שבין התאים׃ לכתף השער. לכל כתף מכתפי השער׃ שמונה. ר״ל בין כולם היו שמונה ואצלם בסמוך להם ישחטו הקרבנות שחיטתן בצפון׃ (מב) לעולה. להניח עליהם בשר העולה וה״ה בשר שאר הקרבנות וזכר עולה לפי שהיא ראשונה ותמידית והיתה כליל להקרבה׃ אבני גזית. השולחנות היו מאבני גזית וזהו על כי האבן מקרר ושומר הבשר מן הסרחון׃ אליהם ויניחו. גם עליהם יניחו את הכלים אשר ישחטו עמהם הם הסכינים׃ אשר וכו׳ והזבח. הוא הפוך אשר ישחטו בם את העולה והזבח רצה לומר שאר מיני זבחים ומוסב הוא על הכלים לומר עליהם יניחו הסכינים המיוחדים גם לשחיטת שאר מיני זבח אבל לא בא לומר שישחטו שם שאר מיני זבח׃ (מג) והשפתים טופח אחד. כעין ווין מברזל היו קבועים ברביציות של ארז הקבועין בעמודים

מצודת ציון

(לח) ידיחו. ענין רחיצה ושטיפה במים׃ (לט) אליהם. אצלם בסמוך להם׃ (מב) גזית. מל׳ גזיזה ור״ל מסותתות ביושר׃ ויניחו. הוי״ו יתירה׃ (מג) והשפתים. ת״י ענקלין והם ווין על רביעית הארז שעל העמודים כפופים ראשיהם למעלה שתולין בהם הקרבנות ומפשיטין אותן

ושפתים אחד: עונקליות של ברזל קבועין בעמודי נמוך שבבית המטבחים בצפון לתלות ולהפשיט בהם את הקדשים הוא ששנינו בפסחים אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהם תולין ומפשיטין וכן ת"י ועונקלין נפקין פשך חד: מוכנים בבית. קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו: (מד) ומחוצה לשער הפנימי. ומחוץ לחלל אולם השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו: לשכות שרים. לשכות לוים משוררים: ופניהם דרך הדרום. פתחם לצד דרום: אחד אל כתף שער הקדים. לשכה אחת אל כתף שער הקדים: פני דרך הצפון. ופתחה לצד צפון: (מה) לכהנים. משמרתי הבית כמדומה הם הלוים המשוררים: (מז) וימד את החצר. חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל: (מח) אל אולם הבית. אולם ההיכל: וימד אל אולם. כמו איל אולם עובי כתפות הפתח (כרוחב את המזרח ס"א) מדד מן המזרח למערב. (ואנ"י הטוח"ב מצאתי בפירושי"ם אחרי"ם כ"מו שהעתק"תי ורוחב השער שלשה אמות מפה וגו' הוא עובי האיל הצפוני לתוך חלל הפתח למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף ע"פ שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה שלעתיד לבא איננו אלא שלא אלא שבאולם בית שני וכו' (ס"א): חמש אמות. ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רוחב הפתח עשרים אמה כרוחב האולם וכאן כתוב ורוחב השער ג' אמות מפה וג' אמות מפה ואנ"י יוד"ע לצד"ד פירוש"ו אלא לרוחב כתפות הפתח ג' אמות סותמין אל הפתח מכאן וג' אמות מכאן: (מט) אורך האולם עשרים אמה. כנגד רחב ההיכל: ורוחב עשתי עשרה. מן המזרח למערב: ובמעלות אשר יעלו אליו. ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם

טֹפַח אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב ׀
סָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן׃
מד וּמִחוּצָה לְשַׁעַר הַפְּנִימִי לְשָׁכוֹת
שָׁרִים בֶּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף
שַׁעַר הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם
אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַקָּדִים פְּנֵי
דֶּרֶךְ הַצָּפֹן׃ מה וַיְדַבֵּר אֵלַי זֹה
הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם
לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת׃
מו וְהַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן
לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ
הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי
אֶל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ׃ מז וַיָּמָד אֶת־
הֶחָצֵר אֹרֶךְ ׀ מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה
אַמָּה מְרֻבָּעַת וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃
מח וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד אֵל
אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת
מִפֹּה וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ
וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ מט אֹרֶךְ הָאֻלָם
עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה
אַמָּה וּבַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו
וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה
וְאֶחָד מִפֹּה׃

ל' · ל. ל' · ל' · ח' בליש' · ט' • ז' · ו' . ל' חסר ח' כתיב ה' · ו' · ג' · ל' : כ' · כ' חסר · ל' חסר יו"ד · י"א כתיב ה' · י"א כתיב ה' · ל' · ל' כענין · י"א חס' בליש' י"א כ"כ · י"א כ"כ

נַפְקִין פְּשַׁךְ חָד קְבִיעִין בְּעַמּוּדֵי
בֵּית מַטְבְּחַיָּא מִגָּיו לְאוּלַמַּיָּא
סְחוֹר סְחוֹר וְעַל פָּתוֹרַיָּא בְּשַׂר
קוּרְבָּנַיָּא׃ מד וּמִבָּרָא לְתַרְעָא
גַוָּאָה לִשְׁכַּת לֵיוָאֵי בְּדַרְתָּא
גַוַּיְתָא דִי לְעֵבַר תְּרַע צִפּוּנָא
וְאַפֵּיהוֹן לְאוֹרַח דָּרוֹמָא חַד
לְעֵבַר תְּרַע מַדִינְחָא אַפֵּי
אוֹרַח צִפּוּנָא׃ מה וּמַלֵּיל
עִמִּי דָא לִשְׁכְּתָא דִפְתִיחָא
לְאוֹרַח דָּרוֹמָא לְכַהֲנַיָּא נָטְרֵי
מַטְרַת בֵּיתָא׃ מו וּלְשִׁכְּתָא
דִפְתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא לְכַהֲנַיָּא
נָטְרֵי מַטְרַת מַדְבְּחָא אִינוּן
בְּנֵי צָדוֹק דְקָרְבִין מִבְּנֵי לֵוִי
לְפוּלְחָנָא דַיְיָ לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָמוֹהִי׃ מז וּמְשַׁח יַת דַרְתָּא
אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין וּפוּתְיָא
מְאָה אַמִּין מְרַבַּע וּמַדְבְּחָא
דִי קֳדָם בֵּיתָא׃ מח וְאָעֲלַנִי
לְאוּלָמָא דְבֵיתָא וּמְשַׁח אֵילָא
דְאוּלָמָא חֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא
וַחֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וּפוּתְיָא
דְתַרְעָא תְּלַת אַמִּין מִכָּא
וּתְלַת אַמִּין מִכָּא׃ מט אוּרְכָּא
דְאוּלָמָא עַסְרִין אַמִּין וּפוּתְיָא
חַד עַסְרֵי עַמִּין וּבְדַרְגִין
דְסָלְקִין לֵיהּ וְעַמּוּדַיָּא עַל
אֵילַיָּא חַד מִכָּא וְחַד מִכָּא׃

בפסוק: שרים ח' בליש' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימ' י"ט: זה י' ח' כתי' ה' וב' כתיב וי"ו וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן ו': הקרבי' ג' בליש' וסי' אתם קרבים היום? והלשכה אשר פניה דרך הצפון. קרש מן הארץ הוא לכהנים: והמזבח ב' וסימ' והמזבח נקרע וישפך. וימד את החצר ארך. אליו כלהון חס' בבניינא במ"א מ"ל וסימ' ובמעלות אשר יעלו אליו. וכל קריאה דכוות' אליו מ"ל במ"ג חס' וסי' למה קשרתם כלכם. עבור בתוך העיר. רוץ דבר אל הנער הלז:

טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב. כלי ששופתים עליו את הקדירות והיא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא בלי' שנים וי"ת ועונקלין נפקין פשך חד קבעין בעמודי בית מטבחיא מגו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם ווי ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם וקורין עונקלין בעי"ן או בא"ל"ף אונקלין ובאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנות ומפשיטים אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין ורביעים של ארז על גביהם ואונקלין של ברזל קבועים בהן וג' סדרים היה לכל אחד ואחד שבהן תולין ומפשיטין על על שלחנות של שיש שבין העמודים: ואל השלחנות בשר הקרבן? בהעמדה קמץ הקו"ף בנגיעה וברפיון הבי"ת מפני שהוא הרי"ש נע מפני העמדה הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיון הבי"ת: (מד) ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים. שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו' בחלל החצר הפנימית לשכות הלוים המשוררים ות"י לשכת ליואי: אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום. והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו: א' אל כתף שער הקדים. אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים: פני דרך הצפון. כלו' פתוחה לצד צפון ואמר א' לשון זכר על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר: (מה) וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום. לשכה אחרת היתה שם ואם לא זכרה שהיו פניה דרך הדרום נגד לשכות הלוים שזכר כי אותם היו ללוים וזו לכהנים: (מו) והלשכה. לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון: המה בני צדוק. זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחלה בבית שבנה שלמה כמ"ש וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ופנחס בנו ולזרעו נתנה ברית הכהונה אשר היו מבני איתמר ירדו ממעלות הכהונה בקללת עלי: (מז) וימד את החצר ארך. מאה אמה ורוחב מאה אמה מרובעת. זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהני': והמזבח לפני הבית. אמר ומדד ג"כ המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו: (מח) ויביאני אל אולם הבית. היא אולם ההיכל: וימד אל אולם. אל חסר יו"ד אמר כי מדד אילי האולם אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל א' חמש אמות מפה. שניהם בה"א: ורחב השער ג' אמות מפו וג' אמות מפו. שניה' בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם הי' כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום נמצא רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרים אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולבאר זה ספק לו: (מט) ארך האולם כ' אמ'. ארכו כנגד רחבו של היכל: ורחב י"א. כן היה בבנין בית שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמה היה

מצודת דוד

בעמודים נמוכין וגלפו טפח אחד מן הרביעיות שעל העמודים ובהן יהיו תולין הקרבנות להפשיט עורן והם עמדו בבית המטבחים היא הלשכה שפתחה באילים השערים הנזכרת למעלה: מוכנים בבית. העמודים עם רביעות היו קבועי' בהלשכה ההיא בפנים בכל ארבעת הרוחות: ואל השלחנות. הם ארבעת השלחנות מאבני הגזית שעמדו בהלשכה ההיא עליהם יהיו מניחים בשר הקרבן: (מד) ומחוצה לשער הפנימי. מחוץ לחלל השער של חצר הפנימי (או על השער הפנימי יאמר שהיא בת שער אמות) שם היו לשכות המשוררים וחוזר ומפרש שעמדו בחלל חצר הפנימי לא מחוץ חלל השער כלפי החוץ בע"כ: אשר אל כתף. ר"ל אשר עמדו בכתף שער הצפון מזה ומזה: ופניהם. פתחיהם פנו כלפי הדרום: אחד. לשכה אחת עמדה בכתף שער הקדים ופתחה פנה כלפי הצפון: (מה) וידבר אלי. המלאך הדובר בי: זה הלשכה. ר"ל קבועות הלשכות אשר פתח כ"א כלפי הדרום היא לצורך משרתי המקום ב"ה השומרים משמרת הבית בדבר המוטל עליהם והוא עבודת השיר שהוא מוטל על הלוים: (מו) שומרי משמרת המזבח. להקריב עליו קרבנות: המה בני צדוק. כי הם יכהנו לעתיד כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וכו' המה יקרבו אלי וכו' (לק' מד): הקריבים. אשר יקרבו אל ה' מתוך בני לוי לשרתו ר"ל הנבחרי' לה משאר הכהני' בני לוי וכמ"ש שם: (מז) את החצר. את חלל חצר הפנימי: והמזבח לפני הבית. המזבח עמד בחלל החצר ההיא לפני הבית מכוון מול ההיכל וכותליו וכמ"ש בקונ' בנין הבית: (מח) אל אולם הבית. הוא האולם שלפני ההיכל: וימד אל אולם. מדד מזוזות האולם ה' אמות וזה היה בעובי ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א ג' אמות כמ"ש בענין ועם כי היו עגולו' לא היו במרחק שוה וכמו מזוזו' אולמי השערי' (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזה וכמו כתלי התאירות): מפה. מהעבר מזה: ורחב השער. ר"ל רחב השער. היה באופן שנשאר כותל שלש אמות מהעבר מזה ושלש אמות מהעבר מזה וא"כ היה רחבו י"ד אמות: (מט) אורך האולם. מצפון לדרום: עשרים אמה. כמדת רוחב ההיכל: ורוחב. ממערב למזרח: ובמעלות

מצודת ציון

אותן: מוכנים. מלשון הכנה וקביעות: בבית. מבפנים. (מד) שרים. מלשון שיר ור"ל משוררים: ופניהם. ר"ל פתחיהם שהוא פני הבית: (מה) לכהנים. משרתי ה' יקראו כהנים ואם אינם מבני אהרן: (מז) מרובעת. מלשון רבוע: הבית. כן יקרא ההיכל כי היה מקודש

רדק

היה רחבו כ' כארכו : ובמעלות אשר יעלו עליו . וראיתיו מודד במעלות אשר יעלו עליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שנינו במס' מדות וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה : ועמודים אל האילים אחד מפה ואחד מפה . אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שניה עמודים ראה שם : מפה . שניהם כתובין בה"א : (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים . אילי שער ההיכל והיו שווין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל ו' אמות : רחב האהל · רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל וי"ת ופותיא דמשכנא : (ב) ורחב הפתח י' אמות . רחב פתח ההיכל : וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמות מפה · גם עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמ"ש ארכו ארבעי' אמה ורחבו עשרי' אמה : מפו · שניהם כתובים בוי"ו : (ג) ובא לפנימה · לפני ולפנים אל הדביר : וימד איל הפתח שתים אמות · ר"ל שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות : והפתח שש אמות · עביו של פתח שש אמות ורחבו ז' : (ד) וימד אל פני ההיכל · כי כן היה רחבו של היכל עשרים אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני : (ה) וימד קיר הבית שש אמות . כותל ההיכל : ורוחב הצלע · תלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא התא והוא היציע הנזכר בבנין שלמה ות"י מחיצתא וכן תרגמו שם וענין בנין הצלעות הנה כמו שהוא שם אלא שהוא כפול במלות בונות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו בג' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום וזהו סביב : (ו) והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים · אל כמו על כי זו על זו היו בנויות כמו שאומר במלכי' ל"ג פעמים זו על זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ומדת הרגל שני טפחים וי"ת תלתין ותלת חדא עשרא בסדרא ר"ל שהיו הצלעות ל"ג לג' רוחות הנה י"א לכל רוח מסודרות זו אצל זו : ובאות בקיר אשר לבית לצלעות סביב סביב . היו נכנסות ראשי הקירות בקיר ההיכל במה שהיה מונח בו לצלעות כמו שאמר במלכים כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה : להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקיר הבית . להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים להיות ראשי הקורות אחוזות בם כמו שאומר שם

תרגום

א ואעלני להיכלא ומשח ית איליא שית אמין פותיא מכא ושית אמין פותיא מכא פותיא דמשכנא : ב ופותיא דתרעא עסר אמין וכתפי תרעא חמש אמין מכא וחמש אמין מכא ומשח אורכיה ארבעין אמין ופותיא עסרין אמין : ג ועל לגיו ומשח אילא דתרעא תרתין אמין ותרעא שית אמין ופותיא דתרעא שבע אמין : ד ומשח ית אורכיה עסרין אמין ופותיא עסרין אמין די קדם היכלא ואמר לי דין בית קודש קודשיא : ה ומשח כותלא דביתא שית אמין ופותיא דמחיצתא ארבע אמין סחור סחור מקף לביתא סחור סחור : ו ומחיציא מחיצא על מחיצא תלתין ותלת חדא עסרי בסידרא קביעין בכתלא דמגיו למחיצא סחור סחור למהוי רישי שריתא ניחין על זיזא ולא יהוין שריתא מעברן

מקרא

מא א וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב מִפּוֹ וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפּוֹ רֹחַב הָאֹהֶל׃ ב וְרֹחַב הַפֶּתַח עֶשֶׂר אַמּוֹת וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וַיָּמָד אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה׃ ג וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד אֵיל־הַפֶּתַח שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת׃ ד וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ ה וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֵּלָע אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב׃ ו וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל־צֵלָע שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים וּבָאוֹת בַּקִּיר אֲשֶׁר־לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ

ג' · י"ו ר"ס ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ס' מ"ל ג' ומ"ל · ב' ובפסוק ומ"ל

ובא י"ו ר"ת בקריאה וסי' נמסר בשמואל ב' סים' י"ו וישעי' סימן מ"ז : שלוש ח' מ"ל וסים' על מה הכית את אתנך · שלוש ערים תבדיל לך קדמ' דמשנה תורה · שלוש פעמים בשנה יראה · והצלעות צלע אל צלע · המזבח עץ שלוש אמות . וכל כתו' דכוות' מ"ל :

רשי

רום מעלה חצי אמה : ועמודים אל האילים . תמו: יכין ובועז שהיו במקדש ראשון : (א) שש אמות רוחב · הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם (ממזרח למערב) : רוחב האהל . רוחב האולם שהוא כרחבו של אולם ובאורכו של היכל · בפירוש"ים אחר"ים רחב האוהל אהלו של פתח : (ב) וכתפות הפתח חמש אמות . שההיכל רחבו ך' אמה ורוחב הפתח י' נמצא כתפותיו מפה ומפה של ה' ה' : (ג) ובא לפנימה אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקודש הקדשים : וימד איל הפתח · עוביו שתים אמות אין זה שוה לאמה טרקסין : והפתח שש אמות · איני יכול לפרשהו אלא לגבהו : (ד) אל פני ההיכל . על פני רחבו של היכל : (ה) קיר הבית · כותל מערבי : ורוחב הצלע . אשנדי"ן בלע"ז התא של אחריו ד' אמות חללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה חומה מפסקת לבית קדשי הקדשים : (ו) צלע אל צלע . תא אל תא ותא על תא : שלוש ושלשים פעמים · ובבית שני היו ל"ח ט"ו בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם ושמונה במערב הוא צלע הוא יציע הוא תא · ואומר אני שהתאים שבצפון ובדרום כך סדרן שכל א' וא' ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וס' כתלים של ה' ה' אמה הרי ס"ה ורחב ה' אמות של המונח פירנסת ג' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב א' ע"ג א' ושלישי על גביהן ואורכן על גביהם כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשים הרי י"א בכל סדר וכת"י חד עסרי בסידרא · (ס"א ל"ג פעמים ב"פ י"א ע"ג אחת עשר על גביהן וכן ת"י חד עסרי בסידור' ובבית שני וכו' עד הוא תא · ותו לא) : ובאות בקיר אשר לבית לצלעו' . קורות עליות היציעים היו ראשיהם שלצד מחילת התאים החילנה באות ונוקבות בקיר בלדו הפנימי ... אשר לבית לצלעות בלדו אשר לתוך התאים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחזקה סופרי"ם בלע"ז : ולא יהיו אחוזים בקיר הבית . ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על כניסות שהיה קיר ההיכל בולט לתוך התאים כמו שאמור בבנין שלמה (מלכים א ו) כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע

תולדות אהרן והצלעות . כ"ב סא'עס :

מצודת ציון

מקורה כעין בית ולא כן המזירות : (ב) וכתפות. ענין עבר וצד: (ה) קיר. כותל : הצלע · הוא חדר תא ובבנין שלמה נקרא גם יציע ויקרא צלע לפי שהוא בצלע הבית ויציע שהוא מקום לנוע

מצודת דוד

ובמעלות אשר יעלו אליו . ר"ל ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו מן החצר הפנימי : ועמודים אל האילים · בחלל האולם סמוך אל המזוזות עמדו שני עמודים אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה והם היו במקום עמודי יכין ובועז שהיו במקדש ראשון : **מא** (א) את האילים · הם המזוזות (ועם כי שם אילים הונח על המזוזות בעבור שהיו עגולים כאילן אלה ובענין נאמר ההיכל מזוזות רבעה עכ"ז קראם אילים כשם שאר המזוזות) : שש אמות רחב מפו . שש אמות היה רוחב המזוזה מהעבר מזה וכו' ר"ל עובי המזוזות בחלל הפתח (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כאלי המזירות) : רחב האהל · ר"ל וכן היה רוחב האהל הוא המשקוף המאהיל על המזוזות ויתכן שהיה בתבנית אהל : (ב) וכתפות הפתח . הכותל שבצדו הפתח היה חמש אמות מהעבר מזה וכו' וזה היה עם עובי המזוזות : ארכו · ממזרח למערב : ורוחב · מצפון לדרום : (ג) ובא לפנימה · המלאך הדובר בו בא לפנים מן ההיכל לבית קה"ק ולא הביאו עמו כי אין לבוא שם כ"א הכהן הגדול ביה"כ (ואף כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הראוי במוחש) : איל הפתח · ר"ל כל איל היה שתים אמות (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כאלי המזירות) : והפתח . ר"ל גובה הפתח : (ד) אל פני ההיכל · ר"ל במדת רוחב ההיכל : ויאמר אלי . המלאך הדובר בי : (ה) קיר הבית · זה כותל מערבי של בית קה"ק : ורוחב הצלע . רוחב הצלע המערבי והוא היה נשען לכותל בית קה"ק והוא היה לו לטפל מאחוריו : סביב וגו' . בנין הצלעות היו מסבבים את הבית ר"ל ההיכל ובית קה"ק מכל שלשת הרוחות ממערב ומצפון ומדרום וכולם היו נשענים אל הכותל והיה להם לכותל מאחוריהם : (ו) והצלעות וגו' . בנין הצלעות היו צלע עם צלע ר"ל זה אצל זה וזה ע"ג זה : שלוש ושלשים פעמים . ר"ל מספר הצלעות נתכפלו ל"ג פעמים כי במספר הזה היו כי במערב היה אחת ע"ג אחת ושלישי ע"ג ומלאו כל הרוחב ובצפון ובדרום היו חמשה ע"ג חמשה והמשה ע"ג אורך כ"א י"א אמות הרי לחמשה כ"ה אמות משפת הכתלים כ"א חמשה אמות הרי בין הכל ס"ה אמות ומיסוד כותל תא המערבי עד בית החליפות היה תשעים אמות כמ"ש בקונ' בנין הבית ונשאר א"כ חמשה אמות מקדש פנוי והוא הנקרא בענין מקום המונח ויתר הדברים יבוארו בקונ' בנין הבית : ובאות בקיר אשר לבית . ראשי הקורות שתחת תקרות הצלעות היו באות ונכנסות בקיר אשר אל הבית ר"ל בכותלי ההיכל ובית קה"ק : לצלעות סביב סביב · ר"ל כן היה לכל קורות תקרות הצלעות אשר היו מסביב להיות אחוזים אל הקיר באופן זה כי היה נפחת מעובי הקיר בכלות גובה צלע התחתונה ועל הבליטה שמתחת היו מונחי' קורו' תקרת התחתונ' שהיא רצפת התיכונ' ובכלו' גובה התיכונ' היה נפחת עוד מעובי הקיר ועל הבלים' שמתח' היו מונחי' קורו' תקרת התיכונ' שהיא רצפת העליונ' וכן בכלות גובה העליונה וכו' וכמו שעשה שלמה כמ"ש כי מגרעות נתן לבית וכו' (מ"א ו) ועי"ז היה להם חוזק רב ולא ימוטו : ולא יהיו אחוזים בקיר הבית . ר"ל לבל יהיו אחוזים בקיר הבית כדרך שאחיזה שרגילים הבונים לעשות בבנין כזה והוא שעושים

הילוך התחתונה חמש באמה רוחב אילה ועלייתה שש שהיה כותל ההיכל כנוס מלמעלה אמה לפיכך אלא התיכונה ו' אמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והיא היתה עלייה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כנוס לתוכה אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן וזהו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבים בקיר ההיכל כשאר ראשי הקורות נתונים הקבועים בכותל גבוה שנוקבים הכותל ותוקעים ראשי הקורות בנקבים: (ז) ורחבה. והצלעות היו הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה: ונסבה למעלה למעלה. ומוסבה מסיבה שקורין ווי"ז בלע"ז של בנין אבנים הוא כמין עמוד ומעלות עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבות עמוד אבנים ובלשון אשכנז קרוי שווינד"ל שטיין והוא שאמרו בבנין שלמה ובלולים יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבת' כמו ונסבה למעל' למעל' וכן מסיבה עולה למעלה עד גג התא העליון כמו שהוא מפרש והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון: כי מוסב הבית. לצלעות למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רוחב לבית למעל'. ע"כ שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן: וכן התחתונה. תרגם יונתן וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו ע"י מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה: (ח) וראיתי לבית גובה. לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רום מאה אמה: מוסדות הצלעות מלו הקנה. יסוד הצלעות היה מלא הקנה: שש אמות אצילה. ת"י רווח מחילת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמות כמו שמפורש בענין במקרא של אחריו: (ט) רוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ. מחילת התאים הסמוכה לחצר הוא מחילה מערבית: חמש אמות. וכן שנינו במסכת מדות שאותו כותל הוא חמש: ואשר מונח. ומקום פנוי היה מונח במקצועות הצפון והדרום שאצל המזרח שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיים כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היה להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אלא לאותן שבמקצוע מזרחית צפונית ובמזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו וממנו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכת מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל וא' לתא שעל גביו ואף י"ת כן ואשר מונח ואתר שביק לשון אחר ואשר מונח כלומ' וכן אותן (של צד פנים) מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאים ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפורש בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה ה' אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח ה' אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית ה' אמות וכן ת"י ואתר שביק: בית צלעות אשר לבית. נגד אויר רוחב הצלעות בקרן הזוית. סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד' פנות כמשמעו אלא כלומר מכאן ומכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחים: (י) ובין הלשכות רוחב עשרים אמה. לשכות היו בחצר החיצונה בצפונה של החצר הפנימית אצל קומתה והפסק כ' אמה בין רחב מחילות הלשכות למחילות התאים

אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת: ז וְרָחֲבָה
נָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי ל'
מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב ׀
סָבִיב לַבַּיִת עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת ל'
לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל־
הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה: ח וְרָאִיתִי לַבַּיִת י"ב
גֹּבַהּ סָבִיב ׀ סָבִיב מְיֻסְּדוֹת הַצְּלָעוֹת ג'
מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה: מוסרות ק' ל'. ל'
ט רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע אֶל־הַחוּץ
חָמֵשׁ אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מֻנָּח בֵּית צְלָעוֹת ל' וחד למנח
אֲשֶׁר לַבָּיִת: י וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת רֹחַב
עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב

בְּכָתְלֵי בֵּיתָא: ז וּפוּתְיָא
מְסִבָּתָא וְסַלְקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא
מִן מְחִיצַיָּא אֲרֵי מַקְפָּא בֵּיתָא
לְסַלָּקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא סְחוֹר
סְחוֹר לְגָיו עַל כֵּן פְּתֵי בֵּיתָא
מִלְעֵלָּא וְכֵן בִּמְסִבָּתָא סַלְקִין
מִן אַרְעִיתָא לְעִלָּיתָא בְּאוֹרַח
מְצִיעֲתָא: ח וַחֲזֵית לְבֵיתָא
רוּמָא סְחוֹר סְחוֹר מְשַׁכְלְלָן
מְחִיצַיָּא מְשַׁחַת קַנְיָא שִׁית
אַמִּין רְוַח: ט פּוּתְיָא דְכָתְלָא
דִמְחִיצְתָא דִלְבָרָא חֲמֵשׁ אַמִּין
וַאֲתַר שְׁבִיק בֵּית מְחִיצַיָּא
דִלְגָיו: י וּבֵין לִשְׁכָּתָא פּוּתְיָא
עַסְרִין אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקִּיף

וראיתי י"ב וסימן וראיתי את הדם ופסחתי עליכם. וראיתי מה והגדתי לך. וראיתי לבית גבה' וראיתי והנה עליה' גידים ובשר עלה. וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו'. וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם. וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון. וראיתי את כל מעשה אלהים. כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסוק. וראיתי אני דניאל לבדי את המראה. והנה שנים אחרים: מנח ל' בית צלעות אשר לבית. למנח ל' ופתח הצלע. המנח ל' חמש אמות סביב:

שם לצלעות אחת בקירות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך ומצר כלפי חוץ כנגד התאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם: (ז) ורחבה ונסבה למעל' למעלה לצלעות' הצלעות כל מה שהיו עולים למעלה היו מתרחבות במקום שגונח להם בקיר כמ"ש במלכים היציע התחתונה ה' באמה רחב' והתיכונה ו' באמ' רחבה וגו' ומ"ש ונסבה ר"ל כי במסיבה היו עולים למעל' לצלעות כמ"ש במלכים ובלולים יעלו אל התיכונה ומן התיכונה אל השלישים ובלול או הלול הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב סביב שעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיבה היתה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרו' והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה שפתחה כלפי דרום כי מוסב הבית למעלה הלול או בלול קורא אותו מוסב והיה עולה למעלה למעלה עד העליונה: על כן רחב הבית למעלה. פי' כן טעמו למעלה על כן שהיו אוחזים בקיר הבית היה רחב לבית למעלה העליונה שבצלעות היתה רחבה מכולן: וכן התחתונה יעלה על העליונה. לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא: (ח) וראיתי לבית גבה סביב. אמר כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה והבית שני עשו גבהו מאה אמה: מוסדות הצלעות. כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות: אצילה. פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רווח כלומר בריות היה ברחבו שש אמות ויש מפרשים מן תחת אצילות ידיך שהוא בית השחי כי שאר האמות הם מן ראש האצבע שנקראת אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי: (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות. אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות: ואשר מונח בית צלעות אשר לבית. אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה בשוה אלא כמו שהיה מונח מקום לקרוי הצלעות כמו שפירשנו שבכותל היה מצר והולך לפיכך לא רצה לומר לו מדה ולפיכך אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו: (י) ובין הלשכות רחב עשרים אמה. אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכות אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שיש בין לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם צלעות שמנה ושלשים חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח' במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ושבמערב ג' על גבי ג' ושנים על גביהן ובבית שלמה

מצודת דוד

שעושים חורים ונקבים בקיר ובהם מכניסים ראשי קורות התקרה שאין בזה חוזק רב כי בקל ימוטו: (ז) ורחבה. ר"ל בנין הצלעות היו הולכות ומתרחבות כי האמצעית נתרחבה מהתחתונות כשעור מה שנפחתת בעובי קיר הבית וכן העליונות מהאמצעית: ונסבה. בנין מעלות היה עד למעלה למעלה לבוא אל הצלעות שהיו ממעל: כי מוסב. חוזר הוא על ראשית המקרא שאמר ורחבה ויפרש בזה לומר בעבור שהיה כותל הבית מסובב למעלה למעלה בגרעון עובי הקיר להניח שמה קורות התקרה כמ"ש למעלה ולתוספת ביאור אמר סביב סביב לבית מכל ג' הרוחות ועל כן נתרחב צלעות הבית למעלה האמצעית מהתחתונות והעליונות מהאמצעית: וכן התחתונה. מוסב על ונסבה לומר וכן בהמסיבה היא עלה העולה מהתחתונה אל העליונה בדרך התיכונה ולא היה לה מסיבה אחרת כן ת"י. או ונסבה יאמר על המסיבה הנזכר למעלה בחשבון רחב שבעים אמה ור"ל המסיבה גבהה למעלה לצלעות ללכת דרך בה למעלה לצלעות ר"ל לצלעות העומדות ממעל כי הגיע גבהה עד גובה הצלעות העליונות ועל זה אמר וכן התחתונה וכו' ור"ל וכן עלה העולה אל העליונה מן התחתונה בדרך התיכונה ר"ל מלבד הדרך שהיה אל העליונה מן המסיבה היה עוד דרך מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה לעלות שמה דרך מעלות (ובצלעות המערב לא היה אלא דרך עליה הזאת כי שם לא היה מסיבה): (ח) וראיתי לבית. ראיתי שהיה לבית גובה לעלות ממעל להצלעות כן היה מסביב בכל רוחותיה: מוסדות הצלעות. יסוד כתלי הצלעות הנבנה בתוך הקרקע היה מלא הקנה ולתוספת ביאור אמר שש אמות אצילה ר"ל אמות גדולות בני ו' טפחים כי כן היה מדת הקנה כמ"ש למעלה: (ט) רחב. עובי כותל הצלע הפונה לחוץ היתה בת חמש אמות והיסוד מפחת בלמה להלן אמה אחת: ואשר מונח. היה מונח מקום פנוי לבנין הצלעות אשר היו אל הבית והם היו במקצוע דרומית מזרחית וצפונית מזרחית בין בית החליפות ובין הצלעות כמ"ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה: (י) ובין הלשכות. לשכות היו בנויות בחלל ע"כ מול המסיבות כמ"ש ויביאני אל הלשכה וכו' (לקמן מב) ולכן אמר החלל שבין הלשכות ר"ל הלשכות הבנויות מול בין המסיבה ובין יסוד כותל המסיבה הנקראת ג"כ בשם לשכה (כי שם לשכה הוא שם כולל לכל החדרים) והחלל הזה היה רחב עשרים אמה והיה מול בית החליפות וחמשה אמות לאלו מול עובי כותל חצר הפנימי וכמ"ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה:

מצודת ציון

נגוע: (ז) ונסבה. מל' סביב ויאמר על בנין המדרגות שהיתה בתמונת עמוד והעולה בה מסבב את העמוד בדרך הלוכו. או יאמר על בנין המסיבה והוא שם חדר מה שהיה מסבב כל הצלעות מצפון ומדרום: על העליונה. אל העליונה: לתיכונה. לאמצעית כמו והבריח התיכון (שמות כו) והלמ"ד במקום בי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בדרך התיכונה: (ח) מוסדות. מל' יסוד: מלו. הוא"ו במקום אל"ף ור"ל קנה שלם: אצילה. ר"ל גדולה והוא כענין ואל אצילי בני ישראל (שמות כד): (ט) ואשר. ת"י ואתר והוא תרגומו של מקום: מונח. מלשון הנחה

סביב

סָבִיב׃ יא וּפֶתַח הַצֵּלָע לַמֻּנָּח פֶּתַח אֶחָד דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם וְרֹחַב מְקוֹם הַמֻּנָּח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב׃
יב וְהַבִּנְיָן אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה פְּאַת דֶּרֶךְ־הַיָּם רֹחַב שִׁבְעִים אַמָּה וְקִיר הַבִּנְיָן חָמֵשׁ־אַמּוֹת רֹחַב סָבִיב ׀ סָבִיב וְאָרְכּוֹ תִּשְׁעִים אַמָּה׃ יג וּמָדַד אֶת־הַבַּיִת אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה׃
יד וְרֹחַב פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקָּדִים מֵאָה אַמָּה׃ טו וּמָדַד אֹרֶךְ־הַבִּנְיָן אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אַחֲרֶיהָ וְאַתּוּקֶיהָא מִפּוֹ וּמִפּוֹ מֵאָה אַמָּה

ס׳ . ג׳ — ו׳ — ח׳ — ב׳ והאחרון סכביד — ג׳ . ג׳ ומ״ג — ואתיקיה ק׳

לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יא וְתַרְעָא דִמְחִיצְתָּא לַאֲתַר שְׁבִיק תַּרְעָא חַד פְּתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא וְתַרְעָא חַד פְּתִיחַ לְדָרוֹמָא וּפוּתְיָא דַאֲתַר שְׁבִיק חֲמֵשׁ אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וּבִנְיָנָא דְּקֳדָם בְּצוּרְתָא רוּחַ אוֹרַח מַעַרְבָא פּוּתְיָא שַׁבְעִין אַמִּין וְכָתְלָא דְבִנְיָנָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאוּרְכֵּיהּ תִּשְׁעִין אַמִּין׃ יג וּמְשַׁח יַת בֵּיתָא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין וּבְצוּרְתָא וּבִנְיָנָא וְכָתְלַיָּא אוּרְכָּא מְאָה אַמִּין׃ יד וּפוּתְיָא דִקֳדָם בֵּיתָא וּבְצוּרְתָא לְמַדִּינְחָא מְאָה אַמִּין׃ טו וּמְשַׁח אוּרְכָּא דְבִנְיָנָא דִקֳדָם בְּצוּרְתָא דִלַאֲחוֹרָהָא וְזָוְיָתְהָא מִכָּא

רדק

שלמה ז"ל פירש רחב שבין מתילות הלשכות ובין מתילות התאים שסביב הבית : (יא) ופתח הצלע למונח · למקום המונח כלומר מקום הפנוי לפני הצלע שם היה פתחו פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל התילון אמר ורחב מקום המונח חמש אמות סביב אותו מקום שהפנוי היה רחבו חמש אמות והתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל א' וא' א' פתח מן הימין ואחד פתח מן השמאל ואחד פתח שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לשפשף ואחד להיכל : (יב) והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה · אפשר שאמר זה על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים מן המנין ואמר כי רחב של כותל חמש אמות והוא שאמר וקיר הבנין חמש אמות ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקראם העלים גזרה לפי שהיא כאלו נגזרה מן הבית למעלה וכן תרגם יונתן גזרה בצורתא' שהוא ענין גובה כמו גדולות ובצורות בשמים או נפרש על הבית עצמו כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל ויהיה מסודר על מה שהיה בבית שני כמו ששנינו במסכת מדות ואמר כי הבנין אשר על פני הגזרה כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו דרך המערב שבעים אמה ומן המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה יתרים שהיה האולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן שהיו בית החליפות וכן שנינו שם מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל היכל שש ותוכו עשרים אמה והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינים ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו זו המשנה השנויה שם ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן : וארכו תשעים אמה · אורך הקיר עד בית החליפות : (יג) ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה · לפירוש מדד הבית בפ"ע והגזרה בפני עצמה ולפי' רבינו שלמה ז"ל מ"ב ומדד את הבית ר"ל שמדד את הגזרה עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה : הבניה · שם בשקל שמלה וכן שנינו במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמות ואמה כיור ואמתים בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה גבהה של עליה ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו מ' אמה אמה טרקסין אמה לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש וכותל התא חמש : (יד) ורוחב פני הבית והגזרה · לפירושינו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליה אבל לפירוש רבינו שלמה ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה : (טו) ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה · כמו שמדד אורך הבית ואורך

רשי

השתים שסביב היה ולא היה הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד : (יא) ופתח הצלע למונח. ופתח השתים התילוני. פתוחים למקום המונח הפנוי בקרן זוית כמו שפרשתי : (יב) והבנין אשר אל פני הגזרה וגו'. רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי הכתלים הצפונים והדרומיים עם התאים הצפונים והדרומים ועובי כתליהם לצפון ולדרום רחב ע' אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכת מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון : הגזרה · ת"י בצורתא . ואומר אני שהבית הגבוה קרוי כן והתאים הנמוכין אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנחם פתר גזרה לשון נשכה : פאת דרך הים · רוח מערבית : רוחב שבעים אמה . רוחב הבנין מצפון לדרום שבעים אמה : והא לך החשבון . התא הצפוני ארבע · וכותליו עשר · הרי ארבע עשר . וחמש מקום הפנוי בין התא לבית . הרי תשע עשר : רוחב יסוד הכתלים היה נבלע בחלל התא ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש . הרי כ"ה . וחללו רוחב כ' . הרי מ"ה . וכותל ההיכל דרומי שש · הרי נ"א . וי"ט של תאי הדרום סך הכל שבעים : וקיר הבנין · כותלי התאים : וארכו תשעים אמה . אורך בנין התאים והמונח תשעים אמה הצפון והדרום חוץ מבית החליפות שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשאר הבנין שהבית היה חרב מלפניו ל' אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט"ו אמה בצפון וט"ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינין ואורך אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות נשארו תשעים אמה אורך ברוחב ע' שכל הבית היה אורך ק' מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות : (יג) ומדד את הבית אורך ק' אמה . סך הכל עם משך בית החליפות וכן שנינו במסכת מדות ההיכל ק' על ק' ברום ק' מן המזרח למערב ק' כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו מ' ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בענין כך מפורשת מדת כולם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בענין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכותלו שש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר (כאן) ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מצר וכונס אמה שנאמר וקיר הצלע חמש אמות : והגזרה והבניה וקירותיה · סוף המקרא מפרש את ראשו לומר סך הכל מאה אמה : (יד) ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה . הגזרה והתא שמאחריו היא הבנויים כמו בנין ועובי הכתלים הכל ק' אמה הוא שפירשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשים אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאים ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן : (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה. עכשיו חזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון . מגאתי · והיינו על אחריה כלומר אחוריים שחזר ומדד על עקיבו כלפי מערב : ואתיקיהא · ת"י זויות כלומר עם

ופתח ה' בקריא" וסי' התבה בצרה תשים · ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה · וקדמאה ותליתאה דופתח הצלע . ופתח הבית דלתותיו : אשר אל פני הגזרת חד מן ח' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אותם · ויעשו שתי טבעות זהב · ותשלך אל האש · ויבא אתי אל פתח השער בית ה' · ומחוצה לשער הפנימי · והבנין אשר אל פני הגזרה · ויאמר אלי לשכות הצפון . המח כרותה סברים · אשר על אחריה כל לשון אחרי אל במ"ב על וסי' אחרי המשכן · ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה :

מצודת ציון

מנחה ועזיבה : בית צלעות · כמו לבית צלעות ר"ל לבנין צלעות : (יב) והבנין · הוא שם כולל על הצלעות והמסיבות : אל פני · לפני : הגזרה · ת"י בצורתא ועל הבית יאמר שהוא גבוה למעלה מהצלעות והמסיבות כי בצר הוא ענין גבהות וכמ"ש גדולות ובצורות בשמים (דברים א) כי בנין גבוה הוא מבצר ומשגב : פאת · עבר ורוח : (יג) והבניה · הוא הצלע : וקירותיה · כתליה : (טו) ואתיקיהא · ת"י זויתהא ועל בית החליפות יאמר שעמדו בזוית הבית מזה ומזה נשען

מצודת דוד

סביב וגו' . ר"ל בפאת הצפון ובדרום : (יד) ופתח הצלע למונח . פתח הצלע שבמקצוע דרומית מזרחית ולפונית מזרחית היו פתוחים אל מקום הפנוי שהיה במקצעות ההם ושאר הצלעות היו פתוחות זו לזו : דרך הצפון . ר"ל אל הצלע העומדת במקצוע הצפון : ורחב · ממערב למזרח : סביב סביב . ר"ל בפאת הצפון ובפאת הדרום : (יב) והבנין · המסיבות והצלעות אשר עמדו לפני הבית מהעבר מזה ומהעבר מזה לצפון ולדרום : פאת דרך הים · ר"ל רחב הבית עם המסיבות והצלעות מזה ומזה היה בפאת המערב ע' אמה . והא לך החשבון רוחב הבית כ' ושני הכתלים י"ב צלע מזה וצלע מזה כ"א ד' כתליהם י"ב במקום היסודות מסיבה מזה ומסיבה מזה כ"א ג' להלן מיסוד כותל הצלע כתליהם י"ב במקום היסודות הרי ע' אמה ויותר יבואר בקונטרס בנין הבית בסי' האחרון : וקיר הבנין . עובי כתלי הצלעות והמסיבות : סביב סביב · ר"ל מדה אחת לכל כותלי המסיבות והצלעות מסביב והם הכתלים הפונות אל החוץ ובין צלע לצלע : וארכו · אורך הבית מיסוד כותל צלע המערבי עד בית החליפות היה צ' אמה והא לך החשבון כותל הצלע במקום היסוד ו' הצלע ד' כותל בית קה"ק ו' חלל בית קה"ק כ' המחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק בית חלל ההיכל מ' כותל ההיכל ו' ומשם עד כותל בית החליפות ו' הרי תשעים אמה ועיין בקונטרס בנין הבית בסי' האחרון : (יג) ומדד · עתה מדד עד כלות בית החליפות והאולם והיה מאה אמה כי כותל המערבי מבית החליפות עם החלל היו ה' אמות וכותל המזרחי היתה ה' אמות כמדת כותל האולם הרי מאה ועיין בקונטרס בנין הבית : והגזרה וכו' . בזה יפרש ראש המקרא לומר הגזרה הוא הבית והאולם והבניה הוא הצלע המערבי והכותל בין כולם היה אורך ק' אמה : (יד) ורוחב פני הבית . ר"ל רוחב בתי החליפות שהם בפני הבית עם בנין הגזרה הוא אולם הבית העומד בין בתי החליפות שמזה מזה בפאת הקדים היה ק' אמה כי בית החליפות נמשך ט"ו אמה להלן מיסוד כותלי המסיבה מזה ומזה : (טו) ומדד אורך הבנין · עתה מדד אורך הצלעות שלפני הבית ברוח דרומי · אשר על אחריה . ר"ל אשר חזר על עקבו ללכת לאחור כלפי מערב כי מתחילה מדד פאת המערב ואח"ז הלך ממערב למזרח למדוד פאת הצפון ואח"ז מדד פאת המזרח ועתה חזר ללכת לאחור כלפי המערב ומדד

רש"י

עם משך בית החליפות שבזוויות הבית : והיכל הפנימי ואולמי החצר . סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא של אחריו וכן פירושו והיכל הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואולמות סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומות והאתיקים סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הסיפים מזוזות לפתחיהן ולשלשתן היו חלונות אטומות ולשלשתן היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילייר"ש בלע"ז : (טז) נגד הסף שחיף עץ · ת"י נסר של ארז עד הסף נגד מזוזות הפתח בתוך חלל עובי הפתח חיפה בעץ (סא"א) מלאתי : סביב סביב . כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח : והארץ עד החלונות · מקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסה בו · מצאתי שאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר (כאן) והחלונות אטומות אל הבי' (סא"א) וכל זה מבפנים לפי שהיו מחין עליו לצפוי זהב שכל הבית הוא בזהב ואין יכולין לצפות זהב על גבי אבנים : (יז) על מעל הפתח · בגובה : ועד הבית הפנימי · כל הבית קדשי הקדשים עד כולו : ולחוץ · לצד ההיכל : סביב סביב · בכל כותליו : בפנימי ובחיצון · בבית קדשי הקדשים ובהיכל : מדות · מחופה נסרים גדולות עשויות במדה : (יח) ועשוי כרובים ותמורים · ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים : ושנים פנים לכרוב . אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אדם מכאן כמו שאמור בענין : (יט) עשוי אל כל הבית . לבית קדשי הקדשים : (כ) וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל : (כא) מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזות רבועה שהיו לה מזוזות משני לצדדין ומפתן מתחת ומשקוף ממעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעות : המראה כמראה . ת"י חזויה כחיזו יקריה כמראה כסא כבוד שראיתי במרכבה על נהר כבר ואור נוגה ראיתי בבית קדשי הקדשים : (כב) המזבח עץ . ת"י לקבל

יחזקאל מא

והיכל הפנימי ואלמי החצר :

טו הספים והחלונים האטמות והאתיקים סביב לשלשתם נגד הסף שחיף עץ סביב סביב והארץ עד החלנות והחלנות מכסות :

יז על מעל הפתח ועד הבית הפנימי ולחוץ ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון מדות :

יח ועשוי כרובים ותמרים ותמרה בין כרוב לכרוב ושנים פנים לכרוב :

יט ופני אדם אל התמרה מפו ופני כפיר אל התמרה מפו עשוי אל כל הבית סביב סביב :

כ מהארץ עד מעל הפתח הכרובים והתמרים עשוים וקיר ההיכל :

כא ההיכל מזוזת רבעה ופני הקדש המראה כמראה :

כב המזבח עץ שלוש אמות גבה וארכו שתים אמות

תרגום

ומכא מאה אמין והיכלא גואה ואולמי דרתא : טז ספיא וכוין סתימן ועתיקיא סחור סחור לתלתיהון לקביל ספא דחפי ניסרין דארזא סחור סחור וארעא עד כויא וכוין סתימן : יז עד לעלא מן תרעא ומן ביתא גואה ולברא ועל כל כותלא סחור סחור מלגיו ומלברא משחן : יח וגליף כרובין וכותרן וכותרתא בין כרובא לכרובא ותרין אפין לכרובא : יט ואפי אנשא עביד לכותרתא מכא ואפי אריא עביד לכותרתא מכא גליף על כל ביתא סחור סחור : כ מארעא עד לעלא מתרעא כרובין וכותרן גליפן וכן לכתלא דהיכלא : כא היכלא דספוהי מרבען ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקריה : כב לקביל מדבחא פתורא דאעא תלת אמין רומיה ואורכיה תרתין אמין

על מעל הפתח חד מן ה' זוגין מיחדין מן חד חד חד עד חד וחד על וסי' נמסר בסדר ויחי : מהארץ ה' בקריאה וסי' ויקם דוד מהארץ. ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · וימאן ויאמר · עד מעל הפתח : כי משולשות תנה :

ד' נקודות בנביאים · ס' דגשים · ל' ר"פ.ס' מ"

תולדות אהרן המזבח עץ . ברכות נה חגיגה כו אבות ג' מנחות לז (חגיגה פט) :

רד"ק

והורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה למזרח ואשר על אחריה למערב : ואתיקיהא מפו ומפו . לצפון ולדרום בתאים והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה : ואתוקיה' . כתיב בוי"ו אחר התי"ו וקרי ביו"ד והאותיות אהוי מתחלפות ונכתבה אל"ף במקום אחר הה"א ואתיקיהא היא מלה כוללת התאים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם ועתיקא : מפו · שניהם כתובים בוי"ו : וההיכל הפנימי ואולמי החצר · נמשך טעמו עד מדות סוף פסוק השלישי כלומר אף על פי שכלל מדות אורך הבית ורחבו ההיכל הפנימי שהוא קדש הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהולך ומונה לכל אחד מהם היו מדות ידועות בפני עצמן : (טז) הספים · האטומות ! פירשנו : והאתיקים סביב לשלשתם · כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש' למעלה : נגד הסף שחיף עץ סביב · תרגם יונתן לקבל ספא דחפי נסרין דארזא ונסרין פירושו לוחות כמו שאומר בשמנה מסככין בנסרים : והארץ עד החלונו' . רוצה לומר מן הארץ עד החלונות : והחלונות מכסות : היו מכוסות מלמעלה : (יז) על מעל הפתח · על מה שהיה מעל הפתח : ועד הבית הפנימי ולחוץ · כלומר ולחוץ ממנו : ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי · בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון שהוא ההיכל : מדות · לכל א' בפ"ע מהדברים הנזכרים רוצה מדות ידועות ולא זכרם כולם בפרט אלא מקצתם : (יח) ועשוי כרובים ותמרים . הקיר עשוי בציור כרובים ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה · ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים : ושנים פנים לכרוב · כמ"ש פני אדם ופני כפיר : (יט) ופני אדם אל התמרה מפו ופני הכפיר אל התמרה מפו . הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר : מפו · שניהם כתובי' בוי"ו : (כ) מהארץ · הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות בפרט : ההיכל . נקוד אולי לזה הטעם והוא אחד מט"ו נקודין שבמקרא : (כא) ההיכל מזוזת רבועה . התי"ו במקום ה"א וכן אל תתני סוגת לך מכת בלתי סרה חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל היתה מרובעת כי יש שיעשו המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספרא מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר : ופני הקדש המראה כמראה · ופתח קדש הקדשים שהיא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא : (כב) המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות . זה המזבח אינו דומה לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעשה שלמה ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במדה אחרת

מצודת דוד

ומדד פאת הדרום : ואתיקיהא מפו ומפו · ר"ל מדד את הצלעות עם רוחב בית החליפות העומד בזווית מזה ומזה ובין שניהם ר"ל הצלעות ובית החליפות היו ק' אמה : וההיכל וכו' . מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר בנין ההיכל וכן בנין הפנימי הוא בית קה"ק וכן אולמי החצר הפנימי כמ"ש ואולמות סביב סביב (לעיל מ) לכל אלה היו הספים וכו' : (טז) סביב לשלשתם · לכל שלשת הבניינים הנזכרים במקרא שלפניו היו מזוזות וחלונות אטומות ואתיקים ר"ל לכולם היה דמות וצורה אחת (ואתיקי ההיכל ובית קה"ק היו בחללי הצלעות והחלונות היו בגובה ממעל להצלעות) : נגד הסף · על המזוזה היה מחופה לוח עץ ארז למען יהיה נוח לצפותו זהב כי על האבן קשה לצפות זהב : סביב סביב · בכל סביבות המזוזה : והארץ . וכן מקרקע הבית עד החלונות וגם ממעל להחלונות היו מכוסות בלוחי ארז : (יז) על מעל הפתח . ר"ל על הכותל אשר מעל הפתח ועד הבית הפנימי הוא בית קה"ק ולחוץ הוא ההיכל החוצה לו ובכל הקיר בין בפנימי הוא בית קה"ק בין בחיצון היא ההיכל הכל היה מחופה בלוחות עץ עשויות במדה אחת זה כזה וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי לוחות ארז כי כל הבית היה מצופה זהב והיה צורך אל הלוחות : (יח) ועשוי כרובים · על הלוחות ההם היה חקוק צורת כרובים ותמורים ולפוי הזהב היה בולט במקום בליטות הצורות ושוקע במקום שקיעתן והיה א"כ נראה הצורות על צפוי הזהב : ותמורה בין כרוב לכרוב · היה חקוק כרוב מזה וכרוב מזה וביניהם תמורה : ושנים פנים לכרוב . לכל כרוב היה שני פנים האחד פני אדם והשני פני כפיר והוא ארי בחור (ועל כי תמונת גופם היה כשל אדם קראם כרובים עם כי היה להם גם פני כפיר) : (יט) ופני אדם · הכרוב מזה היה פונה פני האדם אל התמורה והכרוב מזה היה פונה פני הכפיר אל התמורה מזה ופני האדם היה פונה אל התמורה מזה וכן היה סובב והולך : עשוי . בתמונה הזאת היה עשוי בכל הבית מסביב : (כ) מהארץ · מקרקע הבית עד הכותל אשר מעל הפתח היה עשוי צורות הכרובים והתמורים : וקיר ההיכל · וכן היה בכל קיר ההיכל וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי ציורים : (כא) ההיכל מזוזת רבועה . מזוזת ההיכל לא היתה עגולה כ"א בתמונת רבוע והעובי היה ששה אמות ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א חמשה אמות כמ"ש למעלה : ופני הקדש · ר"ל פתח קה"ק ראה המראה שלה כמראה אשר ראה בפתח ההיכל וזה בתמונת המזוזות שלא היו עגולים כ"א בתמונת רובע . או ר"ל בפנים בחלל ההיכל הנקרא קדש : המראה · הוא המנורה המחלקת אורה לכל הבית היתה כמראה ר"ל כמנורת המאור של כל אדם שעומדת סמוכה אל השלחן כי כן עמדה המנורה ההיא סמוכה אל השלחן וציין בקוצר בנין הבית : (כב) המזבח · ר"ל השלחן העומד מול המזבח כן ת"י ור"ל השלחן היה עשוי מלוחות עץ ועליו היה צפוי הזהב

מצודת ציון

כשען לבנין האולם : (טז) הסיפים . מזוזת הפתחים : האטומות . הסתומות כמתילה בסירה וכבה : והאתיקים . הם כעין עמודים מרובעים בולטים מחוץ לכותל רחבים מלמטה והולכים וכלים כלפי מעלה ועשויות לחוזק וכן אתיק אל פני אתיק (לקמן מב) : שחיף . ענין לוח וכן ת"י נסרין דארזא : (יח) כרובים . פרצוף תינוק כי תרגום של תינוק הוא רביא : ותמורים · צורת אילן תמר : (כא) רבועה . מרובעת ור"ל לא עגולה אבל לא היתה שוה הצלעות : (כב) ומקצעותיו . ענין זויות כמו

וּמִקְצֽוֹעוֹתָיו לוֹ וְאָרְכּוֹ וְקִירוֹתָיו עֵץ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַֽהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ׃ כד וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת שְׁתַּיִם מֽוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶֽרֶת׃ כה וַעֲשׂוּיָה אֲלֵיהֶן אֶל־דַּלְתוֹת הַֽהֵיכָל כְּרוּבִים וְתִמֹרִים כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם לַקִּירוֹת וְעָב עֵץ אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם מֵהַחֽוּץ׃ כו וְחַלּוֹנִים אֲטֻמוֹת וְתִמֹרִים מִפּוֹ וּמִפּוֹ אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם וְצַלְעוֹת הַבַּיִת וְהָעֻבִּֽים׃

מב א וַיּוֹצִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַֽחִיצוֹנָה הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וַיְבִאֵנִי אֶל־הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה

ד׳ · מ׳ר״פ יחידאין · ומן ג׳ ג׳ קדמאה · נסיב וי״ו ותנייני ותליתאי קרחי · ס׳ חד חסר ל׳ וחד על דלתות · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ו׳ . ב׳ חס׳

וְזָוְיָין לֵיהּ וְאוֹרְכֵּיהּ וְכָתְלוֹהִי דְּאָעָא וּמַלֵּיל עִמִּי דֵּין פָּתוֹרָא דִּקְדָם יְיָ׃ כג וְתַרְתֵּין דָּשִׁין לְהֵיכְלָא וּלְבֵית כַּפּוּרֵי׃ כד וְתַרְתֵּין דָּשִׁין אִימְהֵן לְדָשַׁיָּא תַּרְתֵּין מַקְפָן דָּשִׁין תַּרְתֵּין לְדָשָׁא חַד וְתַרְתֵּין דָּשִׁין לְאוֹחֲרַנְתָּא׃ כה וּגְלִיף עֲלֵיהוֹן עַל דָּשֵׁי הֵיכְלָא כְּרוּבִין וְכוֹתְרָן כְּמָא דִּגְלִיף עַל כּוֹתְלַיָּא וּסְקִיפְתָּא דְּאָעָא עַל אַפֵּי אוּלָמָא מִלְּבָרָא׃ כו וְכַוִּין סְתִימָן וְכוֹתַרְתָּא מִכָּא וּמִכָּא עַל כִּתְפֵּי אוּלָמָא וּמְחִיצַת בֵּיתָא וּסְקוּפָתָא׃ א וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָּרֵיתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוּנָא וְאַעֲלַנִי לְלִשְׁכְּתָא דִּקְדָם בְּצִנָּרְתָּא

ושתים דלתות חד מן ה' ר"פ יחידאין מן ג' ג' מלין דמיין קדמאה נסיב וי"ו ותניינא ותליתאה קרחי וסימן ומכל החי מכל בשר שנים מכל · ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה · ואשר עשה לרתן ולאבירם אשר אשר · וגם אשר לא שאלת גם גם · ושתים דלתות לדלתות שתים שתים · וכי מי אני ומי עמי · כי כי · ולבני לוי הנותרים לבני לבני · ולך פרדין מן לך לך :

רד"ק

אחרים ואפשר שזה שמזבח הוא מזבח הפנימי שעשה ממש של זהב · ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויונתן תרגם מקבל מדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר וזכר מזבח לפני שהוא עד המזבח ובדרש רז"ל פתח בתובח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר : ומקצועותיו לו . זויות השלחן לו כלומר מעמדו : וארכו וקירותיו עץ · פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המלילה לא נמצאת כי האורך והרוחב אינו פנים הדבר שיאמר עליו · שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצועותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצועותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן : (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש · לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר וכאמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחר שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר : (כד) ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת · פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ שנ' ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימית נפתחות לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה מצופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדת וכמין איזרכה מטה היו נקפלות לאחוריהם אלו היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתים דלתות לאחרת פירוש איזרכה מטה כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר ספוך אנטרוכי ובבראשית רבה אך יצא יצא יעקב · רבנן אמרי כמין אנטרוכי מטה שהדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא יוצא ואינו יוצא : שתים לדלת אחת . עמם היו שתים וכן לאחרת : (כה) ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל . בא הכינוי טרם הידיעה כי אל דלתות ההיכל פירושו אליהן וכן ויביאה את תרומת ה' ותראהו את הילד והדומים להם : כרובים ותמרים · מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים : אל דלתות ההיכל . אל כמו על וכמוהו רבים : ועב עץ אל פני האולם מהחוץ · פירושו עץ עב ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר והעבים ונקרא בדרז"ל מריש על מריש שנאמר בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל בנויות בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מבחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתיפות האולם לשני עברי הפתח : (כו) וחלונים . וצלעות הבית והעבים . פירשו רז"ל צלעות הבית אלו המלטטים והעבים אלו המרישין פירוש מלטסין נדבך של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמרישין הם קורות גדולות : (א) ויוציאני אל החצר החיצונה . היא עזרת נשים : הדרך דרך הצפון · כתרגומו באורח תרעא דפתיח

רש"י

לקבל מדבחא פתורא ר"ל השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי : ומקצועותיו · (רגליו , גגו וארכו כתוב במקרא גגו והוא ורגליו · וארכו הכתוב במקרא הוא גגו כצ"ל נר"ה) גוף השלחן : וקירותיו . מסגרותיו : (כג) ושתים דלתות · לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזה לפונית ואחד במזוזה דרומית : (כד) ושתים דלתות לדלתות . לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ששנינו במסכת מדות ד' דלתות היו לו ב' מבפנים וב' מבחוץ החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיעור חצי רוחב הפתח וכנוס אמה לפנים מן המזוזה נמצא עובי הכותל ה' אמות מגולה וכשהדלת החיצון נפתח לפנים היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה פוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איספרמיפא היו נקפלות לאחוריהן אלו ב' אמות ומחצה ואלו ב' אמות ומחצה וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזהו פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לצד החיצונות והחיצוניות לצד הפנימיות והילך ב' דלתות של חמש חמש אמות נפתחות זו כנגד זו · בתוך ה"א רחב של עובי הכותל של חוליו' היו וכנגד אלין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו נמצא כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצ' וכשנפתחו' זו לעומת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל : (כה) ועב עץ אל פני האולם · (ועב פרי"ף בלע"ז לשון קורות בחינו סא"א) כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט כך שנינו במסכת מדות וזהו ועב יוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מבחוץ : (כו) אל כתפות האולם . לשתי עברי הפתח : וצלעות הבית והעובים . והראני צלעות ואת העובים ואמרו רז"ל צלעות הבית אלו המלטסין והעובים אלו המרישו' ומה הן מרישות קורות ומה הן מלטסין ארזים שנותנין בראש הכתלים להניח עליהן ראשי הקורות : (א) ויוצאני · מן החצר הפנימי : אל החצר החיצונה · בשער הצפון שהוזכר למעלה ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה : ויביאהו אל הלשכה אשר נגד וגו' . (אל אחת מהלשכות הראשונות א"כ סא"א) אל מקום הלשכות קנברי"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות ד' אמה מן התאים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב כ' אמה סביב לבית ואין אדם יוכל לכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין התאי' אלא דרך החצר (הפנימי') (החיצונה כצ"ל) כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקדים מאה אמה נמצא רוחב הבית סותם את רוחב החצר החיצונה (הפנימית כצ"ל יוש"ב) ואינו יכול ליכנס לשנים מצידי הלשכות לא לצפון ולא לדרום לכך הולכך לבא לאותן הלשכות דרך

מצודת ציון

כמו ולמקצעות המשכן (שמות כו) : (כד) מוסבות . מל' סבוב : (כה) ועב עץ · כמו ועץ עב : (כו) כתפות . עבר ולד : וצלעות · הם הקירות הסובבים על ראשי הכתלים ועליהם מניחין ראשי קורות התקרה והוא מלשון צלע ולד כי המה בצדדי הבית : והעובים · הם קורות התקרה שהמה עבים קצת : (א) הגזרה . זה ההיכל ובית ק"הק : הבנין . הם הצלעות והמסיבה : (ג) רצפה : ענין

מצודת דוד

הזהב : ומקצועותיו לו . ר"ל הרגלים שבארבע המקצועות היו נמשכין ממנו ולא שנעשו בפ"ע ונתחברו אל השלחן . או ר"ל הרגלים שבארבע המקצועות אשר לו וגם ארכו זהו גגו שהוא שטחית השלחן וגם קירותיו הם הכתלים הקבועים מרגל לרגל מתחת גג השלחן הכל היה מעץ ועל העץ היה צפוי זהב : וידבר אלי . המלאך הדובר בי : זה השלחן אשר לפני ה' . ר"ל מה שראית עומד לפני בית ה' הוא קדש הקדשים הנה זהו השלחן : (כג) ושתים דלתות · במשך עובי המזוזות היו קבועות שתי דלתות האחת מסוכה כלפי פנים והאחת כלפי החוץ : ולקדש · זה קה"ק : (כד) ושתים דלתות לדלתות . ר"ל כל דלת היתה חלוקה לשתים והיו קבועות זו לעומת זו חלק האחת במזוזה לפונית ואחת לעומתה במזוזה דרומית וכשהן נסגרות היו סותמות כל חלל הפתח : שתים מוסבות דלתות . ר"ל אלו השתים היו הדלתות מוסבות החצי את החצי והוסיף לפרש ולומר שתים לדלת אחת וכו' ר"ל כל חלק מכל דלת היתה חלוקה עוד לשתים ע"י חוליות והיתה נקפלת לאחוריה וסובב חציה את חציה והיה א"כ בכל חלק רביעית הדלת וכשהן נפשטות ונסגרות היו סותמות כל חלל הפתח ועיין בקונטרס בנין הבית : (כה) אליהן · כמו עליהן וחוזר ומפרש על דלתות ההיכל וכן על דלתות קה"ק היה חקוק צורת כרובים ותמורים כמו שהיה חקוק על הקירות : ועב עץ · קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בבנין כותל ההיכל ונמשך אל פני כותל האולם מהחוץ כלפי החצר הפנימי וזה היה לחזוק הבנין שלא יבעט ולא ימוט לפי רוב הגובה : (כו) וחלונים אטומות · באולם היו חלונות סתומות במתילה בהירה וזכה : ותמורים · כותרות בצורות אילני תמר היו בכתפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל כדרך שהיו בכל המזוזות : וצלעות הבית · ר"ל גם הראני צלעות הבית הם קורות המושכבות על הכתלים והעובים הם קורות התקרה שהמה עבים קצת : מב (א) ויוציאני · הוציאו מן ההיכל אל החצר החיצונה דרך חצר הפנימי : הדרך דרך הצפון . ר"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פאת צפון : אל הלשכה . ר"ל אל קבוצת הלשכות אשר עמדו מול הגזרה ומול הבנין אל אותן הלשכות שעמדו

וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן אֶל־הַצָּפוֹן׃
ב אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה פֶּתַח
הַצָּפוֹן וְהָרֹחַב חֲמִשִּׁים אַמּוֹת׃ ג נֶגֶד
הָעֶשְׂרִים אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְנֶגֶד
רִצְפָה אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אַתִּיק
אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים׃ ד וְלִפְנֵי
הַלְּשָׁכוֹת מַהֲלַךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת רֹחַב
אֶל־הַפְּנִימִית דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת
וּפִתְחֵיהֶם לַצָּפוֹן׃ ה וְהַלְּשָׁכוֹת
הָעֶלְיוֹנֹת קְצֻרוֹת כִּי־יוֹכְלוּ אַתִּיקִים
מֵהֵנָּה מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּכֹנוֹת

נגד׳ ס״פ בבנינה · ג׳ · ל׳ וכ״כ י״ו מיתדין · ל׳ · ל׳ חסר וי״ו בתרה . ל׳ · ל׳ כ״כ ז׳

וּדְקֳדָם בִּנְיָנָא לְצִפּוּנָא׃
ב לָקֳבֵיל אוּרְכָּא דְאַמִּין מְאָה
תַּרְעָא חַד דִּפְתִיחַ לְצִפּוּנָא
וּפוּתְיָא חַמְשִׁין אַמִּין׃ ג לָקֳבֵיל
עַסְרִין דִּלְדַרְתָּא גַוַּיְתָא וּקְבֵל
דִּלְצִפּוּנָא רִצְפְּתָא דִּפְתִיחָא
לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא זָוֵי לָקֳבֵיל זָוֵי
מְתַלְתִין׃ ד וּקְדָם לִשְׁכָּתָא
מַהֲלַךְ עֲסַר אַמִּין פּוּתְיָא לְגָיו
אוֹרַח אַמְּתָא חֲדָא וְתַרְעֵיהֶן
פְּתִיחִין לְצִפּוּנָא׃ ה וְלִשְׁכָּתָא
עִילָּיְתָא דְּחִיקָן אֲרֵי נְסִיבָן
זָוְיָא מִנְּהֵין מֵאַרְעִיתָא

העשרים ג׳ וסימן לא אשחית בעבור העשרים · נגד העשרים · ליחזקאל העשרים : מהנה ז׳ בקריאה וסימן ועשה מאחת מהנה · כל היוצא מהנה יטרף · ושמרון בחצי חטאתיך · והלשכות העליונות קצרות ; אחת מהנה לא נעדרה · אחת מהנה לא נשברה · בחר לך אחת מהנה ואעשה לך דדברי הימים :

רשי

דרך החצר החיצונה הצפונית : אשר נגד הגזרה · אותן הלשכות היו כנגד כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ההיכל מאה אמה : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון · אל פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החיצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל הצפוני של חצר החיצונה והאורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום כ׳ אמה כמו שאמו׳ למעלה בענין וחלל החצר החיצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורוחב חמשים : (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי · כל זה סימן מקום הלשכות אצל העשרים רוחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב ך׳ אמה : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה . שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר (סביב) מוקפת סביב לה : אתיק אל פני אתיק · לא ידעתי מהו . (תו׳) אתיק אל פני אתיק · אתיק הוא עמוד כמו שפי׳ רש״י נמי (לעיל מא) והאתיקים סביב לשלשתם שהם עמודים והלשכות העליונות היינו הני לשכות עצמם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש״י גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פי׳ על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר ב׳ מהם היו קצרות כלומ׳ אינם רווחות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בניינם לעשות עמודים עד ב׳ שלישי החומה ומשם ואילך כלים ומשופעים ולכך השלישית אינה קצרה והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודי׳ לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודי׳ ששאר עמודים מיושבים · אצל החומה לחיזוק אבל הני בעובי החומה בולטין לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין : על כן נאצל · כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים מחזקים הלשכות : מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ . לצד הארץ כך מצאתי בשם אשל גדול (פא״א) : בשלישים · ת״י מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם האתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו : (ואנ״י ל״א הי״ה ל״י ל״א ר״ב ול״א עו״ז בכ״ל הבני״ן הז״ה אל״א כמ״ו שהראוני מ״ן השמי״ם) : (ד) ולפני הלשכות מהלך י׳ אמות רחב אל הפנימית דרך אמה א׳ : נראה בעיני לפי שחלל החיצונה רחב מאה מצפון לדרום ומהן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לצד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר הכ׳ שבין הלשכות והתאים כי אויר ך׳ אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא פ״ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם אמות וא״ת נמצא אויר ה״א בין זוית החליפות לזוית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החיצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו ו״א ורחבו כלה לאותו זוית לתוך מאה אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר ך׳ לא בפנימית ולא בחיצונה אא״כ היה מפסע וכונס כשהיה מכלה סוף חומה שבין שתי החצרות (שופע בתוך חצר החיצונה בפנימית) בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר ה״א שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והולך באותו אויר לצד מערב י׳ אמות ושם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב ך׳ וזהו שאמר מהלך י״א רחב לבא אל הפנימית דרך אמה א׳ שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שפיפעו כונס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך י׳ אמות אורך לפי שלענין בנין החליפות הוא רוחב לפי שבנין החליפות מן הצפון לדרום פ״ו אמה ומן המזרח למערב אינו אלא י״א : ופתחיהם לצפון · פתחי הלשכות

רדק

דפתיח לאורחא לצפונא : הגזרה . הבנין . שפירשנוהו למעלה : (ב) אל פני אורך אמות המאה · הידיעה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבנייה וקירותיה ארך מאה אמה : אל פני פתח הצפון · כתרגומו תרעא חד דפתיח לצפונא : והרוחב חמשים אמות ; כמו שאמר למעלה ועל פני שער האיתון על לפני אולם השער הפנימי חמשים אמה : (ג) נגד העשרים . האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה . הלשכה הזאת היתה מצד פנים נגד העשרים ומצד חוץ נגד רצפה אשר לחצר החיצונה שהיא עזרת נשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר וגומר : אתיק אל פני אתיק בשלשים · לשכה אל פני לשכה בשלשים רוצה לומר שהיו לשכה למעלה מלשכה שלשה זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה : (ד) ולפני הלשכות · אמר שהיו לשכה כנגד לשכה וביניהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · ואמר הפנימית דרך כלל כאילו אמר הפנימיו׳ ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך תאר שתרגם לגיו : ופתחיהם לצפון . אמר שהלשכות היו פתוחות לצפון : (ה) והלשכות העליונות קצרות · כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קצרות מן האחרות והנה אלה הפך אותם התאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבות העליונות מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנין שלמה היציע התחתונה וגו׳ אבל באלה הלשכות היו העליונות קצרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקי׳ מהנה ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו׳ ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך ראה אותן הנביא ובאיזה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רבינו שלמה ז״ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכות עשויות כמין כפה שאוירם הולך ומצר מלמעלה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהנה שיתפשו אוירי הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יתפשו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלומר אוירו רחב ואמר מהנה ואחר כך פירש מהתחתונות ומהתיכונות אמר הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים לו ועדיין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קצרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קצרות יותר : יוכלו . כתיב בוי״ו במקום אל״ף כי אותיות אהו״י מתחלפות והוא ענין תפיסה והל׳ הזה מצאנו בדברי רז״ל באמרם כמה לוחות אוכלות בארון שהם ויונתן לא פי׳ לנו בזה דבר אלא שתרג׳ הפסוק כפשוטו ולשכתא עליתא דחיקן ארי נסיבן זויא מנהון מארעיתא וממציעתא בנינא והאומר
אני

מצודת דוד

שעמדו בפאת צפון רחוקים עשרים אמה מיסוד כותל המסיבה כמ״ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : (ב) אל פני וגו׳ והרחב וגו׳ והרחב וגו׳ · ר״ל הביאו אל פתח הצפונה הפונה מול כותל חצר החיצונה אשר לפניה אויר חלל אורך מאה אמה ברוחב חמשים אמה כי רחב הלשכות היו כ׳ אמה וארכן מאה אמה כמ״ש בענין והיו א״כ מרוחקים מכותל חצר החיצונה חמשים אמה הרי א״כ אויר החלל שלפניהם מאה אורך וחמשים רחב ועיין בקונטרס בנין הבית והצורה : (ג) נגד העשרים וגו׳ . נותן סימן על מקום הלשכות ההם ואומר העבר מזה היה מול חלל אויר עשרים מהחצר שלפני יסוד כותל המסיבה וזהו מ״ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : הפנימי · ר״ל עבר הפנימי מהלשכות היה פונה מול חלל האויר הזה : ונגד רצפה וגו׳ · ר״ל והעבר מזה היה מול הרצפה מהחצר כמ״ש ורצפה עשוי לחצר סביב (לעיל מ) : והחצונה · ר״ל עבר החיצונה מהלשכות היה פונה מול הרצפה הזה : אתיק אל פני אתיק · ר״ל עמודי הלשכות ההם היו זה לעומת זה עמוד בפנים מול עמוד מבחוץ : בשלישים . ר״ל כן היה בעבור שהלשכות ההם היו שלשה עליות . זו על גב זו והיה הבנין גבוה ולכן היו עמודים כפולים זה מול זה לחזק הבנין : (ד) ולפני הלשכות וגו׳ . ר״ל הנכנס לאויר חלל העשרים שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רחב בית החליפות לבוא על עבר הפנימית מהלשכות והלך שם דרך פרצה מאמה אחת רחב וזהו לפי שלא היה דרך לבוא בחלל עשרים האמה שבעבר הפנימי מהלשכות לא מחצר הפנימי כי לא היה שם מקום להיות פתח כי כותל מזרחי של בית החליפות נמשך עד המקצוע ושם היה חלונות להטמין הסכינים כמ״ש בקונטרס בנין הבית ולא היה מקום על פתח ולא מחצר החיצונה כי בית החליפות ועובי כותל חצר הפנימי סתמו כל רוחב חלל עשרים האמה ועוד נכנס אמה אחת בכותל הלשכות כמ״ש בקונטרס בנין הבית ובפאת המערב היה סותם מקום המיוחד לבשל ק״ק ולהיות דרך כניסה היה פרצה ברוחב אמה בסוף כותל חצר הפנימי שאצל כותל הלשכות ואורך הפרצה היתה מול האמה שנכנסה הכותל ההיא בכותל הלשכות ועוד אמה להלן ומשם היה פרצה רוחב אמה באורך חמש אמות כלפי המערב עד כלות הכותל ההיא המכסה עובי כותל בית החליפות וכאשר נראה בצורה ועיין בקונטרס בנין הבית וז״ש ולפני הלשכות ר״ל הנכנס לאויר החלל שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר אמות רוחב לבוא אל עבר הפנימית מהלשכות חמשה בתוך הפרצה מול כותל מזרחי של בית החליפות וחמשה מול חלל בית החליפות וכותל המערבי והולך א״כ שם ברוחב דרך אמה של הפרצה : ופתחיהם . פתחי הלשכות ההם היו בעבר הצפוני מול רצפת חצר החיצונה : (ה) והלשכות העליונות . הלשכות האלה שעמדו במעלה ההר כלפי המערב היו
גבוה

מצודת ציון

ענין הצעת אבנים למדרך הרגל : אתיק · עמוד מרובע בולט מהכותל רחב מלמטה והולך וקצר מלמעלה והוא עשוי לחיזוק וכן והאתיקים (לעיל מא) : בשלישים · מלשון שלשה : (ד) מהלך · ר״ל דרך ושביל : (ה) קצורות . מלשון קצר ר״ל צרות ודחוקות : יכלו . כמו יאכלו והוא ענין המעטה באויר החלל וכדרז״ל כמה לוחות אוכלות בארון (ב״ב יד) : ומהתיכונות · מהאמצעיות : מאצל

אני פרשה זו עתיד אלוהו לפרשה : (ו) כי משלשות : ג׳ תאים היו זה על זה : ואין להן עמודים כעמודי החצרות · שנסמכות התקרות על העמודים אלא על הכתלים היו נסמכות והכתלים היו עשויין כמין כפה : על כן נאצל מהתחתונות והתיכונות מהארץ ׳ על כן נדחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבות ולמעלה קצרות : נאצל . מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין פרישה ויונתן תרגם על כן דחיקא : (ז) וגדר אשר לחוץ • ובא ורחב כלפי חוץ הכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשים אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכך אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה אורך ההיכל כמו שכתבנו והלשכות לא היו תופשות כל אורכו של היכל אלא חציו : (ט) ומתחתה . מהלא תיכות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות ואמר הלשכות האלה המביא מהקדים כבר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכות מה שמהם כלפי מזרח לפי שהמערב היה בעליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית וממנו ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כלפי מזרח וזה הוא שאמר המביא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המביא שם וכתיב המביא וקרי המבוא כבא מי שיבא : (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים · אמר כי גם כן במזרח ברחב הבנין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו שראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניהם כמראה הלשכות ר״ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדבר : (יא) ודרך · מבואר הוא : (יב) וכפתחי הלשכות . פתח בראש דרך • ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי׳ כשהיה האדם נכנס מן המזרח : הגדרת הגינה ׳ רוצה לומר מעלת אבנים עשוים כמו גדר אבנים והיתה הגונה ואמר הגונה מדברי רז״ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים

הלשכו׳ הללו לצפון • מצאתי ⁚ וזהו פי׳ של פתח הצפון הכתובה למעלה שם קיצר הדבור וכאן פירשו (זה שייך לרש״י מ״ב פסוק ב׳ בגמר הדבור למעלה וזהו פי׳ ר׳ שמעיה וכתב מדעתו · תוספות) : (ה) והלשכות העליונות וגו׳ : (ו) כי משולשות הנה וגו׳ . לא הבנתי בהם כלל : כי יוכלו אתיקים · כמו יאכלו אוכלים וממעטים באויר הלשכות : (ז) וגדר אשר לחוץ וגו׳ • המפסיק בין הלשכות והחצר החיצונה של צד מזרח : ארכו חמשים אמה . מן הצפון לדרום : (ח) כי אורך הלשכות . מן הצפון לדרום חמשים אמה : והנה על פני ההיכל · מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובית הכפרת והתאים ק׳ אמה : (ט) ומתחת הלשכות האלה · איני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילות מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומר ובשפולו של חצר אל המבוא אשר מהקדים בבואו להנס מהחצר החיצונה : (י) ברחב גדר החצר וגו׳ · הבא מן הקדים של חצר החיצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית · מזרחית של חומות הפנימית מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית שהיא מערבית לחיצונית כנגד הגזרה והבנין שבפנימית לשכות סמוכות לאותו הכותל ועומדי׳ בחיצונה מצאתי : (יא) ודרך לפניהם ׃ לפני לשכות הללו יש דרך רחב אויר בחצר (החיצונה) חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון הכתובות למעלה : כארכן של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן : וכל מוצאיהן . כמוצא לשכות הצפון : וכמשפטיהן וכפתחיהן . של לשכות הצפון : (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום . פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מובדלות מן התאים הדרומיים עשרי׳ אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב כ׳ אמה מבית לבית סביב סביב : פתח בראש דרך . פתח היה להם ללשכות הקדים בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת״י דוכן ליואי ולשון גדרת הגינה בנין גדר אבנים עשוי במעלות ·שהיו עוגנים

בִּנְיָן׃ ו כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן י״ד
עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת עַל־כֵּן
נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת ג׳ • ב׳
מֵהָאָרֶץ׃ ז וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת ס׳
הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹנָה אֶל־ ג׳ חסר י׳
פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה׃
ח כִּי־אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר לֶחָצֵר
הַחִצוֹנָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־ ג׳ חסר י׳
פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה׃ ט וּמִתַּחַתָה ומתחת הלשכות ק׳
לְשָׁכוֹת הָאֵלֶּה הַמֵּבוֹא מֵהַקָּדִים המביא ק׳
בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה׃ ג׳ חסר דחסר
י בְּרֹחַב ׀ גֶּדֶר הֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַקָּדִים
אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן
לְשָׁכוֹת׃ יא וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה
הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן י׳ • ג׳
כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן ג׳ ז ג׳ • ג׳
וּכְפִתְחֵיהֶן׃ יב וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת ג׳ • ג׳
אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ
דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה דֶּרֶךְ ג׳ • ג׳

וּמִמְּצִיעֲתָא בִּנְיָנָא׃ ו אֲרֵי
מְתַלְּתָן אִינּוּן וְלֵית לְהוֹן
עַמּוּדִין כְּעַמּוּדֵי דָרָתָא עַל כֵּן
דְּחִיקָן מֵאַרְעִיתָא וּמִמְּצִיעֲתָא
מֵאַרְעָא׃ ז וְכָתְלָא דִלְבָרָא
לָקֳבֵיל לִשְׁכָּתָא אוֹרַח דַּרְתָּא
בָּרַיְתָא דְּקֳדָם לִשְׁכָּתָא אוּרְכֵּיהּ
חַמְשִׁין אַמִּין׃ ח אֲרֵי אוּרְכָּא
דְּלִשְׁכָּתָא דִּלְדַרְתָּא בָּרַיְתָא
חַמְשִׁין אַמִּין וְהַוְיָן עַל אַפֵּי
הֵיכְלָא מְאָה אַמִּין׃ ט וּמִלְּרַע
לְלִשְׁכָּתָא הָאִילֵין מַעֲלָנָא
מִמַּדִּינְחָא דְּעָלִין לְהֵין מִדַּרְתָּא
בָּרַיְתָא׃ י בְּפוּתְיָא דְּכָתְלָא
דְּדַרְתָּא בְּאוֹרַח מַדִּינְחָא
דְּקֳדָם בְּצוּרְתָא וְדִקְדָם בִּנְיָנָא
לִשְׁכָּן׃ יא וְאוֹרַח קֳדָמֵיהוֹן
כְּחֵיזוּ לִשְׁכָּתָא דִּפְתִיחָן לְאוֹרַח
צִפּוּנָא כְּאוּרְכֵּיהֶן כֵּן פּוּתְיְהֶן
וְכֹל מַפְקָנֵיהֶן וְכִדְחָזֵי לְהֵן
וּכְתַרְעֵיהֶן׃ יב וּכְתַרְעֵי
לִשְׁכָּתָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח
דָּרוֹמָא תְּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח
אוֹרַח קֳדָם דּוּכַּן לֵיוָאֵי אוֹרַח

תחיצונה ד׳ כתיב כן חסר יו״ד וסימן ואילמיו אל חצר החיצונה דתמורי רשער הדרו׳ • וגדר אשר לחוץ • כי אורך הלשכות אשר לחצר • וחד חס׳ רחס׳ ומתח׳ הלשכות : דרך הצפון ו׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳ א׳:

מצודת ציון

(ו) נאצל . ענין הפרשה כמו אצלת לי ברכה (בראשית כז) : (ז) וגדר . כותל : (ט) המביא • מל׳ ביאה : (יב) הגדרת הגינה • ת״י דוכן לואי ולשון גדרת הגינה ר״ל בנין גדר הגון ורא׳י ולשון הגון הוא ידוע בדז״ל • או יתכן שהוא מל׳ נגון ור״ל מקום שהלוים עומדים ומנגנים בשיר ונא

מצודת דוד

נרות ודחוקות מבפנים כי האתיקים שהיו מבפנים כמ״ש למעלה הם מעטו מהן את החלל וחזר ופירש מן התחתונות ומן התיכונות מעטו בנין האתיקים את החלל אבל מן העליונות לא מעטו את החלל כי לא עלו שמה כי כבר נתחזק הבנין במה שהיו האתיקים בתחתונות ובתיכונות : (ו) כי משולשות הנה . בא ליתן טעם למה היו אתיקים בפנים למעט החלל ואמר לפי שבנין הלשכות היו משולשות שלשה עליות זו ע״ג זו ולכן צריך לחזק הבנין : ואין להן וגו׳ . ר״ל אין תועלת להן בעמודים כלפי החוץ לבד כדרך עמודי החצירות כי לא יתחזקו באלה : על כן וכו׳ · ר״ל הואיל והיה הצורך לעשות עמודים גם בפנים לכן נלקח ונפרש מחלל לשכות התחתונות ומהתיכונות מהארץ ר״ל · כלפי רצפת התיכונות מעטו האתיקים את החלל אבל לא כלפי התקרה כי האתיקים היה הולכים וכלים כלפי מעלה ולא הגיעו עד התקרה כי כבר נתחזק הבנין ועיין בצורה : (ז) וגדר וגו׳ . ר״ל כותל הנראה מחוץ שלפני הלשכות ולתוספת ביאור אמר דרך חצר החיצונה ר״ל הפונה לחצר החיצונה אל פני הלשכות למזרחן : ארכו . אורך הכותל ההוא הנראה מחוץ היה חמשים אמה כי אמה אחת היתה נכסת מעין הרואה ע״י כותל חצר הפנימי כאשר נראה בצורה והיא האמה שהפרלה אצלה כי באמת היה אורך הכותל נ״א אמה כי מכותל חצר הפנימי עד כותל חצר החיצונה היה מאה אמה והחלל ממנה עד הלשכות היה חמשים אמה א״כ נשארו חמשים על הלשכות ועוד אמה אחת שהיתה נכסית בעובי כותל חצר הפנימי אבל היתה נכסת מעין הרואה אבל בפאת המערב היה נראה באמת נ״א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית : (ח) כי אורך וכו׳ . בזה יתן טעם למה לא היה נראה כל אורך הכותל ואמר כי בנין הלשכות הנראה לחצר החיצונה היה חמשים אמה כי כותל חצר הפנימי כסה אמה אחת מעין הרואה (ולפי שאמר מלת אורך על הכותל. לכן אמר כן גם על בנין הלשכות עם כי היה נודק עליו לשון רוחב) : והנה על פני ההיכל . ר״ל והנה הם עמדו לפני ההיכל באורך מאה אמה כמדת ההיכל כי מלת היכל כולל ההיכל והאולם ובית קה״ק והצלע מאחוריו וכותל הצלע : (ט) ומתחת הלשכות האלה . ר״ל בשפולי ההר כלפי המזרח אל הלשכות האלה שעמדו שם הנה דרך ביאה לכן היה מעבר המזרח כשבא לכן מחצר החיצונה כי כמו שעמדו לשכות במעלה ההר מול המסיבות מזה ומזה כן עמדו לשכות בשפולי ההר מזה ומזה והיו כמדות לשכות העליונות ועמדו חמשים אמה מרוחקים מכותלי חצר החיצונה ורחב הלשכות היו נבלעות אמה אחת בעובי כותל חצר הפנימי במשך י״א אמות ובאורך היו נבלעות חצי אמה בעובי כותל חצי המזרחי שבעבר השער מזה ומזה ומהם עד כותל המזרחי מחצר החיצונה היה י״א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית ובצורה וח״ש המביא מהקדים וגו׳ ר״ל כשבאים אליהן מהחצר החיצונה היה דרך ביאה מן המזרח באותן י״א אמה : (י) ברחב גדר החצר . ר״ל ההולך ברחב גדר החצר בפאת המזרח מול הלשכות הכן מסוכות מהגדר למערב כלפי הגזרה והבנין : (יא) ודרך לפניהם . לפני הלשכות הללו היה דרך רוחב חלל חמשים אמה עד כתלי החצר החיצונה כמראה דרך הלשכו׳ אשר עמדו במעלה ההר בפאת צפון (ולפי שזכר למעלה פאת צפון אמר דרך הצפון) : כארכן כן רחבן . הוא מקרא קצר ויובן מעצמו שר״ל כארכן של העליונות כן ארכן של אלו וכרחבן כן רחבן : וכל מוצאיהם . ר״ל וכן היו שוה בתמונה במקום מוצא שלהן הם הפתחים : וכמשפטיהן . כמשפט גובהן ותמונתן של העליונים כן היו משפט אלו : וכפתחיהן . ר״ל כמספר פתחיהן : (יב) וכפתחי הלשכות וגו׳ . ר״ל מקום פתחי הלשכות הדרומות שבשפולי ההר היה דומה למקום פתחי הלשכות הדרומי

רשי

שהגיס וזריס עליו : דרך הקדים · שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרש' ותשלם והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח : (יד) בבואם הכהנים וגו' . בבואם לאותן לשכות לאכול : ולא יצאו · משם אל החצר החיצונה . בבגדי קודש שעליהם : ושם יניחו בגדיהם וגו' . וקרבו אל אשר לעם · ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות הרבה ובגדי החול מדרס להם : (טו) ומדדו סביב סביב · לכל היקף הר הבית מבחוץ : (כ) לארבע רוחות מדדו · שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמה וזהו שייסד הקליר (בקדושתא דיום שני של סוכות) דוד ינסה קו שלשת אלפי אמות קלובה על שלשת אלפי אמות והיה שלשים וששה כמדה הראשונה שהיה הר הבית ה' מאות אמה על ה' מאות אמה חלוק שלשת אלפים על שלשת אלפים לרבועות של ה' מאות אמות שתי וערב ותמצא שם שלשים וששה רבעים של חמש מאות על חמש מאות ועל כן אמר הפייט (שם בקדושתא) ל"ו במו שהיתה מתכפלת · מצאתי : חומה לו · להר הבית : סביב ה' מאות . שתי וערב זו חומת החיל המקפת כל ההר : להבדיל . את העם

בבואן ב' חד חסר וחד מלא וסימ' ויצג את המקלות · בפני הגדרת הגינה · קדמא חסר : קרובים ח' ס"ל בלישנא וסי' נמ' בסיפרא רא סימ' כ"ג : המקום קדש חד מן י"ג קדש חסר וס' מ' נמסר בסדר תצוה ובסדר נשא : וכלה ו' וסימן וכלה הרעב את הארץ · וכלה מכפר את הקדש · וכלה אהרן ובניו · ושב והרע לכם וכלה אתכם · שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה · וכלה את מדות הבית : מרד ה' וסי' נמ' לעיל בסיפרא סי'

יחזקאל מב

הקדים בבואן : יג ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום אשר אל־פני הגזרה הנה לשכות הקדש אשר יאכלו־שם הכהנים אשר־קרובים ליהוה קדשי הקדשים שם יניחו קדשי הקדשים והמנחה והחטאת והאשם כי המקום קדש : יד בבאם הכהנים ולא־יצאו מהקדש אל־החצר החיצונה ושם יניחו בגדיהם אשר־ישרתו בהן כי־קדש הנה ילבשו (ולבשו ק') בגדים אחרים וקרבו אל־אשר לעם : טו וכלה את־מדות הבית הפנימי והוציאני דרך השער אשר פניו דרך הקדים ומדדו סביב סביב : טז מדד רוח הקדים בקנה המדה חמש־אמות (מאות ק') קנים בקנה המדה סביב : יז מדד רוח הצפון חמש־מאות קנים בקנה המדה סביב : יח את רוח הדרום מדד חמש־מאות קנים בקנה המדה : יט סבב אל־רוח הים מדד חמש־מאות קנים בקנה המדה : כ לארבע רוחות מדדו חומה לו סביב סביב ארך חמש מאות ורחב חמש מאות להבדיל בין הקדש לחל :

(ג' חד חסר לשכות · ג' בטעם מלעיל)

תרגום

מדינחא במעלנהן : יג ואמר לי לשכת צפונא לשכת דרומא דקדם בצורתא אינון לשכת קודשא דייכלון תמן כהניא דקריבין לשמשא קדם יי קודש קודשיא תמן יחתון קודש קודשיא ומנחתא וחטאתא ואשמא ארי אתרא קדיש : יד במיעלהון כהניא ולא יפקון מקודשא לדרתא בריתא ותמן יחתון לבושיהון דישמשון בהון ארי קודשא אינון וילבשון לבושין אוחרנין ויתערבון עם עמא : טו ושיצי ית משחת ביתא גואה ואפקני באורח תרעא דפתיח לאורח מדינחא ומשחיה סחור סחור : טז משח רוח קידומא בקני משחתא חמש מאה קנין בקני משחתא סחור סחור : יז משח רוח צפונא חמש מאה קנין בקני משחתא סחור סחור : יח ית רוח דרומא משח חמש מאה קנין בקני משחתא : יט אסתחר לרוח מערבא משח חמש מאה קנין בקני משחתא : כ לארבע רוחיא משחיה שורא ליה סחור סחור אורכא חמש מאה ופותיא חמש מאה לאפרשא בין קודשא לחולא :

רדק

הלוים היה במזרח כשהיו הלוים עולים מעזרת ישראל לעזרת כהנים ובמסכת מדות שנינו וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהם הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים וחמש עשרה מעלות עולות מתוכם לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר ולא היו לרוטות פירוש מוקפות אלא כחצי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היה המשנה שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוים אומרי' שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במס' סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן אצל המזבח היה כמו ששנינו במסכת מדות עזרת ישראל היתה אורך קל"ה על רחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומתוך כך היא המשנה שנויה שם ונראה כי המעלה הואת קרא שניה הגדרת הגינה ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיה' מלבשי' בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח : (יג) ויאמר אלי . אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים לה' קדשי הקדשים . לאפוקי ערל לב וערל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל ממנה ולפנים היא שנקראת עזרה בסתם והוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשי' אם ירצו אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ושם היו אוכלים קדשיהם ומה שאמר והמנחה והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים והחטאת והאשם הם קדשי הקדשים שנאכלים לפי שגם שלמי נזיר היה להם דין חטאת ואשם וקראוי' ג"כ קה"ק ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם לאכלם שם ואחר כך אמר והחטאת והאשם : (יד) בבאם · בבאם אל לשכותיהם בעזרת הכהנים אמר כי בצאתם מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונה שעליהם שעובדים בהם שלא יצאו באותם בגדים אל החיצונה שהוא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת הכהנים שהיא מקודשת ממנה ופנימה לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה ועד הנה קרא עזרת נשים החצר החיצונה : וקרבו אל אשר לעם . אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגעת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישראל בעזרת ישראל כי בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגעת בבגדי העם שהם חול והם מדרס להם וכן תרגם יונתן ויתערבון עם עמא : (טו) וכלה את מדות הבית הפנימי . הם החצרות והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל ; והוצאני . חוץ לחומת הר הבית : אשר פניו דרך הקדים ? וזו שער הר הבית המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה : ומדדו סביב סביב · מדד הבית אשר בו השער סביב לארבע רוחות : (טז) ומדד רוח הקדים · סביב כל אותו הרוח וכן מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות

מצודת ציון

(יד) ולא יצאו · הוי"ו יתירה : ושם · הוי"ו היא במקום אבל : ישרתו . ענין עבודה : (טו) וכלה · ענין השלמה : (כ) להבדיל : ענין הפסק והפרשה : לחול · מל' חולין והוא הפוך הקדש כאירה

מצודת דוד

הדרומי שבמעלה ההר כי גם במעלה ההר היו לשכות בפאת הדרום וכמ"ש ובין הלשכות וגו' סביב (לעיל מא) ופתחי לשכות הצפון פנו לצפון ופתחי לשכות הדרום פנו לדרום כאשר בעליונות כן בתחתונות : פתח בראש דרך . ר"ל אולם להלשכות התחתונות היה עוד פתח נוסף עמדה בראש דרך ומזה ומפרש דרך בפני הגדרת הגינה ר"ל הדרך שהיה בפני הדוכן למזרחו והוסיף לבאר ולומר דרך הקדים בבואן ר"ל כשיבואו אל הדוכן מפאת קדים בראש הדרך ההיא עמדו הפתחים מזה ומזה כי הדוכן עמד בהתחלת עזרת כהנים וכל עזרת ישראל יחשב לדרך אל הדוכן וא"כ התחלת העזרה היא ראש הדרך ושם עמדו הפתחים מזה ומזה פתוחים מהלשכות אל העזרה כי חמש אמות המזרחיות מחצר הפנימי היו מול הלשכות ושם היו הפתחים עיין בקונטרס בנין הבית וצורה : (יג) ויאמר אלי . המלאך הדובר בי : לשכות הצפון וגו' · שעמדו ממעל ההר ומתחת : אל פני הגזרה . גם הלשכות אשר מתחת יקראו על פני הגזרה כי היו נמשכות מן הכותל י"א אמה כלפי המערב נגד הבית : הנה לשכות הקדש · מקודשות בקדושת העזרה : אשר קרובים לה' . הם בני צדוק כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וכו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד) : שם יניחו . ר"ל שם יניחו קדשי הקדשים לאכלם שמה ועל זבחי שלמי נזיר יאמר שגם נאכלים במקום המנחה וכו' : (יד) בבואם הכהנים . כאשר יבואו הכהנים לאכול קדשים בהלשכות מלובשים בגדי כהונה : ולא יצאו . מהקודש בבגדי כהונה אל החצר החיצונה היא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת כהנים : ושם . אבל שם בהלשכות יניחו בגדי הכהונה אשר עבדו בהן את העבודה וכמו שנאמר יפשטו את בגדיהם וכו' והניחו אותם בלשכות הקודש (לק' מ"ד) : כי קדש הנה · ואין ראוי לגעת בהן אל בגדי חול וכשיבואו עמהן לעזרת אנשים הן יגעו בהן בבגדי חול פן שהעם מלובשין בהן : בגדים אחרים · ר"ל בגדי חול : וקרבו . ואז יכולים לגעת בהן אל הבגדים אשר לעם ויכולים לבוא לעזרת אנשים : (טו) וכלה . המלאך הדובר בי השלים למדוד את מדות הבית הפנימי הם החצרות והלשכות כי הכל היה לתשלומי הבית הפנימי שהוא ההיכל : דרך השער · הוא שער הר הבית המזרחי : ומדדו . את היקף של הר הבית : (טז) בקנה המדה · ובה שש אמות גדולות : סביב . ר"ל מהקצה אל הקצה : (יט) סבב · המלאך פנה אל רוח הים ומדד וכו' : (כ) חומה לו · אל הר הבית היה לו חומה מסביב : אורך וגו' ; בא

פאות אמה אורך וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל רוח הים לפי שבאותו הרוח שלשים פאות סביבו והיה לו חומה סביב להבדיל בין הקדש לחול כי הר הבית מקודש מירושלם שאין זבין וזבות גדום ויולדות נכנסין לשם : (א) ויוליכני . אחר שמדד הרוחות מחוץ לעיני הוליכני אל השער אשר הוליאני ממנו : (ב) והנה · בא מדרך הקדים · נכנס בשער בדרך מזרח : וקולו כקול מים רבים . כמו שאמר בתחלת הספר אלא שהם הוסיף כקול שדי ופירוש וקולו וקול הכבוד

הטעם בין קודש שלפנים לחול שבחוץ . מלאתי גמר כל מדה (סא"א) (א) ויוליכני · חזר והכניסני לשער הקדים וראיתי הכבוד יורד לעזרה : (ג) וכמראה המראה . תשע מראות כתובין במקרא זה ומתוכן היו רואין הנביאים חוץ ממשה רבינו שהיה רואה מתוך מראה אחת לפיכך איספקלריא שלו מאירה ורואה

מג א וַיּוֹלִכֵנִי אֶל־הַשָּׁעַר
שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים׃
ב וְהִנֵּה כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא
מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם
רַבִּים וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ׃ ג' מס'
ג וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי ג' וחד וכמראה
כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת ס' דגשים
אֶת־הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר ס' דגשים
רָאִיתִי אֶל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי׃ ג' · כ'
ד וּכְבוֹד יְהוָה בָּא אֶל־הַבָּיִת דֶּרֶךְ
שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים׃
ה וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וַתְּבִאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר כ' חס'
הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה
הַבָּיִת׃ ו וָאֶשְׁמַע מִדַּבֵּר אֵלַי ס'
מֵהַבָּיִת וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי׃
ז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־מְקוֹם ג' מ' זוגין דמיין ג'
כִּסְאִי וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי אֲשֶׁר
אֶשְׁכָּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ג'. מ' בסיפרא
לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל את מתגיסס
שֵׁם קָדְשִׁי הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם
וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם׃
ח בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־סִפִּי וּמְזוּזָתָם ג'. ג'. ג'
אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם
וְטִמְּאוּ ׀ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם ג' · כ' מ"ג
אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֲכַל אֹתָם בְּאַפִּי׃
ט עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי ל'ט . כ"ס ר"ס
תולדות אהרן והארץ האירה . עקרים מ"ב פכ"ט :

א וְאוֹבִילַנִי לְתַרְעָא תַּרְעָא ג' כ"כ
דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח מַדִּינְחָא׃
ב וְהָא יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
אִתְגְּלִי מֵאוֹרַח מַדִּינְחָא וְקָל
מְבָרְכֵי שְׁמֵיהּ כְּקָל מַיִין
סַגִּיאִין וְאַרְעָא נְהָרַת מִזִּיו
יְקָרֵיהּ׃ ג וּכְחֵיזוּ חֶזְוָא דַחֲזֵיתִי
כְּחֶזְוָא דַחֲזֵיתִי בְּאִתְנַבְּיוּתִי
לְחַבָּלָא יַת קַרְתָּא וְחֶזְוָא
כְּחֵיזוּ דַחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר
וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפָּי׃ ד וִיקָרָא
דַיְיָ אִתְגְּלִי בְּבֵיתָא בְּאוֹרַח
תַּרְעָא דִפְתִיחַ לְאוֹרַח
מַדִּינְחָא׃ ה וּנְטַלְתַּנִי רוּחָא
וְאַעֲלַתְנִי לְדַרְתָּא גַוַּיְתָא וְהָא
אִתְמְלֵי יְקָרָא דַיְיָ בֵּיתָא׃
ו וּשְׁמָעִית דִּי מְמַלֵּל עִמִּי
מִלְּגָיו וְגַבְרָא הֲוָה קָאֵים
לְקִבְלִי׃ ז וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם
דֵּין אֲתַר בֵּית כּוּרְסֵי יְקָרִי
וְדֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרָיוּת שְׁכִנְתִּי
דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי תַּמָּן בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְעָלַם וְלָא יְסָאֲבוּן עוֹד
בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי
אִנּוּן וּמַלְכֵיהוֹן בְּטַעֲוָתְהוֹן
וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן בְּמוֹתֵיהוֹן׃
ח בְּמִתְּנֵהוֹן סִפֵּיהוֹן לָקֳבֵיל
סִפֵּי בֵּית מַקְדְּשִׁי וּבִנְיָנֵיהוֹן
בִּסְטַר עֲזָרָתִי וְכוֹתֶל בֵּית
מַקְדְּשִׁי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן
וְסָאִיבוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי
בְּתוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ וְשֵׁיצֵיתִי
יַתְהוֹן בְּרוּגְזִי׃ ט כְּעַן יְרַחֲקוּן
יַת טַעֲוָתְהוֹן וּפִגְרֵי מַלְכֵיהוֹן

ותרגם יונתן וקל מברכי שמיה : והארץ האירה מכבודו · פעל עומד מהנוסף והשאר שבאו מן הבנין הם יוצאים כמו האיר ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ : מכבודו . מכבוד אלהי ישראל והוא ענין זוהר ונוגה כמו שפירשנו : (ג) וכמראה המראה , ובכלל אותו הכבוד שהאירה שראיתי ראיתי כענין המראה שראיתי בבאי לשחת את העיר כי ראיתי המרכבה וכן כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר כל אותן המראות ראיתי עתה : אל נהר כבר · כמו על וכמוהו רבים ומה שאמר בבאי לשחת העיר והוא לא בא לשחת העיר אלא שעת האנשים רוצה לומר בבאי כאשר באו האנשים לשחת העיר ויונתן תרגם באתנביותי לחבלא ית קרתא ומה ששנה לשון מראה כמה פעמים לענין המראות המשתנות בענין המרכבה ורז"ל אמרו תשע ראיות במקרא הזה לומר שכל הנביאים לא היו רואים אלא אחר תשע אספקלריאות ומשה רבינו עליו השלום מתוך מראה אחת היה רואה שנאמר במראה אליו אתודע שהיה רואה באספקלריא המאירה ומה שאמר תשע הוא רמז לט' המסכות והשוקיהם והעשירי יהיה קדש : אל פני · כמו על פני : (ד) וכבוד ה' בא אל הבית . אל ההיכל : (ה) ותשאני רוח · עד הנה אמר ויביאני ויוליאני ויוליכני אמר על האיש שראהו כמראה נחשת ועתה שנראה לו הכבוד עם המרכבה אמר ותשאני רוח כמו שאמר במרכבה הראשונה : (ו) ואשמע מדבר אלי מהבית . מדבר כמו מתדבר מבנין התפעל והתי"ו נבלעת בדגש : מהבית · הקול יצא מהבית שהם הכבוד אלי שהייתי בחצר הפנימי : ואיש היה עומד אצלי · האיש שהיה אותו שראה בתחלת הנבואה שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר : (ז) ויאמר : את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם · כאילו אמר זהו אשר אשכון שם ואמר מקום כסאי כי בה"מ מכוון כנגד כסא הכבוד : ומקום כפות רגלי · על דרך והארץ הדום רגלי ודעת רז"ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם דין אתר בית כורסי יקרי ודין אתר בית אשריות שכנתי : בזנותם . שהיו זונים אחרי אלהים אחרים ועושין פסיליהם בביתם שהיה אצל בית ה' : ובפגרי מלכיהם : כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם : במותם · ובמותם שהיו עושים בבתיהם או פירושו שהיו עושין במותם במקום פגרי מלכיהם : (ח) בתתם ספם את ספי · כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה כשבנה ביתו אמר ועולתו אשר יעלה בית ה' ואמר בדברי יואש ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך : ומזוזתם אצל מזוזתי · כפל הענין במלות שונות כמנהג כי המזוזה היא הסף ויונתן תרגם במתנהון ספיהון לקבל ספי בית מקדשי ובניניהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון : ואכל . בחסרון הה"א למ"ד הפעל כמנהג והוא כמו ואכלם מן הדגוש : (ט) עתה ירחקו · כי יהיה להם לב חדש

ממש וזהו שייסד הפיים (שם בסילוק) מחזות . המלואלאות בתשע מחזות : בבואי לשחת את העיר . בפרשת והחוים היו (לעיל פ') שנאמר שם קרבו פקודות העיר ושם פירש את דוגמת מרכבה :(ו) מדבר אלי . מתמלל עמי כבוד הוא לומר כלפי מעלה מדבר כמו מתדבר כלומר בינו לבין כבודו מדבר והקול בא אלי : (ז) ובפגרי מלכיהם . שהיו בתיהם סמוכין (לבית הקברות) כמו שמליגו במלכים בשלמה ובעתליהו ופעמים שהיו קוברין אותם בגג ביתם כמו שהוא מפורש ואמר בתתם ספם את ספי . מלאתי : (ח) ואכל · כמו ואכלה וכליתי : (ט) עתה · על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף

ס' : פנה ג' וחסר וסימן אשר לבבו פנה היום מעם · וצפנת פנת הגלגל · פנה דרך הקדים : כבודו ג' חסר בלישנא בקריא' וסי' הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו · ותחת כבודו יקד יקוד · והארץ האירה מכבודו יוכל כבודו דכוו' חסר בס"א ואולם חי אני : מדבר ח' בקריאה וסימן יש לאל ידי לעשות עמכם רע : ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו · ויכל משה מדבר אתם · והוא בן בליעל מדבר אליו · ותבא בי רוח כאשר דבר אלי · ואשמע מדבר אלי מהבית · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע : בתתם ל' ספם ל' ספי ל' וטמאו

מצודת ציון

(ב) האירה · מלשון אורה : (ג) וכמראה וגו' המראה · שני הכפי"ן הדמיון יורה על דמיון גמור וכן כעם הכהן (ישעיה כד) : אל נהר · על נהר : (ה) ותשאני · ענין לקיחה וכן ונתיס ונשאו (מיכה ב') : (ז) כפות רגלי . כמו שנקרא שטחית היד כף כן יקרא שטחית הרגל : ובפגרי · כן יקרא גוף המת : במותם · כמו בבמותם והוא מלשון במה ומזבח : (ח) ספם . כן יקרא גם המפתן וכאשר יקראו המזוזות וכן ונידיה על הסף (שופטים יט) : ואכל . מלשון כליון והשחתה : (ט) ממני · ר"ל ממקום משכן

מצודת דוד

לומר שבמדה הזה נכלל עובי החומה : להבדיל · החומה עשויה להיות מחילה מבדלת בין הקדש הפנימה לה ובין החול החולה לה : מג (א) אל השער . הוא שער הר הבית : (ב) כקול מים רבים . מדמה קול השכינה לקול המים להסביר את האוזן כפי שהורגלה : והארץ האירה מכבודו . מזיו השכינה נתמלאה הארץ אורה : (ג) וכמראה המראה וגו' כמראה וגו' ר"ל כמראה המראה אשר ראיתי עתה היתה כמראה אשר ראיתי בבואי לנבאות על השחתת העיר מ"ש קרבו פקודות העיר וכו' (לעיל ט) כי אז ראה מראה השכינה כמ"ש שם בענין : ומראות . גם ראיתי עתה מראות כמו המראה אשר ראיתי על נהר כבר . הוא המראה האמורה בתחלת הספר : ואפול אל פני . להשתחות לה' : (ד) וכבוד ה' · אחר זה נכנסה השכינה אל ההיכל בדרך שער המזרחי של הר הבית : (ה) ותשאני רוח : ממקום עמדי בשער הר הבית : (ו) ואשמע · בחצר הפנימי שמעתי קול מדבר בהיכל ומשם בא הקול לאזני : ואיש . הוא המלאך הדובר בי : (ז) ויאמר אלי . ר"ל הקול המדבר בא לאזני וכאלו מדבר אלי : את מקום כסאי · לפי שראה המראה שראה בנהר כבר ושם נאמר שראה את הכסא וגם ראה את המקדש לכן אמר הנה שראית מקום כסאי אשר בשמים ממעל ואת המקדש שהוא מקום כפות רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף אשר מתחת לכסא : לעולם . כי לא תחרב עוד : ולא יטמאו · כי לא יטמאו עוד את שם קדשי לא המה ולא מלכיהם במה שטמאו מאז בהזנותם אחר עבודת כוכבים ובמה שטמאו בפגרי מלכיהם ותוזר ומפרש במותם ר"ל במה שהעמידו במות לעבודת כוכבים במקום קבורות המלכים : (ח) בתתם . ר"ל ובמה שהיו בונים מפתן ביתם עם מפתן ביתי בסמוך לה וכן העמידו מזוזתם אצל מזוזת ביתי ורק בנין הכותל היתה מפסקת בין ביתי ובין בתיהם : יטמאו . ובזה טמאו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו בבתיהם הסמוכות אל ביתי

רשי

הקף גבול גדול סביב : (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם . בהראותו למו חסדי שאיני מואסם בעונם . מלאתי : ומדדו את תכנית . ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין : (יא) ואם נכלמו . שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו אז הודע אותם את מה שאני עתיד לעשות להם : צורת הבית . וגבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחריו סדורים לארבע רוחותיו : ותכונתו . חשבון אליו ולשכותיו : וכל צורותיו : כרובים ותמורים ואילים ואילמים · מלאתי : וכל צורותיו · בתרא לא פורש : וישמרו : ילמדו ענייני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ . מלאתי : ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבוא בזרוע וכנס כדדרשינן עד יעבור ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולת עולם אלא שגר' החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש והנו לעצמן ויש אומרים בבבל נכשלו בעכו"ם : (יג) ואלה מדות המזבח · שמפרש למטה ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב : באמות אמה אמה וטופח · באמה בת ששה שהיא אמה וטופח באמה בת חמשה : וחיק האמה . אבל היסוד שלא נמדד באמה של חול שהיא בת ה' חיק לשון חיקיו קביעות והיא היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה : וחיק האמה . זה היסוד : ואמה רוחב . זה הסובב : וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד . אלו הקרנות זרת אחד

רדק

אדם לירא אותי : ופגרי מלכיהם ממני · גם כן לא יקברו מלכיהם בגיהם לכבוד ביתי : ממני · ממקום מקדשי : (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית · בני הגולה : ויכלמו מעונותיהם . שבעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי בתוכם לעולם : ומדדו את תכנית . תכנית צורת הבית שתראה להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגואל ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהראותים זאת הצורה יהיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים : (יא) ואם נכלמו · אם יהיו נכלמים מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו · וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם . ישמרו אותם בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורות והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתים יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבית שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבנינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנינה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית המתים : צורת הבית . מה שלפנים מחומת הר הבית בכלל : ותכונתו . תכונת בנינו בלשכות ובתאים : ומוצאיו ומבואיו · בשערים הנזכרים : וכל צורותיו · צורת כל בית בפ"ע : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בבתים ובשלחנות ובלשכות : וכל צורותיו · צורת הכרובים והתמורים : וכל תורותיו · חלק העזרו' לכהנים ולישראל ולנשים : (יב) זאת תורת הבית · זאת הנזכרת למעלה : על ראש ההר : הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין : כל גבולו סביב סביב · כל גבול ההר סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שנאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים והבית עצמו מקום מקדש המזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעל' : הנה זאת תורת הבית · הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל : (יג) ואלה מדות המזבח · רז"ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת הא' אלו הקרנות

מלכיהם ממני ושכנתי בתוכם
לעולם : י אתה בן־אדם הגד
את־בית־ישראל את־הבית ויכלמו
מעונותיהם ומדדו את־תכנית :
יא ואם־נכלמו מכל אשר־עשו
צורת הבית ותכונתו ומוצאיו
ומובאיו וכל־צורתו ואת כל־חקתיו
וכל־צורתו וכל־תורתו הודע אותם
וכתב לעיניהם וישמרו את־כל־
צורתו ואת־כל־חקתיו ועשו אותם :
יב זאת תורת הבית על־ראש ההר
כל־גבלו סביב | סביב קדש
קדשים הנה־זאת תורת הבית :
יג ואלה מדות המזבח באמות אמה
אמה וטפח וחיק האמה ואמה־
רחב וגבולה אל־שפתה סביב זרת

מלמחתי קדמי ואשרי שכנתי
ביניהון לעלם : י את בר
אדם חוי ית בית ישראל ית
ביתא ויתכנעון מחוביהון
וימשחון ית תקוסיה : יא ואם
יתכנעון מכל דעבדו במחזיהון
צורת ביתא ותקוסיה
ומפקנוהי ומעלנוהי וכל
צורתיה וית כל גזירתיה וכל
צורתיה וכל דחזי ליה הודע
יתהון וכתוב לעיניהון ויטרון
ית כל צורתיה וית כל
גזירתיה ויעבדון יתהון :
יב דא אוריתא דביתא על ריש
טורא כל תחומיה סחור סחור
קודש קודשיא הא דא אוריתא
דביתא : יג ואלין משחת
מדבחא באמיא באמתא
דהיא אמה ופשך ותשויתא
אמתא ואמתא פותיא
וגדנפא מקף לה על ספתיה
סחור סחור זירתא חדא ודין

ל"ו · נ' ר"פ · ג' · כ' מ"ל · ב' חוסר · ל' · ג' · חיו ק' · חיו ק' חיו ק' · כ"ד · ג' · ס' · מ' חסר : ס' בנביאי' וכתו' · ג'

ל' ואכל ל' ירחקו ל' : אתה ד' ר"פ בנביאים וסימן אתה ידעת את דוד אבי · אתה תשמע השמים בתרא דנכרי דמלכים · וזכרני ופקדני דירמיה · אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא · הגד את בית ישראל את תבית · אתה תאכל ולא תשבע · ודבתריה אתת תזרע : על ראש ההר ה' דסמיכי בקריאה וסימן והיה נכון לבקר · ויעבר דוד העבר · וישלח אליו שר חמשים · אלף אחד מפני גערת אחד · זאת תורת והבית על :

תולדות אהרן מדות המזבח · עירובין ד מנחות לז :

וזה גב המזבח זה מזבח הזהב ויונתן תרגם ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פתיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טקוס מדבחא ובמסכת מדות שנינו המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה וזהו יסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה וזהו סובב נמצא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים עלה שלש וכנס אמה וזהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא ששה ועשרים על ששה ועשרים וזהו מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא ארבעה ועשרים על ארבעה ועשרים וזהו מקום המערכה אמר רבי יוסי מתחילה היה שמנה ועשרים על שמנה ועשרים וכונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב כמין גומא שנאמר והאריאל שתים עשרה אורך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח הנה תראה כי רז"ל פירשו כי מדות זה המזבח הם מדות מזבח בית שני ודעת יונתן אינו כדעתם כמו שתראה ונוכל לפרש כי מדה אחרת יהיה למזבח העדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות באמות הידועות בנבואה זו שכל אמה מהם אמה וטופח שהם ששה טפחים כי אמה בסתם בת חמשה טפחים וזאת המדה היתה בת ששה טפחים וכן אמר בתחילת נבואה זו שש אמות באמה וטפח כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה וזהו מקום המערכה : וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד · גבול האמה

מצודת ציון

משכן שכינתי : (י) תכנית · מל' הכנה ומתוקן : (יג) וחיק · מל' חקוי וקביעות וזהו היסוד כן אז"ל (מנחות לז) : וגבולה . הם הקרנות שהם בגבול המזבח ולתוספת ביאור אמר אל שפתה : זרת · היא חצי האמה וע"

מצודת דוד

כי מנשה ואמון נקברו בגן ביתם והם העמידו במות לעבודת כוכבים : ואכל · ולכן כליתי אותם באפי : (ט) עתה ירחקו וגו' . ירחקו מלבם זנות עכו"ם ולא יעמדו עוד במות על קברות המלכים ואף מקום קברות המלכים ירחיקו מביתי כי ינהגו בו קדושה יתירה ולכן אשכון בתוכם לעולם ולא תזוז שכינתי מביניהם : (י) את הבית · את ספור בנין הבית שראית : ויכלמו מעונותיהם . למען יהיה להם כלימה על העונות שעשו כי בעת תספר להם בנין בית העתיד וזכרו בבנין הראשון שנחרב בעונם ויכלמו בזה : ומדדו את תכנית . ר"ל יחשבו בלבם מדידת הבנין המוכן ומתוקן : (יא) ואם נכלמו וגו' . ר"ל בתחילת הספור ראה בפניהם אם בעת ההוא כשיזכרו בבניין הראשון הנחרב בעוונם יכלמו מכל המעשים הרעים אשר עשו אז צורת הבית וגו' הודע אותם ואם חזקו פניהם מסלע והכלם לא ידעו אל תוסף דבר עוד בזה : צורת הבית . זהו הצורה בכללו כאלו תאמר שיהיה בה היכל ואולם מבית קה"ק ואכרות ולשכות וצלעות ותאים : ותכונתו · מכון עמידת כ"א כאלו תאמר בית קה"ק במערב ואחריו ההיכל וכו' והלשכות והצלעות מזה ומזה וכדומה : ומוצאיו ומובאיו : מדת הפתחים שיוצאים ובאים דרך בהן : וכל צורותיו . צורת כל חדר וחדר : ואת כל חקותיו · מה שראוי להשתמש בכל חדר וחדר : וכל צורותיו . צורת הפתוחים שעל הקירות והם התמורים והכרובים : וכל מוצאיו . מקום עמידת הכהנים והעם : וכתוב לעיניהם . את הדברים האלה לעיניהם למען ילמדו בו : וישמרו : והם ישמרו בלבם כל צורת הבית בכללו ואת כל חוקותיו מה שראוי להשתמש בכל חדר ואז יזכו לעמוד בתחיה ויעשו אותם לעתיד : (יב) זאת תורת הבית . ר"ל מה שזכר במקרא שלפניו זאת הוא ענין למוד הבית : על ראש ההר · ר"ל וזהו הבנין העומד על ראש ההר וכל גבולו מסביב הוא קדש קדשים ועל הר הבית יאמר כי כל אחוזת הכהנים והלוים יקרא קדש כמ"ש והיתה תרומת הקדש (לקמן מח) והר הבית יקרא למול קודש קדשים וכאשר יקרא הדביר ק"ק למול כל בנייני המקדש : הנה זאת תורת הבית . זאת היא למוד הבית לדעת שמקום הר הבית היא ק"ק למול אחוזת הכהנים והלוים : (יג) ואלה מדות המזבח · זהו מזבח העולה שהראהו לו : באמות אמה אמה וטופח · ר"ל באמות גדולות שבכל אמה יש אמה אחת של חול שהיא בת חמשה טפחים ועוד טפח אחד : וחיק האמה · אבל גובה עליית היסוד היה במדת האמה הפשוטה של חול בת ה' טפחים (וב' הטפחים החסרים היו עודפים במדת גובה הסובב והגג ועל שלא היו אמה לא חשבם) : ואמה רחב · וכן האמה מרחב . כניסת הסובב היה באמה ה' (וטפח החסר היה עודף במדת רוחב הגג ולא דק (וכן הקרנות שהיו בגבולה מסביב בארבעת המקצועות שהיו זרת אחד מאמצעיתם לכל רוח והיו א"כ אמה על אמה היו ג"כ באמת ה' (והטפחיים החסרים היו עודפים במדת מקום המערכה ולא דק) : וזה גב המזבח · באמה הזו הפשוטה בת ה' טפחים

מדד

רד"ק

האמה היה גבוה זרת א' ופירוש וגבלה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא: וזה גב המזבח. זה שספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב: (יד) ומחיק הארץ. מאמצע הארץ ומפסוק הזה אשר בין העזרה העליונה לתחתונה שבמזבח היה בנתים ומקום מעמד הכהנים שמקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישראל עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות רוצה לומר באורך ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שנאמר עליו שהריאל ארבע אמות והנה זה שטח המזבח מלמטה על הארץ ד' אמות בארך וברוחב וכן בגובה והוא הנקרא הראל כלומר בית אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד' אמות לפיכך אמר ד' אמות בסתם וכולל לשטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מתרחב המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא שנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז"ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה שיורדת מן השמים היתה רבוצ'ה כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו וממנו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה: (טו) והראל. מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתיב ביו"ד בין האל"ף והלמ"ד וקרי הי"ד בין הרים והאל"ף והענין אחד: (יז) והעזרה ארבע עשרה ארך. לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדולה או על הקטנה: והגבול. כמו שפירשנו מסגרת וכמו שת"י גדנפא: חצי האמה. חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב: והחיק לה אמה סביב. לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה: ומעלתהו פנות קדים. המעלות שהיו עולים בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מקום גבורתו כמו גבוריו: פנות. מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולים בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגן דסלקין ליה לאתפנאה למדינחא וי"ת כל חיק בזו הפרשה תשויתא ר"ל מקום שוה ותרגם העזרה מסמתא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי' רז"ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו וקורא לו מלבן מן המלבנות עזרה כי מלבנות היה עשוי המזבח כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשים וגובהו אמה ומביא חלוקי אבנים מסולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מסולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב וחוזר ומביא מלבן שהוא כ"ח על כ"ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מסולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מסולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופילוס מסולמות לאות כמו דגים מסולמות: (יח) ויאמר אלי בן אדם כה אמר ה' אלה חקות המזבח

רש"י

אחד מאמצעיתו מדדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח. ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בעירובין ובמנחות (דף נד) מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנגה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו שנינו עלה ה' וכנס אמה איננו באמה בת חמשה: וגבולה אל שפתה. הקרנות בין לרחבן בין לגבהן באמה בת חמשה: (יד) ומחיק הארץ. מן היסוד מקרקע הארץ: עד העזרה התחתונה. עד גג מלבן הראשון: שתים אמות. ולא היה כן בבית עולמים ששם שנינו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב וגובהו אמה וכאן גובהו שתים: ורחב אמה אחת. כשהניח מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתים וכנס אמה והוא היסוד י"ת עזרה מסמתא לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים מזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות. מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה: ורחב האמה. הוא כניסת הסובב עלה ארבעה וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתי' והעליון גובהו ארבע: (טו) וההראל. היא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש וי"ת אף הוא ומדבח' ארבע אמין: (טז) והאריאל שתים עשרה אורך. מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו י"ב בי"ב: אל ארבעת רבעיו שמאמצעיתו מודד י"ב לכל רוח הרי כ"ד על כ"ד כך מדות המזבח היה ל"ב על ל"ב עלה אמה וכנס עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה: (יז) והעזרה ארבע עשרה אורך. גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח וי"ד האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה: והגבול סביב אותה. י"ת וגדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות: חצי האמה. מאמצעיתו מודד נמצא אמה על אמה: והחיק לה אמה: זו כניסת היסוד: ומעלתהו פנות קדים וכבש

תרגום יונתן

מקום מדבחא: יד ומתשוית ארעא עד מסמתא ארעיתא תרתין אמין ופותיא אמתא חדא וממסמתא זעירתא עד מסמתא רבתא ארבע אמין ופותיא אמתא: טו ומדבחא ארבע אמין וממדבחא ולעלא קרנתא ארבע: טז ומדבחא תרתא עסרי אורכא בתרתא עסרי פותיא מרבע על ארבעא סיטרוהי: יז ומסמתא ארבע עסרי אורכא בארבע עסרי פותיא על ארבע סיטרהא וגדנפא מקף לה סחור סחור פלגות אמתא ותשויתא לה אמתא סחור סחור ודרגן דסלקין לה מתפנן למדינחא: יח ואמר לי בר אדם כדנן אמר יי אלהים אלין גזירת מדבחא ביום איתעבדותיה לאסקא עלוהי עלתא ולמזרק עלוהי

יחזקאל מג

האחד וזה גב המזבח:
יד ומחיק הארץ עד־העזרה התחתונה שתים אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד־העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה:
טו וההראל ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות ארבע:
טז והאראיל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו:
יז והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי האמה והחיק־לה אמה סביב ומעלתהו פנות קדים:
יח ויאמר אלי בן־אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה

ל' · ב' ובפסוק · ב' בפסוק · ל' · ל' · יתיר יו"ד · ל' וחסר · ט' · ל' מ"ל

וזה גב פתח וא' קמץ ותבני לך גב: ומהאריאל חד מן שיטה חדא ומ"ה בריש תיבותא וסימן ומתיר ל' והוכן בחסר כסא. ומהיר ל' קרוב יום ה' הגדול · ומהלומות ל' נכונו ללצים שפטים · ומהמונים ל' כאשר יהגה · ומהגר ל' איש · ומהעזרה ל' הגדולה עד העזרה הקטנה · ומהאריאל ל' ולמעלה הקרנות ארבע · ומהריון ל' אפרים כעוף יתעופף כבודם: ומהלוים ל' ועל הסבלים:

תולדות אהרן והראל. זבחים נג: והאריאל: שם נט מנחות נז מדות לה: רבוע. שם נט: ומעלותיהו. שם סב:

מצודת ציון

וכן זרת ארכו (שמות כח): גב. שטח הגובה וכן ותבני לך גב (לעיל יו): (יד) העזרה: דפוס בנין המזבח קורא בשם עזרה: (טו) וההראל. הוא כמו האריאל ובאה הה"א במקום האלף ונשמטה היו"ד וכן יקרא שם המזבח כמו והיתה לי כאריאל (ישעיה כט) ונקרא כן ע"ש הירד עליו האש מאכל מן השמים ורבצה עליו כארי: (טז) רבוע. מרובע: רבעיו. צדדיו וכן על ארבעת רבעיהם (לעיל א) והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: (יז) ומעלתהו. הכבשים

מצודת דוד

מדד שפת מזבח הזהב שהיה אמה על אמה כן דרשו רז"ל (מנחות נז): (יד) ומחיק הארץ. מהתחלת היסוד שכלפי הקרקע עד כלות גובה הדפוס התחתונה הטיה העשוי ליסוד היה שתים אמות: ורחב. ר"ל הניח רוחב אמה מסביב לסכנים לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת היסוד: מהעזרה הקטנה. מגג דפוס הראשון הקטנה כי לא היתה כ"א בגובה שתי אמות ומגגה עד גג הדפוס הגדולה היה ארבע אמות הוא הסובב: ורוחב האמה. הניח מסביב רחב האמה הפשוטה בת ה' טפחים להכנים לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת הסובב: (טו) וההראל. הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה: ארבע אמות. ארז"ל בפרק איזהו מקומן דרשות קרנות ארבע קאמר ר"ל הדמים הנתנין בקרנות המזבח רשותייהו הוה מגג המזבח ולמטה ד' אמות והוא עד כלות אמה עליונה מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלות ד' מהגג היה חוט הסיקרא שהוא באמצע המזבח כי הקרנות א' והגג שלשה והאמה העליונה מהסובב הרי חמש וכן שלשה הנשארים מהסובב ושנים של היסוד הם חמש: ומהאריאל ולמעלה. למעלה מגג המזבח היו ד' קרנות בארבעת המקצועות: (טז) והאריאל. שטח המזבח הוא מקום המערכה היה י"ב אמות על י"ב וזהו מאמצעיתו לכל רוח והיה א"כ כ"ד על כ"ד: רבוע. היה מרובע בארבעת צדדיו: (יז) והעזרה. הוא דפוס גג המזבח מקום המערכה עם מקום הלוך רגלי הכהנים עם מקום הקרנות היה י"ד אמות על י"ד כן היה מאמצעיתה אל כל ארבעת צדדיה והיתה א"כ כ"ח על כ"ח: והגבול. הקרנות שהיו בגבולה מסביב לה בארבעת המקצועות היו חצי האמה מאמצעיתה לכל רוח והיו א"כ אמה על אמה: והחיק לה. החיק אשר לה הוא יסוד המזבח בלפה אמה מסביב (ויתכן שבא לומר לפי שמאז לא בלפה היסוד בכל סביבו כי במקום שהיה מנחלת יהודה לא היה יסוד כן ארז"ל (מדות פ"ג) לכן אמר לעתיד יהיה היסוד מסביב כי אז לא תהיה מקום המקדש והמזבח מיוחד לשום שבט וכאשר נראה בצורת חלוקות הארץ): ומעלתהו. לא שהיה בו מעלות כי התורה אמרה ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ) אלא אמר ומעלתהו לשון רבים כי שלשה היו אחד כבש הגדול ואחד פנה ליסוד ואחד פנה לסובב כן אמר ז"ל (זבחים סב) ואמר שהיו פונות קדים ר"ל היו נתונות ברוח אשר העולה בהם יפנה אל המזרח כי כל הפנות הוא דרך ימין והבא ברוח דרום ימינו הוא כלפי המזרח א"כ כשיהיו הכבשים בדרום יפנה העולה בהם אל המזרח כן ארז"ל (שם) וכן יהיה בנין המזבח דפוס

וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ יט וְנָתַתָּה אֶל־
הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע י"ג
צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת׃
כ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע ל'
קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה
וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ ג' ב' מ"ל בסיפרא
וְכִפַּרְתָּהוּ׃ כא וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר ל'
הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת ל'
מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ כב וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי ג'. ב' ר"פ
תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת
וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ ל'. ל'
בַּפָּר׃ כג בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב ל'. ל'
פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן
תָּמִים׃ כד וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה ל'
וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח
וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ כה שִׁבְעַת ה' חס' בסיפר'
יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם
וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים
יַעֲשׂוּ׃ כו שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־ יכפרו ק'
הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ ידיו ק' ס' חסר
כז וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־ ל'
שַׁלְמֵיכֶם וְרָצֵאתִי אֶתְכֶם נְאֻם ל' מ"ל
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃

דַם נִכְסַת קוּדְשַׁיָא׃ יט וְתִתֵּן
לְכַהֲנַיָא לֵיוָאֵי דִי אִינוּן
מִזַרְעָא דְצָדוֹק דְקָרִיבִין
לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
לְשַׁמָשָׁא קֳדָמַי תּוֹר בַּר תּוֹרֵי
לְחַטָאתָא׃ כ וְתִיסַב מִדְמֵיהּ
וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע קַרְנָתֵיהּ וְעַל
אַרְבַּע זָוְיַת מְסַמְתָא וְעַל
תְּחוּמָהּ סְחוֹר סְחוֹר וּתְדַכֵּי
יָתֵיהּ וּתְכַפֵּר עֲלוֹהִי׃ כא וְתִסַב
יַת תּוֹרָא דְחַטָאתָא וְיוֹקְדִינֵיהּ
בַּאֲתַר דַחֲזֵי לְבֵיתָא מִבָּרָא
לְמַקְדְשָׁא׃ כב וּבְיוֹמָא תִנְיָנָא
תַּקְרִיב צְפִיר בַּר עִזֵי שְׁלִים
לְחַטָאתָא וְתִדְכֵּי יַת מַדְבְּחָא
כְּמָא דְדַכִּיאוּ בְּתוֹרָא׃
כג בְּשֵׁיצָיוּתָךְ מִלְדַכָּאָה תַּקְרֵיב
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וּדְכַר
מִן עָנָא שְׁלִים׃ כד וְתִקְרְבִינוּן
קֳדָם יְיָ וְיִתְּנוּן כַּהֲנַיָא עֲלֵיהוֹן
מִילְחָא וְיַסְקוּן יַתְהוֹן עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ׃ כה שַׁבְעָא יוֹמִין
תַּעְבֵּיד צְפִירָא דְחַטָאתָא לְיוֹמָא
וְתוֹר בַּר תּוֹרֵי וּדְכַר מִן עָנָא
שְׁלִימִין יַעַבְדוּן׃ כו שַׁבְעָה
יוֹמִין יְכַפְּרוּן עַל מַדְבְּחָא
וִידַכּוּן יָתֵיהּ וִיקָרִיבוּן קוּרְבָּנֵיהּ׃
כז וִישַׁלְמוּן יַת יוֹמַיָא וִיהֵי
בְּיוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָא יַעַבְדוּן
כַּהֲנַיָא עַל מַדְבְּחָא יַת
עֲלָוָתְכוֹן וְיַת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן
וְיִתְקַבְּלוּן קוּרְבָּנֵיכוֹן בְּרַעֲוָא
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

רשי

והכבש שעולים בו היה בדרום כדי שיהא העולה) בו פונה למזרח שכל הפינות יהו דרך ימין וכשהוא נותן הכבש בדרום העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח: (יט) הכהנים הלוים. אשר משבט לוי: מזרע צדוק. לפי שהיה כ"ג ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: (כ) על ארבע קרנותיו. של מזבח: פנות העזרה. גג המזבח: וכפרתהו. תקנהו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: (כא) במפקד הבית. ת"י באתר דחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו (מדבר לא) לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שנעשו במשכן ונשרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: (כב) תקריב שעיר עזים. זה לא היה במשכן ובמלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדבור: (כג) מחטא. מלטהר: (כה) תמימים יעשו. לעולה: (כז) ורצאתי. לשון רצון סגול

רדק

המזבח ביום העשותו. ביום שתשלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום שמיני למלואים: ולזרוק עליו דם. ת"י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא: (יט) ונתת. ליחזקאל אומר שהוא כהן ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואע"פ שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז"ל שאמרו כי זה המזבח הוא אשר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה מעולי הגולה אלא שאומרים בקבלה שקברו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל: מזרע צדוק. כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק: פר בן בקר לחטאת. וכן במלואים שעשה משה: (כ) ולקחת. העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח: ואל הגבול. אל גבול העזרה הנזכרת: וחטאת אותו וכפרתהו. כתרגומו ותדכי יתי' ותכפר עלוהי: (כא) ולקחת את הפר החטאת. נסמך עם ה"א הידיעה כמו המזבח הנחושת והדומי' לו: ושרפו במפקד הבית. ושרפו השורף במפקד הבית ות"י באתר דחזי בביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולשון במפקד כמו במנות כמו והוא פקד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמנוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף: (כב) וביום השני. מבואר הוא: (כג) בכלותך מחטא. בפי' מבואר הוא: (כד) והקרבת' והשליכו הכהנים עליהם מלח. כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח: (כה) שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום. לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה כשבנו המזבח ואף על פי שאמרז"ל מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר הזה לא היו ועל כרחנו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד: (כו) שבעת ימים וכפרו. כתיב וקרי יכפרו ביו"ד והענין אחד אלא שהכתיב טעם שבעת ימים דבק למעלה: וטהרו אותו. לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ומלאו ידו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ורבים כמוהו הסירו היו"ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינוי למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון וכזה הענין תרגם אונקלוס ומלאת יד אהרן ויד בניו והדומים לו ויש לפרש כנוי ידיו לכהן המקריב שימלא ידיו מנחתי הקרבן: (כז) ויכלו את הימים. הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר: והיה ביום השמיני והלאה. פי' ביום השמיני וממנו והלאה יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב והכלל' התמידים והנדרים והנדבות והמוספים: ורצאתי אתכם. כתוב באל"ף במקום יו"ד וכן רפאנו את בבל ונעם ורציתי ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיה לרצון לפני כי מעשיכם

וחטאת ג' וסי' את המזבח. אתו וכפרתהו. וחטאת את המקדש: עלה ה' חסר בלישנ' בסיפרא וסי' והעלה על רוחכם. ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיחו את העלה. כחטאת כעלה וכמנחת. והעלה אשר יקריב הנשיא לה' ששת כבשים. והקרבתם לפני ה' והשליכו: ידיו ת' כתיב ידו וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן והקרבתם. מגהים כא:

מצודת דוד

דפוס התחתון יהיה ל"ב אמות על ל"ב ושתי אמות קומתו ועליו יניחו דפוס ל' על ל' וארבע אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת היסוד ועליו יניחו דפוס כ"ח על כ"ח ושלש אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת הסובב ובארבע המקצעות יניחו דפוס אמה על אמה בגובה אמה והם הקרנות וימלאו כל הדפוסים באבנים ועפר וסיד ויהיה נעשה הכל מקשה אחת וישמשו לוחות הדפוסים ובין הקרנות יהיה מקום הלוך לרגלי הכהנים ועוד אמה לפנים נמלא יהיה מקום המערכה כ"ד על כ"ד ועיין בקונטרס בנין הבית: (יח) אלה חקות המזבח. אלה הם משפט המזבח לחנכו מהם ביום השלמת עשייתו למען יהא הגון וראוי להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: (יט) ונתתה וגו'. בשרו שיעמוד בתחיה ויהיה החנוך נעשה על ידו כי הוא היה כהן: אל הכהנים הלוים. אל הכהנים הבאים משבט לוי: אשר הם מזרע צדוק וגו'. כי הם יהיו נבחרים לעתיד לעשות עבודת המזבח וכמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד): לשרתני. מוסב על הקרובים אלי: פר בן בקר. מוסב על ונתתה: (כ) ונתתה וגו'. יתן הדם על ארבע קרנות המזבח ועל ארבע זויות של בנין גג המזבח: ואל הגבול סביב. יתכן שעל היסוד נאמר שהוא בגבול המזבח: וחטאת וגו'. בזה תטהר את המזבח ותקנהו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: (כא) ושרפו. למי אשר תמסור אותו הוא ישרפו: במפקד הבית. בתכלית הבית מקום שהבית כלה ולתוספת ביאור אמר מחוץ למקדש: (כב) וחטאו. יזרקו הדם יטהרו את המזבח בזריקת דם השעיר כאשר טהרו אותו ביום הראשון בזריקת דם הפר: (כג) בכלותך מחטא. כאשר תכלה לטהר את המזבח בזריקת דם השעיר: תקריב. וזהו ההבאה אל העזרה: תמים. מבלי מום: (כד) והקרבתם. וזהו היא ההקטרה שעל המזבח: והשליכו וגו' מלח. כמ"ש על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב): עולה לה'. שיהיו כליל לאשים: (כה) שבעת ימים. כדרך שעשו ביום השני כן יעשו עד כלות שבעת ימים שעיר לחטאת ופר ואיל לעולה: (כו) וכפרו. יקנחו אותו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: ומלאו ידיו. בזה יחנכו את המזבח: (כז) ויכלו. כאשר ישלימו שבעת הימים הוא מחוק לקרבנות וביום

מצודת ציון

הכבשים שהיו אל המזבח: פנות. מל' פנה וסבוב: (כ) פנות. מל' פנה וזויות: וחטאת. ת"י ותדכי והוא ענין טהרה: וכפרתהו. הוא ענין קנוח ועפ"ז יקרא המזרק כפור כי הכהן הזורק מקנח אצבעו מן הדם בשפת המזרק ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא (גיטין נו): (כא) במפקד. ענין כליון וחסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (מדבר ל"א): (כג) בכלותך. ענין השלמה וגמר: (כו) ומלאו ידיו. כן נקרא החנוך בלשון המקרא כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) וענין חנוך הוא התחלת הדבר במה שיעמוד בו לעולם: (כז) והלאה. והלאה עד עולם: ורצאתי

רדק

מעשיכם יהיו רצויים לפני ודומה תרגם ויתקבלן קרבנכון ברעוא קדמי אמר ה': (א) וישב אתי • המקדש החיצון • זה ההיכל: והוא סגור • עתה אשר השיב אותי מצאתי סגור והכבר היה פתוח כשבא כבוד ה' אל הבית כמו שאמר למעלה: (ב) ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה • לפי פשוטו יאמר זה על שער ההיכל אלא שרז"ל פירשו כי על אחד משני פשפשין שהיו לשער הגדול אמר זה כמו ששנינו במסכת מדות ושני פשפשין היו לו לשער הגדול האחד לצפון והאחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו יהיה סגור: ה' אלהי ישראל בא בו • רוצה לומר ענין הכבוד שנכנס בו כמו שאמר למעלה ומה שמפרשים בזה הפסוק הוא מבואר כי על המקדש הוא מדבר ועל שעריו לא על אחר וכל הפסוקי' מלפניו ומאחריו תשובה להם וכל משכי' ישכיל ואינני צריך להאריך תשובתם ופי' השפשים פתחים קטנים: (ג) את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני ה' • את הנשיא כמו אל הנשיא וכן וכראה את הכהן את מי הגדת מלין והדומים להם במקום אל • וכן ת"י לרבא יהא רבא הוא אמר זה השער שהיה סגור שלא יבא בו אדם אל הנשיא יהיה ובעבור כי נשיא ישראל הוא יושב בזה השער מתוך האסקופתו החיצונה: לאכול לחם לפני ה' • כשיאכל זבחי שלמיו לפני ה' יאכלם בזה המקום ומדרך אולם השער יבא שם: ומדרכו יצא • מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם: (ד) ויביאני • מבואר הוא: (ה) ויאמר • תורתו כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד: ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש • כלומר תשים לבך בכל השערים שהם מבוא הבית ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקו' ומקום כמו שהם המקומות שהם המקודשים אחד יותר מחבירו: (ו) ואמרת אל מרי • תואר כמו אל תהי מרי: רב לכם מכל תועבותיכם • די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין השאר בארץ: (ז) בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר • ערלי לב שעבדו עכו"ם וערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס ערלה מאוסה היא לפני האל ית' ולא יכול לשרת לפני ה' והניחם נכרים לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורה משה רבינו ע"ה קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן ארז"ל דבר זה מתורת

רשי

(ב) סגור יהיה • רבותינו העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל פשפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפורש ע"י יחזקאל השער הזה יהיה סגור: בא בו • לעתיד לבא: (ג) את הנשיא נשיא הוא וגו' • את הנשיא אני נותן רשות נשיא הוא וחשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהני' בלשכו': הוא ישב בו לאכל לחם • בתוך חללו: מדרך אולם השער יבוא • כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזרה שבמזרח יכנס לתוך העזרה וכו בדרך ישוב כשישוב יצא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אומר למטה (מ"ו) בענין ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שאוה לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותה ביאה לראיית פנים וצריך לכראות יפה הוצרך לומר כאן בביאות של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיות פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בענין פעמים רבות • מצאתי: את הנשיא • כ"ג נשיא הוא ומחשיבותו יצא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו: מדרך אולם השער יבוא • דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבוא עד אותו פשפש לאכול בו לחמו: ומדרכו יצא • שאין זה ראוי לקפנדריא כשאר שערים וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור • (סא"א) (ז) בני נכר • שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וכן ערלי לב: וערלי בשר • כהן שמתו אחיו מחמת

תרגום

א וְאַתֵיב יָתִי אוֹרַח תְּרַע מַקְדְּשָׁא בָּרָאָה דִּפְתִיחַ לְמַדִּינְחָא וְהוּא אָחִיד: ב וַאֲמַר יְיָ לִי תְּרַע הָדֵין אָחִיד יְהֵא וְלָא יִתְפְּתַח וֶאֱנַשׁ לָא יֵעוֹל בֵּיהּ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי וִיהֵי אָחִיד: ג לְרַבָּא יְהֵא רַבָּא הוּא יְתִיב בֵּיהּ לְמֵיכַל לַחְמָא קֳדָם יְיָ מֵאוֹרַח אוּלָמָא דְתַרְעָא יֵעוֹל וּמֵאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק: ד וְאַעֲלַנִי אוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא דְּקֳדָם בֵּיתָא וַחֲזֵית וְהָא אִתְמְלֵי יְקָרָא דַיְיָ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאִשְׁתַּטְחֵית עַל אַפָּי: ה וַאֲמַר לִי יְיָ בַּר אָדָם שַׁוִּי לִבָּךְ וַחֲזֵי בְעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע יָת כָּל דַּאֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ לְכָל גְּזֵירַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּלְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ וּתְשַׁוִּי לִבָּךְ לְמַעֲלָנֵי בֵיתָא בְּכָל מַפְקָנֵי מַקְדְּשָׁא: ו וְתֵימַר לְעַמָּא סַרְבָנָא לְדְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי לְכוֹן מִכָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: ז בְּאַיְתָיוּתְכוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא רַשִׁיעֵי לִבָּא וְעַרְלֵי בִסְרָא לְמֶהֱוֵי בְּמַקְדְּשִׁי לְאַפָּסָא יַת עֲזָרְתִי בְּקָרִיבְכוֹן יַת קוּרְבָּנִי תְּרַב וְדַם נִכְסַת קוּדְשִׁין וְאַשְׁנִיאוּ קְיָמַי עַל כָּל

יחזקאל מד

מד א וַיָּשֶׁב אֹתִי דֶּרֶךְ שַׁעַר
הַמִּקְדָּשׁ הַחִיצוֹן הַפֹּנֶה קָדִים
וְהוּא סָגוּר:
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה
סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא־
יָבֹא בוֹ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא
בוֹ וְהָיָה סָגוּר: ג אֶת־הַנָּשִׂיא נָשִׂיא
הוּא יֵשֶׁב־בּוֹ לֶאֱכוֹל־לֶחֶם לִפְנֵי
יְהוָה מִדֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּמִדַּרְכּוֹ יֵצֵא: ד וַיְבִיאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר־
הַצָּפוֹן אֶל־פְּנֵי הַבַּיִת וָאֵרֶא וְהִנֵּה
מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה
וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי: ה וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה
בֶּן־אָדָם שִׂים לִבְּךָ וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ
וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי
מְדַבֵּר אֹתָךְ לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־יְהוָה
וּלְכָל־תּוֹרֹתָו וְשַׂמְתָּ לִבְּךָ לִמְבוֹא
הַבַּיִת בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ:
ו וְאָמַרְתָּ אֶל־מֶרִי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רַב־לָכֶם מִכָּל־
תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: ז בַּהֲבִיאֲכֶם
בְּנֵי־נֵכָר עַרְלֵי־לֵב וְעַרְלֵי בָשָׂר
לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת־בֵּיתִי
בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת־לַחְמִי חֵלֶב וָדָם
וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֶל כָּל־

(מסורה: כ"ס • ס' וכל זכב סגור דכו' • ס' • ל' מסר' בסיפר • ס' ד' • יתיר וי"ו • ס' בסיפרא • ג' • ג' ג' • ט' • תורתיו ק' • ח' בטעם וסי' מה מ"ג תלו"ש • ג' • ג')

סגור ה' בקריאה וסי' וישב אותי דרך השער • ודבתריה השער הזה סגור יהיה ב' בפסוק • יהיה סגור ששת ימי המעשה • סגור חותם צר • וכל זהב סגור דכות': נשיא ד' קמצין בסיפרא וסי' את הנשיא נשיא הוא • ועבדי דוד • ודוד עבדי • ונשיא מארץ: אמירה אל ת' ד' פי' דקרי' אלי קודם לאזכרה בקריאה וסימן העמד חמצפה: השער הזה סגור יהיה •

תולדות אהרן סגור יהיה • תמיד לג לו: ערלי לב • (זבחים כב):

שים לבך וראה בעיניך • ויקחני ח' מאחרי הצאן: תועבותיכם ח' בטעם פי' הספחא לא ישרתנה מירכא בתיבתא כי אם בח' מקומות וסימ' מח"מג ת"לוש וסימן נמסר בסדר אמור ולעיל בסיפרא רא סימן ל"ו:

מצודת ציון

ורצאתי • מלשון רצון: (ג) לחם • כן יקרא גם הבשר כמו את קרבני לחמי (במדבר כ"ח): (ו) מרי • ענין מרד וסרוב: (ז) בני נכר • ענין סתימה וכן ערלה אזנם (ירמיה ו'): ותימון

מצודת דוד

השמיני ומאז והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם וכו' ואני אהיה מרוצה לכם ע"י הקרבנות הללו: מד (א) וישב אותי • המלאך הדובר בי השיב אותי אל דרך שער המקדש החיצון הוא ההיכל שהוא חיצון לבית קדש הקדשים ולתוספת ביאור אמר הפונה קדים ר"ל אל השער הפונה למזרח אל האולם לא אל השער הפונה אל המערב לבית קה"ק: והוא סגור • רבותינו ז"ל העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי (מדות כ"ד) כי שני פשפשין ר"ל שני פתחים קטנים היו לשער ההיכל מזה ומזה כאשר הוא בצורה: (ב) בא בו • דרך השער ההוא: והיה סגור • לכן יהיה סגור הואיל ואין מי בא בו בעבור שהמקום ב"ה בא בו: (ג) את הנשיא • ר"ל אבל את הנשיא הוא מלך המשיח הואיל והוא נשיא ואין כבודו לשבת במקום העם לאכול בקדשים עמהם לכן ישב בחלל השער ההוא לאכול בבשר הקדשים לפני ה': מדרך אולם השער יבוא • כאשר יבוא לאכול בחלל הפשפש ההוא יבוא אל החצר הפנימי מדרך אולם השער ר"ל שיבוא דרך אולם הנמשך מהשער ולחוץ אבל לא יבוא שמה דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין אולם לפניהם כ"א יבוא בפומבי דרך השער הגדול ומשם יבוא לחלל האולם לשבת בחלל הפשפש: ומדרכו יצא • מדרך השער שבא כן יצא דרך שם ואף שבשאר הולך עם העם במועדים יוצא עמהם דרך נכח השער שבאו כמ"ש והנשיא בתוכם וכו' (לקמן מו) הנה בבואו לבדו חוזר הוא בדרך שבא: (ד) ויביאני וגו' • כי מתחלה העמידו לפני פשפש הדרומי הסגור ועתה הסיעו משם והביאו בדרך שער הצפון שבמזרח הבית והוא הפשפש הצפוני: (ה) שים לבך • להבין הדברים: וראה בעיניך • מדת כל דבר ודבר: לכל חוקות • מה שראוי להשתמש בכל חדר מחדריו: ולכל תורותיו • מקום עמידת הכהנים והעם: ושמת לבך • תשים לבך אל מבוא הבית להבין דרך ביאת הבית בכל הפתחים שיוצאין בהם מן המקדש והוא שלא לבוא בפשפש הדרומי אבל בפשפש הצפוני יכולין לבוא ודרך ביאה למלך המשיח וכן לכל העם כמ"ש ובבוא עם הארץ וכו' (לקמן מו): (ו) אל מרי • אל עם המרי והוזר ומפרש אל בית ישראל: רב לכם • זמן רב היה לכם מה שעשיתם כל תועבותיכם אתם בית ישראל: (ז) בהביאכם • במה שבעוד הייתם בארצכם הבאתם כהנים בני נכר ר"ל שנתנכרו מעשיו

תועבתיכם : ח ולא שמרתם משמרת קדשי ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם :
ט כה אמר אדני יהוה כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל :
י כי אם הלוים אשר רחקו מעלי בתעות ישראל אשר תעו מעלי אחרי גלוליהם ונשאו עונם :
יא והיו במקדשי משרתים פקדות אל שערי הבית ומשרתים את הבית המה ישחטו את העלה ואת הזבח לעם והמה יעמדו לפניהם לשרתם :
יב יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם והיו לבית ישראל למכשול עון על כן נשאתי ידי עליהם נאם אדני יהוה ונשאו עונם :
יג ולא יגשו אלי לכהן לי ולגשת על כל קדשי אל קדשי הקדשים ונשאו כלמתם ותועבותם אשר עשו :
יד ונתתי אותם שמרי משמרת הבית לכל עבדתו ולכל אשר יעשה בו :
טו והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני יהוה :
טז המה יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ושמרו את

תועבתכון : ח ולא נטרתון מטרת קודשי ומניתון לנטרי מטרת מימרי במקדשי לכון : ט כדנן אמר יי אלהים כל בר עממין רשיעי לבא וערלי בסרא לא יעלון למקדשי לכל בני עממיא די בגו בני ישראל : י אלהין ליואי דאתרחיקו מדחלתי במטעי ישראל דטעו מבתר פולחני בתר טעותהון ויקבלון חוביהון : יא ויהון במקדשי משמשין ממנן על תרעי ביתא ומשמשין ית ביתא אינון יכסון ית עלתא וית נכסת קודשיא די לעמא ואינון יקומון קדמיהון לשמשותהון : יב חלף דהוו משמשין יתהון קדם טעותהון והוו לבית ישראל לתקלת חובין על כן קימית במימרי עליהון אמר יי אלהים ויקבלון חוביהון : יג ולא יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי ולמקרב על כל קודשי לקודשי קודשיא ויתקבלון אתכנעותהון ותועבתהון די עבדו : יד ומניתי יתהון נטרי מטרת ביתא ולכל פולחני ולכל דיתעביד ביה : טו וכהניא ליואי בני צדוק די נטרו ית מטרת מקדשי במטעי בני ישראל מבתר פולחני אינון יתקרבון לפולחני לשמשא קדמי וישמשון על מדבחי לקרבא קדמי תרב ודם נכסת קודשין אמר יי אלהים : טז אינון יעלון למקדשי ואינון יתקרבון לפתורי לחם אפיא לשמשא קדמי ויטרון ית

רש"י

מחמת מילה : (ח) ותשימון לשומרי משמרתי • במקדשי לכם • תשימון לכם לדעתכם במקדשי אנשים רואים שאינם ראויין להיות שומרי משמרתי : (י) כי אם הלוים אשר רחקו וגו' . כי אם כה תעשו להם הלוים אשר רחקו מעלי (ונעשו כומרים) ועכשיו חזרו בהם : ונשאו עונם . תגשת עוד אל מזבחי אל פקודות של שערי הבית • פקודות קומדישא"ש בלע"ז שומרים ושופטים יהיו : (יא) המה ישחטו את העולה . עבודה הכשרה בזרים ובעבדים ובנשים : (יב) למכשול עון : כומרים לעכו"ם להמשיכם לכך : (טו) והכהנים הלוים . משבט לוי : בני צדוק • לפי שהיה כ"ג שמשמש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו : בתעות . קאנישאר"א בלע"ז אל

רד"ק

מסורת משה רבינו עליו השלום לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא אגמרי להו ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא דלחללו את ביתי : לחללו את ביתי. כמו ותראהו את הילד : בהקריבכם • כאילו אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל ביתי הכהנים שאינם ראוים לעבודה : ויפרו את בריתי • והם הפרו את בריתי : אל כל תועבותיכם • שהיו הכהנים לכם בעכו"ם שהייתם עובדים וי"ת בני נכר בני ממניא : (ח) ולא שמרתם • לכם • אותם שהיו שומרים לכם במשמרת עכו"ם שלכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי ולמ"ד לשומרי כלמ"ד הרגו לאבנר והדומים לו : (ט) כה אמר • לא יבא אל מקדשי. לעתיד : לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאני אומר בן נכר איני אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל : (י) כי אם הלוים . כי אם יבואו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות אלא ונשאו את עונם שלא יעבדו עבודת קרבן • וי"ו ונשאו כוי"ו ויצא אברהם את שניו אלא מה יעשו אותם לוים אשר תעו בתעות בני ישראל : (יא) והיו במקדשי משרתים • פירוש שערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים הם שהשחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן ויש לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדוד אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידת מנויי השערים ודברי הבית יהיה להם והלוים שזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי : (יב) יען אשר ישרתו אותם . תחת שהיו משרתים את ישראל לפני גלוליהם לפיכך ישרתוני לעתיד לבא בעבודת הבית בדברים שהם כשרים בזרים כי כזרים אחשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה כי הכהנים אשר תעו בחייתם בתחיית המתים לעתיד ישאו עונם בזה הדבר ונשאו כלימתם : (טו) והכהנים הלוים בני צדוק • לפי שאמר כי אותם הכהנים שתעו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא תעו ישובו לסדר עבודתם וכבר פירשנו טעם בני צדוק : (טז) המה יבאו • אל שלחני לשרתני . כמו שפי' לפתורי דלחם

מצודת ציון

(ח) ותשימון • ענין השימה : (י) הלוים • ר"ל הכהנים בני לוי : בתעות • מלשון תועה והוא המתועה מדרך הישר ללכת דרך אחר : (יא) פקודות • ענין מינוי וגזברות כמו להיות פקודים בית ה' (שם כ"ט) : (יג) לכהן • ענין שירות ועבודה : פארי

מצודת דוד

מעשיו וחוזר ומפרש שהיו ערלי לב ר"ל אטום מלדעת את ה' ומהם היו אשר לא מלו על שמתו אחיו מחמת מילה ופסולים הם לעבודה והם הביאו אותם להיות במקדשי לעבוד עבודה לחללו וחוזר ומפרש את ביתי : בהקריבכם . במה אתם מקריבי' ע"י כהנים כאלה את לחמי הוא החלב והדם הנה בזה הפירו את בריתי להוסיף אל כל התועבות שיש בידכם הוא עבודת הכוכבים ור"ל לא די שעבדתם הכוכבים אלא שעוד תוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהנים כאלה : (ח) ולא שמרתם . להמנות כהנים כשרים לעשות קדשי : ותשימון לשומרי . שמתם להיות שומרי משמרתי במקדשי אנשים שהיו לכם ר"ל שומרים לכם לפני עכו"ם : (ט) בן נכר וגו' . ר"ל בין שלבו אטום מלדעת את ה' ובין מי שלא נמול על כי מתו אחיו מחמת מילה : לכל בן נכר . בזה יפרש לומר מה שאסרתי בן נכר אין הכונה על איש מגויי הארצות כי הכונה היא על כל מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אשר הוא בתוך בני ישראל ועשה עבודתם לעכו"ם : (י) כי אם הלוים וגו' . ר"ל כי אם בבוא אל המקדש הלוים אשר רחקו מעלי בדבר התעות של ישראל אשר תעו מעלי ללכת אחרי גלוליהם לא בעת בואם אל המקדש יסבלו גמול עונם לבל עשות שמה עבודת המזבח : (יא) והיו במקדשי . ורק יהיו במקדשי משרתים בדבר השיגור על שערי הבית וגם יהיו משרתים את הבית בדבר הצריך בו : המה ישחטו וגו' . הואיל והשחיטה כשרה בזר יכולים גם המה לעשותה : לפניהם . לפני מביאי הקרבנות יעמדו לשרתם בדבר הקרבנות : (יב) יען . בעבור שעשו עבודה ההם לפני הגלולים והכשילו את ישראל בעון עכו"ם : נשאתי ידי . הוא ענין שבועה בהרמת ידים למעלה וכן אשר נשאתי את ידי (שמו' ו) : ונשאו עונם . את זה יסבלו בעבור עונם : (יג) לכהן לי . לשרת לי בדבר עבודת המזבח : ולגשת וגו' . ר"ל לא יגשו אל כל הקדשים נוסף על קדשי הקדשים כלומר לא לבד אסורים הם בעבודת קדשי הקדשים כי אסורים המה אף בעבודת קדשים קלים : ונשאו . יסבלו כלימה הראויה להם וגמול תועבותם אשר עשו : (יד) ונתתי אותם . רק אתן אותם להיות שומרי משמרת הבית על כל העבודה הצריך אל הבית ועל כל הדבר הנעשה בו זולת עבודת המזבח : (טו) והכהנים הלוים . אבל הכהנים מבני לוי מזרע צדוק ששימש בימי שלמה : אשר שמרו . ולא זזו מעבודת המקום בזמן שתעו בני ישראל : (טז) אל שלחני לשרתני . זהו סדור לחם

כה אמר ד' בטעם זרקא בסי' וסימן בקבצי • כל בן נכר • בראשון באחד • שער החצר : מרי ד' בקריאה וסימן למשמרת לאות לבני מרי ; כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים • אל תהי מרי כבית המרי • ואמרת אל מרי : כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ"ז בני ישראל וסימן קול על שפיים נשמע • לכן הנה ימים באים ודבתרית כי אם חי • על כל רעות בני ישראל • מנעורותיהם ב' בפסוק • עשוקים בני יהודה • בימים ההם ובעת ההיא דהלוך ובכו • ויאמר אלי בן אדם שולח • ככה יאכלו בני ישראל • איבת עולם • ונתתי את פגרי • ודבר אליהם כה אמר • בן אדם את מקום • כה אמר ה' כל בן נכר • והכהנים והלוים בני צדוק • לכהנים המקדש מבני צדוק : והכהנים הלוים ג' וסי' וידבר משה נשיאים

תולדות אהרן בן נכר . יומא עא תענית יז מ"ק ס סנהדרין כב פג זבחים יט כב : אשר ישרתו. מנחות קט : בני צדוק • יבמות פו חולין כד ברכות ד תמיד כז :

דלתם אפיה : (יז) והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית · אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח וממנו לשער האולם כי הכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה היו משמשים בהם למר היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת ... בתכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני ולפנים שהיה עובד בבגדי פשתים איך קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו נכנס שם וביום הכפורים לבד : (יח) פארי פשתים· נקראו כן המגבעות לפי שהיו על הראש לפאר וכן אמר ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת : על מתניהם · כמו שכתוב בתורה ממתנים ועד ירכים יהיו : לא יחגרו ביזע פי' רז"ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבביהון יסרון · יזע שם בשקל נגע כי היו"ד שרש ומפני הפסוק נקמצה היו"ד : (יט) ובצאתם אל החצר החצונה . ואחר כך אל החצר החצונה אל העם אמר איזו חצר החצונה אל העם פי' מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל : ופשטו את בגדיהם · הוא מה שאמר למעלה ושם יניחו בגדיהם : ולא יקדשו את העם בבגדיהם · כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמוהם ועל הדרך הזה ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון : (כ) וראשם לא יגלחו . לא יגלחו כל שער הראש : ופרע לא ישלחו . לא יגדלו השער משלשים יום ואילך : כסום יכסמו את ראשיהם · ישוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ורז"ל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה כנגד עקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישהון : (כא) ויין לא ישתו כל כהן · החצר הפנימית · בעזרת הכהנים מן המזבח ולפנים כמו שכתוב בתורה ומ"ש לו משפטי הכהני' אע"פ שכתוב בתורה לפי שחידש דברים שאינם מפורשי' בתור' שבכת' גם אפשר שחידש דברי' שהם לעתיד לתוספת קדושה : (כב) ואלמנה · אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפילו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם נאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת כהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז"ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה הניח זונה וחללה כיון שכתוב בתורה לא זכר הכל : (כג) ואת עמי · מבואר הוא : (כד) ועל ריב · למשפט : לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד : ישפטהו . ישפטו הריב כמו שכתובים משפטי

(יז) אל שערי החצר הפנימית · לפני ולפנים ביה"כ : ולא יעלה עליהם צמר · תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשו ביה"כ בעבודת פנים : וביתה · ולפנים : (יח) פארי · קאפליי"ש בלע"ז : לא יחגרו ביזע . שנינו בברייתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אנלאשויי"רא בלע"ז ל"א אסרה התורה לכהנים מלבושי הצמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר . (סא"א) : (יט) אל החצר החיצונה . לפי שהיה מדבר בהיכל לפני ולפניה וקראה חצר הפנימית ואצלם יש לו לקרות עזרת ישראל חצר החיצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמים לומר שאל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נכנסין : והניחו אותם בלשכות הקודש כמו שאמר מרע"ה (ויקרא ט"ז) ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניחם שם : ולא יקדשו את העם : ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו אל העם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול טהורין אצל בגדי הקודש : (כ) וראשם לא יגלחו . להעביר את כל השער : ופרע לא ישלחו · גידול שער לא ירבו : כסום יכסמו · ככוסמת הזו שסדורין בשבולת ראשו של זה לגד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם ונ"ל ויפתן לפרשו לשון מדת דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא במדה שוה אמולי"ר בלע"ז : (כא) בבואם אל החצר הפנימית . אל ההיכל : (כב) כי אם בתולות יקחו . הכהנים הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהן שמותרין באלמנה · מלאתי : אשר תהיה אלמנה · גמורה פרט לגרושה וחלוצה אע"פ שפנויה היא אסורה

משמרתי : יז והיה בבואם אל־שערי
החצר הפנימית בגדי פשתים
ילבשו ולא־יעלה עליהם צמר
בשרתם בשערי החצר הפנימית
וביתה : יח פארי פשתים יהיו על־
ראשם ומכנסי פשתים יהיו על־
מתניהם לא יחגרו ביזע : יט ובצאתם
אל־החצר החיצונה אל־החצר
החיצונה אל־העם יפשטו את־
בגדיהם אשר־המה משרתם בם
והניחו אותם בלשכת הקדש
ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו
את־העם בבגדיהם : כ וראשם לא
יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו
את־ראשיהם : כא ויין לא־ישתו
כל־כהן בבואם אל־החצר
הפנימית : כב ואלמנה וגרושה לא־
יקחו להם לנשים כי אם־בתולת
מזרע בית ישראל והאלמנה אשר־
תהיה אלמנה מכהן יקחו : כג ואת־
עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא
לטהור יודעם : כד ועל־ריב המה
יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו

ג' · ג' · ג' · ג' חס' · ג' · ג' חס' · ג' · ג' · י"ג · ס' ר"ס · ג' · י"ד · ג' בסיפרא · י' · ד' · ב' רפי' · ג' חסר · למשפט ק' · ישפטהו ק'

מטרת מימרי : יז ויהי במיעלהון לתרעי דרתא גויתא לבושי בוצא ילבשון ולא יהי עליהון כסות עמר בשמשותהון בתרעי דרתא גויתא ולגיו : יח כובעין דבוץ יהון על רישיהון ומכנסין דבוץ יהון על חרציהון ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבביהון ייסרון : יט ובמפקהון מדרתא דקודשא לדרתא בריתא לאיתערבא עם עמא ישלחון ית לבושיהון די אינון משמשין בהון ויחתון יתהון בלשכת קודשא וילבשון לבושין אוחרנין ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון : כ ורישיהון לא יגלחון ופירוע לא ירבון ספרא יספרון ית שער רישיהון : כא וחמר לא ישתון כל כהן במיעלהון לדרתא גויתא : כב וארמלא ומתרכא לא יסבון להון לנשין אלהין בתולתא מזרעא דבית ישראל וארמלתא די תהי ארמלתא משאר כהניא יסבון : כג וית עמי ילפון בין קודשא לחולא ובין מסאבא לדכיא והודעונון : כד ועל פלגות דינא אינון יקומון למידן בדיני רעותי

אתו · בני צדוק : ולא יעלה ג' בקרי' וסי' ולא יעלה בה כל עשב · ולא יאמרו עוד ארון ברית ה' · ולא יעלה עליהם צמר : פארי ב' וסימן ואת פארי המגבעות · פארי פשתים יהיו על ראשם : בלשכת ג' חס' בלישנא וסי' והניחו אתם בלשכת הקדש · עשרים לשכת אל הרצפה · בלשכת פטורים · ועיי"ן לקמן בסי' מ"ח דמטעי' : ויין ה' ר"פ וסימן ויין לנסך רביעית ההין · ויין לנסך שלישית · ויין תקריב לנסך · ויין לא ישתו כל כהן · ויין ישמח לבב אנוש להצהיל :

תולדות אהרן פארי פשתים . יומא עא זבחים יח (כלאים לא שבת ד) : ביזע . זבחים יט : בגדים אחרים . יומא לב : לא יגלחו · תענית יז מיר ס סנהדרין כב פג : כסום יכסמו . נדרים נא סנהדרין כב : לא ישתו . תענית יז סנהדרין פג : ואלמנה וגרושה · קידושין עח (בכורים סד) :

מצודת ציון

(יח) פארי ; כן יקראו המגבעות כמ"ש פארי המגבעות (שמות ל"ט) ויקראו כן ע"ש היופי וההדר שבהן : ביזע . מל' זיעה : (יט) יפשטו · ענין הסרת המלבוש : (כ) יגלחו : ענין קלילת השער : ופרע . כן יקרא גדול השער כמו את ראשו לא יפרע (ויקרא כ"א) : ישלחו . ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ') : כסום יכסמו . מלשון והחטה והכסמת (שמות ט') והוא מין זרע : (כג) יורו · מל' הוראה ולמוד

מצודת דוד

לחם הפנים שעל השלחן : ושמרו וכו' . בכל דבר העבודה : (יז) והיה וכו' ר"ל ביוה"כ כשיבואו הכהנים הגדולים אל שערי חצר הפנימי והוא ההיכל ולשומת קה"ק נקרא חצר (ולפי שהיה בהיכל שער גדול ושני פשפשין מזה ומזה כמ"ש למעלה לכן אמר שערי) : בגדי פשתים · הם בגדי הלבן שכ"ג משמש בהן ביוה"כ עבודת פנים : ולא יעלה עליהם צמר . כי בפנים לא יעשו עבודה בשמנה בגדים שיש בהן צמר : וביתה . ובפנים בחלל הבית בין בהיכל בין בבית ק"ק : (יח) פארי פשתים . מגבעות מפשתים יהיה על ראשם : לא יחגרו ביזע . לא יחגרו אבנטיהם במקום שהבשר נכפל ושוכב קצתו על קצתו כי שם רב הזיעה ומתלכלכין בגדי הכהונה : (יט) ובצאתם . וכאשר יצאו הכהנים מהעזרה שלהם אל החצר החיצונה וחוזר ומפרש אל החצר וכו' ר"ל מה שאמרתי אל החצר החיצונה הכוונה היא אל העם כלומר אין הכוונה לעזרת נשים כ"א אל העם הוא עזרת אנשים אשר שם עמידת העם אבל למול עזרת כהנים נקראה בשם חצר החיצונה : את בגדיהם · בגדי כהונה : ללשכות הקדש · הם העומדים בתחתיות ההר וממעל : בגדים אחרים . בגדי חול : לא יקדשו וכו' . ר"ל למען לא יהא נראה שהעם קדושים כמוהם כ"א יבואו שמה בבגדי כהונה יהא נראה לכל שאין חשש אם יגעו בהן בני העם כאלו הם קדושים כמו הכהנים : (כ) וראשם לא יגלחו · שער ראשם לא יגלחו בכל עת : ופרע לא ישלחו · לא יניחו גדול השער להתפשט יותר מדאי ואחז"ל שיגלחו אחד לשלשים יום (סנהדרין כב) : כסום יכסמו · על כהנים גדולים יאמר שהם יגלחו באופן שיגיע ראש שער זה בצד עקרו של זה ככוסמת הזו הסדורה בשבולת ראשו של זה בצד עקרו של זה כן אחז"ל (שם) : (כא) כל כהן . בין כהן גדול בין כהן הדיוט : אל החצר הפנימית · הוא ההיכל ולמול בית קה"ק נקרא חצר : (כב) ואלמנה וגו' · זהו בכהנים גדולים שאסורים גם באלמנה ואינם נושאים כ"א בתולות : אשר תהיה אלמנה · ר"ל שלא תהיה רק אלמנה אבל לא נחלצה אז מכהן יקחו ר"ל מקצת כהנים מותרים בהם והם ההדיוטים אבל כשהיא גם חלוצה אסורה גם להדיוטים ואף שהיא מדרבנן רמזה יחזקאל : (כג) ואת עמי יורו . הכהנים ילמדו את העם להבדיל בין קדש לחולין גם יודיעום ההבדל בין טמא לטהור : (כד) ועל ריב . ועל

מספטי הריב בתורה וכתיב ושפטוהו ר"ל ישמדו למשפט ושפטוהו כמשפטו : ואת חקותי . בכל מועדי בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו : (כה) ואל מת אדם . וזו בכהן הדיוט : (כו) ואחרי
טהרתו . אפשר שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהרו לסוף שבע עוד יספרו לו שבעה ימים אחרים אלא שרז"ל פירשוה בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פרישתו מן המת : (כז) וביום בואו
אל הקדש . ר"ל אחרי שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם בטמאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת בעבור טמאתו וזה יהיה חידוש לעתיד ורז"ל פירשוהו בלא חידוש מקצתם פירשו יקריב חטאתו
עשירית האיפה שהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותו בימי טומאתו אמר שיקריבנה אחרי טהרתו ומקצתם אמרו יקריב חטאתו בא ללמד שלא יוכל לשלוח קרבנותיו בימי טומאתו שנאמר וביום
באו וגו' יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ובזמן שאין ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ואני תמיה למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפה והלא מדבר בכהן הדיוט שמטמא לקרובים

וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי
יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃
כה וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא לְטָמְאָה
כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח
וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ
יִטַּמָּאוּ׃ כו וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת
יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ׃ כז וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ כח וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי
נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם
בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם׃ כט הַמִּנְחָה
וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם
וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה׃
ל וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־
תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם
לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִסוֹתֵיכֶם
תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃
לא כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־
הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

מה א וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ
בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה
קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרָה אָלֶף
קֹדֶשׁ־הוּא בְכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב׃

ידונון ית אוריתי וית קימי
בכל מועדי יטרון וית יומי
שביא דילי יקדשון : כה ועל
מיתא דאנשא לא יעול
לאסתאבא אלהין לאב ולאם
ולבר ולברת לאח ולאחת
דלא הות לגבר יסתאבון :
כו ובתר דכותיה שבעא
יומין ימנון ליה : כז וביום
מיעליה לקודשא לדרתא
גויתא לשמשא בקודשא
יקריב חטאתיה אמר
יי אלהים : כח ותהי להון
לאחסנא חולק מותר קורבני
חולקהון ואחסנא לא תתנון
להון בישראל מתנן דיהבית
להון אינון אחסנתהון :
כט מנחתא חטאתא ואשמא
אינון יכלוניה וכל חרמא
בישראל להון יהי : ל וריש
כל בכורי כולא וכל אפרשות
כולא מכל אפרשותיכון
לכהניא יהי וריש אצוותכון
תתנון לכהנא לאשראה
ברכתא בביתך : לא כל
נבילא ותבירא מן עופא ומן
בעירא לא ייכלון כהניא :
א ובפלגותהון ית ארעא
באחסנא תפרשון אפרשותא
קדם יי קודשא מן ארעא
אורכא עסרין וחמשא אלפין
אורכא ופותיא עסרא אלפין
קודשא הוא בכל תחומה

הסורה אף להדיוט : (כו) ואחרי טהרתו . אחר פרישתו מן המת כך שנויה במ"ק : (כז) וביום באו . תחילה אל הקדש להתחנך לעבודה יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במ"ק שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו שנאמר (שם ו') זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפרש במסכת מנחות : (כח) והיתה להם הכהונה לנחלה : (כט) חרם . לשון הקדש וכן כל לשון חרמה שהוא של הקדש : (ל) להניח . אפוזי"ר בלע"ז כמו (שמות ח') וינח בכל גבול מצרים : (לא) כל נבלה וטרפה וגו' . לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו : (א) ובהפילכם את הארץ בנחלה . שעתידים לחלוק את א"י לי"ב רצועות לא כחלוקה הראשונה שהיתה לרב כפי מניינו ולמעט כפי פקודיו והיו ב' שבטים או ג' ברצועה אחת עכשיו החלקים שוים וכשורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו שמפורש בסוף הספר : תרומה לה' . לבנות

חקתי ט' חסר בנביאים ובכתובים וסימ' נמסר בירמיהו סימ' מ"ד : אל מת ל' אדם לא יבא לטמאה · ואל קין ל' ואל מנחתו לא שעה · ואל אמה ל' תבלנת מלמעלה · ואל משה ל' אמר עלה אל ה' : לנחלה ט"ו וסימ' נמסר פ' קרח : וראשית ו' וסי' ראובן בכורי אתה · ראשית דגנך תירשך תנינא ופסוק · וראשית כל בכורי כל ב' בפסוק · שמנים ימשחו · ובא בארץ הצבי :

תולדות אהרן ואחרי טהרתו . מ"ק ז טו : וביום באו · מ"ק טו : עריסותיכ' · שבת לב יבמות סב : נבלה וטרפה. מנחות מה :

ועשירית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה מש"ו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבוד' כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקודש וגו' ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר יספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז' ימים ויטהר : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה : (כט) המנחה . מבואר הוא : (ל) וראשית כל בכורי כל · בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם והם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים וגומר : מכל תרומותיכם · ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן : להניח ברכה אל ביתך · טעמו אל כל אשר זכר בפסוק זה : (לא) כל נבלה וטרפה · כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע"פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפי שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלם ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור ורז"ל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהא מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הוזהרו עליהם : (א) ובהפילכ' את הארץ בנחלה · על ירושלים אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש

מצודת דוד

ולמוד : (כח) ואחוזה · ענין חלק ונחלה : (כט) חרם · ר"ל הקדש וכן כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח) : (ל) בכורי . בשול התבואה יקרא בלשון בכור וכן ראשית בכורי אדמתך (שמות כ"ג) : עריסותיכם . ענין בצק ועיסה כמו ראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו) : להניח . מלשון הנחה : (א) תרימו תרומה. ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה) .

מגרש

מצודת דוד

ועל דין ממון יעמדו העם לפניהם למשפט והם ישפטוהו במשפטי התורה לא לפי אומדן דעתם : ואת חקתי · התורות והחוקים הנהוגים בכל ימי מועדי ה' בדבר הקרבנות ישמרו הם לעשותם וכן יקדשו את השבתות בדבר הקרבנות הבאות חובה ליום : (כה) לטמאה . לטמא את עצמו : אשר לא היתה לאיש . לנשוא : (כו) ואחרי טהרתו · ר"ל אחר פרישתו מן המת כן אחז"ל : שבעת ימים וגו' : ואח"ז הוא טהור : יספרו · ר"ל אחיו הכהנים יספרו לו שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס למקדש עד אחר שבעת ימים ויטהר : (כז) וביום בואו וגו' · ר"ל בתחלת ביאת הכהן להתחנך בעבודה : אל החצר הפנימית · היא עזרת כהנים אשר שם המזבח : יקריב חטאתו . זהו עשירית האיפה שהיו הכהנים מקריבים ביום החנוך וכמ"ש זה קרבן אהרן ובניו וכו' ביום המשח אותו עשירית האיפה סולת וכו' (ויקרא ו') : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה כי לא ינחלו חלק בארץ : אני נחלתם . ר"ל מותר קרבני יהיה נחלתם : ואחוזה . אחוזת נחלת קרקע שדות וכרמים לא תתנו להם וזהו לתבן יהיו פנוים לעסוק בעבודת המקדש (ומה שלקחו תרומה הארץ כמ"ש התרומה הקודש לכהנים וכו' (לקמן מ"ח) זה היה לצורך בתים וחצרות) : אני אחוזתם . ר"ל מותר קרבני יהיה אחוזתם וכפל הדבר במ"ש : (כט) המנחה . ר"ל שירי המנחה : וכל חרם . כל הקדשות : (ל) וראשית . הראשית מכל הדברים כולם שנתבכרו בבשול והם הבכורים : וכל תרומת כל . כל התרומות כולם בין דגן בין תירוש ויצהר : מכל תרומותיכם · מכל הדברים שאתם חייבים להפריש מהם תרומה : וראשית עריסותיכם · חלק ראשון מעיסה עד שלא תאכלו ממנה ועל החלה יאמר : להניח ברכה . כאומר אל ירע לבבכם בתת כל אלה לכהנים כי זה יהיה סיבה להשרות ברכה בביתך ולא יחסר העושר כי עוד יוסיף : (לא) לא יאכלו הכהנים · פירשו רז"ל לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירה על שאר נבלות וטרפות שלא נחשוב שה"ה הותר להם משאר חולין : מה (א) ובהפילכם וכו' · לפי שעפ"ה רוב יחולק הארץ בנחלה ע"י הפלת גורל לכן אמר לשון בהפליכם ועם כי החלוקה ההיא לא תהיה על ידי הפלת גורל או יאמר זה הלשון על הירושה ובדרז"ל ביום אתם תפיל נחלות (ב"ב קי"ג) : קדש מן הארץ . החלק הזה יהיה קדש מכללות הארץ : ארך ממזרח למערב : ורחב . מלשון לדרום : בכל גבולה . ר"ל כל השטח הזה מסביב יהיה

רדק

קדש הוא בכל גבולה סביב הארץ הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום . ואמר : (ב) יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב . מאלה המדות שזכר יקח משם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן נשארו משר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשים וכנגדם משר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף וברחב כמו כן משר הבית כלפי צפון ארבעה אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים : (ג) ומן המדה הזאת תמוד ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים . אלה חמש מאות של הר הבית מעדת חמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית : ובו . רוצה לומר בהר הבית והוא הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהיכל ורש"י ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שנמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה בחמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שנמדד בו הר הבית הוא שש אמות הקנה : חמש . כתוב חמשה קרי והענין אחד ויש בענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר : (ד) קדש מן הארץ הוא זה שאמרתי לך החמשה ועשרים אלף אורך ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים : והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש . הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש המקודש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל החשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים וחמש מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרע : (ה) וחמשה ועשרים אלף ארך . במדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם כמדה הזאת תהיה ללוים לאחוזה בתוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה לעומת גבול הכהנים כי גם הם משרתי הבית לשיר שוערים ומשוררים : עשרים לשכות . אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערים כדי שיהיו קרובים אל הבית והשאר יהיה לערכיהם ולבתיהם : (ו) ואחזת העיר . שתהיה אחזה לכל ישראל כי כולם יהיו נאחזי' בירושלים לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר ותהיה אחוזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב נמלא התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם חמש ועשרים אלף אורך והרוחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף : לעומת תרומת הקדש . כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחזת הכהנים והלוים : (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר . ואחר כך פירש אל פני כי למ"ד השמוש הנזכרת לתרומה ולאחזת רוצה לומר אל פניהם למזרח ואל פניהם למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקדש ואחוזת העיר והאורך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים ממזרח ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף ארך נחלת הכהנים והלוים ואחזת העיר תהיה אחזת הנשיא כנגדה ברחבה עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה : לעומת . בתולם כמו לעומת בפתח עמת בשקל סגל מן כי עול סובלו עומת בשקל גומן : אחד החלקים . חלקי השבטים כמו שפירשנו : לארץ

תרגום

סְחוֹר סְחוֹר : ב יְהֵי מִדֵּין לְקוּדְשָׁא חֲמֵשׁ מְאָה בַּחֲמֵשׁ מְאָה מְרַבַּע סְחוֹר סְחוֹר וְחַמְשִׁין אַמִּין רְוָחָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר : ג וּמִן מְשַׁחְתָּא חֲדָא תִּמְשַׁח אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִּין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִּין וּבֵיהּ יְהֵי מַקְדְּשָׁא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין : ד קוּדְשָׁא מִן אַרְעָא הוּא לְכָהֲנַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דִּיהוֹן קָרְבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לְהוֹן אֲתַר שְׁבִיק לְבֵיתָא וּכְבִשָׁא לְמַקְדְּשָׁא : ה וְעַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִּין אוּרְכָּא וְעַסְרָא אַלְפִּין פּוּתְיָא וִיהֵי לְלֵיוָאֵי מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא לְהוֹן לְאַחְסָנָא עַסְרִין לִשְׁכָּן : ו וְאַחְסָנַת קַרְתָּא תִּתְּנוּן חַמְשָׁא אַלְפִּין פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִּין לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהֵי : ז וּלְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּלְאַחְסָנַת קַרְתָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְלָקֳבֵיל אַחְסָנַת קַרְתָּא מֵרוּחַ מַעַרְבָא מַעַרְבָא וּמֵרוּחַ מַדִּינְחָא מַדִּינְחָא וְאוּרְכָּא לָקֳבֵיל חַד

יחזקאל מה

ב יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב וַחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגְרָשׁ לוֹ סָבִיב׃
ג וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת תָּמוֹד אֹרֶךְ חֲמֵשׁ [חמשה ק'] וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּבוֹ־יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃
ד קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ הוּא לַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ׃
ה וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב יִהְיֶה [והיה ק'] לַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת לָהֶם לַאֲחֻזָּה עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת׃
ו וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים רֹחַב וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה׃
ז וְלַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־פְּנֵי תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר מִפְּאַת־יָם יָמָּה וּמִפְּאַת־קֵדְמָה קָדִימָה וְאֹרֶךְ לְעֻמּוֹת אַחַד

(מסורה בגליון: ל' · ל' וחסר · ל' · חמשה ק' · ג' בסיפרא · ג' בליש' · ל' בטעם ג' · והיה ק' · ג' חס' בליש' · ב' · ב' · ל' · ו' ל' מ"ל כ"ס)

ומנה' ר"פ בנביאים וסי' ומן העיר לקח סרים אחד דסוף מלכים וחברו דסוף ירמיה ומן העם חדלים ומן המדה הזאת תמוד · ומן אז חדלנו : וכל דניאל ועזרא וד"ה דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן בס"ג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה · מן הארץ ההיא יצא אשור · מן השמים השמיעך את קולו ליסרך : לםקדש ג' דגשים וסים' ושרפו במפקד הבית · קדש מן הארץ הוא לכהנים · ראה עתה כי ה' בחר בך דשלמה דד"ה : לאחוזה עשרים לשכות קשה לי שבכל הספרים המדוייקים כולם האי לשכות הוא חסר ונמסר עליו ג' חסר בליש' ובספרי המסרה כולם שהיו לפני מונה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתוב שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרים ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסרה מצד הסופרים שהוסיפו אל הרצפה שאם היה נמצא פסוק זה היינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי היה קשה טובא :

רשי

לבנות בה"מ הוא בו : (ב) יהיה מזה : מן התרומה הזו יהיה לצורך הקדש להר הבית חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר : (ג) ומן המדה הזאת . בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית ה' מאות על ה' מאות כמו שאמור בענין של מעלה (מ"ב) לד' רוחות מדדו חומה לו סביב ה' מאות קנים וגו' : תמוד אורך חמשה ועשרים אלף : קנים ורוחב י' אלפי' קנים ולפי שלא פירש בפסוק ראשון מה הן כ"ה אלף אם קנים אם אמות הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שנמדדו בה ה' מאות על ה' מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה : (ד) קדש מן הארץ . הרם את המקרא מוסר הקדש אשר מן הארץ הוא יהיה לכהנים משרתי המקדש המקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת : לכהנים משרתי המקדש יהיה . העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדן לדרום : והיה להם מקום לבתים . העודף הזה שסביב המקדש : ומקדש למקדש . וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי' יהיו מקודשים לצורך המקדש אישיינטיפ"יאה אלשיינטואידא בלע"ז : (ה) וחמשה ועשרים אלף . קנים אורך ועשרת אלפים רחב תרימו כטעם אחרת אלא זו בדרומה של זו לצורך הלוים כך מפורש בסוף הספר שהיא בדרום . מאתי' ד' לשכות יהיה ללוים בהיקף המקדש לשמור הבית ולטי' ומותר הרצועה יעשו לערכיהם תו' : (ו) ואחוזת העיר . בהיקף העיר אחוזה מושב חול שלה לבנות בה ישראל בתים : תתנו חמשת אלפים רחב . בדרומה של שניה והאורך כמדת שתי הרצועות נמצאת כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים : לעומת תרומת הקודש . כלומר במדת אורך רצועת תרומת הקודש : לכל בית ישראל יהיה . אותה רצועה שלישית תהיה מושב לזרים : (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקודש ולאחוזת העיר . בסוף הפרשה הוא

מצודת ציון

(ב) מגרש . ענינו מקום פנוי מבלי זריעה ואילנות וכן ומגרש לערים (במדבר ל"ה) : (ד) ומקדש . ענין הזמנה כמו ויקדישו את קדש בגליל (יהושע כ') : (ו) לעומת. ר"ל בשוה וכן האופנים לעומתם (לעיל י') : (ז) אל פני

מצודת דוד

(ב) יהיה מזה : מהשטח הזה יהיה מקודש ממנו חמש מאות וכו' ויהיה מרובע מסביב וזהו הר הבית : מגרש לו סביב · בכל ארבעת הרוחות יהיה מגרש חמשים אמה : (ג) ומן המדה הזאת תמוד וכו' . ולפי שלא פירש למעלה במה ימודו מדת התרומה אם באמות אם בקנים לכן פירש ואמר ומן המדה הזאת ר"ל במדה שמדד את הר הבית דהיינו בקנים וכמ"ש וימד את רחב הבנין קנה אחד (לעיל מ) בזה המדה תמוד האורך של חמשה ועשרים אלף וכו' : ובו . באמצעית השטח ההוא יהיה המקדש הוא הר הבית שהוא קודש קדשים מול כל שטח הרצועה ההיא הנקרא קדש : (ד) קדש . כל השטח הזה הוא קדש מכללות הארץ ויהיה אל הכהנים וכו' : והיה להם . השטח הזה יהיה להם מקום על בתים ומקום מזומן על המקדש : (ה) וחמשה וכו' ר"ל וסמוך לו יהיה עוד רצועה חמשה ועשרים אלף וכו' וזה יהיה ללוים וכו' להיות להם לאחוזה : עשרים לשכות . ר"ל ברצועה ההיא יעשו עשרים לשכות סמוך לאחוזת הכהנים לשבת בהם הלוים השוערים למען יהיה קרובים אל הבית והשאר יהיה לערכיהם ולבתיהם : (ו) ואחוזת העיר . נחלת העיר ר"ל מקום זרע תבואה למאכל ליושבי העיר : לעומת תרומת הקדש . במדת אורך תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים : לכל בית ישראל יהיה · אחוזת העיר יהיה לכל השבטים זה כזה : (ז) ולנשיא . ואל הנשיא הוא מלך המשיח אליו יותן אחוזת נחלה

רשי

הוא חולק את ארץ ישראל ממזרחה למערבה לי"ג רצועות י"ב למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב ואורכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן הגבול מזרח ועד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומתוכה רצועה הוא הורס באמצעיתה ג' רצועות הלל האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף הגבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב : אל פני תרומת הקדש ואל פני אחוזת העיר · כנגד כל רחב שלשה הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועת הכהנים והלוים ואחוזת העיר : מפאת ים ימה . ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול : ומפאת קדמה קדימה · וממזרח התרומה למצר ממזרח לעומת אחד החלקים של שבטי' המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים : (ח) לארץ יהיה לו לאחוזה . ת"י דא ארעא תהא רבא לאחסנתא : ולא יונו · לשון אונאת ממון שגוזלין את נחלתם : (ט) הרימו גרושותיכ'. סלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם : (י) ואיפת . למדת היבש : ובת . למדת הלח : (יא) האיפה והבת · לשון מדה חומר וכור מוי"י בלע"ז : תכן אחד · לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה') מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאין וזו עשירית לחומר הלח : לשאת · כמו לקחת וכן ת"י למיסב לשאת מעשר החומר תהיה הבת וכן עשירית לחומר יבש : האיפה אל החומר יהיה מתכונתו . שהוא חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה . מלאתי . אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתהו מזה יפחתהו מזה שיכון מעשרו לו : (יב) והשקל עשרים גרה . עשרים מעין : עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל . הרי ששים שקלים : המנה יהיה לכם . לונג"ס בלע"ז ומנחם חברו לשון מניין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קודש כפול והוסיפו עליו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים וכשחלקו הכתוב לשלשה ולא כתב ששם ששים שקלים יהיה לכם המנה נוח לעשות ממנו משקל שלישיתו ומשקל רביעיתו ומשקל מנה של חול שהיה מתחלה וכן ת"י תלתות מניא עשרין סלעין מני כספא עשרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא

יחזקאל מה

החלקים מגבול ים אל־גבול קדימה:
ח לארץ יהיה־לו לאחזה בישראל
ולא־יונו עוד נשיאי את־עמי והארץ
יתנו לבית־ישראל לשבטיהם׃
ט כה־אמר אדני יהוה רב־לכם
נשיאי ישראל חמס ושד הסירו
ומשפט וצדקה עשו הרימו
גרשתיכם מעל עמי נאם אדני
יהוה׃ י מאזני־צדק ואיפת־צדק
ובת־צדק יהי לכם׃ יא האיפה
והבת תכן אחד יהיה לשאת מעשר
החמר הבת ועשירת החמר האיפה
אל־החמר יהיה מתכנתו׃
יב והשקל עשרים גרה עשרים
שקלים חמשה ועשרים שקלים
עשרה וחמשה שקל המנה יהיה

ל' . ל' — ח' בטעם בסיפרא — ל' — ל' חסר — ל' — ל' — ל' חסר — ל' . ל' כ"כ — ל'

מן תולקיא מתחום מערבא
עד תחום מדינחא׃ ח דא
ארעא תהי לרבא לאחסנתא
בישראל ולא יניסון עוד
רברבי ית עמי וארעא יתנון
לבית ישראל לשבטיהון׃
ט כדנן אמר יי אלהים סגי
לכון רברבי ישראל חטפא
ובזא אעדו ודין דקשוט וזכו
עבידו סליקו תקלתכון מגו
עמי אמר יי אלהים׃ י מוזנון
דקשוט ומכילן דקשוט ובתין
דקשוט יהי לכון׃ יא מכלתא
וביתא מקום חד יהי לכון
סכום תלת סאין למסב מעשר
כורא במכלתא רטיבא ביתא
ועשר כורא יבישא מכלתא
מן כורא יהי מקוסיה׃
יב וסלעא עסרין מעין
תלתות מניא עסרין סלעין
מני כספא עסרין וחמש סלעין
רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומני רבא קודשא יהי לכון׃

סי' אורי' מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם ביחזקא' מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם׃ סי' והעומר עשרית האיפה ל' כ"כ בתורה ועשירית האיפה סולת ל' מ"ל דמ"ל בתורה ושאר אורי' עשירת כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב במ"א ועשירת החומר דסיפרא : המנה חד מן ה"א זוגין דפשטין צבתר סי' בפתח קטן וסימ' במחזה לאמר אל תירא אברם · ירפה לבן כאכול קש : מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה · הזונה וזכרו פליטכם אותי · יונה ואיש לא יונה חבולתו · לעולה ואל הכתף מחוצה המנה והשקל עשרים גרה · עשרים שקלים · החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם · ומוצא אני מר ממות את · רוה

תולדות אהרן האיפה . מנחות עז : ועשירית החמר · (תרומות מז) : והשקל . ברכות ס : שקל המנה · (סנהד' יט) :

רדק

(ח) לארץ יהיה לו לאחוזה · החלק הזה יהיה לו לאחוזה בארץ ישראל ולמ"ד לארץ במקום בית כמו וישב אתו לארץ תרגמתי לפנעי ישבתי לכסא והדומים . להם למ"ד במקום בי"ת וי"ת דא ארעא תהא לרבא לאחסנתא בישראל והנשיא הזה הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה : ולא יונו עוד נשיאי את עמי · כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים ומוסיפים שניים שבינים בעיר ובשדה כמו שעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעמיד בשוב המלכות כי חלק גדול יהיה להם אחוזה בתוך ישראל והם יחלקו הארץ לבית ישראל לשבטיהם ויספיק להם חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש לירא את ה' ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יונתן ולא ינסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון כאדם או גופו מדעת ושלא מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך תרב היונה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשה הבאה אחר זה חמס ושוד וזהו מדעת שמאזני' והאיפה והבת וזהו שלא מדעת : (ט) כה אמר אדני ה' . אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן: רב לכם · זמן רב החזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו : הסירו . אותם ועשו משפט וצדקה : הרימו גרשותיכם מעל עמי . סלקו מעליהם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון : (י) מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם · לא תעשו עול במדות ובמשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה ומה שעושין העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל : (יא) האיפה והבת תכן אחד יהיה . האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה לכם במדתם : לשאת מעשר החמר הבת . בשמן וביין תשאו למעשר שאתם חייבין לתת מחמר אחד בת אחת וכן בחיטים ובשעורים ובשאר הזרעים : ועשירית החמר האיפה . מחמר אחד תשאו למעשר איפה אחת : אל החמר יהיה מתכנתו · מתכונת כל אחד וסכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא גם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלש סאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמר להם כלי המדות שלא יעותו בהם ולא יגדילו ולא יקטינו ויתנו המעשר במדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא יעותוהו : (יב) ואמר והשקל עשרים גרה . ומנין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כי אלה המניינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד ונקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשת מנים זהב וכן כסף מנים אלפים ויונתן תרגם וסלעא עסרין מעין תלתות מניא עסרים סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה שאמר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם וארז"ל מנה של קדש כפול היה וראוי זה מזה הפסוק והשקל עשרים גרה והקשו מנה מאתן וארבעים זוזי הוי כי השקל הוא ד' זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז והיך אמר המנה יהיה לכם

מצודת דוד

נחלק מזה ומזה לתרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים ולאחוזת העיר ולתוספת שלו. נגד אל פני תרומת וכו' : מפאת ים · העבר המערב כלפי המערב ומעבר המזרח כלפי המזרח : ואורך · של חלק הנשיא שמזה ומזה : לעומת אחד החלקי' . מדת אחד מן החלקים של השבטים אשר יהיו מגבול המערב אל גבול המזרח ועיין בקונ' בנין הבית בתחילתו ובצורה : (ח) לארץ · בתוך הארץ יהיה לו זה לאחוזה בישראל : ולא יונו עוד · ר"ל כשיהיה להם אחוזת נחלה מרובה לא יעשקו עוד הנשיאים את עמי לקחת מה משלהם כי יהיה די להם בנחלת אחוזתם : והארץ . ושאר הארץ יתנו לבית ישראל חלק לכל שבט זה כזה : (ט) רב לכם נשיאי ישראל · אתם המלכים מישראל שהייתם קודם החורבן הנה זמן רב היה לכם מה שהוניתם ועשקתם את עמי אבל עתה שמנו אתכם מלכי פרס לנשיאים על ישראל הסירו החמס והשוד ועשו משפט וצדקה : הרימו . הפרישו מעל עמי את המסים מה שהייתם גורשים ומטילים עליהם : (י) מאזני צדק . ר"ל לא תעשו עוד עול במשקל ובמדה : (יא) תוכן אחד יהיה . ר"ל חשבון זו כחשבון זו האיפה עשירית החומר במדת היבש ובת במדת הלח : לשאת . לקחת את הבת מעשר מחומר בלח ואת האיפה מעשר מחומר ביבש ר"ל שיהא בהם שעור חשבון זה לא פחות ולא יותר : אל החמר וגו' . ר"ל לפי מדת החומר יהיה החשבון של כל אחד מהמדות האלה אם יוסיפו בחומר יוסיפו גם בהם לפי הערך וכן אם יפחתו מה : (יב) והשקל · משקל השקל ימים עשרים גרה : עשרים שקלים וגו' . בזמן ההיא היה משקל מיוחד בפני עצמו אבן מכ' שקלים ואבן מכ"ה שקלים ואבן מט"ו שקל לכן אמר כל אלו שלש המשקולות ביחד יחשב למשקל מנה ולא יעוותו את המשקל (א"כ המנה הוא ששים שקלים והשקל הוא ד' זוז הרי למנה ר"מ זוז כי מנה של חול הוא מאה זוז ושל קדש כפול

מצודת ציון

פני, : ר"ל לפני : מפאת . מעבר : (ח) לארץ . כמו בארץ והא' כלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא : יונו . מלשון אונאה הוא ענין עושק כמו ואיש לא יונה (לעיל י"ח) : (ט) ושוד . ענין עושק : גרושותיכם . מלשון גירושין וסלכם : (י) מאזני . כף מאזני משקל : ואיפת . זהו מדת היבש בת ג' סאין : ובת . זהו מדת הלח בת ג' סאין וכן ויין בתים עשרים אלף (ד"ה ב' ב') : (יא) תוכן · ענין חשבון כמו תוכן לבנים תתנו (שמות ה') : לשאת · לקחת כמו ובתים ונשאו (מיכה ב') : החומר . מדה של שלשים סאים וכן וחומר שעורים (הושע ג') : מתכונתו . חשבונו : (יב) והשקל . שם משקל : גרה . שם מטבע פשוט וכן עשרים גרה השקל (שמות ל') : המנה . הוא ליטרא וכן שלשת מנים זהב (מ"א י') : ושמיהם

לָכֶם׃ יג זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ
שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים
ג' וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים׃
ג' יד וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר
הַבַּת מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר
ג' ר"פ כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר׃ טו וְשֶׂה־
ג' אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה
ג' יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים
ג' לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
ג' ר"פ טז כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה
ד' דגשים הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ יז וְעַל־
הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה
ג' וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת
בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־
ס' יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה
ג' וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר
בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃
ד' בטעם בסיפרא. כ' יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר
ג' תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃

יג דָא אַפְרָשׁוּתָא דְתִפְרְשׁוּן
חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא מִכּוֹר
חִטִּין וְחַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא
מִכּוֹר סַעֲרִין׃ יד וְדַחֲזֵי לְמִסַּב
מִן מִשְׁחָא בִּמְכִלְתָּא רַמִּיבָא
מְעִישׂוּרָא בֵּיתָא מִן כּוֹרָא חַד
מִן עַסְרָא הֲוֵיָא בֵּיתָא בְּכוֹרָא
אֲרֵי עֲסַר בַּתִּין כּוֹרָא׃
טו וְאִימַּר חַד מִן עָנָא מִן
מָאתָן דַּחֲזֵי לְמִסַּב מִפַּטְמָא
דְיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וְלַעֲלָתָא
וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא
עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
טז כָּל עַמָּא דְאַרְעָא יְהוֹן עָבְדִין
יַת אַפְרָשׁוּתָא הָדָא לְרַבָּא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יז וְעַל רַבָּא יְהֵי
עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכַיָּא
בְּחַגַּיָּא וּבְיַרְחַיָּא וּבְשַׁבַּיָּא
וּבְכָל מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא
יַעֲבֵיד יַת חַטָּאתָא וְיַת מִנְחָתָא
וְיַת עֲלָתָא וְיַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
לְכַפָּרָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
יח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תִּסַּב
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְתִדְכֵּי

רשי

קודשא יהא לכון : (יג) ששית האיפה מחומר החטים . הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכאן וזה הוא שאמרו עין רעה אחד מששים : וששיתם . ותחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים : (יד) וחוק השמן . למעשר : הבת השמן וגו' . הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי' מן הכור . מצאתי . השיעור שהבת מעשרה . מן הכור יהיה כולו (מעשר הבת מן הכור עשירית של בת על הכור הוי"ן מור"ש בלע"ז תיבה זו משמשת על עצמה ועל אחרים כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי פה"א) : עשרת הבתים . יהיה לכם החומר ולא יתכן ליפול הימנו בת אחת למעשר : כי עשרת הבתים חומר . לפי שהחומר יהיה לכם עשר בתים וכן תרגם יונתן חד מן עסרא הויא ביתא בכורא ארי עסר בתין כורא : (טו) ושה אחת מן הצאן . מיוחד שבצאנו וכן אמר משה מבחר נדריכ' לומיי"ור בלע"ז : מן המאתים ממשקה ישראל דרשו רבותינו לענין הנסכים ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים : ממשקה ישראל . מן המותר לישראל כל קרבנותיהם יהיו ממשקה הראוי לישראל כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלומר האכילה עם השתייה תהא מן המותר לישראל : (טז) אל התרומה הזאת . האמור' למעלה לדעת כל עמי הארץ תהיה : (יז) ועל הנשיא . אומר אני שהנשיא הזה בכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של רבי מנחם שבמלך מדבר : (יח) כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים . הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהיו המלואים בא' בניסן : וחטאת והכרת : וכן

רדק

הכם כי יתכן כדבריהם אינו אלא מאה וזו אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שהוא מלבר והם שהרבעים שיתירים על המאתים : (יג) זאת התרומה אשר תרימו . רבו לעתיד ר"ל שירימו לחנוך הבית לעתיד : ששית האיפה מחומר החטים . זה יהיה קרבן הראשון לקהל שיחנכו המזבח בו או ירימו לה' מנחה מי שיהיה לו חומר חטים ירים לה' ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורים ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר : וששיתם . פעל מן ששה כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל ועניתם : (יד) וחק השמן . וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה . ואמר הבת השמן פי' הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטים והשעורים כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו שמה בת וזו שמה איפה ותכן אחד להם כמו שכתב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמר הבת בשמן כמו שפירשנו . ואמר מעשר הבת . מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות . ואמר שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומר מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד מק' בכור ז"ש עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשרת הבתים חומר ר"ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד : (טו) ושה אחת מן הצאן מן המאתים . זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיה לו מאתים צאן יביא לקרבן לחנוך הבית שה אחת ואמר אחת כי נקבה תהיה ומצינו שה בלשון נקבה בין שה כבשים ובין שה עזים : ממשקה ישראל . מן השמנים והנבחרים ישראל יקריבו קרבן כמו שאומר בתורה מבחר נדריכם ואמר כל חלב וגו' להספך מה שהיו עושים מי שנאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמר וזבח משחת להם וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל והלשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה נקרא המפוטם משוקה וזה הנזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך בואתם ורש"י ז"ל פי' הענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם הנקראת תרומה גדולה ומה שאמר ששית וששיתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו רז"ל עין רעה אחד מששים ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל להורות עין רעה היה לו להורות הבינונית שהוא אחד מן החמשים ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד וזכר שמן לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר משקין ורז"ל דרשו מן המאתים ממשקה ישראל מן המשקים שנשארו בבור שנפל בו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה ולכלאי הכרם שעולין באחד ומאתים : (טז) כל העם הארץ . בחסרון הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם : יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישראל . בעבור הנשיא שבישראל יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלה חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כי ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר : (יז) ועל הנשיא . מבואר הוא : (יח) כה אמר . בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד באחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידים להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא ומלכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיגאלו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יגאלו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית נשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים ששמש בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולות קודם שיוסד הבית מכל מקום בין שהיתה חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית בין שהיה החנוכת המזבח קודם ניסן שבעת ימים בין שהיה באחד בניסן בו ביום

על אלה תשבו : וחטאת ג' וסימ' את המזבח · אתו וכפרתהו · וחטאת את המקדש וכן תעשה ה' בקריא' וסי' וכן תעשה בשפת היריעה · וכן תעשה לחמורו ג' בפסוק · וכן תעשה בשבעת בחדש מאיש שוגה :

תולדות אהרן וחק השמן ג מנחות עז : ממשקה ישראל . תמורה כט מנחות ו : בני ישראל · פסחים מד פמ"ב : תקח פר . מנחות מה :

מצודת ציון

(יג) וששיתם . מל' שש ר"ל תחלקו לששה חלקים : (יד) הכור . כן נקרא החומר וכן כורים עשרים אלף (דה"ב ב') : (טו) ממשקה . ת"י מפטימא ר"ל שמן בעל מוח רך מושקה בלחלוחית וכמ"ש ומוח עצמותיו ישקה (איוב כ"א) ועל המנחה נאמר בדרך השאלה : (יז) והנסך . יין לנסכים : מועדי . מלשון וועד ואסיפה : (יח) תמים . שלם ממום : וחטאת . ותטהר : (יט) פנות . זויות : העזרה

מצודת דוד

הרי מאתים והוסיף בה יחזקאל שהוא מלבר הרי ר"מ זוז) : (יג) ששית האיפה וגו' . והוא חלק אחד מששים וזהו שאמרו רז"ל עין רעה לא יפחות מאחד מששים : וששיתם . תתנו חלק ששית מחומר השעורים ר"ל בין מחטים בין משעורים תתנו חלק אחד מששים : (יד) וחק השמן . ר"ל משפט מעשר השמן : הבת השמן . ר"ל הבת הוא מדת השמן ויתנו את הבת מעשר מן הכור והוא החמר וזהו לפי שעשרת בתים היא חמר א"כ הבת הוא חלק מעשר בחמר : כי עשרת הבתים חמר . ר"ל כי גם היום המדה כך היא עשרת בתים המה מדת החמר וכן יהיה לעתיד : (טו) ושה אחת וגו' מן המאתים . מי שיהיו לו מאתים צאן יביא שה אחת לקרבן לחנוך הבית : ממשקה ישראל . ת"י מפטימא דישראל ר"ל מבהמות הטובים והמובחרי' שבידם יביאו הקרבנות וכן מסלתן היפה יביאו למנחות ורז"ל אמרו מן המותר לישראל וכאומר מן הראוי לסעודת ישראל כי הסעודה נקראת ע"ש המשקה וכן אל בית המשתה וגו' (אסתר ה') : (טז) כל העם וגו' . אין מי נקי מהם כולם יתנו התרומה הזאת ואף על הנשיא בישראל גם עליו לתת התרומה הזאת : (יז) ועל הנשיא יהיה . ומלבד התרומה יהיה עוד על הנשיא העולות והמנחות ויין הנסכים הבאים בחגים וכו' : בכל מועדי . בכל הימים שהם נועדים ומתאספים לבוא אל המקדש והם חגים וחדשים ושבתות וכפל הדבר במ"ש : הוא יעשה . ר"ל משלו יביא את כל אלה : (יח) בראשון בחודש הראשון : תקח פר וגו' . הוא הפר האמור למעלה ונתתה וגו' פר בן בקר לחטאת (לעיל מ"ג) ועתה בא לומר שהחינוך יהיה באחד לחדש

(כ) וכן תעשה בשבעה בחודש . יש לומר וכן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פרשוהו במנחות וכן תעשה פר שאינו נאכל בשבעה שבטים שחטאו בדבר והורו ב"ד שלכן שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב לצור על פיהם שמביאין פר העלם דבר : מאיש שוגה ומפתי וגו'. הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי המלואים שיהא המזבח מחונך יביאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבזמן שישראל מכופרים הבית מכופר: (כא) שבועות ימים . על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות . מצאתי : מצות יאכל . מצות יאכלו בו בחג :(כב) ועשה הנשיא ביום ההוא וגו' . רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה הרס זכור לטוב חנניה בן חזקיהו בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האל' פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי' ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודש וי"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים וגו' : (כג) שבעת פרים ושבעת אילים תמימים ליום . והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים וז' אילים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרי' מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אך לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא שנאמר למטה (מו) וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל ושמא אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום צרוך דבר יום ביומו עולים שבעה פרים לשבעת ימים : וחטאת שעיר עזים ליום . שעירי הרגלים : (כד) ומנחה איפה לפר . מנחת הנסכים איפה לפר איני יודע מה הוא שהרי אמר' תורה שלשה עשרונים וי"ל איפת קמח להוציא סולת עשרון מן הסאה שהאיפה שלש סאין : ואיפה לפר . למדך שאם לא מצא סולת מנופה כל כך יביא משל עשרון לסאה : ואיפה לאיל . אף זו קמח להוציא ממנה ב' עשרונים סולת מנופה כל צרכה כמו ששנינו ב' הלחם שתי עשרונים משלש סאין : הין לאיפה . לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא שנתות היו בהין ויקריב שמן לפי הסולת כמשפט הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי שנתות של הין : (א) שער החצר הפנימית הפונה קדים וגו'. שנו רבותינו במסכת

יט וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ כא בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ כב וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ כג וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃ כד וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ כה בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃

מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנָה קָדִים

ית מַקְדְּשָׁא : יט וְיִסַב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּאתָא וְיִתֵּן עַל סְקוֹפַת בֵּיתָא וְעַל אַרְבַּע זָוְיַת מְסַמְתָּא לְמַדְבְּחָא וְעַל סְקוֹפַת תַּרְעָא דְדַרְתָּא גַוָּיְתָא : כ וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּשַׁבְעָא בְּיַרְחָא מִגְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי וּמִטְפַּשׁ וּתְכַפְּרוּן עַל בֵּיתָא : כא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן פִּסְחָא חַגָּא שַׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירַיָּא יִתְאֲכִיל : כב וְיַעְבֵּיד רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חִלּוּפוֹהִי וַחֲלַף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא תּוֹרָא דְחַטָּאתָא : כג וְשַׁבְעָא יוֹמֵי דְחַגָּא יַעְבֵּיד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין שַׁלְמִין לְיוֹמָא שַׁבְעַת יוֹמִין וְחַטָּאתָא צְפִיר בַּר עִזֵּי לְיוֹמָא : כד וּמִנְחָתָא מְכִלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָּא לְדִכְרָא יַעְבֵּיד וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִלְתָּא : כה בִּשְׁבִיעָאָה בַּחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּחַגָּא יַעְבֵּיד כְּאִלֵּין שַׁבְעָא יוֹמִין כְּחַטָּאתָא וְכַעֲלָתָא וּכְמִנְחָתָא וּכְמִשְׁחָא : א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּרְעָא דְדַרְתָּא גַוָּיְתָא דִּפְתִיחַ

ג' / ל' / ה' / ל'. ל'. ל' / ל'. ס' / ד'. ל'. ג' / כ"ג / ס' / ח' / כ' דגשים ח' / כ' / ח'. ל' / ס' חס' בסיפ' / ד' נסעם נסיפ'

שבעת הימים ח' בקריאה וסימן במסר' רבתא :

תולדות אהרן בארבעה עשר . פסחים ס מגלה ל : שער החצר . זוהר נח :

ביום יכפרו על המזבח ויזו ההזאות לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש ורז"ל הקשו החטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר"ח יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר"ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים וגו' והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כלומר פר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר"ח ניסן יקריבו מלואים : (יט) ולקח . אל מזוזת הבית . זה מה שלא זכר למעלה וגם הנה לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו : אל מזוזת הבית . הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרות ודעת יונתן על האסקופה שתרגם יונתן על סקופת ביתא : ואל ארבע פנות העזרה למזבח. העזרה הסמוכה למזבח כמו שפירש למעלה : ועל מזוזת שער החצר הפנימית . היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או נאמר על עזרת הכהנים כי היא פנימית יותר : (כ) וכן תעשה בשבעה .בחדש מאיש שוגה ומפתי וכפרתם את הבית . זה יהיה חדוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא נכנס אדם בשוגג במקום שאין לו רשות להכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור להכנס ובעבור זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ורז"ל דרשו בו וכן תעשה פר הנשרף בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאים פר העלם דבר : מאיש שוגה ומפתי . מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא ביום אלינו : (כא) בראשון . יהיה לכם הפסח . שחיטת פסח : חג שבעות ימים מצות יאכל . שבעות בחולם כמו שבעת בפתח כמו שכתבנו במלת לעמות אחד החלקים שהוא כמו לעומת בפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין : (כב) ועשה הנשיא . כמו שאמר למעלה שהוא יעשה קרבן העם ביום ההוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג ואפשר שיהיה פירושו ביום ההוא בי"ד בניסן שזכר וזה הקרבן אינו בן בקר הכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת וכאן אומר פר חטאת ושעיר חטאת וכן מה שאמר שבעת פרים ושבעת אילים לעולה ובתורה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים וכן במנחה אומר איפה לפר ואיפה לאיל ושמן הין לאיפה ובתורה שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש אלא על כרחינו חדוש יהיה בקרבנות לעתיד : (כג) ושבעת. מבואר הוא : (כד) ומנח'. מבואר הוא : (כה) בשביעי. זהו תשרי שהוא שביעי לחדש ואמר שיעשו קרבן שבעת ימי סכות כמו שבעת ימי המצות גם זה יהיה חדוש כי חג הסכות חלוק בקרבנותיו ולא זכר קרבן יום שמיני עצרת אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה : (א) כה אמר ה' שער החצר הפנימית . זהו עזרת כהנים ואמר כי שער עזרה זאת

מצודת דוד

לחדש הראשון ופירש עוד מה שחסר למעלה: וחטאת . בזה תטהר את המקדש : (יט) הבית . הוא ההיכל : פנות העזרה למזבח . זויות דפוס בנין גג המזבח : החצר הפנימית . הוא עזרת אנשים : (כ) וכן תעשה . ר"ל וכן תחנך בקרבנות בכל משך שבעה ימים בימי החדש יום אחר יום אולם לא בענין שלוה להביא בראשון כי בששת הימים לוה להביא שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות כמ"ש שם : מאיש שוגה ומפתי . ר"ל הקרבנות הללו יבואו להסיר העון מאיש שוגה ומפתי ר"ל ממי שנכנס במקדש במקום שאין לו רשות ליכנס ועשה זאת בשגגה או בסכלות הדעת : וכפרתם . בהם תקנחו את הבית מן החלול של הנכנסין שם שלא ברשות : (כא) הפסח . זמן הבאת קרבן פסח : חג שבועות . ר"ל כל ימות החג שהם שבעת ימים יאכל מצות : (כב) ועשה הנשיא . ר"ל יביא משלו : ביום ההוא . בי"ד לחדש הראשון : בעדו. לכפר בעדו ובעד כל העם : פר חטאת . זה יהיה מקרבנות המלואים כי ימי המלואים יתחילו באחד לחדש הראשון וישלמו אחר הסוכות (וגם שלמה ועזרא לא עשו במספר ימי המלואים שהיו במשכן ולא היה מספר זה כזה ולפי שגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון ירבו ימי המלואים כ"כ) : (כג) יעשה . ר"ל הנשיא יביא משלו : שבעת פרים וגו' . הם קרבנות המלואים ולא נזכרו כאן הקרבנות האמורות בתורה שהיו באות חובה לכל יום : ליום שבעת הימים . ר"ל לכל יום משבעת הימים : (כד) ומנחה וכו'. עם שהתורה אמרה שיעור אחד למנחה ולשמן וחלק בין פר לאיל זהו בדבר הקרבנות שאמרה התורה ואין בכלל הזה קרבנות של המלואים שלעתיד אולם רז"ל דרשו בכל אלה : (כה) בשביעי . בחדש השביעי : יעשה כאלה . יביא קרבנות למלואים כל שבעת הימים

מצודת ציון

העזרה . כן יקרא דפוס בנין המזבח כמ"ש ומהעזרה הקטנה (לעיל מ"ג) : (כ) שוגה . מלשון שגגה : ומפתי . שוטה וסכל : וכפרתם . הוא ענין קנוח וכן וכפרתו (שם) : (כא) שבעות . כמו שבעת בלא וי"ו וכן למעלה לעומת אחד החלקים והוא כמו לעמת בלא וי"ו : (כד) הין . שם מדה

יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם
הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃
ב וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר
מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו
וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא
וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃
ג וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר
הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי
יְהוָה׃ ד וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא
לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים
תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ ה וּמִנְחָה אֵיפָה
לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ
וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
ו וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם
וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂם וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃
ז וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה
מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ
וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ ח וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא
דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ
יֵצֵא׃ ט וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי
יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן
לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב

ס' וכל זהב סגור דכו' | י"ו ר"פ | ג' מ"ל | ז' | ה' חסר בסיפר' ג' חסר | י"ו חס' בליסנא | כן בסיפרא מוגה ויפה | ד' ב' מ"ל וב' חס' | ד'

לְמַדִּינְחָא יְהֵי אֲחִיד שִׁתָּא
יוֹמֵי חוֹלָא וּבְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא
יְהֵי פְּתִיחַ וּבְיוֹמָא דְיַרְחָא יְהֵי
פְּתִיחַ׃ ב וְיֵיעוֹל רַבָּא בְּאוֹרַח
אוּלָמָא דְתַרְעָא מִבָּרָא וִיקוּם
עַל סְקוֹפַת תַּרְעָא וְיַעְבְּדוּן
כַּהֲנַיָּא יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִכְסַת
קוּדְשׁוֹהִי וְיִסְגּוֹד עַל סְקוֹפַת
תַּרְעָא וְיִפּוֹק וְתַרְעָא לָא
יִתְאֲחִיד עַד רַמְשָׁא׃ ג וְיִסְגְּדוּן
עַמָּא דְאַרְעָא בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא
הַהוּא בְּשַׁבַּיָּא וּבְיַרְחַיָּא קֳדָם
יְיָ׃ ד וַעֲלָתָא דִּי יְקָרֵיב רַבָּא
קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא שִׁתָּא
אִימְרִין שַׁלְמִין וּדְכַר שְׁלִים׃
ה וּמִנְחָתָא מְכִלְתָּא לְדִיכְרָא
וּלְאִימְּרַיָּא מִנְחָתָא מַדְבֵּיק
יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא
לִמְכִלְתָּא׃ ו וּבְיוֹמָא דְיַרְחָא
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְשִׁתָּא
אִימְּרִין וּדְכַר שַׁלְמִין יְהוֹן׃
ז וּמְכִלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָּא
לְדִיכְרָא יַעְבֵּד מִנְחָתָא
וּלְאִמְּרַיָּא כְּמָא דְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ
וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִלְתָּא׃
ח וּבְמֵיעַל רַבָּא בְּאוֹרַח אוּלָמָא
דְתַרְעָא יֵיעוֹל וּבְאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק׃
ט וּבְמֵיעַל עַמָּא דְאַרְעָא לְמִסְגַּד
קֳדָם יְיָ בְּמוֹעֲדַיָּא דְעָלֵיל
בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לְמִסְגַּד
יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא

ובא י"ו ר"פ וסימ' נמס' בשמואל ב' סי' יו ובישעיה סי' מ"ז : והשתחוו ז' וסי' וירדו כל עבדיך . וראה כל העם את עמוד . והיה ביום ההוא יתקע. והלכו אליך שחוח . והשתחוו עם הארץ פתח . רוממו ה' אלהינו . ותברו : ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ מסורתא מכא ומסורתא מכא ומלה באמצע וסי' ואל קין ואל מנחתו לא שעה. וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל . וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע . איפה לפר ואיפה לאיל. ומאחזת הלוים ומאחזת העיר . ובני תולדות אהרן וביום החדש. מנחות מה : ובבא הנשיא. עקידה שער קב: עם הארץ . ברכות סב מגלה כט :

רדק

זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין באים העם לב"ה ולא הנשי' אלא בשבתות ובחדשים ואז יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד : (ב) ובא הנשיא דרך אולם השער . כי לכל השערים היו להם אולמים כמו שכתוב למעלה או אמר על אולם שער ההיכל שיש לו רשות לנשי' לבא שם עד מפתן שער ההיכל הסגור כמו שכתוב למעלה אבל לא אמר עליו שיהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת וביום החדש יפתח כי אותו השער לעולם יהיה סגור כמו שאמר למעלה כי ה' אלהי ישראל בא בו אבל השער הפנימי המזרחי אמר שלא יפתח אלא בשבתות ובחדשים וכל שכן במועדים : והשתחוה על מפתן השער ויצא . על מפתן שער ההיכל : והשער לא יסגר עד הערב . שער החצר הפנימית שזכר שיפתח בשבתות ובחדשים אף על פי שיצא הנשיא ממנו אחר שהשתחוה לא יסגר עד הערב כי עם הארץ לא יבואו כולם כאחת וכשיבאו כל אחד ואחד או חבורות חבורות ישתחוו פתח השער ההוא שהוא מכוון כנגד שער ההיכל : (ג) והשתחוו . מבואר הוא : (ד) והעולה . אמר מה קרבן יעשה בשבת בעדו ובעד עם הארץ ששה כבשים תמימים ואיל תמים ואין זה קרבן הכתוב בתורה לא לשבת ולא ליום טוב אלא חדוש יהיה בקרבנותיו כמו שכתבנו : (ה) ומנחה. מתת ידו. לכבשים יעשה מנחה כפי השגת ידו וזהו מתת ידו כמו שאמר איש כמתנת ידו ונראה כי מנחת האיל תהיה איפה על כל פנים אבל לכבשים כפי השגת ידו : (ו) וביום החדש . זה אמר על קרבן ר"ח ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשים שיהיה הפר ואמו תמימים וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שנים פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשים כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפי' אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו ומאחר דכתיב הא ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו : (ז) ואיפה לפר . ולכבשים כאשר תשיג ידו . כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואילים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקרבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אלים מרובי' ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ולא כולם בלא איפות : (ח) ובבא הנשיא . ובדרכו יצא . הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שיבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו קפנדריא בשבתות ובחדשים אלא ויצאו בדרכם שיבאו והוצרך לומר כי זה יהיה בשבתות ובחדשים אבל במועדים יעשה קפנדריא כשאר העם כמו שאמר : (ט) ובבא עם הארץ . במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת

רשי

במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה (לעיל מ"ד) איש לא יבא בו והיה סגור : (ב) דרך אולם השער מחוץ . כמו שאמור למעל' ואילמיו אל החצר החיצונה דרך אולם השער של עזרה כלומר יכנס בדרך שער מזרחי שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו הפשפש : ועמד על מזוזת השער . אותו שער הקטן הוא הפשפש : את עולתו ואת שלמיו . עולת ראיה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב . כך מצאתי בפירושים מדוייקי': ועמד על מזוזת השער. שער הפנימית היא אשר באר הוא הפשפש כדאמר מר איפשר קרבנו של אדם קרב ואינו עומד על גביו : ולא יסגר עד הערב . למה לא יסגר : (ג) והשתחוו עם הארץ . כל היום וגם כל הבא ולערב יסגירהו : (ד) ביום השבת ששה כבשים . לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים (מדבר כח) וביום השבת משמע שבת בראשית ומשמע יום טוב ואומר אני שבת זו איזה שבת בראשית אלא י"ט שטעון שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש : (ה) מתת ידו . לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו: (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים . מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה למדנו לפי שנא' בתורה (שם) ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר : וששת כבשים. מה למדנו לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו . מצאתי : (ח) ובבוא הנשיא . ביום החודש ובשבת בראשית שאין ישראל מצווים על הראיה והוא בא להשתחוות : דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא . באותו שער עצמו יצא ואינו מצווה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמ' בהם (דברים ט"ז) יראה כל זכורך זקוק היה לעשו' קפנדריא כשאר העם היינו דכתיב בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו : (ט) ובבוא עם הארץ . דרך שער צפון וגו'. כי נכחו יצא

מצודת ציון

מדה וכן י"ב לוגין : (ב) מפתן . הוא האסקופה וכן כרותות אל המפתן (ש"א ה') : (ה) מתת . מל' נתינה : (ו) תמימים . כמו תמים או אמר לשון רבים על כל הפרים של כל ראשי החדשים : (ז) תשיג ידו . לשון זה יאמר על ערך העושר וכן על פי אשר תשיג יד הנודר (ויקרא כ"ז) : נכחו

מצודת דוד

הימים כמספר האמור בפסח : כחטאת וגו'. כל אלה יביא בסוכות כמספר האמור בפסח אבל בשבועות ובר"ה וביוה"כ לא צוה להוסיף קרבנות בהם על האמור בתורה לעשות מה בשביל המלואים ובשמיני העצרת כבר נשלמו ימי המלואים :

מו (א) שער החצר הפנימית הוא שער עזרת אנשים : יהיה סגור וכו'. לפי שלא יהיו רגילין לבוא לבה"מ בימות החול לא העם ולא הנשיא : ימי המעשה . כן יקראו ימות החול שמותרים לעשות בהם מלאכה : וביום השבת יפתח. כי אז יהיו רגילין לבוא להשתחוות לה' ולכן יפתח שער המזרח כי בבואם דרך שם ישתחוו מול פתח ההיכל ובית קה"ק : וביום החודש. יאמר על יום הראשון מהחדש והוא ר"ח וכן מחר חודש (ש"א כ) . (ב) ובא הנשיא. בפתחו השער הוא יבוא הנשיא דרך אולם השער הפונה אל החוץ כמ"ש ואילמיו אל חצר החיצונה (לעיל מ). וכאומר שיפתחו השער עד לא יבוא אל חלל אולם השער ולא ימתינו לפתחו עד שיבוא אל פתח השער וזה בעבור כבוד הנשיא : ועמד. הנשיא יעמיד סמוך למזוזות השער ר"ל בפספס הדרומי משער ההיכל כי שם מקומו כמ"ש את הנשיא נשיא הוא ישב בו (לעיל מד) : ועשו . בהיותו עומד שם יעשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו וזהו במשך ימי המלואים שקרבו בעולות אף בשבת אולם שלמים לא נזכר בקרבנות המלואים ואמר שלמיו אם הביאם נדבה בר"ח : והשער . הוא השער המזרחי הנפתח : (ג) והשתחוו. בזה יתן טעם למה לא יסגר השער ואמר לפי שעם הארץ ישתחוו מול ההיכל דרך פתח השער ההוא בשבתות ובר"ח כי אז יהיו רגילין לבוא אל המקדש : (ד) ביום השבת. וזהו במשך זמן ימי המלואים : ששה וגו'. זהו בשביל המלואים מלבד הקרבנות שצותה התורה הנאים חובה ליום: (ה) מתת ידו. כפי נתינת ידו ר"ל כפי הרחבת ידו ונדבת לבבו : (ז) ולכבשים וגו'. ר"ל לכבשים יביא מנחה כפי השגת ידו ומרבית העושר שעמו : (ח) ובבא הנשיא

רשי

יצא. מכוה עליהם שיתראו בתוך העזרה יפה יפה: (י) והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בפשפש ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מצוה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ונכנס ויצא נכחו דרך שער האחר וזהו בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו כולם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביו' החדש וביום שבת כראשית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב: (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה. בשש ימי המעשה: ופתח לו את השער וגו'. לא נכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר עשה ביום השבת ומה אומר ביום השבת (כאן) ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו': אחרי צאתו. ואינו אומ' כאן והשער לא יסגר עד הערב כמ"ש ביום השבת שביום השבת הוא אומר והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי צאתו: (יג) וכבש בן שנתו. עולת התמיד: (יד) ששית האיפה. ירושלמית שהיא חומש של מדברית וכן כ' עשרונים הא' למנחת התמיד וא' לחביתין ואף על פי שחביתין קריבין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם וחולקו כמו ששנינו במנחות: לרום את הסולת. אילפר"יפיר בלע"ז

רדק

לעזרת ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון היה יוצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הב' דרך שער נגב יוצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל: כי נכחו יצאו. בחירק השי"ן וכן נכחו פתחו נכחו יצאו הכתיב על העם שהם רבים והקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא: (י) והנשיא בתוכם. כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבאם ויצא עמהם בצאתם לפי שכל ישראל הם עלו לרגל וכבודו והדרו הוא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנא' ברב עם הדרת מלך: ובצאתם יצאו. לשון רבים יצאו יחד הוא והעם: (יא) ובחגים ובמועדים. ואע"פ שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי ה' אלא לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כגון חנוכת הבית שנאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והנה קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לאותות ולמועדים למועד אשוב אליך וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים: (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה. זה יהיה בימי החול כי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הפונה קדים יפתח לו אחד מן השוערים השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שיעשה ביום השבת: ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנויים ממעשיהם וגם ביום החדש מפני הקרבן יהיו רבים פנויים ממעשיהם לפיכך אמר והשתחוו עם הארץ בשבתות ובחדשים ויבואו להשתחוות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא: (יג) וכבש בן שנתו תמים. זהו קרבן התמיד שעושים בכל יום כמו שאמר בתורה את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה אינה כמו שנזכר בתורה הנה יהיה בזה חדוש לעתיד וקרבן הערב לא זכר נראה שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר: (יד) ומנחה. לרום את הסלת. לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן ובת"י לערבא ית סולתא ולשון לרים ענין זלוף כמו רסיסי לילה: (טו) ועשו. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד יעשו והענין אחד כי ועשו כמו יעשו: (טז) כה אמר ה'. כי יתן הנשיא. אם יתן בחייו מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן ממנה

תורה

ט וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר
אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵאוּ׃
י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא
וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ יא וּבַחַגִּים
וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה
לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
יב וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה
אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ
אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־
עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר
אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ יג וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ יד וּמִנְחָה
תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית
הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס
אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת
עוֹלָם תָּמִיד׃ טו וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ
וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃
טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־יִתֵּן
הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ
הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא

(מסורה בגליון: ב' חסרו · יצא ק' · ד' · ג' · ג' · י"ב פסוקים את את ואת את · כ' דגשים · י"ג · י"ג · ט' מ"ל ג' וחד לרחם · ט' · יעשו ק' · ח' · י"ג · ג' מ"ל · ח' נטעם)

תרגום

ט וּדְיֵיעוֹל בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא
יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לָא
יְתוּב בְּאוֹרַח תְּרַע דִּי עַל בֵּיהּ
אֲרֵי לְקִבְלֵיהּ יִפּוֹק׃ י וְרַבָּא
בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיעַלְהוֹן יֵיעוֹל
וּבְמַפַּקְהוֹן יִפְקוּן׃ יא וּבְחַגַּיָּא
וּבְמוֹעֲדַיָּא תְּהֵי מִנְחָתָא
מְכִלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָּא
לְדִיכְרָא וּלְאִימְרַיָּא דְּתַדְבֵּיק
יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא
לִמְכִלְתָּא׃ יב וַאֲרֵי יַעֲבֵיד
רַבָּא נִדְבְתָא עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא נִדְבְתָא קֳדָם יְיָ
וְיִפְתַּח לֵיהּ יַת תַּרְעָא דְּפָתִיחַ
לְמַדִּינְחָא וְיַעֲבֵיד יַת עֲלָתֵיהּ
וְיַת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִי
עֲבַד בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק
וְיֵיחוּד יַת תַּרְעָא בָּתַר מַפְּקֵיהּ׃
יג וְאִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים
תַּעֲבֵיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם
יְיָ בִּצְפַר בִּצְפַר תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ׃
יד וּמִנְחָתָא תַּעֲבֵיד עֲלוֹהִי
בִּצְפַר בִּצְפַר חַד מִן שִׁתָּא
בִּמְכִלְתָּא וּמִשְׁחָא תִּילְתוּת
הִינָא לְעָרְבָא יַת סוּלְתָּא
מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ קְיָם עֲלַם
תְּדִירָא׃ טו יַעַבְדוּן יַת אִימְּרָא
וְיַת מִנְחָתָא וְיַת מִשְׁחָתָא
בִּצְפַר בִּצְפַר עֲלָתָא תְּדִירָא׃
טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי
יִתֵּן רַבָּא מַתְּנָא לְחַד מִבְּנוֹהִי
אַחְסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי
אֲחִידַתְהוֹן הִיא בְּאַחְסָנָא׃

מסורה

יהודה ובני ירושלים. וכי תאכלו וכי תשתו: יצאו ד' בקריאה וסי' והפרתי אותם במאד מאד. פרה ורבה גוי וקהל גוים. והנשיא בתוכם בבואם. שהרו בניךמהרסיך. וחד מבית שכם ויצאו: בבקר בבקר י"ג וסי' במסרה רבתא בערך בקר: עלת תמיד ח' וסימ' עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. עלת תמיד העשיה בהר סיני. יעשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן. ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי ה' דעזרא: עולת ג' מ"ל בקריאה וסימ' על עולת תמיד יעשה דפסח. יעשו את הכבש ואת המנחה. ולעולת

מצודת ציון

(ט) נכחו. נגדו כמו לנוכח אשתו (בראשית כ"ה): (יד) לרוס. ענין זלוף ונטיפה כמו רסיסי לילה (ש"ה ה): הסלת. קמח יפה: (טז) אחוזתם. ענין החזקה: הדרור

מצודת דוד

הנשיא. כאשר יבוא הנשיא לעמוד בשעת הקרבת קרבנותיו: דרך אולם השער יבוא. ר"ל לא יבוא דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין בהם אולם להכניס כ"א יבוא בסומכי בשער הגדול דרך האולם הנמשך מהשער ולחוץ וכמ"ש למעלה כשיבוא לאכול לחם לפני ה': ובדרכו יצא. בדרך השער שבא יהיה חוזר ויוצא: (ט) במועדים. כי אז כתיב על כל ישראל להיות נראה בעזרה כמ"ש שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו' (שמות כג): כי נכחו יצא. נגד המקום שבא יצא: (י) והנשיא. ר"ל אז במועדים גם הנשיא ילך בתוך העם ועמהם כי זהו הדרת כל מושל ללכת ברבת עם: בבואם. בדרך בואם יבוא עמהם ובדרך צאתם יצא הוא עם העם לא כדרך בואו בשאר ימות השנה שיבוא בשער המזרחי וחוזר בדרך שבא: (יא) ובחגים ובמועדים. לתוספת ביאור כפל בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) או יתכן שאמר זה על שבועות ור"ה ויוה"כ שיהיו במשך ימי המלואים שלא יוסיפו בהם קרבנות שהמה בשביל המלואים אבל זה להוסיף בהם מנחות על הקרבנות הקצובות בתורה מלבד המנחות הראויות להם כפי משפטי התורה והם יהיו בשביל המלואים ולכן יהיה בהם משפט אחר: מתת ידו. כפי נתינת ידו ר"ל לפי הרחבת ידו ונדבת לבבו: (יב) וכי יעשה וגו'. בששת ימי המעשה: ופתח לו וגו'. לבוא דרך בו: ועשה וגו'. הכהן העובד יעשה את עולתו ואת שלמיו בהיותו עומד שם: כאשר יעשה ביום השבת. שיהיו הקרבנות בהיותו שם ואמר ביום השבת וה"ה ביום החדש ולקצר לא זכרו: ויצא. וכאשר יצא יסגור הסוגר את השער מיד אחרי צאתו כי בשבת ובחדש העם פנוים ממלאכה ודרכם לבוא להשתחוות לה' לכן יהיה פתוח כל היום אבל בששת ימי המעשה יהיו טרודים במלאכה ואין מי בא להשתחוות לכן יסגרו מיד אחרי צאתו: (יג) וכבש וגו'. גם זה יאמר על משך זמן ימי המלואים שמלבד התמידין הקצובים יביא עוד כבש אחד בן שנה בכל בוקר בשביל המלואים: (יד) תעשה עליו. על הכבש הנה כך בשביל המלואים: לרוס את הסלת. לזלף ולהשקות בו את הסולת להיות רטוב ממנו: מנחה לה'. ר"ל זה יהיה מנחה לה' מלבד מנחת התמיד הנזכר בתורה: חקות עולם תמיד. מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר אל תחשבו שבעבור העולה והמנחה הזאת יחדלו מלהקריב התמיד והמנחה והשמן המוזכר בתורה כי חקות עולם תמיד יעשו את הכבש וכו': (טו) בבקר. בכל בקר יקריבו ויהיה עולת תמיד מבלי הפסק וכאומר הנה בשביל המלואים יוסיפו זה אבל לא יגרעו ממה שאמרה התורה: (טז) כי יתן וגו'. אם יתן הנשיא בחייו מה מנחלתו לאחד מבני: נחלתו היא

ממנה לאחד בחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן ינחל אותה אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: (יז) וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחד מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא. הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבה אל בית אביה והתי"ו במקום ה"א כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה. אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כהאך אלהים כהאך אלהים: (יח) ולא יקח הנשיא. להונותם. כתרגומו למינסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: (יט) ויביאני במבוא אשר על כתף השער. כבר פירשנו למעלה כי מה שאחרי השער יקרא כתף: אל הלשכות הקדש. הא סמוך בה"א הידיעה כמו הממלכות הארץ: אל הכהנים. שיהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהני': הפנות צפונה. הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון: והנה שם מקום בירכתים ימה. כתרגומו בסופיהון מערבה כמו ולירכתי המשכן ימה רוצה לומר בפאת המערב: (כ) ויאמר אלי. את האשם ואת החטאת. שהיה בשרם נאכל לכהנים: אשר יאפו את המנחה. ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה. עזרת ישראל כמו שאמר ולא יצאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא לצאת אל החצר בבגדי הכהונה כן יהיו מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשים והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואף על פי שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר יראה שגם ישראל היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם: (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה. היא עזרת נשים: ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר. זויות החצר: והנה חצר במקצוע החצר. בכל אחת מארבע זויותיה היתה חצר והחצרות האלה היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים אורך היתה קל"ה אורך וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות שנאמר ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצר והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבעת מקצועות החצר חצרות קטורות אין קטורות אלא מקורות שאינם מקורות ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלי' שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתליעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמניא ומלקה היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתי': (כב) בארבעת. ארבעים. שאמר המדה באורך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות: מהקצעות. פעול מבנין הפעיל מן הקציע ופי' בעלות פנותיה ומלה זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מט"ו נקודין שבמקרא ולשון קטורות לפי הפשט כמו קשורות ותרגום ותקשר וקטרת רוצה לומר מחוברות בזוית החצר וקשורות בהם ובא על דרך ותקשר החומה וכן ת"י מקטרין אלא שבמסכה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליה תקרה לפיכך קראן חצרות: (כג) וטור סביב. כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור

בְּנַחֲלָה׃ יז וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ (ג' דסמיך)
לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת (ל')
הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ (ג' ד' כסיפרא)
בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ יח וְלֹא־יִקַּח (ג')
הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם (ג')
מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו (ל' חסר)
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ (ל' חסר)
מֵאֲחֻזָּתוֹ׃ יט וַיְבִיאֵנִי בַמָּבוֹא אֲשֶׁר
עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר אֶל־הַלְּשָׁכוֹת (י"ד פסוקים על אל אל. ס')
הַקֹּדֶשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה (ג')
וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם בירכתם יָמָּה׃ (בירכתים ק')
כ וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָשָׁם
וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה (כן כתוב)
לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה
לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם׃ כא וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־ (ג' מ"ע)
הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִירֵנִי אֶל־
אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה חָצֵר
בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר׃ (ג' חס') (ג' חס')
כב בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת
קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב (ל')
מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת׃ (ד' נקודות בנביאים)
כג וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב

יז וַאֲרֵי יִתֵּן מַתְּנָא מֵאַחְסַנְתֵּיהּ לְחַד מֵעַבְדוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וּתְתִיב לְרַבָּא בְּרַם אַחְסַנְתֵּיהּ דִי בְנוֹהִי דִילְהוֹן תְּהֵי׃ יח וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחְסָנַת עַמָּא לְמִינְסְהוֹן מֵאַחְסַנְתְּהוֹן מֵאַחְסַנְתֵּיהּ יַחְסֵין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דְּלָא יִתְבַּדְּרוּן עַמִּי גְּבַר מֵאַחְסַנְתֵּיהּ׃ יט וְאַעֲלַנִי בְמַעֲלָנָא דִי לְעִבַר תַּרְעָא לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָּא דְכַהֲנַיָּא דִי פְּתִיחָן צִפּוּנָא וְהָא תַמָּן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא׃ כ וַאֲמַר לִי דֵין אַתְרָא דִיבַשְּׁלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא יָת אֲשָׁמָא וְיָת חַטָּאתָא דִי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְּלָא לְאַפָּקָא לְדַרְתָּא בָרַיְתָא לְאִתְעָרְבָא עִם עַמָּא׃ כא וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָרַיְתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זָוְיַת דַּרְתָּא וְהָא דַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא וְדַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא׃ כב בְּאַרְבְּעָא זָוְיַת דַּרְתָּא דַרְתָּא מְקַטְּרָן אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דַּרְתָּא׃ כג וְנִדְבְּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר

בלע"ז. ל"א אימ"לניר בלע"ז לרוס את הסולת לכתת ולבלול בו את הסלת לשון רסים כמו (עמוס ו) והכה הבית הגדול רסיסים ולשון משנה אם היה עבה או מרוסס: (יז) שנת הדרור. שנת היובל: ושבת. כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה. כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: (יט) ויביאני במבוא. דרך האמה שבזוית בית החליפו' שנכנסין בו לאויר עשרים שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל: אשר על כתף השער. שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב: הפנות צפונה. שיש להם פתחים לצד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים: בירכתים ימה. בסוף הלשכות למערב: (כ) לבלתי הוציא. כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם. ת"י לאתערבא עם עמא: (כא) מקצוע. אנגל"א בלע"ז: (כב) חצרות קטורות. שנינו במסכת מדות אין קטורו' אלא שאינן מקורות ושם מפרש מה היו משמשות: מהקצעות. בזוית מקצעות החצר: (כג) וטור סביב בהם. שורת נדבך

מצודת ציון

(יז) הדרור. כן יקרא היובל כי הוא ענין חפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): ושבת. כמו ושבה: (יח) להונותם. ענין עושק כמו ולא יונו עוד (לעיל מה): יפוצו. ענין פזור כמו נפצו נאנו (לעיל לד): (יט) במבוא. בדרך ביאה: כתף. עבר וצד: הפנות. מלשון הפנות: בירכתים. בקצה וסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כו): (כ) יאפו. מלשון אפייה: (כא) מקצועי. זויות וכן ומקצעותיו לו (לעיל מא): (כב) קטורות. ענין עשן כמו כקיטור הכבשן (בראשית יט): מהקצעות. כמו מהמקצעות ר"ל מזוויות: וטור

חתמיד: ויביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: במקצע ג' חסר בלישנא בקריאה וסי' והנה חצר במקצע ב' בפסוק. מנגד עלות הנשק המקצע דעוזא:

תולדות אהרן אשר יבשלו. מנחות נו: ארבעת מקצועי. מדות לה:

מצודת דוד

היא. כאומר הנה המתנה קיימת כי הלא נחלתו היא ותהיה לבניו אחרי מותו כי אחוזתם היא בנחלה ר"ל כי הבנים יאחזו בנחלתו א"כ מה לי בחייו מה לי אחרי מותו: (יז) והיתה לו. אל העבד הוא: ועד שנת הדרור. עד היובל יחזיק בה העבד וביובל תשוב אל הנשיא: אך נחלתו. נחלת הנשיא ראוי אך לבניו ולכן להם תהיה אחרי מות הנשיא כשלא תשאר ביד העבד: (יח) להונותם מאחוזתם. לעשוק מהם מה מאחוזת נחלתם להנחיל אותם לבניו ורק מאחוזתו ינחיל את בניו: (יט) ויביאני. המלאך הדובר בי הביאני בדרך ביאה שהיה בעבר שער הצפוני של חצר הפנימי בסוף הכותל כלפי המערב בדרך האמה הפרוצה כמ"ש ולפני הלשכות וכו' דרך אמה אחת (לעיל מב): אל הלשכות הקדש. בדרך המבוא ההיא הביאני אל צד הלשכות אל מקום הכהנים לא לצד המסיבה והצלעות אשר יקראו גם המה בשם לשכות: הפונות צפונה. אל הלשכות שבפאת צפון: והנה שם. ראיתי שם מקום מובדל וגדור בכל רוחב חלל אויר העשרים אמה שבין הלשכות בסוף החלל כלפי המערב: (כ) לבלתי הוציא וגו'. אותו המקום יהיה מיוחד לזה כדי שלא יוציאם אחר הבשול אל החצר החיצונה ר"ל אל מקום דריסת רגלי ישראל שהוא חיצונה למקום דריסת רגלי הכהנים כי אם יבשלו בעזרה במקום דריסת רגלי הכהנים בקל ישכחו להוציאם למקום דריסת רגלי ישראל ולא כן כשיבשלו במקום ההוא כי בעבור שהוציאם משם היא בפירוש דחוקם יזכור בדבר עד שלא יוציא (אף שבע"כ יוציאם משם להביאם אל הלשכה העומדת מתחת וממעל לאכלם שמה אבל הואיל ותהיה דרך העברה אין לחוש כי בזה לא יחשבו שגם העם מקודשים לאכלם): לקדש את העם. ר"ל שאם יוציאם שמה יהיה נראה שגם העם מקודשים כמוהם לאכול עמהם בקדשי הקדשים: (כא) ויוציאני. בדרך האמה הפרוצה: והנה חצר במקצוע החצר. ראיתי שבכל ארבעת מקצעות החצר היה בנין חצר קטנה אחת בכל זוית: (כב) בארבעת. ר"ל החצרות שהיו בארבעת המקצעות היו חצרות קטורות ר"ל לא היו מקורות אבל היו פתוחות ממעל למען יצא קיטור העשן מתבערת האש כן אמרו רבותינו ז"ל: ארבעים אורך. ממזרח למערב: ושלשים רוחב. מצפון לדרום: לארבעתם מהקצעות. ר"ל כן היה לארבעת החצרות אשר היו במקצעות החצר החיצונה: (כג) וטור סביב בהם. שורה

נדבך חומת אבנים בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבים מקום שפיתת קדרות ומתחת הטור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדרות מלמעלה : ומבשלות עשוי. הם החלל מתחת שפיתת הקדירות : (כד) את זבח העם. חזה ושוק של שלמים שאינן נפסלין ביציאתו חוץ לעזרת ישראל כמו החטאת והאשם : (א) וישיבני. לתוך החצר הפנימית : אל פתח הבית. והמים יורדין מתחת כתף הבית הימנית נובעין מתחת המפתן שהוא באמצע המזרח ומצדדין באלכסון לצד הימין ויוצאים מעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ לעיר במסכ' יומא שנינו אמר רבי פנחס משום רב הונא לפורתא מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן : (ב) ויוציאני. מן החצר הפנימית אל החצר החיצונ' בשער הצפון : ויסיבני. סביב חומת הפנימי בתוך החיצונה : אל שער. החיצונה הפונה קדים : מים מפכים. בויאונ"ט בלע"ז רחבים כרוחב פי הפך כך פירשו רבותינו כדלעיל : (ג) וימד אלף באמה. חוץ לחומה וכל אותן אלף אמות לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קבולי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף. אחרות והעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתנים מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במים מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים משבא למי מתנים יצא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר ורגליו ביבשה עומדין היינו דכתיב וישיבני על שפת הנחל כלומר אצל שפת הנחל ששם היה עומד : (ה) גאו. כמו גדלו : מי שחו. נואירי"ט בלע"ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעבר' ברגל שלא ישטפוהו. שחו שיוט כמו (ישעיה כ"ה) כאשר יפרש השוחה לשחות : הראית

תולדות אהרן מים מפכים. (שקלים ו) : מי אפסים. יומא עז :

לארבעתם ומבשלות עשוי מתחת הטירות סביב : כד ויאמר אלי אלה בית המבשלים אשר יבשלו־שם משרתי הבית את־זבח העם :

מז א וישבני אל־פתח הבית והנה־מים יצאים מתחת מפתן הבית קדימה כי־פני הבית קדים והמים ירדים מתחת מכתף הבית הימנית מנגב למזבח : ב ויוצאני דרך־שער צפונה ויסבני דרך חוץ אל־שער החוץ דרך הפונה קדים והנה־מים מפכים מן־הכתף הימנית : ג בצאת־האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים : ד וימד אלף ויעברני במים מים ברכים וימד אלף ויעברני מי מתנים : ה וימד אלף נחל אשר לא־אוכל לעבר כי־גאו המים מי שחו נחל אשר

לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא סחור סחור : כד ואמר לי דין אתר מתקן לבשלא דיבשלון תמן משמשי ביתא ית נכסת קודשיא דעמא : א ואתיבני לתרע ביתא והא מיא נפקין מתחות סקופת ביתא למדינחא ארי אפי ביתא למדינחא ומיא נחתין מלרע מעבר סקופת ביתא לימינא מדרום למדבחא : ב ואפקני באורח תרע צפונא ואסחרני באורח די לברא לתרעא בראה אורח תרעא דפתיח למדינחא והא מיא נפקין מן עברא דימינא : ג במפק גברא ממדינחא וחוט דמשחתא בידיה ומשח אלף אמין באמתא ואעברני במיא מי קרסולין : ד ומשח אלפא ואעבירני במיא מי רכובין ומשח אלפא ואעבירני מי חרצין : ה ומשח אלפא נחלא דלא יכילית למעבר ארי תקיפו מיא מי סחוא נחלא דלא אפשר לאתעברא :

ויאמר אלי ז' בטעם בספרא וסי' עמוד על רגלך. לך בא אל בית ישראל. את כל דברי אשר אדבר אליך קח. בא וראה את התועבות · עוד תשוב תראה תועבות. האנשים החשבים. אלה בית המבשלים : הפונה ד' מ"ל וסי' וישלח תבנית יד. ותשא אותי רוח ותבא אותי. ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני . ואת אמציה מלך

האור וזהו שאמר ומבשלות עשוי מתחת הטירות המקום להסיק בו האור והקדרות על נקבי הכותל שעשוין כמין קירות ותרגם יונתן ונדבכין עבידין לבון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא : ומבשלות. הם ר"ל מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות הסיר : (כד) ויאמר אלי אלה בית המבשלים. כמו בני המבשלים ובא על דרך כלל וכן לא הסב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קדש המה כמו בניתי רוצה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו בהם ויהיה המבשלים פועלים רוצה לומר האנשים המבשלים או יהיה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא : את זבח העם. זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים והאחר הבשר לבעלים לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכיל' קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלים כי הם נאכלים בכל העיר וגם ישראל היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו : (א) וישיבני אל פתח הבית. אל פתח ההיכל מתחת מכתף הבית הימנית מתחילה ראה אותם יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואח"כ היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאמר בשער מבפנים או מבחוץ ואפשר כי מתחת מפתן המפתן הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדים מדרום המזבח לחוץ לעזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רבותינו ז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר ר' פנחס משום רבי הונא לפורתא מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב וכיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן היינו דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכים מפכפכין ועולין כמו פי הפך ועתידין להיות יוצאין מתחת יד מפתן הבית מכאן ואילך וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים וימד אלף ויעבירני מים ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים כיון שהגיע אל פתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה : (ב) ויוציאני דרך שער צפונה ויסיבני דרך חוץ. הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ לחצר הבית : אל שער החוץ דרך הפונה קדים. והוציאני מחצר הבית דרך שער המזרחי של חצר הבית : והנה מים מפכים מן הכתף הימנית. והמים ההם היו יוצאים מכתף הדרומי של חצר הבית ומפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן ת"י ונפקין : (ג) בצאת האיש. האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת : וקו בידו. הוא פתיל פשתים כמו שזכר בראש המראה : וימד אלף באמה. מדד באותו קנה שהיה קנה המדה כמו שפי' ומדד ממקום שהיו עוברים המים האלה ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות"י מי קרסולין וכן פרז"ל שהיה אדם נכנס בהם עד קרסוליו והם יסודות הרגל שקורין קביליי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף. מדד אלף אחרים והמים גאו עד שהגיעו לברכים וזהו שאמר מים ברכים ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד מתנים וזהו שאמר ויעבירני מי מתנים : מים ברכים. בא הסמיכות עם נ"ס הרבים כמו אמרים אמת סיגים כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול : (ה) וימד אלף נחל. ועוד מדד פעם רביעית אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ברגל : כי גאו המים מי שחו. עד שהיו מי שחייה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם נגזר ממנו כאשר יפרש השוחה לשחות

מצודת דוד

טורים של אבנים רחבות בולטה מחומת הכותל מסביב סמוך אל הקרקע ובה נקבים נקבים ובהם יעמידו הקדרות לבשל בהם בשר קדשים : סביב לארבעתם. כן היה מסביב לארבעת החצרות : ומבשלות עשוי. ר"ל מקומות עשויות לבשל ולהבעיר האש היו מתחת הטורות ההן בחלל שביניהן אל הקרקע והקדרות יעמדו ממעל בנקבי הטורות וכן יהיה דרך הבשול : (כד) ויאמר אלי. המלאך הדובר בי אמר אלי החצרות האלה הם בית המבשלים ולתוספת ביאור אמר אשר יבשלו שם וכו' : את זבח העם. ר"ל זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם והכהנים משרתי הבית יהיו מבשלים באלה המקומות חלקם מן השלמים והוא החזה והשוק כי חצר החיצונה הוא מקום כשר לאכילת קדשים קלים : מז (א) הבית. הוא ההיכל ובית קה"ק : והנה מים וגו'. הראוהו שלעתיד יפתח שם בנס מקור מים : קדימה. יהיו נמשכין והולכי' אל המזרח : כי פני. כי פתח הבית הוא במזרח ולא"כ כשהמי' נמשכין מתחת המפתן כלפי החוץ נמשכין הם אל המזרח : והמים יורדים מתחת. המים ירדו מתחת לארץ ומשם באו מכתף הבית הימנית ר"ל בעבר השער כלפי הדרום ומשם הלכו מדרום מזבח העולה ומשם יצאו לחוץ דרך שער המזרחי כמפורש למטה : (ב) דרך שער צפונה. של ע"א : ויסבני. סיבב אותי מבחוץ אצל חומת העזרה ההיא וסביב הלשכות העומדת מחוץ לה והוליכני אל שער החוץ הוא השער שהיה מנגד השער הבא לגבו ולפנים ממנו היה עוד שער כמ"ש למעלה : דרך הפונה קדים. אל השער המזרחי : והנה מים מפכים. ראיתי והנה מים נמשכין כמלא פי הפך מן עבר השער שכלפי הדרום : (ג) בצאת האיש. כאשר יצא המלאך הדובר בי ללכת חוץ למקדש והיה בידו קו המדה אז מדד המים אלף אמה אורך ואח"ז העביר אותי בתוך המים והיו מי אפסים ר"ל רק כדי פסת הרגל ולא יותר : (ד) וימד אלף. ומשם מדד עוד אלף אמה והעביר אותי בתוך המים והיו מים ברכים ר"ל כדי עד הברכים : מי מתנים. היו מי מתנים ר"ל כדי עד המתנים : (ה) וימד אלף. ומשם מדד עוד אלף אמה והיה נחל עמוק אשר

מצודת ציון

(כג) וטור. ענין שורה וכן שלשה טורי גזית (מ"א ו) : (א) מפתן. איסקופה כמו דורכים על המפתן (ש"א ה) : פני הבית. כן נקרא פתח הבית : (ב) מפכים. מל' פך והוא שם כלי מה כמו פך השמן (שם י) : (ג) וקו. הוא חבל המדה : אפסים. מל' פס והאל"ף נוספת והוא כף הרגל וכאשר יקרא כף היד בלשון פס כמ"ש ומלכא חזי פס ידא (דניאל ה) : (ד) ברכים. הם הכרעים : מתנים. הם החלצים : (ה) גאו. ענין גודל וכן שיגאה גומא (איוב ח) : שחו. ענין

רדק

לשחות: (ו) ויאמר אלי הראית בן אדם. כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הנה בו רוצה לומר כן תהיה טובת ישראל הולכת וגדלה: ויוליכני וישיבני על שפת הנחל. הוליכני והוציאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני ממנו אל המים: (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד. מה שלא היה בו מתחלה כשהכהו מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל: (ח) ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה. הגלילה הם מחוז כמו גלילת פלשת והדומים לו הקדמונה פי' מזרחית: הערבה. כתרגומו מישרא: ובאו הימה אל הימה המוצאים. כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ומשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים מזרחי ואחד ילך לים מערבי והוא שאמר בנבואת זכריה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון וכן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו לים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי יהיו מוצאים כמו כן והרז"ל להיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהם המלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה ים אוקיינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם: ונרפאו המים. מן מליחתן ונרפאו האל"ף נחה: (ט) והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה. יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שיכנס כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כי יש ים שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזה זכרו חכמי המחקר כי בים פלשתים לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחתם וכן ים סדום ואפשר כי לפני הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן תהיה בהם דגה רבה מאוד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו נאמר יחיה כי מצאנו נפש לשון זכר כל נפש שבעה אחד נפש: (י) והיה יעמדו עליו דוגים. כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו צדי הדג שתהיה בו דגה רבה ויונתן תרגם ויהא אתר למיקם עלה צידין: מעין גדי ועד עין עגלים. זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים שישטחו שם הציידים רשתותיהם: למינה תהיה דגתם. הה"א רפה ודינה במפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכנוי מ"ם דגתם אל הנחלים: (יא) בצאתו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכתיב באל"ף במקום וי"ו ופירושו מקומות הביצה: וגבאיו. מן לחשוף מים מגבא והיא חפיר' שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים הזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו: למלח נתנו. יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי לבשים התבשילים ולמלוח כל דבר שיצטרך וי"ת למלח נתנו למחפורין דמלח יהון: (יב) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה. כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם: לא יבול עליו. לא ביבוש סתמו ולא בימות הגשמים: ולא יתום פריו לחדשיו יבכר. ולא יכלה

רשי

(ו) הראית בן אדם. כמה מתגבר הנחל הזה: (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל וגו'. בתוך שהוליכני והשיבני למחו על שפת הנחל עץ רב[מאוד מזה ומזה. עץ אארבי"ץ בלע"ז: (ח) אל הגלילה. לאמרק"א בלע"ז: הקדמונה. המזרחית שנו רבותינו בתוספתא של סוכה להיכן יוצאין לימה של טבריא ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם המלוחים ולמתקן: וירדו על הערבה. זו ימה של טבריא: ובאו הימה. זו ימה של סדום: אל הימה המוצאים. זו ימה של אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם: ונרפאו המים. ממליחתן ומדרש אגדה למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו: (ט) אל כל אשר יבוא שם נחלים. הנחל הזה המתחלק לכמה נחלים ממתק את המים שמתערב בתוכם ודגתם הנשרצ' בה חיים ומתוקים: (י) והיה עמדו עליו דוגים וגו' לחרמי'. למכמורת: למינה תהיה דגת'. לא מפיק ה"א ופירושו למינים הרבה תהי' דגתם למינה לשון רוב מינים כמו (שמות ז) והדג' אשר ביאור (ישעיה כא) כל אנחתה השבתי: (יא) בצאתיו. של ים כמו (איוב ח) היגאה גומא בלא בצה וגו' מרש"ק בלע"ז: וגבאיו. כמו (מלכים ב ג) עשה הנחל הזה גבים גבים. הבצים הם הנבעים שסביבותיו והגבים הם נקעים שהמים נאספים בהם: ולא ירפאו. להפך למתיקה למה כי למלח נתנו: ולא ירפאו. הוי"ו הוא טפלה ויתירה: (יב) לחדשיו יבכר. מדי חדש בחדש יבשל פירותיו: לתרופה. פירשו רבותינו ז"ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו ל' רפואה כמו (ירמיה י) וירכאו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם: גה

מקרא

לא־יעבר: ו ויאמר אלי הראית ג'
בן־אדם ויולכני וישבני על־שפת ג' כ"כ
הנחל: ז בשובני והנה אל־שפת ב' חס'
הנחל עץ רב מאד מזה ומזה: ג'
ח ויאמר אלי המים האלה יוצאים ד' מ"ל
אל־הגלילה הקדמונה וירדו על־ ג' ו'
הערבה ובאו הימה אל־הימה
המוצאים ונרפאו המים: ג'
ט והיה כל־נפש חיה | אשר־ישרץ
אל כל־אשר יבוא שם נחלים יחיה ג' י"ח
והיה הדגה רבה מאד כי באו ס'
שמה המים האלה וירפאו וחי כל ג'
אשר־יבוא שמה הנחל: י והיה
יעמדו עליו דוגים מעין גדי ועד־ עמדו ק'
עין עגלים משטוח לחרמים יהיו
למינה תהיה דגתם כדגת הים ג' לא מפיק
הגדול רבה מאד: יא בצאתו וגבאיו ב' תיו ק'
ולא ירפאו למלח נתנו: יב ועל־
הנחל יעלה על־שפתו מזה | ומזה | ב'
כל־עץ־מאכל לא־יבול עלהו ולא־ ג'
יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו ג'
מן־המקדש המה יוצאים והיו פריו והיה ק'

תרגום

ו ואמר לי החזיתא בר אדם
ואובלני ואתיבני על כיף
נחלא: ז במיתבי והא על כיף
נחלא אילן סגי לחדא מכא
ומכא: ח ואמר לי מיא
האלין נפקין בגליליא מדינחא
ונחתין במישרא ועלין בימא
לימא רבא מתפקין ומתסן
מיא: ט ויהי כל נפשא חיתא
די ריחשא לכל אתר די עלון
לתמן מי נחלא יחון ויהון
נוניא סגי לחדא ארי עלין
לתמן מיא האלין ומתסן
ומתקימין לכל אתר די יעלון
לתמן מי נחלא: י ויהי אתר
למיקם עלוהי צידין מעין גדי
ועד עין עגלים משטח לצידין
יהון למינהון יהון נוניהון כנוני
ימא רבא סגי לחדא: יא בצוהי
ופצידוהי לא יתסון למחפורין
דמלח יהון: יב ועל נחלא
יסק אילן על כיפיה מכא ומכא
כל אילן דמיכל לא יתרון
טרפוהי ולא יפסוק אביה ירח
בירח יהי עביד פירין ארי
מוהי מן מקדשא אינון נפקין
ויהון אביה למיכל וטרפוהי

מסורה

יהודה דדברי הימים: ויוליכני ג' כתיב כן וסי' דרך הדרום • אל השער שער אשר פנה. ויוליכני וישבני על שפת הנחל: יוצאים ד' מ"ל וסי' נמסר בריש ספרא דא סי' י"ד: רבה מאד ה' דסמיכי בקריאה וסי' הבשר עודנו בין שניהם. והיה כל נפש חיה אשר ישרץ. והיה יעמדו עליו דוגים. נחשת רבה דד"ה, ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב: עלהו ב' וסי' לא יבול עלהו. והיה עלהו רענן:

תולדות אהרן על שפתו. סנהדרין ק: לחדשיו יבכר. (תענית סד):

מצודת ציון

ענין שטיה במים מ..על כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כה): (ח) הגלילה. מחוז וכן גלילות פלשת (יואל ד): הערבה • ת"י במישרא: ונרפאו. מל' רפואה ר"ל ימתקו: (ט) חיה. ר"ל שיש בה חיות והאר לתוספת ביאור: ישרץ. ענין ההולדה עם הרבוי וכן פרו וישרצו (שמות א): (י) דוגים. ר"ל ציידי דגים: משטוח. ענין פריסה: לחרמים. לרשתות וכן משטח חרמים תהיה (לעיל כו): למינה. מל' מין: (יא) בצאתיו. כן יקרא כניסת המים במקום הטיט בלא וכן היגאה גומא בלא בצה (איוב ח): וגבאיו. ענין חפירה ובור כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל): ולא ירפאו. הוא' יתירה וטפלה: (יב) יבול. ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א'): יתום. ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז): יבכר. כן יקרא בשול הפירות כמו בכורי

מצודת דוד

אשר לא יכולתי לעבור בה: כי גאו המים. כי המים גדלו להיות מי שחו לשחות בהם ממעל והיה נחל אשר אין לעבור בו בהליך הרגל: (ו) הראית. הב"א השאלה שאמר לו הראה אתה נותן לבך לראות איך הנחל מתגבר והולך: ויוליכני. את"ו הוליך אותי להלן מן הנחל וחזר והשיב אותי סמוך לשפת הנחל: (ז) בשובני. בעת שהשיב אותי לשפת הנחל ראיתי והנה גדל שם אילני עץ הרבה מאד מזה ומזה לשפת הנחל: (ח) אל הגלילה הקדמונה. אל המחוז המזרחי ומשם ירדו על הערבה ר"ל לימה של טבריא שהיא בערבה: ובאו הימה. זה ימה של סדום: אל הימה המוצאים. גם יבואו המים אל ים אוקיינוס שהוא יוצא מן הים להקיף את העולם כן אמרו רז"ל ויתכן שילכו שמה דרך ים המזרחי וימה של סדום הוא הים המזרחי וכמ"ש במקום אחר על הנחל הזה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון (זכריה יד): ונרפאו המים. ר"ל ימתקו ממליחתן: (ט) והיה כל נפש חיה וגו'. ואז יהיה כל נפש חיה אשר המים משריצים בכל מקום אשר יבוא שם הנחלים האלו יחיה ויתקיים כל השרצה כי לשעבר לא היה מתקיים השרצה בעבור מליחת המים אבל כשירפאו וימתקו ממליחתן אז יתקיימו: והיה הדגה רבה מאד. ואז יהיה הרבה דגים כי יגדלו בכל המימות שנתרפאו: כי באו שמה. אל הימים הנזכרים באו המים האלה היוצאים מן המקדש ולכן ירפאו המים וכל ההשרצה יתקיים חי ויפרו וירבו: כל אשר וכו'. בכל מקום שיבא שמה הנחל כזה יהיה כן אחד לא נעדר: (י) והיה עמדו עליו. והיה הנחל מקום מוכן יעמדו עליו ציידי דגים ומעין גדי ועד וכו' יהיו מקומות מוכנות לפרוש שם הרשתות של ציידי הדגים לנגנם מול השמש: למינה תהיה דגתם. ר"ל לכל מין הדגה תהיה דגתם של הנחלים כי יהיה שם כל מין דגים ויהיו במספר מרובה מאד כמספר דגת הים הגדול: (יא) בצאתיו וגבאיו. אסיפת המים שממעל הטיט בלה הסמוך אל הים וכן המים המתכנסין בבורות סמוך לים לא ירפאו ממליחתן כי למלח יהיו נתונים לבשים התבשילים ולמלוח כל דבר שיצטרך: (יב) כל עץ מאכל. ר"ל הגדל פירות

לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃ יג כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה גֵּה גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ
אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים׃ יד וּנְחַלְתֶּם
אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם וְנָפְלָה
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה׃ טו וְזֶה
גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיָּם
הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה׃
טז חֲמָת ׀ בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין־
גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חָצֵר
הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן׃
יז וְהָיָה גְבוּל מִן־הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן
גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וְצָפוֹן ׀ צָפוֹנָה וּגְבוּל
חֲמָת וְאֵת פְּאַת צָפוֹן׃ יח וּפְאַת
קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין־דַּמֶּשֶׂק
וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי

(Masorah marginal notes: ב׳ / ל׳ כסי׳ ה׳ / ו׳ בליש׳ / ל׳ / ב׳ / ב׳ מס׳ בסיפ׳ / כ״ג ר״פ / ג׳ / ל׳ / ל׳ ומ״ל. ל׳ / ל׳ בסי׳. ה׳ / ל׳ ומ״ל / ב׳ / ב׳ בסיפ׳)

תרגום

לְאַסוּתָא׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דֵּין תְּחוּמָא דְתַחְסְנוּן יַת אַרְעָא לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף יִתְקַבֵּל תְּרֵין חוּלָקִין׃ יד וְתַחְסְנוּן יָתַהּ גְּבַר כַּאֲחוּהִי דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתְנַהּ לַאֲבָהָתְכוֹן וְתִתְפְּלִיג אַרְעָא הָדָא לְכוֹן בְּאַחְסָנָא׃ טו וְדֵין תְּחוּם אַרְעָא לְרוּחַ צִפּוּנָא מִן יַמָּא רַבָּא אוֹרַח חֶתְלוֹן לְמֵעֲלָנָא דִּצְדָד׃ טז חֲמָת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם דִּי בֵּין תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וּבֵין תְּחוּם חֲמָת בְּרֵכַת עִגְּבָאֵי דִּי עַל תְּחוּם חַוְרָן׃ יז וִיהֵי תְּחוּמָא מִן יַמָּא חֲצַר עֵינוֹן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וְצִפּוּנָא צִפּוּנָא וּתְחוּם חֲמָת וְיַת רוּחַ צִפּוּנָא׃ יח וְרוּחַ מַדִּינְחָא מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין גִּלְעָד וּמִבֵּין אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל יַרְדְּנָא מִתְּחוּמָא דִּי עַל יַמָּא מַדִּינְחָא

ועלהו ב׳ וסי׳ והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ועלהו לא יבול: לשני עשר ו׳ בלישנא וסי׳ גמ׳ בסדר תצוה: וזה כ״ג ר״פ בקרי׳ וסימ׳ וזה אשר תעשה אתה. וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם. וזה אשר תעשה על המזבח. וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות. וזה מעשה המנורה מקשה זהב. וזה אשר לא תאכלו מהם את. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל. וזה יהיה לכם גבול צפון דמסעי. וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם. וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה. וזה הדבר אשר מל יהושע. וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים. וזה לך האות דשמואל דעלי. וזה מעשה המנורה. וזה דבר המס. אשר הרים יד. אכול השנה ספיח דמלכים. וחברו דישעיה. וזה לך האות מאת ה׳ דישעיהו.

ועלהו לתרופה. מנחות לא:

רש״י

(יג) גה גבול. ת״י דין תחומא כמו זה גבול וכן (לעיל כה) ונתתיך לבג לגוים כמו לבז לגוים ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלים. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: (יד) איש כאחיו. לא כהראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינוס למערב כמו שמפורש בענין ואין שני שבטים ברצועה אחת: (טו) וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול למערב: הדרך חתלון. בא לו לצד מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברים כל העיירות הללו במצר צפון: (טז) חצר התיכון. ת״י בריכת עגבאי: אשר אל גבול חורן. גבול דמשק במזרח סמיך למקצוע: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינון. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינון: גבול דמשק. שהוא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפורש בגבולין שכתב מרע״ה (מדבר ל״ד) והיו תוצאותיו חצר עינן וגו׳ והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו׳ גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אצל חצר עינן כמו שאמור למעלה: חצר עינן וגבול דמשק. וגבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר (שם) זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת ומשם לצדדה: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתורה וגבול חמת שאף הוא במצר הצפון כמו שנאמר (שם) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבוא חמת והיו תוצאות הגבול צדדה היא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון: (יח) ומבין הגלעד ומבין א״י. מצד מזרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין המאוצרים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו. הירדן הוא מצר מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית

רד״ק

יכלה פרי האילן כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת: כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. מימי זה הנחל יוצאים מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העלים אשר על שפתו השותים ממנו לא יתום פריו ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל. כתיב יהיה וטעמו על פריו ועל עליו וקרי והיה שטעמו על פריו. ואמר אחר כך ועליהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירוש תרופה שזכר מן עמודי שמים ירופפו כלו׳ יהיה עלהו לרפאת כל שבר שיגיעהו עלי העלים האלה על כל שבר וירפא ויונתן תרגם ותרפוהי לאסותא ורז״ל דרשו לתרופה נוטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: (יג) כה אמר ה׳ גה גבול. גה כמו זה וכן ת״י דין תחומה והגימ״ל זי״ן באלפא ביתא דאטב״ח וכמוהו לבג לבז: יוסף חבלים. שבט יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תירגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: (יד) ונחלתם אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשונים בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ונאמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: (טו) וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען והדומים לו: (טז) חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת תגבול בה ואין זה חמת הכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק תהיה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תרגם בריכת עגבאי: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינון. הוא חצר עינן הנזכר בתורה והנזכר למטה אלא שאותם בקמץ וזה בחולם ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א״י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויהיה הגבול לצפון א״י לצפון העולם כמו שהולך עם גבול חמת וזהו וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג׳ הרוחות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולים וכן כולם זולתי האחרונה שהיא זאת: (יח) ופאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א״י הגלעד לא היה מתחלה בכלל א״י אע״פ שהיה לישראל כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח.

מצודת דוד

פירות הראויים לאכילה: לא יבול וגו׳. לא יכמשו העלין ולא יכלו הפרי כי כשיתלשו הפירות שנתבשלו מיד יגדלו תמורתן חדשים וז״ש לחדשיו יבכר ר״ל בכל חדש יבשל פירות חדשים: כי מימיו. כי המים המשקים את כ״א מהם יוצאים המה מן המקדש ולכך יהיה בהם הפלא הזה: והיה פריו. פרי כ״א יהיה ערב וטוב למאכל והעלין יהיו מסוגלים לרפאות בהם כל חלי ומכה: (יג) גה גבול. ר״ל זה גבול מן הארץ אשר תנחילו לשני עשר וכו׳ והוא האמור במקראות שלאחריו: יוסף חבלים. בזה יפרש אמריו אף הם י״ב שבטים אם שבט לוי לא ינחלו נחלה כמ״ש למעלה ואמר הנה יוסף יקח שני חלקים א׳ למנשה וא׳ לאפרים: (יד) איש כאחיו. שבט אחד כחבירו לא כחלוקה הראשונה שבימי יהושע שלקחו איש לפי פקודיו: אשר נשאתי את ידי. להרימה למעלה דרך שבועה לתת את הארץ ההיא לאבותיכם וכאומר לא יתלוננו כשיגרע נחלת שבט מהשבטים ממה שנחלו בראשונה כי הנה לא נשבעתי לתת את הארץ לאותם שנחלוה בראשונה אבל נשבעתי לתת לאבותיכם ולכל השבטים יש יחס אחד עם האבות זה כזה והארץ הזאת נפלה לכם בנחלה לרשת מן האבות ויד כולם שוה בה: (טו) וזה גבול הארץ. לא חשב כאן כ״א גבולי מצרי א״י לבד ולא של עבר הירדן וכמו שנזכר בתורה: לפאת צפונה. הגבול מפאת צפון ממערב כלפי המזרח הוא מן הים הגדול אל הדרך ההולך לחתלון ומשם הולך הגבול לבוא צדדה: (טז) חמת. ר״ל משם תלך הגבול לחמת (ולא זו היא חמת המוזכר בתורה אבל היא אחר׳ גדולה מאד כמ״ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו) ולעתיד תהיה גם היא בגבול א״י כמ״ש וגם חמת תגבל בה (זכריה ט): ברותה סברים. ר״ל משם תלך הגבול לברותה ומשם לסברים: אשר בין וגו׳. חוזר הוא על ברותה וסברים שעמדו בין גבול דמשק שעמדה כלפי המזרח ובין גבול חמת שעמדה כלפי המערב: חצר התיכון. ר״ל מדמשק אשר גם היא תחשב לעתיד מא״י וכמ״ש ודמשק מנוחתו (שם) הנה משם תלך הגבול אל חצר התיכון אשר עמדה אצל גבול חורן לדרומה וחורן יהיה לה מצפונה ולא תהיה מגבול א״י וכאשר היא בצורה: (יז) והיה גבול. עכשיו אמר דרך כלל שגבול הצפוני יהיה מן הים עד חצר עינון המוזכר בתורה והוא סוף גבול צפוני ועמדה אצל גבול דמשק כלפי הדרום ונמשכת למזרח להלן מחצר התיכון: וצפון צפונה. ר״ל ושאר ערי גבול הצפון הם ערי הצפוני המוזכרים בתורה: וגבול חמת. ר״ל ועוד גם חמת תהיה מן הגבול וה״ה שאר המקומות הנזכרים למעלה וכאומר הנה בשום מקום לא תקטן א״י מכמות שהיתה כי גם לעתיד יהיו כל ערי הגדול האמור בתורה ויתרחב עוד יותר כי גם חמת והדומים יהיו בתוך הגבול: ואת פאת צפון. ר״ל והרי לך את גבול פאת צפון: (יח) ופאת קדים. הגבול מפאת קדים יהיה מבין חורן שעמדה חוץ לגבול בצפונה ונתעקמה אל המזרח אל מול הירדן ומבין דמשק שעמדה בגבול א״י בצפונה ונתעקמה גם היא אל המזרח אל מול חורן כאשר היא בצורה: ובין הגלעד

מצודת ציון

בכורי ענבים (במדבר יג): לתרופה. מל׳ רפואה: (יג) גה. כמו זה והגימ״ל הוא במקום הזי״ן באטב״ח וכן לבג לגוים (לעיל כה) ור״ל לבז לגוים: חבלים. חלקים על כי הדרך לחלק נחלה במדידת החבל וכן והיה חבל לשארית וגו׳ (צפניה ב): (יד) ונפלה. זה הלשון יאמר על הירושה וכן למטה והיה תפילו ובדרז״ל ביום אתה מפיל נחלות (ב״ב קי״ג): (יח) על הים. עד הים וכן וירכתו על

רד"ק

המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחי': תמודו. אמר כנגד ישראל כמו שאמר ותלקחם את הארץ: (יט) ופאת נגב. תמר. תרגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים: נחלה אל הים הגדול. הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה: נחלה. כמו נחל וה"א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלת מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על נפשינו וי"ת אחסנתא: (כ) ופאת ים הים הגדול. מגבול הים הגדול הוא גבול מערבי ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול: נכח. כמו נגד וכן נכחו תחנו והוא משקל אחד: זאת פאת ים. זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לא"י: (כא) וחלקתם. מבואר הוא: (כב) והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים. בא עם ה"א הידיעה כמשפט שלא כמנהג ברוב ופירושו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולותי' לכם ולגרים אשר הולידו בנים בתוככם בגלות: (כג) והיה בשבט אשר גר הגר אתו. כי לעתיד בצאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יצא אליהו ויייחס כל איש אל שבטו: (א) ואלה שמות השבטים. פירוש אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה לפונה ואמר כי לצד צפון של ארץ ישראל בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן וזהו שאמר אחר כן והיו לו פאת קדים הים פירוש והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים זוכר אותם באורך ממזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות הזוכר אבל לא שם מדה לרוחב החלקים אלא לחלק התרומה ולחלק הנשיא שם אורך ורחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד החלקים כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז"ל ס' בדד ינחנו אמר הקב"ה לישראל אני עתיד להושיב אתכם נוחלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד: (ב) ועל גבול דן

רש"י

מזרחית תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומית: ואת פאת קדימה. כלומר והרי לך פאת קדים: (יט) מתמר. מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת"י: עד מי מריבת קדש. היא מדבר צין: נחלה אל הים הגדול. ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ומונה והולך עד עצמון נחל מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחלה ומצאתי מתורג' אחסנא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומר שיבוש הוא ולא תירגם יונתן כן כי אם קוראים טועים: (כ) ופאת ים. ומצר מערבי: הים הגדול מגבול עד נוכח לבוא חמת. ממקצוע דרומית האמור למעל' והוא נחל מצרים: עד נוכח לבוא חמת. עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת מצאתי: (כג) גר הגר אתו. שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט: (א) ואלה שמות השבטים. סדר חלקים שיחלקוה ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מצר צפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח שהיא עד גבול דמשק (שבמקצוע מערב צפון. סא"א): והיו לו פאת קדים הים. כלומר מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובברייתא דספרי בפרשת האזינו מה ת"ל יהודה א' דן א' אשר א' מלמד שעתידין ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב כ"ה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהיא כאחד מן החלקי' הללו כמו שמפורש בענין מצאתי שכך כתוב ואורך כאח' החלקים. והוא רחב עשרים חמש אלף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים כ"ה אלף קנים ק"ן אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אצל עשר סוכות שמירושלים ועד צוק הרי ק"נ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט (בסילוק דיום שני של סוכות) כי אקח מועד לעת חלוק ארצותי' בשורת הכרם לחוצותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס לפאותיה ברחב שבעים וחמשה מיל חריצותיה (וי"ג שבעים וחמשה מיל לי"ג רצועות בין רצועות השבטים ורצועות הקודש יעלו לט' מאות וע"ה מילין ולמנין ת' פרסה של א"י עולין המילין לשש עשר' מאות לשכום הקלירי שאמר ארבעת מילין היא פרסה ושמא מילין של חשבון הרצועות גדולים הם אין נכנסין ארבע' מהם בפרסה ואכן בא למנות שני מילין למחצית (ומחצה) בפרסה יעלו כד' מאות פרסה לאלף מילין וחשבון מילין של רצועה אין עולין אלא ט' מאו' וע"ה מילין עדיין חסר המניין כ"ה מילין לא כיון מניין מילין הרצועות של פ"ט למנין ד' מאות פרס' ומניין למד רבי אליעזר אורך השורות עד ים אוקיינוס שהוא בסוף עולם ומקרא מעיד תחום מערב עד ים הגדול שלפניו מים אוקיינוס הרבה): (ב) ועל גבול דן. ואצל גבול דן בדרומו: תהיה

יחזקאל מז–מח

תָּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה:
יט וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד־מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחֲלָה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל וְאֵת פְּאַת־תֵּימָנָה נֶגְבָּה:
כ וּפְאַת־יָם הַיָּם הַגָּדוֹל מִגְּבוּל עַד־נֹכַח לְבוֹא חֲמָת זֹאת פְּאַת־יָם:
כא וְחִלַּקְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:
כב וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ בְּנַחֲלָה לָכֶם וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר־הוֹלִדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:
כג וְהָיָה בַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

מח א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד:
ב וְעַל ׀ גְּבוּל

תרגום

תְּמַשְׁחוּן וְיַת רוּחַ קִדוּמָא:
יט וְרוּחַ עִבַר דָּרוֹמָא מִירִיחוֹ עַד מֵי מַצּוּת רְקַם אַחֲסָנָא לְיַמָּא רַבָּא וְיַת רוּחַ דָּרוֹמָא דְּדָרוֹמָא:
כ וְרוּחַ מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא מִתְּחוּמָא עַד מְקָבֵיל מֵעֲלָנָא דַּחֲמָת דָּא רוּחַ מַעַרְבָא:
כא וּתְפַלְּגוּן יַת אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:
כב וִיהֵי דְּתִתְפַּלְגוּן יָתַהּ בְּאַחֲסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא דִּי יִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ בְּנִין בֵּינֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן כְּיַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן בְּאַחֲסָנָא בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:
כג וִיהֵי שִׁבְטָא דִּי יִתְגַּיַּר גִּיּוֹרָא בְּגַוֵּיהּ תַּמָּן תִּתְּנוּן אַחֲסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים:
א וְאִלֵּין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסְיָפֵי צִפּוּנָא עַל תְּחוּם אֹרַח חֶתְלוֹן מֵעֲלָנָא דַּחֲמָת חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק צִפּוּנָא עַל תְּחוּם חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא מַעַרְבָא דָּן חַד:
ב וְעַל תְּחוּם

וזה גבול הארץ. וזה ימות בנפש מרה. וזה פתשגן הנשתון: אל יד ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה. ואלה שמות השבטים ב' בפסוק. הנה כעיני עבדים אל יד ארוניהם ב' בפסוק. וכל אסתר דכוו' אל יד במ"א על וסי' ונתן הלבוש והסוס. סי' מן ואלה שמות השבטים עד סוף סיפר' כולהון קדימה במ"ה קדים וסימ' ועל גבול דן. אפרים. ראובן. יהודה. ואלה מדותיה. וז' קדימה בשאר קריאה וסימ' ותשא אתי רוח. ויבוא אל שער. ולנשיא מזה ומזה ב' בו. וישיבני אל

מצודת ציון

על צידון (בראשית מט): תמודו. מל' מדידה: (יט) נגב תימנה. כפל המלה בשמות נרדפות כמו אדמת עפר (דניאל י"ב): (כ) נוכח. נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כ"ה): (כב) כאזרח. כן יקרא ישראל גמור כמו האזרח והגר הגר (ויקרא טז): (א) אל יד. אצל מקום כמו יד אבשלום (ש"ב יח): (ב) ועל גבול. סמוך לגבול כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב): ולאלם

מצודת דוד

הגלעד. שעמדה במזרח א"י מחוץ לגבול כי היא בעבר הירדן המזרחי: ומבין ארץ ישראל. הוא עבר הירדן המערבי שהמה א"י בעלם מאז נחלו אותה: הירדן מגבול. ר"ל הירדן יהיה לגבול בין חורן והגלעד שמזה ובין דמשק וא"י שמזה כי הוא המפסיק ביניהם: על הים וגו'. גבול המזרחי תמודו עד כלות הים הקדמוני הוא ים המלח שעומד במקצוע דרומית מזרחית של א"י: ואת פאת קדימה. ר"ל והרי לך את גבול פאת קדים: (יט) ופאת נגב. הגבול מפאת נגב יהיה מתמר ויתכן שזהו חצצון תמר הוא מ"ש והנם בחצצון תמר היא עין גדי (דה"ב ב) ועין גדי הוא מוזכר ביהושע בערי יהודה שהיה נחלתו בפאת הדרומי כי אין זה מקום יריחו עיר התמרי' כי היא עמדה רחוק' מן הגבול מאד וכאשר נראה בצורה חלוקת א"י בימי יהושע: עד מי וגו'. מתמר הלך הגבול עד מי מריבת קדש הוא מדבר צין כמו שנאמר במי מריבת קדש מדבר צין (דברים לב): נחלה. ר"ל ומשם הולך הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול: ואת וגו'. והרי לך את גבול פאת נגב: (כ) ופאת ים. הגבול מפאת ים יהיה הים הגדול מן הגבול ויחשב כא"י עד נכח. עד מול המקום שבאים דרך בו אל חמת המוזכר בתורה והוא הר ההר ובמ"ש מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת (במדבר לד): זאת פאת ים. זאת הגבול מפאת ים: (כא) וחלקתם. תחלקו אותם לחלקים שוים למספר שבטי ישראל: (כב) והיה תפילו. זה יהיה לכם אשר תפילו אותה וכו' ר"ל את זה תירשו בנחלה לכם וכו': אשר הולידו בנים. אחר שנתגיירו: והיו לכם. יהיו נחשבים לכם כישראל גמור מימות אבותיו: אתכם יפלו. עמכם יירשו בנחלה: (כג) שם. בחלק השבט ההוא תתנו לו נחלה: מח (א) ואלה שמות השבטים. אשר יחלק להם נחלת א"י: מקצה צפונה. מסוף הצפון אצל מקום דרך ההולך לחתלון משם בא הגבול לחמת ומשם עד חצר עינן העומדת אצל גבול דמשק כלפי הדרום: צפונה. כל מיצר הצפון אצל מקום חמת וה"ה שאר המקומות אשר יכנסו בגבול א"י: והיו לו. הגבולים ההם יהיו אל השבט מפאת קדים עד פאת הים כי

(ח) תהיה התרומה וגו' . וא"ת היאך יתכן שתהא ירושלים במקומה והלא היתה ירושלים במילר לפוני של יהודה שנפל דרומה של ארץ כנען וכאן הוא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל החלקים שוין וחלוק' יהושע היה שבט יהודה חלק גדול ואף כי (חלקו היה) רב ממנו עד שנפל שמעון בגורלו שנא' (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון לפיכך יש די עתה ברוחב חלק שנפל יהודה בימי יהושע ליפול בו חלק עכשיו ה' שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלים במקומה והיה המקדש בתוכו • כמו שמפרש והולך : (ט) התרומה • אשר תרימו לה' • מן החלק הזה שהופרש אצל יהוד' בדרומו אורך ממזרח עד הים ורחב כ"ה אלף קנים ממנה תהיה תרומה לה' למקדש ומקום לבתים לכהנים ארך כ"ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב י' אלפים מן הצפון לדרום : (י) ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים • ולאלה העשרת אלפים רחב וכ"ה אלף אורך יהיה לכהנים בצפון בתוך רצועות התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה : נגבה כ"ה אלף • הוא האורך ממזרח למערב . וימה רחב עשרת אלפים • מצד מערב רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרו' : וקדימ' רחב י' אלפים • ורוח מזרחית י' אלפים מן הצפון לדרום : ונגבה אורך כ"ה אלף • מן המזרח למערב : והיה מקדש ה' בתוכו • היא הר הבית ה' מאות קנים על ה' מאות קנים יהיה באמצע רצועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים וז' מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה אל הקודש ה' מאות בה' מאות מרובע : (יא) לכהנים המקודש . החלק הזה המקודש יהיה לכהנים : (יב) תרומיה • מפורשת תרומה היא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שאמור למעלה ממנו יבדילו רצועה זו באמצע ארכה לכהני' ולמקדש : קדש קדשים • שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים ולוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפורש והולך וזו כ"ה אלף אורך וי' אלף רוחב בצפונו המפורש' ממנה לכהנים ולמקדש תהיה קדש קדשים : אל גבול הלוים • אצל רצועות הלוים : והלוים

דָּ֛ן מִפְּאַ֥ת קָדִ֖ים עַד־פְּאַת־יָ֑מָּה אֲשֶׁ֥ר
אֶחָֽד׃ ג וְעַ֣ל ׀ גְּב֣וּל אָשֵׁ֗ר מִפְּאַ֥ת
קָדִ֛ימָה וְעַד־פְּאַת־יָ֖מָּה נַפְתָּלִ֥י אֶחָֽד׃ כ'
ד וְעַ֣ל ׀ גְּב֣וּל נַפְתָּלִ֗י מִפְּאַ֥ת קָדִ֛מָה ג' חסר
עַד־פְּאַת־יָ֖מָּה מְנַשֶּׁ֥ה אֶחָֽד׃ ה וְעַ֣ל ׀
גְּב֣וּל מְנַשֶּׁ֗ה מִפְּאַ֥ת קָדִ֛מָה עַד־פְּאַת־ ג' חסר
יָ֖מָּה אֶפְרַ֥יִם אֶחָֽד׃ ו וְעַ֣ל ׀ גְּב֣וּל
אֶפְרַ֗יִם מִפְּאַ֥ת קָדִ֛ים וְעַד־פְּאַת־יָ֖מָּה ה' בענין ס' בעניו
רְאוּבֵ֥ן אֶחָֽד׃ ז וְעַ֣ל ׀ גְּב֣וּל רְאוּבֵ֗ן
מִפְּאַ֥ת קָדִ֛ים עַד־פְּאַת־יָ֖מָּה יְהוּדָ֥ה
אֶחָֽד׃ ח וְעַל֙ גְּב֣וּל יְהוּדָ֔ה מִפְּאַ֥ת
קָדִ֖ים עַד־פְּאַ֣ת יָ֑מָּה תִּהְיֶ֣ה הַתְּרוּמָ֣ה
אֲשֶׁר־תָּרִ֡ימוּ חֲמִשָּׁה֩ וְעֶשְׂרִ֨ים אֶ֜לֶף
רֹ֗חַב וְאֹ֜רֶךְ כְּאַחַ֣ד הַחֲלָקִ֗ים מִפְּאַ֤ת כ' • י"ג
קָדִ֙ימָה֙ עַד־פְּאַת־יָ֔מָּה וְהָיָ֥ה
הַמִּקְדָּ֖שׁ בְּתוֹכֹֽה׃ ט הַתְּרוּמָ֕ה אֲשֶׁ֥ר בתוכו ק'
תָּרִ֖ימוּ לַֽיהוָ֑ה אֹ֗רֶךְ חֲמִשָּׁ֤ה וְעֶשְׂרִים֙
אֶ֔לֶף וְרֹ֖חַב עֲשֶׂ֥רֶת אֲלָפִֽים׃ י וּ֠לְאֵלֶּה י"ג ה' כסרי טעמו
תִּהְיֶ֣ה תְרֽוּמַת־הַקֹּדֶשׁ֮ לַכֹּהֲנִים֒
צָפ֜וֹנָה חֲמִשָּׁ֧ה וְעֶשְׂרִ֣ים אֶ֗לֶף וְיָ֙מָּה֙
רֹ֚חַב עֲשֶׂ֣רֶת אֲלָפִ֔ים וְקָדִ֙ימָה֙ רֹ֚חַב
עֲשֶׂ֣רֶת אֲלָפִ֔ים וְנֶ֕גְבָּה אֹ֕רֶךְ חֲמִשָּׁ֥ה
וְעֶשְׂרִ֖ים אָ֑לֶף וְהָיָ֥ה מִקְדַּשׁ־יְהוָ֖ה ג'
בְּתוֹכֽוֹ׃ יא לַכֹּהֲנִ֤ים הַמְקֻדָּשׁ֙ מִבְּנֵ֣י
צָד֔וֹק אֲשֶׁ֥ר שָׁמְר֖וּ מִשְׁמַרְתִּ֑י אֲשֶׁ֣ר
לֹא־תָע֗וּ בִּתְעוֹת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כַּאֲשֶׁ֥ר ט' בסיפר
תָּע֖וּ הַלְוִיִּֽם׃ יב וְהָיְתָ֨ה לָהֶ֤ם תְּרוּמִיָּה֙
מִתְּרוּמַ֣ת הָאָ֔רֶץ קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים אֶל־ ס' בנביאים ובכתובים וכל אורייתא דכות' במ"ו

דָן מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ
מַעַרְבָא אָשֵׁר חָד : וְעַל
תְּחוּם אָשֵׁר מֵרוּחַ מַדִינְחָא וְעַד
רוּחַ מַעַרְבָא נַפְתָּלִי חָד : ד וְעַל
תְּחוּם נַפְתָּלִי מֵרוּחַ מַדִינְחָא
עַד רוּחַ מַעַרְבָא מְנַשֶּׁה חָד :
ה וְעַל תְּחוּם מְנַשֶּׁה מֵרוּחַ
מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא
אֶפְרַיִם חָד : ו וְעַל תְּחוּם
אֶפְרַיִם מֵרוּחַ מַדִינְחָא וְעַד
רוּחַ מַעַרְבָא רְאוּבֵן חָד : ז וְעַל
תְּחוּם רְאוּבֵן מֵרוּחַ מַדִינְחָא
עַד רוּחַ מַעַרְבָא יְהוּדָה חָד :
ח וְעַל תְּחוּם יְהוּדָה מֵרוּחַ
מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא תְּהֵי
אַפְרָשׁוּתָא דְתִפְרְשׁוּן עַסְרִין
וַחֲמֵשׁ אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא
כְּחַד מִן חֻלָקַיָא מֵרוּחַ מַדִינְחָא
עַד רוּחַ מַעַרְבָא וִיהֵי בֵּית
מַקְדְשָׁא בְגַוֵיהּ : ט אַפְרָשׁוּתָא
דִי תִפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אוּרְכָּא
עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא
עַסְרָא אַלְפִין : י וּלְאִלֵין תְּהֵי
אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכַהֲנַיָא
צִפּוּנָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין
וּלְמַעַרְבָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין
וּלְמַדִינְחָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין
וּלְדָרוֹמָא אוּרְכָּא עַסְרִין
וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וִיהֵי בֵּית
מַקְדְשָׁא דַיְיָ בְּגַוֵיהּ : יא לְכַהֲנַיָא
דְקַדִישִׁין מִבְּנֵי צָדוֹק דִנְטָרוּ
מַטְרַת מֵימְרִי דְלָא טָעוּ
בְּטָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְטָעוּ
לֵיוָאֵי : יב וּתְהֵי לְהוֹן אַפְרָשׁוּתָא
מֵאַפְרָשׁוּת אַרְעָא קוּדֶשׁ
קוּדְשִׁין עַל תְּחוּם לֵיוָאֵי •

דן • סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ועליו מטה מנשה והדומים לו והכל מבואר : מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד : (ז) יהודה אחד . וכן כולם שעתידים ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב על רוחב כ"ה אלף קנים שיעורם חמשה ושבעים מיל חמשה ועשרים אלף קנים הם ק"נ אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפים אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ושבעים מיל : (ח) ועל גבול יהודה • התרומה אשר תרימו • בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחוזת הכהנים והלוים ואחוזת העיר והולך ופורש כל אחד כמו שנזכר למעלה : בתוכה • כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה : (יא) לכהנים המקדש. רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תרגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותם שהם מבני צדוק שלא תעו : כאשר תעו הלוים • ר"ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון : (יב) והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ • תרומיה שם תאר כפלם תחתיה שלישיה והדומים להם ואמר אע"פ כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש הקדשים : אל גבול הלוים • רוצה לומר על וכן תרגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלוים ואחוזת העיר וחלק הכהנים עם המקדש היא תרומת התרומה כי כ' עיר

פתח קדמא דפסוק • ופאת קדים סבין חורן תנינא דפסוק . מגמת פניהם : כאחד י"ב פתחין בקרי' וסי' הן האדם היה כאחד ממנו • דן ידין עמו• וחליתי והייתי כאחד האדם • וחברו אם אסור יאסרני • ויואל הלוי לשבת את האיש • גם את הארי גם את הדוב, ועשהאל קל ברגליו. ואוכל על שלחני כא' מבני המלך • כאחד הנבלים . וארך כאחד ההלקים • על ירושה ידו גורל . אשר הלך לקרוא למיכיהו דר"ה . וחד וכאחד השרים תפלו : קדש קדשים ח' בנביאים וכתובים וסי' זאת תורת הבית על ראש • ומן המרה הזאת תמר : והיה לכם תרומי' . בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן • ולחתם חזון ונביא ולמשיח קדש קדשים • וכל אוריתא דכוו' במ"ו וסימ' נמסר בסדר תרומת :

מצודת דוד

כי חלקי השבטי' יהיו זה אצל זה וכל חלק יהיה מקצה הגבול עד קצהו ממזרח למערב : דן א' . ר"ל לשבט דן יהיה לחלק א' : (ב) ועל גבול דן. סמוך לגבול דן לדרומו יהי' החלק מפא' קדים וכו' ולשבט אשר יהי' לחלק א' וכן כל השבטי' ולקחו זה בדרומו של זה :
(ח) מפאת קדים . החלק מפאת קדים וכו' תהיה התרומה וכו' היא האמורה למעלה תרימו תרומה לה' וכו' עד ולנשיא מזה ומזה וכו' (לעיל מה) : רוחב • מצפון לדרום : כאחד החלקים • שחלקו השבטים ולתוספת ביאור אמר מפאת קדימה וגו' : בתוכו . בתוך התרומה ההיא כמו שמפורש והולך : (ט) התרומה וגו' . זהו חלק הכהנים שיקחו בפאת הצפוני מהחלק הזה ארך ממזרח למערב תהיה באמצעות אורך החלק : הרחב • מצפון לדרום : (י) ולאלה • ובאלה כ"ה אלף על עשרת אלפים תהיה להכהנים בפאת צפון כ"ה אל"ף אורך ובפאת מערב רחב עשרת אלפים וגו' ובנין המקדש יהיה באמצעית הרצועה ההיא בין באורך בין ברוחב : (יא) לכהנים. המקודש • זה יותן לכהנים המקודשים המשמשים במזבח והם מבני צדוק כ"ג אשר שמרו משמרת ה' ולא זזו ממנה ולתוספת ביאור אמר אשר לא תעו מה' לעבוד עבודת הפסולים בזמן שתעו בני ישראל כאשר תעו שאר הכהנים בני לוי שעשו עבודת העם לבני הפסולים וכמ"ש למעלה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו' (לעיל מד) : (יב) והיתה להם • לכהנים הכם יהיה התרומה מתרומת הארץ כי כל הרצועה היא באורך כל א"י וברוחב חמשה ועשרים אלף קנים הקרת תרומה

מצודת ציון

(י) ולאלה • כמו ובאלה ובאלה שלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) : (יא) המקודש • כמו המקודשים והוא דרך כלל : תעו • הוא לשון מושאל מן התועה בדרך : (יב) תרומיה • שם הפרשה

רדק

עיר ירושלם שיא תרומה : (יג) והלוי' . מבואר הוא : (יד) ולא ימכרו ממנו • הלוים וכל שכן הכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל : ולא ימר . וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת : ולא ימר ולא יעביר • דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר ולא יעביר . קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו : ראשית הארץ • כמו שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית : כי קדש לה' . פירוש כל זה הוא קדש ואע"פ שאחד מקודש יותר מחבירו הכל הוא קדש לה' כי הוא אחוזת נשרתי ה' : (טו) וחמשת אלפים • חול הוא לעיר • אחוזת העיר הנזכר למעלה שהוא חמשת אלפים הוא חיל כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואעפ"כ הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל א"י ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר : למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה • כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו : (טז) ואלה מדותיה . מדות העיר שהוא קדש מרובעת לכל רוח חמש מאות וארבעת אלפים : ופאת נגב חמש מאות וארבעת אלפים • חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד משמונה דכתיבין ולא קריין : (יז) והי' מגרש לעיר צפונה • מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשים ומאתים לכל רוח הנה רחב אחוזת העיר שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפים וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשי' ומאתים לצפונה וחמשים ומאתי' נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנם חמשת אלפים : (יח) והנותר בארך לעמת תרומת הקדש • שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים נשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ"ה אלפים : והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר • תבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמי' ובגני': תבואת' כתיב בה"א וקרי בוי"ו וכתבנו הטעם במלת בתוכו או בשניהם הה"א במקום וי"ו כמו אהלה : (יט) והעובד העיר יעבדוהו. מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם ובדין הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו עוד הגבעונים משרתים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושל' העיר

תולדות אהרן והעובד העיר • ב"ב קכב (סנהדרין כג קידושין סה) :

יחזקאל מח

יג וליואי לקביל תחום כהניא עסרין וחמשא אלפין אורכא ופותיא עסרא אלפין כל אורכא עסרין וחמשא אלפין ופותיא עסרין אלפין : יד ולא יזבנון מניה ולא יחליף ולא יעבר ריש ארעא ארי קודשא קדם יי : טו וחמשא אלפין דאשתארו בפותיא על אפי עסרין וחמשא אלפין חולא הוא לקרתא למותב ולרוח ויהי כיבש קרתא בגויה : טז ואלין משחתהא לרוח צפונא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח דרומא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח מדינחא ארבע אלפין וחמש מאה ולרוח מערבא ארבע אלפין וחמש מאה : יז ויהי רוחא לקרתא לצפונא מאתן וחמשין ודרומא מאתן וחמשין ומדינחא מאתן וחמשין ומערבא מאתן וחמשין : יח ודאשתאר באורכא לקביל אפרשות קודשא עסרא אלפין למדינחא ועסרא אלפין למערבא ויהי לקבל אפרשות קודשא ותהי עללתיה למיכל דמפלחין בקרתא : יט ודמפלח בקרתא יפלחוניה מכל שבטי ישראל:

גבול הלוים : יג והלוים לעמת גבול הכהנים חמשה ועשרים אלף ארך ורחב עשרת אלפים כל ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים : יד ולא ימכרו ממנו ולא ימר ולא יעבור ראשית הארץ כי קדש ליהוה : טו וחמשת אלפים הנותר ברחב על פני חמשה ועשרים אלף חל הוא לעיר למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה : טז ואלה מדותיה פאת צפון חמש מאות וארבעת אלפים ופאת נגב חמש חמש מאות וארבעת אלפים ומפאת קדים חמש מאות וארבעת אלפים ופאת ימה חמש מאות וארבעת אלפים : יז והיה מגרש לעיר צפונה חמשים ומאתים ונגבה חמשים ומאתים וקדימה חמשים ומאתים וימה חמשים ומאתים : יח והנותר בארך לעמת תרומת הקדש עשרת אלפים קדימה ועשרת אלפים ימה והיה לעמת תרומת הקדש והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר : יט והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל :

ט' פסוקים ולא ולא ולא • יעביר ק' כ"ת • ד' כסיפרא • ב' • בתוכו קרי ב' כ"כ • חמש כתיב ולא קרי • ס' כענין • תבואתו קרי • ב' מ"ל

רשי

(יג) והלוי' לעומת גבול הכהני' • אצל רצועת הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה : כל אורך • כל הרצועות אורכן כ"ה אלף : (יד) ולא ימר • לא יחליפם בקרקע אחר : (טו) וחמשת אלפים הנותר ברוחב . רצועת התרומה הגדולה שהיתה כ"ה אלפי' לחב ואורך כאחת החלקים מפאת קדים עד פאת ים וממנ' חזר ותרם שתי רצועות באמצעיתה אורך כ"ה אלף ורחבן ד' אלף ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רוחב יהיו למושב העיר ארכן על פני אורך כ"ה אלף של תרומת הלוים : חול הוא • ואינן קודש כתרומת אותה רצועה של הכהנים והלוים חול הוא אלא ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר : בתוכה • באמצע אותה רצועה : (טז) ואלה מדותיה . של עיר : פאת צפון וגו' . מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפים וחמש מאות קנים נשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתים וחמשים לצפון מאתים וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקר' שלמטה וכן למזרח ומערב הרי חמשת אלפים על חמשת אלפים באמצע הרצועות הרי כל רחבה ממולא ובאורך הרצועה הזאת השלישית נשארו י' אלפים למזרח וי' אלפים למערב עליה' הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקדש י' אלפים קדימה וי' אלפי' ימה : (יח) והית' תבואתה ללחם לעובדי העיר . הם הגבעונים הנתונים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל : לעובדי העיר • אישאר"בב"ש בלע"ז : והיה מגרש לעיר . כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתי' ולא שדה : (יט) יעבדוהו מכל שבטי ישראל . שנתנו להם זה חלק בארץ: (כ) כל התרומה . המקודשת המותרמ' מתוך התרומ' הגדול' כ"ה אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים : רביעית מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים : ואל אחוזת העיר • אחוזת פורפרי"ש

מצודת ציון

פרשה: (יג) לעומת • ר"ל שוה לה וכן והאופנים לעומתם (לעיל י) : (יד) ימר • מל' תמורה וחלוף: (טו) על פני • ר"ל באורך : למושב . מלשון ישיבה : ולמגרש • יקרא כן לפי שהוא

בתוכה ב' כתובים כן ובענין וסימ' חול הוא לעיר למושב . ומקדש הבית בתוכה : קדים ה' בעניינא וסי' נמסר לעיל בהאי סימ' : תבואתה ב' כתיב ה' וסימ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה • והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר : רביעית ג' מ"ל דמ"ל וסימ' ויין לנסך רביעית ההין תקריב על . למצרים על חיל פרעה • רביעית תרימו את תרומת הקדש דסוף יחזקאל • וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעת כתיב במ"א רבעית וסימ' והקריב המקריב את קרבנו לה' , וכל שאר נביאים וכתובים רבעית כתיב :

מצודת דוד

תרומת הארץ וחלק הכהנים תקרא תרומה מן התרומה והיא קדש קדשים מול תרומת הארץ : אל גבול הלוים . החלק הזה תהיה אצל גבול הלוים : (יג) והלוים • ר"ל וחלק הלוים תהיה נגד גבול הכהנים ושוה לו אורך כ"ה אלף ורוחב עשרת אלפים : כל אורך וגו' • ר"ל ללוים תהיה כל השטח הזה אורך כ"ה אל"ף וכו' ולפי שאל הכהנים לא יהיה כל השטח כי בו יהיה מקום המקדש לזה אמר ללוים יהיה כל האורך ולא יפסיק דבר : (יד) ולא ימכרו ממנו • חוזר הוא על הכהנים ועל הלוים שלא ימכר מי מאחוזתו : ולא ימר . לא יחליף ממנו בקרקע אחרת ולא יעבור ממנו שם ראשית הארץ כי כמו שנקראת תרומה נקראת ראשית כי התרומה נקראת ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים יח) ועל התרומה יאמר שמפרים אותה ראשונה קודם המעשר : כי קדש לה' • כי אחוזת הכהנים והלוים המה קדש ואין מהראוי להוציאם לחולין להיות ביד זרים : (טו) הנותר ברוחב • כי כל הרצועה בכללה תהיה כ"ה אלף רוחב הוצא מהם י' אלפים חלק הכהנים וכנגדן ללוים א"כ נשאר עוד מהרוחב חמשת אלפים : על פני . ר"ל באורך כ"ה אלף : חול הוא . אל מול קדושת אחוזת הכהנים והלוים תחשב לחולין : לעיר למושב • ר"ל הרצועה ההיא תהיה לצורך מושב העיר לשדות ולכרמים לכלכל יושבי העיר : ולמגרש סביב העיר . תהיה מגרש והוא מקום פנוי מבלי זריעה ונטיעה והוא נוי לעיר : בתוכו . באמצעות החלק הזה : (טז) ואלה מדותיה של העיר : (יז) והיה מגרש לעיר • אחר המגרש אשר לעיר : צפונה • בפאת צפון יהיה חמשים ומאתים קנים וגו' : (יח) והנותר בארך • כי ברחב לא נשאר כלום כי העיר תהיה ד' אלפים ות"ק קנים ומגרש מזה ומגרש מזה כ"א ר"ן קנים הרי ה' אלפים קנים ותלאו כל הרחב אבל באורך נשאר עשרת אלפים מזה ומזה לכן אמר והנותר באורך עד מול כלות תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים והם עשרת אלפים למזרח ועשרת אלפים למערב וזה יהיה מול תרומת הקדש ושוה לו כמדתו : והיתה תבואתו. התבואה הגדילה בשטח הזה תהיה למאכל לעובדי העיר הם יושבי העיר העוסקים בעבודת העיר ותקונה : (יט) והעובד העיר • ר"ל כ"א מעובדי העיר יעבדו אותו מכל

כ כל התרומה חמשה ועשרים אלף
בחמשה ועשרים אלף רביעית
תרימו את תרומת הקדש אל
אחזת העיר : כא והנותר לנשיא
מזה ומזה לתרומת הקדש
ולאחזת העיר אל פני חמשה
ועשרים אלף תרומה עד גבול
קדימה וימה על פני חמשה
ועשרים אלף על גבול ימה לעמת
חלקים לנשיא והיתה תרומת
הקדש ומקדש הבית בתוכה :
כב ומאחזת הלוים ומאחזת העיר
בתוך אשר לנשיא יהיה בין גבול
יהודה ובין גבול בנימן לנשיא
יהיה : כג ויתר השבטים מפאת
קדימה עד פאת ימה בנימן אחד :
כד ועל גבול בנימן מפאת קדימה
עד פאת ימה שמעון אחד :
כה ועל גבול שמעון מפאת קדימה
עד פאת ימה יששכר אחד :
כו ועל גבול יששכר מפאת קדימה
עד פאת ימה זבולן אחד :
כז ועל גבול זבולן מפאת קדימה
עד פאת ימה גד אחד : כח ועל
גבול גד אל פאת נגב תימנה והיה
גבול מתמר מי מריבת קדש נחלה
על הים הגדול : כט זאת הארץ
אשר תפילו מנחלה לשבטי ישראל
ואלה מחלקותם נאם אדני יהוה :
ל ואלה תוצאת העיר מפאת צפון חמש מאות וארבעת
אלפים מדה :

ל"ג' פ"ל דמ"ל · י"ו בטעסאופן ועגלה · ד' כענין · בתוכו ק' · כ' · ד' דגשים בסיפרא · ג' חסר · סימן · ג' כ"ל

כ כל אפרשותא עסרין וחמשא
אלפא בעסרין וחמשא אלפא
מרבע תפרשון ית אפרשות
קודשא לאחסנת קרתא :
כא ודאשתאר לרבא מכא
ומכא לאפרשות קודשא
ולאחסנת קרתא לקבל חמשא
ועסרין אלפין אפרשותא עד
תחום מדינחא ומערבא לקביל
עסרין וחמשא אלפין עד
תחום מערבא לקביל חד מן
חלקיא לרבא ותהי אפרשות
קודשא וכיבש מקדש ביתא
בגויה : כב ומאחסנת ליואי
ומאחסנת קרתא במציעין
דלרבא יהי בין תחום יהודה
ובין תחום בנימין לרבא יהי :
כג ושאר שבטיא מרוח
מדינחא ועד רוח מערבא
בנימן חד : כד ועל תחום
בנימן מרוח מדינחא עד רוח
מערבא שמעון חד : כה ועל
תחום שמעון מרוח מדינחא
ועד רוח מערבא יששכר חד :
כו ועל תחום יששכר מרוח
מדינחא עד רוח מערבא
זבולן חד : כז ועל תחום זבולן
מרוח מדינחא עד רוח
מערבא גד חד : כח ועל
תחום גד לרוח עבר דרומא
ויהי תחום מיריחו מי מצות
רקם אחסנא לימא רבא :
כט דא ארעא דתפלגון
לאחסנא לשבטיא דישראל
ואלין פלגותהון אמר יי
אלהים : ל ואלין מפקני קרתא
מרוח צפונא ארבע אלפין

רש"י

פורפרי"ש בלע"ז : (כא) והנותר לנשיא וגו' · והנותר באורך התרומה הגדולה : מזה ומזה . למזרח ולמערב של תרומת הקודש ולאחוזת העיר : אל פני כ"ה אלף · על רוחב כ"ה אלפים תרומה עד קדים' של א"י וגו' : וימה על פני וגו' · וכן למערב על פני שלשת הרצועות של כהנים ולוים אחוזת העיר ברחב כ"ה אלפי' : על גבול ימה : כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס : לעומת חלקים · כנגד אורך חלקי השבטים : לנשיא יהיה . והיתה תרומת הקודש . היא רצועות הכהנים : ומקדש הבית בתוכה · הכל באמצע נחלת הנשיא : (כב) ומאחוזת הלוים ומאחוזת העיר · גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה : בין גבול יהודה ובין גבול בנימין · כל רחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימין מן הדרו' יהיה לנשיא והיא הרצועה שהוחרמה לאפון רחב כ"ה אלפים באורך אחר חלקי השבטים : (כג) ויתר השבטים . ישלו בדרומה של אותה רצועה בנימין אלה ואלו שמעון ואלו יששכר ואלו זבולן ואלו גד נמצא גד במצר דרומי של ארץ ישראל : (כח) ועל גבול גד · מצר דרומי שלו : מתמר מי מריבת קדש נחלה · מירחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מצרים השופך לים הגדול במקצוע דרומית מערבית : (ל) תוצאות העיר · שעריה לד' רוחותיה : מדה . הוא קנה המדה חמשה מאות וארבע אלפים קנים : סביב

תולדות אהרן חמש מאות ו נדרים לח :

רד"ק

העיר הקדושה בשביל ישראל : (כ) כל התרומה · כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף בריבוע וזהו שאמר רביעית : אל אחוזת העיר · עם אחוזת העיר שהוא מכלל חשבון חמשה ועשרים אלף : (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה · הכל מבואר למעלה : לעמת חלקים · ר"ל לעמת חלקי השבטים כמו שמפורש למעלה : בתוכה · כתיב וקרי בתוכו ופירושו בתוך חלק הנשיא רוצה לומר באמצע חלקו תהיה התרומה הוי גבול יהודה ובין גבול בנימין יהודה מן הצפון ובנימין מן הדרום וזכר פירש למעלה חלקו הצפון לשבעה השבטים וזכר התרומה ואחרים ווכר חלקי חמשת אלפים הנותרים בנימין סמוך לתרומה ואחריו שמעון וכן כולם כן עד גד שהוא סוף תחום דרום כמו דן שהוא סוף תחום צפון : (ל) ואלה תוצאות העיר · רצה לומר שערים לכל רוח שלשה שערים נמצאו לארבע רוחותיה שנים עשר שערים לשנים עשר שבטים ונקראו השבטים זכר גם כן

י"ו סלין בקריא' קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסי' ומדרתם מתוקלעי'. אלה הנחלות אשר נחלו · ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא . הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיהו · ואמרו אליך תגידת נא לנו · והנותר לנשי' מזה ומזה דיחזקאל· המשרתי' את המלך דויקהל דדברי הימים · צאו לערי יהודה דויקבץ· וירם יאשיהו לבני העם צאן · ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים · תהי נא אזנך קשבת דעזרא · גם אני חצני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה חשחן ובני תורין . ב' מנהון בו' משרתים חוץ מן הגלגל וסי' כל יחזקאל ותרי עשר אל הים במ"ב על הים וסי' ופאת קדים מבין חורן · והיה גבול מתמר מי מריבת קדש · וכל שאר קריאה דכוו' במ"א אל הים וסימ' כל הנחלים הולכים אל הים : תוצאות ג' כתיב כן עיין בסדר

מצודת ציון

שהוא חוץ לעיר וכאלו נגרש מן העיר : (כ) רביעית · מרובעת : אל · כמו עם : אחוזת · חלק ונחלה : (כא) אל פני . לפני : על פני . כמו אל פני : על גבול · עד הגבול : (כב) ומאחוזת · הוא כמ"ם השמושה כמו מגדיש ועד קמה (שופטים טו) ור"ל בין גדיש וכו' : (כח) אל פאת · בפאת : על הים · אל הים : (כט) מחלוקתם · מלשון חלוקה : (ל) תוצאות · השערים שיוצאין

מצודת דוד

מכל שבטי ישראל ר"ל כל שבטי ישרא' חייבי' לעבוד את עובדי העיר להזמין את כל הצרי' להם כי הם יושבים בעיר במקום כל ישראל ועוסקים בעבורם בעבודת העיר לכן לעומת זה יתעסקו המה בעבודתם : (כ) כל התרומה · כלול בה חלק הכהנים והלוים ואחוזת העיר : רביעית · שפת מרובעת תרימו את תרומת הקדש היא חלק הכהנים והלוים : אל אחוזת העיר · עם אחוזת העיר תהיה מרובעת : (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה וגו' · ר"ל לנשיא תהיה הנותר מהתרומה ההיא מהעבר מזה ומהעבר מזה לתרומת הקדש הוא חלק הכהנים והלוים : ולאחוזת העיר אל פני · לפני כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המזרח וכן במערב לפני כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המערב מול חלקי השבטים ושוה להם זה יהיה לנשיא : תרומת הקדש · על חלק הכהנים יאמר : ומקדש הבית · כפל המלה בשמות נרדפות וכן נגב תימנה (לעיל מז) : בתוכו · באמצעית אורך חלק הנשיא : (כב) ומאחוזת הלוים . ר"ל ובין אחוזת הלוים (גם על הכהנים יאמר שהם מבני לוי) בין אחוזת העיר יהיה באמצעית אורך החלק אשר לנשיא : בין גבול יהודה . כי חלק יהודה יהיה מצפון חלק הנשיא וחלק בנימין יהיה מדרום וכפל הדבר פעמים רבות לתוספת ביאור : (כג) ויתר השבטים . ר"ל וכן יחולק ליתר השבטים : מפאת קדימה . ר"ל החלק יהיה מפאת קדימה וכו' ולשבט בנימן יהיה לחלק אחד : (כד) ועל גבול בנימין · סמוך לגבול בנימין לדרומו יהיה החלק מפאת קדימה וכו' ולשבט שמעון יהיה לחלק אחד וכן יתר השבטים : (כח) ועל גבול גד . ר"ל סמוך לגבול גד שלקח בפאת הדרומי יהיה הגבול מתמר עד מי מריבת קדש ומשם בא הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול : (כט) אשר תפילו מנחלה · רצה לומר אשר תורישו מן הנחלה היא אל שבטי ישראל : ואלה מחלקותם · כן יהיה החלוקה שביניהם : (ל) ואלה תוצאות . זה מספר פתחי העיר אשר יצאו בהן : מפאת צפון . ר"ל השערים שיהיו בפאת צפון אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים מדה ומספר השערים יפרש במקרא שלאחריו : מדה . ר"ל קנה

רדק

כן סמדות : (לה) סביב שמנה עשר אלף . כלל ארבעת אלפים וחמש מאות לכל רוח והם שמונה עשר אלף וזכר המדות בכלל ובפרט : ושם העיר מיום ה׳ שמה . רוצה לומר ומאז והלאה יהיה שם העיר ה׳ שמה רוצה לומר כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר • וכן אמר ירמיהו הנביא וזה אשר יקראו לו ה׳ צדקנו וכן על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה׳ צדקנו :

נשלם ספר יחזקאל

תרגום

וַחֲמֵשׁ מְאָה מְשַׁחְתָּא : לא וְתַרְעֵי קַרְתָּא עַל שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְעִין תְּלָתָא פְּתִיחִין לְצִפּוּנָא תְּרַע רְאוּבֵן חַד תְּרַע יְהוּדָה חַד תְּרַע לֵוִי חַד : לב וּלְרוּחַ מַדִינְחָא אַרְבְּעָה אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְתַרְעִין תְּלָתָא תְּרַע יוֹסֵף חַד תְּרַע בִּנְיָמִן חַד תְּרַע דָּן חַד : לג וּלְרוּחַ דָּרוֹמָא אַרְבְּעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה מְשַׁחְתָּן וְתַרְעִין תְּלָתָא תְּרַע שִׁמְעוֹן חַד תְּרַע יִשָּׂשכָר חַד תְּרַע זְבוּלֻן חַד : לד וְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה תַּרְעֵיהוֹן תְּלָתָא תְּרַע גָּד חַד תְּרַע אָשֵׁר חַד תְּרַע נַפְתָּלִי חַד : לה סְחוֹר סְחוֹר תַּמְנַת עֲסַר אַלְפִין וּשְׁמָא דְקַרְתָּא דְמִתְפָּרֵישׁ מִיוֹמָא דִי יַשְׁרֵי יְיָ שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן :

חזק

יחזקאל מח

לא וְשַׁעֲרֵי הָעִיר עַל־שְׁמוֹת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעָרִים שְׁלוֹשָׁה צָפוֹנָה שַׁעַר רְאוּבֵן אֶחָד שַׁעַר יְהוּדָה אֶחָד שַׁעַר לֵוִי אֶחָד : לב וְאֶל־פְּאַת קָדִימָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה וְשַׁעַר יוֹסֵף אֶחָד שַׁעַר בִּנְיָמִן אֶחָד שַׁעַר דָּן אֶחָד : לג וּפְאַת נֶגְבָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה שַׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שַׁעַר יִשָּׂשכָר אֶחָד שַׁעַר זְבוּלֻן אֶחָד : לד פְּאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים שַׁעֲרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר גָּד אֶחָד שַׁעַר אָשֵׁר אֶחָד שַׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד : לה סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה ׀ שָׁמָּה :

חזק

(מסורה בגליון: ד׳מ״ל בנביאי׳ · ל׳ כמעט בענין · סימן · ג׳ ר״פ · כ׳ ר״פ · ד״ס״פ בסיפר׳)

רשי

(לה) סביב י״ח אלף • היקף עיר י״ח אלף קנים כך עולה חשבון ריבועה : ושם העיר מיום ה׳ שמה • (ת״י ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי ה׳ שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מיום שעקד אברהם את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והיא היה שמה שלם הרי ירושלים ויש עוד לפתור ושם העיר יהיה לעתיד מיום בנייתה ולהלן יקראו לה ה׳ שמה :

סליק ספר יחזקאל

מצודת ציון

שיגלאין כמו : (לב) ואל פאת • וכפאת : ושער . הוי״ו יתירה וטפילה : (לג) מדה • הוא קנה המדה בת ששה אמות :

סכום פסוקי של ספר יחזקאל אלף ומאתים ושבעים ושלשה , וסימנו כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלהים. ומנין הקפיטולי ארבעים ושמנה וסימנו ועל יובל ישלח שרשיו • וחציו ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש • וסדריו תשעה ועשרים • ותרא אתו כי טוב הוא סימן :

מסעי : סי׳ ושערי העיר שערים שלשה • ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה . ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה • פאת ימה דגד שעריהם שלשה • כל יחזקאל שער במ״א ושער יוסף : סביב ג׳ ר״פ וסימ׳ סביב שמונה עשר אלף • סביב רשעים יתהלכון • סביב בעתוהו בלהות :

תולדות אהרן שמנה עשר סוכה מס כ״ב עס סנהדרין לו :

מצודת דוד

המדה : (לא) על שמות שבטי ישראל • ר״ל יקראו על שמות השבטים וזהו לאות שיהי׳ לכל השבטים חלק בעיר זה כזה : צפונה . לפונה . יהיו בפאת צפון : שער ראובן אחד • ר״ל אחד יהי׳ נקרא שער ראובן וכן כולם : (לב) חמש מאות • ר״ל אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים ומספר השערים יהיו שלש׳ : (לד) שעריהם . ר״ל השערים שיעמדו במשך חמש מאות וארבעת אלפים של רוחב העיר מספרם יהיו שלש׳ : (לה) סביב • הסיקף בארבעת הרוחות יהי׳ שמנה עשר אלף : ושם העיר מיום ה׳ שמה . מיום ההוא והלאה יהי׳ שם העיר ה׳ שמה ר״ל עד עולם לא תסור עוד שכינתו מן העיר אבל תהי׳ שמה ותקרא כן שם העיר לאות :

זה פירוש מעשה המרכבה על דרך הנסתר לחכם הנזכר רבי דוד קמחי זצ״ל

נקראת המרכבה הנראית במראה הנבואה לנביא כן . לפי שנראתה לו על דמות המרכבה בארבע חיות וארבעת אופנים• והמרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע חיות כמו שכתוב ותצא מרכבה ממצרים וגו׳ וכן רז״ל קראו למראה הזאת מרכבה כמו שאמרו ז״ל ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואין המרכבה מבלי רוכב לפיכך הראה האל לנביא דמות כסא כמראה מעל המרכבה ודמות כמראה אדם עליו והמרכבה סימן הנסיעה והראה לנביא במראה הנבואה כי כבוד ה׳ נוסע מבית המקדש וראה והבין גם כן הנביא כמו במעשה המרכבה כי האל משגיח בנמצאים הנבראים ומבין מעשיהם ועושה בהם כרצונו כמו שהרוכב מבין במעשה מרכבתו ומנהיג אותה ועושה בה כרצונו וכל זה הראה לו האל להשכילו כי כבודו נוסע ממקומו מפני מעשה ישראל הרעים בשומם הסמל בבית שהשכין כבודו בו וכאילו רחקוהו לצאת ממקומו וכן ראה במראה הנבואה הזאת המרכבה בעצמה בשוב כבוד ה׳ אל הבית לעתיד בימי המשיח כמו שכתוב בסוף הספר ומה שקרא בעלות המרכבה חיות לפי שארבעתם יהיו במראה מחלק מין החי לא מין הצומח ולא מין הדומם ולא יכול ליחד להם שם לפי שמורכבות הן בדמותן ובמראיהן לפיכך קראם חיות שם כולל אותם כולם וכן ת״י לזה הטעם בריתא ומה שראה לחיות דמות לפי שעיקר שמירת הרוכב והשגחתו במין האדם באמצעות החיות ומה שראה לחיות ארבעה פנים לכל אחת מהן לפי שחלק מין החי ארבע מחלקות למיניהם וזכר הראש שבכל אחת מהן כי אריה מלך החיות ושור מלך הבהמות ונשר מלך בעופות ואדם מלך על כולם לפיכך ראה החיות בדמות אדם וראה הצד הנכבד שברוחות והוא צד מזרח ראה לנכחו פני אדם ועוד כי יצירת האדם היתה במזרח והנכבד והחזק אחריו מן החיים הוא האריה לפיכך ראה פניו לצד ימין וראה פני השור שהוא פחות ממנו לצד שמאל כמו שהימין נכבד וחזק על השמאל ; גם ראה פני השור לצד שמאל לפי שרוב הישוב בצפון וסיבתו התבואות שהם בכח השור ולדרום אריה כי שם רוב מין החיות וכן אמר משא בהמות נגב לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ויישוב בני אדם מעט שם : וראה פני הנשר לצד מערב כנגד פני האדם שהם לצד מזרח לפי שיש לעוף מעלה על שאר בעלי החיים בעופות על פני רקיע השמים ועוד כי יצירתו מן הים והוא מיוחס למערב ימה וצפונה ותימנה ומזרחה והפנים הכוונה בנברא ועיקר ההכרח ולפיכך ראה חילוק הפנים ולא היה זכר לדגים בזה לפי שאינם כאדם ביבשה ועוד כי העוף שזכר יש בו חלק מן המים כמו שאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף והוא שמירת הרוכב בכל מין החי או אם נאמר שאין השמירה אלא באדם מפני חלק העליון שבעבורו הוא אדם נאמר כי הארבעה פנים הם על האדם כמו שאמר ודמות אדם להנה והנה האדם במשול חלק העליון בו פניו פני אדם ופני שור ופני נשר כי יש שמתהלל בגבורתו ולא ישתמש בה בשכליים אלא בבהמיים לפיכך פניו פני אריה ; ויש שמתהלל בעשרו בתאוות הבהמית והנה פניו פני שור כי העושר בא לאדם להרבות התבואות ורוב תבואות בכח שור ויש שאין לו לא גבורה ולא עושר ונוטה אחר תאוות העולם חוטף ואוכל כנשר ימוש עלי אוכל והנה פניו פני נשר וכל זה ראה הרוכב לתת לאיש כדרכיו

וכפרי מעלליו ; והכנפים אשר ראה לחיות לפי שהכנפים מהירות התנועה תראה לו כי ענין השמירה בנשמר בא לו מהאל באמצעות החיות מהרה בלי עיכוב לפי מה שהוא ועזיבת השמירה גם כן יחוש לתנועה והכנפים שהיו לכסות גוו׳ כי עניין השמירה מכסה מאד מפני השתנות ענין השמירה בבני אדם כל שכן בשאר החיים שמסופק אם יש בהם שמירה אם לאו והחיות הם משל לנבדלים לפיכך ראה מראיהן דמות אדם יש בו חלק מהן ובאמצעות תהיה השמירה מהאל בשאר הנבראים והאופנים הם משל למסיבים כמו אופן העגלה את אופן מרכבותיו ונאמר וגלגליו כסופה ; וכמו שהבהמות אשר במרכבת מניעות אופן המרכבה ומגלגלות אותן כן חיות הקודש מניעות האופנים כי רוח החיה באופנים ר״ל נפש האופן הנאצלת מן החיה לפיכך אמר רוח החיה באופנים ולא אמר בחיה כי החיות אינם כגופות ואע״פ שאין לחיות תנועה על האמת הנביא ראה המראה על דרך מושגי החוש ככל מראה אשר בנבואה והנה איש עומר לנגדו וחרבו שלופה בידו והנה איש מראהו כמראה נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה חמרה והוא עומד עליהם תחת העץ וכל מניע הוא מתנועע בעת הניעו במושגי החוש וכל מתנועע יש לו מגיע לפיכך בלכתם ילכו ולפי שמעשיהם כתנועתם ראה להם ידי אדם מתחת כנפיהם והידים כעלות המעשה :

ואחרי אשר ביארנו מעשה המרכבה דרך כלל נפרש אותה דרך פרט פסוק אחר פסוק בעזרת המלמד אדם דעת .

ויהי בשלשים שנה • מבואר הוא בפירוש הספר בתחילתו בחמשה מבואר הוא בפי׳ : חיה היה גם כן מבואר הוא ; וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון לעניין מה שראה במראה הגלות וחרבן הארץ וענין סערה וצפון כי מצפון באה להם הרעה כמו שכתוב מצפון תפתח הרעה כי בבל צפונית לארץ ישראל היה לענין הנהגת העולם הוא עניין צפון ונסתר ולב האדם מסתער עליו ; ענן גדול וראיתי גם כן ענן גדול ואש מתלקחת לעניין הגלות מפורש הוא כי הוא ענן גדול וחשכה גדולה וכן שאפלה ירושלם ויושביה ולענין הנהגת העולם כי הענן והאש הן מתהפכין וכן בהנהגת העולם יש דברים סותרין זה לרוב דעות בני אדם ועוד הן משל לקור ולחום שהם קיום העולם השפל ומה שאמר מתלקחת כמו ואש מתלקחת בתוך הברד שהוא מן הפלאות ; ונוגה לו סביב פי׳ לענן ולאש ג״כ כי באחד נראו לו מתערבין זה בזה כי פי׳ מתלקחת בתוך הענן תהיה עניין לקיחה או עניין הבערה כעניין משתלהבא ולעניין הגלות פי׳ שיצאו מאורה לחשיכה ועתידין לצאת מחשיכה לאורה ; והנה הנוגה סביב והחשכה והבלבול בתוך בתוך ולענין הנהגת העולם כי מי שילך סביב המבוכה והבלבול והסתירות ויסוב תמיד בדעתו סביב הענין ההוא יתבאר ויצא מן המבוכה ויהיה נוגה לו מאין חשך ואין סתירה ולעניין ההשגה יש קצת השגה כמו שסביביו והם הנבדלים וזהו הנוגה אבל להשיג עצמו הוא כנכנס בחשך וערפל ; ומתוכה כעין החשמל מתוך האש מתוך הסערה שהסתער והשתומם לבו על המראה ראיתי כעין החשמל וי״ת ומתוכה ומגו עננא ומגו עלעולא וחשמל הוא הדק אשר באש המריקה מן העשן

העשן והו שאמר מתוך האש וכן אמר במראה השלישית כמראה זוהר כעין החשמלה ודמה בו הרוכב : ומה שזכר כעין החשמל הוא מה שזכר למטה ואראה כעין חשמל וזכרו בראשונה ובאחרונה בראשונה זכרו דרך כלל ופתח לו שני פתחים : זכר החשמל ראשונה לפי שהוא ראשון ועליון על הכל במדרגה ובמעלה : וזכרו באחרונה לפי שהוא אחרון וסוף בליסוד ובהשגה : ולענין מציאותו דמה אותו בררך משל לעין החשמל אבל לעניין השגת בן אדם אותו ישת חושך סתרו ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו ובדברי רז"ל מאי חשמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות ומתוכה פירשו כפי' אשר לפניו : דמות ארבע חיות כבר פירשנו דמות ארבע חיות ועוד לטעם אחר לפי שהיו משל להנהגת העולם הגדול והעולם הקטן והם על ארבעת דרכים לפיכך ראה ארבע חיות וארבעה אופנים וארבעה פנים וארבעה כנפים הכל ארבעה כי מן החיות והאופנים תבא הנהגה בארבע חלוקות לארבע שרשים שמהם הוה העולם השפל והעולם ד' מינים דומם וצומח וחי ומדבר והמאורות הגדולות מנהיגי העולם השפל על ד' דרכים כי השמש במחלכו מתהלך בד' תקופות השנה וכן הירח בארבע תמורות בחודש וכן היום מתחלק בד' תקופות כנגד ד' שרשים וכן החי והצומח הכל הולך על ארבעה וכל זה הנהגת העולם השפל והרוכב בזו המרכבה השכל הפועל וכן הנהגת העולם הקטן הולכת על ארבעה כי מנהיגי גוף האדם הם ד' הזן והמרגיש והמדמה והמתעורר : והזן נחלק לד' כוחות המושך והמחזיק והמעכל והדוחה בארבעת אכיותיהם והם החום והקור והיובש והלחות ועוד ארבע לחות שבהם מתקיים הגוף והם הדם והלחה הלבנה והמרה השחורה והמרה האדומה : וכן מחקרי העולם ארבעה יש ומה ואיך ולמה והם כזו המרכבה שהוא עולם הקטן שכל האדם ולעניין זה אמרו רז"ל ויעל מעליו אלהים א"ר שמעון בן לקיש האבות הם המרכבה כי שכלם מושל בהם ומנהיגם ובזה תנוח עליהם רוח הרוכב העליון וכן במספר המרובע הראשון הוא ארבעה ובו ישלם המספר כי מאחד עד ארבעה עשרה : ולדמיון זה היו ד' דגלים וד' טורים בחושן וזה מראיהן דמות אדם להנה מראיהן ר"ל מראה צורתם ותכונתם לא עינים כי אם דמות עינים עוד יאמר שהוא כגחלי אש דמות אדם בגופן ובבגדיהם ובפניהם מצד אחד או גם הפנים כולם פני אדם אלא שהיו משונים אלה מאלה לטעם שפירשנו וארבעה פנים לאחת וארבעה כנפים לאחת מהן וי"ת וארבעה גפין לחדא וגו' הנה ת"י מונה לכל אחד מהפנים ד' כנפים ר"ל כי הפעולות והנפעלות על ד' דברים כולם כמו שכתבנו מקצתם ופירוש לאחת מהן לכל אחת מהפנים שהיו להם היו ארבע כנפים בדעת המתרגם ולפירושינו פירושו כמו הפוך וארבעה כנפים להם ר"ל לחיות ולא בין כולם ארבע כנפים אלא לכל אחת מהן ארבע כנפים ורגליהם רגל ישרה רגליהם הם משל לאופנים כי הם המתהלכים בכח החיות כמו שהרגלים מהלכים בכח הגוף : ואמר כי רגליהם רגל ישרה כלומר אין להם עיוות ועיקו' כמו רגלי החיים כי האופנים שוין וישרים:וכף רגליה' ככף רגל עגל לפי שכפות הרגלי' הם הדורכי' במקום המהלך דמה תנועתם לכף רגל ולפי שרמה אותן לחיות והרגל העגול שבר' הנראים במראה הוא רגל השור ואמר כף רגל עגל ולא שור לשיתוף במלת עגול וראש עגול לכפא מרובעות ולא עגולות והאופנים עגולים ומהלכם מחלך הסבוב תנועה מודבקת והתרגו' מסייע לפירושינו שתרגם כפרסת רגלין סגלגלין ולא אמר מספר הרגלים ומיעוטו שנים וראיית עוד שלא ראה להם אלא שתי רגלים כי הפנים הנראים במזרח ובמערב הם פנים של מהלכי שתים ותנועת האופנים ממזרח למערב וממערב למזרח ונוצצים כעין נחשת קלל לא אמר על הרגלים שעינם כעין נחושת קלל כי עינם כעין תרשיש אך על הניצוץ אמר כעין נחושת קלל וכן הם ונוצצים לרוב מרחקם לא יראה כן לחוש גם יש לפרש טעם ונוצצים על החיות עצמן לומר שראה עינם כעין נחושת קלל ונוצצים כמוהו וכן ראה מלאך : ות"י הפסוק כן ורגליהון רגלין כיוונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלין ומזיען עלמא במהכון ומנצצן כעין נחש מצלהב : וידי אדם וידו כתיב בויו וקר"י ביו"ד והכתיב ר"ל וידו ידי אדם כלומר ויריו ידי אדם וכן ועיניו כיונים על אפיקי מים ר"ל ועיניו כעיני יונים ועניין ידי אדם פירשנו למעלה על ארבעת רבעיהם להודיע כי לכל רוח מארבע רוחות העולם היה יד תחת הכנף ופניהם וכנפיהם לארבעתם כמו כן הפנים והכנפיהם לארבעתם היו על ארבעת רבעיהם שוה בשוה כי לא היו פנים וכנפיהם מעבר אחר סמוכים לחביריהם יותר מעבר אחר אלא כמרחק שוה זה מזה על ארבעת רבעיהם וי"ת הפסוק כן וידוהי כידי אינשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למתתי בהון גומרין דאינשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למיתן על תפני שרפיא למיזרק על אתר רשיעיא לאברא חייביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוה לארבעתון חוברות אשה אל אחותה כנפיהם אמר שראה החיות שהיו חוברות בכנפיהם הפרושות אשה אל אחותה והבין מזה כי פעולתם אינן חלוקות שיפעלו אלה במקצת העולם ואלה במקצת העול' אשה אל אחותה בפעולתם • לא יסבו בלכתם לא היו מסבבות פניהם בלכתם מרוח זה לרוח זה למה כי איש אל עבר פניו ילכו ולגל ראש היה להם פנים גם רגליהם עגולים שלא היה צריך להסיב' והבין מזה כי בהשתנות פעולתם מפעולה לפעולה אין ביניהם עיכוב ולא החזרת פנים והסיבה כי בכל מקום הם בשוה כי הם אין להם פקום ות"י מכוון חרא לקביל חרא גפיהון לא מתחזרן במיזלהון ברייא לקביל אפא אזלא וכינה אותם אשה ואיש כי מכונות בלשון חיות שהוא לשון נקבה ובלשון כרובי' כמרא' השנית שהם ל' זכר ודמות פניהם פני אדם פניהם העיקריי' כי שאר הפני' הם כמושאלי' אל העניין הנרצה בהם : אבל פניהם היו פני אדם כמו שיריה' ידי אדם ותבין זה מתרגו' שתרגם יונתן בימין ושמאל עביר מימינא ועביד משמאלא ולא תירגם בן אדם לא אמר בהם עביד ומה שתרגם עביר ר"ל בדבר העושה להשאיל לא מעיקר הדבר אע"פ שבפני נשר לא תירגם עביד : זה היה לקצר כי כבר זכרם לפי שהנשר הוא כעקר מפני הכנפי' כי הכרוב שהיו פני אדם היו לו שתי כנפים ואלה הפנים היו לצד מזרח כמו שפירשנו ולא הוצרך לבאר אל המזרח כי פני האדם מכוונים למזרח ולענין זה נקרא הדרו' ימין והצפון שמאל ומערב אחור וכיון שפני אדם הם למזרח ופירוש האחרון ימין ושמאל ידוע כי הרוח הרביעית הוא מערב ואין צריך באור אחר וכבר כתבנו הפני' והכנפים ויונתן לא חירש דבר בזה הפסוק אלא מלת עביר כמו שפירשנו ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאינה דביקה עם הבא אחריה ר"ל ופניה' היו כמו שזכרנו וכנפיהם היאך היו שהיו פרודות מהגוף ופרושות מלמעלה לעופף כמו שאמר במראה ישעיה ובשתים יעופף זהו שאמר לאיש שתים חוברות איש כלומר אחד מן החיות היו שתי כנפי' שהיו חוברות עם כנפי האיש האחד ואותם היו לעופף ושתים האחרות היו מכסות בהם את גוויותיהנה ומה שאמר למעלה כי העוף בעופפו מגביה כנפיו כלפי למעלה עניין העופפות ועניין הכיסוי פירשנו למעלה ומה שאמר בחיות אשה ואיש לפי שהנראה היא חיה שהוא בלשון נקבה והנמשל הוא איש והנה איש עומד לנגדו וכבר כתבנו טעם אחד למעלה ויש לנו לפרש למה זכר ישעיה שש כנפים לשרף ויחזקאל לא זכר לחיה אלא ארבע כנפים לדעתינו כי החיה הוא השרף ורז"ל כך היה דעתם והוקשו זה לזה ותרצו כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכו"ל נתמעטו כנפי החיות ופירשו שש כנפים בשתים יכסה פניו שלא יביט בשכינה וימות שם כי לא יראני האדם וחי ואפילו חיות הקודש ובשתים יכסה רגליו דכתיב וכף רגליה' ככף רגל עגל אמר הקדוש ברוך הוא יהיו רגליהם מכוסים שלא יהיו עוונות בני גזכרי' ובשתי' יעופף שהם מקלסים ואני כפירוש ישעיה דרכתי דרך החכם הגדול רבינו משה בר מיימון ז"ל כי החיות אינם השרפי' שש והחיות ארבע אבל למה שנתחרשה לו דעת אחרת עתה

כי החיות הם השרפים צריך לתת טעם למה ראה ישעיה שש ויחזקאל ארבע ויחזקאל ראה ארבעה פנים לאחת וישעיה לא ראה פנים אחרים ויחזקאל אמר מניין לחיות וישעיה לא אמר מניין לחיות וישעיה לא אמר מניין לשרפים לכל אחת צריך ליתן טעם נאמר כי מראות ישעיה ומראות יחזקאל שוות בעניין אחר והוא להבין מכל אחר מן המראות עניין השגחת האל ושמירתו בנבראים ולא הראה האל לישעיה תואר המרכבה שהיא בנויה על ארבע ארבע לפי שהמרכבה סימן הנסיעה כמו שפירשנו ובימי ישעיה לא היתה עת נסיעת הכבוד מבית המקדש עדיין והיה כחושב לנסוע לא נוסע עדיין ובימי יחזקאל נסע ויחזקאל לא היה כחו יפה כישעיה לפיכך הראה לו האל דבר ההשגחה במבואר יותר בארבע חיות אופנים וארבעה פנים וארבעה כנפים כמו שפירשנו כי במניין הארבעה יתבאר יותר עניין ההשגחה בשפלים על סדר הארבעה כמו שכתבנו ושש כנפי' שראה ישעיהו שהיו השתים לכסות הפנים והשתים לכסות הרגלים ובשתים לעופף לפי שישעיה עיון דק בהם יותר מיחזקאל והבין ישעיה כנפים עניין מציאות הנבדלו' ושהם נאצלי' מהבורא והוא דבר דק ונסתר לפיכך אמר יכסה פניו והבין ברגלים הדברים שהנברל סיבה להם כי השכלי' נעלמים ונסתרים מהשיגם לפיכך אמר ובשתים יכסה רגליו אבל יחזקאל בפנים דמות הדברים השפלים שאין כיסוי הסתר בהם כל כך : וכן ראה ברגלים שהם משל לתנועת המסבות שאין דבר תנועתם דבר מכוסה ונסתר והוא עצמם שהם שכלים נבדלים קשה להשיגם ולזה אמר ושתים מכסות את גויותיהנה ועוד כי[ע]ניין השמירה מכוסה כמו שכתבנו וישעיה לא ראה מניין לשרפים כי מצד עצמן אין להם מניין כי מה שאינו גוף אינו נופל תחת המניין אלא בעילות ועלולים אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבוון קרמוהי יקומון וגם זה המספר אינו לדקדוק מניין אלא כמו שתאמר אלף ורבבה עד אין מספר ויחזקאל לא ראה להם מספר מצד עצמם אלא מצד פעולותיהם ויונתן לא חירש בזה הפסוק דבר : איש אל עבר פניו ילכו כבר זכר עניין זה למעלה ולא שינה הפסוק הנה אלא לחרש בו עניין והוא אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו ופירוש הרוח החפץ והרצון וכן ת"י רעווא והעניין שחידש הוא שהחיות יש להם רצון ובחירה כמה שהושפע להם מן ההנהגה כמו שפירש המורה צדק בפרק השביעי מן החלק השני והראייה בזה מה שאמר המלאך ללוט שאמר כי לא אוכל לעשות דבר וגומר ואמר הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה ועוד מטה שכתוב השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו וגו' כי לא ישא לפשעכם וגו' ויונתןלא חירש בזה הפ' דבר ודמות החיות פירוש דמות עינם ומראיהם כי דמות גופותם כבר אמר מראיהן כגחלי אש פירוש ראה מראיתן כגחלי אש כמו שראה ישעיה שרפים ומה שהגדיל בוערות הלפידים לגודל עוונם שהלך הולך וגדל עד שחרב הבית ונתחייבו כלייה ושריפה היא מתהלכת בין החיות הוא האש שזכר וכן ת"י אשתא משתלהבא בין ברייתא מלבד שראה מראיהן כגחלי אש ראה אש שהיתה מתהלכת בין החיות וזה היה משל לשריפת בית המקדש שהיו בו כרובים שהן מצורות החיות וכן בית המלך וכן בית גדול שרף באש כמו שראה במראה השלישית חרוק על העיר : ונגה לאש רמז בזה כי אותה האש לא תהיה לעולם לכלות את ישראל אלא עוד יהיה לה נוגה להאיר לישראל ומן האש יוצא ברק : ועוד יצא מן האש ההוא ברק לאומות העולם כמו שאמר ברק ותפיצם ולעניין הנהגת העולם הגדול האש משל על המאור הגדול ולעולם הקטן על החום הטבעי ויונתן לא חדש בזה הפסוק דבר והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק כמו ברק וכן ת"י ברקא : ובדברי רז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מבין הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר' חנינא כאור היוצא מן ההרסים ורבי יהודה אומר בשם רבי סימאי בן פרטא בזק שבוזק גפת בבירה כלומר כמי שמפזר גפת שהוא פסולת זתים בבירה שהיא מתלקט מהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ולפירושינו שהוא בזק עניינו כי הבזק רץ מהרה ושב ומתכנס מהרה עד שכמעט תשיגנו הראות ברצוא ובשובו ועניין זה בחיות כי יעשו החיות בנבראים אשר תחתיהם במדרגה מעלה אחר מעלה בלי עיכוב והשיבה לאחור הוא כארון ששולח מעבדיו לעשות מעשה ואחר כך ישובו אליו לשמוע מה שיצום עוד ובשליחות האל לחיות אינן כך השיבה היא קלה כשיבת הברק ויותר עד שאין לשער אלא שלא מצא דמיון קלי יותר מזה ובהם על האמת אין שיבה ואין ריצה כי אינן גופות אלא שדמה במראה עניינם בעניין הגופות כמו שנראה לכל מראה הנבואות וכתב בעל ספר יצירה עשר ספירות בלימה צפוני' כמראה בזק ותכליתם אין להם קץ ודברו בזה ברצוא ושוב ולמה אמרו בסופה ירדופו ועוד אמר עשר בלימה בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר שוב למקום שכך נאמר והחיות רצוא ות"י הפסוק כן ובריתא באשתלחותהון למעבד רעות ריבונהון דאשרי שכינתיה במרומא עילאה מיגתון באנפא עינא למחזי חורן ומקפן ומכסן ית עלמא ותייבן ברייא חרא וקלילו כחיזו ברקא וארא החיות והנה אופן אחד בארץ בארץ פירוש למטה במקום שפל בארץ כמו רקמתי בתחתיו' ארץ אמר עוד ראיתי למטה מן החיות אופן אחד אצל כל חיה מהם כי האופנים היו ארבעה כמו החיות שאמר לארבעתן וכן אמר במראה השלישית וארא והנה ארבעה אופנים אם כן מה שאמר אופן אחד ר"ל לחיה אחת ומה שאמר לארבעת פניו ר"ל לחיה אחת ולארבעת פניה לא היה אלא אופן אחד ומה שהוצרך לומר לארבעת פניו להודיע כי האומר שהיה אצל החיה לא היתה נוטה לצד אחד מהפנים יותר מן האחר אלא לארבעה פניו היה בשוה וטעם פניו לחיה לשון זכר ונקבה כמו שפירש כאיש ואשה או יהיה טעם פניו לאופן ויהיה פי' כמו צדיו כי לא ראה לאופנים צורת פנים והבין מזה כי הנהגת החזות לעולם באמצעות האופנים היה שוה לארבעת הפנים כמו שפירשנו אותם אלא שהשמירה אינה שוה בהם ובאומרו והנה אופן ולא אמר דמות אופן כמו שאמר דמות ארבע חיות להודיע כי אלה גופות ואלה אינם גופות : ות"י וחזית ברייתא והא גלגל חד משתוי כמלרע לרום שמיא כסיפור ברייתא לארבעת גפוהי : ומראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני חושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינה כעין התכלת וכן הוא מראה האופנים ופירוש ומעשיהם דמיון תרשיש כי הוא אמר שתי מלות מראיהן ומעשיהם : ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כתרשיש שהם מקבלין מעשה ופעולה כמו שיראה על פניו דרך שיראה מאתריו חח לרוב זכותו כן הוא ופנים מתפעלין כי המאורים אשר על אופן העליון נראין מתחת אופן התחתון זכותו ודמות אחד לארבעתן שארבעתן כדמות עין תרשיש מראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן שב להודיע המראה והמעשה בעניין אחד והוא שהיו נראין גלגולם שהיו בתוכם אופנים ומגלגלן העליון את האופנים אשר בתוכן כאשר יהיה האופן בתוך האופן כי התשיעי שהוא עליון מגלגל אשר בתוכו עמו ויונתן לא חידש בזה דבר על ארבעת רבעיהם בלכתן ילכו לכל פיאה מארבעת רבעיהן כמו שהיו הולכות החיות כן היו הולכין הם לא יסבו בלכתם כמו שהחיות לא היו מוסבות מצד אל צד ויונתן לא חירש בזה דבר : וגביהן וגובה להם ויראה להם מלת גביתן נפרדת בטעם ופירושו כמו שפירשנו במלת ופניהם שאינה דביקה עם הבא אחריה : אמר וגביהן היו כמו בגובה כל אופן אלא שגובה היה להם עד שמרוב גביהן היתה יראה להם כי הדבר מופלג בכמותו יקרא נפלא ונורא ו[illegible] ומעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא וגבותם מלאות עינים סביב לארבעתן וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה מקובץ בלשון נקבות ומפני כפלו שינה המלות והעינים הם משל למאורות וי"ת וגביהן שוון לקבל רקיעא ר"ל כי כלפי רקיע אשר על ראשי החיות שוות אין ביניהם פרידה וחילוק אבל עלוליהם

יש

יש ביניהם חילוק לפי המקבלים ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם אמר כי הליכתם הנראה לאופנים תלויה בהליכת החיות ואצלם ילכו ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים ענין נשיאות החיות והאופנים מעל הארץ הוא משל לענין שיקרה בעולם השפל ובדברים שיוצאין מסדר ותהנהגה כאילו אין מנהיג ושומר כאילו הם דברים מופקרים למקריה וזה כמטר סוחף יבא וישטוף זרעים ודשאים ועשבים גם עצי פרי עם שאר העצים עד שימות ומחסרון בני אדם ובהמות וחיות וכן ברוב השלג והברד והרוחות החזקות והרעמים והברקים ועיפוש האויר או התחדשות בו סמיתות יכלו ארץ או ארצות או בהשקט מקומות והרעש והזועות והמים השופעים מן הימים כמו שזכר מורה צדק בפרק ע"ב מן החלק הראשון ממאמר מורה הנבוכים ואף על פי שכל זה הוא לפי הנהגתו כיון שרוב הנהגתו הוא קיום ההוי' והוי' מה שהוא בהפכו ירמה כאילו אין הנהגה וכן יהיה בזה העולם הקטן וכן אמר בחורבן הארץ נתנו את נבלת עבדיך וגומר וכל זה ירמה סילוק סדר ההנהגה כאילו המנהיגים והשומרים נשאו מעל הארץ וכל אשר בה ויניחום מופקרים וי"ת ובמיזל ברייתא אזלין גלגליא לקבליהון ובאיתרמא ברייתא דמלרע לרום שמיא מתרמן גלגליא על אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו כבר פירשנהו כי פי' הרוח הרצון ופירש הכוונה בזה והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים והוסיף עוד ואמר והאופנים ינשאו לעומתם לתת טעם למה היה האופנים והנשאם לעומת החיות ופירש הטעם ואמר כי רוח החיה באופנים וכבר פירשנו זה ותרגם יונתן נוטה לפירושינו שתרגם ארי רוח ברייתא בגלגליא ושאר הרוח תרגם רעוא ללכת בסגול באתנח וכן ויסב שמואל ללכת בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו ההליכה היא משל על הנהגת העולם והעמידה היא גם כן משל כי אין עמידה והפסק לאופנים כי כל ימי עד הם מתגלגלים בלא עמידה ובלא הפסק אלא העמידה היא כמו עומדים ממעל לו וכל צבא השמים עומדים עליו שהוא ענין השירות כמו והוא עומד עליהם והעבודה והשירות לפני האל להשכיל בו יתעלה ויתברך שמו ובאומרו ובעמדם יעמודו לפי שהשכל יבא לאופנים מהחיות ואף על פי שהוא ראה ההליכה והעמידה וההתנשאות מוחש על דרך משל והראה לו כן כדי שיבין מהמוחש מושלל ובזה הפסוק חידש העמידה והשאר הוא כפל לחזק הענין ועל הכל אמר כי רוח החיה באופנים ודמות על ראשי החיה רקיע כאילו אמר ודמות רקיע על ראש החיה והחיה דרך כלל במקום החיות כמו רוח החיה באופנים וזה הרקיע איננו גוף אבל הנביא ראהו מוחש כדי שיבין ממנו חוש כולם ואין בכל אשר הוראה דבר גופני אלא האופנים לפיכך לא אמר בהם דמות אלא והנה אופן וזה הרקיע אור השכל הבהיר החופף על הכל ששמו כשם רבו הנטוי על ראשי החיות והוא שכתוב בו שנקרא ביום שני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים בין צורה שיש לה דיבוק עם הגוף ובין צורה שאין לה דיבוק עם הגוף ואפשר שעמו פמליא כאלף אלפין ורבוא רבוון הנורא פיו נורא בלכתו ובזהרו ובפרקי רבי אליעזר אומר איזהו רקיע שנברא ביום שני רבי אליעזר אומר הרקיע שעל ראשי החיות שנאמר ודמות ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא מהו כעין הקרח הנורא כאבנים טובות ומרגליות והוא מאיר לכל השמים כאור שהוא מאיר בתוך הבית וכשמש הזה שהוא מאיר בצהרים בגבורתו שנא' ונהורא עמיה שריה וכמוהו הצדיקים עתידין להאיר לעתיד לבוא שנאמר והמשכילי' יזהירו כזוהר הרקיע ועוד אמר ברוך כבוד ה' ממקומו במקומו לא נאמר אלא ממקומו שאפי' החיות שנושאות את הכסא אינן רואות אותו שנתן הקב"ה בינו לבין הרקיע שנאמר ודמות על ראשי החיות רקיע ויונתן לא חירש בזה הפסוק דבר ותחת הרקיע כנפים ישרות אשה אל אחותה מה שאמר ישרות היא מה שאמר למ גלה חוברות כי כשהכנפי' פרושות הוא הם ישרות ובהתחברם אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה אמר כי לכל אחת מהן היו עוד שתי כנפים מלבד הישרות שהיו לעוף היו להם עוד שתי כנפים שהיו מכסות להנה ומה הן מכסות להנה את גוויותיהנה ואע"פ שזה הענין כבר זכר ושינה אותו עוד להודיע כי מה שבהם נאצל עליהם מהרקיע הנטוי על ראשיהם וגם בזה לא חידש יונתן דבר ואשמע את קול כנפיהם הבין מזה כי האופנים יש להם בגלגולם קולות עצומים ויחס לזה לחיות כמו שיחס להם התנועה אע"פ שאינה להם על דרך האמת אלא לפי שמכחם מתגלגלים מיחס להם תנועת האופנים וקול האופנים שמע קול גם כן כמו שאמר וקול האופנים לעומתם אלא ששינה הנה הענין ויחס הקול לחיות לבד כי המה העיקר ומה שאמר בעמדם תרפינה כנפיהם הבין מן העמידה השירות והעבודה כמו שאמר והורה כי הגלגול והתנועה הן לענין ההנהגה אבל מצד עצמן בשרתם השמים מספרים כבוד אל אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם כל שכן החיות שלמעלה מהם וזו היא רפוי הכנפים כי הם המשמיעין קול כקול שדי פי' חזק ותקיף וכן כשוד משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל שנקרא שדי וכן במראה השלישית כקול שדי בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ולא יסף ושם נאמר נשמע מן החצר שהוא גדול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול נבואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול קול המולה פי' כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת מדבדים רבים כקול מחנה ועוד עניין שמע זה הקול להודיעו כי המרכבה נוסעת מן הבית כי קול כנפי החיות הוא משל לנסיעה כי העוף כבואו לעוף ידהוק בכנפיו וכן האופנים משמיעים קול בלכתם. וי"ת הפסוק כן. ושמעית ית קל גדפיהון כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהון קל מילוליהון כד מודן ומברכין ית ריבונהון קיימא מלך עלמין כקל משריית מלאכי מרומא במקמהון משתקון גדפיהון מן קדם דבורא ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם אמר היה קול לא כקול שאמר קול כנפיהם אלא מעל לרקיע אשר על ראשם יבא הקול הבין מזה כי אף על פי שהרקיע נטוי על ראשיהם ואין הוא המצוה אותם והמשמיע קולו להם על פעולותם אלא מעל לרקיע הוא אותו הקול מאת הכרוב והקול והדבו' הוא דרך משל וכן אמר גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כי הרקיע אף על פי עלתם הוא עלול גם כן והנה הקול היוצא מעל לרקיע הוא כאדון המצוה עבדיו העומדים עליו והוא נותן להם קול ומדבר והם שומעים ושותקים לשמוע בקול דברו וזהו בעמדם תרפינה כנפיהם כי אין לעבדים העומדי' קול ודבור אלא השמיעה והקבלה ורמז גם כן באומרו ויהי כי היה זמן א' ולאר' מיוחד שהקול יוצא לו מעל לרקיע בלא אמצעי שנא' וישמע את הקול מדבר אליו פני' בפני' דבר ה' עם משה ולשאר הנביאים הקול מהנפרד האחרון הוא השכל הפועל וי"ת הפסוק כן ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא לעבדוהי נביאייא ישראל הוה קלא משתמע מעילוי רקיעא דעל רישיהון במקומהוןמשתן גפיהון מן קדם דבורא וממעל לרקיע אשר על ראשם אמר כי עוד יש נמצא ממעל וראה דמות כסא עליו כי אין יושב אלא על כסא ומה שהיה דמות היה מראיהו כמראה אבןספיר שהוא בהיר ומזהיר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה והוא היושב או הרוכב כי פעמים יתארהו רוכב לענין המרכבה במושלו עליה כרוכב על מרכבתו ופעמים יתארהו כמלך יושב על כסא ומורה במלת יושב גם כן קיום במציאותו והכסא לא יהיה דבר חוץ לעצמו כי אין למעלה מן הרקיע נפרד אחר אלא הרוכב והכסא מורה כמותו עצמותו וגדלותו כמו שפירש הרב המורה צדק בפסוק כי יד על כס יה בפ' ט' מהחלק הראשוןממאמר הנכבר מורה הנבוכי' כי כמו שהמלך בשבתו בין שריו יודע למי שלא ידעהו בשבתו על כסא למעלה משריו כי עצמות היושב הזה וחכמתו מורה עליו כי הוא נמצא והוא עלת הכל יתברך שמו והצורה המוחשת הנכבדת בצורות המוחשות היא צורות האדם לפיכך ראה דמות כמראה אדם ולפי שעל דרך האמת אין לרוכב דמות שוה בדמיון ואמר דמות כמראה אדם להרחיק ממנו גשמות לא ת"י שלא יעלה על לב איש שיש לו יתברך דמות ומראה

ולא חדש יונתן בזה הפסוק דבר אחר אלא שלא תרגם דמות כמראת אדם וארא כעין חשמל זה שהיה כמראה אדם ראיתיו בעינו כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב פי' בית לה כמו מתוכה כמו שאמר למעל' מתוך האש והוא הדק שבאש כמו שפירשנו והאש העב סביבו והדק בתוכו וראה לו שני מראים כעין חשמל ממראה מתניו ולמעל' וממתניו ולמטה כמראה אש ונוגה לו סביב והדק לא יראה לרוב דקותו והחילוק הזה הוא משל כעניןשאמר וראי' את אחורי ופני לא יראו והחלק הנכבד באדם הוא ממרא'מתניו ולמעל' כי באותו החלק צורת הפנים וכלי המעשה וכלי הנשימה אשר בהם ישכיל האדם ור"ל כי תשיג המרכבה מן הרוכב קצת מצד עצמה ברוכב עליה ומהות הרוכב ואמיתתו שהם הפנים לא תשיג על האמת שנאמר כי לא יראני האדם וחי פי' וחי אפי' חיות הקדש אינם רואיןאותו וזה פי' ונוגה לו סביב ההשגה שמשיגות אותו חיות הקדש והרקיע שעל ראשם ובמדרש חזית אמר רבי יודן גדול כחןשל נביאים שהם מדמי' את הצורה ליוצרה הדא הוא דכתי' ואשמע קול אדם בין אולי אובל אמר ר' יודןרבי סימון אית לית הדין דהוא מחוור מן הדין ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וי"ת הפ' כן וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור דלא יכילא עינא למחזי דלא אפשר לאסתכלא ביה ומלרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהור לה סחור סחור ובנוסחא אחרינא דלא אשתכלית ביה ומלרע וכו' כמראה הקשת והם ארבעה הייגו וסמוך לעיני המרא' המעורב וסמוך לו הירוק וסמוך לו הכרכומי והוא למטה מכולם והוא מצד חללה לפיכך ראה מראה הקשת לעניין ארבעה שהוא הולך בכל עניין המרכבה לטעם שזכרנו והוא מראה שאין האדם שוללת בו שאינו מבהיק והוא משל ההשגה שזכרנו שהוא הנוגה סביב והוא מראה דמות כבוד ה' כלומר מה שתשיג המרכבה מכבוד ה' ואראה ואפול על פני וארא כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה ואפול על פני שהשתומם לבי על המראה ובעודי על פני שמעתי קול שמדבר אלי וזה היה מלאך שמדבר עמו ומה שכתב החכם הגדול הרמב"ם ז"ל במעשה המרכבה ידוע מספרו למבינים אותו ואמרו רז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותו יחזקאל בן בוזי עד שאמרו שהקטנה שבנשים גדולה מיחזקאל בן בוזי ואמרו כי צורת שור ראו כנגד מתניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעת דגלים ברגל יהודה היה פני אריה וכתיב גור אריה יהודה וברגל ראובן צורת אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם וברגל אפרים צורת שור שנאמר בכור שורו הדר לו וברגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר בו אפעה ושרף מעופף המראה השלישית בשנה הששית והנה ששה אנשים מסיבים והשביעי ביניהם שהוא לבוש הבדים וידוע כי בדים הם בגדי פשתן המגוהצין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה פקודת העיר ואפשר כי קסת הסופר הוא רמז לאשר נק"א סופר ההולך לבוש הבדים ורז"ל פירשו לבוש הבדים זה גבריאל מלאך של אש לפיכך הוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש והכרובים עומדים לבית הראה האל לנביא הכרובים מימין לבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושין לצפון הבית הראה לו הכרובים גבורי כח עושי דברו לדרום הבית וכן באמצעותם יקח נקמת העוברים רצונו ועל דברו כי מבינותם יוקח האש המכלה אותם ולעניין הנהגת העולם הגדול דרך ימין יביא האש מלבוש הבדים וכן לעולם הקטן ויעמוד אצל האופן הודיע בזה כי אין לאופנים מעשה אלא מסבת הכרובים לפיכך נאמר המעשה לכרובים ונראה לכרובים תבנית יד אדם מתחת כנפיהם כי מעשיהם כתנועתם ותנועתם היא תנועת האופנים כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אחר הכרובים כי רוח החיה באופנים אפשר שרמז במלת הראש האופן העליון המקיף עמו כל האופנים אשר בתוכו והיא התנועה היומית וכל בשרם זכר לאופנים בשר לפי שהם באמת גוף אבל לכרובים שאינם גוף על דרך האמת אלא בדרך המראה לא זכר להם בשר אלא פנים וכנפים ידים ורגלים אבל בשר לא נאמר על שכל נפרד בשום מקום כי בשר יאמר בדבר מוחלט מבעלי חיים לא על זולתו אפילו בדרך משל והצד העליון בגוף נקרא גב ומה שכתוב בעובי הדבר יקרא בשר ועניין הפסוק דבק למה שאמר לא יסבו בלכתם כי אחר הראש ילכו האופנים ולא תאמר בכללם כי גם בחלקיהם שהם בשרם וגביהם וידיהם וכנפיהם כולם ילכו אחר הראש וידיהם אינו אומר על ידיהם שיהיו משל כמו שאמר תבנית יד אדם תחת כנפיהם אלא פי' ידיהם כמו שתי ידות לקרש האחד והם קוטב כל אופן וכנפיה' פי' המקיפים הקטנים שהם כשטח המקיפים הגדולים למי שיש לו זה הדעת בחכמי המחקר ולדעת זולתם יהיה פי' וכנפיהם על תנועת עצמם ועל סתר עניינם בהנהגה אחר כן אמר והאופנים מלאים עינים סביב לארבעת אופניהם הוא מה שאמר במראה הראשונה וגבותם מלאות עינים סביב לארבעתם וכן פירשנו המשל ומה שאמר שם וגבותם הוסיף פירוש הנה ואמר והאופנים שלא תאמר העינים היו על הגבות לבד כלומר על שטח האופנים רצה לומר כל עובי האופנים כי העינים עוברים מצד אל צד כמסמרים בדלת ומה שאמר אופניהם אחר שאמר לארבעתם הוא תוספת ביאור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותון חצוצרות . והדומים להם • וכינוי אופניהם על עצמם • כמו שנהגו בכינוי המספר • צאו שלשתכם ויפלו שבעת' לארבעת' ת"י לארבעתיהון דגלגליא לאופנים להם קורא הגלגל באזני לא אמר כי לאופני' יקראו לגלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי לשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושלמה ואומר אופן עגלה ואומר גלגל עגלתו והעניין אחד ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים היו קורין גלגלי'אלא בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם הגלגל והיא קריאה כמו הדור אתם שמעו דבר ה' הקהל חקה אחת ר"ל כי כל המעשה שזכר לאופני' במצוותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה ואומר לו עשה כך ועשה כך ומצוה באופן הוא הכרוב כי רוח החיה באופנים ואין קריאתו בקול ובכלי דבור אלא השמיעתו האל בנבואה קול להבינו העניין וכן וקרא זה אל זה ואמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הראשונה פני השור וידוע מה שאמרו בו רז"ל ואנחנו נאמר לעניןמה שפירשנו במרכבה כי כרוב שם הנבדל בכל מקום ונעשה לדמיון כדמות שתי תבניות הנכבדות במושגי החוש בשפלים והם פני אדם וכנפי העוף וידוע כי המין שבבעלי חיים שאינם מדברים אשר תועלת האדם תלויה בו לפני הגוף ברוב הוא השור למזונו ורב תבואות בכח שור ולתשמיש משאו ולאסוף גורנו הוא המושך העגלות שהאדם נעזר בהם ברוב המשא הנה שרוב עזרת האדם לחיי הגוף הוא השור ואחר שהאדם כמו נמשך לתאוות העולם הגופניות וישליך אחרי גיו' השמעיו'אף כי הסכליו' הנה הוא ושורו אוכלין באבוס אחד ואין לשכל בו דבקות ואין בו שמירת הרוכב ונסתלקו הפנים האלה מהמרכבה אפילו כמושאלנאמר מכח הדמיון מהשנים האחרים עד שיקראו בני אדם לאדם שאין בו דעת שור ולא יקראו לו אריה ונשר כי יש להם חלק גדול בכח הדמיון ותחבולה על טרפה ורמז לו בזו המרא' ולא במראה הראשונ' לפי שהראה לו בזו המראה התועבות שהיו עושים בבית שעל ידם נסתלק הכבוד הכל הנעשה לדמיון הכרוב לא מהכרוב כי אל הכרוב שב וכן לעניין שמירה כללית נמשל כבהמות נדמו ונשארו לו במראה המרכבה פני אדם למעטי' שהיו בהם הנקראים אדם המודליות בינו לעניין זה גם כן נשתנה לו שם חיות בכרובים כי החיות שם מורכב לא כן כרוב כי הוא הנבדל ולא יורו בו שם אחר להודיעו כי לא נשארה לו שמירה מופתית בארץ לפיכך שמע הנביא שם כרובים כי מה שראה בראשונה ראה באחרונה כמו שאמר הוא החיה אשר ראיתי בנהר כבר וכן מה שאמר ואדע כי כרובים המה לא נתחדשה לו ידיעה כי גם בראשונה ידע כי אין בשמים שור ואריה ונשר ואינם כי אם לדמיון במראה אלא שבזו המראה השכילהו האל סילוק הכבוד והשמירה

מהארץ

מהארץ כמו שאמר וירומו מעל הארץ לעיני והנה שכו החיות כרובים כי לא נשארה השמירה בכרובים ר"ל ביחידים על דרך מופת זולתי השמירה שהיא דרך כלל על כל חי זהו וארע כי כרובים המה עתה ידעתי כי הם כרובים ולא חיות אף על פי שראיתי באחרונה מה שראיתי בראשונה ולזה הטעם אמר בזו המראה חיה ולא חיות כאלו נתייחדה השמירה באחת ומפני שנותן השם מחיות לכרובים זכר הענין כמה פעמים וארבעה פנים ואמר היא החיה ואמר עוד וארבעה פנים לאחת ואמר ודמות פניהם המה הפנים להודיע כי לא נשתנה לו בענין המראה דבר וירומו לשון הרמה שנאמר בזו המראה הוא לשון התנשאות כמו שנאמר במראה הראשונה והעניין אחר כי רוממות ונשיאות ענין אחד ושם פירשנו הענין בעצמם מבואר הוא במראה הראשונה ויצא הוא כמו שפירשנו הסתלק השמירה מן הארץ ונתיחדה בכרובים :

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז"ל

מ (א) בעשרים וחמש שנה לגלותינו : הייינו תחילת שנת כ"ה • ויום אחד בשנה חשוב שנה • וכן מצינו (מלכים א' ו') • בשנה הרביעית בחרש זיו הוא החודש השני למלך שלמה וגו' • הרי דחורש זיו שהוא אייר תחלת השנה וקראו שנת הרביעית וכןמש"ש בשמונים שנה וגו'• נמי בתחלת שמונים • דהא פרטי הת"פ שנה הם מ' דמדבר • וי"ד שכבשו וחלקו • ושס"ט דשילה ונ"ז דנוב וגבעון הרי ת"פ שנה • ואלו נ"ז דנוב וגבעון פרטן היינו י"ג רשמואל ושאול (כמ"ש זבחים קי"ח ב' וס"ע פי"ג) ומ"ם של דוד • וארבעה אלו של שלמה • וזה הרביעי של שלמה הוא בתחלת רביעי • הרי רשמונים נמי בתחלת שמונים • ואותה שנת השמונים אינה נחשבת למספר ימי עמידת הבית • אלא מ"ש ת"י שעמד הבית מתחיל משנת תפ"א דהא אמרו ערכין י"ג א' • י"ז יובלות מנו ישראל • משנכנסו לארץ ועד שיצאו וגו' • והחשבון היינו אחרי מ"ם רמדבר•משנכנסו לארץ ועד שנבנה הבית ת"ם שנה כנ"ל ות"י שנה שעמד הבית(כמ"ש יומא ט' א' וס"ע שם) הוי שפיר י"ז יובלות שלמים • ואי אמרת ששנת השמונים נמנה לימי עמידת הבית • ליכא רק תל"ט קודם הבית • וליכא י"ז יובלות שלמים : לגלותנו • היינו לגלות יהויכין • שמלך אחריו צרקיהו י"א שנה • ולסוף י"א הוכתה העיר וי"ד שנה אחרי הוכתה הרי כ"ה שנה לגלותינו : בראש השנה בעשור לחודש • איזו היא שנה שר"ה שלה בעשור לחודש הוי אומר. זה יובל (כמ"ש ערכין י"ב א') וכן הוא החשבון דכ"ה לגלות יהויכין הוי שנת היובל • כי י"ח לישעיהו הוא שנה א' ליובל • שאז נמצא הספר בבית המקרש כמ"ש במלכים • ויאשיהו מלך ל"א שנה•נשאר משנותיו י"ד שנה ליובל ויהויקים בנו מלך י"א שנה • ובשנת הי"א מלך יהויכין ומלך ג' חדשים ונגלה הרי שנגלה כ"ה ליובל • וי"א שמלך יהוקים זהו פרטן • ברביעית ליהוקים מלך נבוכדנצר (ירמיה כה א) ונבוכדנצר שנה ראשונה כבש נגוה ובשני' כבש יהויקים (מגילה י"ב) ויהי לו עבד ג' שנים (מ"ב כ"ד) היינו ששית שביעית שמינית • וג' שנה מרד בו • היינו ט' י' י"א כמ"ש שם ובשנת י"א כבשו והגלהו • והמליך ליהויכין ג' חרשים ואח"כ הגלהו ליהויכין והיינו בשנת י"א ליהוקים היה גלות יהויכין ג"כ • וס"ש ד"ה ב' ל"ו י' ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר וגו' היינו דיהוקים נגלה בתחלת שנת י"א ויהויכין נמלך בסוף שנה ההיא • ולתשובת השנה הוא לגלות יהויקים ודלא כמ"ש רש"י במגילה שם ובערכין שם שיהויכין מלך י"ב ליהוקים רא"כ לא תמצא היובל כ"ה לגלות יהוכין אלא כ"ד לגלותינו ואין לומר דברביעית ליהויקים כבש נבוכדנצר את ננוה ובחמשית כבשו והשלשה שנים שעבדו היינו ה' ו' ז' • וג' שמרד בו היינו ח' ט' י' • א"כ לא מלך יהויקים אלא י' שנים וקרא כתוב וי"א שנה מלך • אלא ע"כ כנ"ל וכ"כ רש"י בריש יחזקאל (אנ"ה אע"פ שחשבון הנ"ל מבואר בלוח שסררתי בסוף ד"ה • ראיתי לכפול הדברים ולהעתיקם כאשר מצאתי כתוב לפני בכרי לזורות הטעיות שנפלו בדפוס שם • ועוד זאת עשו שדרכי להתחיל דברי אנ"ה • ובארתי בראשונה ובאחרונה שהוא ר"ת "אמר "נכדו "המסרר כדי להבדיל בין הקודש דברי אא"ז הגאון ובין החול והדברים שהעלתי מרעתי ובארו ר"ת הנ"ל מרעתם והרפיסו בסוף ד"ה אמר נכד הצעיר ואגב השמיטו הוי"ו מן נכדו כאלו מעיר אני ח"ו שקר באא"ז הגאון זצוק"ל) : יד ה' • פי' שליח ה' : שמה • פירוש אל ההר : (ב) ועליו • פי' על שיפוע ההר : כמבנה עיר• זה ירושלים שעומדת בשיפוע ההר : (ג) ויביא אותי שמה • פי' על ראש ההר : (ר) בן אדם • לפי שניתן מהלכים בין העומדים . קראוהו לסימן בן אדם • ראה בעיניך וגו' • היינו כי כל מלאכה שיש בו חכמה יתירה • ע"פ שלשה הכנות יקום הרבר בלבב המקבל • היינו ראיית העין • ושמיעת האזן • והבנת הלב • וכ"ה בלימור התורה• תורה שבכתב • הוא ע"פ ראיית העין כמ"ש דברים שבכתב א"א רשאי לאומרן ע"פ • ותורה שבע"פ • הוא ע"פ שמיעת האזן • כמ"ש דברים שבע"פ א"א רשאי לכותבן בכתב וסתרי תורה הוא ע"פ הבנת הלב • כמ"ש אא"כ היה חכם ומבין מרעתו • (כמ"ש ישעיה ו יד) : (ה) והנה חומה מחוץ לבית • פי' אין זה חומת הר הבית כי הוא כתב לקמן מ"ב ט"ז • וכאן מיירי בחומת עזרת נשים • והיא תהיה ג"כ מקפת את כל עזרת ישראל (אנ"ה שמעתי אומרים בשם אא"ז הגאון וצוק"ל רמז לזה בדברי הכתוב וברא ה' חרשה נקבה תסובב גבר • היינו ע"נ תסובב את ע"י) וימד את רחב הבנין • היינו האסקופה של השער שכן היה היסור של כל החומות גובה ששה ורוחב ששה • ובמרידה הזאת האיש עומר בארץ מבחוץ לשער . כמ"ש והנה חומה מבחוץ • ואח"כ : (ו) ויבא אל השער • היינו שנכנס לתוך השער למדוד הסיפים שהם מזוזת השער : אשר פניו דרך הקרימה פירוש היוצא מן השער פניו למזרח : ויעל במעלותיו • היינו שכבר עלה במעלותיו בבאו אל השער (אנ"ה ע"ד שפירש"י ויהי לי לישועה כו') : קנה א' רחב • פי' ממזרח למערב : ואת סף האחד וגו' • פי' כן היה סף השני שלצר השני : (ז) והתא קנה א' ארך • לפי שהתא סמוך לכותל כתף השער מיד בכניסתו לתוך השער• לכן הזכיר מדת התא סמוך לו : ובין התאים חמש אמות • היינו החלל שבין תא לחבירו ה' אמות • כי היו שם ג' תאים ממזרח למערב • ושני מקומות הפנוים אשר בין שלש התאים • כל א' רחב חמש ממזרח למערב • וסוף השער מאצל אולם השער מהבית• ר"ל בסוף תא השלישי אשר למערב : נמשך ממנו כותל ארכו ממזרח למערב ח' אמות ורחבו מצפון לדרום ששה אמות וכותל הזה נקרא אולם • ובסוף כותל האולם היה לו מזוזה נקרא סף לכסות בו רחב עובי הכותל ו' אמות וז"ש וסף השער ו' קנה א' • ומ"ש מהבית היינו עובי כותל האולם לפנים למערב (אנ"ה הנראה כי שם אולם הונח לפי מ"ש חז"ל אכסדרה תבנית אולם נמצא למ"ד כי כמו שבאכסדרה דופני ימין ושמאל בבוא אל האכסדרה דופני ההוא נמשכים בקצה א' אל כותל הבית • וקצה השני בלתי נסמך לכותל שכנגדם וכל הדפנות אשר כעין זה נקרא אולם • וכן כאן כותלי האולם נסמכים בקצה א' אל התאים • ובקצה השני בלתי נסמך לכותל ונקרא אולם) והכתלים נקראו אולם • והחלל שבין אלו שתי הכתלים נקרא חלל האולם : (ח) וימד את אולם השער מהבית . אמר כאן שמדד עובי כותל האולם בעצמו • מה שתחת הסף ג"כ מהבית היינו לפנים לצד הבית : קנה א' : היינו נמי מצפון לדרום עוביו ששה : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות • היינו אורך כותל האולם ממזרח למערב : ואיליו שתים : היינו הסף המכסה פני קצוות הכותל למערב והיה רחבו מצפון לדרום ששה • אבל עוביו ממזרח למערב שתים אמות והנה אורך כותל האולם ממזרח למערב עם האיל י"ד אמות• ומה שנקרא מצפון לדרום סף השער • ועוביו ממזרח למערב נקרא איל אפשר שבעוביו היה לו תמונת איל • ואמר איליו • היינו שתי האילים . אשר מימין ומשמאל השער : ואולם השער מהבית • היינו שהיה לפנים להתאים לצד הבית • ומפרש ואילך כמה תאים היו בארך השער ממזרח למערב ואמר : (י) ותאי השער דרך הקרים שלשה מפה • היינו מימין : ושלשה מפה • היינו משמאל : מדה א' לשלשתן , היינו כל א' קנה א' ארך וקנה א' רחב : ומדה א' לאילים • היינו האילים של התאים • כי לכל תא היה לו איל אחד בולט לחלל שבין התאים • והאיל היה רק כנגד כותל א' של התא • היינו כנגר כותלו אשר למערב ולכותלו המזרחי לא היה לו איל ואמר שמרה אחת לאלים הללו : (יא) וימד את רחב פתח השער • היינו חלל הפתח מצפון לדרום • אורך השער י"ג אמות • היינו ממזרח למערב • והיא מתחלת כניסת השער • ועד האיל אשר כנגד כותל מערבי של התא הראשון • כי האיל היה בולט לתוך חלל השער ומפסיק המשך אורך השער ואלו הי"ג אמות מפרש ואילך היינו עם הגבול אשר לפני התאות ועם חלל התא שש אמות . וז"ש : (יב) וגבול לפני התאות אמה א' ר"ל כותל המזרחי אשר לתא הראשון עוביו אמה אחת ממזרח למערב קראו אותו גבול • לפי שהתא הראשון סמוך לכותל העזרה והיה די לו כותל העזרה לחיות להתא כותל מזרח ולא נעשה כותלו המזרחי לבר של התא • אלא לגבול מפסיק בין החומה ובין חלל התא : ואמר א' גבול מפה • היינו לתא הראשון אשר לצר השני של השער ג"כ גבול כזה : והתא שש אמות• היינו חלל התא לבר כותליו • ועד כאן פירוש י"ג אמות ארך השער היינו סוף השער ששה • והגבול אמה אחת • והתא שש אמות מפת היינו עד כותל המערבי של התא הראשון שעומד כנגדו איל מפסיק לתוך חלל השער כנ"ל : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו רחב כ"ה אמות • היינו כותל כל תא אשר לצר החצר עוביו חצי אמה•וחלל התא ששה וכותל התא אשר לחלל השער עוביו אמה הרי שבעה אמות ומחצה • וחלל השער שבין התאים הצפוני לבין התאים הדרומי רחבו עשר • וכן התא שמעבר השני לשמאל החלל עם כותליו שבעה ומחצה כנ"ל בין הכל רחב כ"ה אמה ומ"ש מגג התא לגגו היינו שלא היה יכול למדוד הרחב למטה סמוך לארץ כי התאים הראשונים היו רביקים לכותל העזרה • והאחרונים דבוקים לכותלי האולם והחלל אשר בין התאים אשר רחב החלל חמש • גם שם לא היה ניכר קצות כתלי התאים כי לסוף כתלי התאים היו דבוקים כתלי אולמות • משך האולמות כ"ה אמה מצפון לדרום • כמ"ש לקמן פסוק ל' • לכן מדד מגג התא לגגו • ושם היה ניכר שפיר רחבו כ"ה אמה כנ"ל : פתח נגד פתח • כפירש"י : (יד) ויעש את אילים וגו' כפירש"י : (טו) ועל פני שער האיתון • היינו מתחילת כניסת השער • ונקרא איתון ע"ש שעיקר כניסה היה דרך שער ההוא : על לפני האולם • כמו עד לפני אולם : אולם השער הפנימי•פירוש שהאולם עומד לפנים מהתאים : חמשים אמה • היינו הארך ממזרח למערב • כמ"ש בכל הכתובים דלקמן : חמשים אמה ארך • וזה פרטן סוף שער האיתון ששה שלשים תאים • שכל אחד שמנה אמות היינו חלל התא עם כותלו המזרחי והמערבי שכל א' עוביו אמה הרי שלשים אמות ושני חללים שבין תשלשה תאים כל א' רחב חמש הרי מ"ם אמה • ואורך כתלי האולם שמנה ואיליו שתים הרי נ' אמה : (טז) וחלונות אטומות • היינו חלונות עם דלתות לסתום החלונות : ואל אליהמה • היינו ב' האילים אשר לאולם השער היו להם גם כן הלונות • ואמר שהחלונות היה לפנימה לשער • וכן לאלמות • היינו האוירים שבין התאים • והיו בסופן אולמות כנ"ל בפסוק י"ג • היו להם חלונות פתוח לאויר החמשה שבין התאים : וחלונות סביב סביב לפנימה•פירוש שהיו עור חלונות להתאים לצר החצר : ואל איל תמורים • פירוש לכל איל היה ב' תמורים • כמ"ש לקמן כ"ו ותמורים לו א' מפה וא' מפו אל איליו : (יז) ויביאני אל החצר החיצונה • היינו שהביאו דרך חלל אורך השער אל תוך החצר : והנה לשכות ורצפה • שהיה רצפה בחצר החיצונה • ועל הרצפה היו לשכות : עשוי לחצר סביב סביב • פירוש אצל כל שער היו משני צרריו רצפה ועל הרצפה לשכות : שלשים לשכות אל הרצפה • כמו על הרצפה : (יח) והרצפה אל כתף השערים • היינו צירי ארך השערים • שם היו הרצפה של כל שער : לעמת ארך השערים הרצפה התחתונה • שהיו שלשה רצפה זו ע"ג זו ועליונה חיתה קצרה מהתחתונה • וארך של התחתונה מן חומת העזרת עד קצהו אשר לפנימה • לעמת ארך השערים • כמו ארך השערים שהיו מ"ר אמות חוץ מעובי כותל העזרה ששה כן היה ארך הרצפה אל כתף השער : (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה • היינו חלל החצר • מכלות שער חצר החיצונה • עד החלות שער חצר הפנימי • כי ארך שער הפנימי ותאיו ואילמיו היה בולט אל החוץ בחצר החיצונה איל אולם שער הפנימי כנגד איל שער חצר החיצונה • והיה הריוח מאיל השער החיצונה עד איל שער הפנימי מאה אמה : (כ) והשער אשר פניו דרך הצפון לחצר החיצונה • פי' כשהולכים לחצר החיצונה דרך השער ההולך פניו לצפון : (כא) כמרת השער הראשון • היינו השער אשר פניו דרך הקרים • והוא שער המזרחי שמירתו מפורש למעלה : (כג) ושער לחצר הפנימי • נגר השער לצפון ולקרים • פירוש שער החיצון המזרחי היה בולט לע"ג • ופניו למערב ושער חצר הפנימי המזרחי • היה בולט ג"כ לע"ג וקנה השער למזרח • וכן היו בשערים הצפונים והדרומים • שער נגר שער ובין קצות השערים ריוח מאה אמה ז"ש וימד משער אל שער מאה אמה כנ"ל : (כר) ויוליכני דרך הדרום . היינו שער שהולכין דרך בו ופניו לדרום : כמרות האלה . היינו המפרשים בשער הקרים • ותמרים לו א' מפה וא' מפו . היינו אל כל איל שהיה בשער היו שני תמורים משני צירי האיל: (כז) ושער לחצר הפנימי דרך הדרום היינו ג"כ פי' דרך השער לצר דרום • ומדר דרך הליכתו משער החיצונה אל שער הפנימי • וז"ש וימד וגו' מאה אמות היינו נמי מסוף שער החיצונה עד תחילת שער הפנימי אשר פני השער לחיצונה • ח"ש אח"כ : (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום • היינו שנכנס בשער הדרום : (ל) ואלמות סביב סביב אורך כ"ה ורחב חמש • היינו האלמות שהזכרנו לעיל פסוק י"ג שבתוך החלל שבין התאות היו נמשכים כותלי התאות לצר החצר • באורך כ"ה אמה ונקראו הכתלים הללו אלמות • ורחבן כרחב החלל שבין התאות היינו חמש אמות : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה • היינו שאורך כ"ה כותל האולם היו נמשכים ארכם בכל צר אל חלל חצר החיצונה : (לה) ויביאני אל שער הצפון • פירוש שער של חצר הפנימי : (לח) ולשכה ופתחה • ר"ל לשכה עם פתחה : באילים השערים • היינו בין האילים שהיו בשערים • פירוש בתוך החלל שהיה בין התאים שהיה אורך כ"ח אמות • וה' אמות רחב היה שם לשכה ופתחה : (לט) ובאולם השער • ר"ל אולם שהיה בשער בסופו שארכו שמנה אמות : שנים שלחנות מפו • היינו מימין : ושנים שלחנות מפה • היינו משמאל • והיינו בתחילת האולם . ומפרש ואילך : (מ) ואל הכתף מחוצה . לא מחוצה ממש אלא בתחלת האולם בתוכה ובאיזה התחלה של אולם.אמר מחוצה לעולה לפתח•כי ההולך בתוך השער והוא בשיפוע ההר עולה בהר דרך שיפוע מעט מעט • לכן נקרא עולה לפתח ואמר מחיצה לעולה • עומר ב' שולחנות וכן בסוף עליתו בצר הסמוך אל התא היו ג"כ שני שולחנות היינו ד' שולחנות בכתף א' של האולם • וכן היו ד' שולחנות בכתף האחרת של האולם ג"כ שתים מחוצה לעולה • ושתים בסופו אצל התאים•ח"ש :

ר'

(מא) ד' שולחנות מפה וגו' : (מב) וארבעה שולחנות לעולה • ר"ל עוד ד' שולחנות עמדו להלן ממשך האולם : לעולה • לנגר העולה על ההר עמדו ד' שולחנות של אבני גזית : (מג) והשפתים טפח א' מוכנים בבית סביב סביב . היינו אונקליות של ברזל היו תחוכין בכותל התאים לתוך חלל השער סביב סביב : (מד) ומחוצה לשער הפנימי . פירוש מחוץ לשער הצפון היינו מחוץ לתאים אשר אל עבר מזרח של שער הצפון . לשכות • היינו הרבה לשכות היו בלשכה זו : שרים בחצר הפנימי . פירוש ללוים שהם משוררים בחצר הפנימי: אשר אל כתף שער הצפון•היינו כנ"ל אל עבר התאים שבשער הצפון ; ופניהם דרך הדרום • ר"ל פתחיהם לצד הדרום ואמר פניהם היינו פני היוצא מן הלשכה • פניו לדרום : אחד אל כתף שער הקדים • היינו לשכה אחת עומדת אל עבר התאים • של שער הפונה לקדים : פני דרך הצפון • ר"ל פתח הלשכה כנ"ל הוא לצפון הלשכה ; (מה) לכהנים שמרי משמרת הבית • היינו כמ"ש לקמן מ"ד ט' כל בן נכר וגו' ונתתי אותם שומרי משמרת הבית וגו' • והכהנים הלוים בני צדוק וגו'•והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ז"ש כאן הלשכה אשר פניה דרך הדרום • היינו העומדת אל כתף שער הצפון ופתחה דרך הדרום : לכהנים שומרי משמרת הבית • היינו הכהנים שזכר בראשונה : (מו) והלשכה אשר פניה דרך הצפון • היינו אחר אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון : לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק וגו' • היינו כמ"ש שם והכהנים הלוים בני צדוק : (אנ"ה החשו' גם אני ידעתי שפל ערכי ועניות דעתי בתורה מכל וכל והנה בעניי הכנותי לבית אלקי : תבנית כל אשר היה ברוח עמי לפרש כל דבר ודבר על אופני הפשט לפע"ד • ונאמר הנה בבנין עולי גולה היה החיל לפני ע"נ • ובבואינו לתרץ קושיות האחרונות על הרמב"ם . ולהשוות גם דעת רש"י לדעת הרמב"ם : מ"ש החיל עשר אמות היינו חומה גבוה עשר אמות נתבאר בידינו • שמלת חיל הונח על בחינת דבר תוספת תת כח לך • אם בעלי המלחמה המאמצין מעמד ומצב המדינה נקראו חיל ואם רכוש וקנין אשר היא היקום אשר ברגליו נקרא חיל ואם חומה קטנה סמוכה אל חומה גדולה ובצורה תאמץ את קרקע רגלי יסוד החומה בלתי תת נטות אנה ואנה • נקרא חיל כמ"ש (ישעיה כ"ו א') ישועה ישית חומות וחיל . ולפ"ז יתכן שפיר לכנות חומה הקטנה • גם הקרקע שבינה ובין החומה הגדולה שניהם בשם חיל • כי שניהם כאחד פועלים תוספת תת קיום העמדת חומה הגדולה • ונתיישב לפ"ז קושיות עצומות כאשר יראה הרואה אי"ה כאשר יזכינו ה' להדפיס ביאורי על מסכה מדות : ונאמר מעתה כי עולי גולה בנאו זה החיל מעין בנין יחזקאל • וחיל הוא האמור כאן בנין • תשתנה שמו להיות כי בבית שני שהיתה חומת החיל רחוקה *מחומת ע"נ • ובשל עתיד תהיה קרובה אל החומה הגדולה של עזרת נשים ; וגם זה המעט קרקע שבינה ובין חומת ע"נ תהיה מכוסה בבנין במשך אחד עם פני גובה חומה הקטנה : ותהיה נראה חומה נמוכה בנין אחד סמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה • אפשר מפני זה קראו הכתוב כאן בנין • והוא הוא החיל השנוי במשנתינו • ויפורש מעתה הכתובים על סדרן : (ה) והנה חומה מחוץ לבית . כדברי אא"ז הגאון

*ולפשר סטעס משוס דבבית שני סיתס חומת ע"נ רחוקס מן ססיכל רכ"ב אמס ונ::לאת עומדת בגובס ססר • עשו חומת סחיל רחוקס מןסחומס סגדולס ככדי לאמן אליס קרקע סרכ' לחיזוק יתירס משא"כ בשל עתיד תסיס חומת ע"נ בשפולי ססר רחוקס מן ססיכל שס"ת אמס .כמבואר ולצלינו לקמן לכן די לס באימון קרקע מעט • ותתקרב חומת סחיל אל חומת עזרת נשים :

שהוא חומת ע"נ אלא שהראה לו כאן החומה שלא במקום שער • לכן לא מדר לו עובי חומה הגדולה כי אם הבנין היינו חומת החיל הנמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה מדדו רחב הבנין היינו מקצהו לחוץ ועד קצהו הדבוק אל החומה גדולה קנה א' • וקומה קנה א'•אם נאמר שתהיה שוה עם מ"ש והיה עולה מקרקע החיל י"ב מעלות• ואמרו רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה . א"כ קרקע ע"נ גבוה מעל קרקע הה"ב ששה אמות • יתכן שפיר קומת הבנין קנה א' גבוה מעל קרקע הה"ב • שוה עם שטחית קרקע ע"נ רק כדי לאמץ גובה קרקע אל החומה מבחוץ כפי גובה הקרקע אשר לפנים ותתאמץ יסוד החומה הגדולה בקרקע הטוב משני עבריה • ואח"כ כתיב כסדר : (ו) ויבא אל שער וגו' • היינו אחר מדידת הבנין שלא במקום שער • הוליכני דרך ארץ הבנין עד שבא אל שער : ויעל במעלותיו • לרווחא דמלתא נוכל לומר כי המעלות הללו היו כולם בגוף חומת הבנין בגבהם ורחבם • כי חושבניהו דדין י"ב מעלות רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה • כחשבניהו דדין • רחב קנה א' וקומת קנה א' • ח"ש במעלותיו : ונאמר עוד זה חומת הבנין • היה נמוך סביב כל החומה • אבל בהגיע כנגד השערים • נבנה זה חומת הבנין גבוה אל כתפות פתח השער • ונתעבה כתפות השער מעל עובי החומה • וכן דרך שערי חומות הבצורות להיות בולטים מעל החומה משני עבריו ואם כן היה עובי חלל הפתח כעובי חומת הבנין • וכעובי החומה הגדולה• והיה לו שני סיפים ג"כ האחד לכסות עובי חומת השער וא' לכסות עובי חומת הבנין • וז"ש וימד את סף השער קנה אחד ואת סף אחד קנה אחד והיינו שני הסיפים בארך ממזרח למערב : (ז) והתא קנה א' ארך וגו' • נוח לנו לפרש מ"ש קנה א' • היינו מדת חלל התא עם כותליו כאחד • ולומר שסתם הכתוב מדת החלל לבד מה שאין לנו בו צורך ידיעה למדת כלל השער • משאלו נאמר שפירש הכתוב מדת החלל לבד ומדת כותליו סתום • ואנחנו לא נדע לשער בהם כמה אוכלות באורך השער • ע"כ באנו לומר שחלל התא עם כותליו בכלל קנה א' אורך וקנה א' רוחב • וכן יצא לנו החשבון בכל מקום כדלקמן : וסף השער מאצל אולם השער מהבית • ונאמר בהיות אורך השער דרך התאים מדתו מרובה כמ"ש לקמן כמדת השער חמשים אמה ארכו • ראוי אלינו ליחס לו ע"צ ההידור והיופי שנעשה תמונת שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו מובדל וניכר לפני התאו'.ועוד תמונ' שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו נבדל וניכר בכלות התאו'• ועליו נאמר בפסוק ט"ו לפני אולם השער הפנימי • ונפרשהו כפשוטו שמלת הפנימי קאי אלפניו היינו על מלת השער שהוא פנימי להתאים ולא על מלת האולם שלפני פניו • ע"ש לקמן בפסוק הנ"ל • וכאן בא הכתוב לתת סימן במצריו אמר אחר שמדד התא • מדד סוף השער : ומפרש איזה שער ואמר אשר מאצל אולם השער וביאר הכתוב שזה האולם היה דבוק אל השער לפנים מצד הבית • וז"ש מהבית • ונאמר שאלו הכתובים מדתו ממזרח למערב קמ"ל • ויתכן שפיר שלא קראו הכתוב סף האולם כ"א סף השער כי היה סף לשער ממש : (ח) וימד את אולם השער מהבית•הנה בארנו לעיל פסוק ז' בביאור אשר לאא"ז הגאון זצוק"ל שם אולם הונח על כותל נסמך באחד מקצוות ארכו אל כותל אשר לרחבו • ובקצתו השני לא נמצא כותל לרחבו וכן היה כותל האולם הלזה דבק בקצה אל השער • ובקצה השני אשר מהבית בלתי דבוק ואמר כאן שמדד אורך כותל האולם היינו נמי ממזרח למערב מדתו קנה אחד . ונפרש כאן מהבית • ר"ל שהתחיל למדדו מכלפי פנים לכן מצא במידתו קנה אחד ויתבאר בפסוק שאח"ז : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות . אמר הכתוב כאן • כי פעמיים מדד אורך כותל האולם ההוא . במדה אחת מצאו קנה א' ובמדתו השני מצאו שמונה אמות ומפרש הכתוב ואיליו שתים אמות • ר"ל שסמך לו אל כותל אולם איל עביו שתי אמות • לכן כשמדד עם האיל מצאהו שמונה אמות • ואם לא תדע לך אם האיל היה אל כותל האולם לקצהו למערב או לקצהו למזרח והאולם היה פנימי לו • מפרש הכתוב אמר ואולם השער מהבית היינו שכותל האולם היה לפנים לחבית • והאיל למזרח הכותל סמוך אל השער • ויתכן מה שסיים הכתוב כאן ואולם השער מהבית• גם יתכן

מ"ש פסוק ח' אולם השער מהבית היינו שמדדו מכלפי הבית • גם יתכן בריש פסוק ט' שמדד מצד השער והתחיל מן האיל כתוב סתם את אולם השער ח"א ונפרש מעתה האיל כדעת המפרשים היינו עגול מל' כאלה וכאלון • ונאמר כמו שארכו שתים כן ברחבו שתים : (יא) וימד וגו' • אורך השער י"ג אמות • בדברינו מפורש היטיב סף אשר כנגד חומת הבנין קנה א' • וסף השער קנה אחר וגבול אמה אחת הרי י"ג אמות אורך ומפרש ואילך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת • ואמה אחת גבול מפה.נאמר בזה כי אלו שני הגבולין האמורים כאןשניהם היו באורך השער ממזרח למערב ויתכן שלא אמר הכתוב אמה אחת מפה ואמה אחת מפה כדרך שאר הכתובים הבאים להשוות דבר שהוא מצד א' מימין או משמאל כן הוא בצד השני • אלא בא הכתוב להורות כאן על שני הגבולים אשר מצד אחד • לכן שפיר ג"כ מה שנשנית ואמה אחת גבול וגו' • ונאמר שאמה אחת גבול לפני התאות היינו בין השער התיצונה ובין התא הראשון • ומ"ש ואמה אחת גבול מפה היינו בכלות התאים היה גבול בין התא השלישי ובין השער אשר בסוף התאים•וענין הגבול באנו לומר שהוא בנין חומה עוביו אמה ממזרח למערב דבוק אל כותל העזרה לפנים אל כתפות פתח השער עד למעלה מזה ומזה הם בולטים לפנים ונגבל בזה תמונת השער מעל כל החומה • והתא הראשון כותלו המזרחי דבוק אל הגבול • ע"כ למטה כנגד התא איננו ניכר בליטת הגבול מעל החומה אבל בהיות התא נמוך (חצי ארכו ורחבו) וכל השערים היו גבוהים • היה הכרת הגבול ההוא רק למעלה מגג התא • וז"ש הכתוב אח"כ : (יג)וימד את השער מגג התא לגגו•ר"ל השער נקרא היינו מה שהוא נגבל וניכר מעל שאר כל החומה • והנה הכירו כאן ע"י עובי אמה אשר אל כתפות פתח השער משני עבריהם וכשבא למדוד רחב הבליטה היינו מצפון לדרום לא היה יכול למדוד למטה כנגד התא שהתא דבוק אל הגבול • וזה שהקרים הכתוב לאמור • וגבול וגו' • והתא שש אמות מפה וגו' • ר"ל ע"כ נמנע למדדו למטה בארץ כנגד התא אלא מדד את הגבול בגובה למעלה מגג התא ועד גובה גגו של השער שם היה ניכר בליטת הגבול מעל החומה • ושם למעלה מגג מדדו • ז"ש וימד את השער מגג התא היינו אותו תחלק אשר למעלה מגג התא ועד גובה גגו של שער ז"ש לגגו • שם מדד רחב בליטת השער • והנה הוא רחב כ"ה • ואמר רחב היינו מצפון לדרום שהיו כתפות הפתח בולטים מעל החומה ממזרח למערב אמה ורחב זה הבליטה מצפון לדרום ז' אמות ומחצה מעבר א' של פתח • וכן ז' אמות ומחצה מעבר השני וחלל הפתח רחב עשר בנתים הרי רחבו כ"ה אמה ; (יד) ויעש אלים ס' אמה • נוח לנו לפרש ולאמר שהאי מדת ס' אמה • קאי על האורך או על הרוחב • משאלו נפרש על הגובה כי לא מצינו בכל המקראות הללו מדה מפורש על הגובה כ"א גבי הבנין וקומה קנה אחר אף כי נאמר גם הסתום בכתוב יפורש על הגובה • ובאנו לומר לפי מ"ש בספ"ק דתמיד • ומי הוי אכסדראות בעזרה כו' אר"ח באכסדרות של בנין . ופי' המפרש לתמיד עמודים של אבן היו בעזרה סביב כו' . ונאמר כמו כן יהיו אכסדראות בע"נ על עמודים של אבן ועמוד עגול של אבן נקרא בלשון הכתוב כאן איל • ואמר הכתוב שמדת כל אכסדרה אשר אצל כל כתף של כל שער תהיה אורך ס' אמה • וז"ש ויעש אלים ס' אמה • ר"ל סידר אילים בשורה ואורך שורת האילים ס' אמה • ולא פי' כאן מספר האילים שעמדו באורך שורה כזו • ולא עובי כל איל • ולא המרחק שבין איל לחבירו : כאשר תשמיש הכתוב שארי הפרטים אשר אינם מוכרחים לכלל מדידת הבית. וביאר הכתוב עוד ששורת אלים הללו עמדו במישור אל איל החצר השער • ר"ל כמרחק איל אשר לשער מכנגד כתלי העזרה כן הוא המרחק אשר משורת האילים עד כותל העזרה • וז"ש ואל איל החצר השער . ולפי מ"ש בסוכה נ"א ב' • מה תיקון כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהו הנשים רואות מלמעלן כו'• אפשר לומר כאן נעשו האילים ואכסדרה עליהם . יהיה רצפה על גבי האכסדרה ויהיו הנשים רואות מלמעלה כו' . ואפשר רמז לזה מלשון ויעש דכתיב כאן גבי האלים אשר לא נמצא לשון ויעש בכל המקראות הללו כי לא יתכן על מראה בבנין העתיד לשון מעשה ועשיה • לולא שרמז בל' ויעש מל' תיקון כמ"ש חז"ל כנ"ל : (טו) ועל לפני שער האיתון•על לפני אולם שער הפנימי חמשים אמה•הנה מה שפירשו לפני שער האיתון היינו מתחילת כניסת השער . מתבאר שפיר לפי דברינו לעיל . שגם דרך עובי חומת הבנין נכנסין אל השער . ואין לבא אל השער כ"א לתכנס תחלה דרך חלל חומת הבנין• וחומת הבנין עולה במספר החמשים של אורך השער . לכן דקדקו לומר מתחילת כניסת השער : וממ"ש על לפני אולם שער הפנימי משמע דאין אולם שער הפנימי בכלל החמשים אמה . ובדברינו החשבון מכוון חמשים אמה עד לפני אולם . היינו את סף השער קנה אחר . ואת סף א' קנה אחר הרי י"ב אמה עמש"ל פסוק ו' ואמה גבול לפני התאות הרי י"ג . ושלשים תאים כל תא קנה א' אורך • הוא י"ח אמה • הרי ל"א אמות שני חללים בין שלשה התאים וכל בין התאים חמש אמות הרי מ"א אמות • ואמה אחת גבול מפה אצל סוף התאים עמ"ש לעיל פסוק י"ב . וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה א' עמ"ש לעיל פסוק ז' . ואיליו שתים אמות עמש"ל פסוק ט' הרי שפיר נ' אמות עד לפני אולם שער הפנימי ואין האולם בכלל וכל הרוצה ליטול את שם לפני אולם שער הפנימי כדרך שפירשו המפרשים נסכים אליו לבטל ביאורינו לעיל פסוק ו'• ונפרש מעתה שלא עלה חומת הבנין למעלה אל כתפות השער כנגד השערים אלא שגם נגד השערים היה נמוך ככל הבנין כולו . וא"כ אפיק מחשבון נ' אמה אורך השער האי ששה של עובי הבנין . ועייל ששה אורך כותל האולם עמש"ל פסוק ח' . וגם בפסוק י"א אורך השער י"ג אמות נפרש מעתה החשבון היינו סף השער קנה א' ואמה גבול לפני התאות • והתא הראשון הדבוק אל הגבול קנה אחר • אבל מכאן ואילך מפסיק משך אורך בנין השער . החלל חמש אמות אשר בין התאות:(טז) וחלונות אטומות אל התאים וגו' . לאשר ראינו דרך ארכטיקתון בוני היכלי מלך ושרים . לעשות על פני כל אורך כותל ההיכל מבחוץ . סדר החלונות במרחקים שוים איש אל אחיו ,במכוון יותר כי השתוות המרחקים תשיש ראש תפארת ההידור בעין הרואים,ויש מן המקומות אשר ראוי לבא שם חלון לפי הסדר שמבחוץ • אבל בלתי ראוי לבא שם חלון לפי סדר המחיצות שבפנים החכם יודע פשר דבר • לעשות מקום ההוא הכותל אטום אלא שמבחוץ עושין צורת חלון מעין צבעים . נדמה בעין הרואים תמונת חלון בלתי מבטל הידור השתוות המרחק בין חלון לחלון • ובסגנון זה יתכן שם חלונות אטומות כי נראין חלונות והמה אטומות וכשבא הכתוב לדבר על שני מיני החלונות במקום בנין אחד • קראן זה אל זה שקופות . ז"ש מלכים א' ו' י"ד ויעש לבית חלוני שקופים אטומים • ר"ל איזה מן החלונות היו שקופים ואיזה מהן היו אטומים ובאנו לומר כאן בבנין העתיד • הנה התאים והאילים אשר בבניני השער • אמר הכתוב כי לעבר אשר לפנימה לשער . אין להם כי אם חלונות אטומות אם מפני שהוא דרך מעבר לכל • ואם בפני שאורם מעט כי חללה אינו אלא עשר אמות . אבל בעבר השני אשר פנימה אל החצר • הם חלונות ממש . ז"ש וחלונות אטומות אל התאים ואל אליהמה לפנים לשער . כי שם לא היו כ"א אטומות לכן לא הזכיר כאן שקופות כדרך שהזכיר במלכים : וכן לאלמות • היינו שגם לכותלי האולם היו חלונות אטומות לעבר אשר פנימה לצד חלל השער . ולפי דברינו כי אורך חמשים של השער לא נחשב כ"א עד כותלי האולם ולא האולם בכלל שם השער יתכן שפיר מ"ש כאן וחלונות אטומות וגו' לפנימה לשער . ואח"כ אמר וכן לאלמות כי האולמות אינם בכלל השער : וחלונות סביב סביב לפנימה • היינו פנימה לחצר ששם חלונות ממש . לכן הזכירו סתם חלונות

הלונות : (יז) ויביאני אל החצר החיצונה • היינו אחרי שנכנס דרך כל אורך השער הראהו הבנינים אשר סביבות הכותל שנכנס בו : והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר סביב, היינו שניהם דבוק אל הכותל לארכו של כותל האחד קרוב אל המקצוע . והאחר סמוך אל השער • ומפרש ואילך שלשים לשכות אל הרצפה הרצפה אל כתף השערים • היינו שהרצפה סמוך אל כתף השער והלשכות סמוך להרצפה לצד המקצוע : שלשים לשכות אל הרצפה : נוכל לאוקמי כי השלשים לשכות כולם לחדרי קיימי לאורך הכותל אף כ"א נאמר שרחב כל לשכה ד"א • די למו אורך הכותל לדעתינו כי מדת חצר החיצונה ת"ק אמה על ת"ק אמה והנה מדת החצי עד חצי השער ר"ן אמה : הן פ' אמה חצר למקצועות החצר ששים אמה לאורך האילים , חצי רחב השער י"ב אמות ומחצה • ק"כ אמה אורך השלשים לשכות נשאר עדיין י"ז אמות ומחצה בין הלשכות ובין החצר הקטורות : (יח) והרצפה אל כתף השערים • עמש"ל פסוק י"ד שסביב לחצר החיצונה אל כתף השערים • עשוי אכסדראות , והאכסדרה נשען על עמודים • ועמודים עגולים נקרא כאן אלים וז"ש שם ויעש אלים ששים אמה , היינו שאורך האכסדרה לאורך הכותל ששים אמה • ושורת האילים רחוק מן הכותל כמרחק איל אשר בשער מן הכותל , וז"ש שם ואל איל החצר השער נמצא רחב האכסדרה : לעומת אורך השער , כמידת אורך השער מן הכותל ועד סוף איל החצר השער • כן הוא רחב האכסדרה כנ"ל , אלא שבלשון הכתוב דכאן נקרא אכסדרה בלשון רצפה • ואפשר מטעם כנ"ל הוא רצפה למעמד הנשים הרואות מלמעלן וכו' כדאיתא בסוכה (נ"א ב') ואם כזה יתכן שפיר מ"ש בפסוק הקודם ורצפה עשוי והיינו נמי כנ"ל פסוק י"ד שעשיה האמור כאן הוא מלשון תיקון , וכמאמר רז"ל שם מאי תיקון חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה , והיה למטה גם כן רצפה למעמד האנשים , ואפשר הרצפה העליונה קצרה מן התחתונה : כי אוכלת ממנה הגזוזטרא תמוקפת לה , וז"ש לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה : (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה • רחב היינו מצפון לדרום • כי רוב המידות הנאמרים כאן הוא באורך ממזרח למערב , מלפני השער התחתונה • ר"ל שלא מדד רחב פני כל הקדים מצפונו ועד דרומו , אלא רוח אחת אשר מן לפני שער התחתונה • ולקמן מפ"ש איזה רוח מדד : לפני חצר הפנימי ר"ל גם רוח אחת אשר מלפני השער • לא מדד אותו כולו עד המקצוע • אלא חלק ממנו הנמשך לפני חצר הפנימי : מחוץ • היינו עם עובי כותל חצר הפנימי : מאה אמה הקדים והצפון • ר"ל חלק מן לפני שער התחתונה אשר במזרח • לרוח צפון עולה המדה מה שהוא כנגד לפני חצר הפנימי מאה אמה • אבל הוא מזרחית דרומית אשר מלפני שער התחתונה לפני חצר הפנימי • מידתו פחות או יותר ולא פירש • האומנם שכל השערים היו מכוונים זה כנגד זה • אבל מי יימר לן • שהשערים באמצעית החומות הם יושבים • אלא הרוב מצד אחד והמעוט מצד השני • ולא גילו לן בפרט : הלא תראה בבית שני פרטו רז"ל כל המדות• ומרחקי השערים מן הקצות לא פירשו , אלא סתמו ואמרו הר הבית רובו מן הדרום ומיעוטו מן המערב שני לו מן המזרח • וכו' • ואף על פי כן כל השערים היו מכוונים ואפשר בשל עתיד תהיה נמי הכי : (כב) וחלוניו ואילמיו ותמוריו וגו' • הנה בפסוק הקודם כבר כתיב ואלמיו ונשנית כאן לומר לך שהם שני מיני אילמות • האחד לאורך השער לסוף התאים והוא נקרא אולם השער • וכותליו נקראו אולמות , והאחד לרחב השער היינו בריות שבין תא לחבירו היו אלמות נמשכים להלאה לתוך אויר החצר כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל לעיל פסוק י"ג • ולפי זה נפרש מה שכתבתי בפסוק הקודם ותאיו ואילו ואלמיו וגומר חמשים אמה אורך היינו שבא לחשוב הבנינים הנראים בתוך חלל השער לאורך השער והשיב כסדרן • תאיו ואליו ואלמיו והוא כותלי האולם אשר לאורך השער • ומה שכתבתי כאן ואלמיו • היינו האלמות הבולטים לאויר החצר ולא נראים לעבר אשר לתוך חלל השער • ויפורש בידינו כל הנאמר בפסוק זה • לא נשנית אלא בשביל דברים הנראים לאויר החצר • ובלתי נראים בתוך חלל השער • והוא כי מה שכתבתי וחלוניו• וסתם חלונות הוא חלונות ממש • ובדברינו לעיל פסוק ט"ז מבואר כי לתוך חלל השער היו חלונות אטומות • כ"א לעבר אשר לאויר החצר היו חלונות ממש • וכן האלמות כנ"ל בלתי נראים לתוך חלל השער • וכן התמורים לא היו נראים אלא לאויר החצר ועיין בדברינו לקמן פסוק כ"ו : ובמעלות שבע יעלו בו • פשטות הלשון שהמעלות הם בתחילת כניסת השער : ויעלו בו בעובי הבנין , כדרך המעלות בשער הקדים ועיין בדברינו לעיל פסוק ו' : ואילמיו לפניהם • רצה לומר לפני המעלות היינו שכותלי האולם המה לחוץ מכותל החצר החיצונה • ונכנסים תחלה לאולם • ואחר כך יעלו במעלות אשר בתחילת השער : (כה) וחלונים לו וגומר , כהחלונות האלה ר"ל כחילוקי החלונות של שער הקדים המבואר בפסוק ט"ז • והיינו חלונות אטומות מבפנים לחלל השער • ושקופות מבחוץ לתוך אויר החצר: (כו) ומעלות וגו' • ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל אליו • משמע לשני האילים לא היה אלא תימור אחד מפה ותימור אחד מפה • ונאמר כי התימור בא למלאות כסוי פני עובי כותל האולם • כי האיל אשר בין השער ובין כותל האולם לא היה כ"א שתים אמות ענולות • ועובי כותל האולם ששה , ובא התימור בצידו אל האיל • למלאות כסוי מדת עובי הכותל : ומדקחשיב הכתוב לאורך חלל השער תאיו ואליו ואלמיו משמע שהאיל נמשך לצר חלל השער בשורה שוה אל כותלי האולם היינו אלמיו • ולפי זה נשאר לצד החצר חלל ארבע אמות בין השער ובין כותלי האולם • ובא שם התימור למלאות • ואם כן לא היה התימור נראה אלא לאויר החצר ולא לתוך חלל השער וכנ"ל פסוק כ"ב אבל מדברי הכתוב ט"ז ואל איל תמרים משמע כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל כי לאיל אחד היו תמרים : (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום , הלשון משמע שבא אל חצר הפנימי ואחר כך נכנס בשער • היינו כי בניני אורך שער הפנימי בולט לתוך חצר הפנימי: כדרך השערים שבחצר החיצונה בולטים לתוך חצר החיצונה , ויתכן לפי זה מה שכתבתי לקמן פסוק ל"א ול"ד ואילמיו אל חצר החיצונה • בא לומר אף אומנם התאים האילים נמשכים לתוך חצר הפנימי • מכל מקום אילמיו אל חצר החיצונה ועיין רש"י : ומה שכתבתי וימד משער אל שער מאה אמות , היינו מסוף שער החצר החיצונה עד תחילת שער חצר הפנימי • כי שער חצר הפנימי תחילתו שוה אל חומת חצר הפנימי : וימד את שער הדרום כמדות האלה • היינו רחב הפתח עשר אמות אורך השער י"ג אמות : (ל) ואלמות סביב וגו' • לא כתיב ואלמיו • היינו שבא הכתוב לומר כאן אלמות שאינם של השער • אלא שסביב כותל חצר הפנימי מבפנים היו אלמות , אורך כל אחד כ"ה אמות • היינו לאורך השער , ורחב ה' אמות היינו לרחב השער : (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה • כאן אמר אלמיו • היינו אלמות של השער והוא כי כותל האולם מבחוץ לשער בולט אל החצר החיצונה : ומעלות שמונה מעליו • לא נאמר כאן באותו לשון שנאמר במעלות חצר החיצונה • ושם נאמר ויעל במעלותיו שבע מעלות יעלו בו ומעלות שבעה עלותיו • כולם בלשון עולה במעלות . אלא שכאן חשבם . בדרך ירידתו מחצר הפנימי אל החיצונה ולכן סמך לו ויביאני אל חצר הפנימי • היינו מפני שכבר ירד לתוך חצר החיצונה • וכן אתה אומר בפסוק ל"ד ול"ה : (לו) תאיו אליו ואלמיו וגומר • כאן לא כתיב ותאיו ואליו • כדרך שכתוב בכל השערים והוא כי נשתנה שער זה מן כל השערים • כי השער הזה באו האילים לתוך חצר החיצונה כדלקמן ע"כ נתבטל הסדר שאמר בכל השערים ושם נאמר וימד את השער והתאים סמוכים אל השער לכן כתיב ותאיו , ובסוף התאים סמוכים האלים נאמר ואליו סמוך אל האלים כותלי האולם נאמר ואלמיו • אבל בשער הצפון הלזה הנה התאים לפנים מן השער והאילים לחוץ אל החצר החיצונה לכולא בא אליהם וי"ו החיבור : (לז) ואיליו לחצר החיצונה • הוא זה שאמרנו • כי נשתנה שער הצפון הזה בהיות איליו סמוכים אל השער מבחוץ לחצר החיצונה • ולא הזכיר הכתוב כאן ואלמיו אל חצר החיצונה משמע שהאולם מבפנים לשער לתוך חצר הפנימי וכדלקמן : (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים : באילי השער לא נאמר אלא השערים והלא בכל שער השערים לא היה לשכה ופתחה באילים לכן נפרש האי בי"ת באילים היינו במקום. ר"ל במקום שהיו אילים בשאר השערים והוא בין שער הפנימי ובין כותלי האולם • כדברינו לעיל פסוק ט' , אבל בשער הצפון הזה , נפקד מקום האילים בין השער וכותל האולם ל"ז , הוכן לשכה ופתחה במקום האיל , וז"ש לשכה ופתחה באילים השערים • וכן הוא הראוי ללשכה אשר שם ידיחו את העולה להיות סמוך אל האולם , ובאולם שלחנות לשחוט אליהם כדלקמן : (לט) ובאולם השער שנים שולחנות וגומר , אולם השער היינו חלל האולם שלפנים משער הפנימי כנ"ל פסוק ט"ו , נמצא אתה אומר בחלל האולם לפנים מאורך השער היו שם ארבעה שלחנות , כמ"ש שנים שלחנות מפה ושנים שלחנות מפה : (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה לפתח השער וגו', האי פתח השער שב אל השער שהזכיר בפסוק הקודם ובאולם השער , והוא כף השער אשר מאצל אולם השער, לפי דברינו לעיל פסוק ז' , ואמר ואל הכתף האי כתף היינו שורת שלש התאים, נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה , וכן שורת שלש התאים שכנגדם נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה (כדעת רש"י במקצת) ונשארו כתפים לפתח , אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה • והיינו כתף מחוצה לעולה לפתח השער : שנים שלחנות היינו זה בצד זה לאורך השער . ורחב השלחן אמה וחצי כמלא רחב כתף השער , ואם כדברינו זה נמצא חלל השער שבין תאים הימנים והשמאלים , י"ג אמה ושני התאים שבשני צדי החלל , רחב כל תא קנה א', הרי כ"ה אמה רחב השער, וזה מ"ש בכל הכתובים רחב השער חמש ועשרים אמה , אלא מה שפרשתי לעיל כבר נדפס ואין להשיב : ואל הכתף האחרת אשר לאולם השער , היינו מבפנים לשער אשר לצד האולם , גם שם נמשכים כותלי האולם , מכנגד רוחב הפתח אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה , ונשאר כתפיים לפתח השער מבפנים , גם שם שנים שלחנות מפה ושנים מפה , נמצא מבפנים לשער כצד אחר ארבעה שלחנות , שנים סמוך אל הכתף אשר לאולם ושנים באולם , הרי ארבעה שלחנות מפה • וארבעה שלחנות מפה לכתף השער ומה היו משמשות מפרש ואילך : (מא) ארבעה וגו' שמונה שלחנות אליהם ישחטו , ולפ"ז שפיר ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' , היינו אל השלחנות אשר לפנים מהשער והוא על ירך המזבח צפונה , והמפרש האולם הוא לחצר החיצונה מוכרח לומר קדושתו כלפנים , ולדברינו בין הכל הוי י"ב שולחנות שמונה מבפנים לשער אשר לאולם השער , וארבעה מחוצה לעולה לפתח השער , שנים אל הכתף מפה ושנים אל הכתף מפה , וז"ש : (מב) וארבעת שולחנות לעולה , היינו אשר מחוצה לעולה לפתח השער כנ"ל : (מג) והשפתים טפח אחד בבית סביב וגו', בבית בפנים בתוך הלשכה אשר פתחה באילים ; כי שם ידיחו את העולה , ע"כ ראוי להיות ההפשטה ג"כ שם כי ההפשטה והדחה כל כבודה פנימה ולא לעיני כל עובר : ומחוצה לשער הפנימי , לשער החצר הפנימי לא כתיב אלא לשער הפנימי והוא ע"ד שבארנו לעיל פסוק ט"ו , על לפני אולם שער הפנימי , ר"ל כף השער אשר מאצל אולם השער והוא לסוף התאים ' והיינו פנימי לכל בניני אורך השער ואמר מחוצה לשער ההוא אשר הוא פנימה אל הבית להלאה מכותל החצר ל"ח אמה , נראה לו לשכות שרים בחצר הפנימי , אלא חוצה לו לשער ההוא , ר"ל קרובים אל כותל החצר יותר משער הפנימי , והיינו אל כתף שער הצפון היינו לעבר שער הצפון שנמשך לפנים לעזרה • (מה) וידבר אלי זה הלשכה וגו', ר"ל לשכות שרים היינו הרבה לשכות , והראה לו לשכה אחת מהם לכהנים שומרי משמרת הבית וז"ש זה הלשכה אבל הלשכה אשר פניה דרך הצפון אינה כ"א אחת כתיב סתם והלשכה אשר פניה דרך הצפון : (מז) וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה, הנראה כי זה הוא מדת מקום הפנוי שבחצר , והוא לבד המקום אשר יכילו השערים הבולטים לתוך החצר לצד צפון ומזרח ודרום , והמזבח למערב ז"ש מרבעת : והמזבח לפני הבית , ולפ"ז עולה רחב כל החצר הפנימי שני מאות אמה , וא"כ רחב חצר החיצונה חמש מאות אמה היינו שמרחק כותל חצר החיצונה מכותל חצר הפנימי בכל צד כפי מרחק אורך השער חמשים אמה , וגם משער החיצונה אל שער הפנימי מאה אמה , וע"ל פ' י"ט : (מח) ויביאני אל אולם הבית , וימד אל אולם ה' אמות מפה וגו' , אמרו חז"ל בעכו"ם מ"ג א' אכסדרה תבנית אולם וע' תוס' שם ד"ה אכסדרה כו' שהאולם היה פרוץ במילואו לרוח מזרחית עכ"ל , ונמצא לפר אולם דומה לאכסדרה והנה האכסדרה ברוחו הפרוץ , תקרתו נשען על עמודים ועיין בהמפרש לתמיד ספ"ק , וע"ל פסוק י"ד והנה בשל עתיד , האולם ברוחו הפרוץ למזרח ' ישען תקרתו על עמודים עגולים והיינו אילים האמורים כאן והעמודים עומדים במקום הכותל ואעפ"כ נקרא פרוץ במילואו וז"ש כותל האולם חמש והאולם י"א כי לולא העמודים אשר במקום כותל למזרח : יפקד שם כותל למזרח האולם , וגם כותלי המזרחי אשר מן האולם לצפון ולדרום לא ניכרו בפנים לחלל האולם והיינו פרוץ במילואו שכותל המזרחי אשר לצדדי האולם נראים כלים בשוה אל כותל צפון האולם וכן לדרום ודוחק לומר שנעשה איזה ציון והיכר בין עובי כותל המזרח ובין התחלת אורך כותלי האולם אשר בצפון ובדרום בא הכתוב כאן לספר תבנית אורך הבית כולו וחשב בכל המקומות עובי הכתלים להודיע בהן מדת האורך ממזרח למערב , אמר כאן וימד איל אולם ה' אמות , היינו עובי האיל ממזרח למערב חמש והאיל בא במקום כותל מזרחי של האולם : חמש אמות מפה וחמש אמות מפה , ר"ל איל של חמש מימין בבא איש אל האולם ואיל של חמש משמאל • ושני האילים במקום כותל מזרחי עומדים וסדר האילים היינו שאיל א' לעומת פרץ הצפוני רחוק מהפרץ שלשה אמות וכן המרחק איל השני מן האיל האחד ג"א , וכן מרחק מן הפרץ הדרומי עד האיל השני ועובי כל איל חמש כי עגולות המה הרי י"ט אמה , וארך האולם עשרים אמה תן אמה המותר אל העמורים אשר על האילים, ר"ל אל כל איל היה עמוד א' מפה ועמוד א' מפה ותאמר שכל עמוד עוביו רבע אמה ובין כולם אמה אחת , הרי מדת עשרים כמדת הפרץ במילואו של אילם עשרים אמה , ואמר בראש העמודים משקוף עגול כעין שער . וז"ש ורחב השער שלש אמות מפה ושלש אמות מפה, ר"ל אל כל איל , היה שער שלש מפה ומפה לאיל :

מא (א) ויביאני וגו' , וימד את האילים וגו', גבי אולם כתיב וימד אל אולם וכן גבי ק"ק כתיב וימד אל הפתח , וכאן כתיב וימד את האילים משמע שני האלים , ואמר ששה אמות רחב מפה , וששה אמות רחב מפה , לכן נראה לפירש"י פסוק כ"ד ושתים דלתות וגו', דלתות היו לו שנים מבחוץ ושנים מבפנים , ונאמר כי אל הדלתות שמבחוץ היו לו שני אילים במקום כף השער שהדלתות סמוכים בהם , וכל איל עוביו שלש אמות , ושני האילים רחב מצפון לדרום ששה אמות וכן לדלתות שבפנים שני אילים כנ"ל ואיל אשר לדלת הפנימי סמוך אל האיל אשר לדלת החיצון ובין שניהם ששה אמות ממזרח למעיב, ממלאים פני עובי הכותל ששה וז"ש וימד את האילים , ר"ל שני האילים אשר לחוץ : שש אמות רחב , ר"ל בין שניהם ששה אמות ואמה מפה, היינו אשר לחוץ ; ושש אמות רחב מפה , היינו האילים אשר לפנים ומפ"ש ואילך , מפו ומפו הנאמר כאן לא תפרש מצפון ומצד דרום אלא לרחב האהל , כעומר ועין לרחב האהל ונמצא מפו לימין ומפו לשמאל הוא למזרח ולמערב

שר

עד כאן דברי נכדו יעקב משה, ונשוב עוד להעתיק ביאור מדברי אא"ז הגאון זצוק"ל:
ויעש את אולם, פירוש איל הסמוך אל כותלי האולם, אשר לצפון ולדרום נסמך לכל
כותל בקצהו אשר למזרח איל חמש אמות בולט לחוץ אל החצר: אנ"ה בכתבים
אחרים מצאתי כתוב והיה בולט שני אמות לחוץ אל החצר. ולפי זה צריך לומר שנסמכו
האילים מבפנים אל עובי כותל המזרח שהוא שלש אמות ואינו בולט מכנגד כותל
המזרחי של האולם ולחוץ אלא שתי אמות: (מט) ובמעלות אשר יעלו, פירוש העולים
אל האולם:ועמודים אל האילים אחד מפה ואחד מפה, היינו לכל איל עמוד א' ועמוד א'
מפה: (א) וימד את האילים שש אמות, היינו ממזרח למערב: רחב האוהל פי' האילים
עומדים בצירי חלל הפתח וממלאים פני עובי הכותל והיינו רחב האוהל של הפתח:
(ב) ורחב הפתח עשר אמות, היינו מצפון לדרום: (ג) וימד איל הפתח שתים אמות
והפתח ששה אמות פירש כותל המבדיל בין ההיכל ובין ק"ק עוביו ד' אמות, אלא
שאיל הפתח בולט לחוץ אל ההיכל שתי אמות, לכן עובי חלל הפתח שש אמות,
ת"ש איל הפתח שתים אמות היינו שסדר מבחוץ בצירי הפתח והפתח שש אמות,
היינו מבפנים חללו ממזרח למערב שש אמות:ורחב הפתח שבע אמות, היינו חלל הפתח
מצפון לדרום: (ד) וימד את ארכו, היינו של ק"ק: ורחב עשרים אמה אל פני ההיכל
פירש רחבו שוה אל רחב ההיכל: (ה) וימד קיר הבית וגו', ורחב הצלע, הוא צלע
הוא תא, והיינו תא המערבי רחבו ממזרח למערב ד' אמות: סביב סביב, ר"ל לצפון
ולדרום ג"כ רחב התאים ד' אמות: (ו) ובאות בקיר אשר לבית לצלעות, פי' בין
כותל קדשי קדשים ובין התאים תהיה ריוח חמש אמות, ואותו הריוח נקרא מונח:
ושני קירות התאים, הקיר המזרחי אשר לצד המונח נקרא אשר לבית לצלעות, והקיר
המערבי נקרא אשר לצלע אל החוץ, וזה שכתב ובאות בקיר אשר לבית לצלעות,
רצה לומר הצלעות היינו הקירות המפסיקים בין התאים נאחזים בקיר אשר לבית
לצלעות: סביב סביב, רצה לומר שכן היה גם כן בתאי הצפון והדרום: להיות אחוזים
וגו' ר"ל שיהיו אחוזים בקיר אשר לבית לצלעות, ולא יהיו אחוזים בקיר הבית של
ההיכל וקדשי קדשים: (ז) ורחבה, ר"ל הקיר אשר לבית לצלעות רחבה מלמטה:
ונסבה למעלה למעלה, ר"ל כנוס ומתקצר למעלה, וכן למעלה כנוס ומתקצר עוד עד
שנעשה כעין מעלות לעלות על גביהם עד התאים העליונים: כי מוסב הבית למעלה
למעלה וגו' ר"ל זה המסיבה אשר עולה ע"י למעלה למעלה, הוא לבית ר"ל בכותל
מבפנים לצד התאים, אבל לצד החוץ היינו צד הכותל אשר אל המונח היה הקיר
בשוה, וז"ש ע"כ רוחב לבית למעלה, ר"ל מפני שנתקצר הקיר לצד פנים, נתרחב
לצד פנים: וכן תחתונה וגו', ר"ל העולה מן התחתונה אל העליונה, עולה דרך
התיכונה וממנה אל העליונה (אנ"ה גם בזה לא השמיע השומע כראוי, והנראה לפרש
לפי שיטתו, כי מ"ש ונסבה למעלה לא תשמע מיניה, שבריוטא התחתונה
לא היה הכותל כנוס ומתקצר, אלא שגם בריוטא התחתונה הכותל כנוס ומתקצר.
וז"ש וכן התחתונה וכן תראה מורה פיסוק הטעמים: (ח) וראיתי לבית גבה סביב ר"ל
קומת הבית גבוה מעל גובה התאים: מוסדות הצלעות מלו הקנה, פי' יסוד הצלעות
רחב קנה א'. אבל הכותל שע"ג אינו אלא חמש אמות: שש אמות אצילה, הוא
מלשון גובה היינו שגובה היסוד שש אמות: (אנ"ה הנלע"ד לפרש, כי ר"ל בהיות
הצלעות רחוק מן הכותל כי המונח מפסיק ביניהם. ואמר הכתוב שיסודות הצלעות
קרובים אל כותל הבית בלי שום הפסק, עד אשר נראים כאחד אל יסודות כותלי הבית.
ובאמת היסודות נפרדים זה מזה, וז"ש אצילה היינו נפרד ודבוק כאחת כי שם אצילות
הונח בכל המקומות ע"ז הענין, וזה שגדרו עולם האצילות, וז"ש הלא אצלת לי
ברכה ר"ל כי הברכות מאוחדים בלב המברך ונפרדים לפי התחלקות המתברכים וכן
אתה אומר בפי' הכתוב ויאצל מן הרוח אשר עליו): (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל
החוץ חמש אמות, היינו קיר התאים אשר לחוץ אל צד החצר: ואשר מונח. היינו
קיר התאים אשר מבפנים לצד המונח: בית צלעות, רצה לומר הוא מבית לצלעות:
אשר לבית: ר"ל המונח הוא סמוך אל הבית: (י) ובין הלשכות רוחב כ' אמה סביב
וגו', ר"ל בין הלשכות אשר בחצר לצפון ולדרום ובין תאי הבית הצפונים והדרומים,
עולה חצר המפסיק ביניהם עשרים אמה: (יא) ופתח הצלע למונח, היינו פתח של
התאים, פתוח לתוך חלל הנקרא מונח: פתח א' דרך הצפון, היינו בתאים הצפונים
פתוח פתח בכותל הדרומי של התאים למונח אשר בצד הצפון: ופתח א' לדרום, היינו
תאים הדרומים פתוח למונח אשר לצד דרום כנ"ל: ורחב מקום המונח חמש אמות
סביב סביב, כלומר בצד הצפון ובצד הדרום: (יב) והבנין אשר ע"פ הגזרה פאת דרך
הים ע' אמה, ר"ל הבנין כולו אשר למערב עובי הכתלים ורחב התאים והמונח וחלל
רוחב הבית בין הכל ע"א, וזה פרטן קיר הצלע אשר לחוץ לצד צפון ה"א ורוחב הצלע
היינו חלל התא ד"א, וקיר הב' אשר לצד המונח ה"א, והמונח ה"א, וקיר הבי' ו' הרי
כ"ה אמות לצפון וחלל ההיכל וכנאתה מוצא לדרום חלל ההיכל וביניהם רוחב חלל ההיכל
כ"א הרי ע' אמה: וקיר הבנין ה"א, ר"ל בכלות אורך תאים המערבים שהוא כנגד רוחב
ההיכל וכותליו, נמשך ממנו עוד קיר מצפון לדרום רוחב ה"א כנגד חלל שמונח וכן
לקצה המזרחי של המונח כנגדו קיר ה"א, ובנין המונח בין הקירות לכן נקרא כאן
קיר הבנין: וארכו תשעים אמה ר"ל ארכו של המונח צ"א כי אורך המונח הוא כנגד
אורך כל הבית וזה פרטן קיר הבית ו' אמות ק"ק ך"א, קיר המבדיל בין הקודש ובין
ק"ק ארבעה. ההיכל ארכו מ' קיר הבית אשר למזרח ששה רוחב האולם לארכו של
הבית י"א אמה, כותל האולם אשר למזרח ג' אמות הרי צ' אמה: לא אמנע טוב
בהיות לאל ידי להשמיע מה ששמעתי מפורש ושום שכל, בענין המעלות שבין המזבח
האולם כמדות ג' ו' ז', בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלת
חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, ואמה אמה ורובד שלש והעליונה
אמה אמה ורובד ארבע ועיין פירוש הר"ש וסיים ואין הדבר מכוון לי, ומוכרח הרע"ב
לפרש רובד ג' המוזכר בראשונה היינו במעלה רביעית, אע"פ שלא נתפרש במשנה אלא
שני פעמים אמה אמה ואח"כ מיד אמר ורובד שלש מ' שמעלה השלישית רובד ג'.
וכן בהעליונה רובד ארבע, הוכרח הרע"ב להוסיף ולאמר אחר ד' מעלות שהיה לכל
אחת אמה, אע"פ שלא נשנית במשנה כ"א פעמים אמה אמה יסמוך לו רובד ארבע.
ובשם אא"ז הגאון זצוק"ל שמעתי. כי כן דרך מסדר המשנה כשבא להזכיר ארבעה
ענינים, ושלשה מהם שוים זה לזה אלא ברביעי ניתוסף דבר, הרי אינו מזכיר אלא
שתים הראשונים, ומחסר דברי השלישי כי מן השניים תדון אל השלישי אלא מסיים
ברביעי שנתחדש בו דבר, וכן אתה מוצא כתובות פ"א ד' היתה כתובתה ד' מאות זה,
ומכרה לזה במנה ולזה במנה, ולאחרון יפה מנה ודינר במנה, הרי לפניך שהחסיר
התנא, במנה השלישי, ולזה במנה, מפני שנשמע מן השנים הראשונים, וכןכאן היה
צ"ל ג' פעמים אמה אמה ורובד שלש ובפעם הרביעי ניתוסף לי לאמור אמה אמה ורובד
ארבע. אלא שהחסיר התנא מלחשוב בהשלישית אמה אמה ורובד שלש
בדרכו כנ"ל, הרי לך שפיר י"ב מעלות וביניהם כ"א אמות, ואמה המותר עד כ"ב
אמה הוא בין המזבח בין תתחלות המעלות וז"ש ר"י אומר העליונה אמה אמה ורובד
חמש, ר"ל שדעת רבי יהודה כי לא היה רצפה חלקה כלל בין המזבח ותחלת המעלות:
(יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה, היינו כמו שמפרש ואילך הגזרה והבנין ר"ל עם
הגזרה והבנין וגזרה היא הצלעות עם קיר הצלעות, ובנין הוא הבית בכללו, וידעת
היום כי אורך הבית מראשית כותל האולם ועד כותל ק"ק המערבי הוא צ' אמה כנ"ל.
תוסף עליהם, רחב הצלע ד' אמות וקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, ועוד אמה
אחת שיתירה היסוד על עובי הקיר, כמ"ש מוסדות הצלעות מלו הקנה שש אמות.
(אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז, לא השמיעו כראוי, כי מה נעשה למדות הקיר אשר
מבית לצלעות להיות אחוזים בו וגו', אלא הנראה לענ"ד הן אמה היתירה על הקיר
אשר מבית לצלעות זה שסתם הכתוב פסוק ט' ואשר מונח בית צלעות אשר לבית
סביב, ולא כלל הכתוב לאמר, רחב הקיר אשר לחוץ ואשר מונח בית צלעות אשר
לבית חמש אמות, אלא לומר לך כי לא בכל מקום הוא המונח כי במערב לא תמצא
מונח כלל, אחרי שאין להתאים פתח למערב, וכן הקיר אשר במערב מבית לצלעות
עוביו אינו אלא אמה כי לא נסבה למעלה כנ"ל, כי נכנסים לתאים המערבים דרך
התאים הצפונים או הדרומים, כדרך שנכנסים לתאים המערבים שבריוטא התחתונה
שלא נמצא להם פתח למערב, ולא היה בקיר המערבי אשר מבית לצלעות מעלה
לעלות דרך עליו לתאים העליונים לכן די לו עוביו אמה) הרי לפניך מבואר הבית אורך
מאת אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים, היינו לרוח מזרחי של הבית אשר
אל פני החצר: מאה אמה, היינו שבעים אמה כפי שנתבאר לעיל פאת דרך הים
שבעים, תוסף עליהם בצד המזרחי, גזרה אחד לצפון ט"ו אמה, וכן גזרה א' לדרום
ט"ו אמה הרי מאה אמה: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה, ר"ל
שמדד מצד השני היינו לצד דרום: ואתיקיהא מפה ומפה, היינו כותל נמשך מן קיר
הבנין ועד כותל הלשכות בכדי להחזיק הכתלים שניהם: וכל כותל המחזיק בנין אחד
נקרא אתיק: מפה מפה, ר"ל משני הצדדים היו אתיקים: מאה אמה, ועם האתיקים
הוא מאה אמה והכא מפרש שעם ההיכל ואולמי החצר הוא מאה אמה בכל מקום משני
הצדדין ממזרח למערב היא עם הכל מאה אמה (אנ"ה לא אוכל לכוון דברי השומע
בביאור הכתובים הללו, ואם אמרתי לשנות את טעמו ולתקן דבריו, הנה הוא חסרון לא
אוכל לתקן בתמונת אשר חלקת מחוקק ספון, והנראה לפענ"ד בביאור כתובים הללו כי
שם בנין הונח ע"ד שפירשנו לעיל מ' ה' היינו חומה נמוכה, הסמוכה אל חומה גדולה
ובצורה, ותועלתה לחזק קרקעית אשר נשען עליה יסוד הגדולה והבצורה, ובאנו לומר
גם אל חומת ההיכל הגבוה והבצורה אף אם נאמר שהוא כגבוה בית הראשון הוא ג"כ
מאה ועשרים גבהו, ע"כ נעשה לו ג"כ חומה נמוכה סביב, והוא שם הבנין האמור
כאן ושם גזרה נבא לבאר שהוא מענין לשון כריתה, כמו בין הגזרים האלה, ולולא יראתי
פיות הקדושים, הר"ש והבאים אחריו, בפירושו למידות פ"ד ז', האולם עודף עליו
ט"ו אמה מן הצפון. וט"ו אמה מן הדרום, והוא היה נקראת בית החליפות ששם גונזים
את הסכינים ופירש הר"ש ע"ש הסכינים שגונזים שם קרוי בית החליפות שכן בלשון
רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים עכ"ל, ולדעתינו מי סניא לן לשונינו הקדושה,
ולמה לא נקראת בית הסכינים ע"כ גרסה נפשי לתאוה להסיר מדברי תורתינו הקדושה,
כל לשון וכל דוחק, ובאנו לומר כי זה בנין אולם העודף כו', לא היה נמשך כאחד עם
עיקר האולם וכותליו, אלא נבנה בפני עצמו, והיה הפסק מעט בין כותלי האולם אשר
לפני הבית ובין אולם העודף, וכענין שני גזרים וז"ש עודף עליו, וזה אולם העודף כנ"ל
נקרא בלשון הכתוב כאן גזרת מטעם כנ"ל, ובלשון המשנה נקראת בית החליפו' שהוא
ג"כ מלשון כריתות כמו כליל יחלוף וחלפה רקתו, היינו ע"ש שהוא נגזר ונכרת מן עיקר
האולם וכותליו: אלא מלתא אגב אורחיה קמ"ל תנא דמתני' בית החליפות מה הוא
משמש. אמר ששם גונזין את הסכינים. אבל עיקר חומות הבנין תועלתו חיזוק הקרקע
אשר אל יסוד חומת ההיכל;ולפ"ז ע"כ אורך זה הבנין היינו הנקרא עודף האולם ובית
החליפות כאורך כל ההיכל כולו לצפון וכן לדרום עד מקצוע המערבי דאל"כ לא יושלם
תועלתו. חיזוק קרקעית יסוד חומה הגדולה כולו: כי איך יתחזק כולו. אם נאמר
שאורך הבנין רק כנגד כותלי האולם ולא כנגד כל אורך הבית. ומלשון משנה ה"ל משמע
ג"כ שע"כ עודף האולם הוא נגד ההיכל ג"כ. וז"ל המשנה מן הצפון לדרום שבעים
אמה וכו': כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה וכו' עודף עליו האולם כו'. ואם איתא
שעודף האולם אינו אלא כנגד האולם הבית ולא יותר, ה"ל להתנא לחשוב תוכו של
אולם באמצע ולא תוכו של ההיכל וכן ממש"ש מה הארי כו' והנה הארי איננו בולט מן
הצדדים רחבו אשר מלפניו, וכבר יישב הכ"ס קושית הראב"ד על הרמב"ם פ"ד ה"ת.
אלא שהתוי"ט כ' וז"ל שמלבד אותה משנה יש להשיג עליו, לפי שאין מי שיכריחנו
להעריף האולם בכל צד ע"כ וכדברינו נראה מוכרח דעת הרמב"ם, וגם מדוקדק לשונו
בפירושו בסוף פ"ד דמידות וז"ל היו מטין הבנין מעט לצד מערב וכו' עכ"ל הרי קראוהו
לעודף האולם המעריף לכל רוח צפון עד מקצוע המערבית בשם בנין כדברינו כנ"ל
והנה בו כלשון שהביא התוי"ט דעת הרמב"ם בו בלשון מתפרש דברי כתוב הלז. וז"ל
התוי"ט דעתו כדברי הרמב"ם בחבורו, שהאולם היה מעריף לכל רוח צפון כנגד התאים
עד מקצוע המערבית, והיה תוכו י' אמה וכותלו ה' אמות וז"ש הכתוב והבנין אשר
ע"פ הגזרה, ר"ל כותל אולם המעריף: פאת דרך ים, היינו לכל רוח צפון עד המערב:
רחב שבעים אמה, היינו קרוב עד למקצוע המערבית כי במקצוע מטין הבנין מעט לצד
מערב, ולא נשאר שם הרחב כ"א שבעים אמה: וקיר הבנין חמש אמות, היינו מ"ש
וכותלו חמש: וארכו תשעים אמה, היינו כשתחשוב כל רוח צפון כנגד התאים זולת
הקיר אשר חוץ לצלעות כי לשם לא הגיע אורך הבנין, כמ"ש צר מאחוריו, וכן זולת
כותל מזרחי של האולם שהוא עובי הגזרה, כמ"ש והבנין אשר ע"פ הגזרה תמצא לפניך
אורך תשעים אמה, הא כיצד רחב האולם אחד עשר, כותל ההיכל ששה ותוכו ארבעים,
כותל המפסיק בין ההיכל ובין ק"ק שתים אמות כמ"ש וימד איל הפתח שתים אמות,
ותוכו של ק"ק עשרים וקיר הבית ששה, ורחב הצלע ארבע אמות, וקיר אשר מבית
לצלעות אמה כנ"ל הרי אורך חלל התאים תשעים אמה וכן אורך הבנין תשעים אמה:
(יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה, ר"ל הבית בכללו עם האולם וכותלו למזרח חמש
אמות ועם קיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, נוסף על התשעים אמה כנ"ל הרי
מאה אמה: והגזרה והבנית וקירותיה אורך מאה אמה, לא שנכפלו הדברים, ולא בא
לומר כאן מדת ארכו של הבנין, עם הגזרה ועם הקיר שלה אשר למערב הרי הוא
ג"כ מאה אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאת אמה, ר"ל רחב מדת פני הבית
למזרחו מן הצפון אל הדרום מאה אמה, היינו רוחב האולם וכותליו שבעה אמה כנ"ל.
עודף עליו האולם ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום, וכדברינו שעודף האולם למזרח.
נפרד ונגזר מעל כותלי האולם. ונקרא בלשון הכתוב כאן גזרת: (טו) ומדד אורך
הבנין אל פני הגזרת, ר"ל שמדד אורך הבנין לבד כותל הגזרה, וז"ש אשר על אחריה
היינו אורך הבנין אשר אחרי עובי כותל הגזרה. ומצא במדתו ג"כ מאה אמה. והוא
עם האתיקים, וז"ש ואתיקיה מפו ומפו. ר"ל מצפון ומדרום והאתיק הוא כותל נמשך מן
סוף אורך הבנין עד תחילת אולמי החצר אשר מצד כותל מערבי של חצר הפנימי כדי
לחזק שני הכותלים כדעת אא"ז זצוק"ל שכל כותל המחזיק בין שני בנינים נקרא אתיק.
וקיר אשר חוץ לצלעות מתא המערבי הוא קרוב אל אולמי החצר המערבי, לדברינו כי
חצר הפנימי מרובעת, ר"ל לפי דברינו לעיל שאורך השערים לפנים לחצר, א"כ מחומת
מזרחי של חצר הפנימי עד המזבח מאה וחמשים אמה ע"ל מ"ה מ"ז, וכן הוא מצפון
וכ"ה מדרום, ואם נאמר שאמצע המזבח הוא אמצע העזרה, ואמצע של המזבח הוא
י"ב אמה כמ"ש והאריאל י"ב אמה אורך וגו' רבוע, הרי קס"ב אמה מן האמצע עד שלשה
הצדדים לצפון ומזרח ודרום, ואם נאמר כמו כן למערב חשוב מן אמצע המזבח י"ב
אמה, בין המזבח לאולם כ"ב אמה והאולם עם הבית וכותליו מאה אמה הרי קל"ד אמה
ישאר בידך עד כותל מערבי של החצר עד קס"ב אמה המותר כ"ח אמה, צא מהם
לאורך אולמי החצר שבמערב כ"ה אמה, נשאר שלש אמות בין האולמים ובין כותל
מערבי

ספיבי של ההיכל • ומן אורך קיר הבנין , אשר הוא פחות מאורך הבית כולו ח' אמות כנ"ל ועד כותל אולמי החצר היה אתיק ר"ל כעין כשה , הנבנית כהיום בין שני צידי בנינים אשר לרחוב קצרה , לרחוק השני בנינים אנה ואנה שלא יטו הכותלים אשר לצידי הרחוב , והיה האתיק מכל מקום ה' אמות אשר מסוף קיר הבנין ועד סוף קיר אשר חוץ לצלעות הם שלש אמות אשר בין קיר הצלעות ובין אולמי החצר כנ"ל ועוד אוכלות שתי אמות בתוך כותל אולמי החצר הרי עשר אמות , ואורך הבנין צ' אמה הרי לפניך אורך הבנין ואתיקיהא מפו מאה אמה , ואמר הכתוב שהראה לו עוד מדה אורך מאה אמה , ו"ש והחיכל הפנימי ואולמי החצר , ר"ל מן פנימית של ההיכל במזרח היינו זולת כותלו למזרח וזולת אורך האולם וכותלו למזרח , אל מן פנימית של ההיכל ועם אורך אולמי החצר נמצא ג"כ מאה אמה , כיצד אורך הבית מן התחלת כותל האולם הרי מאה אמה , וכשבאת לחשוב מן פנימית של ההיכל , צא מהן כותל האולם חמש והאולם אחד עשר וכותל מזרחי של ההיכל ששה , ויצא לך כ"ב אמה , תן במקומם , אורך אולמי החצר , ועוד שלש אמות אשר בין האולמות ובין ההיכל כנ"ל הוא כ"ח אמות הרי בין הכל מאה וששה אמות , אלא כל פרט שלא הגיע לעשר לא קחשיב ומאה קרי ליה , ואפשר זה הדבר שלא פירש הכתוב וההיכל הפנימי ואולמי החצר , בהדיא מאת אמה היינו מפני הפרטים שהגיע ליותר מן מאה , (טו) הספים וגו' סביב לשלשתן נגד הסף שחיף עץ וגו' • תורה לאל מפורש אצלנו במ"א ו' יו"ד ויבן את היציע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים , ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו' , והארכנו שם לברר כי היציע אשר עושין לבית סביב בעצם וראשונה נעשית חיזוק לחומה מבלי יעלה בו בדק , ואגב משמשין בתוך החלל שבין כותל היציע ובין חומת הבית , ז"ש חז"ל המוכר את הבית לא מכר את היציע , ונאמר ג"כ שהיו משקעין ארזים בתוך החומות הגדולות והגבוהות אורך הארז לאורך הכותל , תשמרנו ג"כ מלהעלות סדקים בחומה , ע"ד שנותנים כהיום עשת ברזל בתוך החומות הבצורות , ז"ש ויאחז את הבית בעצי ארזים , ר"ל שעשה אחיזה וחיזוק לבית , ואף על פי שכבר כתיב כל פרטי היציע בפסוק ה' , בא הכתוב כאן לומר , בשעה שעשה היציע וגם האחיזה בעצי ארזים , האומנם כי הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל , אעפ"כ בא לו האזהרה , לאמר אל יבטיחך לבך , כי ע"י החיזוק כנ"ל תהנהו אהל בל יצען , אלא הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו' , ולא אעזוב את עמי ישראל , ונאמר כי כאן בבנין העתיד תהיה גם כן עץ בתוך החומה במקומות המצוי להיות שם ברק , והוא כנגד המקומות החללים שבחומה , ושלשה מקומות הם החלולים , היינו הספים והחלונות והאתיקים : סביב לשלשתן , ר"ל סביב שלשה חלולים הללו עשה אחיזה מעצים וכן מורה פיסוק הטעמים , ואח"כ חשב שלשה המקומו' הנ"ל בפרט , וחשב מלמטה למעלה ועל האתיקים אמר , נגד הסף שחיף עץ סביב סביב , ר"ל כי האתיק הוא כיפה חלולה כנ"ל עומדות על שני סיפים ואמר נגד הסף שחיף עץ: ועל החלונות אמר שלא נתן בהם שחיף עץ סביב סביב , כ"א בתוך הכותל אשר למטה מן החלון ועד הארץ נתן שחיף עץ , וכן כסה בשחיף עץ למעלה על חלל החלון•וז"ש והארץ עד החלונות והחלונות מכוסות , ואמר נגד הפתח לא היה שחיף עץ למטה בארץ , כי האסקופה למטה בארץ , אלא שעל הפתח נתן שחיף עץ , וז"ש על מעל פתח:ואמר עוד מקום אחר שנתון בו עץ לחיזוק • והוא כמ"ש חז"ל מדות ג' ח' וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט וכלשון הזה נאמר בכתוב כאן ועד הבית הפנימי ולחוץ , היינו מכותלו של היכל לכותלו של אולם , והוא כדעת הרמב"ם פ"א ה"ט מהבה"ב , וד"ל ואין בונין בו עץ בולט , ר"ל וכל שאינו בולט אלא דשקיעה בבנינא או אפילו בולט אלא שאינה נבנית בתוך החומה ה"ז מותר: ואמר הכתוב כאן • כי נמצא בו עץ בולט היינו מבחוץ אל כל הקיר סביב , והוא ע"ד מ"ש מ"א ו' ט"ו ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים וגו':ונשוב עוד אל הביאור אשר בשם אא"ז הגאון זצוק"ל : (טז) הספים • הם המזוזות ; והחלונות האטומים • היינו שיכולים להסתם כנ"ל:והאתיקים • היינו כנ"ל : סביב לשלשתן • ר"ל אלו השלשה הסיפים והחלונות והאתיקים : נגד הסף שחיף עץ , ר"ל אל כל סף שהיה בכל אחד מן השלשה ובתוך האתיקים היו להם ג"כ חלונות ונמצאו להם סף ג"כ : שחיף עץ•פי' עץ קצר כל אחד כרחב סוף אבל מה שעל הקירות היו נסרים רחבות וגדולות , מדות כמדות הכותל וז"ש ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון מדות ; והארץ עד החלונות פי' מהארץ ועד החלונות הוא שחיף עץ קצרות : והחלונות מכוסות היינו החלונות עצמם מכוסות בשחיף עץ קצרות ; (יז) על מעל הפתח , היינו ממעל הפתח ועד התקרה ; ועד הבית הפנימי • היינו כותל ק"ק בפנים : ולחוץ , פירש כותל ק"ק מצד החוץ אל ההיכל ; ואל כל הקיר סביב סביב , היינו כל הכתלים שבפנים לבית ק"ק : ובחיצון, היינו בתוך ההיכל ; (יח) ועשו כרובים ותמורים • פירש שהיה כרוב ובצידו תמורה , ואצל התמורה כרוב מצדו השני וכן עשוי אל כל הבית מסביב , וז"ש ותמורה בין שני הכרובים ; (יט) ופני ארם אל התמרה מפו וגו' , הוא כפירש"י ; (כא) ההיכל מזוזת רבוע : היינו כפירש"י שהוא בתמונת מרובע בארבעה קצות משא"כ בבית ראשון כתיב מזוזת חמישית , שהוא בעל ה' קצוות ; ופני הקדש המראה כמראה ; רצה לומר מראה פני קדשי קדשים כמראה המפורש בהיכל היינו כרובים ותמורים ושנים פנים לכרוב וגו' ; (כב) המזבח וגו' • רצה לומר המזבח אשר לפני הקדשי קדשים , והוא של עץ שלש אמות גובהו מן הארץ : ומקצעותיו לו • היינו שלא היה עג"ל כי אם בעל קצוות ; וארכו • היינו פס העליונה ארכו שתים אמות : וקירותיו , עשוי כותלים סביב להניח עליהם הפס ; עץ , פירש הכל של עץ : (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש.פי' בין בהיכל ובין בקדש היו דלתות מבפנים למזוזה • וכן דלתות מחוץ למזוזה: (כד) ושתים דלתות לדלתות , פי' כל דלת מהם נפתחת לחצאין , חציו נפתח לצפון חציו נפתח לדרום;שתים מוסבות דלתות•פי' שתים אלו החצאין מוסבות עוד להתחלק לדלתות ומפרש ואילך ב' לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת,ר"ל לחצי האחרת אשר מצד השני : (כה) ועב עץ על פני האולם מהחוץ , פי' העב עץ שהיה על ההיכל היה יוצא לחוץ על פני האולם כנגד חלל האולם ; (כו) וחלונים וגו' , אל כתפות האולם , היינו כותל מערבי , של חצר הפנימי אשר מפה ומפה לפתח האולם נקרא כתפות האולם והיו שם חלונים אטומים • וגם עשוי תמורים : וצלעות הבית , היינו דופני האולם אשר כל אחד רוחב אחד עשר אמה:והעובים , היינו העב עץ אל פני האולם כנ"ל כל אלו עשו תמורי':

מב (א) ויוציאני וגו' דרך הצפון , פירש דרך שהוא לצד צפון: נגד הגזרה , היינו נגד התאים ; ואשר נגד הבנין , היינו ההיכל וכל הקירות נקרא בנין כמ"ש לעיל : אל הצפון,פי' מצד צפון ; (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון , פירש פתח לשכה הצפונית , הוא במקצוע דרומית מזרחית ומן הפתח אורך הלשכה ממזרח למערב מאה אמה והרחב היינו מצפון לדרום חמשים אמות ; (נגד העשרים אשר לחצר הפנימי , היינו כמש"ל , ובין הלשכות רחב עשרים אמה, היינו הריוח שבין התאים לבין הלשכות עשרים אמה , ואמר אשר לחצר הפנימי , כי הריוח שבינותם הוא הוא חצר הפנימי : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה , היינו צד צפוני של הלשכה הוא נגד הרצפה אשר בצפון חצר החיצונה : אתיק , היינו כותל נמשך בין שני בנינים לחזק כותלי שניהם כמש"ל , והנה כאן אתיק נמשך מצפון הלשכות אל הרצפה וכן מדרום הלשכות אל כותל התאים , וז"ש אתיק אל פני אתיק , ר"ל אתיק מצד זה וכן אתיק מצד זה • משלשים , שלש אתיקים זה אצל זה (אנ"ה בהעתקות אחרות מצאתי שלשה אתיקים זה ע"ג זה כגובה שלשה התאים אשר זה ע"ג זה : (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רוחב אל הפנימית דרך אמה אחת , ר"ל אמה אחת מקרן דרומית מזרחית של הלשכות , נכנס כנגד קרן מערבית צפונית של חצר הפנימי , והוא מפני שחצר הפנימי נמשך מכנגד כותלי התאים ס"ו אמה לצפון וס"ו אמה לדרום כדלעיל , שחלל החצר מאה אמה , וגם עובי כותל הצפוני והדרומי של החצר כל א' ששה אמות, הרי קרן מערבית צפונית של חצר נמשך לצד צפון להלאה מן כותל צפון התאים כ"א אמה ובין הלשכות והתאים אינו אלא כ' אמה הרי קרן הלשכות נגד קרן החצר אמה אחת ובא הכתוב לאמר לפני הלשכות היינו מזרח הלשכות מהלך עשר אמות, היינו כמפרש ואילך רוחב אל הפנימית אמה אחת , ר"ל במקום האמה רוחב מצפון לדרום , היינו במקום שנמשך קרן נגד קרן אמה אחת , שם המרחק ממזרח קרן החצר אל מערב הקרן לשכות עשר אמות , והוא שאורך הלשכות מאה אמה כארכו של ההיכל , אלא מפני שאורך הלשכות נמשך למערב יו"ד אמות להלאה מן ההיכל, לכן נשאר למזרח הלשכות מהלך עשר עד קרן מערבי של החצר : ופתחיהם לצפון , היינו כל הפתחים שהיו שם כולם לצפון כי בתוך לשכה שהזכיר הכתוב בתוכה כמה לשכות ; (ה) והלשכות העליונות קצרות , ר"ל כותלי לשכות קצרות ; כי יוכלו אתיקים מהנה , מהתחתונות ומהתיכונות בנין, ר"ל כי יאכלו אתיקים מהבנין , היינו שהאתיק נכנס בעובי כותל הלשכה, ונעשו כותלי התחתונות והתיכונות רחבות מן העליונות כדי לחזק ; (אנ"ה אפשר הכי פירושו , כאילו כתוב והלשכות העליונות קצורות מהתחתונות ומהתיכונות כי יאכלו אתיקים מהנה בנין) ומפרש ואילך מפני מה צריך חיזוק ואמר ; (ו)כי משולשות הנה , ר"ל שלשה לשכות זו על גבי זו ; ואין להם עמודים , ר"ל לחזק ; כעמודי החצרות , פירוש כדרך העמודים שעושים לחצרות הגבוהים ; ע"כ נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ , ר"ל שנגבה מהארץ בבנין יותר עב , ונאצל מלשון גובה כנ"ל (אנ"ה ע"כ חסרון דברים יש כאן) ; (ז) וגדר אשר לחוץ • הוא גדר מסבב את הלשכות ואת הבית והגדר מפסיק בין חצר החיצונה לעזרת ישראל (אנ"ה אפשר וקמכוין לומר מפני שחצר הפנימי כלה בתחלת הבית , וא"כ אין סביבת הבית קדוש בקדושת עזרת ישראל , בא הגדר סביבת הבית לעשותו קדוש מן הגדר ולפנים כקדושת העזרה,והגדר מפסיק בין קדושת חצר החיצונה לבין קדושת עזרת ישראל):לעומת הלשכות:ר"ל הגדר מסבב בדרך שהלשכות עולים, אם ישר ואם משופע ; דרך חצר החיצונה • היינו סביבות הגדר הוא דרך החיצונה ; אל פני הלשכות ארכו חמשים אמה , היינו אורך הגדר אשר ע"פ אורך הלשכות כמו שמפרש ואילך ; (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נו"ן אמה והנה ע"פ ההיכל מאה אמה , ר"ל אף שלצד ההיכל אורך הלשכות מאה אמה • אבל משפע ויורד בצד המערב•וכלים באורך הצפון אשר אל חצר החיצונה עד חמשים אמה • וכן הוא בגדר ארכו בצפון נו"ן אמה,והולך ומשפע לצד מערב • עד קרן מערבית צפונית של ההיכל ; (ט) ומתחת הלשכות האלה המביא מהקדים , היינו הבא מצד הקדים : בבאו להנה • ר"ל להלשכות הנ"ל ; מהחצר החיצונה. היינו הבא מן הקדים אל הלשכות הנ"ל ; (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים,פירוש בשוה דרך הקדים ממזרח למערב • (אנ"ה לא ביאר דבריו) , אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכות ר"ל נגד הלשכות שע"פ הגזרה והבנין עוד לשכות כנגדן ; (יא) ודרך לפניהם • כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • פי' כמש"ל מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • וכמו כן הדרך לפני לשכות הללו , ומפרש ואילך ההפרש אשר בין לשכות אשר ע"פ הגזרה והבנין • ובין לשכות הללו • וז"ש כארכן כן רחבן•ר"ל הללו מרובעו' ארכן נו"ן ורחבן נו"ן ; וכל מוצאיתן • היינו דרך יציאתן מן הלשכות אל החוץ וכמשפטיהן•היינו הכל כאותן הלשכות אשר ע"פ הגזרה ; (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו כאותן הלשכות אשר לדרום הבנין(אנ"ה ע"כ גם פה חסר דברים , כי תלה תניא בדלא תניא);פתח בראש דרך , פי' בראש דרך אמה אחת כנ"ל , כמו כן גם כאן ; דרך בפני גדרת הגינה • היינו בפני גדר היה דרך , ואמר גדרת הגינה , לפי שהגדר מגין על הקדשים אשר יניחו בלשכות הנ"ל כדלקמן , שלא יהיו נפסלין ביוצא , ובתוך הגדר אין נפסלים ; דרך הקדים בבואן , פי' דרך מלשכות הקדים היה ג"כ בבואם:(אנ"ה גם פה שומע הביאור , לא השמיע כראוי והנלע"ד בפי' כתובים הללו , לפי דברינו לעיל , כי היקף חצר הפנימי מקפת גם את הבית מארבעת צדדיו , אלא בכותל צפוני של חצר הפנימי נגד הגזרה ונגד הבנין פרצה פתוחה בחומה משך שבעים אמה באורך ממזרח למערב , ולפי דברינו לעיל שהגזרה הוא בית ההליפות והבנין הוא משך אולם המעדיף לכל רוח צפון והנה הלשכות סמוכים אל הפרצה מבפנים ומבחוץ אלא שהלשכות שבפני' נמשכים באורך מאה אמה , ואשר בצדן מבחוץ אינו אלא במשך אורך נון אמה , והלשכות שלשה שורות של שלש שלש , והשורה החיצונה אל הצפון נקראת התחתונה לפי שעומדת בשפולי ההר , כי ההר משפע לצפון ולמזרח ולדרום , וכן מוכח מן המעלות שבכל השערים לצפון ולמזרח ולדרום , ושורה האמצעית נקראת תיכונה לפי ערך ההר שמשפע ועולה , ושורה השלישית אשר לחצר הפנימי נקראת עליונה שעומדת בעליונה של הר , והנה הלשכות שבחוץ חצריהם למזרח הוא החלל אשר משער חצר החיצונה עד שער חצר הפנימי , והוא מאה אמה , כמ"ש וימד משער אל שער מאה אמה, היינו מצפון לדרום , וממזרח למערב אינו אלא חמשים לפי ביאורינו במדות שבצפון ובדרום בא השער נגד מקום כלות יסוד המזבח למזרח , ומזבח העתיד עם היסודות הוא כ"ח וכ"ב אמה בין האולם ולמזבח , הרי חמשים אמה , הרי מפתח שער החצר עד הלשכות אשר נגד הגזרה היינו בית החליפות חמשים אמה והמיצר אשר לצפון הוא נגד הרצפה אשר לחצר החיצונה , והמיצר אשר לדרום , הוא נגד הריוח אשר בין הלשכות והתאים עשרים אמה כמ"ש לעיל מ"א י' , והריוח הנ"ל נקראת עשרים אשר לחצר הפנימי והכהנים נכנסין סמוך מןהמזבח אל הלשכות לאכול שם ק"ק אף כי הלשכות מחוץ לעזרה , אבל מקפת אותם מן השלשת צדדים אשר הלשכות בולטים אל החוץ לעזרה ובתוך הגדר מקודש בקדושת העזרה • ובין הגדר ובין הלשכות מהלך עשר אמות לצפונם ולמזרחם והמבוא מבחוץ אל תוך הגדר , הוא בקרן מזרחית צפונית של הגדר שהוא בשפולי ההר למטה מכל השלש' שורות של הלשכות, ולפ"ז יתפרש היטב דברי הכתובים הללו : (א) ויוציאני אל חצר החיצונה הדרך דרך הצפון : היינו פניו לצפון • ויביאני אל הלשכות וגו' היינו שהיפך פניו למערב ונכנס דרך מזרח הגדר במקום שכלו הלשכות לצד צפון והוא בשפולי ההר • היינו מתחת הלשכות כמפורש פסוק ט' ע"ש . ובתחלת כניסתו הנה לשכה ראשונה שפגע בה • מפרש מרחקה מן דרך הצפון היינו דרך אשר משער חצר החיצונה אל שער חצר הפנימי והנה מרחקה מן הדרך עד שנמשך נגד הגזרה ונגד הבנין אשר הגזרה והבנין הוא לצפון הבית וז"ש אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין אל הצפון • ומפרש ואילך בפרטות המדה מדרך הצפון • שנשאר פנוי מן הלשכות עד פתח הצפון וז"ש ; (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון • היינו מ"ש לעיל מ' כ"ג וימד משער אל שער מאה אמה • והרחב נ' אמה היינו כמ"ש לעיל • שמן חלל פתח הצפון ועד נגד הגזרה נ' אמה • וז"ש פתח הצפון כי מדתו מחלל הפתח וקרא כאן למדה היתירה אורך וכו' ; (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי , היינו מש"ל ובין הלשכות רחב עשרים אמה והוא הוא עשרים אשר לחצר הפנימי • ר"ל צד הלשכות אשר לפנים עשה להם אתיקים נגד העשרים כנ"ל • וצד הלשכות אשר לחוץ עשה להם אתיקים לרצפה וז"ש ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה ; אתיק אל פני אתיק בשלשים • ר"ל שלשה אתיקים זה אצל זה •

מב כזה אתיק א"פ אתיק כשלשים (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות היינו ובין הגדר ובין הלשכות החיצונים אל הגדר, הוא לפני הלשכות שם המהלך י' אמות: רחב אל הפנימית דרך אמה א' • ר"ל המהלך שבין לשכה ללשכה אין בהם כ"א רחב אמה אחת: (ה) והלשכות העליונות קצרות • והעליונות היינו שורה העליונה אשר כלפי ההיכל • אינם ארכן כרחבן כ"א הרחב קצור ומפרש ואילך: כי יוכלו אתיקים מהנה • ר"ל מצד דרום של שורה העליונה אוכל מהנה האתיקים מה שנגד העשרים אשר לחצר הפנימי כנ"ל פסוק ג': מהתחתונות ומהתיכונות בנין: ר"ל ומצד צפון שורה העליונה אובל ממנה הבנין אשר נסמך אליה מן התתתונ' ותתיכונות והוא לפי דברינו לעיל שמלת בנין היינו חומה קרובה לחומה גדולה מאמץ את קרקעית אשר סביב יסוד חומה הגדולה בלתי יתמוטט • וכן נאמר כאן מפני ששורה העליונה הוא בגובהה של הר צריכה חיזוק יתירה לכן נעשה העליונה קצרה להרחיק יסודותיה מעל חומת התיכונה ושתהיה הפרש מהארץ בנתים ובא התיכונה אליה כבנין לחזק את קרקעית יסודה, וז"ש העליונות קצרות מפני התחתונות והתיכונות בנין אל העליונה • ומפרש ואילך: (ו) כי משולשות הנה • ר"ל שלשה שורות של שלש שלש. לכן אין להם חיבור להתחזק איש מרעהו כאחד: ואין להם עמודים וגו'. הוא סיבה שניה שתתערער היסוד בה: ע"כ נאצל • היינו נבדל ונפרש כמ"ש מ"א ז': מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ • ר"ל מהארץ נעשה הבדל בין התיכונות לבין העליונו' • והוי שפיר התיכונות לה לבנין כנ"ל: (ז) וגדר אשר לחוץ • ר"ל מפני שהלשכו' יוצאים מחוץ לעזרה. בא הגדר תוצה להלשכות לעשותן מוקף בקרושת העזרה: לעומת הלשכות • ר"ל בכל צד שהלשכות הללו נראין חוץ לעזרה • בא לעומתן הגדר • ולא זכר כאן מדת רחב הלשכות מצפון לדרום • אלא מידתן באורך ברוך שמזכיר ובא ברוב הבנינים רק מדת האורך ' וז"ש דרך חצר החיצונה אל פני הלשכות ארכו נו"ן אמה • מפרש ואילך (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נון אמה • היינו כמ"ש לעיל פסוק א': (ט) ומתחת הלשכות האלה המבוא מהקדים • פירוש לפי שאמר פסוק א' ויביאני אל הלשכה • אמר כאן האיש המביא אותו בא מהקדים. ולא שבא באמצע הקדים • אלא בקרן מזרחית צפונית אשר לפני הלשכות שהוא מתחת הלשכות האלה • כי השורה הצפונית נקראת התחתונה לפי שיושבת בשיפולי ההר • ומהלך עשר אמות אשר לפני הלשכות לצפון תרר מאוד והיינו מתחת הלשכות; בבואו להנה מהחצר החיצונה • פי' לפי שיכול לבא להלשכות בשני דרכים • האחד מהחצר הפנימי דרך דרום הלשכות והשני מחצר דרך הקדים. ז"ש מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה: אבל אין נכנסים אל הלשכות בכל מקום מהקדים: מפני שדרך הקדים ג"כ גדר החצר ברחב מצפון לדרום וז"ש: (י) ברוחב גדר החצר דרך הקדים • ומפרש שהגדר הלז הוא לפני לשכות אשר בשורה לצד מזרח וז"ש אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכו' היינו שורה לשכו' העומדי' בשוה אל פני הגזרה ואל פני הבנין כנ"ל מזרחי' המה לכל הלשכות האלה. ע"כ בא דרך הקדים מתחת הלשכות. ר"ל דרך פתח הגדר בקרן מזרחית צפונית של הגדר כנ"ל: (יא) ודרך לפניהם. היינו לפני לשכות המזרחים כנ"ל לצד מזרחי שלהם: כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • היינו כמראה שורה השלישית התחתונה לצד צפון • ושם נאמר פסוק ד' ולפני הלשכות מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • כמו כן לצד מזרח של לשכות המזרחים • מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת• כארכן כן רחבן ר"ל כל לשכות הללו כל א' הוא מרובע באורך ורחב משא"כ לשכות העליונות קצרות היינו ארכן יתר על רחבן תרבה: (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו לשכות העליונות אשר ע"פ ההיכל והדרך שלפניהם הוא דרום הלשכות והנה המה פתוחות לדרך דרום שלפניהם וז"ש פתח בראש דרך ר"ל אל מקום ראש הדרך שמה הפתח פתוח והנה לשכות הפונים צפונה פתחיהן לצפון והפונים לדרך דרום פתחיהם לדרום וכמו כן הלשכות אשר דרך הקדים • פתח בראש דרך שלהם למזרח • וז"ש דרך בפני גדרת הגינה היינו כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל מפני שהוא על ק"ק הנאכלים לשם: דרך הקדים בבואן, היינו בבא הקדים והנה דרך לפני לשכות הקדים בין גדר המנין ובין הלשכות ושם פתחי לשכות המזרחים:(יג) ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום • ר"ל שורה הלשכות אשר אל דרך הצפון ושורה של לשכות אשר אל דרך הדרום כנ"ל ומפרש ואילך ז"ש לשכות הדרום היינו אשר ע"פ הגזרה • לכן הם דרום הלשכות • אבל הוא צפון הבית סמוך אל מקום שחיטתן אל ירך המזבח צפונה לפני ה': ונשוב מעתה אל הביאור בשם אא"ז הגאון זצוק"ל: (יד) ויאמר אלי לשכות הצפון וגו' • מפרש ואילך מה היו לשכות הללו משמשות ובא, ואמר לשכות הצפון לשכות הדרום אשר ע"פ הגזרה ר"ל שני לשכות אשר למערב חצר הפנימי • ושניהם על פני הגזרה אלא שזה לצד צפון של הגזרה וזה לצד דרום של הגזרה אשר שם יאכלו הכהנים וגו': (יד) בבאם הכהנים וגו'• כאן מפרש ואומר שתי הלשכות אשר במזרח חצר החיצונה מה היו משמשות ז"ש בבואם כי המזרח הוא עיקר כניסה; ושם יניחו בגדיהם וגו' ולבשו בגדים אחרים • היינו ג"כ בלשכות הנ"ל:(טו) וכלה את מדות הבית הפנימי• היינו עזרת נשים ועזרת ישראל וכל הבית הפנימי: והוציאני דרך השער • היינו שער של חומת הר הבית; ומדדו סביב סביב • היינו שמדד את חומת הר הבית מבחוץ: (כ) להבדיל בין הקודש לחול • היינו בין קדושת ירושלים ובין קדושת הר הבית שהוא מקודש ממנו:

מג (א) ויוליכני אל השער, לפי שסיבב היקף הר הבית מבחוץ, אמר כאן שהוליכו אל השער הפונה למזרח: (ג) וכמראה המראה וגו' • לפי שביחזקאל נאמר ג' מראות שראה, האחד בבקעה ואחד בבאו לשחת העיר וא' על נהר כבר ואמר כאן ראה ג"כ ג' מראות הללו, וז"ש וכמראה המראה אשר ראיתי, הוא כמראה הראשונה אשר בבקעה, וז"ש כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת העיר הוא מראה השניה ' וז"ש כמראה אשר ראיתי על הנהר כבר, הוא מראה השלישית, ולפי שבכל מראה נראה לו שני מראות האחד מראה החיות והאופנים והשני מראה כבוד ה' לכן הכפיל כאן בכל פעם לאמר כמראה ואמר אשר ראיתי היינו כמראה זו מראה החיות והאופנים אשר ראיתי זו מראה כבוד ה' והנה מראה החיות והאופנים נחלק ג"כ לשני מראות א' החיות והשני האופנים וא"כ כל השלשה מראות הוא של שלשה שלשה, לכן תשע מראות כתובין כאן: (ד) וכבוד ה' בא אל הבית • היינו שעמד מחוץ לשער וראה מבחוץ אשר כבוד ה' בא אל הבית: (ה) ותשאני רוח, היינו שהגביהו הרוח ממעל לשער, ולא נכנס בתוך השער כי השכינה בא בו ונתקדש השער כמ"ש לקמן: (ז) את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי • היינו בה"מ שלמעלה ובהמ"ק שלמטה שהם מכוונים זה נגד זה: בזנותם• ר"ל אחר עבודת כוכבים: ובפגרי מלכיהם במותם • היינו בטומאת פגרי המלכים בשעת מיתתם, ומפרש: (ח) בתתם ספם את ספי, היינו שהיו דרים סמוך לבהמ"ק ממש ואין הבדל ביניהם אלא קיר וז"ש והקיר ביני וביניהם, לכן טומאת עבודת כוכבים או טומאת מתים אשר בדירתם טמאו את שם קדשי: עתה ירחקו את זנותם, ר"ל כי יתרחק דירתם ירחקו את זנותם וגו': (י) ויכלמו מעונותיהם • היינו ממה שלא נבנה הבית בימיהם, וכל שלא נבנה הבית בימיו וגו': ומדדו את תכנית פירוש ואף כי יהיו מודדין זה הבנין ואם נכלמו וגו' וז"ש: (יא) ואם נכלמו מכל אשר עשו • ר"ל מכל עונות שעשו ובשביל זה לא נבנה הבית: צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתיו • היינו צורת הבית חוזר לעיניהם: ואת כל חוקותיו וכל צורותיו וכל תורותיו הודע אותם • היינו של בית העתיד ותתועלת מזה הודעת פרטי שני הבתים מפ"ש ואילך: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם • ר"ל בבית שני יעשו עולי גולת מעין בית הראשון ומעין דברים המפורשים ביחזקאל: (יב) על ראש ההר כל גבולו סביב סביב ק"ק, לפי שגם סביבות חומת הר הבית קודש, לכן הה"ב ק"ק: (יד) באמות. ר"ל שני מיני אמות, וז"ש אמה אמה וטופח, ר"ל האחד הוא אמה הקטנה שהיא בת ה' טפחים, והשניה בת ו' טפחים שהיא אמה קטנה וטופח: וחיק האמה, ר"ל היסוד הוא החיק נמדד עם האמה: ואמת רחב • היינו רוחב כניסת הסובב, נמדד ג"כ עם האמה: וגבולה אל שפתה, ר"ל אל שפת הסובב נתחבר אליה גבול לרגלי הכהנים, והגבול תלוי באויר נסמך אל שפת הסובב: זרת האחד: היינו רוחב הגבול, וזרת הוא חצי אמה: וזה גב המזבח,(כדברי הרד"ק) באמה מדד גם כן זה הגב של המזבח, ומפרש ואילך מספר המדות של כל אחד ואחד אשר מדד באמה, היינו הקטנה של בת ה"ט: (יד) ומחיק הארץ עד עזרה התחתונה, וחיק הוא היסוד, והוא העזרה קטנה, והסובב הוא העזרה הגדולה, ואמר מחיק הארץ, ר"ל גובהו של חיק מן הארץ שתים אמות: ורחב אמה אחת, היינו רחב החיק: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ד"א, היינו גובהו של הסובב מן החיק ד"א: ורחב, היינו של הסובב: האמה • ר"ל האמה שנזכר סתם והוא אמה הקטנה: (טו) וההראל ד"א ומההראל ולמעלה הקרנות, מפרש מ"ש ד' אמות שההראל בעצמו הוא רק גובה ג' אמות, אלא עם הקרנות שגובהן אמה, הוא בין הכל ארבע אמות: (טז) והאריאל י"ב וגו', היינו רוחב המזבח למעלה י"ב על י"ב: (יז) והעזרה י"ד אורך וגו' • היינו הסובב, שיוצא אמה לכל צד והוא נקרא עזרה כמש"ל הנה הוא י"ד אורך וי"ד רוחב: והגבול סביב אותה חצי האמה. היינו כמש"ל פסוק י"ג וגבולה אל שפתה סביב זרת אחד, ומפרש כאן שהוא חצי אמה הקטנה: והחיק לה אמה, לה פירוש להסובב החיק יוצא בולט רחב אמה, אבל חצי האמה מבליטת החיק הוא תחת אויר הגבול הבולט ג"כ חצי אמה מן הסובב, ואינו נראה בליטת החיק אל החוץ אלא חצי אמה, ז"ש לה אמה: ומעלתהו פנות קדים, ר"ל שהכבש הוא בדרומה של המזבח, אבל איננו באמצע המזבח כ"א נטה למזרח יותר, וזהו פנות קדים: (יח) ביום העשותו• זה חנוכת המזבח: להעלות עליו עולה. היינו הקטרת אימורים: ולזרוק עליו דם • זה מתן דמים: (כ) על ארבע קרנותיו. אלו הקרנות, ואל ד' פנות העזרה, זה הסובב: ואל הגבול סביב • זה הגבול שאצל הסובב כנ"ל: וחטאת אותו. זה ארבע מתנות שצריך חטוי באצבע עד למטה: וכפרתהו • זה שפיכת דמים ליסוד: (כא) ושרפו במפקד מחוץ למקדש • היינו מקום מוכן מחוץ לבית לשרוף שם, ומפני שהמקום מוכן ומופקד לצורך הבית כנ"ל קראוהו מפקד הבית: (כו) שבעת ימים יכפרו • אמר שבעת ימים שני פעמים, להורות שהוא ז' ימים חוץ מיום הראשון • יכפרו את המזבח. היינו בפר החטאת של יום הראשון: וטהרו אותו. בשריפת החטאת: ומלאו ידיו • בעולות: (כז) ורצאתי אתכם • במנחות:

מד (א) וישב אותי • היינו שעד עתה היה בתוך חצר הפנימי• ומעתה השיבו אל חצר החיצונה: הפונה קדים, היינו שער מזרח של עזרת נשים: (ב) סגור יהיה. היינו כל ימות השנה: לא יפתח: אפי' בשבתות וי"ט: ואיש לא יבוא בו אפי' דרך האולמות לא יבא בו איש אלא הנשיא רשאי לכנוס דרך האולמות: והיה סגור. ר"ל אף כבא הנשיא דרך האולמות אבל השער יהיה סגור אל החוץ, וז"ש: (ג) את הנשיא וגו', מדרך אולם השער יבא היינו דרך אולמות מבפנים יבא: ומדרכו יצא• היינו דרך האולמות שבא בו יצא. ולא דרך השער: (ד) ויביאני דרך שער הצפון. ר"ל סבב ונכנס דרך שער הצפון: אל פני הבית, היינו שנמצא עומד לפני האולם וההיכל: (ה) שים לבך וגו' היינו כמש"ל מ"ר: לכל חקות בית ה' • היינו שמפרש ואילך חוקים השייכים לבית ה' וחוקים היינו הקרבנות: ולכל תורותיו • אלו הדינים והאזהרות: ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש • אמר גבי הבית מבוא • כי הביאה אל הבית ראויה בכל עת • משא"כ במקדש היינו ק"ק. אין לבוא לשם כ"א כ"ג ופעם אחת בשנה אף הוא י"ס היה עושה בצאת כ"ג מבית ק"ק בשלום, וז"ש מוצאי המקדש: (ו) אל מרי אל בית ישראל. היינו מחטיאי הרבים, גורמים מרי אל בית ישראל: (ג) להיות במקדשי • לחללו את ביתי, בהקריבכם את לחמי, ר"ל ג' קדושות זה למעלה מזה, מקום שאין עובדי כוכבים נכנסים לשם הכניסום ז"ש להיות במקדשי, העבודות בבהמ"ק שהם כשרים בישראל כשר, העבירו לערלים, ז"ש לחללו את ביתי, ומקודש מהם העבודות שאינו כשר אלא בכהן כשר, גם בזה העבידו לערלים, ז"ש בהקריבכם את לחמי וגו': (ח) ולא שמרתם וגו' • היינו שהכהנים עזבו מלעשות העבודות אשר מוטל עליהם במשמרתם, ולא עוד ותשימון לשומרי משמרתי, ר"ל שמו את הערלים במשמרתם: (ט) לא יבא: ר"ל אפילו הביאה לבד אסור לבן נכר: (יא) כי אם הלוים, ר"ל אלא כך ראוי להיות שהלוים אשר וגו': (יא) אל שערי הבית • היינו שוערים: ומשרתים את הבית • היינו בכל דבר שירות לבית, כגון הביתים ונסכים: (יג) לי לכהן • היינו עבודה הצריכה כהן: ולגשת אל הקודש היינו משמרת פנים: אל קדשי הקדשים, היינו הקרבת קרבן: (יד) שמרי משמרת הבית. היינו משמרת חוץ: ולכל עבודתו • היינו הצריכה לבית כמש"ל: ולכל אשר יעשה בו • זה עבודה הכשירה בזר: (טו) והכהנים הלוים • ע"כ פירש משפט הלוים, ומעתה מפרש משפט הכהנים: (טז) בגדי פשתים ילבשו, זו הכתונת: (יח) פארי פשתים, זו המצנפת: ומכנסי • אלו המכנסים: לא יחגרו. זו האבנט: ביזע • היינו דבר המזיע והוא צמר: (יט) ובצאתם אל חצר החיצונה. ומפרש ואילך לא אמרן אלא אל חצר החיצונה אל העם אז צריך להפשיט בגדיו אבל כשיוצאין ונכנסים תיכף א"צ להפשיט: ולא יקדשו את העם בבגדיהם • היינו בגד חול הנוגע בבגד קודש נעשה גם הוא קודש (אנ"ה פליאה דעת ממני): (כב) ואלמנה מכהן יקחו. כמ"ש חז"ל אלמנה כהן מותרין ליקח: (כג) ואת עמי יורו. היינו כל הו' סדרים בין קדש לחול, הוא סדר קדשים בין טמא לטהור, זה סדר טהרות: למשפט: זה סדר נזיקין: תורתי • זה ס' נשים: חקותי • זה סדר זרעים: בכל מועדי • זה ס' מועד: (כד) המה יעמדו למשפט • אלו הרודים בעם להביאן אל מקום המשפט: במשפט• אלו הדיינים: ישפטוהו • אלו השוטרים המכין וכופים לקיים הדין: (כו) יספרו לו • היינו עוד ז' ימים אחרי טהרתו: (כז) חטאתו. היינו המפורש לעיל. שהוא ג"כ כעין חינוך על השבעת ימים שלא היה רשאי ליכנס למקדש: (כח) נחלתם • זו המגרש לערים: אחוזתם • זו קדשי המקדש וקדשי הגבול: (ל) בכורי כל • אלו הבכורים: תרומת כל • זו תרומה גדולה: תרומותיכ'. זו מעשר ות"מ: וראשית עריסותיכם • זו חלה: (לא) כל נבילה • אפילו נבילה שנתכשרה, כגון מיעוט סימן בתרא ומסוכנת: וטרפה• שנטרפה במקצת, אף שמותר לישראל אסורה לכהנים לע"ל כמו יחזקאל ברורו:

מה (א) קדש מן הארץ • ר"ל קודש מכללות א"י (כמ"ש הרד"ק): (ד) לכהנים משרתי המקדש • אלו בני צדוק כמש"ל: (ה) ללוים משרתי הבית • היינו לוים ושאר כהנים אשר לא מבני צדוק: (ט) רב לכם נשיאי ישראל • פי' חלק רב נתתי לכם: חמס. הוא התועיה דבר שלא כהוגן בענין ממון: ושוד. הוא גזילה ממש: משפט וצדקה עשו, משפט הוא היפך החמס, וצדקת היפך השוד: הרימו גרושותיכם • היינו המגרשים את עמי מנחלתי: (יב) עשרים שקלים וגו' • נאמר כאן ג' משקלים, ט"ו ושל כ' ושל כ"ה, לפי שכל מספרים שלהם בחומשיות, כמ"ש בחומשייתא ועישורייתא, לכן חלקו המנה לג' משקלות כאלו, בבדי לשקול בהם כל החומשיות מן חמש ועד ארבעים וחמש, תשעה מספרים והעשירי מנה שלימות, הא כיצד כשבא לשקול משקל ח' שקל נותן בכף המשקולת המשקל של כ' שקל, ובכף שכנגד המשקל של חמשה עשר, ונשאר היתרון בכף

בכף המשקולת חמשה שקל, וכן כשבא לשקול יו"ד שקל, נותן בכף המשקולת של כ"ה ושבנגדו של ט"ו, וכן לשקול ט"ו, נותן בכף המשקולת של ט"ו, ולשקול כ' בכף המשקולת של כ', וכ"ה, בכף המשקולת של כ"ה ולמ"ר בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה וכנגדו של ט"ו, ול"ה בכף המשקולת של ט"ו ושל כ', ומ"ם בכף המשקולת של כ"ה ושל ט"ו, ומ"ה בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה: ויותר מהם לא תמצא לשקול בפעם א' בג' משקלות כזה כ"א מנה שלימה (אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז הגאון זצוק"ל לא השמיע אשר חלק המשקל נעשה בהכרח במספר כ"ה שקל, לפי שהוא מנה של חול שהיה בתחלה כפירש"י ז"ל, ראל"כ היה להם לעשות ג' משקלים במספרים שונות שנוכל לשקול בהם כל הי"ב חומשים מן חמש ועד ששים, היינו משקל אחר של חמש ואחר של ט"ו וא' של ארבעים, ובהם נוכל לשקול הכל כנ"ל, אלא ע"כ המשקל במספר כ"ה שקל, מוכרח להיות מאיזה טעם, ולא תמצא עוד מספרים אחרים בג' משקלים, שתשקל בהם יותר מתשעה מספרים כנ"ל):

מו (יט) ויביאני במבוא • היינו המבוא המקרים לפני החצר הפנימי: הלשכות וגו' הפונות צפונה • ר"ל אשר פתחיהם לצפון והוא כמש"ל (מ"ם מ"ר) אחד אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון בו הנה מקום שם בירכתים ימה היינו לצד מערב בלשכת הפונה צפונה (אנ"ה לא ידענא מ"י קאמר): (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה • היינו מהגדר לפי שעד עכשיו היה בחצר הפנימי ועכשיו הביאו לחצר החיצונה (וג"ה הראית איך שהכותב ערבב דברי' כאן, ועיין דברינו לעיל מ"ב ס', ומתחת לשכות תאלה המביא מהקדים, ח"ש כאן ויביאני במבוא, היינו מהקרים לפני הלשכות הפנימים, פי' לפנים להגדר. קרושתו כקרושת העזרה: אשר על כתף השער • היינו לפי דברינו (שם ט') כי פתח הגדר, הוא על כתף שער הצפון, כמש"ש אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון: אל לשכות הקודש אל הכהנים • היינו כמש"ש י"ג הנה לשכות הקדש אשר יאכלו שם הכהנים: הפונות צפונה • היינו לפי מש"ש לשכות הצפון לשכות הדרום אשר יאכלו שם הכהנים, ומפרש כאןהפונות צפונה, והוא כדבריני שם שכל הלשכות רשם בהדדי קיימי אלא הפונות צפונה קראן לשכות הצפון והפונות דרומה, קראן לשכות הדרום: אשר יבשלו שם הכהנים האשם ותחטאת, הוא כמש"ש שם יניחו ק"ק והמנחה והחטאת והאשם: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה, אלא תחת הגדר:ויוציאני אל החצר החיצונה, היינו מה ששמעו מפי אא"ז הגאון מהגדר, כי הלשכות והמבוא כנ"ל הוא לפנים מהגדר):

מנחת יחזקאל א–ט שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) ויהי ו' בשלשים שנה טעם המלה גלגל וגרמיה: ומראה מראות אלהים. בספר הזוהר פרשת יתרו קודם עשרת הדברים אמר ר' יוסי ת"ח דנביאין כולהו לגבי משה כנוקבי לגבי דכר דכתיב פה אל פה אדבר בו ומראה • ולשאר נביאים במראה אליו אתודע במראה ולא מראה כל שכן יחזקאל דאפילו מראה לא כתיב ביה אלא מראת חסר וכ"ש דכתיב במשה ולא בחידות אלא כל מלה על בורייה עד כאן • והכי איתא התם מקמי הכי וכן בפ' בא דף מ' ופ' משפטים דף קכ"ד ובסוף פ' משפטים דריש ליה חסר עוד מצאתי כתוב בספר מעשה מרכבה כי בפ' הזה יש ע"ב אותיות למנין ע"ב שמות הקדושים והטהורים כי הגולה ומראות חסרים הם משתי ווי"ן • וכן כתב הריקאנטי פרשת בשלח אמנם בספר שלנו שתי המלות מלאים וא"ו: (ח) וידו אדם • וידי קרי • ובסוף פרק ערבי פסחים דרשו ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שהיא פרושה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין ועיין עקידה שער ס"ג וק"ג: (יא) ופניהם וכנפיהם (פרדות). אלמלא טעם זקף גדול על ופניהם היינו אומרים כי הוא דבוק עם וכנפיהם אבל הטעם מלמדנו להעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה רש"י ורד"ק: ג יתיהנה. ברובן של ספרים הנו"ן בלא דגש וכן נכון כי אין דרך הנו"ן להדגש רק כשהיא סימן לנקבה הסעולה כמו שאכתוב ביחזקאל י"ג ובסוף מיכה וכן במכלול דף קל"ג והס"א בגירי במקצת ספרים (י"ג): הלפדים • חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמ"ש בסוף פרשת יתרו ומי שכתבו מלא דמלא לא דקדק על נכון: (יד) והחיות רצוא • במסורת ריש פ' שלח לך חשיב ליה עם מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין: (טז) ודמות אחד לארבעתן. בדפוס ישן נרשם מבחוץ ת ס וטעות גמור הוא כי זהו אחד מן ד' כתיבין נו"ן ע"פ המסורת: (כא) ובהנשאם. בס"ם הוא"ו במאריך וכן כתב הבלמשי: (כד) כקול שדי • כנגיד פירושו לשון חול ואחרים פרשוהו קדש וכן נדרש בתורת כהנים ריש פרשת ויקרא ואם כן אסור למוחקו: (כה) ויהי קול וגו' תרפינה כנפיהן. כגון בסוף תיבה: (כו) כמראה אדם עליו מלמעלה • הטין בשו"א לבד: (כז) וארא כעין חשמל • השי"ן בלא מאריך:

ב (ג) אותך אל בני ישראל • כן כתיב לא אל בית ישראל: (ט) והנה יד שלוחה • בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי כפי מה שכתבתי בפ' וישלח: והנה בו מגלת ספר. במסורת פרשת שמות מנו זה עם ו' דסבירין כה ועיין בפירוש רש"י ורד"ק: (י) ויפרש אותה לפני. מלא ע"פ דפרשת בלק: קינים והגה: רבו החילופים ובמקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תנינא ועיין מ"ש בד"ה א' סוף סימן כ': והגה • בה"א בסוף תיבה לא באל"ף:

ג (ב) ויאכלני • במקצת ספרים נמסר עליו לית חסר וי"ם מלא ונמסר עליו ל' ומלא: (ג) ואכלה בכל ספרים מדוייקים הס"א רפה שהיא נוספת ובנסחה כ"י נמסר עליו לית וחד ואכלה מגיד בני • וחד אחרי אכלה בשלה • וחד ואכלה מנידי: (יא) ולך בא אל הגולה: במקצת ספרים ולך: בסגול הלמ"ד: והולם מצאתי מסורת כ"י האומרת ולך י"א בקריאה והם כתובים במ"ג ובסוף הסימן מסיימת וכולם קמץ בר מן חד בסגול אל ארץ המרים: (טו) אל נהר כבר ואשר • ואשב קרי: (טז) ויהי מקצת שבעת ימים ויהי דבר ה' אלי לאמר • במקצת ספרים יש פסקא באמצעות פסוק ובספרי ספרד אין כאן פסקא כלל: (יט) מרשעו ומדרכו. בנביאים עם פירוש הרי"ה וגם בדפוס ישן מויניציאה תוב מדרכו בלא וא"ו ברא"ש מלה כדרך שכתוב בפסוק הקודם ובכל שאר ספרים זה השני בוא"ו: (כ) לדקתו לדקתיו קרי: (כו) ובדברי. הוא"ו במאריך בס"ם: והחדל • ברוב דפוסים אחרונים הס"א בגירי וכן ראיתי בס"א כ' ובכמה ספרים כ"י מדוייקים בסגול וכן בדפוסים קדמונים:

ד (א) ונתתה אותה • בספרים כ"י מלא וא"ו ומסורת דפרשת בלק אזלא כותייהו וכן ונתתה אותם שבסמוך: (ג) וכהתה עליה. א"ה במקצת ספרים נכתב בגליון ס"א ונתת חסר ה"א ע"כ. וזה אינו שהרי בפרשת תרומה נמסרו כ"ט חסרים ה"א ואין זה מכללם ע"כ): (ג) והכינותה • ברוב הספרים חסר וא"ו אחר נו"ן ומה שנמסר עליו לית מלא על היו"ד נאמר ובמקצת ספרים יש מאריך בכ"ף ובס"א כ"י בנו"ן ויש מהם בלא מאריך כלל ומ"מ המלה מלעיל כמו שכתבתי בפ' בא על וככה: (ו) הימיני • סימני ק': (ח) ימי מצוריך • חילופים הרבה מצאתי במלה זו בספר אחד כתוב מצודך בדל"ת וקרי מצוריך ברי"ש וברוב ספרים כתיב וקרי ברי"ש וכן תרגם יונתן צירך וכן הוא בשרשים ובמאיר נתיב שרש צור ובפירוש רד"ק כתוב ומלת מצוריך כתיב ביו"ד ברבוי שאחד מצור שומרון והא' מצור ירושלם ע"כ • וכן בספרי כ"י מדוייקים ובדפוס ישן ביו"ד ובכמה ספרים חסר: (ט) וכחמים • בדגש השמ"ך: ותשעים יום תאכלנו • במקצת ספרים הכ"ף בשוא ופתח וכן אחר שאכלנו • עד עת תאכלנו • ועגת שעורים תאכלנה שבסמוך • וכל לשון אכילה דכוותייהו ובמקצת. ספרים כולם בשוא לבדו ועיין מ"ש בריש פרשת לך לך ובפרשת בראשית על בעצבון תאכלנה: (יא) במשורה • השי"ן בחירק והמ"ם בשוא נח לא כמו שכתוב בפתח הבי"ת ובדגש המ"ם: (יב) תעגינה • בכל מדוייקים הנו"ן בלא דגש וכ"כ רבי יונה ורד"ק וכתב עוד רד"ק שר"ל תעגינה הנשים ויש אומרים כי הנו"ן והה"א לפעולה ולדעתם היתה ראויה להדגש ע"כ • ולענין מילוי או חיסור יו"ד אחר גימ"ל ראיתי חילוף בספרים כי במקצת מדוייקים חסר יו"ד ונמסר עליו לית וחסר דחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עי"ן וחסר יו"ד אחר גימ"ל ובמקצת מדוייקים מלא יו"ד ומה שנמסר עליו לית וחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עי"ן ובכל הספרים הגימ"ל בסגול ורד"ק כתב בשרש עוג שהנה תמורת הדגש אם כן לדעתו מלא יו"ד: (יד) מנעורי • י"ם כתוב מנעורי חסר וא"ו ולא דקדקו היטב כי במס' מלכים א' י"ח נמסר ג' חסר בלישנא ואין זה מהם: (טו) לפועי. לפיעי קרי • תחת גללי • הגימ"ל במאריך:

ה (א) תקחנה לך • הלמ"ד דגושה מכלול דף ק"ו: (ג) ולרת אותם. כפי המסורה מלא וא"ו כי לא נמנה במ"ג במנין החסרים וכן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים וכן והשלכת אותם שבסמוך אבל ושרפת אתם כלם הוא אחד מהחסרים: (ז) וכמשפטי • הוא"ו במאריך ועיין מ"ש לקמן בסימן י"א: (ט) כמהו עוד. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בלא וא"ו אחר] המ"ם: (יא) הגרע. ברוב הספרים ברי"ש וכן פירש רד"ק בפי' ובשרשים [שרש גרע. ויונתן שתרגם אקטוף יראה שהיה כתוב בספרו אגדע בדל"ת שכן רוב לשון גדיעה מתורגם ל' קטיפה וכן בס"א כ"י בדל"ת ובספר אחר ג"כ בד' וכתוב עליו בגליון ס"א אגרע ברי"ש וכן מצאתי את"כ בס' מתורגמן שחיבר רבי אליהו בלוי אלו דבריו בשרש קטף וגם אני אגדע ואף אני אקטוף נראה לי שהוא קורא אגדע בדל"ת ואינו אלא ברי"ש עכ"ל • שוב מצאתי שזהו מן החילופים שבין מערבאי ומדנחאי למערבאי אגרע כתיב וקרי ולמדנחאי אגדע כתיב בדל"ת וקרי אגרע ברי"ש: (טו) והיתה. בס"ם ובדפוסים קדמונים הוא"ו בגעיא: (טז) בשלחי. הבי"ת בגעיא בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים ישנים:

ו (ג) ולגאיות • ולגאיות קרי ובס"ם בלא יו"ד אחר הגימ"ל: הנני אני • כ"כ לא הנה אני: (ה) וזריתי. מלרע בפשט א' לבד רד"ק: (ו) יחרבו בסגול היו"ד ופתח רד"ק: ויאשמו • בשוא האל"ף רד"ק: (ז) בתוככם • הכ"ף בשוא: (ק) ונקטו • בדגש הטי"ת וכן במסורת לית ודגש והביא רבי יהודה מלה זו בבנין נפעל מנחי העי"ן דומה שמצאו בספריו רפה ורבי יונה כתב שמצאו דגש וכן מצאנוהו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ודגש וא"כ יהיה מפעלי הכפל שרשים: (יג) סביבות מזבחותיהם א"ה טעות גדול ראיתי בדפוס ויניציאה עם פתרון המלות מנחת יהודה שכתב עם סביבות מזבחותיכם בכ"ף וזה איכו שהרי במסורה כאן נמנה עם ג' מזבחותיהם בה"א ע"כ): עבתה. התי"ו דגושה: (יד) דבלתה • בדל"ת כמו רבלתה ברי"ש וכן רעואל דעואל רד"ק:

ז (ב) ארבעת • ארבע קרי: (ג) כדרכיך • בכ"ף רד"ק: תועבותיך • בספרים מדוייקים מלא גם וא"ו תניינא וכן נכון עפ"ם בבסימן ה' דהאי סיפרא נמסר ה' תועבותיך כתוב כן חסר וא"ו בתראה ואין זה מכללם. ויש לדעת כי שם במסורת הדפוס חסר פסוק אחד מהחמשת והוא על כל תועבתיך שבפסוק יען אשר לא זכרת בסימן ט"ז: (ד) אתן ותועבותיך. מלא גם וא"ו תניינא בספרים מדוייקים ועיין מ"ש לעיל בריש פרשה זו: תהיין. התי"ו במאריך: (יאס) הנפרה. בדגש הנד"י כתברו דלעיל ואין הפרש ביניהם רק שזה חסר וחבירו מלא: (יא) מהמהם. בס"א כ"י ה"א ראשונה בשוא לבדו ובדפוס ישן בחטף פתח ובשאר ספרים בחטף סגול: ולא נה בהם. הבי"ת בדגש וכן מצאתי בס' א' של דקדוק כ"י ישן שהיה בבית מדרשו של הגאון מורי ורבי כמהר"ר משה קוים דודי ז"ל זה לשונו מפיק ה"א כגון מחניהם בכה קר וכיוצא בו ובכלל זה יש לכלול ה"א הנקודה פתח אחר קריאתה כעין מפיק ה"א ולא נה בהם ודומיהן ע"כ • ועיין מ"ש בפ' עקב על אבניה ברזל ובהושע ב' על ושמתים כמדבר וכסוף מיכה: (יב) והמוכר • יש חילוף בספר בין מלא לחסר וכן על חבירו שבסמוך: (יג) כי חזון • הם הפסוק כי חזון בו' והפסוק של מעלה כי חרון בר' והפסוק של מטה כי תרוני: אל כל המונה לא ישוב. שהרי ליה מריה למאן דסליק אדעתיה למימר אל כל המונה כאשר ס' ואיתנהו בפסוקי דהאי ספרא סוף סי' ל"א וסוף סימן ל"ב: (טז) והיו אל ההרים • בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב על וטעות הוא וכ"כ רד"ק אל ההרים כמו על ההרים: ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות • במסורת לית חסר וא"ו קדמאה וכל שאר קרייה הומות ע"כ • ובירושלמי דתענית פ' בשלשה פרקים ר' הוה יתיב מתני כלם הומיות אמר ליה ר' חנינא בר חמא המות אמר ליה כן קרייתה אמר ליה קדם רב המנונא דבבל אמר ליה כד תיחות לקמן אמור ליה דמניתך חכים וידע דלא מתמני ביומוהי ע"כ • ומאי דכתיב התם בירושלמי רבי הוה יתיב ומתני וזכרו פליטיכם אותי והיו אל ההרים וגו' • וכן כתוב במתנות כהונה במדרש קהלת פ' כי העושק יהולל חכם אבל בפרשה של מעלה סימן ו' כתוב וזכרו פליטיכם אותי בגוים וגו' ותו איתא התם בדיסא דעניינא ומני לרבי חמא בר חנינא וצ"ל לרבי חנינא בר חמא כדמוכח בתר הכי וכן הוא בבבלי דכתובות פרק הנושא ובמדרש קהלת דלעיל: (כא) לשלל וחללוהו • וחללוהו קרי: (כד) מקדשיהם. הדל"ת בשוא נח רד"ק בפירושו ומכלול דף רכ"ז ושרשים: (כה) קפדה־בא • בספרים כתובי יד במקף והכי"ת רפויה וטעם קפדה הוא קו א' כדמות הטפחא הנקרא מאיילא שאינו טעם מפסיק וזהו אחד מן י"א מקומות שמשרתת המאיילא לאתנחתא: (כו) ובמשפטיהם • בבי"ת רד"ק:

ח (ג) סמל הקנאה המקנה • ממה שכתב המזרחי בפ' בראשית על אבי יושב אהל ומקנה נראה ברור שבספריו היה כתוב המקנא באל"ף ואחר כן אמר גם יתכן שהיה כתיב בספרי רז"ל בה"א ובכל ספרים שלפני כתוב בה"א ואף על פי שהוא מענין קנאה שפרשו קנא באל"ף בא כדרך בעלי הה"א וזו היא כונת רד"ק בפירושו ובשרשים וטעות נפל בשרשים לכתוב המקנה באל"ף וצריך להיות בה"א כמו שמצאתי בשרשים ישן כתיבת יד וכן כתב בעל הלשון המקנה בה"א תמורת אל"ף כי דינו מקניא וכו' גם בעל יפה תואר בבראשית רבה פרשת כ"ג סימן ד' כתב על המזרחי לשון זה ואני בקשתי בכמה ספרים וכולם מצאתי סמל הקנאה המקנה בה"א: (ו) מהם • מה הם קרי והיא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין: לרתקה • התי"ת בחטף קמץ וכן כתבו המדקדקים: (יד) התמוז • כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שברוב הנסחאות תמוז כתיב בשני ווי"ן • וכזרות נחשב בעיני ולא אתת לידי אנא מחיק לחדא מינייהו דקא שכיחן ספרי דכתיב טפי מן ארבע מאה שנין בחדא וא"ו בלחוד: (יז) את הזמורה אל אפם • אל אפי מיבעי ליה אלא שכינה הכתוב וזהו חד מן י"ח מלין שהם תקון סופרים כמ"ש רד"ק וקצת מהם בספרי פ' בהעלתך ומכילתא פרשת בשלח וכולם במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת הגדולה כמו שסמנתי בזכריה ב' ושם האריכתי:

ט (א) ואיש כלי • חד מן ז' בחירק ומטעין דסבירין בצירי וסימ' במ"ג וכן כלי מפלו שבסמוך: משחתו התי"ת בצירי: (ב) מפנה • בשקל אשר אתה מראה: לגש בדים • בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר וא"ו וכן דינו: מכת המסורת כאן: וסוף מגלי: (ג) הלבש הבדים • אף זה חסר וא"ו בספרים כ"י ובמקצת דפוסים ישנים ובספרים כ"י שהיה בתחלה בוא"ו עברו עליה קולמוס: [ד) אלו • אליו קרי: והתוית תו: התי"ו דגושה מדין אתי מרחיק ומלת תו חסר יו"ד במדוייקים: (ה) על תחום. אל קרי: עיניכם • עינכם קרי לשון יחיד והכתיב לשון רבים: (ו) ומלאו: הלמ"ד איננה דגושה וכמוהו רבים קלים מבנין הדגוש כמו וכקבו כתחוכותיה כי לא מלאו אחרי • ויקנאו בו ודומיהם רד"ק בפירוש ומכלול דף ע"ד ושרשים ובמסורת נמסר על זה ומלאו לית וא' מלאו עד כאן • והוא פירמיה ד' קראו מלאו ואמרו: (ח) ויהי כהכותם • בכ"ף: ונשאר • במקצת ספרים כ"י השי"ן בשוא לבדו וכן הוא בחיבורי ר' יוסף זאדק ודקדוק המלה עיין. במכלול דף ס"ת ובספר המרכבה מרבי אליהו הלוי אות וא"ו: (ט) ותמלא

אחרן

הארץ דמים • כן ראיתי בכמה ספרים וכן תרגם יונתן חייבי קטול אבל בספר א' מדוייק כ"י קדמון וגם בדפוס א' ישן כתוב ותמלא הארץ ח מ ס ורד"ק פי' בתחלה ותמלא הארץ חמס ובסוף דבריו כ' ובקצת ספרים מדוייקים ותמלא הארץ דמים פי' שופכים דמים ע"כ • ובעל מאיר נתיב ארכנס אחרי רכשי שסביאו בערש דם ובערש חמס ולשוי נפשאי תכרעגא לא קאמינא : (יא) והנה האיש לבש הבדים • ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו : כאשר • בכל אשר קרי :

י (א) ואראה והנה אל הרקיע וגו' • כאן סוף ראש סימן י' : (ה) וקול כנפי הכרובים • מלא וא"ו שלא נמנה במס' ס' תרומה עם החסרים וכן הוא במדוייקים : (ו) לגלגל מבינות לכרובים • מלא וא"ו כמ"ש לעיל : (ז) וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרובים • מלא וא"ו והשני שבפסוק חסר : (ח) וירא לכרבים • זהו א' מן החסרים במסורת הנ"ל וכן הוא במדוייקים : (ט) אצל הכרובים • מלא וא"ו על פי המסורת דלעיל : (יג) לאופנים להם קורא • איכא פלוגתא אי הוי מן מלין דמשרתת המאיילא לאתנח מסורת דברי הימים ב' כ' : להם קורא. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (יח) ויעמד על הכרובים • מלא וא"ו כמ"ש למעלה •

יא (א) ותשא אתי • חסר וא"ו בספרים מדוייקים וכן ו ת ב א א ת י שבפסוק : הקדמוני. במקצת ספרים הקדמונים מלא וא"ו : (ו) הרביתם • הבי"ת בצירי לא בחירק כמו שראיתי באיזה ספרים : ומלאתם • בכמה ספרים כתיב ו מ ל א ת י ם ביו"ד אחר התי"ו ובס"א מדוייק מטוליטולה הוא בלא יו"ד וכתוב עליו בגליון למדנחאי כתיב ו מ ל א ת י ם וכן הוא בחילופים שלנו למערבאי ומלאתם למדנחאי ומלאתים וידוע דקים לן כמערבאי וכן הוא בדפוס ישן : (יא) בתוכה לבשר אל גבול • בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב על גבול כמו שתרגם המתרגם וכמו שכתוב בפ' שלמעלה אבן בשאר ספרים כתוב א ל וכן מוכחת מסורת דפרשת חקת דנמסר סימן ה' על גבול ואין זה במספרם ושל מעלה הוא אחד מהם : (יב) וכמשפטי • בס"ס הוא"ו במאריך : סביבותיכם עשיתם • ריב"ל רמי כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם (לעיל סי' ה) וכתיב הכא עשיתם. כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם סנהדרין שילהי פרק א' דיני ממונות: (יג) ויהי כהנבאי : במקצת ספרים כ"י בבי"ת ובספרים אחרים בכ"ף וכ"כ רד"ק בכ"ף : (טו) הפילותים ברוב ספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מה שכתבתי בירמיה סי' ט' : למקדש מעט. בספרים שלנו הדל"ת בקמץ ורד"ק כתב שיש ספרים בפת"ח : (יז) נפצותם • הפ"א בחולם כמ"ש בסימן כ' וכן במכלול דף ק"מ : (יח) תועבתיה • מהחלפת תיעבותיה ועיין מה שכתבתי בסימן ט"ז (יט) לב אחד • כן כתיב לא לב חדש כמו שכתוב בסימן ל"ו מזה הספר ול"ע מהתרגום שתרגם שניהם לב דחיל ורוח דחילא : ורוח חדשה אתן בקרבכם. בספרים רבים כתוב ב ק ר ב כ ם וכן כתבתי כהעתקתי בתחלה אף על פי שראיתי בספרים אחרים ב ק ר ב ו אחרי כן רוח חדש היה אתי לכתוב ב ק ר ב ם כראותי ספרים אחרים כתובים כן נוספים על ה ר א ש ו נ י ם וכן הוא במאיר נתיב ערש נתן וערש קרב ו כ ן נ ר א ה מפירוש הריא"ה וגם לשון הכתוב מוכיח כן שכולו מדבר שלא לנוכח וכן פסוק שלפניו ושלאחריו וכן ת"י כמעיהון ובאמת כי קשה עלי מאד להחליף הספרים • אך א"א לזכות שערא לבי תרי וסמא טעו בפסוק האחר דסימן ל"ו שהוא כולו לנוכח ולפניו ואחריו ה' ימכר ויתיש הזמן שיסיר השבושים מקרבנו תורה א' ומשפט א' יהיה לנו למן : והסרתי לב • בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב את ל ב וטעה המדפיס בין זה ובין הכתוב ביחזקאל סימן ל"ו ואין כן בשאר ספרים : מבשרם • כן כתיב לא מבשרכם :(כד) ותבאני. בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר בית : (כח) הראני . המסורת עליו לית סגול וקמץ :

יב (ט) בית ישראל בית המרי • בס"ס בסגול : (יב) פניו יכסה • כסתה כלמה פני מרוב השבושי' בנמצאים בדפוסים כי בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב ה נ י ך ת כ ס ה וטעות שנראה לעין הוא : לעין הוא את הארץ • במקצת ספרים מדוייקים הלמ"ד בקמץ : (יד) עזרה • עזרו קרי : (טז) מחרב מרעב ומדבר . בנביאים עם פי' הריא"ה כתוב ומרעב בוא"ו וגם בס"א ישן מנאתיו מוגה בוא"ו ואין כן בשאר ספרים : (כג) קָרְבוּ הימים • כן כתוב : (כד) בתוך בית ישראל • כן הוא והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל רד"ק :

יג (ב) הנבאים • בקמ"ץ הבי"ת ולית כוותיה ואחר נִבְּאִים הנביאים כמו"א רד"ק בפירוש ושרשים : (ג) ולבלתי ראו • מה שנמסר במסור' בדפוס כאן הוא לשון מבולבל והריני כותב בלשון ברור כל פסוק דאית ביה תרי לבלתי קדמאה לבלתי בלא וא"ו תניינא ולבלתי בוא"ו בר מן א' לבלתי הכית משה וגו' (ירמיה יז) דאית בההוא פסוקא תרי לבלתי בלא וא"ו וכל פסוק דלית ביה אלא חד לבלתי הוא בלא וא"ו בר מן ד' דאיכון ולבלתי בוא"ו וסימנהון לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא (ירמיה סוף סימן י"ז) אם תפרו בריתי וגו' ולבלתי היות (ירמיה ל"ג) ולבלתי בנות בתים לשבתנו (ירמיה לה) ההלכים אחר רוחם ולבלתי ראו אלין ולבלתי ולית להון זוגא : (ד) כשעלים בחרבות . בא בס"א • בחטף קמץ מכלול דף רי"ו ובמסורת ב' קמצין וסימ' תעליא לחו ע"כ • פי' תעליא הוא פסוק זה דכתיב ביה כ ש ע ל י ם ופי' לחו הוא פסוק ו ל א נ ת א ו ב ה ר כ ו ת דכתיב בישעיה סוף סימן מ"ח : (ז) הלוא מחזה • במקצת מדוייקים מלא ו' ואל"ף וכן נכון כי איננו מן א' ה ל א חסרים בסיפרא וסימ' נמסר לעיל במסרה גדולה ס"ס י"ב :(ט) ובכתב בית ישראל • בקמץ התי"ו והוא סמוך ר"י בס' הרקמה : (יא) ואתנה במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול ועיין למטה בפ' זו ובסימן ל"ד ובפ' ויגש • ויונתן תרגם וית אבני אלגבים נראה שהיה קורא ואת אבני אלגבים וגם רד"ק כתב שכן כתוב במקצת נוסחאות אמנם כפי המסורת שאכתוב בסמוך נ"ל ואתנה : אבני אלגביש • בס"א כ"י שתי מלות וכן כתב רד"ק שכן נמצא במקצת הספרים ועיין מה שכתבתי בסי' ל"ח בע"ה : (יג) ובקעתי • הבי"ת בחירק : (יז) שים פניך אל בנות . בחילופים שלנו כתוב למערבאי על בנות למדנחאי אל בנות ונראה שצריך להפך הגרסא כי בכל הספרים כתוב א ל בנות וכן במסורת אל בנות ג' וסימן הנפלים היו בארץ . וישב ישראל בשטים . בן אדם שים פניך : (יח) תגודדנה . במקצת דפוסים ראשונים התי"ו בחירק ואינה אלא בשוא : (יט) תמותנה • בכל ספרים כ"י מדוייקים אין דגש בנו"ן וכן ראוי כמנהג נו"ן הנקבות וכן בהתוכינה שבסמוך ובמקצת ספרים מלא יו"ד בין תי"ו לנו"ן : (כ) בהתוכינה • אין דגש בנו"ן כמ"ש בסמוך ועיין במכלול דף ס"ג ודף קנ"ז : אשר אתנה • במקצת ספרים התי"ו בצירי וקצתן בסגול ובכולם אין דגש בנו"ן ובמסורת ואתנה ג' וסימן ואתנה ידעתן (פ' ויגש) ואתנה אבני אלגבים לעיל בסמוך ואתנה לאני (יחזקאל לד) וחד אתנה וסימן הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה אבל ו א ת ן לאני לאן מרעיתי דלקמן סי' ל"ד אינו מהם ומטעים בהו אינשי : זרועתיכם . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו קדמאה : (כא) ולא יהיו עוד בידכן • הספרים מתחלפים ומי יתן יבאו אנשי כנסת הגדולה ויאמרו • במקצת ספרים אשכנזים ישנים מכמה שנים כתוב ב י ד כ ם במ"ם וכן מצאתי נסחה ישנה מאד ספרדית שכן היה כתוב בה בתחלה אע"פ שנגררה המ"ם אחרי כן ועשאוה נו"ן ואולם בנסחא מדוייקת מטוליטולא וגם בספרים אחרים כ"י כתוב בנו"ן כחברו שבפסוק והצלתי את עמי מ י ד כ ן וכן הוא בשרשים ומאיר נתיב : למגדה • במקצת ספרים ישנים למגודה • בוא"ו ורד"ק כתב שה א חסר וא"ו :

יד (א) ויבוא אלי אנשים • שיר השירים רבה פסוק זאת קומתך ויבואו אלי אנשים אלו חנניה מישאל ועזריה וזהו א' מן שמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים וכן תרגם יונתן כמפרש א ת ו ל ת י כאורתיה בשאר דוכתי ומדרש אגדה יש הביאו רש"י ז"ל ועיין מה שכתבתי ביחזקאל כ"ג : (ד) נעניתי לו בה • הה"א בלא מפיק מכלול ד' ל"ב והוא חד מן מלין לא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין בהון וסימן במ"ג ובמקצת ספרים בה כתיב בא קרי באל"ף • (א"ה ולבי מגמגם בזה למה לא כתב הרב שבמסרה רבתא ערך בה איתא ג' בה דקריין בלישנא אחרינא ואחד מהם הוא זה דכתיב בה בה"א וקרי בא באל"ף וא"כ קשו תרי מסרות אהדדי ע"כ) : (ח) ונתתי פני • בפ"ה רפה : (יג) למעל מעל • בקמץ חטוף ובקצת דפוסים ישנים למעל בחולם ואין בהם ממש : ושברתי לה • מלעיל וכן נמנה בטעם חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וסימן בסוף מ"ג : (יד) שלשת האנשים האלה • במקצת ספרים כ"י ו ש ל ש ת בוא"ו ובספרים היותר מדוייקים בלא וא"ו : נח דנאל ואיוב • בס"א כ"י נכתב בגיליון י"ס דניאל וכן כתב על תבירו שבפרשה ועל חכם אתה מדנאל (יחזקאל כ"ח) ובספר אחר כ"י כולם כתובים ד נ א ל וק' ד נ י א ל וכן במסורת

דנאל ג' חסרים יו"ד וסי' חכם אתה מדנאל • יהיו שלשת האנשים • ונח דנאל ואיוב בתוכם • וגם רד"ק בפי' ובמכלול דף ק"י כתב דג' אלו מאבין בלא יו"ד וסיו"ד נקראת אע"פ שאינה כתובה כיו"ד ירושלם ושאל"ף נחה כי הצירי תחת היו"ד והיו"ד דגושה : (טו) ושכלתה • הכ"ף דגושה ובס"א כ"י נכתב כנגדו ו ש כ ל ת ה פליגא ובמכלול דף ל"ס פְּקַדְתָּהּ כולו קמוץ והס"א כמפיק כן הוא על המשפט אלא שמלאכותו במשקל פקדת' שלמ"ד פתוחה וסתי"ו דגוש' והה"א רפה והוא מלעיל כמו לו תיה רעה אעביר בארץ וְשִׁכְּלַתָּה • ככל אשר צִוִּיתָה תמותה (רות ג) ו' ו' חִלַּקְתָּה להם בקו (ישעיה לד) • וכעסתה לרתה (שמואל א' א) עכ"ל • אבל בכל מדוייקים שלפני למ"ד ו ש כ ל ת ה קמוצה וכן משפטה מפני הספק : (טז) שלשת ה א נ ש י ם • כן הוא שלשת בלא וא"ו ושלמטה ו ש ל ו ש ת בוא"ו : והארץ תהיה שממה • בס"א כ"י יש בגליון ב"נ שממה תהיה ע"כ • ובחלופים שלנו לא נמצא חילוף זה : (יט) או דבר אשלח אל הארץ • תרגמו על ארעא והוא מחלוקת בין מערבאי למדנחאי ולמערבאי אל הארץ וכן הוא במסרה כאן מן ריש סיפרא ועד הסף בסימן כ"א אל הארץ במ"א או חרב אביא על הארץ לעיל בסמוך וכל שאר קריא דכוותא על הארץ בר מן ג' אל הארץ וכו': (כ) ונח דניאל ואיוב עיין מה שכתבתי לעיל בסימן זה : (כג) כי לא חנם • בס"א כ"י ובנביאים עם פי' אברבנאל כתוב לא אל חנם אבן בשאר בשאר ספרים ליתיה וגם בשתי נסחאות כ"י שהיה כתוב בהן מלת אל נמחק' ובמקרא גדולה מסור עליו לית דסמיך : אשר עשיתי בה • במקרא גדולה כתוב בלדו בספר מוגה לם וספר מוטעה הוא :

טו (ו) עץ הגפן בעץ היער • כן הוא בעץ אע"פ שמתורגם בעאי:

טז (ב) את תועבותיה • בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו בין בי"ת לתי"ו ובמסורת ג' כ' מלא ואחד חסר וכולהון בסיפרא וסימנהון הודע את ירושלם : וכאו שמה והסירו סי' יא: השפט התשפט ריש סימן כ"ב . ולא מסיימי הי מינייהו מלא וחסר וחילופים רבים יש בספרים ופליגן אהדדי וכן גופן קפיין דידהו אדידהו ובס"א כ"י קדמאה ובתראה מלא מציעאה חסר : (ג) מכרתיך • בחולם הכ"ף : (ד) ביום הולדת • זה הראשון נכתב בוא"ו עם הדגש: לא כרת • עבר מבנין פועל והרי"ש דגושה כמשפט לא כמנהג ולכן הכ"ף בקמץ חטוף מכלול דף ס' : שרך ; הסי"ן בקמץ חטוף מפני דגשות הרי"ש הבא אחריו עס"ה כמ"ש במכלול דף ע"ב והגהת רבי אליה שם : והמלח . הה"א בקמץ חטוף : המלחת • החי"ת בפתח מפני שהיא גרונית מכלול דף פ"ז ; חתלת • במקצת ספרים תי"ו ראשונה בקמץ ומקצתן בפתח :(ז) עדיים • בכל ספרים כ"י מדוייקים מלרע שהאתנח ביו"ד : ואלבשך • בכמה ספרים ואלבישך מלא יו"ד : ואנעלך • במקצת ספרים העי"ן בקמץ וזהו דעת ב"נ כפי מה שמצאתי בס"א מדוייק בגליון ולב"א בשוא ופתח וכן כתב רד"ק : (יג) ותעדי • העין בשוא לבד : שפי שם קרי וכ"כ רד"ק ונראה שצריך להפוך הגירסא בחילופים ממערבאי למדנחאי : אכלתי • אכלת ק' : ותיפי • מלעיל בשני פשטין לב"א ולב"נ מלרע בפשט א' לבד : (יח) וקטרתי . הטי"ת בקמץ חטוף לב"א ולב"נ בפתח כן מצאתי בחילופים כ"י וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וטעות נפל בחילופי הדפוס ועיין לקמן סימן כ"ג : נתתי . נתת קרי ועיין הרמב"ן ורקאנטי ריש פרשת אחרי מות : (יט) ונתתיהו • כתב הריקאנטי במקום הנ"ל שכתוב ונתתהו וק' ונתתיהו ואין כן בספרים וכן במסורת ונתתיהו ב' וסימן ונתתיהו בידך (שופטים ד) ונתתיהו לפניהם : (כ) ילדת . ברוב ספרים מדוייקים כן כתיב וק' בלא יו"ד בסוף תיבה גם לא נמנה במסורת דריש מלכים ולא במסורת כ"י שמצאתי ג"כ במלכים בפרשת ואשה אחת מנשי בני הנביאים: מתזנותי"ך . מתזנותיך קרי : (כב) זכרתי • זכרת ק' : (כה) תזנות"ך. תזנותיך ק' : (כו) להכעסני. במקצת ספרים מלא יו"ד אחר עי"ן ועיין בירמיה סי' ל"ב (כז) והנה נטיתי ידי . בנביאים עם פי' הריא"ה כתוב נטיתי את ידי ובשאר ספרים ליתיה והמסורת אומרת עליו ט"ו חסרים את בנטיה יד והסימן נמסר ביחזקאל כ"ה במס"ג : שגאותיך • במקצת ספרים שגאותיך מלא וא"ו בתר אל"ף: (לא) עשיתי • עשית ק' : הייתי . היית ק' : (לג) ותשחדי • השין בחטף קמץ רד"ק בכל המקומות : (לד) ויהי בך הפך• בחמש נקודות ו ה ב י ל ה פ ך בשש נקודות ויש ספרים שניהם בשש נקודות כן כתב רד"ק בשרשים וגם בעל רב פעלים כ ת ב ויהי בך ה פ ך מן ה נ ש י ם יש ספרים הוא לבדו בב"נ ושארא בג"נ וי"ס כל הפך בג"נ עכ"ל . ואני מצאתי ההפך במקצת ספרים מדוייקים שניהם בחמש נקודות : לא זונה . בוא"ו עם הדגש : (לו) וכדמי בניך • יש ספרים ו כ ד מ י בבי"ת ולכן הוא"ו שרוקה וכן נראה מפירוש רש"י והתרגום אבל ב ס פ ר י ם מדוייקים ו כ ד מי בכ"ף והוא"ו בשוא וכן כתב רד"ק והאפודי בפ' י"ד מספרו בתמורת האותיות כתב בלשון הזה ובאה הכ"ף תמורת הבי"ת בד' רוחות השמים (זכריה ב') ברוח קדים אפיצם (ירמיה י"ח) כאשר ילכו אפרים (הושע ז') וכדמי בניך ומפני זה כתב רש"י בפי' יחזקאל ובעון דמי בניך ולא טעה בו כמו שחשבו קצת ; אשר נתת • ב ר ו ב ה ס פ ר י ם כתיב נתתי ביו"ד וקרי בלא יו"ד ואולם בספר אחר מדוייק מטוליטולא כתוב נתת. בלא יו"ד ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כלל ולפי דעתי ראוי להסמך עליו כי לא נמנה זה עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין בריש ספר מלכים וגם במסורת כ"י לא מצאתיהו : (לט) ונתתי אתך . בספרים מדוייקים חסר וא"ו ושלאחריו בפסוק מלא וכן הם לפי המסורת וכן ורגמו א ו ת ך שבפסוק הנמשך הוא מן המלאים על פי המסורת ; (מג) זכרתי • זכרת קרי • עשיתי • עשית קרי : (מד) כאמה בתה : ה"א של כאמה איננה מפיק רש"י וכ"כ רד"ק בפירוש ובמכלול דף ל"ב כאמה הה"א רפה בתה הה"א מפיק וגם במס"ג נמנה מלת כ א מ ה עם מלין לא מפקין ה"א בסוף ת י ב ו ת א ומטעין בהון :(מז) עשיתי כמעט קט • עשית קרי ; ותשחתי מהן • הה"א בסגול : ותשחתי מהן • הנ"ל יש ספרים כתוב מהם במ"ם ברוב בנו"ן : (נא) את אחותך . אחותיך קרי : אשר עשיתי • עשית קרי : (נב) אחיותך . האל"ף בלא מאריך והחי"ת בשוא לבד : (נג) ושבתי את שביתהן : כולם בזה הפסוק שבית כתוב ביו"ד וקרי שבות בוא"ו ובשורש ש ב י ת ה ן ש ב י ת י ך כתוב וקרי בחירק וביו"ד כ"כ בעל מכלל יופי • וכ"ל שכן צריך להגיה בפירוש רד"ק וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת מטוליטולא ובכמה ספרים כתוב שבותהן בוא"ו וקרי ביו"ד וגירסא ראשונה נראית עיקר ; את שבית סדם • שבות קרי : ואת שבית שמרון שבות קרי ; ושבית שביתיך . ושבות קרי : בתוכהנה • בכל הספרים הס"א בשוא לבדו וקשה דלפי הנראה בחילופי הדפוס וגם בחילופים כ"י זהו אליבא דב"נ אך לב"א הה"א בשוא ופתח ; (נו) לשמועה • בס"א קדמון לְשְׁמוּעָה הלמ"ד בפת"ח והשי"ן דגושה ויחיד הוא הגה' רבים ; (נט) ועשית • ועשיתי קרי : (סב) והקימתי אני את בריתי אתך . זה אִתָּךְ בדגש) ושלמעלה אותך ; (סג) לכל אשר עשית . התי"ו בלא נקודה השוא ברוב ספרים כ"י :

יז (ו) ותשלח פראות . ברוב ספרים המדוייקים מלא וא"ו קודם לתי"ו ויש ביניהם מחלוקת אם הרי"ש קודם לאל"ף או אם האל"ף קודם לרי"ש ורד"ק בפירוש כתב פראות כתיב ריש קודם לאל"ף ובשרשים שרש פאר הוסיף וכן פ ר א ת י ו הרוב נכתבו הרי"ש קודם האל"ף והמסרה תבא עליהם כי שנים נכתבו אל"ף קודם לרי"ש ותארכנה פ א ר ת י ו • ותחת פ א ר ת י ו ילדו ושניהם ביחזקאל ל"א ושארא רי"ש קודם לאל"ף עכ"ל • ועיין בסימן ל"א שיש שם חילופים רבים : שלחה • חד מן וא"ו רפיון וסימנה במ"ג שמואל א' סי' י"ז : (ח) אל שדה טוב • בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים אין שום טעם בדל"ת רק בשי"ן : (ט) לְמַשְׂאוֹת • השי"ן בלא דגש בכל ספרים כ"י וגם במקצת דפוסים ישנים : (י) הלא כגעת . בס"ס מדוייקות הכ"ף בדגש וכתב כנגדו בגיליון פליגי ביה כגעת ור' משה קמחי הביאו עם דומים אחרים דגושים ובמכלול כתוב וכ"ף וגימ"ל פליגין עליה כמו הלא כ ג ע ת בה • אור נא כ ג ב ר חלציך (איוב ל"ח) יש שקוראים רפה ויש קריאת ב"א ויש שקוראים דגש והיא קריאת ב"נ עכ"ל • וכך הם בחילופים שלנו • ובעל מקנה אברהם כתב בהפך דלב"א דגושות ולבן נפתלי רפות ושהעולם נוהג להביא אותן כב"א ודבריו תמוהים וסותרים זה את זה שהרי כתב בתחלה שאם שתי אותיות ממולא אחת הראשונה דגושה ולפי זה שתי תיבות אלו ראויות להדגש דכ"ף וגימ"ל שתיהן ממולא אחד מאותיות גיכ"ק ואחר כך כתב שלבן נפתלי מחלוקת בשתי תיבות אלה כי לפי כ ל ל זה ראויות ל ה י ו ת רפית והעולם נוהג הפך הכלל וחושש אני מטעות המעתיק או המדפיס : תיבת יבש • הבי"ת בחולם לא בצירי כמו שנמצא באיז' ספר וכ"כ רד"ק שהוא מקור כמו ויברך בָּרוֹךְ אתכם : (יג) אילי הארץ

הארץ · האל"ף בצירי (כ) והביאותיו בבלה · שתי הביתי"ן רפויות: (כא) מברחיו . מברחיו קרי: (כב) כה אמר אדני יהוה · כן נקוד כמנהג: (יונקותיו · א"ה עמ"ש בסוף הושע): (כג) ועשה פרי כרוב : ·· בספרים ספ"א רפה ובגליון א' מה"ם נכתב בגדו בספר אחד ועשה פרי בדגש עד כאן · ולא ידעתי למה שאין כאן לא טעם מפסיק ולא אתי מרחיק שהה"א שרשים: תשכנה · דגש השו"ן לגו"ן הפרש רש"י ורד"ק בפירוש ומכלול דף נ"ד וחהו א' מן ת' מלין דכל חד ותד לית דכוותיה דגש וסימן במסורת ריש פרשת לו וביאורם ריש פרשת נח: (כד) וידעו · בספרי ספרד הוא"ו בגעיה:ען שפל .בספרים רבים כ"י מדוייקים שהאו לידי הס"א בקמץ ובאחד מהם מסורת עליה לית זקף קמ"ן ורד"ק בשרשים כתב כלשון הזה ובצירי הגבהתי עץ שפל ובמקצת הספרים המדוייקים הוא קמץ ע"כ:

יח (ז) יתן ועירם · ד·· במקצת ספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן כתב רד"ק נכתב ביו"ד המשך אחר העין ע"כ . ויש ספרים מלא וא"ו אחר הרי"ש: (ח) בנשך לא יתן · במקצת ספרים כ"י הבי"ת בשוא אבל רד"ק כתב שהיא פתוחה לתקון ה"א הידיעה: (ט) צדיק הוא חיה יחיה . במקצת ספרים כתוב חיו בוא"ו וכפי המסרה ראוי להיות בה"א כי אין זה מהארבעה דכתיבין וא"ו בקריאה והסימן נסדר במ"ג יחזקאל ג' וכ"כ רד"ק בסוף פרשה זו על פסוק ויראה וישוב וגו' חיו יחיה בוא"ו וכל הנזכרים למעלה בה"א: (י) והוליד בן פריץ . בס"א כ"י הבי"ת בסגול ולא יתכן כפי המסרה דפרשת ויגש שזהו אחד מן ד' בצירי: מאחד מאלה · ברוב הספרים בדל"ת ובמקצתם כתוב בגליון נ"א מאחת: כי גם אל ההרים אכל · במקצת ספרים כולו קמץ וכן הביאו רד"ק במכלול עם הקמוצים אבל בפירושו כתב כי גם אל ההרים אכל פתח בזקף ושלמעלה לא אכל קמץ בזקף והסי' לא אכל קמץ פומיה אכל פתח פומיה עכ"ל . וכן מצאתי במקצת מדוייקים כ"י וכ"כ רבי אליה המדקדק בהגהת המכלול ברוב הספרים אכל הא' פתוח והשני לא אכל קמוצים וכן במסורת דאכל פתח פומיה ודלא אכל קמץ פומיה וכן כתב בסוף שער שברי לחות כל ענייני אכל ההרים לא אכל כלו קמץ אכל ההרים אכל חציו קמץ וחציו פתח: (יג) בנשך נתן · ברוב ספרים מדוייקים הבי"ת בפתח: (יד) וירא* · ויראה קרי: (טו) על ההרים לא אכל וגו' את אשת רעהו · בס"א כ"י מצאתי ואת בוא"ו ובטל הוא במיעוטו: (טז) וערום כסה בגד · בספרים מדוייקים חסר יו"ד ומלא וא"ו: (יז) ותרבית לא לקח . לא בקמ"ץ ובזקף כי גם הזקף יש לו משפט ההפסק במקומות רבים וכמוהו רבים במסורת ריש ס' במדבר וריש ספר ויקרא ובמכלול שקל פָּעַל והרבה מהם בפ' זו: (כ) ורשעת *רשע · הרשע קרי: (כא) תטאתו · תטאתיו קרי: ד·· (כג) הלוא · בספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן נכון ע"פ המסורת דהאי סיפרא בסימן י"ב כי לא בא שם במנין ח' חסר: מדרכיו · בספרים כ"י מדוייקים כן כתיב וקרי ביו"ד ואין כאן חילוף בין קרי לכתיב וכן הוא במקצת דפוסים ישנים גם לא נמנה במ"ג עם החסרים י' באמצע תיבותא: (כד) כל צדקתו · צדקתיו ק': (כח) וישוב . וישב קרי ושב"ן קמוצה: (לא) ולמה תמתו · במקצת מדוייקים חסר וא"ו אחר המ"ם ונכון לעשות כן כי אין זה מן ז' מלאים בס' מקן ומי שכתבו מלא נתחלף לו זה עם אותו שסוף בסימן ל"ג: (לב) והשיבו וחיו . בנביאים עם פירוש הרי"א השיבו בלא וא"ו בראש התיבה וטעות הוא:

יט (ד) ויבאהו · חסר יו"ד אחר הבית בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים כמ"ש בירמיה סימן כ"ו: בחחים · בס"א ישן כתוב בחחים בחולם ובשאר ספרים בפתח אבל ויבלדו את מנשה בחוחים ד"ה ב' ל"ג בחולם בכל הספרים: (ט) בסגר · בכל ספרים שלפני חוץ מא' ר הגימ"ל בפתח וברוב ספרי הדפוס מלעיל בשני פשטין וכן מצאתי בס"א כתיבת יד ישן בסוגר ונכתב בגדו מתחלפת בסוגר מלרע . ורד"ק בספר מכלול דף רי"ב הביאו עם דומים אחרים שהם מלרע ופתחי"ן ואח"כ אמר וב"נ קורא בסוגר מלעיל בשני פשטין וכדברים האלה כ' בעל מקנה אברהם בשקל פּוֹעֵל ובסוף כ' אמנם אני מצאתי בְּסִפְרִי בסוגר גם כן בקמץ: בחחים · ויקרא רבה ד סוף פרשת מצורע בשעלה ·:·ד נבוכדנצ'להחריב את ירושלים ושאל לסנהדרין שיתנו לו יהויקים עמדו ונטלוהו ושלשלוהו לו וביצד שלשלוהו רבי אליעזר ברבי נתן אמר חי שלשלו אותו כד"א ויתנהו בסוגר בחחים בחיים כ' רש"א מת שלשלו אותו לו כד"א למען לא ישמע קולו עוד אמר ריב"ל אני מקיים דברי שניהם חי שלשלו אותו אלא שהיה מפונק ומת בידם ע"כ · ובספרים שלנו כתיב וקרי בחחים ובחילופים שבין מערבאי למדנחאי לא מצאנו שום חילוף רק ביחזקאל כ"ט בפסוק ונתתי חחים בלחייך למערבאי חחיים כתיב חחים קרי ולמדנחאי חחים כתיב וקרי: במצדות . במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים הלדי"ק בקמ"ץ לא בחולם וכן נראה ממסורת דישעיה סימן ל"ג שכולם קמוצים וכן הוא בשרשים שרש צלד: (יא) עזה . הה"א במפיק: (יד) קינה היא . לית בטעם מלעיל וכן נמנה בסוף מ"ג בשטה תדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה:

כ (א) השביעית · בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא דמלא: (ד) התשפט אתם התשפוט · ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים התשפט הראשון חסר והשני מלא: (ט) אשר נודעתי אליהם: יחזקאל נודעתי אליהם אורייתא נודעתי להם: (יא) את חקותי: במקצת ספרים מלא וא"ו וכו' ממסורת ירמיה סי' מ"ד: (יז) ותחס · החי"ת בקמ"ץ חטוף ובמסורה ב' ותבירו ואמר להרגך ותחס עליך (שמואל א' כד): (יח) בחוקי . בוא"ו עם דגש בקו"ף: (כא) וימרו בי הבנים וגו' לעשות אותם אשר יעשה אותם · ברוב הספרים שניהם מלאים גם לא נמנו במ"ג עם כ"ח אתם חסרים שביחזקאל וקשה ממסורת שהבאתי בפרשת תגוה על פסוק ונתת אותם על סל ועוד קשה כי מאותם הכ"ח שמנה בעל המסורת בסיפרא לחסרים מצאתי הרבה מהם מלאים בכל הספרים: (כב) והשבתי · במקצת דפוסים ישנים בפשט האחרון לבד אבל בספרים כ"י מדוייקים בשני פשטין וכן במסורת ב' מלעיל ותבירו והשיבותי ידי על עקרון ברים עמוס כמ"ש שם: (כח) לתת אותם להם . בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן משמע ממסורת בלק: (לא) בהעביר . בס"ם הבי"ת בגעיא: (לב) והעלה · הלמ"ד בקמ"ץ וכן משמע ממסורת יחזקאל סימן מ"ג: (לד) נפוצותים . בחולם הפ"א וכן חברו שבפרשה ושלמעלה בסימן י"א ואיכון תלתא בסיפרא על פי המסורת ובמקצת ספרים דין דהכא חסר וא"ו תניינא: (לו) כן אשפט אִתְּכֶם · במקצת ספרים ישנים כתוב אִתְּכֶם ומעטים הם אבל רבים שכתוב אֶתְכֶם וכן מתורגם מנכון: (לח) לא ·:· יבוא · ממה שנמסר בפ' בהעלתך ·:· משמע שזה מלא וא"ו ואל"ף וכן הוא במדוייקים חסו אחד מן י"ד סבירין יבואו לשון רבים וקריין יבוא בלשון יחיד וסימ' נמסר בפרשת שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג:

כא (ס) תלא חרבי מתערה . השי"ן בשוא לבדו כתבריו שבפרשה והם ד' בקריאה ע"פ המסורת תלת בחד עניינא דא בתר דא וחד בשמואל א' י"ו: מנגב צפון · כן כתב ברוב הספרים ובס"א כ"י צפונה וכן בס"א כ"י נכתב בגדו נ"ל צפונה מכח המסורת עד כאן · וכן נראה מבעל מאיר נתיב: (יב) נאנח . כן הוא בס"ם האל"ף בשוא לבדו ויש ספרים בחט"ף סגול: (יד) הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב וגו' · במקצת ספרים כ"י כתיב כה אמר אדני יהוה וגם בדפוס ישן יש הערה מחילוף זה וכן הוא בתרגום ובשאר ספרים אינו כן: (טו) ברק מרטה · דגש בטי"ת לתפארת וכן הוא מרטה שבפסוק הנמשך רד"ק בפירוש ומכלול שקל פֻּעַל ושרשים: (טז) ויתן אתה · זהו אחד מן ג' אתה חסרים ב' בספר יהושע ודין כמו שכתבתי בסימן כ"ו: למרטה · מקור בתוספות הס"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הס"א רפה: לתת אותה ביד הורג · מלא וא"ו לפי המסורת שאכתוב בסימן כ"ג: (יז) היו את עמי · בפירוש רד"ק כתוב אל עמי וכן הוא בנביאים עם פירוש הרי"א וגם בדפוס ישן מויניציא נכתב בגדו אל דומה שנסתפקו בזה אמנם בשאר ספרים כתוב את: לכן ספק · סבירין למטן מסורת שמואל א' כ"ו: (יט) שלישתה · מלעיל והה"א נוספת ורד"ק ובספרים מדוייקים חסר יו"ד בתראה והכי איתא במסורת פרשה סינתם: החדרת להם · בנביאים עם פירוש הרי"א כתוב לכם וגם בדפוס ישן נכתב כן בגליון ואין להסתפק בזה שטעות הוא: (כ) אבחת · בס"א כ"י האל"ף בסגול וכן בס"א כתוב בגליון ס"א אִבְחַת ע"כ · וברובן של ספרים בחירק וכ"כ בשרשים שרש אבח: (כו) לבנות דיק . כן הוא ·:· לבנות בלא וא"ו בראש המלה אע"פ שאין נראה

כן כרד"ק ובתרגום: (כח) כקסום שוא · כתיב בוא"ו וקרי בלא וא"ו בקמ"ץ חטף והוא מקור רד"ק ובמסרה גדולה במערכת אות וא"ו נמנו כל תיבות שהן בוא"ו יתירה ובקמץ חטף ונמנה עמהם לקסם קסם שלמעלה בפרשה · ונ"ל דטעות הוא וצריך למנ' כקסים שוא ובמכלול דף קפ"ז הביאו עם דומים אחרים שיש מאריך עם החירק שבוא קורא אותם כמו חטף פתח כמ"ש בשופטים ה' ולא מצאתי בו מאריך לא בספרי הדפוס ולא בכ"י ובתיוספים נראה שהמאריך הוא לב"נ אבל לא לב"א: (לא) השפלה · המלה מלעיל: (לב) עוה עוה עוה . חד מן ג' פסוקים דאית בהון ג' מלין מותאמין וסימנהון בירמיה כ"ב במ"ג · לו המשפט · בספר אחד כ"י נכתב בגדו לא המשפט בספרים אחרים ולענ"ד אין בהם ממש: (לה) השב אל תערה · השי"ן בפתח כמ"ש בישעיה סימן מ"ב:

כב (ב) והודעתה . מפיק ה"א: תועבותיה . עין מ"ש בסימן ט"ז: (ג) לטמאה · ס"א רפה; (ד) ותבוא עד שנותיך . יונתן תרגם ומטא עידן גישמיך והוא מן החילופים שבין מערבאי למדינחאי · למערבאי כתיב וקרי עד ולמדנחאי עת כתיב עד קרי: (ח) קדשי . בגלוי חטף ובקמץ רחב ובספרים כ"י אין מאריך בקו"ף וכן ויחללו קדשי שבפרשה ועיין מ"ש בפרשת תצוה סימן כ"ט: (יא) הגדה ענו בך . זה כתוב ענו ושבפסוק הנמשך ענה: (יב) ואתי שכחת · א"ה שכחה אחזתו למדפיס שהדפיסו מלא והלא לא נמנה במסרה רבתא במנין המלאים ע"כ): (טז) לעיני גוים · כן כתיב בלא ה"א לא הגוים: (יח) בן אדם היו. בספרים כ"י בזקף גדול לא בשני גרישין: לסוג · לסיג קרי: סיגים כסף היו · במקצת ספרים מלא דמלא ומשבח אני אותם מכח המסרה שכתבתי בריש ישעיה: (כד) לא גשמה . נפל הדגש מהמי"ן והס"א במפיק לכנוי הנקבה לפי התרגום ורש"י ולפירוש ראשון של רד"ק בפירושו ובשרשים ובסוף דבריו כתב גם יתכן שיהיה מפיק הה"א לתפארת הקריאה לא לכינוי הנקבה וכמוהו ותעלמה יגלה אור (איוב כ"ח) וגלה על ראשה (זכריה ד') כבכורה בטרם קיץ (ישעיה כ"ח) ועיין מה שכתבתי שם וכל אלו מפקין ה"א על פי המסורת ונמנו במסרה רבתא במערכת הה"א חוץ מפסוק ותעלמה יצא אור · שלא נזכר שם: (כה) שואג טֹרֵף טרף · כן הוא ברוב ספרים כ"י בתרי טעמי: (כו) ומשבתותי העלימו · בספרים כ"י ··· מדוייקים השי"ן בשוא לבדו וכן בדפוסים ישנים ועיין מה שכתבתי באיכה סוף סימן ג': (כז) כזאבים . הכ"ף בחירק: (ל) איש גדר גדר · בס"א קדמון הדל"ת בסגול ובטל הוא במיעוטו ובס"ם כ"י יש מאריך בגימ"ל ולא בדל"ת וכן הוא בחילופים שלנו לב"א ובמקצת ספרים בדל"ת ולא בגימ"ל ובספרים אחרים אין בהם שום טעם הלד הטוב שבהם שאין כאן שני טעמים · ורד"ק בפירוש הפסוק כתב גדר בשני טעמים במאריך הגימ"ל מפני המקף ומעמיד בדל"ת לבעמיד מפני הצירי שבדל"ת כי לא יבא פֹעֵל מהשלמים כי אם בצירי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידעתי גם כמו שכתבו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו וכן כתב בהגהת לוית חן ס' י"ט מהשער השלישי ובמכלול דף י"ב בשקל פֹּעֵל כתב ואם יהיה בשלמים מלעיל יהיה מאריך גם כן בעי"ן הפעל להעמיד הצירי כמו ואבקש מהם איש גדר גדר משמע כהדיא מדבריו שאין קריאתו לא מלרע ולא מלעיל בהחלט רק בהעמדה מועטת בשני הטעמים וכבר כתבתי בפרשת קרח על פסוק ויוצא פרח שזהו ג"כ דעת בעל מקנה אברהם וכן כתב בעל ערוגת הבשם בפ"ו כי כן יתייבו תרי טעמי:

כג (ד) ותהיינה · במקצת דפוסים אחרוני' כתוב ותהיין בנון ארוכה בסוף תיבה אבל בדפוסי' ראשונים וגם בספרים מדוייקים כ"י כתוב בנו"ן ה"א לבסוף ומסורת דהאי סיפרא סימן כ"ט סלקא כוותייהו: (ה) וַתַּעְגַּב · בס"א כ"י וַתַּעְגַּב בסגול שתי"ו וכן כתוב במקרא גדולה ס"א וַתַּעְגַּב · וכס"א כ"י נכתב ·· עליו למדנחאי וַתַּעְגַּב : (י) ואותה בחרב הרגו ·:· במסרא דדפוסא הכי איתא הכא ובפרשת שמיני נמי דכוותה ואתה ד' בקריאה ג' חסרים וחד מלא וסימן מדוע לא אכלתם וגו' ואתה נתן (פרשה שמיני) ואתם החייתי (פרשת בלק) ואתה בחרב הרגו ואותה לא יראה (יחזקאל י"ב) בתראה מלא ע"כ · והך מסרה ודאי לאו דסמכא היא ואינה אלא מן המתמהות דאשכחנא כה מילי טובא דלית בהון משפא תדא דלדידה ואותה החייתי חסר ולאו הכין הוא דבכולהו סיפרי מלא כדתזינן להרמ"ה ז"ל דמסר הכי באורייתא אותה ב' מלאים וא"ו בלישנא וסימן ואותה החייתי ואם ביום שמע אישה יניא אותה · ושארא חסרים וא"ו כולהון עכ"ל · וכר מן דין במסרה אחריתי דדפוסא פרשת בלק נמסר י"ב מלאים בלישנא וקדמאה דידהו ואותה החייתי · עוד קש"א לן דפסוק ואתה בחרב הרגו הוא נמי מלא בכל הספרים ולאו דין בלחוד הוא מלא אלא כולהון דספר יחזקאל מלאים בר מן חד ויתן אתה למרטה לתפש בכף בסימן כ"א כדמוכח במסרה דפרשת בלק דבעינן למימר קמן והואיל דאתא לידן מסורת דפרשת בלק חזינא למכתב לה הכא כדי לברורא שפיר ואותה י"ב מלאים בלישנא וסי' ואותה החייתי פ' בלק ואם ביום שמע אישה יניא אותה פ' מטות ב' מלא באורייתא · ויסכל אותה ביערת (שמואל א' י"ד) ויצא אותה משרתו (שמואל ב' י"ג) ב' מלא בסיפרא · נשים באות מאירות אותה (ישעיה כ"ז) אשר יראה הרואה אותה (ישעיה כח) הלא שמעת למרחוק אותה (ישעיה ל"ז) ג' מלא בסיפרא · למן היום אשר בנו אותה (ירמיה ל"ב) יוצר אותה להכינה (ירמיה ל"ג) ב' מלא בסיפרא . נדר רוח אותה (הושע ד') האכלה אותה מידכם (מלאכי א') ה' מלא בספרא (היינו בתרי עשר) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש (תלים כ"ז) וכל יהושע ושופטים ויחזקאל דכוותא במ"ג חסרים וסימנהם להרג את כל ישבי העי וגו' ויכו אתה לפי חרב (יהושע ח') והתחלקו אתה (שם סימן י"ח) ויתן אתה למרטה לתפש בכף (יחזקאל כ"א) ע"כ · ולישנא דמסרת הדין לא אשכחנא בספרי כ"י רק זוגי זוגי קא מסרה בכל ספרא וספרא כי האי גוונא באורייתא נמסר ב' מלא באורייתא בשמואל ב' מלא בסיפרא בישעיה ג' מלא בסיפרא בירמיה ב' מלא בסיפרא בתרי עשר ב' מלא בסיפרא ואיכון הני גופייהו דאמרן במסרה דלעיל כרם על אותה אבקש דתילים לא איתמסר מידי אע"ג דהוא מלא בכולהו ספרי: (יא) עגבתה ממנה · בנו"ן בקמ"ץ: (יד) כשדיים · כשדים ק' · חקקים · יש ספרים חקוקים: (טו) תבולי . יש ספרים הגורי בשורק ורד"ק כתבו בחולם: מראה שלישים . במקצת ספרים שלשים חסר יו"ד קדמאה כחברו שבסמוך: (טז) ותעגב* · ותעגב ק': (כא) בעשות . בכמה ספרים כתובי יד מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכן בדפוס ישן ואחרים בחטף פתח: (כג) שלשים וקרואים · ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה: (כד) (כב) · אמר המגיה במקראות ויניציאה חדשים מקרוב באו כתוב בגליון ס"א הצן בחי"ת וטעות גמור הוא שהרי כל המפרשים פרשוהו בה"א ואף למאן דמפרשי ליה לשון זרוע כתבו שהוא כמו חצן בחי"ת ועיין רד"ק כאן בפירוש ובשרשים שרש הצן ומה שכתב רש"י כאן ועוד ראיה ממס"ג מערכת אות ה"א דנמסר שם בטם מן נ"א קריין ה"א ולית דכוו' ובכללן הצן ע"כ: ומגן וקובע · בקוף ומלרע ובפתח זולתי הסמיכות וכתוב במכלול דף רי"ב שר' יסודה כתבו קמוץ ועיין מ"ש בשמואל א' י"ז: (ל) עשה אלה לך · מלת עשה בס"א ועיין מה שכ' בעל המסורת בירמיה כ"ב שיש ספרים נמ' זה בוא"ו במקום ה"א עם עשו תעשו דהתם וכבר בררתי זה הענין שם בסייעתא דשמייא ועיין עוד מ"ש בירמיה ד': (לו) העבירו להם · בדפוס ישן וגם בכמה ספרים כתובי יד מדוייקים כתוב להם במ"ם לא לכן בנו"ן וכנוי הרבים מושב אל הגלולים כמו שפירשו רד"ק והרא"ה וכן הוא במכלל יופי ובמאיר נתיב שרש אכל עוד יש להביא ראיה מהמסורת שהביאה כאן סימן מן י"ד לכן ואחד מהם הוא והנגד לסן שבפ' קודם ואין זה בתוכם: (לט) ובשחטם . בס"ם הוא"ו כמאריך: (מא) כבודה . בוא"ו עם הדגש ועיין שופטים י"ח: וקטרתי · הטי"ת בקמץ והוא חטוף ובחילופי ב"א וב"נ שבדפוס יש טעות וצריך להגיה כמו שמצאתי בחילופים כ"י לב"א וְקִטַּרְתִּי בקמץ לב"נ וקטרתי וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים וכן הוא בכל ספרים כ"י ·ד· מדוייקים בקמץ כמשפט ועיין לעיל סימן טז · (מב) שלו בה · חד מן ג' רפין אף על פי שהם מפיק כמו שכתבתי בישעיה ל"ד ותילים ס"ח: סובאים · סבאים ק' והסמ"ך בקמץ רחב: ויתנו צמידים אל ידיהן · בכל הספרים כתוב אל וכן כתב רד"ק שהוא כמו על: (מג) נאופים . בס"ם האל"ף בוא"ו שורק: עת* יזנה . עתה יזנו ק' תזנותיה · ברוב הספרים מלא יו"ד אחר תי"ו: (מד) ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה . יונתן תרגם ועלולוהי ודין הוא חד מן ח' דקריין ליש חד ותמיין ליש

סגין בליסנא וסימנהון ויעלו בנגב ויבא עד חברון ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל (יחזקאל סוף סימן י"ג) ויבוא אליה כבוא אל אשה ויבוא אל הגוים אשר באו שם (יחזקאל ל"ו) והנה עבדי דוד ויואב בא (שמואל ב' ג') ואל אדמת ישראל לא יבוא (יחזקאל כ') שפסוק וברותי מכם המרדים · אך בה' לי אמר צדקות ועז עדיו יבוא ויבשו (ישעיה מ"ה) פי מנסון יבוא לה (ירמיה נ"א) בפסוק ורננו על בבל ע"כ · וכן נמסר בריש פרשת שלח לך במ"ג ובלבול זה לערב מלין דכתיב יבואו עם ויבואו איני יודע מהו כי כבר נמסרו סוף פרשת שמיני עם י"ד יבוא דסבירין יבואו ובמסרה אחריתי חשיב נמי ויבא כל העם להברות את דוד (ש"ב ג') ויבא כל העם לפני המלך (שמואל ב' י"ט) וכל ויבא העם דכוותיה ותשיב נמי כי שכם באו כל ישראל דוילך רחבעם דמלכים (א' יב) ובד"ה אומר באו ובמסרה אחרת כ"י לא נמסר כי אם ז' מהנך דאמרן לעיל ואסיק מינייהו ויואב בא דלא דמי לאחריני וודאי דכולהו אתו לדרשא והיכא דאיכא למידרש דרשינן : (מה) משפט נאפות · מלא וא"ו תניינא והשני שבפסוק חסר ברוב מדוייקים והם ג' במ"ג והשלישי הוא לעיל בסי' ט"ז ושפטתיך משפטי נאפות : (מז) בניהם ובנותיהם · בספרי ספרד מלא וא"ו אחר נו"ן : (מח) ונוסרו · דגש בוא"ו ובסמך ובמקצת ספרים כ"י אשכנזים הוא"ו בקמץ ובספרדים בפתח והיא מלה מורכבת מנפעל והתפעל והספרים שהוא"ו בקמץ הם כמשפט הנפעל ואותם שבפתח כמשפט התפעל : (מט) ונתנו זמתכנה . בספרים המדוייקים אין דגש בנו"ן וכן נכון כמשפט נו"ן הנקבות וכמו שכתבתי לעיל ובסימן י"ג : תשאינה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בספרי הדפוס השי"ן בסגול והאל"ף והיו"ד נחות ורד"ק בפירושו כתב ומלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול והיו"ד למטה נראה שהוא קורא תִּשֶּׂאינָה וכ"כ בשרשים:

כד (ג) כתוב לך · התי"ו בקמץ חטוף אעפ"י שהוא מלא וא"ו והמסרה מנאהו עם המלאים וא"ו בליסנא בקריאה ויש לתמוה למה לא נמנה ג"כ עם המלות שהם מלאים וא"ו ובקמץ חטוף שלא הם כתובים במ"ג אות וא"ו : (ד) כל נתח · ברוב ספרים שלנו הנו"ן בצירי וכתוב בשרשים שהנו"ן בסגול ויש ספרים בצירי : (ה) גם בשלו . גם כתוב בלא וא"ו ונמסר עליו שהוא אחד מן ד' פסוקים שכתוב בהם וגם גם : בשלו . השי"ן בקמץ לא בפתח : (ו) חלאתה בה . הה"א רפה על פי המסורת שהיתה ראויה להיות במפיק ולכן אין בבי"ת דגש שאין כאן דין מפיק והאחרים שבפרשה כלם במפיק כמנהג ועיין שרשים שרש חלא : (י) והרקח המרקחה . ר' יונה כתב בס' הרקמה כי מצאו בס' ירושלמי בקמץ הה"א ואם כן יהיה מקור מבנין הפעל וכתב כי בספר בבלי מצאו פתח וכן מצאנוהו אנחנו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ופתח ע"כ לשון רד"ק בשרשים : (יא) והרה נחשתה . לית מלעיל ובסוף מס"ג איתא שטא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וזה א' מהם : (טז) עיניך במגפה · הבי"ת בשוא וי"ם בפתח : (יז) תבוש עליך · שלשה הם במקרא וסימנהון ביום חבש ה' את שבר עמו (ישעיה ל') פארך חבוש עליך פניהם חבש בטמון ובאמת יש בלבול גדול במסורת ובספרים כ"י עד שאין שנים מהם מסכימים לדעת אחת ואף כל ס' בפני עצמו אין הפסוקים מכוונים למסרה הנכתבת בו כי במקצתם נמסר ב' חסר וחד מלא ומקצתם ב' מלא וחד חסר והריני כתבום שאינו מתיר עצמו וכאשר לא יכולתי לסמוך על המסורת אמרתי לאחוז בספרים הטובים וללכת אחר הרוב מהם כמו שכתובים הפסוקים עד הנה ה' את שבר עמו ולכן כתבתי דישעיה ואיוב חסר ודיחזקאל מלא וכך היא המסרה באיוב מ' : ולא תעטה · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים העי"ן בשוא לבדו וכן לא תעטו שבסמוך : (כד) והיה יחזקאל . החי"ת בסגול :

כה (ג) והגלא עליהם · כן כתיב עליהם לא אליהן : (ה) למרבץ צאן · המ"ם בחירק לא בפתח : (ו) מחאך יד ורקעך . בספר בעל הלשון ובספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חי"ת מחאך וקו"ף ורקעך בשוא לבד : שאטך . השי"ן בקמ"ץ רחב והאל"ף נחה ועיין בספר ההרכבה ובלוית חן ש"ז ס"ה : (ז) לבג · לבז ק' וכן ת"י לבזו וכן כתב רד"ק בפירוש ובעל מסורת המסורת במאמר א' מין כ' : (ח) יען אמר · בדפוסים קדמונים ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בפתח לא בחטף סגול : (ט) הישימות · עיין מ"ש ביהושע סימן י"ב : וקריתמה . וקריתימה ק' : (יב) ויאשמו · האל"ף בשוא לבדו רד"ק : אשום · ב' חד מלא וחד חסר הדין מלא ואידך אשם אשם סוף פרשת ויקרא חסר דהתם שוגג והכא מזיד : (יג) ודדנה · הה"א נוספת כי המלה מלעיל הטעם בדל"ת רד"ק :

כו (א) ויהי בעשתי · חצי הספר · ובמסורת ירמיה סימן נ"ב בעשתי ג' וסימן ויהי בארבעים שנה דרים ס' דברים בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בעשתי עשרה שנה דצור דיחזקאל פלוגתא ע"כ · ובמסרה כ"י כתוב בעשתי דפלגיה דיחזקאל : (ד) ונתתי אותה · מלא וא"ו בספרים כתובי יד מדוייקים וכן נכון עפ"ה שכתבתי לעיל בסימן כ"ג : (ט) ומחי קבלו · הקו"ף בקמץ רחב לכן יש מאריך בה"ם והבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד כמו קטני עבה (מלכים א' י"ב) מכלול דף ר"י ואין לנקדה בשוא קמץ כי אין דגש אחר שוא נע : יתן בחמותיך · ומתחלפת חסר דחסר ומלא דמלא : (יא) עזך · העי"ן בפתח : (טו) הלא . י"ם שהוא מלא וא"ו והאל"ף לא דקדקו שזהו א' מן ח' חסרים בס' פרה וסי' נמסר בסי' י"ב במ"ג : באנק , ס"א בַּאֲנָק האל"ף בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול : בהרג · י"ם שהבית בצירי וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים וכ"ג שהוא כמו בעטף עולל ויונק ומשפטם בההרג בהעטף ובנפול הה' הבנין הוטלה תנועתה על ב' השמוש ועיין נימוק א"א בשרשים שרש הרג : (טז) וירדו · בס"ם הוא"ו בגעיא : (יז) נושבת מימים · יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחוזקה על ידי ימים הסובבים לה וכן ת"י עכ"ל רש"י ז"ל וביאור דבריו כי ימים שהוא לשון יום היו"ד בקמץ ורפי אחריו כמשפט כמו ויהי מימים וילחמו דיפתח אבל ימים שהוא לשון ים היו"ד בפתח ודגש אחריו כמנהג אחר הנועה קטנה כמו ומלאו את המים בימים וכן הוא בספרים שלנו בפתח ודגש : (יח) יתרדו . בשוא החי"ת רד"ק : (כ) נחרבות · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בכ"ף : (כא) ותבקשי · הוא"ו במאריך והתי"ו בחטף פתח רד"ק בפירושו ובמכלול דף ס"ג ובמקצת ספרים מצאתי התי"ו בשוא לבדו ועיין מ"ש בשפטים ה' :

כז (ג) שא על צר · חסר וא"ו שלא נמנה במסורת בפסוק של מעלה בכלל המלאים ועיין מה שכתבתי במלכים א' כ' : (ג) הישבתי · יתיר יו"ד ובספרים כתובי יד ודפוסים ישנים חסר וא"ו אחר יו"ד וכן הוא במסורת פרשת מצורע וירמיה סימן מ"ח במנין דחסרים : (ד) כללו. שלמ"ד בשוא לבדו כמנהגנו : (ה) ברושים משניר · בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פרשת דברים : (ו) מאיי כתים · במקצת ספרים כתוב כִּתִּים ואין שום קרי בחוץ ובס"א כתוב עליו בגליון י"א כתיים כתיב כתים ק' ע"כ · ורד"ק כתב כתים ביו"ד אחת כתיב וקרי בשני יודין יו"ד היחס וביו"ד הרבוי כתיים כמו אלהי העבריים : (ט) זקני גבל . במקצת ספרים קדמונים הג"י בקמץ וזהו דעת ר' יעקב בן אלעזר שכתב כי גבל ועמון תילים פ"ג פתח אבל זקני גבל קמץ ורד"ק כתב עליו בספר מכלול דף קל"ע שמצא בספרים מדוייקים זקני גבל פתח והמסורת אין לית פתח גבל ועמון קמץ והמסורת עליו לית קמץ וכן מלא בספר אכלה ואכלה גם המסרה רבתא ערך פתח נמנה באלפ"א ביתא מן חד וחד חד פתח וחד קמץ זקני גבל פתח גבל ועמון קמץ : (י) וכובע תלו בך · מלרע בשרשים והוא בכ"ף : (יא) במגדלותיך · יש ספרים חסר וא"ו : (יב) נתנו עזבוניך : כתב רד"ק בשרש עזב בעזבוניך נתנו וכל אשר בס' ההיא ענייכם ענין סחורה והזי"ן דגושה ע"כ · וכן מצאתי בספר א' קדמון כ"י ובשאר ספרים מדוייקים שלפני הזי"ן רפויה בכולם : (טו) והובנים · והבנים קרי בקמץ חטוף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצים על פי המסורת : (טז) ורמות · י"ם חסר וא"ו בתר מ"ם : (יט) מאוזל · הוא"ו עם דגש בזיין : נתנו . בדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני ההפסק רד"ק ומסורת : (כ) דדן רכלתך · י"ת מן דדן מיתן סחורא נר' שהיה כתוב בספרו סחרתך כמו שתרגם למעלה על תרשיש סחרתך · וכן ארם סחרתך . דמשק סחרתך , דאם לא כן היה לו לתרגם תגרך כמו שתרגם למטה על כל מרכלתך ובדפוס וויניציאה שנת רע"ה יש טעות מתוקן זה אבל לא מצאתי כן לאחד מהספרים ואפשר לומר שאין התרגום חלוק מספרים שלנו שכן תרגם לקמן על והרזים במרכלתך פתורתיך וכן על ברב חכמתך ברכלתך תרגם בסגי חוכמתך ובסחורתך ואחריה כיוצא בהן ורוכל וסוחר תגר איקרו : ברכבה . שם ונסיכך הה"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגים חד מפיק וחד לא מפיק ע"פ המסו' : (כא) בכרים ואילם · דין הוא חד מן ג' דכתובים כן מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא וסי' נמסר במסרה רבתא וכן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים : (כב) ובכל אבן יקרה · במ"ג נמסר ע"ז ה' דמטעין בהון דסבירין ובכל וכן צ"ל להגיה במסורת וכן נמסר בס' משפטים ועיין עוד לקמן ובכל קהלך : (כד) במכללים . יש ספרים שהמ"ם בחירק וברובן בפתח וכן משמע במכלול דף רכ"ז במשקל מַפְעוֹל : ובגנזי ברמים . בספרים כ"י חסר ו' אחר ר' : וארזים . בס"א כ"י קדמון הרי"ש בקמ"ץ אולי זאת היתה גרסת יונתן שתרגם אעי הדסין וכמו שפי' דבריו רש"י ז"ל אך בשאר ספרים הרי"ש בשלש נקודות ופי' ר' יונה האל"ף תמורת החי"ת כמו חרוזים וכ"כ רד"ק ובמקצת ספרים נמסר עליו לית כוותיה מכאן ראיה שהוא בג' נקודות : (כו) במים רבים הביאוך · מתחלפת הבאוך חסר יו"ד : השטים אותך . במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן במסרה גדולה נמנה עם המלאים בלשון נקבה : שברך · הרי"ש בצירי : (כז) הונך · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים הנו"ן בצירי לא בקמץ כמו שנמצא במקצת ספרי הדפוס : ועורבי · בס"ם הוא"ו בגעיא לא בעי"ן ובמקצת ספרים אינה בשום אות : ובכל קהלך אשר בתוכך · בנביאים עם פי' הרי"א כתוב וכל קהלך וכן נראה מהתרגום אמנם בספרים אחרים כתוב ובכל וכן הוא במסורת עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל והתרגום פרושי קא מפרש : (כח) מגרשות · בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ראשונים הרי"ש בחולם לא בשוא כמו שנקוד במקצת דפוסים אחרונים ובדפוס השרשים ומה שכתב רד"ק מגרשות בחולם על הרי"ש אמר ובין תבין מלשון השרשים שכתב ומשקל אחר ירעשו מגרשות ותמהני מבעל הלשון שכתב מגרשות בקמץ ע"מ משפחה : (כט) וירדו · הוא"ו בגעיא בס"ם : (לא) קרחה · במקצת ספרים כ"י בה"א ועל פי שקמתי הוא באל"ף וכן כתב בעל הלשון ובמ"ג נמסר עליו לית כתיב אל"ף והוא חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ע"כ · ודבר זה צריך עיון דבחילופין שלנו משמע דלמערבאי כתיב קרחה בה"א : (לג) בניהם · הנו"ן בחירק בפלס פריהם בפיהם מכלול דף קס"ה קל"ו ושרשים שרש נהה :

כח (ג) לנגיד . אין בגימ"ל דגש במדוייקים ובס"א כ"י כתוב לְנָגִיד ולא יתכן לפי שהמסרה אומרת לית כוותיה ואלו לְנָגִיד טובא הוו בקריא : ואתה אדם ולא · בספרים כ"י מדוייקים הגעיא בוא"ו לא בלמ"ד : (ג) חכם אתה מדנאל · חסר יו"ד והיא נקראת דגושה בתנועת הצירי ואף על פי שאינה כיו"ד ירושלם רד"ק ובמקצת ספרים כ"י כתוב בגליונם מדניאל קרי ועיין מ"ש לעיל סימן י"ד : (יב) חותם תכנית · בכל הספרים מדוייקים התי"ו בצירי ובמ"ג כתוב ב"א חוֹתָם ע"כ · ולא נמצא חילוף זה בחילופי ב"א וב"נ אולי זאת היתה גירסת יונתן שתרגם את דמי למנא דצורתא וגם בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב חוֹתָם וכ"כ מפירושו שכתב ולכן דמה אותו לתבנית החתום שבו יתחמו הדברים לקיומם ע"כ · אמנם גירסת רש"י ורד"ק בצירי וליכא למינדע מינה : (יג) מסכתך · בכל ספרים כ"י מדוייקים הכ"ף שלאחר המ"ך רפוים וכ"ף אחרונה קמוצה : וישפה · ס"א וישפה בצירי ובמקצת ספרים כ"י אין שום טעם ביו"ד אבל בס"ם יש מונח ועיין מ"ש בפרשת תצוה על מלה זו : וברקת וזהב · בספרים כ"י מדוייקים אין בבי"ת מאריך ואף על פי כן קריאתו בקמץ רחב כמ"ש בפרשת תצוה על וישפה : הכרתך כוננו : במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן הרי"ש בשוא ובשאר ספרים פתח : (יד) את כרוב ממשח · חד מן ג' את לזכר וסימ' במסורת כאן ובפרשת בהעלתך : (טז) כרוב הסוכך · מתחלפת הסכך חסר וא"ו : (יח) מקדשיך . מלא יו"ד : (כה) אשר נפצו בם · יונתן גרים שם שתרגם (דאיתבדרו לתמן ובקצת ספרים היה כתוב בראשונה שם ואחר כך הגיהו בם וכן ראיתי להיות מכת המסורת שבשופטים כ' נמסר סימן ו' פסוקים דאית בהון בם בם וזה א' מהם וכן הוא בהללי ובס"ם :

כט (ג) מצרים כלה . במקצת ספרי הדפוס וגם בס"א כ"י נקוד כלה הלמ"ד בחולם אבל לדעת רד"ק הוא בקמץ וכן נמצא ברוב הספרים : (ד) תחיים · יתיר יו"ד ונקרא ביו"ד א' תת'ם וכצ"ל בחילופים למערבאי : (ז) . בכפך · בכף קרי : (יח) גדלה אל צר . בספרים מתחלפים במלא וחסר : (יט) ובזז בזה · לית מפיק ה"א :

ל (ד) ובאה חרב · מלרע שלא כמנהג : (ה) וכל הערב : בדפוס ישן מויניציאה ובנביאים עם פי' הרי"א כתוב כל הערב בלא וא"ו וטעות הוא : (יד) את פתרוס · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (טז) תחיל . תחול קרי : (יז) ופי בסת · לית ותרתי מלין ורד"ק כתב תרתין מלין כתובין וקריין מלה חדא ולדבריו קשה שלא נמנה במסורת ד"ה כ' ל"ד עם מלין דכתיבין תרין וקריין חד ובכמה ספרים חדא מלה כתיב : (יח) חשך היום · י"ת איתי חשוך ביומים משמע שהוא גורס חשך בשי"ן ימנית ובכל ספרים שלנו בשי"ן שמאלית וכן פי' רד"ק לשון מניעה כמו ולא חשך ממני מאומה ובמקרא גדולה כאן ובמ"ג כתוב חשך ז' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ה ובשמואל כתוב וסימ' נמסר במסורה רבתא והסימן איננו בשום מקום ואני מצאתיו במסורת כ"י וזהו איננו גדול בבית הזה פרשת וישב וישמע דוד כי מת נבל (שמואל א' כ"ה) ויתקע יואב בשופר (שמואל ב' י"ח) ויאמר גחזי נער אלישע (מלכים ב' ה) מכה עמים בעברה (ישעיה י"ד) ובתחפנחס חשך היום (דין) · יפלס נתיב לאפו (תהלים ע"ח) וכולם בשי"ן שמאלית מענין מניעה דאילו מענין חשך ומחשך איכא אחרינא בקריאה וקצת תימא על המאיר נתיב שבהיא זה דיחזקאל בשני הענינים אולי עשה כן מפני התרגום : היא ענן יכסנה · בכל ספרים כ"י כתוב וקרי היא ביו"ד וחירק לא כמו שנמצא בכמה ספרים מהדפוס שכתוב הוא בוא"ו וקרי בחירק שזה אינו מאותן דכתיבין הוא וקריין היא שסימנם מסור במ"ג תילים ע"ג : (כב) מידו · (כג) והפצותי את מצרים · ד' בסיפרא חד בסימן כ"ב וחד בסימן כ"ט וב' בסימן זה והספרים חלוקים ומתחלפים בכל הדברים אשר ישנו בזאת המלה ולפי מה שמצאתי בס"ם קדמאה מלא דמלא וכן נמסר עליו במ"ג ל' מלא תניינא חסר דחסר וכן נמסר עליו במ"ג לית חסר תליתאה ורביעאה חסר יו"ד ומלא וא"ו : (כה) תפלנה וידעו , בס"ם הוא"ו בגעיא : ונטה אותו אל ארץ מצרים : בנביאים עם פירוש הרי"א על ארץ והוא טעות ואף רד"ק כתב אל ארץ מצרים כמו על : (כו) והפצותי · עמ"ש לעיל בסמוך :

לא (ד) מים גדלוהו . במקצת ספרים גדלהו בג' נקודות : סביבות מטעה . ברוב המדוייקים מלא וא"ו : שלחה · קלה הלמ"ד כ"כ ר' יונה ורד"ק והוא חד מן ו' שלחה רפי' וסימנם נמסר במ"ג שמואל א' ע"ז : (ה) סרעפתו · בכמה ספרי הדפוס סרעפתו כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכן כתב רד"ק ומלת פארתיו שבפסוק כתיב וקרי ביו"ד ולא כתב רד"ק על זה כלום ובכל ספרים כ"י מדוייקים חילוף הדברים סרעפתיו כתיב וקרי ביו"ד פארתו כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן נמצא במקצת ספרי הדפוס וכן נכון עפ"ה שמנה מלת פארתו עם מלין החסרים יו"ד באמצע תיבותא ולא נמנה עמהם מלת סרעפתיו : ותארכנה פארתו . פארתיו קרי כמ"ש לעיל בסמוך ורד"ק כתב האל"ף קודם לרי"ש וכ"כ על פארתיו שבפסוק הנמשך ועיין מ"ש למעלה בסימן י"ז : (ו) ובצלו ישבו · בס"א כ"י כתוב ישבו בקמץ היו"ד וכן נראה לפי משמעות הפסוק אך בכל שאר ספרים היו"ד בצירי וגם בס' דלעיל נכתב בצידו צ"ל יֵשְׁבוּ מכח המסורת ע"כ · ואמת הדבר שזהו א' מן כ' יֵשְׁבוּ עפ"ה וסימ' נסדר במ"ג פ' משפטים : (ז) וייף בגדלו . בחירק היו"ד הראשונה ונות השנייה לקריאת ב"נ ולקריאת' ב"א וַיִּיף בשוא הראשונה וחירק השנייה וזהו דעת רבי יונה והאפודי וכן מלא רד"ק ברוב הספרים ובמקצתם בחירק הראשונה ושוא השנייה לב"א וזו היא הקריאה הנכונה לדעתו על משקל וַיֵּשֶׁב · וכ"כ בשרשים ובמכלול דף קס"ע ובעל הלשון כתב וייף בגדלו י"ם יו"ד ראשונה חרוקה ושנייה שואית והם מרבים וי"ם בהפך ונחלקו הספרים על איזה מהם דעת ב"א ואיזה הם דעת ב"נ עכ"ל · ולדבריו קשה שלא הזכיר כלל קריאת יו"ד ראשונה ונות השנייה כמו שהוא בספרים שלנו וקשה גם כן לגירסת הספרים שנהגו כקריאת בן נפתלי וי"ל דנהגו כן לתפארת

לתפארת בקריאה אמנם ראיתי כ"א כ"י שכתוב בפנים ויית ונכתב מבחוץ כ"נ ויית ואם כדבריו ישב עשו בספרים שלנו שכיוונו לדעת ב"א : (ח) עממוהו . מ"ש רחשונ' בקמן : כיו כפראותיו · כאן כרי"ש קודם לאל"ף רד"ק וברוב הספרים כ"י שלפני האל"ף קודם לרי"ש : (יא) ביד איל גוים · לבני ארץ ישראל חסר יו"ד ולבני בבל מלא וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ויש לתמוה עליהם דהאן בחילופי המקרא לאו בתר בני בבל גרירינן ושמא עשו כן לשכה מן הסבות ועיין עוד מ"ש רד"ק בשרשים : ברשעו · בכמה ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים בכ"ף וכן פי' החכם אברבנאל : (יב) והשברנה פארותיו · בספרי הדפוס רי"ש קודם לאל"ף וכן מצאתי בס"א כ"י מדוייק ובכמה ספרים כ"י בסיפך וע' לעיל בס' י"ז : (יג) ואל פראתיו · הרי"ש קודם לאל"ף רד"ק וברוב ספרים כ"י שבאו לידי בהפך : (יד) יעמדו אליהם . כא' בגירי רד"ק וי"ת כמו אליהם בשוא ופתח : (טו) ביום רדתו שאולה . בזה ובשניה אחרים שבסמוך יש מחלוקת בספרים כי בהרבה מהם כולם מלא וא"ו אמנם כפי המסרה שנמסר כאן ובפרשת ויצא כולם חסרים : האבלתי : בב"ר פ' ל"ג רבי יהודה בר' אמי' ה ו ב ל ת י כתיב והכי איתא אבל בויקרא רבה פ' כ"ז ובריש במדבר רבה ובמדרש קהלת פסוק מי יודע רוח בני האדם לא גרסינן ליה : (יז) אתו ירדו · נגינתם עם פי' הרית"ם י ר ד ו היו"ד בגירי ושבוא הוא : (יח) והורדת את עלי עדן·הה"א בשורק:

לב (ב) בנהרותיך · בס"ם מלא וא"ו : ותרפס · בכמה דפוסים כתוב ותרפש בשי"ן והמסרה חולקת עליהם שכן אומרת ג' כתיבין שי"ן בלישנא וסימן כרגל ת ר פ ש ו ן ודכותיה ומ ר פ ש רגליכם תשתינה (יחזקאל ל"ד) מעין נ ר פ ש ומקור משחת (משלי כ"ה) שמעת מינה כדין כתיב בסמ"ך וכן הוא בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים : (י) ביום מפלתך . במקצת ספרים כ"י מַפַּלְתֶּךָ : (טז) הגוים תקוננה · בס"ם הנו"ן בגירי וכן חברו שבס' ובספרים אחרים כ"י פניהם בסגול ועיין מכלול דף כ"ד : (כ) משכו · המסרה עליו לית ותנין ר"ל קמץ קטן ובמסרה אחרת כ"י לית וחד מִשְׁכוּ וקהו לכה והלין תרתי מסראתא חד אורחא לית לגו ולא פליגי אהדדי ועיין רד"ק בפי' ובשרשים ומכלול דף י"ט : (כא) ידברו . בספרים כ"י היו"ד בגעיא : אלי גבורים · בכל ספרים שלנו הסר יו"ד בין אל"ף ללמ"ד והמסורת עליו לית חסר ועיין בשרשים שרש איל : (כו) מהללי · כתב רד"ק שהלמ"ד בשוא ופתח וכבר כתבתי בריש פ' לך שזהו הילוף ספרים : (כז) עלמותם . בס"ם מלא וא"ו : (ל) מגבורתם · הגימ"ל רפה ומשפטה לבדגש וכמוה מ כ ל י ר אביעזר (שופטים ח) ר' יונה בספר הרקמה ורד"ק בפירוש ומכלול דף נ"א : (לא) על כל המינה . במקצת ספרים כ"י הֲמוֹנֹה וטעות היא שזהו א' מן ד' דכתיבין בה"א כמו בוא"ו וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' ל"ט במ"ג וכן שבפסוק שלאחריו : (לב) חתיתו · התיתיו קרי : והשכב . כתב רד"ק בשרשים במקצת ספרים בקמץ חטוף וְהָשְׁכַּב ובקצת ספרים בשורק ר"ל בשלש נקודות ובפירוש כתב הה"א בקבוץ בפתח וכן הוא בספרים שלנו :

לג (ח) איש אחד מקציהם · רפויה הקוף רד"ק בפי' ובשרשים וע"ש בהגהת הלוי : (ח) באמרי · אין קו למעלה : (י) ואתה בן אדם · השני רפוי כמו הראשון : (יב) ביום פשעו · כן כתוב בכל הספרים וכן במסורת פ ש ע ו ב' ותכרו להגיד ליעקב פשעו (מיכה ג') אבל השילטי פ"ק דקידושין בגמ' ובתוספתא גרסי' ביום רשעו וכן הובא בילקוט קהלת על פסוק וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ובכרנגב"ם פ' שלישי מהלכות תשובה והרי"ף והרא"ש פ"ק דר"ה וטעות חכמים הוא זה ובעל יפה מראה בפ"ק דפיאה סי' כ"ד מייתי לה להך תוספתא והתם קאי ספיר פשעו : (יג) כל צדקתו . צדקתיו קרי : לא תזכרנה . בספרים מדוייקים כ"י נו"ן ה"א בסוף תיבה וכן בדפוסים ראשונים : (טז) כל חטאתי · חטאתיו קרי : ולדקה עשה חיו יחיה · במקצת ספרים כתוב ח י ה בה"א אמנם כפי המסורת שבסי' ג' הוא בוא"ו שזהו אחד מן ד' דכתיבין כן וכן שבפסוק הקודם לזה : (כא) לגלותנו · בס"ם ודפוסים ישנים אין יו"ד אחר התי"ו וכן במסורת כ"י ביחזקאל ריש סימן מ' לגל תנו ב' בקריה והסר כא אל הפליט · בעשרים וחמש : (כב) עד בוא אלי . מלא וא"ו ואל"ף וכן בכל המסרות במנין המלאים נמנו שנים מלאים בזה הפסוק : נאלמתי . בס"ם האל"ף בשוא לבדו : כו) עשיתן תועבה · בנו"ן ע"פ המסורת : (כז) אם לא אשר בחרבות · הן רבים החילופים אשר אתנו במלה הזאת בס"א כ"י וגם בדפוס ישן הבי"ת בקמץ והחי"ת בחטף קמץ ובמקצת דפוסים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף סגול ואולם בדפוסים קדמונים וספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף קמץ : (לב) והגב . הה"א בחירק :

לד (ב) והמרה אליהם . במקצת בספרים מלא יו"ד וכן נכון עפ"י כי אין זה במנין ז' חסרים בכיפרא וסי' נמסר בסי' טו במס"ג : הוי רעי ישראל : בס"ם יש גלגל במלת ה ו י ושופר בסוף במלת ר ע י וכן בדפוסים ישנים : (ו) ישגו צאני · הגימ"ל דגושה כמשפט וכמוהו ואם כל עדת ישראל ישגו תכרו : (ח) יען היות · הה"א בחטף סגול : (י) הרעים ודרשתי · בס"ם הוא"ו בגעיא : תהיין · י"ס בנו"ן ה"א בסוף תיבה וטעות הוא שזהו א' מן הכתובים בנו"ן ארוכה והמסורה תבא עליהם ה' כתובים כן וסי' ביחזקאל כ"ט : (יב) בתוך צאני · אין שום מתג במלת בתוך : המקוננת · ג' כתוב כן כמ"ש בשמואל ב' י"ז : (יד) ארעה אתם . הזינא בהאי תיבותא פלוגתא איכא מאן דכתב לה בקדמיתא חסר וא"ו ובתר הכי אוסיף עלה וא"ו ודחיק להו עלמא טובא להאי וא"ו ואיכא מאן דכתיב לה בקדמיתא מלא וא"ו ובתר הכי גריר לה ורווח לה עלמא לתי"ו ול"ע במסכה גדולה : (יז) ואתנה . במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול וכן נסמן עליו בגליון ס ובכמה ספרים בגירי ועיין לעיל סי' י"ג : (כא) תהדפו . התי"ו בסגול בכל הספרים לא בפתח כמו שראיתי בדפוס ישן : תנגחו . הגימ"ל בדגש בכל ספרים כ"י : (כה) ביערים · במקצת ספרים כן כתיב וקרי וכן נראה שהוא דעת רד"ק שלא כתב עליו מאומה ובספרים אחרים ביעורים כתיב ביערים קרי : (כו) ונתן · אין מתג בנו"ן : לבטח וידעו · בס"ם הוא"ו בגעיא : (לא) ואתן צאני . כן כתיב ואהן כמ"ש למעלה סי' י"ג צאן מרעיתי אדם אתם . חד מאלפא ביתא מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון :

לה (ג) על הר שעיר כן כתוב בכל ספרים על הר ובס"א כ"י שהיה כתוב בתחלה על נמחק ונכתב אח"כ א ל וקלקול הוא זה דבישעיה כ"ו מני במסורת כל א ל דסמיכי למלת ה ר ולית דין בגווייהו : (ו) ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך . ב' בפסוק ושניהם בחטף קמץ לב"א ובשוא ופתח לב"נ כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף כ"א ובשרשים והגהת לוית חן שער ו' פ' ה' ותמיהני על רוב ספרים שלנו שהם בשוא ופתח כב"נ אמנם בחילופי ב"א וב"נ שבדפוס וגם בכ"י לב"א יִרְדָּפְךָ כ"נ יְרַדֶּפְךָּ ותופש אני להם מחטאת : (ז) לְשִׁמְמָה · במקצת ספרים כ"י כתוב לשממה וגם מ מ ה השי"ן בחירק ובמאריך וְהמדוייקים לְשְׁמָמָה ומ"ס ראשונה בשוא וזהו דעת רד"ק שכ' בפירוש ובמכלול דף רע"ו שם בפלס ש מ ל ה ש פ ח ה ונמשך פ"א הפעל בטעם ע"כ . ובקצת ספרים מ"ם ראשונה בחטף פתח כמנהגם אחר המאריך או בעבור שתי אותיות דומות : (ט) שממות עולם . בספרים מדוייקים השי"ן במאריך והמ"ם בשוא לבדו וכן משמע מדברי רד"ק שלא כתב עליו רק שנמשך פ"א הפעל בטעם ובספרים שהמ"ם בחטף פתח הוא מהטעמים שכתבתי למעלה : תישבנה · תשובנה קרי : (יא) אספטך · בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים הפ"א בשוא לבדו כדינו ועיין מכלול פתוחי א ס ק ו ד : (יב) וידעת . הוא"ו בגעיא בס"ם : נאצותיך · בקמץ הנו"ן והאל"ף : שממה : שממו קרי :

לו (ג) להיותכם : אין ציו"ד מאריך · ותעלו . בס"א כ"י העי"ן בקמץ כמנהג ובשאר ספרים בחטף פתח שלא כמנהג וכן כתב רד"ק ועיין מ"ש בד"ה ב' י"ג אלא א ל ת ל ת מ ו : (ד) ולחרבות השממות · בספרים כ"י מדוייקים כתוב ולחרבות בוא"ו בראשית המלה וכן הוא בדפוסים קדמונים ובמאיר כתיב וכן נראה מהתרגום : השממות . ברוב ספרים כ"י המ"ם בגירי ושל דפוס בשוא וגם רד"ק כתב בגירי המ"ם במקצת ספרים ובמקצתם בשוא : (ה) ועל אדום כלא · המסורת עליו לית כתיב אל"ף וכתב רד"ק שהאל"ף במקום ה"א כמו והיה לכם ל ז ר א ודומיהם רבים במכלול דף ק"י : בשאט · י"ס בפת"ח אל"ף ורובו בקמץ : (ח) ואתם . בשני גריסין : ענפכם · הפ"א בדגש ברוב הספרים : ופריכם . בס"א כ"י הפ"א בחירק ובשאר ספרים בסגול וכן כתב רד"ק בשרשים שהוא בסגול ובפירוש כתב וי"ס בחירק : ונעבדתם . בס"א כ"י ו נ ע ב ד ת ם העי"ן בשוא לבדו והבי"ת דגושה אך ברובן של ספרים העי"ן בחטף סגול : (יא) והיטבתי · בס"א כ"י נכתב בצדו מתחלפת והיטבתי ע"כ . וזהו דעת ב"נ בשני פשטין כמו שנראה בחילופי' וע"ש בחילופי הדפוס ב"א והטיבתי ב"נ והסכותי סיבום הוא ור"ל והטיבתי ולענין מלוי אם

חיסור יו"ד אחר הט"א וטעית חילופים רבים נמצאים בספרים ומסו' בסיפרא סי' ל"ג חד לבדין עם מלין דחסרין יו"ד בלישנא הטבה ר"ל חסר יו"ד אחר הטי"ת : מראשתיכם · הרי"ש בחירק ובסי"ן שמאלית : (יג) אדם אתי · את ק' : גויך · גוייך ק' : (יד) וגויך . וגוייך ק' : תשכלי · תכשלי ק' : (טו) וגויך · וגוייך ק' כולם יו"ד הרבים חסרה מהמכתב ונשארה במבטא כמו ג ו י ם ל ו י ם : תכשלי · כן כתיב וק' : (יז) א תה בדרכם · בבי"ת ושלמטה בסמוך בכ"ף : (יט) ואפיץ אתה · כמם רת חשיב ליה בהדי שנכו דחסרים וא"ו כסדר יחזקאל וכספרים מתחלפים : (כ) ויבא אל הגוים · הא דתרגם יונתן ועלו לביני עממיא פירושא הוא כי ארתתיה בכמה דוכתי ובפתיחתא דחכימי דאיכה רבתי לא הוה נריך קרא למימר אלא ויבאו ואת אמר ויבא אלא כביכול הוא עצמו הכ"ד ויבא אל הגוים וגו' ובמסורת סדר שלח לך חשיב ליה בהדי אחריני דכתיבין ויבא לשון יחיד וקרינן ויבאו לשון רבים וכתבתי לעיל סימן כ"ג : (כא) אשר חללהו · י"ס חללוהו : (כג) המחלל · הה"א סמוכה במאריך והמ"ם רפה : בכם לעיניהם · בספר א' קדמון כ"י נכתב בגליון זה בלשון הזה בהגלי בכם ונתקן בהם ע"כ . ואין כן בספרים שלנו ובמלת לעיניהם יש מחלוקת בין ספרי הדפוס לכ"י כי ברוב הדפוסים כתוב לעיניכם וברוב כ"י לעיניהם וכן תרגם יונתן וכן נראה לי עיקר בראיות המסורת אחת דבירמיה סימ' ס"ז נמסר סימ' מן ה' לעיניכ' ולית דין מנייהו ש"מ דהדין כתיב לעיניה' וכן הוא במאיר נתיב · עוד במסורת נמסר על זה לעיניהם כ"ד וסימ' נמסר בס' חקת התורה וכ"כ במסרה גדולה ואולם לא נמצא הסימן בספר שנזכר · וברוך ה' כי פקח את עיני וראיתי סימן מסרה זו במקרא כ"י ביחזקאל סימן י"ב וזו מכללה וזו נסחה לעיניהם כ"ד וסימנהון ויאסר אותו לעיניהם (פ' מקץ) תועבת מצרים לעיניהם (פ' וארא) אל הסלע לעיניהם (פ' חקת) במים לעיניהם (פ' פנחס) ולויתה אותו לעיניהם (שם) ירטשו לעיניהם (ישעיה י"ג) את ברוך לעיניהם (ירמיה ל"ב) תשגינה לעיניהם (יחזקאל ד') עשה לך כלי גולה ב' בו (שם סימן י"ב) והוצאת כליך כ בו (שם) לעיניהם חסר לך (שם) לעיניהם על כתף (שם) נשאתי לעיניהם (שם) ואעש למען שמי (שם סי' כ') ואעשה למען שמי (שם) והשיבותי את ידי (שם) ואתה בן אדם האנח (שם סי' כ"א) בהקדשי בכם לעיניהם (סי' ל"ו) והיו העצים (סימן ל"ז בהקדשי בך לעיניהם (סי' ל"ח) ואם נכלמו (סימן מ"ג) ולאלהיה' לעיניהם (איוב כ"א) : (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים · כן כתיב ומי שכתב מן העמים אינו אלא טועה : (כה) מכל טמאותיכם במקצת ספרים כתיב מִכֹּל ואין כן ברוב ספרים : (לג) מכל עונותיכם . א"ה המסורת עליו ב' מלא עונותיכ' הטו אלה (ירמיה ה') והכי נמי התם נמסר ב' וכתבתי דברי אלה לפי שראיתי בקצת ספרים מדוייקים שהוא חסר ולפי מה שכתבתי ראוי להיות מלא דהא ודאי גם שם בירמיה חשיב ב' ור"ל מלאים דאי עונתיכם גרידא קא חשיב הא שבעה הוו ותרי בעונותיכם וכולם חסרים בר מן שנים אלו אלא ודאי כדאמרן צ"כ) : וננשו התרבת · הה"א בסגול והחי"ת בקמץ חטופורי"ש בקמץ רד"ק : (לה) הלזו · בחילופים שלפנינו לב"א הלזו בפשט האחרון לבד ולב"נ בשני פשטין ורד"ק כתב בהפך בשרש לז וכ"כ בלוית חן שער ט' פ' ו' וכל הספרים הם כדבריהם וכב"א . והערים החרבות · בגירי הרי"ש רד"ק : והנשמות · הה"א במאריך והשי"ן רפה במקצת מדוייקים ובקצת ספרים דגושה : (לח) כצאן קדשים . בקמץ רחב כמ"ש בס' תלוה סימן כ"ט : החרבות · בגירי הרי"ש רד"ק :

לז (א) ויוצאני : ד' הם בסיפרא וזהו הראשון והב' בריש סי' מ"ב והג' בס"ם מ"ו וכד' בריש סי' מ"ז והספרים מתחלפים במילוי וחיסור וא"ו ויו"ד בכל הלדדים שאפשר להיות עד שאין שנים מהם מסכימים לגירסא א' ואין בי להכריע ביניהם לבד זה מצאתי בזקנה ספרים שנמסר באיזה מקום ג' מלא ולא סיימי וכאשר ראיתי שאין לסמוך עליהם בחרתי לנטות אחרי רוב הנסחאות של כאו"א בפ"ע ומצאתי הרביעי מלא וא"ו וחסר יו"ד וג' הראשונים מלא וא"ו ויו"ד : (ו) והעלתי · בס"ם הוא"ו בגעי' וחסר יו"ד אחר למ"ד : (ז) ותקרבו עצמות עצם אל עצמו · עיין מ"ש בפ' ויצא על ו י ת מ כ ה ב כ א ן : (יב) והבאתי אתכם אל אדמת ישראל : בירושלמי פ' כתובות דכלאים יהיב טעמא לקבורת יעקב אבינו בא"י דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים ארץ שמתיה חיין תחלה לימות המשיח ומה טעם ניתן נשמה לעם עליה ופריך אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו אמר ר' סימאי מחליד (פי' נוקב) הקב"ה לפניהם את הארץ והן מתגלגלים כנודות וכיון שהן מגיעים לא"י נפשן חוזרות עליהן ומה טעם והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם עד כאן · ואע"פ שפסוק זה לא מצינו הוא מורכב משני פסוקים כתוב אחד אומר והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ובתר הכי כתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם ונקיט הכי כדי לקצר הכתובים כדאשכחן בכמה דוכתי וכמו שאכתוב בדברי הימים א' ה' ע"ש : (טז) וכתב עליו ליהודה · ברוב הספרים חסר וכן נכון כמו שאומר בסמוך : ולבני ישראל חברו · חבריו ק' ובב"ר פ' ל"ב פסוק ויקרא יעקב לבניו רבנן אמרי לוה אותן על המחלוקת אמר לשון תהון כולכן אסיפה א' הה"ד ואתה בן אדם קח לך עץ אחד ו כ ת ב עליו ליהודה ולבני ישראל וגו' חברו כתיב ועשו בני ישראל אגודה א' התקינו עצמיכם לגאולה ומה כתיב אחריו ועשיתי א ת ם לגוי אחד וגו'. : וכתוב עליו ליוסף . בספ' מדוייקים מלא וכן נכון כי זה הוא א' מן ה' בלישנא מלא וסי' נמסר במ"ג ריש סימן כ"ד דהאי סיפרא : וכל בית ישראל חברו · חביריו ק' : (יז) וקרב אתם . נווי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו פלג לשונם והקו"ף קמוצה בעבור הרי"ש שאינה מקבלת דגש : (יט) ושבטי ישראל חברו · חבריו ק': (כא) וקבצתי אתם מסביב · חסר וא"ו : והבאתי א ו ת ם · מלא כך מצאתי במקצת מדוייקים וכן ראויים עפ"ה : (כב) ועשיתי אתם · הספרים מתחלפים ובמ"ג לא בא במנין החסרים וכן והושעתי א ת ם שבסמוך : ולא יהיה . יהיו ק' ועיין מ"ש ביהושע ט"ו : ולא יחצו . מלעיל : (כג) מִכֹּל מושבתיהם . י"ס מִכֹּל : (כד) ובמשפטי ילכו · הלמ"ד בגירי : וחקותי ישמרו : כפי המסורת דפרשת תולדות ינתק וירמיה סי' מ"ד זהו מ"א וא"ו אחר קו"ף וכן נמצא במקצת ספרים :

לח (ב) ותבל והנבא . ברוב ספרים מדוייק' חסר וא"ו וכן אותי שבפסוק הנמשך ויש ספרים שניהם מלאים (ז) והכן לך · בספרים כ"י לָךְ ולא דקדק כי זהו אחד מן י' לָךְ וקמין בקריאה עפ"ה : וכל קהלך · ברוב הספרים חסר יו"ד אחר למ"ד ותילוף זה הוא ג"כ על הקהלת ק ה ל ך שבסמוך : (ט) כשואה · יש ספרים חסר וא"ו : (טז) והבאותיך . יש חילופים בספרים ובמקצת מדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן חברו שבפרשה הנמשכת וכם ב' בסיפרא : (כ) ורעשו : בלא מאריכים : (כב) אלגביש · בספרים שלנו חדא מלה כתיב ובשרשים שרש גבש כתב כי הוא שתי מלות במקצת ספרים המדוייקים ובמקצתם ימצא מלה אחת ועיין לעיל סי' י"ג :

לט (ב) והבאותיך . רבים החילופים הנמצאים בספרים ועיין מה שכתבתי בס' שלמעלה : והבאותיך על הרי ישראל · בספר אחד ישן כתוב אל הרי וגם בדפוס ישן מויניליאה יש הערה מחילוף זה אמנם בשאר ספרים כתוב ע ל וכן יש לנוכית מהמסרה שאמרה אל הרי ה' בקריאה וסי' נמסר ביחזקאל סימן ו' וסי' ל"ד ואין זה ממנינם : (ג) שמאולך בספרים מדוייקים כ"י מלא וא"ו ואל"ף וכן בדפוסים ישנים : (ט) וילאו · הוא"ו בגעיא בס"ם : (יא) המונה · חד מן ד' דכתיבין ה' בקריאה במקום וא"ו : (טו) עד קברו . במקצת ספרים כ"י הקו"ף במאריך וכן בדפוס ישן : (טז) וטהרו הארץ . פירש רש"י משמע שהיה כתוב בספרו ב א ר ץ בבי"ת וכן בדפוס ישן מויניליאה נכתב כן בגליון ולא ראיתי כן בשום ספר : (יח) תשתו אילים . בשני יודין ובס"א כ"י כתוב ו א י ל י ם בוא"ו ולא נמצא כן בשאר ספרים : (כה) שבית . שבות ק' : וקנאתי · הנו"ן בגירי : (כח) בהגלותי . בלא דגש בגימ"ל : וכנסתים על אדמתם · ברוב ספרי הדפוס אחרונים כתוב א ל אדמתם וכתב עליו המדפיס במקרא גדולה אל יפה וכן דינו כי לא נמנה במסרה כי אם ד' על אדמתם בסיפרא וזה לא נמנה מכללם ומטעי ביה ספרי עכ"ל · ומסרה זו כתובה ביחזקאל סימן ל"ו וסימן בקבצי את בית ישראל וגו' ע ל אדמתם (יחזקאל כ"ח) ונתן עץ השדה את פריו וגו' והיו על אדמתם (שם סימן ל"ד) בית ישראל ישבים ע ל אדמתם (סימן ל"ו) בשבתם ע ל אדמתם (סימן ל"ט) ובכל ספרים כ"י שראיתי וגם בדפוסים ראשונים אף זה כתוב ע ל ובקצתם נמסר עליו ד' בסיפרא ותימא דאם כן הוה להו חמשה וכן במאיר נתיב כולם כתובים על :

מ (א) לגלותינו : ב' חסר יו"ד כמ"ש בסימן ל"ג : (ד) הראותכה . כתוב בה"א אחר הכ"ף ועיין מ"ש כתגי סימן א' : הבאתה · במקצת ספרים חסר ה"א בתרא ורד"ק כתבו בה"א · (ו) במעלתו · במעלותיו ק' : (ז) מאלל אלים · במקצת ספרים חסר וא"ו וכן במסורת כל אורח הבית חסר בר מן ה' מלאים וסי' נמסר במ"ג ואין זה מהם : (ט) ואילו . ואיליו ק' ובמקצת ספרים חסר יו"ד בין אל"ף ללמ"ד בכתיב ובקרי : (י) שלשה מפה וגו' · קדמאה ותנייתא ותליתאה שנפ' כתיב מ פ ה בה"א ורביעאה בוא"ו ראויים על פי המסורת כמו שנמסר במ"ג בסי' זה וכן כתבם רד"ק וזולת זה

שבוש

שבוש:(יב) וגבול לפני התאות אמה אחת ואמה אחת גבול מפה והתא ו' אמות מפו ושש אמות מפו ·
קדמאה דפסוק בה"א על פי המסורת ושנים אחרונים בוא"ו וכן ראיתי במקצת ספרים המדוייקים :
(יד)ואל איל החצר · בכל ספרים כ"י שלפני וגם בדפוסים ישנים כתוב א י ל בצירי האל"ף והיו"ד נחה
לא כמ"ש בכמה דפוסים אֵיל : (טו) היאתון · האיתון ק' : (טז) סביב לפנימה · אין בפ"א
דגש:תמרים . המ"ם רפה וכן כולם : (יז) לשכות ורצפה וגו' אל הרצפה · בספרים כ"י
מדוייקים ודפוסי' ישנים הרי"ש במאריך והצד"י בשוא לבד והפ"א רפה ובקצת ספרי' הצד"י בחטף פתח
כמ"ש על רצפת דמגילת אסתר וזה תלוי במנהג הגעיות בבא מאריך עם החירק וכן ו ה ר צ פ ה
ה ר צ פ ה שבפ' הסמוך וברי"ם מ"ב וד"ה ב' ז' אבל וכידו רצפה דישעיה ו' הפ"א דגושה בכל הספרים
ולפ"ז יהיה הפרש זה ביניהם שלשון גחלת בדגש ולשון רצפת אבנים בקרקע רפי:(יח)השער התחתונה·
מלעיל הטעם בתי"ו והה"א נוספת רד"ק בפי' ושרשים וזהו מה שנמנה בסוף א"ב בטעה חדא דכל חד
וחד מלעיל ולית דכוותיה וצריך להגיה שם ל' הפסוק :(כא) ותאו ותאיו ק' : ג' מפו וג' מפו · שניהם
כתובים בוא"ו רד"ק גם לא נמנו במסורת עם י"א דכתיבין ה"א בגזרת הבי"ת:ואילו·ואיליו ק' וביו"ד
בתר אל"ף בספרים מדוייקים : ואלמו . ואלמיו ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד בתר אל"ף כתיב :
(כב) וחלונו · וחלוניו ק' : ואילמיו . ואילמו ק' : ותימרו . ותימריו ק' וי"ס חסר יו"ד בתר
תי"ו ועיין מ"ש ביואל ג' : ואילמו · ואילמיו ק' : (כד) ומדד אילו · איליו ק' : ואילמו.ואילמיו
ק' : (כה) לו ולאילמו . ולאילמיו ק' : (כו) עלותו · עלותיו ק' : ואלמו · ואלמיו ק' : ותמרים ·
אחד מפו ואחד מפו · שניהם כתובים בוא"ו שלא נמנו במסורת עם הכתובים בה"א וכן כתב רד"ק
אל אילו · איליו ק' : (כט) ותאו . ותאיו ק' : ואילו : ואיליו ק' : ואלמו . ואלמיו ק' : ולאלמו :
ולאלמיו ק' : (לא) ואילמו אל חצר · ואילמיו ק' : ותמרים אל אילו · איליו ק' : שמנה מעלו ·
מעליו ק' : (לג) ותאו . ותאיו ק' : ואלו · ואיליו ק' : ואלמו · ואלמיו ק' : ולאלמו · ולאלמיו ק':
(לד) ואלמו לחצר . ואלמיו ק' : ותמרים אל אילו · איליו ק' : מפו ומפו : שניהם בוא"ו : מעלו·
מעליו ק' : (לו) תאו · תאיו ק' : אלו · איליו ק' : ואלמו . ואלמיו ק' : (לז) ואילו לחצר החיצונה:
ואיליו ק' : ותמרים אל אילו · איליו ק' : מפו ומפו . שניהם בוא"ו : ושמנה מעלות מעלו · מעליו
ק' : (לח) ולשכה . כן כתוב : (לט) ובאולם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה.הראשון
בוא"ו והשני בה"א רד"ק ומסורת : (מא) ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה ·
שניהם בה"א על פי המסורת : (מג) והשפתים . יש ספרים שהה"א בלא מאריך והשי"ן דגושה
ובספרי ספרד המדוייקים הה"א במאריך והשי"ן בלא דגש : בשר הקרבן . בהעמדת קמץ הקו"ף
בגעיא וברפיון הבי"ת מפני שהוא הרי"ש נע מפני העמדת הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת בפלס
הד ר ב ן וכן קבלנו קריאתו ולא שמענו ולא ראינו בו מחלוקת אלא שר' יונה כתבו בתקיפות
הקו"ף ורפיות הבית כן כתב רד"ק בפירוש ומכלול דף קפ"א ושרשים · גם אני ראיתי במקצת ספרים
בלא מאריך בקו"ף כדעת ר' יונה ועיין מה שכתבתי בפרשת תזוע על ויספה ובסוף מאמר המאריך :
(מד) לשכות שרים . הלמ"ד במאריך בספרים מדוייקים וכך הם בסי' מ"ב : (מח) וימד אל אלם:
לית חסר יו"ד באולמא : חמש אמות מפה וחמש אמות מפה · שניהם בה"א ושנים האחרים
שבפסוק בוא"ו רד"ק ומסורת : (מט) אחד מפה ואחד מפה · שניהם כתובים בה"א רד"ק ומסורת
דילן וכן מצאתים במסורת כתיבת יד י"א כתיבין ה"ה כמו שנמסר במסורת הדפוס :

מא (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים שש אמות רחב מפו ושש אמות רחב מפו · שניהם
בוא"ו בספרים מדוייקים וכן דינם מכח המסורות : (ב) ורחב הפתח עשר אמות וכתפות
הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו · שניהם כתובים בוא"ו : (ו) צלע : אל צלע מלרע וקמוצים
וכן כולם שבענין שרשים ועיין מה שכתבתי בפרשת בראשית על ויבן ה' אלהים את הצלע :
(ז) ורחבה ונסבה · שני הוא"וין בגעיא במדוייקים : (ח) מיסדות . מוסדות ק' : מלו הקנה.בס"א
ישן כתוב בוא"ו ונכתב בצדו כ"א מ ל א וגם אני מצאתי באל"ף בדפוס ישן ובספרים אחרים בוא"ו
וכ"כ רד"ק בשרשים בוא"ו במקום אל"ף : (יב) וקיר הבנין חמש אמות · בספרים מדוייקים כ"י
המאריך בתי"ת וכיוצא בזה בסוף פרשה ויקהל ע"ש : (טו) ואתוקיהא · ואתיקיהא קרי במסורת ריש
פרשת שלח לך חשיב ליה מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין : מפו ומפו · שניהם בוא"ו :
(טז) שחיף . עץ סביב בספרים מדוייקים בכ"י ש ח י ף בשי"ן שמאלית וגם רד"ק הביאו בשרש
כפני עלעו לפי שאינו בשרש אחר שהביא בשי"ן ימנית וראיתי ג"כ לבעל הלשון ולבעל מאיר נתיב
שכתבו בפירוש שזהו בסי"ן ואין לספק בזה שכן המסרה מעידה עליו כהושע ב' שכתוב בשי"ן וקרי
בסמ"ך : עד החלונות מלא דמלא והחלנות מכסות חסר וא"ו קדמאה כן מצאתי בספרים
מדוייקים כ"י וכן הם לפי המסורת : (יח) ותמרים ותמרה המ"ם בלא דגש בספרים מדוייקים
כ"י כמו שכתבתי למעלה : (יט) אל התמרה מפו ופני כפיר אל התמרה מפו · התוי"ן במאריך והמ"ם
רפה בספרים כ"י מדוייקים ושנים מ פ ו שבפסוק כתובים בוא"ו : (כ) והתמרים עשוים וקיר
ההיכל · חד מן ט"ו נקודות שבמקרא : (כד) שְׁתַּיִם מוסבות דלתות שְׁתַּיִם · כן בהללי אבל
בס"ם ש ת י ם ש ת י ם בשני פסקין : (כה) כרובים ותמרים · התי"ו
במאריך במקצת ספרים : (כו) ותמרים מפו ומפו.שניהם כתובים בוא"ו : והעבים · הבי"ת דגושה :

מב (א) ויוציאני · עיין מה שכתבתי בריש סימן ל"ז : ויבאני אל הלשכה · על זה ועל ו י ב א נ י
אל אלם הבית שבסוף פרשה שלמעלה נמסר ב' חסר : (ג) ונגד רצפה · עיין מ"ש לעיל
סימן מ' : בשלשים . הלמ"ד בחירק : (ה) כי יוכלו אתיקים . היו"ד בחולם וכתוב בוא"ו במקום
אל"ף ויש ספרים שכתוב בגליון יאכלו קרי : מהתחתנות · בלא מאריך בתי"ו וכן בפסוק הסמוך:
(ח) והנה על פני ההיכל · בכל הספרים כתוב על פ נ י ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי
ויש לזה הוכחה מהמסרה בפ' משפטים משכתבתי זה עיינתי אח"כ בחילופים שבדפוס ויניציאה שנת
רפ"ו ושם כתוב למערבאי על פני למדנחאי אל פני וזו היא באמת הגירסא הישרה וגירסא ראשונה
שהיתה לפני משנת ש"ט משובשת בלי ספק : (ט) ומתחתה לשכות . ומתחת הלשכות קרי וזו היא
אחת מן שלש תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה וסימ' מסרתי בשמואל ב' ה' : המבוא ·
המביא, קרי : (יא) ודרך לפניהם . במ"ם לא בנו"ן : (יב) כפני הגדרת · הגימ"ל בדגש :
(יג) לְשָׁכוֹת הצפון לְשָׁכוֹת הדרום וגו' הקדש · כן כתובים כלם : (יד) ילבשו .
ולבשו קרי וקרבו . בקו"ף במאריך בקצת ספרים : (טז) בקנה
המדה · אין בקו"ף דגש : חמש אמות : מאות קרי : (כ) חומה לו . לית מלעיל ונמנה בסוף מסרה
גדולה בטעה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה :

מג (א) ואפל אל פני · כן כתיב אל פני וכ"כ רד"ק · ועיין למטה בפי' מ"ד . ומלת ואפל חסר
וא"ו אחר פ"א : (ה) והנה מלא כבוד ה' הבית . בספר אחד כתיבת יד ובדפוס ישן
כתוב את הבית ובספרים אחרים אין בהם מלת א ת : (י) את בן אדם · כל פיסקא ואתה בר מן
דין : (יא) ומוצאיו · אין לו חבר במקרא והיה ראוי להיות וּמְבוֹאָיו אולי היה כן בעבור
היותו סמוך למלת ו מ צ א י ו וכמוהו ופן אורש ו ג נ ב ת י ותפשתי (משלי
ל') כ"כ הראב"ע בס' מאזנים ע"ש דף ר"כ : וכל צורתו · צורתיו ק : וכל צורתו · צורתיו ק' :
וכל תורתו · תורתיו קרי : (יב) קדש קדשים · אין בקו"ף מאריך בספרים מדוייקים:(טו)ומהאראיל ·
ומהאריאל ק' : (טז) והאראיל והאריאל קרי : (יז) והגבול · בדגש הגימ"ל : והחיק לה · במקצת
ספרים יש מאריך בה"א ובקצתם בחי"ת ויש ספרים בה"א ובחי"ת ומהן בלא כלום ומהנראה
בחילופים לבן אשר המאריך בחי"ת ולב"נ בה"א,: (כ) ונתתה על ארבע · בשתי מקראות ישנות
כתיבי יד כתוב א ל ארבע וכן הוא בפירוש רש"י אבל בספרי ספרד כתוב ע ל : קרנתיו ·
במדוייקים חסר וא"ו : (כד) והקרבתם · התי"ו בקמץ : (כו) שבעת ימים יכפרו · בכל ספרים
כתובי יד שלפני כתוב י כ פ ר ו ביו"ד ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן הוא במקצת ספרי הדפוס אך
בכמה דפוסים כתיב וכפרו בוא"ו וקרי יכפרו ביו"ד וכ"כ רד"ק וכפרו כתיב וקרי יכפרו ביו"ד
וגירסא ראשונה נראית לי עיקר יען לא נמנה זה עם מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא וקריין יו"ד
וסי' נמסר במ"ג ר"ס י"א דספר משלי שוב מצאתי שזהו מן המחלוקת שבין מערבאי למדנחאי ·
למדנחאי וכפרו כתיב יכפרו קרי ולמערבאי כתיב יכפרו וכבר כתבנו רבות פעמים דבתר מערבאי
אזלינן בחילופי קריא : ומלאו ידו · ידיו קרי : (כז) ורצאתי · כתוב באל"ף במקום יו"ד :

מד (א) וישב אתי וגו' · כאן תחלת הפרשה : (ג) נשיא הוא·הטעם בנו"ן בספרים מדוייקי' ובמקף
בין שתי המלות:ישב בו·המאריך ביו"ד : לאכול לחם · חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין
טפח"מ : (ד) ואפל אל פני · י"ס שכתוב ע ל פני והם המעט מכל האחרים שכתוב אל וגם במסורת
נמסר ע"ז ועל חברו שלמעלה בפרשה הקודמת ב' למימרא דכי הדדי נינהו : (ה) ולכל תורתו ·
תורתיו קרי : (ו) מכל תועבותיכם · במדוייקים מלא וא"ו גם בתר בי"ת כחברו שבסמוך:(ט)וערל
בשר לא יבוא·במסורת סוף ס' שמיני מונה זה עם י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא : (יא) ומשרתים ·
בס"ם הוא"ו במאריך : (יב)ישרתו אותם · במדוייקים מלא וא"ו גם לא נמנה במ"ג עם החסרים :
(יג) קדשי הקדשים . הקו"ף בחטף קמ"ץ · (יד) יעשה בו · והכהנים הלוים בני צדוק· במקצת ספרי
הדפוס יש פיסקא באמצע פסוק בין והכהנים הלוים ובספרים כ"י הפיסקא היא קודם והכהנים וכ"כ
בעל אור תורה כי בס"ם אין פיסקא זו באמצע פסוק : (יט) ובגדתם · בתלשא : (א"ה מצאתי חילופי
גרסאות במלת מ ש ר ת ם אי חסר או מלא ולפי מקראות מדוייקות הנמצאות לפני נכון להיות חסר):
בלשכת · הלמ"ד במאריך והשי"ן בשוא לבדו והכ"ף רפה : (כב) כי אם בתולת · י"ס מלא דמלא
וי"ס חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא ועיין במסורת תילים מזמור קמ"ח : (כד) לשפט ·
למשפט קרי : ושפטהו : ישפטהו קרי : (כה) ואל מת אדם לא יבוא · חד מן י"ד דסבירין יבואו
וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף שמיני ויונתן שתרגם לא ייעלון אזיל למשמעותיה קרא למאי דסבירין
והכי אורחיה ברוב דוכתי : (כח) להם לנחלה · בס"ם הלמ"ד בגעיא : (ל) בכורי · מלעיל שהקדמא
בכף : כל · רפי : וְכָל־תרומת כל · חלוקים הספרים זה מזה ובקצתן כתוב וְכָל ! ת כ ו מ ו ת
כ ל וקא שכיחן ספרי טפי מן תלת מאה שנין דאית בהון פלוגתא הדא ועד כען:
בדוכתא קיימא : עריסותיכם · הרבה חילוקים יש בספרים והמסורת אומרת שהוא מלא דמלא ת

מה (א) עשרה אלף : מלעיל הטעם בשי"ן : (ג) מרבע · בספרים ישנים כ"י ומהדפוס הבי"ת
בפתח : (ג) חמש"· חמשה קרי : קדשים · אין בקו"ף מאריך בספרים כ"י וגם במקצת
דפוסים : (ד) מקום לְבָתִּים · במקצת ספרים כתיבת יד ל ב ת י ם הלמ"ד בפתח ובספר אחד
כתוב לַבָּתִּים ונכתב בצדו נראה לי לְבָתִּים מכח המסורת : (ה) יהיה.והיה קרי
(י)יהי־ לכם · כן כתיב במדוייקים יהי לא י ה י ה : (יא) מעשר החמר · וכן
מ ע ש ר ה ב ת שבסמוך העי"ן בשוא פשוט בשניהם ובנחמיה יו"ד ארחיב הדיבור בזה הענין
בעזרת האל : (יז) ובחדשים ובשבתות בכל · בנביאים עם פירוש הרא"ז כתוב ובחדשים
ו ב מ ע ד י ם ובשבתות ובכל ואיש שוגה ופתי היה מי שכתב כן : (כא) חג שבעות · כן כתיב
מלא וא"ו תניינא עיין מסורת ירמיה ה' : (כג) תמימה ליום · כל תמימה דבעזרא חסר יו"ד
בתראה בר מן א' ואיל מן כלאן תמימים יעשו לעיל סימן מ"ג :

מו (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימם · במקצת ספרים כ"י כתוב ת מ י ם ותרגמו בר תורי ש ל י ם
וכן הוא במאיר נתיב וס"ג במנחות פ' התכלת הובא בילקוט פ' פינחס ובקרית ספר פ' ח' מהל'
תמידים ומוספים ורש"י נמי כפי' המקרא ס"ם דלעיל הכי מקיש ליה לקרא והתם במנחות דרשינן פר
מה ת"ל לפי שנאמר בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים שמביא
א' ת"ל פר ורד"ק גריס ת מ י מ ם וכתב על דרש זה שלפיכך אמר תמימם לשון רבים אע"פ שאמ'
פר לשון יחיד שאם מצא שנים יביא שנים כמ"ש בתורה וקודם לכן כתב אמר פר יחיד ואמר תמימים
רבים יש מפרשים שיהיה ספר ואמו תמימים וזה חדוש עכ"ל בפירושו · וכ"כ בשרש תמם ובמכלול
דף י"ד וכ"כ החכם רבי יונה בספר הרקמה שער מ"ה שתמשו בו בחסרון שלשון הכתוב ת מ י מ ם
והדין בו שיהיה תמים כי הוא ספור לפר בלבד אלא אם יושם ספור לשניהם יחד עכ"ל לכוונתנו ·
כ' עוד בשער אחר שהמסורת עליו בקר ת מ י מ ם לית דכותיה ע"כ · ובב"ר הקשו חכמינו ז"ל
קושיות רבות בפרשה זו עד שאמר ר"י פ' זו עתיד אליהו לדרשה כלו' שאין אנו יודעים לדרשה ואמר
רב חסדא אמר רב שבקשו לגנוז ספר יחזקאל לפי שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב
חנניה ב"ת ב"ג שישב בעליה ודרשן ובעונותינו נעלם ממנו מה שדרש · ה' ברוב חסדו ישלח לנו
אליהו הנביא ב"ב אמן : (ט) נכחו יצאו · יצא קרי : (י) בבואם יבוא · חד מן י' דסבירין יבואו
וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף פ' שמיני : ובצאתם יצאו · בס"א כ"י גם על זה יצא קרי ויוצא הוא
מדרך כל המפרשים שפירשוהו לשון רבים וכ"כ וקרי י צ א ו בכל שאר ספרים : (טו) ועשו · יעשו
קרי : (יז) והיתה לו · הלמ"ד בדגש ובפשטא לא זקף קטן : (יט) הלשכות · הכ"ף רפה בספרים
מדוייקים כמו שהם אחרים רבים למעלה : בירכתים · בירכתם קרי : (כא) ויוציאני . עיין מ"ש
בריש סי' ל"ז : (כב) מקטרות · במקצת ספרים מ ק ט ו ר ו ת מלא וא"ו בתראה : מהקצעות · מלא
זו היא אחת מן ט"ו נקודות בקריא : (כד) המבשלים · בספרים כ"י מדוייקים הה"א במאריך
והמ"ם רפה:

מז (ב) ויוציאני · עיין מ"ש בריש סי' ל"ז : (ג) מי אפסים · כ"כ בכל ספרים כ"י מדוייקים
שראיתי וגם בדפוסים קדמונים בקמ"ץ חטף האל"ף וכן כתב בעל הלשון והוא על משקל מי
מ ת נ י ם שבסמוך : (ה) כי גאו · מלרע הטעם באל"ף : מי שחו · בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן
מי ס ח נ א וכן נראה מלשון רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מוכיח ירושלמי דשקלים פרק ו' :
(ו) וישבני שפת הנחל · בספרי הדפוס כתוב וישבני על שפת הנחל וכן ת"י וכן הוא בפירוש
רד"ק האמנם בכל ספרים כ"י שבאו לידי אין בהם מלת ע ל וכן פירש רש"י היינו דכתיב וישבני
שפת הנחל כלומר אצל שפת הנחל ששם היה עומד : (ח) ונרפו · האל"ף נחה : (י) יעמדו · עמדו
קרי : דוגים · בס"א כ"י דיגים קרי ורד"ק כתב ד ו ג י ם כן כתיב וקרי : למינה · חד מן מלין
דלא מפקין ה' בסוף תיבותא ומטעין בהון כ"כ רש"י ורד"ק ובעל יפה מראה בפ"ז דשקלים סימן
י"ד (יא) בצאתו · בצאתיו קרי : (יב) לחדשיו · ברוב הספרים הלמ"ד בקמ"ץ ובמקצתן בשוא
והחי"ת בחטף קמץ : כמה יונאים . במסורת יחזקאל ס"פ סימן י"ד חשיב להדין מן ד' יונאים
מלא והכי אשכחנא בסיפרי דיקי דספרד : והיו . והיה קרי : (כב) והיה תפלו אותה · בספרים
כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת שכתבתי לעיל סי' כ"ג :

מח (א) לבוא חמת . הלמ"ד בגעיא בספרים מדוייקים : והיו לו : במקצת ספרים הה"א במאריך :
(ח) והיה המקדש בתוכו · במקצת ספרים כתוב בתוכה בה"א וק' בתוכו בוא"ו וכן כתב רד"ק
אבל במקצת ספרים מדוייקים כתיב וק' בתוכו בוא"ו והמסו' אזלא כוותייהו שכן אומרת בתוכה ב'
כתובין כן ובענין וסי' חד היא לעיר למושב ולמגרש והיתה העיר ב ת ו כ ה · ומקדש הבית
ב ת ו כ ה וכן מצאתי במסורת כ"ז שמע מינה דהדין כתיב בוא"ו : (יא) לכהנים המקדש · בספרים
מדוייקים המ"ם רפה והה"א במאריך : (יד) ולא יעבור · יעביר ק' : (טו) והיתה העיר בתוכה ·
בתוכו ק' : (טז) נגב חמש חמש מאות חמש כתיב ולא ק' והוא א' מהשמונה דכתיבין ולא קריין וסי'
נמסר במגלת רות וזהו ג"כ מן הנזכרים בגמ' פרק אין בין המודר ופירש הר"ן זכרונו לברכה חמש
שני כתיב ולא קרי ועיין מה שכתבתי ברות ובירמיה סי' ל"ב : (יח) תבואתה · כתיב בה"א וקרי
בוא"ו וחברו בירמיה כ' : (יט) והעבד העיר יעבדוהו · באגדת שמואל בענין הגבעונים כתוב
שאף לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מרחקן שנאמר והעבד א ת העיר יעבדוהו וגו' ואיתא נמי במדרש
שוחר טוב מזמור א' ומזמור י"ז שאף הקדוש ברוך הוא עתיד לרחקן לעתיד לבא שנאמר והעבד
העיר יעבדוהו וגו' יאבדוהי כתיב וכן במדרש רבה ריש פרשת נשא הובא זה המדרש ושם כתוב
יאבדוהו מכל שבטי ישראל והכי איתא בגמ' א"י בפרק עשרה יוחסין והעבד א ת העיר יאבדוהו
אבל בג' דילן פרק יש נוחלין גרסינן יעבדוהו דאמרינן התם עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה
עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא לנשיא דכתיב והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל
וה"ג בבראשית רבה פ' כ' אמר ר' לוי לעתיד לבא הכל מתרפאין חוץ מנחש וגבעוני נחש שנאמר
ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו וגו' גבעוני והעבד העיר יעבדוהו וגומר בעל יפה מראה
כתב בקידושין כלשון הזה ומ"ש כאן יאבדוהו היינו כמ"ש במדרש רבה אל תקרי יעבדוהו אלא
יאבדוהו והיינו משום דאותיות אהח"ע מתחלפות עכ"ל · ועיין מה שאכתוב בס"ד בסוף דברי
הימים על ויעתר ובכל ספרים שלנו כתוב והעבד העיר יעבדוהו ובלא מלת א ת וכן במסורת
יעבדוהו ב' מלא ותברו כל גוים יעבדוהו : (כא) מקדש הבית בתוכה · בתוכו קרי : (כג) ויתר
השבטים מפאת קדימה · בספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן נכון כדבעינן למימר קמן:(כז) ועל גבול
זבולן מפאת קדמה · בספרים מדוייקים חסר וכן במסורת כ"י ג' חסר נמ"ז סימן ר"ל נפתלי
מנשה זבולן : (לה) ה' · שמה · יש פסיק בין ה' לשמה ובבתרא פרק המפינה ג' נקראו על שמו
של הקב"ה אלו הם צדיקים ומשיח וירושלים צדיקים שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגומר
משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו · ירושלים דכתיב ושם העיר ה' שמה אל תקרי שמה
אלא שְׁמָהּ · ומה שלא אמר הכתוב בפירוש ה' שְׁמָהּ בשוא ספי"ן רק בקמץ כתוב במסורת
הברית : הגדול ריש ד"ה ב' נרמז ג"כ דכא : אוה למושב לו המקום ההוא נלא שלם
ועד ולא זזה שכינה מכותל מערבי אפילו בחרבנה עד כאן ועיין מה שכתבתי בירמיה כ"ג שוחר
טוב מזמור כ"א גנת אגוז דף מ"ב בחיי פ' לך לך ובפרשת כי תשא :

חד מן כ"ב אתין דכתיב יו"ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסי' יבאו • כי הם ומקניהם יעלו : יתגנו , ויאמר בעוד הילד חי : יפצחו רנו שמים וגילו ארץ : ישת , ב' בפסוק : יבא , צדיק הראשון בריבו : ישאל , מתרף עצל לא ח"ש : דם , ונשא ההמון ירם לבבו : ירמות , ומבני בני משלם ומלך : וקפאון :

אשרי אדם שומע לי

חד מן אחד עשר מילין דכתיבין בי"ת וקרי' כ"ף ; וסימנהון בשמעכם דשמואל : ויבו ויבאו אל מחנה ישראל : יבלו קדמא יבלו בטוב ימיהם : באמרם

דבר

(א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגומר • ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחייו כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה: ובימי ירבע' בן יואש. מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם

1 דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ

בארי ב' ומב' לישנא וסימן בת בארי החתי, הושע בן בארי :

א פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא

(א) זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי הילחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי ימצא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין משפט לשון הקדש לאמר על

תולדות אהרן דבר ה' • פסחים פז :

שם פרט שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחס אל העיר כמו שמרוני ושני דברים דחקוהו לומר ככה האחד שמצא בד"ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה ויעשה הרע בעיני ה' • והילחקי אמר שלקח אשת זנונים וזה המוכה בסנוורים הלא ראה כתוב תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' והנה לא מרה פי השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה ושאול תרחובות הנהר

רדק

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זה הספר המחובר משנים עשר נביאים, אמרו רז"ל כי חברום יחד שלא יאבד ספר מהם מפני קטנותו אם היה כל אחד מיוחד בפני עצמו ואמרו כי נבואת הושע קדמה לנבואת ישעיה , וזהו שאמר תחלת דבר ה' בהושע , וכי בהושע דבר תחלה והלא ממשה רבינו עליו השלום עד הושע כמה נביאים , אמר רבי יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק , ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה , ואמרו מפני מה זכה ירבעם להמנות עם מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע , שנאמר וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס וגו' • אמר ת"ו לא אמר אותו צדיק כך • ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו • ומה שהוקשה להם מפני מה זכה לפי שלא מלך עמהם בזמן אחד אלא בזמן עזיהו ארבע עשרה שנה • כי ארבעים ואחת שנה מלך ובשנת שבע ועשרים לו מלך עזיהו • הנה לא נשארו לו מפני מלכותו בזמן עזיהו כי אם ארבע עשרה שנה ועזיהו מלך חמשים ושתים שנה : ובפירוש מלכים האריכנו בזה ותרצנו מה שהוקשה במנין שנות המלכים האלה • ורז"ל אמרו כי עזיהו וירבעם מלכו כאחד מכל מקום לא מלך ירבעם כי אם עם עזיהו • ואמרו רבותינו ז"ל כל שמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא • שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא • שמו ושם עירו בידוע שהוא נביא מאותו העיר • שמו ולא שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלם • אמרו מי שנזכר אביו ואבי אביו הוא לגדולת אבותיו שהיו גדולים ממי שנזכר אביהם לבד • ואמרו כי בארי הוא בארה אשר הגלה תגלת פלאס' והיה נשיא לראובני : (א) דבר ה' אשר היה אל הושע • והנה דברי נבואתו היו דברי תוכחה לישראל ויסודה שעשו הרע

מצודת דוד

א (א) **דבר** ה' וגו' • ר"ל בזה הספר יסופר דבר ה' אשר היה אל הושע : בן בארי : אמרז"ל שזהו בארה הנשיא לראובני הנזכר בד"ה א' שגלה לאשור : בימי עוזיה וגומר • כי בימי אלו המלכים ניבא : ובימי ירבעם • שמלך בימי עוזיה ועל שניבא גם עליו באחרו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר ובימי ירבעם

הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישראל ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו מלכי ישראל ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבור הוא כטעם לקח טוב ופירש ותהר כמו תהרו חשש תלדו קש ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמר קח לך אשת זנונים שאם באמת לקחת אשה זונות לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי ה' ודיו לעבד להיות כרבו · גאם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא נאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והעד על כל זה שאמר

ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפרק האשה (דף פז.) שנאמר (עמוס ז) ויצלח אמציה וגומר קשר עליך עמוס וגומר : (ב) תחלת דבר ה' בהושע : רבותינו אמרו תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתנבא שנאמר (ישעיה ו) וינועו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו והתחתונים לבולעו כשוגן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה · ופשוטו של מקרא תחילת דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן : קח לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על · ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ר"פ האשה : וילדי זנונים . שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות . ויונתן תירגם איתנבי נבואה על יתבי קרתא מעוותא וקח האמור כאן לשון לימוד הוא למד אותן לשוב בתשובה : כי זנה תזנה . לשון הווה הוא : (ג) את גומר . רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה · וי"ת גומר שאם ישובו מדרכם גמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלת תאנה : ותהר ותלד · ואוסיפו למעבד עובדין בישין : (ד) קרא שמו יזרעאל · קרי שומהון מבדריא · התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בארצות : את דמי יזרעאל · כתרגומו את דמי

מלך ישראל: ב תחלת דבר־יהוה בהושע ויאמר יהוה אל־הושע לך קח־לך אשת זנונים וילדי זנונים כי־זנה תזנה הארץ מאחרי יהוה: ג וילך ויקח את־גמר בת־דבלים ותהר ותלד־לו בן: ד ויאמר יהוה אליו קרא שמו יזרעאל כי־עוד מעט ופקדתי את־דמי יזרעאל על־בית יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל: ה והיה ביום ההוא ושברתי את־קשת ישראל בעמק יזרעאל: ו ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את־בית ישראל כי־	ג' ר"פ · כ' · ל' וכתיב ס' · ג' · ו' ר"פ · י"ג · ד' · י' · ד' ומפר · י"ד כענין	דישראל: ב שרוית פתגמא דיי בהושע ואמר יי להושע איזיל אתנבי נבואה על יתבי קרתא טעותא דאינון מוסיפין למחטי ארי מטעא יטעון דיירי ארעא מבתר פולחנא דיי: ג ואזל ואתנבי עליהון דאם יתובון ישתביק להון ואם לא כמתר עלי תינין יתרון ואוסיפו ועבדו עובדין בישין: ד ואמר יי ליה קרא שומהון מבדריא ארי עוד צבחר כזעיר ואסער דם פלחי טעותא דאשד יהוא ביזרעאל דקטלינון על דפלחו לבעלא תבו אינון למטעי בתר עגליא דבבית אל בכן אחשביניה דם זכאי על בית יהוא

ואבטיל מלכותא מבית ישראל: ה ויהי בעדנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרב ישראל במישר יזרעאל: ו ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ואמר ליה קרי שומהון דלא רחימין בעובדיהון ארי לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון

תחלת ג' ר"פ בקריאה וסי' תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' · תחלת חכמה יראת ה' · תחלת דברי פיהו סכלות : ויאמר ה' אליו ג' ר"פ בקריאה וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם · זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק · שמעתי את תפלתך · לך שוב לדרכך מדברה · עבור בתוך העיר בתוך · קרא שמו

תולדות אהרן פתלא · ב"ב י"ד עשר פקודי : אשת זנונים . פסחים פז :

יחזקאל בתחילת ספרו ומראה מראות אלהים ואומר במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר ה' אשר היה אל זכריהו וגם כתב אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו כדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ : (ג) וילך ויקח . האשה הנזכרת כך היה רואה במראה ושם ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש : (ד) דמי יזרעאל · הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה בנו כולם עשו הרע בעיני ה' כי כן כתוב : (ה) והיה · קשת ישראל . מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא : (ו) ותהר · ותלד בת . זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבעם הוא השיב את גבול ישראל ואחרי

בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו עבודת עכו"ם לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי : על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב טו) וזכריה בנו נהרג : (ו) לא אוסיף עוד ארחם . לרחם : כי נשא אשא להם : אחלק להם מנת כוסם ושעולתם

רדק

הרע בעיני ה' בימי המלכים האלה כמו שכתוב : (ב) תחלת דבר ה' בהושע · מלאנו לשון דבר שהוא ענין נבואה קשור עם בי"ת השמוש' כמו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר · רוח ה' דבר בי פה אל פה אדבר בו · אפשר שתהיה מלת דבר ה' פעל עבר · רוצה לומר תחלה אשר דבר ה' בהושע זה היה שאמר לו קח לך אשת זנונים · או יהיה דבר שם · כמו והדבר אין בהם : ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים · כל זה הענין היה במראה הנבואה שאמר לו שיקח אשת זנונים ולקחה והרתה וילדה ממנו שלש פעמים · וזה משל · לישראל הזונים מאחרי ה' · וזהו שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' ופירוש וילדי זנונים · ויהיו לך ממנה ילדי זנונים כי אשת זנונים היא · כן ישראל והנולדים מהם באלה הדורות זנו מאחרי ה' · וכל זה היה במראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים · אף על פי שנמצא בדברי רבותינו ז"ל שהענין כמשמעו · שאמרו ויאמר ה' אל הושע אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע חטאו ישראל היה לו לומר לפניו רבונו של עולם בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל עליהם רחמיך לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת · אמר הקדוש ברוך הוא מה אעשה לזקן זה · אמר לו קח לך אשת זנונים · אחר כך אמר לו לך שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלחה אף אני אשלח את ישראל · לאחר שנולדו לו ממנה שני בנים ובת אחת אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך כיון שדברתי עמו פירש מן האשה בדול עצמך ממנה · אמר לפניו רבונו של עולם יש לי בנים ממנה ואיני יכול לגרשה · אמר לו הקדוש ברוך הוא ומה אתה שאשתך זונה ובניך בני אשת זנונים כך אני שבני ישראל בני הם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב וכו' אמר מחמשה קניינים ואתה אמרת העבירם באומה אחרת · כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו · אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל מיד פתח בברכות ואמר והיה מספר בני ישראל כחול הים · ויונתן תרגם הענין על דרך משל ונכון הוא פירושו : (ג) וילך ויקח את גומר בת דבלים · שם זונה ידוע באותו הזמן : ותהר ותלד לו בן · אמר בן כי

מצודת ציון

(ב) זנונים · מל' זונה : זנה תזנה · ענין הסרה ועפ"ז תקרא המנאפת זונה כי סרתה מדרכי הצניעות : (ד) ופקדתי · ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א) : והשבתי · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) קשת · ר"ל חוזק וגבורה : (ו) נשא אשא · ענין מחילת העון כמו

עונש על כי רחמתים

מצודת דוד

ירבעם : (ב) תחלת דבר ה' וגומר · ר"ל תחילת דבורו של ה' בהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך קח לך וכו' : אשת זנונים · אשה שהורגלה בזנות וילדה ילדים בזנות שזהו מופת ואות שהיא זונה באמת ואחז"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל החליפם באומה אחרת לכן צוהו לקחת זונה למען הראות לו איך יקשה בעיניו לגרשה לרמז לו שקשה לפני המקום לשלח את ישראל מעל פניו : כי זנה תזנה · ר"ל להיות לאות שאנשי הארץ זונים וסרים מה' ללכת אחרי אלהי עכו"ם כזונה ההולכת אחרי המנאפים : (ג) גומר בת דבלים . כן היה שם זונה ידועה באותו הזמן : (ד) כי עוד מעט . עוד זמן מועט ר"ל בזמן קרוב אזכור דמי אחאב שהרגו יהוא ביזרעאל הדם ההוא אזכור על בית יהוא לשלם גמול ועל זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מבית יהוא ונהרג ע"י שלום בן יבש כמ"ש במ"ב ועם כי יהוא הרג לאחאב בדבר ה' על שעבד לבעל עכ"ז הואיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נחשב לו דם אחאב כדם נקי : והשבתי · ואח"ז אשבית ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"ז : (ה) ביום ההוא : ביום הגמול אשבור את קשת ישראל ר"ל אתיש כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבצר מושב מלכי אפרים : (ו) כי נשוא אשא להם · ר"ל כי עד הנה נשאתי אבל

רש"י

והסולחים כמו וישא משאת (בראשית מג) : (ז) ואת בית יהודה ארחם · לאחר שתכבה את ממלכות ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד לדקיהו : (ח) ותגמול את לא רוחמה . לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העכו"ם שגלו שם : ותהר ותלד בן . ואוסיפו ועבדו עובדין בישין . ולפי פשוטו כמשמעו : (א) והיה מספר · מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד · ורבותינו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים · ובספרי דבי רב פרשת וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומר לבו חלוק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא שמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם ארצה עצמי כאילו איני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו' : (ב) ראש אחד . דוד מלכם : כי גדול יום · קבוץ

אבן עזרא

ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת . ופי' לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם תחסר אות שי"ן לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו . יש אומר כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאבנר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני וטעה כפר גלות השבטים : (ז) ואת בית יהודה · שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב : והושעתים בה' · שילא מלאך השם והכה כל מחנה אשור : (ח) ותגמל· הולידו בנים השבטים שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי ואנכי לא אהיה להם לאלהים ומרוב הכעס לא הזכירו: (א) והיה · זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם יראים את השם · ופי' והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדת והטעם שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים : (ב) ונקבצו פעם ונקבצו שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתוב כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו להם ראש אחד זהו סנחריב : ועלו

הושע

נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם׃ ז וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃ ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃ ט וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד

(בגליון: ד' וחס' וכסים · מ"ו פסוקי' לא לא ב' מנהון בסיפרא · ט"ו מליע' פסו' וכל ר"פ דכוו')

תרגום

מִשְׁבַּק אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ ז וְעַל דְבֵית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְאַפְרְקִינוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא יִתְפָּרְקוּן בְּקַשְׁתָּא וּבְחַרְבָּא וּבְעָבְדֵי קְרָבָא בְּסוּסָון וּבְפָרָשִׁין׃ ח וְדָרֵיהוֹן דְאִתְגְלִיאוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָא אִשְׁתְּכָחוּ דְלָא הֲווֹ רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאוֹסִיפוּ וַעֲבַדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין׃ ט וַאֲמַר קְרֵי שׁוּמְהוֹן לָא עַמִּי אֲרֵי אַתּוּן לָא עַמִּי בְּדְלֵית אַתּוּן מְקַיְמִין פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתִי וּמֵימְרִי לָא הֲוָה בְּסַעֲדֵיכוֹן׃ א וִיהֵי מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָא דְלָא מִתְכָל וּדְלָא מִתְמְנֵי וִיהֵי בְּאַתְרָא דְאִתְגְלִיאוּ בֵּינֵי עַמְמַיָא כַּד עֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתָא וְאִתְאֲמַר לְהוֹן לָא עַמִּי אַתּוּן יְתוּבוּן וְיִתְרַבּוּן וְיִתְאֲמַר לְהוֹן עַמֵיהּ דֶאֱלָהָא קַיָמָא׃ ב וְיִתְכַּנְשׁוּן בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא וִימַנוּן לְהוֹן רֵישׁ חַד מִן בֵּית

מסורה

יזרעאל : ובמלחמה ג' בקריאה וסי' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי · ולא אושיעם בקשת ובחרב · ברעב פרדך ממות ובמלחמה : ובני ישראל ט"ו במציעתא פסוק וסים' יוצאים ביד רמה · אז ישיר משה · כי בא סוס פרעה · מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפנחס : ויוציאו את המקלל · בעבר הירדן בגיא מול בית פעור · ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע · ויהי ככלות יהושע · משה עבד ה' ובני ישראל הכום · ויאמרו בני בנימין נגפים הם לפנינו · ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון · ויקרא המלך לגבעונים · ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו · ויגע החדש השביעי דעזרא · וחברו דנחמיה · וכל ר"פ דכוו' :

תולדות אהרן כחול הים · פסחים פח יומא כב זוהר תשא פקודי : לא עמי · קדושין לו : ונקבצו · פסחים פח :

רד"ק

כי ירבעם בן יואש היה חזק במלכותו כמו הזכר שהוא חזק מהנקבה ומלך ארבעים ואחת שנה והשיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה · וי"ת ואזל ואתנבי עליהון ואמר דאם יתובון וגו' · פירש גימ' כענין גמירה · כלומר ינמור עליהם פשעיהם ויסלא עונם · ופירש דבלים מן דבלת תאנים : (ד) ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל · זהו ירבעם בן יואש כמו שפירשנו שהיה חזק במלכותו · לפיכך אמר כי עוד מעט · כי לא פקד בימי ירבעם כי הוא הגלית במלכותו · אבל בימי זכריה בנו פקד דמי יזרעאל על בית יהוא שלא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ופסקה מלכות יהוא · ולמה אמר דמי יזרעאל הדמים אשר שפך ביזרעאל מבית אחאב . ואף על פי שעשה בזה הדבר הישר בעיני ה' כיון שהוא לא שמר ללכת בתורת ה' ולא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט נחשבו לו הדמים ששפך לדם נקי · וכך ראינו כי נענש בעשא על דמי נדב בן ירבעם ואף על פי שהיה רשע כמו שנאמר ועל אשר הכה אותו : והשבתי ממלכות בית ישראל · כי מעט עמדה מלכות ישראל אחר כן כי בימי הושע בן אלה כלו כלם ובימי יהוא נאמר בימים ההם החל ה' לקצות בישראל וגומר . וי"ת הפסוק כן ואמר ה' ליה קרי שמיה מבדריא וגו' : (ה) והיה ביום ההוא ושברתי · ביום ההוא שאפקוד כל דמי יזרעאל אשבור את קשת ישראל · כלומר חוזקם ותקפם . וי"ו ושברתי נוספת על מה שאמר והשבתי : בעמק יזרעאל · קשתם שהיה בעמק יזרעאל כי ראש ממלכת אפרים שומרון ויזרעאל כי בית מלכות אחאב היה בשומרון וביזרעאל · וכן המלכים הבאים אחריו · וי"ת ויהוא בעדנא ההיא ואתבר ית תקיף עבדי קרב ישראל במישר יזרעאל : (ו) ותהר עוד ותלד בת · אחר שילדה בן שהוא משל לירבעם בן יואש כמו שפירשנו ילדה בת · והוא משל לזכרי' בנו ולשלום בן יבש שמלך אחריו שהיו חלשים כנקבה כי זכריה לא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ושלום לא מלך אלא ירח ימים ונהרג : כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל · לא אוסיף עוד שארחם · וכן אל תרבו תדברו שתדברו · ונדעה נרדפה שנרדפה : כי נשוא אשא להם · את האויב עליהם שיגלו אותם ויחריבו ארצם · או יהיה פירוש להם כמו אותם · וכן הרגו לאבנר כמו את אבנר · כלומר אשא אותם לארץ אויביהם · ויש לפרש כי עד עתה הייתי נושא וסולח להם שהייתי מרחם עליהם ולא אוסיף עוד : (ז) ואת בית יהודה ארחם · שהרי עמדה מלכות יהודה אחר גלות ישראל משנת שש לחזקיהו עד שחרב הבית והושעתים מיד סנחרי' לא בחרב ובקשת ובמלחמ' בסוסים ובפרשים כי מלאך ה' הכה במחנה אשור כמו שכתוב : (ח) ותגמול את לא רוחמה ותהר ותלד בן · אמר ותגמול לפי שארכו ימי סתולשה בימי זכריה ושלום גם בימי מנחם בן גדי שמלך עשר שנים כי בימיו בא פול מלך אשור · גם בימי פקחיה בנו שמלך שנתים עד שעמד פקח בן רמליהו והתחזק במלוכה ומלך עשרים שנה והתגבר על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים אלף איש ביום אחד גם צר על ירושלם עם רצין מלך ארם · ועליו אמר בזה המשל ותהר ותלד בן · ועל דורו נאמר קרא שמו לא עמי · כי עליו נאמר ויעש הרע בעיני השם לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט · וזכהכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש משל ותגמול אחר שגלו עשרת השבטים והולידו בנים השבטים בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קרא שמם לא עמי · וכן תרגם יונתן : (ט) ויאמר · מבואר הוא : (א) והיה מספר בני ישראל · אף על פי שעתה קרואים לא עמי עוד יבא זמן שיהיה מספר בני ישראל כחול אשר לא ימד ולא יספר לא ימד כ"ש שלא יספר וכן אין אמת ואין חסד · ולשון מדידה נופל על החול ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר לפיכך חלקם ירמיהו הנביא כשהמשיל בשניהם ואמר אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים ואף על פי שהוא אמר זה המשל על שתי משפחות מישראל וזה הנביא אמרו על כל ישראל אין לתמוה בזה כי בזה וכזה הוא דרך הפלגה ואין התפש בהם כי אם ענין רבוי : והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם . תחת אשר נאמר להם בזמן הזה לא עמי אתם לפי מעשיהם הרעים : יאמר להם · בזמן ההוא : בני אל חי · כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם : וטעם בני אל חי · כי בזמן הזה עובדין בנים לאלהים אחרים שאינם חיים ואפילו החיים שבהם שהם המזלות אינם חיים אלא בעילת המחיה אותם אבל הוא יתב' חי מבלי סבה ועילה , ויונתן תרגם במקום כמשמעו ויהא באתר' דאתגליאו לביני עממיא כד עברו על אורייתא ויתאמר להון לא עמי אתון יתובון ויתרבון ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא : (ב) ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו · וזה יהיה בקבוץ גליות בימי המשיח כי בבית שני לא עלו אלא יהודה ובנימין שגלו בבבל ולא היו בני יהודה ובני ישראל יחדיו : ושמו להם ראש אחד · זהו מלך המשיח · וכן ת"י וימנון להון רישא חד

מצודת דוד

אבל מעתה לא אוסיף עוד לרחם עליהם וישאר עוונם על עצמותם : (ז) ארחם · על כי עדיין לא נתמלאה סאתם : בה' אלהיהם . ר"ל התשועה תהיה בעזר ה' ולא בכלי מלחמה ויאמר על מפלת סנחרב שלא היתה ע"י מלחמה כי ה' הכה בהם ע"י המלאך : (ט) כי אתם לא עמי · אינכם חרדים על דברי לעשותם כדרך העם החרדים על דברי מלכם : ואנכי . וגם אני לא אהיה לכם לאלוה להציל אתכם ולהושיע לכם : ב (א) והיה מספר . בזמן הגאולה יהיו מספר בני ישראל כחול הים אשר א"א למדוד אותם ולספרם ואחז"ל שאחר שהוליד הושע את אלו אמר לו המקום שלח את אשתך וגומר והבין ברמז שלא טוב בעיני ה' אשר דבר על ישראל להחליפם באומה אחרת לכן חזר ובקש עליהם רחמים : אשר יאמר להם · אשר היה נאמר עליהם : יאמר להם · יאמר עוד עליהם בני אל חי המחבבים יותר : (ב) ונקבצו · זה יהיה בימי המשיח : ראש א' ; זהו מלך המשיח : ועלו . מארצות הגולה יעלו אל ארצם

מצודת ציון

כמו ונשאתי לכל המקום (בראשית י"ח) : (ז) ובפרשים · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : (ח) ותגמול · כן יקרא זמן השלמת היניקה כמו ביום הגמל את יצחק (שם כ"א) : (א) ימד · מל'

ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל · שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לגנאי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין מטפש הלשון לחסר מ"ם כי הדבר יבוא להפך ועוד מ"ם טעם כי גדול ואין שם זכר מ"ם : (ג) אמרו . כדרך ויסאל בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמח בחור בילדותיך בלא ביאאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות : (ד) ריבו . הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם : זנוניה · כפול העי"ן כמו בינה הגיגי : ונאפופיה · כפול הלמ"ד כמו סגריר : (ה) פן · כיום הולדה . בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה : והצגתיה · כמו ויצג את המקלות : ושמתיה כמדבר . אין אדם בו . וטעם בצמא בעבור שהיא אומרה נותני לחמי ומימי ושקויי : (ו) ואת בניה לא ארחם . הם שילכו בגולה : (ז) כי · הובישה הורתם . וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם ושאומר כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו לא דבר נכונה כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי כמו ואכלכלם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי : (ח) לכן · שך . מגזרת לשכים וכמוהו הלא אתה שכת בעדו : בסירים . קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים : נתיבותיה . המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירה : וגדרתי את גדרה · שאשים גדר בדרכיה כדרך גדר דרכי

דויד ויסקון מן ארעא גלותהון ארי רב יום כנישתהון :
ג נביא אמרו לאחיכון עמי תובו לאוריתי ועל כנישתכון ארחם : ד אוכחו לכנשתא דישראל ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא בישיא מקבל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא : ה דלמא אסליק שכנתי מנה ואעדי יקרה ואשוינה רטישא כיומיא קדמאי עד לא אתקריבת לפולחני ויחול רוגזי עלה כמא דחל על עם דרא דעברו על אוריתי במדברא ואשוי ארעא צדיא ואקטלינה בבצורתא : ו וית בנהא לא ארחם ארי בנין דטען אינון : ז ארי טעת כנשתהון בתר נביי שקרא בהיתו מלפיהון ארי אמרה אהך בתר עממיא רחמי מספקי מיכלי ומשתי כסות מילא ובוץ משח כל פרנוסי : ח בכן הא אנא מקלקל ית אורחתיך כמא דסיגין בכוביא ואפסוק כמא דמפסקין

וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃
ג אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃
ז כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ

(margin notes: ג' מ"ל · ג' . ג' · ג' · י"א רפין ג' · ו' י"ל וחסרי ה' · ל' וחד את בניה י"א פתחים באתנחתא · ס' · ל' וחד ושקוי · ג' · ג')

קבוץ זריעתם : (ג) אמרו לאחיכם עמי · כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנישתכון ארחם : (ד) ריבו באמכם · בכנסיית שלכם של עכשיו שהיא אם לדורות הבאים : מבין שדיה · דרך הנואפות שממעכין להם בין דדיהם ויונקן תירגם ופולחן טעותהא מבין קירוהא : (ה) כיום הולדה · כיום שמלאתיה במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל טז) ומולדתך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין (שם) : כמדבר . גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר יד) : והמתיה · ואקטלינה : (ז) אמם . כנסיה שלהם : הובישה הורתם . בהיותו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלווים : אחרי מאהבי . בדרכי העכו"ם : (ח) הנני שך · ל' סגירה כמו הסר משוכתו (ישעיה ה) כמשוכת חדק (משלי טו) : את דרכך · דרכים ושבילים שאת הולכת

רדק

חד מדבית דוד : ועלו מן הארץ · מארץ גלותם יעלו לארצם , והמפרשים זה הענין על הגלות אינו נכון כי מה ענין ושמו להם ראש אחד למי שילך בגלות וגם ועלו מן הארץ כי היה לו לומר וירדו או ויצאו כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות והבא אליה יעלה ומי שיצא ממנה ירד , ויו"נ ועלה מן הארץ פירשו בו אחר שעלו מן הארץ כוי"ו סן אתה קלסת ונתעת , וירד מעשות החטאת והעולה · וירם תולעים ויבאש והדומים להם , כי המשיח לא יהיה להם לראש עד שיהיו בירושל' ויש מפרשים ראש אחד אליהו הנביא שיעלה אותם מן הגלות : כי גדול יום יזרעאל · יום עת שנשבר קשתם בעמק יזרעאל גדול הוא ומאד ארך זמן גלותם ותם עונם בגלות שארך זמן רב , ואחז"ל פי' זמן ארוך וגדול היו זורעים בגוים ועתה אקבצם לפיכך קרא שם ישראל יזרעאל שהאל זרעם בגוים , וי"ת ארי רב יום כנישתהון : (ג) אמרו לאחיכם עמי · פי' רב סעדיה גאון ז"ל אומר לשבט יהודה ובנימין אחיכם עשרת השבטים שהיו קרואים לא עמי בזמן שהיו עושים הרע בעיני ה' בזמן שיבת הגלות אמרו להם עמי : ולאחותיכם רחמה · ולפי שהמשל היה כבן ובת אמר אחיכם ואחותיכם , ומלת ואחותיכם ברבוי אחד לבד כי היה לו לומר בשני רבוים אחיותיכם כמו את אחיו את אחותי : (ד) ריבו באמכם . עתה שב לדברי התוכחה שאמר בתחלה ולפי שהמשיל כנסת ישראל לאשת זנונים והנולדים בדור ודור ילדי זנונים אמר כנגד ילדי זנונים ריבו באמכם , והכנסה נמשלת לאם על דרך כלל והפרטים לבנים והענין שיריבו איש ברעהו להשיבם לדרך טובה : כי היא לא אשתי . כיון שזנתה תחתי : ותסר זנוניה מפניה · כיון שהמשילה לזונה כתב עליה דרכי זונות כי דרך הזונה לקשט פניה במיני לבעוגים שתראה יפה בעיני הזונים ונאפופיה מבין שדיה . היא מעיכת השדים שזכר יחזקאל שמה מעכו שדיהן כי גם זה מדרכי הזונות · והשנים הוא משל לנביאים שהיו פעם מחליפים נביאי ה' בנביאי השקר ואלה הם הזונים , ושדיה הוא משל לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה כמו שפי' בספר יחזקאל והיו מחליפים אותם בחוקי עכו"ם ואלה הם הנאפופים : (ה) פן אפשיטנה ערומה . ואניחנה ערומה : והצגתיה כיום הולדה · אעמידנה ערומה כיום שנולדה כמו שאמר ערום יצאתי מבטן אמי והענין כפול במלות שונות והוא על דרך משל כמו שאמר יחזקאל כיום הולדת אותך ואמר ואת ערום ועריה ואמר ואלבישך רקמה וכל הענין כמו שהוא , ומשל הלידה היא כשהיו במצרים עבדים כמו שפירשנו שם : ושמתיה כמדבר · שהוא הפקר לכל , ועוד שלא ימצא בו שום מחיה ושום צורך האדם כן אסיר כל טובי מהם ויהיו מופקרים לכל כמ"ש והסתרתי פני מהם והיה לאכול , גם מורה על חורבן הארץ כמו שאמר נלתה כמדבר : ושתיה כארץ ציה · הענין כפול במלות שונות , וכן והמתיה בצמא , כי המדבר הוא מקום אשר אין בו מים , ואפשר שיהיה בצמא משל לבטול התורה והנבואה כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' , והצמא הוא משל לבטול התורה והמצות והנבואה כמו שאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דברי ה' : (ו) ואת בניה לא ארחם · כמו שפירשנו כי הכנסיה בכלל תקרא אם ונקראו הפרטים בנים , או הילודים כל דור ודור מנהג הדור הראשון העובד עכו"ם · (ז) כי זנתה אמם הובישה הורתם · ת"י ארי טעו כנישתהון בתר נביאי שקרא בהיתו מלפיהון : אחרי מאהבי · אשור ומצרים שהיו לישראל ברית עמהם ומלאכים אותם מאויביהם והיו הולכים בעת בשוחד אשר היו נותנים להם וכיון שהיו בשלום בבריתם עמהם כאלו הם מספיקים להם כי בעזרתם היו עובדים את אדמתם והולכים מארץ אל ארץ בשלום . וזהו לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי , ומה שאמר הובישה יש לה להכלם ממעשיה ומאהביה שבטחה בהם , כי לא יועילו לה בעת צרתם , ואחז"ל פירש אחרי מאהבי השמש והירח והכוכבי' שהיו עובדים להם וכוונתם היתה כי הם היו נותנים מזונם וסיפוקם כמו שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו : ושקויי · היין ושאר משקים : (ח) לכן הנני שך

שך חד מן מלין חמיין שין וקרינן סמ"ך וסימ' ושכתי כפי עליך . בשמיכה . ותכסחו · נסוג · קשת יונתן . ושפח אדני קדקד · משוכתו . הסר · שך · הנני שך את דרכך · חשירו · הם המליכו ולא ממני · בשורי . גם או להם · שחיף · עץ סביב סביב : שפרנה והתשוטטנה · וכמשמרו' · דברי חכמים · כעשי · לו שקול · כעשך ' ותרב כעשך · כעש · כי לאויל יהרג · מכעש · ותכה מכעש עיני · בשבות · התמלא בשכות עורו · השכבני · עור ובשר · שכו · ויחסם כגן · שתם : גם כי אזעק · שושתי · כי אמר בכח ידי :

תולדות אהרן ריבו באמכם · עקרים מ"ג פל"ו : (סנהדרין כ) : אסגי שך . ר"ס כב :

מצודת ציון

מלשון מדידה : להם · עליהם : (ב) יזרעאל · היא מלה מורכבת מן זריעה ומן אל : (ד) אישה · בעלה : ונאפופיה · מלשון ניאוף : (ה) אפשיטנה · ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו') : והצגתיה · ענין העמידה כמו תציג אותו לבד (שופטים ז') : ושתיה · ענין שימה כמו למען שיתי (שמות י') ציה · שממה : (ז) הובישה מלשון בושה : הורתם · מלשון הריון : צמרי ופשתי · מלשון צמר ופשתים : ושקויי · מל' משקה : (ח) שך · ענין גדר כמו הסר משוכתו ישעיה

מצודת דוד

ארצם : כי גדול יום יזרעאל · כי יום גדול ונכבד יהיה יום קיבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפזר זרעים ע"פ השדה : (ג) אמרו · אתם בני יהודה ובנימין אמרו על אחיכם בני עשרת השבטים שהם עמי כמותכם עם כי מהרתי להגלותם ממכם וקראתים אז לא עמי וכן אמרו רוחמה על אחותיכם הם נשי עשרת השבטים : (ד) ריבו באמכם ריבו . כל הכנסיה יחד יקראו אם וכאלו יאמר אל הצדיקים שבדור עשו מריבה עם כל הכנסיה על רוע דרכה כי מעתה היא לא אשתי כי סרחה מעלי ואנכי לא איסה להזמין לה ספוקה : ותסר . מוסב על תחלת המקרא לומר ריבו בה שתסר זנוניה ונומר ר"ל שלא תצבע עוד פנים להזנות אחריה ולא תשים עוד בין שדיה בשמים המעלים ריח טוב להלהיב לב הנואפים ר"ל מעתה תעזוב דרכה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה : (ה) פן אפשיטנה ערומה · כי כשלא תעזוב דרכה פן אפשיט בגדיה מעליה ותשאר ערומה ואמר ענין הבושה שעושין לזונה לפי שהמשילה לזונה : והצגתיה · אעמיד אותה מבלי לבוש ומכסה כמו שהיתה ביום שנולדה וכפל הדבר במ"ש : כמדבר · הפקר לכל כמו המדבר : כארץ ציה · כפל הדבר במ"ש : (ו) ואת בניה . ר"ל אף על הצדיקים שבהם לא ארחם : כי בני זנונים המה · לפי שהמשילה לזונה אמר ל' הנופל בזונה שאין מי מרחם על בניה אף שהמה לא חטאו מ"מ סובלים עון אמותם ור"ל אף הצדיקים ילקו בעון כללות האומה : (ז) כי זנתה אמם · כללות האומה סרחה

פעלי

רשי

הולכה בהם : (ט) ורדפה . ממשקלות לשון כבד הוא זה כמו (שם יב) ומרדף רקים פורקלי"ר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם : את מאהביה . מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה : ובקשתם • ובקשה אותם : (י) לא ידעה • לא שמה אל לבה והראית עצמה כלא יודעת : וכסף הרביתי לה וזהב • והם עשאוהו לבעל : (יא) בעתו . בעת גמר בישול הפירות : והצלתי • ממנה : צמרי ופשתי . אשר היה לכסות את ערותה • כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה היא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא) כי כל העושר אשר הציל (שם) : (יב) ואיש לא יצילנה מידי • אף זכות אבותם תמה : (יד) והשמותי : לשון שממה : אתנה . כמו אתנן : ושמתים ליער • שהחיות מהלכות שם

ונתיבותיה לא תמצא : ט ורדפה
את־מאהביה ולא־תשיג אתם
ובקשתם ולא תמצא ואמרה אלכה
ואשובה אל־אישי הראשון כי טוב
לי אז מעתה : י והיא לא ידעה כי
אנכי נתתי לה הדגן והתירוש
והיצהר וכסף הרביתי לה וזהב
עשו לבעל : יא לכן אשוב ולקחתי
דגני בעתו ותירושי במועדו
והצלתי צמרי ופשתי לכסות את־
ערותה : יב ועתה אגלה את־נבלתה
לעיני מאהביה ואיש לא־יצילנה
מידי : יג והשבתי כל־משושה חגה
חדשה ושבתה וכל מועדה :
יד והשמתי גפנה ותאנתה אשר
אמרה אתנה המה לי אשר נתנו־לי
מאהבי ושמתים ליער ואכלתם

בכתליא ושבילהא לא
תשכח : ט ותרדף שלם עם
עממיא רחמהא ולא תדבק
יתהון ותבעי סעיד ולא
תשכח ותימר אהך ואתוב
לפולחן רבוני קדמאה ארי
טב לי כד הויתי פלחא
קדמוהי מכען לא אפלח
לטעותא : י ואינון לא ידעין
ארי אנא ברכית להון עבורא
וחמרא ומשחא וכספא
אסגיתי להון ודהבא מניה
עבדו לטעותא : יא בכן יתוב
מימרי לממטל עבורא בעדן
אידריה וחמרא בעדן
מעצרתיה ואציל כסות מילא
ובוץ דיהבית לה לכסאה ית
קלנה : יב וכען אגלי ית קלנה
לעיני עממיא רחמהא ואנש
לא ישיזבינה מן ידי :
יג ואבטיל כל חדותהא חגאה
ירחהא ושבתהא וכל
מועדהא : יד ואצדי פרי גופנה ותינה דהות אמרה יקר אינון לי דיהבו לי עממיא

אבן עזרא

דרכי בגזית : (ט) ורדפה : האומר כי דגשות הדל"ת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד שאדם מתעסק בו ואין לו סוף אולי יפרש למו זה המדקדק פי' הפרש בין הדובר בי ובין רוח ה' דבר בי הנני גורש מפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות נמצאו בבנין הכבד ורבים ככה בבניין הקל ובבניין. והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חשך יוצאה לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בבריחה להם: ובקשתם • חסר דגש בקו"ף כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו באש מקדשך להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש : (י) והיא • עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם היטיבו לה כדרך ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים : עשו לבעל . העורפים עשו צורות מזהב וכסף ליפות הבעל ובספרד היה חכם מפרש הבעל בעל הבית הנזמח בחכמת המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים : (יא) לכן • פעם בעתו שתבא אויביה לקחתו : והצלתי . והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה : (יב) ועתה אגלה את נבלותה • מגזרת נבלה על משקל כי הילדות והשחרות הבל כי גלוי הערוה נבלה היא : (יג) והשבתי • שלא להתחבר שנים תוי"ן חסרו האחד וככה שבתו כי שבת שרשו וככה וכרתי להם ברית כי כרת שרשו ואין נראה להתחבר שני תוי"ן לומר והשבתתי וכרתתי כי כן היה ראוי : חדשה . הוא ראש החדש שתתחדש הלבנה גם תי"ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תי"ו שבתה :
כמו

תולדות אהרן וכסף הרבתי • ברכות לא (יומא מה) : את נבלותה . שבת מס (סנהדרין כ) : כל משושה . שבת קמח
(יד) והשימותי . אתנה • הא"ף נוסף ורבי מריניס אמר שהוא

רדק

שך את דרכך בסירים • שלא יוכלו לצאת מהעיר מפני החרב ולא יועילום מאהביה והם אשור ומצרים • או לפי' אדוני אבי זכרונו לברכה המזלות , והנה דרכם כאלו יש בה משוכת חדק וקוצים שלא תוכל לעבור בה וכאלו גדורה בגזית שלא תוכל לעבור ולא תמצא נתיבותיה שהיתה הולכת בהם , ועל הדרך הזה נאמר גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה : שך • כמו אתה שכת בעדו מנחי העי"ן ולפי שעושין גדר הכרמים והשדות משכים נאמר הפעול' ממנו שך שכת ושכים ידוע שהם כמו קוצים , וכן סירים וכן צנינים כולם מיני קוצים הם ולא בא הפעולה כי אם משכים : (ט) ורדפה • אם לאשור ולמצרים תרדוף שלומם ועזרתם ולא יתנו לה ואם למזלות תרדוף אחר נביאי השקר ואחר המתעסקים במזלות לשאול לה במזלות ותקטיר להם ולא יועילו לה : ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון • וזה לא תאמר עד שתהיה הגלות זמן רב כמו שכתוב בתורה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך כי אלו אמרה זה בעודה בארץ לא היתה גולה : (י) והיא לא ידעה • כי היו מתעים אותם ראשיהם ונביאי השקר וכל הטוב שהיה לה לא היה לה אלא מאתי שהייתי שולח ברכתי בדגן ובתירוש וביצהר ושולח ברכה במעשי ידיהם עד שהיה להם רוב כסף וזהב וישמן ישורון ויבעט ועשו הכסף וזהב בבעלים כמו שאמר בכסף וזהב יפהו : (יא) לכן אשוב • כדי שתדע כי מידי היה לה הטוב דגני בעתו ותירושי במועדו שאשלח בהם מארה בעת הקציר ובעת הבציר ספק הברכה שהייתי שולח בהם , וכן בכל מעשה ידיהם אשלח מארה , וכל המשתכר משתכר אל צרור נקוב ולא יהיה להם לחם לאכול ובגד ללבוש לכסות את ערותה כי הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה אציל אותה ממנה וכן ת"י , וענין והצלתי כענין אשר הציל אלהים מאבינו ענין ההסרה וההצלה : (יב) ועתה אגלה את נבלתה • כיעורה ומעשיה הרעים יהיו מגולים כשאסתיר פני ממנה : לעיני מאהביה • שלא יצילוה , ולפי' אאז"ל לעיני העמים : ואיש לא יצילנה מידי • איש מכל מאהביה , ובדרש אף תמה זכות אבות : (יג) והשבתי • כי עם הגולה אין שבת וראשי החדשים והשבתות שהיה בהם קרבן מוסף היו ימי שמחה , וכן החגים והמועדים שהיו ימי מנוחה ושמחה לא יהיה להם בהם שמחה מרוב הצרות : וכל מועד' • אמר מועדה אחר שאמר חגה והמועדי' הם חגים , וכן אמר יחזקאל בחגים ובמועדים לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כמו ויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו', שבעת ימים ושבעת ימים הנה קרא שבעת ימי חנוכת הבית חג , וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד ג"כ שאינו חג כמו לאותות ולמועדים למועד אשוב אליך • וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו , כמו למועד אשר יעדו , ורב סעדיה גאון ז"ל פי' חגה שלש רגלים וכל מועדה ר"ה ויום הכפורי' ושמיני עצרת : (יד) והשימותי גפנה ותאנתה • אשר אמרה אתנה המה לי בעבור שאמרה כי מיד מאהביה הדגן והתירוש והיצהר וכל הטוב אני אשים אותה לשממה ותדע אם היה לה הטוב ההוא מאתי או מאתם : אתנה • לפי שהמשילה לזונה קרא הטוב ההוא אתנה כמו אתנן זונה ועניינם כמו מתנה ושרשה תנה והאל"ף נוספת , וי"ת אתנה יקר • וזכר הגפן והתאנה כי הענבים והתאנים מיטב מאכל האדם אחר התבואה וכבר זכר ולקחתי דגני בעתו : ושמתים ליער • שיבואו בו חיות השדה ויאכלום ואכלתם חית השדה וזה מפני חורבן הארץ , או כמשל שהאויבים לחית השדה :
פקדתי

מצודת דוד

מעלי : הוביש הורתם . האם שהרתה אותם עשתה מעשה בושה וכלימה והוא כפל ענין במ"ש : אחרי מאהבי . אחרי הנואפים האוהבים אותי הנותנים לחמי וכו' ר"ל שבטחה במערכת השמים בחשבה שכל השפעתה באה לה מהם : (ח) לכן . הואיל וכן חשבה אגדור דרך מהלכך בקוצים לבל תוכל ללכת בה ר"ל לא תשכיל להוריד אליך השפעה ממערכת השמים כאלו נסתם הדרך : וגדרתי וגומר • כפל הדבר במ"ש : ונתיבותיה לא תמצא . לא תמצא שביל ותחבולה להוריד אליך ההשפעה : (ט) ורדפה . אף שתהיה רודפת אחר מערכות השמים להקטיר להם עכ"ז לא תשיג אותם להשפיע לה טובה : ובקשתם וגו' • כפל הדבר במ"ש : ואמרה • אז תאמר אבטח בהקב"ה כי מאז כשהיה במחוני בו היה לי טוב מעתה : (י) והיא לא ידעה • מתחילה לא שמה על לבה לדעת אשר אני הוא הנותן לה הדגן וכו' והכל ממני כי אין דבר ביד מערכת השמים : וכסף וגומר . והנה הכסף והזהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא צורה מה עשוי לצבא השמים והם היו מיפים אותה בכסף ובזהב כמ"ש בכסף ובזהב ייפהו (ירמיה י) : (יא) לכן . הואיל וכן עשתה אשוב לקחת את הדגן שנתתי לה : בעתו . בעת גמר הבשול אקח מהם ע"י ברד וארבה וכדומה : במועדו . בזמן הביכור : והצלתי • אסיר מהם הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה כי ימותו הצאן ולא יהיה לה צמר והפשתים תלקה ולא יהיה לה בגד ללבוש : (יב) ועתה . כשאסיר צמרי ופשתי אגלה כיעור גלוי ערותה לעיני מערכת השמים ולא יצילנה מי מידי ר"ל לא יוכל מי להשפיע עליה טובה בזולת רצוני : (יג) והשבתי • אבטל כל שמחתה שמחת חגה חדשה ושבתה : וכל מועדה • הם ר"ה ויוה"כ וש"ע : (יד) והשימותי • אעשה שממה מקום הגפנים והתאנים : אתנה • לפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל שאמרה שבא לה מהשפעת מערכת השמים : ושמתים ליער • אעשה הפרדסים
מקום

מצודת ציון

(ישעיה ה') : בסירים • קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז') וגדרתי • מלשון גדר : ונתיבותיה • מלשון נתיב ושביל : (ט) תשיג • ענין הקרוב : אישי • בעלי : (י) והתירוש • כן יקרא ענבי היין : והיצהר • הוא השמן כמו תירושך ויצהרך (דברים י"א) : (יא) במועדו • בזמנו : והצלתי • ענין הפרשה כמו הלא אצלת לי ברכה (בראשית כ"ז) : ערומה • גלוי הבשר : (יב) נבלותה • ענינו דבר כעור ומגונה וכן והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג') : (יג) והשבתי • ענין בטול : משושה • שמחתה : (יד) והשמותי • מלשון שממון : אתנה • מלשון אתנן וכן יקרא מתן הזונה
כמו

חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־
יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם
וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי
מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃
טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ
הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ יז וְנָתַתִּי
לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק
עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה
כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־
מִצְרָיִם׃ יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי
עוֹד בַּעְלִי׃ יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת
הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד
בִּשְׁמָם׃ כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם
הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב
וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ

ג׳ וחסר ו׳ · כ׳ חד מ״ל וחד חסר · ג׳ מ״ל וד״מ בליש״א

רַחֲמַי וַאֲשַׁוֵינוּן לְחוּרְשָׁא
וְתֵיכְלִינוּן חֵיוַת בָּרָא׃ טו וְאֶסְעַר
עֲלַהּ יָת יוֹמַיָּא דַּהֲוָת פָּלְחָא
לְטַעֲוָתָא דְּמַסְּקָא לְהוֹן בּוּסְמִין
וַהֲוָת דָּמְיָא לְאִתְּתָא דְּשַׁבְקַת
יָת בַּעְלַהּ וְאִתְקֵינַת בִּקְדָשַׁהָא
בַּחֲלִיטַת מַרְגְּלִיתַהָא וּטְעָת
בָּתַר רַחֲמַהָא כֵּן כְּנִישַׁת
יִשְׂרָאֵל רְחִימַת לְמִפְלַח
לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנִי שַׁבְקַת
אֲמַר יְיָ׃ טז בְּכֵן הָא אֲנָא
מְשַׁעְבֵּד לַהּ לְאוֹרַיְתָא וְאַעְבֵּד
לַהּ נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דַעֲבָדִית
לַהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדִי
נְבִיַּיא אֲמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל
לִבַּהָא׃ יז וְאֶמַנֵי לַהּ יָת
פַּרְנָסַהָא מִתַּמָּן וְיָת מֵישַׁר
עָכוֹר לְתַחְמוּדֵי נְפַשׁ וְיִתְנְהוֹן
תַּמָּן לְמֵימְרִי כְּיוֹמֵי קֳדָם
וְאַף אֲנָא אַעְבֵּיד לְהוֹן נִסִּין
וּגְבוּרָן כְּיוֹם מַסְּקָהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ יח וִיהֵי בְּעִדָּנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ תִּתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי וְלָא תִפְלְחוּן עוֹד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ יט וְאַעְדֵּי יָת
שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִפּוּמְהוֹן וְלָא יְהֵי דִּכְרָן שׁוּמְהוֹן עוֹד׃ כ וְאֶגְזַר לְהוֹן קְיָם בְּעִדָּנָא
הַהִיא דִּיהוֹן שְׁלָם עִם חֵיוַת בָּרָא וְעִם עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְרִחְשָׁא דְאַרְעָא וְקַשְׁתָּא
וְחַרְבָּא וְעָבְדֵי קְרָבָא אֲבַטֵּיל מִן אַרְעָא וְאַשְׁרֵינוּן לְרוֹחְצָן׃

אבן עזרא

כמו אתנן זונה : (טו) ופקדתי · ופעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה ותלי בצוארה ליפות עצמה למצא חן בעיני הנואף : (טז) לכן · אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטיבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתים בדברים : והולכתיה · אל ארצה שסב כמדבר : (יז) ונתתי לה את כרמיה · הפך והשימותי גפנה ותחת עמק עכור שעכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה : וענתה . תנגן ותשיר כמו ותען להם מרים ויש אומרים והדור שמה מגזרת מעון ויפרש כב' וענה הייש באלמנותיו והוא רחוק בעיני : (יח) והיה · תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי : כי כן כתוב את ימי הבעלים ור' מרינוס אמר הפיגו שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם עכו"ם או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד : (יט) והסירותי · על דרך ומל ה' אלהיך כי כאשר ישוב הסובב מחטאו השם יעזרהו וישיבהו בכל לבו : (כ) וכרתי . הפך ואכלתם חית השדה · וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחניך חמור לחם בעבור שהזכיר תחלה ושברתי את קשת ישראל והנה הטעם

רשי

שם ואוכלת הפירות : (טו) ופקדתי עליה . שכר פורענות : ימי הבעלים אשר תקטיר · תמיד להם ולשון הווה הוא : ותעד נזמה וחליתה . לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים : וחליתה · בל' ערבי הוא קישוט : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה · מגדלה לתמשך אחרי ליזאנייר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר ולה ושם תשיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרדה בי : (יז) את כרמיה . ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג ובסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגומר והכשרים אקיים והו את כרמיה : ואת עמק עכור · עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי : וענתה שמה . ל' דירה כמו מעון אריות (נחום ב) : כימי נעוריה · שישבה במצרים ימים רבים : וכיום עלותה וגומר · שנעשה אלי ממצרים מתוך שיעבוד ובאלהים כן גם עתה : (יח) תקראי אישי וגו' · תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון אישות וחיבת נעורים : בעלי · לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) ולא יזכרו עוד . ישראל בשמם על בעלים או לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים עד כד"א (ישעיה ב) והאלילים כליל יחלוף : (כ) עם חית השדה · שאשבית מזיקין מן העולם וכה"א (שם יא) לא ירעו

רדק

(טו) ופקדתי עליה · על פשעי עונם בגלות , אפקוד עליה הזמן שעבדה הבעלים ואאריך אותם בגלות לעונם שהניחו עבודתי ועבדו לאלהים אחרי', ואף על בני בניהם יהיה זה העונש אף עפ"י שהם לא יעבדו עכו"ם בגלות כן הוא משפט ענשם לפי שבני בניהם לא יהיו שלמים בעבודת האל ובמצותיו בגלות לפיכך יצטרך עון אבותם העובדים עכו"ם עם עונם ואמר בתור' והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי : ותעד נזמה וחליתה · לפי שהמשילה לזונה אמר עליה מעשי הזונה שמתקשט' בתכשיטי' נאים כדי שתראה יפה בעיני מאהבי' : וחליתה · מן ותלי כתם , ות"י וכחליטת אחד מתוקנים העדיים לכן ת"י וכתי הנפש והלחשים וקדשיא ותליעתא : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה · ביו"ד במקום למ"ד הפעל והענין אתן בלבה לשוב כמשובם בעוד' בגלות , וזה כענין עתוי כי אמפתה [illegible] שהיה בו לדעת אחר , כן הקב"ה מעביר ישראל מדעתם שהיו בו בגלות לרדוף אחר התאוה ויצר הרע ויתן בלבם לעזוב הרע ולקחת הטוב וע"ז אמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר : והולכתיה המדבר · וזהו שאמר יחזקאל הנביא והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים : ודברתי על לבה · אנחם אותם מצער הגלות שבגלה : (יז) ונתתי לה את כרמיה משם · מהמדבר אתן לה כל ארצה כמו שהיתה לה כלום איעד אותה שם במדבר להטיב לה בארצה לפי שבמדבר העמים יצרוף אותם ויכלה המורדים והפושעים ויפחדו הנותרים לפיכך יהיו צריכים תנחומין ודבר על לבם שיתן האל ית' את ארצם כבתחילה לפיכך אמר ודברתי על לבה ואע"פ שפירשנו כי התנחומין יהיו על הצער שסבלו בגלו' שכל יהיה לזה ולזה , ומה שזכר כרמי' לפי שזכר בפורענות והשימותי גפנה אמר בנחמה כרמיה : ואת עמק עכור לפתח תקוה · לפי שבתחילת בואם לארץ בימי יהושע קרה להם העון הזה והוא דבר עכן הבטיחם שלא יפחדו בהכנסם לארץ ושלא יקרה שום עון כי כולם יהיו מצורפים ומטוהרים כי במדבר העמים יצרפו , ואותו עמק עכור לא יקרא עוד כן כי שמו הוא לנגעי' אלא יקרא לו שם לשבת והוא פתח תקוה , ומה שאמר פתח ולא אמר עמק כמו שהיה לפי שהיה להם כפתח כי משם יכנסו לארץ כמו שעשו בתחילה ויהיה להם תקוה ואחרית טוב לפיכך יקראו לו פתח תקוה , וסתכם ר"א פירש עמק עכור . עמק יזרעאל שעכרתיה שם ישוב לפתח תקוה , ורש"י ז"ל פירש עומק הגלות שהיו שם עכורים אתן לפתח תקוה ותוחלת שמתוך אותם הצרות אתן להם לב לשוב אלי , ורבינו סעדיה גאון פירש יעשה האל יתברך נפלאות בעמק שנהרג בו עכן באותו הזמן ויקראו לו פתח תקוה וישירו לאל יתברך על הנפלאות וזהו שאמר וענתה שמה מן ותען להן מרים : כימי נעוריה · כמו הנה שעשה האל יתברך לישראל בימי סיסרא שנאמר ותשר דבורה וכן בדוד ע"ה אמר וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת : וכיום עלותה מארץ מצרים שירת משה על ים סוף : (יח) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי · ר"ל תקראי לי איש כי בעל האשה יקרא איש , כמו אלקנה אישה וכנסת ישראל נמשלה לאשת איש · ובעל הוא שם משותף כי היו קוראים לעכו"ם בעל לפיכך אמר ולא תקראי לי עוד בעלי כדי להסיר שם הבעלים מפיה , ורבותינו ז"ל פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) והסירותי · טעם והסירותי כי האל ית' ייחד את לבב ישראל ליראה את שמו לבדו ויעזרם בזה על דרך שאמרו בא לטהר מסייעין אותו · אמר מפיה ואמר תקראי כי כן דרך המקרא לדבר לנקבה ושלא לנקבה כאחד. וכפל הענין במלות שונות ואמר ולא יזכרו עוד בשמם · ורבינו סעדיה ז"ל פירש מפיה מפי ישראל · ולא יזכרו עוד בשמם בפי א"ה כי אף האומות לא יעבדו עכו"ם באותו זמן כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד · ועוד פירש מפיה מפי דור הישועה ולא יזכרו עוד בפי דורות עולמים · ואמר בשמם לפי שיש להם שם זולתי בעל : (כ) וכרתי · על דרך כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה

וענתה ד' בקריא' וסימ' וענתה בי צדקתי · ונגשה יבמתו אליו · וענתה השירה הזאת · וענתה שמה כימי נעוריה : איש ח' בקריאה וסימ' במסרה רבתא : וירעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' כ"ב :

תולדות אהרן וענתה · סנהדרין קיא : תקראו אישי · כתובות עא :

מצודת ציון

כמו אתנן זונה (דברים כ"ג) : (טו) ופקדתי · מלשון זכרון : ותעד · מלשון עדי קשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כ"ג) : נזמה · שם עדי כמו נזם זהב (משלי כ"ה) : ותליתה · ענין תכשיט מה כמו וחלי כתם (שם) : (טז) מפתיה · מלשון פתוי והסתה : (יז) עכור · ענין השחתה כמו ועמק עכור (ישעיה ס"ה) : וענתה · ענין הרמת קול שירה כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו) : (כ) ורמש · הם

מצודת דוד

מקום הפקר כיער וחית השדה תאכל הפירות ר"ל האויב יקח הכל : (טו) ופקדתי עליה · אזכיר עליה הימים אשר הקטירה לבעלים לשלם הגמול לפי רוב הימים : ותעד . ומה שקשטה עצמה בקשוטיה והלכה אחר מאהביה ר"ל מה שעבדם והקטירה למערכת הסמים ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמקשטת עצמה להתאהב על המאהבים : ואותי שכחה · לא שמה על לבה לעבוד אותי : (טז) לכן · על כי שכחה בי אני אפתנה ואוליכה במדבר במקום שאין שם אנשים ושם אדבר על לבה דברי פיוסים ולפי שהמשילה לאשה שזנתה תחת בעלה אמר לשון הנופל באשה כזאת שהבעל מפתה אותה ללכת אחריו במדבר מקום שאין אנשים למען לא ישמע מי מה ידברו ושם מפייסה בדברים טובים שתעזוב דרכה ור"ל המקום יעורר לבבם לשוב לעבודתו : (יז) משם . מן הליכת המדבר הזה מן האהבה הבאה שמה ר"ל מן הערת הלבב תשוב אלי ואחזור לה את כרמיה : ואת עמק עכור . העמקים שהיו עכורים ונשחתים בהיותם בגולה תשוב להיות פתח תקוה ר"ל יהיו חמודים כפתח נחמד אשר יקוו אנשים לבוא : ש וענתה שמה , שירים בכרמים קול שיר כמו שעשתה בימי נעוריה ר"ל עד שלא גלו ממנו : וכיום עלותה : וכמו

שעשתה

רש"י

ידעו ולא ישחיתו וגו' : (כא) בצדק ובמשפט . שתתנהגו בהן : ובחסד וברחמים • שיבא לך נואתי על ידיהם באברהם אבינו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנאמר (דברים יג) ונתן לך רחמים ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם ז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה) ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנא' (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (ישעיה א) ציון במשפט תפדה וגו' הקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומושיבן בראשן : (כב) וארשתיך לי באמונה • בשכר האמונה שהאמנת בגולה להבטחות שעל ידי נביאי : (כג) אענה את השמים • לצוק אל השחקים מפלג הטוב התלוים במאמר והם יענו לצוק מים על הארץ : (כד) את יזרעאל . את בני הגולה שנזרעו ונקבצו : (כה) וזרעתיה לי . כזורע סאה להכניס כמה כורין כן יתוספו עליהן בארץ ישראל כמה גרים : (א) אהובת רע . חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישראל והם זונים תחתיו אל אלקים

אבן עזרא

הטעם שישבו לבטח : (כא) וארשתיך : כמו מאורשה לאיש יש אומרים שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך : (כב) וארשתיך לי באמונה . תהיי לי לבדי באמונה : וידעת את ה' • ספק ולא ידעה : (כג) והיה • אענה • כמו והכסף יענה את הכל ימלאו ופעם אענה פעמים תמיד כדרך נשאו נהרות ה' כמו שפירשתי : אענה את השמים • הפך ונתתי את שמיכם כברזל : והם יענו את הארץ . שיתנו פלס וגשמיהם בעתם : (כד) והם יענו את יזרעאל . שם מקום הנזכר שישוב כאשר היה ברוב אדם : (כה) וזרעתיה • שירבו ויפרו כזרע הארץ : ורחמתי את לא רוחמה . הם האבות : ואמרתי ללא עמי . הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד או היא קשורה פירוש אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל תתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שלש מאות רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלים ביד מלך בבל תנתן והיה מלוה עשו משפט ואם תעשו כן לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה לחרבה : (א) ויאמר • כדרך נבואה : לך אהב אשה . וקחנה לאשה כי זה משמע ל' אשה כי לא הזכיר זונה והטעד ואכרה לי ואחרי כן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאוהב' ה' את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אוהבת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם

והשכבתים לבטח : כא וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים : כב וארשתיך לי באמונה וידעת את־יהוה : כג והיה ׀ ביום ההוא אענה נאם־יהוה אענה את־השמים והם יענו את־הארץ : כד והארץ תענה את־הדגן ואת־התירוש ואת־היצהר והם יענו את־יזרעאל : כה וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את־לא רחמה ואמרתי ללא־עמי עמי־אתה והוא יאמר אלהי :

ג א ויאמר יהוה אלי עוד לך אהב־אשה אהבת רע ומנאפת כאהבת יהוה את־בני ישראל והם פנים אל־אלהים אחרים ואהבי

כא ואקימנכון קדמי לעלם ואקימנכון קדמי בקושטא ובדינא ובחסדא וברחמי : כב ואקימנכון קדמי בהימנותא ותידעון למדחל מן קדם יי : כג ויהי בעדנא ההיא אקביל צלותכון אמר יי אפקיד ית שמיא ואינון יחתון מטרא על ארעא : כד וארעא תרבי עבורא וחמרא ומשחא ואינון יספקון לגלות עמי : כה ואקימנכון קדמי בארעא בית שכנתי וארחים עליהון דלא רחימין בעובדיהון ואימר לדהויתי אמר להון לא עמי ברם עמי אתון והוא יימר אלהי : א ואמר יי לי עוד אזיל אתנבי נבואה על בית ישראל דאינון דמן לאתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי וכל כדין רחים לה ולא צבי למפטרה כן רחימת יי על בני ישראל ואינון מתפנן בתר טעות עממיא ברם אם יתובון ישתביק להון ויהון דמן לגבר

ל' • ג' ג' כ' ג' : ז' כטע' בסיפ' ח' ר"פ ג' ד' וחסר י"א ל' • ג' ד'

והיה ביום ו' בטעם בסיפרא וסי' במסרת רבתא ; ואהבי ד' וסימ' יאהבי אשישי ענבים • שנאי טוב ואוהבי רע • ואוהבי שמו ישכנו בה • ואהבי עשיר רבים :

רד"ק

השדה השלמה לך • ונאמר בנבואת ישעיה וגר זאב עם כבש וכל הענין כמו שאמר שם ; ועם עוף השמים • כמו ארבה וזולתו שלא יאכלו פירותיה' ותבואתם ; ורמש האדמה • כמו נחשי' ועקרבים ; וקשת וחרב • כמו שאמר וכתתו חרבותם לאתים ; ומלחמה • כתרגומו ועבדי קרבא • או פירושו שאר כל כלי מלחמה זולתי קשת וחרב שזכר ; (כא) וארשתיך • כנגד מה שאמר אשת זנונים אמר שלשה פעמי' וארשתיך כנגד שלשה גליות שגלו ישראל גלות מצרים וגלות בבל וזה הגלות שאנחנו בו היום וכל זמן שאתם מן הגלות היה האל י"ת כאלו מארס אותם הארוסים הראשונים כשהוציאם ממצרים לא היו לעולם שהרי גלו לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי לעולם ; והארוסים השניים כשהוציאם מבבל לא היו בצדק ובמשפט שהם היו עושי' הרע שהרי כתוב שהיו בהם מחללי שבתות ונושאים נשים נכריות והיו כובשים אחיהם לעבדים ושדותיהם הנה כי לא היה בהם צדק ומשפט חסד ורחמים לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי בצדק ובמשפט שיהיו הם עושים שהרי ישובו בתשובה כמו שכתוב ושבת עד ה' אלהיך ; (כב) ואמר וארשתיך לי באמונה • שעניינו בקיום שלא ימוט לעולם כמו אמונה אומן במקום נאמן ; וידעת את ה' • כמו שאמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ; (כג) והיה ביום ההוא • אענה את השמים • כמו שאמר ולקחתי את דגני • אמר כי אז בזמן הישועה השמים יתנו טלם והארץ תתן את יבולה • ואמר אענה את השמים שהיו נעצרים בהיותם בארץ כמו בימי אחאב בשובם לארץ בזמן הישועה לא יעצרו עוד • ואמר אענה כאילו השמים שואלים שיתנו מטר כמשפטם ואני אענם והארץ שיתנו מטר כמשפטם גשמי ברכה . וזהו אענה שיהיה רצוני בהם ; והם יענו את הארץ • כאילו הארץ שואלת מטר ומתאוה לו ; (כד) והארץ תענה • שתתן את יבולה ועץ השדה יתן פריו ; והם יענו את יזרעאל • כי ברכות הטובה רבו אוכלי' כי תהיינה הברכות מלאות לאן ישראל • בפורענות קרא שם ישראל יזרעאל לפי שהיו זרועים בגוים ובזמן הישועה קורא אותם ג"כ יזרעאל שהיו זרועים בארצם • לפיכך אמר אחריו וזרעתיה לי בארץ • וי"ת ספנין כן ויהא בעידנא ההיא וגומר ; (כה) וזרעתיה לי בארץ • שיהיו רבי' כזרע הארץ ויהיו לא כבתחילה • וי"ת ואקיימנכון וגומר • ורז"ל פירשו בארץ טעמים שאמרו אמר רבי אלעזר לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכני' כמה כורין ; (א) ויאמר ה' אלי • אחר שהשלים הנביא דברי נחמה שב לדברי תוכחה כנגד בני דורו • וכן דרך הנביאים לדבר בדבריהם תוכחה ונחמה • ואמר עוד כי כבר אמר לו שיקח אשת זנונים ועתה דבר לו משל אחר • ואמר לך אהב אשה והנה היא תהיה אהובת רע שאתה תאהבנה והיא לא תהיה לך ותהיה מנאפת אחר

מצודת דוד

שעברה ביום עלותה מארץ מצרים שאז שרתו בשמחה לבב שירת הים : (יח) תקראי אישי . תקראי אותי בלשון איש ולא בלשון בעל וזהו לפי ששם הבעל הוא משותף לשם עבודת גלולים לכן לא ישמע שם זה על פיה : (יט) והסירותי • ר"ל אתן בלבם להסיר מפיה שמות הבעלים אף בזולת כוונה : ולא יזכרו • הבעלים לא יהיו נזכרים עוד בשמם אשר קראו להם כ"א יכנם לגנאי : (כ) וכרתי וגומר • ר"ל חית השדה וכו' לא ישחיתו בהם כאלו כרתו עמהם ברית שלום : אשבר • ר"ל אבטל כלי מלחמה והמלחמה עצמה : (כא) וארשתיך • אקח אותך להיות ארוסתי עד עולם ולא אמאס עוד בך : בצדק ובמשפט . בעבור הצדקה והמשפט שתעשו או ובעבור החסד והרחמים שאעשה עמך כי הצדק והמשפט שתעשי לא יהיה כדאי להשפיע לך טובה מרובה כזאת אבל אעשה עוד בחסד וברחמים : (כב) באמונה • בשכר האמונה שהאמנת בי : וידעת • ר"ל אז תשיג השגה גדולה לדעת את ה' : (כג) אענה וגו' ; וחוזר ומפרש אענה את השמים כי בהעצר השמים כאלו ישאלו להוריד המטר ואמר שישיב על שאלתם למלאות אותה ויצוה להוריד המטר : והם יענו . כי הארץ הצמאה כאלו שואלת על המטר וישיבו השמים על שאלתה להוריד את המטר : (כד) והארץ תענה . כי בעבור יבשות הארץ כאלו הזרעים ועץ פרי שואלים להצמיח ולשאת פרי ותשיב הארץ על שאלתם להצמיח וכו' : והם יענו את יזרעאל . את ישראל אשר זרעם האל והפילם על פני כל הארץ השואלים הצמחת הזרעים וכו' הנה הדגן והתירוש והיצהר ישיבו על שאלתם וישמחו וישאו פרי : (כה) וזרעתיה לי בארץ • כלפי שהיתה זרועה בארץ אחרת הנה אזרעם בארצם : את לא רוחמה • את העם אשר לא רחמתים : ללא עמי • לאלו אשר אמרתי עליהם לא עמי הנה אז אומר עליהם עמי אתה והוא יאמר עלי אתה אלהי ובך אני מאמין : ג (א) אהב אשה . ר"ל הסיס יאהב בעיניך לקדשה : אהובת רע . ר"ל האשה תהיה אשר מאז היתה לאיש היתה אהובה לבעלה ועכ"ז היתה מנאפת תחתיו : כאהבת ה' • ר"ל אם יהיה לרמז כמו שה' אהב את ישראל והם פונים תחתיו לפנות אחרי עבודת גלולים : ואהבי . והם אוהבים כוסות מיין ענבים ומשתכרים ובהסחה השכרות המה רודפים אחרי עבודת גלולים

מצודת ציון

הם בריות קטנות קורי סרטל וכן רמש ונפור כף (תהלים קמ"ח) : (כא) וארשתיך • מל' ארוס' : (כג) אענה • מלשון עניה והשבת שאלה : (א) רע • חבר ועל הבעל יאמר ודוגמתו והיא חברתך (מלאכי ב') : פונים • מלשון הפנה והסבה : אשישי • כוסות וגביעים כמו באשישות (ש"ס ג)

שיהעם · מלת אשישי כמו שמכוני באשישות והטעם באשישה היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין : (ב) ואכרה . יש אומרים ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר כי רק היה ראוי להיות ואכירה או יהיה מבנין הקל ואם לא נמצא אף על פי שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אחנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואעדך עדי שהוא מן עדה סן אלך בדרך מן הלך ובאה זו המלה על דרך וידכו ורבים ככה . וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה : וחומר ולתך · מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהודה שמתחלת רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיהו רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלים · (ג) ואומר · ימים רבים תשבי · והטעם אם תרצי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדו אלהים אחרים בסתר : ולא תהיי לאיש וגם אני . ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי"א אם תשובו אלי גם אני אשוב אליך ופירוש זה הדבר הנביא : (ד) כי ימים רבים · אין מלך · ואין מטעם מן החשמונים כי אינם מבני יהודה : ואין זבח . אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשו לי זבח ומצבה לפי דעתו אין המצבה אסורה רק כאשר דברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפים ואחרים אמרו הכל לעכו"ם ולא מצאנו אפוד לנגאי והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד להשם ואין תרפים לעכו"ם שקראם

אלהים אחרים : אשישי ענבים : פי' מנחם גביעי יין אוהבים להשתכר ביינם ולעם שטפס בתורה וכן מצינו שמוכיחם במקום אחר על כך השותים במזרקי יין (עמוס ו') : (ב) ואכרה לי . ל' סחורה ברגניי"א בלע"ז כמו (בראשית נ) אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה : בחמשה עשר כסף ותומר שעורים ולתך שעורים . ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שעורין כלומר לא הוגעתם בדברים קשים · בחמשה עשר כסף בגמטריא ניסן והפסיקתא הוא נדרש בט"ו כסף בט"ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל' סאה והלתך חצי חומר : (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי . ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו ל' יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי להם התורה וכה הזהרתיה : לא תזני ולא תהיי לאיש . לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ) : וגם אני אליך · אנכי ה' אלהיך (שם) ואשר עשה שני השבועות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף ל' יום בט"ו

אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃ ב וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים׃
ג וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלָיִךְ׃ ד כִּי ׀ יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים׃

דְאִשְׁתְּלִי וְאַמַר מְלָא בְּחַבְרֵיהּ׃ ב וּפַרְקְתִּינוּן בְּמֵימְרִי בְּיוֹם חַמְשָׁא עֲסַר לְיַרְחָא נִיסָן וִיהַב יַת כְּסַף תִּקְלַיָא כְּפוּר לְנַפְשֵׁיהוֹן וַאֲמַרִית דִיהוֹן מְקָרְבִין קֳדָמַי עוֹמֶר אֲרָמוּתָא מְעַלְּלַת סְעָרִין׃ ג נְבִיא אֲמַר לַהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל חוֹבֵיכוֹן גְרָמוּ לְכוֹן דְתִתְגְלוֹן יוֹמִין סַגִיאִין תִּתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי לָא תִטְעוֹן וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא וְאַף אֲנָא עָתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן׃ ד אֲרֵי יוֹמִין סַגִיאִין יִתְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מִדְבֵית דָוִד וְלֵית דְעָבִיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דְבַח לְרַעֲוָא בִירוּשְׁלֵם וְלֵית קָמָא בְּשָׁמְרוֹן וְלֵית אֵפוֹד וּמְחַוֵי׃

נ"י · ננ"י · ני"י · י"א ס"פ · וכתרי"ג' מלין

תולדות אהרן אשישי. פסחים לו : ואכרה . סנהדרין לו חולין צב : ואין אפוד . ערכין יו (יומא מז) :

באייר ומשם לחמשה עשר יום ענין שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר"ח סיון . ובשם רב האי מצאתי דבר הגון . ואכרה לי וגומר · קנבתי דמי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל : וחומר שעורין . ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף . ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש · עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקטן מבן חדש עד ה' שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בכיון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד

רדק

אחר כן עם אחרים · והמשל הראשון היה על ירבעם בן נבט והבאים אחריו שזנו מאחרי ה' והניחו עבודת בית המקדש ועבדו העגלים אחר כן בא אחאב והוסיף נהרע ועשה בעל ואשרה · ועתה הוסיף במשל זה כאהבת האל י"ת את ישראל מקדם כאדם האוהב את האשה המחיבה עליו שהיא אשה גדולה כי לא כל אשה יאהב אדם בשוה כמו שנאמר ביעקב ויאהב יעקב את רחל · ואמר דוד מאהבת נשים והם שתי נשיו שהיו חביבות עליו · ועם כל זה פנו אל אלהים אחרים : ואוהבי אשישי ענבים · ותחת אשר היה להם לאהוב תורת ה' ומצותיו ולהגות באהבתה תמיד כי היא המלמדת הדרך הטובה והישרה פרקו מעליהם עול תורה ואהבו תענוגי העולם ואהבת שתיית היין כל שוגה בו לא יחכם · ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות שכורי אפרים · ואמר הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם · ופי' אשישי ענבים יין ענבים וי"א ואמר ה' לי וגו' : (ב) ואכרה לי · דגש הכ"ף לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש ה' ושרשו כרה מן וגם מים תכרו מאתם רוצה לומר קניתיה לי לאשה · וטעם בחמשה עשר כסף · ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן · ועוד פירוש בו בזכות אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים : וחומר שעורים ולתך שעורים · הם גם כן ע"ו כי החומר עשר איפות כמו שנאמר כי עשרת צמדי כרם וגו' ולתך הוא חצי חומר · ופי' רב סעדי' גאון ז"ל חומר ולתך שהם כ"ו כנגד משה ואהרן ומרים וי"ב שבטים שיצאו ממצרים · ויש לפרש לענין שפירש המתרגם חמשה עשר כסף ע"ו בניסן יהיה פירש חומר ולתך מספר הימים מיציאת ישראל ממצרים עד שבאו מדבר סיני וקבלו שם את התורה כי חומר הוא שלשים סאים ולתך ע"ו הנה מ"ה ומ"ו ימים שנשארו מניסן ושלשים של אייר הרי מ"ה · ומה שאמר שעורים שהוא מאכל הבהמות לפי שרוב העם שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה היו כבהמות כשום כפרד אין הבין עובדים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ומשקבלו את התורה נפקחו עיניהם ושרתה עליהם רוח השכל והבינו וידעו · וכתב רש"י כי מצא כתוב בשם רב האי ז"ל ואכרה לי קנבתי פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים שנה ומעלה ט"ו כסף · וחומר שעורים ערך זוכר מבן עשרים עד ששים חמשים שקל כסף והם דמי פדיון זרע חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל : ולתך שעורי' דמי פדיון זרע לתך שעורים עשרים שקלים וחמשה שקלים ערך מבן חדש ועד בן חמש ומבן חמש עד בן עשרים עשרים שקלים הרי כ"ה · וי"ת כסף בפני עצמו לא חברו עם חמשה עשר · ותרגם ויהבית כסף וגומר : (ג) ואמר אליה · אמרתי לה אחר שנאספת תחתי יהיה ענשך שתשבי באלמנות חיות ימים רבים · וטעם לי שתהיי קרואה בשמי ולא באיש אחר תאמרי אלכי אחר פלו' ולא תזני עם אנשים וגם לא תהיי אש' לאיש מיוחד אחר זולתי : גם אני אליך · וגם אני לא אבוא אליך ולא שוכר עומד במקום שני' : וזה יהיה ימי' רבים · ובפסוק הבא אחריו פי' המשל כי ימי' רבים ות"י נבייא אמר לה וגומר : (ד) כי ימים רבים ישבו בני ישראל · ואלה הם ימי הגלות שאנחנו בו היום בבבל ואין לנו לא מלך ולא שר מישראל כי ברשות הגוים אנחנו וברשות מלכיהם ושריהם : ואין זבח ואין מצבה · אין זבח לאל ואין מצבה לעכו"ם : ואין אפוד ותרפי' אין אפוד לאל · שהיה מגיד העתידות באורי' ותומי' ואין תרפים לעכו"ם שהם מגידים העתידות לדעת המאמינים בהם · וכן אנחנו היום

מצודת ציון

ב'') : ענבים · ר"ל יין ענבים : (ב) ואכרה · ענין קנין כמו וגם מים תכרו (דברים ב') : כסף · הוא מלה מוספת על הכסף ממש ועל התאוה כמו למעשה ידיך תכסוף (איוב י"ד) : וחומר · הוא הכור בת עשרה איפות והאיפה ג' סאים : ולתך · הוא חצי הכור חמשה איפות : (ג) תשבי · ענין עכבה והמתנה כמו אשב עד שובך (שופטים ו') : (ד) מצבה · הוא מזבח של אבן אחת ועושים אותה להקריב בה עכו"ם : אפוד · זה יאמר על האפוד והחשן עם האורים ותומים וכן אפוד

מצודת דוד

גלולים ולפי שהמשילה לאשה זונה אחז בזה הלשון כי היין מביא לידי ניאוף : (ב) ואכרה לי . קניתי לי אשה כזאת ר"ל קדשתיה בחמשה עשר כסף : וחומר וגומר . השעורים נתן למאכלה (ולפי שהיתה זונה ועשתה מעשה בהמה בהמה לפיכך נתן לה למאכלה מאכל בהמה וכענין לזה אמרו רז"ל על מנחת סוטה שהיתה מקמח שעורים) ולפי הרמז יאמר שהמקום הכפית את ישראל לקחת אותם לו לעם באחרית הימים

והנבואה הזאת היתה ביד ט"ו נביאי ישראל הראשון דוד המלך בספר תהלים בכמה מזמורים והב' ישעיה בנבואותיו והג' ירמיה והרביעי יחזקאל והחמישי הושע והששי יואל והשביעי עמוס והשמיני עובדיה והתשיעי מיכה והעשירי חבקוק והאחד עשר צפניה והשנים עשר דניאל והשלשה עשר חגי והארבעה עשר זכריה והחמשה עשר מלאכי כי הם לבד נבאו על הגאולה העתידה ולא עוד ואמר כסף כי אל נבואותיהם נכספה וגם כלתה נפשם של ישראל וגם החומר והלתך ירמוז על הנביאים ההם כי בחומר ולתך יש חמשה עשר איפות כמספר הנביאים ההם אשר הבטיחו לישראל שגם בהיותם בארץ אחרת לא יעזבם ה' ויתן להם מחיה אולם לא בהשפעה מרובה ולזה מרמז משעורים שאינם נאכלים אלא מדוחק : (ג) ואומר אליה · כאשר קדשתיה אמרתי לה ימים רבים תעכבי ותמתני לי עד שאנשאך לאשה : לא תזני ולא תהיה לאיש · כלפי שהיתה מאז תחת הבעל והוסיפה עוד לזנות עם מנאפים אמר לה שבאותן הימים תהיה פרושה מבעל וממנאפים : וגם אני אליך · גם אני כמוך אהיה פרוש מאשה ואמתין אליך עד שאנשאך : (ד) כי ימים רבים · עתה יפרש שזה ירמז אשר ימים רבים ישבו ישראל בגולה יצפו על הגאולה וגם המקום ב"ה יצפה כביכול לקחתם לו לעם : ואין שר בכל ימי גלותם לא יהיו עובדים למי משרי מעלה לקבלו לאלוה דוגמת האשה ההיא שתהיה פרושה מאישה ועכ"ז תהיה פרושה מהזונים : ואין זבח . עם שיהיה המקדש חרב ואין שם זבח לשלמים אעפ"כ אין מצבה ר"ל לא יעשו מצבה להקריב בה לעבודת כוכבים : ואין אפוד ותרפים · מלת ואין משמשת בשתים כאלו אמר ואין תרפים ור"ל עם כי לא יהיה ביניהם אורים ותומים לשאול בו עתידות על כל זה אין תרפים

ה אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ ז' חסר

ד א שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃ ב אָלֹה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ׃ ג עַל־כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃ ד אַךְ אִישׁ אַל־יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ כִּמְרִיבֵי כֹהֵן׃

ה בָּתַר כֵּן יְתוּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְבְּעוּן יַת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהָהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן לִמְשִׁיחָא בַּר דָּוִד מַלְכְּהוֹן וְיִתְנַהוֹן לְפוּלְחָנָא דַייָ וּסְגֵי טוּבֵיהּ דְּיֵיתֵי לְהוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא׃ א קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לֵית עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְלֵית גָּמְלֵי חִסְדָּא וְלֵית דִּמְהַלְּכִין בְּדַחַלְתָּא דַייָ בְּאַרְעָא׃ ב יַיְמַן לְשַׁקָּר וְכַדְּבִין וְקַטְלֵי נַפְשָׁן וְגָנְבִין וְנָיְפִין וּמוֹלְדִין בְּנִין מִנְּשֵׁי חַבְרֵיהוֹן וְחוֹבִין עַל חוֹבִין מוֹסְפִין׃ ג עַל כֵּן תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְיִצְדֵּי כָּל דְּיָתֵיב בַּהּ בְּחֵיוַת בָּרָא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַף נוּנֵי יַמָּא יִזְעֲרוּן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן׃ ד בְּרַם עַל דְּאָמְרִין סָפַר לָא

רש"י

אפוד ומחוי : (ה) אחר • ימי הגולה : ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגומר • תנא משום רבי שמעון בן יוחאי בג' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הה"ד (מלכים א יב) אין לנו חלק בדוד כמשמעו לאהליך ישראל (שם) אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד (שם) זה ב"ה אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א ההר הטוב הזה : (ב) אלה וכחש • נשבע בשקר : פרצו . ת"י ומולידין בנין מנשי חבריהון : ודמים בדמים נגעו • חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פרצו הגדר והרבו שפיכות דמים עד נגע דם הרוג זה בדם חבירו : (ג) תאבל . תחרב ויגדל האבל בה : יאספו . יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח) : (ד) אך איש אל יריב • אתם מחרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנאמר (בעמוס ז) שאמר לו אמציה כהן בית אל לא תנבא על בית ישראל ולא תטיף על בית ישחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו : ועמך כמריבי

אבן עזרא

שקראם לבן אלהיו : (ה) אחר ישובו בני ישראל • שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם ופעם ואת דוד מלכם זהו המשיח כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם : ופחדו אל ה' . שישובו במהרה כבא הקן אל ארצם במרוצה פתע פתאום כדרך יחרדו כצפור ממצרים שהם כתוב והושבתים על בתיהם נאם ה' והעד הנאמן על זה הפי' שאמר באחרית הימים והם סוף נבואת הנביאים כמו והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' וגם כתוב וכתתו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד: (א) שמעו . עם יושבי הארץ . היא א"י שהשם בחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארצו יצאו : (ב) אלה • שבועה ואת אלית מגזרת אלה : פרצו . מגזרת פריצים : ודמי . דמי הרוג אחד נוגעים בדמי הרוג אחר : (ג) על כן • למ"ד אומלל כפול ופעם בחית השדה ובעוף השמים שלא ימצאו מה יגודו והעד וגם דגי הים יאספו ימותו ויפת אמר כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו וזה דרך דרש : (ד) אך . אין איש שיריב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהנים היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן

פ

רדק

היום בזה בגלות כל בני ישראל ות"י לית מלכא וגו' : (ה) אחר ישובו בני ישראל . זה יהיה באחרית הימים קרוב לעת הישועה שישובו בני ישראל בתשובה • ובדברי רז"ל רבי שמעון בן יוחי אומר בג' דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש . הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו • לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך . ראה ביתך דוד זה בית המקדש א"ר שמעון בן מנסיא אין מראין סימן גאולה לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה"ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זה מלכות שמים • ואת דוד מלכם כמשמעו • ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כמה דאת אמר ההר הטוב הזה והלבנון • ופחדו אל ה' שיפחדו ויראו ממנו בשובם אליו ויקוו עם התשובה הטובה הגדולה שהבטיח וזה יהיה באחרית הימים וי"ת ויתבעון ית פולחנא דה' וגו' . ופי' רב סעדיה ז"ל ואל טובו אל כבודו כמו אני אעביר כל טובי על פניך : (א) שמעו דבר ה' • עתה שב לדברי תוכחה לאותו הדור : עם יושבי הארץ • יושבי א"י דין לי עמהם כי בתנאי נתתי להם את הארץ שיעשו בו צדקה ומשפט ובזה התניתי להם שיהיו עיני מראשית השנה ועד אחרית שנה וכיון שהם עושים בהפך אלה וכחש וגו' אף אני אעשה עמהם בהפך מה שהבטחתים והסתרתי פני מהם ותאבל הארץ ואמלל כל יושב בה כי אין אמת . וכן אמר ירמיה הנביא ואם יש עושה משפט וצדקה ואסלח לה ואמר דוד נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ . וצדיקים היו בהם אבל מעטים והיו נחבאים מפני הרוב שהיו רשעים כמו שפירש בספר ירמיהו : אין אמת • אין עושה אמת ואין מדבר אמת : ואין חסד . כל שכן שאין חסד כי חסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי ומי שאינו עושה האמת והמשפט כ"ש שלא יעשה חסד . וכן לא ימד ולא יספר כמו שפירשנו : ואין דעת אלהים בארץ • לעשות משפט וצדקה • כמו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו • דן דין עני ואביון אז טוב לו . הלא היא הדעת אותי נאם ה' • או יהיה פי' דעת אלהים החקירה בידיעת אלהותו וי"ת ולית דמהלכין בדחלתא וגו' : (ב) אלה וכחש . עוד יעשו שישבעו בשמי לשקר זהו אלה וכחש • ופי' רב סעדיה אלה שנכנסו באלות הברית . והוא אמרו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה והם עושים אותם • וכחש ועוד מכחשים באל אשר קבלו עליהם לאלהים : פרצו • פרצו הגדר ומשמרת התורה ופרצו לעשות עבירות וי"ת ומולדין בנין מנשי וגו' : ודמים בדמים נגעו • דמי הנרצחים נוגעים זה בזה מרובם וי"ת ותובין על חובין מוספין : (ג) על כן תאבל הארץ • תחריב ותשחית א"י : ואמלל כל יושב בה • יכרת ממנה כל היושב בה : בחית השדה ובעוף השמים . עם חית השדה ועוף השמים כי אחר שתהיה הארץ חרבה יכרת ממנה אדם ובהמה • ובחית השדה אינו ר"ל המדבריות אלא הבהמה הגדולה בישוב עם בני אדם והיא נקראת חיה כמו שאמר זאת החיה אשר תאכלו • גם יתכן כי אף חיות המדבריות בכלל כי לא תבא חיה המדברית במקומות הישוב החרבים אם לא יהיה במקומם ישוב כמו שאמר ורבה עליך חית השדה • ובאמרו ובעוף השמים כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות הישוב שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות • או נאמר עוף השמים על דרך גוזמא להפלגת הדבר . ובענין זה נאמר בנבואת ירמיהו מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו ויתפרש ג"כ על אחד משני הפנים • ובדברי רז"ל רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו • בהמה בגימ' נ"ב הוו • רבי יוסי אומר שבע שנים נתקיים בה גפרית ומלח שריפה כל הארץ . וכי"ת בחית ובעוף ר"ל כי גם בהם תהיה הכריתה : וגם דגי הים יאספו . יכלו וימותו • ומה שאמר דגי הים והם אינם בכלל חורבן הארץ כי בים שוכנים ואמר כי גם בים תהיה הקללה שנאמר לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב • וכן בים לא יעלה בסלעים אשר בים וגם בקרקע הים עשב ולחת שמהם ירעו הדגים • וזה בים א"י שהיתה בארץ קללת האל ית' בעון יושביה ביבשה ובים ות"י ואף נוני ימא וגו' : (ד) אך איש אל יריב ואל יוכח איש • אך זה אינו למעט אבל הוא לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי . אך טוב אלהים לישראל . אמר איש אל יריב ואל יוכח חבירו על רשעו כי לא יועילנו כי גם הוא עושה רע כמוהו : ועמך כמריבי כהן • כ"ף כמריבי לאמת הדבר כמו כ"ף השבעם לי היום . כמשיגי גבול • והדומים להם . אמר הכהן היה לו להורות ולהריב ולהוכיח העם כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב • ובאת אל הכהן . ובזמן הזה העם מריבים את הכהן כי לא די שלא יקבלו תוכחתו אלא הם מריבים ומוכיחים אותו על דרך שאומרו דור ששופט שופטיו , או פירוש כי הכהן רע כמוהם • ואם הוא מוכיחם הם גם כן יוכיחו אותו • ויש מפרשים כמריבי כהן כעדת קרח שערערו והריבו על הכהונה ויונתן תרגם ברם על דאמרין וגו' : וכשלם

שבו ז' חסר וסימ' במסרה רבתא : ובעוף ג' בקריא' וסימ' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו • ורדו בדגת הים ובעוף השמים דויברך • על כן תאבל הארץ ואמלל :

תולדות אהרן אחר ישובו . מגלה יח (ברכות ה) : אלה וכחש . קידושין יג : ודמים בדמים . גטין נז : תאבל הארץ • קידושין יג שבועות לט :

מצודת דוד

תרפים ר"ל לא יפנו אחרי התרפים לשאול בהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו לא אל עבודת שרי מעלה ולא אל עבודת כוכבים אף שיהיו חסרים הארות השכינה והמזבח והאורים ותומים : (ה) אחר . ר"ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארצם ואז יבקשו את ה' לשאול ממנו צרכם כי ישוב וישרה שכינתו ביניהם : ואת דוד מלכם • וגם יבקשו את מלך המשיח הבא מזרע דוד ומעתו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלוך בהם עוד מלך ישראל משבט אחר לא כמו מאז שמלך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים : ופחדו אל ה' • אז יפחדו את ה' ואת טובו ר"ל לא יחטאו עוד כי יפחדו את ה' שלא יסיר שכינתו מביניהם ויפחדו את טובו שלא יאבדו השפעת טובתו ודוגמתו ופחדו ורגזו על כל הטובה וגומר (ירמיה לג) : באחרית הימים . זה יהיה בסוף הימים היא הגאולה העתידה בימי המשיח : ד (א) כי ריב לה' . אשר המקום יתוכח עם ישראל יושבי הארץ וכאלו יאמר הלא נתתי להם הארץ ע"מ שישמעו אלי והואיל ואינם שומעים מה להם לשבת בארץ : כי אין אמת • שהרי אין בארץ לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לדעת את אלהים : (ב) אלה וכחש • נשבעים ומשקרים בשבועתם : פרצו • ר"ל פרצו גדר ומשמרת התורה : ודמים . הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה : (ג) תאבל • תשחת הארץ ותכרת כל היושב בה גם בחיות וגומר תהיה הכריתה וגם דגי הים יאבדו לא תשאר מה בארץ והוא ענין גוזמא והפלגה : (ד) אך איש וגומר . באמת שום איש אל יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כלם עושים הרע ומה להם להוכיח לזולתם : ועמך . מאמר המקום אל הנביא הנה בני עמך המה כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואמר כמוכיחים

מצודת ציון

אפוד ירד בידו (שמואל א' כ"ג) : (ה) אל ה' • את ה' וכן ואל טובו כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז') : (ב) אלה . ענין שבועה : וכחש • שקר : פרצו • ענין שבר הגדר : (ג) תאבל . ענין השחתה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כ"ד) : ואומלל . ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו') : ויאספו . ענין כליון והאבדון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח') : (ד) אך • ת"י ברם ר"ל באמת וכן אך עצמי

כִּמְרִיבֵי כֹהֵן׃ ה וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל
גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה וְדָמִיתִי אִמֶּךָ׃
ו נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת כִּי אַתָּה
הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְאךָ מִכַּהֵן לִי ל' וכתי' יתיר א'
וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ
גַּם־אָנִי׃ ז כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ־לִי
כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃ ח חַטַּאת עַמִּי כ' ומב' לים
יֹאכֵלוּ וְאֶל־עֲוֺנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃ ג' מטעי' בכן
ט וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן וּפָקַדְתִּי עָלָיו
דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃ י וְאָכְלוּ
וְלֹא יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ כִּי־אֶת־ ל"ד פסו' כסי' ולא ולא
יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃ יא זְנוּת וְיַיִן
וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב׃ יב עַמִּי בְּעֵצוֹ

יָלֵיף וְלָא יוֹכַח נְבִיָּא וְעַמָּךְ נָצַן
עִם מַלְפֵיהוֹן׃ ה וְתִתְקְלוּן
בִּימָמָא וְיִתְקְלוּן אַף נְבִיַּיָא
דְשִׁקְרָא דִי עִמְּכוֹן כַּד בְּלֵילְיָא
וְאַבְהֵית כְּנִשְׁתְּכוֹן׃ ו אִטְּפַּשׁוּ
עַמִּי מִבְּלִי דַעְתָּא אֲרֵי אַתְּ
מַדַּע דַחֲלְתִּי קַצְתָּא וְאַרְחֵקִינָךְ
מִלְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וְעַל
דְּאִתְנְשֵׁיתָא אוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָךְ
אַרְחֵיק בְּנָךְ אַף אֲנָא׃ ז כְּמָא
דְּאַסְגֵּיתִי לְהוֹן עָלְלָא כֵּן
אַסְגִּיאוּ לְמֶחֱטֵי קֳדָמַי יְקָרְהוֹן
בְּקָלְנָא חֲלִיפוּ׃ ח כַּהֲנַיָּא פַּסוּ
לְמֵיכַל חֲטוֹת עַמִּי בְּדִיל
לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי
נַפְשְׁהוֹן׃ ט וִיהֵי כְּמָא דְּאַשֵּׁי
חִילוֹנָאָה כְּכַהֲנָא לְאַפָּסָא
קוּדְשֵׁיהוֹן אַפֵּיס יַת יְקָרֵיהוֹן וַאֲשַׁוֵּי דִּיקִיר לְבַסִּיר בְּדִיל לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כְּאוֹרְחָתְהוֹן
בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלַיָּא אָתִיב לְהוֹן׃ י וְיֵיכְלוּן וְלָא יִסְבְּעוּן יִסְבוּן נְשִׁין וְלָא
יוֹלְדוּן בְּנִין אֲרֵי יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ שְׁבָקוּ וְלָא נְטָרוּ׃ יא זְנוּתָא וְחַמְרָא וְרַוְיָתָא שָׁלֵיף
וּמַטְעֵי יַת לִבְּהוֹן׃ יב עַמִּי דִי בְּצַלְם

נפשו ג' מטעים בהון וסימ' ואל עונם ישא נפשו . להושיעו משפטי נפשו . ולא נתתי : י"ד פסוקים בספרא אית בהון ולא ולא וסימ' במסר' רבתא בערך לא :

אבן עזרא

כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש וזהו ועמך כמריבי כהן : (ה) וכשלת . עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך וזהו ויכשל גם נביא עמך לילה : ודמיתי • והכרתי : (ו) נדמו עמי מבלי הדעת יאת המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית ובאשם מלת אל מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא אלד עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואתה תכשל במהרה גם ימותו בניך נדמו אומר לכהן בחסרון דעתך נכרתו עמי : כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך : הטעם כפול כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופטים כי שפתי כהן ישמרו דעת : אשכח בניך אלילה שהשם ישכח רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון : (ז) כרבם • אני הרביתי בניך : כן חטאו לי • חטאים רבים על כן כבודם בקלון אמיר אחליף : (ח) חטאת עמי יאכלו . בני הכהן ונפש עמי ישאו על עונם כאמור סמוך אלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל : (ט) והיה • כבר אמרתי כי דרך הכשי"ן דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך : ופקדתי עליו . על כל אחד מהם : (י) ואכלו • זאת היא הפקידה : הזנו . נשים גם אחרים ולא ירבו כמו ויפרץ האיש : כי את ה' עזבו • לשמור דרכו או תורתו : (יא) זנות • בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטעם

כי

רש"י

כמריבי כהן • נגן עם אלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (ה) וכשלת היום וגומר • ותתקלון ביממא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כדליליא ואבהית כנשתכון ואביית כנישה שלכם : נביאי עמך • נביאים שעמך : ודמיתי . כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו : (ו) אשכח בניך . שאותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה : (ז) כרובם כן חטאו . כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברית הן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר : (ח) חטאת עמי • כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחת (מיכה א) ראשית חטאת היא לבת ציון חטאותיהם של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול : ועל עונם . של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה : (ט) והיה כעם ככהן • אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם וכן אף אני אחלל את העם בעכו"ם כן ת"י : (י) ולא יפרוצו • לא יגדלו בנים : (יא) זנות ויין ותירוש • שהם עסוקין בם לקחו את לבם מאחרי : (יב) בעצו ישאל

תולדות אהרן כמריבי כהן • שבת קמט קידושין ע (יבמות ע קידושין סג) : וכשלת היום • מ"ק יז מנחות נט : נדמו עמי . סוטה מט : הדעת מאסת • יומא לח : ותשכח תורת • שם עקידה שער נא : ולא יפרוצו • יבמות סא (יבמות ז) : זנות יין . יומא עו גטין סח : בעצו ישאל . פסחים נב :

רדק

(ה) וכשלת היום • אמר כנגד ישראל בעבור מעשיך תכשל ותפול : היום • ר"ל הזמן הזה בקרוב תבא מפלתך , וכן ותרה אפי בו כיום ההוא , ביום ההוא שרש ישי • והדומים לזה • ענינם עת וזמן : וכשל גם נביא עמך לילה • נביא השקר המתעה אותך יכשל עמך כמו האדם הנכשל בלילה בחשיכה , וכן ת"י : ודמיתי אמך • וכרתי כנישתך , כלומר שלא תשאר כישראל כנסה כי יתפזרו בגלות אחד הנה ואחד הנה , וכבר פירשנו כי הכנסה תקרא אם : ודמיתי • ענין כריתה , כמו כי נדמה כל עם כנען , נדמה נדמה מלך ישראל והדומים להם : (ו) נדמו עמי • גם זה ענין כריתה , וי"ת איטפשו : מבלי הדעת • כי אין מי שיודיעם ויורה הדרך הטובה : כי אתה הדעת מאסת • אמר כנגד הכהן שהיה בזמן ההוא אתה מאסת הדעת לעצמך ולהורותו לעם , לפיכך אני אמאסך מכהן לי • כיון שאין אתה עושה משפט הכהן שהוא להורות התורה אמאסך שלא תהיה כהן בביתי , ואיך אמר כי מבלי הדעת נדמו והלא היו לה' כל זמן נביאי אמת שהיו מורים להם התורה ומוכיחים אותם יום יום על רעתם , נאמר כי אחר שהכהנים שהיה להם להורות התורה היו תועים מדרך האמת כמו העם היו נתלים בהם ובנביאי האמת היו מסופקים מפני נביאי השקר שהיו מורים להם הפך האמת לפיכך נדמו כהם ונשחתו : ואמאסך • כתיב באל"ף יתירה בין השמ"ך וכ"ף הנמצא ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם : ותשכח תורת אלהיך • כי לכהנים נתנו להורותם כמ"ש ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה לכהנים בני לוי , וכתיב יורו משפטיך ליעקב ואתה שכחת אותה מללמדה ומלהורותם : אשכח בניך גם אני . גם אני אשכח בניך כי אתה תמית כי מאסתיך מכהן לי גם בניך אשכח ואמאס אותם שלא יעמדו תחתיך ולא יהיה להם כבוד הכהונה או ימותו או יגלו , וענין אשכח על דרך משל כאדם השוכח דבר ולא ישים לבו אליו , ועל הדרך הזה השכח חנות אל ולא ישכח את ברית אבותיך : (ז) כרבם כן חטאו לי . הכהן אביהם תורת אמת היתה בפיהו ועתה שרבו בניו ופרצו חטאו לי ושכחו תורתי , כמו שהטיבותי להם הם , לפיכך אמר כבודם בקלון אמיר , שעשיתים ראשים על העם ומכפרים ואם לא ישמרו תורתי אמיר להם הכבוד בקלון ויקלו אותם העם ויבזום : אמיר . אחליף , כמו ואם המר ימיר , ויש לפרש כרבם כמו שהרביתים בעושר ובנכסים כן חטאו לי על דרך וישמן ישורון ויבעט , ועל הדרך הזה ת"י : (ח) חטאת עמי יאכלו . אינם כהנים כי אם לאכול חטאת ואשם שמביאים העם לא להורות את התורה והדרך הישרה : ואל עונם ישאו נפשו • אל עון העם ישאו הכהנים כל א' נפשו אומרים מתי יחטאו ויביאו חטאת ואשם ונאכלם זהו כענין ואליו הוא נושא את נפשו וי"ת כהניא פסו למיכל וגו' , ויש לפרש חטאת עמי יאכלו כענין בני עלי שהם אוכלים חטאת קודם זריקת הדם והקטרת האימורים וכשאומרים להם הבעלים מה זה שאתם עושים : אל עונם ישאו נפשם • אומרים להם אל תחושו כי עונכם על נפשינו כי אכילתינו גם כן כפרה והם טועים כי כשאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים זהו כשאכילתם כתורה אחר זריקת דם והקטרת אימורים : (ט) והיה כעם ככהן • אלה כפי הדמיון על דרך הקצרה , ופי' העם ככהן והכהן כעם , וכן דרך מקרא כי כמוך כפרעה , כמלוה כלוה והדומים להם , והענין כמו שהם שוים העם והכהן בעון כן יהיו שוים בעונש : ופקדתי עליו דרכיו . על כל אחד מהם וי"ת ויהי כמו דאשוי וגו' : ואכלו • כיון שהם אוכלים שלא כדת לא תהיה אכילתם לברכה : (י) ואכלו ולא ישבעו : וכן שכיבתם עם הנשים כיון שבזנות הוא לא יפרוצו ולא ירבו כי לא יהיה להם מהן בנים ואם יהיו ימותו מן הבטן זה שאמרנו הזנו ולא יפרוצו , הזנו פעל עומד , כמו הזנה הזנו , וכן הזונית אפרים : את ה' עזבו . לשמור דרכיו כי אינם חפצים בו ובדרכיו שמור דרכיו עזבו , ורבינו סעדיה ז"ל הדביקו עם הפסוק הבא אחריו עזבו את ה' לשמור : (יא) זנות ויין ותירוש יקח לב • הזנות שהם מתעסקים בו והתמדת השתיה שהם עושים יקח לבם שאין להם לב להבין איזה הדרך הטוב ילכו בה , וזכר תירוש אחר שאמר יין כי התירוש הוא

היין

מצודת ציון

עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט) : ירב . מלשון מריבה : (ה) ודמיתי • ענין כריתה כמו ער מואב נדמה (ישעיה ט"ו) : אמך • הכנסייה : (ז) כרובם • ענין גדולה כמו כי רבה היא (אסתר א') : בקלון • מלשון קלות ובזיון : אמיר • מלשון תמורה וחלוף : (ח) ישאו נפשו . זה הלשון יאמר על המצפה לדבר מה וכן מנשאים את נפשם (ירמיה כ"ב) : (ט) ופקדתי • ענין זכרון : ומעלליו . מעשיו : (י) יפרצו . ענין התחזקות הרבוי וכן פרצו לרוב (ד"ה א' ד') : (יא) ותירוש

הוא

מצודת דוד

כמוכיחים ומדוע תתגשאו וגו' והמה עשו הרע : (ה) וכשלת היום . לכן תכשל באור היום וגם נביא השקר המיועד לך טובה יכשל גם הוא עמך כמו הנכשל בחשכת הלילה ואכריתה כל הכנסיה שלך : (ו) נדמו עמי . הנה עמי נכרתו על כי לא ידעו אותי : כי אתה על הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ולכן אמר הואיל ואתה הכהן מאסת את הדעת ולא למדת את העם לכן גם אני אמאס אותך מלכהן לי : ותשכח . על ששכחת את התורה אשכח גם אני את בניך ולא אושיע להם : (ז) כרובם • כפי מה שאני מוסיף לגדלם . כן מוסיפים הם לחטוא לי לכן אחליף כבודם בקלון ר"ל בתמורת הכבוד אתן להם קלון : (ח) חטאת עמי יאכלו . ר"ל אינם אוחזים בדין כהונה ללמד את העם ורק אוחזים בכהונה לאכול בשר חטאת עמי : ואל עונם ישאו נפשו • כ"א מהכהנים נושא נפשו ר"ל מצפה לעון העם לאמר מתי יחטא ויביא חטאת : (ט) והיה • לכן יהיה כעם ככהן שניהם ישוו בפורענות הואיל וגם הכהנים השחיתו : ופקדתי עליו • על כל אחד אזכיר דרכיו וגמול מעשיו אשיב לו : (י) ולא ישבעו • כי תבא המארה במעיים : הזנו . וכי בעילתם קורא זנות הואיל והמה במחשבה רעה לא לקיים מצות ה' : ולא יפרצו . לא יתרבו בבנים ובבנות : לשמור . מלשמור : (יא) זנות •

תבדות

יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים
הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃
יג עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־
הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה
וְאֵלָה כִּי־טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה
בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה׃
יד לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי
תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה
כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־
הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט׃
טו אִם־זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם
יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל־
תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־

אֲעֵיהּ שָׁאֵיל וּמְדַמֵּי דְחוּטְרֵיהּ מְחַוֵי לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ דְטָעוּ אַטְעִיָתִינוּן וּטְעוֹ מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶאֱלָהָהוֹן׃ יג עַל רֵישֵׁי טוּרַיָא מְדַבְּחִין וְעַל רָמָתָא מַסְקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוּט וְלִבְנַן וּבוּטְמָא אֲרֵי מְעַפֵּי טוּלֵיהּ עַל כֵּן מְזַנְיָן בְּנָתְכוֹן דַהֲוָאָה לְכוֹן מִבְּנַת עַמְמַיָא וְכַלָּתְכוֹן דִנְסַבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָא גַיְפָן׃ יד לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָן וְעַל כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְגַיְפָן אֲרֵי אִינוּן עִם זַנְיָתָא מִסְתַּיְעָן וְעִם נַפְקַת בָּרָא אָכְלִין וְשָׁתָן וְעַם דָרָא דְלָא אִסְתַּכַּל בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטַשׁ׃ טו אִם טָעַן אַתּוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְבוּן דְבֵית יְהוּדָה וְלָא תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא וְלָא תִסְקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן לְשַׁקַר קְיָם

תולדות אהרן רוח זנונים. סוכה נב: לא אפקוד · סוטה מז: עם הזונות · (סוטה כז):

רש"י

ישאל · כמות שעשה מן העץ: יגיד לו · אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עכו"ם: (יג) אלון · קייסני"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנ"ץ בלע"ז: לבנה · עץ שקליפתו לבנה: אלה · אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ומסעין אותו לצל: על כן תזנינה בנותיכם · על שאתם מתחברין לעכו"ם כמעשי הגוים הקדמונים והם מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיהם נוהגות כמנהג אמם ומזנות · כן ת"י: (יד) לא אפקוד על בנותיכם עוד לבדקן במים המרים כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. יפרדו ת"י מסתייען לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חברו אצל עבשו פרודות שהם חביות יין: ועם לא יבין ילבט · אחרי שאיכם נותנין לב להבין לפיכך תתלבטו ללקות פרענות ליבוט ל' טורח הדרך וליעות משא דילגשי"ר בלע"ז: (טו) אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם: ל"א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה (א) ואל בית יהודה ארחם. ואל תבואו בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם י' השבטים עובדים עכו"ם שנא' כל רעתם בגלגל (לקמן ט) בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד): ואל תעלו בית און. הוא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו · עמהם חי ה' כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה) כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירים שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעים

אבן עזרא

כי הזנות גם היין כל אחד מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו נשארו בלא לב להבין: (יב) עמי. והאות כי הם בלא לב שהשב עמי לשאול בעצו הוא הפסל: כי רוח זנונים התעה אותו: ויזנו. כולם מתחת אלהים כאשר הזכיר עמי: (יג) על ראשי. טעם ראשי בגלוי וככה על הגבעות יזבחו יאמרו לכהני הבעל שיזבחו ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים תשארנה הבנות והכלות בבתים על כן תזנינה: (יד) לא · הטעם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות וזונים שם · ומלת יפרדו אנשים יודעים עם זונה אחת, ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשות וכמוהו ואויל שפתים ילבט והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבות כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד: (טו) אם · ישראל חטאו עם ירבעם מפחד שתשוב המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהגיע בית המקדש שהוא בחלקו וילך למקום רחוק לעכו"ם והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה ואל תבואו הגלגל ואל תעלו בית און הוא בית אל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את ה' אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או דבה או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואותו תעבד מצות עשה מהם בפה ומהם במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא יעבו' רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו בעליונים ובשפלים ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעים הברואים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה וככה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון לך תשבע והנה הטעם למה תראו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תשבעו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתוב בתחלת הפרשה

רדק

היין החדש הוא לוקח הלב ומשכר מהרה: (יב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. הם כמו העור שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך בה, ומקלו הם נביאי השקר, כן פירש אדוני אבי ז"ל, ויש מפרשים פסל ומקלו העכו"ם שהיא מעץ וכן ת"י עמי דבגלם אעיה שאיל וגו': התעה אותו · והוא רוח נביאי השקר שהוא רוח זנונים מתחת אלהיהם כמו הזונה המזנה תחת בעלה: (יג) על ראשי ההרים יזבחו · מן הדגוש כמו זבח אמון נהם אזבח ואינו יוצא לשלישי כמו שפירש החכם רבי אברהם אבן עזרא אבל הדגוש מורה במקומות האלה ודומיהם על רוב הפעולה כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, ומה שאמר על ראשי ההרים והגבעות דרך עובדי עכו"ם כמו שכתוב בתורה על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וראש ההר הוא המקום הגבוה שבו: תחת אלון. תרגום בלוט, וכן יקרא בערבי והוא אילן שנושא פירי שקורין לו בלע"ז גלא"נ וענפיו מרובין לפיכך כותרין בו לעבוד עכו"ם תחתיו כמו שאמר כי טוב צלה, וכן לבנה ואלה ולבנה עץ שגזרתו לבן, ואלה שקורין בלע"ז אילמ"ו ות"י כי טוב צלה ארי מעפי טולה וכן אלה עבותה בוטמא מעפיא: על כן תזנינה בנותיכם. לפי שאנשי הבית יוצאין חוץ לעיר אל ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן לעבוד שם עכו"ם לפיכך יש להם מקום לבנות ולכלות לזנות ולנאף וי"ת על כן מזנין וגו': (יד) לא אפקוד. אין לחשוב להם הזנות לעון כי למדום מבעלי הבית: כי הם עם הזונות יפרדו · כי הם יפרידו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות ועם הקדשות כשהולכין לזבוח זבחיהם מדברים עם הזונות ועם הקדשות ללכת שם לזנות וישכבו עמהן שם: יפרדו. מן הדגוש וי"ג לפרש גם כן יפרידו נשים מבעליהן לזנות עמהן · ואדוני אבי ז"ל כתבו מענין פרד ר"ל כי הם שטופים בזמה כמו הפרד כי אין בבהמות שטוף בזנות כמוהו ויש מפרשים עוד יעשו עם הזונות מעשה פרד שאינו מוליד כך הם ישכבו עם הנשים בדרך שלא יולידו כער ואונן וי"ת ארי אינון עם זניתא מסתייען ותרגם יזבחו אכלין ושתן כלומר זובחים זבח לאכול ולשתות עמהם: ועם לא יבין ילבט. יכשל כמו ואויל שפתים ילבט וי"מ ישתבש בדעתו כאדם שלא ידע מה לעשות ומשתבש וכן הוא בלשון ערבי וכן פי' אדוני אבי ז"ל וי"ת ועם דרא דלא אסתכל באורייתא הלא אתרטש: (טו) אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה. אם אתה ישראל זונה אחר העגלים יהודה שיש לו בית המקדש אל יאשם מה לו ללכת אחר עכו"ם: ואל תבאו הגלגל. לפי שבגלגל היה המשכן בתחלה כשנכנסו לארץ לפיכך כשהלכו לעבוד עכו"ם בנו שם במות לעכו"ם ושבט יהודה מה לו לבא הגלגל ולהניח בית המקדש שבעירם: ואל תעלו בית און · הוא בית אל שהיה שם אחד מן העגלים ולגרעון לכנות שמו לגנאי קורא אותו בית און כי יעקב אבינו קרא למקום בית אל מפני המראה שראה בו וגנ"ה שם האל ואחר שנתן שם ירבעם העגל כינו הנביאים שמו וקראו אותו בית און כי העגל הוא האון ומה שאמר תעלו לפי שבית אל היה במקום גבוה וכן הוא אומר עולים אל הר האלהים בית אל וגם בית און היה מקום סמוך לבית אל ולעני אנא שלא אומר זה אלא על בית אל שהיה שם העגל וכן תרגם יונתן ולא תסקון לבית אל: ואל תשבעו חי ה' · כי אתם עובדי עכו"ם ונשבעים בשם השם וזהו דרך הכעסה ובזיון ויש מפרשים ואל תשבעו בשמי לשקר כמו שאמר בתורה ולא תשבעו

מצודת דוד

מרדת הזנות ושכרות היין הישן והחדש כ"א מהם יקח לב הכהן ר"ל יפריד שכלו כאלו ישאר בלא לב להבין ולהורות את העם: (יב) בעצו ישאל · שואל עתידות בצורה העשוי מעץ: ומקלו. צורה העשוי מן המקל וכפל הדבר במ"ש: רוח זנונים. רצון זנות עבודת כוכבים התעה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת אלהיהם: (יג) יזבחו. אל עבודת כוכבים: כי טוב צלה · כי כ"א מהם צלה טוב כי הוא מרובה בענפים וטוב לעמוד תחתיו: על כן. הואיל והאנשים יוצאים על ההרים לזבוח לעבודת כוכבים לכן מלאו הבנות והכלות מקום לזנות כי אין רואה: (יד) לא אפקוד · לא אזכיר על בנותיכם אשר תזנינה לשלם לכן גמול וכן על כלותיכם ופירש כי הן לומדת מאביכן כי הם ילכו עם הזונות ויפרדו מן האנשים להתיחד עמהן: יזבחו. זבחי שמחה לאכול עמהן: ועם לא יבין ילבט · ר"ל והואיל והם עם אשר לא יבין לכן ילבט ויכשל: (טו) אם זונה וגומר · אם ישראל זנו אחרי עבודת כוכבים אין בזה אשמה על יהודה עם שעל ידי שנלחמו עמהם נמנעו לבא לבית המקדש שהוא במלכות יהודה מ"מ לא הדיחם אחר העבודת כוכבים: ואל תבואו הגלגל · ר"ל לא היה לך לבא אל הגלגל מקום העבודת כוכבים כמ"ש וכל רעתם בגלגל (לקמן ט) וכאומר וכי על ידי יהודה באת הגלגל היה לך לשבת בית: בית און. הוא בית אל ושם העמיד ירבעם את העגל ולכן כנהו לגנאי: ואל תשבעו · אשר שאין עובדים לה' מה לכם לשבוע בשמו כי לבד העובד את ה' ראוי לשבע בשמו כמ"ש ואותו תעבוד ובשמו תשבע (דברים ו) אבל מי שאינו עובדו ונשבע בו תחשב לבזיון

מצודת ציון

הוא היין החדש: (יב) בעצו. מל' עץ: ומקלו · מטה עץ: התעה. מלשון טעות: (יג) אלון ולבנה ואלה · שמות אילנות: (יד) יפרדו · ענין הפרשה כמו הפרד נא מעלי (בראשית י"ג): קדשות. זונות כמו לא תהיה קדשה (דברים כ"ג): ילבט. ענין כשלון ויגיעה כמו ואויל שפתים ילבט

אבן עזרא

הפרשה: (טז) כי: סורר הוא שיסור מן הדרך שצוה שלא ילך בה והנה דמה ישראל כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה · ופעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי שיתם סוררים או הטעם עתה ירעה השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא פועה: (יז) חבור · י"א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב נבזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסולים הם חברתם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניהם: (יח) סר · באה עליהם רעה שסר סבאם מחסרון השירות ולא שבו מדרכם הרעה רק תליכה הזנו אחרים בעבור מתנות שהם אומרים הבו ובאה מלת שבו כמו את אשר תאשו אשו ושיקר אשו גם אהבו הבו גם הפו לכם הכל כמו לדו נאו והשנוי היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכים כמו כי לה' מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטעם כפול ומגניה שב אל בית און: (יט) צרר. כאדם שיצרור הרות בכנפיו שלא ימצא מאומה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו · המגנים: מזבחותם. בבית און: (א) שמעו זאת הכהנים · גם הקשיבו בית ישראל שהוכחתים או בית ישראל הם הסנהדרין ובית המלך האזינו. כי כולם שופטים: כי פח הייתם למצפה · שלא תניחו לעלות החוגגים אל בית השם: (ב) ושחטה · ולשחות בדרך: שטים · הם עובדי הבעל: העמיקו · השחה אלו הנזכרים אולי לא יראוהו העובדים ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על

תרגום

הוּא יְיָ׃ טז אֲרֵי כְּתוֹרָא דְאִתְפַּטַּם וּבְעִיט כֵּן מָרִיד בְּסַגִּי טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן יְיָ כְּאִימַּר בְּחִיר בִּבְקַעְתָּא׃ יז אִתְחַבָּרוּ לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבָקוּ לְהוֹן פּוּלְחָנָא׃ יח שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִיאוּ שִׁירָן מִן אוֹנֶס בְּכֵן טָעוּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִימוּ דְתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן׃ יט עוֹבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקְנִין כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר לְמֵיצַר רוּחַ בְּכַנְפָא כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיִבְהֲתוּן מֵאֱגוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן׃ א שְׁמַעוּ דָא כַּהֲנַיָּא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא אֲצִיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַּקְלָא הֲוֵיתוּן לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָּא דִּפְרִיסָא עַל טוּר רָם׃ ב וְדִבְחִין לְטַעֲוָן מַסְגַּן וַאֲנָא מַיְתֵי יִסּוּרִין לְכוּלְהוֹן׃ ג קֳדָמַי

מקרא

יְהוָה׃ טז כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב׃ יז חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח־לוֹ׃ יח סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ׃ יט צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם׃

ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ ׀ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר׃ ב וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם׃ ג אֲנִי יָדַעְתִּי

רש"י

נשבעים בשם הבעלים: (טז) כי כפרה סוררה. כתורא דאתפטם ובעיט כן סרר ישראל מרוב אכילה ושתייה: עתה ירעם: מרעיה מגומלמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עצבים אפרים · נלמד לעכו"ם ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם נעשה משתיהם זר מעלי סר לי זר כמו (ירמיה ב') סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר: סבאם · משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון · הזמינו להם קלון שהוא לשון הזמנה כמו הבה נרדה (בראשית יא) הבה נבנה (שם) הבה נתחכמה (שמות א): מגניה · שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה · מדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבושו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין עונים אליהם כאשר יאמר תפלה תפלה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכן ת"י מאיגורי תועבתהון מדרש אגמומא מלאכי לשון אגדות כאדם המאיים על איש המקניטו חייך שאני צורר לך בכנפי כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה ואמחי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: (א) כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך ישר' כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרדסיאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו · משך שפיותם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט (מלכים א י) נמשך ונטוה וי"ת לשון שחיטת זבחים לעכו"ם: ואני מוסר לכולם. ואף אני אייסרם ביסורין אכין

מסורה

ירעם ג' בקריא' וסי' כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לשאול שתו מות ירעם. וא' וירעם כתם לבבו האזינו ה' ומ"ל וסי' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר ה' קציני סדום. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. ובית המלך האזינו: האזינו כל יושבי חלד; שמעו חכמים מלי: אפרים ד' קמצין בקריאה וסימן למטה אפרים הושע בן נון. ויהי איש מהר אפרים חבור עצבים אפרים: צרור עון אפרים:

תולדות אהרן ושחטה. סנהדרין קב (עכו"ם לט):

רדק

שהבטו בשמי לשקר וכן ת"י ולא תשתבעון בשמי לשקרא קיים הוא השם וכן אמר ואם חי השם יאמרו לכן לשקר ישבעו: (טז) כי כפרה סוררה. כמו הפרה הרעה שמעקלת ומעוותת עצמה תחת העול ולא יוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והמצוה אשר לוה ועוותו עצמם מתחת העול ופרקו מעליהם עול המצות: עתה ירעם ה' ככבש במרחב. לולי שסרר היה רועה אותם ה' בשפע כמו הכבשים במרחב ר"ל בכר נרחב שרועים כרצונם וכן אמר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב: וכבש · שם כלל על כבשים רבים כמו ויהי לי שור וחמור וכן פירש אאז"ל, וי"מ עתה ירעם כארם כבש יחידי במרחב שהוא צועק והולך אילך ואילך ואינו שוקט ואינו רועה וי"ת ארי כתורא וגו' וענין סוררה וסרר ענין סטות וסתנות מהמנהג וכן בן סורר ומורה והדומים לו: (יז) חבור עצבים · חבור דבוק הוא עם עצבים, עצבים · הפסלים והבעל והאשרה כל כך נתחבר בהם עד שאין לו תקנה ולא ישמע לדברי תוכחה: הנח לו · אמר כנגד הנביא הנח מלהוכיח כי לא יועיל וזהו על דרך הערבה כאדם שקוצף על חבירו שלא ישמע לו בהוכחת אותו אומר לו כיון שאין אתה שומע לי אניח אותך מלהוכיחך לעולם אעפ"כ חוזר ומוכיח אחר שעה: (יח) סר סבאם. תרגום ורבאם וסרי כל כך הם שותים ומשתכרים עד שבאם סובאם כפיהם וסוא יין והסכר כמו שבאך מהול במים: סובה סובו · ורוב שתיית היין והשכר מביא אותם לידי זנות וכן ישעיה הוכיחו אפרים ברוב שתות היין כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים וכל הענין כת"ש שם · וי"ת סר כמו שר בשי"ן שלטוניהון אסגיאו שירין מן אונס: אהבו הבו קלון מגניה · מגיניה הם שריה כי השרים לעם כמו מגינים אמר שהשרים אוהבים לאמר הבו אומרים תנו לנו שוחד ונעביר מעליכם המשפט וזה קלון להם וכנוי הה"א מגניה לעדת אפרים וי"ת רחימו דתיתי להון קלנא רברביהון: (יט) צרר רוח אותה בכנפים · כמו האדם שיצרור הרוח בכנפיו וכשיתיר כנפיו לא ימצא כלום כן אפרים החזיק בעבודת העגלים וקוה שיבא לו ממנה תועלת ולא מצא מאומה אלא נזק וחסרון · לפיכך יהיה להם בושת מזבחותיהם שזבחו לעגלים כי לתנם עשו אותם זובחים כי לא בא להם מהם טוב כי אם רע · והנה הוא כמו הרוח הצרור בכנפיו ואמר צרר לשון זכר ואמר בכנפיה לשון נקבה ואמר לשון רבים ויבשו מזבחותם כן דרך הכתוב לדבר על עם לשון זכר ולשון נקבה כי העם נקרא בלשון זכר עם ובלשון נקבה עדה או קהלה וכן בלשון יחיד ובלשון רבים לשון יחיד דרך כלל ולשון רבים דרך פרט. זבחותם. שיחידם זבחה בשקל זבחותם שמלה בשקל שמלותם ואאז"ל פי' צרר רוח צרר אותם רוצה לומר עדת אפרים צרר אותה בכנפים לסוליכה בגולה ואז יבושו מזבחותם ויהיה רוח זכר ונקבה: (א) שמעו. עתה שב להוכיח יהודה ואותם שהיו ראוים להוכיחם והם כהני בית המקדש שהיו בחלקו של יהודה ובית המלך גם כן היה להם להוכיח את ישראל ולעשות משפט וקרא שבט יהודה בית ישראל כי הם עיקר בית ישראל וי"מ הפרשים בית ישראל הסנהדרין שהם שופטי ישראל: כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור · לכם היה לעשות משפט ואתם הייתם פח ומכשול לעם כי הם רואים שאתם עושים מעשים רעים ולומדים מכם והנה אתם להם בספק מה שהיה ראוי להיות ואתם להם כמו הפח והרשת שלוכדים בהם החיות והעופות כן הם נלכדים במעשיכם הרעים שעושים בהם וזכר מצפה ותבור שהם הרים גבוהים בארץ ישראל והציידים פורשים עליהם מצודותיהם וי"ת מצפה מן צופה נתתיך שתרגם ארי תקלא הויתון במלפיכון וכמצודא דפרישא על טור רם וכמדרש רב לכם מעלות ירושלים מה עשה ירבעם הושיב שתי פרדסיאות אחת על תבור ואחת על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפה: (ב) ושחטה שטים העמיקו · מקור כי השי"ן פתוחה והוא בשקל לאהבה אמר השטים שהם עובדי עכו"ם שטעים מדרכי האל יתברך ומעבודתו כמו אשה שהיא סוטה תחת אישה העמיקו הרה לשחוט ולזבוח לעכו"ם: ואני מוסר לכלם · אמר הנביא לא תאמרו שלא ייסר אותם אדם ולא יוכיחם לפיכך

מצודת ציון

ילבע (משלי כ): (טו) יאשם · מלשון אשמה: (טז) סוררה · ענין מרידה: ירעם · מל' מרעה: במרחב · במקום רחב: (יז) עצבים · כן יקראו העכו"ם: סר · מל' הסרה: סבאם · כן יקראו הדברים המשכרים כמו סבאך מהול במים (ישעיה א'): הבו · ענין נתינה כמו הבו הבכרי (זכריה יא): קלון · ענין בזיון: מגניה · מלכיה: (יט) צרר · ענין קשירה כמו מי צרר מים (משלי ל): בכנפיה · מל' כנף והמשילה לעוף שהרוח נושאה: (ב) ושחטה · מל' שחיטה: שטים · ענין הסרה מדרך הטוב כמו ואת כי שטית (במדבר ה): העמיקו · מל' עומק: מוסר · מלשון יסורין

מצודת דוד

לבזיון: (טז) כפרה סוררה · כמו הפרה האוכלת על האבוס הנה מרוב כל היא סוררת ומורדת ואינה רוצה למשוך בעול כן מרד ישראל בה' מרוב כל ומהשפעה מרובה: עתה. לכן ארעם עתה ככבש הרועה במקום מרחב ומשוקפת אנה ואנה לבקש עשב למאכלה ר"ל מעתה אטלטם השפעתה: (יז) חבור · הנה אפרים נתחבר הרבה אל העצבים לכן הנח לו ואל תוכיחו כי א"א להפרישו מהם: (יח) סר סבאם · מיד כשסר מעליהם שכרות היין אז עסקו בזנות עכו"ם וכל היום או הם שכורים או עובדים עכו"ם: אהבו הבו קלון מגניה · המלכים יקראו מגנים כי הם למגן ומחסה אל העם וכן כי לה' מגננו (תהלים פט) והוא מקרא מסורס והראוי מגניה אהבו קלון הבו ור"ל מלכי ישראל אהבו הקלון הזה והם יתנו אותו אל העם ר"ל הם הסיתום אל היין ואל העבודת כוכבים והמה דברו קלון ובזיון: (יט) צרר רוח · ר"ל הרוח קשר את עצמו אל העדה בכנפיה להוליכם מהר בגולה ואז יבושו מן הזבחים שעשו אל העבודת כוכבים כי לא ימצא בהם עזר ורק המה לבושת ולכלימה: ה (א) שמעו זאת · מוסב למעלה לומר הדבר שאמרתי שמעו וגו': כי לכם המשפט: כי פח. על בית מלכי ישראל אמר הנה עליכם ראוי לבוא המשפט: כי פח. על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על הר מצפה ועל הר תבור לבל יניחו מי לעלות ברגלים לבהמ"ק לכן אמר אתם הייתם לישראל לפח ולרשת ללכדם בעון: (ב) ושחטה שטים

אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ ה וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃ ו בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ ז בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃ ח תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃ ט אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה

גְלַן עוֹבָדֵי דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן טְעָן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתְּאָבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ד לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמֵיתַב לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ דְטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ה וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חָזָן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ ו בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יַשְׁכְּחוּן סְלִיק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן׃ ז בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַת עַמְמַיָּא קְיִמוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יְרַח בִּירַח וְיִבְזוּן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃ ח נְבִיַּיָא אֲרִימוּ קָלְכוֹן כַּד בְּשׁוֹפָרָא אִתְנַבוּ דְיֵיתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא קָטוֹלִין עַל דְאַמְלִיכוּ יַת שָׁאוּל דְמִגִּבְעָתָא אַצְוָחוּ כַּד בַּחֲצוֹצְרָתָא אֲמָרוּ דְיֵיתוּן עֲלֵיהוֹן מַלְכִין בְּמַשְׁרְיָתְהוֹן עַל דְלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְמֵרָמְתָא בַּסְּרוּ עֲלֵיהוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל דְשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרֵי וְאִסְתְּחָרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא פְלַחוּ קֳדָמַי בְּמַקְדְשָׁא דִי בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין׃ ט בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ

רשי

אמין מוסר לכולן : (ג) כי עתה הזנית אפרים • עתה הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהון שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל שמד זה ובטל פרדיסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם : (ד) לא יתנו מעלליהם . לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב) נתן ריחו (ראשית לא) ולא נתנו להרע עמדי (במדבר כא) ולא נתן סיחון : (ה) וענה גאון ישראל • וימאך יקר דישראל כמו (שמות י) לענות מפני לשון עוני והכנעה : בפניו . ואינון חזן תורגם כן לכרם פירשו לשון עדות בבא להם פורענות יעיד בהם ובפניהם גאוה וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני : (ו) בצאנם ובבקרם • בקרבנותיה': חלץ . נשמט כמו (שמואל ב ב) וקח לך את חליצתם בגדים שהשמט מעליהם : (ז) בנים זרים ילדו • שנתחתנו עם עכו"ם : יאכלם חדש . חדש אב : (ח) תקעו שופר • שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם : הריעו בית און • אחריך הגיים הולך אתה בנימין זאת תריעו בבית און וי"ת תקעו שופר בשורת הרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר גדול : אחריך בנימין . על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלות לרגל לבה"מ שהוא בחלקו של בנימין : אחריך בנימין • על איחורך את בנימין : (ט) לשמה תהיה

אבן עזרא

על כן : (ג) אני . דע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומה גם רחל נתנה שפחתה לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר שלחני ויעקב אמר אל אפרים ומנשה ויקרא בהם שמי על כן יקראו כל ישראל אפרים ויפת אמר אולי ממלכת יהוא היתה מאפרים ובעבור שמלא ואת רמות בגלעד לגדי הוצרך לומר אינני הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרש שהוא מאפרים והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה ואפרים וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרים ואין מלך בימים ההם מאפרים : הזנית • נפעל גם אחרים : (ד) לא יתנו : לא יעזבו מעשי' שישובו או לא יניחו על דרך על כן לא נתתיך : (ה) וענה . אמר יפת כמו בני ישנה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני : (ו) בצאנם . שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם: חלץ. כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי בה' בגדו : (ז) עתה יאכלם • אלה הבנים עם חלקיהם חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור' ישועה אומר חדש אב ויפת אמר כי חדש הוא חגור חרב כמו והוא חגור חדשה : (ח) תקעו . הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרים הודעתי נאמנה משהם נאמן כמו

תולדות אהרן רוח זנונים • סוכה נב : גאון ישראל • (קידושין ס) : חלץ מהם . יבמות קב : בה' בגדו . יבמות יז קדושין ע : יאכלם חדש • (סנהדרין כט) תקעו שופר . ברכות נו ר"ס לב זוסר מקן :

רדק

לפיכך הם תועאים כי אני אי' מוסר לכלם ויום ויום אני מייסר אותם ולא ישמעו לי : ואני מוסר . חסר איש כמו ואני תפלה שפירושו ואני איש תפלה וי"ם ודכתן לטעון וגו' :

(ג) אני ידעתי אפרים • אמר זה על ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים שעשה העגלים והפריד ישראל מעבודת האל בבה"מ אמר אני ידעתי את לבבו כמ"ש ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב וגו' : וישראל לא נכחד ממני • ממה שנועץ עם שרי ישראל לא נכחד ממני כי ידעתי כמ"ש ויועץ המלך ויעש ב' עגלי זהב : כי עתה הזנית אפרים • אתה ירבעם הזנית עם העגלים ואחר כן נטמא ישראל בעכו"ם ויהיה הזנית פעל עומד כמו שכתבו או יהיה פעל יוצא ר"ל אתה הזנית ישראל אחר הבעלים , ובדרש כי אתה הזנית אפרים עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהם כיון שמלך הושע בן אלה ביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם שנאמר רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו ואעפ"כ לא עלו לירושלים לפיכך נתחתם גזר דין עליהם לגלות הה"ד אני ידעתי אפרים כי עתה הזנית אפרים עתה נראה באתה הזנית שאין לך לתלות במלכך : (ד) לא יתנו • כמו ולא נתן סיחון לא יתנני השב רוחי והדומים להם ענין עזיבה והנה אמר לא יניחו אותם מעלליהם הרעים לשוב אל אלהיהם כלו' כ"כ הרבו לפשוע עד שלא נשאר להם דרך לתשובה עד שיקבלו ענשם או פירש כ"כ הם דבקים במעשיהם הרעים עד שאפי' יהרהרו פעם אחת תשובה בלבם הם מתחרטים מיד : כי רוח זנונים בקרבם • המתעה אותם : ואת ה' לא ידעו • לא דרשוהו אפי' פעם אחת אלא תמיד הם דבקים במעשיהם הרעים וי"ת ואולפן וגו' : (ה) וענה גאון ישראל בפניו • כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים אמר כי גאונו יעיד בפניו כשיקבל עונשו עליו וי"ת וימאך יקר ישראל ואינון חזן תרגם וענה מלשון הכנעה כמו לענות מפני ופי' גאון ישראל גדולתם ויקרם וכבודם ומה שאמר ואינון חזן כלומר בעודם בארצם טרם גלותם יהיו בהכנעתם ושפלותם תחת הכבוד שהיה להם מתחלה : וישראל ואפרים • אמר אפרים בעבור ירבעם בן נבט שהתעה אותם ובעבור שבטו שהוא שבט אפרים וישראל אמר בעבור שאר ישראל שהלכו אחריו כלם יכשלו בעון העגלים : כשל גם יהודה עמם • כי אפי' יהודה שהיה בחלקו בית המקדש עזב עבודת הש"י לעבוד אלהים אחרים וגם הוא יכשל בעונו : (ו) בצאנם ובבקרם ילכו • שבט יהודה ישובו לעבודת האל יתברך בבית המקדש וזהו בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' וזה היה בימי יאשיהו שבערו העכו"ם ושבו לעבוד את השם ועשו פסח ואמר כי לא נעשה כפסח הזה וגו' • ולא ימצאו חלץ מהם • לא תלאוה כשבקשוהו כי כבר נגזרה גזרה כמו שכתוב אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה וגו' ואמר ואת יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל וגו' : חלץ • נפרד מהם וסר מעליהם וא פעל עומד ויוצא וחלצה נעלו חלצו שד : (ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו • כמשמעו שהתחתנו בעכו"ם ובעבודת כוכבים שלהם וזהו בגידה בה' שלוה אותם לא תתחתן בם כי יסיר את בנך מאחרי ות"י במימרא דה' שקרו ארי בנין מבנת עממיא קיימין להון ויש לפרש כי בנים זרים ילדו שהלכו בחקות העכו"ם וכן אמר ובילדי נכרים ישפיקו ותרגם יונתן ובנימוסי עממיא אזלין : עתה יאכלם חדש את חלקיהם • עתה בקרוב יבא חדש שיאכל האויב אותם ואת חלקיהם רוצה לומר שדותיהם וכרמיהם כמו ואכלה את החלק כמו שהוא חלקת השדה והחדש הזה הוא חדש תמוז שהובקעה העיר וחדש אב שחרבה בו: פירש חדש בזמן מועט כמו חדש וכן והכחיד את שלשת הרועים בירח אחד לדעת יונתן רוצה לומר חדש כחדש כלו' תמיד יאכלם האויב יום ביום וחדש בחדש וכן תרגם יונתן כען איתי עליהון עממיא ירח בירח ויבזון ית פרי ארעהון : (ח) תקעו שופר • כמו שתוקעים בשופר להזהיר העם ולהתאסף אל העיר והלאן ואלו המקומות הם לבנימין ובית און היה לבני יוסף לאפרים סמוך לבנימין כי ארץ חלק בנימין היתה בין יהודה ובני יוסף : אחריך בנימין • הנה האויב אחריך בנימין כי כבר כבש ארץ אפרים וי"ת נבייא ארימו וגו' : (ט) אפרים לשמה תהיה • עדת אפרים : ביום תוכחה בשבטי ישראל

הודעתי

מצודת דוד

שפים העמיקו . ר"ל העם השטים מדרכי ה' העמיקו הרעה לשחוט קרבנות לעבודת כוכבים כי המלכים מנעום לבד מללכת לבה"מ והם ברוע בחירתם הוסיפו הרעה לזבוח לעבודת כוכבים ולכן אזמין אני מוסר יסורים לכולם למלכי ישראל ולעם : (ג) אני ידעתי אפרים • יודע אני מה בלב אפרים שעובד עבודת כוכבים מרוע בחירתו : וישראל וגומר . כפל הדבר במ"ש : לא נכחד • לא נמנע ממני מחשבות לבבם : כי עתה • ר"ל עם כי מתחלה היה קלת אשם ע"י המלך הנה עתה כשמלך הושע בן אלה ובטל השומרים זנה מזדון לבו ונשאה מעצמו כן אחז"ל : (ד) לא יתנו . לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה' כי יש בקרבם רוח זנות של עבודת כוכבים ואינם רוצים לדעת את ה' : (ה) וענה . יכנע גאון ישראל בפניו ר"ל בעיניו יראה השפלת והכנעת גאונו : יכשלו בעונם • ויבא עליהם מכשול בגמול עונם : גם יהודה וגומר . בעת ימולא סאתם : (ו) בצאנם • עם כי ילכו בני יהודה אל בה"מ לח[לות] פני ה' עם הבאת קרבנות עכ"ז לא יהיה נמצא להם כי חלץ מהם וסר שכינתו מביניהם : (ז) בה' בגדו • מרדו בה' כי ילדו בנים זרים כי לקחו בת עובדי כוכבים והבנים הולכים אחר האם וילדו א"כ בנים הזרים עמהם : עתה . ר"ל בזמן קרוב הנה החדש המוכן להם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם ר"ל בימי החדש הזה יקבלו גמולם : (ח) תקעו שופר . להזהירם מחרב הגייסות הבאים :

מצודת ציון

יסורין : (ג) נכחד • ענין מניעה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב טו) : (ד) לא יתנו • לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא) : מעלליהם • מעשיהם : (ה) וענה • ענין הכנעה והשפלה כמו מאנת לענות מפני (שמות י) : גאון • מלשון גאוה ורוממות : (ו) חלץ • ענין השמטה והסרה כמו צדיק מצרה נחלץ (משלי יא) : (ז) חלקיהם כן יקרא • אחוזת השדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז) : (ח) חצוצרה • שם כלי נגון : הריעו • מל' תרועה והרמת קול : (ט) לשמה . מלשון שממון

בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃ י הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה
ד׳ מ״ל כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם
ד׳ עֶבְרָתִי׃ יא עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ
ג׳ ומ״ל מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו׃
ג׳ ז׳ ל׳ יב וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרַיִם וְכָרָקָב לְבֵית
יְהוּדָה׃ יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ
ל׳ וחסר וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־
אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא
כ׳ חד מ״ל לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה
מִכֶּם מָזוֹר׃ יד כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל
ל׳ לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי
אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃
טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד
סתם אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר
כ׳ חד מ״ל לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי׃

תְּהֵא בְּיוֹם תּוֹשְׁלְמַת חוֹבִין
בְּרַם בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל
הוֹדְעֵית אוֹרַיְתָא׃ י הֲווֹ
רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמַשְׁנֵי תְחוּם
עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָּא חֵימְתִי׃
יא אֲנִיסִין דְּבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין
בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ
דַּיָּנֵיהוֹן לְמִטְעֵי בָּתַר מָמוֹן
דִּשְׁקָר׃ יב וּמֵימְרִי כְּעָשָׁא
לְדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְרַקְבָּא
לְדְבֵית יְהוּדָה׃ יג וַחֲזָא אֶפְרַיִם
יָת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יָת
מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם
לְאַתּוּר וּשְׁלָחוּ לְמַלְכָּא דְּיֵיתֵי
לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיָּא אֲמַר
לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָּאָה
לְכוֹן וְלָא יְנִיחַ מִנְּכוֹן מַכְאוֹב׃
יד אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לְדְבֵית
אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָוָן לְדְבֵית
יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל
וְאֶעְדֵּי אֱרֵים וְגְבוּרְתִּי וְלֵית
דְּמְשֵׁיזֵיב׃ טו אֲסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי אָתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִּי בִשְׁמַיָּא עַד דְּיִדְּעוּן דְּחָבוּ

אבן עזרא

כמו נזרה והדומה לה: (י) היו. עושים רע לאשר הם ברשותם: כמסיגי גבול. בסתר על כן אענישם: (יא) עשוק אפרים. עשקוהו מלכיו ורימוהו: כי הואיל הלך. שנים פועלים עוברים כמו הגשם חלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי מצות אנשים והוא צו כמו צו לצו ויפת אמר כי אפרים יהיה עשוק מהגוים: (יב) ואני. פעם שאכלם: (יג) וירא. את מזורו. מכה שהיא צריכה שיזורו אותה: וישלח. יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור: יגהה. כמו וייטיב גיהה מראית העין: (יד) כי. בתחלה אמר ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ מי יוכל לרפא לכם: (טו) אלך. לי ואין רודף אחרי או אלך עם הפרסה והנכון שאפרסם ואלך לי כאשר כתוב אחריו: אלך עד אשר יאשמו. שיודו שאשמו או כפעם שממה תשם שומרון. והאדמה לא תשם חסר אל״ף: ישחרונני: יבקשוני כשחר ויאמרו אלה נאלה לנו. אמר

פרק

רשי

תהיה ביום הוכחה. וכשאבא להוכיח עמהם ישומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה: אפרים לשמה וגומר. בשבטי ישראל הודעתי נאמנה ר׳ אבוהו בשם רבי אחא ב״ר חנינא אמר ביום שיתווכח עמהם הקב״ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטים הודעתי שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש בדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלא סאתם כיון שחטאו גלו אז שתקו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה: (י) כמסיגי גבול. כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם המלכים לסיכך עליהם אשפוך וגומר וכמשמעו היו גוזלים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי: (יא) עשוק אפרים. ביד העכו״ם: רצוץ משפט. מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צוואות חדשות של נביאי הבעל: (יב) וכרקב. תולעת האוכל העץ ושוחקו: (יג) מזורו. לשון חולי: וילך אפרים אל אשור. זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד (מלכים ב ח): וישלח. יהודה אל מלך ירב. זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעוזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליה (מלכים ב טז): והוא לא יוכל לרפא לכם. מהרבה גדודים פלשתים וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב כח) כי חלק אחז את בית ה׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור. לא יסיר מכם מזור. ואומר אני שהוא מן התיבות הפסוקות לשון כאשר הוגה מן המסלה (שמואל ב כ) הורו והוגו מלב (ישעיה נט) הגו סיגים מכסף (משלי כה): (יד) אשא ואין מציל. אשא את הטרף: (טו) אלך. אסתלק מהם ואשובה אל השמים: עד אשר יאשמו. יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם: ישחרונני. יבקשונני

וכל אספ רבו׳: עשוק ד׳ בקריאה ג׳ ס״ל ואחד חס׳ וסי׳ וחיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור. פרי אדמתך וכל יגיעך. עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל. אדם עשוק בדם נפש. בתרא חס׳:

תולדות אהרן

עשוק אפרים. סנהדרין נו: וירא אפרים. סנהדרין לב: אלך אשובה. ר״ה לא (ברכות ח).

רדק

הודעתי נאמנה. בשהוכחתים במדבר כשהיו כל השבטים כאחד הודעתי אותם נאמנה כלומר דבר אמת אם תשמעו בחקותי ואם לא תשמעו וכיון שלא שמעו לי אחריב את ארצם ואגלה אותם כי כן הודעתים באמת וי״ת ביום תוכחה ביום תשלומת חובין. ובדרש רבי אבהו אמר בשם רבי יוסי בר׳ חנינא ביום שנתווכח הקב״ה עמהם בדין אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם פלטין שלו לא הגלה אותם וכי משוא פנים יש בדבר ות״ו שאין משוא פנים אלא שעדיין לא נתמלאת סאתם וכיון שחטאו גלו אז שמעו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא תקיף הא קשוט דאפי׳ לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנא׳ בשבטי ישראל הודעתי נאמנה הודעתי שאני נאמן: (י) היו שרי יהודה כמסיגי גבול. בסמ״ך כמו ארור מסיג גבול רעהו וכ״פ כמסיגי לאמת הדבר כמו כ״ף השבועה לי כיום כי אותו כהיום והדומים להם, ואמר כי שרי יהודה היו מסיגי גבול רפיסה סחלושים שביתם להם נחלה סמוך לנחלתם והיו מסיגים גבולים ולוקחים מנחלתם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ולא יונו עוד נשיאי את עמי לסוכותם מאחוזתם ורש״י פירש כי כאדם המדביק גבול חבירו כן הם מהרו לאחוז דרכי חבריהם לפיכך אשפוך וגו׳, ורבינו סעדיה ז״ל פי׳ כמסיגי גבול המלות היו שרי יהודה כמו שרי אפרים שהסיגו גבול המלות ועברו על אלות הברית כן עשו הם, ואאז״ל פירש השרים היו כמו מסיגי גבול שהיו עושקים לפניהם בעלי הגבול כי חביריהם היו מסיגים גבול שדותיהם וכרמיהם או בתיהם והם לא היו מקשיבים לצעקתם והנה השרים כמו המסיגים שסומכים את ידיהם בהסגתם הגבול, והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש עושים רע לאשר היה ברשותם כמסיגי גבול בסתר: (יא) עשוק אפרים. ביד האומות שעשקוהו ורצצוהו במשפטים קשים ולמה בא לו כל זה כי הואיל הלך אחרי צו לפי פירוש ללכת אחרי מצות ירבעם בן נבט ה.אל הלך כלומר ברצונו הלך שזה כמה שנים לא סר מדרכו הרעה ומאד התרצה בדבר הרע הזה: צו. הם כמו מצוה וכן צו לצו בשקל קו ואע״ם שאחר ירבעם שלא זכרו אחרי צו כן מנהג המקרא במקומות לאסר במקום שהענין מובן וידוע היה כי לא היו הולכים באותו הדור אחרי מצות האל כ״א אחרי מצות ירבעם לפיכך שנה ס׳ לגרעון ואמר במקום מצוה צו וי״ת אניסין דבית אפרים וגו׳: (יב) ואני כעש לאפרים. כן אהיה לאפרים וליהודה כמו העש שאוכל הבגדים: וכרקב. האוכל העצים והעץ כלומר כן אכלה אותם: (יג) וירא. מזורו. כמו מכתו כי המכה לפי שיזורו אותה נקראת מזור אמר כשראו אפרים ויהודה שהאויבים באים עליהם תמיד ושוללים אותם בקשו עזר ממלך אשור ולא בקשו עזר ממני אלא מבשר ודם שלא יוכל לעזור אותם אם אין רצוני: וישלח. ר״ל וישלח יהודה כי כבר זכר שניהם והפסוק זה זכר אפרים בפירוש ויהודה בסתם כי כבר זכרו בסמוך: וילך אפרים. ר״ל שהמלאכים שלח. או אמר וילך על מנחם שהלך לפול מלך אשור כאשר בא על הארץ ויתן מנחם לפול מלך אשור אלף ככר כסף וגו׳ ולא הועיל כלום אלא לפי שעה כי מלך אשור הוא שהחריב את הארץ גם שוסים אחרים שסו אותם ולא עזרם מלך אשור וכן אחז מלך יהודה שלח למלך אשור, ואמר ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ירב. הוא שם עיר בארץ אשור וכזה הספר זוכר אותו שתי פעמים ואפשר כי אשור היו לו שני שמות: לא יוכל לרפא. לפי שהמשיל הצרה לחולי אמר לרפא: ולא יגהה. כלומר ולא ירפא וכן לב שמח ייטיב גהה רפואה אפילו מזור אחד מכם לא ירפא וי״ת ותזא אפרים וגו׳: (יד) כי אנכי. איך יוכל מלך אשור להועיל לכם אפילו אם נראה כי אנכי לכם כשחל ואין מציל מידי: אני אני. הכפל לחזק הענין וכן באו עתה כי אני אני הוא: (טו) אלך אשובה אל מקומי. כלומר אסתלק שכינתי מהם ואשובה אלי בשמים שהוא מקום כבודי כי הם סקלוני ולא ישכון כבודי ביניהם: עד אשר יאשמו

מצודת ציון

שממון: תוכחה. מל׳ ויכוח: (י) כמסיגי גבול. אמר כל׳ שאלה כמי שמחזיר הסימן לתוך שדה חבירו לגרתיב גבולו כמ״ש לא תסיג גבול רעך (דברים יט): עברתי. מל׳ עברה וזעם: (יא) עשוק. ענין גזלה וגזל: רצוץ. ענין שבירה וכתיתה כמו עשוק ורצוץ (שם כח): הואיל. ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב): צו. מל׳ צואה: (יב) כעש. הוא הרימה האוכל הבגדים כמו כבגד יאכלם עש (ישעיה נא): וכרקב. תולעת הגדל בעץ נרקב: (יג) מזורו. כן נקראת המכה ע״ש שזורים עליה אבק מסממני׳ המרפאין וכן ישימו מזור תחתיך (עובדיה א): ירב. הוא אשור ויקרא בשתי השמות וכן מנחה למלך ירב (לקמן י): יגהה. ענין רפואה כמו ייטב גהה (משלי יז): (יד) כשחל וככפיר. הם שמות האריה: (טו) ישחרונני. ענין דרישה כמו

מצודת דוד

תגוללים. מוסב על תקעו לומר תקעו בחצוצרות ברמה להיות נשמרים מהחרב אחריך בנימין. ר״ל כי האויב הולך אחריך להלחם בך: (ט) ביום תוכחה. ביום שאתווכח עמהם על רוע מעשיהם: בשבטי ישראל. בהפורעניות שאביא על שבטי ישראל בזה הודעתי האמנת דברי שכן היה כמו שאמרתי עליהם: (י) היו שרי יהודה. ועכ״ז לא לקחו שרי יהודה מוסר ואחזו בדרכי עשרת השבטים כמו מסיג גבול רעהו לאחוז משלו ולכן גם עליהם אשפוך כמים עברתי: (יא) עשוק. הלא שאפרים עשוק ביד האויב וכתות במשפט פורעניות על כי רצה ללכת אחר אותה צוואה של ירבעם בדבר עגלי הזהב ולא שעשה מחמת אונס כ״א גם הוא חפץ בזה ועם כי יהודה ראה העון והגמול ולא לקח מוסר: (יב) ואני כעש. לכן כמו שאהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן אהיה כרקב לבית יהודה: (יג) וירא. וכאשר ירא אפרים בזמנו את חליו ויהודה בזמנו מכתו: וילך אפרים. הוא הושע בן אלה שהלך אל מלך אשור שיהיה לו לעבד: וישלח. על יהודה הנזכר יאמר

רש"י

יקשותי : (א) לכו ונשובה . יאמרו לכו ונשובה וגו' : יך ויחבשנו • יך לי הווה הוא . הוא מכה אותנו והוא יחבשנו : (ב) יחיינו מיומים . יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו : ביום השלישי • בבנין בית השלישי יקימנו : מיומים . משתי עתים שעברו עלינו : ביום השלישי • בעת השלישי : (ג) נדעת את ה' • באמת ובתמים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו : ויבא כגשם לנו . כגשם הבא להיות חיים לעול' שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ . ירוה ארץ : (ד) מה אעשה לך • מפני מדת הדין איך אוציא משפטיך לאור : וחסדכם כענן בוקר • כל טובתכם וצדקתכם אינה כלום : (ה) על כן חצבתי בנביאים . על אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן • ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) כי על כן לא נתתיה לשלה בני (שם לח) : ומשפטיך אור יצא . בתמיה ואיך אוכל לשאת פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך : (ו) ודעת אלהים . חפצתי מעולות

ונשובה ז' בקריאה וסימ' ויאמר אברהם אל נעריו • נתנו ראש ונשובה • המה באו בארץ צוף • הרבת כושל גם נפל איש • לכו ונשובה אל ה' • נחפשה דרכינו ונחקרה • השיבנו ה' אליך : בנביאים ה' וסי' נמ' בשמואל א' סי"י: ודעת אלהים ג' בליש' בקרי' וסימ' כי אין אמת ואין חסד • כי חסד חפצתי • ודעת אלהים תמצא:

הושע ו

ו א לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃
ב יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃
ג וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ׃
ד מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃
ה עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃
ו כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת׃
ז וְהֵמָּה

ויבעון מן קדמי כד תעוק להון יבעון דחלתי : א יימרון אתו ונתוב לפולחנא דיי ארי הוא די מחנא ויסגנא ודאיתי עלנא תבר יניח לנא : ב יחיננא ליומי נחמתא דעתידין למיתי ביום אחיות מיתיא יקימיננא ונחי קדמוהי : ג ונילף נרדוף למידע ית דחלתא דיי כנהור צפרא דמקשיט במפקיה וייתין ברכן לנא כמטר מנבר כלקישא דמרוי ארעא : ד מן קדם דין דקשוט מא אעביד לכון דבית יהודה וטבותכון כענן צפרא וכטלא דמוהי פסיק : ה על כן דאזהרתינון בשליחות נביי ולא תבו איתיתי עליכון קטולין על דעברו על מימר רעותי ודיני כנהור נפיק : ו ארי בעבדי חיסדא רעוא קדמי ממדבח ועבדי אוריתא דיי ממסקי עלון : ז ואינון כדריא קדמאי

תולדות אהרן יחיינו מיומים • סם סנהדרין לז (ברכות ט תענית סג סנהדרין לז) : נרדפה • ברכות ו (ברכות ט) : כגשם לנו • תענית ד' : מה אעשה • שם ו : כענן בקר . ברכות נט : חצבתי בנביאים . תענית כ :

אבן עזרא

פרך בעבור ככפיר : (א) יך . מכה : ויחבשנו . כמו ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן . ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהוא עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי : (ב) יחיינו • ירפאנו כמו וימרחו על השחין ויחי עד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי הפך כל נשבר כי אז יכאב : (ג) ונדעה . שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל הש"י במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת : ויבא כגשם . הטעם שהשם יעזרנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו : כמלקוש יורה ארץ • חסר וי"ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי"ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ : (ד) מה . הטעם הזה שהחסד שאמרתם שתשובו לדעת השם : כענן בוקר • שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכים היו כאילו הוא שם לשחר ולפי דעתי שמשכים היו כל אחד אם כן יהיה גם זה כן : (ה) על • חצבתי • כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו : הרגתים • בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתי גם אני באמרי פי אולי תשובו ישראל : ומשפטיך אור יצא • כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו : (ו) כי חסד חפצתי • חסד נכון לא חסד כענן : (ז) והמה . על נביאי שקר :

גלעד

רדק

יאשמו • האל"ף והשי"ן בשו"א וענינו עד שישימו עצמם אשמים וכת"י עד ידעון דחבו : ישחרנני • ידרשוני ויבקשוני כמו אם תשחר אל וכדומים להם והנו"ן הראשונה כנו"ן ישמעון הנוספת פעמים בעתידי הרבים : (א) לכו • ענין זרוז המעשה כמו לכו ונחשבה על ירמיהו לכה נא אנסכה בשמחה והדומים להם שאין ענינם הליכה ממש אלא זרוז המעשה ולפי שההליכה זרוז והשיבה אלה נאמר זרוז בלשון הליכה יאמר איש לחבירו לכו ונשובה אל ה' וזה היה בימי יאשיהו שבקשו את ה' ועבדוהו: כי הוא טרף. כולו קמוץ והע"פ שהוא פעל עבר כי יש רבים קמוצים כמו שכתבנו בספר מכלול ואמר ונשובה אל השם כי הוא טרף כמו שאמר אטרוף וגומר : ואין מציל • ואם נשוב אליו הוא המוחץ והוא הרופא וכפל הענין במלות שונות ואמר יך ויחבשנו : יך בתשלומו יכה והוא פעיל במקום עבר : (ב) יחיינו מיומים • ענין רפואה כמו עד חיותם וכמו וימרחו על השחין ויחי אמר אם חלינו יומים הוא ירפאינו מחוליינו עד שביום השלישי יקימנו ונחיה זמן רב לפניו כלומר אם ארכו צרותינו זמן רב והוא משל יומים בקרוב יביא לנו ישועתו והוא משל ביום השלישי , והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש ביום השלישי הפך כל נשבר כי אז יכאב וכן אמר ביום השלישי בהיותם כואבים ופי' עוד יחיינו מיומים זה המאמר הוא על העתיד ומיומים משל לשני גליות גלות מצרים וגלות בבל ביום השלישי משל לגלות הזה השלישי שיקימנו ממנו ונחיה לפניו שלא נגלה עוד לעולם ,נחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחטא עוד : (ג) ונדעה נרדפה • תהיה הסכמתינו ודתינו כאחד ונרדפה כלנו לדעת את ה' : ונדעה • כמו ונדעה בינינו מה טוב לדעת את ה' לעשות משפט וצדקה כמו שכתוב הלא היא הדעת אותי נאם ה' והאז"ל פירש נדעה אותו ויתברר אלינו כאשר יתברר אור השחר שאין שם עבים זהו נכון מוצאו כאשר אמר דוד לשלמה בנו דע את אלהי אביך ועבדהו בתחילה דעהו ואח"כ עבדהו כי אם לא ידע דרך יחודו למי יעבוד על כן אמר ונדעה נרדפה בתחלה נדעה ואחר כך נרדפה לדעת את ה' כלומר לעבדו , והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש ונדעה נרדפה נדעה שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את ה' עד שילמוד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחלה ידע המשכיל את השם יתברך במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת ויבא הטעם שהשם יעזרנו ויורנו האמת על דרך יערף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מה' כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא רק מאתו יתברך ולפירושנו כשחר נכון מוצאו פי' אם נעשה זה שנרדפה לדעת את ה' הוא יהיה לנו כשחר נכון מוצאו כלו' שיופיע אורו וטובו עלינו ועוד המשיל משל אחר ואמר ויבא כגשם לנו כמו הגשם שמחיה הזרעים המתים כן האדם השרוי בצער דומה למת וכשתבא לו התשועה תדמה לו שחיה מתמותתו וכפל עוד הענין ואמר כמלקוש יורה ארץ ופירש כמלקוש ויורה שיבא בארץ כן יבא לנו וי"ת כמלקושא דמרוי ארעא ויהיה לפירושו יורה כמו ירוה הפוך : (ד) מה אעשה לך אפרים • איך ארפא אתכם ואיך אתבוש ותשובתכם אינה שלמה כי אם עשו מלכי ישראל הישר בעיני השם מהרה שבו לעשות הרע כמו יהוא וכן מלכי יהודה אשר עשו בימי יאשיהו הישר בעיני השם שבו לעשות הרע בימי בנו וכן בנו ובנו וזהו וחסדכם כענן בקר כמו ענן הבקר או הטל כי כחם השמש יפסק : משכים • הם בשקל יתן אוכל למשביר כלומר בהסכמה הולך ותרגם יונתן וכטלא דמוהי פסיק : (ה) על כן חצבתי בנביאים • כמו חוצב בהר שבורת האבנים ופירש על כן בעבור שחסדכם כענן בקר הוגעתי בנביאים יום ויום השכם ודבר להזהירכם שתעמדו בדרך הישרה ולא שמעתם ומרוב הוגיעי אותם בשליחותי הרי הם כאלו הרגתים וכל זה עשיתי בעבור שמשפטיך אור יצא כלומר שיהיה משפטיך כאור שיצא כלומר בצאתו כמו שאמר כשחר נכון מוצאו ואדוני אבי ז"ל פירש חצבתי בנביאים הרגתים מתו בשליחותי כמו זכריה ואוריה : ומשפטיך אור יצא • בתמיהה וי"ם על כן דאזהרתינון וגומר : (ו) כי חסד • אעפ"י ששבו לעבוד את ה' בבית המקדש בימי הושע בן אלה שביטל פרדסיאות שהושיב ירבעם בדרכים אף על פי כן חסד ודעת אלהים לא היה בהם וכן

ביסדם

מצודת דוד

יאמר כי אחז שלח למלך אשור לעזור לו מול רצין ופקח כמ"ש (במ"ב) : לא] יוכל לרפוא . ר"ל לא יהיה לך לעזר : ולא יגהה • לא ירפא מכם המכה ר"ל לא יציל אתכם מהרעה : (יד) כי אנכי • כי אני אהיה כשחל מול אפרים וגומר • ואני אטרפם ואלך לי עם הטרף ואשא אותם ואין מי מציל מידי ר"ל אם אני אחפוץ ברעתם מה יעזור להם אשור : (טו) אלך • אסלק מהם שכינתי ואשובה אל מקומי השמים : עד אשר יאשמו • שיכירו בעצמם שהם אשמים ויבקשו פני למחול להם : בצר • הנה בעת צר להם ידרשו אותי ולא יחזקו לבבם : ו (א) לכו ונשובה . מוסב למעלה לומר הנה בעת צר יאמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה' : כי הוא טרף . ולא בכח ידו גבר האויב : וירפאנו • והוא ירפא אותנו כי הכל ממנו ובידו : יך . הוא הכה אותנו והוא יניח תחבושת על המכה וכפל הדבר במ"ש : (ב) יחיינו מיומים . הנה שלא לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות מצרים וגלות בבל : ביום השלישי . בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נגלה עוד לגולה : (ג) ונדעה • אז נדעו איך נרדפה לדעת את ה' : כשחר נכון מוצאו • ר"ל כמו הבוקר בזריחה האדם תחלה אורו הוא בסוד שילא השמש על הארץ וילאוב כן יהיה הרודף לדעת את ה' נכון ובסוף שימלאהו : ויבוא • רב טוב יבוא לנו כמרבית מי הגשם וכמלקוש המרוה את הארץ ומשביעה : (ד) מה אעשה לך . ר"ל אבל אתה אותיל ואיך אב אלי מהו הטובה והתרופה שאעשה לך הלא אין לכם זכות כי חסדכם היא כענן בוקר שאין מביא הגשם כי כן אתם מראים

חסד

מצודת ציון

כמו שוחר טוב (שם יא) : (א) לכו • הוא ענין לשון זרוז : יך • מלשון הכאה : ויחבשנו • ענין' קשירת המטלית על המכה והסבירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד) : (ב) יחיינו. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה) : מיומים • ר"ל מהעתים : (ג) נרדפה . אמר בלשון שאלה על מרבית ההשתדלות : כשחר. היא אור הבוקר : נכון • ברור ומוכחת : מוצאו • מל' יציאה : כמלקוש • הוא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות כמו כעב מלקוש (משלי טז) : יורה . ענין הביעה כת"י והוא הפוך כמו ירוה שהוא ענין שביעה כמו כגן רוה (ישעיה נח) : (ה) חצבתי •

ענין

אבן עזרא

(ח) גלעד. עקובה. כמו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה מדם שנשפך: (ט) וכחכי. היו"ד תחת ה"א על דרך לכלא הפשע גם הוא באל"ף תחת ה"א ואלה השתים מלות זרות הן כי משפט בעלי הה"א בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ויפשטוהו ככה הם חבר כהנים והנה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים: שכמה. כמו לעבדו שכם והנ' גדודים ישכימו בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו שלם הפעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה: (י) בבית. שערוריה. הטעם דבר מגועל כתאינים השוערים: שם זנות לאפרים. רמז לעגלים בבית אל שהוא לאפרים: (יא) גם יהודה. אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם שמת קציר לך ועזרך לעבוד הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל ה' ובעבור יהודה שהגית ביתי ועזרך לא אשיב שבותך: (א) כרפאי. בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו אמר כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעי' כלב' שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן הערים: (ב) ובל. והם חושבים כי איננו רואם ולא ידע כי מעלליהם סובבים אותם.

הושע ו ז

ז כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי:
ח גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם:
ט וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ:
י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל:
יא גַּם־יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי:

ז א כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֺן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ:
ב וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־רָעָתָם זָכָרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד

(margin: סלוגת' ירצחו; שעוריה ק')

עֲבָרוּ עַל קְיָמִי וּבְאַרְעָא טָבָא דִּיהֲבֵית לְהוֹן לְמֶעְבַּד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי: ח גִּלְעָד קִרְיַת אֱנוּסִין בְּנִכְלִין אַשְׁדִּין דָּם זַכַּאי: ט וּכְמָא דִּי מְסַבַּר אֱנָשׁ לְמִשְׁרְיָן אִתְחַבָּרוּ אִינוּן וְכַהֲנֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא חֲדָא קַטְלִין נַפְשָׁן כְּתַף חַד אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ: י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי נִשְׁנוּ אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִּגְזִיר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא תָּבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָּא בְּבֵית אֵל תַּמָּן טָעוּ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: יא אַף דְּבֵית יְהוּדָה שָׁרִיאוּ לְאַסְגָּאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יִמְטֵי חוֹבִין בַּאֲתָבוּתִי גָּלוּת עַמִּי: א כְּמִתְבְּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּלְיָן עֲוָיַת אֶפְרַיִם וּבִישַׁת שֹׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבָדוּ שְׁקַר וּבְלֵילְיָא בְּבָתַּיָּא גָּנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא קַפְחִין: ב לָא מַחְשְׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל בִּישְׁתְּהוֹן גְּלֵין קֳדָמַי כְּעַן יַקְפוּנִינוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דִּי

כאדם ג' בקריאה וסימ' והמה כאדם עברו ברית. אכן כאדם תמתון. אם כמות כל האדם ימתון אלה: שת ד' קמצין בקרי' וסימ' כי שת לי אלהים זרע אחר. ולא שת לבו גם לזאת. גם יהודה שת קציר: מי שת בטוחות חכמה:

תולדות אהרן עברו ברית. סנהדרין לח: פועלי און. מכות י: שת קציר. מגלה יד ערכין עג: כרפאי לישראל. מגלה יג:

רשי

מעולות: (ז) כאדם. כאדם הראשון: שם בגדו בי. בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: (ח) עקובה מדם. מליאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני: (ט) וכחכי איש גדודים. וכאסיפת איש ליד דגים האוספם בחכה יחד כן חכי גדודים חבורות הכהנים המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד: כי זמה עשו. כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל. וכחכי אימדור"ש בלעז ואף בלשון משנה חכי ל' חיבור הוא (ב"ק קי"ם: וע"ש) ולא יפול בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהם רק מחבר בהם שני ראשין מן הבגד יחד כשתופרו במקלות ולשון זה מפלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חבור אדם הנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר"מ שליח צבור זצ"ל: שכמה. לשון כת אחת: (י) שערוריה. י"ת לי שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה): (יא) גם יהודה. אף הוא הואיל וקלקל: שת. השית זמן פורענות לה: קציר. עת סילוקם וגלותם כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה (שם נא) בפורענות בבל בספר ירמיה: בשובי שבות עמי. בהוכיח אותם לשובב משובותם: שבות עמי. לשון משובה נערות וילדות אינוייזר"א בלע"ז וכן בנים שובבים (שם ג) הבת השובבה (שם לא): (א) כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאות עוונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חביריהם ואף פושטים גדודיהם בלסטיות לפשט את הבריות: (ב) ובל יאמרו ללבבם. אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה

רדק

ביהודה שעבדוהו בימי יאשיהו שהרס הבמות והמזבחות והעלו זבחיהם בבית המקדש עשות החסד הוא העיקר ודעת אלהים שהוא לעשות משפט וצדקה ות"י ודעת אלהים ועבדי אורייתא דה': והמה כאדם עברו ברית. כאדם שבוגד בחבירו ועובר על בריתו כן נקל בעיניהם לבגוד בי ולעבור על בריתי. ופי' שם כלומר במקום שהשפעתי עליהם טובה שם בגדו בי ויש מפרשים כאדם כאדם הראשון, ויונתן תרגם ואינון כדריא קדמאי וגומר: (ח) גלעד. עקובה מדם. מן עקוב הלב ויהוא עשה בעקבה ענין תרמית והערמה, וכן פירשוהו רבותינו זכרונם לברכה עקובה מדם שהיו עוקבים להרוג נפשות כלומר מערימים ובמקום אחר פירשו עקובה מלוכלכת מרוב דם ששופכין בה כמו שאמר בתלמוד ירושלמי אם יש בה עקיבת יין אסור ואמר מה הוא עקיבת יין כההוא דמלכלך כדכתיב עקובה מדם: (ט) וכחכי איש גדודים. היו"ד במקום ה"א חכה והוא מקור אמר כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבר כהנים רוצה לומר כהני הבמות שמתחברים לשלול עוברי דרך: דרך ירצחו שכמה. בדרך ירצחו כלם שכם אחד כי מי שישלול ירצח אם יעמיד כנגדו בעל הממון ירצחנו: כי זמה עשו. כל מעשה רע ותועבה עשו וכן הוא זמות יען כלומר לא זה בלבד עשו אלא זמה היה כל מעשיהם ואפשר לפרש ומה מחשבה כלומר כמו שחשבו בלבם כן עשו ויונתן תרגם כן וכחכי ענין חכו לי שתרגם וכמה דמסכיר איניש למשריין וגו', ויש מפרשים וכחכי מן ובחכה תעלה ויפרשו גדודים מן מלא על כל גדותיו כלומר כמו שמשליכים ליידי פדגים החכה למשוך הדגים אשר ביאור והציידים כשליכם החכה עומדים על גדות הנהר או היאור ומשם צדים הדגים כן חבר הכהנים צדים בני אדם וכן פירש רב סעדיה גאון זכרונו לברכה, ואדוני אבי זכרונו לברכה פי' כהנים שרים וגדולים כמו ובני דוד כהנים היו: (י) בבית ישראל ראיתי שערוריה. בבית אל ובדן כי שם העגלים שהם שערורים לשון כיעור וטנוף כמו התאנים השוערים שערורית עשתה: שם זנות לאפרים. העגלים שעשה ירבעם משבט אפרים וזנה אחריהם: נטמא ישראל. נטמאו בהם ישראל שעבדו עשרת השבטים אותם ופירש שם בבית אל ובדן וי"ת בבית ישראל וגו': (יא) גם יהודה שת קציר לך. פירשו בו כי גם יהודה שם עצמו לעבוד עכו"ם כמו אפרים אע"פ שהיה בית המקדש בתוכו, ופי' שת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע כלומר נטע גם כן נטע זר כמו אפרים: בשובי שבות עמי: כשחשבתי לשוב שבות עמי לפי שלא היו כולם עבר אחד לעבוד עכו"ם אבל אחר שיהודה עבד עכו"ם גם כן הנתתים ביד אויביהם ולפי דעתי כי יהודה קריאה כמו יהודה אתה יודוך אחיך כלומר אתה יהודה גם לך שת קציר כמשיב שבות עמי והיא ירבעם בן יואש מלך ישראל כי אף על פי שהיו מרעים ישראל ויהודה כמו שהקדים בשובי שבות עמי ע"י ירבעם כי ראיתי עוני ישראל מורה מאד גם לך יהודה שת קציר ונטע טוב ירבעם שהשיב את דמשק ואת חמת ליהודה ואף על פי כן לא חזרתם למוטב לא ישראל ולא יהודה וזה שאמר אחר זה כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים וגו' וזו היא הרפואה כמו שכתוב הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה תהו פי' בשובי את שבות עמי ופי' כרפאי לישראל וי"ת אף דבית יהודה וגומר: (א) כרפאי לישראל. וגנב יבא פשט גדוד בחוץ. פירושו כתרגומו: (ב) ובל יאמרו ללבבם. אינם חושבים בלבבם כי כל רעתם זכרתי: עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו. עתה ישבו אותם מעשיהם הרעים שהיו נגד

מצודת דוד

חסד ואין כל מאומה: וכטל. כמו הטל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק ואם כן משכים בבוקר והולך מיד כן אתם אף אם תעשו מה מן הישר לא תאחזו בה זמן מרובה: (ה) על כן. הואיל וכן דרכיכם לכן חצבתי לכם דברי ע"י הנביאים להיישיר אתכם לדרך הנכוחה אבל לא הועלתי כי הרגתי את הנביאים על ידי אמרי פי ר"ל הנבואה היתה סבה להיות נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנבאו בדבר ה': ומשפטיך. ואיך א"כ יצא משפטיך לאור להצטדק בדין: (ו) ולא זבח. ולא תצדקו א"כ בעבור הבאת הזבחים. מעולות. ר"ל חפצתי יותר מעולות: (ז) כאדם. כמו אדם הראשון שהמקום הכניסו לג"ע ועבר על מצות ה' ואכל מעץ הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בי והארץ אשר נתתי להם וכאומר לכן כמו שגרשתי את אדם מג"ע כן אגרשם מארצם: (ח) קרית. עיר מלאה אנשים פועלי און: עקובה מדם. מלאה אורבים לשפוך דם נקי: (ט) וכחכי וגו'. כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חבורה של כהנים ירצחו בדרך כולם שכם א' ובדעה אחת: כי זמה עשו. כאומר לא רציחה ממש בידים כי הם ירצחו במעשיהם התעובים והמגונים ובהם מסבבים אבדן נפשות: (י) שערוריה. דבר מגונה ומאוס: שם זנות לאפרים. ר"ל כי שם ראיתי זנות לאפרים אשר יזנה אחר עגלי הזהב ושם נטמא ישראל כי כולם נגררו אחר העגלים: (יא) גם יהודה. ר"ל לא די שחטאת אתה ישראל אלא שגם יהודה עשה לך קציר וסעיף להוסיף על האשמות ר"ל גם הוא אחז בדרכך כשהיה בלבי להשיב מהגולה בני השבי של עמי וכאומר עם כי היה בלבי לרחמם הנה לא ארחמם כי בני יהודה הבעירו חמתי במה שאחזו בדרכי ישראל לעבוד עבודת כוכבים כמותם והם היו סיבה לזה:
ז (א) כרפאי. כאשר עלה בלבי לרפאות את ישראל מחלי צרתם אז נגלה עון אפרים ורעות
שומרון

מצודת ציון

ענין כריתת אבנים כמו חוצב בהר (מ"א ו) ואמר כל' משאל על גזרת הדברים ותוך האמרים: אור. דרך המקרא לכנות הטובה בשם אור וכמו שמכנה הרעה בשם חושך: (ח) עקובה. ענין מארב ואורב כמו ואת עקבו מים (יהושע ח): (ט) וכחכי. ענין תקוה כמו וחכיתי לה' (ישעיה ח): גדודים. מרבית אנשים יחד קרוי גדוד: חבר. מל' חבורה וסיעה: שכמה. ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו לעבדו שכם אחד (צפניה ג): זמה. מעשה מעוב ומגונה: (י) שערוריה. ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (ירמיה ה): (יא) שת. ענין שימה: קציר. ענף וסעיף כמו ועשה קציר (איוב יד): שבות. מל' שבי הגולה: (א) פשט. ענין הסרת המלבוש
כמו

פְּנֵי הָיוּ׃ ג בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃ ד כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ׃ ה יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים׃ ו כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃ ז כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃ ח אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה

ל' חסר ומלעיל · וחד מלרע · ל' חסר · ג' דגשים · ל' וחסר · ל' ג' דגשים

קדמי הוו גלן׃ ג בסריקתהון מחדן מלכא ובכדיבהון רברבין׃ ד כולהון מחמדין למינף נשי חבריהון דלקין כתנורא דאזייהון נחתומא בכן יגלון בפריע מקרויהון כמא דמוחן לקימא מחשבת רשעא ועל דלא אדכרו נסין וגבורן דאתעבידו להון ביום מסקהון ממצרים מעדן מילש לישא עד לא חמא׃ ה יומא דמניאו עליהון מלכהון שריאו רברביא למשתיה עמיה חמר נגד לידי סיעת שקרין׃ ו ארי אתקריבו לעצת חטאין ולא עכיבו כתנורא בער לבהון באתכמוניהון כל ליליא מוריך רוגזהון עד צפרא הוא דליק כאשא שלהובי׃ ז כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהון מחיבין ית דיניהון כל מלכיהון אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי׃ ח בית אפרים דמן לחררא דעד לא

כתנור ג' דגשים וסימ' כי קרבו כתנור לבם · כלם יחמו כתנור · כי הנה היום בא בער כתנור׃

תולדות אהרן החלו שרים · (עכו"ם נט)׃ משך ידו · סוטה מב סנהדרין קג׃ כל מלכיהם · (סנהדרין כו)׃

רשי

כתובה לזכרון לפני׃ (ג) ישמחו מלך · מלכם חפץ ברעה שהם עושים׃ (ד) בוערה מאופה · שהוסקה מיד הנחתום כן יצרם בוער בקרבם׃ ישבות מעיר · י"מ מה שתירגם ואיני יכול ליישב בו לשון המקרא ולפי משמעו ישבות יצרם הרע שהיה מעירם׃ מלוש בצק עד חומצתו · משחשב בלבו את הרעה כילד יעשה אותה הוא שוכב וישן עד הבוקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלוש בצק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר (במיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה׃ (ה) יום מלכנו · ביום שהיה ממליכין את מלכיהם׃ החלו שרים. נעשו שריהו חולים׃ חמת מיין. מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים׃ (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות׃ כל הלילה ישן אופיהם · נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה׃ ישן אופיה'. כלומר עד הבוקר ישנים ולבוקר בוערים כלם עד שגמרו את רעתם׃ (ז) ואכלו את שופטיה' · הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוכיחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובירושלמי במסכת עכו"ם דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לנביא אמרין ליה קום עבד לן עכו"ם אמר לון השתא עתי דמשתא הוא וכל עמא שתיין כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורים אתם ומחר תחזרו בכם איזלון ואיתו בצפרא אזלו ואתוב בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרון ליה אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם׃ משך ידו וגו' · כד הוה חמיא כד גם כשר הוה מותיב גבוי תרין לוצצין ואינון אמרין לו איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לו ולא עבדין עכו"ם והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון אמרין לו חם דמלכא בעי למעבד רן דוס שהמלך רוצה לעשות כן׃ (ח) יתבולל · יבולבל בגולה בין הבבליים׃ עוגה

אבן עזרא

אותם והם עד פני׃ (ג) ברעתם ישמחו מלך · והשרים שימליכוהו׃ (ד) כלם · גם כלכם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה, נחלה עבר על נפשנו וזה הפסוק הפוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה׃ (ה) יום · שימליכו מלכם שיקרא אותו ביום יום מלכנו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים ואת המלה מפועלי הכפל שהוא לצן ואילו היתה מלוצצים היתה מהפעלים שהם עלומי העי"ן מגזרת לץ שגרשו ליץ ע"כ הוא ומכפולי הלמ"ד על כן תוספות ומתוספות שנים שרשים ומלת החלו מחלי כמו הרפא ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלי'׃ החלו שרים · את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב שהבנין הנוסף שהוא החלה, וטעם חמת מיין כחסרון בי"ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת וסמך ככה כמו דלת וסגור דלתך בעדך והעד מספחת חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה (ו) כי · מלא בארבם על מחשבות רעות שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור רק כל אופה ישן בלילה רק בבוקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה׃ (ז) כולם · הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב׃ (ח) אפרים. הוא יתבולל כמו בלול מעורב והטעם

רדק

כנגד פני ולא נעלמו ממני וקבלה הטעם יכירו כי ידעתי הכל ואני הוא המשיב גמולם בראשם׃ (ג) ברעתם ישמחו מלך · כשנסמכו עם ירבעם בדבר העגלים שמתוסר' וכחשיהם. שכתבו בס' ואמרו אלה אלהיך ישראל שמחו גם כן השרים הנסמכים עם ירבעם באותה עצה או פירושו בכל יום ויום משמחים מלכם ברעה שעושים בעושק ובחמס כי גם ידו עמהם, ובכחשיהם שמכחשים ומשקרים איש בעמיתו משמחים השרים כי גם הם סומכים את ידיהם׃ (ד) כלם מנאפים. המלך עם השרים וגם העם נשמעים אליהם והמשיל חמימות הניאוף לחמימות האש, ואמר כי הם כמו התנור הבוער מאופה ר"ל שהאופה בערו והסיקו לאפות בו הפת ורוב חמימות התנור והסיקו הוא הזמן שישבות האופה מהעיר הנשים האופות בו לחמם והזמן ההוא הוא מלוש בצק עד חמצתו כי כשמשים העצים בתנור להסיקו הוא מלוה הנשים ללוש וישבות מהעיר אותן עד שיתחמץ הבצק כמו שהוא מעבר בלבו ואז יעורר אותן שיבואו עם בצקן לאפות וזהו שיעור שיסיק התנור ואמר כי הם בוערים בניאוף כמו התנור בעת היסקו׃ בוערה · מלעיל הטעם בעי"ן והה"א נוספת כי תנור לשון זכר׃ מעיר. כמו מהעיר וי"ת כולהון מחמדין וגו', ואדוני אבי ז"ל פי' ישבות מעיר שלא יעיר אותן אם ישבות לא ישבות זמן ארוך אלא מלוש הבצק עד חמצתו׃ חמצתו · מקור בשלם לתמלה עליך או שם בשקל טמאה׃ (ה) יום מלכנו · יום שהיו ממליכים מלך שהיו קוראים אותו היום יום מלכנו אמר מה היה עסק השרים עמו לא לדבר בענין גבורה ונצות האויבים ולהעמיד משפט כמו שהוא חק מלך בן תורין אלא מה היה עסקם באכילה ושתייה עד שהחלו המלך מרוב שתות היין וזהו חמת מיין שהיה זה בא כנאדו מלא יין וזה בא כנאדו ומשקין המלך עד שמחלין אותו והוא עם רוב השתיה משך ידו את לוצצים ומתלוצץ עמהם, וכתב אדוני אבי ז"ל בתחלה קראם שרים קודם שישכרו ואח"כ קראם לוצצים׃ חמת. מן ותמלא את החמת מים אלא שהוא משקל אחד ולוצצים תואר בשקל ומוצצים כעין נחמת קלל׃ (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · לבם שהוא בוער כתנור קרבו אותו בארבם כלו' קרבו אותו למעשה הרע כלומר שמו לבבם לחשוב מחשבות רעות שיעשו הרע אחר המחשבה וזהו בארבם כי הרוצה לגזול ולגזול אורב תחלה כדי שלא ישמרו ממנו והמחשבה במארב׃ כל הלילה ישן אופיהם. הלב הוא כלי המחשבה והכח הפועל בו הוא האופה על דרך המשל וכמו שהאופה מסיק את התנור בלילה ובבקר ימלא שבערו העצים ואופה בו את הפת שהוא תכלית מעשה ההיסק והנה האופה ישן בלילה אחר שנתן העצים בתנור שאין לו מעשה עד הבקר כן האופה בענין המשל שהוא כח המחשבה הוא ישן בלילה כלו' שוכב ונח שלא תצא המחשבה לידי מעשה עד הבקר והחושב קורא אותו ישן לפי שאין במחשבה יגיעת הגוף׃ בקר הוא בוער · כלו' שהם לבוטי' בבקר לעשות הרע שחשבו בלילה וכן אמר החושבים לעשות רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם׃ (ז) כלם יחמו כתנור · מבואר הוא המשל׃ וכפלו לענין שאמר ואכלו את שופטיהם כי כלם אוכלת והענין כי הם במעשיהם הרעים אוכלים ומכלים את שופטיהם שלא יעשו משפט בעיר כי מרוב המרעים לא יוכלו לעשות משפטים וגם יתגיפו הרשעים ולא יוכיחום כיון שרואים שידם תקפה והעובה עליהם לפי שאין מסלקין עצמם מכל משפט אלא שופטים מי שיכולת בידם ומניחים מי שאין יכולת בידם וכן אמר בנבואת ישעיה יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם׃ כל מלכיהם נפלו · שהיו מלכי ישראל נופלים זה ביד זה כי זה שהיה הורג המלך מולך תחתיו גם נפלו ביד אויביהם מלכי האומות ואעפ"כ אין קורא בהם אלי שהיה להם לחשוב בלבם הרי אין כח ביד מלכנו להושיענו מצרים נשובה אל ה' כי הוא יושיענו וי"מ בהם במלכים אע"פ שרואין עצמם נופלים ביד העכו"ם אין אחד מהם שיקרא אלי וישוב מחטאו, ות"י ואכלו את שופטיהם ובלישן שקריהון מחייבין ית דייניהון׃ (ח) אפרים בעמים הוא יתבולל. כמו כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ענין בלבול וערבוב כלומר הוא מעורבב בעכו"ם

מצודת דוד

שומרון אשר פעלו שקר ר"ל מיד בא העון ומקטרג עליהם׃ וגנב יבוא · גנב אחד מהם מזדון לבו יבוא ויפשוט בגדי גדוד אנשים בחוץ לעין כל ולא יפחוד ממי ואם כי בתחילה היה גנב לעשות מעשהו בסתר לבסוף יעשה בפרסום׃ (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם שאני זוכר כל רעת' הנה עתה מעשיהם הרעים מקיפים אותם מסביב והמה נגד פני ורואה אני אותם׃ (ג) ברעתם · במה שעושים את הרעה משמחים את מלך ישראל כי כשר הדבר לפניו וחפץ בזה׃ ובכחשיהם · במעשה השקרים משמחים את השרים׃ (ד) כמו תנור · חמום הזנות בוער בהם כמו תנור הבוער מהיסק האופה׃ ישבות מעיר. ר"ל המעיר אותם לזנות ישבות מליסת הבצק עד שיתחמץ שיהא ראוי לאפותו. ר"ל אינו בטל מן הזנות מעט שחשב כ"א עד שיהיה ספק בידו לעשות ולא יותר ולפי שהמשילו אל התנור אמר לשון הנופל בתנור שאין התנור בטל מן האפיה כי אם עד שיתחמץ העיסה ולא יותר׃ (ה) יום מלכנו. ר"ל ביום שמחת מלך ישראל כיום הלידה או יום המלכתו או ועשו השרים חולים בעבור נאדות מהיין כי הרבו למלאותם לשתיה ונעשו חולים מרבוי השכרות׃ משך ידו · כ"א משך ידו מתקון המדינה להתחבר עם הלוצצים׃ (ו) כי קרבו. אשר הקריבו והכינו לבם לארוב זה על זה כמו שהאופה מכין התנור להסקה׃ ישן אופיהם · האופה ישן הוא כל הלילה וכאשר יאיר הבוקר הוא מבעיר

מצודת ציון

כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו)׃ (ג) ובכחשיהם · בשקריהם׃ (ד) בוערה · מל' הבערה והסק׃ ישבות. ענין מניעה ובטול׃ מעיר · מלשון התעוררות׃ מלוש · מלשון לישה והוא עשיית העיסה כמו לושי ועשי עוגות (בראשית יח)׃ בצק · עיסה כמו את בצקו (שמות יב)׃ חומצתו · מל' חמץ׃ (ה) החלו · מל' חלי׃ חמת. הוא נאד וכן ותמלא את החמת מים (בראשית כא)׃ לוצצים. מל' לץ׃ (ו) קרבו. ר"ל הכינו׃ בארבם · מל' אורב׃ אופיהם · מל' אפיה׃ (ז) יחמו. מל' חום׃ ואכלו. ר"ל הרגו׃ (ח) יתבולל · מל' בלבול וערבוב כמו שם בלל ה' (בראשית יא)׃ עוגה · חררה

עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה׃ ט אָכְלוּ זָרִים
כֹּחוֹ וְהוּא לֹא יָדָע גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה
בּוֹ וְהוּא לֹא יָדָע׃ י וְעָנָה גְאוֹן־
יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל־זֹאת׃
יא וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין
לֵב מִצְרַיִם קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ׃
יב כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרוֹשׂ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי
כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם אַיְסִרֵם
כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃ יג אוֹי לָהֶם כִּי־
נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי־פָשְׁעוּ בִי
וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי
כְּזָבִים׃ יד וְלֹא־זָעֲקוּ אֵלַי בְּלִבָּם כִּי
יְיֵלִילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן

ל' וחד ההפוכה · ז' פסוק והוא והוא · ג' · ב' וחסר · ב' רפי' · ל"א ומ"ל · ל' ומ"ל · ל' · ב' ימילו · ל"ז · ב' מיד שאול · ג' ר"פ · ד' ומ"ל

אתהפכת אתאכלת : ט בזו
עממיא נכסיהון ואינון לא
ידעין אף חלישותא מטתינון
ואינון לא מסתכלין : י וימאך
יקר ישראל ואינון חזן על דלא
תבו לפולחנא דיי אלההון
ולא בעו מן קדמוהי בכל
דא : יא והוו בית ישראל דמן
כיונה שריחתא דאתנסיבו
בנהא ולית לה לב למצרים
אתקרבו לאתור גלו : יב באתר
דיהכון אפרוס עליהון מצדתי
כעופא דשמיא אטלטלינון
יסורין איתי עליהון על דשמעו
לעצתהון : יג וי להון ארי
אתרחקו מדחלתי בזוזין איתי
עליהון ארי מרדו במימרי
ואנא הויתי פריק להון ואינון
ממללין קדמי כדיבין : יד ולא מצלן קדמי בלבהון בכן מיללין על ערסתהון בסגי

אבן עזרא

והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה וזהו מצרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים · וטעם עוגה בלי הפוכה אז תהי נשרפת כשאינה הפוכה והטעם על עצתם ובעבור כי דמה יצרם ולבם לתנור דמה העצה לעוגה : (ט) אכלו · הטעם על הפחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתוב על המלכים . וטעם גם שיבה שנחלש כחם ואבד הונם : זרקה בו · התולדת זרקה בו שיבה שהשיבה תבא מתולדת האדם : (י) וענה . פירשתיו . ולא שבו אל ה' · כעניים שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרום : (יא) ויהי אפרים · בקלותו ותוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר יונה אמר כעוף השמים אורידם : (יב) איסירם . כמו איסרם רק הוא מהבנין הנוסף ולא החליפו היו"ד בוי"ו כמו ועפעפיך יישירו נגדך ולא אמר אוסירם כמו אושיבם אורידם והעמידו המלה על בניינה שהשרש יסר או העתיד ייסר והטעם אני איסר אלה ההולכים למצרים אז יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם : (יג) אוי . טעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבא עליהם : ואנכי . בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם : (יד) ולא . הטעם כאשר אפדם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא · וטעם על דגן

רשי

עוגה בלי הפוכה · תירגם יונתן כחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלים : (ט) והוא לא ידע · לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר (מלכים ב יג) כי לא השאיר ליהואחז וגומר וישימם כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעת (מרעת ס"א) אביו : גם שיבה זרקה . תרגום יונתן אף חלישותא מטתינון ואינון לא מסתכלין : (י) וענה גאון ישראל בפניו · וימאך יקרא דישראל ואינון חזן ל' עוני ואין וענה זה ל' עתיד אלא ל' עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו) שמעתי שקראו זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז) ואף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו ובכל זאת לא שבו אל ה' : (יא) אין לב . להבחין מה טוב להם ומה רע להם : מצרים קראו · לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה : אשור הלכו · אל מלך אשור הלכו שיעזור להם : (יב) כאשר ילכו . למצרים אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על ידי נבוכדנצר : איסירם כשמע לעדתם · אביא עליהן יסורים ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדנו וגו' (ירמיה מב) ויגד לנו ה' אלהינו וגומר אם טוב ואם רע וגומר ואמר להם אם שום תשימו פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין : איסירם לשון ייסורין ומנחם פי' ל' קשר ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') אבל דונש פתר ל' ייסורין כמו (ויקרא כו) ליסר אתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייישירו נגדך (משלי ד) · ל"א כעוף השמים הנלכד ברשת התלויה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת : (יג) ואנכי אפדם · אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיה שקר אתה מדבר (שם מג) לא שלחך ה' לאמר אל תבואו מצרים : (יד) כי יילילו על משכבותם · כי על כן תבא להם

ז' פסוקי' אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם · והנה עמך שמעי בן גרא · וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש · אתו תקדישו · אכלו זרים כחו · והוא יבנה את היכל ה' · ואחר בא חצרון :

תולדות אהרן ואנכי אפדם · עכו"ם ד :

רדק

בעכו"ם שהאל ית' הבדילם מהם והם התערבו בהם ועשו כמעשיהם : עוגה בלי הפוכה · כמו העוגה הנאפה על הגחלים אם אין הופכים אותה היא נשרפת מתחת ואינה נאפה מלמעלה כן היא העגלה שאיננה נכונה כשאין הופכין אותה מענין לענין עד שיושיבוהו על אופניה כן היה אפרים בעגלתו לעבוד העגלים ואלהים אחרים ולא הבחין ולא בחר בטוב , וי"ת דמן לחררה דעד דלא אתהפכת אתאכלת : (ט) אכלו זרים כחו . כמו שכתוב בספר מלכים : והוא לא ידע · לא ידע כי בעונו בא לו כל זה ולא שב מרשעו : גם שיבה זרקה בו · כי האדם ישוב מדרך הרעה בימי הזקנה כי יראה כי אפס כחו והולך בדרך כל הארץ וישוב טרם מותו ודמה האריכות הגרם להם זמן רב לימי הזקנה , ואמר גם באחרונה בימי פקח והושע בן אלה שהיו בסוף ימיהם כאדם שזרקה בו שיבה אעפ"כ לא שבו מדרכם הרעה : זרקה בו · פעל עומד כאלו אמר נזרקה בו , והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' זרקה בו התולדת וי"ת אף חלישותא וגו' : (י) וענה · פירשנוהו למעלה : (יא) ויהי אפרים . המשילו ליונה הנלכדת ברשת לפתיותה שאין לה לב להבין כשתבא ללקט הגרגירים רשת פרושה שם ללכדה כן אפרים כשהיו הולכים ושואלים עזר מאשור או ממצרים כי לרעתם ילכו שם בבקשם עזר מהעכו"ם ולא מהאל יתברך אשר בידו הכל וכשיחשבו להעזר בהם יפלו ברשת האל יתברך וזהו שאמר כאשר ילכו אפרש עליהם רשתי וזכר היונה [והוא הדין לשאר העופות אלא יונה לפי שאין לה מרה היא כאלו הולכת בתמימות ולא תרגיש על הרע שימצאנה , ויונתן תרגם והוו בית ישראל דמן ליונה שריחתא וגו' ופי' בעל הערוך שריחתא מככה ונורדם פניה , ודמהו ללשון הערבי שאומר לאשה המכה ומשרטת פניה שרחה : (יב) כאשר · כעוף השמים אורידם · בתוך הרשת : איסירם כשמע לעדתם · אכניסם במוסר הטעמים כמו שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות והאלות הכתובות בתורה אם לא ישמעו אל דברי התורה : (יג) אוי להם כי נדדו ממני . מעבודת בית מקדשי לעבוד העגלים וזהו פשע ומרד בי : ואנכי אפדם . היה בלבי לפדותם מצרותם אבל הם דברו עלי כזבים כמו שאמר ויחפאו בני ישראל שאמרו שאינו יודע ומשגיח במעשיהם אם יעשו טוב אם רע לפיכך לא השגחתי עליהם והסתרתי פני מהם והיה לאכול : (יד) ולא זעקו אלי בלבם . לפי מחשבתם שחושבים שאיני שומע לזעקתם ואיני יודע לא טובתם ולא רעתם : כי יילילו על משכבותם . כשהם על מטתם והם חושבים במה שיבא להם מהרע יילילו ויבכו על עניינם הרע ולא חשבו כי מאתי בא להם הרע כי פשעו בי : על דגן ותירוש יתגוררו · כשיבא בעיר דגן או תירוש למכור יאספו כלם עליו מהרעב אשר בעיר ואף על פי כן יסורו בי : יתגוררו :
ענין

מצודת ציון

חררה וכן ועשי עוגות (שם יח) : (ט) שיבה . הוא עוד יותר מזקנה . זרקה . ר"ל נזרקה : (י) וענה · ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : גאון · מלשון גאוה ורוממות : (יא) פותה . מל' פתוי ולכן יקרא הסכל פתי כי הוא נפתה בקל : (יב) איסירם . מל' יסורין : (יג) נדדו . ענין הנעה : שוד · ענין עשק וגזל : אפדם . מלשון פדיון : (יד) יילילו · מל' יללה :
על

מצודת דוד

מבעיר שלהבת בתנור כדרך האש המעלה להב ר"ל בעוד שאין סיפק בידו לעשות הוא שבת ונח אבל מיד כשיהיה לאל ידו לעשות מיד עושהו : (ז) יחמו כתנור · היצר מחממם לעבירה כתנור בוער' : ואכלו · הרגו את הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועכ"ז אין בהם מי שיקרא אלי לשוב מדרכו : (ח) הוא יתבולל · הוא התערב בין הבבליים ולמד מעשיהם : עוגה בלי הפוכה · כחררה הנאפת על הגחלים כשאינם מהפכים אותה מעבר אל עבר שאז היא נשרפת מקצתה ואינה אפויה מקצתה כן הוא אינו מתכונן במעשיו להיות על צד השווי והיושר : (ט) אכלו זרים · הבבליים לקחו מאדנו ואינו משים על לב כאלו לא ידע מזה : גם שיבה זרקה בו . נזרקה בו תשות כח מול האויב כאיש שיבה ואינו משים על לב : (י) וענה · יכנע : גאון ישראל בפניו · ר"ל בעיניו ראה השפלת והכנעת גאונו ועכ"ז לא שבו אל ה' : בכל זאת · עם כל הפורעניות הזאת הבאה עליהם לא בקשוהו ועדיין לא לקחו מוסר : (יא) כיונה פותה . כיונה הנפתה בקלות כאלו היא בלא לב כי תמהר לרדת אל הרשת לאכול מן הזרעים שבה ואינה מבחנת כי שם תלכד כן הוא אפרים כי קראו למצרים לבוא לעזרתם והלכו לאשור לחסות בצלו ולא יבינו שהוא לרעתם : (יב) כאשר ילכו . למצרים ולאשור לבקש עזרה : אפרוש וגומר · ויפלו בה בדרך מהלכם ר"ל ההליכה ההיא תהיה להם למכשול : כעוף וגומר . דרך העוף הנלכד ברשת התלויה ממעל לנפול ולרדת בארץ עם הרשת ולכן המשילם לעוף ואמר אורידם לארץ כי ילכדו ברשת ויפלו עמה לארץ : איסירם · אייסר אותם כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי האלות הכתובה בתורה : (יג) נדדו ללכת ממני : שוד להם . השודד יבוא עליהם והוא אשור : ואנכי אפדם . בלבי היה לפדותם מצרתם אבל המה דברו עלי כזבים כי כחשו בהשגחתי כמו שנאמר ויחפאו בני ישראל וכו' (מלכים ב יז) : (יד) כי יילילו · כאשר הם מיללים על משכבותם בוכים ומתרעמים על צרותם אז אינם זועקים אלי בלבם כי מכחישים בהשגחה : על דגן . בעבור חסרון הדגן והתירוש הולכים לשוטט בארצות אחרות לגור שם והמה סרים וממרים בי כי יאמרו,

רשי

להם יללה כך ח"י : יתגוררו • יש להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בו : (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם • בילאתי על ידי נביאי לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם : (טז) ישובו לא על . שבו למצרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב כג) נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי ואינו דבוק לתיבה שלאחריו : היו כקשת רמיה שכשרוצה לירות בו מן לצפון הוא יורה לדרום : יפלו בחרב שריהם . יוחנן בן קרח (ירמיה מג) וכל החיילים ששבו למצרים: מזעם לשונם . לשון קשה שהשיבו לירמיה : זו לעגם • אשר ילעיגו להם בארץ מצרים למה שבתם אצלנו כדי להביא עלינו פורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד) : (א) אל חכך שופר • שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואומר עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה' אל חכך שופר כאילו השופר נתון אל חכך : (ב) לי יזעקו • כשתבוא עליהם הרעה : אלהי ידענוך . סלה עמך אנחנו ופרשוהו והרשוהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו : (ד) השירו : עשו שרים ד"א הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורה מוכיח כן שחברו במסורה כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ופתרונו סמ"ך: למען יכרת . למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: (ה) זנח : הקב"ה אהבם בני שומרון בעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם : עד מתי לא יוכלו

אבן עזרא

דגן ותירוש יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו נגרסו ממגורות : יסורו בי • ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים : (טו) ואני יסרתי • הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם כדרך ואנכי תרגלתי לאפרים : (טז) ישובו לא על • הטעם ישובו אל מצרים לא על צורך רק להלשין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והעד מזעם לשונם : זו לעגם • הקרוב בעיני כי טעם סימן אנשי הלשון : (א) אל • דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר והטעם כנשר אל בית ה' ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית ה' ויפת פירוש בעבור מלת יען : (ב) לי • ככה הוא לי יזעקו בני ישראל או יחסר בית ישראל : (ג) זנח . טוב . הוא השם הנכבד שהיה טוב לו : ירדפו . כמו אשר יקראו ה' צדקנו : (ד) הם • כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב אשר יבחר ה' אלהיך בו גם כן מלך ישראל : השירו . מעלומי השי"ן קם שב שר והטעם כפול ויפת אמר כמו סמ"ך כמו בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו . וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב : (ה) זנח • שומרון . כפול כאלו כתוב אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו אמר כך כי העיר תחרב ואנשים ילכו בשבי : חרה אפי בם . בעגל ובשומרון : עד מתי • יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים

וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃ טו וַאֲנִי
יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־ ג׳
רָע׃ טז יָשׁוּבוּ ׀ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת כ׳
רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם
לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ׳ כת׳ וי״ו ועדותי זו
ח א אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־ כ׳ חסר
בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־
תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃
ב לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃ ג׳
ג זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃ ג׳
ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ ל׳ כת׳ שי״ן
וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם ה׳
עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃ ה זָנַח עֶגְלֵךְ ג׳
שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־מָתַי לֹא

עַבּוּרָא וְחַמְרָא דַהֲווֹ כַנְשִׁין מְרָדוּ בְמֵימְרִי׃ טו וּכְמָא דִי אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יִסּוּרִין וּמַתְקִיף עַל דְרָעֵיהוֹן כֵּן אַף אִינוּן חָשְׁבִין לְאוֹסָפָא קֳדָמַי בִּישָׁן׃ טז תָּבוּ לְמִרוֹד מִן אוֹרַיְתָא לָא עַל דְּאַבְאֵישִׁית לְהוֹן דָּמַן אִינוּן כְּקֶשֶׁת נְכִילָא יִתְקַטְּלוּן בְּחַרְבָּא רַבְרְבֵיהוֹן מֵעַמְקוּת לִישַׁנְהוֹן אִלֵּין עוֹבָדֵיהוֹן עַד דְּאִינוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ א נְבִיָּא בְּחִכָּךְ אַכְלֵי כַּד בְּשׁוֹפָרָא אֱמַר הָא כְנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מַלְךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ חֲלַף דַעֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְעַל אוֹרַיְתִי מְרָדוּ׃ ב בְּכָל עִדָּן דְּאַתְיָא עֲלֵיהוֹן עָקָא מְצַלָּן קֳדָמַי וְאָמְרִין כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי לֵית לָנָא אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ פְּרוֹקָנָא אֲרֵי אֲנַחְנָא עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל׃ ג טָעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנֵי דִי בְדִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן טוּבָא מִכְּעַן סַנְאָה יִרְדְּפִינוּן׃ ד אִינוּן אַמְלִיכוּ וְלָא מִמֵּימְרִי רַבִּיאוּ וְלָא מֵרְעוּתִי כַּסְפְּהוֹן וְדַהֲבְהוֹן דְּאַסִּיקוּ לְהוֹן מִמִּצְרַיִם עֲבָדוּ לְהוֹן טַעֲוָן בְּדִיל דִּישְׁתֵּיצוּן׃ ה טָעוּ בָּתַר עֶגְלָא דְשֹׁמְרוֹן תַּקִּיף רוּגְזִי בְּהוֹן עַד אֵימָתַי לָא יִכְלוּן

ואלי ג' וסימ' ואלי יחשבו רע • ואלי דבר יגנב • ואלי יאספו כל חרד : זו ב' כתוב בוי"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם • ועדותי זו אלמדם • וה' כתיב זת בה"א וסימ' נמסר במלכים ב' סימ' ו' : שפר ב' חס' בנביאים וסימ' אל חכך שפר • בדי שפר יאמר האח • ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו' חס' : זנח ג' בקריאה וסימ' זנח עגלך שמרון • זנח ישראל טוב אויב • זנח ה' מזבחו נאר מקדשו :

רדק

ענין אסיפה ותגור כמו כן גור יגור יגורו עלי עזים : יסורו • מן כי דבר סרה סורר ומורה והם בענין שני שרשים סור וסרר ויונתן תרגם על דגן תירוש כסגי עיבורא וגו' : (טו) ואני יסרתי ; כשהיה להם הטוב והיו חזקים כנגד אויביהם אני הוא שיסרתי וחזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע כי אמרו כי אינו מאתי רק מקרה הוא להם הטוב או הרע : יסרתי כמו מוסר מלכים • מוסרות ערוד ענין קשירה וקשר הוא חוזק הדבר וי"ת וכמא די אנא מייתי וגו' : (טז) ישובו לא על . הוא קמוץ . כמו הוקם על. לפיכך הוא תאר כמו עליון • ופירושו כשתבא להם צרה ישובו לזעוק אל העכו"ם אלו שאינו עליון על הכל : היו כקשת רמיה . תאר או שם והוא ענין מרמה • כלומר הקשת המרמה שירמה דורך הקשת שיורה לעבר אחד ויהפוך ידו כרגע לעבר אחר ותולה המרמה בקשת • ואעפ"י שהדורך הוא העושה הרמיה לפי שהוא בעל המעשה ואעפ"י שהוא על יד אחר . כך ישראל פעמים היו שבים לדרך טובה וברגע היו שבים לדרך רעה • והנה הם הקשת על דרך משל . ונביאי השקר הם הדורך במשל שעל ידם שבים לדרך הרעה • כי כן ראינו בדבר אליהו אחר שעשה המבחן האמתי אמרו כל העם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים • וכמעט שבו לעבוד הבעלים והעגלים : יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם • שריהם שמוליכים אותם בדרך רעה ואומרים להם בשיבה עליהם האויב נלך למצרים ונבקש מהם עזר • וזהו זעם לשונם שזועמים אל בדברים האלה ומה יבא להם : יפלו בחרב • בדרך , וזו הפליטה לעג היא להם בארץ מצרים שלועגים ומתלוצצים כשהם באים לבקש עזר מהם , וכן אמר בנבואת ישעיה משא בהמות נגב וגו', לביא וליש מהם וגו', מהם היו אוכלים חיות הרעות ומהם היו טפלים בחרב האויב : זו • בחול"ם וכן ועדותי זו אלמדם , והוא כמו זאת : (א) אל חכך שופר • כמו שאמר למעלה תקעו שופר בגבעה , וכשמדבר אל העם ידבר פעם בלשון יחיד פעם בלשון רבים , אמר שים אל חכך שופר כי הנה האויב שידאה כנשר על בית ה' , כלומר יבא על כל הארץ וגם על בית ה' להחריבו יען עברו בריתי והם נטשוהו תחלה גם אני אטשנו ואתננו ביד זרים , וסמך שופר אל החך והשופר יניחנו אל השפה לפי שהקול עובר דרך החך אחר שיצא מהגרון וי"ת נביא בחיכך אכלי וגו' : (ב) לי יזעקו . היה להם לישראל לזעוק אלי בעת צרתם לאמר : אלהי ידענוך • כלומר ידענו שאין מושיע בלתך וישראל המאוחר דינו להיות מוקדם אחר לי יזעקו וכמוהו רבים במקרא המאוחר מוקדם כמו מקום שם קבר יחד אנכי עד אעבור והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : (ג) זנח ישראל טוב • והוא האל ית' שאין טוב זולתו בלי מגרעת לפיכך אויב ירדפו ובא הכנוי עם הוי"ו לבדה כמו וזה שמו אשר יקראו : (ד) הם המליכו • המליכו ירבעם ולא שאלו את פי ה' ואע"פ שמלכות ירבעם מהאל ית' היתה כמו שאמר לו אחיה השילוני הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה' ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו , ועוד כיון שראו שמנעם מלעלות לירושלים לפני ה' ועשה להם העגלים היה להם להסירו מהמלוכה כי אחיה הנביא בתנאי אמר לו דבר המלוכה אם תעשה הישר בעיני השם וכן מלכי ישראל האחרים לא היו ממליכים אותם על פי ה' זולתי יהוא בן נמשי : השירו ולא ידעתי • שמו שרים ומנהיגים עליהם ולא מדעתי כי הם היו מכשילים אותם וסומכים ידי מרעים : כספם וזהבם• כמו שאמר בראש הספר וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל : למען יכרת • למען יכרת שמם ויגלו מארצם או יכרת הכסף והזהב מהם מדה כנגד מדה שם שמוהו לעכו"ם יכרת מהם:(ה) זנח עגלך שמרון • אע"פ שהעגל לא היה בשמרון כי אם בבית אל לפי שראש הממלכה למלכי ישראל היה שמרון מאחאב ואילך והמלכים

מצודת דוד

יאמרו מקרה הוא ולא ה' פעל כל זאת : (טו) ואני יסרתי • וכאשר קשרתי זרועותם לחזקם היטב הנה המה חשבו עלי רע לומר לא ממנו באה וכן הרעה וכן הטובה חושבים למקרה : (טז) ישובו לא על • משימים עצמם לא כנגד העליון יתברך כ"א כנגד המקרה והיו כקשת איש רמיה שלא יורה החץ אל המקום שנפנה בתחלה כ"א בהיפך כן הם אינם תולים הדברים בהשגחה כי פתאום יהפכו עצמם ממנה ומכחישים בה ותולים הכל במקרה : יפלו • לכן יפלו שריהם בחרב האויב : מזעם לשונם • ר"ל בעבור מה שמדברים בלשונם דברים שהם לזעם לה' כי יכחשו לומר אין ה' משגיח : זו לעגם • במדה הזאת אחזו בעוד היותם בארץ מצרים כי גם אז כאלו לעגו על האמונה האמתית כי כחשו בהשגחה : ח (א) אל חכך שופר . ר"ל הרם קול גדול כאלו שופר נתון אל חכך ותריע בו ואמור הנה האויב ידאה כנשר לבוא על בית ה' להחריבה : ועל תורתי פשעו • מרדו על דברי התורה : (ב) לי יזעקו וגומר . סרס המקרא והראוי לי יזעקו ישראל וכו' ר"ל ראוי היה שיזעקו לי ישראל ויאמרו אלהי יודעים אנו אותך למשגיח ומושל : (ג) זנח • ר"ל אבל לא כן עשו כי עזב כל ישראל את הטוב להם ועשה יהודה כדרך שעשו עשרת השבטים כי גם הוא לא פנה אלי ולכן האויב ירדוף אותו : (ד) הם המליכו . הנה עשרת השבטים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם עלת ירבעם ויהוא : השירו . עשו שרים בלי ידיעתי : עשו להם • כאלו הכסף והזהב עצמם עשו העצבים ר"ל בעבור שהיו משופעים בכסף וזהב מרדו בה' ועשו הגלולים וא"כ הכסף והזהב היה

מצודת ציון

על דגן . בעבור דגן : יתגוררו • מלשון גרות : יסורים • מל' סרירה ומרידה : (טו) יסרתי ענין קשירה כמו כי אסר נאסרך (שופטים טו) והוא ענין חוזק כי קשירת הדבר הוא חזקו : (טז) על • מלשון עליון וכן הוקם על (ש"ב כ"ג) : כקשת רמיה • ר"ל איש רמיה כי דרך לייד הרמאי להפנות קשתו לצד אחר לבל תכרת החיה ופתאום מהפכה מול החיה ויורה בה : מזעם • ענין קצף ועברה : (א) חכך • מל' חיך אשר על הלשון ממעל : (ג) זנח • ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (ד) השירו • מלשון שר : עצבים • עכו"ם : (ה) נקיון • מל' נקי וברור :
חרס

אבן עזרא

נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו : (ו) כי · מעלת ישראל הוא ומעלת המלך שהמליכוהו נעשה עגל שומרון : כי שבבים · כמו שביבים ויפת אמר כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות שובב וזה איננו נכון : (ז) כי · חי"ו סופתה נוסף כמו אימתה : אולי · ואם תאמרו אולי יעשה דעו כי זרים יבלעוהו : (ח) נבלע · הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו הזורעים : ככלי אין חפץ בו · שאדם ישליכנו מביתו : (ט) כי · פרא · כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עמהם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד אתן מנחות של אהבים לשרי האומות : (י) גם · טעם אקבצם במצרים אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו : (יא) כי הרבה · וטעם היו לו מזבחות לחטוא כבר היה לו שירם מאבותיו ולמה הרבה עוד ? אכתוב

רשי

יוכלו · להשוות לבם להנקות מאותו דבר : (ו) כי מישראל והוא · מכשפים והכם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוי"ו של והוא נוסף ויש הרבה וי"ו דומין לו (יחזקאל מו) בלאתו וגבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון : שבבים · לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מכשורא (סנהדרין ז) : (ז) קמה אין לו . לזרע שלהם כלומר לא יצליחו במעשיהם : אולי יעשה . אף אם יעשה קמח : זרים יבלעוהו · אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים : (ט) פרא בודד לו . נעשו כפרא שהולך בודד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לנוד : התנו אהבים · י"א לשון תנים כמו עבוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים נואפים זרים התנו אידגרגנו"ש בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן : (י) גם כי יתנו בגוים · אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בעכו"ם עתה אקבצם בבא עת גאולתם לא אעכבנה : ויחלו מעט ממשא מלך שרים . ויכנעו מעט בגלותם בכל מירא משא מלך שרים מעול הבבליים שהיו בחוכם : (יא) כי הרבה אפרים . לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים

הושע ח

לְמִזְבֵּי׃ ו אֲרֵי מִיִשְׂרָאֵל הוּא נָבֵי אוּמָן הוּא עֲבָדֵיהּ דַחֲלָא דְלֵית בַּהּ צְרוֹךְ הוּא אֲרֵי לְנִסְרֵי לוּחִין יְהֵי עֶגְלָא לְשָׁמְרוֹן׃ ז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָמָן לְדָרוּהַ זְרַע וּלְעָלְעוֹר חָצִיד קָמָה לֵית לֵיהּ נוּב לָא יַעֲבֵד מָאִים יְקָנוּן נִכְסִין עַמְמַיָא יְבַזוּנוּנוּן׃ ח אִתְבְּזִיז יִשְׂרָאֵל כְּעַן הֲווֹ בְּעַמְמַיָא כְּמָנָא דְלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ׃ ט אֲרֵי אִינוּן גְלוֹ לְאַתּוּר עַל דַהֲלִיכוּ בִרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כְּעָרָד מְרוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל אִתְמְסַרוּ בְּיַד עַמְמַיָא דְרָחִימוּ׃ י אַף אִם יְשַׁוּוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל דַחֲלְתִּי עַל לִבְּהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא אֲקָרֵיב גָלוּתְהוֹן וְאַפִּילוּ יֶחְכְּמוּן כִּזְעֵיר אַעְדֵי מִנְהוֹן מַרְוַת מַלְכִּין וְשִׁלְטוֹנִין׃ יא אֲרֵי אַסְגִיאוּ דְבֵית אֶפְרַיִם אֱגוֹרִין לְמֶחֱטֵי הֲווֹ לְהוֹן אֱגוֹרֵי מְעוּתְהוֹן לְתַקְלָא

יוּכְלוּ נִקָּיֹן׃ ו כִּי מִיִשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי רוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין־לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־קֶּמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃ ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ׃ ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃ י גַּם כִּי־יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃ יא כִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחֹת לַחֲטֹא הָיוּ־

ל' וחס' · ל' ס · ל' · ל' · ג' · ל' וחס' · ט · ג' מ"ל · ל' · ג' · ל' · ד' · ל' דסמי'

יקצרו ג' בקריאה ופי' כי רוח יזרעו וסופתה · הזרעים ברמעה ברנה · בשדה בלילו יקצרו : בודד ג' בקריאה וסימ' פרא בודד לו · כי מצפון עשן בא · כצפור בודד על גג :

תולדות אהרן יתנו בגוים . כ"כ ח :

רדק

ובמלכים הם היו המחזיקים בעבודת העגלי' כמו שאמר בכל אחד מהם וילך בחטאת ירבעם לא סר מחטאת ירבעם לפיכך סמך העגל אל שמרון וכן אמר שוכבים יהיה עגל שמרון ופי' זנח הרחיק כמו את ה' מזבחו אמר את שמרון הרחיק אותך עגלך כלו' שבעבורו הרחקת מארצך ור"ל שמרון אנשי שמרון או יהיה זנח פעל עומד ופי' רחק כמו והזנה תשלום נפשי אמר את שמרון רחק עגלך ממך כי גלה כי מלך אשור. כשלכד שמרון ועדי ישראל שבר את את העגלים ולקח הזהב : חרה אפי בם. בבני העגלים או פי' בם בישראל העובדים אותם : עד מתי לא יוכלו נקיון . עד מתי לא יוכלו להיות נקיים מזה העון כלו' עד מתי יאריך הזמן שלא יוכלו להיות נקיים : (ו) כי מישראל : זה העגל מישראל היה כלו' לא למדו עבודה זו מהעכו"ם כמו שאר עכו"ם שלמדו מהם אלא מישראל עצמם יצא מן העגל שעשו במדבר כמו שפירשנו בספר מלכים : והוא חרש עשהו . והוא העגל אמר אל תחשבו כי אלהים הוא ויש בו כח כי חרש עשהו ואיך יהיה למעשה יכולת על העושה אותו : כי שבבים יהיה עגל שמרון . עתה תראו אם יש בו יכולת להציל העובדים אותו כי אפי' א"ע לא יוכל להציל : כי שבבים · כמו שברים כלו' שישברו אותו וישאו אותו לתועלת הזהב לא לתועלת שיש בו בעודו בצורת עגל : שבבים · כמו שברים ותתיכות כמו שיבא מכשורא בדברי רז"ל וכן אמרו ויצא משה את דברי העם אל ה' דברים המשבכין לבו של אדם כלומר המשברין וי"ת ארי נסרי לוחין : (ז) כי רוח יזרעו · כלומר לשוא טרחו בעבודה זו כאלו אדם זורע רוח שאין בו ממש שלא יקצור אלא רוח או סחות ממנו כלומר לא תשיגנו הנאה של כלום אלא נזק והסופה קשה מהרוח בסתם כי הסופה כמו הסערה כמו שאמר בסופה ובסערה דרכו ותי"ו וסופתה כתי"ו ישועתה והכפל לחזק הענין : קמה אין לו . לפי שהמשיל את מעשיהם לזורע רוח הוסיף עוד על הענין ואמר קמה אין לו אמר לא יבא לעת שיהיה קמה וקמה תקרא התבואה כשעומדת לקצר שיקוו הזורעים הנאה ממנה בקרוב אחר הקצירים שיעשו אותה קמח וגם הם לא יהיה זמן שיקוו תועלת ממעשיהם ואמר עוד צמח בלי יעשה קמח כלומר אפי' יצמח הזרע אחר זריעתו והמשל שיצליחו מעט במעשיהם אחר שהתחלו ברע ולא יעמוד אותו הטוב ולא יבא לידי הנאה שלמה כמו הצמח שיבא לידי קצירה וטחינה : אולי יעשה זרים יבלעוהו . שמא יעשה פעם אחד שיבא לידי קמח כלומר שיצליחו בנכסיהם עד שיגיע להם מעט הנאה בתחילה יבאו זרים ויבלעוהו ולא תשגם להם ההנאה : (ח) נבלע . שיבלעוהו העכו"ם ואכלו כל טובו : עתה היו בגוים . בעיני הגוים שילכו לבקש עזר מהם והם נבזים בעיניהם וחשבו הגוים ככלי אין חפץ בו שמשליכין אותו כמו שאמר למעלה זו לענם בארץ מצרים או פירוש היו בגוים שהלכו בגלות : (ט) כי המה עלו אשור · אמר עלו ואם היא ירידה מא"י לאשור כי פי' עלו נסתלקו מארצם והלכו לאשור כמו ועלה מן הארץ או אם תאמר כי עלה מן הארץ רוצה בו עלוים ממש כלומר לארץ אשר כאלו משם והיא ארץ כנען הנה כמוהו לשון סלוק והפסק כמו יעוטי עלה כעלות גדיש בעתו כאלו ימיו אל העלני והגאון רב סעדיה פי' עלו כמו כאלו שתרגם כאלו עלי ואשר לפרש עלו אשור עליה ממש והוא כשבא פול מלך אשור לארץ ישראל בימי מנחם בן גדי ויתן לו מנחם אלף ככר כסף ועלה מנחם אליו למקום שהיה בו פול כי בארץ ישראל עצמה יש מקום גבוה מתבירו כמו ירושלים שהיא גבוה מכל ארץ ישראל : פרא בודד לו · אמר הנה הוא כמו הפרא שהולך יחידי שואף רוח במדבר כן הוא הולך בעלת נפשו לבקש עזר הנה והנה ממצרים ומאשור וכן ת"י גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשיהון כערוד מרוד : אפרים התנו אהבים . לשון תנאי כמו אתנה שמה לי אתנן זונה אמר כי אפרים התנו אהבים עם מצרים ואשור היו נותנים להם שוחד להיות בבריתם ובאהבתם וי"ת אתמסירו ביד וגו' : (י) גם כי יתנו · יתנו גם הוא ענין תנאי כמו התנו אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד אמר מה תועלת להם כי התנו בגוים כי עתה בקרוב אקבץ הגוים עליהם להגלותם אלא שמתחלה יתלוננו ויתרעמו ממשא מלך שרים כמו שכתוב בספר מלכים שהיו נותנים מלכי האומות עליהם עונש מס וזהו מעט כנגד הגלות : ויחלו מעט . ענין תחלה : מלך שרים . חסר וי"ו השמוש והוא כמו מלך ושרים וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם רבים ופי' שרים שרי האומות וי"ת אף אם ישוון וגו' : (יא) כי הרבה . מזבחות . שניהם בשו"א הכי"ת ובאו כן על דרך הסמיכות ואפשר שחסר הנסמך מזבחות העגלים או העלבים וזולתם ממיני עכו"ם שמאלוהו בשו"א עם הידיעה , הרבה למזבחות · ואמר הרבה על אשר עשו אבותם כמו שאמר שהוסיף הבעל והאשרה ומה לו להרבות ולהוסיף כי כבר היו לו אלא שהוסיף על חטאו וי"ת לחטאה הראשון למחטיה והשני לתקלא ויפה פירש : אכתוב לו · כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף שתי"ו מפני סמיכותו למלה זעירה : רבו . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד בלא הכי"ת , ופי' שכתוב שמאם שרבו בתורתי ופי'

מצודת ציון

(ו) חרש · אומן : שבבים . קיסמין דקים ובדרז"ל שיבא מכשורא (סנהדרין ס) : (ז) וסופתה · רוח סופה וסערה : קמה · כן יקרא אסיפת השבלים כשעדיין עומד בקרקע וכן מגדיש ועד קמה (שופטי' טו) : אולי · ענינו כמו אם וכן אולי לא תאבה האשה (בראשית כד) : זרים . נכרים : יבלעוהו · מל' בליעה : (ח) נבלע . ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : חפץ . ענין צורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמיה כב) : (ט) פרא . הוא חמור הבר : בודד · מל' בדד ויחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : התנו · מל' אתנן זונה ואמר בל' בזיון : (י) יתנו · מלשון אתנן : ויחלו . מל' חיל ,וחלחלה : מלך שרים · כמו מלך ושרים ותחסר הוי"ו וכן כסוס עגור (ישעיה לח) : רבו

מצודת דוד

היה סבות הגלולים : למען יכרת · העצבים יהיו סיבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקחום : (ה) זנח וגו' · אתה שומרון הנה העגל שעבדת לו עזב אותך ולא עזר לך בעת חרה אפי באנשיה : עד מתי · כאומר הלא כאלו שאין בו ממש ועד מתי לא יוכלו לנקות עצמם מטנוף העגל למאס בו : (ו) כי מישראל · העגל הזה נעשה מישראל מבן אדם לא ממלאכי מעלה : והוא · העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה פלאים ביצירתו ולכן אין הוא אלהים אלא הוא כשאר יצירה : כי שבבים · ר"ל ומסוף הדבר יהיה נראה שאין בו ממש כי האויב ישברו לקיסמין לקחת ממנו צפוי הזהב : (ז) כי רוח יזרעו · ומסוף הדבר יהיה נראה כאשר זרעו הרוח ויקצרו הסופה ר"ל כמו שקוצרין מה שזורעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והואיל והמעשה היה רוח ודבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול : קמה אין לו . זריעתם לא יבא לכלל קמה והמעט שתצמח לא יעשה קמח ואם יעשה מה הנה הזרים יבלעוהו אבל הם לא יהנו מזריעתם ר"ל לא יצליחו במעשיהם ואף מעט ההצלחה שיהיה בידם לאסוף מה מן ההון לא תשאר בידם כי האויב יקחום : (ח) נבלע ישראל · הנה נשחת ישראל ועתה היו לבוז בין הבבליים ככלי שאין בו צורך : (ט) עלו אשור . לבקש מהם עזרה : פרא . המה כפרא ההולך בדד ויחידי באות נפש מבלי עצה ומבלי מנהיג : התנו אהבים . נתנו למלך אשור אתנן דרך אהבה למען יעזור לו : (י) גם כי יתנו וגו' . אף כי יתנו אתנן אלה בבליים עכ"ז ע״ה בזמן קרוב אקבץ את הבבליים ההם לבוא עליהם למלחמה ולא יועילו עם האתנן : ויחלו מעט · ר"ל במעט זמן בקרוב יחילו וירעדו ממשא מלך אשור והשרים : (יא) כי הרבה וגומר · ר"ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקריב עליהן לעבודת כוכבים וכן היו לו המזבחות לחטא בהן כי בהן הקריב עליהן

רשי

שרים: (יב) אכתוב לו · אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו: (יג) זבחי הבהבי · זבחי עולתי שהם מהבהבים לפני באש של מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו · למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם בשר למאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אותם: (א) אל תשמח ישראל · כשאר עכו"ם הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זניתם מעלי ואבדת טובות הרבה: אהבת · להיות כזונה לקבל אתנן: על כל גרנות · כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: (ג) לא ישבו בארץ ה'. לא יתעכבו בארצם: (ד) לא יסכו · לשון נסך

הושע ח ט

לו מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא: יב אֶכְתָּב־לוֹ רֻבֵּו תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ: יג זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ: יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ:

ט א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן: ב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ בָּהּ: ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְשָׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר טָמֵא יֹאכֵלוּ: ד לֹא־יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא

(מסורה: ל' יתיר ו' · רבי ק' · ט' · ל' · ד' חס' · ג' · ל' · ג' · ב' סבירים בם ויכו בה · ג ר"פ לא ולא לא)

תרגום

יב כְּתָבֵית לְהוֹן סַגִּיאוּת אוֹרַיְתִי וְאִינוּן כְּעַמְמַיָּא אִתְחֲשִׁיבוּ: יג דִּבְחִין דִּמְגַבַּן מִן אוֹנָס דִּבְחִין בִּסְרָא וְאָכְלִין וְקֳדָם יְיָ לָא רַעֲוָא בְהוֹן כְּעַן יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן אִינוּן לְמִצְרַיִם יְתוּבוּן: יד וּשְׁבַק יִשְׂרָאֵל יָת פּוּלְחַן עָבְדֵיהּ וּבְנָא הֵיכְלִין לְטַעֲוָתָא וּדְבֵית יְהוּדָה אַסְגִּיאוּ קִרְוִין כְּרִיכָן וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּקִרְווֹהִי וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתְהָא: א לָא תֶחְדוֹן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָא תְבוּעוּן כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי טְעוּתוּן מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶּאֱלָהֲכוֹן רְחֶמְתּוּן לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל כָּל אִידְרֵי עִבּוּרָא: ב מֵאִידְרָא וּמִמַּעֲצַרְתָּא לָא יִתְזוּנוּן וְחַמְרָא לָא יְסוֹפֵיק לְהוֹן: ג לָא יְתוּבוּן בְּאַרְעָא שְׁכִנְתָּא דַייָ וִיתוּבוּן דְּבֵית אֶפְרַיִם לְמִצְרַיִם לְאַתּוּר יִגְלוּן מְסָאַב יֵיכְלוּן: ד לָא יְנַסְּכוּן קֳדָם יְיָ נִסְכִּין דַּחֲמַר וְלָא

אבן עזרא

(יב) אכתוב · ואני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו: (יג) זבחי · אמר רבי משה הכהן הבהבי כדברי רז"ל ולא הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי והוא הנכון: יזכור עונם · שישובו אל מצרים למות שיו לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד: (יד) וישכח · היכלות · לגנור בהם: ואכלה ארמנותיה · כל עיר ועיר:

(א) אל · הטעם כל גוי כם ישמח בבא לכם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהבת לקח אתנן לבעלים תחת מעשר אלהיך וזאת הטעת על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם: (ג) לא ישבו · ובאשור טמא יאכלו. כי כן היו אוכלין בארץ ה' אחר שלא יתנו קודש השם ויהגו אתנן: (ד) לא · הנשארים ואלו היה

מסורה

חטאתם ט' וסימ' נמסר בספר ישעיהו ריש סימ' נ"ח: גיל ג' בקריאה וסימ' אל תשמח ישראל אל גיל בעמים · גיל יגיל אבי צדיק · השמחים אלי גיל · ותר וגיל גבעות תחגרנה:

תולדות אהרן רבי תורתי · גטין ס (פלס יז): וישכח ישראל. (סקלים מט): אל גיל. גטין ז (מגילה עד):

רדק

ופי' סקרי גדולות ונכבדות מתורתי כתבתי לו והנה הם נחשבים לו כמו זר שלא יפנו אליהם, כמו בימי יאשיהו שהיה להם דבר חדש ספר התורה כשמצאוהו: (יב) אכתוב · כמו כתבתי ואמר אכתוב כאלו אני כותב אותם להם בכל יום ויום שהנביאים שאני שולח להם יזהירום על דברי התורה ויזכירום להם ולא שוה להם: רבי · מן על כל רב ביתו שפי' גדול ונכבד וי"ת כתבית להון סגיאות וגו': (יג) זבחי הבהבי. אמר תחלה שהרבו מזבחות לעכו"ם ועתה אומר כי מה שיזבחו בבית המקדש אינו לרצון כי אינם שבים מחטאם ואין זביחתם אלא לאכילתם כמו השלמים שהיו אוכלים הבעלים ופי' הבהבי מתנותי והוא כפל העי"ן והלמ"ד מן יהב כלומר כמתנות שהם חושבים שנותנים לי · וי"ת דבחין דמגבן מן אונים וי"מ הבהבי ענין צליית הבשר מן שקלה ולא הבהבה מהבהבין באור דברי רז"ל, ורש"י פירש אותם זבחים שמהבהבין לפני במזבח מה לי שמביאים אותם לפני יזבחו אותם לעצמם ויאכלום כי אינני רוצה אותם וטוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וי"ו ויאכלו בשו"א ואינה אלא בפתח: עתה יזכור · עתה בקרוב יזכור עונם כשישובו מצרים עם יוחנן בן קרח ויעברו על דברי אז אפקוד עונם יותר על אשר פקדתי בחרבן הארץ ובגלותם כמו שאמר בירמיהו ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יתמו מקטן ועד גדול בחרב וברעב ימותו: (יד) וישכח ישראל את עושהו. כמו הוא עשך כלומר גדלך וכן אשר עשה את משה ואת אהרן, אמר כי ישראל שכח מי שגדל אותו והרבה אותו ויבן היכלות לעבוד בהם עכו"ם וכת"י ובלא היכלא לטעותא ויתכן לפרש ויבן היכלות להשגב בהם מפני האויב כמו שאמר ויהודה הרבה ערים בצורות כלומר שבטחו אל מושיעם ובטחו בהיכליהם ומבצריהם ולא יועילום כי אני אשלח אש בעריו כלומר שיבא עליהם האויב ברצוני שישרוף עריו וארמנותיו באש כמ"ש וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף באש וכן עשה בערי יהודה וכן אמר בנבואת ישעיה עריכם שרופות אש או יהיה פי' באש החרבן שיהיה גדול כאלו הערים והארמונות שרופות באש: (א) אל תשמח · אם יקרה לכם דבר שמחה כמו תוספות חתנים וזולתם אין לך לשמוח כמו שאר העמים כי הם לא עזבו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך ועבדת אלהי העמים לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה כמו שעשו דור המדבר אחר שהוכיחם משה רבינו על דבר העגל אמר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו והנביאים מוכיחים אותם בכל יום על עובדם עכו"ם ולא ישיתו על לב: אהבת אתנן על כל גרנות דגן · לפי שהמשילו הנביאים עבודת עכו"ם כמעשה זונה אמר אהבת אתנן כמו אתנן זונה ופי' על כל גרנות דגן בעת שהייתי נותן גרנותם מלאות דגן כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט או יהיה פי' על כל גרנות דגן כי כשהיה הדגן בגורן היו עובדים עכו"ם שם בגורן לפי מחשבותם שהנעבד ההוא הוא הנותן התבואה: (ב) גורן ויקב לא ירעם · כיון שאינם מכירים כי אני הנותן להם הדגן והתירוש ומניחים עבודתי ועובדים אלהים אחרים לא ירעם אותם גורן ויקב כי אביא עליו השדפון והירקון או הארבה או האויב שלא יעשו ממנו גורן ויקב, וכן אמר בראש הספר והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה: ותירוש יכחש בה · אמר ותירוש אחר שאמר ויקב כי זכרו הגורן הוא על שם סופו שיעשו ממנו לחם ברוב אכל יקב כולל שתי הנאות אכילת הענבים ושתיית התירוש שיעשו מהענבים ואחר שאמר הנה תירוש לא כלל יקב כי אם אכילת הענבים ואת"כ אמר ותירוש ופי' יכחש בה כאלו יכחש בהם כי מה שיקוו ממנו לא ימצאו בו שתהיה בו מארת ה' כמו שאמר בנבואת חגי בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיתה עשרים ואמר בה לשון נקבה לעדת אפרים כי בזה ובזה ידבר אל העם פעם לשון יחיד על דרך כלל ופעם לשון רבים על דרך פרט ופעם לשון נקבה על העדה ובמסרה ב' כתיבין בה וסבירין בם והאחד הוא ויכו בה (ג) לא ישבו בארץ ה'. היא ירושלם כיון שהם מטמאים אותה בגלוליהם לא ישבו בה כי אין הארץ סובלת זמן רב עובדי עכו"ם כמ"ש אלהי נכר הארץ וכן מי שיעשה בה התועבות הכתובות כמ"ש ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם: ושב אפרים מצרים · הכתוב שאמר עליהם לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם וכן אמר בקללות בתורה והשיבך ה' מצרים וגו' אע"פ שמלכות אפרים גלו על יד מלך אשור רבים מהם קודם גלותם שבו לארץ מצרים מפני הרעב והצרות שהשיגום בארצם גם שרידים מאפרים היו עם דלת יהודה ובנימין כששבו למצרים אחר שמנעם ירמיהו שהיה בם ה': ובאשור טמא יאכלו. ובארץ אשור שגלו שם טמא יאכלו כמש"כ בנבואת יחזקאל ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים כי בין הגוים לא יוכלו לאכול לחמם בטהרה ובנקיות: (ד) לא יסכו לה' יין ולא יערבו לו · אמר מה להם עתה

מצודת דוד

עליהן לעבודת כוכבים ולא ניחם על מחשבתו: (יב) אכתוב וגו' · ר"ל על ידי הנביאים שאני שולח עליהם בכל יום להזהירם על הדברים הגדולים והנכבדים שבתורתי כאלו אני כותב אותם להם לבל ישכחו מה אבל בעיניהם יחשבו כאלו הם דברי זר אשר לא ידעוהו מעולם כי מהרו שכחו: (יג) זבחי הבהבי · עתה ידבר מול יהודה שאחזו בדרכי עשרת השבטים בבטחון הקרבנות שמקריבים במקדש ואמר להם הנה הזבחים מה שאתם מהבהבין ושורפין לפני יותר טוב הוא יזבחו הבשר לעצמן ויאכלו כי ה' אינו מקבלם ברצון: עתה. ר"ל בזמן קרוב יזכור עליהם המקום את עונם להשיב להם גמול: ויפקד · כפל הדבר במ"ש: המה מצרים ישובו. כשגלו מארצם ינוסו לשוב למצרים לשבת שם: (יד) וישכח וגומר · ר"ל כמו שישראל שכח את ה' המגדלו ומרוממו ובנה היכלות לעבודת כוכבים כן יהודה שכח בה' והרבה ערי מבצר להשגב בהן ולא בטח בה' ולכן אשלח אש בערי הבצורות שביהודה וכאשר אכלה האש ושרפה ארמנותיה של עדת ישראל שעשתה לעבודת כוכבים: ט (א) אל גיל · ר"ל אין ראוי לך לשמוח על שום גילה: כי זנית. ולכן מהראוי שתתאונן בכל עת: אהבת אתנן · אהבת לקבל אתנן לחזור אחריה על הגרנות ר"ל חזרת על העובדי כוכבים לבקש מהם עזרה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שחוזרת על הגרנות לקחת דגן באתננה: (ב) לא ירעם · ר"ל לא יהיה להם למאכל כי לא תצמח: יכחש בה · ישקר בעדת ישראל ר"ל לא ישפיע לה היין: (ג) לא ישבו וגומר. כי יגלו ממנה: ושב · מפני אויב ינוס למצרים לשבת בה: ובאשור · בהיותם בגולה באשור יאכלו מאכל טמא ומאום כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות: (ד) לא יסכו · זה אמר על בני יהודה מעתה אין לו חפץ בנסכיהם ולא ינסכו לה' יין וזבחיהם אינם ערבים עליו: כלחם אונים להם: הקרבנות הם בעיניו כלחם הבא להם בגזל אשר מטמא ומתעב את האוכלו: כי לחמם · הקרבנות

מצודת ציון

(יב) רבו · ענין הגדלה ורוממות כמו כרובה כן חטאו לי (לעיל ד): (יג) הבהבי. ענין חרוך ושרפה. ובדרז"ל שקלה ולא הבהבה (שבת כח): רצה. מלשון רצון: (יד) עשהו · המגדלו ומרוממו כמו הוא עשך (דברים לב): ויבן. מל' בנין: בצורות · מל' מבצר: ארמנותיה. מל' ארמון והיכל: (א) גיל. ענין שמחה: גרנות. כן נקרא מקום התבואה: (ב) ויקב. הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): ירעם. מל' מרעה: ותירוש. ענבי היין. יכחש. ישקר: (ג) טמא. ר"ל תועבה ומאוס: (ד) יסכו · מל' נסך וניסוך: יערבו: ענין מתיקות כמו וערבה לה' מנחה

אבן עזרא

היה להם לא יערבו לו : כלחם אונים · כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים : (ה) מה · חג ה' · כנגד זבחיכם : (ו) כי הנה הלכו · שפחד שוד שיבואם יש מהם שינוסו במצרים גם בדרכים על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו : (ז) באו ימי השלום . שישלם לכם השם שהייתם אומר על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משוגע : על רב עונך · משטמה · שיש בלב כל אחד : (ח) צופה . הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש וטעם משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחילה וכשל היום וכשל גם נביא : (ט) העמיקו · להרע : כימי הגבעה · שמרד בנימין : (י) כענבים · כדרך ימצאוהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר שאין שם יישוב כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי:

רש״י

נסך : לא יערבו לו · לא תהא מנחתם עריבה עליו · כלחם אונים · כלחם גזילה הבא על ידי כח ואונים : כי לחמם לנפשם · ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו : (ה) ליום מועד · ליום זמן קבוע להיות האויב נועד עליכם : חג ה' · זבח הריגה שיש לו בכם : (ו) כי הנה הלכו · ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנאצר : מוף · מארץ מצרים היא : מחמד לכספם · בתי חמדת אוצרות כספם : קימוש חוח · מיני חיות תרגם יונתן : (ז) הפקוד' · שיפקדו עונותיכם : השלום · תשלומת חובין : אויל הנביא · אף מנבואי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שבתחלתו נביא אמת : ורבה משטמה . שהקב"ה שונא מעשיכ' : (ח) צופה אפרים עם אלהי · הם מעמידין להם נביאיהם המשמיכין אותן לגד עכו"ם שלהם : נביא פח יקוש על כל דרכיו . ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם : משטמה בבית אלהיו · בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שאמר (ירמיה כו) משפט מות לאיש הזה וגומר : (ט) כימי הגבעה · יש אומרים זה גבעת בנימין בפלגש (שופטים ט) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א כ"ה) שאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא : (י) כענבים במדבר · כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל . כביכורה בתאנה · כתאנה מבושלת בעץ התאנה : בראשיתה . בתחלת בישול

מקרא

יֶעֶרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם
כָּל־אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי־לַחְמָם לְנַפְשָׁם
לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה׃
ה מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־
יְהוָה׃ ו כִּי־הִנֵּה הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם
תְּקַבְּצֵם מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם
קִמּוֹשׂ יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם׃
ז בָּאוּ ׀ יְמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם
יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע
אִישׁ הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה
מַשְׂטֵמָה׃ ח צֹפֶה אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהָי
נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־כָּל־דְּרָכָיו
מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו׃ ט הֶעְמִיקוּ
שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר עֲוֹנָם
יִפְקוֹד חַטֹּאותָם׃
י כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי

ג' · ו' · ו' ; ג' ומסר ; ג' ; ר"ס מלכים ז' ; ג' חס' בליש' ; י"ב · ג' ; ד' ; ג' ; ג' ; ג' ; ג' מ"ג ; ג' מ"ג ; ג' ; ג' לא מפיק ; ומד מפיק ל'

תרגום

יִתְקַבְּלוּן לְרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיהוֹן דִיבְחֵיהוֹן כִּלְחֵם מְרַחַק לְהוֹן כָּל דְּיֵיכְלִינֵיהּ יִסְתָּאַב אֲרֵי קוּרְבָּנֵיהוֹן עַל נַפְשֵׁיהוֹן לָא מְכַפֵּר לְהוֹן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ · ה מָה תַעְבְּדוּן לְיוֹם מוֹעֲדָא וּלְיוֹם חַגָּא דַייָ ׃ ו אֲרֵי הָא יִגְלוּן מִן קֳדָם בָּזוֹזִין לְמִצְרַיִם יִתְכַּנְשׁוּן לְמָפֵּים יִתְקַבְּרוּן בֵּית חֶמְדַּת כַּסְפְּהוֹן קַרְסוּלִין יֵירְתוּן בְּהוֹן חֲתוּלִין בְּבִרְנְיָתְהוֹן ׃ ז אֲתוֹ יוֹמֵי סְעוּרְנָא אֲתוֹ יוֹמֵי תּוּשְׁלָמַת חוֹבִין יִדְעוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מִתְנַבְּןלְהוֹן נְבִיֵּי קוּשְׁטָא וּמְשַׁעַמְמִין לְהוֹן נְבִיֵּי שִׁקְרָא עַל דַּאסְגִיאוּ חוֹבָךְ וְתַקִיפוּ חֶטְאָךְ ׃ ח מַסְכַּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יִתְקַיַּם לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתָא לִנְבִיֵּיהוֹן קוּלִין צְלַן עַל כָּל אוֹרְחָתְהוֹן מְסַגַּן תַּקְלָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהֲהוֹן ׃ ט אַסְגִיאוּ לְחַבָּלָא כְּיוֹמֵי גִבְעֲתָא יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן ׃ י כְּגוּפַּן דְּשָׁתִיל עַל עֵינָא דְמַיָּא כֵּן בְּמַדְבְּרָא אֲרַע מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בְּתֵינָתָא דִי בַאֲוַל מְאַבְּבָא

לחמם ו' בקריאה וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם · לחמם בדאגה יאכלו · אין גחלת לחמם · כי לחמם לנפשם · ושרש רתמים לחמם · ויבינו בקיץ לחמם :

תולדות אהרן כענבים במדבר · ברכות נו :

רדק

פתח להגיד נסכים בית ה' כי לא יערבו לו אינה ערבים לפניו כי הם עוברים על מצותיו ותורותיו ; זבחיהם כלחם אונים להם. זבחיהם שהם מביאי' לפני יתחשבו להם כלחם אונים כמאכל אבלים שהוא טמא שהם טמאי מתים ; כל אוכליו יטמאו · כל האוכלים לחם אונים הם טמאים כן זבחיהם טמאים : כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה' · הקרבן שהם מביאים בעבור נפשם כלומר לכפרם נפשם לא יבא כי אין תועלת להם בו ולא יכפר להם בעבור כי הם מזידים ואף בהביאם הקרבן אינם שבים מחטאם : אוני · אבלים וכן לא אכלתי באוני באבלי אלא שזה שם וזה תאר : (ה) מה תעשו ליום מועד · יום החרבן יקרא יום מועד וחג על דרך קול נתנו בבית ה' כיום מועד ויום החרבן הוא מועד וחג השם כי השם יתברך קרא האויבים לבא יחדיו לבית השם להחריבו ולשפוך דם בני ישראל כדם זבחים כמו שאמר בנבואת ישעיה והיתה לי כאריאל : (ו) כי הנה הלכו משוד · כי הנה הלכו מכובד הרעב למצרים וליום החרבן מה יעשו ואנה ינוסו לעזרה : שוד . הוא הרעב כמו השוד והשבר ופירוש הרעב והחרב תקבצם : מוף תקברם · כי שם ימותו ההולכים שם בחרב ורעב : מוף · כמו נוף וכן כמהם וכמהן : מחמד לכספם . בתי חמדתם שהיו אוצרות כספם : קימוש ירשם · כלומר ירש אותם הקמש שיהיה שם תמורת הכסף כשיחרבו הבתים יצמחו בהם הקוצים : קימוש וחוח . הם מיני קוצים וי"ת מיני חיות קרסולין חתולין : (ז) באו ימי הפקודה . שיפקוד האל עונם ימי השלום שישלם להם האל יתברך כמעשיהם הרעים אז ידעו ישראל ויתודו ויאמרו על נביאי השקר שהטעו אותם והיו אומרים להם שלום שלום אז יאמרו עליהם אויל הנביא משוגע איש הרוח : על רוב עונך . על רוב עונך היה זה שנטית אחרי נביאי השקר ועזבת נביאי האמת : ורבה משטמה . לפיכך רבה משטמת האל יתברך עליכם : שלום . שם בשקל סגול חתול וי"ת דהוו מתנבין להון נביאי קושטא ומשעממין לסון נביאי שקרא על דסגיאו חוביך ותקיפו חטאיך : (ח) צופה אפרים . אפרים שם לו צופה עם אלהיו והוא נביא השקר שאומר נבואתו בשם אלהיו : נביא פח יקוש . הנביא ההוא הוא לאפרים על כל דרכיו כמו הפח היקוש שלוכד העופות כן ילכדו אפרים בדברי נביאיהם : משטמה בבית אלהיו . נוכל לפרש בית אלהיו ב"ת העגלים שהם אלהיו ונביא השקר שם מתנבא והוא גורם לו משטמה בינו ובין האל יתברך ונוכל לפרש גם כן בבית אלהיו בבית האל שהוא בית המקדש , ויונתן תרגם מסגי תקלא בבית מקדשא דאלההון ובמדרש משטמה בבית אלהיו זכריה שהרגו בבית המקדש והנה הפסוק מדבר על אפרים וזכריה הרגו בני יהודה : (ט) העמיקו שחתו · העמיקו חרם ושחתו דרכיהם : כימי הגבעה · כימים שחטאו בני בנימין בגבעה שהחזיקו דבר נבלה שנעשה בפלגש : (י) כענבים במדבר · כמו אם ימצא אדם ענבים במדבר שהוא ארץ ציה אשר אין בו כל פרי שישמח בהם וכמו שישמח אדם כשימצא

מצודת ציון

מנחת (מלאכי ג) : אונים · ענין גזל הבא בכח ואון וכן וידיו תשבנה אונו (איוב כ) : לחמם · גם כבשר יקרא לחם וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : לנפשם . לעצמם : (ה) מועד . זמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו) : (ו) משוד · מל' שודד ועושק : מוף · יתכן שהוא נוף והוא שם מקום במצרים ובא הם"ם במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב יט) : מחמד · מלשון חמדה : קימוש · מין קוץ : יירשם · מל' ירושה : חוח · מין קוץ : (ז) הפקודה · ענין זכרון : ורבה · הוי"ו יתירה : משטמה ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראשית כז) : (ח) צופה · כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג) : פח . רשת . מל' מוקש : (ט) העמיקו : ר"ל הרבו כי כמו דבר העמוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דבר הרבוי בתכלית קרוי עומק : (י) כבכורה · כן יקרא הפרי שנגמר בשולה וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : ויגזרו · ענין פרישה כמו נזרו אחור (ישעיה)

מצודת דוד

הקרבנות שמביאים יותר טוב שיהיה למלא נפשם שהם יאכלוהו ולא יבוא לבית ה' כי לא לרצון הוא : (ה) מה תעשו · ר"ל מהו הזכות שתגלו בו ביום הקבוע על תשלום הגמול : וליום חג לה' · ביום שיבוא אליכם מה' זבח והריגה מזבחי בהמות החג והוא כפל ענין במ"ש : (ו) הלכו משוד · כאשר ילכו מארצם מפני השודד הנה מצרים תקבץ אותם כי שם יבואו עם יוחנן בן קרח כמ"ש בירמיה : מוף תקברם · כי שם ימותו ע"י חרב נבוכדנאצר ולא ישובו לארצם : מחמד לכספם · בתי חמדתם שהם אוצרות כספם הנה הקימוש יירש אותם כי שם תצמח ובאהליהם תגא החוח : (ז) באו · הנה עתה באו הימים של זכרון עונותיהם ובאו הימים של גמול תשלומיהם וידעו ישראל כי הן קרבו ובאו : אויל הנביא · ר"ל יראו שהנביא השקר המבטיחם השלום שהוא אויל ולא דבר בו ה' : איש הרוח · הוא הנביא השקר אשר חשבו שיש בו רוח נבואה והוא כפל ענין במ"ש : על רוב עונך · בעבור רוב עונך רבה עליך נטירת האיבה מה' : (ח) צופה אפרים · צופה יש לאפרים עם האלוה שעשה לעצמו והוא נביא השקר אשר להם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואותו הנביא הוא לפח מוקש פרוש על כל דרכיו של אפרים כי כמו שהפח יפול בו הצפור כן בדברי נביא השקר יפול אפרים : משטמה בבית אלהיו · בבית עבודת כוכבים יש לו נטירת איבה כי נביא השקר המתמיד לשבת שם כאלו נוטר לו איבה במה שמתעה אותו לדרך רעה לרע לו : (ט) העמיקו שחתו . העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בנימין בפלגש בגבעה אשר החזיקו ידי עוברי עבירה כי כ"כ נביאי השקר מחזיקים ידי עוברי עבירה בהבטחת השלום ולכן יזכור עונם לשלם עליהם גמול : (י) כענבים במדבר . כמו המוצא ענבים במדבר מקום שמם שהם חביבים עליו מאד כן מצאתי את ישראל ר"ל כן היו חביבים עלי בעת מצאתים לי לעם : כבכורה · כתאנה המבושלה באילן התאנה ראשונה לבוא שהיא משמחת לב רואיה כן ראיתי אבותיכם ר"ל כן שמחתי כאשר ראיתי את אבותיכם נמשכים אחרי : המה באו · וכאשר המה באו אל בעל פעור ופרשו עצמם מה' אל הבושת : ויהיו שקוצים כאהבם

רשי

ביסול סתאנים: ראיתי אבותיכם · כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: וינזרו · אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: לבושת · לעכו"ם שהיא בשתם: ויהי שקוצים · לפני: כאהבם · את בנות מואב: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו' · אמר הנביא שלאי ויהיו כעוף הזה הנודד מקינו ומדל מפריה ותהיה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או ישכלו בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלימו כי מה בלע בגדלם את בניהם שהם יגדלו ושכלתים מאדם: (יב) כי גם · לאבות אוי להם בשורי מהם · כמו בסורי מהן הוא מן מסורות בתבין שי"ן וקריין סמ"ך ד"א כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שפורח ואיננו כן יעוף ויברח כל כבודם על מה שנלפערו בבניהם בלידה ובהריון מלידה זה לער לידה ומבטן אלו ימי העיבור ומהריון בשעת תשמיש כל פרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור · בשלוותה מעשירה ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לעכו"ם של מולך כן תירגם יונתן: (יד) תן להם ה' מה תתן · הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאות עולם (בראשית ג) ואל אישך תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים: תן להם רחם משכיל. בשעה שיוצאין לאויר עולם ימותו או יצמקו שדי אמן שלא יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל · שם כרכו לעבוד עכו"ם בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסיף אהבתם. לאהוב אותם: (טז) פרי בל יעשון: לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי

הושע י

אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם׃ יא אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃
יב כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו׃
יד תֵּן־לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃ טו כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃
טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי

הערות הגליון: מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' כתיב ש"ין · מ"ל · ל' מ"ל · ג' ב' חס' · כל ק' · ג' וחד וסכה ב' · יג חס' וחד מ"ל · ל' חליו כגבור · מ"ל בסיפ' · מ"ל בליסנא

תרגום

חֲבִיבִית אֲבָהַתְכוֹן וְאִינוּן אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וְטָעוּ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁקּוּצִין כְּדַרְחִימוּ׃ יא בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוּהִי מִקִּנֵּיהּ וְאִיטַּלְטַל כֵּן גְּלָא יַת יְקָרְהוֹן וְלַד לָא יִסְגּוֹן וּמִפֵּרֵי מְעֵיהוֹן לָא יֶחְדּוּן וְעַל דְּאִתְמְנָעוּ רַגְלֵיהוֹן מִלְאִתְחֲזָאָה בְּבֵית מַקְדְּשִׁי׃ יב אֲרֵי אִם יְרַבּוּן יַת בְּנֵיהוֹן וְאַתְכְּלִינוּן מִלְמֶהֱוֵי גַּבְרִין אֲרֵי וַי לְהוֹן בְּסַלָּקוּתִי שְׁכִנְתִּי מִנְהוֹן׃ יג כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּדַהּ אוֹרַיְתָא דַּמְיָא לְצוֹר בְּאַצְלָחוּתָא בִּשְׁלֵוְיָתַהּ חָבוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְקַטָּלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא בְּנֵיהוֹן׃ יד הַב לְהוֹן יְיָ יַת תּוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רֶחֶם מַתְכֵּיל וּשְׁדַיִן יָבְשִׁין׃ טו כָּל בִּישָׁתְהוֹן גַּלְיָן קֳדָמַי בְּגַלְגָּלָא אֲרֵי תַמָּן רְחִיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אֲתָרְכִנּוּן לָא אוֹסִיף לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְּכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין׃ טז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמָן לְאִילָנָא דִּלְקָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְרַע וְיָבֵישׁ נוֹפֵיהּ מִלְעֵלָּא נוֹב לָא יַעֲבֵיד אַף אִם יְרַבּוּן בְּנִין

אבן עזרא

כי השתחוו לבעל פעור וימרו שאחרי: לבשת · כמו והבושת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים · שנטמאו בעבור אהבת בני מדין: (יא) אפרים · טעם כעוף על הממירות שלא ישמחו ולא יהיה לפם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן ההרה שתתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הלידה והוא שם כמו דיעה על כן אחריו אם ילדו ויגדלו את בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: (יב) בשורי מהם. שי"ן תחת סמ"ך: (יג) אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה וכסוה המים כך ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו: (יד) תן · יתפלל הנביא אחר שגזרת עליהם שיוציא כל אחד בניו אל ההורג אולי ימותו קטנים ולא יהיה הצער גדול וזה תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודים ימותו באפס חלב: צומקים. כמו צמוקים יבשים: (טו) כל. טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיהם שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: (טז) הוכה. הטעם הוכה העץ משל לאבות ובנים

תולדות אהרן וימרו· סנהדרין קו:

רדק

כשימצא בכורה בתאנה: בראשיתה כן מצאתי ישראל במדבר ופרנסתים וכלכלתים לא חסרו דבר כאלו היו בארץ טובה וכמה לא הכירו בטובי: באו בעל פעור וינזרו לבשת · היו נפרשים ממני ללכת אחרי הבשת שהיא העכו"ם שעובדיה יבושו ויכלמו ממעשיהם: ויהיו שקוצים כאהבם · ויהיו לעבוד שקוצים כאשר אהבו את בנות מואב וזנו עמהם והטו את לבבם לעבוד את אלהיהם, או פי' ויהיו שקוצים בלא חסרון כי העובד הוא שקוץ ופירש בראשיתה התאנה הראשונה המבכרת וזכרון זה הענין לומר כמעשה אבות יעשו בנים אני הטיבותי עם אבותיכם ומרדו בי וכן הטבותי לכם ופשעתם בי, ואאז"ל פי' טעם במדבר דבק עם מצאתי ופי' הפסוק כענבים וכבכורה בראשיתה שישמח המוצא אותם כן מצאתי אבותיכם במדבר ושמחתי עמהם ופי' ויהיו שקוצים כאהבם כמדת האהבה שאהבתים כן היו שקוצים בעיני: (יא) אפרים · כבודם · קרא הבנים כבוד כי הם כבוד האבות כמ"ש עטרת זקנים בני בנים, וכן הוא תק הבנים שמכבדים האבות: מלידה ומבטן ומהריון · מלידה שימותו מקצתם בעת הלידה ומבטן שימותו מקצתם בבטן שלא יגיעו להשלים ימי ההריון · ומהריון שלא תהרינה כלומר שתהיינה עקרות מקצתם: (יב) כי אם יגדלו את בניהם · אמר אם יהיו בהם שימלטו מאלה המקרים ויגיעו ללידה ויגדלו אותם נערים ימותו לא יבאו לזמן שיקראו אדם וזהו שאמר ושכלתים מאדם: כי גם אוי להם בשורי מהם · ולא זו בלבד כי גם בכל מעשיהם תהיה מארה עד שיקראו אוי להם בשורי מהם כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם והיה לאכול: בשורי · בשי"ן כמו בסורי בסמ"ך: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור שתולה בנוה · ראיתי אפרים בשלוה גדולה כמו שראיתי לצור שתולה על הים בנוה טוב ואח"כ כסוה המים כן ראיתי אפרים שיוצא עתה אל הורג בניו שיבואו עליהם האויבים ויצאו מעריהם לקראתם למלחמה ויהרגום אויביהם, ופירושו להוציא הנה הוא מזומן בקרוב להוציא ואפרים שם כלל וכינוי הפרטים אלא שזכר לשון בניו לפי שזכר כליון הבנים וי"ת אל הורג לקטלא לפולחן טעותא בניהון: (יד) תן להם · הנביא מתפלל עליהם כשראה שיוציא אל הורג בניו ואמר תן להם מה שתתן מכליון הבנים בבטן או בעודם קטנים ולא יפלו ביד אויב: רחם משכיל. שימותו בבטן ואמר משכיל כאלו הרחם משכיל אותם כי ברחם הם שכולים: ושדים צומקים · אם יגיעו ללידה שיצמקו שדי אמותיהם וימותו באפס חלב: צומקים. יבשים: (טו) כל רעתם בגלגל. כי שם חדשו המלוכה ומאסו אותי ממלוך עליהם או פירש בגלגל לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר עברם הירדן והיה המקום הנבחר היו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם לבעל לפי שהוא מקום נבחר וכן אמר בגלגל שורים זבחו: מביתי אגרשם. כיון שהם מאסו בי ובעבודתי ובחרו להם עבודת אלהים אחרים אגרשם מביתי שהוא' אם ירצו לחזור ולעבדני בו לא ימצאו כי יחרב למען כי הרבו לפשוע: לא אוסף אהבתם · אוסף בצרי: אהבתם · מקור ר"ל אהבה אותם: כל שריהם סוררים. שריהם שהיו עליהם להוכיחם ולהחזירם למוטב הם סוררים אף מקום מכה מטובה לפיכך לא אוסיף אהבתם: (טז) הכה אפרים · הכה ביד אויביו: שרשם יבש · ועוד דמהו לעץ שיבש שרשו שלא יעשה פרי כן גם הם לא ילדון כמו שאמר למעלה מלידה ומבטן ומהריון וי"ס

מצודת דוד

כאהבם · אז היו שקוצים ומתועבים בעיני כערך אהבתם שאהבתי אותם מתחלה: (יא) כעוף יתעופף כבודם · הכבוד יפרח מהם כמו העוף הפורח מהר ר"ל לא יהיה נעשה בהם הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם ובעת הכנסתם בבריתו של אברהם אבינו: מלדה · מהם יפרח הכבוד בעת הלידה כי אז ימותו עד לא יבואו לזמן הכנסת הברית ולא ישיגו הכבוד הנעשה אז: ומבטן · ומהם יפרח הכבוד בעת יצאו מבטן כי יולדו מתים ולא ישיגו אף הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם: ומהריון. מהם יפרח הכבוד בעת ההריון ר"ל לא יעברו נשותיהם כלל וממילא יפרח הכבוד ואינו: (יב) כי אם יגדלו · אשר אם כמה מהם יגדלו את בניהם וינצלו מהמקרים ההם הנה אשכלם מאדם ר"ל ימותו עד שלא יגיעו לגבול איש כי ימותו עודם קטנים: כי גם וגו' · אשר לבד זה יהיה בכל מעשיהם אוי להם בעת אסיר להפרד מהם: (יג) אפרים. אתה אפרים הנה היית במעלה גדולה כמו שראיתי את צור שהיא שתולה במדורה במעלה גדולה כן היית גם אתה: ואפרים וגו'. ר"ל והנה אפרים מה גמול שלם נתעסק להוציא בניו אל הורג לזבחם לעכו"ם: (יד) תן וגו' מה תתן. ר"ל מה שתתן לאח"ז תן להם מיד ומוזר ומפרש תן להם רחם משכיל וגו' ר"ל למה ימותו הבנים בנערותם להרבות אבלם טוב יותר שתתן להם רחם משביל שמעי

מצודת ציון

(ישעיה א): לבושת · העכו"ם תקרא כן על כי היא לבשת לעובדים: שקוצים. פלשון שקץ ותעוב: (יא) יתעופף · מל' עפיפה ופריחה · (יב) ושכלתים · ענין מיתה כמו ישכלה אתכם (ויקרא כו): בשורי · כמו בסורי בסמ"ך והוא מל' הסרה: (יג) שתולה · ענין הטיעה כמו כעץ שתול (תהלים א): בנוה. ענין מדור: (יד) משכיל. מל' שכול ומיתה: צומקים · יבשים ונרגבים ולזה יקראו הענבים היבשים צמוקים כמ"ש ומאה צמוקים (ש"א ל): (טו) סוררים. סרים מדרך הטוב

מסורה

אבותיכם ג' מ"ל בסיפרא וסימ' ענבים במדבר מצאתי ישראל בבכורה בתאנה קצף ה' על אבותיכם קצף · אבותיכם איה הם · וכל כתובים דכוו' מ"ל במ"ג חסר' וסימ' הלא כה עשו אבותיכם: והנה עמנו בראש. ויאמר להם שמעוני חלוים עתה · וכל עזרא דכוו': משכיל ב' וסי' חציו כגבור. תן להם רחם משכיל: אוסף ג' מלרע בקריאה ב' חסר וא' מ"ל וסימ' בכל אשר שאלת מעם ה' אלהיך · לא אוסיף

אבן עזרא

ובנים : (יז) ימאסם · אמר הנביא אמר השם אלי כי אינגו אלהיהם : (א) גפן בוקק · רק אין בו כח לפרות ואין פרי : ישוה לו · יחשוב כי יפרה את פריו והיה זה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות : (ב) חלק · כי אין להם הלב אחד : עתה יאשמו · מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו והאדמה לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחותם שהרבו כדרך וערפתו הריסות : (ג) כי . כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו : (ד) דברו : אלות שוא . דרך זרה : כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן בעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים ללענה משפט והוא יפרח כראש משפטם שאינו ישר : על תלמי · כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי : (ה) לעגלות · הם עגלי הזהב בבית אל : יגורו · יפחדו השוכנים בשומרון : כי אבל עליו : השעם על כל עגל בבית אל כאשר תחרב : וכמריו . אשר עליו יגילו היום יתאבלו : כי

תולדות אהרן לעגלות · מגלה כה סנהדרין כ: ו

מקרא

מחמדי בטנם : יז ימאסם אלהי כי
לא שמעו לו ויהיו נדדים בגוים : [ב"א רפין]
י א גפן בוקק ישראל פרי [ב' לו מ"ל]
ישוה־לו כרב לפריו הרבה
למזבחות כטוב לארצו היטיבו [ד' רפין]
מצבות : ב חלק לבם עתה יאשמו
הוא יערף מזבחותם ישדד [ב' בתרי לישנא כמטר לקחי]
מצבותם : ג כי עתה יאמרו אין [ב"א בנביאים]
מלך לנו כי לא יראנו את־יהוה
והמלך מה־יעשה־לנו : ד דברו
דברים אלות שוא כרת ברית ופרח [ל']
כראש משפט על תלמי שדי : [ל' כ"ף]
ה לעגלות בית און יגורו שכן [ז']
שמרון כי־אבל עליו עמו וכמריו [ג']
עליו יגילו על־כבודו כי־גלה ממנו :

תרגום

ואקטול שפר מעיהון :
ט ירחיקינון אלהי ארי לא קבילו למימריה ויהון מטלטלין ביני עממיא : א גפן בזיזא ישראל דהוה גפן נציב במעבדיה אוריתא פרי עובדיהון גרמו להון דיגלון כד אסגיתי להון עללא אסגיאו פולחן לאגוריהון כד איתיתי טובא לארעהון אוטיבו קמתהון : ב אתפלג לבהון מן אוריתא כען יחובון כען איתי עליהון סנאה יחזר קדלהון דאגוריהון יבוז קמתהון : ג ארי כען ייתרון לית מלכא לנא ארי לא דחילנא מן קדם יי ומלכא מה יעביד לנא : ד ממללין מלין דאונס יימן לשקר ללמא גזרין קים כען איתי עליהון כרישי חוין בישין דין שקריהון על תחומי חקלן : ה על די פלחו לעגליא בבית אל מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון יסבון מנהון עגלא דשמרון ארי אתאבלו עלוהי עמיה ופלחוהי עלוהי יבועון על יקריה ארי גלא מניה :

אהבת' · בשלחי את חצי הרעב הרעים · וסימ' שמעי' דרחמו כפנא : כתוב ד' רפין וסי' נמסר בשפטים סי' י"ו ובשמואל ב' סימ' י"ג : יערף ב' בתרי לישני וסימ' כמטר לקחי · יערף מזבחותם ישדד מצבתם : אבל

רשי

מחמדי בטנם : (יז) ימאסם אלהי · אינגו קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו · ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והשוה לו : פרי ישוה לו · פרי אשר ישוה לו ויפסב לו : כרוב לפריו הרבה למזבחות · כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות . ד"א גפן באז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לגויים שלכן לרעה וזהו לשון התרגום : הטיבו מצבות · הרבו מצבות : (ב) חלק לבם · ממני : עתה יאשמו . הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפו שם .(דברים כא) וערפתו (שמות יג) ישבור נותרם · ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) ושמי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג : (ג) כי עתה · כבא עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכינו אשר בטחנו בו לאמר שילא ברתשוה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלו' : (ד) אלות שוא · השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעכו"ם של מולך לפיכך יפרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"א על תלמי שדי בעון שמשיגין גבולי שדות תלמי מענית המחרישה קרוי תלם · ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליהם מספם עונש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו) : (ה) לעגלות בית און וגומר · לפורענות הפקידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע : יגורו

רדק

וי"ת כן בית ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשיה מלרע וגו' פי' גוב למת או פרח וי"פ למח בלי ישפה קמח גוב לא יעביד , ובמשנה מפני שהנבייה נושרת עליהם ועוד אמר מועלים בעלים ואין מועלים בשפוי ולא בנבייה : (יז) ימאסם אלהי . אמר הנביא ימאסם אלהי כי אינגו אלהיהם כי לא שמעו לו לפיכך ימאסם וישלחם מעל פניו שיהיו נודדים בעכו"ם: (א) גפן בוקק . גפן רק שאין בו שום לחלוחית וכן בוקה ומבוקה : פרי ישוה לו · ואיך ישום לו פרי והוא כמו גפן בוקק כי בוזזו אויבים והניגוהו כלי ריק איך יגלה עוד וירבה בבנים ובנכסים : כי כרוב לפריו הרבה מזבחות · כאשר הייתי אני מרבה פריו ומגליתו בנכסים ובבנים הוא הרבה לעשות מזבחות לבעל : כטוב לארצו · שהייתי מטיב ארצו בדגן תירוש ויצהר והם הטיבו מצבות כלומר שחזיקו להקים מצבות לאלהים אחרים וכן הטיב תרה לך , וי"מ ישוה ענין שוה ושקר כלומר הפרי ישקר לו על דרך שאמר ותירוש יכחש בה : (ב) חלק לבם · מיראת האל ומתורתו חלק לבם : עתה יאשמו · לפיכך עתה בקרוב יחרבו : יאשמו · ענין שממה וכן תאשם שמרון : הוא יערוף מזבחותם . הוא שחלק הוא שיערוף מזבחותם שהרבו וישדד מצבותם שהטיבו וזה יהיה בעת התרבן : יערוף . ענין הריסה ושבירה וכן חשך בעריפיה לדעת קצת המפרשים : חלק · פועל עומד כמו נחלק : ישדד · מבעלי הכפל מבנין הדומה למרובע ענין שבר ושוד : (ג) כי עתה יאמרו · עתה בגלותם אחרים יכירו ויאמרו כי אין מלך לנו פי' כאלו אין מלך לנו כי אין בו כח להצילנו מיד אויבינו כמו שחשבנו כששאלנו לנו מלך ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והאל ית' היה מלכנו ולא היינו צריכים מלך והוא היה מצילנו מיד אויבינו כאשר היינו עושים רצונו וכיון שלא יראנו את ה' ועזבנו תורתו מה יעשה לנו המלך אשר שאלנו הרי הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף בנו האל יתברך כי חטאנו לו וזה יתוודו ישראל בגלותם : (ד) דברו דברים · נתיעצו ירבעם וחביריו מה לעשות להחזיק בידו המלוכה · ודברו דברים שלא יעלה העם לירושלים לבית המקדש ועל זה נשבעו וכרתו ברית ושבועת שוא היתה שבועתם לבטל דברי תורה ומצות האל יתברך ולעשות גורות לעבדם : ופרח כראש משפט · לפיכך פרח משפטם זה כראש ולענה על דרך שרש פורה ראש ולענה : על תלמי שדי · מה שפורח להם בתלמי שדותיהם ראש ולענה יהיה זה משל לרעות שיבאו עליהם בעונם זה ויוכיח הפירוש זה הפסוק שבא אחריו : (ה) לעגלות בית און · ויונתן תרגם ממללין מילין דאונס וגו' : שדי . כמו שדה : אלות · מקור בשקל ראות רבות ; לעגלות בית און · הם העגלים שעשה ירבעם וזכר אותם בלשון זכר ונקבה כי לא היו אלא נורות וזכר בית און והוא בית אל שהכנס אותו

מצודת ציון

טוב ומורדים : (א) בוקק · ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד) : ישוה · ענין שימה כמו משוה רגלי (תהלים יח) : מצבות . הם מזבחות מאבן אחת : (ב) חלק · ענין פרוד : יאשמו · מל' שממון : יערף . ענין השחתה ודוגמתו וערפו שם (דברים כא) : ישודד . ענין עשק : (ד) אלות. מל' אלה ושבועה : ופרח . מל' פריחה והצמחה : כראש · הם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט) : תלמי · הוא הערוגה שנעשה בחרישה וכן תלמים רוה (תהלים סה) : שדי · כמו שדה : (ה) לעגלות · יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשם כתן בנקבות אמר לעגלות : בית און . הוא בית אל וכנהו לגנאי : יגורו . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : וכמריו . כן יקראו כהני עכו"ם וכן והשבית את הכרמים (מ"ב כג) : יוכל

מצודת דוד

שגשי אפרים יפילו עוברם מה או שיהיו שדי נשותיהם צומקים ר"ל שלא יתעברו כלל שאז השדים צמוקים וגנובים מבלי לחלוחית חלב כי כשתהר האשה מתחיל לבוא לחלוחית חלב בדדיה ולא זולת ההריון : (טו) כל רעתם בגלגל · ר"ל הרעה הגדולה שבכל הרעות היא מה שהעמידו עבודת כוכבים בגלגל במקום שעמד המשכן בתחלה: כי־שם וגו' · ר"ל אשר שנאתים שיהיו שמה והשנאה הוא בעבור רוע מעלליהם ולכן אגרשם מביתי הוא גלגל שהיה שם בתחלה בית ה' ומשכנו : אהבתם · לאהוב אותם : כל שריהם · כי כל שריהם סוררים : (טז) הכה · הנה כבר הוכה אפרים במכאוב הצרות ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים : גם כי ילדון : אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם : (יז) ימאסם . ה' ימאס בם : נודדים וגו' · נדים ונעים בגולה בין הבבליים ובין הכשדיים : י (א) גפן וגו' . הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים : פרי וגו' · וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישיב לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בחמיה : כרוב · הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחות לעכו"ם וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות : (ב) חלק לבם . נחלק לבם ונפרד מן המקום ברוך הוא לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה : הוא יערוף . ר"ל המקום ברוך הוא יספיק ביד האויב להשחית מזבחותם ולעשוק מצבותם : (ג) כי עתה · בזמן שיבא האויב יאמרו הנה אין המלך מועיל לנו ללחום מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' אם כן מה יוכל המלך לעשות לנו אם אין לנו יראת אלהים כי יראת ה' ויראת המלך קשורה יחד : (ד) דברו דברים. המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעכו"ם ; וכרת : לכן יפרח עליהם משפט גמול כמו עשב הראש הפורח מהר על תלמי שדה : (ה) לעגלות · בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון במאמרם

רש"י

תורו • יראו ישמנו שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה : (ו) גם אותו לאשור יובל • זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי (ד"ה א ה) וגומר ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל : מנחה למלך ירב סנחריב : בשנה אפרים יקח . בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה : ויבוש ישראל • מאותו עלה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב : (ז) נדמה • נשחק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני המים שהוא אושקמ"א בלע"ז : (ח) במות און • במות בית אל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם • שגלו עובדיהן ואין עוד פונה לשם : ואמרו • ישראל : להרים כסונו • שלא יראונו אויבינו כשבתנו : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מצינו בסדר עולם : שם עמדו . באותה מדה אוחזו להם מאז : לא תשיגם בגבעה מלחמה וגומר • ולפי שהיה עון עכו"ם בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תרגם על ששאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העבריות וגם שאחרי חיבור הפרשה נופל על ל' הראשון : (י) באותי ואסרם • לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם : ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם • לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמיגעין אותה בחרישה ואסרום בעול המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים א' מכאן וא' מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פדנא על תרתין עינוהי פדנא צמד בקר : (יא) ואפרים עגלה מלומדה • פירפיינס"א בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד

אבן עזרא

כי . הטעם כפול : (ו) גם • עגל שומרון : לאשור יובל • כי הוא זהב : בשנה בתוספות הנו"ן כמו שבענה בניס : (ז) נדמה • ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שומרון נדמה מלכה : כקצף כמו ותאנתי לקצפה : (ח) ונשמדו • במות הבעלים בסור העגלים : ואמרו . אמר רבי משה כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך כי הוא שמעה והטעם שלא יראו עוד ויפת אמר ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם : (ט) מימי • יותר כמו מזקנים אתבונן מאויבי תחכמני ופירש שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימין הם בני עלו' כמו עולה והיתה לזעוה והיה רק זועה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימין מהשבטים וזה הכתב כמו כריח שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח שדה : (י) באותי ואסרם • מגזרת מוסר והיו"ד מובלע בדגשות עי"ן הפועל כדרך בשרם אערך בשן כי אלך מים ופירש ואספו עליהם איך איסרם על ידי עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים : לשתי עונותם . כמו כשתי מענה האריכו למעניתם • וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים : (יא) ואפרים • אני למדתיו מתחילה לסבול עול מצותי : ואני עברתי • החוק על כל תורם שהסיבותי לצוארה והרכבתי

ו גַּם־אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ׃ ז נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם׃ ח וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ׃ ט מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַלְוָה׃ י בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם׃ יא וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל־טוּב

ד' מ"ל בס' • כ"ט • ג' • כ"מ"ל • ל' וחד ונדמה • ג' • ס' • ל' וחד וקוץ ודרדר • ל' • ל' וחד ונפלו • ל' • ל' • ל' • כ' • עונותם ק' • ס' • כ' • כ' חד חסר כעפר לדם

ו אַף יָתֵיהּ לְאַתּוּר יוֹבְלוּן קוּרְבָּנָא לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרָעָא לְהוֹן נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן בַּהֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם יְקַבְּלוּן וְיִבְהֲתוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכֵי עֵצָתְהוֹן׃ ז בַּהֲתַת שֹׁמְרוֹן בְּמַלְכָּהּ כְּרוּתְחָא עַל אַפֵּי מַיָא׃ ח וְיִצְדְּיָן בָּמַת בֵּית אֵל חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל גְּרָמוּ לְהוֹן דְּיִגְלוּן כּוּבִין וְאַטְדִין יִסְקוּן עַל אֱגוֹרֵיהוֹן כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא דְמוֹתָא דִיהוֹן דָּמַן כְּאִלּוּ טוּרַיָא חָפַן לְהוֹן וְרָמָתָא נְפַלוּ עֲלֵיהוֹן׃ ט מִיוֹמֵי גִבְעֲתָא חֲטֵיתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּמָן קָמוּ מְרַדוּ בְּמֵימְרִי לְמַנָאָה עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא וְאַף לָא זַכִּיאוּ דְתִתְקַיֵם לְהוֹן מַלְכוּתָא בְּגִבְעֲתָא תַּמָן אֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עָבְדֵי קְרָבָא לְקַטָלָא אֲבָהָן עִם בְּנִין סְלִיקוּ׃ י בְּמֵימְרִי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן יִסוּרִין וְכַנְשִׁית עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא וְשַׁלִיטוּ בְהוֹן כְּמֵיסַר פַּדְנָא עַל תַּרְתֵּין עֵינוֹהִי׃ יא כִּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַמְיָא לְעֶגְלְתָא דְמַלְפִין לַהּ לְמִירְדֵי וְלָא אַלְפָא רַחֲמָא לְהַלָּכָא בְּרְעוּת נַפְשָׁהּ וַאֲנָא פְּרֵקִית יַתְהוֹן מִשִּׁעְבּוּד

ג' וסימ' אבל תירוש אמללה גפן • אמללה ארץ החפיר • לעגלות בית און יגורו : קוץ ודרדר ל' יעלה על מזבחותם • וקוץ ודרדר ל' תצמיח לך • נפלו ל' בחירק הנו"ן ולגבעות נפלו עלינו וחד ונפלו : עלוה ג'

רד"ק

אותו כן לגלאי ולא זכר דן כי עיקר עבודתם היה בבית און כאלו היה שניהם שם אמר על עגלות בית און שתבטל עבודתם כשישברו אותם וגו' : יגורו שכן שמרון • יפחדו השוכנים בשמרון , וזכר שמרון אף על פי שהעגלים לא היו שם ולפי שהיתה שמרון ראש מלכות למלכי ישראל והם היו המחזיקים בעבודת העגלים ואמר כשתחרב בית אל ולא העגלים יפחדו השוכנים בשמרון על עצמם כי כל א"י נלכדה קודם שמרון שצר עליה מלך אשור ג' שנים : כי אבל עליו עמו . על העגל אשר בבית אל יאבלו עליו עמו שעובדים אותו : וכמריו עליו יגילו • כמריו הם כהניו המקרבים עבודתו שהיו מתחילה שׂשים ושמחים עליו עתה יאבלו בגלות כבודו ממנו והוא יקר עבודתו כשישבר אותו לעיניהם הנה גלה כבודו ממנו : (ו) גם אותו לאשור יובל . רבוי על כבודו שזכר אמר כי הנה במקומו גלה כבודו ממנו כשישברוהו גם גוף העגל והוא הזהב שבו אחר שנשברה צורתו יוליכו אותו לאשור לשאת אותו : מנחה למלך ירב • והוא מלך אשור בנקרא שמו ירב : בשנה אפרים יקח • אז יקח בשת אפרים ויבש ישראל מעצתו שנועץ ירבעם שהיה משבט אפרים עמהם לעשות העגלים אז יבושו מעצתם : בשנה . כמו בושה והנו"ן נוספת : יובל • כמו יוביל פי' ענין הולכה והובלה , ורבי' סעדיה ז"ל פי' גם אותו לרבות על העגל שכבר נגלה תחלה וי"ת למלך ירב למלכא דייתי לאתפרעא להון ר"ל למלך אשור שיריב אותם : (ז) נדמה שמרון מלכה • נדמה נפעל עומד כי הוא בסגול והוא ענין כריתה כמו שפירשנו על נדמה עמי אמר נכרת בשמרון מלכה שעמד כמה ימים במצור ולא היה יכול להנצל מיד מלך אשור והלך בגולה קל מהרה : כקצף על פני מים • וקצף קליפת העץ כמו ותאנתי לקצפה וי"ת כרותחא על אפי מיא בלע"ז אשקומ"ה : (ח) ונשמדו במות און • ר"ל בית און וכן ת"י ויצדין במות בית אל : חטאת ישראל • שהם חטאת ישראל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם . על מזבחות ישראל שיחרבו ויעלו קוצים : ואמרו להרים כסונו • יאמרו ישראל כסונו מרוב צרה ומוקה שתבואם ישאלו שיפלו ההרים והגבעות עליהם ויכסום שיהיו נקברים תחתיהם ולא יסבלו הצרות ההם : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . שמסרו עצמם שבט בנימין להחזיק בדבר נבלה גם שאר השבטים שנענשו על שהיו ביניהם עובדי עכו"ם : שם עמדו • ידמה כי שם עמדו הפושעים האלה אשר בדור הזה שהם מחזיקים ברשעם ולא ישובו למוטב וכן אמר למעלה העמיקו שחתו כימי הגבעה לא תשיגם והלא חושבים בלבם שלא תשיגם מלחמה כמו שהשיגה אותם הפושעים בגבעה כשבאו ישראל אל אותם בני עולה והם בני בנימין כ כלו כעונם כן יכלו אלו בעונם ותשיגם חרב האויב לא יחשבו שלא תשיגם : עלוה . כמו הפוך עולה וכן זועה זעוה כבש כשב שמלה שלמה והדומים להם ויונתן פי' מימי הגבעה כששאלו להם מלך והוא היה מגבע בנימין ומאז החלו למרוד באל ית' ואינו מיושב הפסוק על פירושו : ( ) באותי ואסרם • ברצוני ובתאותי שאיסרם כיון שאינם מקבלים מוסר ממנו ע"י הנביאים שמוכיחים אותם בשמי איסרם ע"י עמים שיאספו עליהם : באסרם לשתי עונותם • כמו שאוסרים השוורים לחרוש : עונותם . כמו מעניתם והם חרישות השדה הנקראות גדודים ותלי העפר מזה ומזה נקראו תלמים והנה דמה יהודה ואפרים לשתי פרות חורשות ואמרתי שיחרשו טוב ותרשו רע והם אסרו עצמם זה בזה והתחברו זה לזה לעשות הרע בעיני השם ואסרם לשתי עונותם היה כשנתחתן יהושפט עם אחאב מלך ישראל ועבד יהורם בנו הרע בעיני ה' והלך בדרכי מלך ישראל ובימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וכן עשה אחזיה בנו : ואסרם . שרשו יסר מן הקל וכן יוסר לך • ודגש הסמ"ך לתפארת הקריאה לחסרון היו"ד פ"ל הפעל כמו אלך מים על למה ובמקביה ילדהו : עינותם . כתיב ביו"ד אחרי העי"ן וקרי בוי"ו שהאותיות אהו"י מתחלפות וי"ת כמימרי אייתי עליהון וגו' : (יג) ואפרים עגלה מלמדה • למעלה המשילה לפרה שאמר כי כפרה סוררה סרר ישראל ועתה קרא עגלה

מצודת דוד

באמרם אם לא הגיעו על עצמן איך יגיעו עלינו : כי אבל עליו , על העגל יתאבלו עמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו כי כשלוקח בשבי איה כבודו : (ו) גם אותו . כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך : בשנה . אז יקבל אפרים בושת על מה שעבדו ללא אלוה : ויבוש וגומר • כפל הדבר במ"ש : מעצתו . שייעצו לעשות העגלים : (ז) נדמה שומרון מלכה • המלך אשר בשומרון נדמה הוא כקצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויתמיד זמן מועט כן המלך לא יתמיד במלכותו כ"א מעט זמן : (ח) ונשמדו . ואז ישמדו הבמות שבבית און שהם היו חטאת ישראל : קוץ ודרדר • כי לא יבוא מי שם ויהיו שממה : ואמרו להרים כסונו • למען לא יראה מי בכשתם : (ט) מימי הגבעה. ר"ל עון זה היה בידם מימי פלגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה : שם עמדו • במעלה זה עמדו ; לא תשיגם • לכן לא השיג אותם בגבעה נצחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה : (י) באותי ואסרם • ברצוני לייסרם וכן לייסרם

מצודת ציון

(ו) יובל . יובא כמו יובל שי (ישעיה יח) : ירב . הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה) : בשנה . מלשון בושת : (ז) נדמה . מל' דמיון והשואה : כקצף . ת"י כרותחא והם כעין אבעבועות ועל כל באים ע"י מסירו' הספיכה מכלי אל כלי ונרא' כאלו השופך מתקצף לזה קרוי בל' קצף : (ח) ונשמדו . ענין אבדון : ודרדר . מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג) : (ט) עלוה . הוא הפך מן עולה וכמו כבש כשב : (י) באותי . מל' תאוה ורצון : ואסרם . מל' יסורין : באסרם . ענין קשירה : עונותם . כמו מעניתם והוא סקו שיחרוש החורש בא' רך השדה וחוזר ועושה אחר כמוהו וכן עד כלות השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכט) : (יא) מלמדה . ענין הסרגל כמו וילמד לטרף

והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש : יעקב . יעקב כולו השדה שלו דרך משל על התורה והטיתים זרעו וקצרו הוא התגמול נירו להסיר הקוצים לסקל הנתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יבא מלקוש : (יב) ויורה צדק לכם . כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו אתם תורתי והוא יבא ויורה אתכם : (יג) חרשתם . וכל זה עשיתם שלא סבלתם עולי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה : (יד) וקאם • כשוד שלמן • אולי הוא שלמנאסר : בבית ארבאל • שם מקום : רטשה • שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזרת מורכב אין טעם לו : (טו) ככה . ביתאל שהוא העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטאת ירבעם ופעם

במלמד הבקר שקורין דישגולמיי"ן בלע"ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא אחר שרירות לבם : אוהבתי . יו"ד יתירה כמו (בראשית לא) גנובתי יום : ואני עברתי על טוב צוארה . לפיכך אני מביא עליהם מלכים שיתישו את כחם : ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו' אם תרצו שארכיב אפרים על עכו"ם יחרוש יהודה וישדד לו (יעקב) לעצמו חרישה של מע"ם כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם ניר וגומר : (יב) זרעו לכם לצדקה • אבל אתם חרשתם רשע וגומ' לפיכך וקם שאון בעמך נירו לכם ניר . עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה : עד יבא ויורה צדק לכם . כשתהיו יגעים בה הוא יבין אתכם להודיעכם לסוגותיה בצדק • ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת רצוי לכם לדרוש הקדוש ברוך הוא בכל צרכיכם כי אז תשמע לצעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים (שמות טו) (יג) אכלתם פרי כחש • איתקבלתון תושלמת עובדיכון : (יד) וקאם שאון . קול שאון נוסו נוסו • כשד שלמן בית ארבאל • כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום שמהום כל יד מארב שלא נזהרו בם לברוח מפניהם ושודדים את הכל : בית ארבאל . יונתן תרגמו בית מארב ותל"ף ולמ"ד יתירה בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם נ"ף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום : רוטשה • נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה ג) ועולליהם ירוטשו (שם) ל"א רוטשה עזובה כמו נוטשה : (טו) ככה עשה לכם בית אל . כל הפורענות הזה גרם לכם העגל

יא צַוָּארָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ
יְהוּדָה יְשַׂדֶּד־לוֹ יַעֲקֹב: יב זִרְעוּ לָכֶם
לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם
נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא
וְיֹרֶה צֶדֶק לָכֶם: יג חֲרַשְׁתֶּם־רֶשַׁע
עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כָחַשׁ
כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ׃
יד וְקָאם שָׁאוֹן בְּעַמֶּךָ וְכָל־מִבְצָרֶיךָ
יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל
בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה:
טו כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי
רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

ג' ג' ח' ג' מ"ל ל' ומ"ל ג' . ל'
ב' מ"ל בסיפר יח כתרי ליש' בעגלתי

מִצְרַיִם אַעְדֵּיתִי נִיר תְּקוֹף
מִצַּוְּרֵיהוֹן אַשְׁרֵיתִי בֵּית
יִשְׂרָאֵל עַל תְּקוֹף אַרְעָא
דֶאֱמוֹרָאָה כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן
דְבֵית יְהוּדָה אַחְסֵנִית יַתְהוֹן
אַחְסַנְתָּא דְקַיְמִית לַאֲבוּהוֹן
יַעֲקֹב: יב בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲבִידוּ
לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין הֲלִיכוּ
בְּאוֹרְחָא דְקוּשְׁטָא קַיִּימוּ לְכוֹן
אוּלְפַן אוֹרַיְתָא הָא בְּכָל עִדָּן
נְבִיַּיָא אָמְרִין לְכוֹן תּוּבוּ
לְדַחַלְתָּא דַיְיָ כְּעַן יִתְגְּלֵי וְיַיְתֵי
זַכְוָן לְכוֹן: יג אִתְעַשַּׁתְּתוּן
לְכוֹן אוֹנֵס רְשַׁע עֲבַדְתּוּן
אִתְקַבֶּלְתּוּן תּוּשְׁלֻמַת
עוֹבָדֵיכוֹן אֲרֵי אִתְרְחֶצְתָּא
בְּאוֹרְחָתָךְ בִּסְגֵי גִּבָּרָךְ
יד וִיקוּם אִתְרְגוּשָׁא בְּעַמָּךְ וְכָל כְּרַכָּךְ יִתְבַּזְזוּן כְּבִזַּת שַׁלְמָא בְּכַמְנָא בְּיוֹמָא דִקְרָבָא
אֵם עַל בְּנִין קְטִילַת: טו כֵּן גְּרָמוּ לְכוֹן חוֹבִין דְחַבְתּוּן בְּבֵית אֵל מִן קֳדָם בִּישׁוּת
עוֹבָדֵיכוֹן בְּסוֹפָא בָהִית וְאִתְכְּנַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל:

בקרי' וסימ' אלוף עלוה אלוף יתת דאורי' • וחברו דד"ה • לא תשיגם בגבעה : אנ"ך : ישדד ג' בקריא' וסימ' הכל היום יחרוש החרש לזרוע • ואפרי' עגלה מלמדה • ישדד עמקים אחריך • קדמא וישדד : חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי • חרשתם רשע עולתה : בשחר ל' נדמה נדמה מלך ישראל •

תולדות אהרן זרעו לכם • סנהד' מט ב"ק יז עכו"ם
פ' עשר ברכות: עד יבא • ברכות כד:
רטשה . ב"מ לט :

רדק

עגלה כי בימי נעורים למדה האל יתברך לחרוש והחרישה עם הוריעה היא עשות המעשים והקצירה הוא פרי המעשים ואני למדתים לעשות המעשים הטובים כדי לאכול טוב והיא מאהבה לחרוש כלומר לעשות המעשים טובים אלא תרצה לאכול ולהנות מן הטוב אשר אני נותן לה בלי מעשה טוב שתעשה אלא בחנם תרצה לאכול וזהו שאמ' אהבתי לדוש ולא לחרוש כדי שתאכל בשעת הדישה והנה אינה עושה מעשה לרצון בעליה אלא לרצונה ולהנאתה : אוהבתי • כמו אוהבת והיו"ד נוספת כי השלם מלעיל : ואני עברתי על טוב צוארה . כשעברתי עליה לתת עליה עול לסיות צוארה שמן עשיתי שלא הכבדתי עולם כי הפרות שמכבידים עולם צוארם כחוש ור"ל במשל שלא הכביד עליהם עול המצות או פירש כשעברתי עליהם לחלוק עול המלכות ר"ל כשדברתי ביד אחיה הנביא על טוב צוארה עברתי שכל ישראל היו שלוים איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ובעת מותו היה זה שאמרתי לחלוק המלכות : ארכיב אפרים . אמרתי להרכיב אפרים , כלומר להרכיב עליו עול מלכות ירבעם שהיה משבט אפרים וכיון שאני הרכבתי עליו העול אמרתי שיעשה רצוני ויצוה העם לעבדני ולהיות תחת רשותי ומצותי שאמרתי לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך והלכת בדרכי וגו' ובניתי לך בית נאמן וגו' : יחרוש יהודה • כי כבר הרכבתי עליו העול ואין לי אלא שיחרוש כרצוני כי המלך ככר היה ביהודה ונשאר ג"כ אחר שנחלקה המלכות : ישדד לו יעקב • המשדד הוא הכותש הרגבים אחרי החורש לשוות פני האדמה ולתקנה לזריעה וכן אם ישדד עמקים אחריך ואם מלך אפרים ומלך יהודה היו חורשים כרצון האל ית' והחרישה היא אזהרת העם היה לעם לשדד והוא להקן אזנם ולבם אל דברי האזהרה שיהיו מקבלים עליהם המצות לעשותם והיא הזריעה ואם ירבעם ורחבעם היו מזהירים העם לעשות הישר בעיני ה' היה יעקב והוא כלל ישראל משדד כלומר מכינים לבם לקבל המצות : (יב) זרעו • ואמרתי להם זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד כלומר עשו הטוב בעיני והגמול הטוב שתקחו מאתי יהיה יותר רב על מעשיכם הטובים כפי הזורע שהוא שמקוה לקצור שאים או יותר לפיכך אמר בזריעה צדקה ובקצירה חסד כי החסד יותר על הצדקה ובדברי רז"ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנ' זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל : נירו לכם ניר , ואחר שתקצרו שובו לחרוש עוד ולזרוע כלומר לא תשקוטו ממעשיכם הטובים כל ימיכם והניר הוא החרישה ות"י לחרוב הריסו למיגר נירים ובדברי רז"ל נירה שנה וזרעה שנה או פירש נירו משל לעוררי הלבבות שיקבלו דברי התוכחה כמו חרישת השדה לקבל הזרע : נירו • לווי מבנין הפעיל ומשפטו הניר ונפל ממנו ה"א הבנין כמו שהוא מנהג בלווי נחי העי"ן כמו שימו שיתו : ועת לדרוש את ה' עד יבוא ויורה צדק לכם . פירושו כתרגומו הוא בכל עידן וגו' והחכם ר' אברהם ב"ע פי' ועת תדרשו השם לרוות הזרע עד יבא מלקוש , ויורה צדק לכם , כמו יורה ומלקוש וי"מ אם תדרוש את ה' לדעת תורתו ומצותו הוא יבא ויורה אתכם צדק על דרך בא לטהר מסייעין אותו , ואאז"ל כתב קצרו לפי חסד כל מה שתקצרו בעולם הזה חסד יהיה עד יבא לעולם הבא ויורה לכם הקרן כמו שאמרו רז"ל על כמה מצות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא : (יג) חרשתם . פי' חרשתם וזרעתם כי אחר שהחרישה הזריעה ושניהם משל למעשה כמו שפירשנו אמר אתם עשיתם הפך מה שצויתי לכם שאמרתי זרעו לכם לצדקה ואתם חרשתם רשע לפיכך קצרתם אכלתם פרי כחש והקצירה משל לגמול ופי' פרי כחש הכחשה כי או פירש פרי כחש כפי שמכחש במקוים אותו כמו שאמר ותירוש יכחש בה : כי בטחת בדרכך ברוב גבוריך • בטחת בדרך שהיית הולך בה והוא דרך הרשע והאמונה הרעה ובטחת ג"כ ברוב הגבורים שהיו לך מעמך או ממצרים שהיו מבקשים עזר מהם ושמם בשר זרועך ולא בטחת בי לפיכך נכשלת וכ"ף הככה לנכח הושע בן אלה שהרג שומרון וגלו השבטים בימיו : (יד) וקאם שאון בעמיך . מפני רעתך יקום שאון בעמיך שיבואו האויבים עליהם להחריבם

מצודת ציון

טרף (יחזקאל יט) : אוהבתי • היו"ד יתירה וטפלה : לדוש . מלשון דישה והוא הפרדת התבואה מהקשין : ארכיב • אמר בלשון שאלה על הדבר הבוטח ממעל : ישדד . ענין כתישת הרגבים לכסות הזרעים ממעל וכן יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח) : (יב) לפי . לשיעור : נירו • ענין חרישה כמו ניר ראשים (משלי יג) : ויורה • ענין השלכה כמו ירה בים (שמות טו) : (יג) עולתה . מלשון עולה : כחש • שקר : (יד) וקאם • מל' קימה : שאון . המיית מלחמה : יושד . מלשון שדידה ועושק . שלמן . שם אדם : בית ארבאל • שם משפחה : רטשה • ענין בקיעה כמו ועולליהם ירטשו (ישעיה יג) : (טו) בשחר . בבקר : נדמה . ענין כריתה ואבדון כמו עד מואב נדמה (שם טו) : תרגלתי

מצודת דוד

איסרם באמת : ואספו • עובדי כוכבים רבים יתאספו לבוא עליהם למלחמה באסרם . בעת אאסיר אותם לשתי מעניה המחרישה לחרוש שיהיו יחד לא כדרך החורשים אחת אחת ר"ל כשאביא עליהם רעה כפולה ומרובה : (יא) ואפרים . הנה אפרים הוא כעגלה שמרגילין אותה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא אוהבת לדוש למען תאכל מן הדיש ר"ל אני למדתים התורה והמצות והם חפצים בקבול השכר מבלי עשות המעשה : ואני עברתי • העברתי ידי : על טוב צוארה . ר"ל חפשתי צוארה וראיתי שהיא טובה ושמנה וראויה לשום העול עליה ר"ל ראיתי שראוי הוא לקבל עליו עול התורה ומצוה : ארכיב אפרים • לכן הרכבתי עול התורה על אפרים וגם יהודה יחרוש ר"ל יעסוק במצות : ישדד לו יעקב . כל ישראל בכללו יכתת הרגבים לכסות הזרעים בעבורו למען יאכל פריה ר"ל יקיימו המצות לטובתן למען יקבלו שכר : (יב) זרעו לכם לצדקה . לטובתכם זרעו את הצדקה למען תקצרו תבואתה לפי החסד שאני עושה ר"ל עשו צדקה ותקבלו גמול בחסדי כי גמול מעשה הטוב גם הוא לחסד תחשב וכמ"ש מי הקדימני ואשלם (איוב מא) : נירו לכם ניר . ר"ל הסירו מלבבכם דעות נפסדות וכוזבות כמו שהחורש יחרוש שדהו להמית שרשי העשבים הרעים לבל יכחישו את הזרע : ועת לדרוש • וקבעו עתים לדרוש את ה' לא כמקרה : עד יבא • ר"ל כן עשו עד אשר יבא המקום ב"ה וישליך לכם צדק מן השמים כי לא יקופח שכרכם : (יג) חרשתם רשע : ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חרשתם רשע וגומר ר"ל חשבתם לעשות רשע וכן עשיתם אותם וככה היה הגמול : פרי כחש . גמול מעשה השקר : בדרכך . במה שהיית הולך למצרים ולאשור לבקש עזרה הנה בזה בטחת ברוב גבוריך ולזה לא חשבת על אגבורתי : (יד) וקאם • לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה וכל מבצריך יושד

העגל שבבית אל : רעת רעתכם . רעות רשעכם עבירות זדונכם : בשחר נדמה נדמה . נדמה כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב : (א) וממצרים קראתי לבני . ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו : (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם • כל מה שהנביאים קוראים ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם : לבעלים יזבחו . דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) : (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגומר • שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת : קחם על זרועותיו • זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק : תרגלתי . כמו הרגלתי ואין לו דמיון : ולא ידעו כי רפאתים • יודעין היו אלא שדשו בעקב עשו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוה"ק ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקודש על יעקב וברכם וזהו ואנכי תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו : (ד) בחבלי אדם הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תרגום יונתן : ואהי להם כמרימי עול על לחיהם • כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמהם בכל צרה להקל מעליהן (ל"א שא"א) כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונס שהעול נתן בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמהם בכל צרה להקל מעליהם כן תרגם יונתן כאיכרא טבא ומוריך בלחיאתהון : ועל לחיהם . לשון לחי של מבוי : ואט אליו אוכיל . הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תרגם על שם שסיפק להם מזונות במדבר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים • הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד וגומר (שמות יד) ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות

יא א כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני : ב קראו להם כן הלכו מפניהם לבעלים יזבחו ולפסלים יקטרון : ג ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על־זרועתיו ולא ידעו כי רפאתים : ד בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרימי על על לחיהם ואט אליו אוכיל : ה לא ישוב אל־ארץ מצרים ואשור הוא מלכו

א ארי רבי הוה ישראל ורחימתיה וממצרים קריתי להון בנין : ב שלחית נביי לאלפא להון ואינון טעו מקביל אפיהון לטעותא מדבחין ולצלמניא מסקין בוסמין : ג ואנא במלאך שליח מן קדמי דברית באורח תקנא לישראל ונטלתינון כדעל דרעין ולא ידעין דמן קדמי מתרחים עליהון : ד במגדת בנין רחימין נגדתינון בתקוף רחמא והוה מימרי להון כאכרא טבא דמקיל בכתף תוריא ומוריך בלחיאתהון ואף כד הוו במדברא אסגיתי להון טובא למיכל : ה לא יתובון לארעא דמצרים ברם אתוראה ישלוט בהון

וחד כשחר נכון מוצאו : וממצרים ב' וסימ' והיה בהניח ה' : כי נער ישראל ואהבהו : ולא ידעו ג' בקריא'

תולדות אהרן בחבלי אדם . שבת פט :

אבן עזרא

וטעם בשחר כי יושדו בלילה ובשחר יכרת מלכם : (א) כי נער • זהו מלומדה שמני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים אז החילותי ליסרו בעבור שאהבתיו : (ב) קראו • הטעם ממצרים קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלי' כן הלכו ונדדו מארצם מפניה' וי"א קראו להם נביאי והם הלכו אחורני': (ג) ואנכי תרגלתי • תי"ו תרגלתי תחת ה"א ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר יורגל הנער שיוקח על זרועותיו והנו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות אמשכם בעבותות אהבה לא כמו העבותו' שמושכות בצואר העגל הסורבת : (ד) ואהיה להם . כאנשי' המרימי' עול העגלה להרים כעול שהוא על לחיה רגע אחר רגע : ואט • כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל ורבי מרינוס אמר כי אוכיל כאלו להביא אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואם כמשמעו שהייתי מאכילם : (ה) לא ישוב • ואשור הם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחד : כי מאנו לשוב . אלה ההולכים למצרים לשוב אל ארצם :

רדק

להחריבם • וקאם • כתיב באל"ף והוא מקום עי"ן הפעל : שאון כמו ושאת לאומים כשאון מים כבירים ענין המית העם : בעמיך . כתיב ביו"ד והוא לשון רבים ר"ל על השבטים : וכל מבצריך יושד • כל המצרים שאתה בוטח בהם יושד כל א' מהם על יד השודד שיבא עליהם : יושד • מבנין הפעל מפעלי הכפל והדגש מורה על חסרון הכפל וכתיב בוי"ו עם הדגש : כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה . שלמן אויב ידוע היה באותן הימים ששמו שלמן ובא על בית ארבאל פתאום ושדדו והפיל האם על הבנים ולא השאיר פליטה . וארבאל הוא שם אדם גדול היה בימיהם . וי"ת ויקום אתרגושא בעמך וגו', תרגם ארבאל מן וארב לו . ואדוני אבי ז"ל פירש שלמן הוא שלמנאסר מלך אשור בית ארבאל הוא שומרון בית שארב האל ית' עליה ותפשה בעונה : אם על בנים רטשה . לפי שרחמי האם על הבנים בעת שירצו להרגם מפלת עצמה עליהם : רטשה • כמו ועולליהם ירטשו ענין ההשלכה בארץ לבקעם ורז"ל פירשוהו ענין עזיבה כתרגום תשמטנה ונטשתה תרטשנה אמרו שהיו עוזבים נשיהם ובניהם והולכים להם מפני החרב והרעב ואמר רטשה רטושים מדעתם נטושים בעל כרחם : (טו) ככה עשה לכם בית אל • כל זה גרם לכם בית אל כלומר העגל שעבדתם שם : מפני רעות רעתכם . זה היה לכם מפני רעה גדולה שברעתכם והוא עבודת העגל ואמרכם אלה אלהיך ישראל : בשחר נדמה נדמה מלך ישראל . הוא הושע בן אלה וטעם בשחר פירש אדוני אבי ז"ל בתחלת מלכותו בשנת שש לו שאסרו מלך אשור ובשנה השביעית עלה על שומרון וצר עליה ג' שנים ולכדה ועוד קודם לכן מתחלת מלכותו היה עובד למלך אשור ומשיב לו מנחה שנה בשנה וי"ת בשופא כרית וגו' : ונדמה . ענין כריתה כמו נדמו עמי : ונדמה . מקור עם הכנוי כמו הנגלה נגליתי : (א) כי נער ישראל ואהבהו . בעודו נער אהבתיו והוא בהיותו במצרים לפיכך אני מתרעם עליו יותר משאר האומות כי מנעורתם אהבתים והצלתים מיד אויביהם וכאשר עוברים על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בנו וזהו שאמר וממצרים קראתי לבני כמו שאמר בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ופי' קראתי לבני קראתי לפרעה בעבור ישראל בני או פי' קראתי לו בהיותו בני וטעם ממצרים כי מאותו העת התחלתי לקרוא אותו בני : (ב) קראו להם הנביאים אשר אני שולח להם קראו להם השכם והערב לשוב אל ה' : כן הלכו מפניהם . כל עומת שהיו קוראים להם כן היו הולכים מפניהם ולא יקשיבו אל דבריהם ולא יניחו מעלליהם הרעים : לבעלים יזבחו לפסילין יקטרון • וכמו זה כן ירבה וכן יפרוץ : (ג) ואנכי הרגלתי לאפרים . זכר אפרים לפי שהוא עשה העגלים אמר ואיך יגמול לי זאת כי אנכי עשיתי להם כמה טובות והרגלתים לרגלים ולא הטרחתים במצותי ובעבודתי : תרגלתי • לשון הרגל ובא תי"ו במקום ה"א הרגלתי כן דעת המדקדקים ורבי אחי רבי משה זכרונו לברכה אמר כי הוא שם תרגלתי כפלס תפארתי ואע"פ שבא המלה מלעיל המשקל אחד הוא ולפי שהמשילו לנער אמר עליו זה הלשון כמו שמרגילים הנער לילך מעט בלי טורח כן כשהסעתים ממסע למסע בהוציאני אותם ממצרים הסעתים מעט מעט בלי טורח הענן הולך לפניהם יומם ועמוד אש לילה : קחם על זרועותיו • שמנהיג שנתתי להם והוא משה לקח אותם על זרועותיו כמו שאמר כאשר ישא האומן את היונק : ולא ידעו כי רפאתים . לא הכירו כי אני הרופא אותם מכל מחלה ומכל צרה כמו שאמר כי אני ה' רופאך : קחם • חסרון פ"א הפעל והוא כמו לקחם וי"ת והנא כמלאך וגו' : (ד) בחבלי אדם אמשכם • לפי שהמשיל אפרים לעגלה והעגלה מושכים אותה בחבלים אמר אני משכתי את ישראל בחבלי אדם ולא כחבל עגלה שמושכין אותה על כרחה אלא כמו אשר ימשוך אדם את חבירו לאטו שלא יכריחנו ללכת על כרחו כן משכתים לאטם וזהו בעבותות אהבה שאמר אח"כ : ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם • הייתי להם כאותם שמרחמים על העגלה שלא תהיה חורשת יותר מדי ומרימים העול מעל צוארה ותולין אותה על לחיה כדי שלא תמשוך ותנוח מיגיעה שעה או שעות ביום כן אני לא הוגעתי ישראל בתרישות' וכבר פירשנו משל החרישה והעול : ואט אליו אוכיל • ועם כל זה אעפ"י שהיא נחה מיגיעה מטים לה מאכל במקומה כן אני ישראל לא הכבדתי עולם ונתתי להם במדבר סיפוקם בלי טורח לחם ובשר וי"ת במיגרת בנין רחימין וגו' : לחיהם בשקל כליהם • אוכיל שם בשקל אופיר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים • לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש עזר כי כבר אמרתי להם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כי אם כשהיו שבים אלי לא צריכים לעזר מצרים : ואשור הוא מלכו • ועל כרחו אשור הוא מולך עליו ועובד אותו ושולח לו מנחה בכל שנה ושנה וכל זה למה כי מאנו לשוב כלומר לשוב אלי כי אם היו שבים אלי לא היו מלכי האומות מושלים עליהם אבל הם

היו

מצודת דוד

יושד ע"י שודדים : כשד וגומר . באותן הימים היה א' נקרא שלמן ונלחם על בית ארבאל ושדד אותם ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה. (טו) ככה • הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני רעת העגל העומדת בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי עוד במדבר עשיתם את העגל : בשחר . ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנת שש למלכו נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמ"ש במ"ב : יא (א) כי נער . עודו בנערותו משועבד במצרים אהבתיו : וממצרים • מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי : (ב) קראו להם • כל מה שהנביאים הרבו לקרוא להם בשמי כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לעגלים : (ג) ואנכי • הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בחמלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג טוב להוליכם בנחת וזה משה שנאמר כי כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א) : ולא ידעו • אינם מסימים לב לדעת שרפואתם והצלתם בא ממני : (ד) בחבלי אדם • משכתים ללכת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם ר"ל הנהגתים בדרך חמלה : בעבותות אהבה • בחבלים עבים שמושכים בהם דרך אהבה והוא כפל ענין במ"ש : ואהיה להם • הנהגתים ברחמנות כמו החורשים הרחמנים המרימים העול מעל לחיי הבהמה להקל ממנה כובד משא העול : ואט אליו אוכיל • כהחורשים הרחמנים המסים אוכל לפי הבהמה בעת שחורשת ר"ל הקלתי עולם והספקתי די צרכם : (ה) לא ישוב • לא היה להם להשיב אל ארץ מצרים לבקש מהם עזרה • ואשור וגומר . ר"ל וכי אשור הוא מלכו להוש מלחמתו אשר מאנו לשוב אלי ולבקש עזרה ממני וסמכו על אשור כאלו היה מלכו [illegible]

פונתו

מצודת ציון

(ג) תרגלתי • כמו הרגלתי : (ד) כמרימי • מלשון הרמה : לחיהם • מל' לחי : ואט • מל' הטייה : אוכיל

אבן עזרא

(ו) וחלה · כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האויבים : וכלתה בדיו . סעיפיו כמו ותעש בדים וזאת הרעה באה להם ממועצותיהם : (ז) ועמי תלואים · באל"ף כמו אשר תלאום ויו"ד למשובתי אינו סימן הפועל כמו ושמחתים בבית תפלתי אשתחוה אל היכל קדשך בילאתך כי משובה לעולם לגנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה : ואל על : כמו נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש : (ח) איך . אמגנך · כמו אתנך כמו אשר מגן צריך ותפארת תמגנך תתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני : נכמרו · יקדו ונצרבו כמו עורינו כתנור נכמרו : נחומי · מגזרת וינחם ה' ודברה תורה כנגד בני אדם : (ט) לא . אל · שאוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לבדך הייתי קדוש . כי אל אנכי ולא איש · ולא אבוא בעיר · על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלים לבדה : (י) אחרי · אם ישובו ללכת אחרי השם כמו אחרי ה' אלהיכם תלכו אתה ישאג כאריה ויחרדו בנים הם ישראל שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן הוא מערבית דרומית וככה אשור : (יא) וטעם יחרדו כצפור שהצפור

רשי

להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב : (ו) וחלה חרב · ותנוח חרב בעריו : ואכלה בדיו ואכלה · וכלתה גבוריו ותאכלם : ממועצותיהם · נקוד שני פעמים בו הסיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יפסק בעל בעמיו (ויקרא כא) וכן לדורותיכם דשמן משחת קודש (שמות ל) : (ז) ועמי תלואים למשובתי · כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי : ואל על יקראוהו יחד לא ירומם · ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי (בראשית לא) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בצירי ויונתן תרגם במרעא קשיא יתערעון עשה אל (סא"א על) לשון קשה ולי נראה שפרשתי כהוגן : יחד לא ירומם · כחדא לא יהכון בקומא זקופא : (ח) אמגנך · אמסרך ביד אויביך כמו אשר מגן צריך (שם יד) : נכמרו · נתחממו לשון ארמי וכן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) : (ט) לא אשוב . מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים : כי אל אנכי . המקיים דבר טובתו ואין מדתי להנחם על הטוב : בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר . אחרת ככר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר ל' שנאה כמו (שמואל א כח) ויהי ערך : (י) כאריה ישאג · עוד ישאג להם כאריה שיגאו מן הגליות וילכו אחריו : ויחרדו בנים מים

הושע יא

כי מאנו לשוב :
ו וחלה חרב בעריו וכלתה בדיו ואכלה ממעצותיהם :
ז ועמי תלואים למשובתי ואל־על יקראהו יחד לא ירומם :
ח איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי :
ט לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא־איש בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר :
י אחרי יהוה ילכו כאריה ישאג כי־הוא ישאג ויחרדו בנים מים :
יא יחרדו כצפור ממצרים וכיונה

ארי מסרבין למיתב : ו ותחול חרבא בקרווהי ותקטיל גברוהי ותשיצי רברבוהי ממלכי עצתהון : ז ועמי פליגין למיתב לאוריתי ובמרועא קשיא יתערעון כחדא לא יהכון בקומא זקופה : ח איכדין אמסרינך אפרים אשיצינך ישראל איכדין אבדרינך כאדמה אשוינך כצבויים מתערע מימר קימי לקבלי כחדא אתגוללו רחמי : ט לא אעביד תקוף רוגזי ולא יתוב מימרי לחבלא בית ישראל ארי אלהא אנא מימרי לעלמא קים ולית עובדי כעובדי בסרא דדירין על ארעא כן גזרית במימרי דביניכון שכנתי קדישא ולא אחליף בקרוא אוחרי עוד ירושלם : י בתר פולחנא דיי יהכון מימריה כאריא דמכלי ארי הוא יכלי ויתכנשון גלותא ממערבא : יא כעופא דאתי בגלי כן ייתון דגלו לארעא

ס"ס בטעם · ב' חד חסר וחד מ"ל · ל' · ב' · ב' ובפסוק ל' · ל' · ב' : ל' · ו' פסוקים דמיין ב' · ב' ר"פ · ל' · ל'

וסימ' ואת אבשלום הלכו . ואנכי תרגלתי לאפרי' · ולא ידעו עשות נכוחה : ממועצותיהם ה' ס"פ בטעם פי' ס"פ לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה' מקומו' ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסי' בעל בעמיו להחלו' לדרתיכם דראשי' עריסותיכם · ממועצותיהם דסימ' · והאשתלי דבריש ד"ה · וקויתי לו · והמקף מחברו כתיב אחד : ו' פסוקים מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיב ו' וב' בתראי נסבין ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין · ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל · ויחי בצהרים ויהתל בהם אליהו כי כי וכי וכי . כי מפני חרבו' נדדו מפני מפני ומפני ומפני · בערי ההר בערי השפלה ובערי ובערי · לא אעשה חרון אפי לא לא ולא ולא והד פסוק חלוף ולא ולא לא לא · אשר דבר הנבי'

תולדות אהרן

בקרבך קדוש · תענית ה יא :

רדק

היו מושלים על שאומות כמו שהיו עושים בימי דוד ושלמה כשהיו עושים רצוני וכן סבטחתים ומשלת בגוי' רבים וכך לא ימשולו : (ו) וחלה חרב · תפול ותנוח כמו יחולו על ראש יואב : וכלת' בדיו ואכלה · פי' בדיו ענפיו והוא משל לכפרים כי ככר זה. כעריו והכפרים לערים כמו הענפים לאילן וכן יקראו בנות שהם לעיר כמו בנות לאם ויו"ת ותחול חרבא וגו' : ממועצותיהם · פי' וכל זה יבא להם מעצתם הרע שעזבו עבודתי לעבוד אלהים אחרים : (ז) ועמי תלואים למשובתי · החיר"ק תחת האל"ף והוא במקום ה"א למ"ד הפעל כי שרשו תלה וכן והיו תייך תליאים לך אשר תלואים שמה אמר עמי תלואים בין הנרה והרוחה פעם תבואם צרה פעם יהיו בהרוחה וזהו למשובתי כלומר בעבור המשובה והמרד שעושים לי ויו"ד משובתי כיו"ד ושמחתי' בבית תפלתי ואם לא היו מורדים היו לעולם בהרוחה ואאז"ל פי' מסופקים הם במצותי מלשון רז"ל אהם תלוי אמר כי ספקם להם במצותי אע"פ שהם ידעו הבירור אך למשובתי ולמרוד בי יעשו דבר זה ורש"י ז"ל פי' למשובתי ענין תשובה אמר כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי הם תלואים אם לשוב אם לא לשוב ולא מצאנו תשובה כי אם לגנאי וכת"י ענין תשובה : ואל על יקראוהו · יקראוהו הנביאים תמיד לשוב אל אל עליון ית' : יחד לא ירומם . וכלם כאחד אין בהם שישוב לאל ית' וירומם אותו ויגדלהו בלבו ובפיו והחכם רבי אברהם א"ע פי' וכולם על דרך אחד לא ירומו ראש וכן בדרך המתרגם ואאז"ל פי' ירומם בצר"י כמו בפתח אמר לא יעלה אל מהם למדרגה שחשב לעשות אליה : (ח) איך אתנך אפרים · אע"פי שחטאת מאד לפני אני מרחם ואומר איך אתנך אפרים ביד אויב : אמגנך · אמסרך כמו אשר מגן צריך בידך . כאדמה . כי כן היית חייב להפוך ארצך כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים לפי חטאיך הרבים אלא שנהפך עלי לבי שלא להשחית הכל ולהשאיר לך פליטה : יחד נכמרו נחומי · נתגלגלו נחומי שאני ניחם על הרעה אשר חשבתי לעשות לך ולא אעשה וכן כי נכמרו רחמיו וכת"י ואתגולל רחמתי וי"מ נתחממו כמו כתנור נכמרו : נחומים · שם נחים בשקל תנור לנור : כלבאים . החיר"ק תחת היו"ד והאל"ף נחה והיה במקום וי"ו המשך : (ט) לא אעשה . לא אשיב אם ישראתים בעוונם לא אשוב עוד עליהם לשחתם מכל וכל : כי אל אנכי ולא איש · כי אני ארך אפים ולא כבן אדם שלא יוכל לסבול כעסו ועושה עם אויבו כפי חמתו וכעסו או פירושו כטעם לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם אמר כיון שהבטחתי אבותם להטיב להם ולזרעם אחריהם לא אשוב מהבטחתי אע"פי שהם חטאו לפני אלא איסרם ולא אשחיתם מהיום עם : בקרבך קדוש , ועוד שהשכנתי כבודי ביניהם מה שלא עשיתי לעם אחר ולא אחלל כבודי : ולא אבא בעיר · פי' הגאון רב סעדיה ז"ל ולא אבא בעיר אחרת אלא בירושלם · ועל הדרך הזה ת"י ולא אחליף בקרתא אוחרי עוד ית ירושלם והחכם ר' אברהם ן' עזרא פי' בקרבך קדוש אע"פ שלא אבא בעיר כמו שאמר האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ ורז"ל פירשו ואמרו משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בירושלים של מעלה עד שאכנס ירושלים של מטה ומי איכא ירושלם למעלה אין דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו : (י) אחרי ה' ילכו · אע"פ שאסלק כבוד שכינתי מקרבם ואגלה אותם מארצם עוד יהיה זמן רב שילכו אחרי השם וידרשוהו בגלותם כמו שאמר בתחלת הספר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם : כאריה ישאג · כמו האריה שישאג שיתאספו החיות אליו כי הוא מלך החיות כן יאספו בני ישראל לקול שאגת האל י"ת כי הוא ישאג כלו' יגלה להם לישראל בגלותם ע"י נביא או אות ומופת שישלח : ויחרדו בנים מים . ינועו ממזרח וממערב · ואמר בנים כמו הבנים שבאים ליד האב כשקורא אותם כן יבואו אליו אל מקום שמקדש שישיב שכינתו שם ואז יקראו בנים כמו שנקראו בנים אתם לה' אלהיכם : (יא) יחרדו . ענין תנועה כמו ויחרדו

מצודת ציון

אוכיל · מאכל : (ו) וחלה · תשכון כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) : וכלתה · מל' כליון : בדיו . ענפיו כמו ותעש בדים (יחזקאל יז) ור"ל גבוריו : (ז) תלואים · מלשון תלוי ומסופק : למשובתי · מלשון השבה : על · מל' עליון וכן על עולה (איוב לו) : (ח) אמגנך · ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית יד) : כאדמה כצבואים · הן מכרותיהן של סדום ועמורה : נכמרו · ענין חמום כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) וזה הלשון יאמר על החמלה : נחומי . מל' תנחומין והרעם : (י) ויחרדו . ענין מהירות ההליכה בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : ושובבתים

מצודת דוד

טובתו : (ו) וחלה · לכן תחול החרב בעריו ותכלה את גבוריו : ואכלה . הנה החרב תאכל את כלם מסבת מועצותיהם אשר יעצו לבקש עזר ממלכי מצרים ולא פנו אל ה' : (ז) ועמי תלואים למשובתי · עמי תלויים ומסופקים לשוב אלי וממתינים עד שאשוב אליהם תחלה להטיב עמהם : ואל על יקראוהו . ר"ל עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שהוא ישוב תחלה אל העליון ב"ה כי הוא רם ונשא הנה הם כולם יחד אין בהם מי שירומם אותו העליון לכבדו לשוב אליו תחלה : (ח) איך אתנך אפרים . ר"ל הנה עכ"ז רחמתי עליך ואומר איך אתנך אפרים ביד הבבליים איך אתנך להיות הפוכה כאדמה וכו' כאומר איך אוכל לראות באבדן עמי : נהפך עלי לבי עם כי כעסתי עליהם הנה נהפך עלי לבי לרחם אותם : יחד נכמרו נחומי · כל מדות תנחומין שיש בי לנחם על הרעה כולם יחד נתחממו ונתעוררו בלי מגוא לד הסכו : (ט) כי אל אנכי · ובכל עת ידי מגלה עליהם לכן אאריך עוד אפי : ולא איש . שממהר להנקם בחושבו פן לאח"ז לא יהיה לאל ידו : בקרבך קדוש . ר"ל עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אבוא בעיר אחרת מעי"י העכו"ם : (י) אחרי ה' · ר"ל זאת אעשה להם בבוא זמן הגאולה בימי המשיח ילכו אז אחרי ה' אל ארצם : כאריה ישאג · כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יתאספו כולם אחרי ה' : כי הוא ישאג . ר"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול לישראל הנקראים בנים למקום יפסכו

רשי

פיס • ויתכשון גלוותא ממערבא : (א) סבבוני . ככר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל הפס אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד בירחת אלהים רד כמו (במדבר כד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה : (ב) רועה רוח • לשון ריע מתחבר לדברי רוח להעכו"ם ושמן שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אותם : (ג) וריב לה' עם יהודה . אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו : (ד) בבטן עקב את אחיו • כל זה עשיתי לו. אחזו בעקבו סי' שהוא יהיה לו גביר : (ה) בכה . המלאך : ויתחנן לו • כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב) המלאך היה מבקש ממנו הנח

מסורה

בשם ה' : ורדף ג' וחס' בקריא' וסי' ורוח אין • ורדף שלמנים • ורדף קדים : בבטן ג' בקריאה וסימ' בטרם אצרך בבטן ידעתיך • בבטן עקב את אחיו • בבטן עשני עשהו :

תולדות אהרן ככחש . סוסם ע זוכר עקב : עוד רד • סם ויתי : וריב לה' . סם משפטים כאזינו : וישר • תולין נג :

הושע

מֵאֶ֣רֶץ אַשּׁ֑וּר וְהוֹשַׁבְתִּ֥ים עַל־ נ' ס"ל
בָּתֵּיהֶ֖ם נְאֻם־יְהוָֽה׃
יב א סְבָבֻ֤נִי בְכַ֙חַשׁ֙ אֶפְרַ֔יִם נ' חסר
וּבְמִרְמָ֖ה בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל וִֽיהוּדָ֗ה עֹ֥ד י"ד חסר
רָד֙ עִם־אֵ֔ל וְעִם־קְדוֹשִׁ֖ים נֶאֱמָֽן׃ נ' • ג' ס"ל
ב אֶפְרַ֜יִם רֹעֶ֥ה ר֙וּחַ֙ וְרֹדֵ֣ף קָדִ֔ים כָּל־ ג' וחסר
הַיּ֕וֹם כָּזָ֥ב וָשֹׁ֖ד יַרְבֶּ֑ה וּבְרִית֙ עִם־
אַשּׁ֣וּר יִכְרֹ֔תוּ וְשֶׁ֖מֶן לְמִצְרַ֥יִם יוּבָֽל׃
ג וְרִ֥יב לַֽיהוָ֖ה עִם־יְהוּדָ֑ה וְלִפְקֹ֤ד עַל־ ד' • נ'
יַעֲקֹב֙ כִּדְרָכָ֔יו כְּמַעֲלָלָ֖יו יָשִׁ֥יב לֽוֹ׃ כ"ד
ד בַּבֶּ֖טֶן עָקַ֣ב אֶת־אָחִ֑יו וּבְאוֹנ֖וֹ שָׂרָ֥ה ג'
אֶת־אֱלֹהִֽים׃ ה וַיָּ֤שַׂר אֶל־מַלְאָךְ֙ ג' כתי' ס"ן
וַיֻּכָ֔ל בָּכָ֖ה וַיִּתְחַנֶּן־ל֑וֹ בֵּֽית־אֵל֙ נ' זקף קמץ וחסר

תרגום

דְמִצְרַיִם וּכְיוֹנָה דְיָתְבָא לְגוֹ
שׁוֹבְכָא כֵּן יְתוּבוּן דְאִיטַלְטְלוּ
לְאַרְעָא דְאַתּוּר וַאֲתִיבִינוּן
בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי
בְּסַעֲדְהוֹן אֲמַר יְיָ׃ א אַסְגִיאוּ
קֳדָמַי כַּדְבִין דְבֵית אֶפְרַיִם
וּבְנִכְלְהוֹן דְבֵית יִשְׂרָאֵל
וּדְבֵית יְהוּדָה הֲווֹ מַתְקְפִין
בְּפוּלְחָנָא עַד דִגְלָא עַמָּא
דֶאֱלָהָא מֵאַרְעֲהוֹן וְאִינוּן דַהֲווֹ
פָּלְחִין קֳדָמַי בְּבֵית מַקְדְשָׁא
מִתְקָרַן עַמָּא קַדִישָׁא בְּכֵן
הֲווֹ קַיָמִין׃ ב בֵּית יִשְׂרָאֵל
דָמַן לִדְרוּחַ זְרַע וְעַלְעוֹל חֲצַד
כָּל יוֹמָא כַּדְבִין וּבִזָא מַסְגַן
וּקְיָם עִם אַתּוּרָאָה אָקִימוּ
וְקוּרְבָּנָא לְמִצְרַיִם מוֹבְלִין׃
ג וְדִינָא קֳדָם יְיָ עִם דְבֵית יְהוּדָה וּלְאַסְעָרָא עַל יַעֲקֹב כְּאוֹרְחָתֵיהּ וּכְעוֹבָדוֹהִי תַּקְנָיָא יְתִיב לֵיהּ׃ ד נְבִיָא אֲמַר
לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב עַד דְלָא אִתְיְלִיד אֲמִיר דְיִסְגֵי מִן אֲחוּהִי וּבִתוּקְפֵיהּ אִתְרַבְרַב עִם מַלְאָכָא׃ ה וְאִתְרַבְרַב עִם
מַלְאָכָא וִיכִיל בְּכָא וּבְעָא מִנֵיהּ בְּבֵית אֵל אִתְגְלֵי עֲלוֹהִי וְתַמָן מַלִיל עִמָּנָא׃ ו נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן הוּא יְיָ אֱלָהֵי

אבן עזרא

שהצפור תחרד מקול האריה ואני אעופה כעוף וכיונה הסך שאמר כיונה פותה אין לב : והושבתים אל בתיהם . הטעם אשיב שביתם רק אינם הולכים אחרי השם כי הם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם כן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על משקל כי אם תם הכסף שהיה חושב בעבור היות מלכי מבני דוד כי הוא מלכות השם : (ב) אפרים . איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו כי אם הוא רועה רוח כמו הקן לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון למלך מצרים : (ג) וריב • התברר כי יהודה הוא נאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לה' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה יריבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את מזורו ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש גם שכח וירבו רועי גרר עם רועי יצחק וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקוד על יעקב כדרכיו שזה השם כולל שניהם : (ד) בבטן • המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים

רדק

ויחרדו זקני העיר לקראתו מדוע חרדת אלינו את כל החרדה הזאת וזכר מים שהוא ממערב וה"א הדין לשאר הפאות והתכס רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' מים עם שפירש אחר כן מצרים

כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס כי אין כח בעומד בשליה ובעת התבקעה לחפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כחו ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא יגלה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרים הוא מלא האון : (ה) וישר • פירוש איך שר את אלהים : ויוכל • המלאך וכמעט בכה

ואשור כי הם מערבים דרומית : יחרדו כצפור ממצרים • אותם שהם במצרים יחרדו לשוב לארצם כמו שצפור התרדה לשוב אל קנה כמו שהמשיל נדוד האדם אל נדוד הצפור באמרו כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו המשיל שובו לארצו לצפור שב' כצפור ממצרים : וכיונה מארץ אשור • ואותם שהם בארץ אשור יחרדו לצאת ממנה לשוב אל ארצה כמו היונה שחרדה לשוב אל שובכה כמו שאמר ג"כ בשיבת הגלות וכיונים אל ארובותיהם וזכר מצרים ואשור והוא הדין לשאר מקומות אלא שזכר המקומות שהבו לסעזר בהם ובכצלו בהם וגלו אליהם : (א) סבבוני בכחש אפרים • אבל עתה סבבו אותי בכחש ובמרמה שעושים וטעם סבבוני כי אני שוכן בקרבם והם הקיפוני סביב בית המקדש בעבודת אלהים אחרים ולא נשארו אלא שבט יהודה בתוכך לפיכך אמר ויהודה עוד רד עם אל וזכר אפרים בעבור ירבעם שהיה משבט אפרים ובית ישראל שאר שבטי ישראל שהיו עמו זולתי שבט יהודה ובנימין ולא זכר בנימין כי יהודה הוא העיקר והמלך הוא משבטו : ויהודה עוד רד עם אל • כשהחלו אפרים ושאר השבטים לעבוד העגלים עוד משל יהודה בירחת האל ובעבודתו כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם ולישראל ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב וגומר וכל הבא למלאת את ידו בפר בן בקר וגומר וה' כהן ללא אלהים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו וכהנים משרתים לה' בני אהרן וגו' : רד • ענין ממשלה כמו מדוע אמרו עמי רדנו ופי' רד עם אל כמו כי שרית עם אלהים או זכר ענין הממשלה לפי שבהיה המלך עובד את ה' היה מוכיח את העם לעבוד אלהים יתברך לבדו וכשהיה המלך עובד אלהים אחרים היה מכריח את העם לעבוד אלהים אחרים גם כן : ועם קדושים נאמן . כפל הענין במלות שונות כי קדושים כמו אלהים קדושים הוא אמר לשון רבים כמו אלהים קדושים הוא אמר כי נאמן היה יהודה עם האל יתברך ומחזיק בעמודתו אעפ"י שאפרים היה עובד את העגלים , ואאז"ל פי' נאמן על אל יתברך ומן סתימה שת"י עם אל כמו עם אל בפתח לא ידענו אם היה קורא אותו כך שתרגם אסגיאו קדמי כדבין וגו' : (ב) אפרים רועה רוח ורודף קדים • בעבדו העגלים דומה למי שפותח פיו אל הרוח ורועה אותו כי לא יחיה ממנו : ורודף קדים • כפל הענין במלות שונות וזכר קדים כי הוא הקשה שברוחות ומזקת לבני אדם כן הם לא די שלא תועילה להם עבודת העגלים אלא שמזיקה להם : כל היום כזב ושוד ירבה • איננו חוזר בו מרשעו אלא כל הימים מרבה כזב שהיא עבודת העגלים וכן מרבה כשוד ושבר שיבא עונש בעבודתם ועם כל זה לא יבין ולא ישיב מעבודת העגלים לעבודת האלהים ית' אלא מה עושה כשתבא אליו צרות האויב כרתו ברית עם אשור לעזרם וכן עם מצרים פעם עם זה פעם עם זה : ושמן למצרים יובל • שהם מובילים השמן למצרים לשחד כי השמן בא להם לגלגלים ולשאר ארצות מא"י כמו שכתוב בנבואות גר יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך ואמר כישעיה ותשורי למלך בשמן כי היתה א"י ארץ זית שמן : (ג) וריב לה' עם יהודה . אע"פ שאמר ויהודה עוד רד עם אל אמר אע"פ שהחזיק בעבודת האל בבית המקדש אח"כ הרעו מעלליהם כשהיו מלכיהם רעים לפיכך אמר שיש לה' ריב ותוכחה עם יהודה ועם יעקב לפקוד עליהם כמעלליהם שהיו מלכיהם רעים כי לא זכרו חסדי עמהם ולא עם אביהם יעקב כי הכל בעבור זרעו והראתי עליו אות שיהיה לזרעו אחריו אם יתנו לבם אלי וידעו כי בעבורם נעשה אותו האות לא בעבור יעקב עצמו כי הוא לא היה אדון לעשו בימיו ומה שהראיתי עליו לא היה אלא בעבור זרעו והם אינם מכירים זה כי אלו היו מכירים זה היו דבקים בי ובעבדתי ואני הייתי מקיים להם ברכת יעקב אביהם ומה הוא האות שעשיתי לו : (ד) בבטן עקב את אחיו . כמו שאמר וידו אוחזת בעקב עשו והיה זה פלא גדול כי שעובר בעודו בבטן אין לו כח ויכולת לאחד מאיבריו ואף כי יבקע השליה ויתפוש בעקב העובר האחר זו פליאה גדולה וזאת עשיתי אני להיות לאות לבניו אחריו כי בסוף והוא העקב ישלטו בני יעקב בבני עשו ואע"פ שבימי דוד היתה להם ממשלה בהם כמו שאמר ויהיו אדום עבדים לדוד לא היתה הממשלה קיימת עד בסוף הימים כמו שכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו וגו' וכל זה לא נתנו אל לבם בניו : ובאונו שרה את אלהים • ועוד אות אחר הראיתי לו להיות לאות לבניו אחריו כי נתתי בו כח להתאבק עם המלאך ולהיותו שר כנגדו כאלו היה במערכת אחת עמו וזה האות הראיתי לו כי בניו יהיו חלק ה' לבדו שלא ישלטו בהם כוכב ומזל ומלאך כל זמן שיעשו רצוני מאותות השמים לא יחתו כי אין להם כח ויכולת בהם כי השגחת האל יתברך דבקה בהם כל זמן שיעשו רצונו ולא יפלו תחת מקרה הזמן וכן אמר בתורה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' וגו' : (ה) וישר אל מלאך ויוכל . כפל הענין לחזק כי פלא גדול היה להאבק

מצודת דוד

ימהרו לבוא מפאת הים : (יא) יחרדו . וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה הממהרים לעוף : והושבתים • ואני אושיב אותם לבטח על בתיהם : יב (א) סבבוני בכחש אפרים . הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאלו שבים אלי אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם : ובמרמה וגומר • כפל הדבר במ"ש : ויהודה • אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכרית את העם ללכת עם האל בדרכי התורה : ועם קדושים • עם אלהים קדושים הוא הנאמן לקיים מאמרו : (ב) רועה רוח • הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל : ורודף קדים • הוא כפל ענין במ"ש : כזב ושוד ירבה . מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם : וברית וגו' להיות בעזרתו : ושמן וגומר • לשחדו לעזור לו מול האויב : (ג) וריב לה' . ר"ל הואיל וגם יהודה סרח אח"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול : (ד) בבטן עקב את אחיו • ר"ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות : ובאונו • ובכחו נעשה שר אל אלהים הוא המלאך שרו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו : (ה) וישר • וכאשר נעשה שר אל המלאך ולתוספת ביאור אמר ויוכל לו ר"ל נצחו והתגבר

מצודת ציון

(יא) והושבתים • מלשון ישיבה : (א) רד • ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : (ב) רועה . מלשון מרעה : קדים • ר"ל רוח קדים : ושוד : ענין עושק : יובל . ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח) : (ד) עקב . ר"ל אחז בעקבו הוא סוף הרגל : ובאונו • ענין אומץ וכח כמו ואונו

אבן עזרא

בכה ויתחנן לו שישלחנו ופעם מלות השחר לפני שיתחזק האור שלא בעת יעקב ופעם בית אל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בבית אל פעמים הנה המקום שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרש : (ו) וה' : הטעם המלאך דיבר עם אביכם והשם גילה שמו למשה שהוא אלהי המלאכים להיות להם לאלהים על כן ה' זכרו : (ז) ואתה • לו שבת אל אלהיך היה עורך להשיבך אליו וחנו ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל עשרך ואל כוחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר : (ט) ויאמר . טעם אך לא נתן לי השם העושר אני מעצמי עשרתי כי איננו כמו כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסד ומשפט שמור ולא יהיה עושק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי : (י) ואנכי . הטעם הלא תזכור כי אני העליתיך ממצרים בעושר רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדבר בהיותך באהלים כמו כן יוכל לעשות לך כימי מועד צאתך ממצרים : (יא) ודברתי . והנה כבר דברתי כזאת וכזאת על הנביאים שיאמרו לכם שתגיעו

תרגום

צְבָאוֹת דְאִתְגְלֵי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּכְמָא דַאֲמִיר עַל יְדֵי מֹשֶׁה דָכְרָנֵיהּ לְכָל דָר וְדָר : ז וְאַתְּ בְּפוּלְחָנָא דֶאֱלָהָךְ תִּתְקֵיף חִיסְדָא וְדִינָא טַר וּסְבַר לְפוּרְקָנָא דֶאֱלָהָךְ תְּדִירָא : ח לָא תֶהֱוֹן כְּתַגָרִין דְבִידֵיהוֹן מוֹזְנָוָן דְנִכִיל לְמֵינַס רַחְמִין : ט וַאֲמַרוּ דְבֵית אֶפְרַיִם בְּרַם עַתְּרָנָא אַשְׁכַּחְנָא אוֹנָס לָנָא נְבִיָא אֱמַר לְהוֹן כָּל עוּתַרְכוֹן לָא יִתְקַיֵם לְכוֹן כְּיוֹם תּוּשְׁלְמַת חוֹבֵיכוֹן : י וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עוֹד אוֹתְבִנָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי קֳדָם : יא וּמַלֵּלִית עִם נְבִיַיָא

הושע יב

יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ : ו וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ : ז וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד : ח כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב • ט וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר־חֵטְא : י וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד : יא וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים

ב' אל ה' ט' | י"ב סבירין ויאמרו ג' מ"ל | י"ד תס'

אהב ט' וסים' נמס' בריש שמואל : ויאמר אפ־ים י"ב סבירין ויאמרו וסים' נמסר בספר שפטים סי' י"א : באהלים ד' בקריא' וסים' דרך השכוני כאהלים ' כי באהלים תשבו כל ימיכם ; ונשב באהלים ונשמע ונעש • עוד אושיבך באהלים כימי מועד •

רשי

הנה לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות : (ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו • כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אב כם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו : (ז) ואתה באלהיך תשוב • בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד : (ח) כנען בידו מאזני מרמה . אתם סמוכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עשריכם אתם אומרים אך עשרתי ולא אעבוד את הקב"ה : (ט) מצאתי און לי • און כח ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון ז"ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגומר הננו לך לעבדים (שם נ) און לי דיני שטר כמו כותבין עליו אוט וכתו באונו אחד ובשימי אתת בב"ל וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים (שמות ך) גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב"ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה' אלהיך שנאמר בעשרת הדברות שכחת שהעמדת שני עגלים א' בבית אל וא' בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי ע"י עושק ומאזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור אף אני היודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין והשומן משקלותיו במלח כדי לרמות : כל יגיעי לא ימצאו לי : טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספוק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אמר להון כל עותריכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון : לא ימצאו • לא יספיקו כמו (במדבר יא) ומצא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי כל היגעים לבקש עוני ולא ימצא לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגיעי בלא יו"ד ולנקוד בציר"י אבל עתה אינו ל' יגע אלא לשון יגיע : (י) עוד אושיבך באהלים . אכריח מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים אעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתורה : כימי מועד . כימי מועד הראשון שה"ה יעקב איש תם יושב אוהלים : (יא) ודברתי על הנביאים • להוכיח אתכם ולהחזיר

תולדות אהרן

כנען בידו • פסחים נ ב"ב עס :

רדק

להאבק אדם עם מלאך ויוכל עמו כמו שאמר וירא כי לא יכול לו : בכה ויתחנן לו • זה לא נזכר בתורה ופי' כאלו המלאך בכה והתחנן ליעקב שישלחנו כמו שאמר ויאמר שלחני כי עלה השחר כל זה להודיע כי האל ית' שולח המלאך לעזרת הצדיק ולעשות לו רצונו ובעבור זה לא נפרד ממנו אלא ברצונו ; בית אל ימצאנו • שהמלאך מצא אותו גם כן בבית אל ושם ברכו גם כן ומלת ימצאנו עתיד במקום עבר ואאז"ל פירשו כמשמעו שאמר לו המלאך כי בית אל ימצאנו האל יתברך בשרו כי שם יגלה לו ויקרא שמו ישראל ; ושם ידבר עמנו . דברי הנביא אמר שם בבית אל מדבר עמי ועם עמוס להוכיח את ישראל על עבודת העגל בבית אל כמו שאמר עמוס דרשוני וחיו ואל תדרשו בית אל וגו' ואאז"ל פי' ושם ידבר עמנו דברי המלאך אמר לו כי האל ית' ימצאנו בבית אל ושם ידבר עמנו עמי ועמך לקיים ברכתי לך ולקרא שמך ישראל לאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל והגאון רב סעדיה פי' ושם ידבר עמנו כמו בעבורינו או עלינו כמו בעבור זרע ישראל שאמר לו פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו' ואמרו רז"ל כי המלאך הזה הוא מיכאל ועליו אמר המלאך הגואל אותי מכל רע וגו' : (ו) וה' אלהי הצבאות • אע"פ שנגלה לאביכם באל שדי לאמר לו אני אל שדי פרה ורבה עוד חדש שמי שנכבד למשה והכל בעבורכם לחדש בו אותות ומופתים להוציאכם מעבדות לחרות והוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא אלהי הצבאות אלהי צבאות מעלה שהם המלאכים והגלגלים עם כוכביהם ובהם אל והאלהים הוא משתתף עמהם אבל בזה השם אינו משתתף עם זולתו ואתם אם תעשו את רצונו הוא יהיה לכם לאלהים כמו שהוא אל אלהי הצבאות ה' זכרו כמו שאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ועל הדרך הזה ת"י נביא אמר להון ה' אלהי הצבאות וגו' : (ז) ואתה • אתה שאתה זרע יעקב אם תרצה באלהיך תשוב כלומר הנוח כמו בשובה ונחת תושעון : חסד ומשפט שמור . כתרגום זה תוכל לנוח ולא תפחד מהאויב אם תשמור לעשות חסד ומשפט כי מדותיו הם כמו שאמר כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ואף על פי שלא הזכיר הנה צדקה הנה אמר במקום אחר שמרו משפט ועשו צדקה ואמר הנה וקוה אל אלהיך תמיד והוא צדקה ויותר שתקוה תמיד אל ה' ואף כי תהיה לך טובה גדולה ועושר ונכסים תאמר כי מאתו הוא הכל תזכרהו תמיד ותקוה לו כמו שאמר בתורה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל ולא כאפרים שאמר אך עשרתי מצאתי און לי ויש לפרש בי"ת באלהיך תשוב במקום למ"ד ויהיה תשוב ענין תשובה וכמוהו ושבת את השעיר במדבר כמו למדבר רבנו לדיקים כה' כמו לה' וי"ת ואת כפולחנא וגו' : (ח) כנען בידו . ואתה אין אתה כן אלא אתה כמו הכנען והוא הסוחר אשר בידו מאזני מרמה : לעשוק אהב • הסך חסד ומשפט שמור וי"ת לא תהוון כתגרין וגו' : (ט) ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי . הפך וקוה אל אלהיך תמיד אינו מקוה לאל ית' ואינו מודה שהוא נתן לו כח לעשות חיל אבל אומר כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה ושכח האל ית' שנתן לו כח לעשות כמו שכתוב בתורה ושכחת את ה' אלהיך וזהו שאמר עשרתי ר"ל עשרתי מעצמי : און . כמו הון או פירושו כמו כח כמו ולאין אונים עצמה ירבה : כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא . עוד רעה אחרת אומר כי היה עושק ואומר כי בכל מה שיגע ואסף לא ימצאו לו ממון של עון ותטא : אשר חטא • כמו ותטא וכן טוב אשר יפה כמו טוב ויפה או פירושו לא ימצאו לי עון ולא דבר אשר בו חטא לי והחטא פחות מן העון כי החטא יבא לפעמים על השגגה או פי' עון אשר חטא אשר היה לי בו חטא כלומר שחטאתי אני עליו כי אם בא לידי ממון בעון ובגזלה לא היה בידיעתי ועל הדרך הזה וביאו אותם עון אשמת הסמיכום ר"ל עון שיאשמו עליו וי"ת ואמרו דבית אפרים וגו' : (י) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים • מאז ידעוני אבותיך שעשיתי עמהם כמה אותות ומופתים והוצאתים מארץ מצרים מבית עבדים וכן אמר בתורה אנכי ה' אלהיך וגו' ועליך היה לדעת אותי ממה שעשיתי עם אבותיך וכן עמכם וכל אחריהם בזמן שמעתם בקולי וכן אני עתיד להוציאכם מהגלות שתהיו שם כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים וכלכלתי אתכם במדבר והושבתי אתכם באהלים כן אני עתיד עוד כשאוציאכם מארצות העמים להושיב אתכם באהלים במדבר בדרך ולהראותכם נפלאות עד שתשובו לארצם בשלום כמו שכתוב אפתח על שפיי' נהרות וגו' ואומר וארץ ציה למוצאי מים ופי' כימי מועד לאחך ממצרים וכל זה לא נתתם אל לבכם להתבונן בטובות שעשיתי עם אבותיכם ועמכם ; (יא) ודברתי על הנביאים • כמו

מצודת ציון

ואונו בשריני בטנו (איוב מ) : שרה • מל' שררה : (ס) ויוכל • מל' יכולת : (ו) זכרו • כמו כי בשם יזכר : (ז) תשוב . ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : (ח) כנען . תגר וסוחר וכן ותגור נתנה לכנעני (משלי לא) : מאזני • מל' מאזני משקל : (ט) און . ענין כח ואומץ : כל יגיעי . בכל יגיעי ותחסר בי"ת השמו"ש : (י) אושיבך . מלשון ישיבה : מועד . ענין זמן כמו כי אקח מועד (תהלים)

מצודת דוד

והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו להניחו ללכת וכה אמר הנה בבית אל ימצא ה' אותנו ושם ידבר עמנו ושם יברכך ואהיה שם גם אני ואודה לך על הברכות כן דרז"ל וכאלו יאמר בזה אם נתתי הכח ביד יעקב להתגבר על המלאך מדוע אם כן לא תבטחו בי ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור : (ו) וה' • ר"ל הלא ה' הוא האלהים על צבאות מעלה ומטה והכל שלו ובידו : ה' זכרו • שמו הוא ה' המורה שהוא אדון הכל : (ז) ואתה . וגם אתה במשענת אלהיך תשב בשובה בנחת רק שמור חסד ומשפט ואז קוה תמיד אל אלהיך כי בטוח תהיה שימלא תקותך : (ח) כנען • ר"ל אבל אתה כסוחר הכנעני אשר בידו מאזני מרמה ואוהב לעשוק את הבריות ואיך חפץ בחסד ובמשפט : (ט) ויאמר אפרים • ר"ל ועוד יוסף פשע כי יאמר אפרים אך הסבה שעשרתי הוא בעבור כי מצאתי לי און וכח לאסוף הון ולא מ' פעל כל זאת ויאמר עוד בכל יגיעי הוא העושר הבא ביגיעי הנה בכולו לא ימצא לי און אשר יחטא אדם בהנה ר"ל אין בו שום נדנוד עון גזל ואונאה כי יחשוב שאין המקום ב"ה מכיר במעשיו : (י) ואנכי . אבל הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים ומאז אני בעצמי משפיע לך טובה ומשגיח במעשיך בהשגחה פרטיות לא ע"י אמצעים מלאכי מעלה כדרך הבבליים : עוד אושיבך באהלים • עוד יבוא זמן אשר תצא מהגולה ואשיב אותך בדרך באהלים כמו בימי הזמן כשיצאתם

וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה׃ יב אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ יג וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃ יד וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃ טו הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃

יג א כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃ ב וְעַתָּה ׀ יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים

וַאֲנָא נְבוּאָן אַסְגֵּיתִי וּבְיַד נְבִיַּיָא שְׁלָחִית׃ יב אִם בְּגִלְעָד הֲווֹ אֱנוּסִין בְּרַם בְּבֵית גִּלְגְּלָא תּוֹרִין לְטַעֲוָן דַּבַּחוּ אַף אֱגוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּגַרִין עַל תְּחוּמֵי חַקְלָא׃ יג נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אֲזַל לַחֲקַלֵי אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִתְּתָא וּבְאִתְּתָא נְטַר עָנָא׃ יד וְאַף כַּד נְחַתוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא שְׁלַח יְיָ וְאַסֵּיק יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִתְנְטַר׃ טו מַרְגְּזִין דְּבֵית אֶפְרַיִם מוֹסְפִין לְמֶחְטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּאי דְּאַשִׁיד עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִסּוּדֵיהּ יְתוּב לֵיהּ רִבּוֹנֵיהּ׃ א כַּד מְמַלֵּל חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְרַבְרְבִין הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל וּכְדוּ דְּחָבוּ עַד דִּפְלָחוּ לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְלִין׃ ב וּכְעַן מוֹסְפִין לְמֶחְטֵי וַעֲבַדוּ לְהוֹן מַתְּכָא מִכַּסְפְּהוֹן כִּדְמוּתְהוֹן צַלְמָנִין עוֹבַד אוּמָנִין כּוּלְהוֹן לְהוֹן

תמרורים ד' וסימ' בת עמי חגרי שק · קול ברמה נשמע נהי בכי · שימי לך תמרורים. הכעיס אפרים

רשי

להסתיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה. נראיתי להם בכמה דמיות ד"א אדמה להם דברי ע"י משלים כדי ליסבם על שומעיהם: (יב) אם גלעד און. אם בא להם שבר ואונם הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורים זבחו לעכו"ם: גם מזבחותם כגלים שעל תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם: (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגומר כאדם שאומר נחזור על הראשונות שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד עשיתי לו הולכך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר. את הצאן: (יד) ובנביא העלה ה' וגומר. ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגומר: (טו) הכעיס אפרים. לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורים. הם לו כי דמיו אשר שפך בהמסיתו את ישראל להלמיד לעכו"ם והמסיתו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו לומדים מעמון ומואב שהטעו את ישראל להלמד לבעל פעור ועונש הכתוב יותר ממצרי ואדומי שהטבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם: עליו יטוש: עליו יפילם הקב"ה: וחרפתו. שחירף את שלמה כענין שנאמר (מלכים א יא) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק: ישיב לו אדוניו. הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו: (א) כדבר אפרים רתת. כשקנא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים ברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישראל. משם זכה להנשא להיות מלך ישראל: ויאשם בבעל. כיון שעלה לגדולה ויאשם בעכו"ם: וימת. נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב. ויונתן תרגם כד ממלל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו בפולחן טעותא מתקטלין: (ועתה) בית יהוא שראו כל זאת יוספו לחטוא: כתבונם

אבן עזרא

שתניתו דברי שקר: וביד הנביאים אדמה. ששמתי דמיונות משלים שתבינו: (יב) אם. והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און: אך שוא היו. אחרי כן: בגלגל שורים זבחו לבעל: כגלים. דרך משל שהיו רבים ונראים: (יג) ויברח. היה לכם לחשוב כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול: ויעבד באשה. וזהו הלא ברחל עבדתיך ובעבור אשה היה שומר צאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישראל כמו צאן ושומרן משה וככה ישראל כל זה: (טו) הכעיס. הטעם: תמרורים: בגלוי כמו שימי לך תמרורים ויתמרמר: ודמיו. דמי נקיים ששפך: יטוש. כמו והנם נטושים: (א) כדבר. מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ורבי משה הכהן פירש זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבעם בן יואש כאשר אפרש עוד: ונשא הוא. שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשרה השבטים: ויאשם. וימת. נחשב כמת ועוד כי הרג אבי' כל מחנהו: (ב) ועתה יוסיפו. הדור הזה לחטוא: כתבונם. כתבונתם כמו ו נורם לבלות שאול

תולדות אהרן גם מזבחותם סנהדרין קב: יוסיפו לחטוא · שם קג:

רדק

כמו עם הנביאים וכן ויבאו האנשים על הנביאים אמר מה יכולתי לעשות לכם ולא עשיתי כדי שלא תחטאו ומה שעשיתי עם אבותיכם כדי להזכירכם ומה שהיו עם הנביאים להזכירכם מאתי והרבתי חזון להם ימים רבים: וביד הנביאים אדמה. כלומר נתתי דמיונות ומשלים ביד הנביאים כמו המשל שאמר ישעיה כרם היה לידידי ומה שאמר יחזקאל מכורותיך ומולדותיך וכל הפרשה ומה שאמר וביד פי' כי על ידם היה שולח להם הדמיונות והמשלים כמו אשר דבר ה' ביד משה: (יב) אם גלעד און. אם גלעד התחיל לעשות און שהם התחילו לעשות הרע תחילה והם גלו תחלה: אך שוא היו. נוכל להדביקו למעלה שיהיה טעמו על גלעד שזכר ויהיה הענין כפול במלות שונות או יהיה טעמו דבק עם בגלגל ואע"פ שהזקף במלת היו אין כל טעמי הפירושים הולכים אחרי טעמי הנקוד: בגלגל שורים זבחו. כי בני הגלגל היו שכנים לארץ הגלעד רק הירדן היה ביניהם ולמדו ממעשיהם והחלו לעבוד עכו"ם כמו הם ולעשות און ושוא וזבחו שורים לעכו"ם במקום שעשו מזבח לה' יתברך והכינו שם המשכן תחילה אחר שעברו את הירדן שם זבחו שורים לעכו"ם: גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי. לא די במזבח שעשו בגלגל לעכו"ם כי גם בכל תוך לעיר מזבחות רבים נראים כגלי אבנים על תלמי השדות: שדי. כמו שדים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים וכת"י: (יג) ויברח יעקב. והם אינם זוכרים הטובה שעשיתי עם אביהם שברח מפני עשו אחיו: ויעבוד ישראל באשה. אף כשהיה שם הולך לעבוד את לבן בעבור אשה שיתן לו בתו והעבודה שאמר את צאנו וכן בבתו האחרת שנתן לו שמר צאנו גם כן ואני הוא שהייתי עמו וברכתיו ושב משם בעושר ובנכסים: (יד) ובנביא העלה. ועוד עשיתי חסד עם בניו שירדו למצרים ונשתעבדו שם ושלחתי להם נביא שהעלה אותם ממצרים ברכוש רב והוא משה: ובנביא נשמר. ארבעים שנה שהיו במדבר נשמרו ע"י נביא שנתתי להם ולא חסרו דבר וכל הטובות האלה אינם זוכרים ומכעיסים אותי בתועבות וכלא אל זהו שאמר: (טו) הכעיס אפרים תמרורים. הכעיס אפרים את האל יתבר' בתמרורים והם המזבחות שהיו כגלים וציונים וכמוהו שימי לך תמרורים ויש לפרשו גם כן מענין מרורים ופירושו כעס תמרורים כלומר כעס רע ומר: ודמיו עליו יטוש. דם נקי ששפך אפרים יטוש עליו אדוניו וכן חרפתו שחרף את האל יתברך בעשותו העגלים ואדוניו הוא הקדוש ברוך הוא ואף על פי שהוא אינו מכיר באדנותו על כרחו אדוניו הוא והוא ישיב לו גמולו בראשו: יטוש. כמו והנה נטושים על פני כל הארץ · ויטוש על המתנה ענין התפשטות: (א) כדבר אפרים רתת. מתחלה קודם שחטא אפרים היה מורא על העמים אשר סביבותיו כי בדברו היה אוחז רתת ורעדה השומע אותו והיה רם וגדול בשבטי ישראל כמו שנאמר עליו וזרעו יהיה מלא הגוים וזהו שאמר נשא הוא בישראל כלומר נשא ראשו בישראל וכיון שאשם בבעל מת כלומר נגף לפני אויביו כאלו מת כי אזלת ידו ועל הדרך הזה ת"י כד ממלל חד מדבית אפרים וגו': (ב) ועתה יוסיפו לחטוא. ועתה כשמלך ירבעם הוסיפו הם עוד לחטוא כי מתחלה כשהיו עובדים בימי השופטים היו עובדים הבעלים ושבים אל השם כשהיה עומד השופט והחזירם למוטב אבל עתה חשבו לעקור מכל עבודת אלהים יתברך שלא יעלה אדם לירושלים לעבודת בית המקדש ויעבדו לפני העגלים לעולם ואמרו

מצודת דוד

שיצאת מארץ מצרים כי עד עולם לא תסיר השגחתי ממך: (יא) ודברתי. על עסקיכם דברתי אל הנביאים והרביתי דברי חזון: אדמה. ר"ל דברתי בדמיון ובמשל להיות מקובל על הלב כי מאד אני משגיח בך: (יב) אם גלעד און. אם און בא על גלעד הנה לא באה במקרה כ"א בהשגחה לתשלום גמול כי מעשיהם היו אך שוא כי בגלגל מקום שעמד המקדש בתחלה שם זבחו שורים לעבודת כוכבים וגם מזבחותם שעשו לעבודת כוכבים היו מרובות כמו מספר הגלים שהם על תלמי שדה: (יג) ויברח יעקב. הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל ואחר זה חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת וכל זה היה מגודל עוני כי בא בידים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך תאמר אך עשרתי מצאתי און לי: (יד) ובנביא. הלא על ידי משה נביאי העולה וכו' וע"י היה נשמר בדרך וכאומר הכל בא בהשגחתי ואיך תכחשו לומר שאינני משגיח ומכיר מעשה האדם: (טו) הכעיס. ר"ל אחר שכל זה ידוע לאפרים ועל כל זה הכעיס לה' במעשים מרים: ודמיו. לכן הדם ששפך יתפשט עליו נקמת נקם: וחרפתו. מה שחרף כלפי מעלה להחליפו בעגלי הזהב הנה האל הוא אדוניו ומושל בו וגמול מעשיו ישיב לו: יג (א) כדבר אפרים. ירבעם הבא מאפרים כשדבר ברעדה דברים קשים להוכיח את שלמה כמ"ש במ"א על ידי זה זכה להתרומם בישראל למלוך עליהם וכאשר חטא נכרד מן העולם: (ב) ועתה. בני הדור הזה הוסיפו לחטוא ולא הספיק להם עגלי הזהב שעשה ירבעם כי עוד עשו לעצמם כ"א בביתו עשה מסכה מכספם כדמות העצבים שעשה ירבעם: מעשה חרשים כלה. כל מעשה המסכה היה מעשה חרשים להדמות כהעגלים של ירבעם: להם וגומר. על העגלים היו אומרים מי שמנשק אותם שכבו הכבה מאד כאלו היה זובח לו בן אדם

מצודת ציון

(תהלים עה): (יא) חזון. ענין מראה נבואה: אדמה. מל' דמיון ומשל: (יב) און. ענין עמל ויגיעה כמו כי לא יצא מעפר און (איוב ה): כגלים. ענין תל ודגור: תלמי. היא הערוגה שעושה המחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה): שדי. כמו שדה: (יג) שדה ארם. כמו ארץ ארם: (טו) תמרורים. מל' מר: יטוש. ענין התפשטות כמו ויטוש על המתנה (במדבר יא): (א) רתת. ענין רעד כי יאחזמו רעד (שמות טו) ת"א אחדינון רתיתא: נשא. ענין הרמה: ויאשם. מל' אשמה ורשע: (ב) מסכה. שנעשה מיציקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד): כתבונם. כמו כתבניתם והוא ענין דמות כמו תבנית (דברים ד): עצבים. כן יקראו העכו"ם: חרשים. אומנים

אבן עזרא

שאול ולורתם: להם הם אומרים · בני אדם להאל להם כי הם מנשקים לבעלים שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וזהו ודמיו עליו יטוש והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו: (ג) לכן · על כן לא יעמוד ומשכי'. פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא: כמוץ. התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק: (ד) ואנכי · הטעם איך שבת לנשוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צדיק · (ה) אני: תלאובות ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט: (ו) כמרעיתם · יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בבואם מהמדבר אל ארץ כנען: (ז) ואהי · שועל שבר על הרעות שהביא השם עליהם: אשור: תואר כמו עלים שילכו ואשרי בו ועוד: (ח) אפגשם כדוב שכול. יש אומרים שהרגו בניו או הוא תואר יולדת. וטעם חית השדה אני אכלם קראם בדבר וברעב וחית השדה תבקע קראם: (ט) שחתך · כי בי · ניחום כמו יגר שהוא בעזרך

רשי

כתבונם · כתבניתם: זובחי אדם עגלים ישקון. לומדי המולך אומרים לישראל מי שזובח בנו לעכו"ם כדאי הוא להיות נושק מעגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהד' ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: (ג) והבל משכים הולך. וקטלא דמוהי פסיק: כמוץ יסוער מגורן · כמוצא דנשבה רוח מאידרא: יסוער · אשר סערה תשאנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך · ולא היה לך למרוד בי: (ה) אני ידעתיך · נתתי לב לדעת צרכיך וספקתיך: תלאובות. אין לו דמיון ופתרונו לפי עניינו של שאובין בו כל טובה ואין מולאין: (ו) כמרעיתם · כאשר באו לארץ מרעית' והיו שבעי' אז: שבעו וירם לבם · כמו וירם במסה (שמות ז) לשון מרים דבר אחר · וירם בכאן ויגבה הוא עצמו: (ז) על דרך אשור. כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): (ח) כדוב שכול · כמו שוכל כאשר תאמר חנון ורחום כך שכול כלומר כלו לבוש שכולים ומוכן לשכל אנשים: ואקרע סגור לבם · כדרך הדוב אוחז לפרניו בחזה וקורע עד הלב ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי: (ט) שחתך ישראל · חבלת עצמך ישראל כי [illegible] שעת מרדת בעוזרך ומקרא קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב: כי בי. כי בי היה המרד אשר מרדת וא"ת מה איכפת לך בעוזרך מרדת כשמרדת בי [illegible] אסי

מקרא

מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם
אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃ כ' מה אעידו
ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים
ל' הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן
ב' את ס' מֵאֲרֻבָּה׃ ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ל' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא
ב' בפסוק תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ ה אֲנִי
יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃
ד' ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם
כ"ד עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ ז וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־
ל' שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃
ד' כ"כ ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
חית בפסו' א' יכ לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה
ל' תְּבַקְּעֵם׃ ט שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי

תרגום

אִינוּן מַטְעַן נְבִיֵי שִׁקְרָא דָבְחִין לְעוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא תּוֹרַיָא לְעֶגְלַיָא נָכְסִין׃ ג בְּכֵן יְהוֹן כַּעֲנַן צַפְרָא וּכְטַלָא דְמוֹהִי פְּסִיק כְּמוֹצָא דְנָשְׁבָה רוּחַ מֵאִדְרָא וְכִתְנָנָא מִכַּוַת נוּרָא׃ ד וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַסֵקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וֶאֱלָהָא בַּר מִנִי לָא תֵדַע וּפָרִיק לֵית אֶלָא אֲנָא׃ ה אֲנָא סוֹפֵקִית צוֹרְכֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַהֲוֵיתוּן תָּאֲבִין בָּהּ לְכָל מִדַעַם׃ ו כַּד זַנְתִּנוּן סְבַעוּ מִסְבַּע וְרָאִם לִבְּהוֹן עַל כֵּן שְׁבַקוּ לְהוֹן יַת פּוּלְחָנִי׃ ז וַהֲוָה מֵימְרִי לְהוֹן כְּלֵיתָא כְּנִמְרָא כָּמַן עַל שְׁבִילָא׃ ח עֲרַע מֵימְרִי בְּהוֹן כְּדוֹב מְתַכַּל וְתַבְרִית רְשַׁע לִבְּהוֹן וְקַטֶלְתִּנוּן תַּמָן כִּבְנֵי אַרְיָן כְּחֵיוַת שְׁנָא דִמְבַזְעָא שֵׁיצֵתִינוּן׃ ט כַּד מְחַבְּלִין אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹבָדֵיכוֹן וְכַד תְּתוּבוּן אַתּוּן לְאוֹרַיְתָא

תמרורים: זובחי ב' וחס' וסימ' מאת זבחי הזבח אם שור · זבחי אדם עגלים: ואלהים ה' בקריא' וסי' נמסר בשמואל א' סי' כ"ח: על דרך ה' בקרי' וסי' ותסר בגדי אלמנותה מעלית · רכבי אתנות צחורות יושבי · וישרנה הפרות · כנמר על דרך אשור: יתיצב על דרך לא טוב, וכל על הדרך דכוו' במ"ב ויש אליה אל

תולדות אהרן

ואנכי ה' · זוכר קדושים: כמרעיתם . ברכות לב סוכה נב ·

רדק

ואמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: ויעשו להם מסכה מכספם· והנה העגלי' לא היו כסף אלא זהב אלא ר"ל מכספם שנתנו כל אחד לקנות זהב לעשות העגלים עשו להם כתבונת עצבים והם העגלים ופי' כתבונם כמו שהתבוננו בדבר איזו צורה יעשו והסכימו לעשות עגל כמו שעשו במדבר והטעם פירשנו בס' מלכים וי"ת כתבונם כמו כתבניתם שתרגם כדמותהון ומלת כתבונם היה ראוי בתבונתם וכן וצורם לבלות שאול כמו וצורתם כי הנפרד תבונה צרה וי"ת כי הם משקל אחד יאמר מהם כלה ר"ל תבון צור: מעשה חרשים כלה · כל העגל הוא מעשה ידי חרש אין דבר רוחני בו כמו שאמר וכל רוח אין בקרבו: להם הם אומרים. בעבורם הם אומרים כהני העגל לבני אדם הבאים לזבוח זבחי אדם כלומר מי מבני אדם שירצה לזבוח: עגלים ישקון. ישקו העגלים על פיהם כי לא תהיה עבודתם שלימה עד שישקו אותם כי כן היה מנהגם כמו שאמר וכל הפה אשר לא נשק לו ורז"ל פי' זבחי אדם שהיו זובחים בניהם לעכו"ם וזו שאמר אדם והיו אומרים להם כומרי עכו"ם מי שיזבח בנו לעכו"ם כדי הוא להיות נושק לעגל שהרי קרבן חביב הקריב לו: (ג) לכן יהיו כענן בקר. לפיכך ילכו לאבדות ויהיו כענן בקר וכטל שהולך בהשכמה מהרה הוא נפסק כשיגיעו חום השמש כן הם יכלו מהרה וכן יהיו כמוץ יסוער מגורן כמו המוץ והוא התבן הדק שתסערנו הרוח מהגרן כן יסוערו הם מארצם: וכעשן מארובה. או כמו עמוד העשן היוצא מהחלון שיהיה במהרה בטל ונפסק: סוער. בצרי כמו בפתח והוא מהבנין שלא נזכר פעלו מהדגוש: (ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים · כמו שפירשנו למעלה: ואלהים זולתי לא תדע. לא היה לך לדעת ולעבוד אלהים אחרים זולתי כי תראו כי אין מושיע בלתי: (ה) אני ידעתיך · היה לך שתדעני כי אני ידעתיך במדבר וספקתי צרכך במדבר במקום שאין בו שום מחיה: בארץ תלאובות · בארץ צמאה והיא המדבר והביא אדוני אבי ז"ל ראיה למלה הזאת מלשון ערבי שאומרים לאב אל דגול ר"ל צמא המים וי"ת בארעא דהויתון וגו': (ו) כמרעיתם וישבעו. כאשר באו למקום מרעיתם והוא ארץ כנען שהיה להם כל טוב וישבעו וירם לבם ושכחוני כמו שאמר בתורה שעתידים לעשות כן אמר פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו': (ז) ואהי להם · כיון שהם שכחוני גם אני זנחתים ונתתים ביד העמים: והייתי להם כמו שחל. או כמו נמר שאשור על הדרך שיכו' לטרוף מה שיעבור עליו בדרך כן הייתי להם שהשלטתי בהם אויביהם ולא היה להם כח להנצל מידם עד שהיו שבים אלי והייתי מרחם עליהם: אשור · פעול מבנין הקל וכן הצווי מהקבל ואשרו בדרך בינה בשקל שאמרו זכרו: (ח) אפגשם כדוב שכול. שהרגו בניו והוא שכול ומר נפש ואם ימצא אדם או בהמה יבקעם מהרה ובזכרו דוב שכול ולא אמר אריה או נמר שכול אומרים כי הדוב כשתלד תלד כמו חתיכות בשר כי הולד מכוסה כולו בשליא עבה מאד והדוב מלחכת השליא ומותכת מעט כדי שלא תזיק לולד והיא יגיעה בזה מאד עד שתעביר כל הבשר ויצא הולד ולפי שטרחה הרבה בו היא מרת נפש יותר כשיהרגו אותו: ואקרע סגור לבם. לבם שהוא סגור ולא יבין אקרענו. וזה דרך משל כי כן יעשה האריה בטרפו יקרע הגוף עד הלב ויאכלנו וישתה דמו: ואוכלם שם כלביא · שם בעריהם אוכלם בדבר ובחרב שאויב כמו הלביא הטורף בלי חמלה גם חית השדה תבקעם בחוץ כמו שאמר בתורה והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם וגו' וי"ת כחות שינא וגו': (ט) שחתך · העגל שזכר למעלה אמר הוא שחתך כי לולא זה כי היה עוזרך לדבר ככה ופי' כי היה עוזרך או כי שמי היה בעוזרך וכן כי שלח ברשת ברגליו כמו ברשת רגליו, וכן המנהג אסי ובאו שני בי"תי השמוש כאחד ויספיק באחד לאחד שני הקצרים נכונים בענין וזה מנהג הלשון בשני כפ"י הדמיון כעבד כאדוניו כמוך כפרעה:

מצודת ציון

אומנים: ישקון · מל' נשיקה: (ג) כמוץ · הוא פסולת התבואה כמו אם כמוץ (תהלים א): יסוער · מל' רוח סערה: מגרן. הוא מקום התבואה: מארובה · כן יקרא החלון אשר ממעל בתקרת הבית כמו וארובות השמים (בראשית ז): (ד) זולתי בלתי · ענינם אחד כמו בלעדי: (ה) תלאובות. ענין צמאון ואין לו דמיון ויתכן שהוא כמו תל אובת ר"ל תל שתואבים בו לכל דבר כי לא ימצא שם מה: (ו) כמרעיתם . מל' מרעה: (ז) ואהי · כמו ואהיה: שחל. שם משמות האריה: כנמר. שם חיה: אשור · ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): (ח) אפגשם · ענין פגיעה: כדוב · שם חיה: שכול · מי שבניו מתים קרוי שכול כמו ואני כאשר שכולתי שכלתי (בראשית מג): כלביא. שם משמות האריה: תבקעם. מל' בקיעה: (ט) בעזרך · הבי"ת נוספת וכן

מצודת דוד

אדם שהוא אלם הגדולה שבעבודות ולכן עשה כ"א בביתו שיהא מצוי לו לנשקו בכל עת: (ג) לכן · לזאת יהיו כלים מהר כענן בוקר שהולך לו מהרה וכטל המשכים ללכת בזרוח השמש כי אז נפסק בשעה אחת: כמוץ. כמו מוץ התבואה הסורר מן הגורן על ידי רוח סערה וכמו העשן הממהר לעלות דרך ארובה: (ד) ואנכי · ר"ל ראויים הם לכליון כי הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים כי אז קבלתם אותי לאלוה ומהראוי שלא תדע אלהים זולתי הואיל ואין מושיע בלתי: (ה) אני ידעתיך · נתתי לבי לדעת צרכך במדבר ולהזמין לך וכאומר הואיל ומתחלה ועד סוף השגחתי עליך ופנית לעבודת כוכבים לכן ראוי אתה לכליון: בארץ תלאובת. כפל הדבר במ"ש: (ו) כמרעיתם · כאשר באו אל מקום מרעיתם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו רם לבבם ולכן שכחו בי: (ז) ואהי · לכן אהיה למולם כשחל הטורף טרף: כנמר · כמו הנמר הצופה ומביט בדרך למצוא טרף כן אראה אני להסתכל בדרך מהלכם להכשילם ולאבדם: (ח) אפגשם · אפגוש בהם להרע להם כדוב השכול מבניו שדרכו להזיק את כל מי שיפגוש: סגור לבם · לפי שהמשילו לדוב אמר לשון הנופל בו שקורע עד הלב הסגור תחת החזה: ואוכלם שם במקום שאמצאם אוכלם כלביא: חית השדה · הכ"ף של כלביא משמשת בשתים ור"ל אהיה כחית השדה אשר תבקעם כלומר הרגילים לבקעות: (ט) שחתך ישראל · [illegible] ישראל

רש"י

(י) אהי מלכך איפא • י"ת איה מלכך ואני אומר אינו צריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות איפא מלכך שאעשה עלמי רואה מה אחריתך איפא מושיעך : (יב) צרור עון אפרים • לא ויתרתי עליו צפון הוא אתי : (יג) כי עת . צרה באה לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים : במשבר בנים • שהיולדת יושבת עליו לילד ובלע"ז קורין למשבר סיל"א במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים : (יד) מיד שאול אפדם • אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אשים עלמי לדבר עליך דברי מות : אהי • קוטב עליך גזרת שאול : נוחם יסתר מעיני • לא אנחם על הרעה הזאת • נוחם לשון ניחום והה"ם מטורם התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם רוחם : (טו) כי הוא בין אחים יפריא . ת"י ארי אינון מתקריין בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו אחים ל' דבר רע כמו (יחזקאל כא) את עשויה לברק ואמר את אל כל תועבות (שם ז) : יפריא . לשון פורה ראש ולענה (דברים כט) ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו (בראשית מא) בין אחים יפריא מפרים וצומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו . ד"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות יפריא לשון פרא אדם : יבוא קדים . מלך תקיף כרוח קידומא במימרא דה' מאורח מדברא יסק : הוא ישסה : אותו

אבן עזרא

בעזרך : (י) אהי • יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הוא : יושיעך • מידי ומיד החיות : ושופטיך • הטעם כפול : (יא) אתן לך מלך • כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקחנו בעברתי : (יב) צרור . הוא בלבי לא אשכחנו כאשר שכחוני הכתוב למעלה : (יג) חבלי . והבן שיוליד ידעתי כי הכל יהיה כאבותיו ולא חכם על כן עת גם יעמוד במשבר בנים כי מיד ימות : (יד) מיד שאול • הייתי פודה אבותיך עתה אף אהיה דבר המות שלא גם אהי קטבך והטעם מדבר באשר ילך מקטב כטעם הכרתה ויש אומרים כי אהי כמו איה שאמרו כרתנו ברית את מות : נוחם • שם מגזרת וינחם ה' והטעם שלא אנחם : (טו) כי הוא בין אחים • מגזרת באחו : יפריא • כמו יפרה האליף כמו החלה והטעם דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכריתם : ויבוש • כמו ייבש או כמשמעו שיכזבו מימיו וטעם זה הרוח משל לאויב שהוא

בְּעֶזְרֶךָ: י אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ
בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים: יא אֶתֶּן־לְךָ
מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי: יב צָרוּר
עֲוֺן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ: יג חֶבְלֵי
יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־
עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים: יד מִיַּד
שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי
דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם
יִסָּתֵר מֵעֵינָי: טו כִּי הוּא בֵּין אַחִים
יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה
מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב
מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־
כְּלִי חֶמְדָּה:

ב' מֵימְרִי הֲוָה בְּסַעֲדָךְ: י אָן
ב' מַלְכָּךְ כְּעַן וְיִפְרְקִנָּךְ בְּכָל
ב' קִרְוָךְ וְדִינָךְ דַּאֲמַרְתְּ מַנִּי
עֲלַי מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן: יא אֲמַנֵּי
עֲלָךְ מַלְכָּא בִּרוּגְזִי וְאַעְדֵּיתִי
ג' בְּחֶמְתִּי: יב גְּנִיזִין חוֹבֵי בֵּית
אֶפְרַיִם נְטִירִין לְאִתְפְּרָעָא כָּל
חוֹבֵיהוֹן: יג עָקָא וְזִיעַ כְּחֶבְלִין
עַל יַלְדָה יֵיתוּן עֲלוֹהִי הוּא
יב' והמה דכרוב בַּר דְּאִתְרַבִּי וְלָא חַכִּים
ג' • ג' לְמִידַע דַּחֲלְתִי אֲרֵי כְעַן אַיְתִי
עֲלוֹהִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְיָתְבָה
פתח עַל מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לָהּ
לְמֵילַד: יד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד
ב' מ"ג קְטוֹל פְּרַקְתִּנוּן וּמִמְּחַבְּלָא
ג' שֵׁיזֵבְתִּנוּן כְּעַן יְהֵי מֵימְרִי
בְּהוֹן לִקְטוֹל וּפִתְגָמֵי לְחַבָּלָא
עַל דַּעֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתִי אֲסַלֵּק
שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן: טו אֲרֵי אִינוּן מִתְקְרַן בְּנִין וְעוֹבְדִין מְקַלְקְלִין אַסְגִּיאוּ כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן
מַלְכָּא תַּקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא בְּמֵימְרָא דַיְיָ מֵאוֹרַח מַדְבְּרָא יִסַּק וְיֶחֱרַב בֵּית גִּנְזוֹהִי
וְיֵצְדֵי קִרְיַת מַלְכוּתֵיהּ הוּא יְבוֹז אוֹצְרִין כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא:

הדרך • ואתה תשמע השמים דד"ה : מלך ושרים ב' וסי' תנה לי מלך ושרים • ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים • וחד מלך שרים ויחלו מעט ממשא מלך שרים : מעיני ד' בקרי וסי' ותרד

תולדות אהרן צרור עון . עקידה שער מב : מיד שאול . פסחים פו יבמות יז : יבא קדים . גטין לא :

רד"ק

(י) אהי • אני אהיה קיים לעולם אבל מלכך איפה שאמאס במלכותי ושאלת מלך שיושיעך ואיה הוא שיושיעך : בכל עריך • שבאים עליהם האויבים כמו שאמרת ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו : ושופטיך • שסמת על ך מדעתך כרי אתה רואה כי לא יועילוך מלך ושולטנים ושרים כי אם בעזרתי וי"ת אהי הפוך כמו איה שתרגם אן מלכך וגו' : (יא) אתן לך • נתתי לך מלך באפי • כי לא כרלוני שאלתם מלך כמו שאמר אותי מאסו ממלוך עליהם ולקחתי אותו בעברתי שמת במלחמת פלשתים ולא מלך אלא שנתים ותוכלו להכיר כי אין להם מלכות אלא מלכותי והמלך שאמנה עליכם אם יעשה רלוני תגלו הוא ואתם מכל רע . וי"מ אתן לך על שאול כמו שפירשנו ואקח על צדקיהו שהיה המלך האחרון • וי"מ במלכי השבטים ירבעם והושע בן אלה . ומה שאמר על ירבעם באפי כי באף שהיה לו על מלכות בית דוד נתנו : (יב) צרור . שמור הוא אצלי כמו הדבר השמור בתוך הצרור כמו שאמר איוב חתום בצרור פשעי והעון ותטאת הוא עון העגלים : (יג) חבלי יולדה • צירים כצירי יולדה יבואו לו בצרות שתביא עליו : והוא בן לא חכם • לפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה אמר כי הנולדים אינם חכמים כלומר הדורות הבאים שראו אבותיהם בצרה בעונותיהם לא היו חכמים ולא התבוננו כי אבותם בעונם מצאתם הצרה ולא שבו ממעללי אבותיהם ועשו רע כמוהם : כי עת לא יעמד במשבר בנים . כי אם היה חכם לא היה עומד עת אחת במשבר כי במהרה היה יוצא מן המשבר לאויר העולם והמשבר הוא הרחם ויש בנים זריזים בטבעם בצאתם מן הרחם ויצאו מהרה כן הם אם היו חכמים לא היו עומדים שעה אחת בצרה כי מיד שהיו שבים אל הש"י היו נגאלים מהצרה : במשבר . פתוח כי הוא סמוך למלת בנים ונקרא הרחם משבר מפני חבלי היולדה ושבריה שיש לה בהיות הולד ברחם ולא יוכל לצאת מהרה : (יד) מיד שאול אפדם . הייתי פודה אותם מיד שאול אם היו חכמים : ממות אגאלם . כפל הענין במלות שונות : אהי דבריך מות • אבל עתה שאינכו חכם אלא כגל וכופר בטובתי לא די שלא אפדך ממות אלא אביא עליך המות בדבר ובחרב וברעב ובחיה רעה ופי' דבריך דברי שלחתי לך ולא שמעת בקולי • הוא יגרום לך המות ואמר דברך כמו דברי כי הכנויים יפלו על הפעל ועל הפעול וכן ושמחתים בבית תפלתי שמעתי את תפלתך וי"מ דבריך מן דבר לפי שסמכו למלת קטבך וכה"א מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים וי"ת יהא מימרי בהון וגו' : אהי קטבך שאול . ואני אהיה גורם כריתתך לשאול קטבך ענין כריתה וכן ומקטב ישוד צהרים ותרגום ירושלמי לתטוב עליהם למקטב אעין : וקטבך בא בקמץ הקו"ף שלא כמנהג משקלו וכמוהו קטני עבה : נוחם יסתר • מעיני הנוחם שהייתי מנחם על רעתם כמו שאמר וינחם ה' על הרעה עתה יסתר מעיני כל כך הרבו לפשוע : (טו) כי הוא • כי אפרים היה מפריא בין אחים עד שלא עשה העגלים היה הולך וגדל ופורה בין אחיו כמו שאמר יעקב עליו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ועתה שחטא יבא קדים רוח ה' והוא מלך אשור . והמשילו לקדים שהוא רוח מזרחית כי ארץ אשור מזרחית לא"י • ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה • ואמר רוח ה' להגדיל הרוח ולחזקו כמו הררי אל שלהבת יה ואמר ג"כ רוח ה' לפי שהאל ית' העיר את רוחו לבא על ישראל וכן אמר ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח פלנאסר מלך אשור וגו' וכן כתוב שמלך מנחם בא פול על א"י ובימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה עלה שלמנאסר מלך אשור על שומרון ויצר עליה : ממדבר עולה • כי הרוח הוא תמיד במדבר או פי' כי מדבר יש בין א"י לארץ אשור ומפני אותו הרוח שהוא מלך אשור יבוש מקור אפרים שהוא היה מתחלה כמו עץ פורה על מים כמו שנא' עליו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ועתה יבוש מקורו ויחרב מעינו מפני אותו הרוח : יבוש • שרשו יבש בשקל יאות מן יאת ויחרב כמו יבש מן חרבו המים : הוא ישסה • אותו הרוח ישסה אוצר כל כלי חמדה : פתאם

מצודת דוד

ישראל חבלת בעצמך כי בי תלוי עזרך ולמה לא פנית אלי : (י) אהי • ר"ל אני אהיה עומד ומתקיים לעד אבל מלכך שהעמדתי לך איפוא הוא וכי יושיעך בכל עריך שבא האויב עליהן : ושופטיך . גם שופטיך איפוא הם אשר שאלת בימי שמואל הנביא ליתן לך מלך ושרים מה תועלה בהם אם אינך פונה אלי : (יא) אתן וגומר • ר"ל כמו מה שנתתי לך מלך היה באפי כי היה רע בעיני ה' על ששאלו להם מלך כמ"ש בש"א : ואקח • וכ"כ לקחתיו מן העולם בעברתי כי שאול המלך הראשון מת במלחמה בקלרות שנים : (יב) צרור . אל תחשבו ששכחתי עון אפרים כי צרור הוא בקשר מעילה וחטאתו נשמר אצלי לשמרה עד שתתמלא הסאה : (יג) חבלי יולדה . מכאובות יבואו עליו כחבלי יולדה : הוא בן לא חכם . לראות את הנולד אשר פגיע בעת אשר לא יוכל עמוד בשיבה על המשבר להוליד בנים ר"ל בעת הגמול כאשר תתמלא הסאה ולפי שהמשילו לאשה יולדה אמר לשון הנופל בה : (יד) מיד שאול אפדם • הנה מעולם פדיתים מן השאול וגאלתים מן המות אבל כשתתמלא הסאה אהיה אני מדבר עליך דברי מות אהיה אני מכריתך לרדת שאולה : נחם יסתר מעיני . ר"ל עד הנה נחמתי על הרעה אבל מאז יהיה התנחומין נסתר מעיני כי לא אנחם עוד : (טו) כי הוא • כי מתחלה היה אפרים מגדל פרי בין האחים ר"ל שהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (בראשית מח) : יביא קדים . עתה משחטא בעגלי הזהב יבוא רוח קדים רוח חזק הבא מה' העולה מן המדבר שאין שם דבר לעכב מחזק נשיבה ורוח והרוח הזה ייבש המקור ויחרב המעין ועל שאמר דבריו במשל יפרש לומר הוא ר"ל הרוח הזה והוא אשור ישלול האוצר של כל כלי חמדה

מצודת ציון

וכן ומלנפת בד ילנוף (ויקרא י) ות"א ומלנפתא : (י) אהי • אהיה כהויתו ואתקיים ודוגמתו ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א) : אפוא . איה פה : (יא) בעברתי • מל' עברה וזעם : (יב) צרור . ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב) : צפונה • ענין הטמנה כמו יצפון לצדיק (משלי יג) : (יג) חבלי . כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כו) : במשבר . הוא מקום מושב היולדת כשכורעת ללדת וכן כי באו בנים עד משבר (שם לז) : (יד) קטבך • ענין כריתה וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא) : נחם . מלשון תנחומין : (טו) יפריא • מל' פרי : ויבוש . מל' יבשות : מקורו . הוא המעין : ויחרב • מל' חורב ויובש : ישסה • ענין בזה ושלל כמו ומשסיהם שסו למו (שם)

אבן עזרא

שהוא ישמח : (א) תאשם . תהיה שממה : בחרב יפלו · אנשים : והריותיו · אחר שהמלה לשון נקבה לא תשם לומר יבוקעו כדרך אם תעירו ואם תעוררו : (ב) שובה · מעט מעט עד השם . וטעם כי כשלת בעונך ואין מי יקימך רק השם לבדו : (ג) קחו · איננו שבקש מכם כאשר הלכו לבקש רצונו הון או שלום רק דברים שתודו כדרך ונשא השעיר עליו אמר רבי מרינוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו נשובי וקח טוב . מעולה או הדיבור הטוב שנוכל לומר לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים : ונשלמה : שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפירש מכת לחי או חסר כ"ף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתאמרו : (ד) אשור · כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים : ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו · כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד פי כשלת בעונך ואין עוזר לך : (ה) ארפא · מלת משובה לגנאי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים : אהבם · אהבת נדבה הפך ימאסם אלהי : כי שב · הפך חרה אפי בם : (ו) אהיה · הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון : ויך שרשיו . באורך וברוחב

רשי

אותו המלך ישסה אוצרות כל כלי חמדתו : (א) תאשם שומרון . מעתה תגלה אשמתה : הריותיו · נשים מעוברות שבתוכה : (ב) שובה ישראל · שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו הענינים משל למלך שמרדה עליו מדינה שלך המלך פולימרכוס ואמר לסנקליטיס היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם פלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא פלונית ולחברותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בסיפרי בפ' וישב ישראל בשטים : עד ה' אלהיך . תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעבד סניגוריא קטיגוריא : כי כשלת · באו לך מכשולים בעד עוונך : (ג) כל תשא עון · כל עוונותינו סלח : וקח טוב · ולמדנו דרך טוב · דבר אחר מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים יז) דבר אחר וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שנאמר טוב להודות לה' (שם צב) : ונשלמה פרים . שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו · עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממצרים : על סוס לא נרכב . זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו לישעיה (ל) לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב : ולא נאמר עוד למעשה ידינו · שהם אלהינו : אשר בך . לבדך תהיה תקותינו המרחם יתומים : (ה) ארפא משובתם · אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפניו כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אע"פ שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו : (ו) ויך · הפיל את שרשיו ויאליחם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים : (ז) ילכו יונקותיו · יסגון בנין ובנן ויהי כזית מנרתא דקודשא זיוהון וריחהון כריח קטרת

הושע יד

יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה ל׳
בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם
יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ : ל׳ ז ל׳
ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ד׳
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ : ג קְחוּ עִמָּכֶם
דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו
כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה כ"ס י"ג ל׳
פָרִים שְׂפָתֵינוּ : ד אַשּׁוּר ׀ לֹא
יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־ ב׳ ועל קל
נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ ו׳ ומ"ל
אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם : ה אֶרְפָּא ל׳ · ול׳
מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ : ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח ד׳ ב׳ וב׳
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן : ל׳
ז יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ ב׳ · ל"ב

תרגום

תֶּחוּב שָׁמְרוֹן אֲרֵי סְרֵיבַת עַל מֵימַר אֱלָהָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְעוּלְמֵיהוֹן יִתְרַפּוּן וּמַעְדִּיתְהוֹן יִתְבַּזְעוּן : ב תּוּב יִשְׂרָאֵל לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי אִתְקַלְתָּא בְּחוֹבָךְ : ג קְרִיבוּ עִמְּכוֹן פִּתְגָּמִין דְּאִתּוֹדָאָה וְתוּבוּ לְפֻלְחָנָא דַיְיָ אֱמָרוּ קֳדָמוֹהִי קָרִיב קֳדָמָךְ לְמִשְׁבַּק עַל עֲוָיָן וְנִתְקַבֵּל הָא כְּטָבִין וִיהֶוְיָן מִילֵי סִפְוָתָנָא מִתְקַבְּלִין קֳדָמָךְ כְּתוֹרִין לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָא : ד מַלְכֵי אַתּוּר לָא יִפְרְקִנָּנָא עַל רִכְבֵי סוּסָוָן לָא נִתְרְחֵיץ וְלָא נֵימַר עוֹד אֱלָהָנָא לְעוֹבָדֵי יְדָנָא דְּמִן קֳדָמָךְ אִתְרַחֵם עַל אֲבָהָתָנָא כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם הָא כְּיַתְמִין : ה אֲקַבְּלִינוּן בִּתְיוּבְתְּהוֹן אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן אֲרַחְמִנּוּן כַּד יְתוּבוּן בִּנְדָבָא אֲרֵי תַב רוּגְזִי מִנְּהוֹן : ו יְהֵי מֵימְרִי כְּטַלָּא לְיִשְׂרָאֵל יַזְהֲרוּן כְּשׁוֹשַׁנָּא וְיִתְּבוּן עַל תְּקוֹף אַרְעֲהוֹן כְּאִילָן לִבְנָן דְּמַשְׁלַח עוֹבַרְתֵּיהּ : ז יִסְגּוּן בְּנִין וּבְנָן וִיהֵי כְּזִיו מְנָרַת קוּדְשָׁא זִיוְהוֹן

שנתי מעיני · כי נשכחו הצרות הראשונות · נחם יסתר מעיני ויסתר עמל מעיני : עד ה' ה' דסמיכי בקריא' וסי' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו . בצר לך ומצאוך כל הדברים · ונגף ה' את מצרים · שובה ישראל עד ה' אלהיך · נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה : כלבנון ד' בקריאה וסימ' אהיה כטל לישראל יפרח · וריח

תולדות אהרן שובה ישראל . יומא פו : קחו . עקידה שער לו : ארפא . שם עקידה מ"ד פכ"ס : אהיה כטל תענית ד : יונקותיו . ברכות מג :

רדק

(א) תאשם · האל"ף בשו"א לבד והוא בנין שממה וכן ויאשמו יושבי בה וזכר שומרון כי הוא ראש ממלכת אפרים וכן אמר וראש אפרים שומרון והיה גלגדם אחרונים שבארץ ישראל : כי מרתה באלהיה · כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אם היו המלכים טובים היו מחזירים ישראל למוטב : ירטשו · דרך אכזריות להפיל הקטנים בקרקע או אל הקירות לבקעם וכן דרך אכזריות לבקע הנשים ההרות : והריותיו . בשקל דלויותיו : (ב) שובה ישראל · כי כשלת בעונך כי את רואה שהכשלת בעונך לפיכך יש לך לשוב אל ה' יתברך כי אין מקימך ממכשולך אלא תשובתך אליו ובאמרו עד כמו אל וכן ושבת עד ה' אלהיך שובו עדי ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר עד ה' אלהיך : (ג) קחו עמכם דברים . איני שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב לא עולות אלא דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם ושובו אל ה' בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד או פירושו אחר שתשובו תתודו לפניו : ואמרו אליו · כלומר אמרו לפניו כדברים האלה וכיוצא בהם : כל תשא עון · כל עון תשא והוא הפוך כמו מקום שם קבר שהוא כמו מקום קבר שם או פי' לכל תשא עון וקח טוב וקח דבר טוב או לב טוב : ונשלמה פרים שפתינו · במקום פרים נשלמה לפניך וידוי שפתינו כי אתה רוצה בדברי תשובה יותר כי אין הקרבנות מועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאמר והתודה אשר חטא ובשעיר המשתלח לא היה אלא וידוי דברים כי לא היה קרב ממנו דבר על גבי המזבח אלא הוידוי כמו שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וגומר : (ד) אשור לא יושיענו . והתודו לפניו ואמרו אשור שבטחנו בו עד עתה ידענו כי לא יושיענו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' התשועה : על סוס לא נרכב · שהיינו שולחים רוכבי סוסים אל אשור להושיענו לא נעשה עוד זה : ולא נאמר עוד . מבואר הוא : אשר בך ירוחם יתום . כי ידענו כי בך לבדך ירוחם היתום ומי שאין בו כח אתה תתן בו כח ותצילהו וכן תעשה לנו : (ה) ארפא משובתם . ואם אתם תעשו כן הוא יענה אתכם אעלה ארוכה ומרפא למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה : אהבם נדבה · אהבם אהבה נדבה מלב טוב כי אפי שהיה לי עליו שב ממני כיון שהוא שב בתשובה אלי ואומר לשון רבים ולשון יחיד על דרך כלל : (ו) אהיה כטל לישראל . ספר מה שאמר ויבש מקורו ואמר על לפי שאינו נפסק כך טוב האל יתברך לא יהיה נפסק מהם וזה יהיה לעתיד בשוב הגלות : יפרח כשושנה . אמר כשושנה לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה כמו שכתוב אני חבצלת השרון שושנת העמקים ואמר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות . ואם תאמר השושנה אין לה שרשים ונוחה להיעקר : ויך שרשיו כלבנון · כמו עצי הלבנון שהם גדולים ושרשיהם רבים כן יהיו נטועים באדמתם ויתנו שרשים חזקים לא יוכלו להנתק ממקומם כמו שאמר ולא ינתשו עוד מעל אדמתם ועל דרך הזה אמר הבאים ישרש יעקב ומה שאמר ויך על דרך ומחה אל כתף ים כנרת כלומר יכה השרשים הנה והנה באורך וברוחב : (ז) ילכו יונקותיו . וכמו שהשרשים יתנו למרחוק כן יונקותיו ילכו למרחוק כלומר יתפשטו הנה והנה והיונקות הם הענפים הרכים כמו היונק · והיונקות הם משל

מצודת ציון

(שם מד) : (א) תאשם . מל' שממון : מרתה . מל' מרי ומרד : עולליהם · קטניהם : ירוטשו · ענין בקיעה כמו ועולליהם תרטש (מ"ב ח) : והריותיו · הנשים ההרות : (ה) משובתם . ענין מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים שובבים (ירמיה ג) : (ו) כשושנה . הוא הורד : ויך · יאמר כן בדרך השאלה על התפשטות ודוגמתו ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד) ומחה הוא תרגום של מכה : כלבנון . שם יער : (ז) יונקותיו · ענפיו הרכים וכן ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג)

מצודת דוד

חמדה : יד (א) תאשם שומרון · תהיה שממה כי מרדה באלהיה : עולליהם · קטניהם יתבקעו ע"י הבבליים וגם הנשים ההרות יתבקעו כרסם להוציא הולדות : (ב) שובה ישראל · לכן שובה ישראל וכו' כי בעבור עונך בא לך מכשול הצרה הזאת : (ג) קחו עמכם דברים · איני שואל מכם זבחים ועולות אלא קחו עמכם דברים שתתודו לפניו ובזה תשובו אל ה' : כל תשא עון . הוא הפוך כל עון תשא ר"ל אמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב המורגלו כלומר מעשה הטוב שעשינו יגין מול העון : ונשלמה פרים שפתינו · ר"ל במקום הקרבנות פרים נשלם בו וידוי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו . גם אמרה אשור וכו' · ר"ל עוד לא נבקש עזרה מאשור : על סוס לא נרכב · ר"ל לא נבטח עוד בגבורת הסוס במלחמה : ולא נאמר עוד אלהינו וגו' · ר"ל הפסל הנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה : אשר בך · ר"ל כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים וחמלה עם כי תשש כחו להתחזק מעצמו : (ה) ארפא משובתם . כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב ומרדו בי : אוהבם נדבה · ואז אאהב אותם בנדבת לבי אף שאינם ראויים אל אהבה כי הוידוי די להסיר האיבה ולא להביא אהבה : כי שב אפי ממנו . ותשאר א"כ האהבה הראשונה : (ו) אהיה כטל לישראל . ר"ל לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין הטל נעצר מעולם : יפרח כשושנה · יעלה פרחים נעים כשושנה ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון : (ז) ילכו יונקותיו · ענפיו יתפשטו למרחוק והוד יפיו יהיה כאילן זית שעליו

רשי

קטרת בוסמיא : כלבנון : כבית מקדשא : (ח) ישובו יושבי בצלו . אותן שהיו ככר יושבים בצל שלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו אליו : זכרו כיין לבנון . כדוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כשהלוים אומרים בשיר : (ט) אפרים . יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים וישובו מעכו"ם אני אענהו מצרתו : ואשורנו . אראה בעניו : אני כברוש רענן . אני לו ככפוף לפיות אוחז ידו בי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחז בענפיו כלומר אהיה מצוי לו : ממני פריך נמצא . והלא אני הוא שכל טובך מאתי באה : (י) מי חכם . בכם : ויבן אלה מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה וישוב אלי : ופושעים יכשלו בם . בשבילם על שלא הלכו בהן כך תרגם יונתן : (א) אל יואל בן פתואל . בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו . יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ב ח) כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היו ובהלכות גדולות נמצא יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה : (ב) ההיתה זאת . האמורה למטה : יתר

אבן עזרא

וכרותב כדרך וממה אל כתף ים כנרת ובמידות שברים ותבריאה : (ח) ישובו · אמר יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העבדים שיהו אכריהם וכורמיהם : יחיו דגן · והקמות יפרחו כגפן : זכרו · ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר גפנם למרחק כיין לבנון:(ט) אפרים. באמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני אענהו לתת לו כל חפצו כדרך והכסף יענה את הכל · ואשורנו לתת עיני לטוב עליו עד שאשורנו נמצא שיהיה כברוש רענן ואל תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא : (י) מי חכם · מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם : ופושעים הם היוצאים מהרשות כמו על כל דבר פשע אז תפשע אדום והמעוות נפשו בדרך הישר' יכשל והשלם על דרך כי כשלת בעונך : (א) איו לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשט איננו בן שמואל ודע כי כל נביא שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו נכבד יזכיר שניהם כמו לצפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך : (ב) שמעו . זה הנביא התנבא על הארבה שיבוא להשחית את הארץ ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתר עם הארבה גזם

הושע יד

וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן : ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי
בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ
כְּיֵין לְבָנוֹן : ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד
לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי
כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא :
י מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם
וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם :

יואל א

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל :
ב שִׁמְעוּ־זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל
יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֶהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם

(מסורה בשולי הפסוקים: ז' חסר · ב' ואותך ג' י' ל' · י' בליש׳ · ל' · כ"ז ל' · ג' רפין · ד' ג' מ"ל יו"ד קדמא בכתיבה · ל"ד מ"ל · ל')

תרגום

וְרֵיחֵהוֹן כְּרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא : ח יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן יְתִבוּן בְּטַלַל מְשִׁיחֲהוֹן וְיֵחוֹן מֵתַיָא וְיִסְגֵי טוּבָא בְּאַרְעָא יְהֵי דָכְרָן טַבְוָתְהוֹן עָלֵיל וְלָא פָּסֵק כְּדָכְרָן יַבָּבוּת חֲצוֹצְרָתָא עַל חֲמַר עַתִּיק דְמִתְנַסַךְ בְּבֵית מַקְדְשָׁא : ט יֵימְרוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל מַה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל וְאֶרְחַם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעְבְּדִינֵיהּ כְּבִירָן שַׁפִּירָן דְמִן קֳדָמַי סְלִיחַ לְתִיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּכְּחָא : י מַן חַכִּים דְיִסְבַּר אִלֵין סוּכְלְתָן וְיִדְעִינוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַיְיָ וְצַדִּיקַיָא דְהַלִּיכוּ בְהּ יֵחוֹן בְּהוֹן בְּחַיֵי עָלְמָא וְרַשִׁיעַיָא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָם עַל דְלָא הַלִּיכוּ בְהוֹן :

א פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַהֲוָה עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל : ב שְׁמַעוּ דָא סָבַיָא וְאַצִּיתוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הֲהָוַת דָא בְּיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן :

תולדות אהרן סריך . זוכר לך : כי ישרים . מיר כג כ"ב סע סוריות · זוכר ויפלא :

לו כלבנון · יהי פיסת בר בארץ · מראהו כלבנון בחור : ויבן ג' רפין בקריא' וסי' מי חכם ויבן את זאת ואשר דבר · מי חכם ויבן אלה · ויבן על עזבי ברית קדש : וצדקים ד' ג' מ"ל ואחד חסר יו"ד קדמא וסי' כי ישרים דרכי ה' · וצדיקים ישמחו ויעלזו · וצדיקים ככפיר יבטח · ברבות רשעים ירבה פשע · קדמא חסר יו"ד קדמא : פתואל ל' פניאל ל' מתושאל ל' מחייאל ל' :

רדק

משל לטובות המתחדשות להם בכל יום ויום · או יהיה משל הפרשים תורת משה רבינו עליו השלום שתהא קיימת לעד וסיונקות הם הדעות המתחדשות להם בידיעת האל ית' יום ויום : ויהי כזית הודו · שיהא כח לאותו קיים כמו הזית שעליו לחים כל השנה כלומר שלא יפסק טובו כל הימים : וריח לו כלבנון · כמו כריח השדה אשר ברכו ה' כי הלבנון יש בו מינים רבים מעצים ומעשבים ויש בהם נותני ריח טוב ר"ל שילך שמם הטוב למרחוק : (ח) ישובו יושבי בצלו . ישובו לארצם ויהיו יושבים בצל האל ית' : יחיו דגן . יחיו עצמם בכל עת במצות האל ית' שיקיימו כמו הדגן שמחיה את האדם ברוב דגן חסר כ"ף הדמיון וכמוהו לב שמח ייטיב גהה כי תעלת קהה מרי והדומים להם ואם תאמר יפסק טובם כמו הדגן שפוסק ויבש עד שיזרעו אותו פעם אחרת לא אלא ויפרח כגפן כמו הגפן כי אחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבש אלא יפרח שנה אחרת וכן בכל שנה ושנה : זכרו כיין לבנון · ריחו כמו אזכרתה לה' אמר ריח יין הגפן שנמשלו ישראל לו יהיה כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב . וראיתי בספר אסף הרופא כי יין לבנון ויין תרמון ויין הכרמל ויין הרי ישראל וירושלם ויין הרי שומרון ויין הרי כפתור מצרים אלה היינות הם עליונים על כל מיני היין לריח ולטעם אף למרפא ומשל הריח יהיה השם הטוב שיהיה לישראל בכל העמים לעתיד ויש מפרשים ישובו יגוחו כמו בשובה ונחת ויש מפרשים יחיו דגן שיהיה שנוי טבע בדגן לעתיד בבא הגואל שיחיו אותו כמו הגפן ולא יצטרכו לזרוע הדגן אלא פעם אחת כמו הגפן וכיוצא בזה זכרו רז"ל בשנוי טבע שיהיה לעתיד כתוב : (ט) אפרים . ואז יאמרו מה לי עוד לעצבים כי בעוד שהייתי עובד אותם היה לי כל הרע ועתה שאעבוד את ה' יהיה לי כל הטוב הזה . ואמר הקב"ה כשיאמר אפרים זה : אני עניתי ואשורנו · כלומר אביט אליו בעת רצון הסף והסתרתי פני מהם ומה אומר לו : אני כברוש רענן · אני אהיה לך כמו הברוש רענן שכופפין ראשו אל שרשיו כן אני מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח . ואם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני פריך נמצא בכל עת ובכל זמן : (י) מי חכם ויבן אלה · וכשהשלים הושע נבואותי אמר מי בכם חכם ויבין אלה התוכחות שדברתי עד הנה : כי ישרים דרכי ה' . לא כאותם שאומרים לא יתכן דרך ה' כמו שאמר ביחזקאל כי אם תשובו בתשובה שלמה לא תזכרנה לכם תועבותיכם הראשונות . וצדיקים ילכו בם · כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט · ואם יראו צדיק ורע לו רשע וטוב לו לא יתעו כי הכל אמת ודרך ישר מהאל ית' כי הצדיק שאנו רואים אולי איננו צדיק בלבו כמו שהוא בנראה והאל בוחן לב ותוקר כליות או מיסרו לטובתו לעולם הבא שהוא עולם השכר וכן הרשע וטוב לו אולי עשה קצת טובות ומשלם לו האל ית' בחייו כדי שיאבד ברוב רשעו לעולם הבא כמו שאמר בתורת מרע"ה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו : ופושעים יכשלו בם . כי יאמרו אין מסדר ומנהיג העולם ואיננו בדרך ישר כי הצדיק יבואהו רע והרשע יבואהו טוב ונפיכך אינם שבים מרשעם וילכו אחרי תאות לבם ויכשלו ויאבדו ואדוני אבי ז"ל פירש ופושעים יכשלו בם כאשר ישובו הפושעים לדרכי ה' ולא היו רגילים בהם כמו הצדיקים יכשלו בהם כאדם שאינו יודע הדרך וזה נאמר על הפושעים שלבם עוד בדרך פשעם אך השבים בלב שלם אלהיהם יעזרם כדי שלא יכשלו והצדיקים במנהגם ילכו דרך סלולה וישרה :

(א) **דבר** ה' אשר היה אל יואל בן פתואל . זה הנביא נתנה תחלה על הארבה שיביא האל יתברך בארץ ישראל על עונותיהם · ואחר כן התנבא נבואה עתידה לימות המשיח ויש אומרים כי בימי יהורם בן אחאב ניבא זה הנביא שיהיה רעב בארץ כמו שאמר כי קרא ה' אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים שהד' שנים היו ד' מיני ארבה והג' שנים היו הגשמים נעצרים · ובסדר עולם אמר כי בימי מנשה ניבא ואמר יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה · ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו : (ב) שמעו זאת הזקנים · כי הם ראו יותר במה שעבר בימיהם , כמו שאמר זקניך ויאמרו לך : ההיתה זאת בימיכם . אם היתה זאת הה"א ה"א השאלה : ואם בימי אבותיכם · כי הארבה שהיה במצרים לא היה אלא מין אחד ואף על פי שאמר בספר תהלים ויתן לחסיל יבולם ואמר וילק אין מספר הארבה היה עיקר ושני המינים באו עמו לפיכך לא נזכר בתורה אלא הארבה ולא היה אלא עת אחת · וזה היה ד' מינים גזם ארבה ילק חסיל ובאו בד' שנים זה אחר זה

מצודת דוד

שעליו לחים כל השנה וריחו יהיה נודף כריח לבנון המריח ביותר לפי מרבית העשבים והאילנות הגדילים שמה ר"ל יהיו משופעים בהרבה מיני טובות : (ח) ישובו יושבי בצלו . אלו שישובו ויחסו בצלו של מקום יהיה בשובה ונחת : יחיו דגן · יחיו את עצמם בנחת ועדן כדגן המחיה את הבריות : ויפרחו · ירבו פרחים : זכרו . זכרון שמו יהיה כיין הגדל בלבנון המוזכר לשבח : (ט) אפרים וגו' . ר"ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לפנות אל העבודת כוכבים הלא עזם סוב לי מאז : אני עניתי · ר"ל אז אני אענה לו על כל מה שישאל ממני : ואשורנו : אסתכל ואשגיח בו לתת לו די מחסוריו : אני כברוש רענן · ר"ל כמו ברוש הלח והרטוב שכופפין ראשו אל שרשיו כן אני שוכן מרום ואני משפיל עיני להשגיח בך יכל פרי הצלחתך נמצא לך ממני : (י) מי חכם · כהתימו דברי תוכחותיו אמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברים ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש וצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם יסלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם :

א דבר ה' · ר"ל זהו דבר ה' וגו' : פתואל · אמרז"ל זה שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו : (ב) שמעו זאת · מה שאני שואל ממכם : ההיתה · בה"א השאלה כאלו ישאלום האם היתה זאת וגו' והוא האמור בענין יתר הגזם

מצודת ציון

נג) : הודו : ענין הדר ונאה : (ח) ישובו · ענין ההשקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (שם ל) : יחיו ענין השבת הנפש מן החולשה ודומה לו עד חיותם (יהושע ה) : דגן · כדגן ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה : (ט) לעצבים · הם העכו"ם : עניתי . מל' ענייה ותשובת שאלה : ואשורנו · ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : כברוש · שם אילן : רענן · ענין לחות ורטובות כמו בשמן רענן (תהלים צב) :

והאזינו

גזם וילק וחסיל ואלה ג' מינים אסורין ואמר לזקנים בעבור השיבה כזאת : (ג) עליה . מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע : (ד) יתר הגזם • בא תחילה אמר יפת פי גזם כמו גוזז והמ"ש כמו חנם ריקם וילק שילוק בלשונו הרגם כורת וחסיל כמו יחסלנו : (ה) הקיצו • פועל עומד ולא ימצא זה הטעם יוצא : עסים • מגזרת ועסותם רשעים פו ידרכוהו ברגל : (ז) שם . דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר : לקצפה : כמו קצף על פני מים שאין בו ממש : חשוף חשפה • שקלפה : הלבינו • פועל עומד כמו הקיץ : (ח) אלי : אמרו אללי לי ויפת אמר כי האל"ף תחת ה"א כמו הילילי ולא דיבר נכונה ואילו היה אומר כי האל"ף תחת יו"ד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה : (ט) הכרת • כדרך כי מי נדה לא זורק עליו והטעם שיאמר לשכורים איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנחה ונסך שהוא חיוב הציבור והזכיר המנחה בעבור כי שדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא מעכב : (י) אבלה אדמה • הטעם אבלו יושביה : (יא) הובישו . אכר תואר והאל"ף שורש ואין כמשקלו : (יב) הגפן הובישה . דרך משל וכן

(ד) יתר הגזם וגומר • גזם ארבה ילק חסיל מיני גובאי הם ותנבא עליהם שיבואו ובאו באותן שנים וכלו כל פרי העץ וירק השדה : (ה) עסים • יין הסוב : (ו) גוי עלה על ארצי . הגובאי הזה כינהו כלבא גוי' : ומתלעות • הן השינים הנשין שלועס בהן : (ז) לקצפה . למפח נפש : חשף חשפה והשליך • קלוף קליפות העץ והשליכו עד הלבינו זמורות הגפן : (ח) אלי • קינה מתרגמינן אליא . (ט) הכרת • כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו וחית השדה השלמ'לך (איוב ה) : (יא) הובישו • הכלמו : אכרים • מנהיגי המחרישה : על חטה ועל שעורה . מוסב על אכרים . ועל הכורמים אמר : (יב) הגפן הובישה והתאנה אומללה • נכרתה פסק פריה

ג עלה לבניכון אשתעו ובניכון
לבניהון ובניהון לדר אוחרן :
ד מותר זחלא אכל גובא
ומותר גובא אכל פרחא ומותר
פרחא אכל שמוטא : ה אתערו
רויא ובכו ואילילו כל שתי
חמר על חמר מרתארי אתמנע
מפומכון : ו ארי עמא סליק
על ארעי תקיף ולית מנין
שנוהי שני אריא ונבוהי כבר
אריון : ז שוי פרי גופני עמי לצדו
ותינתהון למפחת נפש מקלף
קלף ורמא חרוו שבשהא :
ח כנשתא דישראל עבידו
אליא כבתולא דאסירא סקא
למספד על בעל עולמתהא :
ט פסקו קרבנין ונסכין מבית
מקדשא דיי אתאבלו כהניא
דמשמשין בבית מקדשא
דיי : י איתבזיזו חקליא
חרובת ארעא ארי סף עבורא
יבישו גופניא נתרו זיתיא :
יא בהיתו אכריא אילילו
מפלחי כרמיא על חטין ועל
סערין ארי סף חצד חקלא :
יב גופניא יבישו ותיניא נתרו

ואם בימי אבתיכם : ג עליה
ל' לבניכם ספרו ובניכם לבניהם
ל' ר"פ ובניהם לדור אחר : ד יתר הגזם
אכל הארבה ויתר הארבה אכל
הילק ויתר הילק אכל החסיל :
ב' • ל' כ"כ ה הקיצו שכורים ובכו והילילו כל־
שתי יין על־עסיס כי נכרת מפיכם :
כ' ו כי־גוי עלה על־ארצי עצום ואין
ל' ומ"ל מספר שניו שני אריה ומתלעות
לביא לו : ז שם גפני לשמה ותאנתי
ל' : ל' לקצפה חשף חשפה והשליך
ל' וחד כית סאלי הלבינו שריגיה : ח אלי כבתולה
ל' וחסר חגרת־שק על־בעל נעוריה :
ל' ט הכרת מנחה ונסך מבית יהוה
אבלו הכהנים משרתי יהוה :
י"א י שדד שדה אבלה אדמה כי שדד
דגן הוביש תירוש אמלל יצהר :
יא הבישו אכרים הילילו כרמים
על־חטה ועל־שערה כי אבד קציר
ל' מ"ל • כ' שדה : יב הגפן הובישה והתאנה

הקיצו ב' וסימן הקיצו ורננו שכני עפר : הקיצו שכורים ובכו והילילו : ואין מספר ד' וסימ' כי גוי עלה על ארצי : כאלף ומאתים רכב דד"ת . זה הים גדול ורחב · אמר ויבוא ארבה : הוביש ד' מ"ל וסי' כי שמענו את אשר הוביש • אשר הוביש ר"פ' וחברו ויהי כשמוע כל מלכי האמורי :

תולדות אהרן יתר הגזם . שבת לג תענית ה' : אלי • סנהדרין ק"ד :

רדק

זה כמו שאמר יתר הגזם וגו' • וזאת הרעה לא היתה עד אותו הזמן : (ג) עליה • על הגזרה הזאת : לדור אחר • בניהם הבאים אחריהם . כלומר לזמן רחוק תוכלו לספר זאת הגזרה : (ד) יתר הגזם . מה שהותיר הגזם בשנה ראשונה אכל הארבה בשנה השנייה כי לא באו ד' המינים בשנה אחת אלא זה אחר זה בד' שנים . וכן אמר ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו' • ויש אומרים כי נקרא גזם על שם שגוזז את התבואה • וארבה לפי שהוא הרב שבמינים • וילק לפי שהוא לוקק ולוחך את העשב וחסיל לפי שהוא כורת את הכל מן יחסלנו הארבה'.ות"י מותר זחלא אכל גוב' מות' גובא אכל פרחא מותר פרחא אכל שמוטא : (ה) הקיצו שכורים • אותם הרגילים להשתכר ביין עתה הקיצו משנתכם ובכו יומם ולילה כי לא תמצאו יין כי הארבה יאכל הענבים : עסים . היין נקרא עסים • וכן כל משקה שיוצא ע"י כתיתה ודריכה מן ועסותם את רשעים וי"ת עסים חמר מרת : (ו) כי גוי . כל קבוץ מן החי יקרא גוי לפיכך אמר על הארבה גוי • וכן אמר על הנמלים עם לא עז ועל השפנים עם לא עצום שניו שני אריה כאלו יש לו שניה כשני האריה : ומתלעות לביא לו • מתלעות הם השנים הגסות והלביא גדול מן האריה וי"ת שינוסי שני אריה וניבוסי כבר אריון והנה אמר ובני לביא יתפרדו נראה כי לא יקרא הקטן לביא : : (ז) שם גפני לשמה . עבר במקום עתיד או פירש יאמר יושב הארץ כבאו שם גפני לשמה • וכן כי גוי עלה על ארצי שזכר : ותאנתי לקצפה • כל הכנויים הם דברי יושב הארץ או הם דברי הנביא וכת"י שוי פרי גופני עמי לצדו ופי' לקצפה ולמארה ות"י למפחת נפש וי"מ לקצפה לקליפה וכן מפרשים כקצף על פני המים ר"ל שיסיר הארבה הקליפה שיאכלנה : חשוף חשפה • הכנוי לתאנה גם לגפן וכן הלבינו שריגיה ופי' חשפה גלה אותה כלו' שהסיר קליפתה וכת"י מקלף קלף ורמא ופי' השליך הקליפה לארץ כאכלו הלחות שבין הקליפה לעץ או פירש חשפה והשליך שאכל העגולים והסמדר השליך לארץ והנה היא מגולה : הלבינו • כי אחר שימוץ הארבה הלחות נשארו השריגים יבשים ולבנים : הלבינו • פעל עומד וכן כשלג ילבינו : (ח) אלי • אומר כנגד כנסת ישראל קונני על זאת הרעה ועשי אבל גדול כמו הבתולה שנשאת לבחור ומת בעודו נערה כי אז היא רוב שמתאם זה בזה וכשמת מתאבלת אבל כבד והיא חוגרת שק תחת עדים ותליתה : אלי פי' קונני . וי"ת ויקונן המלך ואליא מלכה : חגורת שק • הפועל הזה נשתמשו בו בפועל ובפעול כא' יאמר חוגר ויאמר חגור • וכן לובש ולבוש : (ט) הכרת מנחה ונסך • אמר הכרת ל' זכר ואמר מנחה שהיא ל' נקבה ל' זכר נופל על הענין כלו' קרבן המנחה והנסך וכן אשר יעשה מאלה יעשה מלאכה : הכרת . בנין הפעל כי הארבה הכריתו ואם פסק מהם הדגן והתירוש ממה יביאו מנחה ונסך לבית המקדש והם אין להם מה יאכלו ומה ישתו : אבלו הכהנים • שהיו אוכלים משלחן ה' ואין : (י) שדד שדה אבלה • נשחתה ושממה . כי אין בה פירות וכן אבל תירוש : הובים תירוש . כמו יבש והוא פעל עומד וכת"י יבישו גופניא או יהיה מענין בשת ויאמר זה עד"מ כאלו יש לו בשת כשנפסק : אומלל. ענין כריתה וזכר דגן תירוש ויצהר כי אלה הג' הם רוב חיי האדם : (יא) הובישו • לווי וכן הילילו ואמר הובישו כי ראוי לכם שתבושו כי מעשיכם וטרחכם בשדה הוא לריק : אכרים • עובדי השדות : כורמים • עובדי הכרמים . וטעם אכרים על חטה ושעורה וטעם כורמים על הגפן : (יב) הגפן הובישה • יבשה וכת"י יביש גופניא או הוא ענין בשת כמו שפי' הובים תירוש : כי הובים ששון • יבש כלו' נפסק .

מצודת ציון

(ב) והאזינו . הטו אוזן לשמוע : (ג) עליה • בעבורה : (ד) יתר • מלי נותר : הגזם הארבה הילק החסיל • כולם שמות מיני חגבים : (ה) הקיצו • ענין הערה מן השינה : והילילו : מל' יללה : עסים • כן נקרא היין וכן וכעסים דמם ישכרון (ישעיה מט) : (ו) עצום • חזק בכח : מתלעות • הם השינים הגסות כמו מתלעות עול (איוב כט) : (ז) לקצפה • מל' קצף ור"ל למארה : חשף חשפה • קלף קליפת' והוא מל' מחשף הלבן (בראשית ל) שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפות העץ נעשה מגולה : הלבינו • מל' לבן : שריגיה • ענפיה כמו ובגפן ג' שריגים (שם מ) : (ח) אלי • ענין קינה כי שא קינה (יחזק' יט) ת"י אליתא : (י) שדד . ענין עושק . אבלה : ענין השחתה כמו אבל תירוש (ישעיה כד) : הובים : מל' יבשות : תירוש • יין : אמלל' ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו) : יצהר • שמן : (יא) הובישו • מל' בושה : אכרים • כן יקראו עובדי אדמה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה) : (יב) הובישה • מל' יבשות : אמללה. נכרתה: הובים. מל' יבשות ר"ל נפסק: קדשו

מצודת דוד

וגומר : (ג) עליה • בעבור הגזרה הזאת לרוב התמהון שבה ספרו לבניכם : לדור אחר • לבני הדור שיעמדו אחריהם : (ד) יתר הגזם • וזהו הגזרה שהנה מה שהותיר הגזם ולא אכל בא הארבה ואכלו : (ה) הקיצו שכורים . אתם הרגילין ביין התעוררו מן השינה ובכו : על עסים • בעבור העסים אשר נכרת מפיכם כי הארבה אכל הגפנים ומעתה לא תמצאו היין : (ו) כי גוי . על הארבה יאמר בלשון שאלה וכן שפנים עם לא עצום (משלי ל) : שניו שני אריה . אמר דרך גוזמא והפלגה והוא ענין מליצה . (ז) שם גפני • אכל הגפנים ועשאם שממה והתאנים שם למארה וקללה : חשף חשפה • קלף קליפתה ונעשו הענפים לבנים כדרך אילן הנקלף : (ח) אלי • עשי קינה כמו בתולה הנשאת לאיש ומת שחוגרת שק ומקוננת על הבעל הנשאת לו בנעוריה כי האהבה קשורה ביותר עם הבעל שנראה בימי נעוריה כשהיתה עדיין בתולה : (ט) הכרת וגו' • כי לא מצאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארבה אכל הכל : אבלו הכהנים • על כי אין מביא מנחה ונסכים : (י) שדד שדה • נעשק השדה כי הארבה עשק תבואתה : הובים • נתייבש היין ר"ל לא ימצא עוד יין : (יא) הובישו אכרים • על כי עבודתם בשדה היה לריק : כורמים • עושי עבודת הכרמים : על חטה וגו' : על העדר חטה ושעורה מוסב על הובישו אכרים : כי אבד : ר"ל אין מה לקצור : (יב) הובישה • ר"ל לא ימצא עוד : יבשו . ר"ל אין בהם פרי : כי הובים ששון • ר"ל כל זה היה בהשגחה כי כגמול פסק כ'

רשי

ריס : סוכים . כמו יבש : (יד) קדשו צום . הזמינו צום : עצרה . אסיפה : (טו) אהה . לשון גניחת יללה : וכשוד · וכביזת שודדים : יבוא · מאת המקום : (טז) נגד עינינו · אנו רואים : (יז) עבשו . העלו חלודה ועיפוש בלע"ז מוזי"שור : פרודות · תרגם יונתן גרבי חמרא : מגרפותיהם · תרגום יונתן מגופתהון מגופת כיסוי החביות : נשמו אוצרות · של יין ושל שמן : ממגורות · מגורות של חטין : (יח) נבוכו · נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות : נאשמו · נתקלקלו באשמתן : (יט) נאות מדבר · לשון נוה : (כ) תערוג . תצעק כאשר פתר דונש ערג לאילים
נסס

אמללה רמון גם־תמר ותפוח כל־ (ג' בתלת ליש')
עצי השדה יבשו כי־הביש ששון
מן־בני אדם : יג חגרו וספדו (ט' דסמי')
הכהנים הילילו משרתי מזבח באו
לינו בשקים משרתי אלהי כי נמנע
מבית אלהיכם מנחה ונסך :
יד קדשו־צום קראו עצרה אספו
זקנים כל ישבי הארץ בית יהוה
אלהיכם וזעקו אל־יהוה : טו אהה
ליום כי קרוב יום יהוה וכשד משדי (כ' דגשים דיסעיה כסד)
יבוא : טז הלא נגד עינינו אכל
נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל :
יז עבשו פרדות תחת מגרפתיהם (ל' · ב' בנ' ליסנא · ל')
נשמו אצרות נהרסו ממגרות כי (ל' וכ"כ)
הביש דגן : יח מה־נאנחה בהמה (כ')
נבכו עדרי בקר כי אין מרעה להם (ל' חסד)
גם־עדרי הצאן נאשמו : יט אליך
יהוה אקרא כי־אש אכלה נאות
מדבר ולהבה להטה כל־עצי (כ')
השדה : כ גם־בהמות שדה תערוג (ג' ב' חסר וחד מ"ל)

תולדות אהרן עכבו. (פאה כ): תם נאנחה. (תענית סה):

רמונין אף דקלין וחזור כל
אילני חקלא יבישו ארי פסקת
חדותא מבני אנשא : יג אסרו
וספידו כהניא אילילו
דמשמשין על מדבחא עולו
ביתו בסקיא דמשמשין
קדם אלהי ארי אתמנע
מבית מקדשא דאלהכון
קורבנין וניסכין : יד גזרו
תעני ערעו כנישא כנישו
סביא כל יתבי ארעא ועולו
לבית מקדשא דיי אלהכון
וצלו קדם יי : טו וי מן קדם
יומא ארי קריב יומא דעתיד
למיתי מן קדם יי וכבזא דמן
קדם יי שדי ייתי : טז הלא
עוד דאנחנא חזן עבורא סף
פסק מבית מקדשא דאלהנא
חדוא וביע : יז אתמסיאו גרבי
חמר תחות מגופתהון צדיאו
אוצריא אתפגרו חסניא ארי
סף עבורא : יח להדא
מתאנחא בעירא מתערבלן
בקרן דתורין ארי לית רעיא
להון אף עדרי ענא צדיאה ·
יט קדמך יי אנא מצלי
ארי קדום תקיף כאשא אסף
דרות מדברא ושלהוביתא שיצאת כל אילני חקלא : כ אף חיות ברא מסברא

אבן עזרא

וכן הוביש ששון : (יג) חגרו . שק והטעם אין לכם במה תחרטו אליו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם : (יד) קדשו . כמו הכינו : עצרה . שלא יעשה אדם מלאכה . ויפת אמר קהלת כמו עצרת בוגדים : אספו . אתם זקנים : כל יושבי · ארץ ישראל : בית ה' · בחסרון מלת אל : (טו) אהה · מלת זו תאמר בדרך פחד ויפת אמר כי האל"ף נוסף : וכשוד · הטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם והנגיד ז"ל אמר כי שוד תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי היו"ד תחת אות הכפל כמו דליו שוקים מפסח והטעם מתגבר ומגלה על כן אמר כי במקום הזה איננו שם הנכבד וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בצריך תקיף והעד וכסף תועפות לך וכתיב ושית על עפר בצר ויפת אמר : (טז) הלא · נכרת · ישרת בעבור אחר נכרת שמחה וגיל בעבור היין המשמח אלהים והאנשים : (יז) עבשו . אין לו חבר אמר רבי מרינוס התעפשו פרודות הם גרגרי החטה והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יפרש או באגרוף והאל"ף נוסף : נהרסו ממגורות . מקומות חבורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי"ן : (יח) מה . נבוכו · כמו נבוכים כי השורק בא תחת חולם נבוכו ע"מ נכונו ללכת שפטים : נאשמו · כמו תאשם שומרון : (יט) אליך : דברי הנביא כי יספר שהיתה שנה בצורות וזהו אכלה נאות כמו נות רועים ורבי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עלי השדה אשר שם צפרים יקננו ויפת אמר כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יבשו אפיקי מים : (כ) גם · דרך משל כי עלי השדה צועקים : גם בהמות תערג . כל אחת ואחת כדרך בנות
לעדה

ותפוח ג' בתלת לישני ב' מ"ל ואחד חסר וסימ' למנשה היתה ארץ תפוח · ותפוח והעינם . רמון גם תמר ותפוח : וזעקו ג' פתחין בקריאה וסימן לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם· והיללו הרעים וזעקו · קדשו צום קראו עצרה . וסימ' בלשון ארמי אזלו רעיא וקדישו : ולהבה ג' בקריא' וסימ' ולהבה מבין סיחון · ולהבת לא תכבה בך · ולהבה להטה כל

רדק

נפסק כי התבואות והפירות הם ששון בני אדם וכן ת"י ארי פסקא חדוותא או יהיה ענין בשת על דרך משל : (יג) חגרו · ר"ל חגרו שק ופירש אחר כך לינו בשקים ופי' באו בית ה' ושם ספדו ואמר לינו כי אפילו בלילה לא תסירו השקים מעליכם אולי ירחם ה' עליכ' ואמר משרתי מזבח ואמר משרתי אלהי שהשירות הוא במזבח לאלהים וסמך השירות לאלהים למזבח כמו אשר ישרתו לה' בהם : (יד) קדשו צום · הזמינו העם לתענית ות"י גזרו תענית קראו עצרה שיהיו נעצרים העם ממלאכתם ויאספו לתפלה ובקשו וזעקו אל ה' אולי ישמע זעקתכם ויסיר מעליכם המכה הזאת וכל זה אמר הנביא שיעשו בבא הארבה עליהם או שישובו בתשובה טרם באו והאל ברחמיו יבטל הגזרה : (טו) אהה ליום . אמרו אהה ואוי לזה היום שיבא : וכשוד משדי יבא. כמו שוד שיבא פתאום כן יבא זה היום משדי והנגיד פי' משדי מחזק וכן כקול מים רבים כקול שדי שודד חזק ותקיף שאין לו דרך להמלט ממנו : (טז) הלא נגד עינינו אכל נכרת · נראה התבואה המבושלת ויבא הארבה לעינינו ויכרתנו וכיון שנכרת האכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל כי היו מביאים קרבנות בחג הקציר ושמחים שם כי גדולה היתה שמחת הקציר כמו שאמר כשמחת הקציר : (יז) עבשו פרדות . כמו עפשו ענין עפוש כי הבי"ת והפ"א ממוצא אחד וכן במשנה הבקר לעניים כמו הפקר : פרדות . הם גרגרי הזרע שהם תחת הארץ ואמר כי מארה אחרת תהיה כי הזרע יהיה נשחת ומעופש תחת הארץ ולא יצמח ואשר יצמח יאכלנו הארבה או יתעפשו גרגרי הזרע מפני הגשמים שלא ירדו עליהם כי ג"כ תהיה עצירה גדולה בשנים ההם : מגרפותיה . בסגול המ"ם והם חתיכות העפר וכן באבן או באגרוף לדעת קצת המפרשים , וי"ת אתמסיאו גרבי חמר תחות מגופתהון תרגם מגרפותיהם כמו מגופת חבית : נשמו אוצרות · אוצרות התבואה נשמו כי אין דבר להכנים בהם והנה הם שוממים : נהרסו ממגורות . בשורק וכפל הענין במלות שונות כי ממגורות כמו אוצרות וכן העוד זרע במגורה ופי' נהרסו כאלו נהרסות כי לא יכניסו בהם דבר או נהרסו כי אין חושש להם לתקנם כמנהג משנה לשנה ונופלים ונשחתים והמ"ם הראשונה במלת ממגורות נוספת ג"כ מאותיות אמתי"ן ובאו שתי אותיות נוספת כאחת במלה וכן מתלאה והאו"ל כתב כי המ"ם הראשונה לשמוש כאלו היתה בחירק ממגורות ופי' מקצתם מהמגורות נהרסו וכמו מ"ם השמוש בפתח כי למבראשונה לא התקדשו למדי : וכי הוביש דגן · פירשנוהו : (יח) מה נאנחה בהמה · אמר דרך כלל ואח"כ דרך פרט : נבוכות . ענין בלבול כאדם המבולבל בדעתו ולא ידע מה יעשה וכן נבוכים הם בארץ : גם עדרי הצאן · אמר גם כי עדרי הצאן ימצאו פעמים מרעה שלא ימצאוהו הבקר לפי שהם עולים בהרים ובגבעות מה שלא יעשו הבקר כרוב : נאשמו . האל"ף בשו"א לבדו וענינו ענין שממה וכן תאשם שומרון כמו שפירשנו : (יט) אליך ה' · כי אין מושיע זולתך : כי אש . כאלו אש ולהבה עברה בהם כאשר עבר הארבה בהם : נאות מדבר . אסלי הרועים יקראו נאות והוא בחלוף וי"ו באל"ף מן נוה וי"ת דירית מדברא והוא לשון דירה או לשון דיר כדברי רז"ל נכנסות לדיר להתעשר :
גס

מצודת דוד

ה' שמחה מבני אדם ולכן חסרו כל אלה : (יג) חגרו · ר"ל חגרו שקים וקצר בדבר המובן : כי נמנע · עכ"ז כי הארבה אכל הכל : (יד) קדשו צום · הזמינו יום צום ר"ל הכריזו ברבים להתענות ביום קבוע : קראו עצרה . הכריזו להתאסף בבית ה' : כל יושבי הארץ · ר"ל של כל יושבי הארץ : בית ה' · אל בית ה' : (טו) אהה ליום · הוי על היום ההוא כי קרוב הוא לבוא בו פורענות מה' : כשוד · כמו בזה שודדים יבוא מאל שדי ר"ל הארבה הבא בדבר ה' יעשוק כמו בני אדם שודדים : (טז) הלא נגד עינינו . רואים אנו שהארבה מכלה הכל : מבית אלהינו . מלת נכרת מוסב למעלה ולמטה לומר נכרת ונפסק מבית ה' שמחה וגיל ועל שמחת השיר יאמר כי האוכל ואין יין לנסך על מה יאמרו הלוים בשיר : (יז) עבשו פרודות · כלי היין נתעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופות להכנים האויר ולכן נתעפשו : נשמו אוצרות · המקומות שאוצרים שם התבואה נעשו שוממין : נהרסו ממגורות · מקצת מן המגורות נהרסו כי נתייבש הדגן ונפסק ומה להם אל המגורות : (יח) מה נאנחה · מה מאד תאנח הבהמה ועדרי הבקר המה נבוכים ומבולבלים כי אין להם מרעה כי הארבה אכל גם המרעה : נאשמו נעשו שממה וחורבן : (יט) אליך ה' אקרא · מאמר הנביא להתפלל לה' להושיע לעמו :

מצודת ציון

(יד) קדשו : ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (לקמן ד) : צום · תענית : עצרה . ענין קבוץ ואסיפה וכן עצרת בוגדים (ירמיה ט) : (טו) אהה · ענין לשון צעקת יללה : (יז) עבשו . כמו עפשו בפ"א ול' עפוש ידוע כדרז"ל ובא הבי"ת במקום הפ"א וכן בזר עמים (תהלים סח) : פרודות : ת"י גרבי דחמרא : מגרפתיהם · ת"י מגופתהון והם מגופה ידוע בדרז"ל שהוא כסוי החביות : נהרסו . מלשון הריסה ונתיצה : ממגורות · כן יקראו אוצרות התבואה וכן העוד הזרע במגורה (חגי ב') : הוביש · מלשון יבשות : (יח) מה . המלה ההיא סונחת על ההפלגה וכן מה רב טובך (תהלים ל"א) : נבכו · ענין בלבול וכן נבוכים הם בארץ (שמות י"ד) : (יט) אכלה . שרפה : נאות . ענין מדור כמו נאות השלום (ירמיה כ"ה) : מדבר · מקום המרעה רחוק מהישוב יקרא גם כוא מדבר וכן מעט הצאן ההנה במדבר (ש"א י"ז) : ולהבה : שלהבת : לההט · ענין שרפה כמו אש לוהט (תהלים ק"ד) : (כ) בהמות שדי . ועל החיות יאמר וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) ות"א
חיים

אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ
אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר׃
ב א תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ
בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי קָרוֹב׃ ב יוֹם
חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר
פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם
כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו
לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר׃
ג לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט
לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו
וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה
לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃ ד כְּמַרְאֵה סוּסִים
מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ ה כְּקוֹל
מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן
כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ כְּעַם
עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃ ו מִפָּנָיו יָחִילוּ
עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָארוּר׃
ז כַּגִּבּוֹרִים יְרֻצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה
יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא

קֳדָמָךְ אֲרֵי יְבִישׁוּ פַּצִּידֵי מַיָּא
וְקִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא אֲסַף
דָּרוֹת מַדְבְּרָא׃ א תְּקַעוּ
שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן יַבִּיבוּ בְּטוּר
קוּדְשִׁי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא
אֲרֵי מְטָא יוֹמָא לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ אֲרֵי קָרִיב׃ ב יוֹם
חֲשׁוֹךְ וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא
וַאֲמִיטְתָא כִּנְהוֹר צַפְרָא פָּרִיס
עַל טוּרַיָּא עַם סַגִּי וְתַקִּיף
דִּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָה מִן עַלְמָא
וּבָתְרוֹהִי לָא יוֹסִיף עַד שְׁנֵי
דָּר וְדָר׃ ג קֳדָמוֹהִי אָכְלָא
אֶשָּׁתָא וּבָתְרוֹהִי מְשֵׁיצְיָא
שַׁלְהוֹבִיתָא כְּגִנְּתָא דְעֵדֶן אַרְעָא
קֳדָמוֹהִי וּבָתְרוֹהִי מַדְבַּר צָדוּ
וְאַף שֵׁיזָבָא לֵית לֵיהּ
לְרַשִּׁיעַיָּא׃ ד כְּחֵיזוּ סוּסְוָתָא
חֶזְוֵיהוֹן וּכְפָרָשַׁיָּא כֵּן רָהֲטִין׃
ה כְּקָל רְתִיכַיָּא עַל רֵישֵׁי
טוּרַיָּא מְקַפְּצִין כְּקָל שַׁלְהוֹבִית
אֶשָּׁתָא דִּמְשֵׁיצְיָא כְּקַשָּׁא
יְבִישָׁא כְּעַמָּא תַקִּיפָא דִּיְדַע
סִידְרֵי קְרָבָא׃ ו מִן קֳדָמוֹהִי יְזוּעוּן עַמְמַיָּא כָּל אַפַּיָּא
אִתְחַפִּיאוּ אִיכְרוּם אוּכָמִין כְּקִדְרָא׃ ז כְּגִבָּרַיָּא רָהֲטִין
כְּגַבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא סַלְקִין לְשׁוּרָא וּגְבַר בְּאוֹרְחֵיהּ אָזְלִין

רשי

נהם לשחלים וגעה לעגלים וצהל לסוסים ליפלוף לעופות ונבח לכלבים : (א) תקעו שופר · להשמיעם שישובו בתשובה בטרם תבואתם הרעה הזאת : יום ה' מה שאמרנו למעלה : (ב) כשחר פרוש על ההרים · הארבה והגזם נפרשים על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם : כמוהו לא נהיה מן העולם · לבוא כל המינים הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י) : (ג) לפניו אכלה אש . משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם : כגן עדן היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה : (ד) כמראה סוסים מראהו · במרוצתו : (ה) כקול להב · האוכלת קש משמעת קול : ערוך מלחמה · לפי שהוא דבוק נקוד חטף סגול : (ו) קבצו פארור · שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור (במדבר יא) ואלף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת : (ז) ולא יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא

אבן עזרא

נעדה : כי יבשו אפיקי מים · שהמקומות ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות : ואש אכלה נאות המדבר · ואין להם מה יאכלו : (א) תקעו · זה הנביא אמר תגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר גם עתה שבא יום ה' ישובו אל ה' כי הוא יפליא לעשות עמכם : (ב) יום · כדרך וכסה את עין הארץ ומעם כשחר רגע אחד הפרוש : עם · חבור וכמוהו ארזים לא עממהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי : לא נהיה · לבוא ארבעה מינים יחד : (ג) לפניו · דרך משל על הארבה : וגם פליטה · אין דבר שנפלט ממנו : (ד) כמראה . כמרוצה : (ה) כקול · הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים . בקול להב אש · שיראה למעלה : ערוך מלחמה · מערכה אחר מערכה : (ו) מפניו יחילו עמים · רבים מפני זה העם העצום · ומלת פארור באל"ף מגזרת פאר והרי"ש כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם ויפה אמר לשון שחרות והאל"ף נוסף : (ז) כגבורים · יעבטון · כמו יעותון וככה בל' ישמעאל : ואיש

עצי השרה : כשחר ב' רפין וסי' כשחר פרוש על ההרים · כשחר נכון מוצאו : ד' פסוקים אית בהון פנים ואחור וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : אכלה ח' בקריאה וסי' במסרא רבתא : ילכון ג' בקריאה וסי' ואיש בדרכיו ילכון·

רדק

(כ) גם בהמות שדה · אפי' חיות השדה שימצאו מרעה בהרים רחוק מן הישוב ולא בא שם הארבה : תערוג אליך · מפני הצמא : כי יבשו אפיקי מים . כי הארבה יהיה באלה השנים ועצירת הגשמים היה אף על פי כן חית השדה שהולכו למרחוק הנה והנה ימצאו מרעה במקומות הלחים מעט הנה ומעט הנה אבל לא ימצאו מים לשתות כי בעצירת הגשמים יבשו הנהרות ואפיקי מים ואף על פי שהם צריכים למאכל יותר הם צריכים למשתה : תערוג · כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא כמו כאיל תערוג על אפיקי מים : ואש אכלה נאות המדבר · מקומות הדשא שהיו במדבר יבשו כאלו אש אכלה אותם וקראם נאות לפי שנוטים שם אהלים הרועים שוכני המדבר ואע"פ שהוא רחוק מן היישוב : (א) תקעו שופר והריעו · כפל הענין במלות שונות כי ציון הוא הר הקדש וכן אמר על ציון הר קדשי וטעם תקעו והריעו לעורר הלבבות על התשובה : (ב) יום חשך · הצרה נמשלת לחשך כמו שהשמחה נמשלת לאורה או פירש כי מרוב הארבה חשכה הארץ כמו שאמר בארבה מצרים ותחשך הארץ : כשחר פרש על ההרים · כמו שאור שהוא פרוש על ההרים כרגע כי שם נקראת תחלה השמש בצאתו מפני גבהם כן יבא זה הארבה פרוש ופשוט על הארץ כרגע : כמוהו לא נהיה · כי אותו של מצרים לא היה אלא מין א' וזהו הארבה והיה רב אותו המין במצרים יותר ממה שהיה עתה בא"י לפיכך אמר ואחריו לא יהיה כן והנה אמר כמוהו לא נהיה כן כי היו ארבעה מינים ובמצרים לא היה אלא מין אחד : לא יוסף . בצרי כמו לא יוסיף בחירק : (ג) לפניו . במקום שיחנה נראה לפניו ולאחריו כאלו אש אכלה ולהטה כל הצומח לפיכך אמר לפניו ואחריו כי מקום חנייתו לא יראה כי הוא יכסה את עין הארץ אבל חונה במקום זה ואוכל ונוסע במקום אחר ואוכל זהו לפניו ולאחריו : כגן עדן הארץ לפניו . לפני בא הארבה היתה הארץ כגן עדן ואחרי שיבא על הארץ ואכל כל הצומח נשארה הארץ אחריו מדבר שממה : וגם פליטה לא היתה לו · שלא הניח דבר מן הצומח שלא אכל וי"ת ואף שיזבא לית ביה לרשיעיא : (ד) כמראה סוסים . במרוצתו דומה למראה הסוסים : (ה) כקול מרכבות · בפתח המ"ם : על ראשי ההרים ירקדון · קול הליכתם כקול הליכת המרכבות ויותר להם שהולכים על ראשי ההרים ולא כן המרכבות ירקדו כי מהלך הארבה ברקידה ממקום למקום כמו שאמר לנתר בהם על הארץ : בקול להב אש אכלה קש · כי הקש והעלים הדקים כשתאחז בהם אש משמיעים קול וכן אמר כקול הסירים תחת הסיר : ערוך מלחמה . כעם עצום שערוך להלחם עם שכנגדו שמשמיע קול ותרועה להבהיל שכנגדו : ערוך · הערי"ן בשוא והגול הוא פעול סמוך : (ו) מפניו · פארור · שחרות וקדרות כמו הקדרה כן היו כל הפנים מפניו כמו ובשלו בפרור והאל"ף בתוכה למשך ות"י כל אפיא אתחפיאו אכרום אוכמין כקדרה וי"מ קבצו פארור על דרך וכוכבים אספו נגהם וחז"ל תפש עליהם כי אין לשון קבוץ בל' אסיפה בכל מקום כי לא יאמר קבוץ ידיך כמו שיאמר אסוף ידיך ולא יאמר ויקבץ רגליו כמו שאמר ויאסוף רגליו אל המטה ונאמר ואין איש מאסף אותי ולא יאמר מקבץ אותי וכן לא יאמר קבצו נוגהם כי הקבוץ יאמר על הדבר המפוזר והאסיפה יאמר אף על דבר שאינו מפוזר : (ז) כגבורים ירוצון · ולא יעבטון אורחותם כתרגומו ולא מעכבין ארחתהון ואין לו חבר במקרא

מצודת ציון

חיות ברא : תערוג · הוא ענין צעקה כמו כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מ"ב) : אפיקי מים · כן יקראו המקומות שהמים נגרים שם בחוזק ושוטפים : (א) והריעו · מל' תרועה : ירגזו · ענין תנועת חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (שם ד) : (ב) וערפל · הוא עב הענן : כשחר · אור הבוקר : פרש · מל' פריסה ושטיחה : (ג) תלהט · ענין שריפה : להבה · שלהבת : פליטה : ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב') : (ד) וכפרשים . הם הרגילים לרכוב על סוסים : ירוצון . מלשון ריצה ורדיפת ההליכה : (ה) ירקדון · מל' רקוד וקפיצה : קש · תבן דק : ערוך . מסודר : (ו) יחילו · מלשון חיל והלחלה : פארור · כענין קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא) והאל"ף נוספת : (ז) יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענין עקום ומעוקל : אורחותם . מלשון אורח ודרך ידחקון

מצודת דוד

כי אש אכלה וגומר · כאלו אכלה האש אהלי הרועים שבמדבר כי הואיל ואין מרעה לצאן למה יאהל במדבר : ולהבה להטה · הארבה אכל עצי השדה כאלו להטה להבת אש : (כ) בהמות שדה · ר"ל חית השדה שאינם ניזונים מן המרעה כי יטרפו טרף עכ"ז גם הם יצעקו על כי נתייבשו אפיקי מים כי היה אז גם עצירת הגשמים ופסקו הנהרות למשוך מימיהם : ואש אכלה וגומר · ר"ל לא נמצא במדבר אהלי הרועים על כן אין מרעה ולא ימצאו אחר כך לטרוף טרף כי לא יבואו שמה הצאן :
ב (א) תקעו שופר · להזהיר את העם על התשובה : בהר קדשי · זה ציון וכפל הדבר במ"ש : ירגזו . מחרדת קול שופר יחרדו : יום ה' . הפורענות מה' : כי בא . כאלו כבר בא : (ב) כשחר • כמו אור השחר הפרוש על ההרים כן יהיה הארבה מכסה את ההרים : עם רב ועצום · על הארבה יאמר בדרך משל : לא נהיה · כי בימי משה היה מין אחד וזהו מהרבה מינים : לא יוסף · להיות כמוהו : עד שני דור ודור · עד שיכלו שני הדורות ר"ל עד עולם : (ג) לפניו וגומר · רצה לומר ההשחתה תהיה עצומה כל כך כאלו האש אכלה יבול הארץ לפני בואו וכאלו הלהב שרפה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג כמעט אי אפשר שיעשה הארבה לבד השחתה גדולה כל כך כ"א בצרוף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניו · לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה : וגם פליטה . לא השאיר שום פליטה פי את הכל אכל : (ד) כמראה סוסים • במרוצתו דומה הוא למראה סוסים : (ה) על ראשי ההרים ירקדון · אשר מרקדון במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק : אכלה קש . שאז משמעת הקול כן נשמע הרעשת קול הארבה : כעם עצום · הוא כעם חזק הערוך ומסודר למלחמה · (ו) יחילו עמים כולם

רשי

לא יעקלון : (ח) ובעד השלח · כמו בעד החלונים על פי כלי זיין יפלו ויחנו : ולא יבצעו · ולא יקבלון ממון של הקב"ה מפילין עצמן ותלע כסף לא לקחו : (ט) בעיר ישקו · לשון השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה לג) דוב שוקק (משלי כח) ממשק חרול (צפניה ב) וי"ח לשון נשק מזדיינין : (י) רעשו שמים · בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם · הכניסו אורן : (יא) וה' נתן עליהם קולו · במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה : כי רב מאד מחנהו · אשר ישלח בכם אם לא תשובון : (יג) ואל בגדיכם . כי איני חש לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל : ונחם על הרעה . נהפך למחשבה אחרת : (יד) מי יודע . שיש בו עון ישוב וינחם : והשאיר · החסיל והגזם אחרי ברכה ע"י התשובה תבא ברכה בפירות

אבן עזרא

(ח) ואיש . דרך משל : גבר · מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון : ובעד השלח · כלי מלחמה כמו מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה : לא יבצעו · כמו ולא יפצעו וכמוהו ובצעם כראש טולם : (ט) בעיר ישקו · מגזרת שוק : (י) לפניו · רגזו אנשי הארץ : שמש וירח · קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש : (יא) וה' · השעם שיש להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירש השם הודיעכם זה לפני בואו איננו על דרך הלשון רק השעם כאלו השם הרעים הארץ כדרך מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעש על כן אמר שאוג ישאג על נוהו ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הרעש כי רב מאד מחנהו כמו ושאון לאומים : עושה דברו . כמו כי פי הוא קצן : (יב) וגם · שובו עדי בלב להנחם ובצום אולי יכופר העון לענות נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרע' שבאה עליה' : (יג) וקרעו· ככה היה מנהגם בבוא עליהם רעה לקרוע בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם וכתוב והקרע סגור לבם והנה השעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והשעם שיבין האמת ובעבור זה כתוב כל ערו' יעשה בדעת : ונחם · שם התואר ולולי אות הגרון היה העי"ן דגוש להתבלע הנו"ן : (יד) מי · השעם אולי השם ישוב והשאיר זה החיל ברכה שיעשו ממנו מנחה .

ח וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ לֹא יִבְצָעוּ׃
ט בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יְרֻצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב׃
י לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃
יא וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃
יב וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃
יג וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃
יד מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

עליו קמץ ושלפניו פתח אלא כמסורות מוגה זה דמי יודע חד מן ג' פתחין

וְלָא מְעַכְּבִין אוֹרְחָתְהוֹן · ח וּגְבַר אֲחוּהִי לָא דָחֲקִין גְּבַר בִּכְבִישֵׁיהּ אָזְלִין לַאֲתַר דְּאִינוּן שְׁלִיחִין קָטְלִין וְלָא מְקַבְּלִין מָמוֹן׃ ט בְּקַרְתָּא מִזְדַּיְנִין עַל שׁוּרָא רָהֲטִין בְּבָתַּיָּא סָלְקִין מִן חֲרַכַּיָּא עָלִין כְּגַנְּבִין׃ י קֳדָמוֹהִי חֲרוּבַת אַרְעָא זָעוּ שְׁמַיָּא שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבָלוּ וְכוֹכְבַיָּא כְּנָשׁוּ זְהוֹרְהוֹן׃ יא וַיְיָ אֲרִים מֵימְרֵיהּ קֳדָם מַשִׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי סַגִּי לַחֲדָא מַשִׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי תַקִּיפִין עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ אֲרֵי רַב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְחָסִין לַחֲדָא וּמַן יָכִיל לְסוֹבָרוּתֵיהּ׃ יב וְאַף כְּעַן אֲמַר יְיָ תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְצוֹמָא וּבִבְכִיתָא וּבְמִסְפְּדָא׃ יג וְאַעְדּוּ רְשַׁע לִבְּכוֹן וְלָא בִּבְזוּעַ לְבוּשֵׁיכוֹן וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי חַנָּנָא וְרַחֲמָנָא הוּא מַרְחֵיק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טַבְוָן וְקָשׁוֹט וּמֵיתִיב מֵימְרֵיהּ מִלַּאֲיְתָאָה בִישָׁא׃ יד מַן יָדַע דְּאִית בֵּיהּ חוֹבִין יְתוּב מִנְּהוֹן וְיִתְרַחֵם עֲלוֹהִי וְכָל מַן דִּיתוּב יִשְׁתְּבְקוּן לֵיהּ חוֹבוֹהִי וִיקַבֵּיל בִּרְכָן וְנַחְמָן וּצְלוֹתֵיהּ כִּגְבַר דִּמְקָרֵיב

ג' · ג' · יפה · ג' · ו' · ו' ר"פ בטעם · כ' · ז' · ה' חס' בליש' · ח' · קמץ ו' פתחין · ובספרים שהיו לפני מצאתי זה ונחם דמי יודע נקוד קמץ ומסו'

ודבתריה גבר במסלתו ילכון · אם עזבו בניו תורתי ; וכוכבים ו' בקריאה וסימ' במסרא רבתא :

תולדות אהרן וס' נתן ; זוכר ויסב : וקרעו לבבכם . תענית טו מ"ק כו : כי חנון . (תענית סס) :

רדק

במקרא וי"מ אותו מן שעבט תעביטנו כמו שאמר גבר במסילתו וי"מ אותו כמו יעוותות וכן הוא בלשון ערבי : (ח) ואיש . גבר במסילתו . לפי שהמשילם באנשים וגבורים אמר גבר אע"פ שלא יפיל זה הלשון אלא על בני אדם : ובעד השלח יפלו . השלח הוא הסייף וכן מעבור בשלח ואין משלחת במלחמ' ויש פי' על כמו ויסגר השם בעדו ואל בעדו יפלו כמו יחנו וכן על פני כל אחיו נפל נופלים בעמק : לא יבצעו . כמו לא יפצעו מן פצע תחת פצע והוא פעל עומד וכן ובצעם בראש כלם והוא פעל יוצא ענין כריתה אמר אין החיל הזה כשאר אויבים שתמנעם מלבא עליך בחרב כי אלה יחנו על החרבות ולא יבצעו וזה לקלותם וי"ת שלח ענין שליחות ויבצעו ענין שוחד בלע אמר ולאתר דאינון שליחין קטלין ולא מקבלין ממון אמר אינם כשאר אויבים שתפייסם בממון : (ט) בעיר ישקו · ענין שוק וזכר זה הלשון בארבה לפי ששוקיו הם א רוכים ועוד כי היא הולך תמיד לא ינוח אלא מעט וכן אמר כמשק גבים שוקק בו רוצה לומר התמדת ההליכה וכן וכן משק ביתי ויונתן תרגם בקרתא מזדיינין . בבתים יעלו כי משואות אויביך ישגב האדם בבתים הגבוהים : בעד החלונים . כמו מן החלונים וכן בעד השבכה בעד החלון אמר אינם כשאר אויבים שתסגור השער לפניהם כי מן החלונים יכנסו בבית כמו הגנב שימצא השער סגור וישתדל ליכנס מן החלונים : (י) לפניו רגזה ארץ · כאלו תרגז הארץ לפניו . וזה דרך משל וכן רעשו שמים וקדרו ואספו נגהם הכל משל לרוב הצרה כי כן דרך הכתוב כמו תחשך השמש בצאתו והדומים לו רבים וענין אספו נגהם אספו אורם לתוכם שלא נראה וכן אסוף ידיך ויאסוף רגליו : (יא) וה' נתן קולו . והנה האל יתברך השמיע בא החיל הזה לפני בואו על ידי נביאיו כדי שישובו בתשובה : ומי יכילנו · מי יוכל לסבלו וכן מי מכלכל את יום באו : (יב) וגם עתה · טעם וגם רוצה לומר אם לא תשובו לפני באו גם עתה אחרי באו אני מוסיר בכם שתשובו ואמר עתה כי קרוב היה עת באו בהנבאה שנבאה כמו שאמר כי בא יום ה' כי קרוב : בכל לבבכם · שלא תהיה התשובה בלב ולב שתראו דרכי התשובה בנגלה ובנסתר לא תשובו והתשובה תהיה בנסתר כי היא העיקר : ובצום ובכי ובמספד . בנראה להכניע הלבבות ויראו איש את חברו גם בוכה וסופד ויכניע לבבו אם לא שב מעצמו : (יג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם . אם תקרעו לבבכם ותסירו ממנו כל מחשבה רעה אינכם צריכים לקרוע בגדיכם כמו שאדם קורע בגדיו על הצער והצרה : כי חנון ורחום הוא . כן מדותיו כמו שכתוב בתורה שהוא מנחם על הרעה לשבים וכן כתוב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו : (יד) מי יודע ישוב . י"מ מי יודע אולי ישוב האל יתברך ונחם ואף על פי שאמרנו כי ממדותיו הוא שנחם על הרעה ואין ספק בזה אף על פי כן אם רבו העונות לא ינחם עד שיענש מעט או רב לפיכך אמר מי יודע או מי יסיה פירושו מי שיודע דרכי התשובה ישיב ונחם האלהים על הרעה הזאת וי"ת מאן ידע ,דאית ביה חובין יתיב מנהון ויתרחם עלוהי : והשאיר אחריו ברכה . והאל יתברך ישאיר אחר הארבה ברכה שאם ישובו בעדנו ידיתנו האל יתברך וישאיר בגומת ברכה שלא ישחית הכל והנשאר יהיה לברכה ותעשו ממנו מנחה ונסך לה' אלהיכם

מצודת דוד

כולם ; יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך למלחמה אמר בו לשון הנופל בעם והוא מדרך גוזמא והפלגה כדרך המליצה : כל פנים . כל פני הבריות קבצו שחרות כקדרה : (ז) ואיש · כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא ילכו באורח מעוקם ומותעה : (ח) לא ידחקון · זה לזה כי כ"א ילך במסילתו המיוחד לו : ובעד השלח יפלו · ישכבו על החרבות לא יהיו נחתכים עליו לחתיכות : (ט) בעיר ישקו · בתוך העיר ישמיעו קול וירוצו על החומות ויעלו בבתים ויבואו בהם דרך החלונות כמו הגנב ולפי שהמשילו לעם אמר לשון הנופל באנשי מלחמה אבירי לבב הלוחמים בחזקה והוא ענין מליצה : (י) לפניו רגזה ארץ וגומר · ר"ל לצער גדול יהיה בעולם בעת יבוא כאלו תרגז הארץ וירעשו השמים ושמש וירח נשחרו והכוכבים הכניסו זהרם ולא יאירו על פי תבל : (יא) נתן קולו · אל עמו השמיע קולו על ידי הנביאים לפני בוא חילו הוא הארבה : כי רב . ר"ל שאמר אשר מחנהו רב מאד : עושה דברו · המשחית בשליחות המקום ב"ה : יום ה' . יום הפורעניות הבא מה' : ומי יכילנו . מי יכול לסבול היום ההוא : (יב) וגם עתה · אחר שנגזרה הגזרה : (יג) וקרעו לבבכם · ר"ל עשו הכנעה בלב ולא במעשה קריעת הבגדים לבד : ושובו · בהכנעה כזאת שובו אל ה' : כי חנון וגומר · וירחם עליכם : ונחם · מתחרט על הרעה שחשב לעשות : (יד) מי יודע · מי שיודע עון בעצמו ישוב ויתחרט : והשאיר . ר"ל אף כשיבוא הארבה הנה בלכתו ישאר אחריו ברכה ולא ישחית הכל : מנחה ונסך ; ר"ל יהיה ספק

מצודת ציון

(ח) ידחקון . מלשון דחק : גבר . היה יאמר בלשון שאלה על הארבה : במסלתו · מלשון מסילה ודרך : ובעד . ענינו כמו על וכן וכפר בעדו (ויקרא ט"ז) : השלח · כן יקרא החרב וכן ואיש שלחו בידו (דברי הימים ב' כ"ג) : יפלו · ישכבו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה) : יבצעו · ענין חתוך כי פתות אותה פתים (ויקרא ב') ת"א בצע יתיה בצועין : (ט) ישוקו · ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : בעד · בדרך וכן בעד החלון (שופטים ה') : (י) רגזה · ענין תנועת החרדה : רעשו · ענין רעדה : קדרו · ענין שחרות כמו קודר שחותי (תהלים לח) : אספו · ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : נגהם . ענין האורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח) : (יא) נתן · ר"ל השמיע : חילו . מלשון חיל וצבאות עם : יכילנו . ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כ"ג) : (יב) עדי · אלי כמו האזינה עדי (במדבר כ"ג) : (יג) וקרעו . ר"ל פתחו והסירו ערלת לבבכם להראות הכנעה : ונחם . ענין חרטה : (טו) קדשו . הזמינו

אבן עזרא

מנחה ונסך: (טו) תקעו · אחר ביאת הארבה: (טז) אספו · יצא חתן · לעשות מספד ובכי: (יז) בין. אין נכון לבכות בבית השם בהיכל לפניו: לחרפה · רעב. למשל בם גוים · כי הרעבים יברחו אליהם ואם באו עליהם אין כח בהם להלחם: (יח) ויקנא · בעבור ארצו כמו פן יאמרו לי וכבר הזכרתי כי דבר נגזר להיות יאמרוהו הנביאים על ל' עבר: (יט) ויען · את הכהנים הבוכים· מלת ושבעתם כמו מלא גם חסר: ולא אתן אתכם. שיפולו לבקש לחם כאשר אמרו מצרים נתנו יד: (כ) ואת הצפוני. חיל הארבה שבא מפאת צפון ושם אל ארץ ציה שלא ימצא מה יאכל: הקדמוני · הוא המזרחי והאחרון המערבי ושניהם כנגד ירושלם והנה בהיותם בארץ שממה ימית: צחנתו. כמו באשו ואין ריע לו רק הטעם כפול: (כא) אל תראי כנגד ונורא מאד: גילי · כנגד מספד: כי הגדיל השם לעשות. טוב כנגד כי הגדיל הארבה להרע: (כב) אל תראו בהמות שדי · כנגד גם בהמות שדי תערוג

רש"י

בפירות: (טז) קבצו זקנים. מתשקלות שלא קבוץ אלא ל' רפי וקל: (יז) לחרפה: לגדופין: למשל בם גוים · לשון משל ושנינה: (יח) ויקנא ה' לארצו · לשון המקנא אתה לי (במדבר יא) נכנסה בלבו צרתה תלחם במלחמה ונתעסק בצרכיה ורבותינו פירשו לשון סתראה הסרה בגונאי על עסקי ארצו: (יט) חרפה · גדוף שיקראו אתכם חסירי לחם: (כ) ואת הצפוני. יש לפותרו על חיל הארבה ועליו נופל ל' הדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד"א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבבו של אדם: הקדמוני · המזרחי ורבותינו שפירשו ביצר הרע דרשו שני הימים שללו במקדש ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על אשר שם פניו במקדש ראשון ושני והחריבם ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור נ"ל פניו (אל) הים הקדמוני מקצת חילו אשלח למזרח ומקצתו למערב: צחנתו · באשו יורה עליו שהוא לשון זוהם וסינוף: כי הגדיל לעשות: ראה שפשט ידו בגדולים: (כא) אל תיראי אדמה. ארץ ישראל אם תשובי בתשובה את

קורבנין ונסכין בבית
מקדשא דיי אלהכון: טו תקעו
שופרא בציון גזרו תעני ערעו
כנישא: טז כנשו עמא זמינו
קהלא כנושו סביא איתו
טליא וינקי חדיא יפוק חתנא
מאידרון בית משכביה
וכלתא מבית גנונהא: יז בין
אולמא ולמדבחא יבכון
כהניא דמשמשין קדם יי
ויימרון חוס יי על עמך ואל
תתן אחסנתך לחיסודין
למישלט בהון עממיא למה
יימרון בעממיא אן דאתפריקו
במימר אלההון: יח וחס יי
על ארעיה ורחים על עמיה:
יט ואתיב יי ואמר לעמיה הא
אנא מברך לכון עבורא
וחמרא ומשחא ותסבעון
יתיה ולא אתן יתכון עוד
חיסודי כפנא ביני עממיא
כ וית עמא דאתי מצפונא
ארחיק מנכון ואגליניה
לארעא צדיא וחריבא רישיה
לימא מדינחא וסופיה לימא
מערבאה ותסק סרוחיה ויהך
ריחיה ארי אסגי למעבד בישין: כא לא תדחלין ארעא
דישראל בועי וחדי ארי אסגי יי למעבד ביך טבין
לעמיה: כב לא תדחלון חיות ברא ארי

אלהיכם: טו תקעו שופר בציון
קדשו־צום קראו עצרה: טז אספו־
עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו
עוללים ויונקי שדים יצא חתן
מחדרו וכלה מחפתה: יז בין
האולם ולמזבח יבכו הכהנים
משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה
על־עמך ואל־תתן נחלתך לחרפה
למשל־בם גוים למה יאמרו בעמים
איה אלהיהם: יח ויקנא יהוה
לארצו ויחמל על־עמו: יט ויען
יהוה ויאמר לעמו הנני שלח לכם
את־הדגן והתירוש והיצהר
ושבעתם אתו ולא־אתן אתכם עוד
חרפה בגוים: כ ואת־הצפוני
ארחיק מעליכם והדחתיו אל־ארץ
ציה ושממה את־פניו אל־הים
הקדמני וספו אל־הים האחרון
ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל
לעשות: כא אל־תיראי אדמה גילי
ושמחי כי־הגדיל יהוה לעשות:
כב אל־תיראו בהמות שדי כי

ב׳ ויקס את החלר ס׳ רפין · ג׳ · ג׳ מ"ל · כתרי ליבני כני גד למשפחותם · ג׳ ותסר · י"א

חנון ורחום ת' וסי' במס' רבתא: ויאמרו ט' רפין וסי' נמסר בישעיה סי' י"ד: ואל תתן ג' וסימ' כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' · ואל תתן נחלתך לחרפה למשול בם גוים·ואל תתנעלינו דם נקי דיונה: והתירוש ג' ומ"ל בקריאה וסימ' והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה · ויען ה' ויאמר לעמו הנני שולח: וכל יהודה הביאו: אדמה י"א בקריאת וסימ' וקין היה עבד אדמה: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו. משא צמד פרדי' אדמה · כי מי דימון מלאו דם · הוי רב יוצרו · שדד שדה אבלה אדמה · אל תיראי אדמה גילי ושמחי · אשתך בעיר תזנה: ויאמר לא נבי' אנכי: ויבן מגדלים רבים · תשלח רוחך יבראון:

תולדות אהרן כלפוני. סוכה נב:

רד"ק

אלהיכם כנגד מה שאמר הכרת מנחה ונסך מבית ה': (טו) תקעו · פירשנוהו למעלה: (טז) אספו עוללים ויונקי שדים · שיתענו גם הקטנים וכי יונקי שדי' יתענו שלא ינקו ויהיו ככם באסיפה אחת ויבכו הקטנים ויונקי שדים לרעבונם והגדולים יכנעו לבכיתם וישובו והאל יתברך ברחמיו ירחם לצעקת הקטנים: יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה · אפילו החתן שהיה לו לשמוח עם אשתו יצא מחדרו וכן הכלה תצא מבית חופתה והוא החדר שזכר או פי': מחופתה מהחליים והעדיים שחופפין עליה בימי החתונה וכלם יהיו באסיפה אחת ויבכו החתן והכלה עמהם תרת שמחתם וכל אלה הדברים שוברים לבו של אדם וה' ירחם וי"ת ויפוק חתנא מאדרון בית משכביה וכלתא מבית גננהא: (יז) בין האולם ולמזבח. כי שם היו עומדים לעבוד עבודתם ובהתבטל העבודה כמ"ש הכרת מנחה ונסך שם במקום עבודתכם יבכו ויתפללו לאל ית' בבית מקדשו ויאמרו חוסה ה' על עמך: חוסה · מלעיל: לחרפה למשול בם גוים · כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו יוצאים רבים ממנה לגור בארץ מצרים ובארץ פלשתים מפני הרעב וזה היה חרפה להם ומושלים בהם גוים בהיותם גרים בארצם: (יח) ויקנא ה' לארצו · התנבא הנביא כי אחר שיעשו תשובה יקבל האל יתברך תפלתם ואז יקנא לארצו שלא תהיה שממה וטעם הקנאה מפני שהיו חרפה בגוים: ארצו · בעבור ארצו וכן המקנא אתה לי: (יט) ויען · ענה לצועקים על ידי נביאיו: שולח לכם. שאלמית לכם עלי השדה ועשב הארץ ויונתן תרגם מברך לכון: ושבעתם אותו ממנו · וכן פן תשבענו והקאותו תשבע ממנו: (כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם · הארבה קרא צפוני שבא להם מפאת צפון: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה · ושם ימות שלא ימצא מה יאכל לפיכך ועלה באשו: את פניו אל הים הקדמוני · פי' המזרח והוא ים המלח שהם למזרח ארץ ישראל וסופו אל הים האחרון · ים המערבי והוא שקרא אותו בתורה הים הגדול שהוא למערב ארץ ישראל: פניו · רוצה לומר ראשו כל כך היה רב חיל הארבה שהיה מחזיק מים המזרחי לים המערבי: ועלה באשו · האלף בשו"א לבדו: ותעל צחנתו · כפל הענין במ"ש כי צחנתו כמו באשו וטעם העליה שיעלה ריחם הרע לאפי העוברים: כי הגדיל לעשות · הארבה הגדיל לעשות רע בארץ והאל יתברך ריחם על הארץ והמיתו ורז"ל פירשו זה הפסוק לימות המשיח ואמרו ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. למקום שאין בני אדם מצויין להתגרות בהן: את פניו אל הים הקדמוני · שנתן עיניו במקדש הראשון והחריבו: וסופו אל הים האחרון · שנתן עיני במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו: ועלה באשו ותעל צחנתו · שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאי ישראל כי הגדיל לעשות אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם: (כא) אל תראו אדמה. ארץ ישראל אל יראו יושביה: גילי ושמחי. כנגד חגרו וספדו והלילו קדשו צום: כי הגדיל ה' לעשות · פי' לעשות טובות כנגד הארבה שהגדיל לעשות רעות: (כב) אל תראו בהמות שדי · כמו שזה כנגד מה שאמר גם בהמות שדה תערוג אליך: כי דשאו נאות מדבר. שאמר עליהם ואש אכלה וכיון שדשאו כן עלאו

מצודת ציון

הזמינו: קראו · הכריזו: עצרה ענין קבוץ ואסיפה: (טז) קהל. אסיפת עם: עוללים · קטנים: מחפתה. מל' חפוי ומכוסה: (יז) חוסה. מל' חוס וחמלה · (יח) ויקנא. מל' קנאה: (כ) והדחתיו · מל' דחיה: פניו. ר"ל ראשו ותחלתו: האחרון. המערב קרוי אחור וכן עד הים האחרון (דברים לד): באשו · ענין סרחון: צחנתו: עניינו כמו באשו ואין לו דמיון · ובפייט כל נדרי נחן הסר דבאו

מצודת דוד

ממה להביא מנחה ונסכים: (טו) תקעו שופר להזהיר על התשובה: קדשו צום: הזמינו יום צום: קראו עצרה. הכריזו להתאסף לבית ה': (טז) קדשו קהל · הזמינו את כל הקהל להתענות לפני ה': אספו עוללים · שגם הם יתענו עמכם: יצא חתן מחדרו. להתקבץ עם כל העם ולא ישמח אז עם כלתו: מחפתה · הוא מקום הסתרת הכלה עם החתן והיא החדר שזכר: (יז) לחרפה · כי בעבור הרעב בע"כ ילכו אל ארצות הבבליים ויהיו לחרפה ביניהם וימשלו בם כדרך המושבים על הגרים: איה אלהיהם · ר"ל מדוע עזב עמו שיהיו חסירי לחם: (יח) ויקנא · ר"ל כאשר כן תעשו אז בעבור ארצו יתקנא המקום בהשפעת ארץ הכשדים: (יט) ויען. על שאלת בקשת עמו: הנני שולח לכם ר"ל מעתה תהיה הברכה בתבואת השדה: ושבעתם אותו · ר"ל תשבעו ממנו: חרפה בגוים · ר"ל להיות גרים ביניהם מעקת רעבון ולסבול חרפתם: (כ) ואת הצפוני · הארבה הבא מפאת צפון ארחיק מעליכם ולא ישוב לבוא: והדחתיו וגומר · למות שמה: את פניו. התחלת קבוצת הארבה אדיחנו אל הים הקדמוני הוא ים המלך שהוא במזרחו של א"י: וסופו. סוף קבוצת הארבה ההולך באחרונה אדיחנו אל הים האחרון הוא ים המערבי: ועלה באשו · אחר המיתה יעלה ריחם הרע באפי העוברים: ותעל צחנתו. כפל הדבר במ"ש: כי הגדיל לעשות. כי הארבה הגדיל לעשות רעה מרובה בארץ ישראל ולכן ימות ולא ישוב עוד: (כא) אל תראי אדמה · שלא ישוב הארבה שוב אלא גילי ושמחי כי מעתה הגדיל ה' לעשות טובה הרבה: (כב) אל תראו בהמות שדי · לדאוג על חסרון המרעה כי מעתה מגדל

רש"י

(כג) את המורה • את נביאכם המורים אתכם לשוב אלי כדי לצדק אתכם : מורה ומלקוש • כמו יורה ומלקוש (דברים יא) : בראשון • בניסן ואע"פ שהיורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והוא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה באחד עשר יום : (כד) והשיקו • לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת : (א) והיה אחרי כן . לעתיד לבא : על כל בשר • על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל לו)

אבן עזרא

תערוג אליך : כי דשאו נאות מדבר • הפך ואש אכלה נאות מדבר : כי עץ נשא פריו . הפך כל עצי השדה יבשו : (כג) ובני . אמר יפת כי המורה הוא הנביא שהיא מורה אותם בדרך צדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו בלחי החמור חמור חמרתים שלשים עיירים ושלשים עיירים המבעיר את הבערה כי יבער איש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה • ופעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם וזה במעשה נס וגם הוא כי הגדיל ה' לעשות : (כד) ומלאו • והשיקו היקבים כמו משיקות : (כה) ושלמתי • זה יורה שבכל שנה שעברה בא מין אחד ועתה באו ארבעתן והיה להם שובע גדול : (כו) ואכלתם . ולא יבושו • הפך הוביש אכרים והם שנים שרשים והטעם אחד וכמוהו יען ועונו עלה : (כז) וידעתם • לולי כבודי שהיא בתוככם לא היה זה על כן יבטחו בי מהיום והלאה ולא יבושו לעולם : (א) והיה אחרי כן . אמר רבי ישועה כל זאת הנבואה היא לעתיד ורבי משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימים אולי זה הנביא היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והנביאים ובני הנביאים היו רבים כי רבים יצאו

יואל

דִּשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא
פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם ׃
כג וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה
לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה
וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן ׃ כד וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת
בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר ׃
כה וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר
אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם
חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם ׃
כו וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם
אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה
עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם ׃ כז וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל
אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד
וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם ׃
ג א וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ
אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ
בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת
יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ ׃

תרגום

אִתְעַטַרוּ דִּירַת מַדְבְּרָא אֲרֵי
אִילָנָא אַצְלַח אִבֵּיהּ תֵּינַיָא
וְגוּפְנַיָא טְעַנוּ פֵּרֵיהוֹן ׃ כג וּבְנֵי
צִיוֹן בִּיעוּ וַחֲדוּ בְּמֵימְרָא דַייָ
אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי אֲתִיב לְכוֹן יַת
מַלְפְּכוֹן בִּזְכוּ וּמַחִית לְכוֹן
מְטַר בַּכִּיר בְּעִדָּנֵיהּ וּלְקִישָׁא
בְּיַרַח נִיסָן ׃ כד וְיִתְמְלוֹן
אִדְרַיָא עֲבוּרָא וִיטוּפוּן נַעֲוַיָא
חַמְרָא וּבֵירַיָא מִשְׁחָא ׃
כה וַאֲשַׁלֵם לְכוֹן שְׁנַיָא טָבָתָא
חֲלַף שְׁנַיָא דְבַזּוּ יַתְכוֹן פַּלְחֵי
כּוֹכְבַיָא וּמַזָּלַיָא אוּמַיָא
וְלִישָׁנַיָא פּוּרְעָנוּת חֵילִי רַבָּא
דְשַׁלַחִית בְּכוֹן ׃ כו וְתֵיכְלוּן
מֵיכַל וְתִסְבְּעוּן וּתְשַׁבְּחוּן יַת
שְׁמָא דַייָ אֱלָהֲכוֹן דַעֲבַד
עִמְּכוֹן פְּרִישָׁן וְלָא יִבְהֲתוּן
עַמִּי לְעָלַם ׃ כז וְתֵדְעוּן אֲרֵי
בְגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל אַשְׁרֵיתִי
שְׁכִנְתִּי וַאֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלֵית
עוֹד וְלָא יִבְהֲתוּן עַמִּי בֵּית
יִשְׂרָאֵל לְעָלַם ׃ א וִיהֵי בָּתַר
כֵּן אֶשְׁפּוֹךְ יַת רוּחַ קוּדְשִׁי עַל
כָּל בִּסְרָא וְיִתְנַבּוּן בְּנֵיכוֹן
וּבְנָתֵיכוֹן סָבֵיכוֹן חֶלְמִין יַחְלְמוּן עוּלֵמֵיכוֹן חֶזְוָנִין יַחְזוּן ׃

אכול י' מלאים בקריאה בליש' . ויאכל גם אכול את כספנו • הן לא הובא את דמה . האכול אכלנו מן המלך . אכול השנה ספיח דמלכים ותברו דישעיה . ערוך השלחן צפה הצפית . אכול ושתו כי מחר • ואכלתם אכול ושבוע •

רדק

מלאו כאפיקים מים : כי עץ נשא פריו • כמו שעץ נשא פריו כיישוב כן במדבר דשאו מקומות הדשאים : חילם. כחם והוא הפרי וי"ת טענו פירין : (כג) ובני ציון . כנגד מה שאמר תקעו שופר בציון : כי נתן לכם את המורה לצדקה . כמו יורה ואמר כי נתן לכם לצדקה שעשה עמכם בעברו על פשעכם ופקד אתכם במטר וזכר המורה תחלה שהוא במרחשון אח"כ פירש עוד ואמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון, או פי' שגשם שנקרא מורה שהורידו לכם בעתו שהוא במרחשון והוריד לכם ג"כ מלקו' בעתו בחדש הראשון שהוא ניסן ושניהם מורה במ"ם כמו יורה ביו"ד וי"ת המורה הראשון ענין הוראה שתרגם הפסוק כן ובני ציון ביעו וחדו במימרא דה' אלהכון ארי יתיב לכון ית מלפיכון לזכו ומחית לכון מטר בכיר בעדניה ולקישא בירח ניסן . ורבותינו ז"ל פי' כי יורה ומלקוש שניהם ירדו בניסן באותה שנה שאמרו אותה שנה יצא רוב אדר ולא ירדו להם גשמים וירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם הנביא לישראל צאו וזרעו אמרו מי שיש לו קב חטים או שעורים יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבחורים ובסדקין של נמלים ושבכותלים ויצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שנייה בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן ונמצא העומר המתקרב מתבואה הגדלה בו' חדשים קרב משל י"א יום.ונמצאת התבואה הגדלה בו' חדשי' גדלה בי"א יום ועל אותו הדור נאמר הזורעי' בדמעה ברנה יקצרו:(כד)ומלאו הגרנות בר. תבואה בר : והשיקו • כמו והציפו מן ויצף ה' אלהים את מי ים סוף על פניהם כלומר שהיו היקבים מלאים עד שיצופו היין או השמן על פניהם . ובדברי רז"ל מי החג שנטמאו השיקן ואחר כך הקדישן שסורין הקדישן ואח"כ השיקן טמאים פי' שקען במי מקוה עד שיצופו מי המקוה עליהם : (כה) ושלמתי לכם את השנים • כי לא באו בשנה אחת כמו שפי' . וי"ת הפסוק הזה דרך משל נראה כי דעתו היה שהיא נבואה עתידה לימות המשיח שתרגם ואשלם לכון שניא טבתא וגו' : (כו) ואכלתם • אשר עשה עמכם להפליא , פלא היה כי בשנה אחת שלם להם תבואת ד' שנים . ולדברי רז"ל שכתבנו היה הפלא יותר גדול: ולא יבושו • לפי שהיה להם באלה השנים חרפת רעב בגוים: (כז) וידעתם . תכירו שאני בקרבכם שומע לצעקתכם ואני אלהיכם ואין עוד , לא כאלהי העמים שעבדתם כי הם לא יועילו כי המה תהו : (א) והיה אחרי כן . כמו והיה באחרית הימים , ואמר אחרי כן לפי שאמר וידעתם כי בקרב ישראל אני אמר עתה תדעו ולא ידיעה שלמה כי עוד תשובו ותחטאו לפני אבל אחרי זאת הידיעה יבא זמן שתדעו אותי ידיעה שלמה ולא תחטאו עוד והוא לימות המשיח שנ' כי מלאה הארץ דעה את ה' : אשפוך רוחי על כל בשר • פי' בישראל כמו שאמר במקום אחר כל בשר ואינו לכל בעלי חיים אלא האדם לבדו , ואומר ויברך כל בשר יבא כל בשר כן פרט הנה כל בשר על ישראל הראויים להיות רוח הקדש עליהם . ואמר כל ר"ל הגדולים והקטנים כמו שאמר כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, ורוחי היא רוח דעה והשכל כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' ואח"כ פירש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' • ומפני שיזדכך שכלם ויגבר במקצתם כח הדברי עד שיתנבאו כי לא אמר כי כלם יתנבאו אלא ונבאו בניכם ובנותיכם . ובשפיכות הרוח אמר על כל בשר אבל בנבואה לא אמר כל אלא ונבאו בניכם ובנותיכם • ואמר זקניכם בחוריכם לא כלם והוא ע"ד שכתב החכם הגדול הרב ר' משה

תולדות אהרן

כי עץ . כתובות קיב (שבועות לב): ובני ציון . תענית ו (שקלים ג תענית סד): גשם מורה • תענית ה : אכול ושבוע . מ"ק ט : את רוחי . עקרים מ"ב פכ"ב :

מצודת דוד

דשא במקום אהלי המדבר מושב הרועים : כי עץ נשא פריו • ר"ל כי אפי' העץ יגדל פרי וכל שכן שתצמיח דשא כי יותר יש צורך מטר השמים אל האילנות מלדשא הארץ : (כג) את המורה לצדקה • את המטר יתן בצדקה ולא לפי הגמול : בראשון . ר"ל כמו בזמן הראשון קודם עצירת הגשמים שהיה כל אחד בזמנו : (כד) והשיקו • כשהיין והשמן יורדים אל היקב משמיעים הכעשת קול ור"ל שיתרבו היין והשמן : (כה) ושלמתי לכם • מה שנחסר בשנים הקודמים ע"י הארבה אשלים אותה למלאות הכל כי תהיה הברכה מרובה : (כו) ואכלתם • אז תאכלו אכילה ושביעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שביעה לא כדרך שאוכלים בימי הרעב רק להחיות את הנפש : והללתם • אז תהללו את ה' אשר עשה עמכם דבר שיש להפליא בו כי תהיה הברכה בתכלית : ולא יבשו עמי לעולם • ר"ל עוד לא יכלו לגור בחרפות הכשדים מחסרון הלחם ולא יסבלו אח"כ חרפת הכשדים ובשתם : (כז) וידעתם • אז תראו אשר אני בקרב ישראל להשגיח בהם : ואין עוד • ר"ל אין עוד אלהים לעכב על ידי מלתת לכם ברכה מרובה כזאת : ולא יבשו וגו' . ולכן לא יבשו עד עולם כי מי יעמוד לנגדי להביאם לידי בושה : (א) והיה אחרי כן • ר"ל אחרי ימים מרובים בזמן המשיח : אשפוך את רוחי • ר"ל רוח חכמה והכרת אלהות אשפוך על כל בשר כי אף העכו"ם יכירו אז וידעו שה' הוא האלהים : ונבאו בניכם ובנותיכם • לא כמו בימי הגולה שנעדרת הנבואה מישראל כי אז ינבאו בניכם ובנותיכם עם כי האבות לא נבאו : חלומות יחלומון • ר"ל חלום נבואי : חזיונות יראו • גם הוא ענין מראה

מצודת ציון

(כב) דשאו. מל' דשא ועשב: נאות • מדור: נשא. טען וגדל: חילם • מל' חיל וכח ור"ל פריים: (כג) המורה. כן יקרא הגשם היורד אחר הזריעה כי מרוה ומשביע הארץ והזורעים וכן יורה ומלקוש (דברים י"א) : לצדקה . כמו בצדקה ובא הלמ"ד במקום הבי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא : ומלקוש • הוא מטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות : (כד) הגרנות • מקום שאוצרים ש. התבואה : בר • תבואה כמו לשבר בר (בראשית מ"ב) : והשיקו • ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : היקבים • הם הבורות שהיין והשמן יורד בהם : (כו) והללתם • מלשון ה.ול ושבח : להפליא . מלשון פלא ותמהון : (א) אשפוך . ר"ל אתן בשיעור מרובה כשופך דבר מים : כל בשר • ר"ל כל אדם כמו לכל בשר (שם סו) : חזיונות . מל' חזון ומראה נבואה : ונתתי

אבן עזרא

ישאו לדבר עם אלהים ועובדיהם נבדו החכמה מהם ק': על כל בשר · בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבאה: (ב) וגם על העבדים · ששבו לתורת השם וככה השפחות: (ג) ונתתי. מנהג אנשי לשון הקודש כאשר יזכרו ב' דברים יחל לספר דברי השני בתחלה ואחר כן ישוב אל הראשון באחרונה כמו לך יום אף לך לילה ואחר ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה ונתתי דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן: (ד) השמש. יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברתה עם הירח והירח יקדר ויהיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי וזנבו קרוב משש מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות והיה לאות כי ימותו עמים רבים: (ה) ובשרידים·הפעם כפול ומעם אשר ה' קורא גוזר: (א) כי. בעבור זה הכתוב חשבו רבים כי הנבואה לעתיד אולי כן הוא ורבי משה אמר מלאנו שנפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירושלם בימי יהושפט ויביאו לו מנחות · והנה בימיו שבו השבויים בימי אבותיהם: (ב) וקבצתי. זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאוד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימן אלף אלפים ומאה ושמים אלף · גבורי חיל ועמק יהושפט היא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן: (ג) ואל. ידו. פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן בי גם נכון הוא להיותו עבר רק יהיה מפעלי הפעל. והנה מלאנו לידוח שיורה על עלומי הה"א: ויתנו · הילד הישראלי במחיר זונה בעבור זנות: והילדה מכרו ביין

תרגום

ב וְאַף עַל עַבְדִין וְעַל אַמְהָן בְּיוֹמֵי הָאִנוּן אֶשְׁפַּךְ יָת רוּחַ קוּדְשִׁי: ג וְאֶתֵּן אָתִין בִּשְׁמַיָא וּבְאַרְעָא דְמָא וְאֶשָּׁא וִיתוּרִין דְתָנָן: ד שִׁמְשָׁא יִתְהַפַּךְ לְקִבְלָא וְסִהֲרָא לִדְמָא קֳדָם מֵיתֵי יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא וּדְחִילָא: ה וִיהֵי כָּל דְצַלֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ יִשְׁתֵּזֵיב אֲרֵי בְּטוּרָא דְצִיוֹן וּבִירוּשְׁלֶם תְּהֵי שֵׁיזָבְתָא כְּמָא דַאֲמַר יְיָ וּבִמְשֵׁיזְבַיָא דַיְיָ זַמֵין: א אֲרֵי הָא בְּיוֹמַיָא הָאִנוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא דַאֲתִיב יָת גָלוּת אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם: ב וְאֶכְנוֹשׁ יָת כָּל פַּלְחֵי מַזָּלַיָא סְחוֹר סְחוֹר דְאַרְעָא יִשְׂרָאֵל וְאַחֲתִנוּן לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא וְאֶתְפְּרַע מִנְהוֹן תַּמָן עַל עַמִי וְאַחֲסָנְתִּי יִשְׂרָאֵל דְבַדַרוּ בֵּינֵי פַּלְחֵי מַזָּלַיָא סְחוֹר סְחוֹר דְאַרְעָא יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעִי פַּלִיגוּ: ג וּבְעַמִי רְמוֹ עַדְבִין וִיהָבוּ עוּלֵימָא בַּאֲגַר זָנִיתָא וְעוּלֵימְתָא זַבִּינוּ בְחַמְרָא

יואל ג ד

ב וְגַם עַל־הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת ח' י"ג
בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי:
ג וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן: ד הַשֶּׁמֶשׁ ב' · ל' ומ"ל
יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא י"ג מ"ל
יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: ה וְהָיָה כֹּל
אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי י"ג
בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַםִ תִּהְיֶה פְלֵיטָה כ"א
כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ל' ומ"ל
יְהוָה קֹרֵא:
ד א כִּי הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה ח' · י"ג
וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּת אשיב ק'
יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ: ב וְקִבַּצְתִּי אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק
יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־
עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ י"ג
בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלֵּקוּ: ג וְאֶל־עַמִּי ל' · ל'
יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה ב' י ל' וחד סילדס
מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ:

רש"י

לו): (ג) ותמרות עשן · זקיפות מעלה עשן בגובה: (ד) יהפך לחשך. לבייש את המשתחוים לחמה: (ה) והיה כל אשר יקרא וגו'. כאשר אמר. והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כח): ובשרידים. בשארית אשר יותר: אשר ה' קורא. לשון קרואים לסעודה או לעבודת התלך לשון הזמנה: (ב) אל עמק יהושפט · אורד עמם בעומק הדין. יהושפט משפטי יה: (ג) ידו גורל · כמו וידו אבן בי (איכה ג): הגמול

אכול ואין לשבעה. אכול ושבוע והותר: ההמה י"ב וסי' בירמיה סימ' י"ד: בא י"ג מ"ל וסימ' בישעיה סימ' ב' וביחזקאל סימ' ל"ג ועיי"ן פלוגתא ראי"ת בהאי סי' במסר' רבת' בערך בא: בימים ההמה ח' וסי' במסר בירמיה סימן ג': ידו ג' וסימ' ואל עמי ידו גורל. ביום עמוד מנגד · גם היא לגולה הלכה. וא' וידו אבן

תולדות אהרן בשם ה'. (ברכות יג) ובשרידים · סנהדרין לג חולין קלג: ידו גורל · מקרים פ"ד פ"ס: סולד · גטין ו:

רדק

משה בן מימון ז"ל כי לא תבא לאדם הנבואה ואפילו עם התלמדות אלא אם כן קדם לו טבע בעת היצירה, והכנים והכנות יתנבאו בנערותם כמו שמואל הנביא והנבואה תהיה להם במראה החלום כמו שאמר חלומות חזיונות, וכן היתה נבואת רוב הנביאים. כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, וכן יהיו בהם מעלות זה למעלה מזה כמו שהיו בנביאים שעברו עד שאולי יהיה בהם כמשה רבינו ע"ה. והנה זכר שלשה מעלות אשר בשנות שאדם ימי הנערות וימי הבחרות וימי הזקנה: (ב) וגם על העבדים. כמו שאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמכם וגם אותם לפי שיעמדו בארץ ישראל ויעבדו את ישראל תהיה להם רוח דעה והשכל, וענין שפיכות הרוח ר"ל שתהיה בהם רוח לרוב כענין השפיכה. וכן אמר ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים: (ג) ונתתי מופתים · באותו הזמן אתן מופתים על העתיד לבא והמופתים יהיו בשמים ובארץ הדם בארץ לרוב ההרג שיהיה. אש ותמרות עשן בשמים והם הברקים השורפים בנפלם והשרפה תעלה עשן והם יהיו מופת על מגפת הגוים הבאים עם גוג ומגוג על ירושלם: תמרות עשן עמודי עשן · ולפי שהתמר עץ גבוה וישר ושוה ידמו הדבר הגבוה והישר אליו לפיכך אמר ותמרות עשן על עמודי העשן, וכן בדברי רז"ל על העשן אמרו משתעלה תמרתו ואמרו בית אבטינס היו על מעשה הקטרת ולא רצו ללמד ושאלו והביאו אומנים מאלכסנדריא והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעים להעלות העשן כמותם שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפזר לכאן ולכאן, ואלה הברקים שירדו שלא בטבעם או השמש שיהפך לחשך והירח לדם פירשו המפרשים כמשמעו כי באותו הזמן יהיו אלה המופתים. וכן דעת החכם רבי אברהם א"ע ז"ל ואמר כי קדרות המאורות הוא מופת על מלחמות עצומות וקדרות המאורות יהיה באותו הזמן לפני בא יום ה' והיא יום מגפת גוג ומגוג והעמים אשר אתו והסימנים האלה יהיו מופתים על הדבר הזה. ופי' והירח לדם הוא קדרות הירח וכשיהיה הקדרות שלם יהיה הירח שחור וכשלא יהיה הקדרות שלם יהיה אדום כדם וי"ש והירח לדם, והרמב"ם פי' כי זה והדומים לו הוא עד"מ על הצרות שיבאו על העמים והמופתים שאמר בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן וכן השמש יהפך לחשך והירח לדם כל זה הוא משל אל הצרות והמלחמות כמ"ש על הארבה לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. וכן יאמר על מפלת גוג ומגוג שמש ירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, ולפי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר לפני בא יום ה' היה לו לומר בבא יום ה' · ואפשר שאמר שהצרה הזאת תהיה לישראל ויהיה להם האור להחשך לפני בא יום מפלתו של גוג ומגוג שיעלה עם עמים רבים על ירושלם עד שילחמו עליה וילכד העיר בגולה וזה הוא החשך כמו שאמר בנבואת זכריה לא יהיה אור יקרו' וקפאון ויום מפלת גוג ומגוג הוא יום ה' הגדול והנורא כמו שאמר בארבה כי גדול יום השם ונורא מאד: (ד) השמש. פירשנוהו: (ה) והיה כל אשר יקרא · כי אז במלחמת גוג ומגוג תהיה צרה גדולה לישראל זמן מועט, כמו שאמר על אותו הזמן חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ואז יכלו רבי' מישראל והקדושים ויראי האל באמת ימלטו. כמו שאמר בנבואת ישעיה והיה כל הנותר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם · וכן אמר · כל אשר יקרא בשם ה' והוא שיקראוהו באמת · כמו שאמר קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת והם שרידים אשר ה' קורא כי הם יקראוהו באמת והוא יקרא אותם עבדי ואוהבי: כי בהר ציון. כי שם יעלו הגוים: ובשרידים. והפלטה תהיה בשרידים · או יהיה פי' קורא קריאת הגדולה והכבוד וכן פליטים וקרואים קרואי העדה וקראתי לעבדי לאליקים · וי"ת קורא זמין: (א) כי הנה · כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלם והם ימות המשיח וזכר יהודה וירושלים אע"פ שכל ישראל ישובו לפי שהמשיח יהיה משבט יהודה זכר יהודה. וזכר ירושלים לפי שהיא ראש הממלכה, גם זכר ירושלם כי שם תהיה מלחמת גוג ומגוג: אשיב. כתוב בוי"ו מן הקל · כמו ושב ה' את שבותך ענין הנחה והשקט, וקרי אשיב ביו"ד מן הכבד ענין השבה: (ב) וקבצתי. ואז באותו הזמן אקבץ את כל הגוים, ומעם וקבצתי שאתן בלבם שיבאו עם גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל והביאותיך אל הרי ישראל: והורדתי' אל עמק יהושפט. כי שם תהיה המלחמה וזה העמק היה למלך יהושפט אולי בנה שם או עשה שם מעשה ונקרא על שמו, והעמק לעיר ירושלם. או נקרא עמק יהושפט על שם המשפט. כמו שאמר ונשפטתי עמם שם וכן ת"י למישר פלוג דינא: ונשפטתי. אוכיח במשפט עמם ואוכיחם על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם: אשר פזרו בגוים. טיטוס ומחנהו שהחריבו בית המקדש והוציאו ישראל והושיבום בין הגוים: (ג) ואל עמי. כמו ועל, וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על: ידו גורל. היו משליכים גורל ביניהם על ישראל זה יהיה שלך וזה יהיה שלי: ידו

מצודת ציון

(ג) [illegible]. כמו ואתן: מופתים · פי' מופת ואות: ותמרות. מל' אילן תמר: (ה) פליטה · ענין הצלה כמו ומפלט לי (ש"ב כב): ובשרידים · ענין שארית כמו עם שרידי חרב (ירמיה לא): (א) שבות · מלשון שבי: (ב) ונשפטתי. ענין ויכוח: (ג) ואל עמי. כמו ועל עמי: ידו ·

מצודת דוד

מראה נבואה: (ב) אשפוך את רוחי · רוח חכמה לדעת את ה': (ג) דם · ר"ל בארץ ישפך דם הרבה ויאמר זה על גוג ומגוג: ואש. מן השמים תרד עליו אש כמ"ש ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח): ותמרות עשן · עשן השריפה תעלה למעלה זקוף כאילן תמר: (ד) יהפך לחשך · ר"ל מגודל הצרה הבאה עליהם יחשך להם מאור היום: ודם. יהפוך למראה דם כי אז לא תאיר כדרכה והוא ענין מליצה כי כשאדם בצרה העולם חשוך בעדו: לפני בוא יום ה' · כל זה יהיה לפני הגאולה וסמיך לה: הגדול והנורא. כי אז יראה גדולת ממשלתו ומעשיו הנוראים: (ה) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט · ר"ל הקוראים בשם ה' ימה ימלטו מן הצרה הבאה על הבבליים: כי בהר ציון · ר"ל כי הפליטה תהיה בהר ציון לבד כמו שהבטיח ה' וגם שם לא לכולם כי רק בהנשארים המובררי' שבהם אשר כל א' מהם קורא אל ה' וצועק אליו ומשים בו בטחונו: ד (א) אשר אשיב · שאשיב לארצם את בני השבי מיהודה וירושלים ולא זכר שאר השבטים לפי שכל נבואתו היתה רק על יהודה וירושלים לכן לא זכר מהם אבל האמת שגם בני עשרת השבטים ישובו גם המה: (ב) וקבצתי · אז אקבץ את כל הבבליים ואוריד אותם אל עמק יהושפט כן שם המקום שיפלו שם הבבליים הנלחמים על ירושלים: ונשפטתי עמם · אתוכח עמהם על

(ד) הגמול אתם משלמים • זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר (מלכים א ט) : קל מהרה . לשון זריזות : (ח) לשבאים וגו' • לבני שבא : כי ה' דבר • והיכן דבר (עבד) עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט) כן מפורש במכילתין : (ט) קדשו מלחמה . אם תוכלון אתם להלחם כנגדי : (י) אתיכם • קולטר"ש בלע"ז : מזמרותיכם • שרפט"א בלע"ז : (יא) עושו . כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל שמכונס יחד מש"א בלע"ז ואין פי"ו בו יפה : שמה הנחת ה' גבוריך • שם בקבולת עמק יהושפט ישבור גבורתכם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם ל' ארמי הורדה או לשון תחת והנו"ן בו נופל כמו (דניאל ג) שכמו לדניאל קדם מלכא שאין בו נו"ן

ביין • דמה יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו אזניך כי האלף נוסף : (ד) וגם מה אתם לי . מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבא יום אידם והנה מצאנו כתוב כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה לאות שגברה ידו עליהם וטעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו : (ה) אשר כספי וזהבי • שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים ובני שלקחתם במלחמה או בגניבה : (ז) הנני • הם ישובו וינקמו מהם : (ח) ומכרתי • הוסיף על המדה : ואת בנותיכם • שאין יוצאות למלחמה : שבאים • גוי רחוק שהוא ממלכות שבא : (ט) קראו . שב עתה להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט : קדשו • הכינו : (י) כתו אתיכם • כמו את מחרשתו ואת אתו : ומזמרותיכם • שיזמרו בהם הזמורה : החלש • יתחזק : (יא) עושו • התקבצו ומגזרת עיש שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם בגלגל העליון והם נראים בקיץ ובחורף בארץ : הנחת • כמו הורד ואלה דברי הנביא והטעם הוריד השם : גבוריך • שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים וזאת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גדודיה על עפר נחת ויפת אמר שמה ישבר השם גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה : (יב) יעורו . כמו העירו

ד וְגַם מָה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכֹל
גְּלִילוֹת פְּלָשֶׁת הַגְּמוּל אַתֶּם
מְשַׁלְּמִים עָלָי וְאִם־גֹּמְלִים אַתֶּם
עָלַי קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם
בְּרֹאשְׁכֶם׃ ה אֲשֶׁר־כַּסְפִּי וּזְהָבִי
לְקַחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם
לְהֵיכְלֵיכֶם׃ ו וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי
יְרוּשָׁלִַם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְּוָנִים לְמַעַן
הַרְחִיקָם מֵעַל גְּבוּלָם׃ ז הִנְנִי מְעִירָם
מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתָם
שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִי גְמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם׃
ח וּמָכַרְתִּי אֶת־בְּנֵיכֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם
בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמְכָרוּם לִשְׁבָאיִם
אֶל־גּוֹי רָחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
ט קִרְאוּ־זֹאת בַגּוֹיִם קַדְּשׁוּ מִלְחָמָה
הָעִירוּ הַגִּבּוֹרִים יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ כֹּל אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה׃ י כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת
וּמַזְמְרֹתֵיכֶם לִרְמָחִים הַחַלָּשׁ יֹאמַר
גִּבּוֹר אָנִי׃ יא עוּשׁוּ וָבֹאוּ כָל־
הַגּוֹיִם מִסָּבִיב וְנִקְבָּצוּ שָׁמָּה הַנְחַת
יְהוָה גִּבּוֹרֶיךָ׃ יב יֵעוֹרוּ וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם
אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם אֵשֵׁב

וְאִשְׁתִּיאוּ׃ ד וְאַף מָא אַתּוּן
חֲשִׁיבִין קֳדָמַי צוֹר וְצִידוֹן וְכָל
תְּחוּמֵי פְלִשְׁתָּאֵי הַגְּמָלָא אַתּוּן
מְשַׁלְּמִין קֳדָמַי וְאִם גָּמְלִין
אַתּוּן קֳדָמַי קְלִיל בִּפְרִיעַ
אָתֵיב גְּמֻלֵיכוֹן בְּרֵישֵׁיכוֹן׃
ה דִּי כַסְפִּי וְדַהֲבִי נְסַבְתּוּן
וּמָנֵי חֶמְדְּתָא טָבָא אַעֵלְתּוּן
לְהֵיכְלְכוֹן׃ ו וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי
יְרוּשְׁלֶם זַבֶּנְתּוּן לִבְנֵי יָוָנָאֵי
דְּיָתְבֵי בִּסְפַר דֵּימָא בְּדִיל
לְאַרְחָקוּתְהוֹן מֵעַל תְּחוּמֵיהוֹן׃
ז הָא אֲנָא מַיְתֵי לְהוֹן בְּגָלֵי
מִן אַתְרָא דְּזַבֶּנְתּוּן יַתְהוֹן
לְתַמָּן וַאֲתֵיב גְּמֻלֵיכוֹן
בְּרֵישֵׁיכוֹן׃ ח וְאֶמְסַר יַת
בְּנֵיכוֹן וְיַת בְּנָתֵיכוֹן בְּיַד בְּנֵי
יְהוּדָה וְיִזַבְּנוּנוּן לִבְנֵי שְׁבָא
לְעַמָּא רְחִיקָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא
דַּיְיָ גְּזִיר כֵּן׃ ט אַכְלִזוּ דָא
בְּעַמְמַיָּא זַמִּינוּ עָבְדֵי קְרָבָא
יֵיתוּן בְּגָלֵי גִּבָּרַיָּא יִתְקָרְבוּן
וְיִסְקוּן כָּל גִּבָּרֵי עָבְדֵי קְרָבָא׃
י אַתְקִינוּ סַכְּכוֹן לְסַיְפִין
וּמַגָּלְכוֹן לְמוּרְנִין דַּחֲלִישׁ יֵימַר
גְּבַר אֲנָא׃ יא יִתְכַּנְשׁוּן וְיֵיתוּן
כָּל עַמְמַיָּא מִסְחוֹר סְחוֹר
וְיִתְקָרְבוּן תַּמָּן יְתַבַּר יְיָ תְּקוֹף
גִּבָּרֵיכוֹן׃ יב יֵיתוּן בְּגָלֵי וְיִסְקוּן עַמְמַיָּא לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלֵי לְמֵידַן

ל' זקף קמץ · ג' וחסר · ל' · י"ג · ב' וחסר · י' ומ"ל · וחד הנחת · ג' • ג' רפי'

בי: הטבים ה' חסר ו' בליש' בקרי' וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני • פן תאכל ושבעת ובתים טובים , והאנשים טובים לנו מאר, אשר פגע בשני אנשים • ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם : הבאתה ג' בקריאה וסימ' בסרר חקה : הגבורים ז' מ"ל וסימ' ונתן הנביא ושמעי ורעי • ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים • עלו הסוסים והתחללו • אלה עשו שלשת הגבורים . ואת כל צבא הגבורים • ויקהל דוד את כל •

רד"ק

ידו • משפטו יידו מן לידות את קרנות הגוים ומפני פגישת שני יודי"ן כאחד חסרו היו"ד פ"א הפעל והוטלה הטעמ' על יו"ד אית"ן , ופירוש ישליכו כמו אשליך עליהם גורל : בזונה • בשכר הזונה : (ד) וגם מה אתם לי : מה לי ולכם שבאתם בארצי אתם שכני והיה לכם להטיב לעמי ולא עשיתם כן אלא כאשר ראיתם שבאו עליהם מלכי האומות התחברתם עמהם לשלול שלל ולבוז בז • ויונתן תרגם ואף מה אתון חשיבין קדמי : גלילות • כמו גבולים : הגמול • הה"א ה"א השאלה וגמול הוא תחלת הטובה שמטיב אדם לחבירו, או תחלת הרעה • כמו כי גמל עלי • | כי גמלת עלינו , ויש לפעמים השבת הטובה או הרעה • וכשנקשר הענין בלשון שלום הוא להשבת גמול כמו שאמר הגמול אתם משלמים עלי ואם גומלים אתם עלי הוא התחלת הרעה , אמר מה זה שאתם מריעים לי אם תחשבו להנקם ממני שהרעתי לכם מתי הרעותי לכם • ואם תאמרו כי אתם מעצמכם גומלים לי עתה רעה כי מי שירע לישראל מחשבתו להרע לי כי הם בני אם כן הוא קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם: (ה) אשר כספי וזהבי לקחתם . כי כספם וזהבם של ישראל לי הוא כי אני נתתיו להם : (ו) ובני יהודה . בעודם בארצם הייתם גונבים את הקטנים ומוכרים אותם לבני היונים שהם רחוקים מארץ ישראל למען לא ישובו עוד לארצם , או אמר זה בגלותם שבאו עם אויביהם והיו לוקחים הבנים ומוכרים אותם ליונים : (ז) הנני מעירם • כי עוד ישובו לארצם אעפ"י שמקום גלותם רחוק ישובו לארצם הם או בניהם או גם הם גם בניהם הם בתחיית המתים ובניהם שיהיו בזמן הישועה : (ח) ומכרתי . כלומר אמסרם בידם והם ימכרום לשבאים שהם רחוקים מארצם יותר מהיונים : לשבאים . בתנועת האל"ף בחיר"ק והיו"ד נחה , שבאים הם בני שבא והם מזרחית ודרומית לארץ ישראל ולצר ולצידון ופלשת והם רחוקים מאד מאלה הארצות : (ט) קראו זאת • כאלו כרוז יעבור אליהם ויעירם לבא למלחמה זאת על ירושלם : קדשו הזמינו • כמו ויקדש את ישי ואת בניו : (י) כתו אתיכם לחרבות . כלי המלחמה . והאתי' הם שחופרים בהם , והמזמרות הם שחותכים בהם הזמורות . אמר כל כלי ברזל שהיו עושים אותם יעשו אותם לכלי מלחמה כי גדולה תהיה זאת המלחמה ובזמן השלום שיהיה אחר זאת המלחמה אמר בנבואת ישעיה בהפך זה , וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות : (יא) עושו ובאו . הקבצו מן עש כסיל וכימה שהוא חבור כוכבים • וכן תרגם יונתן יתכנשון ויתון : ונקבצו • צווי שלם עם נו"ן הבנין : הנחת ה' גבוריך . הורד מתרגום ויורד ונחת : גבוריך . הם המלאכים , על דרך כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך • ועל דרך מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא : (יב) יעורו . מבואר הוא : אלתו

מצודת דוד

על מה שעשו לעמי בימים הקדמונים ר"ל שם אביא עליהם הפורעניות וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע פשעו : אשר פזרו • שהגלום שמה : חלקו • חלקו ביניהם : (ג) ידו גורל • מי מהם למי : בזונה . בשכר זונה באתננה : ביין • במחיר היין : (ד) וגם מה אתם לי • ר"ל מה לכם עלי אתם צור וגו' : הגמול • וכי אתם משלמים לי גמול על מה שהרעותי לכם כאומר הלא לא הרעותי לכם : ואם גומלים • ר"ל ואם לא באה לתשלום גמול רק היא התחלת הרעה דעו שקל מהרה אשלם גמול על ראשיכם כי הפלו עם הנופלים : (ה) אשר כספי . עתה יפרש הרעה שעשו לישראל ואמר הנה הכסף והזהב שהשפעתי אני לישראל שללתם מהם ביום בוא האויב עליהם : ומחמדי . דברים חמודים וטובים שנתתי לישראל אתם מחריבי ירושלים בזזתם מהם והבאתם להיכליכם : (ו) מכרתם • כי הם היו שכיני ישראל וגנבו קטניהם ומכרום למען ירחקו מגבולם לבל יגולה הדבר : (ז) הנני מעירם • אעיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבוא אל ארצם ר"ל בניהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמולכם על ראשיכם : (ח) ומכרתי • אמסור את בניכם ביד בני יהודה אלו שחזרו לארצם והם ימכרום לאנשי שבא היושבים ממרחק למען לא ישובו לארצם לגבל המרחק : כי ה' דבר • כאומר ומי ישיב אמריו : (ט) קראו • את זאת האמור למטה הכריזו : קדשו מלחמה • היא מלחמת גוג על ירושלים : (י) כתו . שברו אתיכם לעשות מהם חרבות ומזמרותיכם לעשות רמחים : החלש • אף החלש יתחזק לבא במלחמה : (יא) שמה . במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך בעמקי השאול : (יב) יעורו • כל העכו"ם יתעוררו ויעלו אל עמק יהושפט הוא מקום המלחמה : כי שם אשב • כאומר הנה שם מקום המלחמה יורה על דעתם כי שם אשפוט את כל העכו"ם

מצודת ציון

ישליכו כמו ידו אליה (ד ז ג) : (ד) גלילות • מחוזות : ואם גומלים גם תחלת המעשה יקרא בלשון גמול וכן שגמלת לנו (תהלים קלז) : קל • ענין מהירות כי דבר קל מהר בלכתו : (ז) מעירם • מל' התעוררות : (ח) ומכרתי • ענין מסירה כמו כי צורם מכרם (דברים לב) : (ט) קדשו • הזמינו : העירו • מל' התעוררות : (י) כתו . מל' כתישה וטחינה : אתיכם . הם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת אתו (ש"א יג) : לחרבות . מל' חרב : ומזמרותיכם . הם הכלי שכורתים בו הזמורות וכן וחניתותיהם למזמרות (ישעיה ב) : לרמחים . הוא מכלי מלחמה : החלש • תש הכח : (יא) עושו • התקבצו וכן תרגם יונתן ויתכנשון ויתכן שהוא בדרך אלה מן ועיש על בניה תנחם (איוב לח) שהם קבוצת כוכבים : הנחת • ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמיה כא): (יב) יעורו • מל'

אבן עזרא

העירו : (יג) שלחו מגל . דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר שעיר והחרימום ואחר כך הרג איש אישו ואין פלים : השיקו · דרכו דרך משל ונקרא עמק החרוץ כי כלה ונחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו צורישדי רק שהשם הנכבד לא יקרא בשם אדם ע"כ פירשתי כי שלמה בשיר השירים שהוא חול : (יד) המונים · יפלו : כי קרוב יום ה' · להנקם מהם : (טו) שמש · קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום ה' : (טז) וה' מציון ישאג · רעם גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וה' השמיע את מחנה ארם וככה כתוב נתן ה' מארבים : ורעשו · דרך משל כי הכל יפחדו · והשם יתן מעוז לעמו כדרך ה' עוז לעמו יתן כאשר פירשתיו ומטעם מציון הוא אשר פירש : (יז) וידעתם כי . שוכן בציון . וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו תורת השם וככה דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמר בסוף והיה אם שמוע תשמעו בקול ה' אז יתקיים כל זה : (יח) והיה · יטפו יזלו דרך משל כשמן מחלמיש צור : וכל אפיקי : מקומות חזקים ואינם רבים : (יט) מצרים · ואדום . היו שממה בימי נבוכדנאצר וזאת מצרים היום איננה הקדמונית :

ויהודם

תרגום

יַת כָּל עַמְמַיָא מִסְחוֹר סְחוֹר :
יג אוֹשִׁיטוּ בְהוֹן חַרְבָּא אֲרֵי מְטָא זְמַן קִצֵיהוֹן חוּתוּ דוּשִׁישׁוּ קְטִילֵי גִבָּרֵיהוֹן כִּבְעוּט דְמִתְבָּעֵט בְּמַעֲצַרְתָּא אֲשִׁידוּ דְמְהוֹן אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁתְהוֹן :
יד מַשִׁרְיָן מַשִׁרְיָן בְּמֵישַׁר פְּלוּג דִינָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵישַׁר פְּלוּג דִינָא : טו שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבָלוּ וְכוֹכְבַיָא כְּנָשׁוּ זְהוֹרֵיהוֹן : טז וַיְיָ מִצִיוֹן יְכַלֵי וּמִירוּשְׁלֶם יָרִים מֵימְרֵיהּ וִיזוּעוּן שְׁמַיָא וְאַרְעָא וַיְיָ סְמִיךְ לְעַמֵיהּ וְסָעִיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
יז וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּצִיוֹן טוּרָא דְקוּדְשִׁי וּתְהֵי יְרוּשְׁלֶם קוּדְשָׁא וְנוּכְרָאִין לָא יֶעְדוּן בָּהּ עוֹד : יח וִיהֵי בְּעִדָנָא הַהִיא יִרְבּוּן טוּרַיָא חֲמַר מְרַת וְרָמָתָא יִגְרָן טוּבָא וְכָל פַּצִידֵי דְבֵית יְהוּדָה יְהֲכוּן מַיָא וּמַבּוּעַ מִבֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ יְהֵי נָפִיק וּמַשְׁקֵי יַת מֵישַׁר שִׁטִין :
יט מִצְרַיִם לְצָדוּ תְהֵי וֶאֱדוֹם לְמַדְבַּר צָדוּ תְּהֵי מֵחֲטוֹף בְּנֵי יְהוּדָה דְאַשְׁדוּ דַם זַכַּאי

יואל ד

לִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב :
יג שִׁלְחוּ מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה רָעָתָם : יד הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ : טו שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם : טז וַיהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל :
יז וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה יְרוּשָׁלִַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־בָהּ עוֹד : יח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־נַחַל הַשִּׁטִּים : יט מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא

רשי

בו אות שורש אלא על : (יג) שלחו מגל וגו' · שלחו חרבות אותם ההולכים בשליחותי לחבל את אויבי ה' : כי בשל קציר · כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותו במגלות כשנגמר בישולו : באו רדו כי מלאו גת . מן הענבים באו ודרכו אותם כלומר נתמלא סאת עוונם רדו ל' כבישה ורדוי כמו ורדו בדגת הים (בראשית א) : השיקו היקבים . קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע : (יד) בעמק החרוץ · שם חרוץ שהמשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא : (טו) אספו נגהם · הכניסו אורם : (טז) מציון ישאג · ממה שעשו לציון : ורעשו שמים וארץ · יפרע משרים של מעלה (שרי הכשדים) ואח"כ מן (הכשדים) : מחסה . לשון כסוי ובלע"ז אבריאיי"ל : (יח) אפיקי · מקום מוצא מים : והשקה את נחל השטים · כמשמעו ומשקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה יד) : (יט) מצרים וגו' . סמכן זה לזה לפורעניות אחת מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר (מלכי' א א) כי ששה חדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב (שם) ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגומר והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגומר ובאחרונה ויהי לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו : מחמס בני יהודה . בשביל חמס שעשו עכו"ם לבני יהודה אשר שפכו את

כמגדל דוד צוארך : מגל ב' וסי' ותופש מגל בעת קציר ישלחו מגל כי בשל קציר : וככבים ו' וסי' נמסר לעיל בסיפרא כי' ב' : מחסה ט' רפין בקריאה וסי' במסרת רבתא נקיא חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסי' במסרה רבתא

תולדות אהרן דם נקיא. כ"כ קיט:

רדק

(יג) שלחו מגל . המשיל העכו"ם ההם לתבואה שבשלה והגיע זמנה לקצור שישלח אדם את המגל לקצר'כן העכו"ם האלה הגיע זמנ' למו'כחרב בעמק הזה: באו רדו , רדו בעמק הזה כי הוא כמו הגת שמלאה ענבים שראוי לדרוך אותם כן אתם בית ישראל דרכו אלה העכו"ם בזה כעמק ושלחו בהם החרב : השיקו היקבים . שהם מלאים עד שילוף היין על פניהם ונשפך היין על פניהם והוא משל לשפיכת הדם , וכן הם כאלה עתם למות כי רבה רעתם שעשו לישראל הם ואבותיהם : (יד) המונים המונים · הכפל לחזק הענין : בעמק החרוץ . קורא אותו חרוץ כי שם יהיו הגוים חרוצים וחתוכים , או כי שם יחרוץ ויחתוך משפטם כמו שקרא אותו עמק יהושפט . ותי"י עמק החרוץ פלוג דינא כמו שתרגם עמק יהושפט : (טו) שמש . חשכו וקדרו להם ולמעלה פירשנוהו : (טז) וה' מציון ישאג . כי שם שכינתו בירושלם וכאלו משם ישאג ויתן קולו עליהם ולקולו ירעשו שמים וארץ , והכל דרך משל , אמר גם רעש יהיה ביום ההוא בא"י כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה : וה' מחסה לעמו , מאלה הגוים גם מהרעש שלא יזיקם : (יז) וידעתם . והיתה ירושלם קדש , כמו הקדש שאסור לזרים : וזרים לא יעברו בה עוד . להרע להם כמו שעשו עד היום , גם אפשר שלא יכנסו זרים בירושלם כי תגדול קדושתה לעתיד . וכמו שההיכל אסור להכנס שם ואפי' ישראל כן תהיה כל העיר קדש שלא יכנסו בה זרים מאומות העולם : (יח) והיה ביום ההוא · בעת ההיא אחר כלות הגוים שמה תהיה טובה גדולה לישראל והמשיל הטובה שתהיה להם בהזמנה מבלי עמל ויגיעה כאלו ההרים יטפו להם עסיס והגבעות תלכנה חלב , וענין תלכנה חלב מרוב הזולה וההגרה כנה ההליכה לגבעות ואע"פ שהחלב הוא ההולך והנגר , וכן ילכו מים כנה ההליכה לאפיקים . ועל הדרך הזה ותרדנה עינינו דמעה · והאפיקים הם העמקים שנגרים בהם המים : ומעין מבית ה' יצא · זהו כמשמעו כמ"ש בנבואת יחזקאל : והשקה את נחל השטים . כתרגומו מישר שיטין , כי העמק יקרא נחל בין יש בו מים בין אין בו מים , כמו ויחפרו עבדי יצחק בנחל , ובדברי רז"ל היושבת בנחל , והגאון רב סעדיה ז"ל פירש נחל השטים הוא הירדן כי הירדן הוא קרוב למקום הנקרא שטים לפיכך סמכו אליו : (יט) מצרים . זכר מצרים ואדום מצרים בעבור הישמעאלים ואדום בעבור מלכות רומי , ואלה שתי האומות הנה הגוברות זה ימים רבים ותהיינה עד עת הגאולה והיא חיותא רביעאה במראות דניאל · וזכר מצרים בעבור ישמעאלים כי אמת ישמעאל היתה מצרית , שנ' ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים · וכן אמו הגר המצרית . לפיכך יחס האומה הזאת למצרים , וזכר אדום בעבור מלכות רומי , וכן עשה ישעיה

בפרשת

מצודת ציון

מל' התעוררות : (יג) מגל . הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל (שם ג) : בשל · ענין גמר הגידול : גת . הוא המקום שדורכים בו הענבים : השיקו · ענין השמעת קול : (יד) כחריץ . ענין חתוך וגזור וכן אתה חרצת (מ"א כ) : (טו) קדרו . ענין חשך ושחרות : אספו . הכניסו : נגהם · ענין אורה וזריחה : (טז) מחסה · מל' חסיון : ומעוז · ענין חוזק : (יח) יטפו מל' טפטף והזלה : עסיס · כן נקרא היין וכן על עסיס כי נכרת (לעיל א) : אפיקי : כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק : נחל . עמק : השטים . שם מקום : (יט) מחמס · ענין

מצודת דוד

העכו"ם מסביב על מה שהרעו : (יג) שלחו מגל · המשיל העכו"ם לתבואה שנגמר בשולה ובא זמן הקציר ואמר שלחו בה המגל כי כבר נתבשל התבואה ועומדת לקצירה ור"ל הרגו אותה כי בא העת : באו רדו . חזר והמשילם לגת שמלאה ענבים שיורדים בו הדורכים ר"ל בא העת לכלותם והוא כפל ענין במ"ש : השיקו היקבים · היין היורד אל היקבים השמיעו הרעשת קול והוא גמר מלאכת היין ר"ל בא תכליתם : כי רבה רעתם · ונתמלאה הסאה : (יד) המונים · כתות כתות המון רב יפלו בעמק החרוץ הוא עמק יהושפט ויקרא עמק החרוץ כי שם יעשו בהם משפט חרוץ וחתוך : יום ה' · יום המשפט שיהיה בעמק החרוץ : (טו) קדרו · בעבור גודל הצרה ידמה להם כאלו נחשכו המאורות : (טז) מציון ישאג . כי יחזור שכינתו לציון ומשם ישאג לאיים ולהחריד : ומירושלים יתן קולו . כפל הדבר במ"ש : ורעשו שמים וארץ · ר"ל יחרדו שרי מעלה של הבבליים אשר בשמים ממעל והבבליים אשר בארץ מתחת : מחסה לעמו · לבל יהיו נלקים עמהם : ומעוז לבני ישראל . כפל הדבר במ"ש : (יז) וידעתם · אז תדעו אשר אני ה' שוכן בציון כי כבר החזרתי שכינתי לתוכה : (יח) יטפו ההרים עסיס · ר"ל הרבה ענבים יגדלו בהרים והיין יהיה נוטף מהם והוא ענין גוזמא : תלכנה חלב · שם יהיה מרעה שמן ותתרבה חלב הבהמה וכאלו הגבעות מוליכות ומזילות את החלב : וכל אפיקי יהודה : המקומות שביהודה שהיו מדרכם למשוך את המים יחזרו להמשיך כמאז : ומעיין ; הוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המקור האמור בנבואת זכריה :

והשקה

בְּאַרְצָם׃ כ וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלִַם לְדוֹר וָדוֹר׃ כא וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן׃

א א דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי ׀ עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ׃ ב וַיֹּאמַר ׀ יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל׃ ג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־

ז' בטעם מערימים ומפסיקים ר'

תרגום

בְּאַרְעֲהוֹן׃ כ וִיהוּדָה כַּעֲלַם תֵּיתֵב וִירוּשְׁלֵם לְדָר וְדָר׃ כא וְדְאִתְפְּרֵעִית דְּמְהוֹן מִן עַמְמַיָּא תּוּב אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרָעָא אֲמַר יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן׃

א פִּתְגָּמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי גִּתִּין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבֵּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין קֳדָם מֵיתֵי זִיעָא׃ ב וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יְכַלֵּי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וִיצְדּוּן מָדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן׃ ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא יָת יָתְבֵי אַרְעָא

רשי

[ש]את דמם: (כא) ונקיתי דמם לא נקיתי · ואף אם אנקה אותם משאר עבירות [ח]מדם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי היה זאת בזמן שהקב"ה שוכן בציון:

(א) אשר היה בנוקדים. תרגום יונתן דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב ג): שנתים לפני הרעש · שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הסיפים (ישעיה ו) ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו' (זכריה יד): (ב) מציון ישאג · מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא: ואבלו נאות הרועים · ויצדון מדורי מלכיא ויחרוב תקיף כרכיהון: (ג) על שלשה פשעי וגו' · דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג) ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם כמדותי לוותר להם על ג' פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו · על פשע רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מלהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד הסמוכין להם: בחרוצות הברזל · ת"י במוריגא דפרזלא והוא כעין טוריג"א שקורין לימ"א שעשוי חרוצים חרוצים ורודים בהם בני

אבן עזרא

(כ) ויהודה לעולם תשב. אם לא תמרה פי השם והכבוד ישכון בקרבה כאשר חמס ספרו וכל רעה שעשו העכו"ם לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם פדיון לא ינקה:

(א) זה הנביא היה בימי הושע. וכל נבואתו על ירבעם בן יואש ורובי המפרשים אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתוב אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולהתבונן שזה הוא ובעוד שנים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבואה בתחילת מלכות אחז הנה אחר עשרים ושתים שנה את אפרים מעם אשור כי כן כתוב וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו שיבוא רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד · (ב) ויאמר. ישאג · רעש גדול שיהיה ואז ימנע הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כאשר יזכיר או הטעם ששמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאגת אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזרה מהשם על כן אמר ואבלו נאות הרעים כי הצאן תמות בלי מרעה: ויבש ראש הכרמל · העלים הנראים בראש והמפרש נאות הרעים על המלכים איננו מטעם הפרשה: (ג) כה · אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירנו ואם לא ישמע יעונשנו בפעם הרביעית ויפת אמר על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו וזאת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו ליעקב ובמואב שהרעו לעשו ושניהם בני יצחק על כן הזכירו פעמים בנבואתו ולא מצאנו ככה בספרי כל הנביאים הנמצאים: על דושם · זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל וישימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד

ת' תולדות אהרן ונקיתי · ר"פ כג:

בערך א': ויאמר ה' חד מן ז' בטעם מרעימין ומפסיקין ר"פ וסי' ויתמהמה ויחזיקו · ויאמר ה' אלהי אדני · וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צרים וחבלים. ויאמר ה' מציון ישאג · ואמר לה אלה מאניא שא וזל אחת המו:

רדק

פרשת קרבו גוים שהיא על חרבן רומי כמו שפירשנו שם · ואמר זה בעבור כי מלכות רומי רובם אדומים ואעפ"י שנתערבו בהם עמים רבים כמו שנתערבו גם כן במלכות ישמעאלים נקראים על העיקר, ומלך קיסר אדומי היה. וכן כל המלכים אחריו אשר היו ברומי ושתי האומות האלה הרעו לשבט יהודה ובנימן שגלו ביניהם ושפכו דמם כמים בארצם, ואדום שהיא מלכות רומי היא שהחריבה בית שני ע"י טיטוס הרשע ושפכו דמם והגלו אותו בין האומות. ועל גלותינו זה נאמר הפסוק הזה לפיכך לא זכר אלא יהודה כי עשרת השבטים שהגלה מלך אשור ולא שבו עד היום לא היו ברשות שתי האומות האלה: נקיא. נכתב באלף, וכן אל תתן עלינו דם נקיא, ובא על דרך נחי האלף כשיא נביא: בארצם. הכנוי לבני יהודה או למצרים ואדום: (כ) ויהודה. מצרים ואדום יהיו שממה לא ישבו לעולם אבל יהודה לעולם תשב: (כא) ונקיתי. מכספם וזהבם שלקחו אנקה העכו"ם אבל דמם ששפכו לא אנקה אותם אלא נפש תחת נפש השופכים או בניהם אחריהם, כי בכל כסף וזהב שבעולם שיתנו כופר נפשותם לא יהיו נקיי' מדמם ששפכו. ויונתן הדביק טעם דמם עם ונקיתי שתרגם ודאתפרעית דמהון מן עממיא תוב אנא עתיד לאתפרעא אמר ה' דאשרי שכינתיה בציון: וה' שוכן בציון. טעמו למה שאמר למעלה ויהודה לעולם תשב, אמר וה' שוכן בציון ג"כ לעולם כי לעולמי עד תהיה שכינתו בציון אחר שתשוב שם בימות המשיח, וכן חתם יחזקאל נבואתו ושם העיר מיום ה' שמה:

דברי עמוס כתבו רז"ל כי כשמתחיל הנביא במלת דברי הוא מדבר בדברי עצמו, וכן עמוס דבר על עצמו כמו שאמר לו אמציה כהן בית אל. ומה שהשיב לו, וכן דברי ירמיהו כי הוא דבר בדברי עצמו, וכן דברי קהלת. וכן אמרו רבות שלשה נביאים לפי שהיתה נבואתם דברי קנטורין נתלית נבואתן בעצמן · ר"ל בעצמן שדברו דברי עצמן והתחילה נבואתן דברי: אשר היה בנוקדים מתקוע. רועה היה והרועה יקרא נוקד. או מי שמתעסק במקנה · כמו ומישע מלך מואב היה נוקד ונקרא נוקד לפי שרוב הבהמות יש להם כתמים שחורים או לבנים מן נקוד וטלוא, אמר בנוקדים ולא היה אומר נוקד ר"ל כי גדול שבנוקדים אשר היה בתקוע · ותקועה היא עיר גדולה בנחלת בני אשר: אשר חזה על ישראל בימי עוזיה מלך יהודה ובימי ירבעם, כבר כתבנו בתחילת הספר כי ירבעם ועוזיה מלכו בזמן אחד והושע האריך ימים יותר שנבא גם בימי יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה ואמר אשר חזה על ישראל כי רוב נבואתו היתה על ישראל ושמרון לא זכר על יהודה כי אם מעט, ובדרש כשאמר הקב"ה את מי אשלח ומי ילך לנו ואמר לו ישעי' הנני שלחני אמר הק' את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכים אותו על הלחי שנ' בשבט יכו על הלחי את שופט, שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פילוס' אמרו לא היה לו להקב"ה לאשרוי שכינה אלא על הדין פילוס'. פירש קטיע לישנא. אמר ר' פנחס למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו: שנתים לפני הרעש · הרעש הזה היה בימי עוזיהו כמו שנאמר בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה, ואמרו בדרש כי אותו היום שנכנס עוזיהו להיכל להקטיר היה הרעש, ואמר כי תחלת נבואת עמוס היתה שנתים לפני הרעש, וזכר זה בעבור שהתנבא על הרעש טרם בואו, כמו שאמר והכיתי בית החורף על בית הקיץ: (ב) ויאמר · אמר מציון ומירושלים כי שם שכינתו, והענין כפול במלות שונות וכן ישאג ויתן קולו, וענין השאגה ונתינת הקול דרך משל על הנבואה, כמו שאמר אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא: ואבלו. ונבואה זו הזכיר שיאבלו נאות הרועים מעצירת הגשמים: ויבש ראש הכרמל. ר"ל מיטב הכרמל, והכרמל הוא שם כלל למקום זרע שדות וכרמים והטוב והדשן שבו יאבל כל שכן הר הזה: ואבלו · ענין השחתה והפסד, כמו שאמר ע"כ תאבל הארץ והדומים להם. ויש לפרש הפסוק דרך משל וסוף תחלת דברים למה שאמר אחר כך כה אמר ה'. ותרגם יונתן דרך משל ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכיהון: (ג) כה אמר ה', התנבא תחלה על הגוים שהם שכנים לארץ ישראל והרעו לישראל [illegible] ינקם מהם ואחר כך התנבא על ישראל שבשביתו מעשיהם ויגלו מארצם בעונש עונותם מלבד

מצודת דוד

והשקה · מי המעיין הזה ישקה את עמק השטים להיות נמשך כנהר: (כ) לעולם תשב. התקיים לעולם ולא תחרב עוד: וירושלים · כפל הדבר במ"ש: (כא) ונקיתי · ר"ל אף שאנקה את הבבליים מעון החמס במה שישראל ישובו לקחת מהם כספם וזהבם הנה עון שפיכת דמם לא אנקה בכופר ממון כ"א בדם שופכו: וה' שוכן בציון. כלומר אל יפחדו ישראל פן כשידעו הבבליים שאחרן משפטם להרג יתחזקו לנקום נקם מישראל בהזכם כאשר יאבדו כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולא יהיה לאל ידם:

א (א) אשר היה בנוקדים · ר"ל שהיה הגדול שבנוקדים: מתקוע · שם עיר בנחלת אשר: ובימי ירבעם · שמלך בימי עוזיה (ולפי שניבא גם עליו בארצו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר בימי ירבעם): לפני הרעש · שהיה כשנכנס עוזיה בהיכל להקטיר וכמ"ש כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד): (ב) מציון ישאג. ר"ל ממקום שכנו ישאג לאיים ולהחריד: ומירושלים וגו' · כפל הדבר במ"ש: ואבלו · מקול שאגתו ישחתו מדורי הרועים אם היכני הרבג"ם: ראש הכרמל · מיטב הכרמל: (ג) על שלשה פשעי דמשק · יתכן שהם הפשעים הראשיים בדמשק והתמרים

מצודת ציון

ענין [illegible] יגזל: (כ) תשב. ענין ישיבה וקיום: (כא) ונקיתי. מל' נקי וברור:

(א) בנוקדים · לפי שרוב הצאן המה נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד וכן ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג): חזה. ניבא: (ב) ואבלו. ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א): נאות · מדור: ראש · ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): הכרמל. הוא שם כולל למקום שדות וכרמים וכן הדר הכרמל (ישעיה לה): (ג) דושם. מל' דישה: בחרוצות

רשי

בני אדם ביסורי' ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן : (ד) חזאל ובן הדד · מלכי ארם וראש ארם דמשק : (ה) בקעת און · מקום הוא בארם : ותומך שבט · ועביד שולטן כמו לא יסור שבט (בראשית מט) על שם שהמושל רודה את העם במקלות : מבית עדן · מקום : קירה · מקום ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה (מלכים ב טז) כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישראל לבא חרב על העכו"ם נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנאצר : (ו) עזה · מפלשתים היתה : גלות שלמה . גלות ישראל שהאה הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשין הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לארבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת איכה עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר (ישעיה כא) משא בערב ביער בערב תלינו : (ח) אשדוד אשקלון עקרון · סרני פלשתים הם : והשיבותי ידי · אכה ואשנה : (ט) ולא זכרו ברית אחים · אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א ה) והיו קורין זה לזה אחי שנ' (שם ט) מה הערים אשר נתת לי אחי

אבן עזרא

הגלעד יושביה או שברחו ישראל ממנה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד : (ד) ושלחתי · בבית חזאל. בני בניו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור : (ה) ושברתי · כי נלכדה בהלכד שומרון : והכרתי · בקעת און שם עיר בארם : ותומך שבט · כמו מטה עוז שבט למשל : קירה . אל קיר שם עיר באשור וככה כתוב ויגלם קירה : (ו) כה · שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירום לאדום : (ז) ושלחתי · האויב נמשל לאש כי אש יצאה מחשבון : (ח) והכרתי · ותומך שבט . כמו לא יסור שבט מיהודה : (ט) כה · יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה פשט רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיננו שב רק אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם שראה צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם : (יא) כה · ושחת

הַגִּלְעָד:
ד וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד:
ה וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה:
ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם:
ז וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ:
ח וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה:
ט כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים:
י וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ:
יא כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי

גלעד:
ד ואשלח אשתא בבית חזאל ותשיצי ברנית בר הדד:
ה ואתבר תקוף דמשק ואשיצי יתיב מבקעת און ועביד שולטן מבית עדן ויגלון עמא דארם לקירני אמר יי:
ו כדנן אמר יי על תלתא חובי עזה ועל ארבעה לא אשבוק להון על דאגליאונון גלו שלמא לממסר לאדום:
ז ואשלח אשתא בשורי עזה ותשיצי ברניתהא:
ח ואשיצי יתיב מאשדוד ועביד שולטן מאשקלון ואתיב מחת גבורתי על עקרון ויבדון שארא דפלשתאי אמר יי אלהים:
ט כדנן אמר יי על תלתא חובי צור ועל ארבעא לא אשבוק להון על דמסרינון גלו שלמא לאדום ולא אידכרו קים אחין:
י ואשלח אשתא בשורי צור ותשיצי ברניתהא:
יא כדנן אמר יי על תלתא חובי אדום ועל

עדן ג' פתחין וסי' ההצילו אתם אלהי הגוים דמלכים · וחברו רישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי · וא' ועדן חרן ומלכה : אמר ה' כ' ס"פ בנביאים וסי' ונשא כל אשר בביתך דמלכים · וחברו רישעיה · בעת פקדתים יכשלו . וחברו דבתריה אסוף אסיפם · כי אשיב את שבות הארץ · עוד תעברנה הצאן על ידי מונה · וירש ישראל את יורשיו. ואבד העמק · רני עקרה · לא ירעו ולא ישחיתו · וגם מהם אקח · והיה סרי חרש בחרשו · וגלו עם ארם קירה · והלך מלכם בגולה · והכרתי שופט מקרבה. בכל כרמים מספד · נחם ה' על זאת קרמאה · בשובי את שבותיכם לעיניכם · ועלו ההרה והביאו עץ :

רדק

מלבד מה שלקו בארצם בחרב וברעב בדבר, ועתה החל בדמשק ואמר : על שלשה פשעי דמשק · הנה דמינו כי האל ית' לא יעניש האדם על עון ראשון שני ושלישי כי זה ממדותיו שהוא נושא עון ועובר על פשע, ואמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והרביעית יענישו . והנה לא ישגיח על אומות העולם לטובה ולרעה כי אם בעבור ישראל אא"כ יהיה חמס גדול כדבר כדור המבול וסדום ועמורה כי החמס מפסיד הישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם, והנה דמשק הרעו לישראל שלש פעמים בימי בעשא מלך ישראל ובימי אחאב ובימי יהורם בן אחאב אעפ"י שנלחם בישראל לא נחשב לו לפי שלקו ארם בימיו בבואם בא"י אבל השלישית הוא בימי יהואחז בן יהוא שנאמר כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש, והרביעית שבא על יהודה בימי אחז ואז נענש על כלם שבא עליו מלך אשור ותפש דמשק והגלה את ארם קירה ואת רצין המית, וכל זה ניבא עמוס שנאמר ושברתי בריח וגו': וגלו עם ארם קירה . ונבואה זו ניבא עמוס כ"ה שנה קודם בואה, כמו שאמר בנבואת ישעיה ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם כמו שפי' שם · ופי' לא אשיבנו, לא אשיבנו אל סליחתי שסלחתי לו שלש פעמים והייתי משיב אותו בכל פעם אל סליחתי אם לא היה שב אל פשעו אבל אחר ששב עוד על פשעו אעניננו על כנס, והזכיר הקשה שבהם והוא על דושם בחרצות הברזל את הגלעד, שנאמר ויכם חזאל בכל גבול ישראל מן הירדן מזרחה את כל ארץ הגלעד וגו'. ופי' את הגלעד, כתרגומו ית יתבי גלעד שהיו עושין דרך נקמה ובזיון שהיו מעבירין חרוצות הברזל על גופם כמו שדשין בהם את התבואה כמו שעשה דוד בבני עמון שנאמר וישם במגרה ובחריצי הברזל : (ד) ושלחתי אש . הוא משל על האויב . כמו כי אש יצאה מחשבון . חזאל ובן הדד הם מלכי ארם : (ה) ושברתי . שלא יעלוה דלתותיה ובריחיה ולא תעמד לפני האויב : מבקעת און · היא עיר גדולה בארם · וכן בית עדן, ואעפ"י שדמשק היתה ירושה ממלכי דוד בית עדן ג"כ היתה מושב המלכים. לפיכך אמר ותומך שבט מבית עדן, כי תומך שבט הוא המלך, כמו לא יסור שבט מיהודה. כי מנהג המלך להיות שבט בידו תמיד והוא סימן שהוא רודה בעם. וכן ראינו באחשורוש ויושט המלך את שרביט הזהב אשר בידו: קירה. אל קיר, והוא שם עיר בארץ אשור . וכן כתוב בספר מלכים ויגלם קירה : (ו) כה אמר . על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום, אמרו כי זאת הנבואה ניבא על חורבן בית שני כי היו פליטים מגלות טיטוס והיו בורחים דרך ארץ פלשתים שהיא סמוכה לא"י הפלשתים היו לוקחים אותם ומסגירים אותם ביד אדום כי טיטוס ומחנהו אדומים היו רובם · וזהו גלות שלמה שלא נשארה פליט להם שלא גלו כי בחרבן בית ראשון לא ראינו זה, וזכר עזה ואשדוד ואשקלון ועקרון ולא זכר גת כי למלכי יהודה היתה כמ"ש, ואמר כי רובם שבו לדת ישראל, ואשר לא שבו עליהם נאמר ואבדו שארית פלשתים : (ז) ושלחתי. מב"ר הוא : (ח) והכרתי. והשבתי ידי · כי אחר שיכלו עזה ואשדוד ואשקלון עוד אשיב ידי על עקרון להשחיתם וכה יאבדו ארץ פלשתים : ואבדו שארית · ואבדו על הפרט שארית על הכלל : (ט) כה אמר ה'. לאדום גם זה בגלות בית שני, כי צר סמוכה ג"כ לא"י לפיכך אמר על הסגירם : ולא זכרו ברית אחים . הם ידעו כי אדום לא זכרו הברית לישראל הראויה להיות בין אחים והיו אכזרים לישראל, והם הסגירום בידם וישראל ואדום אחים, וכן שלח משה למלך אדום כה אמר אחיך ישראל . וי"מ אחים שלמה וחירם מלך צר שהיה ברית ביניהם : (יא) כה אמר . על רדפו בחרב אחיו, י"מ על עשו ויעקב שברח יעקב מפניו, וי"מ כשעברו ישראל על אדום במדבר

מצודת ציון

בחרוצות . הם כלי דישה מלאה חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח) : (ד) ואכלה · ותשרף : (ה) בריח . מוט העשוי לסגור בו השער : מבקעת און · שם עיר : ותומך . ומחזיק וכן וכפיה תמכו פלך (משלי לא) : שבט . שרביט : מבית עדן . שם עיר : (ו) להסגיר . ענין מסירה

מצודת דוד

והתמורים מכולם והם עכו"ם וג"ע וש"ד הנמצאים בכל אלה הנזכרים פה ור"ל האם מהראוי שעל שלשת הפשעים הראשיים ועל הוספת פשע הרביעי שלא אשיב לו גמולו בראשו בתמיה : על דושם ? עתה יפרש מהו הפשע הרביעי שישלם עליו הגמול ואמר שהוא על שדשו את אנשי גלעד בכלי ברזל מלא חריצים העשוי לדוש בו התבואה : (ד) ושלחתי · לכן אשלח אש : בבית חזאל · ר"ל אויב חזק יחריב בית חזאל מלך ארם : ארמנות בן הדד · ההיכלות שבנה בן הדד מלך ארם : (ה) בריח דמשק · ר"ל האויב יבוא בה כאלו נשברו הבריחים ונפתחו השערים : ותומך שבט · ר"ל אכרות תומך שבט מבית עדן ועל המושל יאמר שהוא אוחז השבט לרדות בו את המחוייב וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : קירה · אל קיר והוא שם מקום וכן נאמר ויגלם קירה (מ"ב ט"ז) : (ו) על הגלותם וגו' כי בזמן חורבן בית השני ע"י טיטוס ברחו קצתם מישראל דרך ארץ פלשתים ותפשום בני עזה ומסרום ביד האויב וז"ש על הגלותם וגו' ר"ל על שהגלו את ישראל גלות שלימה איש לא נעדר חשו במה שתפשום להסגיר לעכו"ם : (ח) והשיבותי · ר"ל אכה ואשיב ידי להכות עוד : ואבדו שארית · ר"ל אף שארית מה לא ישאר מהם : (ט) על הסגירם · על שהם מסרו לעכו"ם את הבורחים מישראל להיות גלות שלימה כדרך שעשה עזה : ולא זכרו · אנשי צור לא זכרו ברית האחוה שהיה להם עם ישראל וחירם מלך צור קרא לשלמה אח כמ"ש מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי (מ"א ט) : (יא) על רדפו בחרב אחיו . כי שלא את עשו ליעקב ומדוע א"כ רדפו

רשי

אחד: (יא) על רדפו בחרב אחיו • שנאמר (במדבר כ) פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו טורף אפו ושומר עברתו ולא חזר בו: ויטרוף לעד אפו • החזיק בה ולא הניחה: (יב) ארמנות בצרה • בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב ונמשכה אחר אדום והיא העמידה לו מלך במות מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה (ראשית לז): (יג) בקעם הרות הגלעד • שפתיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שיערער על הנחלה וכן אומר (ירמיה מט) לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם: (א) על שרפו עצמות וגו' • פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו וחמום בקירות הבית ותבע הקב"ה אונאת המלך שנהגו בו בזיון: (ב) קריות. שם מקום כד"א (שם מח) על קריות ועל בצרה: בשאון • קול המון

אבן עזרא

ושחת רחמיו • שהיו ברחם אחד וה"א שמלה נחה וכמוהו ויקרא לה נבח וכמוהו רבים: (יג) כה • הרות כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה תלא הרות בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שתלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא יפחדו להרחיב גבולם ופעם בתרועה כי תתפש רבה בכה ופעם בסער בכות סערה בעבור שהזכיר והצתי אש: (א) כה • עצמות מלך אדום לשיד • דרך בזיון והוא מבני יצחק ויש אומרים על דבר ויעלהו עולה ואחר כך שרפו או אז שרפו: (ב) ושלחתי • הקריות • שם מקום: (ג) והכרתי • שופט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו: (ד) כה • על מאסם • והנה הכהנים מורי התורה עמהם: ושלחתי

אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו
וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שְׁמָרָה
נֶצַח׃ יב וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת בָּצְרָה׃ יג כֹּה אָמַר יְהוָה
עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בִּקְעָם
הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב אֶת־
גְּבוּלָם׃ יד וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת רַבָּה
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה בְּיוֹם
מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה׃ טו וְהָלַךְ
מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו
אָמַר יְהוָה׃

ב א כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־
אֱדוֹם לַשִּׂיד׃ ב וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמוֹאָב
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת
בְּשָׁאוֹן מוֹאָב בִּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃
ג וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ
אֶהֱרוֹג עִמּוֹ אָמַר יְהוָה׃
ד כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא

אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
דִּרְדַפֵיהּ בְּחַרְבָּא אֲחוּהִי וְחַבֵּיל
רַחֲמוֹהִי וּקְטֵיל קְטַל עַלְמִין
רוּגְזֵיהּ וְחֵמְתֵיהּ נָטְרָא
לְאַפְרָשׁ׃ יב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא
בְּדָרוֹמָא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת
בָּצְרָה׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל
תְּלָתָא חוֹבֵי בְנֵי עַמּוֹן וְעַל
אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
דְּבַזָּעוּ מַעְדִּיַּת אֲרַע גִּלְעָד
בְּדִיל לְאַפְתָּאָה יַת תְּחוּמֵיהוֹן׃
יד וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי רַבָּה
וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתְהָא בְּיַבָּבָא
בְּיוֹמָא דִּקְרָבָא בְּעַלְעוֹל בְּיוֹם
רוּחַ׃ טו וִיהָךְ מַלְכֵּיהוֹן
בְּגָלוּתָא הוּא וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא
אֲמַר יְיָ׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל
תְּלָתָא חוֹבֵי מוֹאָב וְעַל
אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
דְּאוֹקִיד גַּרְמֵי מַלְכָּא דֶאֱדוֹם
וְסָדִינוּן כְּגִירָא בְּבֵיתָא׃
ב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּמוֹאָב
וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת כְּרַכָּא וִימוּת
בְּאִתְרְגוּשָׁא מוֹאָב בְּיַבָּבָא
בְּקָל שׁוֹפָרָא׃ ג וְאֲשֵׁיצֵי
דִּינָהָא מִגַּוַּהּ וְכָל רַבְרְבָהָא
אֶקְטוֹל עִמֵּיהּ אֲמַר יְיָ׃ ד כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יְהוּדָה
וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן
עַל דְּקָצוּ בְּאוֹרָיְתָא דַּייָ וּקְיָמוֹהִי

(מסורה: ל' מלעיל; ל'; ל'; י' ול' כענין; כ"ס"פ ננכיהי; ל'; ל'; ו' מ"ל; כ' חד חסר; כ' ס"פ; ל')

הארצה אתה מירכם: והצתי אש ו' ול' בסיפ' וסי' נמסר בירמיה סוף סי' כ"א: שופט ו' מ"ל בק־יאה וסי' שופט ואיש מלחמה. והכרתי שופט מקרבה. ישבת לכסא שופט צדק. אלהים שופט צדיק. ויותם בנו על בית המלך דה"ת. מלך שופט באמת דלים:

תולדות אהרן סטעי אדום. סוטס סא: פשעי מואב. כ"ג כג:

מצודת ציון

מסירם כמו לא תסגיר עבד (דברים כג): (יא) ועברתו • מל' עברה וזעם: נצח. לעולם: (יד) והצתי. מל' הצתה והדלקה: בסער • מל' רוח סערה ואמר בדרך משל על התגברות האויב: סופה. רוח סוער: (א) לשיד. כמו לסיד בסמ"ך: (ב) הקריות. שם מחוז: בשאון • ענין המייה: (ד) ויתעום. מלשון תועה: נעלים

רדק

במדבר • ואמר ויצא אדום לקראתו בעם כבד, והנכון שהוא על חורבן בית שני כמו שפי' שתי הפרשיות אשר לפני זאת: ושחת רחמיו. רחמי האח על אחיו שהוא דרך העולם והוא שחת הרחמים ובטלם: ויטרף לעד אפו. האף שהיה לעשו על יעקב לעד היה כי עד הדורות האחרונים היה וטרף ישראל בכל זמן שהיה הכח בידו ואפו הוא שטורף, או תחסר בית השמוש ר"ל באפו, וכפל הענין במ"ש. ואמר ועברתו שמרה הה"א נחה והכינוי על העברה והמלה מלעיל מפני סמיכתה למלת נצח שהיא מלעיל: (יג) כה אמר • על בקעם הרות הגלעד • בני עמון היו שכנים לארץ הגלעד והיו בוקעים ההרים שהיו מגבול ארץ הגלעד ומרחיבים בהם גבולם והיו מסיגים גבול הגלעד, והסגת גבול הוא עון גדול שהרי הוא אחד מן הארורים הכתובים בתורה ארור מסיג גבול רעהו, והרות כמו הרים. קיבץ מן הר בלשון זכרים הרים ובלשון נקבות הרות. ויש לפרש הרות הערים הבצורות יכנה אותם בלשון הר • וכן והרותיהם תבקע. הנני אליך הר המשחית. וכן אמר בנבואת ירמיהו לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב, וזכר שם ארץ גד והנה זכר ארץ הגלעד והכל מעבר הירדן מזרחה.

ויש לפרש ג"כ הרות הגלעד הנשים ההרות. וכן ההרותיה בקע והרותיה תבקע. כמו שאמר והריותיו יבקעו • וזה על מיעוט החמלה בהם, כמו שאמר ועולליהם ירטשו, ואם העוללים היו הורגים וההרות מבקעים כ"ש האחרים • וזהו שאמר למען הרחיב את גבולם שלא ישאר שריד מישראל, וזהו שאמר ירמיהו הבנים אין לישראל אם יורש אין לו: (יד) והצתי. בתרועה ביום מלחמה וכן אמר בנבואת ירמיהו והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה בסער ביום סופה: המשיל חוזק המלחמה והנלכדים נוהרה לרוח סערה, וסופה הוא רוח סערה, והענין כפול במ"ש: (טו) והלך מלכם בגולה • כן אמר בנבואת ירמיהו מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו: (א) כה אמר ה'. על שרפו עצמות מלך אדום לשיד, הוא מה שנא' בספר מלכים ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל. והקצף היה ממלך אדום על ישראל מהיום ההוא והלאה מפני שמלך מואב ברך את בן מלך אדום במלחמה שהוא היה שם עמהם כמו שפירשנו שם. לפיכך הענישו האל ית' על זה, ופי' לשיד שריפה גמורה עד שהיו אפי' העצמות אפר כמו השיד • וכן והיו עמים משרפות שיד, וי"ת על דאוקיד גרמי מלכא דאדום וסדינון כגירא בביתא, פי' שסד ביתו באותו אפר דרך נקמה ובזיון: (ב) ושלחתי. הקריות, שם עיר בערי מואב: (ג) והכרתי • מקרבה, מקרב הקריות כי היתה עיר המלוכה שלו: עמו. ר"ל עם מלך מואב: (ד) כה אמר ה' • עתה התנבא על יהודה וישראל שהרעו מעלליהם והקב"ה נפרע מהם מעט מעט, ובימי מלכי יהודה הרעי' היו חוטאים והקב"ה נפרע מהם מעט מעט לא להחריב ירושלם אבל אחר חזקיהו שהיה טוב אמר האל ית' וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי • ולא הביאה על ירושלם ולא נתן פרענות חורבן עד שבא מנשה שעשה הרע בעיני ה' מכל אשר היה לפניו והנה נשא האל ולא רצה להחריב ירושלם, וכן אמון הרבה אשמה ונשא האל ית' יהואחז ויהויכין כי לא מלכו אלא ג' חדשים, והנה יהויכין היה השלישי ונשא האל והנה הם ג'. ונשא האל ית', לצדקיהו עשה הרע בעיני ה' ועליו נאמר ועל ד' לא אשיבנו • ולא הבה עוד לגלות, וחרב הבית בימיו ועליו אמר כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו: על מאסם את תורת ה', לא אמר כי זה העון הוא הרביעי אלא אמר כי ברביעי העניש הש"י על מה שעשו הם ואבותיהם שמאסו את תורת ה', וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל את תורת השם המצות השמעיות

מצודת דוד

רדפו בחרב בזמן חורבן בית השני: ושחת רחמיו • ביטל הרחמנות הראוי להיות לו עליו כדרך האח על אחיו: ויטרוף לעד אפו. טרף את ישראל בכל עת שהיה היכולת בידו: ועברתו • העברה שיש לו על בני ישראל שמורה אצלו לעולם ולא יעזבנה בשום פעם: (יב) בתימן • היא ארץ עכו"ם הסמוכה לא"י בדרומה ותלקה גם הוא: בצרה • עיר הבצורה והוא כרך גדול וגו': (יג) על בקעם • על אשר בקעו ברסי הנשים ההרות של גלעד להוציא הולדות למען יוכלו להרחיב את גבולם ממה שגזלו מבני גלעד על כי לא ישאר יורש מה לערער על הגבול: (יד) בתרועה וגו'. בעת יריע האויב עליהם ביום המלחמה: בסער • בסערת האויב אשר יבוא ביום סופה. הוא יום המלחמה וכפל הדבר במ"ש: (טו) מלכם • מלך בני עמון:

ב (א) על שרפו וגו'. הוא מה שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל (מ"ב ג) ופי' שמלך מואב לקח בן מלך אדום הראוי למלוך ושרפו כליל כעולה ואז קצף מלך אדום על ישראל על כי בעבורם באה לו הרעה הזאת ולא רצו להצילו א"כ ע"י מלך מואב נתעורר הקצף על ישראל לכן יקבל מואב גמול: לשיד • ר"ל עד שנעשו דק ולבן כשיד כדרך העצם אחר השרפה: (ב) ומת בשאון מואב. מואב ימות בשאון המלחמה בעת יריע האויב בקול שופר: (ג) עמו • עם השופט ההוא: (ד) ויתעום כזביהם • הנביאים המכזבים

אבן עזרא

(ה) ושלחתי . זה נבוכדנצר והזכיר ירושלם בית מלכות יהודה : (ו) כה · על מכרם · על השופטים ידבר והטעם צדיק בריבו בהשפטו והנו נחשב כאילו מכרוהו : (ז) השואפים · הטעם שאפו מתי תשחנו ראש דלים על עפר ארץ ודי להם שפלותם : ודרך ענוים יטו · מגי אורח ישר שהוא אורחם עד שהסירו הענוה מישראל עד שלא יבוש ללכת איש עם אביו עם נערה ידוע : (ח) ועל · ולקחת חבול מהאביון יטו משפט וזה יעשה בפרהסיא במקום התחברם למזבח הבעל וככה ויין ענושים ישתו שיענשו מי שאין עליו עונש והם שותים : (ט) ואנכי · כתוב כי השם פוקד עון הארץ על כן גזר להכחידם כי חקותיהם ללכת איש ואביו לזנות והזכיר האמורי כי הוא חזק מהשבעה וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי המזרחיים ויהושע אמר לתת אותנו ביד האמורי המערבי והנה ממנו יפחד : (י) ואנכי · הטעם שהולכתי אתכם ארבעים שנה עד שתלמדו חוקותי ואחר כן תירשו האמורי

תרגום

לָא נְטָרוּ וְאַטְעִיאוּנוּן כַּדְבֵיהוֹן דַּהֲלִיכוּ אֲבָהַתְהוֹן בָּתְרֵיהוֹן׃
ה וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בִּדְבֵית יְהוּדָה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיַת יְרוּשְׁלֵם׃
ו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּזַבִּינוּ בְּכַסְפָּא זַכָּאִין וַחֲשִׁיכַיָא בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן׃
ז דְּשַׁיְטִין בְּעַפְרָא דְאַרְעָא בְּרֵישׁ מִסְכֵּינַיָא וְדִין חֲשִׁיכַיָא מַסְטָן וּגְבַר וְאָבוּהִי אָזְלִין עַל עוּלֵימְתָּא בְּדִיל לְאַחֲלָא יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃
ח וְעַל שְׁוָיָן דְּמַשְׁכּוֹן מְסַחֲרִין בִּסְטַר כָּל אֱגוֹרֵיהוֹן וַחֲמַר אוֹנְסָא שָׁתַן בֵּית טַעֲוָתְהוֹן׃
ט וַאֲנָא שֵׁיצֵיתִי יַת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָמֵיהוֹן דִּכְרוּם אַרְזִין רוּמֵיהּ וַחֲסִין הוּא כְּבַלּוּטַיָא וְשֵׁיצֵיתִי אִבֵּיהּ מִלְּעֵילָא וְשָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע׃
י וַאֲנָא אַסֵּקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְדַבָּרִית יַתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין

עמוס ב

שָׁמָרוּ וַיַּתְעוּם כִּזְבֵיהֶם אֲשֶׁר־הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם׃
ה וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בִּיהוּדָה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃
ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃
ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃
ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם׃
ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת׃
י וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־

ו׳ · ג׳ · ג׳ · כ׳ ומפל בר נסביר כ׳ · ס׳ סבירין עניים · ס׳ · ג׳ וכ״כ · י׳ בליסגא ג׳ ומ״ל · רפע כגובה ג׳ חסר · ד׳ ומ״ל

רשי

המון מלחמה : (ו) על מכרם בכסף צדיק · הדיינין היו מוכרי׳ את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו : ואביון בעבור נעלים · תרגם יונתן בשני מקומות (לקמן ח פ״ו) בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם : (ז) השואפים על עפר ארץ · על עפר ארץ שהם הולכים עליהם כל שאפם וכל מחשבתם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו את שלהם · שאיפה גולוזי״ר בלע״ז : ודרך ענוים יטו וגו׳ · המלשים טפים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר (איוב כד) יטו אביונים מדרך : אל הנערה · המאורסה : (ח) ועל בגדים חבולים יטו · תרגם יונתן על משום שווין דמשכן מסחרין זוקפין מלוה על העניים וממשכנים אותם ועושים בגדיהם מצעות ומסובין עליהם בהסייה בעת סעודתם : בית אלהיהם · בבית עכו״ם שהיתה להם אצל מזבח : יטו · לשון הסיבה שכל הסיבת סעוד׳ בהסייה היא שהוא נסמך על שמאלו : ויין ענושים · שעונשים אותם ממון ושותים בו יין : (ט) כאלונים · קיישנ״ש בלע״ז : ואשמיד פריו ממעל · שרים העליונים : ושרשיו מתחת · שרים התחתונים ד״א הנרעה היתה מסמא עיניהם מלמעלה ומסרסתן

שמרו ה׳ קמץ וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך ובירמיה סים׳ י״ו: מכרם ב׳ וסימ׳ ונתתי מכרם . על מכרם בכסף צדיק . ביום מכרם צור . אנך : ויין י׳ בליש׳ וסים׳ ישתו יין נסיכם · ביין חלבון וצמר צחר . ויין ענושים ישתו · ויין חמסים ישתו · זכרו כיין לבנון · וחכך כיין הטוב . וביין משתיו . ומיין משתיו . ויין משתיהם . ויין

תולדות אהרן שפטי ישראל . יומא פו סנהדרין ז: כגבה ארזים . סוטה ט ברכות נח :

רדק

השמעיות וחקיו המצות השכליות :
ויתעום כזביהם . הם דברי נביאי השקר : מאסם · האל״ף נקראת בקמץ חטף , ואמר ביהודה על מאסם תורת השם, וישראל ג״כ מאסו את תורת ה׳ בכל הרע אשר עשו , אלא אמר ביהודה כן לפי שעמהם היתה כתובה בבית המקדש ומאסו אותה ולא שמו אליה עד אשר נשכחה מפיהם , כי חדוש היתה אצלם כשמצאוהו בימי חלקיה הכהן :(ה) ושלחתי אש. הוא נבוכדנצר :(ו) כה אמר ה׳. על מכרם בכסף צדיק אמר אעפ״י שעברו על ג׳ עבירות חמורות והם עכו״ם גלוי עריות ושפיכות דמים לא נחתם גזר דינם לפני להחריב ארצם ולהגלותם ע״י מלך אשור אלא על החמס והוא הרביעי ועליו הענישם על כל מה שעשו , וכן בדור המבול אעפ״י שהיו בידם כמה עבירות לא הענישם אלא על החמס שנא׳ כי מלאה הארץ חמס מפניהם וכ״ש כשהחמס בא ע״י השופטים שהיה להם להעמיד הצדק והם ע״י השוחד מטים הדין , וזהו שאמר על מכרם בכסף צדיק, ופי׳ צדיק שהוא צדיק בדינו וכן ויסלף דברי צדיקים, וגם הם צדיקים בדברי אחרים כי ברוב טועני האמת הם צדיקים ברוב דבריהם, וכן העניים ברוב לא יטענו אלא האמת : בעבור נעלים · אפי׳ בעבור נעלים שיתנו לשופט יטה דין האביון שהיה זכאי בדינו ונותן השוחד הוא זכאי במשפטיהם : וי״ת בדיל דיחסנון · ולא הבנתי דעתו ורש״י ז״ל פי׳ דעתו כן מטים משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיין וזה עוקף עליו ונוטלה בדמים קלים כדי לנעול ולגדור כל שדותיו ולא יפסיק זה ביניהם וזהו בעבור נעלים לשון נעילה , דבר אחר מחייבין את הזכאי כדי שיצטרך העני למכור שדהו בקנין גמור שהוא כנעל שנא׳ שלף איש נעלו : (ז) השואפים על עפר ארץ בראש דלים . השופטים הם השואפים ומביטים ומכוונים שיהיה עפר ארץ בראש דלים . שמשימים שוטרים תחתיהם אם לא יתנו העניים על פיהם יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום והנה עפר הארץ בראש הדלים , וענין זה הפסוק כענין מה שאמר מיכה ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה, וענין השואפים כמו השואפים אביון וי״ת דשייטין בעפרא וגו׳ : ודרך ענוים יטו · שיטו דינם במשפטיהם בשוחד שנותנים בעלי דינם העשירים, ודרך פירושו משפט ועסק האדם כמו את הדרך אשר ילכו בה ויאחז צדיק דרכו והדומים להם , ובת״י ודין חשיכיא מסטן : ואיש ואביו ילכו אל הנערה . ולא יבוש הבן מאביו לבעול בעולת אביו וזהו חלול שם קדשי שאמרתי להם קדושים תהיו כי קדוש אני השם מקדישכם וכיון שאתם מחללים את שם קדשי שקדשתי אתכם ואתם נקראים בשמי כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך : (ח) ועל בגדים חבלים יטו . שהם חובלים הבגדים מאשר לא יתנו על פיהם ויאכלו וישתו עליהם בבתי עכו״ם , ופי׳ יטו עצמה להסב אצל כל מזבח ועל המאכל ועל המשתה וההסיבה נקראת הטיה לפי שמטה אדם עצמו כשוכב וכן במשנה יטו ויקראו והטיתי לקרות : ענושים . שהם עונשים אותם כסף וזהב וישתו בו בית אלהיהם : (ט) ואנכי השמדתי את האמורי . מפני חקותם הרעים שהיו להם השמדתי אותם מפניכם ואתם עזבתם את חקותי הטובים ולקחתם חקות האמורי , וכבר הזהרתי אתכם בתורה ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם , וזכר האמורי כי הוא החזק שבשבעה האומות כמו שאמר אשר כגובה ארזים גבהו , ואעפ״כ השמדתי אותו מפניכם ולא בחרבכם ולא בקשתכם אלא אני השמדתיו מארצו : וחסון · תקיף כמו והיה החסון לנעורת : ואלונים . כתרגומו כבלוטין קשטניי״ר בלע״ז : (י) ואנכי העליתי . וקודם שאביא אתכם אל הארץ הוצאתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים ואולך אתכם במדבר מ׳ שנה לא חסרתם דבר והזהרתי אתכם בחקותי שלא תלמדו חקות ארץ האמורי כשתבאו לרשת אותה .

מצודת ציון

נעלים . מנעלי הרגל : (ז) השואפים . ענין הבטה אל הדבר והתוחלת לה וכן כעבד ישאף צל (איוב ז) : (ח) חבולים · ענין משכון כמו לא יחבול רחים (דברים כד) : יטו . מל׳ הטייה ר״ל ישענו : ענושים . מל׳ עונש ממון : (ט) השמדתי . ענין כליון ואבדון : וחסון . ענין חוזק כמו והיה החסון לנעורת

מצודת דוד

המכזבים להם התעום מדרך הישר : אשר הלכו וגו׳ . הם הם הנביאים המכזבים אשר הלכו אבותיהם אחריהם וכאומר הלא אבותיכם הלכו אחריהם ונכשלו והם לא לקחו מוסר : (ו) על מכרם וגו׳ . ר״ל מטין דין הצדיק ומוכרים אותו במחיר שוחד הכסף : ואביון · מטין דין האביון בעבור מחיר שוחד מנעלים לרגליהם ר״ל אף במעט שוחד מטין את הדין : (ז) השואפים . אשר מביטים אל עפר הארץ להיות מושכב בראש הדלים כי השופטים ההם משימים שוטרים תחתיהם לכוף הדלים לקיים דבר המשפט ואם ימאנו יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום ברגליהם והנה עפר הארץ בראש הדלים : ודרך ענוים יטו . מטים דרך ענוים להסב מדרך הפשוטה להטות דרך עקלתון כי יפחדו מהם ויסתתרו לבל יראום : ואיש ואביו . שניהם יחד ולא יבושו זה מזה : אל הנערה . ר״ל אל נערה המאורסה לזנות עמה : למען חלל . כאלו יתכוונו לחלל שם קדשי כי אם היה בעבור הנאה לבד מה להם ללכת אל ארוסה ושניהם יחד : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . ממשכנין בגדי המסרבים במשפטים ושמים עצמן לסמוך עליהם בעת הסעודה מה שהם סועדים אצל כל מזבח העשוי לפסילים : ויין ענושים ישתו · מענשים את המסרב לתת כסף ובו יקנו יין ושותין בבית העכו״ם : (ט) ואנכי השמדתי . ר״ל הלא אף את העכו״ם אשר לא ידעוני אני מענשם בעונם כי הלא השמדתי מפניהם את האמורי שהיה גבהו כארז וחזק כאילן אלון · ואשמיד וגו׳ · ר״ל השמדתיו בתכלית ולפי שהמשילו לאילן אמר לשון הנופל בהשחתת עץ פרי שמשירים הפירות ועוקרים השרשים : (י) ואנכי העליתי · ר״ל

ארץ האמרי : יא ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזרים האף אין־זאת בני ישראל נאם־יהוה :
יב ותשקו את־הנזרים יין ועל־הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו : (כן כתוב)
יג הנה אנכי מעיק תחתיכם כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר :
יד ואבד מנוס מקל וחזק לא־יאמץ כחו וגבור לא־ימלט נפשו :
טו ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו :
טז ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום־ההוא נאם־יהוה :

ג א שמעו את־הדבר הזה אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל על כל־המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר : (סימן)
ב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על־כן אפקד עליכם את כל־עונתיכם :
ג הילכו שנים יחדו בלתי אם־

תולדות אהרן על כן אפקד . עכו"ם ד :

למירת ית ארעא דאמוראה : יא ואקימית מבניכון לנביאין ומעולימכון למלפין האף לית דא בני ישראל אמר יי : יב ואטעיתון ית מלפיכון בחמרא ועל נבייא פקידתון למימר לא תתנבון נבואה : יג הא אנא מיתי עליכון עקא ומעיק לכון באתרכון כמא דעיקא עגלתא דטעינא עמירא : יד ויבד בית ערוקי מדקליל ודתקיף לא יחסין חיליה וגבר לא ישיזיב נפשיה : טו ואחיד קשתא לא יקום ודקליל ברגליה לא ישתיזיב ורכיב סוסיא לא ישיזיב נפשיה טז ודתקיף לביה בגבריא ערטילא דלא זין יערוק ביומא ההוא אמר יי : א קבילו ית פתגמא הדין די גזר יי עליכון בית ישראל על כל זרעיתא דאסקית מארעא דמצרים למימר : ב לחוד בכון אתרעיתי מכל זרעית ארעא על כן אסער עליכון ית כל חוביכון : ג היהכון תרין כחדא אלהין אם אזדמנו :

רשי

ושרשהן מלמטן : (יא) לנזרים · תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ פוסקים בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה : האף אין זאת · בתמיה כלומר הלא אתם יכולים להכחיש את זאת : (יב) ותשקו את הנזירים יין · שלא יורו אתכם שהשיכור אסור להורות · ותשקו את הנזירים יין. תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו · לעמוס נוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה (לקמן ז) : (יג) מעיק · תרגם של מציק : תחתיכם · את חנייתכם : תעיק העגלה · מכובד משא שעליה : (טו) וקל ברגליו לא ימלט · את נפשו : (טז) ערום ינוס וגו' · ערטילאי בלא כלי זיין : (ב) רק אתכם ידעתי · אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגומר . ורבותינו דרשוהו לגד אחר במסכת עכו"ם : (ג) הילכו שנים יחדיו . שאתם אומרים לנביאים לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן נלמוו כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם : בלתי אם נועדו

מלכות רב כיד המלך : ימלט ח' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק . ודבתרי' ותפש הקשת לא יעמד ב' בו · מי גבר יחיה ' כי לא ידע שלו · ימלט אי נקי · אין אדם שליט ברוח · שקר הסוס לתשוע': משפחות האדמה ג' דסמיכי וסימ' ונברכו בך דאברהם · תברכו בך דיעקב · רק אתכם

אבן עזרא

האמורי : (יא) ואקים · גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה : ומבחוריכם · שתולדותם לאהוב התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם : האף אין זאת : תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט הל' : (יב) ותשקו · הכרחתם אותם עד שנשמאו ושתו יין : (יג) הנה . הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלים העומדים זה דרך משל שאין כח לסבול וחכמי ספרד אומרים כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם שתהיו כבדים ולא תוכלו לברוח על כן אחריו : (יד) ואבד מנוס מקל . יאמץ כחו במחשבתו ומאכלו כלי המלחמה : (טו) ותפש · טעם לא יעמוד כי הכל יפחד לגעת אליו : וקל ברגליו . ורוכב לאות כי הקל הוא הסוס וכתיב על קל נרכב : (טז) ואמיץ לבו . זהו שמחשבתו עילאה ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הילא וכך הלבב ירא מהכל וכך לב להשחית : ערום · שיכבדו עליו בגדיו בברחו : (א) שמעו : (ב) רק אתכם . כאומר ידעתי מכאוביהם והגלתי אתכם ותחת שתעבדוני מרדתם בי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדים לפניהם שידעו מנהגם יותר מן הכפריים . (ג) הילכו · הזכיר למעלה ועל הנביאים ציויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי

רדק

אז טעם לרשת דבק עם העליתי אתכם מארץ מצרים : (יא) ואקים . עוד עשיתי עמכם טובה גדולה שלא עשיתי עם כל עם כדי שתהיו נבדלים מכל עם ותהיו דבקים בי שהשריתי רוח נבואה בכם , ועל זה אמר משה ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה , וטעם מבניכם אפי' הנערים כשמואל וירמיה כ"ש הזקנים שיש בהם חכמה : ומבחוריכם לנזירים · אפילו הבחורים שדרכם ללכת אחר תאות הבשר והיין נתתי בהם רוח טהרה שינזרו מן היין ויהיו קדושים לי כי היין הוא המביא האדם לרדוף אחר תאות הבשר ובכל זה הפרשתי אתכם מכל עם כדי שתהיו קדושים ולא תטמאו בטומאת עם הארץ : האף אין זאת בני ישראל נאם ה' · כי כל זה שאמרתי לכם התוכלו לכחש שאינו כן : (יב) ותשקו. לא די שאתם לא נזהרתם במה שהזהרתי אתכם ולא פקחתם עיניכם למה שעשיתי עמכם אלא שהנביאים והנזירים שהיו לכם לאות לקדושתכם בטלתם אותם ומנעתם אותם מקדושתם שהיה לכם ללמד מהם : והשקיתם הנזירים יין . כלומר פתיתם אותם בדברים עד ששמעו לכם לשתות יין ולבטל קדושתם . וכן על הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו · וטעם צויתם ר"ל בהכרת מנעתם אותם מלהנבא לכם ומלהזהירכם בשמי : (יג) הנה אנכי מעיק תחתיכם . במקומכם אעיק לכם שלא תוכלו לברוח ולהנצל . מעיק ענין לוקה וצרה וכן מפני עקת רשע , ותרגום צרה עקתא , ואמר כאשר תעיק העגלה על דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק ותציר . ואמר עמיר ולא אמר משא אחר כי מפני הנפת הוא מיצר יותר נושא העמיר מנושא משא אחר , ואמר עמיר שם כלל עמרים רבים : (יד) ואבד מנוס . לא יאמץ כחו· לא יהיה בו יכולת להאמץ כחו במחשבתו כי יפחד ויבהל ויאבד כחו : (טו) ותפש הקשת לא יעמוד · לא יעמוד כנגד האויב כי לא יהיה בו כח לדרוך קשתו: וקל ברגליו לא ימלט · פי' לא ימלט נפשו כמו שאמר ואבד מנוס מקל כי לא יוכל לברוח , ושנה הענין במ"ש לחזק , גם רוכב הסוס לא ימלט נפשו עם הסוס שהוא קל לרוץ , כי שקר הסוס לתשועה כשלא ירצה האל : (טז) ואמיץ לבו בגבורים . כי הגבורה בלב ואף הוא ירך לבבו ולא יעמוד כנגד האויב אלא ינוס ערום וטעם ערום שיפשיט בגדיו שלא יכבדו עליו וינוס קל מהרה : (א) שמעו · המשפחה . הגוי כולו נקרא משפחה וכן ואם משפחת מצרים לא תעלה : אשר העליתי · שהעליתי אבותיכם : (ב) רק אתכם · לפי שידעתי אתכם ובחרתי בכם מכל עם לפיכך אפקוד עליכם את כל עונותיכם שאתם ראיתם וידעתם את כל אותותי ומופתי שעשיתי לכם והטבתי לכם לפיכך הדין הוא שאפקוד עליכם עונתיכם כי המלך יכעוס על עבדיו העומדים לפניו אם יעברו מצותו יותר ממה שיכעס על אחרים הרחוקים ממנו כי משפחת העכו"ם איננו חושש עליהם אם ייטיבו או ירעו אלא אם יהיה חמס גדול כדור המבול כמו שפירשנו למעלה אבל ישראל לפי שהם קרובים אלי אענשם על עונם כמו שאמר בקרובי אקדש · וכמו שפירשו רז"ל בפסוק וסביביו נשערה מאד , וכן אז"ל שאני עכו"ם דלא מפקיד דינא עלייהו , ובספר יחזקאל נפסוק והעולה על רוחכם היו לא תהיה הארכנו בזה הענין : (ג) הילכו שנים · כלומר אחר שפשעתם בי ראו מה קרה אתכם כי לא יוכל אדם לצאת מן העיר מפחד האויב ולא אפילו שנים אם לא נועדו יחדיו

מצודת דוד

ר"ל ואתם הלא ידעתם אותי כי אנכי העליתי אתכם וגומר והספקתי לרכיכם במדבר ארבעים שנה לבוא לרשת את ארץ האמורי : (יא) ואקים וגומר . בכל ימי הדורות הקמתי מבניכם לנביאים והשריתי שכינתי עליהם : ומבחוריכם לנזירים . נתתי בלבם רוח טהרה להיות נזירים : האף אין זאת · ר"ל וכי גם זאת תכחשו לומר שלא היה זאת וכאומר הלא הוא דבר מפורסם וא"א לכחש בו : (יב) ותשקו . ר"ל פתיתם את הנזירים לשתות יין ומחיתם ביד הנביאים שלא ינבאו : (יג) הנה אנכי . מוסב למעלה שאמר אם שלמתי גמול להעכו"ם אשר לא ידעוני כל שכן אתם שהרביתי להטיב עמכם ועל כל זה פשעתם בי כל שכן שאשלם להם גמול ולכן הנה אני מביא עליכם לוקה במקומכם ולא תוכלו לברוח כי בכל מקום שתהיו תשיג לכם הלוקה : כאשר תעיק העגלה · אמר דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק לה ור"ל כמו העגלה המלאה עמיר שהמשא קשה ונפוחה רב וכאילו תעיק אל העגלה בכל מקום מהלכתה כן יעיק להם במקומם בכל מקום שיהיו : (יד) ואבד מנוס מקל : אף הקל ברגליו לא יציל עצמו במה שינוס מפני האויב הואיל וימצא אויב בכל מקום שיהיה : לא יאמץ · לא יוכל לחזק כחו במלחמה : (טו) לא יעמוד . רצה לומר לא יעמוד על עמדו בקשרי המלחמה כי ירך לבבו וינוס לנפשו : לא ימלט נפשו : על ידי מרוצת הסוס : (טז) ואמיץ לבו בגבורים · ר"ל אף מי שדרכו לאמץ ולחזק לבבו גם בין הגבורים הנה אז ינוס ערום כי יפשוט כליו להיות קל לברוח פן ירך יבוא בלבו : ג (א) על כל המשפחה · כפל הדבר במ"ש כי לשון משפחה יאמר על כל העם וכן ואם משפחת מצרים (זכריה יד) : (ב) רק אתכם ידעתי · לבד אתכם אהבתי

מצודת ציון

לנטורת (ישעיה א) : כאלונים . שם אילן החזק ביותר : (יא) לנזירים . הוא ענין פרישה כי פורש עצמו מן היין והטומאה : (יג) מעיק . ענין לוקה וצרה כמו מפני עקת רשע (תהלים נה) : תחתיכם . במקומכם : עמיר . אלומות התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד) : (יד) מנוס . ענין בריחה : יאמץ · ענין חוזק כמו יוסף אומץ (איוב יז) : (טו) ותופש . ענין אחיזה : (ב) ידעתי · ענין אהבה וכן מה אדם ותדעהו (תהלים קמד) : אפקוד . ענין זכרון : (ג) נועדו . ענין

אבן עזרא

נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו היתכן להיות שילכו שנים אנשים ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחד אם לא נועד זה עם זה וכאשר תראו שהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יוכל למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים להם לא תנבאו : (ד) הישאג . משל אחר היה מנהג באריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו יעמידנו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי : (ה) התפול . והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלה לאדם לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איננו למוקש והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמותיו להפיל הצפור שהיא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאצוה לבוא עליכם ואל תחשבו כי אחרי באו יעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם · כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטעם איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו וי"י לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד ממנו למלאת אשר צויתיו : (ט) השמיעו . וזהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם

רשי

נועדו . אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני : (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו · כשאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אם כן לכד וכן הוא אומר (ישעיה ה) ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף וגו' (שם לא) כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו : הישאג אריה . הוא נבוכדנאצר. דבר אחר הנביאים מדמין את רוח הקודש הבא עליהם לשאגת אריה כמו שאמרו למטה אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פירוש הדוגמא היבא רוח הקודש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה אלא אם כן הפורענות נגזר מלפניו וזהו הפרק . היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם לכד אתכם במוקש עון : (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה · בפח שנפלה עליו ומוקש אין לה : היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן נאחז בו העוף כשהוא רוצה לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואוחה שעה כבר נלכד : התפול צפור על פח · ואין הפח מכשילה כלומר וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש : היעלה פח וגומר . כך היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם : (ו) אם יתקע שופר . שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון : אם יתקע שופר בעיר · כך היה לכם להיות חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו : (ז) כי לא יעשה אדני אלהים דבר אלא אם כן גלה סודו · אותו סוד אל עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג מי לא יירא . כך הקב"ה דבר אל הנביאים להנבא מי לא ינבא : (ט) השמיעו · אתם בני פלשתים ובני מצרים והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם שיאספו

עמוס ג

נֹעָדוּ: ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף
אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ
בִּלְתִּי אִם־לָכָד: ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־
פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־
פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד:
ו אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא
יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה
לֹא עָשָׂה: ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי
יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־
עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי
לֹא יִירָא אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא
יִנָּבֵא: ט הַשְׁמִיעוּ עַל־אַרְמְנוֹת
בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ עַל־הָרֵי
שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ

ד הֲיִנְהוֹם אַרְיֵה בְּחוּרְשָׁא
וְצֵידָה לֵית לֵיהּ הֲיָרִים בַּר
אַרְיָון קָלֵיהּ מִמַּרְבּוּעֲתֵיהּ
אֱלָהֵין אִם אֲחַד: ה הֲתִפּוֹל
צִפְּרָא בְּקוּלָא עַל אַרְעָא וְצַיָּד
לֵית לֵיהּ הֲיִפְסַק קוּלָא מִן
אַרְעָא וּמֵיחַד לָא אֲחַד: ו אִם
יִתְקַע שׁוֹפָרָא בְּקַרְתָּא בְּלָא
זִמְנֵיהּ וְעַמָּא דִי בָהּ לָא יְזוּעוּן
אִם תְּהֵי בִישְׁתָא בְּקַרְתָּא וּמִן
קֳדָם יְיָ לָא אִתְעַבְדַת: ז אֲרֵי
לָא כָשְׁרִין פִּתְגָּמִין דְּמִתְעַבְדִין
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהֵין גְּלָא
רָזֵיהּ לְעַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא: ח אַרְיֵה
נָהֵים מַן לָא יִדְחַל יְיָ אֱלֹהִים
מַלֵּיל מַן לָא יְקַבֵּיל נְבוּאֲתָא:
ט בַּסָּרוּ עַל בִּרְנְיָת בְּאַשְׁדּוֹד
וְעַל בִּרְנְיָת בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וַאֲמָרוּ אִתְכַּנָּשׁוּ עַל טוּרֵי
שָׁמְרוֹן וַחֲזוֹ שִׁגּוּשַׁיָּא סַגִּיאָן

ידעתי : על פח ל' וחד אל פח ואינון חד מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל : ועם ג' קמצין וסימ' ופלשתים נאספו : לא אפקוד על בנתיכם · אם יתקע שופר בעיר ; תשמיעו על כל לשון שמיע' אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום.וישמע עליהם חזקיהו דמלכים . וישמע על תרהקה לאמר דישעי' · דרשו מעל ספר ה' הזכירו לגוים ירמיה . כהקר בור מימיה בן הקרה · אל תשמעו על עברי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאי' · ולבית הרכבי' אמר ירמיהו · כה אמר ה' שאו נס בארץ והשמיעו עליך בקולם · השמיעו אל ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף·ונמסר גם במלכים ב' סי"כ' וביחזקאל סי' כ"ז : כל לשון אסיפה אל במ"ג על וסי' במסרא רבתא:

תולדות אהרן יעשה ס' · סוטה יא סנהדרין סע : גלה סודו . (סוטה יז) : אריה שאג . ברכות נו חולין נט :

רדק

יחדיו ללכת בדרך אחד ולעמוד נגד האויב אם יפגע בהם,ור' אברהם ז"ל פירש הזכיר למעלה ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו אמר הנה טרם שאפקוד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי לנביא וגליתי לו סודי להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו אם יתכן שילכו שני אנשי' ברגע א' למקו' א' בעבור דבר אחד אם לא נועדו זה עם זה וכאשר תראו שיהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יוכל למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים לו לא תנבא :(ד) הישאג אריה ביער.לפירושינו בפסוק הקודם יהיה פירושו דרך משל כמו האריה שלא ישאג ביער שלא יהיה לו טרף כי כשמוע החיות קולו יעמדו במקומם מפחדם לו ויבא ויטרף מהם את אשר ירצה כן האויב בבואו עליכם לא ישוב ריקם שלא יהרג אויש לא ישבה מכם : היתן כפיר . הענין כפול במ"ש , והחכם ר"א פירש היה מנהג לאריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שיעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו א"כ איך תוכלו להמלט מגזרתי : (ה) התפול . והנה משל אחר ולפירושינו הוא מבואר כי לא ישוב האויב מעליכם ריקם , ולפי' החכם עוף השמים שאין ממשלה לאדם לתפשו : התפול צפור על פח . אם איננו למוקש , והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמתו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי לכם שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאצוה לבא עליכם ואל תחשבו כי אחרי בואו שיעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם יתקע שופר כתרגומו אם יתקע שופר בקרתא בלא זמניה , כלומר כי פעמים רבות יתקע שופר בעיר שלא יחרדו העם כמו לשמחה ולשירים או להקהיל העם על תקנת דברי העיר , לפיכך תרגם בלא זמניה שאין בעיר אחת מאלה ידוע כי להזהיר העם מהאויב הוא ואיך לא יחרדו העם כשמעם כן אתם לא תחרדו לדברי הנביא שאני שולח לכם : אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה . פי' ואיך תחשבו שתפול רעה בעיריכם שלא עשה אותה האל ית' אחרי שהנביא אמרה לכם טרם בואה וכיון שתראו שמתקיימים דברי הנביא ואיך לא תשובו אלי : (ז) כי לא . וכיון שגלה סודו אל עבדיו הנביאים להזהירכם ותראו שבא כמו שאמרו לכם תדעו כי מה' באה לכם הרעה ולמה לא תשובו מדרכיכם הרעים ותנצלו מהרעה , וטעם סודו כי לא נודע הדבר עד שיודיעהו האל ית' ע"י עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג . מי לא ירא , ואיך תצוו עליהם שלא ינבאו והלא משאגת האריה יפחד כל שמעו ואיך לא יפחד ויחרד הנביא לקולי ואיך יוכל לעמוד שלא ימלא את דברי אשר צויתיו : (ט) השמיעו על ארמנות . ר"ל אל מלכיהם ורוזניהם השוכנים בארמנות , וזה כענין וישמח עליך אויב

מצודת ציון

ענין קביעות זמן והזמנה וכן נועדו עברו יחדיו (שם מח) : (ד) כפיר . ארי בחור : ממעונתו . ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (שם צ) : (ה) התפול · התשכון וכן על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : פח . הוא הרשת : (ו) אם יתקע · האם יתקע ותחסר ה"א התימה וכן אם תשיב

מצודת דוד

אהבתי מכל העכו"ם ואתם פשעתם בי לכן אזכור עליכם את כל עונותיכם לשלם גמול על כולם : (ג) הילכו . וכי ילכו שני אנשים יחד בדרך אחד אם לא שקבעו והזמינו מתחילה זמן קבוע ללכת יחד : (ד) הישאג . וכי ישאג אריה ביער ולא ימצא טרף כי בשמוע החיות קול שאגתו יעמדו במקומם מפחדו ויבוא בהם לטרוף טרף כרצונו : היתן · וכי הכפיר ישמיע קול שמחה ממעונתו אם לא שלכד מה כי אז יגיל וישמח ולא כשעדיין לא לכד : (ה) התפול . וכי תשכון צפור על הפח הפרושה בארץ ולא מצאה מוקש להלכד בה וכי לאנס מזורה הרשת : היעלה פח · דרך הצפור כשהוא נלכד ורוצה להציל נפשו מנדנד הפח ומעלהו קצת מן האדמה ואמר וכי הפח יעלה מן האדמה ולא לכד דבר וכי מי מעלה את הפח : (ו) אם יתקע · בעת המלחמה מעמידים הצופה לראות אם בא האויב וכאשר יבוא יתקע בשופר להזהיר את העם ואמר האם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו הלא בודאי מפחד יחרדו : אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה . ר"ל כמו שכל אלו הדברים הנזכרים א"א שיהיו בזולת הדבר הראוי לכל אחד ואחד כן א"א שתהיה רעה בעיר במקרה וה' לא עשהו בגמול המעשה : (ז) כי לא יעשה · מביא ראיה שהכל בא בהשגחה כי אין ה' עושה דבר כ"א יגלה סודו בתחילה אל הנביאים : (ח) אריה שאג

רשי

שיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את דרכם הרעה : (י) נכוחה • ישרה : חמס ושוד .. ממון של גזל : (יא) צר וסביב הארץ . הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא : (יב) כאשר יציל הרועה • דבר מועט : בדל אזן . תסחוס דאודן : כן ינצלו בני ישראל • מתי מעט : בפאת מטה ובדמשק ערש • ת"י בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצן ואומר אני שפתרון התרגום לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתיב (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקלת שנאמר (שם יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגומר (שם) הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבית היא חוזקו של בית לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחם תהי על דמשק . ורבותינו אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם : בפאת מטה . מלמד שלא נשתייר מהם אלא א' משמונה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר (לקמן ה') והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחד משמונה שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחד משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאות יש ושתי רוחות לפאה • דבר אחר מצאתי בדברי רבי מאיר זצ"ל בפאת מטה בעון אחזיה בן אחאב שעלה לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האמיה מחליו זה (מלכים ב א) ובדמשק בן הדד מלך ארם שעלה לדרוש באלהי ישראל

אבן עזרא

עליכם ופעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוא לארצו ופעם וראו לקחת הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם : (י) ולא ידעו נכוחה • תואר לדרך : האוצרים • הון שנלקח בחמס ושוד : (יא) לכן . צר • שיצור על שמרון וסביב הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא מתנה : והוריד . הצר ותפל המגדל עוז ויבוזו אנשי הצר כל האוצרות הנזכרות שהם מלאות מחמס : (יב) כה • משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד : בדל אזן • אין רעם לו וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלט רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו והשוכב בפאת מטה ופעם בפאת כי מנהג האדם לשום המטה בבית בגד אחד שישימו מסך שלא יראהו והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודע כי הדל"ת אינה מהאותיות שהם לשרת על כן לא תהיה נוספת לא בראשית מלה ולא באחריתה וידענו כי בדמשק ערש כמו בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול על כן היה דמשק כמו בפאת או מלה מורכבת משתים כמו לכלמותי אשר עדן לא היה וככה פירושו ובדמשק כמו ובן משק ביתי שהוא שוקד ואינו זז : (יג) שמעו • דברי השם לנביאים והטעם כי רעה יהיה או האויב יגדע הקרנות :

והכיתי

מקרא ותרגום

וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ ׃ וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה נְאֻם־יְהוָה הָאוֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם ׃ יא לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרִד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ ׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ ׃ יג שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ׃ יד כִּי בְּיוֹם פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת

בְּגַוַּהּ וַאֲנוּסִין בְּגַוַּהּ ׃ וְלָא יָדְעִין לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ דִי מָלַן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִזָּא בִּבִרְנְיָתְהוֹן ׃ יא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עָקָא תַקִּיפָא לְאַרְעָא וִיבַטֵּיל מִנִּיךְ תּוּקְפִיךְ וְיִתְבַּזּוּן בִּרְנְיָתִיךְ ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְמִשֵׁיזֵיב רַעְיָא מִפּוּמָא דְאַרְיָא תַּרְתֵּין כַּרְעִין אוֹ חַסְחוּס דְאוּדֶן כֵּן יִשְׁתֵּיזְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְיָתְבִין בְּשֹׁמְרוֹן בְּתְקוֹף שׁוּלְטַן וְעַל דַמֶשֶׂק רְחִיצִין ׃ יג קַבִּילוּ וְאַסְהִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהֵי צְבָאוֹת ׃ יד אֲרֵי בְּיוֹם אַסְעֲרוּתִי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי וְאַסְעַר עַל דְפָלְחִין לְאֱגוֹרַיָא בְּבֵית אֵל וְיִתְקַטְּפָן קַרְנַת

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסרת רבת' • נקוט האי כללא בידך כל היכא דאמרי' בסמ' בתרי עשר בסימ' פי' כל ספר תרי עשר : הצבאות ה' וסי' במסרת רבתא :

רדק

אויב , והוא הפך מה שאמר אל תגידו בגת כי הוא אמר דוד וזה אמר האל יתברך : על הרי שומרון , כי שומרון הר הוא , כמו שנאמר ויקן את ההר שומרון , ואמר הרי לשון רבים כי אולי הרים אחרים יש סביבותיו , וארמנות בשורק במ"ם לסמיכות כי יבא הסמיכות על אות השמוש כמו הרי בגלבוע והדומים לו : וראו מהומות רבות . ותדעו כי בעונותם הם לוקים מפני החמס אשר בקרבם : (י) ולא ידעו עשות נכוחה • ואם תאמרו יעשו פעם רעה ויעשו פעם טובה לא ידעו לעשות אפי' נכוחה אחת , ונכוחה פי' ישרה , ומי הם אלו האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם , ומה יהיה סופם שיהיו לבזה אותם האוצרות , וזהו מה שאמר : (יא) לכן , צר וסביב הארץ , הנה הצר יבא וסביב הארץ יחנה שלא יהיה לכם מנוס ממנו : והוריד ממך עוזך • האוצרות שאצרת בארמנותיך הגבוהות שחשבת אותם שהם יהיו לך עוז האויב יורידו ממך , ופי' ואמר ונבזו ארמנותיך : (יב) כה אמר ה' • שתי כרעים או בדל אזן , רב או מעט מה שיוכל להציל יציל שתי כרעים או אפי' בדל אזן שהוא דבר מועט אם יוכל להציל יציל , וזכר שתי כרעים כי אותם יאכל האריה באחרונה , וזכר בדל אזן והוא הקשה שבאזן כתרגומו תסחוס דאודן לפי שאין בו בשר ויניחנו האריה כן לא ינצלו מישראל אשר בשומרון אלא מעט אותם שלא יחוש להם האויב שיהיו חולים שוכבים במטה וזכר שומרון כי היא ראש הממלכה והיא נכבשת באחרונה והצדיקים שבהם נגלו ג"כ מן הדבר ומן החרב , שהרי נאמר ונשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל אבל מן השבי לא ינצלו , ומה שאמר בפאת מטה כי החולה שהוא שוכב במטה כשיבא האויב ידחיק עצמו בפאת מטה המטה כדי שלא יראהו : ובדמשק ערש • כפל הענין במלות שונות כי דמשק כמו פאה ואם לא נמצא לו חבר במקרא , וערש כמו מטה כמו הנה ערשו ערש ברזל וי"א כי דמשק הדלת נוספת והוא שוק כמו בן משק ביתי ושוק המטה הוא הפאה , וי"ת בתקוף שלטן ועל דמשק רחיצין תרגם דמשק כשין כמו דמשק בשי"ן , וכן בסדר עולם רבי נהוראי אומר בשם ר' יהושע הרי הוא אומר כאשר יציל הרועה וגו' , בפאת מטה אלו קנת י' השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא פלטו מישראל אלא אחד משמנה שבהם , ושאר ער' היכן הוא בדמשק שנאמר והגלותי אתכם מהלאה לדמשק ומה שאמר אחד משמנה כתב רש"י ז"ל בשם רבי מנחם שלא נאמר פאת מטה אלא בפאת מטה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ד' פיאות יש למטה ושתי רוחות יש לפאה ומה שת"י בפאת מטה בתקוף שלטין פירש"י ז"ל לפי שבאותו הדור בימי יהואחז בן יהוא כתוב כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם שנאמר והוא השיב את גבול ישראל , וזהו בפאת מטה פנת הבית הוא חוזקו של בית , וכן פאת מטה הוא חוזקו של מטה לכן תרגום בתקוף שלטן ר"ל שלטן של ירבעם ועוד נ"בא כי סופם להסמך על מלכי ארם בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין מלך ארם , וזהו שתרגם ובדמשק ערש ועל דמשק רחיצין מנוחתם ומבטחם יהיה על דמשק : (יג) שמעו . דברי האל יתברך אמר כנגד הנביאים שישמעו זאת הגזרה ויעידום בבית יעקב טרם בואם : (יד) כי ביום . הוא יום הרעה שהיה בימי עזיהו : ופקדתי על מזבחות בית אל , על דרך ובאלהיהם עשה ה' שפטים : קרנות המזבח • זכר הקרנות כי בנפול הקרנות יפול המזבח כי הקרנות תעמידות הבנין כמו פנות הבית , ועוד זכר הקרנות כי עליהם היו מקריבים

מצודת דוד

שאג • ר"ל והלא הנביאים בודאי מתנבאים הדבר אל העם ואינם כובשים הנבואה כי כמו שאם ישאג האריה לא ימצא מי שלא יירא מקול שאגתו כן אם ה' מדבר מה אל הנביאים לא ימצא מי שלא ינבא אם כן כל דבר הבא נשמע מפי הנביא עד לא בא אם כן אין זה מקרה כי אם בהשגחה ומוסב לתחילת הענין שאמר על כן אפקוד עליכם וגומר לשלם גמול כי הואיל והכל בהשגחה יש גמול על המעשה : (ט) השמיעו. אתם בני אשדוד השמיעו כרוז בארמנותיכם : האספו • ללכת למלחמה בעזרת אשור : וראו • ר"ל אל תיראו מהם כי תראו בתוכה מהומות רבות המיית מלחמה איש באחיו ועושק רב תראו בקרבה ותלוק לבם ובקל יהיו נמסרים ביד האויב : (י) ולא ידעו • ר"ל גם תראו אשר אינם יודעים לעשות נכוחה ואם כן בודאי לא יעזרם ה' : האוצרים • תראו אשר חומסים וגוזלים ואוצרים בארמנותיהם וכאומר אלו גזלו לצורך הספוק למלאות נפשם לא היה הדבר רע בתכלית אבל הם יגזלו מבלי צורך והכרח : (יא) צר וסביב הארץ . ר"ל הצר יבא עליך וסביב הארץ יחנה לבל תוכל להמלט : והוריד . ישפיל ממך חזקך וארמנותיך יהיו נבוזים מן הצר הבא : (יב) כאשר יציל הרועה . דרך הרועה כשהארי טורף שה מן העדר הוא מחזיר להציל מה להביא לראיה לבעליו שהארי טרפו ושהוא לא גנבו ולאח"ז משליכו כי לא [illegible] שמציל הרועה מן הארי כן לא יהיה תועלת באותן הנשארים בשומרון כי רק ישארו [illegible] בפאת המטה ובערש הסמוך ממשק החולים : (יג) שמעו . אתם הנביאים שמעו דברי והתרו בבית יעקב : (יד) כי ביום פקדי • ר"ל וזהו דברי אשר [illegible]

מצודת ציון

תסים : (ט) ועשוקים • נעשקים מיד העושקים : (י) נכוחה . דבר ישר וראוי כמו הולך נכוחו (ישעיה נז) : האוצרים • מל' אוצר ר"ל טומנים : (יא) צר . אויב : עוזך • חוזק : ונבוזו • מלשון בזה ושלל : (יב) בדל אזן • ת"י תסחוס והוא הקשה שבאזן ואין לו דמיון : בפאת . ענין עבר וצד : ובדמשק ערש . ערש היא מטה כמו ערשו ערש ברזל (דברים ג) ויקרא מטת החולה דמשק ערש כי כולה משקה מכיתו וגיעו מן הזיעה וכן העיר דמשק נקראת בזה השם על כי היא כולה משקה במרבית יאורים ואגמי מים ועם כי היא בשי"ן שמאלית : (יג) והעידו . ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש לאח"ז : (יד) פקדי • ענין זכרון : ופקדתי . ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : ונגדעו . ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : קרנותיהם • הבליטות

אבן עזרא

(טו) והכיתי בית החרף • ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה • אמר רבי מרינוס כי בית השן היה אחד שעשה אחאב ומבר לו בתים נכבדים כמו וכסיליהם שאחד הוא כסיל בשמים • ואני אומר אם כסיל אחד בשמים רבים הם בארץ והוא אחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרים אחריו בתים רבים : (א) שמעו • פרות . הם נשי השרים דימה אותן לפרות הבשן : העושקות . הרוצצות • כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי כמו שבותי אני והגזרה מקנה רצון והנה פירוש איך הם עשקות באומרים לבעליהם : (ב) נשבע • בקדשו . בשמים כמו כי אשא אל שמים ידי : בצנות • כמו ולצנינים לגים פחים : ואחריתכן • הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו : בסירות . כמו סירים סבוכים : דוגה . כמו דג : ונשא . שיאוה האויב הוא הגר הנזכר למי שישא אתכם : (ג) ופרצים • תעשינה פרצים בחומה : אשה נגדה . והשלכתנה • אחריהם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירפם כדרך ותשלח את הילד או מרוב הרעב והצמא כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כל לכו עבדו הבעל אולי יושיעכם כדרך שהשל אליהו בעובדיו ואל תוליאו המעשר מקלה ג' שנים

תרגום

אֱגוֹרָא וְיִפְּלוּן לְאַרְעָא :

טו וְאָמְחֵי בֵּית סִתְוָא עַל בֵּית קֵיטָא וְיֵיבְדוּן בָּתִּין דְמִכַבְּשִׁין בְּשֵׁן דְפִיל וִיסוּפוּן בָּתִּין סַגִּיאִין אֲמַר יְיָ : א קַבִּילוּ פִּתְגָמָא הָדֵין עַתִּירֵי נִכְסַיָא דִבְטוּרָא דְשֹׁמְרוֹן דְעָשְׁקִין מִסְכֵּינַיָא וְאָנְסִין חֲשִׁיכַיָא דְאָמְרִין לְרִבּוֹנֵיהוֹן אַשְׁלְטוּנָא וְנִבֵּז :

ב קַיִּים יְיָ אֱלֹהִים בְּמֵימְרֵיהּ בְּקוּדְשֵׁיהּ אֲרֵי הָא יוֹמַיָא אָתַן עֲלֵיכוֹן וְיִטְלוּן יַתְכוֹן עַמְמַיָא עַל תְּרֵיסְהוֹן וּבְנָתְכוֹן בְּדוּגִית צַיָּדִין : ג וְיִתָּרְעוּן עֲלֵיהוֹן שׁוּרָא וְיִפְּקוּן יַתְכוֹן כְּנִישִׁין גְּבַר לְקִבְלֵיהּ וְיִגְלוּן יַתְהוֹן לְהָלְאָה מִן טוּרֵי הַרְמִינֵי אֲמַר יְיָ : ד אֱתוֹ לְבֵית אֵל וּמְרָדוּ בְגִלְגָּלָא אַסְגִּיאוּ לְמֶחֱטֵי וּמַיְתָן לְצַפְרָא דִבְחֵיכוֹן

מקרא

הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ : טו וְהִכֵּיתִי בֵית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ וְאָבְדוּ בָּתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה :

ד א שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה : ב נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקָדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה : ג וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה נְאֻם־יְהוָה : ד בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת

(הערות המסורה בגליון: אל׳ חסר את. ל׳ · ל׳ וכ״כ · ל׳ : ל׳ · ז׳ מפקי׳ א׳ בלישנ׳ · ג׳ · י״ב · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ב״ כ׳ חד מ׳ · ו׳)

ו׳ מפקין א׳ בלישן ארנות וסי׳ הוא אלהי האלהים וארוני הארונים • לארניתם למלך מצרים • פרות הבשן האמרות לארניהם הביאה ונשתה • וארנינו דור לא ירע • וארנינו מכל אלהים•הודו לארוני הארונים • כי קדוש היום לארונינו• ועיין במסרה רבתא בשערי הנקיר׳ והנגינות בשער מש״ה וכלב ובשער שמתחיל כל לשון אלהות. ונמסר גם בתלים סי׳ קל״ו :

רשי

ישראל (שם ח׳) : (טו) בית החורף על בית הקיץ • מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שתי בתים אחד לחורף ואחד לקיץ : בתי השן • דמכבשין בשן דפילא : (א) פרות הבשן • נשי השרים והסגנים וי״ת עתירי נכסיא : (ב) ונשא אתכם בצנות • ויטלון יתכון עממיא על תריסהון : ואחריתכן בסירות דוגה • ובנתיכון בדוגית ציידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגות בב״ב • . ואחריתכן פי׳ דורש בן לכרם מלינו זרעו של אדם נקראים אחריתו כמו (דניאל יא) ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לד׳ רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יהיה מלכותו לבנו : (ג) ופרצים תצאנה אשה נגדה • ובפרצי החומה תצאנה שם לנוס אשה נגדה • בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו) שירבו פרצות בחומה ולא יהו צריכות לבקש פתחים : והשלכתנה ההרמונה • והשלכתן מעליכון הגאוה והשררה שנטלתם ול׳ ארמי הוא בגמרא (בבא מציעא ס״ג) הרמנא דמלכא הוא ציווי המלך וי״ת ויגלון יתכון להלאה מן קורי חרמוני והם הרי חשך ל׳ חרם וחרבה : (ד) באו בית אל וגו׳ • כאדם שאומר לבן בליעל עשה עד שתתמלא סאתך : והביאו לבקר זבחיכם • זאת אומרים להם כומרי הבעל עכו״ם ותרנית היא ואינה מחמרת עליכם שהתורה אמרה (שמות כג) לא ילין לבקר אבל לעכו״ם והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם

תולדות אהרן בית החורף . יומא ט : פרות הבשן . שבת לב : בסירות • ב״ב עג : לבקר זבחיכם • (עכו״ם נט)

רדק

מקריבים וזורקים הדם : (טו) והכיתי. מנהג המלכים לעשות להם בית לחורף ובית לקיץ , וכן אמר ביהויקים והמלך יושב בבית החורף בחדש התשיעי , וכן אמר בעגלון מלך מואב והוא יושב בעליית המקרה שהיתה עשויה לימי הקיץ , ואמר כי הרעש יפיל ארמנות המלך בית החורף ובית הקיץ ובתי השן והם אשר בנה אחאב , כמ״ש ואת בית השן אשר בנה , והשן הוא שן הפיל שעושין ממנו מלאכה : בתים רבים . רבים במספר , או פי׳ גדולים כבנין והם הארמנות : (א) שמעו . פרות הבשן , הבשן הוא מקום מרעה שמן והבהמות הרועות בו שמנות וטובות , ודמה נשי המלכים והשרים הגדולים לפרות הבשן לפי שהן בעלות תענוג והן שמנות ויפות : העושקות דלים • שהן מסבבות העושק והגזלה שאומרת לאדוניהם שהם בעליהן הביאה ונשתה ואם אין לבעליהם הכסף משלהם בהזמנה עושקים הדלים שאין להם כח להמלט מידם גם רוצצים אותם אם לא יתנו מיד על פיהם : רוצצות . ענין שבירה , כמו קנה רצוץ , כלומר מכים אותם : לאדוניהם , האל״ף נעה בחטף פתח והוא אחד מששה שהן מפיק בל׳ אדנות : (ב) נשבע . בקדשו . הוא השמים , והוא על דרך כי אשא אל שמים ידי , וכן אמר ממעון קדשו לשמים : ונשא אתכם בצנות . נשא מבנין פועל הדגוש והמנשא הוא האויב , וכת״י ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון , תרגם צנות כמו צנה וסוחרה , וכן תרגם ואחריתכן בסירות דוגה ובנתכון בדוגית ציידין והוא ספינה קטנה , וכן במשנה סומכוס אומר המוכר את הספינה מכר את הדוגית , ואמר סומכוס דתנא דהרעא דישראל קרי ליה דוגית דכתיב ואחריתכן בסירות דוגה • ועוד פירשו בצנות צנות וסירות שמיני קוצים הם • ואמר דרך משל כן ישאו אותם וימשכו אותם כמו שמושכין את הדגים בקוץ . כמו שאמר ובחות תקוב לחיו • ואחריתכן כמו בניכן ובנותיכן . וכן ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר לא תשאר המלכות לבנו : (ג) ופרצים . כי האויבים יפרצו בחומת שומרון פרצים רבים עד שתצאנה אשה נגדה דרך הפרצים שלא יצטרכו לבקש שערים על דרך שאמר ויעל העם איש נגדו : והשלכתנה ההרמונה , כמו הארמונה ה״א תמורת אל״ף , ופי׳ אדא״ל כי תשלכנ׳ ארמון המלך שבצד החומה ותצאנה כמו שעשה צדקיהו כשנבקעה מירושלים וי״ת ויגלון יתכון להלאה מן טורי הרמוני : (ד) באו בית אל ופשעו , זה הצווי אינו על דרך מצוה רצונית אלא על דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך , וזכר בית אל כי שם היה העגל , וזכר הגלגל כמו שאמר כל רעתם בגלגל , ואמר בגלגל שורים זבחו לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר שעברו הירדן והיה המקום ההוא נבחר והיו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם הבעל לפי שהוא מקום נבחר , לפיכך אמר הרבו לפשוע כי לא דייכם שקבעתם עכו״ם בבית אל כי גם בגלגל הרביתם לפשוע : והביאו לבקר זבחיכם , הפכתם עבודתי לאלהים

מצודת ציון

הבליטות היוצאות כעין קרנים : (טו) על בית • עם בית : השן • שן הפיל : וספו . ענין כליון כמו ספתה בהמות (ירמיה יב) : (א) הבשן • הוא מקום מרעה שמן כמ״ש ורעה הכרמל והבשן (שם נ) : העושקות • מל׳ עושק וגזל : הרוצצות . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : לאדניהם. ר״ל לבעליהן : (ב) ונשא • מל׳ משא וסבל : בצנות • צנה הוא המגן כמו צנה וסוחרה (תהלים נא) ור״ל אניות בדמות צנות : ואחריתכן • כן יקראו הבנים והבנות הנשארים אחרי מות האדם וכן ולא לאחריתו (דניאל יא) : בסירות . מל׳ סיר והוא כעין קדרה כמו סיר הבשר (שמות טז) : דוגה . מל׳ דגים : (ג) ופרצים . שבר החומה : והשלכתנה • אמר בלשון הרחבה על מסירת הרדיפה : ההרמונה • אל הארמון הה״א האחרונה באה במקום הלמ״ד או אל בתחלתה והה״א הראשונה באה במקום האל״ף : (ד) ימים • ענינו שנים כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : נקיון

מצודת דוד

אל לכרות קרנותם ויפלו על פני הארץ : (טו) בית החורף • להתענג היו עושים בית מיוחד לחורף והיה שמור מן הקרירות ומנשיבת הרוח ובית מיוחד לקיץ במקום שנושב הרוח ואמר שיכה זה עם זה ר״ל שיחרבו ויאבדו : ד (א) פרות הבשן • הם נשי השרים בשמרון ועל כי היו מתענגות ושמנות מרוב כל המשילם אל הפרות הרועות בבשן במרעה שמן שהן שמנות ובריאות בשר : העושקות דלים וגומר . ותוזר ומפרש שאינם עושקות בידיהן רק הן האומרות לבעליהן הביאה יין ונשתה ולפי שאין להם ממה להביא עושקים הדלים תשושי הכח ואם יעמדו נגדם רוצצים אותם בברדוי ומלקות אם כן העושק והרציצה באה על ידי הנשים וכאלו יעשום הם : (ב) בקדשו . בקדושתו : ונשא אתכם . האויב ישא ויביא אתכם באניות קטנות עשויות בתמונת צנה והדרך להוליך בהן השפחות לא נשים מכובדות : ואחריתכן • בניכן ובנותיכם יביאו בספינות העשויות בתמונת קדרה שמביאים בהן הדגים ואין עשויות להוליך בהן אנשים והאויב לא יחוס עליהם ויביאם בהם : (ג) ופרצים תצאנה • כאשר ינוסו למלט נפשם אל הארמון שמחוץ לחומת העיר להשגב במעוז הארמון הנה תצאנה מן העיר בדרך פרצי החומה הידועות להן כי לא יוכלו ללכת דרך השערים כי האויב ישמור מול השערים וישבום בצאתן ולכן תצאנה דרך הפרצות : אשה נגדה . כ״א תצא בפרצה שתמצא תחילה לפניה : והשלכתנה ההרמונה . תהיינה רדופות ונשלכות אל הארמון להשגב שמה : (ד) באו • בית אל • הוא דרך גזום כאומר לבן בליעל עשה כחפצך ותראה מה יקרה לך באחרית הימים ודומה לו שמח בחור בילדותיך וגומר ואחריו נאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא) : ופשעו • להקריב שם אל העגל : הגלגל • מוסב על באו לומר באו לגלגל ושם הרבו לפשוע כי הזביחה שמה אל העכו״ם הוא עון גדול ורב לפני המקום לפי ששם עמד המשכן בתחילה ועי׳ נאמר כל רעתם בגלגל (הושע ט) . והביאו לבוקר • בכל בוקר הקדימו

רשי

זבחכם יאכל ממחרת (ויקרא יט) ועכו"ם לשלשה ימים מעשר בשמותיכם תורה אמרה שאור לא תקטירו (שם ב): (ה) ועכו"ם וקטר מחמץ תודה · תורה אמרה לא תאחר לשלמו (דברים כג) ועכו"ם וקראו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב והכה יתן אל לבו ויזכור וי"ת וקטר מחמץ מן אונס כמו אשרו חמוץ (ישעיה א) מכף מעול וחומץ (תהלים עא): וקראו נדבות השמיעו. בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצה ומקובל בנדבה כן ת"י: (ו) נקיון שנים · אקהיות שנים · ד"א נקיון שנים זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השנים כמו שנאמר הבשר עודנו בין שניהם (מדבר יא): (ז) בעוד שלשה חדשים לקציר · עד הקציר כלומר ג' חדשים לפני הקציר: חלקה · בקעת שדה קמפנייא בלע"ז: תמטר · תהא מקום מטר (תעני' ו) אמר מר שתיהן לקללה זו מרקב וזו תיבש: וחלקה אשר לא תמטיר עליה · לא תראה נמטרת את עצמה: (ט) הרבות גנותיכם · שאתם עוסקים להרבות גנותיכם: יאכל הגזם. אכל הגזם: (י) בדרך מצרים · כדרך ששלחתי עליכם במדבר בצאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם · שיהרגו גם הסוסים

יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם׃ ה וְקַטֵּר מֵחָמֵץ
תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי
כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה׃ ו וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן
שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל
מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־
יְהֹוָה׃ ז וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־
הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר
וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר
אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר
וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ
תִּיבָשׁ׃ ח וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים
אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהֹוָה׃
ט הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם
וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם
עָדַי נְאֻם־יְהֹוָה׃ י שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר
בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב
בַּחוּרֵיכֶם עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה

לִתְלָתָא יוֹמִין מַעְסְרָתְכוֹן׃
ה וּמַגְבַן מִן אוֹנֶס תּוֹדָתָא
וּמִיתָן לֵיהּ בְּזָמַר וְאָמְרִין דֵּין
לְרַעֲוָא אֲרֵי כֵּן רְחִמְתּוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
ו וְאַף אֲנָא יְהָבִית לְכוֹן
אַקְהָיוּת שִׁנַּיִן בְּכָל קִרְוֵיכוֹן
וַחֲסִירוּת מְזוֹן בְּכָל אַתְרֵיכוֹן
וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
ז וְאַף אֲנָא מְנָעֵית מִנְּכוֹן יַת
מִטְרָא בְּסוֹף תְּלָתָא יַרְחִין
לִזְמַן חַצְדָא וְאָחֵית מִטְרָא עַל
קַרְתָּא חֲדָא וְעַל קַרְתָּא חֲדָא
לָא אָחֵית מִטְרָא אַחֲסַנְתָּא
חֲדָא יְחוּת עֲלַהּ מִטְרָא
וְאַחֲסַנְתָּא דְּלָא יְחוּת עֲלַהּ
מִטְרָא תִּיבַשׁ׃ ח וְיִשְׁתַּלְחוּן
תַּרְתֵּין תְּלַת קִרְוִין לְקַרְתָּא
חֲדָא לְמִשְׁתֵּי מַיָּא וְלָא
יִסְבְּעוּן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי
אֲמַר יְיָ׃ ט מָחֵיתִי יַתְכוֹן
בְּשִׁדְפָנָא וּבְיַרְקָנָא סַגִּיאוּת
גַּנֵּיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן וְתֵינֵיכוֹן
וְזֵיתֵיכוֹן אָכְלָא זַחֲלָא וְלָא
תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
י שְׁלָחֵית בְּכוֹן מוֹתָא כַּד
בְּאוֹרַח מִצְרַיִם קְטָלֵית בְּחַרְבָּא עוּלֵימֵיכוֹן עִם שְׁבִי סוּסָוָתְכוֹן

סימן · ג' · ב' מחלב · ס' · ג' · ג' · י"ד פסוקים כסיפ' ולא ולאמ · ג' ומ"ג · ג' ר"פ · ג'

אבן עזרא

שנים רק לשלשה ימים: (ה) וקטר מחמץ: שהשפטו את שלוחי לכם שתשמעו לי: (ו) וגם הטעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכם והנה מזבחו נקי אין עולה ואין מעשר למקריביה על כן טעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלמתי גמולכם בראשיכם: (ז) וגם · טעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא תשפטם לשוב אלי אולי לא שמותו ברעב · (ח) ונעו · ישבעו · כמו ארץ שבעה מים: (ט) הכיתי. השדפון בשבלים כמו שדופות קדים מכה בהם שמוריקות השבלים: (י) שלחתי · הרגתי בחוריכם ונשבו סוסיכם: באש מחניכם

רדק

לאלהים אחרים כמו שהיה לכם להביא זבחיכם בביתי כן אתם מביאים אותם לבית עכו"ם ופי' לבקר כל בקר ובקר כלומר יום יום תביאו שם זבחיכם: לשלשת ימים מעשרותיכם, ימים ר"ל שנה כמו ימים תהי' גאולתו כמו שאמר בתורה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעש' תבואתכם כלו' כל דברי הקרבנו' והמעשרות תביאו לבית עכו"ם כמו שהיה לכם להביא אלי, וכן מה שאמר וקטר מחמץ תודה כמו שאמר בתודה על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו והם עושים זה לעכו"ם ואע"פ שלא היו מקטירי' מהחמץ מהקרבן שהוא בא על חמץ והוא התודה היו מקטירי' מהקרבן שהוא האימורים, וי"מ כל זה הפך מה שאמרה תורה שהתורה אמרה ולא ילין חלב חגי עד בקר והם מביאים לבקר זבחיכם כלומר מלינים אותם ומקריבים אותם לבקר, ועוד מפרשים והביאו לבקר זבחיכם שמקדימים זבחי שלמים לעולה, והתור' אמר' כי העולה קודמת לכל קרבן: לשלשת ימים מעשרותיכם, מעשר בהמה שהוא קדשים קלים והתורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחיכם יאכל וממחרת, והם אוכלים אותו לשלשת ימים, וכן וקטר מחמץ תודה הפך מה שאמרה תורה כי כל שאור וגו', כי אע"פ שאמרה תורה להקריב על חלות לחם חמץ קרבן תודה לא אמרו שיקטרו מהחמץ: (ה) וקטר מחמץ תודה. כבר פי' וי"ת חמץ מן אשרו חמוץ שתרגם ומגבו מן אנוס תודתה: וקראו נדבות השמיעו, אתם עושים כמו מקרא קדש לעכו"ם שאתם קוראים ומשמיעים שיביאו העם נדבות ליום החג: כי כן אהבתם. עבודת אלהים אחרים אהבתם ולא עבודתי: (ו) וגם אני · כמו שחסרתם הקרבנות והמעשרות מביתי כן חסרתי מכם לחם ובשר בכל עריכם ומקומותיכם שאתם יושבים מדה כנגד מדה ועם כל זה לא שבתם עדי: נקיון שנים · זהו חסר לחם, והענין כפול כמ"ש, כי עם המאכל השנים מלאות, כלומר בין השנים, על דרך שאמר הבשר עודנו בין שניהם ובחוסר המאכל השנים נקיות, וי"ת אקהיות שנין, כי השנים קהות כשלא יתמידו האכילה: (ז) וגם אנכי. בעוד ג' חדשים לקציר, כי ג' חדשים טרם הקציר צריכה הארץ מטר והמטרתי להיות לאות ולמופת כי מאתי נהיה הדבר שעיר אחת יהיו מטרותיה בעתם ועיר אחרת אפילו סמוכה לה לא אמטיר עליה שאם לא אעשה כן יאמרו מקרה הוא והשנה שנת מניעת גשמים כפי מערכת הכוכבים אבל כשאמטיר על עיר אחת ועל עיר אחרת לא אמטיר על כרחם יודו כי מאתי היה הדבר עונש מעשיהם הרעים ומופת יותר גדול מזה חלקה אחת תמטר וחלקה אחת נגדה שלא ירד בה מטר והיא תיבש: תמטר · מבנין נפעל: תמטיר · מבנין הפעול, ופי' אשר לא תמטיר העב עליה ויהי' והמטרתי מן אמטיר שעל יוצא לשלישי · ויהיה תמטיר פועל יוצא לשני: (ח) ונעו · אל עיר אחת לשתות מים אל אותה העיר שאמטיר עליה והנה תחסרו להם ומים ואעפ"כ לא שבתם עדי: (ט) הכיתי עוד שנה אחרת שיהיה מטר אבל אתכם במכה אחרת שיחסר לחמכם והוא השדפון והירקון והנה אחרת שיאכל הגזם הפירות ועם כל זה לא שבתם אלי: הרבות גנותיכם · מה יועיל לכם שתרבו לטעות גנות כרמים ותאנים וזתים כי הגזם יאכל אותו אעפ"כ לא שבתם עדי: (י) שלחתי. בדרך מצרים, שהיו הולכים שם מפני הרעב להביא

פעם

שנים ב' וסימנהון ולבן שנים מחלב · נתתי לכם נקיון שנים: וגם אנכי ה' בקריאה וסי' בסדר וירא: על עיר ועל עיר ד' בקריאה וסי' ולא אבה דוד להסיר רשמואל · והמטרתי על עיר אחת ב' בפסוק · שבעים נחתך על עמך: ואעלה ג' וסי' ואמר עתה ירדו פלשתים. ואעלה באש מחניכם. ואעלה את שרי יהודה:

תולדות אהרן נקיון שנים. נדה סה: מנעתי מכם. תענית ו: והמטרתי. סנהדרין נז: חלקה אחת. (תענית סו): בשדפון. שבת לג:

מצודת דוד

הקדימו להביא שם זבחיכם: לשלשת ימים · בכל שלשה שנים הביאו שמה מעשרותיכם וכדרך שצותה התורה להביא לירושלים מקום המקדש כמ"ש כי תכלה לעשר וגומר בשנה השלישית וגומר ואמרת לפני ה' וגומר (דברים כו) הנה אתם הביאום לבית אל והגלגל מקום העגל והפסל: (ה) וקטר מחמץ תודה. הקטירו לחמי תודה מן לחם החמץ שבהן כי כן היה דרכם אבל התורה לא צותה להקטיר מלחמי התודה ומכ"ש לחם החמץ שאין החמץ נקטר כלל בב"מ כמ"ש כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וכו' (ויקרא ב): וקראו נדבות השמיעו · הכריזו להביא שמה נדבות והשמיעו ברבים: כי כן אהבתם. בזה יפרש אמריו לומר לא שאני מצוה אתכם לעשות כן באמת אבל אמרי שמה כי כן אהבתם ולכן אני אומר עשו כאשר אהבתם ותראו מה יקרה אתכם: (ו) וגם אני. אבל גם אני שלמתי מדה במדה לפי שמנעתי ממזבחי בשר קרבנות ומנחות והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מנחה כן אנכי החסרתי מכם בכל עריכם הבשר והלחם באופן שיהיה לכם נקיון שנים מהבשר כי דרך הבשר ליכנס בין השנים בעת האכילה וכמ"ש הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא) ובהעדר הבשר השניה נקייה וכן היו חסירי לחם כי האויב בא בארצם שנה בשנה ואכל תבואות השדה ושלל את המקנה: לא שבתם עדי · עם כל זה לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ז) וגם אנכי מנעתי מכם וגומר · ועוד גם זאת עשיתי אני שמנעתי מכם את הגשם כשהיה עוד שלשה חדשים לזמן הקציר ואז הצורך רב אל הגשמים: והמטרתי. ולמען לא יאמרו שבמקרה קרה לשנה שאיננה נשומה לכן המטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת הסמוכה לה לא המטרתי למען דעת שבאה בהשגחה: חלקה · ואפילו בעיר שירדה המטר לא ירדה בכל שמקומות אבל חלקה אחת לבד היתה נמטרת והחלקה שאצלה אשר לא תמטיר העב עליה היתה יבשה ורטיבות החלקה שאצלה לא הועיל לה לשלולה מן היבשות לדעה שבא בהשגחה: (ח) ונעו · אנשים משתים או משלש עירים שלא ירד שם הגשם היו נעים ללכת אל עיר אחת שהגשם ירד בה למצוא שם מים לשתות ולא היו שבעים מן השתיה כי מעט מים מצאו בה ולא היה בו די לרוות הצמאון: ולא שבתם · עכ"ז לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ט) הרבות · מרבית פרי גנותיכם וגו' אכל ארבה ולא קבלתם הנאה ממרבית הפירות: (י) בדרך

מצרים

מצודת ציון

(ו) נקיון. מל' נקי: עדי · אלי כמו תגע עדיך (איוב ד): (ז) חלקה · כן יקרא השדה כמו ואכלה את החלק (לקמן ז): (ח) ונעו · מל' תנועה וטלטול: (ט) בשדפון · הוא לקיות הזרע בשבלים ע"י הרוח: ובירקון. בעבור מרבית היובש נהפכים השבלים למראה ירוק ונפסדים כמו יככה וגו' ובשדפון ובירקון (דברים כח): הרבות · מל' רבוי: גנותיכם. מל' גן: הגזם · מין ארבה: (י) עם שבי. כמו ושבי וכן עם יפה עינים (ש"א טז): באש. ענין סרחון: מחניכם. חבורת אנשים קרויים מחנה: ובאפכם · מל' אף וחוטם:

כאוד

אבן עזרא

מחניכם : באף העובדים : ובאפכם · הנשארים מהם : (יא) הפכתי · אם הורדתי עליכם מהשמים : כאוד · כמו זנבות האודים : (יב) : לכן · דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בואו בית אל והטעם הנה הבאתי עליך רעה אחר רעה, ועתה הכון והכון לך שתצא לקראת אלהיך להלחם והטעם לקראתי שהייתי אלהיך על כן אחריו : (יג) כי. הטעם הוא יוצר הרים שהם עומדים לנצח והטעם שהוא תקיף : ובורא רוח · שאיננו עומד על דרך אחד ומרוב תוקף השם ירעים ויגביז הרוח שיבא שאינו נראה כמו בניינים ועלים עומדים : ומגיד. הטעם הנה הגיד לכם : מה שיחו · מה רצונו לעשות והוא יהפך השחר עליכם וישוב חשך כמו ארץ עיפתה כמו אופל וידרוך על במותי ארצכם ולא תראוהו ויפת אמר יוצר הרים שהם נראים ובורא רוחות בגויות ומגיד לאדם מה שיחו מה שישים בלבו ועל דרך המפרשים כי השם יעשה כרצונו דבר והפכו על כן אם תשובו אליו יהפך הגזירות הרעות לטובות : (א) שמעו את הדבר הזה · וקוננו אותו : (ב) נפלה · בתולת ישראל · מלכות בית יהוא במות ירבעם בן יואש : (ג) כי. היוצאת. פועל עומד ואל תתמה על בני יצאוני ואינם כי פירושו יצאו ממני או

רשי

ריח פגריכם מבאיש באפכם העליתי אותו : הסוסים : ואעלה באוש מחניכם : (יא) כאוד · טיסו"ן בלע"ז כלומר שחורים וחשוכים וקודרים : (יב) לכן . יען אשר לא שבתם עדי : כה אעשה לך · ככל הרעות האלה : עקב . כי אתה שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך : הכון לקראת לשוב מרשעתך : (יג) מה שיחו . כל מעשיו סורפין לפניו בשעת מיתתו : עושה שחר · לצדיקים כאור נוגה : עיפה · הופך נוגהן של רשעים לחשך אפלה כמו (ישעיה ח) והנה צרה וחשכה מעוף צוקה וכן (איוב י) ארץ עיפתה תעופה כבקר תהיה (שם יא) תחשך כבקר יהי מאיר : ודורך על במתי ארץ · משפיל גבוהים וגסי הרוח : (ב) בתולת ישראל · משיגלו בימי הושע בן אלה (מלכים ב יז) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים : נטשה על אדמתה · כל דבר המושלך ומוטל ונופל על השדה קורהו נטישה : (ג) היוצאת אלף · המוציאה

4:10 וְאַסֵּקִית סְרוּת מַשְׁרְיָתֵיכוֹן
וּבְאַפֵּיכוֹן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי
אֲמַר יְיָ : יא רַחֵיק מֵימְרִי
יָתְכוֹן כְּמָא דְרַחֵיק יְיָ יָת
סְדוֹם וְיָת עֲמוֹרָה וַהֲוֵיתוּן
כְּאוּד מְשֵׁיזֵיב מִיקִידָא וְלָא
תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ :
יב בְּכֵן מָה אַעְבֵּיד לָךְ יִשְׂרָאֵל
חֲלַף דְלָא תַבְתְּ לְאוֹרַיְתָא דָא
אַעְבֵּיד לָךְ אִתְקַשֵּׁיט לְקַבָּלָא
אוּלְפַּן אוֹרַיְתָא דֶאֱלָהָךְ
יִשְׂרָאֵל : יג אֲרֵי הָא מִתְגְלֵי
דִיצַר טוּרַיָא וּבְרָא רוּחָא
לְחַוָאָה לֶאֱנָשָׁא מָא עוֹבָדוֹהִי
לְאִתְקְנָאָה נְהוֹר לְצַדִיקַיָא
כִּנְהוֹר צַפְרָא דַאֲזִיל וְתַקִין
לְאִיתָאָה חֲשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָא
לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא יְיָ אֱלָהֵי
צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ : א קַבִּילוּ יָת
פִּתְגָמָא הָדֵין דִי אֲנָא נָטֵיל
עֲלֵיכוֹן אִילְיָא בֵּית יִשְׂרָאֵל :
ב נְפַלַת לָא תוֹסִיף לְמֵיקַם
שַׁתָּא הָדָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
אִתְרְטִישַׁת עַל אַרְעָא לֵית דִיקִימִינָהּ : ג אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַרְתָּא דִיפְקוּן מִנַהּ

בְּאֹשׁ מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם
עָדַי נְאֻם־יְהוָה : יא הָפַכְתִּי בָכֶם
כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־
עֲמֹרָה וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה
וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה :
יב לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב
כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הִכּוֹן לִקְרַאת־
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל : יג כִּי הִנֵּה יוֹצֵר
הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה־
שֵּׂחוֹ עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה וְדֹרֵךְ עַל־
בָּמֳתֵי אָרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי־
צְבָאוֹת שְׁמוֹ :
ה א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית
יִשְׂרָאֵל : ב נָפְלָה לֹא־תוֹסִיף קוּם
בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה עַל־אַדְמָתָהּ
אֵין מְקִימָהּ :
ג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הָעִיר

ג' וחסר · ו' · ג' מלא · י"ד פסוקים לך לך · ג' · ג' · ג' · י"ג ומסיין באתיהון · ל' · יתיר ל' · י"ג

כמהפכת ו' וסי' בירמי' סי' מ"ט : הכון ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' הכן והכן לך · הכון לקראת אלהיך ישראל · בתרא מלא : תוספ י"ג וסי' וחילוק ואתיהון

תולדות אהרן הכון · ברכות כג מ שבת י (ברכות ד מגלה עא) : יוצר הרים · חגיגה ה יב סנהדרין לט חולין פז נדה כג : לא תוסיף · ברכות ה :

רדק

משם תבואה ולא השבתם כי אני הוא שמבי' עליכ' הרעב ותשובו אלי אלא לא פניתם אלי והלכת' למצרים ואני שלחתי בכם דבר וחרב האויב בדרך ואעפ"כ לא שבתם אלי : בחוריכם. כי הבחורים היו שולחים לשבית התבואה : עם שבי סוסיכם. האויבים שהיו יוצאים עליכם בדרך היו הורגים הבחורי' הרוכבים על הסוסים שהולכים למצרים או שהבים משם והיו שובים הסוסים : ואעלה באש מחניכם ובאפכם · המחנה שלכם שהיו הולכים למצרים היו הרוגים בדרך ופגריכם היו באש וסרחון לעוברים, ומה שאמר באפכם כלומר כי גם באפכם היה עולה הבאוש כי היו הולכים מחנה אחר מחנה למצרים והאחרונים היו מוצאים הראשונים הרוגים ועולה באשה באפם ואעפ"כ לא שבתם עדי : (יא) הפכתי בכם. מקצת ארצכם בעודכם בה היא שממה כסדום ועמורה ואתם שנשארתם מעט הרי אתם כאוד מוצל משרפה וכל זה אתם רואים ואינכם שבים עדי וי"ת רחיק מימרי וגו' : (יב) לכן כה אעשה לך ישראל · כל אלה הרעות אני עושה לך ישראל : עקב כי זאת אעשה לך · ובעבור שאני עושה לך זאת בעוניך : הכון לקראת אלהיך ישראל. הכון לצאת לקראתו בתשובה ובמעשים טובים ויוטיב לך, ויהפוך לך הרעות לטובה כי הוא אלהיך ומשגיח עליך לרעה ולטובה כפי מעשיך ואיך כאשר העכו"ם: (יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח · אלהיך הוא יוצר הרים ובורא רוח ועושה בילורים כרצונו, וזכר הרים שהם קיימים וחזקים ביסוד העפר, וזכר רוח שהוא דבר חזק בנבראים ואינו נראה, והנה הוא יוצר ההרים החזקים הנראים לעין ובורא הרוח שאינו נראה שמפיל אותם כמו שאמר הפך משרש הרים, וזה שאמר ודורך על במתי הארץ, וההרים הם במתי הארץ, והנה הוא דורך עליהם ומפילם על ידי הרוח הנכנס בבטן הארץ ובלאתו ממנה בוקע הארץ ופותחה ואפי' יהיה מקום לאתו הרים גבוהים, וזהו הרעש לפיכך זכר הרים ורוח, וכן הוא מגיד לאדם מה שיחו מה ענינו ומעשיו ולא יחשב שאינו רואה אותה כמו שהיו אומרים הכופרים אין ה' רואה אותנו כי הנה הוא המגיד להם מעשיהם ע"י נביאו, שיחו, כלר"י, אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בחיר"ק ושניהם ענין האדם ומעשי: עושה שחר עיפה. וכן הוא עושה השחר שהוא נוגה ובהירלה ישימנו חשך והוא קדרות השמש, עיפה, חשך כמו ארץ עיפתה, הנה הוא עושה בילורים כרצונו וכן יעשה בכם אם תריעו ירע לכם ואם תטיבו ויטיב לכם כי הוא יודע מעשיכם, ושמו השם אלהי הצבאות שהוא שופט לצבאות מעלה ומטה ועושה בהם כרצונו לכן הטוב לך ישראל שתכון לקראתו במעשים טובים והוא ייטיב לך אם הרע לך עד כה בגלל מעשים הרעים עשה מה שעשה ת"ם ארי הא מתגלי וגו' : (א) שמעו. כיון שאין אתם רוצים לשוב אלי שמעו הקינה שאני נושא : (ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. לא תוסיף קום לזמן ארוך, וזה אמר על עשרת השבטים שגלו בימי הושע בן אלה ע"י מלך אשור שלא שבו עדיין לארצם כי בשוב גלות בבל לא שבו הם אבל עוד עתידים לחזור כי כמה נביאים נבאו עליהם שישובו, והנה מלאנו כמו לא תוסיף זה שאינו ר"ל לעולם אע"פ שכתוב בו עוד והוא מה שאמר ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בא"י. ואחריו כתיב ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד את כל מחנהו וגו', וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים ללאת מארצו ונאמר ותיל פרעה יצא ממצרים : בתולת ישראל · בתולה היתה עד שלא בעלוה אדונים זרים : נטשה על אדמתה · בעודה על אדמתה נטשה בארץ שהולכה ודלה ביד אויבים אין מקימה שאין מלכים ושרים מחזירים אותה לשוב אל ה' כי התשובה היתה לה תקומה : (ג) כי כה אמר ה' · היוצאת, שיוצאים ממנה אלף אנשים ללבא תשאיר מאה כי לא ישארו

מצודת ציון

(יא) כאוד. הוא העץ שמגדדים בו האש שהנהרך מסביב וכן זנבות האודים (ישעיה ז) : (יב) כה · ענינו כמו כן : עקב. בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז) : הכון. מל' הכנה : (יג) שחו · דבורו כמו או שיח לארץ (איוב יב) : שחר · אור השחר : עיפה · ענין חושך כמו ארץ עיפתה (שם י) : ודורך. מל' דריכה ורמיסה : במתי. ענין גבהות ורוממות כמו ועל במותי יעמידני (תהלים יח) : (א) נושא · ענין הרמת קול : (ב) בתולת. קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (ישעיה כג) : נטשה · ענין עזיבה

מצודת דוד

מצרים · כשהלכו בחוריכם רוכבי סוסים לרדת מצרימה לשבור בר כי שם יש הרבה תבואה הנה בדרך מהלכה שלחתי בהם הדבר וקצתם נהרגו בחרב הלסטים ושבו הסוסים : ואעלה באש מחניכם. אנשי המחנה שירדו מצרימה שמתו בדבר ונהרגו בחרב היו מושלכים ע"פ השדה ועלה מהם סרחון רב והסרחון עלה באפכם כי כשהלכו שוב למצרים לשבור בר עברו דרך עליהם ועלה הסרחון באפם : (יא) הפכתי בכם · ר"ל גזרתי להפך אתכם כדרך שנהפכו סדום ועמורה ויאמר על גלות ארץ נפתלי בימי פקח כמ"ש (במ"ב) ועל גלות עבר הירדן בימי הושע בן אלה בתחילת מלכותו כמ"ש (בס"ע) : ותהיו · אתם בני שומרון לבד תשארו כאוד המוצל מן השרפה : ולא שבתם · ר"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשתה : (יב) לכן . הואיל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי שאהפוך בכם כמהפכת וגומר : עקב · בעבור אשר אעשה לך את זאת האמור למעלה וידעת א"כ מזה לכן הכון עצמך אתה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעכב על ידו ואמר כמהתל ומלעיג וכאומר אף שידעת הדבר אין בידך להיות נשמר ממנה : (יג) כי הנה יוצר הרים . כי הנה ה' הוא היוצר את ההרים והוא הבורא את הרוח והכל שלו ובידו והוא מגיד לאדם מה יהיה דבורו כי יודע הוא תעלומות לב ובידו להפך אור השחר להיות חושך והוא דורך על במתי ארץ ר"ל משפיל הוא את הרמים כי שמו ה' אלהי צבאות כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה וכאומר אם כל אלה בו מי אם כן יוכל להיות נשמר מהרעה שהוא מייעד להביא : ה (א) נושא עליכם · מרים קול קינה עליכם אתם בית ישראל : (ב) נפלה · ר"ל הנה עתה עדת ישראל נפלה בשפל המצב ולא הוסיף עוד לקום להחזיר לקדמותה לממשלה הראשונה עד אשר יגלו מארצם (אבל בגאולה העתידה ישובו גם המה כמו יהודה ובנימין ומלך אחד יהיה לכולם

רשי

שמוציאה אלף איש : (ד) דרשוני וחיו • עלו לרגל לשלש רגליכם בירושלים • (ה) ואל תדרשו בית אל ובאר שבע לא תעבורו • לא נאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה שם עכו"ם אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת השבטים יוצא לדרום ולא עבר את באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלים ומשעבר את באר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח) חי אלהיך דן וחי וגומר ותדע שגזר הכתוב גזירת פורענות על גלגל ובית אל ולא גזר על באר שבע : הגלגל גלה יגלה • לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר שסמוכה לה ששמה בית און בספר (שופטים ז) : יהיה לאון . יהון ללמא והוא תרגום של הבל וזה דוגמת אם גלעד און אך שוא היו (הושע יב) : (ו) בית יוסף • כמו לבית יוסף : פן יצלח כאש . פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף : (ז) ההופכים ללענה משפט ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות יש שהוויין עתה בחשך ואני מאיר להם : (ח) ויום לילה החשיך. ויש ששעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו ללילה : הקורא למי הים • יונתן תרגם דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא רבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקיינוס : ה' שמו . לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על שונאיכם: (ט) המבליג • המגביר כמו ואבליגה מעט (איוב י) מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח) :

סוד

עמוס ה

הַיֹּצֵאת אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃

ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ׃ ה וְאַל־תִּדְרְשׁוּ בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית־אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃

ו דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה וִחְיוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃

ז הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ׃ ח עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃ ט הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא׃

תרגום

קַרְתָּא דַהֲוָת נָפְקָא אַלְפָא יִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ מְאָה וְדִי־פָקְוּן מִנַהּ מְאָה יִשְׁתַּאֲרוּן בַּהּ עַד עַסְרָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל תְּבָעוּ דַחֲלְתִי וְאִתְקַיָּמוּ׃ ה וְלָא תִתְבְּעוּן לְמֵיהַךְ לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא לָא תֵיתוּן וְלִבְאֵר שְׁבַע לָא תֶעְבְּרוּן אֲרֵי דִי בְגִלְגָּלָא מִגְלָא יִגְלוּן וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל יְהוֹן לִלְמָא׃ ו תְּבָעוּ יָת דַחַלְתָּא דַיְיָ וְאִתְקַיָּמוּ דִלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזֵיהּ בְּבֵית יוֹסֵף וִישֵׁיצֵיהּ וְלָא יְהֵי תַיִם בְּחוֹבִין דַהֲוֵיתוּן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל׃ ז דְהָפְכִין לְגִידָה דִינָא וּזְכוּתָא לְאַרְעָא רְמָשׁוּ׃ ח שְׁבָקוּ לְמִדְחַל מִן קֳדָם דַעֲבַד כִּימָה וּכְסִילָא וְהָפֵךְ לִנְהוֹר קְבַל וִימָם וְלֵילֵי מַקְבֵּיל דַאֲמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן סַגִּיאָן כְּמֵי יַמָּא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ ט דִמְגַבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין וּבְזִיזִין עַל כְּרַכֵּי תַקִּיפִין

אבן עזרא

או תהיה זאת המלה כמלת שב שהיא במקומות עומדת ובמקומות יוצאה והוצרכתי לומר ככה בעבור מלת תשאיר והטעם כי איך תקום הממלכה ולא נשארו מאנשי החלק העשירית : (ד) כי . הטעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנזכרים : (ה) ואל תדרשו בית אל • ששם העגל והוא מקום ממלכת ירבעם : יהיה לאון • וי"ו תחת יו"ד כמו ואחה הוה להם למלך הנה יד יי' הויה או הוא כמשמעו שסופו להקרא כן : (ו) דרשו • יצלח . יבקע כמו וצלחו אל הירדן ובית יוסף פעול והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרש עוד : (ז) ההופכים • המלכים הם השופטים : וצדקה לארץ הניחו • לעשותה ויפתח אמר הניחוה לאנשי הארץ ואיך שכחו השם שהוא : (ח) עושה כימה • גאון אברהם המחבר דע כי שנים מקומות יש בגלגל והם הסדנים ועש שהוא העגלה הוא הנקרא הדוב הוא קרוב מהסדן הצפוני על כן יראה עש לעולם בקיץ ובחורף בכל היישוב הצפוני ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום יקרא ובלשון ישמעאל סהיל ויש כוכבים קטנים קרובים אליו ואלה יראו פעמים לכל מי שידור קרוב מהקו השוה והצפוניים לא יראו אחד מאלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן ונקראו אלה חדרי תימן בעבור שהם ביישוב אינן נראין ונקרא עש מגזרת עששו שהם שבעה שאינם מתפרדים והנה נשאר לפרש כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הוא זנב טלה ולאש שור והם ששה כוכבים נראים אע"פ שהם קטנים וידוע בראיה גמורות שגלגל המזלות מתחבר עם הגלגל העליון בשנים מקומות ובשניהם יקראו נקודת ההשתוות ומשם נוטה גלגל המזלות לצד צפון עשרים ושלש מעלות וחצי מעלה וחצי שעיהה וככה לצד דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלות על כן יתהפך הבקר לצלמות ויום ללילה תחשיך בכל היישוב וטעם לקראת הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה יתגלגל גלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה וחצי והנה בימי בטלמיוס החכם ואין לו רק אלף שנים מלא לב הארי' על שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הוא לב הארי' על תשע מעלות כנגד הצורה רק לא כנגד נקודה המחברת והנה כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב העקרב מהם ולאלה הדברים צריך פי' וטעם הקורא למי הים הם העבים העולים ואחר כך ישפכם על הארץ והמפרש כי על שביעת פרעה איננו פשט ולא דרש כי פרעה לא שבע ביבשה • וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפוך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם יהפך מלכות השופט ויבא צר בצווי השם וגזירתו עליו להשחית ממלכתו על כן אחריו : (ט) המבליג שוד על עז • ולא יועיל המבצר על

כן

מסורה

נמסר בסדר בא אל פרעה : יוצאת והיוצאת ה' מ"ל בקריאה וסי' והיוצאת מאה תשאיר עשרה • ואת האלה היוצאת • מה היוצאת הזאת • אין פרץ ואין יוצאת . הבאה והיוצאת חרש בחרש • וחד היוצאת מבין רגליה ל' חסר א' : וחיו ז' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו : עד באי ולקחתי אתכם דמלכים . ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי דירמיה • דרשו את ה' וחיו פן יצלח • עבדו את מלך בבל והשיבו וחיו • דרשוני וחיו • עזבו פתאים וחיו (ע"פ המסרה נשמט א)

תולדות אהרן

דרשוני וחיו . מכות כד : עושה כימה . ברכות נ ח : המבליג . שבת עז (סוטה כד) :

רדק

ישארו בה אלא אחד מעשרה כי כלם יכלו בחרב ברעב ובדבר והנשארים יגלו : היוצאת • איננו פועל יוצא כמו המוציאה אלא פעל עומד הוא כמשפטו וכן דרך הלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר' כמו ותצא העיר במלור ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה , תשאיר מאה כיון שנשארים בה כאלו העיר תשארי אותם : (ד) כי כה . אע"פ שנגזרה עליכם גזרה עוד תחיו בארצכם אם תדרשוני : (ה) ואל תדרשו. כבר פירשנו למה זכר בית אל והגלגל, וזכר ג"כ באר שבע לפי שהיתה סוף תחום א"י כמו שאמר מדן ועד באר שבע , היו מורים אותם נביאי השקר לבנות שם מזבחות לעכו"ם , וכן אמר חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע : כי הגלגל גלה יגלה. דרך צחות , כמו עקרון תעקר : וביתאל יהיה לאון . כמו שהיו קוראים אותו לגנאי בית און כי לאון ולאין תהיה, ואון זה כמו ורהבם עמל ואון , וכת"י ודפלחין לטעותא דבית אל יהון ללמא , ולמא הוא ל' הבל , כי כן תרגם הבל : (ו) דרשו , פן יצלח כאש בית יוסף , יבקע , תרגום ויבקע עלי כעולה וצלח כמו כאש הגדולה שבוקעת כל דבר שעובר בו ומכלה אותו ובית יוסף הוא מלכות אפרים : (ז) ההפכים ללענה משפט . כי המלכים והשופטים מטים הדין ונושאים פני הגדולים במשפט , והנה משפטם לעשוקים כמו הלענה שהוא דבר מר , והנה הוא הפך , כי המשפט כאשר הוא על כנו הוא דבר ערב וטוב וכשהוא מעוות הוא מר : וצדקה לארץ הניחו • שלא יעשה צדקה אלא יניחום מוטלת לארץ לא יחושו עליה ולא זכרו עושה כימה וכסיל שהוא עושה בהם משפט וצדקה בארץ ולמד לבני אדם שיעשו גם הם כן , כמו שאמר אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' : (ח) עושה כימה וכסיל . זכר אלו הכוכבים כי בהם קיום התבואות בזמניהם וזה הפך זה ובניהם קיום העולם , ולא

זכר

מצודת דוד

לכולם ויחזרו אם כן גם הם לממשלתם הראשונה) : נטשה על אדמתה • עודנה בארצה היא עזובה ואין מי מקימה כי אין הכח ביד מלכיה ושריה להקימה מעפרה : (ג) העיר היוצאת אלף • שהיו יוצאים ממנה אלף אנשים לצבא לא ישארו בה כי אם מאה : לבית ישראל • מוסב על העיר לומר העיר של בית ישראל היוצאת אלף וגו' : (ד) דרשוני . דרשו אותי ותשארו בחיים : (ה) בית אל • ר"ל את העגל אשר בבית אל : והגלגל • אל הגלגל לא תבאו אל העכו"ם העומדת שם : ובאר שבע • לבאר שבע לא תעבורו כי גם שם בנו מזבחות לעכו"ם כמ"ש וחי דרך באר שבע (לקמן ח) : כי הגלגל • כי בסבת עבודת הגלגל גלה יגלה ישראל מעל אדמתו והוא לשון הנופל על לשון : ובית אל • בסבת עבודת בית אל יהיה ישראל לעמל ויגיעה וגם זה הוא לשון נופל על הלשון כי בית אל כינה הכתוב לגנאי בשם בית און כמ"ש ואל תעלו בית און (הושע ד) : (ו) פן יצלח • ר"ל פן חמת ה' יצלח ויתגבר על בית יוסף כאש המצלחת ומתגבר והולך ושורף : בית יוסף • היא מלכות אפרים שהם מבני יוסף : ואכלה • ותשרוף אנשי שומרון העובדים לעגל שבבית אל ולא ימצא מי מכבה השרפה ר"ל לא ימצאו מושיע ומציל : (ז) ההופכים • אשר הם מהפכים משפט התורה המתוק כדבש לקחת תמורתו את העגל המרה כלענה : לארץ הניחו . משפילים הצדקה עדי ארץ : (ח) עושה כימה וכסיל. מוסב למקרא שלפני פניו שאמר דרשו את ה'

והוא

מצודת ציון

עזובה כמו נטשתה עמך (שם ב) : (ה) גלה יגלה • מל' גלות : לאון • מנין עמל ויגיעה וכן אם גלעד און (הושע יב) : (ו) יצלח • ענין התגברות : ואכלה • ותשרף : (ז) ללענה • שם עשב מר : (ח) כימה וכסיל . שמות מזלות : צלמות • צל של מות והוא חשכת הבקר : (ט) המבליג . ענין

חוזק

י שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר תָּמִים
יְתָעֵבוּ׃ יא לָכֵן יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל־
דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי
גָזִית בְּנִיתֶם וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָם כַּרְמֵי־
חֶמֶד נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃
יב כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים
חַטֹּאתֵיכֶם צֹרְרֵי צַדִּיק לֹקְחֵי כֹפֶר
וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ׃ יג לָכֵן
הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם כִּי עֵת
רָעָה הִיא׃ יד דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע
לְמַעַן תִּחְיוּ וִיהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי־
צְבָאוֹת אִתְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם׃
טו שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ
בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט אוּלַי יֶחֱנַן יְהוָה
אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף׃ טז לָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי

ס' חסר · ב' בטעם בסיפ' · ל' · י"ד פסוקים בסיפ' ולא ולא · ג' חסר וכל אוריתא דכות' כמ"א · ב' וחסר למען יזמרך כבוד · ל"ב · ל' · ל' · י"ג · ב' בטעם בסיפ' · קנ"ד

מַשְׁלִיט׃ י סָנַן לִדְמוֹכַח לְהוֹן בְּשַׁעֲרֵי בָתֵּי דִינָא פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְלִדְמַלֵיל כֵּיוַנְתָּא מְעַקְמִין׃ יא בְּכֵן חֲלַף בְּמִבַּזְכוֹן מִסְכֵּנַיָא וּמְנַסְבוֹן חֲשִׁיכַיָא בָּתֵּי גְזִית בְּנֵיתוּן וְלָא תֵיתְבוּן בְּהוֹן כַּרְמֵי חֶמְדְתָא נְצַבְתּוּן וְלָא תִשְׁתּוּן יָת חַמְרְהוֹן׃ יב אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דִסְגִיאִין מֵירְדֵיכוֹן וְתַקִיפָן חוֹבָתֵיכוֹן מְעִיקִין לֵיהּ לְזַכָּאָה בְּדִיל לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר וְדִין חֲשִׁיכַיָא בְּבֵית כְּנִשְׁתֵּיהוֹן מַסְטָן׃ יג בְּכֵן מַלְפַיָא בְּעִדָּנָא הַהִיא מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָא שְׁתִיקוּ אֲרֵי עִדָּן בִּישׁ הוּא׃ יד תְּבָעוּ לְאוֹטָבָא וְלָא לְאַבְאָשָׁא בְּדִיל דְתִתְקַיְמוּן וִיהֵי כְעַן מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּסַעְדְכוֹן כְּמָא דַאֲמַרְתּוּן׃ טו סְנוּ לְאַבְאָשָׁא וְרִיחֲמוּ לְאֵיטָבָא וְאַתְקִינוּ בְּבֵית כְּנִישַׁתְכוֹן דִינָא מָאִים יִתְרַחֵם מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת עַל שְׁאָרָא דְיוֹסֵף׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת יְיָ בְּכָל

אבן עזרא

כן ושוד על מבצר יבוא : (י) ואם נביא יוכיח השופט ישנאהו הוא ושריו על כן כתוב שנאו בשער מוכיח : (יא) לכן · בושסכם · אין ריע לו כי הבי"ת שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל : ומשאת בר · שעמל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תגמולכם בתי גזית בניתם : (יב) כי ידעתי · אם תעשו זה בסתר אני ידעתיו : צוררי צדיק · במשפט · בשער בפרהסיא : (יג) לכן · יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך : (יד) דרשו · טוב שם דבר או תואר הפוכה דרך הטוב או החק או הדבר : כאשר אמרתם · בלבבכם : (טו) שנאו רע · תואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים : שארית יוסף · כי המלך מבני יוסף : (טז) לכן · אם לא תשמעו תבוא

רשי

שוד · אדם שדוד וחלש דמגבר חלשין על תקיפין ובזיזין על כרכי תקיפין מסלים : (י) שנאו בשער מוכיח . אתם לא יראתם מפניו ומפני נביאיו ושנאתם את המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא : (יא) בושסכם . כמו בוססכם על דל שאתם רומסין ורופסים על ראשו כמו בוססו את חלקתי (שם יב) : ומשאת בר תקחו · זקיפת מלוה שהספקתם עליהם השערים למכור להם תבואה בריבית כדי ליפול נחלתם מהם לפיכך בתי' וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אונאת הנחלות לא יתקיימו בידכם ומשאת ל' משא שמכבידים עליהם : כרמי חמד · כרמי חמדה : (יב) צוררי צדיק · מעיקין ליה לזכאה : בשער הטו · בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים : (יג) המשכיל. מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מה"ד שהרי כל אלה עשו : כי עת רעה היא · עת המזומנת לקבל רעתם : (יד) ויהי כן וגו' · אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכם כאשר אמרתם בלבבכם שתתקיים לכם גדולתכם : (טו) שארית יוסף · כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלכל אותם

לכן ב' בטעם בסיפרא וסי' לכן יען בושסכם על דל · ודבתריה לכן כה אמר ה' אלהי צבאות אדוני בכל רחבות מספד : ועצמים ג' חסר בקריאה וסי' כי ידעתי רבים פשעיכם · ושפט בין הגוים · ועצמים כל הרוגיה . וכל אוריתא דכוו' חסר במ"א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי : ה' אלהי צבאות י"ג וסי' וילך דוד הלוך וגדל דשמואל · נמצאו דבריך ואכלם · ויאמר קנא קנאתי לה' דמלכים · וחברו · כי הנה יוצר הרים ובורא רוח · יען דברכם את הדבר הזה · דרשו טוב ואל רע דעמוס · ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו · ודבתריה בכל רחבת מספר · והגלתי אתכם מהלאה לדמשק . נשבע אדני ה' בנפשו · מי כמוך חסין יה · (עיין במסרה רבתא בערך א) וג' ה' אלהי צבאות אלהי ישראל וסי' חנני מביא אל יהודה · אם יצא תצא

תולדות אהרן שנאו רע · חגיגה ד (חגיגה עז) :

רדק

זכר שמש וירח אע"פ שבהם קיום העולם לפי שהם מושלים כל השנה , ואלה שני הכוכבים מושלים בזמנים ידועים בשנה , והם צורך העולם ומשפטו וכן אמר התקשר מעדנו' כימ' מושכות כסיל תפתח , ואמרו ז"ל כי כימה יש בה צנה גדולה ומקטרת לפירי , וכסיל יש בה חמימות גדול ומבשל לפירי, ואמרו כי כימה הוא זנב טלה , והנה הם שהופכים המשפט לרע ולא זכרו מי שהופך הדברים במשפט לטוב העולם ולקיומו , וכן היום והלילה בתקיפות עושה אותם הפכים לטוב : יהפך לבקר צלמות · בימי הקיץ הופך החושך לאור שהימים ארוכים והלילות קצרים ובימי החורף בהפך כי החשיך היום ושמו לילה שהלילות ארוכים והימים קצרים וכל זה ההפך הוא קיום העולם ותקוני , וכן קורא למי הים שהם מלוחים ומעלה אותם בעבים ושופכים על פני הארץ להשקותם והם מתוקים , הנה הוא הופך הדברים לטוב העולם ולא זכרתם אותו ואתם הופכים משפטיו הטובים לרעה : ה' שמו. הוא מה שאמר למעלה ה' אלהי הצבאות שמו כמו שפירשנו : (ט) המבליג שד על עז , ואם תאמר שתבטחו על מבצריכם הלא ית' הוא המחזיק החלש השודד על עם עז , וכן יבא השודד על מבצר חזק ברצונו וילכדנו , וכן יבא עליכם מי שילכד מבצריכם : שד . אחר בשקל נחם חם : המבליג . פעל יוצא , מן והבליגה מעט והוא פועל עומד : (י) שנאו · מי שמוכיחם בשער כלומר ברבים ישנאו אותו , והמוכיחים הם נביאי האמת והחסידים שבהם ומוכיחים אותם ברבים לפי שהם רבים והם יושבי שער תמורת השופטים הישרים : ודבר תמים · דבר תמים וישר כי הוא תאר או הוא שם כמו אם באמת ובתמים וי"ת ולדמליל כיוונתא מעקמין : (יא) לכן יען בושסכם על דל · אין למלה הזאת חבר ועניינה לפי מקומה עמסכם והטריחכם ואמר זה כנגד השרים והשופטים , וי"ת הבי"ת שמוש , ולא יתכן זה לפי דרך הדקדוק , ופירש שהכם ענין בוז כמו שוסים את הגרנות , שוסי נחלתי , ובת"י במבזכון ית מסכינא , ואאז"ל פי' כי השי"ן במקום סמ"ך , כמו ובולס שקמים שהוא כמו בולס מתרגום ויחפש ובלש , והמלה מקור מבנין פועל מרובע , בוססכם , בפלס עשכם , וענין המלה ענין רמיסה כמו ועל הרי אבוססנו : ומשאת בר תקחו ממנו . מה שיגע ונשא על כתפו מאת מתבואה לביתו לחיות בה אתם תקחו אותה ממנו לפי שהוא עני ואין לו כח להנצל מידכם , ומה שיהיה ענשכם על זה שתבוזו בית העני : בתי גזית בניתם . ולא תשבו בם , בתיכם שבניתם אותם גזית מעושק וחמס לא תשבו בם לזמן ארוך כי בקרוב יבא האויב ויגלה אתכם מהם ויחריבם , וכן לא תשתו יין הכרמים שנטעתם בעשק כי תגלו בקרוב מארצכם : כרמי חמד · שהם נחמדים וטובים כמ"ש בתי גזית שהוא בנין נאה וטוב , או יהיה פירוש כרמי חמד שחמדתם אותם וגזלתם אותם מן העניים , על דרך שאמר וחמדו שדות וגזלו : (יב) כי ידעתי · לא תחשבו כי אינני רואה ויודע מעשיכם הרעים כי הכל אני יודע והשוחד שתקחו בסתר לצרור הצדיק בדינו ולהרע לו בעבור השוחד שלקחתם בסתר והוא הכופר שתקחו להציל הרשע מיד בעל דינו שהוא צדיק במשפטו : ואביונים בשער הטו . כפל הענין במ"ש כי האביונים הם צדיקים בדינם ברוב כי הם עשוקים ואינם עושקים כי אין להם כח לעשוק , ומה שאמר בשער כי שמה ישבו למשפט כמו השערה אל הזקנים : (יג) לכן המשכיל בעת ההיא ידום , לפי שהם שונאים המוכיח אותם אמר מי שהוא משכיל מן הטובים יהיה דומם ולא יוכיחם שלא ישמע חרפתו שהם משיבים : כי עת רעה היא · שוד הרעים תקפה : (יד) דרשו טוב · עוד שב הנביא להוכיחם אולי ישמעו : ויהי כן . אם תדרשו הטוב ותרחיקו הרע יהיה ה' אתכם כאשר אמרתם , כלומר בכל ענין שתבטחו הסלחה והטובה שתהיה לכם כן תהיה : כי ה' אלהי צבאות אתכם . וכפל הענין עוד ואמר : (טו) שנאו רע . והציגו בשער משפט , ר"ל העמידו המשפט בשער שהוא מקום מושב השופטים והזקנים : אולי יחנן ה' . אף על פי שתעשו אליו הרבה אולי יחנן ה' על השארית הנשארת אם תשובו אליו כי חנון ורחום הוא : שארית יוסף . הוא מלכות אפרים ואמר שארית כי רובם גלו קודם מלכות ירבעם בן יואש וכלו בחרב וברעב ובדבר , כמ"ש כי ראה ה' את עוני ישראל מורה מאד ואפס עצור ועזוב וגו' : (טז) לכן · אם לא תשובו אני רעות יבואו עליכם עד

מצודת ציון

חוזק כמו והבליגה מעט (איוב י) : שוד · ענין חרבן ואבדון כמו משוד כי יבוא (שם ס) : (י) יתעבו · מל' תעוב ושקוץ : (יא) בושסכם . כמו בוססכם והוא ענין רמיסה כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : ומשאת מל' משא : בר · תבואה כמו לשבור בר (בראשית מב) : גזית · אבנים מסותתים ביושר כמו ולא תבנה אתהן גזית (שמות כ) : (יב) ועצומים · חזקים : צוררי · מל' צר ואויב : כופר · פדיון : (יג) ידום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : (טו) והציגו . ענין העמדה כמו הציג ותו לבד (שופ' ז) : אולי · ענינו שמא : יוחנן · מל' חנינה וחמלה : (טז) חוצות · שווקים : הו

מצודת דוד

והוא זה העושה כימה וכסיל עם כי המה מתחלפים בפעולותיהם כימה מקרר וכסיל מחמם : והופך וגומר · את הצלמות מהפך להיות בוקר ואת היום מחשיך להיות לילה : הקורא למי הים . להעלותם בעבים ואחר זמן שופכים ע"פ הארץ : ה' שמו . המורה שהוא אדון הכל : (ט) המבליג . הלא הוא מחזק שוד והחרבן על עם עז : ושוד · ר"ל וכן יבוא חרבן על המבצר שאתם בוטחים בו וכאומר הואיל וכן דרשו את ה' וחיו : (י) שנאו · והם עכ"ז שנאו בשער את הנביא המוכיח ר"ל אף בשער העיר במקום פרסום המה מראים שנאה על המוכיח : ודובר תמים · ומי שמדבר דברים תמימים ישרים אותו מתעבים : (יא) יען בושסכם . בעבור שרמיסה ברגליכם הוא על הדל ותגזלו ממנו המשא של תבואה שעל שכמו לזה בתי הגזית שבניתם והכי הם שלכם ואף על פי כן לא תשבו בם כי האויב יקחום וכן כרמים חמודים שנטעתם ושלכם המה ועל כל זה לא תשתו אתם את יינם כי אם האויב : (יב) רבים פשעיכם · אשר פשעיכם רבים וחטאתיכם המה חזקים אתם צוררים את הצדיק ולוקחים כופר לפטור מעונש מיתה את המחויב ובשער מקום המשפט מטים דין האביונים : (יג) לכן . בעבור שמשפטים האלה הנה המשכיל ידום בעת בוא הפורעניות ולא יהרהר אחר מדת הדין כי בא העת שיקבלו הרעה כי נתמלאה הסאה : (יד) דרשו טוב · לכן דרשו לעשות טוב ואל תדרשו לעשות רע למען תשיגו את החיים : ויהי כן וגומר · ר"ל בן יהיה ה' עמכם תקוע בלבבכם כאשר אמרתם ונדרתם בעת שקבלתם אותו לאלוה : (טו) שנאו רע. דבר הרע בעיני ה' שנאו ואהבו את הטוב בעיניו ואת המשפט העמידו

רשי

אותם: (טז) הו הו. ל' צעקה: וקראו איכר אל אבל. יפנעו שיירות האיכרים החורשים בשדות בקול מספד האבלים הצועקים בחוצות: ומספד אל יודעי נהי. ועביד מספדא יערע בדעביד אילייא ואינו אלא ל' כפול כמו משפטי ודיני (תהלים ס'): (יח) הוי המתאוים וגו'. האומרים ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה): למה זה לכם וגומר. משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק: (כא) בעצרותיכם. קורבן כינשתכון כשאתם קורא' עצר': (כב) ושלם מריאיכם. ושלמי פטימיכון בהמות מפוטמות: (כג) הסר מעלי המון שריך. שהלוים משוררים על הדוכן אחרי שאתם חמסנים ומעוותי משפט: (כד) ויגל כמים משפט. וזאת תעשו ותרצה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגולה ויטפף ביניכם כמים נובעים: וצדקה. תגלה כנחל איתן: (כה) הזבחים ומנחה. וכי לזבחים ומנחות רצוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים אני אמרתי אדם כי יקריב (ויקרא א') כשירצה להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט) מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו: (כו) ונשאתם את סכות מלככם. חוזר לענין הפורעניות שלמעלה הסך

אל שדי — למה אתם עושים רעה. ופלוגתא עיין במסרה רבתא בערך

תולדות אהרן המתאוים. סנהד' צח: הזבחים. חגיגה ו י:

עמוס ה

בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת
יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל
וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי׃ יז וּבְכָל־
כְּרָמִים מִסְפֵּד כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבְּךָ
אָמַר יְהוָה׃
יח הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה
לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ
וְלֹא־אוֹר׃ יט כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי
הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ
יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃
כ הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר
וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ׃ כא שָׂנֵאתִי
מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ
בְּעַצְּרֹתֵיכֶם׃ כב כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי
עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם
מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט׃ כג הָסֵר מֵעָלַי
הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא
אֶשְׁמָע׃ כד וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן׃ כה הַזְּבָחִים
וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים

תרגום

רְחוֹבַיָא מִסְפְּדָא וּבְכָל שׁוּקַיָא
יֵימְרוּן וַי וַי וִיעָרְעוּן אִכָּר
לְאֵבֶל וְעָבֵיד מִסְפְּדָא לְדְיָדְעֵי
אִילְיָא׃ יז וּבְכָל כַּרְמַיָא
מִסְפְּדָא אֲרֵי אִתְגְלֵי לְמֶעְבַּד
פּוּרְעָנוּת דִין בְּגַוִיךְ אֲמַר יְיָ׃
יח וַי לְמַחְמְדִין לְיוֹמָא דַעֲתִיד
לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ לְמָא דְנַן
לְכוֹן יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ הוּא חֲשׁוֹךְ וְלָא נְהוֹר׃
כְּמָא דִי יֶעֱרוֹק גַבְרָא מִן
קֳדָם אַרְיָא וִיעָרְעִינֵיהּ דוּבָא
וְיֵיעוֹל לְבֵיתָא וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל
כָּתְלָא וְיִכְתִּינֵיהּ חִוְיָא׃ כ הֲלָא
חֲשׁוֹךְ יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ וְלָא נְהוֹר וְקָבֵל וְלָא
זִיהוֹר לֵיהּ׃ כא סְנֵיתִי רַחֵיקִית
חַגֵיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּיל בְּרַעֲוָא
קוּרְבַּן כְּנִשְׁתְּכוֹן׃ כב אֲרֵי אִם
תַּסְקוּן קֳדָמַי עֲלָוָן וְקוּרְבָּנֵיכוֹן
לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן
לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמָי׃ כג אַעְדִי
מִן קֳדָמַי אִתְרְגוּשַׁת זִמְרָךְ
וְנִיגוּן כִּנָרָךְ לָא אֶשְׁמַע׃
כד וְיִתְגְלֵי כְּמַיָא דִינָא וּזְכוּתָא
כְּנַחַל מַגְבַּר׃ כה הֲנִכְסַת
קוּדְשִׁין וְקוּרְבָּנִין קָרֵבְתּוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין

(מסורה: ל'. כ"ג' בליש' ד' מ"ל. כ"ס פ בנביאי. ג'. ג' דמטעים. ד' סבירין מפי. ד' וי' חסר אתיט. ל' חסר בספרא. ג'. ל' וחסר. ל'. ל' ומ"ל. ל' וחסר. וה'אם' בליש'. ל'. ל'.)

אבן עזרא

תבוא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה: הו הו. חסר יו"ד כמו הוי: וקראו אכר אל אבל. כי לא יקצרו מה שזרעו כאשר לא ישתו יין כרמיהם על כן: (יז) ובכל כרמים מספד. טעם כי אעבר דרך משל על תרוע ואפו והם הגזירות שיעברו עליהם: (יח) הוי. על דרך האומרים ימהר יחישה: יום יי'. להנקם מהם: (יט) כאשר. הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוה על הוה תבוא והנמלט מהארי יפגענו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ובטח כי נמלט ישכנו נחש: (כ) הלא. הטעם איך תתאוו לבוא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לעינים לא האפילה: (כא) שנאתי. אם תאמרו כל הימים שאנחנו מקריבים עולות לא נראה רע על כן אמר שנאתי: חגיכם. כבשיכם אסרו חג בעבותי' חגי' ינקופו: ולא אריח. ריח ביום עצרת שלכם כי אם תעלו עולות שאין אתם חייבים ומנחות לרצות אותי לא אריח: (כב) ושלם. יחיד כי שלמים השם ל' רבים יאמר שלם ל' יחיד. ומריאכם כדברי רבינו האיי ז"ל שלשון משנה דחלבו אסור ואינו מין בפני עצמו כדברי הגאון רבי סעדיה ז"ל שאמר שחלבו מותר ופי' בו בלשון ישמעאל גאמו"ס ואיננו במקומות אלה והוא גדול מהשור ודומה לו: (כג) הסר. שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאילו אמר הסר אסיפת הלוים המשוררים או היא מגזרת המית ים המית השירים: (כד) ויגל. מגזרת גולות עליו' והוא מפעלי הכפל כמו ימס ככה דעת כל מדקדקי ספרד והטעם עשו משפט ולא זבח ופיר כי אין לי חפץ בהם רק במשפט: (כה) הזבחים. יראה בדרך ספק כי ה"א הזבחים

רדק

עד שיהיה מספד בכל רחובות: הו הו. הוא קול המספד כמו הוי הוי: וקראו אכר אל אבל. אכר הוא עובד השדות ויקראו לו לבא אל האבל כי עבודתו ומכתו לשוא כי לקו הזרעים והצמחים חרעו ולא יקצרו: ומספד אל יודעי נהי. כמו הספוך ויודעי נהי אל מספד וכן הידעת אז כי תולד כמו הידעת אז כי תולד מקום שם קבר כמו מקום קבר שם והדומים להם וי"ת בחסרון ועביד מספדא לידעי אילייא: (יז) ובכל כרמים מספד. שלא יהיו בהם ענבים כי אעבור בקרבך להרע לך כמו ועברתי בארץ מצרים: (יח) הוי המתאוים, כמו שאמר בישעיה האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה וגו': (יט) כאשר ינוס איש. כלומר תצאו מצרה אל צרה: (כ) הלא חושך. ולא אור. אפילו קצת אור אין בו כי כלה חשך והחושך הוא משל לצרה: (כא) שנאתי. אמר כנגד מלכות בית יהודה כי בימי עזיהו מלך יהודה נתנבא כמ"ש וכן יאמר בסמוך הוי השאננים בציון, והם היו מקריבים בבית המקדש אעפ"כ שאל ית' מאס אותן הקרבנות כיון שמעשיהם רעים: חגיכם. קרבנות חגיכם וכן בעצרותיכם בקרבנות עצרותיכם והענין כפול במ"ש כי החג הוא עצרת כמו שאמר עצרת תהיה לכם עצרות, כמו מן עצרת עצרות, ובסמוך עטרות וכן עצרות, ודגש הצדי בעצרותיכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש, ונד"י עניכם תגנובו, והדומים להם: (כב) כי אם תעלו, כמו שאמר בנבואת ישעיה למה לי רוב זבחיכם וכל הענין: ושלם מריאכם, אחד מן שלמי מריאכם, כמו שאמר שם וחלב מריאים והם המפוטמים: (כג) הסר מעלי המון שיריך. רבוי שיריך שהלוים היו משוררים על הקרבן בפה ובכלי ואיני רוצה לא בקרבנות ולא בשירים כי אינם לרצון כי מעשיכם רעים ומה יועילו הקרבנות אם תעבדוני מצד א' ותמרדו בי מצד אחר: (כד) ויגל כמים משפט. מענין גלות מים, פי' הגאמ"ל פתוחה ויורה שהוא משרש גלל, כלו' ילך המשפט כמים: וצדקה כנחל איתן. כנחל חזק שהוא נגר במרוצה בזה ארצה אני שילכו המשפט והצדקה לא שתעצרו ותעכבו אותה ותניחום לארץ ותקריבו לפני זבחים איני רוצה בזה:(כה) הזבחים. הה"א ה"א השאלה, אמר אם זבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל כמו שאמר בנבואת ירמיהו כי

מצודת דוד

העמידו בשער המשפט להיות מתקיים ולעשות על עמדו: אולי יחנן. אם כן תעשו אולי יחנן ה' את השארית אשר ישארו מיוסר, וקרא את כל ישראל ע"ש יוסף לפי שכלכלם במצרים: (טז) לכן. ר"ל הואיל ולא כן עשיתם לכן כה אמר וגו': מספד. יהיה מספד: וקראו איכר. יקראו אל האיכר להתאבל על מלאכתו שהיתה בהם: ומספד. ובמספד יקראו אל יודעי נהי שהם יעוררו המספד: (יז) מספד. יהיה מספד על חסרון היין: כי אעבור בקרבך. להכות בך: (יח) הוי המתאוים. על בני יהודה יאמר והוא מ"ש האומרים ימהר יחישה מעשהו וגומר (ישעיה ה) שהיו בני יהודה מלעיגים בדברי הנבואה ואמרו ימהר להביא יעודי הפורעניות למען נראה אם יוכל עשוהו וכאלו יתאוו לה ואמר הוי על אלה המתאוים יום הפורעניות הבא מה': למה זה וגומר. ר"ל למה אתם מתאוים: יום ה'. הלא הוא יום חושך ולא יום אור: (יט) כאשר. היום ההוא יהיה כאשר ינוס איש מפני הארי הרודף אחריו ובדרך נוסו פגע בו הדוב וכאשר יבוא אל הבית להטמין עצמו וסמך ידו אל הקיר לחסם אחר מקום נסתר ישכנו הנחש היושב בחור הקיר ר"ל כשתנצלו מצרה האחת תבוא השניה: (כ) הלא חושך: ר"ל אם כן היום ההוא יהיה חושך ועל מה תתאוו לו: (כא) שנאתי. ר"ל אל תבטחו בהבאת הקרבנות כי באמת שנאתיו מאסתי קרבנות חגיכם ולא אריח בהקטרת העולות שאתם מביאים בעת שאתם נעצרים ומעוכבים לפני בבה"מ ר"ל אינם מקובלים לפני: (כב) ומנחותיכם. ואף המנחות שאתם מעלים לא ארצה בהם: ושלם מריאיכם. השלמים מה שאתם מביאים מריאים לא אביט אליהם ואינם לרצון: (כג) המון שיריך. המיית השיר מה שהלוים משוררים לפני: וזמרת נבליך. מה שהם מזמרים לפני בכלי נבל לא אשמע כי אינם ערבים עלי: (כד) ויגל כמים משפט. ר"ל זאת עשו המשפט אשר כבשתם בעמקי המסתור יגולה כמים הנובעים היוצאים מבטן הארץ ממקום מסתור והצדקה שפסקתם ממנה התמידי בה כנחל חזק השוטף והולך ואינו פוסק: (כה) הזבחים. ר"ל וכי הכל תלוי בזבחים וכי הגשתם לפני במדבר זבחים ומנחות בכל ימי משך מ'

מצודת ציון

הו הו. כמו הוי הוי והוא ענין צעקת יללה: אכר. כן יקרא העושה מלאכת השדה וכן שוביהו אכרים (יואל א): נהי. ענין קינה ויללה: (יח) המתאוים. מל' תאוה: (יט) הקיר. הכותל: ונשכו. מל' נשיכת השנים: (כ) נוגה. הארה וזריחה: (כא) חגיכם. קרבנות חגיכם: אריח. מל' ריח: בעצרותיכם. ענין עכבה במקום כמו נעצר לפני ה' (ש"א כא): (כב) ארצה. מל' רצון: ושלם. מל' שלמים: מריאכם. בהמות פטומות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ו): (כג) המון. מל' המייה: שריך. מל' שיר: וזמרת. מל' זמר: נבליך. הוא כלי נגון: (כד) ויגל. מל' גלוי: איתן. חזק

אבן עזרא

הזבחים ס"א התימה והנה הטעם שלא הגישו וקדמונינו ז"ל אמרו כי הלויים הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפשט לא הקריבו והמפרש כי כבש אחד בבקר ואחד בערב לא יגיע לאחד מהם שוה פרוטה אין לו טעם כי השם לא צוה להקריב יותר והנה עולת תמיד עשו ישראל בהר סיני חמשים יום והיו ישראל בישוב כי באחד בניסן בשנה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים לחדש נסעו מסיני הרי נ' יום יכל זמן שהיו בסיני היו בישוב ויין היה להם בעמדם במדבר סיני כמו שנה והיה להם יין נסך ואחר כך נסעו והוליכו יין עמהם עד שתעבר יום הכיפורים כי כן כתוב בפרשת אחרי מות ויעש כאשר צוה יי' את משה ובאו לארץ ערבה ושוחה ואין מרעה לצאנם ואין להם יין רק בשנת הארבעים שללו המדיינים והאמוריים וככה בבאם אל קדש ביישוב בשנת המ' שללו המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברא לא הקריבו ואין סעגה מתשבון ארבעים יום כי יום אחד בשנה חשוב שנה והנה הטעם כאשר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עולות רק צויתי אתכם לעשות משפט וכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שוטף : (כו) ונשאתם . סכות . מגזרת הסכת ושמע ושרשו סכת והטעם סבלות רצון וכן בלשון ישמעאל אומר אדם לחבירו סכתל"י והוא שיאמר לו סבול דברי וקבל ברצון ומלת כיון ידועה בלשון ישמעאל גם פרס כי הוא כיוא"ן והוא שבתי כי עשו לו צלם : אשר עשיתם · שב אל צלמיכם וכוכב סמוך כוכב של אלהיכם עשיתם דמותו לעובדו : (כז) והגליתי · זה יום החשך הבא עליהם : דמשק · מזרח ארץ ישראל : (א) הוי · זה לאות על גלות נבוכדנצר : נקובי ראשית הגוים . הם ישראל ונקראו גוים בעבור היותם רבים : ובאו להם בית ישראל · כי הם ברשותם : (ב) עברו כלנה · שם עיר : הטובים . הם בלשון תימה והטעם כי הטיבותי להם יותר מהם וכלכם מעשה ידי : (ג) המנדים · הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור שהיו בהם אנשים שהדבר שהנביא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דברו ויש מהם שאומרים לעתים רחוקות הוא ניבא וזהו המנדים המרחיקים ותקריבו לשפוט חמס כי שבת כמו מושב זקנים יושבי שער ולפי שאתם מנדים ומרחיקים בלבבכם יום הפורענות לאמר עוד לא הגיע העת והזמן אינכם יראים לחמוס ותגישון שבת בשער לשפוט חמס מרחיקים ליום רע ומקריבים שבת חמס : (ד) השוכבים · וסרוחים · מגזרת וסרח העודף

רש"י

חשך להם יום ה' ולא אור ונשאתם בגולה עמכם את גלוליכם וירכיבום האויבים על צואריכם לשאת עמכם בגולה : סכות כיון כוכב . שמות פכו"ם הן : (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק · כלומר לא לשבגותיכם תגלו כאשר עד הנה שנמסרתם ביד מלכי ארם ולא היו שובים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב אמסור אתכם והוא יגלה אתכם למרחוק : (א) נקובי ראשית הגוים . לכם היו קוראים גו' המשובחת שבעכו"ם : ובאו להם בית ישראל . הם בחרו במשפטיהם ובאו לכללם : (ב) עברו כלנה וראו · למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות עכו"ם עברו וראו בעכו"ם החשובים אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושבירושלים : כלנה . בבל . חמת . אנטוכיא גת פלשתים · חשובה שבחמשת סרניהם שהיא קרויה מתג האמה (שמואל ב ח) על שם שרודה את כולם והיא אם המלכות : אם רב גבולם מגבולכם · ומה מצאתם בי עול : (ג) המנדים ליום רע · אתם מנידים עצמיכם ליום רע : ותגישון · עצמיכם לשבת בגלות אשר יחמס אתכם שנאמר בו מחמס אחיך יעקב (עובדיה א) זה מדרשו של רבי שמעון ז"ל · ד"א המנדים ליום רע המבזים על נבואת ימי רע שהנביאים מתנבאים להם . ותגישון שבת חמס . זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בבית ותגישון שבת בתוכם זו אצל זו על ידי חמס : (ד) וסרוחים על ערשותם · מתפשטין ומאריכין עצמם על ערשותם ורבותינו פי' מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערשותיהן

עמוס

שנה בית ישראל : כו ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם : כז והגליתי אתכם מהלאה לדמשק אמר יהוה אלהי צבאות שמו :

ו א הוי השאננים בציון והבטחים בהר שמרון נקבי ראשית הגוים ובאו להם בית ישראל : ב עברו כלנה וראו ולכו משם חמת רבה ורדו גת פלשתים הטבים מן הממלכות האלה אם רב גבולם מגבלכם : ג המנדים ליום רע ותגישון שבת חמס : ד השכבים על מטות שן וסרחים על ערשתם

תרגום

בית ישראל : כו ונטלתון ית סיכות פת כומריכון וית כיון צלמיכון כוכב טעותכון די עבדתון לכון : כז ואגלי יתכון מהלאה לדמשק אמר יי' אלהים צבאות שמיה : א וי דשלן שליוא בציון ומתרחצין על כרכא דשמרון מקימין שום בניהון כשום בני עממיא וכל דמן דיסתמכון עליהון בית ישראל : ב עברו לכלניה וחזו ואזילו מתמן לחמת רבה וחותו לגת דפלשתאי דטבין מן מלכותא האלין אם סגי תחומהון מתחומכון : ג אינון מרחקין יום ביש ואתון מקרבין בבית כנשתכון חטוף : ד דשכבין על ערסן דמכבשן בשן דפיל ועומקין

ארנ"י : ונשאתם ב' וסי' את אביכם · את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג' וסי' הוי השאננים בציון · רבת שבעה לה נפשנו · על הגוים השאננים : חמת רבה האי חמת לית דכוות' פתח וכל

תולדות אהרן מטות שן · שבת סב קידושין עא

רדק

כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, ושם פירשנו הענין, ארז"ל שעשוים בהר סיני ר' אליעזר אומר מעשה עולה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קרבה רבי עקיבא אומר קרבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הם הקריבום, ועוד כדבריהם ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד, וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה, רבי שמעון בן יוחאי אומר ישראל לא היו מקריבים, ומי היה מקריב שבטו של לוי שנאמר ישימו קטורה באפך וגו', ואמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ישראל שעבדו עכו"ם לא הקריבו שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הקריבו : (כו) ונשאתם · אמר מלות האל ית' לא קבלתם ותקבלו ותסבלו עבודת סכות מלככם, וסכות שם עכו"ם, ומלככם אמר על כוכב שנעשה עכו"ם על שמו וקורא אותו מלך לפי שהם חושבים אותו למלך עליהם, או שהוא כוכב גדול בככב השמים שהוא כמלך על צבאו, וכן לקטר למלכת השמים כמו שפירשתי בספר ירמיהו, וי"מ סכות ענין הסכת ושמע כלו' מאזינים לעבודת עכו"ם, וי"ת ונטלתון ית סכות פתכומריכון, וכן וקלל במלכו ויבזו פת כומריכון, כ"א פתכריכון, וכן תרגם הנשבעים במלכם וענין עכו"ם היא : ואת כיון צלמיכם . י"מ כיון כמו לעשות כווני', וכבר פירשנו בספר ירמיהו שהם מיני מאכלים שמכינים לעכו"ם לפיכך נקראו כונים, ועוד פירשנו כיון שהוא כוכב שבתי, וכן נקרא בל' ישמעאל ופרס כויאן, ועשו דמותו לעבדו: כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם, כוכב סמוך כי היא פתיח כלו' עשיתם צלם כוכב של אלהיכם והכוכב הוא ששמו אותו עליהם לאלוה ועשו צלם כוכב לו : (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק, רחוק מדמשק והוא חלח וחבור שגלו שם עשרת השבטים, וזכר דמשק לפי שמלך דמשק הרע לישראל מאד כמ"ש, ואמר אל תחשבו כי תגלו לדמשק שהיא קרובה לארצכם אלא רחוק מדמשק : א' צבאות, מעלה ומטה ואותם שאתם עובדים צבאותיו הם : (א) הוי השאננים בציון · שמרון היתה ראש הממלכה לישראל, וציון ראש ממלכת יהודה, ואמר הוי להם לעשירים אשר בהם שהם שאננים ובוטחים שלא תבא עליהם רעה ואינם חולים וכואבים על אשר גלו בני ישראל כמו שאמר בסוף הענין ולא נחלו על שבר יוסף, כי שומרון היא שנלכדה באחרונה מערי ישראל וציון מערי יהודה ושני ההרים האלה ציון ושמרון היו נקובי ראשית הגוים שישבו שם מתחלה ושם ז' אומות, וקראם ראשית הגוים לפי שהיו ראשית הגוים שישבו שם והארצות מבחר שבארצות ואלה ההרים היו נקובים בשם לטובה : ובאו להם בית ישראל . בעזרת ה' לא בחרבם ולא בקשתם ירשו אותם ישראל אלא ברצון האל יתברך והם עברו על רצונו ועזבו משפטיו ולקחו משפטי הגוים הראשונים היושבים בארצות האלה, ולמה עשו זה יראו סביבותיכם אם יש ארץ טובה מארצם וכי אם נתן להם האל ית' ארץ טובה למה כחשו בו ובטובתו : (ב) עברו כלנה . ואלה השאננים ומתענגים בטובה שנתן להם ה' כופרים בו ובתורתו ואינם יראים מרעה שתבא עליהם וכשהנביאים מוכיחים אותם ואומרים להם כך וכך רעה תבא עליהם אינם יראים ובוטחים בעושרם

מצודת ציון

חזק כמו נהרות איתן (תהלים עד) : (כה) הגשתם · ענין הקרבה : (כו) ונשאתם · מל' משא וסבל : סכו' · כיון . כוכב . הם שמות מיני עכו"ם : (כז) מהלא' · להלן ורחוק : (א) השאננים · ענין השקט ומנוחה כמו שאנן מואב (ירמיה מח) : נקובי · כן יאמר על פרשת השם כמו נקבו בשמות (במד' א) : ראשית . ענין מיטב ומבחר כמו ראשית גבורתם (בירמיה מט) : (ב) כלנה · שם מקום : חמת רבה · חמת הגדולה : (ג) המנדים · מל' הנדה והנעה : ותגישון . ענין הקרוב : שבת . מל' ישיבה : חמס . עושק וגזל : (ד) שן · הוא שן הפיל : וסרוחים · ענין עודף ויתרון וכן סרוחי טבולים

מצודת דוד

שנה שהלכתם בו הלא באותן הימים לא עשו אלא פסח אחד וגם עולות לא קרבו כן ארז"ל והאומר וכי לא הייתי אז מרוצה לכם בזולת הקרבנות : (כו) ונשאתם · ר"ל הואיל ואין הכל תלוי בקרבנות אם כן לא יגילו עליכם ותלכו גולה ועל צואריכם תשענו את הפסל של העכו"ם סכות שקבלתם עליכם למלך ולאלוה ואת העכו"ם כיון שעשיתם צלמו לעבוד לפניו ואת העכו"ם כוכב וכו' כי האויב יכריחם להביאם עמהם בגולה : (כז) מהלאה לדמשק · רחוק מדמשק משם ולהלן : ו (א) הוי השאננים · הוי על אלו היושבים שאנן בציון ועל אלו היושבים בטח בהר שומרון : נקובי · מתחלה היו נקובים בשם שהם העם המשובחים שבכל העכו"ם במשפט הנהגת דרכם עתה באו כל בית ישראל לכללם לאחוז במשפטי הנהגת דרכם : (ב) עברו כלנה · עברו לכלנה וראו טוב המקום ומשם לכו אל חמת רבה ורדו אל גת של פלשתים לראות גודל גבולם ושבחם . הטובים : וכי המה טובים מן הממלכות האלה הם מלכות יהודה ומלכות אפרים וכי גבולם גדול מגבולכם ומה א"כ מצאתם בי עול למאום משפטי : (ג) המנדים. הם המניעים את עצמם במעשיהם ללכת ליום

ואכלים כרים מצאן ועגלים מתוך
מרבק: ה הפרטים על־פי הנבל
כדויד חשבו להם כלי־שיר: ג' חד חסר ל' כסיפרא
ו השתים במזרקי יין וראשית ו'
שמנים ימשחו ולא נחלו על־שבר ל' · ג' וסי' נבלא דיוסף רוחא
יוסף: ז לכן עתה יגלו בראש גלים
וסר מרזח סרוחים: ח נשבע אדני ל' · ל'
יהוה בנפשו נאם־יהוה אלהי
צבאות מתאב אנכי את־גאון ל'
יעקב וארמנתיו שנאתי והסגרתי יד' חס' בליש'
עיר ומלאה: ט והיה אם־יותרו
עשרה אנשים בבית אחד ומתו: ו' רפין

על ערסיהון ואכלין פטימין
מענא ועגלין מגו רבקא:
ה דמנגנן על פום נבלא כדויד
אתקינו להון מני זמרא:
ו דשתן בפילון דכסף חמר
ורבש משחין טבין מתמשחין
ולא כאב להון על תבריה
דיוסף: ז בכן כען יגלן בריש
גלן ויעדון מנהון מרזחין
ומכיכין: ח קיים יי אלהים
במימריה אמר יי אלהא
דישראל מנבל אנא ית בית
מקדשא רבותיה דיעקב
ובירניתיה רחקית ואמסר
קרתא ומלאה: ט ויהי אם
ישתארון עשרא גברין בביתא

רשי

סרוחים בשכבת זרע שאינה שלהם: כרים · כבשים: מרבק: מקום כנוס העגלים ובלע"ז קופל"א: (ה) הפורטים על פי הנבל · מנחם חברו עם ופרט כרמך (ויקרא ט) ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך: כדויד חשבו להם וגומר. חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג: (ו) השותים במזרקי יין. יש מרבותינו שאומרים במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"ת על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק מפיו אל פיו: וראשית שמנים · מובחר שבשמנים והוא אפרסמון: ולא נחלו · לשון חולי: על שבר יוסף · ששמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם: (ז) וסר מרזח סרוחים · ויבטלון משתאות המגדלים וגמי הרוח מרזחות לשון משתאות בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשיטים מלאתי וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים: (ח) בנפשו · מדעת וכוונה: מתאב. כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא רבותיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם (יחזקאל כד): עיר ומלואה · ירושלים ויושביה: (ט) אם יותרו: מן הדבר והחרב: בבית אחד ומתו. שישרפו את הבית עליהם בלכדם את העיר ונשאו

אבן עזרא

העודף והוא שם התואר כמו עלומים כדרך מתפשטים כמו שמת"י: (ה) הפרטים. הם שידעו לעשות שירים חתוכים בניגונים בלי חרוז: (ו) השותים · יין הוא הפועל וסמך ולא הזכיר הנסמך אלא במזרקי כסף או זהב ורבי מריגום אמר כי הבי"ת נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: על שבר יוסף · מלכות ירבעם: (ז) לכן. הם בקשו ראשית הם יגלו בראש: מרזח · במלת ינה לשמיע קול כמו אל תבוא בית מרזח והוא המרזח הוא השיר ובשיבא הפורענות אז יסור השיר: סרוחים. מן הסרוחים על ערשותם: (ח) נשבע בנפשו. כמו בי נשבעתי: מתאב. מגלה כמו תאבתי כליתי ונכספתי: (ט) והיה · זהו דרך הדבר או הריסות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא דרך חשבון

לשון רתנא פתחין: כדויד ג' וסי' ומי בכל עבדך כדוד נאמן · הפרטים על פי הנבל · וחיה הנכשל · קרמא חסר · וכל דכוו' כדויד: שבר ג' קמצים וסי' נבלא דיוסף רוחא . ופי' ושברה כשבר נבל · ומשבר רוח תיילילו . ולא נחלו

תולדות אהרן כרים מצאן. פסחים מט: במזרקי יין · שבת סב: בראש גולים · פסחים מט קידושין עא: וסר מרזח . מ"ק כח כתובות סט:

רדק

בעשרם ובמבצריהם המזוקים שהם שמרון וציון ואומרים לא תבא עלינו רעה: עברו כלנה. כלנה עיר גדולה בארץ שנער, כמו שאמר בתורה ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה. ולכו משם. כלומר אחר שתראו אותה בראשונה כי היא בעלת השם ותראו כי אינה טובה מארצכם: ולכו משם חמת רבה, ואמר רבה לפי שהיא גדולה כי יש חמת אחרת חמת וכנותיה: גת פלשתים. אולי יש גת אחרת והיא הטובה שבערי פלשתים ונקראת מתג האמה ולקחה דוד מיד פלשתים: (ג) המנדים ליום רע, המרחיקים יום הרע העתיד לבא עליהם כמו שהיו אומרים ולעתים רחוקים הוא נבא: ותגישון שבת חמס · יום הפורענות אתם מרחיקים ושבת חמס אתם מקריבים שחשבו בשער לשפוט חמס ועול: (ד) השוכבים: זכר מה שהם מתענגים במאכל ובמשתה ובסיכה ובשכיבה על מטות נאות ובשמוע כלי שיר ניגונים אמר בכל מיני תענוגים הם מתענגים ולא זכרו יום הפורענות גם לא חלו ולא כאבו על אשר גלו: וסרוחים על ערשותם. מן וסרח העדף שנותנים על ערשותם בגדים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על גדי המטה וכ"ז ממיני התענוג, ורז"ל פי' וסרוחים על ערשותם ענין סרחון אמרו שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה ומסריחים מטותיהם בשכבת זרע שאינה שלהם, וי"ת ועמקין על ערסיהון, ואוכלים כרים מצאן, פירוש כבשים שמיים, ותסר האלף כי הענין מובן וכן כלומר יהיו ר"ל כלומר לבן, מלובשים בגדים בגדים חמודות בגדי מלכות · ויש בעדרו זכר זכר תמים, וי"ת ואכלין פטימין מענא: מתוך מרבק · מקום שמכניסים שם העגלים לפטמם, וכן לאשה עגל מרבק, ובדברי רז"ל הכניסה לרבקה ודשה: (ה) הפורטים על פי הנבל · מן ופרט כרמך, ובדברי רז"ל פרט וכלל הוא ענין היחידות והסבדל מן הכלל, ר"ל שאומרים שיריהם על פי הנבל כל מעלה ומעלה בשיר על פי נגון הנבל שלא תדמה אחת לאחרת בניגונה, או פי' פורטים מיתרי הנבל כל אחד לפי הניגון ויש מפרשים פורטים מענין פרוטה בדברי רז"ל כלומר נותנים כל אחד פרוטה למנגן · וי"ת דמנגנן על פום נבלא: כדויד חשבו להם כלי שיר · כמו דוד שהיה יודע נגן והיה יודע מיני הנגון בכל כלי שיר כן הם חושבים שהם יודעים כמוהו ור"ל בכל הספור הזה שכל עסקיהם בכל מיני תענוג ואת השם ית' לא זכרו: (ו) השותים במזרקי יין · במזרקים שהם גדולים שותים יין ולא בגביעים וכוסות שהם קטנים שראוי לשתות בהם יין אלא במזרקים שותים, ומזרקי כמו מזרקים, וכן תלוני שקופים כמו תלונים, וכן נטעי נעמנים כמו נטעים מלאכי רעים תי סמרים והדומים להם וי"ת כן ופרשו סמוך בחסרון שתרגם דשתן בפילון דכסף חמר וכן תרגם בספלת אדירים בפילי גובריא: וראשית שמנים · מובחר שבשמנים שמרוקחים: ולא נחלו · על דרך חולה מכה עלי והנפעל בזה אינו מקבל מקרה מן הקל ואין כי הקל פעל עומד אלא מקבל מקרה שן הכבד: על שבר יוסף · היה ראוי שיהיה מתלה ומכאוב אותם והם לא נחלו ממנו ושבר יוסף הוא אותם שגלו מן השבטים טרם מלוך ירבעם בן יואש ומלכות אפרים או יוסף כי משבט אפרים היה ירבעם בן נבט שמלך על עשרת השבטים תחלה כשנחלקה המלכות גם היה רב במספר ובגדולה מאשר שבטים זולתי יהודה ועליו נבא יעקב אבינו ואמר ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ואמר ויקרא בהם שמי שיקראו ישראל בשם אפרים גם יוסף היה בכור במקום ראובן לפיכך נקרא ישראל על שמו וכן אמר במזמור רועה ישראל שאזינה נוהג כצאן יוסף: (ז) לכן. הנשארים מיוסף שלא נחלו על שבר אחיהם שגלו עתה בקרוב יגלו בראש גולים תחלה לגלות יהודה: וסר מרזח סרוחים · יקרב ויבא אבל אותם שהיו סרוחים על ערשותם ושמנים ומתענגים עתה יקרב אבלם וסר לשון קריבה כמו סורה שבה פה אסורה נא ואראה וי"ת לשון הסרה ויעדי מנהון מרזחין ומכבין בראשונה כ"ף והשנייה בי"ת והוא מדברי רז"ל תנתן כבנתי לבתי וכת"י והרדידים וכבנתי ויש נסחאות מכבין בשני כפי"ן · ופירושו מלעו' שתרגום וישבת על מטה כבודה מכבין דיקר ומרזח רבותינו ז"ל יפרשוהו אבל וכן אל תבא בית מרזח וסמכו מזה הפסוק שהאבל מיסב בראש שנאמר וסר מרזח סרוחים נעשה כשר לסרוחים פי' לסרוחים לנאחרים כלומר לשאר העם כמו וסרח העודף שפירושו שאר היריעה העודפת ודעת יונתן כי מרזח הוא ענין שמחה והלולים שהרי תרגם ויעדי מנהון מרזחין ולא אמר כי האבל יסור מהם אלא השמחה תסור מהם ובסיפרי בפרש' וישב ישראל בשיטים כאחרונה חזרו לעשות להם מרזחין והיו קוראות לעם ואוכלים שנאמר ותקראנה לעם וגו', ואדוני אבי ז"ל פירש כי לשון מרזח הוא להרמת הקול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי: (ח) נשבע ה' בנפשו. בעצמו כמו כי נשבעתי וכן אשר לא נשא לשוא נפשו: מתאב אנכי · הפך תאבתי לישועתך דישטלנטא"ש בלע"ז כמו משרש עוקר השרשים הפך משרים וי"ת מנבל אנא: את גאון יעקב זה ב"ס · כן את גאון יעקב אשר אהב סלה וכן ת"י ית בית מקדשא רבותיה דיעקב: והסגרתי · פי' ביד אויב אסגיר עיר עם אנשים: (ט) יהיה אם יותרו · שימלטו מן החרב והחביאו עצמם בבית אחד ימותו

מצודת דוד

רע ותגישון לשבת במקום חמס ר"ל בגולה בארץ הכשדים אשר תקבלו מהם חמס: (ד) השוכבים. הם המתענגים לשכוב על מטות שן: וסרוחים. על מטותם פרשו סדינים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על המטה לכבוד ולתפארת: כרים מצאן · מן הצאן יבררו את הכרים לאכילתם: מתוך מרבק · ממקום שנתפטמו שמה: (ה) הפורטים. הם המזמרים ע"פ הנבל נגונים יחידים ונפרדים שלא תדמה האחת לחברתה: כדויד · המה חושבים את עצמם בדבר כלי השיר להיות כדוד מלך ישראל לנגן על כלי שיר כמו שנגן הוא וכאומר הלא אין להם ערך ויחוס עמו הוא שר שיר ה' והמה לא כן: (ו) במזרקי יין · לא שתו בכוסות כ"א במזרקים בני מדה מרובה: וראשית · במיטב השמנים ימשחו בשרם להתענג: ולא נחלו · אינם חולים בכאב הלב להצטער על השבר המיועד לבוא על יוסף וקראו כל ישראל ע"ש יוסף לפי שהוא כלכלם במצרים: (ז) לכן · הואיל וכן עשו לכן עתה בזמן קרוב יגלו בראש גולים ר"ל במבחר הגולים בבזיון רב (וכי כמו בדברים טובים יאמר לשון ראש ומבחר על הטוב שבכולן כן בדברים רעים יאמר לשון ראש ומבחר על הרע שבכולן): וסר מרזח סרוחים · הנה יסיר מהם המשתאות הגדולות העודפות מהשיעור הראוי · או אז יסור אליהם אבלות גדולות ועודפות בשיעור: (ח) בנפשו · ר"ל בעצמו: מתאב · בהמת אני אויב את גאון יעקב זה בה"מ כמ"ש את גאון יעקב אשר אהב סלה (תהלים מז): וארמנותיו. אבל ארמנות יעקב מקום שמתענגים שם אותם שנאתי ולכן אמסר ביד האויב העיר והדברים הממלאים את העיר וגם בה"מ בכללם עם כי אהובה לי הואיל ותחרב העיר מה לי בבה"מ: (ט) אם יותרו · כי יחביאו עצמם שם מפני האויב: ומתו · כי האויב ישרוף הבתים וימותו כולם ולא ימלט

מצודת ציון

עבולים (יחזקאל כג): ערשותם · מטתם כמו ערש יצועי (תהלים קלב): כרים. כבשים שמנים וכן שלחו כר (ישעיה טז): מרבק · הוא הדיר שמפטמים שם העגלים וכן ולאשה עגל מרבק (ש"א כח): (ה) הפורטים · ענין היחוד והסבדל ובדרז"ל פרט וכלל שהפרט הוא הנבדל מן הכלל והוא מלשון ופרט כרמך (ויקרא יט): הנבל · שם כלי נגון: (ו) במזרקי · אגן גדול כמו מזרק אחד כסף (במדבר ז): וראשית · ענין מיטב ומבחר: ימשחו · מל' משיחה וסיכה: נחלו · מל' חולי: (ז) בראש · ענין מובחר: וסר · מל' הסרה: מרזח · כן יקראו המשתאות ובספרי בפ' וישב ישראל בשטים יש וחזרו לעשות מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים · או הוא ענין אבל וכן אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז) ואז"ל בית אבל: סרוחים · ענין עודף ויתרון: (ח) מתאב · ענין תאוה כמו תאבתי לישועתך (תהלים קי"ט): גאון · כן יקרא בה"מ וכן ולצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז'): והסגרתי · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (לעיל א): (ט) יותרו · מלשון נותר

י וְנָשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הָס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה׃

יא כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים׃

יב הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה׃

יג הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלוֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם׃

יד כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל הָעֲרָבָה׃

ס"מ"ל · ל' י · ז' בסיפרא ב' ה · ל' · ל' וכ"כ ג' תד חסר · ב' ספסוקים · י"א · ל' · י"ג

חַד וִימוּתוּן׃ וְיִטְלִינֵיהּ קָרִיבֵיהּ מִיקִידָא לְאַפָּקָא גַרְמַיָא מִן בֵּיתָא וְיֵימַר לְדִי בְשִׁידָא דְבֵיתָא הַעוֹד כְּעַן עִמָּךְ וְיֵימַר סָפוּ וְיֵימַר סַלֵּיק אֲרֵי כַּד הֲווֹ קַיָּמִין לָא הֲווֹ מְצַלָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ יא אֲרֵי הָא יְיָ מְפַקֵּד וְיִמְחֵי מַלְכוּ רַבָּא מְחָא תַקִּיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְחָא חַלָּשָׁא׃ יב הַיִרְהֲטוּן בְּכֵיפָא סוּסָוָן אִם יִתְרְדֵי בְּתוֹרַיָא אֲרֵי הֲפַכְתּוּן לְרֵישׁ חֵיוָן בִּישִׁין דִינָא וּפֵירֵי זְכוּתָא לְגִידִין׃ יג דְחָדָן לְלָא מִדַעַם דְאָמְרִין הֲלָא בְתוּקְפָנָא קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין׃ יד אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַם וְיִדְחֲקוּן יָתְכוֹן מִמֵעֲלָנָא דַחֲמָת עַד נַחֲלָא דְמֵישְׁרָא׃

רשי

(י) ונשאו דודו ומסרפו . קרובו ואוהבו המציל את עצמותיו מן השריפה כן תרגם יונתן ויטליניה קריביה מיקידא : ואמר · המוציא מן השריפה לאשר בירכתי הבית לחבירו שהלך לבדוק בתוך הבית : העוד עמך אדם חי .זולתך שנמלט מן החבולים : ואמר אפס · אין חי אלא מתים ואמר זה אליו הס את הפגרים ואמר הס השלך והסלק הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם ה' בן ת"י : (יא) רסיסים · שיהא מרוסס לבקיעות דקות : בקיעים · גדולים מרסיסים לפי חשיבותו חשי מכתו כן תרגום יונתן וימחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלשא : (יב) הירוצון בסלע סוסים · כלום יעמדו במרוצתם בשנותם סדורו של עולם : אם יחרוש אדם בבקרים · בסלע שאתם סבורים לשנות דרך הטובה ותתקיימו ותצליחו : (יג) ללא דבר · על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיים : קרנים · חוזק וגבורה ליגח בקרנים עניים ואביונים : (יד) מלבא חמת שהוא במקצוע לפונית מערבית של ארץ ישראל : עד נחל הערבה · נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית ·
כה

אבן עזרא

חשבון : (י) ונשאו · מלת ומסרפו אין לו חבר ור' יהודה בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברא בלי ראיה והאומר כי פירושו המציל אותו מהשרפה יחליף הסמ"ך בשי"ן ולא ראינו מהמשקל על הבנין הכבד הדגוש כי אם לגנאי כמו שרשך מסעף פארה והגה הטעם שיכנסו אנשים בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שתרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית הגדול והנה יבוא דוד א' מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקברים ושאלת מהם החי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאנו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הס אל תגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומעים ואין אחד מהם מצדיק שם שמים להזכיר השם הנכבד : (יא) כי · מצוה · גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו : רסיסים · מדרך הענין שברים יותר מבקיעים וכבי משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא גוף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מאד וי"א כי הטעם הבית הגדול השר ואנשיו : (יב) הירוצון · רוכבי סוסים בסלע : אם יחרוש · החורש הסלע בבקרים הטעם כי שנו מנהג : כי הפכתם . המשפט שהוא מתוק לרוש ושוה הוא בוי"ו או באל"ף : (יג) השמחים ללא דבר · שיקום קרנים לנגח בהם : (יד) כי · ולחצו אתכם · ואף כי שתגמו פוסם כאשר חשבתם ואמרתם הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כאשר האויבים ילחצו אתכם :
כם

על שבר יוסף : דודו ה' מ"ל וסי' נמסר בספר שפטים סימ' מ' : הס ב' קמצין וסימ' בכל מקום השליך הס · ואמר הס כי לא להזכיר : תשמחים ג' בקריאת וסי' תשמחים ללא דבר · השמחים לעשות רע . השמחים אלי גיל :

רדק

ימותו שם מן הדבר ועשרה אינו דוקא אלא ר"ל רבים: (י) ונשאו דודו ומסרפו.דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו כן פירשוהו קצת המפרשים ,וי"מ ענין שרפה וסמ"ך במקום שי"ן, ופירש אאז"ל אמר אוהבי הבא לשרוף בשר המת קרובו בעבור הריח ולהוציא עצמים מן הבית ומרוב הדבר יאמר אחד לחברו העוד עמך מתים שהוציא שאעזור אותך יענה חברו אפס כי כבר הוצאתים כלם יאמר לו חברו הס ושתוק ולא תקונן כי לא להזכיר בשם השם מה שלא היינו רגילים להזכיר בשם ה' והיינו מזכירים שמות הבעלים זה גרם לנו הדבר הזה נשים יד לפה נסבול ונשתוק או שלא לשבר לב העם מרוב הדבר גם בעבור שלא ישמעו האויבים : (יא) כי הנה ה' מצוה. עוד דבר אחר האל יתברך מצוה כלומר גוזר שיהיה רעה והוא שזכר למעלה והכתי בית החרף וגו' : והכה בית גדול רסיסים והבית הקטן בקיעים. רסיסים כמו בקיעים בסמ"ך כמו בצד"י כמו קנה רצוץ ענין שבירה וכן במשנה בסמ"ך ואם היא עבה או מרוסס כדי לבשל כילה קלה שבבילים ותרגום וכתות ודמרים ויונתן פירש הענין דרך משל שתרגם ארי הא השם מפקד וגו' : (יב) הירוצון בסלע . אם יחרוש בבקרים . אם יחרוש החורש וכן כאשר ישבר כלי היוצר השובר מן הבהמה אשר יקריב ממנה קרבן לה' שמקריב ויאמר ליוסף האומר והדומים להם רבים ור"ל אם יחרוש בסלע כי בסלע שזכר עומד במקום שנים אמר אם דרך העולם שירוצו הסוסים בסלע זה אינו וכן אם יחרוש אדם בבקרים בסלע זה אינו ואם יהיה זה יהיה הפך דרך העולם ומנהגו ואתם עושים הפך העולם כי המשפט והצדקה הוא קיום יישוב העולם ומי שמעוות משפט הוא הורס יישוב העולם כמו הראש והלענה שממיתין את האדם והנה אתם הופכים סדר העולם וכן אמר למעלה ההופכים ללענה משפט : ופרי צדקה ללענה. כי מן הדין פרי הצדקה הוא שלום וטוב וכן אמר והיה מעשה הצדקה שלום ואתם עושים אותו ללענה : (יג) השמחים ללא דבר . כי לא תתקיים שלותם וטובתם אם כן הם שמחים ללא דבר : קרנים . כמו הראם שמנגח בקרניו כן הם אומרים שעשו להם קרנים לנגח בהם העמים כי ירבעם בן יואש התגבר על אויבי ישראל כמו שאמר הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה ואמר ואשר השיב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל והם אומרים כי בחזקה עשו זה ולא כן כי רחמי האל היו עליהם ונתן להם הכח להתגבר על אויביהם כמו שאמר כי ראה השם את עני ישראל מורה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עוזר לישראל ולא דבר השם למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש : כי הנני מקים . אמר אתם אומרים כי בחזקכם עשיתם זה ולא הבטתם אלי כי בעזרתי עשיתם : (יד) הנני מקים עליכם . גוי . זהו מלך אשור עם לבאו : מלבא חמת עד נחל הערבה . אמר מה שאתם אומרים שלקחתם בחזקכם כמו שאמר בירבעם בן יואש מלבא חמת עד ים הערבה תראו כשאסיר פני מכם יבא הגוי הזה וילחצו אתכם בארץ הזאת ויוציאכם מתוכה ונחל הערבה

מצודת ציון

נותר : (י) ונשאו · מל' משא וסבל : דודו · הוא אחי האב : ומסרפו . הוא אחי האם . או ומסרפו הוא כמו ומשרפו בשי"ן כי זס"שר"ץ מתחלף ור"ל אוהבו המציל עצמותיו מן השריפה : בירכתי · בסוף : אפס · ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מ"ז) : הס ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג) : (יא) רסיסים . ענין רצוצה וכתיתה כי ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב) ת"א ודמרים ודרסים ובדרז"ל ואם היה עב או מרוסס (שבת פ') : (יב) הירוצון . מל' ריצה ורדיפה : לראש . ללענה · מיני עשבים מרים כמו פורה ראש ולענה (דברים כ"ט) : (יג) קרנים. ענין החוזק והוא משאול מקרני בעל חי שמתחזקין בהם : (יד) ולחצו . ענין דחק : (א) יוצר · בורא :
גוני

מצודת דוד

ישאר אחד : (י) ונשאו . את כל אחד ישא דודו ומסרפו להוציא העצמים מן הבית לבל ישרפו גם הם עם הבשר : ואומר · הנושא הזה יאמר לאשר הוא בסוף הבית המחפש אחר עצמות כמוהו : העוד עמך · אם יש עוד מה עמך מן העצמות להוציאם מן השרפה : ואמר אפס : ר"ל וזה ישיב כמתרעם כבר נשרפו גם העצמות וכלם כלו : ואמר הס . ויחזור זה ויאמר לו שתוק ואל תהרהר אחר מדת הדין כי אלו הנשרפים לא אבו להזכיר בשם ה' כ"א הזכירו בשם הבעל וראויים הם לזה הגמול : (יא) והכה · מי שיצוה לו הוא האויב : הבית הגדול · על מלכות אפרים ואמר שהיא גדולה ממלכות יהודה כי בהם יש עשרת שבטים : רסיסים · לבקעיות מרובות ותכופות שאין לתקנם כי אם לאחר זמן רב ר"ל שהם לא ישובו לארצם עד הגאולה העתידה : והבית הקטן · על מלכות יהודה יאמר שהיא קטנה ממלכות אפרים : בקיעים . לבקעים יחידים שאפשר לתקנה מהר ר"ל שהם ישובו לארצם בזמן בית השני : (יב) הירוצון . וכי אפשר לסוסים לרוץ במקום הסלע כי הלא יחלמו וישברו עקבותם וכן הטעם אפשר שיחרוש אדם בסלע עם הבקרים הלא בזה יאבד ויפסיד את הבקרים ר"ל וכי אפשר לשנות דבר הראוי הלא המשנה לא ירויח כ"א יפסיד : כי הפכתם · כאומר הלא כן מעשיכם לשנות דבר הראוי כי משפט התורה הפכתם לראש המר ר"ל לקחתם תמורתו חוק העכו"ם : ופרי צדקה · ר"ל מצות התורה הפכתם לקחת תמורתם את הלענה הוא עבודת הפסל וכפל הדבר במ"ש וכאומר הואיל ושניתם דבר הראוי לכן יגיע לכם ההפסד : (יג) השמחים · הם שמחים על לא דבר ר"ל שמחים על הצלחתם שלא תתקיים לזמן מרובה : האומרים · הם אומרים בחוזק ידינו לקחנו לנו אומץ וחוזק וכאומר אבל לא כן הוא כי הכל בהשגחה : (יד) כי הנני · כי עתה שתפאתם לי הנני מעמיד עליכם אתם בית ישראל : גוי · מוסב על הנני מקים עליכם : ולחצו אתכם · העכו"ם ההם : מלבוא חמת : מן הדרך שבאים בו אל חמת שהוא בפאת הצפוני של א"י : עד נחל הערבה : שהוא בפאת הדרומי של
פ"י

(א) כה הראני. פורענות שהיה רוצה להביא עליכם: בתחלת עלות הלקש. לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה: והנה לקש. היה צומח אחרי גיזי המלך אחר שגזזו הבהמות המלך עד שלא עלתה בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן ת"י דאיתגזזת שיחתא דמלכא ול' משנה היא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה: (ב) והיה אם כלה. כאשר כלה לאכול: את עשב הארץ. באותה שדה: ואמר אדני ה' סלח נא. ואל תשחת הארץ: מי יקום יעקב. מאן יקום ויבעי על חטאיהון: כי קטן. ארי מטלטלין: (ג) נחם על זאת. נתרצה בתפלתו ונעתר לי: (ד) הראני, עוד פורענות להביא עליכם: והנה קורא. את פמליא שלו: לריב. אתכם בפורענות דליקת אש: החלק. חלקת השדה: (ז) על חומת אנך. על שורת דינא וכן פתר דונש. אנך ל' ערבי הוא קו המשקולת שעופרת אשר בה יבים בונה החומה לייסר הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט: (ח) הנני שם אנך. הנני שופט אותם בקו שורת הדין: עבור לו. להמתין להם

תולדות אהרן חדל נא. שבות סד: חומת אנך. ר"ס לא כ"מ נע:

ז א כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה
וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי בִּתְחִלַּת עֲלוֹת
הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ׃
ב וְהָיָה אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב
הָאָרֶץ וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה סְלַח־נָא
מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ ג נִחַם
יְהוָה עַל־זֹאת לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהוָה׃
ד כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהִנֵּה קֹרֵא
לָרִב בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יֱהֹוִה וַתֹּאכַל אֶת־
תְּהוֹם רַבָּה וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק׃
ה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חֲדַל־נָא מִי
יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ ו נִחַם
יְהוָה עַל־זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ז כֹּה הִרְאַנִי
וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ
וּבְיָדוֹ אֲנָךְ׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־
אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ וַיֹּאמֶר
אֲדֹנָי הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי
יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ׃

א כְּדֵין אַחְזְיַנִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא בְּרִיַּת גּוֹבֵי בְּאַוֵּל צְמוֹחַ לְקִישׁ וְהָא צְמוֹחַ דַּעֲדַק בָּתַר דְּאִתְגְּזִיזַת שַׁחֲתָא דְמַלְכָּא׃ ב וִיהֵי כַּד שֵׁיצֵי לְמֵיכַל יַת עִסְבָּא דְאַרְעָא וַאֲמָרֵית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ ג אָתֵיב יְיָ רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיֵּם אֲמַר יְיָ׃ ד כְּדְנַן אַחְזְיַנִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא עָתִיד לְמֵידַן בְּאֶשָּׁתָא יְיָ אֱלֹהִים וַאֲכָלַת יַת תְּהוֹם רַבָּא וְשֵׁיצִיאַת יַת אַחְסַנְתָּא׃ ה וַאֲמָרֵית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ ו אָתֵיב יְיָ רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיֵּם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ז כְּדְנַן אַחְזְיַנִי וְהָא יְיָ קָאִים עַל שׁוּר דְּדִין וְקֳדָמוֹהִי דִין׃ ח וַאֲמַר יְיָ לִי מָא אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרֵית דִּין וַאֲמַר יְיָ הָא אֲנָא עָבֵיד דִּין בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסִיף

(א) כה. אמר רבי משה כי יוצר כמו תכול וכמוהו לפי דעתו יוצר עמל עלי חוק והנכון שהוא כמשמעו וגובי תרגום ארבה: והנה. ראה שהשם היה יוצר ארבה: הלקש. העשב העולה בכרת המלקוש והנה לקש נגזז לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה: (ב) והיה אם כלה. זה הארבה לאכל את עשב הארץ נמות ברעב וטעם כלה בעבור גזי כדרך ילד כמספר על גז שהוא לשון גזיזה: והיה. סלח נא. עתה לעון יעקב ומלת יקום מהפעלים העומדים בעצמם ולא מן היוצאים על אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הצרה הזאת ומי ישרת בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא מסבול זאת הרעה. (ג) נחם. פועל עבר [illegible] כן החי"ת פתוחה והוא בנין נפעל: (ד) כה. באש [illegible] לדין את העולם באש כי באש ה' נשפט או שיחזק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש: ואכלה את החלק. חלקת השדה והוא שם המין כמו ויהי לי שור וחמור: (ה) ואומר. כל זה היה במראות הנבואה: (ו) נחם. הטעם שמשמע השם תחנתי פעמים: (ז) כה. אנך. אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אשים חומת עופרת בקרב עמי ולא אעבר לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי עבור כמו ותפארתו עבור על פשע: ושמו

גובי ב' אחד חסר ופתח ואחד קמץ ומ"ל וסימ' בתחלת עלות הלקש • ומספריך בגוב גובי • בתרא קמץ ומ"ל: לרב חסר ו' בליש' וסי' נמסר בסדר משפטי': לריב ה' בקריא' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב. נצב לריב ה' ועומד • והנה קרא לריב באש • אל תצא לרב מהר • אם יחפץ לרב עמו • וחד למשפט ולריב דר"ת • ב' מנהון חסר וסימ' אל

רד"ק

הערבה וכן יש הערבה: (א) כה הראני. יוצר גובי אסיפת הארבה כמו ויצר ה' אלהים מן האדמ' כל חית השד' וגו' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו שענינו ויאסוף ויוצר שם בשקל ואת היוצר התרמנו או פי' יצירת הארבה כלו' שראה במרא' הנבואה שהיה יוצר הארבה בשעתו בעת שראהו וכן תרגם יונתן בריאת גובא או יהיה יוצר פועל ולא שם רוצה לומר שראה אל יתברך שהיה יוצר ארבה גובי תרגום ארבה גובא והיו"ד לרבים ובא בסימן אחד מסימני הרבים שהוא יו"ד מ"ם וגובי כמו וגובים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים ותפושי שת כמו תפושים וכן בא ארבה בסימן רבים אלא שהוא משקל א' במשק גבים: בתחלת עלית הלקש. העשב העולה באחרונה יקרא לקש כמו המטר האחרון מלקוש: והנה לקש. הלקש הזה היה עולה אחר גזי המלך כלומר אחר שהיה נגזז העשב למאכל בהמות המלך אחר כן היה צומח העשב והוא נקרא לקש והנה הארבה היה אוכלו וי"ת לצמות והוא לצמות דעדק בתר דאתגזיזת שחתא דמלכא: (ב) והיה אם כלה. כאשר כלה כמו והיה אם בא אל אחת אחיו כאשר בא ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה וכן אם מזבח אבנים תעשה לי כאשר והדומים להם מי יקום יעקב כי קטן הוא ואיך תהיה לו תקומה עם אלו הגזירות כי קטן הוא ונשאר מעט מהרבה: (ג) נחם. כמו וינחם ה' על הרעה ונחם נפעל עבר כי החי"ת פתוחה: (ד) כה הראני. הראני במראה הנבואה שהיה האל קורא למלאכיו לריב ישראל באש וראיתי במראה הנבואה שהיתה האש גדולה עד שאכלה את תהום רבה ופירושו על דרך ואת המים אשר בתעלה לחכה: ואכלה את החלק. פי' חלקת השדה ובאמרו החלק בה"א הידיעה ר"ל חלקת השדה אשר למלך כמו שאמר למעלה אחר גזי המלך וזה להורות כי בעון המלך היה כי בזמן שהיה המלך טוב היו העם הולכים בדרך טובה כמו שהיה מוכיחם ומדריכם בדרך ישרה ובזמן שהיה המלך בדרך רעה היו העם ג"כ רעים שהיו לומדים מעשיו והאש הזה אפשר שהיה דמיון לחום השמש בחוזק השורף המונע המטר ומיבש הנחלים וימעטו אז מימי הנהרות וראיתי במראה הנבואה שהיה מכלה הכל נשאתי קולי לאל ית' ואמרתי ה' חדל נא מזאת הרעה הגדולה ולמעלה אמר סלח נא והענין א' כי אם יסלח להם יחדל מלהרע להם ורז"ל פירשו באש כמשמעו שרצה לדון אותם באש ונגזרה כסדום ועמורה לולי תפלת הנביא וזהו שאמר כי שעיה כמעט כסדום היינו: (ה) ואמר. מבואר הוא: (ו) נחם. גם זה מבואר: (ז) כה הראני. נצב. ככבוד האל יתברך היה נצב על חומת אנך: ובידו אנך. פירשו בו בדיל וכן יקרא בלשון ערבי הבדיל אנך כדנמת הכ"ף ומשקולות הבנין עושין מבדיל או עופרת ר"ל חומה בנויה בקו הדין ובמשקולת המשפט ובידו אנך ובידו משקולת המשפט לשפטם על פי מעשיהם ובאמרו ובידו להורות כי לא יעשה עמהם כלה כפי מעשיהם כי בידו הנקמה והרחמים והוא רב חסד מטה כלפי חסד וי"ת הא מימרא דה' מעתד על שור דדין וגו', ובמדרש על חומת אנך על שירת דאוניסא ובידו אנך כבעל חוב ושטרו בידו ועומד לגבותו מבעל חובו: מה אתה רואה עמוס ואמר אנך • זה סנהדרי גדולה שכן מנין אנך בגימטריא ע"א ר"ל שהיו דנין בהוגנה: (ח) ויאמר ה'. על זאת המראה לא צעק הנביא כי לא ראה שהיה עושה כלה אלא שהיה שופטם בייסורין ובגלות לפיכך אמר לו מה אתה רואה שלא צעקת כמו בשתי המראות הראשונות ואמר אנך ראיתי שתשפטם במשקולת המשפט: הנני שם אנך. אשים בקרבם משקולת המשפטים: לא אוסיף עוד עבור לו. ר"ל שאעבור לו על פשעיו שלא אענישנו לא אסבול עוד זה אלא אענישנו במשפטים הנה כנו במות ומקדשים להכעיסני ואני אחריבם והחמס ועובדיהם יפלו

בחרב

מצודת דוד

א"י מן הקצה אל הקצה: ז (א) כה הראני. במראה הנבואה: יוצר גובי. שבורא ארבה בתחילת צמיחת העשב המאוחר: והנה לקש. נדמה לי כאלו אחר שנגזז ונקצר העשב למאכל בהמות המלך הצמיחה וגדלה הלקש הוא עשב המאוחר: (ב) והיה אם כלה לאכול. כי ראה במראה הנבואה כאלו הארבה אכל כל העשב וכאשר כלה לאכול את הכל הבין אז שהמקום מייעד להביא הארבה לכלות הכל: ואמר. אמרתי בתפלה לה' סלח נא עון ישראל ולא תענשם בהבאת הארבה כי מי יקום את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו כח ויכולת לכלכל את עצמו למצוא די ספוקו וכל הבבליים שונאים אותו ולא יאבו לכלכלו וימות א"כ ברעב: (ג) נחם ה'. והנה נתחרט ה' על הגזרה הזאת ואמר שלא תהיה עוד: (ד) קורא לריב באש וגומר. ה' היה קורא למלאכי מרום שהם יריבו עם ישראל בהבאת אש ר"ל להביא עליהם חום רב שורף כאש: ותאכל. נדמה לי כאלו שרפה והוביש את מי התהום וכאלו שרפה את צמח קבולת השדות: (ה) חדל נא. מנע נא את הגזירה ההיא כי מי יקום את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו יכולת לכלכל עצמו: (ו) גם היא. גם הגזרה ההיא לא תהיה: (ז) חומת אנך. על החומה שבונין אותה בקו המשקולת: ובידו. ביד המקום היה קו המשקולת: (ח) מה אתה רואה. לא שאל לו על … לפי שהיו מבוארים מעצמם …

לגלות

מצודת ציון

גובי. ארבה כי ויעל הארבה (שמות י') ת"א גובא. וכן כגוב גובי (נחום ג'): הלקש. כן יקרא העשב המאוחר כמו שנקרא מטר המאוחר בשם מלקוש: גזי. מל' גיזה וקצירה: (ג) נחם. ענין ספוק מחשבה: (ד) תהום. עומק המים: רבה. גדולה בעומק: החלק. כן יקרא השדה וכן חלקה אחת תמטר (לעיל ד'): (ה) חדל. ענין מניעה: (ז) אנך. כן יקרא קו הבנין וכו משקולת הבדיל וע"י מיישר הבנאי בנין החומה ואנך הוא בדיל בל' ערבי: (ח) עבור. מלשון

העברה

אבן עזרא

(ט) ונשמו במות ישחק • במות ישראל ואדום : (י) וישלח • כהן בית אל • כהן הבעל היה : בקרב • בגלוי ידבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ושמחו הכל : (יא) כי • אף על פי שלא מצינו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שיחרה אף המלך עליו להמיתו והנה ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה : (יב) ויאמר • לך ברח לך אל ארץ יהודה : כי המלך ירבעם יהרוג אותך ושעם ואכל שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים בעבור פת לחם : (יג) ובית אל • הנה לאות כי יהוא היה מבית אל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי השעם כפול ויפת השחבש בעבור שנמשח יהוא ברמות גלעד והנה אחאב ויורם נלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישראל ברמות גלעד כי כך כתוב שב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרים ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונודע הדבר לשרי יורם שהיו שומרים אז קשרו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא : (יד) ויען : אמר רבי משה הפרסי לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי פגמר בקר או הורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי הצאן

רשי

להם על פשעיהם , ומקדשי ישראל • הוא בית אל שנאמר כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעם • בן יואש : (י) כהן בית אל • כומר לעכו"ם שלו : (יא) בחרב ימות ירבעם . והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש (מלכים ב טו) : (יב) חוזה • אתה שמתנבאת עתידות : לך ברח לך אל ארץ יהודה . שם מקדשו של הקב"ה שאתה מתנבא בשמו : ואכל שם לחם • לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתיתי לחם בשכר שתתנבא להם : (יג) ובית אל לא תוסיף עוד להנבא : שאין מזכירין כאן אלא שם עכו"ם : (יד) לא נביא אנכי . איני מנביאי שקר שלכם הנוטלים שכרם להנבא איני צריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים כמו שת"י ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : בוקר אנכי . רועה בקר : ובולס שקמים • מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקורות שכן דרך שקוצצין בתולות השקמה ובולס כמו ובולס

תרגום

עוד למשבק להון : ט ויצדון במת ישחק ומקדשי ישראל יחרבון ואקים על בית ירבעם דקטלין בחרבא : י ושלח אמציה רבא דבית אל לות ירבעם מלכא דישראל למימר מריד עלך עמוס בגו בית ישראל לא תכול ארעא לסוברא ית כל פתגמוהי : יא ארי כדנן אמר עמוס בחרבא יתקטיל ירבעם וישראל מגלא יגלון מעל ארעהון : יב ואמר אמציה לעמוס נביא אתא אזיל לך לארעא דבית יהודה ואכול תמן לחמא ותמן תתנבי : יג ובית אל לא תוסיף עוד לאתנבאה ארי מקדש מלכא הוא ובית מלכותא הוא : יד ואתיב עמוס ואמר לאמציה לא נביא אנא ולא בר נביא אנא ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא מן קדם חובי עמא ישראל אנא מסגיף נפשי :

מקרא

ט ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו וקמתי על־בית ירבעם בחרב :
י וישלח אמציה כהן בית־אל אל־ירבעם מלך־ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל לא־תוכל הארץ להכיל את־כל־דבריו :
יא כי־כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :
יב ויאמר אמציה אל־עמוס חזה לך ברח־לך אל־ארץ יהודה ואכל־שם לחם ושם תנבא :
יג ובית־אל לא־תוסיף עוד להנבא כי מקדש־מלך הוא ובית ממלכה הוא :
יד ויען עמוס ויאמר אל־אמציה לא־נביא אנכי ולא בן־נביא אנכי כי־בוקר אנכי ובולס שקמים :

ד' כנוי ליצחק • ס • כ' • ל"ג • ט' • י"ג ודין מ"ל ג • דמ"ל וחד כד"ס • ע' • ל' ומלרע • ח' • כטעם כ' מ"ל ד'

תצא לריב • אם יחפץ : ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס • ונשמו במות ישחק • ולא תטיף על בית ישחק • ושבועתו לישחק דתהילים:ואת כל דבריו ב' וסימ' וידבר יפתח • לא תוכל הארץ להכיל : אמציה ט' וסימ' ויוזבד בן שמעת דמלכים • אז שלח אמציה • בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם . ויתר דברי יואש ראשר נלחם • וישלח אמציה כהן בית אל . ויאמר אמציה אל עמוס • ויען עמות ויאמר אל אמציה • ומשובב וימלך ויושה בן

תולדות אהרן וישלח אמציה • פסחים פו : ובולס שקמים . נדרים לח :

רדק

בחרב והם בית ירבעם בן יואש שעבדו והחזיקו יד העובדים והיה בידם למחות כי עון העם על המלך : (ט) ונשמו במות ישחק • כתיב בשי"ן והוא כמו בצד"י כי שחק בשי"ן וצחק בצד"י ענין אחד והנה כל הנביאים לא כנו שבטי ישראל כי אם בשם ישראל אביהם או בשם יעקב לא כנו אותם בשם אברהם ולא בשם יצחק לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים אבל יעקב אביו נתיחד בזרע הקדש לפיכך נקראו על שמו ישראל ויעקב וזה הנביא כנה שבטי ישראל בשם יצחק בשני מקומות בזה הספר ואפשר כי דעתו היה בזוכרו במות ישחק לפי שיצחק אביו נעקד על גבי המזבח לעשות רצון האל ית' ומלותיו והנה בניו מכעיסים האל ית' בבמותיהם ובפסיליהם ומקדשי ישראל הם בית אל והגלגל ודן כי בהם היו הבמות הגדולות להם וכנו שם בתים גדולים לבמות לכן נקרא הארמון ואמר כי מקדש מלך היא ובא אל מקדשו להתפלל : וקמתי על בית ירבעם בחרב . כי שלום בן יבש הרג זכריה בן ירבעם ובו נפסקה מלכות יהוא : (י) וישלח . עמוס היה מתנבא בבית אל אלה הנבואות ואמציה שהוא הכהן עכו"ם בבית אל שמע נבואתו ושלח אל ירבעם קשר עליך עמוס ויורבעם לא היה או בבית אל ושלח לו אמציה במקום שהיה שם כי עמוס היה מתנבא עליו לרעה והוא מאנשי מלכותו כי תקוע היה מבני אשר וחייב מיתה שגזר על המלך שימות בחרב והנה הוא קושר ומורד עליך : בקרב בית ישראל . כי לא דבר הדבריו בסתר אלא בגלוי ברבים : לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו . לא יוכלו אנשי הארץ לסבול את כל דבריו שמדבר רעה על ישראל : (יא) כי כה . ימות ירבעם . והוא לא אמר שירבעם מת בחרב ולא ראינו זה שירבעם מת בחרב אלא בית ירבעם אמר אלא שאמציה שנה הדבר לרעה כדי שימיתהו ירבעם ושנא לו כי על ירבעם עצמו אמר שימות בחרב להגדיל קצפו עליו וירבעם לא קבל לשונו הרע ולא הרע לעמוס על זה כמו שכתבנו בתחלת ספר הושע : (יב) ויאמר אמציה . כיון שראה שלא קבל ירבעם להמית עמוס אמר לו אמציה שיברח לו אל ארץ יהודה שלא ינבא עוד במלכות ירבעם שהיא ארץ עשרת השבטים כל שכן בבית מלכותו שהוא ביתאל ואף ע שהשמרון היתה עיר המלוכה למלכי ישראל וגם ליהוא ולבניו כמ"ש אפשר כי בעבור שהיו דבקים בחטאות ירבעם בן נבט שהם עבודת העגלים בבית אל ובדן עשו מלכי ישראל ארמון מלך בבית אל לפי שהיו תדירים לבא שם לעבוד ובבית אל היו יותר רגילים לפי שהיה קרוב לשמרון יותר מדן כי דן הוא בקצה א"י וכן ירבעם בבית אל היה עיקר עבודתו כמו שאמר במלכים כן עשה בבית אל ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל כמו שפירש בפי' מלכים כי המקום ההוא היה נבחר מזמן יעקב אבינו וחשבו כי עבודתם בזה המקום תהיה מקובלת יותר משאר מקומות ותהיה כמו ירושלם שהרי אמר יעקב אבינו יהיה בית אלהים : ואכל שם לחם . לפי שנביאי השקר היו מתנבאים לעם בפתותי לחם ובכוסות של יין או שכר אמר לו שיעשה הוא כן שילך וינבא בארץ יהודה כי שם יאכילוהו לחם אם ינבא רעת מלכי ישראל : (יג) ובית אל • מבואר הוא : (יד) ויען עמוס • לא נביא אנכי לא הייתי נביא מנעורי וגם לא בן נביא אנכי שלמדנו דרכי הנבואות : כי בוקר אנכי . לא היתה זאת מלאכתי כי בוקר הייתי הולך אחרי בקרי ואני כמו שאמר אשר היה בנוקדים ועשיר אנכי ואיני צריך ללחם שיתנו לי כמו שתאמר : בולס .

מצודת ציון

מעברה : (ט) ונשמו • מל' שממון : במות . מלשון במה ומזבח : ישחק . כמו יצחק ויתכן שאמר ישחק לרמז שהבמות יהיו לשחוק וללעג : ומקדשי . ענין ארמון משגב וכן למטה מקדש מלך הוא וכמו והיה למקדש (ישעיה ח') יחרבו . מל' חורבן : (י) כהן • ר"ל כהן הבעל וכומר לעכו"ם : קשר • ענין אגודה מרד כמו ויהי הקשר אמיץ (ש"ב טו) : להכיל . לסבול כמו נלאיתי הכיל (ירמי' ו') : (יב) חוזה . רואה ונביא : (יג) מקדש • ארמון משגב : (יד) בוקר • מל' בקר : ובולס . ענין בלילה וערבוב ובדרז"ל שכן עני אוכל פתו מעיסה בלוסה (שבת עו) : שקמים • שם מין ממיני האילנים

מצודת דוד

לבארו לכן שאלו : שם אנך וגומר • ר"ל אשפוט אותם בקו משקולת של שורת הדין כפי הגמול ולא אוסיף עוד לעבור על פשעם למחול אותם : (ט) ונשמו • הבמות שהעמידו לעכו"ם יהיו שוממין כי מגודל הצרות אין מי יבוא אליהם : ומקדשי • הארמונות החזקות של ישראל יהיו לחרבה : וקמתי • אקום על בית ירבעם להפרע ממנו בחרב ועל זכריה בנו יאמר שהרגו שלום בן יבש כמ"ש (במ"ב) : (י) קשר עליך עמוס • ר"ל מדבר דברים המביאים קשר למרוד בך ולהרגך כי כשישמעו סגולתו שהנביא מייעד עליו החרב יתעוררו להרגו בדבר ה' : בקרב בית ישראל . ר"ל בפרסום רב במעמד כולם : לא תוכל הארץ • עם הארץ לא תוכל לסבול את כל דבריו מה שמאיים בשממון וחורבן כאומר הואיל וגם נפש העם מרה עליו א"כ תוכל לעשות בו משפט חרוץ כי גם יד העם יהיה עמך : (יא) בחרב ימות ירבעם • באמת כתב לו כי הוא אמר על בית ירבעם והוא זכריה בנו : וישראל גלה יגלה • גם בזה כתב כי לא אמר כן עד לבסוף : (יב) חוזה • ר"ל אתה הוא חוזה מה תעשה פה ברח לך אל ארץ יהודה כי שם מקדש ה' מקום הנבואה : ואכל שם לחם • שם יפרנסו אותך : ושם תנבא • ר"ל שם תקבל שכר על הנבואה שאתה מתנבא רעה על מלכות אפרים כי לאויבים המה לו : (יג) ובית אל . אבל בבית אל לא תוסיף עוד להנבא כזאת כי פה הוא ארמון מלך הארץ היא ופן אנשיו ימיתוך בשמעם שאתה מתנבא כזאת : ובית ממלכה הוא • ר"ל הממלכה מוחזקת ביד המלך מכמה דורות וידו תקיפה להכותך נפש : (יד) לא נביא אנכי • ר"ל אני לא הכנתי עצמי לנבואה ולא נתעסקתי בלמודה לשתחשוב שאני מקבל שכר על הנבואה ובעבור השכר הכנתי עצמי לה : ולא בן נביא אנכי . וכאומר ולא ראיתי ג"כ מאבי קבלת שכר נבואה והוא ענין מליצה והרחבה : כי בוקר אנכי • אני בעל בקר ואינני צריך למאכל

נ"א בכל ולא כל סיום מעורבב שקמים עם דברים אחרים

וכולם אלא שעמוס מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילום כדאיתא בפסיקתא : (טז) ולא תטיף • ל' נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (א) כלוב קיץ • סל מלא סופי תאנים שאינם סובות : (ג) שירות היכל • שהם משוררים בתוך היכלי הם במשתאותיהם : רב הפגר • סגי פגרי קטולין : בכל מקום השליך הם : בכל אתר יימר רמי וסליק השליכו מכאן (בס"א הסירו מכאן) הפגרים האלה : (ד) השואפים . הבולעים אביון : ולשבית . כמו ולהשבית ודוגמא לשמיד מעוזיה (ישעיה כג) ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב ט) : (ה) מתי יעבור החדש • זו היא השאיפה מלפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויפלו שדותיהם • יעבור החדש ת"י מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון העברה הוא כמו (ירמיה מו) העביר המועד ולפי שדוחין את הקרבת העומר והשנה נמשכת והישן מתייקר : והשבת ונפתחה בר : מתי תבוא השמיטה ותייקר התבואה ונפתח

שקמים : טו ויקחני יהוה מאחרי
הצאן ויאמר אלי יהוה לך הנבא
אל־עמי ישראל : טז ועתה שמע
דבר־יהוה אתה אמר לא תנבא
על־ישראל ולא תטיף על־בית
ישחק : יז לכן כה־אמר יהוה
אשתך בעיר תזנה ובניך ובנתיך
בחרב יפלו ואדמתך בחבל תחלק
ואתה על־אדמה טמאה תמות
וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :
ח א כה הראני אדני יהוה
והנה כלוב קיץ : ב ויאמר מה־
אתה ראה עמוס ואמר כלוב קיץ
ויאמר יהוה אלי בא הקץ אל־עמי
ישראל לא־אוסיף עוד עבור לו :
ג והילילו שירות היכל ביום ההוא
נאם אדני יהוה רב הפגר בכל־
מקום השליך הס : ד שמעו־זאת
השאפים אביון ולשבית ענוי־ארץ :
ה לאמר מתי יעבר החדש ונשבירה
שבר והשבת ונפתחה־בר להקטין

טו ודברני יי מן דירא מבתר
ענא ואמר לי יי אזיל אתנבי
על עמי ישראל : טז וכען
קביל פתגמא דיי את אמרת
לא תתנבי בשמא דיי על
ישראל ולא תליף על בית
ישחק : יז בכן כדנן אמר יי
אתתך בקרתא תטעי ובנך
ובנתך בחרבא יתקטלון
וארעך בעדבא תתפליג ואת
על ארעא מסאבא תמות
וישראל מגלא יגלון מעל
ארעהון : א כדין אחזיני יי
אלהים והא מן מלי סיופי
קיטא : ב ואמר מא את חזי
עמוס ואמרית מן מלי סיופי
קיטא ואמר יי לי מטת
פורענות קצא למיתי על עמי
ישראל לא אוסיף עוד למשבק
להון : ג ויילילון חלף זמרא
בבתיהון בעדנא ההיא אמר
יי אלהים סגי פגרי קטילין
בכל אתר יימר רמי וסליק :
ד שמעו דא דשיטין כעפרא
דארעא ריש מסכניא ומדמן
לבטלא מילי חשיכיא מן
ארעא : ה דאמרין אימתי
ימטי ירח עבורא ונזבין עבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין לאזערא מכלתא ולאוספא

הצאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים : (טו) ויקחני מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אחר בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר המתנבאים בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלא בולס אין לה חבר ובלשון ישמעאל כמו מיבש ותקנים פרי דומה להאנים ואיננו במקומות האלה ובלשון ישמעאל גמין גם שקם והנה לא התנבאתי בעבור צורך ואיך אניח דברי השם ששלחני להתנבא ואשמע אליך שתאמר לא תנבא : (טז) תטיף . כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה : (יז) לכן . בחבל • יחלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל : (א) כה • כלוב • סל : קיץ • פרי הקיץ על קיצך ועל קצירך : (ב) ויאמר • הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה רואה ואמר מקל שקד ועניה כי שוקד אני שוקד לא אזוז ולא אסור עד עשותי את דברי והנה כאשר הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ ויפת אמר עבור על עונו : (ג) והילילו • רב הפגר • החללים: בכל מקום השליך הס • שלא ירך לב השומעים : (ד) שמעו . השואפים • כמו שאפני אנוש שאפה רוח : ולשבית . להשבית כמו לשמיד ונפתח הלמ"ד להורות על הה"א וטעם להשבית להכריתם : (ה) לאמר • על אומרי השבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא

אמציה • בן חשביא בן אמציה בן חלקיה : אל עמי ד' וסימ' נמסר בסדר ויחי וביחזקאל סימ' י"ג : אדמה י"א וסימ' נמסר בספר יואל סימ' ב' : עבור י' מ"ל בלישנא וסימ' נמסר בסדר בלק : נאם אדני ה' ז' דסמיכי בקריאה וסימ' אם תכבסי בנתר • מקבץ נדחי ישראל • שמעו והעידו • וקטר מחמץ • והילילו שירות • והבאתי השמש • והשלחתי רעב • וכל יחזקאל דכוו'

תולדות אהרן מתי יעבור • ב"ב ל :

רדק

ת"א כמו בולש בשין מתרגום ויחפש יבלש כלומר ליקט שקמים למאכל בקריו או פי' מערב השקמים עם דברים אחרים לצורך בקריו והדברי רז"ל דבר מעורב יקרא בלום כמו שאמר שכן עני אוכל פיתו מעיסה בלוסה , פי' שגלוש הקמח והסובין והמורסן ביחד לפי' מלטרפין הסובין והמורסן עם הקמח לפטור חלה והשקמים הוא מין ממיני התאנים וי"ת ארי מרי גיתי וגו' : אנכי . שלשתן מלעיל הטעם בנו"ן : (טו) ויקחני ה'. לא הנחתי מלאכתי ברצוני כי האל ית' לקחני מאחרי הצאן שהייתי הולך אחריהן ורועה אותן והוא השרה רוח נבואתו עלי והכריחני להנב' ואיך תאמר לי שלא אנבא והוא אמר לי שאנבא על ירבעם ועל מלכותו : (טז) ועתה שמע דבר ה' • כי גם עליך בפרש אני מתנבא : ולא תטיף על בית ישחק • כמו שאמר ונשמו במות ישחק ועל מלכות ירבעם נבאתי שהם עושים במותם לפסילים ואתה אומר שלא אנבא עליהם בארצם האל ית' שלחני ולא אמנע בעבור דבריך ואתה שתמנעני מלהנבא שמע שהאל ית' דבר עליך רעה וזהו אשתך בעי' תזנה טרם גלותכם תזנה אשתך בעודה בעיר תזנה עם האויב שבא על העי' ואין זה כמו נשים בציון ענו כי העינוי הוא שלא ברצון האשה והזנות ברצון האשה וכל זה בעונש אמציה שתזנה אשתו לעיניו ובניו ובנותיו יפלו בחרב לפניו והוא יגלה וימות על אדמה טמאה וכל זה בעבור בזותו נבואת האל ית' מצורף אל שאר עונותיו שהיה עובד עכו"ם ושאר עונות והאויבים היו הורגים הבנות והבנים הקטנים שלא יוכלו ללכת ברגליהם : לפי' אמר בניך ובנותיך בחרב יפלו • והגדולים היו מוגלים זולתי אותם שהיו נלחמים שהיו הורגים אותם האויבים בהתגברם עליהם : ואדמתך בחבל תחלק • שתנקוה ביניהם האויבים הבאים לגור בארצם עם שאר האומות והם הגוים שהביא שם מלך אשור ויושב אותם בערי שמרון : ולא תטיף . ולא תדבר וכן היה מטיף אל העם הזה אל תטיפו יטופון וי"ת לא תליף : (יז) לכן • מבואר הוא : (א) כה הראני . כלוב קיץ כלי מלא פירות הקיץ : (ב) ויאמר • בא לפרש לו מה היה מראה הנבואה בפירות הקיץ ר"ל הקץ להודיעו כי בא הקץ עליהם להגלותם מארצם כמו פירות הקיץ שהגיע קץ בשולם ולוקטים אותם מהעץ ואוכלים מהם ומייבשים מהם כן בא קץ ישראל להסיעם ממקומם וקץ הקיץ אפשר שהם ענין אחד ושורש אחד : עבור לו • כמו שפירשנו עבור לו על פשעיו : (ג) והילילו שירות היכל . השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם יהפכו להם ליללה . ואמר על השירות והילילו ר"ל יהפכו להם יללה ועל הלשון הזה נאמר ולפניו תדוץ דאבה : רב הפגר בכל מקום השליך הס . בכל מקום שישליכו הפגרים המתים יאמר אחד לחבירו מן המשליכים הס כלומר נשתוק ולא נצעק ונצדיק עלינו את הדין כמו שפירשנו למעלה ויונתן תרגם בכל אתר יימר רמי ושתיק כמו שתרגם למעלה : (ד) שמעו זאת השואפים אביון • ענין בליעה כמו שאפני אנוש ושאף כמים חילם ופירש כאלו בולעים אותו כשלוקחים ממונו במרמה ובאונאה והם העשירים אוצרי הפירות : ולשבית ענוי ארץ • כמו ולהשבית וכן לשמיד מעוזיה כמו להשמיד ופירוש הם חושבים לבטלה מן העולם שלוקחים מה שלהם במרמה ובעילה : עניי ארץ . ענוי כתיב והעניי ברוב הם ענוים : (ה) לאמר • שהחדש הקציר שימלאו העניים מה יאכלו בשבת ואחר כן יבאו לידינו לקנות שבר : והשבת ונפתחה בר • וכשיעבור החדש ויבואו העניים לקנות ידחו אותם בשבת אחרת ואומר

מצודת דוד

למאכל הבקרים ואין אני עוסק בהכנת הנבואה ולמודה : (טו) ויקחני ה' . אבל מבלי הכנה לקחני ה' ממה שהייתי הולך אחר הצאן לרעות אותם וצוה אותי ללכת ולהנבא : (טז) ועתה • כאומר הואיל ואין לי צורך אל שכר הנבואה עתה שמע דבר ה' עם כי אין מקום לקבל ממך שכר על הנבואה ההיא : (יז) בעיר תזנה . אשר חזקתה ברצון משא"כ בשדה : בחבל תחולק . בקו המדה תחולק בין הבבליים : על אדמה וגו' • בארץ הבבליים : וישראל וגו'. ר"ל כמו שכתשת לדבר בשמי הנה באמת כן יהיה וכן יקום : ח (א) כלוב קיץ • על מלא פירות הקיץ : (ב) בא הקץ • ר"ל המראה מרמז שבא הקץ והסוף על עמי ישראל כי קיץ ראיה וקץ בא שהוא לשון הנופל על לשון : עבור לו • לעבור ולמחול לו על פשעיו • (ג) והילילו . יהפכו ליללה השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם במקום השירות יילילו : רב הפגר . אז ירבו פגרי הרוגים ובכל מקום אשר השליך המשליך את הפגרים הרבים ההם יהיה שתיקה ודמימות קול כי הרואים לא יצעקו ולא ירימו קול למען לא ירך לב העם : (ד) השואפים אביון • אתם הבולעים את האביון ועוסקים להשבית מן העולם עניי ארץ : (ה) לאמר • שהמה אומרים מתי יעבור החודש

מצודת ציון

התאנים וכן ושקמותם בחנמל (תהלים ע"ח) : (טז) תטיף . הוא מל' נטיפה וזולם ומוש אל מענין הדבור וכן הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (יז) בחבל . קו המדה : (א) כלוב . הוא כעין סל וכן ככלוב מלא עוף (ירמיה ה') : קיץ . ר"ל פירות המייבשים בימות הקיץ וכן והלחם והקיץ (ש"ב ט"ז) : (ג) והילילו . מל' יללה : שירות • מל' שיר וזמר . הפגר • כן יקרא גוף המת כמו וכובד פגר (נחום ג') : הס . ענין שתיקה כמו ואמר הס (לעיל ו) : (ד) השואפים . ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפני אנוש (תהלים נ"ו) : ולשבית . כמו ולהשבית וכן ללכת נגיד (מ"ב ט) ומשפטו להגיד ולהשבית הוא ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) ונשבירה • מוכר

ר"ל

אבן עזרא

וגם יהיה מסר אז נמכור כבר ביוקר ויקטינו האיפה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה באבן ובמאזנים : (ו) לקנות · הדלים בנערם מוכרים נפשם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלים מרוב הדחק : ומפל בר נשביר . הנופל מהכברה נמכור : (ז) נשבע ·

רשי

ונפתח אוצרות בר שלנו : להקטין איפה · למכור במדה קטנה ולא בפסים נקבל בשקל גדול : (ו) בעבור נעלים · בדיל דיחסנון : ומפל בר נשביר ומהממת עיבורא תבין · את הפסולת שנפל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ · וכי אין עון זה כדאי שתחרב עליו

ל' אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וּלְעַוֵּת מֹאזְנֵי מִרְמָה׃ ו לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים וְאֶבְיוֹן
ג' : ל' בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם וּמַפַּל בַּר נַשְׁבִּיר׃
ז נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן יַעֲקֹב אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃ ח הַעַל זֹאת לֹא־תִרְגַּז הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־
ל' חסר יוֹשֵׁב בָּהּ וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ וְנִגְרְשָׁה
ונשקעה ק' ומ"ל וְנִשְׁקְה כִּיאוֹר מִצְרָיִם׃
ו' בטעם כסיפרא י"ב · ל' ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם וְהַחֲשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר׃
ג' פסוקים וכלו כל כל י וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־

עַל סִלְעָא וּלְשַׁקָּרָא בְּמָזְנָוָן דִּנְכִיל׃ ו לְמִקְנֵי בְּכַסְפָּא מִסְכְּנַיָּא וַחֲשִׁיכַיָּא בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן וּמְהַמְמַת עֲבוּרָא נְזַבֵּין׃ ז קַיֵּים יְיָ דִּיהַב רְבוּתָא לְיַעֲקֹב אִם יִתְנְשׁוּן לְעָלְמִין כָּל עוֹבָדֵיהוֹן׃ ח הַעַל דָּא לָא תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְיֵצְדֵי כָּל דְּיָתֵיב בַּהּ וְיִסַּק עֲלַהּ מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ דְּסַגִּי כְּמֵי נַהֲרָא וְיַחְפִּינַהּ כּוּלַּהּ וְיִתָרֵיךְ יַת יַתְבָהָא וְתִשְׁתְּקַע כְּנַהַר מִצְרָיִם׃ ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַכְסֵי שִׁמְשָׁא כַּד בְּטִיהֲרָא וְאַקְבֵּיל לְאַרְעָא בְּיוֹם נְהוֹר׃ י וְאַהֲפֵיךְ חַגֵּיכוֹן לְאֶבְלָא וְכָל תּוּשְׁבַּחְתְּכוֹן לְאִילְיָא וְאַסֵּק עַל כָּל חַרְצִין

תולדות אהרן השמש בצהרים · מ"ק כה : חגיכם לאבל · שם טו ס

אבן עזרא (המשך)

בגאון יעקב . הוא השם הנכבד שלא ידעו גוי רק יעקב ויפה אמר על הארץ גאון עוזכם ויתן לשכי עוזו : (ח) העל · ועלתה כאר · חסר יו"ד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף הפרק ושם כתוב עלתה כיאור כולה והטעם ראויה היא הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתוב לרוקע הארץ על המים : (ט) והיה · אשנה המנהג לבוא השמש בחצי היום . כדרך וקדר עליהם היום : (י) והפכתי · שמתיה · בטעם הארץ כי כל

בס"ד : בצהרים י"ב בקריאה וסי' נמסר במלכים א' סימ' י"ח :

רשי (המשך)

הארץ : ועלתה כאור כלה . ובמקום אחר הוא אומר ועלתה כיאור כלה (לקמן ט) · וי"ת שניהם בשוה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגיאין כמו נהרא ויחפינין כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרש כמו (איוב לז) יפיץ ענן אורו על כפים כסה אור (שם לו) ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה : ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים · נילוס עולה אחת לארבעים שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו וכשחוזר מהשקות חוזר על גדותיו ומימיו מצטללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו (ישעיה נז) ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ תקיא רשעים שבתוכה ואחר כך תנוח : (ט) והבאתי השמש בצהרים · כשיבא להם שלום גדול תבא תפלה פתאום ואמרו רבותינו (מ"ק כה) זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלום כמו שאמרו רבותינו (תענית כב :) אין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיה (ד"ה ב ל"ה) מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני בא היום כי אם לעבור דרך ארצך אל בית מלחמתי וגומר : השמש · מלכות בית דוד נמשלה כשמש שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי : (י) והפכתי חגיכם לאבל . כענין שנאמר (ד"ה ב לה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו : וכל שיריכם לקינה · כענין שנאמר (שם) ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם

רדק

וחומר יעבור זה השבוע ובשבוע האחר נפתח אוצר הבר ונמכור ודוחים אותם כן עד שתתייקר התבואה וימכרו לרצונכם שבת שבוע כמו שבע שבתות תמימות תהיינה ויונתן פי' החדש חדש העיבור ופי' השבת שמטה שתרגם דאמרין אימתי ימטו ירח עיבור' ונזבין עיבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין לפי שבשנת העיבור מתארכת השנה ומיקרת התבואה וכן שנת השמטה שאינם זורעים מתיקרת התבואה ואוצרי פירות מתאוים שנת היוקר : והשבירה . ונמכור כי מוכר[התבואה יקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ אוכל בכסף תשבירני והתבואה נקראת שבר לפי ששוברת הרעב וכן אמר שבר רעבון בתיכם על דרך ישברו פראים צמאם . להקטין איפה מקטינים האיפה שמוכרים בה ומגדילים השקל שלוקחים שאף במשקל גדול מלוקחי התבואה והאבן ששוקלים בה את הכסף מגדילים אותם ועוד מעותים המאזנים שהם מאזני מרמה אחר שיעותו אותם וכן ובגדי ערומים תפשיטו וכן ועתני קמת והדומים להם הנה כי בשלשה פנים מדמים את העניים במכרם להם התבואה : (ו) לקנות · הם מתנכלים אליהם במה שיעשו להם שיקנו אותם כלומר שיקנו שדותיהם וכרמיהם בדמים קלים לרוב דחקם והם מביאים אותם לזה הדוחק במרמותיהם גם חושבים לקנותם הם עצמם לעבדים כמו שאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ואביון בעבור נעלים אפילו בעבור נעלים שהוא דבר קל חושבים לקנותם בנכליהם אשר ינכלו וי"ת בעבור נעלים בדיל דיחסנון וכבר כתבנו פירושו למעלה : ומפל בר נשביר . ואומרים גם הם אפילו מפל בר נשביר להם בעת היוקר שאין דרך למוכרו כשאר עתים ומפל בר הוא מה שנופל תחת הכברה כשכוברין החטה שהוא פסולת החטה ולא יאכלוהו בני אדם אלא מאכילים אותו לעופות הגדלים בבית אא"כ הוא יוקר גדול שאוכלים אותו העניים מרוב הדוחק : (ז) נשבע ה' בגאון יעקב , ר"ל כמו כי נשבעתי וכמו שאמר למעלה בנפשו והוא ית' הוא גאון יעקב או ר"ל גאון יעקב בהמ"ק כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה . וכן אמר למעלה מתאב אנכי את גאון יעקב ובית המקדש הוא גאון יעקב כי שם שכן הכבוד ונשבע בכבודו אשר השכין ביעקב והם בעונותיהם סילקוהו ממנו : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ . אם על זאת הרעה לא תרגז הארץ דין הוא שתרגז הארץ ממקומה ותספף : ואבל · וישחת כל יושב בה כי מי יוכל לסבל חמס גדול כזה וכמו שנשחתה הארץ במבול מ ני החמס ונהפכו סדום ועמורה מפני החמס כן ראוי שתשחת הארץ הזאת מפני החמס הזה : ועלתה כאר כלה . ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים דין הוא שתעלה כולה מים כמו כיאור ממצרים שעולה ומתגבר מתפשט על כל הארץ כאור כמו כיאור וכן אמר למטה בשנותו הפסוק ועלתה כיאור כלה : ונגרשה . שתהיה נגרשת ממקומה ויכסוה מים ותהיה נשקעת בתוך המים כיאור מצרים שמכסה היבשה בצאתו כי כשתרעש הארץ רעש גדול מקום פתיחתה ימלא מים ויגברו המים עד שיכסו המקום ההוא ואחז"ל פירש ונגרשה ונשקעה יצאו בגולה ממקום שבתם כצאת היאור ממקומו והוא שוקע בחפירות ונגבים שחופרים סביבותיו וכן ישקעו הם בגלות וי"ת ויסק עלה מלך וגו' ונשקעה ונשקה כתיב והכתיב ענין משקה כמו כי כלה משקה רוצה לומר שתהיה כלה מים והקרי ונשקעה הוא מבואר יותר שתהיה שקועה בתוך המים : (ט) והיה ביום ההוא · ביום חרבן הארץ : והבאתי השמש בצהרים . משל על רוב הצרה שתהיה להם על דרך שאמר וקדר עליהם היום : (י) והפכתי . ושמתיו

מצודת ציון

מוכר התבואה נקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב) שבר כן תקרא התבואה וכן נאמר שבר רעבון בתיכם (שם מ"ג) וזהו לפי ששוברת הרעב על דרך ישברו פראים צמאם (תהלים ק"ד) : והשבת . כן תקרא שנת השמטה כמ"ש ובשנה השביעית שבת וגו' (ויקרא כ"ה) : בר . תבואה כמו לשבור בר (בראשית מ"ב) : איפה . שם מדה בת ג' סאים : ולעות · ענין עקום ודבר שאינו ראוי והוא מל' עון : (ו) נעלים · מנעלי הרגל : ומפל . מל' הפלה : (ח) תרגז . ענין תנועת הרעדה : ואבל · ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א') : כאור . כמו כיאור הוא הנילוס ונפלה היו"ד : ונגרשה · מל' גרושין ותנודה : ונשקעה . ענין נפילת הדבר בעומק כמו אז אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ט) והבאתי · ענין שקיעה כמו ובא השמש וטהר (ויקרא כ"ב) : בצהרים . הוא חצי היום : (י) קרחה . ענין נפילה ותלישת השער כמו קרח הוא (שם)

מצודת דוד

ר"ל החודש הידוע של הקציר כי בימי הקציר מוצאין העניים לאכול מהלקט והשכחה והפאה ואינם קונים תבואה למאכלם : ונשבירה שבר . כשיעבור החדש לא ימצאו מה לאכול ואז נמכור להם התבואה כפי אות נפשינו : והשבת · מלת מתי יעבור משמשת בשתים כאלו אמר מתי יעבור השבת הוא שנת השמיטה כי אז מתפרנסים העניים מתבואות הארץ מן המופקר ואינם קונים תבואה למאכלם : ונפתחה בר · כשיעבור השבת אז נפתח אוצרות התבואה : להקטין איפה · ר"ל לא נמכר באמת ובמשפט כ"א נעסוק לרמותם להקטין מדת האיפה ולהגדיל משקל השקל לעות עוד כף המאזנים לעשות מרמה להכריע למטה את הכף שבו אבן המשקל למען יהא נראה שהכסף חסר הרבה : מאזני מרמה · לפי שמאזני משקל שלהם היו עשויות באופן שיכולים להכריע את הכף למה שהם רוצים לכן קראם מאזני מרמה : (ו) לקנות בכסף דלים . ר"ל נקח מהם כל כספם ברמיה עד שלא ישאר מאומה בידם ונקנה אותם בכסף לעשות עמהם עבודה : בעבור נעלים . ר"ל נקנה אותם בדבר מועט בעבור זוג מנעלים : ומפל בר נשביר · עוד היו אומרים לא נמכור להם תבואה נקיה אלא נערב בה הפסולת שמפילין מן התבואה בשעה שמרקדין אותה בנפה ובכברה והם בע"כ יקנו עם הפסולת : (ז) בגאון יעקב . בה"מ יקרא כן כמ"ש ולבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז) : (ח) העל זאת . וכי על מעשה כזאת לא תרעד הארץ ולא תשחת כל היושבים בה : ועלתה כאור · ר"ל דין הוא שתעלה המים על כלה כמו היאור המכסה כל הארץ בצאתו להשקות השדות: ונגרשה ונשקעה . המים השוטפים יגרשו רפש וטיט ואח"ז יהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעות המים כמו יאור מצרים שבעת שמתגבר ועולה מעלה רפש וטיט ואחר זה שוקעים למטה ר"ל מהדין להשמיד הרשעים מן הארץ ואחר זה תהיה הארץ טהורה : (ט) והבאתי . אשקיע את השמש בעת צהרים בזמן תקפה ר"ל בעת ישבו בהשקט ושאנן תבוא הצרה פתאום : והחשכתי · אביא חושך על הארץ ביום שיש בו אור רב והוא כפל ענין במ"ש : (י) והפכתי . תמורת שמחת החג יהיה אבל ותמורת השירה יהיה קינה : והעליתי · ר"ל אביא עליהם צרה עד שכולם ילבשו שק על מתניהם ויקרחו קרחה בראשם והם ענין צער ואבלות : ושמתיה

רשי

בקינותיהם : כאבל יחיד . כאב שמתאבל על בן יחיד : (יא) כי אם לשמוע . שתפסוק מהם רוח הקדש : (יג) תתעלפנה . תסרח רוחם כמו ויתעלף (יונה ד) וכן עלי הסדה עולפו (יחזקאל לא) וכן בלשון משנה יתעלפם שפמיי"ר בלע"ז : (יד) חי אלהיך דן · אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן : (א) נצב על המזבח · מסתלק מכרובא למדבחא דרך יציאת חוץ אל מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה : הך הכפתור · שהוא בראש הגג : וירעשו הספים · איסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך וירעדו השרים : ובצעם בראש כולם · כמו ופצעם וי"ת כפתור המנורה ספי מנרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הסיפים ויחרב ביתא ויתפגרון עזרתא : ובצעם בראש כולם · ומאני מקדשא בשביא יהכון ובצעם כמו ממונם יגלה

אבן עזרא

כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד : ואחריתה כיום מר · שלא נראה כמוהו : (יא) הנה · והשלחתי כמו משליח בך בעבור שאמר אמציה לא תטיף והנבא כי ימותו הנביאים : (יב) ונעו · מים סוף שהוא דרומי לארץ ישראל עד הים הגדול מבוא השמש ישוטטו ישראל : (יג) ביום . השעה כאשר לא ימצאו דבר י"י שהכינה הבתולות ואפילו היפות עד שלא יועיל להם היופי שלהם כי יתגנו מרוב הצער גם הבחורים כי השם סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם בחורים גם בחלומות גם בנביאים : (יד) הנשבעים · ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא יקומו עוד : (א) ראיתי · במראות הנבואה ראה כבוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכי' הך כפתור פתח בית י"י כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן הפתח והוא כעין ספות אשר יסמכו עליו הספים : ובצעם · כמו ופצעם מטעם המקום כי יפצעו כל אנשי הבית הם הכהנים : ואחריתם · בניהם כמו ולא לאחריתו : אם

עמוס ח

מָתְנַיִם שָׂק וְעַל־כָּל־רֹאשׁ קָרְחָה
וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ
כְּיוֹם מָר׃
יא הִנֵּה ׀ יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא־רָעָב
לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ
אֵת דִּבְרֵי יְהוָה׃ יב וְנָעוּ מִיָּם עַד־
יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח יְשׁוֹטְטוּ
לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ׃
יג בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלֹת
הַיָּפוֹת וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא׃
יד הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרוּ
חֵי אֱלֹהֶיךָ דָּן וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע
וְנָפְלוּ וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד׃

ט

א רָאִיתִי אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב
עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר
וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעַם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם
וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג לֹא־יָנוּס

ד' · י"א רפין · ג' · ד' דגשים ס' · י"ו פסוקים עד ועד · ב' · ב' א' מ"ל וא' חסר · ל' · ל' · ב' סיפלו · קל"ד · ב' מ"ל · ל' · ל' · ב' חד מ"ל

תרגום

סַק וְעַל כָּל רֵישׁ מְרַט וַאֲשַׁוֵינַהּ
כְּאֵבֶל יָחִיד וְסוֹפָהּ כְּיוֹם מְרִיר׃
יא הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים וְאֶשְׁלַח כַּפְנָא בְּאַרְעָא
לֵית דְכַפַּן לְמֵיכַל וְלֵית דִי צָחֵי
לְמִשְׁתֵּי אֱלָהֵין לְקַבָּלָא יַת
פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ יב וְיִשְׁתַּלְהוֹן
מִיַמָא עַד מַעַרְבָא וּמִצְפּוּנָא
עַד מַדִינְחָא יְהַכוּן לְמִתְבַּע
אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא
יִשְׁכְּחוּן׃ יג בְּיוֹמָא הַהוּא
יִשְׁתַּלְהַיָן כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
דְאִינוּן דַמְיָן לִבְתוּלָן שַׁפִּירָן
דְטָעָאָה בְּשִׁפְרְהֶן עִם עוּלֵימִין
חַיָבִין וִיהוֹן מְטָרְפִין וּרְמָן
בִּצְחוּתָא׃ יד דִי מְקַיְמִין
בְּחוֹבַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרִין קְיָמָא
דַחַלְתָּא דִי בְדָן וְקַיָמִין
נִימוֹסֵי בְּאֵר שָׁבַע וְיִפְּלוּן וְלָא
יְקוּמוּן עוֹד׃ א אֲמַר עָמוֹס
נְבִיָא חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַיְיָ
אִסְתַּלַק מִכְּרוּבָא וּשְׁרָא עַל
מַדְבְּחָא וַאֲמַר אִם לֵית עַמָא
בֵּית יִשְׂרָאֵל תָּיְבִין לְאוֹרַיְתָא טְפֵי מְנַרְתָּא אִתְקְטֵל מַלְכָּא יֹאשִׁיָה וְיִחֲרַב בֵּיתָא וְיִתְפַּגְרָן
עֲזָרָתָא וּמָנֵי בֵית מַקְדְשָׁא בְּשִׁבְיָא יְהוֹן וּשְׁאָרֵיהוֹן בְּחַרְבָּא אֶקְטוֹל לָא יֵעֲרוֹק

למים ה' דגשים בקריא' וסי' ויצמא שם העם למים . רפאתי למים חאלה · הוי כל צמא לכו למים , ואדיריהם שלחו צעיריהם . לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם: ולא יקומו ב' וסימ' היפלו ולא יקומו · וחי דרך באר שבע ; אהרג ב' חד מ"ל וחד חסר וסימ' וכל שריה אהרוג עמו אמר ה'. ובצעם בראש כלם · קדמא מ"ל :

תולדות אהרן כיום מר · ברכות יז סוכה כה מ"ק כא זבחים ק : ימים באים · שבת קלח : באשמת שומרון · שם סז : אלהיך דן · (שבת ח) : נצב על המזבח . ר"ה לא (סוטה יז) :

רדק

ושמתיה כאבל יחיד אשים הארץ לאבל גדול כאב המתאבל על בנו יחידו שהוא אבל גדול לו וכן יתאבלו יושבי הארץ אבל כבד מאד : ואחריתה כיום מר . כפל הענין במלות שונות כי אבל היחיד הוא יום מר : (יא) הנה ימים באים · לפי שהם מאסו בנבואת האל יתברך כמו שאמר למעלה לא תנבא ולא תטיף אמר כי עוד יבאו ימים שיתאוו לנבואת האל ית' ולא ימצאו והם כל ימי בית ב' אחר נבואת מלאכי הנביא כי בו פסקה הנבואה וכן כל ימי הגלות הזה : והשלחתי רעב בארץ · בארץ ישראל שיהיה להם זה הרעב וזה הצמא כמו האדם הרעב שמשוטט לבקש לחם וכמו האדם הצמא שהוא מחפש למצוא מים כן ישוטטו ישראל אחר שתפסק הנבואה לבקש דבר ה' שהוא הנבואה ולא ימצאו וזה כל ימי בית שני וכל ימי זה הגלות : (יב) ונעו מים עד ים . פירש החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מים הדרומי שהוא ים סוף עד ים הגדול שהוא מערב א"י ומצפון ועד מזרח והנה זכר ארבע הרוחות והנה בא"י לא ימצאו דברי הנבואה כ"ש חוצה לארץ ובימי הגלות : (יג) ביום ההוא תתעלפנה . ענין עייפות ויגיעת הנפש עד שלא יוכל האדם לעמוד על עצמו וכמעט תצא רוחו וכן ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וכדברי רבותינו ז"ל שלא יתעלפה : הבתולות היפות והבחורים בצמא . אפילו הבתולות והבחורים שדרכם להתעסק בתענוגי העולם יצמאו על דבר ה' לשמעו לאורך הימים שיפסק מהם יתאוו אליו מאד : (יד) הנשבעים באשמת שמרון . כמו שמואבים ביום דבר ה' ונשבעים באשמת שמרון וחי אלהיך דן תחת חי ה' כן יתאוו לו עוד ולא ימצאוהו ואשמת שמרון הוא העגל אשר בבית אל ותולה אותו בשמרון כי ראש מלכות אפרים שמרון והמלכים הם המחזיקים בעבודת העגלים והעם אחריהם כמו שפירשנו למעלה : ואמרו חי אלהי' דן . ויאמרו כנשבעים אחד לחברו חי אלהיך אשר בדן והוא העגל כי האחד היה בדן והיו נשבעים באותו שבבית אל ובאותו אשר בדן : וחי דרך באר שבע . כי מבאר שבע שהוא סוף התחום היו הולכים אל העגל אשר בדן שהוא בסוף התחום האחר כמ"ש מדן ועד באר שבע ומרוב שהיו דבקים בעבודת העגלים היו חושבים שהיו מקבלים שכר טוב אם ילכו מלעבוד אותו אשר בדן כמ"ש וילכו העם לפני האחד עד דן והיו נשבעים חי אותו שהלכנו אליו דרך באר שבע : ונפלו . אותם שעושין כן יפלו ולא יקומו עוד וי"ת דמקיימין וגומר תרגם דרך כמו והודעת להם את הדרך : (א) ראיתי את ה' נצב על המזבח . אחר שראה במראה הנבואה כבוד ה' נצב על המזבח בבית המקדש : ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים . אמר למלאך שיכה כפתור ההיכל והספים הם שתי מזוזות השער והכפתור הוא המשקוף אשר עליהם ונקרא כפתור לפי שמציירים בו כפתורים ופרחים ואמר לו שיכה הכפתור ומכת הכפתור ירעשו הספים : ובצעם . שמלה מלעיל בבני פשטין והוא לווי ופתח העי"ן מקום לר"י כי המנהג בלר"י כמו שמעם שלהם כן כתבו רבי יונה וכן כתבו אחז"ל לפי שאמר הך לווי ובצעם גם כן לווי ויתכן שיהיה פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו ר"ל ויבצעם האל יתברך או החויב אם יאמר על האל יתברך כמו שאמר אחר כן אהרוג טוב ואע"פ שאמר מתחלה ובצעם לשון נסתר ואח"כ אמר אהרוג כן מנהג המקרא בהרבה מקומות ונפתחה עי"ן ובצעם מפני שהמלה מלעיל ופי' בצעם ענין חתיכה וכריתה כמו מן הדגום יתר ידו ויבצעני ותרגום פתות אותה פתים בצע יתה בצועין : ופי' בראש כולם מי שהוא בראש כולם והם הכהנים ואמר שיבצעם האל ית' כי גם הם פשעו בו : ואחריתם · אחר העם · כמו ואחריתך בחרב יפול כמו עמך וקרא העם אחרית לראשי העם והכפתור שאמר הוא משל לראשים כמו שהוא ראש השער וכן מה שאמר שראה שהיה נצב על המזבח לומר שלא רצה בעבודת הכהנים : לא ינוס להם נס . מאותם שנתחייבו הריגה כי מהם שנתחייבו גלות : ולא ימלט · שיחבא לו

מצודת דוד

ושמתיה . אשים עדת ישראל להיות מתאבלת כדרך האבילות שעושין על בן יחיד שמת : כיום מר . הוא יום מיתת בן יחיד וכפל הדבר במ"ש : (יא) כי אם לשמוע וגו' · ר"ל יהיו תאבים אל הנבואה ולא ימצאו כי תפסק הנבואה בהיותם בגולה : (יב) ונעו · ינועו ללכת מים הדרומי הוא ים סוף שהוא בדרומה של א"י עד הים המערבי ומגבול הצפוני על גבול המזרחי ר"ל אפי' בא"י תפסק הנבואה : ישוטטו · ילכו אנה ואנה לבקש דברי נבואה ולא ימצאו : (יג) ביום ההוא · הוא יום הפורעניו' : בצמא · בעבור הצמאון יתעלפו הבחורים והבתולות כי לא ימצאו מים לשתות כאשר ילכו בגולה : (יד) הנשבעים . ר"ל כי הם הנשבעים בעגל של שומרון ובשבועת' יאמרו זה לזה הריני נשבע חי אלהיך העגל העומד בדן : וחי דרך · ר"ל חי הולכי דרך באר שבע אל המזבחות שעמדו שם לעכו"ם כמ"ש ובאר שבע לא תעבורו (עמוס ה') : ונפלו · לכן יפלו ולא יקומו עוד ר"ל בזמן בית השני לא יקומו אבל בגאולה העתידה יקומו כולם יהודה ואפרים : ט (א) הך הכפתור · הכה את הכפתור הוא המשקוף ומהכאה ההיא ירעשו המזוזות ר"ל באבדן המלך יחרדו השרים ועל יאשיהו יאמר כי אחר שנהרג הוא הושפל המלוכה ולא היה ביד השרים להמליך מלך מדעתם וכאשר המליכו את יהואחז הסירו מלך מצרים מן המלוכה ונתן עונש על הארץ כמ"ש במ"ב ומאז לא המליכו מלך מדעתם : ובצעם · חמדת עשרם יגלה בראש כולם כי עד שלא גלו הם בימי צדקיה הוליך נ"נ אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך כמ"ש במ"ב : ואחריתם . בניהם ובנותיהם אהרוג בחרב הבבליים : לא ינוס

מצודת ציון

(שם יג) : (יב) ונעו מלשון תנועה : ישוטטו . ענין ההליכה אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה') : (יג) תתעלפנה . ענין התלשות ועדר ההרגשה כמו בניך עלפו (ישעי' נ"א): (יד) באשמת · מלשון אשם וכן תקרא העכו"ם כן מאשמת עובדיה וכן תקרא פשע עכו"ם כמ"ש והפשע שמם (דניאל ח) : עוד · ענין זמן רב ודוגמתו ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו) : (א) הכפתור · הוא המשקוף וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורי כפתורים העגולים כעין תפוחים וכן בכפתוריה ילינו (צפניה ב) : וירעשו · ענין תנועה חזקה : הספים · הם המזוזות כמו וסף השער (יחזקאל ט) : ובצעם . חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים ה) : ואחריתם . כן יקראו הבנים והבנות כמו ולא לאחריתו (דניאל י"א) : ינוס . ענין בריחה : להם . כמו מהם

אבן עזרא

(ב) אם יחתרו בשאול • למטה וכתוב ערום שאול נגדו : בראש הכרמל • יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו נחש והוא דג גדול דומה לנחש וכתוב נחש בריח נחש עקלתון : (ג) ואם . כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין גבורת השם : (ד) ושמתי עיני . פירוש לראותו והנה נכון הוא לטובה גם לרעה : (ה) ואדני הטעם שיגזור גזירה עליה : ותמוג • הפך תולדתה כי היא יבישה : ואבלו כל יושבי בה • כדור המבול : ועלתה . וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתמוז : (ו) הבונה . הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואנה יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ יגע ומיד תמוג ואף כי חנק מאלפי אלפים הם בני אדם היושבים בה ושב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים : ואגדתו • הם החיים : על ארץ יסדה • שהם כאגודות והזכיר פעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי : (ז) הלא . אמר יפת כשי

תרגום

להון דעריק ולא ישתזיב להון דמשתיזיב : ב אם ידמון לאטמרא כדבשאול מתמן במימרי ידברינון סנאיהון ואם יסקון בטורין דרמין עד צית שמיא מן תמן במימרי יחתונון : ג ואם ידמון לאטמרא ברישי מגדלי כרכיא מתמן אפקיד בלושין ויבלשונון ואם יטמרון מן קדם מימרי בניסי ימא מתמן אפקיד ית עממיא דתקיפין כחויא ויקטלונונון : ד ואם יהכון בשביא קדם בעלי דבביהון מתמן אפקיד ית דקטלין בחרבא ויקטלונונון ואשוי מימרי עליהון לבישא ולא לטבא : ה ויי אלהים צבאות די נזיף בארעא וזיעא ויצדון כל דיתבון בה ויסיק עלהא מלך במשריתיה דסגי כמי נהרא ויחפינה כולה ותשתקע כנהר מצרים : ו די אשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכנשתיה על ארעא קשטה די אמר לכנשא משרין דסגיאין כמי נהרא ומבדר להון על אפי ארעא יי שמיה : ז הלא כבנין רחימין אתון

מקרא

להם נס ולא־ימלט להם פליט :
ב אם־יחתרו בשאול משם ידי
תקחם ואם־יעלו השמים משם
אורידם : ג ואם־יחבאו בראש
הכרמל משם אחפש ולקחתים
ואם־יסתרו מנגד עיני בקרקע הים
משם אצוה את־הנחש ונשכם :
ד ואם־ילכו בשבי לפני איביהם
משם אצוה את־החרב והרגתם
ושמתי עיני עליהם לרעה ולא
לטובה : ה ואדני יהוה הצבאות
הנוגע בארץ ותמוג ואבלו כל־
יושבי בה ועלתה כיאר כלה
ושקעה כיאר מצרים : ו הבונה
בשמים מעלותו ואגדתו על־ארץ
יסדה הקרא למי־הים וישפכם על־
פני הארץ יהוה שמו :
ז הלוא כבני כשיים אתם לי בני

(מסורה:) ג' וסי' תפיש לגברא דשבא • בניא ולדקיס חמא וערק דפשט ידא באיתתא חכימתא • ג' במיכא • כ' סמכין • ג' • ג' • ג' מ"ל • ג' ומ"ל • ל"ד מ"ל • ס' מ"ל • תיו ק' • ג' • ט' • מ"ל • ג'

תולדות אהרן ואגודתו • חגיגה יב אבות ח מנחות כז כריתות : זוסר לו : ככני כשיים • מ"ק יז :

רשי

יגלה בראש כולם : (ב) אם יחתרו בשאול . אם ידמון לאיטמרא כדבשאול : ידי תקחם . במימרי ידברינון סנאיהון : ואם יעלו השמים . ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי יחתונון : (ג) בראש הכרמל • ברישי מגדלי כרכיא : משם אחפש . מתמן אפקיד בלושין ויבלשונון : בקרקע הים • בניסי ימא איי הים : אצוה את הנחש • י"ת עממיא דתקיפין כחויא : (ה) הנוגע בארץ • דנזיף בארעא וזיע ותמוג לשון נוע וה' הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר גזירה מאתי יצאת : (ו) ואגודתו • קבוצת בריותיו • ד"א קבוצות הישרים היא היתה יסוד הארץ לתקנת השמים שבשבילם הכל קיים : הקורא למי הים • דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי • למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר איככם שבים אלי הלא מן בני נח כשאר עכו"ם ככושיים אשר נדמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה יג) היהפוך כושי עורו

קץ

(מסורה:) ימלט י"ג וסי' בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא וצרקיתו חמא וערק דפשט ירא באתתא חכימתא ושקרת במיכאל ' ופי' נמסר במלכים א' סוף סימ' י"ח וירמיה סי' מ"ו : הנוגע ג' מלאים וסימנהון וכל הנוגע בהם יטמא דאשה כי יזוב זוב • הנוגע בארץ ותמוג • ואין נוגע בארץ דדניאל • א"נך : על ארץ ט' דסמיכי בקריא' וסימ' ושבתי את שבות מצרים • גבה לך ביפיך : ואמרת אעלה על ארץ פרזות . הבונה בשמים מעלותיו • להמטיר על ארץ לא איש • ידין בגוים מלא גויות. עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים • יהללו את שם ה' כי נשגב • והיה במלאת שבעים וכל

רדק

או שיניתו האויב מלהרגו וי"ת כן אמר עמוס נביא חזיתי וגו' ובדרש ראיתי את ה' נצב על המזבח שהיה עומד על הדור לזוכחו ויאמר הך הכפתור זה יאשיה וירעשו הספים אלו סנקליטין שלו ובצעם בראש כולם א"ר פנחס א"ר יוחנן משל לספינה שהיה מלאה עונות מי מקטרג בה גזל וזהו ובצעם מן ובולע ברך והגזל הוא בראש כל העונות ור' יהודה אומר משמיה דרבי יותנן משל לבני אדם שהיה בהם עכו"ם וגלוי עריות ושפיכות דמים הגדול שבהם שקול כנגד כולם : (ב) אם יחתרו • אין להם מנוס ומפלט ממני לא למעלה ולא למטה ומשני זה זכר שאול ושמים כמו שאמר דוד אם אסק שמים וגו' וענין חתירה כענין חפירה כמו ואחתור בקיר : (ג) ואם יתבאו בראש הכרמל • יש מערות בראש הכרמל שיתחבא האדם בהם : ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים • ואם יחשבו להסתר בקרקע הים : את הנחש . הוא התנים הגדולים אשר בים והוא לויתן וי"ת ואם ידמין וגו' . ונסי ימא הם איי הים : (ד) ואם ילכו • גם אותם שילכו בשבי כאותם שהלכו למצרים יוחנן בן קרח ואשר עמו שהלכו שם מרצונם וחשבו להנצל בם מהרעב ומהחרב ועברו על דברי ירמיהו ושם השיגתם החרב כמו שאמר להם ירמיהו : (ה) ואדוני ה' הצבאות . הוא שהוא אלהי הצבאות צבאות מעלה ומטה ובידו הכל הוא יחריב ארצם והוא הנוגע בארץ ותמוג כמו שאמר למעלה תרגז הארץ ורגוז הארץ הוא הרעש ובמקום הרעש יהיו מים כמו שפירשנו למעלה וזהו שאמר ותמוג הארץ שהוא מסיסת הארץ במים כמו ברביבים תמוגגנה. והוסיף עוד ואמר ועלתה כיאור כולה ואמר ואבלו כל יושבי בה כלומר ישחתו ויאבדו כל יושביה ולמעלה אמר ואבל כל יושב בה ל' יחיד דרך כלל והנה אמרו ואבלו כל יושבי בה ל' רבים דרך פרט : ועלתה כיאור. ולמעלה אמר ועלתה כאור בהעלם היו"ד ושקעה ולמעלה ונשקה: (ו) הבונה בשמים מעלותיו כתיב מעלותו בלא יו"ד הרבים וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והשמים הוא כלל לכל הגלגלים והנה הוא בנה מעלות בשמים והם ט' גלגלים שהם זה למעלה מזה : ואגודתו על ארץ יסדה • ואגדה הוא האש והרוח והמים שהם לאגדה אחת זה למעלה מזה והם על הארץ והנה זכר יצירת כל העולם מעלה ומטה והטעם איך לא יראו מפניו ואיך יוכלו להסתר מנגד עיניו והוא ברא כל העולם ושופט ומשגיח על הכל כמו שאמר ה' צבאות והוא ברא הכל וישחית הכל כשירצה הוא הארץ אשר יסדה על מכוניה והיושבים עליה אם ירבו לחטוא ישחית בנינו כמו שעשה במבול ובסדום ועמורה והנה הכל בידו כחומר ביד היוצר שיעשה כלי וישחיתהו ויעשה כלי אחר כן הוא ית' ישחית בנינו כשירצה ויעשה בהם דבר והשכו גם בקיום העולם עשה הפכים כמו שהוא קורא למי הים וישפכם על פני הארץ כמו שפי' למעלה והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש בשמים האויר המעלות הם שלשה היסודות שהם גלגלים זה למעלה מזה ואגודתו הם החיים על ארץ יסדה שהם האגודות : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל • כבני כושיים שהם עבדים והם השחורים מבני כוש בן חם שהם נמכרים לעבדים כן היה ראוי שתהיו

מצודת דוד

(ב) אם יחתרו בשאול • אם יעשו לעצמם מחתרת בשאול ר"ל בעומק הארץ להסתתר שמה הנה ידי תקחם משם למסרם ביד האויב והוא ענין מליצה ור"ל שלא יועילו לעצמם בשום תחבולה להנצל מיד הבבליים : משם אורידם • להיות נמצאים ביד הבבליים : (ג) ואם יחבאו . ואם יסתירו עצמם בראש הר הכרמל שהיה שם מקומות מסתרים : משם אחפש . ממקום מחבואם אחפשם למצוא אותם ולקחתים למסרם ביד הבבליים : ואם יסתרו • ואם יחשבו להסתר מפני בקרקעית הים : משם . מקרקעית הים : אצוה את הנחש הוא הלויתן שהוא ינשך אותם והכל הוא ענין מליצה : (ד) ואם ילכו בשבי • ר"ל אם יכנעו לפני הבבליים וימסרו עצמם בשבי למען ירחמו עליהם : משם . ממקום שילכו אצוה את החרב להרגם ר"ל לא יועיל להם ההכנעה כי על"ז יהרגום הבבליים בארצות גלותם : ושמתי וגו' . אשגיח עליהם לעשות עמהם רע ולא לעשות עמהם טובה : (ה) וה' וגו' • והנה ה' הוא המושל בצבאות מעלה ומטה ויוכל הוא לעשות חפצו בכל מקום ובכל דבר : הנוגע בארץ • כאשר יגע בארץ היא נמסת וכלה וכל היושבים בה יהיו נשחתים : ועלתה • המים תעלה על כולה כמו היאור המכסה את כל הארץ בבואו להשקות השדות : ושקעה • ר"ל עם כי בתחילה יגבהו המים רפש ושם הנה אח"ז תהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעית המים כמו יאור מצרים שאחר שגורשין מימיו רפש וטיט אח"ז נשקע למטה ר"ל אחר השמדת הרשעים תהיה ההרווחה : (ו) הבונה • הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל גלגלים יאמר שהם זה למעלה מזה : ואגודתו . קבוצת בריותיו יסדה על הארץ : הקורא למי הים • להעלותם בעבים ואח"ז שופכם ומורידם ע"פ הארץ : ה' שמו • המורה שהכל שלו ובידו ומוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא לא תמצאו א"כ שום תחבולה להנצל לו מהפורענות שהוא מייעד להביא : (ז) הלא כבני

מצודת ציון

מהם : ימלט • ענין הצלה : פליט . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב') : (ב) יחתרו • ענין חפירה בקרקע כמו חתר בחשך בתים (איוב כ"ד) : בשאול • בקבר עמוק : (ג) יחבאו • ענין ה סתרה כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו) : אחפש . ענין חקירה כמו ויחפש רוחי (תהלים עז) : הנחש . הוא הלויתן הדומה למראה נחש וכמ"ש על לויתן נחש בריח (ישעיה כז) : ונשכם . מל' נשיכה השינים : (ה) ותמוג . מל' המגה והמסה : ואבלו . ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א) : ושקעה • ענין נפילת הדבר בעומק כמו אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ו) מעלותיו • מלשון עלייה הבנוי ממעל ואמר כלשון שאלה על הגלגלים : ואגודתו . ענין קבוצה אחת וכן יהיו לאגודה אחת (ש"ב ב) : (ז) ככני כושיים • הם האנשים השחורים מבני כוש

יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־
יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר:
ח הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יְהוִה בַּמַּמְלָכָה
הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד
אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה:
ט כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי
בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ:
י בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי
הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ
הָרָעָה: יא בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־
סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־
פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ

חֲשִׁיבִין קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ הֲלָא יַת יִשְׂרָאֵל אַסֵּקִית מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּפְלִשְׁתָּאֵי מִקַּפּוֹטְקִיָא וַאֲרָם מִקִּירָנֵי: ח הָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים גְּלַן עוֹבָדֵי מַלְכוּתָא חַיַּבְתָּא וְאֲשֵׁיצֵי יָתַהּ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּרַם אֲרֵי לָא גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אֱשֵׁיצֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ: ט אֲרֵי הָא אֲנָא מְפַקֵּיד וְאֲבַדַּר בְּכָל עַמְמַיָּא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּמְחַזְּרִין בְּעַרְבְּלָא וְלָא נָפֵיל מִנֵּיהּ אֶבֶן מְבֵינָה לְאַרְעָא: י בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן כָּל חַיָּבֵי עַמִּי דְּאָמְרִין לָא תֵיתֵי וְתוֹחֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָּא: יא בְּעִדָּנָא הַהִיא אָקִים יַת מַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דְּנָפְלַת וְאֶבְנֵי יַת כְּרַכֵּהוֹן וּכְנִישְׁתְּהוֹן אַתְקֵין וְתִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכוּתָא וְתִגְמַר וּתְשֵׁיצֵי סַגֵּי מַשִּׁרְיָתָא וְהִיא תִתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלֵיל כְּיוֹמֵי

ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ ומ״ל · וחסר יו״דין · ג׳ ומ״ל · ג׳ ומ״ל · ג׳ ומ״ל · ג״ו

רשי

כך אתם תוכלו להטיב: סלא · בסופתי תחילת בוחרי בכם היא הולאה שהולאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כך הולאתי מכפתור כשבאו כפתורים על עוים כענין שנאמר (דברים ב) והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו׳ כבשו גם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והולאתים מידם ואעפ״כ לא עשיתים לי לעם: וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים משתבשל מלכות אשור יצאו: (ח) והשמדתי אותה. הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד: (ט) כי הנה אנכי מצוה · להגלותם ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שכוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו: ינוע · על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מאליו: (י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה. בשביל עווניו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: (יא) ביום ההוא · אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה ובו אקים סוכת דוד הנופלת · י״ת מלכותא דבית

אבן עזרא

נשי הכושים הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם אינכם כמו הפלשתים מכפתור וארם מקיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה כבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ״ס מארץ ישרם בעבור אחרם וככה סוא העליתך ממצרי׳ ומפלשתי׳ ומכפתור וארם מקיר: (ח) הנה · מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים שלא תדעוני המלכים שלכם כי כל מלכי ישראל עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלות שומרון והשבטים ביד מלך אשור: (ט) והניעותי בכל הגוים · שגלו בחלח וחבור וערי מדי · וטעם לא יפול צרור ארצה כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק מקצתו לבדו ויפת אמר כל ממלכות הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתיב: (י) בחרב · כאשר יפול מה שאיננו דגן מהכברה שאין בו תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה לבוא ורבי ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו: (יא) ביום · יום יאמר על העת: למען

ארץ מצרים דאורי׳ דכוו׳: אקים ו׳ וסי׳ אקים את יצחק·נביא אקים אל עלי · ואקים אל עלי · ואת דוד מלכם · אקים את סוכת דוד

תולדות אהרן סכת דוד. סנהד׳ לו זוסר פקודי ויקרא:

רדק

שתהיו אתם עבדים לי כי מבית עבדים קניתי אתכם והעליתי אתכם מארץ מצרים: ופלשתיים מכפתור וארם מקיר · זה נפרש בענין תמה וכי העליתי פלשתים וארם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מארץ מצרים כי אני הגליתי אותם מארצם בעבור אהבתכם לפי שהיו שכניכם והרעו לכם מאד והגליתי אותם מארצם ואח״כ לא העלית יאותם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מגלותכם ואע״פ שעדיין לא גלו ארם ופלשתים כשנאמרה נבואה זאת כי ארם גלו בימי אחז שהגלה אותם מלך אשור אל קיר כמו שכתוב ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה וכן התנבא זה הנביא על גלותם כמו שאמר וגלו עם ארם קירה ופלשתים גלו בימי צדקיהו כמו שכתוב בספר ירמיהו שהתנבא הוא על הרבנים ועל גלותם אעפ״כ זכרם הנבואה כן כי דברי הנבואה הם במקומות רבים עבר במקום עתיד שהרי הוא כאלו נעשה כי דברי האל יתברך אמת ופירוש מכפתור פלשתים שהגלתי מכפתור כי פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שאמר אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים וכן כתוב בנבואת ירמיהו על פלשתים כי שודד ה׳ את פלשתים שארית אי כפתור ואמר פלשתים שגלו מכפתור העליתי אותם מגלותם אחר כן וכן ארם העליתי אותם מקיר אחר שגלו אליה כמו שהעלתי אתכם מגלותכם ממצרים זהו הפירוש הנראה לי בפסוק הזה כי קשה הוא לפרשו. ואכתוב גם כן מה שפירשו בו המפרשים והבוחר יבחר לו הטוב רש״י ז״ל פירש הלא כבני כושיים למה אמנע מלהפרע מכם אחרי שאינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר האומות ככושים אשר אינם שבים אלי ונדמתם להם כענין שנאמר היהפוך כושי עורו וגו׳ גם אתם תוכלו להטיב הלא בטובתי תחלה בחרתי בכם והיא ההולאה שהולאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כן הולאתים מכפתור כשבאו כפתורים על העוים כענין שנאמר והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגומר כבשו גם את בני עזה ושאר סרני פלשתים היושבים תחתיהם והולאתים מידם ואף על פי כן לא עשיתים לי לעם: וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות ארם מקיר שסנחריב הגלה אותם לשם ולקץ הימים כשתבטל מלכות אשור יצא משם והחכם רבי אברהם בן עזרא כתב כן אמר יפת כי נשי הכושיים הם הפקר ואין איש מהם יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם ואינכם כמו פלשתים מכפתור וארם מקיר שהתערבו זה בזה ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה דבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ״ם מארץ ישרת בעבור אחר וככה הוא העליתי אתכם ממצרים ומפלשתים ומכפתור וארם מקיר ואדוני אבי ז״ל פירש הלא כבני כושיים אתם שאינם משתנים בעורם כל ימיהם כן אינכם סרים מדרכיכם הרעים הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים משעבודם ופלשתים מכפתור באו להם המשחיתים שהחריבו אותם וכן אמר בתורה והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם אם כן נראה שהעוים בחצרים וגבולם היה עד עזה ועזה מערי פלשתים והכפתורים היוצאים מכפתור השמידום וכל הנבואות שאמר מהממלכות והאומות באותה הפרשה לימים רבים ישנים ארוכים היו וכן וארם מקיר מקיר בא תגלת פלאסר שהגלה שם כמו שאמר ויעל מלך אשור אל דמשק וגומר וכן אמר בתחילת נבואה זו בהיות נבואת עמוס וגלו עם ארם קירה וכן אמר בכאן ופלשתיים מכפתור כי פלשתים מכפתור בא להם השודד וארם מקיר בא להם השודד כמו כן ויונתן לא חדש בזה הפסוק דבר אלא שתרגם כבני כושיים כבנין רחימין כושיים נכתב בבני יודי״ן ונקראת הראשונה וכן ופלשתיים: (ח) הנה עיני ה׳. בממלכה החטאה הוא מלכות אפרים כי כל המלכים היו רעים וחטאים מירבעם בן נבט עד הושע בן אלה: והשמדתי אותה · פירוש המלכות אשמיד שלא יהיה עוד מהם מלך אבל בית יעקב לא אשמיד: (ט) כי הנה אנכי מצוה · זה אני גוזר עליהם שאניע אותם בכל הגוים כאשר ינוע בכברה כמו שיניע גרגיר החטה בכברה כשכוברים אותה ויפול לארץ העפר והפסולת שבה והגרגרים הטובים שהם גסים ישארו למעלה וכן הצרורות שבה שהם גסים והם מתנועעים בכברה אילך ואילך כשכוברין אותה כן ישראל יתנועעו ויטלטלו בכל הגוים ולא יפלו לארץ אלא חטאים שבהם שדומים לעפר ולפסולת שאין להם תקוה בגאולה ולא ישובו מחטאתם אותם יפלו לארץ והאנשים החיים שיהיו בזמן הגאולה וכן אותם שימותו בגולה ומתו בתשובה כלם יראו הגאולה וישובו לארצם ולא יפלו לארץ: (י) בחרב ימותו כל חטאי עמי. על אותם חטאים שבדורו אמר הנביא ולא כל החטאים כי רבים מהם גלו אלא החוטאים שהיו אומרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה שהיו מתיאשים מן הפורענות והיו אומרים לא תקרב ותמהר בעדינו הרעה ונעשה כאתות לבינו ואם תבא הרעה לא תבא בעבור מעשינו אלא מקרה הוא בעולם כמו שאמר בתורה והלכתם עמי בקרי: (יא) ביום ההוא. ביום הגאולה אקים את סוכת דוד הנופלת לפי שאמר מלכות אפרים תבטל אמר כי מלכות דוד תקום והיא הסוכה על דרך משל כי היא סוככת על העם: וגדרתי את פרציהן · פרצי ישראל

מצודת דוד

כבני כושיים וגו׳. כמו בני כושיים שהמה עבדים לאדוניהם עבדות עולם כן אתם לי עבדים כל ימי עולם כי הלוא העליתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים לכן אתם לי לעבדים: ופלשתיים מכפתור · ר״ל וכי העליתי את פלשתיים בני כפתור מן המקום שגלו שמה: וארם מקיר. ר״ל וכי אעלה את ארם מקיר שיגלו שמה ע״י מלך אשור כמ״ש (במ״ב) וכאומר הואיל ולא עשיתי ולא אעשה לאומה אחרת כפי מה שעשיתי עמכם לכן קנוים אתם לי לעבדים: (ח) הנה עיני ה׳ · ר״ל הואיל וכן הוא ואתם פשעתם בי לכן הנה עיני ה׳ והשגחתו בממלכה החטאה היא מלכות אפרים להשמיד אותה: אפס וגו׳ · רק לא אשמיד את בית יעקב את המון העם מכל וכל כי לבד המלוכה אשמיד ולא יהיה בהם עוד מלך: (ט) והניעותי וגו׳ · אניע בגולה את ישראל בין הבבליים כמו שמנענעין תבואה בכברה להפיל העפר דרך נקביה אשר עם כל זה הצרורות הגסות לא יפלו לארץ דרך נקבי הכברה כי צר להם נקבי הכברה כן ישראל עם כי יהיו נעים ונדים בגולה לא יתמו עם הצדיקים כ״א הפושעים והמורדים: (י) בחרב ימותו · המתים בחרב הבבליים יהיו כל החוטאים שבעמי אשר אומרים לא תבוא עלינו הרעה כי אין גמול ועונש אבל הצדיקים ישארו ולא יאכלם החרב: (יא) ביום ההוא. כאשר יתמו הפושעים: אקים וגו׳ · ר״ל אחזיר המלוכה לבית דוד אשר נפלה והושפלה בימי הגולה: וגדרתי וגו׳ · את הפרצה שהיה בה אגדור או ר״ל אז לא ימליך מלך אחר על אפרים להיות פרצה [illegible] במלכות בית דוד: והריסותיו · מה שהיה הריסה במלכות בית

מצודת ציון

כוש בן חם: אפס. ענייננו כמו רק וכן ואפס את הדבר (במדבר כב): (ט) והניעותי · מלשון הנעה והנדה: בכברה · היא כעין נפה שמרקדין בו הקמח ודומה לו ועשית לו מכבר (שמות כז): צרור · חתיכה גסה של עפר וכן אשר לא נמצא שם גם צרור (ש״ב יז): (י) תגיש. ענין הקרוב: ותקדים · ענין מהירות: בעדינו. ר״ל עלינו: (יא) וגדרתי. ענין בנין

אבן עזרא

(יב) למען • זה הפסוק הסוף הוא וככה פירושו למען יירשו ישראל את שארית אדום וכל הגוים אחרי מות סנחריב ואם על המשיח כבור הדבר הוא : (יג) הנה • עתה יספר טובת הארץ : תתמוגגנה • כחלב דרך קורה : (טו) ונטעתים • ואני אנטעם על אדמתם כעץ שלא יזוז ממקומו וככה תביאמו ותטעמו וככה אשתלנו : נשלם ספר עמוס :

כא ידענו דורו ולא נוכל לומר כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את ה' ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו : (א) וציר . כאילו ציר שלוח בגוים שהתחברו ויאמרו אלה

רשי

דבית דוד : (יב) למען יירשו • ישראל את שארית וגו' ואת כל העכו"ם כי נקרא שמי עליהם : אשר • כמו כי : (יג) ונגש חורש בקוצר . והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע : תתמוגגנה . תרגם יונתן יתפלחן • קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים : עסים • יין טוב ומתוק :

(א) חזון עובדיה • מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב"ה מהם ובהם אביא עליהם ובא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם :

תרגום

עלמא : יב בדיל דירתון ית שארא דאדום וכל עממיא בית ישראל דאתקרי שמי עליהון בכן אנא יי עבד דא : יג הא יומיא אתן אמר יי ויערע רדיא בחצודא ועצרי ענבין במפק בר זרעא וירבון טוריא חמר מרת וכל רמתא יתפלחן : יד ואתיב ית גלות עמי ישראל ויבנון קרוין דצדין ויתובון ויצבון כרמין וישתון ית חמרהון ויעבדון גנין ויכלון ית אביהון : טו ואקימינון על ארעהון ולא יטלטלון עוד מעל ארעהון דיהבית להון אמר יי אלהך :

א נבואת עובדיה כדנן אמר יי אלהים לאדום בסורא שמענא מן קדם יי ואזגד בעממיא שליח קומו ונתעתד עלה לקרבא :

עמוס ט

כִּימֵ֖י עוֹלָֽם׃ יב לְמַ֨עַן יִֽירְשׁ֜וּ אֶת־שְׁאֵרִ֤ית אֱדוֹם֙ וְכָל־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר־נִקְרָ֥א שְׁמִ֖י עֲלֵיהֶ֑ם נְאֻם־יְהוָ֖ה עֹ֥שֶׂה זֹּֽאת׃ יג הִנֵּ֨ה יָמִ֤ים בָּאִים֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וְנִגַּ֤שׁ חוֹרֵשׁ֙ בַּקֹּצֵ֔ר וְדֹרֵ֥ךְ עֲנָבִ֖ים בְּמֹשֵׁ֣ךְ הַזָּ֑רַע וְהִטִּ֤יפוּ הֶֽהָרִים֙ עָסִ֔יס וְכָל־הַגְּבָע֖וֹת תִּתְמוֹגַֽגְנָה׃ יד וְשַׁבְתִּי֮ אֶת־שְׁב֣וּת עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵל֒ וּבָנ֞וּ עָרִ֤ים נְשַׁמּוֹת֙ וְיָשָׁ֔בוּ וְנָטְע֣וּ כְרָמִ֔ים וְשָׁת֖וּ אֶת־יֵינָ֑ם וְעָשׂ֣וּ גַנּ֔וֹת וְאָכְל֖וּ אֶת־פְּרִיהֶֽם׃ טו וּנְטַעְתִּ֖ים עַל־אַדְמָתָ֑ם וְלֹ֨א יִנָּתְשׁ֜וּ ע֗וֹד מֵעַ֤ל אַדְמָתָם֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֣תִּי לָהֶ֔ם אָמַ֖ר יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

עובדיה א

א א חֲז֖וֹן עֹֽבַדְיָ֑ה כֹּֽה־אָמַר֩ אֲדֹנָ֨י יְהוִ֜ה לֶאֱד֗וֹם שְׁמוּעָ֨ה שָׁמַ֜עְנוּ מֵאֵ֣ת יְהוָ֗ה וְצִיר֙ בַּגּוֹיִ֣ם שֻׁלָּ֔ח ק֛וּמוּ וְנָק֥וּמָה עָלֶ֖יהָ לַמִּלְחָמָֽה׃

ג' | ו' בספרא סי' | ויאית בספו"א כ' | מ"ל-ל' מ"ל | ל' ומ"ל | ל' וחד פריכן ג' | ל' ס"פ | כ' ג"ר"פ | ירמיה שמעתי | ג' חד קמץ | ג'

הנופלת והריסותיו אקום : סי' כל אמ"ת ד"תקע עושה קמ' קמו' פי' כל אלה הדברים מלכים תרי עשר דברי הימים תהלי' קהלות עזרא עושה נקוד בצירי במכ"ב בסגול וסימ' נמסר במלכים גבי פרשתא דארבעה אנשים היו מצורעים והיא בחלק ב' סימ' ז' : אמר ה' אלהיך ל' סוף פסוק חזון ב' ר"פ וסימ' חזון ישעיהו בן אמוץ • חזון עבדיה כה אמר : עובדיה ל' רכוו' בנבי' וכל שאר נביאי' עובדיהו וכל כתובים עבדית במ"ב עובדיהו וסימ' לזבולן ישמעיהו עבדיהו •

תולדות אהרן שבות עמי • ברכות כח ידים עו : חזון עובדיה . סנהדרין לט :

רדק

ישראל ואמר והריסותיו דוך גלל ואמר ובניתים על הסוכה : (יב) למען ירשו • הפסוק כמו הפוך למען ירשו אשר נקרא שמי עליהם את שארית אדום ר"ל אותם שנקרא שמי עליהם את אדום וטעם למען אמר אבנה אותה כימי עולם למען ירשו את אויביהם שכניהם והם אדום ופלשתים ומואב ועמון וזהו שאמר וכל הגוים וזהו שאמר כימי עולם כי דוד מלך ישראל שם באדום נציבים וכן השאר כולם הכניעם לפניו וכן יהיה לעתיד שירשו ישראל את הגוים האלה כמו שאמר בנבואת עובדיה וירשו הנגב את הר עשו וכן אמר בנבואת ישעיה אדום ומואב משלוח ידם ומה שאמר את שארית אדום ועובדיה אמר ולא יהיה שריד לבית עשו כן יהיה כי עם עשו לא יהיה להם שריד כי רשעים יכלו לימות המשיח אבל את ארצם יירשו ישראל ולא כולה אלא שארית מה שלא יהיה ממנה חרבן עולם כי קצתה יהיה חרבן עולם לאות לדורות על שהרעו לישראל והם או אחיהם וקצתם ירשו אותה ישראל וישבו בה : עושה זאת . הגזרה אני שאמרתיה אעשה כי הכח בידי לעשות : (יג) הנה ימים באים . חורש בקוצר כל כך תהיה התבואה רבה עד שיתעסקו בקצירת התבואה עד עת החרישה ויפרשו זה בזה החורש בקוצר על דרך שאמר בתורה והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע אבל זה הוא יותר : ודורך ענבים במושך הזרע . כמו שאמר בתורה ובציר ישיג את זרע ופי' מושך הזרע נושא הזרע אל השדה לזורעו ומה שאמר מושך הוא כל' שאמר נושא משך הזרע והוא ענין יקר כמו משך חכמה והזרע יקר לזורעו וי"ת במפיק בר זרעא : והטיפו ההרים עסיס • על דרך משל מרוב היין והפירות על דרך זבת חלב ודבש ועסיס הוא שם כלל לכל משקה שיוצא מן הענבים ומשאר פירות שיוצא המשקה מהם ונקרא עסים לפי שיוצא המשקה מהם על ידי סחיטה וכתישה מן ועסותם רשעים : תתמוגגנה . על דרך משל כאלו הגבעות נמוגו ומתמוססת מרוב החלב שזב עליהן מן הצאן ואע"פ שלא זכר חלב כן ר"ל אלא שסמוך על המבין בחסרון המלה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות כמו שזכרנו רבים מהם מספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו וכן אמר בנבואת יואל יטפו ההרים עסים והגבעות תלכנה חלב ויתכן שהכל דרך משל על שפע רוב הטובה שתהיה להם לישראל מבלי עמל ויגיעה כמו שפירשנו שם ושם אמר יטפו מן הקל והנה אמר והטיפו מן הכבד והענין אחד אלא שהכבד מורה רב הפעולה : (יד) ושבתי . מבואר הוא ומה שאמר ושתו את יינם ואכלו פריהם ר"ל שלא יהיה יגיעם לריק שיעבדו אדמתם ויאכלו אויביהם השכנים להם כמו שעשו בהיותם על אדמתם קודם הרבנה כאשר לא היו עושים רצון האל ית' וכן אמר בנבואת ישעיה ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו את פריים ומה שאמר ואכלו פרים והנה אמר ושתו את יינם כוונת הענינים אחת כי הענבים הם לאכילה ולשתיית היין שיוצא מהם והוא הדין לשאר תבואות ושאר אילנות השדה : (טו) ונטעתים , כעץ הנטוע שלא יזוז ממקומו והענין שלא יגלו עוד מארצם וזה שיהיו תמיד עובדים האל ית' ועושין את רצונו : אמר ה' אלהיך • הוא מאמר האל יתברך כנגד הנביא :

(א) חזון עובדיה • זה הנביא לא ידענו באיזה דור התנבא ודעת רז"ל שזהו עובדיה שהיה עם אחאב ועוד אמרו כי עובדיה גר אדומי היה והתנבא רע על אדום היינו דאמרי אינשי כפא דחק נגרא בגויה נשרוף חרדלא אמר בו בעל הערוך האומן שחק הכף אותו הכף עצמו שורף פיו בחרדל חזק אמר הקב"ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם והנה כל נבואתו היתה על אדום ואמר כי עם חרבן אדום תהיה תשועת ישראל וזאת כלה נבואתו והנבואה הזאת היתה בבי' שני שהרעו בני אדום לישראל בחרבן בית שני כמו שפירשנו בנבואת עמוס בפרשת על שלשה פשעי אדום והנביא הזה התנבא שעתיד הקב"ה להפרע מהם באחרית הימים בעלות ישראל מן הגלות וארץ אדום איננה היום לבני אדום כי האומות נתבלבלו ורובם הם בין אמונת הנוצרים ואמונת הישמעאלים ולא יכירו מהם מי הוא מאדום וממואב ומבני עמון ומשאר האומות כי כולם גלו מארצם ונתערבו באומות אלא שמלכות רומי היתה בתחלה רובם בני אדום ומה שאמרו הנביאים בחרבן אדום באחרית הימים אמרו כמו שפירשתי בישעיה בפרשת קרבו גוים לשמוע וכן אמר ירמיהו במגילת קינות תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום וגו' : כה אמר אדני אלהים לאדום . בעבור אדום כמו אמרי לי אחי הוא : שמועה שמענו מאת ה' • שיאמרו הגוים על אדום שמועה שמענו מאת ה' וכאלו ציר בגוים שולח ומה היא השמועה שיאמרו גוי לגוי קומו ונקומה עליה למלחמה : עליה . על ארץ אדום או פי' הפסוק כמו הפוך אמר עובדיה שמועה שמענו אני והנביאים האחרים כי כה אמר ה' אלהים לאדום וציר בגוים שולח כמו שפירשנו וכן אמר ירמיה הנביא בנבואתו שמועה

מצודת ציון

בנין : פרציהן . ענין שבר חומה : והריסותיו . מל' הריסה ונתיצה : (יב) למען . ענינו כמו באופן כמו למען יכות שורך (שמות כג) : (יג) ונגש • ענין הקרוב והדבוק : ודורך • הדרך לדרוך על הענבים להוציא היין : במושך • מל' משיכה והולכה : והטיפו . ענין הזלה : עסים . כן יקרא היין וכן על עסים כי נכרת מפיכם (יואל א) : תתמוגגנה • מלשון המגה והמסה : (יד) ושבתי • ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל) : שבות • מלשון שבי הגולה : נשמות • מלשון שממון : (טו) ינתשו • ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) וליר

מצודת דוד

בית דוד כל ימי הגולה שלא מלכו כלל הנה אז אקים אותה ואבננה להיות בעדי ומתוקן כימי עולם ר"ל כמו שהיתה מאז בימי דוד עלמו : (יב) למען יירשו וגו' • הוא הפוך כאשר אמר למען יירשו אשר נקרא וכו' ר"ל הממשלה תהיה באופן שיירשו העם אשר שמי נקרא עליה להיות נקראים עם ה' הם יירשו את השארית הנשאר מכל הבבליים להיות להם לעבדים : עושה זאת • העושה הטובה הזאת : (יג) ונגש חורש בקוצר . ר"ל הרבה תבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה וכן יפגוש דורך ענבים בזמן שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה : והטיפו . הרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוטף מהם והוא ענין מליצה : תתמוגגנה . ר"ל יהיה מרעה שמן והחלב יזוב מן הצאן וכאלו נמסו הגבעות משפע הזלת החלב : (יד) ושבתי • אעמיד בהשקט ומרגוע את בני השבי של עמי ישראל : ערים נשמות . שהיו שוממות בעת הגולה : וישבו • בהערים ההם ישבו ולא יגלו עוד מהן : ושתו . הם ישתו היין ולא יבואו עוד עכו"ם לשתותה : ועשו גנות • יתקנו גנות ויזרעום : (טו) ונטעתים • יהיו משורשים כאילן הנטוע : ולא ינתשו ולא יהיו נעקרים עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם מאז ר"ל לא יגלו עוד ממנה כי שמה ישבו עד עולם :

(א) חזון עובדיה • זהו מראה הנבואה של עובדיה : לאדום • על אדום : שמועה שמענו . ר"ל אני ושאר נביאים שמענו שמועה מאת ה' כי הרבה נביאים התנבאו על חורבן אדום : וציר . ר"ל כאשר שמענו כן הוא כי כל העכו"ם התעוררו

ב הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה
מאד : ג זדון לבך השיאך שכני
בחגוי־סלע מרום שבתו אמר בלבו
מי יורדני ארץ : ד אם־תגביה
כנשר ואם־בין כוכבים שים קנך
משם אורידך נאם־יהוה : ה אם־
גנבים באו־לך אם־שודדי לילה
איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם־
בצרים באו לך הלוא ישאירו
עללות : ו איך נחפשו עשו נבעו
מצפניו : ז עד־הגבול שלחוך כל
אנשי בריתך השיאוך יכלו לך
אנשי שלמך לחמך ישימו מזור
תחתיך אין תבונה בו : ח הלוא
ביום ההוא נאם־יהוה והאבדתי
חכמים מאדום ותבונה מהר עשו :
ט וחתו גבוריך תימן למען יכרת־

ב הא חלש יהבתך בעממיא
בסיר את לחדא : ג רשע
לבך אטעיך דאת דמי
לנשרא דשרי בשני כיפא
ברומא מותביה אמר בלביה
מן יחתינני לארעא : ד אם
תרים כנשרא ואם ביני
כוכביא תשוי מדורך מתמן
אחתינך אמר יי : ה אם
גנבין אתו עלך אם בוזזי
ליליא איכדין הויתא דמיך
עד דגנבו מסתהון ואם
חטופין כקטופין אתו עלך
הלא משארין עוללן :
ו איכדין אתבלש עשו
אתגליין מטמורוהי : ז מן
תחומא אגליוך כל אנשא
קימך אטעיוך יכילו לך אנשי
שלמך אכלי פתורך שויאו
תקלא תחותך מדלית בך
סוכלתנו : ח הלא בעדנא
ההיא אמר יי ואוביד חכימין
מאדום וכל גבר דביה סוכלתנותא מכרכא דעשו : ט ויתברון גבריך יתבי דרומא

רשי

(ב) הנה קטן נתתיך · לפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קטן הוא כבותינו דלשו קטן שלא היה להם כתב ולא לשון : בזוי · שלא מעמידין מלך בן מלך : (ג) שוכני בחגוי סלע · סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו . חגוי כמו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ברייפיי"א בלעז ואל תתמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קצוי (תהלים סה) וכוי"ו של כמסחוי (ראשית כא) שאין יסוד בתיבה אלא פי"ה וחי"ת : (ה) באו לך · עליך : איך נדמיתה · למה נרדמתה דומם עד שגנבו כל רצונם : הלא בוצרים ישאירו עוללות · ואלה לא ישאירו לך כלום כי יתפשו ויגלו וידרשו מצפוניך : (ו) נבעו · תרגום יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעון בעיו (ישעיה כא) : (ז) עד הגבול שלחוך · אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך ולוו עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והגליתו : יכלו לך : לפתותך לצאת ושבו מאחריך : לחמך ישימו מזור תחתיך · אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה : מזור · חולי : (ט) וחתו גבוריך תימן · יחתו ויפחדו לנוס אל ארץ ישמעאל וי"ת ויתברון

אבן עזרא

אלה לאלה קומו : (ב) הנה קטן · כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה : (ג) זדון · שוכני חסר כ"ף כי תשבת כי הר שעיר ימלך כשוכני בחגוי הסלע: (ד) אם תגביה כנשר . פועל יוצא והפעיל חסר והוא מקום שבתך וככה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטעם תגביה מקום שבתו כנשר : (ה) אם גנבים . בסתר : שודדי לילה · נדמיתה · נכרתה כמו נדמה שמרון : (ו) איך · נבעו · כמו אם תבעיון בעיו : (ז) עד · לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת פליטך בשביה : לחמך . כאשר היית במקומך זהו תחתך : אנשי שלומך . המאכילים אותך נותני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו . והחסר כ"ף ממלת אין כאיש אשר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאיש אין אונים ורבי מרינוס אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו : (ח) הלא · לא יועילוך להצילך חכמיך וגם גבוריך : (ט) וחתו · תימן אולי הזכירו לתקפו גבורוך שהם מתימן כי הוא מבני אדום : למען יכרת איש · מרוב ההרג ולא ישאר פליט וטעם למען דבק

והאנשים עשים באמתה : קנך ג' וסימ' ושים בסלע קנך . כי תגביה כנשר קנך דירמיה · ואם בין כככי' שים קנך : ב' ר"פ אם אם אם וסי' אם גנבים באו לך · אם לשבט אם לארצו : שלמך ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' נמס' בישעיה סי' פ"ח וירמיה

רדק

שמועה שמעתי מאת ה' : (ב) הנה קטן . בזוי ושפל . כמו קטנתי מכל החסדים . וכן ת"י הא חלש יהבתך בעממיא . וכן אמר בזוי אתה מאד · כלומר שלא יחושו לך שאר הגוים אם תאבד: נתתיך. כמו אתנך כי בנבואות עבר במקום עתיד רבים : (ג) זדון לבך השיאך · להגדיל פה ולהרהיב אף לאחיך יעקב : שכני בחגוי סלע · כשהיית שוכן בהר שעיר חשבת שאתה נשגב בו ואין מי שיורידך ממנו : מרום שבתו · מרום ישיבתו היה בחגוי סלע והוא הר שעיר ובירמיה מרום גבעה שכני כמו שוכן והיו"ד נוספת . וכן תאבי מרום קברו היושבי בשמים והדומים להם . בחגוי כמו חוג הארץ חג ותוג ענין אחד כלומר סביב הסלע ר"ל ראש הסלע ושוה המגדל שבנוי עליו : (ד) אם תגביה כנשר · אם תגביה שבתך כמו הנשר שיעוף גבוה מכל העופות : שים · כמו תשים וכן עלה ומות בהר כמו תמות : (ה) אם גנבים · אמר דרך תימה שיתמהו הרואים בעת החרבן של אדום ויאמרו מה זה היה לך אם גנבים שודדוך בלילה בהיית ישן ולא הרגשת בהם למנעם ולקום כנגדם : הלא יגנבו דים · כי דרך הגנבים לגנוב דים כלומר די יוכלון שאת ויניחו השאר : אם בוצרים באו לך . כלומר אם באו לך שודדים ביום כבוצרים שיבצרו הכרם ויניחו פעם אחר פעם לבצור כמו שאמר השב ידך כבוצר על סלסלות אעפ"כ אי אפשר שלא ישאירו עוללות שאינם נראות להם מקטנותן והן נסתרות תחת עלי הגפן אבל אתה איך נחפשת שלא השאירו השודדים לך כלום אפילו מטמוני מסתרים גנבים ושודדי לילה הענין אחד והוא כפול במ"ש כי רוב הגנבים יגנבו בלילה : איך נדמית · נכרת כמו נדמו עמי מבלי הדעת נדמה מלך ישראל וי"ת אכדין הוית' דמיך עד דגניבו מיסתהון כלומר איך היית ישן : (ו) איך נחפשו עשו . פי' מטמוני עשו כמו שאמר נבעו מצפוניו והענין כפול במ"ש נבעו מתרגום ויבקש ובעא וכן אם תבעיון בעיו : (ז) עד הגבול · אנשי בריתך ואוכלי לחמך שהיית בוטח בהם הם הגלוך ושלחוך עד גבול אויביך השודדים אותך כאלו הם נוהים ובוכים על גלותך והם הם שעזרו אויביך תחתיך ואתה לא הרגשת ולא הבנת כי ביום ההוא תאבד חכמתך וגבורתך : לחמך · פי' אוכלי לחמך : מזור . פי' חולי ומכה וכן וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו : תחתיך · בסתר שהסתירו עצתם ממך והיו נראים לך כאוהבים וכן תחתיו לאמר למי הארץ בסתר : אין תבונה בו · בעשו שלא הבין מה עושים לו אנשי בריתו · וכן דרך המקרא לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא לנכח : (ח) הלא · באדום היו חכמים ובא שברם אבדה חכמתם · וכן אמר בירמיהו נסרחה עצתם וחכמתם · וכן היו בהם גבורים והיא מברכת יצחק ועל חרבך תחיה · וביום שברם וחתו גבוריך תימן : (ט) וחתו גבוריך תימן . הוא מבני אליפז

תולדות אהרן הנה קטן · עכו"ם י: זדון לבך · סנהדרין פט עקידה שער יט : תגביה כנשר · (נדרים לח) : נחפשו · ב"ק ג' : ישימו מזור . סנהדרין נב

מצודת דוד

התעוררו לבוא עליה למלחמה ושלחו שלוחיהם זה לזה לאמר קומו אתם ונקומה גם אנו ללכת עליה למלחמה : (ב) הנה קטן נתתיך . בתחילת ממשלתך בארץ שעיר הנה אז היית קטן בעכו"ם ומבוזה מאד ביניהם כי היתה ממלכה שפלה : (ג) זדון לבך השיאך · כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת אל הר שעיר וכו' לכן זדון לבך הסית אותך להתגאות יותר מדאי : שוכני . כאלו אתה שוכן בבקעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכאלו היה מקום מושבו במקום מרום ונשא : אומר בלבו · לכן חושב בלבו מי הוא אשר יוכל להוריד אותי בשפל הארץ : (ד) אם תגביה כנשר . אפי' אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה ואם תשים מדורך בין הכוכבים משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד הבבליים : (ה) באו לך . באו עליך : שודדי לילה . הם המתפחדים לגזול ביום ונגזלים בלילה : איך נדמתה · איך נכרת מכל וכל (אמר בלשון עבר כדרך הרבה מן הנבואות כי הנביא רואה כאלו כבר נעשה) : הלא יגנבו דים . ר"ל הלוא אין דרכם לגנוב אלא די ספוקם ויניחו המותר ומדוע א"כ נכרת מכל וכל מבלי שארית : אם בוצרים · אם על כרמיך באו בוצרים : הלא ישאירו עוללות . ומדוע לא השאירו לך מאומה : (ו) איך נחפשו עשו · איך נחפשו בתי עשו לקחת הכל ואיך נתבקשו ונדרשו מקומות מסתרים שלו לקחת כל הנמצא והיא כפל ענין במ"ש : (ז) עד הגבול וגו' · כשיצא למלחמה מול העכו"ם ליוו אותו כל אנשי בריתו שהיה לו עמהם כריתת ברית הם ליוו אותו עד קצה גבול ארצו ומשם חזרו ולא הלכו למלחמה להיות לו לעזרה והשאו אותו כי הבטיחו ללכת עמו : השיאוך · האנשים שהיית עמהם בשלום הם הסיתו אותך ללכת למלחמה ויכלו לך כי שמעת להם והלכת: לחמך . אוכלי לחמך הלוקחים פרס ממך הם ישימו מכה תחתיך ר"ל במקומך הכינו לך כליון ואבדון כי ייעצו עליך רעה ואין בו תבונה להרגיש בדבר להיות נשמר מהם : (ח) ביום ההוא · ביום בוא הפורענות : והאבדתי חכמים · לא יתחכמו בתחבולות המלחמה להציל נפשם : ותבונה וגו' . כפל הדבר במ"ש : וחתו

מצודת ציון

(א) וציר . ענין שליח כמו וציר אמונים (משלי יג) : (ב) בזוי · מבוזה : (ג) השיאך : ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : שוכני · היו"ד יתירה : בחגוי . ענין בקוע וחריץ כמו יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב) : (ד) קנך · מלשון קן והוא מדור העופות : (ה) שודדי . ענין גזל ועושק : נדמיתה . ענין כריתה ואבדון כמו על מואב נדמה (ישעיה טו) : דים · די הספוק כמו והמלאכה היתה דים (שמות לו) : בוצרים · כן יקראו תולשי ענבי כרם כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : עוללות . הם הענבים הקטנים הגרועים כמו לא תעולל (שם) : (ו) נחפשו . מלשון חפוש וחקירה כמו משם אחפשם (עמוס ט) : נבעו . ענין דרישה וחפוש ודומה לו אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) שהוא ענין דרישת שאלה וכמו שאלת בקשה הוא לדרישה' שאלה ולחפש כן מלת בעה הונח לשניהם : מצפוניו · מל' צפון ונסתר : (ז) שלחוך . ענין לויה כמו ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח) : השיאך · ענין הסתה : יכלו · מלשון יכולת ונצחון : לחמך · ר"ל אוכלי לחמך : מזור . ענין מכה ותקרא כן ע"ש שזורים עליה אבק מסממנים המרפאים וכן ולא יגהה מכם מזור (הושע ה) : תחתיך · במקומך : (ט) וחתו . ענין שבירה כמו והחתותי את עילם (ירמיה מט) : תימן . הוא אדום היושב בהר שעיר בדרומה של א"י : מקטל

אבן עזרא

דבק עם והאבדתי : (י) מחמס • אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלים אל בבל וכן אמר המקונן זכור ה' לבני אדום שהיו אומרים לבבליים ערו וכתיב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ונבוכדנצר השחית אדום ותהי ארצם שממה וככה יתנבא יחזקאל כי ירושלים שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי' בספר דניאל כי אין ישראל בגלות אדום ופירוש דבר הקדמונים מלכות יון והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה יון לישראל ביום ירושלים : (יא) ביום • לראות ולהנקם : (יב) ואל . לא היה ראוי שתראה ביום נכרו הוא יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים : (יג) אל • בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עליו שמחת אדום מארתו : ואל תשלחנה . דרך קצרה והטעם ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו : (יד) הפרק • מקום שיתפרקו ממנו הדרכים לאמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפלים : ואל תסגר שרידיו • למסור כאילו תסגור עליו : (טו) כי • הטעם במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה : (טז) כי . מדבר לישראל כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים :

ולעו

תרגום

ט בְּדִיל דְיִשְׁתֵּיצֵי גְּבַר דְּבֵיהּ צוֹרְבָא מִכְּרַכָּא דְעֵשָׂו מִקְּטוֹל: י מֵחֲטוֹף אָחוּךְ יַעֲקֹב תַּחְפִּינָךְ בַּהֲתָא וְתִשְׁתֵּיצֵי לְעָלַם: יא בְּיוֹם מְקִימָךְ מִקָּבֵל בְּיוֹמָא דְבָזוּ עַמְמַיָא נִכְסוֹהִי וְנָכְרָאִין עָלוּ בְקִרְוֹהִי וְעַל יְרוּשְׁלֵם רְמוֹ עַדְבִין אַף אַתְּ כְּחַד מִנְהוֹן: יב וְדַחֲזֵיתָא בְּיוֹמָא דְאָחוּךְ בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ וְדַחֲדֵיתָא לִבְנֵי יְהוּדָה בְּיוֹם תְּבִירְהוֹן וּדְאַסְגֵּיתָא לְמַלָּלָא רַבְרְבָן בְּעִדַּן עָקָא: יג וּדְעַלְתָּא בְּתַרְעֵי עַמִּי בְּיוֹם תְּבִירְהוֹן וְדַחֲזֵיתָא אַף אַתְּ בְּבִישְׁתֵיהּ בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ וּדְאוֹשֵׁיטְתָּא יְדָךְ בְּנִכְסוֹהִי בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ: יד וּדְקַמְתָּא עַל פִּרְקָא לְשֵׁיצָאָה יָת מַעַרְקוֹהִי וְדִמְסַרְתָּא מְשֵׁיזְבוֹהִי בְּעִדַּן עָקָא: טו אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָא כְּמָא דַעֲבַדְתְּ יִתְעֲבֵיד לָךְ גַּמְלָךְ יִתְתָב בְּרֵישָׁךְ: טז אֲרֵי כְּמָא דַחֲדֵיתוּן עַל מְחַת טוּרָא

עובדיה א

ט אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עֲמׇדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנׇכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו [שעריו ק'] וְעַל־יְרוּשָׁלַ͏ִם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נׇכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אׇבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהֹוָה עַל־כׇּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קׇדְשִׁי יִשְׁתּוּ כׇל־

(הערות המסורה בגליון: ל' • ל' • ל' / שעריו ק' / ב' י ג' / י"ב / ל' / ומד ותגדל / ל' / ל' • ל' / ל' • ל' / ו' דסמי' / י"ב בנביאים)

רשי

ויתעברון גנבך יתבי ארעא דרומא : למען יכרת • כל איש גבור : מהר עשו מקטל : מרוב הרג שיבא עליכם : (י) מחמס אחיך יעקב . בשביל חמס שעשית ליעקב : (יא) ביום עמדך מנגד . שלא באת לעזור לו : גם אתה כאחד מהם • אעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם : (יב) ואל תרא ביום אחיך • לא היה לך (להביט) ולעמוד מנגד : ביום נכרו • ביום הסגירו ביד אויב הוא הבבליים וכן הוא אומר בשאול (שמואל א כג) נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי : (יג) ואל תשלחנה בחילו . אל תשלחנה ידך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידך : (יד) ואל תעמוד על הפרק . מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשון לע"ז קורלים אותו פרו"ג (אל תעמוד על הפרק • מכאן שאסור להפסיק בק"ש בין פרק לפרק הגדה דר"ע): (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי • כמה דחדיתון על מחת טורא דקודשי :

ולעו

סי' ל"ח : ידו ג' וסי' נמסר ביואל סימ' ד' : ואל תרא חד מן י' ר"פ טן נ' ג' מלין דנסבין ו' וסי' ולכל חית ולכל ולכל • והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה • וכן תעשה לחמרו וכן וכן • וכל הארץ בוכים וכל וכל • ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי • וקול כנפי החיות וקול וקול • ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש • ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל • ובני אפרים ישעי ובני ובני • ושם האיש אלימלך ושם ושם :

תולדות אהרן מחמס אחיך • (פאס יז) :

רדק

בן פסו • וי"ת יתבי דרומא למען יכרת איש מהר עשו מקטל ספל ית' יתן תחת כסס למען יכרת איש מהר עשו מקטל מרוב הרג שיהרגו כסס יכרת כל איש מהם ותרגום הרג קטול וכן אם תקטול אלוה רשע . כן יקטלני לו איחל ויונתן תרגום בדיל דישתצי גברא דביה צורבא • (י) מחמס • כבר פירשנו כי בחרבן בית שני הרעו אדומים לישראל ונביא התנבא שהם עתידים להרע לישראל בבית שני והקב"ה יפרע מהם באחרית הימים שיכלה אותם מן העולם • והחכם רבי אברהם אבן עזרא פי' שענין הזה בחרבן בית ראשון שהיו בני אדום מרעים לישראל בגלותם ע"י נבוכד נצר : (יא) ביום עמדך מנגד • מ"ם עמדך מעמדת בגעי"א • ולפירושינו יהיה פי' הפסוק כן אף על פי שטיטוס ומחנהו שהחריבו הבית היו אדומים רובם היו בני אדום ועדיין גרים בארצם בארץ אדום אבל לא היתה המלכות להם כי לרומי היתה והרומיים היו על כולם אלא שמלכי רומי היו אדומים וכשצר טיטוס על ירושלם היו בני אדום שמחים לאידם ומריעים להם כאשר יוכלו להסגיר הפלטים מהם לבני רומי והיו עומדים מנגד ושמחים על הרגנם והיה ראוי להם לעזרם כי אחיהם היו והאל ית' מנע את ישראל בעברם במדבר שלא להרע להם בעבור שאחום : ביום שבות זרים חילו . שבות מקור מן הקל מן שבה • פירוש ביום ששבו זרים נכסיו וקנינו • ידו גורל אמר שהשליכו ידיה בשקל רבו מארבה או שרשו ידם מן לידות את קרנות הגוים ומשפטו יידו בשני יודי"ן והאית"ן מן הדגוש ובשספילו יו"ד השרש מפני כובד קריאת שני יודי"ן הטיעו תנועת יו"ד השרש שהוא פתח ביו"ד האית"ן לסורות עליה • אמר כי השליכו גורל על שבי ירושלם כחלקם אותו שרי חיל האויבים : גם אתה כאחד מהם • האדומיים שבאו עם הכותים : (יב) ואל תרא ביום אחיך • לא היה לך לראות ביום צרת אחיך • ואחר כך פירש ביום אחיך זהו ביום נכרו • פי' נכרו שהתנכר מארצו והיה כנכרי שהוליאו ממנה • ויש מפרשים אותו ביום המסרו ביד אויביו • מן נכר אותו אלהים בידי שפירושו מסר : ואל תגדל פיך • בשחוק או בדברים אחרים • וכן ת"י ודאסגיתא למללא רברבן : (יג) אל תרא גם אתה • כמו שאחרים שהיו נכרים ואתה אח ואל תשלחנה . פירוש ואל תשלחנה ידיך בנכסיו וכן ת"י ודאושיטת ידך בנכסוהי ביום תבריה : (יד) ואל תעמוד על הפרק • הוא אם הדרך מקום שמתפרקים הדרכים אחת הנה ואחת הנה והאדומים היו עומדים על הפרק שלא יוכל לנוס אחד מישראל שלא יתפשוהו והיו שומרים עליהם הדרכים : פליטיו • בחירק כמו שרידיו : (טו) כי קרוב • אעפ"י שהיה רחוק מיום הנבואה : על כל הגוים • כי ביום גאולת ישראל יהיה אותה היום הרי הוא כמו קרוב כיון שהאל אמר שיהיה ראוי שיחשבו אותו כמו קרוב : (טז) כי כאשר שתיתם . עשיתם משתה ושמחה על חרבן הר

מצודת ציון

מקטל • ענין הרג כמו הן יקטלני (איוב יג) : (י) מחמס . ענין עושק : (יא) מנגד • ממרחק : שבות . מל' שבי : זרים מל' זר ונכרי : חילו • ענין עושר כמו ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט) : ידו • ענין השלכה והפלה כמו ידו אליה (ירמיה נ): (יב) נכרו . מל' נכר וזר : (יג) אידם . ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : בחילו • בעשרו : (יד) תעמוד . ענינו התחזקות על הדבר והשתדלות עליו ודומה לו אך יונתן וגו' עמדו על זאת (עזרא י) : הפרק • ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא) : פליטיו . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : תסגר • ר"ל מסגר המאסר : שרידיו . ענין שארית : (טו) קרוב• ר"ל נכון ומזומן לפניו וכן כי קרוב יום אידם (דברים לב) : (טז) ולעו • ענין

מצודת דוד

(ט) וחתו גבוריך תימן • אתה מאדום היושבת בדרומה של א"י הנה גבוריך יחתו וישברו במלחמה : למען יכרת • באופן שיכרת איש מאותם שמקום מושבה הוא בהר שעיר ר"ל לא ישאר מהם איש : מקטל • ר"ל הכריתה תהיה מן ההרג שיעשו בהם ולא שימותו על מטתם : (י) מחמס אחיך יעקב • בעבור החמס שעשית לאחיך יעקב תכסה אותך הבושה ותהיה נכרת עד עולם ולא תוסיף לקום : (יא) ביום עמדך מנגד . עתה יפרש מהו החמס שעשה ואמר הנה ביום שעמדת מנגד בעת ששבו הזרים העושר של יעקב ועל ר"ל יאמר המחריב הבית הראשון והוא ראה זה ועמד מנגד ולא עזר ליעקב אחיו : שעריו . של יעקב : ידו גורל • השליכו גורל וחלקו ביניהם לחלקים : גם אתה • ר"ל הואיל ועמדת מנגד ולא עזרת לישראל מעלה אני עליך כאלו היית גם אתה כאחד מן הנלחמים והשוללים וזהו החמס : (יב) ואל תרא . לא היה ראוי לך לראות ביום צרת אחיך בעת שנתנכר מארצו ונתגרש ממנו וכאומר ואם לא מצאה ידך לעזור לו עכ"פ היה לך לשבת בית ולא להסתכל בבשתו להכלימו : ואל תשמח • ר"ל וכ"ש שלא היה לך לשמוח על בני יהודה בעת שנאבדו ונשמדו : ואל תגדל פיך • כ"ש שלא היה לך להגדיל פה ולהפיח דברי לעג ביום בוא להם הצרה וכאומר הנה באמת את כל אלה עשית ותחשב א"כ לחמס : (יג) אל תבוא • וכ"ש שלא היה לך לבוא בשער ערי עמי ביום שבא עליהם אידם ר"ל לא היה מהראוי לך שתבוא בשערי הערים לכבוש אותם כאשר עשית בחורבן הבית השני : אל תרא גם אתה • זה יאמר על בני עכו"ם היושבים בהר שעיר שכיני ישראל כי ביום שכבש את ירושלים באו גם המה ושלחו ידם לשלול שלל ולבוז בז כמוזכר ביוסיפון ולזה אמר ואל תרא גם אתה וגו' ר"ל כמו שלא היה ראוי לבוא בשעריו לכבשם כן גם אתה היושב בשעיר לא היה ראוי לך לראות ברעת ישראל ביום שבא עליו האיד כי אין מהראוי להסתכל בבשתו להכלימו : ואל תשלחנה . וכ"ש שלא היה לך לשלוח ידך בעשרו לשללו לעצמך ביום שבא עליו האיד : (יד) ואל תעמוד על הפרק • זה יאמר על אנשי סיחום שגלו את ישראל ואמר עכ"פ לא היה לך לעמוד ולהתחזק על השבר להכרית את פליטיו ר"ל עכ"ם בהיותו בגולה לא היה לך לאבד ולהכרית את יתר הפליטה כאשר האבדת והכרת : ואל תסגר • לא היה לך לאסרם במאסר כאשר עשית : (טו) כי קרוב יום ה' • ר"ל היה לך לחשוב אשר יום התשלומין מה' המיועד להביא על כל הבבליים שהרעו לישראל הוא קרוב ומזומן לפניו להביא וכאשר עשית אתה לישראל כן יעשה לך : גמולך . הגמול הראוי לך ישוב בראשך : (טז) כי כאשר שתיתם . אל מול יהודה יאמר כמו שאתם שתיתם על הר

קדשי מכוס התרעלה מן הבבליים

הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית־יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

בספר מוגה נ׳ ומ״ל — ג׳ יעמדו ג׳ — ב׳ — ס׳ — ג׳ וחסר ל׳. וג׳ — ג׳ בניסנא ב׳ וחסר ל׳ חסר ג׳ וכ״כ — ב׳

דְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָּא כָּס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן תְּדִירָא וְיִשְׁתּוּן וְיִסְתַּלְעֲמוּן וִיהוֹן כִּדְלָא הֲווֹ׃ יז וּבְטוּרָא דְצִיּוֹן תְּהֵי מְשֵׁיזַבְתָּא וִיהוֹן קַדִּישִׁין וְיַחְסְנוּן דְבֵית יַעֲקֹב נִכְסֵי עַמְמַיָּא דַהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן׃ יח וִיהוֹן דְבֵית יַעֲקֹב תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וּדְבֵית יוֹסֵף חֲסִינִין כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וּדְבֵית עֵשָׂו חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וְיִשְׁלְטוּן בְּהוֹן וִיקַטְלוּנוּנוּן וְלָא יְהֵי שֵׁיזָבָא לְבֵית עֵשָׂו אֲרֵי יְיָ גְזַר כֵּן׃ יט וְיַחְסְנוּן יָתְבֵי דָרוֹמָא יַת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְיָתְבֵי שְׁפֶלְתָּא יַת אַרְעָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וְיַחְסְנוּן יַת קִרְוֵי אֶפְרַיִם וְיַת קִרְוֵי שֹׁמְרוֹן וּדְבֵית בִּנְיָמִן יַת יָתְבֵי אַרְעָא דְגִלְעָד׃ כ וְגָלוּת עַמָּא הָדֵין דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי עַד צָרְפַת וְגָלוּת יְרוּשְׁלֵם דִּבְאַסְפַּמְיָא יַחְסְנוּן יַת קִרְוֵי אַרְעָא דְדָרוֹמָא׃ כא וְיִסְּקוּן מְשֵׁיזְבִין בְּטוּרָא דְצִיּוֹן לְמֵידַן יַת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃

רשי

ולעו • כתרגומו ויסתלעמון ל׳ מהומה ושממון וטירוף דעת אוספירדישו״ן בלע״ז : (יז) את מורשיהם • נכסי עממיא דהוו מחסינין להון : (יח) כי ה׳ דבר. והיכן דבר (במדבר כד) וירד מיעקב והאביד שריד וגו׳ : (יט) וירשו הנגב. ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במלר דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון : ובנימין את הגלעד ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד • שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישראל במזרחה : (כ) וגלות החל הזה • תרגם יונתן עמא הדין החל לשון חיל כמו (ישעיה לו) ויבא ירושלמה בחיל כבד דרבשקה אלא שזה חסר יו״ד ויש עוד לפרש החל הזה גלות הגיא הזה : לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת • גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מעשרת השבטים לארץ כנענים עד צרפת : וגלות ירושלים אשר בספרד • שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרי׳ הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ״א בלע״ז ספרד תרגם יונתן אספמיא : (כא) ועלו • שרי ישראל מושיעים בהר ציון : לשפוט את הר עשו • ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל נשפוט יושטיזיי״ר בלע״ז : הר עשו • י״ת כרכא רבא דעשו : והיתה לה׳ המלוכה • לימדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעמלק :

אבן עזרא

ולעו • כמו ילע קדש והטעם בליעה אלא שהוא חסר בית ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו : (יז) ובהר ציון • כל הגוים יהיו כלא היו ואין פלים להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני : (יח) והיה. ובית יוסף • הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף : (יט) וירשו. אנשי הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב : ובנימין • ירש את הגלעד מעבר לירדן : (כ) וגלות • אמר רבי משה הגלות שהחלו לגלות ורבי מריטם אמר כי החל כמו ויחבל חיל וחומה והטעם כי תתפש המדינה והרג מה שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו רק מעטים שהיו בחיל : אשר כנענים • ממעט מפי גדולים כי ארץ אלמניי״ה הם הכנעניים שברחו מפני בני ישראל בבואם אל הארץ גם ככה׳ צרפת היא פרנסי״ה ותרגום יונתן בן עוזיאל ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי אז נפזרו מסבית הראשון : (כא) ועלו מושיעים. הם שופטי ישראל לשפוט השרידים בהר עשו אז תהיה לשם המלוכה בגלוי כדרך והיה ה׳ למלך על כל הארץ שהוא לעתיד :

ובית יוסף ב׳ וסי׳ והתחלקו אתה לשבעה חלקים דיהושע • ובית יוסף להבה : את שדה ב׳ וסי׳ ואם את שדה מקנתו • וירשו הנגב את הר עשו : החל ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ החל רש והתגר בו מלחמה • החל רש לרשת את • החל וכלה • וגלות החל הזה לבני ישראל • בתראה פתח : כנענים הכנענים ג׳ בקריאה וסי׳ וגלות החל הזה לבני ישראל • יחצוהו בין כנענים ותכנע לפניהם יושבי הארץ :

תולדות אהרן

בית יעקב אש • ב״ב קכ״ג : לבית עשו • עכו״ם י : מושיעים • זוכר ברא֗שית (עכו״ם מ) : לה׳ המלוכה • זוכר ויקרא :

רדק

הר קדשי כן תשתו כוס התרעלה אתה וכל הגוים : ישתו כל הגוים תמיד • פירוש תמיד בלי הפסק עד שיכלו הרעים שבהם שהרעו לישראל וכת״י כמה דחזיתון על מחת טורא דקדשי כן ישתו כל עממיא כס פורענותהון תדירא : ושתו ולעו • יבלעו כמו ילע קדש : והיו כלא היו • ויהיו כלים עד שלא יכירו מקומם כאלו לא היו : (יז) ובהר ציון תהיה פלטה אע״פ שכלו רבים מישראל וגלות פלטה גדולה תהיה להם עוד בהר ציון שגלו ממנו : והיה קדש • ישראל יהיה קדש לה׳ שיהיו קדושים לא יהיה בהם עוד ערל וטמא : וירשו בית יעקב את מורשיהם • מה שירשו מתחלה יירשו עוד יירשו שכניהם ארץ אדום ומואב וארץ פלשתים : (יח) והיה. כמו האש אוכלה קש כן יאכלום ויכלו . ומה שאמר בית יעקב ובית יוסף כפל הענין במ״ש כי בית יעקב נקרא בית יו ף מיום שנחלקה המלכות אבל לעתיד תשוב אחת ורבותינו ז״ל דרשו כי זכר יוסף לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד יוסף או ביד זרעו של יוסף : (יט) וירשו הנגב את הר עשו • מהר עשו ירשו את הנגב והוא ארץ המישור כי הר עשו יהיה שממה מרבן עולם : והשפלה את פלשתים . והשפלה ירשו מארץ פלשתים כי לא יצטרכו להרים להשגב בהם ולא לזרוע בהם אם לא ירצו כי השפלה והנגב יספיק להם : וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון • שמתחלה היו יושבים בהר אפרים ובהר שמרון ואז לא יצטרכו להרים לא לשבת וגם לא לזרוע אלא השדות שהם המישור : ובנימין את הגלעד • וכן בנימן שהיה גבולו בירדן יירשה משם והלאה את המישור בארץ הגלעד שהוא מעבר לירדן כי ירבה גבולו כל מישור הגלעד שהוא סמוך לנחלתו כי מנשה שהיה לו ארץ הגלעד יתפשט גבולו משם והלאה בארץ מואב ובני עמון . וי״ת וירשו הנגב ויחסנון יתבי דרומא ית טורא דעשו • רוצה לומר כי יושבי דרום ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא סמוך להם שהוא לדרום ארץ ישראל ויושבי השפלה בארץ ישראל ירשו את פלשתים שהוא סמוך להם • וי״ת ויחסנון ית קרוי אפרים וית קרוי שמרון ודבית בנימן דיתבי ארעא דגלעד : (כ) וגלות החל הזה לבני ישראל • החל חסר יו״ד והוא כמו החיל וא׳ הוא בנר״י הנה כמוהו אל המלך חזקיהו בחיל ופירוש גלות החל הזה לבני ישראל כלומר שהם בני ישראל שהם נפזרים בגלות : אשר כנענים • כלומר אשר גלו והם עם כנענים עד צרפת : וגלות ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב • והם ערי יהודה כי חלק יהודה היה בדרום ארץ ישראל וכן אמר עליהם בירמיה ערי הנגב סגרו ואין פותח ואמר ירשו על גלות ירושלם שהיו מבני יהודה כלומר ישובו לארצם ולעריהם או אמר ירשו על כלם מפני ירושלם שהיה בחלק יהודה וכל שבטי ישראל יהיה להם חלק בירושלם כמו שכתוב בנבואת יחזקאל : וגלות החל הזה • הוא גלות טיטוס שהגלה בארצות והם העמים ארצות אלמניי״א ואשקלוני״א וצרפת הוא שקורי׳ פרנצ״א וארצות ספרד שקוריי ספני״א ובני ירושלם הם שגלו בספרד ואחרים גלו לשאר ארמה הנזכרים שהיו ברשותם והתפשטו בארצות ומארצות אלו גלו מעצמם אותם שהם היו בארצות ישמעאל ואומרים בקבלה כי בני ארץ אלמניי״א היו כנעניים כי כשפנה כנעני מפני יהושע כמו שכתבנו בספר יהושע הלכו להם לארץ אלמניי״א ואשקלוני״א שקורין ארץ אשכנז ועוד היום קוראים אותם כנעניים ויונתן תרגם הפסוק כן וגלות עמא הדין דבני ישראל וגו׳ : (כא) ועלו מושיעים • המלך המשיח וחביריו

מצודת דוד

שהרעו לכם ישתו תמיד את כוס התרעלה עד אשר ימתו : ושתו ולעו . וכאשר ישתו את הכוס יהיו נשחתים ומבולבלים והוא ענין מליצה ור״ל יהיו מבולבלים מן הפורעניות כאלו שתו כוס משקה המטמטם ומבלבל : והיו כלוא היו • ר״ל יהיו כלים כאלו לא היה מעולם : (יז) ובהר ציון . אבל בהר ציון תהיה פליטה ושארית ר״ל אנשים ישארו : והיה קדש • כי לא יוסיף לבוא בה טמא : את מורשיהם • את הבבליים שירשו אותם מאז : (יח) אש • ישרפו כמו אש : ובית יוסף להבה • הוא כפל ענין במ״ש : לקש • הכשדיים יהיו דומים לקש הנשרף מהר : ודלקו בהם . ישראל ידליקו את בית הכשדים וישרפם ר״ל הם יגמרו בהם הכליון ולא יהיה שארית להם : כי ה׳ דבר . ובודאי כן יהיה : (יט) וירשו הנגב . בית יעקב הנזכר במקרא שלפניו הם ירשו את הנגב וחוזר ומפרש את הר עשו שהיא בדרומה של א״י : והשפלה . גם ירשו את השפלה וחוזר ומפרש את פלשתים כי ארץ פלשתים היתה בשפלה : את שדה אפרים . כי בימי יהושע לא ירשו כ״א הר אפרים ולא יכלו להוריש את העמק כי רכב ברזל לו כמ״ש שם ולכן אמר שיירשו גם שדות העמק : ואת שדה שומרון . במ״א נאמר שעמרי מלך ישראל קנה את ההר שומרון ואמר שלעתיד יירשו הכל ואף השדות : ובנימין את הגלעד • בנימין יירש את הגלעד (וזהו מלבד חלק רלועה הניתן לו בא״י בעבר הירדן המערבי כמ״ש בסוף יחזקאל) בני מנשה יושבי הגלעד יעמדו על נחלתם בעבר הירדן המערבי יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר עם כל השבטים כמ״ש שם) : (כ) וגלות החל הזה וגו׳ . במקרא שלפניו נאמר שבית יעקב ירשו הנגב וגומר ויפרש עתה מי ומי מהם יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר ישבו עם הכנענים שברחו מארצם בימי יהושע אשר מקום מושבם עד צרפת וגם בני הגולה של ירושלים אשר ישבו בספרד הם יירשו את ערי הנגב הוא הר עשו ארץ אדום (אבל ארץ פלשתים ושדות אפרים ויחלם והומלך המה בתוך גבולי א״י

מצודת ציון

ולעו . ענין השחתה ובלבול וכן על כן דברי לעו (איוב ו) : (יז) מורשיהם . מלשון ירושה : (יח) להבה . שלהבת : לקש . הוא תבן הדק : ודלקו . ענין שרפה ובערה : (יט) והשפלה • העמק : (כ) החל • כמו החיל ונפלה היו״ד :

א א וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה אֶל־יוֹנָ֥ה בֶן־אֲמִתַּ֖י לֵאמֹֽר׃ ב ק֠וּם לֵ֧ךְ אֶל־נִֽינְוֵ֛ה הָעִ֥יר הַגְּדוֹלָ֖ה וּקְרָ֣א עָלֶ֑יהָ כִּֽי־עָלְתָ֥ה רָעָתָ֖ם לְפָנָֽי׃ ג וַיָּ֤קָם יוֹנָה֙ לִבְרֹ֣חַ תַּרְשִׁ֔ישָׁה מִלִּפְנֵ֖י יְהוָ֑ה וַיֵּ֨רֶד יָפ֜וֹ וַיִּמְצָ֥א אָנִיָּ֣ה ׀ בָּאָ֣ה תַרְשִׁ֗ישׁ וַיִּתֵּ֨ן שְׂכָרָ֜הּ וַיֵּ֤רֶד בָּהּ֙ לָב֤וֹא עִמָּהֶם֙

ט' ר"פ · ד' · ח' · י"א מלרע וכליפו יחזקאל מלכים דכו' כמ"ב

א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה בַר אֲמִתַּי לְמֵימַר: ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ אֲרֵי סְלִיקַת בִּישַׁתְהוֹן קֳדָמָי: ג וְקָם יוֹנָה לְמֶעֱרַק לְיַמָּא מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּנְחַת לְיָפוֹ וְאַשְׁכַּח אִילְפָא דַּאֲזָלָא לְיַמָּא וִיהַב אַגְרָא וּנְחַת בַּהּ לְמֵיזַל עִמְּהוֹן בְּיַמָּא

תולדות אהרן

אל נינוה . (סנהדרין ל): תרשישה · זוכר לך תרומה: שכרה · נדרים לח:

אבן עזרא

(א) זה הנביא התנבא על ירבעם בן יואש וכן כתיב הוא אשר דבר ה' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר . יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבודו ואיך יתנבא מורה פי השם והוא כתוב כי הוא הנביא והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קראן לו ויאכל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא קראו לו רק פגע בו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמינו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עושה חרוזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צריך לימוד וכאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא האחרון מן הראשון וכל הנביאי' לבד ממשה אחר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראות הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ואזנו נוסה לשמוע מהרה וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואה יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי ה' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני ה' על כן אחריו ומפניך אני אסתר כי פני האדמה לפני ה' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד ה' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני ה' והמשכילים יבינו : (ב) קום · נינוה · בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורפי"ה ואנכי לא ידעתי ועתה לא ציוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא שקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הפעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח ה' נבואה עליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה האמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להשחיתה אין זה דרך הלשון כי כתוב תגדל נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוש אם הם רבים ופירוש לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו ששב תשובה גמורה אין כמוה ולא תמצא כתוב ששברו מזבחות בעלים או גדעו פסילים והנה מזה נלמוד שלא היו עכו"ם : (ג) ויקם וירד יפו . אמר הגאון כי תרשישה תרסים ורבי מבשר אומר שהוא עיר תונ"ס באפריקי : ויתן שכרה · לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקה :

רשי

(ב) וקרא עליה · את קריאתי : (ג) לברוח תרשיש' · ים ששמה תרשיש והוא בחוצה לארץ אמר אברח לי הים שאין השכינה שורה בח"ל אמר לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העכו"ם קרובי תשובה הם אם אומר להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים : ויתן שכרה · הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא

קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סי' ז' ולקמן בספרא רא : מלפני ה' ח' בקריא' וסי' המוסרים מלפני ח' · ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק . כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד · אז ירננו עצי היער דה"י ובזאת עליך קצף : ולא נכנע ראמון דד"ה · חרים כרונג נמסו · כל אוריתא דכוו' במ"ב ויתחבא האדם ואשתו מפני' ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם . וכל שאר קריאה

רדק

ותכיריו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם : לשפוט את הר עשו · לקחת משפט ישראל מהם על כל אשר הרעו להם . ויונתן תרגם ויסקון משזבין מטורא דציון למידן ית כרכא רבא דעשו : והיתה לה' המלוכה · ואז תהיה המלוכה לה' לבדו · כי כל הגוים יודו במלכותו כמו שאמר בנבואת זכריה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד · ויונתן תרגם ותתגלי מלכותא דה' בקריב על כל יתבי ארעא ותהי מלכותא דה' לעלם ולעלמי עלמיא :

(א) ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר . זה הנביא לא ראינו נבואתו כתובה לו אלא זו שניבא על נינוה אבל מצאנו לו נבואה אבל לא נכתבה שכתוב בספר מלכים הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר ויש בדבר הזה מחלוקת בדברי רז"ל אמרו יונה תבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח לחוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחהו האל ית' לנינוה שידע שיהיו קרובי תשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל ית' וזהו מה שנאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה שנית . שנית דבר עמו ולא שלישית והקשו ולא והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר עמו אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו אלא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית . ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי ר"ל כמו שנתהפך להם בנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נתהפך להם מרעה לטובה ונביא זה היה משבט זבולון מן הכרכה כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה כמ"ש גתה חפר עתה קצין · ויש לשאול למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כמוה ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם וישראל מוכיחים אותם הנביאים השכם והערב ואינם שבים מרשעם ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה האל ית' עם הנביא שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות וחי . ועוד שהקיאו הדג ועוד ללמד שהאל ית' חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם וכל שכן כשהם רבים : (ב) קום לך אל נינוה . וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני ולא כתב מה יקרא עליה אלא ממה שקרא עליה בסוף ונינוה נהפכת למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה כי עלתה רעתם לפני למד כי האל יתברך משגיח אף באומות העולם כשתגדל רעתם בחמס וכן בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס . והחמס משחית היישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם אבל בשאר עבירות אינם חשובים לפניו שישגיח עליהם אלא בישראל לבדם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה כמו שפי' בנבואת עמוס : (ג) ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' . ואיך יהיה יכול לברוח ודוד אמר אנה מפניך אברח אלא אין מלפני כמו מפני כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה' אלא מלפני ה' היה חושב כי פי' מלפני מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה כי חשב שאם יצא מא"י לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח נבואה והיה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר יונה הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך אליהם בשליחות האל יתברך ישובו מדרכיהם הרעים ויחייבו ישראל בזה שאני והנביאים אחרים הולכים אליהם תמיד בשליחות האל יתברך ואינם שבים מדרכם הרעה לפיכך היה ממאן ללכת בשליחות זה וכן פירשו רז"ל כי בעבור זה היה נמנע כי אמר אין השכינה שורה בחוצה לארץ ובעבור שהגוים קרובי תשובה ושלא לחייב את ישראל ברח אמר לו הקב"ה יש לי כיוצא בך : וה' הטיל רוח גדולה אל הים . אמר רבי ברכיה אדם מבקש לברוח ובורח אבל שהוא יכול לעמוד יש לך אדם שבורח אבל בורח הים ברח מפני שנאמר הים ראה וינוס ואתה ברחת אל הים . וי"ת מלפני ה' מן קדם דאתנבי בשמא דה' : וירד יפו . מעירו שם גתה חפר או מירושלם ירד אל יפו שהיא על שפת הים והוא חוף אניות וכהכנס בים יקרא יורד כמו שנאמר יורדי הים באניות כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד שאר היבשה ואחז"ל פי' כי יקרא יורד כנגד האניה שהיא עמוקה ויורד בה כמו שאמר וימצא אניה וירד בה . וכן אמר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וכן יורדי הים באניות : וימצא אניה באה תרשיש · באה תרשיש · באה טעמו מלרע ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולבא תרשישה : ויתן שכרה · שכר הראוי לו לתת לה אמר לתת או נתנו מתחלה . ובדרש נתן שכר כל הספינה בעבור שתמהר ללכת ולא תמתין לסוחרים ולסחורות בעבור שהיה רוצה

מצודת ציון

(ג) תרשישה · לתרשיש והוא שם מקום : יפו . שם העיר שעל הנמל : אניה . ספינה כטיל

מצודת דוד

ויחולק אח"כ כמ"ש בסוף יחזקאל : (כא) ועלו מושיעים · ר"ל המושיעים שבהר ציון הם מלך המשיח ושריו כאשר יעלו בהר שעיר לעשות בהם משפט על מה שהרעו לישראל אז תהיה לה' המלוכה ר"ל אז הכל יודו במלכותו ויקבלוהו לאלוה :

א (ב) וקרא עליה . ר"ל שיוכיחם ויזהירם וכדרך הנביא ועדיין לא פירש לו מה יקרא : כי עלתה רעתם · הרעות שהם עושים עלתה למרום לעמוד לפני לקטרג עליהם (ולפי שנינוה הוא ראש מלכות אשור שבט אפו של המקום ב"ה רצה להחזירם למוטב למען יעמדו להיות רצועה מרדות על ישראל) : (ג) לברוח תרשישה . הוא חוץ לארץ מקום שאין הנבואה שורה על הנביאים וז"ש מלפני ה' ור"ל מהמקום שהוא לפני ה' והוא א"י שהוא מקום קבול הנבואה כי פחד פן יבוא לו הנבואה עוד פעם ויפרש מי יקרא ויוכרח ללכת ועל כי העמדת נינוה היה רעה לישראל לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעם ויאבדו ולא יהיו לשטן לישראל · ורז"ל אמרו שחשב יונה שהגוים העכו"ם קרובי תשובה הם ויחייבו את ישראל שאינם ממהרים לשוב : וירד יפו . מקום שפורשים שם הספינות : באה תרשיש . היתה מוכנת ללכת ולבוא לתרשיש: ויתן שכרה · הקדים ליתן שכרה תחילה ולא עוד אלא שנתן שכר כל הספינה למען שימהר

רשי

אלא שנתן שכר כולה: (ד) חשבה להשבר. מדמה כאלו היא נשברת: (ה) המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינה: איש אל אלהיו. מן כל האומות של עכו"ם היו שם: (ו) רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גובירנייר"ל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם: יתעשת. לשון מחשבה וכן (תהלים קמו) עשתנותיו ומלכא עשית (דניאל ו): (ז) לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא כן מצינו בפרקי דר' אליעזר: בשלמי. במעשיו של מי ממנו: (ח) הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו: מה מלאכתך. שמא פשעת באומנותיך: ומאין תבא. שמא על אנשי אותו מקום נגזרה גזירה אפי' אין אתה בה: ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו

אבן עזרא

(ד) וה' הטיל. השליך דרך משל והטעם שהשליכו מסיבתה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה היה שאמר ותשליכני מצולה בלב ימים נהר יסובבני: והאניה חשבה. כמו ארץ כי תחטא לי: (ה) וייראו המלחים. יועצי הספינה כמו מלחיך וחובליך ויפת אמר כי מלח היו מוליכי': אל ירכתי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם. מצער הים ומזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה: (ו) ויקרב. רב החובל. הגדול שהיו חובלי' הוא מרימי החבלים חבלי התורן ורבי משה אמר מגזרת תחבולות: יתעשת. כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר בעבור שזה המספר הוא כמו שנים תשבונות כלל ופרט וכמוהו אלהים יחשוב לי: (ז) ויאמרו. י"א כי היו שם ספינות אחרות וניצלו לנאת וזאת לבדה בצרה על כן אמרו לכו ונפילה גורלות: בשלמי. בעבור מי וכמוהו על השל: (ח) ויאמרו. המפר' שבקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה הארץ שמא נגזר עליהם מהשמים מות לא דבר נכונה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחד מהם שהנגזר עליו רק במקום אחר עם אחרים למה יפחדו האחרים כאילו יתערבו על שגזר עליו לבדו למות ומנהג רוב האדם לחיו' ממלאכת' ומלאכת האדם תורה על דברו ולמה נכנס ללכת למקום אחד ויש אכלות ברוב אנשיה טובים וככה היום ידוע: (ט) ויאמר. השיב להם על האחרון שהוא מבני עבר הנקראי' שהם על אמונ' עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין

יונה א

תַּרְשִׁ֖ישָׁה מִלִּפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ ד וַֽיהוָ֗ה הֵטִ֤יל רֽוּחַ־גְּדוֹלָה֙ אֶל־הַיָּ֔ם וַיְהִ֥י סַֽעַר־גָּד֖וֹל בַּיָּ֑ם וְהָ֣אֳנִיָּ֔ה חִשְּׁבָ֖ה לְהִשָּׁבֵֽר׃ ה וַיִּֽירְא֣וּ הַמַּלָּחִ֗ים וַֽיִּזְעֲקוּ֮ אִ֣ישׁ אֶל־אֱלֹהָיו֒ וַיָּטִ֨לוּ אֶת־הַכֵּלִ֜ים אֲשֶׁ֤ר בָּֽאֳנִיָּה֙ אֶל־הַיָּ֔ם לְהָקֵ֖ל מֵעֲלֵיהֶ֑ם וְיוֹנָ֗ה יָרַד֙ אֶל־יַרְכְּתֵ֣י הַסְּפִינָ֔ה וַיִּשְׁכַּ֖ב וַיֵּרָדַֽם׃ ו וַיִּקְרַ֤ב אֵלָיו֙ רַ֣ב הַחֹבֵ֔ל וַיֹּ֥אמֶר ל֖וֹ מַה־לְּךָ֣ נִרְדָּ֑ם ק֚וּם קְרָ֣א אֶל־אֱלֹהֶ֔יךָ אוּלַ֞י יִתְעַשֵּׁ֧ת הָאֱלֹהִ֛ים לָ֖נוּ וְלֹ֥א נֹאבֵֽד׃ ז וַיֹּאמְר֞וּ אִ֣ישׁ אֶל־רֵעֵ֗הוּ לְכוּ֙ וְנַפִּ֣ילָה גֽוֹרָל֔וֹת וְנֵ֣דְעָ֔ה בְּשֶׁלְּמִ֛י הָרָעָ֥ה הַזֹּ֖את לָ֑נוּ וַיַּפִּ֙לוּ֙ גּֽוֹרָל֔וֹת וַיִּפֹּ֥ל הַגּוֹרָ֖ל עַל־יוֹנָֽה׃ ח וַיֹּאמְר֣וּ אֵלָ֗יו הַגִּידָה־נָּ֣א לָ֔נוּ בַּאֲשֶׁ֛ר לְמִי־הָרָעָ֥ה הַזֹּ֖את לָ֑נוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ֙ וּמֵאַ֣יִן תָּב֔וֹא מָ֣ה אַרְצֶ֔ךָ וְאֵֽי־מִזֶּ֥ה עַ֖ם אָֽתָּה׃ ט וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵיהֶ֔ם עִבְרִ֖י אָנֹ֑כִי וְאֶת־יְהוָ֞ה אֱלֹהֵ֤י הַשָּׁמַ֙יִם֙ אֲנִ֣י יָרֵ֔א אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה אֶת־	לְתַרְשִׁישׁ מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ׃ ד וַיְיָ אֲרִים רוּחַ רַב עַל יַמָּא וַהֲוָה נַחְשׁוֹל רַב בְּיַמָּא וְאִילְפָא בְּעֵיָא לְאִתַּבָּרָא׃ ה וּדְחִילוּ סַפָּנַיָּא וּבְעוֹ גְּבַר מִן דַּחַלְתֵּיהּ וַחֲזוֹ אֲרֵי לֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ וּרְמוֹ יַת מָנַיָּא דִּבְאִילְפָא לְיַמָּא לְאַקָּלָא מִנְּהוֹן וְיוֹנָה נְחֵית לְאַרְעִית שִׁדָּא דְּאִילְפָא וּשְׁכֵיב וּדְמוֹךְ׃ ו וּקְרֵב לְוָתֵיהּ רַב סַפָּנַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ מָא אַתְּ דָּמוֹךְ קוּם צַלֵּי קֳדָם אֱלָהָךְ מָאִים יִתְרַחֵים מִן קֳדָם יְיָ עֲלָנָא וְלָא נוֹבֵיד׃ ז וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ אֱתוֹ וְנִרְמֵי עַדְבִין וְנִידַע בְּדִיל מָה בִּישְׁתָא הָדָא לָנָא וּרְמוֹ עַדְבִין וּנְפַל עַדְבָא עַל יוֹנָה׃ ח וַאֲמַרוּ לֵיהּ חֲוֵי כְעַן לָנָא בְּדִיל מָה בִּישְׁתָא הָדָא לָנָא מָה עֲבִידְתָּךְ וּמְנָן אַתְּ אָתֵי אֵי דָא הִיא מְדִינְתָּךְ וְאֵי מִדֵּין עַמָּא אַתְּ׃ ט וַאֲמַר לְהוֹן יְהוּדָאָה אֲנָא וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא אֲנָא דָּחֵיל דַּעֲבַד יַת יַמָּא וְיַת יַבֶּשְׁתָּא׃

ויהוה ו' בטעם רביע · ל' · ל' · ל' · ל' חסר · ל' · ל' · פ' · ל' · ויאמרו ו' ר"פ בטעם · ל' · ל' · ל' חסר · פ' · פ' · ו' · את ו' פסוקים ואת את ואת

תולדות אהרן רב החבל. זוכר ויקהל: אל רעהו. עקידה שער סג: באשר למי. זוכר פקודי: ומאין תבא. עקידה שער נא:

דכוו' מפני ה': ויקרב ה' פתחין וסי' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשת חכמה מן העיר. והיה כי קם הפלשתי. ויקרב המלך על המזבח. אליו רב החובל: ונדעה ה' בקריאה וסי' הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו: הגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה. וחד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת: ז' פסוקים ואת את ואת וסי' והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו

רדק

רוצה לגרות מסר. וסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר: (ד) וה' הטיל. חשבה להשבר. על דרך הרחבת הל'. ר"ל אנשי האניה חשבו שתשבר האניה: (ה) וייראו המלחים. הם תופשי המשוטים: אל ירכתי הספינה. אל אחת מן הירכתים. וכן ויקבר בערי גלעד. ועל עיר בן אתונות: (ו) ויקרב אליו רב החובל. הגדול שבספינה כי הספנים נקראים חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי חכמתם והחובל הוא שם כלל לחובלים. וכן ת"י רב ספניא הוא שם בשקל ואת היותר שהרמנו. וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג הספינה על פיו ימשכו ויתירו הספנים את החבלים: יתעשת. יתרצה וכן אבדו עשתונותיו מחשבות רצונו וכן בארמית ומלכא עשית לקדמותיה ר"ל מחשב. וי"ת יתרחים: (ז) ויאמרו. לכו ונפילה גורלות. יש לתמוה בזה הענין איך חשבו כי בעבור אנשי האניה הזאת הי' סער גדול בים וכי לא היה אניות אחרות בים וכי כל האניות שיש להם סער בים מפילים אנשים גורלות בשל מי הרעה ומצאתי בפרקי ר' אליעזר בא עליהם סער גדול בים ומימינה ומשמאלה כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה בצרה גדולה שחשבה להשבר אמרו בשל מי הרעה הזאת לנו נדעה באשר למי הרעה הזאת לנו בעבור מי הוא: (ח) ויאמרו. הגידה נא לנו באשר למי הרעה שאתה הוא מי שבעבורו בא אלינו הצרה הזאת הגידה מה היא מלאכתך על איזה עון נתפשת מה היא מלאכתך אולי היא מלאכת רמאות וחמס ובעבור זה אתה חייב: ומאין תבא. אולי ברחת מפני רעה שעשית שם ומה ארצך הם בני רשעים: ואי מזה עם אתה. מ"ס השמוש כמו הפוך כאלו אמר ומאיזה עם אתה או יתפרש בלי הפוך זה הטעם שאתם ממנו איזה הוא אם הוא עם שנוי מהשם ית' מרוע מעשיהם: (ט) ויאמר. בשני דברים השיב לשם תשובה על שאלתם כיון

מצודת דוד

תמהר ללכת: לבא עמהם. עם אנשי הספינה: (ד) הטיל. הסיע והמשיך אל הים רוח גדולה והיה סער גדול בים: והאניה. ר"ל אנשי האניה חשבו שהאניה תשבר מחוזק הרוח המוליכה ברדיפה ונדנוד רב מהכאת הגלים וכובד משא הספינה מונע הרדיפה והוא סיבה לשבירת הספינה: (ה) וייראו המלחים. מולשת הספינה פחדו וכ"א מהם צעק להתפלל אל העכו"ם שלו: ויטילו. השליכו את הכלים מן הספינה אל הים להקל מעליהם המשא למען תוכל ללכת ברדיפה מבלי מונע: אל ירכתי. ר"ל אל אחת מהירכתים וכן ויקבר בערי גלעד (שופטים יב): (ו) מה לך נרדם. מה לך שנרדמת כאומר וכי איך תרגיש שאנו עומדים בסכנה: קרא אל אלהיך. התפלל לפניו: אולי יתעשת. ע"י התפלה אולי יחשוב האלהים לנו שלא נאבד: (ז) ויאמרו. אנשי הספינה: גורלות. אמרו להפיל גורלות הרבה כי לא רצו לסמוך על גורל אחד כי פן במקרה נפל על זה אבל כשיפול פעמים מרובות על אחד יהיה נראה שאין זה מקרה: בשלמי. בעבור מי בא עלינו רעת הסכנה הזאת: הגורל. ר"ל כל גורל וגורל: (ח) הגידה נא לנו. הואיל וכל הגורלות נפלו עליך הגידה עתה לנו באשר למי ר"ל במה היה החטא ולמי חטאת שבסבתו בא לנו רעת הסכנה הזאת וכאלו יאמרו אם היה בדבר העושק א"כ אפשר להחזיר העושק ואם הכעוס למי בדבר הגדוף וכיוצא אפשר לפייסו בממון: מה מלאכתך. ר"ל אולי יש בידך מלאכ' רמיה והונית אנשים מרובי' עד שלא תדע מי ומי המה להחזיר להם העושק: ומאין תבוא. ר"ל שמא עשקת במקום שבאת משם ואולי רב הדרך ואין לבוא שמה להחזיר העושק: מה ארצך. ר"ל שמא עשית דבר היפך מנהג ארצך וכאלו חטאת לכולם ומי יכול לפייס את כולם: ואי מזה עם אתה. מ"ס השמוש כמו הפוך כאלו אמר ומאי זה עם אתה ר"ל מי הוא אלהיך וכאלו יאמרו פן עשית דבר שלא כדת אלהיך ואין א"כ מקום לפייסו בממון: (ט) עברי אנכי. כאומר אין לכם לשאול כל השאלות הללו כי לא חטאתי לבן אדם ולכן על השאלה ששאלתם באחרונה ואי מזה עם אתה ע"ז השיב עברי

מצודת ציון

(ד) הטיל. ענין השלכה כי ורוח נסע (במדבר יא) ת"א נטל: סער. סערת גלים מן הסערה: חשבה. מלשון מחשבה: (ה) המלחים. כן יקראו מוליכי הספינה וכן כל אניות הים ומלחיהם (יחזקאל כז): ויטילו. ענין השלכה כמו והטלתי אתכם (ירמיה טז): ירכתי. עבר וצד כמו ירך המזבח (ויקרא א): וירדם. הוא שינה עמוקה וכן והוא נרדם ויעף (שופטים ד): (ו) רב החובל. שר מנהיגי הספינה כי רב הוא שר וכן ורבי המלך (ירמיה מא) ומנהיגי הספינה יקראו חובלים על כי מושכים בחבלי הוילון לספנותה מול הרוח וכן שמה חבליך (יחזקאל כז): אולי. ענייינו כמו שמא: יתעשת. ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו): לנו. עלינו: ולא נאבד. הוי"ו הוא במקום שי"ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו: (ז) לכו. ענין זרוז: בשלמי. בעבור מי: (ח) נא. עתה: ומאין. מאיזה מקום: (ט) עברי.

אבן עזרא

ואין לו יראה רק מהשם שברח מלפניו והזכיר השמים והארץ והים והטעם כי אדע כי הוא עושה ועל הכל ימשול: (י) וייראו. כנגד שאמר אני ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם: (יא) ויאמרו. מה נעשה. והטעם תן לנו עצה מה נעשה: וישתוק. הים כמו וישמחו וישתקו: (יב) ויאמר. מתאוה ומבקש למות ולא תשוב נינוה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו: (יג) ויחתרו. פירושו וכבר חתרו ומלא ויחתרו בעבור שבעלי המשוטות דומים לחותרים: (יד) ויקראו. האמינו כולם בשם הנכבד ושבו לקרא אליו: בנפש. בעבור כמו ויעבד יעקב ברחל: כאשר חפצת. שהתברר להם כי בעבורו הים סוער: (טו) וישאו. מזעפו. דרך משל כמו זועפים: (טז) וייראו. ויזבחו. אחרי נאתם: (א) וימן. כמו זומן: ויהי יונה. אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי טעה ואף כי זה המספר רק במעשה.

רשי

תפשו: (י) מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מן מושל כזה: (יג) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו: (טז) וידרו נדרים. שיתגיירו: (א) דג גדול. זכר היה והיה עומד ברווח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברין והיה שם בדוחק ויתפלל שם

תרגום

י וּדְחִילוּ גֻבְרַיָּא דְחִילָא רַבָּא
וַאֲמָרוּ לֵיהּ מָה דָא עֲבַדְתָּא
אֲרֵי יְדָעוּ גוּבְרַיָּא אֲרֵי מִן
קֳדָם יְיָ הוּא עָרֵיק אֲרֵי חַוִּי
לְהוֹן׃ יא וַאֲמָרוּ לֵיהּ מָה
נַעְבֵּיד לָךְ וְינוּחַ יַמָּא מִנָּנָא
אֲרֵי יַמָּא אָזֵיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ
תַּקִּיף׃ יב וַאֲמַר לְהוֹן טְלוּנִי
וּרְמוֹנִי לְיַמָּא וְיָנִיחַ יַמָּא
מֵעֲלֵיכוֹן אֲרֵי יָדַע אֲנָא אֲרֵי
בְּדִילִי נַחְשׁוֹלָא רַבָּא הָדֵין
עֲלֵיכוֹן׃ יג וְשָׁטִין גֻּבְרַיָּא
לְאָתָבָא לְיַבֶּשְׁתָּא וְלָא יְכִילוּ
אֲרֵי יַמָּא אָזֵיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ
תַּקִּיף עֲלֵיהוֹן׃ יד וְצַלִּיאוּ קֳדָם
יְיָ וַאֲמָרוּ קַבֵּיל בָּעוּתָנָא יְיָ
לָא כְעַן נֵיבַד בְּחוֹבַת נְפַשׁ
דְּגַבְרָא הָדֵין וְלָא תִתֵּן עֲלָנָא
חוֹבַת דַּם זַכַּאי אֲרֵי אַתְּ יְיָ
כְּמָא דִּרְעוּא קֳדָמָךְ עֲבַדְתָּא׃
טו וּנְסִיבוּ יַת יוֹנָה וּרְמוֹהִי
לְיַמָּא וְנָח יַמָּא מִנַּחְשׁוֹלֵיהּ׃
טז וּדְחִילוּ גֻבְרַיָּא דְחִילָא רַבָּא
מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְדַבָּחָא
דְבַח קֳדָם יְיָ וּנְדָרוּ נִדְרִין׃
א וְזַמֵּין יְיָ נוּנָא רַבָּא לְמִבְלַע
יַת יוֹנָה וַהֲוָה יוֹנָה בִּמְעַיָּא
דְנוּנָא תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא

יונה א ב

הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה׃ י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים
יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי
יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם׃
יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ
וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ
וְסֹעֵר׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי
וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם
מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי
הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם׃
יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־
הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ
וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם׃ יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה
בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ
דָּם נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ׃ טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה
וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ׃
טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה
אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה
וַיִּדְּרוּ נְדָרִים׃
ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל
לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי
הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת׃

רדק

כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב להם על שאלתם מה מלאכתך כי אין מלאכתו מלאכת מרמה אבל הוא ירא את ה' ולא עושה כל עול ומה שאמר אשר עשה את הים ואת היבשה בעבור שהים נהם סער בים אמר כי האל ית' עשה הים והוא הטיל רוח סער בו והוא ישקיטנו כשירצה ויוציאנו אל היבשה ואמר על השמים אלהי כי הוא מנהיגם ושופטם ואמר על הארץ אשר עשה שפירושו תקן כי לא נבראת מתחלה מתוקנת לצורך הברואים עד הקוות המים: (י) וייראו. כי הגיד להם כשאמר להם ואת ה' אלהי השמים אני ירא אמרו לו א"כ איך היה זה הסער בעבורך אמר אמר להם אני נביא והאל ית' היה שולח אותי לנינוה והיה קשה בעיני לכתי אליהם וברחתי לי מפני זה ויצאתי מא"י שהיא מקום הנבואה: (יא) ויאמרו. כי הים הולך וסוער. כי אין לנו תוחלת שישתוק הים כי הנה הולך וסוער יותר: וישתוק הים. מקום שאין גליו וכן אמר וישמחו כי ישתוקו: (יב) ויאמר. בשלי בעבורי כלומר בחטא אשר לי: (יג) ויחתרו. החזיקו במשוטות להוליך הספינה אל היבשה כי תופש המשוט ומוליכו בים הוא כחותר בים וי"ת ושייטין ומה שאמר להשיב לפי שמהיבשה נסעה הספינה וכשתבא אל היבשה הנה היא שבה אליה: (יד) ויקראו. מבואר הוא: אנה. כה"א: נקיא. באל"ף כדרך בעלי האלף נביא נשיא: (טו) וישאו. מבואר הוא: (טז) וייראו. ויזבחו זבח אין זבחו זבח בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבחא דבח קדם ה': וידרו נדרים. שאר נדרים אולי זבח כמו לתת צדקה לעניים: (א) וימן ה'. ענין זמון כמו אשר מנה מאכלכם והאל יתברך הזמינו לפי שעה שבשעה שהוטל יונה בים הזמין הדג שבלעו ולא טבע בים וזה היה אחד מן הנסים ובפרקי ר' אליעזר ר' טרפון אמר ממונה היה הדג משעת ששת ימי בראשית לבלוע את יונה

שנאתי: ולא יכלו ג' בקריאה וסי' להוציא את הכנים ולא יכלו. להבקיע אל מלך אדום. ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה: כאשר י' דמטעי' דסבי' אשר בקריא' וסים' מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק, השמר בנגע הצרעת, אחרי כאשר יצאו ה־רפים, עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם תנינא דפסוק, בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל, החשבי' להשכיח עמי שמי, ותשכח ת' [illegible] נוטה שמי', כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי, כאשר חפצת עשית, וישמע זרובבל בן

תולדות אהרן וישאו את־יונה. זוהר תיי: וימן ה' נדרים נא:

מצודת ציון

כן יקראו בני ישראל וכן מילדי העברים (שם א) על כי מקור אבותם מעבר הנהר: (יא) וסוער. מרעים בהרמת הגלים מן הסערה: (יב) שאוני. ענין לקיחה: והטילוני. ענין השלכה: בשלי. בעבורי: (יג) ויחתרו. ענין חפירה וכן אם יחתרו בשאול (עמוס ט) ור"ל השימו במשוטו' בתוך הים ונדמה כאלו חופרים בים: (יד) אנה. ענין בקשה כמו אנא ה' הושיעה נא (תהלים קיח): (טו) ויעמוד. ענין שתיקה כמו עמדו לא ענו עוד (איוב לב): מזעפו. ענין קצף כמו זעף ה' אשא (מיכה ז) ועל הרעשת הגלים יאמר שנראה אז כאלו הים כועס ומתקצף: (א) וימן. ענין הזמנה כמו וימן להם המלך (דניאל א): מבטן שאול. ר"ל מעומק הקבר שועתי

מצודת דוד

אנכי ולתוספת ביאור אמר ואת ה' אלהי השמים אני ירא וכאלו יגיד בזה שאליו חטא: אשר עשה את הים ואת היבשה. ר"ל כמו שעשה את היבשה כן עשה את הים ובכל מקום משלה ידו וכאלו יאמר הנה גם בים מצאה אותי יד ה' וכאלו יכריחני ללכת להנבאות על נינוה וזהו האמירה לגבוה ועל חנם ברחתי בחושבי שפה לא יבוא אלי דבר ה' והנה כאלו בא זה: (י) וייראו וגו'. בשמעם שחטא לה' ואין א"כ מקום לפיים בממון לכן פחדו מאד: מה זאת עשית. לא אמרו כשואלים אלא כמתמיהים כאומר איך עשית דבר כזה למרוד פי ה' ולברוח ממקום הנבואה ודוגמתו מה עשית ותגנוב את לבבי (בראשית לא) שהוא ענין תימה: כי ידעו האנשים. היה נודע להם שהוא בורח מלפני ה' ממקום הנבואה: כי הגיד להם. ר"ל ע"פ הדברים שאמר הבינו אמיתת הענין כאלו הגיד להם בפה מלא: (יא) מה נעשה לך. מה נעשה עמך שישתוק הים מעלינו ולא יוסיף להרעים עוד בהרמת הגלים: כי וגו'. ר"ל הנה הים מרעים בגליו בכל פעם יותר ולכן אין פנאי להתעכב ולהתיישב בדבר לזה אמור אתה מה נעשה עמך וכן יקום: (יב) שאוני. קחו אותי והשליכו אותי אל הים ובודאי ישתוק הים מעליכם כי ידעתי שבעבורי בא הסער הגדול הזה עליכם: (יג) ויחתרו. היו משתדלים עם המשוטות להשיב הספינה אל היבשה בחשבם שאם ימלו אל יונה אל היבשה והם ילכו לדרכם: הולך וסוער עליהם. ר"ל הרעשת הגלים היה עליהם מן היבשה למול פניהם להרחיק את הספינה אל תוך הים: (יד) אל נא נאבדה. לא נהיו עתה נאבדים בעון שנשלנו יד בנפש האיש הזה להשליכו אל הים: ואל תתן וגו'. ר"ל אל תחשב לנו כאילו שפכנו דם נקי: כי אתה ה'. ר"ל הלא הכל בידך ומעולם עשית כאשר חפצת ואם היה חפצך להמיתו שלא על ידינו הלא אין מעצור בידך להמית אותו לבד אלא, דאי הגזירה היא להמיתו על ידינו: (טו) ויעמוד. שתק ונח מקצף הרעשת גליו: (טז) וייראו וגו'. בראותם השגחת המקום ויכלתו: ויזבחו. ר"ל קבלו על עצמם לזבוח לה' בבה"מ: וידרו נדרים. לחלק צדקה לעניים: ב (א) וימן. הזמין את הדג לבלוע אותו מיד שלא יטבע במי הים: (ב) ממעי הדגה. אמרז"ל בתחילה בלעו דג זכר ועמד שם ברוח ולא נתן דעתו להתפלל ורמז המקום להדג והקיאו אל פי הדגה ושם עמד בדוחק מפני העוברים והתפלל

מתוך

ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
מִמְּעֵי הַדָּגָה׃ ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי
מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן ל' בטעם מלעיל
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃
ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים כ' חד חסר
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ ד' • ע' חסר
עָלַי עָבָרוּ׃ ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי ל' סימן נגרזתי קינות נגזרתי
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־
הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃
ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם
יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ ד'
ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ ג' • ל' כ"כ
בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה
אֱלֹהָי׃ ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־ ב'
יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי י"א מ"ל בנביאי' וכל כתובי' דכו' במ"ב
אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ט מְשַׁמְּרִים
הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ י וַאֲנִי ב'

לִירָן׃ ב וְצַלִּי יוֹנָה קֳדָם יְיָ
אֱלָהֵיהּ מִמְּעַיָּא דְנוּנָא׃ ג וַאֲמַר
צַלֵּיתִי מִדְּעָקַת לִי קֳדָם יְיָ
וְקַבֵּיל צְלוֹתִי מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא
בָּעֵיתִי עֲבַדְתָּא בָעוּתִי׃
ד וּרְמֵיתַנִי בְּעוּמְקַיָּא בְּלִבָּא
דְיַמָּא וּנְהַר סְחוֹר סְחוֹר לִי
כָּל נַחְשׁוֹלוֹהִי דְיַמָּא וְגַלּוֹהִי
עֲלַי עֲדוֹ׃ ה וַאֲנָא אֲמָרִית
אִתְרְכֵית מִן קֳדָם מֵימְרָךְ
בְּרַם אוֹסִיף לְאִסְתַּכָּלָא
בְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ׃ ו אַקְפוּנִי
מַיָּא עַד מוֹתָא תְּהוֹמָא סְחוֹר
סְחוֹר לִי יַמָּא דְסוּף תְּלֵי עֵיל
מֵרֵישִׁי׃ ז לְעִקָּרֵי טוּרַיָּא
נְחָתִית אַרְעָא נְגֶדֶת
בְּתוּקְפָהָא עֵיל מִנִּי עָלְמִין וְאַתְּ
קָרֵיב קֳדָמָךְ לְאַסָּקָא מֵחַבָּלָא
חַיַּי יְיָ אֱלָהָי׃ ח בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת
עֲלַי נַפְשִׁי פּוּלְחָנָא דַיְיָ
אִדְכָּרֵית וְעָלַת לִקְדָמָךְ צְלוֹתִי
לְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ׃ ט לָא

כְּעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא מֵאֲתַר דְאִתּוֹטַב לְהוֹן לֵית אִינוּן יָדְעִין׃ י וַאֲנָא בְּתוּשְׁבַּחַת

רשי

שם שנאמר ממעי הדגה: (ג) מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משבריך וגליך. כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים: (ה) ואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להבים אל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי. ימא דסוף תלי לעיל מן רישי. שהראהו הקב"ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: אני אמרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא אצא לעולם. בעדי כמו (מלכים ב ד) וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (איוב א) אבל כנגד אבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת היכל שבירושלים כענין שנאמר אך אוסיף להבים אל היכל קדשך ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעטף. באשתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (איכה ב): (ט) משמרים הבלי שוא. אותן שעובדים לכו"ם: חסדם יעזובו. יראת הקב"ה שכל חסדם ומובתם מאתו יעזובו אבל

אבן עזרא

במעשה נס: (ב) ויתפלל. המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שועתי וככה ממעמקים קראתיך ה' ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע אל השם פעם שיקיאנו הדג וככה ותבא אליך תפלתי והנה למה לא היה כתוב ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחר תפלתו כתוב ויאמר יי' לדג והביאם בגרה הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי. ועתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר לקחתי מיד האמורי כי דבר שנגזר להיות ידבר לשון עבר וככה ויש שכמו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא יי' וינאץ וישכן ישראל בטח בדד ותפילת דוד בברחו ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו' אמר בברחו ולא אמר ברחו ובתפילתו אך אוסיף להבים אל היכל קדשך שהוא השמים וה' בהיכל קדשו ורבי' ככה ושם כתוב ישועתה ליי' שהיה מקוה כמו ישועתה ליי' לבקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה: (ג) ויאמר. שאול. מקום עמוק הפך שמיה שהוא מרום: (ד) ותשליכני. ימים. כמו על יאוריהם ויפת אמר כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוד כמו ותשם בסוף בעבור היותו קרוב: (ה) ואני. נגרשתי מנגד עיניך. הם השמים: (ו) אפפוני. עד נפש: עד הגיעה נפשי למות: (ז) לקצבי. מקומות שיכרתו שם ההרים מגבה. ויקצב עץ: והארץ. סגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ: (ח) בהתעטף. כמו כי יעטף: ותעל משחת חיי. דרך משל על נשמתו שהיא באמת חיתו: (ט) משמרי'. פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראים אליו ויוכיח זה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא: (י) ואני. אשר נדרתי

שאלתיאל: לראשי ד' בקרי' וסי' לכן שומר לראשי אשימך, סוף חבוש לראשי, סכות לראשי ביום נשק, שמאלו תחת לראשי

תולדות אהרן מגרס לי. זוהר בשלח עקרים מ"ד פי"ו (תענית סה): מבטן שאול. עירובין יט:

רדק

יונה: (ב) ויתפלל יונה. נס גדול היה שהיה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל: הדגה. כמו הדג ויבא בל' זכר ונקבה כמו והדגה אשר ביאור מתה. ויש דרש כי נקבה היתה ומ"ם ממעי אינה במקום בי"ת אלא ר"ל כי מתוך הצרה התפלל וכן מבטן שאול שועתי ממעמקים קראתיך ה' מן המצר קראתי יה: (ג) ויאמר. ויענני כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום: (ד) ותשליכני מצולה. ונהר יסובבני. הנהר הנכנס בים והחכם ר' אברהם אבן עזרא פי' כי במקום התחברות הים עם הנהר היה זה: כל משבריך וגליך. בהשבר גלי הים בעת הזעף יקראו משברי: (ה) ואני אמרתי נגרשתי. שחשבתי כשהטילוני בים שאני מת ונגרשתי מנגד עיניך כלומר שהשגחתך עלי עד שחשבתי שהסתרת פניך ועיניך ממני אך עתה בעשית עמי הנס הגדול הזה ועודני חי במעי הדג ידעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בבית המקדש ומקום הנבואה ומקום השגחתך עוד תשיבני אליו ואם אני ברחתי ממנו ופי' להביט להתפלל נגד ההיכל: (ו) אפפוני מים עד נפש. סבבוני מים עד שכמעט יצאה ממני נפשי עד שבלעני הדג וכן כי באו מים עד נפש. סוף חבוש לראשי. הסוף הוא הגומא ויש ממנו גדל על שפת היאור או הים לפיכך נקראים סוף שגדל על שפתו סוף רב ויש ממנו שגדל בקרקע הים בעיקרי ההרים והוא הקורין לו אלג"א בלע"ז והוא דק וארוך ונכרך בראשי הדגים וזהו שאמר סוף חבוש לראשי ופי' לראש הדג שבלעני כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעי הדג וי"ת סוף ים סוף ואומרים כי ים סוף הוא נכנס בים יפו ועל הדרך הזה ת"י ימא דסוף תלי עיל מן רישי: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף ההרים אשר בים כלו' לעיקריהם שהוא קרקע הים וקצב וקץ א' הוא וכת"י לעיקרי טוריא נחתית: הארץ בריחיה בעדי לעולם. מתחלה חשבתי שהארץ שהיא היבשה היו בריחיה בעדי כלומר שהיתה סוגרת בעדי שלא אצא אליה לעולם שיהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי והשחת הוא הקבר ואצא עוד אל היבשה: ה' אלהי. בשפטת אותי בדין וי"ת ארעא נגרת בתוקפהא וגו': (ח) בהתעטף עלי נפשי. זה הלשון נאמר על רוב הצרה שתקצר נפש האדם בו וכן נפשם בהם תתעטף אמר כשהיתה בצרה נפשי שבלעני הדג מתחלה חשבתי כאלו אני מת ועם כל זה את ה' יתברך זכרתי והתפללתי אליו: ותבא אליך תפלתי. וכיון שנשארתי כך חי במעי הדג ידעתי שבאה אליך תפלתי: אל היכל קדשך. הוא השמים וכן נאמר בהיכל קדשו ה' בשמים הכין כסאו ועל דרך הזה נאמר ותבא תפילתם למעון קדשו השמים: (ט) משמרים הבלי שוא. אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים והם משמרי הבלי שוא ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה יעזבו חסדם שייראו את ה' וזעקו אליו ונדרו נדרים לא יקיימו

מצודת דוד

מתוך הדחק: (ג) קראתי. הנה קראתי אל ה' מפני הצרה אשר עלי וידעתי כי יענני הואיל ואני קיים כל הימים הללו: מבטן שאול. היא הדגה שהיא לו כעומק השאול: שמעת קולי. מובטח אני אשר שמעת קולי: (ד) ותשליכני. הנה השלכת אותי במצולה בחוזק הים: ונהר יסובבני. כי שם היה המקום שמתחברים מי הנהר ומי הים: עלי עברו. כי כשעברו על הדגה עברו גם עליו בהיותו במעיה: (ה) ואני אמרתי. כשהשליכו אותי הימה חשבתי הנה נגרשתי מנגד עיניך ר"ל העלמת עין ממני: אך אוסיף. אך עתה הואיל וקיימתני כל הימים הללו מובטח אני לצאת מזה ואוסיף עוד להבים אל היכל קדשך לבא שמה בקול תודה: (ו) אפפוני מים. המים סבבו אותי עד קרוב להוצאת הנפש: תהום יסובבני. כפל הדבר במ"ש: סוף חבוש לראשי. כי כשהדגה שפה עמו בים נקשר הסוף בראש הדגה וכאלו נקשר בראשו הואיל והיה במעיה: (ז) לקצבי הרים. לאחרית ההרים התקועים בים והוא קרקעית הים: ירדתי. בהיותי במעי הדגה: הארץ בריחיה. רצה לומר חשבתי שהארץ הבריח' בריחיה כנגדי עד עולם כי לא אשוב אלי' כאלו סגרה את עצמה בבריחים: ותעל. אבל הואיל וקיימתני כל הימים הללו אקוה שתעל חיי משחת הקבר הוא בטן הדגה: (ח) בהתעטף. כשהיה נפשי שעלי מעוטף ומעונה זכרתי את

מצודת ציון

שועתי. ענין צעקה כמו הקשיבה לקול שועי (תהלים ה): (ד) מצולה. כן יקרא עומק המים וכן השלכת במצולות (נחמיה ט): בלבב. ר"ל בחוזק והוא לשון מושאל על כי הלב הוא החוזק מבע"ח: משבריך. כן יקראו גלי הים ע"ש שנראה כשוברים את הים וחוזרים ונשברים וכן משברי' יתחטאו (איוב מא) וכפל המלה במלות נרדפות ואמר וגליך וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ה) נגרשתי. מל' גרושין: להביט. לראות: (ו) אפפוני. ענין הקפה וסבוב כמו אפפו עלי רעות (תהלים מ): תהום. עומק הים: סוף. מין רבא הגדל במים וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט): חבוש. ענין קשירה כמו ולמשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): (ז) לקצבי. ענין אחרית וסוף והוא מל' ויקצב עץ (מ"ב ו) כי אחרית דבר החתוך הוא נשאר בנתחך: בריחיה. מל' בריח והוא כעין מטה ההוגש לרוחב השער לסגרו: בעדי. כנגדי וכן וסגרת הדלת בעדך (שם ד): משחת. ענין בור וחפירה כמו בשחתם נתפש (יחזקאל יט): (ח) בהתעטף. מלשון עטיפה ולבישה כי כשהאדם הוא בצרה הוא מעונה וכסוף כאלו מעוטף קצתו בקצתו וכן העטופים ברעב (איכה ב): הבלי

אבן עזרא

נדרתי . במעי הדג : (יא) ויאמר · דרך משל שהכריחוהו לעשות חפץ השם : (א) ויהי · פעם שנית : (ב) קום · הוא יורה כי לא הלך דרך שתרחק נינוה אם ישלחו שנית ילך : (ג) ויקם . אמר רבי ישועה כי הלכו אנשי הספינ׳ אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו ומלא לאלהים פירשתיו : מהלך שלשה ימים . וסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן : (ד) ויחל . יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש איננו נכון רק הדבר כמו רגע אדבר : (ה) ויאמינו · כמו ויאמן העם והטעם באלהים בדבר אלהים : (ו) ויגע · זה לפני לבוש השקים : ויעבר . הסיר : ויכס . בשרו שק כי הא פועל יוצא : (ז) ויזעק . מטעם . מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו : (ח) ויתכסו . ויקראו · האדם מי שהוא בן דעת או מי שהוא שידע שעשה רע או כמו אולי

רשי

אבל אני איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כך תרגם יונתן ופרקי דר׳ אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מפיבים לעכו״ם ונתגיירו : (י) ישועתה לה׳ · נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר לה׳ . ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מד) לעזרה שלנו : (ד) נהפכת · נחרבת (ולא אמר נחרבת כי נהפכת משמש שתי לשונות רע וטוב אם לא יעשו תשובה נחרבת · ואם יעשו תשובה אז נהפכת על אנשי נינוה קאי שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה הג״ה דר״ע) : (ו) אדרתו · לבוש יקרים : (ז) ויזעק . נוס והכריז : מטעם המלך וגדוליו · מעצת המלך וגדוליו ליוו להכריז : (ח) ויקראו אל האלהים בחזקה . אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבש״ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על

תרגום

אוֹדָאָה קוּרְבָּנִי אַקְרֵיב קֳדָמָךְ דִנְדָרִית אֲשַׁלֵם פּוּרְקַן נַפְשִׁי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ : יא וַאֲמַר יְיָ לְנוּנָא וּפְלַט יַת יוֹנָה לְיַבֶּשְׁתָּא :
א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה תִּנְיָנוּת לְמֵימַר : ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ יַת נְבוּאֲתָא דִי אֲנָא מְמַלֵיל עִמָךְ : ג וְקָם יוֹנָה וַאֲזַל לְנִינְוֵה כְּפִתְגָמָא דַייָ וְנִינְוֵה הֲוַת קַרְתָּא רַבְּתָא קֳדָם יְיָ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין : ד וּשְׁרֵי יוֹנָה לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא מַהֲלֵיךְ יוֹמָא חָד וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּסוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וְנִינְוֵה מִתְהַפְּכָא : ה וְהֵימִינוּ אֲנָשֵׁי נִינְוֵה בְּמֵימְרָא דַייָ וּגְזָרוּ צוֹמָא וַאֲסָרוּ שַׂקִּין מֵרַבְּהוֹן וְעַד זְעֵרֵיהוֹן : ו וּמְטָא פִּתְגָמָא לְוַת מַלְכָּא דְנִינְוֵה וְקָם מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ וְאַעְדִי לְבוּשֵׁי יְקָרֵיהּ מִנֵיהּ וְאִתְכַּסֵי שַׂקָא וִיתֵיב עַל קִיטְמָא : ז וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּנִינְוֵה מִגְזֵירַת מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי לְמֵימָר אֱנָשָׁא וּבְעִירָא תּוֹרָא וְעָנָא לָא יִטְעֲמוּן מִדַעַם וְלָא יִרְעוּן וּמַיָא לָא יִשְׁתּוּן : ח וְיִתְכַּסוּן סַקִּין אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וִיצַלוּן קֳדָם יְיָ בְּתְקוֹף וִיתוּבוּן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וּמִן חֲטוֹפָא

מקרא

בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃

ג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃ ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃ ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃ ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃ ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃ ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

קרמאה דסב״א : קום ט׳ ר״פ וסי׳ קום התהלך בארץ לארכה , קום לך פדנה ארם , קם קדש את העם , קום רד לקראת אחאב , קום לך צרפתה , קום וירדת בית היוצר , קום לך אל נגוה , וחברו , קום כי עליך הדבר , קום קדש הס׳ : ויקרא ויאמר י׳ פסוקים אית בהו ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״ז : ויעבר ט׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ט״ו ובסדר נח : ויזעקו ד׳ וסי׳ נמסר בספר שפטים סי׳ ד׳ : וישבו ח׳ רפין וחס׳ וסי׳ במס׳ רבת׳ : אנה

רדק

יקיימו מה שנדרו וישובו לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך : משמרים · אינו פעל יוצא אלא הוא כמו שומרים וי״מ חסדם יעזבו מן חסד הוא כלומר יעזבו אליליהם שהם חסד ונבלה וכן הוא בפרקי רבי אליעזר כיון שראו המלחים כשהגיעו אל נינוס את כל הנסים שעשה הקב״ה עם יונה עמדו והשליכו איש אלהיו כים שנא׳ משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו חזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם שנאמר וייראו האנשים יראה גדולה את ה׳ ויזבחו זבחים וכי זבח זבחו אלא זה דם ברית מילה שהוא כדם זבח ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו לירא את ה׳ אלהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר על הגרים גרי הצדק וי״ת לא כעממיא פלחי טעותא וגו׳ : (י) ואני בקול תודה . שאודך בקול תודה בתוך קהל ואזבח׳ לך זבח תודה כאשר נדרתי: ישועת׳ לה׳. פי׳ ואומר כי הישועה לה׳ לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי : (יא) ויאמר ה׳ לדג . העיר את רצונו שיקיאנו אל היבשה : (א) ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית . כבר פירשנו למעלה טעם שנית : (ב) קום · אשר אנכי דובר שדברתי אליך כבר וגם עתה אני דובר אליך שתקרא "אלוה שתהיה נהפכת על רעתם : (ג) ויקם · עיר גדולה לאלהים . כל דבר שרוצה לגדלו סומך אותו לאל דרך הגדלה כמו כהררי אל ארזי אל שלהבת יה מאפל יה : (ד) ויחל יונה · כי העיר היתה מהלך שלשה ימים מן הקצה אל הקצה והחל יונה להכנס

בעיר עד מהלך יום ובלכתו בעיר היה קורא ואומר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת רוצה לומר כמהפכת סדום ועמורה כי מעשיה היו כמעשיהם : (ה) ויאמינו . כי אנשי האניה היו בעיר והעידו עליו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כמו שהיה לפיכך האמינו בנבואתו ושבו בתשובה שלמה : ויקראו צום . קודם אזהרת המלך עשו תשובה מעצמם והתענו ולבשו שקים : (ו) ויגע הדבר . הדבר אשר דבר הנביא וקרא על העיר : אדרתו . אדרת המלוכה שעליו וי״ת לבוש יקרים : (ז) ויזעק . העביר כרוז בעיר על התשובה ואף על פי שהעם היו נזהרים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל · מטעם המלך . רוצה לומר מעצתו ושכלו הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה וכן וטעם זקנים יקח בשנותו את טעמו והדומים להם ות״י מגזרת מלכא : (ח) ויתכסו . בחזקה , בכל לב : מדרכו הרעה . אשר

מצודת ציון

(ט) הבלי · מל׳ הבל ודבר שאין בו ממש : (יא) ויקא · ענין הוצאה דרך הפה כמו פן תשבענו והקאתו (משלי כה) : (ג) לאלהים · דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר בתכלית סומכו למלת אל וכן ארזי אל (תהלים פ) : (ד) ויחל · מל׳ התחלה : (ו) אדרתו . פי׳ לבוש יקרים וכן אדרת שנער (יהושע ז) והוא מל׳ אדיר: שק . יריעה עבה : (ז) ויזעק · הכריז בקול זעקה : מטעם . ענין עצה הנאמרה בטעם וכן וטעם זקנים יקח (איוב יב) : יטעמו . מל׳ טעימה וענינו אכילה מועטת : מאומה . שום דבר : ירעו · מלשון מרעה : (ח) בחזקה · ר״ל בכל לב ונחם

תולדות אהרן

ויאמר ה׳ לדג · זוכר ויקבל (ברכות יג) : יבמות נא : בחוקה . תענית יו :

מצודת דוד

את ה׳ להתפלל לפניו והנה בא אליך תפילתי אל היכל קדשך הוא השמי׳ : (ט) משמרים הבלי שוא · הם אנשי הספינה המשמרים הבלי שוא הוא העבודת כוכבים ידעתי שהם יעזבו חסדם ולא יקימו מה שנדרו בעת צרה : (י) ואני · אבל אני אזבחה לך זבחים בקול תודה והודאה על הנס ואשר נדרתי אשלמה בעבור הישועה של ה׳ : (יא) ויאמר · ר״ל העיר לבו להקיאו : לדג · יתכן שאחר התפלה חזרה הדגה להקיאו אל פי הדג לעמוד בריות : ויקא · ר״ל כמו שהעיר לבו כן עשה והקיאו אל היבשה : ג (א) שנית · בדבר השליחות אל נינוה : (ב) אשר אנכי דובר אליך · והוא מה שקרא ואמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ולא הוצרך לפרש כי מאליו יובן : (ג) מהלך · כשיעור הליכת שלשה ימים : (ד) ויחל · כשהתחיל לבוא בעיר מהלך יום קרא ואמר הנה יש עוד זמן ארבעים יום ואח״ז תהיה נינוה נהפכת ר״ל כמהפכת סדום ועמורה מים לאין : (ה) באלהים · ר״ל בדבר האמור בשם האלהים : ויקראו צום . הכריזו יום צום : (ו) ויגע הדבר · השמועה הגיעה לאזני המלך וקם מכסאו לשבת על הארץ והעביר מעליו לבוש מלכות : (ז) ויזעק · צוה להכריז בקול זעקה לאמר מעצת המלך ומעצת גדולי המלכות נגזר לאמר האדם והבהמה וגו׳ ובעבור עגמת נפש ציוו למנוע מאכל מבהמות למען יכנע לב האנשים : אל ירעו . מוסב על הבהמה : (ח) ויתכסו · גם זה מן הכרוז שצוה שכולם יתכסו בשקים להראות הכנעה מרובה ושהאנשים יקראו אל אלהים בכל לב וכל אחד ישוב מדרכו הרעה ומן החמס אשר

ט מי־יודע ישוב ונחם האלהים ושב
מחרון אפו ולא נאבד : י וירא
האלהים את־מעשיהם כי־שבו
מדרכם הרעה וינחם האלהים על־
הרעה אשר־דבר לעשות־להם
ולא עשה :

ד א וירע אל־יונה רעה גדולה
ויחר לו : ב ויתפלל אל־יהוה ויאמר
אנה יהוה הלוא־זה דברי עד־
היותי על־אדמתי על־כן קדמתי
לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה
אל־חנון ורחום ארך אפים ורב־
חסד ונחם על־הרעה : ג ועתה יהוה
קח־נא את־נפשי ממני כי טוב
מותי מחיי : ד ויאמר יהוה ההיטב
חרה לך : ה ויצא יונה מן־העיר וישב
מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב
תחתיה בצל עד אשר יראה מה־
יהיה בעיר : ו וימן יהוה־אלהים
קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל
על־ראשו להציל לו מרעתו וישמח
יונה על־הקיקיון שמחה גדולה :
ז וימן האלהים תולעת בעלות
השחר למחרת ותך את־הקיקיון

ו' פסק · ג' · ס' נטעם · ס' · נ"א פסק · ו' כתיב ס' · י"ג · ב' כנסף · ד' · כ"ז · כ' · כ' · ל' דגש · ס' ה' כנכיאים · ל' · ל' א' וימן אלהים · ס' · ל' ותך · למחרת

דבידיהון : ט מן ידע דאית בידיה חובין יתוב מנהון ויתרחים עלוהי מן קדם יי ויתוב מתקוף רוגזיה ולא נובד : י וגלן קדם יי עובדיהון ארי תבו מאורחתהון בישתא ותב יי מן בישתא די מליל למעבד להון ולא עבד :

א ובאיש ליונה בישא רבא ותקיף ליה : ב וצלי קדם יי ואמר קביל בעותי יי הלא דין פתגמי עד דהויתי על ארעי על כן אוחיתי למערק לימא ארי ידענא ארי את אלהא חננא ורחמנא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון ומתיב מימריה מלאיתאה בישתא : ג וכען יי סב כען ית נפשי מני ארי טב דאמות מדאיחי : ד ואמר יי הלחדא תקיף לך : ה ונפק יונה מן קרתא ויתיב ממדנח לקרתא ועבד ליה תמן מטללתא ויתיב תחותה בטולא עד דיחזי מה יהי בסוף קרתא : ו וזמין יי אלהים קיקיון וסליק עיל מן יונה למהוי טולא על רישיה לאגנא ליה מבישתיה וחדי יונה על קיקיון חדוא רבא : ז וזמין יי ית תולעתא במיסק צפרא ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון

רשי

על אלו : (ט) מי יודע · שבידו ישוב : (י) וינחם האלהים · נתעשת על הרעה לשוב ממנה : (א) וירע אל יונה · אמר עכשיו יאמרו העכו"ם שאני נביא השקר : (ב) הלא זה דברי . יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריב' ואהיה שקרן בעיניהם : (ו) וימן · לשון הזמנה : להציל לו מרעתו . מחום השמש : קיקיון • עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו : (ז) ותך · התולעת את הקיקיון במקום שיאמר

אבן עזרא

אולי ומלא ושב על השם הנכבד : (י) וירא האלהים · שיאמינו בו וככה ביארו לפני האלהים : וינחם . דברה תורה כלשון בני אדם : (א) וירע · שנחם השם : (ב) ויתפלל • פירשתיו : ונחם • תואר כי על כן הוא קמ"ץ כמשפט כל בנין נפעל : (ג) ועתה . בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מחני נא וכאשר עשה אליהו במשחו חזאל : (ד) ויאמר · ההיטב · כמו ואכות אותו טחון היטב והטחון טחינה שלימה גמורה והטעם למה חרה לך על ככה ויפת אמר היחר לך שהיטב אני למי שאראה וזה הבל הוא : (ה) ויצא . שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניה' : (ו) וימן · קיקיון . חכמי ספרד אומרים דלעת או קרה ואין צורך לדעת מהו : להציל לו מרעתו · מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור שעמד במעי הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום : (ז) וימן · למחרת · יום

ו' כתיב ה' בליש' בקשת בקריא' וסי'. זכור נא את אשר התהלכתי רישעיה, וחברו דמלכים , אל נא נאברה בנפש האיש הזה , אנה ה' הלא זה דברי , אנה ה' מלט' נפשי , אנה ה' כי אני עבדך , אדמתי ג' בקריאה וסים' ונטשתים מעל ארמתי , עד היותי על אדמתי על כן קדמתי לברוח ,

רדק

שאר עבירות : ומן החמס • הוא כנגד כולם ועליו נגזרה גזרתם : (ט) מי יודע . אולי ישוב ונחם האלהים בשובינו ממעשינו הרעים או פי' מי שיודע דרכי התשובה ישוב והאלהים יתברך ינחם ות"י מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלנא מן קדם ה' : ונחם • פתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוי"ו והוא מבנין נפעל : (י) וירא • מדרכם הרעה כלל כל הרעות ומן החמס שבו בתשובה שלמה כמו שאמרו רז"ל מי שגזל מריש ובנאו בבירה גדולה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו : וינחם האלהים • כי כל דבריו שאמר להרע לבני האדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו ישלא וזו המדה היא ממדותיו יתברך כמו שאמר בתורה וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו' וכן אמר יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגומר : (א) וירע • פרשו ירע וכן וירע בעיני ה' תרע עינו וכן כל אשר במשקלם ולא כדברי רבי יהודה ואיך ידע יונה ועדיין לא הגיע מ' יום אמר לו האל יתברך ברוח נבואה כי שב ממה שגזר עליהם כיון ששבו מדרכם הרעה : ויחר לו . כמו שפירשנו בעבור ישראל שלא שבו מדרכם הרעה : (ב) ויתפלל • יונה התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפילתו אנא ה' : הלא זה דברי . מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותנחם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל : אנה • כתיב בה"א : עד היותי . בעוד היותי וכן עוד זה מדבר : קדמתי לברוח • קודם שתבא אלי נבואתך בזה פעם שנית : ונחם • קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל : (ג) ועתה • קח נא את נפשי • שלא אראה ברעת ישראל כמו שאמר משה רבינו עליו השלום מחני נא מספרך וכן אמר הרגני נא הרוג : (ד) ויאמר ה' ההיטיב חרה לך . אם חרה לך מאד ולא אמר לו עוד אלא רוצה לומר עוד אראך אות שאינו מן הדין שיחרה לך על שליחתי לשבים והיטב ענינו ענין חוזק הענין, כן ואכות אותו טחון היטב שברו היטב ויש מפרשים אם הטוב שאני עושה להם חרה לך וי"ת כמו מאד ה.תדא : (ה) ויצא • מקדם לעיר • ישב לו במקום שהוא מזרח לעיר עד אשר יראה אולי לא יעמדו בתשובתם ותשוב הגזרה עליהם : (ו) וימן • הזמינו לפי שעה ואף על פי שעשה לו סוכה לצל אולי יבשו עלי הסוכה כי ישב שם עד מלאות לו ארבעים יום ועשה עמו אות זה להשכילו בגזרת ה' וכי רחמיו על כל מעשיו : וקיקיון • הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה צל ובמשנה ולא בשמן קיק ואמרו בגמרא מאי קיק ריש לקיש אמר קיקיון דיונה אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולגוליבא דמי ואבי פסקי רבי פירש בין בלעי המים הוא גדל ועל פום חנוון מדלן יתיה סירוש על פתחי החנויות מדלין אותו לצל ומפרלדוסי עבדין משחא • פירש מגרעיניו עושין שמן ופי' רבינו שמואל בן חפני שהוא עשב הנקרא בלשון ערבי אלכרו"א ופי' גלוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק ויש במקומינו הרבה ועושה גרעינים ועושין מהן שמן וכל מי שיש לו נגה הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי אלכרוע : מרעתו . מחום השמש שהכהו שיבשו עלי הסוכה שהיו לו לצל : (ז) וימן • הזמין התולעת לפי שעה במקום הקיקיון : בעלות • כבית : ותך את הקיקיון . תולעת לשון נקבה וכן כי תאכלנו התולעת : ותך . רוצה לומר שתתכו למטה ואחר שנפסק ממנו לחות הארץ ונתחך יבשו עליו שהיו לו לצל והנה יום אחד שיהיה
לו

תולדות אהרן וירא האלהים ; עקרים מ"ד פכ"ו : ומן החמס · תענית ו עז : את מעשיהם ר"ה עז תענית טו עז : ארך אפים . אבות ו :

מצודת דוד

(ט) מי יודע · גם זה מן הכרוז שאמר מי היודע דרכי התשובה ישוב לה' ואז ינחם האלהים וישוב מחרון אפו ולא נהיו נאבדים מן העולם : (י) כי שבו . כי כן עשו כדבר המלך ועם כי לא נזכר : וינחם · נתחרט על הגזרה :
ד (א) וירע . כי בנבואה נאמר לו שניחם ה' והיה רע בעיניו ותרה על עצמו כדרך המיצר : (ב) ויתפלל · התפלה היא מה שאמר במקרא שלאחריו קח נא את נפשי : הלוא זה דברי · התנחומין הזה היה עם מחשבותי בעוד שהייתי על אדמתי עד לא ירדתי אל הים ובעבור זה הקדמתי לברוח תרשישה טרם בא לי הנבואה פעם שנית : כי ידעתי · מאז ידעתי שאתה אל חנון וגו' ומקבל השבים ומתנחם על הרעה ולזה היה קשה עלי הנבואה הזאת כי היה טוב בעיני שלא ישובו ויאבדו בעונם ולא יהיו לרועץ מרדות על ישראל . ולפ"ד רז"ל יאמר הנה בזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה ואינם לוקחים מוסר וע"ז חשבתי מתחלה ולכן היה קשה עלי הנבואה : (ג) ועתה ה' . הואיל וכן הוא אבקש ממך שתקח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי לראות באבדן בני עמי אשר ע"י באה הסבה : (ד) ההיטב חרה לך · בה"א התימה וכאומר הנה אראך במופת שאין מהדין שיחרה לך וקצר בדבר המובן כי בדבר הקיקיון הנאמר בענין הראה לו זאת : (ה) עד אשר יראה וגומר · כי חשב אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה למקומה : (ו) וימן . הצמיח עשב קיקיון וגדלה למעלה ועלה ממעל ליונה להיות לו צל להסיר מזיקת החמה הרעה לו כי צל הסוכה הוא דבר שאינו מתמיד כי הולך ומתייבש מחום השמש ולא כן הקיקיון היונק רטיבות הארץ : וישמח וגומר · על כי היה לו צל מתמיד : (ז) בעלות השחר . בעת שעלה השחר למחרת יום שצמחו : ותך . התולעת הכתה ופסקה את הקיקיון ממקום יניקתו ולא בא לו עוד רטיבות הארץ ולכן נתייבש מחום השמש
רוח

מצודת ציון

(ט) ונחם . ענין ספוק מחשבה וחרטה : (א) וירע . מל' רעה : (ב) עד · כעוד וכן עד זה מדבר (שם א) : קדמתי . מל' הקדמה וזריזות : (ד) ההיטב . ענין חוזק וכן השבר היטב (מ"ב יא) : (ו) וימן . ענין הזמנה : קיקיון · שם עשב שעליו גדולים ורחבים : (ז) השחר . הוא אור הנוגה המורה עלות השמש

אבן עזרא

יום שמחתו בקיקיון: (ח) ויהי. רוח קדים. ממזרח. חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ומשמעת שאון עד שתחרשנה האזנים: ויתעלף. כמו התעלפנה והכם בלעיף ותתעלף שהתעלף בבגדיו: (ט) ויאמר. השם שם משל לנביאו בעבור שחרה לו כי נחם השם: (י) ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא יעמול בכל הבריאות והנה הטעם אתה חסתה על דבר לא עשית ואיך לא אחוס אני על מעשי ומלת בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ולערב החל ליבש וכעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד: (יא) ואני. שתים עשרה רבוא. שלא חטאו גם בהמות והנה דרך סברא כי נהפכה כמהפכת סדום כי הדבר הזה ידוע בכל העולם. (א) זה הנביא היה נזכר בספר ירמיהו ונבואתו על כל ישראל: (ב) שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם תשובו ובואו נא וגם מיכיהו הנביא אמר בדבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך סברא כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורות רבים ביניהם: הקשיבי. דרך משל כי מלואה הם העומדי' עליה: לעד. כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי

רשי

שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית. אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן ת"י שתיקא: ויתעלף. פשמיו"ר בלע"ז: (י) לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והשקאת מים: בן לילה. כמו בן לילה לא גדל אלא לילה אחד: (יא) אשר לא ידע וגומר. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם: (א) דבר המורשתי. מעיר מורישה: (ב) ויהי בכם לעד. שנבאתי לכם בשמו והתריתי

ויבש: ח ויהי ׀ כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על־ראש יונה ויתעלף וישאל את־נפשו למות ויאמר טוב מותי מחיי: ט ויאמר אלהים אל־יונה ההיטב חרה־לך על־הקיקיון ויאמר היטב חרה־לי עד־מות: י ויאמר יהוה אתה חסת על־הקיקיון אשר לא־עמלת בו ולא גדלתו שבן־לילה היה ובן־לילה אבד: יא ואני לא אחוס על־נינוה העיר הגדולה אשר יש־בה הרבה משתים־עשרה רבו אדם אשר לא־ידע בין־ימינו לשמאלו ובהמה רבה:

730 b.C.

א א דבר־יהוה ׀ אשר היה אל־מיכה המרשתי בימי יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה אשר־חזה על־שמרון וירושלם: ב שמעו עמים כלם הקשיבי ארץ ומלאה ויהי אדני יהוה בכם לעד

ויבש: ח והוה כמדנח שמשא וזמין יי רוח קדומא שתיקא וטפחת שמשא על רישא דיונה ואשתלהי ושאיל ית נפשיה למימת ואמר טב דאמות מדאיחי: ט ואמר יי ליונה הלחדא תקיף לך על קיקיון ואמר לחדא תקוף לי עד מותא: י ואמר יי את חסתא על קיקיון דלא עמלת ביה ולא רביתיה די בליליא הדין הוה ובליליא אוחרנא אבד: יא ואנא לא אחוס על נינוה קרתא רבתא דאית בה סגי מתרתא עסרי רבון אנשא דלא ידע בין ימיניה לסמליה ובעירא סגי:

א פתגם נבואה מן קדם יי די הוה עם מיכה ממרשה ביומי יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה דאתנבי על שמרון וירושלם: ב שמעו עממיא כולהון אציתי ארעא ומלהא ויהי מימרא דיי אלהים בכון לסהיד יי מהיכלא דקודשיה:

תולדות אהרן רוח קדים. גטין לא: אתה חסת. עקידה שער יט: לא אחוס. כריתות ז: רבוא אדם. יבמות סא: ובהמה רבה. תמורה ע:

אם על' ארמתי תזעק: חרה לך ב' וסימ' ויאמר ה' ההיטב חרה לך, ולמה נפלו פניך: וימן ה' ד' מנהון בסיפרא וסי' ה' דג גדול, ה' אלהים קקיון, האלהים תולעת, וימן אלהים רוח קדים, וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג: ויבש ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' וייבש הנחל, ותך את הקקיון וייבש, תוכה כעשב ויבש, בתרא חסר: שבן ו' בליש' וסימ' אם בן הכות הרשע, שבין לילה היה ב' בו, דברי אגור בן יקא, כי תשב ללחום, ובין ישרים רצון. ובן את הדבר. ובינה לו במראה, ד' מנהון חס' הרשע קקיון אגור והא"י פסוק של ובין ישרים רצון קשיא לי לפי שבכל הספרי'

רדק

לו השמחה ולמחרת בעלות השחר סוכה ויבש: (ח) ויהי. וימן. הזמין הרוח לפי שעה להוסיף לו צרה על צרתו כחום השמש ופי' חרישית חזקה שנעשו בני אדם כחרשים בנשיבתה ות"י שתיקא ורוח קדים היא חמה ותך השמש הרוח והשמש: ויתעלף. יגעה נפשו ונכשלה מאד עד שלא יכול לעמוד על עצמו מרוב החום וכמעט יצאה רוחו כמו שפי' תתעלפנה בספר עמוס וכן בדברי רז"ל שמא יתעלפ': (ט) ויאמר. מבואר הוא: (י) ויאמר ה' אתה חסת על הקיקיון. ואף על פי שלא חס על הקיקיון אלא מפני צערו כן האל ית' חס על נינוה מפני כבודו כי הנבראים הם כבודו כמו שכתוב מלא כל הארץ כבודו וכ"ש מין האדם כמו שכתוב ולכבודי בראתיו ואף על פי שפירשנו זה על ישראל מכל מקום על מין האדם מדבר כמו שאמר יצרתיו אף עשיתיו אלא לפי שישראל מכירים בכבוד האל יותר משאר מין האדם זולתי החכמים שבהם אמר הפסוק על ישראל: אשר לא עמלת בו ולא גדלתו. הדבר שיעמול בו האדם הוא עליו יותר מאבדו ואעפ"י שהאל ית' לא עמל ביצירת הנבראים דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומעים: שבן לילה היה ובן לילה אבד. בין כמו בן וכן בן נון ובן לילה כמו בן חדש בן עשרים ופי' בן לילה כי בלילה אחת צמח ובלילה האחרת אבד בסוף הלילה כי בעלות השחר סוכה וייבש: (יא) ואני לא אחוס. הרבה מי"ב רבוא אדם יותר מי"ב רבוא אדם ורבוא הוא י' אלפים ומלת משתים כמאריך המ"ם והשי"ן איננה דגושה: אדם. כולל זכרים ונקבות: אשר לא ידע. שהם קטנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין להם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר והבהמה אין לה עונש וזכות ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול וכל שכן על רבים:

(א) דבר ה' אשר היה אל מיכה המורשתי בימי יותם. זה הנביא מלאכוהו בספר ירמיהו מיכה המורשתי היה נביא בימי חזקיהו מלך יהודה ונקרא מורשתי על שם עירו מרשה כמו שתרגם יונתן דמן מרשה והיא בערי יהודה והתנבא בימי שלשה המלכים האלה יותם אחז יחזקיהו ובימי מלכי ישראל שהיו בימים ההם ואם לא זכרם הרי אמר אשר חזה על שמרון וירושלם והרי הוא כאלו זכרם: (ב) שמעו עמים כלם. אמר שמעו לנכח ואמר כלם שלא לנכח כי כן מנהג הכתוב במקומות רבים כמו ואולם כלם תשובו ובאו נא לכלם ולפרשיכם כי יבושו מאלים אשר חמדתם וכן אמר מיכיהו בן ימלה שמעו עמים כלם וכנגד ישראל אמר ורבוי עמים כנגד השבטים וכן עמים הר יקראו: ארץ ומלואה. ארץ ישראל והעם אשר בה ובאמרו לארץ הקשיבי הוא דרך

מצודת ציון

לאה השמש על הארץ: ותך. ר"ל חתכה ופסקה: (ח) חרישית. מל' חרש: ותך. ר"ל זרחה והשליך ניצוציו: ויתעלף. ענין חלשות והעדר ההרגשה כמו כביך עולפו (ישעיה נא): (י) חסת. מל' חס וחמלה: עמלת. מל' עמל ויגיעה: גדלתו. ענין הצמחה: שבן. בן בחירק כמו בן נון (יהושע א) ור"ל כזמן לילה וכן כבש בן שנתו (ויקרא יב): אבד. נאבד: (יא) רבו. הוא עשרת אלפים: רבה. מרובה:

(א) המורשתי. מן מורישה והיא מערי יהודה: (ב) הקשיבי. ענין שמיעה: (ג) ודרך. מלשון דריכה

מצודת דוד

(ח) רוח קדים. היא העזה שברוחות וחמה ביותר ולא היה דבר עומד בפניה כי הוא ישב במזרח העיר: חרישית. ר"ל משמיע שאון רב עד שהיה מחריש את האזנים: ותך השמש. ר"ל השמש השליך ניצוציו על ראש יונה: ויתעלף. בעבור חמימות הרוח וחום השמש: וישאל את נפשו. שאל ובקש את נפשו להפרד ממנו למען ימות: ויאמר. אמר אל נפשו טוב מותי מחיי וזהו על כי נחלה מאד מתוקף חמימות הרוח וניצוצי השמש וסבל יסורים הרבה: (ט) ההיטב. בה"א השאלה שאל לו אם מאד חרה לו על אבדן הקיקיון: עד מות. עד שאבחר המיתה בעבור זה או ר"ל עד המיתה יחרה לי ולא אנחם כל ימי עולם: (י) אתה חסת. הנה אתה חסת ומצטער על אבידת הקיקיון אשר אתה לא עמלת בו בחרישה וזריעה ולא גדלת אותו להשקותו ולזבלו כי הדרך שאדם חס ומצטער על אבידת דבר שעמל בו ולא כן יחוס ויצטער על אבידת דבר שלא עמל בו: שבן לילה היה. ר"ל ועוד שבלילה אחד גדל וצמח ומיד בלילה שאחריה נאבד כי בעלות השחר הכהו התולעת עד לא זרחה השמש וכאמר הלא אין לחוס על דבר הנעשה מהר ולא עמד זמן רב: (יא) ואני לא אחוס. ר"ל הלא נינוה היא מעשה ידי ואיך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת: הרבה וגומר. ר"ל יותר משתים עשרה וגו' אשר לא ידע. אשר כל אחד מהם אינו יודע להבחין בין ימינו לשמאלו והם הקטנים שאין לחשוב להם עון ואין בהם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר שאין להם עונש ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול:

א (א) על שמרון. ועכ"ז לא זכר לתלות הנבואה לימי מלכי ישראל כדרך שאמר בהושע ובעמוס וזהו לפי שהיה מארץ יהודה ולא ניבא בארצות מלכי ישראל כדרך שנבאו הושע ועמוס: (ב) שמעו עמים כולם. ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: ומלואה. הבריות הממלאים אותה.

ויהי

רשי

שהעידותי בכם : (ג) יוצא ממקומו · מכסא רחמים לכסא הדין : ודרך על במותי ארץ · על הרמים וגבהי הרוח : (ד) כדונג · שעוה : מוגרים במורד · ת"י דאשידין במורדין מוגרים לשון זיבת מים וכן (איכה ג) עיני נגרה נגרות ביום אפו (איוב כ) פרץ נחל מעם גר (שם כח) ויגר מזה (תלי' עה) :

אבן עזרא

(ג) כי · יוצא · שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד · וטעם זאת הפרשה להביא גזירותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי . וי"א כי במתי ארץ רמז לשליטים וככה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ויעשה חפצו וימסו ההרים ברצונו : (ד) ונמסו ההרים . כדונג מפני האש · אש השם והוא חרונו ותתבקענה העמקים כמים מוגרים :

ארני מהיכל קדשו : ג כי־הנה יהוה יצא ממקומו וירד ודרך על־במותי־ארץ : ד ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו כדונג מפני האש כמים מגרים במורד : ה בפשע יעקב כל־זאת ובחטאות בית ישראל מי־פשע יעקב הלוא שמרון ומי במות יהודה הלוא ירושלם : ו ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה : ז וכל־פסיליה יכתו וכל־אתנניה ישרפו באש וכל־עצביה אשים שממה כי מאתנן זונה קבצה ועד־אתנן זונה ישובו : ח על־זאת אספדה ואילילה אילכה שילל וערום אעשה מספד

ארי הא יי מתגלי מאתר בית שכנתיה ויתגלי וירמום ית תוקפי ארעא : ד ויתמסון טוריא תחותוהי ומישריא יתבזעון כשעותא מן קדם נורא כמיא דאשידין במודרון : ה בחובי בית יעקב כל דא ובחטא דבית ישראל היכא חבו דבית יעקב הלא בשמרון והיכא חטו דבית יהודה הלא בירושלם : ו ואשוי שמרון ליגרי חקלן בית צדות מצבת כרם וארמי לחילתא אבנהא ואושהא אגלי ז וכל צלמנהא ידקרון וכל טעותהא יתוקדון בנורא וכל בתי דחלתהא אשוי לצדו ארי מאגר זניתא אתכנשו ולבית פלחי טעותהא יתמסרון : ח על דא יספדון ויילילון יהבון בשוליא ערטילאין יעבדון מספדא כירודין ואיבלא כבנת נעמין :

אבן עזרא

(ה) מי · מי טפל על אדם לא על בהמה ושם דבר וטעם מי שמך ומי אתה או מי שמך דרך קצר' וככה זה מי גרם ניפקד פשע זה ורבי מרינום אמר כי מי , את בתי חסר עם מי הייה וזה מי פשע מי עשה ומי היה שרש פשע יעקב והדבר שוה : הלא שומרון . הטעם יושב שומרון וככה ירושלם : (ו) ושמתי על ידי אשור : לעי · כמו לעיים תפירו' : למטעי כרם · שלא תשב : והגרתי · לארץ אבני חומותיה שלא יראו עוד כי הבנין יהרס : ויסודיה אגלה · עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון : (ז) וכל · יכתו . מפעלי הכפל : אתנניה · שנתנו לעכו"ם לזנו' תחת השם · אמר הגאון כי קבצה היה ראוי להיות קו"ף בשורק וכמוהו ופתחו שעריך תמיד וייסם באר"ון על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבצה שומרון ופתחו המפתחים כמו אשר ילדה אות' ויאמר ליוסף וככה וייסם אותו כמשי' וככה לא ייסך הכהן · וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של עצבים לאלילי אשור : (ח) על . דברי הנביא מה שיספדו בימי' ההם עובדי השם : שולל

רשי

(ו) לעי השדה · ליגרי חקלן לשון גלים כמו יגר שהדותא : והגרתי לגיא אבניה · והשחכתי כמו המוגרי' במורד : (ז) כי מאתנן זונה קבצה . כל ההון הזה : ועד אתנן זונה ישובו · ולשמיון כאשר אתנני זונה ישובו כל קבוציה ויונתן תרגם ולבית פלחי טעותא יתמסרון כל קבוציה : (ח) שולל · משתגע בשוטה בתמהון לב כמו (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב (ישעיה נט) וסר מרע משתולל והתי"ו היא באה לשמש בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה שתחלת יסודה שי"ן או סמ"ך כשבאו עליו תי"ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוגג כמו (מלכים ב ד) לא

תולדות אהרן סנה ה' . (תענית סס) : לעי השדה . ברכות נח עירובין יח : מאתנן זונה . עכו"ם יז : מספד כתנים . חולין סד :

רדק

דרך משל שהרי אמר ומלואה : ויהי ה' בכם לעד : כי כבר הזהרתי אתכם בשמו : מהיכל קדשו · מן השמים : (ג) כי הנה ה' יוצא ממקומו . משל הגזיר' היוצאת מלפניו כאלו הוא יוצא ויורד ודורך על במותי ארץ וכן אמר בשירת דוד ויט שמים וירד וכל זה הוא דרך משל על חרבן הארץ והגרות העצומות כאלו ההרים נמסו והעמקים יתבקעו וכן אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו : (ד) ונמסו כדונג . היא שעוה : כמים מוגרים במורד . כן ימסו ההרים ויגרו כמי מים המוגרים במקום מורד שילכו מהרה וי"ת דאשדין במדרון והכל דרך משל : (ה) בפשע · כפל הענין במ"ש ויעקב וישראל הומר על י' השבטים כי הם הרוב ובעבור מלכות אפרים כמו שכתבנו : מי פשע יעקב · מי גרם לפשע יעקב שהם העגלים : הלא שמרון . ר"ל מלך שמרון כי מלכי ישראל היה ראש ממלכתם שמרון מזמן עמרי ואילך ואם הם היו מונעים עבודת העגלים ישראל היו עובדים אותם כ"ש שהם היו מחזיקים בעבודתם והעם הולך אחרי המלך : ומי במות יהודה הלא ירושלם . מי גרם שיעשו במות בערי יהודה הלא מלכי ירושלים כי ירושלים היתה ראש הממלכה והוצרכנו לפרש כן כי מלת מי לא תפול אלא על בעל שכל כמו מי האיש ולא יאמר מי השור מי החמור : (ו) ושמתי . ומה שאמר בספר מלכים כי מלך אשור לכד את א"י והושיב בה העם אשר הביא מתוכה לא אמר אלא וישב אותה בערי שמרון לא אמר בשמרון כי שמרון החריבה מלך אשור והפיל חומותיה וכן בנין אשר בה כמו שנבא זה הנביא ואמר ושמתי שמרון לעי השדה ושמתי והגרתי ע"י מלך אשור שהוא יעשה זה ברצוני שאני אעורר רוחו בזה כמו שאמר ויער ה' אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור וגו' : לעי השדה . לגלי השדה כתרגום ליגרי חקלא וכן תרגום והיתה בבל לגלים ליגרים כי הבנין החרב הוא גל אבנים : למטעי כרם · לפי ששמרון הוא הר והכרמים בהרים טובים אמר שלא תהיה בנויה עוד שמרון אלא יטעו בה כרמים : והגרתי לגי אבניה · כי היתה הר וכשיהרסו בניניה יגירו אבני הבנין מן ההר אל הגי : ויסודיה אגלה . שיעורו הבנין עד היסוד : (ז) וכל פסיליה יכתו · ישברו מפני הכסף והזהב שעל הפסילים : אתנניה . הבגדים ה פים שהיו בבתי הפסילים שהיו נותנים לה מפני כבוד הפסילים והם כמו אתנן הזונה שהם היו זונים אחרי הפסילים ומכבדים אותם בכסף וזהב ובבגדים נאים : ישרפו באש · כי כאשר לכדו העיר בלחוץ כאש לרוב קלפה על יושביה שעמדו במצור ג' שנים ולא רצו להשלים : וכל עצביה אשים שממה . ר"ל בתי העצבים שהיו נכבדים בעיניהם שממה יהיו וכן ת"י וכל בתי דחלתהא : כי מאתנן זונה קבצה . יש אומרים כי חירק הקו"ף מקום שורק כמו קובצה כמו ופתח שעריך תמיד שהוא כמו ופותחו וכת"י ארי מאגר זניתא אתכנשו והנכון כי פי' קבצה שמרון כי היו מביאים לשמרון לבתים הפסילים והעצבים נשאר ערי ישראל כסף וזהב ומנחות בבואם לעבוד הפסילים והנה כל הממון הזה מאתנן זונה קבצה אותם שהם כמו אתנן זונה כמו שפירשם : ועד אתנן זונה ישובו . כי עובדי עכו"ם יקחו הכל וכן תרגם יונתן ולות פלחי טעותא יתמסרון : (ח) על זאת אספדה ואילילה · דבר הנביא על עצמו שיספוד ויליל על חרבן ארץ ישראל ועל גלות ישראל או הוא מדבר על לשון ישראל הגולים וכענין הזה ת"י על דא יספדון ויילילון וגו' : אילכה · נכתב בו היו"ד פ"א הפעל : שולל וערום · שולל תאר בשקל עולל ופי' שולל מבגדיו שהפשיטוהו ויהיה הענין כפול במ"ש או יהיה

מצודת דוד

ויהי וגומר לעד · שנבאתי לכם בשמו והתריתי בכם : מהיכל קדשו · ר"ל מן השמים יבים לראות להיות לעד : (ג) כי הנה · ר"ל וזהו אמרי דעו אשר הנה ה' יוצא ממקומו מכסא הרחמים : וירד . משם ירד וירמוס על במתי ארץ ר"ל ישפיל הרמי' וגבהי הרוח : (ד) ונמסו ההרים · הוא משל על השפלת השרים : והעמקים יתבקעו הוא משל על אבדון המון העם : כדונג . כמו שהדונג נמס מפני האש כן ימסו הם יכמו המים הנגרים ונזחלין במקום מדרון שמתפזרים אנה ואנה כן יפוזרו בארצות העכו"ם : (ה) בפשע · בגמול פשע יעקב יהיה כל זאת : ובחטאת בית ישראל · הוא כפל ענין במ"ש : מי פשע יעקב · מי הוא הסבה שפשע יעקב הלא שומרון ראש המלכות ושם היה מקור העבוד' כוכבים ונביאי הבעל המדיחי' את ישראל מאחרי ה' : ומי במות יהודה · מי הוא הסבה שהעמיד יהודה במות לעכו"ם הלא ירושלים ראש המלכות כי שמה הרבו מזבחות לעכו"ם וממנה למדו שאר ערי יהודה : (ו) ושמתי שומרון · על כי היא היתה סבה לפשע יעקב לכן תחרב ותהיה מלאה גלי אבנים מהפלת הבתים כדרך השדה המלאה עיים שאין מי עוסק להשוות העיים הנעשים שם ולכן היא מלאה מהם : למטעי כרם . תהיה מקום מוכן לטעת שם כרמים כי שומרון עמדה בהר מקום הגאות על הכרמים : והגרתי · אפיל אבניה אל הגי וגם היסודות שבתוך הקרקע אגלה אותם כי יוציאום ממקומם מה שהיו נסתרים בתוך הקרקע : (ז) יכתו . העכו"ם הבאים ישברו הפסילים לקחת לעצמם ליפוי הכסף והזהב אשר עליהם : וכל אתנניה . הדורונות שנתנו לעכו"ם מכלים ומלבושים שלא יהיו ראוי להוליך עמהם ישרפו באש (ולפי שהעכו"ם נקראת בלשון המקרא בשם זונה לכן קרא הדורונו' אתנן שכן נקראת מתן הזונה) : וכל עצביה . ר"ל כל בתי העצבי' : כי מאתנן זונה קבצה . ר"ל העושר הנמצא בבתי הפסילים הנה נקבץ ממה שהביאו להזונה אתנן ר"ל מהדורונו' שהביאו לעכו"ם : ועד אתנן זונה ישובו · וכמו כן ישובו להיות אתנן ודורון לזונה ר"ל שאויב יתננו לדורון להעכו"ם שלו : (ח) על זאת · עשה הנביא להתאונן על יהודה וירושלים הנזכר במקרא שלאחריו ואמר על זאת אעשה הספד ואיילל כשר .

מצודת ציון

דריכה ורמיסה : במתי · ענין גובה כמו ועל במותי ידריכני (חבקוק ג) : (ד) ונמסו . ענין המסה והמסה : יתבקעו · מל' בקיעה : כדונג · הוא השעוה וכן היה לבי כדונג (תהלים כב) : מוגרים . ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב יד) : במורד . במקום מדרון והוא מלשון ירידה וכן ויכום במורד (יהושע ז) : (ה) במות · מזבחות של עכו"ם : (ו) לעי · ענין תל וגל כמו שמו את ירושלם לעיים (תהלים עט) : למטעי . מלשון נטיעה : והגרתי · ענין הזלה ושפיכה ואמר בלשון שאלה על השפלה : לגי . לעמק : (ז) יכתו . מל' כתיתה ושבירה : אתנניה . מל' אתנן : עצבים · העכו"ם תקרא כן על כי מעצבת לב עובדיה קורא ואינו נענה : (ח) ואילילה · מל' יללה : שולל . ענין שטות וטרוף הדעת וכן מוליך יועצים שולל (איוב יב) : פתנים . מין נחש : כבנות יענה .

שולל • כמו אדם שסללו בגדיו ונשאר ערום או הזכיר שולל כי המשוגע שהוא מסורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל : וערום • מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבושת שק כי אם בהסירו ה־ק כמו שאמר בישעי׳ ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף : (ט) כי אנושה . כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשבר מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עלומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות : (י) בגת • לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים ושמחתם על ישראל ויש אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים : בבית לעפרה . עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית : התפלשי • כמו והתפלשי באפר וכתי׳ התפלשתי דברי הנביא : (יא) עברי • שפיר . שם עיר : עריה בשת בגלות ובשבי : צאנן • שם עיר : לא יצאה . לספוד : מספד בית האצל . שם עיר והטעם יצא בית האצל לספוד ולא מעיר לעזור לשכניה כי במקומו יעמוד ויקח מוסר מכל אלה העיירו׳ ההולכות בשבי : יקח • ילמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו : (יג) כי . מרות . שם עיר וי״א מגזרת תרגום מרי שמיא או מגזרת מר ואין לפי׳ זה טעם כי יושבת לאות על שם עיר וטעם הנזכרות שלא יצאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נלכד׳ עפרה ושפיר וטעם כי חלה מגזרת חיל וטעם לטוב כלמ״ד אמרי לי בעבור שנעדר : כי ירד רע • הפך הטוב שהיה לה : (יג) רתם . היה ראוי על דרך הלשון להיותו רתמי והטעם קשיר וכן דרך עוברי דרכי׳ לקשר רתם או הטעם אמרי לרותם רתום יש אומר שילכו בשבי וההולך בגלות אינו על מרכבה ולפי דעתי היה דרכיך לכיש שהיית אומר׳ בימי שלותך רתום המרכבה : כי בך נמצאו • זאת לכיש

לא תשלה אותי (שמואל ב ו) על השל דיימר שלו (דניאל ג) : (ט) כי אנושה מכותיה • כי חולה היא במכותיה כמו ויאנש (שמואל ב יב) : (י) בגת אל תגידו . פן ישמחו לנו פלשתים : בבית לעפרה . עפרת אבי העזרי : עפר התפלשי • ל׳ נופל על הלשון וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושבת צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי : (יא) עברי . התחיל בלשון יחידות נקבה כמדבר אל כנסיה העיר כמו שנאמר יושבת שפיר כולם בשם כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא אומר : יושבת שפיר • שם העיר : עריה בשת . גלייה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה : לא יצאה יושבת צאנן . לא] יפקון משזבין יתבי צאנן : מספד • בית האצל יקח מכם עמדתו • המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו כדי לחבר בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבניינים שבנית׳ והעמדתם על נחלתם • בית האצל איומנ״ס בלע״ז : (יב) כי חלה לטוב • כי קיותה לטובה אותה היושבת בשלווה וממרה ע״פ הנביאים : כי ירד רע • הרי כי זה משמש בל׳ אלא היא חלה לטוב אבל מפני מרותה ירד לה רע : (יג) רתום המרכבה לרכש • אסרו המרכבה לרכש

כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת יַעֲנָה׃ ט כִּי ג׳
אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה ב׳ וגו״ל
נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם׃
בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָּכוֹ אַל־תִּבְכּוּ י ס׳ כתוב וי״ו
בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר הִתְפַּלָּשְׁתִּי׃ התפלשי ק׳
יא עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־ ג׳
בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפַּד ג׳
בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ׃ ג׳
יב כִּי־חָלָה לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־ ג׳ מלעיל
יָרַד רָע מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם׃ •
יג רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת ל׳ וחסר • ל׳ יג
לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת הִיא לְבַת־ ל׳ קמץ בסיפרא
צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל׃

ט אֲרֵי מִמַּרְעָא מַחְתַהָא אֲרֵי
מְטַת עַד דְבֵית יְהוּדָה קְרִיבַת
לְמֵיעַל בְּתַרְעֵי עַמִּי עַד
יְרוּשְׁלֵם׃ י בְּגַת לָא תְחַוּוּן
מִבְכָּא לָא תִבְכּוּן דְיָתְבִין
בְּבָתַיָא בְּעַפְרָא יִתְפַּלְשׁוּן
בְּקִיטְמָא חֲפוּ רֵישֵׁיהוֹן׃
יא עֲבָרוּ לְכוֹן דְיָתְבִין בְּשָׁפִיר
גְלַן עַרְיָא עַרְטִילָאִין בְּהַתִּין לָא
יִפְקוּן מְשֵׁיזְבִין יָתְבֵי צַאֲנָן
עֲבִידוּ לְכוֹן מִסְפַּד בְּמָרֵר עַל
קְטִילֵי גִבָּרֵיכוֹן בֵּית צוּלָאֵי בָּתֵּי
חֶמְדַּתְכוֹן דַהֲוֵיתוֹן אַנְסִין
וּמְקָרְבִין דִין לְסְטַר דִין בְּכֵן
יִתְנְסֵיב מִנְכוֹן שְׁפַר אַרְעֲכוֹן׃
יב אֲרֵי דַהֲוַת יָתְבָא עַל שְׁפַר
אַרְעָא וּמְסַבְּרָא לְטַב וּמְסַבְּרָא
לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא מַה תַעַבְדוּן וַאֲרֵי נַחֲתַת בִּישְׁתָא מִן קֳדָם יְיָ לְמֵיעַל בְּתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם׃
יג טְקִיסוּ רְתִיכַיָא רְמוּ עַל רִכְשָׁא דְיָתְבִין בְּלָכִישׁ רֵישׁ חוֹבִין הִיא לִכְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן

רדק

יסיה פי׳ שלל מדעת כאדם מטורף מרוב הצרה וכן מפרשים מוליך יועצים שולל : אעשה מספד כתנים . כי התנים ובנות יענה ידמה קולם לקול נהי ומספד : (ט) כי אנושה מכותיה • כלו׳ כל אחת ממכותיה היא אנושה החרב והרעב והדבר וענין אנושה כאב ושבר חזק כמו אנוש לשבר וי״ת ארי ממרעא מחתהא : כי באה עד יהודה • המכה התחלה בשמרון ובאה עד יהודה : נגע עד שער עמי . וזהו עד שער ירושלם כי מלך אשור שלכד ארץ עשרת השבטים עלה על כל ערי יהודה ויתפשם ובא עד שערי ירושלם והיא הנקרא שער עמי כי היא מיוחדת בכל ארץ ישראל לכבוד האל ית׳ השוכן בה : (י) בגת אל תגידו • וזהו ע״ד הקינה כי יודעים היו בגת ובערי פלשתים אלא דרך קינה אמר כמו שאמר דוד בקוננו על שאול ויהונתן אל תגידו בגת ואל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים והלא הם היו שהרגו ישראל במלחמה ההיא אלא דרך קינה אמר : בכו אל תבכו • אם יראו אתכם בוכים ישמחו לבכייתכם : בבית לעפרה עפר התפלשתי • לעפרה בפתח העי״ן ואמר עפרה בכל הכתוב העי״ן נקראת בקמץ חטף והיא עפרה אשר לבנימן וזכר אלה המקומות ואע״פ שכל א״י חרבה לפי שמצא בהם ל׳ נופל על הל׳ דרך צחות ודרך האנשים המקוננים לדבר בקינותיהם ובשירותיהם ובדבריהם דרך צחות לפיכך נראה שקרא לעפרה בפתח העי״ן לקרב יותר הקריאה לקריאת עפר ועפר ר״ל עפר כמשמעו או פי׳ אפר כי גם היא נקראת עפר כמו מעפר שריפת החטאת וכן אמר בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר וזהו דרך אבלות כמו שאמר ויסב בתוך האפר וכן ת״י בבתיא דעפרא בקטמא חפו ית רישיהון ופי׳ התפלשי התגלגלי באפר והתעפשי כו וכתיב התפלשתי והם דברי הנביא כמו שאמר על זאת אספדה ואלילה ופי׳ בבית לעפרה בעבור הבתים שהיו לעפרה שהם היום שוממין וענין הלמ״ד בעבור בתי האחרים שהיו לה חוץ לעיר ובית דרך כלל במקום בתי כמו ולא תשב אשה בבית דוד כי קדש המה : (יא) עברי לכם יושבת שפיר . בזה מצא לו לשון אחר בדרך הקינה כי שפיר היא יופי ונוי כמו הנותן אמרי שפר ותרגום יפה תאר שפיר בריוא וסנה הפכו עריה בשת כי גלו הערוה סוא דבר כעור ואמר עברי לשון נקבה כנגד הכנסה שבעיר ששמה שפיר ואמר לכם כנגד הפרטים וכן דרך המקרא במקומות רבים אמר שילכו ערומים גלוי הערוה בגלות כמו שאמר וחשופי שת זהו עריה בשת כי עריה גלוי כמו ואת ערום ועריה ובשת הוא הערוה כמו והחזיק במבושיו ועריה שם א׳ תאר ובא בה״א בסמיכות כמו כאפה שעורים : לא יצאה יושבת צאנן מספד בית האצל • גם זה לשון נופל על הלשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון ובית האצל גם הוא שם מקום ופירשו אמר כי לא יצאו יושבי צאנן למספד בית האצל כשגלו כי נראה כי יושבי האצל גלו ראשונה וכשהיו בוכים וסופדים בלאתם בגלות לא יצאו לנחמם יושבי צאנן שהיו שכינים כי ידעו כי גם הם יגלו אחריהם ודים בצרתם : יקח מכם עמדתו • פירש אדוני אבי זכרונו לברכה שי־מוד ויתעכב במצור עליכם בטוב ויקח מכם שכר עמידתו כי יקח כל אשר לכם ויגלה אתכם ועמדה שם כמו עמידה אלא שהיא בשקל חמדה חמלה : (יב) כי חלה לטוב . חלה ענינו חיל וכאב גם זה כדרך לשון הקינה שהם בספק מה שהיו רע בספק הטוב ואמר כי יושבת מרות כואבות בעבור הטוב שהיה לה : כי ירד רע . לשערי ירושלם כלומר עד שערי ירושלם כמו שאמרנו למעלה עד שער עמי עד ירושלם כמו שפירשנו ואמר מאת ה׳ כי הרע הבא עליהם אינו דרך מקרה אלא עונש עונם : (יג) רתום גם זה ל׳ נופל על הל׳ : רכש ולכיש קרובים בלשון • רתום לפי מקומו ענינו אסור וכן ת״י טקיסו רתיכין רמו על רכשא : לרכש • כמו רוכבי הרכש והיא בהמה קלה ההליכה כלומר מהרו לגלות : ראשית חטאת היא לבת ציון • לכיש היא מערי יהודה ולמדה היא תחלה עבודת הבעלים מישראל כי אחאב החל לעבוד הבעלים כי ירבעם

מצודת ציון

שם עוף בת היענה : (ט) אנושה • ל׳ כאובה ביותר כמו אנוש חלי (שם לד) : שער עמי • עיר עמי וכן באחד שעריך (דברים יז) : (י) התפלשי • ענין הגלגול והכלכוך וכן והתפלשו אדירי הצאן (ירמיה כה) : (יא) עריה . ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז) : בשת . הוא כנוי לערוה וכן והחזיקה במבושיו (דברים כה) : (יב) חלה • מל׳ חיל וחלחלה : (יג) רתום . הוא ענין אסור וקשירה והוא לשון ערבי : לרכש • שם מין בהמה הקלה לרוץ כמו רוכבי הרכש (אסתר ח) : לבת ציון • לעדת ציון : פשעי • כן יקראו החטאים כי משמעת אנשים וכן והפשע שומם (דניאל ח) : פלוחים

מצודת דוד

נפש ואלך משתגע כשוטה וערום מבלי לבוש והוא ענין גוזמא והפלגה לפי רוב הצער והאבל : כתנים וגו׳ • דרכם לצעוק תמיד בקול מר : (ט) כי אנושה מכותיה . ר״ל כי כ״א ממכות שומרון היתה כאובה ביותר עד אשר התהלכה ובאה עד יהודה כי בראות כ״כ שסנחריב הרג ואבד וכלה את מלכות אפרים וה׳ לא עזרם לזה ערב לבו לגשת לבוא על יהודה : נגע • הפורעניות והחרבן נגעה עד עיר המיוחדת של עמי וחוזר ומפרש עד ירושלים (ולפי שמיכה היה משבט יהודה לכן אמר שער עמי) :

( ) בגת אל תגידו . גת היא מערי פלשתים ואמר אל תגידו שמה מגודל החורבן ואל תבכו בביותכם שמה כי ישמחו על החורבן ועל הבכיה (ועם כי בודאי ידעו בגת בלא הם אמר כן למליצת הקינה) וכן אל תגידו בגת (ש״ב א) : בבית לעפרה . בכל בית מבתי עיר עפרה התגלגלי בעפר דרך אבילות והוא לשון עפרה שמה ובעפר התגלגלי: (יא) עברי לכם . אתה העדה היושבת בעיר שפיר עברי לכם בגולה בגלוי בית הבושת כדרך הגולים וגם הוא לשון נופל על לשון כי שפיר הוא ענין שליא היוצא מרחם האשה בעת הלידה : לא יצאה וגו׳ • בתחלה גלו אנשי בית האצל ועברו דרך צאנן לא יצאו בקול מספד ויושבי צאנן לא יצאו למספד בית האצל לנחמם כי בטוחים היו שגם הם יגלו אחריהם וגם זה לשון הנופל על לשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון : יקח מכם עמדתו : הנה הם עמדו במקומם ולא יצאו לנחם והאויב יבוא ויקח מכם את העמידה של כל אחד ואחד כי תהיו נעים ללכת גולה : (יב) כי חלה לטוב • אשר העיר מרות נתמלאה חלחלה על הטוב שהיה לה מאז שנאבדה ממנה : כי ירד וגו׳ • ר״ל כי הרע הבא לשער ירושלים הנה ירד מאת ה׳ ולא בא במקרה ולכן נלקו עמה כל המקומות : (יג) רתום וגו׳ . אתה עדת לכיש קשור את המרכבה אל הרכש שהם קלי המרוץ לרכוב בה לברוח מפני האויב וגם הוא לשון הנופל על לשון כי רכש ולכיש קרובים בלשון : ראשית

יד לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: טו עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל: טז קָרְחִי וָגֹזִּי עַל־בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר כִּי גָלוּ מִמֵּךְ:

ב א הוֹי חֹשְׁבֵי־אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ כִּי יֶשׁ־לְאֵל יָדָם: ב וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ:

(מסורה: ב׳ חד חסר לכתו אשת שלמה · י״ד חסר ט׳ חסר א׳ בליש׳ ביאה · ל׳ ומ״ל · ב׳ חד מ״ל מקום אסך · ד׳ ומ״ל · ד׳ · י׳)

יד בְּכֵן תְּשַׁדְּרִין קוּרְבָּנִין לְמַחְסִינֵי גַת בָּתֵּי אַכְזִיב יִתְמַסְרוּן לְעַמְמַיָא כְּחוֹבִין דִי פְלָחוּ בְהוֹן לְטַעֲוָתָא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: טו עוֹד מַחְסְנִין אַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְיָתְבִין בְּמָרֵשָׁה עַד עֲדֻלָּם יִסְקוּן וְיֵעֲלוּן בִּתְחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: טז תְּלוּשִׁי וְרָמָא עַל בְּנֵי תַפְנוּקָיִךְ הָא כְּנִשְׁרָא דְנָתְרוּ גַדְפוֹהִי כֵּן אַסְגֵי מְרַט בְּרֵישָׁךְ עַל בְּנַיִךְ אֲרֵי גְלוֹ מִנִּךְ: א וַי דִי מְחַשְׁבִין לְמֵינַס לְמֶעְבַּד דְבִישׁ עַל עַרְסָתְהוֹן מְקַדְמִין בְּצַפְרָא וְעָבְדִין אֲרֵי אִית חֵילָא בִּידֵיהוֹן: ב וְחָמְדִין חַקְלַיָא וְגָזְלִין וּבָתַּיָא וְאָנְסִין וְעָשְׁקִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ וְאַחְסַנְתֵּיהּ:

נקוד בין בצרי ואולי לדעת בעלי המסר׳ הוא בחירק : משכבותם ד׳ וסי׳ יבא שלום ינוחו על משכבותם ·

תולדות אהרן מורשת גת · סנהדרין קג : ועשקו . גטין נח :

רשי

נרכש שהוא קל לרוץ והכרתו ואמר דומה שהוא ל׳ ערבי : (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת . על אשר תתני שלוחים של מלכות דוד אשר הורישו אתכם גת כענין שנאמר (ד״ה א יח) ויקח דוד את גת מיד פלשתים ואתם מואסים בו כמו שנאמר (ישעיה ח) יען אשר מאס העם הזה את מי השלוח וגומר לפיכך בתי אכזיב שהיתה מארץ יהודה ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישראל שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו ובימי אחז נתנבאת נבואה זו . לכן תתני שלוחים . פי׳ לכן כמו על אשר כמו (שם יז) על כן תטעי נטעי נעמנים על אשר נטעתיך נטעי נעמנים ואת נהפכת לזמורות זר : בתי אכזיב לאכזב · ל׳ מפל על הלשון מאגדת חלק למדתי מדרש מקרא זה כך : (טו) עוד היורש אביא לך . אויבים שיורישו אותך לך היושבת במרשה · יורש למרשה לשון נופל על הלשון : עד עדולם . שהוא לפני׳ מן הגבול יסוג אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו העכו״ם מגבול׳ עד עדולם כן ת״י עד עדולם ייתון בתחום ארעא דישראל . ומדרש אגדה שמעתיו משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך ראוים היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה בכור לבני שם ובשביל אהבת אבותיכ׳ הסיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם : (טז) קרחי · ראשך : וגוזי . שערך כמו (איוב א) ויגז את ראשו לשון תלישת שער : כנשר · כתרגומו כנשרא דנתרין גדפוהי דרך הנשר למרט רוב כנפיו : (א) ופועלי רע על משכבותם . כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר : (ב) ובתים ונשאו · מוסב על וחמדו חומדים בתים

אבן עזרא

לכיש היתה ליהודה סמוכה לשבטים והיא למדה מדרכיה וממנה למדה בת ציון : (יד) לכן תתני שלוחים · מנחות כמו שלוחים לבתי והטעם תני עוד מנחות לפלשתים כאשר היה מנהג אולי יעזרוך : מורשת גת · עיר בארץ פלשתים : בתי אכזיב . אמר יפת עיר לפי דעתי כי האל״ף נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי היתה לי יהודה ולא יכלו לעזור לישראל בעת רעתו והאל״ף לאכזב נוסף כמו אקדח ודרך צחות לדבר ככה כמו גם מדמן תדמי וערער תתערער וככה רבים : (טו) עוד היורש · הוא האויב ואין טעם לפרש שהוא מבני שם שירש הארץ והיא עילם רק הוא האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזאת העיר ואל תתמה בעבור שנוי התנועות שאמר היורש כנגד מרשה ואין הלשון מדוקדק יפה להיות זה כנגד זה כי לא ישמרו בשמות כאשר ישמרו בפעלים להיותם על מתכונת אחת כמו השולמית מתיחסת אל שלם שהיא ירושלם והיה לו לומר השלימית : עד עדלם · עיר בארץ כנען והיורש ישרת בעבור אח׳ וככה הוא יורש כבוד ישראל : (טז) קרחי · כמו מלכי עלינו : וגוזי . לגזז השער וככה ויגז את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר : (א) הוי חושבי און · בלילה בהתבודדם בנפשם : לאל ידם . כח ולא תואר וככה מלת טוב וגם רע כי פעמים שהוא תואר שם הקודש ופעמים שם דבר שהוא כח וככה טוב ורע פעמים שהוא אדם שהוא טוב או רע והוא תואר ופעמים שהוא דבר רע או דבר טוב שהוא שם דבר : (ב) וחמדו · וגזלו · בחזקה : ונשאו · ולקחו לנפשם : ועשקו . בדרך פתוי והונאה ומרמה כי העושק את חבירו ידמה אותו לערב ולהחזיק בממוע אשר הלוהו או

רדק

ירבעם לא עבד הבעל אלא אחאב התל בעבודת הבעלים ונתפשטה בישראל וזהו שאמר פשעו ישראל והארץ יהודה לא היו עובדים הבעלים ויושבי לכיש למדו עבודת הבעלים מישראל וזהו שאמר כי בך נמצאו פשעי ישראל פירוש בך נמצאו תחילה ונתפשטו בארץ יהודה עד ציון וזהו שאמר ראשית חטאת היא לבת ציון : (יד) לכן תתנו שלוחים על מורשת גת . בעבור שעבדת עכו״ם ולמדת האחרים לעבדה את צריכים לתת שלוחים על מורשת גת שתסיע לך לעזור מפני האויב ומורשת גת שם מקום בארץ פלשתים והיא עיר הנזכרת בכמה מקומות ולכדה דוד מיד פלשתים וסמך אליה מורשת שפי׳ ירושה ר״ל גת שלכדה דוד ואח״כ ירשוה פלשתים והיתה להם למורשת בעונותיכם ובפשעיכם כלו׳ ראו מה גרם לכם העון כי זאת העיר שהיתה לכם עתה היא ביד אויביכם וצריכים אתם להכנע לפם ולשלוח להם מנחות שיסמכו אתכם מפני האויב הבא עליכם : שלוחים · מנחות כמו ויתנה שלוחים לבתו אשת שלמה : על מורשת . כמו אל וכן ונתן הספר על יודע ספר שהוא כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו ואחרים ונלתו : בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל · אכזיב היא עיר בערי יהודה וקעילה ואכזיב ומרשה והוא כזיב הנאמר בתורה והיה בכזיב בלדתה אותו ואמר לאכזב ל׳ נופל על הל׳ ואכזב כמו כזב והאל״ף נוספת והוא כמו היה תהיה לי כמו אכזב ופי׳ בתי אכזיב שהיו עובדים בהם עכו״ם היו להם בבטחונם בהם למקור אכזב מים לא נאמנו שיבטח אדם בו לשתות ממנו בעת צמאונו ומצאו יבש הנה היה לו לאכזב כן היו בתי אכזיב למלכי ישראל ופי׳ למלכי יהודה כי אע״פ שנחלקה המלכות מלכי יהודה מלכי ישראל הם כי יהודה הוא בכלל ישראל וכן נקראו מלכי יהודה מלכי ישראל כמו שאמר כל אלה בני יהושפט מלך ישראל וכן אמר כי הכניע ס׳ את יהודה בעבור אחז מלך ישראל : (טו) עוד היורש אבי לך יושבת מרשה · גם זה ל׳ נופל על הל׳ כי יורש ומרשה קרובים בלשון ומרשה גם עיר מערי יהודה אבי חסר אל״ף שהוא למ״ד הפעל מהמכתב וכן שמן ראש אל יני ראשי אמר עוד אביא לך האויב שירש ארצך ויגלה אותך ממנה : עד עדלם יבא כבוד ישראל . ועדולם ג״כ עיר מערי יהודה אמר עד עדולם יבא יורש כבוד ישראל יורש שזכר עומד במקום שנים וסיורש הוא מלך אשור כמו שאמר עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם : (טז) קרחי וגזי . אמר כנגד מרשה או עדולם או כנגד כל הארץ והוא דרך משל לומר אל הארץ קרחי וגוזי כי כנגד הארץ ידבר לא כנגד יושבי הארץ שהרי אמר כי גלו ממך הקרחה היא תלישת השער והגזיזה היא במספרים וכן יעשה האדם לאבל כמו שאמר ויגז את ראשו ואמר גזי נזרך והשליכי על בני תענוגיך על דרך שקינן ירמיהו בני ציון היקרים וגו׳ : הרחיבי קרחתך כנשר · כי הנשר יעוף למעלה מכל העופות ואחת לעשרים שנים יעוף מאד למעלה עד האויר העליון הסמוך לגלגל האש ומרוב החום ימרטו כנפיו ותפול נוצתו : (א) הוי חושבי און ופועלי רע . פועלים רע בלבבם לומר כך וכך נעשה מחר ואמר על משכבותם כי בעוד שאדם שוכב על מטתו הוא חושב יותר כי אין לו עסק באחד מחוציו : באור הבקר יעשוה · בהסכמה יעשו המחשבה הרעה שחשבו כי יש כח בידם לעשוק העניים : (ב) וחמדו · החמדה היא בלב והגזל הוא בידים כי יחמדו שדות

מצודת דוד

ראשית חטאת · כי היא ראשית חטאת : לבת ציון · ר״ל היא למדה תחלה העכו״ם לאנשי ציון כי בלכיש נמצאו פסילי עבודת השבטים : (יד) לכן · בעבור רוע מעשיך תתני מתנות ודורונות אל מורשת גת הם אנשי פלשתים כי גת הוא משל פלשתים ובימי דוד לקחו מ׳דם ובעון ישראל חזרו פלשתים לקחת את גת להיות להם למורשה וכאומר הנה מאז ירשת ארצו ועתה חזר ולקח׳ ועתה תהיה נכנעת לו ותחלה פניו במנחה : בתי אכזיב · היא מערי יהודה ומרדה במלכה והיתה נמשכת אחר פקח בן רמליהו מלך ישראל ולכן אמר הנה בבוא האויב יחריב בתי אכזיב ותהיה נעזב ונפסק ממלכי ישראל כי לא תהיה עוד להם (ואמרה כן דרך מליצת הקינה כי בעת שגלו ערי יהודה ע״י ג״כ כבר בטלה מלכות ישראל) וגם זהו לשון הנופל על לשון כי אכזיב שמה ולאכזב תהיה : (טו) עוד היורש. עוד עליך מורשה אביא היורש את הארץ והוא ג״כ כי גם אותך יירש וגם הוא לשון הנופל על לשון מורשה שמה ואת היורש אביא : עד עדולם יבוא כבוד ישראל · מלת היורש משמשת בשתים ור״ל עד עיר עדולם יביא היורש את כבוד ישראל כי את כל הארץ יקח עם כבוד העושר והממשלה : (טז) קרחי וגוזי · תלשי שער ראשך וגוזי אותם במספרים דרך לצער ואבל על בניך המפונקים אשר גלו ממך : הרחיבי קרחתך כנשר . עשי לך קרחה רחבה כנשר הזה אשר אחת לעשר שנים יגביה לעוף עד האויר העליון סמוך לגלגל האש ומרוב החום ימרטו כנפיו ותפול נוצתו וישאר קרח קרחות רחבות : כי גלו ממך · בני תענוגיך : ב (א) הוי חושבי און · יש להתאונן על אלו אשר בלילה עודם על משכבותם חושבים לעשות און ובזה פועלים רע כי איננה מחשבה לבד כי באה לידי מעשה : באור הבקר· מיד כשיאיר הבוקר ימהרו לעשות מחשבתם כי יש הכח בידם לעשות מה שרוצים כי לא ימצא מי מוחה בידם : (ב) וחמדו שדות · וכאשר יחמדו שדות אחרים עומדים עליהם וגוזלים מהם וכאשר יחמדו בתי רעיהם ילקחום לעצמם כי אין

מצודת ציון

(יד) שלוחים . כן יקרא מתן גדול וכן ויתנה שלוחים לבתו (מ״א ט) : על · כמו אל : מורשת מל׳ ירושה : לאכזב · ענין עזיבה והפסק כמו כי תכזבו (ישעיה נח) : (טו) אבי · אביא באלף וכן אל יני ראשי (תהלים קמ) ומשפטו יניא באל״ף : (טז) קרחי · ענין מריטת השער וכן וסקריחו עליך (יחזקאל כז) : וגוזי · מל׳ גזיזה וחתוך וכן גזי נזר (ירמיה ז) : תענוגיך . מלשון עונג ותענוג : (א) לאל . ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית לא) : (ב) ונשאו · לקחו כמו ישא

ג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־ ג'
הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־
תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ ל'
רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ ד בַּיּוֹם ל' ומלרע
הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי ל"ו · ל'
נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי ח' · ל'
יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ ד' · ל' ומ"ל
יְחַלֵּק׃ ה לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ
חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה׃ ו אַל־ ד'
תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא־יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא ל' · ל' ומ"ל
יִסַּג כְּלִמּוֹת׃ ז הֶאָמוּר בֵּית־יַעֲקֹב ה'
הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה מַעֲלָלָיו ל'
הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ׃ ל'

ג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מַחְשִׁיב עַל דָּרָא הָדֵין בִּישָׁא
דְּלָא תַעְדּוּן מִתַּמָּן צַוְּרֵיכוֹן
וְלָא תְהָכוּן בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲרֵי
עִדָּן בִּישׁ הוּא׃ ד בְּעִדָּנָא
הַהִיא יִטּוֹל עֲלֵיכוֹן מַתַל
וְאִילְיָא וּבְעֵינִיתֵיהּ יֵימַר
אִתְבְּזָזָא אִתְבְּזַזְנָא מְחוּלָקְהוֹן
דְּעַמִּי מַעְדָּן לְהוֹן וּמֵאַחְסַנְתְּהוֹן
טָרְדִין לְהוֹן תָּאִיבִין חַקְלָתְהוֹן
מְפַלְגִין׃ ח בְּכֵן לָא יְהֵי לָךְ מָתַח
חוּט מְשַׁח בְּעַדְבָא בִּקְהָלָא
דַיְיָ׃ ו לָא תִתְנַבּוּן נְבוּאָה לָא
תֵילְפוּן לְעַמָּא הָדֵין אֲרֵי לָא
מְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּ׃ ז הַכְדֵין
כָּשַׁר דְּאָמְרִין דְּבֵית יַעֲקֹב
הִתְקַפַּד מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ
אִם אִלֵּין עוֹבָדוֹהִי הֲלָא כָּל פִּתְגָמֵי תַקְנַיָּא דַאֲמָרִית לְאֵיתָאָה אֵיתֵיתִי עַל כָּל

כי יילילו על משכבותם · יעלזו חסידים בכבוד : ולא תלכו ב' ופי' בחקות הגוי . ולא תלכו רומה ואינון מן ולא דסמיכין לתיו ולית דכות' וסימ' במסרא רבתא בערך לא :

תולדות אהרן אל תטיפו · (ברכות ג סנהדרין לא עכו"ם מא) :

אבן עזרא

או בשכרו אשר השכירו : (ג) לכן . רומה · שם דבר כמו טובה לא תלכו בקומה זקופה כי עת רעה היא לא ראיתם כמוה : (ד) ביום . ישא · המושל ונהה כמו וגבה ונהה אשר יהיה בימים ההם ונהיה כמו שכר האדם לא נהיה וככה הוא מי שנהיה בעת ההיא יהגה נהי וי"א כי נהיה כמו חולה מגזרת נחלתי ונהייתי : נשדנו . בנין נפעל מפעלי הכפל והמקונן יאמר חלק עמי ימיר השם להיותו לנכרי איך ימר מה שהיה לי וכאשר קוינו לשובב שישוב שדינו אלינו אז יחלקנה הנכרי כי מלת יחלק זרה להזכיר נגד השם והזכיר נגד השם והזכיר שדינו כנגד שאמר וחמדו שדות : (ה) לכן . יאמר לכל איש מהמשפחה הרעה הגוזלים השדות הטעם בעבור שעשית זה החמס לא ישאר לך בן שישליך חבל בגורל : בקהל ה' · בשוב ה' שבות עמו : (ו) אל · יספר הנביא מה שהיו אומר המשפחה הרעה לנביאי השם לא תנבאו לא תטיפו ככה יטיפון היו מטיפין להם אל תטיפון ומלת יסג בסמ"ך כשי"ן ובא על משקל קל תחת כבד לומר יסג במקום ישיג כי מי שלא יטיף למשפחה הזאת לא תשיגנו כלימה : (ז) האמור . הדבר הוא זה שיהיה אמור בלשון תמה אתם בית יעקב ורבי ישועה אמר כאילו כת' שמע אתה הקרוא בית יעקב ובעבור האל"ף שהוא מאותיות הגרון תבא הה"א בפתח קטן כמו החזק הוא הרפה : הקצר רוח · ה' . היא הנבוא' וטעם הלא לעולם רוח השם תדבר אמת כי למה יעשה השם רע : אם אלה מעלליו . וכי מנהגו לעשו' רע לבריותיו על חנם רק ידבר להטיב לכם ויבא טוב עם הולך דרך ישר והטעם דברו הטוב יקיים

רשי

בתים : ונשאו . כמו ולקחו : (ג) ולא תלכו רומה · ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ונהה נהי נהיה . ונהה לי עתיד כמו ועשה ופנה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדנו אויבינו שדדונו ולשון נשדנו שכתב בו נו"ן בתחילה ולא כתב שדונו מפני שבא לשמש שני לשונות ל' נפעלנו ולשון פעלנו אילו כתב נשדנו היה הל' מוסב על הנשדדים ולא אל השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב אל השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נתננו ביד אשר שדונו ובלע"ז שומי"ר דימשפיור"א כשו"ם ד"א נשדונו אנחנו גרמנו לעצמינו שנשדדונו : חלק עמי ימיר נחלת חלק עמי נחלף לעכו"ם : איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק · איך יסור אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם העכו"ם הזה לו איך אפשר לשובב' עוד לי כל אלה דברי המקונן ונושא המשל אין ימיש לי קומ"א שדיסורנר"א אמו"י כמו סורה אלי ויסור אליו : (ה) משליך חבל . חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה : (ו) אל תטיפו יטיפון . אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאים אני אומר אשר תטיפו תמיד : לא יסג כלמות · פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שנאמר (משלי ט) אל תוכח לץ · כל טיף לשון נבואה כמו (עמוס ז) ולא תטיף על בית ישחק · (יחזקאל כא) והטף אל דרום : (ז) האמור בית יעקב . הזאת יאמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאים להם : הקצר רוח ה' . שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים : אם אלה מעלליו . כלו' להרע : הלא דברי ייטיבו עם

רדק

שדות חביריהם בלבם ויבקשו מהם שימכרום להם ואם לא ירצו למכרם יגזלום ויקחום בחזקה וכן יחמדו הבתים ואם לא ירצו למכרם יקחום בחזקה ופי' ונשאו ולקחו וי"ת ואנסין : ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו . כפל הענין במלות שונות ופי' שאם יעמוד בעל הבית כנגדו כגזלו ממנו ביתו או שדהו יכהו ויאסרהו זהו עשק הגוף והנה יעשקו הגוף והממון : (ג) לכן · על המשפחה הזאת הם עם ישראל כי נקרא הגוי משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה ועל המשפחות אשר בשמך לא קראו וכן אמר ג"כ על ישראל עוד על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים : אשר לא תמישו משם צוארותיכם . מעול הרעה הבאה עליכם לא תוכלו להסיר מתוכה צוארותיכם כלומר לא תוכלו להנצל ממנה : ולא תלכו רומה · בשקל קומה טובה · אמר כיון שיהיו צוארותיכם תחת עול הרעה תהיו נכנעים ולא תוכלו ללכת בקומה רמה וכת"י ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ביום ההוא ישא עליכם משל . פי' המקונן עליכם ישא בקינתו זה המשל ומן הנראה כי המקונן הוא נביא השקר וכראותו כי לא נעשתה עצתו יקונן ולפי שדרך המקונן לדבר משלים וחידות שהם דברים סתומים וכן דרך המשורר ובקינה זו יש דברים סתומים לפיכך קראה משל : ונהה נהי נהיה · ונהה בשקל עשה בנה והוא ענין קינה ובכי ונהי שם הקינה ונהיה ג"כ בשקל שמלה וכפל השם לרוב הקינה וי"מ נהיה ענין שבר מן נהייתי ונחלתי וי"ת ואיליא ובעינתיה והוא ענין הגבהת הקול בקינה מן וענה איים ובדברי רז"ל מענות אבל לא מטפחות : אמר שדוד נשדונו . יאמר בקינתו כן נשדונו מבנ"ן נפעל ובא כשורק במקום חולם כי הרוב בחולם ונקלותי עוד מזאת ונקמותם בעונותיכם : חלק עמי ימיר . האדמה שהוא חלק עמי ימירנו האל יתברך באדון אחר כי יהיה חלק האויב מה שהיה חלק עמי : איך יהיה זה שיסיר ממני מה שהיה לי : לשובב שדינו יחלק . כשחשבתי שהאל יתברך רוצה להשיב אלינו שדותינו שלקחו האויבים והנה האויב מחזיק בהם ומחלק אותם בין האויבים ר"ל שהאויבים יחלקו ביניהם נחלתינו כמו שאמר ירמיהו בקינתו נחלתינו נהפכה לזרים : (ה) לכן . אמר כנגד המקונן והוא נביא השקר כמו שפירשנו אמר אתה המקונן על נחלת ישראל שמהלק אותה האויב ואתה גרמת זה לפיכך לא יהיה לך משליך חבל בגורל בקהל ה' כאשר ישובו קהל ה' מהגלות אל נחלתם לא יהיה לך בן או בת שישליך חבל בנחלה כי לא ישאר אחריך ממך שום זכר ופירוש משליך חבל החבל שמודדין בו האדמה לחלקה בגורל בין היורשים ות"י מתח חוט משח בעדבא : (ו) אל תטיפו · ענין הזלת הדבור כמו ועלימו תטיף מלתי והוא ע"ד ההשאלה ישראל יטיפון לנביא האל אל תטיפו כלומר אל תזכרו לנו דברי האל כי אין אנו שומעים לכם : לא יטיפו לאלה · לא יסג כלימות נביאי האל לא יטיפו לאלה האנשים ולא יקחו כלימות שאם יטיפו להם יכלימום יסג ענין השגה ואם הוא כתוב בסמ"ך הנה כמהו מן הכבד ארור מסיג גבול רעהו ותבירו : (ז) האמור . הה"א ה"א הידיעה והיא כסגול כמו ויסר הערוב והיא לקריאה כמו הקהל חקה אחת לכם הדור אתם ראו דבר ה' כלומר אתם שאומרים לך בית יעקב אמר הקצר רוח ה' שאתם אומר לנביאי ה' אל תטיפו אם קצרה נבואת ה' לכם למה אתם קצים בה הלא רחבה היתה לכם להוכיחם ולהטיב לכם כל זמן שרציתם לקבלה לא מנעתי אותה מכם : אם אלה מעלליו · וכי אלה הצרות הבאות עליכם הם מעלליו ומעשיו לא כן כי מעשיכם הם כי דברי ייטיבו ולא ירעו עם אדם שהולך דרך ישר : הקצר · פעל עבר תציו קמץ ותאיו פתח : ייטיבו · היו"ד הראשונה מונעת בצרי והשנית שהיא נחה פ"א הפעל והנכון עם ה"א הפעיל הטיבו כמו מושלים

מצודת ציון

ישא ברכה (תהלים כד) : (ג) תמישו · ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : רומה · מלשון התרוממות : (ד) ישא · ענין הרמת קול · ונהה נהי נהיה . ענינו קינה ויללה כמו אשא בכי ונהי (ירמיה ט) : שדוד נשדונו . מלשון שדידה ועושק : חלק · אחוזת נחלה כמו חלקת יואב (ש"ב יד) : ימיר . מל' תמורה וחלוף : ימיש · ענין הסרה : לשובב · מל' השבה : (ה) חבל · מל' קו המדה : (ו) תטיפו יטיפון · הוא מל' נטיפה והולכה והושאל בענין הדבור של נבואה וכן והטף אל דרום (יחזקאל כא) : יסג · מל' השגה וקרוב ועם היא בסמ"ך וכן ותסג ולא תפליט (לקמן ו) : רוח

מצודת דוד

אין משפט ואין מוחה : ועשקו גבר וביתו . עושקים האיש עם ביתו כי כשבעל הבית עומד נגדו רודהו ומכהו ועושק א"כ את הגוף ואת הממון : ואיש ונחלתו · הוא כפל ענין במ"ש : (ג) על המשפחה הזאת · קרא כל ישראל בשם משפחה וכן על כל המשפחה וגו' (עמוס ג) : אשר לא תמישו . לא תוכלו להסיר צוארותיכם מעול הרעה ההיא : ולא תלכו רומה · לא תלכו ברוממות וקומה זקופה כי העת תהיה עת רעה : (ד) ישא עליכם משל · ר"ל הממשיל משלים ישא משל על הרעות הקורות : ונהה נהי נהיה · הנוהה ר"ל המקונן יקונן קינה : אמר שדוד נשדנו · ר"ל כן יאמר בקינתו הנה נעשינו שדודים ונעשקים : חלק עמי ימיר · אחוזת נחלת עמי ימיר האל באדון אחר הוא העכו"ם : איך ימיש לי · איך יסור אלי להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אל העכו"ם לתת לו לנחלה וכאומר איך אפשר שיוחזר לנו מה שלקחו העכו"ם : (ה) לכן . מוסב למעלה לומר הואיל וכן עשית לעשוק גבר וביתו לכן לא יהיה לך משליך וכו' ר"ל לא יהיה מי מזרעך שיקח חלק בארץ בתוך קהל ה' כשיקחו הם בבואם לארץ ואמר משליך חבל בגורל כי הדרך הוא כשחולקים קרקע בגורל משליכים חבל בארץ למדוד בה את החלקים : (ו) אל תטיפו יטיפון · אתם הנביאים המתנבאים אל תנבאו להם בד' כאשר לא יטיפו לאלה לא יסיג כלימות כי רגילים הם להכלים את המתנבאים להם : (ז) האמור בית יעקב · בה"א התימה ור"ל וכי יוכל בית יעקב לומר ואף אם יאמרו וכי אמת כן הוא וכי קצר רצון ה' לבל יוכל למלאותו להטיב למי שירצה : אם אלה מעלליו . וכי דרכו לעשות רעה עם

רשי

עם הישר הולך · אני לא קורא כותי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך אם הישר הולך היטב אטיב לו : (ח) ואתמול עמי לאויב יקומם . המקרא מחובר לשל מעלה הימנו אני טוב מטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותו יקומם לאויב לו : ממול שלמה אדר תפשיטון · כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך : מעוברים בטח שובי מלחמה · ממה שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי מבגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם · שובי כמו (ירמיה ב) סורי הגפן נכריה (צפניה ג) נוגי ממועד : (ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה · שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנו' או לפי שאתם גוזלין את ממון בעליהם והם יושבים ומצירים ואין משמחין את נשותיהן : תקחו הדרי . הדר הוד ועושר שנתתי להם : (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה . קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זו נתתיה לכם למנוחה : בעבור טמא' תחבל וחבל נמרץ · כי למען טמא אותה היא עוש' חבורת חבלי רשעים . תחבל לש:ן אגודות כמו (שמואל א י) חבל נביאים (תהלים קיט) חבלי רשעים וכן ת"י מסתיעין עלה לשון סיעה : וחבל נמרץ · וכנת אגודתם כבר נועלו ביניהם ופירשו למה הם מתחברים : נמרץ · דבר מפורש באר היטב כמו (איוב ו) מה נמרצו אמרי מה ימריצך (שם טז) קללה נמרצת (מלכים א ב): (יא) לו איש הולך רוח · לו מואלים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ביין ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה : (יב) אסוף אאסוף . עוד ימים באים ואקבץ אתכם : כצאן בצרה . כצאן רבה הנתונה במבצרי גדרות צאן : בתוך הדברו ת"י כעדרא בגו דירא מקום שהוא מתנהג שם וכן (ישעיה ה) ורעו כבשים כדברם : תהימנה מאדם · תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבה :

ח וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מִמּוּל
שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים בֶּטַח
שׁוּבֵי מִלְחָמָה : ט נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן
מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ
הֲדָרִי לְעוֹלָם : י קוּמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא־
זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה תְּחַבֵּל
וְחֶבֶל נִמְרָץ : יא לוּ־אִישׁ הֹלֵךְ רוּחַ
וָשֶׁקֶר כִּזֵּב אַטִּף לְךָ לַיַּיִן וְלַשֵּׁכָר
וְהָיָה מַטִּיף הָעָם הַזֶּה : יב אָסֹף
אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ קַבֵּץ אֲקַבֵּץ
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן
בָּצְרָה כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָה

דִּמְהַלְּכִין בְּקוּשְׁטָא : ח מְקַבֵּיל חוֹבֵיהוֹן עַמִּי לְבָעֵיל דְּבָבָא מְסִירִין מְקַבְּלְהוֹן עַמְמַיָּא קָיְמִין מַחְסְנִין יַתְהוֹן מָמוֹן יְקָרְהוֹן מִנְהוֹן נָסְבִין עֲדָן בְּאַרְעֲהוֹן לְרוּחֲצָן תָּיְבִין בְּהוֹן כִּתְבִירֵי קְרָבָא : ט כְּנִישַׁת עַמִּי תְּתָרְכוּן מִבֵּית חֶדְוַתְכוֹן מִנְהוֹן בְּנֵיהוֹן דְּבִירִין גָּלָא יְקָרְהוֹן דַּהֲווֹ אָמְרִין קַיָּם לְעָלְמִין : י קוּמִי וּגְלוֹ אֲרֵי לָא דָא אַרְעָא בֵּית נְיָחָא לְרַשִּׁיעַיָּא בְּדִיל טַמְיוּתָהּ אִינוּן מְחַבְּלִין בְּדִיל לְסָאֲבוּתָהּ אַתּוּן מִסְתַּיְעִין עֲלַהּ : יא עַל דְּטָעוּ בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבָּן לְהוֹן רוּחַ דִּי שְׁקַר וּמַלְפִין לְהוֹן לַחֲמַר וּלְרַוְיוּ וִיהֵי כְּמָא דַּאֲלִיפוּ לְמִטְעֵי בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא כֵּן יִגְלוֹן לְאַרְעָא שִׁקְרָא עִם דָּרָא הָדֵין : יב בְּסוֹפָא כַּנָּשָׁא אֲכַנֵּישְׁכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב כּוּלְכוֹן קָרָבָא אֲקָרֵיב גָּלְוָתְכוֹן שְׁאָרָא דְּיִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא אֲשַׁוֵּינוּן כְּעָנָא בְּגוֹ חוּטְרָא כְּעֶדְרָא בְּגוֹ דִּירָא תַּמָּן מִסְגֵּי

ח ו' · ג' וחסר · ג' · ג' · ג' חסר · ג' · ג' · כ"ג · ג' וחסר · ה' ויוקפין בנביאי · ג' חסר · ג' · ג' קמץ · י' רפין · ג' · ג'

אסף ג' וחסר וסימ' אסף אסיפם נאם ה', אסף אאסף יעקב כלך, אסף אסף כל מעל פני הארמה :

אבן עזרא

יקיים עם מעשיהם אם יהיו טובים : (ח) ואתמול . מלה אחת כמו פי ערוך מאתמול תפתה והטעם כי דברי ייטיבו לטוב לא כאשר הוא מאתמול : לאויב יקומם · יקום עמי כאויב איש את רעהו : ממול שלמה · בעבור שלמה ואדר שיפשיטו אדר עוברי בטח וכאשר ימלטו שלא יסרגוס שלא נשאר להם רק מה שעליהם יחשבו נפשם כי הם שובי מלחמ' וישמחו בהמלטם מידכם כאשר ישמחו שובי מלחמה בשלום ככה תעשו מחוץ לעיר לשלול שלל ולבוז בז ובעיר תעשו חמס אחר : (ט) נשי . כל אחת מנשי עמי : תענוגיה . שהיתה מתענגת עם בעלה : תקחו הדרי · להפרד האב מהאם : (י) קומו · בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור שטמא' הארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידך וחבל כמו צירים וחבלים : נמרץ . נמור תהי ארצכם לכם : (יא) לו איש . הנה אתם צוו לנביאי השם שלא יטיפו להוכיחכם אולי תשובו אל השם ולא תתגרשו מארצכם כאשר תגרשו אתם הנשים והנה אם יבוא איש שיתנבא בדברי כזב ויאמר לכם שתו ושמחו יאמר השם כי תנוחו במקומכם ואשר נדו ונעו ישובו למקומם כמו שכתו' אחריו אסוף אאסוף ותתקבצו כולכ' אז יהיה מטיף העם הזה לכם באמרו ככה פסוק זה : (יב) אסוף · כצאן בצרה . אולי יש בעיר הזאת : בתוך הדברו · למקום

תולדות אהרן נשי עמי . עירובין סג · אטיף לך . (סנהדרין ל עכו"ם מא) :

רדק

מועליו ישלילו : (ח) ואתמול . כשורק כמו באתמ' וכן בשורק כי ערוך מאתמול תפתה אמר האויב שבא עליכם שיום דין ומשפט שוא כי עמי זה אתמול היה הוא לאויב לאחיו שגוזלים ושוסים קם לאויב העניים ושולל אותם ודין הוא שיבא האויב עליהם מדה כנגד מדה : יקומם . פעל עומד ותרגומיה אקומם פעל יוצא : ממול שלמה אדר תפשיטון . ואתם עומדים ממול שלמה שלובש אותם תעמדו למולו להרע לו ולהפשיטו השלמה שהיתה אדור לו ממול כמו והוא יושב ממולי אדר הוא כמו הדר ואמז"ל פירש כן היו תובלים שלמה מבית העני בעבור המס ואומרים כי אין די במשכון וכיו מפשיטים מעליו אדרתו וזהו תפשיטון שהיו מפשיטים העניים שהיו חושבים שהולכים בבטחה סיו באים לבתיהם כמו שובי מלחמה ערומים בגדיהם ואחר כך היו אומרים אין די במשכונות שאלה בשלמה ובאדרת ויוליאו אותו מביתו וזהו נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה מעל עולליה תקחו הדרי לעולם הדר נחלתי שהנחלתים תקחו מעל עולליה שהיו נסתרים ומתכסים שם על זה לאו כלכם מנחלתי קומו ולכו כי לא זאת המנוחה : (ט) נשי עמי תגרשון . כל אחת ואחת מנשי עמי ועמי הם העניים כמו אם כסף תלוה את עמי אמר אתם גורמים שיגרש העני את אשתו מביתו שתכנסו בבית העני שלא ברשותו להעליל עליו ולגזלו וכשבא העני וימצא אחד מכם בביתו עם אשתו יתחוד אשתו ויגרשנה מביתו והנה הוא כאלו אתם מגרשים אותה מבית בעלה שהוא בית תענוגיה : מעל עולליה תקחו הדרי לעולם . פס שהוא הדרי לעולם והיא חבור האיש עם אשתו לפרות ולרבות שילדתיה מגלע האדם ובניתים פרו ורבו ואתם תקחו אותו הסדר שהוא סדר וכבוד כמו שאמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו כי כאשר הבריאות על סדר תכונתם ויולידתם הוא כבוד האל ית' ואליהם ישכחוהו בני אדם ויפחרוהו : (י) קומו ולכו . לכו בגלות כי לא תנוחו בארצכם כאשר חשבתם אני קראתי ארצכם זאת המנוחה והנחלה ועתה בעונותיכם אינה לכם נחלה ומנוחה קומו ולכו ממנה : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ · זאת המנוחה והנחלה טמאה כמו שאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה ובעבור זה בטמאה באתם טמאתם אותה בעבור זה תחבל ארצכם כמו שאמר ותקיא הארץ כלומר תחבל אתכם ותקיא אתכם מתוכה תחבל ענין השחתה כמו ותבל את מעשה ידיך וכן ותבל נמרץ ענין השחתה והוא גם ומהו החבל שתחבל אתכם חבל נמרץ יהיה כמו קללה נמרצת כלומר חבל חזק מאד : (יא) לו איש הולך רוח ושקר כזב · חוזר למה שהיו אומרים לנביאי האל אל תטיפו אמר לנביאי ה' היו אומרים להם שלא יתנבאו אבל אם יש איש שהולך רוח והבל ושקר כזב שמכזב כלומר שדרכיו דרכי רוח והבל ושקר כזב בדברי שקר שאומר להם שלום יהיה לכם עשו כלבבכם ואמר לעם הזה הנה אטיף לך ליין ולשכר . כלו' אם תשקני כוס יין או שכר אני אתנבא לך נבואות טובות ירצו בו דבריו וישמעו והוא יהיה להם למטיף ולנביא : (יב) אסף אאסף יעקב כלך . י"מ שני אלה הפסוקים פורענות כמו שאמר לפניהם ואחריהם , ופי' אסף

מצודת דוד

עם הבריות : הלא דברי ייטיבו . באמת דברי מטיבים המה עם ההולך בדרך ישר : (ח) ואתמול עמי . אבל עמי זה יום אתמול ר"ל לא עברו עדיין ימים רבים ולא תוכלו א"כ להכחיש הדבר אשר הם קמ ם לאויב איש על אחיו : ממול שלמה . ר"ל אם הראו מי לבוש שלמה חשובה תעמדו ממול השלמה לתת בו עיניכם ותפשיטון ממנו את השלמה החשובה : מעוברים בטח · מן האנשים העוברים בטח תהפכו לעשותם שובי מלחמה כי תגזלו כל אשר להם כאלו ברחו ושבו מן המלחמה והניחו הכל להקל מעליהם המשא : (ט) תגרשון מבית תענוגיה · גוזלים בתי חמד ומגרשין הנשים כל אחת מביתה אשר ישבה ומתענגת בה כלכך אשה חשובה לשבת בית להתענג בכל ביתה : מעל עולליה וגו' · ר"ל הדר העושר שהשפעתי לה לקחת עולליה הנה תפשיטו מעליהם לקחת לעצמיכם עד עולם מבלי חזרה : (י) קומו ולכו · לכן קומו מארצי ולכו לכם בגולה : כי לא זאת המנוחה . ר"ל לא על דרך זה נתתי לכם את הארץ לנחלת מנוחה : בעבור טמאה · בעבור שטמאתם את הארץ לעשות בה מעשים כאלה לכן היא תחבל והשחית אתכם ותהיו כלים בה : וחבל נמרץ · וההשחתה תהיה חזקה מאד עד שלא ישאר שארית : (יא) לו איש . אם מצאו איש שהולך אחר דברי הרוח והבל ומכזב לומר שקר היה אומר אנבא לך לשתות יין ושכר : והיה מטיף · איש כזה היה מקובל להם לנביא כי מאד היו שומעים אליו ולא כן ישמעו דברי נביא אמיתי ומוסב למקרא שלפניו לומר א"כ מהדין הוא שילכו גולה מארצי : (יב) אסוף אאסוף · עתה חוזר לנחמם ואמר אולם לא לעולם אקצוף כי באחרית הימים אאסוף כל בית יעקב ממקום גלותם : קבץ וגו' . כפל הדבר במ"ש : יחד . את כולם יחד אשים אותם בארצי כצאן הנתונה בגדרות הצאן שהוא להם למבצר ולמעוז : כעדר · כמו העדר הנתונה במקום מנהגו הוא דיר הצאן כן יהיו כל ישראל נאספים בארצם

תהימנה

מצודת ציון

רוח . רצון : מעלליו . מעשיו : (ח) ואתמול . ענינו כמו אתמול בחול"ם וכן כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל) : ממול . מנגד : שלמה . מלבוש : אדר . מלבוש יקר כמו ויעבר אדרתו (יונה ג) : תפשיטון . ענין הסרת המלבוש : (ט) עולליה · בנים הקטנים : הדרי · מל' הדר ויופי ועל העושר יאמר : (י) המנוחה · מקום מנוח ר"ל נחלה : תחבל וחבל · מל' חבלה והשחתה : נמרץ · ענין תוקף כמו קללה נמרצת (מ"א ב') : (יא) לו · ענינו כמו אם וכן לו חיה רעה (יחזקאל יד) : אטיף . הוצאל בענין הדבור של נבואה : (יב) בצרה · בלשון שאלה אמר על דיר הצאן שהיא להם למבצר : הדברו · ענין הנהגה וכן ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה) · תהימנה . מל' המייה ושאון :

הטורך

מֵאָדָם׃ יג עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם׃

ג א וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט׃ ב שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה (רע ק') גֹּזְלֵי עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל עַצְמוֹתָם׃ ג וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת׃ ד אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם׃ ה כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה׃ ו לָכֵן לַיְלָה לָכֶם

אֱנָשָׁא׃ יג יִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְיִסַּק מֶלֶךְ מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וְיִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דִּמְעִיק לְהוֹן וְיִכְבֵּישׁ כְּרַכִּין תַּקִּיפִין קִרְוֵי עַמְמַיָּא יַחְסְנוּנוּן וִיהֵי מַלְכֵּיהוֹן מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וּמֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעֲדְהוֹן׃ א וַאֲמָרִית שְׁמָעוּ כְּעַן רֵישֵׁי יַעֲקֹב וְשִׁלְטֹנֵי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֲלָא לְכוֹן לְמִדַּע יַת דִּינָא׃ ב סָנְקִין לְאַטָּבָא וְרָחֲמִין לְאַבְאָשָׁא אַנְסִין נִכְסֵי עַמָּא מִנְּהוֹן וּמָמוֹן יַקִּירִין מִנְּהוֹן נָסְבִין׃ ג וְדִי בָזוּ נִכְסֵי עַמִּי וּמָמוֹן יַקִּירֵיהוֹן מִנְּהוֹן נָסְבִין וְיַת שְׁאָרְהוֹן מְגַמְרִין תָּבְרִין וּמְפַלְגִין יָתְהוֹן כְּמָא דִּפְלְגִין אֵיבְרַיָּא לְגוֹ דוּדָא וְחַלְקַיָּא לְגוֹ קִדְרָא׃ ד בְּכֵן יְצַלּוֹן קֳדָם יְיָ וְלָא יְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן וִיסַלֵּיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִנְּהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּמָא דְאַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃ ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל נְבִיַּיָא דְּשִׁקְרָא דְּמַטְעַן יַת עַמִּי דְמָן דְּמוֹכִיל לְהוֹן שֵׁרוּן דִּבְסַר מִתְנַבַּן עֲלוֹהִי שְׁלָמָא וּדְלָא מוֹכִיל לְהוֹן מְזַמְּנִין עֲלוֹהִי קְרָבָא׃ ו בְּכֵן תִּבְהֲתוּן

אבן עזרא

למקום שנהגו העדר כמו דוברו' בים לשון וינהג את הצאן וככה הקורות היו נוהגות או נהוגות ככה תהימנה הערים מרוב אדם כמו המון אדם : (יג) עלה . אם תפרץ אחת הצאן ותצא ראשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי הנביא השקר כמו הצאן שילכו לרעות : ויעבור מלכם • וכבוד השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה' על הנביאים המתעים שאמרו אסוף אאסוף : (א) ואומר • הראשים והקצינים הם החייבים ליישר המעוות והנה שנאי אדם טוב וגזלי עורם משל לממונם ויגיעם : (ג) ואשר. שאר עמי . הצדיקי' : פצחו • קראו שמו פצחו רנה וי"א שברו ופרשו כמו פרוס לרעב לחמך והשי"ן תחת סמ"ך והטע' שברו : קלחת • כמו סיר או כמו צלחת : (ד) אז • אל הקציני' התגברו על הדל' והנה יד השם תגבר עליהם ויצעקו אל השם ולא יענם כאשר היו צועקים הדלים : (ה) כה • טעם הנושכים בשיניהם שדבור לשונם יתעה ישראל וינשכם : ואשר לא יתן . להם מה שיאכלו ויבקשו : (ו) לכן לילה • יבא לכם

פרצו ג' וסי' עלה הפורץ לפניהם, ובית אבותיהם פרצו בר"ה, כי עתליהו המרשעת : ואשר י"ב ר"פ וסימ' נמסר בסדר בהר סיני : ולא יענה ה' וסימ' וזעקת' ביום ההוא, אז יזעקו אל ה' דספרא, ישאהו על כתף, שם יצעקו ולא יענה, לעבדי קראתי ולא יענה : ואשר לא ח' דסמיכי וסי' נמסר בסדר

תולדות אהרן ויעבור מלכם. סוכה נב מגלה כא נדה סג : ופרשו . ברכות נט :

רשי

(יג) עלה הפורץ • מושיעם הפורץ גדרת סירים ומסוכות חדקים לייסר לפניהם הדרך : (ב) גוזלי עורם • של בית ישראל שהם ראשים וקצינים עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : (ג) שאר עמי • בשר עמי : ואת עצמותיהם פצחו • פתחו להוציא המוח כמו (שם יד) פצחו רנה פתחו פה ברנה : ופרשו כאשר בסיר • ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל ופרשו לשון שבר כמו פרוש לרעב (שם נח) ולא יפרסו להם (ירמיה טז) פרשה ציון (איכה א) : קלחת . קלדייר"א בלע"ז : (ד) אז יזעקו. אל ה' • אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל ה' להטיב להם ברצון עמו ושמחת גויו ולא יענה אותם : (ה) הנושכים בשיניהם • ואוכלים בשר בהמו' פטומות המאכילים אותם עמי הטועים אחריהם • וקראו שלום וכאשר יאכילו יקראו ויתנבאו להם שלום : וקדשו עליו

רדק

אסף אאסף שיכנסו כמגור בערים הבצורות מפחד האויב : כצאן בצרה • עיר גדולה מאדום והיא ארץ מקנה ומקנה רב כמו שאמר שידמו ישראל בכרתם אל הערים והאספם בהם מפחד האויב לצאן שיכניסו אותם אל הערים והאספם מפני האויבים כלומר שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני האויב כמו הצאן ותהימנה בתוך הערים כמו הצאן בתוך הדברו כתוך מקום מרעהו והוא מכלא הצאן שמכניסים שם הצאן ובאה מלת הדברו בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי והדל"ת מעמדת בגעיא ונקראת בקמץ רחב תחת קמץ חטף : תהימנה מאדם • מרוב אדם שיתקבצו ביחד בו תהימנה מפני האויב יהמו : (יג) עלה הפורץ • פירש אדז"ל על צדקיהו כשיצא דרך בין החומותים שפרצו לפניו החומה כמ"ש בנבואת יחזקאל בקיר יחתרו להוצי' בו : ויעבור מלכם לפניהם ; זה צדקיהו שברח לפני חילו ותילו אחריו : וה' בראשם • קודם מזה בראשם נסתלקה מהם שכינה ואח"כ גלו וי"ת אלה הפסוקים נחמה לעתיד וכן תרגם בסופא כנשתא אכנשינון דבית יעקב וגו' תרגם בצרה תוטרא כתרגום גדרות צאן תוטרין דעאן ותרגם הדברה דירא כמו הכונס צאן לדיר כדברי רז"ל ובדרש הפורץ זה אליהו מלכם זה צמח בן דוד : (א) ואמר . חוזר לתוכחה שהיו מריעים לעניים כמו שאמר לאויב יקומם אמר הנביא לכם ראשים וקצינים אומר כי עליכם התלונה כי לכם לדעת המשפט ולהציל גזול מיד עושק : (ב) שנאי טוב . רעה כתיב וקרי רע והענין א' אמר שהם שונאים לעשות הטוב ולהטיב לעניים ולא די שאינם מטיבים להם אבל מריעים להם וזהו ואוהבי רע שאוהבים לעשות הרע ומהו הרע שעושים להם גוזלים עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם וזהו ד"מ כאלו מפשיטים עור הבשר ואוכלים הבשר מעל העצמות וזהו שהיו גוזלים ממונם ולא תקם המגדל העור והבשר והעצמות : (ג) ואשר אכלו • הגדיל מעשה ההשחתה וההרס בעניים • ואמר ואת עצמותיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת ישברו העצמות יתחכו הבשר כמי שרוצה לתת העצמות והבשר בסיר ובקלחת וכל זה להפלגת הרעה שעושים לעניים ולחלשים פצחו ענין שבירה ופרשו ענין חתיכה כמו פרשה ציון בידיה פרוש לרעב לחמך : סיר • קדרה וכן קלחת אלא שעשויה בתכונה אחרת סיר דוד וקלחת שלשתם ענין קדרה אלא שכל אחת עשויה בתכונה אחת שלא כאחרת : (ד) אז יזעקו • אז כשיבא עליהם האויב יזעקו אל ה' ולא יענה אותם כמו שלא היו הם עונים לזעקת העניים העשוקים מדה כנגד מדה וזהו שאמר כאשר הרעו מעלליהם כמו שהם הרעו לעניים כן ירע להם האויב : (ה) כה אמר . הנשכים בשניהם הם מחליקים להם לשונם וקוראים להם שלום כלומר שלום יהיה לכם אל תראו מהנביאים המתנבאים לכם פורענות והם בחלקת שפתיהם נושכים אותה בשניהם כלומר מריעים להם כי נשיקתם נשיכה הוא להם על דרך שאמר ונעתרות נשיקות שונא : ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה . כלומר מי שלא יתן להם מה ששואלים ממנו במאכל ובמשתה כמ"ש למעלה אטיף לך ליין ולשכר ואם לא יתן יזמינו עליו מלחמה כלומר יתאספו יחד נביאי השקר וילחמו עליו בדברים רעים וי"מ הנושכים בשניהם מה שנותנים להם מלחם ובשר ושאר מאכלים נושכים בשניהם ואוכלים ואז יקראו להם שלום ויתנבאו להם דברים טובים וכן פ"י : (ו) לכן לילה לכם

מצודת ציון

(יג) הפורץ • מלשון פרצה ושבירה : (א) נא • עתה : וקציני • ענין שררה : (ב) ושארם • כן תקרא הבשר כמו אם יכין שאר לעמו (תהלים עח) : (ג) הפשיטו . ענין הסרה : פצחו . ענין פתיחה כמו פצחו ורננו וזמרנו (שם צח) : ופרשו • מל' פרוסה ושבירה וגם היא בשי"ן וכן פורש אין להם (איכה ד) : כסיר • קדרה כמו שפות הסיר (מ"ב ד) : קלחת • גם הוא כלי בישול כמו או בקלחת או בפרור (ש"א ב) : (ד) יענה • ענין השבה : הרעו • מל' רעה : (ה) המתעים . מל' טועה : הנושכים . חותכים לאכול וכן אם ישוך הנחש (קהלת י) : בשניהם • מל' שן : וקדשו • ענין

מצודת דוד

הסימנה . קול המייה תהיה נשמע בארצם מרוב בני אדם : (יג) עלה הפורץ . עד לא יעלו הם יעלה לפניהם מי שיפרוץ גדרות סירים ומסוכת חדק לייסר את הדרך ועל אליהו הנביא יאמר שהוא יבוא קודם הגאולה לייסר לבות ישראל לאביהם שבשמים להיות מבוא אל הגאולה וכמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות גו' (מלאכי ג): פרצו • שבי הגולה יפרצו גם הם את הגדרות והמסורות ויעבורו בפרצה כאלו היה שער ודרך בו יצאו מן הגולה ר"ל הם יוסיפו אומץ לייסר לבותם לשוב בתשובה ובזכות זה יצאו מן הגולה . ויעבור מלכם לפניה' • כשובם יעבור לפניהם מלכם הוא מלך המשיח וה' יעבור בראש כולם כי אז יחזיר גם היא שכינתו לציון : ג (א) ואמר שמעו נא • אני אומר שמעו עתה ראשי וגו' : הלוא לכם • עליכם מוטל לדעת את המשפט אם נעשה בארץ ועליכם להזהיר על הדבר : (ב) שונאי טוב . אבל ע"ד הם עצמם שונאים את הטוב ואוהבים את הרע : גוזלי עורם מעליהם . הם עצמם גוזלים אלה מאלה את עורם ובשרם מעל עצמותם והוא ענין גוזמא והפלגה לשון מרבית הגזל : (ג) ואשר אכלו . והם אשר אכלו בשר עמי הם הצדיקים : פצחו • פותחים עצמותיהם להריק את המוח וגם זה הוא ענין הפלגה : ופרשו . משברים אותם פריסות כאשר יעשו את הבשר פרוסות להשימם בסיר ובתוך הקלחת לבשל אותם : (ד) אז יזעקו . לכן אז בבוא הפורעניות יזעקו אל ה' ולא יענה להם : ויסתר פניו . לבל ישגיח בצרתם : כאשר הרעו • כמו שהרעו מעשיהם שלא שמעו לזעקת העשוקים והסתירו פנים מהם כן אעשה להם גם אני : (ה) על הנביאים • נביאי השקר המתעים . המוליכים את עמי בדרך מתעה : הנושכים . אמר למי שהמה נושכים אכלו בשניהם לאכול משלו קוראים עליו נבואת שלום ולמי אשר לא יתן מאכל אל פיהם המה מזמינים עליו מלחמה ר"ל מתנבאים לו שמלחמה מזומנת לבוא עליו : (ו) לילה לכם מחזון . חושך כלילה יבוא עליכם מחמת חזון השקר וקסום

לכם מזה החזון והחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה : וקדר עליהם היום . הטעם כי יבא להם יום אידם יום חשך ענן וערפל : (ז) ובשו החוזים • שלהם : כי אין מענה אלהים • בפיהם רק כזבים : (ח) ואולם . מלאתי כח • מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא אבוש : (ט) שמעו • המתעבים . משפט שהדב' וכל מלה ישרה שיצאה מפי יעקשו או פירושו שיעשו עולה לכל : (י) בונה • כל אחד מהנזכרים אחרי כן הוא בונה ציון בגזלו בית עני והנה פיר' זה הטעם : (יא) ראשיה • הם ראשי ירושלם הם המלכים : בשוחד ישפטו והכהניה במחיר • שיקחו והנביאים הם נביאי השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסומו ומלת קסם ישמאל כמו חותך שככה יהיה וקרוב אליה נחרים והנה קוסם קסמים שם כולל למלאכות הנזכרות אחר כן וטעם הלא השם בקרבנו כמו היכל ה' היכל ה' : (יב) לכן • ציון שדה • תשוב כשדה שתחרש • ע"ן עיין כמו נו"ן קן הימין בחיין חטין : והר הבית • שהם כבוד השם יהיה לבמות יער : (א) והיה • אין ספק כי זאת הנבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישראל כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיצא שמו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאילו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ • ונהרו • ירוצו מגזרת נהר כי הוא

עליו מלחמה • והזמינו עליו למלחמה : (ז) מענה אלהים : מענה נקוד קמץ (ר"ל ציר"י) לפי שהוא דבוק אל השם : (יב) עיין • דגורין : (א) ונהרו • ונקבצו שם יחד כנהרו' ההולכי' אל

מחזון וחשכה לכם מקסם ובאה
השמש על הנביאים וקדר עליהם
היום : ז ובשו החזים וחפרו הקסמים
ועטו על שפם כלם כי אין מענה
אלהים : ח ואולם אנכי מלאתי כח
את רוח יהוה ומשפט וגבורה
להגיד ליעקב פשעו ולישראל
חטאתו : ט שמעו נא זאת ראשי
בית יעקב וקציני בית ישראל
המתעבים משפט ואת כל הישרה
יעקשו : י בנה ציון בדמים וירושלם
בעולה : יא ראשיה בשחד ישפטו
וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף
יקסמו ועל יהוה ישענו לאמר הלוא
יהוה בקרבנו לא תבוא עלינו רעה :
יב לכן בגללכם ציון שדה תחרש
וירושלם עיים תהיה והר הבית
לבמות יער :

ד א והיה באחרית הימים
יהיה הר בית יהוה נכון בראש
ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו

ג' וחסר • ס' ר"פ • ו' • ג' • ג' • ג' • ב' אלכים ישע • ע"ו רפין • ב' יזעף לבו • חצי הספר בפסוקים • ג' • ג' • ל"ס • י"ב • ג'

מלאתנבאה ותתכנעון
מלאלפא ותחפי עקא בקבלא
ית נביי שקרא ויקביל עליהון
עדנא : ז ויבהתון נביי שקרא
ויתכנעון מלאלפא ויתעטפון
על שפם כאבלין כולהון ארי
לית בהון רוח נבואה מן
קדם יי : ח וברם אנא
אתמליתי בתקוף רוח נבואה
מן קדם יי ודין דקשוט
וגבורתא לחואה ליעקב
חובוהי ולישראל חטאוהי :
ט שמעו כען דא רישי בית
יעקב ושלטוני בית ישראל די
מקלקלין אורחת דינא וית כל
כונתא מעקמין : י דבנן
בתיהון בציון בדם אשיד
וירושלם בנכלין : יא רישהא
בשוחדא דונין וכהנהא בממון
מורן ונביהא בכספא מלפין
ועל מימרא דיי מסתמכין
למימר הלא שכנתא דיי
ביננא אמרין לא תיתי עקא
בישתא : יב בכן בדיל חוביכון
ציון חקל תתרדי וירושלם
ליגרין תהי וטור בית מקדשא
לחישת חורשא : א ויהי בסוף
יומיא יהי טור בית מקדשא דיי מתקן בריש טוריא ומנטל הוא מרמתא ויתפנין

וארא מענה שלשה בצירי וסי' בלשון וארמי חרותא דבר נשא בהתתא , ופי' ובשו החזיק וחפרו , שמחת לאיש במענה פיו , לארם מערכי לב : ונשא י"ב וסי' נמסר בסדר תרומה : ונהרו ג' וסים'

תולדות אהרן ותשכה לכם • עקרים מ"ד פכ"ג : ראשיה בשחד . שבת קלט יומא ט (דמאי כט קידושין סג נדרים סב) : שדה תחרש . שם מכות כד :

רדק

לכם מחזון. מזה החזון שאתם מתנבאים לילה ואפלה יהיה לכם כשיבא האויב ויבחנו דבריכם כי שקר אתכם וכפל הענין במ"ש ואמר וחשכה לכם מקסום כי נבואתם נבואת קסם היתה או מקצתם היו קוסמים ומקצתם היו חולמים : מקסום • מקור : ובאה השמש • מרוב הצרה שתמצאם : היום. ר"ל אור השמש כי ביום יראה ולהם יקדר מרוב הצרה וי"ת היום עדנא : (ז) ובשו . ועטו על שפם • שיהיו כאבלים עוטים על שפם כשיראו שלא תתקיים נבואתם יבושו ויהיו כאבלים העוטים על שפם כמו שאמר באבל ליחזקאל ולא תעטה על שפם : כי אין מענה אלהים . כי ידעו ויכירו הטעם כי מה שהיו אומרים להם לא היה דבר אלהים : מענה • כמו דבר וכן וה' ענהו מה ענה ה' : (ח) ואולם אנכי • אמר הנביא באמת אינני כמוהם שאין להם מענה אלהים אבל אנכי מלאתי כח את רוח ה' אני מלא מרוח ה' מכח משפט וגבורה להגיד להם פשעיהם ולא אירא מהם כמו שעושים נביאי השקר שמחניפים להם ומשבחים להם מעשיהם הרעים ודבריהם שקר אבל דברי אמת ומשפט אגיד להם : (ט) שמעו נא . שב נסוכיה הראשים והקצינים כמו שאמר למעלה יעקשו יעותו הדרך הישרה הם מעותים אותם וכל דרכיהם ומעשיהם חמס וגזל : (י) בונה ציון • כל אחד מהראשים והקצינים בונה ביתו בדמים ר"ל בגזל וחמס שעושין לעניים ואותם שאין בהם כח לעמוד כנגדם והנה אותו ממון שלוקחים בגזל הוא דם העושק שהרי הוא כאלו שופך דמי שאין לו מה יאכל וישיב את נפשו וכן אמר שלמה כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח וי"ת דבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין נראה כי הבין בדמים כמשמעו ולדעתו יהיה פי' שהיו לוקחים כופר משופכי דמים ובאותו כופר היו בונים בתיהם : (יא) ראשיה . הם המלכים או הסנהדרין והכהניה שהיה להם להורות התורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב וגו' • והם יורו במחיר מי שיתן לו כסף יעשה לו הוראה כרצונו : ונביאיה . הם נביאי השקר : יקסמו • כי נבואתם שקר וקסם כמו שפי' למעלה : ועל ה' ישענו . כלו' כיון ששכינתו בקרבנו לא תבא עלינו רעה ולא יחריב את ביתו כמו שהיו אומרים היכל ה' היכל ה' המה . (יב) לכן בגללכם • פירוש בעבור עונותיכם שרבו ולא יפנה אל כבודו ואל ביתו כאשר אמרתם וציון שבניתם בדמים שדה תחרש כלו' כשדה תחרש שלא ישאר בה בנין ותהיה כמו השדה הנחרש וירושלם שבניתם בעולה עיין תהיה גלי אבנים שיהרסו האויבים ויתנו אבן על אבן ויהיו אבני הבנין לגלים וכן אמר שמו את ירושלם לעיים וכת"י ליגרין ותרגום והיתה בבל לגלים ליגרין לעי השדה ליגרי חקלא : עיין תהיה • כנו"ן כמו במ"ם וכן לקץ הימין והדומים להם : הר הבית לבמות יער • והר הבית שהם בית המקדש יהיה לבמות יער כלומר יהיה ליער בעבור היותו חרב יצמחו בו עשבים ועצים ומה שאמר לבמות לשון רבים לפי שהיו שני הרים סמוכים הר הבית והר הזיתים או קרא גלי האבנים במות ויונתן תרגם לחישת חורשא : (א) והיה באחרית הימים : אחר שאמר חרבן ציון וירושלם אמר נחמה זו עליהם ויהיה זה באחרית הימים והם ימי

מצודת דוד

וקסום השוא : ובאה השמש . תשקע השמש על הנביאים ההם ויחשך עליהם מאור היום ר"ל יהיו בצרה עד שיהיה העולם חשך בעדם וכפל הדבר במ"ש להפלגת הענין : (ז) ובושו החוזים . בעת שיראו שלא נתקיימו אמריהם : ועטו וגו' • כל החוזים והקוסמים יעטו על שער השפתים כדרך האבל כי אז יתאבלו על רוע המקרה : כי אין מענה אלהים . כל דבריהם לא היה מענה אלהים כי מלבם בדאו שקר : (ח) ואולם . אבל אנכי מלאתי כח מן רוח ה' ר"ל כח כל אמרי בא מרוח ה' ואני מלא משפט והם דברים צודקים וגבורה והוא אמוץ הלב לא אפחד ממי ומגיד אני ליעקב פשעו וכו' כי אין דרכי להחליף כדרך נביאי השקר : (ט) המתעבים . המתאסים את המשפט ומעקשים את כל דבר הישר כי על היושר יאמרו שהוא מעוקש : (י) בונה ציון . כ"א בונה ביתו בציון בדמים כי שופכים דם אנשים לקחת עשרו לבנות בית : וירושלים בעולה • בונים בתי ירושלים בממון של עולה מעושק ואונאה : (יא) בשוחד ישפטו . ע"פ השוחד שופטים לזכות את השוחד : וכהניה • על הכהן להורות כמ"ש כי שפתי כהן וגומר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : במחיר יורו • ע"פ המחיר מורים את ההוראה כרצון הנותן : בכסף יקסומו • ע"פ הכסף קוסמים לבשר שלום הנותן : ועל ה' ישענו . עם היותם עושים כל המעשים הללו יעיזו פניהם להשען בה' לאמר הלא שכינתו בבה"מ ולכן לא תבוא עלינו רעה כי לא יחריב מקום משכנו : (יב) בגללכם • בעבור עונותיכם : שדה תחרש • האויב יחריבה ותהיה נחרשת כשדה : עיין תהיה . תהיה מלאה מגלי אבנים מהמפלת הבניינים לבמות יער • יהיה דומה לבמות יער ר"ל הרבה גלים ודגורין ימצא שם כמספר הבמות המצויות ביער וכמו תחתית האילנות שעל הערבים הנשארים אחר קציצת האילנות והמה דומות כגבהן לבמות : ד (א) באחרית הימים . בימי המשיח : הר בית ה'

מצודת ציון

ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : (ו) מחזון . ענין נבואה : מקסום • מין כשוף : ובאה . ענין שקיעה כמו כי בא השמש (ברא' כח) : וקדר • ענין חשך ושחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) : (ז) וחפרו • ענין כלימה כמו וחפרה הלבנה (ישעיה כד) : ועטו • ענין עטיפה : שפם . הוא שער השפתים כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : מענה • ענין אמירה וכן ומה' מענה לשון (משלי טז) : (ח) את רוח • מן רוח וכן כצאתי את העיר (שמות ט) : (ט) המתעבים • מלשון תעוב ושקץ : יעקשו . ענין עקום ומעוקל כמו ועם עקש תתפל (ש"ב כב) : (יא) במחיר • ענינו דמי ערך השוי וכן יקנה מקנה במחיר (מ"א י) : יורו • מלשון הוראה ולמוד : ישענו . מל' השענה ובטחון - (יב) בגללכם • בעבורכם וכן בגלל יוסף (בראשית לט) : שדה . כשדה : עיין • כמו עיים במ"ם וכן לקץ הימין (דניאל יב) ועיים הוא גלי אבנים וכן לעיי השדה (לעיל א) : לבמות . מלשון במה : (א) באחרית - בסוף : נכון מוכן ומתוקן : ונהרו . ימשכו כנהר וכן ונהרו אל טוב

אבן עזרא

הוא רן לעולם : (ב) והלכו · ואמרו . אלה לאלה : נעלה · לגודל מעלתו : כי מציון תצא תורה . לכל הגוים כאשר הוא כתוב לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד : (ג) ושפט · השופט הוא המשיח ויפת אמר השם הנכבד ודבר ה' ואחרים אמרו אנשי ירושלם כאילו אמר ושפט עמה ועוד היו' לא עבר דור שלא היתה בו מלחמ' ואם שקט מקום זה לא שקט אחר והכתו' אמר ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה : (ד) וישבו . כל אנשי העולם · כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק : (ה) כי · אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא נניח תורת אלהינו שהבטיחנו והשמיענו כזאת או הפעם לאת ישראל מהגלות על כן מלא ואנחנו נלך והוא הפעם כי בהבנות הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה לה' ובהליכתם ילכו איש בשם אלהיו עד שיורם אנשי בית המקדש על כן אחריו : (ו) ביום · הצולעה · מישראל שלא היכל ננכח במהרה וככה המה' : ואשר הרעותי . להם שגמתיה לחרפה בגוים : (ז) ושמתי · והנהלאה . שהיתה רחוקה מהלאה לארצ' אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מהלאה כי הלאה שורשו הלא : (ח) ואתה · אמר יפת

רשי

אל הים : (ג) ושפט : משפט זה לשון תוכחה הוא דשרימג"ש בלע"ז : (ד) כי פי ה' צבאות דבר · והיכן דבר ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו) : (ה) ילכו איש בשם אלהיו · ילכו לאבדון על שעבדו עכו"ם כן תירגם יונתן : (ז) אוספה הצולעה · אבניש"מ בלע"ז וכן ת"י · ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתו מצרעתו (מלכים ה) : ואשר הריעותי . ואותם שהריעותי להם בעונם : (ח) ואתה מגדל עדר . ת"י ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי' מגדל ל' מעוז ותרגום עדר כנסת ישראל ותירגם עופל ל' אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן (ישעיה לב) : עדיך

מיכה ד

2 עָלָיו עַמִּים: ב וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ
לְכוּ ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בֵּית
אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה
בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה
וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָם: ג וְשָׁפַט בֵּין
3 עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצֻמִים
עַד־רָחוֹק וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים
וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גּוֹי
אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד
מִלְחָמָה: ד וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ
4 וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי־פִי
יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר: ה כִּי כָּל־הָעַמִּים
5 יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ
בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:
ו בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה
6 הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר
הֲרֵעֹתִי: ז וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה
7 לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ
יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם: ח וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל
8

תרגום

לְמִפְלַח עֲלוֹהִי מַלְכְוָתָא: ב וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוֹ וְנִסַק לְטוּר בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ מְתַקַן וּלְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינַנָא מֵאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהַךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִיוֹן תִּפּוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַיְיָ מִירוּשְׁלֵם: ג וִידִין בֵּין עַמְמִין סַגִיאִין וְיוֹכַח לְמַלְכִין תַּקִיפִין עַד עָלְמָא וְיַעְפּוּן סֵיפֵיהוֹן לְסִכִּין וּמוּרְנְיָתְהוֹן לְמַגְלִין לָא יִטְלוּן עַם בְּאַפֵּי עַם סֵיפִין וְזַיִן וְלָא יִתְאַלְפוּן עוֹד מִבְּכֵן קְרָבָא: ד וִיתוּבוּן גְבַר תְּחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וּתְחוֹת פֵּירֵי תְּינוֹהִי וְלֵית דְמָנִיד אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת גְזַר כֵּין: ה אֲרֵי כָל עַמְמַיָא יְהוֹן לַאֲבָדוֹן עַל דִי פְלַחוּ לְטַעֲוָתָא וַאֲנַחְנָא נִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָא: ו בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֲכַנֵשׁ מְטַלְטְלַיָא וּמְבַדְרַיָא אֲקָרֵיב וּדְאַבְאֵשִׁית לְהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמִי: ז וְאֲשַׁוֵי יַת מְטַלְטְלַיָא לִשְׁאָרָא וּמְבַדְרַיָא לְעַם תַּקִיף וְתִתְגְלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עֲלֵיהוֹן בְּטוּרָא דְצִיוֹן מִכְעַן וְעַד עָלְמָא: ח וְאַתְּ מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דְטָמִיר מִן

רדק

ימי המשיח ונתמה זו אמרה ישעיהו בזה הלשון מעט מלים שונים ביניהם ג הר בית ה' · הוא הר הבית שאמר שיהיה לבמות יער עוד יבוא זמן שיהיה נכון בראש ההרים ומה שאמר נכון ונשא לא שיהיה ההר ההוא גבוה בגופו מנוס שהיה אלא ר"ל שהגוים ינשאוהו ויכבדוהו ויבאו לעבוד בו לשם ה' וזכר זה לפי שהגוים היו עובדים אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות אמר כי אז יעבדו את הש"י שכם אחד וינשאו הר זה מכל ההרים ומכל הגבעות שהיו מנשאים ומכבדים מתחילה : ונהרו עליו עמים. וירוצו ומזה נקרא מרוצת המים נהרים נהר : (ב) והלכו · ואמרו · כל גוי יאמר לחברו לכו ונעלה : ויורנו מדרכיו . כי מציון תצא תורה זה דברי הנביא לא דברי העמים כלומר למה יאמרו העמים לכו ונעלה ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ומשם לכל העמים והמורה הוא מלך המשיח ועליו אמר ושפט : (ג) ושפט · השופט הוא מלך המשיח וכן ויגד ליעקב הנגי' ויאמר ליוסף האות'. אמר כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או תביעות ביניהם יבאו למשפט לפני המלך המשיח שיהיה אדון על כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימצא אתו העול ישר המעוות לבעל דינך ומפני זה לא תהיה מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתו אותם לעשות מהם כלי עבודת האדמה : לאתים . המרה שחופרין בו נקרא את ודגש תי"ו לאתים מקום סמך אשר כמלת את מחרשתו ואת אתו : למזמרות · הם הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר העצים כמו וכרמך לא תזמור : (ד) וישבו · ישראל וכל הגוים ג"כ לא תהיה מלחמה בעולם : כי פי ה' צבאות דבר · וכיון שהוא ית' דבר יקיים דברו : (ה) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו . עד אותו זמן ילכו איש בשם אלהיו כי ישובו לדרך הטובה עד שישבם המלך המשיח לדרך הטובה אחר מלחמת גוג ומגוג : ואנחנו · אבל אנחנו בית ישראל נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד כי אע"פ שיחריב הבית ונגלה מארצנו לא נמיר אלהינו באל אחר אלא נלך בשמו כל הימים כמ"ש אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר : (ו) ביום ההוא . ביום קבוץ גליות כמ"ש באחרית הימים : אספה . כמו אאספה וכן ויוסף עוד דוד כמו ויאסוף : הצולעה · בלר"י כמו נוטרה את הכרמים בלר"י ופירוש הצולעה ישראל שהם בגלות כחולים והצולעים וכואבים כי מי שהוא בגרה הרי הוא כאלו צולע וכן אמר דוד ובצלעי שמחו ונאספו וכן פירוש או תפסחנה עיני עורים או ידלג כאיל פסח : והנדחה . שהיא רחוק ממקומה ואולי אמר זה על עשרת השבטים שהם רחוקים מארצם מאד ות"י הצולעה מטלטליא והנדחה מבדריא : ואשר הרעותי · כמו שהרעותי להם כן איטיב להם ות"י ודאבאשית להון מן קדם חובי עמי כ"א ודאבאשית להון : (ז) ושמתי · לשארית , שלא יכלו בגלות אלא תשאר מהם שארית שישובו לארצם בזמן ההוא : והנהלאה · היא הנדחת שזכר ונהלאה נפעל נבנה מן הלאה שהוא ענין רחוק המקום והזמן וי"ת הנהלאה כמו הנדחה מבדרא ואאז"ל פי' הנהלאה החזקה והשמנה ההולכת מהלאה לפני הצאן מרוב בריאותה וכן פי' הצולעה שאינה יכולה ללכת אני אחזקנה והנהלאה אוסיף על כחה ואשימנה לגוי עצום : (ח) ואתה מגדל עדר · הוא מגדל דוד וקראו מגדל ע"ר כי ישראל נמשלים לעדר הצאן כמו שהמשילם בכמה מקומות וציון וירושלם הוא מקום כל ישראל שהיו נאספים שם שלש פעמים בשנה והיו בם כעדר בתוך הדברו והיא היתה ראש ממלכת ישראל וכפל

מצודת ציון

טוב ה' (ירמיה לא) : (ב) לכו · הוא ענין ל' זרוז : ויורנו . ענין למוד : (ג) והוכיח . ענין ברור דברים : עצומים · חזקים : וכתתו · ענין כתישה : לאתים . הם כלי חפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג) : למזמרות · הם הכלי שכורתין בו הזמירות מל' וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : (ד) מחריד · מל' חרדה : (ו) הצולעה · החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : (ז) והנהלאה · ענין יגיעה כמו נלאה מואב (ישעיה טז) : (ח) עופל · ענין מגדל ומבצר כמו עופל

מצודת דוד

ההר שיעמוד עליו בה"מ : נכון . מתוקן יהיה בהר המשוב ובראש שבכל ההרים : ונשא · ינשא במעלה וחשיבות : ונהרו . מן העכו"ם ימשכו ללכת אליו כנהר המושך והולך : (ב) והלכו · גוי אל גוי : ואמרו . אלו לאלו : ויורנו · המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : מדרכיו · מה מדרכיו : כי מציון . כי התורה האמיתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (ג) ושפט · ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין העכו"ם רבים בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעכו"ם עצומים היושבים ממרחק : וכתתו . ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (ד) וישבו איש · כ"א ישב תחת גפנו וגו' ואין מי יחרידו ממקומו : כי פי וגו' · וכן יהיה · (ה) כי כל העמים וגו' · זהו מאמר הנביא שאמר כל הטובה הזאת יהיה לנו על כי כל העכו"ם כל אחד מהם הולך בשם אלהיו להאמין בהעכו"ם של בני עמו ואנחנו לא למדנו מהם לאחוז דרכם כי הולכים אנחנו בשם ה' להאמין בו וכן נאמין בו לעולם ועד ולכן ראוים אנו לטובה : (ו) אוספה הצולעה · אאסוף מבין העכו"ם את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה · ישראל הנדחה מארצה לארצות העכו"ם הנה אקבץ אותה והוא כפל ענין במ"ש : ואשר הרעותי · ר"ל כשיעור אשר הרעותי לה כן איטיב עמה : (ז) לשארית · להיות לה שארית בין העכו"ם ולא יכלו אותה : והנהלאה . העם אשר נתייגעת בגולה בשובה לארצה תשוב להיות גוי חזק : ומלך ה' . מאז לא ימשלו עוד הבבליים בהם כי ה' ימלוך עליהם ומלכותו תהיה בהר ציון כי שם ישרה שכינתו מהעת ההיא עד עולם ולא תזוז עוד משם : (ח) ואתה מגדל עדר . על עיר ציון יאמר שהוא המגדל אשר

תולדות אהרן מלא תורה . ברכות נח : גוי אל גוי . שבת סג : ואשר הריעותי · ברכות לב סוכה נב :

בירמיה סימ' לא : ויורנו ג' וסימ' מה נעשה לנער היולד , ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו , וחבירו דספרא : וכתתו ג' וסימ' וכתתו חרבותם לאתים דישעיה , וכתתו חרבותיהם דספירא , וכתתו את האף : בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בק י' וסי' ויאמרו כל השרים דירמיה , כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו , אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם . הצולעה ג' בקרי' וסי' אספה הצולעה והנדחה אקבצה , ושמתי את הצולעה לשארית , והושעתי את הצולע' :

רשי

עדיך תאתה · שארית הצולעה והנדחה כולם יקבצו אליך : ובאה הממשלה הראשונה · תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלים כאשר היתה בתחילה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשונה הממלכ' לבת ירושלים : (ט) עתה · שאת מורדת בי : למה תריעי רע · שיתי לבך למה את צריכה לבקש רעים ואהובים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור :

(י) חולי . ל' חלחלה כמו (כאן) כי החזיקך חיל והלשון נופל על יולדת : וגוחי · כרעי ושחי על גחונך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרשות הרבים : תצאי מקריה · מירושלים ללכת בגולה : ושכנת בשדה . הכי שכינתך תרושה כשדה : (יא) האומרים תחנף . עתה תתחייב ציון בחטאתיה ויפקד עליה עונה : ותחז בציון עינינו . ותראינה בה עינינו מה שאוינו לראות בה : (יב) כי קבצם כעמיר גורנה · וסופו לקבצם אל עמק יהושפט ושיבוא' ירושלים למלחמ' כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם היו גוג ומגוג לרעתם נאספו ויאמר הקב"ה לכנ"י קומי ודושי בת ציון : (יג) והחרמתי · לשון הקדש : בצעם · מה שכנסו מגזילה וחמס : וחילם · ונכסיהון : עתה

אבן עזרא

יפת מגדל דוד ושכון ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל : עופל . כמו עופל ובחן וי"א כי כמוהו ויעפילו עלו לעופל גבוה וככה כתוב לעלות אל ראש ההר הגביהו עצמם לעלות : עדיך תאתה · ואחר שמלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפילות דוד בן ישי שאע"פ שמלת תפלות היא באהגה דבוקה היא למלת דוד וככה זה : (ט) עתה למה תריעי ריע · תרימי לעקה ותצביעי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע נופל על ענות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע מגזל על לשון לעקה ובכי : המלך אין בך · הטעם למה תלעקי כאילו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה הלא השם מלכך ויועצך האומר לך אל תלעקי כי אם חולי וגוחי מלשון כי חלה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם : (י) חולי · בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגוחי הוליא הולד כמו כי אתה גוחי מבטן : מקריה · היא ירושלם וכל הקריות סביבותיה והטעם הייסוב : ושכנת בשדה · בלכתך בגולה : ובאת עד בבל · גלות נבוכד נצר שם אגאלך : (יא) ועתה · דעת מפרשים רבי' כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה ב"ת לחם אפרתה ור' משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל וטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתוב עליו ומושל על כסאו : תחנף . כמו הארץ החנפה לא תוכל לסבול : (יב) והמה · לא מלאנו זאת המלחמה מתי היתה כי איך זה כתוב פל כן הוא לעתיד כמו הנה יום בא לה' : (יג) קומי · קרנך אשים ברזל . דרך משל כי העמים כעמיר בגרן : בצעם · כמו בלע והטעם כמו הונם כי הוא כפל המלה עתה

ח בַּת־צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה וּבָאָה הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת לְבַת יְרוּשָׁלִָם׃
ט עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין־בָּךְ אִם־יוֹעֲצֵךְ אָבָד כִּי־הֶחֱזִיקֵךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃
י חוּלִי וָגֹחִי בַּת־צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי־עַתָּה תֵצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה וּבָאת עַד־בָּבֶל שָׁם תִּנָּצֵלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף אֹיְבָיִךְ׃
יא וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים תֶּחֱנָף וְתַחַז בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ׃
יב וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גֹּרְנָה׃
יג קוּמִי וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי־קַרְנֵךְ אָשִׂים בַּרְזֶל וּפַרְסֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה וַהֲדִקּוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה בִּצְעָם

ח קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן לָךְ עֲתִידָא מַלְכוּתָא לְמֵיתֵי וְיֵיתֵי שׁוּלְטָנָא קַדְמָאָה לְמַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם׃ ט וּכְעַן לְמָה אַתְּ מִתְחַבְרָא לְעַמְמַיָא הֲמַלְכָּא לֵית בִּיךְ אִם מָלְכֵּי מַלְכֵּךְ אֲבָדוּ אֲרֵי תְקָפוּךְ עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחֶבְלִין לְיָלֵדְתָּא׃ י מְרָעִי וְזוּעִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כְּיָלֵדְתָּא אֲרֵי כְעַן תִּפְּקִין מִקַּרְתָּא וְתִשְׁרִין בְּחַקְלָא וְתְהָכִין עַד בָּבֶל תַּמָּן תִּשְׁתֵּיזְבִין תַּמָּן יִפְרְקִינָךְ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבָךְ׃ יא וּכְעַן יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין דְאָמְרִין אֵימָתַי תֵיחוֹב וְתֶחֱזֵי בְּמַפֹּלֶת צִיּוֹן עֵינָנָא׃ יב וְאִינוּן לָא יָדְעִין רָזַיָא דַייָ וְלָא מִסְתַּכְּלִין בְּמִלְכֵיהּ אֲרֵי קָרֵיבִינוּן כְּעַמִירָא לְאִדְּרָא׃ יג קוּמִי וְקַטְלִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי עַמָּא דִי בִיךְ אֲשַׁוֵּי תַקִּיפִין כְּבַרְזְלָא וּשְׁאָרְהוֹן חֲסִינִין כִּנְחָשָׁא וְתִקַטְּלִין עַמְמִין סַגִּיאִין וּתְגַמְּרִין קֳדָם יְיָ נִכְסֵיהוֹן וּמָמוֹן יְקָרְהוֹן קֳדָם

ג' וחד ועדיך · י"א · ג' · כ"ס ר"ף · ל' · ל' · ב' זקפין קמלין · י"א בנביאים · כ' · ל' · י"א בטעם · ל' · ו' ר"ס · ל' · ל'

תצאי ג' בקרי' וסי' גם את זה תצאי וירדך על , כי עתה תצאי מקריה , טוב בתי כי תצאי את נערותיו : והמה י' ר"פ וסי' והמה פרם ישכבון , והמה לקחו את אשר עשה מיכה , והמה מביאים איש מנחתו דמלכים , והמה אמרו אל ירמיהו יהי ה', והמה מרי ועצבו את רוח , והמה אם ישמעו ואם יחדלו , והמה כאדם עברו ברית , והמה לא ידעו מחשבות ה', והמה עזרו עם דויד דדברי הימים , והמה לשואת יבקשו נפשי :

תולדות אהרן תצאי מקריה · (סוכה נב) : כי קבצם · ב"מ פט : קומי ודושי · עירובין קא :

רדק

וכפל הענין במ"ש ואמר עופל בת ציון כי עופל כמו מגדל כמו עופל ובחן : עדיך תאתה ובאה · כפל הענין במ"ש לחזק הענין כי תאתה כמו ובאה : תאתה · האל"ף נחה : הממשלה הראשונה . הוא מלכות בית דוד וכפל הענין במ"ש ואמר ממלכת לבת ירושלם לחזק הענין וי"ת ואת משיחא דישראל דטמיר וגו' תרגם עופל טמיר כמו שתרגם ויבא אל העופל ועל לאתר כסי : (ט) אתה למה תריעי רע . ענינם ענין תרועה לאבל כמו ותרועה בעת צהרים ורע שם וממנו את קול העם ברעה ואמר זה כנגד ציון וירושלם ואמר לשון נקבה כנגד העיר או כנגד הכנסה אמר עתה שאת קרובים לגלות מארצך למה זה תתאבלי ותבכי עד זכרו יום הנחמה והישועה : המלך אין בך · הלא מלכך ויועצך הלא יתברך ואעפ"י שיסתיר פניו הלא יתברך עתה ממך עדיין הוא מלכך ויועצך ואם יגלה עתה מארצך עוד יגאלך מגלות בבל ויבא זמן שיגאל כל ישראל הנפוצים והנדחים באפסי הארץ . על זה אמר ועתה נאספו וגו' : (י) חולי וגוחי . חולי מענין חיל כיולדה וגוחי ענין שאתה כי הוא מענין גוחי מבטן שהוא ענין הולאה והאנחה היא הולאת הנשימה אמר אם יש לך לחול ולגנוח מפני עונך יש לך לחול ולגנות כי בעונותיך עתה תצאי מקריה מירושלם וציון שנקראת קרית חנה דוד או מכל קריה וקריה שבארץ ישראל ועם כל זה זכרי הנחמה ואל תחשבי שאבדה תקותך : ושכנת בשדה · כדרך השבויים שמוליאים אותם מעריהם ומניחים אותם בשדה עד שיאספו כלם ואח"כ מוליכים בשבי לארץ שמגלים : ובאת עד בבל · כי שם מקום הגלות לאותם שהגלה נבוכד נצר מלך בבל : שם תנצלי · מבואר הוא : (יא) ועתה · זה אמר כנגד קבוץ גליות בימי המשיח ואמר כי עתה נאספו עמים רבים מה שאמר אתו : גוים רבים . זהו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אתו : האומרים תחנף · יחשבו בלבם עתה תחנף ציון ותתחייב ובעונותיה תחרב כמו שחרבה מקדם . ותחז בציון עינינו · ותראינה עינינו בציון מה שקוינו וכן ובאויבי ראתה עיני ותחז כמו ותחזה : (יב) והמה לא ידעו מחשבות השם . למה העיר רוחם לבא על ירושלם כי הם חושבים לשלול שללה ולהחריבה עלו עליה ולא הבינו עצתו למה העירם לבא עליה כי הוא ית' העירם כמ"ש בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל : כי קבצם כעמיר גורנה . כמו שמקבץ אדם עמירי השדה אל הגורן לדושם שם כן יקבץ האל ית' העמים על ירושלם וישראל ידושו אותם שם : (יג) קומי ודושי · כי קרנך אשים ברזל . לנגח אותם ולהפילם : ופרסותיך אשים נחושה . לדושם

מצודת דוד

אשר יאספו שם ברגלים כל שבטי ישראל המכונים בהרבה מן המקומות בשם עדר ולתוספת ביאור אמר עופל בת ציון ור"ל אתה ציון הנה אליך תבוא קבוצת הצולעה והנדחה : ובאה . ואז תבוא הממשלה הראשונה ואחר ומפרש הנה הממלכה ההיא תבוא לעדת ירושלים ר"ל שאז תמשול גם על עשרת השבטים כמו בימי דוד ושלמה לא יחלו עוד לשתי ממלכות : (ט) עתה למה תריעי רע · למה תתחברי לרעים זרים לבקש עזר ממלכי המצרים וכי אין בך המלך ה' וכי נאבד יועצך ר"ל הלא יש לך נביאים המייעצים אותך לשוב לה' וכאשר כן תעשו הלא הוא יעזור לך : כי החזיקך · אשר אחז אותך חיל ורתת כיולדה מפחד הכשדים שמעותד לבוא עליך ובעבור זה תבקש עזר ממלכי המצרים כאלו אין הכח בידי להצילך : (י) חולי וגוחי . ר"ל לכן הבל וריק יעזורו ואתה עדת ציון מלאי חלחלה והאנחי כיולדה כי אתה בזמן קרוב תצאי מן העיר ללכת גולה : ושכנת בשדה . כדרך הגולים ולא יכניסוך במלון ותבוא עד בבל : שם תנצלי ונומר . בבבל תתרוקני מכל הסובה ולא יועילו לך מלכי מצרים ובבבל יגאלך ה' וכו' כי בעת תבוא מפלת בבל תצאו חפשי ותבלי עזר ממלכי מצרים : (יא) ועתה . ר"ל בזמן שאני מתנבא עליו באחרית הימים יהיה הגאולה יותר שלימה אחר כאשר יאספו עליך עכו"ם רבים והוא גוג ומגוג ועכו"ם רבים אשר אתו : האומרי' . אשר יאמרו עתה תתחייב הארץ ללקות בעונה ועינינו תראנה בציון מה שקוינו : (יב) והמה . אבל המה לא ידעו מחשבות ה' בעבור מה שנתן בלבם להאסף ולבוא על ציון כי לרעתם קבצם כמו שמקבצין עמירי התבואה אל הגורן לתבסם במקל ולדושם : (יג) קומי ודושי . לפי שהמשילם לעמיר אמר לשון הנופל בעמיר

מצודת ציון

עופל ובחן (שם לב) : עדיך . אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : תאתה . ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כא) : (ט) תריעי רע · ענין חבר ואוהב : החזיקך . ענין אחיזה : חיל · חלחלה ורתת : (י) חולי · מל' חלחלה : וגוחי · ענין האנחה היא הולאת כי האנחה היא הולאת הנשימה והוא מענין כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) שהוא ענין המשכה והולאה וקרוב הוא אל לשון גניחה המוזכר בדרז"ל : מקריה · מעיר : תגללי · ענין ריקות כמו ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות ל"ג) : מכף · מיד : (יא) תחנף · תתחייב כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל"ה) : ותחז · כמו ותחזה והוא ענין ראיה והסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות י"ח) : (יב) כעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ואלנו מעמר (תהלים קכ"ט) : גורנה . הוא המקום שמכניסין שם התבואה : (יג) ודושי · מל' דישה : ופרסותיך · הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו בפרסות סוסיו (יחזקאל כ"ו) ואמר בדרך משל : נחושה · נחושת : והדקות · ענין שחיקה כמו אדיקם ארקעם (ש"ב כ"ב) : והחרמתי . ענין הקדש כמו כל חרם בישראל (במדבר י"ח) : בצעם · חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים)

וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ יד עַתָּה כ"ה ר"פ
תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד מָצוֹר שָׂם ל' וחסר
עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלְּחִי אֵת ל'
שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל׃
ה א וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה
צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ
לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל י"ד מ"ל
וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם׃ ל' כ"ג
ב לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה
וְיֶתֶר אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז'
ג וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה בִּגְאוֹן שֵׁם ג' טבין ב' זחד ס"ל
יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־עַתָּה יִגְדַּל ל' וי"א בכביא'
עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ ד וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם
אַשּׁוּר ׀ כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה ל' וחסר

רִבּוֹן כָּל עָלְמָא׃ יד כְּעַן תִּסְתַּיְעִין בְּמַשְׁרְיָן קַרְתָּא דְצַיְרִין עֲלַהּ בְּצִיר דַּהֲווֹ מָחַן בְּחוּטְרָא עַל לִיסְתָּא יַת דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וְאַתְּ בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה כִּזְעֵיר הֲוֵיתָא לְאִתְמַנָּאָה בְּאַלְפַיָּא דְבֵית יְהוּדָה מִנָּךְ קֳדָמַי יִפּוֹק מְשִׁיחָא לְמֶהֱוֵי עָבֵיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל דִּי שְׁמֵיהּ אֲמִיר מִלְּקַדְמִין מִיּוֹמֵי עָלְמָא׃ ב בְּכֵן יִתְמַסְרוּן כְּעִדָּן יָלֵידְתָּא לְמֵילַד וּשְׁאָר אֲחֵיהוֹן יִסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ג וִיקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּתֻקְפָּא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְבוּת שְׁמָא דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ וִיתוּבוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן אֲרֵי כְעַן יִסְגֵּי שְׁמֵיהּ עַד סְיָפֵי אַרְעָא׃ ד וִיהֵי מִבְּכֵן שְׁלָמָא לָנָא אֲתוּרָאָה אֲרֵי יֵעוֹל בְּאַרְעֲנָא וַאֲרֵי יִדְרוֹךְ בִּבִרְנְיָתָנָא וּנְמַנֵּי עֲלָנָא שִׁבְעָא מַלְכִין וְתַמְנְיָא רַבְרְבֵי

רשי

(יד) עתה תתגודדי בת גדוד. עתה בעת גזרתה הרעה על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד בת כשדים קבלי גדודין כי עתה הוא אשר תלאתי הגדות אשר שם מצור עלינו: בשבט יכו על הלחי · מי גרם לך להגליה את אשר ישראל מלעיבי' על נביאיהם ושופטיה' ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מצינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר (ישעיה נ) גוי נתתי למכים: (א) ואתה בית לחם אפרתה. שיצא דוד משם שנאמר בו (שמואל א יז) עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרוי אפרת שנאמר (בראשית מח) בדרך אפרת היא בית לחם: צעיר להיות באלפי יהודה. ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך: ממך יצא לי · משיח בן דוד וכה"א (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים: ומוצאותיו מקדם · לפני שמש ינון שמו (שם): (ב) לכן יתנם עד עת יולדה · יתנם הב"ה אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה ציון אשר החזיקה עתה חיל כיולדה וצבאיו היא קרוים ילדת ורבותינו אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט המלכות ט' חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הלשון שפירשתי: ויתר אחיו · של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה: ישובון על בית ישראל · יתחברו עם שאר השבטי' ויהיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: (ג) ורעה · ופרנס את ישראל: וישובו · מן הגליות: כי עתה יגדל. מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב: (ד) והיה זה שלום · גמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו צרות אחריהן: אשור כי יבא · הרי כי משמש בלשון אם · אם

אבן עזרא

(יד) עתה תתגודדי בת גדוד · דרך צחות וטעם קהלה הגדוד ששם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים שופט ישראל והנכון בעיני כי שופט ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחריו ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו בגדי להם וכתב על בלק וילחם בישראל בעבור שאמר אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמר אולי אוכל להלחם בו וככה האנשים רדפו אחרים' עד הירדן ועדיין המרגלים ביריחו: (א) ואתה. חבר השני שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא עשו עם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר שהיא קטנה: ממך · כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והגה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הראשונים יבא מושיע לישראל: (ב) לכן. יתן השם ישראל שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפה אמר כי יתנם המשיח והטעם יניחם כדרך על כן לא נתתיך: (ג) ועמד ורעה. יהיה רועה ישראל בעוז השם וישבו לבטח: (ד) והיה זה שלום · לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד הקמונו עליו והטעם אם רצה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים: שבעה גם שמנה · כדרך אן

מושל י"ד מ"ל ותים' מושל באדם ב' בו, ושלמה היה מושל, ואתה בית לחם אפרתה, והעושר והכבוד מלפניך, והקימותי את כסא מלכותך דדברי הימים, ויהי מושל בכל המלכים דדברי הימים, אתה מושל בגיאות, כי תשב ללחום · ארי נוהם ודוב שוקק, רבים מבקשים פני נדיב. מועקת מושל בכסילים, אם רוח המושל

תולדות אהרן לכן יתנם · יומא י סנהדרין צח: זה שלום. סוכה נב:

רדק

לדושם, זהו שאמר והדיקות עמים רבים כי ישימם כעפר לדוש: והחרמתי · כמ"ש בנבואת זכריה ואסף חיל כל הגוים ואמר יהיה על מצלות הסוס קדש לה' ואפשר כי קצת חיל הגוים יהיה בזה לישראל וקצתו יהיה קדש לה': (יד) עתה תתגודדי בת גדוד. עתה בזמן הגלות תתגודדי שיבא עליך גדודים לפי' תקראו בת גדוד ר"ל עדת גדודים: מצור שם עלינו · גוג מגוג שם מצור עלינו עם כל גדודיו וחיילותיו: בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל · כמו שאמר ויצא חצי העיר בגולה וגו' ואז יבזו השופטים והגדולים אשר בישראל עד שיכו אותם בשבט על הלחי דרך בזיון: (א) ואתה בית לחם אפרתה · אמר אפרתה להודיע איזה בית לחם וכן ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם ואמר בית לחם אשר ליהודה נראה כי בית לחם אחר היה ואמר כנגד בית לחם אתה בית לחם צעיר להיות באלפי יהודה אעפ"י שהיית צעיר באלפי יהודה ממך לי יצא שופט להיות מושל בישראל וזהו המלך המשיח ופי' להיות להיותך נמנע בערי אלפי יהודה לצעיר עמם כנגדם ואעפ"כ ממך יצא לי המשיח כי מזרע דוד שהיה מבית לחם יהיה וזהו שאמר ומוצאותיו מקדם מימי עולם כי מוצאות המשיח בזמנו יאמרו כי מקדם מזמן רב היו מבית לחם וזהו דוד כי יש זמן רב בין דוד ובין מלך המשיח וזהו אל שהוא מימי קדם מימי עולם יש עליהם תשובה כי הוא לא מושל בישראל אבל שם משלו בו ומה שאמר כי מי שהיה מימי קדם אלא לא זהו שקר כי האל קודם ימי עולם היה והם אומרים כי מקדם מימי עולם היו מוצאתיו כלומר כי אז יצא והאל קדמון בלי ראשית ומ"ש מעולם עד עולם אתה אל ר"ל מטרם עולם כמ"ש בטרם הרים יולדו וכן מעולם נסכתי בטרם עולם כמ"ש עד לא עשה ארץ וחוצות וי"ת כן ואת בית לחם אפרת וגו': (ב) לכן יתנם. בעת הישועה יתן האל ית' ישראל בגלות ויביאם עד עת יולדה ילדה כלו' יאחזום צירים כצירי יולדה מרוב צרתם כמו שאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהית מהיות גוי עד העת ההיא: ויתר אחיו ישובון על בני ישראל. יתר אחיו הם שבט יהודה ובנימן שנותרו כשגלו י' השבטים ובנוי אחיו על המשיח: על. כמו עם והם עשרת השבטים כלומר אלה ואלה ישובון על אדמתם ות"י בכן יתמסרון כעידן לידתא למילד ושאר אחיהון יסתמכון עליהון בני ישראל ורז"ל דרשו בזה ואמרו אין בן דוד בא עד שתפשוט המלכות בעולם תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה: (ג) ועמד ורעה · אחר הצרה יעמוד המלך המשיח וירעה את ישראל בעוז ה'. במשפט שישפוט האל בגוים ההם בעוזו ובגאונו שהראה להם ויראו ממנו כל אפסי ארץ וירעה את ישראל בהשקט ובבטחה איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ואין מחריד כמו שאמר למעלה וזהו שאמר וישבו שישבו בבטחה ובשלום לעולם: כי עתה יגדל · שם המשיח יגדל עתה אחר משפט הרשעים ות"י ויסגא שמיה: (ד) והיה זה שלום אשור כי יבא · עתה הפחד שאנו מפחידים בזמן הזה מאשור שיבא בארצנו: וכי ידרוך בארמנותינו · זה יהיה שלום

מצודת ציון

(שופטים ה): וחילם. גם הוא ענין עושר כמו ושללו חילך (יחזקאל כ"ו): (יד) תתגודדי · ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): גדוד. ענין מחנה וכן פשט גדוד (הושע ז): מצור · כן יקרא הקפת גייסות סביב העיר ללכדה: בשבט. בשרביט: הלחי · כן נקרא המקום שאצל העין: (א) צעיר · קטן ונבזה: באלפי · ענין שררה כמו אל תבטחו באלוף (לקמן ז'): (ג) ורעה. ר"ל ינהיג: בגאון. ענין רוממות: אפסי. קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה: (ד) ידרוך · מלשון דריכה והלוך: בארמנותינו. מלשון ארמון והיכל: נסיכי. ענין שררה אדם

מצודת דוד

בשמיר ור"ל הנה עתה שכולם נקבצו ובאו עמוד והרוג בהם עם כי נחלש כחך בהיותך בגולה הנה אני אחזק אותך ואשים קרנך ברזל לנגח בהם ואת פרסותיך אשים נחושה לרמוס אותם: והדיקות. תשחקם דק דק: והחרמתי · הוא מאמר הנביא בשם ישראל אז אחרים לה' חמדת עשרם: וחילם וגו'. כפל הדבר במ"ש: (יד) עתה תתגודדי · ר"ל בזמן ההוא אתה בת גדוד רב תשרטי באבל ובצער ודרך צחות לשון נופל על לשון אמר התגודדי בת גדוד: מצור שם עלינו. ר"ל וזהו בגמול שהם שמו עלינו מצור בימי חרבן בית השני: בשבט וגו' · ובימי הגולה היו נבזים בעיניהם ואפילו את שופט ישראל הכו בשבט על הלחי והוא מכה בזיון וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג): ה (א) ואתה בית לחם אפרתה · בית לחם שביהודה נקראת אפרת כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מח) ולא זהו בית לחם שבזבולון המוזכר ביהושע: צעיר להיות וגומר. ר"ל אתה משפחת בית דוד הבא מבית לחם מיושבי בית הלחמי מהראוי היה שתהיה הצעיר והנבזה בכל שרי יהודה וזהו לפי שבאת מרות המואביה: ממך לי יצא · ומ"מ יצא לי ממך מלך המשיח להיות מושל בישראל: ומוצאותיו מקדם. בזה יפרש אמריו שאין כוונה לומר שהמלך המשיח בעצמו יולד בבית לחם אבל מוצאותיו מבית לחם מימים קדמונים מימי דוד המלך אבי המשפחה אם כן מקור מחצבת המשיח הוא מבית לחם ולא הוא בעצמו: (ב) לכן יתנם · הואיל והגדלתי המשפחה הזאת אוסיף עוד לגדלם כי המושל הזה הוא מלך המשיח הוא יכלה את המון גוג שאמר למעלה קומי ודושי וגו' וא"ש יתנם עד עת וגו' ור"ל הוא יתנם בצרה גדולה עד שיהיו כמו העת אשר יולדה כורעת ללדת שהיא מצירה מאד: ויתר אחיו · ר"ל השארים מהמון גוג אחיו ובני עמו הם ישובון על בית ישראל להיות נכנעים להם: (ג) ועמד ורעה. מלך המשיח הוא ינהיג אותם בעוז ה' ר"ל ולא בעוצם ידו כי אם ה' יהיה אתו: בגאון · ברוממות שם ה' אלהיו והוא כאלו ענין במ"ש: וישבו · ישראל ישבו בארצם בהשקט ובאין: כי עתה. ר"ל בזמן ההוא יגדל שמו להתפרסם עד קצות הארץ: (ד) והיה זה שלום

רשי

אם יבא בארצנו כאשר בא עתה : והקימונו עליו שבעה רועים · שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו : (ה) ורעו את ארץ אשור · וירוצצו כמו (שם ב) תרועם בשבט ברזל : ואת ארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · בשערי מדינותיה : (ו) כטל מאת ה׳ . שאין בא לעולם ע"י אדם ולא יבקשו מאל אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם בה׳ : (ז) כאריה בבהמות יער · כך יהי׳ מלכם שליט בכל : ורמס וטרף · רמס היא דריסה האריה כשהוא רעב ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גורותיו ולבאותיו : (ט) והכרתי סוסיך . היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמליאכם סוסים : (י) והכרתי ערי ארצך · ולא תצטרך לערי מבצר

אבן עזרא

מן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפול נסיכים כמו רועים והנה אינה חמשה עשר : (ה) ורעו . דרך משל כי ימלכו עליכם בחזקה : וארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · על החרב כמו והמה פתיחות יש אומרים בפתחי הארץ והנה יצילו מאשור : (ו) והיה שארית יעקב · אותם שלא ימלכו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה מקומם רחוק כי עודם בגלות : כטל מאת ה׳ · והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוים שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם או ילמד ישראל העמים לקרוא בשם ה׳ ויהיו בקרבם כדרך אשר היה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאיש : (ז) והיה · ברעותם לבוא בבית המקדש : (ח) תרם . גבורת׳ תראה על הכל והאויבים השם יכריתם : (ט) והיה · והכרתי סוסיך . לעשות מלחמה כי אין צורך : (י) והכרתי ערי ארצך · מוקפות החומה כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים : (יא) והכרתי כשפים . מעשה התולדות כי מן התולדות יבאו הכשפים : ומעוננים · מסתכלים בעננים לדעת

רֹעִ֔ים וּשְׁמֹנָ֖ה נְסִ֥יכֵי אָדָֽם׃ ה וְרָע֞וּ אֶת־אֶ֤רֶץ אַשּׁוּר֙ בַּחֶ֔רֶב וְאֶת־אֶ֥רֶץ נִמְרֹ֖ד בִּפְתָחֶ֑יהָ וְהִצִּיל֙ מֵֽאַשּׁ֔וּר כִּֽי־יָב֣וֹא בְאַרְצֵ֔נוּ וְכִ֥י יִדְרֹ֖ךְ בִּגְבוּלֵֽנוּ׃ ו וְהָיָ֣ה ׀ שְׁאֵרִ֣ית יַעֲקֹ֗ב בְּקֶ֙רֶב֙ עַמִּ֣ים רַבִּ֔ים כְּטַל֙ מֵאֵ֣ת יְהוָ֔ה כִּרְבִיבִ֖ים עֲלֵי־עֵ֑שֶׂב אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־יְקַוֶּה֙ לְאִ֔ישׁ וְלֹ֥א יְיַחֵ֖ל לִבְנֵ֥י אָדָֽם׃ ז וְהָיָה֩ שְׁאֵרִ֨ית יַעֲקֹ֜ב בַּגּוֹיִ֗ם בְּקֶ֙רֶב֙ עַמִּ֣ים רַבִּ֔ים כְּאַרְיֵה֙ בְּבַהֲמ֣וֹת יַ֔עַר כִּכְפִ֖יר בְּעֶדְרֵי־צֹ֑אן אֲשֶׁ֧ר אִם־עָבַ֛ר וְרָמַ֥ס וְטָרַ֖ף וְאֵ֥ין מַצִּֽיל׃ ח תָּרֹ֥ם יָדְךָ֖ עַל־צָרֶ֑יךָ וְכָל־אֹיְבֶ֖יךָ יִכָּרֵֽתוּ׃ ט וְהָיָ֤ה בַיּוֹם־הַהוּא֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה וְהִכְרַתִּ֥י סוּסֶ֖יךָ מִקִּרְבֶּ֑ךָ וְהַאֲבַדְתִּ֖י מַרְכְּבֹתֶֽיךָ׃ י וְהִכְרַתִּ֖י עָרֵ֣י אַרְצֶ֑ךָ וְהָרַסְתִּ֖י כָּל־מִבְצָרֶֽיךָ׃ יא וְהִכְרַתִּ֥י כְשָׁפִ֖ים מִיָּדֶ֑ךָ וּמְעוֹנְנִ֖ים לֹ֥א יִֽהְיוּ־

אֱנָשָׁא : ה וְיִרְעוּן יַת אַרְעָא דְאַתּוּר בְּחַרְבָּא וְיַת אַרְעָא נִמְרוֹד בְּתָקוֹף כַּרְכָּהָא וִישֵׁיזְבִינָנָא מֵאַתּוּר דְלָא יֵעוֹל בְּאַרְעָנָא וְלָא יִדְרוֹךְ בִּתְחוּמָנָא : ו וִיהֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב בְּגוֹ עַמְמִין סַגִּיאִין כְּטַלָא קֳדָם יְיָ וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִסְבָּא דִי לָא מְאוֹרִיךְ לֶאֱנָשָׁא וְלָא מְכַתַּר לְבַר אֱנָשָׁא : ז וִיהֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב בְּעַמְמַיָא בְּגוֹ עַמְמִין סַגִּיאִין כְּאַרְיָא בִּבְעִירָא בְחוּרְשָׁא וּכְכַלִיתָא בְּעֶדְרֵי עָנָא דְאִם יְעָדֵי וְיִרְמוֹס וְיִקְטוֹל וְלֵית דִי מְשֵׁיזִיב : ח סַגִּי מִבְּכֵן תִּתְקֵיף יְדָךְ יִשְׂרָאֵל עַל סַנְאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִשְׁתֵּיצוּן : ט וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְאֱשֵׁיצֵי סוּסְוַת עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאוֹבֵיד רְתִיכֵיהוֹן : י וְאֱשֵׁיצֵי קִרְוֵי עַמְמַיָא מֵאַרְעָךְ וַאֲפַגֵּר כָּל כְּרַכֵּיהוֹן תַּקִּיפַיָא · יא וְאֱשֵׁיצֵי חָרְשִׁין מִבֵּינָךְ ·

מסורה: ב״נ ומד פתחים · ו׳ בטע׳ בסיפר׳ · ל׳ · והיה ל׳ בסיפרא וכלמוריך סלים דכות׳ כמ״א · ל׳ וחסר · ל׳ · ל׳ · ב׳ חסר · ח׳ כליפנא בכנו · ל׳

תעלה ׳לבני אדם ל׳ בסיפרא וכל ספר תהילות דכוו׳ במ״א להודיע לבני האדם : וטרף ב׳ וסימני׳ וטרף זרוע אף קרקד , ורמס וטרף ואין מציל : מרכבותיך ב׳ וחסר וסימ׳ ואבדתי מרכבותיך, כי תרכב על סוסיך מרכבותיך

תולדות אהרן כתל. (ברכות ט):

רדק

שלום לנו מכל פחד שלא יפחד עוד עד עולם ופי׳ זה שלום על המשיח כי הוא יהיה סבת השלום כמו שאמר ודבר שלום לגוים או פי׳ זה שלום יהיה שלא יבא עוד אויב בארצנו כמו שהיה רגיל עד היום : והקימונו עליו · פי׳ על האויב אם יבא בזמן ההוא כמו שבא בזה"ז מלך אשור אם יבא אז נקים עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם כלו׳ שיעמדו עד שהאויב ויכוהו והרועים והנסיכים יהיו שרי המלך המשיח שיהיו רועי ישראל במלוכו ונסיכים ממונים עליהם ומה שאמר שבעה שמונה כמו תן חלק לשבעה וגם לשמונה כלומר רבים רועים ונסיכים ורועים ונסיכים ענין כפל במלות שונות כי הרועים הם הנסיכים וי"ת ונמני עלנא שבעה מלכין ותמניא רברבי אנשא ואני תמיה איך תרגום עליו עלנא ויתכן לפרש עליו כמו עם ר"ל עם מלך המשיח וכן ועליו מטה מנשה ורז"ל אמרו זמאן כנסו שבעה רועים דוד באמצע שת וחנוך ומתושלח בימינו אברהם ויעקב ומשה משמאלו ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם ישי שאול ושמואל עמוס וצפניה חזקיה אליהו ומשיח : (ה) ורעו · אלה הרועים ירעו את ארץ אשור בחרב ופי׳ ורעו ושברו כמו ורעו דליותיו ירעוץ קדקד : ואת ארץ נמרוד . הוא בבל כמו שכתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל וזכר אשור ובבל לפי שהם החריבו את ארץ ישראל והם יחריבים : בפתחיה · בחרבותיה כמו והמה פתיחות שפירושו חרבות ר"ל כי בכלי מלחמתם יהרגום ות"י בפתחיה בתוקף כרכהא : והציל · המלך המשיח יצילנו כשהחריבו ארץ אשור ובבל עם נסיכיו ושריו שלא יבא עוד אויב מן הארץ ההיא שיבא בארצנו וידרוך בגבולנו ומלת כי במקום שי"ן השמוש כמו כי נתן לנבאך לחם כמו שנתן : (ו) והיה שארית · אותם שישארו אחר שילרפו כמו שאמרו ולרפתים כלרוף הכסף וגו׳ : בקרב עמים רבים · שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג ויהיו ישראל ביניהם כטל מאת ה׳ כי הטל בא מאת ה׳ מן השמים והמקוה לי לא יקוה לאיש שיביאהו לו אלא לה׳ יקווה כי הוא הממטיר והמביא לארץ הטל והמטר כן ישראל בישועה הגיע לא יקוו אלא לאל יתברך כי הוא המושיעם ואין זולתו מושיע כי הם יהיו עם מעט והעמים שנאספים עליהם יהיו רבים ומי יוכל להושיעם בלתו ותרד ישועתו להם כאשר ירד הטל על האדמה ואמר אחר כן כרביבים עלי עשב כי הרביבים הם מטר רב והעשב גדול מהדשא כן יהיו הם הולכים וגדלים ומוכו להם הולך וגדל : יקוה לאיש · ייחל לבני אדם כפל הענין במלות שונות : (ז) והיה · כאריה בבהמות יער · האריה הוא הגדול ויש לו כח וגבורה בחיות השער החזקים כמו הנמר והדוב והזאב ויעבור עליהם וירמסם ויטרוף מהם כרצונו ואין מציל הכפיר הוא הקטן במין האריים אבל הוא גדול מגור והכפיר אין לו כח בחיות היער לטרוף אבל יש לו כח בעדרי הצאן יטרוף מהם ואין מציל כן יהיו ישראל בקרב עמים ההם שנוכחים על ירושלם שישמידם ויהרגום כמו שכתוב בנבואות יחזקאל ובנבואות זכריה : תרום ידך · מבואר הוא : (ט) והיה . והכרתי סוסיך כלומר שלא תצטרך לסוסים ולמרכבות כי שלום יהיה לך לעולם אחר מלחמת גוג ומגוג וי"ת ואשצי סוסות עממיא מבינך ואוביד ית רתיכיהון : (י) והכרתי ערי ארצך · שהם מוקפות חומה ולא יצטרכו לחומה כי שלום יהיה להם ורוב אדם לא יהיה בהם ואמר והכרתי כלומר במה שארבה אתכם ואתן לכם שלוה כאלו אני אכרות את חומת עריכם עד שלא יקראו ערים אלא פרזות וכן אמר פרזות תשב ירושלם וגו׳ וכן פי׳ והרסתי כל מבצריך ועוד כי ישיבת הפרזות טובה לבריאות הגוף מישיבת הערים המוקפות והכרכים וכן אמרו ז"ל אין מוציאין מעיר לכרך מפני שישיבת כרכים קשה ואמר מנין שישיבת כרכים קשה שנאמר ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם והטעם כי האויר צר בכרכים ובפרזות הוא רחב וטוב לבריאות הגוף וי"ת ואשצי קרוי עממיא מארעך ואפגר כל כרכיהון תקיפיא : (יא) והכרתי כשפים מידך . כמו מרשותך כמו ויקח את כל ארצו מידו ר"ל שלא יהיה בכל ארצך מכשפים ומעוננים כמו שהם היום ועתה והכרתי שיסיר לב האדם מהבאתם ופי׳ מעוננים אמרו רז"ל מעונן זה האוחז את העינים

מצודת דוד

שלום ברהום שמו יהיה סבת השלום אף אשור כי יבוא בארצנו וגומר לא יהיה נעדר השלום כי לא יבא למלחמה כמו לשעבר כי בהכנעה יבוא : והקמונו עליו . אנחנו נמשול בארצו ונקים עליו נציבים מתחת ידינו : שבעה רועים · ר"ל מנהיגים את העם להורותם הדרך : נסיכי אדם . בני אדם מושלים על העם : (ה) ורעו · הם ינהיגו את ארץ אשור בחרב ר"ל יהרגו בחרב את הממרה על ההנהגות׳ : ארץ נמרוד · הוא בבל כמ"ש בנמרוד ותהי ראשית ממלכתו בבל וגומר (בראשית י) : בפתחיה . ר"ל ינהיגום בפרסום בפתחי שערי העיר : והציל מאשור וגומר · ר"ל במה שיעמיד מלך המשיח באשור נציבים מבני ישראל בזה יציל את ישראל מאשור אשר יבוא בארצינו כי לפי שיהיה אימת הנציבים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להראות הכנעה : (ו) בקרב עמים רבים . הוא גוג והמלכים אשר עמו : כטל מאת ה׳ . ר"ל אז לא יתלו בעזרת בעכו"ם אלא יתלו בבטחם בה׳ שמו בבטחון ירידת הטל שהוא מה׳ לבד וכן בבטחון הרביבים אשר המקוה להם לא יקוה לאיש שהוא יורידו לפי שאין ביד אדם כן אז לא יקוה למי רק לה׳ : ולא ייחל וגו׳ · הוא כפל ענין במ"ש : (ז) והיה שארית יעקב . ר"ל לכן יגבר ידם ויהיו בקרב העכו"ם הרבים ההם כאריה בחית היער וככפיר בעדרי הצאן אשר אם מי שהם עבר דרך עליהם הוא רומס וטורף ואין מי מציל עצמו מידו כן הם יהכנו בחיל גוג ומגוג ההם ואין מי יעמוד נגדם : (ח) תרום ידך · אז תרום ידך להתגבר על צריך ויכרתו כולם : (ט) והכרתי סוסיך · ר"ל לא תהיה נושע בגבורות הסוס ובמרכבות כ"א בעזר אלוה : (י) ערי ארצך · עיר המוקפת חומה נקראת בשם עיר לבד ואם היא מבלי חומה נקראת עיר פרוז ולזה אמר אם אז לא יהיה לך ערים המוקפות חומה להשגב בה כי עוד לא יבא עליך מלחמה : והרסתי וגומר . הוא כפל ענין במ"ש : (יא) והכרתי כשפים . כראותך

מצודת ציון

אדם · רוצה לומר חשובים : (ה) ורעו · ינהיגו : בפתחיה · מלשון פתח : (ו) כרביבים · הוא המטר החזק כמו וימנעו רביבים (ירמיה ג) : ייחל · מלשון תוחלת ותקוה : (ז) בבהמות יער · ר"ל בחית יער וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) : ככפיר · ארי בחור : ורמס . ענין דריסה ברגל : (ח) תרום · מלשון רוממות : צריך · מלשון צר ואויב : (י) והרסתי · ענין נתילה ושבירה : מבצריך · ערי המבצר : (יא) ומעוננים ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח) : (יג) ונתשתי · ענין

לדעת העתידות : (יב) והכרתי · פסיליך · פן ואבן : (יג) ונתשתי . והשמדתי . הערים שהיו האשרים בהם שלא יזכרו ורבי מרינוס אמר כי עריך כמו ויהי ערך : (א) שמעו · ידבר עם ישראל בעד השם והנה אמר לי קום ריב עם ישראל בהרים : (ב) שמעו . הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים והנה כי היא שמעה : (ג) עמי : מה הרעותי לך ומה הלאיתיך הטע' מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו : ענה בי . העד בי : (ד) כי . רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכי והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרים שהתנבאה לנשי' גם התורה נתנה על יד משה ואהרן שהיה לו לפה ושניהם למדו המצות לאנשי' ומרים לנשי' אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו' והיא טובה גדולה ונפלאה כי הדברים ברורים כאב לבנו ורב לתלמידו : (ה) עמי · הזכיר החסד שעשה השם עם ישראל על דבר עצת בלעם כשיען להשמיד הכל ופע' ומה ענה אותו שלא הנחתי בלעם לקללכם וצויתיו והתנב' כי נתתי עליו רוחי בעבור כבודכם וכתוב הוא וכן אשר ענה אותו שיברך אתכם ויהושע אמר בדבר בלעם ואציל אתכם מידו ופעם מן השטים כי לא היה בין השטים שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעב' הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם כולכם בני מות ותמלטו עליה' ובאתם אל הארץ ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו הטוב שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי' : (ו) במה · ואם כל א' מכם יאמר במה אתרצה אל

לָךְ׃ יב וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ׃ יד וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ׃

ו א שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ׃ ב שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח׃ ג עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי׃ ד כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם׃ ה עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה׃ ו בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ

וּמְעַנְנִין לָא יְהוֹן לָךְ׃ יב וְאֵשֵׁיצֵי צַלְמֵי עַמְמַיָא וְקָמָתְהוֹן מִבֵּינָךְ וְלָא תִשְׁתַּעְבֵּד עוֹד לְעוֹבָדֵי יְדָךְ׃ יג וְאַעֲקַר שְׁתִילֵי עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאֵשֵׁיצֵי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ׃ יד וְאַעְבֵּיד בִּרְגַז וּבְחֵימָא יַת פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָא דְלָא קַבִּילוּ אוּלְפַן אוֹרַיְתָא׃ א שְׁמָעוּ כְעַן יַת דַּיְיָ אָמַר קוּם דּוּן עִם טוּרַיָא וְיִשְׁמְעַן רָמָתָא קָלָךְ׃ ב שְׁמָעוּ טוּרַיָא יַת דִּינָא דַיְיָ וְעִקְרַיָא מִסּוֹדֵי אַרְעָא אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם עַמֵּיהּ וְעִם יִשְׂרָאֵל עָבֵיד תּוֹכֵיחָה׃ ג עַמִּי מַה טָבָא אֲמָרִית לְמֶעְבַּד לָךְ וְלָא עֲבֵידַת אוֹ מְרוֹעָא קַשְׁיָא אַסְגֵּיתִי עֲלָךְ אַסְהִיד בִּי׃ ד אֲרֵי אַסֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדוּתָא פְּרַקְתָּךְ וּשְׁלָחִית קֳדָמָךְ תְּלָתָא נְבִיִּין מֹשֶׁה לְאַלָּפָא מְסִירַת דִּינִין אַהֲרֹן לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וּמִרְיָם לְאוֹרָאָה לִנְשַׁיָא׃ ה עַמִּי אִדְּכַר כְּעַן מַה מְלַךְ בָּלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב וּמָא אֲתֵיב יָתֵיהּ בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר הֲלָא גְבוּרָן אִתְעֲבִידָא לְכוֹן מִמֵּישַׁר שִׁטִּין עַד בֵּית גִלְגְלָא בְּדִיל לְמִידַע זַכְוָתָא דַיְיָ׃ ו בְּמָה אֶפְלַח קֳדָם יְיָ אִשְׁתַּעְבֵּד לֶאֱלָהָא דִשְׁכִנְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא הַאֶפְלַח

מכלל : (יג) והשמדתי עריך . ואשלי בעלי דבבך וכן (ישעיה יד) ומלאו פני תבל ערים וכן (שמואל א כח) ויהי עריך : (א) את ההרים . את האבות : הגבעות . האמהות : (ג) מה עשיתי לך . תן לבך להכיר מה טוב עשיתי לך : ומה הלאתיך · בעבודתי : ענה בי . העד בי : (ד) כי העליתיך · אע"פ שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ובקרבנות גדולים : את משה אהרן ומרים . ת"י משה לאלפא מסורת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא : (ה) ומה ענה אותו בלעם בן בעור . מה אזעים לא זעם ה' (במדב' כג) שלא כעסתי כל אותן הימים · מן השטים · שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי אתכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ : (ו) אכף . אכיה כפוף : גמלי

ישועה : ולא תשתחוה ב' וסימ' ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך, ולא תשתחוה לאל נכר : עריך ח' בלישנ' דבבו בקריאה וסימ' ה' סר מעליך ויהי עריך , והשמרתי עריך , והכרתי ערי ארצך , ומלאו פני תבל ערים , וערים נתשת אבד זכרם המה , נשוא לשחו עריך , ופשרה לעריך , פתאום עיר בהלות : ומרים ג' בקריאה וסי' ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם , שלח לפניך את משה , ובני עמרם דדברי הימים ' וגו' : במה ח' קמצין בקריאה וסימ' במה ארע כי אירשנה , במה אושיע את ישראל , ויאמר שאול גשו , ויצא הרוח ויעמד דמלכים. וחברו דדברי הימים : במה אקדם ה' אכף , אהבתי אתכם אמר ה', הוגעתם ה' בדבריכם , וא' ובמה

רדק

הענינים רבי עקיבא אמר זה המחשב עונות ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח : (יב) והכרתי פסיליך . וטעם והכרתי כמו שפי' כאשר למעלה ממנו וכן טעם ונתשתי : (יג) ונתשתי . והשמדתי עריך . אויביך כמו ויהי עריך וכן ת"י ואשלי בעלי דבבך · ויש לפרשו כמו שפירשו והכרתי ערי ארצך: (יד) ועשיתי אשר לא שמעו ת"י דלא קבילו אולפן אוריתא :

(א) שמעו · אמר הנביא כנגד ישראל שמעו מה שאמר לי האל ית' ומה שאמר קום ריב את ההרים כמו אל ההרים וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ר"ל הראה ריבך אליהם וכן אמר לגבעות שתשמענה קולך וטעם ההרים והגבעות על דרך האזינו השמים ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ כי היא שמעה את כל דברי ה' והריב הוא עם ישראל שיתוכח עמהם האל יתב' על הטובות שעשה להם והם גמלו לו רעה וי"ת ההרים אבהתא והגבעות אמהתא כלומר שישמעו האבות שהם אברהם יצחק ויעקב והאמהות שרה רבקה רחל ולאה מה שגמלו בניהם לאל ית' : (ב) שמעו הרים . והאיתנים הם ההרים או הגבעות שהם החזקים אשר ביסוד העפר והם מוסדי ארץ וי"ת שמעו אבהתא ית דינא דה' ועקרית יסודי ארעא : (ג) עמי מה עשיתי לך · מה רעה עשיתי לך : ומה הלאיתיך · הה"א בסגו"ל והאל"ף בציר"י ופי' מה מצוה צויתי לך שתלאה לעשותה : ענה בי · העד בי אם עשיתי : (ד) כי העליתיך · אבל עשיתי לך טובות שהעליתיך מארץ מצרים שהיית שם בעבודה קשה : ומבית עבדים · פירוש מארץ מצרים כמו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופי' מבית עבדים ממקום שהייתם בו עבדים או פי' שהם היו עבדים ואתה הייתם עבדים לעבדים ומצרים מבני חם היו ונאמר עבד עבדים יהיה לאחיו : ואשלח לפניך . לפני צאתך שלחתי לך בעבודתך מבשרים שבשרו לך בא הגאולה להניח לך מרגזך והמבשרים היו שלשה נביאים משה ואהרן ומרים וי"ת ושלחית קדמך תלתא נביאים וגו' : (ה) עמי זכר נא . ומה ענה אותו אחר שהזכרתיו שלא יקלל אתכם : מן השטים ועד הגלגל · וזכר ג"כ מן השטים שחטאתם שם והייתם חייבין כליה וכפר להם במקלא החוטאים שהמית במגפה : עד הגלגל · מה עשה לכם האל ית' שהעבירכם את הירדן ביבשה : למען דעת צדקות השם · הכל זכור מפי הקבלה ומפי תורת משה למען שתדע צדקות ה' שעשה עמך והטיב מעשך · ות"י הלא גבורן אתעבידא לכון ממישר שטין עד בית גלגלא : (ו) במה אקדם ה' ·

תולדות אהרן שמעו הרים · סוטה מו ר"ה יא זוכר משפטים : זכר נא · ברכות ז סנהדרין קה עכו"ם ד זוכר הכר' במה אקדם . עקידה שער נו :

מצודת ציון

ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : אשיריך · מלשון אשרה והוא אילן הנעבד : עריך · שונאך כמו ויהי ערך (ש"א ט"ז) : (א) נא · עתה : קום · הוא ענין זרוז : ריב · ענין ויכוח : את ההרים · אל ההרים : (ב) והאיתנים · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד) : מוסדי · מלשון יסוד : יתוכח . ענין ברור דברים : (ג) מה · המלה ההיא יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (תהלים ל"א) : הלאתיך . ענין יגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז) : ענה · עדות כמו לא תענה (שם כ) : (ה) ענה · מלשון עניה ותשובה : (ו) אקדם · אבוא לפניו וכן לא יקדמנה מנן

מצודת דוד

הנחתי כך לא תעסוק עוד בכשפים לדעת מה העתידות : (יב) והכרתי פסיליך . כי אז תכיר שאין אלוה מבלעדי : למעשה ידיך . הפסילים שהם מעשה ידי אדם : (יג) ונתשתי . ר"ל עוד לא תשתחוה לאשרים : והשמדתי עריך . ואז אשמיד אני את שונאיך : (יד) ועשיתי וגו' . בחמה שפוכה אעשה נקם עם הבבליים אשר לא שמעו מעולם נקמה מופלגת כזאת : ו (א) קום ריב את ההרים · אל הנביא אמר התווכח עם ישראל אל ההרים ר"ל הרם קול להתווכח בפרסום רב וישמעו ההרים והוא ענין גוזמא והפלגה: ותשמענה וגו' . כפל הדבר במ"ש : (ב) שמעו הרים . ר"ל וכה אמור שמעו הרים את ויכוח ה' : והאתנים מוסדי ארץ . הם ההרים שהם החזקים ומוסדי הארץ וכפל הדבר במ"ש: ועם ישראל יתוכח כפל הדבר במ"ש : (ג) עמי מה עשיתי לך · זכור מה מאד רוב טוב עשיתי לך : ומה הלאתיך . ומהו הדבר אשר יגעתיך בו להכביד העול: ענה בי. העד בי לומר הנה בזה הגעתנו : (ד) כי העליתיך · עתה יפרש מהו רוב הטובה שעשה ואמר כי העליתיך וגו' : ומבית עבדים · ממקום שהייתם עבדים פדיתי אותך וכפל הדבר במ"ש : ואשלח . שלחתי לפניך מנהיגים הגונים והם משה אהרן ומרים : (ה) מה יעץ וגו' . כאשר הלא עצתו היה לכלותך מן העולם ע"י בלעם לקלל

בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה׃ ז הֲיִרְצֶה
יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־
שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי
חַטַּאת נַפְשִׁי׃ ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־
טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־
עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ
לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃ ט קוֹל יְהוָה לָעִיר
יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ
מַטֶּה וּמִי יְעָדָהּ׃ י עוֹד הַאִשׁ בֵּית
רָשָׁע אֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן
זְעוּמָה׃ יא הַאֶזְכֶּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע
וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה׃ יב אֲשֶׁר
עֲשִׁירֶיהָ מָלְאוּ חָמָס וְיֹשְׁבֶיהָ דִּבְּרוּ־

קֳדָמוֹהִי בַּעֲלָוָן בְּעֶגְלִין בְּנֵי
שְׁנָא׃ ז הֲיִתְרְעֵי יְיָ בְּאַלְפֵי
דִכְרִין בְּרִבְבַת נַחֲלִין דִּמְשַׁח
הַאֶתֵּן בּוּכְרִי חֲלַף חוֹבִי חַבִּיב
מְעַי חֲלַף חֲטָאֵי נַפְשִׁי׃
ח הִתְחֲוָה לָךְ אֱנָשָׁא מַה טַּב
וּמָא יְיָ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵין
לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט וּלְמִרְחַם
גְּמִילוּת חִסְדָּא וֶהֱוֵי צְנִיעַ
לְהַלָּכָא בִּדְחַלְתָּא דֶאֱלָהָךְ׃
ט קָל נְבִיַּיָּא דַּייָ עַל קַרְתָּא
מַכְרְזִין וּמַלְפַיָּא דָּחֲלִין לִשְׁמָא
שְׁמַע מַכְתָּשָׁא וְשָׁלְטוֹנָא וּשְׁאָר
עַמָּא דְאַרְעָא׃ י עוֹד הַאִית
בֵּית רַשִׁיעָא אוֹצְרִין דִּרְשַׁע
וּמְכִילָן דִּשְׁקַר מַיְתִין לוּט׃
יא הֲיִזְכּוֹן בְּמַזְנָוָן דִּרְשַׁע וּבְכִים
דְּבֵיהּ מַתְקְלִין רַבְרְבִין וּזְעֵירִין׃ יב דַּעֲתִירָאַהּ מָלַן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וְיָתְבַהָא

ויאמר דויד אל הגבעונים : רשע י"ז פתחין וסי' מרשעים יצא רשע , ולהכות באגרוף רשע , פתח הרצובות רשע , החמס קם למטה רשע , חרשתם רשע עולתה , האזכה במאזני רשע , עוד האש בית רשע תביינא דפסוק , כי לא אל חפץ רשע , אהבת צדק ותשנא רשע , ותועבות שפתי רשע , לא יועילו אוצרות רשע, תועבות מלכים עשות רשע, וללכת עם אנשי רשע , מדור באהלי רשע , כי לחמו לחם רשע ולדעת רשע כסל , ולא ימלט רשע את בעליו : ויושביה ו' וסי' כמו כן ימותון , תעיר ההללה , היו לי כלם כסדום אשר עשירית , היושב על חוג הארץ , וישתמר חקות עמרי :

תולדות אהרן מה טוב · סוכה מט מכות כד עשות משפט · מקרים מ"ג פ"ל : והצנע לכת · עקידס שער מג :

רשי

(ז) נחלי שמן . למנחות : האתן בכורי · קרבן לפשעי : (ח) הגיד · הקב"ה לך אדם מה טוב לך לעשות : והצנע לכת · ת"י הוי צנוע למיהך בדחלא דאלהך · ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מביים את חבירו ובא לפייסו ואומר לו איני מתרצה לך עד שיבא פלוני ופלוני שבזיתי לפניהם אבל הקב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו : (ט) קול ה' לעיר יקרא · קול נביאת ד' על קרתא מכריזין להם תשובה . ותושיה יראה שמך . ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר טחן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו : שמעו מטה מי יעדה . הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מזהירים בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורעניות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם : (ותושיה יראה שמך . מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנם) : (י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע · ה"א האש נקודה פתח לפי שהיא תמוה וכן פירושו עוד ל' אורך ימים הוא . האש כמו היש (וכד"ה א ב) מצינו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן אש במקום יש וכן (בשמואל ב יד) אם אש להמין ולהשמאיל אם יש להאמין ולהשמאיל · וי"ת כן האית שיעלה בלבבכם שיתקיים בית רשע לאורך ימי' ואוצרות רשע : ואיפת רזון זעומה · מדה קטנה שעשיתם מלאים בה העניים ומביאין אותן

אבן עזרא

אל אלהי שעשה עם אבותי זה החסד וזהו הטעם במה אקדם ומלת אכף מפעלי הכפל כדרך אשתחוה כמנהג המביא מנחה לאדוניו : (ז) הירצה · אם אוכל להקריב לו פרים רבים כי רצונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבות נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם שאקריבנו לפניו שאין לי במה ארצה כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול וכי"א ברבבות ישרת בעבור שנים אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבד ישראל באשה : (ח) הגיד . אמר היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם ה' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בקר רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תוננו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכת עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך קשי עורף : (ט) קול · בעבור שהזכיר שתעשה משפט החל להוכיח ישראל על שאינם עושים משפט במשקל במדה ופע' לעיר שומרון או לירושלם : ותושיה · חסר איש כמו ואני תפלה ויראה בלב זה השם הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השם הנזכר ויפת אמר כי ה"א תחת יו"ד והטעם כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הכל : שמעו מטה · שיביא השם לייסר את המעוותים ודעו מי יעדה ולא יאמר ומטה לשון נקבה גם זכר וטמות רבות ככה : (י) עוד האש . הנכבד בעיר עודהו מחזיק ברשעו אח' שמשמע קול הקריאה יש בביתו כבית רשע איפת אוצרות רשע ממון שהון ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמר בלבו איננו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכ' במאזני רשע : (יב) אשר עשיריה · עיר המזכרת לעיר וקרא

רדק

אם יאמר אחד מהם בחיזו מנחה אקדם את ה' שירצה בה ובמה אכף לו ? האקדמנו בעולות ובעגלים פי' ויהיו העולות עגלים בני שנה טובים ונבחרים : אכף · שרשו כפף והוא מבנין נפעל · (ז) הירצה : זכר הנבחרים במין הבשר לאכול ואמר עוד שמא ירצה ברוב המנחה והוא מה שאמר באלפי אילים ברבבות נחלי שמן וזה על דרך ההגזמה כמו נהרי נחלי דבש וחמאה : האתן בכורי פשעי · או שמא לא ירצה במנחות ובהמות אלא במי שתחייב עלי מבני והוא בכורי שאתננו לו למנחה בעבור פשעי שיכפרנו לי כהעלותי אותו לפניו וכפל הענין במלות שונה ואמר פרי בטני חטאת נפשי כלומר אם אתן פרי בטני בעבור חטאת · ות"י פרי בטני חביב מעי כלומר האהוב והחביב שבבני : (ח) הגיד לך אדם מה טוב · זה מענה על השאלה אמר אין חפצו בעולות כי אם בעשות הטוב כמו שאמר שמואל הנביא הנה שמוע מזבח טוב : עשות משפט · יכלול כל המצות שבין אדם לחברו כמו מקחי ממון ודברים אחרים גם העריות בכלל שנאמר את משפטי תעשו וכתיב אחריו ערות אביך וערות אמך וגו' : ואהבת חסד · הוא גמילות חסדים ויעשה יותר מן הראוי לו : והצנע לכת עם אלהיך : הוא יחוד האל יתברך ואהבתו בכל לבבו ובכל נפשו ואמר והצנע כי הדבר הזה מסור ללב והוא דבר צניעות וי"ת וסוי לנוע להלכא בדחלתא דה' ורז"ל פי' כי עשות משפט אלו הדינים אהבת חסד זו גמילות חסדים והצנע לכת עם אלהיך זו הוצאת המת והכנסת כלה והרי דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשותם בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותם בצנעה על אחת כמה וכמה : (ט) קול ה' לעיר יקרא · קול ה' הוא דבר הנביא כי בשם ה' מתנבא : לעיר · כמשמעו כלומר לבני העיר קורא להם לשוב בתשובה והעיר הוא ירושלם או שומרון , וי"ת לציר כמו להעיר כלומר להעיר אותם לתשובה : ותושיה יראה שמך · ואיש תושיה וכן ואני איש תפלה ואני תפלה אמר הנביא כשאני קורא דרכיך בתוך העיר מי שהוא איש חכמה ביכנס הוא לבדו יראה בתוך לבבו את שמך הנכבד וכי ראוי להכנע מפניו כשהנביא מזכיר שמו ומזכיר את דברו ושאר העם לא יחושו והוא איש תושיה אומר להם : שמעו מטה · כלומר מטה הפורענות ואמר שמעו כמה קשה גזרה זו : ומי יעדה · ושמעו מי יעד זאת הגזרה להביאה כי מי שיעדה יוכל להביאה כמו שיעדה כי היכולת בידו וה"א יעדה כנוי גזרה שהיא כמשל מטה שהיא מכה כמו המטה המכה ותושיה גם לחכמה וכן שה מענין יש כי אין בעולם משל דבר עומד אלא היא לפי' נקראת תושיה שעומדת בישותה לעולם יעדה סומנים לבא כמו ואם לבנו ייעדנה מן המועד אשר יעדו : (י) עוד האש · חסר יו"ד · ופירושו כמו היש עוד כמו שת"י האית בבית רשיעא וה"א האש פתוחה כי היא לשאלה כמו האיש אשר כמוני יברח וכן אמרה המסרה ב' פתחין חד חסר וחד מלא ולדעת המתרגם פירש כן הלא היש עוד בית רשע אוצרות רשע ופי' עוד עדיין אחר שקרא קול ה' כלומר הלא כי לא שבו אל קול ה' הקורא והלא כי עדיין שמצאו בבית רשע אוצרות רשע ובית רשע חסר בי"ת השמו"ש כמו בבית וכן הנמצא בית ה' והדומים להם ויש לפרש האיש כמשמעו כלומר הלא אם יש בבית רשע אוצרות רשע כי לא שב מרשעו מפני קול ה' הקורא : ואיפת רזון זעומה · איפת רזון תמצאו בבית הרשע שהיא זעומת האל יתברך כמו שאמר עמוס להקטין איפה ולהגדיל שקל : איפת רזון · זו היא איפה קטנה שהיא רזה וחסרה : רזון · שם כשקל קלון חרון · ויונתן תרגם ומכילן דשקר מייתין לווט : (יא) האזכה · כלומר כל אחד ואחד היה לו להשיב אל לבו ואמר האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה : אבני מרמה . הם משקלות המרמה כמו שאמר בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה כשיקח דבר ישקול בגדולה וכשימכור דבר ימכור בקטנה : (יב) אשר עשיריה · עשירי העיר שזכר שומרון או ירושלם :

מלאו

מצודת דוד

בעת הזעם : ומה ענה וגו' . ומה השיב לו בלעם מה אזעום לא זעם ה' (במדבר כג) : מן השטים · ר"ל זכרו הטובה שעשה לכם מן השטים עד שהביא אתכם לגלגל והוא בקצה עבר הירדן המערבי וכאומר עם כי עבדתם בשטים לבעל פעור מ"מ לא רפו ידיו מכם עד שהביא אתכם אל הארץ : למען דעת · כל הטובה הזאת עשה עמכם למען תדעו לדקות ה' שעושה לפנים משורת הדין : (ו) במה אקדם ה' . הוא מאמר הנביא בשם ישראל לומר הנה באמת הרבה טובה עשית עמדי ובמה אתרצה לבוא לפני ה' ובמה אהיה כפוף ומוכנע לאלהי מרום ר"ל מהו התשורה שאביא לו : האקדמנו . וכי אבוא לפניו בעולות מן העגלים בני שנתם שהם היותר טובים ונבחרים וכאלו יאמרו וכי צריך הוא להקרובות וכי תועלת יש לו בהם : (ז) הירצה · וכי ירצה ה' בכמה אלפי אילים לקרבנות וברבבות נחלי שמן לנסך על המנחות : האתן . וכי אתן לו בכורי לקרבן על כי מחל פשעי וכי אתן פרי בטני מיתר בני על כי כפר חטאת נפשי וכאלו ישאלו אם כן מהו הגמול שאעשה לו : (ח) הגיד לך אדם · כאלו הנביא משיב אתה בן אדם הנה מאז הגיד לך ה' מה טוב בעיניו ומהו הדבר אשר הוא דורש ושואל ממך : כי אם · ר"ל אין שום דבר כ"א לעשות משפט ולאהוב את הצדק וללכת עם אלהיך בדרכי מצותיו בצנעה לא בפרסום רב ולהתייסר : (ט) קול ה' לעיר יקרא · הנה קול ה' קורא לבעי' בפיותם היו ירושלים אליה יקרא לעורר אנשיה לתשובה : ותושיה יראה שמך · ר"ל הקול הזה בא ע"י איש תושיה הרואה

אש

מצודת ציון

מגן (ישעיה ל"ז) : אכף · מלשון כפיפה והכנעה : (ז) הירצה · מלשון רצוי : ברבבות · רבבה הוא עשרת אלפים : פרי בטני · הם הבנים : (ח) והצנע · מלשון צניעות והסתר · (ט) ותושיה · ר"ל ואיש תושיה כמו ואני תפלה (תהלים ק"ט) ור"ל איש תפלה ותושיה הוא ענין חכמה סתורה והוא מלשון יש כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כיתר הדברים וכן יצפון לישרים תושיה (משלי ב) : יראה . מלשון ראיה : יעדה · ענין הזמנה וקביעות כמו שם יעדה (ירמיה מ"ז) : (י) האש · הוא כמו היש וכן אם אש להאמין (ש"ב י"ד) : בית רשע · כמו בבית : ואיפת · שם מדה : רזון · מלשון רזות וכחשות ואמר בדרך משלה על החסרון : זעומה · מלשון זעם וכעס : (יא) האזכה ·

פלי'

אבן עזרא

וקרא וגם הפעם מדבר אל האיש שהכה עוד האיש לכל אחד מעשירי העיר אם אתם עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתיך עת הכותיך והשממתיך: (יד) אתה • וישחך . שם דבר כמו וישעך תתן לנו והטעם חסר גאותך : ותסג • אמתך והסמ"ך כשי"ן תשיג אל הריון ולא תלד אם כל זה בעבור החמס שעשיתם איש לרעהו העשיר לעני : (טז) וישתמר • כל אחת מחוקות עמרי : וכל מעש' בית אחאב . הם המשתמרי' וחוקותי לא ישתמרו והפעם וחרפת עמי מה שהיית' מחרפי' עובדי השם תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו : (א) אללי • דבר הנביא על לשון המשכיל בים ההוא והוא עמי הנזכר : כאספי קיץ • כמו קדשי מה שיאספו הדלי' מהפרי הנמשך וזה דרך משל כאין צדיק : (ב) אבד . חרם • כמו רשת

מצודה

תולדות אהרן אותה נפשי • סוטה מח א

רשי

אותן לידי רזון והוא זעומה באפו של הקב"ה : (יג) החליתי הכותך • הלאמתי מכותיך חזקות וחולות ואנושו' : השמם . להשמימך על חטאתך : (יד) וישחך בקרבך . המאכל שתאכל תכניס בו מארה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחוח וכן פתרון אותו בספרי מניין אף בתוך המעים ת"ל וישחך בקרבך בפרשת והיה עקב במדרש תמיד עיני ה' אלהיך בה ואף יונתן תירגם כן ויהי לך למרע מחא במעיך : ותסג • את אויביך המוליכים בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ומשמו של ר' מנחם שמעתי ותסג לתאות השמים ולא תפליט לא יהי' לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופה לחרב אתנם וי"ת ל' הלאמון : (טז) וישתמר חוקות עמרי • וידעתי כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם וביניכם כל חוקות עמרי ואחאב : וחרפת עמי תשאו . אתם תקבלו עון החרפה שהעכו"ם מחרפין את עמי שהעמידה בהם תורה על כך (דברים כה) לא יהיה לך איפ' ואיפה והם אינם שומרים : (א) אללי לי • הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בה"א צדיקים בדור : כאספי קיץ • נקוד חטף קמץ שאינו ל' פועל כמו יושב אומר אלא לשון מפעל כמו (ישעיה לג) אוסף החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאנים שהן רעות וכן תרגם יונתן כסיופי קייטא : כעוללת בציר • ת"י כעוללן בתר קטוף : אין אשכול לאכול • כתרגומו לית גבר דביה עובדין טבין : בכורה • תאנה טובה המתבשלת בעתה כתרגומו לטביא חמדת נפשי : (ב) וישר באדם אין . אדם ישר בבני

תרגום

מְמַלְּלִין שְׁקַר וְלִישַׁנְהוֹן נְכִלִין בְּפוּמְהוֹן׃ יג וְאַף אֲנָא אַיְתֵיתִי עֲלָךְ מְרַע וּמְחָא אַצְדִּינָךְ עַל חֲטָתָא׃ יד אַתְּ תֵיכוּל וְלָא תִסְבַּע וִיהֵי לָךְ לִמְרַע בִּמְעָךְ וְתַדְבֵּיק וְלָא תְשֵׁיזִיב וְדִי תְשֵׁיזֵיב לְחַרְבָּא אֶמְסַר׃ טו אַתְּ תִזְרַע וְלָא תְחְצוֹד אַתְּ תְּבַדַּר זֵיתִין וְלָא תְשׁוּף מְשַׁח וְתַעְצַר עִנְבִין וְלָא תִשְׁתֵּי חֲמַר׃ טז וְעַל דִּי נְטַרְתּוּן גְּזֵירַת בֵּית עָמְרִי וַעֲבַדְתּוּן עוֹבָדֵי בֵּית אַחְאָב וְהַלֵּכְתּוּן בְּנִימוֹסֵיהוֹן בְּדִיל לְמִמְסַר יָתָךְ לְצָדוּ וְיָתְבָהָא לְאִשְׁתְּמָמוּ וַחֲסִידֵי עַמִּי תְּקַבְּלוּן׃ א אֲמַר נְבִיָּא וַי לִי אֲרֵי הֲוֵיתִי כְּמֵיסַף טָבַיָּא בְּעִדָּן דַּאֲבָדוּ חֲסִידַיָּא מִן אַרְעָא הָא כְּסִיּוּפֵי קַיְטָא כְּעוֹלְלָן בָּתַר קְטוּף לֵית גְּבַר דְּבֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין מִבִּילְטָבַיָּא חֶמְדַּת נַפְשִׁי׃ ב אֲבָדוּ חֲסִידַיָּא מִן אַרְעָא וּדְקַשִּׁיט בְּאֶנָשָׁא

מיכה

שֶׁקֶר וּלְשׁוֹנָם רְמִיָּה בְּפִיהֶם׃ יג וְגַם־אֲנִי הֶחֱלֵיתִי הַכּוֹתֶךָ הַשְׁמֵם עַל־חַטֹּאתֶךָ׃ יד אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע וְיֶשְׁחֲךָ בְּקִרְבֶּךָ וְתַסֵּג וְלֹא תַפְלִיט וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט לַחֶרֶב אֶתֵּן׃ טו אַתָּה תִזְרַע וְלֹא תִקְצוֹר אַתָּה תִדְרֹךְ־זַיִת וְלֹא־תָסוּךְ שֶׁמֶן וְתִירוֹשׁ וְלֹא תִשְׁתֶּה־יָּיִן׃ טז וְיִשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי וְכֹל מַעֲשֵׂה בֵית־אַחְאָב וַתֵּלְכוּ בְּמֹעֲצוֹתָם לְמַעַן תִּתִּי אֹתְךָ לְשַׁמָּה וְיֹשְׁבֶיהָ לִשְׁרֵקָה וְחֶרְפַּת עַמִּי תִּשָּׂאוּ׃

ז א אַלְלַי לִי כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵּי־קַיִץ כְּעֹלְלֹת בָּצִיר אֵין־אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי׃ ב אָבַד חָסִיד מִן־הָאָרֶץ וְיָשָׁר בָּאָדָם אָיִן

רדק

מלאו חמס • מלאו בתיהם חמס : ויושביה • אף שאינם עשירים דברו שקר שאין להם תחבולה לקנות ממון רב לבהמה מועטת . דברו שקר : ולשונם רמיה בפיהם • ולשונם בפיהם היא רמיה והוא תואר בשלם שבים פניה : (יג) וגם אני • כמו שאתם החלית העניים והעשוקים בתרמותיך כן אני החליתי אותך בהכות אותך מכה קשה : השמם על חטאתיך • השמותיך על חטאתיך או פי' ענין תמיה כלומר אתמיה בני אדם ברוב הכותי אותך על חטאתיך השמם מקור וי"ת אף אנא אייתי עלך מרע ומחא אצדינך על חטאיך : (יד) אתה תאכל • מאכליך יהיה למארה שלא תשבע ממנו : וישחך בקרבך . הכנעתך תהיה בקרבך כלו' בארצך קודם שתגלה : וישחך • שם שרשו ישח כשלם וישעך תתן לנו וי"ת ויהא עלך מרע במעך : ותסג ולא תפליט • תשיג אשה להריון ולא תפליט הולד אלא ימות במעיה : ואשר תפלט לחרב אתן • ואשר תלד לא ישמחו בו עד יפול בחרב האויב ותסג בסמ"ך כמו בשי"ן וכן אחור תסיג גבול רעהו : (טו) אתה • מבואר הוא : תדרוך • בחולם לקריאת בן אשר ובחטף קמץ לקריאת בן נפתלי : ותירוש • על שם סופו כמו ועתני קמח כי לא ידרוך האדם התירוש אלא הענבים : (טז) וישתמר • אעפ"כ לא תסורו בכל הרע שאני מביא עליכם ועדיין חק עמרי משתמר בכמות עזבו חקותי ואמר וישתמר ל' יחיד ואמר חקות ל' רבים ר"ל כל חק וחק : וחרפת עמי תשאו • מה שהייתם מחרפים עמי שהם העשוקים תקבלו ע"כ גם אתם החרפה שיחרפו אתכם הגוים : (א) אללי לי • מלעיל הטעם באל"ף אם רשעתי אללי לי מלרע הטעם בלמ"ד וענינו כמו אוי ורבי אחי רבי משה פי' ל' יללה האל"ף מקום יו"ד כמו ישי ואישי אמר הנביא אוי לי ברעות ישראל כי הם לא שמעו בתוכחתי והאל נפרע מהם ואוי לי מצרתם : כי הייתי כאספי קיץ • נשארתי בדבר מועט הנשאר אחר שלקטו ואספו פירות הקיץ או כעוללות שנשארו בגפן אחר שכלה הבציר : אין אשכול לאכול . איני מוצא בגפן אשכל אחד לאכול כי כבר נבצר כלומר אין חסיד וישר שאלמוד מעשיו : בכורה אותה נפשי • כלומר אם תמו החסידים והישרים אותה נפשי שיעמוד עמה אחד מבני הדור שילמד דרכי החסידים והישרים והוא הבכורה במשל : כאספי • שם רבים בן אסף החסיל

מצודת ציון

מלשון זכות : במאזני • כף המאזנים : ובכיס • אמתחת ושק ישימו בו אבני המשקל : (יג) החליתי • מלשון חולי : הכותך • מלשון הכאה : השמם • מלשון שממון : (יד) וישחך • ענין שפלות והכנעה כמו וישח אדם (ישעיה ב') : ותסג . ענין השגה וקרוב וכן לא יסג כלימות (לעיל ב') : תפליט . ענין הצלה כמו רני פלט (תהלים ל"ב) : (טו) תדרוך • הדרך לדרוך ברגל על הזתים להוציא השמן : תסוך . ענין משיחה : ותירוש • ענבי היין : (טז) במועצותם • מלשון עצה : לשמה • ענין תמהון : לשרקה • הוא קול הבאה בקבוץ השפתים והדרך לעשותם כשרואים דבר תמוה שנחרב וכן לשמה ולשרקה (ירמיה יט) : תשאו . מלשון משא וסבל : (א) אללי • מלשון יללה וכן אם רשעתי אללי לי (איוב י) : קיץ . ר"ל פירות הקיץ : כעוללות . הם הענבים הגרועים הנלקטים בסוף : בציר • כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד) : אשכול • כן יקרא הענף שהענבים תלוים בו כמו ואשכול ענבים (במדבר י"ג) : בכורה • כן יקרא פרי שנגמר בשולה כמו כבכורה בתאנה בראשיתה (הושע ט) : אותה • מלשון תאוה וחשק : (ב) יארבו • מל'

מצודת דוד

את שמך ומתבונן בך הוא הנביא המתבונן בשם ה' : שמעו מטה • וכה יאמר שמעו המטה המוכן להכות ר"ל הבינו גודל הפורעניות המוכן עליכם ומי הוא המייעד אותה הלא ה' שהיכולת בידו וכאומר הנה הנבי' הוא הקול' הנאמן במאמרו והפורעני' המיועד' היא גדול' וחזקה והמייעד הוא בעל היכולת והיה א"כ מהראוי שמאד יחרדו וישובו אל ה' : (י) עוד האש • ר"ל עכ"ז האם עוד האם יש בבית רשע אוצרות הרשע שאסף בגזל ועושק או אם החזיר לבעליו וכאומר הלא עם כל זה לא שב ולא החזיר העושק : ואיפת רזון זעומה • ר"ל האם עדיין בביתו איפה כחושה וחסרה להונות בה הבריות המקוללת וזעם באפו של הקב"ה : (יא) האזכה . ר"ל אשר היה ראוי להם לומר הנה הואיל וכן הוא שעדיין לא שבנו וכי אמצא זכות במאזני הרשע אשר עמדי ובכיס אבני המרמה ר"ל איך אוכל להצטדק במשפט אם עדיין העון שמור אצלנו : (יב) עשיריה . עשירי העיר ההיא : ולשונם רמיה בפיהם . לשונם תדבר רמיה בפיהם כי הלשון היא המדברת בתוך הפה : (יג) וגם אני • ר"ל הואיל וכן עשו לכן גם אני מוכן להפליא אותך : הכותך • במה שאכה אותך מכה חזקה ולהשמים אותך בעבור חטאותיך : (יד) ולא תשבע • כי תהיה המארה במעים : וישחך בקרבך . ותשאר א"כ הכנעתך בקרבך כי כשהאדם שבע רם לבבו אבל כשהוא רעב הוא שפל ומוכנע : ותסג • אף אם תשיג את האויב המוליכים את בניך בשבי עכ"ז לא תוכל להציל אותם מידו ומה אשר תציל מידו אתן לחרב כי יגבר יד האויב להכותם נפש אף אם לא יגבר ידו לקחתם בשבי : (טו) ולא תקצור . כי האויב יקצרוהו לעצמו : ולא תסוך שמן • לא תסוך עם השמן כי העכו"ם יקחהו : ותירוש . תדרוך את ענבי היין : (טז) וישתמר • ר"ל עם כל הייעודים הרעים ההם ידעתי שלא תשמעו לי ויהיה נשמר על ידכם חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב כמו שהיו מלכי ישראל והרשיעו לעשות בעבודת הפסילים והנה אתם לומדים מהם ושומרים את החקים והמעשים האלו : במועצותם • של עמרי ואחאב בנו : למען תתי . ר"ל שיהיה זה סבה שאתן אותך ירושלים לשמה הכל יתמהו על חרבנך ויושבי העיר יהיו לשרקה כי העכו"ם ישרקו על גודל האבדון : וחרפת עמי תשאו • גם אתם תשאו החרפה שסבלו עמי הם בני עשרת השבטים להיות גולים כמותם הואיל ואחזתם בדרכיהם : ז (א) אללי לי • הנביא מקונן ואומר אללי לי כי הייתי אני כבזמן אסיפת פירות הקיץ כאלו כבר נאספו כולם ולא נמצא עוד בשדה ר"ל הועמדתי לנביא בזמן שנאספו צדיקי הדור : כעוללות בציר • כאלו כבר נאספו אף העוללות של הבציר הנלקט באחרונה ר"ל אף הבינונים נאספו : אין אשכול לאכול • אין אני מוצא אשכול של ענבים לאכול ר"ל אין אני מוצא איש צדיק בדור : בכורה . נפשי מתאוות תאנה בכורה שנתבשלה בעתה הטובה למאכל וכאומר הנה נפשי אותה ואין לה והוא כפל ענין במ"ש : (ב) אבד חסיד . עתה יפרש המשל ואמר הנה אבד חסיד מן הארץ ואין איש ישר בין בני אדם : לדמים יארובו • מארבים לשפוך דם : יצודו • אותו ברשתו :

פל

רש"י

בני אדם אין : יארבו חרם : יצודו בחרמים ובמצודות : (ג) על הרע כפים להטיב . על שכר הרעה כפיכם אתם מקוים שיטיב לכם : השר שואל · שוחד : והשופט . הדן את הדין גם הוא בשילום אומר לשופט חבירו כשהוא גוזל ומחייב בדין שלם לי גמולי בזה ואני אזכה אותך בדין אחר : והגדול דובר הות נפשו . המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההוה לרצונו ולנפשו כמו (ירמיה טו) אין נפשי אל העם הזה וכן ת"י תחמודי נפשיה : ויעבתוה · עבותו קליעה של חבל בין שלשתן כעבותות העגלה חבלה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי עבדוה כקליעה דחובין : (ד) טובם כחדק . טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כד מן חדקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנסבכין בצמר : ישר ממסוכה . ישר שבהם רע ממסוכת קוצים ומסוכה כמו (ישעיה ה) הסר משוכתו : יום מצפיך · יום שאתה מצפה בו לטובה תבוא פקודתך : מבוכתם . עירבוליכון כמו (שמות יד) נבוכים הם מהומתם : (ה) אל תאמינו ברע · כי שמש ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תבטחו ותאמרו הקב"ה אוהבינו והוא ימחול לנו : משוכבת חיקך · נשמתך היא מעיד בך : פתחי פיך · דברי פיך פתיחות פיך : (ז) ואני בה' אצפה · הנביא אומר כן : (ח) אל תשמחי אויבתי . בבל ועיר המיובה (ס"א בבל ופרס המיובה) : ים

מיכה ז

כֻּלָּם לְדָמִים יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ
יָצוּדוּ חֵרֶם: ג עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב
הַשַּׂר שֹׁאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל
דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ:
ד טוֹבָם כְּחֵדֶק יָשָׁר מִמְּסוּכָה יוֹם
מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָאָה עַתָּה תִהְיֶה
מְבוּכָתָם: ה אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל־
תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ
שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ: ו כִּי־בֵן מְנַבֵּל אָב
בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ
אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ: ז וַאֲנִי בַּיהוָה
אֲצַפֶּה אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי
אֱלֹהָי: ח אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי
כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ
יְהוָה אוֹר לִי: ט זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא
כִּי חָטָאתִי לוֹ עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי

תרגום

ד לֵית כּוּלְהוֹן לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי
כְּמִנַּן גְּבַר יָת אֲחוּהִי מְסָרִין (ב' ס"פ)
לִגְמִירָא: ג מְבָאֲשִׁין בִּידֵיהוֹן (ב' פתח · ד' · ל' · ל')
וְלָא מוֹטִיבִין שִׁלְטוֹנָא שָׁאֵיל
וְדַיָּנָא אֲמַר עֲבֵיד לִי דַּאֲשַׁלֵּם (ל')
לָךְ וְרַבָּא מְמַלֵּיל תַּחְמוּדֵי (ב')
נַפְשֵׁיהּ וְרַוֵּי עֲלֵיהוֹן עַל
דְּקַלְקְלוּתָא: ד טָמָא דִּבְהוֹן
קָשֵׁי לְמִפַּק מִן יְדֵיהּ כַּד מִן (ל' · ל')
חֶדְקָא וּדְקַשִּׁיט בְּהוֹן מְסִיוֹגַת (ל' ומד כאלוף)
סִיָג כִּישׁ יוֹם סְבוּרָךְ לְטַב
עֲדַן סְעוֹרַת בִּישְׁתָּךְ מְטַת
כְּעַן יְהֵי עֲרְבוּ לְהוֹן: ה לָא (ל' וספר)
תְהֵימְנוּן בְּרַחִים וְלָא
תִתְרַחֲצוּן בְּקָרִיב מֵאַתַּת (ג' ומשניין)
הֵימָךְ טַר מְלֵי פוּמָךְ: ו אֲרֵי (לי"ב' וחס' מלמיל)
בְרָא מְנַבֵּל אַבָּא בְּרַתָּא (וכענין)
מְנַצְיָא עִם אִמַּהּ כַּלְּתָא
מְקִילָא בַּחֲמָתַהּ סָנְאוֹהִי
דְּגַבְרָא אֲנָשֵׁי בֵיתֵיהּ: ז וַאֲנָא
בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֲבוּעַ אֲדוּץ
לֵאלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי יְקַבֵּל צְלוֹתִי אֱלָהִי: ח לָא תֶחְדוּן בְּעִיל דְּבָבוּתִי לִי דְּנַפְלִית
אָקוּם אֲרֵי יְתֵיבִית כִּדְבַקְבַלָא יְיָ יַנְהַר עֲלַי: ט אֲמַרִית יְרוּשְׁלֵם לְוָט מִן קֳדָם יְיָ
קַבְּלִית אֲרֵי חָבִית קֳדָמוֹהִי עַד דְּיִדִין דִּינִי וְיִתְפְּרַע עוּלְבָּנִי

אבן עזרא

משפט חרמים : (ג) על · אמר לוי מרימים ותשי לשם הלבנה לאבן תחת אבן וככה על הרע כפים תחת היטיב . מלת ויעבתוה מגזרת עבותים והטעם אם הגדול יחל לדבר הות מלבו הות כמו הוות בקרבה יעבתוה השומעי' והטעם יוסיפו עליהם : (ד) טובם · תואר כפו מעל פני מתו שהוא סמוך והוא פועל עומד : ישר ממסוכה · קשה יותר ממשוכת חדק והשמ"ך כשי"ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קוראי' פקדתך באה עתה תהיה מהרה : מבוכת' . מבוכה שלהם וטעם שב אל השר והשופט והגדול : (ה) אל · יזהיר הנביא אנשי אותו הדור אמר יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באלוף נעוריה כי יזהיר האלוף משוכבת חיקך : (ו) כי בן מנבל אב . פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר : (ז) ואני · דברי הנביא על לשון המשכיל או על ל' ישראל : (ח) אל . אם ישראל הלכו בגלות עוד יקומו מנפילתם אך יש עליהם לסבול בעבור כי חטאו ויודו : (ט) זעף . יריב ריבי משפטים יוצ[illegible]

חשר ד' פתחין וסימנהון השר שואל והשופט בשלום , וכנניה השר המשא , החמישי לחדש החמישי השר שמהות איזרח · יעמד מיכאל השר : אחילה ג' ומשניין באתיהון וסימן מעי מעי אחילה · לא כן אחילה לפניך · אוחילה לאלהי ישעי. קדמא אחולת כתיב תניינא אחילה כתיב תליתאה אוחילה כתיב : משפטיו י"ז בקריאה וסי' נמסר ביחזקאל סי' מ"ל :

רד"ק

מכמול : (ב) אבד חסיד . חרם · רשת כמו משטח חרמים שהם מצודים והרמים אמר יצודו כל אחד אחיו לסרגו כמו הצייד אלד צפופות נרשת : (ג) על הרע כפים להטיב . הרע מקור וכן היטיב אמר יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו וזה דרך צחות לומר לשון על ספעול לענין אחד וכן כי ייטיב אל אבי את הרע עליך וכן ההיטב חרה לך וזה הלשון לחזק הענין ואמר כי הם יחזיקו הרע בכפיהם לקחת שוחד לטטות דין : השר שואל · כי לא ישאל המלך שוחד בפיו כי יתבייש מזה אלא השר שואל בעבורו : והשופט בשלום . השופט ג"כ ידו עמהם ויש לו חלק בשוחד וזהו שלום שהוא גמול כמו באו ימי השלום וכן במשקל אחר ורודף שלמונים והנה השופט מטה הדין כדי שיגמול לו המלך טובה בממון שלוקח בהטיית הדין והגדול ג"כ מי שהוא גדול בחצר המלך והוא תחת השר גם הוא דובר עם בעלי הדין לתת שוחד ויפסקו הדין כרצונו וזהו הות נפשו כלו' שברון נפשו ואבדה מן העולם כמו יעץ בהותו והות רשעים וי"ת תחמודי נפשיה · ויעבתוה . וחקוה בין כולם חוקי הטיית השוחד שלוקחים ויעבתוה ענין חוזק כמו החבל החזק שנקרא עבות ואחז"ל פירשו כי כל עבות מג' חוטים וכן ועבות העגלה שהיא משלש רצועות והיא החזקה וכן פירשו רז"ל עבות ג' עלין כקו אחד וכן אמר ויעבתוה לפי שהם שלשה מחזיקי העולה והטיית הדין השר והשופט והגדול : (ד) טובם כחדק · הטוב שבהם הוא כמו החדק שהוא הקוץ שהוא מכאיב כל הנוגע בו וי"ת טבא די בהון קשה למיפק מן ידיה כד מן חדקא : וישר ממסוכה · והישר שבהם הוא קשה יותר מן המסוכה שהוא גדר הכרמים שעושים מקוצים וי"ת ודקשיט בהון מסגיות סייג כיש : ממסוכה · בסמ"ך כמו בשי"ן מן אלא אתה שכת בעדו הנני סך את דרכך בסירים : יום מצפיך · יום נביאי השקר שהם מצפיך ונביאיך שהיו מבטיחים אותך על שקר עתה תראה היום ההוא אם הוא טוב ואם רע : כי הנה פקדתך באה · כלומר פקודת עונך : עתה תהיה מבוכתם . מבוכת נביאי השקר ר"ל ערבובם מן נבוכים הם בארץ : (ה) אל תאמינו ברע · בדור הזה איך אדם יכול להאמין ברעו : באלוף · בגדול ר"ל באחיו הגדול : משוכבת חיקך · גם מאשתך צריך אתה שתשמור פתחי פיך שאם תדבר רע על חבריך בפניה תגלהו : פתחי · רבים , מן פתח דבריך יאיר : (ו) כי בן מנבל אב . הבן היה לו לנשא האב ולכבדו ובדור הזה הוא משפילו ומבזהו וכן בת קמה באמה כלה בחמותה וגו' · וכל זה הפך הנכונה והמנהג : (ז) ואני בה' אצפה · דברי הנביא על לשון ישראל כמו שאמר אחריו אל תשמחי אויבתי לי ואחרי שאמר מיכה דברי הפורענות סיים נבואתו בדברי נחמה ואמר ואני בה' אצפה , כלומר אף על פי שאני גולה מארצי על עונותי עוד אצפה בה' שיוציאנו מן הגלות וכפל הענין במ"ש ואמר אוחילה לאלהי ישעי : ישמעני אלהי · שבטחתי בו שישמעני בגלות : (ח) אל תשמחי אויבתי לי · אפשר שהיו"ד לכנוי אף על פי שהסמלה מלעיל אמר אויבתי כנגד הרשעה שארך גלות ישראל ברשותה יותר מאלף שנה ותושבת כי אבדה תקות ישראל והיא שמחה לאידה ואמר כנגדה אל תשמחי לי שאת אויבת לי וכת"י לא תחדין בעלת דבבותי : כי נפלתי קמתי · אם נפלתי בגלות עוד אקום · ואמר קמתי עבר במקום עתיד כדרך הנבואות כי מה שאמר האל יתברך שיהיה הוא קיים כאלו היה : כי אשב בחשך ה' אור לי · אם אשב בגלות בחשך כלומר בצרה גדולה שהיא נמשלת לחשך אני בוטח בה' שיהיה עדיין אור לי ויוציאני מחשך לאור : (ט) זעף ה' אשא . בגלותי אני נושא וסובל זעף ה' ומצדיק עלי את הדין : כי חטאתי לו · ואסבול עד אשר יריב ריבי עם הגוים שלחצוני : ועשה משפטי · שיקח נקמתי

תולדות אהרן

על הרע (תענית סה) : טובם כחדק · עירובין קא : אל תאמינו . חגיגה טז : משוכבת חיקך · תענית יא חגיגה טז זוכר לך : מנבל אב . סוטה מט : אל תשמחי · זוכר פקודי : אור לי . (ברכות ב יומא מ) :

מצודת דוד

(ג) על הרע כפים להיטיב · ר"ל יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו : השר שואל . ר"ל בזה יחזקו את הרע כי השר שביניהם שואל השוחד בפה מלא למען יטה המשפט : והשופט בשלום · ר"ל אין כוונת השופט להוציא הדין לאמיתו אבל כל כוונתו בעבור השלום שכרו והגדול הוא אשר בידו לכוף על קיום המשפט : דובר הות נפשו הוא · עוד הוא מבזה ומדבר שברון נפש אל מול זה שהטו את משפטו לחייבו שלא כדין : ויעבתוה · השר והשופט והגדול שביניהם מחזקים את הרע כחבל עב : (ד) טובם · הטוב שבהם הוא כקוץ מכאיב והישר שבהם הוא קשה מן המסוכה הוא גדר העשוי ע"פ רוב מן הקוצים : יום מצפיך · לכן יום שאתה מצפה בו לטובה באה זכרון עונותיך בקבלת הגמול והנה עתה בזמן קרוב תהיה מבוכתם ובלבול דעתם לבל ידעו מה לעשות : (ה) אל תאמינו ברע . הנה בזמן הזה אל תאמינו איש ברעהו ואל תבטחו בהבטחת שר עם כי מעולם דרך השר הוא לקיים הבטחתו הנה עתה אל תבטחו בו : משוכבת חיקך · מאשתך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל תדבר דבר שראוי להסתיר כי גם היא תגלה מצפוניך : (ו) כי בן מנבל אב · הדור פרוץ כ"כ כי הבן מדבר באביו דברי נבלה וגנות והבת קמה באמה לחרפה ולגדפה וכן כלה קמה בחמותה : אויבי איש אנשי ביתו . אף אנשי ביתו של האיש המה לו לאויבים : (ז) ואני בה' אצפה · ר"ל אבל עכ"ז אצפה בהבטחתם

מצודת ציון

פל' אורב : יצודו · מלשון צייד : חרם . כמו בחרם והוא הרשת וכן משטח חרמים (יחזקאל כו) : (ג) להיטיב · ענין חוזק כמו ההיטיב חרה לך (יונה ד') : הות · ענין שברון נפש וכן הות לאביו בן כסיל (משלי י"ט) : ויעבתוה . ר"ל יחזקו כחבל עב : (ד) כחדק · הוא מין קוץ כמו כמשוכת חדק (שם טו) : ממסוכה · הוא הגדר ושם הוא בסמ"ך וכן ויסך אלוה בעדו (איוב ג') : מצפיך . ענין תוחלת ותקוה כמו אערך לך ואצפה (תהלים ה') : פקדתך · ענין זכרון : מבוכתם . ענין בלבול הדעת כמו נבוכים הם בארץ (שמות י"ד) : (ה) באלוף · ענין שררה כמו אלופי אדום (שם ט"ו) : פתחי פיך . על השפתים יאמר בדרך משל : (ו) מנבל . ענין גנות ובזיון כמו כי נבל נבלה ידבר (ישעיה ל"ב) : כלה . כן תקרא אשת הבן : בחמתה . כן תקרא אם הבעל : (ז) אצפה · ענין תקוה : אוחילה · מלשון תוחלת ותקוה כמו יחל ישראל (תהלים ק"ל) : (ט) זעף · כעס וחימה : אשא . אסבול

אבן עזרא

יוציאני לאור • ספק כי אשב בחשך וטעם אראה כאשר יאור לבי אז אבין כי צדיק השם על כל הבא עלי או אראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי : (י) ותרא . איו ה' . איה הוא : תראינה • שתהיה תרמס : (יא) יום כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך או ירחק חק השם שהיית נותנת : (יב) יום . ועדיך יבא . אתה • כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת וכבי ישועה אמר ויום מים שמערב ארץ ישראל שהרב מפאת ים והר פלוני שהיה כולו יישוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד נהר מושכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרון וכן הר דרומי אל צפוני : (יג) והיתה . ביום ההוא: מפרי מעלליה' • שהרעו לישרא' : (יד) רעה • תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו וישכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והטעם' אמר השם לנביא : (טו) כימי צאתך • והטעם כימי צאת אבותיך מארץ מצרים : אראנו נפלאות • הטעם עמי כאשר הזכיר עמך : (טז) יראו • דברי השם

רשי

(יא) יום לבנות גדריך . מוסב על האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדריך שזה מנסה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יאחר ולא יבא לעולם : (יב) יום הוא ועדיך יבא • הנביא אומר אותו היום שאתם מלעיגים עליו לאמר בהל והלך לו יום ההוא שמור ונצור ולא בהל עדיך יבא בבל להחריבך : למני אשור • אשר הוא ראש למרעתו : וערי מצור • כלומר ועד ערי מצור ויונתן תרגם ודמן תורמיני רבתא : וים מים . והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב : והר ההר . כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם : יום לבנות גדריך . הנביא מבשרו לישראל שיש יום כמוס ומוכן לבנות גדרות חרבותיהן יום ההוא ירחק ויבטל מעליכם חק גזירות הבבליים ופרסיים : יום הוא ועדיך יבא . בעידנא ההיא יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור וגו' : (יג) והיתה הארץ • ארץ הבבליים ופרסיי' : (יד) שוכני לבדד . שיהא שוכן בטח בדד : יער בתוך כרמל • ת"י דהוו צדין בחורשא יתיתבון בכרמלא אותן שהיו שוממים כיערות ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב ויש לפרש שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות

ועשה משפטי יוציאני לאור
אראה בצדקתו : י ותרא איבתי
ותכסה בושה האמרה אלי איו
יהוה אלהיך עיני תראינה בה
עתה תהיה למרמס כטיט חוצות :
יא יום לבנות גדריך יום ההוא
ירחק־חק : יב יום הוא ועדיך יבוא
למני אשור וערי מצור ולמני מצור
ועד־נהר וים מים והר ההר :
יג והיתה הארץ לשממה על־
ישביה מפרי מעלליהם : יד רעה
עמך בשבטך צאן נחלתך שכני
לבדד יער בתוך כרמל ירעו בשן
וגלעד כימי עולם : טו כימי צאתך
מארץ מצרים אראנו נפלאות :
טז יראו גוים ויבשו מכל גבורתם

יפקינני לנהור אחזי בזכותיה:
י ותחזי בעיל דבבותי
ותחפינה בהתא דהות אמרה
לי אן דאתפריקתא במימרא
דיי אלהך עיני יחזין
במפלתהון כען תהי לדיש
כטין שוקין : יא בעדנא ההיא
יתבנין כנשתא דישראל
בעדנא ההיא יתבטלן גזירת
עממיא : יב בעדנא ההיא
יתכנשון גלותא דמן אתור
וקרוי תוקפא ודמן תורמיני
רבתא וקרוי צירא ועד פרת
וימא מערבא וטורי טורא :
יג ותהי ארעא לצדו על
יתבהא מפרי עובדיהון :
יד פרנס עמך במימרך עמא
דאחסנתך בעלמא דהוא
עתיד לאתחדתא ישרון
בלחודיהון דהוו צדין כחורשא
יתיתבון בכרמלא ויתפרנסון
בארעא מתנן וגלעד כיומי עלמין : טו כיומי מפקהון מארעא דמצרים אחזינון
פרישן : טז יחזון עממיא ויבהתון מכל גבורתהון ישוון

ו"ו • ג' ומלרע • ס' • ו' • ג' דגש • ג' • ג' • ג' • ג' • ג' דסמיך • ג' • כ' • ד' • ג' • כ'

לאור ו' קמצין וסי' בלשון תרגום צוה סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא • ופירש ויקרא אלהים לאור יום , והולכתי עורים בדרך לא ידעו • נקוה לאור ותנה חשך • יוציאנו לאור אראה בצדקתו : בבקר בבקר משפטו יתן לאור . לאור יקום רוצח . מגלה עמוקות מני חשך : לבדד ג' בקריאה וסימ' הן עם לבדד ישכון ובגוים . שכני לבדד יער • לבדד לבטח תושיבני • אנ"ך :

תולדות אהרן ירעו בשן . פסחים סח : כימי צאתך זוהר לך :

רדק

נקמתי מהם : בצדקתו . שיעשה לי עוד צדקה • ות"י אמרת ירושלם לווח קדם ה' קבילית : (י) ותרא אויבתי • כמו שפי' למעלה • וכן ת"י ; ותרא. מלרע כמו ירא פרעה תרא אשקלון :

בנתי • מלמיל כפי הטעם כמו הראשון אמר אויבתי שתראה שיוציאני אל יתברך לאור יהיה לה בשת מהם שהיתה אומרת לי בגלות איה ה' אלהיך • עיני תראינה בה • הנו"ן דגושה שלא כמנהג אא"כ תהיה ע"ן כ"א הפעולה אמר עיני תראה באויבתי כחפצי ורצוני כי עתה בבא לי הגואל תהיה למרמס כטיט חוצות ובאויבי ראתה עיני : (יא) יום לבנות גדריך • אמר כנגד האויבת יום שחשבת לבנות גדריך בנים ישראל כשתבוא עם גוג ומגוג בא"י יום ההוא ירחק חק שיום ההוא יהיה לך לכסוף וירחיק חקך שיהיה לך באומות וביהשראל והיית מושלת עליהם והמפרשים פירשו הפסוק כנגד ישראל וכן ת"י בעדנא ההיא יתבנין כנשתא דישראל וגו' : (יב) יום הוא ועדיך יבא . אותו יום שתושע ישראל יום הוא לה' ועדיך יבא האויב להשחיתך : למני אשור וערי מצור . זכר אשור שגלו שם ישראל תחילה . למני • כמו למן כמו מני אפרים : ערי מצור • כמו ערי מבצר כלומר שלא ימלטו מפני חזקה וכן ותבן צר מצור לה וסדומים לו רבים ; ולמני מצור • ומן ערי המצור ועד הנהר וזה נהר פרת כי פרת הוא גבול א"י ומשם והילך ארץ העמים : וים מים • ועד שזכר עומד במקום שנים ר"ל ועד ים שהוא מצור מערב : והר ההר • ועד הר ההר והוא הר ההר שמת שם אהרן והוא אחד מגבולי א"י כמו שאמר מהר ההר תתאו לבא חמת והכרו כתולם והנה בפתח ואחד הוא ר"ל יתריבו ארץ אויביהם שהוא סביבות גבול א"י שהיו להם שכנים רעים והרעו לישראל בכל כחם , ויש מפרשים ולמני מצור כמו מצרים וכן דללו וחרבו יאורי מצור כל יאורי מצור כמו מצרים וי"ת בעדנא ההיא יתכנשון גלוותא דמן אתור וגו' תרגם ולמני תורמני וכן תרגם מני אשכנז מני טורי הורמני : (יג) והיתה הארץ - ארץ העמים • על יושביה כמו עם יושביה וכן ויבואו האנשים על הנשים והדומים להם : מפרי מעלליהם • שהרעו לישראל • (יד) רעה עמך • בשבטך . אמר הנביא כנגד האל ית' שיוציא ישראל מהגלות וירעה בשבטו כמו שהרועה ירעה צאנו וינחם לאטם בשבטו : שכני לבדד • כמו שוכן וכן היושבי בשמים והדומים לו לבדד שיהיה לבדו בארצו ואין עם אחר אתו : יער בתוך כרמל • ישכנו ביער כמו בתוך הכרמל כי כרמל הוא מקום ישוב שדות וכרמים ואילנות ואמר כי אז ישכנו לבטח ביער שהוא מקום חיות ולא יפחדו מהם כמו שהאדם שוכן בתוך כרמל וכן אמר וישכנו ביערים : ירעו בשן וגלעד • שהוא מעבר לירדן והיא ארץ מקנה שמנה וטוב ירעהו כימי עולם : (טו) כימי צאתך • עונה האל ית' לנביא אמור להם כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וטעם צאתך שיצאו אבותיהם כאלו יצאו הם:(טז) יראו גוים • הגוים שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג יראו הנפלאות ויבושו מכל גבורתם שבטחו על גבורתם לבא על ירושלם : ישימו יד על פה • שלא יהיה להם מענה : אזנים תחרשנה • שיהיו מבוהלים מהם שישמעו

מצודת ציון

אסבול : (י) למרמס • ענין דריסה ברגל : חוצות • שווקים : (יא) גדריך . מלשון גדר וכותל : חק • ענין דבר קצוב : (יב) ועדיך • אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : למני • כמו למן והיו"ד נוספת וכן מני אפרים (שופטים ה') : מצור • ענין מבצר : (יג) על יושבים • עם יושבים : (יד) רעה • ענין הנהגה : שוכני הי"ו יתירה : לבדד • יחידי כמו לבדד לבטח תושיבני (תהלים ד') : כרמל • ם

מצודת דוד

ה' ואקוה לאלהי ישעי אשר ישמעני אלהי בקראי אליו מצרתי : (ח) אל תשמחי • לכן אל תשמחי אויבתי עלי לחשוב שלא אוסיף לקום כי פעמים רבות נפלתי ואח"ז קמתי וכן עתה בגלות הזה עם כי אשב בחושך ה' יאיר לי : (ט) זעף ה' אשא : כן עתה אני סובל זעף ה' כי חטאתי לו וכן אסבול עד אשר יצליח לריב עמדי הריב הראוי לי בגמול החטא ויכלה לעשות בי משפט הראוי לי ואח"ז יוציאני לאור ואראה בצדקתו שיעשה לי ולא לעולם יריב : (י) ותרא • וכאשר תראה אויבתי במרבית הצדקה שנעשה לי תהיה מכוסה בבושה אשר אמרה אלי בזמן הגלות איו ה' מדוע לא יגאלך : עיני תראינה בה וגו' • עם שתפלה לראות מן הנקם כי אז תהיה למרמס ברגל כטיט שמושלך בחוצות : (יא) יום לבנות . ר"ל יבוא יום לבנות גדרי חרבותיך וביום ההוא ירחק ממך חוק הבבליים אשר הטילו עליך מאז חוק המס והשעבוד : (יב) יום הוא • ר"ל אז יאיר לך הזמן כאור היום : ועדיך יבוא • כל העכו"ם יבואו אליך ירושלים להיות סרים למשמעתך : למני אשור • מן אשור ואף מערי המבצר שבה כי לא יתחזקו במשגב המבצר : ולמני מצור . מן ערי המבצר ועד נהר הוא נהר פרת העומד בגבול א"י ומשם והלאה הוא ארץ העמים : וים • מלת ועד משמש בשתים כאלו אמר ועד ים מים ר"ל מקצה המערב ועד ים המערבי שהוא גבול א"י : והר ההר • ר"ל מקצה העולם ועד הר ההר העומד בגבול א"י כמ"ש תתאו לכם הר ההר (במדבר לד) : (יג) והיתה הארץ . ארץ הכשדים תהפך לשממה עם יושב בה מגמול מעשיהם מה שהרעו לישראל : (יד) רעה עמך • אמר הנביא להתפלל לה' ואמר אתה ה' רעה והנהג את עמך בשבטך ולפי שהמשילו לרועה אמר לשון הנופל ברועה שמנהיג את הצאן ע"י השבט שבידו : צאן נחלתך . ישראל שהם צאן נחלתך שהנחלתו לך לעם יהיה שוכן לבדד ר"ל בטח כי המפחדים ישכנו יחד למען איש אחיו יעזורו ולא כן השוקט בטח : יער בתוך כרמל • ר"ל ישכן בטח ביער שהוא מקום חיות רעות כמו בתוך הכרמל שהוא מקום מלוי שם מרבית אנשים ולא ילכו שם החיות וכענין שנאמר וישנו ביערים (יחזקאל לד) : ירעו בשן וגלעד • יהיו רועים בבשן ובגלעד במרעה שמן כמו בימי עולם הוא ימי משה שנחלו אז הארץ ההיא ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה : (טו) כימי צאתך וגו' • כאלו הקב"ה משיבו לאמר שמעתי את תפלתך וכן אעשה וכמו ימי צאתך מארץ מצרים כן אראנו נפלאות : (טז) מכל גבורתם . שלא תועיל להם להושיע של ישראל : ישימו יד וגו' . ר"ל לא יוכלו לדבר מרוב הפחד : אזניהם תחרשנה : ר"ל לא ישמעו משמוע מרבית הצלחת ישראל היה

יְשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אׇזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה׃ יז יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ כְּזֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כׇּל־חַטֹּאותָם׃ כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

א א מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי׃ ב אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְהֹוָה נֹקֵם יְהֹוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם יְהֹוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃

ידיהון על פומהון ואודניהון יתחרשן׃ יז ישתטחון על אפיהון על ארעא כחויא כזחלי עפרא יזועון מבירניתיהון מן קדם יי אלהנא יתברון וידחלון מן קדמך׃ יח לית בר מנך את הוא אלהא שביק לעוין ומעבר על חובין לשארא דאחסנתיה לא מוריך לעלמין רוגזיה ארי רעי לאיטבא הוא׃ יט יתוב מימרי לרחמא עלנא ויכבוש על חובנא ברחמתיה וירמי לעומקי ימא כל חטאי ישראל׃ כ תתיהיב קושטיה דיעקב לבנוהי כמא דקימתא ליה בביתאל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק דאתעקד על גבי מדבחא קדמך תעביד עמנא טבון דקימתא לאבהתנא מיומי קדם׃

א מטל כס דלוט לאשקאה ית נינוה מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי נביא דמגת חפר ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למחטי תב ואתנבי עלה נחום מבית קושי כמא דכתיב בספרא הדין׃ ב אלהא דין ופורען יי מתפרע יי וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע מסנאי עמיה וברגז חסין מבעלי דבבוהי׃

ב׳ · נ׳ · ב׳ · נ׳ · ב׳ · ל׳ חסר וד׳ מ״ל · נ׳ · תתנ׳ וכל ממגלות דכו׳ מטעים · כ״ס ספרי ז נ׳ · נחום נ׳ סרפ״י חזון בקמן · נ׳ · נ׳ · ב׳ מ״ל וב׳ חסר · נ׳ · מ״ל

ויראו ה׳ רפין ד׳ מ״ל ואחר חסר וסימ׳ ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם · ויראו ממערב את שם ה׳ ילחכו עפר כנחש · יברכנו אלהים וייראו אתו · וייראו גוים את שם ה׳ : נחש חסר : קנוא ד׳ ב׳ מ״ל וב׳ חסר וסי׳ קנוא קנאתי לה׳ · וחברו חסר · אל קנוא הוא לא ישא לפשעכ׳ רסף

רשי

מחוץ השדה כבתוך כרמל : (יז) כזוחלי ארץ · הם נחשים הזוחלי׳ על גחונם בעפר הארץ : ירגזו ממסגרותיהם · יחרדו מרוב דוחק איסוריהם ומסגר כלאם : (כ) תתן אמת ליעקב · ת״י תתיהב קושטיה דיעקב לבנוהי כמה דקיימתא ליה בביתאל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמה דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דבריך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך (בראשית כח) : חסד לאברהם · אשר חסד אשר לאברהם אשר טוב לבניו לשמור דרך ה׳ לעשו׳ צדקה ומשפט ולכך לא נאמר ואמת אלא חסד האמת שהאמת לנו את הבטחת יעקב היא ספיה תשלום גמול חסדו של אברהם : אשר נשבעת . בעקידתו של יצחק כי נשבעתי נאם ה׳ יען אשר עשית וגומר :

(א) משא נינוה . ת״י מטל כס דלווט לאשקא׳ ית נינוה : ספר חזון נחום · חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פי׳ ספר חזון כבר נכתב עליה והוא נבואת יונה בן אמיתי ועתה חזר ונתנבא עלי׳ נחום האלקושי את המשא הזה אלקש היה שם עירו וכן ת״י מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי ותבת מתובהא וכדו דאוסיפת למיחטי תב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש : (ב) אל קנוא ונוקם ה׳ · על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו שמצינו בסדר

אבן עזרא

השם לא יהיה כן : (יז) ילחכו . להשתחות לישראל : כזוחלי . הרמשים שיפחדו בני אדם מהם כדרך האמים מגזרת זחלתי ואירא : ממסגרותיהם · הם ארמונותיהם : (יח) מי · או יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המבקשים ה׳ לגאולה לשם אין אל שיעשה טוב לנחלתו כמוך : (יט) ישוב · מלה הוא חברת אחרת והוא ישוב ירחמנו ופעם יכבוש הפוך דברי שונות גברו מני שלא ימשלו בנו עוד ומ״ם חטאתם שבה אל שארית נחלתו והוא הזכיר עון ופשע וחטאת : (כ) תתן · יעקב הוא אבינו לבו ולנו לבדנו כי לא יתערבו גוים אחרים עמנו על כן כתוב אלהי ישראל אבינו לכולנו ולא הזכיר יצחק כי גם הוא אבי אדום ובעבור כי אברהם החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמנו ברית בתחלה ע״כ הזכיר לאברהם ולא הוצרך להזכיר יצחק והטעם תתן אמתך ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם :

(א) ספר חזון . כי דבק הוא אע״פ שהוא תכיר : משא נבואה מה שנשא השם על נינוה . לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן היותו האלקושי מתיחס אל שם העיר או אל שם אחד מאבותיו נבואתו על מפלת נינוה ביד נבוכד נצר : (ב) אל . הזכיר אל שיראה פחו ופעמ׳ קנא כמו ויקנא ה׳ לעמו

רדק

שמעו מטוב ישראל הרחוקי׳ מארצם: (יז) ילחכו עפר כנחש · עפר רגלי ישראל ילחכו כמו הנחש ההולך על גחונו שלוחך עפר שהוא מאכלו : כוחלי ארץ. כפל הענין במ״ש כי הנחשי׳ זוחלי ארץ הם ההולכים על בטנם או פי׳ שאר רמשים שהם זוחלי ארץ כתולעים וכיוצא בהם כן ישתחוו לפני ישראל : ירגזו ממסגרותיהם . אותם שיסגרו בעריהם מפחד ישראל שם ירגזו : אל ה׳ אלהינו יפחדו · כי ידעו כי אין זולתו : ויראו ממך · כנגד ישראל יראו חסר יו״ד פ״א הפעל ויו״ד שהיתן נמשכת בגעי״א : (יח) מי אל כמוך · דברי הנביא כנגד האל ית׳ : לשארית נחלתו · לאותם שישארו בהם הגולה : לא החזיק לעד אפו · אע״פ שהיו חייבים שלא יצאו מהגלות לרוע מעשיהם שעשו לא יפנה לעד אל מעשיהם : כי חפץ חסד הוא . כמ״ש בתורה ורב חסד וחסדו יגבר על חטאיהם כשיגיע זמן הגאולה : ישוב · אמר ישוב ירחמנו ואמר ותשליך כן דרך המקרא במקומות רבים לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד וכן אמר עונותינו ואמר חטאתם יכבוש כאדם שכובש דבר תחת רגליו שלא יראה וזהו שאמר ותשליך במצולות ים : נושא . כאדם שמסלק דבר ממקומו : במצולות . בשורק כנד״י והמצולה הוא עומק הים : (כ) תתן אמת ליעקב · החסד שהוא לאברהם שנתן לו בחסדו הארץ ולבניו אחריו ובניו הם בני יעקב והאמת הוא ליעקב כי אחר שנתנה לאברהם ולבניו האמת הוא לקיים המתנה ולבניו כי הוא אלהי האמתי ולא ישוב דבריו בטוב אחור : אשר נשבעת לאבותינו . כלל שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב כי לשלשתם נשבע :

(א) משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי · זאת הנבואה נאמרה על נינוה ונינוה היתה למלך אשור כמו שכתוב מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ומלך אשור הרע לישראל והגלה אותם מארצם והקב״ה נקם נקמתם על ידי נבוכד נצר שהחריב מלכות אשור ואמרו רז״ל שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כבש את נינוה שנייה כבש את יהויקים ונחום זה הנביא לא אמר הכתוב באיזה דור נתנבא וקרא אלקושי מתיחס אל עירו או אל אבותיו ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה כשר מנשה לא נקראו על שמו ותי״ת חזון נקודה בשוא ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו וי״ת מטל כס דילוט וגו׳ : (ב) אל קנא ונוקם ה׳ · מקנא הוא בעבור עמו · כמו שאמר ויקנא ה׳ לעמו כי רואה אותם בצרה גדולה בגלותם : ונוקם . שיקח נקמות מאת מלך אשור ומזרעו כי אע״פ

תולדות אהרן אל כמוך · עקרים מ״ד פל״ח זוהר פרשת נשא (קידושין סא) : נשא עון · ר״ה יז מגלה כח : ישוב ירחמנו · ר״ה יז זוהר ויקרא :

מצודת דוד

שהיה להם לעגמת נפש וכאלו תחרשנה אזניהם לבל יוכלו לשמוע : (יז) ילחכו עפר כנחש . ר״ל אפים ארץ ישתחוו לישראל ויהיה נראה כאלו מלחכים עפר רגליהם כנחש הזה שמלחך את העפר כי זהו לחמו : כזוחלי ארץ · הם הנחשים ההולכים על גחון ונראים כזוחלים וכפל הדבר במ״ש : ירגזו ממסגרותיהם · יחרדו ממה שסגרו את ישראל בבתי כלאים עוד מעלו בהם פן ידאגו מן הנקם : אל ה׳ וגו׳. יפחדו את ה׳ וגם יראו ממך אתה ישראל : (יח) מי אל כמוך · חזר הנביא לשבח לה׳ על ייעוד הטובה ואמר מי אל כמוך נושא עון וגומר כאומר הנה מסורת הדין אין אנו ראויים לכל הטובה הזאת כי אנו מלאי עון אבל מי הוא אל כמוך המוחל את העון : ועובר על פשע · ר״ל אינו עומד על הפשע להשגיח בו לשלם עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראנה : לשארית נחלתו . לאותם שנשארו מחבלי משיח : לא החזיק · אף כשהוא כועס אינו אוחז אפו עד עולם כי הוא חפץ חסד ולכן יתרצה על הכעס : (יט) ישוב ירחמנו . כאשר מאז : יכבוש . יתפוס בחזקה את עונותינו למען לא יהיו נפרעין מאתנו בגמול העונש : ותשליך וגו׳ . ר״ל לא יזכור לעולם עליהם כאלו השלכתם בעומק הים שאינם נראים : (כ) תתן וגו׳ · ר״ל האמת נא לדברך אשר הבטחת ליעקב כמ״ש ופרצת ימה וקדמה וגו׳ (בראשית כח): חסד לאברהם · ר״ל שיהיה תחיה השלום גמול חסדו של אברהם וכאשר נשבעת לאבותינו מימי קדם בעקידתו של יצחק כמ״ש כי נשבעתי וגו׳ וירש זרעך את שער אויביו (שם כב):

א (א) משא נינוה · הנבואה הזאת נאמרה על נינוה היא ראש ממלכת אשור : ספר וגומר : זה ספר נבואת של נחום האלקושי הוא היה המתנבא על מעשה החזון (ב) אל קנוא וגו׳ · ה׳ הוא אל זועם ונוקם וכפל עוד

מצודת ציון

כן יקרא מקום שדות וכרמים : (טז) תחרשנה · מלשון חרש שאינו שומע : (יז) ילחכו · ענין לקיקה בלשון כמו ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מ״ט): כזוחלי · ענין גרירה והזלה בארץ ובדרז״ל כל הימים מטהרים בזוחלין (שבת ס״ה) ויקרא הנחש כן לפי שאין לו רגלים והלוכו נראה כזוחל ונגרר וכן חמת זוחלי עפר : (דברים ל״ב): ירגזו · ענין חרדה : ממסגרותיהם · מל׳ סגירה : אל ה׳ · את ה׳: (יח) נושא · ענין מחילה כמו נשאת עון עמך (תהלים פ״ה) : החזיק · ענין אחיזה : (יט) יכבוש · ענין תפיסה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל״ד) : במצלות · ענין עומק כמו ואת רודפיהם השלכת במצולות (שמות ט׳) :

(א) האלקושי שם עיר אלקוש : (ב) קנוא . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : ונוטר · ענין שמירת איבה כמו לא תקום ולא תטור (ויקרא יט) : כטוסר

לעמו כי מלך אשור השחית ישראל : קנוא. שם התאר כמו קנא ונוקם שיקח נקמה ופירוש כי הוא נוקם לצריו לא לאחרים וטעם נוקם ה' ובעל חמה שיהיה נודע בעולם : (ג) ה'. הטעם אמת שהוא ארך אפים : וגדל כח. הטעם כפול דרך משל לאדם שיש לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתוב בתורה ועתה יגדל נא כח ה' וכתוב אחריו ה' ארך אפים ואע"פ שיאריך לרשעים לא ינקה אותם · וטעם בסופה משל למהירות ברוח סערה · וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת העננים והטעם על הגזירות הבאות מהשמי' במהר' שהם למעלה מהעננים : (ד) גוער. ויבשהו. חסר יו"ד שלא להתחברות שנים יודי"ן והוא מהבנין הכבד הדגוש חיבם גרם כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא היה נאה להתחבר שנים יודי"ן וטעם יספר כח השם בים וביבשה שאין מי שיכול לפניו וטעם אמלל בשן בעבור וכל הנהרו' החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגש' מעל הארץ דבר זה גרם אמלל בשן וכרמל שכל פרי תבואה : (ה) הרים. אמר ר' מרינום ותשא הארץ מפניו אותם כמו נשאתי אימיך אפונה והנכון בעיני ותשא משאת הרפה שנשרפה הארץ וכמ' וישאם דוד ואנשיו והטעם וישרפם והטעם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שמשרף הארץ בחמו מהרך ותמתו בערה בו והעד : (ו) לפני זעמו מי יעמוד. וכל זה יספר הרי אף השם על נינוה :

(ז) טוב. הטעם כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר חמתו נתכה כאשר יתאכף בהם ויביא עליה' נרות וימלטו הירא' והוא למעוז כמו מגדל עוז וחוסי בו דבק למעוז והוסיף מלת ויודע כי הוא לבדו יודע תעלומות לב ומכיר החוסים בו : (ח) ובשטף. גמל שוטף : כלה יעשה. לא מעט מעט : ואויביו. החשך ירדף

ג יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָול כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו : ד גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל : ה הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל וְכָל־יוֹשְׁבֵי בָהּ : ו לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ : ז טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ : ח וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה

תרל"ק' · כתיב ס"ו · ג' מד חסר · ג' · ג' · ג' וג' חסר בליסנא · ג' מ"ל · כ'יל"ד מ"ל · ג' מ"ל · ג' במקו' קדשו · ג' · ג' · ג' ותסר

ג יְיָ מַרְחִיק רְגַז וּסְגִי חֵילָא קֳדָמוֹהִי עָתִיד יְיָ לְאִתְפְּרַע וּסְלַח לְדְתַיְבִין לְאוֹרַיְתָא וּלְדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי יְיָ בְּעַלְעוֹלָא וּבְרוּחַ מְדַבַּר וַעֲנַן אֲמִימְתָא כַּבֵּישׁ קֳדָמוֹהִי : ד דְּנָזִיף בְּיַמָּא וּמְיַבֵּשׁ לֵיהּ וְכָל נַהֲרָוָתָא מַחֲרִיב צַדְיֵי מַתְנָן וְכַרְמְלָא וְאִילָנֵי לִבְנָן נְתַרוּ : ה טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי וְרָמָתָא אִתְפְּרָקָא וְחָרוּכַת אַרְעָא מִן קֳדָמוֹהִי וְתֵבֵל וְכָל דְּיָתְבִין בַּהּ : ו כַּד אִתְגְּלֵי בִּרְחַמְתָּא לְמִתַּן אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ כְּזָע עַלְמָא מִן קֳדָמוֹהִי בְּכֵן כַּד אִתְגְּלֵי בִּרְגַז לְאִתְפְּרַע מִסָּנְאֵי עַמֵּיהּ קֳדָם פּוּרְעָנוּתֵיהּ מַן יְקוּם וּמַן יְסוֹבַר בְּאַבְאָשׁוּת רוּגְזֵיהּ רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁתָא מַמְסֵי וְטִינָרַיָּא אִתְפְּרָקָן מִן קֳדָמוֹהִי : ז טַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל לְאִסְתְּמָכָא עֲלוֹהִי בְּעִדַּן עָקָא וְגַלֵּי קֳדָמוֹהִי דְּרָחִיצִין עַל מֵימְרֵיהּ : ח וּבִרְגַז חָסִין וּבְחֵימָא תַּקִּיפָא גְּמִירָא

יהושע. אל קנוא ונוקם ת' ב' בתרא ס"ל : התמגגו ג' חסר בלישנא וסימן והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה צמחה ותמגגני תשועה : יעמוד ג' מ"ל בקריאה וסים' לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · רוח והצלה יעמוד ליהודים. ויודע ג' בקריאה וחסר וסים' בסדר בלק :

תולדות אהרן וענן · חולין לא : גוער בים · חגיגה יב : ופרח לבנון · יומא כא לט (יומא מא) : לפני זעמו · עכו"ם יד : טוב ה' , זוכר ויצלח :

כסדר עולם אל קנא ונוקם ה' מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין פתח נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר הוא את איבתו לבבליים ר"ש אומר ג' נקימות הללו כנגד ג' גליות שהגלה סנחריב את ישראל כמו שמנינו בסדר עולם : (ג) ה' ארך אפים וגדל כח : גדל כח הוא והיכולת בידו להנקם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה : ה' בסופה ובשערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מהבבליים שנא' במצרים (שמות יד) ברוח קדים עזה ובדור המבול (איוב ד) מנשמת אלוה יאבדו בצור נאמר (יחזקאל כו) רוח קדים שברך : וענן אבק רגליו. גם הוא דרך נקמתו (שמות יד) וישקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן (יחזקאל ל) היא ענן יכסנה : (ד) גוער בים. כמשמעו והוגמא הוא כלפי העכו"ם שנמשלו למים כענין שנאמר (ישעיה יז) לאומים כשאון מים כבירים ישאון : וכל הנהרות החריב. כאן ניבא שעתיד הקב"ה להמליך את נבוכדנצר (ירמיה כה) בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב : אומלל בשן וכרמל · מושבות הטובים : ופרח לבנון אומלל. הכתי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבהמ"ק שהיו של זהב וכיון שנכנסו בבליים להיכל יבשו : (ה) הרים רעשו ממנו. המלכים והשרים מהכשדי' יפחדו מגזירתו : ותשא הארץ · משאת עשן : (ו) נתכה · הגיע לארץ כמו (שמות ט) ומטר לא נתך ארצה : נתצו ממנו · מאימתו : (ז) טוב ה' למעוז · ואף בשעה שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהפיע ליראיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פנוי בזו כענין שנא' (שם טו) ה' איש מלחמ' ה' שמו כמו שהוא במכילתין : ויודע · את צרכי חוסי בו : (ח) ובשטף עובר. ובחמה שוטפת : כלה יעשה מקומה

רדק

אע"פ שברצון האל ית' הגלה כמו שאמר הוי אשור שבט אפי הוא הוסיף להרע יותר מן הראוי כמו שאמר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה : נוקם ה' וגו'. כפל הענין לחזק וי"מ כי זכר ג' נקמות כנגד ג' גליות שהגלה מלך אשור את ישראל וצריו ואויביו הם מלכי אשור במקום הזה וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך מצרים ולמלך בבל ולאשר המריעים לישראל ואויבי ישראל הם אויבי האל וצריו : ונוטר. כמו שומר ר"ל אע"פ שאינו לוקח נקמתו מאויביו מיד שומר הוא העון להם עד זמן שיקח נקמתו מהם או מבניהם קנא תאר כמו כי ה' קנא שמו אלה שהם שני משקלים : (ג) יהוה ארך אפים. כך היא מדתו שמאריך כעסו לרשעים : וגדול כח. גדול כח הוא לסבול כעסו שלא ינקם מיד וכן אמר משה רבינו עליו השלום יגדל נא כח ה' ואמר אחריו ה' ארך אפים גדול כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף הדל"ת מפני סמיכותו על מלה מלעיל : ונקה לא ינקה. אע"פ שמאריך אפו לרשעים כמו שהאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו מהם : ה' בסופה ובשערה דרכו. כשבא על אויביו להשחיתם קל מהרה כרגע יבא כמו שבא הסופה והסערה : וענן אבק רגליו. פירוש ענין הענן וחשך כמו ויהי הענן והחשך א"ק רגליו הגזרות הבאות מאתו על האויבים הם להם לחושך ואפלה והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : (ד) גוער בים ויבשהו. ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו והנה הוא גוער בים שהיא בריאה עצומה בבריאות הארץ וכל הנהרות ישיבם יבשה כמו שעשה בים סוף ואמר בו לשון גערה לאדון הגוער בעבדו וכן אמר ויגער בים סוף ויחרב והנה יספר הטבע והמנהג כל שכן שישלים אומה לאומה להשחיתה שאין בזה הפך טבע ומנהג : וכל הנהרות החריב. ואם בים כתב ויכלתו להפך טבעו כל שכן בנהרות שאינם עצומים כמו הים ויחריב אותם ויטיבם יבשה כשירצה בהפך הטבע כמו שעשה בירדן וכלא הפך טבע כאשר יעצור השמים ולא יהיה מטר וייבשו הנהרות : אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל. ואז בעצירת המטר אמלל מקום המרעה ולא יהיה עשב ודשא וכל ירק וכן פרחי עצי הלבנון ייבשו. ואע"פ שפי' הפסוק כמשמעו הנה הוא משל על מלכי האומות ועל המון העמים ויבשהו הה"א סדגוש מפסמו וייבשו בהכנעת שם יודי"ן ומפני כובד התנועה הפילו יו"ד השרש והטילו תנועתם על יו"ד פאיתן ואחז"ל כתב כי הוא מבנין הפעיל מפסקו וייבשהו : (ה) הרים. אמר ההרים שהם העמודים שביסוד העפר רעשו ממנו כשירצה ירעשו ויפלו וזהו כשיהיה רעש הארץ והכל ברצונו : התמוגגו. נמסו : ותשא הארץ. ותשרף כמו וישאם דוד ואנשיו אלא שזה פעל עומד והענין תרבן הארץ כמו שאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כאלו היא שרופה שלא יעלה בה כל עשב או שתהיה ממש כסדום ועמורה : (ו) לפני זעמו. מבואר הוא כאשר לפניו : חמתו נתכה כאש. והאש איננה נתכת אבל היא מתכת אלא פי' חמתו נתכת על אויביו כדבר הנתך מפני האש וכן ת"י ועוד יוכל לפרש נתכה כאש בלא חסרון ור"ל אש הברקים שהיא נתכת ורצה מלמעלה למטה כרגע וכן אמר כברקים ירוצצו ואמר בדרך משל על חמת האל שנתכת על אויביו וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם או פירושו כמו הסוף חמתו כאש נתכה כלומר חמתו שהיא כאש נתכה על אויביו והצורים נתצו ממנו כמשמעו או הוא דרך משל כמו שפירשנו :

(ז) טוב ה'. טעם הפסוק נמשך עד סופו ר"ל ישראל שהם חוסים

ט

מצודת ציון

(ג) בסופה. כן יקרא רוח החזק : ובשערה. כמו בסערה בסמ"ך וגם הוא רוח חזק : אבק. עפר דק : (ד) גוער. ענין צעקת נזיפה : החריב. ענין יבוש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אמלל. ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו) : לבנון. שם יער : (ה) התמוגגו. מל' המגג והמסה : ותשא. ענין שרפה כמו שאו משאת (ירמיה ו) : (ו) נתכה. ענין התכה ושפיכה כמו התך חמתי (שם מד) : והצורים. מל' צור וסלע : נתצו. מל' נתיצה ושבירה : (ז) למעוז. ענין חוזק : חוסי. ענין בטחון : (ח) ובשטף. ענין מרוצת המים כמו כנחל שוטף (שם מז) :

סירים

מצודת דוד

ואמר נוקם ה' וגו' : נוקם ה' לצריו. ר"ל רק לצריו הוא נוקם ונוטר איבה לאויביו הם הבבליים אבל לא כן לישראל עמו : (ג) ה' ארך אפים. ר"ל הן אמת שה' מאריך אף ואינו ממהר לפרוע גמול הרשע עם כי הוא גדול כח ובידו להפרע בכל זמן : ונקה לא ינקה. אבל הוא אינו מנקה לגמרי על הרשע מכל וכל : בסופה ובשערה דרכו. שלוחו הוא ברוח סופה וסערה ר"ל כשבא לענוש העכו"ם מביא רוח סופה וסערה להכעיסם ולבלותם מהר : וענן אבק רגליו. ר"ל הגזירות הבאות מאתו אל העכו"ם הם לו לחושך ואפלה כענן והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : (ד) גוער בים וגומר. הוא משל על כריתת השרים מניגוד : אמלל בשן וגו'. הם מקומות מרעה השמן והוא משל על אבדן בעלי העושר : ופרח וגומר. ר"ל יכלה הצלחתם : (ה) הרים רעשו. מפחדו ירעשו ההרים וימסו הגבעות גם הוא משל על שרי ניגוס וכפל הדבר במ"ש : ותשא הארץ מפניו. הארץ תשרף מפני אש חמתו והוא משל על גודל הרעדה והכליון : ותבל. הוא החלק מן הארץ המיושבת מבני אדם : (ו) מי יעמוד. מי יוכל להתקיים לפני זעמו : ומי יקום וגו'. כפל הדבר במ"ש : נתכה כאש. היא נשפכת לכלות ולהאביד כאש ההולך ושורף : והצורים

הסלעים

רשי

מקומה. של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה: (ט) כלה הוא עושה: לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת: (י) כי עד סירים סבוכים כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצ' נסבכים נשרשים בחזקה: וכסבאם סבואים. ועודם במשתיהן ובמשתאן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה: אכלו כקש יבש. אשר נתמלא ונגמר בשולו ויובש: מלא. אשיבי"ר בלע"ז וכן מלאתך. המלאה הזרע: (יא) ממך. את נינוה: יצא. סנחריב החושב רעה דימה להחריב דירת מטה ומעלה כתוב אחד אומר (מלכים ב יט) ואבא מלון קיצו וכתוב אחד אומר (ישעיה לז) ואבא מרום קיצו בתחילה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאי' בחלק (דף לד): (יב) אם שלמים וכן רבים. יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעצה שיהיו כולם שוים בהסכמה א' וכן אם יהיו רבי' מאד אנשי נינוה אויבך ירושלים וכן אף אם גזו חדקל ועברו את פרת לגור עליה לא יצליחו שהרי עניתיך ולא אענך עוד. ועוד שמעתי אם שלמים אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהו עוד רבים ונכבדים יותר וכן נגוזו ועבר וכן אגיזם ואעבירם הרי זה כמו (שמו' א) וכאשר יענו אותו כן ירבה: ועניתיך לא אענך עוד. אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקוק לך עוד ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר שאר הנבואה: (יג) ועתה אשבור מטהו מעליך. שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי אשבור מטהו של אשור מעליך עמי: (יד) וצוה עליך ה'. עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור: לא יזרע משמך עוד. לא יעמוד ממך מלך: מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה. ואשים את בית אלהיך קברך שם תכרת להמלם ושם

אבן עזרא

ירדף עמהם ואחריהם או שירדפ' אל מקום החשך שלא יראה בנא שם: (ט) מה. אומר לאנשי נינוה לא ידעת מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכם כי באח' תכרתון: (י) כי. משל לקש יבש: מלא. כי שיבשת כמו גמור אם אנשים שכורים יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים מגזרת נאחז בסבך ומלת סביאים תואר כדרך השטוי באהלים גם עלוס ובארוך: וכסבאם. כאשר הם שותים: אכלו. יחדיו נשרפו באש כשהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהו סבוכי' בשכרותם או יהיו נותים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מרוב יבושת הסירים ותמימות השכרו' והנה נתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישראל וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו: (יא) ממך. וידועים הם דברי רבשקה מפי אדוניו כמו שאמור בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם ה': (יב) כה. אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דברי השם לכנסת ישראל כך נגוזו מפעלי הכפל כמו נגולו כספר: ועבר. כמו מקרה שעבר ולא ישוב: ועניתיך לא אענך עוד. על ידו: (יג) ועתה. כתוב בימי חזקיהו אשר ישאר מאשור וממצרים: (יד) וצוה. עתה ידבר אל מלך נינוה ושעם וצוה גזר: לא יזרע. לא יעמד זרעו הנקרא בשמו: אשים קברך. בבית אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ושם הכהו

יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־חֹשֶׁךְ׃

ט מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא

עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה׃ י כִּי

עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים

אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא׃ יא מִמֵּךְ יָצָא

חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל׃

יב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן

רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר וְעִנִּתִךְ לֹא

אֲעַנֵּךְ עוֹד׃ יג וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ

מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק׃ יד וְצִוָּה

עָלֶיךָ יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד

מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה

אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ׃

(מסורה בגליון: ל' · ל' בסיפרא · ל' וחסר · ל' ומ"ל · ל' בסיפרא · ל"א · ד' חסר · ב' · ל' וחסר · ל' · ל' · ל' · ל' · ל')

יעביד עם עממיא דקמו ואחריבו ית בית מקדשא דיי ובעלי דבבוהי ימסר לגהינם: ט עממיא דבזו ית ישראל מא אתון חשבין קדם יי גמירא הוא עתיד למעבד עמכון לא תתקים עליכון בבית ישראל תרתין זמנין רוח בתר עקא: י ארי שלטוני עממיא דבזו ית בית ישראל וכמא דטען בחמרא כן אטעיאונון שיציאונון כמא דמשיציא אשתא בקשא יבישא סגי: יא מניך נינוה נפק מלכא דחשיב על עמיה דיי בישא דמלך מלך דרשע: יב כדנן אמר יי אם יהון שרימין בעיצה וסגיאין באתמניותא עממיא דמתכנשין באעקא לירושלם ויגוזון ית דגלת ויעברון ית פרת וייתון לעניותך ודשעבדתיך לא אשעבדנך עוד: יג וכען אתבר נירי עממיא מצוריכון והנקיכון אפסיק: יד ויפקיד עלך יי את מלכא דאתור ולא יהי דכרן משמך עוד מבית טעותך אשיצי צלם ומתכא תמן אשוי קברך ארי קלילא

יעץ ד' חסר בלישנא וסימ' והועצים עצה רע בעיר · ויעציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויועציו ושריו וכל יעצי דכוו': מעליך ד' בקרי' וסי' הסירי את יינך מעליך · ובשר קרש יעבור מעליך · ואשטוף דמיך

תולדות אהרן לא תקום · ברכות נט: ממך יצא · סנהדרין פז: אם שלמים. סוטה: זוכר מקן:

רדק

בו וסיה האל טוב להם ויהיה להם למעוז ביום צרת מלכי אשור כי אף על פי שתחרב מלכות אשור ישראל שהם בגלות בארצם ימלטו מחרב כבוכד נצר: ויודע חוסי בו. יודעם ומכירם לטובה ומשגיח עליהם וכן כי יודע ה' דרך צדיקים חוסי בו נסמך על אותו השמוש וכן כל חוסי בך הרי כגלבוע גמולי חלב והדומים להם: (ח) ובשטף עובר. מקומה של נינוה שזכר ישטוף אותה בפעם אחת בשטף עד שיעשה כלה מקומה שלא יהיה ניכר מקומה שהיא שם עיר מושב: ירדף. פעל יוצא לשלישי האל מרדף והחושך רודף והאויבים רודפים וחשך היא משל לצרה הגדולה: (ט) מה תחשבון. אמר כנגד אויביו שהם אנשי נינוה מה תחשבון אתם על ה' הגוזר עליכם רעה זאת תחשבון כי לא יוכל לעשות זאת כמו שאמר מלך אשור כי יציל ה' את ירושלם מידי: כלה הוא עושה. דעו כי כלה הוא עושה אתכם: לא תקום פעמים צרה. כי בפעם אחת יכלה אתכם: (י) כי עד סירים סבוכים. יבאו להיות משל עד סירים סבוכים כלומר סקולים הסובכים יחד כי לא יוכל אדם לקחתם ממקומם כמ"ש כי לא ביד יקחו ומה יעשה אדם בהם ישרפם באש במקומם כמו שרוף ישרפו בשבת כן יהיו בני אשור שהיו מכאיבים בני העולם כמו הנוגע בקוצים ובנא עת תרבנם יכלו שלא ישאר בהם דבר כמו הסירים או כמו קש היבש שמלא עתו לקצור שישרף במהרה קל מאד ולא ישאר לא מהסירים ולא מהקש לא פחם ולא דשן כי לא יעשו פחם לדקותה וגם מעט הדשן שיעשו הולך ברוח קל מהרה כן יהיו בני אשור ומה שאמר וכסבאם סבואים ר"ל שיהיו כמו השכורים נופלים בארץ שלא יהיה בהם כח להלחם כנגד אויביהם שבאים עליהם ואכלום במהרה כמו הסירים או כקש יבש מלא: (יא) ממך יצא. אמר כנגד נינוה כל זה הגמול יהיה לך על רעתך על רעה שעשית לישראל וממך יצא המלך שהיה חושב על ה' רעה שעלה על א"י והשחיתה וחשב ללכד ירושלם ופי' על כ' עם כ' על עם ה' בתחילה חשב רעה שאמר שלא יוכל להציל את ירושלם מידו והיה חושב ויועץ על ה' יתברך רעה ודבר בליעל: (יב) כה אמר ה'. אמר כנגד ירושלם אם שלמים אם מחנה אשור שבאים עליך שלמים כמו שהם בשלום לא יפחדו מאדם כי כל הארצות כבשו: וכן רבים. וכמו כן רבים הם במספר וכן נגוזו ועבר כן יהיו נגוזים במהרה ועבר כל חילם וכחם וכן אמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו': ועניתיך. ואם עניתיך על ידו כי כל א"י כבש זולתי ירושלם לא אענך עוד לא אענך עוד על ידו כי הוא וכל חילו יכלו: (יג) ועתה אשבור מטהו. המוט והעול שהיה מרים על צוארך עתה אשברנו וכפל הענין במ"ש ואמר ומוסרותיך אנתק ואמר מוטהו ואמר מוסרותיך כי הכנויים יבאו בשמות עם השועל ועם השעול וכן ושמתים בבית תפילתי שמעתי את תפילתך: (יד) וצוה עליך. אמר כנגד מלך אשור: לא יזרע משמך

מצודת דוד

הסלעים נתצו ונכתתו ממני ר"ל בעלי הכח יתלשו ויאבדו: (ז) טוב ה' למעוז וגו'. ר"ל אף ביום צרה כשהוא עוסק בהבאת המשפט עכ"ז הוא טוב אז להיות למעוז ולחוזק ונותן לב לדעת את החוסים בו להזמין להם הצלה ועזר לא כבשר ודם שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יתן אז לב להיטיב עם מי: (ח) ובשטף עובר. הנה בשטף מים רבים יעשה כלה את מקום נינוה שזכר בתחילת הנבואה ר"ל האויב הבא והוא כ"כ הוא יכלה הכל כמו שטף מים העובר השוטף הכל מבלי ישאר מה: ואויביו. החושך ירדף את אויביו הם אנשי אשור: (ט) מה תחשבון. ר"ל אתם אנשי נינוה מה תחשבון על ה' הגוזר עליכם את הכלייה הזאת אם תחשבו להנצל מידו דעו כי כלה הוא עושה לכם ולא הקום הצרה פעמים כי בפעם אחת יכלה אתכם: (י) כי עד סירים סבוכים. בעוד שהקוצים יהיו מסובכים ונאחזים אלה באלה ר"ל בעוד שיהיו אנשיה בתכלית החוזק מקובצים יחד באגודה אחת: וכסבאם סבואים. כאשר המשכרים יהי' עוסקים בשכרות היין פתאום יהיו נאכלים כקש יבש שנמלא ונגמר בשולו שהוא קל להשרף: (יא) ממך וגומר. אתה נינוה ממך יצא סנחריב החושב רעה על ה' להחריב את בה"מ ויועץ עצת בליעל לשלוח לחרף כלפי מעלה כמ"ש (במ"ב ובישעיה): (יב) אם שלמים. אם יהיו אנשי נינוה שלמים בדעה אחת ובעצה מוסכמת וכן יהיו רבים במספר שכל זה הוא סבה אל הנצחון: וכן נגוזו. ר"ל תעפ"כ יהיו גוזזים ונכרתים כאשר אמרתי ועבר העם מן העולם: ועניתיך. ר"ל אענה אותך בתכלית העינוי והאבדון. עד שלא אצטרך לענות אותך עוד כי בפעם ההיא תכלה מכל וכל והוא דוגמת אמרו לא תקום פעמים צרה: (יג) ועתה. ר"ל בזמן קרוב אשבור מטהו מעליך ישראל ר"ל עוד לא יצר לך: ומוסרותיך.

מצודת ציון

(י) סירים. מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז): סבוכים. ענין אחיזה וקליעה וכן בסבכי היער (ישעיה י): וכסבאם סבואים. ענין שתיית משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (שם נו): אכלו. נאכלו ר"ל נשרפו: מלא. ענין השלמה ר"ל נשלם בשולו: (יא) בליעל. בלי עול שמים ר"ל רשע: (יב) שלמים. מל' שלום: וכן נגוזו. סוי"ו היא במקום אעפ"כ וכן הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (משלי ל): נגוזו. מל' גזיזה וכריתה: ועניתך מלשון עינוי וצער: (יג) מטהו. ענינו בדי העול כמו מוסרות ומוטות (ירמיה כז): ומוסרותיך. הם קשורי רצועי העול

המוסרות

ב א הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי
ל׳ מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי יְהוּדָה
ל׳ חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף
ד׳ ומ״ל ו פלוגתא עוֹד לַעֲבָור־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃
כ׳ · ל׳ ב עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצוּרָה
ל׳ צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ
מְאֹד׃ ג כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן
ג׳ · ל׳ יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
ג׳ · ל׳ בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ ד מָגֵן
ל׳ וכן כתיב ל׳ · ל׳ גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים
ל׳ וחסר בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ
ל׳ וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ ה בַּחוּצוֹת
ל׳ יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן

דָא קַדְמַי : א הָא עַל טוּרֵי
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַשֵּׂר
מַשְׁמַע שְׁלָם חוֹגֵי יְהוּדָה חַגַּךְ
שַׁלִּימִי נִדְרַךְ אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן
עוֹד דְיֶעְדוּן בִּיךְ רַשִׁיעַיָא
כּוּלְהוֹן אֶשְׁתֵּיצִיאוּ : ב דַהֲווֹ
סַלְקִין וּמִתְבַּדְרִין עַל אַרְעִיךְ
צֵירִין עֲלָךְ בְּצִיר מְקִימִין
סְכוֹאִין עַל אוֹרְחָתָךְ תַּקִיפֵי
קְדַל חֲסִינֵי חֵיל לַחֲדָא :
ג אֲרֵי אָתִיב יְיָ תּוּקְפֵיהּ
לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי
בְזוּנוּן בָּזוֹזִין וְקָרוּי
תּוֹשְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ : ד תְּרִיסֵי
גִבָּרֵיהוֹן מְסַמְּקִין גַּבְרֵי עָבְדֵי
קְרָבָא לְבִישִׁין דְּזָהֳרִיתָא
בְּאֶשָּׁתָא פִּילֵי רְתִיכֵיהוֹן
זַמִּינִין לְיוֹם קְשׁוּטֵיהוֹן וְרַבָּנֵי מַשְׁרְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין בִּצְבְעוֹנִין : ה בְּשׁוּקַיָא
מִשְׁתַּגְשְׁגֵי רְתִיכַיָא קָל נְקוֹשׁ זֵינֵיהוֹן מִשְׁתְּמַע בִּרְחוֹבֵי

אבן עזרא

הכהו בחרב : (א) הנה · חגי יהודה · הם שנמלטו מיד סנחריב : (ב) עלה · עתה שב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא נבוכד נצר : נצור מצורה · ידבר למלך נינוה וככה צפה דרך שים צופים בדרכים והנגיד אמר כי נצור שם הפועל כמו ויצא עמוד וככה צפה דרך לכל' הפסוק ודע : (ג) כי . עתה ישיב השם שבות גאון יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הטעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישראל מימי קדם בגאונם ומלת בקקום תורה כי הפועל יוצא והנה יהיה גפן בוקק פועל והפועל הוא הפרי שיבוא לו או תהיה כמלת שב שתמצא עומדת ויוצאה וטעם כי בקקום שמום כגפן בוקק על כן : וזמוריהם · כמו ויכרתו משם זמורה ושב לפרש המפיץ העולה : (ד) מגן . אמר רבי משה הכהן כי גבורהו בתוספת ה"א לשון רבים וככה בהתפללו בעד רעהו ולא דבר נכונה כי פיו כמו פיהו אחיו אחיהו שיו שיהו וטעם רעהו שהתפלל בעבור כל אח' וגבורהו שם המין שכולל גבורת הגבורים : מתלעים . שלובשים תולעת שני : ביום הכינו · הרכב כאילו אש פלדות יוצא במרוצתו ומלת פלדות זרה אולי היא הפוכה לפידות : והברושים הרעלו · כמו רעדו ברושי היער ויפת אמר כי הם חניתות : (ה) בחוצות · אמר רבי יונה ישתקשקון יכו שוק אל

רשי

ושם תהרג כמו שכתוב שנהרג אביו בית נסרוך אלהיו : כי קלות · בעיני : (א) שלמי נדריך . אשר נדרת להקב"ה אם יצילך מכף סנחריב מלך אשור כי פתח גללת : כי לא יוסיף עוד לעבר בך · אותו הבליעל : כלו נכרת · הוא חרטו · (ב) עלה מפיץ על פניך נצור מצורה · המפיץ אשר עלה על פניך אל ארץ יהודה בימי יחזקיהו עכשיו הוא נצור מצורה נבוכדנצר מלך בבל שהוא צר עליו : צפה דרך · הכם אתם אנשי יהודה על אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ויתחזקו מתניך ואמץ כח מאד : (ג) כגאון ישראל · כמו שהיה כבר : בקקום . בזזום והריקום לשון בקיקה נופל על גפן : (ד) מגן גבוריהו · של נבוכדנצר הגרים על אשור : מאדם . מאודמים הם אנשי חילם : מתולעים · לבושי זהורית : באש פלדות הרכב ביום הכינו · ביום שהוא מוכן לצאת בצבא מלחמה רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין שמלאכת ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש בדרך הספך : והברושים הרעלו : ת"י ורבני תשריתהון מסרבלין בצבעונין · הרעלו . מצובעין ודומה לו (ישעיה ג) הנטיפות והשרות והרעלות ובל' משנה שנינו מדיות רעולות מסכת שבת (דף ס"ה ע"ב) : (ה) יתהוללו . ינהגו עצמן בשגעון : ישתקשקון · ת"י קל נקיש זיניהון משתמע והוא מלשון

מעליך . אשבור מוטהו מעליך : לעבור ר' מ"ל וסי' ויהי כאשר תמו כל הגוי תנינא · ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון . והנה גם צדוק וכל הלוים אתו · לא יוסיף לעבור בך בליעל :

רדק

משמך עוד · כי לא ישאר ממך זרע נקרא בשם המלוכה כי מלך אשור הכוהו בניו בחרב והמה ברחו ונמלטו ארץ אררט : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה · כי בבית נסרך אלהיו נהרג וכיון שנהרג שם בטלו אותו הבית מהיות שם עוד פסל ומסכה ואחר שנהרג שם ברצון האל יתברך שהעיר רוח בניו להרגו שם הרי הוא כאלו האל ית' הכרית משם פסל ומסכה וכן אשים קברך ופי' שם בבית אלהיך אשים קברך : כי קלות · היית נקלה ונבזה כי בניך יהרגוך ועוד בבית אלהיך זה יותר קלון ובזיון וזהו עונש כי הקילותני בדבריך ואמרת כי לא אוכל להציל את ירושלים מידך ושמתני כאלהי גויי הארצות : (א) הנה על ההרים · כמות סנחריב בשרו בארץ יהודה שישבו בעריהם כבראשונה וילכו לחוג בירושלם ולזבוח זבחיהם ולשלם נדריהם כי לא יוסיף עוד סנחרב לעבור בארצם כי כבר מת : כלה נכרת · כי גם בניו ברחו ולא יוסיף עוד לבא : (ב) עלה מפיץ · המפיץ שעלה על פניך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות : נצור מצורה · המצורות והערים הבצורות שתפש מלך אשור והחריבם נצרו ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך אשור · מצורה ענין חוזק וכן ויבן ערי מצורה ביהודה : צפה דרך · צפה דרך שהיה בא בה כי לא תראוהו עוד נצור צפה מקור וכן חזק אמץ : חזק מתנים אמץ כח מאד · חזקו מתניכם ואמצו כח כי לא תיראו עוד ממנו ופי' אמיץ כח אמצו כחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו בה' ית' וכן איש דעת מאמץ כח : (ג) כי שב ה' את גאון יעקב · אם כדברי ר' יונה ז"ל יהיה יוצא כמו ושב ה' את שבותך והדומים לו ואם כדברי ר' יהודה יהיה ענין הנחה והשקט ואמר כי במות סנחריב ישוב גאון יעקב כמו שהיה וזהו כגאון ישראל כי ישראל הוא יעקב וזהו בימי חזקיהו גאון יעקב היא ירושלם וארץ יהודה כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה שהוא אומר על ירושלים כמו שאומר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב : בקקום בוקקים · האויבים בריקום מכל טוב והנה ה"א פעל יוצא גפן בוקק פעל עומד : וזמוריהם שחתו · נטיעותיהם וזמוריהם שחתו שנה בשנה בבאם בארצם כמו שאמר וישחיתו את יבול הארץ וי"ת וזמוריהם כמו מזמלת הארץ שתרגם וקרי תושבחתיהון חבילו : (ד) מגן גבוריהו . אמר על חיל נבוכד נצר הבאים על נינוה גבוריהו כמו גבוריו : מאדם · אמר זה לשתי סבות וכן אנשי חיל מתולעים שפי' לבושים בגדים צבועים בתולעת שני האחת לגדולתם ורוב כבודם והאחת לפי שהוא צבע מבהיק ומירא בני אדם : באש פלדות הרכב · הרכב הוא כאלו הולך באש פלדות כי גלגלי הרכב הם ברזל ובמרוצתם בדרכים על האבנים יוצא אש מתוכם מכת המרוצה וידמה שהרכב הוא באש פלדות ופלדות הוא כמו הפוך מן לפידי אש : ביום הכינו · ביום שיכין נבוכד נצר את החיל לבא על נינוה כן תהיה תכונתו : והברושים הרעלו . י"מ החניתות שהם עץ ברושים אמר כי סם המות ברא שם להמית מהר מי שיתקעו בהם כי עושים חניתות מברושים והם חדים בראשם ותוקעים אותם בגוף האדם כמ"ש ביואב ויקח שלשה שבטים ויתקעם בלב אבשלום : הרעלו · מן תרעלה שמפרשים סם המות ואאז"ל פי' תרעלה רעדה ופי' הרעלו רעדו ופי' ברושים שרי עיר של נינוה וגדולים כי הגדולים נמשלו לארזים ולברושים אמר כשיראו גדולי נינוה החיל תאחזם רעדה : (ה) בחוצות יתהללו הרכב · כי לא יוכלו לצאת חוץ לעיר להלחם עם החיל כי רבים הם מהם וגבורים מהם והם הולכים תוך העיר בחוצות כהוללים ומשוגעים

מצודת ציון

הפסל : אנתק ענין הנתק ממקומו : (יד) קלות · מל' קל : (ב) עלה · ענין סלוק כמו אל תעלני (תהלים קב) : מפיץ · מל' הפצה ופזור : נצור · ענין שמירה כמו נוצר תאנה (משלי כז) : מצורה · ערי מבצר כמו ויבן ערי מצורה (ד"ה ב יד) : צפה · ענין הבטה כמו עמדי וצפי (ירמיה מח) : אמץ . ענין חוזק : (ג) שב . ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : גאון . ענין רוממות וממשלה : בקקום בוקקים . ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י) : וזמוריהם . כן יקראו ענפי הגפן כמו ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ד) גבוריהו · גבוריו : מאדם · מל' אודם : מתלעים · ל' תולעת שני והיא צבע אדומה : פלדות · מל' לפיד אש בדרך ההפוך והוא העץ שהשלהבת נאחז בו : והברושים · ר"ל מקלות מאילני ברוש : הרעלו · ענינו סם שממית ודוגמתו יין תרעלה (תהלים ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו והוא מל' ערל בדרך ההפך שהוא ענין אוטם כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : יתהוללו · ענין שטות ושגעון כמו ויתהולל בידם (ש"א כא) כי ברוב המרוצה נראה כמשוגעים : הרכב · ר"ל אנשי הרכב : ישתקשקון · ענין השמעת קול כמו והשיקו

מצודת דוד

המוסרות שהיית קשורים בהם אנתק ממך ר"ל לא תהיה עוד מוכנע לאשור : (יד) וצוה עליך ה' . מול מלך אשור יאמר : לא יזרע ממך עוד . ר"ל לא ימלוך מי מזרעך : אכרית פסל ומסכה · כי שמה תהיה : אשים קברך · ר"ל אני אשים לך קבר המיוחד לך כי אני אלחם בך : כי קלות · היית קל בדעתך לשלוח לחרף כלפי מעלה ולכן אקח ממך נקם : ב (א) הנה על ההרים · הנה כבר נראה על ההרים ביאת רגלי המבשר המשמיע שלום כי יבשר ויאמר שנפלה אשור ועוד לא יבוא למלחמה על ארץ ישראל : חגי יהודה חגיך . ר"ל שמחו בחג בשמחת לבב : שלמי נדריך · מה שנדרת לה' אם יצילך מכף מלך אשור כי הנה נגלה ממנו כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל הוא זרע סנחריב כי נכרת כל הזרע ואין להם שארית : (ב) עלה מפיץ . אשור שהגלה אותך והפיץ אותך בארצות הנה נסתלק מן העולם . על פניך · ר"ל לפניך וכאלו אתה רואה הסתלקו נצור : מצורה · ערי המבצר שעזבתם מפחד מלך אשור הנה עתה שמור אותם : צפה דרך · הסתכל בדרך הבא מאשור ולא תראה עוד מי בא מהם : חזק מתנים . חזק ואמץ כי לא תירא עוד מאשור : (ג) כי שב וגו' · כי עתה יניח וישקיט ה' את גאון יעקב להיות כגאון ישראל ר"ל כמו שהיה מאז ומקדם : כי בקקום בוקקים . כי הם הכשדים הריקו את אשור ושחתו זמוריהם ר"ל לקחו עשרם והרגו גבוריהם ולכן תשב במנוחה והשקט כי אין לך לפחוד עוד מאשור : (ד) מגן גבוריהו מאדם . המגן של גבורי הבוקקים הכשדים יהיו אדומים מדם החללים : אנשי חיל מתולעים . יהיו מלובשים בגדי תולעת שני שהיא צבע אדומה ר"ל בגדיהם יהיו צבועות מדמי ההרוגים : באש פלדות הרכב וגו' . ר"ל ביום שהכינו את הרכב למלחמה היה נראה כאלו הולך בלפידי אש כי הברזל שעל גלגלי הרכב היה מוציא ניצוצי אש במרוצתם על הסלעים : והברושים הרעלו · ר"ל המקלות של ברוש העשויות כחניתות המחודדות בראשן כבר הושם שם הסם הממית כי הכינו מקלות באלה על המלחמה : (ה) יתהוללו בחוצות לרוץ הנה והנה : ישתקשקון ברחובות · השמעת קול כלי זין ישמיעו ברחובות קריה :

מרלאין

רשי

מלשון והשיקו היקבים (יואל ב) כמשק גבים (ישעיה לג) לי' השמעת קול : ירוצצו · ירוצצו את הסוסים כברקים הללו הפורדים את הבריות כן ת"י : (ו) יזכור · מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לבא ולהלחם והם יכשלו בהליכתם : ימהרו חומתה . לנוס לרוץ אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : והוכן הסוכך ת"י יבנון מגדליא ויש לפרש והוכן הסוכך והמלך מזדיין בכלי זיינו כמו ממשח הסוכך לשון מושל : (ז) שערי הנהרות . שערי העיר אשר אצל הנהרות : וההיכל נמוג · נרעד ונע מכח אבני בליסטרא המזרקי' בכתליו הנקרא בומ"א : (ח) והוצב . היא המלכה הנצבת לימין המלך כד"א (תהלים מ"ה) נצבה שגל לימינך : גלתה הועלתה : בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר • מנהגות כקול יונים · מנהגות עצמן בקינה כקול יונים המקוננים מנהגות שרומיי"ש בלע"ז : מתופפות על לבבהן • ת"י מקישות ידיהן על לבן כהקיש בתופים : (ט) ונינוה כברכת מים מימי היא · מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מניד כבריכת מים מכונסין שאין זזים ממקומם : והמה . עתה מרוב דוחקם למדו לנוס ונסים : עמדו עמודו · אומרים להם ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד : (י) בוזו כסף · אתם הבאים על נינוה : ואין קצה • אין חשבון : לתכונה : לאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן (מ"ב יב) : כבוד מכל כלי חמדה . לשון הכבדה כמו (לקמן ג) התכבד כילק לשון מכבד הבית אשקמנ"ש בלע"ז ולכבד אותם מכל כלי חמדתא וכן ת"י ספו מכל מני חמדתא • כבוד כמו זכור ושמור : (יא) בוקה · ריקנית : ומבוקה · ומרוקנת על ידי בוקקים : ומבולקה · מפולצת בתומותיה איספרסור"א בלע"ז : ופיק ברכים · כשלון ברכים

אבן עזרא

אל שוק : ירוצצו · כפול האות האחרון והפעל כפל ירוצצו נפשם מגזר' רץ וככה ויתרוצצו הבנים : (ו) יזכר. כאשר יזכר האויב שהוא מלך כשדים בעבור מרוצת' יכשלו בהליכן : ימהרו . אל חומות נינוה • והוכן · מגדלי העץ הגדולים ויפה אמר כי יזכור מלך נינוה אדיריו יכשלו יברחו אל החומה ויכינו המגנים לסוכך עליהם וזה לא יועיל להם כי : (ז) שערי . יורה כי מפאת הנהרות נתפש ארמון המלך וזהו וההיכל נמוג : (ח) והצב . לא מצאתי למלה זו פירוש יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גולתה העלתה על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים בהמונן : מתופפות · דרך התוף להכות בו ביד : (ט) ונינוה כבריכת מים · היתה מליאה מימי קדם עושר ואנשיה נסים ואומרים זה לזה עמדו אל חברתו : ואין מפנה · שיסב פניו על כן בוזו כסף דברי הנביא לכשדים : (י) לתכונה . להון שהכין . (יא) בוקה ומבוקה · גזרה אחת להם כדרך גלה וגאון ה' עזי ומעוזי : ומבולקה • כמו הנה ה' בוקק הארץ ובולקה ופעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה : ולב . כל שומע נמס : ופיק ברכי' · על דרך ויפק

בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִם כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃
ו יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בהליכותם (בהליכתם ק׳) יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃
ז שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃
ח וְהֻצַּב גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃
ט וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃
י בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃
יא בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם

קרויא חזויהון כבעורין כברקין מרידין : ו ימנון רברבני משריתהון יתקלון במהכיהון יוחון יכבשון שורא יבנון מגדליא : ז גשרי נהרותא אתפסקא ומלכא בהיכליה זע : ח ומלכתא יתבת ציבא בגליא נפקת ואמהתהא מדברן אזלן בתרהא מנהמן כקל יונים מטרפן על לביהון : ט ונינוה כבית כנישת מיא מיומי קדם היא ואינון ערקו קומו קומו ולית דמפני למיקם : י בוזו כספא בוזו דהבא ולית סוף לאוצריא ספו מכל מני חמדתא :
יא בזיזא ומתבזזא ופתיח תרעא לסנאה ולב מסי ונקוש רכובין וזיוע בכל חרצין ואפי

כלפידים ג' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ויבער אש בלפידים : מראיהם כלפידים • מפיו לפידים יהלכו • וכל העם ראים הלפדים כתיב שארא לפידם כתיב : נפתחו ג' בקריא' וסימ' וארבות השמים נפתחו • כי ארבות ממרום נפתחו : שער הנהרות נפתחו : כבוד ב' חסר בלישנא וסימ' את כל הכבוד הזה

רדק

ומשוגעים. הרכב ר"ל רוכבי הרכב והם הפרשים . ישתקשקון ברחובות ילכו בבהלה ברחובות העיר ופי' ישתקשקון יכו שוק בלכתם בבהלה : מראיהן כלפידים . שיש להם בשת כי באשקים ואין להם כח להלחם כנגד אויביהם ישוב מראה פניהם אדום כלפידים וכן אמר בבני בבל בעת מפלתם פני להבים פניהם כי מי שיש לו בשת יתאדמו פניו : כברקים ירוצצו • מרוב הבהלה ירוצו ברחובות העיר מקצה אל קצה כי לא ידעו מה לעשות : (ו) יזכור אדיריו . נוכל לפרש על מלך נינוה כשיזכור האדירים שלו שילכו אל החומה יכשלו בהליכתם מרוב הבהלה כשימהרו ללכת אל החומה והנה הכן הסוכך אל החומה מבחוץ לחתור בקיר החומה ויתכן לפרשו ג"כ על מלך בבל שיזכור אדיריו שילכו אל החומה לכבשה והנה מרוב מרוצתם כשימהרו ללכת אל החומה יכשלו בהליכתם וכשיגיעו אל החומה יכונה הסוכך לעמוד תחתיו ולחתור בחומה : חומתה • הה"א במפיק ר"ל חומת נינוה : הסוכך • הוא מכסה קרשים ועורות עליהם באים הנלחמים אל העיר ונכנסים תחתיו עד החומה וחותרים תחתיה החומה והוא מגן עליהם מן האבנים שמשליכים מעל החומה בהליכותם כתיב בוי"ו לשון רבות וקרי בהליכתם לשון יחידה : (ז) שערי הנהרות נפתחו . שערי המדינה היוצאים לנהרות נפתחו שהבקיעו אנשי החיל הדלתות וכיון שנפתחו השערים האלה היכל המלך שהוא סמוך להם נמוג מכח העלומות שהכו בשערים וי"ת גשרי נהרוותא וגו' : (ח) והצב גלתה העלתה • ההיכל שהוצב בשלוה ימים רבים בנינוה עתה נמוג ונגלתה נינוה שהיתה מכוסה עד עתה שלא עבר בה זר והעלתה כמו נכרתה מן כעלות גדיש בעתו : ואמהותיה . אמהות נינוה וכן הערות הגדולות קראן אמהות שילכו כשפחות בגולה : מנהגות . אשה אחותה : מתופפות · ומכות על לבביהן על הכבוד שסר מהן וילכו בגולה כשפחות כן פירש אחז"ל זה הפסוק ות"י והצב ומלכתא ר"ל לפי שהיתה נצבת אצל המלך כמו שאמר נצבה שגל לימינך והנגיד רב שמואל פירש כי שם המלכה הצב : גלתה . שהיתה נסתרת בחדר כמנהג המלכה והנשים הנכבדות כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה ועתה גלתה ויצאה מחדרה והעלתה על המרכבה להוליכה בגולה ואמהותיה מנהגות אותה ומנהמות בקול קינה כקול יונה מתופפות כמו שאדם מכה בתוף כן הם מכות על לבביהם כדרך הנשים הנוהות והמקוננות : (ט) ונינוה כבריכת מים מימי היא · ונינוה מימים קדמונים שהיתה היא בנויה מלאה מכל טוב כמו הבריכה שהיא מלאה מים והבריכה היא שאוספין בה המים או מי גשמים או מעין ות"י כבית כנישת מים מיומי קדם היא : והמה נסים · ועתה יושביה נסים מהעיר הנמלטים ממנה בעת כבישתה וכשאומרים להם האויבים עמדו אין מי שמפנה פניו לקול קריאתם אלא נסים בכח : (י) בזו כסף בזו זהב · אמר הנביא כנגד הכשדים או אומרים איש לאחיו : ואין קצה לתכונה • אין סוף לתכונת הממון שתמצאו ממה שהכין מלך נינוה וגדוליה ובזו הכסף כי הון רב תמצאו וי"ת ולית סוף לאוצריא : כבוד מכל כלי חמדה . כלי כבוד תמצאו יותר מכל כלי חמדה שבעולם וי"ת ספו למכל מאני חמדתא נראה שהיה דעתו לפרש מן התכבדי כילק וכדברי רז"ל מכבדין בין המטות כלומר כבדו העיר מכל כלי חמדה כלי בחירק לשון יחיד : (יא) בוקה ומבוקה · ענין ריקות והכפל לחזק כי מבוקה כמו בוקה אלא שנוספה בו המ"ם הנוספת על השמות וכן ה' עוזי ומעוזי : ומבולקה . כרותה ואמר על נינוה שתהיה ריקה מכל טוב ונכרתת : ולב נמס . וכן יושביה יהיה להם לב נמס : ופיק ברכים · הוא כשלון כמו לפוקה ולמכשול ופירוש פיק ברכים כי כשמפחד אדם מאד ונבהל ארכבותיו נוקשות זו בזו מרעדה ורתת וכתרגם יונתן ונקוש רכובין וכן אמר בבלשאצר

מצודת דוד

מראיהן . מראה פניהם כלפידי אש וקלות מרוצתם כברקים אשר מעט תשיגם הראות לרוב המהירות : (ו) יזכור אדיריו . מלך אשור יזכור גבוריו ללכת לקראת המלחמה אבל יכשלו בהליכתם ולא יצליחו : ימהרו חומתה · ר"ל ישובו למהר לעלות על חומת העיר למנוע את הכשדים לבוא בעיר : והוכן הסוכך · יכינו דבר הסוכך עליהם ממעל להגן מן החצים ואבני הקלע : (ז) שערי הנהרות · ר"ל עכ"ז לא יוכלו למנוע את האויב כי נפתחו שערי העיר הפונים מול הנהרות כי חיל הכשדים שברום : וההיכל נמוג · היכל המלך נמוג ונמס ר"ל ינתצו ויכתתו אותו : (ח) והוצב גלתה הועלתה. ר"ל המלכה הנצבת פנימה לימין המלך כענין שנאמר נצבה שגל לימינך (תהלים מה) נתגלית לעין כל והועלתה על המרכבה להוליכה בגולה : ואמהותיה : שפחותיה מנהגות אותה בקול קינה כנהימת קול יונים : מתופפות . כמו שהאדם מכה בתוף כן הן מכות על לבבהן כדרך הנשים המקוננות : (ט) ונינוה והנה נינוה מימים קדמונים היא היתה מלאה כל טוב כברכת המים המלאה לה : והמה נסים • ועתה המה נסים ומניחים כל העושר : עמדו עמודו . עם כי המלך . השרים ינעקו למה תנוסו עמדו והלחמו מול האויב אבל אין מי פונה להקוראים ולא יאבו להלחם : (י) בוזו כסף • אתם אנשי כשדים שללו הכסף והזהב ואין סוף אל העושר שתקחו מאשר הכינו אנשי נינוה לעצמם : כבוד · ר"ל שם תמצאו כבוד היקר מכל כלי חמדה והוא כבוד נכון המלחמה . או ר"ל גרפו אותה מכל כלי חמדה וקחו לעצמיכם : (יא) בוקה וגומר · ר"ל נינוה תשאר ריקה וכרותה מן העושר : ולב נמס · לבם יהיה נמס מגודל הפחד והפלון ברכים מבלי חוזק וגו' מתנים יקיב

מצודת ציון

השיקו היקבים (יואל ב) : ירוצצו . מלשון ריצה ורדיפה : (ו) אדיריו . גבוריו : והוכן • מלשון הכנה : הסוכך . מל' סכך ומכסה : (ז) נמוג מל' המגה והמסה ואמר בדרך שאלה : (ח) והוצב · ר"ל דבר הנצב במקום אחד מבלי רגילות התנועה וההליכה : גלתה . מל' גלוי : הועלתה • מל' עליה : ואמהותיה • שפחותיה : מנהגות · מל' הנהגה והבאה : מתופפות · מל' תוף והוא שם כלי נגון : (ט) כברכת · הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו בתעלת הברכה (מלכים ב יח) : מימי . ר"ל מימים רבים : נסים • בורחים : מפנה · מל' הפנה והסב : (י) בוזו • מל' בזה ושלל : קצה • סוף : לתכונה . מל' הכנה : כבד · מל' כבוד או הוא ענין טיאוט וגריפה כמו התכבדי כילק (לקמן ג) : (יא) בוקה ומבוקה · ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י) וכפל המלה לחוזק הענין : ומבולקה • ענין כריתה כמו ובולקה ועוה פניה (ישעיה כד) : ופיק . ענין כשלון כמו ולא יפיק (ירמיה י) : פארור · קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא) : מעון

אבן עזרא

ויפק רצון אך הוא מטעם רחוק והנכון כי הוא כמו לפוקה ולמכשול: ותלחלה • חיל וחילה כפול: פארור. ככר פירושו: (יב) איה. בעבור זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכין לטרוף • טרף להחריב כל העולם ושם הלך אל מעון אריות: (יג) אריה טורף להספיק גורותיו: בדי • מלשון די השיב לו די שה: ומחנק. החיות להיות טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפה: (יד) הנני אליך • נינוה: בעשן • מרוב חום האש והטעם על תוקף האש: טרפיך • הטרף שהיית טורפת וה"א מלאככה תחת יו"ד סימן לשון נקב' כמו עוניכי תחלואיכי והטעם רבשקה וכתוב ביד מלאכיך: (א) הוי • יש אומרים כמו אוי או הוי מלת קריאה כמו הוי ציון המלטי: כלה בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מליאה כחש ומלת ימיש פועל יוצא והוא שב לכחש כל כך מלאה כחש לרמות העולם כל אחד מהם לא ימיש עצמו מן הטרף: (ב) והנה יבוא אליה קול שוט להרוץ הסוס והנכון בעיני שוט להכו' מין משמיע קול אשר יעשו הפלשתים כעין סנבו"ר שלנו שהוא רחב וגדל ומתקבלי' אנשי החיל עשרה או יותר להטות כהם בשופים להשמיע קולה ולהפחיד: רעש אופן • המרכבה: וסוס דוהר • כמו מדהרות דהרות אביריו: (ג) פרש • ואין קצה. לאבותי' נינוה

תרגום

כלהון אתחפיאו אכרום אוכמין כקידרא: יב אן מדורי מלכיא ובית מישרי שלטוניא אתר דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין הא כאריה דשרי על צידיה לרוחצן ולית דמניד: יג מלכיא מיתן חטוף לנשיהון ובזיא לבניהון וממלן אוצריהון חטוף וברניתיהון בזא: יד הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות ואדליק באשתא רתיכך וכפרנך תקטול חרבא ואשיצי מארעא סחורתיך ולא ישתמע עוד קל אזגדך: א וי קרתא אשדת דם כולה כדבין בזא מליא לא פסיק קטול: ב קל נקוש מחא וקל זיע גלגלין וסוסון מפרנסין ורתיכין מקפצן: ג פרש מסיק ולהוב וצלהוב סיפין וצחצוחת מורנין וסגי קטילין והמון פגרין לית סוף לקטיליא

נחום

ב׳ • ג׳ וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָארוּר׃ יב אַיֵּה
ד׳ כ״כ מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים
אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר
ד׳ וחסר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃ יג אַרְיֵה טֹרֵף
ג׳ בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו
ט׳ • ג׳ וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה׃
יד הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וחד לרכבה וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ
תֹּאכַל חָרֶב וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ
ב׳ • י׳ • וְלֹא־יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכֵה׃
ג א הוֹי עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ
כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא יָמִישׁ טָרֶף׃
ב קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס
ג׳ • ב׳ דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה׃ ג פָּרָשׁ
מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב
ס׳ חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה

רש"י

ברכים כמו (שמואל א כה) לפוקה ולמכשול: קבצו פארור • שחרורית כקדרה: (יב) איה מעון אריות. קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכים גבורים וחזקים כאריות: אשר הלך אריה לביא שם. ת"י אתר דהו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריה דשרי לרותצן: (יג) אריה טורף בדי גירותיו • כתרגומו מלכיה היו מביאים שלל רב עד שהיה די לבני ביתם: ומחנק • בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרותיו לבניו: וימלא טרף חוריו • ת"י וממלא אוצרותיהן חטוף: (יד) רכבה • רוב רכב שבה קרסדי"ן בלע"ז ה"א יתירה היפך הלשון לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כד) סיר אשר חלאתה בה זוהם רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה • קול מלאכיך כמו שעשה כבר רבשקה ותביריו שלוחי אשור (ישעיה לז) ויקרא בקול גדול יהודית: (א) פרק • גזל שמפרקו מיד בעליו: לא ימיש טרף • מתוכה תמיד: (ב) קול שוט • להכות סוסים היה נשמע בה תמיד: וקול רעש. אופני מרכבות: וסוס דוהר. דולג ומקפץ וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה): (ג) ולהב חרב • רולימל"א בלע"ז כי סכין וחרב קרוי להב כמו (שם ד) ויבא הנלב אחר הלהב: וברק חנית • חנית מרוטה ומברקת אור יוצא ממנה פלנדו"ר בלע"ז: וכובד פגר. היו מרבים פגרים ולא היה חשבון לגויות נבילותיה המושלכות בה עד שהיו העוברים נכשלים בגויות הפגרים: מרוב

מסורה

כבר שבל כלי חמדה: פארור ב׳ וסימ׳ כל פנים קבצו פארור • ופני כולם קבצו פארור: טורף ד׳ חסר וסימ׳ קשר נביאיה • אריה טרף בדי • פצו עלי • טרף נפשי: ימיש ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח וירמיה סימ׳ י״ז: מעלה ה׳ פתחין בקרי׳ וסי׳ ויהי שמואל מעלה העלה. הנני מעלה לת ארוב׳ • ולכהנים הלוים לא יכרת איש • ולכן הנה ארני מעלה עליכם • והשבתי למואב נאם ה׳ • פרש מעלה ולהב חרב • מעלה נשיאים מקצה הארץ • כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל • וסי׳ בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואב וברק ברקין בבבל:

רדק

בבלטשלר ואחבותיה דא לדא נקשן: קבצו פארור • ענין שחרית פירשנוהו בנבואת יואל: (יב) איה מעון אריות. כן יאמרו הגוים בתרבן נינוה כי היא היתה מעון אריות כי ממנה היו יוצאים

תולדות אהרן

אריה טורף • ב״ק פ״ח:

אנשים כאריות טורפים בני העולם ומביאים הטרף לנינוה כי הוא מעון לאריות ומרעה לכפירים: אשר הלך אריה לביא שם • אריה ולביא כמו שמש ירח: גור אריה • כלם הלכו שם בטרפה ואין מחריד אותם וי״ת דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין: (יג) אריה טורף בדי גורותיו • כדי להספיק לגירותיו כמו די השיב לו גורותיו משל לבנים: וללבאותיו • משל לגבירות: ומחנק ללבאותיו • מחנק החיות בעבור לבאותיו וכן הענין משל למלך נינוה ושריה וגדוליה שהיו מביאים שלל מעמים לנינוה: (יד) הנני אליך • אמר לנינוה הנה אשים פני אליך להשחיתך: והבערתי בעשן רכבה. ר״ל באש גדולה שנראה עשנה מרחוק וי״ת ואדליק באישתא רתיכך רכבה שהיתה מתגאה ברוב רכב ופרשים: וכפירך • משל לבני החיל: טרפך • שהיית טורפת בני הארץ: ולא ישמע עוד קול מלאככה. מלאכיך שהיו מרימים קול על ארצות העמים לירא' ולבהלם כמו שעשה רבשקה על ירושלם שדבר עליהם גבוהות והפחידם גם על האל ית׳ דבר ואמר שלא יוכל להציל ירושלם מיד מלך אשור ודקדוק מלת מלאככה לר״י סכ״ף האחרונה מקום קמץ וה״א כמו אשר נויתי אותכה והדומים לו ואע״פ שזכר בפסוק לשון נקבה ומלאככה לשון זכר לשון נקבה כיא כנגד העיר ולשון זכר הוא כנגד המלך שהוא סנחריב ור׳ יונה כתב שנרי״י מקום חירק והוא כמו מלאככי על משקל נעוריכי תחלואיכי: (א) הוי עיר הדמים • הוי לשון קריאה. או הוא כמו אוי וכת״י ווי: כחש • שמכחשין ומשקרים איש באחיו וכן מלאה פרק והיא כמו גזל שפורק דבר מיד אחר וכן ופרקת עולו פורק ואין מציל: לא ימיש טרף • לא ימיש מתוכם טרף כי בכל יום ויום טורפים: (ב) קול שוט • ועתה ישמע מהאויבים הבאים עליהם קול שוט שמכים הפרשים והסוסים לרוץ: וקול רעש אופן • שממהרים ללכת לבא העיר: דוהר • כמו דהרת אביריו והוא כשמכה הסוס בארץ בכח ברגליו: מרקדה • מרוב מרוצתה כאלו מרקדה: (ג) פרש מעלה • פירוש מעלה להב חרב וי״ו ולהב כוי״ו ויצא אברהם את עיניו וי״ת כתסרון מלה מסיק להוב ולצהוב סיפין ולחלות מורנין: ורוב חלל. שיעשו הפרשים: וכבד פגר. כמו רב חלל ענין כפל במלות שונות כי ככד הוא ענין רבוי כמו עמך הכבוד הזה והדומים לו ופגר כמו חלל כי לא

מצודת ציון

(יב) מעון • מדור: לכפירים לביא • שם משמות האריה: גור • כן יקרא אריה הקטן וכן גור אריה יהודה (בראשית מ״ט): (יג) בדי • בהרבות כמו בדי שופר (איוב ל״ט): ומחנק • מלשון חנק: חוריו • מלשון חור ונקב הוא המערה אשר יסתר שם האריה: ומעונותיו • מלשון מעון ומדור: (יד) והבערתי • ענין שריפה: רכבה • קבוצת המרכבות: מלאככה • מלאכך וה״א נוספת: (א) הוי • כמו אוי: כחש • שקר: פרק • ענין השבר כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י״א): ימיש • ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י״ג): (ב) שוט • שבט ושרביט כמו שוט לסוס (משלי כ״ו): אופן • גלגל המרכבה: דוהר • כן יקרא דליגת וקפיצת הסוס כמו מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה׳): מרקדה • מלשון רקוד וקפיצה: (ג) פרש • כן יקרא הרגיל לרכוב על הסוס: ולהב • כן יקרא ברזל החרב כי כשהיא מלוטשת מברקת כלהב אש וכן ולהב הניתו (ש״א י״ז): וברק • כן יקרא ברזל החנית כי הוא מבריק כברק כאשר ילטשו וכן ברק חרבי (דברים ל״ב): וכובד • ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ׳): פגר • כן יקרא גוף ההרוג: לגויה • לגוף כמו

מצודת דוד

יהיה חלחלה ורעד לבל יוכלו לעמוד על מתניהם: קבצו פארור • פני כולם ישחר כאלו קבצו כל השחרות שיש בקדרה הנשחרה מעשן האש: (יב) איה מעין אריות. אמר דרך קינה איה נינוה שהיתה מדור אריות ומקום מרעה אל הכפירים ר״ל מקום מלכים אדירים ושרים עצומים: אשר הלך. ר״ל אשר היה הולך ויוצא משם האריה והלביא לכל פאות העולם לטרוף טרף והיה נשאר שם גורי האריה הם הבנים הקטנים וישבו בבטחה ולא היה מי מחרידם ר״ל המלך והגבורים יצאו לשלול שלל ובניהם נשארו במקומם בבטחון רב: (יג) אריה טורף. האריה ההוא אשר הלך היה טורף בעבור מרבית צורך ספוק גורותיו הם בניו הקטנים והיה מחנק והורג מחיות השדה להביא אל לבאותיו הם נקבות האריה: וימלא • והיה ממלא החורים שיושב בהן מן הטרף וכפל דבריו ואמר ומעונותיו טרפה והוא משל על מלכי נינוה ושריה שהיו מביאים שלל רב די צורך בניהם ונשותיהם ומלאו ארמנם מן העושר ששללו: (יד) הנני אליך. הנה אני אלחם בך: והבערתי. אשרוף רוב הרכב שבה בהעלאת עשן השמים לגודל השרפה: וכפיריך. ר״ל בניך וזרעם תאכל החרב: והכרתי וגו׳. ר״ל עוד לא תטרוף בארץ לשלול את העכו״ם: קול מלאככה. שהיו מרימים קול על ארצות העכו״ם לירא' ולבהלם וכמו שעשה רבשקה על ירושלים כמ״ש (במ״ב ובישעי׳): ג (א) הוי עיר דמים • אוי לך אתה נינוה עיר שופכת דמים כלה עדת שקר ומלאה שבר לשבר את הבריות ולא תסור מפיה את הטרף כי תתמיד להרוג ולאבד את העכו״ם: (ב) קול שוט • היו משמיעים קול שוט להכות הסוסים: וקול רעש • אופני המרכבות להבהיל את האנשים: וסוס דוהר • הסוס שמשך את המרכבה היה מדלג וקופץ והמרכבה היתה מרקדת לרוב מרוצתם לאיים על הרואים: (ג) פרש מעלה • הפרש היה מעלה עצמו כלפי מעל׳ בדליגת הסוס ודי״ו להב חרב וברק חנית והוא עושה חללים רבים ופגרים הרבה: ואין קצה

רשי

(ד) מרוב זנוני זונה · מרוב חנופות עיר שהיו יודעי' לפתות את מלכי הארץ להתחבר עמם וסוף היו כובשי' אותם תחתיה׳ : (ה) שוליך · הם שפולי בגדי האשה : מערך · גלויך כמו (מיכה א) עריה בשת : (ו) שקוצים . בגדים צואים המגוולים אותך לפי הענין שדימה אותה לזונה דבר הכתוב · כראי · כזבל לשון והסיר את מוראתו בנוצתה (ויקרא א) : (ז) ידוד ממך . יתרחק ממך : (ח) התיטבי מנוא אמון · ומה תבטחי בעשרך ובגבורתך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדרי' של מצרים אמון לשון פדגוג מנוא הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכו : אשר חיל ים אשר היה הים לה לחיל ולחומה שורא ובר שורא : (ט) כוש עצמה · כושים היו לה לחוזק : פוט ולובים היו בעזרתך . והפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בחילה : (י) גם היא לגולה הלכה . אף היא הלכה בגולה אעפ"כ גדולתה לא עמדה לפני נבוכדנצר : רתקו . נכבלו לשון רתוקות כסף (ישעיה מ) עשה הרתוק (יחזקאל ז) שלשלות : בזיקים · שלשלאות : (יא) גם את . אף לפי גדולתך תשכרי כמותה בכוס התרעלה ותהיה נעלמה

אבן עזרא

נינוה : (ד) מרוב . דרך משל שרמתה הכל : (ה) הנני · מערך · כמער איש והוא כמו ערותך ומער' כמו מרא' : (ו) והשלכתי · כראי כשנוף וכמוהו הוי מראה . והסיר מראתו : (ז) והיה · ידוד . כמו ינוף והטעם ירחק : מי ינוד · כמו לבוא לנוד לו : מאין אבקש · ככה יאמר כל רואיך : (ח) התיטבי · הטובה תהיה : מנוא אמון · שם עיר מארץ מצרים שלכדה מלך כשדים בלכתו אל נינוה : אשר חיל ים · וכח ים לה מהים כי אין צורך לה לחומה וזה ים סוף או ים ספרד הוא הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל : (ט) כוש · עזרו מצרים גם פוט ולובים שהיו בעזרתך ולא הועילו : (י) גם . שב אל מצרים כי הלכה בגולה כנא אמון : רתקו . כמו עשה הרתוק . ברתוקת כסף : (יא) גם : מדבר אל נינוה : תהי . כמו תהיי וטעם נעלמה כאילו לא היתה כדרך ושתו ולעו יהיו כלא היו כי השכור סרה דעתו כאילו איננו

יִכָּשְׁלוּ בִּגְוִיָּתָם׃ ד מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה
טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הַמֹּכֶרֶת
גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ וּמִשְׁפָּחוֹת בִּכְשָׁפֶיהָ׃
ה הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ וְהַרְאֵיתִי
גוֹיִם מַעְרֵךְ וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ׃
ו וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ
וְשַׂמְתִּיךְ כְּרֹאִי׃ ז וְהָיָה כָל־רֹאַיִךְ
יִדּוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר שָׁדְּדָה נִינְוֵה מִי
יָנוּד לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מְנַחֲמִים לָךְ׃
ח הֲתֵיטְבִי מִנֹּא אָמוֹן הַיֹּשְׁבָה
בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב לָהּ אֲשֶׁר־חֵיל
יָם מִיָּם חוֹמָתָהּ׃ ט כּוּשׁ עָצְמָה
וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים הָיוּ
בְּעֶזְרָתֵךְ׃ י גַּם־הִיא לַגֹּלָה הָלְכָה
בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ יְרֻטְּשׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל־
חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־
גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים׃ יא גַּם־אַתְּ
תִּשְׁכְּרִי תְּהִי נַעֲלָמָה גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי

וכשלו ק׳ יתקלון בקטיליהון׃ ד מסגיאות
אתרגושת קרתא דהיא
כטעיתא נפקת ברא שפירת
ריוו ידעא חרשין דמכרא
עממיא בטעותהא ומלכותא
בחרשהא׃ ה הא אנא שלח
רוגזי עלך אמר יי צבאות
ואגלי בהתת חובך על אפך
ואחזי עממיא בהתתיך
ומלכותא קלניך׃ ו וארמי
עלך שקוצין ואנבלינך
ואשוינך מכעריא לעיני כל
חזך׃ ז ויהי כל די יחזוניך
יתרחק מניך ויימר אתבזיזת
נינוה מן ידוי עלך איכא
אשכח מנחמין לך׃ ח הא את
טבא מאלכסנדריא רבתא
דיתבא ביני נהרותא מיא
סחור סחור לה דשורה ימא
מימא שורהא׃ ט כוש
סומכתהא ומצרים ולית תות
פוטאי ולובאי הוו בסעדיך׃
י אף היא בגלותא תהך בשביא אף עולמהא יתרפון
בריש כל שוקיא ועל יקירהא רמו עדבין וכל רברבהא
ידקדקון בשלשלן׃ יא אף את דמיא לרויא תהא מסלעמא

ג׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ג׳ כליבנא חסר · ל׳ · ל׳ · ל׳ כספר מוגה · ל׳ למדינחאי · התיטבי כתיב התיטבי ק׳ · ב׳ ולאינחונים · ס׳ · ל׳ · ב׳ תסר ל״ס · ג׳ · ל׳ · ל׳

ג׳ מ״ל יו״ד בלישנא ראייה וסימ׳ והראיתי גוים מעריך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאות · ויראו לפניך מראינו ומראה : שקוצים ג׳ חסר ו׳ בליש׳ וסימ׳ וגם את האבות ואת הידעוני׳ ובת התרפים דמלכים · והשלכתי עליך שקצים . ושקציו מבין שניו . וכל שקוץ השקוץ רכוו׳ חסר במ״ב מ״ל וסי׳ השקוץ משומם · שקוץ שומם . גלה ד׳ חסר בלישנא בק״את וסימ׳ גלה וסורה אולה מי גדל . אף היא לגלה חלכה · עם הגלה אשר הגלתה ·

רדק

לא יקרא הגוף פגר אלא כשהוא מת : ואין קצה לגוים יכשלו בגויתם . הכותבים יכשלו בגויית החללים אבל לשון גויה יבא ג״כ בגוף חי : (ד) מרוב זנוני זונה . כל זה בא לה מרוב הרעות שעשתה ודמה אותה לזונה כי הזונה עושה כן מוכרת הזונים אחרים בכשפים ובהתיפותה בפניהם ועושה בהם כרצונם וכן עשתה היא בגויי הארצות : (ה) הנני אליך . לפי שדמה אותה לזונה דמה תורבנה לקלון הזונה : מערך · כמו ערותך · והוא מן כמער איש : (ו) והשלכתי · שקוצים דברי תיעוב וניבול להשחית יופיך ולהמאיסך לכל העולם : ושמתיך כראי . כזבל כמו והסיר את מוראתו וי״ת ואשוינך מכערא לעיני כל חזך : (ז) והיה כל רואיך ידוד ממך . כל אחד מהם ידוד וירחק ממך לרוב קלונך ואמר שדדה נינוה נינוה שהיתה מושלת בגוים עתה שדדה והשי״ן נקראת בקמץ חטף : מי ינוד לה · מאין אבקש מנחמים לך כי כלה שמחים למפלתך מפני הרעות שעשית להם : (ח) התיטבי מנוא אמון · אמר איך היית בוטחת בגדולתך ובגאונך ובהיותך עיר בצורה ונכרות סביב לך כמו שאמר שערי הנהרות נפתחו וכי טובה את מנוא אמון והיא אלכסנדריא של מצרים וכן ת״י האת טבא מאלכסנדריא רבתא : היושבה ביאורים . בין היאורים ישבה שהם סביב לה גם נכנסים בעיר מתחת הארץ שלא היתה יראה ממצור לפיכך אמר היאורים מים סביב לה בין היאורים ומי הים היו מקיפים אותה מים ופי׳ ואמר אשר חיל ים פי׳ חומות יש לה וכפל הענין לחזק ואמר מים חומותיה עכ״ז לכדה נבוכדנצר כשכבש ארץ מצרים : (ט) כוש עצמה . העי״ן נקראת בקמץ חטף כמו עצמה ירבה אמר וכן כוש שהיתה לה עצמה : ומצרים ואין קצה · וכן מצרים שאין קצה לעם אשר בה וכן פוט ולובים שכולם היו בעזרתך עתה נפלה ביד נבוכדנצר : (י) גם היא · לא אמון וכוש ומצרים כל אחת מהם הלכו בגולם גם את תלכי בגולה כמוהם כי אין את טובה מהם ואמר בגולה ואמר בשבי כפל הענין כמ״ש לחזק הענין : ידו גורל . שרשו ידד בשקל רכו משערות ראשי רכו דבריו משמן ופי׳ השליכו כן כתבו רבי יהודה ורבי יונה ז״ל ואא״ז ז״ל כתב כי שרשו ידה והוא אית״ן מבנין הפעיל כמו וידו אבן בי ומשפטו יידו ויידו היו״ד שהיא פ״א הפעל נבלעת בדגש : רתקו בזיקים · מן עשה הרתוק ורתוקות כסף ופירש אסרו בשלשלאות והם רתוקות וכאשר אמר רתקו בזיקים הוא תוספת ביאור כי די לו ברתקו וכן כמוהו למען בלוע בלע עשקו עשק ומעלה מעל ויולם דוד אום והדומים להם : (יא) גם את תשכרי . גם את כמו נוא ומצרים תשתה כוס התרעלה ותשכרי ממנו : תהי נעלמה · כלומר כאלו לא היית על דרך ושתו ולעו והיו כלא היו תהי כמו תהיי אם

מצודת דוד

קצה לגוים · לא היה סוף אל גוית ההרוגים המושלכים בארץ עד שבני אדם נכשלו בגוית ההרוגים כי לא מצאו מקום פנוי ללכת : (ד) מרוב זנוני זונה . ר״ל כל ההרג הזה עשתה בעבור שהיה בה רוב הנהגות זנוני הזונה כשהיא טובת חן ובעלת כשפים אשר אז מוכרת עכו״ם לעצמה להיות כרוכים אחריה בעבור זנותה וכובשת משפחות עכו״ם עם כשפיה כי כן היה דרך אשור לפתות את העכו״ם בדברי חנוף להתגבר עמה וגלו להם מסתורם ואח״ז נלחמו בהם ויכלו להם והרבו להרוג ולאבד מבלי מצוא מנוס : (ה) הנני אליך · הנה אני אלחם בך : וגליתי שוליך · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין מלמטה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה : והראיתי · אראה את כל העכו״ם את גלויך ואת הממלכות את קלונך ובזיונך : (ו) והשלכתי · אשליך עליך דברים מאוסים ואגנה אותך ואשים אותך כדבר מטונף ומלוכלך ר״ל האויב הבא יהרוג בך ויוליכך בשבי בבזיון רב : (ז) כל רואיך . כל הרואים אותך בשפלותך ובזיונך ינוד להתרחק ממך כדרך שמתרחקי׳ מדבר מאוס : ואמר · הרואה בבזיונך יאמר הנה שדדה נינוה מי ינוד לה בראש כדרך המנחמים כאומר הלא אין לה אוהבים כי הרעה לכל העכו״ם : מאין · מאיזה מקום אבקש לך מנחמים והוא כפל ענין במ״ש : (ח) התיטבי מנא אמון · וכי טובה אתה מנוא שהיא בת רבת עם כמ״ש את המון נוא (יחזקאל ל) : היושבת . אשר יושבת בין היאורים והמים סביב לה והיא לה לחוזק : אשר חיל ים וגומר . ר״ל הים לה לחיל וגם חומתה היא מן הים לה לחוזק במקום חיל וחומה : (ט) כוש עצמה · כוש היה לה לחוזק כי בא לה לעזרה וגם אנשי מצרים באו בעזרתה ואין קצה אל הבאים בעזרתה : פוט ולובים ר״ל גם פוט ולובים שהיו בעזרתך אתה נינוה גם הם היו בעזרתה : (י) גם היא . עם כל החוזק והעזר הלכה לגולה בשבי על ידי הכשדים ואת עולליה בקעו בראש כל החוצות ועל המכובדים שבה השליכו גורל לחלק ביניהם וכל גדוליה אסרו בשלשלאות : (יא) גם את. גם אתה נינוה לא תהיה טובה ממנה

מצודת ציון

כמו גוית שאול (ש״א ל״א) : (ה) וגליתי . מלשון גלוי · שוליך . הוא תחתית הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כ״ח) : מערך . גלויך וכן עריה בושת (מיכה א׳) : קלונך · מל׳ קלון ובזיון : (ו) שקוצים · מלשון שקץ ומאוס : ונבלתיך . ענין כיעור ומגונה כמו אגלה את נבלותה (הושע ב׳) : כראי . ענין טנוף ולכלוך וכן מוראה ונגאלה (צפניה ג׳) : (ז) ידוד · מלשון נדידה : שדדה · ענין עושק : ינוד · מלשון נדידה והנעה : מאין · מאיזה מקום : (ח) התיטבי . מלשון טוב : מנוא · נוא היא אלכסנדריא כן ת״י : אמון · כמו המון והוא ענין עם רב וכן ואת יתר האמון (ירמיה נ״ב) : ביאורים . כן יקראו החפירות המושכות מים : חיל · הוא החומה הנמוכה שלפני הגבוה וכן ויאבל חיל וחומה (איכה ב׳) : (ט) עצמה . ענין חוזק : פוט ולובים · שמות אומות : (י) עולליה . בנים הקטנים : ירטשו · ענין בקיעה כמו וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י״ג) : ידו . ענין השלכה כמו ואל עמי ידו גורל (יואל ד) : רתקו · ענין שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) ור״ל קשרו בשלשלאות : בזקים · גם הוא ענין שלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט) ועם כי אמר רתקו אמר גם בזקים לתוספת ביאור וכן מסעף פארה (ישעיה י) : (יא) נעלמה · מל׳ העלם : מעוז · ענין חוזק :

אם · אמר · מעגה

אבן עזרא

אינו : (יב) כל • הטעם מעצמם יפלו וילכדו : (יג) הנה . בעבור היות עמך כנשים על כן נפתחו שערי ארצך : (יד) מי • יאחל בה הנביא שאבי מים פרס בא הכשדי' שתמלאי אות' בהיותך במצור וטעם לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים : (טו) שם • התכבד . שם הפועל התכבדי . שתתכבדי אליך עם כבד בלי מספר : (טז) הרבית • עד עתה רבים רוכליך כמו סוחריך וקרוב ממנו ולא הלך רכיל וכולם יהיו כילק שפשט על הארץ ויעף ולא נראה : (יז) מנזריך • דגשות הנו"ן לא ידענו טעם לה והיא מגזרת נזר בעלי הנזר שלך היו רבים כארבה : וטפסריך • כמו שריך והמלה רביעית בלי חבר : כגוב גובי • כמו יוצר גובי כמו קדש קדשים : שמש זרחה : כחום היום : ונודד כמו באין תהומות חוללתי מהכפולים באחרונה : מקומו • מקום אחד מהן כי כן דרך הארבה ביום קרה מקבצים לרוב מאד ומקיפים העיר וחונים בגדר' שהם חומות העי' וכחום עליהם השמש נודדי' והולכין אחד מהם לא נותר ולא נודע איה מקומם כאילו לא היו : (יח) נמו • כמו לא

רשי

נעלמה : (יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים • כל ערי מבצריך יהיו נוחים ליכבש ולבוז מה שבתוכה כאילני תאנין וכשהן עם בכורות מבושלת שבהם שכשמניעים האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים : תאנים • אילני תאנים : אם ינועו . אשר אם ינועו ביד אדם בחזקה : (יד) מי מצור שאבי לך • עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חביות לשתות בימי המצור כשאין בתוכה בורות : באי בטיט ורמסי . אותו לעשות ממנו לבינים כדי לחזק בו בדקי החומות : החזיקי מלבן • אחזי בידך המלבן העשוי לדפוס הלבינים ללבון בתוכה : (טו) התכבד • במשאפי השמיד : כילק הגומר ומכלה כל ירק השדה ויש פותרין התכבד כילק התכבדי בכובד גייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד : (טז) ילק פשט ויעוף • יהיו קלים לצאת בסחורה כילק שפושט ועוף : (יז) מנזריך . שריך והמ"ם יסוד ונורש בתיבה כמ"ם של משמרתך ושל משמעתך ושל מנעליך ופעמים שהיא נופלת ממנה כמו נזיר אחיו (בראשית מט) • וכן מזריה שריה (איכה ד) : וטפסריך : הממונים שלך : כגוב גובי . כחיילי גובאי גובי . קומלונגשפרדי"ן בלע"ז : החוני' בגדרות ביום קרה • כן דרך הארבה והזבוב והחסיל והילק בעת הקור נדבקים בכתלים וכשיבא חום הן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך : ונודד . ומטלטל : ולא נודע מקומו איה • איפה הם ואנה הלכו : (יח) נמו רועיך לי

מָעוֹז מֵאוֹיֵב : יב כָּל־מִבְצָרַיִךְ
תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ
עַל־פִּי אוֹכֵל : יג הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים
בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי
אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ : יד מֵי
מָצוֹר שַׁאֲבִי־לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי
בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן :
טו שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב
תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק
הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה : טז הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ
מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף :
יז מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב
גּוֹבָי הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה
שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ
אַיָּם : יח נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר

ד' ומ"ל • כ' • ב' ב' חסר וא' מ"ל • ב' דגשים ג' • ג' • ג' • יג' • ג' • ג' • מ"ג • ד' • ב' • ב' חד ר"ס וחד ס"ס

אַף אַתְּ תִּבְעִין סְעִיד מִבְּעִיל
דְּבָבָא : יב כָּל כְּרַכַּךְ דָּמָן
לְתֵינִין בַּכִּירָן דְּאִם
יִרְעֲדוּנוּן יִתְרוּן וְיִשְׁתָּאֲרוּן
בְּהוֹן צְמוּקִין דְּכָשְׁרִין לְמֵיכַל :
יג הָא עַמֵּךְ חַלָּשִׁין כִּנְשַׁיָּא
בְּגַוִּיךְ לְבַעֲלֵי דְבָבַיִךְ אִתְפְּתָחוּ
תַּרְעֵי אַרְעִיךְ אָכְלַת אֶשָּׁתָא
תּוּקְפִּיךְ : יד מַיָּא בְּצִירָא
כְּנוּשִׁי לְגַוִּיךְ תַּקְּפִי כְּרַכַּיִךְ
אַסְנָא מְרָוָא וְשַׁעְבִּידִי בְּטִינָא
אַתְקִיפִי בִנְיָנַיִךְ : טו לְתַמָּן
יֵיתוּן עֲלַךְ עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין
כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצוּנִיךְ קָטוֹלֵי
חַרְבָּא יִתְכַּנְשׁוּן עֲלַךְ מַשְׁרְיָתִי
עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּזַחֲלָא
יְחַפּוּנִיךְ כְּקַמְצָא יְחַסְלוּנִיךְ
כְּגוֹבָא : טז אַסְגֵּית תַּגָּרַיִךְ
מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא הָא כְּזַחֲלָא
דְּשָׁלַח וּפָרַח : יז הָא טַפְסָךְ
מְצַלְהֲבִין כְּגוֹבָא וְטַפְסְרַיִךְ כִּזְחִיל גוֹבָאֵי דִּי שָׁרָן בְּכָתְלַיָּא בְּיוֹם קְרִיר דְּכַד שִׁמְשָׁא
דְּנָחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְּרִין וְלָא אִתְיְדַע אַתְרְהוֹן לְאָן עָרְקִין : יח אִתְבָּרוּ גִבָּרָךְ מַלְכָּא

וישבו תחתיהם עד תגלה : אוכל ר' בקריאה וסימ' כי אם הלח' אשר הוא אוכ' ותית כאשר יחלם הרעב. אם ינועו ונפלו על פי אוכל • [illegible] איש שלומי אשר בטחתי בו : זרחה ד' וסי' אם זרחה ה[illegible] עליו דמים לו • ויש[illegible] ותשמש זרחת • שמש זרחה ונודד דנחום . ותצרעת זרחה במצחו : וא' וזרחה לכם יראי שמי :

רדק

או היא נסתרת כי דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד : גם את תבקשי מעוז מאויב • מפחד האויב תבקשי מעוז ומבצר להשגב בו : (יב) כל מבצריך • ומה יועילו לך מבצריך כי כלם יהיו נוחים לכבשם כמו התאנים המבושלים כי במעט תנועה שיניע האדם את האילן יפלו : על פי אוכל • המניע אותם כן יפלו מבצריך ביד אויב : עם בכורים . כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים כמו ויפה והמשיל המבצרים לתאנים שיתאוה אדם להם ויותר כשהם בכורים שמצפה אדם להם ומתאוה יותר כן מצפה האויב למבצריך לכבשם וי"ת כל כרכך וגו' : (יג) הנה עמך נשים בקרבך . כמו הנשים שאין בהם כח להלחם : פתוח נפתחו • כלומר נראה כאלו נפתחו מאליהם כי קל מהרה ישברון ופתחום האויבים וכאלו אש אכלה בריחיך : (יד) מי מצור שאבי לך : כלומר עשי לך כל מה שתוכלי לעשות כי לא יועילך : באי בטיט • ורמסו לעשות ממנו הלבנים וכפל הענין במ"ש ואמר רמסי בחומר : החזיקי מלבן • כמו כבשן הלבנים ששורפים אותם בו : (טו) שם . מבצריך : תאכלך אש • האויב : תאכלך כילק • כמו הילק שאוכל התבואה עד כלה : התכבד כילק • התכבד מקיר התכבדי צווי כנגד נינוה והם ענין רבוי כלומר מה יועילך אם התרבית כעם כבד כי לא יועילו ולא יצילו • וי"מ התכבד התכבדי מדברי רז"ל מכבדין בין המטות מכבדות של תמרה כי הילק והארבה מכבדין השדה מן התבואה ות"י יתפונך כקומץ יתסלונך כגוב' : (טז) הרבית . אמר מה יועילוך סוחרין שהרבית כחוכך ככוכבי השמים כי כמו הילק שפשט בארץ ואח"כ עף קל מהרה כן עפו הם ואבדו ולא הועילם עושרם : (יז) מנזריך . גדוליך . קציניך מענין נזר ודגוש הנו"ן לתפארת הקריאה וכמוהו רבים : וטפסריך . כמו שריך או נגידיך וכן ופקדו עליה טפסר והוא בחיר"ק הטי"ת וזה פתח הטי"ת ואחד הוא במשקלו ובענין המשילם לארבה שמנהג הארבה שיחנו וידבקו בכותלים ביום קרה וכחום היום ילכו ולא ישאר אחד ולא נודע בכותלים מקומו איה ולא ניכר בגדרות אנה תנו ולא נודע ג"כ איה הם כלומר אנה הלכו ועפו קל מהרה ואמר מקומו על כל א' מהם ואמר איה על כלם וכן שרי נינוה וגדוליה שהיו חונים בהשקט וכשיבא האויב עליהם לא הועילם עשרם וגדולתם מי שברח ברח מי שנהרג נהרג לא מדע מי הוא הגדול והשר : כגוב גובי • כמו גוזים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים . והדומים לו • ותרגום ארבה גובאים ומה שאמר כגוב גובי ר"ל המין הגדול שבמיני הארבה כמו מלך מלכים : בגדרות • הם כותלי דגנים וכרמים והוא קבוץ מן יושבי נטעים וגדרה : ונודד • מפעלי הכפל מבנין הדומה למרובע לפי שהוא פתח כמו אשר עולל לי אבל נודד פועל עומד כן כתבו רבי יונה ואא"ז ז"ל כתב שהוא לא נזכר שם פעלו מנחי העי"ן כמו באין תהומות חוללתי ועניינו ענין תנועה כמו נדדו מני ותדד שנתי מעיני ידוד ממך : (יח) נמו רעיך • מנהיגי המלך ויועציו עתה לא יהיה להם יד להציל מכף האויב והרי הם כאלו הם ישנים : ישכנו אדיריך • כאלו שכנו בקבר ומתו כי לא יועילו ולא יצילו וכן שכנס

מצודת ציון

(יב) עם בכורים • כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים (ש"א טז) ור"ל ויפה עינים : בכורים • ענין גמר הבשול כמו בכורה אותה נפשי (מיכה ז) : ינועו • מל' הנעה והנדה : (יג) בריחיך . בעין מטה לנעול השערים ע"י : (יד) מצור • כן יקרא העיר בעת שהגייסות צרים עליה : שאבי • כן יקרא לקיחת המים כמו ותשאב לכל גמליו (בראשית כד) : ורמסי • מל' רמיסה ודריכה : בחומר • הוא הטיט וכפל הדבר במ"ש : החזיקי • ענין אחיזה : מלבן • מל' לבינים העומדים לבנין החומה : (טו) כילק • מין ארבה : התכבד . ענין טילוט וגריפה לנקות וכדרז"ל מכבדים את הבית (ברכות נג) וכן כבוד מכל כלי חמדה (לעיל ב) : (טז) הרבית . מל' רבוי : רוכליך • סוחריך וכן בעיר רוכלים שמו (יחזקאל יז) : פשט • ענין פרישה : ויעוף • מלשון עפיפה ופריחה : (יז) מנזריך • מל' נזר ועטרה כמו את הנזר (מ"ב יא) : וטפסריך • ענין שררה כמו פקדו עליה טפסר (ירמיה נא) : כגוב גובי . הוא מין ארבה וכן יוצר גובי (עמוס ז) ור"ל מין הגדול שבארבה ודוגמתו בעדי עדיים (יחזקאל טז) ור"ל בהטוב והיפה שבעדים : בגדרות • מל' גדר וכותל : קרה • מלשון קור וצנה : נודד • מל' נדידה : איה • איה הם :
נמו

מצודת דוד

ממנה כי תהיה שכורה ר"ל מגודל הצרה תהיה מבולבלת בדעת כמו השכור : ותהי נעלמה • תהיה נעלמה מן העולם כאלו לא היית : גם את וגומר . כמו שנוא בקשה עזר ומעוז להנצל מן האויב כן תבקשי את וכאומר והנה לא תמצא כמו שלא מצאה נוא : (יב) כל מבצריך . ערי המבצרים יהיו נוחים לכבוש כאלו היו תאנים והם מבוכרים בבשול כי אז אם ינועו את האילן נופלים הם מעצמם על פי הרוצה לאכלם כן בנקל יכבוש נ"נ את ערי מבצריך : (יג) נשים בקרבך . כאלו היה נשים בקרבך ר"ל לא יכלו למנוע ביאת האויב כאלו היו נשים ולא גבורים בעלי מלחמה : לאויביך . אל אויביך כאלו מעצמם נפתחו שערי ארציך וכאלו האש שרפה בריחי השערים ר"ל בקלות רב יכבוש אותה האויב : (יד) מי מצור שאבי לך . שאבי לך מים להיות מוכן לך לשתותו בימי המצור כי לא תוכל ללכת אז מחוץ לעיר לשתות מים כי האויב יהרוג אותך : חזקי מבצריך • למען תשגב בהן מפני האויב :

בואי בטיט וגומר • לעשות בנין החומה : החזיקו מלבן • אחזי מלאכת הלבנים לתקן עמהם בדקי החומה : (טו) שם וגו' • רצה לומר אבל לא תועיל בזה כי שם במבצריך תאכלך האש והחרב תכריתך ותאכלך כילק האוכל עשבי השדה ולא ישאיר מה : התכבד כילק . תהיה מטולם במספר כילק המכלה כל הירק : התכבדי כארבה : כפל הדבר לחוזק הענין : (טז) הרבית • מאז הרבית רוכליך יותר מכוכבי שמים ועתה הם כילק הפושט כנפיו ויעוף ר"ל הנה נסו והלכו שבי : (יז) מנזריך . השרים בעלי העטרות היו כארבה וטפסריך היו כמין הגדול שבארבה אשר ביום קרה יחנו בגדרות וכאשר תזרח השמש וחם להם אז כ"א מהם נודד ללכת ולא ניכר מקומו היכן הנה ואיה הלכו וכן יהיו שרי נינוה כי לא יהיה ניכר אם היו שם מעולם ולא יהיו נודע איו הם כי מהם נהרגו מהם הלכו שבי : (יח) נמו רועיך • מנהיגי המלחמה כאלו נתנמנמו בשינה ועזבו הנהגת המלחמה

ישְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ׃ יט אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל ׀ שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד׃

א א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃ ב עַד־אָנָה יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃ ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃ ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ ה רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־

ג׳ וחסר · ג׳ וחד לחבקוק · ב׳ · ד׳ · י״ד פסוקים בסיפ׳ ולא · ה׳ · י״ד בטעם ל״ז · ב׳ ידי לילה נגרה · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳

דְּאַתּוּר גְּלוֹ עַם מַשִׁרְיָתָךְ אִתְבַּדַּרוּ עַמָּךְ עַל טוּרַיָא וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ׃ יט לֵית דְּכָאֵיב לֵיהּ עַל תַּבְרָךְ מְמַרְעָא מַחְתָךְ כָּל דִּי שְׁמָעוּ שְׁמַעְתָּךְ טְפַחוּ יְדֵיהוֹן עֲלָךְ חַדִיאוּ אֲרֵי עַל מַן לָא עֲדַת מְחַת בִּישְׁתָךְ תְּדִירָא׃

א מַטַל נְבוּאֲתָא דְּאִתְנַבֵּי חֲבַקּוּק נְבִיָּא׃ ב עַד אֵימָתַי יְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ קְבִילְנָא קֳדָמָךְ עַל חֲטוֹפִין הֲלָא יוּכְלָא קֳדָמָךְ לְמִפְרַק׃ ג לְמָא אֲנָא חָזֵי אֱנוֹסִין וּמִסְתַּכֵּיל בְּעָבְדֵי לֵאוּת שְׁקַר בִּזּוּזִין וַחֲטוֹפִין לְקִבְלִי דְבַתְחָרוּתָא וּבְזְדוֹנָא אִינוּן מִתְגַּבְּרִין׃ ד עַל כֵּן פָּגַת אוֹרַיְתָא וְלָא נָפֵיק לְאַפְרָשׁוּת דִּינָא אֲרֵי רַשִׁיעַיָא מְסַלְעְמִין לְצַדִּיקַיָא עַל כֵּן לָא נָפֵיק דִּינָא כֵּיוָן׃ ה חֲזוֹ בְעַמְמַיָא וְאִסְתַּכָּלוּ אִתְרְפוּ שַׁוְוּ אֲרֵי

רש״י

ל׳ תמהם: ישכנו. אין יכולים לקום: נפושו. כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו זי״ן שי״ן סמ״ך צד״י כולן יוצאין מסוף הלשון ומולי השניים: (יט) אין כהה לשברך. אין מיצר על שברך כי הכל שמחים. כהה ל׳ דבר עמום: תקעו כף. לשמוח:

א (א) המשא אשר חזה. משא נבואתה מה שנשא וקבל ברוח הקדש: (ב) עד אנה ה׳. צופה היה ברוה״ק שעתיד נבוכדנצר למלוך בכיפה ולהיות מיצר לישראל כענין שנאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו׳ ועל זאת היה מתאונן ומתפלל. אזעק אליך חמס. אזכיר לפניך חמס שעשוי לו ואינך מושיע: (ג) און. ביזה וחמס: ועמל תביט. עמל זה אתה מביט ואינך עוצר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה נבוכדנצר הנושא ריב ומדון הווה ומתקיים ומצליח. ויהי ויתקיים אותו אשר ריב ומדון ישא כן תרגם יונתן: (ד) על כן תפוג תורה. על זה שישראל רואין הצלחתו שלו תפיג ותעבור תורה מהם וישמעו לו וישתחוו לצורה בבקעת דורא: ולא יצא לנצח משפט. הדת להמיתו: מכתיר. סובב כמו (תהלים כב) אבירי בשן כתרוני: (ה) לא תאמינו כי יסופר. זאת לכם אשר אני מקים את הכשדים העם אשר לא היה כדאי להבראות כמו שנאמר (ישעיה כג) זה העם לא היה הם אחד משלשה דברים שהקב״ה כביכול מתחרט על בריאתו׳

אבן עזרא

לא ינוס: ישכנו. כמו ישקטו ולא יתנועעו: נפושו. נפוצו וכמוהו ופשו פרשיו והטעם כמו נפשטו וכמוהו ויפשטו ופשתם: (יט) אין כהה. מגזרת ותכהין עיניו שלא יתפשטו הסף פשה הנגע אז יחל להרפא וי״א כמו תכהה ומלת נחלה. מבנין נפעל מגזרת חלי והפועל עבר או הוא תואר ותחס׳ מלת היא כי הזקן שבנין שהעור נקמט סביב הפנים וגם כהה בא ענין לא התפשט כאמור או ותכהין עיניו וככה הנגע כאשר היה כהה שעו׳ הנגע נקמט ולא פשה אז יחל להרפא:

(א) גם זה הנביא לא ידענו דורו ולא משפחתו ונבא על מפלת הכשדים והחל לדבר זה הנביא על לשון חסידי ישראל שהיו צועקים אל השם מחמס נבוכדנצר: (ב) עד אנה. מלת אנה תמלא על זמן ועל מקום וככה מלת הלום כמו אנה אנחנו עולים שהטעם לאי זה מקום אנו עולים: אזעק אליך. כזעקת איש שנעשה לו חמס: (ג) למה. זה האון שיעשה איש און. און ועמל הם שם דבר שכולל לכל דבר עון ולכל חטאת אשר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת למה תשרת בעבור אחרת ולמה עמל תביט והטעם איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום ממשלתך והטעם ישא יגבה או ישא ראש ויפת אמר ויהי איש ריב כמו ואני תפלה: (ד) על. תפוג. כמו ויפג לבו כל זמן שהאדם חי דופק לבו בקרבו ובשעה שאמרו לו יוסף חי ודפק לבו ולא דפק כי נבהל כמו אל תתני פוגת והעד ותחי רוח יעקב אביהם וטעם תפוג תורה חדש כאלו אין דין תור׳ בעולם: מכתיר. סובב מגזרת כתר שהוא עגול ויפת אמר כי רשע מכתיר עם הצדיק וזה שדבר הנביא על דבר נבוכדנצר שהרג חסידים ועתה החל נבואתו: (ה) ראו בגוים והביטו. אם שמעתם כזאת: והתמהו. מבנין

ולא תשמע ד׳ וסימ׳ במסר בירמיה סימ׳ ה׳: ויהי ריב חד מן י״ד פסוק׳ בטעמא תרין חוטרין פי׳ תטפחה כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך בי״ד מקומות ישרתוה דרגא עם ב׳ מרכות הנקראו׳ תרין חוטרי׳ וסי׳ ויבא לו יין וישת. למה תעשה כה. אשר לא צוה אות׳. ויקרא לה נבח הלא טוב לנו שוב מצרימה. נעלם מן המלך אשר לו הגיד לה דמלכי׳ וחבירו רר״ה ויחנו אלה נכח אלה. נענית לו בה. וינח לו אלהיו מסביב הלא זה אוד מוצל מאש. ודי לא ירע ההודעון. ויהי לב לעם לעשות. ויהי ריב

תולדות אהרן תפוג תורה. עקרים מ״ד פט״ו:

רדק

שכנה דומה נפשי: נפשו עמך: כמו נפוצו על דעת יונתן שתרגם יתבדרו ויתכן פירושו ענין רבוי כמו ופשו פרשיו כי תפושו כעגלה דשה ופי׳ רבו עמך שהם נפלים על ההרים ואין מקבץ ולפי שקרא המנהיגים רועים אמר על העם שהם נפוצים על ההרים כלומר כצאן אשר אין להם רועה ואין מקבץ אותם: (יט) אין כהה לשברך. כהה ענין רפואה כמו כהה הנגע והוא ענין הקמוט והעצור כי כאשר הנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט העור סביבותיו לשברך אמר כנגד מלך אשור זוכר: נחלה מכתך. ואומר על המכה נפעלה ואע״פ שהיא פועלה כי האדם הוא הנחלה והמכה היא המחלה על שם הסבה כי הסבה הראשונה מביאה אותם אעפ״כ מרוב החלאים אשר במכה ההיא היא נפעלת אל החלאים ההם כלומר מלאה מהם וכן כי כלה ונחרצה כי כלה אך נכללה על זה הדרך: תקעו כף. עליה לשמחה כמו ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכל עצי השדה ימחאו כף:

(א) **המשא** אשר חזה חבקוק הנביא. הנביא הזה לא ידענו דורו ולא משפחתו ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו ונבואתו על נבוכדנצר על הרע שעשה לישראל מכל העמים ונתנבא על הרע שיעשו פרס ומדי לזרעו באחרונה והחל להתרעם כנגד האל ית׳ על מעשה הרשעים שמריעים לישראל הצדיקים ומצליחים בדרכיהם וזכר בל׳ הצדיקים שבדורו או אחר דורו בדרך נבואה על נבוכדנצר שעתיד למלוך ולהרע לישראל ונראה כי בדורו החלה מלכות נבוכדנצר כמו שאמר כנגד אנשי דורו כי פעל פעל בימיכם ואמר: (ב) עד. חמס. פי׳ בעבור החמס שנעשה לישראל אזעק אליך ולא תושיע: (ג) למה. אנשי און שעושים לי און ותראה לפני ואתה כמראה אותם שלא תבערם מן הארץ גם אתה תביט העמל שעושים ואין אתה משלם גמולם וכן אמר דוד עמל לכעס תביט וכל זה להודיע כי ה׳ ית׳ משגיח במעשה בני האדם אם לטוב אם לרע ואמר שכן הוא איך מאריך להם ויהי לנגדי מי שישא אלי ריב ומדון ויש מפרשים ריב ומדון האויב ישא ויסכול ישראל: (ד) על כן. לפי שאין אתה עושה דין ברשעים תרפה התורה ותחלש כי רבים מרפים ידיהם ממנה ולפי שרואים הצלחת הרשעים ורעת הצדיקים: תפוג. ענין רפיון וחלישות וכן כל אשר בשרשו: ולא יצא. לפי שהם רואים שלא יצא לנצח משפט ברשעים: כי רשע מכתיר את הצדיק. מקיף אותו להרע לו תמיד כענין כתרו את בנימין: על כן יצא משפט מעוקל. על כן אומר כי המשפט מעוקל ומעוות ות״י על כן אמר לא נפיק דינא כיון: (ה) ראו. אמר כנגד ישראל ראו בגוים והביטו כי מה יצא להם משמחית: והתמהו תמהו. הכפל לחזק התימה לרוב מעשה הרע שיעשה נבוכדנצר והתמהו מבנין התפעל דינו והתתמהו ות׳

מצודת דוד

המלחמה: ישכנו אדיריך. הגבורים שוכנים במקומם ואינם הולכים למלחמה מול האויב: נפשו עמך. המון העם מאליו נופש ומרגוע על ההרים ואין מי מקבצם לרדת אל המלחמה: (יט) אין כהה. אין מי מיצר על שברך להיות זוהר פניו כהה ותשוכה ועם כי מכתך נחלה וכאובה מאד: שמעך. שמע מפלתך: תקעו כף עליך. ר״ל עוד ישמחו על מפלתך יכו כפם זה לזה דרך שמחה: כי על מי. כלה לומר מי הוא אשר לא עברה עליו תמיד רעתך כי לכולם הרעות ולכן הכל ישמחו במפלתך:

א (א) **המשא**. ר״ל זו היא הנבואה אשר חזה וגו׳: (ב) עד אנה. הנביא היה מתאונן על שלוות בבל וגודל ממשלתה ואמר עד מתי אצעק אליך ואינך שומע: אזעק וגו׳. אזעק על החמס אשר עושה נ״נ ולא תושיע: (ג) למה תראני וגומר. במראה הנבואה ראה עונות נסתרות של ישראל כדרך שראה יחזקאל וגם ראה גמול תשלומיהן ואריכת ממשלת בבל הנפרע מהם ולכן אמר למה תראה לי האון והעמל של ישראל מה שאתה מבים הנסתרות מבני אדם ולמה שמת לנגד עיני לראות השוד והחמס המעותד לבוא עליהם והתקיימות הנפרע מהם הנושא עליהם ריב ומדון וכאומר מה לי בצער הגדול הזה להודיעני כל אלה: (ד) על כן תפוג תורה. הואיל שיצליח כ״כ תחלש התורה ותפול ולא יעשה משפט לנצח ר״ל זמן רב כל ימי ממשלתו כי יאמרו הכל לפי המקרה ואין משגיח: כי רשע. על כי נ״נ מכתיר את הצדיק להצר לו בכל עבריו כי אף כי חטאו ישראל נחשבים המה לצדיקים למולו: על כן. בעבור זה מעקמים את המשפט ולא יעשוהו על צד היושר כי חושבים שאין דין ואין דיין (ואף כי חטאו ובעב״כ נפרע מהם מתאונן

פסים

מצודת ציון

(יח) נמו. מל׳ תנומה ושינה: רועיך. מנהיגיך: אדיריך. גבוריך: נפשו. הוא מלשון נופש ומרגוע כמו שבת וינפש (שמות לא): (יט) כהה. ענין עכירות והושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): נחלה. מל׳ חולי: תקעו כף. ענין הכאת כף אל כף לשמחה וכן כל העמים תקעו כף (תהלים מז): (ב) שועתי. ענין צעקה: חמס. ענין עושק: (ג) און ועמל. ענין מעשים רעים שאינם צודקים: תביט. ענין הסתכלות: ושוד וחמס. גזל ועושק: ויהי. ר״ל מתקיים ודוגמתו אהי מלכך אפוא (הושע יג): ומדון. מל׳ דין ומריבה: (ד) תפוג. ענין רפיון וחלשות כמו נפוגותי ונדכיתי (תהלים לח): מכתיר. מסבב ככתר המסבב את הראש וכן אבירי בשן כתרוני (שם כב): מעוקל. ענין עקום כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה): (ה) כי יסופר. אם יסופר:

מקים

פֹּעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי
יְסֻפָּר: ו כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים
הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־
אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹּא־לוֹ:
ז אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ
וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא: ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים
סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ
פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ
כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל:
ט כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם
קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי: י וְהוּא
בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ
הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר
וַיִּלְכְּדָהּ: יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר
וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: יב הֲלוֹא
אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא

עובדא אתעביד ביומיכון לא
תהימנון ארי ישתעון לכון :
ו ארי הא אנא מקים ית
כסדאי עמא מוחיא וקלילא
דאזיל לפתאי ארעא לאחסנא
קרוין דלא דיליה : ז אימתנין
ודחילין אינון מניה דיניה
וגזרתיה נפקין : ח וקלילין
מנמריא סוסותיה והריפין
מדיבי רמשא וירבון פרשוהי
ופרשוהי מרחיק ייתון
משתדן כנשרא דטאים
למיכל : ט כולהון לחטוף
אתן מקביל אפיהון דמן כרוחא
קדים קידומא וכנש כחלא
שביא : י והוא על מלכיא
מתלעב ועל שלטוניא מחיך
הוא לכל כרך תקיף מעיק
וצבר מליתא וכבשה : יא בכן
על ברמת רוחיה עלוהי עדא
ממלכותיה וחב על דאסגי
יקרא לטעותיה : יב הלא את יי בריתא עלמא מבראשית את אלהא דין קשוט על כל

רשי

בריאתם ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות : (ז) ממנו משפטו ושאתו יצא . ממנו שופטים ממנו מלכים המשילין אמה ואימה על הכל משפטים יושילי"א בלע"ז : (ח) ופשו פרשיו · רבו פרשיו : (ט) לחמס יבוא · לשלול ולבוז : מגמת פניהם . לשון הגמיאיני נא (בראשית כד) יגמא ארץ (איוב לט) כן במרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאלו גמא ושתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שברוחות כן תירגם יונתן : (י) והוא במלכים יתקלס · מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה ל' דבור הנדברים בו יש לטוב יש לרע פרלרי"ז בלע"ז : משחק . כמו שחוק כמו משמר משמר : לכל מבצר ישחק · אם אויבו במבצר חזק ישחוק לו : ויצבור עפר . עליו ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי היא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא שפיכת סוללה כי כולן מתורגמות ויצבור עלה מליתא ואף היא ל' מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושיפועו משפע לנדדין וסביבות מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול : (יא) אז חלף רוח . אז בראותו דרכו נלחם רוח חולפות ועוברו' עליו רוח אשמה ומהו הרוח זה כחו לאלוהו הכח הזה הוא נותן לאלוהו ואמר אלהי עשה . לי כל החיל הזה אמר הנביא ואתה למה תחריש לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי וכו' וזה שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתוב וכן (מלאכי א) והפחתם אותו וכן הרבה המפרשים בספרי ולפי תיקון הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתני למות בידו : (יב) ה' למשפט שמתו · ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל מקום
כל

אבן עזרא

מבנין התפעל והשלם והתמהו כי תמה שרשו : כי פועל פעל · השם בימיכם ואחר שידוע הוא שהוא פועל הכל לא הזכירו : (ו) כי הנמהר שאין לו מחשבת כהוגן רק יעשה דבר במהירו' וכמוהו ולבב נמהרים : (ז) איום . ושאתו מגזרת נשיאות : (ח) וקלו מזאבי ערב · בתחילת הערב יצא לטרף : ופשו התפשטו ויפה אמר מגזרת תרגום ארמית ואין לו טעם : (ט) כלה . לעשות חמס יבא ומלת מגמת אין ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו נגד ונכח ומלת קדימה קשה כי מפאת מזרחה בא על כן הצורך יפה להוסיף כ"ף כקדימ' כרוח קדים שהיא עזה ואין טעם' מן הס"א כי הנה ישובו רשעי' לשאולה ורבים אחרים : (י) והוא . יתקלס · מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן : ויצבר עפר · כאילו הוא צבר כל עפר הארץ או הוא דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצר : (יא) אז חלף · כמו רוח בכל מקום ועוד יעשה אשמה גדול' שיאמר זה כחו לאלהו ולא לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלון או הוא מנהג הלשון לומר כל איש כרצונו אלהו או אלהיו כי נהוג הוא : (יב) הלא · אלה דברי הנביא מדב' על לשון ישראל שהם בדור נבוכדנצר בעבור שהזכיר זו כחו לאלוהו אמר הלא אתה מקדם אלוהים היות ישראל אתה הייתה אלהיו ואתה קדושי לא [illegible] אחר
אתו

רדק

ות' התפעל נבלעת בדגוש ת' השרש : כי פעל פעל בימיכם זה לעד ; כי בדורו מלך נבוכדנצר והפועל הוא השם יתברך ופעל שם : כי יספר · לכם הפעל הרע והקשה ולא תאמינו :
(ו) כי הנני · דבר הנביא בל' הש"י : והנמהר · נמהר במעשיו לא ישכיל מה יעשה וכן ולבב נמהרים יבין לדעת : (ז) איום ונורא · תאר מענין אימה : ממנו משפטו . כי לא יצטרך לעזרת עם אחר כי ממנו יצא משפטו שיעשה בעמים וכן שאתו שיתנשא על הגוים : (ח) וקלו · וחדו ענין חדוד וחריפות : מזאבי ערב . כי זאבים לעת ערב יצאו לטרוף : ופשו פרשיו . ירבו פרשיו כמו שפירשתי נפושו עמך וי"ת וירבון פרשוהי : חש לאכול · ממהר לעוף על החלל שיראה מרחוק והנשר עוף גבוה משאר העופות וממהר לעוף לפיכך זכר הנשר וי"ת כנשר דטאים למיכל פי' יעוף : (ט) כלה לחמס · לעשות חמס יבא : מגמת פניהם קדימה · פי' אאז"ל מן הגמיאיני נא אמר יבא בעזות פנים כאלו רוח הקדים שהיא עזה הקשתה פניהם · והמפרש פי' נכח פנים וכן ת"י מקבל אפיהון והנה לא היה נכח פניהם מזרח אלא מערב כי הם כבאם אל א"י פניהם למערב כי בבל מזרח לא"י אלא אם יתפרש קדימה בדרך הדמיון כאלו אמר כקדימה כלומר נכח פניהם יהיה בעזות פנים כמו רוח קדים שהיא עזה : (י) והוא : יתקלס לעג להם וכן יתקלסו בך ולפי שיתמיד הלעג עליהם הנה הוא מתפע' בלעג להם : ויצבר עפר · אסף עם רב כעפר וילכדה וכנוי הה"א לעיר בצורה שהרי זכר מבצר והיא עיר בצורה או פי' ויצבר עפר למלאות החפירות אשר סביב חומת העיר ות"י וצבר מליתה והוא תל עפר ובדברי רז"ל מוליא בנלא : (יא) אז חלף · אז בראותו הצלחתו חלף ויעבר רוחו יותר מן המדה ומתגאה בכחו מאד : ואשם · ועוד אשם בדבר אחר שאמר זו כחו לאלהו שאמר כי אלהו שהוא פסלו נתן לו זה הכח שמנצח כל העמים ואמר הנביא אלוהו ל' יחיד דרך קלון כן דעת קצת המפרשים וא"ל שהרי מצאנו אלוה לשון יחיד כי מי אלוה מבלעדי ה' הלא אלוה גבה שמים וזולתו וי"ת בכן על דרמת רוחיה עלוהי עדא ממלכותיה וחב על דאסגי יקרא לטעותיה : (יב) הלא · ואיך הוא נותן כחו לאלהו אשר הוא עשהו הלא יבין כי
עתה

מצודת דוד

שהיה להם לפול ביד ה' ולא בידו) : (ה) ראו בגוים . ראו הממשלה והנצחון הנעשה בעכו"ם אלו על אלו והביטו ממשלתו והנצחון שלו ותתמהו מאד מאד כי אין להעריך נצחון כל העכו"ם לנצחון שלו : כי פועל פועל · כי דבר נצחון שלו תהיה בימיכם ותראו אותה ותתמהו אז כי הן ידעתי לא תאמינו אם יסופר כי הוא דבר היוצא מהיקש הטבעי שקשה להאמין : (ו) כי הנני מקים . ר"ל משפלותם אקים את הכשדים שהוא גוי מר נפש ואכזרי ונמה' במעשיו מבלי ישוב הדעת : למרחבי ארץ · בכל מרחב העולם ילך לרשת מקומות שאינם שלו : (ז) איום ונור' הוא . הוא מאויים ומפחיד את הבריות: ממנו משפטו וגו' · המשפט שיעשה בעכו"ם ונשיאת הממשלה שיהיה בו יצא ממנו ומעצמו כי לא יצטרך לעזרת עם אחר : (ח) וקלו . למהר לרוץ במלחמה : וחדו · הכשדים עצמם יחדו שניהם לפרף פרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב לפרף פרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום ופשו פרשיו · פרשיו מתרבים בכל יום ואינם מתמעטים כי אין מי מהם נופל במלחמה : ופרשיו מרחוק יבואו · ר"ל עם היות שפרשיו באו ממקום רחוק לא יגעו ולא ייעפו בדרך אבל יעופו כמו הנשר הממהר לעוף להשיג האוכל : (ט) כלה לחמס יבא · הגוי הזה כולו בא בעבור החמס לשלול שלל ולבוז בז אינם נלחמים בעבור כבוד הנצחון ולזה אינם משאירים שארית : מגמת פניהם קדימה · ר"ל כל מחשבותם לשלול שלל ולשוב מיד לארצם שהיא לנגד קדימה במזרחי' לפונית וע"ז שורפים ומחריבים את הערי' שכבשו ואינם מניחים שארית ולא כן יעשו אלו שמחשבת' להשאר בהערים שכבשו כי מניחים שארית מה לתועלתם : ויאסוף · מאסף שבי הרעה כחול הים ולא ישאיר מאומה : (י) והוא במלכים יתקלס · הוא מהתל ומלעיג במלכים לבזותם בבזיון נפלא ורוזנים המה לו למשחק כי יתלוצץ בהם בדברי גדוף : לכל מבצר ישחק מלעיג הוא על כל ערי מבצר באמרו שבקלות רב יכבשם וכן הוא האמת כי יצבור עפר הרבה לעשות תל גבוה מול המבצר ומשם ילחום עליה וילכדה : (יא) אז חלף רוח . בראות עצמו בכ"כ ממשלה מחליף דעתו ויעבור מן האמת ויאשם באמרו זו הכח הנתון בו מיוחס לאלהיו כי העכו"ם שלו השליטו ולא ה' פעל כל זאת כי יודע הוא בעצמו שלא ישרו מעשיו בעיני ה' : (יב) הלוא אתה מקדם . הן ידעתי שאתה מעולם אלהי קדושי המרחם עלינו ובודאי לא נמות ביד כ"ד להיות כלים בידו כי אתה האל שמתו אותו לעשות בנו משפט ואתה צור עולמים יסדת לייסר
אותנו

מצודת ציון

(ו) מקים : ענין רוממות : המר · מר נפש ור"ל אכזרי : והנמהר · מל' מהירות : משכנות · מקומות ששוכנים שם בני אדם : (ז) איום · מל' אימה ופחד : ושאתו · מל' התנשאות ורוממות : (ח) מנמרים · שם חיה קלת המרוץ : וחדו · ענין שנון וחריפות כמו כחרב חדה (ישעיה מט) : ופשו · ענין ריבוי כמו כי תפושו (ירמיה נ) : פרשיו · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : ועפו · מל' עפיפה ופריחה : חש · ענין מהירות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט) : (ט) לחמס · ענין עושק : מגמת · ענין המחשבה והחשק ואין לו דומה ויתכן שהוא מלשון הגמיאיני נא (בראשית כד) וכמו שמלת שאף משותף לבליעה כמ"ש כי שאפני אנוש (תהלים נו) ולחשק כמ"ש ישאף צל (איוב ז') כן יהיה מלת גמא משותף לשניהם : (י) יתקלס · ענין לעג והתול כמו לקלס אתנן (יחזקאל טז) : ורוזנים · שרים : משחק · מל' שחוק ולעג : ויצבור · ענין עשיית תל כמו שני צבורים (מ"ב י) : (יא) חלף · ענין תמורה : רוח · ענין דעה ומחשבה : ואשם : ענין רשע : (יב) וצור · על האל יאמר שהוא צור עולמים ר"ל חוזק העולמות : להוכיח ·
ענין

רש"י

כל זה למה יתקיים הלא טהור עינים אתה מראות ברע: (יג) והבים · כמו ולהביט אל עמל: צדיק ממנו · שהוא שימא את עיני צדקיהו: (יד) ותעשה אדם · לפני נבוכדנצר הפקר כדגי הים שכל הרוצה צד מהם: (טו) כלה בחכה העלה · כל האדם זה נבוכדנצר העלה בחכה שלו: יגורהו · לשון אגורה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א): (טז) יזבח לחרמו · לעכו"ם שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו: בהמה · כמו בהם בשבילם: בריאה · שמנה: (יז) העל כן יריק חרמו · יש תמיהות הרבה המתקיימת כמו הנגלה נגליתי (ש"א ב) הרואה אתה (שם ב טו) אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא מצליח כל שעה שיריק חרמו על הכל ולצוד ציד. יריק כמו (תהלים לה) הרק חנית. וירק את חניכיו (בראשית יד) מזיין בחרמו: (א) על משמרתי אעמדה · עג עוגה חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביט ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני

חבקוק

נמות יהוה למשפט שמתו וצור
להוכיח יסדתו: יג טהור עינים
מראות רע והביט אל־עמל לא
תוכל למה תביט בוגדים תחריש
בבלע רשע צדיק ממנו: יד ותעשה
אדם כדגי הים כרמש לא־מושל
בו: טו כלה בחכה העלה יגרהו
בחרמו ויאספהו במכמרתו על־כן
ישמח ויגיל: טז על־כן יזבח לחרמו
ויקטר למכמרתו כי בהמה שמן
חלקו ומאכלו בראה: יז העל כן יריק
חרמו ותמיד להרג גוים לא יחמול:
ב א על־משמרתי אעמדה
ואתיצבה על־מצור ואצפה לראות

תרגום

בריתך קדיש בעובדי הימנותא מימרך קים לעלמין יי למעבד דינא בריתיה ותקיף לאתפרעא אתקנתיה: יג בריר מימרך מלמחזי בעובדי ביש ומלאסתכלא בעבדי ליאות שקר הלא גלי קדמך ולמא את מסתכל באנסין ואת יהיב ארכא לרשיעיא ומסלעמין לדטבין מנהון: יד ועבדתא אנשא כנוני ימא כריחשא דלית שולטן עלוהי: טו כולהון דמן לצידיו דאחיד נונא בחכתא כניש ליה בחרמיה ורמי ליה במצדתיה על כן חדי ודאיץ: טז על כן מדבח לזיניה ומסיק בוסמין לסמותיה ארי בהון טב מיכליה ושירותיה מטעמא: יז העל אלין ישלח משריתיה בתדירא לאוספא עממין ולא בחים: א אמר נביא על מטרתי אנא קאים עתיד

אבן עזרא

אנו מבקשי' שלא נמות מיד זה האכזר כי ידענו. כי אתה השלמתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסדתו הטעם כפול: (יג) טהור · הלא אתה טהור עינים שלא תראה ברע והבי"ת חס' והוא כמו ואל אראה ברעתי: והבים. שם הפועל: אל העמל לא תוכל · מדרך חכמתך ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהוא הפך לנגדך וזה שאמר תבים אחרי כן שאמר והבים אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרוש על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתב על משמרתי אעמדה ואצפה לנקמתך ולישועתך אקוה: (יד) ותעשה. הנה האדם בעבורו נברא זה העולם השפל נחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והנכון שאין להם טעם: (טו) כלה בחכה. כמו מכמורת: יגורהו · יקבלהו כמו יתגוררו יסורו בי. וחרמו כמו רשתו משטח חרמים: על כן ישמח. שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כינוי אלילו: (טז) על כן יזבח לחרמו · [illegible] או אילו אנשי כחו: ומאכלו · [illegible] בריאה או אכילה: (יז) העל · [illegible] הטעם איך יריק חרמו והוא [illegible] לו כל משמן הטעם [illegible] לא תעלה הרבה שלו והפך שלו מן הארץ ריקניה: (א) על · הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא נעור ו[illegible] עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחלקיו

ומרין ישא: נמות חד מן י"ח מילין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני: בוגדים ה' מ"ל וסימ' ובגד בוגדים בגדו. למה תביט בוגדים תחריש · יבשו הבוגדים ריקם · ורשעים מארץ יכרתו אף היא כחתף תארב: יחמול ד' מ"ל וסימ' ותמיד להרוג גוים. ורעיהם לא יחמול · ואסלדה בחילה ולא יחמול. כי קנאה חמת

תולדות אהרן טהור עינים · עקרים מ"ב פ"ג: תביט בוגדים · ברכות ח מגלה ו ב"מ עא: כבלע רשע · עקרים פ"ד פט"ו: ותעש אדם · עכו"ם ג: על משמרתי · תענית כג:

רדק

אתה מקדש ה' אלהי קדשי כי אני המכיר בך וכן עמך ישראל מכירים בך וידענו כי אתה אלהינו וקדושינו כמו שאמר הנביא אני ה' מקדש קדושכם ואמר גואל ישראל קדושו ספר דעת נבוכדנצר שנותן הכח לאלוהו וכופר בך: לא נמות · יהי רצון מלפניך שלא נמות על ידו כי אתה נתת לו הכח הזה ואם נתת לו כח להחריב ארצנו ולהגלותינו לא תתן לו כח להמיתנו ולכלותינו להכחידנו מגוי: ה' למשפט שמתו · כי אתה שמתו לשפוט על ידו המורדים בך וכפל הענין במ"ש ואמר צור להוכיח יסדתו: ואתה שאתה צור על כל העולם יסדתו להוכיח בו גויי הארצות יסדתו העמדתו חזק כיסוד הבנין: לא נמות הוא אחד משמונה עשר שהם תיקון סופרים כי לא תמות היה כתוב ועל דרך זה תרגם יונתן מימרך קיים לעלמין: (יג) טהור עינים. אתה שאתה טהור עינים שלא תוכל לראות רע כי אתה טוב ובוחר בטובים ומואס ברעים ולא יאות לך שתראה רע ותביט אל עמל כלומר שתסבול עושי רע ותניחם לעשות הרע וטעם לא תוכל לסבול דבר שהוא הפך חכמתך וטובתך וכן אמר דוד לא יגורך רע א"כ אני תמה למה תביט בוגדים והם הכשדים המריעים לישראל: תחריש. כי ישראל אעפ"י שהם רשעים צדיקים הם מנבוכדנצר ועמו ואיך תחריש שהם יבלעום וישחיתום ואז"ל צדיק ממנו בולע צדיק גמור אין בולע: בבלע. בב' כבלע את הקודש בכ"ף: מראות רע · בלא ה' ור"א שהזכירו בבי"ת ופי' ברע כמו ואל אראה ברעתי ספרו הסגהו כי נודע לנו מפי המסורות כי זה מראות רע ושל ישעיה מראות ברע וכן היא המסרה קדמה דישעיהו מראות ברע תניינה דהדי עשר מראות רע וחד פסוק סימן לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב: (יד) ותעשה · עשית בני אדם לפני נבוכדנצר כמו הדגים אשר בים שיצוד אדם אותם לרוב אין מונע אפי' הנערים יצודו אותם בחכה או כמו רמש האדמה והם השרצים הקטנים שיתפשם אדם מהם כמו שירצה כי אין מושל בו שימנעוהו כן עשית בני אדם הפקר לפני זה הרשע: (טו) כלה בחכה העלה · כל העולם העלה נבוכדנצר בחכתו ולפי שהמשיל בני אדם לדגי הים ונבוכדנצר לצייד אמר בחכה ובחרמו ובמכמרתו ומלת העלה משונה בניקוד מהמנהג כי הה"א נקודה בצר"י והעין בשו"א ופתח וכמוהו למה העברת העבר: יגורהו · יאספהו כמו יגורו מלחמות: בחרמו · כמו ברשתו וכן ילידו חרם משטח חרמים: ויאספהו במכמרתו · כענין כפל במ"ש: על כן ישמח ויגיל · על כשהוא מצליח במעשיו וכובש הכל ברצונו הוא שמח: (טז) על כן יזבח לחרמו · אינו מודה הכח הזה לאל ית' אלא לעצמו ולחילו כי אמר בכח ידי עשיתי או פי' לחרמו לאלוהו כי חושב כי הוא הנותן לו כח לצוד ולאסוף והנה הוא חרמו ומכמרתו ולא יזבח ויקטר בשובו אל עירו בשלל ובשבי עמים: כי בהמה שמן חלקו · בהם בחרמו ובמכמרתו: ומאכלו בריאה · שם בריה וכן כעדר הקצובות או פירושו בלא חסרון כי אכילה לשון נקבה ומאכלו כמו אכילה וכן עד בא השמש תאכלנו לו והרכב עליה בריאה שמנה וכן איש בריא מאד בריאות בשר: (יז) העל כן יריק חרמו · אם על כן שהוא נותן כחו לאלוהו ירוק חרמו כלומר כיון שהוא נותן כח לאלוהו אין תאריך לו ותצליח דרכו שמריק יום יום חרמו שבא בשלל רב כמו הצייד שבא ברשתו מלא מן הציד ומריק אותו בביתו ושב לו אל השדה לצוד עוד ציד להביא כן הוא מביא שלל לעירו ואחר כך שב לשלול עוד ולהביא ואיך תתן לו כח והצלחה והנה הוא כופר בך ונותן כח לאלוהו והורג גוים רבים בלי חמלה יריק כמו הם מריקים שקיהם: (א) על משמרתי אעמודה · אמר הנביא על זאת המבוכה שאני בה אני שומר ומצפה מה יענני האל יתברך בהצלחת הרשע · מה ידבר בי. ברוח הנבואה כמו רוח ה'

מצודת דוד

אותנו ע"י ואין זה ענין אל הכליון כאומר אין אני מתרעם בחשבו שנהיה כלים בידו כי בודאי לא כן יהיה: (יג) טהור עינים. ר"ל אולם תלונתי היא על כי הלא אתה טהור עינים מבלי לראות דבר רע ולא תוכל להביט אל דבר עמל ולמה א"כ תבים ותשגיח בבוגדים לתת להם ממשלה מרובה ולמה תחריש בעת שהרשע משחית את הצדיק ממנו וכאומר אם אמנם חטא ישראל למה מסרתו בידו הלא עכ"פ הוא טוב ממנו והיה לך א"כ לפרוע מישראל באופן אחר לא על ידו: (יד) ותעשה אדם. למה הפקרת לו כל בני אדם כדגי הים שהמה מופקרים לכל וכרמש האדמה שאין מי מושל בו למנעו מיד הבא לקחתו: (טו) כלה · כל אנשי הארץ מעלה בחכה ולפי שהמשילם לדגי הים אמר ל' הנופל בדגי הים שמעלים אותם מן הים ע"י החכה: יגורהו · מאסף את הכל בחרמו: ויאספהו. כפל הדבר במ"ש: על כן · הואיל ושעתו מצלחת לו ישמח ויגיל ואינו דואג מגמול המעשה ואוחז דרכו: (טז) על כן יזבח לחרמו · ר"ל אינו תולה הצלחתו בה' להודות לו ולזבח ולקטר לפניו כי תולה הצלחתו בחרמו ר"ל בכחו ובתחבולותיו וכאלו יזבח ויקטר אל עצמו אל כחו ותחבולותיו והוא ענין מליצה · או ר"ל להעכו"ם יזבח בחשבו שהיא הנותנת בו כח לצוד הכל ולפי שנאמ' בעכו"ם שקץ וגו' כי חרם הוא (דברים ז) לכן אחז לשון חרם לנאות המליצ': כי בהמה. כי חושב שבחרמו ובמכמרתו ר"ל בעבור רוב כחו ותחבולותיו או בעבור כח אליליו יש לו חלק שמן ומאכלו מאכל בריא' ושמ': (יז) העל כן · וכי בהיו' כן ירוקן את חרמו לשלח את הנלכדי' בה בחמי' ר"ל וכי השרוה' הצלחתו ינח' על מעשיו למנוע חרבו מדם הלא באמ' לא כן היא כי אדרב' יאחז דרכו ויתמיד להרוג העכו"ם ולא יחמול עליה': ב (א) על משמרתי אעמוד'. עמדתי על משמרתי ונצבתי על המצור ר"ל כמו הצופ' בזמן משמרתו אינו זז ממקומו וכמו הנצר' על עיר מבצר לכבש' אינם

מצודת ציון

ענין גמול יסורים כמו ויוכח עליהם מלכים (תהלים קה): יסדתו מל' יסוד: (יג) עמל · דבר שאינו הגון: תחריש. תשתוק: בבלע. ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב): (יד) כרמש · הם בריות קטנות קצרי הרגל כמו רמש האדמה (בראשית ו): (טו) בחכה. שם כלי צידה כמו תמשוך לויתן בחכה (איוב מ): העלה · מלשון עלים: יגורהו · ענין אסיפה כמו אגרה בקציר (משלי ו): בחרמו · במכמרתו · מיני פח ורשת כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) וכמו ופרשי מכמורת (ישעיה יט): (טז) בהמה · בהם ר"ל על ידם: בריאה · מאכל בריאה ר"ל שמנה וכן ועגלון איש בריא (שופטים ג): (יז) יריק · מל' ריקות: (א) משמרתי · דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ"א בזמנו קרוי בלשון משמרת וכן משמרות כהונה ולויה. מצור · כן יקרא עיר מבצר על כי אין לכבשה בזולת המצור: ואצפה · ענין הבטה כמו צפה דרך (נחום ב) תוכחתי

אבן עזרא

לחלין הו לשלים ולרבים : ואתיצבה על מצור . הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יחרים השם : ומה אשיב על תוכחתי . למי שיוכיחני והיו"ד סימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי׳ שהו׳ שם ויכוח שאחרי׳ מוכיחי׳ לו אבל ותוכחתי לא אביתם אינו על זה הדרך כיו"ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים : (ב) ויענני . ואת הנבואה : על הלוחות · שהנערים קוראים בהם : (ג) כי עוד · יקום זה החזון למועד שגזר השם : ויפח · ואשר ידבר על קץ לא יכזב כמו יפיח בהם ומעם זה הקץ קץ מפלת כשדים : (ד) הנה עפלה · נפשו גבהה כמו עופל ובחן : לא ישרה בו · ואף כי צדיק ממנו ומלת לא חסרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה הוא רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשו עפלה ולא ישרה והוא איש היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה הגזרות והרעות הוא עשאם ואיך לא יחשוב בעצמו כי עליו ישאו משל ויחודו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה ובאר היטב כמו שכתוב הוי המרבה וכל הכתוב אחריו : (ה) ואף · יתחבר איש כמו ואני תפלה אל הוי מגלי איש היין שהוא בוגד יהיר עושה זדון : ולא ינוה · לא ינוח

מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוּדָתִי וּמְסַכֵּינָא
לְמֶחֱזֵי מָה יִתְמַלֵּיל עִמִּי וּמָה
אֲתוֹתַב עַל בָּעוּתִי :
ב וְאִתּוֹתְבֵית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר
כְּתִיבָא נְבוּאֲתָה וּמְפָרְשָׁא עַל ספרא דאוריתא בדיל דיוחי
סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא בְּדִיל דְּיוֹחֵי
לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵיהּ : ג אֲרֵי
עֲתִידָא נְבוּאֲתָא לִזְמַן וּמְתַקַּן
קִצָּא וְלָא יְבַטֵּיל אִם יְהֵי אַרְכָּא
לְפִתְגָמָא סַבַּרוּ לֵהּ אֲרֵי וכל חייבא היכ יחיה דכו
בִּזְמַנֵּיהּ יֵיתֵי וְלָא יִתְעַכַּב :
ד הָא רַשִׁיעַיָּא אָמְרִין לֵית כָּל
אִלֵּין וְצַדִּיקַיָּא עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְּמוּן : ה וְאַף הָא כְּטָעֵי בַּחֲמַר גְּבַר יָהִיר בְּרֶשַׁע וְלָא

מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־
תּוֹכַחְתִּי : ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר
כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן
יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ : ג כִּי עוֹד חָזוֹן
לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־
יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא
יְאַחֵר : ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה
נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה :
ה וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא

גבר: בוא יבוא ה׳ דסמיכי בקרי׳ וסימ׳ ואם בוא יבוא הכהן וראה . והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא . בוא יבוא מלך בבל . אם יתמהמה חכה לו . בוא יבוא ברנה נשא אלמתיו :

תולדות אהרן עוד חזון · סנהדרין לז : אם יתמהמה . עקרים מ"ד פמ"ט : עפלה · עקידה שער לו : וצדיק באמונתו׳ מכות כד עקרים מ"א פכ"ג ומ"ג פ"ל : היין בוגד . ב"ב לח : גבר יהיר · סוטה מז :

רשי

לפני : על תוכחתי . שהם מוכיחים אותי בפני שיש להרהר על מדת הדין : תוכחתי מונאיפרימנ"ם בלע"ז : (ב) ויענני ה׳ ויאמר כתוב לך חזון · הנגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקורא בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב : (ג) כי עוד חזון למועד · עוד עתיד נקוב נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל : ויפח לקץ . ודיבר שיאמ׳ לו על הקץ של בבל לפי מלאת לבבל שבעים שנה · ויפח ל׳ דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג) : ולא יכזב אם יתמהמה · לבוא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום · ועוד יש לפרש אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה : וי"ת כתובא נבואתא ומפרשא על ספרא דאורייתא תרגם כתב כמו כתיב כבר נרמז (בתורה) אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו תמנה שבעי׳ שנה וכן הוא אומ׳ (בדברי הימים בסוף ב׳) עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן במקו׳ אחר הוא אומר (ביחזקאל ד) ואני נתתי לך את שני עונם שלש מאות ותשעים יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב לך על צדך . וגומ׳ כמלאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש"צ שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה קילקלו ארבעים ומשגלו עשרת השבטי׳ עד חרבות ירושלים הם עשרי׳ ושתים של מנשה ואחר שנותיו בתשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב כא) ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה שתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה של צדקיהו הרי ארבעים ושש ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמשי׳ לצדקיהו מכל מקום נמלאו ימי קלקולם ארבע מאות ושלשים ושש שנים שלאחר נבואה זו שהוסיף ו׳ שנים ת׳ שנים עושים ח׳ יובלות וכל יובל ז׳ שמטות הרי נ"ו שמטות וח׳ שנים המוקדשות ליובל הרי ס"ד וכל׳ ושם שנה יש ה׳ שמטות הרי ס"ס שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשב אף הוא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמר לו הקב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסיף אתה ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה : (ד) הנה עופלה . נפש שלו תמיד היא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע עופלה ל׳ עזות כמו (במדבר יד) ויעפילו וכן עופל ובוחן (ישעיה לב) : לא ישרה נפשו בו . אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות : וצדיק באמונתו יחיה · יכניה המלך שעתיד זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביום שיושלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים : (ה) ואף כי היין בוגד · ואף כשיבא בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל אלפא חמרא שתי (דניאל)

רדק

ב׳ דבר בי ומה שאמר ומה אשיב ר"ל מה אשיב לשואלים אותי כי לא אני לבדי נבוך על זה הענין ומה שאמר ואתיצבה על מצור ר"ל מצור כאדם שצרים עליו ואין לו מנוס כן אני אין לי מנוס מצאת המבוכה מדוע דרך רשעים צלחה ות"י עתיד משמש על מצודתי ומסכינא ורבותינו פירשו מה שאמר על מצור שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר איני זז מכאן עד שתאמר לי מפני מה הארכת לרשעים : (ב) ויענני . כתב חזון ובאר על הלוחות . הנה ענה לו האל יתברך כי שלות זה הרשע שהיה תמה עליו לא תעמוד וגם בכלותו שהיה מתגאה על האל יתברך ג"כ לא תעמוד אמר לו זה ברמז ואמר לו כי זה יהיה אחר זמן לא מיד וזה ראינו כתוב בספר דניאל כי עשה לו האל יתברך דברים להכחיש דעתו החסרה שהיה נותן פתו לעצמו או לאלהיו תחילה החלום שהראה לו ולא מצא לו פותר לא על ידי חכמיו ולא על ידי כומריו השכו"ם אלא על ידי דניאל שגלה לו האל יתברך החלום הפסוס ההוא ודניאל אמר לו החלום והפתרון בשם האל יתברך וזה חזר לו מדעתו החסרה ונתן הכח והיכולת לאל יתברך וכן בדברי חנניה מישאל ועזריה הודה לאל הכח והיכולת ועוד בדברי עצמו שהיה מתגאה בהיכלו ופתאום סלקה דעתו ממנו ושב כחיות השדה ודר עמהם שנים עשר חדש וגמול רעותיו אשר עשה לישראל לא השיב לו לעצמו כי כבר נתן המלוכה לו ולבנו ולבן בנו ומבלשצר בן בנו נפרע על ידי מעשה שהיה מתגאה על האל יתברך ושתה בכלי בית המקדש הוא וכל ביתו גדולים וקטנים וכתיב ביה בליליא אתקטיל בלטשצר מלכא כשדאה ונהרגו הכשדים ותרבה בבל על ידי כורש ודריוש והצדיקים מהם שהם ישראל נצולו בתוכם והכריז עליהם כורש שישובו לארצם והנה ענה לו האל יתברך על הצלחת זה הרשע והמתבונן יתבונן על האחר ויראה כי משפטי האל יתברך ישרים ומה שענה לו האל על זמן נקמת הרשע שיקח האל יתברך נקמתו ממנו מתי יהיה הוא ברמז אלא שהנביא הבין מתוך החזון מתי יהיה מועדו וקצו ואמר לו האל יתברך כתוב חזון למועד וגו׳ ר"ל שיכתוב החזון הזה בספר ברמז כמו שהוא : כי עוד חזון למועד · ר"ל שלא נתגלה המועד ואמר לו עוד ובאר על הלוחות שיבאר החזון בביאור על הלוחות לא על הספר : למען ירוץ קורא בו . בעבור מי שיקרא בו מאנשי דורו שירוץ בו לקראו ולהבינו למען לא יהיו נבוכים בהצלחת זה הרשע אבל בספר יכתבנו ברמז כי מה שיכתב בספר יעמוד ימים רבים ובבא החזון יבינוהו אנשי הדור ההוא שיבינו נקמת אותו רשע הרמוז בספר וכן אמר לישעיהו הנביא אמר בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון וגו׳ : (ג) כי עוד חזון למועד . זהו המענה שענהו האל יתברך החזון הזה לא יהיה מעתה אלא עוד יהיה למועד אשר יעדתיו : ויפח לקץ · והחזון הזה ידבר לקץ כלומר לא דבר לזמן הזה אלא לאותו קץ שעתיד להיות והוא לשבעים שנה מחרבות ירושלם : ולא יכזב . כמו אשר לא יכזבו מימיו כי על כל פנים יהיה : אם יתמהמה חכה לו · אם יאחר הקץ הזה חכה לו אמר כנגד אותם שגלו מירושלם והאריכו ימים עד שיצאו מגלות בבל : לא יאחר · פי׳ לא יאחר מהמועד הקבוע לו כי על כל פנים יהיה ביומו וכן תרגם יונתן בזמניה כי לא יתעכב ואדוני אבי ז"ל פירש כי לא יאחר כמו לא יסוף כלומר לא יסוף שלא יהיה כפי׳ לא יסוף מזרעם ואחרית פי׳ סוף : הנה עפלה לא ישרה נפשו בו . אמר מי שלא ישרה נפשו בעצמו ואין לו אמנה באל יתברך גבהה נפשו ותגאה ולא תפחד שיבא הרע וכזה היא נפש נבוכדנצר ונפש בלשצר בן בנו שנתגאו כנגד האל יתברך : וצדיק · אבל הצדיק אינו כן כי נפשו שפלה ומפחד תמיד מהאל יתברך לפיכך יחיה באמונתו באל יתברך וינצל מהרעה שתבא לרשע ואלו הם ישראל שגלו לבבל עם צדקיהו שנכנעו בגלות ולא עבדו עכו"ם והאמינו באל יתברך וכשכבש כורש בבל ונהרגו הכשדים ישראל שהיו צדיקים היו באמונתם באל יתברך ונצלו מחרב הפרסיים ויצאו מגלות בבל : (ד) עפלה · ענין גבהות הלב וזדון וכן ויעפילו לעלות אל ראש ההר ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש הנה עפלה מן עופל ובחן שהוא מגדל גבוה אמר מי שלא ישרה נפשו בו עפלה כלומר שהיא עשויה כעופל ובחן להשגב שם מפני האויב ולא תשוב לאל ולא תבקש ממנו להצילה אבל הצדיק לא יצטרך להשגב במגדל כי באמונתו יחיה : (ה) ואף כי היין בוגד . שופט

מצודת ציון

תוכחתי · מל׳ ויכוח : (ב) ובאר . תפרש : הלוחות . כעין נסרים ועשוים המה לכתוב עליהם : ירוץ · מל׳ ריצה ורדיפה ואמר בדרך שאלה : (ג) למועד · לזמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו) : ויפח · ענין דבור כמו יפיח אמונה (משלי יב) : יתמהמה · ענין התעכבות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט) : חכה · ענין תקוה כמו וחכיתי לה׳ (ישעיה ח) : יאחר מל׳ איחור והמתנה : (ד) עופלה · ענין התחזקות וכן ויעפילו לעלות (במדבר יד) : ישרה · מל׳ יושר : (ה) ואף כי · ענייני כמו כ"ש וק"ו וכן ואף כי אש אכלתהו (יחזקאל טו) : היין · איש היין וכן לץ היין (משלי כ) : בוגד · ענין רשע : גבר · איש : יהיר . גס רוח כמו זד יהיר

מצודת דוד

זזים ממנה כן לא זזתי אני לפסוק מן התלונה : ואצפה · הסתכלתי לראות מה ידבר בי ה׳ ומה אשיב אני על הוכוחי שלי אם מי יבוא ויתווכח עמדי לשאול שאלתו : (ב) כתוב חזון · כתוב הנבואה אשר אני דובר אליך ובאר אותה על הלוחות ומפורש ולא בחידות למען ירוץ קורא בו ר"ל שיוכל הקורא לקרות בו במהירות במעט התבוננות : (ג) כי עוד חזון למועד · כי מלבד החזון של מפלת בבל והכרתת זרעו יש עוד חזון על זמן קבוע והחזון הזה ידבר על קץ הגאולה שלא יהיה אחריה שעבוד ולא יכזב החזון ההוא אף אם יתמהמה זמן רב עכ"ז אתה ישראל חכה לו ולא תתייאש ממנו כי בודאי יבוא בזמן הקבוע לא יאחר עוד לעבור את הזמן הקבוע וכאומר לזאת נויחך לבאר הנבואה של מפלת בבל למען ידעו נבואה שמה? נעשה ועי"ג יאמינו בגאולה העתידה : (ד) הנה עופלה · עתה בא לבאר החזון בדבר מפלת בבל והכרתת זרעו ואמר הנה כל המתחזק ומתגאה אין ישרה

רשי

(דניאל ה) : גבר יהיר (הוא) ולא ינוה : לא יתקיים מדורו ונוהו שנתגאה ואמר בפעם תמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והוא גרם לו שיהרג וילכה תדעו כי גבר יהיר לך לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו : אשר הרחיב · נבוכדנצר : כשאול נפשו · להשיג כל תאותו ברחב לב : והוא כמות · כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו : (ו) הלא אלה · אשר אסף אליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו · לו כמו עליו : ויאמר · האומר את מליצת החידה : הוי המרבה לא לו · זו היא המליצה אבל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל : עד מתי · יהיה הולך ומרבה ואינו אלא מכביד עליו משא עון כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במשכנת (דיחזקאל מא) צלעות הבית והעבים . ועב עץ (שם) : (ז) ויקצו · כמו ויקומו : (ח) שלות גוים רבים · השלכתם ונשלתם ממקומ' : ישלוך כל יתר . פליטת העכו"ם : מדמי אדם · בנקמת דמי ישראל הקרוי' אדם שנא' (שם לד) אדם אתם · וחמס ארץ · ארץ ישראל : קריה . היא ירושלים : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו · אונס ממון שהוא רע לו ולביתו לבנות לו בית : לשום במרום קנו · כדכתיב בספר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגומר ובשעה שילא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנאמר (שם) עוד מלתא בפום מלכא בענין זה : (י) יעצת בושה לביתך · אשר יעצת לקצות עמים רבים והפסדת עצמך : קצות לשון שליפה וקילוף כמו הקצות את הבית

חבקוק ב

יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ
וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו
כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃
ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ
וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי
הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד
עָלָיו עַבְטִיט׃ ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ
נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ
לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ ח כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ
גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים
מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־
יֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע
לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל
מִכַּף־רָע׃ י יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ
קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃

יִתְקַיַּם דְּאַפְתִּי כִּשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ
וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שָׂבַע וּכְנַשׁ
לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא וְקָרֵיב
לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְוָתָא׃ ו הֲלָא
אִלֵּין כּוּלְּהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלָן
יִטְּלוּן וְשׁוּעִי חוּדִין יֵימְרוּן לֵיהּ
וְיֵימַר וַי דְּמַסְגֵּי נִכְסִין דְּלָא
דִּילֵיהּ עַד אֵימָתַי אַתְּ מַתְקֵף
עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין׃ ז הֲלָא
בִּתְכֵיף יְקוּמוּן אַנְסָךְ וְיִתְגַּלּוּן
מְזִיעָךְ וּתְהֵי לַעֲדֵי לְהוֹן׃
ח אֲרֵי אַתְּ בַּזְתָּא עַמְמִין
סַגִּיאִין יְבוֹזוּנָךְ כָּל שְׁאָר
שִׁבְטַיָּא מִדְּמֵי אֱנָשָׁא וַחֲטוֹף
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא
יְרוּשְׁלֵם וְכָל דְּיָתְבִין בַּהּ׃
ט וַי דְּאָנֵיס מָמוֹן דִּרְשַׁע
לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָּאָה בִּמְרוֹמָא
מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִיַּד
בִּישׁ׃ י מְלַכְתָּא בַהֲתָא לְבֵיתָךְ
בַּזָּתָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְעַל

לא לו וסי' וידע אונן כי לא לו · לרשת משכנות לא לו · הוי מרבה לא לו . עובר ומתעבר על ריב לא לו . ולא לו תהיה כבראשונה: קנו ג' בקריאה וסי' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף · לשום במרום קנו · עם על פיך יגביה נשר · אנך:

אבן עזרא

יגוה בנוה כי כל חפצו ללכת להשחי' : ויאסף אליו · כאשר יעשה המות שלא ימלא איש מידו : (ו) הלא . ובדרך מליצה כמו המליץ יליצו לו החידות שהם נסתרות : הוי המרבה לא לו . זהו לרשת משכנות לא לו אמר ישא כי פעם ומכביד עליו כמשוגע שישליך על עצמו הטיט והגיד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא ילינו ובא מלת עבטים כדרך כל רבים עמים : (ז) הלא . בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי השחי' שהגנת ישובו והפעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו ויקיצו חסר יו"ד כי הוא כמו וייקץ יקץ פרשו א"ר ישועה אילו היית מכביד עליך עבטים על קברך שם ייקצו המתים וישכוך : מזעזעיך · כמו ולא זע ממנו : (ח) כי · שלות מפעלי הכפל שלל כמו סבות לראשי סכך וכמוהו ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם ששפכת והחמס שעשית בארץ : (ט) הוי · רע לביתו אחריו הוי בלשצר וככה יעצת בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו רק על מדינת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה : (י) קצות · כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים פ"א ונכון הוא להיותו דבק אל בושת מכל קצות העמים : וחוטא נפשך · היית

רדק

שותה היין וכן לן היין ר"ל שותה היין ישמח לבם כמו אם שתו יין כלומר כל רשע ישיב לו האל גמולו אם בקרוב אם ברחוק כל שכן זה הרשע שותה היין וסוף נבוכדנצר שהיה שותה יין מאד ומשתכר לפיכך היה מסיר במעשיו ולא יתבונן מה יעשה והוא היה הורג בלי חמלה והוא היה בוגד באותה שהיו עמו בשלום והיה גבר יהיר כלומר גס רוח : ולא ינוה · לפיכך לא יעמוד בנוה מלכותו לאורך ימים אלא עד שבעים שנה תכלה מלכותו או אמר ולא ינוה על נבוכדנצר עצמו שיצא מנויהו ומהיכלו כשנטרד מבני אדם והיה עם חיות השדה : אשר הרחיב כשאול נפשו . כמו שאמר הרחיבה שאול נפשה והוא כמו השאול והמות שיקבלו המתים לרוב ואינם שבעים כמו שאמר שלש הנה לא תשבענה : (ו) הלא אלה כולם · אלה הגוים שיאסוף אותם אליו כשיבא שברו ישמחו במפלתו וישאו כולם עליו משל ומליצה חידות לו ויש אומרים עליו מליצה ומשל המליצה וחידותיה הם בעבורו ואמר זה המשל והמליצה שיאמר כל אחד מהם עליו הוי המרבה לא לו הוי לו לזה שהיה מרבה נכסים רבים מאשר לא לו בה"ה שולל גוים רבים : עד מתי . וכי היה סבור שלעולם תהיה עומד בידו וביד זרעו : ומכביד עליו עבטיט · היה מכביד עליו ממון רב שהוא עליו כמו טיט עב שהיה מכביד על גופו כי הוא טיט ועפר וממונו ג"כ יהיה טיט עב עבטיט מלה אחת ופירושה כשתי מלות עבטיט כמו טיט עב וכן כל רבים עמים רבים בירקרק חרוץ כמו בחרון ירקרק ורבים כמוהם והנגיד פירש ומכביד עליו עב שיוסיף לבנות משכן ולא ילינו ואחז"ל פירש הלא יחשב זה כי סופו לקבר יהיה זהו עד מתי ומכביד עליו עב טיט על קברו יכבידו טיט עב וי"ת דרך משל עד אימת את מתקיף עלך תקיף חובין : (ז) הלא פתע · הלא חשבת בהתגאותך כי תהיה בקבר ויקומו פתע נושכיך והם התולעים : ויקצו מזעזעיך . כאלו ישנו ובתוכך יקוצו לשלוט בך ולזעזע ולהניע בערך חתיכות חתיכות : והיית למשסות למו · שישסו בערך כן פירש אחז"ל ויש לפרשו כן כי נושכיך ומזעזעיך אמר בעבור בלשאצר בן בנו שבא על בבל פתאום חיל מלך פרס ונהרג בלשאצר והחריב בבל · ויש לפרשו עוד כי נאמר דבר זה על שהושלך מקברו כמ"ש בישעיה ואתה השלכת מקברך וגו' : ויקצו · ביו"ד אית"ן לבד והיא מעמדת בגעי' ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : למשסות · כמו מי נתן למשסה יעקב ענין בזה וכת"י ותהי לעדי להון : (ח) כי אתה שלותה · מגזרת שלל ומענינו . וכן ישלוך בשקל שבות ישכוך : יתר עמים . מה שנותר מן העמים שלא שלות אותם והם מדי ופרס : מדמי אדם וחמס ארץ · זה הרע יבא לו מרוב דמים ששפך ומחמס שעשה בארץ : קריה וכל יושבי בה . והיה הורס הקריות והורג היושבים בהם וי"ת וחמס ארץ וחטוף ארעא דישראל וגו' קרתא דישראל ר"ל ירושלם : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו . אוי לנבוכדנצר שהיה בוצע בצע רע וגוזל את העמים בעבור ביתו כלומר לבנות ביתו בנין נאה וחזק : לשום במרום קנו · כי בנה מגדל חזק וגבוה להנצל מכף רע כי חשב להנצל בו אם יקומו הגוים עליו שהיו מבקשים רעתו והוא היה הורס ערי העמים ומביאים העצים והאבנים לבבל לבנות העיר וביתו וכן התגאה הוא בלכתו בתוך היכלו כמ"ש בספר דניאל לקצת ירחין תרי עשר על היכל מלכותו די בבל מהלך הוה ענה נבוכדנצר ואמר הלא דא היא בבל רבתי די אנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וליקר הדרי : (י) יעצת בשת לביתך · בזה הענין שבנית הגזלה יעצת בשת כי כשיבאו האויבים ויהרסו

מצודת דוד

ישרות בנפשו אשר בו ואפילו צדיק יהיה הוא במה שמאמין בהאל לחשוב שהכל בא ממנו בחפצו ולא יתלה הדבר בזכות עצמו וכח זרועו : (ה) ואף כי היין בוגד · ומכל שכן איש היין הבוגד בשכרותו והוא גבר יהיר וגס רוח ואינו יושב במדורו להחזיק בשלו כי ילך לרשת עוד משכנות לא לו : אשר הרחיב וגו' · ר"ל מתאוה לכבוש כל העולם תחתיו כמו שאול הקבר הבולע כל הבריות ודומה הוא אל המות הבא על בעלי חי ולא ישבע כמוהו : ויאסוף וגו' · להיות כולם נכנעים לו ותחת ממשלתו וכאומר הלא כל המתחזק ומתגאה עם שהוא צדיק עכ"ז אין ישרות בנפשו ומכ"ש אשר כל אלה יעשה איך ינקה מן הגמול הראוי : (ו) הלא אלה : ר"ל באמת יבוא יומו וכל אלה העכו"ם שאסף ישאו עליו קול משל ואמרי מליצה אשר החידות שבה יהיה בעבורו וכה יאמר כ"א אוי אל המרבה בממשלות ולא יהיה לו ולזרעו וכי עד מתי תשאר בידו הלא מהר תלך ממנו והוא רק מכביד על עצמו משא רב כמשא עבה של טיט : (ז) הלא פתע . הלא פתאום יקומו הנושכים אותך והמזעזעים אותך יעורו משנתם לבוא עליך הם מלכי פרס ומדי : והיית . ואתה תהיה להם למשיסה כי ירמסו אותך ברגליהם : (ח) כי אתה שלות · בעבור שאתה שללת עכו"ם רבים לכן ישללו אותך יתר העכו"ם אשר נשארו ולא בלעתם : מדמי אדם · כל זה בא מסבת דמי אדם אשר שפך דם ישראל : וחמס ארץ · מסבת החמס שעשה בא"י ובקריה הוא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (ט) הוי בוצע . אוי על הבוצע ועושק בצע שהוא רע לביתו כי בעבור הבצע יוכרת ביתו וזרעו : לשום במרום קנו · ר"ל אשר העושק היה לבנות מבצרים להיות לו למשגב כאלו שם מדורו בשמי מרום להנצל בם מכף החייב הבא להרע לו : (י) יעצת בשת לביתך · מה שיעצת לעשוק הון לבנות מבצרים זה יהיה לבושת לביתך כי ע"ז יכלה זרעך מן העולם והנה הכרת עכו"ם רבים ותמצא נפשך ר"ל הכאבת לבך

מצודת ציון

יהיר (שם כ"א) : ינוה · מל' נוה ומדור וכן נוה משולת (ישעיה נז) : (ו) ישאו · ענין הרמה : ומליצה · כן יקראו אמרים נאים : חידות . דבר סתום וקשה ההבנה : הוי · כמו אוי : עבטיט . כמו עב טיט ר"ל משא עבה של טיט : (ז) פתע · הוא כמו פתאום : נושכיך · מל' נשיכה וחתוך עם השינים : ויקצו · מל' הקצה והערה מן השינה : מזעזעיך · ענין רתת ורעדה כמו לזעוה ולבז (יחזקאל כג) : למשסות · ענין רמיסה כמו והיו שוסיך למשסה (ירמיה ל) : למו · להם : (ח) שלות · ישלוך · מל' שלל ובזה : וחמס · עושק : קריה · עיר : (ט) בצע · ענין גזל וכן כמוך בצעו (ישעי' נו) : במרום · בשמים הרמים : קנו · מדורו וכן בין כוכבים שים קנך (עובדיה א) : (י) קצות · ענין חתוך וכריתה כמו וקצותה את כפה (דברים כה) : וחוטא · ענין חסרון כמו והייתי אני ובני

אבן עזרא

הייח בנפשך : (יא) כי אבן . שהרס מדינות וקריות ובנה בבל כי האבן תעיד כי מחמס היתה בנויה : וכפים. המקום הקשה בעלי הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר : (יב) הוי . וכוק פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכונן כמשפט : (יג) הלא . ויגעו · כמו ויקצו יגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלה בדי כמו יספיק כי הוא ריק על חנם יגעו עצמם ויעפו : (יד) כי. הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בשלה לא יושב בה בבא יום אידו או ישפטו על השם וידעו דרכיו : (טו) הוי · עם נבוכדנצר ידבר ורעהו מלך כל גוי שהשם ופע' משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות' חמתך כמו חמת מים ואף תשכרם למען יראה קלונם : מעוריהם · כמו כמעט איש והמפרש אותו על משתה בלשצר רוחו דבר כי המבינים שם השם וכן לא יאמר כנגד השם : (טז) שבעת · יומר קלון תשבע מהכבוד שבעת כי בא יום אידך וזאו שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם הראה ערלתך כאילו כתוב ותערל כמו ומות בהר : תסב עליך כוס ימין ה' וקיקלון. מגה

חבקוק ב

יא כִּי־אֶ֖בֶן מִקִּ֣יר תִּזְעָ֑ק וְכָפִ֖יס מֵעֵ֥ץ
יַעֲנֶֽנָּה׃ יב ה֛וֹי בֹּנֶ֥ה עִ֖יר בְּדָמִ֑ים
וְכוֹנֵ֥ן קִרְיָ֖ה בְּעַוְלָֽה׃ יג הֲל֣וֹא הִנֵּ֔ה
מֵאֵ֖ת יְהֹוָ֣ה צְבָא֑וֹת וְיִֽיגְע֤וּ עַמִּים֙
בְּדֵי־אֵ֔שׁ וּלְאֻמִּ֖ים בְּדֵי־רִ֥יק יִעָֽפוּ׃
יד כִּ֚י תִּמָּלֵ֣א הָאָ֔רֶץ לָדַ֖עַת אֶת־כְּב֣וֹד
יְהֹוָ֑ה כַּמַּ֖יִם יְכַסּ֥וּ עַל־יָֽם׃ טו ה֚וֹי
מַשְׁקֵ֣ה רֵעֵ֔הוּ מְסַפֵּ֥חַ חֲמָתְךָ֖ וְאַ֣ף
שַׁכֵּ֑ר לְמַ֥עַן הַבִּ֖יט עַל־מְעוֹרֵיהֶֽם׃
טז שָׂבַ֨עְתָּ קָל֜וֹן מִכָּב֗וֹד שְׁתֵ֥ה גַם־
אַ֖תָּה וְהֵעָרֵ֑ל תִּסּ֣וֹב עָלֶ֗יךָ כּ֚וֹס יְמִ֣ין

ל׳ / ב׳ / ל׳ / ל׳ / ל׳ חסר / ד׳ / ד׳. ל׳ / ל׳ ומד והכים / לפי׳ אתה יד כתע׳

תרגום

נַפְשָׁךְ חֲטִיתָא׃ יא אֲרֵי אַבְנָא
מִכָּתְלָא צָוְחָא עַל דְּאָנֵיס לֵיהּ
וְשִׁפָּא מִגּוֹ מְרִישָׁא עָנֵי לֵיהּ׃
יב וַי דְּבָנֵי קַרְתָּא בִּדְם אֲשִׁיד
וּמְשַׁכְלֵיל קִרְיָא בְּנִכְלִין׃
יג הָא מִתַּן תַּקִּיפִין וַחֲסִינִין אַתְיָן
מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְלִיאוּת
עַמְמַיָּא תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא
וּמַלְכְוָתָא לְרֵיקָנוּ יִשְׁתַּלְהֲיָן׃
יד אֲרֵי תִּתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע
יַת דַּחַלְתָּא דַיְיָ כְּמַיָּא דִּי לְיַמָּא
חָפָן׃ טו וַי דְּמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ
וְזָלֵיף בְּיָחֲמָא בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּי
וְיִתְרְוֵי וְיִתְגְּלֵי קְלָנֵיהּ׃ טז שְׂבַעְתְּ
קְלָנָא מִן יְקָרָא תִּשְׁתֵּי אַף
אַתְּ וְאִתְעַרְטַל יִסְתְּחַר עֲלָךְ כָּס

רשי

הבית (ויקרא יד) : ותוספא נפשך. כמו (משלי כ) מתעבר ותוספא נפשו חוטא לאבד נפשו פורשיי"ש שארמ"א בלע"ז : (יא) כי וגו' · כי האבנים אשר גזלת תזעקנה מן הקיר : וכפים מעץ יעננה . אל האבן בקול לנגדה שניהם צועקים : וכפים מעץ יעננה . ת"י ושיפא מגו מרישא שיפא ל' קיסם שפאין בלשון חכמים דלדור"ש בלע"ז מריש הוא הקורה : (יג) הלא הנה מאת ה'. נשלם פורענות לעושי רשעה : וייגעו עמים בדי אש . כאשר תבואם חמתו כאש עד שיה' דיים · בדי אש אייזי"ן בלע"ז : (טו) משקה רעהו · יין . ובלשון הזה הסקאה הוא מספח ומוסיף את חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הבים על מעוריהם על גלויים ולראות את ערותם זה נ"נ שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה כדאמרינן במסכת שבת . ד"א הוי משקה רעהו ב סדר עולם דורשו כלפי בלשאצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נספחו ונשתכרו בחמתו של הקב"ה ובו בלילה נהרג : על מעוריהם · לבגלות קלונם וראו בושתיהם בגיוולם : (טז) והערל. ה"א משמשת בתיבה זו בלשון התפעל כמו (דברים לב) האסף אל עמך אף כאן הערל האמ' בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון

משקה ד' קמצין וסימ' חטאו משקה מלך מצרים · וכל כלי משקה המלך דשלכים · וחברו ודר"ת ב׳ האי משקה רעהו מספח חמתך . וא' ומשקה צמא יחסיר :

תולדות אהרן אבן מקיר. תענית יא חגיגה טז : שבעת קלון : שבת קמט

רדק

ויהרסו הבנין יהיה בשת לך ולזרעך שיהיה באותו הזמן : קצות עמים רבים וחוטא נפשך · שאתה היית קוצה וכורת עמים רבים לבנות בניינך והיית חוטא בנפשך וכן ומתעברו חוטא נפשו חוטא בנפשו : קצות מקור מן הקל ומעיינו מן הדגוש מקצה רגלים : (יא) כי אבן מקיר תזעק . אמר על דרך משל כלומר כל כך ידועה ונגלה לכל כי בניינך מגוזל עד שהאבן זועק מהקיר שהיא בנויה שם אני מגוזלה : וכפים מעץ יעננה · והכפים מהעץ יעננו לאבן גם אני מגוזלה : יעננה . ר"ל יענה אותה וכפים הוא מרשיע קרוי הבתים ונקרא הרשיע ג"כ כפים ופי' מעץ כמו שאמר מקיר כי כמו שתזעק האבן מהקיר שהוא בנין האבנים כן יזעק הכפים מהקרוי שהוא בנין העצים וי"ת ושיפא מגו מרישא עני לה ר"ל חתיכה מהקורה שיפא כמו עכו"ם שיפ' כו"ס היא ושפאים אסורים מריש היא קורה כמו על המרים שבנאו בבירה : (יב) הוי בונה · הענין מבואר למעלה בהוי הראשון : (יג) הלא הנה מאת ה' צבאות . הפסוק הזה והבא אחריו אם נפרשם על ענין הפרשה שהוא בענין נבוכדנצר יהיה פירושו כן הלא הנה יבא מאת ה' צבאות ויגעו עמים בדי אש יכירו העמים אשר היו עם נבוכדנצר ועם זרעו והם הכשדים והנסמכים אליהם כי יגיעתם סופה לאש ולכליון כשיבאו עליהם חיל מדי ופרס ויחריבו ויהרסו הבניינים אשר יגעו בהם והביאו שלל העמים לבבל ידעו אז ויבינו כי יגיעתם היתה לאש ולכליון ולריק כמו שאמר ירמיהו חומת בבל הרחבה ערער תתערער ושעריה הגבוהים באש יצתו וכפל הענין במלות שונות ואמר ולאומים בדי ריק יעפו : (יד) כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' . ופי' כי יכירו הכל וידעו כי מהשם היתה הנקמה הזאת נקמת עם השם ונקמת היכלו כי לנבוכדנצר הביא דבר שלא שנטרד מבני אדם בעוד הדבר בפיו שהיה מתגאה כמ"ש עוד מלתא בפום מלכא וכו' וגם לבלטשאצר בן בנו הביא אות גדול במה שנכתב בכותל ההיכל וביה בליליא אתקטיל בלטשאצר מלכא כשדאה וכורש מדאה אמר אחר שכבש בבל כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים הנה כל העמים הודו כאל יתברך באותו הזמן והכירו כי מאת ה' בא כל הרע לבבל בזה הדבר ידעו הכל את כבוד ה' מאד כמים יכסו על ים ידעו באמת כי האל משגיח במעשי בני אדם לתת לאיש כדרכיו : וייגעו · בשתי יודי"ן ושל ירמיה ביו"ד אית"ן לבד והיא מעמדת בגעי"א ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : בדי אש . בדי ריק . ושל ירמיהו בדי ריק בדי אש והם כמו באש בריק ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי הרבה לרוב : יעפו . ביו"ד אית"ן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב ושל ירמיהו ויעפו וזה הפי' נראה לפי ענין הפרשה ולפי מה שכתוב בספר ירמיהו כי שם ג"כ זכר על חורבן בבל זה הפסוק שזכרנו למעלה כמו שאמר כה אמר ה' חומת בבל וגו' ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש ויעפו אבל לענין הפסוק הבא אחר זה כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' אעפ"י שפירשנו אותו לענין זה יותר נראה שיהיה ענינו לעתיד בימי המשיח כמ"ש בנבואת ישעיהו כי מלאה הארץ דיעה את ה' כמים לים מכסים וזה בימי המשיח כמו שהוא ענין הפרשה וכן אמר בנבואת ירמיהו כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ולזה הפי' יהיה פי' הפסוק שלפני זה כן הלא הנה מאת ה' צבאות אמר אע"פ שיראו בני הדור הזה נקמת ה' בבבל עוד יראו גדולה מזו לעתיד שיהיו מאת ה' צבאות שיקח האל יתברך נקמתו מכל הגוים שיבאו עם גוג ומגוג על ירושלם ואז תהיה יגיעתם לאש ולריק כמ"ש בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה וי"ת הא מתן תקיפין וגו' : (טו) הוי משקה רעהו . נבוכדנצר היה שותה ומשתכר כמו שכתבנו למעלה בפסוק ואף כי היין בוגד והיה משקה עמו מלכי העמים שהולך בגולה והיו בבתי כלאים בביתו והיה מוציאם בעת שהיה רוצה לשתות ולהשתכר שישתכרו עמו רעהו כמו רעיו וכן מגן גבורהו בהתגללו בעד רעהו וקראם רעיו לפי שהיו מלכים כמוהו : מספח חמתך . והיה מספח להם חמת היין למען ישתו תמיד וישתכרו וזהו ואף שכר וגם היה משתכר אותם על כרחם אפי' לא ירצו כדי להתלוצץ וללעוג עליהם וזהו למען הביט אל מעוריהם שישתכרו ויתגלו כמו שנאמר בנח וישכר ויתגל בתוך אהלו . מעוריהם · כמו ערותם אע"פ שהם שני שרשים וכן מערם מעוריהם פשוטה ועורה מספח ענין דבוק כמו ספחני נא תחת חרול יספחו : חמתך · כמו ויכלו המים מן החמת אבל אינו ממשקלו אלא ממשקל חנות היין והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירש הפסוק הזה דרך משל משקה רעהו כוס התרעלה ותשכרם בחמתך ופי' חמתך כמו חמת מים כמו שפירשתי ויותר נכון לפרש חמתך כמשמעו מן אף וחמה ואמר זה על דרך ואשכרם בחמתי : למען הביט . למען יראה קלונם לכל ויתגלה ונכון הוא פירוש שיהיה הפסוק דרך משל לפי שאמר תסוב עליך כוס ימין ה' : (טז) שבעת קלון · שבעת מקלון מלכי העכו"ם כלומר מלאת רצון נפשך להקל נכבדי ארץ : ואהבת הקלון יותר מן הכבוד · שתה גם אתה . תשתה גם אתה כמו הם שתהיה נקלה לעיני כל כלומר באותו כוס קלון שהשקיתם תשתה גם אתה וכן היה נבוכדנצר נקלה בחייו כשנטרד מבני אדם ודר בין החיות וכן במותו שהושלך מקברו וזהו והערל תראה ערלתם כמו שהיית מקלה המלכים להשקותם לשכרם

מצודת דוד

לכל העכו"ם וגם נפשך החטאת : (יא) כי אבן · כל אבן תזעק לומר גזולה אני ביד הבונה והכפים מן העץ יענה אל האבן ויאמר גם אני מגוזלה והוא ענין מליצה : (יב) הוי בונה וגו' · עתה בא לומר החזון האמור על קץ הגאולה ומפלת המחריב הבית ואמר אוי על הבונה עיר בדמים כי רצח נפש וירש הון ובנה כרך גדול וגו' : וכונן וגו' · וכפל הדבר במ"ש : (יג) מאת ה' יבוא לו הגמול ולא במקרה : וייגעו עמים · הבבליים יגעו בהרבה אש ר"ל מה שיגעו להתחזק יהיה תכליתם למאכולת אש : ולאומים · הלאומים ההם יעפו בהרבה ריק ר"ל כל מה שיפלו ביגיעה ועייפות לעמוד ולהתחזק יהיה לריק כי אין חכמה וגבורה נגד ה' : (יד) כי תמלא . ר"ל בעבור שבני ישראל אנשי הארץ הזאת ימלאו אז דעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים · מקום המים קרוי ים והמים הם הממלאים את המקום ומכסים אותו ואמר שכמו כן יהיו ממולאים לדעת את כבוד ה' : (טו) הוי משקה רעהו · אוי על הבבליים שהרעו לישראל : רעהו · כי מתחלה התחבר באהבה וריעות ואחר זה קם עליו להחרימו והשקהו יין תרעלה מאסיפת וקבוצת החימה שהיה לו עליו מאז ואף השכירו ר"ל הרבה להרעו לו ובלבל דעתו כשכור בשכרותו : למען וגומר · ר"ל אין הכונה היתה לטובתו לראות אותם כ"א למען יסתכל על ערוותם וקלונם מגאותו בם : (טז) שבעת עי' ר"ל יותר היים נהנה ישבע מן הקלון הבא לו ממה שהיית נהנה מן הכבוד של נצחון המלחמה : שתה · לכן שתה גם אתה כוס התרעלה ותהיה ערל באוטם הלב

מצודת ציון

ובני שלמה חטאים (מ"א א') : (יא) מקיר · מכותל : וכפים · כן יקרא חתיכת עץ מן הקורה ואין לו דומה ובדרז"ל גויל גזית כפיסים (ב"ב ג) אולם שם יאמר על הלבנים ויתכן שהיה דרכם לשום גם עצים בבנין כזה וקראהו רז"ל ע"ש העצים : יעננה · מל' עניה ותשובה : (יב) בדמים · בשפיכת דמים : וכונן מל' הכנה : (יג) בדי אש · בהרבה אש וכן בדי ריק וכמו בדי שופר יאמר האח (איוב לט) : (טו) מספח · ענין הקבוץ והדבוק כמו תחת חרול יספחו (שם ל) : חמתך . מל' חמה וכעס : מעוריהם · הוא מל' גלוי ערות כמו והראתי גוים מערך (נחום ג) והוא ענין קלון ובזיון : (טז) והערל · ענין אוטם וסתימה כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : וקיקלון

רשי

לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) ערלי לב וערלי בשר (יחזקאל מד) ות״י ואתערטל לשון ערום ועריה (שם) : (יז) חמס לבנון • בית מקדשא : ושוד בהמות יחיתן . שוד בהמותך ואוכלוסך אשר שודדי את עמי ישראל הוא ישברם : מדמי אדם . מחמס דמי ישראל : וחמס ארץ ישראל : קריה : ירושלים : (יח) מה הועיל . לבבל פסל : כי בטח . האדם היוצר ויוצרו של אלוהו זה : עליו • על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים : (יט) הוא יורה . בתמיה : (כ) וה׳ בהיכל קדשו : מוכן ליפרע : הס מפניו כל הארץ • הס לשון שיתוק ודמימה מורכן : (א) על שגיונות . יש פותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עצמו שהסיח דברים כמו (לעיל א) ע״כ תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קנתר אחר מדת הדין : (ב) שמעתי שמעך • אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע

אבן עזרא

מלה אחת והפ״א כפול שהוא תחלת כל מלה כמו נבת עינו ואולי הם שתי מלות ותחסר אל״ף ככ״ב שב על קיאו : (יז) כי • הפעם שכרתה עצי הלבנון לבנייך : ושוד בהמות • ושודך שהיית מפחיד הבהמות והנה יחיתן כמו יקימן ישיבן רבות נקבות : מדמי אדם . והנה על הכל עברה רעתו : (יח) מה הועיל : ישרת בעבור אחר וככה הוא אומר למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין ה׳ מה הועיל פסל : יוצרו • הוא הפועל המצייר ומה הועילה מסכה : ומורה שקר . הוא כהן לעכו״ם כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא ידברו : (יט) הוי אומר • הקיצה מהפעלים העומדים כי לישן יאמר הקיצה . משנתך וככה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר ישנים כי המעיר ישינים ראוי שיאמר והמקיץ לדומים אינו נכון כי המקיץ הוא שישן והעד כי אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישינים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתיב לא הקיץ הנער מ״ם דומם כמ״ם רוקם ותגם והטעם כמו ידמו כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו מפעלי הכפל וככה דומם והוא שם התאר : הוא יורה • כי הוא הכל שהוא תפוש בזהב ובכסף הטעם על איבריו כי אינם כאיברי האדם שהחיים מחברם על כן וכל רוח אין בקרבו והפך אלה : (כ) וה׳ • כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הס מפניו כל אנשי הארץ : (א) תפילה זאת ברוח נבואה נאמרה והוא מתנבא על רעב שיהיה כאשר יתבאר בסוף התפילה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב וזאת התפלה על דרך סדר התפילות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה וכם פירשתי אלה המלות בספר תהילות : (ב) ה׳ • טעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב

מקרא

יהוה וקיקלון על־כבודך : יז כי־חמס לבנון יכסך ושד בהמות יחיתן מדמי אדם וחמס־ארץ קריה וכל־ישבי בה : יח מה־הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי־בטח יצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים : יט הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה־הוא תפוש זהב וכסף וכל־רוח אין בקרבו : כ ויהוה בהיכל קדשו הס מפניו כל־הארץ :

ג א תפלה לחבקוק הנביא על שגינות : ב יהוה שמעתי שמעך

תרגום

דלוט מן קדם יי ויתי קלנא על יקרך : יז ארי חטוף בית מקדשא יחפינך ובזת עמיה תתברינך מדמי אנשא וחטוף ארעא דישראל קרתא ירושלם וכל דיתבין בה : יח מא אהני צלמא ארי אתכיה עבדי מתכא ודחלת שקר ארי אתרחיץ לבא דעבדיה עלוהי למעבד טעון דלית בהון צרוך : יט וי די אמר לצלם אעא קום ולדחלת אבנא אתערי והיא שתקא ודמיא הוא מכלי הא הוא מחפי דהב וכסף וכל רוח לית במעוהי : כ ויי אתרעי לאשראה שכינתיה בהיכלא דקודשיה ויסופון מן קדמוהי כל דחלת ארעא : א צלותא דצלי חבקוק נביא כד אתגלי ליה על ארכא דיהב לרשיעיא דאם יתובון לאוריתא בלבב שלים ישתביק להון ויהון כל חוביהון דחבו קדמוהי הא כשלותא : ב יי שמעית שמע

מסורה

נ׳ · נ׳ · ח׳ · ד׳ חסר · ב׳ · ג׳ · נ׳ · כ׳ · ג׳ · ג׳ וחד חבקוק · נ׳ וכ״כ

וכל יושבי ח׳ וסימ׳ נמסר בספר יהושע סימ׳ ז׳ : לעץ ג׳ וסימ׳ הוי אומרים לעץ אבי אתה . הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן . כי יש לעץ תקוה : לחבקוק ל׳ תפלה לחבקוק . חבקוק ל׳ המש׳ אשר חזה :

תולדות אהרן אומר לעץ • סנהד׳ יו (בכורים סס) :

רדק

לשכרם כדי שתראה ערותם וכד״מ שכתבנו יפיה והערל כמו הסף והערל כמו כוס תרעלה כמו שאמר תסוב עליך כוס ימין ה׳ כוס תרעלה שסבבת על כל הגוים להשקותם על ידך אחרי שתותם תסוב עליך הכוס להשקותו כמו שכתוב בספר ירמיהו קח כוס החמה וגו׳ : וקיקלון על כבודך . קיקלון יבא לך על כבודך קיקלון מלה מורכבת מן קיא וקלון ר״ל קיא של קלון ואמר קיא לפי שזכר השכרות והשכור מקיא וכן אמר כהתעות שכור בקיאו ות״י והערל ואתערטל פי׳ ענין ערום וכן תרגם ערום ערטילאי : (יז) כי חמס לבנון יכסך • פי׳ החמס שעשית ללבנון והוא ארץ ישראל כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון החמס ההוא יכסך ויאבדך עד שלא תראה עוד : ושד בהמות יחיתן • וכן השוד שעשית לשוכנים בה יכסך . ואמר שהמשיל הארץ ללבנון המשיל השוכנים בה לחיות שדרכם לשכון בלבנון שהוא יער עצים כמו שאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה וחמס בארץ הוא הריסת השערים והבתים והשחתת עצי המאכל וזולתם ושוד הבהמות שהוא משל לבני אדם השוכנים בה היא דמם שהפך וכן פי׳ אחר כן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל יושבי בה וכבר פי׳ כי קריה אמר על ירושלם ורבי יונה פי׳ כן אמר למלך בבל החמס שעשית ללבנון שהיא א״י יכסה אותך כלומר ישוב חמסך בראשך אחר שעשית כמה רעות לסוף ישובו ויחולו על ראשך כי כן שוד בהמות יחיתן כי השוד שיעשו הבהמות בטרפה טרף רב ימים רבים ולבסוף פעם אחת יאספו עליהם הרבה אנשים ויחתו ויהרגו אותם כן אתה כל החמס שעשית כמה שנים ישוב עליך בפעם אחת הכל ויכסך וי״ת לבנון בית מקדשא וכן תרגם אונקלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא יחיתן שרשו חתת והיו״ד תמורת הכפל או יהיה שרשו חית ויהיו שני שרשים וענין אחד : (יח) מה הועיל פסל • מה הועיל לו פסלו למלך בבל שהיה מתהלל בו ונותן הכח לאלוהו מה הועיל לו ביום שברו וכן אמר בנבואת ישעיהו כרע בל קרס נבו : כי פסל יצרו • האומן שיצרו ופסלו מה תועלת שיהיה בו : מסכה ומורה שקר • ומה הועילה ג״כ המסכה שנסמך בה הפסל ומה הועיל בהם הפסל שמורה שקר לעובדו : כי בטח יצר יצרו עליו • פי׳ מה תועלת ימצא בו היוצר שיצרו כי בטח עליו על יצרו כלומר על מעשה ידיו המעשה נקרא יוצר והעושה נקרא יוצר וכן ויצר אמר ליוצרו לא הבין : אלילים אלמים • שלא יענו אל הקורא להם : (יט) הוי אמר • לעץ דומם . תואר כללי לזכר ולנקבה כמו ריקם וכן שבי דומם : הוא יורה . בתמיה אתה הקורא לו איך תחשוב שיורה לך את אשר תעשה : הנה הוא תפוש זהב וכסף • כלומר תפוש ומלופה בזהב וכסף פי׳ אינו בשר ודם שיקבל רוח כי כסף וזהב הוא לפיכך וכל רוח אין בקרבו ופי׳ וכל שום רוח אפי׳ רוח הבהמה וכן כל מלאכה לא תעשו וכל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם : (כ) וה׳ בהיכל קדשו • ואין כן ה׳ כי הוא הנותן רוח בכל בשר ואף על פי שהוא בהיכל קדשו והוא השמים : הס מפניו כל הארץ . יראו מפניו כל יושבי הארץ כי הוא המשגיח בהם ורואה כל מעשיהם כמו שאמר משמים הביט ה׳ ראה את כל בני האדם : (א) תפלה לחבקוק הנביא • זאת התפלה נעשת על דרך שיר משירי תהלים • על כן אמר על שגיונות כמו שגיון לדוד ואמר למנצח בנגינותי וכן אמר בו מלת סלה ואינה כתובה זאת המלה בכל המקרא כי אם בזאת התפלה ובספר תהילים וענין התפלה על צרת ישראל בגלות הזה וספר בה נסים וגבורות שעשה האל לישראל מיום אשר גאלם ממצרים והתפלל ואמר בדרך נבואה כי כן יעשה עמהם בגלות הזה ובגאלתם מהגלות ובמלחמת גוג ומגוג והחכם רבי אברהם אב״ע ז״ל פי׳ כי תפלה זו על רעב שהיה עתיד להיות והאייתו בקרב שנים חייהו . ר״ל בקרב שני הרעב וכן הסגריר חרב ה׳ ר״ל על עצירת המטר : תעור קשתך • על הקשת שנראה בענן ביום הגשם וכן כי תרכב על סוסיך ר״ל

מצודת דוד

הלב ובלבול הדעת : תסוב וגו׳ • מימין ה׳ תסובב עליך כוס התרעלה ר״ל המקום ילחם בך : וקיקלון על כבודך . על הכבוד שאתה בו יבוא קיא וקלון ר״ל תהיה נמאס בקיא ומכוסה בקלון ולפי שהמשיל הפורעניות לשתיית היין אמר לשון קיא כי דרך השכור להקיא : (יז) כי חמס לבנון . החמס שעשית ללבנון שהוא א״י החמס הזה יכסה אותך ותשוב בראשך : ושוד בהמות • השוד שעשית אל הבהמות ועל ישראל יאמר ולפי שהמשיל את א״י ליער הלבנון המשיל אנשים לבהמות המצויות ביער ואמר השוד הזה ישבר אותם ר״ל עליהם תבוא שוד כמו השוד שעשו לישראל : מדמי אדם • כל זה יבוא מסבת דמי אדם ששפך דם ישראל : וחמס ארץ . מסבת החמס שעשה בא״י ובקריה היא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (יח) מה הועיל פסל . אם כל אלה יבוא עליו מה א״כ הועיל לו הפסל אשר פסלו ועשהו האומן היוצרו ומתקנו : מסכה • וכן המסכה מה הועיל וכן המלמד השקר הוא כהן הפסל המלמד דרכי עבודתו : כי בטח . אשר בטח האומן ואפי׳ זה האומן עצמו שעשה אותו יבטח על פסל מעשה ידיו להספיק בידו לעשות אלילים אלמים אשר הדבור אין בהם ר״ל האומן המתעסק בו ובוטח עליו מה תועלת מצא בו : (יט) הוי אומר וגו׳ . אוי לאומר אל הפסל העשוי מעץ הקיצה משינתך ושמע אלי ולאבן דומם אומר עורי : הוא יורה • וכי הוא יוכל ללמד אתכם דבר מה בתמיה הנה הוא מחופה ופרוש עם כסף וזהב ויפה הוא למראה העין אבל אין בקרבו שום רוח אפי׳ רוח החיוני כבהמה : (כ) וה׳ • אבל ה׳ עם שהוא בהיכל קדשו בשמים ממעל עכ״ז כל יושבי ארץ שותקים מפני אימתו כי ידו בכל משלה ואין מי ידבר למולו : ג (א) שגיונות . ר״ל תפלתו היתה בעבור ששגג והתרעם מול ה׳ ולכן חזר להתפלל

מצודת ציון

וקיקלון . כמו קיא קלון וקיא הוא מלשון הקאה והוא המאכל החוזר דרך הפה . (יז) לבנון • כן נקרא א״י כמ״ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג) : ושוד • מל׳ שדידה ועושק : יחיתן • מל׳ חתת ושבר וכן וחתו גבוריך תימן (עובדיה א׳) : (יח) הועיל • מל׳ תועלת : פסלו • ענין החלקה והשוואת הצורה וכן ויפסלו בוני שלמה (מ״א ה) : יוצרו . מל׳ יצירה ור״ל מתקנו ועושהו : מסכה . צורה הניתך ממתכת : ומורה . ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח) : אלילים • מל׳ אל ולא ר״ל דבר מבלי תועלת : אלמים . מל׳ אלם : (יט) הקיצה עורי • מל׳ הערה והקצה מן השינה : דומם • מושתק כמו וידום אהרן (ויקרא י) : יורה . ילמד : תפוש • ענין שטוח ופרישה כמו פשה הנגע (שם יג) : וכל רוח . שום רוח וכן כל מלאכה לא תעשו (שם כ״ג) : (כ) הס • ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : (א) שגיונות • מלשון שגיאה וכן שגיון לדוד

הרעב ופעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ור' יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק : בקרב שנים תודיע פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך : ברוגז . בעת הרוגז שאנו בפחד : רחם תזכור • רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור העת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אהבה ארחמך ה' חזקי : (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה ליש' הפעם הלא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו ה' בצאתך משעיר : וקדוש מהר פארן • וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכה כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שנאמר ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן או זרח משעיר כבוד השם ונראת' גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג : כסה שמים הודו • שהשבחוהו הכל ופחדו ממנו : (ד) ונגה • שהיה יוצא מלפניו כאור היה זה הוא כמו עמוד האש . וקרנים • כמו כי קרן עור פני משה : ושם חביון עזו . הוא הארון כמו אתה וארון עזך וכתי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וי"ו חביון תחת אלף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וצפון ומכוסה בנושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם : (ה) לפניו . לפני הכבוד או הארון שם הכבוד : דבר . להרג העמים כדרך וגם הצרע' : ויצא רשף • כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר : (ו) עמד • נמדדה ארץ כנען ונתחלקה לשבטים וטעם כ"מ ששם עינו עליו מיד נמס וזהו ויתר גוים : ויתפצצו . הטעם שכל מקום שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ

הרשע הזה אתה סובל יראתי • אמרתי איך נשתנית מדת הדין כנגד ישראל : פעלך בקרב שנים חייהו . פעלך הראשון שהייתה נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הגלה שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו : ברוגז • שתקצוף על הרשעים : רחם תזכור : רחם כמו לרחם : (ג) אלוה מתימן יבוא • עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהוא מבקש לפניו לעוררהו ופועל (ס"א פועל) חיבתן של ישראל ופורענו' דורו' הראשוני' כשבאת ליתן את התורה (חזרת על עשו וישמעאל ולא) קבלוה : תימן • עשו : פארן . ישמעאל כדאמר וישב במדבר פארן (בראשית כא) : כסה שמים הודו • בסיני לישראל : (ד) ונוגה • אותו היום : כאור תהיה • כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י : קרנים . לשון מאור כשהוא נוקב ויורה דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטין וכן (שמות לד) כי קרן עור פניו : מידו • מידו של הקב"ה באו להם : ושם חביון עזו • כתרגומו שם נגלה עזו שהיה חבוי למפרע בסתר עליון : (ה) לפניו ילך דבר • מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל שגרו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעי' יום ואתה נותן להם את התור' : ויצא רשף לרגליו • מלאכי רשף באו עמו לסיוע : (ו) עמד וימודד ארץ • המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנגד מדה ומדד עומד כדאמר נצב ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג) ממתין ומדקדק בדינם : וימודד ארץ • ברותחים קילקלו וברותחים נדונו • ראה . בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו אולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת

גְּבוּרְתָּךְ דְּחֶלִית יְיָ רַבְרְבִין
עוֹבָדָךְ דִּי אַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא
לְרַשִׁיעַיָּא דְּאִם יְתוּבוּן לְאוֹרַיְתָךְ
וְלָא תָבוּ וְאִינוּן מַרְגְּזִין
קֳדָמָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא דִּיהַבְתָּא
לְהוֹן חַיָּא בְּכֵן אַתְּ עֲתִיד
לְהוֹדַע גְּבוּרְתָּךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא
דַּאֲמַרְתָּא לְחַדָּתָא עָלְמָא
לְאִתְפְּרָעָא מֵרַשִׁיעַיָּא דַּעֲבָרוּ
עַל מֵימְרָךְ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי
רְעוּתָךְ בְּרַחֲמִין תִּדְכַּר׃ ג בְּמִתַּן
אוֹרַיְתָא לְעַמֵּהּ אֱלָהָא מִדָּרוֹמָא

יְרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים
ג' ומ"ל חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז
כ' • ב' מ"ל רַחֵם תִּזְכּוֹר׃ ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא
ג' וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם
כתיב וי"ו הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ ד וְנֹגַהּ
יפה ומטעים ביס כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם
עזו קרי ג' רפין חֶבְיוֹן עֻזֹּה׃ ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא
ג' רֶשֶׁף לְרַגְלָיו׃ ו עָמַד ׀ וַיְמֹדֶד אֶרֶץ
רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד

אִתְגְּלֵי וְקַדִּישָׁא מִטּוּרָא דְפָארָן בִּגְבוּרַת עָלְמִין אִתְחַפִּיאוּ שְׁמַיָּא זִיו יְקָרֵיהּ וְאִמְרֵי תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ מַלְיָא אַרְעָא׃ ד וּזְהוֹר יְקָרֵיהּ כִּזְהוֹר בְּרֵאשִׁית אִתְגְּלֵי וְזִקּוּקִין מִמַּרְכֶּבֶת יְקָרֵיהּ נָפְקִין תַּמָּן גְּלָא יָת שְׁכִינְתֵּיהּ דַּהֲוָת מְטַמְּרָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא בְּתָקוֹף רוּמָא׃
ה מִן קֳדָמוֹהִי מִשְׁתַּלַּח מַלְאַךְ מוֹתָא וְנָפִיק כְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא מִמֵּימְרֵיהּ אִתְגְּלֵי׃
ו וְאַזִּיעַ אַרְעָא וְאַיְתִי מַבּוּלָא עַל עַם דָּרָא דַּעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ וְאַף בְּתַנְיָתָא כַּד חָבוּ קֳדָמוֹהִי בְּחוֹבֵיהוֹן כֵּן בַּלְבֵּלִינוּן לְעַמְמַיָּא וְאִתְפָּרְקוּ טוּרַיָּא דְמִלְּקַדְמִין מַכָּא

הודו ח' וסי' נמ' בירמיה סי' כ"ב : עזה ד' בקרי' וסי' ושם חביון עזה כתי' ה' • ותשם משרת עזו . וית לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו. ויצא ג' בקריא' וסי' ויצא רשף לרגליו. והנשיא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון :

תולדות אהרן ברוגז . מ"ק יז : מתימן יבא . עכו"ם ג : ונוגה כאור • פסחים ה עקרים מ"ב פכ"ט : וימדד ארץ . ב"ק לח :

רדק

ר"ל על השגיונות וכן אמר כי תפלה לא תמרת ודעת רוב המפרשים על הענין שזכרנו וכן דעת יונתן והוא תרגם שגיונות ענין שגגה התפלל שיהיו עונות ישראל נחשבים לפניו כשגגה : (ב) ה' שמעתי שמעך יראתי • שמעתי קול הנבואה אומר אלי הגלות הארוך שיהיה לישראל לעתיד ויראתי איך יוכל לעמוד כמה שנים בקרב אויביו לפיכך אני מתפלל לפניך ואומר פעלך בקרב שנים חייהו . ישראל שהם פעלך שאתה פעלתם כמ"ש על בני ועל פועל ידי תצוני ואמר הוא עשך ויכוננך : חייהו . חיה אותו בתוך השנים הארוכים האלה שיהיה בגלות שלא יכלה בקרב אויביו : בקרב שנים תודיע . בקרב אלה השנים תודיע דברך שיעדת להם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' : ברוגז רחם תזכור . בזמן הרוגז והאף שהוא זמן הגלות תזכור להם אהבת אבותם כמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים או יהיה רחם אחד מן רחמים כלומר זכור להם רחמיך כמ"ש זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ודרך הדרש רח"ם בגימטריא אברהם חשבון זה כזה כלומר זכור להם ברית אברהם : (ג) אלוה מתימן יבא . עתה ספר הגדולות והנוראות שעשה האל לישראל במדבר שיעשה להם כן בגאלתם מהגלות ותחלה כשנתן להם התורה וזה אלוה מתימן יבא כמו שאמר בתורה וזרח משעיר למו כי תימן הוא שעיר וכן מהר פארן כמו שנאמר בתורה הופיע מהר פארן : כסה שמים הודו • וזהו הלפידים שראו ביום מתן תורה שהיו מזהירים השמים והארץ : הודו . פי' הודו והדרו : ותהלתו . זהרו מן הלו נרו עלי ראשי • וזכר שעיר ופארן כי הם סמוכים להר סיני ודרך הדרש ידוע וי"ת מתימן מדרומא ודעתו כדעת אונקלוס בפי' הפסוק ותהלתו תרגומו כמשמעו ומימר אושבחתיה: (ד) ונוגה כאור תהיה • זהו מה שאמר בתורה ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר : קרנים מידו לו . זהו כי קרן עור פני משה כלומר הזיו ההוא היה מיד האל לו למשה ואמר קרנים בל' שנים כי הפנים שני צדדין וי"מ קרנים על הלוחות שנתן למשה שהיו שנים והיו מזהירות בנראה ובנסתר : שם חביון עזו • שם בסיני נגלה מה שהיה נחבא מעוזו עד היום ההוא כי לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו שנגלה בו האל ית' בכבודו הגדול על הר סיני לעיני כל ישראל וי"מ חביון עזו על הארון כמ"ש עליו אתה וארון עוזך ושם היו נסתרות הלוחות : (ה) לפניו ילך דבר • פי' אאז"ל במתי מדבר והחכם ר' אברהם אב"ע פי' על העמים כשנכנסו ישראל לארץ כמ"ש את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם וגו' : רשף • כמו דבר והענין כפול במלות שונות וכן ולחומי רשף והוא חולי הקדחת שהיא חמה השורפת וממיתה מהרה ; לרגליו • לסבתו כמו ויברך ה' אותך לרגלי : (ו) עמד וימודד ארץ . עמד הארון בגלגל י"ד שנה עד שכבשו הארץ וחלקוה במדה ובחבל : ראה ויתר גוים • משם ראה והביט לקנתר הגוים

מצודת ציון

לדוד (תהלים ז) : (ג) מתימן • הוא ארץ אדום שהוא בדרומה של א"י : סלה • לעולם : הודו • ענין הדר ופאר : ותהלתו • ענין האורה וזוהר כמו בהלו נרו (איוב כ"ט) : (ד) ונגה • ענין האורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : קרנים • הושאל על הממשלה והתחזקות ע"ש שבע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם : חביון • מל' חבוי וגנוז כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו) : עזו • ענין חוזק ועל הארון יאמר שהוא חוזק של ישראל : (ה) דבר • מגפה : רשף • גחלי אש כמו רשפיה רשפי אש (ש"ה ח) : לרגליו . ר"ל עם ביאתו וכן ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל) : (ו) ויתר • ענין דלוג והעתק כמו ויתר ממקומו (איוב לז) : ויתפוצצו • ענין הפיזור עם השבר והריצוץ

מצודת דוד

להתפלל לפניו ולספר בשבחו : (ב) שמעתי שמעך • שמעתי מה שאמרת לי והשמעת לאזני מהגלות וארכו והנה יראתי עד מאד : ה' פעלך . לכן אבקש ממך אתה ה' אשר בקרב השנים האלה לא יכלו והעמד בחיים את ישראל הנקרא פועל ידך כמ"ש על בני ועל פועל ידי (ישעיה מה) : בקרב שנים תודיע . בקרב השנים האלה תודיע שברוגז רחם תזכור ר"ל שאף בזמן הרוגז והגלות תזכור לרחם עליהם וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' וזכרתי להם ברית ראשונים (ויקרא כו) : (ג) אלוה מתימן יבא • הנה כשבא אלוה לפני ישראל כשעברו את תימן הוא ארץ אדום כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג : וקדוש מהר פארן סלה • הוא כמו הפוך וקדוש סלה מהר פארן ור"ל כשבא ה' שקדוש מעולם כשעברו הר פארן שהוא סמוך לארץ אדום כמ"ש בהררם שעיר עד איל פארן (בראשית יד) והר שעיר הוא ארץ אדום והוא תימן וכפל הדבר במ"ש : כסה שמים הודו • אז כשכבשו ישראל ארץ סיחון ועוג כסה שמים הודו ר"ל אז מלאה הודו על שמים ממעל וזהרו מלא הארץ כי אז נתפרסם גבורות ה' : (ד) ונוגה כאור תהיה • הנוגה של עמוד האש שהוליך לפני ישראל היתה מאירה כאור היום : קרנים וגו' • מיד ה' בא לישראל קרן ממשלה והתגברות : ושם וגו' . במחנה ישראל הלך חביון עוזו הם הלוחות שהיו מאז חבויים וגנוזים במרום הנתונים בארון הנקרא עז כמ"ש אתה וארון עזך (תהלים קלב) : (ה) לפניו . לפני הארון הלך הדבר להרוג את הכנענים ועם ביאתו יצא רשפי אש לשרוף אותם ר"ל ע"י הארון ההולך עמהם למלחמה כבשו את הכנענים : (ו) עמד וימודד ארץ , כאשר עמד הארון בארץ כבשו אותה וחלקוה לשבטים במדה בחבל : ראה . כאשר הארון שם עינו בארץ היה מעתיק את הכנענים לגרשם מארצם : ויתפוצצו • ההרים הקבועים מעולם כאלו מתפוצצים

רשי

אתה (בראשית יח): ויתר גוים. הקפילם לשבעים לשון כדאמר ויתר ממקומו (איוב לז) לנתר בהם (ויקרא יא): הררי עד · הרי העכו"ם: הליכות עולם לו · הראה להם שהכל מהלכו של עולם שלו הוא: (ז) תחת און · שנמצא בישראל: ראיתי אהלי כושן · שעומדים בגלוי ומחבלים את ישראל ובהכנע' לפניך ירגזון יריעות וגו' הכל כתרגומו: (ח) הבנהרי' · ים התיהות שהן קיימות הראיתו שכל אלה עשה ופירוש המקרא כתרגומו: מרכבותיך · לנו ישועה: (ט) עריה תעור קשתך · נגלה עלית גבורתך: שבועות מטות · שבועות שנשבעת לשבטים: אומר סלה · מאמר המקויים לעולם · אומר נקוד פתח (ר"ל סגול) וטעמו למעלה שהוא שם דבר: נהרות תבקע ארץ · כתרגומו: (י) ראוך יחילו הרי'. הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה: זרם מים עבר · בעברם בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שסף המים לשפולו של נהר והבאי' מלמעלה קמו עמדו: נתן תהום קולו. שבחוהו יושבי הארץ: רום ידיהו נשא · נשא השמי' הודו לו: (יא) עמד זבולה. במדוריהון כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ופירשוה על מלחמות גבעון כתרגומו: לאור חציך

חבקוק ג

שָׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם
לוֹ: ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן
יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן: ח הֲבִנְהָרִים
חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם
בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ
מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה: ט עֶרְיָה תֵעוֹר
קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה
נְהָרוֹת תְּבַקַּע אָרֶץ: י רָאוּךָ יָחִילוּ
הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ
רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא: יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד
זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק

ג' ב' חד חסר · ד' חד חסר · ל' · ה' מ"ל · י"ח פסוקים אם אם · כ' וחסר · ד' ג' מ"ל וחד חסר · ו' לעיל · ל' · ג' · ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · ל' וחסר

רָמָתָא דְּמִן עַלְמָא גְּבוּרַת
עַלְמָא דִּילֵיהּ: ז כַּד פְּלַחוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל לְטַעֲוָתָא מְסַרְתִּינוּן
בְּיַד כּוּשַׁן חַיָּבָא וְכַד תָּבוּ
לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא עֲבַדִית לְהוֹן
נִסִּין וּגְבוּרָן וּפְרַקְתִּינוּן מִיַּד
מִדְיָנָאֵי עַל יַד גִּדְעוֹן בַּר
יוֹאָשׁ: ח הָא עַל מַלְכֵיהוֹן
וּמַשִּׁרְיָתֵיהוֹן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי
נַהֲרָא הֲוָה רְגַז מִן קֳדָמָךְ יְיָ
עַל מַלְכַיָּא הֲוָה רוּגְזָךְ וּבְיַמָּא
הוֹדַעְתָּא בְּהוֹן פּוּרְעֲנוּת
גְּבוּרְתָּךְ אֲרֵי אִתְגְּלֵיתָא עַל
מַרְכְּבַת יְקָרָךְ שְׁכִנְתָּךְ לְעַמָּךְ
תְּקוֹף וּפוּרְקָן: ט אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלֵיתָא בִּגְבוּרְתָּךְ בְּדִיל קְיָמָךְ דְּעִם
שִׁבְטַיָּא מֵימְרָךְ קַיָּם לְעָלְמִין לְהוֹן בְּזִיעֲתָא טִנָרִין תַּקִּיפִין נְפַקוּ נַהֲרִין שָׁטְפִין אַרְעָא:
י בְּאִתְגְּלָיוּתָךְ עַל טוּרָא דְסִינַי חֲזוֹ יְקָרָךְ זָעוּ טוּרַיָּא עֲנָנֵי מִטְרָא עֲדוֹ אֲרִים תְּהוֹמָא
קָלֵיהּ חֵילֵי מְרוֹמָא תְּמָהוּ קָמוּ: יא אַף בְּמֶעְבְּדָךְ נִסִּין לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִּבְעוֹן
שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קָמוּ בִּמְדוֹרֵיהוֹן עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ אִתְגַּבָּרוּ בִּתְקוֹף נִצְחַן

גבעות עולם ג' דסמיכי בקרי' וסי' עד תאות גבעות עולם תהיינה. וממגד גבעי' עולם. שחו גבעות עולם
הליכות · יריעות ה' מ"ל וסימ' בסדר ויקהל: ראוך ג' בקריאה וסי' ראוך יחילו הרים זרם מים עבר •

אבן עזרא

או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה: שחו · הגבעות לפניהם והיו מישור והליכות עולם: (ז) תחת. הטעם כי אהלי כושן נראו כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם נכון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי השלום: (ח) הבנהרים. השלים עתה לספר גבורות השם בעבור ישר' עתה יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקות' כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמר חיתך ישבו בה וגבורת ה' תראה בכל דור ודור בגואתו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי יש לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים וכן מהים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהי' והולכים להמטיר אל מקום שיצוה השם על כן כתוב ויעפכם ה' לצבאות שמו: סוסיך. הם עבים שילום להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא' סוסיו כמו הנה ה' רוכב על עב קל השם עבים רכובו ומעם ישועה להושיע יושבי הארץ: (ט) עריה · לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ומלת תעור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תכון תבל השי"ו סימן הקשת ותעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם ומעם שבועות מטו' על האלו' וככה כתוב ברק חניתך כאילו המטות נשבעו לקיים מאמרך סלה: נהרות תבקע ארץ. לנוכח השם והארץ שהיא הבקועה היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות: (י) ראוך יחילו. מקול הרעם: זרם מים עבר · עליהם על ההרים: נתן תהום קולו. שאון הים והנהר ומעם רום היפוך תהום כמו כי אשא אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על הגשם: (יא) שמש · כל אחד מהם עמד בזבולו והמעם

תולדות אהרן

הליכות עולם · מגלה כח סוטה כב נדה עג: עריה · סנהדרין לב: נתן תהום · (ר"ה נט):
שמש ירח · נדרים לט סנהדרין קי:

רדק

כנוים מן הארץ ויתר פי' ויקפץ כמו לנתר בהם על הארץ כלומר כבודו היה בגלגל והיה מגלה גויי הארץ ומפילם לפני ישראל כאלו בראייה לבד היה ממיתם: ויתפוצצו הררי עד · משל למלכי כנען וכן גבעות עולם ויתפוצצו ענין שבירה עם פיזור כמו וכפטיש יפוצץ סלע: שחו · משפלו השפל והוא חסר הכפל מן תחתיו שחתו: הליכות עולם לו. מהלכי העולם כלם לאל יתברך לפיכך יעשה בהם כרצונו להגביה זה ולהשפיל זה לגרש זה ולהנחיל זה ואמר הליכות עולם כי העולם מתנהג על מהלכי הגלגלים והכוכבים וי"ת פסוק זה על דור המבול ועל דור הפלגה ר"ל אלה הדורות שלא היו מכירים בו והיו מדמים שאין אלוה בעולם עמד והראה להם כי הוא אדון הכל ומשגיח בכל ור"ל במדת וימודד שמדד להם מדה כנגד מדה כמו שאמרו רז"ל ברותחים קלקלו וברותחים נדונו: ראה ויתר גוים · ראה שנועדו כולם במקום אחד לבנות המגדל ובטל עצתם והפילם משם על פני כל הארץ וראה להם כי הליכות עולם לו: גבעות עולם והררי עד. על דרך משל כמו שפירשתי וכת"י אתגלי ואזיע ארעא וכו' כמ"ש: (ז) תחת און. הזכיר עתה גבורות שעשה לנו במלחמות כושן רשעתים ע"י עתניאל בן קנז ובמלחמת גדעון עם מדין ואמר במקום און ראיתי אותם אהלים תקועים כלומר במקום שלא היה להם העמדה וקיום כי הקים ה' את עתניאל והפיל אותם אהלים: ירגזון יריעות ארץ מדין. רגזו אותן יריעות ר"ל אהלי יריעות ארץ מדין כי האהל הוא פרישת היריעות ורגזו כשבא גדעון עליהם כמו שאמר בחלום צליל לחם שעורים ואמר ונפל האהל וי"מ תחת און שעשיתי ראיתי אהלי כושן שבא כושן רשעתים עלי כאלי וכאשר עשיתי תשובה רחם האל יתברך עלי ורגזו יריעות ארץ מדין מפני ע"י גדעון וכת"י כד פלחו בית ישראל לטעותא וגו': (ח) הבנהרים חרה ה'. זכר בקיעת הירדן וים סוף אמר מה זה היה לנהרים אם חרה אף ה' בהם כשנבקעו וכפל הענין כמ"ש להזק ואמר ואם בנהרים אפך אמר נראה שחרה האף ה' בנהרים שהרי ראינו שהירדן נבקע והוא דרך משל ומליצה וכן אם בים עברתך על בקיעת ים סוף ולא זכר הניסים על הסדר: כי תרכב על סוסיך · בנגד סוס פרעה ורוכבו רמה בים: מרכבותיך ישועה · מרכבותיך היה לנו ישועה וזה דרך משל לפי שהסוסים מוכנים למלחמה ורוכביהם הם המנצחים ברוב אם לא תהיה יד ה' בהם כמו שאמר שקר הסוס לתשועה ואמר סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה וי"ת הבנהרים דרך משל הא על מלכיהון ומשירייתהון וגו': (ט) עריה תעור קשתך · כמו שרמה ידו הגדולה אשר עשה במצרים ותשועתו לישראל לרוכב הסוס כן דמה אותה לתופש הקשת ופי' עריה ענין גלוי כמו נגלתה זרועך עליהם והוא שם כמו ערום ועריה ותעור ג"כ ענין גלוי אלא שאינו משרשו כי עריה מנחי הלמ"ד ותעור נפעל מנחי העין וכן בענין גלוי פשוטה ועורה למען הביט אל מעוריהם: שבועות מטות אמר סלה. עשית כל זה לקיים השבועה שנשבעת לאבות לתת להם הארץ למטות ישראל וזהו אמר סלה כלומר לקיים האומר שאמרת אומר שם בשקל חדש קדש: נהרות תבקע. בקעת להם הארץ היבשה לתת להם מים רבים כמו הנהרות כמ"ש ויזלו נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים ועל הדרך הזה ת"י: (י) ראוך יחילו הרים · הרים הוא משל למלכי כנען שנמוגו וחלו מפני ישראל וזהו ראוך ראו הנפלאות שעשית עם ישראל במדבר ועם מלכי האמורי וטעם ראיה כי השמיעה הברורה כמו הראיה וכן וירא יעקב כי יש שבר במצרים: זרם מים עבר. זרם מים העוברים בירדן עברו עד ים הערבה תמו ונכרתו. נתן תהום קולו. בהבקע מי הירדן נתנו קול: רום ידיהו נשא · המים היורדים מלמעלה קמו נד א' והיה רם מאד כי הירדן היה מלא על כל גדותיו והיו מים רבים וכשעמדו קמו נד א' גבוה וזהו רום ידיהו נשא התהום נשא ידו לרום וי"ת בענין אחר באתגלותך על טורא דסיני וגו': (יא) שמש ירח · במלחמת יהושע עם המלכים שעמד להם השמש וכן הירח עד יקום גוי אויביו: זבולה · בשמים

שמש

מצודת דוד

מתפוצצים ומשתברים והושפלו הגבעות הקבועות מימות העולם ר"ל שרי הכנענים כרעו ונפלו: הליכות עולם לו: ר"ל וזהו היה לפי שכל מוליכי ומנהיגי העולם שרי מעלה ושרי משה המה הכל של המקום ב"ה לעשות בהם כרצונו: (ז) תחת און · בעבור האון ראיתי אהלי כושן רשעתים עומדים בארצות ישראל למשול בהם כאומר לא מקוצר יד לא הושיע לנו כ"א בגמול העון הניחם בידו: ירגזון יריעות ארץ מדין · ר"ל כי הלא בקראם אליו ירגזון יריעות ארץ מדין וזהו בימי גדעון שבא ביניהם חרדה והרגו זה את זה כמ"ש בשופטים: (ח) הבנהרים חרה ה'. כשקרע המקום את הירדן לפני ישראל וכי חרה אפו בו להחריב מימיו בתמים: אם בנהרים · הוא כפל ענין לחוזק: אם בים עברתך: כשקרע את הים וכי נתמלא עברה להחריב מימיו: כי תרכב. אלא שהיתה הסבה לפי שרכבת על סוסיך במרכבותיך של ישועה להושיע לעמך ולכן בקעתם ללכת דרך הבקיעה והוא ענין מליצה לומר שזה נעשה בעבור תשועת ישראל: (ט) עריה תעור קשתך. נגלה נגלתה קשתך ללחום מול הכנעני והיה זה כי השבועות שנשבעת לאבות לתת הארץ למטות ישראל אותו האומר של השבועה עומד לנגד ולא תבוטל ולכן הנהרות בקעו הארץ להגביע מים למען ימצאו לשתות במדבר לבל ימותו בצמא ויבואו בארץ לרשתה: (י) ראוך · כאשר ראוך הרי ארנון עובר לפני ישראל הלו ורעדו ממך ותקרבו זה לזה והרגו את הנסתרים בנקיעי ההרים: זרם מים עבר . זרם מי הנחל עבר בין ההרים והעלה מאברי ההרוגים להודיע הנס לישראל: נתן תהום קולו · עומק מי הנחל השמיע קולו לפרסם הנס ר"ל על ידו נודע הנס: רום ידיהו נשא . רוממות כח יד המקום נשא אז עד למעלה כי כולם הכירו בנפלאותיו: (יא) שמש ירח עמד זבלה · בימי

יהושע

מצודת ציון

הריצוץ וכן ככלי יוצר תנפצם (תהלים ב): עד · ענייני כמו עולם: שחו: ענין השפלה כמו ושח אדם (ישעיה ב): הליכות. ענין הנהגה: (ז) תחת · בעבור: און · ענין שקר ודבר שאינו הגון: ירגזון. ענין חרדה: יריעות · ר"ל יריעות האוהל: (ח) עברתך · מל' עברה וזעם: (ט) עריה תעור · ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז): מטות · שבטי ישראל: (י) יחילו · מל' חיל וחלחלה: זרם. ענין מרוצת המים כמו כזרם מים (ישעיה כח): נתן ר"ל השמיע: תהום · עומק המים: נשא. ענין הרמה: (יא) זבולה · ענין מדור כמו בית זבול (מ"א ח): לנוגה

אבן עזרא

והשמש אין ערך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יהלכו ללכת בני אדם : לנגה · השמש כפול : (יב) בזעם · השמש כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם אל הארץ מיד תדוש גוים : (יג) יצאת · בעבור ישועות עמך : לישע את משיחך · מלך יהודה : מחצת · כל ראש : ערות . לגלות יסודם עד צוארם : (יד) נקבת . הרשע מלך הגוים הפך ישועת משיחך : במטיו . על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראשו ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו יסתוערו כמו והסערם ושעם להפיצני להפיץ את ישראל : עליצותם . כמו עלץ לבי וכאשר יהיה מפוזר יאכלוס העמים ור' משה אמר ישמחו בעבור שתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחסף ממנו : (טו) דרכת · הנה האויב מוכן לבוא לגור עלינו ואת' דרכת בים סוסיך הפעם כי עניך תוליכם ליס עד שסבו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנביא או' על לשון ישראל זאת הנבוא'. (טז) שמעתי ותרגז בטני . בעבור חסרון המאכל . ושעם לקול בעבור זה הקול : צללו שפתי . שהכה זאת את זאת מגזרת צללים והזכיר שפתי כי הפה שער המאכל : יבוא רקב בעצמי . כי בהפסק המאכל שידשן הבשר אז העצם תרקב ותחתי ארגז · במקומי בארץ ישראל : אשר אנוח · שחשבתי שאמלא מנוחה כבוא התבואה

רשי

חציך יהלכו . ישראל : (יב) בזעם תצעד ארץ . לגרש שבע' עכו"ם : (יג) לישע משיחך · שאול ודוד : ערות יסוד · אומות עכו"ם : עד צואר · הוא גובה החומות והמגדלים : (יד) נקבת במטיו ראש . סנחריב וסיעתו שהיו סוערים ברוח סערה להפיצני וסגא סי' משה שהי"ת רודה בו את העכו"ם ובשבא וסער להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהי' בא לרדות בהם : ראש פרזיו. ראשי עריו ופירזותיו כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) ערי הפרזי (דברים ג) : עליצותם · היו כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני : (טו) דרכת בים · בחיילותיו הכבדי' כחול הים : חומר · ת"י בדגור ל' חמרים חמרים (שמות ח) : (טז) שמעתי ותרגז בטני · ת"י אמרת בבל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא די אתדנו מצראי : לקול צללו שפתי · לקול השמועה אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולו נשמע : צללו לשון מצילות הסוס (זכרי' יד) סינגי"ר בלע"ז : ותחתי ארגז · במקומי אני מזדעזעת : אשר אנוח ליום צרה : אשר מנוחתי זאת מוכנה ליום צרה : לעלות לעם יגודנו · ליום אשר אמר להעלות מתוכו את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב

חבקוק ג

חֲנִיתֶךָ׃ יב בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יג יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃ יד נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃ טז שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלֲלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃

ב' סרים ב' ובפסוק · ג' · ג' · פרזיו ק' נ' וחסר · שמיע לקול · י"ז בליסנא"ג · י"ד ומ"ל · כ'

גְּבוּרָתָךְ׃ יב בְּאִתְיְהוּתָךְ לוּט עַל סָנְאֵי עַמָּךְ בְּאִתְגַלְיוּתָךְ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא בְּרוּגְזָךְ תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָא׃ יג אִתְגְלֵיתָא לְמִפְרַק יַת עַמָּךְ לְמִפְרַק יַת מְשִׁיחָךְ שֵׁיצֵיתָא מִן קֳדָמֵיהוֹן מַלְכַיָא וְשִׁלְטוֹנַיָא מִבָּתֵּיהוֹן תָּרֵיכַת חַיָבָא וְתַבַּרְתָּא חֵילֵיהוֹן רִגְלֵי עַמָּךְ עַל צַוְרֵי סָנְאֵיהוֹן מֵימְרָךְ קַיָם לְעָלְמִין׃ יד בְּזַעְתָּא יַמָּא בְּחוּטְרֵיהּ דְמשֶׁה וְגִבָּרֵיהּ רֵישֵׁי מַשִׁרְיַת פַּרְעֹה דַחֲשִׁיבוּ מַחְשְׁבָן עַל עַמָּךְ דְכַרְתִּינוּן בְּרוּחַ עַלְעוֹלִין וְטַבַּעְתִּינוּן בְּיַמָא דְסוּף עַל דְרְחִיקוּ וְשַׁעְבִּידוּ יַת עַמָּךְ וִיהַבוּ עֵצָה בְּסִתְרָא לְאוֹבָדְהוֹן׃ טו אִתְגְלֵיתָא עַל יַמָא בְּמַרְכְּבַת יְקָרָךְ בִּדְגוֹר מַיִן סַגִיאִין׃ טז אֲמַרַת בָּבֶל שְׁמָעִית וְזָעוּ מַלְכַיָא מִן קֳדָם דִינָא דִי אִתְדָנוּ מִצְרַיִם קָל מַלְיָא אֲלֵינְצַלָא סִפְוָתֵי אֲחַד זִיעָא לְחַכִּימַיָא וּבְאַתַר דְשַׁרְיָא זָעִית דְשַׁבְקַנִי לְיוֹם עָקָא לְעִדָן אַסָקָא גְלוּת עַמִי

ראוך מים אלהים ב' בפסוק : עד צואר ג' וסימ' עד צואר יגיע · עד צואר יחצה · ערות יסוד עד צואר סלה : צללו ג' בקריאה וסימ' צללו כעפרת במים אדירים · לקול צללו שפתי · כאשר צללו שערי ירושלים · וסי' בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא : יגודנו ב' וסימ' גר גדוד יגודנו . לעלות לעם יגודנו :

תולדות אהרן דרכת · סנהדרין לד יומא עס : ותרגז · עקידה שער לב

רדק

שהם זבול ומעון להם כמ"ש ויעמוד השמש בחצי השמים · וזבולם ר"ל תוספת כח לילה כי המלה מלעיל : לאור חציך יהלכו · ישראל הלכו בלילה ומצרים רודפים אחריהם לאור הברקים ואבני הברד שהשליך ה' בנוסם מפני בני ישראל והברקים הם חצי הש"י ותגיתו והאויבים נגפו בהם וישראל הלכו לאור ואע"פ שלא הזכיר בפסוק ברקים כיון שהזכיר אבני הברד הרי הוא כאלו הזכיר ברקים כי לא ישלו אבני הברד בלא ברקים גם אבני הברד לבנים מבהיקים ונותנים אורה בלילה וביום ובלילה היתה המלחמה שהרי התפלל יהושע על הירח שיעמד ג"כ עד יקום גוי אויביו והנה היה גם שאוך גם שהאיר הירח בלילה עם הברד : (יב) בזעם · בזעמך על ז' גוים לעדת עליהם בארץ וכפל הענין כמ"ש ואמר באף תדוש גוים : (יג) יצאת לישע עמך . כמו שיצאת לישע עמך בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא לעתיד לישע את עמך כמו שיצאת לישעם בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא ותושיעם ותוציאם מהגלות ותביאם לארצם ומה שאמר יצאת מחצת נקבת עבר במקום עתיד ורבים כמוהו בדברי הנבואה יבא זה ברוב כי הנבואה אע"פ שהיא עתידה הרי היא כאלו נתקיימה לפיכך יזכרו בה בלשון עבר : משיחך . הוא משיח בן דוד : מחצת ראש מבית רשע . או תמחץ ראש מבית רשע גוג : ערות · מקור כלומר תגלה עד צוארה כלומר תמחץ ראשם והוא מלך מגוג וכן תגלה יסודה עד צוארה והם שרי החיל והמלכים אשר אתו ערות ענין גלוי וכן ערו ערו עד היסוד בה והצואר הוא קרוב לראש ויסוד הוא עיקר הבנין וקיומו לפי' הוא משל על גדולי המחנה : (יד) נקבת במטיו ראש פרזיו · כלומר במטות גוג עצמו תנקב ראש פרזיו כלומר חיילותיו וקראם פרזיו לפי שיבאו לרוב והם יושבים סביבות ירושלים בפרזים ויושבי הפרזות שמפשטים בכל מקום שאין להם חומה שתסגירם וכן אמר הוא אעלה אל ארץ פרזות ונאמר ג"כ פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ואמר שהקב"ה ישלח מהומה בהם שינקבו וימחצו איש במטה שבידו את ראש רעהו וכן אמר תהיה מהומת ה' רבה בהם וגו' ואמר חרב איש באחיו תהיה : יסערו להפיצני · אותם שהיו סוערים להפיצני כלומר שיבאו ברוח סערה עלי להפיץ אותם בגוים : עליצותם . כמו לאכול עני במסתר עליצותם ושמחתם תהיה להפיצני כמו שהיתה בים שחשבו לאכול עני והוא ישראל כשיצאו ממצרים ורדף אחריו פרעה וחילו וחשבו לאכלו במסתר כלו' כי חשב כי אין ה' רואה ואין כחו בים כמו שהיה במצרים וחשבו לאכול בשמחה כמ"ש אמר אויב ארדוף אשיג וגו' עד שדרכת אתה בים סוסיך ויסר את אופן מרכבותיו ואז הכירו כי ה' נלחם להם בעבורם כמ"ש אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים כלומר ה' כמו שהיה נלחם בעבורם במצרים כן נלחם להם עתה בעבורם כי ראו כי בקע להם הים והעבירם ביבשה והם לא יכלו לעבור כמו שאמר ויהם את מחנה מצרים : (טו) דרכת בים סוסיך · ופי' דרכת בים סוסיך והעברת את ישראל בו והשלכת את מצרים בתהומות וטבעתו וטעם סוסיך פי' למעלה בפסוק כי תרכב על סוסיך : חומר מים רבים · כמו שאמר נצבו כמו נד נוזלים חומר נד וצבור מן חמרים חמרים : (טז) שמעתי · אמר הנביא שמעתי בנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת שהיה ביום בא גוג : ותרגז בטני · לאותה שמועה , ובטני רמז ללב כמו המו מעי לו כי ללב יכון לשון הרגז והסמיה והשמחה והשקט לא לבטן ולמעים אלא לפי שהלב בכללם יפילו לשון הלב עליהם : לקול צללו שפתי · לקול השמועה הזאת צללו שפתי וצלילת השפתים היא הסקת השפתים זו בזו מרוב פחד ורעדה : יבא רקב בעצמי . אפילו עצמי שהם הדבר הקשה אשר בגוף ירקבו לאת השמועה : ותחתי ארגז . במקומי ארגז : אשר אנוח ליום צרה · אשר הייתי חושב שאנוח בארצי אחר שבשתי מהגלות לארצי והנה נשכנה מנוחתי ליום צרה : לעלות לעם יגודנו · ויום צרה הוא היום שחשב גוג לעלות לעם ירושלם וישראל ושיגודנו כלומר שיבא עליו גדודי עמים וכן יגודנו והוא יגוד עקב ענין גדוד וגדוד בענין אחד וכמהו רבים או יהיה נח יגודנו תמורת הכפל ועל

מצודת ציון

לנוגה · ענין האור : ברק · כן יקרא ברזל החנית כי אחר שלטוש יבהיק כברק וכן ברק חרבי (דברים לב) : (יב) תצעד . ענין דריכת הרגל כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו) : תדוש · מל' דישה : (יג) מחצת · ענין הכאה ורציצה כמו מחץ ראש (תהלים קי) : ערות . ענין גלוי כמו עריה בושת (מיכה א) : (יד) נקבת מל' נקב וחור : פרזיו . עיר שאינה מוקפת חומה נקראת פרזו כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) : יסערו . מל' רוח סערה : להפיצני · מל' הפצה ופיזור : עליצותם · ענין שמחה כמו עלץ לבי (ש"א ב) : עני · ר"ל מעונה : (טו) דרכת · ענין רמיסה וסילוק : חומר . ענין תל וצבור כמו חמרים חמרים (שמות ח) : (טז) ותרגז · ענין חרדה : צללו · ענין תנועת הרעש כמו תצלנה אזניו (ירמיה יט) : ותחתי . במקומי : אנוח

מצודת דוד

יהושע עמד כ"א מהם במדורה ולא הלכה מהלכה כמ"ש וידום השמש וירח עמד (יהושע י): לאור חציך יהלכו · יהושע ועמו הלכו לאור ברזל חצי המקום ב"ה המבהיק ביותר ר"ל הגליתו בכח זרועך: לנוגה וגו'. הוא כפל ענין כמ"ש : (יב) תצעד ארץ · רמסת יושבי הארץ : (יג) יצאת. מעולם יצאת להושיע את עמך ולהושיע את משיחך ועל חזקיהו מלך יהודה יאמר על התשועה מסנחריב מלך אשור : מחצת ראש · אז מחצת והכלת כל ראש מבית רשע ר"ל הרגת כל אנשי סנחריב ע"י המלאך המכה בהם : ערות יסוד . גלית את היסוד להוציאו ממקומו עד הצואר גליתו ר"ל עד עיקר החוזק שהוא הצואר שהחיות תלוי בו כלומר האבדת כל המחנה ועד עולם סלה כי עוד לא יוסיפו לקום : (יד) נקבת במטיו . במטה של סנחריב שבא לרדות בו נקבת כל ראש אנשיו היושבים בערי הפרזי כי לגודל רבויים כאלו לא יכילם מקום מוקף חומה ור"ל כפי מה שחשב לעשות לישראל נעשה בו וביאתו לירושלים לאבד את אנשיה היתה לרעתו כי שם נפל וכאילו נקב ראשם במטהו : יסערו להפיצני · אשר באו ברוח סערה להפיצני בארצות אחרות כי כן היה חפצו להוציאם מארצם ולזורתם בארצות אחרות כמ"ש (במ"ב ובישעיה) : עליצותם · סוף שמחת הגלחתם היה כמו אלו שחשבו לאכול את ישראל שהיו מעונים בידם אשר רצו לבלותם במסתר הוא המדבר ור"ל כמו מצרים שרדפו לכלות את ישראל והיה לרעתם כי שם נטבעו כן ביאת אשור על ירושלים היה לרעתם כי שם נפלו : (טו) דרכת. כי אז כשבא מצרים בים דרכת שם בסוסיך הם העננים עליהם דרכת בים ובצבור מים רבים להלחם עמהם ולאבדם והיא א"כ הרדיפה לרעתם וכן היה ביאת אשור לרעתו : (טז) שמעתי · הנה שמעתי דבר ובעבורה תחרד בטני ר"ל הלב הנחון בבטן : לקול . בעבור קול השמועה שפתי מקישות זו בזו מרוב רעד וחרדה : יבוא רקב · מרוב הצער בא רקבון בעצמותי : ותחתי . ר"ל בכל מקום עמדי ארגז ואחרד ולא אוכל להסית מדעתי במקום מן המקומות : אשר אנוח ליום צרה · ר"ל וזהו דבר השמועה כי שמעתי לאמר אשר אבא אל א"י מקום מנוחתי להיות מעותד שם על יום צרה והוא

רשי

…ישוב בגדודיו לארצו : (יז) כי תאנה לא תפרח · כתרגומו ויש לפתרו כמשמעו טוב אין אלחה לכל מעשה בכל מעשה : ושדמות · שדה לבן : ממכלה · דיר הצאן : (יח) ואני . כנסת ישראל · בה' אעלוזה : (יט) למנצח בנגינותי : לבן לוי המנצח בשיר ב"ה אנעי' לו בנגינותי והלוי יתן קול כנגדו בכלי השיר : למנצח כמה דאת אמר (עזר' ג) ויעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגומר : בנגינותי · הוא לשון נעימות קול לשרים ולהספיל אורגנידור"ש בלע"ז :

(ב) **אסוף** אסף . לשון כליון כמו (שופטים יח) ואספת את נפשך דמיכה ואל"ף הגרה בתיבה שנייה שהרי היה לו לכתוב אאסוף אבל יש כאלה הרבה כמו לא יהל שם ערבי (ישעיה יג) שהוא כמו לא יאהל : (ג) והמכשלות את הרשעים הם

אבן עזרא

התבואה אם יבוא גד : לעלות לעם יגודנו · גדוד וענינו כדבר הפוך : (יז) כי תאנה . הזכיר כל דבר שיטעם דם ויוכל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היבשים מולידים ומביאים באדם דם רב אשר יחיה בו וככה הענבים ופרי העץ כמו אגוז ושקד ורמון ותפוח אינם מולידים דם ואלה יבול כמו ונתנה הארץ יבולה ושמן זית כאשר יבשל בו האדם ירקות גם הוא מוליד דם ופעם כחש כאילו לא היה זית בתולדתו : ושדמות . כמו ושדמה לפני קמה גם הזכיר הבשר : ממכלה כמו ממכלאותיך : רפתים · מקום מלונם : (יח) ואני : אמר הנביא בנבואתו כי על כן זה הוא לא ידאג לבו רק לבו שמח כי בטחו בשם שיושיעו : (יט) ה' חילי · כחי ויוליאני לאור ידריכני · שלא אכשל : למנצח · שפשתיו בספר תהלות :

א (א) **הזכיר** הכתוב שמות האבו' עד שהגיע לנכבד והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמרים היה אחי מנש' ואל תתמ' בעבו' כי יאשיהו שלישי לחזקיהו כי יותר ממאה שנים יש מיום שגדל חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו : (ב) אסוף · אל"ף אסוף סימן העתיד מהבנין הנוסף מגזרת ספו תמו פי' הבנין העתיד : אסף · כל פעל ראוי להיות משלש אותיות וכשיבוא הפעל בלשון הפעיל הכביד האביד השמיד הוא קרוי בנין הנוסף וי"א כי אל"ף אסוף נוסף כמו אלף אדום ידושנו : (ג) אסף. עתה פי' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים · ופעם פני האדמה ארץ ישראל : והמכשלות לרשעים לבדם תהיינה המכשלו' על כן והכרתי אם

יז כִּֽי־תְאֵנָ֣ה לֹֽא־תִפְרָ֗ח וְאֵ֤ין יְבוּל֙
בַּגְּפָנִ֔ים כִּחֵשׁ֙ מַעֲשֵׂה־זַ֔יִת וּשְׁדֵמ֖וֹת
לֹא־עָ֣שָׂה אֹ֑כֶל גָּזַ֤ר מִמִּכְלָה֙ צֹ֔אן
וְאֵ֥ין בָּקָ֖ר בָּרְפָתִֽים׃ יח וַאֲנִ֖י בַּיהוָ֣ה
אֶעְל֑וֹזָה אָגִ֖ילָה בֵּאלֹהֵ֥י יִשְׁעִֽי׃
יט יְהוִ֤ה אֲדֹנָי֙ חֵילִ֔י וַיָּ֤שֶׂם רַגְלַי֙
כָּֽאַיָּל֔וֹת וְעַ֥ל בָּמוֹתַ֖י יַדְרִכֵ֑נִי לַמְנַצֵּ֖חַ
בִּנְגִינוֹתָֽי׃

א א דְּבַר־יְהוָ֣ה ׀ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֗ה
אֶל־צְפַנְיָה֙ בֶּן־כּוּשִׁ֣י
בֶן־גְּדַלְיָ֔ה בֶּן־אֲמַרְיָ֖ה בֶּן־חִזְקִיָּ֑ה
בִּימֵ֛י יֹאשִׁיָּ֥הוּ בֶן־אָמ֖וֹן מֶ֥לֶךְ יְהוּדָֽה׃
ב אָסֹ֨ף אָסֵ֜ף כֹּ֗ל מֵעַ֛ל פְּנֵ֥י הָאֲדָמָ֖ה
נְאֻם־יְהוָֽה׃ ג אָסֵ֞ף אָדָ֣ם וּבְהֵמָ֗ה
אָסֵ֤ף עֽוֹף־הַשָּׁמַ֙יִם֙ וּדְגֵ֣י הַיָּ֔ם
וְהַמַּכְשֵׁל֖וֹת אֶת־הָרְשָׁעִ֑ים וְהִכְרַתִּ֣י
אֶת־הָֽאָדָ֔ם מֵעַ֖ל פְּנֵ֥י הָאֲדָמָ֖ה נְאֻם־
יְהוָֽה׃ ד וְנָטִ֤יתִי יָדִי֙ עַל־יְהוּדָ֔ה וְעַ֖ל

ד וְאָרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה

תרגום

לֹא מִטְעוֹתמְנֵי יִתְבְּרִינַנִי : יז אֲרֵי מַלְכוּת
בָּבֶל לָא תִתְקַיַּם וְלָא תַעֲבֵיד
שׁוּלְטַן עַל יִשְׂרָאֵל יִתְקַטְלוּן
מַלְכֵי מָדַי וְגִבָּרֵי עוֹבְדֵי
כוֹכְבִים וּמַזָּלוֹת לָא יִצְלְחוּן
יִשְׁתֵּיצוּן רוֹמָאֵי וְלָא יִגְבּוּן
קְסוּמָא מִירוּשְׁלֵם : יח בְּכֵן
עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּתַעֲבֵיד
לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּךְ דִּי
יִשְׁתָּאֲרוּן יוֹדוּן לְמֵימַר אֲמַר
נְבִיָּא וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַּייָ אֲבוּעַ
אֲדוּץ לֶאֱלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי :
יט אֱלֹהִים יְיָ דְּסָעֵיד לִי בְּחֵילָא
מְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילָן כְּאַיַּלְתָּא וְעַל
בֵּית תּוּקְפֵּי יְקִימִינַנִי לְדִילֵיהּ
נִצְחָנִין וּגְבוּרָן וְקֳדָמוֹהִי אֲנָא
מְנַגֵּן בְּתוּשְׁבַּחְתִּי :

א פִּתְגָּם נְבוּאָה דַּהֲוָה קֳדָם
יְיָ עִם צְפַנְיָה בַּר
כּוּשִׁי בַּר גְּדַלְיָה בַּר אֲמַרְיָה
בַּר חִזְקִיָּה בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּהוּ בַּר
אָמוֹן מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית
יְהוּדָה : ב שֵׁיצָאָה אֱשֵׁיצֵי
כּוּלָא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ : ג אָסֵיף אֱנָשָׁא וּבְעִירָא אָסֵיף עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְנוּנֵי
יַמָּא עַל דְּסַגִּיאָה תַּקְלַת רַשִׁיעַיָּא וְאֱשֵׁיצֵי יַת אֱנָשָׁא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ :

מסורה

יז לֹ׳ · י״ג מלעיל · ספוקים ואין ואין · לֹ׳ · לֹ׳ · לֹ׳ ומ״ל · וכ׳ חסר · כ׳ כ״כ · ג מד חסר · לֹ׳ חסר · לֹ׳ בנביאים · לֹ׳ ומ״ל · ס׳ · ג׳ · ג׳ וחסר · ג׳ ובענין · ג׳ · ג׳ · ג׳ · י״ו חסר את בליסנא

חילי ג׳ בקרי׳ וסי׳ חילי הגדול אשר שלחתי בכם . ה׳ ארני חילי · הן אשמח כי רב חילי : גדליה ה׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ : חזקיה ג׳ וסימ׳ גם אלה משלי שלמה · דבר ה׳ אשר היה אל צפניה · עזור אמר חזקיה · ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכות׳ חזקיה במ״א חזקיהו וסימן ויהי בשנת הרביעית למלך

תולדות אהרן בן כושי . מגלה טו: אסף · עכו״ם נס :

רדק

ועל היום ההוא נאמר לדניאל והיתה עת צרה אשר כמוה לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא וגו׳ ואמר ישעיה הנבי׳ לך עמי בא בחדרך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם וי״ת הפסוק כן אמרת בכל שמעית וגו׳ : (יז) כי תאנה לא תפרח · הפסוק הזה נאמר ד״מ על העמים הנאספים על ירושלם עם גוג ומגוג אמר כי לא יצליחו אלא יכלו שם והנמלטים שלא ימותו ינגפו באיבריהם כמ״ש תמקנה עיניו בחוריהן ולשונם תמק בפיהם והיו לאות בכל העמים אשר ילכו בהם : יבול · כמו פרי כמו ונתנה הארץ יבולה : ושדמות . שדה זרע : ממכלה · בה״א כמו ממכלאותיך לאין בהלף : ברפתים כמו רפת בקר בדברי רז״ל והוא בית הבקר וי״ת כן ארי מלכות בבל לא תתקיים וגו׳ : (יח) ואני בה׳ אעלוזה אמר הנביא בלשון ישראל כשיכלו מחנה גוג אני אעלוז בישועת ישראל וכפל הענין במלות שונות ואמר אגילה באלהי ישעי וכן תרגם יונתן בכן על ניסא ופורקנא דתעביד למשיחך וגו׳ . (יט) ה׳ אלהים חילי וישם רגלי כאילות · קלות כאילות לרדוף אויבי : ועל במותי ידריכני · עזרני שאדרוך על גבם וארמסם באהלי וזהו במותי ואמר כן לפי שירושלם גבוהה מכל הארצות ואומר על הנס שיעשה לי . ואמר למנצח בנגינותי :

(א) **דבר** ה׳ אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה · וי״א כי חזקיה זה חזקיה מלך יהודה ואפשר אלא שאין בזה ראיה אבל באמת גדולים היו אבותיו לפיכך נזכרו ואולם נבואתו נתנבאו בימי יאשיהו ירמיהו לפניה חולדה ואז״ל כי ירמיה היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ונבואתו היתה קודם ששבו יאשיהו ויסודה מרעתם : (ב) אסוף אסף · אסף מקור מן אסף והוא ענין כליון כמו ואספת את נפשך ונפש ביתך אסף איתן מבנין הפעל מנחי הע״ן מענין ספו תמו והקל הוא פועל עומד והכבד יוצא וכן אסף אסיפם אמר שיכלם כל מי מעל פני האדמה ר״ל מעל ארץ ישראל ואמר כלל ואח״כ פירש : (ג) אסף אדם ובהמה · אסף עוף השמים ודגי הים ומה שאמר עוף השמים ודגי הים הוא על דרך ההפלגה כמו שאמר בירמיה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו וכן אמר בהושע כחית השדה וכעוף השמים ודגי הים יאספו ויתכן כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקום הישוב שימצאו זרעים ופירות ופרתי אילנות וכשיחרב יישוב אחד ילכו ליישוב אחר וכן פירשנו בירמיה ובהושע וכן דגי לא ישרצו ברוב כי אם בימים שהם קרובים לייסוב ; והמכשלות את הרשעים . ימצאו המכשלות את הרשעים שיכשלו בהם כלומר יזדמנו להם כלומר יצאו לקראתם צרות שיכשלו בהם שיעותו ויונתן תרגם דסגיאה תקלת רשיעין ואמר

מצודת דוד

ותוזר ומפרש לעלות אל העם אשר יבא גדודים הרבה ר״ל כאלו העולים לא״י אנו תהיה אל גדודי גוג להיות נרדף מהם : (יז) כי תאנה . כי אז עדיין לא פרחה התאנה ר״ל ישראל הנמשלים לתאנה עדיין לא קנו גבורה ואמצות הלב לעמוד במלחמה למולם : ואין יבול · עדיין לא יש פרי על הגפנים ופרי הזית עדיין הוא רז וכחוש והשדות עדיין לא הצמיחו מאכל וכ״ז הוא משל לומר עדיין אין להם אומץ הלב ואינם יודעים תכסיסי המלחמה ואיך יעמדו למולם : גזר ממכלה · הצאן נכרת ממקום כלאו כי מעטו ולא יש בקר ברפתים ור״ל הנה בהיותם בגבול נתמעטו ואיך יעמדו מול המון הרב הזה : (יח) ואני בה׳ אעלוזה · אבל אם כל זה אני אשמח במשענת ה׳ : באלהי ישעי . בגבורות אלהי ישעי : (יט) ה׳ וגו׳ . ר״ל עם כי אנחנו המעט הנה ה׳ יהיה לי במקום חיל עם רב : כאילות . קלות כאילות לרדוף אחר האויב : ועל במותי ידריכני · ר״ל עם כי לא נסיתי לדרוך בהרים לרדוף אחר האויב הנה המקום ב״ה ידריך אותי לדרוף על גבהי ההרים אשר סביבות ירושלים : למנצח בנגינותי · ר״ל התפלה הזאת נמסרה לבן לוי המנצח בשיר לנגנה בנגון אשר יחדתי לה :

א (א) **דבר ה׳** · ר״ל זהו דבר ה׳ אשר היה וגו׳ : (ב) אסוף · אכלה כל מעל אדמת ישראל : (ג) אסף אדם · עתה יפרש את מי יכלה : והמכשלות · ר״ל התקלות אשר הרשעים מכשילים בהם את הבריות יאבדו הם עם הרשעים : והכרתי וגו׳ . כפל הדבר להפלגת השנין : (ד) ונטיתי ידי וגו׳ : לנקום בהם

מצודת ציון

אגות · מל׳ מנוחם : יגודנו ; מל׳ גדודי עם : (יז) יבול . ענין צמח פרי כמו יבול הארץ (שופטים ו) : כחש . ענין רזות כמו ובשרי כחש משמן (תהלים קט) ; מעשה זית · פרי הזית : ושדמות · שדות תבואה כמו שדמות חשבון (ישעיה יז) : גזר · ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג) : ממכלה . הוא דיר הצאן כמו ממכלאות צאן (תהלים עח) : ברפתים . הוא בית הבקר ובדרז״ל מלאה כרפת (ב״מ נב) : (יח) אעלוזה · ענין שמחה כמו ועלזו לפניו (תהלים סח) : (יט) חילי · מל׳ חיל עם : כאילות . הם חיות הממהרות לרוץ : במותי · ענין גובה כמו במתי ארץ (עמוס ד) : ידריכני · מל׳ דרך והילוך : למנצח · בעלי השיר יקראו מנצחים כי הדרך לנצח זה את זה בהרמת הקול והסכרעת הנעימה : בנגינותי . מל׳ נגון :

א (ב) **אסוף** אסף · ענין כליון כמו ואספת את נפשך (שופטים יח) והיה ראוי לומר אסף אאסף ותחסר האל״ף : (ג) את הרשעים · עם הרשעים : (ד) שאר · שיור : הכמרים · כן

אבן עזרא

את האדם שהם רשעים וכן אומר לעגוי' אולי תסתרו : (ד) ונטיתי : שאר הבעל · גוף הבעל ור' משה הכהן אמר כמו שאר יעקב : עם הכהנים · הם המשרתים כי ככה מלת כל כהן והעד וכהנו לי : (ה) ואת המשתחוים . כאשר הם נשבעים לשם ולמלכם המרחים כי הם עבדי השם : (ו) ואת • בפרהסיא : (ז) הס • אמר הנביא למשכיל : הקדיש · הכין וזימן : (ח) והיה · דרך משל על מות הרשעים : מלבוש נכרי . כנגד כל עם הארץ דרך גאות : (ט) ופקדתי · הדולג · מרוב שמחת' אותם הבאים למלאת בית אדוניהם מחמס ומרמה ילאו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאלו הם דולגים מרוב שמחתם מפתן בית המושלי' הם הפקידי' שיקחו יגיע האדם בחזקה או במרמה להסתרלות לאדוניהם : (י) והיה · שער הדגים היה בירושלים : מן · המשנה משנה למלך שהוא בתוך העיר : ושבר גדול · מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה : (יא) הלילו יושבי המכתש · מסלה היתה בירושלים לסוחרים ולמחליפים והיא קרוי' מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר : עם כנען . כל סוחר

חזקיהו : במלכם ג' וסי' ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד דשבע בן בכרי · ונשבעים במלכם · ישמח ישראל בעשיו : והיה ביום ה' וסי' והיה ביום הנחילו את בניו • והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב . והיה ביום צאתך דשמעי · והיה ביום הניח ה' לך מעצביך והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים :

תרגום

וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וַאֲשֵׁיצֵי
מִן אַתְרָא הָדֵין יַת שְׁאָר בַּעֲלָא
וְיַת שׁוּם פַּלְחֵיהוֹן עִם
כּוּמְרֵיהוֹן : ה וְיַת דְסַגְדִין
לְאֶגּוֹרַיָא לְחֵילֵי שְׁמַיָא וְיַת
דְסַגְדִין דִי מְקַיְמִין בִּשְׁמָא דַיְיָ
תָּיְבִין וְיָימִין בְּשׁוּם פַּתְכְרֵיהוֹן :
ו וְיַת דְאִסְתְּחָרוּ לַאֲחוֹרָא
מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיְיָ וּדְלָא
תְבָעוּ יַת דַחַלְתָא דַיְיָ וְלָא בְעוֹ
מִן קֳדָמוֹהִי : ז סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָא
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי קָרִיב
יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם
יְיָ אֲרֵי אַתְקִין יְיָ קְטוֹל עֲרַע'
מְזַמְנוֹהִי : ח וִיהֵי בְּיוֹם קִטְלָא
דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ
וְאַסְעַר עַל רַבְרְבַיָא וְעַל בְּנֵי
מַלְכָּא וְעַל כָּל דְמִתְרַגְשִׁין
לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא : ט וְאַסְעַר'
עַל כָּל דִמְהַלְכִין בְּנִימוֹסֵי
פְלִשְׁתָּאֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא דְמָלָן
בֵּית רִבּוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וּנְכָלִין :
י וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
קָל צְוַחְתָּא מִתְרַע נוּנַיָא
וִילָלָא מִן עוֹפָא וּתְבִירָא רַבָּא
מִן גִבְעָתָא : יא אֲלִילוּ כָּל דְיָתְבִין בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן אֲרֵי

צפניה א

כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם וְהִכְרַתִּי מִן־ ל״ז מ״ל
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל אֶת־ קמץ
שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים : ה וְאֶת־ כ'
הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא
הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים
הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים
בְּמַלְכָּם : ו וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי ג' . נ'
יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה מ'
וְלֹא דְרָשֻׁהוּ : ז הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוִה ל' ותסר
כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־הֵכִין יְהוָה
זֶבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו : ח וְהָיָה בְּיוֹם ל' ותסר ס'
זֶבַח יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־ כ'
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ ל' · כ'
נָכְרִי : ט וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג ל' ומ״ל
עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים כ' כתיבס כסף ס'
בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה : י וְהָיָה
בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה
מִשַּׁעַר הַדָּגִים וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה ל'
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵהַגְּבָעוֹת : יא הֵילִילוּ
יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־עַם כ' ויכקע

רשי

הם העכו״ם : (ד) את שאר הבעל . שלא תהא שארית לזכרונו : הכמרים עם הכהנים ; פלחיהון עם כומריהם : (ה) ואת הנשבעי' לה' · וחוזרים ונשבעי' במלכם בעכו״ם שלהם עושין עכו״ם עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת ה' הריני נשבע לך בעכו״ם : (ז) הקדיש קרואיו . זימן חיילותיו ליום מועד : (ח) מלבוש נכרי • תכשיטי עכו״ם : (ט) הדולג על המפתן . ת״י דמהלכין בנימוסי פלשתאי . שלא היו דורכים על מפתן דגון שנא' על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' (שמואל א ה) : (י) משער הדגים • ת״י מתרע נוניא ושער היה בירושלים וכך שמו : מן המשנה · משער העופות שהוא שני לו : (יא) יושבי המכתש · נחלא דקדרון שעמוקה כמכתשת זה ת״י ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של הים ששם נגודים דגים הרבה : מן המשנה · לוד שהיא משנה לירושלי' : מהגבעו' · זו צפורי שיושבת בראשי ההרים כצפור : (יא) יושבי המכתש · זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל : כי נדמה כל עם כנען . ת״י ארי אתר כל עמא דדמי עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען

רדק

ואחר כך אמר והכרתי את האדם וכן אמר מתחילה אסף אדם ואם כן למה פרט את הרשעים לפי שהמשילם לעופות שהרשעים לא ימלטו מן המכשולות שהם החרב והרעב והדבר והשאר שאינם רשעים גמורים וכ הצדיקים יגלו והארץ תשאר שממה מאין אדם ובהמה : (ד) ונטיתי ידי • את שאר הבעל • מה שנשאר עדיין בעבודת הבעל כי בני יהודה לא החזיקו כל כך בעבודת הבעל כמו בני ישראל כי אחאב החזיק בעבודת הבעל ואחריו שאר מלכי ישראל ואפשר כי מה שאמר והכרתי שאר על ידי יאשיהו המלך שבער הכל כמו שכתוב או אמר על חרבן הארץ כי מלכי יהודה אחר יאשיהו עשו הרע בעיני השם ואמר שהאלילים יכלו עם עובדיהם כמו שכתוב בתוכחות התורה ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: את שם הכמרים עם הכהנים • הכמרים הם לובשי שחורים לשם עכו״ם והכהנים הם המשרתים לפני עכו״ם ויאבד שמם וזכרם מן העולם : (ה) ואת המשתחוים הנשבעים לה' והנשבעים במלכם · פעם משתחוים לה' ופעם למלכם שהיא העכו״ם שהמליכוה עליהם והנה הם משתתפים עם האל יתברך דבר אחר לעבדו והכתוב אומר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם וי״ת דמקיימין בשמא דה' תייבין ויימין בשום פת כומריהון כ״א פת כריכון: (ו) ואת הנסוגים · כמו לא נסוג אחור לבינו כלומר שלא הלכו בדרכיו ולא שמרו תורתו : ואשר לא בקשו את ה' · ואע״פ שלא עבדו עכו״ם אלא שאומרים בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע ומה תועלת לדרוש אותו ולבקש מלפניו כל אלה שזכר הם בכלל העונש שימלאום המכשולות ויכלו ואליהם הוא אומר : (ז) הס מפני ה' אלהים . ר״ל דום והשתוקק מפניו שהייתם סבורים שלא יביט אל מעשיכם הסו מפניו כי קרוב יומו שיביא עליכם : זבח . חללי הרשעים : הקדיש קראיו . זימן לאותו זבח קראיו והם עוף השמים וחית השדה לאכול החללים כמו שאמר בתוכחות התורה והיתה נבלתך למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ : (ח) והיה ביום זבח · על השרים ועל בני המלך כי הם העושקים דלים כי יש לאל ידם הם יפלו בחרב ביום זבח והוא יום החרבן וכן כתיב וישחט מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה : ועל כל הלובשים מלבוש נכרי · פי' אאז״ל כשהיו רואים לשום אדם שהיה להם כח עליו מלבוש נאה היו גוזלים אותו ממנו ולובשים אותו והחכם ר' אברהם אב״ע ז״ל פי' מלבוש נכרי כנגד כל העם דרך גאות שלא ילבש אדם כמלבושיהם וי״מ מלבוש עכו״ם וי״ת ועל כל דמתגרשין למפלח לטעותא וי״מ אנשים שמראים עצמם פרושים וחסידים ולובשים מלבוש נכרי שלא כשאר העם כדי שיכירום במלבושים שהם פרושים ודרכיהם רעים : (ט) ופקדתי על כל הדולג על המפתן • פי' אאז״ל על עבדי השרים או על נערי המלך כשהיו רואים בבית העני חפץ שיחמדוהו שהוא נאה יכנסו בבית העני במרוצה וזהו שידלגו על מפתן בית העני מרוב חפזם לקחתו ויביאו אותו אל אדוניהם וזהו שממלאים בית אדוניהם חמס ומרמה והחכם רבי אברהם אב״ע ז״ל פי' על מפתן הבית בית אדוניהם מרוב שמחתם שבאים למלא בית אדוניהם חמס ומרמה וי״ת על כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי ר״ל שלא היו דורכים על המפתן של בית עכו״ם כמו הפלשתים שנאמר בהם על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק מצינו שהתמירו ישראל בעכו״ם יותר מאומות העולם באומות כתיב על כן לא ידרכו כהני דגון אבל בישראל כתיב הדולג על המפתן : (י) והיה משער הדגים · שער שהיה בירושלם שהיה נקרא שער הדגים כמו שנאמר בעזרא ועד שער הדגים ומגדל חננאל ואולי היו מוכרין שם דגים : ויללה מן המשנה · היא בית המדרש כמו שנאמר בספר מלכים והיא יושבת בירושלים במשנה ותרגם יונתן בבית אולפנא : ושבר גדול מהגבעות . מקומות הם בירושלם או סמוך לה כמו גבעת גרב הנזכר בספר ירמיה ויונתן תרגם קל צווחתא מתרע נוניא ויללה מן עופא ותברא רבא מן גובשתא כ״א מן גבעתא ובמדרש אגדה שער הדגים זה עכו שנתונה בחיקם של דגים ויללה מן המשנה זה לוז שהוא שכן לירושלם ושבר גדל מהגבעות זה צפורי שיושבת בראשי ההרים : (יא) הילילו יושבי המכתש • מקום עמוק בירושלם · וי״מ יתבי בנחלא דקדרון ובמדרש אגדה יושבי המכתש זו טבריא שהיא עמוקה מכל א״י

מצודת ציון

כן יקראו כהני עבודת כוכבים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י) : הכהנים · הם מין אחר מתחלפים בלבושיהם : (ו) הנסוגים • ענין החזרה לאחור כמו ולא נסוג ממך (תהלים פ) : (ז) הס • ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : הקדיש • ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : קרואיו • המזומנים לסעודה וכן בראש הקרואים (ש״א ט) : (ח) ופקדתי · ענין השגחה : נכרי . ענין זרות : (ט) הדולג . ענין קפיצה : המפתן · אסקופה כמו מתחת מפתן הבית (יחזקאל מז) : חמס • עושק : (י) המשנה · מל' שנים ור״ל בין שתי החומות שהיא משנה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ״ב כב) : (יא) הילילו . מל' יללה : המכתש . שם מקום בירושלים עמוקה ככלי המכתשת שדוכין

מצודת דוד

בהם : את שאר הבעל · ר״ל אף שארית מה לא יהיה : (ה) על הגגות . דרכם היה לעלות על הגגות להשתחות שמה לצבא השמים : ואת המשתחוים וגו' · ר״ל גם הצדיקים יכרתו : והנשבעים במלכם • הם האנשים שאינם משתחוים לא לה' ולא לצבא השמים שאין בהם אמונה כלל וכאשר ישבעו נשבעים במלכם כי לבד ממנו יראו ויפחדו וגם המה יאספו : (ו) ואת הנסוגים וגו' ר״ל אותם שבתחלה האמינו בה' ולאח״ז פרשו ממנו : ואשר לא בקשו . הם האנשים אשר מעולם לא בקשו את ה' : (ז) הס מפני ה' . שתקו מפני ה' לבל תאמרו יארכו הימים כי לא כן הוא כי קרוב יום הגמול הבא מה' כי כבר הכין ה' לכם את הזביחה והזמין את הקרואים לסעודה הם חיות היער ועוף השמים שיאכלו בשר נבלת ההרוגים : (ח) ופקדתי . אשגיח להביא גמול על השרים וגו' : מלבוש נכרי · דרך החשובים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ומשונה ממלבושי יתר העם : (ט) על וגו' · הם עבדי המושלים אשר ידלגו במהירות רב על מפתן פתחי העם לעשוק ולגזול חמס ומרמה ר״ל עושר הבא בחמס ובמרמה : (י) משער הדגים . יהיה נשמע משער הדגים כן היה שם השער : ויללה • קול

כְּנַעַן נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף׃
יב וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת־
יְרוּשָׁלִַם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־
הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם
הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה
וְלֹא יָרֵעַ׃ יג וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה
וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא
יֵשֵׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־
יֵינָם׃ יד קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל
קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם יְהוָה מַר
צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר׃ טו יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם
הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה
וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן
וַעֲרָפֶל׃ טז יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל
הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת
הַגְּבֹהוֹת׃ יז וַהֲצֵרֹתִי לָאָדָם וְהָלְכוּ
כַּעִוְרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ
דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים׃
יח גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל
לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ
קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה
אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃

אִתְּבַר כָּל עַמָּא דְדָמָן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן אִישְׁתֵּיצִיאוּ כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָא׃
יב וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲפַקֵּיד בָּלוֹשִׁין וִיבַלְשׁוּן יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְבַלְשִׁין בִּנְבַרְשְׁתָּא וְאַסְעַר עַל גֻּבְרַיָּא דְשָׁלָן שְׁלֵיוָא עַל נִכְסֵיהוֹן דְאָמְרִין בְּלִבְּהוֹן לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְאֵיטָבָא לְצַדִּיקַיָּא וְאַף לָא לְאַבְאָשָׁא לְרַשִׁיעַיָּא׃
יג וִיהוֹן נִכְסֵיהוֹן לַעֲדֵי וּבָתֵּיהוֹן לְבִזָּא וְיִבְנוּן בָּתִּין וְלָא יֵתְבוּן וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְלָא יִשְׁתּוּן יַת חַמְרֵיהוֹן׃
יד קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא קָרִיב וּמוֹחִי לַחֲדָא קָל יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ דִי בֵיהּ מְרִיר וְצָוַח תַּמָן גִּבָּרַיָּא מִתְקַטְּלִין׃
טו יוֹמָא תַּעֲבוֹר יוֹמָא הַהוּא יוֹם עָקָא וְעִיוּק יוֹם רְגוּשׁ וְאִתְרְגוּשָׁא יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמִטְתָּא׃
טז יוֹם שׁוֹפָרָא וְיַבָּבָא עַל קִרְוַיָּא כְרִיכָתָא וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא׃
יז וְאָעִיק לִבְנֵי אֱנָשָׁא וִיהֲכוּן כְּסָמָן אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבוּ וְיִשְׁתְּפֵךְ דִּמְהוֹן לְעַפְרָא וּנְבֶלְתְּהוֹן כְּסַחִיתָא׃
יח אַף כַּסְפֵּיהוֹן אַף דַּהֲבְהוֹן לָא יוּכַל לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ וּבְאֶשָּׁא דְפוּרְעָנוּתֵיהּ יְסוּפוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא אֲרֵי גְמִירָא בְּרַם שֵׁיצָאָה יַעֲבֵיד עִם כָּל

רשי

כנען : כל נטילי כסף . כל עתירי נכסיא סעונה משא כסף וזהב כמו (משלי כז) כובד האבן ונטל החול ל' משא : (יב) אחפש את ירושלים בנרות · אדקדק בעונותיהם : הקופאים . הצפים על שמריהם ויצף הברזל (מלכים ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא : האומרים בלבבם לא ייטיב ה' . לעושי רצונו : ולא ירע · לעוברי רצונו : (יד) מר צורח שם גבור . הגבור יצרח שם בקול מר : (טו) יום שואה . לשון שממון : ומשואה · שממון יותר : (יז) והצרותי לאדם . לישראל הקרויים אדם : ולחומם · בשרם ול' ערבי בשר קורין אל לחם ; כגללים · ריעי :

התקופשו

רדק

א"י : כי נדמה כל עם כנען . סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה כנענים נכבדי ארץ נדמה נכרתו כמו נדמה נדמה מלך ישראל נדמו עמי וי"ת כנען כמשמעו אמר אתבר כל עמי דעובדיהון דמן לעובדי עמא דארעא דכנען : נטילי כסף . נושאי הכסף והם הסוחרים כמ"ש עובר לסוחר וי"ת כל עתירי נכסיא : (יב) והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות . כמו שמחפש אדם הדבר בנר שהוא חופש יפה כן אחפש את ירושלם לבער הפושעים שבה וכן אמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ות"י אפקיד בלושין ויבלשון ית ירושלם כמו שמבלשין בנברשתא : הקופאים על שמריהם · שהם שקטים בבתיהם על ממונם כמו היין שהוא שקט על שמריו הדבר השוכן ומקובץ ביחד כמו המים הקופאים והחלב הקופא נקרא קפאון שהוא עומד ואינו נע ות"י דשלן שלוא על נכסיהון : לא ייטיב ה' ולא ירע . אין הטוב והרע בא על האדם מאתו כי לא ישגיח בתחתונים וי"ת לא רעוא קדם ה' לאוטבא לצדיקיא ואף לא לאבאשא לרשיעיא : (יג) והיה חילם · נכסיהם יהיו לבז : ובנו בתים · הבתים שבנו לא ישבו בהם זמן רב כי מהרה יגלו מהם וכן הכרמים שנטעו לא ישתו יינם כי אם מעט זמן : (יד) קרוב יום ה' · ומהר מאד · כמו מהירות והוא תאר בשקל ושבח אני את המתים : מר צורח · מרים קול וקורא מר וכן ויבאו אל צריח מקום גבוה אמר כאלו יום ה' קורא ומגביה קולו וקורא מר ואמר שם גבור שם יבאו גבורים להרגם או שם יהיו הגבורים נהרגים וכת"י תמן גבריא מתקטלין והחכם ר' אברהם פי' שם יהיה הגבור צורח מר : (טו) יום עברה . מבואר הוא והפסוק כולו כפול בענין כמ"ש לחזק הענין : (טז) יום שופר ותרועה . שיריעו האויבים עליהם כשיכבשו הערים הבצורות : הפנות . הם המגדלים : (יז) והצרותי לאדם · הצרותי מגרע · לאדם הלמ"ד קמוצה פי' והצרותי אל האדם שיהיו תוך הערים במצור שיהיו כה בלחם צר ומים לחץ : כעפר . שהוא נשפך לרוב שאין אדם חושש על שפיכותו כן ישפך דמם בלי חמלה לרוב : ולחומם כגללים · בשרם יהיה נשפך באשפות כמו הזבל וכן וימטר עלימו בלחומו בבשרו : (יח) גם כספם . אך נבהלה אותה הכלה תהיה נבהלה כלומר תהיה בבהלה פתאום וי"ת ארי גמירא ברם שיצאה :

התקופשו

אבן עזרא

סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה : ונדמה · נכרת : נטילי כסף . כמו משא : (יב) והיה · טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרי' כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת אד' חופש והנה בנרות כאילו בנרות אחפש' : הקופאי' . שהם שאננו' ושקטים ומלת קופאים כמו קפאו תהומות דבר השוכן ומקובץ ביחד נקרא קפאון וככה זה קופא' השכני' בשמ על מקומם : (יג) והיה חילם · כמם וממונם : ובנו . פועל עבר הבתים שבנו לא ישבו שם עוד : (יד) קרוב יום · נקמת ה' וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יצעק צעקה מרה : (טו) יום שואה ומשואה. כמו בוקה ומבוקה : יום חשך . כדכך וקדר עליהם היום : (טז) יום שופר . ותרועת האויב : הפינות · כמו גבעות : (יז) והצרותי לאדם · שהם בערי' הבצורו' : ושפך דמם . לרוב כעפר : ולחומם כגללים · בשרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו : כגללים . כמו כגללי צאת הצד' : (יח) גם . טעם נפשם גם כספם

על האנשים ה' וסי' נמסר בסדר שמות ובמלכים ב' סימ' י"ח : ישבו ג' בקריאה וסימ' וירדו מעל כסאתם . והית חילם למשסה . עשירים בשפל ישבו ותר וישבו ויקח בועז עשרה : לארם ה' בקריאה וסימן מי שם פה לארם או מי . והצרתי לארם . ירעתי ה' כי לא לאדם דרכו · ויאמר לאדם הן יראת ה' · כמים הפנים לפנים · וכל קהלות דכו' במ"א לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת . וסימ' בלשון ארמי לבא דירע עקא בפומיה אמר :

תולדות אהרן אחפש . פסחים ז ח : ביום עברת ה' . שבת קיח ב"ב · קטז קמא :

מצודת דוד

קול יללה יהיה נשמע מן המשנה ושבר גדול ישמע מן הגבעות אשר הם סביבות ירושלים : (יא) כי נדמה . כי נכרת כל עדת התגרים וכל נושאי משא הכסף הם עשירי העם : (יב) אחפש וגו' . לבל יסתר מי מפני והוא ענין מליצה לומר לא אשאיר מי מהם : ופקדתי · אשגיח להביא גמול על האנשים היושבים שקט ושאנן כיין הצף על שמריו שאינו מפיג טעם כלומר לא בא להם שום מחסור ומרוב כל מבעטים במקום ואומרים בלבבם לא ייטיב ה' לצדיקים ולא יעשה רע להרשעים הכל לפי המקרה : (יג) והיה חילם למשסה · לכן יהיה עשרם למדרס רגלי האויב ובתיהם יהיו שממה כי יגלו מהם : ובנו בתים · הם יפריחו בבניין כי יבנו בתים אבל לא ישבו בהם כי יגלו מארצם וכן ונטעו כרמים וגו' : (יד) קרוב יום ה' הגדול . יום הגמול הגדול הבא מה' קרוב הוא ומאד מהר יבוא : קול יום ה' . ר"ל הקול של יום ה' תהיה גדול כ"כ עד שאפילו הגבור ימס לבבו וישאג במלחמה קול מר :

מצודת ציון

שדוכין בם בשמים : נדמה · ענין כריתה כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו) : עם כנען · ר"ל עדת התגרים כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) : נטילי · ענין משא כמו ונטל החול (משלי כז) : (יב) אחפש . ענין בקור ודרישה כמו תמנו חפש מחפש (תהלים סד) : הקופאים . הצפים ממעל כי ויצף הברזל (מ"ב ו) תרגומו וקפא פרזלא : שמריהם · הוא עכירת המשקה הנופל לשולי הכלי כמו ושקט הוא אל שמריו (ירמיה מח) : ירע · מלשון רעה : (יג) חילם · עשרם כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח) : למשסה . ענין רמיסה כמו למשסה ואין אומר השב (שם מב) : (יד) צורח . ענין שאגת קול גדול כמו יריע אף יצריח (שם) : (טו) עברה · ענין כעס : ומצוקה . עניינו כמו צרה וכן בארץ צרה וצוקה (שם ל) וכפל המלה בשמות נרדפות להפלגות הענין : שואה ומשואה · ענין חושך ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל') : וערפל הוא עב הענן : (טז) הפנות · הם המגדלים שדרכם לעמוד בפנות וזויות המבצר : (יז) והצרותי · מל' צרה : ולחומם · כן יקרא גם הבשר שמו כי לחמם לנפשם (הושע ט) : כגללים · כצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) : (יח) קנאתו · ענין כעס וחמה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : תאכל . ענין השחתה : נבהלה

(טו) יום עברה · זה היום יהיה יום עברה כי המקום ישלח בהם עברה וזעם : (טז) יום שופר ותרועה . אז יהיה נשמע קול שופר מן הכשדים הצרים על הערים הבצורות וגו' : (יז) והצרותי לאדם · אביא צרה על יושבי ארץ ישראל וילכו כעורים מבלי דעת אנה ימלטו הנלה : כעפר · כמו העפר הנשפך בכל הארץ ובשרם יושלך בכל המקומות כגללי הצואה : (יח) גם כספם וגו' . לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם כי גם בכספם וזהבם לא יצילו את עצמם בתת שוחד אל הכשדים כי לא יקחו פדיון נפש : ביום עברת ה' . ביום בא עברת ה' : כל הארץ · כל יושבי הארץ : כי כלה אך נבהלה יעשה : כ"ש

הבהלה

אבן עזרא

הסעס : (א) התקוששו וקשו . הטעם התוכחו והוכיחו ור' משה אמר התקבצו וקבצו מגזרת מקושש קש שהוא לאסוף הקש ואחרי' אמרו כמו תרגו' זקנתי ושבתי : לא נכסף . אינו אהוב ונחמד לגוים מגזרת נכספה וגם כלתה : (ב) בטרם לדת חק · בטרם בא יבא הפחד שיפיצכם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח : (ג) בקשו · אם פעלתם משפט עד עת' וקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היום בקשו אל תבקשו עזר מפלשתים : (ד) כי עזה עזוב' תהיה · דרך צחו' וככה ועקרון תעקר : יגרשוה . יגרשו האויבים אנשים ממנה : (ה) הוי . חבל . כמו חבל נחלתכם וזה הים הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי' לכנעני תחשב : (ו) והיתה · אמר יפת חבל הים שם העיר היא על כן והית' נות כרות רועים שכרתו לעצמם : (ז) והיה חבל : כמו חלק וזה יהיה בשובם

רשי

(א) התקוששו · התלקטו ואספו יחד כמו לקושש קש (שמות ה) : וקושו . מעשיכם הטו מעשיכם לדעת קונכם . ורז"ל דרשו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים עשו שניהם לשון שיקשט אדם המשוה עצמו ויישר דרכו : הגוי לא נכסף . ת"י דלא חמד למיתב לאורייתא : (ב) בטרם לדת חוק . לפני בא הגזירה : כמוץ עבר · הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכעשן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך ת"י תהוון דמן לכמוצא דנשב ביה רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא . נ"א כטולא דעדו וכו' וזהו לי נל : (ד) כי עזה עזובה תהיה · כי אם תעשו כן אפקוד על שכיניכם הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנביא מסדרן והולך : בצהרים יגרשוה . אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוד בה קטב יגרשוה ותהי שדודה . ד"א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה וצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומר איכה תרביץ בצהרים (שיר א) : (ה) חבל הים · ספר ימא ול' חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כלומר הסמוכים לים : גוי כרתים · ת"י עמא דמחייבין לאשתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון במערב' : [illegible] מגרי תחומיה [illegible] יוכחן לכליוה [illegible] הוא בפלשתים [illegible] הוא אומר [illegible] שפשטו על נגב הכרתי [illegible] ליהודה ות"י על דרום כרתי' ולמטה כתוב בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה : (ו) נות כרות רועים · נוה שרעי שיכרו בה הרועים לחם בבוקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה (מלכים ב ו) : (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה :

והיה

צפניה ב

ב א הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא
נִכְסָף: ב בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ
עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם ׀ לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם
חֲרוֹן אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא
עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה: ג בַּקְּשׁוּ אֶת־
יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ
פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי
תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף־יְהוָה: ד כִּי עַזָּה
עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה
אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן
תֵּעָקֵר: ה הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי
כְּרֵתִים דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן
אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין
יוֹשֵׁב: ו וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת כְּרֹת
רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן: ז וְהָיָה חֶבֶל
לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן

תרגום

יָתְבֵי אַרְעָא: א אִתְכְּנָשׁוּ וְאִתוּ וְאִתְקָרְבוּ עַמָּא הָדָא דְּלָא חָמֵיד לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא: ב עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת בֵּית דִּינָא וּתְהוֹן דָּמָן לְכְמוֹצָא דְּנָשְׁבָא בֵיהּ רוּחָא וּכְטוּלָא דְּעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא עַד דְּלָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַּיְיָ עַד לָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן יוֹם רוּגְזָא דַּיְיָ: ג תְּבָעוּ יַת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ כָּל עִנְוְתָנֵי אַרְעָא דְּדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבָדוּ תְּבָעוּ קוּשְׁטָא תְּבָעוּ עִנְוְתָנוּתָא מָאִים יִתְגְּנֵין עֲלֵיכוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַּיְיָ: ד אֲרֵי עַזָּה שְׁבִיקָא תְהֵי וְאַשְׁקְלוֹן לְצָדוּ אַשְׁדּוֹד בְּטִיהֲרָא יְתָרְכוּנַהּ וְעֶקְרוֹן תִּתְעֲקַר: ה וַי דְּיָתְבִין בִּסְפַר יַמָּא עַמָּא דְּחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה גְּזֵירַת פִּתְגָּמָא דַּיְיָ עֲלֵיכוֹן דְּיָתְבִין בִּכְנַעַן אַרְעָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וְאַבְדִּינָךְ מִבְּלִי יָתֵיב: ו וּתְהֵי סְפַר יַמָּא דִּירוֹת בֵּית מִישְׁרֵי רָעֲוָן וְחוּטְרִין דְּעָן: ז וִיהֵי עַדְבָא לִשְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה עֲלֵיהוֹן

בקשו ז' וסי' אשת בעלת אוב . דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד . וחברו׳ בקשו את ה' כל ענוי ארץ ג' בו . לך אמר לבי בקשו . וחד ובקשו ברחובותיה : והיתה ג' בטעם בנביאים וסי' והיתה הפציר' נבלת אזכל . והיתה חבל הים . ועיין במסרת רבתא בערך היה :

תולדות אהרן התקוששו · ב"מ סט קו ב"ב ס סנהדרין יח יט : ענוי ארץ · יבמות עח (חגיגה יב סנהדרין כב קדושין סה) : בקשו צדק . חגיגה ד' : ועקרון · מגלה ד :

רדק

(א) התקוששו וקושו · ענין חפוש הדברים ולקיטתם כמו לקושש קש מקושש עצים וכן פי' התקוששו התחפשו מימיכם וחפשו מומים אחרים אחר כך ובערו אותם וכן אמרו רז"ל מזה הפסוק קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים ועוד אמרו נקשט גרמין עד לא נקשט אחרנין וקשו השי"ן דגושה לחסרון הכפל כמו שבו את העיר : הגוי לא נכסף . לא נכסף ולא התאוה אל זה להתקושש ולקושש כמו נכספת לבית אביך ות"י דלא חמיד למיתב לאוריתא ואחז"ל [illegible] שאינו נכלם ולא יבוש ממעשיו מלשון רז"ל איכסוף באיכסופי אפין : (ב) בטרם לדת חק · בטרם שיולד חק היום הבא כלומר הגזרה התקוששו ות"י עד לא תפוק עליכון גזירת בית דינא · כמוץ עבר יום · המאוחר מוקדם וכן היא תכונת הפסוק בטרם לדת חק יום כמוץ עבר כלומר בטרם לדת חק היום שתהיו כמוץ עובר מפני רוח או בטרם יום לדת חק והמאוחר מוקדם במקרא רבים כמו מקום שם קבר מקום קבר שם הידעת כי אז תולד ומספר אל יודעי נהי ויודעי נהי אל מספד והדומים להם רבים וי"ת בחסרון מלים ותהון דמן לכמוצא דנשבא ביה רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא כלומר מפני השמש נוסחא אחרת וכתננא דעדי מן קדם יומא : (ג) בקשו את ה' · אמר כנגד ענוי הארץ אשר בישראל כי אע"פ שחטאו רוב ישראל נשתיירו בהם רבים טובים ויראי אלהים כמו שאמר הקב"ה לאליהו והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו ונאמר על חרבן הארץ נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ ואף על פי שהיו עבדי האל יתברך וחסידיו נפלו בחרב עם הרעים כמו שכתוב כי עד צדק ישוב משפט : בקשו צדק · בקשו הצדק והענוה עם האחרים כלומר השתדלו בחכמה להשיבם אל דרך טובה : אולי תסתרו · תסתרו שלא תמותו בחרב עם הכלל אבל מן הגלות לא הבטיחם כי כבר נגזרה גזירה בימי מנשה כמ"ש ונאמר ליאשיהו המלך ונאספת אל אבותיך בשלום ולא תראנה · עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה : אף ה' . ואף על פי שיהיה יום אף ה' עליכם אף על פי כן אל ישמחו שכיניכם הרעים לכם : (ד) כי עזה עזובה תהיה · עזה עזובה דרך צחות לשון נופל על הלשון ואעפ"י שאינו דומה בכל האותיות : בצהרים · זכר צהרים לפי שהקטב ישוד בצהרים ואשדוד לשון שד וזכר הוא כאלו הוא לשון נופל על הלשון : יגרשוה . יגרשו האויבים עדת אשדוד ממקומה פתאום כמו הקטב שישוד בצהרים : ועקרון תעקר · לשון נופל על לשון דרך צחות ולא זכר גת כי ביד מלכי יהודה היתה : (ה) הוי יושבי חבל הים . חלק כמו חבל נחלתו והוא ארץ פלשתים שהיא סמוכה לים כמו שכתוב עד ים פלשתים וקרא הוי עליהם כי תחרב ארצם : גוי כרתים · פלשתים יקראו כרתים כמ"ש אל נגב הכרתי ונאמר הכרתי את כרתים וי"ת עמא דחייבין לאישתיצאה : כנען ארץ פלשתים · כמו שכתוב לכנעני תחשב חמשה סרני פלשתים וגו' : (ו) והיתה . לשון נקבה על הארץ שהיא חבל הים : נות כרות רועים · משכן הרועים יקראוהו נוה כמו שנאמר [illegible] והקטן שם כרת רועים מקום שיכרו שם הרועים להיות שם מקניהם ככלאים כן כי יכרה איש בור : (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה · זה החבל יהיה עדיין לשארית בית יהודה בשובם מגלות :

מצודת ציון

נבהלה . מל' בהלה : (א) התקוששו וקושו · ענין החפוש והלקיטה היטב כמו לקושש קש (שמות ה') : נכסף · ענין חשק וחמוד כמו נכסוף נכספתה (בראשית לא) : (ב) חוק . גזירת המקום : כמוץ . היא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג) : (ג) בקשו · ענין דרישה : (ה) חבל . כן יקרא המחוז כמו חבלי מנשה (יהושע יז) : (ו) נות . מל' נוה ומדור : כרות . ענין חפירה כמו בור כרה (תהלים ז) : וגדרות . בנין גדר למרבץ צאן : (ז) ירעון · מל' מרעה : ירבצון :

מצודת דוד

הבהל' יעש' אך כליון אל כל יושבי הארץ ולא ימצאו פדיון בשוחד ממון : ב (א) התקוששו וקושו · חפשו עצמיכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם וגם חפשו עכ"ל [?] ולאחכם להשיב אותם : הגוי לא נכסף . אתם הגוי שאינכם עתה חשוקים לה' : (ב) בטרם לדת חוק · עד לא יולד חוק הגזירה : כמוץ עבר יום . הוא כמו היפך יום כמוץ עבר ומוסב על בטרם לומ' בטרם יבא יום שתהיו בו נפזרים לבין הבבליים כמוץ העובר ברוח : בטרם וגו' חרון אף ה' . הוא חוק הגזירה וכפל הדבר לתוספות אזהרה : יום אף ה' . והוא יום הבא מהפורעניות : (ג) אשר משפטו פעלו . אשר עשו משפט ה' : בקשו צדק . ר"ל ואם יתר העם בקשו מעתה צדק וענוה אולי ע"י זה תהיו נסתרים ביום אף ה' ולא יעשה עמכם כלייה בגולה ולאח"ז תשובו לארציכם : (ד) כי עזה עזובה תהיה · ר"ל כאשר כן תעשו לא תהיו כלים בגולה ותשבו פה ותמצאו אז את עזה כשהיא עזובה מיושביה ואשקלון תהיה עוד לשממה : בצהרים יגרשוה · כאומר ואם יגרשוה בעת הצהרים לא יוכל מי מהם להסתיר עצמו ואת הכל יגרש ולא ישאר מי בארץ להחזיק בה : תעקר . ר"ל לא ישאר מי כדבר הנעקר מכח : הוי יושבי חבל הים . אוי על היושבים במחוז שפת הים שהוא גוי כרתים הם מפלשתים כמ"ש פשטנו נגב הכרתי (ש"א ל) ולמטה בענין נאמר את השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים (שם) : דבר ה' · הוא האמור בסוף המקרא והאבדתיך וגו' : כנען ארץ פלשתים · פלשתים תחשב לארץ כנען כמ"ש מן השיחור וגו' לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים (יהושע יג) ור"ל גם הם יחשבו לכנעני כי היה סמוך לה : מאין יושב · מבלי ימצא מי יושב שם : (ו) נות רעים · מקום מדור הסיבות הרועים לשבת בהן ושם יעשו גדרות לצאן : (ז) והיה חבל · המחוז ההיא תהיה לשארית בית יהודה ומושב [illegible] שאמר אם

אפקו

רשי

והיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהודה חבל זה ל' גורל הוא וכן ת"י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: (ח) אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישראל בגולה לבא לארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בוכים וגונחים וצועקין היו מונין אותן ואומרים מה לכם להיות מגופים מה תבכו הלא לבית אביכם אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: (ט) כי מואב כסדום תהי'. גם אתם לקדמתכ' תשובו לום אביכם לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גבים (ישעיה לג) ואף מ"ם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממשך הסוכך (יחזקאל כח) ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח. מקום כריית מלח: (יא) כי רזה. החיש כחם: וישתחוו לו. כשיראו שנתקלקלו יראתן: (יב) גם אתם כושים. כשגלו עם ישראל מעבר לנהרי כוש: (יג) על צפון. אשור בצפון אצל בבל: נינוה. הוא ראש לאשור: (יד) כל חיתו גוי

אבן עזרא

בשובם מבבל: (ח) שמעתי. דברי השם והם על גבולם כאשר היו ישראל בארצם הרס יגלו: (ט) לכן. ממשק. כמו ובן משק ביתי שהוא זו מן הבית וככה ממשק מקום ממשק שלא יזוז החרול משם והוא מין ממיני הקוצי' כמו כבו פניו חרולים: ומכרה מלח. כמו כי יכרה איש ויפת אמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יצחק: יבזום. מפעלי הכפל כי קמץ חסוף שנו שורק: ויתר גוי ינחלום. גוי שלי: (י) זאת. ויגדילו. לשונם או חרפתם: (יא) נורא. אז תראה יראת השם. וגבורתו עליהם: כי רזה. פועל עבר מגזרת רזי לי כמו מזמן בשרו ירזה אחר שרזה יגשם והכרית כל אלהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו תחלת ענין: (יב) גם. חללי חרבי המה. כדרך כולם תשובו ובואו נא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמר חללי חרבי אתם ויפת אמר כהם' בחסרון כ"ף והטעם על המואבים והעמונים המזכרי': (יג) ויט. על צפון. והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי' אסרוויי"ה הנה רחב' מהקו השוה ארבעים ושתים מעלות ורחב ירושלים שלשים ושלש מעלות שהוא חצי הייטוב בפאת צפון בראיות גמורות: (יד) ורבצו. קפוד. בלשון ישמעאל קפיד:

בכפתוריה

בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן כִּי
יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם׃
ח שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי
עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ
עַל־גְּבוּלָם׃ ט לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב
כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה
מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר
גּוֹי יִנְחָלוּם׃ י זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם
כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה
צְבָאוֹת׃ יא נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי
רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־
לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם׃
יב גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי
הֵמָּה׃ יג וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן וִיאַבֵּד
אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה
צִיָּה כַּמִּדְבָּר׃ יד וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ
עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־

יִתְפַּרְנְסוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן כַּד
בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יֵעוֹל
דָּכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן
וְיָתֵיב גָּלְוָתְהוֹן׃ ח שְׁמִיעַ
קֳדָמַי חִסּוּדֵי מוֹאָב
וְאִתְרַבְרְבוּת בְּנֵי עַמּוֹן דְּחַסִּידוּ
יָת עַמִּי וְאִתְרַבְרַבוּ עַל
תְּחוּמְהוֹן׃ ט בְּכֵן קַיָּם אֲנָא
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב כִּסְדוֹם
תְּהֵא וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמוֹרָה
מִשְׁמַט מְלוּחִין וּמַחְפּוֹרִין
דִּמְלַח וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא
דְעַמִּי יְבוֹזְנוּנוּן וּשְׁאָר שִׁבְטַיָּא
יַחְסְנוּנוּן׃ י דָּא לְהוֹן חֲלַף
אִתְרַבְרְבוּתְהוֹן אֲרֵי חַסִּידוּ
וְאִתְרַבְרַבוּ עַל עַמֵּיהּ דַּייָ
צְבָאוֹת׃ יא דְּחִילָא דַּייָ
לְמִפְרְקְהוֹן אֲרֵי אַמְאִיךְ יָת
כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא וְיִבְעוֹן מִן
קֳדָמוֹהִי גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ כָּל
נִגְוָת עַמְמַיָּא׃ יב אַף אַתּוּן
כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן׃
יג וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵיהּ עַל
צִפּוּנָא וְיוֹבֵיד יָת אַתּוּרָאָה
וִישַׁוֵּי יָת נִינְוֵה לְצָדוּ אִשְׁתְּמָמוּ כְּמַדְבְּרָא׃ יד וְיִשְׁרוֹן בְּגַוַּהּ עֶדְרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא אַף

כסדום ר' וסי' כמעט כסדום היינו. הכרת פניהם ענתה בם. היו לא כלם כסדום וישביה כעמרה. כי מואב כסדום תהיה: וישתחוו ז' רפין וסימ' יעבדוך עמים. ב' בו' נורא יי עליהם. יזכרו וישבו אל ה'. וישתחוו לו כל מלכים. כל גוים אשר עשית.

רדק

מגלות בבל וי"ת אבל השנים הראשונים ספר ימא וזה תרגם עדבא כלומר לגורל בית יהודה ולחלקם יהיה: עליהם ירעון. על המקומות ההם אפשר שיהיה זה הפסוק ופסוק והיתה לעתיד משישובו יהודה מגלות בבל שבים ארץ פלשתים להם למרעה לצאן ופירוש ירעו לאנס וכן ירבצון אמר על הצאן שירבצו בלילה בבתי אשקלון המרבים להרביצם שם או יהיה פסוק והיתה על זמן חורבן ארץ פלשתים אמר שישנו שם הרועים עם צאנם מפני חרבן הארץ שלא יהיה בה יושב ולא תהיה הארץ אלא למרעה לצאן ויהיה פסוק זה והיה על זמן שיבת בני יהודה לארץ פלשתים נ"כ להם למושב ויבנו שם בתים לגרכם ופי' ירעון ירבצון דרך משל לפי שהם נמשלים לצאן וכן ת"י עליהון ירעון ועליהון יתפרנסון: בערב ירבצון. תרגם ברמשא יביתון: (ח) שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון שהיו שכנים לבני ישראל ובגלותם מארצם והיו עוברים דרך עליהם והיו מחרפים אותם: ויגדילו על גבולם. היו מגדילים פיהם בשחוק או לשונם לדבר בעברם על גבולם או פי' היו מגדילים פיהם על גבול ישראל שהיו רואים אותו חרב: (ט) לכן חי אני. כסדום שהפיכה חרבה חרבן עולם: ממשק חרול. לפי מקומו ענינו כמו מולא שילאו ויעלו שם החרולים כמו במקום החרב וי"מ המלה מענין ובן משק ביתי מענין שוק כלומר שיתקשקשו החרולים זה בזה מרובים כשוב בהם הרוח וישמיעו קול ואחז"ל פי' ענין עזיבה כלומר שתהיה הארץ נעזבה לחרולים ות"י משמט מלוחין כמו מלוח עלי שיח והוא החרול: ומכרה מלח. מן כי יכרה איש בור כתרגומו ומחפירין דמלח ויתכן לפרשו מענין כרי כדברי רז"ל התחיל למוד אומר ברוך שסולת ברכה בכרי הזה ר"ל תל מלח: שארית עמי יבזום. כפל הענין במ"ש ואמר יתר גוי ינחלום וזה אפשר שהיה בבית שני כששבו מגלות בבל ואפשר לפרשו עת"ה בימי המשיח ופסוק כי רזה את כל אלהי הארץ עוזר לזה הפי': ויבזום. יבזו אותם גוי ביו"ד אחד לבד: והוא יו"ד הפרס ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב ונשארה במבטא: (י) זאת. ויגדילו פירשנוהו: (יא) נורא ה' עליהם. ה' שהוא נורא עליהם היה כלומר על עם ה' שזכר וכת"י דחילא דה' אמר למפרקהון או פי' עליהם על הגוים כלומר עוד יבא זמן שיהיה ה' נורא עליהם ויראו ממנו ומהרע לעמו: כי רזה את כל אלהי הארץ. יכחש את כל אלהי העמים ויכירו כלם כי ה' לבדו הוא האלהים כמ"ש והיה ה' למלך על כל הארץ: ורזה. מן ויבא רזון בנפשם כלומר יבטל אותם ויבטית אמונתם: וישתחוו לו. ואז ישתחוו לו ופי' ארי אמאיך: (יב) גם אתם כושים. אמר אתם ואמר המה כי כן מנהג המקרא בכמה מקומות כמו כלם תשובו ובאו נא לכלם ולת"ניכם כי ינוסו מאלים אשר חמדתם והדומים להם וי"מ המה בחסרון כ"ף הדמיון כהמה כלומר אתם תהיו חללי חרבי כמוהם פי' כעמון ומואב שזכר ואמר גם אתם כלו' אע"פ שאתם רחוקים מא"י אתם ברעותם לישראל וגם אתם תהיו חללי חרב. (יג) ויט ידו על צפון. זה בבל שהיא מזרחית לצפונית לא"י וזכרה לפי שגלו ישראל אליה ולא רחמו עליהם כראוי כמ"ש בישעיה לא שמת אליה רחמים: ויאבד את אשור' שגלו שם י' השבטים: (יד) ורבצו. כל חיתו גוי' כל הבהמות אמר כל הבהמות שגוי' אשר סביבותיה ירעו וירבצו

שם

מצודת דוד

תבקשו צדק וענוה לא תהיו כלים בגולה ותשובו פה ותמלאו ערי פלשתים שוממה אז תירשו אתם את הערים ההם: עליהם ירעון. ר"ל יתענגו בטובה: בערב ירבצון. ר"ל שם ינוחו בהשקט: כי יפקדם. כי ה' יזכרם לטובה ואת בני שבי הגולה יניחם בהשקט ומרגוע: (ח) אשר חרפו את עמי. כאשר גלה דרך ארצם חרפו אותו בדברים: ויגדילו על גבולם. ר"ל לקחו מאדמת ישראל להגדיל ולהוסיף על גבולם כמ"ש לבני עמון וגומר מדוע ירש מלכם את גד (ירמיה מט). או ר"ל כשעברו ישראל על גבולם דברו שם למולם דברים גדולים וקשים לבזותם: (ט) לכן חי אני. לכן הריני נשבע כמו שאני חי כן תהיה מואב נהפכת כסדום וגומר. ממשק חרול. תהיה מלאה מהשמעות קול חרולים כי שם יגדלו הרבה מאין עובר ובנשיבת הרוח מקישים זה בזה ומשמיעים קול: ומכרה מלח. תהיה מלאה מכריית מלח בכל הפנות שיחפרו ימצאו מלח: שארית עמי. הנשאר מעמי יבוזו נחלתם כאשר ישובו לארצם מגלות בבל: ויתר וגו'. כפל הדבר במ"ש: (י) זאת להם. זאת יבוא להם בעבור גאונם אשר חרפו ודברו גדולות וקשות על עם ה': (יא) נורא ה'. הנורא ימשול עליהם לקחת מהם נקם כי ירזה ויתיש כח את כל אלהי הארץ הם שרי מעלה של העכו"ם ולא יוכלו להשפיע להם טובה: וישתחוו לו וגו'. ועוד יבא זמן אשר מכל איי העכו"ם ישתחוו לו כל איש ממקום מושבו כי כולם יכירו שאין אלהים זולתו וזה יהיה לעתיד: (יב) גם אתם כושים. הואיל וגם אתם שמחתם על מפלת ישראל לכן תהיו גם אתם חללי חרבי: (יג) ויט ידו. המקום יטה ידו להכות את כשדים היושבים בצפון א"י וגם יאבד את אשור: את נינוה. הוא ראש ממלכות אשור: (יד) ורבצו. לא ידורו שם אנשים כ"א יהיה מקום מרבץ לעדרים של כל בהמות העכו"ם ועופות המדבריות יעמידו לשבת על המשקופים

סיפים

מצודת ציון

ירבצון. ענין השכיבה לנוח: ושב. ענין ההשקט והרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): שביתם. מל' שבי הגולה: (ח) וגדופי. ענין חרפה כמו וישראל לגדופים (שם מג): (ט) ממשק. ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (שם לג): חרול. מין קוצים כמו תחת חרול יספחו (איוב ל): ומכרה. מל' כרייה וחפירה: יבזום. מל' בזה: (י) גאונם. מל' גאוה: (יא) רזה. ענין החשות כמו במשמניו רזון (ישעיה י): (יג) ציה. ענין חורב ויובש: (יד) חיתו. גם הבהמה תקרא בשם חיה וכן והיתה לדבר

אבן עזרא

בכפתוריה • בגג׳ כפתוריה כמו הך הכפתור ׃ קול . העופות בחלון הקירות ופעם חורב בסף כמו ואמר׳ ... ועל ההרים הכפתור הוא החזק וקשה שבדלת ואמ׳ אחר׳ שדלת או תשב׳ בחוזק עד ישאר הכפתור שהוא קשה ובארץ ישמעאל ... הכפתור כי לא ימצא בינינו ׃ כי ארזה ערה • הם הסיפון כי התורב גילה הסיפון כמו ויקיר ערה מגן ׃ (א) הוי מוראה • אמר יפת כמו טראה ורבי ישועה אמר מגזרת סורר ומורה והאל"ף תחת ה"א השרש כעושיה שהיו"ד תחת ה"א ויש אומרים שהוא כמו ושמתיך כראי והסיר מראתו ׃ ונגאלה . מגזרת לחם מגואל ורבי משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמרתה גאלה השם והטעם על ירושלם והיונה מגזרת לא תונו והפועל יונה מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויורה או הדומה לונה פותה ביופיה כמו יונתי תמתי ׃ (ב) לא שמעה בקול • מוכיח ׃ (ג) שריה . כמו אריות שואגי׳ על טרפם ׃ שופטיה כזאבי ערב שלא גרמו • שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים ׃ (ד) נביאיה פוחזים • ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על כן נתנבאו ומלת בוגדות פועלות והם אנשים לנשים בוגדות ׃ חמסו • רע עשוי בגלוי יקרא חמס חמסו תור׳ המשפט ולא דע כדת וחמסו ממון שלא כדין ׃ (ה) ה׳ . היה ראוי שלא יעשו עולה ׃ בבקר בבקר • בכל יום יראה השם להם משפטו הגוים שלא יעבדוהו ׃ ולא יודע עול בשת . בעבור שהזכיר לא יעשה עולה הטעם

רשי

גוי . כל בהמות הגוים ׃ קאת וקפוד . עופות ׃ בכפתוריה . פומל"ש שבראש הגג ׃ חורב בסף • החורבן יהי׳ ניכר בספי הבית ׃ קול ישורר בחלון . קול העופו׳ מצפצפים בחלונות ׃ כי ארזה ערה . כי ארזיה עקר וערה כמו ערו ערו (תהלים קלו) וי"ת וטללה סתרו הוא גג הבית הספון בארז שאפי׳ בתי אבנים מסככין בנסרים של עץ ׃ (טו) ואפסי • ואפס זולתי ׃ (א) הוי מוראה ונגאלה . עד עכשיו דבר בנינוה ועכשיו חזר על ירושלים הוי שהיא לבו ולשתי כרואי והיא מגואלה בלחן עוונה . מוראה כמו מוראתו (ויקרא א) ושמתיך כרואי (נחום ג) ׃ העיר היונה ׃ כיונה פותה אין לב ׃ (ג) זאבי ערב . הממהרים לאכול טרפם בלילה ׃ לא גרמו לבוקר . לא השאירו אף העצמות לגרם לבוקר ׃ (ד) חמסו תורה . לא הורו אותה לשואליהם ׃ (ה) ה׳ צדיק • הפרה שהניחו בקרבם ולפיכך אינו יכול לראות במעשיהם הרעים כי צדיק הוא ואין עולה לפניו ׃ משפטו יתן לאור • נותן לאור דן דין אמת לאמתו ׃ ולא יודע עול בשת • וכל זה לא נתנו שופטי עול שבתוכה אל לבם להתבייש מן הצדיק השוכן בוניהם ׃

הכרתי

קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֵרָה ׃ וחד יסוד / י"ו כליש׳ וחסר

טו זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ ׃ ס׳ מלין כב׳ טעמא / ל׳ / ח׳ מ"ל

ג א הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה ׃ ב לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה ׃ ל׳ . ל׳ / ל׳ / ל׳

ג שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר ׃ ל׳

ד נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה ׃

ה יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל ׃ י"גז׳ ו׳ / כ׳ עד אחד

קתין ואף קופדין בפתוחהי תרעיא יביתון קל עופא דמנצף בכוא חרבו תרעא וטללה סתרו ׃ טו דא קרתא תקיפתא דיתבא לרוחצן דאמרה בלבה אנא ולית בר מני עוד איכדין הות לצדו בית מישרי חיתא כל די יעבר עלה יכלי ויניד ידיה ׃ א וי דמוחיא ומתפרקא קרתא דמסגיא לארגזא ׃ ב לא שמעת בקל עבדוהי נביא ולא קבילת אולפן במימרא דיי לא אתרחיצת ולפולחן דאלהא לא אתקרבת ׃ ג רברבהא בגוה כאריון נהמין דיינהא דיבי רמשא לא מוריכין לצפרא ׃ ד נביי שקרא די בגוה באשין גברין שקרין כהנתא מפסין קודשא חטפין באוריתא ׃ ה יי זכאה אמר לאשראה שכנתיה בגוה לית קדמוהי למעבד שקר הא כנהור צפרא דאזיל ותקין כן דיניה נפיק לאפריש לא מתעכב ולא ידעין עוליא

כה אמר ה׳ גאל ישראל ׃ חרב י"ז וסימ׳ נמסר בישעיהו סי׳ מ"א ׃ לא שמעה חד מן ה׳ פסוק׳ אית בכל חד לא לא לא כולהו קרחי וסי׳ נמס׳ ביחזקא׳ סי׳ י"ח ׃ בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ׳ וילקטו אותו בבקר בבקר איש כפי אכלו . והקטיר עליו אהרן קטרת סמים • והם הביאו אליו עוד נדבה . והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה • מדוע אתה ככה דל בן המלך . מדי עברו יקח אתכם . יעיר בבקר בבקר יעיר לי אוזן • וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו • ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית • יעשו את הכבש ואת המנחה ׃ ה׳ צדיק בקרבה . ולעמוד בבקר בבקר • ומקטירים לה׳ עולות בבקר

רדק

גם ׃ גם קאת • היא סקוק ׃ גם קפוד • היא סקאפ"ד בערבי ובלע"ז טרטוגא"ה ׃ בכפתורים ׃ הוא הכפתור הסמוך על שני הספים שהם המזוזות וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורים של פרחים וכפתורים שהם כמין תפוחים וכן כפתוריהם וקנותם וכן ת"י בכפתורים בפתות תרעיא ׃ קול ישורר • כת"י קל עופא דמצפצפן בכוא ואמר ישורר כי הקול שיתנו העופות הוא כמו שיר וזמיר וכן אמר מבין עפאים יתנו קול ואמר עת הזמיר הגיע וקול ׃ חורב בסף • חרבן יהיה בסף השער ׃ כי ארזה ערה . הה"א נחה ודינה במפיק וארזה ר"ל על קרוי הבתים הספונים בארז ולפי שערה וגלה האויב הבא על נינוה קרוי הבתים לפיכך יחרב ספה שנשאר מגולה למטר ולרוח ויפול מעט מעט ות"י וטללה סתרו ׃ (טו) זאת העיר • היא נינוה ׃ אני ואפסי עוד אפס זולתי עוד וכן ת"י ולית עוד בר מיני ׃ (א) הוי מוראה ונגאלה . חזר לדבר על ירושלם מוראה פעול מהכבד והחולם מקום קמץ חטף או שורק ועניינו מן ושמתיך כראי ענין טנוף ולכלוך וכן ונגאלה מזה הענין כמו וכל מלבושי אגאלתי נגואלו בדם והענין כפול במלות שונות ׃ העיר היונה • מענין לא תונו וכן בא פעל הקל מזה הענין עד חרב היונה וי"מ היונה הפותה כמו ויהי אפרים כיונה פותה אין לב ות"י ווי דמוחיא ומתפרקא קרתא דמסגיא לארגזא ׃ (ב) לא שמעה • מבואר ׃ בקול • פי׳ בקול המורים אותה ׃ לא קרבה • בלג"י הרי"ש לגזרת פעל ׃ (ג) שריה • שחוטפים וגוזלים העם כמו האריות הטורפים או כמו זאבי ערב שטורפים בלילה ׃ לא גרמו לבקר • לא הניחו לבקר אפילו הגרמים שחוטפים ואוכלים מהר כן הם השופטים חוטפים כאחד ואוכלים ׃ (ד) נביאיה . נביאי השקר ׃ פחזים • קלים כלומר קלי דעת כמו אנשים רקים ופוחזים ׃ אנשי בוגדות • שם כפלם המסוללות בהם העיר ׃ כהנים חללו קדש • כמו שאמר יחזקאל כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחול לא הבדילו ׃ חמסו תורה . שלא הורו אותה לעם כמו שהיה הדין עליהם כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ולא עוד אלא כי גם הם עברו עליה והנה חמסו תורה ׃ (ה) ה׳ צדיק בקרבה • בקרב העיר הזאת שזכר והוא ירושלים ׃ לא יעשה עולה • ס׳ שהוא צדיק בקרבה כי שכינתו בה והוא צדיק במה שמביא מן הרעה עליה לא יעשה עולה כי בדין עושה מה שעושה להם כמו שאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא ׃ בבקר בבקר • פי׳ כהכם

ר׳

תולדות אהרן ישורר • סוטה מח ׃

מצודת ציון

לדבר הסגיר (תהלים פח) ׃ קאת קפוד • שמות עופות המצויות בחרבות ׃ בכפתורים • כן יקרא המשקוף לפי שעושין בו ציורי כפתורים וכן הך הכפתור (עמוס ט) ׃ ילינו • ענין התמדה וכן צדק ילין בה (ישעיה א) ׃ ישורר • מל׳ שיר ורנן ׃ חרב • מל׳ חורבן ׃ בסף . מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ) ׃ ארזה • תקרת הארז ׃ ערה • ענין גלוי כמו וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב) ׃ (טו) העליזה • ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט) ׃ ואפסי • כמו ואין ׃ ישרוק • ענין השמעת קול הבאה בקבוץ השפתים כמו שרקו ויניעו ראשם (איכה ב׳) ׃ יניע • מלשון תנועה והנדה ׃ (א) מוראה ונגאלה ׃ ענין טינוף מלוכלך ומטונף כמו ושמתיך כראי (נחום ג) וכמו נגאלו בדם (ישעיה נט) וכפל המלה במלות נרדפות ׃ היונה • מל׳ אונאה ועניינו קחת הטון וכן מפני חרון היונה (ירמיה כה) ׃ (ג) גרמו • ענין עצם כמו גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ) ׃ (ד) פוחזים • קלי הדעת וכן אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט) ׃ בוגדות • מל׳ בוגד ׃ חללו . ענין בזיון ׃ חמסו • ענין הסרה כמו ויחמוס כגן שכו (איכה ב) ׃ (ה) לאור • ר"ל ברור

מצודת דוד

היסוד ׃ קול ישורר בחלון • קול העופות יהיה מתרונן בכל חלון ׃ חורב בסף • החורבן יהיה בסף כל שער ׃ כי ארזה ערה • כי תקרות הבתים שהמה מארז יהיה מגולה למטר השמים ולרוח הנושב כי הגגות יפלו ולכן יהיו הבתים חרבות והעופות יקננו שמה ׃ (טו) זאת העיר וגו׳ • היא נינוה שהיתה עיר עליזה ושמחה בהצלחת׳ ׃ אני ואפסי עוד . ר"ל אני היא לבדה עיר עליזה ואין בלתי עוד עיר להדמות אלי ׃ איך וגו׳ • איך אתה היתה לשממון וכל העובר דרך עליה ישרוק בקול ויניע ידו וכדרך הרואה דבר חשוב שנחרב ׃ ג (א) הוי מוראה ונגאלה • יש להתאונן על ירושלים המטונפת והמלוכלכת העיר המאנה והונאת את הבריות ׃ (ב) לא שמעה בקול . ר"ל בקול הנביאים המזהירים אותה ׃ לא לקחה מוסר • ממה שבא על עשרת השבטים בגמול העון ׃ בה׳ לא בטחה . כי בקשה עזר ממלכי מצרים ׃ לא קרבה • לבקש עזר ממנה ׃ (ג) שריה בקרבה . שריה אשר בקרבה מאיימים על העם בקול שאגתם כאריות השואגים ׃ זאבי ערב • ר"ל ימהרו לטרוף כזאבים הטורפים בערב הממהרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום ׃ לא גרמו לבוקר • לא השאירו לבוקר אף העצמות כי את הכל יאכלו ור"ל השופטים משחיתים את העם מכל וכל ולפי שהמשילם לזאבי ערב אמר לשון הנופל בהם ׃ (ד) נביאיה פוחזים • נביאי הבעל המה קלי הדעת ואנשי בוגד ׃ כהניה כהני המקדש חללו את הקודש ומבזין אותה ׃ חמסו תורה • הסירו את התורה ולא למדוה את העם ועל הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן וגו׳ תורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ׃ (ה) ה׳ צדיק בקרבה . הנה ה׳ הצדיק משרה הוא שכינתו בקרב ירושלים והוא כלא אין עושה עולה כי שנואה היא לו ׃ בבוקר בבוקר . ר"ל בכל יום ויום הוא דן ומשפט אמת וברור ולא נעדר בשום פעם מדין משפט האמת והגוי העול

בשת : ו הכרתי גוים נשמו פנותם
החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו
עריהם מבלי־איש מאין יושב :
ז אמרתי אך־תיראי אותי תקחי
מוסר ולא־יכרת מעונה כל אשר־
פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו
כל עלילותם : ח לכן חכו־לי נאם־
יהוה ליום קומי לעד כי משפטי
לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך
עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש
קנאתי תאכל כל־הארץ : ט כי־אז
אהפך אל־עמים שפה ברורה
לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם
אחד : י מעבר לנהרי־כוש עתרי
בת־פוצי יובלון מנחתי : יא ביום
ההוא לא תבושי מכל עלילתיך
אשר פשעת בי כי־אז ׀ אסיר
מקרבך עליזי גאותך ולא־תוספי
לגבהה עוד בהר קדשי :
יב והשארתי בקרבך עם עני ודל
וחסו בשם יהוה : יג שארית ישראל
לא־יעשו עולה ולא־ידברו כזב

בהתא : ו שיציתי עממיא
אצדיאה ברניתהון אחריבית
שוקיהון מבלי עדי צדיאה
קרויהון מבלי אנש מבלי
יתיב : ז אמרית ברם תדחלון
מן קדמי תקבלון אולפן ולא
יפסוק מדוריהון מארעא בית
שכנתי כל טבון דאמרית
להון איתי להון בכן אקדימו
חבילו כל עובדיהון : ח בכן
סברו למימרי אמר יי ליום
אתגליותי למדן ארי דיני
לכנשא עממיא לקרבא
מלכותא למשפך עליהון
חימתי כל תקוף רוגזי ארי
באשת פורענותי יסופון כל
רשיעי ארעא : ט ארי בכן
אשני על עממיא ממלל חד
בהיר לצלאה כולהון בשמא
דיי למפלח קדמוהי כתף חד :
מעבר לנהרי הודו ברחמין
יתובון גלות עמי דאתגליאה
ויהון מיתן להון הא בקורבנין :
יא בעדנא ההיא לא תבהתון
מכל עובדיך בישיא די מרדת
במימרי ארי בכן אגלי מגויך
תקיפי תושבחתך ולא
תוספון לאתרברבא עוד
בטורא דקודשי : יב ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי :
יג שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדבין ולא

רש״י

(ו) הכרתי גוים. הבאתי פורענו׳ על העכו״ם כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מסיים והולך אמרתי אך תיראי אותי : (ז) ולא יכרת מעונה . ולא יחרבון מדוריה : כל אשר פקדתי עליה ׳ ולא יכרת ממנו כל הטוב אשר צויתי להביא עליה : (ח) קומי לעד ׳ שאקום להתוועד עליכם : (י) מעבר לנהרי כוש . יובילון לי מנחה : עתרי ׳ את המתפללין אלי : בת פוצי ׳ כנסיות נפוצותי אשר הפיצותי : (יא) לא תבושי מכל עלילותיך ׳ כי כבר נקית ויצאה עונך : (יב) עם עני ודל. עם ענוותן ומקבל עולבן :

תספסיך

אבן עזרא

והטעם על ישראל : (ו) הכרתי . הוא להם ללמד : נצדו . תרגום היתה תהו : (ז) אמרתי . ולא יכרת . מפיך דבר מעונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי : אכן השכימו ׳ אוסיף השחיתו : (ח) לכן . ליום קומי ׳ קומה לעד תהיה ורבי משה אמר לשלול העולם כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד הפועל כמו לרד לפניו גוים : משפטי : משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו בשפה ברורה הוא לשון הקודש שבה לבדה נקרא השם הנכבד : (ט) שכם אחד ׳ כמו משיתמו שכם : (י) מעבר . עתרי . שם גוי וככה בת פוצי ויחסר וי״ו כמו שמש ירח על כן אמר יובילון מנחתי שיהיה ויש אומרים כי עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצו׳ בגוים יובילון מנחה לשם : (יא) ביום ׳ עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי : (יב) והשארתי וחסו בשם ׳ ולא יתגאו אז ישובו לבטח : (יג) שארי׳ : טעם שארית כי יאבדון הגאים :

תרמית

בבקר : תאכל פ׳ וסי׳ והנותר׳ ממנהי וכל מנחת כהן כליל תתיה׳ הכהן המחטא וכל חטאת אשר יובא ׳ ולהבדיל בין הטמא . לכן חכו לי נאם ה׳ . הנה ארני ה׳ יורשנה . ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה : גם כספם גם זהבם :

רד״ק

רבי אברהם היה ראוי להם שלא יעשו עולה כי האל יתברך בבקר בבקר כלומר בכל יום ויום יראה להם משפטו בגוים ואף על פי כן לא יודע עול בשת כלומר ישראל שהוא עושה עול לא ידע להכלם וליבוש מלעשות עול אף על פי שהוא רואה כי האל יתברך עושה משפטו בגוים בעבור רעתם והם לא יוסרו ולא יבושו ורז״ל פירש מיום שברא האל יתברך האור אמונתו קיימת לעולם כי בכל בקר ובקר מזריח האור וזהו משפטו יתן לאור : לא נעדר ׳ אף על פי שמכעיסים אותו בני העולם : ולא ידע עול בשת ׳ פירוש שיאמר כמו שהאל שומר אמונתו לנו כן נשמור ולא נתנו אמונה : (ו) הכרתי ׳ אמרתי שני הפסוקים מבוארים : (ז) ולא יכרת מעונה . הה״א מפיק פירוש מעון העיר שזכר והיא ירושלם כל אשר פקדתי עליה מהרעות לא יבא עליה כי תקח מוסר מן הגוים ולא עשו כן אלא אכן השכימו השחיתו כל עלילותם כלו׳ היו זריזים בהשכמה להשחית כל מעשיהם שהם רעים ואמר כל כלומר לא שינו דבר מן הרעות שלא עשו כמו שאמר לא הפילו ממעלליהם מעונה דרך כלל כלו׳ מעוניה ובתי׳ הגדולים : (ח) לכן חכו. כלו׳ חכו לי עד היום ההוא שאצרף אתכם כי לא תקחו מוסר עד אותו היום והוא יום קומי לעד והוא יום בא גוג ומגוג שאקום לעד כלומר לשלול כמו בבקר יאכל עד : כי משפטי לאסוף גוים . משפט זה נתתי לעתיד שאאסוף גוים וממלכות על ירושלם ותרגם יונתן לעד למידן : כל הארץ ׳ ר״ל רוב אנשי הארץ כמו שכתוב וכל הארץ באו מצרימה : לקבצי הקוף נקרא בקמץ חטף : (ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה . פי׳ העמים שישארו אחר מלחמת גוג שפתם הראשונה אהפוך אותם עליהם בשפה ברורה שלא יזכירו בשפתם אלהים אחרים אלא כולם יקראו בשם ה׳ וזהו שפה ברורה כמו שאמר בנבואת זכריה ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד ׳ והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל פירש יתהפכו לעבוד ה׳ לבדו בשפה ברורה היא לשון הקדש שבה לבדה נקרא השם הנכבד : לעבדו שכם אחד . חלק אחד ר״ל בלב אחד ובדעה אחת : (י) מעבר לנהרי כוש . אותם שהם מעבר לנהרי כוש : יובילון מנחתי ׳ כלומר יובילון את ישראל לירושלם למנחה כמו שאמר בנבואת ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש ואמר בעת ההיא יובילו שי לה׳ לגאות עם ממושך וממורט : עתרי בת פוצי ׳ שם אומה או משפחה שהיא מעבר לנהרי כוש ויונתן פירש עתרי שקרא האל יתברך שם לישראל עתרי שיעתר להם ה׳ וקרא שמם בת פוצי כלומר עדת הנפוצים בגלות וכן ת״י מעבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאיתגלאה ויהון מייתין להון הא כקרבני : (יא) ביום ההוא לא תבושי מכל עלילותיך . לא תצטרכי ליבוש ולהכלם מכל מעשיך שתעשו כי כולם יהיו ביושר ובאמונה ולא כמו בזמן הזה שצריכה את ליבוש ולהכלם ממעשיך הרעים אשר תעשי וזהו שאמר אשר פשעת בי פי׳ אשר פשעת בי עתה אבל בזמן ההוא לא תבושי : כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך : כלומר הגאים והעליזים והשמחים לדבר גאוה וגבהות אסיר אז מקרבך כמ״ש בנבואת זכריה וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב : לגבהה ׳ מקור : (יב) והשארתי בקרבך עם עני ודל ׳ הפך עליזי גאותך שזכר ופי׳ עני כמו עניו ר״ל שפל רוח ודל ר״ל שנפשו דלה ונמוכה וכת״י ענוותן ומקבל עולבן וכן

עני

תולדות אהרן הכרתי גוים ׳ יבמות סג : אהפוך . ברכות נז עכו״ם כד (עכו״ם מ) : כי אז . סנהדרין נח : שארית ישראל ׳ פסחים נא קידושין מב ב״מ
עקידה שער סט :

מצודת דוד

הזה אינו יודע מהו בושה כי איך לא יכלם לעשות עול במקום שכינת האל השונא את העול׳ ואוהב המשפ׳ : (ו) הכרתי גוים ׳ והנה הכרתי את העכו״ם ונשמו מגדליהם : החרבתי . עשיתי חוצותם חרבות מבלי איש עובר בהן ונשמו עריהם מבלי איש וחוזר ומפרש מאין יושב ר״ל לפי שאין מי יושב בהן לכן אין איש עובר בהן : (ז) אמרתי . חשבתי ע״י אבדן העכו״ם באמת עתה תיראו מפני ומהגמול הבא עליהם תקחו מוסר ואז לא יהיה נכרת מדורו זהו בהמ״ק וכן לא יכרת ממנה כל הטובה אשר פקדתי עליה : אכן ׳ באמת לא כן עשו כי עוד השכימו בזריזות רב ועוד השחיתו כל מעלליהם יותר ממה שעשו מאז : (ח) לכן חכו לי ׳ הואיל ולא שבתם אלי לא אמהר הגאולה אלא המתינו לי על היום המוגבל שאקום לשלול את העכו״ם ועל יום מפלת גוג יאמר : כי משפטי ׳ אשר אז אלא משפטי לאסוף עכו״ם וגו׳ לשפוך עליהם זעמי וכל חרון אפי : כל הארץ . כל יושבי הארץ : (ט) כי אז אהפוך ׳ אשר אז אהפוך על העכו״ם שידברו שפה ברורה תמורת עמקי השפה אשר עמהם ר״ל שידברו בלשון הקודש במקום הלשון שמדברים עכשיו : לקרוא כולם . ר״ל אחדות הלשון יהיה סבה שיתייחדו באמונה לקרוא כולם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד ובדעה אחת : (י) מעבר לנהרי כוש ׳ מהעבר האחר של נהרי כוש ׳ האומה עתרי ועדת פוצי יביאון המנחה הראוי לי והוא ישראל כמ״ש הוי ארץ וגו׳ אשר מעבר לנהרי כוש וגו׳ (ישעיה יח) ובסוף הענין נאמר ביום ההוא יובל שי לה׳ לגאות עם ממושך וגו׳ (שם) : (יא) לא תבושי ׳ לא תהיה לך בושה בעבור כל רוע

העלילות

מצודת ציון

ברור כאור ודומה לו : נעדר ׳ ענין חסרון כמו איש לא נעדר (ישעיה מ) : (ו) נשמו ׳ מלשון שממון : פנותם ׳ הם המגדלים הגבוהים כמו ועל הפנות הגבוהות (לעיל א) : החרבתי . מלשון חרבן : חוצותם . ענין שוק ורחוב : נצדו ׳ ענין שממון כי והשמותי אני את הארץ (ויקרא כו) ת״א ואצדי : אך ׳ ענינו כמו באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט) : מעונה ׳ מדורה כמו ה׳ מעון אתה היית (תהלים צ) : פקדתי ׳ צויתי כמו והוא פקד עלי (עזרא א) : עלילותם ׳ מעשיהם : (ח) חכו ׳ ענין המתנה ואיחור כמו וכחכו ולא תחכה (מ״ב ט) : לעד ׳ ענין בזה ושלל כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) : (ט) שפה ׳ כן יקרא לשון עם ועם וכן שפת רעהו (שם יא) : ברורה ׳ כלפי שקורא לשון העכו״ם עמקי שפה כמ״ש עם עמקי שפה (ישעיה לג) קורא למולם לשון הקדש שפה ברורה ונקיה : שכם ׳ ר״ל לב אחד ודעה אחת כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו) : (י) עתרי ׳ שם אומה : בת פוצי ׳ עדת פוצי והוא שם אומה : יובילון ׳ ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח) : (יא) עלילותיך ׳ מעשיך : עליזי ׳ ענין שמחה : (יב) עני ודל

אבן עזרא

תרמית • כמו תרבית : (יד) רני • הריעו ישראל . הם השבטים ועלזי כמו מלכי עליצ : (טו) הסיר • מספסך • האויבי' יאמרו פנה ממך אויביך והשם הוא מלכך לא תירא עוד מהאויב : (טז) ביום • האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כח לאויב לפני השם : (יז) ה' • כי השם גבור יושיע . יחריש שלא יזכור לך רעתך : (יח) נוגי • בנין נפעל מגזרת יגון ופירוש ממועד מקום התחברות ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבותם • משאת • שנשאו חרפה על ירושלים על כן עליה הנני עושה כלה ורבי משה אמר כמו ושם עשו דדי בתוליהן והם שני בנינים קל וכבד : (יט) וטעם בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים בראותם הצולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו ונשלמה פרי' שפתינו האמן בכורי פשעי וכן בכל הארץ תחת בשתם : (כ) בעת • ההיא תשרת בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות בית ובית בעת תשרת בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי

רשי

(טו) מספסך . יסוריך יוספיל"א בלע"ז : (יז) גבור יושיע . גבור הוא אשר יושיע מן העכו"ם . יחריש באהבתו • יכסה על פשעיך באהבתו ות"י יכבוש על חובך ברחמתיה : (יח) נוגי ממועד . אספתי את המוגים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים : מני • לשון הוגאה כמו הגו סיגים (משלי כה) כאשר הוגה מן המסיל' (שמואל ב כ) ואין שורש בתיב' אלא הגימ"ל לבדה : אספתי : כליתי : ממך היו • מעמך היו : משאת עליה חרפה • על אותה אשמה היה לך משאת חרפה : (יט) הנני עושה • ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו ל' עישוי כמו ועסות' רשעים (מלאכי ג) : בכל הארץ בשתם . בכל מקום אשר היו שם לבשתם שם אתנם לשם ולתהלה :

כשנת

תרגום

יִשְׁתְּכַח בְּפוּמֵיהוֹן לִישַׁן
דְנִכְלִין אֲרֵי אִנוּן יִתְפַּרְנְסוּן
וְיִשְׁרוּן וְלֵית דְמָנִיד : יד יַשְׁבַּחִי
כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן וּבוּעוּ יִשְׂרָאֵל
חֲדוּ וּבוּעוּ בְּכָל לִבָּא כְּנִשְׁתָּא
דִירוּשְׁלֵם : טו אַגְלֵי יְיָ דַיָנַיִ
שִׁקְרָא מִגַוִיךְ פַּלֵי בַּעֲלֵי
דְבָבֵיךְ מַלְכֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל יְיָ
אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ
בְּגַוִיךְ לָא תִדְחֲלִין מִן קֳדָם
בִּישָׁא עוֹד : טז בְּעִדָנָא הַהִיא
יִתְאֲמַר לִירוּשְׁלֵם לָא תִדַחֲלִין
צִיוֹן לָא יִתְרַשְׁלָן יְדָךְ : יז יְיָ
אֱלָהָךְ אֲמַר לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוִיךְ גִבַּר פָּרִיק
יַחְדֵי עֲלָךְ בְּחֶדְוָא יִכְבּוֹשׁ עַל
חוֹבָךְ בְּרַחְמְתֵיהּ יְדוּץ עֲלָךְ
בְּדִיץ : יח דִי הֲווֹ מְעַכְּבִין בִּיךְ
זִמְנֵי מוֹעֲדֵיךְ אַרְחֵיקִית מִנֵיךְ
וַי עֲלֵיהוֹן עַל דַהֲווֹ נַטְלִין
זֵינֵיהוֹן לְקִבְלֵיךְ וּמְחַסְדִין לִיךְ :
יט הָא אֲנָא עָבֵיד גְמִירָא
עִם כָּל מְשַׁעְבְּדַיִךְ בְּעִדָנָא
הַהִיא וְאֶפְרוֹק יָת מְטַלְטְלַיָא
וּמְבַדְרַיָא אֲקָרֵיב וַאֲשַׁוֵינוּן
לְתֻשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם בְּכָל אַרְעָא בַּהֲתָתְהוֹן : כ בְּעִדָנָא הַהִיא אַכְנֵישׁ יָתְכוֹן וּבְעִדָנָא
הַהִיא אֲקָרֵיב גָלְוָתְכוֹן אֲרֵי אֶתֵּן יַתְכוֹן לְשׁוּם וְלִתֻשְׁבְּחָא בְּכָל

צפניה ג

וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית
כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד :
יד רָנִּי בַּת־צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שִׂמְחִי
וְעָלְזִי בְּכָל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלָםִ :
טו הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אֹיְבֵךְ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ לֹא־
תִירְאִי רָע עוֹד ׃ טז בַּיּוֹם הַהוּא
יֵאָמֵר לִירוּשָׁלַםִ אַל־תִּירָאִי צִיּוֹן אַל־
יִרְפּוּ יָדָיִךְ : יז יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ
גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יָשִׂישׂ עָלַיִךְ בְּשִׂמְחָה
יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יָגִיל עָלַיִךְ בְּרִנָּה :
יח נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ
מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה : יט הִנְנִי עֹשֶׂה
אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה
אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם
בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם : כ בָּעֵת הַהִיא
אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם
כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל

מסורה

ג' ר"פ . ג' וחסר — ו'בנביאים — ז' . ומ"ל — ו'בספרא — ג' וחסר — ג' וכל בעת ההיא דכו'

ולא ימצא ד' בקריא' וסימ' ושברת כשבר נבל יוצרים . ולא ימצא בפיהם לשון תרמית . אל ארץ גלעד ולבנון אביאם • ונכשל ונפל ולא ימצא : ה' אלהיך ו' וסי' נמסר בירמיה סימ' ב' : ישיש ד' וסי' נמסר בסדר כי תבא ובישעית סימ' ס"ב : הצלעה ג' וחסר וסי' נמסר בספר מיכה סימ' ד' : ולשם ד' בקריאה וסימ' ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר • ולתתך עליון על כל הגוים • כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן • הנני עשה את כל מעניך :

תולדות אהרן

הסיר ה' • שבת קלט סנהדרין נח:
נוגי ממועד • ברכות כו :

רדק

עני ודל • ורוכב על החמור כמו עני : (יג) שארית ישראל . מבואר הוא : תרמית • כמו מרמה והוא בשקל תרבית : כי המה ירעו • לפי שנמשלו ישראל לצאן אמר ירעו וירבצו ור"ל כי בשכר זה שלא יעשו עולה ולא ידברו כזב ירעו וירבצו : (יד) רני בת ציון הריעו ישראל • עשרת השבטים : שמחי ועלזי • כפל הענין במ"ש לחוק השמחה : בת ציון • בת ירושלם כפל הענין במלות שונות : (טו) הסיר ה' משפטיך : משפטי הגוים שהיו נותנים עליך בגלות ות"י אגלי ה' דייני שקרא מגויך : פנה איביך • פנה אותם מארצך שלא יהיה שם עוד פנה כמו ואנכי פניתי הבית : מלך ישראל ה' בקרבך • אחר שהוא שוכן בקרבך לא תראי רע עוד : (טז) ביום ההוא יאמר • אמר הנביאים יאמרו לה או יאמרו אחד לחברו וי"מ האויבים יאמרו לה ויודו כי אין כח בידם לפני האל ית' : אל ירפו ידיך • כמו יתנו יקר גם ימלא יד לשון זכר ושם בו מגילת ספר : (יז) ה' אלהיך בקרבך • אחר שהוא בקרבך אל ירפו ידיך כי הוא גבור שיושיע אותך מגבורי הגוים : יחריש באהבתו • ישתוק על פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך : (יח) נוגי ממועד • מענין יגון מבנין נפעל כמו בתולותיה נוגות אמר כנגד ציון וירושלם בנים שהיו נוגים ממועד הגאולה שארך כל כך הנה אספתי אותם אליך כי ממך היו ויצאו בגלות ועתה אספתי אותם אליך והטעם על בניהם ויש לומר גם הם עצמם ורמז בזה לתחיית המתים : משאת עליה חרפה • כי כבר נשאו חרפה גדולה ימים רבים עליה ר"ל על ירושלם ומה שדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק יש רבים כמוהו במקרא משאת שם : (יט) הנני עושה . כמו בעשות מצרים דדיך ענין הסחיטה והכתישה וי"ת כמשמעו עם חסרון ה"א הא אנא עביד גמירא עם כל משעבדיך : בכל הארץ בשתם • פי' בכל ארץ הגלות שלקחו שם בשתם שם יהיו לשם ולתהלה : (כ) בעת ההיא • ובעת קבצי אתכם ובעת ההיא יהיה קבצי אתכם יהיה חסר ומלת ההוא שוכר עומדת במקום שתים וכן ת"י ובעדנא ההיא : שבותכם • לשון רבים וכן ושבותי שביתך כתוב הנה לשון רבים ושבותכם בוי"ו שור"ק ושביתך ביו"ד ובחירק :

בשנת

מצודת ציון

ודל ר"ל מוכנע כעני ודל : ותסו • ענין בטחון : (יג) תרמית • מל' רמיה ומרמה : ירעו • מלשון מרעה : ורבצו • ענין השכיבה לנוח : (טו) פנה • ענין הסרה וביעור כמו פנית לפניה (תהלים פ) : (טז) ירפו ידיך • כן נקרא המתפחד ומתייאש וכן ורפה ידים (ש"ב יז) : (יז) יחריש • ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל) : (יח) נוגי • מל' יגון ותוגה : ממועד • ענין זמן ועת כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח) : אספתי • ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : משא ׃ מל' משא וסבל : (יט) עושה • ענין כתישה ומעוך כמו בעשות ממצרים דדיך (יחזקאל כג) : מעניך • מל' עינוי : הצולעה • החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : והנדחה • מלשון דחיה : לתהלה • מל' הלול ושבח : לשם • ר"ל לפרסום שם טוב : (כ) בשובי • ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : שבותיכם • מל' שבי הגולה :

פתח

מצודת דוד

העלילות והמעשים אשר פשעת בי מאז : אסיר מקרבך . ר"ל עוד לא ימצא מי בך שישמח ויתפאר בגאותו ולכן לא תבוש כי בעבור זה תלך העון ואין לו : לגבהה עוד • להתגאות עוד : בהר קדשי • ר"ל היושבת בהר קדשי היא ירושלים : (יב) עם עני ודל . ר"ל הנשארים יהיו נכנעים כעני' ודל ויחסו בשם ה' : (יג) שארית ישראל . הנשארים מהם לא יעשו עוד עולה : לשון תרמיות • אמרי מרמה : כי המה • כי אז המה ירעו וירבצו ואין מי יחרידם בין בעת שירעו בין בעת שירבצו : (יד) רני . אז רני עדת ציון וישראל הריעו תרועת שמחה : (טו) הסיר ה' משפטיך . הרחיק ממך משפט היסורים שהיה בך מאז : פנה אויביך • ביער את אויביך מן העולם ה' בקרבך. ה' השרה שכינתו בקרבך ולא תראי עוד מרעה כי לא תבוא עליך : (טז) יאמר לירושלים • יהיה נאמר לה בדבר ה' אל תפחד מעתה ולציון יהיה נאמר לא יהיה לך עוד רפיון ידים להתפחד מדבר רע • (יז) גבור יושיע • ר"ל הוא הגבור שעשה הגבורות האלה והוא יושיע לך : יחריש באהבתו . בעבור אהבתו לך ישתוק על העונות שעשית מאז ולא יזכירם לך להכלימך : יגיל וגו' • כפל הדבר להפלגת הענין : (יח) נוגי ממועד . אל מול ירושלים יאמר בניך שהיו מלאי יגון בעבור איחור זמן הגאולה הכנסתים אליך כי ממך היו והושבתים למקומם : משאת עליה חרפה . ר"ל כבר נשאו על חורבן ירושלים חרפה מרובה בהיותם בארץ אויביהם : (יט) הנני עושה. אני אכתת ואמעך את כל הבבליים מעניו אותך : בעת ההיא • בזמן הגאולה אכתת אותה : והושעתי . ואז אושיע את עדת ישראל שהיא כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה • ישראל הנדחה מארצה לארצות הבבליים הנה אקבץ אותה והוא כפל ענין במ"ש : ושמתים • אשים אותם לתהלה ולפרסום שם טוב בכל הארץ שלקחו בשתם ר"ל במקומות שהיו לבושת שם יהיו לתהלה : (כ) בעת ההיא וגומר • זה אמר על עשרת השבטים כאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם לארצכם אבל בעת הגאולה ההיא אביא אתכם לארצכם : ובעת קבצי אתכם • זה אמר על יהודה כאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם כולכם אבל בעת הגאולה ההיא אקבץ את כולכם אל ארצכם : כי אתן אתכם וגו' . ולכן לא ישאר מי מהם בגולה כי בעבור שיהיו לתהל' בכל עכו"ם יביאום למנחה לירושלים את מי אשר ימצאו בקצות הארץ : בשובי . בעת אשקים ואראיע את בני השבי לשבת שאנן אז תהיו לתהלה : לעיניכם • בזה ירמוז על תחיית המתים לומר לבני דורו הנה תעמודו בתחיה ואת זה תראו בעיניכם כן אמר ה' :

בשנת

עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה׃

עַמְמֵי אַרְעָא כַּד אָתֵיב יָת גָלוּתְכוֹן לְעֵינֵיכוֹן אֲמַר יְיָ׃

חגי א

א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר׃
ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת׃
ג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
ד הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב׃
ה וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם׃
ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב׃

תרגום

א בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא בְּיַרְחָא שְׁתִיתָאָה בְּיוֹמָא חַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָא לְוָת זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וּלְוַת יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא לְמֵימָר׃ ב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר עַמָּא הָדֵין אָמְרִין עַד כְּעַן לָא מְטָא עִדַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְאִתְבְּנָאָה׃ ג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָא לְמֵימָר׃ ד הֲכְדֵין כָּשֵׁר לְכוֹן דְּאַתּוּן יָתְבִין בְּבָתַּיָא דִי מְטַלְלִין בִּנְסָרֵי אַרְזַיָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא הָדֵין חָרוּב׃ ה וּכְעַן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁווּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן׃ ו זְרַעְתּוּן סַגִיאִין וּמַעֲלִין זְעֵיר אָכְלִין וְלָא סָבְעִין שָׁתָן וְלָא רָוָן לָבְשִׁין וְלָא שָׁחִין לְהוֹן וּדְמִתְאַגַּר מִתְאַגַּר לְמֵאֶרְתָּא׃

שאלתיאל כל כתובים מפקי' א' וכל נביאים לא מפקין א' במ"ב וסי' הדין דריש חגי בשנת שתים. והסוף חגי ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל: עת ג' פתחין וסי' בלא עת נדתה' לא עת בא עת בית ה' ב' בו • מעט ז' זקפין קמצין בקרי' וסי' ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם? זרעתם הרבה והבא מעט • ואם מעט ואוסיפה לך כהנה • ויחלו מעט ממשא. פנה אל הרבה והנה מעט • וקצף גדול אני קוצף? רק הכהנים היו למעט דדברי הימים • וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו':

רשי

(א) בשנת שתים לדריוש . הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומלינו במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שנאמר (עזרא א) מי בכם מכל עמו וגו' ועמדו צרי יהודה ובנימין וש"מו איגרותיה' לכורש לצוות לבטל מלאכת בית המקדש שהתחילו (ולוה ובטלום) מיום ההוא בטלו כמפורש (בעזר' ד) באדין בטילת עבידת בית אלהא וגו' ובטלה שלש שנים שמלך כורש וארבע עשרה של אחשורוש וגם הראשונה של דריוש בנו ובשנת שתים נאמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא ישלטום העכו"ם שהקב"ה יצילם : (ב) העם הזה אמרו · לפי שבטלו אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאת לחרבות ירושלים ע' שנה ולא יבא עוד ביתי להבנות אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל שבעים שנה וכן היתה לסוף שבעים שנה נפקדו לעלות ע"פ כורש אבל בניין הבית נתלה בחורבות ירושלים שבימי צדקיהו שהיה מאוחר י"ח שנה למלכות בבל כדאמר מר (מגילה יא : ערכין יב ·) גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו הי"ח : (ד) העת לכם · ל' תימה לכך נקוד הה"א בפתח : ספונים · מכוסים בנסרי ארזים כמו (מלכים א ו) ויספון את הבית וספין את הבית בארז וכן ת"י הכדין כשר לכון דאתון יתבין בבתיא די מטללין בנסרי דארזיא ובית מקדש' הדין חרוב : (ה) על דרכיכם . על עסקיכם שאתם רואין שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא : (ו) והבא מעט . בעון בכורים שבטלו : אכול ואין לשבעה · בעון ביטול מנחות : שתו ואין לשכרה · שניטול מעט היין לפי שבטלו הנסכים : לבוש ואין לחום לו . בעון בגדי כהונה שבטלו : והמשתכר משתכר

אבן עזרא

רבי משה ואין צורך : את שבותיכם · כמו ושבית שביתך בתוכהנה : לעיניכם · בעיניכם תראו זה שאמר השם וקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד בחשבון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם מטעם אחד כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים ובעבור היות לפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי האחרים היו אחר גלות בבל :

(א) בשנת זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז"ל שהוא בן אסתר המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקום ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן פדיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן והנה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כאשר נכרך כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בגלות ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו בכהונה גדולה בימי יהושע גם בימי בנו ונכדו כתוב בספר עזרא : (ב) כה · עת בא עת . כדרך ואני הנה אני בא : (ג) ויהי לאמר · במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתורה כי וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם : (ד) העת · לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז : (ה) ועתה דרכיכם · בדרכי הפועל' : (ו) זרעתם · והבא: דגן אל הבית מעט : אכול . אתם אוכלים : לשכרה · כמו לשבעה כדרך ואכלתם ולא תשבעו כי יש זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שביעים וככה שתה הרבה ואין שכרו' לא שיעבור סתוק להשתכר ·

ודע

רדק

(א) בשנת שתים לדריוש המלך · הוא דריוש בן אחשורוש · ואמרו כי בן אסתר היה והוא צוה לבנות הבית אחר שבטלו הבנין צרי יהודה מתחלת מלכות אחשורוש כי כשעלו מן הגולה לא שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה אלא למלכות נבוכד נצר וזהו שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקיד אתכם והם לא עמדו בגולה אלא נ"ב שנה כי בשנת י"ט למלך נבוכדנצר גלו ואותה פקידה שעשה כורש לא היתה שלמה כי כורש לא מלך אלא ג' שני' מקוטעות ובתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה ובטל הבנין עד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואז שלמו לחרבת ירושלם שבעים שנה כי אותם י"ט שנה שחסרו אז שלמו לכורש וי"ד לאחשורוש וב' לדריוש הם ע' שנה וכששלמו לחרבת ירושלם ע' שנה הגיע זמן בנין הבית ואז באה הנבואה אל חגי שהיה בירושלם לעורר זרובבל לבנות הבית כי היו מתעצלים מפני השונאים שהיו משביתים מלאכתם אלה השנים ולא עוררה אותם רוח הקודש עד עתה לפי שלא נשלם הזמן כי לא מלאו לחרבת ירושלם ע' שנה עד עתה וכן אמר בעזרא והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על יהודאי די ביהודה ובירושלם בשום אלהי ישראל עליהון : אל זרובבל בן שאלתיאל · בהגעת האלף וזרובבל לא היה בן שאלתיאל אלא בן פדיה ופדיה בן שאלתיאל כמ"ש בדברי הימים ובני בנים הרי הם כבנים וזכר שאלתיאל אולי היה נכבד מפדיה וכן אמר זכריה בן עדוא והוא ה"ה בן ברכיה בן עדוא : פחת יהודה . מלרע והוא סמוך מן פחה ופי' שליט או מושל כי לא נקראו מושלי בית שני מלכים לפי שהיו ברשות אומות העולם רומים ובית חשמונאי והורדוס שמשלו לא היה משבט יהודה : ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול . יהוצדק זה גלה עם הגולה כמו שאמר בדברי הימים ויהוצדק הלך בהגלות ה' את יהודה וירושלם ביד נבוכדנצר · והיה אחי עזרא ושניהם היו בני שריה ויהושע בנו עלה עם זרובבל ועזרא לא עלה עד מלאת לחרבת ירושלם שבעים שנה אחר שבנו הבית : לאמר • זה הדבר שהיו אומרים העם אל זרובבל ואל יהושע : (ב) כה אמר ה' לאמר . שיאמרו הם לעם ולפי שבטלו צרי יהודה מהם בנין הבית כל השנים שעברו נואשו העם מבנין הבית והיו אומרים עדיין לא הגיע עת הבנין אעפ"י שהיו יודעים ששלמו שבעים שנה לחרבת ירושלם בשנת שתים לדריוש והיה להם לדעת כי לא לחנם העלם האל מהגולה ואעפ"י שלא אמר להם הנביא עדיין היה להם [illegible] מעצמם ולהתעורר על הדבר כי היו רואים כי מעשיהם לא היו באים להם על הנכונה כמ"ש זרעתם הרבה וגו' והיה לכם לדעת כי זה ענשם על שהיו נואשים בבנין הבית ובראשם האל יתברך שלא היו מתעוררים מעצמם שלא להם ביד חגי הנביא : (ג) ויהי דבר ה' · דבר ה' היה לעם ביד חגי כי הנבואה הראשונה אמר לו לאמרה אל זרובבל ואל יהושע והנבואה הזאת השנית אמר לו לאמרה לעם : (ד) העת לכם . הה"א פתוחה והיא לשאלה אמר אתם שאומרים שלא הגיע עת להבנות בית ה' אמר אם הוא עת שתשבו אתם בבתיכם ספונים והבית הזה חרב הטוב הוא זה שלא תבושו מזה : ספונים · מקורים וכן חלקת מחוקק ספון וספון בארז : (ה) ועתם • על דרכיכם על עסקיכם ומעשיכם כמו וכבדתו מעשות דרכיך ואחר כך מפרש ואומר זרעת : (ו) זרעתם הרבה · ספק דרך

העולם

מצודת דוד

א (א) בשנת שתים לדריוש · הוא דריוש בן אחשורוש שנתן רשות לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא : בן שאלתיאל . בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש בד"ה ובני בנים הם כבנים : (ב) לא עת בוא · ר"ל הם אומרי' עדיין לא בא העת לבנות הבית הנה לא כן הוא כי עתה בא עת בית ה' להיות נבנה כי כבר נשלמו ע' שנה שאמר ירמיה וכמ"ש בסוף מ"ב בחשבון שנות הדורות : (ד) העת לכם . וכי רק לבד לכם בא העת שאתם תשבו בבתיכם הספונים ומכוסין בתקרות והבית הזה ישאר חרב כשהיה בתחילה: (ה) שימו לבבכם . התבוננו על עסקיכם ותראו שלא כן הוא : (ו) זרעתם הרבה · הנה הרבה זרעתם ומעט הבאתם אל הבית

סחות

מצודת ציון

(א) פחת · שליט ומושל כמו פחות וסגנים (יחזקאל כג) : (ד) ספונים · ענין תקרת הכסוי כמו וספון בארז (ירמיה כב) : חרב . מלשון חורבן : (ה) דרכיכם · ר"ל עסקיכם וכן מעשות דרכיך (ישעיה נח) : (ו) לשכרה · מלשון שכרות : לחום . מל' חמימות : והמשתכר משתכר · מלשון

שכר

ודע כי מלת חס קשה כי הנה כתוב חס לבי בקרבי והוא האמה וחס להם צריך להיות האויר מחמם וככה ואין לחוס לו וחוס במשקל קור מפעלי הכפל וזה פרושי מפיו ואם הוא מן חמם והפתח יוכיח כי כל פעלי הכפל נפתחין כשנחסר אות הכפל כמו אם חם הכסף שהוא תמם ולא נוכל לומר שהוא כמו שב שפעמים שהוא פועל עומד שהוא שב בעצמו ופעמים שהוא פועל יוצא כמו ושב את שבותך כי ושב הוא קמוץ וחם הוא פתוח : צרור · כמו צרור הכסף ואם היה נקוב לא ימצא בו מאומה : (ז) כה · שימו · אחר שתעשו מה שאצוה אליכם עלו · : (ט) פנה · עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם : ונפחתי בו · באותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור ביתי שהוא חרב : ואתם רצים · כל אחד מהם הולך ואין איש שם על לב הכבן ביתי לבנותו : (י) על כן· טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו שמיך אשר על ראשך נחשת או עליכם לצדכם לא על יושבי הארץ : כלאו · מלחת הטל : (יא) ואקרא חורב · דרך נבות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד היותה כנמוסה : ועל ההרים · מגד הררי' כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל כל יגיע כפים . כי לא יצליח ויגעו לריק המשקים ממי באר לא יועילו : (יב) וישמע . בקול שהם חייבי' לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן : ועל דברי · ועוד על דברי : (יג) ויאמר· מלאך ה׳ . שליח : במלאכי׳ . בשליחו׳ ה׳ ומלאך מלה רביעי׳ או סמ״ס נוסף ומגזרתו מלאכה : ויער

משתכר אל צרור נקוב . כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב : (ח) ואכבדה חסר ה״א כנגד חמשה דברים שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקודש כדאיתא במסכת יומא : (ט) פנה אל הרבה . עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט : ונפחתי בו · אבי׳ עליו מכת רקבון ותולעת : ונפחתי · לשון נופח באש פחם (ישעיה נד) : (י) עליכם כלאו שמים . על חוביכון : כלאו . מנעו : (יג) במלאכות ה׳ בשליחות

ז כה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על־דרכיכם : ח עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה־בו ואכבד אמר יהוה : ט פנה אל־הרבה והנה למעט והבאתם הבית ונפחתי בו יען מה נאם יהוה צבאות יען ביתי אשר־הוא חרב ואתם רצים איש לביתו : י על־כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה : יא ואקרא חרב על־הארץ ועל־ההרים ועל־הדגן ועל־התירוש ועל־היצהר ועל אשר תוציא האדמה ועל־האדם ועל־הבהמה ועל כל־יגיע כפים : יב וישמע זרבבל ׀ בן־שלתיאל ויהושע בן־יהוצדק הכהן הגדול וכל ׀ שארית העם בקול יהוה אלהיהם ועל־דברי חגי הנביא כאשר שלחו יהוה אלהיהם וייראו העם מפני יהוה : יג ויאמר חגי מלאך יהוה במלאכות יהוה לעם לאמר אני אתכם נאם־יהוה :

ז כדנן אמר יי צבאות שוו לבכון על אורחתכון : ח סקו לטוריא ואיתו אעין ובנו ביתא ואתרעי לאשראה שכנתי ביה ביקר אמר יי : ט מתפנן אתונלסגי והוי לזעיר מעלין אתון ליה לביתא ואנא שלח ביה מארתא חלף מה אמר יי צבאות חלף בית מקדשי דהוא חרוב ואתון רהטין גבר לביתיה : י על כן בדיל חוביכון פסקו שמיא מלאחתא מטרא וארעא פסקת מלמעבד פירין : יא וקרית חורבא על ארעא ועל טוריא ועל עבורא ועל חמרא ועל משחא ועל כל די מפקא ארעא ועל אנשא ועל בעירא ועל כל ליאות ידין : יב ושמע זרבבל בר שאלתיאל ויהושע בר יהוצדק כהנא רבא וכל שארא דעמא למימרא דיי אלההון ולפתגמי חגי נביא כמא דשלחיה יי אלההון ודחילו עמא מן קדם יי : יג ואמר חגי נביא דיי בשליחות מן קדם יי לעמא למימר מימרי בסעדכון אמר

ל׳ · ואכבדה ק׳ · ל׳ · ז׳ קמץ · כ״ד · ל׳ · ל׳ · י״ו וחסר · ד׳ · ל׳ · ג׳ וכסיפרא וכענין · ג׳ · ל׳ · ל׳

מה כ״ד פתחין וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : חרב י״ו בלישנא וחסר וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס״א · ועל אשר ר׳ דסמיכי וסי׳ אנחנו פשטנו על נגב הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים . וגם ביד יתוא בן חנני · ועל אשר תוציא האדמה : וכל שארית ג׳ וסי׳ העמסים שני כטן · וישבו בשער התוך · וישמע זרבבל בן שאלתיאל

תולדות אהרן ואר״ט·יומא כה :

רדק

שעולם כי אדם זורע מעט וקוצר הרבה ומביא אל הבית יותר ויותר ממה שזרע ועניניכם יבאו כהפך איך לא תחשבו כי זה לעונש הבית שהניחוהו חרב ועוד כי אפילו מה שתביאו לבית יש בו מארה שאם תאכלו לא תשבעו ואפילו תאכלו כדי שבעה כמנהג העולם : ואין לשכרה · כמו לשבעה כי השכרות הוא שבעת היין ויש שיעבור השק וישתכר עד שתשתבש דעתו : ואין לחום לו · ואין בלבוש כדי לחמם לו ואף על פי שהוא כדי לחמם כדרך העולם אבל המארה נמצאת בכל : והמשתכר משתכר . ומי שהוא משתכר במקח וממכר או שמשכיר עצמו או בהמתו יהיה למארה כמו אם ישימנו בצרור בגד שהוא נקוב מתחתיו כי כמו שיכנס כן יצא : (ז) כה אמר ה׳ · מבואר הוא : (ח) עלו ההר · ואכבד · כתיב ואכבדה קרי והענין אחד ורז״ל דרשו החסרון הה״א מן הכתוב כי חמשה דברים חסרו מבית שני ארון ואורים ותומים ואש העליונה ושכינה ורוח הקודש : (ט) פנה . אם תעלו ההר ותביאו עץ לבנות הבית תסור המארה מכם אבל עתה פנה אל הרבה והנה למעט פי׳ והנה השגותיכם הוא למעט הפך מה שחשבתם שתפנו אל הרבה : ונפחתי בו · כמו הדבר שיש לו כנפיחת הפה וי״ת והוא אשלח ביה מארתא : (י) על כן עליכם · כי בארצות הגוים ירד הגשם והטל ועליכם בארצכם כלאו שמים אפי׳ מטל שאינו נעצר וכן אמר בקללות ונתתי את שמיכם כברזל והוא כמו עליכם שאמר הנה (יא) : ואקרא חרב · גזרתי יובש על הארץ שהיה יבשה שיהיה אוירה יבש ולא יהיה לה לחות מתחת ממי התהום הפך מה שאמר ומתהום רובצת תחת : ועל ההרים . כי יש הרים צומחים בהם עצים טובים נושאים פרי ועשבים טובים כמ״ש ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל הדגן · כי אלה השלשה הם עיקר חיי האדם ואחר כך כלל ואמר ועל אשר תוציא האדמה ואמר על האדם ועל הבהמה כי יבשות האויר תוליד חלאים רעים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים · כמו שפירוש החכם ר׳ אברהם א״ע ז״ל כי לא יצליחו ויגעו לריק המשקים ממימי הבאר כי לא יועילו ר״ל כי האויר היבש שהיה בארץ ייבש כל מה שישקו : (יב) וישמע זרובבל בן שאלתיאל · בקול ה׳ אלהיכם · ואף על פי שלא התנבא חגי להם הדין היה עמהם לבנות הבית כיון שהיו רואים שלא היו מעשיהם באים להם על הנכונה אלא הפך העולם היה להם לפשפש במעשיהם וזהו בקול ה׳ אלהיכם כי שאל זה בתורה ולא תלכו עמי בקרי כי בבא עליהם הרעה יבדקו במעשיהם ולא יאמרו כי מקרה הוא ועוד התעוררו בבנין הבית על דברי חגי הנביא שבלתו האל להם זהו שאמר ועל דברי חגי הנביא : (יג) ויאמר · מלאך ה׳ במלאכות ה׳ . שליח ה׳ וכן כל מלאך פירוש ברוב שליח וכן וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים אמר על

מצודת ציון

שכר וריוח : צרור . ענין קשור כמו צרור הכסף (משלי ז) : נקוב · מל׳ נקב וחור : (ח) וארצה · מלשון רצוי : (ט) ונפחתי · מלשון הפחה ונשיבת רוח הפה : יען · בעבור : (י) כלאו · ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות לו) : יבולה · פריה כמו ואין יבול בגפנים (חבקוק ג) : (יא) חורב · יובש כמו חרבו המים (בראשית ח) : התירוש · ענבי היין : היצהר · זיתי השמן : (יב) ועל דברי · ואל דברי : (יג) מלאך · שליח וכן אשר מלאך שלוח עליהם (יחזקאל כג) : ויער

מצודת דוד

פחות ממה שזרעתם כי לא צמחה השדה : אכול · אתם אוכלים מאכל ואין בו לשבעה כי המארה נשתלחה במעיים : ואין לשכרה . אינו כדאי לשכר כי הלך טעם היין : לבוש · ר״ל הנה לבשתם לבוש ואינו כדאי להחם לו ואע״פ שמדרך העולם היה ראוי לחמם : והמשתכר · ומי שהוא משתכר במקח וממכר וכדומה הנה אין בו ברכה וכאלו משימו בצרור בגד הנקוב מתחת וכמו שיכנס כן יצא : (ז) שימו לבבכם וגו׳ · ר״ל התבוננו על עסקיכם לתקנם : (ח) עלו ההר · ר״ל זאת עשו עלו אל ההר והביאו משם עצים ובנו הבית : וארצה בו · ר״ל עם כי יהיה קטן אהיה מרוצה בו ואתכבד על ידו : (ט) פנה אל הרבה · ר״ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הרבה להביא הבית אשלח בו מארה והנה היה הפניה למשרע אל מעט וכאשר תביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ותהיה כלה בנשיבת רוח פי והוא ענין מליצה : יען מה · כאומר ואם תשאלו בעבור מה יהיה כן הנה מאמר ה׳ לבאות להשיב לכם שזהו בעבור ביתי אשר הוא חרב ואתם כל אחד מכם רץ לביתו לחשות בגל קורתו : (י) עליכם כלאו שמים משל . עם כי אין הטל נעצר מאשר המקומות הנה עליכם מנעו השמים מלהוריד הטל : כלאה יבולה . מנעה לתת פריה : (יא) ואקרא . אביא בגזירה יובש על הארץ וכו׳ למען יכמש ויתקלקל יבול הארץ : ועל אשר תוציא האדמה · מיתר המינים : ועל האדם ועל הבהמה · כי החורב והיובש מוליד חליים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים . על כל העסקים שאתם יגעים בהם אשלח חורב ויובש ר״ל המארה תבוא בהם ולא תצליחו : (יב) ועל דברי חגי הנביא · ואל דברי חגי הנביא שנבא להם כאשר שלחו ה׳ : וייראו העם . מאזהרות ה׳ וייעודי טעונם : (יג) מלאך ה׳ · ר״ל שליח ה׳ : במלאכות ה׳ : בשליחות ה׳ : אני אתכם . כי עדיין פחדו לבנות הבית בלא רשות המלך ולכן אמר להם אני עמכם ואל תפחדו : ויער

יד וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל בֶּן־
שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶת־רוּחַ
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וְאֶת־רוּחַ כֹּל שְׁאֵרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ
וַיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵיהֶם׃ טו בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ׃
ב א בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי
הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ב אֱמָר־נָא אֶל־
זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה
וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֵרִית הָעָם לֵאמֹר׃
ג מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־
הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן וּמָה
אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה הֲלוֹא כָמֹהוּ
כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם׃ ד וְעַתָּה חֲזַק זְרֻבָּבֶל
נְאֻם־יְהוָה וַחֲזַק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־
יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַחֲזַק כָּל־עַם
הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי
אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ה אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרַיִם וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־
תִּירָאוּ׃ ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם

יד וְאָעַר יְיָ יָת רוּחַ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיָת רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְיָת רוּחַ כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא וַאֲתוֹ וַעֲבַדוּ עֲבִידְתָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָהוֹן: טו בְּיוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָה לְיַרְחָא בִּשְׁתִיתָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא: א בִּשְׁבִיעָאָה בְּעַסְרִין וְחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימָר: ב אֱמַר כְּעַן לִזְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְלִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּא לְמֵימָר: ג מַן בְּכוֹן דִּישְׁתְּאַר דַּחֲזָא יָת בֵּיתָא הָדֵין בִּיקָרֵיהּ קַדְמָאָה וּמָה אַתּוּן חָזַן יָתֵיהּ כְּעַן הֲלָא כִּדְלֵיתוֹהִי כֵּן הוּא בְּעֵינֵיכוֹן: ד וּכְעַן תְּקִיף זְרֻבָּבֶל אֲמַר יְיָ וּתְקִיף יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וּתְקִיף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא אֲמַר יְיָ וַעֲבִידוּ אֲרֵי מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ה יָת פִּתְגָּמָא דִּי גְזָרִית עִמְּכוֹן בְּמַפַּקְכוֹן מִמִּצְרַיִם וּנְבִיַּאי מַלְּפִין בֵּינֵיכוֹן לָא תִדְחֲלוּן: ו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד חֲדָא זְעֵירָא הִיא וַאֲנָא מְזִיעַ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וְיָת יַמָּא

רשי

בשלימות המקום: (יד) ויבאו ויעשו מלאכה. התחילו מסתתין באבנים ומכשרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחודש ובשביעי בעשרים ואחד היה דבר ה' אל חגי: (ג) מי בכם הנשאר. שהיה מן הגולים ועודנו חי אשר ראהו וגו'. את הראשון אין זה חשוב בעיניו: הלא כמוהו כאין. יודע אני כי אין מראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין. כמוהו כאין. הוא ואין דומה לו כמו (הושע ד) והיה כעם ככהן אף כאן כמוהו כאין הוא ואין שניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי. תורתי אתם שומרים ורוחי שורה על נביאיכם אל תיראו: (ו) עוד אחת מעט היא. משתכלה מלכות פרס זו הסמוכה עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכו' אנטיוכס ומעט יהא זמן ממשלתו: ואני מרעיש. נסים הנעשים לבני חשמונאי: את השמים וגו'. ויביאו שמכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב

אבן עזרא

(יד) ויער. היה לאות שיאמר ויער כמו ויקח וישב רק נפתח מפני העי"ן: פחת. כמו הקריבהו נא לפחתך וכמוהו להיות פחם ובלשון פרס פחת נקרא המלכות: (טו) ביום עשרים. דבק עם ויעשו מלאכה לע"פ שים הפסק: (א) בשביעי. בחדש השביעי: (ג) אשר ראה. לעולם חולקים כבוד למלכות על הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי הבית הדבר הפוך כלב קודם ולע"פ שהיה יהושע גדול מכלב בשנים הקדימו הכם בדברו בו בעבור ויהס כלב ולא ויהס יהושע וכתוב אחרי שאול ואחרי שמואל שהיה יסד דוד ושמואל וככה זרובבל לבני יהושע שהוא מבני יהויכין: (ג) מי בכם. אלה הזקנים: (ד) ועתה. וטעמו דבק עם תחלת הספור הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התורה לשמור ולעשות: (ה) ורוחי. נבואתו: (ו) כי עוד אחת. פליאה לעשה: מעט היא. בעיני לעשות' או למעט ימים תהיה פעם

רדק

על מרע"ה: (יד) ויער. מפני שהיו מתושבים להשבית המלאכה היו צריכים להערת רוח לחזק את לבם: (טו) ביום עשרים וארבעה. טעמו למעלה ולמ"ד שהוא תחלת פרשה כי ביום הזה החלו במלאכה כמ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו בבנין אלא שהכינו המלאכה כי לא החלו עד יום כ"ד לתשיעי: (א) בשביעי. ככלם אמר ביד חגי הנביא לפי שנבואתו היתה שלימות להם בידו לעשות מעשה מה שיאמר: (ב) אמר נא. מבואר: (ג) מי בכם. הזקנים שנשארו מן הגלות: כמהו כאין בעיניכם. אם כאן אותו שהיה זה כמוהו אלא זה כאין בעיניכם כנגד הבית הראשון: (ד) ועתה אל תרפינה ידיכם. בעבור זה כי עוד יהיה כבוד הבית הזה גדול: ועשו. טעמו דבק עם הפסוק האחר את הדבר הזה אם תעשו את הדבר אשר כרתי אני אהיה אתכם ותלכו בלוך וחזק: (ה) את הדבר. אם תעשו את הדבר אשר כרתי אתכם: ורוחי עומדת בתוככם. רוח הקדש אבל אחר שלא עשו התורה והמצות נפסקה רוח הקדש ונפסקה הנבואה בימי זכריה ומלאכי ואמר אשר כרתי אתכם כלומר את אבותיכם והרי הוא כאלו כרתי אתכם כמ"ש בתורה לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו וי"ת ורוחי עומדת בתוככם ונביאי מלפין ביניכון: (ו) כי כה אמר ה' עוד אחת מעט היא. מרעיש דרך משל מרוב הכבוד והטובה שיעשו שלא לישראל בזמן בית שני וי"א בזה היה בימי חשמונאים וי"א על זמן הורדוס אמר זה

וזה היה כמו שכתב בספר יוסף בן גוריון ופי' עוד אחת עוד טובה אחת אעשה לכם עתה מעט היא מעט וקל היא בעיני לעשותה וטובה גדולה תהיה כי עתה יש לכם צורכים כבנין הבית אבל באותו זמן יכבדו כל הגוים הבית הזה במנחות וכסף וזהב שיביאו לו גם כתוב בספר יוסף בן גוריון כי רעש גדול היה בימי הורדוס ומה שאמר את השמים ואת הארץ את

ויהושע: ויער ג' וסי' זרובבל פול יהורם: ואת רוח ד' בקרי' וסי' ויער ה' את רוח זרובבל ב' בפסוק. ואת רוח הטמאה. ויער ה' את רוח פול. אמר נא חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תביר זקף וסימן הוא הסובב דחוילה. הוא הסובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מרמון. ויהושע בן נון. ויהושע בן נון. ויהיו המתים. ויהיו המתים. ויען בלעם ויאמר. ויען בלעם. ואברתם מהרה דאוריתא. ואברתם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו. וחברו. ויאמר אלי בן אדם. וחברו. ותבא בי רוח. וחברו. אמר נא אל זרובבל בן שאלתיאל פחת.

תולדות אהרן ביום עשרים. ר"פ ג' : עוד אחת. סנהדרין לז עקידה שער ס:

מצודת ציון

(יד) ויער. מל' התעוררות: רוח. רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (שם א): (ו) מרעיש.

מצודת דוד

(יד) ויער ה'. ה' העיר את רצון זרובבל וגו' ובאו ועשו מלאכה בדבר צורך בית ה': (טו) ביום וגומר. מוסב למקרא שלמעלה לומר שהתחלה היה ביום עשרים וארבעה לחדש כי אז התחילו להכין את המצטרך אל הבנין אבל בבנין התחילו בכ"ד לחדש התשיעי כמ"ש בסוף הספר: בששי. ר"ל בחדש הששי: ב (א) בשביעי. בחדש השביעי: (ג) מי בכם. מי הוא בכם הנשאר מאותם שגלו מירושלים: את הבית הזה. את בית המקדש הראשון לפי שהיה באותו מקום עלמו קראו הבית הזה: בכבודו הראשון כפי מה שבנה אותו שלמה בעושר רב: ומה אתם. ומה שאתם רואים אותו עתה בבנין זה: הלא כמוהו כאין. ר"ל אם יעריכו זה מול זה הלא הבית הזה דומה הבנין אל הנעדר: (ד) ועתה חזק. ר"ל הואיל וכן הוא עכ"ז לא ירפו ידיכם מהבנין בעבור זה והתחזקו ועשו את הבית כי אני אהיה אתכם להשפיע לכם טובה ע"י הבית הזה עם שאין לו ערך עם הבית הראשון מ"מ תבוא לכם הברכה על ידו ואותה אתם מבקשים: (ה) את הדבר. מוסב על מלת ועשו הנזכר במקרא שלפניו ר"ל עשו התורה והמצוה אשר כרתי עליה עמכם ברית בצאתכם ממצרים: ורוחי. רוח הנבואה עדיין עומדת עתה בתוככם ולכן אל תירא' כי תצליחו ותבוא הברכה על ידו: (ו) כי כה. אשר כה אמר ה' עוד אחת ר"ל מלבד הבית הנהרב עוד תבנה ותכונן בית אחת וזהו הבית השני: מעט היא. אבל מעט מן הזמן תתקיים: ואני מרעיש. ר"ל אביא מורבן על הבית כאלו כוכבי שמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם: ואת הים ואת החרבה. ר"ל הרבה גדודים יבואו עליהם ובדרך ים ובדרך יבשה והם יחריבוהו והרעשתי

אבן עזרא

(ז) טעם להרעיש דרך משל או כמשמעו שישמע רעש ורעש וירגזו כל האדם שהם ביבשה גם בספינות הים ויבואו מנחו' לביתי · (ח) לי · בכל מקום שלי הוא ואני אעשה כ'ן לשום בלב הכל להביא הזהב אל ביתי : (ט) גדול . אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכ' היה בימי הורודוס כאשר כתב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו : (י) בעשרים . אמר ר' ישועה כי זה תשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחילת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון מניסן וככה חודש זיו הוא חדש אייר כי החדש השני אינו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשי' כי אם לשנים וככה הוא בשנה הרביעי' למלוך שלמה על ישראל בחודש זיו הוא החודש השני שהוא אייר : (יא) כה · הכהנים הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבי' העולות על המזבח תשע עשר' שנה טרם נבנה הבית ובספר דניאל נתבאר זה בפירוש ועתה שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מפיהו ולא יטעה להשיב וראינו על דרך הפש' כי חגי לא אמר לכהנים שלא הורו תורת אמת רק אמר כן העם הזה : (יב) הן · בשר קדש · כמשמעו קודש ממש והסך יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ישנה כי זה הכתוב אחר זה וכתוב ולא הטמאו והייתם קדושים והיא מתקדשת מטומאתה ומלת פן תקדש את המלאה קדש ממש כי יתער' הכל וישוב קדש אם לא יוציאו הקדש בזמנו כאשר באר זה המח' בן סרוק הספרדי באר היטב ומלת קדש' מתקדש' ומזמנת עצמה לכל חפץ ואין פי' המלה שמאה גם מלת קדש כמעשה המצרים בדברי הבתולות כי תולדת המצרים היא רפה מפני האויר המרבה לחה שלהם על כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר לבעול הבתולה עד שיביאו נער וישכב עמה מעט עד

התרגום והמקרא

וְיָת יַבֶּשְׁתָּא : ז וַאֲזִיעַ יָת כָּל עַמְמַיָּא וְיֵיתוּן חֶמְדַת כָּל עַמְמַיָּא וַאֲמַלֵּי יָת בֵּיתָא הָדֵין יְקָרָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת : ח דִילִי כַסְפָּא וְדִילִי דַהֲבָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת : ט סַגִּי יְהֵא יְקָרֵיהּ דְבֵיתָא הָדֵין בַּתְרָאָה מִן קַדְמָאָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וּבְאַתְרָא הָדֵין אֶתֵּן שְׁלָמָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת : י בְּעֶסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתִשִׁיעָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימַר : יא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שְׁאֵיל כְּעַן יָת כַּהֲנַיָּא אוֹרָיְתָא לְמֵימַר : יב הָא יִטּוֹל גְּבַר בְּסַר קוּדְשָׁא בִּכְנַף לְבוּשֵׁיהּ וְיִקְרֵיב בִּכְסוּתֵיהּ לְלַחְמָא וּלְתַבְשִׁילָא וּלְחַמְרָא וּלְמִשְׁחָא וְכָל דְּמִתְאֲכֵיל הֲיִסְתָּאַב וְאָתִיבוּ

נ׳ ד׳ ח׳ ז״ן ס״ג נ׳ · ז״ן י״א בטע׳ ר״פ נ׳ בסיפרא נ׳

וְאֶת־הֶחָרָבָה : ז וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת : ח לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת : ט גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת : י בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר : יא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר : יב הֵן ׀ יִשָּׂא־אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בִּכְנַף בִּגְדוֹ וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא :

רשי

זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : (ח) לי הכסף ולי הזהב · ובידי להביא לאשר חפצתי בו : (ט) גדול יהיה · רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר ובית שני ארבע מאות ועשרים : (יא) שאל נא את הכהנים תורה · שמא שכחו בגלות הלכות קודש וטומאה וטהרה : (יב) בשר קודש · בשר טומאת נבילה או שרץ : ועל הנזיד. תבשיל : היקדש. היטמאה : לא יטמא · נחלקו בה רב ושמואל חד אמר איפשבים כהני דבעא מנייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור וחד אמר לא איפשבים כהני חמישי בקודש בעא מינייהו : ונגע בכנפו . לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון : אם

וחברו אמר אל זרבבל פחת : ולי ח' וסימ' נמסר בספר שופטים סי' י"ד : הן ישא חד מן י"א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמנע האזלא מבוא ביניהם וסימן את מחלת בת ישמעאל . ואי כבוד בן פנחס בן עלי · ויען יונדב בן שמעה אחי דוד · בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום· את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם . וגם כל היהודים אשר במואב · באים מדרך שער העליון. מעי מעי אחילת בן כתיב · ויקח עבד מלך את האנשים . הן ישא איש בשר קרש : ויעש בירושלם חשבונות דר"ה: למן היום ז' בקרי' וסימ' למן היום הוסדה ועד עתה . למן היום אשר ברא אלהים אדם · למן היום אשר יצאת מארץ מצרי'.

תולדות אהרן לי הכסף . קידושין פב סנהדרין קג

עכו"ם ג אבות יג נדס:ע : כבוד הבית. ב"ב . פקידם שער ט (מגלה עב) : הן ישא . פסחים עז (סוטה כ) :

רדק

את הים ואת החרבה הוא דרך הפלגה כי השמים לא ירעשו : (ז) והרעשתי . אתן בלבם שיחרד ממקומם לבא לראות כבוד זה ולהביא בידם כסף וזהב : ובאו חמדת כל הגוים · פי' כל הגוים שארעיש ממקומם יבאו בחמדת כל הגוים כלומר יביאו בידם כל דברי חמודות שימצאו בארצם מכלי כסף וזהב ובגדים ואבנות יקרות וחמדת חסר ב' השמוש כמו ומראה ולא כחידות הנמצא בית ה' והדומים לו : (ח) לי הכסף . ביד מי שהוא שלי הוא וברשותי הוא לנטלו מזה ולתתו לזה ואני אתן בלב הגוים להביא אל הבית הזה כסף וזהב לרוב : (ט) גדול יהיה · נחלקו רבותינו זכרונם לברכה בזה יש אומרים בשנים ויש אומרים בבנין וזה וזה היה כי בית ראשון עמד ת"י שנה ובית שני ת"ך שנה וכן היה גדול בבנין כמ"ש בדברי רז"ל ובספר יוסף בן גוריון כי הבנין שבנה הורדוס בב"ה לא נראה מעולם בנין טוב ונאה כמוהו : אתן שלום . כי אע"פ שהיו מלחמות רבות בזמן בית שני זמן רב היה שלום בארץ : (י) בעשרים · הם החלו להכין בנין הבית בחדש הששי שהוא אלול ובחדש התשיעי שהוא כסליו בכ"ד בו החלו לבנות ובו ביום היה דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר לכהנים ולשאול אותם על הלכות טומאה וטהרה ואע"פ שכבר הקריבו קרבנות טרם זה כמה שנים כי מיום שעלו הראשונים העולם מהגולה כשהגיעו בעריהם בנו המזבח והקריבו עליו והיכל ה' לא יסד וי"ט שנה נבנה המזבח קודם בנין הבית ולמה לא שאלה כל השנים האלה מעת שהחלו להקריב קרבנות לפי שלא היה דבר הקרבנות קבוע עד היום שהחלו בבנין הבית : (יא) כה אמר ה' · שיאמר לכהנים כי בשם ה' לבאות הוא שואל להם שאמר לו שאל נא את הכהנים תורה כלומר תורת טומאה וטהרה : (יב) הן ישא · שאלה תורת הטומאה אולי שכחום בגלות ושאלה אם ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונשא בשר קדש בכנף בגדו שנגע בשרץ והנה הכנף הראשון לטומאה והבשר קדש שני : ונגע בכנפו אל הלחם · פי' במה שבכנפו והוא הבשר נגע בו אל הלחם או אל הנזיד או אל היין או אל השמן ונגע אל כל מאכל מאלו : היקדש . פי' היטמא המאכל הזה שהוא רביעי לטומאה כי השרץ הוא אב הטומאה והכנף ראשון והבשר קדש שני והלחם והנזיד והמשקים הללו שנגעו בבשר הם שלישי והמאכל שנגע באלו רביעי ועל זה שאלם על המאכל שהוא רביעי אם יטמא ויענו הכהנים ויאמרו לא והראיה כי על המאכל לבדו שאלם שאמר היקדש ולא אמר היקדשו ויש מרז"ל שאמרו כי טעו הכהנים בזו התשובה כי הרביעי טמא הוא בקדש אבל השאלה האחרת ששאלם אם יגע טמא נפש בכל אלה השיבו כראוי פי' אם תהיה הכנף טמאה טומאת נפש שנמצא שהכנף אב הטומאה והבשר ולד הטומאה והלחם והנזיד והמשקים שני והמאכל שלישי ויענו הכהנים ויאמרו יטמא וג' בקדש היו יודעים שהוא טמא אבל ד' בקדש לא היו יודעים שהוא טמא ובזה טעו לפיכך השיבה הנביא ואשר יקריבו שם טמא הוא ויש מרז"ל שאמר כי לא טעו בתחת מהם יש מהם מי שאמר כי חמישי בקדש שאל בראשונה מהם וכראוי השיבוהו שאינו טמא ויש מהם מי שאמר כי קודם שגזרו רביעי בקדש שאלה וכראוי השיבוהו ומה שאמר ואשר יקריבו שם טמא הוא פי' אע"פ שהם יודעים הלכות טומאה וטהרה כל אשר יקריבו לפני כאלו הוא עמא הואיל והם מתעצלים בבנין הבית ועניין הפרשה מוכיח זה הטעם שלא טעו שלא הוכיחם אלא על ענין הבית

מצודת ציון

היבשה וכן אל החרבה (יהושע ד) : (ז) כבוד . על העושר יאמר : (יב) ישא . מלשון משא וסבל : קדש · ר"ל מובדל מפני הטומאה כי לשון קדש יאמר על דבר המובדל בין לטהרה בין לטומאה בין לאיסור כמ"ש פן תקדש המלאה (דברים כב) : בכנף בגדו . בשולי בגדו : הנזיד · התבשיל

מצודת דוד

(ז) והרעשתי · אבל אחר זה בזמן הגאולה ארעיש את העכו"ם לבוא על ירושלים למלחמה ועל חיל גוג יאמר : ובאו חמדת וגומר · יביאו עמהם חמדת עשרם : ומלאתי · אז אמלא את הבי' הזה כי יביאו כבוד העושר אל בית ה' אשר תעמוד באותו מקום עצמו שזה עומד ולכן קראו הבית הזה וכמ"ש למעלה אשר ראה הבית הזה בכבודו הראשון : (ח) לי הכסף · ובידי א"כ להביאם הנה : (ט) הבית הזה האחרון · ר"ל הבית העתיד שתעמוד במקום הזה : מן הראשון · מן הבית שבנה שלמה : ובמקום הזה · בירושלים אתן אז שלום ולא ישמע בגבולה חמס ושוד : (י) לתשיעי . לחדש התשיעי : (יא) שאל נא · שאל עתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכחו בגלותם : לאמר . מוסב למקרא שלאחריו לאמר הן ישא איש וגומר ר"ל אמור להם בשאלה הן ישא איש וגומר : (יב) הן ישא · הנה אם ישא איש בכנף בגדו בשר מובדל מפני הטומאה כשרץ ונבלה : ונגע בכנפו · עם כנפי שהוא ראשון לטומאה נגע אל הלחם ונעשה א"כ שני : ואל הנזיד · ר"ל הלחם נגע בנזיד ונעשה א"כ שלישי : ואל היין · ר"ל הנזיד נגע ביין ונעשה א"כ רביעי : ועל השמן . ר"ל או הנזיד נגע בשמן אבל יין הוא משקה ואינו מטמא אחרים מן התורה אף אם היה ראשון לטומאה : ואל כל מאכל · ר"ל או הנזיד נגע במאכל אחר : היקדש . בשאלה אמר להם אם הרביעי נעשה מובדל וטמא : ויאמרו לא · ובאמת טעו

רשי

(יג) אם יגע טמא נפש את עצמו: יטמא שהמת אבי אבות הטומאה וחמישי לטומאה ארץ רביעי הוא לטומאת מת: (יד) כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: (טו) ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד צרכי כהונה: (טז) מהיותם בא אל ערמת עשרים. והיות לכם מארה משולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מוצא אלא עשרה: בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: לחשוף חמשים פורה. לשאוב ממנו חמשים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושמם פורה: לחשוף. למלאות כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל) וכן חשפי שובל (שם מז): והיתה עשרים. לא שנשתלחה ביין מארה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה באומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובמשנת אבות דרבי נתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מדה מועטת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמש כורה והיה עשרה למדך שהיין מדה יתירה לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מניין יותר: (יח) אשר יוסד היכל. שהתחילו עתה בשנייה להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש:

הערה

ה' חגי ב

יג וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא׃ יד וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא׃ טו וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה׃ טז מִהְיוֹתָם בָּא אֶל־עֲרֵמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים׃ יז הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּבַבָּרָד אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃ יח שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה

תרגום

כַּהֲנַיָא וַאֲמָרוּ לָא׃ יג וַאֲמַר חַגַּי אִם יִקְרֵיב טְמֵא נַפְשָׁא בְּכָל אִלֵּין הֲיִסְתָּאֵב וַאֲתִיבוּ כַהֲנַיָא וַאֲמָרוּ יִסְתָּאַב׃ יד וַאֲתֵיב חַגַּי וַאֲמַר כֵּן עַמָּא הָדֵין וְכֵן כְּנִשְׁתָּא הָדָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְכֵן כָּל עוּבָדֵי יְדֵיהוֹן וּדְיִקָרְבוּן תַּמָּן מְסָאָב הוּא׃ טו וּכְעַן שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא עַד לָא יִתְּשֵׂם נִדְבָּךְ עַל נִדְבָּךְ בְּהֵיכְלָא דַיְיָ׃ טז מִדַּהֲוֵיתוֹן עָלִין לַעֲרֵימַת עַסְרִין וַהֲוָיָא עַסְרָא עָלִין אַתּוּן לְמַעֲצַרְתָּא דְבָהּ חַמְשִׁין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וַהֲוָיָא עַסְרִין׃ יז מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁידְּפוֹנָא וּבְיַרְקוֹנָא וּבְבַרְדָּא יַת כָּל עוּבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלֵיתֵיכוֹן תָּיְבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ יח שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא מִיּוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתִשְׁיעָאָה לְמִן יוֹמָא דְּיִשְׁתְּרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא הֵיכְלָא דַיְיָ שַׁווּ

אבן עזרא

עד שיהיה הפתח פתוח והוא נקרא קדש דרך זנות אומנותו בכך ועל כן נזה הכתוב כמעשה ארץ מצרים וגו' והנה השאלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע בבשרה יקדש אם נגע הכלי הוא הכנף שבו הבשר הוא הקדש אל הלחם או לאחד הנזכרי' היקדש אז ענו הכהני' ואמרו לא וטעם דברו אחרי שלא נגע בכל אלה לבד הכנף ולא בשר הקדש ממש נגע בהם והוא הדין כי לא נגעו בבשר קדש: (יג) ויאמר. טעם בכל אלה באחד מאלה כמו כן אחוזות ורבים כמוהו ויקבר בערי גלעד: (יד) ויען. הטעם ישראל המביאים קרבן תפלה על שגגתם מזידים אשמים בדברים קשים שהם חמורים ולא היו נזכרים מהם ויביאו קרבן על דבר שגגה והם עושים שלא כהוגן בדעתם בזדון גם הכהנים דבר הטהרה והטומאה על כן אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים וכן הגוי הזה הם ישר' זה וכן כל מעשה ידיהם: ואשר יקריבו. במזב' לפני וזהו שם טמא הוא והנה התברר כי אין כח בקודש לקדש מה שלא היה קדש על ידי מגע אמצעי ככח טמא נפש לטמא וזה היה דרך משל דרך נתן אל דוד שתפשו בדבריו ואמר לו אתה האיש ויען גם נכון הוא להיות המשל בעבור שהם בונים בתים לשבתם ובית השם חרב על כן אחריו: (טו) ועתה שימו נא לבבכם ופעם ומעלה היום הבא אחר זה כמו מבן כ' שנה ומעלה ותחסר מלת כי: מטרם שום אבן. וטרם ישרת בעבור אחר וכן הוא מטרם שיוחם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמה דגן ויחשבו שמחשבים שיהיו בה כ' מדה והנה תליה כי המארה היתה בה. מלת לחשוף מים מגבא כמו לדלות והנה המאר' שימצאו בה פחות מהמלי שיחשבו: (יז) הכיתי. כבר הזכרתי בספר עמוס כי מכת השדפון בקמה כמו שדופות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר הברד וטעם את כל מעשה ידיכם כי מאירת ה' כללה הכל הפך וברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך אשר תעשה: ואין אתכם אלי. הטעם לא שבתם אלי והנה התברר כי ה' יסרם אולי ישובו מדרכם הרעה ולא שבו על כן נתן להם המשל הנכר: (יח) שימו הנה הזכיר למעל' יעשו מלאכה בששי וזה הי' להבי' האבנים ולהיותם מגוררות ומתוקנות ובתשיעי החל לשום אבן אל אבן ליסד הבית ולמ"ד למן היום נוסף כלמ"ד השלישי לאבשלום:

הערה

לבת ארוגי המלך ׳ למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ ׳ אשר מנו אתה ׳ אשר יסד היכל ה' • וחד ולמן היום אשר צויתי שפטים:

רדק

הבית בכל הפרשה: היקדש. פירוש שיטמא כלומר שאסור מפני טומאתו בקדש שהוא אסור ות"י היתאסר במקצת נסחאות היסתאב: הנזיד. התבשיל כמו ונזיד עדשים: (יג) ויאמר חגי. מבואר הוא: (יד) ויען חגי ויאמר. כן העם הזה וכן הגוי הזה הענין כפול במ"ש או פי' כן העם הזה על הכהנים וכן הגוי הזה על ישראל אמר כלם אשמים על בנין הבית כי הכהנים היה להם להזהיר העם לבנות וכמו שאמרתם שיטמא כן כל מעשה ידיהם טמא הוא לפני וכן מה שיקריבו הכהנים טמא הוא לפני כי הם מקריבים במזבח בלא בית ואינם חוששים לכבודי: (טו) ועתה. ומעלה מן היום שהתחילו בבנין ומעלה ושימו לבבכם מטרה שום אבן אל אבן כלומר שימו לבבכם כמעשיכם מה שהיה טרם הבנין ומה יהיה אחר הבנין: אבן אל אבן. כמו על אבן כמו אל ההרים לא אכל והדומים לו כי כבר עשו יסוד והבנין כשבנו המזבח אלא שהאבנים השביתום מלבנות כמו שכתוב בספר עזרא ותרגם יונתן עד לא יתשם נדבך על נדבך: (טז) מהיותם. טרם היותם בענין זה יכלו להכיר כי מאתי היה הדבר כי מי שיבא אל ערמת עשרים כלומר אל ערימה של חטים שהיה ראוי לצאת ממנה עשרים עתה והיתה עשרה מפני המארה שמשתלחת בה: לחשוף חמשים פורה. לחשוף כמו לחשוף מים מגבא וענינו לקחת או לשאוב פורה כמו פורה דרכתי לבדי והוא דריכת הענבים ביקב וחמשים רוצה לומר חמשים בתים בפורה וי"ת חמשין גרבין דחמר ומה שאמר עשרה ועשרים אינו דוקא כי פעמים לא ימצא אלא מחצית או פחות מעט או יותר מעט מכל מקום המארה נכרת בהם: (יז) הכתי אתכם. את כל מעשה ידיכם כמו בכל מעשה ידיכם וכן ואתנו אל תמרודו כמו ובנו: ואין אתכם אלי ׳ ואין עמיכם כלומר עם כל זה אינכם אלי וכן יביא אתו וירעו ברועים אותם עצמם או פירוש ואין אני רואה אתכם שבים אלי: (יח) שימו • אשר יסד היכל ה' אשר

מצודת דוד

טמו כי בקדש גם הרביעי טמא: (יג) ויאמר חגי. הוסיף לנסותם אם יודעים הם עכ"פ שהשלישי טמא ואמר אם טמא נפש יגע בכל אלה ר"ל אם סדר הנגיעות האלה יהיה ע"י טומאת מת שהוא אבי אבות הטומאה ונעשה הכנף אב הטומאה והלחם ראשון והנזיד שני והיין וכו' שלישי: ויאמרו יטמא. ידעו מזה שיש טומאה בשלישי: (יד) כן העם הזה. על הכהנים אמר כמתרעם הנה כן העם הזה נמי שאתם רואים שאינם יודעים את התורה: וכן הגוי הזה. כפל הדבר במ"ש: לפני. ר"ל בדברי התורה הניתנה מאתי: וכן כל מעשה ידיהם. כמו שטעו בזה כן טועים הם בכל מעשה ידיהם: ואשר יקריבו שם. ומעתה אשר יקריבו שם במזבח נחשב לטמא אם לא יתנו לב ללמוד ולדעת: (טו) ועתה. ר"ל אם כי עדיין אין קרבנם לרצון הואיל ואינם יודעים משפטי טומאה וטהרה ות"כ בנין הבית הוא הכנה לבד להקריב בה כשילמדו כי אז תהיה לרצון: שימו נא. ר"ל עכ"ז הבינו ההפרש שבין אחר התחלת הבנין ובין קודם ההתחלה ושימו נא וגומר: מן היום הזה ומעלה. ר"ל מלפניה: מטרם שום. עד לא הושם אבן הבנין על אבן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בנוי בימי כורש כמ"ש בעזרא: (טז) מהיותם. ר"ל הבינו מה שהייתם בא כ"א אל ערמה אחת בחשבו שימצא בה עשרים מדות ולא מצא בה כ"א עשרה כי נשתלחה בה המארה: לחשוף. ר"ל בחשבו שימצא לשאוב חמשים מדות מן היין היורד מן הפורה ולא מצא כ"א עשרים: (יז) הכיתי אתכם וגומר. וחזר ומפרש את כל מעשה ידיכם התבואות שזרעתם אותם הכיתי בשדפון ובירקון: ואין אתכם אלי. ר"ל ואין אני רואה אתכם שבים אלי: (יח) ומעלה. ר"ל ולהלאה: למן היום. ר"ל שהוא מן היום אשר בו היסוד של ההיכל

מצודת ציון

התבשיל כמו ונזיד עדשים (בראשית כה): (טז) ערמת. כן יקרא כרי תבואה כמו בקצה הערמה (רות ג): היקב. הוא הבור שהיין יורד שם מן הגת: לחשוף. ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל'): פורה. כן יקרא הגת וכן פורה דרכתי לבדי (שם סג): (יז) בשדפון. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול: ובירקון. היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון במגורה:

אבן עזרא

(יט) העוד. הה"א לתימ' ובעבור אות הגרון נפתח כמשפט וזה כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שישימו שם הדגן בבתים כמו נהרסו ממגורות כי בעבו' שהכם בברד לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה התחלתם ליסד הבית אז אחל שברכה בכל : מן היום . אשר יסד ההיכל אברך וזהו מן היום הזה ומעל' האמור למעלה והזכיר מפרי העץ הנזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית ופעם לא נשא לא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא : (כ) ויהי . שנית · כי ביום אחד התנבא פעמים : (כא) אמור · מרעיש · דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות ממלחמות נהפך העולם : (כב) והפכתי . כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא בהנבאו להיותה וידענו כי כן היה רק לא מצאנו ספרים הקדמונים לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשסתא המולך אחריו ובימיהם זרובבל הנשיא ליהודה כי הוא שבבל בראיות גמורות מן המקרא : (כג) ביום אקחך · כדרך ישלח ממרום יקחני ושמתיך · שמור כאילו היית חותם על יד ימיני וזה דרך משל :

מעלות הנבואה רבי' ואין דרך לספרם כי כח הנשמות ההגונות המקבלות כח רוח הקדש לנביא איננו על דרך אחד ובהיות הכבוד עם ישראל בפרס שגלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו והיה הדבר מתבאר מעצמו ואחר הגלות הן מראות וגזירות פי' כמראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה ישראל יודעם ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בי כי במראות הלילה הם ידועת אשר לא פירש הן סתומות ונעלמות מעיני המשכילים ואלו היינו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות היינו ממששים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ואתם אין לנו על מה נשען ורואיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו במראות שראה זכריה אחרונית על דבר שכבר עבר ביתי זה הנביא כמו האיפה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא : ועתה אחל לפרש :

(א) בחדש · לאמר . לישראל והנכון לאמר לנביא : (ב) קצף . כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם אליו כאילו מדבר לכל ישראל

רשי

(יט) העוד הזרע במגורה . עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה תזרעו בזמן ברכה כי בבניין הבית יבא ברכה במעשה ידיכם : (כב) והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על העולם יפלו ביד מלכות אחרת לסוף ל"ד שנה לבניין הבית כמו שאנו שונין במסכת עכו"ם : (כג) ושמתיך כחותם · כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקך (ירמיה כב) ואומר שם כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם :

(א) נבואת זכריה סתומה היא מאוד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונים הדומות לו ואחר פתרונו של יונתן : בחדש השמיני · קודם שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה : (ב) על אבותי' · שבדור חורבן הבית

חגי ב

שִׂימוּ לְבַבְכֶם׃ יט הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ׃ כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה שֵׁנִית אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ כא אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כב וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

זכריה א

א א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ב קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם

תרגום

לִבְּכוֹן : יט הַעוֹד כְּעַן עֲבוּרָא בְּאִידְרָא וְעַד כְּעַן וְגוּפְנַיָא וְתֵינַיָא וְרִימוֹנַיָא וְאִילָנֵי זֵיתָא לָא טְעָנוּ יוֹמָא הָדֵין אֲבָרֵךְ : כ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַי בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָה לְיַרְחָא לְמֵימָר : כא אֱמַר לִזְרֻבָּבֶל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר אֲנָא מַזִיעַ יַת שְׁמַיָא וְיַת אַרְעָא : כב וְאֶהֱפוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכְוָתָא וְאֶתְבַּר תּוֹקֶף מַלְכְוַת עַמְמַיָא וְאֶהֱפוֹךְ רְתִיכִין וְרָכְבֵיהוֹן וְיִתְקַטְלוּן סוּסְוָן וְרָכְבֵיהוֹן גְבַר בְּחַרְבָּא דַאֲחוּהִי : כג בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲקָרְבִינָךְ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִי אֲמַר יְיָ וְאַשְׁוֵינָךְ כִּגְלוֹף דְעִזְקָא עַל יַד אֲרֵי בָךְ אִתְרְעֵיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת :

א בְּיַרְחָא תְּמִינָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָא לְמֵימָר : ב הֲוָה

את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' בראש' ברא אלהים . זכור את יום השבת . ביני ובין בני ישראל . העדותי בכם היום . וחברו דחיים . הקהילו אלי את כל · ויתפלל חזקיהו . וחברו דישעיה . אם יסתר במסתרים . אתה ה' אלהים הנה . אני מרעיש את השמים . וחברו . ויאמר יהורם ברוך : כחותם ג' וסימ' אקחך זרובבל . שמני כחותם ב' בפסוק : בחדש ז' ר"פ וסימ' השלישי . הראשון דויקרא . והשני דפסח קטן · הרביעי דמלכים . וחבירו דירמיה . השלישי החלו ערמות . הראשון הוא חדש ניסן : אבותיכם ג' מלאים בסיפרא וסי' כענבים במדבר · קצף ה' על

רדק

אשר בנו על יסודו כי היסוד כבר נבנה מזמן בנין המזבח : (יט) העוד הזרע במגורה · כאלו אם עוד זרע במגורה כי ברוב הוצאתם לזריעה ומעט הוא הנשאר לכם במגורה לאכול ומן היום הזה אברך מה במגורה ומה שזרעתם כיון שהתחלתם לבנותה : ועד הגפן . וכן עדיין הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא כי עדיין לא הגיע זמנה לשאת עלין או פרי כי בכסליו היה זה שהוא החדש התשיעי מן היום הזה אברך אותם וישאו פרי לרוב ולטוב וזכר אלה העצים שהם רבים בא"י כמ"ש ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ומן התימה מה שאמר על עץ הזית לא נשא כי עץ הזית זמנו במרחשון ובכסליו לשאת פריו ואולי מפני המהרה שהיתה בהם מתחלה היה מתאחר לשאת פריו : (כ) ויהי דבר ה' שנית · שנית בו ביום שהוא כ"ד להדש התשיעי ושתי פעמים דבר עמו באותו היום : (כא) אמר · אני מרעיש · דרך משל על מלחמות שהיו בזמן מלכות פרס ואמר שיאמר זה אל זרובבל לבשרו כי בעבור המלחמות ההם לא תשפל מעלתו אבל תגדל מאד זהו שאמר ואקחך ושמתיך כחותם והמלחמות האלה היו בימי דריוש זה או בימי ארתחשסתא המולך אחריו או נאמרה נבואה זו על בטול מלכות פרס והתחדש מלכות יון ז"ש והפכתי כסא ממלכות וזה היה לשלשים וארבע שנה לבנין הבית כי או שלמה מלכות פרס וקמה מלכות יון וכן מצאנו בדברי רז"ל שאמרו תניא ר' יוסי אומר מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות בית חשמונאי ק"ג שנה מלכות בית הורדוס ק"ג שנה הרי ת"ך שנים שעמד בית שני : (כב) והפכתי . מבואר הוא : (כג) ביום ההוא · אקחך להעלותך במעלה יותר ממה שהיית עד היום ההוא ות"י אקרבינך : ושמתיך כחותם · כטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן אמר שימני כחותם והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה ר"ל שתהיה השגחת האל תמידה עליו ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דין שנאמר כתבו האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נספך לו גזר דין לטובה ונולד לו בן בבית האסורים ואמר חי אני נאם ה' אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני וגו' וכיון שעשה תשובה נספך לו לטובה ואמר לזרובבל בן בנו ושמתיך כחותם כפך מה שאמר לו אם יהיה כניהו חותם וגו' :

(א) בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיה בן עדוא הנביא לאמר · הנביא שב אל זכריה ואפשר כי גם עדוא היה נביא ואמרו כי הוא עדוא החוזה גם מצאנו במדרש עדוא הנביא : לאמר · לישראל כמ"ש אחר כן ואמרת אליהם אמור להם שיזכרו הקצף שקצף ה' על האבות והם דור שחרב בו הבית ויזכרו כי בעבור מעשיהם קצף ה' עליהם לפיכך

מצודת ציון

(יט) במגורה · כן יקרא אוצר התבואה וכן נהרסו ממגורות (יואל א) : ועד · ענינו כמו אפי' וכן ועד כפר הפרזי (ש"א ו) : נשא . ענין גדול וצמיחה : (כב) והשמדתי · ענין כליון : (כג) כחותם · טבעת העשוי לחתום בו אגרות :

מצודת דוד

מבס והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה : (יט) העוד הזרע במגורה . וכי יש עוד מה מן הזרע במגורה הלא הכל הוצאתם לזריעה כי מעט היו : ועד הגפן וגו' . ואפי' הגפן וגו' לא נשא פרי : מן היום · אבל מיום התחלת הבנין אשלח ברכה : (כ) שנית · באותו יום עצמו בכ"ד לחדש הט' : (כא) אני מרעיש . ר"ל הבית הזה לא תקום לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו כוכבי שמים ממשלתם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבא עליהם : (כב) והפכתי · ר"ל אבל בסוף אקח מהם נקם ואהפוך כסא של הבבליים ואשמיד חוזק ממלכתו : וירדו · בעמקי השאול : איש בחרב אחיו . מהומת ה' תבוא בהם ויהיו נהרגים האיש בחרב אחיו כמ"ש קראתי וגו' חרב איש באחיו (יחזקאל לח) : (כג) אקחך זרובבל · ר"ל אקח איש מזרעך ועל המשיח יאמר : ושמתיך כחותם · כמו שאין חותם הטבעת זז מיד האדם כן לא תסור אהבתי ממנו : כי בך בחרתי · בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך המשיח : א (ב) קצף ה' · ר"ל חרבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה

רשי

הבית (ה) אבותיכם איה הם. רעה שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי: והנביאי' הלעולם יחיו: וא"ת אף הנביאים אי"ה הם הרי ...הו אני משיב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היה דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם: (ח) ראיתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו: והנה איש. מלאך: על סוס אדום. רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר כאן וקצף גדול אני קוצף על העכו"ם: ואחריו סוסים אדומים וגו'. מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם מיני צבעים הרבה ושבח הוא לו: שרוקים. לא ידעתי מה צבע הוא וי"ת קוחין: בין ההדסים אשר במצולה. בין אילני דהדסיא דבבל

זכריה א

קָצֶף׃ ג וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִאִים הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃

ה אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ׃ ו אַךְ ׀ דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ וּכְמַעֲלָלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ׃

ז בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ח רָאִיתִי ׀ הַלַּיְלָה וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים׃

(מסורה: אמר ל' חסר בסיפר' · כ"ו · ל' ושארא · ואשובה אליכם · יתי' יו"ד קדמאה · י"ו פסוקים בסיפר' ונא ונא · ג' מ"ל בס יפרא · ל' כ"כ · ז' · ב' · ו' מ"ל בנביאי' · ל' · ד' · ל' מ"ל בנביאי' · ב' ותס' ללבוש · ל' וחסר ודגש)

תרגום

רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל אֲבָהָתְכוֹן עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָמוֹהִי׃ ג וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ד לָא תְהוֹן כַּאֲבָהָתְכוֹן דְּיִתְנַבּוֹן לְהוֹן נְבִיַּיָּא קַדְמָאֵי לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ כְעַן מֵאוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן מְקַלְקְלַיָּא וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אֲצִיתוּ לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ ה אֲבָהָתְכוֹן אָן אִינוּן וְאִם תֵּימְרוּן נְבִיַּיָּא לָא לְעָלְמִין קַיָּמִין׃ ו בְּרַם פִּתְגָמַי וּקְיָמַי דִי פַקֵּידִית יַת עַבְדַי נְבִיַּיָּא הֲלָא אַדְבִּיקוּ אֲבָהָתְכוֹן וְתָבוּ וַאֲמַרוּ כְּמָא דַחֲשִׁיב יְיָ צְבָאוֹת לְמֶעְבַּד לָנָא כְּאוֹרְחָתָנָא. וּכְעוֹבָדָנָא כֵּן עֲבַד עִמָּנָא׃ ז בְּיוֹם עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָה לְחַד עֲשַׂר יַרְחָא הוּא יַרְחָא שְׁבָט בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָהוּ בַּר עִדּוֹא נְבִיָּא לְמֵימַר׃ ח חֲזֵיתִי בְּלֵילְיָא וְהָא גְבַר רָכִיב עַל סוּסֵי סְמוֹק וְהוּא קָאֵים בֵּין אִילָנַיָּא דַהֲדַסְיָא דִּי בְּבָבֶל וּבַתְרוֹהִי סוּסָוָן סוּמְקִין קוּחִין

אבן עזרא

ישראל כמו מה תצעק אלי כי ישראל היו צועקים כמו שכתוב למעלה ויצעקו בני ישראל אל ה' על כן: (ג) ואמרת. כה אמר הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוכיחכם ויוסירכם פעמים רבות: (ד) אל. תעשו אתם עתי כאשר עשו אבותיכ' שקראו עליהם נביאים רבים ולא שמעו: (ה) אבותיכם. הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם והטעם שבאו להם וכם הודו וטעם כאשר זמם שידע מעשיהם לפני עשותם ויפה אמר כי הטעם דעו כי תפסק הנבואה חזה טעם שלעולם יחיו רק דברי התורה וחקים הלא השיגו אבותיכם כי בתורה כתוב אם תשוב אל השם ישיב שבותך על כן וישובו ויודו: (ז) ביום. עתה יחלו מראות הנבואה: (ח) ראיתי. כתו' בתורה הוא ישלח מלאכו לפניך וילכו שני המלאכי' סדומה וכתוב המלאך הגואל אותי וישלח מלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר הסרים הוא מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים הם שהם עשי דברו. והנה המשל שיבינו בני האדם למלך יושב על כסאו וישלח שלוחיו מהם רוגלים ומהם רוכבים על סוסים שיבואו מהרה ויודיעוהו הדברים שהם בממלכתו וככה זה: והנה איש. מלאך כמו והאיש גבריאל: על סוס אדום. ככה ראה ואין צורך לבקש טעם למה אדום וככה לא נבקש טעם למה נזיל שעורים ולא חטים והמפרש כי שערים מדרך שערה ואדום כמו הדם לשפוך דמים ואלה כדברי דרש הם וזה האיש הרוכב הוא שר ופירוש במצולה קשה ויפת אמר כי הוא שם מקום ונפתח הבי"ת כמו וזבח ולנמנע בקרקר אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי

מסורה

אבותיכ'. אבותיכם איה הם: יחיו ז' וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו. יחיו מתיך נבלתי. הלעולם יחיו. ומשפטים אשר לא יחיו. מרוע רשעים יחיו. ת' עליהם יחיו: ברכיהו ד' וסי' ביום עשרים וארבעה דשבט דבזכריה. ואחיו אסף העמד על ימינו. ויעמידו הלוים את הימן. ויקומו אנשים

תולדות אהרן

שובו אלי. סנהד' לז: והנביאים. שם ק"ס: ביום עשרים וארבעה. ר"ה ז: ראיתי הלילה. סנהדרין צג: בין ההדסים. מגלה יג:

רדק

נפיכך ישובו הם אל ה' ולא יהיו כאבותיהם והם היו מתעצלים בבנין הבית כי לא החלו לבנות עד החדש התשיעי ועוד היו בידיהם מעשים רעים כמו שכתוב בספר עזרא: (ג) ואמרת. מבואר הוא: (ד) אל תהיו. מבואר הוא: (ה) אבותיכם איה הם. הלא תראו כי תמו בחרב ברעב ובדבר כמו שהנביאים היו אומרים להם: והנביאים הלעולם יחיו. והנביאים שהיו מוכיחים אותם יוכלו לחיו' לעולם ולהוכיחם כבר הוכיחם ולא שמעו אך תראו שהכל הגיע אליהם כמו שאמרו להם וזהו שאמר אך דברי וחקי ורז"ל פי' כי והנביאים תשובת מה שאמרו תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא אמר להם חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם וחזרו והודו לו: (ו) אך דברי וחקי. וחקי ר"ל גזרותי שגזרתי עליהם שימותו בחרב וברעב ובדבר ויגלו הנשארים הלא תראו שהשיגו את אבותיכם ובאו להם הכל כמו שצויתי את עבדי הנביאים שיאמרו להם והם עצמם שבו והתודו בעת החרבן וזהו שאמר וישובו ויאמרו: (ז) ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש הוא חדש שבט. שמות החדשים כמ"ש במגלת אסתר ובזה הספר לא ידענו אם הם ל' ארמי כי לא מצאנו אותם בשאר ספרי הקדש: היה דבר ה' אל זכריה. בא לו מלאך ודבר עמו והראה לו זאת המראה שהוא מספר והולך: (ח) ראיתי הלילה. מראות זכריה סתומות מאד כמראות דניאל ולא כן מראות שאר הנביאים כי כח הנבואה היתה הולכת ודלה מימי הגולה לפיכך לא באר את דבריהם ולא הבינו המראות כאשר הם ואמר ראיתי הלילה במראות הלילה ראיתי זאת המראה שראיתי: איש רוכב על סוס אדום. ומצאנו בדברי רז"ל פי' הפסוק כ ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפך את כל העולם כולו ללילה והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה מיד נתקררה דעתו שנ' והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים וכן הוא אומר ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנא' האומר לצולה חרבי מיד שהורין נעשו שרוקים ואדומים לבנים שנ' ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים ואחרי זה נפרש במראה מה שנוכל לפרש איש הוא מלאך ה' כמו והאיש גבריאל וכן אמר בסוף הענין מלאך ה' עומד בין ההדסים וראה אותו רוכב על סוס מורה למסירות שליחותו וטעם אדום ושאר הגוונים אפשר שנאמרו לטעם וכתב אאז"ל כי סוס אדום רמז לנבוכדנצר שנקרא רישא דדהבא והזהב הוא אדום פי' נבואתו היתה בארבע מלכיות כמו הצלם נבוכדנצר ומראות דניאל ואע"פ שהסוסים הם היו במשל המלאכים שלוחי האל כמ"ש מ"מ רמז הוא לד' מלכיות ופי' איש רוכב כי המלאכים מושלים בתחתונים וכל מעשה האל בארץ על ידם ובאמצעותם ושליחתו היתה לעקור מלכות בבל ואעפ"י שבזמן שהראה זאת כבר נעקרה מלכות בבל נראה לו המראה שלימה כמו שהיתה מפני המלכיות השלש העתידות ובזמן מלכות פרס היתה מראה זאת כמו שאמר בשנת שתים לדריוש: והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה. הם ישראל ומשילם להדסים ר"ל לעצי הדס לפי שיש להם ריח טוב כן ישראל שבבבל יש להם ריח מצות ר"ל עומד ביניהם לעזרם ולהוציאם מהגלות: במצולה. היא

מצודת דוד

במקרה היה כי אם ה' קצף עליהם בעבור העון בא בגמול: (ג) ואמרתם. עכ"ז תאמר אליהם וגו' שובו אלי ואז אשוב אליכם להשרות שכינתי בתוככם. (ד) כאבותיכם. שהיו בימי החרבן: הראשונים: שהיו בימיהם: (ה) איה הם. כאומר הלא נלקו בחרב וברעב ובדבר: והנביאים הלעולם יחיו. כאומר ואם תשיבו לומר הנביאים איה הם הלא גם הם מתו עם שלא עשו הרע על זה אשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו במלאות שנותיהם: (ו) אך דברי וחוקי. אך דברו חוק הגזרה אשר צויתי את הנביאים לנבאות הלא המה השיגו את אבותכם לבד ולא את הנביאים: וישובו. אבותיכם עצמם שבו לומר בעת החרבן הנה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה לבד אתנו והנביאים לא נלקו כמוני. (ז) לאמר. ר"ל שיאמר לישראל את המראה אשר ראה: (ח) הלילה. ר"ל בלילה: איש. ר"ל מלאך וכן והאיש גבריאל (דניאל ט): וזה. האיש הרוכב על הסוס עמד בין אילני ההדס העומדים במצולה: ואחריו. אחר

מצודת ציון

(ו) זמם. ענין מחשבה כמו וזממו אל תפק (תהלים קמ): (ח) ההדסים. שם אילן כמרית: במצולה. מקום רבוי המים ענינו כמו ותשליכני מצולה (יונה ב): שרוקים. מאויירים בצבעים מחולפים

אבן עזרא

כי לא יאמר בלשון בשמרון כי אם בשבא או בחירק ורבי משה הכהן אמר כי במצולה בריכת מים וסביבותיה הדסים : ואחריו סוסים · ואין איש רוכב עליה' ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסים הם רכים על ג' עינים פירוש גוונים : (ט) ואומר . אל המלאך הדובר בי . ואיננו . העומד בין ההדסים כפי פי' יפת ולפי דעתי כי המלאך הדובר בי הוא הרוכב על סום אדום כי הוא השר : ויען · עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך : (יא) ויענו את מלאך ה' . הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרי' ואלה הסוסים שלוחיו במצות השם : (יב) ויען · כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון או הטעם שיענה לשם ששלחו והוא הנכון והנה הטעם בהתעורר מלחמות אז יבנה בית השם על יד זרובבל כאשר התנבא חגי ושמתיך כחותם : זה שבעים שנה · באחריו באר היטב בספר דניאל : (יג) ויען · עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו : (יד) ויאמר · כל קנאה קשורה עם למ"ד איננה כמו קשורה בבי"ת והנה זה כמו המקנא אתה לי והטעם בעבור כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו והיא קנאה לטוב לאותו הנזכר וכשהיא קשרה בבי"ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך : (טו) וקצף . זה לאות על מלחמות רבות וצרות קשות על הגוים

תרגום

ותורין : ט ואמרית מן אלין
רבוני ואמר לי מלאכא די
מליל עמי אנא אחזינך מה
אינון אלין : י ואתיב גברא
דקאים בין אילני הדסיא ואמר
אלין די שלח יי להלכא
בארעא : יא ואתיבו ית
מלאכא דיי דקאים בין אילני
הדסיא ואמרו הלכנא בארעא
והא כל ארעא יתבא שליוא
ושקיטא : יב ואתיב מלאכא
דיי ואמר יי צבאות עד
אימתי את לא תרחם ית
ירושלם ועל קרויא דבית
יהודה דאיתיתא עליהון לוט
דנן שבעין שנין : יג ואתיב
יי ית מלאכא די מליל עמי
פתגמין תקנין פתגמין
דניחומין : יד ואמר לי מלאכא
די מליל עמי אתנבי למימר
כדנן אמר יי צבאות מתפרע
אנא פורענות ירושלם ולציון
קנאה רבא : טו ורגז רב אנא
רגיז על עממיא דשרן שליוא

מקרא

ט ואמר מה־אלה אדני ויאמר אלי
המלאך הדבר בי אני אראך מה־ (כ' וחד והראו)
המה אלה : י ויען האיש העמד
בין־ההדסים ויאמר אלה אשר
שלח יהוה להתהלך בארץ :
יא ויענו את־מלאך יהוה העמד בין
ההדסים ויאמרו התהלכנו בארץ
והנה כל־הארץ ישבת ושקטת : (ס' ה' חסר ג' וחסר)
יב ויען מלאך־יהוה ויאמר יהוה (נ"א פתח)
צבאות עד־מתי אתה לא־תרחם
את־ירושלם ואת ערי יהודה אשר
זעמתה זה שבעים שנה : יג ויען
יהוה את־המלאך הדבר בי
דברים טובים דברים נחמים : (כ' וחסר)
יד ויאמר אלי המלאך הדבר בי
קרא לאמר כה אמר יהוה צבאות
קנאתי לירושלם ולציון קנאה (כ' יאמר)
גדולה : טו וקצף גדול אני קצף
על־הגוים השאננים אשר אני (ס' . ג')

רשי

דבבל : (ט) ואומר . למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדומי והוא הרוכב על סוס אדום : (י) להתהלך בארץ · לראות את שלוות הבבליים : (יב) ויען מלאך ה' · הוא הדובר בי : (יג) ויען ה' · את המלאך הדובר בי דברים טובים · לא שמע הנביא מה ענה אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובי' ענהו : (יד) קנאתי לציון . מתפרע אנא פורענות דין ירושלים מן המציקים לה : (טו) השאננים · אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים : אשר אני קצפתי

מראשי בני אפרים : אראך ב' ואינון מן זוגים מן בב' א' בריש וח' וא' וסימ' במסרת רבתא בערך ו' : והנה כל ת' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסרך במלכים א' סימן ז' : ואת ערי ז' בקריאה וסימן ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב' בפסוק · את ירושה ואת עריה ר"פ · הנני מצוה נאם ה' : ויען מלאך ה' ויאמר : ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת בעלת דדברי הימים בתרא דפסוק : ח' פסוק' מסורתא מיכא ומיכא דלא נסבין ו' וסלה במצע וסי' בתו' אפרים בתו' מנשה' כל נגע כל מחלה · דברים טובים דברים נחמים . ארום בגוים ארום באד'. שבט מישור שבט מלכותך. אבי ישי אבי דוד · על חסרך על אמתך : על בתוליה על התרים :

רדק

היא בבל : ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים · שרוקים מין צבע שלא נתברר אצלינו מה הוא וי"א שהיו שרוקים במסרק ואין לו טעם והנה שרוקים במראה הזאת במקום שחורים שנזכר במראה האחרת שהיא ארבע מרכבות וי"ת שרוקים במראה הזאת שחתין נוסחא אחרת קווחין . ואלה הסוסים מן הדומה לא היה עליהם רוכב וזה שהיה רוכב היה שר למלכים האחרים לפיכך ראה אותו רוכב ואחריו סוסים אדומים אם נפרש סוס אדום על נבוכדנצר נפרש סוסים אדומים על בנו ועל בן בנו והנה הם כנגד המרכבה הראשונה שרוקים ולבנים כאלו אמר ואחריהם שרוקים ואחריהם לבנים והנה לא זכר כנגד [illegible] הרביעית כי לא ראה אותם בזאת המראה בעבור שהיתה רחוקה אע"פ שראה אותה במראות האחרות : (ט) ואמר · הדובר בי הוא שאמר אליו היה דבר ה' אל זכריה : אני אראך · היה לו לומר אני אשמיעך כי לא הראה לו עוד אלא מראה הסוסים שראה מתחילה לו אפשר כי אראך כמו אשמיעך כי חוש הראות נשאל לשאר החושים לפי שהוא החזק שבכלם כמו שאמר וכל העם רואים את הקולות ראה ריח בני ויתכן פי' אראך כמשמעו ואמר לו על זה המראה האחרת שהראה לו ד' קרנות שהיא מבוארת מזאת ואע"פ שהוא לא הבינה עד שפירשה לו : (י) ויען האיש. הוא רוכב הסוס ושמע הנביא שהמלאך הרוכב ענה אע"פ שהוא לא היה שואל אותו ואמר לו כי אלה הסוסים הם שלוחי האל ששלחם להתהלך בארץ על דרך שאמר השטן משוט בארץ ומתהלך בה ואפשר כי המלאך הרוכב לא ענה אל הנביא אלא פי' ויען כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון והנה שמע הנביא שרוכב הסוס היה אומר ושואל לאלה הסוסים אשר שלח ה' להתהלך בארץ מה ענין הארץ והם ענו ואמרו לו התהלכנו בארץ וראינו אותה יושבת ושוקטת ואלה כמו לאלה וכן ודוד הגיד לאמר אחיתופל בקושרים כמו ולדוד ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול כמו לבן שאול והדומים להם : (יא) ויענו . מבואר הוא יושבת ושוקטת ראינו שלות העכו"ם וישראל בצער לפיכך ענה המלאך ואמר עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים : (יב) ויען · זהו העומד בין ההדסים שהיה לעזרת ישראל או המלאך הדובר לנביא והוא הנכון : עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים · כי בעוד שישקטו העכו"ם לא יצאו מהגלות עד אבוד מלכות בבל והנה המראה הזאת כבר עבר עניינה בזמן שראה אותה אלא שהראה לו מה שעבר בעבור הראותו כי שלות בבל וחורבנה הכל מאת האל יתברך באמצעות המלאכים המנהיגים וכי הם משתדלים בטוב ישראל וכן ממשלת השלש מלכיות הנותרות ומפלתם הכל יהיה מאת האל יתברך כמו שהראוהו מה שהיה במלכות בבל שעברה : אשר זעמת זה שבעים שנה · אם על מה שעבר כמו שפירשנו היו שבעים שנה למלכות בבל וזעומה היתה כל מלכות נבוכדנצר או אמר זה שבעים שנה על זמן המראה שהיתה בשנת שתים לדריוש ואז שלמו לחורבן ירושלם שבעים שנה ואע"פ שזו המראה היתה בחדש שבט וכם החלו לבנות בחדש כסליו אעפ"י כן זעומה היתה עדיין וכל זמן בנותם העיר במלחמה היו עם צריהם : (יג) ויען · דברים נחומים · חסר הנסמך ופי' דבריה דברי נחומים או הוא שם תאר והוא הנכון : (יד) ויאמר · הדברים הטובים שאמר לו האל יתברך אמר לי שאקרא אותם באזני ישראל לנחמם : (טו) וקצף · השאננים

מצודת ציון

מחולפים ודוגמתו בדרז"ל אשה לא תעביר שרק על פניה (שבת צה) : (יא) יושבת · ר"ל יושבת בשלוה : ושוקטת . מל' השקט ומרגוע : (יב) ויען · ענין הרמת קול כמו ועניה ואמרת (דברים כו) : זעמתה . מל' זעם וכעס : (יג) נחומים · מל' נחמה : (יד) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני

מצודת דוד

האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגומר : (ט) ואומר · שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמז : אני אראך · במראה נבואה אראה לך על מה מרמז וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש· העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו : (י) ויען האיש וגומר · עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וגו' : אלה · הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לרשת משכנות לא להם כל אחד בזמנו : (יא) ויענו וגו' · כי המלאך העומד בין ההדסים שאלה מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה : התהלכנו בארץ : ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלוה והשקט ואין מי שערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המושלים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמז על מרבית המהירות וכדרך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגומר (לקמן ו) והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא ראשה די דהבה (דניאל ב) ומראה הזהב אדומה היא והמלאך שרכב על אחד מהאדומים בא לרמז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיה מד) ובה גדלו הדסים מרובים והשרוקים ירמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון אחד והלבנים ירמזו על אנשי אנטיוכוס ויתכן שזהו לפי שמנהגם היה ללבוש מלבושי לבנים וכל טובם ויופיים שהיו לבנים בהפלגה (ולא הראה לו במראה ההיא ממשלת טיטוס לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם ממשלת טיטוס) : (יב) מלאך ה' . העומד בין ההדסים : ה' צבאות עד מתי אתה וגומר · כאומר אף אם המשלת המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מעלה מהעכו"ם תחת שר מעלה של כל המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וכו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל : אשר זעמתה · אשר כעסת עליהם זה זמן ע' שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בכלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס : (יג) את המלאך הדובר בי · למען יאמרם הוא אלי : דברים טובים · הם הדברים שצוה לו המלאך לקרות אותם לפרסמם ברבים : (יד) קנאתי לירושלים· בעבור

רשי

קצפתי • על עמי מעט : והמה עזרו • על הקצף לרעה : (טז) וקו ינטה • למוד חומותיה ארכה ורחבה : (ב) אלה הקרנות . אלה הבבליים אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זירום : (ג) ארבעה חרשים • ערים חורשים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה . מי הם : (ד) ויאמר מה • אלה הקרנות • אשר ראיתי בראשונה : אשר זרו את יהודה • והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש : ויבאו אלה • החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותו : לידות . להשליך : (ה) חבל מדה • חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה : (ז) והנה המלאך הדובר בי יוצא • הוא אשר בידו

אבן עזרא

הגוים בימים ההם : קצפתי מעט . על ישראל והם הוסיפו : (טז) לכן • וקו • משקולת הבונים : (יז) עוד תפוצינה . בכל צד מרוב הטובה יגדל הישוב : (א) ואשא • גם זה במראה : ארבע קרנות • מארבע פאות ירושלם (ב) ויאמר • והנה פעם קרנות האויבים שהיו סביבות ירושלים הבאים לזרותה כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו : (ג) ויראני • הזכיר השם כי זה סוד המראה הראשונה והחרשים חרשי משחי' : (ד) ויאמר׳ אל המלאך הדובר בי אע"פ שלא הזכירו כי חפש דרך קצרה והטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו : לא נשא ראשו • אחד מהם כנגד אלה הקרנו' : ויבואו אלה. האנשים : לידות את קרנות • להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והנה הטעם שיסורו כל השטנים ויבנו הבית : (ה) ואשא . גם זאת במראו' הלילה : (ו) ויאמר • למוד מפעלי הכפל כמו לחוג לרוס לבוז והנה ראה כי השם צוה וגזר שתהיה בגוים ככה באורך וברוחב לפנים מהחומות : (ז) והנה • יוצא • מבין ההדסים והנה מלאך אחר יוצא והנה שליח אחר מהשם אל המלאך הדובר

זכריה

קצפתי מעט והמה עזרו לרעה :
טז לכן כה־אמר יהוה שבתי
לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה
נאם יהוה צבאות וקוה ינטה על־ ‏כ"ז וקו ק'
ירושלם : יז עוד ׀ קרא לאמר כה
אמר יהוה צבאות עוד תפוצנה
ערי מטוב ונחם יהוה עוד את־ציון ‏ב'
ובחר עוד בירושלם :

ב א ואשא את־עיני וארא
והנה ארבע קרנות : ב ואמר אל־
המלאך הדבר בי מה־אלה ויאמר
אלי אלה הקרנות אשר־זרו את־ ‏ג' ובענין
יהודה את־ישראל וירושלם :
ג ויראני יהוה ארבעה חרשים :
ד ואמר מה אלה באים לעשות
ויאמר לאמר אלה הקרנות אשר־
זרו את־יהודה כפי־איש לא־נשא ‏ב'
ראשו ויבאו אלה להחריד אתם
לידות את־קרנות הגוים הנשאים ‏ג'
קרן אל־ארץ יהודה לזרותה : ‏ל' ומ"ל
ה ואשא עיני וארא והנה־איש
ובידו חבל מדה : ו ואמר אנה אתה
הלך ויאמר אלי למד את־ירושלם ‏ב' בתרי לישני וחסר ג'
לראות כמה־רחבה וכמה ארכה :
ז והנה המלאך הדבר בי יצא ‏ד' חס' בנביאים

תרגום

די אנא רגזית על עמי זעיר
ואינון מסיעין לאבאשא : ‏ס' בליטנא
טז בכן כדנן אמר יי אתוב
לירושלם ברחמין בית
מקדשי יתבני בה אמר יי
צבאות וחוט דמשחתא
יתנגד על בנין כתלי
ירושלם : יז עוד אתנבי
למימר כדנן אמר יי צבאות
עוד יתמלין קרוי עמי טובא
וינחם יי עוד ית ציון ויתרעי
עוד בירושלם : א וזקפית ית
עיני וחזית והא ארבע מלכון :
ב ואמרית למלאכא דממליל
עמי מן אלין ואמר לי אלין
מלכותא דבדרא ית אנש
יהודה וית ישראל ויתבי
ירושלם : ג ואחזיני יי ארבעא
אומנין : ד ואמרית מה אלין
אתן למעבד ואמר למימר
אלין מלכותא דבדרא ית
אנש יהודה ולא שבקא
להלכא בקומה זקופה ואתו
אלין לאזעא יתהון למתבר
ית מלכות עממיא דנטלא
זין על ארעא דבית יהודה
לאניותא : ה וזקפית עיני
וחזית והא גברא ובידיה חוט
דמשחתא : ו ואמרית לאן
את אזיל ואמר לי לממשח ית ירושלם למחזי כמה
פותיה וכמה אורכה : ז והא מלאכא דממליל עמי נפיק

נחם: ונחם ו' פתחין וסימ' ותכל דוד המלך לצאת • אתם יראה פרעה • מי יודע ישוב י ונחם ה' על זאת • עוד קרא לאמר • ותברו וכל ישעיה דכו' : זרו ב' וחסר ובענין וסי' ויאמר אלי אלה הקרנות • ואמר מה אלה הבאים : למד ב' בתרי לישני וחסר למד ילמדו • למד את ירושלם :

תולדות אהרן

ארבעה חרשים • סוכה נב : ובידו חבל . ערכין לד : ויאמר אלה • ב"ב עה :

רדק

השאננים • ר"ל כמו שאמר יושבת ושוקטת : אני קצפתי מעט . אני קצפתי על ישראל מעט להגלותם מארצם ומעט היה כנגד מה שהרעו הם לישראל אחר גלותם : עזרו לרעה • להרע להם יותר מדאי וכן אמר בישעיה קצפתי על עמי חללתי את נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד : (טז) לכן כה אמר ה'. וקוה , כתיב בה"א במשקל נוה וקרי בלא ה"א והוא קו הבנין החוט שנוטין על הנדבך : (יז) עוד קרא • תפוצנה ערי מטוב מרוב טובה ושלוה שיהיה להם תפוצנה הנה והנה כלומר שירבה היישוב : ונחם • פתח והוא מבנין הדגוש : (א) ואשא • במראה הזאת שב לראות מראה אחרת שהיא מבוארת מן הראשונה כי הבין ממנה כי הקרנות הם לנגח כמו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אבל לא הבין מי היו אלה הקרנות : ד' קרנות הם ד' מלכיות והם מלכות בבל מלכות פרס ומלכות יון וכן ת"י ארבע מלכון וארבעתם הרעו לישראל כמו שפי' המלאך אשר זרו את יהודה את ישראל וירושלם : (ב) ואמר • אשר זרו נגחו עוד אותם עד שזרו אותם הנה והנה כל אחת מהקרנות בזמנם הרעם להם כי מלכות פרס אף על פי שהעלם מהגלות בתחלת מלכותם אחרי כן הרעו להם בימי ארתחשסתא הראשון ובימי אחשורוש עד שנת שתים לדריוש : (ג) ויראני ה' ארבעה חרשים • אומנים כמו חרש עצים כלו' לגדע הקרנות כלומר כל מלכות תהיה חרש לה לגדע המלכות הקודמת לה כי מלכות בבל נפלה ביד פרס ומלכות פרס נפלה ביד יון או יהיה החרשים משל על המלכים שרי מעלה הממונים על המלכיות ורז"ל פירשו הפסוק לימות המשיח ואמרו מאן נינהו ארבע חרשים א"ר שמעון חסידא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק : (ד) ויאמר • כפי איש לא נשא ראשו נגחו וזרו אותם כשיעור שלא נשא איש מבני ישראל ראשו מפניהם כפי פירוש כשיעור וכן איש כפי אכלו וכן תרגם יונתן ולא שביק איניש להלכא בקומה זקופה : לידות . להשליך כמו וידו אבן בי : (ה) ואשא • במראה הזאת שב לראות מראה אחרת ויתכן שתהיה מראה זאת עתידה לימות המשיח כמו מראות יחזקאל שמדד המלאך ירושלם ארכה ורחבה : חבל מדה • חבל שמודדין בו וזה האיש היה מלאך אחר לא הדובר בו : (ו) ואמר • למד מקור מן מדד כמו לרום את הסלת מן רהם רב לבב סוב מן סביב : (ז) והנה • ויאמר אליו רוץ דבר אל הנער הלז והוא לא אמר לו לפי שהמלאך הזה היה דובר בו מתחלה אמר לו שידבר אליו זה כי אף על פי שראה שהמלאך מודד ארץ ירושלם ורחבה

מצודת דוד

בעבור מה שעשו הבבליים לירושלים וציון • טעם אני הרבה : (טו) וקצף • עתה ירבה שהקצף היא על הבבליים היושבים שאנן ושקט על אשר אני קצפתי מעט על ישראל והמה עזרו אל הקצף לעשות רעה עוד יותר ממה שקצפתי : (טז) לכן • אחיל ומאד הרעו לישראל לכן כבר שבתי את ישראל לירושלים מאחת הרחמים עם כי לא זכו ועוד יבנה בה ביתי ולא יבטל המלך את הבנין כדרך שבטל כורש : וקו ינטה • שבונה ינטה קו המשקולת לבנות חומת העיר ולא ימחה המלך בידם : (יז) עוד קרא לאמר • גם זה מדברי המלאך שאמר לנביא עוד קרא לאמר את זאת : עוד תפוצנה • ר"ל עוד יבוא חרבן וגלות על הבית השני ויפוצו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויסתו מן הארץ הטובה : ונחם ה' . ואח"ז בגאולה העתידה ינחם ה' עוד את ציון ויבחר עוד בירושלים וכאומר הנה אז תהיה גאולה שלימה גאולת עולם : ב (א) וארא • במראה הנבואה : ארבע קרנות . הם רמז שנגחו בימים הקדמונים את ישראל כבעלי קרנים עם הקרן : (ב) מה אלה • ר"ל על מה מרמז : אלה הקרנות • ר"ל זה מרמז על הבבליים שהרעו לישראל וכאלו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה : את ישראל • כמו ואת ישראל בוי"ו : (ג) חרשים . אומנים היודעים לגדע ולהפיל את הקרנות : (ד) ויאמר לאמר • ר"ל ה' אמר אל המלאך שיאמר לי : אלה הקרנות וגו' • ר"ל על כי אלה הקרנות וכו' הרעו לעשות כשיעור אשר איש מישראל לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את הקרנות ולהפיל אותם על אשר שהיו מרימי' קרן על ארץ יהודה לזרותה ולפזרה (ואף שבבל נפלה בבל הראה לו המקום כפי הגזרה וכאלו עמד לפני מפלת בבל) : (ה) והנה איש • שבא איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו את החומות : (ו) ואומר • שאלתי את האיש לאיכן אתה הולך עם חבל המדה : לראות כמה רחבה • ר"ל

מצודת ציון

קנאוני בלא אל (שם לב) : (טו) השאננים • מל' שאנן ושקט : (טז) וקו . ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן קו לקו (ישעיה כח) : ינטה • מל' הטיה : (יז) תפוצנה : ענין פזור כמו ומאלה נפצה כל הארץ (בראשית ט) : (א) קרנות • מל' קרן : (ב) זרו • פזרו כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו) : (ג) חרשים • אומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד) : (ד) כפי • כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) : לידות . ענין השלכה והשלכה כמו ידו אבן בי (איכה ג) : הנשאים • ענין הרמה : לזרותה • לפזרה : (ה) חבל מדה • קו המדה : אנה

אבן עזרא

הדובר בי : (ח) ויאמר · הלז · כמו הלזה אותו העומד והנה שלשה נתנבאו והם נערים זכריה שמואל וירמיה : פרזות · מחוץ לחומה : (ט) ואני · חומת אש · לשמור ירושלים והפרזות סביב להשחית כל הקרב אליהם להרע להם : (י) הוי · לשון קריאה ליווי השם על יד הנביא לנשארים בבבל לבוא אל ירושלים לעזור לבנות הבית ולעשות המצות השם תלויות בארץ : מארץ צפון · היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחות כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה : (יא) הוי יושבת עם בת בבל והטע' שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים : (יב) כי · אחר שילוח כבודו אלי שלחני והטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד כל אויב בדרך לשוב אל ציון : (יג) כי · אני מניף ידי להכות כל מבקש לשלול אתכם : (יד) רני ושכנתי · על תנאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי במגילת שיר השירים וככה מראות הנבואה כאשר אפרש : (טו) ונלוו · אם ישראל יבואו ונהל

רשי

בידו חבל המדה : (ח) רוץ דבר אל הנער · אל הנביא עוד למוד כי נמלך הקב"ה בפמליא שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה : פרזות תשב · מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום : (ט) ואני אהיה לה . למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה אשכון שכינתי לכבודכם : (י) הוי הוי · אין הוי אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן ת"י אכלו למבדריא שכריזו כמו (שמואל ב כב) ירעם מן שמים . אכלו מן שמיא : ונסו מארץ · לאו גליות עמי מתוך בבל ואשור : (יא) הוי ציון המלטי . אף זו ל' הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל : (יב) אחר כבוד אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו : (יג) והיו שלל לעבדיהם · לישראל שהם עתה עבדים להן : (טו) ונלוו · ונתחברו

זכריה ב

קמץ וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ : ח וַיֹּאמֶר
אליו ק' אֵלָו רֻץ דַּבֵּר אֶל־הַנַּעַר הַלָּז לֵאמֹר
ג' בליש' פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ מֵרֹב אָדָם
וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ : ט וַאֲנִי אֶהְיֶה־
לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב
כ' נלוי וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ : י הוֹי הוֹי
וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה כִּי
ד' · ג' כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי
אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה : יא הוֹי צִיּוֹן
ג' הִמָּלְטִי יוֹשֶׁבֶת בַּת־בָּבֶל : יב כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַחַר כָּבוֹד
ה' שְׁלָחַנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם
ג' וחסר וי"ו ג' · פ' כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ :
יג כִּי הִנְנִי מֵנִיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם
ג' וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם וִידַעְתֶּם כִּי־
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי :
יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא
וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה :
ד' טו וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם
הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ
וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי

תרגום

וּמַלְאֲכָא אוֹחֲרָנָא נָפֵיק
לְקַדָּמוּתֵיהּ : ח וַאֲמַר לֵיהּ
רְהוֹט מַלֵּיל עִם עוּלֵימָא
דֵיכִי לְמֵימַר פַּצְחִין תֵּתֵיב
יְרוּשְׁלֵם מִסְּגֵי אֱנָשָׁא וּבְעִירָא
בְּגַוַּהּ : ט וּמֵימְרִי יְהֵי לַהּ אֲמַר
יְיָ כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מַקַּף לַהּ
סְחוֹר סְחוֹר וּבִיקָר אַשְׁרֵי
שְׁכִנְתִּי בְּגַוַּהּ : י אַכְלוּ
לִמְבַדְּרַיָּא וַאֲמָרוּ לְהוֹן
אִתְכַּנַּשׁוּ מֵאַרְעָא צִפּוּנָא אֲמַר
יְיָ אֲרֵי כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא
בַּדָּרֵית יַתְכוֹן אֲמַר יְיָ :
יא אַכְלוּ לִכְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן
וַאֲמָרוּ לַהּ אִשְׁתֵּיזְבִי וְאַתְּ
דְּיָתְבָא בִּמְדִינַת בָּבֶל : יב אֲרֵי
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בָּתַר
יְקָרָא דַּאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן
שַׁלְחַנִי עַל עַמְמַיָּא דְּבָזִין
יַתְכוֹן אֲרֵי דְּמַנְזֵיק בְּכוֹן כַּד
מוֹשִׁיט יְדֵיהּ לְמִקְרַב בְּגַלְגְּלֵי
עֵינוֹהִי : יג אֲרֵי הָא אֲנָא
מְרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי
עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן עֲדִי לְפַלְחֵיהוֹן
וְתֵידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי :
יד בּוּעִי וַחֲדִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאַשְׁרֵי
שְׁכִנְתִּי בְּגַוִּיךְ אֲמַר יְיָ : טו וְיִתּוֹסְפוּן עַמְמִין סַגִּיאִין עַל עַמֵּיהּ
דַּיְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוִּיךְ וְתֵידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ :

מסורה

פרזות ג' בליש' וסי' ואמרת אעלה על ארץ פרזות · פרזות תשב ירושלם · על כן היהודים הפרזים : אל הגוים ה' וסי' נמסר ביחזקאל סוף סימ' ט"ל ובסוף ישעיה : ונלוו ד' וסימ' ונלוו עליך ושמרו את משמרת · באו ונלוו אל ה' · ונלוו גוים רבים · ונלוו עליהם

תולדות אהרן

יוצא לקראתו . שם כה : חומת אש · ב"ק ס (ברכות ח תענית סה) : כארבע רוחות . תענית ג : הוי ציון · כתובות קיא :

רדק

ורחבה : פרזות תשב · כלומר מחוץ לעיר ישבו רבים כי לא תכיל אותם העיר אף על פי שתארך ותרחב מאד ממה שהיתה ישבו חוצה לה רבים ערי פרזות מאין חומה דלתים ובריח כי בבטחה ישבו שלא יפחדו מאדם כי אני אהיה לה חומת אש : (ח) ויאמר · הנער · אמר כי נער היה בשנים בהנבאו כמו שמואל וירמיהו או היה משרת נביא אחר גדול ממנו לפיכך קראו נער כמו ויהושע בן נון נער : (ט) ואני אהיה · חומת אש שלא יגע אדם בהם לרעה כמו שלא יגע באש שלא יכוה אותו : ולכבוד אהיה בתוכה · ענין הכבוד התוסף עליהם כמו שכתוב בנבואת ישעיה וברא ה' על מכון הר ציון וגו' : (י) הוי הוי · לשון קריאה והכפל לחזק וכן הוי ציון המלטי : ונוסו מארץ צפון · אמר כנגד הנשארים בבבל שלא עלו בראשונה שימהרו לצאת ולשוב ירושלם ולבנות הבית כי הגיע זמנו זהו ונוסו כוי"ו נרדם ורכב וסוס ומורה על מלה חסרה כלומר צאו ונוסו : כי כארבע רוחות השמים · ר"ל כי זה שאמרתי שיצאו מהגלות לא אמרתי אלא אותם שגלו לבבל כמו שאמר יושבת בת בבל כי השאר רחוקים הם מהם כי אני פרשתי אותם בגלות כמו ארבע רוחות שהם רחוקות זו מזו ארבע פאות העולם מזרח רחוק ממערב וצפון רחוק מדרום כן רחוקים ישראל זה מזה בגלותם ולא הגיע זמנם לצאת עדיין אלא גלות יהודה הגיע זמנו לצאת לפיכך אמר הוי ציון המלטי והוא שבט יהודה ובנימן כי הם היו יושבים בציון ורז"ל דרשו בארבע רוחות כמו שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל : (יב) כי כה אמר · אחר כבוד שלחני · אחר הכבוד שהבטיח אתכם כמו שכתוב בנבואה למעלה שתכלית ולכבוד אהיה בתוכה אחר זה שלחני אל הגוים השוללים אתכם כי אין די לאל יתברך בטובה שישלם לכם תמורת הרעה שהגיע לכם בגלות עד שיקח נקמה מאויביכם אשר שללו אתכם : כי הנוגע בכם · הנוגע בכם לא ינקה כאדם שנוגע בבבת עינו והיא אישון העין שינקר אותו אם יגע בו בחזקה כן הנוגע בכם להרע יגע בנפשו : (יג) כי הנני . והיו שלל לעבדיה' ר"ל העו"ג יהיו שלל לישראל שהיו עבדיהם בגלות : וידעתם · אז כשיגיע זאת הנבואה תדעו כי ה' שלחני וזה יהיה לעתיד בימות המשיח : (יד) רני ושמחי · יתכן לפרש נבואה זו עד ממעון קדשו עתידה לימות המשיח בעבור שאמר ונלוו גוים רבים : הס כל בשר · ולא ראינו זה בבית שני אלא שאחר כל הפרשה ענינה בבית שני שדבר על יהושע ועל זרובבל : (טו) ונלוו · מבואר הוא וסוף

מצודת ציון

(ו) אנה · להיכן כמו אנה אנחנו עולים (דברים א) : (ח) רוץ · ענין מהירת ההליכה : הלז · הזה וכן מה הגיון הלז (מ"ב כג) : פרזות · ר"ל מבלי חומה סביב וכן ראש פרזיו (חבקוק ג) : (י) הוי · הוא ענין קריאה וכן הוי כל צמא (ישעיה נה) : ונוסו · ענין בריחה ומהירות ההליכה : רוחות · פאה ועבר : (יא) המלטי · ענין הצלה : בת בבל : עדת בבל : (יב) השוללים . ענין בזה : בבבת עינו . הוא גלגל העין וכן כאישון בת עין (תהלים יז) : (יג) מניף · ענין הרמה כמו והניף הכהן (ויקרא כג) : (טו) ונלוו · ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה יד) : סס

מצודת דוד

כמה יש עתה ברחבה ובארכה וכאלו מראה בזה שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד : (ז) המלאך הדובר בי · אין זה שהיה בידו חבל המדה : יוצא · אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו ענין המדידה כי חשב שהן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת : יוצא לקראתו · להגיד לו ענין המדידה : (ח) ויאמר אליו · המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ היה מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער : פרזות · ר"ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל שמדידה בא להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מיושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצבה ומדה וזהו מהם שיהיו בתוכה סרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום עגדר : (ט) ואני אהיה לה וגו' · ר"ל ועכ"ז לא ידאגו מפחד הבבליים כי הן יבוא בם הואיל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מבני הבבליים כאלו יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה : ולכבוד · ר"ל אל יחשבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אשרה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד שקצת החומה מסביב : (י) הוי הוי יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא עליהם אתם בני י' השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון נסו משם במרוצה לשוב אל ארצכם : כי כארבע רוחות השמים · כמו שד' רוחות השמים המה רחוקים זו מזו כן פרשתי אתכם לארץ מרחוק ולכן מהרו ולכו לפי רוב המרחק : (יא) הוי ציון המלטי כאלו יקרא ליהודה ויאמר עתה עדת יהודה שגלית מתחלה לבבל לשבת ביניהם המלטי ממקום שאתה עתה לבוא לציון : (יב) אחר כבוד · ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ"ש למעלה אחר זה שלחני להנבאות על הבבליים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה כביכול : או רצה לומר מזיק לעצמו כי יקבל גמולו והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידים : (יג) כי הנני מניף · כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם : וידעתם . בבוא הדבר תדעו אשר ה' שלחני ומאתי היו דברי : (יד) כי הנני בא . אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך : (טו) ונלוו . אז יתחברו עכו"ם רבים אל ה' ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ"ז אשכון בתוכך ולא בתוך העכו"ם הרבים : וידעת . אז בהשכינו

רשי

ונתחברו: (טז) ונחל ה' את יהודה · לנחלתו ולחלקו: (יז) הס כל בשר: כל אשר העכו"ם: כי נעור · ל' הערה והקצה: (א) לשטנו: להשטינו על אשר בניו נשואות נשים עכו"ם כמו שכ' בספר עזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק: (ב) יגער ה' בך השטן · יגער הקב"ה בך אתה השטן וחוזר ואומר ויגער ה' בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג על הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש הכבשן: הלא זה אוד מוצל מאש · מפורש באגדת חלק (דף צג ·) שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור: (ג) לבוש בגדים צואים · כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם: (ד) הסירו הבגדים הצואים מעליו · יבדיל בניו את נשותיהם וימחול לו: מחלצות. חליפות בגדים נאים כלומר זכיות; אבל לפי שדמה העון לבגדים צואים דימה הזכיות למחלצות בגדים נאים ולבנים: (ה) ואומר · אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו'. בקשתי

ה אֵלֶיךָ׃ טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה
חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד
בִּירוּשָׁלִָם׃ יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי
יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃
ג א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה
וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר
יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ
הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל
מֵאֵשׁ׃ ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים
צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ ד וַיַּעַן
וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ
עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃ ה וָאֹמַר
יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ
הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ

טז וְיַחְסִין יְיָ לְדְבֵית יְהוּדָה
חוּלַקְהוֹן עַל אַרְעָא דְקוּדְשָׁא
וְיִתְרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֵם׃ יז סָפוּ
כָּל רַשִׁיעַיָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי
אִתְגְּלֵי מִמְּדוֹר קוּדְשֵׁיהּ׃
א וְאַחְזְיַנִי יַת יְהוֹשֻׁעַ כַּהֲנָא
רַבָּא קָאֵים קֳדָם מַלְאֲכָא דַיְיָ
וְחַטָּאָה קָאֵים עַל יְמִינֵיהּ
לְאַסְטָנָא לֵיהּ׃ ב וַאֲמַר יְיָ
לְחַטָּאָה יְזִיף יְיָ בָּךְ חַטָּאָה
וְיִזִיף יְיָ בָּךְ דְאִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם הֲלָא דֵין
אוּד מְשֵׁיזֵיב מִיקִידָא׃
ג וִיהוֹשֻׁעַ הֲוַו לֵיהּ בְּנִין
דְנָסְבִין לְהוֹן נְשִׁין דְלָא כַשְׁרָן
לִכְהוּנְתָּא וְקָאֵים קֳדָם
מַלְאֲכָא׃ ד וַאֲתֵיב וַאֲמַר
לְדִמְשַׁמְשִׁין קֳדָמוֹהִי לְמֵימַר
וַאֲמָרוּ לֵיהּ וְיַפֵּיק נְשִׁין דְלָא
כַשְׁרִין לִכְהוּנְתָּא מִבֵּיתֵיהּ
וַאֲמַר לֵיהּ חֲזֵי דְאַעְדֵיתִי מִנָּךְ
חוֹבָךְ וְאַלְבֵּישַׁת יָתָךְ זַכְוָן׃
ה וַאֲמָרִית שַׁווֹ מִצְנֶפְתָּא דַכְיָא
עַל רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִיאוּ מִצְנֶפְתָּא דַכְיָא עַל רֵישֵׁיהּ וְאַסְבּוּהִי אִתְּתָא

ג' | וחד אדמת קדש | ג' | וחד ושטן ג' | ג' | י"ד בטעם ב' | ג' | ז' בליש"א | ג' וחסר וחד נחים | ג' | ג' | ג' · ג' | ותסר

אבן עזרא

(טז) ונחל. יקחנו לחלקו כמו ונחלתנו או הפועל יוצא כמו אשר ינחלו לכם: (יז) הס · על דרך ידמו כאבן ומלת נעור מבנין נפעל הווה פועל גם בלשון עבר כמו נכונו ללצים שפטים והמתלכה נכונה גם זה מנור לשון עבר והעתיד אשר יעור מעונתו ובא קמץ קטן תחת גדול אולי היה כן בעבור אות הגרון והמפרש כי הוא כמו נערו כגורי אריות הגרא נכונה חסב בעבור מלת הם: (ויראני השם. כדרך מראות הלילה: והשטן: אויב כמו שעשה סנבלט וחבריו עם צרי יהודה וכם כתוב כתבו שטנה והם היו שטן ליהושע כי לא יכלו שהבית יבנה ויהיה יהושע כהן גדול: (ב) ויאמר · השם יסיר כל שטן שומן שלא יבנה הבית ותבנה עבודת בית המקדש שלימה ופעם שלא דרך משל די לאלה נערה שנמלטו מהגלות או איך תוכל לשטנו והאש לא הזיקו דרך משל איך תוכל לשטנו אחרי שהוא מצל מהגלות: (ג) ויהושע · יש אומרי' כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט וזה העון אינו על יהושע כי לא היה זה בימיו והנכון כי לא היה לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב עולות ואין להם בית ולא פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד וסדר: (ד) ויען · זה שמלאך אל העומדים לפני זה המלאך והוא שר עליהם כי יעשו מה שיצוה וי"א כי לפניו שב אל יהושע וזה רחוק כי למה יעמדו אנשים לפניו ומה מעלה יש לו כי הוא לבוש בגדים צואים ודע כי לבוש פועל יוצא ובאומרו לובש הוא לובש עצמו ולבוש אחר שם עליו אלה הבגדים הצואים ומלת עונך כדרך גדול עוני מנשוא גדול עונשי ונצרי על כן אמר אחריו הן גרשת אותי וגם זה עונך ככה: העברתי מעליך · עונשך ונערך והרפתך כדרך ונקה האיש מעון וכן והאשה תשא את עונה: מחלצות · כמו את חליצותם חליפתו דבר שהוא נחלץ ממנו ומחלצות שחלץ אחרים מתחיהן: (ה) ואומר. א"כ מרינום כי הוא תחת ויאמר וכזה לא ימצא בלשון הקדש והנכון שהנביא אמר אחר שהסירו הבגדי' הצואי' וילבשוהו בגדי תפארת כמה היה נאה אילו היה צניף טהור על ראשו או מלת ואומר זה בלבי ככה חשבתי בלבי וראיתי שנתקיימה מחשבתי והנה שומה הצניף הטהור על ראשו

מסורה

רבים בחלקלקות: אדמת הקדש ל' וחד אדמת קדש ואינון מן שטה תרא חד לא נסיב ה' בריש תיבותא והו' נסיב וסימ' במסרה רבתא בערך ה': הלא זה חד מן י"ד פסוקים בטעמא פי' הטפח' כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך בי"ד מקומו' ישרתוה דרגא עם ב' מרכות הנקראו' תרין חוטרין וסימ' נמסר בסוף סדר

תולדות אהרן

את יהושע · סנהדרין צג זוכר וירא שלא בלק: אל השטן · ברכות נא סנהדרין צג: אוד מוצל · (תענית סט): הסירו הבגדים. זכר שלא:

רדק

והוא לשון חבור: (טז) ונחל · יהודה שהוא חלק האל יתברך או ינחל אותו האל יתברך שיהיה נחלתו על אדמת הקדש שילא מהגלות ויהיה נחלת האל על אדמת הקדש והפסוק הזה כמו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וזכר יהודה לפי שהוא ראש ממלכות ישראל ואם בבית שני יהודה הוא שבא מהגלות: (יז) הס · שתוק כמו שפירשנו: כי נעור ממעון קדשו · הוא השמים ואמר נעור ע"ד משל כאלו אשר יעור משנתו ע"ד שאמר ויקץ כישן ה' ונעור מבנין נפעל מנחי העי"ן על משקל נכון ואע"פ שהם בקמץ הנו"ן וזה כלר"י: (א) ויראני · השטן משל לסנבלט וחבריו שהיו שוטנים אותם ומשביתים ממלאכתם וי"ת וחטאה קאים על ימיניה לאסטנאה ליה: (ב) ויאמר ה'. הוא המלאך ונקרא בשם רבו וכן כדבר גדעון ובמקומות אחרים: ויגער ה'. הוא האל יתברך: הבוחר בירושלם. לבנותה ולא תוכל לשטנו: הלא זה אוד מוצל מאש · כמו אוד הדולק שיסירו אותו מהאש שלא ידלק עוד וכן זה מוצל מאש הגלות לבא לירושלים ולבנות הבית ולכהן בו ורז"ל דרשו בו כמשמעו שהיה עם צדקיהו ואחאב אשר קלם מלך בבל באש והם נשרפו והוא נצול כמו שאמר בדרש שהוא וכת"י: (ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים · פי' כי זה משל על בניו שנשאו נשים נכריות וכת"י ויהושע הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרן לכהנתא וכך אמרו רז"ל כי על עון שהיו בניו נושאין נשים שאינם הגונות לכהונה ולא מיחה בידם אמר זה שנאמר ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע היה ללבוש בגדים צואים אלא שהיו בניו נושאים נשים שאינם הגונות לכהונה ולא מיחה בידם וכן כתוב בעזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו וגו': (ד) ויען המלאך · אמר אל המלאכים האחרים העומדים לפניו כי הוא היה גדול מהם והוא היה שולחם ות"י לדמשמשין קדמוהי: הסירו · רמז שיבדילו הנשים הנכריות: עונך · פי' כי הבגדים הצואים הם משל לעון: מחלצות · הם חליפות בגדים נקיים וזה משל על הזכיות כלומר כיון שיוסר העון יראו בך הזכיות וכן פ"י ואלבש יתך זכוון: (ה) ואמר · אמר זכריה הנביא אמרתי אל המלאך ישימו צניף טהור על ראשו אחר שצוית להסיר הבגדים הצואים מעליו והלבש אותו מחלצות נוס גם כן שישימו צניף

מצודת דוד

בהשכינו את שכינתו לבד בתוכך תדע אשר ה' שלחני אליך ר"ל עיקר ייעוד הטובה נאמר עליך: (טז) ונחל ה' · המקום ינחל את יהודה כמאז להיות חלקו לעולם על אדמת הקודש ולא יגלו עוד ממנה: ובחר עוד ירושלים · להשכין שם שכינתו כמאז: (יז) הס כל בשר. שתקו כל הבבלים מפחד ה' ולא תוסיפו עוד להרחיב פה על ישראל: כי נעור. כי אז יעור ממעון קדשו השמים לרדת לעשות נקם בהבבליים כי עד הנה התריש להבבליים כאלו היה ישן אבל אז כאלו יעיר משנתו: ג (א) ויראני. במראה הנבואה: על ימינו · על ימין יהושע: לשטנו · לקטרג עליו על מה שלא מיחה בבניו שנשאו נשים עכו"ם כמ"ש וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים וגו' מבני יהושע בן יוצדק (עזרא י) כן ארז"ל: (ב) ויאמר ה': ר"ל מלאך ה': יגער וגו' ויגער· ר"ל יגער ויחזור ויגער: הבוחר בירושלים · מוסב על ה' לומר ה' הבוחר בירושלים יגער בך: הלא זה · ר"ל איך תקטרג עליו הלא כאוד המוצל מאש כי הושלך באש ע"י נ"נ עם אחאב וצדקיהו נביאי השקר וניצל מן השריפה כמ"ש חז"ל וא"כ זכותו רב ואיך תקטרג עליו: (ג) ויהושע וגומר ועומד וגו' · ר"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים ר"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד ישבו הנשים העכו"ם תחת בניו ולא גרשו אותן והוא לא מיחה בהם: (ד) ויען ויאמר · המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו מיהושע הבגדים המלוכלכים ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהם העכו"ם למען יוסר העון מיהושע: ויאמר אליו · המלאך אמר ליהושע: ראה העברתי · במה שצויתי להפריש בניך מהעכו"ם העברתי מעליך העון שהיה בך מה שלא מחית בהם: והלבש · צויתי להלביש אותך מחלצה. ר"ל כשיוסר העון יגולה הזכות: (ה) ואומר · זה מאמר זכריה

מצודת ציון

(יז) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג): כל בשר · כל אדם: נעור. מלשון הערה והקיצה כמו אשר יעור משנתו (לקמן ד'): ממעון · ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (תהלי' צ): (א) השטן · מלאך מקטרג: לשטנו · ענין קטרוג וכן כתבו שטנה (עזרא ד'): (ב) יגער · ענין צעקת נזיפה: אוד · הוא העץ שמגדגדים בו הגחלים כמו כאוד מוצל משרפה (עמוס ד'): (ג) צואים · ר"ל מלוכלכים ולפי שהצואה הוא ללכלוך קורא לבגדים מלוכלכים בגדים צואים: (ד) ויען · ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כו): מחלצות · כן יקראו מין מלבושים נאים וכן המחלצות והמעטפות (ישעיה ג): (ה) צניף · מל' מצנפת העשוי לסבב את הראש: טהור

ראשו וככר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעים ויבאש וככר באש כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעים : (ו) ויעד . נפתח העי"ן בעבור היותו מגרון כמו ויסב את כל הרכוש : (ז) כה . טעם וגם אם היה טוב כאביך יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון • וי"ו ונתתי כה"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו והאבן הזאת אשר שמתי מצב' וכן הוסף רמתי את עריהם והנה שהכרו שיהלך בין העומדים שהם המלאכים : (ח) שמע נא . אתה • ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי אמר שהמה בגוף ולא פירש נכון כי אז הראיתי לו דברי המלאך ליהושע הפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול : ורעיך • הם שאר הכהנים שהם ראוים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול : כי אנשי מופת . ראוים הם שיעשה להם מופת : צמח . הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפניו זרובבל ומפרשים רבי' אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דבר דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל : (ט) כי • זאת האבן היא אבן המשקולות כאשר יפרש עוד שהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית וזה יהיה לפני יהושע וכן פי' הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע : ומשתי . הנה זאת המלה מהפעלים הנראים כמלת שב שתמצא על שני דרכים שב הוא בעצמו גם ושב אחר כמו והשיב וכמה לא משו מקרב המחנה • ומשתי את עון הארץ וטעם עון העונש והרע והגלות : (י) ביום . שיוסד ההיכל אז תשכנו לבטח והנה דברי זכרי' כדברי

דכשרא : לכהונתא ומלאכא דיי קאים : ו ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר : ז כדנן אמר יי צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת מימרי תטר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחיינך ואתן לך רגלין מהלכן בין שרפיא האלין : ח שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון נסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי : ט ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא עינין חזיאן לה הא אנא גלי חזיתהא אמר יי צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד : י בעדנא ההיא אמר יי צבאות תערעון גבר לחבריה לתחות פרי גופנוהי

בגדים ומלאך יהוה עמד :
ו ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר :
ז כה־אמר יהוה צבאות אם־בדרכי תלך ואם את־משמרתי תשמר וגם־אתה תדין את־ביתי וגם תשמר את־חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה :
ח שמע־נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי־אנשי מופת המה כי־הנני מביא את־עבדי צמח :
ט כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על־אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את־עון הארץ־ההיא ביום אחד :
י ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש אל־רעהו אל־תחת גפן ואל־תחת תאנה :

ג' ויעד ה' · ג' נטעם · ג' · ט' פסוקי' וגם: וגם · ל' · ב' מ"ל ונביאי' · כ"ח · ל' וחסר : כ' · ל' בסיפרא · וכל קרי' דכו' · כמ"א תקראי

בקשתי רחמים עליו : (ו) ויעד • לשון התראה כמו (דברים ל) והעידם בם את השמים וגו' : (ז) אם בדרכי תלך • וגם אני זאת אעשה לך : אתה תדין את ביתי . תשפוט ותהיה פקוד על בית מקדשי : ונתתי לך מהלכים . כתרגומו ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין ולפי פשוטו מבשרו על בניו שיזכו לעתיד : העומדים • שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה : (ח) אתה ורעיך • חנניה מישאל ועזריה היו : אנשי מופת • גברין כשרין למיעבד להון ניסין שהף להם נעשה נס : כי הנני מביא את עבדי צמח • כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בשאר המלך אני מצמיח לו גדולה והם נתתיו לחן בעיני המלך למלאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש בעזרא דברי נחמיה בן חכליה הוא זרובבל כדאמרינן בסנהד' : (ט) כי הנה האבן • יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ועובי החומה היה מעט בעיניכם כמו המפורש בעזרא ובנבואת חגי : על אבן אחת שבעה עינים • סופו להרחיב על א' שבעה וכן ת"י אל אבנא חדא שבעא עינין חזיין לה ולשון עינים ל' מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' שהם משוטטים אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבניינו : הנני מפתח פתוחה . מתיר קישורים מפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה : ומשתי . והסירותי : ביום אחד • לא ידעתי איזה יום . (חו' ביום אשר התחילו להוסיף על הבנין ימים מן הארץ ותסי' ברכה בפירותיו כי עכשיו מאיר' כמו שנאמר

מטות ובריש חבקוק : וגם אתה ג' בקרי' וסי' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי • וגם אתה ידעת את אשר עשה לי . וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר: עינים כ"ה בקריאה וסי' הנה הוא לך כסות עינים: ותשב בפתח עינים• חכלילי עינים מיין ולבן. מכלות עינים ומדיבת נפש דבחקתי • נפל וגלוי עינים, וחברו וכליון עינים דכי תבא• עם יפה עינים וטוב ראי• שמעו נא זאת עם סכל • וגבותם מלאות עינים סביב • וכל בשרם וגביהם • בתוך בית המרי אתה יושב ומשקרות עינים • טחור עינים מראות ברע דתריסר . נגששה כעורים קיר • לפקוח עינים עורות • על אבן אחת שבעה עינים . מצות ה' ברה מאירת עינים . גבה עינים ורחב לב • עינים להם ולא יראו • וחברו . ושת עינים יושיע : עינים הייתי לעור • עינים רמות לשון שקר . מאור עינים ישמח לב • רום עינים ורחב לב • למי חכלילות עינים . טוב מראה עינים מהלך נפש :

תולדות אהרן אם בדרכי . עקרים מ"ג פ"ס : מהלכים : עקידה שער מד : שמע נא • הוריות יג :

רדק

צניף טהור על ראשו נאמר יהושע כהן גדול שהיתה מצנפת על ראשו : וילבישוהו בגדים • וככר הלבישוהו בגדים כי הנה אמר והלבש אותך מחלצות קודם שזכר זכריהו הנביא וכן וירם תולעים ויבאש וככר באש כי כל דבר יבאש קודם שירם תולעים וכן הן אתה קצפת ונחטא והדומים להם : ומלאך ה' עומד • כן ראה במראה הנבואה כי עד שישימו הצניף הטהור על ראשו עמד מלאך ה' שלא הלך מעיניו : (ו) ויעד מלאך ה' • העיד בו זה הדבר כמו העדותי בכם העד העיד בנו האיש ונפתחת העי"ן מפני שהיא גרונית כי היה משפטו ויעד כמו ויסב את כל הרכוש : (ז) כה אמר • תדין את ביתי לפי שהיה כהן גדול ועל פיו יעשו שאר הכהנים : ונתתי • אתן לך והוי"ו כוי"ו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו : מהלכים בין העומדים האלה • הם המלאכים שהם עומדים וקיימים לעולם ר"ל תלך ביניהם וזה רמז לנשמתו כשפרדו מהגוף וי"ת ובאחיות מיתיא וגו' : (ח) שמע נא • ורעיך • שאר הכהנים : כי אנשי מופת המה • ראויים הם להעשות להם מופת על ידם ורז"ל דרשו מאן נינהו אנשי מופת אנשים שנעשה להם מופת זהו חנניה מישאל ועזריה : כי הנני מביא את עבדי צמח • פי' בו זה זרובבל וטעם מביא וככר בא ר"ל להגדיל עוד מעלתו ותצמח גדולתו כצמח האדמה שהולך וגדל וכן אמר עוד למטה הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה' וכן אמר חגי הנביא אקחך זרובבל וגו' כמו שפירשנו וי"מ כי צמח זה המלך המשיח אמר אף על פי שזאת הישועה אני מביא לכם עוד אביא לכם ישועה גדולה ממנה בזמן שאביא את עבדי צמח ועוד דרשו בו כי המשיח מנחם שמו ומנחם בגימטריא צמח וכת"י ית עבדי משיחא : (ט) כי הנה האבן • הוא אבן הגדיל שמיישרין בו הבנין או פי' האבן שישימו תחלה ישימנה זרובבל לפני יהושע כמ"ש למטה והוציא האבן הראשה : על אבן אחת שבעה עינים

מצודת ציון

טהור . ר"ל ברור ונקי : (ו) ויעד • ענין התראה כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש לאחר זמן : (ז) תדין • מל' דין והוא ענין הישרת הדבר : מהלכים • מל' הלוך וטיול : (ח) מופת• ענין נס ואות : (ט) שבעה עינים • ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (משלי כד) : מפתח פתוחה • ענין חקיקת הציור כמו ויודע לפתח פתוחים (ד"ה ב' ב') : ומשתי • ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד

מצודת דוד

שאמר שהתפללתי עליו שישימו על ראשו צניף טהור ר"ל שיהיה כתר כהונה גדולה ליורשים לזרעו אחריו הואיל ופירשו מן הנכו"ס : וישימו וגו' • ר"ל נתקבלה תפלתו ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה גדולה : וילבישהו בגדים • ר"ל היה נגלה זכיותיו : ומלאך ה' עומד • בכל משך הזמן שנעשה כל זה : (ו) ויעד • אחר כל המעשה הערה המלאך ביהושע : (ז) אם בדרכי תלך • ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב) : ואם את משמרתי תשמור • ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש : וגם אתה תדין • ר"ל גם זרעך כמוך יהיו ג"כ ופקידים עד עולם לדון את ביתי וע"פ יעשה כל צרכי הבית : וגם תשמור . ר"ל בידם יהיו שמירות חצרי וכפל הדבר במ"ש : ונתתי לך מהלכים • ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים ומיולים בין המלאכים האלה העומדים פה כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו: (ח) אתה ורעיך • גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה כי המה אנשי מופת כי נצולו מכבשן האש כמוך ומהראוי לייחד הדבור גם להם: כי הנני מביא• ר"ל והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג) : (ט) כי הנה האבן וגו' • ר"ל מוכן הוא האבן השותת ביסוד בנין בית העתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה ההיא גזורה : על אבן אחת • ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיה מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא : הנני מפתח פתוחה וגומר . המקום ב"ה בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה : ומשתי וגו' ביום אחד • ר"ל בפעם

רשי

שני בנבואת חגי): (ב) וגלה על ראשה · כמו (יהושע טו) גולות עלית לשון מעיין כמין ספל גדול עגול: ושבעה נרותיה · כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה: שבעה ושבעה מוצקות · לכל נר ונר בלוין שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר: (ג) ושנים זתים עליה · אצלה שני אילנות שהזיתים גדילים בהם: אחד מימין הגולה ואחד משמאלה וגו' · וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נחבטי' מאיליה' לתוך הצנתרות ומתחממות שם כבמעטן ונעצרים שם בית הבד והשמן נופל' לתוך הצנתרות ומהצנתרו' לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות ארבעי' ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים ארבעים ותשע על אור של יום בראשית: (ד) מה אלה אדוני · מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו: (ו) זה דבר ה' אל זרובבל · זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בנין ביתי: כי אם ברוחי · אני אתן רוחי על דריוש ויתן לכם (ס"א ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועלים כמו שמפורש בעזרא ולא הוצרכו לעזרת אדם: (ז) מי אתה הר הגדול · שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם סרה וגדולה עוד עליו: והוציא את האבן הראשה · האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים

זכריה ד

ד א וישב המלאך הדבר בי
ויעירני כאיש אשר־יעור משנתו:
ב ויאמר אלי מה אתה ראה ויאמר (ואמר ק')
ראיתי והנה־מנורת זהב כלה
וגלה על־ראשה ושבעה נרתיה (ל' מפיק ה"א)
עליה שבעה ושבעה מוצקות (ל' ומ"ל)
לנרות אשר על־ראשה: ג ושנים (ז')
זיתים עליה אחד מימין הגלה (ל')
ואחד על־שמאלה: ד ואען ואמר
אל־המלאך הדבר בי לאמר מה
אלה אדני: ה ויען המלאך הדבר
בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה־
המה אלה ואמר לא אדני: ו ויען
ויאמר אלי לאמר זה דבר־יהוה
אל־זרבבל לאמר לא בחיל ולא (ל' · ל')
בכח כי אם־ברוחי אמר יהוה
צבאות: ז מי־אתה הר־הגדול לפני
זרבבל למישר והוציא את־האבן

תרגום

ולתחות פרי תינוהי: א ותב
מלאכא דממליל עמי
ואעירני כגברא דמתער
משנתיה: ב ואמר לי מה את
חזי ואמרית חזיתי והא
מנרתא דדהבא כלה וגולתה
על רישא ושבעא בוצינהא
דעלה שבעא ושבעא דמריקין
מנהון משחא לבוציניא דעל
רישה: ג ותרתין זיתין דעלה
חד מימין גולתא וחד על
סמלתה: ד ואתיבית ואמרית
למלאכא דמליל עמי למימר
מה אלין רבוני: ה ואתיב
מלאכא דמליל עמי ואמר
לי הלא ידעתא מן אינון אלין
ואמרית לא רבוני: ו ואתיב
ואמר לי למימר דין פתגמא
דיי עם זרבבל למימר לא
בחילא ולא בגבורא אלהין
במימרי אמר יי צבאות:
ז מה את חשיבא מלכותא
טפשתא קדם זרבבל הלא כמישרא ויגלי ית משיחיה

אבן עזרא

כדברי חגי הנביא: (א) וישב · בעבור שאמר ויעירני והוא ישן וטעם ישור ולא יועיר ע"י אחר רק מעצמו בלא כאילו מעצמו נעור · (ב) ויאמר · וגלה · כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת המראה כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דברים היו שני' זתים אילנו' מימין הגלה משמאלה ושבלי הזתים נופלים מהאילנים על שני צנתרות זהב ומאליהם נפלו ונדרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה והגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל הכהן המילונה אל כהם והמלאך פירש טעם זאת המראה: לא בחיל ולא בכח · כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו ודולק ככה יבנה הבית לא בכח גדול שיש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וישועו: (ג) ושנים · עוד יפרש מה טעם הזתים שהיו שנים: (ד) ואען · ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל: (ה) ויען · שאלו אם יש בו טעם חכמה להבין טעם המראה: (ו) ויען · ה"ה דבר ה' יבנה הבית וכה"י נביא דה' מבעדין לחון: (ז) מי · הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה נחשב בעיניך כהר פלוני הגדול למישור תשוב לפני זרובבל והוציאו את האבן הראשה היא האבן הגדול שנתן ביד

תולדות אהרן

מנורת זהב · עקידה שער מד: ושנים זיתים · סנהדרין כד: מה כמה. עקידה שער מט:

רדק

עינים · על כל אבן ואבן יהיו שבעה עינים ר"ל שמירות רבות מאת האל ית' מפני הצרים המשבים להשבית מלאכתם ואלה הם שבעה עיני ה' שאמר למטה: ושבעה · הוא סך חשבון על הרוב אינו שבעה דוקא וכן שבע כהשתחויכם שבע יפול צדיק וקם והדומים ואבי אדוני ז"ל פי' שבעה דווקא והם יהושע עזרא זרובבל נחמיה וג' נביאים חגי זכריה ומלאכי ותרגם יונתן שבע עיינין חזניה: הנני מפתח פתוחה · כאלו היתה האבן קשורה כל הימים שבטלו המלאכה ועתה יפתח אותה ויפס אותה בבנין ויתכן לפרשו מענין ופתחת עליהם פתוחי חותם ולפי שהשלמת תכונת האבן היפה היא בציורים והפרחים והכפתורים שיציירו בה בפתות אמר כן עד"מ כלומר הנני משלימם לבנין בכל תכונתה: ומשתי · פעל יוצא לא מצו פעל עומד וזה יהיה בזמן שהבטיחו הנביאים את זרובבל להגדיל מעלתו כמו שאמר חגי אקחך זרובבל ואמר זכריה הנני מביא את עבדי צמח ואז יהיו ישראל בשלוה בבית שני לפיכך אמר תקראו איש לרעהו: עון הארץ · אפשר כמשמעו או יהיה פי' עונש כמו כי לא שלם עון האמרי כלומר שיסיר מהם בזמן ההוא כל רע וכל צרה ויהיו בשלום: (י) ביום ההוא · תקראו מרוב שלום שיהיה לכם: (א) וישב · ויעירני · באשר המראות אמר ואשא עיני כי ראה מעצמו אבל זאת שהראה המלאך העירו לראותה: יעור משנתו · מבנין נפעל ופי' היה העירני ואני נתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו: (ב) ויאמר · ויאמר כתיב והוא ספור דברי הכתוב וקרי ואמר והקרי דברי זכריה: וגלה במפיק ואיננה לנקבה נסתרת וכמוהו כבכורה בטרם קיץ ותעלומה יוציא אור לא גשמה ביום זעם: ושבעה נרותיה עליה · כמו מנורת התורה · והאמצעי הוא רמז לענין האלוה המחבר בין ההפכים וכן שבע כפלות הם הפכים והמנהיגים לעולם שהוא כלו הפכים ז' כוכבי לכת והעולם שש צלעות ושלשה מיצרים ובעל הצלעות הוא השביעי והיא הנקודה וכן גוף כל דבר אלא שבעל ספר יצירה זכר בעולם שש צלעות לשש צדדים והיכל הקדש מכוון באמצע זכר הדבר הנכבד שבכל המורים: עליה · על המנורה והגולה למעלה מהם והראה לו זאת המראה להודיעו כי האל יתברך יאיר לישראל הסך מה שהיו בחשכה: שבעה ושבעה מוצקות לנרות · שבע מוצקות היו לה לכל נר מוצקה אחד · ורש"י ז"ל פירש שבעה ושבעה מוצקות לכל נר שבעה מוצקות מוצקות הם תואר במקום פעל שהיו מוציקות שמן מנר לנר: (ג) ושנים זיתים · ועוד ראיתי שנים זיתים על המנורה או על הגלה ואחד הוא: אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה · כמו משמאלה אבל אמר כי על הגלה היו ולמטה אמר על ימין המנורה ועל שמאלה והענין אחד: (ד) ואען · מבואר הוא: (ה) ויען · מבואר הוא: (ו) ויען לא בחיל ולא בכח · כמו שראית מעשה המנורה נעשה מאליו בלא אדם עורך את הנרות ומציק בהם את השמן כן יעשה בנין הבית בלא כח אדם אלא ברוח האל יתברך וברצונו ועוד יפרש לו המראה דרך פרט: (ז) מי אתה הר הגדול · אמר כנגד סנבלט וחבריו השוטנים אם תהיה כהר הגדול תהיה לפני זרובבל למישור ולא תוכל לעמוד לפניו להשבית המלאכה והוציא את האבן הראשה כמו שהוציא את האבן הראשה בהחל

מצודת דוד

בפעם אחת אסיר עון הארץ הסיבה כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון: (י) אל תחת גפן · להתענג לשבת בצילם ולאכול מפריה מרוב הטובה שיהיה אז: ד (א) וישב וגו' · כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בי לזה אמר וישב המלאך וגו': ויעירני · ר"ל הוא הניעני לעורר ונתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו: (ב) מה אתה רואה · במראה הנבואה: כולה · כל המנורה היתה זהב: וגולה על ראשה · ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן: ושבעה נרותיה עליה · ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה גבועים הם כמין בזיכין להשים בהם השמן והפתילות: שבעה ושבעה מוצקות · ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צינורות שהשמן ניצק בהם מעצמו מן הגולה להמשך על הנרות שסמוכה על ראש המנורה: (ג) ושנים זיתים עליה · שני אילני זית עמדו אצל המנורה: (ד) ואען ואומר · הרימותי קול ואמרתי אל המלאך על מה באו אלה לרמז: (ה) הלא ידעת · הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז: לא אדני · לא השכלתי לדעת: (ו) זה דבר ה' · ר"ל בזה ירמז כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא מזרע זרובבל: לא בחיל · ר"ל ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה אבל ימשול בם מבלי עורך מלחמה כי אם ברצוני כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכות נרות המנורה שהיו מבלי טורח אבל הכל נעשה מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך הצינורות אל הנרות: (ז) מי אתה הר הגדול · על עלך גוג יאמר מי אתה וגו' ר"ל מה כח יש בך שהתחשב שאתה הר גדול לעמוד בפני המשיח לבל יוכל לעבור

מצודת ציון

עמוד הענן (שמות יג): (א) ויעירני · מל' הערה והקצה: (ב) וגולה · ספל עגול וכן וגולת הכותרות (מ"א ז'): נרותיה · ענין בזיכין על השמן והפתילה כמו ועשית את נרותיה (שמות כה): מוצקות · מל' יציקה והם צינורות ודרך שם ניצוק ונמשך השמן: (ד) ואען · ענין הרמת קול: (ו) בחיל · ענין קבוצת עם: ברוחי · ענין רצון: (ז) למישור · מל' ישר ושוה: הראשה · ר"ל הטובה

אבן עזרא

ביד זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי לפני יהושע: תשואות. שאון רב יהיה לה שאון חן חן לה שהכל ישמח כמו תשואות מלאה: (ח) ויהי. עתה יפרש דברי המנורה: (ט) ידי. יסדו: פועל עבר: תבצענה: תשלמנה כמו כי יבצע ה' את כל מעשהו: וידעת. לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל: שלחני אליכם. לו ולכל ישראל:

רשי

(ז) ...הבונים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה נבנין יפה ומפואר: תשואות חן חן. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי על ידי אבן המשקולות הזאת. תשואות לן כמו תשואות גוי כמו תשואות מלאה עיר הומיה (ישעיה כב) קול שאון (שם סו) כולם לשון השמעת קול הם:

הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃ ח וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ט יְדֵי
זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו
תְּבַצַּעְנָה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ י כִּי מִי בַז לְיוֹם
קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן
הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה
עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־
הָאָרֶץ׃ יא וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־
שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין
הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃ יב וָאַעַן
שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי
הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת
הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב׃
יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ
מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ יד וַיֹּאמֶר
אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־
אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃

(Masoretic notes: ל׳ וכ״כ ל׳ · ד׳ · ל׳ · ל׳ : ל׳ · ל׳ ומ״ל · כ׳ וחד אל ימין · ל׳ · ל׳ וחד מריקים · ל׳)

דַאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְּוָתָא׃ ח וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל שָׁרִיאָה לְמִבְנֵי בֵּיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן׃ י אֲרֵי מַן הוּא דְּכִי דְּבַסַּר יוֹמָא דֵין עַל בִּנְיָנָא דְּהוּא זְעֵיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵּי כַּד יֶחֱזֵי יַת אַבְנָא מַשְׁקוּלְתָּא בִּידָא דִּזְרֻבָּבֶל שַׁבְעָא נִדְבְּכִין כְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּכָל אַרְעָא׃ יא וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין זֵיתַיָּא הָאִלֵּין עַל יְמִין מְנַרְתָּא וְעַל סְמָלָא׃ יב וַאֲתֵיבִית תִּנְיָנוּת וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין שׁוּבְלֵי זֵיתַיָּא דְּבִיד תְּרֵין אִסְקְרִיטְוָן דִּדְהַב דִּמְרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דַּהֲבָא׃ יג וַאֲמַר לִי לְמֵימַר הֲלָא יְדַעְתְּ מָן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי׃ יד וַאֲמַר אִלֵּין תְּרֵין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא דְּקָיְמִין קֳדָם רִבּוֹן כָּל אַרְעָא׃

אבן עזרא

(י) כי קטנות. תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ומלת בז מן עלומי העי״ן כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מי בז ליום נחמות או ישועות קטנות וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם מלות קשות כאשר יראו אבן המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל לבנות הבית הנה שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב איש להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופירש אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם שהם משוטטים בכל הארץ ומעם שבעה כדרך ויקרא אותה שבעה ושבועה מגזרת שבעה כמו שאמר כי שם נשבעו שניהם על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודש מכוון באמצע וצריך פירוש ארוך כי שם כתוב שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקודש מכוון באמצע וזה קצת הפירוש כי לכל דבר יש השם פאות שהזכיר והיכל הקדש הוא שדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקודש הוא הנכבד שאמצעי והוא בעל הפאות כי ממנו הם ולו הפאות ודבר זה כולל כל הגוזרי׳ ועל הנכבד יותר הזכיר היכל קדש: (יב) ואען. שבלים לשון נקבה כמו נשים פילגשים: ואומר. גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזתים המריקים מעליהם הם הצנתרות שנדרכו בהם הזתים והם מריקים מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר מהם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה: (יד) ויאמר. הטעם זרובבל בן יהצר שהוא השמן

רשי

זרובבל יסדו הבית הזה. מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון: וידיו תבצענה. אותו עתה. תבצענה ל׳ גמר הוא כמו (שם) כי יבצע ה׳ כל מעשהו: (י) כי מי בז ליום. שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג) ורבים מהכהנים אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת (חגי ב) הלא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלוים בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים שמכוון בה ראש הפינה וזו תהיה ביד זרובבל: שבעה אלה. על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת״י שבעה נדבכין כאילן: עיני ה׳ המה משוטטים. ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר: (יא) מה שני הזיתים. מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים הרוק״א בלע״ז קבוצות זיתים בענף כמין שבולת: (יב) אשר ביד שני צנתרות. כלומר אצל שני הצנתרות כמו ראו חלקת יואב פ״י (שמואל ב יד): המריקים מעליהם. את השמן הזה הצלול והטוב להאיר כזהב כמו (איוב לז) מצפון זהב יאתה: (יד) שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה שעומדים על אדון כל הארץ לבקש

תולדות אהרן מי בז · סוטה מח: עיני ה׳ · סנהדרין לח: בני היצהר · שם כד (מעשר שני נו):

רדק

כשהתחיל הבנין ביום כ״ד לחודש התשיעי כן ישלים המלאכה: תשואות חן חן לה · כאשר שם זרובבל האבן הראשה בבנין שם אותה בתשואות והמון רב ואמרו כל העם חן חן לה לאבן הזאת שאל יתברך והכפל לחזק הענין כמו שלום שלום לרחוק: (ח) ויהי דבר ה׳ · ידי זרובבל תבצענה · ר״ל תשלימנה וכן והיה כי יבצע ה׳ את כל מעשהו בהר ציון ירושלים: (י) כי מי בז ליום קטנו׳. כי כשהתחילו לבנות הביתו ראיהם מלאכתם והנה היום ההוא יום תשואות קטנות היה והיו בוזים לאותו יום כל הפנים שבטלה המלאכה ועתה כשיראו האבן הבדיל ביד זרובבל ישמחו: האבן הבדיל · הוא אבן משקולות אשר ביד הבנאי לישר הבנין והוא חבר הנסמך כאלו יאמר האבן אבן הבדיל ואותה המשקולת עושין אותה מבדיל או מעופרת ונקראת אבן כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן: שבעה אלה. פי׳ מה שאמר למעלה על אבן אחת שבעה עינים אלה הם עיני ה׳ שהם משוטטים בכל הארץ והוא רואה המצירים לישראל ויש(מ)רם מידם שלא ישלטו בהם: (יא) ואען · ענין המנורה הבין כי לבראות אורה ושמחה הראה לו והמלאך פי׳ לו דבר המנורה שהיא נעשית מאליה להראותו כי לא בחיל ולא בכח ועתה שאל לו מה ענין שני זתים וענין שתי שבלי זיתים וענין שני צנתרות הזהב ואם לא נזכר במראה משאלתו נלמד שראה אותם וענם לו המלאך על שתי השאלות בקרוב ובכרמז ואמר לו שאלה שני בני היצהר והכיאה שבין תשובתו: (יב) ואען. שתי שבלי הזתים · מהזתים האלה היו נופלים שני ענפי זתים שהיו נדרכים ביד שתי צנתרות הזהב והיו נדרכים מאליהם ופי׳ ביד בתוך והנה הזתים היו נדרכים בתוך הצנתרות והשמן נופל מהצנתרות אל הגולה ומהגולה יוצא למוצקות ומהמוצקות לנרות ודמה הענפים לשבלים לפי שהיו מלאים גרגרי הזתים כמו השבלים שהם מלאים גרגרי החטה וצנתרות הם כלים כמין לפחת ות״י אסקריטוון דדהב וכן תרגם אונקלוס כלפיחית בדבש איסקריטוון בדבשא: המריקים מעליהם הזהב · השמן הזך כזהב וכן כום זהב בבל ביד ה׳ היין הזך והנקי: (יד) ויאמר אלה שני בני היצהר. יצהר הוא השמן כמו דגן תירוש ויצהר לפיכך קרא

מצודת ציון

טובה וחשובה וכן וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו׳): תשואות · ענין המית קול כמו תשואות נוגש (איוב לט): (ט) תבצענה · ענין השלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י׳): (י) בז · מל׳ בזיון: האבן הבדיל: הוא האבן התלוי בקו המשקולת וע״י מיישר הבנאי את הבנין ועל שע״ש רוב דרכם לעשותה מאבן אמר האבן הבדיל וכן אבן העופרת (לקמן ה): משוטטים · ענין התנועה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה): (יב) שבלי · מל׳ השבלים הטובות (בראשית מא) ובדרך משלה קורא כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים גרגרי זיתים כמו השבולת המלאה גרגרי תבואה: ביד. ר״ל בתוך וכן ביד כל אדם יחתום (איוב ל״ז): צנתרות · הוא שם כלי מה: המריקים. ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י״א): הזהב · ר״ל שמן מזוקק ונקי כזהב וכן זהב יאתה (איוב ל״ז): (יד) היצהר. הוא השמן כמו תירוש ויצהר (דברים כ״ח

מצודת דוד

לא כן הוא כי לפניו היה כארץ מישור ובקל יעבור ר״ל לא יהיה בך כח לעכב מה ע״י: והוציא · מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה להניחה ביסוד בנין בית העתיד: תשואות · אז ישמע קול המייה אשר כולם יענו ויאמרו הנה להאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד: (ט) ידי זרובבל יסדו וגומר · זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את בנין הבית ר״ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג׳) שנאמר על כ״ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא השלום הבתים ולפי שבית העתיד העמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים הבית הזה וכמ״ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב): וידעת · זה מאמר הנביא לישראל בבוא הדבר אדע אשר ה׳ שלחני אליכם ומאתו היו דברי: (י) כי מי בז · אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין הבית הזה לחשבו יום קטנות לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולות ביד המשיח הבא מזרע זרובבל המייסד את הבית: שבעה אלה · השמחות האלה שישמחו אז תהיה כפול שבעה בערך התוגה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות: עיני ה׳ וגו׳: ר״ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיכן ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה: (יא) אליו. אל המלאך הדובר בי: מה שני הזתים: ר״ל למה בא הרמז בשני אילני זתים ולא באחד: על ימין המנורה · על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה א׳ מזה וא׳ מזה: (יב) מה שתי שבלי הזתים · כי במראה ההיא ראה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני צנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים שמן צלול כזהב אל הגולה יקבר למעלה ופרשו כאן ושאל למה הי׳ הכל שנים שנים על מה מרמז השניות: (יג) הלא ידעת · הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות: לא אדני. לא השכלתי לדעת: (יד) אלה שני בני היצהר · השניות מרמז על שני בני היצהר ר״ל המלך המשיח וכה״ג אשר ימשחו בשמן המשחה זה

זכריה ה

ה א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי
וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה׃ ב וַיֹּאמֶר
אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה
מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה
וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי
זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־ ה׳
הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה
וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה׃
ד הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת ל׳
וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־בֵּית ג׳ בסיפרא
הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנֶה בְּתוֹךְ
בֵּיתוֹ וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו׃ ל׳
ה וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר
אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה
הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת׃ ו וָאֹמַר מַה־הִיא ה׳ ומ״ל
וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר ה׳

ג׳ א וּתְבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית
וְהָא מְגִלָּה פָּרְחָא׃ ב וַאֲמַר
לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרֵית אֲנָא
חָזֵי מְגִלָּה פָּרְחָא אוּרְכַּהּ
ד׳ עַשְׂרִין אַמִּין וּפוּתְיַהּ עֲשַׂר
אַמִּין׃ ג וַאֲמַר לִי דָא מוֹמָתָא
ה׳ מ״ל דַעֲתִידָא לְמִפַּק עַל אַפֵּי כָל
אַרְעָא אֲרֵי כָל דְגָנֵיב וּמְכַדֵּיב
ד׳ מִדָּא לָקֵי וְכָל דְקַיָּם בִּשְׁמִי
לְשִׁקְרָא מִדָּא לָקֵי׃ ד אַפֵּיקְתַהּ
ל׳ ר״פ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתֵיעוּל לְבֵית
גַּנָּבָא וּלְבֵית דְמַקַּיֵם בִּשְׁמִי
לְשִׁקְרָא וּתְבִית בְּגוֹ בֵיתֵיהּ
וּתְשֵׁיצֵינֵיהּ וְיָת אָעוֹהִי וְיָת
ל׳. ל׳ אַבְנוֹהִי׃ ה וּנְפַק מַלְאֲכָא
דְמְמַלֵּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי זְקוֹף
כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מַן דְגַלְיָן
אִלֵּין׃ ו וַאֲמָרֵית מַן אִינוּן
ד׳ וַאֲמַר אִלֵּין עַמָּא דַהֲווֹ נַסְבִין
ה׳ מ״ל וִיהָבִין בְּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא

רשי

לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם : שני בני היצהר יצר טוב ויצר הרע מחסך לטוב בזכות התורה : (א) מגלה עפה · אבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג׳ אלפים ומאתים בתורה כדאית׳ בעירובין (דף כא) וי״א מגילאה פורחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגלת פורענו׳ היתה והוא שראה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קנים והגא והי : (ג) זאת האלה · זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר : היוצאת · עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה ומתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה וההיכל אשר יצאת דרך שם : כי כל הגנב . עד עכשיו : מזה כמוה נקה : מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענו׳ יחידי׳ העוברים על התורה אלא המתין עד שנתמלאת סאתה כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשום בארץ ולנקום מן הגנבי׳ והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגו׳ : (ה) שא נא עיניך וראה . עוד יוצאת אחרת שתצא מבית קדש הקדשים : (ו) ואומר מה היא . היוצאת שתאמר אלי לראות : ויאמר זאת האיפה : שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה : ויאמר זאת עינם בכל הארץ · לאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם סאה בסאה :
והנה

אבן עזרא

השמן כי הוא משיח לשבת על כסא ישראל כאשר אמר [illegible] על כסאו ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקנאו זה בזה : (א) ואשוב · עפה · כאלו העוף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת ארמית ואין טעם לפירושו ויפה אמר פרושה כמו ועפו בכתף פלשתים : (ב) ויאמר : ראה כאילו זאת ומגלה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת הארך והרחב כמו האולם : (ג) ויאמר . זאת האלה · המארה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא טוללת היהודים שהיו בירושלים ואשר נשארו בבבל ובארץ פרס וטעם מזה כמוה כי היה כתוב במגלה מזה הצד תגונב נקה מצד שני הנשבע נקה או פזה ומזה כי הגנב והנשבע נקה והוא נכון וטעם נקה שיתמו כל אחד הגונב והנשבע כי השם נקהו : (ד) והוצאתיה · ולנה . לשון נקבה כמו ולנה והיא מלה זרה והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה העושים אלה השתים עבירות : (ה) ויצא . ממערכת מלאכים אחרים והנה יוצאת אחרת אחרי היוצאת בראשונה והיא האלה עתה שב להוכיח העומדים בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מצות השם כי היא תחלת המראות הקרובת בנין ירושלים גם אחר המראות כבוד השם שצוה לעשות לבאי מהגולה המתנדבים והנה במראה הראשונה ראה מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה נראית לאשר נמצאה בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר ואת היוצאת היא נסתר׳ ונעלמת בלב : (ו) ואמר · זאת האיפה · וטעם איפה כי השם ימוד לאנשי הרשע כפי מחשבתם : ויאמר זאת

ואשא עיני ואראה ג׳ דסמיכי וסי׳ ומנה מגלה עפה · ארבע מרכבות יוצאות · והנה איל אחד : כהוה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ איש אשר יעשה כמות להריח בה · והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד · כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק : היוצאת ה׳ מ״ל ומשניין באתיהון וסימ׳ בסדר כי תבא : עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ צללו כעפרת במים · אך את הזהב ואת הכסף · נחר מפוח מאש תם עפרת . בעט ברזל ועפרת :

תולדות אהרן מגלה עפה ו עירובין כא : בית הגנב . שבועות לט : וכלתו׳ (שבועות לו) :

רדק

קרא אותם זתים וכם זרובבל ויהושע וקראם בני היצהר לפי שנמשחו בשמן המשחה זה למלוכה וזה לכהונה : העומדים על אדון כל הארץ · שמזומנים לעשות רצונו ות״י אילין תרין בני רברבין דקיימין קדם רבון כל ארעא וענין שתי הזתים ושתי שבלי׳ ושתי צנתרות לא נתפרש לאיזה ענין היו משל והנה הזתים משל לזרובבל ויהושע ושני השבלים היוצאין מהן משל למעשיהם שהתלו בידיהם בבנין הבית ושני צנתרות משל לנחמיה ועזרא הבאים אחריהם ועל ידי ארבעתם יצאה אורה וטובה לישראל : (א) ואשוב . מגלה עפה · ראה במראה מגילה אחת שתעוף באויר וכן תרגם יונתן מגילה פרחא : (ב) ויאמר · ארכה עשרים אמה ורחבה עשר באמה · לא נתברר על איזה זמן נאמר זאת הנבואה ונראה כי על זמן הנביא נאמר כי ראינו בספר עזרא הרבה עבירות שהיו בידם ועל הגנבה ועל שבועות שקר יצאו זאת האלה כי הגנבה אע״פ שאינה תמורה כשבועות שוא ושקר ממנה יבא לידי שבועת שקר ומה שראה מדת ארכה ומדת רחבה פי׳ המפרשים כי ראה אותה יוצאת מאולם הבית שהיה ארכו עשרים ורחבו עשר כבנין שבנה שלמה ואע״פ שהיה חרב אז והמגילה הזאת יצאה משם שהיתה שם פרושה כמדת האורך והרוחב וזהו שאמר היוצאת והוצאתיה : (ג) ויאמר · זאת האלה · הקללה : על פני כל הארץ · ארץ ישראל ות״י דא מומתא דעתידא למיפק וזו כענין מגילה שראה יחזקאל שהיתה כתובה פנים ואחור וכן זאת המגלה היתה כתובה מזה ומזה והיתה כתובה מצד אחד כל הגונב נקה ומצד אחד כל הנשבע נקה ופי׳ כמוה כמו כמוך כפרעה כמוני כמוך ר״ל כי המגלה היתה כתובה באלה ובקללה מצד זה כמו מצד זה ומצד זה כמו מצד זה ופי׳ נקה נכרת כמו ונקה לא אנקך נקה מכנין נפעל אף על פי שהארכתי להם עד עתה מעתה יקבלו פורענותם כי הגיע זמנם לפיכך יצאה זאת המגלה והנביא ראה המגלה ולא ראה הכתוב בה כמו יחזקאל עד שאמר לו המלאך כי כן הנבואה היתה הולכת ודלה לפיכך היו מראות זכריה סתומות וכתגי זכריה ומלאכי פסקה הנבואה : (ד) הוצאתיה · האלה הזאת הוצאתיה להענים מעתה הגונב והנשבע ולא אאריך להם עוד : ולנה בתוך ביתו · תשכון בתוך ביתו עד שתכלה אותו ואת עציו ואת אבניו : (ה) ויצא · וראה · כי אחר שהראהו מראה זו של מגלה עפה נעלם ממנו המלאך ואחר כך יצא והראהו מראות האיפה : היוצאת · יוצאת מבית ה׳ כמו הראשונה או פי׳ יוצאת מארץ ישראל ות״י מאן דגלן אלין : (ו) ואמר . זאת האיפה היוצאת הראהו גלות עשרת השבטים שגלו כבר שהם שקועים בגלות לא יצאו עתה כמו שיצאו גלות יהודה ובנימן והראה לו איפה שהיא מדה ר״ל שהאל מדד להם מדה כנגד מדה כי כמו שהם עשו שהאריכו ימים רבים ברשעם מיום שנחלקה המלכות עד סיום שגלו ולא היה להם מלך מכל מלכיהם שהחזירם למוטב אלא כולם הלכו בדרך רעה וכמו שהם האריכו ברעה כן יהיו בגלות ימים רבים זו היא מדה כנגד מדה לפיכך ראה הנביא איפה שהיא מדה : ואמר · עינם בכל הארץ עוד פי׳ לו המלאך ואמר לו זאת עינם ר״ל זאת האיפה שאתה רואה

מצודת דוד

זה למלכות וזה לכהונה גדולה : העומדים על אדון כל הארץ · לבקש רחמים על בית ישראל ובמעשה דליכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו : ה (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני כלפי מעלה וארא׳ והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כענין מה שראה יחזקאל כמ״ש וארא׳ וגו׳ והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב) : (ב) ארכה עשרים וגו׳ . כמדת בית קה״ק לרמז שבעת הפורעניות תחרב : (ג) זאת האלה · במגלה ההיא חקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א״י כאלו יצא פסק דין מב״ד של מעלה בכתב : כי כל הגונב מזה · כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כענין שראה יחזקאל כמ״ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הון רשום הוא מהעבר מזה : כמוה נקה : ר״ל כמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומפונה מן העולם להיות נכרת ממנה : כל הנשבע מזה . וכל הנשבע לשקר רשום הוא מהעבר מזה וכמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם : (ד) הוצאתיה · ר״ל עם כי עד הנה של נתמלאה הסאה האדכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגילה לפסק דין חתוך : ובאה . הפורעניות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וכו׳ והתמיד לשבת בבית כ״א ותכלה אותו ועצי בנין ביתו ואבניה ולא ישאר שריד : (ה) ויצא : נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו חלף והלך לו ובא לרמז שבמשך הגלות הסתלק הנבואה : ויאמר אלי · אח״ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים : (ו) מה היא · ר״ל מה היא הדבר שאתה אומר לי נראותה : זאת האיפה היוצאת . ר״ל את זאת אני אומר לך לראות להתבונן בה כי בא לרמז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות : ויאמר · חזר המלאך וסיים

מצודת ציון

כ״ח) : על אדון · אל אדון : (א) מגלה · אגרת על שם שגוללין אותה : עפה · מל׳ עפיפה ופריחה : (ג) האלה . ענין קללה · נקה · מל׳ נקי : (ד) ולנה · ענין התמדה כמו לא ילין בה (ישעיה א) : וכלתו · מל׳ כליון והשמדה : (ה) שא · הרם : נא · עתה : (ו) האיפה · שם מדה

אבן עזרא

זאת עינם · כשם יגלה הנסתר עד שירא(ו)הו הכל : (ז) והנה · עופרת · שהיא כבידה ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשלם נגשא' כמו רוח נשברה והעופר' היתה נשואה באיפה : וזאת אשה . משפחה מישראל : (ח) ויאמר זאת הרשעה · מחשבת רשע שיש בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולה קפצה : (ט) ואשא · המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני שרי ארתחשסתא שהיה מלך בבל שיעשה חמת למשפחות ישראל העומדים בבבל שנשארו ולא שמעו אל מצות ה' ביד נביאו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת בתוך האיפה שאכרת מהם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם : (יא) ויאמר . לבנות · לאשה שהיא בתוך האיפה : בית בארץ שנער : כי שם יעכבוה בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והניחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים למתותוי ורבים ככה : (א) ואשוב . כאשר נשלמה זאת המראה : והנה ארבע מרכבות . המרכבה ארבעה סוסים ככתוב בספר

רשי

(ז) והנה ככר עופרת נשאת · ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה : (ח) ויאמר זאת הרשעה · האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דכך הרשעה אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתוני' בתוכה ללקות בתוך האמה עצמו שמדדו בה מדה במדה : וישלך אותה · עד עתה היתה יושבת והוא השליכה וחבשה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים : וישלך את אבן העופרת אל פיה . לשקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד עניים ואביונים : (ט) שתים נשים יוצאות . מן הבית : החסידה · דייה לבנה ולשויא"ר בלע"ז : (יא) והוכן והניחה שם . והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה : שם · באותה הבית : על מכונתה · על קב ישות' ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו באמת עבירות ורשע לקי באותה מדה ובאו שתי עכו"ם שמלכו באמת הם בבל וכשדי' אול נבוכדנצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי דלאות ע' שנה עד עתה שחזרו ונוסה פי' זה אחר יונתן במקצת וכמו דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודה דאברא וחפוהו באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהד' ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכפל שתי עכו"ם ראיתי במדרש תלים שד' מלכיות אלו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס אנטיוכס ומוקדון אדום וישמעאל ועל

ח וַיֹּאמֶר הָא אִינּוּן גָּלַן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ ז וְהָא עַמְמַיָּא קַלִּילִין מְגַלַּן יִתְהוֹן בְּקַלִּילוּ וְאָתוּ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא׃ ח וַאֲמַר עַל דָּא אִתְחַיַּבוּ וּגְלוֹ עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא וַאֲתוֹ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן׃ ט וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא תַּרְתֵּין מְדִינָן גָּלְיָן לְבֵינֵי מַלְכְוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין קַלִּילִין מְגַלַּן יִתְהוֹן בְּקַלִּילוּ כְּמָא דְמִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא וְאַגְלִיאוּ יַת עַמָּא דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דְאַרְעָא דִתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ י וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא דִּמְמַלֵּיל עִמִּי לְאָן אִינּוּן מְגַלַּן יַת עַמָּא דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא׃ יא וַאֲמַר לִי לְאִתְקַנָּאָה לְהוֹן אֲתַר בִּמְדִינַת בָּבֶל וְיִתְעַכְּבוּן וְיִתְאַחֲרוּן תַּמָּן עַד דְּיִמְטֵי זִמְנֵיהוֹן׃ א וְתָבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע רְתִיכַיָּא נָפְקָן מִבֵּין

[כל ד"פ, בסיפרא] זֹאת עֵינָם בְּכָל־הָאָרֶץ׃ ז וְהִנֵּה כִּכַּר עֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה׃ [כולסמ"ל כמ"ד חסר בליש"נא]
ח וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ׃ ט וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת [ג' מ"ל ובענין] וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי [ס'] הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם׃ [ל']
י וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה׃ [ל' וכתיב כן]
יא וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָה בַיִת בְּאֶרֶץ [ג' לא מפיקיא] שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָּׁם עַל־ [ג' · ל'] מְכֻנָתָהּ׃ [ל' וחסר]
ו א וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין [ל' חסר]

שתים נשים ג' וסי' אז תבאנה שתים נשים . בן אדם שתים נשים בנות אם אחת . והנה שתים נשים יוצאו' : לה ג' דלא מפקי' ה' בקרי' וסי' ויקרא לה נבח בשמו · לבנות לה בית בארץ שנער . ויאמר לה בעז לעת האכל גשי

תולדות אהרן זאת הרשעה . יומא סט סנהדרין סד : ואשא עיני · קידושין מט סנהדרין כ"ד : את האיפה קידושין מט :

רדק

ראה מורה שעין יש עליהם שראה מעשיהם וכן הוא רואה בכל הארץ כמו שאמר למעלה עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ עינם ר"ל שעינהראה אותם הוא עין ה' : (ז) והנה ככר עופרת נשאת · היתה נשאת · בתוך האיפה · ככר לשון נקבה כמו ככר לחם אחת עשרה ככרי כסף וככר שעופרת מורה להכביד אותה ולהשקיעה בגלות : וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה · הזאת למי היתה זאת האשה והיא עשרת השבטים שהיו במלכות אחת ושלכו דרך אחת לרעה לפיכך קראה אשה אחת והיא יושבת בתוך האיפה שהיא מקבלת המדה שמדדה : (ח) ויאמר זאת הרשעה · אמר המלאך לנביא זאת האשה שהיא הרשעה שהיתה בישראל והיא עשרת השבטים שעשו העגלים והחלו בעבודת הבעל : וישלך אותה אל תוך האיפה . לפיכך השליך אותה שלא יתברך אל תוך האיפה שמדד לה כמדתה : וישלך את אבן העופרת אל פיה · להשקיעה בגלות ימים רבים · ופי' אל פיה אל פי האיפה ורשעה הוא שם דבר או שם התאר : (ט) ואשא עיני · והנה שתים נשים · לענין שפי' כאשה אחת שהיא עשרת השבטים לפרש בשתי נשים שהם יהודה ובנימן שגלו לבבל אף על פי שכבר עלו מסגולה כשהיתה מראה זו הראה לו מראה על אותם שנשארו בבבל שנתעצלו לעלות לירושלם אף אחר שהחלו לבנות הבית ואמר שראה שתי נשים אלו יוצאות בגלות : ורוח בכנפיהם : כלומר שגלו קל מהרה לבבל : ולהנה כנפים ככנפי החסידה · כלומר כנפים ארוכות ורחבות כמו החסידה : ותשאנה את האיפה · היו נושאות אותה על כנפיהם להראותם כי גלותם ביושר ובמדה שמדד להם כאל תחת מעשיהם הרעים ומה שאמר בין הארץ ובין השמים הדבר ידוע כי המעופף הוא מעופף בין הארץ והשמים ברקיע השמים להראות כי אלה אינם כאשה הראשונה שאותה השליך ככר עופרת אל פיה להשקיעה בארץ במקום גלותם אלא אלה לא אמר להשקיעה בארץ אלא תלויות באויר עד זמן שבנו לארצם לשבעים שנה ומה שראה יהודה ובנימן כמראה שתים נשים ועשרת השבטים אשה אחת לפי שבטי יהודה היה מיוחד לבדו מפני המלוכה ונרף עמו שבט בנימן משאר השבטים לפי שהיה חלקם כאחד ושניהם גלו כאחד לפיכך אמר שתי נשים והחכם הגדול הרב רבי משה בר מיימון ז"ל פי' שתי נשים אל כי' ראה אותם כדמות נשים כמו שראה אותם כדמות סוסים ג"כ מפני שתשש כח הנבואה בזמנו : (י) ואמר · אנה המה מוליכות את האיפה ולא שאל כן במראה הראשונה לפי שראה שהיו מוליכות אותה במהרה ומה שאמר כי הנשים היו מוליכות את האיפה ר"ל כי הם גרמו שגלם האל יתברך כמדתם וכאלו אמר הן מגלות עצמן : (יא) ויאמר . לבנות לה בארץ שנער · לא רפא הס"א זהו שגלה להם ירמיה הנביא ארוכה היא בנו בת' ושבו : והוכן והניחה שם על מכונתה · והוכן מושבם שם כלומר שבנו שם בתים וקבעו ישיבתם שם ועדיין איתה שם על מכונתה כלומר הכנה שעשתה לה מבנין בתים ונטיעת כרמים נתעצלו לעלות מבבל אשר נשארו אחר שעלה עזרא ולא רצו לעלות אף אחר שהחלו לבנות הבית והניחה מלה מורכבת מן הניחה מבנין הפעיל והונחה מבנין הפעל וטעם הסרכבה כי מתחילה כשגלתה שם הונחה שם שלא ברצונה ואח"כ הניחה שם היא עצמה כלומר ברצונה עכבה שם ונתעצלה לבנות אל ירושלם : (א) ואשוב · ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת · מראות ד' מלכיות שראה אותם פעמים עוד שב וראה אותם פעם שלישית מבוארת מן הראשונות על אותם מרכבות והמרכבה ד' סוסים להראות תוקף

מצודת ציון

מדה : (ז) ככר · שם משקל : נשאת · ענין הרמה : (ט) החסידה . שם עוף : ותשאנה . כמו והתנשא כלביא : (י) אנה · לאיכן : (יא) שנער · היא בבל : והכן מכונתה · מל' הכנה וקביעות : מרכבות

מצודת דוד

ונשאים קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו : (ז) ככר עפרת נשאת . משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ : וזאת אשה אחת . ר"ל האשה אחת הזאת שהקפינה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה היא מרמזת על כללת האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות הא מה בשם אשה : (ח) ויאמר · המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקפינה את האיפה : וישלך אותה · כי בתחלה ישבה בה ועושה המשפט הרודה השליכה וחבשה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאה הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחשאו להגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה בדבר שחטאו ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע"פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד) : (ט) שתים נשים · הן מרמזות על בבל וכשדים יוצאות מן השמים : ורוח וגו' · כאלו הרוח קשור בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה והן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ בין השמים ר"ל הם גלו את יהודה מאז וכונת הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא"י וכאשר יאמר למטה : (י) אנה המה וגו' · להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהוא מרמז על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר הוא מהגראה שבא למדוד להם מדה במדה לא ידע האיך הוא : (יא) לבנות לה בית . ר"ל לבנות בית קבוע בשנער לאל שגלו שמה ולא עלו : והוכן . היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא"י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל ותחרב גם הבית השני וכשאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה במדה היא לא רצתה לעלות לכן תשאר שמה : ו (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני : ארבע מרכבות · הם מרמזים על ארבע מלכיות

שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃ ג' וחד וכריס
ב בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים
וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים׃
ג וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִשִׁית סוּסִים לְבָנִים
וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִעִית סוּסִים בְּרֻדִּים
אֲמֻצִּים׃ ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ ל' וחד והאמוצים
הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ה וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע
רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב
עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ ו אֲשֶׁר־בָּהּ
הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ ל'
צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם
וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן׃ ל'
ז וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת ל' • ל'
לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ י"ב סבירין ויאמרו
הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה בָּאָרֶץ׃ ל'
ח וַיַּזְעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר ד'
רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ ג' מ"ל • ל'

תְּרֵין טוּרַיָּא וְטוּרַיָּא טוּרֵי
דִנְחָשָׁא׃ ב בִּרְתִיכָא קַדְמֵיתָא
סוּסָוָן סוּמְקִין וּבִרְתִיכָא
תִּנְיֵתָא סוּסָוָן אוּכְמִין׃
ג וּבִרְתִיכָא תְּלִיתָאָה סוּסָוָן
חִוָּרִין וּבִרְתִיכָא רְבִיעֵתָא
סוּסָוָן פַּצִּיחִין קַטְמָנִין׃
ד וַאֲתֵיבֵית וַאֲמָרֵית לְמַלְאֲכָא
דִּמְמַלֵּיל עִמִּי מָה אִלֵּין רִבּוֹנִי׃
ה וַאֲתֵיב מַלְאֲכָא וַאֲמַר לִי
אִלֵּין אַרְבַּע מַלְכְוָן דְּאִינוּן
כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא גַּלְיָן
מִלְּאִתְעַתָּדָא קֳדָם רִבּוֹן כָּל
אַרְעָא׃ ו דִּי בָהּ סוּסָוָן
אוּכְמִין נָפְקִין לְאַרְעָא צִפּוּנָא
וְחִוָּרִין נְפַקוּ בָּתְרֵיהוֹן וּפַצִּיחִין
נְפַקוּ לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃
ז וְקַטְמָנִין נְפַקוּ וּבְעוֹ לְמֵיזַל
לְהַלָּכָא בְּאַרְעָא וַאֲמַר אֱזִילוּ
וְהַלִּיכוּ בְּאַרְעָא וְהַלִּיכוּ
בְּאַרְעָא׃ ח וְאַכְרֵז עֲלַי וּמַלֵּיל
עִמִּי לְמֵימַר חֲזֵי דְנָפְקִין
לְאַרְעָא צִפּוּנָא אֲמַר לְהוֹן

רשי

ועל ככה יסד הקליר רביעית היא שמינית: (א) וההרים הרי נחושת. סי' על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמץ שאלו ד' מרכבות שלוחי הקדוש ברוך הוא לתת ממשלת לארבע מלכיות בבל ומדי אנטיוכס וישמעאל: (ב) סוסים אדומים. הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא (דניאל ב): שחורים. להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן: (ג) לבנים. להרכיב את פרס שבנה את הבית: ברודים. שמה מנומרים להרכיב את העכו"ם שעינו את ישראל במיני גזרות משונות זו מזו: אמוצים. להרכיב ישמעאל (ס"א אדום) ולא ידעתי מהו ל' אמוצים ויונתן תרגם קטמנין: (ה) אלה ד' רוחות השמים. שרי העכו"ם מלכיות הקדמוני' המושלות בד' רוחות השמים: יוצאות מהתיצב וגו'. באו לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול: (ו) אשר בה הסוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון. להרכיב את מדי ועל האדומים לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל: והלבנים יצאו אל אחריה'. להרכיב את פרס שחיכן בצפון ומשלו על בבל: והברודים אל ארץ התימן. להרכיב את מוקדן ויטלו המלוכ' מיד פרס ובפתרונו לרב סעדיה בדניאל ראיתי המלך הנגב הוא מלך מוקדן: (ז) והאמוצים יצאו ויבקשו. מלפניו שיהא אורך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ: ויאמר לכו התהלכו בארץ. נתן להם רשות למשול ממשל רב והוא מלכות אדם: (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון. להרכיב מדי ופרס: הניחו את רוחי. שככו את חמתי בבבל שהשחיתו את בלשצר וזרעו של נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה מח) ה' אהבו ויעשה חפצו בבבל וגומר: לקוח

אבן עזרא

כמ' מלכים ופעם מבין שני ההרים על הגזרות ע"ד וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ונחשת שהם עומדים: (ב) במרכבה. ואלה הסוסים שבראש הספר במראה הראשונה: (ג) ובמרכבה. הנה במרכבות השלש הזכיר הסוסים עין א' להם וזה משונה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גוונים ברודים גם אמוצים מגזירת אמץ והוא גוון התקיף ונראה למרחוק יותר מכל הגוונים: (ד) ואען. גם זאת המראה היתה בעוד שמלאך עומד: (ה) ויען: אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומהתיצב כמו להתיצב על ה': (ו) אשר. הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר נשארו אל ארץ צפון בבל ופרס: והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם: והברדים. הם המרכבה הרביעית: יצאו. אל דרום הפך המרכבה השנית שיצאת אל ארץ צפון: (ז) והאמצים. הם האדומים לבדם שהיה במרכבה הראשונה: ויבקשו ללכת להתהלך בארץ. למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו: (ח) ויזעק. וידבר. המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים אל

הלום • אנ"ך: הראשונה ח' בקרי' וסי' נגף הוא לפנינו במלחמה הראשונה • ותהי המכה הראשונה• אשר היו על המגלה הראשונה • ובאה הממשל' הראשונ'• במרכבה הראשנה סוסים • על המחלק' הראשונה לחדש הראשון: האורך אמות במדה היא בשנה הראשונ' למלכו בחדש הראשון: ויאמר לכו חד מן י"ב דסבירין ויאמרו וסימ' נמסר בסדר משות ובסדר

רדק

חזקה של כל אחת בזמנה שמלכו בעולם וכל אחת הרע ישראל ועוד ראה אותם שהיו יוצאות מבין שני ההרים וזה מורה על חזקם כחוזק ההרים וההרים הרי נחשת והוא סברזל שחופך כנקרא אנ"ר בלע"ז ויש כמוהו במקרא ואחד מהם הולכי רכיל נחשת וברזל שפי' שהוא חזק מהאבן שהוא תוכך ופוסל האבן ולאת להם חוזק יותר הראה אותו שהיו הרי נחשת ועוד זכר נחשת לשתוף השם כמו נחשתי ויברכני ה' בגללך וכיד הד' מלכיות ישראל מנוסים ונבחנים: (ב) במרכבה. רמז למלכות בבל כמו שפי' סוסים שחורים הוא שאמר למעלה ברוקים והוא רמז למלכות מדי ופרס וקראם למעלה שרוקים והנה שחורים לפי שהם שתי אומות אעפ"י שהם מלכות אחת וי"מ כי הראה לו גוון שחורים לפי שהושחרו במלכותם פניהם של ישראל וזה היה בימי המן וי"מ כי הגוונים האלו לפי מנהגם בלבש מלבושיהם והיתה אחת נוהגת בגוון שרוקים והאחת בגוון שחורים: (ג) ובמרכבה השלישית לבנים. רמז למלכות יון ולא ידענו למה כנה אותם בלבנים וכתב רבי' סעדיה ז"ל כי מפני שהמלך הראשון ליון היה אלכסנדרוס מקדון שהיה חכם פילוסוף והחכמה הוא דבר לבן ומתואר לפיכך כנה המלכות ההיא בלבנים: ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמוצים. במרכבה הזאת ראה שם שני גונים ברודים שהוא גוון שיש לו כתמים לבנים כדמות הברד והם בתוך גוון אחר ומה שהראה לו זה הגוון במלכות ישמעאל לפי שהם חושבים להחזיק בתורת משה שהיא לבנה כברד אבל מערבים אותה באמונות רבות כמו שהברד מעורב במראה שבהם אם מראה שחור או מראה אחר אמוצים אמר בו התרגום קטמנין ר"ל שמראיהם כמראה הדשן והמרכבה הזאת רמז למלכות רומי שהשפילה מלכות יון ומלכה היה בעילם וראה בה שני גוונים לפי שיש מלכות אחרת עמה שמולכת בעולם והיא מלכות ישמעאל וכן אמר במלכות נבוכדנצר כמו שפתר אותה דניאל ומלכות פליגא תהוי: (ד) ואען. לפי שראה כבר שתי מראות בענין זה בשנים שהוא ד' קרנות נתבאר לו יותר ממה שנתבאר לו בראשונה כמו שביאר לו המלאך ועתה בראותו ג"כ ד' מרכבות וידע כי לחדש דבר הראה אותם לו שאל את המלאך מה אלה אדוני כלומר מה באו לחדש כי כבר ראיתי המראות שהם רמז לד' מלכיות אם כן מה אלה לאיזה ענין הראיתי בהם: (ה) ויען. אלה ארבע רוחות כמו לד' רוחות וכן ויבא ירושלם כמו לירושלם בן אהיל כמו לבן אהיל והדומים לו ר"ל אלה הד' מרכבות יוצאות לד' רוחות השמים כלומר לתת רשות לד' מלכיות למשול בד' רוחות כל אחת בזמנה כלומר בכל העולם שהוא ד' פאות: מהתיצב על אדון כל הארץ. כלומר בשליחות האל בשלחם על זה כמו שאמר ויבאו בני האלהים להתיצב על ה': (ו) אשר בה. ולא זכר האדומים כי כבר עברה מלכות בבל ומלכות מדי ופרס יצאו תחלה אל ארץ צפון שהיא בבל להשחיתה ואח"כ משלו בכל ממלכות הארץ והלבנים שהוא מלכות יון יצאו אל אחריהם שאלכסנדרוס מלכותה גברה שהרי אלכסנדרוס מקדון המלך הראשון ליון הרג דריוש בבל ולקח המלוכה ממנו ומלך אח"כ הוא והבאים אחריו בכל העולם: והברדים יצאו אל ארץ התימן. שהוא ארץ הדרום בעבור כי רומי היא לפאת ... קיסר שמלך על רומי הוא להלחם במלכות יון ותחלת מלחמותיו יצאו אל ארץ מצרים שהיא דרומית ובכל הארצות היו מולכים בני יון אז וזה לוליאנוס קיסר התגבר עליהם והוא העביר המלוכה מבני יון והחזירה לרומיים: (ז) והאמצים. הם רמז למלכות ישמעאל שהתאמצו מעצמם לבקש מלוכה לאיזה מקום שיהיה לפיכך לא תאר להם רוח וזהו שאמר ויבקשו ללכת להתהלך בארץ: ויאמר. כלומר נתן להם רשות להתהלך ולכבוש ארצות: (ח) ויזעק. כלומר קרא עלי בקול גדול ואמר לי ראה היוצאים

מצודת דוד

מלכיות שמשלו בכיפה וכאלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה: וההרים הרי נחושת. כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמז על חוזק המלכיות ההם: (ב) סוסים אדומים. בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמז על בבל שנאמר בה אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב') ומראה הזהב היא אדומה: סוסים שחורים. ירמוז על פרס לפי שהושחרו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן: (ג) סוסים לבנים. ירמוז על אנטיוכס ויתכן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל טובם ויופיים שיהיו לבנים בהפלגה: ברודים אמוצים. ירמוז על ישמעאל והרומיים ושיתום שהמה עכו"ם ומושלים עם ישמעאל כמ"ש בדניאל. והברודים ירמוז על ישמעאל כי יש בהם מהלובן ובהירות כי מקום מחנכם מאבריהם ואוחזים מה במצותו כי מולים הם והאמולים ירמוז על הרומיים הקדמונים כי שרפו המקדש ועשוהו דשן: (ה) אלה ארבע רוחות השמים. אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בכולם כ"א בזמנה: יוצאות. והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאול על הממשלה ההוא ונתן להם והנה הולכים למשול: (ו) אשר בה. המרכבה אשר בה הסוסים השחורים המרמזים על פרס יוצאים אל בבל העומדת בצפון למשול בה ולהחריבה (ולא זכר כלום מהסוסים האדומים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממשלת בבל): והלבנים. המרכבה אשר בה הסוסים הלבנים המרמזים על עכו"ם יצאו אל אחרי הסוסים השחורים למשול על פרס ולהשחיתה: והברודים. הם המרמזים על ישמעאל יצאו אל ארץ התימן להמשיל את ישמעאל היושב בפאת הדרום ולא נאמר בהם יצאו אל אחוריהם כי הם לא השחיתו את עכו"ם והיא גם היא מבני העכו"ם כי שיתום השחית את העכו"ם כמ"ש בדניאל ומושלת כאחת

מצודת ציון

(א) מרכבות. העגלות שהסוסים מושכים אותם: (ג) ברודים. בעלי כתמים לבנים כעין הברד וכן נקודים וברודים (בראשית ל"א): אמוצים. בעלי מראה דשן כן ת"י קטמנין והוא דשן בלשון ארמי: (ה) ארבע. כמו לארבע ותחסר הלמ"ד וכן היו בן אהול (ש"ב ד') והראוי לבן אהול: רוחות. פאה ועבר: מהתיצב. ענין עמידה: על אדון. לפני אדון וסמוך לו: (ח) אותי. ר"ל אלי

אבן עזרא

אל ארץ צפון עשו נקמת השם בצפון וזה טעם הניחו את רוחי כמו ומושל ברוחו וטעם זאת המראה שהודיע הנביא לישראל כי כל היושב מהם בארץ צפון וירושלם תשכן לבטח : (ט) ויהי . זאת נכתבה לפאר כל הביא לפאר בית השם וזה הנביא התנבא לפני בואם כאשר אפרש : (י) לקוח . שם הפועל תחת ציווי כמו זכור את יום השבת : ובאת אתה . בעצמך ביום ההוא : בית יאשיהו בן צפניה . שהיה בירושלם : אשר באו מבבל . שב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על שפת הים שב אל ישראל : (יא) ולקחת כסף וזהב . שיביאו נדבה לבית השם ועשה מהם עטרות ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן היותך בדרך נבואה גם בהקיץ על יד המלאך : (יב) ואמרת אליו . אל יהושע : צמח שמו . הוא זרובבל : ומתחתיו . ממקומו כמו מאליו : (יג) והוא . וכאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה ביניהם קנאה בעבור שני כסאו': (יד) והעטרות. לחלם . הוא חלדי כמו אחימות הוא נחת בדברי הימים ולחן הוא יאשיהו כמו עמינדב הוא יצהר ורבים ככה : (טו) ורחוקים. הם

תרגום

עֲבִידוּ יַת רְעוּתִי בְּאַרְעָא צִפּוּנָא : ט וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : י סַב מִן בְּנֵי גָלוּתָא מֵחֶלְדַּי וּמִן טוֹבִיָּה וּמִן יְדַעְיָה וְתֵיתֵי אַתְּ בְּיוֹמָא הַהוּא וְתֵיעוֹל לְבֵית יֹאשִׁיָּה בַּר צְפַנְיָה דַּאֲתוֹ מִבָּבֶל : יא וְתִסַּב כְּסַף וּדְהַב וְתַעְבֵּיד כְּלִיל רַב וּתְשַׁוֵּי בְּרֵישׁ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא : יב וְתֵימַר לֵיהּ לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר הָא גַבְרָא מְשִׁיחָא שְׁמֵיהּ עָתִיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי וְיִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַּיְיָ : יג וְהוּא יִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַּיְיָ וְהוּא יְטוֹל זִיו וְיִתֵּיב וְיִשְׁלוֹט עַל כּוּרְסוֹהִי וִיהֵי כָּהֵן רַב עַל כּוּרְסוֹהִי וּמְלַךְ דִּשְׁלָמָא תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן : יד וְתִשְׁבַּחְתָּא תְּהֵי לְחֶלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בַּר צְפַנְיָה לְדוּכְרָנָא בְּהֵיכְלָא דַּיְיָ : טו וּמֵאַרְעָא רְחִיקָא יֵיתוֹן וְיִבְנוֹן בְּהֵיכְלָא דַּיְיָ וְתִידְעוּן

מקרא

אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן : ט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : י לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וּמֵאֵת טוֹבִיָּה וּמֵאֵת יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא וּבָאתָ בֵּית יֹאשִׁיָּה בֶן־צְפַנְיָה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל : יא וְלָקַחְתָּ כֶסֶף־וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל : יב וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה אֶת־הֵיכַל יְהוָה : יג וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל־כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם : יד וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה : טו וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם

(מסורה בשוליים: ד' חד חסר · ל' · ז' בטעם · ג' בס' סמלעיל · ל' · כפסוק · ח"ב · ל"ס · ל' · ל' · ל' · ר"פ · ז' פסוקים והוא · והוא · ל"ז · ט"ו · ג' · ל' וחסר · ל' סוס גברא · מ"לוח' מ"ל בליפנא)

רשי

(י) לקוח מאת מחלדי הגולה וגו'. אשר באו מבבל כל האנשים האלה : (יב) צמח שמו . הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שלמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני : ומתחתיו יצמח . מזרע המלוכה : (יג) והוא ישא הוד . הוד נשיאות : וישב . כהן גדול על כסא הכהונה : ועצת שלום וגו' . הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : (יד) והעטרות תהיה לחלם וגו' . מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות חלם הוא חלדי והיה

מנחת שי

שפטים סימן י"א : לקוח ד' חד חסר וג' מ"ל וסימ' סיפרא וספריא ענא וגלותא ופי' נמסר בירמיה סימ' לב : ובאת ג' בטעם רביע מלעיל וסימ' ובאת וירשת את : ובאת ומשחת את חזאל • ובאת בית יאשיה : והוא יבנה חד מן ז' פסוקי' אית בהו והוא והוא וסימ' נמסר בשפטים סימ' י"ז ובמלכים א' סימ' י"ט ובהושע סימ' ז' : לזכרון ח' בק"יא' וס"ם' והיה היום הזה לכם לזכרון • ושמת את שתי האבנים • ונשא אהרן את שמות בני ישראל • ולקחת את כסף הכפורים • וביום שמחתכ' : ויהיו האבני', והעטרות תהיה לחלם והד ולזכרון בין עיניך • ושמת • ונשא חסר כל ק"יא' זכרון בקמץ תחת הכ"ף במ"א זכרון תרועה מקרא וכל קהל' דכוות' זכרון בשו"א נח במ"א זכרון בקמץ תחת הכ"ף וסי'

רדק

שיוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון כלומר אלה השחורים שיצאו אל בבל להשחיתה עשו לי נחת רוח כשהשחיתו אותה הניחו את רוחי את כעסי שהיה לי עליהם שהרעו לישראל יותר מדאי כמו שאמר אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה : (י) ויהי • לקוחה • מקור במקום צווי כמו הלוך וקראת : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה והם חלדי וטוביה וידעיה ויאשיהו והביאו כסף וזהב לנדבה לבנין הבית ובא דבר השם לנביא והודיעו זה ואמר לו שיקח הכסף והזהב ויעשה מהם עטרות : ובאת אתה ביום ההוא . ביום שתבא שם כי לא אמר לו שילך שם ביום שבגולה : ובאת בית יאשיה בן צפניה • כי בביתו היו האחרים וזהו שאמר אשר באו מבבל יאשיהו עם הנזכרים : (יא) ולקחת • תקח מהם כסף וזהב שהביאו בידם לנדבה : ועשית עטרות • תעשה ממנו שתים עטרות ותשים האחת בראש יהושע למנותו כהן גדול וזה כמו הצניף הטהור שהיו מצימין על ראשו בנבואה כמו שאמר למעלה והעטרה האחת לא היה צריך להזכיר מה יעשה בה כי ידוע כי בראש זרובבל תהיה כי הוא היה במקום מלך ואין מלך בלא עטרה ואפשר כי קודם ששמו העטרה בראשו נקרא פחת כמו שכתוב פחת יהודה ואחר ששמו העטרה בראשו קראוהו מלך ואף על פי שלא נכתב מזה דבר יתכן מדרך הסברא לאמר כן : ועשית • לכן נפתלי מלרע השופר בחי"ו ולכן אשר מלעיל השופר בשי"ן וכמוהו אנו קוראים : (יב) ואמרת • הנה איש צמח שמו . כלומר הנה איש עמך שיהיה ראש ישראל והוא זרובבל ויקרא צמח כי מעלתו תהיה כמו צמח האדמה שיגדל מעט מעט כן מעלתו תעלה מעט מעט עד שתגדל מאד כמו שהתנבא עליו חגי ביום ההוא נאם ה' אקחך זרובבל וגו' ומתחתיו יצמח ממקומו כלומר מהמקום שהוא שם והוא ירושלם משם תבא לו המעלה : (יג) והוא יבנה • כפל הענין לחזק : והוא ישא הוד • הוד והדר מלכות ישא : על כסאו • כמו המלך היושב על כסאו ומושל בארץ : והיה כהן על כסאו • כלומר לפני כסאו כמו מתיצב על אדון כל הארץ וכן אמר בספר שמואל והתהלך לפני משיחי כל הימים כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו ולדבר עמו ולא היה המלך בא לפני הכהן אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' : ועצת שלום תהיה בין שניהם . כי לא יקנא זה את זה ושניהם יסכימו כאחד כאשר יעשו : (יד) והעטרות תהיה • כל אחת מהעטרות תהיה להם לזכרון בהיכל ה' כמו שאמר בתורה לזכרון לפני ה' כלומר נדבתם תעלה לפני ה' לטוב להם בזה ובבא וי"מ לזכרון שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהם : לחלם • הוא חלדי שזכר למעלה ושתי שמות היו לו : ולחן • הוא יאשיה שזכר ורז"ל דרשו בהיכל ה' כי שם הושמו העטרות אחר שנתנו בראש זרובבל ובראש יהושע וכן אמר במסכת מדות ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם שבהם פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות שבחלונות שנאמר והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה' : (טו) ורחוקים מגויי

תולדות אהרן

וסעטרו' • מדות לג:

מצודת ציון

אלי : הניחו • מל' הנחה והשקטה : רוחי . ענין כעס כמו ינחל רוח (משלי י"א) : (יא) עטרות • כתרות : (יב)איש • ר"ל גדול וחשוב : ומתחתיו • ממקומו ר"ל מזרעו : (יג) הוד ענין סדר

מצודת דוד

עם ישמעאל : (ז) והאמוצים . הם המרמזים על רומי הקדמונים יצאו מלפני אדון כל ארץ ובקשו ממנו ללכת ולהוסיפ' ביאור אמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם שלא יהיו נאבדים בכללות עכו"ם מקור מתאבם : ויאמר . המקום אמר להם לכו התהלכו בארץ ומשלו בה גם אתם : ותתהלכנה • ר"ל וכן היה כי משלו הם בארץ כמו ישמעאל : (ח) ויזעק אותי • ר"ל קרא אלי בקול גדול : ראה • הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שילא לארץ בבל להשחיתה : הניחו את רוחי • הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי : (י) לקוח . הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו' : ביום ההוא • מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבואו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הוצרך לפרש בראשונה להיכן יבא ואמר ובאת לבית יאשיה וגו' כי שם יבואו הבאים מהגולה : (יא) ולקחת כסף וזהב • מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בה"מ : ועשית עטרות • א' מהכסף וא' מהזהב : ושמת בראש יהושע . ורמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ"ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג) ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שווה למעלת המלכות ועטרה השניה של הזהב היתה שמורה לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא נוה להשימה בראש זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עתה ואין להשים בראשו כתר מלכות: (יב) ואמרת אליו • אל יהושע כ"ב תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה ירושה לו לזרעו אחריו כמ"ש ביום ההוא וגו' אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב) ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה הזהב' בו היא מכסף : הנה איש צמח שמו • ר"ל והנה עמך איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ"ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג) ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר"ל מזרעו יצמיח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לסימן שכן יבנהו המשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו וכאומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ושימו עטרה בראשו : (יג) והוא יבנה . מוסב למקרא שלמעלה לומר כמו שבנה זרובבל עתה את ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנ' ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול : והיה כהן על כסאו • כ"ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא אליו

רשי

(טו) והיה אם שמוע . והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגומר : (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו . אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות : (ג) הנזר . לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה ע' שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות : (ה) ובשב.עי . הוא צום גדליה : הצום צמתוני אני • ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת ל' תמיהה שמא לכבודי צמתם שהייו צריכים לצום גם עתה : (ו) וכי תאכלו וכי תשתו . ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה

כִּֽי־יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁלָחַ֣נִי אֲלֵיכֶ֑ם וְהָיָ֕ה אִם־שָׁמ֣וֹעַ תִּשְׁמְע֔וּן בְּק֖וֹל יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

ז א וַֽיְהִי֙ בִּשְׁנַ֣ת אַרְבַּ֔ע לְדָרְיָ֖וֶשׁ הַמֶּ֑לֶךְ הָיָ֨ה דְבַר־יְהוָ֜ה אֶל־זְכַרְיָ֗ה בְּאַרְבָּעָ֛ה לַחֹ֥דֶשׁ הַתְּשִׁעִ֖י בְּכִסְלֵֽו׃
ב וַיִּשְׁלַח֙ בֵּֽית־אֵ֔ל שַׂר־אֶ֕צֶר וְרֶ֥גֶם מֶ֖לֶךְ וַאֲנָשָׁ֑יו לְחַלּ֖וֹת אֶת־פְּנֵ֥י יְהוָֽה׃
ג לֵאמֹ֗ר אֶל־הַכֹּהֲנִים֙ אֲשֶׁ֣ר לְבֵית־יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִ֖ים לֵאמֹ֑ר הַֽאֶבְכֶּה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַחֲמִשִׁ֔י הִנָּזֵ֕ר כַּאֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֔יתִי זֶ֖ה כַּמֶּ֥ה שָׁנִֽים׃
ד וַיְהִ֛י דְּבַר־יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃
ה אֱמֹר֙ אֶל־כָּל־עַ֣ם הָאָ֔רֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִ֖ים לֵאמֹ֑ר כִּֽי־צַמְתֶּ֨ם וְסָפ֜וֹד בַּחֲמִישִׁ֣י וּבַשְּׁבִיעִ֗י וְזֶה֙ שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֔ה הֲצ֥וֹם צַמְתֻּ֖נִי אָֽנִי׃
ו וְכִ֥י תֹאכְל֖וּ וְכִ֣י תִשְׁתּ֑וּ הֲל֤וֹא אַתֶּם֙ הָאֹ֣כְלִ֔ים וְאַתֶּ֖ם

ג' חסר • ל' · ע' ר"פ · ג' חסר · ל' · ב' ר"פ בטעם תביר · ב' בסיפרא · ג' מ"ל בליש · ל' ומ"ל · ל' וחסר

תרגום

אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן ׃
א וַהֲוָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בְּאַרְבְּעָה לְיַרְחָא תְשִׁיעָאָה בְּכִסְלֵו ׃
ב וּשְׁלַח לְבֵית אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגַבְרוֹהִי לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ ׃
ג לְמֵימַר לְכַהֲנַיָא דִי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת וּלְסָפְרַיָא לְמֵימַר הַאֶבְכֵּי בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה הַאֶמְנַע נַפְשִׁין מִתַּפְנוּקִין כְּמָא דַעֲבָדִית דְּנַן כַּמָּה שְׁנִין ׃
ד וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר ׃
ה אֱמַר לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וּלְכַהֲנַיָא לְמֵימַר אֲרֵי צַיְמִין אַתּוּן וְסָפְדִין בַּחֲמִשָׁא וּבִשְׁבִיעָאָה דְּנַן שַׁבְעִין שְׁנִין הֲצוֹם תַּעֲנִי אַתּוּן מִתְעַנַּן קֳדָמַי ׃
ו וּדְאַתּוּן אָכְלִין וּדְאַתּוּן שָׁתָן הֲלָא לְאִיטָבָא לְכוֹן אַתּוּן

אבן עזרא

הם מישראל : (א) ויהי בשנת ארבע . בהבנות הבית : (ב) וישלח בית אל • שם שר הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והעד ואנשיו אנשי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו בני יהודה רגמתם הגדולים : (ג) לאמר • בחדש החמישי • הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעבור לחדש החמישי ואל יהיה ספק בלבך בעבור שאמרה כי בשבעה לחדש נשרף כי הטעם נשרף קצהו וירושלם חרבה פעם שנית בימי טיטוס בט' באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין : הנזר • שינזרו מכל מעדנים ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם ברצונם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה : (ד) ויהי . זה היה אחר ששאלו : (ה) אמור אל כל עם הארץ . הם אנשי בבל גם אנשי ירושלם כי הנבואה כוללת הכלל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב : וספוד • שם הפועל וככה הוא וספדתם ספוד והנה אחז דרך קצרה : בחמישי . הוא הנזכר והוסיף גם בשביעי הבא אחריו והוא צום גדליה והזכיר זה שבעים שנה לא חשש להזכיר שתים שנים נוספות או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ומקצת מן החמישית נכנסה כאשר שלמו השבעים והנבואה הזאת כבר נכנסה קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע' כי קרוב הוא ותלה צום מהפעלים העומדין על כן צמתוני צמתם בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום : (ו) וכי • הטעם אתם האוכלים ואתם הצמים מה אתנו לי או מה תפעלו

לא יהיה להם זכרון : החמשי ג' חס' וסימ' באו אנשים ' הנזר כאשר עשיתי • ירמיה החמשי : וספוד ג' מ"ל בליש' וסי' כי צמתם וספוד בחמישי • ואל תלך לספוד • עת ספוד ועת רקוד :

תולדות אהרן לחדש התשיעי • ר"ה ז : כי צמתם • עקידה שער סג :

רדק

בגויי הארצות יבואו מארץ רחוקה לבנות בהיכל ה' כלומר להתנדב בבנין הבית ואפשר שהיה זה בימי הורדוס בבנין הגדול שבנה בבית המקדש וי"מ ורחוקים על ישראל המפוזרים בגלות בארץ רחוקה : והיה אם שמוע תשמעון • כל זה שאני מבטיח אתכם יהיה אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם : (א) ויהי בשנת : (ב) וישלח • פי' אחר שלח וכן הן אתה קצפת ונחטא • וירד מעשות החטאת והדומים להם ופי' אחר שלח היה דבר ה' אל זכריה ולא זכר מי היה השולח וי"מ כי ביתאל שם אדם והוא שלח מן הגולה שראצר ורגם מלך ואנשיו לירושלם והנכון כי בית אל כמשמעו • וכת"י ושלח לביתאל ואלו השולחים היו בני הגולה ואמר וישלח לשון יחיד דרך כלל וכן האבכה כאשר עשיתי והשלוחים היו שראצר ורגם מלך ואנשיו • ורגם מלך אדם בשמו כך והביא אנשים עמו וזהו שאמר ואנשיו ובאו לירושלם לחלות את פני ה' ושלחו בידם בני הגולה לשאול ולאמר אל הכהנים ואל הנביאים האבכה : (ג) לאמר לבית ה' • כמו בבית ה' וכת"י דמשמשין בבית מקדשא דה' : ואל הנביאים • חגי זכריה ומלאכי וי"ת ולספריא : האבכה • כי עדיין לא היו מאמינים בבנין הבית מפני האויבים שהשביתו את המלאכה כמה שנים ועתה אע"פ ששמעו כי היו בונים היו קטני אמנה ולא היו רוצים לעלות מבבל כי לא היו מאמינים שישלם בנין הבית ויעמד מפני הצרים אותם ושאלו אם יצומו בתשעה באב כמו שעשו שבעים שנה : הנזר • מקור • כלומר אם אנזר ממאכל וממשתה ומתענוג וי"ת האמנע נפשי מתפנוקין : (ה) אמר • אמרו בחמישי ובשביעי אף על פי שהם ארבע צומות זכר החמישי שהיה בו החרבן וזכר השביעי שנהרג בו גדליה והיה חרבן שני שככר נשארו דלת הארץ ולא היתה חרבה אם נשארו דלת העם שהשאיר נבוזר אדן לכורמים וליוגבים וגדליה נהרג בראש חדש השביעי ולפי שהוא יום טוב קבעו התענית למחרתו : הצום צמתני אני • צמתני צמתם אותי כלומר אם צמתם בעבורי בעבור עונותיכם חרבה הבית וגליתם בעבור זה צמתם אם תעשו משפט וצדקה אין אתם צריכים לצום כי הנה נבנה הבית ועלו מן הגולה ותשבו בארץ כל הימים אם תעשו הטוב בעיני לא תגלו ממנה לעולם ומה שאמר אני אחר שאמר צמתני ר"ל האני צויתי אתכם לצום וי"ת הצום תעני אתון מתענן קדמי : (ו) וכי תאכלו • כלומר מה לי לצומכם ולמאכלכם הצום תלונו בעבור עונותיכם והמאכל והמשתה תאכלו ותשתו להנאתכם הכל הוא

מצודת דוד

אליו ויוכנע לו ובזה יפרש לו הטעם על העטרה הזהב בראשו שהיא מכסף כי לא תשוה מעלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו : ועצת שלום • ר"ל עכ"ז לא יתקנא בכתר המלוכה לעשות עלות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עוד יעצו להתמיד השלום ולאמצו : (יד) והעטרות תהיה • העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו במסכת מדות והבא בהיכל ורואה את העטרות יזכיר שמה את שמם לטובה : ולחלם . הוא חלדי והיה נקרא בשתי השמות וכן חן הוא יאשיה ולפי שנתארחו בביתו יוזכר עמהם לטובה : (טו) ורחוקים יבואו . על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל ונפוצות יהודה ויבואו ממרחק והם יבנו את היכל ה' : וידעתם . אז כאשר כן תהיה תדעו אשר ה' נבאות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא מלבי אמרתי : והיה אם שמוע וגו' • ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עצם כוונת גאולת בבל היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כט) ואם היו עושים כן אז היתה באמת גאולה שלימה : ז (א) היה דבר ה' . הוא הדבור האמור למטה : (ב) וישלח בית אל • ר"ל הדבור היה על כי שלח הכנסיה שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שימצאו מענה להשיב להם על שאלתם : (ג) לאמר וגו' • ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם : האבכה . ר"ל והשאלה היא האם אבכה מעתה בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחז החמור שבכולן : הנזר . האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתיה ומתענוג כאשר עשיתי זה הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש הזה היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס : (ד) ויהי וגו' . ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה' : (ה) אמור אל כל עם הארץ • לא צוה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת בא"י והוסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר : כי צמתם . אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ט' באב ובשביעי זה צ"ג וזה שבעים שנה שנהגתם כן (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא נדקו מה שזכרו לבד ט"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל) : הצום צמתוני . וכי צמתם אותי ולהוספת ביאור אמר אני ור"ל וכי הרעבתם אותי בזה לחשוב על צומכם : (ו) וכי תאכלו • וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אלי לא בא הנאה

מצודת ציון

סדר ויופי : כהן על כסאו • ר"ל לפני כסאו וכן נצבים הנצבים עליו (ש"א כב) : (ב) שראצר • שם איש וכן רגם מלך : לחלות • ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) : (ג) לבית ה' • בבית ה' באה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') : הנזר • ענין הפרשה כמו ימי נזרו (במדבר)

השתים : ז הלוא את־הדברים
אשר קרא יהוה ביד הנביאים
הראשנים בהיות ירושלם ישבת
ושלוה ועריה סביבתיה והנגב
והשפלה ישב :
ח ויהי דבר־יהוה אל־זכריה לאמר :
ט כה אמר יהוה צבאות לאמר
משפט אמת שפטו וחסד ורחמים
עשו איש את־אחיו : י ואלמנה
ויתום גר ועני אל־תעשקו ורעת
איש אחיו אל־תחשבו בלבבכם :
יא וימאנו להקשיב ויתנו כתף
סררת ואזניהם הכבידו משמוע :
יב ולבם שמו שמיר משמוע את־
התורה ואת־הדברים אשר שלח
יהוה צבאות ברוחו ביד הנביאים
הראשנים ויהי קצף גדול מאת
יהוה צבאות : יג ויהי כאשר־קרא
ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע
אמר יהוה צבאות : יד ואסערם
על כל־הגוים אשר לא־ידעום
והארץ נשמה אחריהם מעבר
ומשב וישימו ארץ־חמדה לשמה :
ח א ויהי דבר־יהוה צבאות
לאמר : ב כה אמר יהוה צבאות

שתן : ז הלא ית פתגמא
דשלח יי ביד נבייא קדמאי
כד הות ירושלם יתבא
ושליא וקרוהא סחרנהא
ודרומא ושפילתא יתיב :
ח והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עם זכריה למימר :
ט כדנן אמר יי צבאות למימר
דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי
עבידו גבר עם אחוהי :
י וארמלא ויתם וגיור ומסכן
לא תינסון ובישת גבר עם
אחוהי לא תחשבון בלבכון :
יא וסריבו לקבלא ויהבו
כתפיהון מריד ואודניהון
יקירו מלמשמע : יב ולבהון
שויאו תקיף כשמירא
מלקבלא אוריתא וית
פתגמיא די שלח יי צבאות
במימריה ביד נבייא קדמאי
והוה רגז רב מן קדם יי
צבאות : יג ויהי כמא
דאתנביאו להון נבייא ולא
קבילו כן יצלון קדמי ולא
אקביל אמר יי צבאות :
יד ואבדרינון ביני עממיא די
לא ידעונון וארעא תצדי
בתריהון מדעדי ומדתאיב על
דשויאו ארעא דחמדתא
לצדו : א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי צבאות עמי
למימר : ב כדנן אמר יי צבאות

אבן עזרא

תפעלו כי והנה אני לא צויתי אתכם את הדבר הזה : (ז) הלא • רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להתענות : (ח) ויהי • גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחרת יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאי הראשונים ואלה הם כה אלמנה וגר ויתום : (יא) וימאנו • אבותיכם : כתף סוררת • כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו : (יב) ולבם . השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים : את התורה • תורת משה ואת הדברים ביד הנביאי' להוכיחם : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי . גמולם השיב בראשונה : (יד) ואסערם . מלה קשה בדקדוק כי מראה שהיא מהפעלים היוצאים והיה נכון שיאמר ואסערם או ואסערם קניין הכבד ורבי מרינוס אמר ואסער וזה אינו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא תפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הפך והנגב והשפלה ישב : (א) ויהי . בעבור שהזכיר שממות הארץ נחם אותם : כה

ישבת ה' חס' ופי' ואם על המשכב הוא • תיא ישבת בירושלים • הנני אליך ישבת העמק ררי טכבור • חמסי ושארי על בבל • חישרת על מבואות ים והנה כל הארץ ישבת ושקטת • ירושלים ישבת ושלוה • חד מנהון תיושבת דמבואות ים : סוררת ג' חד מלא וסימ' וימאנו להקשיב ויתנו כתף ס־רת דזכריה • וחברו דעזרא חומיה תיא וסררת • דעזרא נקוד סוררת בסגול : ואסערם ת' מלין בטע' פי' דמשמש מונח לתיבתו וסימן ועתה אל תעצבו • אנא חטא העם הזה • ואסערם על כל הגוים ? ואילו האחד שיפול : וישם לדניאל בלטשאצר

רשי

והמשתה : (ז) הלא את הדברי' • מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם החריבו אתכם ועל כן למתם ואלה הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו : (יב) שמו שמיר . תולעת חזק מצור מראין אותו על האבן והיא מתבקעת : (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו . אמר ה' צבאו' עליהן באותן הימים כן יקראו ולא אשמע : (יד) ואסערם • בגלות וכן עשיתי : וישימו • בעונם : ארץ חמדה לשמה • והוא גרם להר הצום והמספד אבל עתה קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הכשדים : (ב) קנאתי לה • בשבילה ולא תזקקו

רדק

הוא לכם מה לי בכל זה כי הצום והאכילה אין בהם דבר לכבודי : (ז) הלא • מי גרם לכם הצום אלא עונותיכם ובהיות ירושלם שלוה קראתי ביד עבדי הנביאים שתשובו מעונותיכם ולא תחרב הארץ ולא אביתם לשמוע : והנגב והשפלה יושב • כלו' כל הארץ היתה יושבת לבטח וזכר הנגב והשפלה וכל שכן ההרים והגבעות שהיו יושבים לבטח יושב כלומר היה בהם יישוב בטח : (ח) ויהי דבר ה' • אמר שהפסיק הדבור בדבר והשפלה יושב עוד שב לדבר עמו תכלית הדברים הראשונים שיאמר עוד אל כל עם הארץ ומה שהיו קוראים להם הנביאים הראשונים שהיו אומרים להם : (ט) כה אמר ה' צבאות • משפט אמת שפטו כשתשפטו בין איש לרעהו יהיה משפטכם משפט אמת ומי שיהיה צריך לעשות עמו חסד ורחמים שהם יותר על המשפט עשו : (י) ואלמנה • אלו שהם חלשים הזהרו בהם מאד שלא תעשקו אותם לא בממון ולא בדברים : ורעת איש את אחיו • ר"ל אל תחשבו איש רעת אחיו בלבבכם אפילו המחשבה אסורה כל שכן המעשה . ועוד שהמחשבה מביא לידי מעשה ואפילו לא יעשה מעשה אסור שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך : (יא) וימאנו • סוררת ענין עוות כמו כפרה סוררה ומי שאינו רוצה להקשיב לקורא אליו יעוות כתיפו כנגדו ואינו רוצה לפנות אליו : (יב) ולבם שמו שמיר . שמיר היה אבן חזקה שלא יוכל הברזל לפוסלה : ואת הדברים • דברי תוכחה שהיו אומרים להם הנביאים : ברוחו . ברוח נבואה שהיתה מדברת עם הנביאים : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי כאשר קרא • כמו שקרא להם בשמי ולא שמעו כן יקראו ולא ישמע : (יד) ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום • מלת ואסערם קשה בדקדוק ואמרו כי היא מורכבת מפעל הקל ונפעל ואדוני אבי ז"ל כתב כי קלו מהקל ואף על פי שהוא כודד פירוש ואסער עמם כמו ישוטטו מדבר ולפי שפירושו ישיבו עמם ואמר ואסערם כמשפט כדי להרחיב על העי"ן ולהקל מעליהם ונקדו האל"ף בצר"י והסמך בקמץ לצריך סמלה והרחיבה עוד וענין הפסוק אני מלטער ממש בגלות כענין בכל צרתם לו צר ודברה תורה כלשון בני אדם ויתכן לפרש שיהיה ואסערם פועל יוצא כי מנאתו כי בפעל אחד עומד ויוצא כי מנאתו סלמו עקבי סוס שהוא עמד הלמוני בל ידעתי יוצא והחכם רבי אברהם אב"ע ז"ל פירש ואסער עליהם בסערת רוחי והוא הפיץ אותם על פני כל הגוים : והארץ נשמה אחריהם • הפך והנגב והשפלה יושב : (ח) ויהי דבר ה' צבאות לאמר • כמו אלי לאמר ובמסרה לית כותים : (ב) כה אמר • זאת הפרשה נאמר לעתיד לימות המשיח במלחמת גוג ומגוג שיבואו על ירושלם ואז אקנא בעבורם

מצודת ציון

(במדבר ז) : כמה • ענינו הרבה : (ז) והנגב . ערי הנגב : והשפלה • העמק : (יא) וימאנו • לא רצו : להקשיב . ענין שמיעה : סוררת • מל' הסרה : (יב) שמיר • הוא הברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : ברוחו • במלאכו וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מ"ח) : (יד) ואסערם • מל' סערה והוא הרוח החזק : נשמה • מלשון שממון : וישימו . ועשו : קנאתי

מצודת דוד

האלה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם יתענו או יאכלו : (ז) הלוא את הדברים • כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו' : יושבת • ר"ל יושבת בהשקט ושאנן : ועריה • וכן עריה שבסביבותיה היו יושבות בהשקט ושלוה : יושב • ר"ל מיושב מבני אדם : (ח) ויהי דבר ה' . חזר המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה' מאז ביד הנביאים ולאמר להם : (ט) כה אמר ה' . ר"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפוטו וגו' : (י) ואלמנה וגו' • זכר אלו לפי שהם תשושי כח ונח לעשקם ולגזלם : ורעת וגו' . אל תחשבו זה על זה להרע : (יא) וימאנו . אנשי אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו : משמוע . מלשמוע : (יב) שמו שמיר . עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התורה : ברוחו • במלאכו על ידי הנביאים : ויהי קצף • ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה' : (יג) ויהי וגו' אמר ה' צבאות . ר"ל ה' אמר אז להם שגמולם יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול צעקתם : (יד) ואסערם • אפיצם ברוח סערה על כל ארצות העכו"ם אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי צאתם ממנה מבלי ימצא בה עובר ושב : וישימו • ר"ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעוונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזהרתי את אבותיכם ובעבור זה הגליתים על שלא שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי ממי דברי הצומות : ח (ב) קנאתי לציון • בזה ישיב על מה שהיה קטן בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה ההיא ואמר הנה באמת

קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה: ג כה אמר יהוה שבתי אל־ציון ושכנתי בתוך ירושלם ונקראה ירושלם עיר האמת והר־יהוה צבאות הר הקדש: ד כה אמר יהוה צבאות עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרב ימים: ה ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה: ו כה אמר יהוה צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם־בעיני יפלא נאם יהוה צבאות: ז כה אמר יהוה צבאות הנני מושיע את־עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש: ח והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלם והיו־לי לעם ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה: ט כה־אמר יהוה צבאות תחזקנה ידיכם השמעים בימים האלה את הדברים האלה מפי הנביאים אשר ביום יסד בית־יהוה צבאות ההיכל להבנות: י כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר

מתפרע אנא פורענות ציון קנאה רבא ורגז רב מן קדמי על עממיא דאקניאוה: ג כדנן אמר יי אתוב לציון ואשרי שכינתי בגו ירושלם ותתקרי ירושלם קרתא דקושטא וטור בית מקדשא דיי צבאות טורא קדישא: ד כדנן אמר יי צבאות עוד יתבון סבין וסבן בשוקי ירושלם וגבר עובדוהי תקניא יגנון עלוהי מסגי יומיא: ה ורחובי קרתא ירושלם יתמלון עולמין ועולימן משבחין בפתהא: ו כדנן אמר יי צבאות כד תיקר דחלתי בעיני שארא דעמא הדין ביומיא האינון אף קדמי ייקרון אמר יי צבאות: ז כדנן אמר יי צבאות הא אנא פריק ית עמי מארעא מדינחא ומארעא מעלני שמשא: ח ואעיל יתהון וישרון בגו ירושלם ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא בקשוט ובזכו: ט כדנן אמר יי צבאות יתקפן ידיכון דשמעין ביומיא האינון ית פתגמיא האלין מפום נביאיא די ביומא דשרי לאשתכללא בית מקדשא דיי צבאות היכלא לאתבנאה: י ארי קדמיתי יומיא האינון אגרא דאנשא לא הוה ואגרא

רשי

חזקקו לצום ולספוד וכן סוף הענין צום החמישי וגומר: (ד) מרוב ימים. יהיו צריכים למשענת בידם: (ו) כי יפלא. בעיניהם החסד הגדול אשר אעשה להם: גם בעיני יפלא. איך שבתי מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במס' סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם: (ט) תחזקנה ידיכם. לבנות ולהשלים ואל תירא מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי' אתכם מלבנות וכמו שמפורש בספר (עזרא ד): השומעים בימים האלה. בשנת ד' לדריוש: את הדברים האלה. של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם אז ביום יוסד בית ה' בשנת שתים לדריוש את הדברים להתחיל במלאכה כי נבטח אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבאוה כי לפני הימים ההם שכר האדם וגומר והם נבאו לכם שמשהתחילו במלאכה תבא ברכה במעשה ידיכם

רדק

בעבורה וחמה גדולה אשפוך על כל הגוים הבאים עליה: (ג) כה אמר ונקראה ירושלם עיר האמת כמו שהבטיח שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב הוא הדין לכל ארץ ישראל וזכר ירושלם שהיא ראש הממלכה ועוד מפני הר ה' הר הקדש שלא יחללוהו עוד זרים: (ד) כה אמר ה'. על כל נחמה אמר כה אמר לחזק הנחמה כי על כל פנים תהיה הטובה: ואיש משענתו בידו. כמשמעו כמו שאמר מרוב ימים: (ה) ורחובות' מבואר הוא: (ו) כה אמר ה' גם בעיני יפלא. יש מפרשים בתמיה כאלו אמר הגם בעיני יפלא וכן אתה זה בני עשו ודומים לו והחכם ר' אברהם א"ע ז"ל פי' כמשמעו כלומר אני עושה פלא בימים ההם שלא עשיתי כמוהו: (ז) כה אמר. מארץ מזרח ומארץ מבא השמש הוא הישוב כולם מן מזרח עד מערב ישראל נפוצים בכל מקום מהישוב: (ח) והבאתי. זכר ירושלם כמו שפי' לפי שהיא עיר הממלכה ומפני בית המקדש שהיה בה שהיו כל ישראל באים שם: באמת. כמו וארשתיך לי באמונה: (ט) כה. תחזקנה ידיכם. כשאתם שומעים כל הנחמות האלה העתידות תחזקנה עתה ידיכם במלאכה ולבנות ביתו כאשר התחלתם כי אתם רואים כי ביום יסד בית ה' התחלתם הברכה לבא עליכם: (י) כי לפני. ר"ל לפני שיוסד בית ה' שיסד בשנת שתים לדריוש ביום כ"ד לתשיעי ידעתם כי שכר האדם לא נהיה כלומר לא נהיה לברכה אלא הלך למארה: אינגס כאלו

אבן עזרא

(ב) כה. קנאתי לציון. כמו ויקנא ה' לארצו: (ג) כה. שבתי אל ציון. על תנאי כאשר הזכרתי: (ד) כה. הטעם שתהיה העיר מליאה ושם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירושלים: (ה) ורחבת העיר. הפך וישימו ארץ חמדה לשמה: (ו) כה. אמר רבי יהודה הלוי נ"ע כי ה"א התימה חסר כאילו כתוב הגם בעיני יפלא כמו אתה תעשה מלוכ' על ישראל שהיא חסר ה"א התימ' כאילו הוא האתה ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב איננו שיפלא ממש כי אז יראה תמה כמו התמני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם בעיני הוא עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאת בעינינו והטעם שאעשה פלא לא עשיתי כמוהו. וכאיתי דרך משל: (ז) כה. מזרח. בבל ופרס ומבא השמש מצרים ואשור: (ח) והבאתי. גם זאת הנבואה דבקה היא: (ט) מפי הנביאים. הם חגי זכריה: בית ה'. הוא ההיכל: (י) כי לפני הימים ההם. טרם שיבנה לא ימצא

ל' ומל על ציון ולאיתון מן זוגינ' ב' בטעם

ל"ד חסר ל'

ל' ר"פ

ס' בטעם בסיפרא ו' בליש'

ונקראה ב'וסי' ונקראה ירושלי' עיר האמת. ונקראה בשם: ימלאו ב'וסי' ימלאו ילדים וילדות. העבים גשם: כה אמר ה' צבאו' מן רישא רחגי עד סוף סיפרא כולהון כה אמר ה' צבאות במ"ב וסי' שבתי לירושל' ברחמים. רעה את צאן ההרגה: בימים האלה ו' בליש' וסימ' תחזקנה ידיכם השומעים וכן שבתי וזממתי. ובמלאת הימים האלה. על כן קראו לימים האלה. קימו וקבלו היהודי' והימים האלה

תולדות אהרן

ישבו זקנים. פסחי' סח מכות כד: יפלא בעיני. סוכה נב: לפני הימים. סנהדרין נח:

מצודת ציון

(ב) קנאתי. ענין כעס: (ד) משענתו. מטהו שנשען עליה: (ה) משחקים. מל' שחוק ושמחה: (ז) מבוא השמש. שקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד מבואו (תהלים קי"ג): (י) שכר. ענין

מצודת דוד

באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה הבבליים כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחימה גדולה קנאתי על הבבליים בעבורה: (ג) שבתי אל ציון. הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה' כי עלם הגאולה ההיא היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו) ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה': ונקראה. אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשים אמת: והר ה' צבאות. הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה: (ד) עוד ישבו זקנים וגו'. עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות רוצה לומר לא ישיגם החולשה לשבת בית כ"א ברחובות ישבו כדרך הבחורים: ואיש. וכל אחד יהיה בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שחיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם החולשה לשבת בית: (ה) ימלאו. כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר: משחקים. מרוב כל יהיו משחקים ושמחים: (ו) כי יפלא. רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הנה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמונסם כאין למולם עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים: (ז) מארץ מזרח. להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם: מבוא השמש. הוא פאת המערב: (ח) בתוך ירושלים. לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי הלא תקטן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם כי יהיה יד כולם שוה בה כמ"ש בסוף נבואת יחזקאל: והיו לי לעם. לפי שימול לבבם הערל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו: ואני אהיה להם לאלהים. להיות לעזר ומושיע: באמת ובצדקה. בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה אביאם בימיהם והואיל וכן אין להקפיד בבנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו: (ט) תחזקנה ידיכם השומעים וגו'. לפי ששאלת הבאים מהגולה היתה מחלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם המעטת כבוד הבית והפקידה לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהייעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיג אתכם הרפיון להניח את הבנין: מפי וגו'. ר"ל עתה שמעתם ייעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל

הבהמה איננה וליוצא ולבא אין
שלום מן־הצר ואשלח את־כל־
האדם איש ברעהו: יא ועתה לא
כימים הראשנים אני לשארית
העם הזה נאם יהוה צבאות:
יב כי־זרע השלום הגפן תתן פריה
והארץ תתן את־יבולה והשמים
יתנו טלם והנחלתי את־שארית
העם הזה את־כל־אלה: יג והיה
כאשר הייתם קללה בגוים בית
יהודה ובית ישראל כן אושיע
אתכם והייתם ברכה אל־תיראו
תחזקנה ידיכם: יד כי כה אמר
יהוה צבאות כאשר זממתי להרע
לכם בהקציף אבתיכם אתי אמר
יהוה צבאות ולא נחמתי: טו כן
שבתי זממתי בימים האלה
להיטיב את־ירושלם ואת־בית
יהודה אל־תיראו: טז אלה הדברים
אשר תעשו דברו אמת איש את־
רעהו אמת ומשפט שלום שפטו
בשעריכם: יז ואיש | את־רעת
רעהו אל־תחשבו בלבבכם ושבעת
שקר אל־תאהבו כי את־כל־אלה
אשר שנאתי נאם־יהוה:
יח ויהי דבר־יהוה צבאות אלי

דבעירא ליתוהי ולנפקא
ולעליא לית שלמא מן מעיקא
ואגרי ית כל אנשא גבר
בחבריה: יא וכען לא כיומיא
קדמאי אנא לשארא דעמא
הדין אמר יי צבאות: יב ארי
בעדנא ההיא זרעא יהי שלם
גופנא תתן אבה וארעא תתן
ית עללתה ושמיא שמשינונון
בטלהון ואחסין לשארא דעמא
הדין ית כל ברכתא האלין:
יג ויהי כמא דהויתון לוטא
בעממיא בית יהודה ובית
ישראל כן אפרוק יתכון
ותהון מברכין לא תדחלון
יתקפן ידיכון: יד ארי כדנן
אמר יי צבאות כמא
דחשיבית לאבאשא לכון כד
ארגיזו אבהתכון קדמי אמר
יי צבאות ולא תבית ממימרי:
טו כן תבית חשיבית ביומיא
האלין לאיטבא ליתבי ירושלם
ולדבית יהודה לא תדחלון:
טז אלין פתגמיא די תעבדון
מלילו קושטא גבר בחבריה
קושטא ודינא דשלמא דונו
בקרויכון: יז וגבר ית בישת
חבריה לא תחשבון בלבכון
ושבועתא דשקרא לא
תרחמון ארי ית כל אלין די
רחיקית אמר יי: יח והוה
פתגם נבואה מן קדם יי

אבן עזרא

ימלא השכיר מה יעשה ואלה איננה על השכר כי מלות רבות תמצאנה על לשון זכרים גם נקבות וכ' משה אמר כי איננה שב אל הבהמה אין שכר שבהמה כי איננה מן הצר הצורר: ואשלח . לעשות מריבה : (יא) ועתה . לא אשלח איש ברעהו רק יהיה שלום : (יב) כי · הפעם יזרעו ויקצרו איש בשלום : (יג) והיה כאשר שיהיה קללה · אומר חרפת רעב הפעם אם תבא קללה יהיו אומר כי בעבורכם היתה : (יד) כה · גם זאת הנבואה דבקה וזממו השם הם הגזירות : (טו) כן · הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות : (טז) אלה · דברו אמת · בסתר ושפטו בגלוי : (יז) ואיש . הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר : (יח) ויהי · עתה ישיב תשובה על שאילת הצום והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעשור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והחולקי' אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם טועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישראל בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחלת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת בחדש השלישי לצאת בני ישראל ובאומרו שכתוב באחד לחדש נאמר כן לחזוק שלא יעלה על
לב

רשי

ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לא כימים הראשונים : (יד) ולא נחמתי . על אשר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הביאותיה כן לא אתנחם על הטובה אשר זממתי לכם : (טז) ומשפט שלום . היא הפשרה : (יז) ואיש את רעת רעהו · הזהירם על שנאת חנם והוא שהחריבם בית המקדש שני

רדק

כאלו הבהמה איננה כיון שהכרם הלך למארה ואשלח ענין התרת הדבר להרע כמו ושלחתי בכם את חית השדה כתרגומו ואגרי : (יא) ועתה . מבואר הוא : (יב) כי זרע השלום · כלומר זרעכם הוא לשלום ולברכה עד שקוראים לו זרע השלום וי"ת זרעא יהא שלם : והנחלתי · אפשר שעל בית שני אמר כן אם ישמרו מצות ה' או היא עתידה לימות המשיח והפסוק שבא אחריו יוכיח שאמר בית יהודה ובית ישראל ובבית שני לא שבו בית ישראל : (יג) והיה · קללה שהגוים מקללים אתכם וגם כשבא רעב או מקרה רע בארצם יאמרו כי בעון ישראל הוא שהוכנים ביניהם : והייתם ברכה · שהגוים יתברכו בכם כמו והיה ברכה : תחזקנה ידיכם · בזמן הזה מפני הנחמות הטובות שתשמעו שעתידות לבא לישראל : (יד) כי כה אמר : ולא נחמתי כי עשיתי מה שזממתי עד שהחרבתי ארצם והגליתי אותם : (טו) כן שבתי · אל תיראו · מהשוטנים אתכם סנבלט וחבריו החושבים להשבית מעשיכם עתה : (טז) אלה · דברו אמת . שלא תדברו אחד בפה ואחד בלב : ומשפט שלום . כי אם משפטו צדק יהיה שלום בין בעלי הדינין כמו שאמרז"ל במשל בני אדם דשקלי גלימיה מבית דינא זמיר ואזיל באורחא ושם הביאו פסוק על זה שמשל גם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום כל שעם אפי' המתחייב בדין ורז"ל פי' ומשפט שלום על הפשרה שאמר איזה משפט שיש בו שלום הוי אומר זה בצוע ומשפט פתוח כי הוא שמו : בשעריכם · כי שם מושב הזקנים כמו שאמר בתורה השערה אל הזקנים : (יז) ואיש את רעת רעהו · ולמעלה ורעת איש אחיו אל תחשבו פי' למעלה : ושבועת שקר אל תאהבו · אמר אל תאהבו לפי שאמר אחר כן שנאתי כלו' מה ששנאתי אני אל תאהבו אתם : כי את כל אלה · איש את רעת רעהו ושבועת שקר ומה שהוא הפך הראשונים שהוא האמת והשלום לפי' אמר את כל אלה : (יח) ויהי דבר ה' . ואם תעשו אלה מדברים אשר צויתי אתכם אמר השם לנאות כי הצומות אשר שאלתם אם תצומו באותן הימים לא תצומו אבל תשמחו בהם מרוב הטובה שתהיה לכם :
טס

נזכרים ונעשים : כימים ד' וסימ' בסדר דברים : והשמים ב' וסימ' החקרו בעבים · והשמים יתנו טלם : להרע ו' פתחין בקריא' וסימא נמסר בירמיה סימן כ"ח : אלה הדברים ח' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים : ויקהל משה את כל עדת בני : אלה הדברים אשר דבר משה דריש סיפרא · אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם · אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת · וחד ואלה הדברים אשר דבר ה'

תולדות אהרן אמת ומשפט · שם ו אבות ו (תענית שם מגלה עד סנהדרין ח) :

מצודת ציון

ענין ריוח : ושכר הבהמה . שכר עבודת הבהמה : הצר . השונא : ואשלח · ענין גרוי והשסה וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב) : (יב) יבולה · תבואתה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : טלם · מל' טל : (יד) זממתי · ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דברים יט) : נחמתי · ענין הפוך מחשבה : (טז) בשעריכם . שם מקום המשפט כמ"ש אל זקני העיר השערה (שם כב):
לתלות

מצודת דוד

ההיכל ולהומר וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה : (י) כי לפני הימים · בזה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הלא לא נהיה שכר האדם כי לא מצא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למארה ומן הצר הצורר לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה : ואשלח . אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה : (יא) ועתה . אחר שהתחילו בבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להצר להם ולשלח איש ברעהו : (יב) כי זרע השלום · ר"ל כי הצלחת הזרע מביא השלום כי בהעדר התבואה עין בריה לרב במחרתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה : פריה · הראויה לתת : את יבולה . התבואה הראויה לפי מיטב השדה : והנחלתי · ר"ל לא במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר ייעדו הנביאים עמ"ש העוד הזרע וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב) ומוסב למעלה לומר כמו שנתקיימו דברי הדיבור הזה כן יתקיימו דברי : (יג) והיה כאשר הייתם . ר"ל כמו שהייתם נבזים ומוכים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העכו"ם כי תלו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כיהודים המקוללים : כן אושיע · כשיעור הצרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העכו"ם ויתלו ברכתם בכם לאמר בברכותיהם ישימך אלהים כהיהודים המוצלחים : אל תיראו . לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים המקטינים כבוד הבית והפקידה ותתחזקנה ידיכם לגמור בבנין הבית ולהשלימה : (יד) כאשר זממתי · כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהקציפו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הביאותיה : (טו) כן שבתי · כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגו' ולא אנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים : (טז) אלה הדברים · רק עשו אלה הדברים : אמת ומשפט שלום וגו' שפטו בשעריכם · משפט אמת או משפט שלום וזהו הפשרה שמתווך השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום : (יז) ואיש את רעת רעהו וגו' אל תחשבו . זה על זה להרע : אשר שנאתי ·
ר"ל

רש"י

כמי : (יט) צום הרביעי • צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים : צום החמישי . של אב : וצום השביעי . שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה : וצום העשירי • של טבת : (כג) עשרה אנשים . משבעים לשון הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפי הטלית אלפים ושמונה מאות: (א) בארץ חדרך • דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מגיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קלב) א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך ברייתא שנויה בסיפרי : כי לה' עין אדם . כי ביום ההוא ישעה האדם על עושיהו ועיניו אל הקב"ה תלינה כמו שאמר למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריה' על ערי ישראל וכל שבטי ישראל חשובים לה' על כל האומות הקדמונים כיוצא בו (מלכים א יא) שלמ' אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא

אבן עזרא

לב השומע כי אינגו היום הראשון כי הכתוב הוא חדשיכם ומועדיכם ואין טענה מזאת ובראשי חדשיכם כי הם חדשי ניסן וכאשר שם שלא חדש בחדשו ומדברי קבלה נקבל וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה בראש השנה על כן קבעוהו ביום השלישי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים . וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היום והנה חכמינו ז"ל הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בי"ז בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה' דברים קרנו בו קבעוהו בתענית ולא הספיקו על הציבור להתענות בתשיעי וביום תשעה באב נלכד' ירושלם גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשון קבעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים בניסן ובדברי הכתו' דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צוום הנביאים רק הבנים הם חייבי' לעשות מה שקבלו אבותם כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה המזכרים ולא היו מפי נביא והנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים וסופדי' בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתוב אמת ומשפט שלום ואחר התשובה שהשיב הנביא היא כנגד השואלים האבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי' התורה שלום השם והוו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב הייתם עושים אם הייתם שומעים דברי השם והניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות והניחו דברי השם הם הצדיקים הגמורים :

(כ) עוד . גם זאת הנבואה דבקה : (כא) והלכו יושבי • עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית : (כג) כה • עשרה • סך חשבון והטעם רבים כמו מעשרה בנים אמר יפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה : (א) משא . חדרך • שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים גם זאת הנבואה דביקה בבית שני וטעם כי לה' עין אדם שישובו

זכריה ח

לֵאמֹֽר׃ יט כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת ג' בטעם בסיפרא
צ֣וֹם הָרְבִיעִ֡י וְצ֣וֹם הַחֲמִישִׁי֩ וְצ֨וֹם
הַשְּׁבִיעִ֜י וְצ֣וֹם הָעֲשִׂירִ֗י יִהְיֶ֤ה לְבֵית־
יְהוּדָה֙ לְשָׂשׂ֣וֹן וּלְשִׂמְחָ֔ה וּֽלְמֹעֲדִ֖ים ג"כ תי מ"ל
טוֹבִ֑ים וְהָאֱמֶ֥ת וְהַשָּׁל֖וֹם אֱהָֽבוּ׃ ג'. כ'
כ כֹּ֥ה אָמַ֖ר יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת עֹ֚ד אֲשֶׁ֣ר י"ד חסר
יָבֹ֣אוּ עַמִּ֔ים וְיֹשְׁבֵ֖י עָרִ֥ים רַבּֽוֹת׃
כא וְהָלְכ֡וּ יֹשְׁבֵי֩ אַחַ֨ת אֶל־אַחַ֜ת נ"ד מ"ל • כ'
לֵאמֹ֗ר נֵלְכָ֤ה הָלוֹךְ֙ לְחַלּוֹת֙ אֶת־
פְּנֵ֣י יְהוָ֔ה וּלְבַקֵּ֖שׁ אֶת־יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת
אֵלְכָ֖ה גַּם־אָֽנִי׃ כב וּבָ֨אוּ עַמִּ֤ים
רַבִּים֙ וְגוֹיִ֣ם עֲצוּמִ֔ים לְבַקֵּ֛שׁ אֶת־ ל' ותד והגוים
יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת בִּירוּשָׁלִָ֑ם וּלְחַלּ֖וֹת ל'
אֶת־פְּנֵ֥י יְהוָֽה׃
כג כֹּֽה־אָמַר֮ יְהוָ֣ה צְבָאוֹת֒ בַּיָּמִ֣ים ס'בטעם בסיפ ת' י"ג
הָהֵ֔מָּה אֲשֶׁ֤ר יַחֲזִ֙יקוּ֙ עֲשָׂרָ֣ה אֲנָשִׁ֔ים
מִכֹּ֖ל לְשֹׁנ֣וֹת הַגּוֹיִ֑ם וְֽהֶחֱזִ֡יקוּ בִּכְנַף֩
אִ֨ישׁ יְהוּדִ֜י לֵאמֹ֗ר נֵֽלְכָה֙ עִמָּכֶ֔ם כִּ֥י
שָׁמַ֖עְנוּ אֱלֹהִ֥ים עִמָּכֶֽם׃ כ' דסמיך

ט א מַשָּׂ֤א דְבַר־יְהוָה֙ בְּאֶ֣רֶץ
חַדְרָ֔ךְ וְדַמֶּ֖שֶׂק מְנֻחָת֑וֹ כִּ֤י לַֽיהוָה֙ עֵ֣ין ל' • ד' חסר בליש'

תרגום

צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימָר׃ יט כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹמָא
רְבִיעָאָה וְצוֹמָא חֲמִישָׁאָה
וְצוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְצוֹמָא
עֲשִׂירָאָה יְהֵי לְבֵית יְהוּדָה
לְבִיעַ וּלְחֶדְוָא וּלְמוֹעֲדִין טָבִין
וְקוּשְׁטָא וּשְׁלָמָא רְחִימָא׃
כ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד
דְיֵיתוּן עַמְמִין וְיָתְבֵי קִרְוִין
סַגִיאָן׃ כא וִיהָכוּן יָתְבֵי חֲדָא עִם
חֲדָא לְמֵימַר נֵיזֵיל מֵיזַל לְצַלָּאָה
קֳדָם יְיָ וּלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן
קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דֵין לְדֵין יֵימַר
אֵיזֵיל אַף אֲנָא׃ כב וְיֵיתוּן
עַמְמִין סַגִיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין
לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ
צְבָאוֹת בִּירוּשְׁלֵם וּלְצַלָּאָה
קֳדָם יְיָ׃ כג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת בְּיוֹמַיָא הָאִינוּן דִי
יִתְקְפוּן עַשְׂרִין גַבְרָא מִכָּל
לִישָׁנֵי עַמְמַיָא וְיִתְקְפוּן בִּכְנַף
גְבַר יְהוּדִי לְמֵימַר נֵיזֵיל עִמְכוֹן
אֲרֵי שְׁמַעְנָא דְמֵימְרָא דַיְיָ
בְּסַעְדְכוֹן׃ א מְטַל פִּתְגָמָא דַיְיָ
בְּאַרְעָא דָרוֹמָא וְדַמֶשֶׂק תְתוּב
לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ
אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי

מסורה

אל ישראל : ולשמחה ג' בקריא' וסימ' וסרני פלשתים נאספו • יהיה לבית יהודה לששון ולשמח' • ולשמחה מה זה עשה : והאמת ג' וסימ' והאמת והשלום אהבו • ויעש כזאת חזקיהו • אחרי הדברי' והאמת האלה : כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' כאשר יציל הרעה מפי הארי • אחר כבוד שלחני • תחזקנה ידיכם . כאשר זממתי להרע . יחזיקו עשרה אנשים : מנחתו ד' חסר בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב • דבר ארני המלך למנחה • והיתה מנחתו כבוד ודמשק מנחתו •

תולדות אהרן צום הרביעי . ר"ה יח עקידה שער סג (תענית כח יבמות ג) : והאמת והשלום . יבמות יד : אשר יחזיקו . שבת לב :

רדק

(יט) צום הרביעי . זהו תמוז שהיו צמים בגלות בי"ז לחדש יום שנבקעה בו העיר : וצום החמישי • זה אב שהיו צמים בט' בו : וצום השביעי • זה צום גדליה כמו שפירשנו למעלה וצום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם : יהיה • כל אחד מהם לבית יהודה בבית שני כי עשרת השבטים לא שבו : והאמת והשלום אהבו • והנאי שתאהבו האמת והשלום כמו שצויתי אתכם : (כ) כה אמר • עד אשר יבואו עמים עדיין יהיה זמן שיבאו עמים וזה יהיה בימות המשיח וכן עוד כיום גדול פירוש עדיין כמו עוד אושיבך באהלים והדומים להם : (כא) אלכה גם אני • כתרגומו דין לדין יימר איזיל אף אנא : (כב) ובאו עמים • וגוים עצומים . עצומים במספר וכן עצמו אלמנותיו מחול ימים בענין הכמות והענין כפול במלות שונות וי"ת ומלכוון רברבן : (כג) כה אמר • בימים ההמה אשר יחזיקו זה שאמרתי לכם יהיה באותם הימים אשר יחזיקו ואחר כך אמר והחזיקו לאריכות הדברים ביניהם כמו ואם באמת ובתמים דיותם : עשרה אנשים • אינו דוקא אלא שהוא סך חשבון כמו ואפו עשר נשים לחמכם והדומים לו ובדרש עשרה אנשים מכל לשונות הגוים הרי שבע מאות לכל כנף וכנף מארבע כנפות : (א) משא דבר ה' בארץ חדרך • נבואה זו היא בארץ חדרך ודמשק ששם תהיה מנוחתי או פירוש נבואת ה' תהיה עדיין בארץ חדרך כמו בארץ ישראל כי מארץ ישראל תהיה וכן דמשק תהיה מנוחתו כלומר שכינת כבודו ונבואתו מצאנו בדברי רז"ל חדרך רבי יהודה אומר זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו חדרך אמר לי ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלם שתהיה מגעת עד דמשק שנאמר מנוחתו ואין מנוחה אלא ירושלם

וכן

מצודת דוד

ר"ל המה הדברים שצויתי אני ולכך אל תאהבו גם אתם : (יט) צום הרביעי • זה י"ז בתמוז : וצום החמישי . זה ט' באב : וצום השביעי זה צ"ג : וצום העשירי • זה עשרה בטבת: יהיה וגו'. בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מצטערי' בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם ארעו מקראות רעות באלה הימים והצטערו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת השבטים הצטערו בימים שאירע להם מקראות רעות והם יתהפכו להם לשמחה : והאמת והשלום . ובלבד שתהיו אוהבים האמת והשלום : (כ) עוד אשר יבואו . ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו' : (כא) יושבי אחת • יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת : לאמר . ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך : (כב) ובאו . ר"ל ויהיו נשמעין זה לזה וכן יבואו וגומר : (כג) בימים ההמה וגו' . ור"ל זה שאמרתי לכם יהיה באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא : מכל לשונות • הרי משבעים לשון שבעה מאות : בכנף . בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמנה מאות : נלכה עמכם . אל ארץ ירושתכם : ט (א) משא דבר ה' בארץ חדרך • נבואת

מצודת ציון

(כא) לחלות • ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : ולבקש • מל' בקשה ושאלה : (כב) עצומים . ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : (כג) יחזיקו . ענין אחיזה כמו ויחזק בכנף מעילו (ש"א טו) : לשונות הגוים • ר"ל עכו"ם בעלי לשונות נפרדות : בכנף • הוא שולי הבגד : יהודי . כל ישראל נקראים בשם יהודים לפי שהמלוכה היה משבט יהודה וכן תהיה לעתיד : (א) משא . ענין נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה' : חדרך • הוא מקום אצל דמשק

ק

ס'

ל׳ אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְגַם־
ל׳ חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי
ג׳ געיא • ב׳ חָכְמָה מְאֹד׃ ג וַתִּבֶן צוֹר מָצוֹר לָהּ
וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט
ל׳ מ״ל חוּצוֹת׃ ד הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה
וחד חסר ע׳ בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל׃
ל׳ • ל״ה תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל
ל׳ וכסגול בס״ס מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־הוֹבִישׁ מֶבָּטָהּ
וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא
ב׳ לא יבא תֵשֵׁב׃ ו וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד
וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים׃ ז וַהֲסִרֹתִי
ג׳ חסר בליש׳ דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו
וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה
ל׳ וחסר וה׳ חסר בליש׳ כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי׃

אֱנָשָׁא אִתְרְעִי בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ב וְאַף חֲמָת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תְּקִיפַת לַחֲדָא׃ ג וּבְנוֹת צוֹר תּוּקְפָּא לַהּ וְכַנְשַׁת כַּסְפָּא כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּטִין שׁוּקִין׃ ד הָא יְיָ מְתָרֵיךְ לַהּ וְיִרְמֵי בְיַמָּא עֻתְרַהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ ה תֶּחֱזֵי אַשְׁקְלוֹן וְתִדְחַל וְעַזָּה וּתְזִיעַ לַחֲדָא וְעֶקְרוֹן אֲרֵי בְהִיתַת מִבֵּית רוּחְצָנַהּ וְיֵיבַד מַלְכָּא מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לָא תִתְיְתֵיב׃ ו וִיתוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַהֲווֹ בָהּ כְּנוּכְרָאִין וַאֲבַטֵּיל רְבוּת פְּלִשְׁתָּאֵי׃ ז וְאֲשֵׁיצֵי אָכְלֵי דְמָא וְשִׁקְצָא מִבֵּינֵיהוֹן וִיסוּף חֵילֵיהוֹן וְגִיּוֹרִין דִּי יִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן יִתּוֹסְפוּן אַף אִינוּן עַל עַמָּא דֶאֱלָהָנָא וִיהוֹן כְּרַבְרְבִין דְּבֵית יְהוּדָה וְעֶקְרוֹן תִּתְמְלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם׃

כל הטנחות דכוו׳ : תאכל ט׳ וסי׳ נמסר צו ובצפנית סימן ג׳ : ושקצו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימן נמסר בנחום סים׳ ג׳ :

רשי

והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקדוש ברוך הוא וישראל כנגד כולם : (ב) וגם חמת תגבל בה . תשיג גבולה בגבול ירושלים : צור וצידון : גם המה בנותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברה בחכמתה : (ג) ותבן צור מצור לה . ואומרת מי יורידני לארץ : ותצבר כסף כעפר • ומתהללת בעושרה : וחרוץ . מין מראית זהב : (ד) הנה ה׳ • שהוא שליט על כל : יורישנה . לשון מוריש ומעשיר (שמואל א ב) : והכה בים חילה . והבליע בתוך ימים ממונה . יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל : (ה) תרא אשקלון • את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא תירא : כי הוביש מבטה . שהית׳ נשענת על צור שהיתה רחם לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה (דף ו ע״א) ותחילה היתה משל פלשתים : (ו) וישב ממזר באשדוד • וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכרים • (ז) והסירותי דמיו מפיו . של עשו אלו בית במה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיה׳ ויש פותרין שפיכת דמים שהיה שופך דמי ישראל : ונשאר גם הוא לאלהינו • אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות : והיה כאלוף ביהודה . אלו טרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : והיה כאלוף • לשון אלוף ולמוד : ועקרון • תהיה לישראל : כיבוסי • ירושלים

אבן עזרא

שישובו לעבוד ה׳ רבים מאנשי דמשק ולסור אל משמעת ישראל שהיו בירושלים והם יהודה ובנימין ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרא כי שמחם ה׳ והסב לב מלך אשור ולמ״ד לה׳ חסרה בעבור אחרת כמ״ש מאל אביך שהוא חסרה בעבור מ״ם אחרת ואת שדי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יוכוס ישראל :

(ב) וגם • היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון : (ג) ותבן • הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל : (ה) תרא • מבטה • שהיתה מבטת אליו להושיעה ואלה המקומות הם סביבות ירושלם על כן הזכירם הכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח : (ו) וישב . אמר ר׳ יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעריות יהיו לבדד סמוכים לירושלם והטע׳ השפלי׳ והנבזי׳ שבישרא׳ הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחשבו בין הכשדים והפלשתים יכרת גאונם מעליהם כי מעם ישראל הם : (ז) והסירותי דמיו • שהיה אוכל דם הרוגים ישוב לעבודת השם : ושקוציו • הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לעכו״ם : ונשאר גם הוא • הטעם לא ישאר מפלשתים רק מי שיעבוד הש״י בפרהסיא • כאלוף ביהודה . כמובחר שביהודה לעבודת השם : ועקרון כיבוסי • תתן מס

רדק

וכן הוא אומר זאת מנוחתי עדי עד אמר לו ומה אני מקיים ונבנתה העיר על תלה אמר לו שאינם עתידים לזוז ממקומ׳ אמר לו ומה אני מקיי׳ ורחבה ונסבה למעלה שעתידה ירושלם שתהא מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שצרה למטה ורחבה מלמעלה ושערי ירושלם עתידים להיות מגיעין עד דמשק וכן הוא אומר אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק וגליות באות וחונות בתוכה שנאמר ודמשק מנוחתו : כי לה׳ עין אדם • כי באותן הימים יהיה עין כל אדם לה׳ לא לאלילים ולא לעצבים לפי׳ תהיה ארץ חדרך ודמשק ושאר המקומות הקרובות לארץ ישראל כמו צר וצידון וחמת וע׳ פלשתים נכללות בערי יהודה ויהיו באמונת ישראל : וכל שבטי ישראל . כל שכן שבטי ישראל שיהיה עינם ולבם לה׳ או פי׳ וכל שבטי ישראל כלומר עין אדם יהיה לה׳ ולכל שבטי ישראל ללכת בדרכיהם כמו שאמר למעלה נלכה עמכם : (ב) וגם חמת • אמר וגם חמת שהיא עיר גדולה כמו שאמר חמת רבה והיא חוץ לגבול ארץ ישראל כי הוא אחד מגבולי ארץ ישראל ואמר כי באותו הזמן תהיה חמת בתוך גבולה הוא שאמר תגבל בה צר וצידון כי חכמה מאד וכן צר וצידון שהם קרובים לה יהיו בתוך גבולה וטעם כי חכמה מאד על צור כמו שנזכר בפרשת צור בספר יחזקאל ופירש כי חכמה בעיניה בימים קדמונים ולא הועילה לה חכמתה אבל בזמן המשיח לא תבטח בחכמתה ותכנע לפני ישראל : (ג) ותבן . כי כשנבנתה מצור לה בימים הקדמונים ותצבור כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות ולא הועיל לה כל זה : (ד) הנה ה׳ יורישנה . כלומר הורישה מכל גדולתה : והכה בים חילה • כמו שמפורש ביחזקאל וכשנזכור כל אלה תכנע בימות המשיח ואף על פי שהיו יושבים בה באותו הזמן אינם היושבים בה בימים הקדמונים נודע דבר צור לכל כי נכתב בנביאים וכתוב אבל היושבים בה היום והיו שם באותו הזמן : (ה) תרא • מלרע הטעם ב״י״ם אמר כשתראה אשקלון שנכנעה צור תכנע גם היא ויתכן לפרש כי צור וצידון טעמו למטה עם הפסוק הבא אחריו : ותבן צור . אמר חמת תגבל בה אבל צור וצידון תחשב לעמוד כנגד ישראל לפי שחכמה מאד בעיניה כמו שכתוב בספר יחזקאל וצידון היתה סמוכה לה ונמשכת אחריה לפיכך סמוכה אל צור ותבן תחשב להמלט בבנין שתבנה ובכסף וזהב שתאסף וכל זה יועיל לה כי הנה השם יורישנה : מצור . מגדל חזק וכן ויבן ערי מצורות וכן תרגם יונתן ובנת צור תוקפא לה וחרוץ כמו זהב וכן בירקרק חרוץ וכן תרגם יונתן ודהבא : הנה ה׳ יורישנה • ענין גרוש ושלות כמו מורים אותם מפניך והדומים לו וכן תרגם יונתן מתרך לה : והכה בים חילה . כל העושר והממון שבה שהיתה בוטחת בו יבא הים וישטף אותו : והיא באש תאכל . והיא רוצה לומר העיר ובניניה ומגדליה הבצורות שהיתה בוטחת בהן תבא אש מתוכה שתשרוף אותם : תרא : וכשתראה אשקלון כי צור נחרבה ביד האל תירא ותכנע לפני ישראל וכן עזה וכן עקרון : כי הוביש מבטה • והיא צור שהיו מביטים אליה ותושבים להנצל עמה בעבור חזקה מבטה סמ״ס בסגול והוביש ענין בושת ופירוש עם צור שהיו מביטים אליו יבושו כשיורישנו האל יתברך וי״ת פי׳ הוביש על עקרון ופי׳ הוביש עקרון ממבטה ותרגם ארי בהיתת מבית רוחצנהא : ואבד מלך מעזה . מלכה שהיה בה באותו הזמן יאבד הוא והמלכות שלו כי לישראל תהיה : לא תשב באנשים . שיהיו שם באותו הזמן כי ישראל יהיו מיישבין אותה : (ו) וישב ממזר באשדוד • יש מפרשים שם אומה וי״מ ממזר מעריות ישראל שישבו לבדם בערי פלשתים ויבדלו מהקהל והנה אמרז״ל כי אליהו יטהר הממזרים ויושיבם בקהל ה׳ ויש לפרשו בחסרון כף הדמיון וממזר כמו זר וכן לא יבא ממזר ושני הממי״ן נוספות כמו שני הממי״ן אשר במילת נהרסו ממגורות ופי׳ היושב באשדוד מפלשתים ישב בה כמו איש זר ונכרי כי תחת יד ישראל יהיו וזהו מה שאמר אחריו והכרתי גאון פלשתים : (ז) והסרותי דמיו מפיו • דרך משל כלומר מה שאכל ישראל וכלשו הוא דמיו ושקוציו ר״ל אבער רשעי לב שביניהם ונשאר גם הוא לאלהינו ומה שישארו מהם שיהיה לבם נכון לה׳ אשאיר אותו ויהיה כאלוף ביהודה ופי׳ גם הוא כמו שאר בני הנכר הנלוים אל ה׳ שנאמר עליהם והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי הנה הם כאלוף וכגדול שביהודה : ועקרון כיבוסי • תהיה עקרון כמו היבוסי יושב ירושלים שהיה יושב בתוך בני ישראל והיה למס עובד לכן כן יהיה בימות המשיח וזכר יהודה לפי ששם הר הקדש ובית התפלה ואמז״ל פי׳ דמיו ושקוציו נבול ששם שרגילין בו

תולדות אהרן ויסב ממזר : קידושין עב (קידושין סא) : והסרותי • מגלה ו

מצודת ציון

כן אמרז״ל : (ב) תגבל . מל׳ גבול : (ג) ותבן • מל׳ בנין : מצור . ענין מבצר וחוזק : ותצבר • ענין כרי וגל כמו שני צבורים (מ״ב י) : וחרוץ . מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים סח) : (ד) יורישנה . ענין שלות וגרושין • כמו ויורש ה׳ מפניכם (יהושע כג) : והכה • ר״ל יטביע : חילה . מל׳ חיל וצבאות עם : (ה) ותחיל . מל׳ חיל וחלחלה : הוביש • מל׳ בושה : מבטה מל׳ הבטה והסתכלות : (ו) גאון • ענין רוממות וממשלה : (ז) ושקוציו • מל׳ שקץ ושרץ : כאלוף

מצודת דוד

ה׳ תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא״י כי גם היא תהיה אז מא״י : ודמשק מנוחתו • וגם דמשק תהיה מנוחתו ר״ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מארץ ישראל : כי לה׳ עין אדם וגו׳ . רוצה לומר לפי שאז עין כל אדם לעצמו יראה לה׳ וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא : (ב) וגם חמת תגבל • תהיה מגבול ארץ ישראל ואליה תחשב ולא זו היא חמת המוזכרת בתורה בגבול ארץ ישראל אבל היא אחרת גדולה מאד כמ״ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו) : צור וצידון . גם צור וצידון הנטפלת לה יכנסו בגבול א״י : כי חכמה מאד • מוסב על צור שהיא העיקר ור״ל אשר היא חכמה מאד ובאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול א״י : ותבן צור . עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב ואספה צבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך חוצות וזה עזר רב להתחזק מול האויב : (ד) יורישנה • יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר״ל ישביעם במי הים : והיא . העיר עצמה תשרף באש : (ה) תרא וגו׳ • אשקלון תראה מפלת צור ותירא לנפשה שלא יקרה לה כמקרה וגם עזה תראה ותחיל מאד : ועקרון . גם עקרון תחיל כי נתביים מבטה ר״ל צור שהיתה מבטת אליה לעזרה נתביישה גם היא כי נתגרשה מארצה ואבד וגו׳ • ר״ל ומגורתם יבוא להם כי יהיה נאבד מושל מעזה ואשקלון לא תהיה מיושבת באנשים : (ו) וישב וגו׳ • בזמן הגאולה לא ישבו קבוצת הממזרים בתוך בני ישראל אבל ישבו לבדם באשדוד כי יש מרז״ל שאמרו אין ממזרים טהורים לעתיד לבוא ודרשו ממקרא הזה • או ממזר הוא מל׳ זרות ור״ל ישראל שהמה זרים ממנה הם ישבו בה : והכרתי וגו׳ . עוד לא ימשלו הם בארצם : (ז) והסירותי וגו׳

ח וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב
וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ כִּי־
עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי׃ ט גִּילִי מְאֹד
בַּת־צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת־יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה
מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא
עָנִי וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־
אֲתֹנוֹת׃ י וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם
וְסוּס מִירוּשָׁלִַם וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת
מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם וּמָשְׁלוֹ
מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃
יא גַּם־אַתְּ בְּדַם־בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי
אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ׃ יב שׁוּבוּ
לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם
מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ׃ יג כִּי־
דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי

ח וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי
שְׁכִינַת יְקָרִי וּתְקוֹף דְּרַע
גְבוּרְתִּי כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מוּקַף
לַהּ סְחוֹר סְחוֹר מִדְּעָדֵי
וּמִדְּתָאֵיב וְלָא יֶעְבַּר עֲלֵיהוֹן
עוֹד שׁוּלְטָן אֲרֵי כְעַן גְּלֵית
גְּבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן׃
ט בּוּעִי לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן
וּבוּעִי כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם הָא
מַלְכֵּךְ אָתֵי לְגַוִיךְ זַכַּאי וּפָרִיק
הוּא עִנְוְתָן וְרָכֵיב עַל חֲמָרָא
וְעַל עֵיר בַּר אֲתָן׃ י וְאֵשֵׁיצֵי
רְתִיכִין מֵאֶפְרַיִם וְסוּסָוָן
מִירוּשְׁלֵם וְאִתְּבַר תְּקוֹף עָבְדֵי
קְרָב מַשִּׁירְיַת עַמְמַיָּא וִידִין
שְׁלָמָא לְמַלְכוּתָא וְיִשְׁלוֹט
מִיַּמָּא עַד מַעְרְבָא וּמִפְּרָת עַד
סְיָפֵי אַרְעָא׃ יא אַף אַתּוּן דִּי
עַל דְּמָא אִתְגְּזַר לְכוֹן קְיָם
פְּרֵקִית יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד
מִצְרָאֵי סַפֵּקִית צָרְכֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא צָדְיָא הָא כְּגוֹב רֵיקָן דְּלֵית מַיִן בֵּיהּ׃ יב תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי
כְּרַכִּין תַּקִּיפִין אֲסִירַיָּא דִּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָא אַף יוֹמָא דֵין אֶשְׁלַח לְחַוָּאָה לְכוֹן דִּי עַל
חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דִּי אֲמָרִית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן׃ יג אֲרֵי תַּקְפֵּית קֳדָמַי דְּבֵית יְהוּדָה

רשי

ירושלים : (ח) וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעבירים מבלר ומשחית שלא יעברו עליה ודוגמתו וכל צבי' ומצודת' (ישעיה כט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף : כי עתה ראיתי · צרתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם : (ט) הנה מלכך יבוא לך · אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני : צדיק ונושע · כמ' : עני . ענותן : ורוכב על חמור · מדת ענוה היא : ועל עיר . כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : (י) והכרתי רכב · שלא יהיו צריכין להם . ומשלו · וממשל שלו : מים ועד ים . מימא ועד מערבא לסוף העולם : ומנהר . פרת · (י"א) גם את תושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי גאלתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל אתם שבים בתוכם : בדם בריתך · בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת : שלחתי אסיריך · מן הגלות : (יב) שובו לבצרון . לכחכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקו' אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקץ ע' שנה : גם היום מגיד משנה אשיב לך · עוד היום אני מגיד לך בשורה שניה לבד זו של בנין ומה היא הגדה השניה שאני שב לשנות לכם : (יג) כי דרכתי לי יהודה · סוף

אבן עזרא

הם היבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנתנו שם למלכי יהודה : (ח) וחניתי . מצבה · בה"א תחת א"לף והטעם אחנה ואגין מצבא שיבא ומעובר והטעם אין איש שיבא להרע לירוש' כי כל השכונותיה עובדי השם ועובדי ישראל והטעם כי עתה הוא דברי הנביא שראה זה עתה במראות בעיני הנבואה : (ט) גילי · זאת תחל' הפרש' והמפרשי' התחלקו בה י"א כי זה המלך הוא משיח בן דוד וי"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה התרשתא וכתוב בעזרא עלי מלך ביהודה ע"כ אמר עני ורוכב על חמור כי אם נחמיה לא הזכיר סוס מבלי יכולת כי עני הוא ולא דבר נכונה כי פחת היה ולא בקש לחם הפחה מישראל ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמיה לא משלו יונים על ירושלם ולפי דעתי כי זה המלך יהודה בן החשמונאי שהיה גבור ככתוב ושמעו כתרב גבור וידו גברה על היונים ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמונינו דבר שמגיד' כי בעוני עשה עד שהושיעו : (י) והכרתי · שלא היה להם סוס בהיותי תחת מלכות יון ומעט מאפרים הם שבאים מאשור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים : ומשלו · ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי' : ומנהר · פרת : עד אפסי ארץ · הוא המדבר שלום לגוים וזה גבול ארץ ישראל גם אמר בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע. ושב ואמר לישראל : (יא) גם . בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שילחו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונאים בהתגברם על יון : (יב) שובו · אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונאים : גם היום . מגיד אחר מגיד זהו משנה אשיב לך והטעם כמלאת בא לראות מה יגיד כמגיד : (יג) כי דרכתי לי · קשת הטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון .

מצבה חד מן שטה חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימן מצוין במס' רבת' בערך ב' : על חמור ב' וסי' על כל דבר פשע : עני ורכב · ואינון מן ג' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל : ומנהר ב' וסי' ומשלו מים עד ים · וירד מים עד ים :

תולדות אהרן גילי מאד . סנהדרין צח : הנה מלכך · ברכות נו : (עני ורוכב · סנהדרין צח זוכו ויתי אחרי : לבצרון · סנהדרין כב : מגיד משנה · (מגלה ע"א) :

רדק

בו העכו"ם · (ח) וחניתי לביתי מצבה . אהיה כמו מחנה לבית ישראל שהוא ביתי יהיה שמי להם כמו אם היה עמהם מחנה גדול שלא יפחדו עוד מצבא שיחנה עליהם ולא מעובר ושב שירע להם מצבה כתוב בה' במקום אל"ף : כי עתה ראיתי בעיני . עתה בזה הזמן שתהיה כל זאת ההבטחה ראיתי בעיני ענים וטלטולם בגלות בין האומות והושיעם והביא עליהם כל זאת הטובה ראיתי כמו וירא אלהים את בני ישראל והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פי' כי הם דברי הנביא אמר עתה ראיתי בעיני במראות הלילה בנבואתם כל זה : (ט) גילי מאד בת ציון . גילי מלרע זכר ציון וירושלם כי היא ראש המלכות : צדיק ונושע הוא . צדיק יהיה ובצדקתו יהיה נושע מחרב גוג ומגוג נושע פתח שהוא עבר מוסב לעתיד מפני וי"ו : עני · כמו עניו וכת"י ענותן וכן אמר בנבואת ישעיה לא יצעק ולא ישא קנה רצוץ לא ישבור וגומר : ורוכב על חמור · לא מחסרון שהרי כל העולם יהיה ברשותו אלא מענוה ירכב על חמור ועוד להורות כי לא יבטחו ישראל בסוסים וברכב לפיכך אמר אחריו והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלם : ועל עיר בן אתונות · כפל הענין במ"ש ועוד זכר עיר שהוא קטן בשנים כי היא הנבחר לרכוב וכן אמר על בני אבדן רוכבים על שלשים עירים : בן אתונות . ר"ל בן אחת האתונות וכן ויקבר בערי גלעד באחת מערי גלעד : (י) והכרתי . וכן אמר בנבואת מיכה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבותיך וזכר מאפרים ומירושלם לפי שהיתה נחלקת המלכות בימים הראשונים אבל בימי המשיח יהיו אחדים : ודבר שלום לגוים . ישלים בין גוי לגוי אם יהיה ביניהם מלחמה כי כל הגוים יהיו נשמעים אליו : ומשלו מים ועד ים . פי' החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מהים הדרומי הנקרא ים האדום עד הים הצפוני שהוא ים אוקינוס : ומנהר עד אפסי ארץ · מנהר היוצא מעדן שהוא בתחלת המזרח עד אפסי ארץ שהוא סוף המערב והנה ימשול בכל העולם : (יא) גם את . אמר כנגד כנסת ישראל כמו שאמר על המלך המשיח שיהיה נושע בצדקתו אמר גם את תהי נושעת בדם בריתך והוא דם המילה שהחזיקו בו ישראל בגלות יותר מכל המצות . מבור אין מים בו · זהו הגלות וי"מ בדם בריתך דם הברית אשר כרת ה' עם ישראל בסיני והאז"ל פירש מים נבואה בדרך משל שנסתמה הנבואה בגלות ולא היה נביא אחר חגי זכריה מלאכי וכן מלאכו אומר בענין הנבואה הוי כל צמא לכו למים : (יב) שובו לבצרון · המפרשים פירשו ענין פרשה זו בבית שני והאז"ל פירש הפרשה ג"כ בבית שני אלא שאלו פסוק זה פ' בעתידה הכתובה למעלה ופי' שובו לבצרון שובו לאל יתברך שהוא מבצר ומגדל עוז : אסירי התקוה · בעבור שהיו בגלות והיו אסורים ומקוים לגאולה זה כמה שנים גם היום מגיד משנה אשיב לך אמר האל יתברך בבשורה אחרת קרובה יבשר לך הנביא המגיד שנים לראשונה שהגיד שהיתה עתידה והוא מה שהושיע

מצודת דוד

וגו' · ר"ל אחן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו : ונשאר וגו' · גם הוא ישאר באמונת אלהינו כשאר הגרים : והיה · כל פלשתים בכללה תהיה כאלוף לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה : ועקרון כיבוסי · עקרון תשוב להיות כמו יבוס היא ירושלים כ"ל אנשים יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים : (ח) וחניתי לביתי · אשכין שכינתי לביתי להגן מצבא חיל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש לעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בעין חמלה עם כי עד הנה הסתרתי פני מהם : (ט) הריעי · תרועה של שמחה : הנה מלכך · זה מלך המשיח : צדיק · במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה נושע ומוצלח : עני . יהיה מוכנע וירכב על חמור או על עיר בן האתונות והוא מדת ענוה : (י) והכרתי · אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס : ודבר שלום לגוים . המלך המשיח לא יכניע את כולם ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו : ומשלו · ממשלתו תהיה מים הדרומי ש... ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקינוס : ומנהר · היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח : עד אפסי ארץ · עד סוף המערב : (יא) גם את · ר"ל כמו המשיח אשר בעבור צדקתו

מצודת ציון

כאלוף · ענין למוד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כב) : כיבוסי · היא ירושלים : (ח) מצבה כמו מצבא באל"ף : נוגש · דוחק ולוחץ : (ט) הריעי · מל' תרועה : עני . ר"ל מוכנע ועניו וכן עם עני תושיע (תהלים יח) : עיר · כן יקרא החמור בעודו קטן כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : אתונות · כן תקרא נקבת החמור וכן ואחת האתונות (מ"ב ד') : (י) אפסי . קצות כי בקצה הארץ היא אפס וכלה : (יא) שלחתי כמו אשלח עבר במקום עתיד כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות : אסיריך · ענין קשירה : (יב) לבצרון . מל' מבצר : משנה . ענין כפל כמו וכסף משנה (בראשית מ"ג) : אשיב . מל' השבה ותשובה : (יג) דרכתי · מדרך לדרוך ברגל על הקשת לנותתו

אבן עזרא

יון ושמתיך את שעוררתיך כחרב גבור : (יד) וה' • וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים נמשל כברק אלו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים וטעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל השמונים : בסערות תימן • רוח דרומית : וה' עליהם • על החשמונים : (טו) וכבשו • מבלרי' ולא יועילו להם לאויבי' אבני קלע במגלריהם וטעם אבני קלע שרי יון וטעם ושתו שישפכו דמי הקולעים במזרק שבו יזרק הדם על המזבח בזווית והטעם כפול : (טז) והושיעם • כצאן עמו • כיד משה בעמדו על הים שנ' נחית כצאן עמך ביד משה וכו' ובעבור שהזכיר אבני קלע אמר כי אלה החשמונים הם אבני נזר ותפארת : מתנוססות . שהם נראות כנס על אדמת השם גם נכון הוא להיות אבני רמז להיותם כסני' גדולים : (יז) כי • אז ישמחו הבחורי' והבתולות לנגן ולשתות יין אחרי שעודהם וזהו כי מה טובו שב אל ביום ההוא הנזכר למעלה : דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות • מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו שובב יקומם : (א) שאלו . עושה חזיזים • כמו לחזיז קולות הטעם

רשי

סוף שאנטיוכס יפול שמלוכה מיד מלכי פרס ויגעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו באנטיוכ' בימי חשמונאים : קשת מלאתי אפרים • מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו (מ"ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים : ועוררתי בניך ציון • על חיל אנטיוכס : (יד) וה' עליהם יראה . בספר יוסיפון מצינו בעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושל' : בשופ' יתקע ירעם : בסערו' תימן . לסער את אנשי תימן הם חיל אנטיוכס ויש מרבותי' שפתרוהו על אדם לע"ל : (טו) ואכלו • של אויביהם • וכבשו : תחתיה' אבני קלע • הם העכו"ם שהם מלומדי קשת ולקלע באבן : ושתו • והמו כמו יין המיון בקול שאון והמחה כמו השותים שתויי יין : ומלאו • נשותם כל טוב : כמזרק • שמלא דם לפני המזבח : כזוית מזבח . שמנסכין שם יין והיין לף עליו כמו ששנינו במסכת סוכה לשון שבושם ל' שכרות : (טז) כצאן עמו • כצאן שהרועה מצליח להיות לו לעם : כי אבני נזר • כי הכהנים בני החשמונאים המתפארים באבני נזר במורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בניסים על אדמתו : (יז) כי מה • רב : טובו • שלפון של אותו הדור : דגן בחורים . הנותן כח לבחורים : ותירוש • אשר יעבב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב וילמח בקרקע בתולה והוא יין מבוכח : (א) שאלו מה' מטר • אם

9 אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־
בָּנַיִךְ יָוָן וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר׃
14 וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק
חִצּוֹ וַאדֹנָי יֱהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע
וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן׃ 15 יְהוָה
צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ
אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן
וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ׃
16 וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם
הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר
מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ׃ 17 כִּי מַה־
טּוּבוֹ וּמַה־יָּפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ
יְנוֹבֵב בְּתֻלוֹת׃

10 1 שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת
מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־

(מסורה קטנה: ג' · י"ג · זקף קמץ · ג' חד מ"נ ומלאו כנתיבו · ל' · ז' רפין · ל' · ג' ומ"ל · ל' וכ"כ · ל' בסיפרא · ל')

כְּקֶשֶׁת מְתִיחָא בְּבֵית אֱזֵינִין מַלֵּית גְּבוּרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַגְבַּר בְּנַךְ צִיּוֹן עַל בְּנֵי עַמְמַיָּא וַאֲשַׁוֵּינָךְ כְּחַרְבָּא בְּיַד גִּבָּרָא׃ 14 וַייָ עֲלֵיהוֹן יִתְגְּלֵי וִיהוֹן נָפְקִין כְּבַרְקִין פִּתְגָמוֹהִי וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּשׁוֹפָרָא יִתְקַע וִידַבַּר בְּעַלְעוֹל רוּחַ מַדְּרוֹמָא׃ 15 יְיָ צְבָאוֹת יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְיִשְׁלְטוּן בְּעַמְמַיָּא וְיִקְטְלוּנוּן וּשְׁאָרְהוֹן יִגְמְרוּן כְּמָא דְשָׁדָן אַבְנָא בְּקַלְעָא וְיִבְזוּן יַת נִכְסֵיהוֹן וְיִסְבְּעוּן מִנְהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּמִזְרַק דְּמַלֵּי סוּלְתָּא וּמְשַׁח וִיהוֹן מְזַהֲרִין כִּדְמָא דִּמְזַהַר עַל כּוֹתְלָא דְּמַדְבְּחָא׃ 16 וְיִפְרְקִנּוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא עֲלוֹהִי כְּעָנָא עַמֵּיהּ אֲרֵי דְאִתְבַּדָּרוּ כְּעָנָא עַמֵּיהּ אֲרֵי יִבְחֲרִינוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא וִיקָרְבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן׃ 17 אֲרֵי מַה טָּב וּמָה יָאֵי אוּלְפַן אוֹרָיְתָא לְגוּדַיָּא וְדִין דְּקָשׁוֹט מִתְקַן בִּכְנִשְׁתָּא׃ 1 שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ מִטְרָא בְּעִדָּן

יראה י"ג וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : המו ג' וסי' ושתו המו כמו יין • על כן המו מעי לו . המו גוים מטו ממלכות • ומעי המו עליו • בכל ספרי המסורה מוג"ה ג' המו ונמצאו ד' אבל נ"ל כי הם ג' מלרע וא' מלעיל והוא המו גוים מטו ממלכות: עש' כ"ב פתחין וסי' נמסר במלכים ב'

תולדות אהרן בשופר יתקע : ר"ה לב (תענית כה) : ומלא כמזרק • פסחים פו זבחים נד : אבני נזר מגלה יב : ינובב בתולות : יומא עו כ"ב יב : שאלו מה' תענית ט : חזיזים • (תענית כו) :

רדק

שהשיע האל יתברך לישראל מידי יון בבית שני ע"י מתתיה בן יוחנן כהן גדול ובניו ולפי דעתי כי כל הפרש' עתידה ואפרש אותה תחלה על דעת שמפרשים בבית שני :(יג) כי דרכתי. שבט יהודה יהיה קשתי ואדריך אותו על יון כלומר ביהודה אלחם עם יון : מלאתי אפרים • כמו מלא ידו בקשת והוא מתיחת הקשת בכל כחו לירות החץ וזכר אפרים אע"פ שבבית שני לא היה שבט אפרים ולא שאר השבטים הנה נשארו בארץ אחר גלות השבטים בימי הושע בן אלה מועטים כאשר מצאנו בדברי יאשיהו מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל והם גלו עם שבט יהודה ובנימן לבבל ושבו עמה' בשובם : ועוררתי בניך ציון על בניך יון • אעורר אותם עליהם ואתן בהם כח וגבורה וזהו שאמר ושמתיך כחרב גבור : (יד) וה' עליהם יראה • כלומר ה' ילחם להם : בשופר יתקע . כאלו בשופר יתקע כדרך הנלחמים : והלך בסערות תימן • ילך על בני יון כמו רוח סערה כמו שכתוב ה' בסופה ובסערה דרכו וזכר תימן שהוא פאת דרום כי משם תבא רוח סערה כמו שכתוב מן החדר תבא סופה והוא רוח דרום כמו שכתוב וחדרי תימן וכן תרגם יונתן וידבר בעלעול רוח דרומא : (טו) וה' צבאות יגן עליהם . על יהודה ואפרים שזכר : ואכלו וכבשו אבני קלע . ולא די שיגן עליהם שלא יכבשו אויביהם אלא הם יאכלו אויביהם ויכבשו אותם הנותרים לעבדים ולשפחות וכנה בני יון אבני קלע שהם אבני חצות שקולעים בהם הקלעים לפי שכנה בני יהודה בהפכם אבני נזר שהם אבנים טובות ומרגליות שמשימין אותם בעטרה : ושתו והמו כמו יין • ר"ל ושתו דמי האויבים ויהמו עליהם כמו אם ישתו יין וכא על דרך וכעסים דמם ישכרון והמיה על היין כמו שאמר שכרו ולא יין המו ולא שכר : ומלאו כמזרק כזוית מזבח. יהיו מלאים מדם האויבים כמזרק שמקבלים בו דם הקרבנות או כמו זוית המזבח שזורקין בהם הדם : (טז) והושיעם כצאן עמו כמו שמושיע אדם צאנו בכל כחו כן יושיע עמו כי הוא צאנו וי"מ כמו שהושיעם ע"י משה שהיה רועה אותה כצאן כמו שנא' נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן : כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו • כי יהיו יהודה ואפרים כמו אבני נזר מתנוססות ומתרוממות על אדמתו שהיא אדמת הקדש מתנוססות מתרוממות וכן נתתי ליראיך נס להתנוסס וכן נס ענין גבהות ורוממות כי נושא הנס מגביה ומרועם אותו על ראש העם : (יז) כי מה טובו ומה יפיו . אמר מה טוב יהיה פרי ארצכם מה טובו של הדגן והתירוש המגדל ושמנובב בחורים יפים ובתולות יפות כאלו שיהיו בזמן ההוא : (א) שאלו . כאמן ההוא אם תשאלו מהשם יתברך מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיזים מיד ישמע תפלתכם ויעשו חזיזים ויתן מטר

מצודת ציון

למותחו היטב לירות למרחוק : קשת . בקשת : מלאתי • זה הלשון יאמר על אחיזת הקשת בכח כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מ"ב ט) : ועוררתי • מל' התעוררות : (טו) וכבשו . ענין האחיזה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד) : אבני קלע • האבנים הנזרקים בכף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה : המו • מל' המייה : כמזרק • הוא הספל : כזוית . כקרנות : (טז) נזר . כתר כמו את הנזר (מ"ב י"א) : מתנוססות • מל' נס והוא ענין הרמה כמו נס להתנוסס (תהלים ס') : (יז) מה טובו . מלת מה יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (שם ל"א) : ותירוש • ענבי היין : ינובב . ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי י') : (א) שאלו . ענין בקשה : מלקוש • כן יקרא המטר

מצודת דוד

לדקתו יהיה נושע ומוצלח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכלל בעבור זכות דם בריתך היא מצות מילה שהחזקת בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך מבור אשר אין בו מים ר"ל אוציאך מעומק הגלות והמשיל הגלות בבל לבור שאין בו מים לפי שהבור כזה מצויים נחשים ועקרבים המזיקים וכן היו בגולה בין הבבליים המריעים להם : (יב) שובו לבצרון : וכה אמר להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר"ל המקווים לה' בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא התפרד מהם והוא ענין מליצה : גם היום • ר"ל כמו בגאולת מצרים הבטחתי לך הגאולה והנקמה בהם כן גם היום אענה ואשיב לך הגדה כפולה לך הגאולה והנקם בבבליים : (יג) כי דרכתי לי • את יהודה אדרוך לי כקשת ר"ל הוא יחשוב לי לכלי זין להרוג בבליים על ידו : מלאתי אפרים • עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלואה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה : ועוררתי בניך ציון • אתה ציון אעיר אני את בניך להלחם על בניך ועל מלחמת גוג ומגוג יאמר כי עמו יבוא כי אתים הם כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי וגו' (בראשית י) : ושמתיך • אני אשים אותך ישראל להיות כחרב של גבור הסורגת ומשכלת כי תהרוג בהם הרג רב : (יד) וה' עליהם יראה • ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעבורם וחצו יצא על האויב חיש קל ומבריק כברק : בשופר יתקע • כגבור התוקע במלחמה והוא ענין משל : והלך • ילך ברוח סערה בשטף אף אל תימן להחריבה היא היושבת בדרום א"י : (טו) יגן עלהם • אז יגן על ישראל שלא יהיו נלקים עמהם ועוד הם יאכלו וישחיתו ויכבשו את אבני הקלע ועל שרי אנטיוכס יאמר וכלפי שהמשיל למשה בענין את שרי יהודה וישראל לאבני נזר שהם אבני יקר שמשימים בכתר המשיל שרים לאבנים שמקלעים אותם הגבוזים העומדים לזריקה : ושתו והמו • ישתו דמם ויהמו בקול המייה כמו שותה היין כמ"ש לך היין הומה שכר (משלי כ) : ומלאו כמזרק • יהיו מלאים מדם הרוגים כמזרק המלא מדם הזבחים העומד לזרוק : כזויות מזבח • הם הקרנות המלאים ממחן דמי הקרבנות : (טז) כצאן עמו • ר"ל כמו הצאן שהוא נושע מהרועה כן יהיה עמו נושעים מאתו ית' : כי אבני נזר • שרי יהודה וישראל הנמשלים לאבני יקר המשימים בנזר הם יתרוממו על אדמתו בהיותם בארצו : (יז) כי מה טובו • כי מה מאד יתרבה טובו ויפיו של העם הזה : דגן בחורים • ר"ל מרבית הדגן אשר תצמח הארץ יוסיף את כח ואומץ אל הבחורים ומרבית היין יפתח פי הבתולות לדבר שירות וזמירות עם כי מדרכן למעט בדבור הנה לרוב השמחה ירבו בדברי שיר וזמר : (א) שאלו מה' מטר • כאלו יאמר אל בני הדור ההוא בהגו הדבר ושאלו מה' מטר

רשי

את המלקוש : חזיזים · ענגים מביאים מטר : לאיש עשב בשדה · בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד שצריך למטר : (ב) כי התרפים · והקוסמים שקר והחלומות אשר הספו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקב"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום : על כן נסעו · אבל אני נביא להם באמת : יענו · יתכנעו כמו לענות מפני ה' עוני : (ג) על הרועים חרה אפי · על מלכי נבוכדנצר וסנחריב : ועל העתודי' · על שריהם וכן ת"י ועל מלכיא הוה רוגזי ועל שלטוניא אנא מסער ועכו"ם נמשלו לעתודי' והצפיר והשעיר מלך אנטיוכס (דניאל ח) והרואה לפרש הענין של במלכי עכו"ם יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאי' כל עתודי ארץ (ישעיה יד) : כסוס הודו במלחמה · כסוס אשר יוכר הודו במלחמה : (ד) ממנו פנה · מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם : (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה · הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים הבוסים טיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מד) בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : והובישו · בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם בם : (ו) וגברתי את בית יהודה במלחמת היוני' : ואת בית יוסף אושיע · במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב : והושבותים · כמו והושבתים ל' ישיבה : והיו כאשר לא זנחתים · כאלו לא זנחתים מעולם

אבן עזרא

הטעם בהתגבר יד החשמונים יהיה להם שבע גדול : (ב) כי · שאומרים לא יבוא מושיע לישראל שבל ינחמו לבי ישראל על כן נסעו ישראל וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונים ויעצו לשואלים לפס תברתו כי אין רופא לישראל מישראל : (ג) על · הטעם דביקה היא והרועים הם מלכי יון שהיו מושלים על ישראל : כסוס · טעם שילכה הודו : (ד) ממנו · שמשיל יהודה לאבן חזק שממנו פנה ויתד וקשת והטעם כי לא ימשול זר בהם : (ה) והיו כגבורים · רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם : (ו) וגברתי יהודה ויוסף הם השבטים מאשור אל בית שני : והושבותים · מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות ימים מן שבעה ושבוע

תרגום

לְקִישׁ יְיָ עָבֵיד רוּחָא וּמַחֵית מִטְרָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא לְמִתַּן לְהוֹן עֲבוּרָא לְמֵיכַל וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא׃ ב אֲרֵי פָּלְחֵי צַלְמַיָא מְמַלְלִין אוֹנָס וְקוֹסְמַיָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וּנְבִיֵי שִׁקְרָא בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן מְמַלְלִין לָא מַדְעַם מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדָרוּ כְּבַדּוּר עָנָא גְלוֹ אֲרֵי לֵית מַלְכָּא׃ ג עַל מַלְכַיָא הֲוָה רוּגְזִי וְעַל שִׁלְטוֹנַיָא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דְכִיר יְיָ צְבָאוֹת יַת עַמֵּיהּ יַת דְבֵית יְהוּדָה וִישַׁוֵי יַתְהוֹן כְּסוּסֵי תַקִּיף דְזִוְתָן בִּקְרָבָא׃ ד מִנֵיהּ מַלְכֵּיהּ מִנֵיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵיהּ יִתְרַבּוּן כָּל פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא׃ ה וִיהוֹן גִבָּרֵי בֵית יִשְׂרָאֵל דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָא בְּטִין שׁוּקִין בִּקְרָבָא וְיַגִיחוּן קְרָב אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדְהוֹן וְיִבְהֲתוּן רָכְבֵי סוּסָוָן׃ ו וְאֲגַבַּר יַת דְבֵית יְהוּדָה וְיַת דְבֵית יוֹסֵף אֶפְרוֹק וְאֶכְנוֹשׁ גָלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן כִּדְלָא טַלְטֵלְתִּינוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ

זכריה י

גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה׃
ב כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יַעֲנוּ כִּי־אֵין רֹעֶה׃
ג עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־הָעַתּוּדִים אֶפְקוֹד כִּי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה׃
ד מִמֶּנּוּ פִנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו׃
ה וְהָיוּ כְגִבֹּרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי סוּסִים׃
ו וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה

סים ז' : אפקוד ה' מ"ל וסימ' נמסר בסדר שמות וביחזקאל סימ' כ"ג : ממנו פנה חד מן י"א זוגין מתחלפי' בטעם חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ' בלשון ארמי שמואל עבר אורית' דוד מנהון במיא קטלין לדוגזא משה ממליל בגלותא . ופי' בסדר תולדות אהרן וחלומות · ברכות נה :

רדק

מטר והחזיזים יהיו עם המטר וכן אמר ודרך לחזיז קולות והם אותם שמבהיקי' בעת המטר לפני בא הרעם והוא מגזרת חזה ורז"ל פי' כמו ענן ומה שאמר בעת מלקוש שהוא המטר האחרון שהוא בימי ניסן כלומר אפי' באחרונה אם יצטרכו למטר יתן להם ויגדל העשב מהרה : ומטר גשם . בסמיכות אדמת עפר מטיט הון ר"ל רבוי המטר יתן לאותם שיהיו בזמן ההוא : לאיש עשב בשדה . לכל אחד מהם יתן לו עשב בשדהו ורז"ל פי' כי בזמן שישראל עושים רצונו של מקום יעשה הוא רצונם ואם יצטרך איש אחד לבדו מטר ולא האחרים יתן לו לבדו מטר ואם יצטרך איש לעשב אחד בשדהו או בגנו ולא יצטרך לעשב אחר יתן לאותו העשב לבדו מטר כמו שאמר אחד מן החסידים האי משרא בעי מטרא והאי משרא לא בעי מטרא : (ב) כי התרפים · אז יכירו כי התרפים דברו און כי יראו כי הנבואות שאמרו נביאי האמת נתקיימו הרעות נתקיימו בחרבן הארץ והנחמות נתקיימו בזמן ההוא יכירו אז כי בעלי התרפים שהיו מתעים אותם קודם חרבן הארץ וכן הקוסמים ונביאי השקר בחלומותיהם שהיו אומרים להם קודם החרבן שלום יהיה לכם יכירו אז כי הכל ינחמון והכל היה שקר ואון והבל : על כן נסעו : נסעו וגלו מארצם כמו הצאן אשר אין להם רועה : יענו כי אין רועה . יענו יכנעו וכן ומהמונם לא יענה ענין הכנעה : (ג) על הרועים · מלכי אנטיוכס שלחצו את ישראל לפני יום שקמו בית חשמונאי עליהם ואחר שהמשיל ישראל לצאן המשיל המלכים השולטים לרועים או לעתודים ההולכים לפני הצאן ,הצאן אחריהם : אפקוד . עונם עליהם : כי פקד . זכר ענים ולחצם ואמר להושיעם : את עדרו . לא יניחם ביד הרועים עוד : ושם אותם כסוס הודו במלחמה . כמו הסוס שיראה כחו וגבורתו במלחמה : שכ' עליו וישיש בכח יצא לקראת נשק : (ד) ממנו פנה . פנה הוא משל על ראש העם : כמו שאמר התיצבו הנה כל פנות העם שר"ל ראשי העם ר"ל שלא יהיה עליהם ראש מיון : יתד · הוא הפקיד . וכן אמר ותקעתיו יתד במקום נאמן : קשת מלחמה · שלא יצטרכו לעזר עם אחר אלא ידיהם רב להם : יצא כל נוגש יחדיו · שיהיו נוגשים בשונאיהם : (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות . ישראל יהיו כמו גבורי יון שהיו מתחלה ויהיו בוסים ורומסים אויביהם בתוך טיט חוצות : במלחמה · באותם מלחמה שילחמו עמם : והובישו רוכבי סוסים האויבים שבאו עליהם רוכבי סוסים יהיה להם בשת שישראל ינצחום והם רגליים : (ו) וגברתי · אתן לכם גבורה אל אויביהם : והושבותים . מלה מורכבת מן והושבתים מן ישב ומן השיבותים מן שוב ושני הענינים נכונים כאן ר"ל כי ישיבם אל ארצם ויושיבם שם בהשקט ובבטחה

מצודת ציון

מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו צורך רב ואחרו שיהי' מאחר לבא ויעלה ענגים עם כי לא יורה הטבע עליהם ויתן להם מטר להצמיח לכל איש עשב בשדהו וכאומר הגם בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא מבין בכם למלאות מחסורכם : (ב) כי התרפים · כאומר שלא יפה עשו אבותיכם שעסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי שהתרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים ראו שקר ובעלי החלומות ידברו שוא : הבל ינחמון . מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה הוא הבל כי לא כן היה : על כן · הואיל ועסקו בהם נסעו מארצם ללכת בגולה כמו צאן שהרועה מסיעם ממקומם בע"כ : יענו . היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן אחזו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב : (ג) על הרועים . ר"ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם הבבליים שהרעו להם : ועל העתודים . על שרי הבבליים אזכור עונם לשלם גמול : כי פקד · כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הבבליים : כסוס הודו במלחמה · בעת ילחמו ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס המראה הודו ויוצא לקראת נשק : (ד) ממנו פנה . מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן הבונים בפנת הבית שהוא המשובח שבכולם על כי הוא נראה משני הצדדים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח) : ממנו יתד · זה הלשון יאמר על הפקיד וממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג הממונה על הבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב) : ממנו קשת מלחמה . ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרה : כל נוגש יחדיו · כל נוגשי לעבודה כולם יחדיו יצאו ממנו : (ה) והיו כגבורים וגו' . ר"ל עם כי הם אנשים יהיו כגבורים הרומסים בטיט החוצות המושלך בחוצות : ונלחמו . ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו דרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה : והובישו . עם כי הם יהיו אנשי רגלי יבישו את רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם : (ו) ואת בית יוסף · המה בני עשרת השבטים : והושבותים . אושיבם לארצם וישבו בה בהשקט ובטח כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכר ימי הגולה : כי אני וגו' . אשר הכה בידי לטרבות טובם : ואענם · וכן אענם להם

מצודת דוד

מטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י"א) : חזיזים · ענגים כמו ודרך לחזיז קולות (איוב כח) : ומטר גשם : כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (ב) התרפים : עשוים הם בצורת אדם ומדברים עתידות ע"י כשוף : און · שקר ודבר תוהו : והקוסמים · הם חוזי הכוכבים : חזו · ראו : יענו . ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י') : רועה · ר"ל מנהיג : (ג) העתודים · הם הזכרים מן העזים ויאמר על השרים כדרך משלה : אפקוד · ענין זכרון : הודו · ענין הדר ואמצות הלב : (ד) פנה · זוית : יתד · מסמר : נוגש · דחק ולוחץ : (ה) בוסים . ענין רמיסה ברגל כמו יבוס צרינו (תהלים ס') : והובישו · מלשון בושה : (ו) והושבותים · היא מלה מורכבת מן שובה ומן ישבה וספקה מל' בשובה ונחת (ישעיה ל) : ונחתים

אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם׃ ז וְהָיוּ כְגִבּוֹר
אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־יָיִן וּבְנֵיהֶם
יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה׃
ח אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים
וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ׃ ט וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים
וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם
וָשָׁבוּ׃ י וַהֲשֵׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד
וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם׃
יא וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים
וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד
גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר׃
יב וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ
נְאֻם יְהוָה׃
יא א פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל
אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ׃ ב הֵילֵל בְּרוֹשׁ כִּי־
נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּרִים שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ
אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד יַעַר הַבָּצוּר׃

אֱלָהֲהוֹן וַאֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן׃
ז וִיהוֹן כְּגִבָּרִין דְּבֵית אֶפְרַיִם
וְיִחְדֵּי לִבְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר
וּבְנֵיהוֹן יֶחֱזוֹן וְיֶחֱדוֹן יְבוּעַ
לִבְּהוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ׃ ח אֲכְלֵי
לְכַנָּשָׁא גָלְוָתְהוֹן וַאֲקָרְבִינוּן
אֲרֵי פְּרַקְתִּינוּן וְיִסְגוֹן כְּמָא דִי
אֲמַר עֲלֵיהוֹן יִסְגוֹן׃ ט וּכְמָא
דְבַדַּרְתִּינוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא
וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ דְכִירִין
לְדַחַלְתִּי וְיוֹרְכוּן שְׁנֵי חַיִּין עִם
בְּנֵיהוֹן וִיתוּבוּן׃ י וּכְמָא
דְאַפֵּיקְתִּינוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן
וּלְאַרְעָא גִלְעָד וּמַקְדְּשָׁא
אֲעֵילִינוּן וְלָא יַסְפֵּיק לְהוֹן׃
יא וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן
כְּמָא דְאִתְעֲבִידוּ לַאֲבָהָתְהוֹן
בְּיַמָּא וְיֶחֱזוֹן בְּפוּרְעָנוּת
סָנְאֵיהוֹן כְּמָא דְאִיטְּרָפוּ
גִבָּרַיָּא כְּגַלֵּי יַמָּא וְיִבְהֲתוּן
כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא וְיִבַּטֵּיל
תּוּקְפָּא מֵאַתּוּרָאָה וְשָׁלְטָן
מִצְרַיִם יֶעְדֵּי׃ יב וְאַגְבְּרִינוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבִשְׁמֵיהּ יְהָכוּן פְּרִיקִין אֲמַר יְיָ׃ א פְּתַחוּ
עַמְמַיָּא תַּרְעֵיכוֹן וּתְשֵׁיצֵי אֶשָּׁתָא תּוּקְפֵיכוֹן׃ ב אַיְלִילוּ מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבָּרוּ שִׁלְטוֹנַיָּא
דַּעֲתִירֵי נִכְסַיָּא מִתְבַּזְזִין אַיְלִילוּ טוּרְנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי

רשי

מעולם : (ח) אשרקה להם · כדרך השורקים למי' אות לבא אליו השומע בדרך : ואקבצם . לעת הקץ לעתיד : כי פדיתים · כשאפדם : ורבו · בגולה כמו שרבו במצרים : (ט) ואזרעם · תחלה בעמים כאדם הזורע שאה להכניס כמה כורין : וחיו את בניהם · עם בניהם : (י) ולבנון · זה ב"ה : ולא ימצא להם · ולא יסופק להון : (יא) ועבר בים צרה · ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והוא רמז למלכות צור : והכה · הקב"ה אשר הוא המכה יכה בים גלים לשקוע את צור : כל מצולות יאור · היא מצרים : (א) פתח לבנון דלתיך · תרגם יונתן פתחו עממיא תרעכון : (ב) הילל ברוש כי נפל ארז · שהוא גדול מן הברוש הילילו השלטונים כי נפלו השכו"ם ומזלות : אלוני בשן · קפנ"ש בלע"ז : כי ירד · כי נשבר ודומה לו וברד ברדת היער : יער הבציר · יער המבצר תקוף כרכיא סרועים

אבן עזרא

ושבוע ורבות פנים : (ז) והיו . כי אפרים יהיו כגיבור יין כמו ביין והבית הסרה כמו כי ששת ימים : (ח) אשרקה · לנשארים באשור ובמצרים : ורבו · בגלותם בארץ נכרים : כמו רבו · בימים קדמונים בארצם והנה זה כמו בגאון ישראל ואלה כמו רבו זרם כי המספר כאשר רבו : (ט) ואזרעם · ארבה זרעם : את בניהם . עם בניהם ישבו אל ארצם : (י) והשבותים . ולא ימצא להם · לא יספיק להם הישוב כי רבים יהיו : (יא) . ועבר · רוח : צרה . הטעם כי יבש הים גם יאור מצרים להיות דרך לעבו' גאולים מאשור כי הים יבואו אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל ככה אמר ישעיהו והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו אל הנהר זהו יאור מצרים ושם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור : והורד גאון אשור · שלא ימשלו בישראל כי יפול פחד החשמונים עליהם וככה מצרים : (יב) וגברתים יתן גבורה לאלה הבאים ויתברכו בשמו בלי פחד · זאת תחלת פרשת תקון על החשמונים שאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים : (ב) הלל ברוש · שרי ישראל : כי נפל ארז · מלכי החשמונים : אלוני בשן · הגוחני' פרי : כי ירד יער הבציר · שהוא נכבד

וארא : ושמח ב' וסימ' ודאך ושמח בלבו · ושמח לבם כמו יין : וחיו ב' וסי' וזאת עשו לכם: וחיו את בניהם ושבו · וא' חיו מן האנשים : ולא ימצא ד' וסימ' נמסר בסיף צפניה : והורד ב' וסי' והורד המשכן · והורד גאון אשור : פסח ד' בקריאה וסימ' נמסר במלכים ב' סי' יג: ותאכל ו' וסי' ויאמר האשד · ותאכל את בעלי שכם ב' בו · ויענה אליהו וידבר ויען אליהו וידבר אליהם ·

רדק

ובכטחם והיו כאשר לא זנחתים יהיו בכבוד גדול ובשלום כאלו לא זנחתים מעולם כי מרוב הטובה לא יזכרו צרותיהם שעברו : (ז) והיו כגבור אפרים . אפרים יהיו כלם במלחמה כמו גבור כמו שאמר למעלה והיו כגבורים : ושמח לבם . ישמח לבם בנצחם אויביהם : כמו יין . פי' כמו שותה יין וכן תרגם יונתן כשתי חמר. וכן כי תמודות אתם · אים תמודות כן היין · שותה היין והדומים להם רבים : ובניהם יראו ושמחו · הקטנים והנערים שאין דרכם להלחם יראו במלחמת אבותם שינצחו אויביהם במלחמם ישמחו : (ח) אשרקה להם · ענין הכאת השפתים בקול והוא סימן הקריאה וכן ושרק לו מקצה הארץ וענין אקבצם י"מ כי מפני הצרות שהיו עושים להם מלכי עכו"ם היו מפוזרים בין האומות ובימי חשמונאי שבו אל ארץ ישראל · וי"מ זה הפסוק
לעתיד : ורבו כמו רבו . כמו שרבו במצרים [illegible] מפני צרו' מלכי עכו"ם ושם היו זוכרים האל ומצותיו : וחיו את בניהם ושבו . [illegible] או לטייל בין העמים ויהיו מכובדים [illegible] ומאשור · שיצאו משם מפני הצרות :
ואל ארץ גלעד ולבנון . גלעד מעבר הירדן [illegible] ולא ימצא להם . לא יספיק להם מרוכם : וי"ת ולבנון ומקדשא
[illegible]
עלה אל ה' הנה פירשנו פרשה זו על דעת המפרשים בבית שני והנכון בעיני כי היא כלה עתידה כמו שלפניה [illegible] כי בימי המשיח ישובו כל ישראל לארצם
יהודה ואפרים מה שלא שבו בבית שני אלא גלות בבל שהיה יהודה ובנימן ובזכרו יהודה בכל מקום כאלו זכר בנימן עמו כי בנימן נופל ליהודה ומה שזכר יון הוא כאלו זכר גוג ומגוג כי
אחים היו מבני יפת וכלם יבאו בימי המשיח וכת"י על בניך יון על בני עממיא כמו שכתבנו וכל הפרשה מבואר לזה הפירוש ומה שאמר ואזרעם בעמים פירושו כדעת התרגום כמו שכתבנו
[illegible] (א) פתח לבנון . [illegible] מלכות בית
חשמונאי או על עת חורבן בית שני ויתכן לפרש סמוך לענין אשר למעלה ממנו על אבדון הכבליים ובזה הוא דעת יונתן שתרגם פתחו עממיא ונומר : (ב) הילל ברוש . ת"י אלילו
מלכיא וגו' : הבציר . כמו ערים בצורות וכתיב הבצור בוי"ו וקרי ביו"ד הבציר והענין אחד ויש לפרשו הבצור כענין והשיג לכם דיש את בציר והמשילם לעצי היער וממכם לבציר לפי שהיו
עוסים

תולדות אהרן אשרקה · חולין סג : ועבר בים . סנהדרין קג : פתח לבנון . (יומא לב יומא לט יומא מג)

מצודת ציון

זנחתים . ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ג) : ואענם · מל' ענייה ותשובה : (ח) אשרקה: ענין לצפצף קול הכאה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה') : (ט) ואזרעם · מל' זריעה והוא ענין פזור והפלגה : (י) ולבנון · שם יער בא"י לבנון וע"ש זה נקרא כל א"י בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג') : ימצא · ענין די הספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) : (יא) והובישו . מל' יובש : מצולות · עומק המים כמו ירדו במצולות (שמות טו) : יאור · כן נקרא נהר מצרים : והורד . מל' ירידה והשפלה : גאון. ענין רוממות והתנשאות : ושבט ענין ממשלה כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט) : (ב) הילל · מל' יללה : אדירים · חזקים : שדדו . נעשקו : בשן . שם מקום מרעה : ירד מל' ירידה והשפלה : הבציר

מצודת דוד

להם בכל עת קראם אלי : (ז) והיו כגבור אפרים . אף שאינם גבורים יתרגו כגבור וכאשר יראו הנלחמים ישמח לבם כמו ביין אשר ישמח הלב ובניהם יראו הנלחות אבותם וישמחו ויגל לבם בתשועת ה' : (ח) אשרקה להם · אצפצף לבני הגולה לרמז שיבואו ובזה אקבצם ר"ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה ויתרבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים : (ט) ואזרעם בגוים · אף כי פזרתי' כהמפזר לזריעה אעפ"כ במרחקים שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם : (י) והשבותים · אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים : ארץ גלעד · הוא עבר הירדן : ולבנון · זה א"י בעבר הירדן המערבי : ולא ימצא . לא יספיק להם להחזיק את כולם : (יא) ועבר בים צרה · אז תעבור צרה על מצרים הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והנשאים : והובישו וגו' · כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא ביאור שעולה ומשקה השדות לכן מדמה אבדן אנשיה ליבשות מי היאור : והורד · ישפל רוממות אשור ויסיר ממשלת מצרים : (יב) וגברתים בה' · אגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד) ואף שה' היה המדבר וכן דרך המקרא : ובשמו · במשענת שמו יתהלכו בעת להלחם מול אשור ומצרים : יא (א) פתח לבנון דלתיך · הנבואה היא נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך ימען יכנסו בך העכו"ם : ותאכל אש בארזיך · ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשריפת ארזי יער הלבנון : הילל
ברוש

רש"י

(ג) הרועים . המלכים : אדרתם . תפארתם : שאגת כפירים . יבכו השרים : כי שודד גאון הירדן . שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא ומ' שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחו' מאליהן גער בהן ר"י בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו' : (ד) רעה את צאן ההרגה . הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם העתידים לרעותם מעתה : צאן ההרגה . ישראל שהרגום רועיהם ואכלום : (ה) ולא יאשמו . הבבליים שאכלם לחיכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : ואעשיר . והרי הוא עשיר : (ז) וארעה את צאן ההרגה . כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הצאן . אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי שני מקלות . לסוף ימים חלקתים לשתי מלכו' בעוונם : לאחד קראתי נועם . ירבעם אמר לגולה להם : ולאחד קראתי חובלים . רחבעם אמר להם

זכריה יא

ג קוֹל יִלְלַת הָרֹעִים כִּי שֻׁדְּדָה נ'
אַדַּרְתָּם קוֹל שַׁאֲגַת כְּפִירִים כִּי
שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן : ד כֹּה אָמַר יְהוָה
אֱלֹהָי רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה : נ'
ה אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן יַהַרְגֻן וְלֹא יֶאְשָׁמוּ ל' וחסר ו'.
וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר בָּרוּךְ יְהוָה וַאעְשִׁר ל' . ג' כ"כ
וְרֹעֵיהֶם לֹא יַחְמוֹל עֲלֵיהֶן : ו כִּי ת' מ"ל . ז'
לֹא אֶחְמוֹל עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ ד'
נְאֻם־יְהוָה וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־ ס' . ל'
הָאָדָם אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ
וְכִתְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל מִיָּדָם : ג'
ז וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי לשון נקבה
הַצֹּאן וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד ד'
קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים ל' וחד ולאחד

תרגום

נ' אִתְבְּזִיז מְחוֹז תּוּקְפְּכוֹן : ג קַל צְוָחַת מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְהוֹזֵיהוֹן קַל נִיהֲמַתְהוֹן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כַּד יְבֵישׁ עֲלֵיהוֹן רוּם יַרְדְּנָא : ד כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהִי אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסַיָּא דְּאִתְמְנִיאוּ לְפַרְנָסָא עַמָּא וְאִינוּן שְׁלִיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא : ה דִּי קָנֵיהוֹן קָטְלִין לְהֵין אָמְרִין לָא עֲלָנָא חוֹבָא וּמְזַבְּנֵיהֶן אָמְרִין בְּרִיךְ יְיָ דִּי אַעְתַּרְנָא וְרָעֵיהֶן לָא חַיְסִין עֲלֵיהֶן : ו אֲרֵי לָא אֲחוּס עוֹד עַל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגָרֵי יָת אֱנָשָׁא גְּבַר בְּיַד חַבְרֵיהּ וּבְיַד מַלְכֵּיהּ וִיבוֹזוּן יָת אַרְעָא וְלָא אֲשֵׁיזֵיב מִידְהוֹן : ז וּמַנֵּיתִי פַּרְנָסַיָּא עַל עַמָּא וְאִינוּן שְׁלָטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא מַסְכֵּינוּ וְטַלְטִילוּ יָת עַמִּי אִתְפְּלִיגוּ קֳדָמַי לְתַרְתֵּין פַּלְגָּן אִתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה וְקַצּוּ

פתח לבנון דלתיך : עליהן ז' וסימ' ותנו בהן אש ושימו עליהן . וכתבת עליהן את כל דברי . כאשר צוה משה עבד ה' דיהושע : ורגמו עליהן אבן . המתנבאות מלבהן . אשר קוניהן יהרגון . ותלכנה שתיהן עד בואנה בית לחם וכל ואת שתי הכליות וכל הכליות דכוו' : לאחד ז' פתחין וסי' במלכים ב' ריש סי' פ' :

אבן עזרא

נכבד מהם : (ג) קול . הרועים . הם המלכים ואדרתם הם החשמונים : קול שאגת כפירים . כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים אחרת בעבור אחרת כמו כסאך אלהים שהוא כסאך כסא אלהים וככה זה כי שדד כבוד הירדן היה מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן מפחדו ולב פירשנוהו כי יבש הירדן אין כי פעם ויפת אמר כי שדד גאון ישראל מעבר לירדן גם נכון הוא בעיני : (ד) כה . עתה יתנבא פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמונים ואמר אלהי בעבור כי ירמוז במראות נבואה כי הוא יהיה הרועה ופירוש רעה צאן ההריגה : (ה) אשר . ולא יאשמו . כפי מחשבתם . ואעשיר . תנועת האל"ף שבה אל הוי"ו על כן נעלמת כהתעלם אל"ף ואשנה את זרע דוד . ורועיהם . הם מלכי הגוים והנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד וזה הנכון והעד כי לא אחמול עוד ואל תתמה על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישראל בעושיו אם בעליו עמו : (ו) ממציא . כמו וימציאו : וכתתו את הארץ . לבדו ולא אציל מידם או וכתתו האויבים את יושבי הארץ : (ז) וארעה . הנה הפע' כי השם ירעה אותם פתח לפני בא עת עמידת החשמונים ועתה יספר דרך משל גם נכון הוא שקראן צאן ההרגה כי כן היו בגלותם אל בבל על כן יספר הרעות שעברו עליהם ועתה בשובם לירושלם ירעם ופעם לכן עניי הצאן בעבור

רד"ק

עושים פירות כלומר שהיו עשירים וגדולים בעלי נכסים ומקנה וקנין : (ג) קול יללת . אדרתם . חזקם ותקפם ותפארתם ופי' הפסוק כתרגומו ורז"ל פי' הפרשה על חורבן בית שני ולבנון הוא בית המקדש ואמרו כי מ' שנה קודם חרבן הבית היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית עצמך יודע אני שסופך לחרב וכבר נתנבא עליך זכריה פתח לבנון דלתיך : (ד) כה אמר ה' אלהי . רעה את צאן ההריגה פרשה זו רוב המפרשים פירשוה לשעבר אמר לנביא שיתנבא על ענין ישראל מה יהיה עד גלותם וי"מ אותה בבית שני וקראה צאן ההריגה כי נתונים הם ליהרג ביד שונאיהם תמיד כשעוברים על מצות האל יתברך ופירש אדוני אבי ז"ל רעה מקור כמו לרעות וכן למען היה לה ברק כמו להיות כלומר הוא אמר לרעות כי לא אמר לנביא שירעה הוא אלא האל אמר לרעותם כמו שאמר וארעה את צאן ההריגה : (ה) אשר קוניהן יהרגון . יהרגו אותם והנה הם ביד מוכר וקונה בלי חמלה : ולא יאשמו . אינם חושבים עצמם אשמים אם יהרגו אותם : ומוכריהן יאמר . כל אחד ממוכריהם יאמר כשמכרן ברוך ה' : ואעשיר . יאמר ברוך ה' כי אני עשיר מדמי אלה השבויים ובאמרו הרשע המוכר ברוך ה' זהו בחשבו כי רצון האל יתברך במעשה זה כמו שאמר סנחריב המבלעדי ה' עליתי על הארץ הזאת להשחיתה או נאמר כי רגילות בני אדם כזה לתת שבח לאל יתברך בכל ריוח שירויחו הן מדרך הצדק הן מדרך הרשע וכענין זה אמרו רז"ל גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי . ואעשיר האלף נחה והוי"ו פתוחה והעי"ן בשו"א לבדו : ורועיהם לא יחמול עליהם . והאל שהוא רועיהם אינו חומל עליהם לפיכך הם נופלים ביד אויביהם מוכרים וקונים ואמר רועיהם לשון רבים כמו ישמח ישראל בעושיו איה אלוה עושי : (ו) כי לא אחמול עוד . אם לא ייטיבו מעשיהם : על יושבי הארץ . על יושבי ארץ ישראל : ביד רעהו וביד מלכו . ישחיתו הם בה' ומלכם גם כן ישחית בהם כן מלך ישראל וכן מלך האומות השולט עליהם : ממציא . מזמין . כמו ואת העולה המציאו אליו לנתחיה : יכתתו את הארץ . בין זה ובין זה יכריתו וישחיתו את ארץ ישראל : ולא אציל מידם . לפי שחטאו לי : (ז) וארעה . לכן עניי הצאן . באמת עניי הצאן מאחיה כשלקחתים לרעות תחלה אפרש פרשה זו על דעת המפרשים אותה לשעבר אעפ"י שלא מצאתי לאחד מהם פירוש שלם בפרשה זו אפרש אני מה שאמצא בדעתי בע"ה י"ת : ואקח לי שני מקלות . דרך הרועה לנהוג צאנו במקל שבידו ואמר כי לרעות את ישראל לקח שני מקלות רמז בזה כי הנהגתו אותם לא היה בענין אחד רק לפי מעשיהם היה מנהיגם לפיכך זכר שני מקלות ואמר לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים ולאחד שניהם פתחין שלא בסמיכות ואין זה כמנהג ברוב אלא שנמצא כך מעטים ואמר כי לאחד מן המקלות קרא נועם ר"ל כי בנעימות נהג אותם על דרך שאמר דוד המלך ה' רועי לא אחסר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני וזה היה בזמן שהיו ישראל שומרים דרך

תולדות אהרן

שני מקלות . סנהדרין כד :

מצודת דוד

ברוש . אתה אילן ברוש עשה יללה כי הארז נפל ע"י הרוח הסוער ואיך א"כ תעמוד אתה מול הרוח ר"ל הילילו המון העם כי השרים נפלו ואיך תתקיימו אתם : אשר אדירים שדדו . בזה יפרש אמריו מי הוא הארז שנפל ואמר אשר אדירים שדדו : הילילו אלוני בשן . אתם אלוני אלון הגדלים בבשן המלובשים מאילני יער הילילו כי ירד והושפל יער החזק וכפל הדבר במ"ש : (ג) קול יללת הרועים . ר"ל הנה ישמע קול יללת הרועים על כי שדדה מעוזם הם אילני היער שהיו חסים בצלם ר"ל מנהיגי העם ילילו כי נאבדו קהל עדתם אנשי זרועם : קול שאגת כפירים . ר"ל הנה ישמע קול שאגת הכפירים כי שדד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מרבץ האריות כמ"ש כארי' יעלה מגאון הירדן (ירמיה מט) ר"ל בני המלכים יילילו כי נחרבו ארמנותיהם : (ד) רעה ונומר . המקום נוה לו שהוא ירעה במעשה ובפועל את צאן ההרגה ר"ל צאן העומד לשחיטה בבית המטבחים שאין מגדליות לגדל ולדות ולהנות מצמרן ואין בהם הי' ברכה להעשיר את בעליהן : (ה) יהרגון . להיות לו למאכל : ולא יאשמו . ר"ל לא חשבו לעצמו לעשות לו היזק והפסד כי עומדים הם לשחיטה ואינם ראויין לגדלן : ברוך ה' . שמכרתי דבר שאין בו הי' ברכה ובמחירי אקנה דבר שיש בו הי' ברכה ואעשיר : לא יחמול עליהן . הואיל ואין בהם הי' ברכה לא יחמול הרועה עליהן להרביצן בנאות דשא ולנהלן על מי מנוחות ולשמור צאן מקצאן שלא ישדפון ולא ידחקון זו את זו : (ו) כי לא אחמול עוד . ר"ל זה יהיה לרמז על ישראל שהמה צאן מרעיתו ית' ומעותדים הם להריגה בחורבן הבית השני ולא אחמול עוד עליהם מעתה : ממציא את האדם . את בני ישראל אזמין כל איש מהם ביד רעהו הקם עליו וביד החפץ להשמידו וכן היה בסוף בית השני שמלכיהם השמידום והפריצים נלחמו זה בזה כמוזכר ביוסיפון : וכתתו . מלכיהם ופריצי העם יכתתו את עם הארץ ולא אציל את מי מיד הורגיו וכאומר הואיל ומעותדים להריגה מה לי להציל צאן מקצאן : (ז) וארעה . סיפר הנביא שכן עשה כאשר צוהו ה' ורעה את הצאן העומדת להריגה בבית המטבחיים : לכן עניי הצאן . ר"ל חמלתי עליהם לרעותם בעבור כי היו הנכנעים והרודים שבכל הצאן : ואקח לי . לקחתי לי לצורך הנהגתם שתי מקלות : נועם . כי היה מטיב ולא הכאיב בהכאתו : חובלים . כי היה מחבל ומשחית ומכאיב הרבה : וארעה . באלו שתי המקלות רעיתי את הצאן פעם במקל נועם ופעם במקל חובלי' הכל לפי הצורך ובא לרמז על הכהנים בני חשמונאי שמשלו בבי' השני שהיו בב' הנהגו' מתחלה משלו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויונתן ושמעון ומעשיהם והנהגותם היה בטעם ביראת ה' ובכשרון

מצודת ציון

הבציר . מבצור וחוזק וכן ערים בצורות (מ"ב י"ט) : (ג) אדרתם . חוזקם ומעוזם והוא מל' אדיר : כפירים . כן יקראו האריות הקטנים : גאון . ענין גבהות ורוממות ור"ל הכר המעולה הסמוך לירדן : (ו) ממציא . מל' מציאה והוא כענין הזמנה כמו וימציאו בני אהרן (ויקרא ט) : וכתתו . ענין שבירה וכתישה : (ז) לכן . בעבור : עניי . ענין שפלות והכנעה : מקלות . מטות : נועם

אבן עזרא

בעבור שיש בצאן פניים שצרכתי לקחת שני מקלות ואלה הם זרובבל פחת יהודה ונחמיה התרשתא וכתוב על נחמיה אחרי מות זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעי' וחובלים מגזרת חחבולת ונקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן בראשונה כי ישראל עם זרובבל באו והנה וארעה את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים : (ח) ואכחיד . מנהג הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי רמז לכהן גדול שהוא יהושע והכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה : ותקצר נפשי . בצאן להושיעם ומלת בחלה בי אין לה חבר ופי' כמו קצרה נפש מלת ותקצר והטעם מלת וגם : (ט) ואומר . בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים שהם דים : (י) ואקח . אז מת זרובבל שהוא נועם שהיה לו ברית את כל הגוים סביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו והטעם בריתי בעבור שהארץ שנשבעו הגוים לזרובבל היא ארץ השם : (יא) ותופר הברית במות זרובבל אז ידעו עניי הצאן אלה דברי הנביא : הם מרים אותו והטעם אם יקום דברו : (יב) ואומר הנה ראינו בעונות נחמיה לירושלם היתה בחרפה על דרך השמה תמות ועתה יבקש שכר ויגעה אותה על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי היו שלשים צדיקים שבאו עמו או שמתו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשוחי מלחמה ומשנים על

תרגום

במלכותא דבית דוד די בהון רעוא קדמי למהוי פרנסין על עמי : ח ושיציתי ית תלתא פרנסיא בירחא חד ורחיק מימרי יתהון על דנפשתהון קצת בפולחני : ט ואמרית דלא למנאה עליכון פרנס דמיתין ימותון ודמשתיצן ישתיצון ודישתארון יבזון גבר ית נכסי קריביה : י ואיתיתי ית סנחריב מלכא דאתור על מלכא דישראל ואגליתי יתיה על די אשניאו קימא דגזרית עמהון דלא למפלח לטעותא בכן גלו בינ... עממיא : יא ועל דאשניאו קימא גלן בעדנא ההיא וידעון כן ענותניא חשיבי עמא די עבדו רעותי ארי פתגמא דיי הוא : יב ואמרית להון אם תקין בעיניכון עבידו רעותי ואם לא אתמנעו

מקרא

וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן : ח וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי : ט וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה תָמוּת וְהַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ : י וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהָפֵיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים : יא וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא : יב וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־

מסורה: ל' וחסר · ד' · ד' · ל' · ל' ומלרע · ל' ומ"ל · כ' · י"ד פסוקי' את י את את את · ל' ומ"ל · ל' וחד ותופר עולו עלה · י"ו מלעו' פסו'

ותקצר ד' בקריא' וסי' ותקצר נפש העם בדרך·ותקצר נפשו בעמל ישראל·ותקצר נפשי בהם·ותקצר נפשו למות
תולדות אהרן ואכחיד . תענית ט : בחלה בי · נדה מז : אם טוב · חולין לב :

רשי

להם ליסרם בעקרבים ולפי שדרך לאן לנהג במקלו' קרא למושליהם מקלות : (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח א' · והם השיאו דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש א' כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדם את השאר זולתי יואש שנטמן (מלכים ב' ט) : ותקצר נפשי בהם . מאסתים וכל ל' קוצר נפש הוא דבר נראה או דבר מיאום שאין הדעת סובלתו וקוצר הלב וסמעים מלהכיל כמו שאליהו אמר הציקתני רוח בטני (איוב לב) : גם נפשם בחלה בי . זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני ובלשון פי' רבותינו לשון גודל במס' נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוסר וצמל פגה עודה תינוקת בוסר אלו ימי הנעורים שכבר היא גדול' והביאו מקרא זה ראיה לדבריהם : (ט) ואומר לא ארעה אתכם . אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז : (י) ואקח את מקלי את נועם . שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג) ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלם (שם יז) : להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים . להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליה' שלא יזיקום שע"מ כן נתתי להם את התורה שאם ימרום יהיו הרות מן הגליות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ולא תאמ' אם דבר שמקר' תשועתם מיד סונא בלשון כריתת ברית את השונא שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגומר : (יא) וידעו · כן הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי : כי דבר ה' הוא . גזירה זו כבר דיבר לנו הקב"ה ע"י משה יולך ה' אותך ואת מלכך : (יב) ואומר · אל מלכי יהודה הנותרים : אם טוב בעיניכם הבו שכרי

רדק

דרך ה' שהיו מלכיהם ושופטיהם טובים ומדריכים אותם בדרך ישרה ואז היה האל מנהיג אותם בנעימות שבעים כל טוב אין שטן ואין פגע רע : ולאחד · מן המקלות קרא חובלים · והוא לשון השחתה כמו מחבלים כרמים ר"ל שהם השחיתו דרכם ועלילותם והוא נהג אותם על הענין הזה שלא חשש לשמור אותם מן האויבים אך היה נוהג אותם עדיין שלא הלך שכינתו ושמירתו מעליהם עד גלותם כי היו מלכים טובים ומלכים רעים אחריהם ובזמן שהיו רעים היה בא להם הרע והיה שם המקל חובלים ובזמן שהיו עושים טוב היה בא להם הטוב והיה שם המקל נועם : וארעה את הצאן . בין טוב ובין רע רעיתי' : (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד · הם בני יאשיהו יהואחז ויהויקים וצדקיהו אלו השלשה מתו ביד אויביהם ויהויכין בן יהויקים אעפ"י שגלה לא נכחד כי ממנו נשתלשלה המלכות מלכות בית דוד אבל אלו השלשה נכחדו כי יהואחז וצדקיהו לא היה מזרעם מלך ויהויקים מת בבזיון סחוב והשלך ואלה השלשה היו בסוף חרבן הארץ וגלות הארץ כי בין שלשתם לא מלכו אלא כ"ב שנה וארבע חדשים וכלם היו בצרה ומה שאמר בירח אחד ר"ל בזמן מועט וכמהו יאכלם חדש את חלקיהם : ותקצר נפשי . על דרך משל כמו ותקצר נפשו בעמל ישראל וכא על ענין שאמר יחזקאל ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל יהודה ושני הפסוקים מורים על חורבן הארץ בימי צדקיהו ובאמרו וגם נפשם בחלה בי כלומר לא קצרה נפשי בהם בתחלה כי גם נפשם מאסה כי מתחלה לפיכך קצרה נפשי בהם ויונתן לא תרגם כן פסוק ותקצר נפשי בעמל ישראל ותרגם ותקצר נפשי בהם ורחיק מימרי יתהון ותרגם וגם נפשם בחלה בי על דנפשהון קצת בפולחני ובשלשת הרועים לא פי' יונתן דבר אלא תרגמו כפשוטו ושיציתי תלתא פרנסיא בירחא חד : (ט) ואמר לא ארעה אתכם · וקודם שחרב הבית בימי ג' הרועים האלה כשראיתי כי מעשיהם רעים ולא היה עתיד לעמוד אחריהם מלך טוב אמרתי לא ארעה עוד אותם על דרך והסתרתי פני מהם והיה לאכול : המתה תמות · בדבר : והנכחדת תכחד · בחרב : והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה . ברעב : (י) ואקח . וכבר לקחתי את מקלי : את נועם . זה יאשיהו כי לא היה אחריו מלך טוב : ואגדע אותו · ע"י פרעה נכה הסירותיו : להפיר בלב"י וביו"ד המשך אמר כיון שראיתי שלא יקום אחריו מלך טוב הסירותי אותו כדי שיפלטו העמים בישראל כי לא היו שומרים דרך ה' אלא בהכרת המלך כמו שכתוב לפיכך אמר להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים כאלו כרת האל ברית עם כל העמים שלא יריעו לישראל כי לא הרעו להם בימי יאשיהו כי גם פרעה נכה שלח לו שלא ילחם עמו : (יא) ותופר ביום ההוא · אותה הברית שופרת ביום שמת יאשיהו כי שלש הרועים שלחו בהם העמים ובזזו ושללו והרגו והגלו אותם : וידעו כן עניי הצאן השמרים אותי . אותם הצדיקים שהיו בהם שהיו שומרים אותי כלומר אשר דברתי להם על ידי הנביאים ולא שמעו כי לא היו מאמינים להם אך הטובים שהיו בהם היו שומרים אותי כלומר דברי כמו ואביו שמר את הדבר ובבא הפורענות ידעו כי דבר ה' הוא : ואמר אליהם דבר ה' הוא שאמר אליהם ע"י הנביאים : (יב) הבו שכרי

מצודת ציון

נועם · מלשון נעימות ומתוק והטוב : חובלים . מל' חבלה והשחתה : (ח) ואכחיד · ענין מניעה והסרה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו) : בירח בחדש : ותקצר נפשי · כן יאמר על דבר הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז) : בחלה · ענין מ אוס ותעוב ואין לו דומה : (ט) והנכחדת · הסרה מן העדר : אשה · ר"ל אחת וכן אשה אל אחותה (שמות כ"ו) · רעותה . חברתה : (י) ואגדע . ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט') : להפר : ענין בטול ומניעה : (יא) כן · ענינו אמיתת הדבר כמו שהיא וכן כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז) : עניי · ענוים ומוכנעים : אותי . ר"ל את דברי : (יב) הבו : תנו כמו הבו מקניכם (בראשית מז) חדלו

מצודת דוד

ובחרבן מעשים ואחריהם קמו בניהם וזרעם הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוסיפון : (ח) ואכחיד את שלשת הרועים · דרך הרועה הגדול להשים תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח אחד הסרתי ומנעתי שלשת הרועים אשר שמתים תחתי ובא לרמוז על שלשת הרועים הנעימים בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג שמתו ל' שנה ונכחדו מן העולם כי יהודה שמש שש שנים ויונתן שם ושמעון י"ח הרי שלשים שנה ולפי שהשנים קרואים גם בלשון ימים כמ"ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) לפיכך בא הרמז בירח ימים שהיא שלשים ימים (ולא זכר מתתיהו אביהם הזקן כי לא שמש אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנותו) : ותקצר נפשי בהם · ר"ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור מורת הצאן ומאס בהם : וגם נפשם בחלה בי · ר"ל גם נפשות הצאן מאסה בי כי לא שמעו לקול שאגתו כדרך הצאן המכיר קול הרועה ונשמעין אליו והרמז הוא שאחרי מיתת ג' בני מתתיהו מאס ה' בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם : (ט) ואומר · אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד צאן מרעיתכם : המתה תמות · כלומר יהיה מה שיהיה מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה אחת בשר חברתה ולא אחוש בדבר · בא לרמוז שכן אמר המקום ב"ה שיסיר השגחתו מהם : (י) ואקח · אח"ז לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתי בהן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ"א ביד חזקה במקל חובלים והרמז הוא לומר אחר שמתו ג' בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג נתבטל הנהגת הנעימות : להפר · להיות סבה להפר וכו' כי בעוד שמלו ג' האחים על כי הלכו בדרך הישר נתן המקום הכח בידם עד שהעכו"ם כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם סרו מהם ונתבטל הנהגת הנעימות בממשלת בניהם וזרעם התיר המקום כחם למען יסרו אם הברית ללכת ללחום בם : (יא) ותופר להם לנגד

רשי

שכרי · קימו שלותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה לצאן והטוב והרעה אתכם : ואם לא חדלו · וגם אני לא איטיב לכם וכן מצינו שאמר הקב"ה (יחזקאל ג) השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף תירגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקצת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה יחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין ודימוהו כאיש צרור הכסף לקח בידו (משלי ז) ואת השלשים פירשו שמ"ה צדיקים יש בכל דור ודור ודימוהו כאיש מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בבבל ושלשים בא"י שנא' ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הם וצדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה ב"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליהם · אשר הפשטתי מעליה' מהיות להם ליקר ול' יקרתי הוא הסרת כבוד והמ"ם של מעליהם יוכיח והוא כמו והרשך מארץ חיים כמו מסעף פורה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא ורואה אני לשונו הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוון : (יד) ואגדע את מקלי השני · הגלתי את צדקיהו : את החובלים . את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה · שנתאחוו בני יהודה ובנימן ונדבקו בתועבות מלכי ישראל : (טו) עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה

אבן עזרא

על כן כתוב השליכהו הכסף אל יוצר וכתוב כי שם בית ה' הוא אדר היקר יקר הוא תואר כמו מכה נכון יקר הוא שם דבר ושפון ויקר ומלת אל תשרת בעבור אחרת אל אדר היקר ופעם אשר יקרתי הבית היקר שהיה שם כבודי בתחלה וזהו אשר יקרתי מעליהם שסר הכבוד מעליהם בבית שני : (יד) ואגדע את מקלי · הוא נחמיה והנה נשחתו ישראל ושבו לריב זה עם זה ולהרע כי אין להם פחה וזהו להפר את האחוה בין יהודה ואחוה שם מגזרת אח כמו שלוה : (טו) ויאמר · אחלה פרשה כי מלך ירושלם הוא ארתחששתא של נחמיה הוא הנקרא בלשון פרס דריוש הוא שהרגו אלכסנדרוס ועתה החל מלכות יון שהיא נמשכת

זכריה יא

לֹא ׀ חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי
שְׁלֹשִׁים כָּסֶף׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר
אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקְחָה
שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית
יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר׃ יד וָאֶגְדַּע אֶת־
מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים לְהָפֵר אֶת־
הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ס
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי עוֹד קַח־לְךָ כְּלִי

ב' מ"ל · ב' תפסעון · ל' · ג' וחד ולקחה פת לחם · ב' חד מ"ל וחד חסר · י' זקפין בנביאים וכתו'

ועבדו ית רעותי גברין מקצת: יג ואמר יי לי כתוב דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמי יתיה לבית מקדשא ורמי לתחות יד אמרכלא חלף דיקרית דהלכתי בעיניהון וכתבית דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמיתי יתיה לבית מקדשא דיי לתחות יד אמרכלא רבא: יד ואיתיתי נבוכד אצר מלכא דבבל על צדקיה מלכא שבטא דבית יהודה ואגליתי יתיה על דאשניאו קימא אף אינון דבית יהודה כאחיהון בית ישראל: טו ואמר יי לי עוד איזיל אתנבי על פרנסא

מצודת ציון

חדלו · מנעו : (יג) היוצר . כמו האוצר ובא היו"ד במקום האל"ף כי אהו"י מתחלף : אדר . ענין מעוז וחוזק כמו לגפן אדרת (יחזקאל י"ז) : היקר יקרתי · מל' יקר ומכובד וחשוב : (טו) כלי . ר"ל

רדק

שכרי · כיון שאני רועה אתכם תנו שכרי והשכר הוא התשובה ומעשים טובים ואם לא חדלו כמו שאמר יחזקאל אם ישמעו ואם יחדלו : וישקלו את שכרי שלשים כסף . שלשים צדיקים היו בהם בימי אלה שלשת הרועים ומאלו מהם דניאל חנניה מישאל ועזריה וירמיה ויחזקאל וצפניה ואי אפשר שלא היו בהם אחרים ואם לא נזכרו שכרי כתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ ות"י ואמרית להון אם תקין בעיניכון עבדו רעותי ואם לא אתמנעו ועבדו ית רעותי גוברין מקצת כלומר קצת אנשים שבו בתשובה : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר . אמר הנביא שאמר לו האל יתברך שישליך זה הכסף אל היוצר ופי' המפרשים כמו האוצר כי אותיות אהו"י הם מתחלפות ופי' שומר האוצר וכת"י אמרכלא רבא לומר בדרך משל שיתיחדו בבית ה' ויהיו נבדלים מן העם העושים הרע בעיני ה' ואמר אל היוצר על דרך משל כענין היוצר יחד לבם והמבין וגו' והוא יודע הטובים והרעים חוקר לב ובוחן כליות כי יש מראים עצמם טובים ואינם טובים · ואקחה . כך היה נראה לו במראה הנבואה כי הוא היה לוקח הכסף ומשליכו בית ה' אל היוצר אבל ענין זה כבר עבר שנים רבות כי בימי ג' הרועים היה ור"ל בדרך המשל כי התיחדו הטובים ונבדלו מן העם ולא היו נראים עמהם ברחובות וזה שאמר ירמיה הנביא שוטטו בחוצות ירושלם ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה כמו שפירשנו אותו בספר ירמיה ומה שאמר אדר היקר הוא בית ה' ר"ל כמו שאמר ואשליך אותו בית ה' ר"ל אל אדר היקר ועל שאמר עומד במקום בנים ופירש אשר יקרתי מעליהם נכבדתי בעצמי וסרתי מעליהם לרוע מעשיהם וכת"י : (יד) ואגדע . זה אמר על החרבן שנגדע צדקיהו שהיה תכלית החובלים והמשחיתים וחרב הבית וגלו ישראל : להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל : האחוה שהיתה בין יהודה ובין ישראל בעבודת עכו"ם הופרה אז כיון שגלתה יהודה לא נשאר בישראל עובדי עכו"ם כי ישראל עד שגלו לא הניחו מלעבוד עכו"ם בכל הדורות שהיו באות עליהם וכיון שגלו וראו כי דברי הנביאים אמת בחרבן הארץ לא עבדו אח"כ עכו"ם ויהודה ג"כ עבדו עכו"ם עד שגלו וכיון שגלו בטלה העכו"ם מהם הנה כי הופרה אז האחוה שהיתה ביניהם בעכו"ם וכת"י . הנה פירשנו פרשה זו לשעבר ופרשה הבאה אחריה על כל פנים היתה נבואה לעתיד בזמן בית שני ונפרשנה אחרי אשר נפרש פרשה זו בזמן בית שני פי' אאז"ל כן אמר הש"י החלותי לרעותם ולקחתי לי שני מקלות בחירים לרעותה נועם וחובלים נועם כהן גדול וחובלים מלך על כהן נאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ואמר ודעת לנפשך ינעם וחובלים מלך בעבור שהוא כמו רב החובל באניה ואלה הצאן אף על פי שרעיתים אני בשני אלה המקלות והסירותי מעליהם רועים אחרים והם מלכי הבבליים לא חזרו למוטב ושלחתי להם שלשת הנביאים לרעותם במקומי והם חגי זכריה ומלאכי ולא הועילו להם תוכחתם הכחדתים כמו שאמר ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד מזה נלמוד כי בירח אחד מתו ואחריהם לא היתה נבואה בישראל וכן אמרו רז"ל משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה נבואה מישראל וכן נמצא כי תחלת נבואתם בזמן אחד היה בשנת שתים לדריוש אמר כאשר הכחדתי שלשת אלה הרועים ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי מאסה בי ורז"ל אמר פגה בוחל ונמל ואמרו פגה אלו ימי הנעורים בוחל שהבת גדולה והאב קץ בה ופירש נמל יצאת מלאה שהיא בוגרת ונואש אביה מלהשיאה מרוב שבתה בבית ואמר לא ארעה וגו' ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו זה בקרוב לגלותא אבדה מהם כהונתם : הבו שכרי שובו בתשובה ושבו בתשובה ולא היתה תשובתם שלמה כי אם שלשים יום מהלכות שהתאבלו על כהן גדול שמת וזהו שלשים כסף . השליכהו אל היוצר כמו אל האוצר כמו שפי' אל בית ה' אל בית היוצר וענינו כתוב נבואה זו ושים אותה בבית ה' ויש מפרשים אל היוצר אל הקהל כמו יוצר גובי . אדר היקר אשר יקרתי מעליהם כדר הכבוד שסלקתי מעליהם בעבור כי בבית שני לא היתה שכינה : אשר יקרתי . אשר מנעתי מן הוקר רגליך : ואגדע את מקלי השני את החובלים , היה המלך והוא היה אגריפס כי בימיו הגלה טיטוס . והחכם ר' אברהם הלוי מטוליטולה בספר הקבלה פי' פרשה זו כן רעה את צאן ההריגה זה בנין בית שני וז"ש ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם זו נשיאות זרובבל נחמיה התרשתא שהם מבני דוד ולהם נתן ה' מלכות ישראל ברית מלח חובלים זה מלכות הכהנים כי הם בתחילה בנו בית המקדש אחד בהר גריזים ונתחתנו אל הכותיים ומהם יצאה האפיקורסות לעולם ולבסוף הורקנוס כהן גדול שמש בכהונה גדולה ארבעים שנה ולבסוף נעשה צדוקי ויהרג את הכהנים הוא ואלכסנדרוס בנו וכן היה דעת אריסטובולוס בן בנו נוטה : ואכחיד את שלשת הרעים בירח אחד · שלשת גדולות אלו רמז נשיאות בני דוד ומלכות בני חשמונאי ומלכות עבדיהם וקרא לכל ימי בית שני ירח אחד לפי שהיו בעיניו כימים אחדים וזהו שאמר ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי וגומר זו פטירת זרובבל ונחמיה כי נכרתה האהבה וסופר הברית אשר היתה ביניהם ובין מלכי פרס וזהו שאמר אם טוב בעיניכם וגו' זהו שאמר להם כשהיה רועה אותם במקלו השני החובלים וכאלו אמר אם טוב בעיניכם ללכת בדרכי ה' וישקלו את שכרי שלשים כסף רמז לשלשים שנה שמלכו מלכים של חסד ואלו הם מתתיהו הנקרא חשמונאי שנה אחת יהודה בנו שש שנים . יונתן בנו שש שנים ושמעון בנו י"ח שנה הרי ל"א שנה ואם היו בהם חדשים חסרים נעשו ל' שנה שמלכו מלכי אמונה וזהו שאמר ויאמר אלי השליכהו אל היוצר או אדר היקר אשר יקרתי מעליהם כלומר אדר הוא ויקר זה השכר וראוי להיותו בקרבנות ובכופר נפשות הקהל וקראם יוצר ופי' יוצר כמו שאמר והנה יוצר גובי וזהו שאמר ואשליך אותו בית ה' אל היוצר כענין הראשון הוא : ואגדע את מקלי השני את החובלים זו עקירת מלכות בית חשמונאי בימי החובלים שהיו בהם הורקנוס ואריסטובולוס ובניו להפר האחוה בין יהודה כלומר אשר היה עומד להפר האחוה כמו שכתוב וגבי עדיו לגאון שמהו ופי' אשר לגאון שמהו ובין החובלים הוא שחלקו ישראל שתי ממלכות כאשר עשה ירבעם בן נבט שנחלקה בימיו מלכות בית דוד והופרה האחוה בין יהודה ובין ישראל : (טו) ויאמר ה' אלי עוד קח לך כלי רועה אוילי · אלו העבדים הוי רועה האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה זה אגריפס המלך אשר העלה את אספאסיאנוס ואת טיטוס על ארץ ישראל ושרי הפריצים אשר עשו את כל הרעות : (טו) ויאמר ה' אלי

עוד

מצודת דוד

לומר וכן היה כי הופר הברית ביום שמתו ג' האחים וחזרו לבוא עליהם למלחמה: וידעו כן . רצה לומר ברעותי את הצאן ובעשותי את כל אלה הנה עניי הצאן הנזכר ומפרש השומרים אותו ר"ל הענוים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה' הוא ולרמז עשיתי מה שעשיתי ולא היה דבר של מה בכך : (יב) ואומר אליהם . אמרתי לבעלי הצאן אם טוב בעיניכם שארעה עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא תאבו לתת שכרי חדלו ממני את הצאן לבל ארעה עוד עמהם : וישקלו · בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויתכן שכן היה הערך הנתון אל הרועה והרמז היא שהמקום אמר לישראל אם תרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי והחשב לי לשכר ואם לא אסיר השגחתי ול' כסף ירמז על ל' צדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל וכסף הוא ענין חמדה כמו נכסף נכספתה (בראשית לא) כי הצדיקים הם מחמדי עין : (יג) השליכהו · השלך את הכסף אל האוצר המחוזק והחשוב והוא אוצר בית ה' : אשר יקרתי מעליה' . אשר הכבדתי להיות ממעל להם עטרה על ראשם ר"ל צדקת ל' הצדיקים שבכל דור ודור שמורה היא להיות בנוי בזכותם הבית העתיד : ואקחה . עשה כאשר צוהו המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז הרמז האמור : (יד) ואגדע · אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא רציתי עוד להנהיגם כלל והרמז היא לומר אח"ז נתבטל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי : להפר · ר"ל גדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה סבה לבטל האחוה שהיה בין יהודה

וכן

רֹעֶה אֱוִלִי׃ טז כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי מֵקִים רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא־יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכַל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק׃ יז הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי הַצֹּאן חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה׃

יב א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃ ב הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלַםִ סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃

טַפְשָׁא׃ טז אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים פַּרְנָסָא בְּאַרְעָא דְשָׁנָן לָא יִבְעֵי דְאִיטַלְטָלוּ לָא יִתְבַּע דִתְבִירִין לָא יַסֵּי דְקַיְמִין לָא יְסוֹבַר וְנִכְסֵי עַתִּירַיָא יְבוֹז וּשְׁאָרְהוֹן יְגַמַּר׃ יז וַי עַל פַּרְנָסָא טַפְשָׁא דְאִתְפַּקִּיד לֵיהּ עַמָּא לְפַרְנָסָא דִי הוּא דָמֵי לְטַבָּחָא דִי סַכִּינֵיהּ בִּידֵיהּ וְעֵינֵי עַל שְׁמֵינָתָא לְמִכַּס דְרָעֵיהּ מֵיבַשׁ תִּיבַשׁ וְעֵינֵיהּ דְיַמִּינָא מִכְהָא תִכְהֵי׃ א מַטַּל פִּתְגָמָא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ דִתְלָא שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וּבְרָא רוּחָא דֶאֱנָשָׁא בִּמְעוֹהִי׃ ב הָא אֲנָא מְשַׁוֵּי יָת יְרוּשְׁלֵם מָן מְלֵי מְרָוֵי לְכָל עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף דְבֵית יְהוּדָה יִתּוּנוּן עַמְמַיָא בְּיַד אֲנִיסִין בִּצְיָרָא לִירוּשְׁלֵם׃

רשמשון•וגם נפשם בחלת בי:אולי ת׳ חסר יו״ד קדמא בליש׳ בק־יאה וסי׳ אך אוילים שרי צען•כלי רעה אולי• אולים מרוך פשעם. אולים יליץ אשם . ומוסר אולים אולת : רעי ה׳ חס׳ ו׳ בקריאה וסי׳ האמר לכרש רעי• דורי נסע ונגלה . הוי רעי האליל • חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי • ה׳ רעי לא אחסר : עין ח׳ בקריאה וסי׳ נמסר ביהושע סים׳ י״ט :

אבן עזרא

נמשכת עד היום כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם אל אדום ותהו כלי רועה אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שנפסקה מלכות ובאה על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והנכחדת שלא תוכל ללכת לרעות והנה כל זה ימי הגלות עד היום : (טז) הנער . שה אובד הקטן לא יבקש : (יז) הוי • הגלות תארך ותעמוד עד כרות זו מלכות יון עד בא קיצה : חרב על זרועו על עין ימינו . ופעם זרוע הכח שיסור והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו : (א) משא • זאת הפרשה דבקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה והנה יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בשוב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי׳ ארוך : (ב) הנה בהתחבר ישראל יעלו גוים להלחם עליהם : סף • כמו מן הדם אשר בסף • משכב ושתות : וגם על יהודה • שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארצם שהם רחוקים מירושלם ולא באים בגלותם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה

רשי

הריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד טיטוס : (טז) הנכחדות . האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש • תרגם יונתן דאטלטלו לא יתבע הנער והשופות שאינן יודעות לבוא אל הדיר : הנצבה • שיש לה כח קצת • לעמוד על רגלים וצריכה סיוע לנשאה לאבס ומנחם פירש ונפוחה ל׳ לנבות כפן : לא יכלכל • תרגום יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : ובשר הבריאה יאכל • את העשירי׳ יגמור ממונן : ופרסיהן יפרק • עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה : (יז) הוי • יש לצעוק על זה : רועי האליל • רועי של אין • אליל ל׳ אל אינו רועה וכן רופאי אליל (איוב יג) • רועי האליל יו״ד יתירה במקום ה״א כמו ועוזבי הצאן (כאן) שכני סנה (דברים לג) שכני לבדד (מיכה ז) : עוזבי הצאן נותן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז : חרב על זרועו ועל עין ימינו • והוא הרועה הכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינים ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם : זרועו יבוש • לעתיד לבא ונתתי נקמתי וגומר (יחזקאל כה) והפותרי׳ פותרי׳ אותו בצדקיהו על שם (ירמיה כב) ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה : (א) משא דבר ה׳ הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל על בבל וכיוצא בו : (ב) סף רעל • כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות יב) רעל ל׳ שממון אוטם הלב והאברים שאין להם כח כאדם המעופף בשכרות כמו (נחום ב) הברושים הרעלו (ישעיה ו) השרות והרעלות • בלשון משנה מלינו מדיות רעולות אונקלופטנס״א בלע״ז : וגם על יהודה • יפילו העכו״ם אשר יהיו במצור על ירושלים שיהיו בית דוד מבפנים והעכו״ם יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלי׳

ש

רדק

פוד קח לך כלי רועה אוילי . אמר הש״י לזכריה שיקח לו כלי רועה שוטה במראה הנבואה והוא סימן למלך שיקום בישראל בזמן בית שני שיעשה מעשיו בשגעון וכלי הרועה השוטה משונה מכלי רועה אחר כי כלי הרוע׳ הוא כמו שק סוסים שישים שם הרועה לחם שיאכל וכוס שישתה בו ודברים אחרים שצריך אליהם במדבר ברעותו הצאן והרועה השוטה כליו פחות וגרוע ונופל ממנו מזונו וכשיחסר מזונו מתקלף אל הצאן ומכה אותם ולא יחוס עליהן : אוילי היו״ד לנחם כיו״ד אכזרי וזה המלך הוא הורדוס שהיה עבד מבני חשמונאי וקם עליהם ומלך הוא ולקח אשה מהם והנהיג מלכותו בשטות והרג אשתו ובניו ועשה רעות רבות בישראל וי״ת אתמני על פרנסא טפשא : (טז) כי הנה הנער פי׳ הטלה . הנצבה שעומדת במקומה שלא תוכל ללכת לרעות לא יכלכל אותה במקומה : ופרסיהן יפרק • לא די שלא ייטב להון אלא ירע להן שבמקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת וי״ת ושארהון יגמר : (יז) הוי רועי האליל עוזבי הצאן , רועי, כמו רועה וכן באהל רועי כמו רועה עוזבי כמו עוזב היו״ד נוספת וכן אסרי לגפן עירה חצבי מרום קברו והדומים להם האליל כמו רופאי אליל דבר שאינו מועיל וזה הרועה הוא הורדוס או אגריפס : חרב על זרועו : אחר שאמר יבש תיבש כהה תכהה לא רצה לומר חרב ממש אלא ר״ל כליון כמו שהחרב מכלה ואמר זרועו ר״ל שיכלה כחו ואמר עין ימינו ר״ל שתכלה השגחתו ועצתו במעשיו ור״ל עין ימינו עין הלב וכן כתב החכם ר׳ א״ע ז״ל אבל הוא לא פירש ענין הפרשה כענין שפירשנו אנחנו : (א) משא דבר ה׳ • אחר שזכר פורענות ישראל וחרבן הארץ פעמים התנבא על טוב ישראל ופורענות האומות ואמר נאם ה׳ נוטה שמים ויוסד ארץ כלומר כי הוא ברא שמים וארץ ובידו הכל לנתוץ ולהרוס לבנות ולנטוע וזכר אדם כמו שאמר ישעיה ואדם עליה בראתי כלומר ואני הגליתי את ישראל ובידי להעלותם מהגלות ולהנקם מאויביהם וכתב החכם ר׳ אברהם בן עזרא ז״ל כי סמך ויוצר רוח אדם בקרבו לנוטה שמים ויוסד ארץ לפי שהאדם עולם קטן כנגד שמים וארץ שהוא עולם גדול ומה שאמר ויוצר רוח אדם בקרבו ולשון יצירה לא מצאנו אלא על דבר שיש בו ממש שהוא מוחש בחושים ולא כן הרוח ואמר כי מה שאמר ויוצר אמר על יצירת כלי הגוף המקבלים כח הרוח והם המוח והלב : (ב) הנה אנכי . סף רעל כמו כוס התרעלה ששותה אותו ימות כן כל הבאים על ירושלם ימותו ויכלו : וגם על יהודה יהיה במצור • ר״ל כי יהודה יצורו עם האויבים על ירושלם וטעם על יהודה כי גם עליהם תהיה סף הרעל מתחלה שיבאו על כרחם במצור על ירושלם והנה תהיה

תולדות אהרן

רעי האליל • (תענית סח) : דבר ה׳ : זוהר מקץ :

מצודת ציון

ר״ל מקל : אוילי • שוטה מבלי דעת : (טז) לא יפקוד • לא יזכור : הנער • ר״ל הטלה הרך : הנצבה . ענין עמידה : יכלכל . ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ״ז) : הבריאה • השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג׳) : ופרסיהן . הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו פרסות סוסיו (ישעיה ה׳) : יפרק • ענין שבירה כמו פרק מלאה (נחום ג׳) : (יז) הוי • כמו אוי : רועי • כמו רועה בה״א : האליל . ענין דבר שאין בו תועלת כמו רופאי אליל (איוב יג): עוזבי . היו״ד יתירה : זרועו • ענין חוזק כי הוא נתון בזרוע : יבוש תיבש . מל׳ יבשות : כהה תכהה • ענין עכירות ושחרות כמו כהה הנגע (ויקרא יג) : (א) משא • נבואה ולתוספות ביאור אמר דבר ה׳ : (ב) סף . ספל וכן בדם אשר בסף (שמות יב) : רעל . ענינו הסם הממית והוא מל׳ יין תרעלה (תהלים ס) המעמעם את הלב מרוע תכונתו : במצור ענין הקפת גייסות סביב

מצודת דוד

ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם בירושלים כ״א מהם כמ״ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו׳ (דברים יז) ובהתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיסודם כי עבר זר בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרוצה להכנס יבוא ויכנס : (טו) כלי רועה אוילי • ר״ל מקל מה שהרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן : (טז) כי הנה אנכי מקים . ר״ל זה יהיה לרמז שאעמיד רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר : הנכחדות וגומר • המוסרות מן העדר ללכת דרך תועה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר : הנער • השה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותה אנה נשארה : הנצבה • החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה: ובשר הבריאה . את השמנה יהרוג ויאכל בשרה : ופרסיהן יפרק • במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר״ל לא יחזק הנכשלים וחלושי הכח ואת העשירים ישחית וירדה בהם בפרך : (יז) הוי רעי האליל . אוי לך אתה רועה מבלי מועיל העוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם מחריבי המקדש כמ״ש ביוסיפון : חרב על זרועו • חרב יבוא על זרועו ר״ל כוחו ישבר ויוכרת : ועל עין ימינו • ר״ל ומה שהיה מסתכל ומביט ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחל׳ ההיא כי הכרת ואין לה : זרועו יבוש תיבש • ר״ל כחו תחלש : כהה תכהה • ר״ל לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במ״ש : יב (א) נוטה שמים • הנוטה את השמים לפרשה והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו : (ב) סף רעל וגומר אל מול העכו״ם הבאים עליה סביב תהיה כספל ממשקה הממית שכל השותה ממנו ימות כן יכלו וימותו כל הבאים על ירושלים : וגם על יהודה • הסף הרעל הזה יהיה גם על יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים כי

ג וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אָשִׂים אֶת־
יְרוּשָׁלַםִ אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים ג
כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ נ׳ · נ׳ · נ׳
עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃
ד בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־
סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן נ׳ · נ׳
וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי
וְכֹל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה בַּעִוָּרוֹן׃
ה וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אַמְצָה ב׳ חסר וה׳ חס׳ בליש׳
לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ בַּיהוָה צְבָאוֹת ל׳ וכתיב ה׳
אֱלֹהֵיהֶם׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת־
אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים ה׳ חס׳ בליש׳ ל׳
וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר וְאָכְלוּ עַל־
יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־כָּל־הָעַמִּים
סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ עוֹד תַּחְתֶּיהָ
בִּירוּשָׁלָםִ׃ ז וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־ ב׳ חד מ״ל
אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־
תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת

ג וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יָת יְרוּשְׁלֵם אֶבֶן תַּקְלָא לְכָל עַמְמַיָּא כָּל אֲנַסָּהָא אִתְבְּזָזָא יִתְבַּזְזוּן וְיִתְכַּנְשׁוּן עֲלַהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ד בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֶמְחֵי כָּל סוּסַוַת עַמְמַיָּא בְּטַפְשׁוּתָא וְרוֹכְבֵיהוֹן בְּשַׁעֲמָמוּתָא וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲגַלֵּי יָת גְּבוּרְתִּי לְאֵיטָבָא לְהוֹן וְכָל סוּסַוַת עַמְמַיָּא אֶמְחֵי בְּסַמְיוּתָא׃ ה וְיֵימְרוּן רַבְרְבֵי יְהוּדָה בְּלִבְּהוֹן אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן׃ ו בְּעִידָנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יָת רַבְרְבֵי יְהוּדָה כִּלְבוּשׁ דִּינוּר בְּאָעַיָּא וּכְבִיעוּר דְּאֶשָּׁא בְּעָמִירָא וְיִבְזוּן מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִפּוּנָא יָת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתַּב יְרוּשְׁלֵם עוֹד בְּאַתְרַהּ וְתִצְלַח יְרוּשְׁלֵם׃ ז וְיִפְרוֹק יְיָ יָת קִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא בְּדִיל דְּלָא תִסְגֵּי אִתְרַבְרְבוּת בֵּית דָּוִד וְאִתְרַבְרְבוּת יָתְבֵי

ד׳וכל אורית׳ דכו׳

ונאספו ד׳ בקריא׳ וסי׳ ונאספו שמה כל העדרים · ונאספו עלי והכוני ונשמדתי · אבן מעמסה לכל העמים · ונאספו עשבות הרים : ה׳ חסר ו׳ בליש׳ אלוף וסימ׳ לאלפיה׳ בארץ שעיר · ואת למרת אתם עליך אלפים לראש · ואמרו אלפי יהודה · אשים את אלפי יהודה כביור אש · והיה

רשי

בן ח״י : (ג) אבן מעמסה · אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפי המושל לשאתה ולעמס׳ על כתפים והיא כבידה מאד עד אשר כל עומסיה שרוט ישרטו : (ד) אכה כל סוס · הצובאים הם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הצובאים אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת : (ה) ואמרו אלפי יהודה בלבם · כשיראו שאר הצובאים נגפים במגפה זו והם ניצולים : אמצה לי יושב ירושלם וגו׳ · יושבי ירושל׳ שיודעים שעל כרחנו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי בתפילתן בה׳ אלהיהם : (ו) אשים את אלפי יהודה · ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם : ככיור אש · במדורות אש גדולה וכיור לשון כירה וכך חברו מנחם : תחתיה · במקומה : (ז) והושיע ה׳ את אהלי יהודה בראשונה · בטרם יבואו בני ירושלים לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליהם ואל ביתם ואח״כ תבא תשועה לבני העיר הוא התשועה שנאמר בה ויצא ה׳ ונלחם (לקמן יד) : למען לא תגדל · להתפאר עליהם ולומר לא נגאלתם אלא בשבילנו : הנכבש׳

אבן עזרא

והנה זרם תעבור עליהם בלכתם : (ג) והיה · ממשל ידוע כי הכורע לגבהו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה : (ד) ביום · אכה כל סוס של גויי הארץ : ועל בית יהודה · שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהצילם וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיו במחנה אכה בעורון והנה עיד יכשל בסוס : (ה) ואמרו אלופי יהוד׳ · גדוליהם שהם במחנה האויב : אמצה לי · תפילת ירושלם כי הם שתפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא : (ו) ביום · אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו על כן יאכלום ככיור אש ככירת אש : וישבה · שהעם וישבו אנשים · (ז) והושיע · את אהלי יהודה הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר : בית דוד · עוד היום בעיר בבגדא״ד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגלות משפחה רבה וגדולה ולהם ספר היחס ממנים קדמוניות והנה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהודה שהם מחוץ לעיר עם מחנות האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בעורון ולמה בראשונה יושיע את אהלי יהודה למען לא תגדל בעבור פאר

תולדות אהרן

והושיע ה׳ (סוכה נד) :

רדק

תהיה עליכם זאת צרה גדולה ופי׳ הענין כי בבא גוג ומגוג על ירושלם אחרי הגאולה יעלו על ארץ יהודה כי מגמת פניהם לבא על ירושלים תחל׳ ולא יחושו לכל ארץ ישראל לכבשה תחלה כי יאמרו אחר שנכבוש ירושלם תהיה נכבשת כל ארץ ישראל לפנינו אבל יעלו לירושלים דרך ארץ יהודה כי היא דרכם ויקחו עמהם בני יהודה על כרחם שיבאו עמהם לצור על ירושלם וכת״י : (ג) והיה · אבן מעמסה. המשילה תחלה לסף רעל והוסיף להמשילה לאבן מעמסה ר״ל כל היגיעים להלחם על ירושלם ילקו בה כמו האבן הגדולה שהוא לעומסיה למעמס גדול ולמשא כבד ובעוד שמרימים אותה מן הארץ להרימה על כתפם יעשו בה שריטו׳ בידיהם ומנסים בה כחם אנשים רבים ובהסיע׳ אותה ישרט בידיהם כן יאספו על ירושלם כל גויי הארץ וכלם יהיו נאספים בה מעמסה מן ויעמוס איש על חמורו ועמסים על התמורים ענין משא וכת״י אבן תקלא לכל עממיא כל אנסהא אתבזזא יתבזזון וגו׳ : (ד) ביום ההוא · אפקח את עיני · לשמרם מהמכה שתביא על העמים אע״פ שהם ביניהם הם וסוסיהם ינצלו מהמכה אבל כל סוס העמים אכה בעורון ואמר בעורון אחר שאמר בתמהון כי שתי המכות האלה תהיינה להם והתמהון הוא בלב והעורון הוא בעינים : (ה) ואמרו אלופי יהודה · יאמרו בלבם כשהיו בין אויביהם כי יושב ירושלם יהיו אמצה ותוזק להם שיצאו להלחם עמם בעזרת ה׳ צבאות ויגלגו בם : אמצה · שם בשקל עולה ענוה כבשה שלום : (ו) ביום ההוא אשים את אלופי יהודה . גדולי יהודה שיהיו בתוך אשימם ככיור אש בעצים כי באש שאשלח בגוים תמהון ושגעון יתבוננו כי מאת ה׳ הוא ויכו הם ובני יהודה שעמהם בגוים על ימין ועל שמאל ופי׳ כיור אש גחלת אש מלשון תנור וכירים וכמו שהעצים והעמיר נכונים לבער עם אש כן העכו״ם יהיו נכונים לאבדון ולכליון בתמהון ובשגעון שישלח בהם האל יתברך ואלופי יהודה יהיו בהם כמו האש לכלותם : וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם : כי העכו״ם חשבו להשמידה מהיות עיר והיא תשב עוד במקומה במקום שהיא נקראת ירושלם היום : (ז) והושיע ה׳ · אהלי יהודה בראשונה לפי שהצרים על עיר יושבים באהלים לפיכך אמר אהלי יהודה ואמרו עוד כי על בית רכבים אמר שהם יושבים באהלים לעולם והיו יושבים בתוך בני יהודה ות״י אהלי יהודה קרוי דבית יהודה בראשונה קודם שיושעו יושבי ירושלם יהיו נושעים בני יהודה שהם מבחוץ מפחד אויביהם שבאו עמהם במצור : למען לא תגדל תפארת בית דוד · כי בית דוד יהיו מבפנים בעיר עם יושבי ירושלם ואם יושעו הם בתחלה יתפארו על בני יהודה שהם מבחוץ ויאמרו שבעל ידם הם נושעים

מצודת דוד

כי שבאו׳ לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם בעזרת׳ לצור על ירושלים וגם המה ילקו בתחלה עם העכו״ם : (ג) אבן מעמסה וגומר · אל מול שהבאים הצובאים עליה תהיה כאבן כבדת המשא שכל העומסי׳ אותה ישרטו שריטה בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר״ל כל הנלחמי׳ עליה ילקו ולפי שהמשיל׳ לאבן כבדת המשא אמר ל׳ האוסף באנשים המרימים אבן כבד : ונאספו עליה · אצלה בסמוך לא יכלו ויתמו מן הארץ : (ד) בתמהון · ר״ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומתייאש : בשגעון · ר״ל לא ילחמו כסדר הכסיסי המלחמה : ועל בית יהודה · והבאים לבא על ירושלים עם הצובאים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם הצובאים הואיל ובאו שלא ברצונם : אכה בעורון · נוסף על התמהון אכה בעורון לא יראו אנה ילכו וידלגו על אנשיהם וירמסם אבל בית יהודה שיהיו ממחנה במחנה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום ישגיח בהם : (ה) ואמרו וגו׳ · אלו הבאים עם הצובאים על העיר בראותם שאינם נזוקים עם הצובאים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקם אותי בהשגיחם בה׳ להתפלל עלי שלא אהיה נלקה עמהם כי יודעים המה שבאתי הנה שלא ברצוני ולא יתלו הדבר בזכות עצמם כ״א בזכות יושבי ירושלים : (ו) את אלופי יהודה · הם הבאים עם העכו״ם אותם יעשה כלפיד אש הבוער בעצים ר״ל הם ישחיתו את הבאים עמהם בראותם שיד ה׳ היתה בם: וכלפיד וגו׳ · כפל הדבר במ״ש: ואכלו · ישחיתו מימינם ומשמאלם את הצובאים מסביב : וישבה ירושלים וגו׳ · כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבו מקודם לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה : (ז) את אהלי יהודה הם הבאים עם הערבים יושבי אוהלים במחנה אותם יושיע ה׳ בראשונה לסכות הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם : למען לא תגדל וגו׳ · כ״א לא ישחיתו בהם עד אשר יצאו מירושלים זרע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א״כ תפארתם על תפארת בית יהודה הבאים עם העכו״ם הואיל והם

מצודת ציון

סביב לעיר לכבשה : (ג) מעמסה · ענין טעינת משא כבדה כמו אבי העמיס עליכם (מ״א יב) : שרוט ישרטו : ענין תלישת הבשר כמו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא) : ונאספו · ענין כליון ומיתה כמו כל הדור ההוא נאספו (שופטים ב) : עליה. אצלה בסמוך : (ד) אפקח . ענין פתיחה כמו פקח עיניך (משלי כ) : בעורון · מל׳ עור : (ה) אלופי יהודה · שרי יהודה כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז) : אמצה · מל׳ אומץ וחוזק : (ו) · ככיור . ענין לפיד ושלהבת וכן תנור וכירים (ויקרא יא) שנקרא כן בעבור שמונח עליו תדיר לפידי אש : בעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כד) : תחתיה · במקומה: (ז) תפארת · מל׳ פאר והדר

יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם עַל־יְהוּדָה׃ ח בַּיּוֹם
הַהוּא יָגֵן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם
וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים כְּמַלְאַךְ
יְהוָה לִפְנֵיהֶם׃ ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ י וְשָׁפַכְתִּי
עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל ׀ יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם
רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת
אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד
עַל־הַיָּחִיד וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־
הַבְּכוֹר׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל
הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן
בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן׃ יב וְסָפְדָה הָאָרֶץ
מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת
בֵּית־דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד
מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם
לְבָד׃ יג מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד
וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי לְבָד
וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃ יד כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת
הַנִּשְׁאָרוֹת מִשְׁפָּחֹת מִשְׁפָּחֹת לְבָד
וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃
יג א בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר

ב' חס' בסיפרא · ל' · ג' חד חסר ב' י ג' · ל' · ב' אתרי מסה · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · כל סיפרא קמז · ב' חסר וכפסוק · ל' וחד ומקור

ירושלם על דבית יהודה :
ח בעדנא ההיא ירחים יי על
יתבי ירושלם ויהי דחלש
בהון בעדנא ההיא כדויד
ובית דויד כרברבין יצלחון
כמלאכא דיי קדמיהון :
ט ויהי בעדנא ההיא אתבע
לשיצאה ית כל עממיא די
מתכנשין ואתן על ירושלם :
י ואשפוך על דבית דוד ועל
יתבי ירושלם רוח חסדא
ורחמין ויבעון מן קדמי על
די איטלטלו ויספדון עלוהי
כמה דספדין על יחידא
ויימרון עלוהי כמה דממרין
על בוכרא : יא בעדנא ההיא
יסגי מספדא בירושלם
כמספדא דאחאב בר עמרי
די קטל יתיה הדדרמון בר
טברימון וכמספד יאשיה בר
אמון די קטל יתיה פרעה
חגירא בבקעת מגידון :
יב ויספדון דירי ארעא זרעין
זרעין גבריהון לחוד ונשיהון
לחוד זרעית בית דוד לחוד
גבריהון לחוד ונשיהון לחוד
זרעית בית נתן גבריהון לחוד
ונשיהון לחוד : יג זרעית בית
לוי לחוד גבריהון לחוד
ונשיהון לחוד זרעית בית
שמעי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד : יד כל זרעיתא די אשתארא זרעין
זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד : א בעדנא ההיא יהי אולפן אוריתא גלי

אבן עזרא

שלא יוכלו להתפאר בית דוד ויושב ירושלם שהם בתוך העיר עם המשיח ולא תגדל התפארתם על בני יהודה ידיעו שישועה אתכם : (ח) ביום · הנכשל בהם · גיבור כדוד : כאלהים · מלאכים וככה פירושו כמלאך ה' לפניהם במלחמ' : (ט) והיה ביום ההוא · כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים : (י) ושפכתי · אשפוך רוח חן ותחנונים על יושבי ירושלם טרם זה תעבור עליהם בתחלה צרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם וזהו והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה למה אשר דקרו משיח בן יוסף : וספדו עליו · אנשיו : (יא) כמספד הדדרימון · מספד אדם גדול היה בימים קדמונים : בבקעת מגדון · ואנחנו לא ידענו כל הקורות ולסיותו רמז לאחאב ויאשיהו דרך דרש הוא זה : (יב) וספדה · הזכיר משפחת בית דוד הנכבדת ומשפחת בית נתן בדרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולסיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל לשניהם וככה בית השמעי איננו מהלוים או הוא קהת מבית לוי בפנים ומקהת בחוץ כמו בית דוד ויסודה שהם בפנים ובחוץ : (א) ביום · גם זה הכתוב לאות כי הנבואה לעתיד ויהיה מקור נפתח כמשמעו וכבר משה הכהן אמר

כאלף ביהודה : יושב ב' חס' בסיפרא וסימ' והשפלה ישב · ותפארת ישב ירושלם : כדויד ג' וסימ' נמסר בעמוס סימ' ו' : כאלהים ג' בקריאה וסימ' והייתם כאלהים יודעי טוב ורע · ובית דויד כאלהים · אל גדול כאלהים · אנ"ך : מספד ג' בקריאה וסימ' מספד תמרורים כי פתאם · מספד בית האצל · כמספד הדדרמון בבקעת מגדון · וסימ' תמריא סמיכין

רשי

(ח) הנכשל בהם · החלש שבהם : כאלהים · כרברבין כמלאכים : כמלאך ה' לפניהם יצלחון כמלאכא דה' קדמיהון : (ט) אבקש להשמיד · אבקש בהשמדתם ואדקדק בעוונם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בנוגני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם : (י) רוח חן ותחנונים · שיעלו על רוחם להתחנן לפני ושם יהיו לחן בעיני : רוח בלנ"ש בלע"ז : והביטו אלי את אשר דקרו · תרגם יונתן ויבעון מן קדמי על די איטלטלו והביטו לסתאון על אשר דקרו בהם הכשדיים והרגו בהם בגלות' : וספדו עליו · על אותו הרג : כמספד על היחיד · כאשר יספיד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה : (יא) כמספד הדדרמון בבקע' מגדון · אין ענין הדדרימון בבקע' מגדון אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר (מ"א כב) ועבור הרנה במחנה וגו' והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון שנאמר (ד"ה ב ל"ה) ויקונן שם ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וגו' : (יב) בית נתן · הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנאמר (ש"ב ה) שמוע ושובב ונתן ושלמה : (יג) בית לוי · הכהנים והלוים : משפחת השמעי · שמוע בן דוד בתחלה כלל שכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת · (יד) כל המשפחות הנשארות · לבית דוד : ונשיהם לבד · משום צניעות ולמה משפחות הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמו שנאמר בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ :

לחפלת

מצודת ציון

וסדר : (ח) הנכשל · ענין נפילת התגברות ותשות הכח : (י) רוח . רמן : דקרו . ענין נעיצת חרב בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג) : והמר כהמר . מל' מרירות : (א) מקור · מעין הנובע

רדק

נושעים : (ח) ביום ההוא · הנכשל בהם · החלש שבהם יהיה כדוד שהיה גבור חיל ואיש מלחמה : ובית דוד · ר"ל המלך המשיח כמו שמעו נא בית דוד שאמר על אחז המלך ויצא המלך לפניהם להלחם בגוים ההם כאלהים ופי' כמלאך ה' : (ט) והיה ביום ההוא אבקש להשמיד · אבקש ואעשה כלומר אשים כל רצוני להשמידם : (י) ושפכתי רוח חן ותחנונים · כלומר שימלאו חן בעיני ואושיעם מ: הגוים הבאים עליהם וכפל הענין כמ"ש לחזק הענין וי"ת רוח חסד ורחמים ופי' אחז"ל רוח שיהיה חן בעיני כל אדם ושיהיו תחנוניהם מקובלים לפני והנה אמר שיגן עליהם הנה זכר המדרגות העליונות המנשאות אותם אח"כ אמר שאם יזדמן שידקרו אחד מהם במלחמה ואפילו הדיוט שבהם תימה גדולה יהיה להם היאך יהיה דבר זה ויחשבו אותו שהוא תחלת ירידה והכנעה נגד אויביהם כמו שעשה יהושע כאשר הכו אנשי מישראל שלשים וששה איש אמר אהה ה' ואמר מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו כן יהיה עניינם עתה אם יראו שידקרו מהם אפילו אחד יתמהו והביטו אלי את אשר דקרו בעבור שדקרו וספדו עליו כאדם שאין לו אלא בן אחד וימות או כאדם שימות בכורו ורז"ל פי' על משיח בן יוסף שיהרג במלחמה ותמה אני לפי פירושו איך סתמו ולא זכרו כלל : והמר · ענין מרירות לב : (יא) ביום ההוא · כמספד · בפתח מפני הסמיכות הדדרימון בבקעת מגדון ידוע היה אבל ולא ראינו זכר מזה במקרא : (יב) וספדה הארץ . אנשי הארץ יספדו על זה הדיקור : משפחות משפחות . כל אחת במהומה ואלה המשפחות הנזכרות כמו נתן ושמעי יהיו גדולות וידועות באותו הזמן והנביא זכרם דרך נבואה ומה שאמר ונשיהם לבד הוא דרך צניעות או פי' לפי שהנשים מקוננות וסופדות יותר מן האנשים אמר שתתיחדנה לבדן לספוד כמנהגן : (א) ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד · אפשר לפרש כמשמעו וכן רז"ל הדביקוהו לפסוק יצאו מים חיים מירושלם ואמרו יכול שיתערבו בהן מעינות אחרות ת"ל יהיה מקור נפתח :

לגים

תולדות אהרן

והיה הנכשל · עקידה שער ג : אבקש להשמיד · עכו"ם ד : והביטו אלי · סוכה נב : יגדל המספד · מגלה ג מ"ק כח : וספדה · סוכה נב (סוכה נב) : מקור נפתח · יומא עח (שקלים ו) :

מצודת דוד

היו עמהם ולא השחיתו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים : (ח) יגן ה' · מפני חיל הצרים עליהם : הנכשל בהם . החלש שבהם יתגבר כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו : כאלהים · יהיו כמלאכים בעוז ומורא כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בראש העם : (ט) אבקש להשמיד · אבקש ואעשה כלומר אשים כל רצוני להשמידם : (י) ושפכתי · ר"ל אתן בשפע על בית דוד וגו' רצון המשכת חן על עצמם ורצון הסכלת תחנונים לפני : והביטו אלי · לשאול משפט להשיב גמול את אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר במת במלחמה כן אחז"ל : כמספד על היחיד · כמו המספד שאדם עושה על מיתת בן יחיד : והמר · יבכו עליו במרירות לב כמו שממררים בבכי על מיתת הבכור : (יא) כמספד הדדרמון וגו' · מספד גדול מפורסם היה בימים קדמונים להדדרימון בבקעת מגדון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף · ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרמון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגדון : (יב) משפחת וגומר · כל משפחה בפ"ע לפרסם את ההספד : ונשיהם לבד · הוא דרך צניעות שלא יהיו מעורבבים עם הגברים : משפחות בית נתן · כן יהיה גם משפחה יקרה בזה הזמן וכן כולם שחושב והולך וזכרם הנביא בנבואה : (יד) כל המשפחות הנשארות · מלבד אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן : משפחות גם הם יספדו כל המשפחה בפ"ע ונשיהם לבד : יג (א) יהיה מקור נפתח · יהיה

פתח

(א) לחטאת ולנדה · להזיות וכן ת"י אשבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא בספר חטאת: (ב) וגם את הנביאים · נביאי השקר: רוח הטומאה · יצר הרע: (ד) אדרת שער · כן דרך מסיתים ומדיחי' מתעטפי' בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקבלו הסתתם: (ה) כי אדם הקנני · פתר בו תרגום לשון מקנה צאן ובקר כי אני כשאר כל אדם שאינו עסוק בנבואה' הפקידני מנעורי לשמור את מקנהו: (ו) בין ידיך · בין כתפיך הם מלקין עוברי עבירה: בית מאהבי · אשר אוהבי ומוכיחי לדרך הישרה: (ז) חרב עורי על רועי · על עמו שהפקדתיו על צאן גלותי: ועל

אמר כי הוא דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים ופירשתי על כן אחריו ורוח הטומאה הפך רוח הקודש: (ג) והיה · טעם כל כך יהיו אוהבי השם כי על אהבתו ידקרו האבות הבני': (ד) והיה · אדרת שער · לתראות האדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו והנה שק למען לא יכירוהו: (ה) ואמר · לשואלו מה מלאכתך: כי אדם הקנני מנעורי · הנחילני אדמה ומנעורי אני עובד אותה ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר בית מאהבי שחקוני והוכיחוני אם על דרך משל: (ז) חרב · והנבא עוד על מלחמות רבות שהיינה בכל הארץ בימות משיח בן

נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם
לְחַטָּאת וּלְנִדָּה׃ ב וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא ג' פתח
נְאֻם ׀ יְהוָה צְבָאוֹת אַכְרִית אֶת־
שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא
יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־ ל'
רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ׃ ל'
ג וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ ג'
אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יֹלְדָיו לֹא תִחְיֶה כִּי
שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וּדְקָרֻהוּ ל' וחסר
אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יֹלְדָיו בְּהִנָּבְאוֹ׃ ז' י"ל כהנבאו בסוף
ד וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים
אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ ל'
אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ׃ ה וְאָמַר
לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה ז' בסיפרא ב' וקין היה
אָנֹכִי כִּי־אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי׃ י"א
ו וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה ג' י"ז בסיפרא
בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית ח' מ"ל בנביאים ז'
מְאַהֲבָי׃ ז חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־ כ"כ ס' וחסר

כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין לְבֵית דָּוִד
וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְאֶשְׁבּוֹק
לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי
אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרְתָא
דְחַטָּאתָא׃ ב וִיהֵי בְעִדָּנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲשֵׁיצֵי
יַת שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָא מִן
אַרְעָא וְלָא יְהֵי דָכְרָן מִשּׁוּמְהוֹן
עוֹד וְאַף יַת נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת
רוּחַ מְסָאֲבָא אֲבַטֵּיל מִן
אַרְעָא׃ ג וִיהֵי אֲרֵי אִתְנַבֵּי
גְבַר עוֹד וְיֵימְרוּן לֵיהּ אֲבוּהִי
וְאִמֵּיהּ יַלְדוֹהִי לָא תִתְקַיֵּם
אֲרֵי שִׁקְרָא אִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא
דַיְיָ וְיֶחְדוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
יַלְדוֹהִי בְּאִתְנַבָּיוּתֵיהּ׃ ד וִיהֵי
בְּעִדָּנָא הַהִיא יִבְהֲתוּן נְבִיֵי
שִׁקְרָא גְּבַר מִנְּבוּאָתֵיהּ
בְּאִתְנַבָּיוּתֵיהּ וְלָא יִתְנַבּוּן עוֹד שְׁקַר בְּדִיל לְאַרְפָּא כַּדִּיבִין׃
ה וְיֵימַר לָא נְבִיָא אֲנָא גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא אֲנָא אֲרֵי
אֱנָשָׁא אַקְנְיַנִי מִזְעוּרַי׃ ו וְיֵימַר לֵיהּ מָה מַחֲתָא הָאִלֵּין
דַּאֲתָאָה עֲלָנָא הֲלָא בְּעוֹבָדֵי יְדָךְ וְיֵימַר יָאוּת לְקִינָא
בְּחוֹבִין דְרַחֲמָנָא׃ ז חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְעַל

לרמוניא : לחטאת ו' פתחין וסימ' ויחי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם · ביום ההוא יהיה מקור נפתח · ואתת תשמע השמים תגיין דמלכים · ותליתאי · ואתה תשמע השמים תגיינא דד"ה · ודבתריה ואתת תשמע השמים : אביהו ז' בקריא' וסימ' וירד אביהו אל האש' · ויחר אפו ויעל בית אביהו · וירד אחיו וכל בית אביהו · ודקרהו אביהו · וישלח חירם מלך צור . ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש · ויחל שלמה לבנות וגו' אשר נראה לדוד אביהו · וסימ' אתתא דגזת מן ביתא חויא מלכא ודקרה ברישה : רועה ה' חסר וי"ו בקריא' וסי' נמסר

רדק

לבית דוד מקור אחד הוא לחטאת ולנדה · ואמרו עוד כיון שהגיעו המים לפתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולמה שפירש הפסוק כמשמעו יהיה פי' לחטאת ולנדה כי עד היום ההוא לא יצאו מים בירושלם בתוך העיר ואז יצאו מים חיים בעיר ולא יצטרכו לצאת חוץ לעיר למי חטאת שצריך שיהיו חיים כמו שכתוב וכן לנדה שהיא זבה שצריכה מים חיים: (ב) והיה. אכרית את שמות העצבים שהיו שם טרם גלותם בראשונה או העצבים שעובדים שם היום: וגם את הנביאים · נביאי השקר שהיו שם במקדש ראשון: ואת רוח הטומאה · יצר הרע: (ג) והיה כי ינבא איש עוד. אני אעביר הנביאים אבל אם יהיה חוטא אחד שינבא ברוח שקר ויכזב ויאמר כי ברוח האל נבא וישראל בזמן ההוא תהיה בהם דיעה והשכל שיכירו את דברי המתנבא ההוא אם יהיו דברי אמת או דברי שקר ויאמרו אליו אביו ואמו שהם יולדיו לא תחיה כי שקר דברת בשם ה' ויולדיו הוא תוספת ביאור כי כבר זכר אביו אמו ודקרוהו אביהו ואמו ויכוהו ויפצעוהו ליסרו · או פירוש ודקרוהו יהרגוהו כמו שאמר לא תחיה: (ד) והיה ביום ההוא יבושו: כשיראו שלא יתקיימו נבואתם יבושו בהנבאותו מקור בתוספת וי"ו וכן במשנה והלא במאמר אחד יכול להבראות: ולא ילבשו עוד אדרת שער למען כחש · כי כן היה מנהג נביאי השקר ללבוש שקים ואדרת שער למען כחש למען שיוכל לכחש ויאמינו בהם בני אדם כי הם מראים עצמם בפני בני אדם שהם פרושים ואנשים צדיקים וישרים ולא ידברו כזב וכשיראו שלא יתקיימו נבואתם יהיה להם בשת ויניחו ממעשיהם ומחזיונם וממלבושיהם ויכחשו בנבואתם ויאמרו שאינם נביאים ולא נבאו מעולם אלא עובדי אדמה הם ולא יתעסקו בדברים הללו אלא בעבודת האדמה ובמקנה ובקנין: (ה) ואמר · יאמר לשואל אותו היה נבואתו יכחש ויאמר לא נביא אנכי: הקנני. למדני היות רועה מקנה ומתעסק בעבודת האדמה: (ו) ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך · אם כן שאין אתה נביא מה המכות האלה שבין ידיך כי המכות הם סימן שהיית מתנבא ואביך ואמך הכוך ויסרוך שלא תתנבא ואמר אשר הכתי בית מאהבי יאמר אין המכות בעבור הנבואה אלא אוהבי הכוני ויסרוני לפי שהייתי משולח ולא הייתי מתעסק בעבודת האדמה בנערותי והיו מכים אותי שאסור מפילות הנערים ואתעסק במלאכה וטעם המכות בין הידים שהיו אוסרים ידיו ורגליו כדי שלא יצא לחוץ וטעם הענין הזה לעתיד לפי שהאל יתברך יעדנו לעתיד ואמר והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם ואותם שלא יתנבאו יקנאו לאחרים שיתנבאו ויעשו עצמם נביאים כמו האחרים ויכירו אותם השומעים נבואתם שהיא שקר ויאמרו להם אבותם לא תחיה כי שקר דברת בשם ה' ורז"ל פי' הענין הזה לעתיד לבא בזמן תחיית המתים ואמר כי כשיחיו המתים כמו שכתוב בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם הצדיקים ואלה לחרפות ולדראון עולם אותם שכפרו בעיקר וכפרו בתחיית המתים ואותם בינונים שלא כפרו בעיקר אך היו חולמים חלומות שקר ואמרו נבואות מלבם אך לא עבדו עכו"ם כשיחיו יהיו בידיהם מכות כמו מכות שחין או גרב וזה יהיה שכר לפעולתו וענשו על שהתנבא בשקר כדי שיכירוהו בני אדם ויהיה לו בשת כמו שאמר יבשו הנביאים איש מחזיונו בהנבאותו בעבור נבואת השקר בימים הקדמונים ולא ילבשו עוד אדרת שער כמו שעשו בתחלה שהיו לובשים שקים ובגדי פרושים ועובדי האל בעבור שיאמינו בני אדם שקריהם ובזמן העתיד כשיראום בני אדם ויכירום יכחשו כל אחד מהם ויאמר לא היו דברים מעולם כי עובד אדמה אנכי כי אדם הקנני מנעורי אדם עם הארץ הקנני הם אותי רועה מקנה ועובד אדמה ובאמרם לו מה המכות האלה בין ידיך יאמר הוא הם אשר הכתי בית מאהבי בבית המדרש הכוני מאהבה על הכתובים שהיינו כותבים והיינו לומדים או על דבר אחר שיאמר: (ז) חרב עורי על רועי · פי' רש"י ז"ל על עמו שהפקדתי על צאן גלותי ועל גבר עמיתי שחברתיו אלי לשמור את צאני כמותי וכך אם

מצודת דוד

נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המעיין האמור בנבואת יואל והוא מים החיים האמור בסוף הספר: לבית דוד · לצורך בית דוד ויושבי ירושלים: לחטאת · לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים: ולנדה · ר"ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא ביאת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר יט) וכפל במלות נרדפות: (ב) אכרית וגו' · ולתוספות ביאור אמר ולא יזכרו עוד: את הנביאים · הם נביאי השקר: רוח הטומאה · הוא יצר הרע: אעביר מן הארץ · ר"ל שיה"ר לא יהיה עוד ולא ימצא עוד מי שינבא שקר כי תמלא הארץ דעה ויכירו השקר: (ג) כי ינבא · ר"ל נבואת שקר: יולדיו · אמר לתוספת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו: לא תחיה וגומר · לא מהראוי שתשאר חי כי מה שדברת בשם ה' הוא שקר כי מדעתם יכירו השקר ולכן ידקרו אותו אבותיו בחרב בעבור שנבא בשקר ולא יחוסו עליו: (ד) יבושו הנביאים וגו' · ר"ל כאשר נביאי השקר ישובו מחטאם ותחול עליהם רוח הנבואה אז הנביאים ההם יבושו כ"א מחזיונו השקר שנבא מאז בהנבאותו עתה נבואת אמת כי יראה ההבדל כיתרון האור מן החושך: ולא ילבשו וגומר · דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילך אליו אדרתו (מ"א יט) ולכן אמר הנביאים ההם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ"א לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם נביא לבל יזכר עליו מעשיו הראשונים שהיה מתנבא בשקר: (ה) ואמר וגו' · מוסב על המקרא שלמעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי: איש עובד וגו' · כאומר ואם תשאלו א"כ מדוע אני מתבודד בשדה כדרך הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה אבל זו היא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לחרשה ולזרעה: כי אדם וגו' · ר"ל ומה שנבאתי מנעורי גם אז לא דבר בי ה' אלא אדם כמוני מפית הקנה כי קנין הנבואה לנבאות בשקר הסתני ואפת: (ו) ואמר אליו · על כי כל נביא מנביאי השקר כשיעזוב דרכו יוכה בב"ד לכפר אשמותיו לכן אמר ואם מי יאמר אליו מה המכות האלה על הגוף בין כתפות ידיך מקום שלוקין שם מלקות בב"ד כי דרך נביאי השקר המשפלים באלילים להכות עצמם על גביהם ולהתגודד בשרם כמ"ש ויתגודדו כמשפטם (מלכים א יח) ואלו יאמר לו מן המכות האלה נראה א"כ שעדיין אתה מחזיק במעשיך הראשונים: ואמר · והוא ישיב לו המכות האלה הם אשר הכו אותי בבית מאהבי ר"ל הבית דין שמאהבים אותי הכוני על אשמותי לשוב לשם להאהב אליו: (ז) חרב עורי · אתה החרב עורי אל כל אלה המסכלים אשר העמדתיו לשום

מצודת ציון

נובע: לחטאת · מי אפר פרה קרוי מי חטאת על כי הוא מטהר הטומאה וכא"ש הוא יתחטא בו (במדבר יט): (ב) העצבים · כן יקראו העכו"ם כי מעצבין לב עובדיהן ומעקים אליהן ואינם נענין: (ג) ודקרהו · ענין נעיצת חרב בגוף: (ד) מחזיונו · מל' חזון ונבואה: אדרת · מלשון אדיר ר"ל מלבוש חשוב עשוי משער: כחש · ענין שקר: (ה) הקנני · מל' קנין: (ז) עורי · מלשון התעוררת

אבן עזרא

בן יוסף וטעם רועי כל מלך הגוים שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על
עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי הך את הרועה · השם יכרית כל
מלך ותפוצינה צאנו על כן כתוב בפרשה האחרת הדבקה בזאת והיה ה' למלך על כל
הארץ · אמר יפת כי הצוערים הפך הרועים והם צעירי הצאן והנה צוערים תואר כמו
אובדי' יצערו בגיו ולא ידע :
(ח) והיה · שתי שלישיות העולם
יוכלו גם השלישית יבחן והנמלט
הוא יהיה עובד השם הוא שיבוא
מדי שנה בשנה ועתה יפרש
איך יכרתו פי שנים בכל הארץ :
(א) הנה בבא היום שיתקבצו
אל ירושלים כל הגוים אחרי
מות המדקר הנזכר : וחלק ·
עם ירושלים ידבר והאומה כי
שלל האויב יחולק אם כן למה
אחריו ויצא חצי העיר בגולה
ועוד ונשסו הבתים מפעלי הכפל
כמו ונמקו כל צבא השמים
כמו נסבו מן סבב : (ב) תשכבנה ·
דרך כבוד כי תשגלנה כנוי
המעשה וכהם שגל המוכנת
למשה : (ג) ויצא · כאשר יצא
חצי העיר בגולה אז יצא השם
ממקומו מהשמים דרך משל כי
יקנא לעמו : ביום קרב · שבאו
המצרים אחרי ישראל להרגם
בים והם כתוב כי ה' נלחם
להם במצרים : (ד) ועמדו ·
הנה אות ומופת יעשה השם
ביום ההוא ועד היום לא היה
מכל

תרגום

שלטונא חבריה דכותיה
דדמיה ליה אמר יי צבאות
קטול ית מלכא דבבל
ויתבדרון שלטוניא ואתיב ית
מחת גבורתי על תניניא :
ח ויהי בכל ארעא אמר יי תרין
חולקין דבה ישתיצון יסופון
(ותליתאה) ישתאר בה :
ט ואעיל ית תלתא בעקא
בכור דאשא ואצרופינון כמא
דצרפין ית כספא ואבחרינון
כמא דבחרין ית דהבא הוא
יצלי בשמי ואנא אקביל
צלותיה אמרית עמי הוא
והוא יימר יי אלהי : א הא
יומא דעתיד למיתי מן קדם
יי ויפלגון בית ישראל נכסי
עממיא בגויך ירושלם :
ב ואכניש ית כל עממיא
לירושלם לאגחא קרבא
ותתכביש קרתא ויתבזזון
בתיא ונשיא ישתכבן ויפוק
פלגא דקרתא בגלותא ושאר
עמא לא יפסוק מן קרתא :
ג ויתגלי יי ויגיח קרבא
בעממיא האינון כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף : ד ויתגלי בגבורתיה

מקרא

ז גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך ז"ו
את־הרעה ותפוצין הצאן והשבתי ל' כ"כ
ידי על־הצערים : ח והיה בכל־ ל' וחסר י"ו
הארץ נאם־יהוה פי־שנים בה
יכרתו יגועו והשלשית יותר בה : ל'
ט והבאתי את־השלשית באש
וצרפתים כצרף את־הכסף כ' · ל' חסר
ובחנתים כבחן את־הזהב הוא כ' · ל' וחסר י"ו
יקרא בשמי ואני אענה אתו אמרתי
עמי הוא והוא יאמר יהוה אלהי :
יד א הנה יום־בא ליהוה וחלק ל' ומד חלק
שללך בקרבך : ב ואספתי את־כל־
הגוים ׀ אל־ירושלם למלחמה י"ג
ונלכדה העיר ונשסו הבתים
והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר תשכבנה ק'
בגולה ויתר העם לא יכרת מן־
העיר : ג ויצא יהוה ונלחם בגוים ל' · ס'
ההם כיום הלחמו ביום קרב : י"א רפין
ד ועמדו רגליו ביום־ההוא על־הר

רש"י

ועל גבר עמיתי · שהבדתיו אלי לאמור אלהי כמוני : הך את הרועה · את מלך בבל :
ותפוצנה הצאן : שכבושה תחת ידו : והשיבותי ידי · ואהנה מכותי שנית : על הצוערים ·
על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תרגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניא ושיגנם
על הצוערים ממונים מבבליים השניים להם וכן ת"י המקרא הזה בפסו"ס תרבא איתגלי
על מלכא דבבל ועל שלטוניא
חבריא דכוותיה דדמי ליה אמר
ה' צבאות קטול ית מלכא דבבל
ויתבדרון שלטוניא ואין לשון
התרגום הזה נופל על ישראל שלא
מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין
בישראל אלא מלך ושרים ותרגום
שלן רברבין : (ח) והשלישית יותר
בה · יתגיירו ויחיו : (ט) והבאתי
את השלישית באש · ואעיל ית
תליתאה בעקא בכור דאשא
שיסבלו וישאו מקצת הגרים
מהעכו"ם בצרות חבלו של משיח
ובמלחמות גוג ומגוג עם ישראל
ומהם יבחנו כי גירי אמת הם כי
הרבה מהם תחלה ישובו לסורם
ויתחברו עם גוג כמ"ש באגדה :
והוא יאמר ה' · כשיתפלל
יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון :
(א) הנה יום וגו' · חביב
להקב"ה : וחולק שללך בקרבך ·
שלל שהשללו מעכו"ם גוג יחלקו
יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון
ב"י נכסי עממיא בגויך ירושלם :
(ב) ויתר העם לא יכרת · לא
יגלו כולם ולמה יניחם לגלות
חציים ולשסות הבתים ידי שלא
יאמר להם פתחון פה לאמר לא
למלחמה באנו כי אם להשתחוות
באנו : (ג) כיום הלחמו ביום
קרב · כיום אגחותיה קרב על
ימא

לעיל סוף סימ' י"א : ובחנתים ב'
וסי' הנני צורפ' ובחנתים' והבאתי
את השלישית : תשגלנה ד' כתיבן
לישן שגל וקרינן לישן שכיבה
וסימ' אשה תארש ואיש אחר
ישגלנה · ועלליהם ירטשו
לעיניהם · שאי עיניך על שפים
וראי איפה לא שגלת · ונשסו

תולדות אהרן פי שנים · סנהדרין קיא : את השלישית · ר"ה י"ז : יום בא · מגלה לא זוטר מנורע : ועמדו רגליו · סוכה ה :

רדק

את הרועה מלכות הרשעה והחכם ר' אברהם פי' שהנבואה הזאת על מלחמות רבות שהיינו בכל הארץ בימי משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מעכו"ם שהמשילו השם על הארץ והוא
חושב עצמו שהוא כאלהים על כן אמר ועל גבר עמיתי שהוא חושב על עצמו שהוא גבר עמיתי : הך הרועה . השם יתברך יכרית כל רועה מהעכו"ם ותפוצנה לצאן והצערים הם השלטונים והשרים
שהם צעירים ות"י חרבא אתגלי על מלכא דבבל וגומר ר"ל המשנים של העכו"ם והשלטונים : (ח) והיה בכל הארץ · פי' בכל ארץ ישראל וי"מ בכל העולם כי גם מאומות העולם
לא ישארו אלא הטובים שיהיו עובדי האל יתברך פי שנים שני חלקים מהם יכרתו יגועו מקצתם יכרתו בחרב ומקצתם יגועו בדבר והשלישית יותר בה ישארו בארץ חיים : (ט) והבאתי באש ·
פי' בצרות קשות דומות לאש ואמר אש לפי שהמשילה למצרף הכסף והזהב שהם צורפים ובוחנים באש כן יהיו הם מצורפים ונבחנים בסבלם הצרות הקשות בלב טוב באותו הזמן שיסבלו
אותם וכן ת"י ואעיל ית תליתאה בעקא בכור דאשא : (א) הנה יום בא לה' · לה' יהיה אותו היום שכבודו וגבורתו באותו הזמן יראה והוא זמן שיבא גוג ומגוג על אדמת ישראל כמו
שנבא יחזקאל הנביא וחלק שללך בקרבך זה אמר כנגד ירושלם כי יחלקו הגוים שלל העיר בקרבה כמו שאמר ונשסו הבתים ויונתן תרגם הוא יומא דעתיד למיתי מן קדם ה' ויפלגון
בית ישראל ית נכסי עכו"ם בגו ירושלם : (ב) ואספתי : אמר שיהיה בלבם לבא אל ירושלים למלחמה כמו שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל ונלכדה העיר ·
זאת הצרה תהיה לצרף השלישית שיוותר בה ועליה נאמר בנבואת ישעיה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי וגומר : ונשסו
הבתים · מפעלי הכפל שרשו שסה וכן מי נתן למשסה יעקב ענין בזה ושלל : ויצא חצי העיר בגולה · ר"ל שיגלוה מן העיר השבויים אל אהליהם שהם חוץ לעיר עד כאן ינקם האל יתברך
ביד אויביהם לצרף אותם וימלט כל הכתוב בספר ויקבל הצרה בלב טוב ויתר העם לא יכרת מן העיר כי לא יתנם האל יתברך עוד ביד אויביהם ויתגברו ישראל על האויבים בעזרת האל
עמהם וזהו שאמר ויצא ה' ביום קרב ביום מלחמה תרגום מלחמה קרבא וכן טובה חכמה מכלי קרב והדומים לו ואמר ביום קרב ולא פירש באיזו מלחמה ופירושו כתרגומו כיום אגחותיה
קרב על ימא דסוף כי אז היו ישראל בצרה גדולה כי המצריים היו רודפים אחריהם ואמר להם משה רבינו עליו השלום ה' ילחם לכם ואתם תחרישון וכן אמר הנה ונלחם בגוים ההם :
(ד) ועמדו רגליו · על דרך משל שיראה אות ומופת בהר הזתים שיבקע ופי' החכם הגדול רבינו משה ז"ל שכתו כמו ויברך אותך לרגלי בסבתי כן רגליו רוצה לומר קיום סבותיו כלו' הנפלאות
אשר

מצודת ציון

מתעוררת : גבר · איש : עמיתי · ענין חבר כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה) : ותפוצין · ענין
פזור : הצוערים · הקטנים כמו צעיר אנכי (תהלים קיט) : (ח) פי שנים · שני חלקים כמו לתת
לו פי שנים (דברים כא) : יגועו · ענין מיתה כמו כי גוע אהרן (במדבר כ) : (ט) וצרפתים ·
ענין זקוק להסיר הסיג : בחנתים · מל' בחינה ונסיון : אענה · אשיב : (א) שללך · ענין ביזה :
(ב) ונשסו · ענין רמיסה כמו והיו שאסיך למשסה (ירמיה ל) : תשגלנה · מל' משגל ומשכב :
(ג) קרב · ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד) : (ד) ונבקע · מל' בקיעה וסדק :
גיא

מצודת דוד

להיות רועה לצאן עמו : ועל גבר עמיתי · ר"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועה לצאן עמו
כמו שאני רועה ישראל לצאן עמי והדבר זה הוא לי לחבר ודוגמתו שלמה אהיה כעוטיה על
עדרי חבריך (ש"ה א) והוא כפל ענין במ"ש : הך · אתה החרב הך ויפוצו לצאן עמו ויתעו
בדרך וילכו לאבדן כי בהמית האוחז המלחמה יאבדו כל רגלי המלחמה הבאים בלבא :
והשיבותי · ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם גם לבל ישאר שארית
מה : (ח) והיה · הדבר הזה יהיה בכל הארץ : והשלישית · היא ישראל : (ט) והבאתי וגו' :
אף את השלישית אביא באש ואצרפם להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכלות מהם הפושעים והמורדים : ובחנתים · ר"ל בצרות הבאות אבחין את
הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג : הוא יקרא · כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו : אמרתי ·
אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר במי מעכו"ם והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו : יד (א) לה' · ר"ל מיוחד לו ושמור אליו : וחולק שללך בקרבך · ר"ל כל השלל ששללו
הבבליים ממך מימות עולם תשוב לך ותחולק בקרבך לתת לכ"א חלקו : (ב) ואספתי · עתה יפרש איך תשוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבוא כל העובדי כוכבים עם חיל גוג ומגוג להאסף
ולבוא אל ירושלים למלחמה : ונשסו הבתים · ר"ל יפילו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם ויאנסו את הנשים למשכב המשגל : ויתר העם · חצי הנשאר אף מן העיר לא יכרת וישארו
במקומם : (ג) ויצא ה' · אז יוצא ה' מן השמים ונלחם בעובדי כוכבים ההם להומם ולאבדם : כיום הלחמו ביום קרב · ר"ל כמו שנלחם עם מצרים ביום מלחמת ים סוף שנאמר ה' ילחם
לכם ואתם תחרישון (שמות יד) וכן היה כי ה' הכעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד : (ד) ועמדו רגליו · הוא ענין משל לפי שבא לומר שיבקע הר הזיתים אמר
במשל

רשי

יתא דסוף : (ד) מחציו · מאמצעיתו : מזרחה וימה · מן המזרח למערב כמו שמשיים וסולך : ומש חצי ההר צפונה וגו' · חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן חציו נגבה לצד דרום ויהיה הגיא ביניהם ראשו למזרח וסופו למערב : (ה) ונסתם גיא הרי · ת"י ויסתתים גיא הרי לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אצל הר שבצפונו יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום : כי יגיע · גובה גיא שהיה בין ההרים : אל אצל · אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם (ישעיה מא) ומאציליה קראתיך ופירושו ל' גובה : ונסתם · כראותכם המופת הגדול הזה · כאשר נסתם מפני הרעש (שם) וינועו אמות הסיפים ביום שנצטרע עוזיה : כל קדושים · מלאכים : (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · ת"י לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליד יהי נהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהי' יקרות ל' כיקר כרים (תהלים לז) הוא כמין אור הנראה מתרית על ההרים וכלה והולך : וקפאון · קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפה ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י) : (ז) והיה יום אחד · והיה הדבר הזה יום אחד מיומו של הקב"ה הוא היום ידוע שהוא להכנת ישעו של הקב"ה : לא יום ולא לילה · לא אור נוגה כאור של עולם הבא שנאמר (ישעיה ל) והיה אור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר ולא לילה ישא עם נרה כגרת שיעבוד גליות שמקודם שימי תשיתנו יהיו ואין בהם שיעבוד : והיה לעת ערב · קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא כנהור יומא ולא כקבל ליליא : (ח) והיה ביום ההוא · כשיבקע הר זיתים מן המזרח למערב יצאו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אותה בקיעה

זכריה יד

הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה׃

ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ׃

ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוֹן׃ ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר׃ ח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַ͏ִם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ

ג' · ג' — ג"ע' כתיב יו"ד — ג' · ג' · ג' — ל' · ל' — וקפאון ק' — ו' בטעם בסיפרא

תרגום

בְּעִדָּנָא הַהִיא עַל טוּר זֵיתַיָא דְעַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם מִמַּדִינְחָא וְיִתְבְּזַע טוּר זֵיתַיָא מִפַּלְגֵיהּ לְמַדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא חֵילָא רַבָּא לַחֲדָא וְיִתְלַשׁ פַּלְגֵיהּ דְטוּרָא לְצִפּוּנָא וּפַלְגוּהִי לְדָרוֹמָא׃ ה וְיִסְתַּתְמוּן וְנִסְתַּם חֵילָא דְטוּרַיָא אֲרֵי יִמְטֵי חֵילָא דְטוּרַיָא לְאָצַל וְתֶעֶרְקוּן כְּמָא דַעֲרַקְתּוּן מִן קֳדָם זִיעָא דַהֲוָה בְּיוֹמֵי עֻזִּיָה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיִתְגְּלֵי יְיָ אֱלָהַי וְכָל קַדִּישׁוֹהִי עִמֵּיהּ׃ ו וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יְהֵי נְהוֹרָא אֱלָהֵין עֲדֵי וּגְלִיד׃ ז וִיהֵי יוֹמָא חַד הוּא יְדִיעַ קֳדָם יְיָ לָא כִנְהוֹר יֵימָם וְלָא כְקָבֵיל לֵילֵי וִיהֵי לְעִדַּן רַמְשָׁא יְהֵי נְהוֹרָא׃ ח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְּקוּן מֵי מַבּוּעַ מִירוּשְׁלֵם פַּלְגֵיהוֹן לְיַמָּא מַדִינְחָא וּפַלְגֵיהוֹן לְיַמָּא מַעַרְבָאָה בְּקַיְטָא וּבְסִתְוָא

אבן עזרא

מגל זה כלום : הר הזתים · מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו והיה ביניהם גיא כמו ושב בגיא : (ה) ונסתם · אל אצל · שם מקום ויונתן בן עזיאל תירגם ונסתם גיא הרי ויסתתים וכל אנשי מזרח קוראים ונסתם כמו נסתם ארץ והנה רעש גדול יהיה ושע' ובא אז תבא השכינה הקדושה שהם המלאכים ותשכן בירושלם וזהו פי' עמך עם ירושלים כי עמם ידבר התחלת הפרשה : (ו) והיה לא יהיה · ישרת כטעו' אחרת ומלת יקרות תואר והמתואר שם עבות וככה לא יהיה אור ולא יהיה עבות יקרות וקפאון דבר עב כדרך לא יום ולא לילה : (ז) והיה · לא ידעו בני האדם בבואו יום השם אם יום הוא או לילה וסמוך לערב יתברר זה והמפרשים אותו דרך משל על הגלות הישועה איננו נכון רק הוא כמשמעו : (ח) והיה · זה אות לעתיד ובעבור זה נבקע ההר שמתחתיו יצאו מים חיים דרך הגיא ולא יעכבם מעתה

הבתים והנשים תשגלנה : ונסתם ג' בקריאה וסימ' ונסתם ואין רודף אתכם · ונסתם גיא תרי כי יגיע גי הרים ב' בפסוק : וחד נסתם כאשר נסתם בימי הרעש : גי בגי ט' חסר א' בקריאה וסימ' על גי הצבעים · הוא הכה את ארום בגי מלח דמלכי' וטמא את התופת · כי יום מהומה ומבוסה · גי העברים קדמת הים · ותוספת היא את העברים קדמא דפסוק · כי יגיע גי הרים אל אצל · והוא העביר את בנו באש · לד ואונו גיא התרשים · וכל יהושע דבוו' ישעית שמענו גאון מואב גא

תולדות אהרן גיא הרי · (ברכות יג) : יהיה אור : פסחים נ : לא יום · זוהר נשא באדרא : מים חיים · שם מדאשית שלח (שקלים ו) :

רדק

אשר יראו אז במקום ההוא אשר הוא יתברך שכתם כלומר עושם וי"ת ויתגלי גבורתיה בעדנא ההיא והר הזתים הוא על פני ירושלים כלומר סמוך לירושלם במזרחה מחציו מזרחה וימה ממזרח למערב יבקע ההר כולו חציו לצפון וחציו לדרום ויהיה ביניהם גיא גדול מאד : ומש · יסור כלומר שיסיר ויעתק חצי ההר ממקומו לצד צפון וחציו לצד דרום והגיא ביניהם וכן תרגם יונתן ומש ויתלש ופשל האות הזה שיבקעו הגוים שבאים על ירושלים ויפלו הנה והנה : (ה) ונסתם גיא הרי · כשיבקע ההר ינוסו מפני קול הרעש וינוסו אל גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל כי הגיא שיעשה בבקעה ההיא יארך ויגיע אל אצל והוא שם קום כלומר חוץ לעריס תהיה הבקיעה עד אצל וינוסו שם שיחשבו להנצל חוץ להרים וימצאו שם גיא כמו בן הרי כמו הרים וכן אצילי ידי כמו ידים קרע לו תלוני כמו תלונים ותשופי שת כמו שופים הדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל : כאשר נסתם · רוצה לומר כמו אבותיכם וכן ואותו הוליא משם והדומים להם : מפני הרעש · אמרו כי מה שאמר ביעשיה ינועו אמות הספים אז היה הרעש וזה הוא שאמר בתחלת עמוס שנתים לפני הרעש : ובא ה' אלהי · אז יבא השם אלהי כמו שאמר ויצא ה' כמו שפירש כל קדושים עמך כמו כל קדושים וכן שמש ירח לאובן שמעון מלך שרים והדומים להם ורוצה לומר קדושים מלאכים על דרך כי מלאכיו יצוה לך שמה הנחת ה' גבוריך וטעם עמך כנגד ירושלם כמו שאמר בתחלת הפרשה בקרבך ויונתן תרגם עמך עמיה כמו עמו והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש הענין על ההבטחה הטובה אשר הבטיח את ישראל על ידי נביאיו הקדושים פי' יבא ה' אלהים על ידי כל הקדושים עמך המדברים לישראל ויונתן תרגם ונסתם תחלת הפסוק ואסתתם דומה שהיה קורא ונסתם בשקל כי נכתם עונך וכן נמצא במקצת הספרים ואמר כי כן קוראים אנשי מזרח. נסתם ואם הקריאה כן יהיה פירוש כן כי אחרי שיבקע הר הזתים יסתם אחר שעה או שעות או יום או ימים והוא יהיה יותר אות גדול שיסתם אחר שיבקע כי הרעש הנמצא בעולם שתבקע הארץ ממנו לא תסתם אחר כן וכן היה בקיעת הארץ לקרח ולעדתו שנסתמה הארץ אחר שנבקעה כמו שאמר ותכס עליהם הארץ וזה היה אות גדולה ופי' כי יגיע גיא הרים אל אצל העמק שנעשר בין שני חלקי ההר כשיסתם יגע סתומו אל המקום הגבוה שבהר שלא תאמר שיסתם חציו או שני חלקיו אלא כולו יסתם עד המקום הגבוה שבהר ואצל ענינו גבוה כמו ואל אצילי בני ישראל שענינו גדולי ישראל ומה שאמר הרים והר הזתים הוא הר אחד לפי שבבקיעתו נעשה שנים : (ו) והיה ביום ההוא . ביום שזכר שיהיה בו האות יהיה זה הענין שלא יהיה אור יקרות וקפאון פי' על דרך משל שלא יהיה אור היום זהוא בהיר הוא אור יקרות כמו וירח יקר הולך ולא אור קפאון והוא קפוא ועבה שהוא כמו חשך ופי' שלא יה"ה היום ההוא כלו לא כאור ולא כחשך כלומר לא ברוחה ולא בצרה כי שתיהם יהיו בו וכן אמר אחריו לא יום ולא לילה ויונתן תרגם לא יהא נהורא אלהין עדי וגליד : (ז) והיה יום אחד · אותו היום יהיה יום מיוחד לה' שיודע בו בגבורותיו בנפלאותיו שיעשה באותו היום : לא יום ולא לילה : לא יהיה כולו יום ולא כולו לילה כלומר לא יהיה כלו צרה ולא כלו רוחה : היה לעת ערב יהיה אור . לעת סרה הגדולה שילא בגולה אז וילא ה' ונלחם בגוים ההם : (ח) והיה · מים חיים . הוא שנאמר בנבואת יואל ומעין מבית ה' יצא וגומר הוא שאמר בנבואת יחזקאל הנה מים מפכים ונאמר שם יהיו לנחל גדול הכל כמו שכתוב שם : הקדמוני · המזרחי : האחרון · המערבי הוא שנאמר בנבואת יחזקאל ובאו הימה אל הים : בקיץ ובחורף יהיה · מוצאם שלא ייבשו אלה הנחלים ולא יכזבו מימיהם וי"ת בקייטא ובסיתווא יהון נפקין וכתב החכם רבי אברהם א"ע ז"ל כי זכר קיץ

מצודת דוד

כמשל כאלו עמדו רגלי המקום ב"ה על ההר ההוא ויבקעהו ברגליו : אשר על פני · העומד לפני ירושלים במזרחו : ונבקע הר הזיתים · יזהו למען ינוסו הגויים דרך השבאים דרך הבקוע : מחציו · הבקוע יהיה מאמצעית ההר מעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקוע באמצעיתו : גיא גדולה מאד · בין האמצעים יהיה גיא גדולה מאד בענין העומק . ומש חצי ההר · חציו האחד יסיר ממקומו כלפי צפון וחציו השני כלפי הדרום : (ה) ונסתם · אז תנוסו מיד השבאים דרך גיא ההרים שמזה ומזה כי אחר הבקיעה נעשו שני הרים · כי יגיע וגו' · כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשמה תנוסו : בחפזון רב כאשר נסתם ר"ל כמו שנסו אבותיכם בימים שאלה מפני רעש הארץ שהיה בימי עוזיה וכו' כשנכנס בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עוזיה וגומר שנתים לפני הרעש (עמוס א) : ובא ה' · ואז יבוא ה' · וכל המלאכים הקדושים להיות עמך בעזרתך ללחום מול גוג : (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החושך ר"ל ישראל יהיו אז נבוכים בדעתם ולא יכירו אם היא הכנה לתשועה או לכליון : (ז) והיה יום אחד · זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה' מתי יהיה היום הזה אשר לא יהיה לא יום ולא לילה כי לא ידעו מה הוא הסובב אם רעה : לעת ערב · סמוך לערב יהיה אור כ"ל אז יכירו בטובת התשועה : (ח) יצאו מים חיים מירושלים · הוא המקור המוזכר למעלה היוצא מתחת מפתן הבית אל ירושלים ומשם יתפשט בעולם : חצים · חצי המים

מצודת ציון

גיא · עמק : ומש · ענין הסרה כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נט) : (ה) ונסתם · מל' סתום ובריחה : הרי · כמו הרים : יגיע · מל' הגעה וקרוב : אצל · שם מקום : הרעש · ענין נדנוד ותנועה : (ו) אור יקרות · אור בהיר וכן וירח יקר הולך (איוב לא) : וקפאון · ר"ל חשך כדבר הנקפה והוא דבר גלול הנכסך להיות עב וכן קפאו תהומות (שמות טו) : (ח) חיים · נובעים כמו אל מים חיים (ויקרא) היוצאים

ובחרף יהיה: ט והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: י יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה וישבה תחתיה למשער בנימן עד מקום שער הראשון עד שער הפנים ומגדל חננאל עד יקבי המלך: יא וישבו בה וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלם לבטח: יב וזאת תהיה המגפה אשר יגף יהוה את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עמד על רגליו ועיניו תמקנה בחריהן ולשונו תמק בפיהם: יג והיה ביום ההוא תהיה מהומת יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד רעהו ועלתה ידו על יד רעהו: יד וגם יהודה תלחם בירושלם

יהון נפקין: ט ותתגלי מלכותא דיי על כל יתבי ארעא בעדנא ההיא יפלחון קדם יי כתף חד ארי שמיה יציב בעלמא ולית בר מניה: י יקפא כל ארעא כמישרא מגבע לרמון דרום ירושלם ותתרבי ותיתיב באתריה למתרע שבטא בנימן עד אתר תרע קדמאה עד תרע זויתא ומגדל פקוס עד שיתי מלכא: יא ויתבון בה וקטלא לא יהי עוד ותיתיב ירושלם לרוחצן: יב ודא תהי מחתא דימחי יי ית כל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יתמסי בסריה והוא קאים על רגלוהי ועינוהי יתמסין בגלגליהון ולישנהון יתמסי בפומהון: יג ויהי בעדנא ההיא יהא שגוש קטלא קדם יי סגי בהון ויתקפון גבר ביד חבריה ותתלש ידיה עם ידא דחבריה: יד ואף דבית יהודה יתגנון עממיא

אבן עזרא

מעתה הסר כי יבקע: (ט) והיה למלך · ישראל בעבור המלך האחרים והכה הוא ביום ההוא יהיה ה' למלך אחד: ושמו אחד · הוא השם הנכבד הנודע על יד משה עבדו ויקרא כפי כל כתבו: (י) יסוב · היסוב אל"ף וראמה ניסף ומלאו אל"ף נוספת באמצע המלה והאזניתו נכרות או היא תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים: (יא) וישבו בה · לבטח עם השכינה אז בא משיח בן דוד כאשר יפרש: (יב) וזאת · הנה לפרש מה היא המלחמה שילחם השם עם הגוים שהוציאו חצי העיר בגולה: המק · שם הפועל מהבניין הכבד בניין כבד כל מלות הבאות בלשון הפעיל והבאות בלשון דבר שלא יקראו בניין הדגוש: תמקנה · מבנין נפעל והנה מפעלי הכפל והעד ימקו בעונם כמו וימסו אשוריו: (יג) והיה · ועלתה · כמשמעו או כמו ונכרתה וכמה ילועי עלה הכרת ופסק: (יד) וגם יהודה · הם יחד

כתיב יחזקאל גה כתיב ושארה גיא כתיבין: והיה ה' ו' דסמיכי בקריאה וסי' במס' רבתא: ולשונו ז' מ"ל וסימ'

תולדות אהרן

ה' למלך · פסחים נעקרים מ"ג פ"ג: ה' אחד · זוהר בראשית תרומה אחרי: וראמה · ב"ב ע"ה:

רשי

בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדימה ואליו יפנה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שניבא יואל (שם ד) ומעיין מבית ה' יצא הוא הנחל שניבא (יחזקאל מז) וימד אלף ויעבירני במים וגו': (ט) יהיה ה' אחד · שכל העכו"ם יעזבו את אלהיהם ויכירו שאין עמו אל נכר: ושמו אחד · שיהא שמו נזכר בפי כולם: (י) יסוב כל הארץ · יסבב לנוח כל הארץ כערבה · ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל: מגבע לרמון נגב ירושלים · שנינו בתוספתא דסוטה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רמון סלעים וקרקעין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים משם יתחילו לנוח ונעשין לערבה ולמישור והיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור: וראמה · מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוה: וישבה תחתיה: במקומה: עד שער הפנים ומגדל חננאל · גם הוא במקומו וממנו ימשך אורך העיר עד יקבי המלך ת"י שיתי דמלכא פוסיי"ן בלע"ז (ב"ק נ) שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחים הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי מלך ים אוקיינוס שתגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שחצבם מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה · העיר עוד: (יב) המק בשרו והוא עומד · זה ניפול איברים: (יג) תהיה מהומת ה' רבה בהם · לערבב חכמתם להפכם לשגעון: והחזיקו איש ביד רעהו · יאחז בו להרגו: ועלתה ידו · כל דאלים גבר: (יד) וגם יהודה · של

רדק

קיץ וחורף לפי שהם תקופות יבשות כי ימי הקיץ הם חמים ויבשים וימי החורף קרים ובאלה הימים יחסרו הנהרות: (ט) והיה ה' למלך · כשיראו הגוים הבאים על ירושלם אלה הנפלאות הנזכרות יכירו כי ה' הוא המולך על כל הארץ ומשגיח בתחתונים ועושה בהם כרצונו והטבעים הופך לעשות רצון יראיו כי הכל מעשה ידיו: ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. שיכירו כי ה' אחד ואין אלוה מבלעדו וכן שמו יהיה אחד שלא יזכרו בשם אלוה אחר בעולם אלא שמו לבדו יזכרו כמו שכתוב למעלה והיה ביום ההוא נאם ה' צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל פירשו בשם המפורש שהוא שם בן ארבע אותיות וכן כתב ושמו אחד הוא השם הנכבד הנודע על ידי משה רבינו עליו השלום ויקרא אז כפי הכל ככתיבתו וכן החכם הגדול הר"ר משה ז"ל פירשו בשם המפרש כי כל השמות המיוחסים לאל יתברך הם שמות נגזרים אם לפי יחס הפעולות אליו או לפי הסיברה לשלמותו וכאשר רבו אלה השמות הנגזרים חשבו קצת בני אדם שיש ליי' יתברך תארים רבים כמספר הפעולות אשר נגזרו השמות מהם ולזה ייעד בהגיע לבני אדם השגה שתתיר מהם זה הספק ואמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ר"ל שכמו שהוא אחד כן יקרא אז בשם אחד לבד והוא המורה על העצם לבד לא שהוא נגזר וכן ת"י ותתגלי מלכותא דה' וגו': (י) יסוב כל הארץ כערבה. כל הארץ סביב ירושלם שהיא עתה הרים כמו שאמר ירושלם הרים סביב לה תהיה אז מישור כערבה והיא תרום ותגביה על כל הארץ אף על פי שעתה גם כן היא גבוה מכל ארץ ישראל מפני ההרים שהם סביב לה היום לא תראה גבהותה כל כך אבל באותו הזמן שתהיה כל הארץ סביבותיה ארץ מישור תראה גבהותה על כל הארץ הוא שאמר בנבואת ישעיה יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא מגבעות ואף על פי שפירושו שם נשא בגדולה ובמעלה הכל יהיה זה וזה מגבע לרמות משם יחל המישור: נגב ירושלם · לדרום ירושלם: וראמה · בתנועת האלף והוא במקום וי"ו עי"ן הפעל כאלף וקאם שאין אלא שהאל"ף היא נחה ופי' וראמה כמו שכתבנו שתהיה רמה וגבוה על כל הארץ: וישבה תחתיה · במקומה תהיה אלא שתארך ותרחב: שער הפנים · הוא שנאמר בנבואת ירמיה שער הפנים ומגדל חננאל נזכר גם כן שם: יקבי המלך · מן גורן ויקב וידועים היו אלה שהיו חוץ לעיר ות"י עד שיתי דמלכא: (יא) וישבו בה. פירוש וישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד · שלא תהיה לחרם ולחרבן לעולם כמו שנאמר בנבואת ירמיה לא ינתש ולא יהרס: (יב) וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה': המק בשרו · זה נפול האברים: והוא עומד על רגליו · שלא יהיה מתיך החולי אלא בעוד שהוא עומד על רגליו ימסו בשרו ואבריו: בחוריהם · כשתמקנה העינים יהיה מקומם חור ותרגם יונתן יתמסן בגלגליהון וזו המכה הוא שנאמר בנבואת ישעיה ונתתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים וגומר: והיה ביום ההוא · ושלחה ידו על יד רעהו · תפסק ידו כשיחזיק ביד רעהו כמו שאמר המק בשרו וכן כעלות גדיש בעתו ופעל שבבת סטל ועריס עליה וכן תרגם יונתן ותתלש ידיה עם ידא דחבריה: (יד) וגם יהודה · פירוש גם יהודה שבאו עם הגוים

מצודת ציון

(ויקרא יד): הקדמוני · המזרחי: האחרון · המערבי וכן ועד הים האחרון (דברים יא): (י) יסוב · יהפוך: כערבה · כמדבר שהוא ארץ מישור: מגבע · מל' גבעה והר: וראמה · מל' הרמה: תחתיה · במקומה: שער הפנים · שער העומד בפינה ובזוית: יקבי · בורות שלפני הגת והיין יורד בהן כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יא) וחרם · ענין אבדון וכריתה כמו כל החרם האחרים (יהושע ו): (יב) המגפה · ענין הכאה: צבאו · ענין קבוץ חיל עם: המק תמקנה · ענין המסה כמו ונמקתם בעונותיכם (יחזקאל כד): בחוריהן · מל' חור ונקיעה: (יג) מהומת · ענין בלבול הדעת

מצודת דוד

היוצאים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגומר: בקיץ ובחורף יהיה · לא יתייבש בחום הקיץ ולא יגלד להקפות בקור החורף: (ט) והיה ה' וגומר · ר"ל אז כל העכו"ם יקבלוהו לאלוה ויאמינו בו: יהיה ה' אחד · ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים: ושמו אחד · ר"ל לא יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש: (י) יסוב וגו' · עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפוך המקום לסביב ארץ מישור כערבה וזהו למען תראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ לנוי ולפאר: מגבע לרמון · המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת מנגב ירושלים: וראמה · וירושלים תהיה רמה כי ההר שעומדת עליו ישאר בגבהו: וישבה תחתיה · כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבוה לא בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון: למשער בנימין · ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין עד וגו' ועוד תתרחב מצפון לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה לא) והוא שער הפנים: עד יקבי המלך · ר"ל ולפי המזרח יתארך עד מקום יקבי המלך כי התוספת תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת וגו' מזרחה (שם): (יא) וישבו בה · ר"ל ישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד · לא יהיה בה שממון ואבדון: (יב) וזאת תהיה · באופן זה תהיה המגפה וגו': אשר צבאו · אשר יחנו על צבאם לגור על ירושלים: המק בשרו · בשר כ"א ימס כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב: בחוריהן · במקום שהן יושבות: בפיהם · בפי כל אחד ואחד: (יג) מהומת ה' · מהומה בהשגחת מה' יהיה רבה בהם: והחזיקו · כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולסעדו יחשב זה שכנגדו שהוא אויבו ומבקש רעתו והעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב: (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים · כי הבאים לגור על ירושלים יכריחו לאנשי

וְאֻסַּף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב
וָכֶסֶף וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד׃ טו וְכֵן
תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל
וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת׃
טז וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם
הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה
בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְמֶלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ יז וְהָיָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת
הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֺת
לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה
הַגָּשֶׁם׃ יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם
לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג
הַסֻּכּוֹת׃ יט זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרָיִם
וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ
לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ כ בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה
וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים

כַּד אֱנִיסִין לְאַגָּחָא קְרָבָא
בִּירוּשְׁלֵם וְיִתְכַּנְשׁוּן נִכְסֵי חֵיל
כָּל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר
דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּלְבוּשִׁין סַגִּי
לַחֲדָא׃ טו וְכֵן תְּהֵי מְחַת
סוּסְיָא כּוּדַנְיָא גַּמְלָא וַחֲמָרָא
וְכָל בְּעִירָא דִּיהֵי בְּמַשִּׁרְיָתָא
הָאִינוּן כְּמַחְתָּא הָדָא׃ טז וִיהֵי
כָּל דְּיִשְׁתְּאַר מִכָּל עַמְמַיָּא
דְּמִתְכַּנְשִׁין וְאָתָן עַל יְרוּשְׁלֵם
יִסְקוּן בִּזְמַן שְׁנָא בִּשְׁנָא
לְמִסְגַּד קֳדָם מְלַךְ עָלְמַיָּא יְיָ
צְבָאוֹת וּלְמֵיחַג יַת חַגָּא
דִּמְטַלַּיָּא׃ יז וִיהֵי דְּלָא יִסַּק
מִן זַרְעִית עַמְמֵי אַרְעָא
לִירוּשְׁלֵם לְמִסְגַּד קֳדָם מְלַךְ
עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת וְלָא עֲלֵיהוֹן
יְהֵא מִטְרָא׃ יח וְאִם מַלְכוּת
מִצְרַיִם לָא תִּפַּק וְלָא תֵּיתֵי
לָא לְהוֹן יִסַּק נִילוּס בְּרַם
עֲלֵיהוֹן תְּהֵא מַחְתָּא דִּימְחֵי יְיָ
יַת עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג
יַת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא׃ יט דָּא תְּהֵי
פּוּרְעָנוּת מִצְרַיִם וּפוּרְעָנוּת
כָּל עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג
יַת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא׃ כ בְּעִדָּנָא
הַהִיא יְהֵא עַל כְּרוּבַת סוּסַיָּא
קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהוֹן דּוּדַיָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ סַגִּיאִין כְּמִזְרְקַיָּא קֳדָם מַדְבְּחָא׃

רשי

על כרחם הלחם ע"י ישראל : (טו) כמגפה הזאת · המפורשת למעלה המק בשרו : (טז) את חג הסוכות · כמו שפירשו רז"ל במס' עכו"ם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא במסכת ראשונה (דף ג) : (יז) הגשם · גשמים ממש לצמיחת פירות אדמה ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שהמצוה החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרצות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה : (יח) ואם משפחת מצרים לא תעלה · והן אין צריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה אותם : ולא עליהם · יהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגום יונתן לא עליהון יסק נילוס : תהיה המגפה של רעב : אשר יגוף ה' · זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העכו"ם כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם : (כ) מצלות הסוס · על הנקישים שתולין לסוס נוטי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב : מצלות הסוס · פנמייל"ל בלע"ז : והיה הסירות · שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר

אבן עזרא

יאמר הטעם שנאחזו תעשה מלחמה בירושלם עם האויב להכרית זכרו אז ימצאו אנשי ירושלם זהב וכסף ובגדים מאוספים וזהו טעם ואספתי את כל הגוים בירושלם : (טו) וכן תהיה מגפת הסוס · המק בשרו ועיניו : (טז) והיה כל הנותר · וזהו השלישית שהזכיר בעבור שאמר למלך בשוא תחת הלמ"ד ולא נפתח הלמ"ד נראה כי הוא סמוך השם הוא המשיח כדרך ואני נסכתי מלכי וכתיב וישתחוו לו כל הגוים על שלמה או על משיח בנו : (יז) והיה · וי"ו ולא עליהם יהיה הגשם כפ"ה רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ויעזוב את עבדיו והאבן הזאת ואין יכולת באדם לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודש וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמים להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליהם : (יח) ואם · הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה אדמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבא עליהם מגפת כל השנים : ולא עליהם · יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלה ותלא עליהם תסרת בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המק בשרו : (יט) זאת חטאת · עונש כמו מחטאת סדום : וחטאת כל הגוים · שיהיה להם נהרות שישקו אדמתם לא ינצלו מן המגפה גם אני ראיתי ארצות ככה : (כ) ביום · מצלות · מגזרת תצלינה צלצלי' תלוים בצואר הסוסים העולים לחוג יעשו הכהנים מהם סירו' לבשל בהם ויהיו רבים כמזרקים לפני המזבח לזרוק הדם

בסמ' רבתא : ההמה י"ב וסימ' נמס' בסדר בהעלת' ובירמיה י"ד : אל ירוש' י"ג וסי' בשנה התשיעית לצדקיהו · נביאי ישר' הנביאים · אף כי ארבעת שפטי הרעים · בן אדם שים פניך אל ירוש' · בן אדם כתב לך את שם היום · ואספת את כל הגוי' אל ירוש' · והיה אשר לא יעלה מאת משפחות · ויקהל דוד את כל שרי ישר' · אז יקהל שלמה רד"ה · וישבו כל איש יהודה אל ירושלם · ויקבצם הלוים · ושמעיה הנביא בא · וכל עזרא דכוו'

(נפתח פסוק אחד לפי המסורה)

תולדות אהרן מצלות הסוס · פסחים כ (פסחים ג) :

רדק

הגוים ונלחמו עמהם בירושלם כשיראו המגפה שישלח ה' בהם יאספו חילם זהב וכסף ובגדים כמו שאמר ואכלו על ימין ועל שמאל ומה שאמר ואסף רוצה לומר יאסוף על ידם תחלה ואחר כך יצאו יושבי ירושלם ויבזו גם הם ויונתן תרגם ואף דבית יהודה וגו' : (טז) והיה כל הנותר · הנותרים הם שהשיבו אל לבם במלחמה ההיא ושבו אל ה' בכל לבם : למלך ה' צבאות · שהם הכירוהו למלך על כל הארץ : את חג הסכות · לפי שבאותו זמן תהיה המלחמה ויראו נפלאות הבורא יתברך מדי שנה בשנה לזכרון אותו היום : (יז) והיה · ולא עליהם יהיה הגשם · על הארץ שלא יעלו יושביה אותו שנה לא ירד עליהם המטר : (יח) ואם משפחת מצרים · ולא עליהם וגם לא ירד עליהם מטר כל השנים ולא יצטרכו למטר אם כן מה יהיה עונשם תהיה עליהם המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים שבאו על ירושלם כמו שאמר המק בשרו : אשר לא יעלו · בעבור שלא יעלו בני מצרים לחוג את חג הסוכות יהיה להם זה העונש שתהיה בהם המגפה וי"ת ולא עליהן תיסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי ה' וכו' : (יט) זאת תהי' חטאת מצרים · חטאת מצרים המגפה וחטאת כל הגוים המטר שלא ירד עליהם כמו שזכרנו חטאת פי' עונש כלומר עונש החטאת על זה הדרך כי לא שלם עון האמרי רוצה לומר עונש העון ותרגם יונתן פורענות : (כ) ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לה' · מצלות הם שתולים בצוארי הסוסים והם מקשקשים אותם המצלות יהיו קדש לה' שיעשו מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש : ואלה הסוסים · יש מפרשים שהם הסוסים שימותו במגפה כמו שאמר ויש מפרשים סוסים העולים שנה בשנה לחוג את חג הסכות שיקדישו מצלות סוסיהם לעשות מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש ופירוש על מצלות כאלו כתוב ומפותח עליהם קדש לה' כן יהיו נודעים כי הם קדש ולא יקח

מצודת דוד

ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר וכאומר הנה בלבול הדעת יהיה בעבור שגם בני יהודה יהיו שמה ולכן כשיאחז מי ביד רעהו לחזקו יחשוב זה שהוא מבני יהודה אשר שבו להיות להם לאויבים : ואוסף חיל וגו' · כי העכו"ם אשר מסביב יבואו למלחמה ובידם חמדת עשרם : (טו) וכן תהיה · וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה האמורה למעלה המק בשרו וגו' : (טז) הבאים וגו' להלחם עליה : ועלו · אל ירושלים · ולחוג · להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון : (יז) משפחות הארץ · קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג) : ולא עליהם . אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם : (יח) לא תעלה ולא באה · הוא כפל ענין במ"ש : ולא עליהם · ר"ל שלא עליהם יורד הגשם כל השנים כי הנילוס משקה שדותיהם תהיה עליהם המגפה וגו' והוא המקק הנאמר אשר לא יעלו · על אשר לא יעלו וגו' ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש : (יט) זאת תהיה · העונש הזאת על המקק הנאמר תהיה גמול חטאת מצרים : וחטאת · רצה לומר העונש הזאת על מניעת הגשם תהיה גמול חטאת כל העכו"ם אשר לא יעלו וגו' ומלת זאת תהיה מוסבת בשתים : (כ) יהיה על מצלות הסוס · על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' כי יקדישו לה' את הזגים ההם מהסוסים לעשות מהם במגפת לסיום לזכרון : והיה הסירות בבית ה' · כי

מצודת ציון

הדעת : רבה · גדולה : והחזיקו · ענין אחיזה : (יד) חיל · ענין עושר : (טו) הפרד · הוא הבא מן הסוס ומן החמור : (טז) מדי שנה · בכל זמן שנה וכן מדי עלותה (ש"א א) : ולחוג · הקרבנות קרויים בל' חג על כי רובם יבואו בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (יז) ולא עליהם · הוי"ו הוא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם (ויקרא כו) ור"ל אז נתתי וגומר : (יח) ולא עליהם · הוי"ו היא בא"ה במקום הש"ין וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו וגומר : (יט) חטאת · ר"ל גמול חטאת : (כ) מצלות · כן יקרא הזגים שבצוארי הסוסים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מל' בצלצלי שמע (תהלים קנ) : הסירות · הקדרות כמו בשבתנו על סיר הבשר (שמות טז) : כמזרקים · הם הספלים שמקבלים בהם הדם לזריקה :

כנעני

אבן עזרא

הדם: (כא) והיה. כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש כנעני ממש אין לו טעם כי זאת המשפחה איננה ידועה היום והנה כל אלה הפרשיות שהם בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר ישאלו המים החיים יוצאים מירושלים בקיץ ובחורף:

יש אומרים שהוא עזרא ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ובעבור זה הזכיר זכרו תורת משה עבדי כי במותו נפסקה הנבואה מישראל: (א) משא. נבואה והאות' כי על ישראל התנבא פרס גלו אמור כי לא היה בבית שני לא דיבר נכונה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישראל והם רובם יהודה ובנימן ועוד כתוב כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר נשים נכריות שכתוב בעזרא ועוד שאמר על אדום והשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירושלים: (ב) אהבתי. הטעם בני אב א' אחים היו עשו ויעקב ואני נשבעתי כי בריתי אקים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו ארץ כנען כי נשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וגרשתי עשו מארץ השם ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראהו גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית: (ג) לתנות מדבר. תנות נקבות התנים זכרים: (ד) כי רששנו. מגזרת רש ועושר: וקראו להם

תרגום

כא ויהי כל דוד בירושלם וביהודה קודשא קדם יי צבאות וייתון כל דבחין ויסבון מנהון ויבשלון בהון ולא יהי עביד תגרא עוד בבית מקדשא דיי צבאות בעדנא ההיא:

א מטל פתגמא דיי על ישראל ביד מלאכי דיתקרי שמיה עזרא ספרא: ב רחימית יתכון אמר יי ואם תימרון במא רחימתנא הלא אח עשו ליעקב אמר יי ורחימת ית יעקב: ג וית עשו רחיקית ושויתי ית טורוהי לצדו וית אחסנתיה לצדות מדברא: ד ארי יימרון אדומאי אתמסכננא כען עתרנא נתוב ונבני חרבתא כדנן אמר יי צבאות אינון יבנון ואנא אפגר ויקרון להון תחומא דעמא רשיעא ועמא דאיתי עליהון לוט עד

זכריה יד – מלאכי א

לפני המזבח: כא והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש ליהוה צבאות ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם ולא יהיה כנעני עוד בבית יהוה צבאות ביום ההוא:

א א משא דבר יהוה אל ישראל ביד מלאכי: ב אהבתי אתכם אמר יהוה ואמרתם במה אהבתנו הלוא אח עשו ליעקב נאם יהוה ואהב את יעקב: ג ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר: ד כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר יהוה צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה והעם אשר זעם יהוה עד עולם:

(מסורה: ד' · נ"ס · ז' · ח' · ג' ס' פסוקים ואת את ואת · ד' · בתרי לישני · ג' · כ')

רשי

אשר לפני המזבח: (כא) ולא יהיה כנעני. לא יצטרכו לסחור כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכבדי ארץ. ד"א אין כאן עני:

(א) משא דבר ה'. פופור"ש בלע"ז דבר האמור למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ביד מלאכי. כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואוהב את יעקב. נתתי לו את ארץ חמדה צבי צבאות גוים (ירמיה ג) ארץ שהכין כל צבאות העכו"ם בה: (ג) ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ שעיר מפני יעקב אחיו ומנהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו חלק יפה: ואשים הריו שממה. אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום רוששנו. ואם יאמ' מחריבי המקדש מתחלתינו רשים היינו אבל עתה שהעשרנו מביזת ירושלים נשוב ונבנה חרבות שלנו. כה אמר ה'

וביהודה ה' בקריאה וסימ' במלכים ב' סימ' י"ז: במה ה' קמצין וסימ' נמסר במלכים א' סימ' כ"ב ובמיכה סימ' ו'. לתנות ב' בתרי לישני וסימ' לתנות לבת יפתח. נחלתו לתנות מדבר:

רדק

יקח אדם מהם לעצמו אפילו אחת ובדברי רז"ל אמר על מצלות הסוס אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ארץ ישראל עד שעה שהסוס רץ ומצל פירוש עד חצי ביום שעושה הסוס צל לעצמו מתחתיו ורבי אליעזר אמר מצלות שתולין לסוס בין עיניו יהיו קדש לה': והיה הסירות בבית ה' כמזרקים. פי' רבים כמזרקים וכן תרגם יונתן סגיאין כמזרקיא כמו שיהיו רבים המזרקים בבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יביאו זבחים: (כא) והיה. עוד ירבו הסירות לרוב הזובחים כי לא יספיקו להם אותם שיהיו בבית המקדש אלא כל סיר בירושלם וביהודה יהיו קדש לה' לבשל בהם זבחי שלמים וכשיבואו הגוים הזובחים יקחו מהם ובשלו בהם: ולא יהיה כנעני עוד. תרגם יונתן ולא יהא עביד תגרא עוד כמו כנעניה נכבדי ארץ שפי' סוחרים כלומר לא יצטרך בית ה' עוד לסוחר שימכור שם סירות או נחשת לעשות מהם סירות כי רבים יהיו שמתנדבים שמקדישים ואדוני אבי ז"ל פירש כי על הגבעונים אמר שהיו חוטבים עצים ושואבי מים בבית המקדש לא יהיו שם עוד כי מגדולי העכו"ם יהיו עובדי הכהנים. וכן פירש וגם מהם אקח לכהנים ללוים:

תולדות אהרן מלאכי. מגלה טו: כמה אהבתנו. עקידה שער ח זוהר נו:

(א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי. חגי זכריה ומלאכי הם שנבאו בבית שני ובחגי וזכריה נכתב זמן נבואתם ובמלאכי לא נכתב ואפשר שהיה האחרון שבהם וכן יראה כי לא נזכר בדבריו בנין הבית כמו שנזכרו חגי וזכריה כמו שכתוב והתנבאו חגי וזכריה בר עדוא נביאיא ואמר ושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא. רז"ל אמרו מלאכי זה עזרא ולא מצאנו בשום מקום שקראו נביא אלא עזרא הסופר ופי' אל ישראל להוכיחם על מעשיהם כי הדור העולה מבבל היו רובם מחזיקים במעשים שאינם טובים שהיו נושאים נשים נכריות כמו שהוכיחם עזרא בזה וכן מלאכי הוכיחם בזה כמו שאמר ובעל בת אל נכר וכן בחלול שבתות לא היו נזהרים ובדברים אחרים כמו שכתוב בספר עזרא: (ב) אהבתי אתכם. ואמרתם במה אהבתנו. פי' ואם תאמרו במה אהבתנו הלא את עשו ליעקב אחים היו בני יצחק אוהבי ובחרתי ביעקב ובזרעו אחריו אף על פי שהם מכעיסים אותי ונתתי לזרע יעקב הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליצחק: (ג) ואת עשו שנאתי. לפי מעשיו ומעשה זרעו אחריו ולא רציתי שיחלקו עם אחיו יעקב בארץ כנען ונתתי לו לירושה הר שעיר ולזרעו אחריו וכשהרבו להרע לישראל ושמחו בחרבנם ובגלותם שנאתים: ואשים את הריו שממה. לפי שנקראת ארצו הר שעיר אמר הריו ואף על פי שארצכם היה שממה גם כן אתם שבתם אליה והנכם יושבים בה אבל הם לא ישובו לארצם לעולם כי לעולם תהיה שממה ולתנות מדבר הנה תראו כי אהבתי זרע יעקב ושנאתי זרע עשו: לתנות מדבר. שישכנו בארצם תנים ובנות יענה כמו במדבר: (ד) כי תאמר אדום רששנו. ואם תאמר עדת אדום רששנו אף על פי שאנו רשים ודלים בארצנו חרבה עוד נשוב ונבנה חרבות כמו שעשו ישראל: כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס. אם יבנו אני אהרוס: וקראו להם גבול רשעה. כלומר לארצם יקראו כל העולם גבול רשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם כי גדלה רשעתם לפני השם שבגדו באחיהם בני יעקב והאל יתברך צוה לישראל לא תתעב אדומי כי אחיך הוא והם הרעו להם בכל אשר יכלו ושמחו בחרבנם ובגלותם כמו שנאמר בנבואת עובדיה לפיכך זעם ה' אותם עד עולם

וי"ו

מצודת ציון

(כא) כנעני. הם הגבעונים מבני כנען:

(א) משא. נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': (ג) לתנות. מלשון תנין והוא מין נחש: (ד) רששנו. מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי י"ג): גבול. ענין מחוז:

מצודת דוד

כי מזבח הזהב יעשו סירות לבשל ויהיו א"כ מזבח כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב: (כא) והיה כל סיר וגו'. על כי ירבו זבחי שלמים מהבאים לבהמ"ק לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קודש: כל הזובחים. זבחי שלמים: ולקחו מהם. יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה את קדשים הם כי כולם יהיו קדשים ולא יהיה א"כ מהצורך לשאול: ולא יהיה כנעני עוד. לפי שמאז היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד בבהמ"ק חוטבי וגו' כי גדולי העכו"ם יתנדבו להיות שם חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה':

א (א) ביד מלאכי. הנבואה ביד מלאכי: (ב) ואמרתם. ר"ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו מאחר עצמינו כלומר עם כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מאחר אהבת עצמינו כ"א מאחר אהבת האבות והאמהות: הלא אח וגו'. כאומר ע"ז אשיב לכם הלא את עשו ליעקב מן האב ומן האם ויחם אחד להם עם האבות והאמהות ועכ"ז אהבתי את יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי. ואם היה מאחר אהבת האבות והאמהות לבדם היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם מאחר עצמיכם בצרוף אהבתי לכם מאחר האבות והאמהות: ואשים וגו'. עכשיו מפרש במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע"י ב"ל והנה אתם שבתם לארצכם ואת יושבי שעיר אשים ע"י שממה ונחלתו יהיה למדור לתנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום. אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מאחר שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך: המה יבנו. ר"ל באמת המה יבנו החרבות וישבו ממשל רב אבל בסוף הדבר אהרוס אני הכל וכו' ולא תשובנה עוד לקדמותן: וקראו להם. מהפלגת חרבונם יכירו הכל שהשמ' באה על שהרשיעו לו ויקראו להם גבול [illegible]

ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ
יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל
ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב
אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי
אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת
לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם
בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃ ז מַגִּישִׁים
עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם
בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה
נִבְזֶה הוּא׃ ח וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר
לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה
אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ
הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל
וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא
מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־
תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ

עָלְמָא׃ ה וְעֵינֵיכוֹן יַחֲזְיָן וְאַתּוּן
תֵּימְרוּן יִסְגֵּי יְקָרָא דַייָ וְאַפְתֵּי
יַת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל׃ ו הָא עַל
בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא
וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם
רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאַב אֲנָא אָן
דְּאַתּוּן מְיַקְּרִין קֳדָמַי וְאִם
כְּרִבּוֹן אֲנָא אָן דְּאַתּוּן דָּחֲלִין
מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְכוֹן
כַּהֲנַיָּא דִּמְבַסְרִין עַל שְׁמִי
וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא בַּסַּרְנָא
עַל שְׁמָךְ׃ ז מְקָרְבִין אַתּוּן
עַל מַדְבְּחִי קָרְבַּן מְרַחַק וְאִם
תֵּימְרוּן בְּמָא מְרַחַק בְּדַאַתּוּן
אָמְרִין פָּתוֹרָא דַייָ בְּסִיר
הוּא׃ ח וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין
דַּעֲוִיר לְדַבָּחָא הֲלָא בִּישׁ
וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין דַּחֲגִיר
וְדִמְרִיעַ הֲלָא בִּישׁ קָרִיבוּהִי
כְּעַן לְשִׁלְטוֹנָךְ הֲיִרְעֵי בָּךְ
אוֹ הֲיִסַּב אַפָּךְ אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת׃ ט וּכְעַן צַלּוֹ כְּעַן
קֳדָם אֱלָהָא וִיקַבֵּל צְלוֹתְנָא
מִיֶּדְכוֹן הֲוָת דָּא הֲיִתְנַסְבוּן לְכוֹן אַפִּין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ י מַן אַף הָכָא בְּכוֹן וִיגוּף דָּשֵׁי
בֵּית מַקְדְּשִׁי וְלָא תְקָרְבוּן עַל מַדְבְּחִי קָרְבַּן מְרַחַק לָא רַעֲוָא׃

ג' חד חסר ו' קדמא · ל' · ל' מ"ל ול"מ בליש' · ג' חד חסר ו' קדמא · ו' · י"ד ר"פ בכתובים ל' וחסר יו"ד · ו' · ג · י"ח בטעם · ל' כ' · ל'

רשי

ה' וגו' : (ה) יגדל ה' מעל לגבול ישראל • יראה גדולתו מעל לגבולינו להודיע כי אנחנו עמו וי"ת יסגא יקרא דה' ואפתי ית תחו' ארעא דישראל : (ו) בן • יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני לכם איה כבודי : אמר ה' צבאות לכם • אתם הכהנים הבוזים את שמי : ואמרתם במה בזינו . כלומר ידעתי שתאמרו לי במה בזינו הרי הבזיון : (ז) מגישים על מזבחי וגו' ואמרתם • כלומר ואם תאמרון במה גאלנוך גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרכם שלחן ה' נבזה הוא בוזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים ואומר תאחר שהוא אסור לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח ועולה ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואחד : (ח) אין רע . וכי אין דבר זה רע : (ט) ועתה חלו נא פני • ועתה אתם הכהנים העושים הרע הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה : הישא את פניכם . לשמוע תפלה מפיכם ולחון את שולחיכם : (י) מי גם בכם ויסגור דלתים . הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועבה הזאת : ולא תאירו מזבחי חנם • באישים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי

אבן עזרא

להם : הקוראים : (ה) ועיניכם . רואות זאת והיה לאוי שתוא השם והאמר יגדל ה' ויתכן היות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם וככה הוא אתם השופטי' מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפי' איך אהב השם את יעקב החל להוכים הנכבדים בהם שהם מורי התורה והם הכהנים : (ו) בן יכבד אב • בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעב' מוכר' מאדניו ותשוב' במה בזינו : (ז) מגישים . שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך זהו הגיאול וזה שהיתם בעבור היות מזבחי נבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתוב על המזבח זה השלחן אשר לפני ה' : (ח) וכי • אין רע • בעיניכם : לפחתך • כמו פחת יהודה . שילך • שיאהבך בלבו : או הישא פניך : לעשות בקשתך . (ט) ועתה • משפט כהני צדק היה להתפלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים וגם כתוב ויקנא ה' לארצו ופעם חלו נא פני ה' על המארה שאנו נארים כאשר כתוב ויחננו כי בעבורכ' באה זאת הרעה וזהו מידכם היתה זאת לכם : (י) מי • יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח' מכם יסגור דלתי העזרה : ולא תאירו : חבעירו מגזרת ראיתי אור והכל

ועיניכם ב' א' חס' וא' מ"ל וסימ' תשאו גליליכם . תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' : ז' מ"ל בליש' אדנות וסימ' ויעתר מנוח תניינא דפסוק • אשר אדוניה שם עד האור • ואם אדונים אני איה מוראי אמר ה' • וטוב אדוניה הלוים • אל יד ארוניהם . גדול אדונינו ורב כח . יאמר נא ארנינו חסר דחסר • גדול אדונינו ורב כח מלא דמלא ושאר אדנינו כתיב : ואתה ועתה י"ח בטעם תברי' וסי'

תולדות אהרן בן יכבד אב • סנהדרין לו זוהר ויקרא עקרים מ"ג פל"ז : וכי תגישון • זוהר אמור : הקריבהו נא סוכה נ סוטה יד ב"ב לג זבחים פה מנחות סט עקידה שער כז : מי גם בכם • שם שער ח :

רדק

וי"ו ונסוב כוי"ו וישא אברהם את עיניו והדומים להם ויונתן פירשה עם תוספת שהוסיף ארי יימרון אדומאי את משכינתא כען עתרנא ונתוב ונבנה חרבתא : (ה) ועיניכם תראינה . פי' תראינה בחורבנה : ואתם תאמרו יגדל ה' • פי' ואתם אז תאמרו מעל לגבול ישראל יגדל ה' כלומר תתנו שבח וגדולה שאתם בגבולכם יושבים וגבולם חרב וגבולכם יקרא גבול ישראל וגבולם גבול רשעה : (ו) בן יכבד אב ועבד אדוניו • פירוש ייראה את אדוניו כמו שאמר איה מוראי ובאמרו בן יכבד אב ועבד אדוניו זהו מדרך השכל המפורסם שראוי לבן לכבד את אביו והעבד מוכרח לירא את אדוניו : לכם הכהנים בוזי שמי • הפך כבוד הבן לאב הוכיח תחלה לכהנים שהיה להם להוכיח ולהורות כמו שאמר ובאת אל הכהנים הלוים ולא ד' שאין אתם מוכיחים אלא שאתם סומכים ידי הרעים שמביאים קרבן נבזה : ואמרתם במה בזינו את שמך • והתשובה באמרם שלחן ה' נבזה הוא אלא שהקדים לזכור הגיאול שעושים והוא שאומר מגישים וגו' : (ז) מגישים • לחם מגואל • קרבן כמו את לחם אלהיך לחם אשה קרבני לחמי מגואל מתועב ומטונף והוא הפסח והעור והחולה : ואמרתם במה גאלנוך . ואיך תאמרו במה גאלנוך אם תגאלו בדם מזבחי הרי אתם מגאלים אותי : שלחן ה' • הוא המזבח וכן אמר ביחזקאל על המזבח זה השלחן אשר לפני ה' : נבזה הוא • שמקריבים שם הדם והחלבים שהם דברים נבזים ואינם מטעמים אל לכם למה זה הא-ל יתברך להקריב דם ותלבים : (ח) וכי תגישון • כשמביאים לכם שה עור לזבוח ולהקריבו אתם אומרים אין זה רע וטוב הוא להקריבו כי השלחן נבזה והקרבן איננו רע שיהיה נבזה ואתם מגישים אותו על מזבחי והיה עליכם לומר למביאים אותו זה רע להקריבו כמו שכתוב בתורה עורת או שבור וגו' לא תקריבו אלה לה' ואתם נושאים פני המביאים ומקבלים הפחות ותאמרו אין רע : הקריבהו נא לפחתך • איך תוכלו לומר שאינו רע להקריבו לפני והם הקריבהו לפחתך בשר ודם הירצך בהיותם המנחה או הישא פניך בעבורה אם תבקש ממנו דבר אבל ישנאך בעבורה ויכעס עליך פחתך מן פחת יהודה וגבול הפ"א תחת פתח גדול והוא המושל והשלטון כתרגום בלטונך : (ט) ועתה • אם תשובו אליו ותחלו פניו בלב עדיין יחון אתכם וייטיב לכם ואמר ויחננו כי הנביא יש לו צרת בצרתם ועוד לכלול עצמו בכלל ישראל כמו שאמר משה רבינו עליו השלום וסלחת לעוניני ולחטאתינו ומהאל יתברך למד דבר זה שאמר לו עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי : מידכם היתה זאת • זאת המארה שהיא לכם כמו שכתבתי למטה וגם ארורים מידכם היא זאת המארה שאתם עושים רע בעיני ה' לפיכך הוא שולח בכם מארה : הישא מכם פנים • וכי סבורים אתם שישא פנים לאחד מכם שלא יוכיחכם על מעשיכם הרעים והוא לא ישא פנים ולא יקח שוחד וי"ת היתנסבון לכון אפין וכן אונקלוס תרגום אשר לא ישא פנים דלית קדמוהי מיסב אפין לא דאוי ליתן לו נשיאות פנים : (י) מי גם בכם • שאתם רצים מי יתן שיהיה בכם

מצודת דוד

ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן : (ה) ועיניכם תראינה . בהפלגת חרבונה : ואתם תאמרו וגו' • ר"ל כשתהיו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה' בעשות נפלאות תמיד : (ו) בן יכבד • מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם מאד עצמיכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ודרך העבד לכבד את אדוניו עם כי לא יחשוב כ"כ על אהבת אדוניו אליו עכ"ז מוכרח הוא לכבדו כי יפחד ממנו לבל יעשה בו נקם : ואם אב אני • ואם אתם מחזיקים אותי לאב איה כבודי הראוי לי בעבור אהבתי לכם ואם אתם מחזיקים אותי לאדון איה המורא הראוי לירא מפני כי אם יראתם מפני לא עזבתם א"כ כבודי : לכם הכהנים • ר"ל כדבר הזה אומר אני ה' לכם אתם הכהנים המבזים את שמי : ואמרתם • ולא תאמרו בדבר מה אנו מבזין את שמך : (ז) מגישים וגו' . ר"ל אשיב לכם בדבר זה אתם מבזין את שמי במה שאתם מקריבים על מזבחי קרבן מתועב ומסואב : ואמרתם ואם תאמרו בדבר מה אנו מתעבים ומגאלים קרבנך : באמרכם • ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב בנפשו של אדם קלה בהם : (ח) וכי תגישון • ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבוח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבוזה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני והוא בזיון שמי : הקריבהו • במון אתה הדבר וקרב מאתה מנחה לדוכון לפחתך הלא יהיה מגונה לך בזה הדוכון להסביר ממך המחתך אשר בשעת למונו פנך

מצודת ציון

פחת : זעם • ענין כעס : (ו) אדונים • דרך המקרא להזכיר שם אדנות בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית נ"ט) : (ז) מגישים • מקריבים : לחם • כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : מגואל • מתועב ומטונף כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג) : גאלנוך • ר"ל גאלנו ותעבנו קרבניך : שלחן • ר"ל המזבח שמסדרין עליו הקרבן נק' כשין שמסדרין על השולחן וכמ"ש וידבר אלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מ"א) : (ח) פסח • חגר וצולע : לפחתך • ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א) : הישא פניך • זה הלשון יאמר על הכבוד וכן זקן ונשוא פנים (ישעיה ג) : (ט) חלו • ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : ויחננו • מלשון חנינה ותחלה : (י) תאירו • תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז) : חנם • ענין רלון : ומנחה • כן

בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־
אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־
מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה
טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים
אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל
הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ יג וַאֲמַרְתֶּם
הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־
הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־
הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם
אָמַר יְהוָה׃ יד וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ
בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת
לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃

קדמי בכון אמר יי צבאות
וקורבן לרעוא לא אקבל
מידכון: יא ארי ממדנח
שמשא ועד מעליה רב שמי
ביני עממיא ובכל עדן
דאתון עבדין רעותי אנא
אקבל צלותכון ושמי רבא
מתקדש על ידיכון וצלותכון
כקורבן דכי קדמי ארי רב
שמי ביני עממיא אמר יי
צבאות: יב ואתון מחללין
יתיה בדאתון אמרין פתורא
דיי בסיר הוא ובסירן מתנתא
מניה: יג ואם תימרון הא
דאיתינא מלאותנא ושניקתון
יתיה אמר יי צבאות ומיתן
אתון דאנים ודחגיר ודמריע
ומיתן אתון ליה בקורבנא
האקבל יתיה ברעוא מידכון
אמר יי: יד וליט דיעביד
בנכיל ואית בעדריה דכר
והוא חייב לנדר ודבח דמחבל קדם יי ארי מלך רב אנא אמר יי צבאות ושמי חסין

אבן עזרא

וככל מנורת אור: (יא) כי ממזרח השמש · מקצה הארץ ועד קצה הארץ, כן הוא הישוב ובכל מקום לו עותי היו מקריבים לי דבר נכבד מוקטר היה מוגש לפני ומנחה טהורה או מוקטר שם כמו קטורת והיו שומעים בקולי לגדל את שמי הגדול. אח"כ כ"ן אמ"ר לי הר"ב המכ"ם על זה הפסו"ק פירו"ש נכו"ן מאד והוא דב"ק ע"ל הענין כי הנביא על הבזיון ועל הגיאול שהיו מחללין את השם על כן הוא אומר כי בכל הישוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ונכבד ובכל מקו' שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל מקום יביאו לפני לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים להגיש לפני לחם מגואל ועור ופסח וחולה ואיננו רע בעיניכם ולמה לא תשימו על לב גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו: (יב) ואתם · מגואל · הוא וניבו נבזה אכלו. הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגזרת תנובה וככה ניב שפתים שהיא פרי השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו: (יג) והמרתם · מתלאה. חסר ה"א כמו מזה בידך מה זאת התלאה בעבור המארה אין לחם לשום בשולחן: והפחת' אותו. שהוא כמו פיח ואין בו כדי: והבאתם. הנה השולחן רק ועל המזבח מנחה איננו [?] כליתי: (יד) וארור נוכל [?] ועדרו. חושב מגזרת בנכליה' [?] מרמה: זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך:

ועתה

רשי

לי חפץ בכם ורבותינו דרשו בתורת כהנים אדם אומר לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדליק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא הארתם מזבחי חנם ק"ו שאל עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם: (יא) גדול שמי בגוים · אמרו רבותינו דקרו לי' אלהא דאלהיא אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף העכו"ם ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכ"מ הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן דכי קדמי וכן פירש המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחיבתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה · הוא לי כי על ידכם שמי נורא בגוים ואתם מחללין אותי ואת שמי: (יב) וניבו נבזה אכלו · ניבו של מזבח הסגור בשפתותיכ' זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרי' עליו כלומ' ככר הואלת' עליו דבה זו וניב זה החזקתם למזבחי: אכלו. מאכלו: (יג) ואמרתם הנה מתלאה · בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר נדרים וכן ת"י הא דאייתינא מליאותנא: והפחתם אותו. זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרי' הפחתם אותו אותי נכתב אלא שכינה הכתוב וכתבו אותו והפחתם והדאבת' לשון מפח נפש (איוב י"א): אותי · ואת שולחני: (יד) נוכל. מתנכל במרמה בדברי שקר לפני לאמר אין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. איל ההגון לעולה והוא נודר זבח: משחת. בעל

בעל

נמסר בסדר בהעלותך: מבואו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסימ' כי ממזרח שמש ועד מבואו · [?] אלהים ה' דבר ויקרא. עשה ירח למועדים · מהלל שם ה' דהלל. תנינא חסר דאל אלהים: טהורה ה' ג' מ"ל וב' חס' וסימ' אשר לא טהורה היא שנים · אשר איננה טהרה. לשמי ומנחה טהורה · כל צפור טהורה תאכלו: יראת ה' טהורה. ג' בתראי ס"ל [?] ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא: לארני ז' כתיב כן וסימ'

תולדות אהרן מוקטר מוגש. מנחות ק"י: את הפסח: סוטה ל' ב"ק סז ·

רדק

בכם איש אחד שיתן אל לבו דבר שקרבנות הנבזים: ויסגור דלתים. יסגיר דלתי העזרה שלא יביא שם אדם קרבן כי טוב הוא שלא יביאו קרבן משיביאוהו נבזה: ולא תאירו על מזבחי חנם · ולא תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה פי' ובחנם תבערו אש על המזבח כי הקרבן שתקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו וזהו שאמר אין לי חפץ בכם כי משביכם רעים ומנחתכם אינם רצוים אפי' היתה טובה כל שכן שהיא רעה ואין לי חפץ ורצון לא במנחתכם ולא בכם: (יא) כי ממזרח שמש ועד מבואו. כל הישוב הוא ממזרח למערב ואיננו כן מצפון לדרום כי איננו מיושב כולו: גדול שמי בגוים · כי אע"פ שעובדים לצבא השמים מודים כי שאני הסבה הראשונה אלא שעובדים אותם לפי דעתם שיהיו אמצעיים ביני וביניהם ואמרו רז"ל דקרו ליה אלהא דאלהין: ובכ"מ מוקטר ומוגש לשמי · אם הייתי מצוה אותם כמו שצויתי אתכם היו מקטירים ומגישים לשמי ועוד כי מנחה טהורה היו מגישים לא כמו שאתם עושים שאתם מגישים מנחה טמאה ונבזה או פירושו אע"פ שהם מקטירים ומגישים לעכו"ם דעתם לשמי: (יב) ואתם מחללים אותו. הפך הגוים שהם מכבדים ומגדלים שמי וכי יש חלול גדול מזה שתאמרו שלחן ה' מגואל הוא שפירושו נבזה הוא: וניבו נבזה אכלו · ניבו דברו כמו ניב שפתים ר"ל דברו של הכהן המקריב מה הוא שאומר תמיד נבזה אכל כלומר לחם המזבח ואכלו שהוא חלב ודם מגואל ונבזה הוא ויש מפרשים וניבו מענין תנובה וי"ת בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה: (יג) ואמרתם. עתה יוכיח ישראל המביאים הקרבן תאמרו בהביאכם השה לעזרה הנה מתלאה כלומר יאמר כל אחד לחבירו בהביאו הקרבן כמה אני יגע ולואה מזה השה שנשאתי על כתפי ר"ל שהוא שמן ובעל בשר: והפחתם אותו · והפילו אותו על הקרקע דרך בזיון וכן תרגום יונתן ושני[?]ן יתיה כמו וינער ה' בתרגומו ושניק ה' ויש מפרשים אותו מענין מפח נפש שענינו דאבון נפש כלומר תכאיבו ותדאיבו נפש בעל השה כי גזלתם אותו כמו שאמר והבאתם גזול ואאז"ל פירש והפחתם מענין נופח כלא פחם כלומר הם אוורים כי יגעים הם ובלאים מטורח הקרבן שנשאו על כתפם לומר שהוא שמן ובעל בשר והוא בהפך כי כל כך הוא כחוש ודל בשר שאם תנפחו בו יפול לארץ ותרגם יונתן הנה מתלאה הא דאיתינא מליאותנא: (יד) וארור נוכל. חושב מחשבה רעה ועושה בערמה וכן מן הדגוש אשר נכלו לכם ויתנכלו אותו להמיתו וכן תרגום להרגו בערמה למקטליה בנכילו: ויש בעדרו זכר. פירוש זכר תמים

וכן

מצודת ציון

כן יקראו כל הקרבנות שבאים למנחה ונדורון וכן וערבה לה' מנחת (לקמן ג): (יא) מבואו · ענין השקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח): מקטר · מל' הקטרה: מגש · ענין הקרבה: (יב) וניבו · ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נז): אכלו. מאכלו: (יג) מתלאה · ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח): והפחתם. ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב יא) או הוא מל' נפחה ונשיבת רוח: (יד) וארור · ענין קללה: נוכל · ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו בראשית

מצודת דוד

פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו מבלי הקדמת פשע: אמר ה' · ר"ל כן אמר ה': (ט) ועתה חלו נא · עשו בחינה והעתירו בעדינו אל ה' אם יחנן אותנו בעבור תפלתכ' הלא המאר' המשתלחת בנו היא בעבורכ' וכי מחמתכ' ישא לנו פנים הלא אין הסגור נעשה סגור: (י) מי גם בכם · הלואי ימצא מי גם בכם ויסגור דלתי בית המקדש שלא יבוא מי שמה לרמוס הצר: ולא תאירו · לא תבעירו אש על מזבחי בחנם: אין לי חפץ בכם. לבוא להראות לפני בבית המקדש והיה אם כן מהראוי לסגור דלתות בית המקדש: לא אקבלם מידכם ברצון וכאומר ולמה א"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם: (יא) כי ממזרח שמש · אשר ממקום זריחת השמש עד מקום שקיעתו גדול שמי בין העכו"ם כי כולם מודים בו יתברך שהוא הסיבה הראשונה המשפעת בכולם רק איזה מהם יחשבו שהנהגת העולם השפל בא הכל ממערכת השמים: ובכל מקום מוקטר מגש לשמי. ר"ל מה שהעובדי כו"ם מקטירים למערכת השמים להתרצות לפניהם כוונתם הוא שבזה יכבדו ויעבדו את סבתם הראשונה ובזה באמת ישעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה: ומנחה טהורה. ומה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים. ולכן לפי טעותם יקריבו למערכות השמים מנחה טהורה: (יב) ואתם. אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי נזרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה תקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה: וניבו. ר"ל ניב אמרי המזבח הסגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו ההונס עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין במ"ש: (יג) ואמרתם הנה מתלאה · ר"ל כאשר הביאו לקרבן כבש כחוש ורזה תכחשו לומר הנה נעיפתי בלאה ועיף ממשא הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר ודבריכם למפח נפש למקום ב"ה כי תעיזו לשקר לפניו: והפחתם אותו · הוא תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר שאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לנדנדו בהפחת רוח הפה והוא ענין גוזמא: והבאתם גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה: והבאתם את המנחה. ר"ל הואיל ומאתם מאלה תביאו את הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם: (יד) וארור נוכל · ארור המערים לומר שאין בידו יותר מובחר להקריבה ממה שהביא אבל באמת יש בעדרו זכר מובחר וטוב הראוי לעולה:

ונדר

רשי

בעל מום כמו (ויקרא כ"ב) משחתם בהם : (א) אליכ' . הכהנים אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו אלה על מזבחי : (ב) וארותי . וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר : וגם ארותיה · ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי בהם לא ישמע כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה : (ג) וזריתי פרש · של בהמות חגיכם על פניכם כלומ' לא תקבלו שכר מאתי כי אם לרעה לבושת ואגעור לכם את זרע השדה : ונשא אתכם אליו . פרש בהמות קרבנותיכם ישאו אתכם אליו להיות זוללים ונבזים כמוהו : (ד) להיות בריתי את לוי . שאני חפץ שתתקיימו (אתי) בברי' שכרתי לשבט לוי : (ה) החיים והשלום · שנאמר לפנחס את בריתי שלום (במדב' כ"ה) והוספה לו ולזרעו אחריו הרי שיהא זרעו בחיים : ואתנם לו · שיקבלם במורא וכן עשה וייראני : נחת · לשון חתת נתירא : (ו) בשלום ובמישור הלך אתי · אהרן אלעזר ופנחס וכן במעשה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב) : (ז) כי שפתי כהן · עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שהכל דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) : כי מלאך · שלוחו של

אבן עזרא

(א) ועתה · דברתי אליכם : (ב) אם · וארותי את ברכותיכ' כדרך יצא חצי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה : וגם . ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לב : (ג) הנני . אגער בזרע שלא יצמח בעבור הוא שלחני ריק ומלת חגיכם כמו אסרו חג בעבותים והנה פירוש חגיכם קרבנותיכם אזרה אותם על פניכם וטע' ארחיקכ' מעל פני שלא אראה אתכם : ונשא אתכם · הנושא הוא האויב אליו : (ד) וידעתם · אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים משרתי השם ועשו כאשר יורו אתכם ולא תביאו מנח' בעל מום: (ה) בריתי · כרתי ברית עמו כי בעבור שהו' מקריב קרבני יהי' לישראל החיים והשלום וטעם ואתנם על ישראל שהשם נתנם לו שיראו ממנו והוא ירא השם : נחת הוא · מבנין נפעל והשלם ננחת כמו לב נשבר ונדכה מגזרת תראו חתת והטעם כפול וי"א כי ואתנם לו מצות וחוקים והם תורת כהנים : (ו) תורת · אמר יפת זה נאמר על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחס והנכון כי על שניהם אמר ועל בניהם הקדושים כי ככה ראוי להיות כהן גדול : היתה בפיהו . איננו מקבל שוחד : ועולה · לשאת פנים : בשלום . עם ישראל : ובמישור · לעשות מצותי : (ז) כי · דבק כי בהיות הכהן ישר ירבו הישרים והנה שפתי כהן דבק עם אשר למעלה

מלאכי ב

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ה בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי

ד' ר"פ בסיפר · י"ו מלעו' פסוק · ל' ומ"ל · ל' · ל' · ב' חד מ"ל · נ' · ב' · ל' ומ"ל · כ"ב בליש' · ב' · ו' · כי ס"כ"ב בליש'

תרגום

בְּעַמְמַיָּא׃ א וּכְעַן לְכוֹן תַּפְקֶדְתָּא הָדָא כַּהֲנַיָּא׃ ב אִם לָא תְקַבְּלוּן וְאִם לָא תְשַׁוּוּן דַּחַלְתִּי עַל לִבָּא לְמִתַּן יְקָרָא לִשְׁמִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וַאֲשַׁלַּח בְּכוֹן יַת מְאֵרְתָּא וְאֵלוּט יַת בִּרְכַתְכוֹן וְאַף אֱלוּטְנֵיהּ אֲרֵי לֵיתְכוֹן מְשַׁוַּן דַּחַלְתִּי עַל לִבָּא׃ ג הָא אֲנָא נָזֵיף לְכוֹן בַּעֲלַלַת בַּר זַרְעָא וַאֲגַלֵּי בַּהֲתַת חוֹבֵיכוֹן עַל אַפֵּיכוֹן וַאֲבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן וְיִתְמְנַע חוּלָקְכוֹן מִנֵּיהּ׃ ד וְתִדְעוּן אֲרֵי שְׁלַחִית לְוָתְכוֹן יַת תַּפְקֶדְתָּא הָדָא לְמֶהֱוֵי קְיָמִי דְעִם לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ה קְיָמִי הֲוָה עִמֵּיהּ חַיֵּי וּשְׁלָמָא וִיהַבִית לֵיהּ אוּלְפַן אוֹרַיְתִי שְׁלִים וּדְחִיל מִן קֳדָמַי וּמִן קֳדָם שְׁמִי דְּחִיל הוּא׃ ו אוֹרַיְתָא דִקְשׁוֹט הֲוָת בְּפוּמֵיהּ וְשִׁקְרָא לָא אִשְׁתְּכַח בְּסִפְוָתֵיהּ בִּשְׁלָמָא וּבִרְעוּתָא וּבְתְרִיצוּתָא הֲלֵיךְ קֳדָמַי וְסַגִּיאִין אֲתֵיב מֵחוֹבָא׃ ז אֲרֵי שִׂפְתֵי כָהֵן יִטְרוּן מַדַּע וְאוֹרָיְתָא יִבְעוֹן מִפּוּמֵיהּ אֲרֵי

מסורה

נמסר בישעיה ריש סימ' כ"ח : אם לא ה' ר"פ וסימ' אם לא אל בית אבי · אם לא ימצא הגנב ונקרב . אם לא תשמור לעשות . אם לא את דמי נבות · אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב רסי'. אם לא ישו' חרבו ילטוש· אם לא שויתי ודוממתי.אםלא תדעי לך היפ' בנשים וכל ר"פ דאיוב רכוותא אם לא בס"ב ואם לא וסי' ואם לא איפא מי יכזיבני · ואם לא ישמעו בשלח ; והשלום ב' וסימ' בריתי היתה אתו החיים . האמת והשלום אהבו : ורבים ו' בקריאה וסימ' ורבים השיב מעון . ורבים מביאים מנחה לה' ר"ה · ורבים מהכהנים ב' בפס"ק עזרא.ורבי' מישיני אדמת עפר יקיצו·ורבי' מעמי הארץ מתיהדי'.ותורה ה' וסי' כי שפתי כהן.הוה על הוה. ויקם עדות.כי נר מצוה · ואת

תולדות אהרן

וזריתי . שבת קנא : בריתי . עקידה שער סג : ומפני שמי · ברכות יב (ברכות ג ה) : תורת אמת . סנהדרין ו (פאה טו) : בשלום ובמשור · (סנהדרין יח) : שפתי כהן · מ"ק יז חגיגה טו :

רדק

וכן כלמר יהיו כלמר לבן דבר שלמד מעניט ורבים כמוהם : ונודר וזובח משחת · זכר שנודר לפי שיש קרבן שהוא כשר לנדבה ואינו כשר לנדר כמו שרוע וקלוט לפיכך אמר ונודר כי אפי' לנדר מביאין קרבן משחת משחת ר"ל שיש בו מום ענין השחתה כמו כי משחתם בהם אלא שהוא שם וזה פעול: כי מלך גדול אני . איך תבזו אותי : ושמי נורא בגוים : ואתם שאהבתי אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני : (א) ועתה . הכהנים לפי שהם מקבלים הקרבן המנחה מיד המביאים אותו והיה להם למנוע אותם ולהורותם כי אין זה הקרבן ראוי להקריב לפני כמו שמנעם אותו התורה . (ב) בכם . במקבלים ובמביאים : את ברכותיכם · שברכתי אתכם אחר בנין הבית כמו שכתוב אמר אחר שאתם מבזים אותי בקרבנותיכם אהפוך לכם הברכה למארה : וגם ארותיה . כלומר עד עתה ארותי הברכה שנתתי לכם מעט שהתלותם לבזותי בהבאת הקרבנות ועתה אוסיף עוד במארה אם לא תשמעו : (ג) הנני גוער לכם · ענין השחתה כמו גערת גוים לכם בעבורם : וזריתי פרש . וזריתי מלעי' והוא מבנין הדגוש כמו מזרה ישראל פרש זבל הבהמות כמו ואת פרשה אמר תחילה פרש ואח"כ פירש ואמר פרש חגיכם והוא כמו כבשים ר"ל כי בהמות הקרבנות יקראו חגים וכן אסרו חג בעבותים חגים ינקופו חלב חגי ונקרא הקרבן חג לפי שרוב הקרבנות קרבים בחג ור"ל בזה הענין כמו שאתם מבזים אותי בקרבנות כן אבזה אתכם בכם כי הדבר הנבזה שבבהמות והוא הפרש אזרה אותו על פניכם : אזרה אותו על פניכם · כלומר אשים אתכם לבשת ולבזיון מפני הרעב שאשחית הזרע שתזרעו ואתם תאמרו בחסרון לחם ותהיו לבשת בין הגוים אשר סביבותיכם כי ברעב יהיו לבשת כמו שאמר ושבעתם אותו ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים והרי אתם לבשת ולבזיון כאלו זריתי פרש על פניכם : ונשא אתכם אליו · הענין ישא אתכם אל הבזיון הזה מדה כנגד מדה אתם בזיתם אותי ותהיו נבזים ויונתן תרגם הא אנא נזיף לכון בעללת ארעא וגו' : (ד) וידעתם . להיות בריתי את לוי לפיכך אני מצוה אתכם כל כך לפי שאהבה שתהיה בריתי עם שבט לוי שקיימתי : (ה) ברית היתה אתו · עם ראש השבט לכהונה והוא אהרן קדוש ה' ופנחס אשר קנא לאלהיו ובפנחס נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום ונאמר לו עוד והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם והחיים נתן לו כי מצאנו לו חיים יותר משלש מאות שנה אפי' למי שאמר כי פנחס הוא אליהו שהרי מצאנו אותו שהיה בפלגש בגבעה כמו שכתוב ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עמד לפניו בימים ההם והיו לו משנותיו עד הזמן ההוא יותר משלש מאות שנה : ואתנם לו מורא · החיים והשלום נתתי לו בעבור מורא שיראני : ומפני שמי נחת הוא . פרשו חתת ופירשו נשבר ונדכה מפני שם ה' ויונתן תרגם ויהבית ליה אולפן אוריתא שלים וגומר : (ו) תורת אמת היתה בפיהו . כמו שהיתה תורת ה' בפיו שהיה מורה אותה לרבים כן היתה בלבו וזהו תורת אמת שלא היה אחד בפה ואחד בלב וזהו ועולה לא נמצא בשפתיו : בשלום ובמישור הלך אתי . בשלום שהיה דבק בי לעשות חפצי על דרך יעשה שלום לי ובמישור שהלך בדרכי בני אדם בדרך ישרה ובעניהם הוא אתי כי באלה חפצתי לעשות חסד ומשפט וצדקה בארץ ורבים השיב מעון שהיה מורה התורה תמיד לכל ורבים שמעו לו והשיבם מעון : (ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת . כי כן יאות לכל כהן שישמרו בשפתיו

מצודת דוד

ונודר · והוא מנדר וזובח לה' שם נשחת וכחוש : כי מלך גדול אני . ומהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר : ושמי נורא בגוים . כל העכו"ם יראים מלפני :
ב (א) ועתה אליכם . אליכם הכהנים אצוה המצוה הזאת לבל תקבלו קרבן נשחת וכחוש : (ב) לתת כבוד לשמי . לבל לחלל בקרבן שאין ראוי לי : ושלחתי בכם · בכהנים ובהעם : וארותי את ברכותיכם · ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הוסד היכל ה' כמ"ש בחגי אהפך לקללה : וגם ארותיה . ר"ל גם המארה המשמשת עתה איננה במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי : (ג) הנני גוער לכם. בעבורכם אגער את הזרע לבל יצמח : וזריתי · אפזר זבל על פניכם וחוזר ומפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפזר לבזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי : ונשא · העון הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה : (ד) וידעתם · דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב להיות מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן ראש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו : (ה) בריתי היתה אתו · הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום : ואתנם לו מורא וייראני · ר"ל את אלה נתתים לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני וכפל המלות לחוזק הענין : נחת הוא · היה מתפחד ונרעד : (ו) תורת ·

מצודת ציון

(בראשית לז) : (ב) המארה וארותי · מל' ארירה וקללה : (ג) גוער · ענין זעקת נזיפה : וזריתי · אפזר כמו מזרה ישראל (ירמיה לא) : פרש · זבל וצואה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד) : חגיכם · כן יקראו הקרבנות לפי שרובם באים בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (ה) נחת · ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית לה) : (ו) ובמישור · מל' ישר : (ז) מלאך · שליח כמו ויאמר

נגד

אבן עזרא

למעלה כי מלאך שליח השם הוא בינו ובין ישראל : [ח] ואתם · יוכיח את שלא ישמעו אליהם להביא הגזול : הכשלתם · אתם מורי התורה : (ט) וגם · אתם בזיתם אותי · לאמר כי מזבחי בזוי הוא עתה יוכיח הכהנים שהם נושאים פנים לגדולים : (י) הלא · פרשה אחרת להזכיר עון אחר שהיו מגרשי' נשותיהם והם בוכות בעבור נשים נכריות ככתוב בספר עזר' והיה להם לשום לב לאמר הלא אב אחד הוא יעקב אם כן שאבינו אחד ובוראינו אחד למה נבגו' איש באחיו או באחותו כי בעבור זאת הפרש' לחלל ברית אבותינו שקיבלו את התורה : (יא) בגדה · קדש השם לישראל בנים ובנות ככתוב מכעס בניו ובנותיו : ובעל · מגזרת כי יבעל בחור בתולה : בת אל נכר · עובדת עכו"ם והטע' שאינ' מאב אחד ומאל אחד : (יב) יכרת . ער ועונה · מטעם הענין בן ונכד ויפה אמר כאשר תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרת' משפחתו ואם העושה זאת התועבה כמו אשר יעשנה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש מנח' : (יג) וזאת · טעם שנית כי הראת הגזול ובעל מום והשני כי מזבחי מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות ישראל הבוכות

רשי

של הקב"ה כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפנים במחיצתו : (י) לחלל ברית אבותינו · ברית שכרת הקב"ה עם אבותינו בסיני : (יא) כי חלל יהודה · את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב') : ובעל בת אל נכר . שנשאו נשים עכו"ם בבבל ואפילו הכהנים כמו שמפורש בספר (עזרא ט) ורבותינו אמרו מלאכי זה עזר' : (יב) ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים · ער ל' אדם חריף : ומגיש מנחה. ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה : (ג) שנית תעשו זהראשונה שהוכחתי הרב' היא קשה שנשאו נכריות ואפי' הוא פגוי וזאת שנית קש' ממנ' שהגשוי ישראלי' נשאו עליהם את הנכריות לפי שנתפחמו הישראלי' ברעב ובגול' ונתגנו עליהם והיה מושיבם בביתו לרורה כאלמנות חיות והנכריות היתה גברת : כסות דמעה את מזבח · שהיו באות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרו' מה חטאנו ומה מלאו אנשינו בנו עול הננו לפני המזב' להבדק כסוטות : מאין עוד פנות וגו' . עד שאתכם כדי שאפנה אל מנחתכם ולקחת רילוי מידכם : ואנקה . לשון אנחה שאדם מצטער בלבו דמלים"א בלע"ז ואב לכולם האנק דום (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה לשון צעקה היכן הדממה ותרגומו דמדנקין וכן תרגם (שם כ"ד) ונקומתם בפניכם ותדנק ן ל' אדם הנוהם ומצטער בעצמו : ולא

מלאכי ב

מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃ ח וְאַתֶּם
סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים
ל' וחד ופתחס בַתּוֹרָה שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי
ג' אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם
כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי
ד' וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה׃ י הֲלוֹא אָב
ב' כים אחד אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ
ג' מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית
אֲבֹתֵינוּ׃ יא בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה
ז' · כ"א נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָ‍ִם כִּי ׀
ט' חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב
כ' וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר׃ יב יַכְרֵת יְהוָה
ג"ב לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי
ג' יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאוֹת׃
י"ו ר"ס יג וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה
ג' אֶת־מִזְבַּח יְהוָה בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין
כ'. ד' עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן

תרגום

מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת הוּא׃
ח וְאַתּוּן סְטֵיתוּן מִן אוֹרְחָא
אַתְקֵלְתּוּן סַגִּיאִין בְּאוֹרַיְתָא
חַבֵּלְתּוּן קְיָמָא דְעִם לֵוִי אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת׃ ט וְאַף אֲנָא יְהָבֵית
יַתְכוֹן בְּסִירִין וְחַלָּשִׁין לְכָל
עַמָּא כְּמָא דְלֵיתְכוֹן נָטְרִין יַת
אוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמַי וְנָסְבִין
אַפִּין בְּאוֹרַיְתָא׃ י הֲלָא אַבָּא
חַד לְכֻלָּנָא הֲלָא אֱלָהָא חַד
בְּרָא יָתָנָא מָא דֵין נְשַׁקַּר גְּבַר
בַּאֲחוּהִי לְאַפָּסָא קְיָמָא דִי
עִם אֲבָהָתָנָא׃ יא שַׁקַּרוּ דְבֵית
יְהוּדָה וְתוֹעֶבְתָּא אִתְעֲבִידַת
בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשְׁלֵם אֲרֵי
אֲפִיסוּ דְבֵית יְהוּדָה נַפְשְׁהוֹן
דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ דְרָחֵם
וְאִתְרְעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין
בְּנַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא׃ יב יְשֵׁיצֵי
יְיָ לִגְבַר דְיַעְבְּדִנַּהּ בַּר וּבַר בַּר
מִקִּרְוֵי יַעֲקֹב וְאִם כָּהֵין הוּא
לָא יְהֵי לֵיהּ מַקְרִיב קוּרְבָּנָא
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת׃
יג וְדָא תִנְיָנוּת דִי אַתּוּן עָבְדִין חֲפָת דִמְעֲתָא יַת מַדְבְּחָא דַיְיָ דִי בָכַן וְדִי מִדַּנְקִין
מִדְּלֵית עוֹד אִתְפְּנָאָה לְקוּרְבָּנָא וּלְקַבָּלָא יָתֵיהּ בְּרַעֲוָא מִיֶּדְכוֹן׃

שבת קדשך. נעשת'ש' בקריא' וסי' והיה אם מעיני הער' נעשת' לשגג' נעשתה התועבה הזאת בישראל. והגד לך ושמעת ודרשת · בגדה יהודה . ואחיתפל ראה כי לא נעשתה . ויקם ה' את דברו אשר דבר עלינו ב' בפסוק . כי נתיצה' וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה : ולקחת ד' בקריאה וסימ' יברותי דיוסף לבושין דרעו'

תולדות אהרן שתים. בכורו' כו: אני נתתי· תענית

כ' : בגדה יהודה · מגלה טו סנהדרין סב : כסות דמעה · גטין לא סנהדרין כב :

רדק

שפתיו דעת המלות והחקים להורותם בשפתיו לישראל כמו שאמר בתורה ולהורות בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה ונאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך יבקשו ישראל תורה מפיהו : כי מלאך ה' צבאות הוא : כי הוא שליח האל לישראל ותרגם יונתן ארי משמש קדם ה' צבאות הוא : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · שדרך הכהנים הראשונים הכשלתם רבים בתורה הפך רבים השיב מעון ; ברית הלוי . ברית שהיתה אתו כמו שאמר : (ט) וגם אני : נבזים ושפלים לכל העמים כמו שאתם מבזים אותי כן נתתי אתכם נבזים שהעם שאתה נושאים להם פנים ולא תרצו להוכיחם כדי שיאהבו אתכם אתן אתכם בעיניהם נבזים ושפלים כמו שאומרי' בני אדם סהדי שקרי אאגורייהו זילי כפי אשר אינכם שומרים את דרכי מדה כנגד מדה אתם בוזים אותי כאינכם שומרים דרכי ונתתי אתכם נבזים ושפלים : ונושאים פנים בתורה · אתם נושאים פנים לגדולים בדבר התורה שאמרה לא תקריבו את אלה לה' וכשהם מביאים קרבן בעל מום תירצו מלהוכיחם ולומר להם קרבן זה פסול הוא : (י) הלא אב אחד לכולנו · עתה שב לאוכיחם הנביא על עבירה אחרת שנשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא ואפי' מי שהיתה לו אשה מישראל היה נושא עליה אשה נכרית ואוהבה יותר מן הראשונה ועל זה אמר הלא אב אחד לכולנו כי כולנו בני יעקב כאיש כאשה וכולנו אחים א"כ מדוע נבגד איש באחיו ועוד אמר הלא אל אחד בראנו כלומר באל אחד אנו מאמינים שהוא בראנו לא כעו"ג שאתם נושאים נשים מהם לחלל ברית אבותינו כי ברית אבות הוא שלא לבגוד באשתו כי אברהם אבינו אע"פ שלא היו לו בנים משרה לא בגד בה בישאו אשה אחרת עליה עד שהיא מרצונה אמרה לו בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וכן יצחק אבינו אע"פ שהיתה רבקה עקרה לא נשא אחרת עליה · וכן יעקב אבינו לא נשא מרצונו אשה על נשיו עד שהן נתנו לו רשות מדעתן : (יא) בגדה . ובירושלם · כלומר אפי' בירושלם שהוא מקום בית המקדש עשו התועבה הזאת בקדש ה' אשר אהב · דבוק האיש והאשה הוא קדש ה' דכתיב ודבק באשתו · ולזה לישראל שיהיו קדושים והקדוש הוא שלא ישלחו עצמם אל כל אשה כמו שעושים הגוים · וכסוף העריות אמר קדושים תהיו · וישראל ג"כ נקראו קדש כמו שאמר קדש ישראל לה' . והנה הם מחללים אותו הקדש שהיה בת ישראל ונושאים נכריות עליהן זהו בעל בת אל נכר כלו' בת שעובדת עכו"ם הפך מה שאמר אל אחד בראנו · ורז"ל פירשו כי כל הבא על העכו"ם כאלו נתחתן לעכו"ם דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על העכו"ם : (יב) יכרת ה' · ער ועונה' כלומר שלא ישאר בביתו חי שלא יהיה בביתו מי שיענה הקורא שם · וער הפך המת שהוא ישן כמו שאמר פן אישן המות ישנתי אז ינוח לי· וי"ת ער ועונה בר ובר בר. ורז"ל פירשו אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות כי גם מן הכהנים נשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא: (יג) וזאת שנית תעשו שנית למה שזכר תחלה בזיון המזבח בבעל מום אמר עוד שנית תעשו למזבח שאתם גורמים כסות דמעה את מזבח ה' שבאות נשיכם הישראליות ובוכות עליו לפני על החמס שאתם עושים לכן

מצודת ציון

ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א) : (ח) סרתם · מל' סרה : הכשלתם · מל' מכשול : (ט) כפי · כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) · ונושאים פנים · זה הלשון יאמר על הכבוד והתוספה וכן ופני רשעים תשאו (תהלים פב) : (י) נבגד · ענין פשע ומרד : באחיו · ענינו אזוה וקורבה : לחלל · ענין הבטול וההסרה : (יב) ער · מל' התעוררות : ועונה : מל' עניה ותשובה : מאהלי · ר"ל מאהלי תורה : ומגיש · מקריב : מנחה · תשורה וקרבן : (יג) כסות · מלשון כסוי : ואנקה · ענין צעקת אנחה כמו אנקת אסיר (תלים קב) : פנות . מל' הפנה והסבה ושאר

מצודת דוד

למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת : ועולה וגומר . כשל הדבר במ"ש : הלך אתי : ר"ל בעבור מעותי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור : ורבים · ע"י תוכחותיו השיב בני אדם מרובים לבל יעשו העון אשר חשבו לעשות : (ז) כי שפתי הכהן . ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראוים שישמרו את הדעת לדבר בם והראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם : כי מלאך · כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגו' יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · ר"ל מן הדרך הנזכר הראוי אל הכהנים : הכשלתם · לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם רבים בדיני התורה : שחתם ברית לוי . מה שכרתי ברית עם אהרן ראש שבט הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה אתם שחתם אותו כי בזיתם אותו : (ט) וגם אני . ר"ל גם אני אשחית הברית כי אתן אתכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי חיי הבזיון לאדם נכבד לא יקרא חיים ואין שלום בנפשו : כפי . כשיעור העון אשר אינכם וגו' כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות : ונושאים פנים לעשירי העם להתנהג במשפטי התורה ותמיד הדין : (י) הלוא אב אחד לכלנו . עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שגם הוא סבה שלא ירצה ה' בקרבנותיה' והוא הבגידה שבגדו בנשותיהם הכשרות כאשר יאמר בענין ופתח ואמר הלא אב אחד לכלנו כי כלנו בני אדם הראשון אנחנו ויש לנו קורבה מפאת הגוף והלא אל אחד בראנו ר"ל הלא נפשות הישרים אצולות מאתו ממקור מחצבת הקדש ויש א"כ לנו קורבה מפאת הנפש : מדוע . ר"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש באחיו ר"ל באשתו שיש לו אחוה עמה מפאת הגוף ומפאת הנפש כי כשעלו מן הגולה שזקן השמש ונשחרו ונמאסו בעיני בעליהן ונשאו עליהן נשים עכו"ם והוכיחם הנביא על זה ואמר מדוע נבגד בהן לחלל עוד בהבגידה ההיא את ברית אלהינו

רשי

(טו) ולא אחד עשה . הקב"ה לאדם וחוה תחלה : ושאר · הרוחות והנפשות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם : ומה האחד מבקש . (שבזוגו) מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהוא זרע אלהים מה הוא תועבה שמבזה אותה וזהו ל' תרגום של יונתן אלא פי"ת ומה האחד מבקש כי אם זרע אלה' והפירוש נכון אם לא שהא' נקוד בטעם זקף נותק פעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אל זרע אלהי' ויש פתרון על פי האגדה שמתקבלו עובדי העכו"ם אל הנביא אמרו לו ולא אברהם עשה כן שנשא הגר על אשתו ואמר להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון סורסי כמו (דניאל ז') אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותן שפירש אבל ל' שאר משמש אין שאר משמש : ונשמרתם ברוחכם · ובאשת נעוריך אל יבגד רוחך : (טז) כי שנא שלח · ורבותינו חלוקין בה במס' גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר : וכסה חמס על לבושו אבל זאת כלום הוגנת לעשות שתפרוס עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על אותה טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד : (יז) באמרכם כל עושה רע וגו' . או איה אלהי המשפט לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים ונכשלים אומרים אתם בלבבכם אחת מב' דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון ל' המקרא' כל עוש' רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אותם או

מלאכי ב

מִיֶּדְכֶם : יד וַאֲמַרְתֶּם עַל־מָה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין ׀ אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ :
טו וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד :
טז כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ :
יז הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט :

תולדות אהרן שלא שלא · קידושין נח :

תרגום

יד ואם תימרון על מה על דיי אסהיד בינך ובין אתת ינקותך די את שקרת בה והיא שותפתך ואתת קימך :
טו הלא חד הוה אברהם יחידי די מניה אתברי עלמא ומה חד בעי אלהן די יתקים ליה ולד מן קדם יי ותסתמרון בנפשתכון ובאתת ינקותך לא תשקר :
טז ארי אם סנית לה פטרה אמר יי אלהא דישראל ולא תכסי חטאה בלבושך אמר יי צבאות ותסתמרון בנפשתכון ולא תשקרון :
יז אלהיתון קדם יי בפתגמיכון ואם תימרון במה אלהינא קדמוהי בדאתון אמרין כל דעביד ביש תקין קדם יי ובהון רעוא קדמוהי או אכא אלהא דעביד דינא :

אבן עזרא

הבוכות ולא אפנה עוד אל מזבחותיכם ואין לי רצון בה : (יד) ואמרתם : והתשובה על כי השם היה עד בינך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו : (טו) ולא אחד . מכם עשה כדת ונשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים במצות השם ובעבור ונשארה רוחו לו שלא להתערב עם בת אל נכר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגוד רוחכם : (טז) כי שנא · השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה ושנא אשר יכסה או בשם יראה חמסו שהוא בסתר : (יז) הוגעתם · פרשה אחרת ידעתם כי השם הנכבד לא ייגע ואיך יגיעוהו מעשיו רק הוא כלשון בני אדם שלא יסבול עוד כל עושי רע לולי שהוא טוב בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם תאמרו עוד יעשה משפט מתי היה זה ואיה הוא למה לא יעשה משפט וזאת הנבואה לעתיד ובתחלה יבא אליהו

ופי' בויצא : ונשמרתם ה' בקריאת וסים' ואת העם צו לאמר אתם עברים. ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם · ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה רד"ה . ובאשת נעוריך אל יבגוד · ודבתריה ולא

מצודת ציון

(טו) ושאר · ענין יתרון מעלה כי כמו שמלת יותר היא מתוספת לנשארה וליתרון מעלה כמ"ש יתר מרעהו צדיק (משלי יב) כי מלת שאר מתוספת לפניהם : רוח · ר"ל רוח חכמה ויראת ה': ברוחכם · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז) : (טז) חמס · ענין מחשבה רעה ושנאה : (יז) הוגעתם מל'

רדק

לכן שאתם נושאים עליהן נשים נכריות והנכריות אהובות והישראליות שנואות והם באות לבכי בכי ואנקה ומכסות את המזבח דמעה : מאין עוד פנות אל המנחה · דין הוא שלא אפנה עוד אל מנחותיכם שתקריבו על המזבח כי במזבח עשיתם קרבן בעל מום וגזול · ודמעת הנשים המעידים עליכם רעותיכם ואינו מן הדין שאפנה אל מנחותיכם : ולקחת רצון מידכם · שיהיה לרצון לכם : (יד) ואמרתם ואם תאמרו על מה על דבר נשותינו לא יקבל מנחותינו . והתשובה על כי ה' העיד · הוא העיד בינך ובינה שאין אתה אוהב אותה ואין לבך עמה והוא עד עליך אשר בגדת בה : והיא חברתך · והיא היתה חברתך מקדם מימי נעורים · והנכון לפרש כי שני ענינים אמר היא חברתך אע"פ שאיננה אשת נעוריך כל שכן כשהיא אשת נעוריך שיש לך לאהוב אותה יותר ולא למאסה כמו שאמר בישעיה ואשת נעורים כי תמאס · ואמר אחר כך ואשת בריתך כי כרתה ברית בינך ובינה כשלקחתה לאשה תהיה אשת נעורים או אינה אשת נעורים ואתה נושא עליה אשה אחרת נכרית או היא בגידה גדולה כי אם היתה ישראלית זהו מנהג העולם לישא אשה על אשה ושיהיו לו נשים רבות אם ירצה אבל לקחת נכרית זו היא רעה רבה שתראה לעיניה נכרית גברת כמוה או יותר ממנה ודין הוא שתבכנה עליכם נשותיכם : (טו) ולא אחד עשה · אברהם שהיה אחד ואב לכל הבאים אחריו באמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחר התאוה ולא בעל אפילו בשרה אלא כדי להוליד זרע אלהים . כלומר שיהיו אלהים יתברך להוליד זרע כמו שאמר פרו ורבו : ושאר רוח לו · יתרון הרוח היה לו . ולפיכך לא רדף אחר התאוה ולא בעל אלא למצות פריה ורביה · והאבן"ל פי' כי הם דברי העם לנביא והם דברי תמיה · אמרו לו והלא אברהם אבינו ע"ה שהיה אחד ולא עשה כן כמו שאנחנו עושים שהניח אשתו ובעל הגר שפחתו ואעפ"י שאר רוח לו והיה נביא . והנביא הוא משיב להם ומה האחד מבקש זרע אלהים . כלומר כשבעל הגר לא בעל אלא כדי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע משרה אשתו . ואעפ"כ הוא לא בגד בשרה אשתו כי ברצונה וברשותה עשה הדבר אבל אתם תשמרו ברוחכם ולא יבגד אחד מכם באשת נעוריו להניח ולבעול בת אל נכר · ופירוש ושאר רוח לו ענין יתרון ומעלה כמו יתר שאת ויתר עז כי כמו שיש בפרש יתר ענין השאר וענין מעלה ושבת כן יש בפרש שאר ענין השאר וענין יתרון ומעלה כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם : אל יבגד . כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחד · ות"י הלא חד הוה אברהם יחידי וגו' . והנה התשובה היתה אליהם מן הנביא כמו שהקשוהו והוכיח להם שאינם עושים כהוגן : (טז) כי שנא שלח · אם שנא אחד מכם אשתו ישלחנה · כתרגומו ארי אם את סניאת לה פטרה . כלומר טוב הוא שישלחנה בגט ותלך ותנשא לאיש אחר שיאהבנה אבל שתחזיק בה ותשנאנה בלבבך זו היא בגידה גדולה · וזהו שאמר וכסה חמס על לבושו שהוא מראה שהוא אוהב אותה ודבק בה כלבושו שהוא דבק בבשרו ולא יפשיטנו כן הוא לא ירצה לשלחה ושונאה · וזו החמס שמכסה על לבושו : (יז) הוגעתם ה' · על דרך משל מדבר על לשון בני אדם כי הוא ית' לא ייעף ולא ייגע · או איה אלהי המשפט

מצודת דוד

כי התורה אסרה זאת הדבר הזה קבלנו בברית בכללות כל דברי התורה : (יא) בגדה יהודה · הנה יהודה עשה דבר בגידה והתועבה נעשתה בישראל בהיותו יושב בתוך עמו כי עם היה נפרד מישראל ללכת לעם אחר ולקחת שם אשה לא היה המעשה רע כ"כ כמו שהוא בתוך עמו ונושא עכו"ם : ובירושלים · ר"ל ועוד הוסיפו אשמה לעשות זאת בירושלי' עיר הקדש : כי חלל יהודה קדש ה' · ר"ל כי חלל את עצמו שהיה קדש לה' ועתה נתחלל במה שאהב ונשא בת עכו"ם : (יב) אשר יעשנה . הדבר הזאת : ער ועונה מאהלי יעקב · שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה ער הוא תלמיד המעורר לשאול לרבו ספקותיו ועונה הוא חכם ועונה ומשיב על שאלות הספקות : ומגיש מנחה . רצה לומר ואם העושה זאת הוא כהן יכרת מזרעו מי המקריב קרבנות לפני המקום : (יג) וזאת שנית תעשו · רצה לומר מלבד הבזיון שעשיתם למזבח לקראו שלחן מגואל ונבזה שהוא סיבה למאס בקרבנותיכ' הוסיפו לעשות עוד דבר שנית בבזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסה דמעה את מזבח ה' והדמעה באה מבכי ואנקה לפי שלפעמים יזלו דמעה משמחת השחוק וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבונן : מאין עוד · מבלי אין עוד מצוא לך זכות לשאפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר מה ברצון : (יד) ואמרתם. ואם תאמרו על מה יצא הקצף כי הכתוב לומר שמצאתם בהן ערות דבר : על כי ה' · ר"ל ע"ז אשיב לכם שזהו על כי ה' הוא לעד בינך ובין אשתך שנשאת בימי נעוריך אשר אתה לבדך בגדת בה אבל היא מתחברת לך והיא אשת בריתך כי מקיימת הברית שכרת עמה להיות לך לאשה כי אינה פונה אל מול הזרים ואין האשמה אתך : (טו) ולא אחד עשה · ר"ל ואם תשיבו לומר והלא אברהם הקרוי אחד כמ"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) והלא הוא לא עשה כזאת הלא גם הוא נשא הגר המצרית על שרה אשתו : ושאר רוח לו · אף כי היה לו יתרון רוח חכמה ויראת ה' ומעלה נפלאה : ומה האחד מבקש · רצה לומר על זה אשיב לכם ומה היה הזה האחד מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת למלאות תאותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קדוש ירא אלהים משרה אשתו וכמו שאמר' היא אולי אבנה ממנה (בראשית י"ו) : ונשמרת' . לכן תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה : ובאשת נעוריך אל יבגוד . ר"ל השמר הרצון לאהבת אשת נעוריך : (טז) כי שנא שלח . אם שנאת אותה עד שלא תוכל להטות רצונך אל האהבה שלח אותה וגרשה ותנשא לאחר אשר תמצא חן בעיניו : וכסה וגו' . ר"ל או יכסה החמס על לבושו ממעל כלומר לא יסתיר החמס תחת לבושו שתהא אשתו יושבת תחתיו ולבו בל עמה אלא יגלה החמס והשנאה ויגרשנה או תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה להסיר השנאה ולא תבגדו בהן לעשות להן עלבון בקחת עליהן נשים נכריות : (יז) הוגעתם וגו' · אתם מייגעים לפני המקום בדבריכם ודבר הכתוב כלשון בני אדם כי האל יתברך לא ייעף ולא יגע : ואמרתם . ואם תאמרו בדבר מה אנו מייגעים לפניו : באמרכם . ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם : או איה אלהי

ג א הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה
דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ
הָאָדוֹן אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים
וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר־אַתֶּם חֲפֵצִים
הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ב וּמִי
מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד
בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף
וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים׃ ג וְיָשַׁב מְצָרֵף
וּמְטַהֵר כֶּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי
וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה
מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה׃ ד וְעָרְבָה
לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם כִּימֵי
עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיֹּת׃ ה וְקָרַבְתִּי
אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר
בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים
לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה
וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ ו כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא
שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃

א הא אנא שלח מלאכא ויפני
אורחא קדמי ובתכיף יעול
להיכליה רבונא די אתון בען
ביה ומלאך קימא די אתון
צבן ביה הא אתי אמר יי
צבאות׃ ב ומן מסובר ית יום
מתוהי ומן יקום באתגליותיה
ארי רוגזיה כאשתא ממטי
וכבוריתא דמחורין בה׃
ג ויתגלי לצרפא ולדכאה
כגבר די מצרף ומדכי כספא
וידכי ית בני לוי ויזקק יתהון
כדהבא וככספא ויהון קדם
יי מקרבין קורבן בזכו׃
ד ויתגלי קדם יי קורבן אנש
יהודה ויתבי ירושלם כיומי
עלמא וכשנין דמקדמין׃
ה ואתגלי עליכון למעבד
דינא ויהי מימרי בכון לסהיד
מוחי בחרשיא ובגיפיא
ובדמשתבעין לשקרא ובאנסי
אגרא דאגירא ארמלא ויתם
ומסטן דין גיורא ולא דחילו
מן קדמי אמר יי צבאות׃
ו ארי אנא יי לא אשניתי
קימי דמן עלמא ואתון בני ישראל אתון מדמן דמן דמאת בעלמא הדין דיניה

תולדות אהרן וישב מצרף · קידושין עא (יבמות ע קידושין סג) : עד ממהר · חגיגה ה' : אני ה' · סוטה ט' עקידה שער ס'

אבן עזרא

אליהו כאשר הוא כתוב בסוף הספר : (א) הנני שולח מלאכי . יתכן להיותו משיח בן יוסף : האדון . הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול : (ב) ומי מכלכל · כפול כמו יכיל מסלסל ויסילו : כי הוא כאש מצרף . אנה זאת הנבואה בנבואת זכרי' והבאתי את השלישית באש : וכבורית . סמוך של מכבסים : (ג) וישב מצרף ומטהר כסף מכל פסול : וטהר את בני לוי . הם הכהני' ולא יעשו כאשר הם עושים עתה : (ד) וערבה · כימי עולם · בהיותם בבית ראשון : (ה) וקרבתי אליכם · שיהיו בימים ההם : והייתי עד · שאגלה לכל מה עש' ומטי משפט גר : (ו) כי לא שניתי · לא יקרה לי שינוי כמו שונות מכל עם : ואתם בני יעקב לא כליתם · כי אם מת האב נשאר הבן למימי

תבגדו ז ומלאך ב' פתחין וסימ' ומלאך הברית אשר אתם חפצים'. ומלאך פניו הושיעם . וכל דסמוך לאדכרה כותיה פתחין : כזהב ג' דגשי' וסימ' וישב מצרף ומטהר · בחנני כזהב אצא · וכלי נחשת מצהב : למשפט ט"ו וסימ' נמסר

רשי

או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם : (א) הנני שולח מלאכי . לבער את הרשעים : ומלאך הברית · נוקם נקם ברית: ופנה דרך · מן הרשעים : האדון אשר אתם מבקשים · אלהי המשפט : (ב) ומי מכלכל · ומי יכיל : ומי העומד . שיוכל לעמוד : וכבורית מכבסים · כבורית של מכבסים שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה · בורית עשב הוא שמעביר את הכתם בלע"ז שנייר"א ולשון בורית דבר המנקה ומטהר כמו (תהלים ע"ג) לברי לבב : (ג) וישב מצרף . ישנה מכל עסקיו להיות כצורף המצרף ומטהר כסף : (ו) כי אני ה' לא שניתי אע"פ שאני מאריך אפי לא שינה דעתי עלי מכראשונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב : ואתם בני יעקב · אע"פ שמתים אתם ברשעכם ולא גביתי מן הרשעי' בחיים : לא כליתם . אינכם כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לגבות מהם דיני בגיהנם וכן ת"י ואתון דבית יעקב דמאן דמית בעלמא הדין דיניה פסוק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי את תי ושניתי לו אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה ואילו כלים ואתם אינכם כלים

רדק

כמשפט · או אם אינו כן כי לא טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט: (א) הנני. אם תשאלו משפט הרשעים בעוה"ז עוד יבא זמן שתראו ואז יקרב אליכם המשפט לכלות הרשעים שבכם . וזהו יהיה אותו היום שאשלח מלאכי ופנה דרך לפני והוא מלאך ה' מן השמים כמו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וגו' : ופנה דרך לפני : זה יהיה קבוץ גליות שלא ימצאו בדרכם שטן ופגע רע : ופתאום יבא אל היכלו . לפי שלא נגלה הקץ ולא נתבאר בספר דניאל אמר כי פתאום יבא שלא ידע אדם יום בואו טרם בואו שיבא · כמו שאמר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ : האדון . הוא מלך המשיח והוא מלאך הברית . או אמר מלאך הברית על אליהו . וכן אמר באגדה שאליהו קנא על ברית מילה שמנעה מהם מלכות אפרים · שנאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל . אמר לו קנאת בשטים וכאן אתה מקנא על המילה חייך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך . מכאן התקינו לעשות כסא הכבוד לאליהו שנקרא מלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות : הנה בא · יבא בזמנו וכן ראשון לציון הנה הנם : (ב) ומי מכלכל את יום בואו · מי יהיה סובל את יום בואו כי ביום בואו יצרפו רבים . טעם שוא על היום שזכר כלומר אותו היום יהיה כמו האש שמצרף הסיגים כן יבדלו הרשעים מן הטובים ויספו הרשעים וישארו הצדיקים · וכן אמר בנבואת זכריה והבאתי את השלישית באש : וכבורית מכבסים . וכמו הבורית של מכבסי הבגדים שמעבירים בו הכתם מן הבגד והרשעים הם הכתם כמו שאמר נכתם עונך לפני : (ג) וישב . כמו השופט שיושב לשפוט את העם ולהבדיל החייב מן הזכאי כן יהיה אותו היום שיהיה מצרף ומטהר כסף ומעביר ממנו הסיגים והם הרשעים : וטהר את בני לוי · והם הכהנים · ולפי שדבר עליהם בפרשה שלמעלה זכר אותם עתה בפרט : מגישי מנחה בצדקה · מה שאין כן כהני הדור הזה כמו שאמר למעלה שהיו מקריבים בהמות בעלת מום : (ד) וערבה . זכר יהודה וירושלם כי שם בית המקדש : (ה) וקרבתי · באותו היום שזכר : אליכם · הדור שיהיה ביום ההוא · והדורות שעברו אם לא קבלו דינם בעולם הזה יקבלו בעוה"ב : עד . כי אני יודע הנסתרות ואעיד בהם במה שעשו : ממהר . לשלם גמולם : ומטי גר · ומטי משפט הגר : (ו) כי אני ה' לא שניתי · כי מה שאמרתי אף לו לזמן ארוך לא לפי שנה כן יהיה כי אני לא שניתי ודברי לא ישנו וכל העתידות שאמרתי לכם ע"י נביאי כן יהיו שניתי ענין שנוי כלומר לא אשנה מדבר לדבר וממחפץ לחפץ : ואתם בני יעקב לא כליתם · כמו שכלו שאר האומות שלא נשאר להם זכר בשמם וכלו מהיות גוי אבל אתם לא כליתם ולא תכלו כי לעולם תהיו מיוחדים בין הגוים להיות גוי אחד בארץ אע"פ שגליתם ונדחתם לכל פאה שמכם נשאר בכל מקום ומה שהרעותי לכם בעונותיכם עשיתי וכמו אלי

מצודת ציון

מל' יגיעה ועייפות : חפץ · ענין רצון : (א) ופנה · ענין הסרה ובעור כמו פנית הבית (תהלים פ) : (ב) מכלכל : יספול כמו ומי יכילנו (יואל ב) : מצרף · ענין זכוך מהסיג כמו צרפתיך ולא בכסף (ישעיה מח) : וכבורית · שם עשב המנקה : וכן ותרבי לך בורית (ירמיה ב) : מכבסים : מלשון כבוס : (ג) כסף · כמו ככסף : וזקק · ענין זכוך וצרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב) : מגישי · ענין הקרבה : מנחה · ר"ל תשורה וכל הקרבנות בכלל : בצדקה · ר"ל כדת וכראוי : (ד) וערבה · ענין מתיקות וכן ושנתי ערבה לי (ירמיה לא) : קדמוניות · מלשון קודם : (ה) ובעושקי · ענין גזל : ומטי . מל' הטייה : (ו) שניתי . מלשון השתנות וחלוף : כליתם

מצודת דוד

אלהי המשפט · ר"ל או איה אינו כן כי אין טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט וכאלו יאמרו או אין הרע שנואה לו או אינו משגיח :
ג (א) הנני שולח מלאכי . מוסב למעלה להשיב על תלונתן שאמרו איה אלהי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני ר"ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לטהר את הארץ לפני בואי להשרות שכינתי בארץ : האדון וגו' זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו : ומלאך הברית . כן יקרא אליהו הנביא כי הוא קנא על ברית המילה שמנעה מלכות אפרים כן ארז"ל : אשר אתם חפצים · שיבא לבשר הגאולה ולהחיות המתים כי הוא מעותד על הבשורה הזאת ועל התחיה כמ"ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכו' : הנה בא · אמר בלשון כי כאשר יבא המשיח יהיה אליהו כבר בא כי הוא יקדים לבוא : (ב) ומי מכלכל · ומי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המפנה הדרך ומי יוכל להתקיים ביום שיהיה נראה ונגלה המלאך ההוא והוא כפל ענין במ"ש : כי הוא · כי המלאך ההוא יהיה כאש המצרף את הכסף ושורף את הסוג וכבורית של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא ישמיד ויכלה כל הפושעים והמורדים: (ג) וישב מצרף . אמר בלשון הנהוג בבן אדם שהמלאך ההוא ישב כשופט להיות מצרף ומטהר כמו שמצרפין ומטהרין את הכסף מן הסיג והוא יטהר את בני לוי הם הכהני' בני לוי הנגשי' אל ה' אותם יטהר להסיר מהם בוזי שם ה' ויזקק אותם כזהב וככסף להיות נקיים מאנשי רשע והם יהיו לה' להגיש לפניו קרבן ותשורה בצדקה כדת וכראוי לא כמו עכשיו שמגישים על המזבח לחם מגואל ומתועב : (ד) וערבה לה' . אז יערב לה' תשורת יהודה כימי עולם הם ימי משה וכשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם ברצון וירדה אש מן השמים ואכלה על המזבח : (ה) וקרבתי · ואז אקרב אליכם לעשות משפט לשלם גמול מעשה האיש : והייתי עד ממהר · ר"ל לא יתמהמה המשפט עד יחקרו את העדים כי אני בעצמי אהיה עד ממהר לענות במכשפים וגו' ובעושקי שכר של שכירות אלמנה ויתום ולא ישלמו שכרם : ומטי גר : מטים משפט הגר לחייבו בחנם ולא יראוני ר"ל את כל אלה עשו כי אין פחד אדם לנגדם כי הכשוף והנאוף נעשה בלאט ובסתר ואין מי רואה ושבועת השקר אין מי יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכירות אלמנה ויתום והטיית משפט גר הלא יעשום על כי הם חשושי כח ואפס עוזרתם והנה גם מה' לא ייראו עם כי הוא רואה הכל ויודע תעלומות לב וידו בכל משלם ולכן אשלם להם גמול המעשה ובזה בא להשיב להם על מה שאמרו כאשר איה אלהי המשפט כי בזה ישיב לומר הנה אז יקבלו משפט וגמול : (ו) כי אני ה' לא שניתי . לא נשתנה דעתי ממה שהיה מאז לאהוב את הרע לא כמו שאמרתם כל עושי רע טוב בעיני ה' : ואתם בני יעקב לא כליתם · אבל אתם לא כליתם מפני זאת כי חמותו ברשע מבלי משפט גמול

ז לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא
שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה
נָשׁוּב: ח הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי
אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה
קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה:
ט בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם
קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: י הָבִיאוּ אֶת־כָּל־
הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף
בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת
אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה
עַד־בְּלִי־דָי: יא וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל
וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה
וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־
הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת: יג חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם
אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ
עָלֶיךָ: יד אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים
וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי
הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת:
טו וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־
נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ:

פָּסִיק: ז לְמֵיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן סְטֵיתוּן מִן קְיָמַי וְלָא נְטַרְתּוּן תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא נְתוּב: ח הֲיִרְגַּז גְּבַר קֳדָם דַּיָּנָא אֲרֵי אַתּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא אַרְגֵּזְנָא קֳדָמָךְ בְּמַעַשְׂרַיָּא וּבְתְרוּמָתָא: ט בִּלְוָטָא אַתּוּן מִתְלַטְטִין וְקֳדָמַי אַתּוּן מַרְגְּזִין עַמָּא כּוּלְהוֹן: י אֲמַר נְבִיָּא אַיְתוֹ יָת כָּל מַעַשְׂרַיָּא לְבֵית אוֹצְרָא וִיהֵי פַּרְנוּס לִדְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וְנַסּוֹ כְּעַן קֳדָמַי בְּהָדָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא אֶפְתַּח לְכוֹן יָת כַּוֵּי שְׁמַיָּא וְאַיְתֵית לְכוֹן טוּבָא עַד דְּתֵימְרוּן מְסַת: יא וְאֵזוֹף לְכוֹן בְּמְחַבְּלָא וְלָא יְחַבֵּל לְכוֹן יָת אִבָּא דְאַרְעָא וְלָא תְתַכֵּיל לְכוֹן גוּפְנָא בְּחַקְלָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב וִישַׁבְּחוּן יָתְכוֹן כָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי תְהוֹן אַתּוּן יָתְבִין בְּאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וְעָבְדִין בַּהּ רְעוּתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יג תְּקִיפוּ קֳדָמַי פִּתְגָמֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן מָה אַסְגֵּינָא לְמַלָּלָא קֳדָמָךְ: יד אֲמַרְתּוּן לָא לַהֲנָאָה מַן דְּפָלַח קֳדָם יְיָ וּמַה מָמוֹן נִתְהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נְטַרְנָא מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ וַאֲרֵי הֲלַכְנָא בְּמַכִּיכוּת רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת: טו וּכְעַן אֲנַחְנָא מְשַׁבְּחִין רַשִּׁיעִין אַף אִתְקַיָּמוּ

רשי

כלים: (ח) היקבע אדם. רבותינו דרשו לשון גזילה ולשון ארמי הוא: המעשר והתרומה. שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי: (ט) במארה אתם נארים. על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"כ אותי אתם קובעים: (י) ויהי טרף. יהי מזון מצוי למשמשי: (יא) וגערתי לכם באוכל. בחסיל וגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן: (יב) ארץ חפץ. ארץ שחפצי בה: (יד) שוא עבוד אלהי'. על חנם נאבדנו כי לא נקבל שכר: קדורנית. בשפל רוח: (טו) ועתה אנחנו מאשרי' וגו'. אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים אנו הרשעי' מצליחים עד כי מאשרי' אנו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים. לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה

אבן עזרא

(ז) למימי. הלמ"ד נוסף כמו השלישי לאבשלום בן מעכה: שובו. אומר לדור ההוא שהוא בזמנו ותשובת במה נשוב: (ח) היקבע. הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו איך נתן עין יפה מזה המעט וזה לא טוב שאתם קובעים אותי מפני המאירה והחסרון אשר אתם נארים וחסרים כי אם כה תעשו: (י) הביאו את כל המעשר והריקותי לכם ברכה ולא ישחת עוד. ופי' קובעים כמו מכון ממשכנים ומעכבים אתם את הראוי לי היקבע הנה הוא המעשר והתרומה שלא יתנו בעין רעה במארה הוא ראוי שתתיסרו ולא תקבעו אותי. ועתה הביאו אפתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות: עד בלי די. לא די לבדו רק יותר: (יא) וגערתי לכם באוכל. שלא יבוא עליו מין קללה כמו ארבה וגזל: (יב) ואשרו. כי אני חפץ בכם ובארצכם: (יג) חזקו. זאת הנבואה לעתיד כי עתה דבק כי הנה יום בא: (יד) אמרת'. קדורנית. כמו קודר שחוטי מילאת

בשמואל ב' סימ' ט"ו: ואשובה ו' וסי' אבי השביעני לאמר: ואשובה אל אחי אשר במצרים. השיבני ואשובה כי אתה. אל אישי הראשון. עד איש האלהים ואשובה. למימי אבותיכם סרתם מחקי: בזאת ג' וסי' הביאו את כל המעשר. יואב בן צרויה החל למנות. לא לכם להלחם בזאת. וחד ובזאת ויצא אל פניו יהוא: תשכל ג' בקריאה וסימ' מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן. הפלט פרתו ולא תשכל. אנ"ך: זדים ד' בקריאה וסימ' ופקדתי על תבל רעה דסיפרא. ועתה אנחנו מאשרים זדים. כי הנה היום בא בער כתנור. אלהים זדים קמו עלי תנינא דספרא. וכל א"ב רבתי

תולדות אהרן היקבע אדם. ר"ה כו' ידים עה: במארה. עכו"ם לז הוריות ג: בית האוצר. שבת לג תענית ט כב מכות כג עקידה שער מז (ברכות יד): בלי די. (תענית סו):

רדק

שאני לא אשנה גם אתם לא תכלו. ובאחרית הימי' תשובו למעלתכ' ותהיו עליונים על כל גויי הארץ. וי"ת ארי אנא ה' לא אשניתי קיימי דמן עלמא וגו': (ז) למימי. הלמ"ד עם המ"ם כמו למה למרחוק למעולם אמר זמן רב הכר שלא שמרתם חוקי אתם ואבותיכ' לפיכך הרעותי להם ולכם אבל מעתה שובו אלי ואשובה אליכם: ואמרתם במה נשוב. ואם תאמרו במה נשוב אם יש בנו דבר אחר אלא מה שהוכחתנו עד הנה דבר הקרבנות ודבר הנשים והתשובה: (ח) היקבע. יש בכם דבר אחר שבעבורו ראוי להדבק בכם המארה אמר היקבע אדם אלהים: כי אתם קובעים אותי. ואמרתם ואם תאמרו במה קבענוך. התשובה המעשר והתרומה. היקבע קובעים קבענוך. ענין גזלה ולקיחת הדבר בהכרת. וכן וקבע את קובעיהם נפש. וי"ת הירגז גבר קודם דיינא וגומר: (ט) במארה אתם נארים. מפני העבירות שזכר למעלה כמו שאמר וגם ארותיה. ועוד אתם מוסיפים עון על עון ואתם קובעים אותי ממה שתאספו שלא תתנו ממנו תרומה ומעשרות ותאמרו הוא גוזל אותנו המטר ושולח מארה בתבואה ואנחנו נתן לו התרומה והמעשרות: הגוי כלו. יראה כי העבירות הנזכרות למעלה לא היו שוים בהם כלם אבל בדבר המעשר והתרומה היו שוים כולם לפיכך אמר הגוי כלו. (י) הביאו. ויהי טרף בביתי. ללוים ולכהנים העובדים לפני ומתוך כך תשובו מן העבירות הנזכרות ואם לא אפרע מכם בפורענות אחרת. אבל אם תביאו התרומה והמעשרות כראוי אמטיר עליכם ואריק לכם ברכה: עד בלי די. פי' אחז"ל עד שלא יספיקו לכם כלים ואוצרות: טרף. כתרגומו פרנוס. ות"י עד בלי די עד דתימרון מסת: (יא) וגערתי. באוכל. בארבה האוכל את התבואה: ולא תשכל לכם את הגפן. הגפן לא תשכל פריה: (יב) ואשרו. ואמרו אשריכם תמורה שאתם חרפה בגוים מפני הרעב על המארה שאתם נארים: ארץ חפץ. שתבואתה ארוכה. וי"ת ארי תהון יתבין בארע בית שכינתי ועבדין בה רעותי: (יג) חזקו. שב להוכיחם על מה שהיו אומרים כי אין דין ואין דיין: מה נדברנו. שב הפעל פעול לרוב שתמדת הדבור וכן הנדברים בך: (יד) אמרתם. מבואר הוא: (טו) ועתה. ג"כ מבואר הוא:

מצודת דוד

גמול הנה לעתיד כאשר תעמדו בתחיה הנכם גם אז בידי ואז תקבלו הגמול הראוי: (ז) למימי אבותיכ'. מן ימי אבותיכ' וכו': שובו אלי. לשמור מצותי: ואשובה אליכ'. להיטיב עמכם כמאז: ואמרתם. והנה העיזו פניכם ותאמרו במה נשוב ר"ל בעבור מה נשוב במה חטאנו: (ח) היקבע. האם הגון הדבר שיעשוק אדם את אלהים אשר אתם עושקים אותי: ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו עושקים אותך: המעשר. ר"ל על זה אשוב שאתם עושקים ממני המעשר והתרומה כי אינכם נותנים אותם אל הכהנים והלוים משרתי: (ט) במארה. הלא בעבור זה אתם מקוללים בקללה כי אין הארץ נותנת יבולה ועכ"ז לא תקחו מוסר ואתם עושקים אותי: הגוי כלו. כי אין א' מכם שיתן המעשר והתרומה: (י) הביאו. לכן הביאו מעתה את כל המעשר אל בית האוצר העשוי לכך בבה"מ כמ"ש בנחמיה: ויהי טרף בביתי. למען יהיה מזון מצוי לאנשי ביתי הם הכהנים והלוים: ובחנוני. בחנו אותי במצוה הזאת אם אני משלם גמול המצוה: אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים וגו' (ישעיה ה') ור"ל הריני נשבע שאפתח לכם בשכר זה את ארובות השמים ואשפוך דרך שם לכם ברכה והוא ענין גוזמא והפלגה: עד בלי די. ר"ל כ"כ ירבו התבואות עד שלא יהיו הגרנות די להם להחזיק את הכל: (יא) וגערתי לכם. בעבורכם אגער בהארבה האוכל התבואה ולא ישחית עוד וכו': ולא תשכיל. ר"ל הגפן לא תחסיר לכם את פריה: (יב) ואשרו וגו'. ישבחו אתכם לפי מרבית ההצלחה: כי תהיו אתם ארץ חפץ. ר"ל ארצכם תהיה ארץ הממלאת חפץ ורצון יושביה כי לא תחסר כל בה: (יג) חזקו וגו'. ר"ל דבריכם חזקים וקשים עלי: ואמרתם. ואם תאמרו מה נדבר לנו עליך: (יד) אמרתם. ר"ל אשיב לכם זהו מה שאמרתם דבר שוא הוא לעבוד את האלהים כי לפי רוב רוממותו לא יחשב בעיניו עבודת האדם אשר בעפר יסודו: ומה בצע. או מה תועלת בא לנו אשר שמרנו הדברים שצוה לשמור ואשר הלכנו קדורנית שחות ובהכנעה מפני ה' וכאלו יאמרו או אינו משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה: (טו) ועתה. ר"ל הואיל ועתה לאיש שאין תועלת לשמור משמרת המקום הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חששו על משמרת התורה: גם נבנו. ר"ל בונים כפולה בא לעושי הרשעה כי גם היה קיימים כענין וגם בחנו את אלהים לדעת אם יוכל את עונש על

מצודת ציון

כליתם. מל' תכלית וסוף: (ז) למימי. הלמ"ד נוספת: (ח) היקבע. ענין עושק כמו וקבע את קבעיהם נפש (משלי כב): (ט) במארה נארים. מל' ארירה וקללה: (י) טרף. ענין מזון והוא מושאל ממזון החיה הנלקח ע"י טריפה: ובחנוני. מל' בחינה ונסיון: נא. עתה: ארובות. חלונות כמו וארובות השמים נפתחו (בראשית ז): והריקותי. ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת יא): בלי. הוא כמו אל ולא: די. ענין הספוק: (יא) וגערתי. ענין זעקת נזיפה: תשכל. ענין חסרון הפרי והוא מושאל ממחוסר בנים הנקרא שכול: (יב) ואשרו. ענין שלול ושבח כמו אשרי האיש (ת"א): ארץ. ר"ל בארץ: חפץ. ענין רצון: (יג) חזקו. ענין קושי: (יד) שוא. ענין חנם: בצע. ענין תועלת כמו מה בצע בדמי (שם ל): קדורנית. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) ור"ל שחות ובהכנעה: (טו) מאשרים. משבחים: נבנו. מלשון בנין

וימלטו : טז אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה ולחשבי שמו : יז והיו לי אמר יהוה צבאות ליום אשר אני עשה סגלה וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש על בנו העבד אתו : יח ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו : יט כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף : כ וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק : כא ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עשה אמר יהוה צבאות : כב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים : כג הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא : כד והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והכיתי את הארץ חרם :

ג' כ"פ וכסיפ' איש את אחיהו

סכום פסוקי דת"ע אלף ונ' וסי' א"ב וסדריו כא וחציו לכן בגללכם ציון

עבדי חטאה אף נסיאו קדם יי ואשתיזבו : טז בכן ממללין דחליא דיי גבר עם חבריה ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי ואתכתיב ספר דכרניא קדמוהי לדחליא דיי ולדמחשבין ליקרא שמיה : יז ויהון קדמי אמר יי צבאות ליומא די אנא עתיד למעבד סגלתא ואחוס עליהון כמא דאחים גברא על בריה דפלח יתיה : יח ותתובון ותחזון בין צדיקיא לרשעיא בין דפלחו קדם יי לדלא פלחו קדמוהי : יט ארי הא יומא אתא בעיר כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל עבדי חטאה חלשין כקשא וילהיך יתהון יומא דאתי אמר יי צבאות דלא ישבוק להון בר ובר בר : כ ותדנח לכון דחלי שמי שמשא בזכו ואסותא בכנפהא ותפקון ותתפטמון כעגלי רבקא : כא ותדושון רשיעין ארי יהון קטמא תחות פרסת רגליכון ביומא די אנא עביד אמר יי צבאות : כב אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקדית יתיה בחורב על כל ישראל לאלפא יתהון קימין ודינין : כג הא אנא שלח לכון ית אליה נביא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא : כד ויתיב לב אבהן על בנין ולב בניא על אבהתהון דלמא אתגלי ואשכח כל ארעא בחובהא ואמחנא גמירא :

ת"א אז נדברו. ברכות שבת סג קידושין מ מכות יח: ספר זכרון זוהר ויקהל: ושבתם. חגיגה ט: בועז כתניל. נדרים ח סנהד' קי עכו"ם ד: וזרחה. תענית ח עכו"ס ד זוהר מקץ: ועסותם. ר"ה יז: זכרו. שבת פט: אליה. שבת קיח עירובין מג עדיות ט:

רשי

הרעה ולא נכשלו : (טז) אז נדברו וגו' . אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו קודרני' מפני שנדברו יראי ה' שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריה' מלפני ואע"פ שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריה' מקויימים : (יז) ליום אשר אני עוש' סגולה אשר אוצרתי והנחתי לשלם בו גמולי שם תראה אתכם מה בין צדיק לרשע : סגולה . אוצר אייספו"י בלע"ז : (יט) כי הנה היום בא . יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי' אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ורשעים נדונים בה. וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמ' וזרחה לכם יראי וגו' : שורש וענף . ברא וברא ברא : (כ) ופשתם . לשון שומן כמו (ירמיה נ') כי תפושו כעגלה דשה : מרבק . הנכנסת לרבקה לפטם קופיל"א בלע"ז : (כא) ועסותם . וכתשתם לשון מיעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג) : (כד) והשיב לב אבות להקב"ה על בנים . ע"י בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבותם כך שמעתי משמו של ר' מנחם ור"ד במס' עדיות לשום שלום בעולם :

רכוו' וסימ' נזם יבע : לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע רע . אמר לרשע צדיק אתה . יסר לץ לקח קלון . ואתה תשמע מן השמים קדמא דד"ה . ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע : מרבק ד' וסי' ולאשה עגל מרבק . בעגלי' מתוך מרבק . גם שכיריה בקרבה . ופשתם כעגלי מרבק :

אבן עזרא

מיראת השם : (טז) אז נדברו יראי ה' . המשכילים וטעם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק : ליראי השם . הם הצדיקים . ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא : (יז) והיו . סגולה דבקה עם והיו לי : אשר אני עושה . משפט : (יח) ושבתם . לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות : (יט) זדים וכל עושי רשעה . הטעם כפול : ולהט . כמו ואת להט החר' : (כ) וזרח' . עיקר היום הוא השמש כחם היום השמש והיום כד מאד השמש וככה היום הבא וזאת השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא טעם בכנפיה האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים : ויצאתם . לאור השמש : ופשתם . פרשתיו : (כא) ועסותם . מגזרת עסים על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל דבר המעשה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים : ביום אשר אני עושה . זה שהזכיר שמש צדקה : (כב) זכרו תורת משה עבדי . ושמרוה כי היא תלמ' ע' דרך יראת השם ובבוא היום הנזכ' אז תמלטו : (כג) הנה . דברי השם ויום הוא הנזכר : (כד) והשיב . בדרך יהיה לו עליכם לבב אחר והפך זה בן מנבל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו מלאכנו שהי' בימי אחזיהו בנו של אחאב ומלאכנו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב שם פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לאות כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יוצק מים ועוד כי לא נפרד אלישע מעל אליהו את' שסרתו עד עלותו והנה מלאכנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו ואילו היה כ' לפני עלותי כי' כ' וימצא או ויובא אליו מכתב שהניח אליהו ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושי' נרא' וה' ברחמיו יחיש את נבואתו וימהר קץ ביאתו :

רדק

(טז) אז נדברו יראי ה' : כי המאמר ההוא הוא מאמר אנשים שלא יבינו דרכי ה' ומשפטיו וכשישמעו יראי ה' הדברים מהאנשים האלה שכופרים בהשגחת האל בתחתונים נדברו הם איש אל רעהו ומרבים בדברים האלה ונושאים ונותנים בהם עד שימצאו בשכלם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול : ויקשב ה' . האל ית' הקשיב דבריהם ויתן להם שכרם בזה : ויכתב ספר זכרון לפניו . דרך משל כלשון בני אדם שכותבים המלכים ספר הזכרונות כי אין שכחה לפניו ית' וכן מספרך אשר כתבת כל הנמצא כתוב בספר . והנה יראי ה' וחושבי שמו שאמר שמור להם עד עולם . ופי' חושבי שמו . שחושבים תמיד בדרכי ה' ובידיעת אלהותו כי שמו הוא והוא שמו . וכתב הר"א אבן עזרא ז"ל כי יראי ה' הם הצדיקים . וחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד ה' הנכבד והנורא : (יז) והיו לי . יראי הדור הזה שיהיו בתחיית המתים ויראי הדור ההוא ג"כ : ליום אשר אני עושה . ביום המשפט שאני עושה דין ברשעים הם יהיו לי סגולה וחמלתי עליהם שלא ישיגם הרעה המכלה הרשעים : העובד אותו . האב חומל על כל בניו כמו שאמר כרחם אב על בנים אבל יותר חומל על העובד אותו : (יח) ושבתם . אז יבחן מה בין צדיק לרשע ולא יאמרו עוד כל עושי רע טוב בעיני ה' שוא עבוד אלהים : (יט) כי הנה . יום המשפט המשיל אותו לאש בוערת כמו שאמר למעלה כי הוא כאש מצרף . קש . כמו קש יבש יהיו שיכלו מהרה : ולהט . כמו ותלהט מוסדי הרים : שרשו ענף . כתרגומו בר ובר בר כי הבן הראשון כמו שרש והנולד ממנו כמו ענף : (כ) וזרחה לכם יראי שמי . הנה הרשעים יכלה היום הבא וליראי ה' יזרח אותו היום שמש צדקה כלומר שיגלו מכל רע וישמחו בלב טוב : וטעם בכנפיה . כי השמש יפרוש אורו על הארץ וכמו כנפים פרושות זריחתו . וכן אמר כשחר פרוש על ההרים : ויצאתם ופשתם . בכל אשר תצאו תפרו ותרבו כעגלי מרבק שגדלים בשומן ובשר : ופשתם . ענין רבוי . וכן כי תפושו כעגלה דשה ופשו פרשיו . והוא בשקל וקמתם אלא שזה בחירק והיה ראוי בתשלומו ויפשתם בשקל ויריטתם אותם בחירק ובכפול עי"ן הפעל הוטלה תנועתה על פ"א הפעל ומרבק הוא מקום שמכניסין שם העגלים לפטמה ור"ל פירשו הפסוק כמשמעו על השמש שאמרו רז"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ורשעים נדונים בה שנא' הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש : (כא) ועסותם . ענין הדריסה והכתישה ומזה נקרא עסיס שמשקה שיוצא על ידי כתישה ודריסה אמר בזמן הזה הרשעים מושלים בכם אבל בזמן ההוא תרמסו אותם תחת כפות רגליכם ואע"פ שאמר כי היום הבא ילהט אותם לא יהיה ביום אחד כליונם אלא הולכים וכלים ויהיו כלים לזמן מועט וכל זמן שיהיו קיימים יהיו מרמס רגלי הצדיקים : ביום אשר אני עושה . ביום המשפט שאני שופטם לכליון ואמר אפר דרך משל לפי שהיום הבא ישרוף אותם : (כב) זכרו תורת משה עבדי . אמר עד שלא יבא יום המשפט זכרו בכל דור ודור תורת משה עבדי לעשות ככל הכתוב בה : אשר צויתי אותו בחורב . כמו שצויתי בחורב לא כדברי האומרים כי לזמן נתנה כמשמעה ובא המפרש ופירשה רוחנית וזה הפסוק תשובה להם : (כג) הנה אנכי שולח לכם . אע"פ שאני מזהירכם על תורת משה בכל דור ודור אעפ"כ לטובתכם אשלח לכם את אליהו הנביא והטעם שישיב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף נברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד אל יסודו ואחר שיחיה אותו בגוף ישלחנו לישראל לפני יום המשפט והוא יום השם הגדול והנורא יוסיר האבות והבנים יחדיו לשוב בכל לב אל השם והשבים ינצלו מיום המשפט וזהו שאמר : (כד) והשיב לב אבות על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבותם כמו עם אבותם כלומר האבות והבנים יחדיו : פן אבא והכתי . לפיכך יזהיר הוא כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא כדי שלא יכה הארץ כלם ותהיה חרם אשר לא יזכרו בהזכרתו יכלו ויסופו במדבר העמים או ליום המשפט בארץ ישראל . והנזכרים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :

מצודת ציון

בנין : בחנו . מלשון בחינה ונסיון : וימלטו . ענין הצלה . (טז) ויקשב . ענין האזנה : ספר . מגילה : ולחושבי . מל' מחשבה : סגלה . ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב) : וחמלתי

מצודת דוד

עון והנה נמלטו מן העונש ולא השיגם והמה א"כ בטובה ועמדו על החקירה : (טז) אז נדברו יראי ה' . בזה ישוב על אמריהם כלומר הנה דעו כי אז כששמעו יראי ה' דברי

מצודת דוד

דברי הרשעים ההם המעוררים ספיקות ותלונות נדברו גם הם איש אל רעהו כנושאים ונותנים בדברים האלה עד שמלאו בדעתם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וה' הסה אוזן להקשיב אמריהם ושמעם ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו ליראי ה' ולאותן החושבים רוממות שמו למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב): (יז) והיו לי · אמריהם יהיו שמורים אצלי על היום אשר אני עושה עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאמר מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו: וחמלתי · אז אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו המוסר בעבודתו: (יח) ושבתם · ר"ל עם כי עתה רואים הזדים בשלוה ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו ותראו ההבדל בין צדיק לרשע: בין עובד וגו' · כפל הדבר במ"ש: (יט) כי הנה היום בא · יום המשפט הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נותנים להשרף כקש ולהבת אש היום הבא תלהט אותם עד לא ישאיר מהם שורש וענף ר"ל לא ישאיר מהם זכרון מה: (כ) וזרחה לכם · אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה ר"ל הצדקה שעשיתם יאיר לכם כשמש והוא ענין משל לומר מצות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב: ומרפא בכנפיה · בזריחתה יהיה לכם רפואה ותענוג ודמה פריסת האור וזריחתה לפריסת הכנפים כי השמש יפרוש אורו על הארץ ככנפים הפרושות וכן נאמר כשחר פרוש על ההרים (יואל ב'): ויצאתם. בכל מקום שתלכו ותבואו תתענגו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם: (כא) ועסותם רשעים · אתם תמעכו ותכתשו את הרשעים כי הם יהיו לאפר מונח תחת כפות רגליכם ותרמסו אותם: ביום אשר אני עושה · זה יהיה ביום הגמול אשר אני מייעד אותו: (כב) זכרו תורת משה עבדי. ר"ל הואיל ותקבלו גמול טוב לכן בכל דור ודור זכרו התורה שמסרה לכם משה עבדי כי בשמירתה תקבלו הגמול: אשר צויתי אותו. ולא מלבו אמרה: על כל ישראל · ר"ל לא אותו לבד צויתי התורה כ"א על כל ישראל שיקיימוה כולם בין החוקים הם הדברים שלא נודע טעמן והטעם משיב עליהן בין המשפטים והם הדברים הנודעים בטעמם: (כג) הנה אנכי שולח · ר"ל בזכות התורה אשלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא הוא יום הגמול: (כד) והשיב . הוא ישיב לב האבות למקום ע"י הבנים וכו' כי תה"מ יהיה על ידו וכמ"ש רז"ל וכשיחיו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא אז הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמתת גמול הנפשי ועי"ז ישיבם הנביא אל ה' וכן ישיב לב הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמתת הגמול ובזה ישיב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין: פן אבוא · ר"ל לזה אשלח את אליהו לפני בוא יום ה' כי פן כשאבוא אני ביום ההוא לשלם גמול ועדיין לא שבו אכה את כל יושבי הארץ בחרם ואבדן לכן אשלח מקודם את אליהו להשיב אותם אלי להיות נכונים לקבל הגמול הטוב:

מצודת ציון

וחמלתי · ענין רחמנות: (יט) בוער: ענין שרפה: קש · הוא התבן הדק: ולהט · ענין שרפה והתלהבות כמו אש לוהט (תהלים קד): לא יעזוב · לא יניח: (כ) ופשתם · ענין רבוי ור"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ): מרבק · כן יקרא דיר העגלים מקום שמפטמים שם וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו): (כא) ועסותם · ענין מיעוך וכתישה וכן מעסיס רמוני (ש"ה ח') והוא המין מן הרמונים אשר יקרא כן ע"ש שמתעכים וכותשים הרמונים להוציא המין: כפות · כמו שפעמים היד נקרא כף היד כן שפתות הרגל נקרא כף הרגל: (כב) בחורב. הוא הר סיני: על כל ישראל ז בעבור כל ישראל. (כג) לפני: קודם: (כד) והשיב · פי' תשובה · על בנים ר"ל ע"י בנים · או על הוא כמו עם: חרם: ענין כריתה ואבדון כמו וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח (זכריה י"ד):

מנחת תרי עשר שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו:)

דע קורא נעים כי **תרי עשר** הם שנים עשר נביאים · שנתנבאו בזמנים שונים · חדשים וגם ישנים · והואיל שדברו נבואות קטנות · סדרום רבותינו ז"ל שיחריו יהיו חונות לכך גם אנחנו כללנו סכום הפסוקים בסוף כלם בחדא מחתא מתתינתו כדין וכהילכתא:

א (א) דִבְרֵי־יוֹ · כן נקוד ובמקף: ירבעם · אין מאריך ברי"ש: (ז) שמה לא החמס · שהי"ת בקמץ: (ט) לא אהיה · הה"א בשוא לבד ובלא מאריך באל"ף:

ב (א) והיה מספר וגו' והיה במקום · בספרים כ"י מדוייקים שניהם הוא"ו בגעיא: (ה) ושמתיה כמדבר · הכ"ף רפה כמו שכתבתי בפ' עקב על אבניה ברזל: (ז) ושקויי · הוא"ו נחה והיא למשך והיו"ד נעה והוא במקום למ"ד הפעל · אבל ושקוי דתילים ק"ב הוא"ו נעה והיא תמורת למ"ד הפעל: (ט) ובקשתם · נרפה להקל נ' עזרא: (יג) חדשה. החי"ת בקמץ לבד: (יד) והשמתי · בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בטעם רביע וספרים אחרים בשופר: (יח) עוד בעלי · השי"ן בשוא לבדו במדוייקים כ"י ובדפוס ישן: (והסירותי · א"ה נלאתי נשוא טעות אשר נפל ברוב הספרים על מלת והסירותי אשר הניחוהו חסר יו"ד ולא מצאתי בו שום מסרה לא בזעירא ולא ברבתא ותפשתי עד מקום שידי יד כהה מגעת בכל הסרתי והסרתי שבמקרא ומצאתים כולם חסרים יו"ד אך בתילים פ"א על הסירתי מסבל שכמו נכתב בגליונב' מלא ולא מצאתי השני וכיון דדין מלא בא"זה ספרים אמרתי קום משכהו כי זה הוא):ולא יזכרו עוד · בס"א כ"י בטעם טויי"ן וברוב דפוסים ברי"ש ובמקצת מדוייקים כ"י ודפוס ישן יש ג"כ מאריך בזיי"ן ובנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב יִזְכְרוּ וטעות הוא:

ג (ב) ואכרה · דגש הכ"ף לתפארת מכלול דף ד' ודף קס"ד: (ה) ובקשו · קל סקו"ף:

ד (ו) ואמאסאך · הוא"ו בשוא בדפוסים קדמונים ובכל ספרים כ"י וכן נקודה במכלול דף מ"ד ובבעל הלשון ובמקרא לונזאנו · וכתיב באל"ף יתירא בין הסמ"ך והכ"ף ועיין בספר הרכבה של רבי אליהו אות וא"ו ובשמות רבה פ' ל"ת אמר ר' יהודה כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבא אלא נמאס משלשה דברים שנאמר ואמאסאך מכהן לי שכן ג' אלפי"ן יש בו שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלויה: (ז) כרבם כן חטאו לי . כרבם כתיב חסר וא"ו ל' רב ונשיא כלו' כשהוטא הרב והוא הנשיא כן חוטאים כלם וכן דרשו בדברים רבה פ' ב' אמר ר' שמואל בר נחמני כל מה שהגדולים עושים הדור עושה וכו': כבודם בקלון אמיר:זהו א' מי"ח תקון סופרים והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת כמ"ש בזכריה ב': (יא) יִקַח־לֵב · במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ה: (יג) אלון ולבנה · הנו"ן בסגול לא בקמץ וכן במסורת לית וחד מקל לִבְנֶה: וכלותיכם תנאפנה · במקצת ספרים האל"ף בקמץ: (טו) אל יאשם יהודה ואל תבאו הגלגל ואל תעלו וגו' ואל תשבעו וגו': הראשון א"ל בלא וא"ו ושלשת האחרים בוא"ו וכן נמצאו בספרים מדוייקים:(יז) הנח לו · במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ה: (יח) הזנה הזנו · הנו"ן בצירי במדוייקים לא בסגול וכ"כ רד"ק במכלול דף קנ"ז והלוית חן בפ' י"ח מהשער רביעי: (יט) צרר רוח · כתוב במכלול דף נ"ה כי מלת צרר בשני טעמים וי"א כי לכן שמו שני טעמים כאשר נפגשות שתי אותיות דומות זו בסוף המלה וזו בראשית המלה שבלדה כדי לבאר קריאת שתיהן כמו שהזהירו רבותינו בק"ש ליתן ריוח בין הדבקים וה"ה לכל קריאה אמנם בספרים שנמצאים אתנו בטעם אחד לבד ברי"ש ועיין מ"ש בפרשת ואתחנן סימנד': ויבשו מזבחותם . בדפוס קדמון כתב מִזִּבְחוֹתָם וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אך נכתב בלדו מִזִּבְחוֹתָם נ"ל חזקיה מכה המסורת ע"כ · וכן פרשוהו המפרשים וכן הוא בספרים מדוייקים ומלא וא"ו ומסורת עליו לית ומלא:

ה (ג) ושתטה · בשי"ן ימנית ובס"א כ"י השי"ן בקמץ אך נכתב בלדו בכללי פתח ע"כ · ואף רד"ק כתב מקור כי השי"ן פתוחה בשקל לאהבה: שטים · במקצת ספרים כתוב סטים בסמ"ך וכן הגיה בספר חכמת שלמה בפרק חלק דף ל"ו ולי נראה דגירסת הספרים הכתובים בשי"ן עקר שכן במסורת נמסר ב' חד כתיב סמ"ך עשה סטים שנאתי (תילים ק"א) וחד כתיב שי"ן שטים העמיקו וכן כתבוהו רד"ק ומאיר נתיב בשרש שטה וכן הוא בס"ם: העמיקו·בספרים כ"י מדוייקים השי"ן בשוא לבדו וכ"כ המכלול דף פ"ב וכן העמיקו שחתו דספרא סימן ט' ואף בעל רב פעלים כתב כן בבנין הפעל: (ג) אני ידעתי · השי"ן בשוא לבדו: (ז) עתה יאכלם חדש · המדרש שדורשו כאילו כתוב חֹדֶשׁ הוא על דרך אל תקרי כמנהג המדרשים במקומות הרבה כמו שכתוב בספר מלאכי ובסוף דד בכדיא במדרש ילמדנו פרשת שמות בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש שהיו מולידים ולא מלין ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים כיון שראה כן הפך הקב"ה את האהבה שהיה אוהב אותן שנאמר הפך לבם לשנא עמו עתה יאכלם חדש חדש כתיב עמד מלך חדש וחדש עליהן גזירות קשות לכדכתיב ויקם מלך חדש וגו': (טו)יאשמו· האל"ף והשי"ן בשוא לבדו: ובקשו . קל סקו"ף:

ו (ג) ונדעה נרדפה · ונדעה ה' בקריאה וסימן הוציאם אלינו ונדעה אתם · יגישו ויגידו לנו .הגידו האותיות לאחור · ונדעה בשלמי הרעה הזאת . ונדעה התלאות דרכנו דפסל מיכה · וחד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת כן ננסר במסרה גדולה וביונה וישעיה סימן מ"א ולא ידעתי מה היא הפלוגתא שבכל ספרים שלנו כתוב ונדעה בוא"ו ואולי באיזה ספר היה כתוב נדעה בלא וא"ו וכן הוא בילקוט הושע רמז תקנ"ב כדרש פ"ק דברכות כל היוצא מב"ה לא יפסיע פסיעה גסה ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר נדעה נרדפה וגו' וכן הוא ברבינו ישעיה בנאמו עצרתי ז"ל שם בברכות ובמיימוני ריש פ"ח מהלכות תפלה ב'ובסמ"ג בלא וא"ו אבל אנן לית

לן לשבושי מה שמסרו לנו בעלי המסורת וכן הוא בפ"ק דתענית ובמכלול דף ס"ג ובס' צחות דף קל"א בוא"ו: (ד) מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה · בנביאים עם פי' הריא"ה כ' ומה אעשה לך יהודה וטעות הוא: (ט) וכחכי איש גדודים · במקצת ספרי הדפוס.בבי"ת אחר הוא"ו וטעות הוא כי לפי התרגום ולכל הפירושים בכ"ף וכן מצאתי בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקי': ירצחו שכמה · בספרי הדפוס החי"ת בגלגל ובספרים כ"י מדוייקים בלא גלגל ובמקף בין שתי המלות וזהו מה שכתב במקרא גדולה פלוגתא ירצחו והוא מחלוקת ב"א וב"נ וספרי הדפוס הם כב"א כפי הנראה בחילופים ושם כתוב ירצחו ול"ל רצחו: (י) שערוריה . שערוריה ק':

ז (א) פשט גדוד · חד מאלפא ביתא מן ב' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון וסימן נמסר במסרה רבתא: ובל יאמרו ללבבם · הלמ"ד בחירק: (ג) ישמחו מלך. המ"ם בדגש: (ד) בערה · מלעיל: (ה) החלו . בלא מאריך בה"א: (ו) קרבו · בלא מאריך בקו"ף: (ז) אין קורא · הקורא ואין בוא"ו אינו קורא בצדק: (ח) היה עגה · רפה הגימ"ל: (י) ולא בקשהו קל הקו"ף: (יב)כאשר ילכו . י' דמטעין דסברין אשר מסורת יונה א': כאשר ילכו · י"ת כאתר דיהכון ונוכל לומר שהכ"ף תמורת הב' כמ"ש האפודי בפ' י"ד ועיין מ"ש ביחזקאל ט"ז אצל וכדמיכיך: (טז) לעגם . בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת דפוסים הע' בשוא לבדו והג' דגושה:

ח (ג) ידענוך . בספרים כ"י היו"ד בגעיא: (ד) השירו ולא ידעתי · חד מן מלין דכתיבין שי"ן וקריא סמ"ך וסימן נמסר במ"ג הושע ג' וכן כתב רש"י ז"ל: (י) ויחלו מעט · בספרים כ"י המ"ם דגושה: ממשא מלך שרים . שרים כתיב בלא וא"ו וכן צריך להגיה בפ"ק דבבא בתרא והוא חד מאלפא ביתא מן ב' ב' מלין לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין אינשי בהון וסי' נמסר במסרה רבתא: (יב) אכתוב לו: יתיר וא"ו והתי"ו בקמץ חטוף מפני המקף והדומים לו כתובים במסורה גדולה אות הוא"ו: רבו. רבי קרי :(יג) יזבחו בשר ויאכלו . במקצת ספרים. ויאכלו הוא"ו בשוא וכן משמע מפירוש רש"י ורד"ק כתב שאינה אלא בפתח:

ט (א) אל גיל כעמים · בכ"ף וכן נמנה במ"ג באלפא ביתא מן חד חד נסבין כ"ף ברישיה ולית דכוותהו: (ב) יכחש בה: ב' סבירין בם כמ"ש במלכים ב' ג': (ח) צופה אפרים עם אלהי: בכל הספרים כתוב אלהי והריא"ה כת' נראה מדברי רש"י שהיה כתוב בספרו עם אלהיו ואינו כן כי אם עם אלהי ורואה אני מחלוקת בין המפרשים אם שם זה חול או קדש וכן בבית אלהיו שבסוף זה הפסוק ובמסכת סופרים שבידנו ר' נתן אומר בבית אלהיו הרי זה קודש ע"כ · ולפי דעתי יש שם חסרון והמקום ימלא חסרוננו: פח יקוש: בס"א כ"י בשורק כמו מפח יקוש דתילים וכן וכצפור מפח יקוש (משלי ו') אבל בשאר ספרים זה לבדו בחולם וכן כתב הקמחי בשרש יקש: (ט) העמיקו · בס"א דפוס ישן העי"ן בחטף סגול ובספרים אחרים בשוא לבדו ועיין מ"ש לעיל סי' ה': חטאתם · בכמה ספרי הדפוס וכ"י מלא באל"ף וא"ו אך במקצת ספרים מדוייקים ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב חטאתם בלא וא"ו וכן מראה עיקר דבמסורת ישעיה כ"ח נמסר חטאתם ט' והתם חשיב להו ד' באורייתא וה' בנביאים ומדחזינן דהנהו דאורייתא בלא וא"ו אית לן למימר דשארא כמי דכוותייהו ובפרשת קרח איתא לסך מסרא בגוונא אחריתי ודא ודא חדא היא ולא פליגי אהדדי דוק ותשכח: (י) כבכורה . הה"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק: כאהבם · האל"ף בקמץ רחב והה"א בחטף קמץ: (יב) בשורי · בשי"ן שמאלית וכן הוא במסורת הושע ב' עם מלין דתמיין שי"ן וקרינן סמ"ך: (יד) תן להם ה'. בתי"ו בצירי בספרים מדוייקים וכן תן להם רחם משכיל עיין במכלול דף ק"ב ומ"ש במזמור כ"ח בס"ד: רחם משכיל · בשין ימנית ותכרו על פי המסורת תליו כגבור משכיל (ירמיה ב'): (טו) סוררים: מתחלפת סררים חסר וא"ו: (טז) בלי . בל קרי: מחמדי · בחי"ת בשוא ופתח:

י (ב) עתה יאשמו . בס"א קדמון מהדפוס האל"ף בשוא וסגול ובספרים מדוייקים בשוא לבדו ובלא מאריך ביו"ד: (ד) ופרח כראש . בכ"ף: (ח) קוץ ודרדר · במקצת ספרים קדמונים כ"י הד"ת שנייה בקמץ גם בעל רב פעלים כתב שמלא כן במקצת ספרים ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית על וקוץ ודרדר: (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל נ"א חַטָּאת וכן כתב רש"י ז"ל חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשה באת אזלת יד: (י) עינתם · עונתם קרי: (יא) ישדד לו יעקב . בשי"ן שמאלית מענין שדה וכן במסורת ג' בקריאה וכולם כתובים כן: (יד) יושד: נכתב בוא"ו עם הדגש וברוב ספרים שלנו השי"ן קמוצה ורד"ק בספר מכלול דף ק"ס כתבו בפתח ואחר כך כתב ובקצת ספרים קמץ בזקף: ארבאל · בספרים מדוייקים כ"י הבי"ת רפויה וכן הוא בדפוסים ישנים: (טו) בשחר. בבי"ת לא בכ"ף וכן במסורת לית כוותיה ואילו בכ"ף הא איכא נמי אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ"ח):

יא (ג) קחם על זרועותיו: כולו קמוץ ועיין בספר הרכבה מר' אליה המדקדק: (ד) אמשכם · הכ"ף בצירי ברוב הספרים: (ו) ממעצותיהם · הרבה חילופים יש במלוי ותיסור והוי"ן ובתילים ה' על פסוק יפלו ממעצותיהם מסור עליה ב' כתיב כן והוא חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תנייגא: (ח) כצבאים · בחירק תחת היו"ד והאל"ף נחה:

יב (א) נאמן . ברובן של ספרים האל"ף בחטף סגול והנו"ן בלא מאריך: (ג) כמעלליו ישיב לו · כן כתיב בלא וא"ו ומי שחשב לכתוב וכמעלליו בוא"ו טעה וכן מתורגם בדפוס ישן כעונדוהי: (ה) ויתחנן לו · בחי"ת במאריך: (ז) ואתה באלהיך תשוב · הרי זה קודם מס סופרים

סופרים (ט) ויאמר אפריש: במסורת חסיב ליה בסדי י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מה שכתבתי בסוף פרשת מטות (י) באהלים. בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בחטף קמץ וכן במקצת ספרי הדפוס גם במסורת כאן ובשופטים ח' נמסר באהלים ד' בקריאה וכולם בחטף קמץ: (יא) ודברתי בשני פשטין וי"ס בפשט א' בלבד ואין לחוש לזה:

יג (א) ויאשם. בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס האל"ף בשוא לבדו וכ"כ במכלול דף קי"ד: (ב) כתבונם. בכל ספרים כ"י בכ"ף וכן פירשו כל המפרשים: (ה) תלאובת. ס"א תלאבות: (ז) כנמר על דרך אשור. איפתכשו כולהו נסחי דכתיבין אשור בפתח האל"ף ובדגש בשי"ן כי הוא בקמץ האל"ף והשי"ן רפה וכ"כ רש"י ז"ל כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים שהוא פעול מבנין הקל: עוד כתב בשרשים ויש לפרש מן אשורנו ולא קרוב האל"ף למדבר וזהו כפירוש רש"י ז"ל ולכל הפירושים בקמץ ורפי: (יד) קטבך. הטי"ת בקמץ לבד והוא חטוף רד"ק בפירוש ובמכלול דף ר"י:

יד (א) תאשם שמרון. האל"ף בשוא לבדו רד"ק בכל המקומות: כי מרתה באלהיה. מס' סופרים פ' ד' כי מרתה באלהיה הרי זה קדש: (ג) אמרו אליו. בס"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א וגם בדפוס ישן מויניציאה כתיב ואמרו בוא"ו וכן נדפס בפירוש רד"ק ואולם בשאר דפוסים וספרים אחרים כ"י בלא וא"ו וכן הוא בתרגום: (ז) יונקותיו: מתחלפים הספרים במלוי וחיסור וא"ו קדמאה ותניינא. (א"ה אבל לפי הנמסר ביחזקאל י"ז על מראש יניקותיו ב' חד חסר וחד מלא ולפי רוב ספרים המדוייקים אידך חסר שמענא מינה דהאי מלא הוא): (ט) רענן. הענין בשוא ופתח ובלא מאריך בריש: (י) ויבן אלה. בב' טעמים וכן במכלול דף ל"ה ועיין מ"ש בפ' קרח על ויואל פרח ובפרשת ואתחנן על השמע עם:

א יואל (ה) והילילו. מתחלפת והילילו וס"ס והלילו: (ו) ומתלעות: ברוב המדוייקים הוא"ו במאריך: (ט) הכרת. הה"א בקמץ חטוף: אבלו. האל"ף במאריך במקצת מדוייקים: (טו) וכשד משדי יבוא. עיין מ"ש בישעיה י"ג: (טז) הלוא נגד עינינו. כמה ספרים מדוייקים שכתוב בהם הלוא מלא ו' והאל"ף ונשתבשו הספרים הכתובים בלא ו' לפי שמצאו כתוב במ"ג שלנו כל הלא דתרי עשר חסרים בר מן א' מלא הלוא אחך יום ה' עמוס ה' וטעות נפל במסרתנו וכך צריך לגרוס כל הלוא דתרי עשר מלאים בר מן א' חסר וסימן הלא חשך יום ה' והתם בעמוס קאי שפיר ינמסר עלוי לית חסר בסיפרא ואין להקניט בדבר דודאי הכי הוא: (יז) מגרפתיהם: בספר אחד כ"י המ"ם בחירק ובספרים אחרים בסגול וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שהמ"ם בסגול: (יח) מה נאנחה: בספר בעל הלשון האל"ף בסגול והנו"ן בשוא נח וכן הוא בספרים כ"י מדוייקים ובמקצת ספרי הדפוס וכן מצאתי מסורת כ"י נאנחה ב' וסימנהון חטאה חטאה ירושלם. מה נאנחה בהמה ע"כ: אבל שמעו כי נאנחה אני נו"ן שניה בקמץ ועיין מ"ש שם: נאשמו. האל"ף בשוא לבדו רד"ק:

ב (א) קדשי. הקו"ף בקמץ לבד: (ב) לא יוסף. בס"א כ"י הסמ"ך בחירק אכן בשאר ספרים בצירי וכן יש להוכיח ממסורת דפרשת ויצא על פסוק יסף ה' לי בן אחר וכן כתב רד"ק שהוא בצירי: (ה) מרכבות: בפתח המ"ם רד"ק: ערוך מלחמה. בס"א כ"י העי"ן בקמץ ובספרים אחרים בחטף סגול וגם רד"ק כתב שהוא בשוא וסגול ורש"י כתב שהוא נקוד חטף פתח: (ז) כגבורים ירצון. הספרי כ"י מדוייקי' וגם בדפוס ישן כ"כ בלא וא"ו אחר רי"ש וגם במ"ק נמסר על כן ירצון כאמור למעלה לית מלא: (ח) ואיש אחיו לא ידחקון. בס"א כ"י ואיש את אחיו וגם בדפוס ישן יש הערה מחילוף זה אבל בכל שאר ספרים שלפני אין בהם מלת את: השלח יפלו. במקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס קדמון כתוב יִפֹּלוּ ובשאר ספרים הפ"א בחולם: לא יבצעו: יש ספרים שכתוב בהם ולא בוא"ו וכן נראה מהתרגום ורש"י וזהו מחלוקת ישן בין הספרים ובמקצת ס"ס קדמונים מצאתי שבתחלה נכתבו בוא"ו ואחר כך גררוה ובאחד מגליונים נכתב בלדו יפה כספר מוגה לא וכן במקרא גדולה: (ט) בעיר ישקו. בשי"ן ימנית וחסר וא"ו ברוב הספרים: בחלונים: ברוב הספרים מלא וא"ו: (יא) עשה דברו. בס"ס הסי"ן בצירי וכן ראוי לפי המסורה דפ' בשלח עשה ה' קמלים וכו' ודמלכים ב' סי' ז' ובמכלול דף קנ"א הובא קצת מסרה זו ומה שכתוב שם וכל איוב משלי טעות הוא וצ"ל וכל אלה הדברים ומלכי ם כלשון המסרה דבשלח: (יג) ונחם על הרעה. במקצת ספרים ונחם על הרעה בקמץ מי יודע ישוב ונחם שבסמוך בפתח ובמקצת ספרים בהפך וי"ס שניהם קמוצים ומי יודע להכריע ולכאורה היה נראה להכריע מדרךהדקדוק שהראשון קמוץ והשני פתוח שכן על פסוק ונחם על הרעה דיונה כתב שם רד"ק שהוא קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל וכן כתב בשופטים סימן כ"א על והעם נחם ובשמואל א' סוף סימן ט"ו על וה' נחם כי המליך את שאול על ישראל ובשרשים על ואין איש נחם על רעתו (ירמיה ח') אבל על פסוק מי יודע ישוב ונחם האמור גם כן ביונה כתב שהוא בפתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוא"ו והוא מבנין נפעל עכ"ל. ושנים אלו דיואל דומים ממש לאותם דיונה אך תימא על רד"ק שלא כתב על אלו מאומה ושתיקתו מוכחת שנסתפק בהם וגירסת הספרים ששניהם קמוצים נראית לי עיקר שכן מצאתי מסורת כ"י זה לשונו נחם ונחם ו' פתחין וסימנהון ותכל דוד המלך וגו' (שמואל ב' סוף סימן י"ג) מי יודע ישוב ונחם דיונה נחם ה' וחברו עמוס ז' עוד קרא לאמר (זכריה סוף סימן א') וכל ישעיה דכוותא עד כאן הדא אמרה דאתרא כולהון קמצין תו אשכחי מסרה אחריתי בלישנא אחרינא נחם ונחם ו' פתח בקריאה אמנון פרעה: זאת. ישוב ונחום דנינוה: ציון וכל ישעיה דכותהון ע"כ. דא ודא חדא היא ולית בהון פלוגתא אלא חדא נוסחא רויחא והדא נוסחא קיטא ואיכא נוסחא אחרינא במסרא דדפוסא ברים זכריה ולא סלקא כהוגן משום דבליר מינייהו חד ותו דלא משתמע מינה מי יודע ישוב אי דיואל אי דיונה ואמטו להכי בדילנא מינה וכתבית להנך: (טז) קבצו זקנים: בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס הבית רפה ונמסר עליו ב' פי' ב' רפים וחברו קבצו את כל ישראל המצפתה (שמואל א ז) וכן במקרא כ"י נמסר שם בשמואל ב' רפים וכן כתב רש"י קבצו זקנים מלשון שלח קבץ אלי (מלכים א' י"ח) לשון רפי וקל ע"כ ישהוא גווי מהקל והא דנמסר לעיל על פי' קבצו פאהור ב' ר"ל ב' דסמיך להון פארור ותבריה קבצו פארור דנחום ב' ותרווייהו דגשין כדינייהו ויונקי. מתחלפת ויונקי חסר וא"ו: (יז) ויאמרו חוסה. בספרי הדפוס יש מאריך ביו"ד ובכ"י אין במאריך: נחלתך לחרפה: בספרים מדוייקים בפשט לא זקף קטן: (כ) ואת הצפוני. במקצת ספרים הוא"ו בגעיא: באשו. הבי"ת בקמץ חטוף מפני נחות השוא הבא אחריו: (כד) ומלאו הגרנות: ברוב ספרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הגימ"ל בחטף קמץ וכן נקודה בשרשים ובעל הלשון ובמסורת ב' וחברו והמה שסים את הגרנות (שמואל א כג) וגם הוא בחטף קמ"ץ כמ"ש שם:

ג (א) ובנותיכם. יש ספרים ובנותיכם מלא וא"ו: (ג) ותימרות. בספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ומלא וא"ו וכן במסורת שיר השירים ג' מלא דמלא וסימן כתימרות עשן מקטרת. ואיליו ואילמיו ותימוריו. דס ואש ותמרות עשן ע"כ. וצריך להגיה שם ותלוניו ואילמיו ותימוריו שהוא ביחזקאל סי' מ' אך בספרים שלפנינו כתיב ותימריו חסר וא"ו ובקצת ספרים חסר גם היו"ד שאחר התי"ו: (ה) קרא. במקצת ספרים קורא מלא וא"ו ולא יתכן כי במסורת נמנו י' מלא ואין קרא זה מהם:

ד (א) אשוב. אשיב גמלכם. במקצת ספרים ישנים כ"י ומהדפוס זה וחברו שבסמוך שניהם בלא מאריך בגימ"ל וחסר וא"ו ומסורת אזלא כוותהון דאינון תרי מן שיתא חסר בלישנא וסימ' נמסר במסרת גדולה מערכת אות הגימ"ל ובמסרה קטנה נמי מסור עליהם ב' וחסר ובענין ועמ"ש במאמר המאריך: (ה) ומחמדי הטבים. במסורת חסיב ליה עם ה' חסר וא"ו בלישנא בקריאה והכהו דכתבין ליה הכי טבאות הן עבדין: (ח) בנותיכם. יש ספרים חסר וא"ו ומכרום לשבאים. במקצת ספרים האל"ף בחירק והיו"ד נחה וזהו דעת רד"ק בפירוש ובמקצת ספרים האל"ף נחה והיו"ד נעה בחירק והוא דעת רד"ק עצמו בספר מכלול דף רל"ט והמכלל יופי תפס עיקר לשון המכלול ובמסורת כ"י ע"פ מבין עפאים (תילים ק"ד) מצאתי לשון זה אלין כתבין אל"ף ולא קריין שבאים·פתאים. עפאים. נבאים ע"כ. והנני מבארה שבאים היינו ומכרום לשבאים פתאים ר"ל כל פתאים הכתובים באל"ף ויו"ד כמ"ש במכלול בדף רל"ט. עפאים מבין עפאים יתנו קול. נבאים פסוק הוא בד"ה א' י"ב. וכנבאים על ההרים למהר זאת אומרת כדעת רד"ק במכלול: (י) ומזמרתיכם. ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו בתר רי"ש: החלש. הלמ"ד בקמ"ץ: (יג) כי מלאה גת: הגימ"ל דגושה והמכלול בשאר אותיות או"י מנאם בתחילה בכלל הרפיו ואחר כך כתב שנמצא בספרים מדוייקים בדגש אבל ב"כ כתב כי הוא רפי ועיין מ"ש בכללי בג"ד כפ"ת דסמיך ליה הוא בדין אתי מרחיק: (יד) המונים המונים. בס"ם כ"י וגם בדפוס ישן שניהם מלא וא"ו: (טו) וכוכבים. ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו אחר כ"ף: (טז) ורעשו. העי"ן בחטף פתח: מחסה לעמו. בכל הספרים בחטף פתח וכן צריך להגיה במסורת המסורת סוף מאמר ג' וכן נכון על פי המסורת כי זה א' מן ח' רפיון וסימן נמסר בתילים ס"ב במ"ג ופי' רסיא דמסור ר"ל בחטף פתח כמו אלו השמנה או בחטף סגול כמו נורי אֶחֱסֶה בו וחביריו. ופי' דגשין ר"ל בשוא פשוט כמו סלעים מַחְסֶה לשפנים אומר לה' מַחְסִי ודומיהן ויש לדעת שטעה המדפיסים במסורת הנזכרה באומרו מַחֲסֶה ט' רפין בלישנא וצירף באחרונה חנני ה' כי בך חסיה נפשי וגו' דמזמור נ"ז וצריך לומר ח' רפין בלישנא ולהשמיט חנני ה' וגומר שאינו מן המנין ואין לו ענין באחרים אדרבה איפכא הוי שהוא בשוא לבדו כמו שמסיימת המסורה עצמה באמרה וכל אחסה דכוותה רפין בר מן א' דגש ובגלל כנפיך אחסה שהוא סוף פסוק חנני ה' דלעיל וכן רציתי בכמה מסרות כ"י ותימה על רד"ק בשרשים והנלוים אליו בעל מכלל יופי ובעל הלשון שכתבו גם הם על זה דיואל שהוא בשוא לבדו ורד"ק לא דק בפעם הזאת שהוא עצמו בתחלת דבריו הביא סימן מסורת הנזכרת מן שמנה רפין וזה דיואל אחד מהם נרמז במלת מציון ראשית הפסוק ועל ובצל כנפיך אחסה אמר שמסורת הנזכרת היא הפך מה שכתב בתחלה שהוא בשוא וסגול ואלזה לא הביט שלפי מסורת הנ"ל גם הוא הפך מה שכתב אחר כך בשוא לבדו: (יט) דם נקיא. נכתב באל"ף על פי המסורת וכן ואל תתן עלינו דם נקיא דיונה והם מן י"ב מילין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במ"ג פרשת שלח ודניאל ג':

א עמוס (ח) והטיבותי ידי: מלעיל הטעם בבי"ת ובמקצת ספרים מלרע והמסורת לוותא כנגדם ואומרת ב' מלעיל כמ"ש ביחזקאל ל': (י) בחומת נר: לית בטעם מלעיל הענין: ואכלה ארמנותיה. בכמה ספרים חסר וא"ו אמנם כפי המסורת ראוי להיות מלא וכן מצאתיה מפורשת במקרא כ"י זה לשונה. ארמנותיה ד' חסר בלישנא וסימן וענתה ארמנותיה (ישעיה ל"ד) ויפכה ישראל את עשהו (הושע ח') ושלחתי אש בחומת עזה דלעיל מתאב אנכי (עמוס ו) ע"כ. וכן במקרא גדולה נמסר על כל א' מהם ד' חסר בלישנא: (יא) ושחת רחמיו. במדרש ילמדנו פרשת כי תצא כשיצא ממצרים אמו התך מיתרין שלה פירוש כאם שלה ובלע"ז מדריל"י שנאמר תלד הכ"ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו רחמו כתיב ע"כ ואין כן בספרים שלנו: שמרה נצח. כתב ן' עזרא בפירוש המקרא ובס' צחות דף קמ"ח שהה"א נחה אע"פ שעיקרה במפיק לכנוי הנקבה וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש כתב שהמלה מלעיל מפני סמיכותה למלת נצח שהיא מלעיל ובשרשים הוסיף ויש אומרים כי הה"א נוספת לפי שהמלה מלעיל:

ב (ד) מאסם את תורת. בדפוס ישן מויניציאה כנגד מלת את נכתב עליו בס"א לית ולפי דעתי נשתבשו כמה שנכתב כנגד מלת מאסם לית וסברי דעל מלת את איתמר ולא היא: (יא) מבניכם לנביאים. בספרים מדוייקים מלא דמלא: ותשקו את הנזרים: כן כתיב בספרים מדוייקים חסר י' קדמאה:

ג (ב) את כל עונותיכם. בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר נו"ן. (א"ה עיין מ"ש ביחזקאל ל"ו): (ד) ממענתו. ברוב הספרים חסר וא"ו אחר עי"ן וכן בס"א כ"י מסור עליו לית חסר: (ו) וה' לא עשה. למערבאי לא מפיק ה"א ולמדינחאי במפיק: (ח) דִּבֶּר מי לא ינבא. ברוב הספרים הבי"ת בסגול ועיין מ"ש ביהושע (סי' י"ד): (ט) מהומת: בכל הספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים הה"א בוא"ו שורק לא בחולם כמו שהוא בכמה דפוסים: (יא) והורד. במקצת מדוייקים חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית חסר יו"ד וי"ס כתוב וְהוּרַד וכן משמע מהתרגום אבל ברוב הספרים המדוייקים כתוב וְהוֹרִיד וכן פירש הראב"ע ורד"ק וכך נראה לי מכח המסורת שנמסר בזכריה י' והורד ב' וסימן וְהוּרַד המסכן פרשה נהעלותך והורד גאון אשור שם בזכריה: (יב) בפאת מטה ובדמשק. י"ת על דמשק רתיגין נראה שהוא קורא דמשק בשי"ן שמאלית וכן משמע מפירש"י וממדרש סדר עולם שהביא הוא ז"ל אך בכל ספרים מדוייקים שבאו לפני בשין ימנית וכן פירש הראב"ע ורד"ק והחכם אברבנאל אחר שהביא פירוש התרגום ורש"י וסדר עולם כתב נראה מזה שבספרים השלמים הללו היה כתוב ובדמשק בשי"ן שמאלית אמנם ברוב הספרים הנמצאים אתנו כתוב בשי"ן ימנית ורואה אני כדבריהם ז"ל כי גם בכתיבות המדוייקים אשר אתנו בספרד מרבי ישראל ואבן מרואם כך הוא נקוד בשי"ן שמאלית: (יד) ביום פקדי פשעי. השי"ן בצירי:

ד (א) האמורות לאדניהם: חד מן ז' מפקין אל"ף בלישנא כמ"ש בתילים סימן קל"ט: (ב) בצנות: הבי"ת בשוא ובנביאים עם פירוש הרי"א בפתח וטעות הוא: (ג) והשלכתנה אין בנו"ן דגש בספרים כ"י גם לא בספרים קדמונים וכן בדין כי הוא סימן לנקבות רבות ולא לנקבה הפעולה ועיין ביחזקאל סימן י"ג ובמכלול דף פ"ג: (ח) שתים שלש. טעה מי שהדפיסו מלא וא"ו כי אין זה בכלל המלאים עפ"ה וסימן נמסר במ"ג יחזקאל מ"ח: (י) ובאפכם: בס"ס סו' במאריך: (יא) כמהפכת. הה"א בשוא לבדו ובמסורת ירמיה סי' מ"ט כמהפכת ו' וכולהון כתיבין כן: (יג) ובורא רוח. ברוב ספרים כ"י מדויקים וגם בדפוס ישן מלרע וחסר וא"ו אחר בי"ת וכן נמסר עליו לית חסר: ומגיד לאדם מה שחו. בפ"ק דחגיגה מאי מה שיחו אמר רב אפילו שיחה קלה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו בשעת מיתה וכן בירושלמי פרק אין דורשין אפילו דברים שאין בהם חטא נכתבין לאדם על פנקסו ומי מגיד לאדם הבל היוצא מפיו והכי איתא במ"ר פרשת אמור ואיכה רבתי גבי יתן בעפר פיהו ובסוף מדרש קהלת רבתי נראה שכל המדרשים קוראים שיחו בחירק השי"ן וביו"ד אכן בספרים שלנו נכתב שחו בצירי ובלא יו"ד וכן כתב רד"ק שזהו בצירי אבל אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בחירק עכ"ל ונ"ל דהא דרשים לא פליגי אספרי דילן אך דרשוהו לשון שיחה לפי שעינה הכתוב לכתוב בלשון הזה ולא כתב לשון אחר היותר מובן על ענין האדם ומעשיו:

ה (ב) לא תוסיף קום. ברוב ספרי הדפוס חסר יו"ד וכן ראוי כפי המסורת דפרשת כי אל פרעה יען נמנה זה בכלל ז' חסרים יו"ד הנזכרים שם ואע"פ שבפרטן נראין ז' אינו אלא ו' לפי האמת שמה שכתוב שם והולכתי עליכם אדם הוא הפסוק עצמו שכתוב אח"כ ולא תוסף עוד לשכלם שהכל הוא פסוק א' ולפי דעתי אין לסמוך על מסרה הזאת שהספרים חלוקים עליה בהרבה פסוקים שהם מלאים ומכללם ימים על ימי מלך תוסיף (תילים ס"א) עין שזפתו ולא תוסיף (איוב כ') יראת ה' תוסיף ימים (משלי י') עוד יש מסרה אחרת ביחזקאל ל"ו החולקת עליה שאומרת ג' חסר יו"ד בקריאה וסימן ולא תוסף עוד לשכלם (יחזקאל שם) כי אם תגיל ועוד תוסף (משלי י"ט) ובוגדים באדם תוסף (משלי כ"ג) ולזאת שומעים שמסכמת למגיהות הספרים וכן מצאתיה במקראות ישנות כ"י במשלי כ"ג. ויתר הוא שלא תמוט ואולם תחלת לשון המסרה דפרשת בא אמת הוא וכן מצאתי במקרא בג"ל באיוב ל"ח זל"ם תסיף ג' כתיב כן וסימן והשיבך ה' מצרים בפרשת כי תבוא נוע תנוע ארץ (ישעיה כ"ד) עד סה תבוא ולא תוסיף עד כאן. אבל וכמוהו לא תסף דפרשת בא הכל מודים שהוא חסר דחסר וזולת אלו נ"ל שכולם מלאים דמלאים מכח מסורת שזכרתי וכן ברוב ספרים כ"י ודפוסים קדמונים זה דעמוס מלא דמלא. עוד יש לדעת כי בישעיה כ"ד וביחזקאל ל"ו נמסר מסרה אחרת זל"ם ולא תוסף ד' בקריאה וסימן נוע תנוע ארץ והולכתי עליכם אדם. עין שזפתו. ואמר עד פה תבא ע"כ. ואין זו סותרת מה שאמרנו שכוונת מסרה זו אינה על המלאים והחסרים רק לתת סימן לד' אלו דקדים להון מלת ולא וזה ברור: (יד) ויהי כן. בכמה ספרים הוא"ו במאריך: (יט) כאשר ינוס איש מפני הארי. ג' דמטעים סבירין מפי מסורת ריש פרשת מסעי: (כא) בעצרתיכם. הצד"י דגושה לתפארת מכלול שקל פֹּעֵל: (כב) תעלו לי עלות. במקצת מדוייקים חסר וא"ו קדמאה וכנכון כפי המסורת דריש פר' מקן: מריאכם. מתחלפת מריאיכם:

ו (ב) כלנה. בס"ם הנו"ן בצירי והכ"ף במאריך ועיין פר' נח סימן י': מגבלכם. במקצת ספרים מגבולכם בוא"ו וכן הוא במקרא גדולה אמנם כפי המסורת שבמ"ג לא יתכן שנמסר שם גבולכם ג' ב' חסר וא' מלא כל המקום אשר תדרך דאורייתא. כל מקום דיהושע. אם רב גבולם ע"כ ולא מסיימא הי מינייהו מלא ומדתדכן הוא דיהושע מלא בכולהו ספרי ודאורייתא חסר על כרחין צריכי למימר דהדין דעמוס חסר: (ג) ותגשון. במקצת מדוייקים חסר יו"ד וכא' מהם נמסר לית ותסר: (ד) ערשתם. מתחלפת ערשותם מלא וא"ו: (ו) ולא נחלו. הה"א בשוא לבדו שרשים שרש חלה וכן הוא בספרים המדוייקים וזה שלא כדברי ר' יוסף זארק שכתב שספר רב פעלים ובעל הלשון שהחי"ת בחטף סגול ועיין גם מה שכתבתי בירמיה סי' י"ב: על שבר יוסף: הסמ"ך בצירי: (ז) בראש גלים. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב גוים והוא טעות גלוי וידוע: (ח) ואדמנתיו. חד מן ד' חסרים וא"ו בלישנא כמ"ש לעיל סימן א':

ז (ב) כלות נא. הסמ"ך בשוא: (ח) עוד עבור לו. חד מן י' מלאים בלישנא ועיין במ"ג פרשת בלק

ורן

וכן תברו דסיפרא סימן ת' ותמיהא לי טובא דבמסרה רבתא כהדי תיבותא דיתרין וא"ו וחטפי קמצין חשיב אוסיף עוד עבור לו דעמוס ולא קא מפרטא נמי הי מינייהו קמץ חטף וכולהו ספרן דילן תרווייהו בחולם ודילמא הדא היא דעתא דכ"ג כמ"ש בתהלים י' גבי תדרוש רשעו ואגן ככר גלינן בכמה דוכתי דלא סמכינן עלויה: (ע) במות ישחק · חד מן ד' דכתיבין בשי"ן כנוי ליצחק וסימ' נמסר במסורת כאן ובירמיה סימן ל"ג ועיין בחיי פרשת וילא: (יד) כי בוקר אנכי · פלשתן שבפ' מלעיל:(טו)על בית ישחק. גם זה א' מן הכתובי' בשי"ן כמו בלד"י על פי המסורה דלעיל:

ח (ד) עניי ארץ · ענוי קרי: (ז) נשבע ה' בגאון. בנביאים עם פי הרי"א כתוב בהם של אל"ף דל"ת ובספרים אחרים בהם שמיוחד גם במסורת לא נמנה במספר שמות של אדנות:

(ח) תשק"ה · ונשקעה קרי · כיאור. מה שיש לדקדק בזה אם הוא חסר וא"ו או מלא עמ"ש בזכריה: (ט) · והבאתי השמש: (מלת והבאתי) בלא מארי' כה"א: (יא) כי אם לשמוע את דברי ה' · כלהו ספרי הכי איתנהו ובשבת פרק חולין גרסינן דבר ה' וה"ג בב"ר פרשת כ"ה ונראה דנקטי הכי באשגרם לישן פסוק דבתריה דדרשינן אהדדי ובבמדבר רבה ס' ג' קאי שפיר דברי: (יג) הבתולות ספרים אחרים הבתולות:

ט (א) ובלעם: השלם מלעיל בשני פשטין וכן נמסר עליו לית ובטעם מלעיל והלד"י בקמץ והעי"ן בפתח והיה ראוי להיות כולו קמוץ כמו באהבתו ובחמלתו הוא גאלם: אשר גמלם ברחמיו · אבל מפני שהמלה מלעיל נפתחה העי"ן וקמצות הלד"י לא זז ממקומו וכן מצאתי בס' אחד כ"י מאד ישן מסכים למה שכתוב במכלול דף ל"ב ובשרשים ורב פעלים ותמיה אני מאוד כי בספרים רבים גם הלד"י פתוחה: לא ינום להם · בס"א כ"י ולא ובשאר ספרים בלא וא"ו וכן ובס"א ספרדי נכתב בלדו יפה בס' מוגה לא: (ו) מעלותו. מעלותיו קרי: הקרא · אשכחנא בספרי דוקני דבקדמיתא הוה כתיב בהו הקורא בוא"ו ובתר הכי גרירו לה ורווחו עלמא לרי"ש ותזינא נמי בספרי אחריני דכתיבי מעיקרא בלא וא"ו ומסרה דילן מסייעא להון דמסרא יו"ד מלא ולית דין בגוייהו: (ע) והגעתי. י"ס והגעתי: אדור ארץ · חד מן ס' דסבירין ארצה וסי' במ"ג פ' ויגש וריש מלכים: (יג) ונגש חורש. בשי"ן ימנית ולא כמו שכתב שהוא בשי"ן שמאלית ע' במקרא גדולה ישעיה כ"ג על פסוק נגש והוא נענה וכן מצאתי מסרה כ"י שאמרה בפירוש ונגש ד' בקריאה וסימנהון ונגש חור' בקלר. ונגש משה לבדו אל ה': ונגש הכהן ודבר אל העם. והקרבתיו ונגש אני ע"כ. וכולם בשי"ן ימנית: בקלר. ס"א בקולר מלא (א"ה והמסורת עליו לית מלא): התמוגגנה · כתב המכלול יוסי בהפסק בקמץ והן דברי המכלול הועתקו מדפוס קוסטאנטינא וכן ראיתי בס"א כ"י אבל במכלול דפוס ויניציאה דף קמ"ד כתוב ובהפסק וכל הגבעות תתמוגגנה וליכא מלת בקמץ וגם בספרים הנמצאים אתנו בפתח וכן נמסר עליו בספר א' לית ופתח:

א עובדיה חזון עובדיה. ברוב הספרים חסר וא"ו אחר עי"ן: (ג) שכני בחגוי · הבי"ת רפה: מי יורידני. במקצת ספרים חסר יו"ד אחר רי"ש: (ד) תגביה כנשר · הכ"ף דגושה מדין מפיק כמ"ש ביחזקאל ז' ובכללי בג"ד כפ"ת דסמוך ליסו"א וכן חברו שבירמיה מ"ט: (ה)באו לך · במקצת ספרים הטעם באל"ף ובלא מקף בין שתי המלות וזהו דעת רד"ק במכלול דף קל"ה וכ"כ הלוית חן בפ' כ' מהשער הרביעי אבל בס"ם מדוייקים כ"י וגם במקצת דפוסים הטעם בבי"ת ובמקף וכן העיר הר"ר מנחם די לונזאנו שכן מצא בס"ם אע"פי שאינו כן בהללי ובמכלול: אם שודדי לילה · בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו אחר שי"ן: (י) תכסך בושה: הבי"ת רפה: (יא) עמדך. במקצת ספרים המ"ם בלא מאריך והקמץ חטוף אכן ברוב המדוייקים במאריך והקמץ רחב ורד"ק בס' מכלול דף ל"ט הביאו בתחלה עם דומים אחרים שהם בקמץ חטוף ואח"כ כתב ויש ספרים מדוייקים המ"ם מעמדת בגעיא ופי' ובשרשים לא הביא רק האחרון וכן כתב בעל הלשון המ"ם בקמץ רחב תמורת קמ"ץ חטוף וכן בהגהת לוית חן שער ו' פרק ג': שערו. שעריו קרי: (יב) ביום נכרו. הכ"ון בקמץ לבד והוא חטוף: (טו) גמלך. ברוב ספרים אין מאריך במ"ם וחסר וא"ו עפ"ה ועיין מ"ש במאמר המאריך סוף תירון תקירה ב': (טז) כל הגוים תמיד · גירסת בעל מאיר נתיב סביב שכן הביאו בשרש סבב ובשרש שתה ולא הביאו בשרש תמד וכן כתב רבינו דוד קמחי ישתו כל הגוים סביב פירוש תמיד בלי ספק וגם המכלול יוסי הלך אחריו וקרוב להיות שכן נמצא באיזה ספר וגם אני מצאתי בספר קדמון שבתחלה היה כתוב סביב ואחרי כן תמיד אמנם בכל שאר ספרים שלפני כתוב תמיד וכן יהיה תמיד עד שיבא אליהו וכן תרגם יונתן תדירא והוא תרגום המלה עצמה ולא לפירוש כמו שחשב רד"ק. אחרה זמן שכתבתי כל זה אתתזי לי אליהו ואמר שעל פסוק ושתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו נמסר עליו מטעין ביה ספרי למכתב כל הגוים סביב פי' שהסופרים מטעין את הקוראים: מסורת המסורת סוף מאמר ת': (כ) החל הזה ברוב הספרים הה"א במאריך והחי"ת בצירי ובמקף בין שתי המלות וכן כתב רד"ק שהחי"ת בצירי: צרפת · הלד"י בקמץ רחב מפני המונח ובספר אחד כ"י במאריך ועיין מה שכתבתי ביהושע ג': ירשו. כן הוא מדוייקים ביו"ד אחד לבד ובמאריך והוא חד מן החסרים יו"ד בלשון ירושה על פי המסורת ועיין מה שכתבתי במלכים ב' י"ז: (כא) ועלו מושיעים פליגי ספרי ומסראתא אית דמסירי ב' מלא ואידך חסר להם מושיעים נחמיה ט' ואית דמסרי ב' חד חסר וחד מלא ולא מסיימי ומדחזינן ההיא ונחמיה מלא בכולהו ספרי ש"מ דהדין דעובדיה חסר וספרי דספרד כמסרה בתרייתא סלקי. ה' מלכנו הוא יושיענו אמן:

א יונה (א)בהה.מלרע ע"פ המסורת:(יד) ויאמרו אנה. ו' כתובים ה' בלי בקשה וסי' בתלים סימנק"ו ובספרים יש מחלוקת אם הוא בטעם אחד כלבד כגון או אם הוא בשני טעמים אנה וכיש מחלוקת בין המדקדקים אם הם מלעיל או מלרע ובס"ד אביא כל הסברות בתילי' סי'קי"ו ד"ו: נקיא · יתיר אל"ף ועיין מ"ש בסוף יואל:כאשר חפלת"י דמטעין דסבירין אשר בקראה וסימ' במסורת: ב (ג) קראתי מלרה · לית בטעם מלעיל: ג (ה) ויקראו לום · בלא מאריך בוא"ו:(ט)ישוב ונחם · ע"פ הקמחי והמסורת וזהו בפתח יונחם על הרעה שבסמוך בקמץ וכ"כ ן' עזרא ועיין מ"ש ביואל ב': ד (ב) ויאמר אנה ה' במקצת ספרים בב' טעמים ובמקצתן בטעם א' לבד כמ"ש למעלה בסי' א':(ו) בעלות השחר · הבי"ת והוא חד מן ה' שנמסר הסימן במ"ג מלכים א' סי"ד:(יא) משתים: המ"ם במאריך והשי"ן בשוא נבלע מפני דגשות התי"ו וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קל"א וכן הוא בכל הספרים מדוייקים ולא כמ"ש בהגהת לוית חן רים פ' י"ג מהשער כאחד השי"ן ושתי"ו רפויות ולדברי הרא"ב"ע בס' צחות ד'קנ"ה ע"ב הוא בדגש השי"ן ובתי"ו ועיין מ"ש בשופטים ע"ז וזכריה ד':

א מיכה (ב) מהיכל קדשו אין במ"ם מאריך: (ג) יצא ממקומו לא חסר וא"ו דליתיה מן המלאים עפ"ה ממקומו·בספרים מדוייקים מלא וא"ו: במתי יתיר וא"ו והמ"ם בחטף קמץ כמ"ש בפרשת האזינו: (ה) ובחטאות. מלא אל"ף וא"ו: (ז) זונה קבצה · הקו"ף בחירק וכ"כ הרא"ב"ע ורד"ק בפי' ובשרשים שרש קבץ ושרש פתח והחירק תמורת שורק ומשפטו קבצה וכן כתב החכם רבי יונה בספר הרקמה והכי גרסינן בפ"ק דעכו"ם ובקהלת רבתי על פסוק כל הדברים יגעים והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי בילקוט שנכתב קיבצה וגם במקרא ישינה נדפס קבצה בשלש נקודות ובמקרא אחרת קבצה בקמ"ץ הקוף וכולם טועים:(ה) שילל.שולל קרי: (י) לעפרה · במקצת דפוסים ישנים כתוב לעפרה העי"ן בקמץ והוא חטוף וכן הוא במקצת ס"ם מדוייקים וא' מהם נדפס בגליון בהללי פתח ולשון רד"ק בפתח העי"ן ושאר עפרה בכל הכתוב העי"ן נקראת בקמ"ץ חטף והוא עפרה אשר לבנימן: התפלשתי התפלשי קרי והוא מלעיל: (יא) יושבת שפיר. ברוב הספרים מלא וא"ו וכן כולם שבענין ונכון לעשות כן ע"פ המסורת דירמיה מ"ת וסוף סדר מצורע שנמנו שם החסרים ואין שום אחד מאלה במניינם: (יב) לשער ירושלם אין מאריך ביו"ד ולא בכרי"ש:(יד) לאכזב · בס"א כ"י נכתב בלדו בהללי לאכזב קמץ ע"כ · ובכל ספרים שלנו האל"ף בפתח וגם רד"ק כתב שהוא כמו היו תהיה לי כמו אכזב ירמיה ט"ו: (טז) עד היורש · בספרים כ"י מלא עד בטעם רביע לא כשופר הסוף: אבי לך. חסר אל"ף שהיא למ"ד הפעל מהמכתב וכן שמן ראש אל יני ראשי רד"ק בס' ומכלול דף ק"נ: (טז) כנשר כי גלו ממך. בדפוס ישן מוויניציאה נכתב בלדו ס"א על בניך כי גלו ממך וכאמת שכן הוא בתרגום אבל לא מצאתי כן בשום ספר ויש להוכיח מהמסורת שאין ממשות בגירסת אותו ספר כי במסרה גדולה נמנו כל בניך שבמקרא ואין שום זכר מזה:

ב (א) הוי בס"ם בטעם מונח: ופעלי רע · בספרים מדוייקים הטעם בפ"א לא בלמ"ד: (ב) ואיש ונחלתו יש מחלוקת גדול אם כתוב ואיש בוא"ו או בלא וא"ו וראיתי בעשרים וארבע קטן דפוס בומבירגי ומויניליאה שנת ש"ד שהוא בלא וא"ו והחכם ר' מנחם הוסיף בו וא"ו וכתב עליו כן מצאתי ברוב הספרים בוא"ו: (ג) רמה. מלרע ובס"א כ"י בלדו רומה בספר א' ע"כ ובכל ספרים שראיתי הרי"ש בחולם וגם הרא"ע ורד"ק כתבו שהוא בשקל טובה קומה: (ו) אל תטיפו: במקצת הספרים תעפו חסר יו"ד: (ז) היאמר הבך · במקצת מדוייקים

חסר וא"ו וכן במסרה גדולה לא נמנה עם המלאים בנביאים וכן הלך רוח שבסמוך: (ה) ואתמול · בשורק וכתב החכם אברבניאל שרש"י עשה ואת מול שתי מלות אבל כפי האמת אינו כי אם מלה אחת כמו שזכר הרא"ב"ע עד כאן וכן הוא בפירוש רד"ק ובמכלול דף רכ"ט ובשרשים: (י) בעבור טמאה · בספרים מדוייקים הטי"ת מעמדת במאריך והה"א רפה ולכן הטי"ת בקמץ רחב שהוא עבר לנקבה וכן הוא לפי' הרא"ב"ע והקמחי אבל לפי התרגום ופירש רש"י הטי"ת בקמץ חטוף כי הוא מקור לדעתם והה"א במפיק לכנוי הנקבה: (יב) כדברו. בספרים כ"י מדוייקים וגם באיזה דפוס ישן יש מאריך בדלי"ת ואף רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהדלי"ת מעמדת בגעיא ונקראת בקמץ רחב ומשפטה להחטף כמו ורעו כבשים כדברם ישעיה ה': תהימנה. בספרים כ"י הנו"ן בלא דגש וכן נכון כמשפט נו"ן הרבות להרפאה כמ"ש בסוף מיכה על תראינה בה:

ג (א) ראשי יעקב · כן כתוב ראשי יעקב ושלמטה בפ' כתוב ראשי בית יעקב: הלוא לכם · מלא וא"ו ואל"ף: (ב) ואהבי רעה. רע קרי: (ד) יענה אותם · חד מן בית מלא וא"ו בפריסר (ז) מענה: י"ם שהנו"ן בסגול וע"פ המסורת בצירי וכן כתב רש"י ז"ל: (ח) מלאתי כח: הכ"ף רפה: (ט) המתעבים · המ"ם רפויה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דף כ': (יא) לאמר הלוא · מלא וא"ו ואל"ף: תבוא. מלא וא"ו ואל"ף כי לא נמנה בריש ס' תזריע עם החסרים: (יב) לכן בגללכם. חצי הספר בפסוקים:

ד (ב) והלכו גוים רבים. הוא"ו בגעיא בס"ם: ויורנו. בס"ם יש מאריך ביו"ד ובספרים אחרים אינו: (ח) תאתה · האל"ף נחה:(י) ושכנת בשדה · ובירושלמי פ' לולב וערבה דרש רבי זיביי ושכנת בשדה ושכנתי בשדה ופי' בעל יפה מראה מפום דלשון שלטול או גלות מיבעי ליה דלשון שכון לא יפול אלא על הדירה בשלוה והפקע דריש ביה ושכינתי בשדה שהשכינה כביכול גולה עמהם עכ"ל · אבל באגדת תילים מזמור י"א אמר ר' אלעזר ושכנתי כתיב שאע"פ שחרב שכינתי עומדת שם וכן בילמדנו פרשת נח וסוף פרשת וישלח ושכנתי בשדה ושכנתי כתיב בשדה שאעפ"י שאתה גולה בשדה שכינתי לא זזה ממך וכן בריקאנטי פרשת בראשית דף כ"ח וכדומה לזה ובספרים שלנו לא נמצא כזה:

ה (ג) ועמד ורעה. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ורעה והוא שבוש שזהו א' מן ט' ורשם בקריאה ו' כישין וג' עבין וסי' נמסר בתילים סי' כ"א: בעזו. ב' חד חסר וחד מלא והמלא הוא בסוף משלי כך היא הגירסא הנכונה: (ד) אשור כי יבא · בספרים מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפרשת בהעלותך: (יא) ומעוננים. בספרים כ"י המאריך בוא"ו לא בעי"ן:

ו (ב) מסדי ארץ במקצת ספרים חסר וא"ו וכן מסורת עליו לית חסר: (ג) הלאתיך. במקצת ספרים האל"ף בחירק וברובן של מדוייקים בצירי ואף רד"ק כ' ובשרשים הה"א בסגול והאל"ף בצירי: (ו) אכף. בפתח ועיין שרשים שרש כפה והגהת המדקדק שם: (ז) ברבבות. ע' בריש פר' לך לך על אברכה מברכיך: (י) האש בית רשע · חסר יו"ד ובמסורת ב' פתחין חד חסר וחד מלא והמלא הוא האיש כמוני יברח נחמיה ו' ועיין עוד מ"ש בשמואל ב' י"ד: (יג) הטאותיך · הספרים מתחלפים כי במקצתם בלא וא"ו ובמקצתם גם בלא יו"ד ובירמיה סי' ע"ו נכתב במסורת תטאותיך באל"ף וא"ו ויו"ד: (יד) ותסג · בס"א כ"י ותשג בשי"ן שמאלית וגם בדפוס ישן מוניליאה יש הערה מחילוף זה ובשאר ספרים בסמ"ך וכן כתב רד"ק בשרש נסג שזה נכתב בסמך ואף הרא"ב"ע כתב שבסמ"ך כשי"ן: (טו) תדרך זית · בס"א כ"י הרי"ש בקמץ חטוף וזו היא קריאת ב"כ אבל לב"א בחולם וכן במסורת ה' ותסרה בקריאה וסימן כ"מ · כל המקום: במתימו · אתה. על שהל וכולם בחולם וביאורם במסרה גדולה סוף פ' עקב וריש יהושע: ולא תשתה יין · כל יין רפי חוץ מזה שהוא דגש:

ז (א) אללי לי · ב' דין בטעם לעיל וחד בטעם לרע אם רשעתי אללי לי (איוב י'):לאשכול בכורה ספרים מדוייקים מלא וא"ו והוא חד מן י"ג לאשכול מלא וסימן ביחזקאל ס"ז: (ב) יארבו חרם: בס"א כ"י החי"ת בקמץ ובשאר ספרים בצירי וכן במסורת סוף מלאכי ב' סוף פסוק ובבפרא והם אלה השנים דהכא ודהתם וגם הוא בצירי ברוב הספרים אע"פ שיש איזה ספר בסגול כן כתב רד"ק בשרשים יארבו חרם הוא בחמש נקודות ורב פעלים כתב יארבו חרם בב"כ ואתרא בג"כ בכל לישן וי"ם מצאתי בהם כל חרם בב"כ: (ג) השר שאל · מתחלפת שואל מלא וא"ו:(ה) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף. בחגיגה ס"פ אין דורשין ספרי מאי דכתיב אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף אם יאמר לך יצ"הר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמן בו וכו' אל תבטחו באלוף וכו' וכן מפורש לא תהמנון ברחים ולא תתרחצון בקריב. אמנם בכל הספרים כתוב אל תבטחו בלא וא"ו ופסוק זה הוא א' מן כ"ג פסוקים דרישיהון ומלעיתהון אל אל וסי' נמסר בשמואל ב' סי' א': חיקך: אין יו"ד בתר קו"ף: (ח) אל תשמחי איבתי · במקצת ספרים מלרע בפשט א' לבד וכן ותרא איבתי שבסמוך ובספרים מדוייקים שניהם מלעיל בשני פשטין כמו שזכר רד"ק בפירוש ובמכלול דף ע"ו ובמסרה ב' ותסר ומלעיל ובענין: (י) ותרא. בכמה ספרי הדפוס וגם באיזה ספר כתיבת יד מלעיל הטעם בתי"ו ושגו ברואה כי נמסר עליו לית ומלרע וגם בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס קדמון הטעם בכי"ש וכ"כ רד"ק בפי' והלוית חן פ' ט"ו מהשער רביעי כמו ירא פרעה. ותרא אשקלון זכריה ט': ותכסה בושה · הבי"ת רפה ואינכאן דין מפיק כמ"ש בפ' עקב על אבניה ברזל: תראינה בה · נו"ן הרבות דגושה שלא כמנהג כי אין משפט נו"ן הנקבות להדגש לעולם אלא א"כ תהיה נו"ן הנקבה פעולה כגון ישפילנה יגיענה אבל נו"ן הרבות לעולם קלה כמו תראינה ירושלם (ישעיה ל"ג) וזולתו רד"ק בפירוש ומכלול דף כ"ד וקנ"ג וכן במסורת לית בדגש ובית בה דגושה כמ"ש במכלול דף ק"ו ועיין שופטים ה' על תעגינה: (יב) יום הוא ועדיך יבוא. חד מן י"ד דסבירין יבואו מסורת סוף פר' שמיני ויונתן שתרגם יתכנשין גלותא דמן אתור פרישי קא מפרש כי אורחיה בכמה דוכתי לפום מאי דסבירין: (יז) וירא ממך. חסר יו"ד פ"א כפעל ויו"ד כאיתן נמסכת בגעיא רד"ק ובמסורה ויירא ה' ד' מלא וחד חסר נחש חסר וסימניהון כל' תרגום מסרתי בישעיה סי' כ"ט: (יט) יכבש · מתחלפת בין מלא לחסר בס' אחד כ"י מסור עליו לית וחסר במלולות ים: בסמוך בשורק הלד"י ובמוכרת בחולם כמ"ש בפ' בשלח: כל חטאתם: במקצת ספרים כתוב חטאתם מלא אל"ף וא"ו ואולם כפי המסורת שנמסרו בפ' קרח וביעשיה כ"ח במ"ג כתיב באל"ף לבד: (כ) תסד לאברהם. חד מן א"ב ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסי' במסרה רבתא אות וא"ו · (א"ה אבל רש"י נתן טעם לשבח למה נאמר חסד בלא וא"ו בריש תיבותא) י"ה ירחמנו ויראה בעניינו לכלה הפשעים ולהתם חטאות ולכפר עונות ולהביא צדק עולמים במהרה בימינו אמן:

א נחום (א) ספר חזון: לרש"י חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיהו שנקוד חטף פתח וכן בס"א מס"ם נכתב בלדו ס"א חזון בקמץ ולרד"ק בשוא ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו ואף דברי הרא"ב"ע מורין כן שכ' כי דבק הוא אע"פ שהוא תאיר ע"כ: וכל ספרים שלפני הם כדברי רד"ק והחכם אברבניאל כתב וכפי הספרים המדוייקים אשר לנו לדקו דברי רש"י:האלקשי · בס"א כתיבת יד ס"א לק"ש י תרתין מלין ובשאר ספרים חדא מלה: (ג) וגדול כח · כתיב בו' אחר הדלי"ת וקרי בלא וא"ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין במסרה רבתא ועיין מ"ש בתילים סימן קמ"ה: נשופה: בס"א כ"י הסמ"ך זעירא וכן מסור עליו ואף בריש מסרה גדולה נמנה עם אותיות קטנות וכן מצאתי במקצת מסרת כ"י ועיין מ"ש בתילים כ"ז: (ט) מה תחשבון · בחילופים אשר אתנו בדפוס לב"א מה תחשבון בלא מקף ומלת מה בהאריך אם כן התי"ו רפה שאין כאן דחיק ולב"נ בלא מאריך ובמקף והתי"ו דגושה כדין דחיק ובחילופים כ"י מצאתי בהפך וכן הוא בכל הספרים במקף ובדגש ובס"א תחשבון ובאם נחשב היא: (י) כי עד סירים. מלא דמלא ועיין ב"ר ס' כ"ו ויפה תואר שם סי' ו' ומתנות כהונה: וכסבאם · בקמץ חטוף: (יג) ומוסרתיך · הספרים חלוקים זה מזה במילוי וחיסור וא"ו בתר מ"ם ובתר רי"ש: (יד) קברך. ס"א כ"י מספרד נגרר הסגול שתחת הרי"ש ונשאר שוא והטעם בכ"ף ובכל שאר ספרים שלפני בסגול ומלעיל:

ב (א) לעבור בך. בכל הספרים יתיר וא"ו וקריאתו בקמץ חטוף מפני הסמיכות ותמיהא לי דלא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני דיתירין וא"ו וחטפין קמצין ובנביאים אחרונים עם פירוש אברבניאל נקוד לעבור בחולם וקרוב להיות שיהיה זה מ"ש במ"ג ד' מלא ופלוגתא · א"נ ר"ל שזה חלוק מן האחרים שהם בחולם וזה בקמץ חטוף ובמסורת כ"י ליכא מלת ופלוגתא והסימ' נמסר במ"ג כאן ובפ' בלק ויהושע ג' ויש לי עוד פי' אחר בזה וכתבתיהו ביהושע ג' ע"ש עד אשר תמו כל הגוי לעבר תראנו משם כי הוא המחובר שבכולן: (ד) מגן גבריהו · בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר בי"ת ומלא יו"ד אחר רי"ש ובמכלול יופי כא כנוי הנסתר בס"א וא"ו מונע בשורק והוא כמו גבוריו וחסרה יו"ד הרבוי מהמכתב ונשארה במבטא ושרי מורה עליה עכ"ל. והיא העתקת המכלול דף קנ"ו: מאדם · האל"ף בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הדל"ת: (ה) כלפידים · בכל ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים מלא דמלא וכן נכון עפ"ה כמ"ש בסוף פרשת יתרו: (ו) נהלכותם · בהליכתם ק' וכתיב בלא יו"ד כן הוא במדוייקים ובתילוסי מערבאי ומדינחאי במקום

במקום הזה שיבוש ואין לסמוך עליהם : ימסרו חותם • לרש"י הה"א רפה במקום למ"ד בתחילתה
וא"כ מהתרגום ולרד"ק במפיק לכנוי הנקבה וכן נמצא בספרים שלנו : (ח) על לבבהן • במקצת
ספרי הדפוס בי"ת ראשונה דגושה אבל בכל ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ראשונים שתיבן
רפוס : (יא) ופוק • בהרבה ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן מסורת עליה לית וחסר:
(יב) ומרעה הוא לכפרים . באחד מספרי ספרד הקדמונים מצאתי שנגררה הוא"ו ונראה שמי שהגיה
כן סמך על מה שמצא בחילופים שלנו דלמערבאי כתוב מרעה ולמדנחאי ומרעה ואנו סומכים על
מערבאי . אך אמנם בכל שאר הספרים כתיב ומרעה בוא"ו והסברא נותנת שהגירסא הפוכה
בחילופים כמו שמצאתי פעמים רבות ובמקרא גדולה דפוס ויניציאה שנת רפ"ו משמע שהחילוף הוא
דלמדנחאי כתיב הוא : (ד) מלאככה • במקצת ספרים כ"ף ראשונה בצירי ושנייה בסגול ומקצתן
בהפך ויש ספרים שתיבן בסגול וברוב המדוייקים שתיבן בצירי ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קנ"ז
ובשרשים שרש לאך כתב שכ"ף האחרונה בצירי והגיה עליו המדקדק שהיה לו לומר תחת שתי הכפין
האחת היא תחת יו"ד סי' הנקבה כמו לכל עונכי והשנית מקום קמץ והא קמץ קטן תחת קמץ
גדול ע"כ : ג (ג) ומרכבה יבספרים שלנו שמ"ם בסגול ובשרשים בפתח המ"ם כי כן נמצא במקצת
ספרים המדוייקים אבל מצאנו במסרה כל לשון מרכבה בלשון יחיד בשלש נקודות כמו ויאסר יוסף
מרכבתו • ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו חוץ מאחד במרכבת המשנה פרשת
מקן בחירק . וכל לשון רבים בפתח מרכבות פרעה • מַרכבות עמי נדיב ודומיהן :
(ג) יכשלו . וכשלו ק' : (ס) והראתי גוים מערך • בפתח הה"א שלא כמנהג
שרשים : מערך • בכל ספרים מדוייקים וגם בדפוס קדמון העי"ן בשוא לבדו : (ז) שדדה : השי"ן
בקמץ לבד והוא חטוף בעבור הדגש שאחריו לרד"ק בפירוש ומכלול דף פ' וכן כתב החכם ר' יונה
בספר הרקמה שהקמץ במקום שורק פירוש ג' נקודות : (ט) כוס עלמה . העי"ן בקמץ לבד והוא
חטף וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ') כמו שכתבתי שם . ומנריס • באיזה ספר
כתוב מנרים בלא וא"ו ובטלים הם לגבי אחרים שהם בוא"ו : (טו) התכבדי : כן הוא במאריך
הה"א ובדגש הכ"ף ועיין מה שכתבתי בירמיה ב' על והתכוננו : (יז) תנזריך . דגש הנו"ן
לתפארת הקריאה רד"ק בפירוש ובמכלול שקל פעל : ונודד . במקצת ספרים הדל"ת בקמץ ורד"ק
בפירוש ובשרשים כתב שהוא פתח במקצת הספרים ומקצתם קמץ והמסרה פליגין ביה : (יח) נמו •
מלרע אעפ"י שרשו נום : (יט) נחלה . החי"ת בשוא לבדו :

חבקוק א ראו בגוים והביטו . בס"ם הוא"ו בגעיא : (ו) משכנות . הטעם בנו"ן : (ח) וקלו •
מלרע וכן וחדו מכלול דף קע"ה : מזאבי . מלעיל ודומה לו זאבי ערב לפניה ג' :
ופשו • מלעיל : (י) ורזנים • בכמה ספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הרי"ש וחפשתי במסורות ולא
מצאתי מסרה מפורשת אך מצאתי בשופטים ה' על האזינו רזנים שנמסר כל קרי' חסר בר מן ג'
ובישעיה סי' מ' על הנותן רוזנים ובתילים ב' על ורוזנים נוסדו יחד ובמשלי ל"א על ולרוזנים אי
שכר נמסר על כל א' מהם ג' מלא מכאן ראיה שזה דחבקוק חסר : (יב) אלהי קדשי לא נמות :
זהו א' מן י"ח תקון סופרים והיה לו לומר תמות רש"י כאן ומכילתא ומדרש ילמדנו פ' בשלח
ובספרי פ' בהעלתך ומסורת וזכריה סי' ב' אכתוב באורך סי' תיקון סופרים בעזרת העוזר ע"ש :
(יג) מראות רע : נודע לנו מפי המסורת כי זה מראות רע בלא בי"ת ושל ישעיה נ"ג מראות
ברע וכן היא המסרה קדמאה דישעיהו מראות ברע תניינא דתרי עשר מראות רע וחד פסוק סי'
לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב רד"ק : בבלע . בבי"ת כבלע את הקדש סוף
פרשה במדבר בכ"ף : (טו) הַעֲלָה הראוי כמו הֶעֱלָה נרתיה והא המלה הזאת משונה בניקוד
מהמנהג כי הה"א נקודה בצירי והעין בחטף פתח כמו שבא בשלמים למה
העברת (יהושע ז') רד"ק בפירוש ומכלול דף קנ"ו ושרשים ונמסר עליו לית דכותיה :

ב (ג) לא יאחר . רבים נבוכו במלה זו אם כתוב לא או ולא והספרים מתחלפים ומפי המסורת
יש להכריע שכתוב לא בלא וא"ו שכן מנתה המסרה קכ"ג פסוקים דאית בהון ב' ולא
ואין זה במניינם ובכל ספרא דהלא משכח וא"ו מחיקנה לה : (ה) היין בגד . במקצת מדוייקים
חסר וא"ו ויש להם על מה שיסמוכו כי במשלי כ"ג על ויסלף דברי בגד נמסר ב' חסר ואף
במקרא כ"י נמסר ע"ז ב' חסר : (ז) ויקצו מזעזעיך . י"א שהוא מגזרת הלמ"ד ה"א ופרשו קלה
לדעתם אכשר שיהיה בלא מאריך כמו שנמצא במקצת ספרים בשני יודי"ן ורד"ק כ' בפי' ובמכלול
ד' קכ"ע ובשרשים שרש יקץ שבא ביו"ד האית"ן לבד והיו"ד בו מועמדת בגעיא להורות על היו"ד
פ"א הפעול כמו וִיגְעוּ עמים בדי ריק (ירמיה נ"א) וכנוסח ברוב הספרים : (ח) ישלוך יבכמה
ספרים כ"י מדוייקים השי"ן בקמץ והוא חטוף מפני דגשות הלמ"ד וכן נקדו ר' יוסף
זאדק וכן בספר בעל הלשון ובס' בעל רב פעלים כמו שאחרי עמי יבזזום (צפניה ב') חקת עולם
תחגהו אבל רד"ק כתב שלות מגזרת שלל ומעניינו וכן יְשׁוֹשֻׁךָּ בשקל סבות יְסֹבּוּךָ:
(יג) וייגעו . בכל הספרים היו"ד במאריך ויש מהם ביו"ד אחת לבד ועל פי
המסורת בשני יודי"ן ודירמיה נ"א ביו"ד אחד וכן כתב רד"ק: (טז) שתה גם אתה בכמה ספרי
הדפוס מלעיל הטרחא בתל"ף וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י ספרדים האמנם בספרים אחרים כ"י
וגם בדפוסים קדמונים מלרע גם לא נמנה במסרה גדולה שלנו עם אותם שהם מלעיל ועיין מ"ש
בקהלת ז' ושופטים י"א : (יח) ומורה שקר . שנוקד שקר בשש נקודות הוא מורה שקר :

ג (ד) קרנים מידו . במקרא גדולה נכתב בצדו יפה ומטעים ביה ופירושא דמילתא הוא דאיכא מאן
דכתבי וקרנים בוא"ו וטעו הדא היא סברא דיליה והדין חילופא ודאי צריך עיונא ודקדוקא.
וכבר עיינינן ודייקינן ואשכחנא ביה פלוגתא ביני רבוותא וספרי וספריא וספרי דאגדתא באגדת
שמואל פ' ד' ושוחר טוב מזמור ע"ה הכי איתא רמה קרני בה' עשר קרנות הם קרנו של אברהם וכו'
קרנו של יצחק וכו' קרנו של משה וכו' וקרנה של תורה ונגה כאור תהיה וקרנים מידו לו והכי איתא
בילקוט בוא"ו ובאיכה רבתא בתל"פא בית"א תנינא בפסוק גדע בחרי אף כל קרן ישראל מייתי הך
אגדתא והכא גרים קרנים בלא וא"ו וי"ת וזיקוקין וכפי הראב"ע ורש"י כמי כתיב בוא"ו ותזינא
נמי בפיר' רש"י כ"י על הא דדריש רבא בפ"ק דפסחים למה לדיקים דומים בפני השכינה כנר בפני
האבוקה דהכי כתיב וקרנים בוא"ו ובדפוסי עתיקא דאית ביה פי' הרי"א איתא בוא"ו אע"ג דלא
משמע הכי מפי' הרי"א וגם בפי' רד"ק ושרשים ליתא והכי איתא בבעל הלשון ובמאיר נתיב ובכולהו
נוסחי דספרד עתיקי ודוקני בלא וא"ו ולבתר עידן איתברר לי שפיר פירוקא דהאי מלתא ברחמי
דשמיא בגו מסרא רבתא מאלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעים
אינשי בהון דסבירין כו' ואיתנהו בלא וא"ו והדין חד מנייהו : עזם : עזו ק' : (ס) ויגא • מלרע:
(ו) ויתפצצו . הצד"י בשוא לבדו כפי דרכינו : (ס) מרכבתיך . בנביאים עם הרי"א כתוב
ומרכבתיך בוא"ו בראשית המלה וגם בדפוס ישן מויניציאה כתוב בגליון בוא"ו וזה טעות
גמור הוא בלי ספק וגם המסורת אומרת מרכבתיך ב' חסר והאחדתי מרכבתיך מיכה ה' מרכבתיך
יהושע ש"מ דוה וזה שוין : (יא) שמש ירח . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו
ומטעים בהון וסי' נמסר במס' רבתא : (יג) מחצת ראש . בא הרי"ש בדגש במלה זעירא בבא
עליה מלה מלעיל מכלול ד' ת"ב : (יב) פרזו פרזיו ק' : (טז) צללו . הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגינו:
(יז) ושדמות • בשי"ן ימנית : (יח) אעלוזה : עמ"ש בתילים סי' ס' : (יט) ידרכני • במקצת ספרים
מלא יו"ד בתר רי"ש וראיתי בספרים ספרדיים שבתחלה היו כתובים ביו"ד ואח"כ האריכו נגה
של רי"ש ונשארה המלה חסר יו"ד :

צפניה א (ב) אסף אסף כל מעל פני האדמה . כן כתוב וכן נ"ל בשוחר טוב מזמור נ"ב :
(ד) מן המקום הזה • בס"א כ"י עם פי' הרי"א כתוב המקום ההוא ובספרים
אחרים הזה וכן תרגם יונתן מן אתרא הדין : את שאר . במקצת ספרים האל"ף בפתח ובס"ם
בקמץ : את שם הכמרים • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ואת שם וכן בדפוס ישן מויניציאה נכתב
בגיליון ואת וכן בס"א כ"י כתוב עליו ואת בס"א והתרגום סיוע להם אך בכל שאר ספרים שלפני
כתיב את בלא וא"ו : (ו) לא בקשו • בספרים כ"י הקו"ף רפה : (ח) ופקדתי על השרים • בנביאים
עם פי' הרי"א כתוב על כל השרים וכל המוסיף גורע ויש להכריע זה ממה שכתוב במסורת אסתר
ס' על נשאו על השרים ב' ופקדתי . ע"כ . ר"ל שאין בכל המקרא רק אלו השנים שכתוב על
השרים : (ט) הממלאים • קלה הלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג' : (יב) אחפש את ירושלם .
בפסיקתא רבתי אמר ר' אחא לא תהא קורא אחפש בסמ"ך אלא בשי"ן אחפש אמר הקב"ה מוציא
אני אותה לחירות כמה שכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה נחפשי
ישלחנו ואני הכיתי שני עיניהם של בני שנא' כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה ויעצם את עיניכם
איטו בדין שילאו לחפשי ע"כ והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כדאמר איהו גופיה לא תהא קורא
כו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו אבל יש להם רשות לחכמים ז"ל לדרוש המקראות בכל ענין שיכולים

לדרשן וסמכו על מה שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו מקרא א' יוצא לכמה טעמים וכן
פ"ש הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע ושבעים פנים לתורה כמבואר בהקב' פ' א' דיני תמונות
ובדוכתי אחריני וכבר האריך בזה הענין הרב הגדול ר' יודא ליווא בכמ"ר בגלאל בס' באר הגולה
שלו ס"ף באר שלישי ודי בזה לפי קצורנו בחיבור הזה וכי האי גוונא דרשו על דאגה בלב איש ישחנה
כמ"ש במשלי י"ב על ותכסהו בשמיכה כמ"ש בשופטים ד' ועל פסוק שנין דא מן דא
(דניאל ו') אל תקרי שנין אלא סכין כדאיתא בויקרא רבה ס' י"ג ופ' פקדת הארץ ותשקקה רבה
תעשרנה שהוא מענין עושר דרשוה בויקרא רבה סוף פ' ל"ד מענין עשרה שהוא שם מספר שאמרן
שם שהוא עושה לכם א' לעשרה וכן אמרו במדרש חזית פ' אני לדודי אם זכיתם תעשירנ' לי עושר
ואם לאו תעשרנה לי מעשר שתעשה לכם א' מעשרה עוד אמרו עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר
ובשוחר טוב מזמור ע' וב"ר פ' ס"ג דרשו שני גוים בבטנך כמו שגואי גוים בבטנך ובמדרש ילמדנו
בפ"א כבשים שהם כובשים את העונות ויוה"כ בא ומכפר א"ל ב"ה אע"פ שכתוב בשי"ן אנו קוראים
כבסים בסמ"ך שמכבסים עונותיהם של ישראל כשלג שנאמר כבסי מרעה לבך ירושלם ובירושלמי פרק
אין מעמידין ומדרש חזית פסוק כי טובים דודיך כבשים ללבושיך כבשים כתיב כלומר דקרי ביה
כבסים בלא שבולת כילד בשעה שתלמידיך קטניה כבוש לפניהם ד"ת עוד אמרו בפ"ב דחגיגה אל תקרי
כבשים אלא כבושים דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך וב"ר ריש פ' נ"א דרשו וירא
יעקב כי יש שבר במצרים לשון תקוה כמו אשרי שאל יעקב בעזרו שברו וגו' ובהדיא אמרינן התם
בההיא פרשתא סי' ו' אל תהי קורא כי יש שבר אלא יש סבר וכן בזוהר פ' ויקהל דף קנ"ח שברו
על ה' אלהיו לא אמר תקותי ולא בטחונו אלא שברו אל תקרי שברו אלא סברו דניחא להו לנדיק יא
לתברא גרמייהו ולאתברא תבירו על תבירו וכלא על ה' אלהיו כד"א כי עליך הורגנו כל היום כי
עליך נשאנו חרפה כגוונא דיעקב דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים דהא תבירו דגלותא חמא
דהוה ליה במצרים ושוי תוקפיה בקב"ה ועיין עוד בילמדנו פרשת מקן ובמדבר רבה פ' ט' ופ' ק'
דסוטה כי תשטה אשתו כתיב בשי"ן לומר שאינה מזנה עד שיכנס בה השטות וכרים פרשת שלח לך
פסוק שנים אנשים מרגלים חרש קרי ביה חרש פי' בשי"ן במכילתא ובמדרש חזית פסוק ישקני וזוהר
פ' שמות דף י"ח שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה ובפסוק משכני אחריך דריש לשון
רש ומסכן ובשוחר טוב דרשו אליך ה' נפשי אשא מענין כי תשה ברעך משאת מאומה ובסוף מדרש
חזית דריש הרי בשמים כמו בַשָּׁמַיִם והיכא רבתי פסוק בכה תבכה ותשא כל כעדם כמד"א כי
תשה ברעך ופ' נשקד עול פשעי שי"ן כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה ובפרק
היה קורא בפרש שדי אל תקרי בפרש בשי"ן אלא כפרש בשי"ן ימנית ובספרי פרשת האזינו יונק עם
אים שיבה אל תקרי איש שיבה אלא איש ישיבה ראוים לישב בישיבה ובמ"ר פ' ט' דרש פסוק
ויאהב אשה בנחל שורק מענין אילן סרק ואמרו מהו בנחל שורק שנעשה כאילן שאין עושה פירות
בפ' י"ד דרשו וכמשמרות נטועים לשון שמירה א"ר ברכיה הכהן ב"ר אנו קוראים מסמרות והיך
כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונה ולויה כ"ד אף ספרים כ"ד וכן נדרש בקהלת רבתי ובירושלמי
פ' במה בהמה יוצאה ופ' חלק ובשמות רבה פ' ו' וקהלת רבתי וילמדנו פ' וארא דרשו פסוק כי
העשק יהולל חכם מלשון עסק ובשוחר טוב מזמור ט"ז שובע שמחות את פניך אל תיקרי שובע אלא
שבע ובזוהר פ' פקודי דף רל"ז שתום העין כלא חד וכן בפרשת נשא דף קמ"ז ובפרשת
וזאת הברכה ופ' אלו עוברים אל תיקרי מורשה אלא מאורסה ובמדרש דבתי ומדרש ילמדנו פ' נח
דרשו ויהי כל הארץ שפה אחת כאילו כתיב שפי"ן ימנית ועל משגיא לגוים כמ"ש באיוב י"ב ואשכחן
נמי דמחלפו סמ"ך בשי"ן ימנית בחילוף וסמ"ג כי הא דאמרינן בירושלמי פרק חלק בעניינא דאתא
ובויקרא רבה פ' ל"ו בפסוק אל מסלת שדה כובס אל תהי קורא כובס אלא כובש שהיה כובש פניו
ובורח ממנו הא כילד בשעה שהיה הנכית בא לקנטרו היה בורח למקום טומאה וכובש את פניו במקום
טומאה עיין יפה מראה שם סי' ד' ומחלפי נמי ט"ית בתי"ו בחילוף דטלכ"ת כמדרש רבתי סוף פרשת
במדבר דדרשי קרא דכתיב והגלתי אתכם לך כאילו כתיב אחתם בתי"ו שיבא קץ גאולם כחתום כלו'
אסיר ואפתח כחותם כמו ודשנו שר"ל הסרת הדשן ובב"ר פ' ל"ט סי' ז' דרשו כלי חמס מכרתיהם
מגורותיהם בחילוף גיכ"ק והכ"ף במקום גימ"ל כמו ויכרו מעינות ובכנה אשר נטעה ובמדבר
רבה פ' ז' דרשו ובבקר זרעך תפריחי (ישעיה י"ז) כמו תפריגי בחילוף הי"ת בגימ"ל תרגום לא
נמר לא פרג ובמדרש ופסחתי עליכם אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי אל תקרי אשר פסח אלא אשר
פסע ובילמדנו פ' יתרו ויחד יתרו אל תיקרי ויחד אלא ויחד שנעשה יהודי ובמ"ר פ"י נדרש למואל
כמו נמואל בחילוף דטלנ"ת ובפ' י"ג כף אחת זו ברכתו של זבולון שברכו אביו זבולון לחוף ימים
ישכן ואין כף אלא חוף כמה דתימא נכרום ימחאו כף ובפ' י"ט ויחנו בנחל זרד שלא היה הנחל אלא
מלא זרת ולא יכלו לעברו קא דריש זרד בחילוף דלי"ת בתי"ו באותיות דטלנ"ת ובמדרש חזית
פסוק צוארך כמגדל השן משה תדרך זכריה ט' זה מלך המשיח שעתיד לסדרך כל באי עולם
בתשובה לפני הקב"ה דדריש תדרך לשון הדרכה בחילוף תי"ת בה"א כמשפט אחה"ע ובפסוק שררי
אגן הסהר אדרא דאזורא אבון בר חסדאי אמרנאית אתריין דקריין ולוותין לזורא סהרה בחילוף
זסשר"ץ ופסוק איכה יעיב באפו ה' את בת ציון דרשו איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא
דלוותין לחייבא עייבא בחילוף אחה"ע והתם נמי איכא דדריש ליה איך כייב ה' ברוגזיה אית אתרא
דלוותין לכיבא עייבא ובפרקי ר"א אל תקרי וישקהו אלא וישכהו בחלוף גיכ"ק וכרים פ' אין עומדין
אל תקרי בסדרת קדש אלא בחדרת קדש ובשבת פ' ב"מ אל תקרי בשלה אלא בחלה ובירושלמי פ"ק
דפאה כבד את ה' מהונך ממה שחננך וכן הוא בילקוט משלי ג' בשם פסיקתא וזוהר פ' יתרו דף נ"ב
ובפסיקתא סוף פר' כי תבוא אל תיקרי והשיגוך אלא והניגוך בחילוף זסשר"ץ ובפ"ג דקדושין הנקי תנקו
ובפ' כילד מעברין רוכבי אתונות לרורות שעושין אותה כנהרים ועיין עוד מ"ש במלאכי ב' על ומה
האחד מבקש וד"ה ב' ל"ג על ויעתר לו וקהלת ח' על ועז פניו ישנא : (טו) יום שאה ומשואה .
במדוייקים שאה חסר וא"ו אחר ש"ן ומשואה מלא : (יז) והצרתי • בספרי הדפוס וגם
בס"ם מדוייקים כ"י מלעיל הטעם ברי"ש וכ"כ בהמסרה שאמרה והצרתי ב' ותסר והצרתי להם למען
ימצאו (ירמיה י') והצרתי לאדם ולא אמרה מענין מלעיל ומלרע כ"ש אבל במקצת ספרים כ"י זה של
צפניה מלרע ונמסר עליו לית מלרע וזהו גם דעת רד"ק שכתב בפי' ובשרשים שרש צור והצרתי לאדם
מלרע והצרתי להם מלעיל :

ב (א) וקושו . במקצת ספרים השי"ן רפה ורד"ק כתב שהיא דגושה לחסרון הכפל כמו סבו את
העיר יהושע ו' וכן הוא בס"ם : (ג) פעלו • במ"ג יש שוא תחת הלמ"ד והוא טעות המדפיס :
(ו) והיתה חבל : בס"ם הוא"ו בגעיא : (ז) שבותם • שביתם ק' : (ט) יבזום . בכל ספרים כ"י
מדוייקים הבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הזיי"ן ששרשו בזז וכן כתב הראב"ע בפי' ורד"ק במכלול
דף קפ"א ועיין חבקוק ב': ויתר גוי . ביו"ד א' לבד והיא יו"ד השרש ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב
ונשארה במבטא רד"ק : (יד) קאת . בכמה ספרי הדפוס האל"ף בפתח וכבן גליון א' מס"ם נכתב
עליו כהללו קָאַת אך בכל ספרים כ"י שבידי ודפוסים ראשונים בקמץ : כי ארזה • ס"א הכנוי רפה
והית' ראוי' ד' במפיק רד"ק בפי' ומכלול דף ל"ב ושרשים : (טו) העליזה • בכמה ספרי הדפוס
וגם במקצת ספרים כ"י מלעיל בשני פשטין ובכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת ספרי הדפוס
מלרע בפשטא האחרון בלבד ובחילופי ב"א וכ"כ שלפנינו בדפוס נראה שההפרש שביניהם הוא במאריך
הה"א אבל בחלופים כ"י ראיתי שההפרש הוא אם הה"א נקודה בפתח או בקמץ ולב"א בקמץ וכן
בס' א' מצאתיהו בפתח ככ"נ ובכל שאר ספרים בקמץ :

ג (ד) פחזים . בדפוס ישן ובספרים כ"י חסר וא"ו : (ה) לא נעדר : כתב רב פעלים עד א'
לא נעדר (שמואל ב' י"ז) המסורת עליו לית זקף קמץ ומסרה אחרת מצאתי עליו ב' זקפין
קמצין משפטו יתן לאור לא נעדר ודין עכ"ל • וכן הוא קמץ בכל הספרים : (ז) אך תיראי :
מלא יו"ד ועיין מ"ש בישעיה ס' : תקחי מוסר . כ"כ תקחו בכל ספרים שלנו וכן צריך להגיה
בחילופים למערבאי ומה דתרגם המתרגם תקבלון אילפן נראה שהוא כמו שכתוב למדנחאי וכן
בחילופים למען תקחו כתיב תקחי קרי: מעונה . במפיק הה"א : (ח) לכן חכו לי יוי' • פ"ס במקרא
גדולה על פסוק זה ר"ל שהוא חד מן פסוקים בקריא דאית בהון אלפ"א בית"א והדין יתר עליהן
אותיות כפולות מנצפ"ך : לקבצי . הקו"ף נקרא בקמץ חטף רד"ק : (ט) אהפך • בכל ספרים כ"י וגם
במקצת דפוסים אין מאריך באל"ף : (יא) מכל עלילתיך • ובספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר
וא"ו אחר למ"ד ובאחד מהם נמסר לית וחסר וא"ו יש ספרים שכתוב מכל בקמץ ובמקף וכם
המעט מכל שאר ספרים שכתוב מכל בחולם : ולא תוספי • יש ספרים תוסיפי : (יד) ועלזי .
העי"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (טו) לא תיראי רע . בדפוס ישן ובמקצת ספרים מדוייקים כ"י מלא
יו"ד ובמאריך ויש ספרים בלא מאריך וכן ת"י לא תדחלין ואף הראב"ע פי' לא תירא עוד מסאיוב
ודברי רד"ק מראין כי הוא מן ראה וכ"כ בריט"ה שהוא בענין לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם :

חגי א (א) בשנת שתים לדריוש • כל דריוש דחגי זכריה ודניאל ועזרא הדל"ת בקמץ ובמאריך במקצת ספרים ובמקצתם בקמץ ובלא מאריך וי"ס בפתח ועיין מ"ש בדניאל ריש סי' ו' : (ה) על דרכיכם • בספרים כ"י הכ"ף רפה וכן חברו שבסמוך : (ח) ואכבד • ואכבדה קרי ובבבלי ספ"ק דיומא מ"ש דמתוסר ה"א אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני וחשיב להו התם ובמ"ר פ' ע"ו ומדרש חזית אם חומה היא ובירושלמי פ' ב' דתענית והחילופים שבין אלו המדרשים כתבן בעל יפה מראה שם בתענית ואות ה"א שנחסרה כאן נתמלאה בפסוק למען הראותכם הכל את הנכם יחזקאל מ' שהראה הקב"ה ליחזקאל צורת הבית שראוי להיות לעתיד לבא וכל ה' דברים הללו יחזרו למקומן ועיין בחיי פרשה ויגש ואגב שיטפא אומר שרש"י ז"ל פירש ביומא דרוח הקודש לא שרתה בנביאים משנת שתים לדריוש המלך ואילך וכתוב בס' לחם דוד שחיבר הסר"ר דוד גאנז שיש בגירסא זו טעות סופר וצ"ל משנת ארבע לדריוש המלך שיה דבר ה' אל זכריה וגו' : (יא) התירוש . י"ס חסר וא"ו : (יב) כאשר שלחו • י' דמטעים דסבירין אשר וסי' נמסר במ"ג (יונה א') : (יד) ואת רוח כל • הוא"ו בגעיא בס"ם :

ב (ג) בכבודו • ברוב ספרים מדוייקים ויש מלא וא"ו : (ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות• ראיתי מי שנסתפק בפסוק זה אם כתיב נאם או אמר כי בברייתא השנוייה בשני מאבות בפ' קנין תורה קתני אמר והכי איתא בשילהי פ' עשרה יוחסין ובסנהדרין פ' חלק ובילקוט אך יש להתיר ספק זה ממה שראינו במסרה גדולה כ"ז נאם ה' צבאות וזה א' מהם והואיל שבאה להעיד על כזה ודאי דיפה כוונה ודקדקה בדבר אל נכון : (יד) העם הזה • בספרים כ"י וגם בדפוס קדמון המאריך בה"א לא בעי"ן וכן הגוי • ברוב המדוייקים אין מאריך במלת וכן : (טז) לחשף • החי"ת בשוא לבדו בספרים כ"י ואף בכמה דפוסים ודומה לו ולחשף מים מגבא (ישעיה ל') : (כ) ויהי דבר ה' שנית . יש פסיק בין השם לשנית כמ"ש (בישעיה י"א) : (כא) אמר אל זרבבל פחת יהודה . זה לבדו הטעם בפ"א וכן כתוב במכלול דף רמ"ג ובשרשים שרש פחה ובא אחד מלעיל אמר אל זרבבל פחת יהודה ע"כ ותימא על המכלול יופי שכתב בריש ספרא פחת מלרע כמשפט וכן פחת יהודה שבאמר נא משמע מדבריו שפחת יהודה הקודם לו בפסוק ויער ה' הוא מלעיל וכן כתב עליו במקומו בפירוש ובכל הספרים הוא מלרע כמו שנראה מפורש מדברי רד"ק דלעיל ובלוית חן פרק י"ז מהשער השמיני כתוב ובסמוך כלו פתות ומלרע פחת יהודה ומלעיל אמר נא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה ע"כ : וגם זה שבוש כי הוא מלרע צריך להגיה אמר אל זרבבל פחת יהודה ובספרי ספרד פחת יהודה במירכא טפחא ובלא מקף ביניהם ובקצת ספרים פחת יהודה במקף ובמאריך בפ"א ולענין המאריך אם עושה מלעיל בטחתי בחסד אלהים לתוות דעי במאמר בפני עצמו כי הוא ארוך במקומו :

זכריה א (א) בשנת שתים לדריוש . עיין מ"ש בריש חגי : בן עדו . בס"א כ"י עדוא בוא"ו ואל"ף ואין כן בשאר ספרים וכן דינו מכח המסורת להיות בוא"ו : (ד) שובו נא מדרכיכם . הכ"ף רפה בספרים כ"י : ומעלליכם • יתיר יו"ד קדמאה ומאן דגריס וממעלליכם משתבש : (ה) אבותיכם איה הם • בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נמנה במסורת הושע סי' ט' עם ג' מלאים בסיפרא : והנבאים • בכמה ספרים כ"י מצאתי שבתחלה היה כתוב והנביאים מלא דמלא ואח"כ נגררה יו"ד קדמאה : (ו) וישובו ויאמרו : בספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים בטעם רביע לא זקף קטן . כאשר זמם ה' צבאות . עיין מ"ש בפרשת שופטים סי' י"ט אלא ועשיתם לו כאשר זמם : (ח) שרקים . במקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים בשי"ן שמאלית וכן משמע מהשרשים שהביא בתחלה שרש שרק בשי"ן ימנית ואח"כ שרש אחר כולם בשי"ן שמאלית וזה בתוכה וכ"כ הראב"ע שהוא מגזרת שורקה ולזה הסכים בעל מאיר נתיב : (טז) שבתי לירושלם ברחמים • בס"ם כן כתיב בגעיא בבי"ת : וקוה : וקו ק' : (יז) ונחם • פתח ועי' מ"ש ביואל ב' :

ב (ג) חרשים . אין בחי"ת מאריך : (ד) לזרותם . אין מאריך בזי"ן : (ו) כמה רחבה וכמה ארכה בס"ם יש מקף בין כמה רחבה ובכל ספרים כתובי יד וגם במקצת דפוסים ישנים הטעם במ"ם ועיין מ"ש בתילים סי' ע"ח : (ח) לא"ו • לאו קרי . (ט) אהיה לה . במאריך ולכבוד אהיה בלא מאריך באל"ף כן הוא במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס קדמון : (י) כארבע • בכ"ף והוא חד מן ד' בקריאה וסימנהון במלכים א' כ"ג במ"ג והכי איתמר בהדיא בפ"ק דתעניות תאנא בעל וברוחות לא תייבו תכמים להזכיר וכו' אלא רוחות מ"ט דלא מיעצרי אמר ריב"ל דאמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם מאי קאמר קב"ה לישראל אילימא ה"ק דבדרתינכו בד' רוחי דעלמא האי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא ה"ק כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל וזהו מ"ש קטיעא בר שלום להבוא קיסר בפ"ק דעכו"ם ובמכילתא סוף פרשת בשלח ר"א המודעי אומר כשבא עמלק להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בניך שאתה עתיד לפזר תחת רוחות השמים שנאמר כי בארבע רוחות השמ"ם וגו' רשע זה בא לכלן מתחת כנפיך ס"ת שנתת להם מי יקרא בו ע"כ . ולכאורה נראה שזה המדרש קורא בארבע בבי"ת ומ"מ על המסורת יש לסמוך וכ"ש דגמרתנו נמי הכי ס"ל והכי איתמר בהדיא בזוהר פ' שמות דף ה' בארבע לא נאמר אלא כארבע כמה דא"א לעלמא בלא ד' רוחות כך א"א לעלמא בלא ישראל והאפודי בפ' י"ד מספרו מנה זה עם אחרים שבאה הכ"ף תמורת הבי"ת כמו שכתבתי ביחזקאל ע"ז אל וכדמי בניך : (יא) יושבת בת בבל • בספרים מדוייק"ם מלא וא"ו וכן יפה לעשות כי לא בא במנין החסרים במסורת בסוף פ' מצורע ובירמיה סי' מ"ח : (יב) נוגע בבבת עינו • זהו אחד מן י"ח מלין תקון סופרים ומקצתם הובאו במכילתא בפיסקא וברוב גאונך ובספרי פ' בהעלותך בפיסקא ויהי בנסע הארן וכולהו מייתי להו במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת ריש סדר במדבר ותילים סי' ק"ו ואלו הן בבת עינו • ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו (מלאכי א') כי מקללים להם בניו (שמואל א' ג') ואהיה עלי למשא (איוב ז') קדושי לא נמות (חבקוק א') המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב') וימירו את כבודם בתבנית שור (תילים ק"ו) כבודם בקלון אמיר (הושע ד') וירשיעו את איוב (איוב ל"ב) והכרסם עודנו עומד על ה' (פ' וירא) ואל אראה ברעתי (פ' בהעלתך) אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (שם) איש לאהליו ישראל (ש"ב כ') גבי שבע בן בכרי לאהליך ישראל (מ"א י"ב) איש לאהליך ישראל (ד"ה ב' י"א) כן נראה להגיה וכמו שמצאתי במסרה כ"י דאי לאו הכי בציר מינייהו תרתי • ותשוח עלי נפשי (איכה ג') אולי יראה ה' בעיני (ש"ב ט"ז) והנה שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח') ע"כ • ובפי' תקון סופרים יש מי שכתב שאנשי כנסת הגדולה תקנו ושינו הדבור ממה שהיה כתוב בתחלה ולכאורה כן יראה ממדרש ילמדנו וכ"כ ר' נתן בעל הערוך בערך כבד בענין תקון סופרים שבספרים הראשונים היה כתוב בבבת עיני וכן משמע מגדרש רבה ריש סדר בא אל פרעה דאיתא התם רבי יהושע אומר תקון סופרים הוא עיני כתיב וכן בפ' משפטים פ' ל' תביבין ישראל כבת העין העליונה שנא' כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתקנו הסייג הזה ופירוש זה הביאו בעל מתנות כהונה בב"ר פ' מ"ט וגם בבמדבר רבה פ' כ' אמר הקב"ה לבלעם הרשע אני כתבתי על ישראל כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו ואתה הולך ליגע בהם ולקללם תלא עינו שנא' שתם העי"ן ופירוש בעל מ"כ בבת עינו דריש הקרי עינו על הנוגע עצמו כלומר שיסתם עינו ואין פי' זה נכון בעיני המפרשים כי חלילה לנו להאמין שהסופרים יוסיפו או יגרעו או ישנו אפילו אות אחת ממה שכתוב בתורה ואדרבה תיקון כסילים יקרא ותם ליה לזרעם דאברהם למעבד הכי עוד כ' בעל העקרים שאין אדם בעולם שיזייף ס' שיאמר אני זייפתי או תקנתי כך וכך ואיך יאמרו הם תיקון סופרים הוא זה ואולם עיקר הפירוש כמ"ש הרשב"א שהסופרים והחכמים דקדקו ומצאו לפי ענין כל א' וא' מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנר' מן המכתב בספר אלא לצד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן אלא כן אלא שכינה הכתוב ולא קראוה תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם כינויים והכתוב עצמו כינה כן וכ"כ בעל הליכות עולם והרב המזרחי ובעל יפה תואר ס' וירא ומחברים אחרים זולתם והוא קרוב למה שכתב בעל העיקרים במאמר ג' פ' כ"ב וזה היא באמת כוונת מדרש ילמדנו שכן אמר נוגע בבבת עינו עיני היה לו לומר אלא שכינהו הכתוב כביכול כלפי מעלה וסוף המאמר מוכיח ג"כ בתחלתו באמרו אלא שכינו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכך נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן הרי מבואר שהחכמים והסופרים דקדקו ופירשו שהכתוב מדבר דרך כינוי ויש להם כח לפרש כן כמו שנמסרה התורה לחכמים לדרוש כפי חכמתם וקבלתם אבל לא להוסיף או לגרוע אפי' אות אחת ועיין עוד מ"ש המזרחי בס' בהעלתך אלא ואל אראה ברעתי בשם ס' ישן גם זה מצאתי בס' כללי הגמרא שחיבר מוהר"ר יוסף קארו סמוך להליכות עולם זה לשונו והא דאמרינן תיקון סופרים וכו' הר' יהודה ז"ל כתב ר"ל שנכתב בתורה על דרך תקון סופרים שתוקנים מה שכותבים שיהיה דרך כבוד שעל דרך משל דוד המלך יצוה לסופר סכיר שיכתוב שדוד מצוה לפלוני שיעשה כך וכך והנה הסופר יתקן ל' הכתוב בשיאמר המלך דוד יצוה לפלוני עכ"ל . ובמסורת פ' משפטים נמ' סי' מן ע' עינו וחד ועינו וא' מהם הוא נגע בבבת עינו ומה שהסרתי כאן לנאר עיקר כוונת הכתובים אמלא על כל א' וא' במקומי ביד ה' אלוי עלי אבל קבלתי אותה כאן כדי שיהיו כולם מצוים במקום א' למי שירצה לראותם : (יג) והיו שלל לעבדיהם במקצת מקראות הדשות מקרוב באו אל הדפוס כתב לעבדיהם בה"א הע"ן בחולם וטעות נפל בהם ובדיו להניף יד עליהם ולתקנם בפתח העין וכן פירשו כן המפרשים : (יד) רני • הרי"ש בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הנו"ן :

ג (ח) שמע נא . בגעיא : (י) תקראו איש לרעהו . בדפוסים אחרונים ה' של רעהו אבל בדפוסים ראשונים ובכל ספרד ושאר ארצות כ"י כתוב לרעהו ואין לפקפק בזה דקא שכיחן ספרי עפי מן ד' מאה שנין דהכי איתנהו ולי' בהון פלוגתא וחזינא מי בספרי דר' מנחם דכ' הכין בכל ספרי ספרד לרעהו :

ד (ב) ויאמ' • ויאמר קרי עיין במסו' נחמי' ה' : וגלה • הה"א במפיק לכנוי הנקבה' או לתפארה' כמ"ש רד"ק בפי' ובמכלול ד' רכ"א וכמ"ש ביחזקאל כ"ב ובויקר' רבה סוף פ' ל"ב דרשי לי' מל' גולה בחולם ומל' גאולה כמ"ש בישעיה מ"ג ואין זה מהתימא מהטעם שהכתוב במלאכי בס"ד : (ג) מימין הגלה . לא מפיק ה"א : (ז) למישר • במ"א כ' נמ' סי' מן המלאים וא"ו ואין זה בניהם וכן מלאתיו חסר במקצת המדוייקים : את האבן הראשה • לא מפיק ה"א מסורת הגדול : (ט) ידי זרבבל יסדו הבית הזה • בדפוס ישן כתוב את הבית הזה והוא לבדו נשאר : (י) כי מי בז • ההבדל בין נחי העי"ן והכפולים הוא כי בנחי העי"ן פ"א הפעל קמוצה להורות על הנח והכפולים פ"א הפעל פתוחה והמשל כי אם תם הכסף ותם השמש פתוחים וקם העם וישב קמוצים וכן בכל חלקי העוברים ומפני שמצאנו כי מי בז ליום קטנות פתות ספטנו שהוא מן הכפולים וכו' וטעה ר' דוד קמחי שאמר כי בז פתוח שלא כמשפט כ"כ האפודי בפ' כ"ה : (יב) מה שתי • השי"ן נחה בהסמ"ך דעליו מ"ם ונקראו שתי מלות במלה אחת מכלול דף קנ"א ורב פעלים במספר שתים ובקצת ספרד אין מקף בין שתי המלות והשי"ן דגושה ובאחד מהם מצאתי שנכתב כלדו מתהלפת מהישטי רפי : שבלי • לית חטף פתח המריקים . כן כתוב :

ה (יא) לבנות לה בית חד מן ג' דלא נפקין ה"א בקריאה וסימנהון במסורת הכא וברות ולכן בי"ת ביית רפוים שאין כאן דין דחוק כמ"ש ברות ובמקומות אחרים ועיין סוף מעות מכנתה • בס"א כ"י הכ"ף בחולם עם וא"ו ובמקצת ספרים בוא"ו שרוקה וברוב המדוייקים בשלש נקודו' :

ו (ג) ובמרכבה השלישית . לפי המסרה דפ' שלח לך ראוי להיות חסר יו"ד קדמאה וכן הוא בספרים מדוייק"ם • ובמרכבה הרביעית . במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן משמע ממסורת דסו' יחזק' : (ה) אלה ד' רוחות • בס"א כ"י נמתקה הוא"ו תניינא ומסור עליו כ"כ ובמסרה רבתא אלה ד' רוחות פליג ובספרים מלא דמלא : (ז) ויאמר לכו התהלכו . י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף מכות : (ח) ראה היוצאים . במקצת ספרים חסר וא"ו אמנם במסו' יחזק' סי' י"ד חשיב לי' במנין המלאי' : (י) ומאת טוביה • מי שהדפיס מאת טוביהו הטה שגרע וא"ו בתחלת תיבת ומאת והוסיף בסוף תיבת טוביה והאוי הוא לנגידם כי בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ומאת טוביה וכן נזכר לקמן לחלם ולטוביה : (יא) ועשית • לב"נ מלרע הסופר בתי"ו ולב"א מלעיל הסופר בסי"ן וכמוהו אני קוראים רד"ק בפי' ומכלול דף ז' : (יד) לחלם • בס"א כ"י מצאתי החי"ת בסגול וכ"כ רב פעלים י"ס בב"נ בג"נ אכן במכלול נמנה עם הדומים שפ"א הפועל שלהם בצירי :

ז (א) לדריוש המלך : כן כתיב : בכסלו • איכא מאן דכתיב בכסליו מלא יו"ד ובפיל ברובא דספרי דכתיבין חסר יו"ד : (ו) השתים • יש ספרים מלא וא"ו : (י) הביאתים • בס"ם המדוייקים ואף בדפוסים ישנים חסר וא"ו בתר בי"ת : (י) ורעת איש אחיו . כן כתיב איש אחיו בלא מלת את באמצע וכן נראה מפי' רד"ק : (יד) ואסערם • האל"ף בצירי והסמ"ך בקמץ והעי"ן בחטף פתח כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף ס"ע ור' אליה הלוי בס' הרכבה :

ח (א) ויהי דבר ה' צבאות לאמר • במקצת ספרים ישנים כתובי יד כתוב אלי לאמר וכן נראה מהתרגום עמי למימ' אבל רד"ק כת' שהוא כמו אלי לאמר ובמסור' לית כותיה חסר אלי וגם בספר כ"י שהיה כתוב בו בתחלה מלת אלי נגררה אח"כ והתרגום אפשר שהוא לפירוש : (יג) אל תיראו תחזקנה ידיכם • החי"ת בחטף סגול כמו הראשון שלמעלה ובס"א כ"י ישן מצאתי זה השני בשוא לבדו : (טז) אמת ומשפט שלום • המתז ריש והמשניות שכתוב בהם בסוף פ"ק דאבות ושלום בוא"ו מוטעים וכן דרשו רבותינו בפ"ק דסנהדרין בבבלי ובירושלמי איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביציע : (יט) ולמעדי' . בס"ם כ"י ובדפוסים ישנים יש מאריך בוא"ו לא במ"ם : (כא) והלכו • בס"ם הוא"ו בגעיא :

ט (ג) תגבל כה • הבי"ת בקמץ לבדו והוא חטוף מפני המקף וכן ותצבר כסף שבסמוך : הכמה מאד • בחי"ת בקמץ רחב כי הוא פעל עבר לנקבה ובמקצת מדוייקים יש מאריך בחי"ת וחסו מה שנכתב עליו לית געיא : (ד) הנה אדני . בשם אל אל"ף דל"ת : (ה) תרא • מלרע הטעם ברי"ש רד"ק בפירוש ומכלול דף קס"ו וכן בספרי ספרד : הוביש מבטה • המ"ם בסגול מסורת ורד"ק : (ט) גילי מאד • מלרע וכן במסורת לית בטעם מלרע וכ"כ רד"ק בחיבורו וכן בספרי ספרד : ועל עיר בן אתנות • בזוהר פ' בלק דף ר"ו אתנת כתיב ודריש ליה התם לסוס הרתי ובספרי דילן מלא וא"ו תניינא : (י) ומשלו • קריאת המ"ם בקמץ חטוף : מים עד ים • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ועדים וטעות הוא מכמה טעמים חדא דבפ' משפטים נמסר סי' מן כל ועד ים שבמקרא ואין זה בתוכם ועוד דבפ' לך לך ובמסרה גדול' נמ' סי' ג' פ' דאית בהון ועד ועד ואין פסוק זה עמהם וכן מלינו בספר תילים מזמור ע"ב שאמר דוד ברה"ק כסגנון זה ואמרו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ וגם בעמוס ח' כתיב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח : (טו) ושתו והמו • בס"א כ"י כתוב וסמו בוא"ו וכן הוא כפי' רד"ק ובמכלל יופי ובנביאים עם פי' הרי"א בס' ובפי' ובמאיר נתיב ועיין מ"ש בתילים מזמור מ"ו ולבי מגמגם בזה מפני רבוי הספרים הכתובים המו בלא וא"ו גם לא נמנה במסורת עם כ"ב זוגין יחידאין ב' מלין כסבין וא"ו ולית לסון זוגא : (טו) והושיעם . הוא"ו בגעיא בס"ם ובלא מאריך בה"א : מתנוססות . בס"ם המאריך במ"ם לא בנו"ן : (יז) בתולות • עיין מ"ש במגילת אסתר סימן ב' :

י (ג) ועם אותם : זהו א' מן השנים מלאים וא"ו בתרי עשר : (ט) ואזרעם . אין ברי"ש מאריך : (יא) מצולות יאר . במסרה גדולה דילן הכי נמסר יאור היאור ו' מלאים וסי' נמסר בס' מקץ והתם נמסר יאר היאר כל אורייתא חסר וכל נביאים וכתובים דכוותא חסר בר מן ו' ע"כ ותו לא והעיקר חסר וגם בס"א כ"י נמסר היאר כל ליענא חסר במ"ו מלא ע"כ . ותששתי עד מקום שידי הגיעה ולא זכיתי למצוא בשום מקום פרטן מאלה הששה מלאים גם כי אמרתי ללקטן אחד לא' מתוך הכתובים כדי למצוא תשבוני ולא עשיתי מאומה מפני החילופים שנפלו בספרים ומי יוכל לתקן את אשר עוותו כותבי הספרים ומי יודע להבחין איזה יכשר הזה או זה נקיטנא מיהא ד' מלאים דלא חזינא להו פלוגתא בספרי דייקי ואלו הן ערות על יאור על פי יאור וכל מזרעי יאור (ישעיה יט) ובסי' כ"ג קציר יאור תבואתה כי פליגי ספרי בפסוק כל משליכי ביאור (שם סי' י"ט) ובעמוס ח' נשקעה כיאור מצרים וכאן בזכריה זאת חשבתי לעשות מלא כל משליכי ביאור דסמיך ליה לתלתא אחריני מלאים וגם הכוא דעמוס משום דכתרווייהו נמסר במ"ג ו' מלא טוב ושלה ס' יורנו איזה הדרך ישכון אור יעבר על פשע ותמחה אשם ותשליך במצולות ים כל חטאתינו אמן :

יא (ב) אשר אדרים . כן הוא ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא וי"ס מלא דמלא ובדפוסים חדשים אדירם : הבציר קרי : הבצור . (ג) יללת • הלמ"ד בשוא לבדו כמ:הג ומ"ש המכלל יופי הוא העתק מהמכלול דף ל"ד ועיין מ"ש בשופטים ז' על המלקקים : (ה) אשר קניהן • בנו"ן ומכריהן בנו"ן ורעיהם במ"ם עליהן בנו"ן כך מצאתי ברוב המדוייקים וחילופים רבים ראיתי בס"א : ותקצר נפשי בהם ע"כ הסתרתי פני מהם : ואעשיר . הוא"ו פתוחה והאל"ף נחה והעי"ן בשוא לבדו כ"כ רד"ק בכל ספריו : (ו) על ישבי הארץ • בספרים מדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים : (ח) כחלם . החי"ת בחטף פתח ואין בבי"ת מאריך : (י) להפיר את בריתי • בצירי וביו"ד השמך רד"ק : (טו) מקים רעה • בס"א כ"י וגם במקצת דפוס ישן כתוב רעה וזה הבל ורעה רבה וגם יונתן תרגם אנא מקים פרנסא ורועה ישראל ירעה אותנו דעת והשכל אמן : (יז) הוי רעי האליל עזבי • רעי עזבי שניהם בחירק והיו"ד נוספת כמו אסרי לגפן עירה מלבי מרום קברו ישעיה כ"ב :

יב (ב) יהיה במצור • במקצת ספרים ישנים כ"י כתוב תהיה וכן בדפוס ישן יש הערה מזה ואין כן בספרים אחרים : (ד) בעורון . במקצת דפוסים ישנים הבי"ת בשוא ובספרים כ"י בפתח : (ה) אמצה • י"ס שהאל"ף בקמץ והרובן בפתח וכ"כ רד"ק שהיא שם כמשקל עולם : (ו) ככיור • הכ"ף בגעיא : ואכלו • אין באל"ף מאריך : (ז) והושיע . במקצת ספרים מלא יו"ד וטעות נפל בהם כי שנים לבדם נמצאו במקרא א' מלא וא' חסר והושיע את עמי מיד פלשתים (שמואל א' ט) מגח וזה דזכרים חסר וכן בירוש' פ' לולב וערבה גרס ר' בא סרונגיה והושיע ה' את אהלי יהוד' בראשו' והושע כתיב וכ'בעל יפה מראה חסר יו"ד וקרי ביה והושע ויהיה פי' את אהלי יהודה עם אהלי יהודה

זמ"ש כמ"ג מזמור כ' על כי הושיע ה' ליה ות' והושיע ה' לאו לענין חסר ומלא איתמר רק אסמיכות המלה אלא ה' : תפארת בית דויד • בספרים מדוייקים מלא וכן במ"ג נמסר ה' מלאים וכל ספרי עבר ועזרא וד"ה דכוותא מלאים : (ח) בעד יושב ירושלים • אין בכרי"ם מאריך וכן הבאים על ירושלים שבסמוך וכן על יושב ירושלים : (י) והביטו אלי את אשר דקרו • בסוכה ריש פ' החליל גרסי' בגמ' ובפי' רש"י והביטו אליו ואין כן במקראות : (יא) הדדרמון • בספרים מדוייקים חדא מלה כתיב ותסר יו"ד ומלא וא"ו ובריש גמ' דפ"ק דמגילה מייתי ליה להאי קרא כמספד הדדרמון בן טברימון ולא נמצא כן במקראות כי אם בתרגומו של רבי יוסף אבל בשלהי מ"ק קאי שפיר : מגדון • כגו"ן וכצ"ל במגל' ובמ"ק :

יג (ג) בהנבאו • בכי"ת : (ס) והשלשית יותר בה • וכן והבאתי את השלשית באש בספרי הדפוס שניה מלא דמלא אכן בספרים מדוייקי' כ"י שניהם חסר יו"ד קדמאה וכן נכון עפ"ה בפ' שלח לך במ"ג:

יד (ב) אל ירושלם • אין בריש מאריך : תשגלנה • תשכבנה קרי והוא חד מן ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסי' נמסר כאן במ"ג : (ד) פני ירושלים • בלא געיא בכרי"ם : (ה) ונסתם גיא הרי. בכל הספרים שלנו כתוב ונסתם וכן במסורת ונסתם ג' בקריאה וסי' ונסתם ואין רדף אתכם ונסתם גיא הרי כ' בפ' זאת נסתם כאשר נסתם מפני הרעש וי"ת ויסתתים כו' שהוא קורא ונסתם וגם כתבם א"א כ' כי כל אנשי מזרח קוראים אותו כנכמו נעתם ארץ (ישעיה ט) (וכ"כ רבי אליה הלוי בהגהת בשרשים) וכדומה לו שאף קריאתו של רש"י ז"ל היתה כן שלא הביא רק פי' התרגום ורד"ק בפירשו ובשרשים הביא תרגום יונתן וכתב דומה כי היה קורא אותו וְנִסְתַּם בשקל נפעל ופירשו סתם ואומרים כי נמצא כן במקצת ספרים מדוייקים אבל אני לא ראיתיהו ע"כ ור' עזריה מן האדומים כתב בספרו במלה קול אלהים כי בהעתקה היונית המיוחסת לשבעים זקנים כ"א בשלם המלות שבפסוק נִסְתַּם לשון סתימה וכתב שנוסח זה יתיישב לדברי היוסיפון שזכר ע"ש והנו אין לנו לזוז ממסורת שמסרו לנו אבותינו : (ו) יקפאון • וקפאון קרי ובמסרה רבתא וגם בריש הושע וריש ד"ה נמנה עם מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ועל זה נאמר שם יקפאון פלוגתא דרב נחמן ר"ל שלדעתו הוא בוא"ו גם בכתיב אבל במדרש רבה ובתנחומא פרשת חקת אמרו לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב דברים המכוסים מכם בעה"ז עתידים להיות צפוים לע"הב כהדין סמיא דלפי דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' ופי' בעל מתנות כהונה יקפאון יו"ד האיתן מורה על העתיד ועיין נסחא א' בעירוך ערך בלם : (י) כערבה בכ"ף והם שנים במסורת ותברו והיה השרון כערבה (ישעיה לג) עיין תוספתא דסוטה פ"א : וראמה . הוא"ו בגעיא ברוב הספרים כב"א ובס"א האל"ף בשוא ובס"א הא' לבדו נחה וְרָאֲמָה וכן מצאתי כתוב בספר קדמון כ"י מדוקדק שהאל"ף נראית ואינה נקראת כמו וקאם שאון בעמך (הושע י) ע"כ • ואולם ברוב הספרים האל"ף של וראמה בשוא ופתח גם לא נמנה במסרה גדולה עם מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריין וכ"כ רד"ק וראמה בתנועת האל"ף במקום וא"ו עי"ן הפעל כאל"ף וקאם שאון בעמך אלא שהאל"ף הסיא שם נחה : ונגדו . הוא"ו בלא מאריך : (יא) וחרם לא יהיה • בחי"ת בצירי לא בסגול : (יב) בחריכן • בחי"ת במאריך בס"ס : (יג) מסומה ה' • הס"א במאריך ובמקף בין שתי המלות : (טז) בשנה להשתחות התי"ו בלא מאריך וכן תברו שבסמוך : (יח) אשר יגף ה' את הגוים • במקצת ספרים כ"י ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב את כל הגוים וברוב הספרים אין בהם מלת כל :

מלאכי א (ז) באמרכם שלחן • במקראות גדולות האל"ף בשוא לבדו וכן מצאתי בנוסחא כ"י ישנים ספרדית ולא כן בשאר ספרים שלפני בתנו' סגול : (ה) וכי תגשון • פליגי ביה ספרי בין חסר וא"ו למלא : (יא) ומנחה טהורה • מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת נח : (יב) באמרכם. בנסחא כ"י דלעיל אף זה האל"ף בשוא לבד ואין כן בספרים אחרים : שלחן אדוני מגאל הוא • בספרים מדוייקים הגיהו בשם אדנות וכן נמנה במסורת במנין קל"ד וכן הוא בדפוסים ישנים : (יג) ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו • זהו א' מן י"ח מלין תקון סופרים והיה לו לומר אותי אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסורת וכן צריך לפרש דברי רש"י ז"ל כמ"ש הוא בעצמו בחבקוק א' וכבר הארכתי בענין זה בזכריה ב' : (יד) משחת • י"ס שהחי"ת בקמץ כמו ומקור משחת (משלי כה) ובס"א כ"י מסור ע"ז דמלאכי ב וכ"ל שר"ל שהמ"ם בקמץ לאפוקי משחת מאיש מראהו (ישעיה נב) שהמ"ם בחירק : משחת לאדני • בדפוס ישן מויניציאה נכתב בשם המיוחד וגירסא שהיא אינה אלא מן המתמיהין דבמסרה ישעיה כ"ח תשוב ז' לאדני דכתיב כן ודין חד מינייהו :

ב (ג) וזריתי • מלעיל השופר בכרי"ם ובס"ס יש ג"כ מאריך בתי"ו ועכ"פ המלה מלעיל כמ"ש רד"ק והמסו' עליו לית כוותיה מלעיל והרי"ש בחירק לא בצירי כמו שנמצא בדפוס ישן : (יד) בגדתה בה • בדפוס ישן בגדת בלא ה"א ואין לחוש עליו : (טו) ומה האחד מבקש זרע אלהים • י"ת ומה חד בעי אלהין די יתקיים ליה ולד מן קדם ה' וכ' רש"י שהפי' נכון אם לא שמלת האחד בטעם זקף קטן ניתק את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה הא' וסמכו אצל זרע אלהים ע"כ • גם לפי המדרש שהביא אח"כ רש"י ז"ל אינו על דרך הטעמים אך הוא כדרך התרגום ואין זה מן הקושי דדרך הדרש לדרוש על פנים רבים אע"פ שאינן כסדר בעל הטעמים ולמדין ואין משיבין כמו שאכתוב באיוב ל"ו ודוכתי אחריני ולא בטעמים בלבד אלא אף בנקודות ואותיות כמו שדרשו בפ' אין עומדין פ' התפלה אשה עולה כתולה ובלא מפיק ומלת מרחם מלשון פטר רחם ובבראשית רבה פ' ל"ג דרשו פסוק ישכחהו רחם (איוב כד) מענין רחמנות ובשבת פ' במה מדליקין ופ' ר"ע שפתותיו שושנים נוטפות מור אל תקרי שושנים אלא ששונים אל תקרי מור אלא מר כמ"ש בשיר השירים ה' ובפ' שבע שמחות אלא תקרי שבע אלא שֶׁבַע במדבר רבה פ' ט"ו ובפ' ושבע ילין (משלי יט) אמרו בפ' היה קורא אל תקרי ושבע אלא וְשֶׁבַע ובפ' ברואה שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת ובסוטה ס' ז' : שם : בנימין לעיר רודם אל תקרי רודם אלא רדים וביבמות פ' א' ד"מ ויעבר הרנה במחנה מהו הרנה הריני עיין יפה מראה שם פ' ט' ובמדבר רבה פ' כ' ובשיר השירים רבתי פ' הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה דרשי ליה וגודלו פי' אלגעו ודרשי ליה נמי ודילוגו על המדלג מהלכה להלכה ועל התינוק המדלג על האזכרה ותו דרשי ליה ולגלוגו פי' דברו המגומגם ובב"ר פ' ל"ע דרשו הרים גבנונים כמו גבנים ובב"ר סוף פ' ס"ה דרשו וירח את ריח בגדיו כמו בוגדיו כדאמרי' בהדיא בפ' א' דיני ממונות אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו ובמדרש הזית פ' אכו ממתקים דריש תור ואכלות קליעות כל בגדותיך כמו בגידותיך וכן בבמדבר רבה ר"פ י' ובשוחר טוב מזמור נ"ד וכאב את בן ירלה אל תהיה קורא וכאב אלא וּבְאָב בשעה שמכאיבו ובפ"ק דקידושין את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה ובב"ר פ' נ"ח סי' כ"ב דרשו אמרי שופר אמרי שהם משפרין אמרין שנתנו בשופר ובתרועה עוד שם בסי' כ"ג ובפ' ע"ח סי' י"ג דרשו בן פרת יוסף בן פרות רבית פרות שע"י חלום הפרות נתגדל עיין יפה תואר שם וגם בפ' ל"ט סי' י"ג וביומא פ' י"ס ובמדבר רבה פ' ו' אל תקרי להם אבירים אלא לחם אברים שנבלע ברמ"ח איברים ובפ' י"ח ובב"ר פ' ל"ט והיה ברכה קרי ביה והיה בריכה מה הבריכה הזאת מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב רחוקים תחת כנפי השכינה ובפ' י"ב משכנותיך ישראל אל תהי קורא משכנותיך אלא משכונותיך פי' בפתח המ"ם לשון משכון של הלואה ובפ' י"ג ומדרש הזית פ' באתי לגני צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה דרשו וישכנו כמו וישכינו ואמרו ישכינו השכינה עליהם ובהאית פ' פתח נמי אל תקרי קערת אלא עקרת אל תקרי קערת אלא קרעת אל תקרי אחת אלא אחות ובפ' י"ט דריש הנחשים השרפים כאילו כתוב השרופים ובדברים רבה פ' ראה כי אם שמור תשמרון קרי ביה תשמרון פי' תהיו נשמרים ובפ' שופטים אכנו בדבר קרי ביה בדבר פי' בדבור ובמדרש הזית פ' שתורה אני ונאוה אל תקרי בנות ירושלם אלא בינות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שיושבים ומבינים אותן בכל שאלה ומשפט ובפ' אין דורשין אל תקרי שר תאשים אלא שר תומשים ובמדרש הזית פ' השבעתי אתכם דרשו וחטאת עמך כאילו כתוב וְחַטָּאת בקמץ התי"ו דאמר החטם את חטי על עמך וגו' ובפ' בני העיר אל תקרי ולמשניאי אלא ולמשניאי ובחזית פ' לכה דודי נלינה בכפרים ככופרים בו ובכרות רבתי הלכן תעגנה סוגעתנו במס"מ ובסוף פ' ליני הלילה גבר אתם בעוז בועז גברים פתיחתא דחכימי דאיכה רבתי נפלי קולך בת גלים בת גולים והתם נמי בפתיחתא ר' אבהו יהמה כאדם ויאמר לו איכה אֵיכָה כמו שדרשו גם בס' הזוהר פ' בראשית ד' כט ובפתיחתא ר"י משא גי חזיון על שדי' ם פדיים על חרבן א' ועל חרבן ב' ופ'' המ"כ שדים קרי ביה שניים ובפתיחתא הוי אריאל נדרש חגים ינקפו (ישעיה כ"ט) כמו היגים ינפוקו ובפ' בכה תבכה משה כועס ואת אומר ושב אל המתנה קרי ביה ושב ובפ' על אלה אני בוכיה אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך וכן הוא בכתובות פ' מציאת האשה ובריש אלפ"א בית"א תניינא דה כה רבתי דרשו ההסך אני בלשות כמו בהלות בהיסוך אותיות ובפ' ולא זכר הדם רגליו אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין רגליו של זקן כו' אין את מזכר לנו אותו הדם שבמצרים וכו' ובקהלת רבתי ס' את הכל עשה יפה בעתו

ובשוחר טוב מזמור ט' וילמדנו פ' קדושים דריש גם העולם נתן בלבם אל' העלמה ודכוותיה למנא' עלמות לבן ובפ' שמור רגלך נדרש יהי מקורך ברוך כמו מקראך וכן בירו' פ' היה קורא ופ' ויחל את לב מתנה דרשוהו ל' מתון אילו היה משה מתון היה נגול ופ' וראיתי את כל מעשה האלהים והדב' אשר יקשה מכם אם הייתי סוברו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיו פי' קרי ביה ושמעתיו בחירק השי"ן שהוא כמו והשמעתיו ובסוף מדרש קהלת דריש יותר מהמה ל' מהומה שכל המכניס בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכניס בביתו כגון ספר בן סירא וכו' ועיין יפה מראה בפ' חלק סי' י' והתם נמי דריש סוף דבר ל' דבר למה קורין אותו דבר דדבור טבינעס בישין ובשבת (ד' נה) וזהו פ' נח ד' ס"ח וממקדשי תחלו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי וכן בפ' י"ד דזבחים נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך ובפ"ק דברכות מנא לן דשמא גרים אמר קרא אשר שם שמות בארץ אל תקרי שַׁמּוֹת אלא שֵׁמוֹת וב"ר ס' ל"ט עמך נדבות עַמְּךָ הייתי בעת שנדבת נשמי לירד לכבשן האש ובאגד' שמואל פ' ה' ופ"ק דמגילה אין קדוש כה' כי אין בלתך אל תקרי בלתך אלא בלותך ואין צור כאלהינו אל תקרי אין צור אלא אין צייר ובב"ר פ' א' וילמדנו וש"ר פ' ל' ובזוהר פ' תרומה דף קס"א ור"פ שמיני ופ' קרח דף קע"א ופ' תולדות יצחק והיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן ובזוהר פ' וילך ד' רפ"ה א"ת אמון אלא אמן ובמד' הנעלם בס הדודאים נתנו ריח אל תקרי הדודאים אלא הדודים ובכתובות פ' שני דייני גזירות ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא חומר ולבן שנים מחלב א"ת שנים אלא שִׁנַּיִם אל תקרי לבן שנים אלא ליבון שנים ובפ"ק דברכות ואתי השלכת אחרי גוך אל תקרי גוך אלא גאך ובפ' היה קורא א"ת במה אלא בָּמָּה ובזוהר פ' ויצא יששכר חמר גרם אל תקרי גרם אלא גָּרַם דחמרא גרמא ליה וגו' ובב"ר פ' וישב ויבך אתו אביו זה יצחק פי' קרי ביה אִתּוֹ שהי' יצחק אביו של יעקב בוכה עמו ובפ' כל כתבי שומר שבת מחללו אלא מחול לו ובס' הזוהר פ' האזינו רל"ו ודוכתי אחריני אל תקרי תמתי אלא תאומתו ובפ' עושין פסין א"ת רקתך אלא ריקניך וזוהר פ' ויחי ד' רל"ח כי כל לבש שנים אל תקרי שנים אלא שְׁנַיִם כגון מילה ופריע' וכו' ובירו' פ"ק דפאה סי' כ"ד וכן נדרש בשה"ש רבה פ' חכו ממתקי' ובפ' במה מדליקין איש כשר זרעו אל תקרי זרעו אלא זְרֹעוֹ והת' נמי ואם בא' לא תוסרו לי א"ת באלם אלא בְּאֵלֶּה וביומ' פ' י"ס ובספרי פ' בהעלותך וישטחו לשם שטוח אל תקרי וישטחו אלא וישחטו אל תקרי שטוח אלא שחוט ובספרי נמי התם המרבה והממעיט אל תהי קורא הממעיט אלא הממעט ובפ' היה קורא בפרש בדי מלכים בה תשלג בצלמון א"ת בפרש (שבולת) אלא בפרש (שבולת) אל תקרי בצלמון אלא בצלמות וזוהר פ' ויקהל ד' קל"ת וישב היה לפנות בקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאו למה דאתניה עמיה קב"ה בעובדא דבראשית ובכמה מקומות חרות על הלוחות אל תקר' חרות אלא חירות ובפ' מצורע דף נ"ג ותומכיה מאושר א"ת מאושר אלא מראשו ובפ' אחרי מות ד' ע"א ע"כ עלמות אהבוך א"ת עלמות אלא עולמות וגם במד' חזית נדרש על פנים רבים ובפ' החליל וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלים לך ובסוטה פ' אלו נאמרים וזוהר פ' נשא ד' ק"ל וד' קמ"ז טוב עין הוא יברך אל תקרי יבורך אלא יברך ובהדרא דהאזינו בזוהר ד' רל"א בספרא דאגדתא תנינן כי אל דעות ה' א"ת דעות אלא עדות ופ' הנ"ל ד' רל"ג במה יכשלו א"ת במה אלא באימה ובתיקוני הזוהר ד' ל"ג"ס אם תשכבון בין שפתים א"ת אם אלא אֵם וכיוצא נדרש בכמה מקומות פ' כי אם לבינה תקרא כמו אֵם וכן כי אם ליראה נדרש בתיקונים ד' נ"ח א"ת אם אלא אֵם ובספרי פ' האזינו אל תקרי לא אמן כם אלא לא אָמֵן כם ובפ' ר"א דמילה ומי איכא למ"ד אשה לאו בת מילה היא והכתיב ותקח צפרה צר קרי ביה וַתַּקַּח ולא כתי' ותכרות קרי ביה וַתַּכְרֵת ובמד' ושמרתם את המצות אל תקרי את המצות אלא את המצוות ובשמות רבה וילמדנו פ' וארא ואת יואש עשה שפטים אל תקרא שפטים אלא שפוטים על כבודו כי גלם ממני א"ת כבודו אלא כְּבֵדוּ שבת פ' במה בהמה אשר ישכבון ישכבון כתיב אל בני בְּנֵי כתיב מעבירי' מעבירם כתי' ברכות פ' אין עומדין א"ת בהדרת קדש אלא בחרדת ובפ"ק דר"ס ועשת את התבואה לשלש השנים א"ת לשליש אלא לְשָׁלִישׁ וב"ר פ' י"ט סי' י"ד אל תקרי וַיִּשְׁמְעוּ אלא וישמיעו ובמדרש ילקוט פ' פנחס רמז תשע"ג שלחיך פרדס רמונים אל תקרי שלחיך אלא שלוחייך דם כל בשר לא תאכלו קרי ביה לא תאכילו ובפ"ק דחגיגה למען ילמדו קרי ביה יְלַמְּדוּ ובפ"ק דקידושין ולמדתם קרי ביה וְלִמַּדְתֶּם תפדה קרי ביה תִּפְדֶּה וכפ' ועוד ידו נטוי' כ' רש"י שם ועוד ל' וָעֶד ובפ' מוציא אסירים בכושרות דרשו על בכושרות דרשות רבות כדאי' בפ"ק דסוטה ובספרי פ' ראה ודוכתי אחריני עיין ילקוט תילים ס"ח ובסנהדרין פ' סנחנקין והיה האיש אשר לא ישמע קרי ביה לא ישמיע ובפ"ק דסוטה אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים ובפ"ק דעכו"ם אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ובמדרש איכה ללקח טוב פ' נשקד עול פשעי נדרש נשקד כמו נסקר עיין תמורת סמ"ך דל"ת תמורת רי"ש מל' חוט הסיקרא ובפ' בכי סעיר א"ת כסות עינים אלא כסות עינים וביבמות ריש פ"ק דברכות קָרְבַת עַל חַד מן קמייא (דניאל ז) ובספרים גרסינן קא מיתא קיימיא כלו' אל תקרי קמיי' אלא קיימיא יפה מראה ובמד' לקח טוב דאיכה רבתי פ' בלע ה' ולא חמל בלחמו קדמו נודד אל תקרי נודד אלא נודות ובס"ב דעירובין בלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים ובסוכה אל תקרי פרי עץ הדר אלא הדיר עוד שם אל תאמר הדר אלא הדור ובמדרש על הרי בשמים אל תקרי בשמים אלא בשמים ובפ' סנזקין ראיתי רשעי' קבורים וגו' א"ת קבורים אלא קבוצים אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו ובב"ר ר"פ ס"ח אשא עיני אל ההרים אל ההורים ובפ' פ"ד סי' ט' דריש והנה קמה אלומתי מל' אלילים ול' אלמים ול' שעלמו בחילוף עי"ן באל"ף ובפ' כל הנשבעים דרשו לא תנאף כאילו כתיב לא תנאיף ילקוט פ' ואתחנן סוף רמז תת"ל ועירוך ערך עקב בפ' ע"פ לא תשא שמע שוא קרי ביה לא תשיא ובב"ר פ' פ"ו דרשי ויוסף הורד כמו הוריד כמו שדרשו בהדיא בפ"ק דסוטה אל תקרי הורד אלא הוריד וב"ר פ' כ"ג סי' כ' דרשו והאדם ידע כמו הודיע וכן בפ"ח סי' ד' כי יודע ה' דרך צדיקים הודיע דרך לצדיק למלאכי השרת ובפ' י"ד סי' י' דרשו עתה ידעתי כמו הודעתי ואין להפלא ממה שדרשו שבנין העומ' במקום יוצא כי זה דרכם ז"ל פעמים רבות וכבר דבר מזה הרא"ם בפ' ארמי אובד אבי ובעל יפה תוא' בב"ר פ' ת' ובפ' י"ד ודוכתי אחריני ובפ"ק דגיטין בפ' וקינה ודמונה ועדעדה ובפ' ולקלג ומדמנה וסנסנה ובבתרא פ' השפינה בפסוקים על כן יאמרו המושלים באו חשבון וגו' דרשו דרשות הנראות בתחלת הדעת זרות מאד כן מצד הענין וכן מצד הנקודות והאותיות ואין ספק כי כל דברי חכמינו ז"ל בחכמה העליונה נאמרים ומזהב ומפז רב נחמדים והם דברי אמת ויושר וכל תפלים לא ישוב בהם כמ"ש בס' באר הגולה באר שלישי ועיין עוד מ"ש בזכריה סי' ד' פ' וגלה וישעיה נ"א על ואת דבריו לא הסיר ונפניה א' על אחפש ובאלה רבים עד אין מספר אשר לא יספרו מרוב או אספרם מרוב : (טז) כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל • בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות וכאן כתיב אלהי ישראל כביכול לא יחול שמו בגירושין אלא על ישראל בלבד פי דאי כתב ה' צבאות הוה משמע שמיחד שמו על הגירושין שעליהם היה קורא שמו ית' אבל השתא דכתיב אלהי ישראל אתא למימר שאינו קורא שמו אלא וכרון ישראל לא על הגירושין וכן אמר בבבלי פ' המגרש שנאוי המשלח לפני המקום אפי' למ"ד התם אם שנאה שלח מ"מ אין ה' מיחד שמו על הגירושין שאינו מיחד שמו על הרעה כדאיתא בב"ר פ"ג סי' ח' ואיתא נמי בסנהדרין פ' כ"ב בא וראה כמה קשים גירושין שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא לגרש ב"ר פ' י"ת סי' ט' ויפה תואר שם ויפה מראה ורפ"ק דקדושין : (יז) הוגעתם • העין בשוא לבדו : באמרכם • הבי"ת בסגול : כל עשה רע • בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים השי"ן בצירי וטוב לעשות כן כדמוכח במסורת פרשת בשלח על פסוק עשה פלא

ג (א) מבקשים • הקו"ף בלא דגש : (ה) ובנשבעים לשקר • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ובנשבעי בשמי לשקר ושקר הוא דוכר : ומטי גר . לית כתיב יו"ד ובפ"ק דחגיגה ארשב"ל כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה שנ' ומטי גר מַטֵּי כתוב : (ו) לא כליתם • הכ"ף בשוא (ט) שגוי כלו • כתיב בוא"ו ובמקרא גדולה יש מסורה משובשת והגירסא הנכונה כך היא כ ספרי ירמיה ויחזקאל ותרי עשר כלם כתיב בה"א בר מג' בוא"ו וסי' כי מקטנם ועד גדולם ירמי' ו' ב' בס' במהרה אתם נאחרים וכל שאר קריא כלו כתיב בוא"ו בר מן ג' בה"א וסי' וימליכהו אל הגלעד (ש"ב ב') בתולתיו חגרו שק (ישעיה ט"ו) לכן יליל מואב (שם סי' ט"ז) ועיין מ"ש בירמיה סי' כ' : (י) והריקתי • (א"ה פליגי ספרי אי חסיר יו"ד אי מלא אבל על פי המסורה דפ' בחוקתי ראוי להיות מלא דהכי נמסר התם ב' וחסר וא"ו מכלל דמלאים יו"ד ניניהו) : (טז) ויכתב ספר יש טעות בקצת פרקי אבות פ' ג' שכתוב בהם ויכתב בספר והכתוב הוא ויכתב ספר : (כא) ועסותם באיוב מ"א תם ב בעל המסרה כמה מלין כלישן עסייה ובפסוקן ועשותם רשעים כי יהיו אפר פליג עליה עד כאן • ובכל ספרים שלנו כתוב ועסותם במ"ך ולא ראיתי בו מחלוקת : (כב) זכרו זי"ן רבתא : (כד) הארץ חרם • עיין מה שכתבתי בזכריה ג' :